ספרי מוסר · ראשונים

מנורת המאור (אבוהב)

רבי יצחק אבוהב

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מנורת המאור (אבוהב)

רבי יצחק אבוהב

מקור הטקסט: תורת אמת · רישיון: CC BY-NC-SA 2.5

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מנורת-המאור-אבוהב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמות 4
הקדמה לנפש יהודה 4
הַקְדָּמָה לְמְחַבֵּר מְנוֹרַת הַמָּאוֹר 7
הַקְדָּמָה 9
הַנֵּר הָרִאשׁוֹן - שֶׁלֹּא יִרְדֹּף אַחֲרֵי הַמּוֹתָרוֹת 25
הַקְדָּמָה לְנֵר זֶה [א] 25
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן הַקּוֹנֶה 45
הַכְּלָל הַשֵּׁנִי הַתַּאֲוָה 75
הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי הַכָּבוֹד 118
הַנֵּר הַשֵּׁנִי - שֶׁלֹּא יִפְעַר פִּיו בְּדִבּוּר שֶׁל חֵטְא 136
הַקְדָּמָה [ל] 136
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּמוֹשַׁב לֵצִים . 138
הַכְּלָל הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא יְדַבֵּר שֶׁקֶר 147
הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁלֹּא יַחֲנִיף 162
הַכְּלָל הָרְבִיעִי שֶׁלֹּא יְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע ... 172
הַכְּלָל הַחֲמִישִׁי שֶׁלֹּא יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים 193
הַכְּלָל הַשִּׁשִּׁי שֶׁלֹּא יָשִׂיחַ בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה . 196
הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי שֶׁלֹּא יַחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת . . 199
הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי שֶׁלֹּא יִמְלֵא שְׂחוֹק פִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה 220
הַכְּלָל הַתְּשִׁיעִי שֶׁלֹּא יַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה 226
הַכְּלָל הָעֲשִׂירִי שֶׁלֹּא יְדַבֵּר בְּדִבְרֵי חִלּוּל הַשֵּׁם 230
הַנֵּר הַשְּׁלִישִׁי - לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת 242
הַקְדָּמָה [עח] 242
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן לָמוּל אֶת הַזְּכָרִים 250
הַכְּלָל הַשֵּׁנִי לְגַדֵּל אֶת הַבֵּן 268
הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי לְהִתְפַּלֵּל 285
הַכְּלָל הָרְבִיעִי לְכַבֵּד שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וּמוֹעֲדִים 391
הַכְּלָל הַחֲמִישִׁי בְּכִבּוּד אָב וָאֵם 487
הַכְּלָל הַשִּׁשִּׁי: לְשָׂא אִשָּׁה 496
הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי: לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּבִזְמָן הָרָאוּי 551
הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי: לִגְמֹל חֶסֶד 596
הַכְּלָל הַתְּשִׁיעִי: לָדוּן דִּין אֱמֶת 641
הַכְּלָל הָעֲשִׂירִי: לִרְדֹּף אַחַר הַמִּצְוֹות 658
הַנֵּר הָרְבִיעִי - עַל עִנְיַן תַּלְמוּד תּוֹרָה 683
הַקְדָּמָה [רלח] 684
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן: לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה . . . 690
הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בְּגֹדֶל שְׂכָרָהּ 732
הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי: בְּפִלְפּוּל הַחָכְמָה 768
הַכְּלָל הָרְבִיעִי: לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה 785
הַנֵּר הַחֲמִישִׁי - בְּדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה 799
הַקְדָּמָה [ערה] 799
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, בְּדִבֶּר הַתְּשׁוּבָה 803
הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה 842
הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי: בַּיְסוּרִין הַמְּמָרְקִין 867
הַנֵּר הַשִּׁשִּׁי - בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם 946
הַקְדָּמָה [שיג] 946
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן: בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ 950
הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם 1009
הַנֵּר הַשְּׁבִיעִי - עַל עִנְיַן הָעֲנָוָה 1030
הַקְדָּמָה [של] 1030
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן: בְּשִׁפְלוּת הָרוּחַ 1032
הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בְּבֹשֶׁת פָּנִים 1047

ספר מנורת המאור

חברו החכם השלם רבינו יצחק אבוהב הספרדי

עם פירוש נפש יהודה חברו החכם מוהר"ר משה פרנקפורט דיין ק"ק אמשטרדם מהדורה מיוחדת - אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים

הקדמות

הקדמה לנפש יהודה

אמר הצעיר משה בן כמוהר"ר שמעון ש"ן בן כמוהר"ר ישראל יהודה זצ"ל הבנים נפש אבותם הנקראים בשמותם בשם ישראל ויהודה בנפשותם נפש אחד לכולם בשם ה' אלהי אבותם נקראים נפש יהודה ששמו כולו על שם ה' נקרא ונפשו בנפשו קשורה ובאורו מאירה כנר בפתילה ושמן במנורה ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ושמחה וצחוק עשה לנו אלה' במנורת רבינו יצחק אשר לו יש חק במנורה העליונה ושם יצחק בשמי שחק שם שם לו משפט וחוק וכל השומע לו ישחק ושם נסהו מנורת אור תורתו העלהו ובין נגידים הושיבהו ובין מלאכי אש אורהו ובין חברים חצב משכבהו ונפש נבנה על קברהו.

ויקח משה משמן המשנה ויצק במנורה עליונה להעלות נרותיה עד שלהבת עולה מאליה להעלות נר תמיד נר ה' נשמת אדם נפש יהודה באו"ר המנורה בנר מצוה ואור התורה לעולם מאירה כאשר צוה ה' את משה כן עשה את המנורה.

הספר הנחמד הזה מנורת המאור אשר כל עניני דרך ארץ ודברי מוסר בו מאיר לאדם סגי נהור מודלק מאור התורה של חכמינו ז"ל אשר עליהם אור השכינה היה שורה וראו באספקלריא המאירה ותורתם היתה להם ברורה ובפיהם סדורה ועל לשונם שגורה וברבות העתים וגברו החתים ונתמעטו הכרתים והפלתים יושבי תרעתים שמעתים סוכתים ונשאר התורה חתום וסתום כספרים לא קראתים.

עמדו רבותינו ופרשו לנו כשמלה פירוש כל מלה ומלה כמו שהיתה להם מסיני בקבלה כל התורה כולה בנגלה כתבו על המגלה ורש"י ראש המפרשים הגדיל למעלה בשבח ועילה ועשה לנו בפירושו רב חדוה וגילה. והנה המחבר המנורה היה בדעתו בפירוש להוציאה לאורה כמו שכתוב בהקדמת אור תורתו והנה הלך לעולמו ולא נתקיים פעולתו ונשארת לבדה בלא טוב פירוש עזרתו. ע"כ עלה ברעיוני להאיר עיני לרשום לי בכתב אמת פירוש מעט האיכות ורב הכמות להיות מאירות נגד פני בדברים הסתומים ואינם מובנים בלא פירושים הגונים וחפשתי בנרות שיפה לבדיקה בכל מקום שצריך

בדיקה בחורים ובסדקים ובדברים עתיקים בפירוש רש"י ותוספות ומהרש"א ומשאר מפרשי הגמרא ומפרשי מורה הנבוכים בהיות שרוב עניני תכונה שבספר הזה נלקחים ממנו וממפרשי הרמב"ן ז"ל על התורה שרוב עניני הקבלה בספר הזה נלקטים ממנו ומעט מזער שהוספתי משלי כמעט קט למען שיהיה לי הספר הנ"ל ע"י הפירוש מוכן לפני ללמוד וללמד בו. ועתה בקשו המדפיסים להדפיס הספר הנ"ל באו אלי לבקש פני לאמר אם יש את נפשך תן לנו אחוזת חבר באמרם כי המנורה כולה מקשה ונר המערבי שמנה חסרה על כן היא כבה ואין עולה שלהבת ואמרתי עת לעשות לה' הפרו תורתך והיטיבה משמנך לזכות את הרבים נפשותם להשיבם ונפרצתי להם נתרציתי בנפשי שלא להשיבם ריקם וחפשי. ונתתי להם משמ"ן נפשי להאיר במנורה אור צדיק זרוע לפירוש קבוע והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וככוכבים עשיתי ציונים טובים כרביבים בלולה בשמן המנורה אור התורה התעודה והחמודה לנפש יהודה.

ועתה אתה המעיין כי תבוא לראות את פני המנורה תראה עין בעין אם בעל נפש אתה ולראות היטבת לנוכח יביטו עיניך ועפעפיך יישירו לנגדך ותשכיל בעיונך שהמחבר היה בקי בעל פה בכל התורה כולה ובתיקון המנורה לא היו לו כל ספרי התורה כאשר הוא עצמו מעיד בהתנצלותו בהקדמתו על כן כתב הרבה דברים בלא ספרים וניבא כנבואה בסגנון אחד נשמעה והלשונות בפנים שונים משונים משתאה ודברים צדיקים וכנים. ואף שהביא המדרש והגמרא מצוינים בסימנים פעמים אין משמעות המאמר מכוונים ושלא כסדר מוכנים הניתן למעלה ניתנין למטה והניתן למטה ניתנין למעלה וחוץ למקומו ובחסר ויתיר וזה על שלא היו לו ספרים מוכנים ועל שהם ישרים בסגנון לנבונים וכולם בקנה אחד עולים ושונים זחלתי ואירא מלשנות ולחסר ניצוץ אחד ממנורת אור תורתו כי אמרתי פן ואולי היו לפניו ספרים כגירסתו כי בספרים ישנים הגירסות משתנים רק מה שראיתי שהוא טעות מוחלט שהדפוס קלט ופלט כי אי אפשר משגיאת המגיהים בדפוס להמלט כל אלה תקנתי ודבר על אופנו העמדתי. זאת ועוד אחרת עשיתי שהמחבר ז"ל עשה סימנים בנרות וכל נר לכללים וכל כלל לחלקים וכל חלק לפרקים וצריך חיפוש רבים ואינו מספיק לנפש רעבים למצוא להם בקל דברים שהם תאובים על כן הקלתי להם קולא גדולה ועשיתי סימנים שעל דרך א"ב מצוינים עולים מראש הספר עד סוף הכללים שמיד בלי טרחא מבוקשיו אליו נגלים. ואבקש את שאהבה נפשי אם ימצא בביאורי דבר שאין זה כוונת המחבר אל תבהל לדבר כי הסבה לזה הוא שאיזה פעמים המדפיסים משמיטים שורה אחת או תיבות שלמים ע"כ משמעות הפירוש משתנים לכמה אופנים אשר ממני לא יצא כזה בשום פנים ואפן

ואולי בהביטך בזה תרוה צמאך ותנוח דעתך ואם באלה לא יגאל נפש"י תלמד משם הנעלמות מהמפורשות ויהי' לך הנגלות לגזרה שוה לסתומות והנעלמות ואחד בנין אב לכולם ותדון נפשי לזכות ולשלום והנני מוכן לבטל את נפשי מפני נפשך ואציגה לפניך התנצלות נפשי שדבר המלאכה היה נחוץ והמדפיסים אצוני ולחצוני ולחזור עליו לא נתנוני ובצירוף טרדות הזמן לא הניחוני לחזור ולעיין עליו היטב ליכנס ולצאת בכי טוב כי המלאכה רבה בחיפוש בספרים הרבה אין קץ למאמרים המפוזרים בספרים חדשים וגם ישנים כאשר עיניך תחזינה מישרים והמדפיסים אצים לאמור כלו מלאכתכם דבר יום ביומו למה ידינו תרפינה על כן אל תשים אשם נפש"י ואם תמצא פירוש בשני טעמים קח לך את אשר ישר בעיניך משפט הבחירה לפניך ועל הטוב ייטב לך תברכני נפשך וחיתה נפשי בגללך נפש יהודה.

ושמתי לזכרון נגד עיני אחי הגדול ממני הנפטר לעולמו רך בשנים כמר אריה יהודה זצ"ל והניח אחריו בן קטן שמו יוסף וכמעט שנה אחר פטירתו לקח אותו אלהים והילד איננו ואני אנה אני בא כי קפצה עלי רוגזו של יוסף להוסיף צער על צערי כי לא הניח אחריו יותר זרע להיות שארי ואמרתי הכי אחיך הייתי בהיותך עמי על אדמתי ובמה משכרתך ובמה עבדתיך אחרי מותך אם לא אבנה לך שם לקרות שמך לזכרון נפשך לעשות ספר אחד בעבורך לקרות עליו שמך. והנני מן השמים זכני להדפיס זה הפירוש ממני אשר כבר קראתי שמו נפש יהודה מטעמים ההגודה אמרתי לנפשי מה זה אשר יקרה ה' היום לפני שגם שמו היה לי בו לזכרונו הנה הגיע עתי לעשות הדבר שקבלתי בדעתי כי להדפיס עתה לא פללתי ומן השמים היו בסייעתי לקרא גם שם לנפש יהודה אחי וראשי לבנות נפש על קברו צדיק לברכה לזכרו נפש יהודה בצרור החיים תהא צרורה באור התורה לראות באור פני מלך חיים.

ואשר נפשי פדה והיה בסעדה אתן שבח והודה לברכו בשיר וקול תודה בשירות להנפישה כאז ישיר משה שירה חדשה לא ינשה ועם גויתי נפשי ובפי לחשי ושפתי רחשי עד אצא לחפשי אליך אשא נפשי.

נר פתיל **ש**מן צמודה. בגוף בנפש ונשמה אחודה.

וזאת אשר דבר. אבי המחבר. לכבוד נפש יהודה מדבר.

נאם שמעון בן מהור"ר ישראל יהודה זצ"ל מק"ק שווערין במדינת פולין גדול בראותי הפירוש הזה על מנורת המאור אשר עשה בני משה כי טוב הוא וכי תאוה הוא לעינים ונחמד להשכיל וטוב למאכל ואקח מפריו ויהי כזית הודו שמן זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך בישראל ויהודה נפש יהודה וכל הקרוב לנפש משיב נפש וכל אשר לאדם

יתן בעד נפש ואוכל מפריו והיה למשיב נפש ותהי מתוק מדבש בפי ורך משמן לחכי ותפקחנה עיני ואמרתי ראו נא כי אורו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה מעדת דבורי"ם בני ראה ריח בני כריח השמן אשר ברכו ה' וזאת הברכה אשר ברך משה יוסף ה' אלף פעמים ככה ויברך אותכה ואומר כה.

שמעוני בני ישראל ויהודה זכר צדיק לברכה.

מעלות כבוד רבינו יצחק מנורת המאור ערכה.

עלות הנרות ככפתור ופרח וקנה עד ירכה.

ועמדה על כנה וחצבה עמודיה שבעה סמכה.

נרותיה לעמו זרחה אשרי העם שלו ככה.

בני חכם לבך ישמח גם לבי כמוכה.

ראו באו"ר נפש יהודה במנורה צלחה למלוכה.

ישראל ויהודה ישחק במנורה בהאירה שבעתיים כדרכה.

בשמן ששון נפש יהודה מלאת קראה ופכה.

ריח שמניך טובים לטובים שמורה בכל וערוכה.

אוריך תומיך יאירו באור ה' לכו ונלכה.לראות באור פני מלך אלהים חיים תזכה.

יאר ה' פניו אליך ויחנך לנפש המחכה.

האור שושן היתה נבוכה נפש יהודה שככה.

ודברי נפ"ש משמ"ן רכה וחלק משמן חכה.

דגל נפש יהודה במנורה מערכה מול מערכה.

הודו לה' כי נעשה המנורה ברחבה וארכה.

מעשה המנורה עשה כתבניתה לנסכה במסכה.

צפה הצפית וכתבן לקבל נברשתא ובשמן רככה.

לעיני ישר' עשה משה המנורה ותשלם המלאכה.

ברוך ה' אשר עזרני עד כה.

הַקְדָּמָה לְמְחַבֵּר מְנוֹרַת הַמָּאוֹר

נֵר לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי (תהלים קיט, קה). נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן (משלי כ, כז). כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר (שם ו, כג). שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר לְמַעַן תֶּחְכַּם בְּאַחֲרִיתֶךָ (שם יט, כ). כִּי אוֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ (שם ג, ב). פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (שם יא, ל).

מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, יִתֵּן עָלָיו מַיִם חַיִּים. תּוֹרַת חָכָם מְקוֹר חָכָם מְקוֹר חַיִּים, כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצָאוֹת חַיִּים. וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים. וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם, בְּמִצְוַת הָאֵל הַנֶּעֱלָם. וְיִזְכֶּה לַעֲלוֹת בַּסֵּלָם וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

צָעִיר אֲנִי בִּסְבָרָא וּבְעִמָּק כָּל מֵימָרָא, עַל כֵּן זָחַלְתִּי וְאִירָא. גַּם לֹא הִשַּׂגְתִּי חָכְמָה וְלֹא דַּעַת וּמְזִמָּה, לָתֵת לִפְתָאִים עָרְמָה. לָמַדְתִּי מְעַט בַּגְּמָרָא, אֲשֶׁר הִיא לַכֹּל לְעֶזְרָה, לְכָנֵס בְּשַׁעֲרֵי אוֹרָה. וְרָאִיתִי הַמִּדְרָשִׁים מְפֻזָּרִים, בְּכָל אֶחָד מֵהַסְּפָרִים, דְּבָרִים יְשָׁרִים וּבָרִים, חֲכָמִים וּמְדוֹת וּמוּסָרִים, אֲשֶׁר דָּרְשׁוּ הַקְּדָמוֹנִים, אֲשֶׁר הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְקִבְּלוּם פָּנִים בְּפָנִים, שֶׁדָּרְשׁוּ תּוֹרָה לְכַמָּה פָּנִים, שֶׁהֵם רָאוּ כָּל אוֹרָה וְחִדְּשׁוּ בְּגֹדֶל תִּפְאָרָה שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה, עַל כָּל מִקְרָא וּמִקְרָא

וּבְרָאוֹתִי כִּי הַתַּלְמוּד, אֲשֶׁר הוּא יְסוֹד וְעַמּוּד, נִשְׁאַר בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ גְּלְמוּד, מֵאֵין קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה, אִישׁ לְאָהֳלוֹ פּוֹנֶה וְאֵין קוֹל וְעוֹנֶה. וְאִם מְעַטִּים בּוֹ שׁוֹנִים, עוֹסְקִים בּוֹ יָמִים אוֹ שָׁנִים, לִשָּׂא וְלִתֵּן בְּדִינִים, לְדַעַת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, רַבִּים אוֹ מְעַטִּים, אוֹחֲזִים הַפְּרָטִים הַמָּטִים וְעוֹזְבִים הַכְּלָלִים הָאֲמִתִּים, פּוֹסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִיפִים, שׁוֹנִים שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דַּפִּים, נִרְפִּים הֵם נִרְפִּים. וּמְכַלִּין יְמֵיהֶן בְּתוֹסָפוֹת וְחִדּוּשִׁין וּבְקֻשְׁיוֹת וְתֵרוּצִין מְחֻדָּשִׁין וּבְטֵיב גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין וּבְהַתָּרוֹת שְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים וּבְדִינֵי שְׁאָר הַסְּדָרִים, פְּעָמִים חֲדָשִׁים לַבָּקָרִים. עֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הֵם בָּעִיר, עוֹסְקִין בַּהֲלָכוֹת וְשִׁלַּח אֶת הַבְּעִיר וּבְפֶרֶק הַמַּבָּעָה וְהַמַּבְעִיר. מַנִּיחִין אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת וּמוֹצִיאִין יְמֵיהֶן בְּקֻשְׁיוֹת שֶׁל עֲדוּיוֹת וְהוֹרָיוֹת וְאֵין מוֹצִיאִין פְּסַק הֲלָכָה. תּוֹפְשִׁין כַּלָּה בְּלֹא בְרָכָה. לְמַחֲלָתָם לֹא עָלְתָה אֲרוּכָה. וַעֲמֵלִים לִלְחֹם וְלִצְבֹּא צָבָא, עַל דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא וּבַהֲוַיּוֹת דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא. זֶה נָאֶה לְתַלְמִידִים, אֶל דִּבַּר ה' חֲרֵדִים, בְּרֹאשְׁיתָם וּבְתְחִלָּתָם לְפַלְפֵּל אֶת שִׁכְלָם, אֲבָל אֵינוֹ טוֹב לָהֶם לְהוֹצִיא בָּזֶה כָּל יְמֵיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּוָנַת קְצָתָם טוֹבָה, לְקָנוֹת בּוֹ הָעוֹלָם הַבָּא, טוֹב פַּת חֲרֵבָה, שֶׁתּוֹרָה וְחָכְמָה וְשַׂלְוָה בָהּ. חֲפָצַי וַחֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ בָהּ.

וְיֵשׁ עוֹסְקִין כָּל יְמֵיהֶם וּמוֹצִיאִין כָּל זְמַנֵּיהֶם, לְיַדַּע עִקַּר הַפְּסָקִים, לְהוֹרוֹתָם בָּרְחוֹבוֹת וּבַשְּׁוָקִים, לְכָל אֶחָד מֵהָרֵיקִים וְעוֹזְבִים אַחֲרֵי גֵּוּם הָאַגָּדוֹת, הַתְעוּדוֹת וְהַסּוֹדוֹת, הַמְּשָׁלִים וְהַחִידוֹת, אֲשֶׁר הֵם מִזְּהָב חָמוּדוֹת, חָכְמוֹת עֶלְיוֹנוֹת וּבְרוֹת, נֶעֱלָמוֹת וְנִבְחָרוֹת, אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם אַל תַּנַּח יָדְךָ מִזֶּה, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה דְּבַר ה' בּוֹזֶה וְתֵחָשֵׁב כְּמַזֶּה בֶּן מַזֶּה. כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה, הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה, יְבָרֶכְךָ בְּפִי כָּל חוֹזֶה, אֲשֶׁר מַחֲזֶה שַׁדַּי יֶחֱזֶה.

זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי ה' וְצִדְקָתָם, רֵאשִׁית לַחְכְמָה יִרְאַת ה' בְּתְחִלָּתָם, עֶרֶב וְבֹקֶר וְצָהֳרַיִם תְּפִלָּתָם, דִּבְרֵי אֱלֹהִים חִידוֹתָם, חָכְמָה וּתְבוּנָה אַהֲבָתָם, הַשָּׂגַת הָאֱמֶת כָּל חִבָּתָם, לֵידַע

הַמַּשְׂכִּילוֹת כָּל תַּאֲוָתָם, לְמַעַן יֶחְכְּמוּ בְּאַחֲרִיתָם. עוֹסְקִים בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה, בְּכָל יוֹם וְעוֹנָה, מִדֵּי שָׁנָה וְשָׁנָה. וְגַם בַּהֲלָכוֹת חֲמוּרוֹת, בְּפִסְקֵי מִצְוַת הַתּוֹרוֹת וּבַהַגָּדוֹת מְהֻדָּרוֹת, עַמּוּד אֵשׁ דָּת עוֹמֵד עֲלֵיהֶם וְחָכְמָתָם תְּאִיר פְּנֵיהֶם וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם. זֹאת הָיְתָה מַעֲלַת הַחֲכָמִים, אֲשֶׁר הָיוּ בַכֹּל שְׁלֵמִים וְזָכוּ לִשְׁנֵי עוֹלָמִים. עַל כֵּן חִבְּרוּ בַּגְּמָרָא, כָּל הֲלָכָה חֲמוּרָה וְכָל אַגָּדָה מְהֻדָּרָה וְכָל חִידָה מְסֻתָּרָה וְכָל חָכְמָה מְפֹאָרָה וְכָל עֵצָה נִבְחָרָה וְכָל שִׂיחָה בְּרוּרָה וְכָל מִדָּה מְעֻטָּרָה.

אֲנִי הַצָּעִיר א' ס"כ

הַקְדָּמָה

אֲנִי הַצָּעִיר מִצְּעִירֵי הַתַּלְמִידִים, הַקָּטָן מִן הַשְּׁרִידִים, בִּהְיוֹתִי בְּבֵית עֲבָדִים, מָצָאתִי הַהוֹרָאוֹת וְהַדִּינִים, מְסֻדָּרִים בְּכַמָּה פָּנִים וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים. אֵין בַּחִבּוּר שׁוּם דָּבָר לָרַע, עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ. הָרִאשׁוֹנִים וְגַם הַשְּׁנִיִּים, אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים. אֲבָל עָזְבוּ הַמַּרְגְּלִיּוֹת, הַמְּתוּקוֹת לְכָל פִּיּוֹת, הַבְּנוּיוֹת לְתַלְפִּיּוֹת, מְפֹרָדוֹת בְּזוּיוֹת.

עַל כֵּן הֶעִירוּנִי רַעְיוֹנַי, בְּבֹשֶׁת פָּנַי, לְשֵׁאת בְּרָכָה מֵאֵת אֲדֹנָי. לְחַבֵּר דִּבְרֵי חַכְמֵי חָרָשִׁים, אֲשֶׁר מָצָאתִי בַּמִּדְרָשִׁים, אֲשֶׁר הֵם לְכָל דָּבָר רָאשִׁים וּלְכָל עָנָף שָׁרָשִׁים. וְהִנַּחְתִּי הַדְּבָרִים הַנִּסְתָּרִים, אֲשֶׁר הֵם גְּבוֹהִים וַחֲמוּרִים, מְשֻׁלִּים מְדֻלָּגִים עַל הֶהָרִים, לִיחִידִים הָרַשָּׁאִים לִפְתֹּחַ שְׁעָרִים. וְאַחֲזְתִּי בִּדְבָרִים מַמְתַּקִּים, מַחֲמַדִּים גְּדוֹלִים וַחֲזָקִים, חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִים וְחֻלָּקְתִּים לְשִׁבְעָה חֲלָקִים. וְסִדַּרְתִּי כָּל חֵלֶק בְּעַצְמוֹ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד עַל טַעֲמוֹ, אֲשֶׁר יִשְׂכֹּן בִּמְקוֹמוֹ, לִהְיוֹת כָּל אִישׁ שׁוֹרֵר בְּצִלְמוֹ וְיִהְיֶה קוֹנֶה עוֹלָמוֹ. לְמַעַן יְבִינוּם הַיּוֹדְעִים, עַל פִּי ה' נוֹסְעִים וְלֹא יִהְיוּ עוֹד תּוֹעִים, כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רוֹעִים.

וּלְפִי שֶׁחִבּוּרִי זֶה יָאוֹר, לְכָל אֲשֶׁר חָפֵץ בָּאוֹר, לְהַבְדִּיל בֵּין חֹשֶׁךְ לָאוֹר, קְרָאתִיו מְנוֹרַת הַמָּאוֹר, כְּתוּבִים בּוֹ עִנְיָנִים וּמִלִּים, מְאִירִים כְּכוֹכְבֵי גַלְגַּלִּים וּכְאֻרְאֻלִּים וּכְחַשְׁמַלִּים. דְּבָרִים גְּדוֹלִים וַחֲזָקִים, מִנֹּפֶת צוּפִים מְתוּקִים, לְמַלֵּא דַּעַת אֶת הֲרֵיקִים. וְלָתֵת עָרְמָה לַפְּתָאִים וּשְׁלֻמוּת לַמְּלֵאִים, לְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים. הוּא בָּנוּי מֵהַכְּלָלִים, לִהְיוֹת סִיּוּעַ לַגְּדוֹלִים וְהַמְּשֻׁכַּת לֵב לָאֲוִילִים וְהַבְטָחוֹת טוֹבוֹת לַמַּתְחִילִים וּמָבוֹא לִשְׁאֵינָם יְכוֹלִים. לְהַכְנִיס לְבָּם בְּמִהֵרָה, בְּמִלְחֲמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה וּבְעָמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה, אֲשֶׁר הִיא מֵאֶרֶץ אֲרֻכָּה. וּרְחָבָה מִנִּי יָם, לְמַלְאוֹת כָּל מַאֲוַיִם. נוֹתֶנֶת עֵצָה לְקִטַנִּים וְלַנְּעָרִים וְלַזְּקֵנִים וְלַשְּׂלֵמִים וְלֶרֶיקָנִים בְּאַרְבַּע רוּחוֹת חוֹנִים. תּוֹכַחַת לָאֲנָשִׁים וְלַנָּשִׁים וּשְׁמִיעַת אֹזֶן לַחֲרָשִׁים וְאוֹרָה לָעִוְרִים הַמְמַשְּׁשִׁים. זֶה סֵפֶר הַמַּגָּלָה, אֲשֶׁר בָּהּ תּוֹכֵחָה מְגֻלָּה, מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ, לֶהָאִיר חָתָן וְכַלָּה וְעַל רֹאשָׁהּ גֻּלָּה, לִהְיוֹת בּוֹ לְסֶגֻלָּה.

וְשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ עָלֶיהָ וֶהֱאִיר אֶל עֵבֶר פָּנֶיהָ וְשִׁשָּׁה קָנִים יוֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ. בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת, שֶׁבַע נֵרוֹת בַּמַּעֲרֶכֶת, כְּסֵדֶר שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת, הַמְמֻנִּים לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלֵאכֶת. כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה וְאַחְוָה, וּבֻשֶׁת וַעֲנָוָה וְתִעוּב גֵּאוּת וּסְפוֹת הָרָוָה, וְרִחוּק הַדָּוָה, וְהָסֵר מֵעֶרְוָה. וְעָזֹב מְשׁוּבָה, וְקָרֵב לִתְשׁוּבָה, וּלְשָׁלוֹם וְאַהֲבָה. לְהָאִיר לַיְלָה וְיוֹם, מִפִּי אֵל נוֹרָא וְאָיוֹם, לִמְצֹא בְּאַחֲרִית פִּדְיוֹם.

וְעַל כֵּן קָרָאתִי לַחֻלְקִים, נֵרוֹת מְאִירוֹת מִמַּעֲמַקִּים, עַד רוֹם עֲבִי שְׁחָקִים. כִּי זֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, כֻּלָּהּ זָהָב טָהוֹרָה, עֲרוּכָה בַּכֹּל וּשְׁמוּרָה, זֹאת תּוֹעִיל בְּיוֹם עֶבְרָה, לְמַלֵּט מִכָּל צָרָה. וְחִלַּקְתִּי כָּל נֵר לְכְלָלִים, מֵהֶם קְטַנִּים וּמֵהֶם גְּדוֹלִים, בּוֹ יוֹרְדִים וְעוֹלִים. וְהַכְּלָלִים נֶחְלָקִים לַחֻלָּקִים וְהַחֻלָּקִים לִפְרָקִים, מֵהֶם גַּסִּים וּמֵהֶם דַּקִּים. לְמַעַן יָרוּץ כָּל קוֹרֵא, וְיִהְיוּ לוֹ לְמוֹרָה, גַּם בָּרֻכוֹת יַעֲטֶה מוֹרֶה, וְלֹא יִהְיֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה. וְיִהְיוּ לוֹ לְאֻזְכָּרָה, לְלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, בְּלֵב נְדָכֶה וְרוּחַ נִשְׁבָּרָה. וְלִזְכֹּר תָּמִיד הַמִּדְרָשִׁים, אָנָּה וָאָנָה הֵם מְפֹרָשִׁים, כַּאֲשֶׁר אוֹהֲבִים הַפְּרוּשִׁים, אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' הֵם דּוֹרְשִׁים. וְלֵידַע כְּלָלֵי הַמִּצְווֹת, בְּתֵיבוֹת נִשְׁתַּוּוֹת. וְעָנְשָׁן וּשְׁכָרָן, וִיסוֹדָן וְעִיקָרָן. וּכְלָלֵי הַדְּבָרִים וּמַעֲלוֹתָם, וְתַגְמוּלָם בְּאַחֲרִיתָם וְכַוָּנָתָם וְתַקָּנָתָם, וְטַעֲמָם וַהֲנָאָתָם. וְאֵיךְ יוֹצְאִים מִסְּמַךְ הַפְּסוּקִים, כַּאֲשֶׁר דָּרְשׁוּם הַמַּעְתִּיקִים, הֵם חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַצַּדִּיקִים. וּמַעֲשִׂים שֶׁאֵרְעוּ לַאֲבוֹתֵינוּ וּדְבָרִים שֶׁהָיוּ בִּימֵי רַבּוֹתֵינוּ, כַּאֲשֶׁר הֵם כְּתוּבִים בְּמִדְרָשֵׁינוּ. כִּי מֵהֶם תֵּצֵא תוֹרָה, חָכְמָה וְעֵצָה מְפֹאָרָה, מוּסָר וְדֶרֶךְ יְשָׁרָה, שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם, אַף־ עַל־פִּי שֶׁהוּא בָשָׂר וָדָם, אִם יִדְרֹשׁ מַחְמַדִּם, וְאִם יַדְרִיךְ בְּמַעֲמַדִּם, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם.

וְאַף עַל פִּי שֶׁהַחִבּוּרִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי, וְכָל אֲשֶׁר לֹא רָאוּ עֵינַי, מֵהַדִּינִים וְהַהוֹרָאוֹת, הַמְפֻזָּרִים בְּכָל פֵּאוֹת, הֵם שְׁלֵמִים וּמְפוֹאָרִים, מִדְּבָרִים בָּרִים וְיִשָּׁרִים. אֵין לְמַעְלָה מֵהֶם, וְאֵין מוֹסִיף עֲלֵיהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִתְחַלְתִּי לְדַבֵּר, וְהִסְכַּמְתִּי לְחַבֵּר. בְּדִבְרֵי מִדְרָשׁ וְאַגַּדְתָּא, לֹא טוֹב לְהַנִּיחַ שְׁמַעְתָּא. צוֹעֶקֶת עָלַי, וּמִתְרָעֶמֶת עַל מַעֲלָלַי. שֶׁאִם עִנְיָן זֶה הַחִבּוּר, הוּא טוֹב לְדָרֹשׁ בַּצִּבּוּר. לְפִתְחַ בּוֹ הַנְּבוֹכִים, וּלְהַיְשִׁיר לָהֶם הַדְּרָכִים. וּלְלַמֵּד כְּלָלֵי הַדְּבָרִים, לְהָבִין לִבּוֹת נִמְהָרִים. וְלֵידַע בְּמִצְוַת הֲדָרָן, וּגְדוּלָּתָן וּמַתַּן שְׂכָרָן, וּמִצְווֹת הַשִּׁמְעִיוֹת, וְהַכַּוָּנוֹת הַשִּׂכְלִיוֹת, גַּם צָרִיךְ לֵידַע הַתּוֹרָנִיוֹת, וְהַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיוֹת. וְלֵידַע פְּרָטֵי הַדְּבָרִים, לְלַמֵּד וּלְאַשֵּׁר הָעוֹבְרִים. וְדֶרֶךְ עֲשִׂיָּתָן וְסֵדֶר הֲנָחָתָן. וְאִסּוּרָן וְהֶתֵּירָן, וְחִיּוּבָן וּפְטוּרָן. וּמַתְכֹּנְתָּם וְשִׁעוּרָם וּלְהוֹצִיאָם מֵעִקָּרָם, וּמִיסוֹדָם וַהֲדָרָם. מִמִּשְׁנָיוֹת הַתַּנָּאִים וּמֵימְרוֹת הָאֲמוֹרָאִים. הָרִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, וּמִבַּאוּרֵי הַגְּאוֹנִים.

עַל כֵּן בְּקֹצֶר רוּחִי, וּבְחֹלֶשׁ הַשָּׂגַת כֹּחִי, כִּמְאַסֵּף אַחֲרֵי הַקֹּצִיר, וְכִמְלַקֵּט אַחֲרֵי הַבָּצִיר. נִכְסַפְתִּי לְחַבֵּר בָּזֶה, גַּם זֶה לְעֻמַּת זֶה. יְסַדְתִּיהוּ עַל הַדִּבְּרוֹת, אֲשֶׁר הֵם אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת,

הַכְּתוּבִים עַל הַלּוּחוֹת, מִכְּתַב אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת. וְחִלַּקְתִּי כָּל דִּבּוּר לְמַאֲמָרִים הַיּוֹצְאִים מֵעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים. וְכָל מַאֲמָר לַהֲלָכוֹת, מֵהֶן קְצָרוֹת וּמֵהֶן אֲרֻכּוֹת, שֶׁיִּהְיוּ כִּסֵּדֶר עֲרוּכוֹת. מִדִּבְרֵי מִשְׁנָה וּגְמָרָא, אֲשֶׁר בָּם כָּל הֲלָכָה בְּרוּרָה. בַּבְלִי וִירוּשַׁלְמִי בְּיַחַד, לְחַבֵּר אֶחָד אֶל אֶחָד. אוֹמַר דָּבָר בְּשֵׁם אָמְרוֹ, וּבְאֵיזֶה מָקוֹם דִּבְּרוּ, בְּאֵיזֶה פֶּרֶק וּמַסֶּכְתָּא, שֶׁל כָּל שְׁמַעְתָּא וּשְׁמַעְתָּא. כָּל דָּבָר בְּעִנְיָנוֹ, וְכָל עִנְיָן בְּאָפְנוֹ.

וּלְפִי שֶׁהַהֲלָכוֹת הֵן הַמּוֹרוֹת, לֵידַע מֵהֶן הַגְּזֵרוֹת וּפִסְקֵי הָעִנְיָנִים, אֲשֶׁר הֵם מִכַּמָּה פָּנִים, אֶכְתֹּב דַּעַת הַגְּאוֹנִים, וּפֵרוּשֵׁי הַפְּרָשָׁנִים, אוֹתָם שֶׁרָאִיתִי וְאֻזְכֶּה לִרְאוֹת, בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ וּבָאוֹת. דִּבְרֵי הַתַּלְמוּד לְפָנִים, וְהַבַּאוּרִים סָבִיב חוֹנִים, מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם, מִזֶּה וּמִזֶּה כְּתוּבִים הֵם. וּקְרָאתִיו אֲרוֹן הָעֵדוּת, לְשׂוּם לִי עֵדוּת, לְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינַי, לִהְיוֹת תָּמִיד נֶגֶד פָּנַי, בְּמַה שֶׁצָּרִיךְ בִּזְמַנֵּינוּ, עַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, שֶׁחָרַב מִקְדָּשֵׁנוּ, עַד שֶׁיָּבוֹא מוֹשִׁיעֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

וְחֵלֶק מִמֶּנּוּ הִבְדַּלְתִּיהוּ, וְשֻׁלְחַן הַפָּנִים קְרָאתִיהוּ, לִשְׁנֵים עָשָׂר פָּנִים חִלַּקְתִּיהוּ וּמַיִם הַתַּלְמוּד מְשִׁיתִיהוּ. לְסַדֵּר בּוֹ סֵדֶר בְּרָכוֹת, הַקְּצָרוֹת וְהָאֲרֻכּוֹת, וְהַתְּפִלּוֹת הַצְּרִיכוֹת, כְּפִי הַתַּלְמוּד עֲרוּכוֹת, כְּסֵדֶר הַהֲלָכוֹת. לְהוֹדוֹת בָּם לְיוֹצְרֵנוּ, וּלְפָאֵר בָּם לְבוֹרְאֵנוּ, וּלְהַלֵּל בָּם לְמַלְכֵּנוּ, וּלְבַקֵּשׁ בָּם כָּל צָרְכֵינוּ, וּלְבָרֵךְ עַל כָּל הֶנָּאוֹתֵינוּ, שֶׁהֵם בֵּית שַׁעַר לְכָל בִּנְיָן, וּמָבוֹא לְכָל עִנְיָן, וּשְׁלֵמוּת לְכָל מִנְיָן.

שִׁלְשָׁה כְתָרִים הֵם, שֶׁאֵין כְּלֵי שָׁרֵת עֲלֵיהֶם, וְהַשְּׁכִינָה עוֹלָה עַל גַּבֵּיהֶם. כֶּתֶר פְּתוֹרָה, וְכֶתֶר מְנוֹרָה, וְכֶתֶר אַרוֹן הַתּוֹרָה. וְאַבְנָה הַמְּנוֹרָה בָּרִאשׁוֹנָה, שֶׁהִיא מָבוֹא לָאֶמְצָעִית וְלָאַחֲרוֹנָה. עַל כֵּן נְדִיבֵי עַמִּים, הַמִּתְאַוִּים לְמַטְעַמִּים, חִדְּלוּ לָכֶם מִן הָרְעָמִים, אֲשֶׁר עַל הֶהָרִים הָרָמִים. וְהַאִירוּ עֵינֵיכֶם בַּמְּאוֹרוֹת, אֲשֶׁר יְאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת. וּבְבֶאוּר הַלּוּחוֹת הַגְּבוֹהִים, כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים. וּלְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי, כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמִי. וּשְׁתוּ בְּיֵין מָסַכְתִּי, בַּשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָרַכְתִּי. לְסַדֵּר בּוֹ לֶחֶם הַפָּנִים לְפָנַי, בַּשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי אֲדֹנָי.

הַקְדָּמָה

גַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (פח, ב) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מַאי דִּכְתִיב ה' יִתֵּן אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת *צָבָא רָב (תהלים סח, יב), כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִתְחַלֵּק לְשִׁבְעִים לְשׁוֹן. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּאנָא מֵהֵכָא: הֲלוֹא כֹּה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה' וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע (ירמיה כג, כט). *מַה פַּטִּישׁ זֶה מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִצוֹצוֹת, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְחַלְּקִין לְכַמָּה פָּנִים. וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (כא, ב): "קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים" (שיר השירים ה, יא). אָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר מַר עוּקְבָא: מְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ לִדְרֹשׁ *עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ שֶׁל תּוֹרָה תִּלֵּי תִלֵּים שֶׁל הֲלָכוֹת. וּקְצָת מֵאֵלּוּ הַפָּנִים הֵם אֲשֶׁר מְפֹרָשִׁין בַּהֲלָכוֹת שֶׁנִּכְתְּבוּ עַל פְּרָטֵי הַמִּצְוֹוֹת וְהַדִּינִים וְכֵיצַד יִנָּהֲגוּ בָּהֶם.

נפש יהודה צבא רב. פירוש כל האומות שלא ליתן פתחון פה לאומות עובדי כוכבים ומזלות לעתיד לבא לומר אלו שמענו התורה בלשוננו קבלנוה ומייתי לה מהאי קרא דכתיב ה' יתן אומר דהיינו אמירה אחת היה נשמע לצבא רב לכל העובדי כוכבים ומזלות וזה שאמר המבשרות ולא אמר המבשר שנחלק כל דבור לשבעים לשונות: **מה פטיש זה**. של ברזל האמע"ר בל"א מתחלק הסלע על ידו לכמה ניצוצות כשמכין בפטיש על הסלע נשבר הסלע לכמה חתיכות ופירשו בתוס' מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות דמשמע שהפטיש מתחלק ונשבר מאבן וקשה לרבינו שמואל והא קרא משמע דהפטיש מפוצץ את הסלע מדלא כתיב וכפטיש יפוצצנו הסלע וכן אנו רואים שהפטיש מפוצץ סלעים וליכא למיגרס מה סלע מתחלק לכמה ניצוצות דהאי דבור דהיינו תורה נמשלה לפטיש ולא לסלע ורש"י פירש מתחלק הסלע על ידו ואינו מתיישב שהדבור הוא עצמו מתחלק ואינו דמיון גמור ואומר רבינו תם דקרא מיירי באבן המפוצץ ברזל כדאמרינן במדרש מעשה באחד שקנה אבן סנפירין ובא לבדקה נתנה על הסדן פי' הוא הברזל שעליו הנפח הוא מחדד הברזל כשמושכו מן האש ומכה עליו בקורנס נחלק הפטיש ונשבר הסדן והסנפירין לא זז ממקומו הדה"ד וכפטיש יפוצץ סלע ואע"ג דלא כתיב יפוצצנו סלע הרבה פסוקים יש כענין זה אבנים שחקו מים פי' שחקו אותן המים והשתא אתי שפיר מה דאמרינן בפ"ק דקדושין תנא דבי רבי ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח שנא' אבנים שחקו מים פירוש המים שחקו ושברו לאבנים ואם ברזל הוא מתפוצץ פירוש אע"פ שהיצה"ר מתחזק עליך כברזל התורה מפוצצת אותו שנא' וכפטיש יפוצץ סלע ואע"ג דהתם מדמה יצה"ר לפטיש וכאן מדמה דברי תורה לפטיש אין לחוש דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים: **על כל קוץ וכו'**. ר"ל מלבד הסודות הנסתרים של התורה שנרמז בהם יש לדרוש מהם תילי תילים של הלכות הנוגע בנגלות וההלכות שנתחדשו בכל דור ודור כבר נאמרו בסיני ברמיזה בקוצות ונקודות האותיות ומי שזוכה בהם עומד עליהם וישיג אותן מה שהוא לחלקו:

וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּפֵרוּשׁ, בְּבֵאוּר נִתְּנוּ עַל פֶּה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. כְּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין, בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין (נד, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: *כֵּיצַד סֵדֶר הַמִּשְׁנָה, מֹשֶׁה לָמַד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה. נִכְנַס אַהֲרֹן וְשָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּרְקוֹ. נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן וְיָשַׁב לִשְׁמֹאל מֹשֶׁה. נִכְנְסוּ בָּנָיו *וְשָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָן. נִסְתַּלְּקוּ בָּנָיו, אֶלְעָזָר יוֹשֵׁב לִימִין מֹשֶׁה וְאִיתָמָר יוֹשֵׁב לִשְׂמֹאל אַהֲרֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם *אַהֲרֹן יוֹשֵׁב לִימִין מֹשֶׁה. נִכְנְסוּ זְקֵנִים וְשָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָן. נִסְתַּלְּקוּ זְקֵנִים וְנִכְנְסוּ כָּל הָעָם וְשָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָן. נִמְצָא בְּיַד אַהֲרֹן אַרְבָּעָה וּבְיַד בָּנָיו שְׁלֹשָׁה וּבְיַד זְקֵנִים שְׁנַיִם וּבְיַד כָּל הָעָם אֶחָד.

נִסְתַּלֵּק מֹשֶׁה וְשָׁנָה לָהֶם אַהֲרֹן פִּרְקָן. נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן וְשָׁנוּ לָהֶם בָּנָיו פִּרְקָן. נִסְתַּלְּקוּ בָנָיו וְשָׁנוּ לָהֶם זְקֵנִים פִּרְקָן. נִמְצָא יַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד אַרְבַּע. מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: חַיָּב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו אַרְבַּע פְּעָמִים. קַל וָחֹמֶר: *וּמַה אַהֲרֹן שֶׁשָּׁמַע מִפִּי מֹשֶׁה וּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אַרְבַּע, הֶדְיוֹט מִפִּי הֶדְיוֹט עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה כיצד סדר המשנה. כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה נכנס אהרן ישב לפני משה דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך וכן כלם בשעת שמועתן לפניו היו יושבין אהרן לשמאל משה דתניא המהלך לימין רבו הרי זה בור וכ"ש יושב והוא בזמן שאין שני יושב לשמאל רבו: **ושנה להם משה פרקן**. אותו פרק עצמו ששנה לאהרן: **אהרן יושב לימין משה**. חוזר אהרן אחר ששמעו בניו ויש שני לישב לשמאל משה כבוד הוא לאהרן ולמשה להיות אהרן שהוא גדול בא ויושב מימין משה: **ומה אהרן ששמע מפי משה וכו'**. ומסתייע מילתא בלבו להבין מהר אפילו הכי שמע ד' פעמים וסמכא אקרא דפרשת משפטים דכתיב ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל כסדרן בקרא כך סדרן בלימודן וכל המוקדם בפסוק נכנס תחלה וכדמסיק כדי לחלוק כבוד וכו'. ואיתא במדרש דמשה נמי למד מפי הגבורה ד' פעמים דכתיב אז ראה ויספרה. הכינה וגם חקרה היינו ד' פעמים שנרמז בד' תיבות כי בפעם הראשון דומה הלימוד כדבר הנראה לעין בעלמא בלי השגה וזה אז ראה. פעם שנית יכול לספרה בפשיטות הלימוד כדבר השמועה ששמע והיינו ויספרה פעם שלישית מכין לעצמו כל הקושיות וסתירות ועומק שבו דהיינו הכינה. פעם הרביעית חוקר להשיג כל העומק ולתרץ ולישב כל מה שיהיה קשה לו והיינו גם חקרה לרבות כל דבר ספק חקר אז ויוסיף לקח ושגורה בפיו ומונח בו כמונח בקופסא:

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: מִנַּיִן, שֶׁחַיָּב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו עַד שֶׁיְּלַמְּדֵם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלִמַּדְתָּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לא, יט). וּמִנַּיִן שֶׁחַיָּב לְלַמְּדָהּ עַד שֶׁתְּהֵא סְדוּרָה בְּפִיהֶם, תַּלְמוּד לוֹמַר: "שִׂימָה בְּפִיהֶם" וכו'. *וּלְעַיְּלוּ כֻּלְּהוּ *וְלִילְפוּ מִמֹּשֶׁה, כְּדֵי לַחֲלֹק כָּבוֹד לְאַהֲרֹן וְכָבוֹד לְבָנָיו וְכָבוֹד לַזְּקֵנִים. *וְלֵיעוֹל אַהֲרֹן וְלֵילַף מִמֹּשֶׁה; וּלְעַיְּלוּ בָּנָיו וְלִילְפוּ מֵאַהֲרֹן; וּלְעַיְּלוּ זְקֵנִים וְלִילְפוּ מִבָּנָיו; וּלְעַיְּלוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְלִילְפוּ מִזְּקֵנִים, מֹשֶׁה כֵּיוָן דְּמִפִּי הַגְּבוּרָה גָּמַר *מִסְתַּיְּעָא לֵיהּ מִלְּתָא.

נפש יהודה שימה בפיהם. צריך אתה לסדר ולשום בפיהם טעם הדבר ותוכן הענין שידע מה שידבר ומה שלמד ולא ילמד יותר קודם שהראשון בפיו ברור ושגור ולא כאותן דאינן לא נגר ולא בר נגר מתעים אריה וגור להרבות אגר ופגר ולאגור כנמלה זהב סגור ובטרם ידע הנער קרא ברייתא נקוט נגר דברי חרש ומסגר מצפצף כסוס עגור וקורא כדגר

השומע לו חכם יחשב כעגור דברי חרופין מפיו שגור ואם בחרב פיפיות נגדו תחגור עומד כפגר כאדם פגור ופיו סגור ממלל חגור העושים מלאכת ה' ברמיה כסאם לארץ מגר ואש לא נפוח עליהם שגור: **ולעיילו כולהו**. מרישא: **ולילפו ממשה**. וישנה לכולן ד"פ: **וליעול אהרן ולילף ממשה**. ארבעה זימני וליעיילו בניו ולילפו מאהרן כארבעה זימני וכן כולם: **מסתיעא ליה מילתא**. מועיל יותר למי שלומד ממשה שיקבל מהר:

וּבָאָה כָּל הַקַּבָּלָה הַזֹּאת מִפֶּה אֶל פֶּה, עַד שֶׁנִּכְתְּבָה בְּאֹרֶךְ זְמַן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁכַח מִפִּי יִשְׂרָאֵל, בְּמִשָּׁנָיוֹת, בְּבְרַיְתוֹת וְתוֹסָפְתּוֹת וּבְסִפְרֵי וּבַגְּמָרוֹת הַיְרוּשַׁלְמִי וְהַבַּבְלִי, עַד שֶׁנִּגְמַר הַתַּלְמוּד. וְהַקַּדְמוֹנִים אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לָהֶם *בְּקַבָּלָה עִנְיְנֵי הַמִּצְווֹת וְהַדִּינִים, הִשְׁתַּדְּלוּ לְהוֹצִיאָם מִכֹּחַ הַפְּסוּקִים בְּפֵרוּשׁ, אוֹ בְּאַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, אוֹ בְּאָמְרָם: קְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא, וְאֵין רְשׁוּת לְשׁוּם אָדָם לְהָרְהֵר אַחֲרֵיהֶם, כְּדִכְתִיב "*לֹא־תָסוּר" וגו' (דברים יז, יא).

נפש יהודה בקבלה. איש מפי איש עד משה רבינו כל המצות אשר לא כתוב בפירוש בתורה: **לא תסור**. מדברי חכמים ככל אשר יורוך:

וְהַפָּנִים הָאֲחֵרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם, אֵינָם נִרְאִים מִפְּשָׁטֵי הַפְּסוּקִים בְּפֵרוּשׁ. וּכְשֶׁדַּעַת רַבּוֹתֵינוּ הָיְתָה נוֹחָה לְדַבֵּר בָּהֶם וּלְהוֹצִיאָם מִכֹּחַ הַפָּסוּק, הָיוּ דּוֹרְשִׁים הַפָּסוּק, בְּעִנְיָן נוֹטֶה חוּץ מֵהַפְּשָׁט הַנִּרְאֶה לָנוּ, לִזְכִּירָה בְּעָלְמָא; כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר שָׁגוּר בְּפִי הַתַּלְמִידִים מִכֹּחַ הָרְמָזִים, אוֹ הַסִּימָנִים, אוֹ הַגִּימַטְרִיָּא, אוֹ בְּכָל עִנְיָן שֶׁהָיוּ יְכוֹלִין לְדָרְשׁוֹ בְּשׁוּם אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. וְהַדָּבָר הַזֶּה הָיָה לָהֶם מְקֻבָּל אוֹ מְפֹרָשׁ אוֹ מֻשְׁכָּל מִטַּעַם אַחֵר. וּכְשֶׁהָיוּ מְפֹרָשִׁים שׁוּם פָּסוּק בְּצַד זֶה, הָיוּ אוֹמְרִים דָּרַשׁ פְּלוֹנִי. וְגַם כֵּן כְּשֶׁהָיָה רְצוֹנָם לְדַבֵּר בִּכְלָלֵי הַמִּצְווֹת וּבִשְׁכָרָם וְהַבְטָחָתָם וּבְעָנְשָׁם וּבְפַחְדָּם, הָיוּ מַאֲרִיכִים לְדַבֵּר בּוֹ עַל דֶּרֶךְ כְּלָל, לְפִי שֶׁהוּא צָרֵךְ גָּדוֹל וְיסוֹד הָאֱמוּנָה לְאַיֵּם לָרְשָׁעִים שֶׁיָּסוּרוּ מִדַּרְכָּם רָעָה וּלְהַבְטִיחַ לַהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, אוּלַי יִכָּנְסוּ מִיִּרְאָה לְאַהֲבָה; וּמִכַּוָּנַת קִבּוּל שָׂכָר יָבֹאוּ לַעֲשׂוֹתָם לִשְׁמָהּ כְּשֶׁיִּשְׁיגוּ הָאֱמֶת.

וְגַם כֵּן כְּשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים בְּחָכְמוֹת עֶלְיוֹנוֹת, שֶׁהָיוּ בְּקִיאִים רַבִּים מֵהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, תַּלְמִיד קָטָן שֶׁל הִלֵּל הַזָּקֵן, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ דָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן: דָּבָר גָּדוֹל מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, דָּבָר קָטָן הֲוָיוֹת דְּאַבָּיֵי וְרָבָא. וּבְדָבָר גָּדוֹל כָּזֶה הָיוּ מְדַבְּרִים בּוֹ בְּרֶמֶז לֶחָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָא סִתְרֵי תוֹרָה.

וְכִרְאוֹת רַב אַשִׁי, מְחַבֵּר הַתַּלְמוּד בַּבְלִי, אֶת כָּל הָעִנְיָנִים הַגְּדוֹלִים כָּאֵלּוּ שֶׁהָיוּ לָהֶם עַל פֶּה, זוֹלָתִי קְצָת דְּבָרִים שֶׁהָיוּ כְּתוּבִים בִּזְכִירוֹת וּמְפֻזָּרִים בְּדַפִּין וּבְעָלִים, כִּי כְּמוֹ שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְחַבֵּר הַשְּׁמָעְתּוֹת לְבֵאוּר הַמִּצְווֹת וְהַדִּינִין, כָּךְ הָיָה צָרִיךְ לִזְכֹּר הַדְּרָשׁוֹת וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת שֶׁאֵרְעוּ

בִּזְמַנֵּי קַדְמוֹנֵינוּ הָרְאוּיִים לִלְמֹד מֵהֶם הֲלָכוֹת וּמוּסָרִים וּמִדּוֹת וְנִסִּים וְהַבְטָחוֹת וְעִנְיָנִים גְּדוֹלִים הַצְּרִיכִים לְקִיּוּם הָאֱמוּנָה וְעִקָּרִים רַבִּים שֶׁהֵם שָׁרְשָׁהּ וְעִקָּרָהּ, חִבְּרָם בֵּין הֲלָכוֹת, וּקְרוּיִים אַגָּדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּ לְעוֹלָם וָעֶד, וְיִהְיוּ לְזִכָּרוֹן לְכָל מַעְיַן בָּם, לְהָבִין מֵהֶם כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל כְּפִי כֹּחַ שִׂכְלוֹ וּלְדָרְשָׁם לְיִשְׂרָאֵל לְהַדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וּקְרוּיִים אַגָּדוֹת.

וְהַכֹּל נִתַּן בְּקַבָּלָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְגִילָּה, פֶּרֶק הַקּוֹרֵא קַמָּא (יט, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב "וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים", בְּפָרָשַׁת עֵקֶב (דברים ט, י), מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּסִינַי דִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים וּמַה שֶּׁסּוֹפְרִים עֲתִידִין לְחַדֵּשׁ, וּמַאי נִיהוּ, מִקְרָא מְגִילָּה.

וּמְצִינוּ שֶׁהָיוּ בְּקַדְמוֹנֵינוּ תַּנָּאִים שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בַּהֲלָכוֹת יוֹתֵר מִבְּאַגָּדוֹת וְהָיוּ אֲחֵרִים בְּקִיאִין בְּאַגָּדוֹת יוֹתֵר מִבַּהֲלָכוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בַּחֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יד, א), עַל פָּסוּק "חָזֶה הָוֵית עַד דִּי כָרְסָוָן" (דניאל ז, ט). תַּנְיָא, אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: עֲקִיבָא, מָה לְךָ אֵצֶל אַגָּדוֹת, *כַּלֵּה מִדַּבְּרוֹתֶיךָ וְלֵךְ אֵצֶל נְגָעִים וַאֲהָלוֹת, *אֶלָּא אֶחָד לְכֹסֵּא וְאֶחָד לִשְׁרַפְרָף, מְלַמֵּד, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה גְּדוֹל הַדּוֹר, שֶׁאָמְרוּ עָלָיו, שֶׁהָיָה מֵהָאַרְבָּעָה שֶׁנִּכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס וְהוּא לְבַדּוֹ נִכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם, לֹא הָיָה בְּעֵינֵי חֲבֵירָיו בָּקִי בְּהַגָּדוֹת. וְגַם כֵּן גָּרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק כְּסוּי הַדָּם, חוּלִּין (פט, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא דְּבָרָיו שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי בְּהַגָּדָה עֲשֵׂה אָזְנֶיךָ כַּאֲפַרְכֶּסֶת (פֵּרוּשׁ כְּלִי שֶׁעַל הֶרִיחַיִם שֶׁנּוֹפֶלֶת מִמֶּנּוּ הַחִטָּה).

נפש יהודה כלה מדבריותיך. חדל מדבריך עד שתגיע אצל נגעים ואהלות שהן הלכות עמוקות: **אלא אחד לכסא**. דכתיב עד די כרסון רמיו משמע שני כסאות נתקנו לישב עליהן אחד לכסא לישב עליו ואחד לשרפרף הדום רגליו דכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי:

וְגַם כֵּן הָאֲמוֹרָאִים הָיוּ חֲלוּקִים בָּזֶה הָעִנְיָן, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (י, א): רַב שִׁימִי בַּר עוּקְבָא הֲוָה שְׁכִיחַ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי בְּשַׁמַּעְתָּא וַהֲוָה רָגִיל קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּאַגַּדְתָּא. אָמַר לֵיהּ: מַאי דִּכְתִיב "בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה' *וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ" (תהלים קג, א), אָמַר לֵיהּ: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם: אָדָם צָר צוּרָה וְאֵין צָר בָּהּ קְרָבִים וּבְנֵי מֵעַיִם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרָה בְּתוֹךְ צוּרָה וְצָר בָּהּ קְרָבִים וּבְנֵי מֵעַיִם. וְהַיְנוּ דְּאָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ: "אֵין־קָדוֹשׁ כַּה' כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ" (שמואל־א, ב, ב). מַאי "וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ", אֵין צַיָּר כֵּאלֹהֵינוּ. מַאי "כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ", אָמַר רַב יְהוּדָה: אַל תִּקְרֵי "בִּלְתֶּךָ" אֶלָּא "בְּלוֹתֶךָ" דְּאִלּוּ בָּשָׂר וָדָם *מַעֲשָׂיו מְבַלִּין אוֹתוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַלֶּה אֶת מַעֲשָׂיו. אָמַר לֵיהּ אֲנָא הָכֵי קָאֲמִינָא לָךְ: הַנֵּי *חֲמִשָּׁה

"בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה'" כְּנֶגֶד מִי, אָמַר לֵיהּ: כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּנְשָׁמָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אַף הַנְּשָׁמָה רוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זָן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אַף הַנְּשָׁמָה זָנָה אֶת כָּל הַגּוּף; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָהוֹר, אַף הַנְּשָׁמָה טְהוֹרָה; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, כָּךְ הַנְּשָׁמָה יוֹשֶׁבֶת בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, תָּבוֹא מִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חָמְשָׁה דְּבָרִים הֲלָלוּ וּתְשַׁבַּח לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ.

נפש יהודה וכל קרבי. ע"ש קרבי אמו שדר בתוכן: **מעשיו**. כל מעשיו של אדם נשארין כשהוא מת: **חמשה ברכי נפשי את ה'**. במזמור זה ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו יש ה' פעמים:

לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁבַּעַל הָאַגָּדָה הָיָה דּוֹרֵשׁ עַל הַפָּסוּק חוּץ מִפְּשָׁטוֹ עִנְיָנִים מֻפְלָאִים וְנָאִים וּמְיֻשָּׁבִים, בְּמַה שֶׁלֹּא הָיָה רָגִיל בִּשְׁמַעְתָּא. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּקַמָּא, בְּסוֹף פֶּרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (נד, ב): שָׁאַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲגִיל אֶת רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, כִּדְאִיתָא לְמַטָּה בְּפֶרֶק ב מֻחְלָק כִּבּוּד אָב וָאֵם (סימן קסג).

וְגַם כֵּן גַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר (ס, ב): יָתִיב רַב אַמֵּי וְרַב אַסִּי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, מַר אָמַר, לֵימָא לָן מַר מִלֵּי דְּאַגַּדְתָּא וּמַר אָמַר, לֵימָא לָן מַר מִלֵּי דִּשְׁמַעְתָּא. פְּתַח לְמֵימַר שְׁמַעְתָּא וְלָא שָׁבִיק לֵיהּ דְּאַגַּדְתָּא, פְּתַח לְמֵימַר אַגַּדְתָּא וְלָא שָׁבִיק לֵיהּ דִּשְׁמַעְתָּא. אָמַר לָהֶם: אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת יַלְדָּה וְאַחַת זְקֵנָה, יַלְדָּה מְלַקֶּטֶת לוֹ לְבָנוֹת, זְקֵנָה מְלַקֶּטֶת לוֹ שְׁחוֹרוֹת, נִמְצָא קֵרֵחַ מִכָּאן וּמִכָּאן. אָמַר לָהֶם: אֵימָא לְכוּ מִילְתָא דְּשָׁוְיָה *לְתַרְוַיְכוּ: כְּתִיב "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים" (שמות כב, ה), "*כִּי תֵצֵא" מֵעַצְמָהּ, "שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי הַצַּתִּי אֵשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצַּת אֵשׁ־בְּצִיּוֹן" (איכה ד, יא), אֲנִי עָתִיד לִבְנוֹתָהּ בְּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־ה' חוֹמַת אֵשׁ" (זכריה ב, ט). "שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עָלַי לְשַׁלֵּם בְּעֵרָה שֶׁבִּעֵרְתִּי. בִּשְׁמַעְתָּא, *פְּתַח הַכָּתוּב בְּנִזְקֵי מָמוֹנוֹ וְסִיֵּם בְּנִזְקֵי גוּפוֹ, לוֹמַר: אִשּׁוֹ *מְשׁוּם חִצָּיו. מְלַמֵּד כִּי לְשׁוֹן הַפָּסוּק מַשְׁמָע מִפְּשָׁטוֹ שְׁמַעְתָּא וּמִמְּדָרְשׁוֹ אַגַּדְתָּא.

נפש יהודה לתרוייכו. אגדתא ושמעתא בדבר אחד ושניכם שוים בה שתתרצו ותחפצו בה: **כי תצא מעצמה**. שאנחנו גרמנו לו שקלקלנו והקב"ה מבטיח לנו לשלם כאילו הוא הבעירה: **פתח הכתוב בנזקי**. שהזיק ממונו דכתיב כי תצא אש משמע מעצמה שהדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חבירו וסיים בנזקי גופו שקראו מבעיר בידים: **משום חציו**. כזורק חץ שמזיק למרחוק דאיהו גופא עביד הכא נמי איהו גופא עביד ונפקא מיניה לחייב בד' דברים אם הוזק בה אדם:

וְגַם כֵּן גַּרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ה, ב): רַב נַחְמָן וְרַב יִצְחָק הֲווּ יָתְבֵי בִּסְעוּדְתָא, אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: לֵימָא לָן מַר מִילֵּי דְּאַגַּדְתָּא. אֲמַר לֵיהּ, הָכֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מְשִׁיחִין בִּסְעוּדָה, *שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֵשֶׁט וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה. בָּתַר סְעוּדְתָא אֲמַר לֵיהּ, הָכֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יַעֲקֹב אָבִינוּ *לֹא מֵת. אֲמַר לֵיהּ *וְכִי בִּכְדֵי סָפְדוּ סָפְדָיָא וְחָנְטוּ חָנְטָיָא. אֲמַר לֵיהּ: *מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ "וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־ה' וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל, כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב" וגו' (ירמיה ל, י). מַקִּישׁ הוּא לְזַרְעוֹ *מַה זַּרְעוֹ בַּחַיִּים, אַף הוּא בַּחַיִּים. אָמַר רַב יִצְחָק: כָּל הָאוֹמֵר רָחֵב, מֵיָד נִקְרֵי (פירוש רואה שכבת זרע). אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן, אֲנָא אֲמֵינָא *וְלָא אִכְפַּת לִי. אֲמַר לֵיהּ, כִּי קָאֲמֵינָא *בְּיוֹדְעָה וּמַכִּירָה קָאֲמֵינָא.

נפש יהודה שמא יקדים קנה. כשיוציא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן לפיכך לא אומר לך כלום כי האכילה והשתיה הולך דרך הושט: **לא מת**. אלא חי הוא לעולם: **וכי בכדי**. וכי בחנם ספדו ספדייא וחנטו חנטייא דכתיב ביה ויחנטו אותו וייספדו לו: **מקרא אני דורש**. והאי דחנטו חנטייא סבורין היו שמת: **מה זרעו בחיים**. כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים החיים הוא מקבץ שהן בשבי שהמתים אינם בשבי אף הוא בחיים שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שמצינו במצרים וירא ישראל וגו' ישראל סבא ודחנטי חנטייה נדמה להם שמת אבל חי היה ועיין לקמן סי' שכ"ח: **ולא איכפת לי**. איני חושש שלא אבא לידי קרי: **ביודעה**. היינו נמי מכירה, מכירה, שמכירה היטב:

*כִּי הֲווּ מִיפַּטְרֵי מֵהַדָּדֵי, אֲמַר לֵיהּ: לִיבָרְכָן מַר, אֲמַר לֵיהּ: אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְאָדָם, שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר וְהָיָה רָעֵב וְצָמֵא וְעָיֵף וּמָצָא אִילָן גָּדוֹל, שֶׁפֵּירוֹתָיו מְתוּקִים *וְצִלּוֹ נָאֶה וְאַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתָּיו, אָכַל מִפֵּירוֹתָיו וְשָׁתָה מִמֵּימָיו וְיָשַׁב בְּצִלּוֹ וְנָח מִיגִיעָתוֹ. וּכְשֶׁנִּבְקַשׁ לֵילֵךְ, אָמַר לוֹ אִילָן אִילָן בַּמֶּה אֲבָרֶכְךָ, אִם אוֹמַר, שֶׁיְּהִיוּ פֵּירוֹתֶיךָ מְתוּקִים, הֲרֵי פֵּירוֹתֶיךָ מְתוּקִים; שֶׁיְּהֵא צִלְּךָ נָאֶה, הֲרֵי צִלְּךָ נָאֶה; שֶׁתְּהֵא אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ, הֲרֵי אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ, אֶלָּא יְהִי רָצוֹן, שֶׁכָּל נְטִיעוֹת שֶׁנּוֹטְעִין מִמְּךָ *יִהְיוּ כְּמוֹתְךָ, אַף אַתָּה, בַּמֶּה אֲבָרֶכְךָ, אִם בְּתוֹרָה, הֲרֵי תוֹרָה, אִם בְּעֹשֶׁר, הֲרֵי עֹשֶׁר, אִם בְּבָנִים, הֲרֵי בָּנִים, אֶלָּא יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּהְיוּ צֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כְּמוֹתְךָ.

נפש יהודה כי הוו מפטרי. רב נחמן מרב יצחק: **וצלו נאה**. שזה צריך לאדם עיף לנוח תחתיו ופירותיו מתוקין לרעב ואמת המים לצמא: **יהיו כמותך**. בתורה ובעושר וכבוד: וְדַעַת הָעָם הָיְתָה מְיֻשֶּׁבֶת בְּמִי שֶׁדּוֹרֵשׁ בָּאַגָּדָה, יוֹתֵר מִמִּי שֶׁדּוֹרֵשׁ *בִּשְׁמַעְתָּא. כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (מ, א): רַבִּי אֲבָהוּ וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אִקְּלְעוּ לְהַהוּא אַתְרָא, רַבִּי

חִיָּא בַּר אַבָּא דָּרִישׁ בִּשְׁמַעְתָּא וְרַבִּי אֲבָהוּ דָּרִישׁ בְּאַגַּדְתָּא. שָׁבְקוּ כֻּלֵּי עָלְמָא לְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא וְאָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ. אָמַר לָהֶם רַבִּי אֲבָהוּ: אֶמְשֹׁל לָכֶם מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁנִּכְנְסוּ לְעִיר אַחַת, אֶחָד מוֹכֵר סִדְקִית (פירוש מחטים וצינורות), וְאֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אֵצֶל מִי קוֹפְצִים, *לֹא אֶל מִי שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִדְקִית?

נפש יהודה בשמעתא. הלכות דינין ואיסור וטהרות: **לא אל מי שמוכר מיני סדקית.** בתמיה מתוך שדמיהם קלים יש להם קונים הרבה ולהפיס דעתו הוא אומר: **סדקית.** מחט שתופרין בה סדק בגדים והוא דק ביותר:

כָּל יוֹמָא הֲוָה אָזִיל רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא וּמְלַוֵּי בְּהַהֲדֵיהּ רַבִּי אֲבָהוּ עַד בָּבָא דְּאֶשְׁפִּיזֵיהּ, מִשּׁוּם *יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר. הַהוּא יוֹמָא אַלְוֵיהּ רַבִּי אֲבָהוּ לְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, וַאֲפִילּוּ הָכֵי לָא אִתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִנֵּיהּ. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּסוֹף נִדָּה (סט, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁנַיִם עָשָׂר דְּבָרִים שָׁאֲלוּ אַנְשֵׁי אַלֶּכְסַנְדְּרִיָּא אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, ג' דִּבְרֵי חָכְמָה, ג' דִּבְרֵי אַגָּדָה, וכו'.

נפש יהודה יקרא דבי קיסר. רבי אבהו היה חשוב בבית קיסר:

וְאַף עַל פִּי שֶׁדַּעַת בְּנֵי הַדּוֹר קְצָרָה מִלְּהָבִין בַּחִבּוּרִים הַכְּתוּבִים וְכָל שֶׁכֵּן לְחַבֵּר אֲחֵרִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין (ריש) פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נג, א): וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לִבָּן שֶׁל רְאשׁוֹנִים כְּפָתְחוֹ שֶׁל אוּלָם (כ' אמה) וְשֶׁל אַחֲרוֹנִים כְּפָתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל (י' אמה). מָאן רְאשׁוֹנִים, רַבִּי עֲקִיבָא. אַחֲרוֹנִים, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: רְאשׁוֹנִים, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, אַחֲרוֹנִים, רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרַבִּי. וְאָנוּ כְּמִלְּא נָקֵב מַחַט סִדְקִית. אָמַר אַבַּיֵּי: וַאֲנָן כְּסִיכְּתָא בְּגוּדְא *לְגַמְרָא (פירוש כיתד זה שנועצין אותו בכותל בנקב צר ונכנס בדוחק). אָמַר רָבָא: וַאֲנָן *כְּאֶצְבְּעָא בְּקִירְא לִסְבָרָא (כלומר כאצבע שמכניסין אותו בשעוה קשה). אָמַר רַב אַשֵׁי: וַאֲנָן כְּאֶצְבְּעָא בְּבִירְא לְשִׁכְחָה (כלומר כשם שהאצבע נוחה ליכנס בפי הבור, כך אנו מהירין לשכוח ולאבד). וְהָאַחֲרוֹן מֵהֶם שֶׁהָיָה רַב אַשֵׁי וּבְנֵי זְמַנּוֹ אָמְרוּ זֶה מֵרֹב עֲנְוָתָנוּתָם.

נפש יהודה לגמרא. כן אין אנו יכולין להבין מה שאנו שומעין כי אם מעט ובקושי: **כאצבעא בקירא**. יותר קשה ליכנס מסיכתא בגודא ואפילו לסברא קשה לנו מה שאנו שומעין והדורות התחילו להתמעט:

וְכָל שֶׁכֵּן אֲנַחְנוּ, שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הַחָכְמָה רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ וְהַבִּינָה וְהַדַּעַת אָפְסוּ, הַזִּכָּרוֹן נִשְׁכַּח כְּמֵת מִלֵּב, הַשִּׂכְחָה מְהִירָה לָבוֹא, *בְּזֶה נִכְנָס וּבָזֶה יוֹצֵא, בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה. קוֹרוֹת הַזְּמַן מוֹנְעוֹת אוֹתָנוּ מִלֵּישֵׁב לִקְרוֹת. חָדְלוּ מְלַמְּדִים בְּיִשְׂרָאֵל חָדְלוּ. וַתְּהִי הַשִּׁקְידָה נָעֱדֶרֶת, כָּל אָדָם רֹעֶה לְמַאֲכָל וְצָמֵא לְיַיִן וְלֹא לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה'. כֻּלָּם מַנִּיחִים חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי שָׁעָה, מוֹצִיאִים כָּל יְמֵיהֶם לָאֲסֹף הוֹן לַאֲחֵרִים, וְאוּלַי לְנוֹשֵׁא אַלְמָנָתוֹ, וְאֵינָם מוֹצִיאִים מְעַט מִמֶּנּוּ *לְהָכִין צֵידָה לַדָּרְךָ.

נפש יהודה בזה נכנס. כשנכנס באוזן אחד יוצא בשני כלומר מהר לשכחה או כשצרה זה נכנס ובא לו צרה אחרת נגזר ויוצא מהם כאשה שילדה פתאום בטרם תחיל כך פתאום גזרו עלינו גזירות קשות: **להכין צדה לדרך**. לעוה"ב:

עַל כֵּן בְּרֹאוֹתִי עַצְלוּת בְּנֵי אָדָם מִלְּעַיֵּן בַּחִבּוּרִים הַגְּדוֹלִים, שֶׁכְּתוּבִים בָּם פְּרָטֵי כָּל עִנְיָן, וּמִלְּחַפֵּשׂ אַחַר הָאַגָּדוֹת הַמְפֻזָּרוֹת בְּתַלְמוּדֵינוּ וּמִדְרָשִׁים אֲחֵרִים, הַמְּתוּקִים לְחִכֵּי הָעֲמַלִּים, וּלְהָעִיר לִבּוֹת הַיְשֵׁנִים וְלַהֲבִינָם לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּאִים לִשְׁמָהּ. עַל כֵּן לָקַחְתִּי מֵהַמְּצוּוֹת הַכְּלָלִים וּמֵהָאַגָּדוֹת וְהַמִּדְרָשִׁים, הַדְּבָרִים שֶׁיּוֹתֵר מוֹעִילִים לְקַצֵּר הַדֶּרֶךְ לַמְפֻלְפָּלִים וּלְהֵישִׁיר לִבּוֹת הָאֲוִילִים וְלָמוּד קְשֵׁי לֵב הָעֲרֵלִים. מְסֻדָּר כָּל אֶחָד בְּמְקוֹמוֹ, כָּל תַּנָּא וַאֲמוֹרָא בִּשְׁמוֹ, עַל עִנְיָנוֹ וְעַל עַצְמוֹ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר מִלְתָא דְּשָׁוְיָה לְתַרְוַיכוּ, בִּשְׁמַעְתָּא וּבְאַגַּדְתָּא.

כָּתַב רַב שְׁרִירָא גָּאוֹן ז"ל, בְּמִגִּלַּת סְתָרָיו, עַל עִנְיַן הָאַגָּדוֹת: הַנֵּי מִלֵּי דְּנָפְקֵי מִפְּסוּקֵי מִקְרָא, מִדְרָשׁ וְאַגָּדָה, *אוּמְדָנָא נִינְהוּ. וְאָמְרוּ עָלָיו, כִּי דָּבָר זֶה עַל קְצָת מֵהַמִּדְרָשׁוֹת שֶׁאָמְרוּ הָאַחֲרוֹנִים, כְּגוֹן רַבִּי תַּנְחוּמָא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, וְעַל דְּבָרִים מְעָטִים מִדִּבְרֵי אַגָּדָה שֶׁבַּתַּלְמוּד, שֶׁכְּתוּבִים בְּאֹמֶד, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּרֵישׁ פֶּרֶק הַזּוֹרֵק, בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (צו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מְקוֹשֵׁשׁ זֶה צָלְפָחָד. וְהַדּוֹמִים לָזֶה. אֲבָל רֻבָּם הֵם סוֹדוֹת וְחָכְמוֹת עֶלְיוֹנוֹת וּמוּסָרִים וּמִדּוֹת טוֹבוֹת וְהַנְהָגוֹת בְּנֵי אָדָם וְתִקּוּן הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ. וְאֵין רָאוּי *לְהַנִּיחַ הָרֹב בִּשְׁבִיל הַמְּעוּט. כִּי גַּם גּוּפֵי הַתּוֹרָה הַנִּדְרָשִׁים בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, יֵשׁ בָּהֶם דְּבָרִי יָחִיד וְדֵעוֹת שֶׁהוּא דָּבָר בָּרוּר שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּמוֹתָם *וְנִכְתְּבוּ לְהוֹצִיא הָאֻמָּת מִתּוֹכָם.

נפש יהודה אומדנא. שכל טוב וישר ונופל עליו לומר שכן הוא הדרך הישר והאמת: **להניח הרוב**. שהם דברי סודות וחכמות עליונות כמו שאמר בשביל המיעוט שהם הפשוטות כמו שאין ראוי להניח דברי רבים ולעשות כיחיד: **ונכתבו**. דברי יחיד ודברים שאין הלכה כן להוציא האמת מתוכם לומר דיש לדרשו כך ויש לדרוש כך אבל האמת כך מכח הראיות ברורות שאמרו לזה ואי לא נכתבו פן יעמוד אחד בדור אחר וילמד כמו שלמד זה שאין הלכה כמותו ואין מי שיודע להכחיש בראיות אחרות ויפסוק הלכה כך ע"כ כתבו כל הדעות והטענות להודיע שאין הלכה כך:

וּכְבָר נִשְׁאַל מֵרַבֵּינוּ הַאי גָּאוֹן זַ"ל: מַה הֶּפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמִּדְרָשׁ וְהָאַגָּדָה הַכְּתוּבִים בַּתַּלְמוּד וּבֵין הַכְּתוּבִים חוּץ לַתַּלְמוּד. וְהֵשִׁיב: כָּל מַה שֶּׁנִּקְבַּע בַּתַּלְמוּד הוּא מְחֻוָּר מִמַּה שֶּׁלֹּא נִקְבַּע בּוֹ. עַל כֵּן בַּמִּדְרָשׁוֹת שֶׁאֵינָם כְּתוּבִים בַּתַּלְמוּד, אֲחַזְתִּי מֵהֶם דְּבָרִים מְעָטִים הַצְּרִיכִים יוֹתֵר לְכַוָּנַת הַחִבּוּר וּבַמִּדְרָשׁ שֶׁמָּצָאתִי כָּתוּב בַּתַּלְמוּד, אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ. זוּלָתִי בִּדְבָרִים מְעָטִים, שֶׁלֹּא רָאִיתִי תּוֹעֶלֶת לְהַזְכִּירָם בְּחִבּוּר זֶה, כְּפִי כַּוָּנָתוֹ שֶׁהִיא לְהוֹעִיל לְכָל הַמַּעַיֵּן בּוֹ.

וּלְפִי שֶׁנִּמְשְׁלוּ דִּבְרֵי הַתַּלְמוּד בְּכִנּוּי * לֶחֶם וְדִבְרֵי הָאַגָּדָה בְּכִנּוּי מַיִם, כִּדְנַרְסִינַן פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יד, א): כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: "כֹּל מְשָׁעַן־לֶחֶם" (ישעיה ג, א), אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד, "וְכֹל מְשָׁעַן־מָיִם", אֵלּוּ בַּעֲלֵי אַגָּדָה, שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּמַּיִם. וּכְמוֹ שֶׁהָאָדָם בְּמָזוֹנוֹ צָרִיךְ פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם הַלֶּחֶם וְהַרְבֵּה פְּעָמִים הַמַּיִם, לְקִיּוּם גּוּפוֹ בִּבְרִיאוּת, גַּם כֵּן לְקִיּוּם הַנֶּפֶשׁ צָרִיךְ מֵעֲנְיֵנֵי הַמִּצְוֹות בִּזְמַנִּים יְדוּעִים וּמֵעֲנְיֵנֵי הָאַגָּדוֹת בְּכָל עֵת, לְפִי שֶׁהֵן צְרִיכִין לִשְׁנֵיהֶם, לְהַתְמִיד הַנֶּפֶשׁ וּלְקִיּוּם הַגּוּף; וְגַם דִּבְרֵי אַגָּדָה צְרִיכִין לְהַמְשִׁיךְ לִבּוֹ שֶׁל אָדָם לְכָל עִצָּה טוֹבָה. כִּדְנַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (פז, א): רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּתְחִלָּה פֵּרֵשׁ *עָנְשָׁהּ, דִּכְתִיב: "וַיָּשֶׂם מֹשֶׁה" (שמות יט, ח), דִּבָּרִים שֶׁמְּשַׁכְּבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם. וּלְבַסּוֹף פֵּרֵשׁ מַתַּן שְׂכָרָהּ, דִּכְתִיב: "וַיַּגֶּד מֹשֶׁה" (שם שם ט), דִּבָּרִים שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כְּאַגָּדָה.

נפש יהודה לחם. אלו בעלי תלמוד. שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם: **ענשה**. של תורה אם יעברו עליה ואעפ"כ קבלו עליהם:

וְכֵן דָּרְשׁוּ בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (כח, ה), "לְדָוִד אֵלֶיךָ ה' אֶקְרָא" בַּפְּסוּק "כִּי לֹא יָבִינוּ אֶל פְּעֻלֹּת ה'" וגו'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵלּוּ הָאַגָּדוֹת. לָמַד שֶׁנִּקְרְאוּ פְּעוּלוֹת ה' וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מְעַיֵּן בָּם לְיִשְׁבָּם וּלְדָרְשָׁם, נֶאֱמַר עָלָיו *פְּסוּק זֶה. וְגַם כֵּן בְּסִפְרֵי, פָּרָשַׁת עֵקֶב, דָּרְשׁוּ, "כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ" וגו' (דברים ח, ג), "זֶה מִקְרָא; "כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה'", אֵלּוּ הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת. וְשָׁם נֶאֱמַר: רְצוֹנְךָ לְהַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, לְמוֹד אַגָּדָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּירוֹ וְתִדְבַּק בִּדְרָכָיו. וְגַם בְּסִפְרֵי פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ "*יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ" (שם לב, יג), זוֹ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ" וגו' (משלי ח, כב); "וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי", זוֹ מִקְרָא; "וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע", זוֹ מִשְׁנָה; "וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר, זֶה תַּלְמוּד; "חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם חֵלֶב כָּרִים", אֵלּוּ קַלִּים וַחֲמוּרִים וּגְזֵרוֹת שָׁווֹת וְדִינִין וּתְשׁוּבוֹת; "עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה", אֵלּוּ הֲלָכוֹת, שֶׁהֵן גּוּפֵי מִקְרָא; "וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר", אֵלּוּ הַגָּדוֹת, *שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּיַּיִן.

נפש יהודה פסוק זה. שלא להבין פעולות ה' אם לא למד אגדות: **זה מקרא**. דכתיב לכו לחמו בלחמי: **ירכיבהו על במתי ארץ**. גבוה מן הארץ כלומר קודם בריאת הארץ: **ויאכל**. היינו אכילת לחם שנמשלה בו התורה ודורש הפסוקים כסדר ולפי סדר הלימוד: **כיין**. ששתיה נוהג יותר מאכילה כמו שאמר למעלה מקיש לו האגדה:

וְדָרְשׁוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבַתְרָא (ט, ב): "רֹדֵף צְדָקָה וְחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד" (משלי כא, כא), רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר: זוֹכֶה לְבָנִים בַּעֲלֵי חָכְמָה, בַּעֲלֵי עֹשֶׁר, בַּעֲלֵי הַגָּדָה. בַּעֲלֵי חָכְמָה, דִּכְתִיב "יִמְצָא חַיִּים"; וּכְתִיב גַּבֵּי חָכְמָה "כִּי מֹצְאַי מָצָא חַיִּים" (שם ח, לה). בַּעֲלֵי עֹשֶׁר, *דִּכְתִיב "צְדָקָה", בַּעֲלֵי הַגָּדָה, דִּכְתִיב "וְכָבוֹד". כְּתִיב הָכָא "וְכָבוֹד" וּכְתִיב הָתָם

"*כָּבוֹד חֲכָמִים יְנָחֲלוּ" (שם ג, לה), הָא לָמַדְתָּ שֶׁכְּבוֹד הַחֲכָמִים וַהֲדָרָם הִיא יְדִיעַת הָאַגָּדוֹת. וְעוֹד, כִּי יַדְרִיכוּ בָּהֶם לֶהָמוֹן וּמוֹשְׁכִים אֶת לִבָּם לְדֶרֶךְ יְשָׁרָה וִיכַבְּדוּם. עַל כֵּן אָמְרוּ בְּבַתְרָא, פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּת (קמה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *עַתִּיר נִכְסִין, עַתִּיר פֻּמְבֵי, זֶהוּ בַּעַל אַגָּדוֹת: *עַתִּיר סִלְעִין, *עַתִּיר תְּקוֹעַ, זֶהוּ בַּעַל פַּלְפּוּל; *עַתִּיר מְשַׁח, עַתִּיר כְּמַס, זֶהוּ בַּעַל שְׁמוּעוֹת. הַכֹּל צְרִיכִין לְמָרֵי חִטַּיָּא. וּמַאי נִיהוּ, *גְּמָרָא, לְפִי שֶׁהַכֹּל הוּא מָצוּי בַּתַּלְמוּד.

נפש יהודה דכתיב צדקה. וצדקה היא מעשרת שנאמר ובחנוני נא וגו' אם לא וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די ומעשר היינו צדקה: **כבוד חכמים**. מתוך שהם דורשין דברי אגדה ומושכין את הלב הכל מכבדין אותו: **עתיר נכסין**. כמו מי שהוא עשיר בשדות וכרמים וזיתים הנראין לבריות וגם עתיר פומבי עושר הגלוי כגון שיש לו הרבה בהמות שהכל יודעין בהן כן בעל אגדה שדורש בכל מקום ברבים בבתי מדרשות שדורש בימים טובים והכל נאספין לשמוע ויש בו קולח כמה ובא להשמיענו שמתוך שאין אגדות צריכין עיון יכול לדרוש בכל מקום: **עתיר סלעין**. שולחני שמשתכר תמיד במיני מטבעות ועל שהמטבעות לפניו תמיד על השלחן נקרא שולחני: **עתיר תקוע**. יש מפרשים שיש לו בתים הרבה ומשתכר בהן תדיר ומיקרי הכי על שם ויעקב תקע את אהלו ופירש"י לי נראה כדאמרינן במנחות תקוע אלפא לשמן תקיע עיר הוא ומשם היו מביאין שמן למנחות אלפא המים מתקוע היא שר ואלוף לכל השמן ומדמה למטבעות ולשמן את הפלפול על שם שמרויח יום ויום תדיר בפלפולו טעמים הרבה כמו במטבעות וטעמי השמן שמביאין מתקוע: **עתיר משח**. אנשי מדות מתרגמינן אינשי דמשחן עתיר בדבר המדוד כגון תבואה שאין משתכרין בה תדיר אלא מכניסין אותה לאוצר ולכשיגיע עת מכירה אז ימכרנה וישתכר והיינו נמי עתיר כמס כמו כמוס עמדי חתום באוצרותי דבר שמכניסין לאוצר זהו בעל שמועות שיודע הלכות ומימרות האמוראין ולכשיגיע עת הוראה יגלה שמועותיו: **גמרא**. סוגיות התלמוד ותירוצי משניות ובריייתות וזהו עיקר הגמרא שאם אין הגמרא אין להורות הלכה מתוך משנה:

וּלְפִי שֶׁהַהַגָּדוֹת הֵן מְפֻזָּרוֹת בַּתַּלְמוּד וְעַל עִנְיָן אֶחָד נִכְתַּב קְצָתוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וּקְצָתוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר וְיִגָּעִים בְּנֵי אָדָם מִלְּבַקְּשׁוֹ בְּכָל מָקוֹמוֹתָיו; וְיֵשׁ עִנְיָן שֶׁכָּתוּב אוֹת בְּאוֹת בְּשָׁנִים אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת, בְּאֶחָד לְגוּפֵיהּ וּבַאֲחֵרִים אַגַּב גְּרָרָא; וְגַם יֵשׁ דְּבָרִים נָאִים וּצְרִיכִין לְתִקּוּן הָאָדָם, שֶׁהֵם כְּתוּבִים בְּמִדְרָשִׁים אֲחֵרִים, שֶׁהוּא יוֹתֵר נָאוֹת כְּפִי שִׂכְחַת הַזְּמַן לְסַדְּרָם עַל עִנְיָנָם וְלַהֲבִיאָם בִּמְקוֹמָם כְּפִי צָרְכָּם, עַל כֵּן מִלְּאָנִי לִבִּי לָתֵת חֵלֶק אֶחָד מֵהַזְּמַן שֶׁנִּתְעַסַּקְתִּי בְּטִרְדּוֹת הָעוֹלָם, לַהֲגוֹת בַּדָּבָר הַזֶּה, שֶׁיִּהֵא קָרְבָּן בַּעֲדִי *מִכָּל יְמֵי בִּטּוּלִי, כֵּיוָן שֶׁהוּא מְקַבֵּל קָרְבַּן מִנְחַת קֶמַח כְּקָרְבַּן פַּר. אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. וְהוּא

יוֹדֵעַ כַּוָּנָתִי כִּי לֹא חִבַּרְתִּי חִבּוּר זֶה לְהִתְגַּדֵּל וְלֹא לִקְנוֹת שֵׁם, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינַי, לַהֲגוֹת בּוֹ וְלַחֲקֹר עָלָיו מִמַּה שֶׁאוּכַל בְּקִצֶּר דַּעְתִּי, כְּעִוֵּר הַמְמַשֵּׁשׁ בַּדְּבָרִים הָנֶעֱלָמִים הַכְּתוּבִים בּוֹ. וְגַם לְעַיֵּן בּוֹ בְּקִצֶּר וּבְלִי עָמָל כְּשֶׁאֶצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ בָּרַבִּים. וְאִם אַשִּׂיג שׁוּם כַּוָּנָה שֶׁיִּסְבֹּל הָעִנְיָן וְשֶׁיִּתְבָּאֵר הַדָּבָר יוֹתֵר קָרוֹב אֶל הַדַּעַת, אֲפָרְשֶׁנּוּ. וּמַה שֶּׁלֹּא אֶפָּרֵשׁ מִבִּפְנִים, אֶכְתְּבֶנּוּ בְּצַד הַדַּף וְאֶרְשֹׁם בּוֹ: נִרְאֶה לִי. וּבְדָבָרִים שֶׁאֶמְצָא בּוֹ דַּעַת מְבֹאָר מִשּׁוּם פָּרְשָׁן, גַּם כֵּן אֶכְתְּבֶנּוּ וְאֶרְשֹׁם: יֵשׁ אוֹמְרִים. וּבְדָבָר שֶׁאֶרְאֶה, שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב בּוֹ לְהָבִין לְשׁוֹן הָעִנְיָן פֵּרוּשׁ רַבֵּנוּ שְׁלֹמֹה, אֶרְשֹׁם בּוֹ: פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס. וּמִי שֶׁיְּדִינֵנִי לְכַף זְכוּת, הַמָּקוֹם יְדִינֵהוּ לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה מכל ימי ביטולי. ר"ל מהימים שהיה בהם בטל ולא עסק בתורה:

גְּרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט, ב): מַכְרִיז רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי וְאָמַר: מָאן בָּעֵי חַיֵּי, אֶתוּ כֻּלֵּי עָלְמָא גַּבֵּיהּ. אָמַר לָהֶם: "מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב. נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וגו' סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" וגו' (תהלים לד, יג־טו). בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁחַיֵּי הָעוֹלָם תְּלוּיִים בְּאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה עִקָּרִים. הָרִאשׁוֹן, סוּר מֵרָע. כִּי לְפִי שֶׁרֹאשִׁית תַּאֲוַת הָאָדָם הִיא לַחֲטֹא, כַּאֲשֶׁר רָמַז הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ "*לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ" (בראשית ד, ז) וְכָל הָאֵיבָרִים נִמְשָׁכִים אַחַר הַדְּבָרִים *שֶׁהֵם חֲלָיֵי הַנֶּפֶשׁ, עַל כֵּן הַיְסוֹד הָרִאשׁוֹן *הוּא סוּר מֵרָע. וְהָעִקָּר הַשֵּׁנִי, *לְהַרְגִּיל בַּטּוֹב. כִּי אַף עַל פִּי שֶׁיָּסוּר מֵרָע, אִם לֹא יִדְבַּק בַּטּוֹבָה הָאֲמִתִּית, יִשָּׁאֵר כִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ חוֹטֵאת וְאֵינָהּ צוֹדֶקֶת, עַל כֵּן הֻצְרַךְ לוֹמַר "וַעֲשֵׂה טוֹב". וְהָעִקָּר הַשְּׁלִישִׁי, *לְבַקֵּשׁ שָׁלוֹם. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּעָשֶׂה טוֹב הוּא לְבַדּוֹ לוֹ, וּלְפִי *שֶׁהָאָדָם מְדִינִי בַּטָּבַע, צָרִיךְ לִרְדֹּף אַחַר בַּקֶּשֶׁת שָׁלוֹם וַעֲנָוָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם בַּכֹּל וְיִסַּיַּע *לְקִיּוּם אַנְשֵׁי הַמְּצִיאוּת, עַל כֵּן הוֹסִיף לוֹמַר "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ".

נפש יהודה לפתח חטאת רובץ. כשנולד האדם מיד היצר הרע בא אליו: **שהם חליי הנפש**. בכל מה שהוא מהנה ממנו לגופו בדבר עבירה הוא מחלה לנשמתו: **הוא סר מרע**. בשב ואל תעשה מצות לא תעשה: **להרגיל בטוב**. בקום ועשה במצות עשה: **לבקש שלום**. והם דברים שיהנו ממנו אחרים כי המצות שבינו לבין הקב"ה נתנה השכר לעצמו אבל מה שעושה לבני אדם יש לו שכר מצות והנאה לבני אדם: **שהאדם מדיני בטבע**. שהטבע נותן כן שיהא האדם מתחבר עצמו לבריות ולדור עמהם יחד במדינה ובעיר ולשתף עמהם ולא לדור לבדו בשדה כחיות הארץ ע"כ צריך לו להיות שלום עמהם: **לקיום אנשי המציאות**. ע"י שעושה שלום בין הבריות הוא קיום לאנשים הנמצאים בעולם והן נבראים להיותם קיימים בעולם יחד בשלמות:

וְהָעִקָּר הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא "סוּר מֵרָע", מִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים. הָרִאשׁוֹן *בְּפֹעַל, שֶׁמִּתְאַוֶּה תְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי בְּדִבּוּר, כְּמוֹ שֶׁהִקְדִּים לוֹמַר: "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע". וְהָעִקָּר הַשֵּׁנִי, שֶׁהוּא "וַעֲשֵׂה טוֹב", מִתְחַלֵּק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים. הָרִאשׁוֹן בְּקִיּוּם הַמִּצְווֹת, שֶׁהוּא מַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת שֶׁצְּרִיכִין *לְחִנּוּךְ וּלְתִקּוּן הַגּוּף; וְהַשֵּׁנִי בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, לְהַשִּׂיג הָאֱמֶת שֶׁהוּא מַעֲלוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת; וְהַשְּׁלִישִׁי בְּדַרְכֵי תְּשׁוּבָה, כִּי אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, *שֶׁכֵּן יִתְחַיֵּב טֶבַע הַמְּצִיאוּת, וְעַל כֵּן צָרִיךְ לְחָזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְהָעִקָּר הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם", מִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים. הָרִאשׁוֹן בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם *וְאַהֲבָה וְהַשֵּׁנִי בְּדַרְכֵי הָעֲנָוָה, כִּי בָּזֶה יִמְצָא שָׁלוֹם עִם כָּל אָדָם וְיִהְיֶה שָׁלֵם וְעָנָו.

נפש יהודה בפועל. שלא יעשה מעשה רע שאדם חושק בו למלאות תאותו להנאות גופו: **לחינוך**. שיחנך עצמו לעשות טוב ולתקן גופו שיהיה מזג טוב וסר מרע: **שכן יתחייב טבע המציאות**. שהטבע שאדם חוטא וצריך לעשות תשובה ר"ל שיפשפש אחר מעשיו ואם ימצא שחטא יעשה עליו תשובה: **ואהבה**. לאהוב את הבריות כדכתיב ואהבת לרעך כמוך שאז בודאי יהיה לו שלום עם כל אדם אין זה אלא כשיהיה עניו:

נִמְצָא, שֶׁהֵם שִׁבְעָה חֲלָקִים, מֵהַשְּׁלֹשָׁה עִקָּרִים הֵם מִתְחַלְּקִים, וְהֵם שִׁבְעָה נֵרוֹת הַמְּנוֹרָה. הַשִּׁשָּׁה מֵהֶצְדָדִים הֵם תִּפְאָרָה, לְהָאִיר אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, לְאֶמְצָעִית, שֶׁהוּא *תַּלְמוּד תּוֹרָה, אֲשֶׁר הִיא כַּחַמָּה בָּרָה, וְהִיא *בָּאֶמְצַע לְשִׁבְעָה כּוֹכְבֵי אוֹרָה.

נפש יהודה תלמוד תורה. שהיא כנגד כלם שעל ידה יכנס אדם לכל המדות טובות: **באמצע**. כוכב האמצעי משבעה כוכבי לכת נקרא חמה לסדר שצ"מ חנכ"ל שבתאי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה. והתורה נקראת אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור והם הנרות לאמצע שהיא האור:

וְעַל אֵלּוּ הַשִּׁשָּׁה עִקָּרִים, שֶׁהֵם יְסוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָעוֹלָם קַיָּם, כְּדִגְרְסִינַן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם: עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם. הַדִּין הוּא קִיּוּם לְבַטֵּל הָרַע *וּלְיַסֵּר אֶת עוֹשֵׂהוּ, זֶה עִקָּר הָאֶחָד שֶׁהוּא סוּר מֵרָע. הָאֱמֶת הוּא *הַטּוֹב הָאֲמִתִּי, כִּי אֵין טוֹב בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ רָע, אֶלָּא זֶה, כִּי נִרְמָז בְּמִלַּת אֱמֶת בַּת שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת, רִאשׁוֹנָה וְאֶמְצָעִית וְאַחֲרוֹנָה הָרוֹמְזוֹת לַמִּצְוָה, שֶׁזֶּה חִנּוּךְ הָרִאשׁוֹן הַצָּרִיךְ לַנַּעַר. וְלַתּוֹרָה שֶׁהִיא אֶמְצָעִית, כְּשֶׁיֵּדַע דַּרְכֵי הָאֵל. וְלַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בַּסּוֹף, אִם יֶחֱטָא. וְזֶהוּ אֲמִתַּת הָעוֹלָם טוּבוֹ וְקִיּוּמוֹ *וְחוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

נפש יהודה וליסר. לעושי רע ואז יבטל הרע דכתיב וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד לעשות כדבר הרע הזה: **הטוב האמיתי**. שיזכה לטוב בעוה"ב: **וחותמו של הקדוש ברוך הוא**. הוא אמת ומורה שהיה והווה ויהיה:

הַשָּׁלוֹם הוּא רְדִיפַת שָׁלוֹם וְאַהֲבָה, וְאֵין בְּכָל הַמִּצְוֹות אֲשֶׁר יְחֻיַּב אָדָם לִרְדֹּף כָּל־כָּךְ אַחֲרֵיהֶם כְּמוֹ בְּשְׁבִיל הַשָּׁלוֹם. וְזֶהוּ תַּשְׁלוּם קִיּוּם בְּנֵי אָדָם וַחֲתִימַת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וְהִיא אַחֲרִית טוֹב לְגוּף הָאָדָם, כְּשֶׁיִּפֶּטֶר מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּשָׁלוֹם וְיִזְכֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם: *שָׁלוֹם בּוֹאֲךָ כְּדִכְתִיב: "יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם" (ישעיה נז. ב).

נפש יהודה שלום בואך. מדה כנגד מדה בזכות שיהיה לו שלום עם כל אדם ועושה שלום יזכה להדבק בשכינה שנקראת שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום:

וְעַל אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה עִקָּרִים, שֶׁהֵם שְׁנֵי צִדֵּי הַמְּנוֹרָה וְאֶמְצָעִיתָהּ, מְסֻדָּרִים אֵלּוּ הַשִּׁבְעָה נֵרוֹת עִם כְּלֵלֵיהֶן וְחֻלְקֵיהֶן וּפְרָקֵיהֶן, שֶׁהֵם כָּל כְּלֵי הַמְּנוֹרָה, כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת, זָהָב טָהוֹר מְזֻקָּק שִׁבְעָתַיִם אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת.

בְּעֻזֶּרֶת הָעוֹנָה בְּצָרוֹת, הַשֵּׁם יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת, אֲבָאֵר אֵלּוּ הַסְּבָרוֹת, בְּהַעֲלוֹתִי אֶת הַנֵּרוֹת, שֶׁיָּאִירוּ מִמַּעֲמַקֵּי בְּאֵרוֹת, עַד רוֹם גַּלְגַּל עֲרָבוֹת.

וְאִם אַאֲרִיךְ בְּכָלְלֵי הַדְּבָרִים, אֲקַצֵּר בַּפְּרָטִים וּבַשִּׁעוּרִים וּבַחִיּוּבִים וּבַפְּטוּרִים, וּבְחִדּוּדֵי סִינַי וְעוֹקֶר הָרִים, כִּי כְּבָר הֵם נִזְכָּרִים, בְּכָל פְּסָקִים וְחִבּוּרִים וּבְסְפָרִים אֲחֵרִים, כִּי אֵין אָנוּ צְרִיכִים, לְהַאֲרִיךְ בְּדִינֵי הָעֲרָכִים. וְאִם יִהְיוּ בְּנֵי אָדָם צַדִּיקִים, לֹא יִהְיוּ מִתְעַסְּקִים, לָדוּן בְּחוֹבוֹת וּנְזָקִים. וְאִם יִשְׁמְרוּ שַׁבָּת מִכָּל מְלָאכָה, וְאֵינָם עֲמֵלִים לֵידַע הַהֲלָכָה, וְלִדְרֹשׁ עַל שְׁעוּר הַיְצִיאוֹת, וְלַחֲקֹר עַל כָּל הַתְּלָאוֹת. וְחִיּוּב חַטָּאת וְעָנְיָנוֹ, וּפְטוּר אֲבָל אָסוּר וְדִינוֹ. וְאֵין לָנוּ קָרְבָּנוֹת, וְלֹא כ"ד מַתָּנוֹת. אֲבָל הַכֹּל דְּרֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר, וְלֹא יִהְיֶה בְּךָ אֵל נֵכָר, וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ, בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ. וְלָזֶה צָרִיךְ שֵׂכֶל וּבִינָה, וּמוּסָר וּבְטָחוֹן וּרְנָנָה, לְהִכָּנֵס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה.

עַל כֵּן הֶעִירוּנִי רַעֲיוֹנַי, מִימֵי נְעוּרַי מִקֶּדְמוֹנַי, וְקָרָאתִי בְּשֵׁם אֲדֹנָי, זֶה הַשַּׁעַר לַאֲדֹנָי. צַדִּיקִים יָבוֹאוּ בוֹ, בְּתִפְאַרְתּוֹ וּבְטוּבוֹ. חֲכָמִים בּוֹ יִתְעַדְּנוּ, וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ. וְדוֹרְשֵׁי הָאֵל יִדְרְשׁוּהוּ, וְאוֹהֲבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּהוּ. אֶת הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי, לִבִּי שָׂמַח בָּזֶה יוֹתֵר מִכָּל עֲמָלִי, מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים גּוֹרָלִי, אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי, בְּקִצֶּר דַּעְתִּי וְשִׂכְלִי, חַסְדְּךָ ה' יְסָעֲדֵנִי, וּבְדֶרֶךְ אֱמֶת יַנְחֵנִי, בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי, עַל מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי.

בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אֹרְחוֹתֶיךָ (תהלים קיט, טו);

גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ (שם, שם יח);

דֶּרֶךְ פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ (שם שם, כז);

הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ כִּי בוֹ חָפָצְתִּי (שם שם, לה);

טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי (שם שם, סו);

תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי (שם שם, קעג).

הַנֵּר הָרִאשׁוֹן - שֶׁלֹּא יִרְדֹּף אַחֲרֵי הַמּוֹתָרוֹת

וְנֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה כְּלָלִים

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, הַקִּנְאָה; הַכְּלָל הַשֵּׁנִי, הַתַּאֲוָה; הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי, הַכָּבוֹד.

הַקְדָּמָה לְנֵר זֶה [א]

שְׁנֵינוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, בְּפֶרֶק בֶּן זוֹמָא (פ"ד, משנה כח): ר' אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר: * הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה * וְהַכָּבוֹד *מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.

נפש יהודה הקנאה. שיש לאדם על חבירו. והתאוה. שנמשך אחר תאוות העולם לניאוף או לשאר עבירות כדלקמן: **והכבוד**. שרודף אחר הכבוד ורוצה שיכבדוהו בני אדם: **מוציאין את האדם מן העולם**. כי מתוך הקנאה בשרו נעשה כחוש הואיל שהוא מקנא והתאוה מתוך שהוא מתאוה לכל ואין לו נשבר לבו והכבוד שרודף אחר הכבוד ואינו משיגו בשרו ונפשו מדולדל ומזולזל ומתוך כך הוא עבר ובטל מן העולם:

כָּל אַחַת מִשְּׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ, הֵן *מְסַבְּבוֹת לְהַפְסִיד אֱמוּנָתוֹ שֶׁל הָאָדָם וּמְמִיתוֹת לוֹ קֹדֶם זְמַנּוֹ *וְטוֹרְדִין לוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא. כִּי הַמְקַנֵּא בַּחֲבֵרוֹ הִיא מִדָּה מְגֻנָּה וּבָאָה מֵרֹעַ הַלֵּב, כִּי דּוֹמֶה לוֹ תָּמִיד, מַה שֶּׁלַּחֲבֵרוֹ הַרְבֵּה וּמַה שֶּׁלּוֹ מְעָט. וּבְכָל טוֹבָה שֶׁיִּבָּא לַחֲבֵרוֹ הִיא לַמְקַנֵּא כַּעַס וְקִנְאָה, נִמְצָא תָּמִיד כּוֹעֵס בְּמַעֲשֵׂה הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה. וְהַקִּנְאָה גּוֹרֶמֶת הַבָּצַע וְשִׂנְאַת חִנָּם וְכָל מִדּוֹת רָעוֹת. וְאֵין חַיָּיו חַיִּים וְגוֹרֵם לְעַצְמוֹ חֳלָיִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּרְקָב עֲצָמוֹת קִנְאָה' (משלי יד, ל). וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת, סוֹף פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, ב), דָּרְשׁוּ פָּסוּק זֶה לְאַחַר פְּטִירָתוֹ: כָּל שֶׁיֵּשׁ קִנְאָה בְּלִבּוֹ עַצְמוֹתָיו מְרֻקִּיבִין וְכָל שֶׁאֵין קִנְאָה בְּלִבּוֹ אֵין עַצְמוֹתָיו מְרֻקִּיבִין. וְלֹא דַי שֶׁגּוֹרֶמֶת לוֹ כָּל מִדּוֹת רָעוֹת, אֶלָּא שֶׁמּוֹצִיאָה אוֹתוֹ מִן הָעוֹלָם קֹדֶם זְמַנּוֹ.

נפש יהודה מסבבות. לשון סבה כלומר גורמין: **וטורדין לו מן העולם הבא**. מפני שהם דברים המפסידים את השכל הישר ובזה נקרא רשע:

וְכָל הַמְקַנֵּא בַּחֲבֵרוֹ, חֲבֵרוֹ עוֹלֶה וְהוּא יוֹרֵד, כִּי מָצִינוּ בְּשָׁאוּל, שֶׁהָיָה מְקַנֵּא בְּדָוִד, נֶהֱרַג שָׁאוּל וּמָלַךְ דָּוִד [וּמָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ: מִנַּיִן שֶׁאָסוּר לְהִתְקַנְאוֹת זֶה בָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי לֶאֱוִיל יַהֲרֹג־כָּעַשׂ *וּפֹתֶה תָּמִית קִנְאָה' (איוב ה, ב)]. עַל *הַקִּנְאָה הָרַג שָׁאוּל אֶת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים: עַל הַקִּנְאָה הִלְשִׁינוּ הַכַּשְׁדִּים אֶת חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְנֶהֶפְכָה עֲלֵיהֶם. דִּכְתִיב: "גֶּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי הַסִקוּ לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ *קַטֵל הַמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא' (דניאל ג, כב); עַל הַקִּנְאָה הִלְשִׁינוּ הַכַּשְׁדִּים אֶת דָּנִיֵּאל וַעֲלֵיהֶם נֶהֶפְכָה, דִּכְתִיב: 'וַאֲמַר מַלְכָּא וְהַיְתִיו גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ *דִּי אֲכָלוּ קַרְצוֹהִי דִּי דָנִיֵּאל וּלְגֹב אַרְיָוָתָא רְמוֹ וְגוֹ' 'וְלָא מְטוֹ לְאַרְעִית גֻּבָּא עַד דִּי שְׁלְטוּ בְהוֹן

אַרְיֵוָתָא וְכָל גַּרְמֵיהוֹן הַדִּיקוּ' (שם ו, כה). וְכַמָּה הָיְתָה הַמִּדָּה הַזֹּאת רָעָה בְּעֵינֵי מֹשֶׁה עַד שֶׁאָמַר לֵיהוֹשֻׁעַ: "הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי' (במדבר יא, כט).

נפש יהודה פותה. שוטה: **הקנאה.** שקנא שאול בדוד הרג נוב וכו': **גובריא אלך.** אלו האנשים הגבורים שקשרו לחנניה מישאל ועזריה והשליכום לכבשן: **קטיל הימון שביבא דנורא.** שרף אותם כח שביב האש: **די אכלו קורצוהי.** אשר הלשינו עליו: **ולא מטו לארעית גובא.** לא הגיעו לתחתית הבור עד שמשלו בהם האריות וכל עצמותה הדיקו: **המקנא אתה לי.** בשבילי:

דִּבְרֵי הַקִּנְאָה נֶחְלָקִים: יֵשׁ אָדָם שֶׁמְּקַנֵּא בְּמִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, לְפִי שֶׁשּׁוֹנֵא הַשֵּׁם וְהָעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָתוֹ וְעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ, וְזֹאת הִיא הָרָעָה שֶׁבְּכֻלָּם. וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ שׂוֹנֵא הַשֵּׁם, אֲבָל לְפִי שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הַהִיא אֵינוֹ חָפֵץ שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ חֲבֵרוֹ. לְפִי [רְצוֹנוֹ] שֶׁלֹּא יִהְיֶה טוֹב מִמֶּנּוּ. גַּם זֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה ה', לְפִי שֶׁאֵינוֹ אוֹהֵב וּמִתְקָרֵב לְאוֹהֲבָיו. וְיֵשׁ מְקַנֵּא בַּחֲבֵרָיו שֶׁהֵם חֲכָמִים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וּבְקִנְאָתוֹ בָּהֶם טוֹרֵחַ וּמוֹסִיף עַל חָכְמָתוֹ וּמַרְבֶּה לְהֵיטִיב וְלֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, אַף עַל פִּי שֶׁמִּדָּה זֹאת גּוֹרֶמֶת לוֹ לְהֵיטִיב, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: קִנְאַת סוֹפְרִים תַּרְבֶּה חָכְמָה, טוֹב הָיָה לוֹ לַעֲשׂוֹת הָרְאוּי בְּנִדְבַת לִבּוֹ וּמֵאַהֲבָה וּבְלֵב שָׁלֵם מִלַּעֲשׂוֹתוֹ בְּקִנְאַת אָדָם. וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: 'וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת כָּל עָמָל וְאֶת כָּל כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשָׂה כִּי הִיא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ' (קהלת ד, ד). רָצָה לוֹמַר, שֶׁגַּם עוֹשֶׂה הַמִּצְוָה בְּכִשָּׁרוֹן אִם בְּקִנְאַת אָדָם יַעֲשֶׂנָּה, זֶה הֶבֶל, כְּנֶגֶד מִי שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ מֵאַהֲבָה.

וְיֵשׁ מִי שֶׁמְּקַנֵּא בַּחֲבֵרָיו הָעֲשִׁירִים, לְפִי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא הַבְּרִיּוֹת וְאֵינוֹ חָפֵץ שֶׁיִּהְיֶה עָשִׁיר שׁוּם אִישׁ זוּלָתוֹ, וְזֹאת הָרָעָה שֶׁבְּכֻלָּם, וְזֹאת הַמִּדָּה תְּמִיתֵנוּ קֹדֶם זְמַנּוֹ, כִּי אֲפִילוּ שֶׁיַּרְבֶּה בְּעֹשֶׁר כָּל הַיּוֹם יִמְצָא תָּמִיד גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וּבָזֶה יֵרָקְבוּ עַצְמוֹתָיו. וּכְבָר אָמְרוּ ז"ל: אֵין אָדָם נִפְטָר מִן הָעוֹלָם *וַחֲצִי תַּאֲוָתוֹ בְּיָדוֹ. וְיֵשׁ שֶׁמְּקַנֵּא לִהְיוֹת עָשִׁיר. אַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיוּ אַחֵרִים גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ וְאֵין זֹאת הַקִּנְאָה רָעָה כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנוֹת. וְעַל כָּל אֵלּוּ הַזְהִיר שְׁלֹמֹה וְאָמַר: "אַל־ יְקַנֵּא לִבְּךָ בַּחַטָּאִים כִּי אִם' וגו' (משלי כג, יז). *רָצָה לוֹמַר, שֶׁכָּל הַקִּנְאוֹת הֵן רָעוֹת.

נפש יהודה וחצי תאותו בידו. יש לו מנה מתאוה עוד מאתים: **אל יקנא לבך בחטאים.** כי אם שתעסוק ביראת ה' מנדבת לבך לא מצד הקנאה: **רצה לומר שכל הקנאות הן רעות.** ומה שאמר הכתוב אל יקנא לבך בחטאים וכו' דמשמע שמותר להתקנאות ביראת ה' ה"ק אל יקנא לבך בשום דבר ולהיות בחטאים כ"א שתעסוק ביראת ה' וגו':

וְהַתַּאֲוָה הִיא מִתְחַלֶּקֶת גַּם כֵּן: יֵשׁ מִתְאַוֶּה לְמַאֲכָלִים רָעִים אוֹ לְמַאֲכָלִים גַּסִּים אוֹ לְרִבּוּי יֵינוֹת אוֹ לְלֶכֶת כָּל הַיּוֹם בְּמִשְׁתָּאוֹת לְהִשְׁתַּכֵּר עִם הָרֵיקִים. וְכָל אֵלּוּ הַתַּאֲוֹת יְסַבְּבוּ לוֹ חֲלָיִים רָעִים וּמְמִיתִין אוֹתוֹ קֹדֶם זְמַנּוֹ, כִּדְכְתִיב: 'תַּאֲוַת עָצֵל תְּמִיתֶנּוּ' (שם כא, כה). וְיֵשׁ

מִתְאַוֶּה לְנָשִׁים וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: 'אַל־תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ' (שם לא, ג). וְיֵשׁ מִתְאַוֶּה לְכָבוֹד וּשְׁרָרָה וְאֵינוֹ מַשִּׂיגָם וַאֲפִילוּ שֶׁיּוּכַל לְהַשִּׂיגָם *אוּלַי יִהְיוּ סִבָּה לְטָרְדוֹ מִן הָעוֹלָם.

נפש יהודה אולי יהיו סבה לטרדו מן העולם. שמפני כך יקנאו בו בני אדם וילשינו עליו ויהרגו וכדמפרש בסמוך ועי"ל כמו שמצינו א"ל רב יוסף שלא רצה להיות נשיא לפי שאמרו לו הכלדאים שיהיה נשיא קודם מותו וכל זמן שהיה מרחיק זמן הנשיאות היה חי ביותר וא"כ רדיפת הכבוד הוא סבה להטרדו מן העולם:

וְכָל *הַתַּאֲווֹת הָרְאוּיוֹת הֵן בְּחָכְמָה, מִצַּד שֶׁהִיא הַשָּׂגַת הָאֱמֶת וְשׁוֹרֶשׁ לַעֲבוֹדַת *הָאֱלֹהִים. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם: 'אֲדֹנָי נֶגְדְּךָ כָּל־תַּאֲוָתִי' (תהלים לח, י), רָצָה לוֹמַר, כָּל הֶנָּאוֹתַי לֹא הָיוּ אֶלָּא בְּדִבְרֵי עֲבוֹדָתֶךָ. וְכֵן מָצִינוּ בִּשְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, שֶׁלֹּא *הָיָה רוֹצֶה לֶהֱנוֹת מִשּׁוּם אָדָם בְּשׁוּם דָּבָר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (י, ב): אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָרוֹצֶה לֶהֱנוֹת יֶהֱנֶה *כֶּאֱלִישָׁע וְהָרוֹצֶה שֶׁלֹּא לֶהֱנוֹת לֹא יֶהֱנֶה *כִּשְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, דִּכְתִיב: 'וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה *כִּי שָׁם בֵּיתוֹ' (שמואל־א, ז, יז). וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *כָּל מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם בֵּיתוֹ עִמּוֹ.

נפש יהודה התאוות הראויות. שראוי לאדם להתאוות: הם בחכמה ובתורה: **הרוצה ליהנות**. משל אחרים יהנה ואין איסור בדבר: **כאלישע**. כמו שמצינו באלישע שנהנה משל אחרים: **והרוצה שלא ליהנות**. משל אחרים אל יהנה ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה: **כשמואל הרמתי**. כמו שמצינו בשמואל הרמתי שלא רצה ליהנות משל אחרים: **כי שם ביתו**. לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וסמוך לו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וכי איני יודע ששם ביתו אלא אכולהו מקומות דלעיל מיניה קאי: **כל מקום שהלך**. היה נושא כל כלי תשמישי ביתו עמו ואהל חנייתו שלא ליהנות משל אחרים:

*וְכֵן מָצִינוּ בְּרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ זָקַף עֵשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה וְאָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שֶׁיָּגַעְתִּי בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתַי וְלֹא נֶהֱנֵיתִי אֲפִילוּ מֵאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁלִּי, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא שָׁלוֹם מְנוּחָתִי. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־ מִשְׁכְּבוֹתָם' וגו' (ישעיה נז, ב). כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק הַנּוֹשֵׂא (קד, א). וּבְפֶרֶק שְׁבִיעִי מֵחֵלֶק גְּמִילוּת חֲסָדִים (רטו, ט) אֶכְתֹּב מַעֲשֶׂה זֶה כֻּלּוֹ. בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עָשִׁיר וְגָדוֹל, לֹא רָצָה לְקַבֵּל הֶנָאָה אֶלָּא לְשֵׁם שָׁמַיִם וּלְבְרִיאוּת הַגּוּף לְקִיּוּם הַנֶּפֶשׁ לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה. וְגַם כֵּן מָצִינוּ בְּרַבִּי טַרְפוֹן, שֶׁנִּצְטַעֵר כָּל יָמָיו לְפִי שֶׁנֶּהֱנָה פַּעַם אַחַת עַל פְּקוּחַ נַפְשׁוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּהִשְׁתַּמְּשׁוֹ בְּכִתְרַהּ שֶׁל תּוֹרָה, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה, וּבְמַסֶּכֶת נְדָרִים פֶּרֶק קוֹנָם יַיִן (סב, א).

נפש יהודה וכן מצינו ברבי טרפון וכו'. מעשה דרבי טרפון במס' כלה שהיה אוכל קציעות מפרדס שלו בא האריס שלו ומצאו והכהו מכה רבה ולא אמר לו שהוא ר' טרפון עד שעמד אותו אריס והכיר בו שהוא רבי טרפון כיון שהכירו קרע בגדיו ותלש בשערו והיה צועק ובוכה ומתנפל לפני רגליו ואומר לו אדוני מורי מחול לי ולמה לא הגיד שהוא רבי טרפון שלא רצה להשתמש בכתר תורה שכל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם במסכת נדרים המעשה בענין אחר ע"ש ושם כתוב שהציל את נפשו במה שאמר שהוא רבי טרפון והיה מצטער ע"ז כל ימיו:

אֲבָל כָּל הַנִּטְבָּע בְּקִנְאָה בּוֹעֶרֶת עַל עֹשֶׁר אוֹ עַל כָּבוֹד, יָבוֹא לְהִכָּנֵס בְּסַכָּנוֹת וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ *יֵרָקְבוּ עַצְמוֹתָיו, וְהַלָּהוּט בְּתַאֲווֹת יֶחֱלֶה וְיָמוּת. וְאִם יִדְאַג עַל עֹשֶׁר אוֹ עַל כָּבוֹד אִם יַשִּׂיגֵנּוּ, יְקַנְּאוּ בּוֹ בְּנֵי אָדָם וְיִשְׂנְאוּהוּ אוֹ יַלְשִׁינוּהוּ וְיַהַרְגוּהוּ. וְעוֹד כִּי מֵעוֹלָם לֹא תִּשְׂבַּע עֵינוֹ וְלֹא יַגִּיעַ לַחֲצִי הַכָּבוֹד שֶׁיִּתְאַוֶּה, כִּי לְעוֹלָם יִרְאֶה אַחֵר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁיֵּרֵד לִבְאֵר שַׁחַת בְּדָאְגָה וַאֲנָחָה. וּמוֹסִף עַל זֶה יְאַבֵּד עוֹלָמוֹ הַנִּצְחִי, כִּי בְקִנְאָתוֹ בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם יְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם. וְאִם לֹא יִמְצָאֵם בְּהֶיתֵר יְבַקְּשֵׁם בְּאִסּוּר וְיִיעַ כָּל יָמָיו בָּזֶה.

נפש יהודה ירקבו עצמותיו. שנאמר ורקב עצמות קנאה:

וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יְבַקְּשֵׁם בְּאִסּוּר, מִכָּל מָקוֹם הָעוֹלָם וְלֹא יוּכַל לְהַשִּׂיג בַּעֲמָלוֹ טוֹבָה הַנִּצְחִית וְנִשְׁאָר בָּטֵל מִן הַדָּבָר שֶׁנִּבְרָא בַּעֲבוּרוֹ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲפִילוּ זֶה הַהֶבֶל אֲשֶׁר רָץ בַּעֲבוּרוֹ, לֹא יִמְצָאֶנּוּ. מַה שֶּׁמְּבַקֵּשׁ לֹא נוֹתְנִים לוֹ וּמַה שֶּׁבְּיָדוֹ נוֹטְלִין הֵימֶנּוּ. שֶׁכֵּן אֵרַע לַחוֹטְאִים, כִּדְרַבִּי סִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה בְּפֶרֶק קַמָּא (ט, א): תָּנוּ רַבָּנָן: סוֹטָה נִתְנָה עֵינֶיהָ בְּמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהּ, *מַה שֶּׁבִּקְּשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ *וּמַה שֶּׁבְּיָדָהּ נִטְלוּ מִמֶּנָּה. וְכֵן מָצִינוּ *בַּנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי, שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמִי שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ. מַה שֶּׁבִּקֵּשׁ לֹא נָתְנוּ לוֹ וּמַה שֶּׁבְּיָדוֹ *נִטְלוּ מִמֶּנּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי אָמַרְתִּי *יֵהָא מֻלָּךְ עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעַתָּה *אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה' וגו' (בראשית ג, יד); *אֲנִי אָמַרְתִּי יֵלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, עַכְשָׁיו 'עַל גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ' (שם); אֲנִי אָמַרְתִּי יְהֵא מַאֲכָלוֹ מַאֲכַל אָדָם, עַכְשָׁיו עָפָר מַאֲכָלוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ' (שם). הוּא אָמַר יַהֲרֹג אָדָם וְיִשָּׂא חַוָּה, עַכְשָׁיו 'וְאֵיבָה אָשִׁית' וגו' (שם שם, טו).

נפש יהודה מה שבקשה לא ניתן לה. שאסורה לבועל: **ומה שבידה נטלו ממנה**. אם שותה מים המאררים מתה ואם הודתה נאסרה לבעלה והפסידה כתובתה: **נחש הקדמוני**. נתן עיניו בחוה ובא עליה: **נטלו ממנו**. קומה זקופה: **יהא מלך**. שלכך עשאו ערום מכל: **אני אמרתי ילך בקומה זקופה**. כל הני אנא אמרתי אינו מפורש בקרא אלא מקללותיו שמעינן ליה וכה"ג אמרינן בפ' חלק גבי בלעם מתוך ברכותיו וכו':

וְכֵן מָצִינוּ *בְּקַיִן *וּבְקֹרַח *וּבִלְעָם *וְדוֹאֵג *וַאֲחִיתֹפֶל *וְגֵיחֲזִי וְאַבְשָׁלוֹם *וַאֲדֹנִיָּהוּ *וְעֻזִּיָּהוּ וְהָמָן, שֶׁנָּתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם, מַה שֶּׁבִּקְשׁוּ לֹא נָתְנוּ לָהֶם *וּמַה שֶּׁבְּיָדָם נָטְלוּ מֵהֶם. וְכֵן יֵאָרַע לְכָל הָרוֹדֵף אַחַר תַּאֲוֹתָיו לֹא יַשִּׂיגֵם כִּרְצוֹנוֹ וְיַפְסִיד *עוֹלָמוֹ הַתְּמִידִי. וּכְשֶׁיִּפָּטֵר מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, מַה יְּדַבֵּר בַּעֲדוֹ וּמַה יִטְעוֹן בַּעֲדוֹ, אוֹי לוֹ לְאוֹתָה בּוּשָׁה אוֹי לָהּ לְאוֹתָה כְּלִימָה. כְּשֶׁיַּעֲמֹד בְּיוֹם הַדִּין מַה יֹּאמַר, בְּמָה הוֹצִיא יָמָיו בְּבַקֵּשׁ הֲנָאוֹת וּבְבִטּוּל תּוֹרָה, כִּי רֵאשִׁית דִּינוֹ שֶׁל אָדָם הוּא עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (ז, א): אָמַר רַב הַמְנוּנָא: אֵין *תְּחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא *עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן" (משלי יז, יד).

נפש יהודה **קין**. נתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל ששתי תאומות נולדו עמו והיינו דכתיב את אחיו את הבל שני אתים שני רבויים: **קרח**. על הכהונה ונבלע: **בלעם**. בממונו של בלק כדי לקלל את ישראל ונהרג במדין שהלך ליטול שכר כ"ד אלף שנפלו מישראל על ידו: **דואג**. אביר הרועים וגדול שבתלמידים היה ונתקנא בדוד שראוהו נבון דבר ואיש תואר ומראה פנים בהלכה דכתיב ראיתי בן לישי וגו' ואמרו בפ' חלק שכל הפסוק דואג אמרו בלה"ר: **ואחיתופל**. נתן עיניו במלוכה כדאמרינן בחלק ראה אש יוצאה מאמתו וכסבור שעתיד למלוך: **גיחזי**. בממונו של נעמן ונצטרע: **אדוניה**. באבישג ונהרג: **עוזיה**. בכהונה והצרעת זרחה במצחו: **ומה שבידם נטלו מהם**. לא יחצו ימיהם: **עולמו התמידי**. עוה"ב: **תחלת דינו**. לעתיד לבא: **על דברי תורה**. שלא עסק בתורה: **פוטר מים**. שפוטר התורה מעליו היא ראשית מדונו תורה נמשלה למים שנא' הוי כל צמא לכו למים:

וְזֶה נֶאֱמַר אֲפִילוּ בְּמִי שֶׁלֹּא נֶהֱנָה בְּאִסּוּר, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁאַר בָּטֵל מִן הַמִּצְוָה, כָּל שֶׁכֵּן אִם בְּגַדֵּל קִנְאָתוֹ וּלְמַלְאוֹת תַּאֲוֹתָיו וְלִטּוֹל שְׂרָרָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לוֹ, נִטְבַּע בַּעֲבֵרוֹת, עַד שֶׁנִּטְרַד מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאַרַע לְקֹרַח, דָּתָן וַאֲבִירָם, שֶׁרָדְפוּ אַחַר שְׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ, קִנְאָה וְתַאֲוָה וְכָבוֹד, עַד שֶׁבָּאָה לָהֶם בְּסִבָּתָם מִיתָה מְשֻׁנָּה וְנִשְׁאֲרוּ חֻרְפָּה לְדוֹרוֹת, הֵפָּךְ מִמַּה שֶּׁאַרַע לְאַהֲרֹן, כִּי לְפִי שֶׁלֹּא קִנֵּא בְאָחִיו, *זָכָה לְחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוֹלִין (קלט, א): אָמַר רַבִּי מְלַאי בִּשְׂכַר "וְרָאָךְ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" (שמות ד, יד) זָכָה אַהֲרֹן לְחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לִבּוֹ.

נפש יהודה **זכה לחשן המשפט**. שכנגד הלב לפי שהיה אהרן גדול ממשה וקודם לו נגלית שכינה על אהרן כדכתיב הנגלה נגליתי אל בית אביך ונאמר לו נבואה של מצרים הכתובה ביחזקאל ואעפ"כ לא נתקנא בזאת:

עַל כֵּן כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ עֵינַיִם לִרְאוֹת יַבִּיט בִּבְנֵי אָדָם הַחֲסִידִים וְהָעֲנִיִּים וּנְמוּכִים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וִינַחֵם אֶת לִבּוֹ עִמָּהֶם וְיוֹדֶה לָאֵל, שֶׁעָזָרוֹ וְנָתַן לוֹ לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לְלְבֹּשׁ אֲפִילוּ לְיוֹם אוֹ לְיוֹמַיִם. וְלֹא יֹאמַר מָה אוֹכַל לְמָחָר אֶלָּא יִבְטַח בְּבוֹרְאוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק עֶגְלָה עֲרוּפָה (מח, ב): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ וְאוֹמֵר: מָה אֹכַל לְמָחָר, הֲרֵי זֶה מִקְּטַנֵּי אֱמָנָה. וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֱלִעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת' (זכריה ד, י), מִי גָרַם לָהֶם לַצַּדִּיקִים *שֶׁיְּבַזְּבְּזוּ שֶׁלְּחָנָם לְעוֹלָם הַבָּא, *קַטְנוּת שֶׁהָיְתָה בָּהֶם, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַל כֵּן אַל יֵצֵר בְּיוֹם מָחָר. כִּי לֹא יֵדַע מַה יֵּלֶד יוֹם. וְכָל שֶׁכֵּן אִם חָנָנוֹ בּוֹרְאוֹ בְּיוֹתֵר מִמַּה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְסִפּוּקוֹ, שֶׁחַיָּב לְהַלְלוֹ כָּל יָמָיו בְּמַה שֶׁחָנָנוֹ, וּבְנִסִּים וּבְנִפְלָאוֹת שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּמַצִּילוֹ מִמְּאוֹרָעוֹת קָשִׁים הָאֶפְשָׁרִיִּים לָבוֹא עָלָיו. וְאַל יְבַקֵּשׁ בְּגָדִים מְרֻקָּמִים וּכְלֵי כֶסֶף וּסְעוּדוֹת גַּסּוֹת, אֶלָּא כַּמָּה שֶׁצָּרִיךְ בְּהֶכְרֵחַ לְפַרְנָסָתוֹ.

נפש יהודה שיבזבזו שולחנם לעולם הבא. שאין מקבלין שכר שלם והכי משמע כי מי בז ליום הבא את הצדיקים: **קטנות**. קטני אמנה:

וְיֵשׁ לוֹ לָאָדָם הַיּוֹדֵעַ דַּעַת לִלְמֹד מִמַּה שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיוּ מְסִתַּפְּקִים בְּלֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ וּקְצָתָם שֶׁלֹּא הָיוּ מוֹצְאִים זֶה אֶלָּא מִיגִיעַ כַּפָּם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל רַב יוֹסֵף שֶׁהָיָה גְּדוֹל הַדּוֹר, בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין, רֹאשׁ פֶּרֶק מִי שֶׁאֲחָזוֹ קוֹרְדִיקוֹס (סז, ב): רַב יוֹסֵף עְסִיק בְּרֵחַיָּא, רַב שֵׁשֶׁת *עְסִיק בְּכִשּׁוּרֵי, אָמַר: גְּדוֹלָה מְלָאכָה שֶׁמְּחַמֶּמֶת אֶת בְּעָלֶיהָ. וְגַם כֵּן עַל הִלֵּל הַזָּקֵן, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (לה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: עָנִי וְעָשִׁיר וְרָשָׁע בָּאִין לְדִין. עָנִי אוֹמְרִין לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה. אִם אָמַר: עָנִי הָיִיתִי וְטָרוּד בְּמְזוֹנוֹתַי הָיִיתִי, אוֹמְרִים לוֹ: כְּלוּם הָיִיתָ עָנִי יוֹתֵר מֵהִלֵּל הַזָּקֵן.

נפש יהודה עסיק בכשורי. לשאת קורות ומשאות וק"ק דבגמרא משמע שלא עשאו זאת בשביל פרנסה אלא בשביל רפואה כדאיתא בגמרא ואפשר לומר שבגמרא מביא עוד רפואות ע"י מאכלים ומשקים ואפשר לומר שלא היה להם ממון לעשות הרפואות ע"י מאכלים ומשקים ומשל אחרים לא רצו ליהנות אלא מיגיע כפם:

אָמְרוּ עָלָיו, עַל הִלֵּל הַזָּקֵן, שֶׁבְּכָל יוֹם הָיָה מִשְׁתַּכֵּר *בְּטַרְפְּעִיקָא, חֲצִי נוֹתֵן *לְשׁוֹמֵר בֵּית הַמִּדְרָשׁ וַחֲצִי לְפַרְנָסָתוֹ וּפַרְנָסַת בֵּיתוֹ. פַּעַם אַחַת לֹא מָצָא לְהִשְׁתַּכֵּר וְלֹא הִנִּיחוֹ שׁוֹמֵר בֵּית הַמִּדְרָשׁ וַחֲצִי לְכָנֵס, עָלָה וְנִתְלָה וְיָשַׁב עַל פִּי אֲרֻבָּה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים מִפִּי שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. אָמְרוּ, שֶׁעֶרֶב שַׁבָּת הָיָה וּתְקוּפַת טֵבֵת הָיְתָה, הָיָה יוֹרֵד עָלָיו הַשֶּׁלֶג כָּל הַלַּיְלָה; כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אָמַר שְׁמַעְיָה לְאַבְטַלְיוֹן: אָחִי, בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מֵאִיר וְהַיּוֹם אָפֵל שֶׁמָּא יוֹם הַמְעוּנָן הוּא, הֵצִיצוּ עֵינֵיהֶם וְרָאוּ דְּמוּת אָדָם בָּאֲרֻבָּה, עָלוּ וּמָצְאוּ

עָלָיו רוֹם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת שֶׁלֶג, *פֵּרְקוּהוּ וְהִרְחִיצוּהוּ וְהוֹשִׁיבוּהוּ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה. אָמְרוּ: רָאוּי זֶה לְחַלֵּל עָלָיו שַׁבָּת.

נפש יהודה טרפעיקא. סלע מדינה שהוא חצי דינר: **שומר בית המדרש**. משום שהיו בתי מדרשות שלהם על השדה והיה צריך שמירה א"כ שלא היו מניחין הכל לביהמ"ד כדאמרינן בפרק תפלת השחר שהיה ר"ג מכריז כל ת"ח שאין תוכו כברו לא יכנס לביהמ"ד וע"ז צריך שמירה וכן אמרינן התם תניא אותו היום סלקוהו לשומר בית המדרש ונתנו רשות לתלמידים ליכנס: **פרקוהו**. פרקו משא שלג שעליו:

עָשִׁיר, אוֹמְרִים לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה. אִם אָמַר: עָשִׁיר הָיִיתִי וְטָרוּד בִּנְכָסַי הָיִיתִי, אוֹמְרִים לוֹ: כְּלוּם הָיִיתָ יוֹתֵר עָשִׁיר מֵרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם. אָמְרוּ עָלָיו, עַל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם, שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו אֶלֶף עֲיָרוֹת בַּיַּבָּשָׁה וּכְנֶגְדָּן אֶלֶף סְפִינוֹת בַּיָּם וּבְכָל יוֹם וְיוֹם נָטַל נֹאד שֶׁל קֶמַח עַל כְּתֵפָיו וּמְהַלֵּךְ מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה לִלְמֹד תּוֹרָה וּמִימָיו לֹא הָלַךְ לִרְאוֹתָם, אֶלָּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה. פַּעַם אַחַת מְצָאוּהוּ עֲבָדָיו וְעָשׂוּ בוֹ *אַנְגַּרְיָא, אָמַר לָהֶם: הֲנִיחוּנִי, שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ לִלְמֹד תּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: חַיֵּי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם אֲדוֹנֵנוּ, אֵין אָנוּ מְנִיחִין אוֹתָךְ. וְלֹא אָמַר לָהֶם כְּלוּם.

נפש יהודה אנגריא. עבודת שר העיר עבודת עצמו היתה והם אינם מכירים כסבורים שהוא מיושבי העיירות שלו שעבודת אדוני הארץ מוטלת עליו:

רָשָׁע אוֹמְרִים לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה. אִם אָמַר: נָאֶה הָיִיתִי וְטָרוּד בְּיִצְרִי הָיִיתִי, אוֹמְרִין לוֹ: כְּלוּם הָיִיתָ נָאֶה יוֹתֵר מִיּוֹסֵף. אָמְרוּ עַל יוֹסֵף הַצַּדִּיק, שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיְתָה אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר *מְשַׁדֶּלְתּוֹ בִּדְבָרִים, וּבְגָדִים *שֶׁהִלְבִּישָׁה לוֹ שַׁחֲרִית לֹא הִלְבִּישָׁה לוֹ עַרְבִית, עַרְבִית לֹא הִלְבִּישָׁה לוֹ שַׁחֲרִית. אָמְרָה לוֹ: הִשְׁמַע לִי. אָמַר לָהּ: לָאו. אָמְרָה לוֹ: הֲרֵינִי חוֹבַשְׁךָ בְּבֵית הָאֲסוּרִים. אָמַר לָהּ: 'ה' מַתִּיר אֲסוּרִים' (תהלים קמו, ז). הֲרֵינִי מְסַמֵּא עֵינֶיךָ. אָמַר לָהּ: 'ה' פֹּקֵחַ עִוְרִים' (שם שם, ח). אָמְרָה לוֹ: הֲרֵינִי כּוֹפָּה קוֹמָתְךָ. אָמַר לָהּ: 'ה' זוֹקֵף כְּפוּפִים' (שם). נָתְנָה לוֹ אֶלֶף כִּכָּר כֶּסֶף 'וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ' (בראשית לט, י). 'לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'לִהְיוֹת עִמָּהּ' בָּעוֹלָם הַבָּא. נִמְצָא הִלֵּל מְחַיֵּב אֶת הָעֲנִיִּים, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם מְחַיֵּב אֶת הָעֲשִׁירִים, וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק מְחַיֵּב הָרְשָׁעִים.

נפש יהודה משדלתו. מפתה אותו: **שהלבישה לו**. בשבילו:

וְעַל זֶה זָכָה הִלֵּל לַעֲלוֹת לְגְדוּלָה וְלִהְיוֹת נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל, כִּדְגַרְסִינַן בִּפְסָחִים, רֹאשׁ פֶּרֶק אֵלּוּ דְּבָרִים (סו, א): תְּנוּ רַבָּנָן: *הֲלָכָה זוֹ נִתְעַלְּמָה *מִבְּנֵי בְתֵירָא, שְׁפַּעַם אַחַת חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת וְשָׁכְחוּ וְלֹא יָדְעוּ אִם פָּסַח דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת אִם לָאו. אָמְרוּ: כְּלוּם יֵשׁ אָדָם שֶׁיּוֹדֵעַ אִם פֶּסַח דּוֹחֶה אִם הַשַּׁבָּת אִם לָאו. אָמְרוּ לָהֶם: אָדָם אֶחָד יֵשׁ כָּאן, שֶׁעָלָה מִבָּבֶל

וְהִלֵּל הַבַּבְלִי שְׁמוֹ, שֶׁשִּׁמֵּשׁ שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, וְיוֹדֵעַ אִם פֶּסַח דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת אִם לָאו. שָׁלְחוּ וְקָרְאוּ לוֹ וְאָמְרוּ: כְּלוּם אַתָּה יוֹדֵעַ אִם פֶּסַח דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת אִם לָאו. אָמַר לָהֶם: וְכִי פֶּסַח אֶחָד יֵשׁ לָנוּ (בַּשָּׁנָה) שֶׁדּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת *וַהֲלֹא יוֹתֵר מִמָּאתַיִם פְּסָחִים בַּשָּׁנָה שֶׁדּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. אָמְרוּ לוֹ: מִנַּיִן לְךָ. אָמַר לָהֶם: נֶאֱמַר 'בְּמוֹעֲדוֹ' בְּפֶסַח (במדבר ט, ב) וְנֶאֱמַר 'בְּמוֹעֲדוֹ' בַּתָּמִיד (שם כח, ב), מַה מּוֹעֲדוֹ הָאָמוּר בַּתָּמִיד דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, אַף מוֹעֲדוֹ הָאָמוּר בְּפֶסַח דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. וְעוֹד קַל וָחֹמֶר: וּמַה תָּמִיד שֶׁאֵין עֲנוּשׁ כָּרֵת, דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, פֶּסַח שֶׁעֲנוּשׁ כָּרֵת לֹא כָּל שֶׁכֵּן. מִיָּד הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ וּמִנּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם וְהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ.

נפש יהודה הלכה זו. דפסח דוחה את השבת: **בני בתירא**. נשיאים היו: **והלא יותר ממאתים פסחים**. כלומר יותר ממאתים קרבנות יש שדוחין את השבת בשנה בכל שבת ושבת ד' כבשים ב' לתמידין וב' למוספין הרי מאתים לבד שבת שבתוך הפסח ובתוך החג שקרבין בהם מוסף היום ז' טלאים בפסח וי"ד בחג:

הִתְחִיל *מְקַנְטְרָן בְּדָבָרִים. אָמַר לָהֶם: מִי גָּרַם לָכֶם שֶׁאֵעָלֶה מִבָּבֶל וְאֶהְיֶה נָשִׂיא עֲלֵיכֶם, עַצְלוּת שֶׁהָיְתָה בָכֶם, שֶׁלֹּא שְׁמַשְׁתֶּם שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר וְהֵם שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, שָׁכַח *וְלֹא הֵבִיא סָכִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת מַהוּ? אָמַר לָהֶם: הֲלָכָה זוֹ שָׁמַעְתִּי וְשָׁכַחְתִּי, אֶלָּא הַנַּח לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אִם אֵינָם נְבִיאִים, *הֵם בְּנֵי נְבִיאִים. *לְמָחָר מִי שֶׁפִּסְחוֹ טָלֶה, תּוֹחֵב לוֹ *הַסַּכִּין בְּצַמְרוֹ: *מִי שֶׁפִּסְחוֹ גְּדִי תּוֹחֵב לוֹ הַסַּכִּין בֵּין קַרְנָיו. מִיָּד רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה. אָמַר לָהֶם: כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן וכו'. הֲכִי קָא מִבָּעֵי לֵיהּ: דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֶתֵּר מִן הַתּוֹרָה וּדְבַר שְׁבוּת *כֹּל‍ְאַחַר יָד עָמַד לְפָנָיו, לְעַכְּבוֹ *בְּמָקוֹם מִצְוָה מַאי, אָמַר לָהֶם: הַנַּח לְיִשְׂרָאֵל אִם אֵינָם נְבִיאִים, הֵם בְּנֵי נְבִיאִים. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמִּתְיַהֵר, אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. וְאִם נָבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. הַחָכְמָה מֵהִלֵּל, דַּאֲמַר מַר: הִתְחִיל מְקַנְטְרָן בְּדָבָרִים וְקָאָמַר לְהוּ הֲלָכָה זוֹ שָׁמַעְתִּי וְשָׁכַחְתִּי. הַנְּבוּאָה מִדִּבּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה' וגו' (שופטים ה, ז) וּכְתִיב: "עוּרִי עוּרִי' וגו'.

נפש יהודה מקנטרן. לשון קטטה ועצבון: **ולא הביא סכין מערב שבת מהו**. הבאת סכין אינו דוחה שבת דהא אפשר למעבד מאתמול ומה יעשו: **הם בני נביאים**. נראה מה שיעשו: **למחר**. בארבע עשר בשבת: **הסכין בצמרו**. ואין זה משאוי עליו משום שביתת בהמתו דלאו אורחיה בהאי מלאכה: **ומי שפסחו גדי**. שאין לו צמר: **כלאחר יד**. שאין דרך טלה לשאת משא: **במקום מצוה**. כה"ג דמעכב מפסח: **עד שקמתי דבורה**. יוהרא

היא שהיתה משפלת המנהיגים שלפניה ומתפארת לעצמה: **עורי עורי וכו'**. שנשתתקה מחמת סילוק נבואתה:

וְזָכָה עוֹד לִהְיוֹת גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל תַּלְמִידָיו, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק הַיּוֹשֵׁן (כח, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁמוֹנִים תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְהִלֵּל הַזָּקֵן, שְׁלֹשִׁים מֵהֶם רְאוּיִים שֶׁתִּשְׁרֶה עֲלֵיהֶם שְׁכִינָה כְּמשֶׁה רַבֵּינוּ וּשְׁלֹשִׁים מֵהֶם רְאוּיִים שֶׁתַּעֲמֹד לָהֶם חַמָּה כִּיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, עֶשְׂרִים בֵּינוֹנִיִּים. גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן יוֹנָתָן בֶּן עוּזִּיאֵל, קָטָן שֶׁבְּכֻלָּן רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ מִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, הֲלָכוֹת וַאֲגָדוֹת, דִּקְדּוּקֵי תוֹרָה וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים, קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת וּגְזֵרוֹת שָׁווֹת, תְּקוּפּוֹת וְגִימַטְרִיָּאוֹת [וְנוֹטָרִיקוֹן], שִׂיחַת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְשִׂיחַת שֵׁדִים וְשִׂיחַת דְּקָלִים, מְשָׁלוֹת כּוֹבְסִין, מְשָׁלוֹת שׁוּעָלִים, דָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן, דָּבָר גָּדוֹל מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, דָּבָר קָטָן הֲוַיּוֹת דְּאַבָּיֵי וְרָבָא, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: 'לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא' (משלי ח, כא).

וְכִי מֵאַחַר שֶׁקָּטָן שֶׁבְּכֻלָּם כָּךְ, גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמְרוּ עָלָיו עַל יוֹנָתָן בֶּן עוּזִּיאֵל, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל עוֹף שֶׁהָיָה פּוֹרֵחַ עָלָיו מִיָּד נִשְׂרָף. כָּל זֶה פֵּרֵשׁ רַשְׁבַּ"ם בִּבְתָרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קלד, א): וְאַף עַל גַּב דִּלְמַשֶּׁה נַמֵּי עָמְדָה חַמָּה, כִּדְגַמְרִינַן מֵאַחֵל (דברים ב. כה) אָחֵל (יהושע ג, ז), בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (תענית כ, א), מִיהוּ מִשּׁוּם דְּאֵלּוּ קְטַנִּים מִן הָרִאשׁוֹנִים תְּלוּ הָעִנְיָן בִּיהוֹשֻׁעַ.

תַּלְמוּד, סְבָרַת הַמִּשְׁנָיוֹת, כְּגוֹן שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים לֹא שָׁנוּ אוֹ חִסְרֵי מֶחֱסָרָא. הֲלָכוֹת, הֲלָכָה לְמשֶׁה מִסִּינַי. אַגָּדוֹת, תַּנְחוּמָא וּבְרֵאשִׁית רַבָּה, וַיִּקְרָא רַבָּה. דִּקְדּוּקֵי תוֹרָה, כְּגוֹן וָא"ו, 'וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא' (ויקרא יא, כט), דְּמַרְבִּינַן מִנַּיְהוּ דַּם הַשֶּׁרֶץ (מעילה יז, ב). דִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים, כְּגוֹן גְּזֵרוֹת שָׁגְגְזִרוּ חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי אִסּוּר תּוֹרָה. קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת, שֶׁאָדָם דָּן מֵעַצְמוֹ. וּגְזֵרוֹת שָׁווֹת כְּגוֹן דַּיְלֵפִינַן קִיחָה קִיחָה מִשְּׁדֵה עָפְרוֹן (קדושין ב, א). תְּקוּפּוֹת, כְּגוֹן מוֹלַד הַלְּבָנָה, וְגִימַטְרִיָּאוֹת, כְּגוֹן "יִהְיֶה" בְּגִימַטְרִיָּא תִּלָתִין (נזיר ה, א). וְנוֹטָרִיקוֹן, כְּגוֹן יר"ט: יָרְאָה, רָאֲתָה. נָטְתָה. אוֹ כְּגוֹן אנכ"י: אֲנָא נַפְשָׁאי, כְּתָבִית יְהָבִית (שבת קה, א). שִׂיחַת דְּקָלִים, שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִים לְדַבֵּר עַל הַדְּקָלִים, כְּדִכְתִיב בִּשְׁלֹמֹה: 'וַיְדַבֵּר עַל הָעֵצִים' וגו' (מלכים א, ה, יג). וּפֵרֵשׁ בְּעָרוּךְ (ערך סח, א), שֶׁהָיוּ פּוֹרְשִׂים סְרִינִים עַל הַדְּקָלִים וּמַשְׁבִּיעִים אוֹתָן כְּדֵי לְגַלּוֹת הָעֲתִידוֹת עַל יָדָן. וְשִׂיחַת שֵׁדִים, גַּם כֵּן לְהַשְׁבִּיעָם, וְנַפְקָא מִנָּהּ לַעֲשׂוֹת קַמֵּיעָא לִרְפוּאָה. וְשִׂיחַת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, לְהַשְׁבִּיעָם. מְשָׁלוֹת כּוֹבְסִין וּמְשָׁלוֹת שׁוּעָלִים, צָרֵךְ יֵשׁ בָּהֶן לִלְמֹד דִּבְרֵי תוֹרָה, דִּכְתִיב: 'תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה' (קהלת יב, ט) וּכְתִיב: 'לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה' (משלי א, ו). מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, לִדְרֹשׁ פָּרָשַׁת מֶרְכָּבָה שֶׁבִּיחֶזְקֵאל. דָּבָר קָטָן, הֲוַיּוֹת דְּאַבָּיֵי וְרָבָא שֶׁהִקְשׁוּ מִשְׁנָיוֹת וּבְרַיְתוֹת טוּבָא וְתֵרְצוּם. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר:

'לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ' (משלי ח, כא), ש"י עוֹלָמוֹת, מַאי טַעְמָא מִפְּנֵי שֶׁאוֹצְרוֹתֵיהֶם מְלֵאִים כָּל טוּב תּוֹרָה וְחָכְמָה. כָּל עוֹף שֶׁהָיָה פּוֹרֵחַ עָלָיו מִיָּד נִשְׂרָף מִפְּנֵי שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בָּאִין לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ הַדְּרָשָׁה.

וְגַם כֵּן מָצִינוּ בְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, בִּהְיוֹתוֹ אָדָם גָּדוֹל שֶׁהָיוּ נְזוֹנִים בְּנֵי הָעוֹלָם בִּזְכוּתוֹ וְהָיְתָה פַּרְנָסָתוֹ בְּדַחַק וּמְזוֹנוֹתָיו בְּנִסִּים, כְּדַגָּרְסִינָן בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית, כד, ב):

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא קָא אָזִיל בְּאוֹרְחָא וַהֲוָה דָּאֲרֵי *צָנָא דְּמֵילְחָא אֲרֵישֵׁיהּ, אָתָא מִטְרָא, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *כֹּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בַּנַּחַת וַחֲנִינָא בְּצַעַר. פָּסַק מִטְרָא. כִּי מָטָא לְבֵיתֵיהּ אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כֹּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּצַעַר *וַחֲנִינָא בְּנַחַת. אָתָא מִטְרָא. אָמַר רַב יוֹסֵף: *מַאי אֲהַנֵי לֵיהּ צְלוֹתֵיהּ דְּכֹהֵן גָּדוֹל לְגַבֵּי דְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, דְּתָנָן: הָיָה מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה בַּבַּיִת הַחִיצוֹן, שֶׁלֹּא לְהַבְעִית אֶת יִשְׂרָאֵל. מַאי מַצְלֵי, רַב יְהוּדָה אָמַר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵא שָׁנָה זוֹ גְּשׁוּמָה *וּשְׁחוּנָה. שְׁחוּנָה מַעֲלְיָתָא הִיא, אַדְרַבָּא, גְּרִיעוּתָא הִיא. אֶלָּא *אִם שְׁחוּנָה תְּהֵא גְּשׁוּמָה; וְאַל תִּכָּנֵס לְפָנֶיךָ *תְּפִלַּת עוֹבְרֵי דְּרָכִים. ר' אַחָא מְסַיֵּם הָכֵי: וְלֹא יַעֲדֵי עָבִיד שָׁלְטָן מִדְּבֵית יְהוּדָה וְלֹא יְהֵיוּ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְפַרְנָסָה זֶה לְזֶה וְלֹא לְעַם אַחֵר. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּכָל יוֹם וְיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזּוֹן אֶלָּא בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי וַחֲנִינָא בְּנִי דַּי לוֹ *בְּקַב חֲרוּבִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת.

נפש יהודה צנא דמילחא. סל ובתוכו מלח: **כל העולם כולו בצער**. שמבקשים מים לשדותיהם: **וחנינא בנחת**. שאני יושב בביתי ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות: **מאי אהני ליה צלותיה דכהן גדול**. כשהיה מתפלל תפלה קצרה ביום הכפורים שהיה אומר אל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים דר' חנינא מבטל ליה לצלותיה דכהן גדול שאעפ"כ שמע הקב"ה תפלתו ופסק מיטרא: **שחונה**. חמה: **אם שחונה תהא גשומה**. כשהיא חמה צריכה הארץ לגשמים מאד ותדיר: **תפלת עוברי דרכים**. שמתפללים שלא ירדו גשמים שלא יעכבו בדרך: **בקב חרובין מערב שבת לערב שבת**. כל השבת היה ניזון בכך חסר לחם היה ומתגלגל היה בחרובין:

כָּל מַעֲלֵי שַׁבָּתָא הֲוָת רְגִילַת דְּבֵיתֵהוּ דְּמַחֲמָא תַּנּוּרָא *וְשַׁדְיָא אַקְטַרְתָּא בְּתַנּוּרָא *מְשׁוּם כִּסּוּפָא. הֲוָת לָהּ הַהִיא שִׁבְבָתָא (בישתא) אָמְרָה: מִכְּדֵי יַדְעָנָא דְּמִידֵי לֵית לָהּ, אֵיזֵיל וֶאֱחֵזֵי מַאי הַאי. אָזְלָא וְטָרְפָא אַבָּבָא אִיכְסְפָא וְעַיְּילָא *לְאִינְדְּרוֹנָא, אִיתְעָבִיד לָהּ נִיסָּא אַשְׁכַּחְתָּא לְתַנּוּרָא דְּמָלֵי רִפְתָּא *וְאָגָנָא דְּמַלְיָא לִישָׁא. אָמְרָה לָהּ: פְּלָנְתָּא, פְּלָנְתָּא, אֵיתִי מָסָא דַּחֲרִיכָא לִיךְ רִיפְתִּיךְ. תָּנָא, אַף הִיא לְהָבִיא מַרְדָּא נִכְנְסָה שֶׁמְּלֶמֶּדֶת בְּנִסִּים הֲוָת. אָמְרָה לֵיהּ דְּבֵיתֵהוּ: עַד אֵימַת נֵיזִיל וְנִצְטַעַר כֻּלֵּי הַאי. אָמַר לָהּ: מַאי נַעֲבִיד, אָמְרָה לֵיהּ:

מִטִּיבוּתָא דִּגְנִיזָא לְצַדִּיקֵי בְּעָלְמָא דְּאָתֵי בָּעֵי רַחֲמֵי דְּלֵיתְנוּן לָךְ מִידֵי. בָּעָא רַחֲמֵי יָצְתָה כְּמִין יָד וְיָהֲבוּ לֵיהּ חַד *כַּרְעָא דְּפָתוּרָא דְּדַהֲבָא. חָזָא בְּחַלְמָא, דְּכֻלֵּי עָלְמָא אָכְלֵי אַפָּתוּרָא דְּדַהֲבָא דִּתְלָת כְּרָעֵי וְאִיהוּ עַל דִּתְרִין כְּרָעֵי. אָמְרָה לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ: בָּעֵי רַחֲמֵי דְּלִשְׁקְלֵיהּ. בָּעָא רַחֲמֵי וְשַׁקְלֵיהּ. תָּאנָא: גָּדוֹל הַנֵּס הָאַחֲרוֹן יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן, דִּגְמִירֵי, דְּמִן שְׁמַיָּא מֵיהַב יְהָבֵי, מִשְׁקַל לָא שָׁקְלוּ.

נפש יהודה ושדיא אקטרתא. דבר שמעלה עשן כקיטור הכבשן: **משום כיסופא**. שהיו שכנותיה אופות עיסה לכבוד שבת והיא אינה עושה כלום: **אינדרונא**. חדר: **ואגנא דמליא לישא**. ספל מלא עיסה: **כרעא דפתורא דדהבא**. רגל משולחן של זהב:

חַד *בֵּי שַׁמְשֵׁי חַזְיֵהּ לְבַרְתֵּיהּ דַּהֲוָת עָצִיבָא, אֲמַר לָהּ: אַמַּאי עָצִיבִית. אָמְרָה לֵיהּ, דְּאַחְלִיךְ לִי מָאנָא דְּמִשְׁחָא בְּמָאנָא דְּחָלָא *וְרַמָאי בִּשְׁרָגָא. אֲמַר לָהּ: מִי שֶׁאָמַר לַשֶּׁמֶן וְיִדְלִיק יֹאמַר לַחֹמֶץ וְיִדְלִיק. תָּנָא, הָיָה דּוֹלֵק וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁעוֹלֶה מִמֶּנּוּ אוֹר לְהַבְדָּלָה. הַוְיָן לֵיהּ הַנֵּי עִיזֵי, אָתוּ *וְאָמְרֵי לֵיהּ: קָא מַפְסְדָן אַרְעָתָא. אָמַר: אִי קָא מַפְסְדָן דֵּבֵי וְאִי לָא, לֵיתוּ אֵינְהוּ דֵּבֵי בְקַרְנַיְהוּ. לְאוֹרְתָא כָּל חָדָא וְחָדָא אֵיתֵית דֵּבָא בְקַרְנָהָא. הַוְיָא לֵיהּ הַהִיא שִׁבְחָתָא. אָמְרָה לֵיהּ: אִית לִי בֵּיתָא *וְלֹא מָטוּ כְּשֵׁרֵי. אָמַר לָהּ: מַה שְׁמָךְ. אָמְרָה לֵיהּ: אֵיבוּ. אָמַר לָהּ: אֵיבוּ אֵיבוּ *לְמָטוּ כְּשֵׁרֵי. מָאטוּ כְּשֵׁרֵי. תָּנָא, פְּלֵימוֹ אוֹמֵר: אֲנִי רָאִיתִי אוֹתוֹ הַבַּיִת וְהָיוּ קוֹרוֹתָיו יוֹצְאוֹת אַמָּה לְכַאן וְאַמָּה לְכָאן וְאָמְרוּ לִי: זֶהוּ הַבַּיִת שֶׁקִּירָה רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בִּתְפִלָּתוֹ. תָּאנָא, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: סְנִיפִין עֲשָׂאָן. נִרְאֶה מִכָּאן, שֶׁלֹּא רָצָה רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא לְקַבֵּל בָּעוֹלָם הַזֶּה חֵלֶק מִמַּה שֶׁהָיָה גָּנוּז לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא וְשָׁב לְבָעָא רַחֲמֵי וּשְׁקָלוּהָ. בְּרְאוֹתוֹ טוֹבַת הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהִיא לְאֵין תַּכְלִית, וְטוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהִיא הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ. כְּמוֹ שֶׁאָמַר הֶחָכָם בְּפֶרֶק ד' מִמַּסֶּכֶת אָבוֹת: יָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה.

נפש יהודה בי שימשי. ערב שבת והוא סמוך לשבת: **ורמאי בשרגא**. שרציתי ליתן שמן בנר שידליק ונתחלף לי שנתתי חומץ בנר: **ואמרי ליה קא מפסדן ארעתא**. שאוכלות מן הירק שבגנות של אחרים: **ניכלינהו דובי**. יאכלו אותם זאבים: **ולא מטו כשורי**. אין הקורות מגיעות מכותל לכותל: **לימטו כשורי**. יאריכו הקורות:

*וְגַם כֵּן אַרַע לְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, כִּדְאָמְרִינָן עָלָהּ: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת הָוָה דְּחִיקָא לֵיהּ מִילְתָא טוּבָא, עָבַד מִילְתָא (הקיז דם) וְלֹא הָוָה לֵיהּ מִידֵי לְמִטְעַם, אַשְׁכַּח בְּרָא דְּתוּמָא (עלה של שום) שָׁדָא לְפוּמֵיהּ, *חָלַשׁ לִבֵּיהּ, אָזַל לְבֵיתֵיהּ וְנֵים. עַיּוֹל רַבָּנָן לְשִׁיּוּלֵי בֵּיהּ. חָזְיוּהָ דְּבָכֵי וְחַיֵּיךְ וְנָפַק *צוֹצִיתָא דְּנוּרָא מֵאָפוֹתֵיהּ (ממצחו). כַּד אִתְעַר, אָמְרוּ לוֹ רַבָּנָן: מַאי טַעְמָא בָּכֵית מַר וְחַיֵּיךְ וְנָפַק צוֹצִיתָא דְּנוּרָא מֵאָפוֹתֵיהּ. אָמַר לְהוּ, דְּחַזְאֵי שְׁכִינָה וַאֲמָרִי קַמֵּיהּ: עַד אֵימָתַי

אַדְּבַר וְאֵיזַל בְּהַהִיא דּוֹחֲקָא. אָמַר לִי: נֵיחָא לָךְ דַּאֲחֲרֵיהּ לְעָלְמָא וְהָדַר אֵיבְרִיהּ, *אֶפְשָׁר לְמִיבְרֵיהּ בְּשַׁעְתָּא דְּמָזוֹנֵי. אָמְרִי קַמֵּיהּ: *כּוּלֵי הַאי וְאֶפְשַׁר. אָמְרִי לֵיהּ שָׁנֵי *דְּחַיֵּי נְפִישָׁא *אוֹ דְּחַיְנָא? *אָמְרִי לֵיהּ: דְּחַיִּת. אָמְרִי לֵיהּ: *אִי הָכֵי לָא בְּעֵינָא. אָמְרִי לֵיהּ: לְעָלְמָא דְּאָתֵי מַה *יָּהֲבַתְּ לִי? אָמַר לִי: יְהֵבִינָא לָךְ תְּלִיסָר נְהַרְוָתָא דְּמָשְׁכֵי אֲפַרְסְמוֹנָא דָּכְיָא דְּמִתְעַנְּגָתְּ בָּהּ. אָמְרִי קָמָהּ: וְתוּ לֵיכָּא. אָמַר לִי: לְחַבְרָךְ מַאי נֵיתִיב לְהוּ. אָמְרִי קַמֵּיהּ: רְבוֹנֵיהּ דְּעָלְמָא *וּמַגְבְּרָא דְּלֵית לֵיהּ קָא בְּעֵינָא *וּמַחְיֵן בְּאַסְקוּטְלָא אַפּוּתְאֵי וְאָמַר לִי: אֶלְעָזָר בְּרִי, *אִיגַּרִי בָּךְ גִּירֵי.

נפש יהודה וגם כן אירע לרבי אלעזר בן פדת. שלא רצה ליהנות משכרו כלום בהאי עלמא וכדמפרש ואזיל: **חלש ליביה.** נתעלף: **צוציתא.** ניצוץ: **אפשר למברייה בשעתא דמזוני.** במזל של מזונות דחיי ומזוני ובני לא בזכותא תליא אלא במזלא: **כולי האי ואפשר.** בתמיה לאחרובי עלמא בעית עלי ועדיין אפשר אמרת ואכתי אית ספיקא דילמא לא מתרמי בשעתא דמזוני: **דחיית נפישא.** ימי חיי שחייתי כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות: **או דחיינא.** או אחיה עוד יותר ממה שחייתי כבר: **אמר לי דחיית.** מה שכבר חיית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות והיינו דקא בכי מפני שאמרה לי שכינה שחייו מרובים שכבר חי ממה שעתיד לחיות וטעמא דחייך משום י"ג נהרות לרחוץ בהם ולטייל בהם מזה לזה: **אי הכי לא בעינא.** דתיחרביה לעלמא: **ותו לא.** וכי אין אתה נותן לי דברים אחרים: **מגברא דלית ליה קא בעינא.** איני מבקש מה שמוכן לחבירי הצדיקים אבל אני מבקש מגברא דלית ליה זכות ליתן לו חלק בעוה"ב שתתן לי חלקו לפי שהצדיק נוטל חלק הרשע בג"ע והרשע נוטל חלק הצדיק שבגיהנם: **ומחיין באסקוטלא.** בגודל כלומר באצבעו: **איגרי בך גירי.** חצי אשלח בך כלומר אכה אותך מעט באצבע ובדיחותא בעלמא אמר כן והיינו צוציתא דנפק מאפותיה שמדביק אצבע צרדה עם אגודל ומכה בצפורן האצבע וזה פי' אסקוטלא:

וְגַם כֵּן מָצִינוּ, שֶׁאֵרַע לְרַבָּה בַּר אֲבוּהּ, כִּדְגָרְסִינַן בִּמְצִיעָא בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל (קיד, א): רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אַשְׁכַּחֵיהּ לְאֵלִיָּהוּ דְּקָאֵי בְּבֵית הַקְּבָרוֹת שֶׁל גּוֹיִם, אֲמַר לֵיהּ: *מַהוּ שֶׁיִּסְדְּרוּ לְבַעַל חוֹב (רצה לומר, לקצב מזונותיו די מחסורו אשר יחסר לו על פי בית דין). אֲמַר לֵיהּ: גְּמַר מִיכָּה מִיכָּה מֵעָרְכִין (גבי ערכין כתיב: 'ואם מך הוא מערכך (ויקרא כז, ח) וגבי בעל חוב כתיב: 'וכי ימוך אחיך' (שם כה, כה)). מִנַּיִן לֶעָרוֹם שֶׁלֹּא יִתְרֹם? דִּכְתִיב: "וְלֹא יְרֵאֶה בָךְ עֶרְוַת דָּבָר' (דברים כג, טו). אֲמַר לֵיהּ: *וְלָאו כֹּהֵן נִיהוּ מַר וּמַאי טַעְמָא קָאֵי מַר בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. אֲמַר לֵיהּ: וְלָא מַתְנֵי מַר סֵדֶר טָהֳרוֹת, דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי אָמַר: קִבְרֵי גּוֹיִים *אֵין מְטַמְּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאנִי מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם' (יחזקאל לד, לא), אַתֶּם קְרוּיִים אָדָם וְאֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם

קְרוּיִים אָדָם. אֲמַר לֵיהּ: *בְּאַרְבָּעָה בְּדוּחָקָא לָא מָצִינָא, *בְּשִׁתָּא מָצִינָא? אֲמַר לֵיהּ: וְאַמַּאי לָא מָצֵי בָּהוּ. אֲמַר לֵיהּ: דְּחִיקָא לִי מִילְתָא טוּבָא מִשּׁוּם מְזוֹנוֹת. דְּבָרִיהּ וְעַיְּלֵיהּ לְגַן עֵדֶן. אֲמַר לֵיהּ: פְּשׁוֹט גְּלִימָךְ וּשְׁקֹל מֵהַנֵּי טַרְפֵּי (עלים). סָפָא (ליקט) וְשָׁקַל. כִּי הֲוֵי נָפַק וְאָזֵיל שָׁמַע דְּקָאָמְרֵי, מָאן קָדִים וְאָכִיל עָלְמֵיהּ כְּרַבָּה בַּר אֲבוּהָ. אֲהָדַר אַפֵּיהּ לְאַחוֹרֵיהּ. נָפַץ גְּלִימֵיהּ וְשַׁדְּינְהוּ (ניער היטב לגלימתו וזרק אותם העלים) אַשְׁכַּחֵיהּ לְגָלִימֵיהּ חָדָא מַרְגְּנִיתָא. *זַבְּנָהּ בְּתְלֵיסָר אַלְפֵי דִינָרֵי וּפַלְגִינְהוּ לְחַתְנוּתֵיהּ.

נפש יהודה **מהו שיסדרו לבעל חוב**. כשבא הב"ד ליקח מלבושיו וכליו למשכון בשביל חוב שחייב לחבירו שצריך ליתן לו כדי צרכו: **ולא יראה בך ערות דבר**. בשעה שאתה מדבר בם לא יראה בך ערות דבר שמע מיניה אין אדם מברך כשהוא ערום והתורם צריך לברך: **לאו כהן ניהו מר**. דאיכא למאן דאמר דאליהו הוא פנחס דכתיב ביה קנוא קנאתי וכתיב בפינחס בקנאו את קנאתי: **אין מטמאין**. באהל דגבי אהל כתיב אדם אדם כי ימות באהל: **בארבעה בדוחקא לא מצינא**. בגרסא דארבעה סדרים כגון מועד ישועות נשים שהם נוהגין בזמן הזה כבזמן הבית וקדשים נמי כדכתיב ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ואמרינן אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהן הכתוב כאילו מקריבין אותן בבית המקדש: **בשיתא מצינא**. בתמיה זרעים אינו נוהג בחו"ל וכן טהרות: **זבנה בתליסר אלפי דינרי**. שלא רצה ליהנות בריחו לכך זבניה וממעותיו לא רצה ליהנות לכך פלגינהו:

וּכְפִי טֶבַע הַמְּצִיאוּת הָיָה יוֹתֵר קָשֶׁה לָהֶם הַזְּמָנַת הַמְּזוֹנוֹת מִנְּפָשִׁים וְנִפְלָאוֹת וְלֹא הָיוּ מְהַרְהֲרִים אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל מָקוֹם, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְהֵמָה יוֹצְאָה (נג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ וְהִנִּיחָה לוֹ בֵּן לְהָנִיק וְלֹא הָיָה לוֹ שְׂכַר מֵנִיקָה לִתֵּן וְנִפְתְּחוּ שְׁתֵּי דַדֶּיהָ כִּשְׁתֵּי דַדֵּי אִשָּׁה וְהֵנִיק אֶת בְּנוֹ. אָמַר רַב יוֹסֵף: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל אָדָם זֶה, שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס כְּזֶה. אָמַר לוֹ אַבַּיֵי: אִדְּרַבָּא, כַּמָּה גָּרוּעַ אָדָם זֶה, שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ עָלָיו סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ עָלָיו סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית. אָמַר רַב נַחְמָן: תֵּדַע דְּמִתְרַחִישׁ נִסָּא וְלָא אִיבְּרוּ מְזוֹנֵי (אין עושין נס שיבראו מזונות לצדיקים בביתם, שיגדלו חטים באוצרותם).

וְגַם כֵּן מָצִינוּ בַּחֲכָמִים אַחֵרִים, שֶׁהָיוּ נִצְרָכִים וּשְׁמֵחִים בְּחֶלְקָם וְלֹא הָיוּ מְקַנְּאִים בָּעֲשִׁירִים שֶׁבְּדוֹרָם אֶלָּא שֶׁהָיוּ שְׂבֵעִים בְּמַתַּת חֶלְקָם, אִם מְעָט וְאִם הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ אַל יְקַנֵּא אָדָם בָּעֲשִׁירִים, כִּי *מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְּאָגָה, (אבות ב, ז) בַּחֲצִי יָמָיו יַעֲזֹבֵנוּ, וַאֲפִילּוּ שֶׁיִּגִּיעוּ עִמּוֹ עַד יוֹם מִיתָתוֹ לֹא יֵלְכוּ לְהָלִיץ בַּעֲדוֹ לְיוֹם דִּינוֹ, בְּבֵיתוֹ יִשְׁאֲרוּ לְאַחֵרִים וְאוּלַי לְשׁוֹנָאָיו.

נפש יהודה מרבה נכסים מרבה דאגה. שיש לו דאגה ודאבון שמפחד תמיד שמא יעלילו עליו ויקחו נכסיו:

וְיֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְעַיֵּן וְלָשִׂים בְּלִבּוֹ מַה שֶּׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ, אַחַר שֶׁקִּבֵּץ כָּל עֹשֶׁר וְנִתְגַּדֵּל בְּחָכְמָה וּבְכָל גְּדוּלָה וְרָאָה הֱיאַךְ הוּא הַכֹּל הֶבֶל בְּכָל הַיִּתְרוֹנוֹת שֶׁתַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, רָצָה לוֹמַר, בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאָמַר: 'אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה נָּא *אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַּם הוּא הָבֶל. *תַּרְתִּי בְלִבִּי *לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת בְּשָׂרִי *וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה אֵי זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם. הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים. עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי. עָשִׂיתִי לִי *בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים. קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָּקָר וָצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלָיִם. כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב *וּסְגֻלַּת מְלָכִים *וְהַמְּדִינוֹת, עָשִׂיתִי לִי *שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנֻגוֹת בְּנֵי הָאָדָם *שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת. וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלָם, אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִי. וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי *לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה, כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־עֲמָלִי וגו'. וּפָנִיתִי אֲנִי וגו' וְאֵין יִתְרוֹן *תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ' (קהלת ב, א־יב). וְכָל זֶה אָמַר הֶחָכָם שְׁלֹמֹה כְּשֶׁהִגִּיעַ וּבָא לְיָדוֹ כָּל הָעוֹלָם הַזֶּה וּבָחָנוֹ וְרָאָה בוֹ כִּי הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ, יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר, רְאִיתָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ. אָמַר, שֶׁאֵין יִתְרוֹן בְּכָל מַה שֶּׁאָדָם עָמֵל בְּדְבָרִים שֶׁהֵם תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. וְאִם שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כְּשֶׁהִשִּׂיג כָּל שְׂרָרוֹת וּמַעְדַּנֵּי עוֹלָם אָמַר זֶה, מַה יֵּשׁ לוֹמַר לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לְאֶחָד מִנִּי אֶלֶף.

נפש יהודה אנסכה. לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו: **תרתי בלבי**. חזרתי לתור להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות: **למשוך**. לעדן במשתה היין את בשרי: **ולבי נוהג בחכמה**. אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: **ברכות מים**. כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע: **סגולת מלכים**. גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם: **והמדינות**. סגולת כל סוחרים: **שרים ושרות**. מיני כלי זמר: **שדה ושדות**. מרכבות נוי עגלות צב ובלשון גמרא יש שידה תיבה ומגדל: **לא אצלתי**. לא ריחקתי להבדל מהם וכן ויאצל מן הרוח וגו': **תחת השמש**. היינו כל מה שנברא אחר השמש הוי הבל אבל התורה שנבראת קודם השמש בזה יש לו שכר טוב בעמלו:

וּבָא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהֶעָמָל הַנָּכוֹן הוּא בְּמַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִן הַשֶּׁמֶשׁ, לְהַשִּׂיג הַטּוֹב הַתְּמִידִי, שֶׁאֵין בּוֹ רַע וְלֹא הֶעְדֵּר כְּלָל, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁעָמְדָה לוֹ וְנִשְׁאַר מִכָּל עֲמָלוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: 'אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִי'. וְעַל זֶה אָמְרוּ ז"ל, בְּרִאוֹתָם כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד; אַשְׁרֵי מִי שֶׁעָמָלוֹ בַּתּוֹרָה. וּמִכָּאן

אַתָּה לָמֵד, שֶׁאֵין לוֹ לָאָדָם לְקַנֵּא בְּכָל טוּבֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְגַם לֹא בְּאַנְשֵׁי רֶשַׁע וּבְדַרְכֵיהֶם וְעִדּוּנָם, שֶׁאִם כֵּן נִרְאֶה שֶׁכּוֹסֵף וּמִתְאַוֶּה בְּדַרְכָּם. וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: אַל־תְּקַנֵּא בְּאִישׁ חָמָס וְאַל־תִּבְחַר בְּכָל־דְּרָכָיו' (משלי ג, לא) וְאָמַר: 'אַל־תְּקַנֵּא בְּאַנְשֵׁי רָעָה וְאַל־תִּתְאָו לִהְיוֹת אִתָּם' (שם כד, א), אֲבָל מוּתָר לְקַנְאוֹת בַּהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁטּוֹב הוּא לְמֵאֹס בָּרַע וְלִבְחֹר בַּטּוֹב לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא בְּדֶרֶךְ קִנְאָה וְעִם כָּל זֶה מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. וְגַם יֵשׁ דָּבָר הַנִּקְרָא קִנְאָה שֶׁהִיא מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר, כְּשֶׁיִּרְאֶה הֶחָסִיד לָרְשָׁעִים שֶׁמְּחַלְּלִים הַשֵּׁם בְּפַרְהֶסְיָא, לְשׁוּם נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ וְיִקַּנֵּא קִנְאַת הַשֵּׁם לְהוֹכִיחָם וּלְיַסְּרָם בְּכָל יְכָלְתּוֹ, בֵּין בְּדִבּוּר בֵּין בְּפֹעַל, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה פִּנְחָס בְּקַנְאֹתוֹ קִנְאַת הַשֵּׁם, שֶׁהָרַג זִמְרִי, נְשִׂיא שִׁבֶּט, וְהָיְתָה סִבָּה לְהָשִׁיב חֲמַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ מֵעַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם, כַּכָּתוּב:'הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם' (במדבר כה, יב). וּמִזֶּה לָמְדוּ ז"ל: הַבּוֹעֵל אֲרָמִית, קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ.

וּבָזֶה הָיוּ רְגִילִים הַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים בְּכָל זְמַן וּזְמַן וְהָיוּ מוֹסְרִין עַצְמָן לְמִיתָה בְּהוֹכִיחָם אֶת הָעָם, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בָּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פג, ב): רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אַשְׁכַּחֵיהּ לְפַרְהֲגַוְנָא דְּמַלְכָּא דַּהֲוָה קָא תָּפִיס גַּנְבֵי. אָמַר לֵיהּ: הֵיכִי יְכָלְתְּ לְהוּ (איך תבין תחבולותיהם) וְכִי לָאו כְּחַיּוּתָא מְתִילוּ (שמתחבאות ביום במסתרותיהם), דִּכְתִיב בְּהוּ: 'בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־ חַיְתוֹ־יָעַר' (תהלים קד, כ); אִיכָּא דְּאָמְרִי, מְהַאי קְרָא אָמַר לֵיהּ: 'יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר כְּאַרְיֵה בְּסֻכֹּה' (שם י, ט). וְדִילְמָא שָׁקְלֵת צַדַּיקֵי וְשָׁבְקַת רְשִׁיעֵי. אָמַר לֵיהּ: מַאי אִיעֲבִיד, הוּרְמָנָא דְּמַלְכָּא הוּא (מצות המלך ואני מתיירא מלהניחם מאחר שאני מוצא בם שום צד גניבה). אָמַר לֵיהּ: תָּא אַגְמְרָךְ הֵיכִי תַּעֲבִיד. אָמַר: עֵיל לַחֲנוּתָא דְּחָרָא *בְּאַרְבָּעָה שָׁעֵי קַמֵּיתָא וְאִי חֲזֵית אֵינַשׁ דְּקָא שָׁתֵי חַמְרָא וְקָא מְנַמְנֵם שְׁאֵין עָלֵיהּ, אִי צוֹרְבָא מֵרַבָּנָן הוּא, קַדּוּמֵי קָדִים לְגִירְסֵהּ (השכים בעוד לילה לקרות ולכן הוא מנמנם), אִי פּוֹעֵל הוּא, קַיְדוּמֵי קָדִים לַעֲבִידְתֵּיהּ; אִי עֲבִידְתֵּיהּ בַּלֵּילְיָא רְדוּדֵי רָדִיד (מותח חוטי נחשת וברזל לעשות מחטים ואם שלא נשמע בבית קול הפטיש, שמא רדד), דְּלָאו הָכִי וְהָכָאי, תְּפַסֵיהּ *דְּגַנְבָא הוּא. אִשְׁתְּמַע מִילְתָא בֵּי מַלְכָּא, אָמְרִי: קָרֵינָא דְּאִינַּרְתָא אִיהוּ לֶהֱוֵי *כַּפְרוֹנָקָא. אַתְיוּהוּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְקָא תָּפִיס גַּנְבֵי וְאָזִיל. פָּגַע בֵּיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אָמַר לֵיהּ: חֹמֶץ בֶּן יַיִן, עַד מָתַי אַתָּה מוֹסֵר עַמּוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ לְהֲרִיגָה. אָמַר לֵיהּ: *קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכֶּרֶם. אָמַר לֵיהּ: *יָבוֹא בַּעַל הַכֶּרֶם וְיכַלֶּה אֶת קוֹצָיו. יוֹמָא חַד פָּגַע בּוֹ הַהוּא כּוֹבֵס קְרֵיהּ: חֹמֶץ בֶּן יַיִן. אָמַר: מִדְּאִית בֵּית עַזּוּת פָּנִים כּוּלֵי הַאי שְׁמַע מִינָּהּ רָשָׁע הוּא. אָמַר לְהוּ: תְּפְסוּהוּ, תְּפְסוּהוּ. לְבָתַר דְּאִיתוּתַב דַּעְתֵּיהּ בָּעֵי לְפָרוּקֵיהּ וְלָא מָצֵי, הֲוָה קָא מְצַטַּעַר טוּבָא אֲבַתְרֵיהּ,

*קְרֵי עֲלֵיהּ: 'שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ' וגו' (משלי כא, כג). אַסְקוּהוּ בִּזְקִיפָא קָם *תֵּתֵי זְקִיפָא וְקָא בָכֵי. אָמְרֵי לֵיהּ: רַבִּי, אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהוּא וּבָנוֹ בָּעֲלוּ *נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִנִּיחַ יָדָיו עַל בְּנֵי מֵעָיו וְאָמַר: שִׁישׁוּ בְנֵי מֵעַי, שִׁישׁוּ, וּמַה סְפֵקוֹ שֶׁלָּכֶם כָּךְ, *וַדָּאוֹת שֶׁלָּכֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מֻבְטָח אֲנִי בָּכֶם, שֶׁאֵין רִמָּה וְתוֹלֵעָה שׁוֹלֶטֶת בָּכֶם. אֲפִילּוּ הָכִי לָא מֵיתְבָא דַּעְתֵּיהּ. אַשְׁקוּהוּ סַמָּא דְּשִׁנְתָא (משקה שעושין לאדם שישן) וְעַיְילוּהוּ לְבֵיתָא דְּשִׁישָׁא (בבית של שיש) וְקָרְעוּ לְכַרְסֵהּ וּמַפְקֵי מֵינֵיהּ דְּיָקוּלֵי דְּתַרְבָּא (סלים מלאים שומן, שהיה רבי אלעזר ברבי שמעון שמן מאד) וּמוֹתְבֵי בְּשִׁמְשָׁא דְּתַמּוּז וְאָב וְלָא מַסְרַח (לנסות אם יסריח וירום תולעים). אָמְרֵי: כָּל תַּרְבָּא נַמֵּי לָא מַסְרַח; כָּל תַּרְבָּא לָא סְרִיחַ (כל חלב שאין בו בשר אינו מסריח), כָּל תַּרְבָּא דְּאִית בֵּיהּ שׁוּרְיָאקֵי סוּמְקֵי מִסְרַח (גוונים אדומים שהם מן הבשר) וְהַאי אַף עַל גַּב דְּאִית בֵּהּ שׁוּרְיָאקֵי סוּמְקֵי לָא מַסְרַח. קָרֵי אַנַפְשֵׁיהּ: 'אַף־בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח' (תהלים טז, ט).

נפש יהודה בארבעה שעי. שהיא שעת סעודה והכל נכנסין בחנויות וסועדין: **גנבא הוא**. ולכך הוא ישן שניעור בלילה לארוב עוברי דרכים או לחתור בתים: **פרוונקא**. שליח: **קוצים**. רשעים: **יבוא בעל הכרם**. הקב"ה כי כרם ה' צבאות בית ישראל: **קרי עליה**. דההוא כובס: **תותי זקיפא**. תחת העץ: **נערה מאורסה**. שהוא בסקילה וכל הנסקלין נתלין: **ודאות שלכם**. במקום שיש טעם בדבר כגון הנך דניימי בחנותא:

וְאַף רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, מְטָא לֵיהּ *כִּי הַאי מַעֲשֶׂה לְיַדֵּיהּ, פְּגַע בֵּיהּ אֵלִיָּהוּ. אָמַר לֵיהּ: עַד מָתַי אַתָּה מוֹסֵר עַמּוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ לַהֲרֵיגָה. אֲמַר לֵיהּ: מַאי אֶיעֱבֵיד, הוֹרְמָנָא דְּמַלְכָּא הוּא. אָמַר לֵיהּ: אָבוּךְ בָּרַח לְעַסְיָא וְאַתְּ בְּרַח לְלוּדְקִיָּא.

נפש יהודה כי האי מעשה. מינהו המלך לתפוס גנבים ולסטים:

וְגַם כֵּן מָצִינוּ בְּרַבִּי שֵׁילָא, שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ עַל קִנְאַת הַשֵּׁם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (נח, א): רַבִּי שֵׁילָא נַגְדֵיהּ (הלקהו) לְהַהוּא גַּבְרָא דְּבָעַל גּוֹיָה, אֲזַל אָכַל בֵּיהּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא (הלשינו), אָמַר: אֵיכָּא חַד גַּבְרָא בֵּיהוּדָאֵי דְּדָאֵין דִּינָא בְּלָא הוֹרְמָנָא דְּמַלְכָּא. שָׁדַר עֲלֵיהּ פְּרִיסְתָּקָא (ממונה). כִּי אֲתָא אָמְרֵי לֵיהּ: מַאי טַעְמָא נְגַדְתֵּיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא, אָמַר לְהוּ: מִשּׁוּם דְּבָעַל חֲמָרָא. אָמְרֵי לֵיהּ: אִית לָךְ סַהֲדֵי, אָמַר לְהוּ: אִין. אָתָא אֱלִיָּהוּ וְאִדְמֵי לֵיהּ כְּאִינְשֵׁי וְאַסְהֲדִיד. אָמְרוּ: אִי הָכִי בַּר קְטָלָא הוּא. אֲמַר לֵיהּ: אָנָן מִיּוֹמָא דְּגַלְינָן מֵאֲרָעִין לִית לָן רְשׁוּתָא לְמִיקְטַל וכו'. פְּתַח רַבִּי שֵׁילָא וְאָמַר: 'לְךָ ה' הַגְּדוּלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת' (דברי הימים־א כט, יא). אָמְרֵי לֵיהּ: מַאי אֲמֶרֶת? אֲמַר לְהוּ: הָכִי קָאָמִינָא, בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּיָהֵב מַלְכוּתָא בְּאַרְעָא מַעֲיַן מַלְכוּתָא דְּרָקִיעָא. אָמְרֵי: הוֹאִיל וְחַשְּׁבִינָן עֲלַייכוּ, לִידוֹן הַאי כּוּלֵי דִּינָא, יְהָבוּ לֵיהּ קוּלְפָּא דְּפַרְזְלָא (מקל לרדות). אָמְרֵי לֵיהּ: תּוּב אֲפִתְחָא דְּרוֹמָא וְדוֹן דִּינָא.

כִּי הֲוָה נָפִיק, אֲמַר לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא: וּמִי עָבִיד רַחֲמָנָא נִיסָּא לְשַׁקְרֵי? אֲמַר לֵיהּ: רָשָׁע, וְלָאו חֲמָרֵי אִיקְרוּ. דִּכְתִיב: 'אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם' (יחזקאל כג, כ). חַזְיֵהּ דַּהֲוָה קָא אָזֵיל לְמֵימְרָא לְהוּ: דְּקַרְינְהוּ חֲמָרֵי, אֲמַר: הַאי רוֹדֵף הוּא וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: הַבָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ, מַחְיֵהּ בְּקוֹלְפָּא וְקָטְלֵיהּ. אָמַר: הוֹאִיל וְאִיתְעַבִּיד לִי נִיסָּא בְּהַאי קְרָא, דְּרִשִׁינָן לֵיהּ. נָפַק לְבֵי מִדְרָשָׁא וְדָרַשׁ לְךָ ה' הַגְּדוּלָה וְהַגְּבוּרָה וכו'. כִּדְאִיתָא בְּסוֹף חֵלֶק רְבִיעִי בְּחַג הַמַּצּוֹת (סימן קמב).

וְעַל כֵּן הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹסְרִים עַצְמָם בְּקִדּוּשׁ הַשֵּׁם, לְבַעֵר קוֹצִים מִן הַכֶּרֶם וּלְהוֹכִיחַ וּלְיַסֵּר לַהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה וְהָיוּ מִתְגָּרִים עִמָּהֶם עַל מִילֵי דִּשְׁמַיָּא, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ז, ב) וּבְפִרְקָא קַמָּא דִּמְגִלָּה (ו, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי: מוּתָּר לְהִתְגָּרוֹת בָּרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֹזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ בָם' (משלי כח, ד). וְאִם לֶחָשְׁךָ אָדָם לוֹמַר: הָא כְתִיב: 'לְדָוִד אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים' (תהלים לז, א), אֱמֹר לוֹ: *מִי שֶׁלִּבּוֹ נוֹקְפוֹ אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא 'אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים' לִהְיוֹת כִּמְרֵעִים' וְ'אַל תְּקַנֵּא בְּעוֹשֵׂי עַוְלָה' לִהְיוֹת כְּעוֹשֵׂי עַוְלָה, דִּכְתִיב: "אַל־יְקַנֵּא לִבְּךָ בַּחַטָּאִים' (משלי כג, יז). וְאָמַר גַּם כֵּן שְׁלֹמֹה: 'אַל־תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בָּרְשָׁעִים' (שם כד, יט).

נפש יהודה מי שלבו נוקפו. הירא מעבירות שבידו אומר כן מפרש אל תתחר במרעים אל תתקוטט והוא אינו כן אלא אל תתחר להתאוות במעשיהם לומר אעשה כן גם אני כמותם: **אל יקנא לבך בחטאים**. כי אם ביראת ה' כל היום, ואי אפשר לומר אל תתקוטט עם רשעים כי אם ביראת ה' אלא על כרחך אל יקנא לכך לעשות כמותם:

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְקַנֵּא בְּמַעֲשֵׂיהֶם, לְהִתְגָּרוֹת בָּהֶם עַל פִּשְׁעָם וְלֹא יְקַנֵּא בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְאֶה בְּהַצְלָחָתָם, כִּי בְּוַדַּאי נִפְרָעִין מֵהֶן בְּאַחֲרִיתָם, כִּי כְבָר דִּבֵּר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּמָשָׁל, בְּקִנְאַת בְּנֵי אָדָם בִּשְׁלוֹם הָרְשָׁעִים, שֶׁאָמַר: 'וַאֲנִי כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלַי כְּאַיִן' וגו' 'כִּי קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים' וגו', וְסִיֵּם הָעִנְיָן כְּמִתֻּרֵץ וְאָמַר: 'עַד אָבוֹא אֶל מִקְדְּשֵׁי אֵל אָבִינָה לְאַחֲרִיתָם' (תהלים עג, ב־יז), רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לְדוּנָם בְּאַחֲרִית הָעוֹלָם הַזֶּה וּלְכַלֵּם בָּעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת. וְעַל זֶה הָעִוְּרוֹן שֶׁיֵּשׁ בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם, אָמַר הֶחָכָם שְׁלֹמֹה: 'יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת' (משלי יד, יב).

וְאִם הָאֵל יִתְבָּרַךְ מַאֲרִיךְ לָהֶם טוֹבָה וְשַׁלְוָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא לְנַכּוֹת כָּל זְכוּתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא כָּלֶה וְאָבֵד, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם עָנְשָׁם מֻשְׁלָם לָעוֹלָם הַבָּא. כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיוֹת (יא, א): 'אֵל אֱמוּנָה' (דברים לב, ד) כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים עַל מִצְוָה קַלָּה שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, כָּךְ *מְשַׁלֵּם לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל מִצְוָה קַלָּה שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה. 'וְאֵין עָוֶל' (שם), כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן

הָרְשָׁעִים עַל עֲבֵרָה קַלָּה שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, כָּךְ נִפְרָע מִן הַצַּדִּיקִים עַל עֲבֵרָה קַלָּה שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה, בָּעוֹלָם הַזֶּה. 'צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא' (שם), אָמְרוּ: בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם כָּל מַעֲשָׂיו נִכְתָּבִים לְפָנָיו וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּכָה עָשִׂיתָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי. וְהוּא אוֹמֵר: הֵן. וְאוֹמְרִים לוֹ: *חֶתֹם, וְחוֹתֵם. שֶׁנֶּאֱמַר: 'בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוֹם' (איוב לז, ז), [קְרִי בֵּהּ יַחְתִּים] וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין וְאוֹמֵר: יָפֶה דַּנְתּוּנִי, יָפֶה דַּנְתּוּנִי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: 'לְךָ לְבַדְךָ חָטָאתִי וגו' *לְמַעַן־תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ וגו" (תהלים נא, ו).

נפש יהודה משלם לרשעים בעולם הזה. כדי לטרדם מן העוה"ב כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: **יחתים**. כותב מעשה כל אדם ומחתים יד כל אדם על מעשיו: **למען תצדק בדברך**. שהוא מצדיק עליו בדברך שאתה מראה לו:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (טז, א): דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ מַאי דִּכְתִיב: 'אַל־תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל־תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף' (מיכה ז, ה), אִם יֹאמַר לְךָ יֵצֶר הָרַע: חֲטָא וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לְךָ אַל תַּאֲמִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אַל תַּאֲמִינוּ בְּרֵעַ' וְאֵין רַע אֶלָּא יֵצֶר הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע' (בראשית ח, כא). 'אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף' וְאֵין אַלּוּף אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אַלּוּף נְעָרַי אָתָּה' (ירמיה ג, ד). וְשָׁמָּא תֹּאמַר: מִי מֵעִיד בִּי? אַבְנֵי בֵיתוֹ וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם וְרַהִיטֵי בֵיתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּהּ' (חבקוק ב, יא). רַבִּי שִׁילָא אוֹמֵר: שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת הַמְלַוִּין לוֹ לָאָדָם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָךְ' וגו' (תהלים צא, יא). ר' חִיְּיקָא אוֹמֵר: נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'מְשֹׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פְּתָחֵי־פִיךָ' (מיכה ז, ה). אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁשָּׁרוּי בְּחֵיקוֹ שֶׁל אָדָם? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ נְשָׁמָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף אֵיבָרָיו שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַתֶּם עֵדַי נְאֻם ה" (ישעיה מג, י).

נפש יהודה ואתם עדי. הוא מעיד בעצמו בכל עינו שמוכיח בפניו:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּין (כב, א): 'וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו *אֶל־פָּנָיו' (דברים ז, י) אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, כִּבְיָכוֹל, כְּאָדָם שֶׁנּוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ וּמְבַקֵּשׁ לְהַשְׁלִיכוֹ מִמֶּנּוּ. 'לֹא יְאַחֵר לְשׂוֹנְאוֹ' (שם), אָמַר רַבִּי אֵילָא: לְשׂוֹנְאָיו הוּא דְּלֹא יְאַחֵר, אֲבָל מְאַחֵר הוּא לַצַּדִּיקִים. וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי דִּכְתִיב: 'אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם' (שם שם, יא), הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם *וְלֹא לְמָחָר לַעֲשׂוֹתָם, הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וְלֹא הַיּוֹם לְטוֹל שְׂכָרָם. וּמִכָּאן מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, כִּי אוֹיְבֵי הַשֵּׁם יֹאבְדוּ מִן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְהַאֲבִידוֹ'. וְאָמַר דָּוִד: 'וְאֹיְבֵי ה' כִּיקַר כָּרִים' וגו' (תהלים לז, כ). וּמוּסָף עַל זֶה נִפְרָעִים מֵהֶם וּמִזַּרְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וגו' לְשׂנְאָי' (שמות כ, ה).

נפש יהודה אל פניו. של הקב"ה שדומה לו למשאוי לפניו: **ולא למחר לעשותם**. לאחר מיתה לעתיד לבא שאם בא לקיים מצות אינו מועיל דמי שטרח בע"ש הוא העוה"ז יאכל בשבת לעולם שכולו שבת הוא העוה"ב:

וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁמַּאֲרִיךְ הַשֵּׁם שַׁלְוָתָם, אוּלַי יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, כְּדִכְתִיב: 'חַי־אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים אִם־אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע' וגו' (יחזקאל לג, יא) וְעַל כֵּן אָמַר: 'אֶרֶךְ אַפַּיִם' (שמות לד, ו), רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים, כְּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קיא, א): 'וַיַּמְהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ' (שמות לד, ח). *מָה רָאָה? רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר: אֶרֶךְ אַפַּיִם רָאָה. וְרַבָּנָן אוֹמְרִים: *אֱמֶת רָאָה. תַּנְיָא כְּמָאן דַּאֲמַר אֶרֶךְ אַפַּיִם רָאָה. דְּתַנְיָא: כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיּוֹשֵׁב וְכוֹתֵב אֶרֶךְ אַפַּיִם. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶרֶךְ אַפַּיִם לַצַּדִּיקִים, אָמַר לֵיהּ: אַף לָרְשָׁעִים. אָמַר לֵיהּ: *רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ, *אָמַר לֵיהּ: הַשְׁתָּא חָזֵית דְּמִבְּעִית לָךְ. בְּשָׁעָה שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל אָמַר לֵיהּ: לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי, אֶרֶךְ אַפַּיִם לַצַּדִּיקִים? אָמַר לֵיהּ: לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי אַף לָרְשָׁעִים. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: 'וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ' (במדבר יד, יז).

נפש יהודה מה ראה. על איזה מדה של י"ג מדות ראה והשתחוה: **אמת ראה**. במדותיו שנקרא אמת ונתייצר שיתחייבו ישראל כלייה אם הוא דן אותם בדין גמור ומיהר להתפלל עליהם שלא יהא דן אותם לפי מעשיהם: **רשעים יאבדו**. ואל יהא לך ארך אפים עליהם: **אמר לו**. הקב"ה לא כך אמרת ארך אפים לצדיקים ולא לרשעים:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא, פֶּרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (נ, א): אָמַר רַבִּי חָנָא וְאִיתֵּימָא רַבִּי שְׁמוּאֵל: מַאי טַעְמָא כְּתִיב אֶרֶךְ אַפַּיִם וְלֹא כְתִיב *אֶרֶךְ אַף, אֶרֶךְ אַפַּיִם לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. וְיֵשׁ שֶׁמַּאֲרִיךְ שַׁלְוָתָם בִּזְכוּת אֲבוֹתָם, כְּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: *שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנָתַן לוֹ. בִּקֵּשׁ שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל וְנָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבַמֶּה יִוָּדַע אֲפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ' וגו' (שמות לג, טז). בִּקֵּשׁ שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְנָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם' וגו' (שם). בִּקֵּשׁ *לְהוֹדִיעוֹ דְּרָכָיו וְנָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ' (שם שם, יג),

נפש יהודה ארך אף. משמע מאריך רוגז וממתין מליפרע ארך אפים משמע שני רצונים אחד של טובה וא' של רעה לצדיקים מלשלם שכר טוב ולרשעים מליפרע מהם לאלתר: **שלשה דברים בקש משה. ונתן לו**. שהרי לסוף כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: **להודיע דרכיו**. מנהג מדת משפטיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו וכו':

אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי [מָה] יֵשׁ צַדִּיק וְטוֹב לוֹ וְיֵשׁ צַדִּיק וְרַע לוֹ, יֵשׁ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע וְרַע לוֹ. אָמַר לֵיהּ: מֹשֶׁה, צַדִּיק וְטוֹב לוֹ, צַדִּיק בֶּן צַדִּיק; צַדִּיק וְרַע לוֹ, צַדִּיק בֶּן רָשָׁע; רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, רָשָׁע בֶּן צַדִּיק; רָשָׁע וְרַע לוֹ, רָשָׁע בֶּן רָשָׁע. וְיֵשׁ שֶׁמַּאֲרִיךְ לָהֶם קְצָת יְמֵיהֶם וּבְסוֹף יְמֵיהֶם יֵעָנְשׁוּ עַל רִשְׁעָם, וְיִפָּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ, כְּדִכְתִיב: 'כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָרָעָה' (משלי כד, טז). רְצוֹנוֹ לוֹמַר: הַצַּדִּיק, אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּאוֹת עָלָיו תְּלָאוֹת הַזְּמַן, יִנָּצֵל מֵהֶם בִּזְכוּתוֹ, אֲבָל הָרָשָׁע מִשֶּׁיַּתְחִיל לִכָּשֵׁל לֹא יוּכַל לָקוּם, שֶׁאֵין לוֹ זְכוּת לְהָגֵן בַּעֲדוֹ. וְאָמַר: 'כֹּל פָּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם־רָשָׁע' וגו' (שם טז, ד). רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ וְנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּבַת אַחַת, אֲבָל מֵהַצַּדִּיק מְעַט מְעָט, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִסְבֹּל וּלְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַבַּעַל חוֹב לְאוֹהֲבוֹ שֶׁנִּפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעָט. כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּעֲבוֹדָה זָרָה (ד, א): מִשְׁתַּבֵּחַ לְהוּ רַבִּי אַבָּהוּ לְמִינָאֵי בְּרַב סַפְרָא דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא, *שָׁבְקוּ לֵיהּ מִכְסָא דִּתְלֵיסַר שְׁנֵי. יוֹמָא חַד אַשְׁכְּחוּהוּ אָמְרוּ לֵיהּ: כְּתִיב: 'רַק אֶתְכֶם *יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה' וגו' (עמוס ג, ב), מַאן דְּאִית לֵיהּ *סוֹסְיָא בִּישָׁא *בְּרַחֲמֵהּ מַסֵּיק בֵּהּ, לָא הֲוָה בְּיָדֵהּ. רָמוּ לֵיהּ סוּדְרָא בְּצַוָּארֵיהּ וְקָא מְצַעֲרֵי לֵיהּ. אָתָא רַבִּי אַבָּהוּ אַשְׁכַּחִינְהוּ, אָמַר לְהוּ: אֲמַאי קָא מְצַעֲרִיתוּ לֵיהּ, אָמְרוּ לֵיהּ: וְלָאו אָמַרְתְּ דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא וְלָא יָדַע לְמֵימַר לָן פֻּרוּשָׁא דְּהַאי פְּסוּקָא. אָמַר לְהוּ: אֵימוּר דְּאָמְרִי לְכוֹן *בִּתְנוּיֵי, בְּקִרְאֵי מִי אָמְרִי לְכוּ. אָמְרוּ לֵיהּ: וּמַאי שְׁנָא אַתּוּן דִּיְדַעְתּוּן, אָמַר לְהוּ: אֲנָן דְּשָׁכְיְחָנָן גַּבֵּיכוּ רַמְיָנָן אֲנַפְשָׁיִן וּמְעַיְּנָן בְּקִרְאֵי, אִינְהוּ לָא מַעַיְּנֵי. אָמְרוּ לֵיהּ: אֵימָא לָן אַתְּ. אָמַר לְהוּ: אֶמְשֹׁל לָכֶם מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁלִּוִּין מֵאֶחָד, אֶחָד אוֹהֵבוֹ וְאֶחָד שׂוֹנְאוֹ, שׂוֹנְאוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ בְּבַת אַחַת, אוֹהֲבוֹ *נִפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעָט. וְעַל כֵּן הוֹכִיחַ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ לָאָדָם וְאָמַר: 'בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה' (קהלת ז, יד). רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁתִּהְיֶה בְטוֹב, תִּרְאֶה מֵרָחוֹק אֶת הַנּוֹלָד, שֶׁהוּא יוֹם רָעָה.

נפש יהודה שבקו ליה מכסא. הניחו לו המכס מי"ג שנה: **ידעתי**. אהבתי כמו יודע ה' דרך צדיקים וכמו ואדעך בשם: **סוסיא**. זעם: **ברחמיה מסיק**. מעלהו על אוהבו והנם זועפים מתרגמינן והא אינון נסיסין לשון אחר סוסיא סוס שעסקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי שימות: **בתנויי**. בלימוד המשנה וגמרא: **נפרע ממנו מעט מעט**. כן ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותיהם בעולם הזה כדי שיזכו ליום הדין. רשעים אינו נפרע מהם כלל כדי לטרדן מן העוה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם שפוקד את חבירו לפרקים: וּבְכָל זֹאת הָרָשָׁע אֵינוֹ מַבִּיט לְשׁוּם דָּבָר מִזֶּה, אֲבָל חוֹקֵר אַחַר הָעִדּוּנִים וְהוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם, בְּרִאוֹתוֹ שֶׁהַשָּׁעָה מְשַׂחֶקֶת לוֹ, חוֹשֵׁב שֶׁאֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רַע לְפָנָיו וְהוּא מְלֻכְלָךְ בְּקִנְאָה וּבְתַאֲוָה וּבְהַשְׂנַאת כָּבוֹד, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת אוֹר הָאֱמֶת בְּהִיוֹתוֹ מֻכֶּה מֵעִוָּרוֹן

וּמִתְמַהוֹן לֵבָב. וְעַל זֶה, חֹשֶׁךְ הָעוֹלָם הַזֶּה שָׂמִים לְאוֹר וְאוֹר הָעוֹלָם הַבָּא שָׂמִים לְחֹשֶׁךְ. וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: 'הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ וגו' (ישעיה ה, כ).

וְכָל זֶה אֵרַע לָהֶם בִּהְיוֹתָם שְׁטוּפִים בְּחָמְדָה, שֶׁהִיא שׁוֹרֶשׁ כָּל הַקִּנְאוֹת וְהַתַּאֲוֹת וְהָעֲבֵרוֹת וּסְתִירַת כָּל הַמִּצְוֹת. לְפִיכָךְ אָמְרוּ ז"ל: דִּבּוּר לֹא תַחְמֹד, שָׁקוּל כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וּבִכְלָלָם כָּל הַתּוֹרָה. שֶׁאִם לֹא תַחְמֹד, תַּכִּיר וְתֵדַע שֶׁה' אֶחָד הוּא אֱלֹהֶיךָ וְלֹא תָּרוּץ לְדָבָר אַחֵר. וְאִם לֹא תַחְמֹד לֹא תִתְאַוֶּה לַעֲבֹד זוּלָתוֹ וְכָל הַדְּבָרִים הַדּוֹמִים לַעֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ. וְאִם לֹא תַחְמֹד לֹא תִשְׁבַּע בִּשְׁמוֹ לַשָּׁקֶר עַל מָמוֹן חֲבֵרְךָ. וְאִם לֹא תַחְמֹד תִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת וּמוֹעֲדִים וְלֹא תַעֲשֶׂה בָהֶם מְלָאכָה. וְאִם לֹא תַחְמֹד תְּכַבֵּד לְאָבִיךָ וּלְאִמֶּךָ וְרַבּוֹתֶיךָ וְתִירָא מֵהֶם. וְאִם לֹא תַחְמֹד לֹא תַהֲרֹג נָקִי וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ וְלֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ וְלֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר, שֶׁכָּל אֵלּוּ וְהַדּוֹמִים לָהֶם הֵם סִבָּה לְהָרַע. וְאִם לֹא תַחְמֹד אִשָּׁה, לֹא תִנְאַף אִשָּׁה אֲסוּרָה. וְאִם לֹא תַחְמֹד לֹא תִגְנֹב וְלֹא תִגְזֹל וְלֹא תִתְאַוֶּה וְלֹא תִקַּח שׁוֹחַד וְרִבִּית וְשׁוּם דָּבָר אָסוּר. וְאִם לֹא תַחְמֹד לֹא תַעֲנֶה בְּרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר, לֹא תֵלֵךְ רָכִיל וְלֹא תְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרַע כְּדֵי לְהַשִּׂיג מָמוֹן אַחֵר וְתִשְׁמֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה. וְכָל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הֵם תּוֹלְדוֹת וַעֲנָפִים לְאֵלּוּ הַדְּבָרִים.

עַל כֵּן הֶחָפֵץ בַּחַיִּים, חַיֵּי הַזְּמַן וְחַיֵּי הָעוֹלָם, יָסִיר מִלִּבּוֹ כָּל חֶמְדָּה הַמְסַבֶּבֶת לוֹ קִנְאָה וְתַאֲוָה וּכְבוֹד הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁאַחֲרִיתוֹ הוּא קָלוֹן, וְיֶאֱזֹר מָתְנָיו וְיִתְגַּבֵּר כְּנֶגֶד יִצְרוֹ הָרַע הָעוֹמֵד לְשׂטְנוֹ בְּכָל שָׁעָה וּמְקַנֵּא בְּכָל רֶשַׁע וְחָמָס וּמְסַבֵּב לְאָדָם חֲלָיִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים וְיִירָא תָּמִיד מֵעֲנָשֵׁי הָעֲבֵרוֹת הַבָּאִים לְעוֹסְקִים בָּהֶם קְצָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּקְצָתָם בָּעוֹלָם הַבָּא. כְּמוֹ שֶׁאָכְתֹּב בְּחֶלְקֵי הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּבָּרַח כָּל אָדָם מֵהֶם. אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יֵהָא בּוֹ דַּעַת אֶלָּא כַּבְּהֵמָה שֶׁבּוֹרַחַת מִן הַהֶזֵּק שֶׁרוֹאֶה, וְקַל וָחֹמֶר לָאָדָם הַנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים.

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן הַקִּנְאָה

וּמִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּיִרְאַת הָעֹנֶשׁ שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּיִרְאַת הָעֹנֶשׁ שֶׁבָּעוֹלָם הַבָּא.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן
יֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [ב]

דַּיָּן הָאֱמֶת דָּן לָאָדָם כְּפִי מַעֲשָׂיו וּמַעֲנִישׁוֹ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה בְּיֵדֵי אָדָם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (ח, ב): בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. הִיא קִשְׁטָה עַצְמָהּ לַעֲבֵרָה, הַמָּקוֹם מְנַוְּלָהּ, הִיא גִּלְּתָה עַצְמָהּ לַעֲבֵרָה, הַמָּקוֹם גִּלָּה עָלֶיהָ. *הַיֵּרֵךְ הִתְחִלָּה הָעֲבֵרָה וְאַחַר־כָּךְ הַבֶּטֶן, לְפִיכָךְ הַיֵּרֵךְ תִּלָּקֶה תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ הַבֶּטֶן וּשְׁאָר הַגּוּף אֵינוֹ נִצּוֹל. אָמַר רַב יוֹסֵף:

אַף עַל גַּב דְּמִדָּה בָּטֵיל בְּמִדָּה לֹא בָּטֵיל, דַּאֲמַר רַב יוֹסֵף וְכֵן תָּאנֵי רַבִּי חִיָּא: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלוּ סַנְהֶדְרִין, אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. וְהָא בָּטְלוּ לְהוּ, אֶלָּא אֵימָא דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּסְקִילָה, אוֹ נוֹפֵל מִן הַגַּג אוֹ חַיָּה דּוֹרַסְתּוֹ: מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, אוֹ נוֹפֵל בִּדְלֵקָה אוֹ נָחָשׁ מַכִּישׁוֹ; מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב הֲרֵגָה, נִמְסָר לַמַּלְכוּת אוֹ לְסִטִין בָּאִין עָלָיו; מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב חֶנֶק, אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר אוֹ מֵת בְּסַרוֹנְכִי.

נפש יהודה הירך התחילה העבירה. כגון לשמש הירך נהנה תחלה בקירוב בשר לפיכך תלקה הירך תחלה לקלל אותה דכתיב בתת ה' את ירכך נופלת אבל אצל העונש כתיב וצבתה בטנה ואח"כ ונפלה ירכה לפי שאין המים בודקין אלא דרך כניסתן בה והוא תחלה לבטן:

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'בְּסַאסְאָהּ בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה' (ישעיה כז, ח). אֵין לִי אֶלָּא סְאָה, מִנַּיִן לְרִבּוֹת תַּרְקַב וַחֲצִי תַּרְקַב, קַב וַחֲצִי קַב, רוֹבַע וַחֲצִי רוֹבַע וְתוֹמֶן וַחֲצִי תוֹמֶן (ועוכלא) [וְעוּקְלָא] (פירוש: משקלים קטנים), תַּלְמוּד לוֹמַר: 'כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ' (ישעי' ט, ד). *וּמִנַּיִן שֶׁכָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן' (קהלת ז, כז). וְכֵן מָצִינוּ בְּסוֹטָה, בְּמִדָּה שֶׁמָּדְדָה בָהּ, מוֹדְדִין לָהּ: הִיא עָמְדָה עַל פֶּתַח בֵּיתָהּ כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה לוֹ, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מַעֲמִידָהּ עַל שַׁעַר נִיקָנוֹר וּמַרְאֶה קְלוֹנָהּ לַכֹּל: *הִיא פֵּרְשָׁה סוֹדְרִין נָאִין עַל רֹאשָׁהּ, לְפִיכָךְ נוֹטֵל כֹּהֵן *כִּפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ וּמַנִּיחָהּ תַּחַת רַגְלֶיהָ; הִיא קָלְעָה שְׂעָרָהּ, לְפִיכָךְ כֹּהֵן סוֹתֵר אֶת שְׂעָרָהּ; הִיא חָגְרָה בְּצַלְצוּל יָפֶה, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מֵבִיא חֶבֶל מִצְרִי וְקוֹשֵׁר לָהּ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ; הִיא קִשְּׁטָה *פָּנֶיהָ, לְפִיכָךְ פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת; הִיא כָּחֲלָה עֵינֶיהָ, לְפִיכָךְ עֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת; הִיא הֶרְאָתָה לוֹ בְּאֶצְבְּעוֹתֶיהָ (רמזה לו), לְפִיכָךְ (צפרניה) [אֶצְבְּעוֹתֶיהָ] נוֹשְׁרוֹת; הִיא פָּשְׁטָה לוֹ יְרֵכָהּ, לְפִיכָךְ יְרֵכָהּ נוֹפֶלֶת; הִיא קִבְּלָתוֹ עַל כְּרֵסָהּ, לְפִיכָךְ בִּטְנָהּ צָבָה; הִיא הֶאֱכִילָתוּ מַעְדַּנֵי עוֹלָם, לְפִיכָךְ קֳרְבָּנָהּ *מַאֲכַל בְּהֵמָה; הִיא הִשְׁקָתוּ יַיִן מְשֻׁבָּח בְּכוֹסוֹת מְשֻׁבָּחוֹת, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מַשְׁקֶה אוֹתָהּ מַיִם הַמָּרִים בִּמְקֵדָה שֶׁל חֶרֶס (פירוש: פחותה ומגונה שבכוסות); הִיא עָשְׂתָה בַּסֵּתֶר, יוֹשֵׁב בַּסֵּתֶר *מֻשִּׂים בָּהּ פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעֵין נֹאֵף שָׁמְרָה נֶשֶׁף' וגו' (איוב כד, טו). דָּבָר אַחֵר: הִיא עָשְׂתָה בַּסֵּתֶר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַרְסְמָהּ בְּגָלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תִּכְסֶה שְׁנָאָה *בְּמַשָּׂאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל' (משלי כו, כו).

נפש יהודה ומנין שכל פרוטה וכו'. אע"פ שלא נפרע ממנו פעם ראשונה ושניה לא ויתר לו עליהם אלא מצרפים אותם לחשבון: **היא פרשה סודרין נאין**. כדי להראות נאה: **כיפה**. צעיף: **פניה**. מוריקות הכי תנן בסוטה אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות

ועיניה בולטות: **מאכל בהמה**. שעורים: **משים בה פנים**. להפרע ממנה: **במשאון**. במחשך:

וְגַרְסִינַן הָתָם (סוטה ט, ב): שִׁמְשׁוֹן הָלַךְ אַחַר עֵינָיו, לְפִיכָךְ נִקְּרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו. אַבְשָׁלוֹם נִתְגָּאָה בִּשְׂעָרוֹ, לְפִיכָךְ נִתְלָה בִּשְׂעָרוֹ. וּלְפִי שֶׁבָּא עַל עֶשֶׂר פִּלַגְשֵׁי אָבִיו, כְּדִכְתִיב: 'וַיַּעַזֹּב הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר נָשִׁים פִּלַגְשִׁים לִשְׁמֹר הַבָּיִת' (שמואל־ב טו, טז), רש"י, לְפִיכָךְ נִתְּנוּ בוֹ עֶשֶׂר לוּנְבְיָאוֹת (פירוש: חניתות), שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיָּסֹבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת־אַבְשָׁלוֹם וַיְמִתֻהוּ' (שם יח, טו) וּלְפִי שֶׁגָּנַב שָׁלֹשׁ גְּנֵבוֹת: (לב אביו ולב בית דין דכתיב: 'אלכה נא ואשלם את נדרי' (שם טו, ט) וכתיב: 'את אבשלום הלכו מאתים איש קרואים והולכים לתומם (שם שם, יא). ואמרינן בסוטה ירושלמית: קרוים מדוד, שעל־ידי מצות דוד הלכו עמו. אמר לו: כתוב לי, שיכלו עמי אותם שנים שאבחר וכתב לו והיה מראה חותמו של דוד לשנים והולכים אחריו. וכן לשנים אחרים עד שכינס מאתים איש וכלם ראשי סנהדראות הרי לב אביו ולב בית דין, עד כאן פירוש רש"י) וְלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל' (שם טו, ו), לְפִיכָךְ נִתְקְעוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַסּוֹ וַיִּתְקַע בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם עוֹדֶנּוּ חַי וגו' (שם יח, יד). תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁמְשׁוֹן *בְּעֵינָיו מָרַד, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח־לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי' (שופטים יד, ג), לְפִיכָךְ נִקְּרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו' (שם טז, כא).

נפש יהודה בעיניו מרד. ע"י עיניו מרד בבוראו:

וְגַרְסִינַן הָתָם (סוטה י, א): תָּנוּ רַבָּנָן: חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נִבְרְאוּ מֵעֵין דְּגְמָא שֶׁל מַעְלָה וְלָקוּ בָּהֶם: שִׁמְשׁוֹן בְּכֹחוֹ, *שָׁאוּל בְּצַוָּארוֹ, אַבְשָׁלוֹם בִּשְׂעָרוֹ, צִדְקִיָּהוּ בְּעֵינָיו, אָסָא בְּרַגְלָיו. שִׁמְשׁוֹן בְּכֹחוֹ, דִּכְתִיב: 'וַתְּנַלַּח' וגו' 'וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו' (שם טז, יט) (פירש הקונטרס: לא מייתי ראיה אלא דכולן לקו) שָׁאוּל בְּצַוָּארוֹ, דִּכְתִיב: 'וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ' (שמואל־א לא, ד) (פירש הקונטרס: במקום שהורגים בחרב והיינו צואר) אַבְשָׁלוֹם בִּשְׂעָרוֹ, דִּכְתִיב: 'וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָּאֵלָה' (שמואל־ב יח, ט); צִדְקִיָּהוּ בְּעֵינָיו (פירש הקונטרס: לא ידענא מנלן דנשתנה לשבח וכן אסא ברגליו, אלא כך שמע מרבו), דִּכְתִיב: 'וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר' (מלכים־ב כה, ז); אָסָא בְּרַגְלָיו, דִּכְתִיב: 'לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה־אֶת רַגְלָיו' (שם א־טו, כג) וַאֲמַר רַב יְהוּדָה [אָמַר רַב]: מְלַמֵּד שֶׁאָחֲזָתוּ פּוֹדַגְרָא (פירוש: שם חולי שאוחז ברגלים). אֲמַר לֵיהּ מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לְרַב נַחְמָן: הֵיכִי דָּמֵי פּוֹדַגְרָא? אֲמַר לֵיהּ: כְּמַחְטָא בִּבְשָׂרָא דְּחַיָּא. מִנָּא הֲוָה יָדַע, אִיכָּא דְּאָמְרֵי: מֵיחָשׁ הֲוָה חָיֵישׁ בֵּיהּ. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי: מֵרַבֵּיהּ הֲוָה גְּמִירָא לֵיהּ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: 'סוֹד ה' לִירֵאָיו' (תהלים כה, יד). דָּרַשׁ רָבָא: מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ אָסָא (פירש הקונטרס: לחלות), מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה אַנְגַּרְיָא (פירש הקונטרס: עבודת המלך) בְּתַלְמִידֵי־חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהַמֶּלֶךְ

אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־כָּל־ יְהוּדָה אֵין נָקִי ('השמיע', פירש הקונטרס: הזעיקן) וַיִּשָּׁאוּ אֶת־ אַבְנֵי הָרָמָה' (מלכים־א טו, כב), שֶׁהָיָה בּוֹנֶה עָלֶיהָ כָּרָךְ לְבַלְּתִּי תֵּת יוֹצֵא וּבָא לְאָסָא. מַאי 'אֵין נָקִי'? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֲפִלּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ ("חתן" פירש הקונטרס: אפילו חתן, דכתיב ביה: 'נקי יהיה לביתו' (דברים כד, ה)).

נפש יהודה שאול בצוארו. דכתיב ויגבה מכל העם משכמו ולמעלה:

וְגַם כֵּן מָצִינוּ בְּיִשָּׁשכָר, אִישׁ כְּפָר בַּרְקַאי, שֶׁהֶעֱנִישׁוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּידֵי אָדָם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (נז, א): תָּנוּ רַבָּנָן, אַרְבַּע צָוְחוֹת צָוְחָה עֲזָרָה: צָוְחָה רִאשׁוֹנָה, צְאוּ מִכָּאן בְּנֵי עֵלִי שֶׁטִּמְּאוּ הֵיכַל ה' ("שטמאו", פירוש כדכתיב: 'אשר ישכבן את הנשים' (שמואל־א, ב, כב)); צָוְחָה שְׁנִיָּה, צְא מִכָּאן יִשָּׁשכָר, אִישׁ כְּפָר בַּרְקַאי, שֶׁמְּכַבֵּד אֶת עַצְמוֹ וּמְחַלֵּל קָדְשֵׁי שָׁמַיִם. מַאי הֲוָה עָבִיד, דַּהֲוָה *כָּרִיךְ יָדֵיהּ בִּשְׂירָאֵי וְעָבִיד עֲבוֹדָה. וְעוֹד צָוְחָה עֲזָרָה, שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְיִכָּנֵס *יִשְׂמָעֵאל בֶּן פַּאבִי, תַּלְמִידוֹ שֶׁל פִּנְחָס, וישַׁמֵּשׁ בִּכְהוּנָה גְּדוֹלָה. וְעוֹד צָוְחָה עֲזָרָה, שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְיִכָּנֵס יוֹחָנָן בֶּן (נרבאי) [וְרַחֲבַאי], תַּלְמִידוֹ שֶׁל פִּינְקַאי, וימַלֵּא כְּרֵסוֹ מִקָּדְשֵׁי שָׁמַיִם.

נפש יהודה כריך ידיה בשיראי. וחציצה פוסלת בקדשים כדכתיב ולקח הכהן שיקח בעצמו ועוד דבזיון הוא: **ישמעאל בן פאבי**. כשר היה אבל אנשי ביתו בעלי זרוע:

אָמְרוּ עָלָיו עַל יוֹחָנָן בֶּן (נרבאי) [וְרַחֲבַאי], שֶׁהָיָה אוֹכֵל בִּסְעוּדָתָם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת עֲגָלִים וְשׁוֹתֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת גַּרְבֵי יַיִן וְאוֹכֵל אַרְבַּע מֵאוֹת גּוֹזָלוֹת בְּקִנּוּחַ סְעוּדָה (פירשו: שהיה מגדל בביתו כהנים רבים). אָמְרוּ: כָּל יָמָיו שֶׁל יוֹחָנָן בֶּן (נרבאי) [וְרַחֲבַאי], לֹא נִמְצָא נוֹתֵר בַּמִּקְדָּשׁ. מַאי סָלְקָא בֵּיהּ (פירוש: מה גמול נשתלם לו) בְּיִשָּׁשכָר, אִישׁ כְּפָר בַּרְקַאי, מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא הֲווּ יָתְבֵי (פירוש: מלכי בית חשמונאי), מַלְכָּא אָמַר: *גַּדְיָא יָאֵי, מַלְכְּתָא אָמְרָה: אִימְרָא יָאֵי, מָאן נוֹכַח, נוֹכַח כֹּהֵן גָּדוֹל דְּקָא מַסִּיק קָרְבָּנוֹת כָּל יוֹמָא. אָתָא אַחֲוַי בְּיֵדֵהּ (פירוש: דרך שחוק, ולאו אורח ארעא לאחוויי בידיה קדם מלכא), אִי גַּדְיָא יָאֵי יִסַּק לְתִמְיָדָא. אָמַר מַלְכָּא: הוֹאִיל וְלָא הֲוָה לֵיהּ *אֵימְתָא דְּמַלְכוּתָא, פָּסְקוּהָ לִימִינֵיהּ. יְהֵב שׁוֹחֲדָא, פְּסְקוּהָ לִשְׂמָאלֵיהּ, שָׁמַע מַלְכָּא הָדוּר פָּסְקוּהָ לִימִינֵיהּ. אָמַר רַב יוֹסֵף: בָּרִיךְ רַחְמָנָא דְּשָׁקְלֵיהּ לְיִשָּׁשכָר, אִישׁ כְּפָר בַּרְקַאי, לְמִטַרְפֵּסֵהּ (פירוש: גמולו) בְּהַאי עָלְמָא. אָמַר רַב אַשֵׁי: יִשָּׁשכָר, אִישׁ כְּפָר בַּרְקַאי, *לָא תָּנָא, דִּתְנַיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: *כְּבָשִׂין קוֹדְמִין לְעִזִּים בְּכָל מָקוֹם, יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁמַּכְחֲרִין בְּמִינָן, תַּלְמוּד לוֹמַר: **'אִם כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת' (ויקרא ד, לב), מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שְׁקוּלִים כְּאֶחָד. רַבִינָא אָמַר: מִקְרָא לוֹ קָרָא, דִּכְתִיב: 'אִם כֶּשֶׂב' (שם ג, ז) 'וְאִם עֵז' (שם שם, יב), אִי בָּעֵי כֶּבֶשׂ, לֵיתֵי כֶּבֶשׂ, אִי בָּעֵי עֵז, לֵיתֵי עֵז.

נפש יהודה גדיא יאי. גדי טוב לאכול מן הכבש: **אימתא דמלכותא**. לא די שלא אמר כמותי אלא שאמר בלשון צחוק: **לא תנא**. לא שנה משנה ובריייתא: **כבשין קודמין לעזים בכל מקום**. כתיב כבש תחלה: **אם כבש יביא קרבנו לחטאת**. כאן הקדים שעירה לכבשה דכתיב בפ' עליונה והביא קרבנו שעירת עזים מלמד ששניהם שקולים: **אם כבש**. **אם עז**. גבי שלמים כתיב מדלא הראה לך הכתוב רמז מותר בזה מזה ש"מ ששניהן שווין: וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁנֶּעֱנַשׁ הָאָדָם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כָּךְ נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (יא, א): *וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה, מְרִיָם הִמְתִּינָה לְמֹשֶׁה שָׁעָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַתִּתַּצַּב אֲחֹתוֹ' וגו' (שמות ב, ד), לְפִיכָךְ נִתְעַכְּבוּ לָהּ יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יָמִים בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם' (במדבר יב, טו). *מִי דָּמֵי, הָתָם שָׁעָה אַחַת, הָכָא שִׁבְעָה יוֹמֵי אָמַר אַבַּיֵי: אֵימָא וּלְעִנְיַן הַטּוֹבָה *אֵינוֹ כֵן, אָמַר לֵיהּ רָבָא: וְהָא וְכֵן קָתָנִי, אֶלָּא אָמַר רָבָא: הָכִי קָתָנִי: וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה *דְּבָאוֹתָהּ מִדָּה. וּלְעוֹלָם מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כא, ב): בְּסוּרְיָא הֲוָה *דְּבַרְתָּא, *בְּשִׁבְבוּתֵהּ - דְּרַב לָא הֲוָה דְּבַרְתָּא, סָבוּר מִנָּה מִשּׁוּם זְכוּתֵיהּ דְּרַב, *אִתְחֲזֵי בְּחֶלְמָא: רַב נְפִישָׁא זְכוּתֵיהּ טוּבָא *וְהָא זוּטָרָא לֵיהּ לְרַב, אֶלָּא מִשּׁוּם הַהוּא גַּבְרָא דְּקָא מוּשֵׁיל מָרָא וְזִבְלָא לְבֵי קְבָרוֹתָא, בִּדְרוֹקֶרֶת הֲוָה דְּלֵיקְתָא, בְּשִׁבְבוּתֵיהּ דְּרַב הוּנָא לָא הֲוָה דְּלֵיקְתָא. סָבוּר מִנָּה מִשּׁוּם זְכוּתֵיהּ דְּרַב הוּנָא אִתְחֲזֵי בְּחֶלְמָא, דְּרַב הוּנָא נָפִישׁ זְכוּתֵיהּ טוּבָא. וְהַאי זוּטָר לֵיהּ לְרַב הוּנָא, אֶלָּא מִשּׁוּם זְכוּתָא דְּהַהוּא אִתְּתָא דְּמַחַמְּמָה תַּנּוּרָא *וּמְשֵׁילָא לְשַׁבָּתָא. לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן לְאָדָם בְּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה בְּשָׂכָר וְעֹנֶשׁ.

נפש יהודה וכן לענין הטובה. וקס"ד שגם לטובה משלם מדה כנגד מדה: **מי דמי**. וכי זה מדה כנגד מדה שהרי מרים לא המתינה על משה אלא שעה אחת וישראל נתעכבו בשבילה ז' ימים: **אינו כן**. יותר ממה שהוא מודד מודדין לו: **דבאותה מדה**. דוגמא מאותו ענין כמו מרים המתינה לכך המתינו עליה ומיהו יותר ממה שעשה משתלם שהרי היא לא המתינה אלא שעה אחת והכא ז' יומי דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות: **דברתא**. דבר: **בשבבותיה**. בשכונה. לקבורתא, ומשום זכותה דקבורה מדדו לו מדה כנגד מדה שלא מתו בשכונותיה: **אתחזי בחלמא**. להנך אינשי דסברי דמשום זכותיה דרב הוא: **והא זוטרא ליה לרב**. נס זה קטן הוא לפי גדלו של רב: **ומשיילא לשבבותא**. לאחר שהסיקתו משלה לפיכך נמדדת לה מדה כנגד מדה:

פֶּרֶק שֵׁנִי [ג]

יֵשׁ אַחֵרִים שֶׁנִּפְרָעִין מֵהֶם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה בִּידֵי שָׁמַיִם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (קח, א): תָּנוּ רַבָּנָן: דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא נִתְגָּאוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל טוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַה

כְּתִיב בְּהוּ: 'בְּתֵיהֶם *שָׁלוֹם מִפָּחַד וְלֹא־שֵׁבֶט אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם. *שׁוֹרוֹ עִבֵּר *וְלֹא יַגְעִל *תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ *וְלֹא תְשַׁכֵּל. *יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְיַלְדֵיהֶם יִרְקֹדוּן. *יִשְׂאוּ בְּתֹף וְכִנּוֹר וְיִשְׂמְחוּ לְקוֹל עוּגָב. יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם *וּבְרֶגַע שְׁאוֹל *יֵחָתּוּ. וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ. מַה שַּׁדַּי כִּי־נַעַבְדֶנּוּ *וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע־בּוֹ' (איוב כא, ט־טו). כְּלוּם אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְטוֹבָה שֶׁל גְּשָׁמִים, יֵשׁ לָנוּ נְהָרוֹת וּמַעְיָנוֹת שֶׁאָנוּ מְסִתַּפְּקִין מֵהֶן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בַּטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפַּעְתִּי לָהֶם, בָּם הֵם מַכְעִיסִין אוֹתִי וּבָהּ אֲנִי דָּן אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל מַיִם' וגו' (בראשית ו, יז).

נפש יהודה שלום מפחד. שלא היו מזיקים שולטין בהם: **שורו עבר**. את הנקבה: **ולא יגעיל**. לא יורה בה זרע פסולת שיהא חוזר ונפלט מגופה בלא הריון: **תפלט פרתו**. בעתה את ולדה: **ולא תשכל**. בלא עת: **ישלחו כצאן עוילהם וגו'**. בעת לידתו היה הולך ומרקד מיד ואם פגע בו במזיק נלחם בו והיתה אומרת לו אמו הבא לי מספרים ואחתוך שררך לך והדלק לי את הנר: **ישאו וגו'**. היו נושאין קול בשיר בתוף ובכנור: **וברגע שאול יחתו**. כשהגיע יום מותו היה מת לפי שעה בנחת בלא יסורין: **יחתו**. ירדו: **מה נועיל**. מה הנאה יש לנו כי נפגע בו אין אנו צריכין לו אפילו לטיפת גשמים כי אד יעלה מן הארץ: רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דָּרְמַסְקִית אוֹמֵר: דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא נִתְגָּאוּ אֶלָּא *בְּגַלְגַּל הָעַיִן הַדּוֹמָה לְמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ' (שם שם, ב), לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אוֹתָם *בְּמַיִם שֶׁדּוֹמִין לְגַלְגַּל הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה' (שם ז, יא). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דּוֹר הַמַּבּוּל בְּרַבָּה קִלְקְלוּ וּבְרַבָּה נִדּוֹנוּ. בְּרַבָּה קִלְקְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיַּרְא יי כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ' (שם ו, ה). וּבְרַבָּה נִדּוֹנוּ, דִּכְתִיב: 'נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה' (שם ז, יא). אָמַר רַב חִסְדָּא: דּוֹר הַמַּבּוּל בְּרוֹתְחִין קִלְקְלוּ וּבְרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ. בְּרוֹתְחִין קִלְקְלוּ בַּעֲבֵרָה וּבְרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ. כְּתִיב הָכָא 'וַיִּשְׁכֹּחוּ הַמַּיִם'. (שם ח, א) וּכְתִיב הָתָם 'וַתָּמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָחָה' (אסתר ז, י).

נפש יהודה בגלגל העין. שרואים טובתן שלמה והיו גבהי עינים ומנאפים אחרי עיניהם: **במים שדומין לגלגל העין**. מעינות שנובעין ממקור קטן כמו עין:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת. בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (לא, ב): עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשָׁעַת לֵדָתָן, עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה וּבְחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר. נִדָּה מַאי טַעְמָא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הֵיא *קִלְקְלָה *בְּחַדְרֵי בִטְנָהּ, לְפִיכָךְ תִּלְקֶה בְּחַדְרֵי בִטְנָהּ. תֵּינַח נִדָּה, חַלָּה וְהַדְלָקַת הַנֵּר, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? כִּדְדָרַשׁ הַהוּא גְּלִילָאָה עֲלֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: *רְבִיעִית דָּם נָתַתִּי בָּכֶם, עַל עִסְקֵי דַּם הַזְּהָרְתִּי אֶתְכֶם. *רֵאשִׁית קָרְאתִי אֶתְכֶם, עַל *עִסְקֵי רֵאשִׁית הַזְּהָרְתִּי אֶתְכֶם. נְשָׁמָה נָתַתִּי בָּכֶם שֶׁקְּרוּיָה נֵר, עַל עִסְקֵי נֵר הִזְהַרְתִּי אֶתְכֶם. אִם

אַתֶּם מְשַׁמְּרִים אוֹתָם מוּטָב וְאִם לָאו *הֲרֵינִי נוֹטֵל אֶת נִשְׁמַתְכֶם מִכֶּם. וּמַאי שְׁנָא בִּשְׁעַת לֵדָתָן, אָמַר רָבָא: *נָפַל תּוֹרָא חַדְּדוּ סַכִּינָא.

נפש יהודה קלקלה. מרדה: **בחדרי בטנה**. מקור דמה: **רביעית דם**. חיי אדם תלויין בה: **ראשית קראתי אתכם**. דכתיב ראשית תבואתה: **עסקי ראשית**. ראשית עריסותיכם: **הריני נוטל את נשמתכם**. ותאבד רביעית דמכם ויכבה נרכם ויבטל שם ראשיתכם ונשים נצטוו על כך כדאמרינן בב"ר היא אבדה חלתו של עולם שעל ידה נטרד אדה"ר שנתרם כחלה וכבתה נרו של עולם ושפכה דמו ועוד שצרכי בית תלויין בה: **נפל תורא חדד סכינא**. נפל תורא לארעא שהי' עומד לשחיטה הכל אומרים חדדו לסכינא עד שלא יקום ויהא טורח להשליכו. כך הואיל ואיתרע מזלה מזומנת פורענות לבא:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי הָתָם: תָּנוּ רַבָּנָן, אַרְבָּעָה סִימָנִים הֵן: סִימָן לַעֲבֵרָה, *הִדְרוֹקָן; סִימָן לְשִׂנְאַת חִנָּם, יֵרָקוֹן; *סִימָן לְנַסּוּת הָרוּחַ, עֲנִיּוּת; סִימָן לְלָשׁוֹן הָרַע, *אַסְכְּרָא. תָּנוּ רַבָּנָן: אַסְכְּרָא בָּאָה *עַל הַמַּעֲשֵׂר. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: עַל לָשׁוֹן הָרַע. אָמַר רָבָא וְאִי תֵּימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי קְרָא: 'וְהַמֶּלְךְ יִשְׂמַח בֵּאלֹהִים יִתְהַלֵּל כָּל הַנִּשְׁבָּע בּוֹ כִּי *יִסָּכֵר פִּי דּוֹבְרֵי שָׁקֶר' (תהלים סג, יב).

נפש יהודה הדרוקן. חולי הוא: **סימן לנסות הרוח עניות**. בפרק האיש מקדש מפרש עניות דתורה דאינו נוחה על גסי הרוח שמתוך גסותן אין משמשין כל צרכן ואין מחזירין על שמועתן: **אסכרא**. חולי המתחיל בגרון: **על המעשר**. האוכל פירות טבלים הוא במיתה בידי שמים וזהו מיתתו מדה במדה שדרך גרונו נכנס במעיו: **יסכר**. לשון אסכרה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (שבת סב, ב): דָּרַשׁ רַב עוּלָּא בְּרִיהּ דְּרַב עִלָּאִי: מַאי דִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי *גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן' (ישעיה ג, טז), שֶׁהָיוּ מְהַלְּכוֹת בְּקוֹמָה זְקוּפָה; *'וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן' (שם), שֶׁהָיוּ מְהַלְּכוֹת אֲרֻכָּה בְּצַד קְצָרָה; *'וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם' (שם), דַּהֲווֹ מַלְיָין כֻּחְלָא וּמְרַמְּזָן; *'הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה' (שם). שֶׁהָיוּ מְהַלְּכוֹת עָקֵב בְּצַד גּוּדָל; 'וּבְרַגְלֵיהֶם *תְּעַכַּסְנָה' (שם), אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמֵּי: מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְטִילוֹת מוֹר וַאֲפָרְסְמוֹן בְּמִנְעָלֵיהֶם וּמְהַלְּכוֹת בְּשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעוֹת אֵצֶל בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל בּוֹעֲטוֹת בַּקַּרְקַע וּמַתִּיזוֹת עֲלֵיהֶן וּמַכְנִיסוֹת בָּהֶם יֵצֶר הָרַע כְּאֶרֶס בְּכְעוֹס ("כעוס" פירוש: נחש). מַאי פֻּרְעָנוּתַיְהוּ, כְּדְרַדֵּשׁ, (רבא) [רַבָּה] בַּר עוּלָּא: 'וְהָיָה תַּחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה' וגו' (שם שם, כד). תַּחַת בֹּשֶׂם, מָקוֹם שֶׁהָיוּ מִתְבַּשְּׂמוֹת, נַעֲשָׂה נְמָקִים נְמָקִים (פירוש: כמו 'המק בשרו' (זכריה יד, יב)). 'וְתַחַת חֲגוֹרָה נָקֹפָה' (ישעיה שם), מָקוֹם שֶׁהָיוּ חֲגוּרוֹת בְּצִלְצוּל, נַעֲשָׂה *נְקָפִים נְקָפִים. 'וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׂה קָרְחָה' (שם), מָקוֹם שֶׁהָיוּ מִתְקַשְּׁטוֹת בּוֹ, נַעֲשָׂה

קְרָחִים קְרָחִים. 'וְתַחַת *פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק' (שם), פְּתָחִים הַבָּאִין לִידֵי גִּילָה, יִהְיוּ לְמַחְגֹּרֶת שַׂק. *'כִּי־תַחַת יִפְּי' (שם), אָמַר רָבָא: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: חְלוּפֵי שׁוּפְרָא כְּיָבָא. 'וְשִׂפַּח ה' קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן' (שם שם, יז), אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁפָּרְחָה בָּהֶן צָרַעַת, כְּתִיב הָכָא 'וְשִׂפַּח' וּכְתִיב הָתָם: 'לַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת' (ויקרא יד, נו). 'וה' *פָּתְהֶן *'יְעָרֶה' (ישעיה שם), רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, *שֶׁנִּשְׁפְּכוּ כְּקִיתוֹן וְחַד אָמַר, שֶׁנַּעֲשׂוּ פִּתְחֵיהֶן *כְּיַעַר.

נפש יהודה גבהו. היינו קומה זקופה: **ותלכנה נטויות גרון**. שהיו הולכות עקב בצד גודל, למעט בהילוכן שיהו מסתכלין בה והיא שוהה בפסיעותיה ודרך נוטים גרון ליילך בנחת לפי שאינו רואה לרגליו: **ומשקרות עינים**. דמליין כוחלא, לשון סיקרא ומרמזין את הבחורים. שיקור לשון הבטה: **הלוך וטפוף**. שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה שתראה צפה על ראש חברתה והוא נוי לה ונשואות היו לפיכך מספר בגנותן: **תעכסנה**. כמו וכעכס אל מוסר אויל והוא ארס של נחש וקרי לי' כעס ע"ש שאינו מטילו אלא ע"י כעס: **נקפים**. ל' הנוקף רגלו וניקף סבכי יער: **פתיגיל**. נוטריקון פתח גילה אותו מקום: **כי תחת יופי**. כל אלה יבוא לך תחת יופיך: **כי בא**. ליחה משחין: **פתהן**. כמו פתחיהן: **יערה**. כמו ותער כה: **שנשפכו כקיתון**. שופכת דם זיבה: **כיער**. נתמלאות שער ונמאסות לתשמיש: וְעוֹד גַּרְסִינַן רֵישׁ פֶּרֶק חֵלֶק (צ, א): תְּנוּ רַבָּנָן: אֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. *הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. מַאי טַעְמָא, הוּא כּוֹפֵר בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, לְפִיכָךְ לֹא יִהְיֶה לוֹ חֵלֶק בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים. לְפִי שֶׁמִּדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, דַּאֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר־ה' כֹּה אָמַר ה' כָּעֵת מָחָר סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן' (מלכים־ב ז, א). וּכְתִיב: 'וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ נִשָּׁעָן עַל יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר הִנֵּה ה' עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה וגו' וַיֹּאמֶר הִנָּכָה רוֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכַל' (שם שם, ב). וּכְתִיב: 'וַיִּהְי־לוֹ כֵּן *וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת' (שם שם, כ). וְדִלְמָא קִלְלַת אֱלִישָׁע גָּרְמָה לֵיהּ, דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: קִלְלַת חָכָם אֲפִילּוּ בְּחִנָּם הִיא בָּאָה, אִם כֵּן לְכְתּוֹב קְרָא 'וַיִּרְמְסוּהוּ וַיָּמֹת', מַאי 'בַּשַּׁעַר', עַל עִסְקֵי שַׁעַר. וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה: רַבִּי נְהוֹרָאי אוֹמֵר: כָּל הַמְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ, לַסּוֹף הוּא מִתְבַּיֵּשׁ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת דּוֹחֲקִין אוֹתוֹ וּמַרְאִין קְלוֹנוֹ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם.

נפש יהודה האומר אין תחיית המתים מן התורה. שכופר במדרש דדרש בגמרא מניין לתחיית המתים מן התורה ואפי' יהא מאמין ומודה שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחה"מ מן התורה מה לנו לאמונתו וכי מהיכן

הוא יודע שכן הוא הילכך כופר גמור הוא: **וירמסו אותו**. דבדבר שכפר בו נידון שלא אכל ממנו ונרמס ברגלי הבאים לקנות:

וְיֵשׁ לְךָ אַחֶרֶת, שֶׁאִם עָשָׂאהּ עַל־יְדֵי עַצְמוֹ נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ *בְּעַצְמוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (צד, א): תַּנְיָא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: פַּרְעֹה שֶׁחֵרֵף בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ (שמות ה, ב), לְפִיכָךְ נִפְרַע מִמֶּנּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיְנַעֵר ה' אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם' (שם יד, כז). וְאוֹמֵר: 'דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ' וגו' (חבקוק ג, טו).

נפש יהודה בעצמו. הוא עצמו ולא ע"י שליח לא היה ביזוי כ"כ ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כ"כ דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן:

סַנְחֵרִיב, שֶׁחֵרֵף *עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ, נִפְרַע מִמֶּנּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם וגו' (מלכים־ב יט, כג). וּכְתִיב: 'אֲנִי קָרָאתִי וְשָׁתִיתִי מַיִם זָרִים וְאַחֲרֵב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר' (שם שם, כד). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרַע מִמֶּנּוּ עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר' וגו' (שם שם, לה). הָא לְמַדְתָּ שֶׁנִּפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

נפש יהודה על ידי שליח. דהיינו ביזוי יותר אף הקב"ה נפרע ממנו על ידי שליח ונתבייש יותר:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [ד]

יֵשׁ לְךָ עֲבֵרוֹת אַחֵרוֹת שֶׁבַּעֲבוּרָם נִפְרָעִין מִן הָאָדָם *בְּדְבָרִים יְדוּעִים וְהָיוּ לְמַדִּין אוֹתוֹ מֵאַסְמַכְתָּא דִּקְרָא. כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (לב, ב): תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: בַּעֲוֹן נְדָרִים אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֵתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אִם אֵין־לְךָ *לְשַׁלֵּם לָמָּה־יִקַּח *מִשְׁכָּבְךָ מֵתַחְתֶּיךָ' (משלי כב, כז). רַבִּי אוֹמֵר: בַּעֲוֹן נְדָרִים בָּנִים מֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ *לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר *לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים *עַל־קוֹלֶךָ וְחָבַל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ' (קהלת ה, ה), וְאֵלּוּ הֵן מַעֲשֵׂה יָדָיו שֶׁל אָדָם, הֱוֵי אוֹמֵר: בָּנָיו וּבְנוֹתָיו. תָּנוּ רַבָּנָן: בַּעֲוֹון נְדָרִים בָּנִים מֵתִים, דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: בַּעֲוֹון בְּטוּל תּוֹרָה (בשלמא למאן דאמר בעון נדרים, כדאמרן, אלא למאן דאמר בעון ביטול תורה, מאי קראה), דִּכְתִיב: "*לַשָּׁוְא הִכֵּיתִי אֶת־ בְּנֵיכֶם מוּסָר לֹא לָקָחוּ' (ירמיה ב, ל).

נפש יהודה בדברים ידועים. עונשים ידועים: **לשלם**. עולות והקדשות שתדור: **משכבך**. אשתך: **אל תתן את פיך**. בנדר: **לחטיא את בשרך**. לחייב את בניך: **לפני המלאך**. גזבר של הקדש כי שגגה היא בשוגג קפצתי לנדור ולא אשלם: **על קולך**. בשביל

קול נדריך: **לשוא הכיתי**. בתמיה וכי בחנם הכיתים אינו אלא בשביל המוסר דהיינו התורה לא לקחו לא למדו לשון לקח:

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מָאן דְּאָמַר בַּעָוֹון נְדָרִים קָאָמַר, *לְבָתַר דִּשְׁמָעָהּ מֵרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי. פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר *בַּעָוֹון מְזוּזָה וְחַד אָמַר בַּעָוֹון בְּטוּל תּוֹרָה. מָאן דְּאָמַר בַּעָוֹון מְזוּזָה, קָסָבָר *מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו *וְלֹא לִפְנֵי פָנָיו, וּלְמָאן דְּאָמַר בַּעָוֹון בְּטוּל תּוֹרָה, מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו *וְלִפְנֵי פָנָיו. פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה: חַד אָמַר בַּעָוֹון מְזוּזָה וְחַד אָמַר בַּעָוֹון בְּטוּל תּוֹרָה. בִּשְׁלָמָא לְמָאן דְּאָמַר בַּעָוֹון מְזוּזָה, דִּכְתִיב 'וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ' (דברים יא, כ). וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ, 'לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם' (שם שם, כא), אֶלָּא לְמָאן דְּאָמַר בַּעָוֹון צִיצִית, מַאי טַעְמָא. אָמַר רַב כַּהֲנָא וְאִי תֵּימָא שִׁילָא מָארֵי: מַאי קְרָאָה, דִּכְתִיב: *'גַּם בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים לֹא־*בַּמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה' (ירמיה ב, לד). רַב נַחְמָן [בַּר יִצְחָק] אָמַר: לְמָאן דְּאָמַר בַּעָוֹון מְזוּזָה, נַמֵּי מֵהָכָא 'בַּמַּחְתֶּרֶת' שֶׁעָשׂוּ פִּתְחִים כְּמַחְתֶּרֶת.

נפש יהודה לבתר דשמעה. מר"א, מתחלה אמר בעון ביטול תורה ובתר דשמע מרבי אלעזר ששמע מרבי שמעון אבוה דהוה רביה דריבי בעון נדרים אמר איהו נמי הכי: **בעון מזוזה**. בנים מתים: **מקרא נדרש לפניו**. למען ירבו ימיכם וימי בניכם נדרש לפניו קאי אקרא דלקמיה דמשתעי במזוזה: **ולא לפני פניו**. ולמדתם אותם את בניכם: **ולפני פניו**. ואף בעון בטול תורה קאמר: **גם בכנפיך**. בשביל כנפיך שבטלת מצותם נמצא עליך חובות נפשות דם אביונים בנים קטנים שלא חטאו: **במחתרת**. שאין לה פצימין וה"ק קרא לא במחתרת פצימיהן מצאתים שלמים במצותי כי על כל זה הכיתים דהאי קרא בתר לשוא הכיתי את בניכם כתיב:

וַאֲמַרְינָן עָלָּהּ: תַּנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: בַּעָוֹון שְׁנָאת חִנָּם (פירוש, שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאו ושונאו) *מְרִיבָה רַבָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם וְאִשְׁתּוֹ מַפֶּלֶת נְפָלִים *וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו מֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּעָוֹון חַלָּה אֵין בְּרָכָה בַּמְּכֻנָּס (פירוש: באוצרות יין ושמן) וּמְאֲרָה מְשְׁתַּלַּחַת בַּשְּׁעָרִים וְזוֹרְעִים וְאַחֵרִים אוֹכְלִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹּאת לָכֶם *וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה' - אַל תִּקְרֵי 'בֶּהָלָה' אֶלָּא *'בְּחַלָּה' - 'וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם' וגו' (ויקרא כו, טז). וְאִם נוֹתְנִין מִתְּבָרְכִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְרֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהַנִּיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ' (יחזקאל מד, ל).

נפש יהודה מריבה רבה. מדה כנגד מדה: **ובניו ובנותיו מתים**. אהבתו ניטלת ממנו היינו נמי במדה: **והפקדתי**. כמו ולא נפקד ממנו איש אמעט את מה שעליכם שכנסתם כבר: **בחלה**. בעון חלה:

בַּעֲוֹון בְּטוּל תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, *שֶׁמַּיִם נֶעֱצָרִים מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר וְהַיּוֹקֵר הוֹוֶה *וְהַשָּׂכָר אוֹבֵד וּבְנֵי אָדָם רָצִים אַחַר הַפַּרְנָסָה וְאֵינָן מַגִּיעִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'צִיָּה גַּם־חֹם יִגְזְלוּ' וגו' (איוב כד, יט) (פירוש הקונטרס: ציה, לשון צווי, דברים שצויתי אתכם בשעת החום היינו תרומות ומעשרות).

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: בִּשְׁבִיל דְּבָרִים שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא עֲשִׂיתֶם, נִגְזְלוּ מִכֶּם מֵימֵי שֶׁלֶג בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְאִם נוֹתְנִין מִתְבָּרְכִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הָבִיאוּ אֶת־כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקוֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי' (מלאכי ג, י). מַאי 'עַד בְּלִי דָי', אָמַר רַב: עַד שֶׁיִּבְלוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דַּי.

נפש יהודה שמים נעצרים. ומתוך גשמים היוקר הוה: **והשכר אבד**. שכר ריוח: בַּעֲוֹון גֶּזֶל, הַגּוֹבֵאי עוֹלֶה וְהָרָעָב הוֹוֶה וּבְנֵי אָדָם אוֹכְלִים בְּשַׂר בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרוֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה' (עמוס ד, א). אָמַר רָבָא: כְּגוֹן הַנֵּי נְשֵׁי דִּבְנֵי מְחוֹזָא *דְּאָכְלָן וְלָא עָבְדָן. *וּכְתִיב: 'הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם ה" (שם שם, ט). וּכְתִיב: 'יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה' וגו' (יואל א, ד). וּכְתִיב: 'וַיִּגְזֹר עַל־יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאל וְלֹא שָׂבֵעוּ אִישׁ בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ' (ישעיה ט, יט). אַל תִּקְרֵי 'בְּשַׂר־זְרֹעוֹ', אֶלָּא 'בְּשַׂר זַרְעוֹ'.

נפש יהודה דאכלן ולא עבדן. ונמצאות שגוזלות את בעליהן ועוד שמתוך שמלומדות במאכל ובמשת' גורמו' לבעליהן לגזול: **וכתיב**. בהאי פרשה בנבואת עמוס הכיתי אתכם בשדפון וסיפא דקרא כרמיכם וזיתיכם יאכל הגזם וכתיב ביואל יתר הגזם אכל הארבה. דמשמע שהגזם אינו אלא תחלת מכה ואחריה באים ארבה וחסיל אלמא גובאי עולה בעון גזל וכיון דמיני גובאי עולה רעב הוה וכיון דרעב הוה כתיב בישעיה ויגזור על ימין וגו' וסיפא דקרא איש בשר זרועו יאכלו:

בַּעֲוֹון עִנּוּי הַדִּין (פירוש הקונטרס: שמאחרים את הדין מלדונו ולא לשם שמים אלא מאחר שהוברר להם הדין משהין אותו) וְעִוּוּת הַדִּין (פירוש: שמעוותין אותו ומזידין) וְקִלְקוּל הַדִּין (פירוש: שלא היו מתונין בדין לעיין בו כל צרכו ומתקלקל מאליו) וּבַעֲוֹון בְּטוּל תּוֹרָה, חָרֵב וּבִיזָּה רַבָּה וְדֶבֶר בָּא וּבַצֹּרֶת וּבְנֵי אָדָם אוֹכְלִים וְאֵינָם שְׂבֵעִים וְאוֹכְלִים לַחְמָם בְּמִשְׁקָל, דִּכְתִיב: 'וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם *חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית' וגו' (ויקרא כו, כה) וְאֵין בְּרִית אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה' וגו' (ירמיה לג, כה) וּכְתִיב: 'בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם' (ויקרא כו, כו) וּכְתִיב: 'וַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ' (שם שם, מג) (פירוש הקונטרס: ענוי ועוות וקלקול בכלל).

נפש יהודה חרב נוקמת. ע"י חרב דהיינו משלחת גירוי המלחמה והביזה באה וכתיב ושלחתי דבר בתוככם הרי דבר וכתיב שם בשברי לכם מטה לחם הרי בצורת וכתיב בסוף כל הקללות יען וביען במשפטי מאסו הרי עוני ועוות וקלקול בכלל:

בַּעֲוֹוֹן שְׁבוּעַת שָׁוְא וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר (שבועת שוא, פירוש הקונטרס: לשון הבל, המשנה את הידוע, כגון על האיש שהוא אשה, ושבועת שקר, שאין בדאותו ניכר ומאמן שקר לבריות) וְחִלּוּל הַשֵּׁם (פירוש: אדם גדול, שבני אדם למדין ממנו והוא אינו נזהר במעשיו ונמצא, שהקטנים מזלזלים בתורה על ידו ואומרים: מבין זה שאין ממש בתורה ובמצוות ונמצא השם מתחלל ונעשה דברו חולין) וְחִלּוּל שַׁבָּת, חַיָּה רָעָה רָבָה וּבְהֵמָה כָּלָה וּבְנֵי אָדָם מִתְמַעֲטִין *וְהַדְּרָכִים מְשֻׁתּוֹמְמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאִם בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי' (שם שם, כג). אַל תִּקְרֵי 'בְּאֵלֶּה' אֶלָּא 'בְּאָלָה'. וּכְתִיב: 'וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה' וגו' (שם שם, כב). וּכְתִיב בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר: 'וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ' (שם יט, יב). וּבְחִלּוּל הַשֵּׁם כְּתִיב: 'וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי' (שם כב, לב), וּבְחִלּוּל שַׁבָּת כְּתִיב: 'מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת' (שמות לא, יד). וְיִלְפֵּינָן חִלּוּל חִלּוּל מִשְׁבוּעַת שֶׁקֶר.

נפש יהודה והדרכים משתוממים. מאין עובר:

בַּעֲוֹוֹן שְׁפִיכוּת דָּמִים, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב וּשְׁכִינָה מִסְתַּלֶּקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ וגו' וְלֹא תְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ וגו' אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ' (במדבר לה, לג־לד), אִם אַתֶּם מְטַמְּאִין אוֹתָהּ, אֵין אֲנִי שׁוֹכֵן בְּתוֹכָהּ.

בַּעֲוֹוֹן עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁמִיטִין וְיוֹבְלִים, גָּלוּת בָּא לָעוֹלָם וּמַגְלִים אוֹתָם מִמְּקוֹמָם וּבָאִין אַחֵרִים וְיוֹשְׁבִים בִּמְקוֹמָם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת: 'כִּי אֵת־כָּל־ הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל וגו' וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם' וגו' (ויקרא יח, כז־כח). וּבַעֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב: 'וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגַעֲלָה' וגו' (שם כו, ל). וּבִשְׁמִיטִין וְיוֹבְלִין כְּתִיב: 'אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ וגו' וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיכֶם' (שם שם, לד).

בַּעֲוֹוֹן נְבָלוּת הַפֶּה, צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת וּבַחוּרֵי שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל מֵתִים וְיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת צוֹעֲקִים וְאֵינָן נַעֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'עַל־כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־ יִשְׂמַח אֲדֹנָי וְאֶת־יְתֹמָיו וְאֶת־אַלְמְנֹתָיו לֹא יְרַחֵם, כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה, בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ *וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה' (ישעיה ט, טז). מַאי 'וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה'? אָמַר רַב חָנָן אָמַר רָבָא: *הַכֹּל יוֹדְעִין כַּלָּה לָמָּה נִכְנְסָה לַחֻפָּה, אֶלָּא כָּל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו וּמוֹצִיא דְּבַר נְבָלָה מַפִּיו, אֲפִילּוּ חוֹתְמִין עָלָיו גְּזַר דִּין שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה לְטוֹבָה הוֹפְכִין אוֹתוֹ לְרָעָה.

נפש יהודה ועוד ידו נטויה. לשון ועד כל שנותיו של אדם שהן שבעים שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכיותיו בעון זה: **הכל יודעין**. ולא הוצרך לאדם לפרש למה נכנסה והמנבל פיו בכך אפילו נחתם וכו':

אָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו מַעֲמִיקִים לוֹ גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּחָה עֲמֻקָּה פִּי זָרוֹת' (משלי כב, יד). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַף שׁוֹמֵעַ וְשׁוֹתֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "זְעוּם ה' יִפָּל שָׁם' (שם). אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא: כָּל *הַמְמָרֵק עַצְמוֹ לְדָבָר עֲבֵרָה, חֲבוּרוֹת וּפְצָעִים יוֹצְאִים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'חַבֻּרוֹת פֶּצַע *תַּמְרוּק בָּרָע' (שם כ, ל). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנִּדּוֹן *בְּהִדְרוֹנָן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמַכּוֹת חַדְרֵי בָטֶן' (שם). וַאֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: סִימָן לַעֲבֵרָה הִדְרוֹנָן. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לִמְאֹס בָּרַע וְלִבְחֹר בַּטּוֹב.

נפש יהודה שוחה. גיהנם עמוקה מוכנת לפי זרות למי שפיו דבר זרה נבול פה: **זעום ה' יפול שם**. זעם של הקב"ה שורה שם אצל פי זרות היושב אצלו ושומע קרוי זעמו של הקב"ה: **הממרק עצמו**. מפנה לבו לכך ממרק עצמו משאר עסקים להתעסק בעבירות: **תמרוק ברע**. הממרק ברע: **הדרוקן**. חולי הוא:

פֶּרֶק רְבִיעִי [ה]

יֵשׁ עֲנָשִׁים אַחֵרִים שֶׁבָּאִים עַל עֲבֵרוֹת יְדוּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, וְלֹא הָיוּ לְמֻדִּין אוֹתָם מֵאַסְמַכְתָּא דִּקְרָא, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת (משנה ח): שִׁבְעָה מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גּוּפֵי עֲבֵרוֹת: מִקְצָתָם מְעֻשָּׂרִין וּמִקְצָתָם שֶׁאֵינָן מְעֻשָּׂרִין, *רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּא, מִקְצָתָם רְעֵבִין וּמִקְצָתָם שְׂבֵעִין, גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר, *רָעָב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּא. שֶׁלֹּא לִטֹּל חַלָּה, *רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּא. דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, *שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין *וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. חֶרֶב בָּא לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין וְעַל עִוּוּת הַדִּין וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה. חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּא לָעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים *וְעַל שְׁמִיטַת הָאָרֶץ.

נפש יהודה רעב של בצורת בא. הגשמים מועטים ומתוך כך השער מתיקר ומקצתם רעבים ומקצתם שבעים: **רעב של מהומה**. מפני הגייסות אין יכולין לאסוף התבואה: **רעב של כליה**. השמים כברזל והארץ כנחושה: **שלא נמסרו לבית דין**. שלא עשו בהם דין תורה: **ועל פרות שביעית**. שעושים בהן סחורה ואין נוהגין בהם קדושת שביעית: **ועל שמיטת הארץ**. שחורשים וזורעים בשביעית:

וְעוֹד גָּרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (לב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת *יו"לְדוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: נָשִׁים מֵתוֹת יְלָדוֹת. *רַבִּי אַחָא אוֹמֵר: בַּעֲוֹן שֶׁמְּכַבְּסוֹת צוֹאַת בְּנֵיהֶם בְּשַׁבָּת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: עַל שֶׁקּוֹרִין לַאֲרוֹן קֹדֶשׁ אֲרוֹנָא (פירוש: כך היו קורין מגדלות שלהן). תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בַּעֲוֹן שְׁנֵי דְּבָרִים עַמֵּי הָאָרֶץ מֵתִים, עַל שֶׁקּוֹרִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת *בֵּית עָם וְלַאֲרוֹן קֹדֶשׁ אֲרוֹנָא.

נפש יהודה על שלש עבירות. חלה נדה הדלקה: **יולדות.** בשעת לידתן: **ילדות.** בחורות ואפילו שלא בשעת לידתן: **רבי אחא אומר.** הילדות מתות על עון שמכבסות וכו': **בית עם.** לשון ביזוי שמתקבצין, בו הכל:

וְגַם כֵּן גְּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַכָּה, פֶּרֶק הַיָּשֵׁן (כט, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים חַמָּה לוֹקָה: עַל אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת וְלֹא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה וְעַל נַעֲרָה מְאוֹרָסָה שֶׁצָּעֲקָה בָּעִיר וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ וְעַל מִשְׁכַּב זְכוּר וְעַל שְׁנֵי אַחִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ דָּמָם כְּאֶחָד (פירוש הקונטרס: לא ידעתי טעם הדבר). וּבִשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים *מְאוֹרוֹת לוֹקְין: עַל *כּוֹתְבֵי פְּלַסְתֵּר וְעַל מְעִידֵי עֵדוּת שֶׁקֶר וְעַל *מְגַדְּלֵי בְהֵמָה דַקָּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל *וְעַל קוֹצְצֵי אִילָנוֹת טוֹבוֹת. וּבִשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִכְסֵי בַּעֲלֵי בָתִּים נִמְסָרִים לַמַּלְכוּת: *עַל מַשְׁהֵי שְׁטָרוֹת פְּרוּעִין וְעַל מַלְוֵי בְּרִבִּית וְעַל שֶׁהִסְפִּיקוּ בְיָדָם לִמְחוֹת וְלֹא מִחוּ, וְעַל פּוֹסְקֵי צְדָקָה בָּרַבִּים וְאֵינָן נוֹתְנִין. וּבִשְׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִכְסֵי בַּעֲלֵי בָתִּים יוֹרְדִין *לַטְּמִיוֹן: עַל *כּוֹבְשֵׁי שְׂכַר שָׂכִיר וְעַל *עוֹשְׁקֵי שְׂכַר שָׂכִיר וְעַל מִי שֶׁפּוֹרְקִין (עול) מְצַוָּארֵיהֶם וְנוֹתְנִין עַל חַבְרֵיהֶם [וְעַל גַּסֵּי הָרוּחַ] *וְגַסּוּת הָרוּחַ כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

נפש יהודה מאורות. ירח וכוכבים: **כותבי פלסתר.** שטרות מזויפין: **מגדלי בהמה דקה.** מחריבין את הארץ שאינם יכולין לשמרם מלרעות בשדות חבריהם: **ועל קוצצי אילנות טובות.** ואפילו הם שלהן שמשחיתין הן ונראים כבועטים בהקב"ה ובברכתו שמשפיע טובו: **על משהי שטרות פרועין.** אצלו כדי לחזור ולגבות פעם אחרת: **לטמיון.** שנטמנין וכלין מאליהם: **כובשי שכר שכיר.** שמדחהו בלך ושוב: **עושקי.** שעושק לגמרי וגוזל שכרו: **וגסות הרוח.** שמתגאין ומשתררין על אחיהם בשביל עשרם:

וְגַם כֵּן גְּרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּיוֹמָא (ט, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: 'יִרְאַת ה' תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה' (משלי י, כז)? 'יִרְאַת ה' תּוֹסִיף יָמִים', זֶה מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן. שֶׁעָמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא שִׁמְּשׁוּ בּוֹ אֶלָּא שִׁמּוֹנָה־עָשָׂר כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים. 'וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה', זֶה מִקְדָּשׁ שֵׁנִי, שֶׁעָמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁמְּשׁוּ בּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים. צֵא מֵהֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל וְעֶשֶׂר שָׁנִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ יוֹחָנָן בֶּן נְרַבַּאי וְאַחַת־עֶשְׂרֵה שֶׁשִּׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר בֶּן חָרְסוֹם, מִכָּאן וָאֵלָךְ חֶשְׁבּוֹן, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד לֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה, שֶׁהָיוּ לוֹקְחִין אוֹתָהּ בְּדָמִים, דַּאֲמַר רַבִּי אַסִּי: תַּרְקַבְּא דְּדִינְרֵי עָלְתָה לִיהּ מַרְתָּא בַּת בַּיְתוֹס לְיַנַּאי מַלְכָּא עַד דְּאוֹקְמַהּ לִיהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא בְּכֹהֲנֵי רַבְרְבֵי. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁהִרְשִׁיעַ נָעֲנְשׁוּ עַל רִשְׁעָם וְיִרְאֵי הַשֵּׁם יוֹסִיפוּ יָמִים.

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [ו]

יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לְפָרַע מֵהֶם בְּבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה, כְּגוֹן חַיְבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין וּמַלְקִיוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם מְפֹרָשׁוֹת בְּדִבְרֵי חז"ל. וְיֵשׁ גַּם כֵּן רְשׁוּת לְבֵית דִּין לַעֲנֹשׁ וּלְהַכּוֹת כְּפִי צֹרֶךְ הַזְּמָן, אִם יִרְאוּ *שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נֹגְעִין הַדִּין (מו, א), וּבְמַסֶּכֶת יְבָמוֹת, פֶּרֶק הָאִשָּׁה קַמָּא (צ, ב): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: שָׁמַעְתִּי שֶׁבֵּית דִּין מַכִּין וְעוֹנְשִׁין שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד *שֶׁרָכַב עַל סוּס בְּשַׁבָּת, בִּימֵי יְוָנִים, וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְסָקְלוּהוּ וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ אֶלָּא *שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד *שֶׁהִטִּיחַ בְּאִשְׁתּוֹ תַּחַת הַתְּאֵנָה וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ אֶלָּא שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ.

נפש יהודה שהשעה צריכה לכך. שהדור פרוץ בעבירה: **רכב על סוס**. והוא משום שבות וסקלוהו כמחלל שבת גמור: **שהשעה**. שהיתה שעת גזירה והיו פרוצים בעבירה: **הטיח**. בעל:

וְגַם כֵּן יֵשׁ רְשׁוּת לְבֵית דִּין לְנַדּוֹת וּלְהַחֲרִים וּלְהַפְקִיר נְכָסִים וְלִכְפּוֹת יָדַיִם וְרַגְלַיִם וְלֶאֱסֹר וּלְהַעֲנִישׁ בְּכָל עִנְיָן שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם כְּפִי רְאוּת עֵינָם, אִם הֵם רְאוּיִים לְכָךְ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (טז, א): וּמִנָּא לָן דְּשַׁמְתִּינַן, דִּכְתִיב: 'אֹרוּ מֵרוֹז' (שופטים ה, כג). וּמִנָּא לָן *דְּמַחְרְמִינַן דִּכְתִיב: 'אֹרוּ אָרוֹר' (שם). וּמִנָּא לָן *דְּמָאן דְּאָכֵל וְשָׁתֵי וְקָאֵי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת דִּידֵהּ, דִּכְתִיב: 'שְׁבֶיהָ' (שם). וּמִנָּא לָן *דְּמְפָרְטִינַן חַטָּאֵיהּ בְּצִבּוּרָא, דִּכְתִיב: 'כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת ה" (שם).

נפש יהודה דמחרמינן. בארור: **דמאן דאכל**. עם מי שנדוהו שמנדין לו גם כן כדכתיב יושביה: **דמפרטינן חטאיה**. דאמרינן לאנשי עירו משום הכי והכי משמתינן ליה:

וַאֲמַר עוּלָא: בְּאַרְבַּע מַאָה שִׁפּוּרֵי שָׁמְתִּיהּ בָּרָק לְמֵרוֹז. אִיכָּא דְּאָמְרִי: גַּבְרָא רַבָּא הֲוָה. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: *כּוֹכְבָא הֲוָה, דִּכְתִיב: 'מִן שָׁמַיִם נִלְחְמוּ הַכּוֹכָבִים' (שם שם, כ). וּמִנָּא לָן *דְּמַפְקְרִינַן נְכָסֵיהּ, דִּכְתִיב: 'וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־ יָבוֹא וגו' כַּעֲצַת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים *יָחֳרַם כָּל־רְכוּשׁוֹ' (עזרא י, ח). וּמִנָּא לָן *דְּכָפְתִינַן וַאֲסְרִינַן וַעֲבַדִינַן הַרְדָּפָה, דִּכְתִיב: 'הֵן לְמוֹת הֵן לִשְׁרֻשִׁי הֵן לַעֲנָשׁ נְכָסִין וְלֶאֱסוּרִין' (שם ז, כו). מַאי 'לִשְׁרֻשִׁי', אָמַר רַב אַדָּא מְאֹרֵי אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה בְּרַבִּי בָּרוּךְ אָמַר רַב יְהוּדָה: הַרְדָּפָה. מַאי הַרְדָּפָה, אָמַר רַב יְהוּדָה: מְנַדִּין לְאַלְתַּר, שׁוֹנִין לְאַחַר שְׁלֹשִׁים וּמַחֲרִימִין לְאַחַר שִׁשִּׁים. אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא: הָכִי אָמַר רַב חִסְדָּא: שֵׁנִי וַחֲמִשִּׁי שֵׁנִי, וְהַנֵּי מִילֵּי לְמָמוֹנָא, אֲבָל *לְאַפְקֵירוּתָא לְאַלְתַּר.

נפש יהודה כוכבא הוה. מזליה דסיסרא: **דמפקרינן נכסיה**. דמאן דלא צייתּ להו לרבנן: **יחרם כל רכושו**. דהפקר בית דין הפקר: **דכפתינן**. ידיו ורגליו: **אוסרינן**. ליה שקושרין אותו על העמוד להלקותו: **לאפקירותא**. מבזה תלמיד חכם:

וְגַם כֵּן גָּרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (נח, ב): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ' (שמות ב, יג), 'הֲכִיתָ' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'לָמָּה תַכֶּה'. זְעֵירֵי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאִם־ לֹא *לָקַחְתִּי בְחָזְקָה' (שמואל־א ב, טז), וּכְתִיב: 'וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי ה'' (שם שם, יז). רַב הוּנָא אָמַר: 'תִּקְצֵץ יָדוֹ' שֶׁנֶּאֱמַר: ''וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר' (איוב לח, טו). רַב הוּנָא *קָץ יָדָא.

נפש יהודה ולקחתי בחזקה. בבני עלי כתיב שהיו תוקפין בבשר הזבחים ואומרים אם לא תתן לי אקח בחזקה דהיינו כמרים יד שהיו מגזמים להכות: **וזרוע רמה**. הרגילה לרום על חבירו: **קץ ידא**. מאדם א' שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך כדאמרינן לעיל ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג וגדר לתורה:

וְתִקְנוּ דִּבְקֵי מִיתוֹת (שמדבקין ומקרבין המיתה לפני זמנה. רש"י, שבת לב, א) לְמִי שֶׁרָאוּי לְכַלּוֹתוֹ וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה בְּיָדָם, כְּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק אֵלּוּ הַנִּשְׂרָפִין (פא, ב): מִי שֶׁלָּקָה *וְשָׁנָה, בֵּית דִּין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעוֹרִים עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת. הַהוֹרֵג נְפָשׁוֹת *שֶׁלֹּא בְעֵדִים, מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה לְיַסֵּר הָרְשָׁעִים. וְכָל הָעָם עַל מְקוֹמוֹ יָבוֹא בְּשָׁלוֹם.

נפש יהודה ושנה. שלקה ב' פעמים על שתי עבירות: **שלא בעדים**. שלא ניתן להרגו:

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [ז]

וְיֵשׁ לְךָ דְּבָרִים אַחֵרִים שֶׁנִּתְנוּ בְּיַד כָּל מְקַנֵּא קִנְאַת הַשֵּׁם לְהִנָּקֵם מֵהֶם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה פִּנְחָס, כְּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק אֵלּוּ הַנִּשְׂרָפִין (פא, ב): *הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּסָוֶה *וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם וְהַבּוֹעֵל אֲרָמִית, *קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטוּמְאָה, אֵין אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, אֶלָּא *פִּרְחֵי כְהוּנָה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה וּמְפַצְּחִין אֶת מוֹחוֹ *בְּגִזִירִין. וַאֲמְרִינָן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: בָּעָא מִנַּיהּ רַב כַּהֲנָא מֵרַב: לֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִין *מֵהוּ, *אַנְשֵׁיהּ רַב לְגַמְרֵיהּ. אַקְרֵיהּ לְרַב כַּהֲנָא בְּחֶלְמֵיהּ: 'בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֱשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלִָם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת־ אֵל נֵכָר' (מלאכי ב, יא).

נפש יהודה הגונב את הקסוה. אחד מכלי שרת מלשון קשות הנסך: **והמקלל בקוסם**. המברך את השם בשם כוכבים ומזלות: **קנאין פוגעין בו**. בני אדם כשרים המקנאים קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מכאן אין מיתתו

מסורה לב"ד והל"מ הוא. פוגעין ממיתין כמו לך ופגע בו: **פרחי כהונה**. כהנים שמתחיל שער זקנם לפרוח: **בגזירין**. בקעיות של עצים: **מהו**. מה עונשו: **אנשייה רב לגמריה**. שכח מה שאמר רבו בדבר זה ולא ידע להשיבו:

אָתָא, אֲמַר לֵיהּ: אַקָּרְיוֹן הָכֵי, אִדְכְּרֵיהּ רַב לִגְמָרֵיהּ, 'בָּגְדָה יְהוּדָה' זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר. 'בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה" (ירמיה ג, כ); 'וְתוֹעֵבָה נֶעֱשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָיִם', זֶה מִשְׁכַּב זְכוּר וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא' (ויקרא יח, כב); כִּי חִלֵּל יְהוּדָה (את) קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהֵב', זוֹ *זוֹנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ [מִבְּנֵי] יִשְׂרָאֵל' (דברים כג, יח); 'וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר', זֶה הַבָּא עַל (ארמית) [הַגּוֹיָה], וּכְתִיב בַּתֶּרְיהּ: 'יַכְרֵת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַה' צְבָאוֹת' (מלאכי ב, יב). אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, לֹא יִהְיֶה לוֹ עֵר בַּחֲכָמִים וְעוֹנֶה בַּתַּלְמִידִים, אִם כֹּהֵן הוּא, לֹא יִהְיֶה לוֹ בֵּן מַגִּישׁ מִנְחָה לַה' צְבָאוֹת. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: כָּל הַבָּא עַל (ארמית) [הַגּוֹיָה] כְּאִלּוּ נִתְחַתֵּן בַּעֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב 'וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר' (שם שם יא). וְכִי יֵשׁ בַּת לְאֵל נֵכָר, אֶלָּא זֶה הַבָּא עַל (ארמית) [הַגּוֹיָה].

נפש יהודה זונה. מופקרת ואפילו ישראלית:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ: כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: בֵּית דִּינוֹ שֶׁל חַשְׁמוֹנָאִי גָּזְרוּ, הַבָּא עַל (ארמית) [הַגּוֹיָה] *חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם נשג"א (נידה, שפחה, גויה, אשת איש). כִּי אָתָא רָבִין אָמַר: מִשּׁוּם נשג"ז (נידה, שפחה, גויה, זונה), אֲבָל אֵישׁוּת לֵית לָהוּ. וְאִידָךְ, נְשַׂיְהוּ לָא מַפְקְרֵי.

נפש יהודה חייב עליה. כלומר נענש עליה משום כל אלו:

אָמַר רַב חִסְדָּא: *הַבָּא לְמָלֵךְ (פירוש: קנאי הבא לשאול), אֵין מוֹרִין לוֹ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא, *שֶׁאִם פֵּרַשׁ זִמְרִי וַהֲרָגוֹ פִּנְחָס, נֶהֱרָג עָלָיו. נֶהְפַּךְ זִמְרִי וַהֲרָגוֹ לְפִנְחָס, אֵין נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁהֲרֵי רוֹדֵף הוּא. 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ' (במדבר כה, ה). הֲלַךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֵצֶל זִמְרִי, אָמַר לוֹ: הֵן דִּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאַתָּה יוֹשֵׁב וְשׁוֹתֵק. מֶה עָשָׂה, עָמַד וְקִבֵּץ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל וְהָלַךְ אֵצֶל כָּזְבִי, אָמַר לָהּ: הִשָּׁמְעִי לִי. אָמְרָה לוֹ: בַּת מֶלֶךְ אֲנִי וְכָךְ צִוּוּ עָלַי אָבִי: לֹא תִשָּׁמְעִי אֶלָּא לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם (פירוש: והוא משה). אָמַר לָהּ: אַף אֲנִי נְשׂוּיָא שֵׁבֶט אֲנִי וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁאֲנִי שֵׁנִי לַבֶּטֶן וְהוּא שְׁלִישִׁי לַבֶּטֶן. תְּפָשָׂהּ בִּבְלוֹרִיתָהּ (פירוש: ציצת ראשה) וְהֵבִיאָהּ לִפְנֵי מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: בֶּן עַמְרָם, זוֹ מֻתֶּרֶת אוֹ אֲסוּרָה? וְאִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ *מִי הִתִּירָהּ לָךְ. *נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ. גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה. וְהֵינוּ דִּכְתִיב: 'וְהַמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן' (שם שם, ו-ז). מָה רָאָה? אָמַר רַב: רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה. אָמַר לֵיהּ: אַחִי אָבִי אַבָּא, לֹא כָךְ לִמַּדְתַּנִי בִּרְדְתְּךָ מֵהַר סִינַי: הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. אָמַר לֵיהּ: קָרְינָא

דְּאִיגַּרְתָּא אִיהוּ לְיֵהֱוֵי פַּרְוָנָקָא (פירוש: שליח). וּשְׁמוּאֵל אָמַר: *רָאָה שֶׁאֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה" (משלי כא, ל), כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם *אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: רָאָה מַלְאַךְ הַמָּוֶת 'שֶׁבָּא וְהִשְׁחִית בָּעָם'.

נפש יהודה הבא לימלך. קנאי הבא לימלך בב"ד בשעת מעשה אם יפגע בו אין מורין לו שלא נאמר אלא למקנא מעצמו ואינו נמלך: **שאם פירש זמרי**. מן האשה והרגו פינחס אח"כ נהרג עליו שלא נאמרה הלכה אלא בשעת מעשה: **מי התירה לך**. ומשה קודם מתן תורה נשאה וכשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם וגרים רבים של ערב רב: **נתעלמה הלכה**. ממנו שנאמרה לו בסיני הבועל ארמית וכו': **ראה שאין חכמה**. כלומר נזכר פסוק אין חכמה וגו': **אין חולקין כבוד לרב**. לפיכך הורה פינחס הלכה בפני רבו ולא המתין ליטול רשות ממשה שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את הכותיות:

'וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֲדָה' וגו' (במדבר כה, ז), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִכָּאן שֶׁאֵין נִכְנָסִין בִּכְלֵי זַיִן לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. שָׁלַף שִׁנְּנָה וְהִנִּיחָה בְּאֻנְקְלִי שֶׁלּוֹ (פירוש: במלבושו) וְהָיָה *נִשְׁעָן וְהוֹלֵךְ עַל מַקְלוֹ וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֵצֶל שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אָמַר: *הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי גָּדוֹל מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן (כלומר, למה לא נעשה כן גם אנו), אָמְרוּ: הַנִּיחוּ לוֹ, אַף הוּא לַעֲשׂוֹת *צָרְכוֹ נִכְנַס, *הִתְּירוּ פְּרוּשִׁין אֶת הַדָּבָר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה נְסִים נַעֲשׂוּ לוֹ לְפִנְחָס: אֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ לְזִמְרִי לִפְרֹשׁ וְלֹא פֵּרַשׁ וְאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ *לְדַבֵּר וְלֹא דִּבֵּר וְאֶחָד *שֶׁכְּבָר בְּזַכְרוּתוֹ שֶׁל אִישׁ וּבְנַקְבוּתָהּ שֶׁל אִשָּׁה וְאֶחָד *שֶׁלֹּא נִשְׁמְטוּ מִן הָרֹמַח וְאֶחָד שֶׁבָּא מַלְאָךְ *וְהִגְבִּיהַּ אֶת הַמַּשְׁקוֹף וְאֶחָד שֶׁבָּא מַלְאָךְ *וְהִשְׁחִית בָּעָם. בָּא וַחֲבָטָן לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵלֶּה יִפְּלוּ כ"ד אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. וְהֵיכִן דִּכְתִיב: 'וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס *וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה' (תהלים קו, ל).

נפש יהודה נשען והולך על מקלו. העץ לבדו בלי הברזל שלא יהיו מכירין בו בני שבטו שלהרוג הוא בא: **היכן מצינו**. כלומר אתם מפקירים עצמכם אחר בנות מואב אני למה לא אעשה כמותכם וכי שבט לוי גדול משמעון שיהא פרוש וטהור יותר מכולן כיון ששמעו כן אמרו הניחו לו ליכנס בקובה שאף הוא רוצה כמותנו: **צרכיו**. תשמיש: **התירו פרושין את הדבר**. ודאי מותר לעשות כן שהרי פינחס עשה כמותנו כך אמרו העומדים שם שראו שנכנס: **לדבר**. לצעוק לאנשי שבטו שיסייעו: **שכיון בזכרותו וכו'**. וראו אותן דבוקים זה בזה וידעו שניתן רשות לקנאי לפגוע בו ולא יאמרו הנאה היה בלבו עליו: **שלא נשמטו מן הרומח**. לפרוש זה מזה עד שראו ישראל שהרגו בדין: **והגביה**

את המשקוף. והוציאן עד שהם נדבקים ולא הוצרך להשפיל הרומח וישמטו: **והשחית בעם**. והוטרדו בני שבטו במגפה ולא הרגו לפינחס: **פלילות**. ריב:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: 'וַיִּתְפַּלֵּל' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'וַיְפַלֵּל', מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה פְּלִילוֹת עִם קוֹנוֹ. וּבִקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְדוֹחֲפוֹ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַנִּיחוּ לוֹ, קַנַּאי *בֶּן קַנַּאי הוּא, מֵשִׁיב חֲמָה *בֶּן מֵשִׁיב חֲמָה הוּא. הִתְחִילוּ שְׁבָטִים מְבַזִּים אוֹתוֹ: רְאֵיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה שֶׁפִּטֵּם *אֲבִי אִמּוֹ עֶגְלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה וְהָרַג נָשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל. בָּא הַכָּתוּב וְיִחֲסוֹ: 'פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן' וגו' (במדבר כה, יא). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ הַקְדֵּם לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם' (שם שם, יב). *וּרְאוּיָה כַּפָּרָה זוֹ שֶׁתְּהֵא מְכַפֶּרֶת וְהוֹלֶכֶת.

נפש יהודה בן קנאי. משבט לוי שקנא במעשה דינה: **בן משיב חמה**. אהרן במעשה דקרח דכתיב כי יצא הקצף וכתיב ויתן את הקטורת: **אבי אמו**. יתרו: **וראויה כפרה**. זו שעשה פינחס שתהא מכפרת לעולם דכתיב ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר דכפרה זו לעולם עומדת לזכרון טוב לישראל:

פֶּרֶק שְׁבִיעִי [ח]

וְיֵשׁ לְךָ בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּתְפַּשִּׂים *וְנֶעֱנָשִׁים בַּעֲוֹן אַחֵרִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (כ, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִפְּנֵי מָה *נֶעֱנָשׁ אַבְנֵר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ *לְמִחוֹת בְּשָׁאוּל וְלֹא מִחָה. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְהֵמָה יוֹצְאָה (נד, ב): אִתְמַר: כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לְמִחוֹת בְּאַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְאֵינוֹ מוֹחֶה, נִתְפָּשׂ עַל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ; בְּאַנְשֵׁי עִירוֹ וְאֵינוֹ מוֹחֶה, נִתְפָּשׂ עַל אַנְשֵׁי עִירוֹ; *בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְאֵינוֹ מוֹחֶה, נִתְפָּשׂ עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. אָמַר רַב פַּפָּא: וְהַנֵּי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא מִתְפְּשֵׁי אֲכוּלֵי עָלְמָא. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: 'ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו ' (ישעיה ג, יד), אִם שָׂרִים חָטְאוּ, *זְקֵנִים מַה חָטְאוּ, אֶלָּא אֵימָא: זְקֵנִים שֶׁלֹּא מִחוּ בַּשָּׂרִים.

נפש יהודה ונענשים בעון אחרים. כשיש בידם למחות ואינם מוחים כדמפרש ואזיל: **נענש אבנר**. שנהרג: **למחות בשאול**. בהריגת נוב עיר הכהנים: **בכל העולם**. אכל ישראל כגון המלך ונשיא שאפשר להם למחות שיראין מפניהם ומקיימין דבריהם: **זקנים**. סנהדרין:

רַב יְהוּדָה הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל, אָתַת הַהִיא אִתְּתָא וְקָא צָוְחָא קַמֵּיהּ וְלָא מַשְׁגַּח בָּהּ. אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מַר 'אִטֵּם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת דָּל גַּם הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה' (משלי כא, יג). אָמַר לֵיהּ: שִׁינְנָא, רֵישָׁךְ בְּקָרִירֵי וְרֵישָׁא דְּרֵישָׁךְ בַּחַמִּימֵי (רצונו לומר, אני שאני רבך אינו נכוה, אבל מר עוקבא, שהוא ראש לי ולך ואב בית דין יכוה בחמין), הָא יָתִיב מַר עוּקְבָא אַב בֵּית דִּין,

דִּכְתִיב: "בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָּזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק' וגו' (ירמיה כא, יב). אֲמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי סִימוֹן: לוֹכְחִינְהוּ מַר לְהַנֵּי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא. אֲמַר לֵיהּ: לָא מְקַבְּלֵי מִינָּאי. אֲמַר לֵיהּ: אַף עַל גַּב דְּלָא מְקַבְּלֵי מִינָּךְ, לוֹכְחִינְהוּ מַר, דַּאֲמַר רַב אָחָא בַּר חֲנִינָא: מֵעוֹלָם לֹא יָצְאָה מִדָּה טוֹבָה מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְחָזַר בָּהּ לְרָעָה חוּץ מִדָּבָר זֶה (מפני עונש שלא הוכיחו חזר בו), דִּכְתִיב: 'וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְהִתְוִיתָ תָּו עַל־מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ' (יחזקאל ט, ד).

נפש יהודה בית דוד וגו'. לא ענש אלא למי שבידו לשפוט:

אֲמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל: לֵךְ וּכְתֹב עַל מִצְחָן שֶׁל צַדִּיקִים תָּו שֶׁל דְּיוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ בָהֶן מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. וְעַל מִצְחָם שֶׁל רְשָׁעִים תָּו שֶׁל דָּם, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ בָּהֶם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ. אָמַר לָהּ: הַלָּלוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים וְהַלָּלוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. אָמְרָה לוֹ: הָיְתָה יָדָם לִמְחוֹת וְלֹא מָחוּ. אָמַר לָהּ: גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי, שֶׁאִם מָחוּ בָהֶם לֹא קִבְּלוּ מֵהֶם. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם לְפָנֶיךָ גָּלוּי, לִפְנֵיהֶם מִי גָּלוּי, הָיְנוּ דִּכְתִיב: 'זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלָיו הַתָּו אַל תִּגָּשׁוּ *וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת' (שם שם, ו).

נפש יהודה ממקודשי. שהודה לקטרוג מדת הדין וחזר בו מן הטוב:

תָּנֵי רַב יוֹסֵף: אַל תִּקְרֵי מִמְּקֻדָּשַׁי אֶלָּא מִמְּקֻדָּשַׁי, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּימוּ אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מֵאָלֶף וְעַד תָּו. וּמֵיד 'וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר מָפְנֶה צָפוֹנָה וְאִישׁ כְּלִי מַפָּצוֹ בְּיָדָם וְאִישׁ־אֶחָד בְּתוֹכָם לָבֻשׁ בַּדִּים וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל *מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת' (שם שם, ב). מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת מִי הָוֶה, אֶלָּא אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַתְחִילוּ *מִמָּקוֹם שֶׁאוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנַי. מַאי נִיהוּ 'שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים' - קֶצֶף, אַף, חֵמָה, מַשְׁחִית, מְשַׁבֵּר, מְכַלֶּה. וּמַאי שְׁנָא תָּו מִכָּל הָאוֹתִיּוֹת, אָמַר רַב: תָּו תְּחַיֶּה (הצדיקים), תָּו תָּמִית (הרשעים). וּשְׁמוּאֵל אָמַר: תַּמָּה זְכוּת אָבוֹת. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: תָּחוֹן זְכוּת אָבוֹת. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: תָּו סוֹף *חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּאֲמַר רַבִּי חֲנִינָא: חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱמֶת. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּימוּ אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מֵאָלֶף וְעַד תָּו.

נפש יהודה מזבח הנחושת מי הוה. בימי יחזקאל והלא שלמה גנזו ועשה מזבח אבנים של ל"ב אמה דכתיב כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל כאדם האומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה: **ממקום שאומרים שירה**. מן הלוים שאומרים שיר

בכלי נחושת: **חותמו של הקב"ה אמת**. אמצעית לאותיות וראשון ואחרון על שם אני ראשון ואני אחרון ואני הוא:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי הָתָם (נד, ב), וּבְסוֹף פֶּרֶק יוֹם טוֹב (ביצה כג, א): פָּרָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה יוֹצֵאת *בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ שֶׁלֹּא כִרְצוֹן חֲכָמִים. וַחֲדָא פָּרָה הֲוָיָא לֵיהּ? וְהָאָמַר רַב, תְּרֵיסָר אַלְפֵי עֶגְלֵי הֲוָה מְעַשֵּׂר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מֵעֲדָרֵיהּ בְּכָל שַׁתָּא? תְּאַנָּא: לֹא שֶׁלּוֹ הָיְתָה, אֶלָּא שֶׁל שְׁכֶנְתּוֹ הָיְתָה וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא מִחָה בָּהּ, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ.

נפש יהודה ברצועה שבין קרניה. בשבת לנוי או לשמירה ואסור משום משא:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ד, א): דָּרַשׁ רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: מַאי דִּכְתִיב: 'חֲלִלָה־לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע' (בראשית יח, כה)? אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חוּלִין הוּא לְךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה. וְלָא, וְהָכְתִיב: 'וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע' (יחזקאל כא, ח)? בְּצַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר; אֲבָל בְּצַדִּיק גָּמוּר לָא. וְהָכְתִיב: 'וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלוּ' (שם ט, ו). וְתָאנֵי רַב יוֹסֵף: אַל תִּקְרֵי מִמִּקְדָּשִׁי אֶלָּא מִמְּקֻדָּשַׁי, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּימוּ אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מֵאָלֶף וְעַד תָּו? הָתָם נַמֵּי, כֵּיוָן שֶׁהָיָה בְּיָדָם לִמְחוֹת וְלֹא מִחוּ, הֲווּ לְהוּ צַדִּיקִים שֶׁאֵינָם גְּמוּרִים. וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק הַיִּשְׁן (כט, א): אֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁנִּכְסֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים נִמְסָרִים לַמַּלְכוּת, עַל שֶׁהִסְפִּיקוּ בְּיָדָם לִמְחוֹת וְלֹא מִחוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק רְבִיעִי (סימן ה).

וַאֲפִילּוּ מִי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לִמְחוֹת חַיָּב לְהוֹכִיחַ לַחֲבֵרוֹ אִם רוֹאֶה בּוֹ דָּבָר מְגֻנֶּה, כִּדְגַרְסִינַן בַּעֲרָכִין, פֶּרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (טז, ב) תָּנוּ רַבָּנָן: 'לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ' (ויקרא יט, יז), יָכוֹל *לֹא יִסְרְטֶנּוּ וְלֹא יַכֶּנּוּ וְלֹא יְקַלְלֶנּוּ; תַּלְמוּד לוֹמַר: 'בִּלְבָבֶךָ', בְּשׂוֹנְאָה שֶׁבַּלֵּב הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מִנַּיִן לָרוֹאֶה בַּחֲבֵרוֹ דָּבָר מְגֻנֶּה שֶׁחַיָּב לְהוֹכִיחוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר: 'הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ' (שם שם), הוֹכִיחוֹ וְלֹא קִבֵּל, מִנַּיִן שֶׁיַּחְזֹר וְיוֹכִיחֶנּוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: 'תּוֹכִיחַ' מִכָּל מָקוֹם. יָכוֹל אֲפִילּוּ *פָּנָיו מְשֻׁתָּנִים, תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא' (שם שם).

נפש יהודה לא יסרטנו. על דבר תוכחה: **פניו משתנים**. שיוכיחנו ברבים להלבין פנים ת"ל ולא תשא וגו' שלא ילבין פניו ברבים:

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: תָּמֵהַּ אֲנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה שֶׁיּוֹכֵל לְהוֹכִיחַ, אֵלּוּ אָמַר לוֹ: טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ, אוֹמֵר לוֹ: *טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: תָּמֵהַּ אֲנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה *שֶׁיּוֹדֵעַ לְהוֹכִיחַ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: תָּמֵהַּ אֲנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה שֶׁמְּקַבֵּל תּוֹכֵחוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהַרְבֵּה פְּעָמִים לָקָה עֲקִיבָא עַל יָדִי, שֶׁהָיִיתִי *קוֹבֵל עָלָיו לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוֹסִיף בִּי אַהֲבָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: 'הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ' (משלי ט, ח).

נפש יהודה טול קורה. כלומר שאם יש אדם שמוכיח חבירו לומר לו הנח עבירה קטנה שיש בידך יכול להשיבו עבירה גדולה יש בידך כלומר שכולם רשעים: **שיודע להוכיח**. שלא ישא עליו חטא על ליבון פנים: **קובל עליו**. כשהייתי רואה בו דבר גנאי: וְתַלְמִיד חָכָם אַל יַנִּיחַ מִלְּהוֹכִיחַ לִבְנֵי עִירוֹ שֶׁמָּא יִשְׁנְאוּהוּ, שֶׁטּוֹבָה הִיא שִׂנְאָה בְּתוֹכֶחָה מֵאַהֲבָה בְּלִי תּוֹכֶחָה, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּתְרָא דִּכְתוּבוֹת (קה, ב): אָמַר אַבַּיֵי: הַאי צוֹרְבָא מֵרַבָּנָן דְּרַחְמִין לֵיהּ בְּנֵי מָאתַיִּהּ, לָא מִשּׁוּם דְּמַעֲלֵי, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלָא מוֹכַח לְהוּ בְּמִילֵי דִּשְׁמַיָּא, עַל כֵּן יִרְא אֱלֹהִים לֹא יִמְנַע מִלְּהוֹכִיחָם מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂנְאוּהוּ, כִּי יוֹתֵר טוֹב הוּא לוֹ לִהְיוֹת אָהוּב הַשֵּׁם מִלִּהְיוֹת אָהוּב הָרְשָׁעִים, אֲבָל הוּא חַיָּב לִשְׁנוֹא אֶת שׂוֹנְאֵי הַשֵּׁם, כְּדִכְתִיב: 'הֲלוֹא־מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא' וגו' (תהלים קלט, כא).

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּיִרְאַת הָעֹנֶשׁ שֶׁבָּעוֹלָם הַבָּא.
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [ט]

גָּדֵל עֹנֶשׁ הָרְשָׁעִים גְּמוּרִים לְאַחַר מִיתָה אֵין לוֹ קֵץ וְתִכְלָה, שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם בְּחֶשְׁבּוֹן *כָּל מַחְשְׁבוֹתָם וּמַעֲשֵׂיהֶם וְנִדּוֹנִין עָלָיו. כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, ב): תַּנְיָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁלֹשׁ כִּתּוֹת הֵן *לְיוֹם הַדִּין: אַחַת שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים וְאַחַת שֶׁל *רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְאַחַת שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, נִכְתָּבִים וְנֶחְתָּמִים לְאַלְתַּר לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִים וְנֶחְתָּמִים לְאַלְתַּר לְגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ' (דניאל יב, ב), בֵּינוֹנִיִּים (שעונותיהם וזכיותיהם שקולים זה כנגד זה), יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם *וּמִצַּפְצְפִים וְעוֹלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִישִׁית בָּאֵשׁ וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר ה' אֱלֹהָי' (זכריה יג, ט). וַעֲלֵיהֶם אָמְרָה חַנָּה: 'ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל' (שמואל־א ב, ו). וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים" 'רַב חֶסֶד', *מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד. וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד: 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וגו' (תהלים קטז, א־ב). וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ: 'דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ'.

נפש יהודה כל מחשבותם ומעשיהם. שהמחשבה שהביאה לידי מעשה הקב"ה מצרפה למעשה ונדונין על שניהם: **ליום הדין**. כשיחיו המתים ואע"פ שכבר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכהו לחיי העוה"ב שהוא קיים לעולם ויש שכבר סבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו: **רשעים גמורים**. רובם עונות: **ומצפצפים**. צועקים ובוכים מתוך יסורים שעה אחת ועולים: **מטה כלפי חסד**. הואיל ומחצה על מחצה הן מטה את ההכרע לצד הזכות ואינם יורדין לגיהנם:

אֲבָל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל *בְּגוּפָם וְכֵן פּוֹשְׁעֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם בְּגוּפָם יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְנִדּוֹנִין בּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ גּוּפָן כָּלֶה וְנִשְׁמָתָן נִשְׂרֶפֶת וְרוּחַ מְפַזַּרְתָּן וְנַעֲשִׂים אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵי הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם' (מלאכי ג, כא). אֲבָל *הַמִּינִים "וְהַמּוֹסְרִים וְהַמְשֻׁמָּדִים *וְהָאֶפִּיקוֹרְסִים *וְשֶׁכָּפְרוּ בַּתּוֹרָה וְשֶׁכָּפְרוּ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים וְשֶׁפָּרְשׁוּ *מִדַּרְכֵי צִבּוּר *וְשָׁנְתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וְשֶׁחָטְאוּ וְשֶׁהֶחֱטִיאוּ אֶת הָרַבִּים, כְּגוֹן יָרְבְעָם בֶּן נְבָט וַחֲבֵרָיו, יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְנִדּוֹנִין בָּהּ לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי' וגו' (ישעיה סו, כד), גֵּיהִנֹּם כָּלָה וְהֵם אֵינָם כָּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצוּרָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל' (תהלים מט, טז). וְכָל כָּךְ לָמָּה, לְפִי *שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּזְּבוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'מִזְבֵּל לוֹ' (שם שם). וְאֵין זְבוּל אֶלָּא בֵּית־ הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֶל לָךְ' (מלכים־א ח, יג). וַעֲלֵיהֶם אָמְרָה חַנָּה: 'ה' יֵחַתּוּ מְרִיבָו' (שמואל־א ב, י). אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אָבִין: וּפְנֵיהֶם דּוֹמִין *כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה. וַאֲמַר רָבָא: וְאֵינְהוּ מְשַׁפִּירֵי שַׁפִּירֵי *בְּנֵי מְחוֹזָא *וּמִיקְרוּ בְּנֵי גֵיהִנֹּם.

נפש יהודה בגופם. לקמיה מפרש: **ועסותם**. לשון מיעוך כמו ושם עשו דדי בתוליהן שהצדיקים ידרכו על הרשעים ברגליהם כי יהיו אפר תחת וגו': **המינים**. התלמידים אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה: **והמוסרים**. מלשינים בדברי שקרים: **אפיקורס**. מבזה ת"ח: **ושכפרו בתורה**. האומרים אין תורה מן השמים: **מדרכי צבור**. מדרכי ישראל: **ושנתנו חתיתם**. לקמן מפרש: **וצורם**. כמו וצורתם: **שפשטו ידיהם בזבול**. שהחריבו בהמ"ק בעונם: **כשולי קדרה**. פניהם הושחרו ע"י האש של גיהנם כשולי קדרה: **בני מחוזא**. מעונגים ושמנים היו: **ומיקרו בני גיהנם**. כך יקראו להם:

אָמַר מַר: וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים: 'וְרַב חֶסֶד', מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְהָכְתִיב: 'וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִישִׁית בָּאֵשׁ' (זכריה יג, ט), הָתָם בְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן. פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן - *וְהָא אֲמֶרֶת לֵית לְהוּ תַּקָּנְתָא? הָתָם בְּרֶבַע עָוונוֹת, הָכָא בְּמֶחֱצָה עָוונוֹת וּמֶחֱצָה זְכִיּוֹת. וְהָכִי קָאָמַר: אִי הֲוַאי מֶחְצָה עָוונוֹת וְאִית בְּהוּ עָוון פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן, לָא סָגְיָא בְּלָאו 'וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִישִׁית בָּאֵשׁ'. וְאִי לָאו - וְרַב חֶסֶד מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד. וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד: 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי' וגו' (תהלים קטז, א). דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה". אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵימָתַי אֲנִי אֲהוּבָה לְפָנֶיךָ, בִּזְמַן שֶׁתִּשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי. 'דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ' (שם שם, ו), אַף עַל פִּי *שֶׁדַּלָּה אֲנִי מִן הַמִּצְווֹת, *לִי נָאֶה לְהוֹשִׁיעַ.

נפש יהודה והא אמרת לית להו תקנתא. דנעשין אפר והכא כתיב וצרפתים כצרוף את הכסף שימרקו יסורין את עונם: **שדלה אני מן המצות**. כגון בינונים שאין זכיותיהם מכריעים לתלות להם בזכותם: **לי נאה להושיע**. להטות כלפי חסד:

פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן מַאי נִינְהוּ, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: קַרְקַפְתָּא *דְּלָא מַנְחָא תְּפִלִּי, פּוֹשְׁעֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם בְּגוּפָן מַאי נִינְהוּ, אָמַר רַב: עוֹבְרֵי *עֲבֵרָה (פירוש: עריות). וְשָׁנְתָנוּ חִתִּיתָם בָּאָרֶץ הַחַיִּים מַאי נִינְהוּ, אָמַר רַב חִסְדָּא: זֶה פַּרְנָס הַמֵּטִיל *אֵימָה יְתֵירָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, דַּאֲמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל פַּרְנָס הַמֵּטִיל אֵימָה יְתֵירָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵינוֹ רוֹאֶה בֵּן תַּלְמִיד חָכָם לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לָכֵן יִרְאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב' (איוב לז, כד).

נפש יהודה דלא מנחא תפילי. שלא הניח תפילין בשביל שהמצוה בזויה עליו שמגונות עליו רצועות של תפילין שבראשו: **עבירה**. עריות שבן נח מוזהר עליו: **אימה יתירה**. דודאי יש לפרנס להטיל אימה אבל אימה יתירה קאמר היא ודאי שלא לשם שמים:

וְהָרְשָׁעִים בְּיוֹם הַדִּין הֵם מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵירוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּין (יט, א): אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, אָדָם נִתְחַיֵּב הֲרִיגָה לַמַּלְכוּת, מְטִילִין *חֲכָה לְתוֹךְ פִּיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יְקַלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן. אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹתֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְךְ דֳמִיָּה' (תהלים סה, ב). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּשַׁבֵּחַ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תְּהִלָּה' (שם, שם). וְלֹא עוֹד אֶלָּא *שֶׁדּוֹמֶה כְּמִי שֶׁהִקְרִיב קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם, שם): "וּלְךְ יְשֻׁלַּם נֶדֶר' (פירוש: ['דמיה'], ענין תוחלת, כלומר: לך מיחלת [התהלה] שתאמר (משמך) [לך] בציון ['ולך ישלם נדר'], רצונו לומר, באותו הזמן ישלמו נדרי הזבחים שנדרו בגלות) וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי שְׁמְעוֹן: מַאי דִּכְתִיב (שם פד, ז): 'עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ' וגו' (אם נאמר המזמור על דוד, כשהיה גולה בארץ פלשתים ואמר: 'עוברי בעמק הבכא, יהיה 'בכא' מן נבכי ים, והוא לשון מבוע, ואם יהיה על עולי הרגל, נאמר על אילנות שהם נקראין בכאים)? 'עוֹבְרֵי' אֵלּוּ שֶׁעוֹבְרִין רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'בְּעֵמֶק' שֶׁמַּעֲמִיקִין לוֹ גֵּיהִנֹּם, 'הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ', שֶׁבּוֹכִין וּמוֹרִידִין דְּמָעוֹת *כְּמַעְיָן שֶׁל שִׁיתִּין, 'גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה' (שם, שם), שֶׁמַּצְדִּיקִין עֲלֵיהֶן אֶת הַדִּין וְאוֹמְרִים לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יָפֶה דַּנְתָּ, יָפֶה זִכִּיתָ, יָפֶה חִיַּבְתָּ, יָפֶה תִּקַּנְתָּ גַּן עֵדֶן לַצַּדִּיקִים וְגֵיהִנֹּם לָרְשָׁעִים.

נפש יהודה חכה. עץ שפותח פיו שלא יוכל לדבר: **לך דמיה**. הכל שותקין לנגדך: **שדומה כמי וכו'**. נוחין לו יסורין ומקבלן באהבה: **ולך ישולם נדר**. אותה דומיה שהוא

דומה ביסורין דומה לו כשילום נדר: **כמעין של שיתין**. נקב שבבנין המזבח שנסוך היין של ספלים יורד לתוכו כל השנה כדאיתא במסכת סוכה:

אֵינִי, וְהָא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: רְשָׁעִים אֲפִילּוּ בְּפִתְחָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם אֵינָן חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים *הַפּוֹשְׁעִים בִּי' (ישעיה סו, כד), 'שֶׁפָּשְׁעוּ בִי' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'הַפּוֹשְׁעִים בִּי', שֶׁהֵם פּוֹשְׁעִין וְהוֹלְכִים לְעוֹלָם, לָא קָשְׁיָא, כָּאן בְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, כָּאן בְּפוֹשְׁעֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם. וְאָמְרִינָן עֲלָהּ, וַאֲמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר: שְׁלֹשָׁה פְּתָחִים יֵשׁ לַגֵּיהִנֹּם: אֶחָד בַּיָּם וְאֶחָד בַּמִּדְבָּר וְאֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם. בַּיָּם דִּכְתִיב: 'מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי' (יונה ב, ג); בַּמִּדְבָּר דִּכְתִיב: 'וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה' (במדבר טז, לג); בִּירוּשָׁלַיִם דִּכְתִיב: 'נְאֻם־ה' אֲשֶׁר־אוֹר לוֹ בְּצִיּוֹן' זוֹ גֵּיהִנֹּם, 'וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלָיִם' (ישעיה לא, ט), זוֹ פִּתְחָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וְתוּ לֵיכָּא, וְהָא אִיכָּא, דְּאָמַר ר' סִימוֹן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שְׁתֵּי תְּמָרוֹת יֵשׁ בְּגֵיא בֶּן הִינוֹם וְעוֹלֶה עָשָׁן מִבֵּינֵיהֶם. וְזֶהוּ שִׁשָּׁנִינוּ: *צִינֵי הַר בַּרְזֶל *כְּשֵׁרוֹת וְזֶהוּ יֵשׁ לָהּ לְגֵיהִנֹּם וְאֵלּוּ הֵן: שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן, בְּאֵר שַׁחַת, בּוֹר שָׁאוֹן, *טִיט הַיָּוֵן, צַלְמָוֶת, אֶרֶץ תַּחְתִּית. שְׁאוֹל, דִּכְתִיב: 'מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי' (יונה ב, ג); אֲבַדּוֹן, דִּכְתִיב: 'הַיִסָּפֵר בַּקֶּבֶר חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ בָּאֲבַדּוֹן' (תהלים פח, יב); בְּאֵר *שַׁחַת, דִּכְתִיב: 'וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת' (שם נה, כד); בּוֹר שָׁאוֹן וְטִיט הַיָּוֵן דִּכְתִיב: 'וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן' (שם מ, ג); צַלְמָוֶת, דִּכְתִיב: 'אֶרֶץ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת' (איוב י, כא); אֶרֶץ תַּחְתִּית גְּמָרָא. וְהָא אִיכָּא גֵּיהִנֹּם, גֵּיא שֶׁעֲמוּקָה כְּגֵיהִנֹּם, שֶׁכָּל הַיּוֹרֵד בָּהּ יוֹרֵד *עַל עִסְקֵי חִנָּם. וְהָא אִיכָּא תָּפְתֶּה, דִּכְתִיב: 'כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה' (ישעיה ל, לג), הַהוּא שֶׁכָּל הַמִּתְפַּתֶּה בְּיֵצֶר נוֹפֵל שָׁם.

נפש יהודה הפושעים. עדיין אפילו בשעת תועלתם ואשם: **ציני**. דקלים: **כשרות**. ללולב: **טיט היון**. שהוא רפש לטבוע בו וסתם טיט הראוי לבנין: **שחת**. ובאר שחת, חדא מילתא היא: **על עסקי חנם**. ערירות כדאמרינן פרק יוה"כ אשר נאכל במצרים חנם זו ערירות:

וְלָמַדְנוּ גַּם כֵּן עָנְשֵׁי הָרְשָׁע מִמַּעֲשִׂיּוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּאַגָּדוֹת, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין, פֶּרֶק הַנִּזְקִין (נו, ב): אֲנַקְלוֹס בַּר קְלוֹנִימוּס, בַּר אֲחוֹתֵיהּ דְּטִיטוּס, הֲוָה בָּעֵי לְאַגְיוּרֵי, אָזַל אַסְקֵיהּ לְטִיטוּס בַּנְגִידָא (פירוש: אוב), מָאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אָמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. אָמַר לֵיהּ: וּמַהוּ לְאִידְבּוּקֵי בָּהוּ (פירוש: להתגייר)? אָמַר לֵיהּ: מִילֵּיהוּ נְפִישָׁן וְלָא מָצֵית לְקִיּוּמִינְהוּ, זִיל אִגְּרֵי בָּהוּ בְּהַהוּא עָלְמָא וַהֲוֵית רֵישָׁא, דִּכְתִיב: 'הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ' (איכה א, ה), כָּל הַמֵּצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. אָמַר לֵיהּ: דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי? אָמַר לֵיהּ: בְּמַאי דְּפָסַק אַנְפְּשֵׁיהּ, כָּל יוֹמָא מְכַנְּפֵי לֵיהּ לְקִטְמֵיהּ וְדַיְּינֵי לֵיהּ וְקָלוּ לֵיהּ וּמְבַדְּרֵי לְקִטְמֵי אַשֵּׁב יַמֵּי.

אָזַל אַסְקֵיהּ לְבֶלְעָם בִּנְגִידָא, אֲמַר לֵיהּ: מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. וּמַהוּ לְאִידְבּוּקֵי בֵּהּ? אֲמַר לֵיהּ: 'לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־יָמֶיךָ לְעוֹלָם' (דברים כג, ז). אֲמַר לֵיהּ: דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי? אֲמַר לֵיהּ: נִדּוֹן *בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתַחַת. [אָזַל אַסְקֵיהּ לְיֶשׁוּ בִּנְגִידָא, אֲמַר לֵיהּ: מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. אֲמַר לֵיהּ: וּמַהוּ לְאִדְבּוּקֵי בֵּהּ? אֲמַר לֵיהּ: טוֹבָתָם דְּרֹשׁ, רָעָתָם אַל תִּדְרֹשׁ. וְכָל הַנּוֹגֵעַ בָּם כְּנוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ. אֲמַר לֵיהּ: דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי? אֲמַר לֵיהּ: בְּצוֹאָה רוֹתַחַת, שֶׁכָּל הַמַּלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים נִדּוֹן בְּצוֹאָה רוֹתַחַת. תָּא חֲזֵי מַה בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל לִנְבִיאֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם (כ"ה בספרים הבלתי מצונזרים, וכ"ה בגמ' עפ"י חסרונות הש"ס)].

נפש יהודה בשכבת זרע רותחת. מדה כנגד מדה שבעצתו התחיל העם לזנות אל בנות מואב:

וְתוּ גַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: רַבִּי עֲקִיבָא נָפַק לְהַהוּא אַתְרָא, אֲשְׁכְּחֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה דָּרֵי *טוּנָא רַבָּא עַל כַּתְפֵּיהּ *וְלָא הֲוָה מָצֵי לְסָגוּיֵי בֵּיהּ וַהֲוָה צָוַח וּמִתְאַנַּח. אֲמַר לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתָּךְ? אֲמַר לֵיהּ: בְּחַיֶּיךָ *דְּלָא תְּשַׁהְיֶין, דְּדָחֵילְנָא מִמַּלְאֲכֵי *דְּמָחוּ לִי בְּפוּלְסָא דְּנוּרָא וְאָמְרִין לִי: אֲמַאי לָא תֵּיתֵי בִּפְרִיעַ. אֲמַר לֵיהּ: אֵימָא לִי מַה דְּקָא מַנְּחֵת? אֲמַר לֵיהּ: שְׁבָקֵת אִיתְּתָא מַעְבַּרְתָּא.

נפש יהודה טונא רבא. משא גדול: **ולא הוה מצי לסגויי ביה**. לא היה יכול להלוך מפני כובד המשא: **דלא תשהיין**. אל תעכבני שמתיירא אני ממלאכי חבלה: **דמחו לי**. שמכין לי בשבט של אש. מה הנחת, אחריך בעוה"ז מבני ביתך:

אָזַל רַבִּי עֲקִיבָא וְעָאל בְּהַהוּא מְדִינְתָּא. אֲמַר לְהוּ: אִתְתֵּיהּ דִּפְלַנְיָא הֵיכָא, אָמְרוּ לוֹ: יַעֲקֹר זִכְרוֹ דְּהַהוּא שְׁחִיק עַצְמוֹת. [אֲמַר לְהוּ]: אֲמַאי, אָמְרוּ לֵיהּ: דְּהַהוּא לִסְטִים הֲוָה וְאָכִיל אִינְשֵׁי וּמְצַעַר בְּרֵיתָא, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבָּא עַל נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אָזַל לְבֵיתֵיהּ, אַשְׁכַּח אִתְּתֵיהּ מַעְבַּרְתָּא, נָטְרָה עַד דְּיָלְדָא. אָזַל מַהְלֵיהּ, לְכִי גָּדַל אוֹקְמֵיהּ בְּבֵי כְנִישְׁתָּא לְבָרוּכֵי בְּקָהָלָא. לְזַמַן אָזַל רַבִּי עֲקִיבָא לְהַהוּא אַתְרָא, *אִיתְחֲזֵי לֵיהּ, אֲמַר: תְּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁהִנַּחְתָּ אֶת דַּעְתִּי.

נפש יהודה איתחזי ליה. ההוא גברא שמת:

וּמָצִינוּ כָּתוּב זֶה יוֹתֵר בְּאֹרֶךְ בְּמִדְרָשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת נֹחַ: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וּפָגַע בְּפַחָם אֶחָד, שֶׁהָיָה טָעוּן עֵצִים עַל כְּתֵפָיו וְהָיָה מַרְהִיט בְּהֶם כְּסוּס. גָּזַר עָלָיו רַבִּי עֲקִיבָא וְהֶעֱמִידוֹ. אָמַר לוֹ: בְּנִי, מַה לְּךָ בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה כָּזֹאת, אִם עֶבֶד אַתָּה וַאֲדוֹנְךָ נוֹתֵן עָלֶיךָ עוֹל כָּבֵד, אֲנִי אֶפְדֶּךָ מִמֶּנּוּ וְאוֹצִיאֲךָ לַחֲרוּת. וְאִם אַתָּה עָנִי, אֲנִי אַעֲשִׁירְךָ. אָמַר לוֹ: הַנִּיחֵנִי אֲדוֹנִי, שֶׁאֵינִי יָכוֹל לַעֲמֹד. אָמַר לוֹ: מִבְּנֵי אָדָם

אַתָּה אוֹ מִן הַמַּזִּיקִין אַתָּה. אָמַר לוֹ: מֵת אוֹתוֹ הָאִישׁ וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מוֹסְרִין אוֹתוֹ לַחֹטֶב עֵצִים וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ בָּאֵשׁ. אָמַר לוֹ: מֶה הָיְתָה מְלָאכְתְּךָ בְּחַיֶּיךָ? אָמַר לוֹ: גַּבַּאי הַמַּס הָיִיתִי וְהָיִיתִי נוֹשֵׂא פָנִים לָעֲשִׁירִים (והורג) וּמְצַעֵר אֶת הָעֲנִיִּים. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבַּעַלְתִּי נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אָמַר לוֹ: בְּנִי [שֶׁמָּא] שָׁמַעְתָּ מֵאוֹתָם הַמְמוּנִים עָלֶיךָ שֶׁיֵּשׁ לְךָ תִּקָּנָה? אָמַר: אַל תְּעַכְּבֵנִי, שֶׁמָּא יִרְגְּזוּ עָלַי בַּעֲלֵי הַפֻּרְעָנוּת. וּלְאוֹתוֹ הָאִישׁ אֵין לוֹ תִּקָּנָה וְלֹא (שמעתי) כְּלוּם פִּדְיוֹן, אֶלָּא שָׁמַעְתִּי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: אִלּוּ הָיָה לוֹ בֵּן שֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּצִּבּוּר וְהָיָה אוֹמֵר בַּצִּבּוּר 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', הָיוּ מַתִּירִין אוֹתוֹ מִן הַפֻּרְעָנוּת. וּלְאוֹתוֹ הָאִישׁ אֵין לוֹ בֵּן, אֶלָּא שֶׁהִנִּיחַ אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם יָלְדָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה וְאִם זָכָר יָלְדָה, מִי יְלַמְּדֵנוּ תוֹרָה. אָמַר לוֹ: מַה שִׁמְךָ, אָמַר לוֹ: (עֲקִיבָא) [עַרְכְּבָתָה]. וְשֵׁם אִשְׁתְּךָ, אָמַר לוֹ: שׁוּשְׁמִירָה. וְשֵׁם עִירְךָ, אָמַר לוֹ: אַלְדּוּקָא.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִצְטַעֵר עָלָיו רַבִּי עֲקִיבָא וְהָיָה הוֹלֵךְ מֵעִיר לְעִיר, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְעִירוֹ וְשָׁאַל הֵיכָן הוּא בֵּיתוֹ. אָמְרוּ: יִשְׁחֲקוּ עַצְמוֹתָיו בְּגֵיהִנֹּם. שָׁאַל עַל אִשְׁתּוֹ: אָמְרוּ: יִמָּחֶה שְׁמָהּ וְזִכְרָהּ מִן הָעוֹלָם. שָׁאַל עַל בָּנוֹ, אָמְרוּ: הֲרֵי הוּא עָרֵל וַאֲפִילוּ בְּמִצְוֹת מִלָּה לֹא עָסְקוּ בּוֹ. מִיָּד תְּפָסוֹ רַבִּי עֲקִיבָא לִבְנוֹ [וּמָל אוֹתוֹ] וְהוֹשִׁיבוֹ לְפָנָיו לִלְמֹדוֹ תּוֹרָה וְלֹא הָיָה לוֹמֵד, עַד שֶׁיָּשַׁב עָלָיו בְּתַעֲנִית אַרְבָּעִים יוֹם. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: עַל זֶה אַתָּה מִתְעַנֶּה. אָמַר: הֵן. וְקָרָא בְּאֶל"ף בֵּי"ת, עַד שֶׁהוֹלִיכוֹ לְבֵיתוֹ וְלִמְּדוֹ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וּקְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה וְהֶעֱמִידוֹ וְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר וְאָמַר: 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ' [וְעָנוּ אַחֲרָיו: 'בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ] לְעוֹלָם וָעֶד'. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתִּירוּהוּ מִן הַפֻּרְעָנוּת. וּבָא אוֹתוֹ הָאִישׁ בַּחֲלוֹם וְאָמַר לְרַבִּי עֲקִיבָא: תְּנוּחַ דַּעְתְּךָ בְּגַן עֵדֶן שֶׁהִצַּלְתַּנִי מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. מִיָּד פָּתַח רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: 'ה' שִׁמְךָ לְעוֹלָם ה' זִכְרְךָ לְדֹר־ וָדֹר' (תהלים קלה, יג).

וְהַנְּשָׁמָה מִשְׁתַּתֶּפֶת עִם הַגּוּף לְקַבֵּל הָעֹנֶשׁ, כְּדַגַּרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צא, א): אֲמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוּס לְרַבִּי: גּוּף וּנְשָׁמָה יְכוֹלִין לִפְטֹר עַצְמָן מִן הַדִּין. כֵּיצַד, גּוּף אוֹמֵר: נְשָׁמָה חָטְאָה, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנִּי נִשְׁמָה, הֲרֵינִי מוּטָל כְּאֶבֶן שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִין. וּנְשָׁמָה אוֹמֶרֶת: גּוּף חָטָא, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁיָּצָאתִי מִן הַגּוּף, הֲרֵינִי כְּצִפּוֹר *פּוֹרַחַ בָּאֲוִיר. אָמַר לֵיהּ: אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס נָאֶה וְהָיָה בוֹ *בַּכּוּרוֹת נָאוֹת וְהוֹשִׁיב בּוֹ שְׁנֵי שׁוֹמְרִים, אֶחָד חִגֵּר וְאֶחָד סוּמָא. אָמַר לוֹ חִגֵּר לַסּוּמָא: בַּכּוּרוֹת נָאוֹת אֲנִי רוֹאֶה בַּפַּרְדֵּס, בּוֹא וְהַרְכִּיבֵנִי עָלֶיךָ וְנָבִיא וְנֹאכַל אֲנִי וְאַתָּה. אָמַר לוֹ סוּמָא: וְכִי רוֹאֶה אֲנִי? הִתְחִיל חִגֵּר מְטַפֵּחַ (פירוש: הכה בכף) לְיָמִין וּשְׂמֹאל, עַד שֶׁבָּא אֶצְלוֹ הַסּוּמָא. רָכְבוּ זֶה עַל זֶה וְהֵבִיאוּ וְאָכְלוּ. לְיָמִים בָּא בַּעַל הַפַּרְדֵּס וְאָמַר: בַּכּוּרוֹת נָאוֹת שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ הַפַּרְדֵּס מִי לְקָחָן. אָמַר לוֹ חִגֵּר: וְכִי עָלַי יֵשׁ לְךָ דַּעַת וְכִי רַגְלַיִם יֵשׁ לִי. אָמַר לוֹ סוּמָא: וְכִי עָלַי יֵשׁ לְךָ

דַּעַת וְכִי עֵינַיִם יֵשׁ לִי. מָה עָשָׂה, הִרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה וְדָנָן. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נוֹתֵן נְשָׁמָה בַּגּוּף וְדָן אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל' (שם נ, ד), זוֹ נְשָׁמָה. 'וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ' (שם, שם), זֶה הַגּוּף. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִירָא מִן הָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל הַזֶּה וְאַל יְהֵא שָׂטוּף אַחַר תַּאֲוָתוֹ שֶׁהוּא יִצְרוֹ הָרַע הַשּׂוֹנְאוֹ וְיִנָּצֵל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

נפש יהודה פורח באויר וכו'. היא נשמת החוטאים שאין לה מנוחה בעוה"ב ופורחת באויר כצפור לנוד אבל נשמות הצדיקים זוכים למקום מנוחה בישיבה של מעלה שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו': **בכורות**. תאני הבכורות: **יקרא**. הקב"ה לנשמה הבאה לו לאדם בתוך גופו מהשמים מעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ לדונן ביחד:

פֶּרֶק שֵׁנִי [ו]

מִסְבָּרָא נִרְאֶה, שֶׁיֵּשׁ עֹנֶשׁ לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַבָּא עַל עֲוֹונָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כִּי בְּבוֹא עַל אָדָם טוֹבָה בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּשְׂכַר מִצְוָה, אוֹ רָעָה בְּעֹנֶשׁ עֲבֵרָה, אֵין זֶה רַק בְּמַעֲשֶׂה הַנֶּפֶשׁ "וְהוּא נֶסֶ נִסְתָּר, יַחֲשֹׁב בּוֹ הָרוֹאֶה שֶׁהוּא מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהוּא עָנְשׁוֹ וּשְׂכָרוֹ בֶּאֱמֶת. "וְלָזֶה הֶאֱרִיכָה הַתּוֹרָה בַּיְעָדִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵם נִסִּים מִפְּתִיִּים וּכְנֶגֶד הַתּוֹלֶדֶת, וְלֹא בֶּאֱרָה יַעֲדֵי הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת, לְפִי שֶׁקִּיּוּם הַנֶּפֶשׁ וְהִדָּבְקָהּ בֵּאלֹהִים הוּא דָּבָר רָאוּי בַּתּוֹלֶדֶת, שֶׁתָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ וְאוֹתָהּ שֶׁנִּמְשְׁכָה אַחַר תַּאֲוַת גּוּפָהּ, יִתְחַיֵּב שֶׁתֹּאבַד כְּשֶׁיִּפְסֵד חָמְרָהּ. וְעַל זֶה אָמְרָה תּוֹרָה: 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָהּ' (במדבר טו, לא), וּפֵרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל: 'הִכָּרֵת' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'תִּכָּרֵת' בָּעוֹלָם הַבָּא, רְצוֹנָם לוֹמַר, שֶׁמַּכְרֶתֶת שִׂכְלָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה לְפִי שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּהֶפְךְ. וְלָזֶה רָמְזוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּאָמְרָם: צַדִּיקִים אֲפִילּוּ בְּמִיתָתָם קְרוּיִים חַיִּים וּרְשָׁעִים אֲפִילּוּ בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים.

נפש יהודה והוא נס נסתר יחשוב בו הרואה שהוא מנהגו של עולם. כמו הגשם בעתו הוא לשכר ומניעתו הוא לעונש דכתיב והיה אם שמוע וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו וגם לענין עונש נאמר וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר והעולם יחשבו שהוא מנהגו של עולם בדרך טבע והוא עונשו ושכרו באמת ולכך נקרא נס נסתר שנסתר מן האדם לפי סברתו שהכל בדרך טבע ובאמת הם לשכר ועונש ועיין בנר רביעי כלל שני חלק שלישי בתחיית המתים בפרק ראשון: **ולזה האריכה התורה ביעודים וכו'**. פי' לפי שהוא דרך נס לכך האריכה התורה וכתבה שכר האדם בעוה"ז ולא ביארה יעודי הנפש פי' לא כתבה התורה השכר שיש לנשמה בעולם הנשמות מפני שהוא דבר ראוי בתולדה לפי שהיא באה ממקום טהור ששם התענוג והשכר והתורה לא רצה לכתוב רק מה שהוא דרך נס ולא דבר הראוי בתולדה כדמפרש ואזיל:

כִּדְגַרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (יח, א): רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי נָתָן הֲווֹ שָׁקְלֵי וְאָזְלֵי בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וַהֲוָה קָא שַׁדְיָא תְּכֶלְתָּא דְּרַבִּי נָתָן עִלָּוֵי קִבְרֵי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: *דִּלְיֵהּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: לָמָּחַר בָּאִין אֲצָלֵנוּ וְעַכְשָׁו מְחָרְפִים אוֹתָנוּ. אֲמַר לֵיהּ: וּמִי יָדְעֵי? וְהָכְתִיב: 'כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה' (קהלת ט, ה). אֲמַר לֵיהּ: אִם קָרִיתָ *לֹא שָׁנִיתָ וְאִם שָׁנִיתָ לֹא שִׁלַּשְׁתָּ וְאִם שִׁלַּשְׁתָּ לֹא פֵּרַשׁוּ לְךָ 'כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ', *אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים, שֶׁאֲפִילּוּ בְּמִיתָתָם קְרוּיִים חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ חַי רַב פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל (פירוש: שם מקום, נזכר בנחלת בני יהודה: 'קבצאל ועדר ויגור') *הוּא הִכָּה אֶת שְׁנֵי *אֲרִיאֵל *מוֹאָב וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת הָאֲרִי בְּתוֹךְ הַבּוֹר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג' (שמואל־ב כג, כ). 'בֶּן אִישׁ חַי', אָטוּ כּוּלֵּי עָלְמָא בְּנֵי מֵתֵי נִינְהוּ? אֶלָּא בֶּן אִישׁ חַי שֶׁאֲפִילּוּ בְּמִיתָתוֹ קְרוּי חַי. 'רַב פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל', שֶׁרִבָּה וְקִבֵּץ פְּעָלִים לַתּוֹרָה. 'הוּא הִכָּה אֶת שְׁנֵי אֲרִיאֵל מוֹאָב', שֶׁלֹּא הִנִּיחַ כְּמוֹתוֹ לֹא בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וְלֹא בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי. 'וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת הָאֲרִי בְּתוֹךְ הַבּוֹר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג', אֵיכָא דְּאָמְרֵי: דְּתָבַר גְּזִיזָא דְּבַרְדָּא *וְנָחַת וְטָבַל (פירוש: שבר חתיכות ברד וירד וטבל) וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי: דְּתָנָא *סִפְרָא דְּבֵי רַב בְּיוֹמָא (זוטא) דְּסִתְוָא, 'וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה' (קהלת שם), אֵלּוּ הָרְשָׁעִים, שֶׁאֲפִילּוּ בְּחַיֵּיהֶן קְרוּיִים מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כא, ל): 'וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עָוֹן קֵץ' (פירוש: אמר על צדקיהו שהיה חייב קטול על שעבר על השבועה [שנשבע לנבוכדנצר] והגיע יומו להסיר ממנו המלוכה). וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: 'עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ וגו' יוּמַת הַמֵּת' (דברים יז, ו), הַמֵּת מֵעַקְּרוֹ.

נפש יהודה דלייה. הגביהו: **לא שנית**. לא חזרת פעם שנית עליו כדי שתתבונן בו: **אלו הצדיקים**. ומאי יודעים שימותו נותנים אל לבם יום המיתה ומושכין ידיהם מן העבירה והרשעים אינם יודעים מאומה עושים עצמם כאינם יודעים וחוטאים: **הוא הכה**. השפיל את השנים של דורות משני מקדשים שלא היה כמותו: **אריאל**. זו ביהמ"ק שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה: **מואב**. ע"ש שבנאו דוד דאתי מרות המואביה: **ונחת וטבל**. לקריו כדי לעסוק בתורה: **ספרא דבי רב**. תורת כהנים:

הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהָרְשָׁעִים אֲפִילּוּ בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים וְכָל שֶׁכֵּן לְאַחַר הִפָּרֵד הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף, שֶׁתְּשׁוּב הַנֶּפֶשׁ לְתוֹלַדְתָּהּ וּלְטִבְעָהּ וְתֵלֵךְ לַאֲבַדּוֹן וְתִכָּרֵת מִן הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדִכְתִיב: 'וְהַאֲבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ' (ויקרא כג, ל), רְצוֹנוֹ לוֹמַר, מֵהַמָּקוֹם שֶׁנִּגְזָרָה, שֶׁלֹּא תָשׁוּב שָׁמָּה, אֶלָּא תִּשָּׁאֵר בְּעַפְרִירוּתָהּ וּבְחָמְרָהּ שֶׁחָמְדָה בִּהְיוֹתָהּ בַּגּוּף. וּכְתִיב גַּם כֵּן: 'וַיָּצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי' (ישעיה סו, כד).

וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת' (במדבר טו, לא), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁתִּשָּׁאֵר נִכְרֶתֶת מִמָּקוֹם שֶׁנֶּחְצְבָה לָעַד לְעוֹלָם. וְאָמַר זֶה בְּמִגַּדְּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. וְהוֹסִיפוּ רַבּוֹתֵינוּ גַּם כֵּן:

הַכּוֹפְרִים בָּעִקָּר וְהָרְשָׁעִים הַמַּחְלְטִין, אֲבָל רְשָׁעִים לְתֵאָבוֹן בַּעֲבֵרוֹת אַחֵרוֹת, שֶׁהֵם כְּמוֹ אֲנוּסִים לְיִצְרָם, אֵינוֹ מִתְחַיֵּב אֲבָדוֹן לְנַפְשָׁם מִכֹּל וָכֹל, אֶלָּא עֹנֶשׁ זְמַנִּי כְּדֵי לְמָרֵק עֲוֹנוֹתָיו וְעַד שֶׁתִּתְלַבֵּן הַנֶּפֶשׁ וְתָשׁוּב לִמְקוֹמָהּ. וְעַל אֵלּוּ אָמְרוּ ז"ל: יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְנִדּוֹנִין שָׁם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ גּוּפָן כָּלֶה וְנִשְׁמָתָן נִשְׂרֶפֶת וְרוּחַ מְפַזַּרְתָּן תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵי הַצַּדִּיקִים. רְצוֹנָם לוֹמַר, שֶׁמִּתְעַכְּבוֹת נַפְשׁוֹתָם בְּגֵיהִנֹּם לְפִי שֶׁהֵן מֻרְגָּלוֹת לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר הַתַּאֲווֹת וּמִתְעַכְּבוֹת שָׁם לְקַבֵּל עָנְשָׁם לְמָרֵק נַפְשָׁם וְאַחַר הַמְּרוּק חוֹזְרוֹת לַמַּעֲלָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁתַּחַת הַנִּשְׁמוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת. עַל כֵּן טוֹב לָאָדָם לְעַנּוֹת אֶת גּוּפוֹ וּלְהַכְנִיעוֹ וּלְמָרְקוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא כְּצֵל עוֹבֵר, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בְּשָׁלוֹם וְיִתְעַדֵּן וְיִחְיֶה לָעוֹלָם הַבָּא הַנִּצְחִי הָאֲמִתִּי. וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם חֲמוּרִים שֶׁאֲפִילּוּ צָרִיךְ אוֹתָם לְרִפּוּאָה, צִוּוּ ז"ל שֶׁלֹּא יִתְרַפֵּא בָּהֶם, כְּדֵי לְהַרְחִיקָם, כִּדְנַרְסִינָן בִּפְסָחִים, פֶּרֶק כָּל שָׁעָה (כה, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *בַּכֹּל מִתְרַפְּאִין חוּץ מֵעֲצֵי אֲשֵׁרָה. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּאִיכָּא סַכָּנָה, אֲפִילּוּ עֲצֵי אֲשֵׁרָה נַמֵּי, אִי דְּלֵיכָּא סַכָּנָה אֲפִילּוּ כָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה נַמֵּי לָא. לְעוֹלָם דְּאִיכָּא סַכָּנָה וַאֲפִילּוּ הָכֵי עֲצֵי אֲשֵׁרָה לָא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אִם נֶאֱמַר: 'בְּכָל נַפְשְׁךָ' (דברים ו, ה), *לָמָּה נֶאֱמַר: 'בְּכָל מְאֹדֶךָ' (שם, שם). וְאִם נֶאֱמַר: 'בְּכָל מְאֹדֶךָ' לָמָּה נֶאֱמַר: 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', אֶלָּא אִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמְּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: 'בְּכָל מְאֹדֶךָ'. וְאִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁגּוּפוֹ חָבִיב עָלָיו מִמָּמוֹנוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: 'בְּכָל נַפְשְׁךָ'.

נפש יהודה בכל מתרפאין. אפילו מאיסורי הנאה: **למה נאמר בכל מאודך**. יאמר החביב משניהם ודיו אלא לפי שפעמים שזה חביב לכך הוצרך לשניהם לומר אהוב את בוראך יותר מן החביב עליך ומתרפא בעצי אשירה נראה כמודה בעבודת כוכבים ומזלות:

*וְלַאו דְּוָקָא מִיתַת עַצְמוֹ, אֶלָּא אֲפִילּוּ יַהֲרְגוּהוּ עַל זֶה, יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. כִּדְאָמְרִינָן עָלָהּ, כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּכֹּל מִתְרַפְּאִים חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת *וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. עֲבוֹדָה זָרָה הָא דַּאֲמָרַן, גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים מִנַּיִן, דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: 'כִּי כַאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ' וגו' (שם כב, כו. וְכִי מַה עִנְיַן רוֹצֵחַ אֵצֶל *נַעֲרָה מְאוֹרָסָה, הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד, מֵקִישׁ רוֹצֵחַ לְנַעֲרָה מְאוֹרָסָה, מַה נַּעֲרָה מְאוֹרָסָה נִתַּן לְהַצִּילָהּ בְּנַפְשׁוֹ, אַף רוֹצֵחַ נִתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, וּמֵקִישׁ נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה לִרְוֹצֵחַ, מָה רוֹצֵחַ יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אַף נַעֲרָה מְאוֹרָסָה יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. וְרוֹצֵחַ גּוּפֵיהּ מִנָּא לָן, סְבָרָא הוּא, כְּהַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר לֵיהּ: אָמַר לִי *מָארֵי דּוּרְאִי זִיל קַטְלֵהּ לִפְלָנְיָא וְאִי לָא קָטְלִינָא לָךְ, אֲמַר לֵיהּ רָבָא: לִיקְטְלֵיךְ וְלָא תִיקְטְלֵהּ, *דְּמַאי חָזֵית דִּדְמָא דִידָךְ סוּמַק טְפֵי, דִּילְמָא דְּמָא דְּחַבְרָךְ סוּמַק טְפֵי.

נפש יהודה ולאו דוקא מיתת עצמו. שמת מעצמו כשלא יעשה הרפואה שאסור אלא אפילו אם רוצין להרגו בידים כשלא יעבוד עבודת כוכבים ומזלות יהרג ואל יעבור: **ושפיכות דמים**. כגון אמרו לו הרוג ישראל חבירך ואם לאו תהרג: **נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו**. ניתן רשות לרואה שהוא רודף אחריה שיצילנה ממנו בנפשו של רודף אחריה דכתיב ואין מושיע לה הא אם יש לה מושיע צריך להושיעה בכל אשר הוא יכול ואפילו בהריגתו אם אינו יכול להציל את הנערה המאורסה באחד מאבריו: **מארי דוראי**. מושל העיר דירה שלי: **מאי חזית דדמא דידך סומק טפי**. כלומר כלום אתה בא לשאול על כך אלא מפני שאתה יודע שאין מצוה עומדת בפני פקוח נפש וסבור אתה שאף זו תדחה מפני פקוח נפש אין זו דומה לשאר עבירות דמכל מקום יש כאן איבוד נפש והתורה לא התירה לדחות את המצות אלא מפני חיבת נפשו של ישראל וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה מי יאמר שנפשך חביב לפני המקום יותר משל זה דילמא שלו חביבה עליו טפי נמצאת עבירה נעשית ונפש אבודה:

וּמִלְּבַד כָּל זֶה, הַדַּעַת מְחַיֶּבֶת, שֶׁכְּיָון שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם לָמוּת, עַל כָּל פָּנִים בָּעוֹלָם הַזֶּה טוֹב לְהַקְדִּים בַּזְּמַן, כְּדֵי שֶׁיִּקְנֶה חַיִּים נִצְחִיִּים וְלֹא יְאַבְּדֵם לְמַעַן חַיֵּי שָׁעָה. וְיֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִלְמֹד מִמַּה שֶּׁעָשׂוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּכָל זְמַן וּזְמַן, שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָם עַל קִדּוּשַׁת הַשֵּׁם *וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּמְחִיצָתָם, כִּי מָאָסוּ חַיֵּי שָׁעָה בְּאַהֲבַת בּוֹרְאָם וּמֵתוּ בְּנְשִׁיקָה וְחָיוּ לְעוֹלָם.

נפש יהודה ואין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם. בעוה"ב מפני חשיבותם ומעלתם הגדולה שיש להם:

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי הַתַּאֲוָה

מִתְחַלֵּק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, תַּאֲוַת הָעֹשֶׁר; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, תַּאֲוַת הָעִדּוּנִין; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל.

חֵלֶק רִאשׁוֹן תַּאֲוַת הָעֹשֶׁר
וְיֵשׁ בּוֹ שִׁשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [יא]

בְּתַאֲוַת בְּנֵי אָדָם הָעֹשֶׁר, וְחוֹשְׁבִים, שֶׁיּוּכְלוּ לְהַשִּׂיגוֹ בַּחֲרִיצוּתָם, מִתְעַסְּקִים כָּל יְמֵיהֶם בְּחָמְדָם לְהַעֲשִׁיר. וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים' (משלי טו, טו). וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, הוּא עָשִׁיר כָּל יָמָיו, וְעָלָיו נֶאֱמַר: 'וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד' (שם, שם). כְּדַגַּרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (כה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *אֵיזֶהוּ עָשִׁיר, כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ נַחַת רוּחַ בְּעָשְׁרוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְכוּ'. וְאֵין לְךָ נַחַת רוּחַ גָּדוֹל מֵהַשְּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ד' מִפְּרָקֵי אָבוֹת: אֵיזֶהוּ עָשִׁיר, הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ.

נפש יהודה איזהו עשיר. הראוי להתהלל בעשרו:
וְגַרְסִינָן בְּמִדְרָשׁ מִשְׁלֵי: 'בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ' (שם י, כב), רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כְּשֶׁיִּשְׂמַח הָאָדָם בְּמַה שֶׁחָנָנוֹ הָאֵל, יִתְבָּרֵךְ, אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה, יָנוּחַ בְּדַעְתּוֹ וְלֹא יִתְעַצֵּב כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ יוֹתֵר, נִמְצָא עָשִׁיר כָּל יָמָיו, דִּכְתִיב: 'נֶפֶשׁ בְּרָכָה תְדֻשָּׁן' (שם יא, כה), רוֹצֶה לוֹמַר, נֶפֶשׁ הַשְּׂבֵעָה וְהַשְּׂמֵחָה בְּחֶלְקָהּ - תְּדֻשָּׁן, רוֹצֶה לוֹמַר, תִּהְיֶה עֲדֻנָּה (ושמחה) [ושמנה] וּדְשֵׁנָה. לְפִיכָךְ הַצַּדִּיק הַהוּא מִתְפָּרְנֵס בְּטוֹבָה לְעוֹלָם וְאֵינוֹ חָסֵר כְּלוּם, כְּדִכְתִיב (תהלים לז, כה): 'נַעַר הָיִיתִי גַּם־זָקַנְתִּי וְלֹא־רָאִיתִי' וגו' (פירוש: שהצדיק לעולם לא ירעב מפני שהוא מפרנס אפלו מן המעט שזימן לו הקדוש ברוך הוא ולא יתאוה מה שאינו יכול להשיג).
וְגַרְסִינָן נַמֵּי בַּמִּדְרָשׁ: 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים' (משלי טו, טו), רוֹצֶה לוֹמַר, מִי שֶׁהוּא עָנִי בָּאֱמוּנָה וְיָרֵא לְהוֹצִיא מָעוֹתָיו לְקָנוֹת מַאֲכָל וּפַרְנָסָה לְעַצְמוֹ, וְכִמְדֻמֶּה לוֹ כִּי יֵרֵד מִנְּכָסָיו בַּהוֹצָאָה וִידַלְדֵּל. עַל זֶה אָמַר: 'כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים', שֶׁכָּל יָמָיו יִהְיוּ בְּעֶצֶב וּבְרָעָה, אֲבָל 'טוֹב לֵב מְשְׁתֶּה תָּמִיד' (שם, שם), מִי שֶׁהוּא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ וּמַאֲמִין בְּהַקְדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְזַמֵּן לוֹ פַּרְנָסָתוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּצְטָרֵךְ לָהּ, הֲרֵי זֶה חָשׁוּב כְּאִלּוּ מִשְׁתֶּה לְפָנָיו תָּמִיד.
עַל כֵּן יִשְׂעַן אָדָם עַל עוֹשְׁהוּ וְאַל יִבְטַח בַּחֲרִיצוּתוֹ וְלֹא בְּמָמוֹן שֶׁל אַחֵר וְיִהֵא שָׂבֵעַ בְּמַה שֶׁחָנָנוֹ בּוֹרְאוֹ, כִּי אוֹתָם שֶׁאֵינָם שְׂבֵעִים, כָּל יְמֵיהֶם חוֹמְדִים הַמָּמוֹן, עַד שֶׁאִם לֹא יִמְצְאוּהוּ בְּהֶתֵּר יְבַקְּשׁוּהוּ בְּאִסּוּר וּבָאִים לְגָנְבוֹ בַּסֵּתֶר, בִּהְיוֹת עֲלֵיהֶם מוֹרָא בָּשָׂר וָדָם גָּדוֹל מִמּוֹרָא שָׁמַיִם, וְעַל זֶה *הֶחְמִירָה תּוֹרָה בְּתַשְׁלוּמֵי גַּנָּב יוֹתֵר מִבְּגַזְלָן, כִּדְגַרְסִינָן בְּבָבָא קַמָּא, פֶּרֶק מְרוּבָּה (עט, ב): שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: מִפְּנֵי מַה הֶחְמִירָה תּוֹרָה בְּגַנָּב יוֹתֵר מִגַּזְלָן, אָמַר לָהֶם: זֶה *הַשְּׁוָוה כְּבוֹד עֶבֶד לְכְבוֹד קוֹנוֹ וְזֶה לֹא הִשְׁוָה כְּבוֹד עֶבֶד לְכְבוֹד קוֹנוֹ, כִּבְיָכוֹל, עָשָׂה עַיִן שֶׁל מַעְלָה כְּאִלּוּ אֵינָהּ רוֹאָה וְאֹזֶן שֶׁל מַעְלָה כְּאִלּוּ אֵינָהּ שׁוֹמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵה' לַסְתִּיר עֵצָה וגו' 'וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יְדָעֵנוּ' (ישעיה כט, טו). וּכְתִיב: 'כִּי אָמְרוּ עָזַב ה' אֶת־הָאָרֶץ וְאֵין ה' רוֹאֶה' (יחזקאל ט,).

נפש יהודה החמירה תורה בתשלומי גנב. לשלם כפל ד' וה': **השוה כבוד עבד לכבוד קונו**. לא ירא מבני אדם כדרך של ירא מהקב"ה אבל גנב לא השוה כבוד עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר:
וְהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ בָּעִיר וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה, אֶחָד זִמֵּן אֶת בְּנֵי הָעִיר וְלֹא זִמֵּן אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֶחָד לֹא זִמֵּן אֶת בְּנֵי הָעִיר וְלֹא אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ, אֵי זֶה עָנְשׁוֹ מְרֻבֶּה, הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה שֶׁזִּמֵּן אֶת בְּנֵי הָעִיר וְלֹא אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ.

וְגַם כֵּן פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כח, ב): אָמַר לָהֶם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם כְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם. אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּנוּ, *עַד כָּאן וְתוּ *לֹא? אָמַר לָהֶם: וּלְוַאי, שֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה וְאוֹמֵר: לֹא יִרְאַנִי אָדָם.

נפש יהודה עד כאן. בתמיה כלומר ולא יותר ממורא ב"ו: **ולואי**. שיהא כמו מורא ב"ו שא"כ תחדלו מעבירות הרבה שכשהוא עובר עבירה בסתר מתכסה מן הבריות ויודע הוא שהכל גלוי וידוע לפני הקב"ה ואינו מניח בכך:

וּכְדֶרֶךְ שֶׁהַחְמִירָה תּוֹרָה בְּתַשְׁלוּמֵי גַּנָּב, *כָּךְ הֶחְמִירָה בְּעֹנֶשׁ בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה. וּלְפִיכָךְ נִכְתַּב לְשׁוֹן 'לֹא תִגְנֹב' בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וְלֹא לְשׁוֹן גְּזֵלָה, לְפִי שֶׁהוּא יוֹתֵר חָמוּר.

נפש יהודה כך החמירה. בגנב בעונש ב"ד של מעלה:

וּגְנֵבוֹת מִדּוֹת וּמִשְׁקָלוֹת קָשֶׁה מִכֻּלָּן, שֶׁאִם רוֹצֶה לַחֲזוֹר בִּתְשׁוּבָה אֵינוֹ יָכוֹל, *לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁל מִי גָּנַב, כִּדְגַרְסִינַן בְּבַתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (פח, ב): אָמַר רַבִּי לֵוִי: *קָשֶׁה עָנְשָׁן שֶׁל מִי גָּנַב, כִּדְגַרְסִינַן בְּבַתְרָא, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר בָּהֶן 'אֵל' וְזֶה נֶאֱמַר בָּהֶן 'אֱלֹה' (פירוש: בעריות נאמר בהן: 'כי את כל התועבות האל' (ויקרא יח, כז), במדות כתיב: 'כל עושה אלה (דברים כה, טז). וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'אֵל' לְשׁוֹן קָשֶׁה הוּא, דִּכְתִיב: 'וְאֶת־אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח' (יחזקא יז, יג), 'אֵל' קָשֶׁה וְ'אֱלֹה' קָשֶׁה מֵ'אֵל'. גַּבֵּי עֲרָיוֹת נַמֵּי הָא כְּתִיב 'אֱלֹה' (פירוש: דכתיב בהו: 'אשר יעשה מכל התועבות האלה' (ויקרא יח, כט)) הַהוּא *לְמָעוּטֵי מִדּוֹת מְכֻרֶת. *וְאֶלָּא מַאי עַדְפַיְיהוּ, דְּהַנֵּי מְהַנֵּי, *הָתָם אֶפְשָׁר בִּתְשׁוּבָה וְהָכָא לָא אֶפְשָׁר בִּתְשׁוּבָה. עַל כֵּן טוֹב לָאָדָם לִשְׁמֹחַ בְּחֶלְקוֹ וְאַל יְבַקֵּשׁ עֹנֶשׁ תְּמִידִי עַל חֶמְדַּת עוֹלָם אָבֵד.

נפש יהודה לפי שאינו יודע של מי גנב. וגבי גזל אין לו תשובה אלא בהשבה דכתיב והשיב את הגזלה וגו': **קשה עונשן של מדות**. כשמודד במדה שאינה ישרה או כשעושה בה שום עולה: **למעוטי מדות מכרת**. דסד"א נילף תועבות תועבות לג"ש: **ואלא**. כיון דבעריות איכא כרת ובמדות ליכא כרת מאי חומרייהו מעריות ואמאי כתיב בהו אלה: **התם**. גבי עריות אפשר בתשובה דכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן א"כ בלא מלקות תשובה מועילה מ"מ כדכתיב שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם אי עבד תשובה מעליא אבל מדות דגזל רבים דאינו יודע למי ישיב ותשובה תלויה בו דכתיב והשיב את הגזלה ואינו יכול לקיים מקרא זה הלכך א"א בתשובה מעליא דכל ימיו בוהשיב את הגזלה קאי:

פֶּרֶק שֵׁנִי [יב]

כַּמָּה יֵשׁ לָאָדָם לְהַרְחִיק עַצְמוֹ מִן הַגָּזֵל, שֶׁכָּל הַגּוֹזֵל אֲפִילּוּ שְׁוֵה פְּרוּטָה כְּאִלּוּ גּוֹזֵל נְשָׁמַת הַנִּגְזָל, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא (קיט, א): 'כִּי מַה תִּקְוֹת חָנֵף *כִּי יִבְצַע כִּי *יְשֹׁל אֱלוֹהַּ

נַפְשׁוֹ' (איוב כז, ח). רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר נַפְשׁוֹ שֶׁל נְגָזָל וְחַד אָמַר נַפְשׁוֹ שֶׁל גַּזְלָן. מָאן דַּאֲמַר נַפְשׁוֹ שֶׁל נְגָזָל, דִּכְתִיב: 'כֵּן אָרְחוֹת כָּל־בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת־נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח' (משלי א, יט). מָאן דַּאֲמַר נַפְשׁוֹ שֶׁל גַּזְלָן, דִּכְתִיב: 'אַל תִּגְזָל דָּל *כִּי דַל הוּא וגו' כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת־קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ' (שם כב, כב־כג). וְאִידָךְ נַמִּי הָא כְתִיב: 'אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקַּח', מַאי 'בְּעָלָיו', *בְּעָלָיו דְּהַשְׁתָּא. וְאִידָךְ נַמִּי הָא כְתִיב: 'וְקָבַע' וגו', מַה טַּעַם קָאָמַר, מַה טַּעַם 'וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם', מְשׁוּם דְּקָבְעוּ נֶפֶשׁ.

נפש יהודה כי יבצע. יגזול: **ישל אלוה נפשו**. משליך הקב"ה נשמתו: **כי דל הוא**. אף אם דל הוא ואין לו עזר אל תגזלו כי משמש בלשון אם: **בעליו דהשתא**. גזלן שנעשה עכשיו בעלים לממון:

דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה כְּאִילּוּ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע' וגו'; וְאוֹמֵר: *'וְאֹכַל קְצִירְךָ וְלַחְמֶךָ יֹאכְלוּ בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ' וגו' (ירמיה ה, יז); וְאוֹמֵר: *'מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם נָקִי' (יואל ד, יט); וְאוֹמֵר: 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל שָׁאוּל *'וְאֶל בֵּית הַדָּמִים' וגו' (שמואל־ב כא, א). מַאי וְאוֹמֵר, וְכִי תֵּימָא נֶפֶשׁ דִּידֵיהּ אִין, נֶפֶשׁ *בָּנָיו וּבְנוֹתָיו לָא, תָּא שְׁמַע: 'בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ'; וְכִי תֵּימָא הַנֵּי מִילֵי הֵיכָא דְּלָא יָהֵיב דְּמֵי, אֲבָל הֵיכָא דְּיָהֵיב דְּמֵי לָא, *תָּא שְׁמַע: 'מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה' וגו'. וְכִי תֵּימָא הַנֵּי מִילֵי הֵיכָא דְּקָא עָבֵד בְּיָדַיִם, אֲבָל גְּרָמָא לָא, תָּא שְׁמַע: 'וַיֹּאמֶר ה' אֶת שָׁאוּל' וגו'. הֵיאַךְ מָצִינוּ, שֶׁהָרַג שָׁאוּל אֶת הַגִּבְעוֹנִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, שֶׁהָיוּ מְסַפְּקִין אוֹתָם מַיִם וּמָזוֹן, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הֲרָגָם.

נפש יהודה ואכל קצירך ולחמך. דומה לו כאוכל בניך ובנותיך לפי שאין לו שוב במה להתפרנס: **מחמס בני יהודה**. מגזל שעשו מעלה אני עליהם כאלו שפכו דם נקי: **ואל בית הדמים אשר המית את הגבעונים**. שהמית כהני נוב שהגבעונים היו משמשים למזבח ושואבי מים וממנו היו מסתפקין לכך מעלה עליו הכתוב כאלו המית את הגבעונים: **בניו ובנותיו לא**. מאת נפש בעליו יקח לא נפקא לן אלא נפש הגוזל אבל בניו ובנותיו ה"א לא נענש גזלן אנפשות בני נגזל: **תא שמע מחמס בני יהודה**. חמסן יהיב דמי וזה אינו רוצה למכור:

וְלָאו דַּוְקָא הַגּוֹזֵל מֵרְשׁוּת הַנִּגְזָל, אֶלָּא גַּם כֵּן הַמְעַכֵּב מִלְּפָרֵעַ שְׂכִירוּתוֹ נִקְרָא גַּזְלָן וּמַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשׁוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמְצִיעָא, פֶּרֶק הַמְקַבֵּל (קיא, א): אֵיזֶהוּ עֹשֶׁק וְאֵיזֶהוּ גָּזֵל? אָמַר רַב חִסְדָּא: 'לֹךְ וְשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן', זֶהוּ עֹשֶׁק. יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי וְאֵינִי נוֹתֵן לְךָ, זֶהוּ גָּזֵל. רָבָא אָמַר: זֶהוּ עֹשֶׁק וְזֶהוּ גָּזֵל, וְלָמָּה חִלְּקָן הַכָּתוּב לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לַאוִין. תַּנְיָא

(ב"מ קיב, א.): "וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ' (דברים כד, טו), שֶׁמִּפְּנֵי מַה עָלָה זֶה לַכֶּבֶשׁ וְנִתְלָה בָּאִילָן וּמָסַר אֶת נַפְשׁוֹ לְמִיתָה, לֹא עַל שֶׁיִּתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ?

נפש יהודה ואליו הוא נושא את נפשו. הוא מוסר נפשו עליו לעלות בכבש גבוה וסיכן עצמו ליפול וליתלות באילן כשעלה עליו למסוק זיתים ולגדור תמרים ומסר נפשו עליו למיתה שמא יפול מן הכבש או מן האילן:

דָּבָר אַחֵר: "וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ" מִכָּאן אָמְרוּ: כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר כְּאִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אֶת־נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח' (משלי א, יט). נַפְשׁוֹ שֶׁל מִי, רַב הוּא וכו', כַּכָּתוּב לְמַעְלָה עַד נֶפֶשׁ. תָּנוּ רַבָּנָן: 'לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר' (ויקרא יט, יג), יָכוֹל אֲפִילּוּ לֹא תְבָעוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אִתְּךָ', לְדַעְתְּךָ; יָכוֹל אֲפִילּוּ אֵין לוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אִתְּךָ', וְהוּא שֶׁיֵּשׁ אִתְּךָ; יָכוֹל אֲפִילּוּ *הִמְחָהוּ אֵצֶל שֻׁלְחָנִי אוֹ אֵצֶל חֲנָוָנִי, תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אִתְּךָ'. וְלֹא שֶׁהִמְחָהוּ אֵצֶל שֻׁלְחָנִי אוֹ אֵצֶל חֲנָוָנִי, שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו.

נפש יהודה המחהו. נתקו מאצלו והעמידו אצל חנוני שהיה פועל צריך לקנות פירות מחנוני ואמר לו בעה"ב לחנוני תן לו בדינר פירות ועלי לשלם או אמר לשולחני תן לו בדינר מעות:

וְקָשֶׁה גֶּזֶל חֲבֵרוֹ מִגֶּזֶל הֶקְדֵּשׁ כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (פח, ב): וְאָמַר רַבִּי לֵוִי: קָשֶׁה *גֶּזֶל הֶדְיוֹט יוֹתֵר מִגֶּזֶל שָׁמַיִם, שֶׁזֶּה הִקְדִּים חֵטְא לְמַעְלָה וְזֶה הִקְדִּים מְעִילָה לְחֵטְא.

נפש יהודה גזל הדיוט. הקדים בו חטא למעילה דכתיב כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו דמיד בתחלת הגזלה קרי ליה חטא וגבי הקדש כתיב תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' לא מקרי חוטא עד שנהנה:

וְגָדוֹל עָנְשׁוֹ שֶׁל גֶּזֶל, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קח, א): 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי' (בראשית ו, יג). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחוֹ שֶׁל חָמָס, שֶׁהֲרֵי דּוֹר הַמַּבּוּל עָבְרוּ עַל הַכֹּל וְלֹא נָחְתָּם גְּזַר דִּין, אֶלָּא עַד שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּגֶּזֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס' וגו' (שם, שם) וּכְתִיב: "הֶחָמָס קום לְמַטֵּה־רֶשַׁע' וגו' (יחזקאל ז, יא). תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אַף עַל נֹחַ נָחְתָּם גְּזַר דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי *נִחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתִם וְנֹחַ' (בראשית ו, ז־ח), אֶלָּא שֶׁמָּצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'.

נפש יהודה החמס קם למטה רשע. שזקף החמס עצמו כמקל: **נחמתי כי עשיתים ונח**. סמוכים דרש: **ויצו**. הקב"ה על הגשם:

וּכְשֶׁהָעוֹלָם צָרִיךְ לִגְשָׁמִים, נֶעֱצָרִים בַּעֲוֹנוֹ הַגֶּזֶל, כִּדְגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ז, ב): אָמַר ר' אַמֵּי: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים אֶלָּא בַּעֲוֹן הַגֶּזֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'עַל־כֵּן כָּפִים כִּסָּה־אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ

*בְּמַפְגִּיעַ' (איוב לו, לב), בַּעֲוֹון כַּפַּיִם כֻּסָּה אוֹר וְאֵין כַּפַּיִם אֶלָּא חָמָס, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם' (יונה ג, ח). וְאֵין אוֹר אֶלָּא מָטָר, שֶׁנֶּאֱמַר: 'יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ' (איוב לז, יא). מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יַרְבֶּה בִּתְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֵּצוּ עָלָיו בְּמַפְגִּיעַ' וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי' (ירמיה ז, טז).

נפש יהודה במפגיע. שתרד כשיתפלל עליה:

וְכָל כָּךְ מָאַס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *פִּגּוּל זֶה, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה מִמֶּנּוּ אֲפִילוּ קָרְבָּן, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סַכָּה, פֶּרֶק לוּלָב הַגָּזוּל (ל, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מַאי דִּכְתִיב: 'כִּי אֲנִי ה' אֹהֵב מִשְׁפָּט *שֹׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה' (ישעיה סא, ח)? מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה עוֹבֵר עַל בֵּית הַמֶּכֶס, אָמַר לַעֲבָדָיו: תְּנוּ מֶכֶס לַמּוֹכְסִים. אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו: אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, כָּל הַמֶּכֶס שֶׁלְּךָ הוּא. אָמַר לָהֶם: מִמֶּנִּי יִלְמְדוּ עוֹבְרֵי דְּרָכִים שֶׁלֹּא יַבְרִיחוּ עַצְמָם מִן הַמֶּכֶס. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ אָמַר: 'כִּי אֲנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שֹׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה', מִמֶּנִּי יִלְמְדוּ בָנַי וְיִבְרְחוּ מִן הַגָּזֵל.

נפש יהודה פיגול. גזל: **שונא גזל בעולה**. בעולות שאתם מביאים לי אני שונא הגזל שגוזלים ואע"פ שהכל שלי ולכך צוה הקב"ה בעולת העוף והסיר את מוראתו שהוא הזפק שישליכוהו מפני שהעוף גוזל מאכלו וכל מה שיש בזפק הוא גזל וזהו שונא הגזל בעולת העוף:

וְגַם כֵּן אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיְּבָרְכוּהוּ בְּגָזֵל, כִּדְגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (ו, ב): רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הֲרֵי שֶׁגָּזַל סְאָה שֶׁל חִטִּים וּטְחָנָהּ וַאֲפָאָהּ וְהִפְרִישׁ מִמֶּנָּה חַלָּה, כֵּיצַד מְבָרֵךְ. אֵין זֶה מְבָרֵךְ אֶלָּא מְנַאֵץ וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה'" (תהלים י, ג). וְאַף עַל פִּי כֵן רַב הָעוֹלָם נִכְשָׁלִים בּוֹ, קְצָתָם בְּחָמְדָתָם וּקְצָתָם שְׁטוּפִים בְּחִשְׁבָּם שֶׁאֵינוֹ גָּזֵל. וְעַל זֶה אָמְרוּ: רֹב הָעוֹלָם נִכְשָׁלִים בְּגָזֵל וּמִעוּטָן בַּעֲרָיוֹת וְכֻלָּם בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרָע.

נפש יהודה ובוצע ברך. גוזל ומברך כמו כל בוצע בצע:

וְגֵזֶל הַגּוֹי גַּם כֵּן אָסוּר, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַגּוֹזֵל בַּתְּרָא (קיג, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: גּוֹי גָּזַלוֹ אָסוּר, אֲבֵדָתוֹ מֻתֶּרֶת. גָּזְלוֹ אָסוּר, כִּדְרַב הוּנָא, דַּאֲמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: מִנַּיִן לְגֵזֶל גּוֹי שֶׁהוּא אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ' (דברים ז, טז), בִּזְמַן שֶׁהֵם מְסוּרִים בְּיָדְךָ וְלֹא בִּזְמַן שֶׁאֵין מְסוּרִים בְּיָדְךָ.

אֲבֵדָתוֹ מֻתֶּרֶת, כִּדְרַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, דַּאֲמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב: מִנַּיִן לַאֲבֵדַת גּוֹי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת אָחִיךָ' (שם כב, ג), אֲבֵדַת אָחִיךָ אַתָּה מַחְזִיר וְאִי אַתָּה מַחְזִיר אֲבֵדַת גּוֹי. וְאֵימָא הַנֵּי מִילֵּי הֵיכָא דְּלָא אָתֵי לְיָדֵיהּ, דְּלָא מְחַיֵּב לְמֶהְדַּר אֲבֵדְתֵּיהּ בְּרֵישָׁא, אֲבָל הֵיכָא דַּאֲתָא לְיָדֵיהּ, מְחַיֵּב לְמֶהְדַּר אֲפִילּוּ לְגוֹי. אָמַר רָבִינָא: אָמַר

קְרָא: 'וּמְצָאתָהּ' (שם, שם), דַּאֲתָא לְיַדֵּיהּ מַשְׁמָע. תַּנְיָא, רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר: בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אֲפִילוּ אֲבֵדַת גּוֹי נַמִּי אֲסוּרָה. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: טָעוּתוֹ מוּתֶּרֶת, דְּהָא שְׁמוּאֵל זָבַן מִגּוֹי לַקְנָא דְּהַבָא בְּמַר דְּפַרְזְלָא (פליזא - נחושת מוצהבת) בְּאַרְבָּעָה זוּזֵי וַאֲבַלַע לֵיהּ חַד זוּזָא. רַב כַּהֲנָא זָבַן מֵאָה וְעֶשְׂרִים דְּנֵי דְּחַמְרָא בְּמַר דְּמֵאָה מֵהַהוּא גּוֹי וַאֲמַר לֵיהּ: חֲזִי דַּעֲלַךְ קָא סָמְכִינָא.

וְהַצַּדִּיק שֶׁלֹּא שָׂם לִבּוֹ בְּחָכְמַת הָעוֹלָם, לֹא יִתְגַּלְגֵּל גֶּזֶל לְיָדוֹ, דִּכְתִיב: 'לֹא יְאַנֶּה לַצַּדִּיק כָּל־אָוֶן' (משלי יב, כא). וְנַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): 'וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים' (בראשית ל, יד), אָמַר רָבָא בַּר רַב יִצְחָק אָמַר רַב: מִכָּאן לַצַּדִּיקִים שֶׁאֵין פּוֹשְׁטִים יְדֵיהֶם בַּגָּזֶל. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא רָצָה לִכָּנֵס בַּשָּׂדֶה אֶלָּא בִּימֵי קְצִיר חִטִּים לְאַחַר שֶׁקָּצְרוּהוּ, שֶׁהַכֹּל רַשָּׁאִים לִכָּנֵס בּוֹ. לְהוֹדִיעֵנוּ כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהִתְרַחֵק וְלִבְרֹחַ מִן הַגָּזֶל.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [יג]

הַמַּלְוֶה לֶעָנִי בְּעֵת דָּחֳקוֹ בְּלֹא רִבִּית, לֹא יְמוּט, אֲבָל הַמַּלְוֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, יְמוּט, כִּדְנַרְסִינַן בְּמְצִיעָא, פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (עא, א): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת וּמַלְוֶה אוֹתָן שֶׁלֹּא בְּרִבִּית, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: 'כַּסְפּוֹ לֹא־נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וגו' עֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם' (תהלים טו, ה). הָא לְמַדְתָּ, שֶׁכָּל מַלְוֵי בְּרִבִּית מִתְמוֹטְטִין. וְהָא קָא חָזִינַן *דְּלָא אוֹזְפֵי וּמִתְמוֹטְטִין? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: *הַלְלוּ מִתְמוֹטְטִין וְעוֹלִין וְהַלְלוּ מִתְמוֹטְטִין וְאֵינָן עוֹלִין. וַאֲמְרִינַן עָלָהּ (שם ע, ב): 'מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לְחוֹנֵן *דַּלִּים יְקֻבָּצֶנּוּ' (משלי כח, ח), מָאן הוּא חוֹנֵן דַּלִּים? אָמַר רַב: כְּגוֹן שְׁבוֹר מַלְכָּא (פירוש: מלך פרס היה ונוטל ממונן של ישראל וחונן בהם הדלים מן הגוים).

נפש יהודה דלא אוזפי ומתמוטטין. והרי יש בני אדם שאינם מלוים מעותיהם ברבית ואעפ"כ נכסיהם מתמוטטין: **הללו מתמוטטין ועולין.** וה"ק קרא עושה אלה לא ימוט לעולם כלו' ואם ימוט לא ימוט לעול' אין מוטתו מוטת עולם אבל הנותן בנשך ימוט לעולם: **דלים.** עובדי כוכבים ומזלות שהם דלים מן המצות:

וְאַל יַחְשֹׁב אָדָם שֶׁהוּא מְרַמֶּה אֶת חֲבֵרוֹ לוֹמַר, שֶׁמָּעוֹתָיו הֵם שֶׁל גּוֹי לְהַלְווֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, כִּי יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת יִפָּרַע מִמֶּנּוּ, דְּנַרְסִינַן הָתָם (בבא מציעא סא, ב): אָמַר רָבָא: לָמָּה לִי לְמִכְתַּב *יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּרִבִּית (ויקרא כה, לח): יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּצִיצִית (במדבר טו, מא): יְצִיאַת מִצְרַיִם *בְּמִשְׁקָלוֹת (ויקרא יט, לו)? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם *בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִפְרֹעַ מִמִּי *שֶׁתּוֹלֶה מָעוֹתָיו בְּגוֹי וּמַלְוֶה אוֹתָן לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וּמִמִּי *שֶׁטּוֹמֵן מִשְׁקָלוֹתָיו בְּמֶלַח וּמִמִּי שֶׁתּוֹלֶה קְלָא אִילָן (פירוש: צבע דומה לתכלת) בְּבִגְדּוֹ *וְאוֹמֵר תְּכֵלֶת הוּא.

נפש יהודה יציאת מצרים ברבית. בפרשת בהר סיני כתיב את כספך וגו' וכתיב אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: **במשקלות**. בפרשת קדושים לא תעשו עול במשפט במדה וגו' אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: **בין טפה של בכור**. הרי שבאו עשרה רווקים על מצרית אחת ונתעברה מהן בעשר עבורים עשר בכורים שהן בכורים של אביהם כולן מתו: **תולה מעותיו בגוי**. מלוה מעותיו לישראל ברבית ואומר של עובדי כוכבים הם: **שטומן משקלותיו במלח**. להכבידן ור"ת פירש שהמלח מיקל למשקלות: **ואומר תכלת הוא**. לפי שתכלת דמיו יקרים שצבוע בדם חלזון שאינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה:

וְכַמָּה סְמוּיוֹת עֵינֵיהֶם שֶׁל מַלְוֵי בְּרִבִּית, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם (עא, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה סְמוּיוֹת עֵינֵיהֶם שֶׁל מַלְוֵי בְּרִבִּית. אָדָם קוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ רָשָׁע, יוֹרֵד עִמּוֹ *עַד לְחַיָּיו, *וְהֵם מְבִיאִים דְּיוֹ וְקַלְמוֹס וְעֵדִים וְכוֹתְבִין *כָּפַר זֶה בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וַאֲפִילּוּ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת אוֹ רִבִּית מְאֻחֶרֶת אוֹ רִבִּית דְּבָרִים אָסוּר לְתִתָּהּ וּלְקַבְּלָהּ, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם (עה, ב):

נפש יהודה עד לחייו. להתקוטט עמו כאלו הכהו וכאלו בא להרגו: **והם מביאים**. המלוה ברבית וכו': **כפר זה באלהי ישראל**. שהלוה לישראל ברבית:

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: יֵשׁ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת וְיֵשׁ רִבִּית מְאֻחֶרֶת. כֵּיצַד? נָתַן עֵינָיו לְלְווֹת מִמֶּנּוּ וְהָיָה מְשַׂלֵּחַ לוֹ דּוֹרוֹן וְאָמַר: בִּשְׁבִיל שֶׁתַּלְוֵינִי, זֶהוּ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת; הִלְוָהוּ וְהֶחֱזִיר לוֹ מָעוֹתָיו וְהוּא מְשַׂלֵּחַ לוֹ דּוֹרוֹן בִּשְׁבִיל שֶׁהִיוּ מָעוֹתָיו בְּטֵלִין אֶצְלוֹ, זֶהוּ רִבִּית מְאֻחֶרֶת.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יֵשׁ רִבִּית דְּבָרִים. כֵּיצַד? אַל יֹאמַר לוֹ: דַּע, אִישׁ פְּלוֹנִי בָּא מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי. וַאֲמְרִינָן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: תַּנְיָא, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מִנַּיִן לַנּוֹשֶׁה בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה וְהוּא מַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁלֹּא יַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם, תַּלְמוּד לוֹמַר: 'כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ' (דברים כג, כ), אֲפִילּוּ דִּבּוּר אָסוּר. וּבְמָה שֶׁחוֹשְׁבִין שֶׁמַּרְוִיחִין, *מַפְסִידִין, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם: תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: מַלְוֵי רִבִּיּוֹת, יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהֵן מַרְוִיחִין, מַפְסִידִין, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂין *מֹשֶׁה רַבֵּינוּ חָכָם וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְאוֹמְרִים אִלְמָלֵי הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ כַּמָּה רָווּחַ יֵשׁ בַּדָּבָר, לֹא הָיָה כוֹתְבוֹ.

נפש יהודה מפסידין. כדאמרינן לעיל שמתמוטטין לעולם: **משה רבינו חכם**. לישנא מעליא נקט:

וְעָנְשָׁם שָׁמוּר לָהֶם, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (צ, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: *אוֹצָרֵי פֵּרוֹת וּמַלְוֵי רִבִּיּוֹת וּמַקְטִינֵי אֵיפָה *וּמַפְקִיעֵי שְׂעָרִים, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: 'לֵאמֹר *מָתַי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ וְנַשְׁבִּירָה שֵׁבֶר *וְהַשַּׁבָּת וְנִפְתְּחָה־בָּר לְהַקְטִין אֵיפָה *וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל

וּלְעַוֹּת מֹאזְנֵי מִרְמָה' (עמוס ח, ה), מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: 'נִשְׁבַּע ה' בִּגְאוֹן יַעֲקֹב אִם־אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם'.

נפש יהודה אוצרי. שקונים לאוצר למכור ביוקר וגורמין שמתייקר השער ואיכא הפסד עניים ובעיר שרובא ישראל מיירי: **מפקיעי שערים**. מוסיפין על השער: **מתי יעבור החודש ונשבירה שבר**. כלומר נמכר ביוקר לסוף חודש אחר ימות הגורן והיינו מפקיע שערים דלחודש אחד לא מקרי אוצרי פירות: **והשבת ונפתחה בר**. כלומר מתי תגיע שנת השמיטה ונפתחה אוצרות בר והיינו אוצרי פירות: **ולהגדיל שקל**. דהיינו מלוי ברבית שמגדיל שקלו ע"י ריבית דאי משום להגדיל שקל ממש ממקטיני איפה שמעת ליה וממאזני מרמה שמעת נמי אונאת משקלות:

וְאִם רָצוֹ לַחֲזוֹר בִּתְשׁוּבָה וְנִתְעַכְּבוּ בְּאֱמָנוּת זֶה זְמַן גָּדוֹל, בְּעִנְיָן *שֶׁאִם יָשׁוּבוּ לְכָל הַנִּגְזָלִים אֵין לָהֶם תַּשְׁלוּמִין, אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם אֶלָּא מוֹחֲלִין לָהֶם. וְאִם לֹא יַחְזְרוּ עוֹד לִשְׁנוֹת בַּדָּבָר הַזֶּה, הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּרַחֲמוֹ עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁאֵין חָפֵץ בְּמוֹת הָרָשָׁע, אֶלָּא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָיו וְחָיָה, יְכַפֵּר לָהֶם.

נפש יהודה שאם ישיבו. מה שגזלו:

וְעַל הַדָּא גְּרִסִינָן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַגּוֹזֵל עֲצִים (צד, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הַגַּזְלָנִין וּמַלְוֵי רִבִּיּוֹת שֶׁהֶחֱזִירוּ אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם וְכָל הַמְקַבֵּל מֵהֶם *אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּימֵי רַבִּי נְשָׁנִית מִשְׁנָה זוֹ, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: רֵיקָה, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֲפִילּוּ אַבְנֵט אֵינוֹ שֶׁלְּךָ, וְנִמְנַע וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: הַגַּזְלָנִין וּמַלְוֵי רִבִּיּוֹת שֶׁהֶחֱזִירוּ אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם וְכָל הַמְקַבֵּל מֵהֶם, אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. לְפִיכָךְ מְשׁוּם 'וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב' (דברים ו, יח), הַמּוֹחֵל לוֹ תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה.

נפש יהודה אין רוח חכמים נוחה הימנו. אין רוח חכמה וחסידות בקרבו:

פֶּרֶק רְבִיעִי [יד]

אַף עַל פִּי שֶׁהַזְהִירָה תּוֹרָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת עַל הַדִּין, שֶׁיְּהֵא דִּין אֱמֶת וְשָׁוֶה לַכֹּתוֹת, הֻצְרְכָה לוֹמַר, שֶׁאֲפִילּוּ לִשְׁפֹּט אֱמֶת לֹא יִקַּח הַדַּיָּן שֹׁחַד, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַטֶּנּוּ; שֶׁהַשֹּׁחַד בְּוַדַּאי יְעַוֵּר עֵינוֹ. וְעַל כֵּן נִכְתַּב פָּסוּק זֶה בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת אַחַר פָּסוּק 'לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט', לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאִם לֹא הָיָה אִסּוּר הַשֹּׁחַד אֶלָּא בְּהַטָּיַת הַדִּין, כְּבָר הִזְהִירָתוּ בָּרִאשׁוֹנָה אֲפִילּוּ בְּלֹא שֹׁחַד. וְלָמָּה נִכְתַּב 'לֹא תִקַּח שֹׁחַד', לְהַזְהִיר, שֶׁאֲפִילּוּ שֶׁיַּחְשֹׁב אָדָם שֶׁלֹּא יַטֶּה הַדִּין בַּעֲבוּרוֹ, שֶׁלֹּא יִקָּחֶנּוּ, שֶׁכְּבָר הֵעִידָה תּוֹרָה, כִּי בְּוַדַּאי יְקַלְקֵל הַמִּשְׁפָּט, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: 'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים' וגו (שמות כג, ח).

וְגַרְסִינַן בְּסַפְרֵי: 'וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד', *אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְזַכּוֹת אֶת הַחַיָּב וּלְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי, אֶלָּא אֲפִילּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב. 'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים' (דברים טז, יט) וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֵינֵי טִפְּשִׁים. 'וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים' (שם שם) וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר דִּבְרֵי רְשָׁעִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֲפִילּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹטֵל שׁוֹחַד, סוֹף שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ וְיִשְׁכַּח תַּלְמוּדוֹ וְיִכְהוּ מְאוֹרֵי עֵינָיו, כִּי מִשֶּׁקִּבֵּל שׁוֹחַד אִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַטֶּה לִבּוֹ אֶצְלוֹ לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּתְרָא דִּכְתוּבוֹת (קה, א): תָּנוּ רַבָּנָן: 'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים' וְכָל שֶׁכֵּן לַטִּפְּשִׁים 'וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים' וְכָל שֶׁכֵּן לְרְשָׁעִים. מִידֵּי טִפְּשִׁים וּרְשָׁעִים בְּנֵי דֵינָא אִינּוּן? אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: 'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים', אֲפִילּוּ - חָכָם גָּדוֹל וּמְקַבֵּל שׁוֹחַד אֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם *בְּלֹא סְמִיוּת הַלֵּב. 'וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים' אֲפִילּוּ צַדִּיק גָּמוּר וְלוֹקֵחַ שׁוֹחַד אֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בְּלֹא טֵרוּף הַדַּעַת.

נפש יהודה אין צריך לומר וכו'. שהרי כבר נאמר לא תטה משפט: **בלא סמיות הלב.** והכי קאמר קרא ק"ו שיסמא את עיניו כשיהיה טפש בסופו וישב לדין:

וַאֲמַרִינַן בַּמִּדְרָשׁ: לְמָה הוּא דּוֹמֶה הַשּׁוֹחַד? לְאָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַיָּם, נָטַל תּוֹלָע קָטָן וּנְתָנוֹ בְּחַכָּה וְהִשְׁלִיכוֹ לַיָּם, בָּא דָּג גָּדוֹל וּבְלָעוֹ וְנִתְפַּשׂ, אוֹי לְדָג זֶה *שֶׁנִּתְפַּשׂ בְּלֹא כְלוּם.

נפש יהודה שנתפש בלא כלום. כך המקבל שוחד בשביל דבר מועט שמקבל הוא מטה את הדין ונענש בסמיות הלב וכל העונשים הנזכרים:

'כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר' (שמות כג, ח). וַהֲלֹא כַּמָּה נָטְלוּ שׁוֹחַד וְלֹא נִתְעַוְּרוּ, אֶלָּא שֶׁנִּתְעַוְּרוּ מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְאֵינוֹ רוֹאֶה חוֹבָה לַנּוֹתְנוֹ, גַּם שֶׁמְּעַוְּרִם לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁהַצַּדִּיקִים נֶהֱנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, כְּדִכְתִיב: 'כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן' (ישעיה נב, ח), הַכֹּל רוֹאִין וְהוּא אֵינוֹ רוֹאֶה; הַכֹּל מִתְרַפְּאִין וְהוּא אֵינוֹ מִתְרַפֵּא. אֶלָּא כָּךְ אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי פִּקַּחְתִּי בְּרֹאתִיךָ, לְמָה עִוַּרְתָּ עַצְמְךָ? לְמָה הָיִיתָ דּוֹרֵשׁ 'לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט' וְהִטִּיתָ? 'לֹא תַכִּירוּ' וְהִכַּרְתָּ? 'לֹא תִקַּח שֹׁחַד' וְלָקַחְתָּ? וְלֹא דַי לוֹ שֶׁמַּזִּיק לְעַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁמַּפְסִיד לְדוֹרוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָתְרָא (ט, ב):

אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל שׁוֹחַד מָמוֹן, אֶלָּא אֲפִילּוּ שׁוֹחַד דְּבָרִים נַמִּי, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּתְרָא דִּכְתוּבוֹת (קה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: 'וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח', אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֹׁחַד מָמוֹן, אֶלָּא אֲפִילּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים נַמִּי אָסוּר, מִדְּלֹא כְּתִיב 'בֶּצַע שֹׁחַד לֹא תִקָּח'.

וְעַל כֵּן רַבּוֹתֵינוּ הַחֲסִידִים כְּשֶׁהָיָה בָּא לִפְנֵיהֶם שׁוּם אָדָם לְדִין וְהָיָה מֵבִיא לָהֶם שׁוּם דּוֹרוֹן, וַאֲפִילּוּ בְּמַה שֶׁחַיָּב לָתֵת לוֹ, אוֹ הָיָה אוֹמֵר לוֹ דִּבּוּר שֶׁל שׁוֹחַד מַה, שֶׁיַּחְשְׁבוּ בְּלִבָּם שֶׁמָּא לֹא יִרְאוּ לָהֶם חוֹבָה, אוֹ אֲפִילּוּ שֶׁיִּסְמֹךְ בְּדַעְתּוֹ בְּהַשְׁוָאַת הַדִּין, הָיוּ נוֹהֲגִין כֵּן כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מֵהֶם הַתַּלְמִידִים וְהָיוּ אוֹמְרִים: פְּסִילְנָא לְכוּ לְדִינָא, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם הֵיכִי דָּמֵי שׁוֹחַד דְּבָרִים,

כִּי הָא דִּשְׁמוּאֵל, הֲוָה קָא עָבַר בְּמַבּוֹרָא (פירוש: גשר), אֲתָא הַהוּא גַּבְרָא *יְהֵב לֵיה יְדֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתָּךְ? אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי. אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא.

נפש יהודה יהב ליה ידיה. לסומכו:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, הֲוָה רָגִיל אֲרִיסֵיהּ דַּהֲוָה מַייתֵי לֵיהּ כָּל מַעֲלֵי יוֹמָא דְּשַׁבַּתָּא כֻּנְתָּא (פירוש: סל) דְּפֵירֵי, יוֹמָא חַד אַייתֵי לֵיהּ בְּחַמְשֵׁי בְּשַׁבַּתָּא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי שְׁנָא הָאִידָּנָא. אֲמַר לֵיהּ דִּינָא אִית לִי וַאֲמִינָא אֲגַב אוֹרְחָאי אַייתֵי לֵיהּ לְמַר. לָא קְבֵיל מִינַּיהּ, אֲמַר: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אוֹתִיב לֵיהּ זוּגָא דְּרַבָּנָן דְּקָא דַיְינִין לֵיהּ. *בַּהֲדֵי דְּקָא אָזִיל וְאָתֵי אָמַר: אִי בָּעֵי טָעִין הָכֵי, אִי בָּעֵי טָעִין הָכֵי. אָמַר: תִּפַּח עַצְמָן שֶׁל מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד. וּמָה אֲנִי שֶׁלֹּא נָטַלְתִּי וְאִם נָטַלְתִּי שֶׁלִּי נָטַלְתִּי, כָּךְ מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה בהדי דקא אזיל ואתי. רבי ישמעאל כאשר הלך ובא היה לבו לזכותו של אותו אריס ובאין לו פתחי זכות ואמר בלבו הלואי ויטעון כך וכך ויזכה בדין:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע אַייתֵי לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא *רֵאשִׁית הַגֵּז. אֲמַר לֵיהּ: מֵהֵיכָן אַתָּה? אֲמַר לֵיהּ: מִדּוּפְּ פְּלֶן אֲמַר לֵיהּ: מֵהָתָם לְהָכָא לָא הֲוָה כֹּהֵן לְמֵיתְבָא לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי וַאֲמִינָא אֲגַב אוֹרְחָאי אַייתֵי לֵיהּ לְמַר. לָא קְבֵיל מִינַּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אוֹתִיב לֵיהּ זוּגָא דְּרַבָּנָן דְּקָא דַיְינִין לֵיהּ. בַּהֲדֵי דְּקָא אָזִיל וְאָתֵי אָמַר: אִי בָּעֵי טָעִין הָכֵי וְאִי בָּעֵי טָעִין הָכֵי. אָמַר: תִּפַּח עַצְמָן שֶׁל מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד. וּמָה אֲנִי שֶׁלֹּא נָטַלְתִּי וְאִם נָטַלְתִּי שֶׁלִּי נָטַלְתִּי, כָּךְ מְקַבְּלֵי שׁוֹחַד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה ראשית הגז. בכל שנה שגוזז צאנו חייב ליתן לכהן אחד ששים:

רַב עָנָן אַייתֵי לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא כֻּנְתָּא דְּגִילְדָנֵי דִּבֵי גִילֵי: (פירוש: סל דגים גדלים באשפה של ים). אֲמַר לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתָּךְ. אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לִי. לָא קְבֵיל מִינַּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אֲמַר לֵיהּ: דִּינָא דְמַר לָא בְּעִינָא, קְבוּלֵי לִיקְבֵּל מַר, דְּלָא לִמְנָעֵין מַר מְאַקְרוּבֵי בְּכוּרִים. דְּתַנְיָנָא: 'וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים' (מלכים־ב ד, מב). *וְכִי אֱלִישָׁע אוֹכֵל בִּכּוּרִים הֲוָה? אֶלָּא לוֹמַר לָךְ: כָּל הַמֵּבִיא דּוֹרוֹן לְתַלְמִיד חָכָם כְּאִלּוּ הִקְרִיב בִּכּוּרִים. אֲמַר לֵיהּ: קְבוּלֵי לָא בְּעִינָא דַּאֲקַבֵּל וְהַשְׁתָּא הוֹאִיל וַאֲמֶרֶת טַעֲמָא, מְקַבִּילְנָא. שַׁדְּרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן וְשָׁלַח לֵיהּ: לְדַנְיֵהּ מַר לְהַאי גַּבְרָא, דְּאָנָא, עָנָן, פְּסִילְנָא לֵיהּ לְדִינָא. אָמַר: מִדְּשָׁלַח לִי הָכֵי, *שְׁמַע מִינֵּיהּ קְרוֹב דִּידֵיהּ הוּא. הֲוָה קָאֵי קַמֵּיהּ דִּינָא דַּיְתְמֵי, אָמַר: הַאי *עֲשֵׂה וְהַאי עֲשֵׂה, *עֲשֵׂה דִּכְבוֹד תּוֹרָה עָדִיף. סָלְקֵיהּ לְדִינָא דַּיְתְמֵי וְאַחְתֵּיהּ לְדִינֵיהּ. *כֵּיוָן דַּחֲזָא בַּעַל דִּינֵיהּ יְקָרָא דְּקָא עָבֵיד לֵיהּ *אִיסְתְּתֵם טַעֲנָתֵיהּ. רַב עָנָן הֲוָה רָגִיל אֲלִיָּהוּ דַּהֲוָה אָתֵי לְגַבֵּיהּ וַהֲוָה מַתְנֵי לֵיהּ סֵדֶר אֲלִיָּהוּ, כֵּיוָן דַּעֲבַד הָכֵי אִסְתַּלַּק. יְתֵיב בְּתַעֲנִיתָא וּבָעָא רַחֲמֵי וַאֲתָא. כִּי אֲתָא הֲוָה מִיבְּעֵית לֵיהּ בִּיעוּתָא וְעָבַד תֵּיבוּתָא

וְיָתִיב קַמֵּיהּ עַד דַּאֲפִיק לֵיהּ סִדְרֵיהּ. וְהַיְנוּ דַּאֲמְרִינַן: *סֵדֶר אֱלִיָּהוּ רַבָּה *וְסֵדֶר אֱלִיָּהוּ זוּטָא. לְלַמְּדֵנוּ, כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִיזָּהֵר בְּמִשְׁפָּט וְלִבְרֹחַ מִכָּל שֶׁמֶץ שׁוּם דָּבָר הַדּוֹמֶה לְשֹׁחַד, אֲפִילּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים, וְעוֹשֶׂה זֶה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם.

נפש יהודה וכי אלישע אוכל בכורים היה. והלא לא היה כהן שהרי מצינו בד"ה שנתייחס אביו אחר גד דכתיב בבני גד ויעני ושפט בבשן ומצינו בפסחים דשפט דהאי קרא אביו של אלישע הוא ותוספות פי' וכי אלישע אוכל בכורים הוה והלא בשומרון היה ואין בכורים נאכלים חוץ לחומה: **שמע מינה קרוב דידיה הוא.** להכי פסל ליה לדינא: **וההאי עשה.** מצות הדינין: **עשה דכבוד תורה עדיף.** דינא דהאי גברא דהוא עשה דאיכא כבוד תורה דרב ענן בהדיה עדיף: **כיון דחזא בעל דיניה.** שמכבדו ומסלק בשבילו דין היתום: **איסתתם טענתיה.** נסתם לבו מלטעון כהוגן: **סדר אליהו רבה.** שלמד חוץ לתיבה: **וסדר אליהו זוטא.** שלמד בתוך התיבה. אי נמי לכתחלה למד יותר מד' חלקים חוץ לתיבה לכן נקרא סדר אליהו רבא ומה שלמד בתוך התיבה הוא מעט לכך נקרא סדר אליהו זוטא:

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [טו]

חֶמְדַּת בְּנֵי אָדָם וּרְדִיפָתָם אַחַר הֲנָאוֹת הָעוֹלָם גּוֹרֵם לָהֶם לְאוֹנוֹת לְחַבְּרֵיהֶם בְּכָל עִסְקֵיהֶם וּבְמַשָּׂאָם וּבְמַתָּנָם וּבְסִחוֹרָתָם. וּלְפִי שֶׁאוּלַי יַחְשְׁבוּ שֶׁאוֹנָאָה זֹאת כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ גְּנֵיבָה אוֹ גְּזֵילָה, שֶׁאֵין בָּהּ אִסּוּר, הִזְהִירָה תּוֹרָתֵנוּ עָלֶיהָ, בְּאוֹמְרָהּ: 'אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו' (ויקרא כה, יד). לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁחַיָּב אָדָם לִשָּׂא וְלִתֵּן בֶּאֱמוּנָה וְלֹא יִתְאַוֶּה לְאוֹנוֹת בְּמִקְחוֹ אוֹ בְּמִמְכָּרוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַמִּתְעַסֵּק בִּפְרַקְמַטְיָא אֵין דַּעְתּוֹ אֶלָּא לְהַרְוִיחַ בָּהּ, עִם כָּל זֶה צִוְּתָה תּוֹרָה, שֶׁלֹּא יִקַּח וְלֹא יִמְכֹּר בְּיֶתֶר אוֹ פְּחוֹת מִכְדֵי שְׁוִיוֹ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִשְּׁתוּת, שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט, שֶׁהוֹרוּ חֲכָמֵינוּ וְאָמְרוּ, שֶׁמּוֹחֵל אָדָם בְּסִחוֹרָתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁעֲרוּ ז"ל בְּפָחוֹת מִשְּׁתוּת שֶׁהוּא מְחִילָה וְשֶׁלֹּא יְכֹפוּ בֵּית דִּין לְבַטֵּל הַמֶּקַח אוֹ לְהַחְזִיר הָאוֹנָאָה, אֲבָל מִי שֶׁרוֹצֶה לָלֶכֶת בְּמִדַּת הַחֲסִידוּת יִמְכֹּר בְּשָׁוְיוֹ.

וְעִם כָּל זֶה אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: זֶה הַמֶּקַח אֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא כָּךְ וְאֵין דַּעְתִּי לְמָכְרוֹ, אֶלָּא לְמִי שֶׁיְּקַחֶנּוּ בְּכָפְלוֹ, אִם תִּרְצֶה קָחֶנּוּ בְּכֶפֶל, עַל מְנָת שֶׁאֵין לְךָ עָלַי אוֹנָאָה, אוֹ אָמַר: הוּא שָׁוֶה כָּךְ מוֹכְרֵהוּ לִי בַּחֲצִי אִם תִּרְצֶה, שֶׁאֵין דַּעְתִּי לְקָנוֹתוֹ אֶלָּא בְּכָךְ, אֶקָּחֶנּוּ עַל מְנָת שֶׁאֵין לְךָ עָלַי אוֹנָאָה, דְּבָרוֹ קַיָּם וְאֵין בּוֹ אוֹנָאָה, [שֶׁכְּבָר סָבַר וְקִבֵּל. כָּךְ הוּא מְפֹרָשׁ בְּמִצְיָעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב (נא, ב). וּבְחֻפְצֵי בַּעַל הַבַּיִת וְכֵלָיו, אֵין בָּהֶם אוֹנָאָה, שֶׁכֵּלָיו הֲעֲשׂוּיִים לְתַשְׁמִישׁוֹ הֵם בְּעֵינֵי אָדָם יְקָרִים יוֹתֵר מִשָּׁוִים וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְמָכְרָם אֶלָּא בְּתוֹסֶפֶת דָּמִים, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (נא, א): אָמַר רַב חִסְדָּא: *לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלּוֹקֵחַ מִן הַתַּגָּר, *אֲבָל בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת אֵין

לוֹ אוֹנָאָה. אָמַר רַב דִּימִי: יִישַׁר. וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: יִישַׁר. וַאֲמָרִינָן הָתָם: טַעְמָא מַאי? דְּיַקִּירֵי עֲלֵיהּ מָאנֵי תַּשְׁמִישֵׁיהּ וְאִי לָאו דְּמֵי יְתֵירֵי לָא מְזַבֵּין לְהוּ.

נפש יהודה לא שנו. שיש דין אונאה: **אבל בלוקח מבעל הבית**. תכשיטין וכלי תשמישו חביבין עליו ואינו מוכרם אלא ביוקר והוה ליה כמפרש יודע אני שיש בו אונאה דאמרינן אין לו עליו אונאה:

וְכָל דִּינֵי אוֹנָאָה וּמֶקַח טָעוּת וּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר וְכָל תְּנָאֵיהֶם וּפְרָטֵיהֶם מְפֹרָשִׁים הֵם. אֲבָל יָשִׁים אָדָם לִבּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא יַחְמֹד בְּמָמוֹן שֶׁלֹּא כַדִּין וְהָאֵל יִתְבָּרַךְ יְזַמִּין צָרְכוֹ בַּדִּין.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [טז]

יֵשׁ לְךָ דָּבָר בְּשֶׁאָדָם מַזִּיק לַחֲבֵרוֹ, *שֶׁפְּעָמִים מְהַנֶּה בַּדָּבָר *וּפְעָמִים אֵינוֹ מְהַנֶּה בּוֹ וְהוּא חָמוּר מִכֻּלָּם. וְהוּא, מוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בִּידֵי גּוֹיִים, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ מִדִּין תּוֹרָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא, שֶׁאֲפִילּוּ אִם הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יִמְסֹר וְאָמַר אֶמְסֹר, כֵּיוָן שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ, הַהוֹרְגוֹ בְּקִנְאַת הַשֵּׁם, תְּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל בַּתְרָא (בבא קמא קיז, א): הַהוּא גַּבְרָא *דְּבָעָא אַחֲווּיֵי אַתְּבְנָא דְּחַבְרֵיהּ, אְתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב, אֲמַר לֵיהּ: זִיל *לָא תַּחֲוֵי וְלָא תַּחֲוֵי. אֲמַר לֵיהּ: מַחֲוֵינָא וּמַחֲוֵינָא. הֲוָה יָתִיב רַב כַּהֲנָא קַמֵּיהּ דְּרַב, קָם שַׁמְטֵיהּ *לְקוּעֵיהּ מִינֵּיהּ. קָרֵי רַב עֲלֵיהּ: 'בָּנַיִךְ עָלְפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת *כְּתוֹא מְכָמָר' (ישעיה נא, כ), מַה הַתּוֹא הַזֶּה כֵּיוָן שֶׁנָּפַל לְמִכְמָר אֵין מְרַחֲמִין עָלָיו, *כָּךְ מָמוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כֵּיוָן שֶׁנָּפַל לִידֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם אֵין מְרַחֲמִין עָלָיו.

נפש יהודה שפעמים מהנה בדבר. מאותו היזק שמזיק לחבירו: **ופעמים אינו מהנה**. רק עושה להכעיס לחבירו או לטובת הגזלן: **דבעא אחוויי**. שלא היה רוצה לגזול לעצמו אלא להראות להאיש שרצה לגזול תבן של חבירו שיגזול: **לא תחוי**. שהתרה בו ואמר שלא יראה לו והוא השיב שרוצה להראות ואמר מחוינא: **לקועיה**. צואריה שבר מפרקתו: **תוא**. חיה הוא והוא שור הבר: **כך ממון של ישראל כו'**. ושפיר עבדת דקטלתיה:

אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב כַּהֲנָא: עַד הָאִידָּנָא הֲוּ יָנְאֵי דְּלָא קָפְדֵי אַשְׁפִּיכוּת דָּמִים, הַשְׁתָּא פָּרְסָאֵי נִינְהוּ וְקָפְדֵי אַשְׁפִּיכוּת דָּמִים וַאֲמְרֵי *מַרְדִּין. קוּם זִיל לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל וְקַבֵּל עָלָךְ דְּלָא מַקְשֵׁית לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן שְׁבַע שְׁנֵי. כִּי מְטָא הָתָם אָזַל אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דַּהֲוָה יָתִיב *וּמְסַיֵּם לְהוּ לְרַבָּנָן בְּמִתִיבְתָּא דְּיוֹמָא. אָמַר לְהוּ: מַאי אַקְשֵׁי? אָמְרוּ לֵיהּ: הָכִי אַקְשֵׁי. וּמַאי מְשַׁנֵּי? אָמְרוּ לֵיהּ: הָכִי מְשַׁנֵּי. אָמַר לְהוּ: לָא דְּאַקְשֵׁי יָדַע מַה דְּאַקְשֵׁי וְלָא דְּשַׁנֵּי יָדַע מַאי דְּשָׁנֵי וְאֶלָּא מַאי הַאי קוּשְׁיָא אֵיכָא וְהַאי שְׁנוּיָא אֵיכָא.

נפש יהודה מרדין. היהודים מורדין בנו שדנין דיני נפשות בלא רשות: **מסיים להו לרבנן**. היה מחזיר ושונה להם מה שדרש רבי יוחנן אותו היום לפי שר"ל חכם גדול היה ולאחר ששמעו כולם מפי הרב חוזר ומכוונה בידם:

אָזַל רֵישׁ לָקִישׁ וַאֲמַר לְרַבִּי יוֹחָנָן: אֲרִי עָלָה מִבָּבֶל, לְעַיִן מַר בְּמִילֵיהּ. לְמָחָר אוֹתְבֵיהּ *בְּדָרָא קַמָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. *אֲמַר שְׁמַעְתָּא וְלָא אַקְשֵׁי, הָדַר אֲמַר שְׁמַעְתָּא וְלָא אַקְשֵׁי לֵיהּ. אוֹתְבֵיהּ בְּדָרָא תִּנְיָנָא וְלָא אַקְשֵׁי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: אֲרִי שָׁאֲמַרְתָּ נַעֲשָׂה שׁוּעָל. דְּחָקוּהוּ רַבָּנָן וְאַפְקוּהוּ שִׁבְעָה דָּארֵי. *אָמַר: יְהֵא רַעְוָא דִּילֶהֱוֵוּ הַנֵּי שִׁבְעָה דָּארֵי חֲלִיפֵי דִּשְׁבַע שְׁנֵי *דַּאֲמַר לִי רַב. קָם אַכְּרְעֵיהּ, אֲמַר שְׁמַעְתָּא וְאַקְשֵׁי, אוֹתְבֵיהּ בְּדָרָא קַמָּא. רַבִּי יוֹחָנָן הֲוָה יָתִיב אַשְׁבַּע *בִּיסְתָּרְקֵי, שָׁלְפוּ לֵיהּ חֲדָא בִּיסְתָּרְקָא מִתּוּתֵיהּ, אֲמַר שְׁמַעְתָּא, אַקְשֵׁיהּ, עַד דְּשָׁלְפוּ לֵיהּ כּוּלְּהוּ בִּיסְתָּרְקֵי מִתּוּתֵיהּ, עַד דְּיָתִיב אַגַּבֵּי אַרְעָא.

נפש יהודה בדרא. ז' שורות תלמידים יושבין לפניו זו לפנים מזו: **אמר שמעתא**. אמר רבי יוחנן שמעתתא ולא אקשי רב כהנא כלום: **אמר יהא רעוא**. אמר רב כהנא יהא רעוא וכו': **דאמר לי רב**. שלא אקשי לרבי יוחנן: **ביסתרקי**. תפי"ד בלע"ז:

רַבִּי יוֹחָנָן הֲוָה סָבָא *וּמִסְרִיחֵי גְּבִינֵי *וַהֲווּ מַדְלוּ לֵיהּ בְּכוֹחְלָא דְּדַהֲבָא. אָמַר: דָּלוּ לִי וַאֲחָזֵיהּ, חַזְיֵהּ *דְּפִרְיסַת שִׁפְתָוֹתֵיהּ סָבַר אִחוּכֵי קָא מְחַיְּיכְךָ בֵּיהּ, חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְנָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב כַּהֲנָא. לְמָחָר אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבָּנָן: חֲזֵיתוּן רַבָּנָן בַּבְלָאֵי הֵיכִי מְחַיְּיכֵי בְּאִינָשֵׁי. אָמְרוּ לֵיהּ: לָא אִחוּכֵי קָא מְחַיְּיכְךָ אֶלָּא דְּרָכֵיהּ הֲוָה. אָמַר לְהוּ: אִי הָכִי נֵיזֵיל בַּתְרֵיהּ, קָם עָאל לְגַבֵּיהּ דְּמַעַרְתָּא, חָזָא דַּהֲוָה *הָדְרָא לְהּ עָכְנָא אַפּוּמָא דְּמַעַרְתָּא. אָמַר לֵיהּ: עָכְנָא עָכְנָא, *פְּתַח פִּיךָ וְיִכְנֵס הָרַב אֵצֶל תַּלְמִיד, לָא פָּתַח; יִכְנֵס חָבֵר אֵצֶל חָבֵר וְלָא פָּתַח; יִכְנֵס תַּלְמִיד אֵצֶל הָרַב, פְּתַח. בָּעָא רַחֲמֵי עָלֵיהּ וְאַחֵיהּ וְאוֹקְמֵיהּ וְשָׁנֵי לֵיהּ כָּל סְפֵיקוֹת דַּהֲוָה לֵיהּ: אָמַר לֵיהּ: אִי יְדַעְנָא דְּדַרְכֵּיהּ דְּמַר הָכֵי הֲוָה, לָא חָלְשָׁה דַּעְתָּאי וְהַשְׁתָּא נֵיתֵי מַר לְבֵי מִדְרָשָׁא. אָמַר לֵיהּ: אִי מָצִית לְמִיבָּעֵי רַחֲמֵי עִלָּוָאֵי *דְּתוּ לָא שְׁכִבְנָא אֲזִילְנָא בַּהֲדָךְ *וְאִי לָא, הוֹאִיל וְחָלִיף שַׁעֲתָא חָלִיף. שַׁיְּלֵיהּ כָּל סְפֵיקוֹת דַּהֲוָה לֵיהּ, פַּשְׁטִינְהוּ. וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *דִּילְכוֹן אָמְרֵי *וְדִילְהוֹן הִיא.

נפש יהודה ומסרחי גביני. גבות עיניו גדולים ומכסים עיניו: **והוו מדלו ליה בכוחלא דדהבא**. היו מגביהין אותו בקנה של זהב: **דפריסת שפתותיה**. נקרעו שפתיו על ידי מכה: **הדרא ליה עכנא**. נחש: **פתח פיך**. הרחיב פתחך להסיר זנבך מפיך ועשה פתח ליכנס: **דתו לא שכיבנא**. אי אקשינא אזילנא בתרך ואעמוד אצלך בבית המדרש: **ואי לא הואיל וחליף שעתא**. ואתרחיש ניסא חליף ולא אלך עוד עמך פן אמות פעם אחרת. ואית דמפרשי הואיל וחליף שעתא וקבלתי צער מיתה לא אקבל עוד פעם אחרת לילך

מכאן ובפסחים מוכח שהלך לביתו: **דילכון אמרי**. אמרתם שהתורה של בני ארץ ישראל: **דילהון היא**. של בני בבל:

וַאֲמָרִינָן עָלָהּ: מָמוֹן מָסוֹר, רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה, חַד אָמַר מֻתָּר לְאַבְּדָן בַּיָּד וְחַד אָמַר אָסוּר לְאַבְּדָן בַּיָּד. מָאן דַּאֲמַר מוּתָּר לְאַבְּדָן בַּיָּד, לֹא יְהֵא מָמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ; מָאן דַּאֲמַר אָסוּר 'יָכִין (רָשָׁע) וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ' (איוב כז, יז), אֶפְשַׁר דְּנָפִיק מִינֵּיהּ זַרְעָא מְעַלְיָא. וְהַמְרַחֵם עַל מָמוֹן חֲבֵרוֹ יְרֻחֲמוּ עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.

חֵלֶק שֵׁנִי תַּאֲוַת הָעִדּוּנִין
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [יז]

הָאָדָם, חָנַנוֹ הַבּוֹרֵא יִתְעָלֶה, בְּשֵׂכֶל, לִבְחֹר בַּטּוֹב וְלִמְאֹס בָּרַע, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת שֶׁאֵינָן יוֹדְעוֹת לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, אֶלָּא בַּנִּרְאֶה לָעֵינַיִם, וְעוֹסְקוֹת לְמַלְּאוֹת כְּרֵסָם וּלְהַרְבִּיעַ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצְאוּ. אֲבָל הָאָדָם נִבְרָא לִהְיוֹת גּוּפוֹ עוֹבֵד לְשִׂכְלוֹ, לְהוֹצִיאוֹ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל. וְכָל מַה שֶּׁיִּתְעַדֵּן לֹא יִהְיֶה אֶלָּא לְקִיּוּם גּוּפוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּרִיא לִלְמֹד וּלְלַמֵּד, לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, לְהַשִּׂיג הָאֱמִתּוֹת וּלְהִדָּבֵק בְּדַרְכֵי הָאֵל, יִתְעַלֶּה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם. וְלָזֶה רָמְזוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל כְּשֶׁפֵּרְשׁוּ: 'בְּכָל־דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ' (משלי ג, ו), וַאֲפִילּוּ לְדָבָר עֲבֵרָה. כַּוָּנָתָם, שֶׁאֲפִילּוּ כְּשֶׁיִּתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי הַגּוּף שֶׁהֵן נִקְרָאִין עֲבֵרָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כַּוָּנָתוֹ לַתַּכְלִית הָאֲמִתִּי. וְעַל זֶה אָמְרוּ: וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, רְצוֹנָם לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִתְעַדֵּן לַהֲנָאָתוֹ.

וְגַרְסִינָן בַּמִּדְרָשׁ (משלי)" 'צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ' (משלי יג, כה). רְצוֹנוֹ לוֹמַר, הַצַּדִּיק וְהַמַּשְׂכִּיל אוֹכֵל מְעַט כְּדֵי לְקַיֵּם נַפְשׁוֹ לַעֲבוֹדַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֲבָל הָרָשָׁע וְהָאֱוִיל אֵינוֹ כֵּךְ, אֶלָּא אוֹכֵל לַהֲנָאַת גּוּפוֹ וּמְמַלֵּא בִּטְנוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְהוֹצָאַת מָמוֹן, כִּי יַחְשֹׁב בְּאוּלְתּוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵינוֹ חוֹמֵד מִן הָעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בִּלְבַד. וְרֶמֶז לְדָבָר פִּחִיתוּת שְׁמוֹ, אֱוִיל, נוֹטְרִיקוֹן: אִ'כּוֹל וְ'שָׁתֹה יְ'אֻמַּר לְ'ךָ. אֲבָל כְּשֶׁהָאָדָם (שהוא יחיד בדורו) יָשִׂים כַּוָּנָתוֹ בָּאֱמֶת, יְחַסֵּר מִתַּאֲוֹתָיו וְלֹא יִתְאַו לְמַטְעֲמוֹת הָרְשָׁעִים הַמְמַלְּאִים כְּרֵסָם וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם *כְּחַגִּים וּבְטִנָם חָסֵר תָּמִיד, כְּדִכְתִיב: 'וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר' (משלי יג, כה). וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: 'וְזֵרִיתִי פֶּרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו' (מלאכי ב, ג). וּפֵרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנא, ב), עַל פָּסוּק זֶה, אָמַר רַב הוּנָא: אֵלּוּ שְׁמַנִּיחִין דִּבְרֵי תוֹרָה וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים.

נפש יהודה כחגים. בתענוגים:

אֲבָל הָאֲכִילָה הַטּוֹבָה, הָאוֹכֵל לְקִיּוּם גּוּפוֹ, כְּדִכְתִיב: 'צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ' (משלי יג, כה). וְלֹא יִתְאַו לְמַאֲכָלִים גַּסִּים לְהַשְׁבִּיעַ תַּאֲוָתוֹ, אֶלָּא הַמְקַיְּמִים לַגּוּף בִּבְרִיאוּתוֹ, כְּדֵי

שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ זַכָּה לְהָבִין הַחָכְמוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת וּלְהִדָּבֵק בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל. וּכְשֶׁיָּמוּת הַגּוּף, שֶׁתִּשָּׁאֵר הַנֶּפֶשׁ דְּבֵקָה לְמַעְלָה.

אֲבָל הָרוֹדְפִים אַחַר תַּאֲוָתָם, הַיּוֹם מַשְׁבִּיעִים אוֹתָהּ מֵהֶתֵּר, וּמָחָר מֵאִסּוּר. וּכְשֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְהַשִּׂיגוֹ מִשֶּׁלָּהֶם, גּוֹזְלִים אוֹתוֹ מִשֶּׁל אֲחֵרִים. וְעַל זֶה צִוְּתָה תּוֹרָה דָּבָר גָּדוֹל, שֶׁיַּהֲרֹג אָבִיו אֶת בְּנוֹ אִם יִרְאֶה בּוֹ שֶׁהוּא זוֹלֵל וְסוֹבֵא, בַּאֲכִילַת *תַּרְטִימַר בָּשָׂר וּבִשְׁתִיַּת חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי, שֶׁמַּתְחִיל בְּרִדְיפַת הֲנָאוֹת וּבְהֶמְשְׁכוֹ אַחַר אֲכִילוֹת גַּסּוֹת כְּפִי טִבְעוֹ, יָבוֹא לְכָלּוֹת נִכְסֵי אָבִיו וְאַחַר־כָּךְ יְבַקֵּשׁ מְזוֹנוֹתָיו כְּפִי שֶׁהוּא רָגִיל וְאֵינוֹ מוֹצֵא וְיָבוֹא לְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (עא, ב): בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ, מוּטָב יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּב, שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים *הֲנָאָה לָהֶם *וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. וְשֶׁל צַדִּיקִים, *רַע לָהֶם *וְרַע לָעוֹלָם. שֶׁקֶט לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. וְלַצַּדִּיקִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. *פִּזּוּר לָרְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. וְשֶׁל צַדִּיקִים, רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. כִּנּוּס לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. וְלַצַּדִּיקִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם.

נפש יהודה תרטימר. ליטרא: **הנאה להם**. שאין מוסיפין לחטוא: **והנאה לעולם**. ששקטה כל הארץ: **רע להם**. שהיו מוסיפין זכיות: **ורע לעולם**. שהיו מגינים על הדור ומוכיחין אותם: **פזור**. שנפרדין זה מזה ואין יכולין להועץ עצה ולסייע זה את זה:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָכַל תַּרְתִּימָר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי אָמְרָה תוֹרָה יָבוֹא לְבֵית דִּין וְיִסָּקֵל, אֶלָּא, הִגִּיעָה תוֹרָה לְסוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁסּוֹף *מְגַמֵּר נִכְסֵי אָבִיו וּמְבַקֵּשׁ *לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא וְיוֹצֵא לְפָרְשַׁת דְּרָכִים וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת. אָמְרָה תוֹרָה: יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּב, שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, וְשֶׁל צַדִּיקִים, רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: 'אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת' וגו' (ירמיה לג, כה), שֶׁקֶט לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. *וְלַצַּדִּיקִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם: *יַיִן וְשֵׁינָה לָרְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶם *וַהֲנָאָה לְעוֹלָם. *וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶם *וְרַע לָעוֹלָם; כִּנּוּס לָרְשָׁעִים רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. לַצַּדִּיקִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם.

נפש יהודה מגמר. מכלה: **למודו**. מה שהורגל בבשר ויין: **ולצדיקים הנאה להם**. שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות: **יין ושינה לרשעים הנאה להם**. שכל זמן ששותים וישנים אינם חוטאים: **והנאה לעולם**. שאינם מריעים לבריות: **לצדיקים רע להם**. שאינם עוסקים בתורה: **ורע לעולם**. שהתורה שהן עוסקים בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות באה לעולם:

וְתוּ גְּרִסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (שם צד, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מַאי דִּכְתִיב: 'מְאֻרַת ה' בְּבֵית רָשָׁע' (משלי ג, לג), זֶה פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ, שֶׁהָיָה אוֹכֵל אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזָלוֹת בְּקִנּוּחַ סְעוּדָה. 'וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ' (שם, שם), זֶה חִזְקִיָּה הֶחָסִיד, שֶׁהָיָה אוֹכֵל לִטְרָא בָּשָׂר בִּסְעוּדָה. וְעַל זֶה הוֹכִיחַ שְׁלֹמֹה וְאָמַר: 'אַל־תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עָיִן וְאַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמּוֹתָיו' (שם כג, ו).

פֶּרֶק שֵׁנִי [יח]

הַיַּיִן הוּא דּוֹמֶה לְמַאֲכָל שֶׁמִּעַט מִמֶּנּוּ מוֹעִיל וְהַרְבֵּה מִמֶּנּוּ מַזִּיק, כֵּן הַיַּיִן מְבַשֵּׁל הַמַּאֲכָל בְּאִצְטֶמְכָא וּמְשַׁמֵּחַ הַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: חַמְרָא וְרֵיחָנֵי - *פַּקְחִין. אֲבָל הַמִּשְׁתַּכֵּר מִמֶּנּוּ מַפְסִיד גּוּפוֹ וּמְאַבֵּד שִׂכְלוֹ וְגוֹרֵם לוֹ כָּל הָרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּנֹחַ, שֶׁגָּרַם לוֹ הַיַּיִן רָעָה וְקָלוֹן וְהָיָה סִבָּה לְקַלֵּל זַרְעוֹ. כִּדְגַרְסִינָן בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (ע, א): דָּרַשׁ עוּבֵד גְּלִילָאָה: שְׁלֹשָׁה עָשָׂר וָוִין נֶאֶמְרוּ בַּיַּיִן: 'וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ־הָאֲדָמָה, וַיִּטַּע כָּרֶם. וַיִּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן, וַיִּשְׁכָּר, וַיִּתְגַּל; וַיַּרְא חָם, וַיַּגֶּד; וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת, וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם, וַיֵּלְכוּ, וַיְכַסּוּ; וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ, וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן' (בראשית ט, כ־כדפ. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר סָרְסוֹ וְחַד אָמַר רָבְעוֹ, מַאן דַּאָמַר סָרְסוֹ, *מִתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוֹ בָּרְבִיעֵי *קִלְלוֹ בָּרְבִיעִי. וּמַאן דַּאָמַר רָבְעוֹ, גָּמַר וַיַּרְא וַיַּרְא. כְּתִיב הָכָא: 'וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן' (שם). וּכְתִיב הָתָם: 'וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר' (שם לד, ב). בִּשְׁלָמָא לְמַאן דַּאָמַר סָרְסוֹ, מְשׁוּם הָכֵי קִלְלוֹ בָּרְבִיעִי, אֶלָּא לְמַאן דַּאָמַר רָבְעוֹ, מַאי שְׁנָא רְבִיעִי, נִלְטְיֵהּ בְּהֲדָיְא? הָא וְהָא הַוְיָא.

נפש יהודה פקחין. עשאוני פקח. י"ג ואוי"ן, לשון ווי הוא וי"ו של ויאמר ארור כנען לא חשיב אלא עד שידע דנגמר לו עונשו של יין: **מתוך שקלקלו ברביעי.** שמנעו מלהוליד בן רביעי: **קללו ברביעי.** קלל את בן רביעי שלו שהם כוש ומצרים פוט וכנען וכתיב ויאמר ארור כנען. איש אדמה קרי ליה, איש האדמה ע"י שהוכיחו הקב"ה הי' לך ללמוד מאיש האדמה דהיינו אדם הראשון שהיין קנס עליו מיתה:

'וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה' (שם ט, כ). אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא אָמַר רַבִּי זַכַּאי: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֹחַ: נֹחַ, לֹא הָיָה לְךָ לְלְמֹד מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא גָּרַם לוֹ *אֶלָּא יַיִן, כְּמָאן דַּאָמַר, אוֹתוֹ אִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן, גֶּפֶן הָיָה, שֶׁאֵין לְךָ שֶׁמֵּבִיא יְלָלָה עַל אָדָם אֶלָּא יַיִן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִטָּה הָיָה, *שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לוֹמַר אַבָּא וְאִמָּא עַד שֶׁיִּטְעַם טַעַם דָּגָן. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: תְּאֵנָה הָיְתָה, שֶׁבַּדָּבָר שֶׁקִּלְקְלוּ *בּוֹ נִתְקְנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה' וגו'. (שם ג, ז).

נפש יהודה אלא יין. הלכך מסתברא דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם: **שאין התינוק יודע וכו'**. ומדקרי ליה עץ הדעת טוב ורע ש"מ היינו חטים: **בו נתקנו.** מדת

הקב"ה באיזמל שהוא מכה מרפא בו נס בתוך נס כמו ויצת אש בציון וכתיב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב:

וַאֲמְרִינָן הָתָם וּבְמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק הַדָּר עִם הַנָּכְרִי (סה, א): אָמַר רַב חָנָן: לָא נִבְרָא יַיִן בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא לְנַחֵם אֲבֵלִים *וּלְשַׁלֵּם שָׂכָר לָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תְּנוּ שֵׁכָר *לְאוֹבֵד וְיַיִן *לְמָרֵי נָפֶשׁ' (משלי לא, ו). אָמַר ר' יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "*אַל־תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי־יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ' (שם כג, לא). אַל תֵּרֶא יַיִן שֶׁמַּאֲדִים פְּנֵיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה לָסוֹף מַלְבִּין פְּנֵיהֶם לָעוֹלָם הַבָּא. רָבָא אָמַר: 'אַל־ תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם', *שֶׁאַחֲרִיתוֹ דָּם. רַב כַּהֲנָא רָמֵי: כְּתִיב: 'תִּירָשׁ' וּקְרֵי 'תִּירוֹשׁ', *זָכָה נַעֲשֶׂה רֹאשׁ, לֹא זָכָה נַעֲשֶׂה רָשׁ. רָבָא רָמֵי: כְּתִיב: "*יְשַׁמַּח' (תהלים קד, טו), וּקְרֵי 'יְשַׁמֵּחַ', *זָכָה מְשַׁמְּחוֹ, לֹא זָכָה מְשַׁמְּמוֹ. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר רָבָא: חַמְרָא וְרֵיחָנֵי - *פָּקְחִין.

נפש יהודה ולשלם שכר לרשעים. שמתעדנין בו בעוה"ז ומקבלין שכר מצות שעושין בעוה"ז: **לאובד**. היינו רשע שנטרד והולך לו: **למרי נפש**. לאבלים לפכוחי צערייהו: **אל תרא יין**. כלומר אל תתן עיניך להמשיך אחריו: **שאחריתו דם**. סופו יהרג עליו: **זכה**. לשתות לפי מדה נעשה ראש שמפקח לבו בחכמה. כתיב **ישמח**. בשי"ן דמשמע לשון שומם שמשממהו ונוטל חכמת לבו. וקרינן **ישמח**. לשון שמחה: **זכה**. כלומר אם זכה ויודע להזהר בעצמו מלשתות יותר מדאי משמחו שמפקח את הלב: **פקחין**. עשאוני פקח:

אָמַר רַבִּי עַמְרָם בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר *אָבִין אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: 'לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מְדְיָנִים לְמִי־שִׂיחַ *לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם - לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן לַבָּאִים לַחְקוֹר מִמְסָךְ' (משלי כג, כט-ל). כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא: הַאי קְרָא מָאן דְּדָרִישׁ לֵיהּ *מֵרִישֵׁיהּ לְסֵיפֵיהּ מְדָרִישׁ *וּמְסֵיפֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ מְדָרִישׁ. וּמִי שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחֲרָיו, מוֹצִיאוֹ מִן הָעוֹלָם. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק ג: רַבִּי־דוֹסָא בֶּן הָרְכִּינַס אוֹמֵר: *שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית *וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם *וְשִׂיחַת הַיְלָדִים *וְישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶלָּא הַצָּרִיךְ לְמָזוֹנוֹ.

נפש יהודה אבוי. ל' צעקה בל' ארמי כמו בייא בייא: **שיח**. צער כמו אריד בשיחי: **למי**. כל אלה למאחרים על היין: **מרישיה לסיפיה מדריש**. נדרש משמעותו יפה וה"ק למי כל אלה למאחריו על היין הבאים לחקור ממסך שחוקרין היין הטוב הממוסך בבשמים כמו מסכה יינה: **ומסיפיה לרישיה מדריש**. משמעותיה יפה והכי קאמר מי שיש לו אוי ואבוי ושיח דהיינו אבלים ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם דהיינו רשע

הנלחם עם הבריות ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקידתו בהם ראוי להיות מאחרים על היין: **שינה של שחרית**. שהולך וישן עד שעונת ק"ש עוברת: **ויין של צהרים**. מושך לבו של אדם ומביא אותו לידי שכרות: **ושיחת הילדים**. מבטלות את אבותיהם מלעסוק בתורה: **וישיבת בתי כנסיות וכו'**. שמתכנסים ומדברים דברים בטלים:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סג, א): תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה, לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יָזִיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לְפִי שֶׁהַסּוֹטָה עַל יְדֵי שִׁכְרוּת הָלְכָה וְזִנְתָה, עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהַרְחִיק עַצְמוֹ מֵרִבּוּי הַיַּיִן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי קִלְקוּל.

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל
וְיֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [יט]

חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים בֵּרְאוֹתָם כִּי בְּנֵי אָדָם כְּפִי טִבְעָם מִתְאַוִּים לְנָשִׁים וּכְשֶׁמִּתְעַסְּקִים עִמָּם בְּשׁוּם דָּבָר, שֶׁהַיֵּצֶר מְקַטְרֵג וְחוֹמֵד בַּדָּבָר הָאָסוּר יוֹתֵר מִדָּבָר הַמּוּתָר, עַל כֵּן כְּדֵי לְהַפְרִישׁ הָאָדָם מֵהֶחְמְדָּה זֹאת וּלְהַצִּילוֹ מֵרֶשֶׁת זוֹ הַטְמוּנָה לְבַל יִלָּכֵד בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, א) תָּאנָא: אִשָּׁה חֲמֶת מְלֵאָה צוֹאָה *וּפִיהָ מָלֵא דָּם וְהַכֹּל רָצִים אַחֲרֶיהָ, נָתְנוּ עֵצָה בַּדָּבָר שֶׁלֹּא יַרְבֶּה שִׂיחָה עִם הַנָּשִׁים, בְּרֹאוֹתָם שֶׁבְּשִׂיחָה יָבוֹא לִידֵי נִיאוּף. כְּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק אֵלּוּ מוּתָּרִים (כ, א): תַּנְיָא: לְעוֹלָם אַל תְּהִי רָגִיל בִּנְדָרִים, *שֶׁסּוֹפְךָ לִמְעֹל בִּשְׁבוּעוֹת; וְאַל תְּהִי רָגִיל אֵצֶל עַם הָאָרֶץ, שֶׁסּוֹפְךָ לְהַאֲכִילְךָ טְבָלִים; וְאַל תְּהִי רָגִיל אֵצֶל כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, שֶׁסּוֹפְךָ *לְהַאֲכִילְךָ תְּרוּמָה; וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, שֶׁסּוֹפְךָ בָּא לִידֵי נִיאוּף.

נפש יהודה ופיה מלא דם. פיה של מטה וכמו ומחתה פיה וגו': **שסופך למעול בשבועות**. דחמירי טפי דכתיב בו כי לא ינקה: **להאכילך תרומה טמאה**. להזהיר אפילו כהן שלא יהא רגיל אצל כהן עם הארץ:

וְגָזְרוּ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יַרְבֶּה בְּשִׂיחָה אֲפִילּוּ עִם אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת: יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר: יְהִי בֵיתְךָ *פָּתוּחַ לְרְוָחָה *וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ *וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. *בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַמַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה *גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם. וַאֲפִילּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בָּא עָלֶיהָ לְדִין. כְּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, ב): רַבִּי אֵילָא הֲוָה סָלִיק בְּדַרְגָּא דְּבֵי רָבָא בַּר שֵׁילָא, שָׁמְעֵיהּ לַהֲהוּא יְנוּקָא דְּקָאָמַר: 'כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה־שֵּׂחוֹ' (עמוס ד, יג), אָמַר: עֻבָּד שֶׁעָרְבוּ מַעִיד שִׂיחָתוֹ יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה. מַאי 'מַה שֵּׂיחוֹ', אֲפִילּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אָדָם לְאִשְׁתּוֹ מַגִּידִים לוֹ בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ.

נפש יהודה פתוח לרוחה. פתוח לעוברים ושבים: **ויהיו עניים בני ביתך**. כלומר אל תרבה עבדים ושפחות לשירותך אלא הבא עניים ממקומך שישמשוך ותקבל שכר: **ואל תרבה שיחה עם האשה**. אפי' היא אשתך לפי שאתה מתבטל מדברי תורה ק"ו באשת חברו שלא ירבה לשיח עמה מפני החשד: **באשתו אמרו**. מדקאמר עם האשה ולא אמר עם אשה למדנו שבאשתו אמרו: **גורם רעה לעצמו**. כשאדם מספר לאשתו קורותיו כך וכך אירע לי עם פלוני היא מלמדתו לחרחר ריב כמו שמצינו באשתו של קרח אי נמי מתוך שהוא מספר לה שחבירו גינוהו וביישוהו אף היא מבזה אותו בלבה וזהו גורם רעה לעצמו:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת דֶּרֶךְ אֶרֶץ: אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, שֶׁכָּל שִׂיחָתָהּ שֶׁל אִשָּׁה אֵינָהּ אֶלָּא נִיאוּפִין. וּתְחִלַּת הַזְּנוּת, שִׂיחָה עִם הַנָּשִׁים, וּמִתּוֹךְ הַשִּׂיחָה בָּאִין אֶל הַשְּׂחוֹק וּמִתּוֹךְ הַשְּׂחוֹק בָּאִין לִידֵי קַלּוּת רֹאשׁ וּמִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ בָּאִין לִזְנוּת, דְּתַנַּן בְּפֶרֶק ג' דְּאָבוֹת: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה.

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נג, ב): רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הֲוָה קָא אָזֵיל בְּאוֹרְחָא, אַשְׁכְּחֵהּ לְבַרוּרְיָא, אָמַר לָהּ: בְּאֵי זוֹ דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לְלוּד? אָמְרָה לוֹ: גְּלִילִי שׁוֹטֶה, לֹא כָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, הֱיֵה לְךָ לוֹמַר: אֵי זוֹ לְלוּד.

לְפִיכָךְ כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת חֵטְא יַצִּיל עַצְמוֹ מֵרֶשֶׁת זוֹ הַטְּמוּנָה לְכָל בְּנֵי הָאָדָם, הַמְּבִיאָה לָאָדָם לִידֵי זְנוּת, שֶׁהִיא קָשָׁה מִכָּל הָעֲבֵרוֹת, כִּי כֻּלָּם אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לַעֲשׂוֹתָם לְבַדּוֹ וְהַזְּנוּת אִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא שְׁנַיִם, אִישׁ עִם אִשָּׁה אוֹ אִשָּׁה עִם אִישׁ, נִמְצְאוּ שְׁנֵיהֶם חוֹטְאִים וּמַחְטִיאִים. וּלְפִי שֶׁהַזְּנוּת הִיא מֵהֶרְהוּרִים רָעִים לְפִיכָךְ נִקְרֵאת זִמָּה, מִלְּשׁוֹן 'כַּאֲשֶׁר זָמַם' (דברים יט, יט). וְהַזְּנוּת בָּא מֵרֹעַ לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: 'זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח־לֵב' (הושע ד, יא) (פירוש: שיקח שכלו). וְכָל הָעֲבֵרוֹת - לְאֶחָד הֲנָאָה וּלְאֶחָד הֶפְסֵד, כְּגוֹן: הַגּוֹנֵב וְהָרוֹצֵחַ, אֲבָל בִּזְנוּת שְׁנֵיהֶם נֶהֱנִין, לְפִיכָךְ שְׁנֵיהֶם נִדּוֹנִין. עַל כֵּן מִי שֶׁיִּרָא מִיּוֹם הַדִּין אַל יַפְסִיד עוֹלָמוֹ בַּהֲנָאָה זְדוֹנִית וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁבִּגְמַר הַהֲנָאָה מִיָּד יִתְחָרֵט וְיִרְאֶה הַהֶפְסֵד.

פֶּרֶק שֵׁנִי [כ]

לְהַרְחִיק מִן הָאָדָם כָּל הָרָעוֹת הַמְזֻמָּנוֹת לָבוֹא לוֹ בְּסִבַּת הַמִּשְׁגָּל גָּזְרוּ, שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל בְּאִשָּׁה וַאֲפִילוּ בִּבְגָדֶיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר, כִּי בְּמַה שֶׁאָדָם מִסְתַּכֵּל מוֹשֵׁךְ לִבּוֹ אַחֲרָיו וְאַחַר כָּךְ פּוֹעֲלוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: עֵינָא וְלִבָּא סָרְסוּרֵי דְּחֵטְאָה נִינְהוּ. וְעַל כֵּן צִוּוּ לַעֲשׂוֹת הַרְחָקוֹת בַּדָּבָר. כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (נז, ב): 'וְעִצֵּם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע' (ישעיה לג, טו). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: זֶה שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בַּנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמְדוֹת

עַל הַכְּבִיסָה. *הֵיכִי דָמֵי? אִי דְּלֵיכָּא דָּרְכָא אַחֲרִינָא, *אָנוּס הוּא; *אִי דְּאִיכָּא דָּרְכָא אַחֲרִינָא וְאָזִיל, רָשָׁע הוּא. לְעוֹלָם דְּלֵיכָּא דָּרְכָא אַחֲרִינָא וַאֲפִילּוּ הָכֵי מִיבָּעֵי לֵיהּ *לְמֵימַס נַפְשֵׁיהּ.

נפש יהודה שאינו מסתכל. כשהולך לשפת הנהר: **היכי דמי**. דמשבח ליה קרא אם עוצם עיניו דמשמע אם לא יעצים עיניו אינו לא צדיק ולא רשע: **אנוס הוא**. אם מסתכל דרך הליכה ואונס רחמנא פטריה ולמה מזקיקו הכתוב להעצים עיניו דמדמשבח ליה קרא שמעינן מיניה שצריך להעצים עיניו: **אי דאיכא דרכא אחרינא ואזיל בהך רשע הוא**. ואע"פ שעוצם עיניו לא היה לו להתקרב אלא להתרחק מן העבירה דקיימא לן הרחק מן הכיעור: **למימס נפשיה**. להטות עינו לצד אחר והיינו דמשבח ליה קרא דאי אניס נפשיה חסיד הוא:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (ח, ב), וּבְפֶרֶק בַּתְּרָא דִּבְרָכוֹת (סא, א), וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּמַסֶּכֶת כַּלָּה: תָּנוּ רַבָּנָן: הַמְרַצֶּה מָעוֹת לְאִשָּׁה מְיֻדּוֹ לְיָדָהּ וּמְיָדָהּ לְיָדוֹ כְּדֵי לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ, אֲפִילּוּ גָּדוֹל בַּתּוֹרָה כְּמשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁקִּבֵּל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: 'יָד לְיָד לֹא־יִנָּקֶה רָע' (משלי יא, כא). לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: רַבִּי אַחָאי בַּר יֹאשִׁיָּה אוֹמֵר: כָּל הַצּוֹפֶה בַּנָּשִׁים סוֹף בָּא לִידֵי עֲבֵרָה. כָּל הַמְפַנֶּה אֶת עַצְמוֹ מִן הָעֲבֵרָה וְלֹא עָשָׂאָה אֲפִילּוּ הוּא יִשְׂרָאֵל, רָאוּי לְהַעֲלוֹת עוֹלָה כְּכֹהֵן גָּדוֹל עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּעֲלוּ עֹלֹת' (שמות כד, ה). כָּל מִי שֶׁשָּׁם עַצְמוֹ עָצֵל מִן הָעֲבֵרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא עָשָׂאָה, נִיזוֹן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ['וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ] וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ' (שם שם, יא).

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סא, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲחוֹרֵי אֲרֵי וְלֹא אֲחוֹרֵי אִשָּׁה: אֲחוֹרֵי אִשָּׁה וְלֹא אֲחוֹרֵי עֲבוֹדָה זָרָה; אֲחוֹרֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא אֲחוֹרֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת *בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין. וְלָא אֲמָרַן, אֶלָּא *דְּלֵיכָּא פִּתְחָא אַחֲרִינָא *וְלָא דָּרֵי טוּנָא וְלָא רָכִיב עַל חֲמָרָא וְלָא מַנַּח תְּפִילִּי, אֲבָל אִי אִיכָּא חַד מֵהַנָּךְ לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה בשעה שהצבור מתפללין. דכיון שאינו נכנס נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת: **דליכא פתחא אחרינא**. דאי איכא פתחא אחרינא אין כאן ביזוי דמאן דחזי סבר בפתחא אחרינא ליעול: **ואי דרי טונא**. אין כאן גנאי דמוכחא מילתא דהאי דלא נכנס מפני המשא שעליו:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (סד, א): תָּאנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מִפְּנֵי מַה הֻצְרְכוּ יִשְׂרָאֵל *שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר כַּפָּרָה, מִפְּנֵי *שֶׁזְּנוּ עֵינֵיהֶם מִן הָעֶרְוָה, וְאָמַר רַב שֵׁשֶׁת:

מִפְּנֵי מַה מָּנָה הַכָּתוּב *תַּכְשִׁיטִין שֶׁבַּחוּץ עִם תַּכְשִׁיטִין *שֶׁבִּפְנִים? לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל אִשָּׁה כְּאִלּוּ מִסְתַּכֵּל בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף.

נפש יהודה שבאותו הדור. גבי נקמת מדין: **שזנו עיניהם**. ל' מזון שנהנו במראית העין כשהיו לוקחין התכשיטים מן הנשים: **תכשיטין שבחוץ**. טבעת: **שבפנים**. כומז: וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (ברכות כד, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: טָפַח בְּאִשָּׁה עֶרְוָה. לְמַאי, אִילֵימָא לְאִסְתַּכּוּלֵי בָּהּ, וְהָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: מִפְּנֵי מַה מָּנָה וכו', אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ וְלִקְרִיאַת שְׁמַע. אָמַר רַב חִסְדָּא: שׂוֹק בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'גַּלִּי־שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת' (ישעיה מז, ב), וּכְתִיב: 'תִּגְלֶה עֶרְוָתֵךְ' (שם, שם). אָמַר שְׁמוּאֵל: קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב' (שיר השירים ב, יד). אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: שֵׂעָר בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'שַׂעְרֵךְ כְּעֲדֶר הָעִזִּים' (שם ד, א). וְגַם כֵּן גְּרִסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (צב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּעֶרְוָה קַשְׁתּוֹ נִנְעֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֶרְיָה תֵּעוֹר קַשְׁתֶּךָ' (חבקוק ג, ט).

וְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (כ, א): תַּנְיָא: 'וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע' (דברים כג, י), שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל אָדָם בְּאִשָּׁה נָאָה אֲפִילּוּ פְּנוּיָה, בְּאֵשֶׁת אִישׁ וַאֲפִילּוּ מְכֹעֶרֶת, *וְלֹא בִּבְגָדֵי צֶבַע שֶׁל אִשָּׁה וְלֹא בַּחֲמוֹר וְלֹא בַּחֲזִיר וְלֹא בַּחֲזִירָה וְלֹא בְּעוֹף וְלֹא בְּעוֹפֶפֶת בְּשָׁעָה שֶׁנִּזְקָקִין זֶה לָזֶה וַאֲפִילּוּ מָלֵא עֵינַיִם כְּמַלְאַךְ הַמָּוֶת. אָמְרוּ עָלָיו עַל מַלְאַךְ הַמָּוֶת, שֶׁכֻּלּוֹ מָלֵא עֵינַיִם וּבְשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם עוֹמֵד עַל מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וְטִפָּה שֶׁל מָרָה תְּלוּיָה בָהּ, כֵּיוָן שֶׁרוֹאֶה אוֹתָהּ הַחוֹלֶה מְזַדְּעֲזֵעַ וּפוֹתֵחַ אֶת פִּיו וְזוֹרֵק הַטִּפָּה לְתוֹךְ פִּיו, מִמֶּנָּה מֵת, מִמֶּנָּה מַסְרִיחַ, מִמֶּנָּה פָּנָיו מוֹרִיקוֹת.

נפש יהודה ולא בבגדי צבע של אשה. שזוכר את האשה כמו שהיא מלובשת בהן ומייפין אותה ומהרהר אחריה:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ שָׁם: תְּנוּ רַבָּנָן: *'וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע' (שם, שם), שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר אָדָם בַּיּוֹם וְיָבוֹא לִידֵי טוּמְאָה בַּלַּיְלָה. מִכָּאן אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר: *תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי מַעֲשֶׂה; מַעֲשֶׂה מֵבִיא לִידֵי זְהִירוּת; זְהִירוּת מְבִיאָה לִידֵי *זְרִיזוּת; זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי *נְקִיּוּת; נְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי *פְּרִישׁוּת; פְּרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי *טָהֳרָה; טָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי קְדוּשָׁה; קְדוּשָׁה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאַת חֵטְא; יִרְאַת חֵטְא מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה; עֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי חֲסִידוּת; חֲסִידוּת מְבִיאָה לִידֵי *רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְחֲסִידוּת גְּדוֹלָה מִכֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אָז דִּבְּרָתְּ־בָחָזוֹן לַחֲסִידֶךָ' (תהלים פט, כ). וּפְלִיגָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דַּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'יַעַן מָשַׁח ה' אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים' (ישעיה סא, א), חֲסִידִים וְצַדִּיקִים לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'לְבַשֵּׂר עֲנָוִים', הָא לְמַדְתָּ, עֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכֻּלָּן.

נפש יהודה ונשמרת. וסמיך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקרא מזהיר ליה להשמר שלא יבא לידי כך: **תורה.** על ידי שיעסוק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה ונזהר: **זריזות.** זריז ונשמר קודם לכן שלא יבא לידי עבירה כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה. וזהירות כשעבירה באה לידו זהיר להשמר שלא יכשל: **נקיות.** נקי באין חטא: **פרישות.** אף מדבר המותר פורש להחמיר על עצמו: **טהרה.** צח ומלובן ועדיף מנקי: **רוח הקודש.** להשרות עליו שכינה: **בחזון לחסידך.** ולא נאמר ליראיך ולענויך:

וּמִי שֶׁאֱמָנוּתוֹ בְּדִבְרֵי הַנָּשִׂים וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בָּהֶן, לָזֶה מְשַׁבֵּחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ. כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיג, א): שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עֲלֵיהֶם בְּעַצְמוֹ: עַל רַוָּק (פירוש: פנוי) הַדָּר בִּכְרָךְ וְאֵינוֹ חוֹטֵא וְעַל הֶעָנִי הַמַּחֲזִיר אֲבֵדָה לְבָעָלֶיהָ וְעַל עָשִׁיר הַמְעַשֵּׂר פֵּרוֹתָיו בְּצִנְעָא. רַב סַפְרָא רַוָּק הַדָּר בִּכְרָךְ הֲוָה, *תָּנֵי תַּנָּא לְהָא קַמֵּיהּ דְּרָבָא וְרַב סַפְרָא, צָהֳבוּ פָּנָיו דְּרַב סַפְרָא. אָמַר לֵיהּ רָבָא: לָאו כְּגוֹן אַתְּ, אֶלָּא כְּגוֹן רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, דַּהֲווּ אוֹשְׁכְּפֵי (פירוש: סנדלרים) וְיָתְבֵי בְּשׁוּקָא דְּזוֹנוֹת וְעָבְדֵי לְהוּ מְסָאנֵי לְזוֹנוֹת וְעַיְּילֵי וּמְסַיְּימֵי לְהוּ וְלָא מַדְלוּ עֵינַייהוּ לְאִסְתַּכּוּלֵי בְּהוּ. וְיֵימָא (לשון שבועה) בְּהוֹן רַבָּנָן הָכֵי: בְּחַיֵּיהוֹן דְּרַבָּנָן קְדִישֵׁי דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה תני תנא. להך מתניתא ג' מכריז הקב"ה עליהן לשבח בכל יום:

וּבָזֶה הָיָה מִתְפָּאֵר אִיּוֹב וּמְשַׁבֵּחַ אֶת עַצְמוֹ בְּאָמְרוֹ: 'בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל־בְּתוּלָה' (איוב לא, א), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁכָּרַת בְּרִית עִם עֵינָיו שֶׁלֹּא יַבִּיט אֲפִילוּ בִּבְתוּלָה שֶׁהִיא פְּנוּיָה, קַל וָחֹמֶר לְאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁכָּתַב עָלֶיהָ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ: 'כֵּן הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ' (משלי ו, כט).

וְהַזְּנוּת הוּא אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁפֵּרֵשׁ בָּהֶן הַכָּתוּב גֵּיהִנֹּם. וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, וּבַעַל לָשׁוֹן הָרַע, וּמַלְכוּת הָרִשְׁעָה. מַלְכוּת הָרִשְׁעָה מְנַיִן? דִּכְתִיב: 'נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ יַעַמְדוּ־נָא וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלָיִךְ' (ישעיה מז, יג). וּכְתִיב: 'הִנֵּה הָיוּ כְקַשׁ אֵשׁ שְׂרָפָתַם לֹא־יַצִּילוּ אֶת־נַפְשָׁם מִיַּד לֶהָבָה אֵין גַּחֶלֶת לַחְמָם אוּר לָשֶׁבֶת נֶגְדּוֹ' (שם שם, יד). בַּעַל לָשׁוֹן הָרַע מְנַיִן? דִּכְתִיב: 'מַה־יִּתֵּן לָךְ וּמַה־ יֹּסִיף לָךְ' וגו' 'עִם *גַּחֲלֵי רְתָמִים' (תהלים קכ, ג־ד). הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מְנַיִן? דִּכְתִיב: 'הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה. אִם־יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל־הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה. *כֵּן הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת' וגו' (משלי ו, כז־כט). עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יֵשׁ לוֹ לִירָא מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וְלִבְרֹחַ מִן הָעֲבֵרָה וְלַעֲצֹם עֵינָיו מֵרְאוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא אֶל הַפֹּעַל.

נפש יהודה גחלי רתמים. היינו גיהנם: **כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה**. מגיהנם שנקרא רע:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [כא]

לְפִי שֶׁלֹּא יָבוֹא הָאָדָם לְהִרְהוּרִים רָעִים וְלֹא יוֹצִיא זַרְעוֹ לְבַטָּלָה אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה וְלִקְיוּם הַמִּין, אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת נִדָּה, רֹאשׁ פֶּרֶק כָּל הַיָּד (יג, א): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הָאוֹחֵז בָּאֲמָה וּמַשְׁתִּין *כְּאִלּוּ מֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא *נִיצוֹצוֹת נִיתָּזִין עַל רַגְלָיו, וְנִרְאֶה *כִּכְרוּת שָׁפְכָה וְנִמְצָא מוֹצִיא לַעַז עַל בָּנָיו שֶׁהֵם מַמְזֵרִים. אָמַר לָהֶם: מוּטָב שֶׁיּוֹצִיא לַעַז עַל בָּנָיו שֶׁהֵם מַמְזֵרִים וְאַל יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ רָשָׁע שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי הַמָּקוֹם.

נפש יהודה כאילו מביא מבול לעולם. שעבירה זו היתה בידם דכתיב כי השחית כל בשר את דרכו ואמרינן ברותחין קלקלו: **ניצוצות ניתזין על רגליו**. שאינו אוחז ואינו מטיל למרחוק: **כרות שפכה**. סריס אין מימי רגליו עושין כיפה:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ: כָּל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁמּוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמּוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֵּרַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ' (בראשית לח, י). יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמֵּי אָמַר: כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: *'הַנֶּחָמִים *בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן שֹׁחֲטֵי הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים' (ישעיה נז, ה), אַל תִּקְרֵי 'שֹׁחֲטֵי' אֶלָּא 'סוֹחֲטֵי'. רַב אַשֵׁי אָמַר: כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. כְּתִיב הָכָא:'תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן' וּכְתִיב הָתָם: 'עַל־ הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן' (דברים יב, ב).

נפש יהודה הנחמים באלים. שמתחממין בעצי אילנות במדורות גדולות כלומר בעלי הנאות: **באלים**. כמו תחת האלה:

שְׁמוּאֵל וְרַב יְהוּדָה הֲווּ יָתְבֵי אַאִיגְּרָא דְּבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּשָׁף וְיָתְבִי בִּנְהַרְדְּעָא. אֲמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה לִשְׁמוּאֵל: צָרִיךְ אֲנִי לְהַשְׁתִּין מַיִם. אָמַר: אֱחוֹז בָּאַמָּה וְהַשְׁתֵּן בַּחוּץ. וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי? וְהָתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הָאוֹחֵז וכו'? אָמַר אַבַּיֵי: עֶשָׂאוּהָ כְּבוֹלֶשֶׁת דִּתְנַן: בּוֹלֶשֶׁת שֶׁנִּכְנְסָה לָעִיר (פירוש: שיירה שמחפשת בעיר), בִּשְׁעַת שָׁלוֹם, חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת אֲסוּרוֹת, סְתוּמוֹת מֻתָּרוֹת. בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, אֵלּוּ וְאֵלּוּ מֻתָּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לְהֶם פְּנַאי לְנַסֵּךְ. אֶלָּמָא כֵּיוָן דִּבְעִיתֵי לָא אָתוּ לְנִסּוּכֵי, הָכָא נַמֵּי כֵּיוָן דִּבְעִיתֵי לָא אָתֵי לְהִרְהוּרֵי. וְהָכָא מַאי בִּיעֲתוּתָא אִיכָּא? אִי בָּעֵית אֵימָא בִּיעֲתוּתָא דְּלֵילְיָא וּדְאִיגְּרָא וְאִי בָּעֵית אֵימָא בִּיעֲתוּתָא דְּרַבֵּיהּ וְאִי בָּעֵית אֵימָא בִּיעֲתוּתָא דְּשִׁכְינָה וְאִי בָּעֵית אֵימָא שָׁאנֵי רַב יְהוּדָה, דְּאִיכָּא אֵימְתָא דְּמָרֵיהּ עָלֵיהּ, דְּקָרֵי שְׁמוּאֵל עָלֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה: אֵין זֶה יְלוּד אִשָּׁה. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: נָשׁוּי הֲוָה, דַּאֲמַר רַב נַחְמָן: אִם הָיָה נָשׂוּי מוּתָּר. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: כִּי הָא אוֹרֵי לֵיהּ, דְּתָאנִי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב מְנַיְמִין בְּרַבִּי חִיָּא: אָבָל מְסַיֵּעַ בַּבְּצִים מִלְמַטָּה. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: כִּי הָא אוֹרֵי

לֵיהּ, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּבוּל יֵשׁ לָהּ - מֵעֲטָרָה וּלְמַעְלָה (לצד גופו), אָסוּר, מֵעֲטָרָה וּלְמַטָּה (לצד הארץ), מוּתָּר.

אָמַר רַב יְהוּדָה: הַמְקַשֶּׁה עַצְמוֹ לָדַעַת *יְהֵא בְּנִדּוּי. וְלֵימָא אָסוּר? מְשׁוּם דְּקָא מְגָרֵי יֵצֶר *הָרַע אֲנַפְשֵׁיהּ. אָמַר רַבִּי אַמִּי: נִקְרָא מְשֻׁמָּד, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע, הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כָךְ וּלְמָחָר אוֹמֵר לוֹ לֵךְ *עֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְהוֹלֵךְ וְעוֹבֵד. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רַבִּי אַמִּי: כָּל הַמֵּבִיא עַצְמוֹ לִידֵי הִרְהוּר, אֵין מַכְנִיסִים אוֹתוֹ בִּמְחִיצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּתִיב הָכָא: 'וַיֵּרַע בְּעֵינֵי ה'' (בראשית לח, י), וּכְתִיב הָתָם: 'כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה' וגו' (תהלים ה, ה).

נפש יהודה יהא בנידוי. חייבין לנדותו: **וירע**. אלמא מיקרי רע וכתיב לא יגורך רע לא יגור עמך רע: **ביד**. מוציא זרע לבטלה:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: 'יְדֵיכֶם דָּמִים מָלְאוּ'? (ישעיה א, טו) אֵלּוּ הַמְנָאֲפִים בַּיָּד. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: ['לֹא תִנְאָף' (שמות כ, יד), לֹא תֶּהֱנֶה לְאַף;] 'לֹא תִנְאָף', לֹא תְּהֵא נוֹאֵף בֵּין בַּיָּד בֵּין בְּרֶגֶל. וַאֲמְרִינָן הָתָם: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אַרְבָּעָה דְּבָרִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאָן, אַף אֲנִי אֵינִי אוֹהֲבָן: הַנִּכְנָס *לְבֵיתוֹ פִּתְאֹם וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְבֵית חֲבֵרוֹ, וְהָאוֹחֵז בָּאַמָּה וּמַשְׁתִּין, וְהַמַּשְׁתִּין מַיִם עֲרוֹם *לִפְנֵי מִטָּתוֹ, *וְהַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּפְנֵי כַּל חַי. אֲמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה לִשְׁמוּאֵל: אֲפִילּוּ בִּפְנֵי עַכְבָּרִים? אָמַר לֵיהּ: שִׁינְנָא, לָא, אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁל בֵּית פְּלוֹנִי, שֶׁמְּשַׁמְּשִׁים מִטּוֹתֵיהֶן בִּפְנֵי עַבָּדֵיהֶם וְשִׁפְחוֹתֵיהֶם. מַאי דְּרוֹשׁ? 'שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר' (בראשית כב, ה), עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר.

נפש יהודה לביתו פתאום. דילמא עבדי מידי דצניעותא: **לפני מטתו**. ערום, משום דקשי לעניות לפי ששר העניות ניבול שמיה ואוהב מקום המאוס וערום דנקט אורחא דמילתא מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין: **משמש מטתו בפני כל חי**. דהיינו פריצות שצריך האדם להיות צנוע בשעת תשמיש:

וְגַרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: 'הַנֶּחְמָדִים בָּאֲלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן' (ישעיה נז, ה), מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין אָדָם רַשַּׁאי לִשְׁלֹחַ יָד בָּאַמָּה. שָׁלֹשׁ יָדוֹת הֵן: יָד לָאַמָּה, תְּקָצֵץ. יָד לָעַיִן, תְּקָצֵץ. יָד לְחִסּוּדָה (לחסורא), תְּקָצֵץ, יָד לָאַמָּה, תְּקָצֵץ מִפְּנֵי שֶׁמְּחַמְּמָתוֹ וּמוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. יָד לָעַיִן תְּקָצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁמְּסַמֵּא אֶת הָעֵינַיִם. יָד (לחסודה) [לְחִסּוּרָא, תְּקָצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁמְּבִיאַתּוּ לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים.

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: אָמַר שְׁמוּאֵל: יָד מַחֲרֶשֶׁת, יָד שׁוֹפֶכֶת דָּמִים, יָד מַגְבֶּרֶת יֵצֶר הָרַע, יָד מְסַמְּאָה, יָד מַעֲלָה פּוֹלִיפּוּס. מַאי פּוֹלִיפּוּס? אַבַּיֵי אָמַר: רֵיחַ הַפֶּה, וְרַב אַסִּי אָמַר: רֵיחַ הַחֹטֶם. וַאֲמְרִינַן הָתָם: 'הַנֶּחְמָדִים בָּאֲלִים' (ישעיה נז, ה), אֵלּוּ הַמְחַמְּמִין אֶת עַצְמָן וּמוֹצִיאִין

שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. לְמַה הוּא חָשׁוּב? - לִבְהֵמָה, מַה בְּהֵמָה אֵינָהּ מַקְפֶּדֶת [מַפְקֶדֶת] וְעוֹשָׂה, אַף הוּא אֵינוֹ מַקְפִּיד [מַפְקִיד] וְעוֹשֶׂה. דָּבָר אַחֵר: מַה בְּהֵמָה עוֹמֶדֶת לִשְׁחִיטָה וְאֵין לָהּ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אַף הוּא יוֹרֵד לַגֵּיהִנֹּם וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. תָּנָא: אַף הוּא עוֹבֵר מִשּׁוּם בּוֹעֵל וְנִבְעָל. וְכָל כָּךְ לָמָּה, מִפְּנֵי שֶׁמְּעוֹרֵר יֵצֶר הָרַע עַל עַצְמוֹ.

וַאֲמָרִינָן עָלָהּ: 'מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם' וגו' (קהלת ג, כא), אֶלּוּ נִשְׁמָתָן שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁאֵין מְחַמְּמִין אֶת עַצְמָן לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. וַאֲמָרִינָן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: דּוֹר הַמַּבּוּל כֻּלָּן מוֹצִיאִין שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה הָיוּ, הֲווּ בְהוּ אִיצְטַנְינֵי אָמְרֵי: עָלְמָא לָא פָּחוֹת מַשְׁיְתָא אַלְפֵי שְׁנִין, לָא נוֹלִיד וַאֲנָן נֵחַיֵּה לְעָלְמָא כּוּלֵּיהּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שַׁמְתֶּם עַצְמְכֶם עִקָּר, הֲרֵינִי עוֹקֵר שִׁמְכֶם שֶׁלֹּא תַּעֲלוּ בְּחֶשְׁבּוֹן עוֹלָם. מִנָּא הַנֵּי מִילֵּי? דִּכְתִיב בְּאוֹנָן: 'וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה' (בראשית לח, ט), שֶׁהָיָה מְחַמֵּם עַצְמוֹ וּמוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. וּכְתִיב בְּדוֹר הַמַּבּוּל: 'כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר' וגו' (שם ו, יב). עַל כֵּן נִדּוֹנוּ בְּמִדַּת רוֹתְחִין, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קח, ב): אָמַר רַב חִסְדָּא: דּוֹר הַמַּבּוּל בְּרוֹתְחִין קְלָקְלוּ וּבְרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ וכו' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפֶרֶק שֵׁנִי, מִן הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן (סימן ג). עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִיזָּהֵר מִלְּהָבִיא עַצְמוֹ לִידֵי חִמּוּם הַמֵּבִיא לִידֵי עֲבֵירָה. וְהַזָּהִיר יוֹתֵר בַּדָּבָר יִרְבֶּה בְּטָהֳרָה.

פֶּרֶק רְבִיעִי [כב]

כָּל הַמְסֻתָּכֵל בְּיוֹם הַדִּין, יֶהֱא מוֹשֵׁל בְּיִצְרוֹ הָרַע וּבְתַאֲוָתוֹ וְאַל יָבוֹא לִידֵי עֲבֵירָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק ג' (משנה א): עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר וכו' וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד *לִיתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן וכו'.

נפש יהודה ליתן דין וחשבון. שהמסתכל בו פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה: וְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עח, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: 'עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן' וגו' (במדבר כא, כז־ל)? 'הַמּוֹשְׁלִים' אֵלּוּ *הַמּוֹשְׁלִים בְּיִצְרָם; 'בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן', בּוֹאוּ וְנַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *הֻפְסַד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ *שְׂכַר עֲבֵירָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ, 'תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן', *אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן תִּבָּנֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְתִכּוֹנֵן לָעוֹלָם הַבָּא; 'עִיר סִיחוֹן', אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ *כְּעִיר זֶה, *שֶׁמְּהַלֵּךְ אַחַר שִׂחָה נָאָה, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: 'כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן', תֵּצֵא אֵשׁ *מִן הַמַּחֲשָׁבִין וְתֹאכַל אֶת שֵׁאֵינָן מְחַשְּׁבִין; 'לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן', מִקְּרִיַּת צַדִּיקִים, *שֶׁנִּקְרְאוּ *שִׂיחִים; 'אָכְלָה *עָר מוֹאָב', זֶה הַמְּהַלֵּךְ אַחַר יִצְרוֹ כְּעִיר זֶה שֶׁמְּהַלֵּךְ אַחַר שִׂיחָה נָאָה; 'בַּעֲלֵי בָמוֹת אַרְנֹן', אֵלּוּ *גַּסֵּי הָרוּחַ; 'וְנִירָם', אָמַר רָשָׁע: אֵין רָם: אָבַד חֶשְׁבּוֹן', *אָבַד חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם: 'עַד־דִּיבֹן', הַמְתֵּן עַד שֶׁיָּבוֹא דִּין; 'וַנַּשִּׁים *עַד־ נֹפַח', עַד שֶׁתֵּצֵא אֵשׁ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה נַפָּח; 'עַד־מֵידְבָא', עַד *שֶׁתַּדְאִיב נִשְׁמָתוֹ. וְאָמְרִי לָהּ: **עַד דְּעָבַד מַאי דְּבָעֵי עָבֵד.

נפש יהודה המושלים ביצרם. צדיקים כדכתיב ומושל ברוחו מלוכד עיר וכתיב צדיק מושל ביראת אלהים: **הפסד מצוה**. שמתבטל מריוח בשביל שעסק במצוה או נתן צדקה ומחסר ממונו כנגד שכרה המקבל לע"ל: **ושכר עבירה**. שלא להשתכר בעבירה עכשיו כנגד הפסדה שיפסיד יותר לע"ל: **אם אתה עושה כן**. לחשוב הפסד כנגד שכר: **כעיר זה וכו'**. שמתפתה ביצרו ובדברי המינים ואינו מושל ביצרו: **שמהלך אחר שיחה נאה**. בקריאה בנחת וברמיזה הולך למקום שאדם חפץ: **מן המחשבין**. צדיקים: **שנקראו שיחים**. אילנות כדכתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה וכתיב והוא עומד בין ההדסים וא"ר יונתן אין הדסים אלא צדיקים דכתיב ויהי אומן את הדסה: **שיחים**. כמו וכל שיח השדה ומתרגמינן כל אילני חקלא: **ער מואב**. כעיר שמהלך אחר תאותו: **גסי הרוח**. ואכלה נמי האש גסי הרוח המגביהין דעתן כבמות ארנון הללו. בעלי במות כמו בעלי גסים: **אבד חשבונו של עולם**. לית דין ולית דיין: **עד נופח**. כלומר אש שמנופח מעצמה כדכתיב תאכלהו אש לא נפח: **שתדאיב נשמתו**. כמו דאבון נפש: **עד דעבד**. קודשא בריך הוא מה דבעי למעבד ברשעים לעוה"ב דאלו בעוה"ז דרכם צלחה כדי לטרדם מעוה"ב: **עד**. דריש ליה עד דעבד. מידבא דריש ליה מה דבעי בל' קצר:

וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים בִּגְבוּרָתָם הָיוּ מוֹשְׁלִים בְּיִצְרָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ נַפְשָׁם בַּעֲבֵרָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּיוֹסֵף הַצַּדִּיק, שֶׁלֹּא רָצָה לִשְׁמֹעַ בְּשׁוּם עִנְיָן לְגַבֵּירְתּוֹ אֵשֶׁת פּוֹטִיפָר, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (לה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: עָנִי וְעָשִׁיר וְרָשָׁע בָּאִין לְדִין, אָמְרוּ עָלָיו עַל יוֹסֵף וכו', כִּדְאִיתָא בְּהַקְדָּמַת הַגֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן א). וְעַל כֵּן זָכָה לִגְדוּלָה וְלִבְרָכוֹת רַבּוֹת וְנִתּוֹסְפָה בִשְׁמוֹ אוֹת ה"א מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (לו, ב): אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: יוֹסֵף שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם *בַּסֵּתֶר, זָכָה *וְהוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא; *יְהוּדָה שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא, זָכָה וְנִקְרָא כֻּלּוֹ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

נפש יהודה בסתר. שנתיחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו: **והוסיפו לו אות אחת**. שנקרא יהוסף כדאיתא לקמן: **יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא**. על הים כדאי' בסוטה נקרא כולו על שמו שם בן ד' אותיות כלול בשמו של יהודה:

יוֹסֵף מַאי הִיא? דִּכְתִיב: 'וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת *מְלַאכְתּוֹ' (בראשית לט, יא). רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ נִכְנַס וְחַד אָמַר לַעֲשׂוֹת *צָרְכָיו נִכְנַס. 'וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם' (שם, שם). וְכִי אֶפְשָׁר בֵּית אוֹתוֹ רָשָׁע שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם אִישׁ? תָּאנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם אֵידָם הָיָה וְהָלְכוּ כֻּלָּם לַעֲבוֹדָה זָרָה וְהִיא אָמְרָה: חוֹלָה אֲנִי. אָמְרָה: אֵין לִי יוֹם שֶׁיּוֹסֵף נִזְקָק עִמִּי כְּהַיּוֹם הַזֶּה. 'וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ' וגו' (שם שם,

יב). תְּאַנָא: מְלַמֵּד שֶׁעָלוּ שְׁנֵיהֶם עֲרֻמִּים לַמִּטָּה, בָּאָת דִּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנִרְאֵית לוֹ *בַּחֲלוֹם. אָמַר לוֹ: יוֹסֵף, עֲתִידִין אַחֶיךָ שֶׁיִּכָּתְבוּ עַל אַבְנֵי אֵפוֹד וְאַתָּה בֵּינֵיהֶם, רְצוֹנְךָ שֶׁיִּמָּחֶה שִׁמְךָ מִבֵּינֵיהֶם וְתִקָּרֵא רוֹעֶה זוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְרֹעֶה זוֹנוֹת *יְאַבֵּד־הוֹן' (משלי כט, ג)? מִיָּד 'וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן *קַשְׁתּוֹ' (בראשית מט, כד). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מְלַמֵּד שֶׁשִּׁבָּה קַשְׁתּוֹ לְאֵיתָנָהּ, *'וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו' (שם שם), מְלַמֵּד *שֶׁנַּעֲצַץ עֶשֶׂר צִפָּרְנָיו בַּקֶּרְקַע וְיָצְאָה שִׁכְבַת זֶרַע מִבֵּין צִפָּרְנֵי יָדָיו; 'מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב' (שם שם), מִי גָּרַם לוֹ לִיכָּתֵב בָּאֵפוֹד - אֲבִיר יַעֲקֹב; 'מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל' (שם שם), מִי גָּרַם לוֹ וְזָכָה וְנִקְרָא רוֹעֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: *'רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג *כַּצֹּאן יוֹסֵף' (תהלים פ, ב).

נפש יהודה מלאכתו. מלאכה ממש: **צרכיו**. היינו תשמיש: **בחלום**. גירסת הגמ' בחלון: **יאבד הון**. שם טוב שהוא יקר מכל הון: **קשתו**. זרעו ע"ש שיורה כחץ: **יפוזו**. לשון ויפוצו שזיי"ן וצד"י מתחלפין מאותיות זסשר"ץ כמו צעקה וזעקה: **שנעץ עשר צפרניו בקרקע**. ונסמך עליהן כדי שיתייגע ויטרד בצערו ויעביר תוקף יצרו. משם זכה להיות, באבן מאבני ישראל: **רועה ישראל האזינה**. כלפי שכינה נאמר: **כצאן יוסף**. קרי ביה כצאן יוסף (בשו"א) המנהיגים כצאנו של יוסף אלמא מקרי ישראל צאנו של יוסף והוא הרועה:

תָּנָא: רָאוּי הָיָה יוֹסֵף לָצֵאת מִמֶּנּוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים כְּדֶרֶךְ שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: *'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף' (בראשית לז, ב), אֶלָּא שֶׁיָּצָאת מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע מִבֵּית צִפָּרְנֵי יָדָיו. וְאַף עַל פִּי כֵן *יָצְאוּ מִבִּנְיָמִין אָחִיו וְנִקְרְאוּ עַל שֵׁם יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְנֵי בִנְיָמִין בֶּלַע וָבֶכֶר' וגו' (שם מו, כא). 'בֶּלַע', שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאוּמּוֹת; 'בֶּכֶר', עַל שֵׁם שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְאִמּוֹ; 'אַשְׁבֵּל', שֶׁשָּׁבוּ אֵל; 'גֵּרָא', *שֶׁגָּר בְּאַכְסַנְיוֹת; 'נַעֲמָן', נָעִים הָיָה בְּיוֹתֵר; 'אֵחִי וְרֹאשׁ', הוּא אָחִי וְרֹאשִׁי; *'מֻפִּים', שֶׁהָיָה פִּיו כְּפִי אָבִיו; 'וְחֻפִּים', הוּא לֹא רָאָה בְּחֻפָּתִי וַאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחֻפָּתוֹ; 'וְאַרְדּ', אֵיכָא דְּאָמְרֵי, שֶׁפָּנָיו דּוֹמִין לְוֶרֶד וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי, שֶׁיָּרַד לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם.

נפש יהודה אלה תולדות יעקב יוסף. תולדות שיצאו מיעקב כנגדן ראוי לצאת מיוסף: **יצאו מבנימין אחיו**. אותם עשרה שפחתו מיוסף בעשר אצבעותיו: **שגר באכסניות**. בארץ נכריה: **מופים וכו'**. מפורש בתנחומא שהיה פיו כפי יעקב אביו בהלכות שקבל משם ועבר:

מַאי זָכָה וְהוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? דַּאֲמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ פַּרְעֹה לְיוֹסֵף: 'וּבְלִעֲדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ' וגו' (בראשית מא, מד), אָמְרוּ *אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה: עֶבֶד שֶׁלְּקָחוֹ רַבּוֹ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף יִהְיֶה מוֹשֵׁל עָלֵינוּ? אָמַר לָהֶם: *גַּנּוּנֵי מַלְכוּת אֲנִי רוֹאֶה בּוֹ. אִם כֵּן יֵדַע בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן? אָמַר לָהֶם: לְמָחָר נִבְדְּקֵיהּ.

בְּלֵילָא בָּא גַּבְרִיאֵל וְלִמְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן. לָא הֲוָה גָּמִיר, הוֹסִיף לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ' וגו' (תהלים פא, ו). לְצַפְרָא כָּל לִישָׁנָא דְּאִישְׁתָּעֵי פַּרְעֹה בַּהֲדֵיהּ הֲדַר לֵיהּ. לְסוֹף הֲיָה יוֹסֵף מִשְׁתָּעֵי בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וְלָא הֲוָה יָדַע פַּרְעֹה מַאי קָאָמַר. אֲמַר לֵיהּ: מַאי קָא אָמְרַתְּ? אֲמַר לֵיהּ: לְשׁוֹן קֹדֶשׁ. אֲמַר לֵיהּ: אַגְמְרֵיהּ נִיהַלִּי. אַגְמְרֵיהּ וְלָא גָּמִיר. אֲמַר לֵיהּ: *אִישְׁתַּבַּע לִי דְּלָא מְחַוְיִת, אִישְׁתַּבַּע לֵיהּ. כִּי קָא אָמַר לֵיהּ יוֹסֵף: 'אֲבִי הִשְׁבִּיעַנִי' וגו' (בראשית נ, ה), אֲמַר לֵיהּ: זִיל *אִיתְּשִׁיל אַשְׁבּוּעָתָךְ. אֲמַר לֵיהּ: אִתְּשִׁיל נַמֵּי אַשְׁבּוּעָתָא דִּידָךְ. אֲמַר לֵיהּ: 'עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ' וגו' (שם שם, ו).

נפש יהודה איצטגנינים. חכמיו חוזים בכוכבים ויודעים בחכמת המזלות: **גנוני מלכות**. גווני מלכות בחכמה ובגבורה וביופי: **אשתבע לי דלא מחוית**. שלא תגיד שאיני מבין לה"ק: **איתשיל אשבועתך**. תשאל לחכמים שיתירוהו לך:

יְהוּדָה מַאי הִיא? דְּתַנְיָא הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל וכו', כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ה' שֶׁל חַג הַמַּצּוֹת (סימן קמב). וְגַם כֵּן מָצִינוּ בְּבֹעַז וּבְפַלְטִי בֶּן לַיִשׁ, שֶׁמָּשְׁלוּ בְּיִצְרָן וְהִלְלָן הַכָּתוּב, כִּדְנַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (יט, ב): כְּתִיב 'פַּלְטִי' (שמואל־א כה, מד), וּכְתִיב 'פַּלְטִיאֵל' (שמואל־ב ג, טו)? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פַּלְטִי שְׁמוֹ וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פַּלְטִיאֵל, *שֶׁפִּלְּטוֹ אֵל מֵעֲבָרָה, שֶׁנִּעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְאָמַר: כָּל הָעוֹסֵק בְּדָבָר זֶה יִדָּקֵר בַּחֶרֶב. וְהָכְתִיב: *'וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ' (שם שם, טז)? שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ *כְּאִישָׁהּ. *'הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ' (שם שם)? - עַל מְצָוָה דַּאֲזִיל מִינֵּיהּ. *'עַד־בַּחֲרִים' (שם שם), שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּבַחוּרִים, שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא.

נפש יהודה שפלטו אל מעבירה. כשלקח שאול את דוד נתנה לו והוא לא נגע בה ודקר חרב בינו ובינה וכו': **וילך אתה אישה**. אלמא בא עליה: **כאשה**. שהיה מגדלה ומחבבה: **הלך ובכה אחריה**. בקושיא קא נסיב לה: **עד בחורים**. קרא קא דריש ואזיל:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *תְּקִפּוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עִנְּוָתָנוּתוֹ שֶׁל בֹּעַז, דִּכְתִיב: 'וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה' וגו' (רות ג, ח). אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁנַּעֲשָׂה *בְּשָׂרוֹ *כְּרָאשֵׁי לְפָתוֹת. *תְּקִפּוֹ שֶׁל בֹּעַז עִנְּוָתָנוּתוֹ שֶׁל פַּלְטִי בֶּל לַיִשׁ, הָא דַּאֲמָרָן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: 'רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל' (משלי לא, כט)? זֶה יוֹסֵף וּבֹעַז. 'וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה', זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי'? 'שֶׁקֶר הַחֵן', זֶה יוֹסֵף, 'וְהֶבֶל הַיֹּפִי', זֶה בֹּעַז, 'אִשָּׁה יִרְאַת ה' וגו' (שם), זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ.

נפש יהודה תקפו של יוסף. דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן של בועז תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם ענוה. דבר קטן שאין לו שם שהאדם עושה לפי תומו: **בשרו**. אברו: **כראשי לפתות**. נתקשה ואעפ"כ כבש יצרו ואע"פ שפנויה היתה ועמו במטה אבל

יוסף אשת איש היתה ואינו עמה במטה: **תקפו של בועז**. ענותנותו של פלטי בן ליש דאילו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות:

וּמִי שֶׁבָּא לְיָדוֹ דְּבַר עֲבֵרָה וְכָבַשׁ יִצְרוֹ וְנִצַּל הֵימֶנָּה וְלֹא עָשָׂאָה, עוֹשִׂין לוֹ נֵס וְנוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לט, ב): רָמֵי לֵיהּ רַב טוֹבִי בַּר קִיסָנָא לְרָבָא: תְּנַן: כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת מְטִיבִין לוֹ. עָשָׂה אֵין, לֹא עָשָׂה לָא. וְרָמֵינְהֵי: יָשַׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה? אֲמַר לֵיהּ: *הָתָם, כְּגוֹן שֶׁבָּא לְיָדוֹ דְּבַר עֲבֵרָה וְנִצַּל הֵימֶנָּה, כִּי הָא דְּרַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּי, *תָּבְעָה יַתֵּיהּ הַאי מַטְרוֹנִיתָא, עֲבַד מִילְתָא, מַלְיֵיא גוּפֵיהּ שִׂיחָנָא וְכִיבֵי, עָבְדָא הִיא מִילְתָא, וַאֲסִיתֵיהּ. עֲרַק טָשָׁא (פירוש: נטמן) בְּהַהוּא בֵּי *בַּנְיָי, דְּכִי הָווּ עַיֵּילֵי בֵּי תְּרֵי אֲפִילּוּ בִּימָמָא הֲווּ *מִיתְזְקֵי. לְמָחָר אָמְרֵי לֵיהּ רַבָּנָן: *מָאן נָטְרָךְ? אָמַר לָהֶם: שְׁנֵי רוֹמָאֵי קַיְסָר שְׁמָרוּנִי כָּל הַלַּיְלָה. אָמְרוּ לֵיהּ: שֶׁמָּא דְּבַר עֲבֵרָה בָּא לְיָדֶיךָ וְנִצַּלְתָּ הֵימֶנּוּ, דְּתַנְיָא: כָּל הַבָּא לְיָדוֹ דְּבַר עֲבֵרָה וְנִצַּל הֵימֶנּוּ עוֹשִׂין לוֹ נֵס.

נפש יהודה התם. שבא דבר עבירה לידו וכפה יצרו ולא עבר אין מצוה יתירה כזו: **תבעה**. לזנות: **בני**. בית המרחץ: **מתזקי**. שמצוין בו מזיקין: **מאן נטרך**. פירושו שמרך: 'גְּבוֹרֵי כֹּחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ' וגו' (תהלים קג, כ), *כְּגוֹן רַבִּי צָדוֹק, תָּבְעָתֵיהּ הַהִיא מַטְרוֹנִיתָא, אָמַר לָהּ: חָלִישׁ לִבָּאי וְלָא מָצִינָא, אִיכָּא מִידֵּי לְמֵיכַל? אָמְרָה לֵיהּ: אִיכָּא דְּבַר טָמֵא. *אָמַר: מַאי נַפְקָא מִינֵּיהּ, דְּעָבִיד הָא אָכִיל הָא. *שָׁגְרָא תַּנּוּרָא, *קָא מַנְחָא לֵיהּ, *סָלִיק וְקָא יָתִיב בְּגַוֵּיהּ. אָמְרָה לֵיהּ: מַאי הַאי? אָמַר לָהּ: דְּעָבִיד הָא *נָפַל בְּהָא. אָמְרָה לֵיהּ: *אִי יָדְעִי, לָא צַעֲרָתִיךְ.

נפש יהודה כגון רבי צדוק. שלבש כח לכוף יצרו להתגבר בחפצי קונו: **אמר מאי נפקא מינה**. דהא מילתא דלא נזדמן לי אלא מאכל טמא יש ללמוד מכאן דעביד האי הבועל ארמית ראוי למאכל טמא: **שגרא תנורא**. אותה הכותית הסיקה את התנור לצלות דבר הטמא שם ואשה גדולה היתה שאין יכול לפטור ממנה ומסור בידה להורגו: **קא מנחא ליה**. לאותו צלי בתוכו: **סליק**. רבי צדוק ויתיב בתוך התנור: **נפל בהא**. באור של גיהנם: **אי ידעי**. אלו ידעתי שחמור עליכם הדבר כ"כ:

רַב כַּהֲנָא הֲוָה קָא זָבִין *דִּיקְלֵי, תָּבְעָתֵיהּ הַהִיא מַטְרוֹנִיתָא, אָמַר לָהּ: אֵיזִיל וְאֶקְשׁוֹט נַפְשָׁאי. סָלִיק נָפַל מֵאִילָנָא לְאַרְעָא. אָתָא אֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב, קָבְלֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: *אַטְרַחְתָּן אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי. אֲמַר לֵיהּ: מָאן גָּרַם לָךְ, *לָאו עָנְיוּתָא, יָהַב לֵיהּ שָׁפָא (פירוש: שם כלי) *דְּדִינָרֵי. עַל כֵּן כָּל הַמַּשְׁכִּיל יִסְתַּכֵּל בְּיוֹם הַדִּין וְיִירָא מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וְיִמְשֹׁל בְּיִצְרוֹ וּבְכָל תַּאֲווֹתָיו וְאַל יְאַבֵּד עוֹלָם נִצְחִי לְמַעַן הֶנְאָה מְעוּטָה.

נפש יהודה דיקולי. סלים שהנשים נותנות שם פלכיהן: **אטרחתן**. שהייתי במקום אחד רחוק ת' פרסי: **לאו עניותא**. בתמיה אי לאו העניות לא הוצרכתי להיות עסקי למלאכת נשים: **דינרי**. זהובים:

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [כג]

לְעוֹלָם יִתְרַחֵק אָדָם מִלְּהִתְיַחֵד עִם הַגּוֹיָה, שֶׁהֲסָתָתָן גְּדוֹלָה וְכוֹפִין עַל הַזְּנוּת, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּגְבִירַת יוֹסֵף וּמַטְרוֹנִיּוֹת הַנִּזְכָּרוֹת וּבִבְנוֹת מוֹאָב, כִּי בְּפִתּוּיָן הָיְתָה סִבָּה לְהַפִּיל כַּמָּה אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל וְלוּלֵי קִנְאַת פִּנְחָס שֶׁרִחֵם הָאֵל יִתְבָּרַךְ עַל יִשְׂרָאֵל וּבִטֵּל הַגְּזֵרָה נָפְלוּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר. וְעַל דָּא גָּזְרוּ: הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית, *קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ו' מִן הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן (סימן ז).

נפש יהודה קנאין פוגעין בו. עי' בפ"ו בכלל א':

בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַזְּנוּת, שֶׁהָאֱרִיךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִנְבִיאֵי שֶׁקֶר, אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ בֶּן מַעֲשֵׂיָה, עַל הַכֹּל, חוּץ מֵעַל דְּבַר הַזְּנוּת, כְּדַגָּרְסִינָן פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין צג, א): 'כֹּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אַחְאָב בֶּן־קוֹלָיָה וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶּן־מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי שָׁקֶר הִנְנִי נֹתֵן אֹתָם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל' וגו' 'לֵאמֹר יְשִׂמְךָ ה' כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאַחְאָב אֲשֶׁר קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאֵשׁ' (ירמיה כט, כב). 'אֲשֶׁר שְׁרָפָם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'אֲשֶׁר קָלָם'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשֵּׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מִלְמַד שֶׁעָשָׂאם *כִּקְלָיוֹת. כְּתִיב: 'יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנָאֲפוּ אֶת־נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר בִּשְׁמִי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִם וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וְעֵד נְאֻם ה" (שם שם, כג)

נפש יהודה כקליות. המתהבהבין באש:

מַאי עָבְדוּ? אָזַל צִדְקִיָּהוּ לִבְרַתֵּיהּ דִּנְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר לָהּ: כֹּה אָמַר ה' *הַשָּׁמְעִי אֶל אַחְאָב; וְאַחְאָב אָמַר לָהּ: הַשָּׁמְעִי לְצִדְקִיָּה. אָזְלָא וְאָמְרָה לַאֲבוּהָ, אָמַר: יְדַעְנָא לֵאלֹהֵהוֹן דְּשׁוֹנֵא זִמָּה הוּא, חֲזִי כִּי אֶתּוּ לְגַבָּךְ שַׁדְּרִינְהוּ נִיהֲלִי. כִּי אָתוּ לְגַבָּהּ שַׁדַּרְתִּינְהוּ לְגַבֵּיהּ דַּאֲבוּהָ. אָמַר לְהוּ: מָאן אָמַר לְכוֹן? אָמְרוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לְהוּ: מַאי טַעְמָא, לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לָא אָמַר, וּלְדִידְכוֹן אָמַר? אָמְרוּ לֵיהּ: אִינּוּן לָא הֲווּ נְבִיאֵי וַאֲנַן נְבִיאֵי, לְדִידְהוֹן לָא אָמַר וּלְדִידָן אָמַר. אָמַר לְהוּ: בְּעִינָא לְמִיבְדְּקִינְכוּ, כַּחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. אָמְרוּ לֵיהּ: *אִינּוּן תְּלָתָא וַאֲנַן תְּרֵי. אָמַר לְהוּ: בַּחֲרוּ מָאן דִּבְעֵיתוּן גַּבֵּיכוּ. בָּחֲרוּ יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמְרוּ: בִּזְכוּתֵיהּ דִּידֵיהּ מִתְצַלִּינָן. קָלָא בּוּבְיָא, אַשְׁדִּינְהוּ, אִינְהוּ קָלוּ *כְּקִינְסֵי, יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל אִיחֲרִיךְ מָאנֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: יַדְּעִנָא דְּצַדִּיק רַבָּא אַתְּ, *מַאי טַעְמָא אִיחְרוֹךְ מָאנָךְ, וַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה רֵיחַ נוּר לָא (הות) [עָדַת] בְּהוֹן? אָמַר לֵיהּ: אִינּוּן תְּלָתָא וַאֲנָא לְחוּדָאי. אָמַר לֵיהּ: וְהָא אַבְרָהָם לְחוּדֵיהּ הֲוָה? הָתָם לָא אִתְיְהֵב רְשׁוּתָא לְנוּרָא לְמֵיכַל, הָכָא אִתְיְהֵב

רְשׁוּתָא לְנוּרָא לְמֵיכַל. וְעוֹד, תְּרֵי קִינְסֵי יְבֵישֵׁי וְחַד רְטִיבָא, כִּי קָלוּ הַנָּךְ תְּרֵי יְבֵישֵׁי, רְטִיבָא מִי לָא מִיחָרֵיךְ! וּמַאי טַעְמָא אִיעָנַשׁ? אָמַר רַב פַּפָּא: מְשׁוּם דַּהֲווּ בְּנוֹהֵי נָסְבִין גְּרוֹשׁוֹת וְלָא מְחָה בְּהוֹן שָׁנֵאֲמַר: 'וַיֹּהוֹשָׁעַ הָיָה לָבֵשׁ בְּגָדִים צוֹאִים' (זכריה ג, ג). וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים? אֶלָּא, שֶׁהָיוּ בָּנָיו נְשׂוּאִים לְנָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנוֹת לְכְהֻנָּה וְלֹא מִחָה בְּיָדָן.

נפש יהודה שמעי. לתשמיש: **אינון תלתא**. ונפישי זכותייהו: **קינסי**. קיסם עץ דק: **ומאי טעמא איענש**. יהושע דאהני נורא למאניה דהאי דאהדר איהו לנבוכדנצר דחייה בעלמא הוא:

וְגַרְסִינַן בְּבְרֵאשִׁית רַבָּא (פרשה כו, ה): רַבִּי עֲזַרְיָה וְרַבִּי [יְהוּדָה בר'] סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרוּ: עַל הַכֹּל הוּא מַאֲרִיךְ אַפֵּיהּ, חוּץ מִזְּנוּת *מַה טַּעַם? 'וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם' וגו' (בראשית ו, ב), מַה כְּתִיב בַּתְרֵיהּ: 'וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי' (שם שם, ז).

נפש יהודה מה טעם. כמו מנא הני מילי כלומר מהיכן נלמד:

וּבַעָוֹן נְאוּף הַגּוֹיָה נוֹפֶלֶת בְּאַחַד עָשָׂר אֲרוּרִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֶמְרוּ עָלָיו, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (לז, ב): דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ (דרבי לוי) דְּרֵישׁ לָקִישׁ: *כָּל הַפָּרָשָׁה לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה' (דברים כז, טו), פֶּסֶל וּמַסֵּכָה, *'אָרוּר סָגֵי לֵיהּ? אֶלָּא *זֶה הַבָּא עַל הַגּוֹיָה וְהוֹלִיד בֵּן וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: *אֲרוּרִים אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁכֵּן גָּרְמוּ לוֹ. וּפֵירְשׁוּ עָלָיו כַּיּוֹצֵא בּוֹ: 'אָרוּר מְקַלֵּה אָבִיו' (שם שם, טז), זֶה הַמּוֹלִיד בֵּן מִן הַגּוֹיִים, שֶׁגּוֹרֵם לִבְנוֹ לְהָקֵל אָבִיו. וְכֵן 'מַשְׁגֶּה עִוֵּר' (שם שם, יח). וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. וְהַבָּא עַל הָאַרְמִית נוֹפֵל עִמָּהּ בַּגֵּיהִנֹּם, כִּדְגַרְסִינַן בְּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא וּבְפֶרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (יומא לה, ב): 'וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ' (בראשית לט, י). 'לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ', בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'לִהְיוֹת עִמָּהּ', בָּעוֹלָם הַבָּא. וַעֲבֵרָה זוֹ מִתְחַבֶּרֶת עִם הָאָדָם בְּיוֹם הַדִּין, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ה, א): אָמַר רַבִּי (שִׁמְעוֹן) שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה, מְקַדְּמָתוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ' וגו' (ישעיה נח, ח). וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה, (מעטפתו) *מְלַפְּפָתוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו בְּיוֹם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'יִלְּפְתוּ אֹרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ' (איוב ו, יח). רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: קְשׁוּרָה בּוֹ כְּכֶלֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ *לִהְיוֹת עִמָּהּ' (בראשית לט, י), 'לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'לִהְיוֹת עִמָּהּ' בְּיוֹם הַדִּין.

נפש יהודה כל הפרשה. של הר גריזים: **ארור סגי ליה**. בתמיה כופר בעיקר הוא וסגי ליה בארור: **זה הבא על**. הערוה, אשת איש והוליד ממנה ממזר ומתוך בושתו שאסור לבוא בקהל ה' ואינו מוצא אשה הולך בין העובדי כוכבים ומזלות ועובד כוכבים ומזלות: **ארורים**. אלה אשר עשאוהו לעבוד פסל ומסכה. וכן דורש את כולם מקלה אביו ואמו בא על אשת איש מזלזל באביו ואמו שגרמו שגדלו גדולים רעים בביתם. משגה עור מפתה אשת איש שהיא סומא בדבר ואינה יודעת העונש כמוהו. מסיג גבול רעהו בא על אשתו הרי הסיג גבולו. מכה רעהו בסתר גורם לה בלחש סתריו שתמות בבדיקת המים המרים. לוקח שוחד להטות לוקח שוחד להיות עוקב פי' סרסור אחר המנאף ולפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה. מטה משפט גר אם נתגייר גר ובנו ונשא הגר ישראלית וזינתה וסבורים שזהו בן הגר ואין לאחיו שנתגייר חלק בירושה אף אם החזיק בנכסי אביו הרי מטה משפט גר. ויתום כפשוטו שהממזר חולק עם יתמי האב והאלמנה וכן הרבה. כך משמע לפי הגמרא ולדברי המחבר משמע שמיירי בבועל ארמית לפי שגם בבועל ארמית נוכל לפרש כל הענין כמו שמביא קצת המחבר בפנים וגם ב"ד של חשמונאי גזרו על הבא על הכותית חייב משום נשג"א נדה שפחה עובדת כוכבים ומזלות אשת איש אלמא כאשת איש דמיא: **מלפפתו**. מעטפתו ל' מלבוש כמו מלפפין את התינוק בשבת: **להיות**. נקשר עמה, בעוה"ב. ויש מפרשים בלשכב יש אותיות כלב:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה מִגֵּיהִנֹּם, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׁין פַּסִּין (יט, א): אָמַר (רבי לוי) רֵישׁ לָקִישׁ: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין אוּר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, קַל וָחֹמֶר מִמְּזִבַּח הַזָּהָב, וּמַה מִּזְבַּח הַזָּהָב, שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא כְּעֵבִי דִּינָר זָהָב, עוֹמֵד כַּמָּה שָׁנִים וְאֵין אוּר שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְּלֵאִים מִצְוֹות כָּרִימּוֹן, דִּכְתִיב: 'כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ' (שיר השירים ו, ז) וַאֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: עֹבְרֵי *בְּעֲמָק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ' (תהלים פד, ז)? הַהוּא דְּמָחֲיֵבִי דִינָא חָדָא שַׁעְתָּא בְּגֵיהִנֹּם וְנָחִית אַבְרָהָם וּמַסִּיק לְהוּ, לְבַר מִמָּאן דְּבָעַל גּוֹיָה *דְּמָשְׁכָא עָרְלְתֵיהּ וְלָא קָא מַסִּיק לֵיהּ. לְפִיכָךְ הָאִישׁ הַיָּרֵא יִתְרַחֵק מִן הַיִּחוּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הֶסָּתָה, וּמִן הַהִרְהוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה.

נפש יהודה בעמק הבכא. רשעים שעוברין בגיהנם יורדין דמעות כמעין: **דמשכא ערלתיה**. ואינו מכירו שנראה לו כאילו אינו נימול:

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [כד]

אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד מִלִּפּוֹל בְּיַד יִצְרוֹ הָרַע וְהַמִּתְגַּבֵּר בְּכָל יוֹם לְהִלָּחֵם כְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעַם טַעַם חֵטְא, כִּדְגָרְסִינָן בִּפְסָחִים, פֶּרֶק הָאִשָּׁה (פז, א): אָמַר מַר זוּטְרָא בַּר טוֹבְיָה אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב: 'אֲשֶׁר בָּנֵינוּ *כִּנְטִיעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיֹת מְחֻטָּבוֹת

תַּבְנִית הֵיכָל' (תהלים קמד, יב)? 'אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִיעִים', אֵלּוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא; 'בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת', אֵלּוּ בַּחוּרוֹת יִשְׂרָאֵל, *שֶׁמַּגִּידוֹת פִּתְחֵיהֶן לְבַעֲלֵיהֶן. *וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'וּמָלְאוּ כַמִּזְרָק כְּזָוִיֹּת מִזְבֵּחַ' (זכריה ט, טו). וְאִי בָּעֵית אֵימָא: 'מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזָּן אֶל־זָן' (תהלים קמד, יג); 'בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל', אֵלּוּ וְאֵלּוּ מַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב *כְּאִלּוּ נִבְנָה הֵיכָל בִּימֵיהֶם.

נפש יהודה כנטיעים. יונקות שלא נתקלקלו עדיין ולא היה בהם שום שבר: **שמגידות פתחיהן**. של נדה לבעליהן שאינם חוטאים ואע"פ שתאותן מרובה. ואית דגרסי שאוגדות פתחיהן לבעליהן סותמות פתחיהן עד שנזקקות לבעליהן ואינן נבעלות לאחרים: **וכן הוא אומר ומלאו כמזרק כזויות מזבח**. ומה זויות דהתם כתיב בהו ומלאו ה"נ בנותינו כזויות שמתמלאות תאותן ואינן נזקקות אל אחרים עד שיבאו בעליהן: **כאילו נבנה היכל בימיהם**. והכי משמע מחוטבות כבנין היכל תבנית לשון בנין:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק עוֹשִׂין פַּסִּין (עירובין כא, ב): דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב 'הַדּוֹדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ' (שיר השירים ז, יד), אֵלּוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא; 'וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים' (שם), אֵלּוּ בַּחוּרוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּגִּידוֹת פִּתְחֵיהֶן לְבַעֲלֵיהֶן; "חֲדָשִׁים *גַּם־יְשָׁנִים *דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ' (שם), אָמְרָה כְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁהַרְבֵּה גְּזֵרוֹת גָּזַרְתִּי עַל עַצְמִי יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלַי וְקִיַּמְתִּים.

נפש יהודה חדשים. ד"ס: **גם ישנים**. ד"ת: **דודי צפנתי לך**. ושמרתי כל אלה לשמך: וְאַל יַאֲמִין אָדָם בְּעַצְמוֹ, אֲבָל לְעוֹלָם יִתְיָרֵא מִן הַחֵטְא, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק שֵׁנִי (משנה ד): הִלֵּל אוֹמֵר: *אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר *וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ וכו'. וַהֲרֵי מָצִינוּ גְּדוֹל הַדּוֹר נִטְבַּע בִּמְצוּלָה זֹאת, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין קז, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם אַל יָבִיא אָדָם עַצְמוֹ לִידֵי נִסָּיוֹן, שֶׁהֲרֵי דָּוִד הַמֶּלֶךְ הֵבִיא עַצְמוֹ לִידֵי נִסָּיוֹן וְנִכְשַׁל. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי מַה אוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְאֵין אוֹמְרִים: אֱלֹהֵי דָּוִד? אָמַר לֵיהּ: אֵינָהוּ מִינְסוּ לִי וְאַתְּ לָא מִינְסִית לִי. אָמַר לֵיהּ: 'בְּחָנֵנִי ה' וְנַסֵּנִי צָרְפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי' (תהלים כו, ב). אָמַר לֵיהּ: מְנַסְיָא לָךְ בְּדִבַּר עָרְוָה. מִיָּד. 'וַיְהִי לְעֵת הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכָּבוֹ' (שמואל־א יא, ב). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, *שֶׁהָפַךְ מִשְׁכָּבוֹ שֶׁל לַיְלָה לְמִשְׁכָּבוֹ שֶׁל יוֹם. *נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵבֶר קָטָן יֵשׁ בּוֹ בָּאָדָם, מַשְׁבִּיעוֹ - רָעֵב, מַרְעִיבוֹ - שָׂבֵעַ. 'וַיִּתְהַלֵּךְ עַל־גַּג בֵּית־הַמֶּלֶךְ וַיַּרְא אִשָּׁה רוֹחֶצֶת מֵעַל הַגָּג' (שם), הֲוָה חַיְפָא רֵישָׁא *תּוּתֵי חִלְתָּא, אָתָא שָׂטָן אִידְמֵי לֵיהּ כְּצִפֹּרְתָּא, *פְּתַק בֵּיהּ גִּירָא וְלָא אַדְרְכֵיהּ עַד דְּשָׁמְטֵיהּ לְחִלְתָּא. (בהדי דקא פרח איגליא וחזיה). מִיָּד 'וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלוֹא־זֹאת בַּת־שֶׁבַע וגו' וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקָּחֶהָ

וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וְהִיא מִתְקַדֶּשֶׁת מִטֻּמְאָתָהּ' (שם שם, ג־ד). הַיְנוּ דִּכְתִיב: 'בָּחַנְתָּ לִבִּי *פָּקַדְתָּ לַיְלָה' וגו' (תהלים יז, ג).

נפש יהודה אל תפרוש מן הצבור. אלא השתתף בצרתם שכל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמות הצבור: **ואל תאמין בעצמך עד יום מותך**. שהרי יוחנן כה"ג שימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי: **שהפך משכבו של לילה וכו'**. שהיה משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר כן כל היום: **נתעלמה ממנו הלכה**. שהמשביע יצרו בתשמיש מרעיב ומתרבה תאותו: **תותי חלתא**. תחת חלת כוורת: **פתק ביה גירא**. בכוורת כלומר שהכה בה ושברה: **פקדת לילה**. על מעשה לילה אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה צרפתני בל תמצא חשבת לצרפני ולא מצאתני נקי:

וּלְשִׁמּוּר מִסָּפֵק זֶה, גָּזְרוּ עַל הַיִּחוּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּסוֹף פֶּרֶק עֲשָׂרָה יוֹחֲסִין, בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (פ, ב): 'לֹא יִתְיַחֵד אִישׁ אֶחָד *עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, אֲבָל אִשָּׁה אַחַת מִתְיַחֶדֶת *עִם שְׁנֵי אֲנָשִׁים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף אִישׁ אֶחָד מִתְיַחֵד עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, בְּזְמַן שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, יֶשֶׁן עִמָּהֶם בְּפוּנְדָּקִי, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ מְשַׁמְּרָתוֹ. *מִתְיַחֵד אָדָם עִם אִמּוֹ וְעִם בִּתּוֹ וְיֶשֶׁן עִמָּהֶם בְּקָרוֹב בָּשָׂר; הִגְדִּילוּ זוֹ יְשֵׁנָה בִּכְסוּתָהּ וְזֶה יָשֵׁן בִּכְסוּתוֹ.

נפש יהודה עם שתי נשים. מפני שדעתן קלות ושתיהן נוחות להם להתפתות ולא תירא זו מחברתה שאף היא תעשה כמותה: **עם שני אנשים**. שהאחד בוש מחבירו: **מתיחד אדם עם אמו**. שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו כלומר להכי נקט בן אמך לומר שהבן מצוי אצל האם: לֹא יְלַמֵּד אָדָם *רַוָּק סוֹפְרִים וְלֹא תִּלְמַד אִשָּׁה סוֹפְרִים. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: *אַף מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה *לֹא יְלַמֵּד סוֹפְרִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יִרְעֶה רַוָּק בְּהֵמָה. לָא יִשְׁנוּ שְׁנֵי רַוָּקִים בְּטַלִּית אַחַת. *וַחֲכָמִים מַתִּירִין, *כָּל שֶׁעֶסְקוֹ עִם הַנָּשִׁים לֹא יִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים. וְלֹא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ אֻמָּנוּת בֵּין הַנָּשִׁים. וְאָמְרִינָן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא: לֹא יִתְיַחֵד אִישׁ אֶחָד עִם שְׁתֵּי נָשִׁים. מַאי טַעְמָא? דְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: הוֹאִיל וְנָשִׁים דַּיָּעָתָן קַלָּה. וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא (פא, א): אָמַר רַב: מַלְקִין עַל הַיִּחוּד וְאֵין אוֹסְרִין עַל הַיִּחוּד. וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ, אָמַר רָבָא: *בַּעֲלָהּ בָּעִיר, אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ מְשׁוּם יִחוּד.

נפש יהודה רווק. בלא אשה: **אף מי שאין לו אשה**. אע"פ שאינו פנוי אלא יש לו אשה ואינה שרויה אצלו לא ילמד סופרים: **לא ילמד סופרים**. לא ירגיל עצמו להיות מן הסופרים כלומר מלמדי תינוקות מפני אמותיהן של תינוקות שמצויות אצלו להביא את בניהן אל בית הספר: **וחכמים מתירין**. והלכה כחכמים שלא נחשדו ישראל על משכב

זכור: **כל שעסקו עם הנשים**. שמלאכת אומנתו נעשית לנשים והנשים צריכים לו לא יתיחד עמהם ואפילו עם נשים הרבה מפני שלבם גס בו ומחפה עליו ואלו אינש אחרינא תנן עם שתי נשים לא יתיחד אבל ג' וד' שפיר דמי: **בעלה בעיר**. אין חוששין לה משום יחוד להלקות דמסתפי מבעל השתא אתי:

רַב בֵּיבִי אִיקְלַע לְבֵי רַב יוֹסֵף, בָּתַר דְּכָרֵךְ רֵיפְתָּא אָמַר לְהוּ: *שְׁקוּלוּ דַּרְנָא מִתּוּתֵי בַּיבַי. וְהָאָמַר רָבָא: בַּעְלָהּ בָּעִיר אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ מִשּׁוּם יִחוּד? שָׁאנִי רַב בֵּיבִי *דְּשׁוֹשְׁבִינְתֵּהּ הָוָה וְגַיְסָאבֵיהּ. וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ: הָנָךְ שְׁבוּיְאתָה דַּאֲתוּ לְנַהֲרְדָּעָא *אַסְקִינְהוּ לְבֵי רַב עַמְרָם חָסִידָא, [אָמַר: שְׁקוּלוּ דַּרְגָּאמַקַּמֵּיהוּ], בַּהֲדֵי דְּקָא חָלְפָא חָדָא מִינַּיְיהוּ (פירוש: שהיתה עוברת על פי הארובה שמן העליה לבית), נָפַל נְהוֹרָא בְּאַפּוּמָא (פירוש: נפל אור בבית דרך החלון שהיו פניה מאירות). שַׁקְלֵהּ רַב עַמְרָם לְדַרְגָּא *וְקָא סָלִיק וְאָזִיל, כִּי מָטָא לְפַלְגָּא דְּדַרְגָּא, אִפְּשַׁח (פירוש: הרחיב ופישק רגליו לעמוד במקומו בחזקה, להתגבר על יצרו), רָמָא קָלָא: *נוּרָא בֵּי רַב עַמְרָם, נוּרָא בֵּי רַב עַמְרָם. אָתוּ רַבָּנָן אָמְרוּ לֵיהּ: כְּסִיפְּתִין. אָמַר לְהוּ: מוּטָב תִּכָּסְפוּן מִנִּי בַּהֲדֵין עָלְמָא וְלָא תִּכָּסְפוּן מִנִּי בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. *אַשְׁבְּעֵיהּ לְיִצְרֵיהּ דְּיִפּוֹק מִינֵּיהּ וְנָפַק מִינֵּיהּ כִּי דִּיקְלָא דְּנוּרָא. אָמַר לֵיהּ: חָזֵית דְּאַתְּ מְנוּרָא וַאֲנָא מִבִּשְׂרָא וַאֲנָא עֲדַפְנָא מִנָּךְ.

נפש יהודה שקולו דרגא. שאכלו בעלייה וירדו רב יוסף ואשתו והוא נשאר בעלייה שקולו דרגא מתותי ביבי שלא ירד ויתיחד: **דשושבינתיה הוה**. בעלת ברית לו ולבה גס ביה: **אסקינהו**. שצוה עליהם לפדותם ונותנם בעלייה: **וקא סליק**. לתובעה: **נורא בי רב עמרם**. הזעיק בני השכונה לאסוף ולבא לכבות הדליקה: **אשבעיה**. רב עמרם ליצר הרע שיצא ממנו:

רַבִּי מֵאִיר הָוָה *מְתַלּוֹצֵץ בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה. יוֹמָא חַד *אִידְמֵי לֵיהּ (שטן) כְּאִיתְתָא *בְּהַהּ גִּיסָא דְּמַבְּרָא (דנהרא); *לָא הֲוָה מְעַבְּרָה. *נָקַט מִצְּרָא (פירש: חבל) וְקָא עָבַר וְאָזִיל. כִּי מָיֵא פַּלְגָא דְּמָצְרָא, שַׁבְקֵיהּ (פירש: יצר הרע לרבי מאיר). אֲמַר לֵיהּ: אִי לָאו דְּקָא מַכְרִיזִין עָלָךְ בְּרְקִיעָא: הִזָּהֲרוּ בְּרַבִּי מֵאִיר וְתוֹרָתוֹ, שַׁוְּוֹיתֵיהּ לְדָמְךָ תְּרֵי מְעֵי.

נפש יהודה מתלוצץ בעוברי עבירה. אומר שנקל הוא להתגבר על יצרו אם הוא רוצה: **אידמי ליה שטן**. הוא יצה"ר: **בהך גיסא דמברא**. לצד השני שמעבר המים: **לא הוה מעברה**. ספינה המעברת: **נקט מצרא**. חבל מתוח משפת הנהר אל שפתו ואוחזין בו לבא על דף קטן המוטל ברוחב הנהר:

פְּלֵימוֹ, הָוָה רָגִיל דְּקָאָמַר: גִּירָא בְּעֵינֵיהּ דְּשָׁטָן. יוֹמָא חַד, מְעַלֵּי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי הָוָה, *אִידְמֵי לֵיהּ כְּעַנְיָא, אָתָא קָרָא אַבָּבָא, אֲפֵיקוּ לֵיהּ רֵיפְתָּא. אָמַר: *כֻּלֵּי עָלְמָא אַגַּוְּאֵי וַאֲנָא אַבָּרַאי. אַתְיוּהוּ אַקָּרְבוּהוּ אַפִּתּוֹרָא, מְלִי נַפְשֵׁיהּ *שִׁיחֲנֵי וְכִיבֵּי. אָמְרוּ לֵיהּ: תּוּב שַׁפִּיר (פירוש: שב

כהוגן שלא תמאיסנו). *יָהֲבוּ לֵיהּ כַּסָּא, אַכְמַר בְּגַוֵּיהּ (פירוש: שדא ביה ליחה היוצאת מן הריאה), *נָחֲרוּ בֵיהּ. *שַׁקָּא וּמְיַת (פירש הקונטרס: החזיק עצמו כמת). *שָׁמַע דְּקַאָמְרֵי: קָטַל פְּלֵימוֹ גַּבְרָא. *עָרַק וְטָשָׁא (פירוש: ונחבא) בְּבֵית הַכִּסֵּא. אָזַל נָפַק קַמֵּיהּ, כִּי *חָזֵיהּ דְּקָא מְצַטַּעַר גָּלֵי לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ. אֲמַר לֵיהּ: *מַאי טַעְמָא אָמַר מַר הָכֵי? *וְאֶלָּא הֵיכִי קָאָמִינָא? אֲמַר לֵיהּ: לֵימָא מַר: רַחֲמָנָא לִיגְעַר בֵּיהּ בְּשָׁטָן.

נפש יהודה אידמי ליה. שטן כעניא: **כולי עלמא.** אתכא, על השלחן אוכלין: **שיחני וכיבי.** המוציאין ליחה ומאוסין: **יהבו ליה כסא.** מזגו לו כוס: **נחרו ביה.** גערו ביה: **שקא.** כמו שקל לקח עצמו השטן והחזיק כאילו הוא מת: **שמע דקאמרי קטל פלימו גברא.** השמיע קול יוצא מבחוץ שאומרים פלימו קטל גברא: **ערק.** פלימו כסבור שבאים עליו נוגשי המלך להרגו: **טשא.** נחבא בבית הכסא שהיה חוץ לעיר: **חזייה.** שטן לפלימו דקא מצטער: **מאי טעמא אמר מר הכי.** למה הורגלת לקללני: **אלא היכי.** אימא, לדחותך מעלי שלא תחטיאני:

רַבִּי חִיָּא בַּר אַשִׁי הֲוָה רָגִיל, כָּל עִידְנָא דַהֲוָה נָפִיל אַאַפֵּיהּ, אָמַר; רַחֲמָנָא יַצִּילֵנוּ מִיֵּצֶר הָרַע. יוֹמָא חַד שְׁמָעַת דְּבֵיתְהוּ, אָמְרָה: מִכְּדֵי כַּמָּה שְׁנִין *דְּפָרִישׁ מִנָּאי, מַאי טַעְמָא אָמַר הָכִי? יוֹמָא חַד הֲוָה קָא גָרִיס בְּגִינְתֵּיהּ, *קִשְׁטָא נַפְשֵׁיהּ, *חָלְפָה וְאָתֵית קַמֵּיהּ. אָמַר לָהּ מָאן אַתְּ? אָמְרָה לֵיהּ: *אֲנָא חֲדוּתָא (פירש הקונטרס: שם זונה ניכרת בעיר) דַּהֲדְרֵי מִיּוֹמֵיהּ (פירש הקונטרס: שחזרתי היום הלום). תָּבְעָה, אָמְרָה לֵיהּ: אַתְיָא נִיהֲלִי לְהַדְּ רוֹמָנָא בְּרֵישׁ צוּצִיתָא (פירוש הקונטרס: ענף קטן שהיה בראש הדקל). אַשָּׁוֹר (פירש הקונטרס: קפץ) אַתְיָא נִיהֲלָהּ. כִּי אָתָא לְבֵיתֵיהּ, הֲוָה קָא שָׁגְרָא דְּבֵיתְהוּ תַּנּוּרָא, סָלִיק *וְקָא יָתִיב בְּגַוֵּיהּ. אָמְרָה לֵיהּ: מַאי הַאי? אָמַר לָהּ: הָכֵי וְהָכֵי הֲוָה מַעֲשֶׂה: אָמְרָה לֵיהּ: אֲנָא הֲוָאי. אָמַר לָהּ: אֲנָא מִיהָא לְאֵיסוּרָא אִיכְוָנִי.

נפש יהודה דפריש מנאי. מחמת זקנה ומתיירא מיצה"ר: **קשטא נפשה.** בתכשיטים ובקשוטי נשים בשמים ואפרסמון: **חלפה.** ותניה קמיה, עברה לפניו ושנתה פעם שניה: **אנא חדותא.** שם זונה ניכרת בעיר: **וקא יתיב בגויה.** להמית את עצמו:

אָמְרוּ: כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק הָיָה מִצְטַעֵר עַד שֶׁמֵּת בְּאוֹתָהּ מִיתָה. וּמַאי דָּרִישׁ: דְּתַנְיָא: *'אִישָׁהּ הֶפֵר וַה' יִסְלַח־לָהּ' (במדבר ל, יג). *בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בְּאִשָּׁה שֶׁנִּדְרָה בָּנָזִיר וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ וְהִיא לֹא יָדְעָה שֶׁהֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ *וְהָיְתָה שׁוֹתָה יַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ רַבִּי עֲקִיבָא אֵצֶל פָּסוּק זֶה הָיָה בּוֹכֶה. וּמַה מִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל בְּשַׂר חֲזִיר וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר, עַל אַחַת כָּמָּה וְכַמָּה. כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: 'וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא

עָוֹנוֹ' (ויקרא ה, יז). בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בְּמִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל בְּשַׂר שׁוּמָן וְעָלָה בְיָדוֹ בְּשַׂר חֵלֶב. וּמַה מִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל בְּשַׂר שׁוּמָן וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֵלֶב, אָמְרָה תּוֹרָה: 'וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ', מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל חֵלֶב וְעָלָה בְּיָדוֹ חֵלֶב, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אִיסֵי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: 'וְלֹאיָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ', עַל דָּבָר זֶה *יְדִוּוּ כָּל הַדְּוִים.

נפש יהודה אישה וגו'. צריכה סליחה: **במה הכתוב מדבר**. מאחר שאישה הפרם מה שאכלה בהיתר אכלה ומה היא זו הסליחה: **והיתה שותה יין**. מזידה. ואע"פ שבהיתר עשתה שהרי בעלה הפירה כיון שהיא לאיסור נתכוונה שהרי היא לא ידעה שבעלה הפירה צריכה סליחה: **ידוו כל הדוים**. כל שיש להם לב לדוות ידוו על זה שאינו מתכוין ויש כאן נשיאות עוון:

וְלֹא הָאֲנָשִׁים בִּלְבַד שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לִירָא מִן הַחֵטְא תָּמִיד, אֶלָּא אֲפִילוּ הַנָּשִׁים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בֹּשֶׁת יוֹתֵר בַּדָּבָר, תִּפְחַדְנָה מִלִּהְיוֹת מְפֻתּוֹת לְדָבָר עֲבֵרָה, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ בַּגְּדוֹלָה שֶׁבַּנָּשִׁים, שֶׁהָיְתָה מִתְלוֹצֶצֶת בְּמַה שֶׁאָמְרוּ ז"ל: דַּעְתָּן שֶׁל נָשִׁים קַלָּה וְנִכְשְׁלָה בַּדָּבָר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יח, ב): אָזַל רַבִּי מֵאִיר וְעָרַךְ לְבָבֶל. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה דְּבְרוּרְיָא. פֵּרַשׁ הַקּוּנְטְרֵס: שֶׁפַּעַם אַחַת לִגְלְגָה עַל מַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים (קידושין פ, ב): נָשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה. *וְאָמַר לָהּ: חַיֵּיךְ סוֹפֵךְ לְהוֹדוֹת לְדִבְרֵיהֶם. וְצִוָּה לְאֶחָד מִתַּלְמִידָיו לְפַתּוֹתָהּ לְדַבֵּר עֲבֵרָה וְהִפְצִיר בָּהּ יָמִים רַבִּים עַד שֶׁנִּתְרַצִּית. וּכְשֶׁנּוֹדַע לָהּ הַדָּבָר, חָנְקָה עַצְמָהּ וְעָרַךְ רַבִּי מֵאִיר מֵחֲמַת כְּסוּפָא.

נפש יהודה ואמר לה. רבי מאיר לברוריא אשתו:

וְלַאו דַּוְקָא בְּיִחוּד עֲרָוָה, אֶלָּא אֲפִילוּ בְּיִחוּד דִּפְנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל מַה שֶׁאֵרַע לְתָמָר עִם אַמְנוֹן, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (כא, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ *עַל הַיִּחוּד וְעַל הַפְּנִיָּה. יִחוּד דְּאוֹרַיְתָא הִיא, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: רָמָז לְיִחוּד מִן הַתּוֹרָה מְנַיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן־אִמֶּךָ' (דברים יג, ז). וְכִי בֶּן אֵם מֵסִית וּבֶן אָב אֵינוֹ מֵסִית, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, *בֵּן מִתְיַחֵד עִם אִמּוֹ וְאֵין אַחֵר מִתְיַחֵד עִם כָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה? אֶלָּא אֵימָא עַל יִחוּד שֶׁל פְּנִיָּה.

נפש יהודה על היחוד. דאשת איש ועל היחוד דפנויה: **בן מתיחד עם אמו**. כלומר להכי נקט בן אמך לומר שהבן מצוי אצל האם:

עַל כֵּן הַבָּא לִידֵי נִסָּיוֹן, יִשְׁבֹּר תַּאֲוָתוֹ וְינַצְּחֵהוּ וְיִהְיֶה שְׂכָרוֹ גָּדוֹל. כִּדְאָמְרִינַן (אבות סו"פ ה): *לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא. וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (כג, ב): רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי אוֹמֵר: 'רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם' (שם יב, כג). וְאוֹמֵר: 'לֹא תֹאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ' (שם שם, כה). וּמָה אִם הַדָּם שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ מְקַבֵּל

שָׂכָר, גֶּזֶל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶם וּמְחַמְּדָתָן, הַפּוֹרֵשׂ מֵהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרֵי דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

נפש יהודה לפום צערא אגרא. לפי רוב הצער שאתה סובל בלימוד התורה ועשיית המצוה כן יהיה שכרך מרובה:

פֶּרֶק שְׁבִיעִי [כה]

אַף עַל פִּי שֶׁיֵּצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו, אִם יַתְחִיל לְשָׁבְרוֹ וּלְדַכְּאוֹ בִּתְחִלַּת נַעֲרוּתוֹ יֵהָא קַל בְּעֵינָיו לְנַצְּחוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה, אֲבָל אִם יִפֹּל בְּיַד יִצְרוֹ בַּתְּחִלָּה וְיִמָּשֵׁךְ אַחֲרָיו, יִמְצָאֶנּוּ בְּכָל עֵת יוֹתֵר כָּבֵד עָלָיו וְקָשֶׁה מִלְּנַצְּחוֹ וּמִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם, כִּדְנַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה, פֶּרֶק הֶחָלִיל (נב, א): אָמַר רַב אַסִי; בַּתְּחִלָּה יֵצֶר הָרַע דּוֹמֶה לְחוּט שֶׁל עַכָּבִישׁ *וּלְבַסּוֹף דּוֹמֶה כַּעֲבוֹת הָעֲגָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הוֹי *מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא *וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה' (ישעיה ה, יח).

נפש יהודה ולבסוף. משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך לו: **מושכי העון בחבלי השוא**. בתחלה הם מביאים אותו עליהם ע"י החבלים שאינם של כלום: **וכעבות העגלה**. חבל עב שקושרין בו הפרה למחרישה:

וְגַרְסִינָן נַמֵּי פֶּרֶק הָרוֹאֶה (ברכות סא, א): דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: 'וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים' (בראשית ב, ז), בְּשְׁנֵי יוּדִין? שְׁתֵּי יְצִירוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אַחַת *לְטוֹבָה וְאַחַת *לְרָעָה. מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב יִצְחָק: אֶלָּא מֵעַתָּה גַּבֵּי בְּהֵמָה דְּלָא כְּתִיב בָּהּ 'וַיִּיצֶר', הָכִי נַמֵּי דְּלָא שְׁלִיט בָּהּ יֵצֶר הָרַע, וְהָא קָא חָזֵינַן דְּמַזְקֵא? אֶלָּא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, דַּאֲמַר: *אוֹי לִי מִיצָרַי אוֹי לִי מִיּוֹצְרִי. לְלַמֵּד, שֶׁהַיֵּצֶר הָרַע גּוֹבֵר עַל הָאָדָם וְאֵין מַנִּיחוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ אִם לֹא יִלָּחֵם עִמּוֹ.

נפש יהודה לטובה. יצר הטוב: **לרעה**. יצר הרע: **אוי לי מיוצרי**. אם אלך אחר יצר הרע ואם לא אלך אחריו אוי לי מיצרי המיגעני בהרהורים רעים לכך כתיב וייצר בשני יודי"ן לשון ווי:

וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ: תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: צַדִּיקִים, יֵצֶר טוֹב שׁוֹפְטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבִּי *חָלַל בְּקִרְבִּי' (תהלים קט, כ): רְשָׁעִים, יֵצֶר הָרַע שׁוֹפְטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "נְאֻם־ פֶּשַׁע לָרָשָׁע בְּקֶרֶב לִבִּי' (שם לו, ב); בֵּינוֹנִיִּים זֶה וָזֶה שׁוֹפְטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ' (שם קט, לא). (אמר המחבר: נראה לי שהצדיקים שגוברין על יצר הרע, נשאר יצר הטוב מלכו ושפטו כרצונו, והרשעים הם הפך זה. בינוניים, פעמים נוטין לכאן ופעמים נוטין לכאן וסמך לזה הכתובים כאן).

נפש יהודה ולבי חלל בקרבי. היצה"ר הוא כמת בקרבי שיש בידי לכופו ואין שולט בו אלא היצר הטוב והוא שופטי: **חלל**. כמו כי ימצא חלל: **נאם פשע לרשע**. אל תהי פחד אלהים לנגד עיניך אלמא יצה"ר שופטו עד שמרחיקו שאין מתפחד מיוצרו: **כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו**. ש"מ יש לך אדם שיש לו ב' שופטים:

וְאֵלֶּה הַשִּׁבְעָה שֵׁמוֹת שֶׁדָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר הֵם, לְפִי שֶׁהַחוֹשֵׁב שֶׁהַיְכֹלֶת הוּא בְּמַעֲרֶכֶת הַשִּׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת, הוֹלֵךְ אַחַר יִצְרוֹ הָרַע, שֶׁאֵינוֹ שָׂם בִּטָּחוֹן בַּאֲדוֹן הַכֹּל. כִּי שֵׁמוֹת אַחֵרִים יֵשׁ לוֹ: אָרִי, אוֹיֵב וְשֵׁמוֹת אַחֵרִים, וְאִם יִתְגַּבֵּר יִצְרוֹ עַל הָאָדָם, פּוֹעֵל בְּכַמָּה עִנְיָנִים, וְעַל זֶה הָיוּ לוֹ שֵׁמוֹת רַבִּים.

כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק הֶחָלִיל (סוכה נב, א): דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר: שִׁבְעָה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לַיֵּצֶר הָרַע; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרְאוֹ רַע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע' (בראשית ח, כא); מֹשֶׁה קָרְאוֹ עָרֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמַלְתֶּם אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם' (דברים י, טז); דָּוִד קָרְאוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים' (תהלים נא, יב), מִכְּלָל דְּאִיכָּא טָמֵא; שְׁלֹמֹה קָרְאוֹ שׁוֹנֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם רָעֵב שׂנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם וגו' כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל־רֹאשׁוֹ וה' יְשַׁלֶּם־לָךְ" (משלי כה, כא־כב), אַל תִּקְרֵי 'יְשַׁלֶּם לָךְ', אֶלָּא "יַשְׁלִימֵהוּ לָךְ; יְשַׁעְיָה קָרְאוֹ "מְכַשׁוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הָרִימוּ מְכֻשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי' (ישעיה נז, יד). יְחֶזְקֵאל קָרְאוֹ אֶבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם' (יחזקאל לו, כו). יוֹאֵל קָרְאוֹ צְפוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאֶת־"הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם' (יואל ב, כ), זֶה יֵצֶר הָרַע, שֶׁצָּפוּן וְעוֹמֵד בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, 'וְהַדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה' (שם), לְמָקוֹם שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין לְהִתְגָּרוֹת בָּהֶן; 'אֶת־"פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי' (שם), שֶׁנָּתַן עֵינָיו אֶל הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן וְהֶחֱרִיבוֹ וְהָרַג תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שָׁבוֹ; 'וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן' (שם), שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי וְהֶחֱרִיבוֹ וְהָרַג תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שָׁבוֹ; "וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ', שֶׁמַּנִּיחַ אוּמוֹת הָעוֹלָם וּמִתְגָּרֶה עִם יִשְׂרָאֵל; 'כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת' (שם) אָמַר אַבַּיֵי: וּבְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹתֵר מִכֵּלָן.

נפש יהודה אם רעב שונאך. אם רעב יצרך ותאב לעבירה האכילהו לחם הטריחהו במלחמתה של תורה דכתיב לכו לחמו בלחמי והשקהו מים של תורה דכתיב הוי כל צמא לכו למים: **ישלימהו לך**. שיהא שלם יצרך עמך ואהובך ולא ישיאך לחטוא וליאבד מן העולם: **מכשול**. שהבריות נכשלים על ידו: **הצפוני**. שצפון בלבו של אדם: **פניו אל הים הקדמוני**. מפני ששם פניו אל הים הקדמוני הוא המקדש הראשון שהוא כים שהיו הכל נקבצים שם כים שכל הנחלים הולכים אליו: **ועלה באשו ותעל צחנתו**. מפני שהעלה באשו וסורחנו שהניח העובדי כוכבים ומזלות ונתגרה בישראל:

כְּמַעֲשֶׂה דְּאַבַּיֵּי, דְּשָׁמַע לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא אָמַר לָהּ לְהַהִיא אִיתְתָא: *נַקְדִּים וְנֵיזוֹל לְדוּכְתָּא פְּלָן. אָמַר: אֵיזֵיל וְאַפְרְשִׁינְהוּ מֵאִסּוּרָא. אָזַל בַּתְרַיְיהוּ תְּלָתָא פַּרְסֵי בְּאַגְמָא, *כִּי פָּטְרִי מַהֲדֵי שַׁמְעִינְהוּ דְּקָא אָמְרִין: *אוֹרְחִין רְחִיקָא *וְצַוָּתָא בְּסִימָא. אָמַר אַבַּיֵּי: *אִי מָאן דְּסָאנֵי לִי (פירש הקונטרס: על עצמו היה אומר, אלא שהיה תולה הדבר בשונאו), לָא הֲוָה מָצֵי לְאוּקְמֵיהּ אַנַפְשֵׁיהּ (מלחטוא). אָזַל *וְתָלָא נַפְשֵׁיהּ בְּעַבְרָא דְּדַשָּׁא וַהֲוָה קָא מִצְטַעֵר וְאָמַר: אִלּוּ אֲנָא, לָא יְכִילְנָא.

נפש יהודה נקדים וניזול. נשכים בהשכמה קודם היום השכמה קרוי קדמותא בתלמוד: **כי פטרי מהדדי**. שהיו משתי עיירות וכשהגיעו לפרשת דרכים פירש זה לכאן וזו לכאן: **אורחין רחיקא**. דרך רחוקה הוא בין שני מקומותינו ואי אפשר עוד ללילך בדרך יחד: **וצוותא בסימא**. אלו היינו יכולין ללילך בדרך אחד היה נעים צוותא שלנו: **אי מאן דסאני לי**. אי הוה שונאי מתייחד עם אשה לא הוה מצי לאוקמי אנפשיה מלחטוא ועל עצמו אמר כן: **ותלא נפשיה**. נטען על בריח הדלת כאדם שמחשב ומצער:

תָּנָא לֵיהּ הַהוּא סָבָא: כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְאֵינוֹ מַנִּיחַ לָאָדָם עַד שֶׁמְּבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ, כִּדְאָמְרִינָן עֲלֵיהּ: אָמַר רַבִּי יִצְחָק: יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'רַק רַע כָּל־הַיּוֹם' (בראשית ו, ה). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ' (תהלים לז, לב). וְאִלְמָלֵא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' לֹא־יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ' וגו' (שם שם, לג). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמֵּעִיד עָלָיו בָּעוֹלָם הַבָּא, כִּדְאָמְרִינָן עֲלֵיהּ (נב, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יֵצֶר הָרַע מְסִיתוֹ לָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמֵעִיד עָלָיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְפַנֵּק *מְנַעֵר *עַבְדּוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן' (משלי כט, כא), שֶׁכֵּן *בְּאַטְבַ"ח קוֹרִין לְמָנוֹן: סַהֲדָא. דְּבֵי רַבִּי אַחָא בַּר רַבִּי חֲנִינָא אָמְרֵי, שֶׁכֵּן בְּעַרְבִיָּא קוֹרִין לְמָנוֹן: סַהֲדָא.

נפש יהודה ה' לא יעזבנו בידו. בתריה כתיב: **מפנק**. ל' תענוג: **מנוער**. מנערותו: **עבדו**. יצר הרע וה"פ כל שיצרו היינו עבדו מפונק ומסיתו ללילך אחר תענוגי עוה"ז סופו לעוה"ב יהא לו מנון סהדה כלומר היצר יעיד על מעשי הרשע: **בא"ט ב"ח**. היינו אלפא ביתא אטב"ח ע"ז הסדר א"ט ב"ח ג"ז ד"ו והרי כ"א עשרה וזהו עשיריות י"צ כ"ף ל"ע מ"ס הרי מאה בכל אחד ק"ץ ר"ף ש"ן ת"ם הוא אלפים כי אותיות מנצפ"ך הכפולין נתוספו על כ"ב אותיות ג"כ לצורך מספר כאותיות הפשוטים עד אלף כי הכ"ף פשוטה ה' מאות ומ"ם סתומה ו' מאות ן' סתומה ז' מאות פ' פשוטה ח' מאות צ' פשוטה ט' מאות שאם תזווגם הק' עם הץ' פשוטה הרי אלף וכן כולם אבל אותיות הנ"ך שהוא ה' מיחידות ונ' כפופה מעשיריות וך' פשוטה ממאות לית להו זיווג והם בעצמם זיווגים

להיות מתחלפין כי הכא נ' ממנון במקום ה'. סהדה ס' מן מ"ס במקום מ'. ה' מן ה"ן במקום נו"ן. ד' מן ד"ו במקום וי"ו ועוד ה' במקום נ'. וקצת קשה דהא נו"ן אחרונה דמנון נ' פשוטה היא ולא יבא במקומה ה' אלא שי"ן הוא וזוגה ולא הוה סהדה בה"א אחרונה וצריך עיון. מהרש"א:

אָמַר רָבָא: *בַּתְּחִלָּה קְרָאוֹ הֵלֶךְ וּלְבַסּוֹף קְרָאוֹ *אוֹרֵחַ וּלְבַסּוֹף קְרָאוֹ *אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ הָעָשִׁיר וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לְאוֹרֵחַ הַבָּא לוֹ, וַיִּקַּח אֶת־כִּבְשַׂת הָאִישׁ הָרָשׁ וַיַּעֲשֶׂהָ לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו' (שמואל־ב יב, ד).

נפש יהודה בתחלה קראו. ליצה"ר הלך עובר דרך עליו ואינו מתאכסן עמו דרך אכסנאי: **אורח**. אכסנאי: **איש**. בעה"ב: **ויבא**. בדוד ובת שבע כתיב דקא אמר ליה נביא לדוד על יצה"ר שבא אליו:

וְגַרְסִינַן נַמִּי בְּפֶרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה טז, א): דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ וכו'. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵיבָרָיו שֶׁל אָדָם וכו', כִּדְאִיתָא בַּהַקְדָּמָה (סימן א).

וּרְפוּאָתוֹ שֶׁל אָדָם מֵחֹלִי תַּאֲוַת הַיֵּצֶר הָרַע הִיא בְּדִבְרֵי תוֹרָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הֶחָלִיל (סוכה נב, ב) וּבְפֶרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ל, ב): תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: בְּנִי, אִם פָּגַע בְּךָ *מְנַוָּל זֶה מָשְׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. אִם אֶבֶן הוּא נִימּוֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם' (איוב יד, יט). וְאֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הוֹי כָּל צָמֵא *לְכוּ לַמָּיִם' (ישעיה נה, א). וְאִם בַּרְזֶל הוּא מִתְפּוֹצֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הֲלוֹא כֹה דְבָרִי *כָּאֵשׁ נְאֻם ה" וגו' (ירמיה כג, כט).

נפש יהודה מנוול. זה יצה"ר: **לכו למים**. נמשלה תורה למים וכתיב אבנים שחקו מים: **כאש**. האש מפעפע את הברזל והיינו מתפוצץ שהניצוצות ניתזות ממנו:

וְגַם בֵּן צָרִיךְ לְאָדָם לָכֹף אֶת יִצְרוֹ 'וְיִזְבְּחֵנוּ וּבָזֶה מְכַבֵּד לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמַקְרִיב קָרְבָּן, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (מג, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַזּוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה עָלָיו, כְּאִלּוּ כִּבְּדוֹ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'זֹבֵחַ תּוֹדָה *יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים' (תהלים נ, כג). וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים נְמוּכֵי הָרוּחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, אָדָם מַקְרִיב עוֹלָה, שְׂכַר עוֹלָה בְּיָדוֹ; מִנְחָה, שְׂכַר מִנְחָה בְּיָדוֹ, אֲבָל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה עָלָיו, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה' (שם נא, יט). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִמְאֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה *אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה' (שם).

נפש יהודה זובח. והורגו ושב בתשובה ומתודה עליו: **יכבדנני**. בשתי נוני"ן דרש לשני כבודים: **זבחי אלהים**. לשון רבים משמע: **אלהים לא תבזה**. אין דרכך לבזותו:

*וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁבְרוֹ, יִגְלֶה מִמְּקוֹמוֹ וְאַל יָבוֹא לִידֵי חִלּוּל הַשֵּׁם כְּדַגְרְסִינַן פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה טז, א) וּבְסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, א): תַּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָאִי הַזָּקֵן אוֹמֵר: אִם רוֹאֶה אָדָם *שֶׁיִּצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו, יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיִלְבַּשׁ שְׁחוֹרִים וְיִתְכַּסֶּה שְׁחוֹרִים, וְיַעֲשֶׂה מַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ וְאַל יְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא.

נפש יהודה ואם אינו יכול לשברו. ליצה"ר: **שיצרו מתגבר עליו**. שמבקש לשתות במיני זמר ולשמוח בשמחה המרגילתו לדבר עבירה ילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה חפצו באכילה ושתיה במיני זמר וכיוצא בהן אבל דבר עבירה שיש בהן דין שמים ואפילו חייבי לאוין או עשה ח"ו לא התירן רבי אלעאי ואף דברים אלו לא התירן רבי אלעאי אלא אמר כמשיא עצה לעשות כך כדי להבטיח יצרו להשלים תאותו וכשיראה עצמו לבוש שחורים משתבר יצרו וימנע ולא יעשה:

וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה יֵצֶר הָרַע לַצַּדִּיקִים כְּחוּט הַשַּׂעָרָה, לְפִי שֶׁמַּרְגִּיזִין אוֹתוֹ וּמְשַׁבְּרִין אוֹתוֹ, כְּדַגְרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: לְעוֹלָם *יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ' וגו' (תהלים ד, ה); לְרִשְׁעִים נִדְמָה לָהֶם כְּהַר גָּבוֹהַּ, לְפִי שֶׁאֵינָן רוֹצִים לְנַצְּחוֹ עַד שֶׁמִּתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם וְעַל כֵּן אֵינָן יְכוֹלִין עָמוֹ.

נפש יהודה ירגיז אדם יצר טוב. שיעשה מלחמה עם יצר הרע:

אֲבָל לְעָתִיד לָבוֹא, שֶׁיְּהֵא נִשְׁבַּר הַיֵּצֶר מֵאֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָסִיר לֵב הָאֶבֶן וְיִתֵּן לָהֶם לֵב בָּשָׂר, יִדְמֶה לָהֶם בְּהֶפֶךְ. לְפִי שֶׁהַצַּדִּיקִים יַשִּׂיגוּ הָאֱמֶת וּכְפִי הַמִּלְחָמָה שֶׁעָשׂוּ עִמּוֹ כָּל יְמֵיהֶם עַד שֶׁכָּבְשׁוּהוּ וְכָל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, יֵרָאֶה לָהֶם שֶׁהָיָה הַר גָּבוֹהַּ, בְּרָאוֹתָם שֶׁאֵינָם צְרִיכִין הַמִּלְחָמָה כְּפִי שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בָּרִאשׁוֹנָה. וְהָרְשָׁעִים לְפִי שֶׁלֹּא נִתְנַסּוּ בָּעָמָל לְהַכְנִיעוֹ וְהָיוּ שְׁלֵמִים אִתּוֹ, עַכְשָׁו שֶׁנִּכְנַס מֵאֲלֵיהֶן בְּלִי עָמָל, דִּכְתִיב: 'וַהֲסִירוֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם' (יחזקאל לו, כו), יֵרָאֶה לָהֶם כְּחוּט הַשַּׂעָרָה, כְּדַגְרְסִינַן פֶּרֶק הֶחָלִיל (סוכה נב, א): דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן אִלְעָאִי: לֶעָתִיד לָבוֹא מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיֵצֶר הָרַע וְשׁוֹחֲטוֹ בִּפְנֵי הַצַּדִּיקִים וּבִפְנֵי הָרְשָׁעִים, צַדִּיקִים נִדְמֶה לָהֶם כְּהַר גָּבוֹהַּ וּרְשָׁעִים נִדְמֶה לָהֶם כְּחוּט הַשַּׂעָרָה; הַלָּלוּ בּוֹכִים וְהַלָּלוּ בּוֹכִים, *צַדִּיקִים בּוֹכִים וְאוֹמְרִים: הֵיאַךְ יָכֹלְנוּ לִכְבּשׁ אֶת הָהָר הַגָּבֹהַּ הַזֶּה וּרְשָׁעִים בּוֹכִים וְאוֹמְרִים: הֵיאַךְ לֹא יָכֹלְנוּ לִכְבּשׁ אֶת חוּט הַשַּׂעָרָה הַזֶּה. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תָּמֵהַּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם ה' צְבָאוֹת' (זכריה ח, ו).

נפש יהודה צדיקים בוכים. שנזכרים בצערם שהיה להם לכבוש את היצר הזה בחייהם:

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי הַכָּבוֹד

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בָּרַבָּנוּת. הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הִתְקָרֵב לַשִּׁלְטוֹנוֹת

הֶחֵלֶק הָרִאשׁוֹן הָרַבָּנוּת

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [כו]

הַגְּדוּלָה לָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה מְסֻבֶּבֶת שֶׁמְּקַנְּאִים בּוֹ בְּנֵי אָדָם וּמוֹצִיאָתוֹ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא זְמַנּוֹ וּמַטְרִידָתוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי בְקִנְאָתָם יַחְלְקוּ עָלָיו וְהוּא מִשְׁתָּרֵר עֲלֵיהֶם וּמַפְסִיד אֱמוּנָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס מִלְּמַטָּה נַעֲשָׂה רָשָׁע מִלְּמַעְלָה. וּבָעָוֹן הַגְּדוּלָה שֶׁהוּא נוֹהֵג עַל בְּנֵי עַמּוֹ מִתְקַצְּרִין שְׁנָיו, כִּי לֹא מָצִינוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף הַצַּדִּיק, וְאַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלֵּם לְאֶחָיו טוֹבָה תַּחַת רָעָה *מֵת קֹדֶם כָּלָן, לְמַעַן הַשְׁרָרָה וְהָרַבָּנוּת שֶׁהִנְהִיג עֲלֵיהֶם, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (יג, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִפְּנֵי מָה מֵת יוֹסֵף קֹדֶם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהִנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת.

נפש יהודה מת קודם לאחיו. דכתיב וימת יוסף וכל אחיו:

וְגַרְסִינַן נַמִּי בִּפְסָחִים, פֶּרֶק הָאִשָּׁה (פז, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹי לְהּ לְרַבָּנוּת שֶׁמְּקַבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ, שֶׁאֵין לְךָ כָּל נָבִיא שֶׁלֹּא *קִפַּח אַרְבָּעָה מְלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר:'חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ' וגו' (ישעיה א, א).

נפש יהודה קפח. קבר כלומר האריכו ימים מהם ע"י שהיו מתנשאים ברבנותם מתים:

וְגַרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (נה, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְקַצְּרִים יָמָיו שֶׁל אָדָם וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹת וְאֵינוֹ קוֹרֵא, וְכוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, וְהַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת. מִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹת וְאֵינוֹ קוֹרֵא, כִּדְכְתִיב: 'כִּי הוּא חַיֶּיךָ' (דברים ל, כ). וְכוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, דִּכְתִיב: 'וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ' (בראשית יב, ג). וְהַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מִפְּנֵי מָה מֵת יוֹסֵף קוֹדֶם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהִנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת עֲלֵיהֶם. אֵינִי, וְהָא אֲמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל: בְּנִי, נְהוֹג נְשִׂיאוּתְךָ *בָּרַמִּים *וּזְרֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים? לָא קַשְׁיָא, הָא בְצִנְעָא, הָא בְּפַרְהֶסְיָא.

נפש יהודה ברמים. לא תזלזל נשיאותך בפני התלמידים אלא נהוג בהם ביד רמה:

זרוק מרה. אימה שתהא אימתך עליהם להודיעך נשיאותך:

וְאַל יַחְשֹׁב שׁוּם פַּרְנָס שֶׁבָּאָה לוֹ הַגְּדוּלָה בְּחָכְמָתוֹ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְמַנֶּה אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה, כִּדְגָרְסִינַן עָלָהּ: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עֲלֵיהֶם בְּעַצְמוֹ וְאֵלּוּ הֵן: רָעָב וְשִׂבַע וּפַרְנָס. רָעָב, דִּכְתִיב: 'כִּי־קָרָא ה' לָרָעָב' (מלכים־ב ח, א); שִׂבַע,

דִּכְתִיב: 'וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ' (יחזקאל לו, כט); פַּרְנָס, דִּכְתִיב: 'רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל' (שמות לא, ב).

נפש יהודה ויש לו. לפרנס ללמוד שישפיל דעתו ממשה ואהרן:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מַעֲמִידִין פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן נִמְלְכִין בַּצִּבּוּר תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל' (שם לה, ל). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: הַגּוּן עָלֶיךָ בְּצַלְאֵל? אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפָנֶיךָ הָגוּן, לְפָנַי לֹא כָל שֶׁכֵּן. אָמַר לֵיהּ: אַף עַל פִּי כֵן לֵךְ אֱמֹר לְיִשְׂרָאֵל. הָלַךְ וְאָמַר לָהֶם: עֲלֵיכֶם הַגּוּן בְּצַלְאֵל? אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אִם לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעָלֶיךָ הָגוּן, עָלֵינוּ לֹא כָל שֶׁכֵּן.

וְיֵשׁ לוֹ לְלָמֹד כְּדֵי שֶׁיַּשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ, מִמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁהָיוּ מַנְהִיגֵי כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ: 'וְנַחְנוּ מָה' (שמות טז, ז). וְגַם כֵּן מִדָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאָמַר: וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ' (תהלים כב, ז). עַל כֵּן אִם יַשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ בַּגְּדוּלָה, יִשְׁבֹּר גְּאוֹן לִבּוֹ וְיִתְמִיד בִּגְדוּלָתוֹ. כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּמְגִלָּה (יג, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵק לוֹ גְּדוּלָה לָאָדָם, פּוֹסֵק לוֹ גְּדוּלָה לוֹ וּלְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:'וַיִּשְׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ' (איוב לו, ז). וְאִם הֵגִיס דַּעְתּוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־אֲסוּרִים בַּזִּקִים יִלָּכְדוּן בְּחַבְלֵי־עֹנִי' (שם שם, ח).

נפש יהודה ואם אסורים בזקים. על ידי שמגביהין עצמן באין לידי יסורין ועניות:

עַל־כֵּן כָּל יְרֵא שָׁמַיִם יַרְחִיק עַצְמוֹ מִכָּל שְׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר, זוֹלָתִי אִם יִהְיֶה לְשֵׁם שָׁמַיִם וּלְתוֹעַלְתָּם. וְאַף עַל פִּי כֵן אַל יַטִּיל אֵימָה יְתֵירָה עֲלֵיהֶם לְהִשְׁתָּרֵר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יז, א): 'וְשָׁנַתְנוּ חִתָּתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים' מַאי נִינְהוּ, אָמַר רַב חִסְדָּא: זֶה פַּרְנָס *הַמַּטִּיל אֵימָה יְתֵירָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל פַּרְנָס הַמַּטִּיל אֵימָה יְתֵירָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵינוֹ רוֹאֶה בֵּן תַּלְמִיד חָכָם לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְכֵן יְרֵאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי־לֵב' (איוב לז, כד).

נפש יהודה המטיל אימה יתירה. פירשתי למעלה בשם מהרש"א:

אֲבָל יֵשׁ לוֹ לְהַנְהִיג עַם יִשְׂרָאֵל בְּחִבָּה וְאַהֲבָה כְּשֶׁיִּנָּהֲגוּ כָּרָאוּי וְלֹא יְצַעֲרֵם, כִּי יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ גּוֹי קָדוֹשׁ, וְאֵין רָאוּי לְהַכְנִיעָם שֶׁלֹּא כָרָאוּי. וְאִם יִרְאֶה בָּהֶם שֶׁיּוֹצְאִים מִקַּו הַיֹּשֶׁר וּצְרִיכִין הַכְנָעָה, יוֹכִיחֵם וְיַכְנִיעֵם כַּדִּין וְכִשּׁוּרָה עַד שֶׁיִּבָּחֲרוּ הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה. וְיִלְמַד מֵאָדוֹן הָעוֹלָם שֶׁהִנְהִיג אֶת יִשְׂרָאֵל וְהוֹלִיכָם בְּמִדְבָּר שְׁמָמָה כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מַה יֵּשׁ לַעֲשׂוֹת *לְפַרְנָס הַבָּא בְּמִצְוָתוֹ.

נפש יהודה לפרנס הבא במצותו. של מקום שצריך לנהוג באהבה וחיבה ולא יצערם ולא יטיל אימה יתירה עליהם ויעמוד בגדולתו עד סוף כל הדורות:

פֶּרֶק שֵׁנִי [כז]

יֵשׁ גְּדוֹלָה אַחֶרֶת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מִזֹּאת, בְּמַחְלֹקְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁאֵין רָאוּי לָאָדָם לַחֲזֹר אַחֲרֶיהָ וְאִם רוֹדֵף אַחֲרֶיהָ הִיא בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ, וְאִם מַשְׂפִּיל עַצְמוֹ בָּהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּעֵרוּבִין (יג, ב): אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל: שָׁלֹשׁ שָׁנִים נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל. הַלָּלוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתָנוּ וְהַלָּלוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹתֵנוּ. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל. וּמִפְּנֵי מַה זָּכוּ בֵּית הִלֵּל לִקְבֹּעַ הֲלָכָה כְּמוֹתָן, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹחִין *וְעֲלוּבִין הָיוּ *וְשׁוֹנִין דִּבְרֵיהֶם וְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, וְלֹא עוֹד אֶלָּא *שֶׁמַּקְדִּימִין דִּבְרֵי בֵית שַׁמַּאי לְדִבְרֵיהֶם, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרֹבּוֹ בַּסֻּכָּה וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, *בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: לֹא כָךְ הָיָה מַעֲשֶׂה שֶׁהָלְכוּ זְקֵנֵי בֵית שַׁמַּאי וְזִקְנֵי בֵּית הִלֵּל לְבַקֵּר אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן הַחוֹרְנִית רֹאשׁוֹ וְרֹבּוֹ בַּסֻּכָּה וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת (ולא אמרו לו דבר)? אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: מִשָּׁם רְאָיָה? אַף הֵם אָמְרוּ: אִם כֵּן הָיִיתָ נוֹהֵג לֹא קַיָּמְתָּ מִצְוַת סֻכָּה מִיָּמֶיךָ.

נפש יהודה עלובין. סבלנים: **ושונין דבריהם ודברי בית שמאי**. כשהיו ב"ש מביאין ראיה לדבריהם מה"ת וב"ה מביאין ראיה מקרא אחר היו ב"ה דורשים מקרא של ב"ש למה בא ולא היה קל בעיניהם כאותה ששנינו בברכות ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו קריאת שמע ובבוקר יעמדו שנא' ובשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו שנא' ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר ובשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין: **שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם**. דקאמרי להו שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה: **בית שמאי פוסלין**. גזירה שמא ימשוך אחר שלחנו:

לְלַמְּדְךָ, שֶׁכָּל הַמַּשְׂפִּיל עַצְמוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוּ, וְכָל הַמַּגְבִּיהַּ אֶת עַצְמוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ. וְכָל הַמְחַזֵּר אַחַר הַגְּדוּלָה, הַגְּדוּלָה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ, וְכָל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדוּלָה, הַגְּדוּלָה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו. *וְכָל הַדּוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה, הַשָּׁעָה דּוֹחַקְתּוֹ, וְכָל הַנִּדְחֶה מִפְּנֵי הַשָּׁעָה, *הַשָּׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ.

נפש יהודה כל הדוחק את השעה. שמתיגע להעשיר ולהתגדל ורוא' שאינו מצליח ואעפ"כ חוזר והולך למרחקים ומכניס עצמו לגבוהות ולגדולות: **השעה עומדת לו**. לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה מוצלחת:

וְגַרְסִינַן נָמֵי בְּפֶרֶק בֵּיצַד מְעַבְּרִין (עירובין נד, א) וּבְמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק הַנּוֹדֵר מִן הַיֶּרֶק (נה, א): רָבָא, הֲוָה לֵיהּ לְרַב יוֹסֵף *מֵילְתָא בַהֲדֵיהּ, כִּי מְטָא מַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּשֵׁי, *אֲמַר: *אֵיזִיל וַאֲפַיְּסֵיהּ. אָזַל, אַשְׁכְּחֵיהּ לְשַׁמְעֵיהּ דְּקָא מָזֵיג לֵיהּ כַּסָּא דְּחַמְרָא, אֲמַר לֵיהּ: הַב לִי כַּסָּא,

דְּאָמְזְגָה אֲנָא לֵיהּ. מְזֵיג לֵיהּ, כַּד טַעֲמָה אֲמַר לֵיהּ: *דָּמֵי לִי הַאי מְזִיגָא לִמְזִיגָא דְּרָבָא. אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא הוּא. אָמַר לֵיהּ: *לָא תֵּתֵיב אַכַּרְעֵיךְ עַד דִּמְפַרֶּשֶׁת לֵיהּ לְהַנֵּי קְרָאֵי. מַאי דִּכְתִיב: 'וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא' (במדבר כא, יח־כ). אֲמַר לֵיהּ: אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כַּמִּדְבָּר הַזֶּה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתוֹ, תּוֹרָה *נִתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה'; וְכֵיוָן שֶׁנִּתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה, נָחֲלוֹ אֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל'; וְכֵיוָן שֶׁנִּחֲלוֹ אֵל, עוֹלֶה לְגָדוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת'. אֲבָל אִם הֵגִיס דַּעְתּוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא' (במדבר כא, כ). וְאִם חוֹזֵר בּוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: *'כָּל־גַּיְא יִנָּשֵׂא' (ישעיה מ, ד).

נפש יהודה מילתא. כעס: **אמר**. רבא: **איזיל ואפייסיה**. לרב יוסף: **דמי לי האי מזיגא למזיגא דרבא**. דרב יוסף סגי נהור הוה ולא היה רואה לרבא אלא הכירו בטעם היין שרבא מזגו לפי שהיה מכיר רב יוסף במזגו של רבא מתחלה שהיה בקי ליתן מים במדה לפי שכל היין שלהם היו מוזגים במים מפני חזקו: **לא תיתיב אכרעך**. לפי שהגיס לבו שאל לו מקרא זה כדי להשפיל דעתו ונתכוין רב יוסף להזהיר לרבא שיהא שפל רוח ביותר: **נתנה לו במתנה**. מהשתכח: **כל גיא ינשא**. ואע"ג דלאו גבי האי קרא כתיב דרשינן ליה למי שבא לידי גיא ומשפיל עצמו חוזר ומתנשא:

אָמַר רַב הוּנָא: מַאי דִּכְתִיב: 'חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ־בָהּ תָּכִין בְּטוּבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים' (תהלים סח, יא)? אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כְּחַיָּה זוֹ *שֶׁדּוֹרֶסֶת וְאוֹכֶלֶת, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו, אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן, אָמַר רַב הוּנָא: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תָּכִין בְּטוּבָתְךָ *לֶעָנִי אֱלֹהִים' (שם).

נפש יהודה שדורסת ואוכלת. מיד לאחר הריגתו שאינו מקפיד על תענוגיו אלא אוכל בשר בלא תבלין וכן שאר תענוגים: **לעני**. לזה שמשים עצמו כעני וללישנא בתרא ששם עצמו כעני לחזור עליה:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי עֻלָּהּ, בְּפֶרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין: (נה, א): אָמַר רַב דִּימִי בַּר חָמָא: מַאי דִּכְתִיב: 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא' (דברים ל, יב־יג)? 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא', שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ; 'וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא', שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לַעֲבֹר (עליה) אַחֲרֶיהָ. רָבָא אָמַר: 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא', לֹא תִּמְצָאֶנָּה בְּמִי שֶׁמַּגְבִּיהַּ דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ כַּשָּׁמַיִם: 'וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא', לֹא תִּמְצָאֶנָּה בְּמִי שֶׁמַּרְחִיב דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ כַּיָּם. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא', לֹא תִּמְצָאֶנָּה בְּגַסֵּי הָרוּחַ; 'וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא', לֹא תִּמְצָאֶנָּה לֹא *בַּסַּחֲרָנִים וְלֹא *בַּתַּגָּרִים.

נפש יהודה סחרנים. מחזירין בעיירות: **תגרים**. בעיר במקומן:

וְגַם כֵּן שָׁנִינוּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵאָבוֹת (משנה ז'): רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: *אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם *וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶן. וְכֵן הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר: *וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ *בְּתָגָא חָלָף. הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה כְּאִלּוּ נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם.

נפש יהודה אל תעשם עטרה. אל תעשה לתורה כעטרה להתגדל בהם: **ולא קרדום לחפור בהן**. ולא תלמוד תורה כדי לעשות לך ממנה מלאכה שתתפרנס בה כמו קרדום לחפור בה שהעושה כן מועל בקדושתו של תורה וחייב מיתה בידי שמים כנהנה מן ההקדש: **ודאשתמש בתגא חלף**. המשתמש בכתרה של תורה כאדם המשתמש בכל הקדש חלף ועבר מן העולם: **תגא**. כתר בלשון ישמעאל:

וְעִם כָּל זֶה, אַל יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ מַרְגֶּשֶׁת, כִּדְנַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּרִאשׁוֹנָה (כב, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל תַּלְמִיד חָכָם *שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנָחָשׁ, אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם. וְהָא כְתִיב: 'לֹא־ תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר' (ויקרא יט, יח)? הַהוּא *בְּמָמוֹן כְּתִיב, דְּתַנְיָא: 'לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר'.

נפש יהודה שאינו נוקם ונוטר כנחש. שאינו מקפיד על כבודו: **בממון כתיב**. בממון אסור לנקום ולנטור:

אִי זוֹ הִיא נְקִימָה וְאֵי זוֹ הִיא נְטִירָה? נְקִימָה, אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ, לְמָחָר בָּא אֶצְלוֹ אוֹמֵר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמְךָ, אָמַר לֵיהּ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתָּנִי מַגָּלְךָ, זוֹ הִיא נְקִימָה. וְאֵי זוֹ הִיא נְטִירָה? אוֹמֵר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ. אוֹמֵר לוֹ: לֹא. לְמָחָר בָּא אֶצְלוֹ אוֹמֵר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמְךָ. אָמַר לֵיהּ: הֵילָךְ, *וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתָּנִי, זוֹ הִיא נְטִירָה. *וְצַעֲרָא דְגוּפָא לָא.

נפש יהודה ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה. הדבר שמור בלבו ולא הסיחו מדעתו: **וצערא דגופא לא**. וכי בצערא דגופא אינו אסור לנקום ולנטור והא תניא תלמידי חכמים עלובים שנעלבים מיד אחרים ואינם עולבים אחרים:

וְהָתַנְיָא: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, עֲלוּבִים וְאֵינָם עוֹלְבִים, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן וְאֵין מְשִׁיבִין, *עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִין בְּיִסּוּרִין, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: 'וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ' (שופטים ה, לא)? לְעוֹלָם *דָּנְקִיט לֵיהּ בְּלִבֵּיהּ. וְהָאָמַר רָבָא: כָּל *הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, *מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו? *דְּמְפַיְּסֵי לֵיהּ וּמְפַיֵּיס. נִמְצָא שֶׁרָאוּי לְהַרְגִּישׁ כְּשֶׁיְּחַלְּלוּ אֶת כְּבוֹדוֹ וְכָל זֶה כְּפִי לְמוּדוֹ.

נפש יהודה עושין מאהבה. עושים מצוה מאהבת המקום ולא שיטול שכר: **דנקיט ליה בלביה**. ואם בא אחר לנקום נקמתו בקו המשפט ישתוק: **המעביר על מדותיו**. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים אותו אלא מניח מדותיו והולך לו: **מעבירין לו**

על כל פשעיו. אין מדת הדין מדקדק אחריו אלא מניחתו והולכת אלמא אפילו מצערא דגופא ימחול ולא ינקום וינטור. ומשני: **דמפייסי ליה**. לבקש מחילה:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק רַבִּי מֵאִיר: אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדוּלָּה *וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד, יוֹתֵר מִלְּמוּדְךָ עֲשֵׂה וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, *שֻׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם וְנֶאֱמָן בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ.

נפש יהודה ואל תחמוד כבוד. להתכבד בתורתך שמתוך כך נראה כאילו אתה עושה שלא לשמה: **ששלחנך גדול משלחנם**. הוא השכר שתקבל על למודה של תורה:

חֵלֶק שֵׁנִי [כח]

הִתְקָרֵב לַשֻּׁלְטוֹנוֹת וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְמַעַן חַסְדּוֹ הַגָּדוֹל שֶׁעוֹשֶׂה תָּמִיד עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מְמַנֶּה מֵהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר מַנְהִיגִים שֶׁיִּהְיוּ עוֹמְדִים בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְדַבֵּר טוֹב עַל עַמּוֹ שֶׁאֵין עוֹזְבִים לְכַלּוֹתָם בְּלִי עָצוּר וְעָזוּב, עַל כֵּן כָּל הָעוֹסְקִים עִמָּהֶם, אִם יְהֵא כַּוָּנָתָם לְהַלִּיץ טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל, יַתְמִידוּ בְגִדּוּלָתָם וְיִתְעַשְּׁרוּ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּרְאשׁוֹנָה (כב, ב): אָמַר שְׁמוּאֵל: כַּיּוֹן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר מִתְעַשֵּׁר, *דְּמֵעִקָּרָא כְּתִיב 'וַיִּפְקְדֵם בְּבֶזֶק (שמואל־א יא, ח), וּלְבַסּוֹף 'וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים' (שם טו, ד).

נפש יהודה דמעיקרא כתיב ויפקדם בבזק. גבי שאול כתיב כשרצה למנות את ישראל נטל כל אחד חרס והשליך לפניו ומנה שברי חרסים ולבסוף משנתעשר כתיב ויפקדם בטלאים צוה לקחת כל אחד מהם טלה מצאן המלך והובא במרחב ומנה הטלאים לפי שאסור למנות ישראל אפילו לדבר מצוה כדאיתא ביומא לכך לקח כל אחד טלה ומנה הטלאים:

*וְאֵימָא מִדִּידְהוּ? אִם כֵּן מַאי רְבוּתָא דְּמִילְתָא. וְאִם מְרַחֵם עַל הַצִּבּוּר, זוֹכֶה לִגְדוּלָּה לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל פַּרְנָס שֶׁמְּרַחֵם עַל הַצִּבּוּר, זוֹכֶה וּמַנְהִיגָם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי־*מְרַחֲמָם *יְנַהֲגֵם וְעַל־מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם' (ישעיה מט, י). וְגַם נוֹתֵן לָהֶם כֹּחַ לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק ב' דְּאָבוֹת (משנה ב): רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם *דֶּרֶךְ אֶרֶץ, *שְׁיְגִיעַת שְׁנֵיהֶם מַשְׁכַּחַת עָוֹן; *וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן; וְכָל *הָעוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם *מְסַיַּעְתָּן וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד *וְאַתֶּם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם.

נפש יהודה ואימא מדידהו. כל אחד נתן טלה משלו: **מרחמם**. בעוה"ז: **ינהגם**. בעוה"ב: **דרך ארץ**. מלאכה או סחורה: **שיגיעת שניהם משכחת עון**. שהתורה מתשת

כוחו של אדם והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף ומתוך כך יצה"ר בטל ממנו: **וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה**. שא"א לו בלא מזונות ומלסטם את הבריות ומשכח תלמודו: **יהיו עוסקים עמהם לשם שמים**. ולא כדי ליטול עטרה לומר כך וכך עשיתי בשביל הצבור: **מסייעתן**. שזכות אבותם של צבור וצדקתם העומדת לעד היא המסייעת אל העוסקים עמהם להוציא לאור צדקתן לא מצד טוב השתדלות של העוסקים: **ואתם מעלה אני עליכם שכר**. אע"פ שאין הדבר בא לידי גמר טוב מצד מעשיהם אלא בשביל זכות אבותם של צבור. מעלה אני עליכם שכר כאילו אתם עשיתם הישועה הזאת בישראל הואיל ואתם עוסקים לש"ש:

אֲבָל הַמִּתְקָרֵב לַשִּׁלְטוֹנוֹת כְּדֵי לְהִתְגַּדֵּל אֶת עַצְמוֹ וּלְהִשְׁתַּרֵר עַל עַם הַקֹּדֶשׁ וְאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ לְהֶגֶן בַּעֲדָם אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ וְלִכְבוֹד בֵּית אָבִיו, יַפְסִיד אֱמוּנָתוֹ וְיִהְיֶה מֻכְרָח לְבַקֵּשׁ וְלִדְרֹשׁ הֲנָאַת הַשִּׁלְטוֹנוֹת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לַהֲנָאָתָם, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק ב' מֵאָבוֹת (משנה ג): הֱוֵי זְהִירִין בָּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצָרֶךְ עַצְמָן, נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בִּשְׁעַת הֲנָאָתָן וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת דָּחָקוֹ.

וְגַרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יז, א): "לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת הַב הַב' (משלי ל, טו). אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא: קוֹל שְׁתֵּי בָנוֹת צוֹעֲקוֹת מֵגֵהִינֹּם, שֶׁאוֹמְרוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה: הָבֵא הָבֵא. וּמַאי נִינְהוּ? *מִינוּת *וְהָרְשׁוּת.

נפש יהודה לעלוקה. לשאול יש שתי בנות שצועקות מגיהנם על רוב יסורי גיהנם: **מינות**. מינות צועקת הבא תקרובת לעבודת כוכבים ומזלות: **רשות**. צועקת הבא ממון ודורון וארנוניות ומס למלך:

וְעַל כֵּן הוֹכִיחַ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת (משנה י): שְׁמַעְיָה אוֹמֵר: *אֱהַב אֶת הַמְּלָאכָה *וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת *וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת. שֶׁאוּלַי בְּקִרְבָתוֹ לָרָשׁוּת לֹא יִנְהַג בְּכָל דָּבָר לְשֵׁם שָׁמַיִם, עַל כֵּן טוֹב לוֹ שֶׁיִּתְרַחֵק מִנְּסָיוֹן זֶה. כִּי כְּבָר יָדַעְנוּ עִנְיַן דּוֹאֵג הָאֱדוֹמִי, אַף עַל פִּי שֶׁהַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר קָרַב אֵלָיו הָיָה מְשִׁיחַ ה' וְנָבִיא, הָיָה סִבָּה שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְנֶהֱרְגוּ שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵים אֵפוֹד בַּד וְגַם נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים מֵעוֹלֶל וְעַד יוֹנֵק. וְעַל חֵטְא זֶה נִתְלוּ אַחַר כָּךְ שִׁבְעָה מִבְּנֵי שָׁאוּל וְנִטְרַד דּוֹאֵג מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא. עַל כֵּן יִתְרַחֵק אָדָם מֵהִתְקָרֵב לַשִּׁלְטוֹנוֹת, בִּלְתִּי לְשֵׁם שָׁמַיִם לְדַבֵּר טוֹב עַל עַמּוֹ.

נפש יהודה אהב את המלאכה. שהבטלה מביאה לידי שעמום: **ושנא את הרבנות**. התרחק מלנהוג שררה על הצבור שהרבנות מקברת את בעליה: **ואל תתודע לרשות**. כדי ליטול רבנות על ידיהם א"נ אל תתודע לרשות שלא יעבירוך על דעת קונך כמו שאירע

לדואג האדומי וכדמסיק. א"נ מכח זה הוא סומך עליהם שהם מכיריו ועושה דבר שבא ע"י כן לעונש מיתה והם אין עומדין לו בשעת דחקו:

חֲתִימַת נֵר רִאשׁוֹן [כט]

כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ עֵינַיִם לִרְאוֹת, יֵשׁ לוֹ לִבְרֹחַ מִן הָעֲבֵרוֹת מִדַּעְתּוֹ, אֲפִילוּ בְּלֹא יִרְאַת עֹנֶשׁ, שֶׁכֻּלָּם הֵם דְּבָרִים מְאוּסִים בִּפְנֵי כָּל יוֹדֵעַ, וְחֻקִּים לֹא טוֹבִים וּדְבָרִים מְטֻנָּפִים וְהֶרְגֵּל רַע וֶאֱמוּנָה כּוֹזֶבֶת.

וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה תּוֹרָה מַזְהֶרֶת עֲלֵיהֶם, הָיָה לוֹ לְכָל מַשְׂכִּיל לִבְרֹחַ מֵהֶם, כִּי בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהּ בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁנִּקְרְאוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי: "וְחֹבֶר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים", "מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף" (דברים יח, י־יא), וְכָל הַדְּבָרִים הַדּוֹמִים לָהֶם, כֻּלָּם הֵם דְּבָרִים בְּלִי תוֹעֶלֶת וְאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ. וְהַנִּמְשָׁכִים אַחֲרֵיהֶם, אִם דּוֹמֶה לָהֶם שֶׁמּוֹצְאִים בּוֹ מַמָּשׁ, הוּא הַדָּבָר הַמַּטְעֶה אוֹתָם שֶׁפּוֹעֵל בָּהֶם בְּהֶיוֹתָם מְצַיְּרִים בּוֹ, וְהוּא עֹנֶשׁ הַבָּא עֲלֵיהֶם עַל שֶׁהִתְחִילוּ בְּחֵטְא זֶה. וְהוּא אֶחָד מִן הָעֲוֹנוֹת שֶׁעֲנָשָׁם הוּא, שֶׁאֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדָם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה" וגו' (ישעיה ו, י). אֲבָל הָעָם הַמִּתְדַּבֵּק בָּאֱמֶת, *לֹא יָכוֹל לוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת, (סז, ב), וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּחוּלִּין (ז, ב): הַהִיא אִתְּתָא דַּהֲוָה קָא *מְהַדְּרָא *לְמִשְׁקַל עַפְרָא מִתּוּתֵיהּ כְּרָעֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר לָהּ: אִי מִסְתַּיְּעַת זִילִי עֲבִידִי, "*אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" כְּתִיב (דברים ד, לה). וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן *כְּשָׁפִים, שֶׁמַּכְחִישִׁין פַּמַּלְיָא שֶׁל מַעְלָה? שָׁאנֵי רַבִּי חֲנִינָא, דְּנָפֵישׁ זְכוּתֵיהּ. נִמְצָא, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַזִּיק לְאִישׁ הַיָּשָׁר. וְעַל כֵּן אָמְרוּ ז"ל: *דְּקָפִיד קָפְדֵי לֵיהּ, דְּלָא קָפִיד לָא קָפְדֵי לֵיהּ, נְרָאֶה שֶׁדִּמְיוֹנוֹ פּוֹעֵל בּוֹ.

נפש יהודה לא יכול לו. שום כישוף: **מהדרא**. מחזרת טורחת שלא יבין רבי חנינא: **למשקל עפרא**. לעשות לו כשפים ולהמיתו: **אין עוד מלבדו כתיב**. אפילו כשפים אינם מלבדו כלומר שלא מדעתו של מקום כלומר שאם לא נגזרה גזירה מלפניו אין מריעין לו לאדם: **כשפים**. נוטריקון שמכחישין פמליא של מעלה שלא גזרו על אדם זה למות והוא מת על ידי כשפים: **דקפיד קפדי ליה**. מי שמקפיד ומדקדק יותר מדאי מדקדקין עמו ודלא קפיד כל כך לא קפיד עמו להזיקו:

וְלָזֶה רָמְזוּ בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (לב, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק כָּל הַמַּתְמִים אֶת עַצְמוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְמִים עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גְּבַר תָּמִים תִּתַּמָּם" (תהלים יח, כו). רַבִּי יֹאשִׁיָּה אוֹמֵר: כָּל הַמַּתְמִים אֶת עַצְמוֹ, *שְׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (בראשית יז, א) וּכְתִיב: "וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם" (שם שם, ד). אָמַר רַבִּי לֵוִי: *כָּל הַמְנַחֵשׁ - לוֹ נַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב" (במדבר כג,

כג). וְהָלֹא *בְּלָמֶ"ד אָלֶ"ף כְּתִיב? אֶלָּא *מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. תָּאנִי אַהֲבָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא: כָּל אָדָם שֶׁאֵינוֹ מְנַחֵשׁ, מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לִמְחִיצָה, שֶׁאֲפִילוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵינָן יְכוֹלִין לְהִכָּנֵס בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל" (שם).

נפש יהודה שעה עומדת לו. עולה לגדולה: **כל המנחש לו נחש.** שהקסמים והנחשים רודפין אחריו שניזק בכל דבר כדאמרינן מאן דקפיד קפדי בהדייהו: **בלמ"ד אל"ף כתיב.** דמשמע דאין רודפין אחריו: **מדה כנגד מדה.** דמאן דקפיד קפדי לי' ולא מקרא יליף לה: **כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.** שמלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל לפי שמתוך שאינם מנחשים מכניסין אותם למחיצה שאין מלאכי השרת יכולין ליכנס בה והיינו נמי מדה כנגד מדה שמתוך שאינו הולך לקראת נחשים לידע העתידות אלא בוטח בהקב"ה משום הכי מגלה לו הקב"ה רזי עולם שאינם גלוים למלאכי השרת:

וְגַם כֵּן אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (י, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים, בְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: "*לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם" (שם כב, יב). וּכְתִיב: "קוּם לֵךְ אִתָּם" (שם שם, כ); מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: "*אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מַדְרִיכְךָ בְּדֶרֶךְ תֵּלֵךְ" (ישעיה מח, יז); מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: "*אִם־לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ" (משלי ג, לד).

נפש יהודה לא תלך עמהם. וכיון שגלה דעתו שחפץ לילך עמהם אמר ליה קום לך אתם: **אני ה' אלהיך מלמדך להועיל.** ואעפ"כ איני מדריכך אלא בדרך שתלך כלומר בדרך שאתה חפץ ללכת בה: **אם ללצים.** בא אדם להתחבר הוא יליץ אין מעכבין בידו:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, בְּסוֹף פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (לח, ב): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "אִם־לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנָוִים יִתֵּן־חֵן"? *בָּא לְטַמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ, בָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיָה מוֹדֵד נֵפֶט וַאֲפַרְסְמוֹן, *בָּא לְמְדֹד נֵפֶט, אוֹמְרִין לוֹ; לֵךְ מְדֹד לְעַצְמְךָ, אֲבָל בָּאֲפַרְסְמוֹן אוֹמְרִין לוֹ: הַמְתֵּן כְּדֵי שֶׁנְּתַבֵּשֵׂם אֲנִי וְאַתָּה. וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ. תָּנוּ רַבָּנָן: "אַל־תִּסְתַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה" (ויקרא יח, כד), אָדָם מְטַמֵּא עַצְמוֹ מְעַט, *מְטַמְּאִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה; מְלַמַּטָּה, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ מִלְמַעְלָה; בָּעוֹלָם הַזֶּה, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה בא לטמא. ולהיות רשע פותחין לו פתח הטומאה ליכנס בה כלומר מספיקין בידו ואין מונעין אותו מן השמים לעכבו והכי קאמר קרא אם ללצים הוא בא להתחבר הוא יליץ לא ימנעהו ולא יעזרהו. **ואם לענוים.** בא להתחבר יתן לו חן מי שבידו ליתן חן: **בא למדוד נפט.** שריחו רע אומר לו המוכר מדוד אתה לעצמך: **מטמאין אותו הרבה.** מניחין אותו ליטמא הרבה והכי קאמר אל תטמאו בכל אלה ואם תטמאו בהם סוף ונטמתם בם:

תָּנוּ רַבָּנָן: "*וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי"(שם יא, מד). אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה, אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מִלְּמַטָּה, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה; אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. הָא לָמַדְתָּ שֶׁהַשָּׂטוּף בִּדְבַר עֲבֵרָה וּמִתְדַּבֵּק בָּהּ, מַנִּיחִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁנִּיתְּנָה בִּרְשׁוּת הָאָדָם הַדֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה לָלֶכֶת בָּהּ. אֲבָל הַיּוֹדֵעַ וּמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, מְסַיְּעִין לוֹ וּמַצִּילִין אוֹתוֹ מִן הַמִּקְרִים. לְפִיכָךְ כָּל בֶּן דַּעַת יֵשׁ לוֹ לְבָחוֹר בַּטּוֹב וְלִמְאֹס בָּרַע, כְּבוֹחֵר בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, אֲפִילוּ שֶׁלֹּא יִתְיָרֵא מִן הָעֹנֶשׁ.

נפש יהודה והתקדשתם. מעט והייתם קדושים הרבה בא לטהר מסייעין לו:

וְאִם נִכְשְׁלוּ רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל בִּזְמַן בַּיִת רִאשׁוֹן בִּדְבָרִים אֵלּוּ, הַסִּבָּה הָיְתָה בְּפִתּוּי עוֹבְדֵי הַבַּעַל וּבַבְּטָחוֹן הַכּוֹזֵב, עַד שֶׁנֶּחְקְקָה בְּלִבָּם אֱמוּנָתָם, שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לְהִבָּדֵל מִמֶּנָּה, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קב, ב): רַב אַשֵּׁי *אוֹקִים אַשְׁלֹשָׁה מְלָכִים (פירוש הקונטרס: סיים הפרק עד שהגיע לשלשה מלכים). אָמַר: לְמָחָר נִפְתַּח בְּחַבְרַיָּא (פירוש: נדרוש בחברינו שהיו תלמידי חכמים כמותינו).

נפש יהודה אוקים. סיים הפרק עד שהגיע לשלשה מלכים שאין להם חלק לעולם הבא והם ירבעם אחאב ומנשה:

אֲתָא מְנַשֶּׁה אִיתְחֲזֵי לֵיהּ בְּחֶלְמָא, *אֲמַר לֵיהּ: *חַבְרָךְ אוֹ חַבְרָא דְּאָבוּךְ (קרית לן)? *מַהֵיכָא מִשְׁרֵי הַמּוֹצִיא? אֲמַר לֵיהּ: לָא יְדַעְנָא. אֲמַר לֵיהּ: בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא לָא גְּמָרַת, דְּלָא יְדַעְתְּ מֵהֵיכָא בָּעֵי מֵשָׁרָא, וְחַבְרָא קָרִית לָן? אֲמַר לֵיהּ: אֵימָא לִי מַר מֵיהָא וּלְמָחָר דַּרְשִׁינָן לֵיהּ מִשְׁמָךְ בְּפֶרְקָא. אָמַר: מֵהֵיכָא דְּקָדִים בִּישׁוּלָא דְּרִיפְתָּא (פירש הקונטרס: ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור, דהיינו למעלה, אבל באמצע הפת לא, שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם, לא יבצע אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו). אֲמַר לֵיהּ: אֶלָּא אַמַּאי פְּלַחְתּוּן לַעֲבוֹדָה זָרָה? אֲמַר לֵיהּ: אֵיהָוֹת בְּהַאי זִימְנָא, נַקֵּט שִׁיפּוּלָךְ *וְרַהֵט בַּתָּרָהּ (פירוש: היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לשם).

נפש יהודה אמר ליה. מנשה בחלום: **חברך וחברי דאבוך אנא**. כלומר וכי סבור אתה שנהיה חברך וחברי דאבוך: **מהיכא מישרי המוציא**. מאיזה מקום בפת צריך לבצוע המוציא: **ורהטת בתרה**. מפני יצר עבודת כוכבים ומזלות שהי' שולט:

לְמָחָר אָמַר: *נִיתְנֵי בְּרַבְוָתָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה, כִּי לֹא הָיוּ כָּל כָּךְ פְּתָאִים שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹאִים לְבַסּוֹף שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵין בָּהּ מַמָּשׁ, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סג, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: יוֹדְעִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ וְלָא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה *אֶלָּא לְהַתִּיר לָהֶם עֲרָיוֹת בְּפַרְהֶסְיָא, מָתִיב רַב מְשַׁרְשְׁיָא "*כְּזִכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם" (ירמיה יז, ב). וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּעֲגוּעִין עַל בְּנוֹ? *בַּתַּר דְּאִדְבִּיקוּ בָהּ. וְכָל כָּךְ נִדְבְּקוּ בָהּ

עַד שֶׁאָמְרוּ: "וּמִן־אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם " חָסַרְנוּ כֹּל" (שם מד, יח). וְכָל זֶה הָיָה כְּפִי דִּמְיוֹנָם.

נפש יהודה נתני ברבוותא. נדרוש ברבותינו ולא אמר בחברינו: **אלא להתיר להם עריות בפרהסיא**. שהיה יצרן תקפן על עריות אמרו נפרוק כל עול תורה מעלינו ואל יוכיחנו על העריות אבל על עבודת כוכבים ומזלות לא תקפן יצרן: **כזכור בניהם מזבחותם**. משמע שהיה להם געגועין עליהם כאיש שיש לו געגועין על בנו ובזכרו נאנח והכי משמע כזכור בניהם דומה זכירת מזבחותם ואשיריהם. ומשני: **בתר דאדביקו בה.** אחר שנתקשרו בה מעצמם תקפה חבתן עליהם:

וְגַם יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לַעֲקֹר מִלִּבּוֹ אֱמוּנָה זֹאת, לְפִי שֶׁהַמַּאֲמִין בְּשׁוּם דָּבָר מִדִּבְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ הַחוֹשֵׁב שֶׁיֵּשׁ מֶמְשָׁלָה וִיכֹלֶת בִּלְתִּי ה' לְבַדּוֹ, עוֹקֵר הַיְכֹלֶת מֵהַבּוֹרֵא, יִתְבָּרַךְ, אוֹ נוֹתֵן לוֹ שׁוּתָף. וְזוֹ הִיא כְּפִירָה גְּמוּרָה וֶאֱמוּנָה כוֹזֶבֶת לְעֵינֵי כָל יוֹדֵעַ. כִּי כְּבָר נִתְבָּרֵר בְּמוּפְתִים נֶחְתָּכִים כִּי יֵשׁ בּוֹרֵא לָעוֹלָם וּמַנִיעַ לְכָל מִתְנוֹעֵעַ וְהוּא מַנְהִיג וְשַׁלִּיט בַּכֹּל, אֵין זוּלָתוֹ. וְעַל כֵּן הַהַנְהָגָה הִיא שָׁוָה וְיִשָּׁרָה.

וְאַזְהָרַת *שְׁבוּעַת שָׁוְא וְשֶׁקֶר וּבְרַכַּת הַשֵּׁם וְיִרְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו וְכָל הַדְּבָרִים שֶׁנִּקְרְאוּ חִלּוּל הַשֵּׁם, הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב, אֲפִילוּ בְּלִי יִרְאַת עֹנֶשׁ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם לִירָא מִבּוֹרְאוֹ, שֶׁהוּא זָנוֹ וּמְקַיְּמוֹ וְשׁוֹמְרוֹ, יוֹתֵר מִלֶּמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, וְכִי יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהִשָּׁמֵר מִלִּיגַע בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁנִּרְאֶה בְּעֵין הַשֵּׂכֶל שֶׁהֵם חוּץ מִכְּבוֹדוֹ.

נפש יהודה שבועת שוא. לבטלה שלא לצורך:

וְהַמִּצְוֹות שֶׁהִזְהִיר לַכֹּהֲנִים, שֶׁיִּהְיוּ מֻבְדָּלִים יוֹתֵר מִכָּל הָעָם, מֵהַטּוּמְאוֹת *וּמֵהַזִּיווּגִים וּמִמַּלְבּוּשֵׁיהֶם, כָּל זֶה צָרִיךְ לְעוֹבְדֵי הָאֵל, כִּי הַמִּשְׁרְתִים אֲשֶׁר עוֹמְדִים בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ הֵם מֻבְדָּלִים מִן הֶהָמוֹן בְּכָל מִדּוֹתָם וְטַכְסִיסֵיהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מַה יֵּשׁ לַעֲשׂוֹת וּלְהַבְדִּיל לְעוֹמְדִים תָּמִיד בְּהֵיכַל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

נפש יהודה ומהזווגים. מענין זיווג שלהם כמו כהן הדיוט אסור בגרושה וחלוצה כהן גדול בתולה מעמיו יקח ומלבושיו בגדי כהונה:

וְהַמִּצְוֹות שֶׁהִזְהִיר לְכָל יִשְׂרָאֵל, מִלֶּאֱכוֹל דְּבָרִים נִמְאָסִים וּמִלִּקָּרֵב לְנָשִׁים יְדוּעוֹת, לְכֻלָּם יֵשׁ טַעַם קָרוֹב אֶל הַדַּעַת שֶׁהֵם עֵצָה טוֹבָה *כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל בְּרִיאִים וּנְקִיִּים מִכָּל טִנּוּף וּקְדוֹשִׁים וּטְהוֹרִים מִכָּל טוּמְאָה וּמְרֻחָקִים מִכָּל הַתַּאֲוֹות הַגַּשְׁמִיּוֹת.

נפש יהודה כדי שיהיו ישראל בריאים. לפי שהשוכב עם אשה בנדתה יצטרע הולד וכן מאכלים האסורים כמו חזיר קשה לצרעת עיין בדרשות הרמב"ן שדרש לפני המלך קאסטיליי"א שהאריך בזה:

וְהַמִּצְווֹת שֶׁהִזְהִיר בְּעִנְיְנֵי הַדַּיָּנִים וְאוֹנָאוֹת וּנְקִימָה וּנְטִירָה וְשִׂנְאָה וְחֶמּוּד מָמוֹן, כָּל אֵלּוּ הֵם צְרִיכִין לְיִשּׁוּב הָעוֹלָם וּלְהַנְהָגָה מְדִינִית וּלְהַכְנָסַת שָׁלוֹם וּלְכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וְכֻלָּם הֵם נִכְלָלִים בַּפָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח): מַאי דִּילָךְ סָנֵי, לַחֲבֵרָךְ לָא תַּעֲבִיד. כְּמוֹ שֶׁלִּמֵּד הִלֵּל הַזָּקֵן לַגּוֹי שֶׁבָּא אֶצְלוֹ וְשָׁאַל מִמֶּנּוּ שֶׁיְּגַיְּרֵהוּ עַל מְנָת שֶׁיְּלַמְּדֵהוּ תּוֹרָה בְּרֶגֶל אַחַת, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לא, א). וְכָל אֵלּוּ וְהַדּוֹמִים לָהֶם מְחַיְּבָם הַדַּעַת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא הִזְהִירָתוּ תּוֹרָה. וְהַמִּתְאַוֶּה לְשׁוּם אָדָם מָמוֹנוֹ, הוּא מְנֻוָּל רָעָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ, כְּדִכְתִיב: "נֶפֶשׁ רָשָׁע אִוְּתָה־רָע" (משלי כא, י).

וְעַל כֻּלָּם יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לִשְׁמֹר את עַצְמוֹ מִלִּיגַע בְּשׁוּם עָנְף מֵהַדְּבָרִים הַחֲמוּרִים שֶׁהוֹרְסִים עִקְּרֵי הָאֱמוּנָה, שֶׁגָּזְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עֲלֵיהֶם, שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פב, א) וּבְפֶרֶק כָּל שָׁעָה (פסחים כה, א): כִּי אָתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *בַּכֹּל מִתְרַפְּאִין, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת *וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. *עֲבוֹדָה זָרָה הָא דַּאֲמָרַן; גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, דְּתַנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ" " (דברים כב, כו). וְכִי מַה עִנְיַן רוֹצֵחַ אֵצֶל נַעֲרָה מְאוֹרָסָה? אֶלָּא, הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד: מֵקִישׁ נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה לְרוֹצֵחַ, מַה רוֹצֵחַ *יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אַף נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. *וְרוֹצֵחַ גּוּפֵיהּ מְנָא לָן? סְבָרָא הוּא, כִּי הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אָמַר לֵיהּ: אָמַר לִי *מָארִי דּוּרְאִי: זִיל קַטְלֵיהּ פְּלָנְיָא וְאִי לָא קַטֵּילְנָא לָךְ. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: לִיקְטְלָךְ וְלָא תִּיקְטְלֵיהּ, *דְּמַאי חֲזִית דְּדָמָא דִּידָךְ סוּמַק טְפֵי, דִּילְמָא דָּמָא דַּחֲבֵרָךְ סוּמַק טְפֵי.

נפש יהודה בכל מתרפאין. לחולה אפילו באיסורי הנאה: **ושפיכות דמים**. כגון אמרו לו הרוג ישראל חבירך ואם לא תהרג: **עבודה זרה הא דאמרן**. שיהרג ואל יעבור לפי שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך והמתרפא בעצי אשרה נראה כמודה בעבודת כוכבים ומזלות: **יהרג ואל יעבור**. עבירה זו: **ורוצח גופיה מנא לן**. שיהרג ואל יעבור: **מארי דוראי**. מושל עירי: **דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי**. כלומר כלום באת לישאל על כך אלא מפני שאתה יודע שאין מצוה עומדת מפני פקוח נפש וסבור אתה שאף זו תדחה מפני פקוח נפש אין זו דומה לשאר עבירות דמכל מקום יש כאן איבוד נפש והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפש של ישראל וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה מי יאמר שנפשך חביב לפני המקום יותר משל זה דלמא של זה חביב טפי לפני הקב"ה ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (עד, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: נִמְנוּ וְגָמְרוּ בַּעֲלִיַּת בֵּית נִתְזָה בְּלוּד: כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אִם אוֹמְרִים לוֹ לָאָדָם עֲבֹר וְאַל תֵּהָרֵג, יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים.

וְעַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ נֶחְרַב בֵּית רִאשׁוֹן, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּיוֹמָא (ט, ב): וּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן מִפְּנֵי מַה חָרַב? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: "כִּי־קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ" (ישעיה כח, כ). וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָצָר מַצָּע זֶה מֵהִשְׂתָּרֵעַ עָלָיו *שְׁנֵי רֵעִים כְּאֶחָד; "וְהַמַּסֵּכָה *צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס" (שם). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: כִּי מָטֵי רַבִּי יוֹחָנָן לְהַאי קְרָא, בָּכֵי. אָמַר: מָאן דִּכְתִיב בֵּיהּ: "כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם" (תהלים, לג, ז), נַעֲשֵׂית לוֹ מַסֵּכָה צָרָה.

נפש יהודה שני רעים. צלם שהעמיד מנשה בהיכל: **צרה**. ל' רעות כשתי נשים לאיש א' וכן וכעסתה צרתה גבי חנה:

גִּלּוּי עֲרָיוֹת דִּכְתִיב: "יַעַן כִּי גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה " וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה" (ישעיה ג, טז). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְבִיאוֹת מוֹר וַאֲפַרְסְמוֹן וּמַנִּיחוֹת בְּמְנָעֲלֵיהֶן וּמְהַלְּכוֹת בְּשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם וּכְשֶׁמַּגִּיעוֹת אֵצֶל בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל, בּוֹעֲטוֹת בַּקַּרְקַע וּמַתְּיזוֹת עֲלֵיהֶם וּמַכְנִיסוֹת בָּהֶם יֵצֶר הָרַע כְּאֶרֶס.

שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: "וְגַם דָּם נְקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד" " (מלכים־ב כא, טז). *רְשָׁעִים הָיוּ אֶלָּא שֶׁתָּלוּ בְטָחוֹנָם בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּאן לְמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בְּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יְקֹסֵמוּ וְעַל ה' יִשָּׁעֲנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא ה'

נפש יהודה עיים. חורבה:

בְּקִרְבֵּנוּ" (מיכה ג, יא), לְפִיכָךְ הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם שְׁלֹשָׁה פֻּרְעָנֻיוֹת, כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַם עִיִּין תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר" (שם שם, יב).

אֶלָּא מִקְדָּשׁ שֵׁנִי מִפְּנֵי מָה חָרַב, שֶׁהֲרֵי הָיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים? מִפְּנֵי שְׂנְאַת חִנָּם שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם, לְלַמֶּדְךָ שְׂשִׁקּוּלָה שִׂנְאַת חִנָּם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: גִּלּוּי עֲרָיוֹת, עֲבוֹדָה זָרָה, שְׁפִיכוּת דָּמִים.

וְגַם כֵּן יְזֵהֵר מִלֵּיגַע בִּדְבָרִים שֶׁנִּקְרְאוּ חִלּוּל הַשֵּׁם, שֶׁאֵינָן מִתְמָרְקִין עַד יוֹם מוֹתוֹ, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, א): שְׁאַל רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: שָׁמַעְתָּ אַרְבָּעָה *חִלּוּקֵי כַּפָּרָה שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ? *אָמַר לוֹ: שְׁלֹשָׁה הֵם, וּתְשׁוּבָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד: עָבַר הָאָדָם עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבוֹתֵיכֶם" (ירמיה ג, כב); עָבַר אָדָם עַל מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "*כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם" (ויקרא טז, ל); עָבַר אָדָם עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין וְעָשָׂה

תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין וְיִסּוּרִים מְמָרְקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם" וגו' (תהלים פט, לג).

נפש יהודה חלוקי כפרה. שחלוקין בכפרתן זה כך וזה כך: **אמר לו שלשה הם.** הנחלקים שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה אבל תשובה אינה מן החלוקים שהיא צריכה לכולם: **שובו בנים.** ומיד ארפא משובותיכם למדת שיש עבירה שמתכפרת בתשובה לבדה: **כי ביום הזה יכפר.** למדת שיש עבירה שצריכה יוה"כ: **ופקדתי בשבט פשעם.** למדת שיש עבירה שצריכה יסורים ומסברא הקל לקלה והחמור לחמורה:

אֲבָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ *חִלּוּל הַשֵּׁם, אֵין כֹּחַ לֹא בִּתְשׁוּבָה לִתְלוֹת וְלֹא בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְכַפֵּר וְלֹא בְּיִסּוּרִין לְמָרֵק, אֶלָּא כֻּלָּן תּוֹלִין וּמִיתָה מְמָרֶקֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה *בְּאָזְנֵי ה' צְבָאוֹת אִם־יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד־תְּמֻתוּן אָמַר ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת" (ישעיה כב, יד).

נפש יהודה חלול השם. חוטא ומחטיא אחרים: **באזני ה' צבאות.** אמר הנביא באזני אמר הקב"ה אם יכופר העון עד תמותון למדנו שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה:

וְאִם הוּא אָדָם גָּדוֹל, אֲפִילּוּ בִּבְדָבָר קַל נִקְרָא כְּנֶגְדּוֹ חִלּוּל הַשֵּׁם, כְּדַגַּרְסִינַן עָלָּהּ (שם): הֵיכִי דָּמֵי חִלּוּל הַשֵּׁם? אָמַר רָבָא: כְּגוֹן אֲנָא דְּשַׁקֵּילְנָא בָּשָׂר מִטַּבְחָא *וְלָא יַהֲבְנָא דְּמֵי לְאַלְתָּר. וְהַנֵּי מִילֵּי *בְּאַתְרָא דְּלָא תָּבְעֵי, אֲבָל בְּאַתְרָא דְּתָבְעֵי, לֵית לָן בָּהּ. אָמַר רָבִינָא: הָא *מָתָא מַחְסְיָא, אַתְרָא דְּתָבְעֵי הוּא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא *דַּאֲזִלִינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלָא תּוֹרָה וּבְלָא תְּפִלִּין. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: כְּגוֹן דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי; *שָׁרָא לֵיהּ מָרֵיהּ לְפַלְנְיָא. רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי אָמַר: כָּל שֶׁחֲבֵרָיו *בּוֹשִׁין מִשְּׁמוּעָתוֹ.

נפש יהודה ולא יהיבנא דמי לאלתר. וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני גזלן ולמד ממני להיות מזלזל בגזל: **באתרא דלא תבעי.** דאין דרך הטבח לילך ולתבוע הקפותיו ועל הלוקח להביא לו מעותיו לביתו: **מתא מחסיא.** מקומו של רבינא: **דאזלינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין.** ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי ולמדין ממני להבטל מת"ת: **שרא ליה מריה.** ימחול הקב"ה על מעשיו: **בושין משמועתו.** מחמת שם רע שיצא עליו:

אַבַּיֵי אָמַר: כִּדְתַנְיָא: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), שֶׁיְּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם *מִתְאַהֵב עַל יָדֶיךָ, שֶׁיְּהֵא אָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְדִבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וּמִקְחוֹ וּמַתָּנוֹ בַּשּׁוּק נָאֶה וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה. מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו: אַשְׁרֵי פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, אַשְׁרֵי אָבִיו שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אַשְׁרֵי רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אוֹי לָהֶם לִבְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה. רְאֵיתֶם פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה - כַּמָּה יָפִין דְּרָכָיו, כַּמָּה מְתֻקָּנִים מַעֲשָׂיו, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי־אָתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּךָ אֶתְפָּאָר" (ישעיה מט, ג).

נפש יהודה מתאהב על ידך. לחבירך:

וּבְזְמַן שֶׁאָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה, וְאֵין דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וְאֵין מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בַּשּׁוּק נָאֶה וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו: אוֹי לוֹ לְפִלּוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְאָבִיו שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אוֹי לְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אַשְׁרֵי בְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה. פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה - כַּמָּה מְכֹעָרִין מַעֲשָׂיו, כַּמָּה מְקֻלְקָלִים דְּרָכָיו, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "בָּאֻמּוֹר לָהֶם *עַם־ה' אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ" (יחזקא לו, כ).

נפש יהודה עם ה' אלה ומארצו יצאו. את זה קרא הכתוב חלול השם כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו והכל אומרים מה הועילו לו ראו החסידים והחכמים רעה באה עליהם שנא' ויחללו את שם קדשי ובמה חללוהו באמרו עליהם העובדי כוכבים ומזלות שגלו ביניהם ראו עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא יכול להצילם שלא יגלו נמצא שם שמים מתחלל וכבודו מתמעט:

וְאִם הַזְּמָן הוּא בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד אוֹ בְּפַרְהֶסְיָא, אֲפִילוּ בְּדָבָר קַל לְכָל אָדָם נִקְרָא חִלּוּל הַשֵּׁם, לְפִי *שֶׁכַּוָּנַת הַמְצַוֶּה הִיא לַהֲרֹס הָאֱמוּנָה וְעַל כֵּן יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, כְּדַגַּרְסִינַן פֶּרֶק בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (סנהדרין עד, א): כִּי אֲתָא רַבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲפִילוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד לָא אָמְרָן אֶלָּא בְּצִינְעָא, אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא אֲפִילוּ מִצְוָה קַלָּה יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. מַאי מִצְוָה קַלָּה? אָמַר רַבָּה בַּר יִצְחָק אָמַר רַב: אֲפִילוּ לִשְׁנוּיֵי *עַרְקָתָא דְּמַסַּאנָא. וְכַמָּה בְּפַרְהֶסְיָא? אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין פַּרְהֶסְיָא פְּחוּתָה *מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם.

נפש יהודה שכוונת המצוה. שמצוין העובדי כוכבים ומזלות על ישראל לעשות רצונם הוא כדי להרוס תורתנו הקדושה: **ערקתא דמסאנא**. שרוך הנעל אם דרך של עובדי כוכבים ומזלות לקשור כך וישראל קושרין בענין אחר כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שינוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חביריו ישראל: **עשרה ב"א**. האי פרהסיא מדבר בפני עשרה ישראל:

וְכָל בֶּן דַּעַת יִלְמַד מִמַּה שֶּׁעָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ הָרִאשׁוֹנִים: אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּאוּר כַּשְׂדִּים וְיִצְחָק בַּעֲקֵידָתוֹ וְדָנִיֵּאל בְּגוֹבָא דְאַרְיָוָתָא, וַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בְּגוֹ אַתּוּן נוּרָא יְקֵידְתָא וַעֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת *הֲרוּגֵי לוּד וְכָל כְּתוֹת הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּכָל זְמָן וּזְמָן הָיוּ מוֹסְרִין עַצְמָן לַהֲרֵגָה לְמַעַן קִדּוּשׁ הַשֵּׁם וְהָיוּ קוֹנִים עוֹלָמָם.

נפש יהודה הרגל. לשון התחלה התחלת תשמיש:

וְלֹא הַצַּדִּיקִים בִּלְבַד עָשׂוּ אוֹתוֹ, אֶלָּא אֲפִילוּ מִי שֶׁהָיָה רָשָׁע כָּל יָמָיו, מוֹסֵר עַצְמוֹ לְמִיתָה כְּדֵי לְקַנּוֹת עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹרְדַיָּא, כְּדַגַּרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יז, א): תַּנְיָא אָמְרוּ עָלָיו עַל אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹרְדַיָּא, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ זוֹנָה שֶׁלֹּא בָא

עָלֶיהָ. פַּעַם אַחַת שָׁמַע שֶׁיֵּשׁ זוֹנָה שֶׁנִּשְׁכֶּרֶת בִּכְרַכֵּי הַיָּם וְנוֹטֶלֶת כִּיס שֶׁל דִּינָרִין בְּשָׂכָרָהּ. נָטַל כִּיס דִּינָרִין וְהָלַךְ וְעָבַר עָלֶיהָ שִׁבְעָה נָהָרוֹת. בְּשִׁעַת הֶרְגֵּל דָּבָר, הֵפִיחָה (פירוש: בשעת תשמיש הפיחה רוח). אָמְרָה: מַה הֶפְחָה זוֹ אֵינָהּ חוֹזֶרֶת לִמְקוֹמָהּ, כָּךְ אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹרְדַיָּא אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה. הָלַךְ וְיָשַׁב בֵּין הָרִים וּגְבָעוֹת, אָמַר: הָרִים וּגְבָעוֹת בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים. אָמְרוּ לוֹ: עַד שֶׁנְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֶיךָ נְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ, דִּכְתִיב: "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה" (ישעיה נד, י). אָמַר: שָׁמַיִם וָאָרֶץ בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים. אָמְרוּ לוֹ: עַד שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים רַחֲמִים עָלֶיךָ נְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ, דִּכְתִיב: "כִּי־שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה" (שם נא, ו). אָמַר: חַמָּה וּלְבָנָה בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים. אָמְרוּ לוֹ: עַד שֶׁנְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֶיךָ נְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ, דִּכְתִיב: "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה" (שם כד, כג). אָמַר: כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים אָמְרוּ לוֹ: עַד שֶׁנְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֶיךָ נְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ, דִּכְתִיב: "וְנָמַקּוּ כָּל־צְבָא הַשָּׁמָיִם" (שם לד, ד). אָמַר: אֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִי, הִנִּיחַ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו וְגָעָה בִּבְכִיָּה עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתוֹ. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹרְדַיָּא מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. בָּכָה רַבִּי וְאָמַר: יֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת וְיֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּכַמָּה שָׁנִים. אָמַר רַבִּי: לֹא דַּיָּן לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁמְּקַבְּלִין אוֹתָם, אֶלָּא שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתָן: רַבִּי.

וְלֹא מְזֻרָע יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִילּוּ מֵאוּמָּה אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ *בְּקַלַסְטִינִירִי וּקְטִיעָא בַּר שָׁלוֹם, כְּדְגַרְסִינַן הָתָם: (יח, א): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, הָלַךְ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן לְבַקְּרוֹ. אָמַר לוֹ: חֲנִינָא אָחִי, אִי אַתָּה יוֹדֵעַ, שֶׁאוּמָּה זוֹ מִן הַשָּׁמַיִם הִמְלִיכוּהָ, שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלוֹ וְהָרְגָה אֶת חֲסִידָיו וְאִבְּדָה אֶת טוֹבָיו וְעַדַיִן הִיא קַיֶּמֶת. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ, *שֶׁאַתָּה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּמַקְהִיל קְהִילּוֹת בָּרַבִּים וְסֵפֶר תּוֹרָה מוּנָּח לְךָ בְּחֵיקֶךָ. אָמַר לוֹ: מִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ. אָמַר לוֹ: אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: דְּבָרִים שֶׁל טַעַם וְאַתָּה אוֹמֵר לִי מִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ. תָּמַהּ אֲנִי אִם לֹא יִשְׂרְפוּ אוֹתְךָ וְאֶת סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלְּךָ בָּאֵשׁ. אָמַר לוֹ: רַבִּי, מָה אֲנִי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ: כְּלוּם מַעֲשֶׂה בָּא לְיָדְךָ? אָמַר לוֹ: רַבִּי, *מְעוֹת פּוּרִים נִתְחַלְּפוּ לִי בְּמָעוֹת שֶׁל צְדָקָה וְחִלַּקְתִּים וּנְתַתִּים לַעֲנִיִּים. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, *מֻחֲלָקְךָ יְהֵא חֻלְקִי וּמִגּוֹרָלְךָ יְהֵא גּוֹרָלִי.

נפש יהודה קלסטינירי. ממונה להמית בני אדם בגזירת המלך: **שאתה יושב ועוסק בתורה**. והם גזרו על כך: **דברים של טעם**. שהחריבה את ביתו והרגה את חסידיו ועדיין קיימת: **מעות**. שהנחתי לסעודת פורים נתחלפו לי וחלקתים לעניים כסבור הייתי שארנקי של צדקה היא ולא נפרעתי משל צדקה: **מחלקך יהא חלקי**. הואיל והיית וותרן בממונך:

אָמְרוּ: לֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁנִּפְטַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִיסְמָא וְהָלְכוּ כָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי וְהִסְפִּידוּהוּ הֶסְפֵּד גָּדוֹל. בַּחֲזִירָתָן, מְצָאוּהוּ לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּמַקְהִיל קְהִלּוֹת בָּרַבִּים וְסֵפֶר תּוֹרָה מוּנָּח לוֹ בְּחֵיקוֹ. הֶבִיאוּהוּ וּכְרָכוּהוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלּוֹ וְהֶקִיפוּהוּ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וְהִצִּיתוּ בָהֶם אֶת הָאוּר וְהֵבִיאוּ סְפוֹגִין שֶׁל צֶמֶר וּשְׁרָאוּם בְּמַיִם וְהִנִּיחוּם עַל לִבּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵצֵא נִשְׁמָתוֹ מְהֵרָה. אָמְרָה לוֹ בִתּוֹ: אַבָּא, *בְּכָךְ אֶרְאֶה? אָמַר לָהּ: בִּתִּי, אִלְמְלֵי אֲנִי לְבַדִּי נִשְׂרָפְתִּי, קָשֶׁה עָלַי הַדָּבָר, עַכְשָׁיו שֶׁאֲנִי נִשְׂרָף וְסֵפֶר תּוֹרָה עִמִּי, מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹנוֹ שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה יְבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹנִי. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבִּי, מָה אַתָּה רוֹאֶה? אָמַר לָהֶם: גְּוִילִים נִשְׂרָפִים וְאוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת. אָמְרוּ לוֹ: פְּתַח פִּיךָ וְתִכָּנֵס הָאֵשׁ. אָמַר לָהֶם: מוּטָב שֶׁיִּטְּלֶנָּה מִי שֶׁנְּתָנָהּ וְאַל יְחַבֵּל הוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר לוֹ קְלַסְטִינָר: רַבִּי, אִם אֲנִי מַרְבֶּה עָלֶיךָ בְּשַׁלְהֶבֶת וְנוֹטֵל סְפוֹגִין שֶׁל צֶמֶר מֵעַל לִבְּךָ, אַתָּה מְבִיאֵנִי לָעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לוֹ: אֵין. אָמַר לוֹ: אִישְׁתַּבַּע לִי. אִשְׁתַּבַּע לֵיהּ. מִיָּד הִרְבָּה עָלָיו בְּשַׁלְהֶבֶת וְנָטַל סְפוֹגִין שֶׁל צֶמֶר מֵעַל לִבּוֹ וְיָצְתָה נִשְׁמָתוֹ. אַף הוּא קָפַץ וְנָפַל לְתוֹךְ הָאֵשׁ וּמֵת. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן וּקְלַסְטִינָר מְזֻמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. בָּכָה רַבִּי וְאָמַר: יֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת וְיֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּכַמָּה שָׁנִים.

נפש יהודה בכך אראך. כלומר וכי זו היא שכרה של תורה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי הָתָם (י, ב): קְטִיעָא בַּר שָׁלוֹם חַד מִן חֲשׁוּבֵי דְּמַלְכוּתָא הֲוָה. הַהוּא קֵיסָר דַּהֲוָה סָנֵי לִיהוּדָאֵי. אָמַר לְהוּ לַחֲשׁוּבֵי דְּמַלְכוּתָא: מִי שֶׁעָלְתָה *נִימָא בְּרַגְלוֹ, יִקְטְעֻנָּהּ *וְיִחְיֶה אוֹ יַנִּיחֶנָּה וְיִצְטַעֵר? אָמְרוּ לוֹ: יִקְטְעֻנָּהּ וְיִחְיֶה. אֲמַר לֵיהּ קְטִיעָא בַּר שָׁלוֹם: חָדָא, דְּלָא מְכַלְיָת לְהוּ לְכוּלְהוּ דְּלֵיתְנְהוּ גַּבָּךְ, דִּכְתִיב: "כִּי כְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם נְאֻם ה'" (זכריה ב, י). מַאי קָאָמַר, אִילֵּימָא דְּבַדְרָתִינָן בְּאַרְבַּע רוּחֵי עָלְמָא, בְּאַרְבַּע רוּחוֹת מִבָּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא, כְּשֵׁם שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא רוּחוֹת, כָּךְ אִי־אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה נימא. בשר מת ומצטער: **ויחיה**. ויברא:

וְעוֹד, דִּקְרוּ לָךְ *מַלְכוּתָא קְטִיעָתָא. אֲמַר לֵיהּ: מֵימַר שַׁפִּיר קָאֲמֶרֶת וּמִיהוּ כָּל דְּזָכֵי (פירוש: נוצח) לְמַלְכָּא, שָׁדוּ לֵיהּ *לְקַמּוֹנָיָא חֲלִילָא. כִּדְנָקִיט לֵיהּ וְאָזִיל, אָמְרָה לֵיהּ הַהִיא מַטְרוֹנִיתָא: וַי לָהּ לְאִילְפָא (פירוש: ספינה) דְּאַזְלָא *בְּלָא מִכְסָא. נָפַל עַל רֵישָׁא דְּעָרְלְתֵּיהּ וְקָטְעָה. אָמַר: יְהֵבִית מִכְסָאי חֲלָפִית וְעָבְרִית. כִּי קָא שָׁדֵי לֵיהּ, אָמַר: כָּל נָכְסָאי לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֶרָיו. יָצָא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ: "וְהָיְתָה *לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו" (ויקרא כד, ט), מֻחְצָה לְאַהֲרֹן וּמֻחְצָה לְבָנָיו. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: קְטִיעָא בַּר שָׁלוֹם מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. בָּכָה רַבִּי וְאָמַר: יֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת (כגון קטיעא בר שלום) וְיֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁנִים רַבּוֹת (כגון אנטונינוס).

נפש יהודה מלכותא קטיעתא. שתחסר אומה א' שלא תמשול עליהם: **קמוניא חלילא**. בית חלול ומלא עפר: **בלא מיכסא**. כלומר אוי לך הואיל ועליהן אתה נהרג ולא מלת את עצמך ותטול חלק עמהם: **לאהרן ולבניו**. בלחם הפנים כתיב מחצה לאהרן ומחצה לבניו וה"נ השוה אותי נגד כולן שהזכיר שמי לבד:

וְגַרְסִינַן נַמִּי בְּפֶרֶק בַּתְרָא דְּתַעֲנִית (כט, א): תַּנְיָא: כְּשֶׁחָרַשׁ טוֹרְנוּסְרוֹפּוּס אֶת הָאוּלָם, נִגְזְרָה גְּזֵרָה עַל רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְהָרְגוֹ. בָּא אוֹתוֹ הַהֶגְמוֹן וְעָמַד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְאָמַר: *בַּעַל הַחֹטֶם מְבַקְּשִׁין, בַּעַל הַחֹטֶם מְבַקְּשִׁין. אָזַל רַבָּן גַּמְלִיאֵל *טָשָׁא מִינַּייהוּ. *אָזַל לְגַבֵּיהּ אוֹתוֹ הֶגְמוֹן בְּצִנְעָה, אֲמַר לֵיהּ: אִי מַצֵּילְנָא לָךְ, מַיתֵיתָא לִי לְעָלְמָא דְּאָתֵי? אֲמַר לֵיהּ: אִין. אֲמַר לֵיהּ: אִשְׁתַּבַּע לִי. אִשְׁתַּבַּע לֵיהּ. סָלִיק לְאִיגְּרָא נָפִיל וּמֵית. וּגְמִירֵי דְּכָל הֵיכָא דְּגָזְרֵי גְּזֵרְתָא *וּמֵית חַד מִינַּייהוּ מְבַטְּלֵי לָהּ לִגְזֵרְתָא. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: מְזֻמָּן אוֹתוֹ הֶגְמוֹן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה בעל החוטם. מה חוטם מיפה את הפנים כן הוא מיפה בני דורו כלומר קצין שבדורו מתבקש להרגו וברמז אמר לו שלא יכירו בו אנשי המלך: **טשא**. החביא: **אזל**. ההגמון לגבי רבן גמליאל בצינעא: **מית חד מיניייהו**. מן היועצים וסבורים שאירע להם בשביל שהרעו לגזור:

לְפִיכָךְ כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת לְהָבִין, יַבִּיט וְיִרְאֶה אֵיךְ חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ בְּכָל מַה שֶּׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ. וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּחְמֹד חַיֵּי הַגּוּף, יַחְשֹׁב אֵיךְ יָמְיו כְּצֵל עוֹבֵר וְטוֹב לוֹ לָמוּת אוֹ לֵהָרֵג קֹדֶם יוֹמוֹ וִיחִי לְעוֹלָם נַפְשׁוֹ, וְלֹא שֶׁיִּחְיֶה גּוּפוֹ זְמַן מוּעָט וַיֵּהָרֵס אֱמוּנָתוֹ וְיַכְרִית נַפְשׁוֹ לָעַד.

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְפַתֵּחַ עֵין שִׂכְלוֹ וְיִמְאַס בְּהַבְלֵי עוֹלָם הַזֶּה וְאַל יְקַנֵּא בְּשׁוּם אָדָם הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָעָה וְנִפְסֶדֶת לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁיִּדְמֶה שֶׁהוּא מַצְלִיחַ לְפִי שָׁעָה. וְיִשִּׂים כָּל חֶשְׁקוֹ לֶאֱהֹב וְלַעֲבֹד לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלִלְמֹד מִדּוֹתָיו וְלָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם, וּבָזֶה יַשִּׂיג לְמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה וְיִתְעַדֵּן בַּטּוֹב הַנִּצְחִי בְּמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה, שֶׁאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא הַמְזֻמָּנִים לָהּ, שֶׁנִּקְרֵאת יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עה, ב): מַאי "וְעַל־מִקְרָאֶהָ"? (ישעיה ד, ה) (בישעיהו, קודם פרשת "אשירה נא" [שם ה, א], רישיה דקרא: "וברא ה' על כל־מכון הר־ ציון ועל־מקראה ענן יומם וגו'" (שם ד, ה), פשטיה לימות המשיח יראה על בתי החכמים) אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא כִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל עוֹלָם הַבָּא. יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, כָּל הָרוֹצֶה לַעֲלוֹת עוֹלֶה, וְשֶׁל עוֹלָם הַבָּא, אֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא הַמְזֻמָּנִין.

סליק נר ראשון

הַנֵּר הַשֵּׁנִי - שֶׁלֹּא יִפְעֹר פִּיו בְּדִבּוּר שֶׁל חֵטְא

וְנֶחְלָק לַעֲשָׂרָה כְּלָלִים

כְּלָל א, שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּמוֹשָׁב לֵצִים; כְּלָל ב, שֶׁלֹּא יְדַבֵּר שֶׁקֶר; כְּלָל ג, שֶׁלֹּא יַחֲנִיף; כְּלָל ד, שֶׁלֹּא יְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע; כְּלָל ה, שֶׁלֹּא יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים; כְּלָל ו, שֶׁלֹּא יְגַלֶּה סוֹד; כְּלָל ז, שֶׁלֹּא יַחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת; כְּלָל ח, שֶׁלֹּא יְמַלֵּא שְׂחוֹק פִּיו; כְּלָל ט, שֶׁלֹּא יַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה; כְּלָל י, שֶׁלֹּא יְדַבֵּר בְּדִבְרֵי חִלּוּל הַשֵּׁם.

הַקְדָּמָה [ל]

הָאֵל יִתְבָּרַךְ שָׂם פֶּה לָאָדָם שֶׁיְּרַגִּילֵהוּ בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם תּוֹעֶלֶת לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ. לַגּוּף, בְּמַה שֶּׁצָּרִיךְ לְמִחְיָתוֹ, מִסְחוֹרְתוֹ וּפַרְנָסָתוֹ וּמַאֲכָלָיו וּמִשְׁתָּיו וּלְבוּשׁוֹ וְכָל צָרְכָיו; וְלַנֶּפֶשׁ, מַה שֶּׁמְּצַוֶּה בּוֹ, כְּגוֹן קְרִיאַת תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהִיא יְסוֹד וְקִיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת, וְגַם כֵּן לְהוֹדוֹת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, עַל כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁעוֹשֶׂה עִמָּנוּ בְּכָל עֵת וּלְבָרְכוֹ עַל כָּל הַדְּבָרִים שֶׁיֵּהֶנֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּלְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ חֶסֶד וּלְהִתְחַנֵּן לְפָנָיו בְּכָל מַה שֶּׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּלֵב שָׁלֵם וּמְעֻנֶּה וְהוּא יִשְׁמַע אֵלָיו, כִּדְכְתִיב: "קָרוֹב ה' לְכָל־קֹרְאָיו" וגו' (תהלים קמה, יח). וּכְתִיב: "לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה" וגו' (שם נא, יט).

וְאִם יִזְכֶּה לַעֲלוֹת לַמַּעֲלָה הָעֶלְיוֹנָה לִלְמֹד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ וְלִדְרֹשׁ וּלְהוֹרוֹת לַנְּבוֹכִים, בְּשַׁבַּח לָהֶם הַדְּבָרִים הַנָּאִים וְהַמְּדוֹת הַטּוֹבוֹת וּלְגַנּוֹת לָהֶם הַפְּחִיתִיּוּת, אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ, שֶׁהוּא זוֹכֶה וּמְזַכֶּה לָאֲחֵרִים, כֻּלָּם יִקְרְאוּ בָנָיו וּמַעֲשֶׂה יָדָיו.

*אֲבָל הַפֶּה שֶׁנִּבְרָא לָזֶה, מִן הַדִּין לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַזְהִיר לָאָדָם, שֶׁלֹּא יִתְעַסֵּק בּוֹ בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, שֶׁהַיּוֹם קָצָר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְאֵין לוֹ לָאָדָם לְאַבֵּד יָמָיו בְּדִבְרֵי הֶבַאי. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לְהַזְהִיר לָאָדָם, שֶׁלֹּא יוֹצִיא דִּבּוּרוֹ בְּדָבָר אָסוּר וְנִמְאָס, כִּי אֲפִילּוּ הַבְּהֵמָה בּוֹחֶרֶת בַּטּוֹב וּמוֹאֶסֶת בָּרַע בְּמַה שֶׁיְּכוֹלָה לְהַשִּׂיג.

נפש יהודה אבל הפה שנברא לזה. לתורה ולמצות:

וְיוֹתֵר הָיָה רָאוּי לַעֲשׂוֹת זֶה הָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׂכֶל, שֶׁנָּתַן בּוֹ בּוֹרְאוֹ לִבְחֹר בַּטּוֹב וְלִמְאֹס בָּרַע, שֶׁהָיָה לוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת פִּיו וּלְהַפְרִישׁוֹ מִדִּבְרֵי הֶבַאי וְכָל שֶׁכֵּן מִדִּבְרֵי אִסּוּר. וּבְפֶה הַנִּבְרָא בְּדִבּוּר קָדוֹשׁ, שֶׁלֹּא יוֹצִיא בּוֹ דְּבָרִים בְּטֵלִים, כִּדְנַרְסִינַן בִּירוּשַׁלְמִי: אָמַר רַבִּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אִלּוּ הָיִינָא עַל טוּרָא דְסִינַי, בְּעִינָא תְּרֵי פּוּמֵי. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כִּי בְּפֶה שֶׁהוּא רָאוּי לְדַבֵּר דִּבְרֵי שֵׂכֶל, שֶׁלֹּא יְדַבֵּר בּוֹ בְּהַבְלֵי עוֹלָם.

וְהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ עוֹשִׂים עַצְמָן כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וּפִיהֶן כִּכְלִי שָׁרֵת, שֶׁאֵין מְשַׂמְּשִׁין בָּהֶם דְּבָרִים שֶׁל חוֹל אֶלָּא כְּשֶׁהָיוּ צְרִיכִין בְּהֶכְרֵחַ לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם לְצֹרֶךְ גּוּפָן. וְנַרְסִינַן

בַּגְּמָרָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא: כָּל פַּטְפְּטָנְיָא (פירוש: דבור) - בִּישָׁן, בַּר מִפַּטְפְּטָנְיָא דְּאוֹרַיְתָא דְּהוּא טָב. וְכָל כְּרָבָנְיָא (פירוש: חרישה) - בִּישִׁין, וּכְרָבָנְיָא דְּאוֹרַיְתָא - טָבִין.

וּכְשֶׁרָאוּ הַקְּדָמוֹנִים דֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם כַּמָּה הֵם חַלָּשִׁים וּלְשׁוֹנָם הַנִּבְרֵאת לְדַבֵּר בְּמֻשְׂכָּלוֹת, שֶׁלֹּא דַי לָהֶם שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתָהּ בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא שֶׁפּוֹעֲרִין אוֹתָהּ בִּדְבָרִים אֲסוּרִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא רַכָּה וּמְסֻגֶּרֶת בִּשְׁנֵי גְדָרִים, מְחַדְּדִין אוֹתָהּ בְּנֵי אָדָם כְּחֵץ שָׁנוּן וּמְדַבְּרִים בָּהּ גְּדוֹלוֹת, הוֹכִיחוּ בַּדָּבָר, כִּדְגַרְסִינָן, בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין, פֶּרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (טו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: מַאי דִּכְתִיב: "מַה־יִּתֵּן לָךְ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה" (תהלים קכ, ג)? אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַלָּשׁוֹן: כָּל אֵיבָרָיו שֶׁל אָדָם זְקוּפִים וְאַתְּה מוּטָל; כָּל אֵיבָרָיו שֶׁל אָדָם מִבַּחוּץ וְאַתְּה מִבִּפְנִים וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהִקַּפְתִּי לְךָ שְׁתֵּי חוֹמוֹת, *אַחַת שֶׁל עֶצֶם וְאַחַת שֶׁל בָּשָׂר "*מַה־יִּתֵּן לָךְ" וגו'.

נפש יהודה אחת של עצם. שורות של שינים ושל בשר שפתים: **מה יתן לך**. כלומר איזה שמירה אוסיף לך שלא תספר לשון הרע אתה שנקראת לשון רמיה:

וְגַרְסִינָן בְּמִדְרָשׁ הַשְׁכֵּם: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: רמ"ח אֵיבָרִים יֵשׁ בּוֹ בָּאָדָם, מֵהֶם זְקוּפִים וּמֵהֶם רְבוּצִים וְלָשׁוֹן זֶה נָתוּן בֵּין שְׁנֵי לְחָיַיִם וַאֲמַת הַמַּיִם נְתוּנָה תַּחְתָּיו וּמְכֻפֶּלֶת כַּמָּה כְּפוּלוֹת, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה שְׁרָפוֹת שׂוֹרֵף, אִלּוּ הָיָה זָקוּף וְעוֹמֵד, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְעַל זֶה דִּבְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּקִצַּת מֵהָרָעוֹת הַמְסֻבָּבוֹת לְנַפְשָׁם בִּפְעֹר פִּיהֶם שֶׁלֹּא כָרָאוּי, שֶׁיֵּשׁ לְהַרְחִיק לַיְּרֵאִים מֵהָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קנ, א) וּבְמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (מב, א): וַאֲמַר רַב חִסְדָּא וְאִיתֵּימָא רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: אַרְבַּע כִּתּוֹת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה: כַּת לֵצִים, כַּת חֲנֵפִין, כַּת שִׁקָּרִים, כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע. כַּת לֵצִים, דִּכְתִיב: "*מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים" (הושע ז, ה); כַּת חֲנֵפִין, דִּכְתִיב: "כִּי־לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא" (איוב יג, טז); כַּת שִׁקָּרִים, דִּכְתִיב: "דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי" (תהלים קא, ז); כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, דִּכְתִיב: "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה *לֹא יְגוּרְךָ רָע" (שם ה, ה). וְדִבְּרוּ גַּם כֵּן בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לָאָדָם עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר מֵהַנִּזְהָרִים, כַּאֲשֶׁר הֵם כְּתוּבִים בְּכָל כְּלָל וּכְלָל מֵהַנֵּר הַזֶּה.

נפש יהודה משך ידו. הקב"ה מהיות את לוצצים: **לא יגורך רע**. לא יגור עמך רע וגבי מספרי לה"ר כתיב דכתיב בהאי פרשתא כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות וגו' ועוד כתיב תאבד דוברי כזב וגו':

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּמוֹשַׁב לֵצִים

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי לֵיצָנוּת מִכָּל אָדָם. הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי: בְּמַלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים.

חֵלֶק רִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי לֵיצָנוּת

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [לא]

הַקּוֹבְעִים עַצְמָם תָּמִיד לְשִׂיחָה בְּטֵלָה וּדְבָרִים בְּטֵלִים, כְּדֶרֶךְ יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, נִקְרָאִים כְּסִילִים, כְּדִכְתִיב: "וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים" (קהלת ה, ב). וְחוֹטְאִים בְּרֹב הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִים לִידֵי פֶּשַׁע, כְּדִכְתִיב: "בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יֶחְדַּל־פָּשַׁע" (משלי י, יט). וְגַם כֵּן מַחְטִיאִים אֶת הָרַבִּים, שֶׁמְּסַבְּבִים אוֹתָם לְהַרְבּוֹת בְּלֵיצָנוּת.

וְשָׁנִינוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת (משנה יז): שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר: כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין־הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי *לַגּוּף טוֹב מִשְׁתִּיקָה וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כִּי בְּרִבּוּי הַדְּבָרִים יָבוֹא לְדִבּוּר שֶׁל חֵטְא, וְעוֹד, כִּי בְּהִתְעַסֵּק בְּדְבָרִים בְּטֵלִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ דִּבּוּר אָסוּר, מְאַבֵּד הָעִתִּים אֲשֶׁר יָכוֹל לַעֲסֹק בָּהֶם בְּדִבְרֵי תוֹרָה לְקָנוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְנִרְאֶה מִדַּעְתּוֹ שֶׁהוּא מְבַזֶּה בְּעֵינָיו דִּבְרֵי הַשֵּׁם וּשְׂכַר עוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, א): תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ, זֶהוּ "כִּי־דְבַר־ה' בָּזָה" (במדבר טו, לא). רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ *עַל דִּבְרֵי מִשְׁנָה. רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ לְמִי שֶׁיָּכוֹל לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְאֵינוֹ רוֹצֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יְדַבֵּר בְּדִבְרֵי לֵיצָנוּת, נִקְרֵאת מוֹשָׁבוֹ מוֹשָׁב לֵצִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ג' מֵאָבוֹת (משנה ב): רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ" וגו' (תהלים א, א־ב).

נפש יהודה לגוף טוב משתיקה. וק"ו שלהנפש טובה היא ומתוקנת בזה כי ברוב דברים לא יחדל פשע ותדע לך שהשתיקה טובה שאפילו הלומד שאין לך מדה טובה הימנו אין עיקר קבול שכר אלא בשביל המעשה והדורש ואינו מקיים נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש: **על דברי משנה**. שעושה כמי שאינו עיקר:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יח, ב): דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵי הָאִישׁ" וגו' (שם)? אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא הָלַךְ *לְטַאטָרָאוֹת וּלְקִרְקְסָאוֹת; "וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד", זֶה שֶׁלֹּא עָמַד בְּקִינְיָנְיוֹן (פירוש: צידת חיות על ידי כלבים); "וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב", זֶה שֶׁלֹּא יָשַׁב בְּתַחְבּוּלוֹת. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם, הוֹאִיל וְלֹא הָלַכְתִּי לְקִרְקְסָאוֹת וּלְטַאטָרָאוֹת, אֵלֵךְ

וְאָגְרָה בְּשֶׁנָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי אִם -בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ". נִמְצָא, שֶׁכָּל מִי שֶׁיָּכוֹל לְהִתְעַסֵּק בְּתוֹרַת ה' וְעוֹסֵק בְּדָבָרִים בְּטֵלִים, קָרוּי מוֹשֵׁב לֵצִים.

נפש יהודה טיאטראות. פלטין וכל דבריהם כשהם נאספים לשחוק ולצון. קצאזו"ן, צידת חיות ע"י כלבים וכל מעשיהם לשם שמחה ושחוק ודוגמתו בשחיטת חולין וכי משה קניגי היה:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יב, ב) וּבְפֶרֶק קַמָּא דְּעֲבוֹדָה זָרָה (ג, ב): אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל *הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדִבְרֵי שִׂיחָה, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַקֹּטְפִים *מַלּוּחַ עֲלֵי-שִׂיחַ וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם" (איוב ל, ד). וְלֹא דַי לוֹ שֶׁחוֹטֵא בְּנַפְשׁוֹ וּמְאַבֵּד חַיֵּי הָעוֹלָם וְיוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם, אֶלָּא שֶׁמַּחְטִיא אֶת הָרַבִּים, כִּי בְּהִתְעַסְּקוֹ בְּדִבְרֵי שִׂיחָה בְּטֵלָה, מוֹשֵׁךְ לֵב הָרַבִּים שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ עִמּוֹ *וְחֶטְאָם תָּלוּי בּוֹ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ה' דְּאָבוֹת (משנה כג): יָרְבָעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל חַטֹּאוֹת יָרְבָעָם *אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת-יִשְׂרָאֵל" (מלכים־א טו, ל).

נפש יהודה ופוסק מדברי תורה. מי שעוסק ופוסק ומדבר דברי שיחה בטילה: **מלוח**. לחלוחית ועיקר. לשון אחר, הנכתבת בלוחות כלומר מקטף התורה ועוסק בדברי הבל: **חטאם**. של הרבים תלוי בו מפני שהוא הגורם: **אשר חטא ואשר החטיא את ישראל**. מדלא קאמר על חטאת ירבעם וישראל ש"מ שהכל תלוי בירבעם:

וְגַם כֵּן מַעֲנִישִׁין אוֹתוֹ, בְּשֶׁאֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, *אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בְּגֵיהִנֹּם וְתַלְמִידָיו בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*כִּי לֹא-תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל" וגו' (תהלים טז, י); וְכָל הַמַּחְטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בְּגַן עֵדֶן וְתַלְמִידָיו בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אָדָם עָשֵׁק בְּדַם-נָפֶשׁ *עַד-בּוֹר יָנוּס *אַל-יִתְמְכוּ-בוֹ" (משלי כח, יז). לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהִתְרַחֵק מִשִּׂיחָה בְּטֵלָה וְיִהְיֶה חֶפְצוֹ בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְיִהְיֶה זוֹכֶה וּמְזַכֶּה וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ.

נפש יהודה אין חטא בא על ידו. הקב"ה מדחה את העבירה מלפניו שלא תבא לידו: **כי לא תעזוב נפשי**. למדנו שהקב"ה מונע את החטא מלהכשילו: **אדם עשוק בדם נפש**. מחויב בנפש שנאבדו על ידו: **עד בור ינוס**. עד יום מותו ינוס לעזרה שיתכפר לו ואל יתמכו בו משמים להספיק בידו לעשות תשובה: **אל יתמכו בו**. שלא יפול אלא מניחין אותו ויפול בבור הגיהנם:

פֶּרֶק שֵׁנִי [לב]

כָּל הַמִּתְלוֹצֵץ, בְּדַבְּרוֹ בְּדִבְרֵי הַדְּבָרִים וְהַמַּעֲשִׂים וּמַלְעִיג עֲלֵיהֶם, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ" וגו' (תהלים יב, ה).

וְהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מְצַוִּים לִבְנֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְלַוּוּ עִמָּהֶם, כִּדְנַרְסִינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיב, ב): אַרְבָּעָה דְּבָרִים צִוָּה רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ אֶת בָּנָיו: בָּנַי, אַל תָּדוּר *בְּשֶׁכְנֶעְצִיב, מִשּׁוּם דְּלֵיצָנֵי נִינְהוּ וּמַשְׁכֵּי לָךְ בְּלֵיצָנוּתָא. וְאַל תֵּשֵׁב עַל מִטַּת אֲרַמִּית, אִיכָּא דְּאָמְרֵי, *דְּלָא תִּיגְנֵי בְּלָא קְרִיאַת שְׁמַע, *וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, דְּלָא תִּיסַּב גִּיּוֹרְתָא, דְּלֵית לָהּ זְכוּת אָבוֹת. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי *אֲרַמִּית מַמָּשׁ, מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה דְּרַב פַּפָּא. וְאַל תַּבְרִיחַ עַצְמְךָ מִן הַמֶּכֶס, דְּיִלְמָא מַשְׁכְּחֵי לָךְ וְשָׁקְלֵי כֻּלֵּי מָמוֹנָךְ. וְאַל תַּעֲמֹד לִפְנֵי הַשּׁוֹר בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלֶה מִן הָאֲגַם, *לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן מְרַקֵּד בֵּין קַרְנָיו, אָמַר שְׁמוּאֵל: וְשׁוֹר שָׁחוֹר *וּבְיוֹמֵי נִיסָן, דְּתָאנֵי רַב אוֹשַׁעְיָא: מַרְחִיקִין מִשּׁוֹר תָּם חֲמִשִּׁים אַמָּה וּמִשּׁוֹר מוּעָד כְּמִלְא עֵינָיו. תָּאנָא בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר: רֵישׁ תּוֹרָא *בְּדִיקוּלָא, סַק לָךְ לְאֵיגְרָא *וּשְׁרֵי דַּרְגָּא.

נפש יהודה בשכנציב. שם מקום: **דלא תיגני בלא קריאת שמע**. שזה מנהג ארמיים: **ואיכא דאמרי דלא תיסב גיורתא**. משום דאמרינן גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאי באפיה: **ארמית ממש**. שלא ישב על מטה של כותית עד שיראה תחלה תחתיו וכמעשה דרב פפא שהיתה כותית חייבת לו ממון והוא נכנס מדי יום ויום בביתה לגבות הימנה חובו, יום אחר חנקה את בנה ונתנתו על המטה וכסתהו בכר המטה וכשבא רב פפא אמרה לו שב על המטה עד שאביא מעותיך וכן עשה וכשבאתה אמרה לו המתה את בני וברח לו מן המדינה: **לפי שהשטן**. לאו דוקא אלא שמא משוגע הוא כדמפרש לקמן: **ביומי ניסן**. שהצמחים עולים וגס לבו בהם ונוגח: **בדיקולא**. אפילו כשראש השור בטרסקל שהוא אוכל בו וטרוד באכילתו: **שרי דרגא**. פן יעלה אחריך:

וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁל לֵיצָנוּת אָסוּר, כִּדְנַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סג, ב): אָמַר רַב נַחְמָן: כָּל לֵיצָנוּתָא אֲסִירָא, בַּר מִלֵּיצָנוּתָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה דְּשַׁרְיָא, דִּכְתִיב: "כָּרַע בֶּל *קֹרֵס נָבוֹ וגו'. קֹרְסוּ כָרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא" וגו' (ישעיה מו, א-ב). וּכְתִיב: "*לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן *יָגוּרוּ שֹׁכֵן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל עָלָיו עַמּוֹ *וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל־כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ" (הושע י, ה). אַל תִּקְרֵי "כְּבוֹדוֹ" *אֶלָּא "כְּבֵידוֹ".

נפש יהודה קורס. נתרז כלומר כרע על ברכיו ונתרז פירוש הרעי והצואה יצא ממנה כאלו עשתה צרכה והוא דרך לעג והיינו ליצנותא דמשתעי בה קרא לא יכלו מלט משא לא יכלה לסבול משא הרעי שבנקביו ונתרז: **לעגלות בית און**. על עגלים שבבית אל: **יגורו שכן שומרון**. ידאגו שוכני שומרון כי אבל עליו עמו שיטלם סנחריב וילך לו: **וכמריו**. שהיו נושאים אותם יגילו עליו יהיו שמחים על כובד משא שגלה מהם: **אלא כבידו**. משא עגבותיו ורעי שבהן ואע"ג דלא מבעלי חיים נינהו ואין בהם רעי משתעי בהו קרא ל' גנאי:

וְהַקּוֹבֵעַ עִמָּהֶם בִּישִׁיבוֹת שֶׁל לֵיצָנוּת, עַל כָּל פָּנִים יִלְמַד מֵהֶן וּבְאִין לְהֶרְגֵּל בַּדָּבָר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יח, ב): דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ" (תהלים א, א) וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא הָלַךְ מֵהֵיכָן עָמַד? וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא עָמַד מֵהֵיכָן יָשַׁב? וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא יָשַׁב מֵהֵיכָן לָץ? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, *שֶׁאִם הָלַךְ סוֹפוֹ לַעֲמֹד וְאִם עָמַד סוֹפוֹ לֵישֵׁב וְאִם יָשַׁב סוֹפוֹ לָלוּץ וְאִם לָץ עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְלַצְתָּ לְבַדֶּךָ תִּשָּׂא" (משלי ט, יב).

נפש יהודה שאם הלך סופו לעמוד. ולהתעכב ביניהם מעט והכי קאמר קרא אשרי שלא הלך ומתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב הא אם הלך סופו לעמוד: וּבַעֲבוּר הַלֵּיצָנוּת עֲנָשִׁים בָּאִים עַל הָאָדָם, כִּדְגַרְסִינַן עָלָהּ: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמִּתְלוֹצֵץ יְסוּרִין בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן־יֶחְזְקוּ *מוֹסְרֵיכֶם" (ישעיה כח, כב). אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנָן: בְּמְטוּתָא מִנַּיכוּ, דְּלָא תִתְלוֹצְצוּ, דְּלָא לֵיתוּ יְסוּרִין עֲלֵיכוּ. וַאֲמַר רַב קְטִינָא: כָּל הַמִּתְלוֹצֵץ נוֹפֵל בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן" (משל יכא, כד), וְאֵין עֶבְרָה אֶלָּא גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפינה א, טו). וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּל הַמִּתְיַהֵר נוֹפֵל בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא".

נפש יהודה מוסריכם. יסוריכם: **יום עברה היום ההוא.** ביום הדין משתעי קרא שנידונים בו אומות העולם לגיהנם:

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: כָּל הַמִּתְלוֹצֵץ גּוֹרֵם כְּלָיָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ וגו' כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי" (ישעיה כח, כב). הָא לָמַדְנוּ, שֶׁהַמַּרְגִּיל עַצְמוֹ בְּלֵיצָנוּת, מְאַבֵּד גּוּפוֹ וּמְזוֹנוֹתָיו וְיוֹרֵד לְגֵיהִנֹּם וְגוֹרֵם רָעָה לַאֲחֵרִים וְגַם לָעוֹלָם בִּשְׁבִילוֹ. עַל כֵּן טוֹב לוֹ לָאָדָם לְהִתְרַחֵק מֵהַכַּת הַזֹּאת, מִלֵּישֵׁב בְּמוֹשָׁבָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מֵהֶם, אֲבָל יֵשֵׁב בְּמוֹשָׁב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה וְיִבְטַח בֵּאלֹהֵי יִשְׁעוֹ, אַשְׁרֵי כָּל חוֹסֵי בוֹ.

חֵלֶק שֵׁנִי בְּמַלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [לג]

כָּל הַתּוֹרָה, מֵרֹאשׁ הַסֵּפֶר עַד סוֹפוֹ, נִתְּנָה מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְכָל הַנֶּאֱמַר בָּהּ מִמַּעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה וּמִמַּעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית וְתוֹלְדוֹת הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת וְכֹחַ הַמַּחֲצָבִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה וְנֶפֶשׁ הַחַיּוּנִית וְנֶפֶשׁ הַמִּשְׂכֶּלֶת, הַכֹּל נֶאֱמַר מִפִּי הַגְּבוּרָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּאֵיכוּתָם וּמַהוּתָם וְכֹחָם וּפְעוּלָתָם וַאֲפִיסַת הַנִּפְסָדִים מֵהֶם, הַכָּל נִכְתַּב בַּתּוֹרָה, בְּפֵרוּשׁ אוֹ בִּרְמִיזָה, בְּתֵיבוֹת אוֹ בְּגִימַטְרִיָּאוֹת, אוֹ בְּצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבוֹת כְּהִלְכָתָן, אוֹ הַמִּשְׁתָּנוֹת בְּצוּרָה, לְפוּפוֹת אוֹ עֲקֻמּוֹת, אוֹ בְּקוֹצֵי הָאוֹתִיּוֹת וּבְכִתְרֵיהֶן, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פט, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן

לֵוִי: כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיָה *קוֹשֵׁר כְּתָרִים לָאוֹתִיּוֹת. אָמַר לֵיהּ: מֹשֶׁה, *אֵין שָׁלוֹם בְּעִירְךָ? אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁנּוֹתֵן שָׁלוֹם לְרַבּוֹ? אָמַר לֵיהּ: הָיָה לְךָ לְעָזְרֵנִי (פירש הקונטרס: לומר, תצלח מלאכתך. אמר המחבר: נראה לי, כי זה העזר הוא להודיע שמו בעולם ולהגדיל כחו בפני ישראל שיראו מלחטוא וזהו שאמר: "ועתה יגדל־נא כח ה' " וגו' (במדבר יד, יז)).

נפש יהודה קושר כתרים לאותיות. כגון תגא דקוף לגבי ריש כדאיתא בפרק הבונה וכן שעטנ"ז ג"ץ שצריכין כל אות ג' זייני"ן כדאמרינן במנחות ראש הזי"ן נטתה לימין ואחד לשמאל ואמצע למעלה וכן כל ראשי ז' אותיות הללו בכל מקום שהם: **אין שלום בעירך**. אין דרך ליתן שלום במקומך:

וְתוּ גַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הַקּוֹמֵץ רַבָּה (כט, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיָה קוֹשֵׁר כְּתָרִים לָאוֹתִיּוֹת. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *מִי מְעַכֵּב עַל יָדֶיךָ? אָמַר לוֹ: אָדָם אֶחָד, שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת בְּסוֹף כַּמָּה דוֹרוֹת, וַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שְׁמוֹ, שֶׁעָתִיד לִדְרֹשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תִּלֵּי תִלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַרְאֵהוּ לִי אָמַר לוֹ: חֲזֹר לַאֲחוֹרֶיךָ. הָלַךְ וְיָשַׁב לְסוֹף שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שׁוּרוֹת. לֹא הֶוָה יָדַע מַה הֵם אוֹמְרִים. תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ. כֵּיוָן *שֶׁהִגִּיעוּ לְדָבָר אֶחָד אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: מְנַיִן לְךָ? אָמַר לָהֶם: הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי - *נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ לְךָ אָדָם כָּזֶה וְאַתָּה נוֹתֵן תּוֹרָה עַל יָדַי? אָמַר לוֹ: שְׁתֹק, כָּךְ עָלָה בְּמַחֲשַׁבָה לְפָנַי. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֶרְאִיתַנִי תּוֹרָתוֹ, הַרְאֵנִי שְׂכָרוֹ. אָמַר לוֹ: חֲזֹר לַאֲחוֹרֶיךָ, רָאָה *שֶׁשּׁוֹקְלִין בְּשָׂרוֹ בְּמְקוֹלִין. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זוֹ תּוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ? אָמַר לוֹ: שְׁתֹק, כָּךְ עָלָה בְּמַחֲשַׁבָה לְפָנַי.

נפש יהודה מי מעכב על ידיך. מה שכתבת שאתה צריך להוסיף עליהם כתרים: **שהגיעו לדבר אחד**. שצריך טעם: **נתישבה דעתו**. של משה, הואיל משמו אמר אע"פ שעדיין לא קבלה: **שוקלין בשרו במקולין**. מקום הקצבין כדאמרינן בברכות שסרקו בשרו במסרקות של ברזל:

וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: "קוֹשֵׁר כְּתָרִים לָאוֹתִיּוֹת", רְצוֹנָם לוֹמַר, שֶׁצִּוָּה לִכְתֹּב סִימָנִין בָּאוֹתִיּוֹת וּבַתֵּיבוֹת בְּשֶׁיִּשּׂוּג בָּהֶם הֶחְכָּם אֲמִתַּת הַמְצִיאוּת. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ, בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (כא, ב): "קֻוֲצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים" (שיר השירים ה, יא), אָמַר רַב חִסְדָּא: מְלַמֵּד, שֶׁהָיָה דוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ שֶׁל תּוֹרָה תִּלֵּי תִלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת. וְעַל זֶה אָמְרוּ הַמְקַבְּלִים: כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהַתֵּיבוֹת מִתְחַלְּקוֹת לְשֵׁמוֹת כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו בַּמְּצִיאוּת. וְזֶה בְּאוּר עִנְיַן אֶחָד מֵהַשִּׁבְעִים פָּנִים שֶׁיֵּשׁ לַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַקְדָּמַת הַסֵּפֶר.

וּלְפִיכָךְ, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּמְצָא מֻטְעֶה וַאֲפִילּוּ בְּאוֹת אַחַת אוֹ בְּמָלֵא אוֹ חָסֵר, פָּסוּל, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְחַשֵּׁב כְּפִי הַפְּשָׁט שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה וְלֹא מוֹרִיד, פּוֹגֵם אוֹתוֹ וּפְסָלוֹ בְּעִנְיָן אֶחָד מֵהַפָּנִים הָאֲחֵרִים, שֶׁכֻּלָּם הֵם דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וְחָכְמוֹת עֶלְיוֹנוֹת. וְהַקְּרִיאָה שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים בּוֹ, הוּא הַפְּשָׁט שֶׁיְּכוֹלִים בְּנֵי אָדָם לְהָבִין, אֲשֶׁר הִיא תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה לְדַעַת פְּשָׁטֵי הַמִּצְוֹות וְהַמּוּסָרִים וְהַדִּינִים וְהַפָּנִים הָאֲחֵרִים אֵין לָהֶם חֵקֶר.

וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּרָאֶה לָאָדָם כְּפִי הַפְּשָׁט, שֶׁהַפָּרָשָׁה נִכְתְּבָה לְסִפּוּר דְּבָרִים, אַל יַחְשֹׁב בֶּן דַּעַת שֶׁאֵין בָּהּ תּוֹעֶלֶת, אַחַר כִּי אֲפִילּוּ כְּפִי הַפְּשָׁט יֵשׁ בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה וְכָל שֶׁכֵּן לְמַשִּׂיג אֶחָד מִן הַפֵּרוּשִׁים וְהַכַּוָּנוֹת הַנִּסְתָּרִים הַנִּרְמָזִים בָּהֶם, שֶׁהֵם סִתְרֵי תּוֹרָה.

וְהַמַּלְעִיג עַל שׁוּם דָּבָר מֵהַסִּפּוּרִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה אוֹ מִמַּה שֶּׁדָּרְשׁוּ עֲלֵיהֶם רַבּוֹתֵינוּ, הוּא כּוֹפֵר וּמְגַדֵּף וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "אֶת־ה' הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל), זֶה מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּהוּ, שֶׁהָיָה דוֹרֵשׁ בְּהַגָּדוֹת שֶׁל דֹּפִי. אָמַר: וְכִי *לֹא הָיָה לוֹ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ לִכְתֹּב אֶלָּא: "וְאֵחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע" (בראשית לו, כב) "וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ" וגו' (שם שם, יב), "וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים" וגו' (שם ל, יד)? יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: "תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר וגו' אֵלֶּה עָשׂוּ וְהֶחֱרַשְׁתִּי דְּמִיתָ וגו'" (תהלים נ, כא).

נפש יהודה לא היה לו למשה רבינו לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע. בתמיה והא דבר שאינו צריך הוא וכך היה מלגלג ואומר כן כתב משה דברים אחרים שהם שלא לצורך: עָלָיו מְפֹרָשׁ בְּקַבָּלָה: "הוֹי מֹשְׁכֵי הָעָוֹן *בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה" (ישעיה ה, יח), בְּתִחְלָה דּוֹמֶה יֵצֶר הָרַע *כְּחוּט שֶׁל כּוּבְיָא וְלִבְסוֹף דּוֹמֶה כַּעֲבוֹת הָעֲגָלָה. *וַאֲמְרִינָן עָלָהּ: מִיהָת, מַאי "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע"? תִּמְנַע בַּת חֲשׁוּבֵי הֲוָת, כְּדִכְתִיב: "אַלּוּף לוֹטָן" (בראשית לו, כט), "אַלּוּף תִּמְנָע" וגו' (שם שם, מ), כָּל אַלּוּף, *מַלְכוּתָא בְלָא תָּגָא הוּא. *וְתִמְנָע אִתְּתָא חַשִּׁיבְתָּא הֲוָיָא וַהֲוָת בָּעְיָא לְאִדְבּוּקֵי בְּזַרְעָא דְּאַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב. אַתְיָא לְגַבֵּי דְּיַעֲקֹב, אָמְרָה לֵיהּ: אֶתְגַּיֵּיר וְאֶהֱוֵי לָךְ פִּילֶגֶשׁ. אָמַר לָהּ: לָא. אָמְרָה: *מוּטָב אֶהְיֶה שִׁפְחָה שֶׁל אוּמָּה זוֹ וְאַל אֶהְיֶה גְּבִירָה בְּאוּמָּה אַחֶרֶת. אָתְיָא לְגַבֵּי דֶּאֱלִיפָז אָמְרָה לֵיהּ: אֶתְגַּיֵּיר וְאֶהֱוֵי לָךְ פִּילֶגֶשׁ. אָמַר לָהּ: הֵין. נָפַק מִינָּהּ עֲמָלֵק דַּאֲתָא לְצַעֲרִינְהוּ לְיִשְׂרָאֵל, דְּלָא הֲוָה מְבָּעְיָא לֵיהּ לְיַעֲקֹב *לְרַחוּקָהּ. "וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים" וגו', אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר רַב: מִכָּאן לַצַּדִּיקִים *שֶׁאֵין פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגָזֵל.

נפש יהודה בחבלי השוא. בחנם בלא הנאה היה חוטא: **כחוט של כוביא.** קורי עכביש: **ואמרינן עלה מיהת.** מפני מאי כתבה התורה: **מלכותא בלא תגא.** שר גדול אלא שאינו מוכתר: **ותמנע איתתא חשיבתא הויא.** דכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת

מלך היא: **מוטב אהיה שפחה של אומה זו**. לבני אברהם יצחק ויעקב שהם יראי שמים ולא גברת לאומה אחרת ולכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהוא מזרע יצחק: **לרחוקה**. מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: **שאין פושטין ידיהן בגזל**. שהיה בימי קציר חטים לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס לתוך שדה חבירו:

וּכְמוֹ שֶׁדִּבְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ עַל סְפוּרִים אֵלּוּ, גַּם דִּבְּרוּ עַל עִנְיַן סְפוּרִים אֲחֵרִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, שֶׁאֲפִילּוּ כְּפִשּׁוּטָם יֵשׁ צֹרֶךְ גָּדוֹל בָּהֶם וְכָל שֶׁכֵּן לְעִנְיַן הַנִּסְתָּרוֹת וְהַתַּעֲלוּמוֹת מֵהַפָּנִים הָאֲחֵרִים שֶׁאֵין לָהֶם תִּכְלָה וְסוֹף.

פֶּרֶק שֵׁנִי [לד]

כָּל מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל, בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבַהַגָּדוֹת, חַיְבִין אָנוּ לְהַאֲמִין בּוֹ כְּמוֹ בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְאִם נִמְצָא בּוֹ דָּבָר שֶׁיֵּרָאֶה לָנוּ שֶׁהוּא דֶּרֶךְ גֵּזְמָא אוֹ חוּץ מִן הַטֶּבַע, יֵשׁ לָנוּ לְתָלוֹת הַחִסָּרוֹן *בְּהַשָּׂגַת דַּעְתֵּנוּ, אֲבָל לֹא בְּמַאֲמָרָם.

נפש יהודה בהשגת דעתנו. שאין דעתנו משיג להבינם כראוי:

וְהַמַּלְעִיג עַל שׁוּם דָּבָר מִכָּל מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל, נֶעֱנָשׁ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (כא, ב): אָמַר רַב פַּפָּא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב עוּלָּא: *כָּל הַלּוֹעֵג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים נִדּוֹן בְּצוֹאָה רוֹתַחַת. [וְכֵן מָצִינוּ שֶׁעַל שֶׁהִלְעִיג יֶ"שׁ, נִדּוֹן בְּצוֹאָה רוֹתַחַת], כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין, פֶּרֶק הַנִּזְקִין (נז, ב), כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מֵהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, מִכְּלָל הָרִאשׁוֹן מֵהַנֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן ט): אוּנְקְלוֹס בַּר קְלוֹנִימוֹס, בַּר אַחְתֵּיהּ דְּטִיטוּס הֲוָה בְּעָא לְאִיגְיוּרֵי. אָזַל אַסְקֵיהּ לְטִיטוּס בְּנַגִּידָא. אָמַר: מָאן חָשִׁיב בַּהֲהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל, מַהוּ לְאִידְבּוּקֵי בָּהוּ? וכו', כִּדְאִיתָא שָׁם.

נפש יהודה כל הלועג. דכתיב ולהג הרבה יגיעת בשר המלעיג עליהם נידון ביגיעת בשר:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין ק, א): יָתִיב רַבִּי יִרְמְיָה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא וְקָאָמַר: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹצִיא נַחַל מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וְעָלָיו כָּל מִינֵי *מְגָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל־עֵץ־ מַאֲכָל לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ *לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן־הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה" (יחזקאל מז, יב). *אָמַר לֵיהּ הַהוּא סָבָא: יִישַׁר. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יִישַׁר.

נפש יהודה מגדים. כל מיני פירות מתוקים: **לחדשיו יבכר**. בכל חודש וחודש יתבשלו בו פירות: **אמר ליה ההוא סבא יישר וכן אמר רבי יוחנן**. כדבריך ולא גרסינן וכן אמר רבי יוחנן יישר. כי האי גוונא, מי מחזי כאפקירותא. אלא אי שמיע לך, מידי הא שמיע לך:

וַאֲמַר רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא: הַאי אַפְקִירוּתָא הוּא. אֲמַר לֵיהּ: סִיּוּעַ קָא מְסַעֲיֵינָא לֵיהּ. וְהֵיכִי דָּמֵי אַפְקִירוּתָא? כִּי הָא דְּיָתִיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא דָרִישׁ: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא אֲבָנִים טוֹבוֹת שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים אַמּוֹת *וְחוֹקֵק בָּהֶם עֶשֶׂר בְּרוֹם עֶשְׂרִים וּמַעֲמִידָן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׂמְתִּי *כַּדְכֹּד שִׁמְשֹׁתַיִךְ" וגו' (ישעיה נד, יב). *לְגָלֵג עָלָיו הַהוּא תַּלְמִיד, אָמַר: הַשְׁתָּא, כְּבֵיעְתָא *דְּצִלְצָלָא לָא מַשְׁכְּחִינָן, כּוּלֵי הַאי מַשְׁכְּחִינָן? לְיָמִים הִפְלִיגָה סְפִינָתוֹ בַּיָּם, הָלַךְ וּמָצָא מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁמְּנַסְּרִין תִּלֵּי תִלִּים שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת. אָמַר לָהֶם: הַלָּלוּ לְמִי? אָמְרוּ לוֹ: לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם. כִּי אֲתָא, אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּקָא דָרִישׁ. אֲמַר לֵיהּ: דְּרֹשׁ וּלְךָ נָאֶה לִדְרֹשׁ; כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ כֵּן רָאִיתִי. אֲמַר לֵיהּ: רֵיקָה, אִם לֹא רָאִיתָ לֹא הֶאֱמַנְתָּ? מַלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים אַתָּה. נָתַן עֵינָיו בּוֹ וְנַעֲשָׂה *גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת. וְאִתְּמַר נַמִּי הַאי עוּבְדָּא בְּהַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (בבא בתרא עה, א).

נפש יהודה וחוקק בהם. פתח: **כדכוד**. אבן טובה וכך שמה נארפונק"ל בל"א: **לגלג עליו ההוא תלמיד**. ארבי יוחנן דהיינו אפקירותא: **צלצלא**. עוף קטן ששמו צלצל: **גל של עצמות**. שמת דאדם שמת נעשה גל עצמות:

וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאָמְרוּ דְּבָרִים שֶׁדּוֹמֶה לָנוּ שֶׁהֵם גְּזָמָא, הַחוֹקֵר אַחֲרֵיהֶם יִמְצָא דֶּגְמָתָן, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת ל, ב): יָתִיב רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְקָא דָרִישׁ: עָתִידָה אִשָּׁה שֶׁתֵּלֵד בְּכָל יוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר: "*הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו" (ירמהי לא, ז). מַה הָרָה בְּכָל יוֹם, אַף יוֹלֶדֶת בְּכָל יוֹם. לְגָלֵג עָלָיו אוֹתוֹ תַּלְמִיד. אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, "אֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" (קהלת א, ט) אֲמַר לֵיהּ: בּוֹ אַרְאֶךָּ דֶּגְמָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה. נָפַק אַחְוֵי לֵיהּ תַּרְנְגֹלְתָּא.

נפש יהודה הרה ויולדת יחדו. ביום שהרה בו ביום יולדת כמו תרנגולת שמטילה ביצה בכל יום ומשמשין בכל יום דהכי משמע קרא בכל עת שהיא מתעברת יולדת שממהרת לגמור צורת הולד לזמן מועט:

וְתוּב יָתִיב רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְקָא דָרִישׁ: עֲתִידִין אִילָנוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא פֵּירוֹת בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֶּרִי" (יחזקאל יז, כג). מַה עָנָף בְּכָל יוֹם, אַף פֶּרִי בְּכָל יוֹם. לְגָלֵג עָלָיו אוֹתוֹ תַּלְמִיד, אָמַר: "אֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" כְּתִיב. אֲמַר לֵיהּ: *בּוֹא וְאַרְאֶךָּ דֶּגְמָתָן בָּעוֹלָם הַזֶּה. נָפַק וַאֲחְוֵי לֵיהּ *צְלָף. וְתוּ יָתִיב רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְקָא דָרִישׁ: עֲתִידָה אֶרֶץ־ יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹצִיא גְּלֵסְקָאוֹת וּכְלֵי מֵילֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי *פִּסַּת־בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים" וגו' (תהלים עב, טז). לְגָלֵג עָלָיו אוֹתוֹ תַּלְמִיד. אֲמַר לֵיהּ: "אֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" כְּתִיב. אֲמַר לֵיהּ: בּוֹא וְאַרְאֶךָּ דֶּגְמָתָן בָּעוֹלָם הַזֶּה. נָפַק אַחְוֵי לֵיהּ *כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת; וּכְלֵי מֵילֶת - *נִבְרָא בַר קוּרְא.

נפש יהודה בוא ואראך. טרח לענות כאולתו כדי להעמידו על דברי תורה: **צלף**. מין אילן הטוען ג' מיני פירות אביונות וקפריסין ולולבין כי איתא להאי ליתא להאי: **פסת בר**. משמע גלוסקאות שרחבין כמין פסת יד ומשמע כלי מילת כמו כתונת פסים. בר כמו לשבור בר ולענין כלי מילת בר נקי כמו ברה כחמה: **כמהין ופטריות**. שיוצאים כמו שהם בלילה אחת ורחבין ועגולין כגלוסקאות שוואמ"ן בל"א וגדלין ביער: **נברא בר קורא**. הראה לו שהוא כמלבוש סביב העץ והוא סיב באש"ט בל"א הקור של דקל ענף האילן כשהוא רך ויוצא בכל שנה נקרא קור:

וְתוּ גַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (נ, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: *לֹא יְסַקֵּל אָדָם מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מְסַקֵּל מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וּמְצָאוֹ חָסִיד. אָמַר לֵיהּ: רֵיקָה, מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְסַקֵּל *מֵרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ *לִרְשׁוּת שֶׁלְּךָ? *לְגַלֵּג עָלָיו. לְיָמִים, נִצְטָרֵךְ אוֹתוֹ אָדָם וּמָכַר אֶת שָׂדֵהוּ וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּאוֹתָהּ רְשׁוּת הָרַבִּים וְנִכְשַׁל בְּאוֹתָן אֲבָנִים. אָמַר: יָפָה אָמַר לִי אוֹתוֹ חָסִיד: מִפְּנֵי מַה אַתָּה מְסַקֵּל מֵרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ לִרְשׁוּת שֶׁהִיא שֶׁלְּךָ?

נפש יהודה לא יסקל. לא יפנה אבנים מביתו לרשות הרבים: **מרשות שאינה שלך**. שמא אתה עתיד למכרה: **לרשות שלך**. ברה"ר שכל ימיו היא שלו: **לגלג עליו**. ולא היה מכיר טעמו של דבר:

בָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַחֲכָמִים וְהַחֲסִידִים, אֲפִילוּ שִׂיחָה בְטֵלָה שֶׁלָּהֶם צְרִיכָה תַּלְמוּד וְכָל שֶׁכֵּן תּוֹכְחוֹתָם. וְכָל דִּבְרֵיהֶם דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וְלֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מֵהֶם אָרְצָה. וּבְכָל מַה שֶּׁנִּמְצָא כָּתוּב מִשָּׁמָם, יֵשׁ לְכָל אָדָם לְהַאֲמִין שֶׁהוּא דָּבָר אֲמִתִּי. וְאַל יַלְעִיג עָלָיו לֹא בְּפִיו וְלֹא בְּלִבּוֹ, שֶׁאִם יַלְעִיג יֵעָנֵשׁ.

עַל כֵּן, יְהֵא זָהִיר מִלְּדַבֵּר כְּנֶגְדָּם. וּכְנֶגֶד דִּבְרֵיהֶם וְיִלְמַד מִדִּבְרֵיהֶם מַה שֶּׁיּוּכַל כְּפִי כֹּחַ שִׂכְלוֹ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵאָבוֹת (שמנה י): הֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים *וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחֲלָתָן, שֶׁמָּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן *נְשִׁיכַת שׁוּעָל וַעֲקִיצָתָן *עֲקִיצַת עַקְרָב *וּלְחִישָׁתָן *לְחִישַׁת שָׂרָף וְאַף כָּל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ. רְצוֹנָם לוֹמַר, שֶׁיִּתְקָרֵב אָדָם לַחֲכָמִים לֵהָנוֹת מִלִּמּוּדָם, כְּמוֹ שֶׁמִּתְקָרֵב אָדָם לָאֵשׁ לְהִתְחַמֵּם מִמֶּנּוּ, שֶׁיְקַבֵּל תּוֹעֶלֶת, וְאִם יוֹסִיף לְהִתְקָרֵב לָאֵשׁ יוֹתֵר מִדַּאי, יִשָּׂרֵף וְיָשׁוּב לוֹ הַתּוֹעֶלֶת לְנֶזֶק, כָּךְ יֵאָרַע לָאָדָם הַמִּתְקָרֵב לָהֶם יוֹתֵר מֵהָרָאוּי וּמַלְעִיג עַל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁיַּפְסִיד כַּוָּנָתוֹ וְתִתְהַפֵּךְ אַהֲבָתוֹ לְשִׂנְאָה וְאַל יַגִּיעַ לוֹ הַתּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר יְקַוֶּה, כְּמוֹ שֶׁאֵרַע לְגֵיחֲזִי עִם אֱלִישָׁע [וּלְיֶ"שׁוּ הַנּוֹצְרִי עִם יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה]. עַל כֵּן יִקְרַב אֲלֵיהֶם כָּרָאוּי וְיִלְמַד מֵהֶם וְיקַבֵּל דִּבְרֵיהֶם.

נפש יהודה הוי זהיר בנחלתן. שלא תכוה, שלא תנהג בהם קלות ראש ותשרף בגיהנם. שלא תכוה, שלא תענש על ידם לשריפה: **נשיכת שועל**. רפואתו קשה לפי ששיניו דקות ועקומות ועקושות וצריך הרופא לחתוך הבשר באיזמל ולהרחיב הנשיכה: **עקיצת עקרב**. קשה מנשיכת נחש: **ולחישתן**. דבורן: **לחישת שרף**. כהבל היוצא מפי שרף ששורף בשעה שהוא לוחש:

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא יְדַבֵּר שֶׁקֶר

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בִּדְבָרִים; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בִּשְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים

חֵלֶק רִאשׁוֹן בִּדְבָרִים

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [לה]

יֵשׁ לָנוּ לְדַעַת, שֶׁקִּיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא עַל הָאֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת (משנה יח): רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים *הָעוֹלָם קַיָּם: *עַל הַדִּין *וְעַל הָאֱמֶת *וְעַל הַשָּׁלוֹם. וְדָבָר בָּרוּר הוּא, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם אֵין צָרִיךְ לְדִין. וּבְסִבַּת הָאֱמֶת הַשָּׁלוֹם מָצוּי. לְפִיכָךְ שְׁלֹשְׁתָּם נִכְלָלִים בָּאֱמֶת. וְעַל זֶה *נִכְתְּבָה *אֱמְצָעִית, בֵּינֵיהֶם. וְלֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בָּאֱמֶת. וְעַל כֵּן הוּא רָמוּז בְּסוֹפֵי תֵּיבוֹת שֶׁל תְּחִלַּת מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁהֵם "בָּרָא אֱלֹהִים אֵת" (בראשית א, א) וְגַם בַּהַתְחָלָתוֹ, שֶׁהוּא "בָּרָא אֱלֹהִים אֵת" (שם ב, ג), לְלַמֵּדֵנוּ שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, עוֹמֵד עַל הָאֱמֶת, וּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "אֱמֶת", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת" (ירמיה י, י). וְהַתּוֹרָה נִקְרֵאת אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת", (תהלים קיט, קמב). וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ קִיּוּמוֹ עַל הָאֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי" (שיר השירים ד, ח), רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: אֱמֶת, כִּי הַלְּבָנוֹן הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנִקְרָא לְבָנוֹן מִפְּנֵי שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה העולם קים. ישובן של בני אדם מתקיים: **על הדין**. לזכות את הזכאי ולחייב את החייב: **ועל האמת**. שלא ישקר איש בעמיתו: **ועל השלום**. בין מלכיות ובין אדם לחבירו: **נכתבה**. האמת: **אמצעית**. במשנה דין אמת שלום:

וְלֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁפָּסְקוּ מִמֶּנָּה אַנְשֵׁי אֱמוּנָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (קיט, ב): אִתְמַר, אָמַר רַבָּה לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁפָּסְקוּ מִמֶּנָּה אַנְשֵׁי אֱמוּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְּשׁוּ בִרְחֹבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ וגו' מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ" (ירמיה ה, א). אֵינִי, וְהָא אָמַר רַב קְטִינָא: אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת כִּשְׁלוֹנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם לֹא פָסְקוּ מִמֶּנָּה אַנְשֵׁי אֱמוּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶיךָ" (ישעיהו ג

ו) דְּבָרִים שֶׁבְּנֵי אָדָם *מִתְכַּסִּין בָּהֶם כְּשֶׁמְּלָה, *יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶיךָ? "וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת" *דְּבָרִים שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים עֲלֵיהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשָׁלִין בָּהֶם, יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶיךָ? "יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר" (שם שם, ז), אֵין "יִשָּׂא" אֶלָּא שְׂבוּעָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא" (שמות כ, ז); "*לֹא *אֶהְיֶה חֹבֵשׁ" (ישעיה שם), שֶׁלֹּא הָיִיתִי בְּחוֹבְשֵׁי בֵּית הַמִּדְרָשׁ; "וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה" (שם), שֶׁאֵין בְּיָדִי לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא תַלְמוּד. *מַמַּאי, דִּילְמָא שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִי אָמַר לְהוּ: גְּמִירְנָא, אָמְרֵי לֵיהּ: תָּא אֵימָא לָן. הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר: גְּמִירְנָא וְשָׁכְחִי, מַאי לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ כְּלָל? לָא קָשְׁיָא, הָא *בְּדִבְרֵי תוֹרָה, הָא בְּמִילֵּי דְעָלְמָא.

נפש יהודה מתכסין בהם כשמלה. חדשה כששואלין אותו טעמי התורה עושין עצמן כמעלימים את דבריהם מפני שאינם יודעים להשיב: **ישנן תחת ידך**. אתה בקי בהן לפיכך קצין תהיה לנו ותלמדנו חכמה: **דברים שאין בני אדם עומדים עליהם**. על בורין לאמרן כהלכתן אא"כ נכשל בהן עד שאמרן ב' וג' פעמים בשיבוש דהיינו טעמי תורה המוסתרין: **לא אהיה חובש**. איני רגיל להיות חובש בבית המדרש. חובש לא הייתי תמיד בביהמ"ד ללמוד כחבוש בבית האסורים אלמא דלא פסקו ממנה אנשי אמנה: **אהיה**. הורגלתי כמו שחוק לרעהו אהיה אני הווה: **וממאי**. דמשום אמנה הוא דלמא על כרחם צריכין שיודו האמת דאי אמר ליה גמירנא אותן טעמי תורה אמרי ליה שואלין אימא לן ומשני הוי ליה למימר גמר ושכח: **בדברי תורה**. היו נאמנים ואינם מתהללים לשקר:

וְעַל שֶׁנֶּהְפַּךְ הֶאֱמֶת הָלְכוּ בַגּוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה" (שיר השירים ד, ח), רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: אֱמֶת, הָפוּךְ. וּבִזְמַן שֶׁהָאֱמֶת מְצוּיָה בָּאָרֶץ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִיד בִּרְכָתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק וגו' גַּם־ה' יִתֵּן הַטּוֹב" וגו' (תהלים פה, יב־יג). וּבִזְמַן שֶׁאֵין הָאֱמֶת מְצוּיָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס בִּבְנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל" וגו' (ישעיה נט, טו).

וַאֲפִילּוּ הַקַּל שֶׁיֵּשׁ בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר, שֶׁהוּא בְּסִפּוּר דְּבָרִים וְהַגָּדַת מְאוֹרָעוֹת, יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁמַּחְלִיפִים בָּהֶם מַאֵין הֶנְאָה לָהֶם וְגַם אֵין הֶפְסֵד בּוֹ לְאָדָם אַחֵר, אֶלָּא שֶׁנִּרְאֶה לָהֶם שֶׁמְּקַבְּלִים הֶנְאָה בְּדַבְּרָם שֶׁקֶר וּבְהַחֲלִיף הַדְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן. וְאַף עַל זֶה אָמְרוּ, שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם "לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֵה נִלְאוּ" (ירמיה ט, ד). וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָנְשָׁן כְּעָנֶשׁ הַמְשַׁקְּרִים לְהַתְעוֹת אוֹ לְהַפְסִיד לַאֲחֵרִים. וְלֹא זוֹ בִּלְבָד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁהוּא יָרֵא שָׁמַיִם יֵשׁ לוֹ לְקַיֵּם בְּפִיו מַה שֶּׁמְּסַפֵּר בְּלִבּוֹ, כְּמוֹ *שֶׁמָּצִינוּ בְּרַב סַפְרָא, שֶׁאָמְרוּ עָלָיו בְּסוֹף מַכּוֹת (כד, א), וּבְמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (פח, א), שֶׁקְּיֵם, "וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ" (תהלים טו, ב).

נפש יהודה מצינו ברב ספרא. בשאלתות דרב אחאי פרשת ויחי והובא בפנים בחלק ב' בדבר אונאה פרק א':

וְעִם כָּל זֶה אִם יֵשׁ בַּדָּבָר דַּרְכֵי שָׁלוֹם, מֻתָּר לִשְׁנוֹת בְּדִבּוּרוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סה, ב): אָמַר רַבִּי אִלְעַאי מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: מֻתָּר לִשְׁנוֹת מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבִיךְ צִוָּה וגו' כֹּה־ תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף *אָנָּא שָׂא נָא" וגו' (בראשית נ, טז־יז). רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל *אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר ה'עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה' בָּאתִי" (שמואל־א טז, ב). תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִילּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁנָּה בּוֹ, דְּמֵעִיקָּרָא כְּתִיב "*וַאדֹנִי זָקֵן" (בראשית יח, יב) וּלְבַסּוֹף כְּתִיב "וַאֲנִי זָקַנְתִּי" (שם שם, יג). וְאָמְרוּ: מֻתָּר לְשַׁבֵּחַ לַכַּלָּה וְלוֹמַר עָלֶיהָ, שֶׁהִיא נָאָה *וַחֲסוּדָה בִּפְנֵי הֶחָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כֵּן - לִתֵּן לָהּ חֵן בְּעֵינֵי בַּעְלָהּ.

נפש יהודה אנא שא נא. אביך צוה שתמחול לנו ויעקב לא צוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום: **איך אלך**. וכתיב ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי, הקב"ה צוהו לשנות: **ואדני זקן**. שרה אמרה לשון ביזוי וכשגלה הקב"ה הדבר לאברהם למה זה צחקה שרה וגו' אמר אני זקנתי ושינה בדבר מפני השלום: **וחסודה**. חוט של חסד משוך עליה:

וְאַף עַל פִּי כֵן יִרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּשִׁנּוּיֵי דְּבָרוֹ אֲפִילּוּ בְּדִבְרֵי הֶבַאי, לְבַל יְלַמֵּד לְשׁוֹנוֹ לְשַׁקֵּר, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת, פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (סג, א): רַב, הֲוָה מְצַעֲרָא לֵיהּ דְּבֵיתֵהוּ. אָמַר לָהּ: עַבְידִי לִי טַלַּפְחֵי, עָבְדָא לֵיהּ *חֵימְצֵי; עַבִידֵי לִי חֵימְצֵי, עָבְדָא לֵיהּ טַלַּפְחֵי. כִּי גָּדַל חְיָיא בְּרֵיהּ, *אֲפִיךְ לָהּ. אָמַר לֵיהּ: אִיעַלְיָא אִימָּךְ. אָמַר לֵיהּ: אֲנָא הוּא דְקָא אָפֵיכְנָא לָהּ. אָמַר לֵיהּ: הַיְינוּ דְקָאמְרֵי אִינְשֵׁי: דְּנָפַק מִינָּךְ - *טַעְמָא מַלְּפָךְ. בְּרָם, אַתְּ לָא תַּעֲבִיד הָכִי, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר" (ירמיה ט, ד). עַל כֵּן יְלַמֵּד לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר אֱמֶת. וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת יַנְחֵנוּ בְּדֶרֶךְ אֱמֶת.

נפש יהודה חימצי. מין קטניות: **אפיך לה**. היה אומר האב לבנו אמור לאמך לעשות עדשים הוא אמר לה עשי חימצי והיא עושה עדשים: **טעמא מלפך**. שהבן מחכים את אביו אני היה לי לעשות כן מ"מ אתה לא תעביד הכי כי דבר שקר הוא וכתיב למדו לשונם דבר שקר:

פֶּרֶק שֵׁנִי [לו]

יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵם דִּבְרֵי שֶׁקֶר לְהִתְפָּאֵר אָדָם אֶת עַצְמוֹ בְּמַעֲלוֹת שֶׁאֵינָם נִמְצָאוֹת בּוֹ. וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: "לֹא־נָאוָה לְנָבָל יָתֵר אַף כִּי־לְנָדִיב שִׂפַת־שָׁקֶר" (משלי יז, ז). וְיֵשׁ אָדָם שֶׁמַּתְעֶה לַחֲבֵרוֹ לוֹמַר, שֶׁדִּבֵּר עָלָיו טוֹב אוֹ עָשָׂה לוֹ טוֹב וְלֹא עָשָׂה. וּבָזֶה אָמְרוּ

ז"ל: אָסוּר לְגָנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת וַאֲפִילּוּ דַּעַת הַגּוֹי. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּבְטִיחַ לַחֲבֵרוֹ שֶׁיֵּיטִיב עִמּוֹ וְאֵינוֹ מְקַיֵּם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע" וגו' (תהלים לד, יד). וְגַם מְצַעֵר לְאוֹתוֹ שֶׁמִּתְהַלֵּל שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ טוֹב וְאֵינוֹ עוֹשֶׂהוּ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "*נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אַיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת־שָׁקֶר" (משליכה, יד). וְעַל זֶה הַזְהִירָה תּוֹרָה וּדְרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ מִפָּסוּק "וְהִין צֶדֶק" (ויקרא יט, לו), כְּדַגְרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב (מט, א): רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם"? וַהֲלֹא *הִין בִּכְלָל אֵיפָה הוּא? אֶלָּא, שֶׁיְּהֵא הֵן שֶׁלְּךָ צֶדֶק וְלָאו שֶׁלְּךָ צֶדֶק. וְאַבַּיֵי אָמַר: הַהוּא, *שֶׁלֹּא יְדַבֵּר אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בַּלֵּב.

נפש יהודה נשיאים ורוח. כאשר יהיה תוחלת שוא כשהשמים מתקשרים בעבים והרוח מנשבת ואדם מצפה שיבא גשם ולא בא והם מצטערים כך איש מתהלל במתת שקר שאומר כך וכך אתן לצדקה או כך וכך אעשה לפלוני טובה והוא משקר ואינו עושה והוא מצער למי שאמר לו לעשות: **הין בכלל איפה הוא**. שההין י"ב לוגין ואיפה ג' סאין שהן ע"ב לוגין וכל סאה ב' הין וכיון שנאמר איפת צדק למה נאמר הין צדק שהרי הין בכלל איפה הוא אלא לומר לך שיהא הן שלך צדק כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דבריך והצדק אותם: **שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב**. בשעה שהוא אומר הדבור לא יהא בדעתו לשנות:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צז, א): אָמַר רָבִינָא: מֵרֵישׁ הֲוָה אֲמִינָא, *דְּלֵיכָּא קוּשְׁטָא. אָמַר לִי הַהוּא מֵרַבָּנָן וְרַב טִיבוּת שְׁמֵיהּ, וַאֲמָרֵי לָהּ טַבְיוֹמֵיהּ שְׁמֵיהּ, דְּאִי הֲווּ יַהֲבֵי לֵיהּ כָּל חֲלָלֵי עָלְמָא *לָא הֲוָה מְשַׁנֵּי בְּדִבּוּרֵיהּ. *אֲנָא אֵיקְלָעִית לַהֲהוּא אַתְרָא דִּשְׁמֵיהּ קוּשְׁטָא וְלָא שָׁכִיב אֵינֵישׁ בְּלָא זִימְנֵיהּ. וּנְסִיבַת אִתְּתָא מִנְּהוֹן וַהֲוָיִין לֵי תְּרֵי יְנוּקֵי. יוֹמֵי חַד יָתְבָא דְּבֵיתְהוּ וְקָא חַייְפָא רֵישָׁהּ. אֵיתָא שִׁבְבְתָא קָרֵיתָא אַבָּבָא. אָמְרָה לְהוֹן: אִתְּתָא פְּלוֹנִית אֵיתָא הָכָא? מְשׁוּם דְּקָא חַייְפָא, *אֲמָרִי לָהּ: לָא. בַּהֲהִיא שַׁעְתָּא מֵיתוּ תְּרֵין בְּנָהָא. אֲתוּ בְנֵי מָתָא וַאֲמַרִי לִי: אִתְּ קְטַלְתְּ תְּרֵין בְּנָהָא. וַאֲמָרִי לְהוֹן: חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא הָכֵי הֲוָה מַעֲשֶׂה. אָמְרוּ לִי: בְּמָטוּתָא מִינָּךְ, פּוּק מִגַּבָּן דְּלָא *תֶּגְרֵי מוֹתָנָא בְּאַתְרִין. וְכָל זֶה לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא־יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא־יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא־יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית" (צפניה ג, יג), רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁאֲפִילּוּ שֶׁלֹּא יְהֵא עַוְלָה בַּדָּבָר, שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן רַמָּאוּת אֶלָּא הַכֹּל דָּבָר אֱמֶת.

נפש יהודה דליכא קושטא. אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד: **לא הוה משני בדבוריה**. לשקרא: **אנא איקלעי**. כלומר אירע הדבר שבאתי לעיר שקושטא שמה: **אמרי לה לא**. דלאו אורח ארעא לומר היכן היא הואיל וחייפא פירוש רחצה ראשה: **תגרי מותנא באתרין**. שלא תתגרה במלאך המות לבא בעירנו באמירת שקרים:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [לז]

יֵשׁ בְּנֵי אָדָם הַמְשַׁקְּרִים בְּהַטְעוֹת אֶת חַבְרֵיהֶם, שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ וְרֵעוֹ כְּדֵי שֶׁיִּבְטַח בּוֹ וְיוּכַל לְהַדִּיחַ עָלָיו אֶת הָרָעָה וּבָזֶה הוּא מַטְעֶה אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ" וְנֶאֱמַר אַחֲרָיו: "הַעַל־אֵלֶּה אֶתְאַפַּק נְאֻם־ה' אִם־בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי" (ירמיה ט, ז־ח). וְיֵשׁ אֲחֵרִים שֶׁמְשַׁקְּרִים, נוֹתְנִין עֵינֵיהֶם בַּטּוֹבָה הָעֲתִידָה לָבוֹא וּמְסַבֵּב לַחֲבֵרָם שֶׁיִּתֵּן לוֹ מַתָּנוֹת. וְיֵשׁ אַחֵר שֶׁמַּטְעֶהוּ בִּדְבַר שֶׁקֶר לְהַסִּיר טוֹבָה מִמֶּנּוּ אוֹ מֵאַחֵר וּלְנַזְלָהּ לְעַצְמוֹ. וּבָזֶה אָמְרוּ ז"ל: כְּאֵלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צב, א):

וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל *הַמַּחְלִיף בְּדִבּוּרוֹ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ" (בראשית כז, יב). וְאֵין מְתַעְתֵּעַ אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעֲתֵעִים" (ירמיה י, טו). מַה לְהַלָּן עֲבוֹדָה זָרָה אַף כָּאן עֲבוֹדָה זָרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁפִּרוּשׁוֹ הוּא הַמְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָא נִכָּר מִי הוּא, אֲבָל הַכַּוָּנָה הִיא, לְפִי שֶׁמַּטְעֶה אֶת חֲבֵרוֹ בִּדְבַר שֶׁקֶר, לְפִיכָךְ יִהְיֶה גַּם כֵּן כָּל הַמַּטְעֶה בְּכָל עִנְיָן נִקְרָא "שֹׁדוֹמֶה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה" לְפִי שֶׁמַּטְעִים הֵם גַּם כֵּן לִבְנֵי אָדָם, בְּאָמְרָם, שֶׁיֵּשׁ לְאֵל יָדָם.

נפש יהודה המחליף בדבורו. משנה בדבורו שלא יהא ניכר הרמאות:

וְהַחֲמוּרִים מִכָּל אֵלּוּ: הַמְשַׁקְּרִים בְּמִשְׁקָלוֹת וּבְמִדּוֹת וּמַכְחִישִׁין בְּפִקָּדוֹנוֹת אוֹ בְּהַלְוָאוֹת, שֶׁאֵלּוּ נִקְרָאִין "אַנְשֵׁי בְּלִיַּעַל" לְפִי שֶׁעוֹשִׁין שֶׁקֶר וְגֶזֶל וְחָמְדָה וְעַל אֵלּוּ אָמְרָה תּוֹרָה: "לֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ" (ויקרא יט, יא). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבְּסִבָּה זֹאת יָבוֹא לִידֵי רִיב *וּמַצָּה וּרְצִיחָה וּשְׁבוּעַת שָׁוְא וַעֲבֵרוֹת הַרְבֵּה וְהוּא דָּבָר שֶׁשּׁוֹנֵא הָאֵל יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הֶחָכָם בְּסֵפֶר מִשְׁלֵי (ו, טז־יח): "שֵׁשׁ־הֵנָּה שָׂנֵא ה' וְשֶׁבַע תּוֹעֲבַת נַפְשׁוֹ; עֵינַיִם רָמוֹת, לְשׁוֹן שָׁקֶר וְיָדַיִם שֹׁפְכוֹת דָּם־נָקִי. לֵב חֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת אָוֶן, רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה. *יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים".

נפש יהודה ומצה. כמו כי ינצו אנשים: **יפיח**. ידבר כזבים:

וְכָל רָעוֹת אֵלּוּ יִשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בִּדְבַר שֶׁקֶר וּמִתְפָּאֵר בּוֹ, כִּי יְהֵא סִבָּה לָבוֹא לִשְׁפִּךְ דָּם נָקִי לָאָדָם הַמַּכְחִישׁ לוֹ, בַּיָּדִים אוֹ בְּמַלְשִׁינוּת, אָז יָבוֹא לַחֲשֹׁב עָלָיו כָּל מַחְשָׁבוֹת רָעוֹת וְגַם יְמַהֵר רַגְלָיו לָרוּץ לְכָל רָעָתוֹ וּכְשֶׁלֹּא יוּכַל לְהָרַע לוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר, יָעִיד עָלָיו עֵדוּת שֶׁקֶר לְהָרְגוֹ. וְאִם לֹא יוּכַל לְהָעִיד עָלָיו, יֵלֵךְ רָכִיל לְשַׁלֵּחַ מְרִיבָה וַאֲפִילּוּ בֵּין אַחִים. נִמְצָא, שֶׁכָּל אֵלּוּ הָרָעוֹת יָבוֹאוּ מִדָּבָר שֶׁקֶר וְעַל כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה "מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק" וְסָמִיךְ לֵיהּ "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג" (שמות כג, ז). עַל כֵּן אַשְׁרֵי אָדָם הַמִּתְרַחֵק מִמֶּנּוּ וּמַרְגִּיל אֶת פִּיו עַל

דִּבֵּר אֱמֶת, צֶדֶק וַעֲנָוָה, וּבָזֶה יַשִּׂיג כָּל חֶפְצוֹ בְּדַרְכְּךָ טוֹבָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא וְיַדְרִיךְ אֶת בְּנֵי בֵיתוֹ בְּדַרְכְּךָ יְשָׁרָה וְיִנָּצֵל מִכָּל צָרָה.

חֵלֶק שֵׁנִי בַּשְּׁבוּעוֹת וּנְדָרִים וַחֲרָמוֹת
וְיֵשׁ בּוֹ שִׁשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [לח]

הַנִּשְׁבָּעִים בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, רוֹצִים לוֹמַר, כִּי כַּאֲשֶׁר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא אֱמֶת, כָּךְ דִּבְרֵיהֶם אֱמֶת, בֵּין עָבָר בֵּין עָתִיד. וְהַנִּשְׁבָּע בַּשֶּׁקֶר דּוֹמֶה שֶׁהוּא כְּמַכְחִישׁ אֶת אֱמִתַּת הַשֵּׁם. וְאִם אָדָם יִשְׁבַּע בְּרֹאשׁ מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם וְלֹא יְקַיֵּם דְּבָרוֹ, הוּא בֶּן מָוֶת, לְפִי שֶׁבּוֹזֶה כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ. וְאִם זֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹת, נִשְׁבַּע בְּמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁבָּא מִטִּפָּה סְרוּחָה וְסוֹפוֹ לְמוּת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, שֶׁלֹּא יַכְשִׁילוּהוּ לַחְטִיא אֶת בְּשָׂרוֹ בְּהִשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר בְּשֵׁם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא חַי וְקַיָּם לָעַדֵי עַד.

וּכְבָר יָדַעְנוּ מַה שֶּׁאָרַע לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְפִי שֶׁנִּשְׁבְּעוּ בָּרַבִּים עַל דָּבָר פְּיִלֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה. וְגַם כֵּן הָרָעָב שֶׁהֵבִיא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לָאָרֶץ, בְּעֵד שֶׁאוּל וּבֵיתוֹ, שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁבוּעַת הַנְּשִׂיאִים שֶׁנִּשְׁבְּעוּ לַגִּבְעוֹנִים. וְאָנוּ רוֹאִים, שֶׁלֹּא נִכְתַּב עִנְיָן מְפֹרָשׁ בָּאַזְהָרוֹת, שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים. רַק בַּעֲבוּדָה זָרָה. וּבְ"לֹא תִשָּׂא לַשָּׁוְא". וְכָל־כָּךְ מָרְגִּלִים בְּנֵי אָדָם בְּדָבָר זֶה, שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו קְצָתָם מֵאָה פְּעָמִים בְּיוֹם אוֹ יוֹתֵר בְּלִי שׁוּם הֶנְאָה שֶׁמְּקַבְּלִין וּמְחַלְּלִין בּוֹ אֶת הַשֵּׁם בְּפַרְהֶסְיָא. וְשֶׁמָּא עָוֹן זֶה הַשְׁגּוּר בְּפִי רֹב יִשְׂרָאֵל מְעַכֵּב אוֹתָנוּ בְּגָלוּת הַחֵל הַזֶּה.

וְעִם כָּל זֶה, מִי שֶׁרוֹאֶה עַצְמוֹ פָּרוּץ בְּשׁוּם דָּבָר אוֹ שֶׁהוּא עָצֵל לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה, טוֹב לוֹ לִשְׁבַּע לְקַיְּמָהּ כְּדֵי לִגְדֹּר אֶת עַצְמוֹ, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק קַמָּא דִּנְדָרִים (ח, א): אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבָּעִין לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה" וגו' (תהלים קיט, קו).

*וְהָלֹא מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי הוּא? אֶלָּא הָא קָא מַשְׁמַע לָן, *דִּשְׁרֵי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְזָרוּזֵי נַפְשֵׁיהּ. וְאָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: הָאוֹמֵר אַשְׁכִּים וְאֶשְׁנֶה פֶּרֶק זֶה, [אֶשְׁנֶה מִשְׁנָה זוֹ] אֶשְׁנֶה מַסֶּכְתָּא זוֹ, נֶדֶר גָּדוֹל נָדַר לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָלֹא מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד הוּא וְאֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה? אֶלָּא הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאָפִילּוּ לְזָרוּזֵי בְּעָלְמָא, הַיְנוּ דְּרַב גִּידֵל קָמַיְּתָא? הָא קָא מַשְׁמַע לָן, *כֵּיוָן דְּאִי בְּעֵי פָּטַר נַפְשֵׁיהּ בִּקְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, מְשׁוּם הָכֵי חַיְילָא שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ.

נפש יהודה והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא. דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה וכתיב ושננתם דצריך אדם לשנות בתורה: **דשרי ליה לאינש**. לישבע כדי לזרז את עצמו, לקיים המצות: **כיון דאי בעי פטר נפשיה בקריאת שמע שחרית וערבית**. דכיון דקרא ק"ש קיים לא ימוש דאמר רשב"י במסכת ברכות כל הקורא ק"ש שחרית וערבית הרי זה קיים מצות לא ימוש וכיון דאי בעי פטר נפשיה מושננתם בק"ש דיוצא בה ידי חובתו

מאותה שבועה דהר סיני משום הכי כי אמר אשנה פרק זה אע"ג דלא הוה מושבע מסיני דכבר פטר נפשיה מ"ה חל עליו שבועה:

וְגַם כֵּן בְּנָזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁקָּרְאוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ חוֹטֵא, הוּא לְמִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ גָּדֵר, אֲבָל טוֹב הוּא לִגְדֹּר עַצְמוֹ בִּרְאוֹת יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם: תַּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרַבִּי אוֹמֵר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל־ הַנָּפֶשׁ" (במדבר ו, יא). וְכִי בְּאֵיזֶה נֶפֶשׁ חָטָא? אֶלָּא שֶׁצִּעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן נִקְרָא חוֹטֵא, מְצַעֵר עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְעִם כָּל זֶה אִם רָאָה אֶת יִצְרוֹ שֶׁמִּתְגַּבֵּר עָלָיו טוֹב לוֹ לַעֲשׂוֹת סְיָג, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם: תַּנְיָא, אָמַר שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק: מִימַי לֹא אָכַלְתִּי *אָשָׁם נָזִיר טָמֵא אֶלָּא אֶחָד. פַּעַם אַחַת בָּא *אָדָם אֶחָד מִן הַדָּרוֹם, רְאִיתִיו יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רְאִי וּקְוֻצּוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים. אָמַרְתִּי לוֹ: מָה רָאִיתָ לְהַשְׁחִית שְׂעָרְךָ? אָמַר לִי: רוֹעֶה הָיִיתִי לְאַבָּא בְּעִירִי וְהָלַכְתִּי לְדָלוֹת מַיִם מִן הַמַּעְיָן, נִסְתַּכַּלְתִּי בְּבָבוּאָה שֶׁלִּי *וּפָחַז עָלַי יִצְרִי וּבִקֵּשׁ לְטָרְדֵנִי מִן הָעוֹלָם, *אָמַרְתִּי לוֹ: רָשָׁע, לָמָּה אַתָּה מִתְגָּאֶה בְּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ, בְּמִי שֶׁהוּא עָתִיד לִהְיוֹת רִמָּה וְתוֹלֵעָה? הֶעָבוֹדָה, שֶׁאֲגַלְּחֶךָ לַשָּׁמַיִם! מִיָּד עָמַדְתִּי וְנִשַּׁקְתִּיו עַל רֹאשׁוֹ, אָמַרְתִּי לוֹ: בְּנִי, כְּמוֹתְךָ יִרְבּוּ נוֹזְרֵי נְזִירוּת בְּיִשְׂרָאֵל, עָלֶיךָ הַכָּתוּב אוֹמֵר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר *לְהַזִּיר לַה'" (שם שם, ב). וְזֶה נִקְרָא נָזִיר קָדוֹשׁ, שֶׁצָּרִיךְ נְזִירוּת לְהִתְרַחֵק מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה.

נפש יהודה אשם נזיר טמא. הנזיר שנטמא מביא אשם ואח"כ מונה ימי נזירות אחר ומאותו אשם לא אכל. בא לפני **אדם אחד**. שבא להקריב קרבן נזירות ולגלח שערו: **ופחז עלי יצרי**. ומתוך שראיתי במים צורתי כל כך נאה נתגבר עלי יצרי ובקש להביאני לידי מעשים רעים לטורדני מן העולם: **פחז**. מיהר לשון פחז כמים פירוש בבואה במראה צורה כשאדם רואה במים או במראה או בצלו: **אמרתי**. כך אמר לעצמו: **להזיר לה'**. דהיינו לשם שמים:

פֶּרֶק שֵׁנִי [לט]

אַף עַל פִּי שֶׁחֲמוּרִים עִנְיְנֵי הַשְּׁבוּעוֹת, יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם בִּשְׁגָגָה אוֹ בְּאֹנֶס, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו וְאֵינוֹ כֵן, אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶם אִם אֵין פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, לְפִי שֶׁמּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו בְּעִנְיָן אֶחָד וְכָוְנַת לִבּוֹ הוּא לְדַעַת אַחֶרֶת, וּבִלְבַד שֶׁאֵינוֹ מַכְחִישׁ לְשׁוּם אָדָם, וַאֲפִילּוּ לְגוֹי, שׁוּם חִיּוּב אֲמִיתִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו, אֲבָל צָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא יַחְשְׁדוּ עָלָיו, מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים כה, ב): תָּנָא: כְּשֵׁם *שֶׁנִּדְרֵי שְׁגָגוֹת מֻתָּרִין כָּךְ שִׁגְגַת שְׁבוּעוֹת מֻתֶּרֶת. הֵיכִי דָּמֵי שִׁגְגַת שְׁבוּעוֹת? כְּגוֹן רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִי. הֲדִין אָמַר: הָכֵי אָמַר רַב. וְהָדֵין אָמַר: הָכֵי אָמַר רַב. וְכָל חַד וְחַד מִשְׁתַּבַּע. אֲתָא רַב אָמַר כְּחַד מִינַיְהוּ, אָמַר

אִידָךְ: וַאֲנָא לְשִׁיקְרָא אִשְׁתַּבָּעִי? אֱמַר לֵיהּ: אַתְּ *לְבָךְ אָנְסָךְ. וְכָל חַד וְחַד אַדַּעְתֵּיהּ שַׁפִּיר קָא מִשְׁתַּבַּע.

נפש יהודה שנדרי שגגות. אמר קונם אם אכלתי אם שתיתי ונזכר שאכל או שתה ובשעת הנדר היה סובר בודאי שלא אכל ושלא שתה ולא היה בדעתו לנדור כלל ולא היה פיו ולבו שוה הלכך לא הוה נדר: **לבך אנסך**. שבלבך היית סבור שהאמת אתך: וְגַרְסִינַן נַמֵּי הָתָם: נוֹדְרִין *לַהֲרָגִין וְלַחֲרָמִין *וּלְמוּכְסִין שֶׁהֵיא תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ תְּרוּמָה; שֶׁהֵיא שֶׁל בֵּית הַמֶּלֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ שֶׁלָּהֶם (פירש רש"י: הרגין הן לסטין יהודים ההורגים כדי ליקח ממון; וחרמין הן גזלנין; אבל אינן הורגין. ולא זו אלא אף זו קתני; שהיא של תרומה, דאף על גב דקטלי וגזלי, לא אכלי איסורא). בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: *בַּכֹּל נוֹדְרִין חוּץ מִבַּשְּׁבוּעָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַף בִּשְׁבוּעָה. וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: מוֹכְסִין - וְהָאֲמַר שְׁמוּאֵל: *דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא? אָמַר רַב חִינְנָא בַּר כַּהֲנָא אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּמוֹכֵס *שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה. דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי אָמְרֵי: *בְּמוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו. "שֶׁהֵיא שֶׁל בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בֵּית הַמֶּלֶךְ". הֵיכִי נָדַר? אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב: בְּאוֹמֵר: יֵאָסְרוּ פֵּירוֹת עוֹלָם עָלַי, אִם אֵינָן שֶׁל בֵּית הַמֶּלֶךְ. *כֵּיוָן דַּאֲמַר יֵאָסְרוּ, יִתְסוֹר כָּל פְּרִי עָלֶיהָ? בְּאוֹמֵר: הַיּוֹם. *אִי דַּאֲמַר הַיּוֹם לֹא מְקַבֵּל מִינֵּיהּ מוֹכֵס? בְּאוֹמֵר בְּלִבּוֹ הַיּוֹם וּמוֹצִיא בְּשִׂפָתָיו סְתָם. וְאַף עַל גַּב דִּסְבִירָא לֵיהּ דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָם דְּבָרִים, לְגַבֵּי אוֹנְסִין אֶפְשָׁר דַּעֲקַר לֵיהּ לְנִדְרֵיהּ.

נפש יהודה להרגין. רוצח שהוא הורג על עסקי ממון שאם בא להרגו יכול זה לידור שהוא של תרומה ויאמר נדר זה עלי אם אינו של תרומה אע"פ שאינו של תרומה כדי שלא יטלם לפי שיש חיוב מיתה לזו והנדר מותר והיינו נמי נדרי אונסין: **ולמוכסין**. נוטל מכס המלך ורוצה ליטול פירותיו בעל כרחו אע"פ שאינו של תרומה יכול לידור שהן של תרומה כדי שלא יטלם ומתניתין לא זו אף זו קתני: **בכל נודרין**. להם חוץ משבועה, לא יאמר יאסרו כל פירות שבעולם עלי בשבועה אם אינו של תרומה: **דינא דמלכותא דינא**. ולא נדרי אונסין נינהו אמאי נודרין למוכסין להבריח המכס של מלכות: **שאין לו קצבה**. שנוטל כל מה שירצה: **במוכס העומד מאליו**. שאינו של מלכות: **כיון דאמר יאסרו**. קשיא הוא כיון דאמר יאסרו ולא אמר מילתא דהערמה איתסרו ומשני באומר היום יאסרו דהיינו הערמה דההוא יומא לחוד אסר אנפשיה: **אי דאמר היום לא מקבל מיניה מוכס**. ואינו מניחו בשביל אותו נדר שלא יטול הפירות שהרי שומע דבהערמה נדר: וְעִם כָּל זֶה יִזָּהֵר *שֶׁלֹּא יַחְשְׁדוּ עָלָיו אֲפִילּוּ גּוֹיִים, מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (כח, א), וּבְסוֹף מַסֶּכֶת יוֹמָא (פד, א): רַבִּי יוֹחָנָן חָשׁ בְּצַפְּרִינָא (פירוש: חולי השינים), אָזַל לְגַבֵּי הַהִיא מַטְרוֹנִיתָא, עָבְדָה לֵיהּ סַמָּא, חַמְשָׁא וּמְעַלֵּי שַׁבַּתָּא.

אָמַר לָהּ: *בְּשַׁבַּתָּא מַאי? אָמְרָה לֵיהּ: לָא צְרִיכָת. אָמַר לָהּ: אִי אִיצְטָרִיכְנָא מַאי אֶעֱבִיד? אָמְרָה לֵיהּ: אִישְׁתַּבַּע לִי דְּלָא מְגַלֵּית. אִישְׁתַּבַּע לָהּ: לֵאלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דְּלָא קָא מְגַלֵּינָא [גָּלְיָה לֵיהּ]. לְמָחָר נָפַק *וְדָרְשָׁהּ בְּפִרְקָא. וְהָא אִישְׁתְּבַע לָהּ? לֵאלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הוּא דְּלָא מְגַלֵּינָא, הָא לְעַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל מְגַלֵּינָא. *וְהָא אִיכָּא חִלּוּל הַשֵּׁם? *דְּמְגַלֵּי לָהּ מְעִיקָּרָא. וְכָל זֶה הָיָה נִשְׁבַּע לְגוֹי אוֹ לְאָנֹס.

נפש יהודה שלא יחשדוהו. בשבתא מאי. שעבר על שבועתו: איעביד דלא מצינא למייתי גבך מפני תלמידי בני כלה: **ודרשה בפרקא**. אמר הרפואה ולימדו לכל: **והא איכא חילול השם**. שהיא סבורה שעבר על שבועתו ומשני: **דמגלי לה מעיקרא**. מההוא שעתא גלי לה אמר לה דעי שלא נשבעתי ולא אמרתי באלהא דישראל אלא לאלהא דישראל:

וְגַם מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁאֲפִילוּ לִיהוּדִית הָיָה נִשְׁבַּע בְּפִיו וּמְבַטֵּל בְּלִבּוֹ לְהוֹצִיא אֲמִתַּת הַדָּבָר לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה (פרק ב"): פַּעַם אַחַת הָיוּ זְקֵנִים יוֹשְׁבִים וְעָבְרוּ לְפָנֵיהֶם שְׁנֵי תִינוֹקוֹת, אֶחָד גִּלָּה רֹאשׁוֹ וְאֶחָד כִּסָּה רֹאשׁוֹ. זֶה שֶׁגִּלָּה רֹאשׁוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מַמְזֵר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֶּן הַנִּדָּה. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַמְזֵר וּבֶן הַנִּדָּה. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא: הֵיאַךְ מְלָאֲךָ לִבְּךָ לַחֲלֹק עַל דִּבְרֵי רַבּוֹתֶיךָ? אָמַר לָהֶם: אֲנִי אֲקַיֶּמְנוּ. הָלַךְ אֵצֶל אִמּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ תִינוֹק וּמְצָאָהּ שֶׁהִיא מוֹכֶרֶת קִטְנִית בַּשּׁוּק. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, אִם תֹּאמְרִי לִי מַה שֶּׁאֲנִי שׁוֹאֵלֵךְ, אֲנִי מְבִיאֵךְ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אָמְרָה לוֹ: הִשָּׁבְעָה לִי. הָיָה נִשְׁבַּע בִּשְׂפָתָיו וּמְבַטֵּל בְּלִבּוֹ. אָמַר לָהּ: בְּנֵךְ זֶה מַה טִּיבּוֹ? אָמְרָה לוֹ: כְּשֶׁנִּכְנַסְתִּי לַחֻפָּה נִדָּה הָיִיתִי וּפֵרַשׁ מִמֶּנִּי בַּעֲלִי וּבְעָלַנִי שׁוֹשְׁבִינִי וְהָיָה לִי בֵּן זֶה. וְנִמְצָא מַמְזֵר וּבֶן הַנִּדָּה. אָמְרוּ: גָּדוֹל הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהִכְחִישׁ אֶת רַבּוֹתָיו. אָמְרוּ לוֹ: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁגִּלָּה סוֹדוֹ לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "סוֹד ה' לִירֵאָיו" (תהלים כה, יד).

וְכָל זֶה כַּוָּנָתוֹ לִדְבַר מִצְוָה כְּדֵי לְגַלּוֹת הַנִּסְתָּרוֹת וּלְהוֹצִיא אֲמִתַּת הַדְּבָרִים, אֲבָל הַנִּשְׁבָּע בִּשְׂפָתָיו וּמְבַטֵּל בְּלִבּוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר, יְהֵא שְׁבוּעַת שָׁוְא אוֹ שֶׁקֶר. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' וְגוֹ'" (שמות כ, ז).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [מ]

לְפִי שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם בְּקִיאִין בְּחֹמֶר הַשְּׁבוּעָה וּבְחֻמְרָתָם הַגְּדוֹלָה יָבוֹאוּ לְסַמּוֹת עֵינֵיהֶם וְלִשְׁבַּע בַּשֶּׁקֶר לְכָל מַה שֶּׁיִּהְיוּ רַשָּׁאִין לִכְפֹּר וְגַם לְהַעֲלִים הָאֱמֶת, הֵן בְּעֵדוּיוֹת הֵן בְּכָל דָּבָר אֲשֶׁר יְטִילוּ בֵּית דִּין שְׁבוּעָה עֲלֵיהֶם, עַל כֵּן הִתְקִינוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁבֵּית דִּין בְּכָל זְמַן וּזְמַן יוֹדִיעוּ לַנִּשְׁבָּע חֹמֶר הַשְּׁבוּעָה וְדִינָהּ בְּלָשׁוֹן שֶׁיְּבִינֵהוּ, כְּדֵי לְגַלּוֹת אָזְנוֹ בְּדָבָר וְאוּלַי יִירָא וְיִסְתַּלֵּק מִן הַשְּׁבוּעָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת, פֶּרֶק שְׁבוּעוֹת הַדַּיָּנִים (לח, ב):

תְּנוּ רַבָּנָן: שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִים אַף הִיא *בִּלְשׁוֹנָהּ נֶאֱמְרָה. אוֹמְרִים לוֹ: הֱוֵי יוֹדֵעַ שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזְדַּעֲזַע בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא" (שמות כ, ז); כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה *נֶאֱמַר בָּהֶם 'וְנִקָּה' וְכָאן נֶאֱמַר 'לֹא יְנַקֶּה' (שם); וְכָל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ וְכָאן נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תִּתֵּן *אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ" (קהלת ה, ה). וְאֵין בְּשָׂרוֹ אֶלָּא קְרוֹבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם" (ישעיה נח, ז); וְכָל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ וְכָאן מִמֶּנּוּ וּמִכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָלָה וְכַחֵשׁ" (הושע ד, ב). וּכְתִיב: "עַל־כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ" (שם שם, ג); וְכָל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אִם יֵשׁ לוֹ זְכוּת תּוֹלִין לוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת וְכָאן נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְאַלְתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם ה' צְבָאוֹת" (זכריה ה, ד). "הוֹצֵאתִיהָ" לְאַלְתָּר, "וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב", זֶה שֶׁגּוֹנֵב דַּעַת חֲבֵרוֹ, שֶׁאֵין לוֹ מָמוֹן אֶצְלוֹ וְטוֹעֲנוֹ וּמַשְׁבִּיעוֹ: "וְאֶל־בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר", כְּמַשְׁמָעוֹ: "וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלָּתוֹ וְאֶת־ עֵצָיו וְאֶת־ אֲבָנָיו וגו'", הָא לָמַדְתָּ דְּבָרִים שֶׁאֵין אֵשׁ וּמַיִם מְכַלֶּה אוֹתָן, שְׁבוּעַת שָׁוְא מְכַלָּה אוֹתָן.

נפש יהודה בלשונה נאמרה. בכל לשון שמבין בה: **נאמר בהם ונקה**. למי שעשה תשובה וכאן נאמר לא ינקה אפילו אם עשה תשובה בלא פרעון: **את פיך**. בשבועת שקר לחטיא את בשרך ואת קרובך:

אִם אָמַר אֵינִי נִשְׁבַּע, *פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִיָּד וְאִם אָמַר הֲרֵינִי נִשְׁבַּע, הָעוֹמְדִין שָׁם אוֹמְרִים זֶה לָזֶה: "סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה" (במדבר טז, כו). וּכְשֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ אוֹמְרִין לוֹ: הֱוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁלֹּא עַל דַּעְתְּךָ אָנוּ מַשְׁבִּיעִין אוֹתָךְ, אֶלָּא עַל דַּעְתֵּנוּ וְעַל דַּעַת בֵּית דִּין, וְכֵן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה כְּשֶׁהִשְׁבִּיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל אָמַר לָהֶם: דְּעוּ, שֶׁלֹּא עַל דַּעְתְּכֶם אֲנִי מַשְׁבִּיעַ אֶתְכֶם, אֶלָּא עַל דַּעְתִּי וְעַל דַּעַת בֵּית דִּין שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם" וגו' (דברים כט, יג).

נפש יהודה פוטרין אותו מיד. ואין משהין אותו כדי שלא יחזור בו ועל כרחו ישלם משקיבל עליו בב"ד:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ: בִּשְׁלָמָא הַאי דְּקָא מִשְׁתַּבַּע אִיכָּא אִיסּוּרָא, *אֶלָּא הַאי דְּקָא מַשְׁבַּע לֵיהּ, אַמַּאי? לִכְדָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: "שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם" (שמות כב, י), מְלַמֵּד *שֶׁחָלָה עַל שְׁנֵיהֶם, עַל דַּעְתֵּנוּ וְעַל דַּעַת בֵּית דִּין, לָמָּה לִי? מִשּׁוּם *קַנְיָא דְּרַבָּא.

נפש יהודה אלא האי דקא משבע ליה אמאי. נימא סורו מעל האנשים דשתיהם במשמע ומה חייב זה שחבירו רוצה לישבע לשקר: **שחלה על שניהם**. ששניהם נענשים בה שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ובאו לידי חלול השם: **קניא דרבא**. כשבא לזה לישבע נתן המעות בקנה מקל חלול ואמר למלוה הא לך מקלי עד שאלך ואשבע ונשבע

שהחזיר לו מעותיו ולאחר השבועה יחזור ויטלנו וכשראה המלוה שנשבע לשקר כעס וזרק המקל מידו ונשבר ונפלו המעות ממנו על כן משביעין על דעתנו ועל דעת בית דין: וְזֶה שֶׁאָמְרוּ, שֶׁהַשְּׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁנֵיהֶם, לְפִי שֶׁהִלְוָהוּ שֶׁלֹּא בְעֵדִים וְסָבַב לוֹ הַשְּׁבוּעָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (עה, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת וּמַלְוֶה אוֹתָם שֶׁלֹּא בְעֵדִים, *עוֹבֵר מִשּׁוּם "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל" (ויקרא יט, יד). רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: *גּוֹרֵם קְלָלָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי שָׁקֶר" (תהלים לא, יט).

נפש יהודה עובר משום לפני עור. שגורם ללוה לכפור: **גורם קללה לעצמו.** כשתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק:

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב אַשֵׁי: קָא מְקַיֵּים רַבִּינָא כָּל דְּאָמוּר רַבָּנָן. יוֹמָא חַד שָׁלַח לֵיהּ בְּהַדֵּיהּ פַּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא: לִישְׁדַר לִי מַר עֲשָׂרָה זוּזֵי, דְּאִיתְרַמֵי לִי קְטִינָא דְּאַרְעָא לְמִיזְבַּן. שָׁלַח לֵיהּ: לְכְתוֹב מַר כְּתָבָא וְלִסְהוֹד סַהֲדֵי וְלִשְׁדַר לִי. אָמַר לֵיהּ: אֲפִילּוּ אֲנָא נַמֵּי? אָמַר לֵיהּ: כָּל שֶׁכֵּן מַר, דְּטָרִיד בְּגִירְסֵיהּ *וְאִישְׁתְּלֵי לֵיהּ וְאָגְרוֹם קְלָלָה לְעַצְמִי.

נפש יהודה ואישתלי. ישכח הלואתי ואגרום קללה לעצמי:

תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה *צוֹעֲקִין וְאֵין נַעֲנִין, אֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת וּמַלְוֶה אוֹתָם שֶׁלֹּא בְעֵדִים *וּמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ מוֹשֶׁלֶת עָלָיו וְהַקּוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ. מַאי הִיא? אִיכָּא דְּאָמְרֵי: *הַתּוֹלֶה מָעוֹתָיו לְגוֹי. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְבָנָיו בְּחַיָּיו. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, דְּבִישׁ לֵיהּ בְּהַאי מָתָא *וְלָא אֲזִיל לְמָתָא אַחֲרִיתָא.

נפש יהודה צועקין. בב"ד של מטה ואינם נענין שהרי הם גרמו לעצמן: **ומי שאשתו מושלת עליו.** שלא היה לו להרגילה מתחילה לכך: **התולה מעותיו לגוי.** אמר מעות שאני משתמש בהן של פלוני עובד כוכבים ומזלות הם שלא להשביע את עצמו כלומר שלא ידעו הבריות שעשיר הוא ופעמים שהעובד כוכבים ומזלות שומע ומעיד עדים ותובעו בדיניהם: **ולא אזיל למתא אחריתא.** דשינוי מקום שינוי מזל:

פֶּרֶק רְבִיעִי [מא]

חֲמֶר עָנְשֵׁי הַשְּׁבוּעוֹת לַנִּשְׁבָּעִים וּלְדוֹרָם הֵם גְּדוֹלִים, עַד שֶׁאָמְרוּ, שֶׁבַּעֲוֹנָם בָּאוֹת צָרוֹת רַבּוֹת, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לג, א): בַּעֲוֹן שְׁבוּעַת שָׁוְא וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר וכו', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה בְּחֵלֶק רִאשׁוֹן, בְּיִרְאַת הָעֹנֶשׁ שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה (סימן ד). וְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת: חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם וכו' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם. לְמַדְנוּ מֵאֵלּוּ הַשְּׁתֵּי מֵימְרוֹת כִּי שְׁבוּעַת שָׁוְא שָׁוֶה לְחִלּוּל הַשֵּׁם.

וְגַרְסִינַן בְּסִפְרִי (ויקרא יט): "וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר" (ויקרא יט, יב). מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא" (שמות כ, ז), יָכוֹל אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיֻחָד בִּלְבָד, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל הַכִּנּוּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בִּשְׁמִי", כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי. "וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם" וגו' (ויקרא שם), מְלַמֵּד שֶׁשְּׁבוּעַת שָׁוְא הוּא חִלּוּל הַשֵּׁם.

וְגַרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא: כָּל הַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעוֹת כּוֹפֵר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵין לוֹ מְחִילָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' אֶת אֲשֶׁר־יִשָּׂא" (שמות כ, ז). וְכָל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה *מַמְתִּינִין לוֹ שָׁנִים אוֹ שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת וְכָאן נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ לְאַלְתַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם ה' [צְבָאוֹת] וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב וְאֶל־בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ" (זכריה ה, ד), הָא לְמַדְתָּ: דְּבָרִים שֶׁאֵין אֵשׁ וּמַיִם מְכַלֶּה אוֹתָם, שְׁבוּעַת שָׁוְא מְכַלָּה אוֹתָם.

נפש יהודה ממתינין לו. אם יש לו זכות חוץ מנשבע אע"פ שאין בו מעשה לוקין עליו דכתיב כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא ב"ד של מעלה אין מנקין אותו מחטא אבל בב"ד של מטה מנקין אותו מחטא ומלקין אותו:

וּמָצִינוּ שֶׁאַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד נֶהֶרְגוּ מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁעָבְרוּ עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבְּעוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת לַצָּבָא עַל שֵׁבֶט בִּנְיָמִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (סימן לח). וְגַם מָצִינוּ כִּי לְפִי שֶׁהָרַג שָׁאוּל אֶת הַכֹּהֲנִים הַמְפַרְנְסִים אֶת הַגִּבְעוֹנִים, רָעָב בָּא עַל הָאָרֶץ עַד שֶׁנֶּהֶרְגוּ בָנָיו בַּעֲוֹנוֹ "וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ" (שמואל־ב כא, יד).

וְגַם אָמְרוּ: מַעֲשֶׂה בְּכֹפֶר אֶחָד, שֶׁהָיוּ אֲנָשָׁיו נִשְׁבָּעִים וּמְקַיְּמִים וְכֻלָּם נֶחְרְבוּ. כֵּיצַד? הָיָה אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: שְׁבוּעָה שֶׁאֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְאֹכַל וְאֶשְׁתֶּה שָׁם. וְהוֹלְכִים וְעוֹשִׂים כָּךְ וּמְקַיְּמִים שְׁבוּעָתָם וְנֶחְרְבוּ. וּמַה הַנִּשְׁבָּעִין וּמְקַיְּמִים כָּךְ, הַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְכָל זֶה לְפִי שֶׁהָיוּ נִשְׁבָּעִים בְּחִנָּם.

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת, פֶּרֶק שְׁלִישִׁי (כא, א): תַּנְיָא: כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקִין עָלָיו וְלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ מִנִּשְׁבַּע *וּמֵמִיר *וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם. וּבְבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה לְהַעֲנִישׁ לָעוֹבֵר. וּמִי שֶׁיִּתְרַחֵק עַצְמוֹ מִמֶּנָּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֲבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ: דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם. וְאִישׁ אֶת־רֵעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם ה'" (זכריה ח, טז־יז). נִמְצָא שֶׁאוֹהֵב לַנָּזְהָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ.

נפש יהודה ומימר. שהמיר בהמת חולין בבהמת הקדש ועבר על לאו דלא ימיר ותנן בתמורה שאם המיר מומר וסופג את הארבעים: **ומקלל את חבירו בשם.** דכתיב אם לא

תשמור לעשות וגו' ליראה את השם שיתירא שלא להוציא את השם לבטלה וכן מקלל את חבירו בשם מוציאו לבטלה וכתיב והפלה ה' את מכותך שיטול מכות והיינו מלקות:

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [מב]

דִּבֵּר הַנְּדָרִים קַל בְּעֵינֵי בְנֵי אָדָם וְהֵם רְגִילִים בָּהֶם וְטוֹב לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנּוּ אֲפִילּוּ לְדָבָר מִצְוָה, כְּדִכְתִיב: "טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְּשַׁלֵּם" (קהלת ה, ד). וּכְתִיב: "אַל־תִּתֵּן *אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־ בְּשָׂרֶךָ" (שם שם, ה). וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק אֵלּוּ מֻתָּרִים (כ, א): תַּנְיָא, לְעוֹלָם אַל תְּהִי רָגִיל בִּנְדָרִים וכו', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה בְּפֶרֶק קַמָּא מֵחֵלֶק תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל (סימן יט). וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (לב, ב): תַּנְיָא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: בַּעֲוֹן נְדָרִים אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֵתָה וכו', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה בְּנֵר רִאשׁוֹן (סימן ד).

נפש יהודה את פיך. בנדר:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (כב, א): בַּר בְּרַתֵּיהּ דְּיַנַּאי סָבָא *אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יַנַּאי רַבָּה. אָמַר לֵיהּ: אֵילּוּ הָוֶה יָדַעְתְּ *דְּפָתְחִין פִּנְקָסֵךְ וּמְמַשְׁמְשִׁין בְּעוֹבְדָךְ מִי נָדֶרֶת? אָמַר לֵיהּ: לָא, וְשַׁרְיֵהּ. אָמַר רַבִּי אַבָּא: *מַאי קְרָא? "*וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר" (משלי יכ, כה). אַף עַל גַּב דְּפָתַח רַבִּי יַנַּאי לֵיהּ, אֲנַן *לָא פָּתְחִינַן בָּהָא. וְלָא פָּתְחִינַן בַּהֲדָא אַחֲרִינְתָּא, *דַּאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי פָּתַח לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַהֲהוּא סָבָא, "*יֵשׁ בּוֹטָה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב *וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא" (שם יב, יח). כָּל הַבּוֹטֶה רָאוּי לְדָקְרוֹ בְּחֶרֶב, אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא.

נפש יהודה אתא לקמיה דרבי ינאי. להתיר לו הנדר: **דפתחין פנקסך**. למעלה הספר שמעשיך נכתבין בה מבקרין ב"ד של מעלה בשביל שנדרת שמתוך שהוא נודר נדרים מחזיק עצמו כחסיד שלא יכשל בנדרו ומתוך כך מן השמים פותחין פנקס זכיותיו וממשמשין במעשיו: **מאי קרא**. שמפני נדרים חוקרין מעשיו של אדם: **ואחר נדרים לבקר**. אחר שנדר אדם מבקרין מעשיו: **לא פתחינן**. לשום אדם בהאי אחר נדרים לבקר משום דהני איום גדול הוא שאפילו אין דעתו להפר יאמר עכשיו שרצונו להפר. ולא בהני תרתי אחרנייתא **דאמר רבה בר בר חנה**. לפי שמתוך שאמר לו שחטא כך שראוי לדוקרו בחרב יש לחוש שיאמר שמתחרט אף על פי שאין מתחרט: **יש בוטה**. כמו לבטא בשפתים: **ולשון חכמים מרפא**. שמתירין לו:

וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ: אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַנּוֹדֵר, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַיְּמוֹ, נִקְרָא רָשָׁע. אָמַר רַבִּי אַבָּא: מַאי קְרָאָה? "וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא־יִהְיֶה בְךָ חֵטְא" (דברים כג, כג) *"וְיָלִיף "חֲדִילָה" "חֲדִילָה". כְּתִיב הָכָא "וְכִי תֶחְדַּל" וּכְתִיב הָתָם "שָׁם רְשָׁעִים חָדְלוּ רֹגֶז" (איוב ג, יז).

נפש יהודה ויליף חדילה. והכי קאמר וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא הא אם לא תחדל יהיה בך חטא:

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [מג]

לְפִי שֶׁהוּא קַל בְּעֵינֵי הָאָדָם כְּשֶׁשּׁוֹמְעִין חֵרֶם שֶׁל אָרוּר, לְפִי שֶׁאֵינָם מְבִינִים הַחֶמְרָא הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר בּוֹ, עַל כֵּן כָּתְבוּ ז"ל קְצָת מְחֻמְרוֹתָיו, כִּדְנַרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (לו, א): *תָּנָא: אָרוּר, בּוֹ נִדּוּי, בּוֹ קְלָלָה, בּוֹ שְׁבוּעָה. אָרוּר, בּוֹ נִדּוּי, דִּכְתִיב: "אוֹרוּ *מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ ה'" (שופטים ה, כג). וַאֲמַר עוּלָּא: בְּאַרְבַּע מֵאָה שְׁפוּרֵי שַׁמְתֵּיהּ בָּרָק לְמֵרוֹז. בּוֹ קְלָלָה, דִּכְתִיב: "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל" וגו', אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶּסֶל" (דברים כז, יג־טו). בּוֹ שְׁבוּעָה דִּכְתִיב: "וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֶת־יְרִיחוֹ" (יהושע ו, כו). *וְדִילְמָא תִּרְתֵּי אָמַר לְהוּ: אַשְׁבְּעִינְהוּ וְלַייְטִינְהוּ? אֶלָּא מֵהָכָא: "וַיֹּאֶל שְׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם עַד־הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא־טָעַם כָּל־הָעָם לָחֶם" (שמואל־א יד, כד). וּכְתִיב: "וְיוֹנָתָן לֹא־שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת־הָעָם" (שם שם, כז). וְדִילְמָא הָכָא נַמֵּי תִּרְתֵּי אָמַר לְהוּ? וּמִי כְּתִיב "וְאָרוּר". הַשְׁתָּא דַּאֲתֵית לְהָכִי, הָתָם נַמֵּי לָא כְּתִיב "וְאָרוּר". אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: *אָמֵן, בּוֹ שְׁבוּעָה, *בּוֹ קַבָּלַת דְּבָרִים, *בּוֹ אֱמוּנַת דְּבָרִים בּוֹ שְׁבוּעָה, דִּכְתִיב: "*וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן" (במדבר ה, כב). בּוֹ קַבָּלַת דְּבָרִים, דִּכְתִיב: "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים וגו' וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן" (דברים כז, כו). בּוֹ אֱמוּנַת דְּבָרִים, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה' יָקֵם ה' אֶת־דִּבְרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית־ה' וְכָל הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה" (ירמיהכח, ו).

נפש יהודה ארור בו נידוי בו קללה בו שבועה. כל לשונות הללו הוא משמש וצריך לפרוש ממנו אם אמר חכם ארור בלשון נידוי. ואם אמר אדם לחבירו לשם שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב המקלל: **מרוז.** שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קלל אותה: **ודלמא.** יהושע תרתי עביד, אבל ארור לאו לשון שבועה היא: **אמן בו שבועה.** העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו: **בו קבלת דברים.** האומר לחבירו ע"מ שתקיים לי תנאי כך וכך ואמר אמן קיבל דבריו וחייב לקיים תנאו: **בו אמונת דברים.** וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחינה שהוא לשון מאמין הדברים שיהא רצון שיהא אמת כן: **ואמרה האשה אמן אמן.** דאי לא כמוציאה שבועה דמיא אמאי מבדקה אפילו מושבע מפי אחרים אין כאן שהרי לא אמרה כלום אחר השבועה אלא ודאי כשבועה דמיא לכך מבדקה כשתענה אמן אחרי דברי הכהן:

וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד עִנְיָן אָרוּר מִדְּבַר עָכָן, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (מג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "שִׂים־נָא כָבוֹד" (יהושע ז, יט), אֵין "נָא" אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ "חָטָא יִשְׂרָאֵל" (שם שם, יא), אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי חָטָא? אָמַר לוֹ: וְכִי דַּלְטוֹר (פירש רש"י: רכיל) אֲנִי? לֵךְ הַטֵּל גּוֹרָלוֹת וְנָפַל הַגּוֹרָל עַל עָכָן. אָמַר לוֹ עָכָן: יְהוֹשֻׁעַ, בְּגוֹרָל אַתָּה בָּא עָלַי? אַתָּה וְאֶלְעָזָר שְׁנֵי גְדוֹלֵי הַדּוֹר אַתֶּם, אִם אֲנִי מֵטִיל עֲלֵיכֶם גּוֹרָל, עַל אֶחָד מִכֶּם נוֹפֵל. אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תּוֹצִיא לַעַז עַל הַגּוֹרָלוֹת, שֶׁעָתִידָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּתְחַלֵּק בְּגוֹרָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ" (במדבר כו, נה). "וְתֶן־לוֹ תוֹדָה" (יהושע ז, יט), אָמַר רַבִּינָא: שְׁחוּדַּי שַׁחְדֵיהּ בְּמֵילֵי: כְּלוּם אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ אֶלָּא הוֹדָאָה, תֵּן לוֹ הוֹדָאָה וְהִפָּטֵר. מִיָּד "וַיַּעַן עָכָן אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי וגו' וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי" (שם שם, כ).

אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁמָּעַל עָכָן בִּשְׁלֹשָׁה חֲרָמִים: שְׁנַיִם בִּימֵי מֹשֶׁה וְאֶחָד בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנֹכִי חָטָאתִי וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי". וְעַד הַשְּׁתָּא מַאי טַעְמָא לָא אִיעֲנוּשׁ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי שִׁמְעוֹן, שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. כְּתַנָּאֵי: "הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם" (דברים כט, כח). לָמָּה נָקוּד עַל "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" וְעַל "ע" שֶׁבְּ"עַד"? מְלַמֵּד שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה: *וְכִי עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת לְעוֹלָם וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "עַד עוֹלָם"? אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת לְעוֹלָם, *כָּךְ לֹא עָנַשׁ עַל עֲנָשִׁים שֶׁבְּגִלּוּי *עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. אֶלָּא עָכָן *מַאי טַעְמָא אִיעֲנַישׁ? מִשּׁוּם *דַּהֲווּ יָדְעֵי בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו.

נפש יהודה וכי ענש על הנסתרות. את אחרים לעולם: **כך לא ענש**. את אחרים על עונשין שבגלוי: **עד שעברו את הירדן**. ונעשו ערבים זה בזה: **מאי טעמא איענש**. כיון דאף משעברו את הירדן לא ענש אחרים על הנסתרות מ"ט איענש ישראל בשבילו הלא בסתר היה: **דהוו ידעי ביה אשתו ובניו**. והוי דבר שבגלוי:

"חָטָא יִשְׂרָאֵל" (יהושע ז, יא), אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא, אָמַר רַב: אַף עַל פִּי *שֶׁחָטָא יִשְׂרָאֵל הוּא. וְהַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: אַסָּא דְקָאֵי בֵּינֵי חִילְפֵּי - אַסָּא שְׁמֵיהּ וְאַסָּא קָרוּ לֵיהּ. "וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם" (שם), אָמַר רַבִּי אֶלְעָאי מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַסְפְּרְתָּא: מְלַמֵּד שֶׁעָבַר עָכָן עַל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר חֲמִשָּׁה "גַם". וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָאי מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַסְפְּרְתָּא: עָכָן *מוֹשַׁךְ עֲרֵלָתוֹ הָיָה. כְּתִיב הָכָא "וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי" וּכְתִיב הָתָם "אֶת בְּרִיתִי הֵפַר" (בראשית יז, יד). *פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְתֵימָא בְּמִצְוֹת דְּגוּפֵיהּ *לָא פָּקַר, קָא מַשְׁמַע לָן.

"וְכִי עֶשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל" (יהושע ז, טו). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא: מְלַמֵּד, שֶׁבָּעַל עָכָן נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה. כְּתִיב הָכָא "וְכִי־עָשָׂה נְבָלָה" וּכְתִיב הָתָם "כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל" (דברים כב, כא). פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְתֵימָא *כֻּלֵּי הַאי לָא פָּקַר נַפְשֵׁיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. רָבָא אָמַר: דִּינֵיהּ כְּנַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, בִּסְקִילָה. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ גָּלוּתָא לְרַב הוּנָא: כְּתִיב: "וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ וְאֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם עֵמֶק עָכוֹר" (יהושע ז, כד). אִם הוּא חָטָא, בָּנָיו וּבְנוֹתָיו מָה חָטְאוּ? וּלְטַעְמָךְ, אִם הוּא חָטָא, יִשְׂרָאֵל מָה חָטְאוּ? *אֶלָּא לִרְדוֹתָן, הָכָא נַמֵּי לִרְדוֹתָן. "וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים" (שם שם, כה), תַּרְתֵּי? אֶלָּא *הָרָאוּי לְסִקִילָה לִסְקִילָה, *הָרָאוּי לִשְׂרֵיפָה לִשְׂרֵיפָה.

נפש יהודה שחטא ישראל הוא. מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתו עליהם: **מושך ערלתו**. מושך את עור אמתו תמיד עד שנשתרבבה וכסתה את ראש הגיד שלא נראה מהול: **פשיטא**. הא רבי אלעזר גופיה אמר שעבר על כל התורה: **לא פקר**. לא הפקיר עצמו כ"כ: **כולי האי**. רע לשמים ורע לבריות לבייש את משפחתו ולאסרה על בעלה: **אלא לרדותן**. שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בחרם: **הראוי לסקילה**. הוא ושורו ובהמותיו קנס היה לרדות את אחרים: **הראוי לשריפה**. כסף וזהב ובגדים:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמוֹעֵד קָטָן, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (יז, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כְּשֵׁם שֶׁהַחֵרֶם כְּשֶׁהוּא נִכְנָס, נִכְנָס בְּרַמַ"ח אֵיבָרִים, כָּךְ כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא, יוֹצֵא מֵרַמַ"ח אֵיבָרִים. כְּשֶׁהוּא נִכְנָס, דִּכְתִיב: "וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם" (יהושע ו, יז), "חֵרֶם" בְּגִימַטְרִיָּא רַמַ"ח. כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא, דִּכְתִיב "בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר" (חבקוק ג, ב), "רַחֵם" בְּגִימַטְרִיָּא הָכֵי הֲוֵי.

תֵּדַע לְךָ כֹּחַ שֶׁל חֵרֶם, שֶׁאֲפִילּוּ הַשְׁכִּינָה הֶעֱלִימָה מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ בִּדְבַר מְכִירַת יוֹסֵף, לְמַעַן הַחֵרֶם שֶׁהֶחֱרִימוּ תִּשְׁעָה בְנֵי יַעֲקֹב וְשִׁתְּפוּ לַשְׁכִינָה עִמָּהֶם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק לח מִפְּרָקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַחֵרֶם שֶׁהוּא גָּדוֹל, בּוֹא וּרְאֵה מֵיהוֹשֵׁעַ שֶׁהֶחֱרִים אֶת יְרִיחוֹ הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ וְשָׂרַף בָּאֵשׁ עָכָן בֶּן זֶרַח וכו' וְכֵן שָׁאוּל הֶחֱרִים שֶׁיִּתְעַנּוּ כָּל הָעָם וכו' כִּדְאִיתָא הָתָם.

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁלֹּא יַחֲנִיף

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי חֲנֻפָּה; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי חֲנֻפָּה

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [מד]

כָּל יְרֵא הַשֵּׁם כְּשֶׁיִּרְאֶה בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כָּרָאוּי, מִצְוָה לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַיְּשֵׁהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ" (ויקרא יט, יז). וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ לֹא יַעֲזֹב מִלְּהוֹכִיחוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְהֵמָה יוֹצְאָה (נד, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו" (ישעיה ג, יד)? אִם שָׂרִים חָטְאוּ *זְקֵנִים מֶה חָטְאוּ? אֶלָּא אֵימָא זְקֵנִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מִיחוּ בַּשָּׂרִים. וּמֵימְרָאוֹת אֲחֵרוֹת כְּאֵלּוּ כְּתוּבוֹת בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מֵהַכְּלָל הָרִאשׁוֹן (סימן ח), שֶׁבְּחִבּוּר זֶה.

נפש יהודה זקנים. סנהדרין:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא הוֹכִיחוּ זֶה אֶת זֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיָּלִים וגו' (איכה א, ו), מַה אַיָּל רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד זְנָבוֹ שֶׁל זֶה, אַף יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר כָּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בְּקַרְקַע וְלֹא הוֹכִיחוּ זֶה לָזֶה. הָא לְמַדְנוּ, שֶׁנֶּעֱנְשׁוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל דָּבָר זֶה, שֶׁכֻּלָּם עֲרֵבִים זֶה לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנִי אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ" וגו' (משלי ו, א).

וְאַל יַעֲזֹב תַּלְמִיד חָכָם מִלְּהוֹכִיחַ לָרַבִּים מִפְּנֵי שֶׁיִּירָא מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׁנָאוּהוּ בַּעֲבוּר הַתּוֹכֵחוֹת, אֶלָּא עַל כָּל פָּנִים יוֹכִיחֵם, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק שְׁנֵי דַיָּנֵי גְּזֵרוֹת (קה, ב): אָמַר אַבַּיֵּי: הַאי צוֹרְבָא מֵרַבָּנַן דְּרַחֲמִין לֵיהּ בְּנֵי מָתָא, לַאו מְשׁוּם מַעֲלְיוּתָא הוּא, אֶלָּא מְשׁוּם דְּלָא מוֹכַח לְהוּ בְּמִילֵי דִּשְׁמַיָּא.

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְהֵמָה יוֹצְאָה (נה, א): אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי סִימוֹן: לוֹכְחִינְהוּ מַר לְהַנֵּי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא. אָמַר לֵיהּ: לָא מְקַבְּלֵי מִינַּאי. אָמַר לֵיהּ: אַף עַל פִּי כֵן לוֹכְחִינְהוּ מַר, דַּאֲמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: מֵעוֹלָם לֹא יָצְתָה מִדָּה טוֹבָה מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְחָזַר בָּהּ לְרָעָה, *חוּץ מִדָּבָר זֶה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם *וְהִתְוִיתָ תָּו עַל־מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים" (יחזקאל ט, ד).

נפש יהודה חוץ מדבר זה. שנאמר במקרא זה שהוציא דבור לטובה ומפני עונש תוכחה חזר בו: **והתוית תו על מצחות האנשים**. הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשים בתוכה אלו צדיקים:

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל: לֵךְ וּרְשֹׁם עַל מִצְחָן שֶׁל צַדִּיקִים תָּו שֶׁל דְּיוֹ, *שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ בָהֶם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. וְעַל מִצְחָן שֶׁל רְשָׁעִים תָּו שֶׁל דָּם, שֶׁיִּשְׁלְטוּ בָהֶם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ? אָמַר לָהּ: הַלָּלוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים וְהַלָּלוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין: הָיָה לָהֶם לְמְחוֹת וְלֹא מִיחוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי, שֶׁאִם מִיחוּ לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים מֵהֶם.

אָמְרָה לְפָנָיו מִדַּת הַדִּין: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם לְפָנֶיךָ גָּלוּי, לִפְנֵיהֶם מִי גָּלוּי? *הֲיִנּוּ דִּכְתִיב: "זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו הַתָּו אַל־ תִּגָּשׁוּ *וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלוּ וַיָּחֵלוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת" (שם שם, ו). תָּנֵי רַב יוֹסֵף: אַל תִּקְרֵי "מִמִּקְדָּשִׁי" אֶלָּא "מִמְּקַדְּשַׁי". אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּימּוּ אֶת הַתּוֹרָה *כֻּלָּהּ מֵאָלֶף וְעַד תָּו.

נפש יהודה שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. שאני רוצה לשלוח בעיר: **היינו דכתיב.** מעיקרא ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו ולבסוף וממקדשי תחלו: **ממקודשי.** שהודה הקב"ה לקטרוג מדת הדין וחזר בו מן הטובה: **יכול וכו'.** ולא יסטרנו, להכות על לחייו:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין, פֶּרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (טז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" (ויקרא יט, יז). יָכוֹל לֹא יַכֶּנּוּ וְלֹא יְסָרְטֶנּוּ וְלֹא יְקַלְלֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בִּלְבָבֶךָ", בְּשִׁנְאָה שֶׁבַּלֵּב הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מִנַּיִן לָרוֹאֶה בַּחֲבֵרוֹ דָּבָר מְגֻנֶּה שֶׁחַיָּב לְהוֹכִיחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הוֹכֵחַ" (שם); הוֹכִיחוֹ וְלֹא קִבֵּל, מַהוּ שֶׁיַּחֲזֹר וְיוֹכִיחֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תּוֹכִיחַ" (שם), מִכָּל מָקוֹם, *יָכוֹל אֲפִילּוּ פָּנָיו מְשֻׁתָּנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא" (ש).

נפש יהודה יכול אפילו פניו משתנים. שיוכיחנו בדברים להלבין פניו:

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: תָּמֵהַּ אֲנִי, אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה שֶׁיּוֹכֵל לְהוֹכִיחַ. אִלּוּ אָמַר: טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ, אוֹמֵר לוֹ: טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: תָּמֵהַּ אֲנִי, אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה *שֶׁיּוֹדֵעַ לְהוֹכִיחַ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: תָּמֵהַּ אֲנִי, אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה, שֶׁמְּקַבֵּל תּוֹכָחָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: מֵעִיד אֲנִי עֲלֵי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהַרְבֵּה פְּעָמִים לָקָה עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף עַל יָדִי, שֶׁהָיִיתִי *קוֹבֵל עָלָיו לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוֹסִיף בִּי אַהֲבָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ" (משלי ט, ח).

נפש יהודה שיודע להוכיח. שלא ישא עליו חטא על עלבון פנים: **קובל עליו.** כשראיתי בו דבר גנאי:

לְמַדְנוּ, שֶׁהַמּוֹכִיחַ לַחֲבֵרוֹ זוֹכֶה וּמְזַכֶּה שֶׁיִּתְחָרֵט חֲבֵרוֹ עַל מַה שֶּׁעָבַר וְיֹאשֵׁר דַּרְכּוֹ מִכָּאן וָאֵילָךְ, אֲבָל הֶחָנֵף אֲשֶׁר רוֹאֶה שֶׁהוֹלֵךְ חֲבֵרוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה וְלֹא דַּי לוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹכִיחוֹ, אֶלָּא שֶׁמַּחֲלִיק לוֹ בִּלְשׁוֹנוֹ לֵאמֹר: כַּשּׁוּרָה אַתָּה נוֹהֵג וְלֹא פָּעַלְתָּ אָוֶן, מְסַבֵּב מִכְשׁוֹלוֹת רַבִּים, עוֹבֵר עַל "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ" וְנַעֲשָׂה מִדּוֹבְרֵי כָזָב וְגָרַם לָזֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְנַחֵם מֵרָעָתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁיִּשְׁנֶה וְיִשְׁלַשׁ בְּאִוַּלְתּוֹ בְּרֹאוֹת שְׁתֵּי הֲנָאוֹת: הָאַחַת, שֶׁמַּשְׁבִּיעַ תַּאֲוָתוֹ, וְהַשְּׁנִיָּה, כִּי מְהַלְּלִים אוֹתוֹ. וְגוֹרֵם לַאֲחֵרִים, הָרוֹאִים שֶׁמְּהַלְּלִים אוֹתוֹ, שֶׁיְּשׁוּבוּ לְדַרְכּוֹ זֶה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר:

"עִזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע" (משלי כח, ד). רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלּוּלֵי שֶׁעָזְבוּ אֶת הַתּוֹרָה לֹא יְהַלְלוּ הָעוֹבֵר עַל דְּבָרֶיהָ.

וְרָאוּי לִירָא אֶת דְּבַר ה' לִמְסֹר עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה וְאַל יִכְבַּד עַל רֹאשׁוֹ עָוֹן פְּלִילִי כָּזֶה. כִּי אֵין לָנוּ גָּדוֹל מֵהַמֶּלֶךְ, וְעִם כָּל מוֹרָאוֹ, יָדַעְנוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל מַה שֶּׁנִּתְחַיְּבוּ יִשְׂרָאֵל עַל שֶׁהֶחֱנִיפוּ *לְאַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (מא, ב): אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֶד וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים וּכְשֶׁהִגִּיעַ לַפָּסוּק "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא" (דברים יז, טו), *זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, אָמְרוּ לוֹ: לֹא תִירָא, אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ, *אַתָּה אָחִינוּ. מִשּׁוּם רַבִּי נָתָן אָמְרוּ: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלִיָּה מִפְּנֵי שֶׁהֶחֱנִיפוּ לְאַגְרִיפַּס. וַאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא: מִיּוֹם שֶׁגָּבְרָה *אֱגְרוֹפָהּ שֶׁל חֲנֻפָּה *נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין *וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים וְאֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: *מַעֲשַׂי גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ.

נפש יהודה אגריפס המלך עמד וקבל. הס"ת בבית המקדש כדאיתא בסוטה שבשנת השמיטה בחג הסוכות היה קורא המלך בבית המקדש משנה התורה והיה המלך יושב על בימה אבל אגריפס עמד וקרא. אגריפס מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס והוא שנחרב הבית בימיו: **זלגו עיניו דמעות**. לפי שמקרא הזה פסלו מן המלכות: **אתה אחינו**. שאמו מישראל: **אגרופה**. כוחה של חנופה אע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד הוא וזילא מילתא: **נתעוותו**. הדיינים, הדנין את הדין: **ונתקלקלו המעשים**. שהגדולים ראו עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: **מעשי גדולים ממעשיך**. שמתוך שלא מיחו ביד עוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כלן עוברין:

לָמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁאֲפִילוּ לְמֶלֶךְ, שֶׁמּוֹרָאוֹ גָּדוֹל, נִתְחַיְּבוּ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁהֶחֱנִיפוּהוּ, לְפִי שֶׁהָיָה לָהֶם לִירָא יוֹתֵר מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ" (דברים א, יז). וְכָל שֶׁכֵּן הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ, שֶׁאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ, שֶׁזֶּה נִמְנֶה עִם כַּת שְׁקָרִים וְכַת חֲנֵפִים וּמְסַבֵּב רָעוֹת רַבּוֹת לְאוֹתוֹ שֶׁמַּחֲנִיף. וְעַל כֵּן הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה יוֹכִיחַ לַחֲבֵרוֹ וְאַל יַחֲנִיפֶהוּ וְיִהְיֶה זוֹכֶה וּמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים.

פֶּרֶק שֵׁנִי [מה]

אֵלּוּ הַחֲנֻפִּים שֶׁמַּחֲנִיפִים לָרְשָׁעִים כְּדֵי שֶׁיִּכָּבְדוּם, אוֹ לֵיהָנוֹת מֵהֶם, אוֹ שֶׁנָּפְשָׁם הָרָעָה אִוְּתָה רָע וּמִתְאַוִּים לְמַטְעַמִּים מָרִים וּמוֹאֲסִים בְּמִתּוּקִים, מַחֲרִיבִים אֶת הָעוֹלָם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאָן, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיג, ב): שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאָן: הַמְדַבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב וכו', כִּדְאִיתָא לְמַטָּה, בְּכָלָל רְבִיעִי (סימן מח), וְעָנְשָׁן גָּדוֹל, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (מא, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ

בּוֹ חֲנֻפָּה מֵבִיא אַף לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחַנְפֵי־לֵב יָשִׂימוּ אָף" (איוב לו, יג). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁתְּפִלָּתוֹ נִמְאֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אֲסָרָם" (פירש רש"י ז"ל: כשיבואו עליהם יסורין לא תועיל להם שועה).

וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנֻפָּה אֲפִילּוּ עֲבָרִין שֶׁבְּמַעֵי אִמָּן מְקַלְלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה יְקֻבָּהוּ עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים" (משלי כד, כד). וְאֵין "יְקֻבָּהוּ" אֶלָּא קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל" (במדבר כג, ח). וְאֵין "לְאֻמִּים" אֶלָּא עֲבָרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ" (בראשית כה, כג).

וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנֻפָּה נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע" (ישעיה ה, כ), מַה כְּתִיב בַּתְּרֵיהּ: "לָכֵן כַּאֲכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה" וגו' (שם שם, כד).

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ לְסוֹף נוֹפֵל בְּיָדָם וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בְּנוֹ, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בְּנוֹ נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא" וגו' "אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה'" (ירמיה כח, ה־ו). וּכְתִיב: "וְיְהִי־הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן וְשָׁם בַּעַל פְּקֻדָּת וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּיה בֶּן־שֶׁלֶמְיָה בֶּן־חֲנַנְיָה וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל־הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נֹפֵל. וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר" וגו' (שם לז, יג־יד). וּכְתִיב: "וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל יִרְמְיָהוּ" וגו' (שם שם, טו).

נפש יהודה ויאמר ירמיה הנביא אל חנניא. שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי המקדש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה: **אמן כן יעשה ה'**. חנופה היא זו שהיה לירמיה לומר בהדיא שקר אתה ניבא: **ויהי הוא בשער בנימין**. לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים ללכת לארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו בירושה ותפסו יראייה ואמר לו אל הכשדים אתה נופל:

וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנֻפָּה לַסּוֹף הֲוֵי גַּלְמוּדָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד" (איוב טו, לד), שֶׁכֵּן בִּכְרֵכֵי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה גַּלְמוּדָה. מַאי "גַּלְמוּדָה"? *גְּמוּלָה דָּא מִבַּעְלָהּ. [וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנֻפָּה לַסּוֹף גּוֹלָה, כְּתִיב הָכָא: "כִּי־עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד" (שם)] וּכְתִיב הַתָּם: "וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה" (ישעיה מט, כא).

נפש יהודה גמולה. בדולה כמו ויגמל:

וְעוֹד אָמְרוּ ז"ל: כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ לְשׁוּם כְּבוֹד לַסּוֹף נִפְטָר מִמֶּנּוּ בְּקִלּוֹן וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מַחְנִיפוֹ אֶלָּא לְפִי שֶׁהוּא נָאֶה לְמִזְגּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: לֹא לְחִנָּם הָלַךְ זַרְזִיר אֵצֶל עוֹרֵב, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִינוֹ. וְאָמְרוּ: כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכֹּן וְכָל אָדָם לַדּוֹמֶה לוֹ.

וְעוֹד הִשְׁווּ הַחֲנֻפָּה לְנֶסּוּת הָרוּחַ, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק זֶה בּוֹרֵר (סנהדרין כד, א): "וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה *שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ *בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם *כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם. וָאֹמַר אֶל־ הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת־הָאֵיפָה. וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת־לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר" (זכריה ה, ט־יא). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: זוֹ חֲנֻפָּה וְנֶסּוּת הָרוּחַ שֶׁיָּרְדוּ לְבָבֶל. וּבָעֲוֹן הַחֲנֻפָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹפֵךְ חֲמָתוֹ עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־ יִשְׂמַח ה' וְאֶת־יְתוֹמָיו וְאֶת־אַלְמְנֹתָיו לֹא יְרַחֵם כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע" וגו' (ישעיה ט, טז).

נפש יהודה שתים נשים. חנופה וגסות הרוח: **בכנפיהם**. לשון גסות הרוח: **ככנפי החסידה**. שמראין עצמם חסידים:

וְאַף עַל גַּב דַּאֲמְרִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (סוטה מא, ב): אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר מְעַרְבָיָא וְאִי תֵּימָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי: מֻתָּר לְהַחְנִיף אֶת הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב *וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ" (ישעיה לב, ה), מִכְּלָל דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שְׁרֵי. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מֵהָכָא: "כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי" (בראשית לג, י).

נפש יהודה ולכילי. לשון כלתה נפשי שמתאוה לשתות יין תמיד:

*וּפְלִיגָא דְּרַבִּי לֵוִי, דַּאֲמַר רַבִּי לֵוִי: מָשָׁל דְּיַעֲקֹב וְעֵשָׂו: לְאָדָם שֶׁזִּמֵּן אֶת חֲבֵרוֹ לִסְעוּדָה וְיָדַע בּוֹ שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, אָמַר: טָעַמְתִּי תַּבְשִׁיל זֶה וְדוֹמֶה לְאוֹתוֹ שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ. אָמַר: יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא לְהַאי, מִסְתַּפִּינָא לְמִיקְטְלֵיהּ. *כָּל זֶה אֵינוֹ מְדַבֵּר שֶׁיִּשְׁבַּח לוֹ הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁנּוֹהֵג, כִּי בָּזֶה כְּבָר אָמְרוּ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה חֲטָאִים, אֲבָל מַה שֶּׁאָמְרוּ מֻתָּר לְהַחְנִיף, הוּא, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לְכַבֵּד אֶת הָרְשָׁעִים לְפִי שֶׁהֵם שׂוֹנְאֵי הַשֵּׁם, כִּדְכְתִיב: "נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס" (תהלים טו, ד), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁרָאוּי לְגוּר בְּאֹהֶל הַשֵּׁם וְלִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשׁוֹ, מִי שֶׁבּוֹזֶה לְאוֹתוֹ שֶׁהוּא נִמְאָס בְּעֵינֵי הַשֵּׁם, שֶׁזֶּהוּ הָרָשָׁע, וּמְכַבֵּד אֶת יִרְאֵי הַשֵּׁם אֲבָל לֹא לָרְשָׁעִים.

נפש יהודה ופליגא. הא דר"ל דאמר להחניפו לעשו נתכוין יעקב לומר לא ראיתי פניך כראות פני אלהים פליגא אדר' לוי דאמר להחניפו נתכוין אלא איים עליו ולהודיעו שהיה רגיל לראות המלאכים: **כל זה**. שאמרנו שמותר להחניף לרשעים אינו מדבר וכו':

וְעַל זֶה אָמַר הֶחָכָם, כִּי הָרְשָׁעִים שֶׁיָּדָם תַּקִּיפָה וְהַשָּׂעָה מְשַׂחֶקֶת לָהֶם מֻתָּר לְכַבְּדָם מִיְּרָאָתָם לְאַנְשֵׁי זְרוֹעַ, אֲבָל לֹא מֵאַהֲבָתוֹ אוֹתָם. וְגַם אִם יִתְיָרֵא שֶׁיַּזִּיקוּהוּ מֻתָּר לְהַחְנִיפָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יַהֲרְגוּהוּ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְחַי בָּהֶם" (ויקרא יח, ה) וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב לְעֵשָׂו.

וְכִדְגַרְסִינַן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פֶּרֶק לֹא: וְלָקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל מַעֲשַׂר קִנְיָנוֹ וְשִׁלַּח וְנָתַן לְעֵשָׂו בְּיַד עֲבָדָיו. אָמַר לָהֶם: אִמְרוּ: "כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב" (בראשית לב, ד). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא: עָשִׂיתָ *הַקֹּדֶשׁ חוֹל. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. אֲנִי מַחֲנִיף לָרָשָׁע בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַהֲרְגֵנִי.

נפש יהודה הקדש חול. שקראו לו אדון ולעצמו עבד:

מִכָּאן אָמְרוּ: מַחֲנִיפִין לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְסִימָנְךָ: "מֵאַהֲבָ"ה". רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: מַחֲנִיפִין אֶת הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, רוֹצֶה לוֹמַר, הַסִּימָן "מֵאַהֲבָ"ה" כְּדֵי שֶׁיִּהְא חַי לְקַיֵּם מִצְוָתוֹ שֶׁל בּוֹרְאוֹ. אֲבָל כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וּמוֹחֶה וְנוֹקֵם נִקְמַת ה' מֵהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹרֵת עִמּוֹ בְּרִית וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְפִנְחָס.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּדִבְרֵי אוֹנָאוֹת
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [מו]

יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁכָּל דַּעְתָּם שְׁטוּפִים בְּתַחְבּוּלוֹת, וּלְרַמּוֹת לְחַבְרֵיהֶם, בְּהַרְאוֹת לָהֶם שֶׁמְּכַבְּדִים אוֹתָם וְאֵין כַּוָּנָתָם אֶלָּא לְגָנֹב דַּעְתָּם, בְּחָשְׁבָם שֶׁהַדְּבָרִים נִסְתָּרִים וְלֹא יִוָּדְעוּ לִבְנֵי אָדָם. וְאֵינָם רוֹאִים כִּי כָל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ הַשֵּׁם וּמַעֲנִישׁ יוֹתֵר עַל גְּנֵיבַת דַּעַת מֵעַל גְּנֵיבַת מָמוֹן, שֶׁזֶּה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ. וּלְפִי שֶׁחוֹשֵׁב שְׁגוֹנֵב דַּעַת שֶׁל מַעְלָה שֶׁרוֹאֶה הַכֹּל, אָמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא כְּאִלּוּ גּוֹנֵב דַּעַת עֶלְיוֹן. כִּדְגַרְסִינָן בַּתּוֹסֶפְתָּא: שִׁבְעָה גַּנָּבִים הֵם: וְאֵלּוּ הֵם: גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, *וְהַמְסָרְהֵב בַּחֲבֵרוֹ לְהַאֲרִיחוֹ וְאֵין בְּלִבּוֹ לִקְרוֹתוֹ, *וְהַמַּרְבֶּה לוֹ בְתִקְרֹבֶת וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל, *וְהַפּוֹתֵחַ לוֹ חֲבִיּוֹת שֶׁמְּכוּרוֹת לְחֶנְוָנִי, וְהַמְעַוֵּת בְּעֵדוּת, וְהַמְשַׁקֵּר בְּמִשְׁקָלוֹת, וְהַמְעָרֵב חֹמֶץ בְּשֶׁמֶן.

נפש יהודה והמסרהב. המפציר בחבירו ומבקש ממנו שיאכל אצלו ולבו בל עמו:

והמרבה לו בתקרובת. שמכבד לו במתנות: **והפותח לו חביות שמכורות לחנוני**. כל החביות שלהם מגופות היו וכשבא אדם חשוב אצלו פותח לו חבית להשקותו יין חזק ואם מכר החבית לחנוני שלימה ועדיין היא אצלו לא יפתחנה לאורח הבא לו מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם כסבור זה הפסד גדול נפסד על ידו שהרי תשאר החבית חסירה ותתקלקל יינה וזה ימסרנה מיד לחנוני שכבר מכרו לו:

וְכָל הַגּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת כְּאִלּוּ גּוֹנֵב דַּעַת עֶלְיוֹנָה. וְגַם הַמַּרְאֶה לִבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה דְּבָרִים לְכַבְּדָם וְאֵינוֹ כֵן, נִקְרָא גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּתְּרָא דְּמוֹעֵד קָטָן (כו, ב): *הַיּוֹצֵא בְּבֶגֶד קָרוּעַ לִפְנֵי הַמֵּת הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַמֵּתִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ וכו".

נפש יהודה היוצא בבגד קרוע. קודם לכן גוזל הכל שמראה להן שקרע על המת:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (חולין צד, א): אָמַר שְׁמוּאֵל: אָסוּר לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת וַאֲפִילּוּ דַּיְּעוֹתוֹ שֶׁל גּוֹי. וְהָא דִּשְׁמוּאֵל לָאו בְּפֵירוּשׁ אִתְּמַר אֶלָּא מִכְּלָלָא אִתְּמַר. דִּשְׁמוּאֵל הֲוָה עָבַר בְּמִבְרָא (פירוש: ספינה רחבה שעוברין בה את הנהר), אָמַר לֵיהּ לְשַׁמָּעֵיהּ: *פַּיְסֵיהּ לְמִבּוֹרֵיהּ. אָזַל פַּיְסֵיהּ וְאִיקְפַּד שְׁמוּאֵל. מַאי טַעְמָא אִיקְפַּד? אָמַר אַבַּיֵּי: תַּרְנְגֹלֶת טָרֵפָה הֲוָאי וְיָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ *בְּמַר דִּשְׁחוּטָה (פירוש: טרפה בחזקת שחוטה) וְאִקְפַּד. רָבָא אָמַר: *אַנְפַּקֵּהּ (פירוש: יין בלתי מזוג) אָמַר לֵיהּ לְאַשְׁקוּיֵי וְאַשְׁקֵיהּ מְזִינָא:

נפש יהודה פייסיה למבוריה. תן שכרו לבעל המברא: **במר דשחוטה**. בחילוף שחוטה: **אנפקיה**. יין, בלי מזיגת מים אמר שמואל לשמעיה לאשקויי לעובד כוכבים ומזלות ואשקיה חמרא מזיגא והעובד כוכבים ומזלות סבור שהיין חי לכך איקפד:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ: תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לְעוֹלָם *אַל יְסָרְהֵב אָדָם בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיִּסְעֹד אֶצְלוֹ וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁאֵינוֹ סוֹעֵד וְאַל יַרְבֶּה לוֹ בְּתִקְרֹבֶת וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל מִמֶּנּוּ וְאַל יִפְתַּח לוֹ חָבִיּוֹת הַמְכוּרוֹת לְחֶנְוָנִי *אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ. *וְאַל יֹאמַר לוֹ: סוֹךְ שֶׁמֶן מִפַּךְ רֵיקָן, מִפְּנֵי שֶׁמַּטְעֶהוּ. *וְאִם בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

נפש יהודה אל יסרהב. לא יפצור בו הואיל ויודע שלא יעשה משום דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחנם כסבור שמן הלב מסרהב לו כן: **אלא אם כן הודיע לו**. שמכר לחנוני ואינו נפסד: **ואל יאמר לו סוך שמן**. מפני שיודע בו שאינו סך וגונב דעתו כסבור שיש שמן: **ואם בשביל כבודו**. של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו מותר:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ: תָּנוּ רַבָּנָן: לֹא יֵלֵךְ אָדָם לְבֵית הָאָבֵל וּבְיָדוֹ לָגִין *הַמִּתְקַשְׁקֵשׁ וְלֹא יְמַלְאֶנּוּ מַיִם, מִפְּנֵי שֶׁמַּטְעֶהוּ. *וְאִם יֵשׁ שָׁם חָבֵר עִיר הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְלֹא יִמְכֹּר אָדָם לַחֲבֵרוֹ *סַנְדָּל שֶׁל מֵתָה בְּכָלָל שְׁחוּטָה, מִפְּנֵי שְׁנֵי דְבָרִים: אֶחָד שֶׁמַּטְעֶהוּ, שֵׁנִי, *מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וְלֹא יִשְׁגֹּר אָדָם לַחֲבֵרוֹ חָבִית שֶׁל יַיִן *וְשָׁמָן צָף עַל פִּיהָ. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁשִּׁגֵּר לַחֲבֵרוֹ חָבִית שֶׁל יַיִן וְשָׁמָן צָף עַל פִּיהָ וְהָלַךְ וְזָמַן אוֹרְחִים הַרְבֵּה וְנִכְנַס לְהַאֲכִילָם וּמְצָאָהּ שֶׁל יַיִן *וְחָנַק אֶת עַצְמוֹ.

נפש יהודה המתקשקש. אסור לפי שזה סבור שהוא מלא שמטעהו וגונב דעתו: **ואם יש שם חבר עיר**. חבורת עיר שיש שם רבים וזה מתכוין להחשיב האבל בעיניהם שיאמרו כמה חשוב זה שזה מכבדו כ"כ מותר דגדול כבוד הבריות: **סנדל**. של עור בהמה שמתה מאליה, אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה: **מפני הסכנה**. שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור: **ושמן צף על פיה**. כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובוטח שיש לו שמן הרבה לצרכם: **וחנק את עצמו**. שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם:

וְאֵין הָאוֹרְחִים רַשָּׁאִים לִטֹּל מִשֶּׁל לִפְנֵיהֶם וְלִתֵּן לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אֶלָּא אִם כֵּן נָטְלוּ רְשׁוּת מִבַּעַל הַבַּיִת. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁזִּמֵּן אוֹרְחִים בִּשְׁנֵי בַצָּרֶת וְלֹא הָיָה לוֹ מַה לָּתֵת לִפְנֵיהֶם, אֶלָּא כְּשִׁעוּר שֶׁלֹּשׁ בֵּיצִים. בָּא בְנוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, נָטַל אֶחָד מֵהֶם חֶלְקוֹ וְנָתַן לוֹ וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי. בָּא אָבִיו שֶׁל תִּינוֹק וּמְצָאוֹ שֶׁהָיָה תּוֹפֵס אַחַת בְּפִיו וּשְׁתַּיִם בִּשְׁתֵּי יָדָיו, חָבָטוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע וּמֵת. כֵּיוָן שֶׁרָאַתּוּ אִמּוֹ, עָלְתָה לַגַּג וְנָפְלָה וָמֵתָה. וְאַף הוּא עָלָה לַגַּג וְנָפַל וָמֵת. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: עַל דָּבָר זֶה נֶהֶרְגוּ שְׁלֹשׁ נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.

וְדַרְכָּן שֶׁל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיָה, שֶׁלֹּא הָיוּ מַנִּיחִים לְשׁוּם אָדָם לְהַטְעוֹת עִמָּהֶם בְּשׁוּם דָּבָר אֲפִילּוּ מֵעַצְמָם, וְגַם אַף עַל פִּי שֶׁיִּשְׁאַר בְּלִבּוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד בְּחִנָּם, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק בַּתְּרָא דְּמַכּוֹת (כד, א): "וְדִבֶּר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ" (תהלים טו, ב), כְּגוֹן רַב סַפְרָא. וְכָתוּב בְּפֵירוּשׁ רש"י, שֶׁאָמְרוּ עָלָיו עַל רַב סַפְרָא, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיָה לוֹ חֵפֶץ לִמְכֹּר וְהוֹלִיכוֹ אֵצֶל אָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה חֵפֶץ לִקְנוֹתוֹ. הָיָה מְבַקֵּשׁ רַב סַפְרָא עֶשְׂרָה וְהָיָה נוֹתֵן הַקּוֹנֶה שְׁמוֹנָה. בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם לֹא הִסְכִּים הַקּוֹנֶה בְּדַעְתּוֹ לִתֵּן עֶשְׂרָה וְלֹא רַב סַפְרָא לִטֹּל שְׁמוֹנָה. לְאַחַר זְמָן, גָּמַר רַב סַפְרָא בְּדַעְתּוֹ לִטֹּל שְׁמוֹנָה, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְמָעוֹת, וְגַם הַקּוֹנֶה גָּמַר דַּעְתּוֹ לִתֵּן עֶשְׂרָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לַחֵפֶץ. הָלַךְ הַקּוֹנֶה לְרַב סַפְרָא: וּמְצָאוֹ שֶׁהָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, הִמְתִּין עַד שֶׁסִּיֵּם "אָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא כְּלוּם אַתָּה צָרִיךְ? אָמַר לֵיהּ: תֵּן לִי אֲדוֹנִי הַחֵפֶץ וְהִנֵּה לְךָ עֶשְׂרָה כִּדְבָרֶיךָ. אָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא: לֹא אֶטֹּל אֶלָּא שְׁמוֹנָה, שֶׁכְּבָר גָּמַרְתִּי בְּדַעְתִּי לִטֹּל שְׁמוֹנָה וְלֹא יוֹתֵר.

נפש יהודה אמר ליה. החסיד לרב ספרא למה וכו':

שׁוּב מַעֲשֶׂה בְּרַב סַפְרָא, שֶׁיָּצָא יוֹם אֶחָד חוּץ לָעִיר לְטַיֵּל עִם תַּלְמִידָיו, פָּגַע בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה בָּא מִן הַדֶּרֶךְ. אָמַר לֵיהּ לְרַב סַפְרָא: וְלָמָּה טָרַח מַר כָּל־כָּךְ? כְּסָבוּר שֶׁיָּצָא לְקָרְאתוֹ לְהַקְבִּיל פָּנָיו. אָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא: לֹא הָיִתָה כַּוָּנָתִי לְהַקְבִּיל פָּנֶיךָ וְלֹא יָצָאתִי אֶלָּא לְטַיֵּל. נִתְבַּיֵּשׁ אוֹתוֹ חָסִיד. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו לְרַב סַפְרָא: לָמָּה אָמַרְתָּ לוֹ כָּל־כָּךְ? אָמַר לָהֶם: וְלָמָּה הָיִיתִי מְשַׁקֵּר? אָמְרוּ לוֹ: הָיָה לְךָ לִשְׁתֹּק. אָמַר לָהֶם: אִלּוּ שָׁתַקְתִּי לֹא הָיִיתִי מְקַיֵּם "וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ" (תהלים טו, ב).

פֶּרֶק שֵׁנִי [מז]

יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר הֵם נִכְלָלִים בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים, לְפִי שֶׁהֵם דְּבָרִים הַמְּסוּרִים לַלֵּב. שֶׁיָּכוֹל הַמְדַבֵּר לְהַטְעוֹת לִבְנֵי אָדָם וְלוֹמַר, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהַקְלוֹת לַחֲבֵרוֹ, וְדַעְתּוֹ לְהַקְלוֹתוֹ וּלְשַׁבֵּר לִבּוֹ. וְכָל דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וְאֵינוֹ נִגְלֶה לְבֶן אָדָם, לְהַזְהִירוֹ וּלְהַעֲנִישׁוֹ עָלָיו, נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" (ויקרא כה, יז), כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב (נח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" (שם), בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה

אוֹמֵר בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאוֹנָאַת מָמוֹן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "אַל־תּוֹנוּ" (שם שם, יד), הֲרֵי אוֹנָאַת מָמוֹן אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם, "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ"? בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

הָא כֵּיצַד? הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים; הָיָה בֶּן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכֹר מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֶיךָ; אִם הָיָה גֵּר וּבָא לִלְמֹד תּוֹרָה, לֹא יֹאמַר לוֹ: פֶּה שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, יִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה? הָיוּ חֲלָאִין בָּאִין עָלָיו, אוֹ יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה מְקַבֵּר אֶת בָּנָיו, לֹא יֹאמַר לוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲבֵרָיו לְאִיּוֹב: "הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ. זְכָר־נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ" (איוב ד, ו־ז).

נפש יהודה הלא יראתך כסלתך. שיראתך שהיית ירא שמים הוא מחמת כסילות ולא מדעת שלימה ותקותך ותום דרכיך הכל כסילות: **זכר נא מי הוא נקי אבד**. אם היית נקי לא היית אובד: **נכחדו**. כמו ותכחד מן הארץ:

אִם הָיוּ חֲמָרִים מְבַקְּשִׁין תְּבוּאָה, לֹא יֹאמַר לָהֶם: לְכוּ אֵצֶל פְּלוֹנִי שֶׁמּוֹכֵר תְּבוּאָה, וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁלֹּא מָכַר תְּבוּאָה מֵעוֹלָם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף לֹא יִתְלֶה עֵינָיו עַל הַמֶּקַח בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לוֹ דְּמִים, *שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַלֵּב וְנֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" (ויקרא כה, יז).

נפש יהודה שהרי הדבר מסור ללב ולפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך. ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה הייתי סבור שיש לו תבואה למכור. והייתי חפץ לקנות מקח זה וכל הדבר המסור ללבו של אדם נאמר בו ויראת מאלהיך הוי ירא מן היודע מחשבות אם לטובה אם לרעה:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: גָּדוֹל אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר בּוֹ "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: זֶה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: זֶה נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן וְזֶה לֹא נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן.

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד שֶׁיָּצָא מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָווּ אָזְלֵי כְּלֵי עֶלְמָא בַּתְרֵיהּ. כֵּיוָן דַּחֲזִינְהוּ לִשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, שְׁבָקוּ לְדִידֵיהּ וַאֲזְלוּ בַּתְרֵייהוּ. לַסּוֹף *אָתוּ שְׁמַעְיָה וַאֲבְטַלְיוֹן לְאִיפְּטוּרֵי מְנַיָּיהּ, אָמְרוּ לֵיהּ: יֵיתֵי בַּר אַהֲרֹן לִשְׁלָם. אָמַר לְהוּ: *יֵיתוּן בְּנֵי עֲמָמִין לִשְׁלָם, אָמְרוּ לֵיהּ: יֵיתוּן בְּנֵי עֲמָמִין לִשְׁלָם, דַּעֲבַדִין *עוֹבְדָא דְּאַהֲרֹן, וְלָא יֵיתֵי בַּר אַהֲרֹן לִשְׁלָם, דְּלָא עָבִיד עוֹבְדָא דְּאַהֲרֹן.

נפש יהודה אתו שמעיה ואבטליון לאפטורי מיניה. ליטול רשות ממנו ולפרוש לצד ביתם: **ייתון בני עממין לשלם**. לשון גנאי הוא לפי שבאו מבני בניו של סנחריב: **עובדא דאהרן**. דורש שלום: **דלא עביד עובדא דאהרן**. שהונאתנו אונאת דברים ואמר מר לא

תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך:

לְמַדְנוּ גַּם כֵּן מִכָּאן כַּמָּה גָּדוֹל אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר לָהֶם דֶּרֶךְ גְּנַאי, שֶׁהָיוּ בְנֵי גֵרִים, וּכְפִי הָאֱמֶת, עַל זֶה הָיָה גָדוֹל כְּבוֹדָם, שֶׁבָּאוּ לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְנֶמְרוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין, פֶּרֶק הַנִּזְקִין (נז, ב), וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צו, ב): תָּנָא: נַעֲמָן, *גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה; נְבוּזַרְאֲדָן, גֵּר צֶדֶק הָיָה; מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל הָמָן, לִמְּדוּ תוֹרָה בָּרַבִּים בִּבְנֵי בְרַק; מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא, לִמְּדוּ תוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם; מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב, לִמְּדוּ תוֹרָה בָּרַבִּים וּמָאן נִינְהוּ, שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן.

נפש יהודה גר תושב היה. שלא קבל עליו שאר מצות אלא עבודת כוכבים ומזלות שנאמר כי לא יעשה עוד עבדך וגו':

הַכְּלָל הָרְבִיעִי שֶׁלֹּא יְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע

וְנֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁהוּא בּוֹ; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי כְּשֶׁאֵין בּוֹ; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בִּנְבְלוּת הַפֶּה.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁהוּא בּוֹ,
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [מח]

דָּבָר בָּרוּר וְיָדוּעַ, שֶׁהַיּוֹדֵעַ עֵדוּת עַל חֲבֵרוֹ, שֶׁגָּזַל אוֹ עָשַׁק, אוֹ נִתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ בְּשׁוּם דָּבָר וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁהוּא חַיָּב לֵילֵךְ לְדַבֵּר לִפְנֵי בֵּית דִּין וּלְהָעִיד, כְּדֵי *שֶׁיְּחַיְּבוּהוּ בַּדָּבָר אִם יָעִיד, אוֹ יְחַיְּבוּהוּ שְׁבוּעָה בַּתּוֹרָה עַל פִּיו. אֲבָל אִם רָאָה בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁנִּכְשַׁל בַּעֲבֵרָה וְהוּא יָרֵא חֵטְא, לֹא יָעִיד לוֹ חִנָּם, רוֹצֶה לוֹמַר, בְּלֹא תוֹכֵחָה, כִּי מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ מֻרְגָּל בַּדָּבָר שֶׁנִּכְשַׁל עַתָּה בַעֲוֹנוֹ, טוֹב לְהוֹכִיחוֹ, שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְשֶׁיִּפְרֹשׁ מִן הָאִסּוּר וְשֶׁיִּנָּזֵר עַצְמוֹ מִכָּאן וָאֵילָךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְאֻנָּה לְיָדוֹ חֵטְא.

נפש יהודה יחייבוהו. שבועה על פיו בעד אחד:

וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ עֵד שֵׁנִי לְקַיֵּם הַדָּבָר, טוֹב הוּא לְהוֹכִיחוֹ קֹדֶם, וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "אַל תְּהִי עֵד־חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ בִשְׂפָתֶיךָ. אַל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־לִי כֵּן אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אָשִׁיב לָאִישׁ כְּפָעֳלוֹ" (משלי כד, כח־כט), לֹא הֲצִרְךָ לְהַזְהִיר "אַל תְּהִי עֵד שֶׁקֶר", אֶלָּא "אַל תְּהִי עֵד־חִנָּם", פֵּרוּשׁ: אַל תְּגַלֶּה חֶטְאוֹ חִנָּם, בְּלִי תּוֹכֵחָה.

וְעִם כָּל זֶה אִם הַחוֹטֵא הוּא מִן הָאֱוִילִים, שׂוֹנְאִים בְּאִוֶּלְתָּם וְשׂוֹנְאִים לְמוֹכִיחָם, כְּדִכְתִיב: "אַל־תּוֹכַח לֵץ פֶּן־ יִשְׂנָאֶךָּ" (שם ט, ח), טוֹב לְהַגִּידוֹ לַשּׁוֹפְטִים, שֶׁיְּיַסְּרוּהוּ עַל עֲוֹנוֹ כְּדֵי

לְהַפְרִישׁוֹ מִן הָאִסּוּר. וְכָל כַּוָּנָתוֹ תִּהְיֶה תָּמִיד לְשֵׁם שָׁמַיִם וּבְקִנְאַת הַשֵּׁם, לֹא בְשִׂנְאָתוֹ לוֹ עַל דָּבָר אַחֵר.

וְאַף עַל פִּי כֵן אִם הוּא עֵד יְחִידִי, *לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ מֵעִיד עַל חֲבֵרִם, כִּי עֵדוּתוֹ חִנָּם. וְעַל זֶה גַּם כֵּן נֶאֱמַר: "אַל־תְּהִי עֵד־חִנָּם" לְפִי שֶׁאֵין סוֹמְכִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־ עֵדִים יָקוּם דָּבָר" (דברים יט, טו), לָכֵן מוֹצִיא שֵׁם רַע יֵחָשֵׁב, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (קיג, ב): שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹנְאָן: הַמְדַבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב וְהַיּוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ עֵדוּת וְאֵינוֹ מֵעִיד לוֹ וְהָרוֹאֶה דָּבָר עֶרְוָה בַּחֲבֵרוֹ וּמֵעִיד בּוֹ יְחִידִי, כְּהָא דְּטוֹבְיָה חָטָא וַאֲתָא זִיגּוּד וְאַסְהִיד בֵּיהּ קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא. נָגְדֵיהּ רַב פַּפָּא לְזִיגּוּד. אֲמַר לֵיהּ: טוֹבְיָה חָטָא וְזִיגּוּד מְנַגִּיד? אֲמַר לֵיהּ: אֵין, אַתְּ לְחוּדָךְ קָא מַסְהֶדֶת בֵּיהּ, *שׁוּם בִּישׁ בְּעָלְמָא קָא מַפֶּקֶת עִילָּוֵיהּ.

נפש יהודה לא טוב היות האדם לבדו מעיד. היינו בדבר ערוה אבל בדיני ממון מותר שמחייבו שבועה מן התורה על פיו: **שום ביש**. שם רע בעלמא קא מפקת עליה מאחר שאין אתה נאמן בעדות זה ולא יתקבל עדותך ואין עליך מצוה להעיד הרי אתה עובר על לא תלך רכיל דכתיב לא יקום עד אחד כלומר המקרא מעיד שאין אתה נאמן בעדות זה:

רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יְצְחָק אָמַר: *מֻתָּר לִשְׂנֹאוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ" (שמות כג, ה). שׂוֹנֵא, מָאן? אִילֵימָא שׂוֹנֵא־גּוּפֵיהּ וְהָא תַּנְיָא: שׂוֹנֵא שֶׁאָמְרוּ, *שׂוֹנֵא־ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא שׂוֹנֵא אוּמּוֹת הָעוֹלָם. וְהֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא עָבַד וְלָא מִידֵּי, מִי שְׁרֵי לְמִסְנְיֵהּ, וְהָא כְתִיב: "לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" (ויקרא יט, יז)? אֶלָּא אִי אִיכָּא סַהֲדֵי דְּעָבֵיד אִיסּוּרָא, "שֹׂנֵאֲךָ", שׂוֹנֵא דְּכֻלֵּי עָלְמָא הוּא? אֶלָּא לָאו *כִּי הַאי גַּוְונָא. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מִצְוָה לִשְׂנֹאוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִרְאַת ה' שִׂנְאַת רָע" וגו' (משלי ח, יג). אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא לְרַב אַשִׁי: מַהוּ לְמֵימַר לֵיהּ לְרַבֵּיהּ לְמִישְׂנָא לֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: אִי מְהֵימָן הוּא לְרַבֵּיהּ כְּבֵי תְרֵי, לֵימָא לֵיהּ, וְאִי לָא, לָא לֵימָא לֵיהּ.

נפש יהודה מותר לשנאותו. אותו הרואה דבר ערוה בחבירו יחידי אע"פ שאינו רשאי להעיד בו מותר לשנאותו שהרי יודע בודאי שהוא רשע: **שונא ישראל**. כלומר שהוא ישראל: **כי האי גוונא**. שראה דבר ערוה בחבירו יחידי:

וְאַף עַל פִּי כֵן מָצִינוּ בְּיוֹסֵף הַצַּדִּיק, שֶׁלָּקָה עַל שֶׁהֵבִיא דִּבַּת אֶחָיו אֶל אָבִיו, כִּדְגַרְסִינָן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא: "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה" (בראשית לז, ב), הֵינוּ דִכְתִיב: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן" וגו' (משלי יח, כא). רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: חֲשׁוּדִין בָּנָיךְ עַל אֵבֶר מִן הַחַי: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְזַלְזְלִין בִּבְנֵי הַשִּׁפְחוֹת וְקוֹרִין אוֹתָם עֲבָדִים; רַבִּי

שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: תּוֹלִין עֵינֵיהֶם בִּבְנוֹת הָאָרֶץ. רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן אוֹמֵר: *עַל תְּלָתֵיהוֹן לָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַה'" (משלי טז, יא).

נפש יהודה על תלתיהון. כנגד אותן שלשה דברים לקה בשלש: **פלס ומאזני משפט לה'**. לשלם מדה כנגד מדה:

אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה אָמַרְתָּ: חֲשׁוּדִין הֵן בָּנֶיךָ עַל אֵבֶר מִן הַחַי. חַיֶּיךָ, אֲפִילּוּ *בִּשְׁעַת הַקַּלְקָלָה אֵינָן *אֶלָּא שׁוֹחֲטִים וְאוֹכְלִין: ["וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים" (בראשית לז, לא)]; אַתָּה אָמַרְתָּ: מְזַלְזְלִין הֵם בִּבְנֵי הַשְּׁפָחוֹת וְקוֹרְאִין אוֹתָם עֲבָדִים, חַיֶּיךָ *"לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף" (תהלים קה, יז); אַתָּה אָמַרְתָּ: תּוֹלִין עֵינֵיהֶם בִּבְנוֹת עַם הָאָרֶץ, חַיֶּיךָ, שֶׁאֲנִי מְגָרֶה בְּךָ אֶת הַדֹּב, שֶׁנֶּאֱמַר: *"וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף" (בראשית לט, ז).

נפש יהודה בשעת הקלקלה. שהם מקולקלים ומסורים ביד יצרם שמכרו אחיהם: **אלא שוחטים ואוכלים**. שנאמר וישחטו שעיר עזים: **לעבד נמכר יוסף**. למה לי לכתוב שכבר אנו יודעים שנמכר אלא להגיד שנענש מדה כנגד מדה: **ותשא אשת אדוניו**. דאל"כ למה אנה אלהים לידו תקלה זו:

וְכָל זֶה אָמְרוּ כְּשֶׁיִּרְאֶה בַּחֲבֵרוֹ דָּבָר עֲבֵרָה לְפִי שֶׁלֹּא יֵחָשֵׁב כְּמוֹצִיא שֵׁם רָע, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם לְהַרְחִיק מִלְּסַפֵּר בְּגָנוּתָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם, כִּי דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם מֵעִיד עָלָיו וְעַל הַדְּבָרִים הַנֶּעֱלָמִים בּוֹ, שֶׁהָאָדָם הַכָּשֵׁר מְדַבֵּר בְּשִׁבְחֵי בְנֵי אָדָם וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְסַפֵּר בְּגָנוּתָן, אֲבָל הַפָּסוּל, כָּל תַּאֲוָתוֹ הִיא לְדַבֵּר בְּמוּמֵי בְנֵי אָדָם, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהוּא פָּסוּל רוֹצֶה לְפַסֵּל, כִּדְרַנְרְסִינָן בְּקִדּוּשִׁין, פֶּרֶק עֲשָׂרָה יוֹחֲסִין (ע, ב): תַּנְיָא: *כָּל הַפָּסוּל פּוֹסֵל, *וְאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל עוֹלָם. וַאֲמַר שְׁמוּאֵל: בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל. וְאִם הַמּוּם הוּא מְפֹרָסָם בּוֹ אוֹ בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ, הוּא יוֹתֵר צָרִיךְ לִשְׁמֹר לְשׁוֹנוֹ מִלְּזָכְרוֹ בְּשׁוּם עִנְיָן.

נפש יהודה כל הפוסל. מגדף תמיד את המשפחות הוא עצמו פסול: **ואינו מדבר בשבחו של עולם**. אין דרכו של פסול לדבר בשבח הבריות לעולם:

וְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב (נט, ב): "כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם" (שמות כב, כ), תַּנְיָא, מְשׁוּם רַבִּי נָתָן אָמְרוּ: *מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ. וְהֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: מָאן דְּאִית לֵיהּ זְקִיפָא בְּדִיוּתָקֵיהּ (פירוש: מי שיש לו תלוי במשפחתו), *לָא לֵימָא זְקוֹף בְּנִיתָא (פירוש: דג). לָמַדְנוּ שֶׁטּוֹב לָאָדָם לְהַרְגִּיל לְשׁוֹנוֹ בְּשִׁבְחֵי בְנֵי אָדָם וְלֹא בְּמוּמָן, וּלְהוֹכִיחַ לִבְנֵי אָדָם הַנּוֹטִים לְדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, בֵּינוֹ לְבֵינָם עַד שֶׁיַּחְזְרוּ לְמוּטָב.

נפש יהודה מום שבך אל תאמר לחברך. דכיון דגרים הייתם גנאי הוא לכם להזכיר שם גרות: **לא לימא זקוף בניתא**. לא יאמר לעבדו או לבני ביתו תלה לי דג זה שכל שם תליה גנאי הוא לו:

פֶּרֶק שֵׁנִי [מט]

כָּל הַמְגַלֶּה לְאָדָם דְּבָרִים שֶׁדִּבֵּר עָלָיו אַחֵר בַּסֵּתֶר נִקְרָא רָכִיל וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיּוֹכַל לִהְיוֹת סְבָּה לִשְׁפֹּךְ דָּם, לְכָךְ כָּתוּב סָמוּךְ לוֹ, "לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ". וּכְתִיב: "אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ דָּם" (יחזקאל כב, ט), אוּלַי יַהֲרֹג זֶה לָזֶה בְּסִבַּת הָרְכִילוּת. וּכְתִיב: "הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סוֹד וְנֶאֱמַן־רוּחַ מְכַסֶּה דָּבָר" (משלי יא, יג, רוֹצֶה לוֹמַר, מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ לִשְׁמֹר סוֹד חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּגִלּוּי הַסּוֹד הַהוּא עִנְיַן רְכִילוּת בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, סוֹפוֹ שֶׁמְּבִיאָה אוֹתוֹ הַמִּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת לִהְיוֹת הוֹלֵךְ רָכִיל, הוֹאִיל וְאֵין לְפִיו מַחְסוֹם. עַל כֵּן יֵשׁ לָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בְּסוֹד חֲבֵרוֹ וְאַל יוֹצִיאֶנּוּ מִפִּיו לְעוֹלָם.

שָׁאֲלוּ לְחָכָם אֶחָד: הֵיאָךְ אַתָּה בְּכִסּוּי הַסּוֹד? אָמַר לָהֶם: כְּשֶׁיְּגַלֶּה לִי אָדָם סוֹדוֹ, אֲנִי חוֹצֵב לוֹ קֶבֶר בְּתוֹךְ לִבִּי לִהְיוֹת שָׁם לְעוֹלָם. מַעֲשֶׂה בְּחָכָם אֶחָד, שֶׁהִפְקִיד סוֹדוֹ אֵצֶל חָכָם אַחֵר. אָמַר לוֹ: הֲבַנְתָּ אֶת דְּבָרַי? אָמַר לוֹ: כְּבָר שָׁכַחְתִּי מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי. רוֹצֶה לוֹמַר, הֱוֵי בָּטוּחַ שֶׁהֲסִירוֹתִיהוּ מִלִּבִּי שֶׁלֹּא יֵצֵא מִפִּי לְעוֹלָם.

וּכְשֵׁם שֶׁאָדָם מֻזְהָר שֶׁלֹּא יְגַלֶּה סוֹד, כָּךְ הִיא עֵצָה טוֹבָה לָאָדָם שֶׁלֹּא יְגַלֶּה סוֹדוֹ אֲפִילוּ לְאוֹהֲבוֹ. אָמְרוּ חַכְמֵי הַמּוּסָר: לְעוֹלָם הֱוֵי זָהִיר בְּסוֹדְךָ וְאַל תְּגַלֵּהוּ לְאָדָם שֶׁבָּעוֹלָם, אֲפִילוּ שֶׁהוּא אוֹהֲבְךָ, שֶׁכֵּן בְּנֵי אָדָם אוֹמְרִים בְּמִשְׁלֵיהֶם: סוֹד שֶׁאֵינְךָ מַפְקִיד אוֹתוֹ לְאוֹיְבְךָ, אַל תַּפְקִידֵהוּ אֵצֶל אוֹהֲבְךָ, כִּי לִפְעָמִים יֵהָפֵךְ הָאוֹהֵב לְאוֹיֵב וְיִגַּלֶּה הַסּוֹד.

וְעוֹד אָמְרוּ: לֹא תְגַלֶּה סוֹדְךָ לֹא לַמַּשְׂכִּיל וְלֹא לַכְּסִיל, כִּי לִפְעָמִים יַסְכִּיל הַמַּשְׂכִּיל וְכָל שֶׁכֵּן הַכְּסִיל. וְעוֹד אָמְרוּ: מֵעוֹלָם לֹא הִפְקַדְתִּי סוֹדִי בְּיַד אָדָם וְגִלָּהוּ, שֶׁלֹּא הָיִיתִי *מַאֲשִׁים אוֹתוֹ אֶלָּא לְעַצְמִי וְהָיִיתִי אוֹמֵר: אֲנִי לֹא יָכֹלְתִּי לְהַעֲלִים סוֹדִי וְגִלִּיתִיהוּ לַאֲחֵרִים, לָמָּה אֲנִי מַאֲשִׁים לַאֲחֵרִים שֶׁגִּלּוּהוּ.

נפש יהודה מאשים אותו. אלא נתתי עלי האשם:

וְעוֹד אָמְרוּ: סוֹדוֹ שֶׁל אָדָם הוּא מָסוּר בְּיָדוֹ כְּעֶבֶד, אֲבָל אִם יְגַלֶּהוּ יִהְיֶה הוּא עֶבֶד לַסּוֹד. רוֹצֶה לוֹמַר, כְּשֶׁהוּא נֶעֱלָם, הוּא בִּרְשׁוּתוֹ וְאַחַר שֶׁיְּגַלֶּהוּ הוּא מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִגָּלֶה דַּעְתּוֹ בְּקָהָל רַב. עַל כֵּן יְהֵא זָהִיר אָדָם בְּסוֹדוֹ וְגַם בְּסוֹד חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא יִקְרָא רָכִיל.

וְגַם יֵשׁ דְּבָרִים, שֶׁאַף עַל פִּי *שֶׁיִּהְיוּ בָרַבִּים, אִם סְפָרָם בְּמָקוֹם אַחֵר נִקְרָא הוֹלֵךְ רָכִיל, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַגּוֹזֵל עֲצִים (צט, ב) וַאֲמָרִינָן לֵיהּ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (כט, א): תַּנְיָא: מְנַיִן לַדַּיָּן כְּשֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֲנִי מְזַכֶּה וַחֲבֵרַי מְחַיְּבִין, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁחֲבֵרַי רַבּוּ עָלַי? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז) וְאוֹמֵר: "הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סוֹד" (משלי יא, יג).

נפש יהודה שיהיו ברבים. שנאמר בפני רבים:

וְגַרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק זֶה בּוֹרֵר (לא, א): הַהוּא תַּלְמִידָא דְּגָלֵי מִילְתָא דְּמַתְאַמְרָא בֵּי מִדְרָשָׁא *בָּתַר עֶשְׂרִין וְתַרְתִּין שְׁנֵי, *וְאַפְקֵיהּ ר' מֵאִיר מִבֵּי מִדְרָשָׁא וְאָמַר: דֵּין גָּלֵי רָזַיָּא. רְאוּ כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהִתְעַלִּים סוֹדוֹ וְסוֹד חֲבֵרוֹ וְסוֹד כָּל אָדָם, בֵּין יָחִיד בֵּין רַבִּים, וְאִם חַס וְשָׁלוֹם יַרְגִּיל לְשׁוֹנוֹ בִּרְכִילוּת, מִמֶּנּוּ יָבוֹא לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע וְהֶחָפֵץ בַּחַיִּים יִנָּצֵר לְשׁוֹנוֹ מֵרָע.

נפש יהודה בתר עשרין ותרתין שנין. דאיתמר בי מדרשא: **אפקיה**. להההוא תלמידא ודבר לשון הרע היה:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [נ]

כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִשְׁקֹר, שֶׁאֲפִילוּ יְהֵא מְסַפְּרוֹ תַּלְמִיד חָכָם אֵין תּוֹרָתוֹ מְגִינָה עָלָיו. וְאִם אָמְרוּ, שֶׁאֵין עֲבֵרָה מְכַבָּה תּוֹרָה, דְּוָקָא בַּעֲבֵרָה מִקְרִית, אֲבָל לֹא בְּמִי שֶׁמֻּרְגָּל בָּהּ וְכָל שֶׁכֵּן בְּלָשׁוֹן הָרַע, שֶׁהוּא סִבָּה שֶׁמֵּמִית בְּנֵי אָדָם.

וַהֲרֵי מָצִינוּ בְּדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי, שֶׁהָיָה גִּבּוֹר בַּתּוֹרָה וּקְרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָשָׁע, עַל שֶׁהָיָה מֻרְגָּל בְּלָשׁוֹן הָרַע וְהָיָה סִבָּה לַהֲרֹג נוֹב עִירהַכֹּהֲנִים עַל פִּיו, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קו, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "מַה־תִּתְהַלֵּל בָּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל־הַיּוֹם" (תהלים נב, ג)? *אֲמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג: מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה, *לֹא חֶסֶד אֵל נָטוּי עָלֶיךָ כָּל הַיּוֹם. וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק מַאי דִּכְתִיב: "וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים" וגו' (שם נ, טז)? אֲמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג: כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ *לְפָרָשַׁת רוֹצְחִים וּפָרָשַׁת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע מַה אַתָּה דּוֹרֵשׁ בָּהֶם? "וַתִּשָּׂא בְרִיתִי *עָלֵי־פִיךָ" (שם). אָמַר רַב אַמֵּי: אֵין תּוֹרָתוֹ שֶׁל דּוֹאֵג אֶלָּא מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ.

נפש יהודה אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדואג. והלא גבור בתורה אתה למה תתהלל לספר לה"ר על דוד: **לא חסד**. תורה עליך לא חכם אתה בתורה דכתיב ותורת חסד על לשונה: **לפרשת רוצחים**. שהרג נוב: **עלי פיך**. ולא בלב:

גַּם מָצִינוּ, שֶׁגָּדוֹל כֹּחַ *לָשׁוֹן הָרַע שֶׁהוֹרֵג אֶת אוֹמְרוֹ וְלַמְקַבְּלוֹ וּלְמִי שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין, פֶּרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (טו, ב): בְּמַעֲרָבָא אָמְרוּ: לָשׁוֹן תְּלִיאָתִי, קָטִיל תְּלָתָא, הוֹרֵג לַמְסַפְּרוֹ וְלָאוֹמְרִים עָלָיו וְלַמְקַבְּלוֹ.

נפש יהודה לשון. תלתא קטיל, לה"ר ממית שלשה בני אדם שהורג למספרו ולמקבלו ולאומרין עליו שמתוך מריבה שמתגרין אלו באלו הורגין זה את זה והורגין גואלי הדם את הרכיל. לשון תליתאי, שהוא שלישי בינו לבין חבירו שמספר רע בין שני אנשים. אף לשון בסמוך לה, שאם מלשין במעמד שלשתן הורג ואם לאו לא:

אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן" (משלי יח, כא) וְכִי יֵשׁ יָד לַלָּשׁוֹן? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: מַה יָּד מְמִיתָה אַף לָשׁוֹן מְמִיתָה. אִי מַה יָּד אֵינָהּ מְמִיתָה אֶלָּא בְּסָמוּךְ לָהּ אַף לָשׁוֹן אֵינָהּ מְמִיתָה אֶלָּא בְּסָמוּךְ לָהּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "*חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם" (ירמיה ט, ז). אִי מַה חֵץ *עַד אַרְבָּעִים אוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה אַף לָשׁוֹן עַד אַרְבָּעִים אוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "שִׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ" (תהלים עג, ט). וְכִי מֵאַחַר דִּכְתִיב "שִׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם", "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם", לָמָּה לִי? הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּקָטֵיל כְּחֵץ. וְכִי מֵאַחַר דִּכְתִיב "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם", "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן" לָמָּה לִי? לְכִדְרָבָא, דַּאֲמַר רָבָא, *דְּבָעֵי חַיֵּי בְּלִישָׁנֵיהּ, *דְּבָעֵי מִיתָה בְּלִישָׁנֵיהּ.

נפש יהודה חץ שחוט לשונם. שהורג ברחוק כמו חץ: **עד ארבעים או חמשים אמה**. לאו דוקא קא חשיב: **דבעי חיי בלישניה**. שיעסוק בתורה שכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה: **ודבעי מיתה בלישניה**. שמספר לשון הרע כדאמרן דקטיל תלתא:

הֵיכִי דָּמֵי לִישָׁנָא בִּישָׁא? אָמַר רָבָא: כְּגוֹן דַּאֲמַר: נוּרָא בֵּי פְּלַנְיָא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: הָא, *גְּלוּיֵי מִילְתָא בְּעָלְמָא הוּא; אֶלָּא דְּמַפִּיק לֵיהּ בְּלָשׁוֹן הָרַע, דַּאֲמַר: הֵיכָא מִשְׁתַּכְחָא נוּרָא, אֶלָּא בֵּי פְּלַנְיָא, דְּאִיכָּא בִּישְׁרָא וְכַוְורֵי, כְּלוֹמַר, עָשִׁיר הוּא וְיֵשׁ לוֹ בָּשָׂר וְדָגִים וְאֵינוֹ מְהַנֶּה לַאֲחֵרִים.

נפש יהודה גילוי מלתא בעלמא הוא. הואיל ואינו אומרה בלשון הרע אלא מגלה לאותן שמבקשין אומר לכו לבית פלוני:

וְאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁזָּכוּ יִשְׂרָאֵל לִגְאוּלָה כְּשֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם הָיָה, שֶׁלֹּא אָמְרוּ לָשׁוֹן הָרַע, כִּדְרַבִּי סִינָן בְּוַיִּקְרָא רַבָּא: רַבִּי יְהוּדָה בְּשֵׁם בַּר קַפָּרָא אוֹמֵר: בִּזְכוּת אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם: עַל יְדֵי שֶׁלֹּא שִׁנּוּ אֶת הַשֵּׁם, **[רְאוּבֵן [וְשִׁמְעוֹן] מְסַלְקִין, רְאוּבֵן [וְשִׁמְעוֹן] מְנַחְתִין: וְלֹא שִׁנּוּ אֶת לְשׁוֹנָם, דִּכְתִיב: "כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם (בראשית מה, יב), בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; וְלֹא אָמְרוּ לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "דַּבֶּר־נָא בְּאָזְנֵי הָעָם" וגו' (שמות יא, ב). אַתְּ מוֹצֵא, *שֶׁהָיְתָה הַדִּבָּר מַפְקֵד אֶצְלָם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶם שֶׁהִלְשִׁין אֶת חֲבֵרוֹ; וְלֹא הָיָה בָּהֶם פָּרוּץ בְּעֶרְוָה, שֶׁכֵּן הוּא מְיַחֲסָם: "תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם" (במדבר א, כ). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁזְּכוּת גָּדוֹל הוּא הַנִּצוֹל מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה ראובן. מסלקין, עולין משם: **ראובן**. מנחתין, יורדין לשם: **שהיה הדבר מופקד**. מה שאמר ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב:

וְאִם בַּעֲוֹנוֹ הִקְרָה בוֹ שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, אִם לֹא יָרְגִיל בַּדָּבָר, רְפוּאָה יֵשׁ לְמַכָּתוֹ, כִּדְרַבִּי סִינָן פָּרֵק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (ערכין טו, ב): אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ שֶׁל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים" (משלי טו, ד), וְאֵין לָשׁוֹן אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם" (ירמיה ט, ז). וְאֵין עֵץ אֶלָּא תּוֹרָה,

שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" (משלי ג, יח). וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא יַשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְסֹלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ" (שם טו, ד).

נפש יהודה וסלף בה. מי שמסלף בה וחפץ להסתלק ממנו כלומר בראשון היה מסלף מעקם דרכו בגסות הרוח ועד כאן סיפר לשון הרע ועתה רוצה להסתלק ממנו צריך לשבר רוחו:

רַבִּי אַבָּא בַּר חֲנִינָא אָמַר: סִפֵּר - אֵין לוֹ תַּקָּנָה, *שֶׁכְּבָר כָּרְתוֹ דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַכְרֵת ה' כָּל־ שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לְשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת" (תהלים יב, ד). אֶלָּא מַאי תַּקָּנָתֵיהּ שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרַע? אִם תַּלְמִיד־ חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא יַשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ. וּבֵין לְמַר וּבֵין לְמַר, מִי שֶׁאֵינוֹ מֻרְגָּל בּוֹ יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה, שֶׁלֹּא יִנְהֹג עוֹד בּוֹ וְיֵשׁ מַרְפֵּא לְמַכָּתוֹ, אֲבָל הַמַּתְמִיד בַּדָּבָר וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה, נִכְרָת בַּעֲוֹנוֹ.

נפש יהודה שכבר כרתו דוד. שקללו דוד בכרת דכתיב יכרת ה' וגו':

לְפִיכָךְ הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים יִסְתֹּם פִּיו מִלְּדַבֵּר בְּלָשׁוֹן הָרַע וְיִחְיֶה, כִּי לְכָךְ הִקִּיף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ לְשׁוֹנוֹ שֶׁל אָדָם בְּשִׁתֵּי חוֹמוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְתַּח פִּיו אֶלָּא לְחַיֵּי גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ.

וְלֹא הִזְהִירָה תּוֹרָה, בְּלָבַד בְּלָשׁוֹן הָרַע, אֶלָּא בְּסִפּוּר הַדּוֹמֶה לָאָדָם שֶׁאֵינוֹ לָשׁוֹן הָרַע, אֶלָּא שֶׁהוּא סִבָּה לְסַפֵּר עָלָיו הָרַע, הוּא גַּם אָסוּר וְזֶהוּ נִקְרָא אֲבַק לָשׁוֹן הָרַע. אַף עַל פִּי שֶׁרֹב בְּנֵי אָדָם נִכְשָׁלִים בּוֹ, יֵרֵא שָׁמַיִם יִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ בְּכָל כֹּחוֹ. כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק גֵּט פָּשׁוּט (קסד, ב): אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב: מִשָּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵין אָדָם נִצּוֹל בְּכָל יוֹם, אֵלּוּ הֵן: הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה *וְעִיּוּן תְּפִלָּה וְלָשׁוֹן הָרָע. לָשׁוֹן הָרַע סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: *אֲבַק לָשׁוֹן הָרָע. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: רֹב הָעוֹלָם נִכְשָׁלִין *בְּגֵזֶל וּמְעוּטָן בַּעֲרָיוֹת וְהַכֹּל בְּלָשׁוֹן הָרָע. בְּלָשׁוֹן הָרַע סָלִיק דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: אֲבַק לָשׁוֹן הָרָע.

נפש יהודה עיון תפלה. לאחר שהתפלל חשב בלבו שיעשה הקב"ה בקשתו לפי שהתפלל בכונה: **אבק לשון הרע**. כגון דאמר נורא בי פלניא כלומר אע"פ דלאו לשון הרע גמור הוא מיהו אבק מלשון הרע הוא. אבק פירוש עפר: **בגזל**. רוב בני אדם חוטאין בגזל שמורין היתרא במשא ובמתן לעכב הריוח הראוי לחבריהם:

וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ אֲבַק לָשׁוֹן הָרָע, בְּפֶרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (ערכין טז, א), דְּגַרְסִינַן הָתָם: כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר: מַאי דִּכְתִיב "מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם" וגו' (משלי כז, יד)? מְשׁוּם דְּ"מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם", "קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ"? אֶלָּא, כְּגוֹן מָאן דְּאִיקְלָא לְאוֹשְׁפִּיזָא וְטָרְחוּ קַמֵּיהּ שַׁפִּיר. לְמָחָר נָפִיק, יָתִיב בְּשׁוּקָא וְאָמַר: רַחְמָנָא יַיבְרְכֵיהּ לְפִלָנְיָא, דְּהָכֵי טָרַח קַמָּאי. וְשָׁמְעִי אִינְשֵׁי וְאָזְלִי *וְאָנְסֵי לֵיהּ (פירוש: יתאכסנו אצלו).

נפש יהודה ואנסי ליה. שאע"פ שאדם רוצה להכניס אורחין אין נוח לו שיבאו אגודות אגודות ויכלו את ממונו. ענין אחר קא אנסי ליה ליסטים השומעים שהוא עשיר: תְּנֵי רַב דִּימִי, אַחוּהָ דְּרַב סַפְרָא: לְעוֹלָם אַל יְסַפֵּר אָדָם בְּטוּבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ טוּבָתוֹ *בָּא לִידֵי רָעָתוֹ. וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי: רַב דִּימִי, אַחוּהָ דְּרַב סַפְרָא חְלִישׁ. עָאַל רַב סַפְרָא לְשִׁיּוּלֵי בֵּיהּ. אָמַר: תֵּיתֵי לִי דְּקַיְימִית כָּל מַאי דְּאָמוּר רַבָּנָן. אָמַר לֵיהּ: מִי קַיְימִית "לְעוֹלָם אַל יְסַפֵּר אָדָם בְּטוּבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ" וכו'? אָמַר לֵיהּ לָא שָׁמְעַתְּ לִי, דְּאִי הֲוָה שָׁמְעַתְּ לִי, קָיְימְתֵּיהּ.

נפש יהודה בא לידי רעתו. שמתוך כך פותח אחר ואומר מדה רעה פלונית יש בו: וְהַזּוֹכֶה לִנָּצֵל מִזֶּה יִנָּצֵל מִצָּרוֹת הָעוֹלָם, כְּדִכְתִיב: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ" (משלי כא, כג).

חֵלֶק שֵׁנִי כְּשֶׁאֵין בּוֹ
וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [נא]

הָאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרַע עַל שׁוּם אָדָם בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ וּמְשַׁקֵּר וּמוֹצִיא דִּבָּה עָלָיו, גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשֹׁא, שֶׁהוּא מִכַּת שְׁקָרִים וּמִכַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. וּמוֹצִיא שֵׁם רָע, לְמַדְנוּ קַל וָחֹמֶר מִמַּה שֶּׁאֵרַע לַמְרַגְּלִים עַל שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ, כִּדְנַרְסִינָן בְּפֶרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (ערכין טו, א): תְּנָיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פַּרְטָא: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה כֹּחוֹ שֶׁל מוֹצִיא שֵׁם רָע, מִמְּרַגְּלִים: וּמַה מְּרַגְּלִים שֶׁהוֹצִיאוּ שֵׁם רַע עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים (כלומר, על ארץ־ישראל) כָּךְ, מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵרוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (טו, ב): תְּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע מְגַדֵּל עֲוֹנוֹת כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת: עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. כְּתִיב הָכָא "לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת" (תהלים יב, ד) וּכְתִיב בַּעֲבוֹדָה זָרָה "אָנָא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה" (שמות לב, לא). בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת כְּתִיב: "וְאִיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת" (בראשית לט, ט). בִּשְׁפִיכוּת דָּמִים כְּתִיב: "גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא" (שם ד, יג).

וְגַרְסִינָן בְּסִפְרֵי: עֶשְׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ וּבְכֻלָּם לֹא נֶחְתָּם גְּזַר דִּינָם אֶלָּא עַל "לָשׁוֹן הָרָע", שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹמֶר לֹא כַאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי" וגו' (במדבר יד, כח). וּכְתִיב: "הוֹגַעְתֶּם ה' בְּדִבְרֵיכֶם" (מלאכי ב, יז).

וְכֵן מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ וּבִירוּשַׁלְמִי דְּפֵאָה, שֶׁבִּימֵי אַחְאָב הָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְהָיוּ נוֹצְחִין הַמִּלְחָמוֹת מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁלֹּא הִלְשִׁינוּ אֶת עוֹבְדֵיהָ, שֶׁהֶחְבִּיא מֵאָה נְבִיאִים בִּשְׁתֵּי מְעָרוֹת וְלֹא גִּלָּה אָדָם שֶׁיֵּשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל זוּלָתֵי אֵלִיָּהוּ, עַד שֶׁאָמַר: "אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַה' לְבַדִּי" (מלכים־א יח, כב). וּבְסוֹף יְמֵי שְׁאוּל, שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם דִּלְטוֹרִין, רוֹצֶה

לוֹמַר, בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, כְּמוֹ דּוֹאֵג וְהַזִּיפִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ בִּימֵי אַחְאָב, הָיוּ יוֹרְדִין לַמִּלְחָמָה וְנוֹפְלִים.

וְגַם דָּרְשׁוּ עַל פָּסוּק "אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ" (קהלת ה, ה), אַל תֹּאמַר לָשׁוֹן הָרַע בְּפִיךָ, לְהַעֲנִישׁ כָּל בְּשָׂרְךָ בְּחֵטְא זֶה. רַבָּנָן פָּתְרִין הַמִּקְרָא הַזֶּה בְּמִרְיָם: "אַל־תִּתֵּן אֶת פִּיךָ" וגו', זוֹ מִרְיָם, דִּכְתִיב: "וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג, (במדבר יב, י). וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ" (קהלת, שם), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ" (במדבר יב, יא). "לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ" (קהלת, שם), עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁאָמְרָה עַל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּחַר־אַף ה' בָּם וַיֵּלֶךְ" (במדבר יב, ט). "וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ" (קהלת, שם), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּפִיהָ חָטְאָה וְכָל אֵיבָרֶיהָ לָקוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם" וגו' (במדבר יב, י) הָדָא הוּא דִכְתִיב "אַל־תִּתֵּן אֶת־ פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ" וּכְתִיב: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" וגו' (משלי כא, כג).

וְגַרְסִינָן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: אָמַר רַבִּי חַגַּי: אֵין הַנְּגָעִים בָּאִין אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע. רַבָּנָן אָמְרִין: תֵּדַע לְךָ שֶׁהַנְּגָעִים בָּאִים עַל לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁהֲרֵי מִרְיָם הַצַּדֶּקֶת עַל יְדֵי שֶׁדִּבְּרָה בְּמֹשֶׁה אָחִיהָ לָשׁוֹן הָרַע, קָרְבוּ בָהּ הַנְּגָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם" (דברים כד, ט). הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר" וגו' (תהלים נ, כ). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם הִרְגַּלְתָּ לְשׁוֹנְךָ לְדַבֵּר *בְּאָחִיךָ שְׁאֵינוֹ בֶּן אוּמָתְךָ, סוֹף בְּבֶן אוּמָתְךָ תִּתֵּן דֹּפִי. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לֵוִי אוֹמֵר: אִם הִרְגַּלְתָּ לְשׁוֹנְךָ לְדַבֵּר בְּאָחִיךָ, שֶׁמַּאֲבִיךָ וְלֹא מֵאִמְּךָ, סוֹפְךָ "בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן־דֹּפִי", שֶׁכָּל מִי שֶׁמְּלָאוֹ לִבּוֹ לְדַבֵּר בְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, שֶׁיִּקָּרְבוּ בוֹ הַנְּגָעִים. וְאִם אֵין אַתָּה מַאֲמִין, הֲרֵי מִרְיָם הַצַּדֶּקֶת *סִימָן לְכָל בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע, הֱוֵי "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם".

נפש יהודה באחיך שאינו בן אומתך. גר שאינו בן אומתך אלא מאומה אחרת ואף על פי כן נקרא אחיך שנאמר לא תתעב אדומי כי אחיך הוא: **סימן**. אות וראיה:

דָּבָר אַחֵר: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה" וגו", הֲדָא הוּא דִכְתִיב, "אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ" וגו' (קהלת ה, ה). רַב אָמַר: הַמִּקְרָא מְדַבֵּר בְּבַעַל לָשׁוֹן הָרַע, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "אַל־ תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ" וגו', שֶׁהַפֶּה אוֹמֵר הַלָּשׁוֹן הָרַע וְהוּא חוֹטֵא עַל הַגּוּף, *שֶׁגּוֹרֵם לוֹ לְלִקּוֹת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וּמַה מִּרְיָם הַצַּדֶּקֶת, שֶׁלֹּא נִתְכַּוְּנָה לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע, אֶלָּא דִּבְּרָה *בִּשְׁבִיל אָחִיהָ לְטוֹבָתוֹ, כָּךְ הִגִּיעַ אוֹתָהּ, הָרְשָׁעִים שֶׁמִּתְכַּוְּנִים לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל חַבְרֵיהֶם לַחְתּוֹךְ אֶת חַיֵּיהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁיַּחְתֹּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַכְרֵת ה' כָּל־שִׂפְתֵי" וגו' (תהלים יב, ד).

נפש יהודה שגורם לו ללקות. בצרעת: **בשביל אחיה לטובתו**. כדי שלא יתבטל מפריה ורביה:

וְגַרְסִינַן בְּסִפְרֵי; "וּבָא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת" (ויקרא יד, לה), *שֶׁלֹּא יִשְׁלַח בְּיַד שָׁלִיחַ; *יָכוֹל אֲפִילּוּ זָקֵן אוֹ חוֹלֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבָא וְהִגִּיד לַכֹּהֵן". *יְדַקְדֵּק הַכֹּהֵן כֵּיצַד בָּא הַנֶּגַע לְבֵיתוֹ וְיֹאמַר לוֹ דְּבְרֵי *כְּבוּשִׁין: בְּנִי, אֵין הַנְּגָעִים בָּאִים אֶלָּא *עַל לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּמִרְיָם שֶׁלֹּא נֶעֶנְשָׁה אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־ הַצָּרַעַת" וגו' (דברים כד, ח) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (שם שם, ט). וּמָה עִנְיָן זֶה לָזֶה? אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא נֶעֶנְשָׁה אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע.

נפש יהודה שלא ישלח. אל הכהן ביד שליח דמדכתיב ובא ולא כתיב והגיד אשר לו הבית משמע שיבא בעצמו אל הכהן: **יכול אפילו זקן**. כלומר אלו אמר ובא ולא הדר אמר והגיד הייתי אומר דאפי' זקן או חולה צריך שיבא הוא בעצמו ת"ל והגיד שהוא יתור בא ללמד שלכתחילה אם לא יהיה אונס צריך שיבא הוא בעצמו אבל אם יש לו שום אונס והגיד ע"י שליח: **וידקדק הכהן**. מדלא כתיב ואמר לכהן אלא והגיד כל לשון הגדה הוא לשון ביאור ופירוש לומר שיראה הכהן היאך בא הנגע בביתו על שחטא: **כבושין**. דברים של טעם שכובש לב האדם למוטב: **על לשון הרע**. מדה כנגד מדה הוא הפריש בין אהובים ורעים לכך יענש שצריך להפריש עצמו מביתו:

וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה מְּרִיָם שֶׁלֹּא דִּבְּרָה אֶלָּא בְּאָחִיהָ הַקָּטָן מִמֶּנָּה, נֶעֶנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. דָּבָר אַחֵר: וּמַה מְּרִיָם, שֶׁכְּשֶׁדִּבְּרָה לֹא שָׁמְעָה אוֹתָהּ בְּרִיָּה אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּלְבָד, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע ה'" (במדבר יב, ב), כָּךְ נֶעֶנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּגְנוּת חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְגַרְסִינַן בְּמִדְרָשׁ הַשְׁכֵּם: וְכֵן מְצִינוּ בְּאַהֲרֹן וּמִרְיָם, שֶׁסִּפְּרוּ לְשׁוֹן הָרַע עַל מֹשֶׁה וּבָאָה עֲלֵיהֶם הַפֶּרָעָנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה" (שם שם, א). הָלְכָה צְפוֹרָה *וְשָׁחָה לָהּ לְמִרְיָם. אָמְרָה: כְּשֶׁשָּׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל אֶלְדָּד וּמֵידָד הָיוּ הַכֹּל שְׂמֵחִים. אָמְרָה לָהּ מִרְיָם לְצִפּוֹרָה: אַשְׁרֵי בְנֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ וְאַשְׁרֵי נְשׁוֹתֵיהֶם. אָמְרָה לָהּ צִפּוֹרָה: אַשְׁרֵי בְנֵיהֶם וְאוֹי לִנְשׁוֹתֵיהֶם. אָמְרָה לָהּ: לָמָּה? אָמְרָה לָהּ: מִיּוֹם שֶׁנִּזְקַק אָחִיךְ לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לֹא הָיִיתִי לוֹ לְאִשָּׁה. הָלְכָה מִרְיָם וְדִבְּרָה לְאַהֲרֹן וְדִבְּרוּ שְׁנֵיהֶם דִּבְרֵי תְלוּנָה עַל הַצַּדִּיק. מַה כְּתִיב שָׁם: "וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם" וגו' (שם שם, י). וְאַף עַל אַהֲרֹן בָּאָה הַפּוּרְעָנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּחַר־אַף ה'" (שם שם, ט). וּכְתִיב: "וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל־מִרְיָם" (שם שם, י), *מְלַמֵּד, שֶׁנִּפְנָה מִצָּרַעְתּוֹ. וּמָה אָמְרוּ עָלָיו? מִרְיָם אָמְרָה: *עָלַי הַדִּבּוּר וְלֹא פָּרַשְׁתִּי מִבַּעֲלִי, אַהֲרֹן אָמַר: עָלַי הַדִּבּוּר וְלֹא פֵּרַשְׁתִּי מֵאִשְׁתִּי. וְזֶה *זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו וְלָכֵן פֵּירֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ.

נפש יהודה ושחה לה. וספרה לה: **מלמד שנפנה מצרעתו.** שגם הוא היה מצורע: **עלי הדבור.** גם עמי דבר הקב"ה: **זחה.** גס לבו עליו:

וּמַה אֵלֶּה הַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים, שֶׁלֹּא דִּבְּרוּ בְּפָנָיו, כָּךְ נֶעֱנְשׁוּ, הַמִּתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וּלְבַיֵּשׁ וּלְהַלְבִּין פָּנָיו וּלְהַזִּיקוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רְאוּ כַּמָּה יֵשׁ לָאָדָם לְהִתְרַחֵק עַצְמוֹ מִן הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה וְהַנִּצוֹל מִמֶּנּוּ אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ.

פֶּרֶק שֵׁנִי [נב]

כַּמָּה גָּדוֹל עָנְשָׁן שֶׁל בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁלֹּא דַי לָהֶם שֶׁמְּקַבְּלִין עָנְשָׁן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתְנִין סִימָן לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁבָּא לָהֶם עַל עָוֹנָם הַדּוֹמֶה לְעָנְשָׁם, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה סִימָנִין הֵן וכו', סִימָן לְלָשׁוֹן הָרַע וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִן הַחִבּוּר הַזֶּה (סימן ג).

וְאָמְרוּ בְּתוֹסֶפְתָא: עַל אֵלּוּ דְּבָרִים נִפְרָעִין מִן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְלָשׁוֹן הָרַע כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

וְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (טו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ *נַגְבִּיר" וגו' (תהלים יב, ה). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע נְגָעִים בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית" וגו' (שם קא, ה). וּכְתִיב הָתָם "לַצָּמִיתֻת" (ויקרא כה, ל) וּמְתַרְגְּמִינַן *לַחֲלוּטִין. וּתְנָן: אֵין בֵּין מְצֹרָע לְמֻסְגָּר לִמְצֹרָע מֻחְלָט וכו'.

נפש יהודה נגביר. שפתינו אתנו מי אדון לנו, דלסוף כופר בעיקר ואומר כן. ל"א האומרים ללשוננו נגביר שפתינו כאילו אומרים אין אדון לנו שכופר בעיקר: **לחלוטין.** לשון צרעת כדתנן אין בין מצורע מוסגר שהסגירו הכהן שבעת ימים למצורע מוחלט הוא מצורע ודאי תרגום לצמיתות לחלוטין:

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: "זֹאת תּוֹרַת הַמְּצֹרָע" (שם יד, ב), תּוֹרַת הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "אִם־יִשֹּׂךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־ לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן" (קהלת י, יא)? לֶעָתִיד לָבוֹא מִתְקַבְּצוֹת כָּל הַחַיּוֹת וּבָאוֹת אֵצֶל נָחָשׁ וְאוֹמְרוֹת לוֹ: *אֲרִי דוֹרֵס וְאוֹכֵל, *זְאֵב טוֹרֵף וְאוֹכֵל, אַתָּה מַה הֶנָּאָה יֵשׁ לָךְ? אָמַר לָהֶן: מַה יִּתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע מְגַדֵּל עָוֹנוֹת עַד לַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁתוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם" וגו' (תהלים עג, ט).

נפש יהודה ארי דורס ואוכל. כלומר כל שמזיק לבריות מגיע להם הנאה על ידו כגון הארי דורס ואוכל בעוד שהוא חי: **זאב טורף ואוכל.** הורגה בתחלה ואח"כ אוכל ויש

להם הנאה אבל הנחש מה הנאה יש לך שאתה נושך. משיב הנחש ומה יתרון לבעל הלשון שמוציא לה"ר מה הנאה יש לו כך אני אין לי הנאה מנשיכה שאני נושך לו:

אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע רָאוּי לְסָקְלוֹ בְּאֶבֶן. כְּתִיב הָכָא "אוֹתוֹ אַצְמִית" (שם קא, ה) וּכְתִיב הָתָם "צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי" (איכה ג, נג). וַאֲמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אוֹתוֹ לֹא אוּכָל" (תהלים קא, ה). אַל תִּקְרֵי "אוֹתוֹ" אֶלָּא "אִתּוֹ". וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי לָהּ, *אֲנַסֵּי הָרוּחַ. וַאֲמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׁרוֹ דְּגֵיהִנֹּם: אֲנִי עָלַיו מִלְמַעְלָה וְאַתָּה עָלָיו מִלְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים" (שם קכ, ד), אֵין "חֵץ" אֶלָּא לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם" (ירמיה ט, ז). וְאֵין "גִּבּוֹר" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' כַּגִּבּוֹר יֵצֵא" (ישעיה מב, יג). "גַּחֲלֵי רְתָמִים" (תהלים קכ, ד), הֲיֵנוּ גֵּיהִנֹּם.

נפש יהודה אותו לא אוכל. בהאי קרא לעיל מיניה כתיב מלשני בסתר רעהו: **אגסי הרוח**. להא דרב חסדא דבהאי קרא דאותו לא אוכל כתיב נמי גבה עינים:

וַאֲמְרִינָן הָתָם: מַה נִּשְׁתַּנָּה מְצֹרָע, שֶׁאָמְרָה תוֹרָה: "בָּדָד יֵשֵׁב" (ויקרא יג, מו)? *הוּא הִבְדִּיל בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְפִיכָךְ אָמְרָה תוֹרָה: "בָּדָד יֵשֵׁב". וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַה נִּשְׁתַּנָּה מְצֹרָע, שֶׁאָמְרָה תוֹרָה יָבִיא שְׁתֵּי צִפֳּרִים לְטָהֳרָתוֹ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הוּא עָשָׂה *מַעֲשֶׂה פַּטִּיט (פירוש: דבור), יָבִיא *קָרְבַּן פַּטִּיט.

נפש יהודה הוא הבדיל בין איש לאשתו. שדבר לה"ר עד שהפרישן זה מזה: **מעשה פטיט**. דבור שנותן מריבה בין איש לרעהו ומספר דברים שאינן כדאי מזה לזה: **קרבן פטיט**. צפרים שמשוררין ומזמרים פיט פיט:

וְגַרְסִינָן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: כָּל הַמַּלְשִׁין אֶת חֲבֵרוֹ בַּסֵּתֶר אֵין לוֹ רְפוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלַשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ" וגו' (תהלים קא, ה). וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "אֲרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר" (דברים כז, כד). תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בּוֹא וּרְאֵה: הַנָּחָשׁ שֶׁהִלְשִׁין בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵין אָדָם וְעָזְרוֹ (פירוש: אשתו), אֲרָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּהֵא עָפָר מַאֲכָלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ" (בראשית ג, יד).

וְלֹא דַי לְבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע שֶׁגּוֹרְמִין לְקוּת לְעַצְמָן, אֶלָּא שֶׁלּוֹקֶה הָעוֹלָם בְּחֶטְאָם, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ז, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים אֶלָּא בִּשְׁבִיל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "*רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גֶּשֶׁם וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר" (משלי כה, כג).

נפש יהודה רוח צפון תחולל. מבטל גשם ופנים נזעמים שמראה הקב"ה שמביא מטר לעולם ורוח מבטלו ומחללו מפני לשון של רכילות:

וְלֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, אֶלָּא בַּעֲוֹן מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם וּבְשָׁבִיל שְׂנְאַת חִנָּם שֶׁהָיְתָה בָהֶם. וְאַף בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן הָיְתָה שִׂנְאַת חִנָּם בִּנְשֵׂיאֵי יִשְׂרָאֵל, כִּדְגָרְסִינָן בִּפְרָקָא קַמָּא דְּיוֹמָא (ט, ב): וּבְמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן לָא הָוָה שִׂנְאַת חִנָּם? וְהָכְתִיב: "מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי" (יחזקאל כא, יז), וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאוֹכְלִין זֶה אֶת זֶה וְדוֹקְרִין זֶה אֶת זֶה בַּחֲרָבוֹת שֶׁבְּלְשׁוֹנָם? הַהוּא, בִּנְשֵׂיאֵי יִשְׂרָאֵל הוּא, דִּכְתִיב: "זְעַק וְהֵילֵל בֶּן־אָדָם כִּי־הִיא הָיְתָה בְעַמִּי" (שם). יָכוֹל בַּכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הִיא בְּכָל־נְשֵׂיאֵי יִשְׂרָאֵל" (שם).

גַּם מָצִינוּ, שֶׁהַמְרַגְּלִים בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרַע מֵתוּ בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (לה, א): "וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי *דִּבַּת־הָאָרֶץ" וגו' (במדבר יד, לז). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, שֻׁמְּתוּ בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה. דָּרַשׁ רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי שִׁילָא אִישׁ כְּפַר תַּמַרְתָּא: מְלַמֵּד, *שֶׁנִּשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם וְנָפַל עַל טַבּוּרָם וְהָיוּ תּוֹלְעִים יוֹצְאִים מִפִּיהֶם וְנִכְנָסִים בְּלְשׁוֹנָם וּמִלְּשׁוֹנָם נִכְנָסִים בְּטַבּוּרָם.

נפש יהודה דבת הארץ. במגפה, שמתו מיתה משונה מדלא כתיב במגפה בשו"א תחת הב' אלא במגפה בפת"ח משמע מיוחדת וראויה להם מדה כנגד מדה: **שנשתרבב**. נתגדל והאריך לשונם עד הטבור שהוא באמצע הבטן:

וְעִם כָּל זֶה, לְהַכְרִית בַּעֲלֵי מַחְלֹקֶת, שֶׁהֵם מְחַבְּלֵי עוֹלָם, מֻתָּר לוֹמַר עֲלֵיהֶם לָשׁוֹן הָרַע, כִּדְגָרְסִינָן בִּירוּשַׁלְמִי: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: מֻתָּר לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל בַּעֲלֵי מַחְלֹקֶת. מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֵיךְ וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרֶיךָ" (מלכים־א א, יד). וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וּלְיִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [נג]

הַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרַע הוּא סִבָּה לַמְסַפְּרִים אוֹתוֹ, כִּי מֵאַחַר שֶׁרוֹאִים שֶׁמְּקַבְּלוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת מַרְגִּילִים עַצְמָן בַּדָּבָר. וְעַל כֵּן הִזְהִירוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁלֹּא לְקַבְּלוֹ, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּכְתֻבּוֹת (ה, א): דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא: מַאי דִּכְתִיב: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אָזְנֶךָ" (דברים כג, יד)? אַל תִּקְרֵי "אָזְנֶךָ" אֶלָּא "אָזְנֵךְ", שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן *יַנִּיחַ אֶצְבָּעוֹ בְּאָזְנוֹ.

נפש יהודה יניח אצבעו. שהיא שפויה כיתד לתוך אזנו לכך כתיב ויתד וגו':

וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִפְּנֵי מַה אֶצְבְּעוֹתָיו שֶׁל אָדָם דּוֹמוֹת לְיִתֵּדוֹת? *מַאי טַעְמָא *אִילֶמָא מִשּׁוּם דְּמַחְלְקָן, כָּל *חֲדָא וַחֲדָא לְמִלְתֵּיהּ עֲבִידָא, דַּאֲמַר מַר: *זוֹ זֶרֶת, *זוֹ קְמִיצָה, *זוֹ אֻמָּה, *זוֹ אֶצְבַּע, *זוֹ גּוּדָּל, אֶלָּא מַה טַּעַם רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו מְשֻׁפּוֹת כִּיתֵדוֹת? שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר

שֶׁאֵינוֹ הָגוּן יָשִׂים אֶצְבָּעוֹ בְּאָזְנוֹ. וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מִפְּנֵי מַה אֹזֶן כֻּלָּהּ קָשָׁה וְאַלְיָה שֶׁלָּהּ רַכָּה (פירוש: בשר שבסוף האזן)? שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן יָכֹף אַלְיָה לְתוֹכָהּ. תָּנוּ רַבָּנָן: אַל יַשְׁמִיעַ אָדָם לְאָזְנָיו דְּבָרִים בְּטֵלִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן *נְכָוּוֹת תְּחִלָּה לָאֵיבָרִים.

נפש יהודה מאי טעמא. כלומר מאי דומות כיתדות: **אילימא משום דמחלקן**. זו מזו ואינן מחוברות יחד: **חדא חדא למילתיה**. קושיא היא כל אחת יש בה צורך ואף בצרכי גבוה: **זו זרת**. מן הקטנה מודדין זרת של חושן: **זו קמיצה**. מאצבע שאצל הקטנה מתחילין לקמוץ חופה ג' אצבעות על פס ידו הקמיצה והאמה ואצבע וקומץ: **זו אמה**. מהגדולה מודדין אמת הבנין ואמת כלים: **זו אצבע**. למתן דמים של חטאת דכתיב ביה באצבעו: **זו גודל**. לבהן יד דאהרן ודמצורע: **נכוות תחלה לאיברים**. רכות ודקות לכוות מכולם:

ומָצִינוּ בַּמְּכִילְתָא: "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק" (שמות כג, ז), הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לַמְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרָע. "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" (שם שם, א), הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה *לַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע. וְגַם מָצִינוּ בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי: "רוּחַ צָפוֹן תָּחוֹלֵל גֶּשֶׁם" וגו' (משלי כה, כג), כְּמוֹ שֶׁהָרוּחַ הַצְּפוֹנִית מְשַׁבֶּרֶת הֶעָבִים וּמְפַזַּרְתָּן וְלֹא יַמְטִירוּ, כָּךְ, כְּשֶׁאָדָם מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע לַחֲבֵרוֹ אִם יַרְאֶה לוֹ הַשּׁוֹמֵעַ פָּנִים נִזְעָמִים, הוּא מְחוֹלְלוֹ וּמְדַכְּאוֹ וּפוֹסֵק דְּבָרָיו הָרָעִים בְּפִיו וְלֹא יַנִּיחֶנּוּ לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע.

נפש יהודה למקבל. לה"ר, שמאמין על חבירו ומיהו אע"ג דלקבולי לא מבעי למיחש ליה מבעי:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (כג, א), וּבְמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (קיח, א): וַאֲמַר רַב שֵׁשֶׁת מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע וְכָל הַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרַע וְכָל הַמֵּעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר עַל חֲבֵרוֹ, רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אֹתוֹ" (שמות כב, ל). וּסְמִיךְ לֵיהּ "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" (שם כג, א).

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק הָאִשָּׁה (פז, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מַה זָכָה יָרְבָעָם לִמְנוֹת עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל לָשׁוֹן הָרַע. וּמְנָא לָן דְּאִימְּנֵי? דִּכְתִיב: "דְּבַר־ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל" (הושע א, א). וּמַאי לָשׁוֹן הָרַע? דִּכְתִיב: "וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה *כֹּהֵן בֵּית־אֵל אֶל־יָרָבְעָם מֶלֶךְ־ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קָשַׁר עָלֶיךָ עָמוֹס" וגו'. כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס: "בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ" (עמוס ז, י־יא). מַאי שָׁלַח לֵיהּ? חַס וְשָׁלוֹם, לֹא אָמַר אוֹתוֹ צַדִּיק כָּךְ. וְאִם אָמַר, מַה חָטָא, שְׁכִינָה אָמְרָה לוֹ.

נפש יהודה כהן בית אל. כהן לעבודת כוכבים ומזלות:

וְגַם מָצִינוּ שֶׁעַל שֶׁקִּבֵּל דָּוִד לָשׁוֹן הָרַע מִפִּי צִיבָא עַל מְפִיבֹשֶׁת נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְהֵמָה יוֹצְאָה (נו, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּשָׁעָה

שֶׁאָמַר דָּוִד לִמְפִיבֹשֶׁת: "אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת־הַשָּׂדֶה" (שמואל־ב יט, ל), יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: *רַחֲבָעָם וְיָרָבְעָם יַחְלְקוּ אֶת הַמַּלְכוּת.

נפש יהודה רחבעם וירבעם יחלקו המלוכה. והיינו מדה במדה שאמר שיחלקו השדה האדון והעבד כן יחלקו המלוכה המלך והעבד:

וְאִם בְּנִדּוֹן זֶה שֶׁאָמְרוּ, דִּ"דְבָרִים הַנִּכָּרִים חָזָא בֵיהּ" לְהַאֲמִין הַדָּבָר, יָצְתָה פִּרְצָה גְּדוֹלָה כְּזֹאת בְּסִבַּת קַבָּלַת לָשׁוֹן הָרַע, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם לְהַרְחִיק עַצְמוֹ וְלִסְתֹּם אָזְנָיו מִלִּשְׁמֹעַ לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁמְּסַפְּרִים בְּכָל יוֹם עַל אֲנָשִׁים נְקִיִּים מֵהַדָּבָר הָרַע הַזֶּה שֶׁאוֹמְרִים עֲלֵיהֶם. וְהַנִּצּוֹל מִזֶּה, שְׂכָרוֹ גָּדוֹל וְיִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

פֶּרֶק רְבִיעִי [נד]

הַשּׁוֹמֵעַ לָשׁוֹן הָרַע אוֹ שׁוּם גְּנַאי עַל תַּלְמִיד חָכָם, לֹא דַי לוֹ בְּשֶׁלֹּא יְקַבֵּלְנוּ וְשֶׁלֹּא יַאֲמִין הַדָּבָר בּוֹ, אֲבָל חַיָּב כָּל אָדָם לְקַנֵּא קִנְאַת הַשֵּׁם וּלְהַשִּׁיב בַּעֲבוּרוֹ וְלִמְחוֹת, אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת, וְאִם לֹא עָשָׂה כֵן נֶעֱנָשׁ עָלָיו, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פד, ב), עַל עוּבְדָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: *כִּי נָיְחָא נַפְשֵׁיהּ, אָמַר לָהּ לִדְבֵיתֵיהּ: יַדְעָנָא *דְּרִתְיחוּ בִי רַבָּנָן וְלֹא אִיעַסְקוּ בִי שַׁפִּיר. אֵעָלִין בְּעִלְתָּאי (פירוש: השכיביני בעלייתי) וְלֹא תִּדְחֲלִי מִנָּאי.

נפש יהודה כי ניחא נפשיה. דר' אלעזר בר' שמעון: **דרתיחו.** עלי, שיש להם רוגז עלי על שנלקחו גנבים על ידי והוה להו קרובים:

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: אִישְׁתְּעִי לִי אִימֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאִישְׁתְּעָה לָהּ דְּבֵיתֵהוּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: לָא פָּחוֹת מִתַּמְנֵי סְרֵי וְלָא טְפֵי מֵעֶשְׂרִים וְתַרְתֵּין שְׁנִין אַגְנִיתֵהוּ בְּעִילְיֵתֵיהּ. *כִּי הֲוָה סְלִיקְנָא מְעַיְינָא לֵיהּ בְּמֵזְיֵהּ (פירוש: שערו). כִּי הֲוָה מְשַׁתַּמְטָא *בִּינִיתָא מֵרֵישֵׁיהּ הֲוָה אָתֵי דָּמָא. יוֹמָא חַד חַזְאֵי רֵיחַשָׁא (פירוש: שערו). כִּי הֲוָה מְשַׁתַּמְטָא בִּינִיתָא מֵרֵישֵׁיהּ הֲוָה אָתֵי דָּמָא. יוֹמָא חַד חַזְאֵי רֵיחַשָׁא (פירוש: תולעת) דְּקָא נָפֵיק מֵאוּדְנֵיהּ, *חָלַשׁ דַּעְתִּי. אִיתְחֲזֵי לִי בְּחֶלְמָא: לָא תִּסְתַּפֵּי מִידֵי. יוֹמָא חַד שָׁמְעִי בְּזִילוּתָא דְּצוֹרְבָא מֵרַבָּנָן וְלָא אִימְחֲאִי בֵיהּ כִּדְבָעֵי לֵיהּ.

נפש יהודה כי הוה סליקנא. כשהלכתי אצלו למעלה: **ביניתא.** שער: **חלש דעתי.** דאגתי שמא מעתה יסריח וירקב:

כִּי הֲווּ אָתוּ בֵּי תְּרֵי לְדִינָא קַיְימֵי אַבָּבָא דְּעִילְיֹתָא, אָמַר מַר מִלְּתֵיהּ וְאָמַר מַר מִלְּתֵיהּ, נָפְקָא קָלָא מִבֵּי עִילְיֹתָא וְאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי וְאִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב.

יוֹמָא חַד הֲוָה קָא מְנַצֵּיְא דְּבֵיתֵהוּ בַּהֲדֵי שִׁבְטָתֵיהּ. אָמְרָה לָהּ: תְּהֵא כְּבַעֲלֵיךְ, דְּלָא נִיתַּן לְקִבּוּרָה. שָׁמְעֵי רַבָּנָן, אָמְרֵי: לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֶעְבַּד הָכֵי. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן

יוֹחַאי אִיתְחֲזֵי לְהוּ לְרַבָּנָן בְּחֶלְמָא, אָמַר לְהוּ: *פְּרִידָה (פירוש: גוזל) אַחַת יֵשׁ לִי בֵּינֵיכֶם וְאִי אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לַהֲבִיאָה אֶצְלִי. אָזוּל רַבָּנָן לְאֵיעְסוּקֵי בֵּיהּ וְלָא שָׁבְקוּהָ בְּנֵי עַכְבּוֹר (פירוש: שם מקום, שסמוך לעירו), דְּכָל כַּמָּה דַּהֲוָה נַיְחָא רַבִּי אֶלְעָזָר בַּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּעֵילְתֵיהּ, לָא סָלְיק חַיָּה רָעָה לְמָתְייהוּ. יוֹמָא חַד מְעַלֵּי יוֹמָא דְכִפּוּרֵי הֲוָה, הֲווּ טָרְדֵי כּוּלֵי עָלְמָא, אָזְלוּ לְבֵי בִּירֵי (פירוש: שם מקום) אַסְקוּהָ, אַמְטִיוּהָ לְמַעַרְתָּא דַּאֲבוּהָ. אַשְׁכְּחוּהָ לְעַכְנָא *דְּאַהֲדַר לָהּ לְמַעַרְתָּא. אָמְרֵי לֵיהּ: עַכְנָא, עַכְנָא, *פְּתַח דַּלְלֵי פִּיךְ וְיִכָּנֵס בֵּן אֲצָל אָבִיו, פְּתַח לָהּ וְעַיילוּהָ.

נפש יהודה פרידה. יונה: **דאהדר**. ה לה עכנא, נחש הדרא למערה הקיפה את המערה כעין גלגל וזנבה אצל פיה: **פתח**. פיך, הרחיבי זנבך מעל פיך ליתן מקום ליכנס:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, בְּפֶרֶק נְגָמַר הַדִּין (מד, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁיָּצָא לֶהָרֵג, אָמַר: אִם יֵשׁ בִּי עָוֹן זֶה, לֹא תֶהֱא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי וְאִם אֵין בִּי עָוֹן זֶה, תֶּהֱא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹונוֹתַי וּבֵית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל מְנֻקִּים וְעֵדִים לֹא תֶהֱא לָהֶם כַּפָּרָה לְעוֹלָם. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר אָמְרוּ: לְהַחְזִירוֹ אֵי־אֶפְשָׁר, *שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה, אֶלָּא יֵהָרֵג וְיֵהֶא קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּאר הָעֵדִים. *כָּל כְּמִינֵיהּ? לָא צְרִיכָא, דְּקָא הַדְרֵי בְּהוּ סָהֲדֵי, וְכִי הַדְרֵי בְּהוּ סָהֲדֵי מַאי הֲוֵי, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיד *שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר וּמַגִּיד? לֹא צְרִיכָא, דְּיָהֲבֵי סָהֲדֵי טַעְמָא לְמֵילְתַייהוּ, כִּי הַהוּא מַעֲשֶׂה דְּבַעְיָא מוּכְסָא.

נפש יהודה שכבר נגזרה גזירה. שכבר נגמר הדין: **כל כמיניה**. וכי נאמן הוא דקא חשידנא להו לסהדי לומר קולר תלוי בצוארם. קולר שלשלת שסוגרין בצואר השבוים כלומר סוגר החטא: **שוב אינו חוזר ומגיד**. דבר המכחיש את הראשון דכתיב אם לא יגיד אהגדה קמייתא קפיד קרא ואפילו מחשדינהו נמי לא מבעי דאיכא למימר האי דהדרי בהו דאמרי מה לנו לחוב בדמו:

וְכָתוּב בְּפֵירוּשׁ רש"י: מַעֲשֶׂה בְּמוֹכֵס אֶחָד יִשְׂרָאֵל רָשָׁע שֶׁמֵּת וּבוֹ בַּיּוֹם מֵת אָדָם גָּדוֹל בָּעִיר וּבָאוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר וְעָסְקוּ בְּמִטָּתוֹ וּקְרוֹבֵי אוֹתוֹ מוֹכֵס הוֹצִיאוּ גַּם כֵּן מִטַּת הַמּוֹכֵס אֲחֲרָיו. קָפְצוּ עָלֵיהֶם אוֹיְבִים וְהִנִּיחוּ הַמִּטּוֹת. וְהָיָה שָׁם תַּלְמִיד אֶחָד, שֶׁיָּשַׁב עַל מִטַּת רַבּוֹ. לְאַחַר זְמַן חָזְרוּ כָּל גְּדוֹלֵי הָעִיר לִקְבֹּר הֶחָכָם וְנִתְחַלְּפָה לָהֶם מִטָּתוֹ בְּמִטַּת הַמּוֹכֵס. וְהָיָה אוֹתוֹ תַּלְמִיד צוֹעֵק וְלֹא הוֹעִיל לוֹ וּקְרוֹבֵי הַמּוֹכֵס קָבְרוּ אֶת הֶחָכָם. וְנִצְטַעֵר אוֹתוֹ תַּלְמִיד מְאֹד, אָמַר: מֶה חָטָא רַבִּי לִקְבֹּר בִּבְזָיוֹן זֶה וּמַה זָּכָה אוֹתוֹ רָשָׁע לְכָבוֹד גָּדוֹל כָּזֶה? וְנִרְאָה לוֹ רַבּוֹ בַּחֲלוֹם, אָמַר לוֹ: אַל תִּצְטַעֵר בְּכָךְ, בּוֹא וְאַרְאֶךָּ, כְּבוֹדִי גָּדוֹל בְּגַן עֵדֶן וְאַרְאֶךָּ אוֹתוֹ הָאִישׁ בְּגֵיהִנֹּם וְצִיר שֶׁל פֶּתַח סוֹבֵב בְּאָזְנוֹ, אֲבָל פַּעַם אַחַת שָׁמַעְתִּי בִּגְנוּת תַּלְמִיד־חָכָם וְלֹא מָחִיתִי, לְכָךְ נֶעֱנַשְׁתִּי. וְזֶה פַּעַם אַחַת הֵכִין סְעוּדָה לְשַׁר הָעִיר וְלֹא בָא, וְחִלְּקָהּ לַעֲנִיִּים וְזֶה שְׁכָרוֹ. אָמַר לוֹ הַתַּלְמִיד: וְזֶה, עַד מָתַי נִדּוֹן בְּכָךְ בְּדִין הַצַּעַר הַזֶּה? אָמַר לוֹ: עַד מוֹת

שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח וְיַכְנֵס תַּחְתָּיו. אָמַר לֵיהּ: לָמָּה? אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי נָשִׁים כַּשָּׁפָנִיּוֹת יִשְׂרָאֵלִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַשְׁקְלוֹן וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה בָּהֶן דִּין.

לְמָחָר, סִפֵּר הַתַּלְמִיד לְשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח. מָה עָשָׂה? כִּנֵּס שְׁמוֹנִים אֲנָשִׁים בַּחוּרִים בַּעֲלֵי קוֹמָה וְאוֹתוֹ יוֹם יוֹם גְּשָׁמִים הָוֶה. עַד דְּמַסִּיק הָתָם, אֵיךְ תָּלָה הוּא עִם שְׁמוֹנִים בַּחוּרִים לְאוֹתָן הַנָּשִׁים כַּשָּׁפָנִיּוֹת. וּקְרוֹבֵיהֶן שֶׁל אוֹתָן הַנָּשִׁים נִתְקַנְּאוּ קִנְאָה גְדוֹלָה וּבָאוּ וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם מֵהֶן עַל בְּנוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח חִיּוּב מִיתָה וְנִגְמַר דִּינוֹ. וּכְשֶׁהָיָה יוֹצֵא לִסָּקֵל אָמַר: אִם יֵשׁ בִּי עָוֹן זֶה אַל תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה לִי וְאִם אֵינוֹ כֵן, תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל עֲוֹנוֹתַי וְקוֹלָר תְּלוּי בְּצַוָּאר הָעֵדִים. וְשָׁמְעוּ אֵלּוּ וְחָזְרוּ בָהֶם *וְנָתְנוּ טַעַם לְדִבְרֵיהֶם, שֶׁמֵּחֲמַת קִנְאַת הַנָּשִׁים הֵעִידוּ. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִפְטַר.

נפש יהודה ונתנו טעם לדבריהם. מפני שנאת פלוני עשינו:

עַל כֵּן כָּל יְרֵא שָׁמַיִם יִשְׁמֹר עַצְמוֹ מִלְּסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע וְגַם מִלִּשְׁמֹעַ. וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיְּדַבְּרוּהוּ עַל תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהָשִׁיב בַּעֲבוּרוֹ, הַכֹּל כְּפִי מַעֲלָתוֹ.

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בִּנְבֻלּוּת הַפֶּה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [נה]

בְּכֹחַ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר בָּאָדָם הָיָה לוֹ לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי טָהֳרָה וְלַהֲגוּת בַּתּוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ קְצָרָה, טוֹב לְהַאֲרִיךְ מְעַט כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹצִיא דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו, דְּגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּפְסָחִים (ג, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו, שֶׁהֲרֵי *עֹקֶם הַכָּתוּב שְׁמוֹנָה אוֹתִיּוֹת וְלֹא הוֹצִיא דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן־הַבְּהֵמָה *אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה" (בראשית ז, ח). רַב אַשִׁי אָמַר: תֵּשַׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־יִהְיֶה בְךָ אִישׁ *אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה־לָיְלָה" (דברים כג, יא). רָבִינָא אָמַר: עֶשֶׂר, אִיכָּא וָאו דְּ"טָהוֹר". רַב אָמַר: שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר" (שמואל־א כ, כו).

נפש יהודה עיקם. דרך הקצר, לדבר בדרך ארוכה ח' אותיות יותר: **אשר איננה טהורה**. ולא כתיב מן הבהמה הטמאה כי אורחיה הרי שמונה אותיות עיקם הכתוב, הטמאה ה' אותיות אשר איננה טהורה י"ג אותיות ואע"ג דבאורייתא כתיב טמא בדוכתא אחריתי טובא שני אורחיה בחדא דוכתא ללמדך לחזר אחר ל' נקיה: **אשר לא יהיה טהור מקרה לילה**. דהוה ליה למכתב איש טמא וכי נמי משוית ליה לטהר חסר וי"ו איכא עקום ט' אותיות שהרי יש כאן י"ב וטמא אינו אלא ג' ותו דטהר דהאי קרא לאו

חסר הוא: **כי אמר מקרה הוא**. מצי למכתב כי אמר מקרה טמא הוא ולשתוק ויש כאן עקום שש עשרה:

תָּאנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: לְעוֹלָם יְסַפֵּר אָדָם בִּלְשׁוֹן כָּבוֹד, שֶׁהֲרֵי *בְּזָב קָרָאוֹ "מָרְכָּב" (ויקרא טו, ט) וּבְאִשָּׁה קָרָאוֹ "מוֹשָׁב" (שם שם, כג). וְאוֹמֵר: "*וְתִבְחַר לְשׁוֹן עָרוּמִים" (איוב טו, ה). וְאוֹמֵר: "וְדַעַת שְׂפָתַי *בָּרוּר מִלֵּלוּ" (שם לג, ג). *מַאי וְאוֹמֵר? וְכִי תֵּימָא, הַנֵּי מִלֵּי בְּדָאוֹרַיְיתָא אֶבָל בְּדְרַבָּנָן לָא, תָּא שְׁמַע: וְאוֹמֵר: "וְתִבְחַר" וְגוֹ'. וְכִי תֵּימָא הַנֵּי מִילֵי, בְּדְרַבָּנָן, אֲבָל בְּמִילֵי דְּעָלְמָא לָא, תָּא שְׁמַע: וְאוֹמֵר: "וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מִלֵּלוּ".

נפש יהודה בזב. כתיב וכל המרכב ובאשה כתי' מושב או על הכלי אשר היא יושבת עליו לפי שאין ל' הגון להזכיר רכיבה של פיסוק רגלים לאשה ואע"פ שהמרכב של זה והמושב של זה שוין בשתיהן: **ותבחר לשון ערומים**. עליך מצוה כך: **ברור מללו**. ל' נקי ומבורר: **מאי ואומר**. הא נפקא ליה מקרא קמא וכי תימא ה"מ בדאורייתא התורה הקפידה על לשונה שיצאה מפי הגבורה אבל חכמים במשנה וברייתא אין להם להקפיד על לשונם ת"ל ותבחר לשון ערומים שמענו שערומים בוחרי לשון הם:

וַאֲמַרְינָן עָלָּהּ: הַנָּהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרַב. חַד אָמַר, *שַׁוִּיתָן הָא שְׁמַעְתָּא כְּדְבָר אַחֵר מְסַנְקָן, וְחַד אָמַר, שַׁוִּיתָן הָא שְׁמַעְתָּא *כִּגְדִי מְסַנְקָן. וְלָא אִישְׁתָּעִי רַב בְּהַדֵּי דְּהַאִידְּ. הַנָּהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ קַיְימֵי קַמֵּיהּ דְּהִלֵּל, חַד מִינַּייהוּ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. וְאָמְרֵי לָהּ: קַמֵּיהּ דְּרַבִּי וְחַד מִינַּייהוּ רַבִּי יוֹחָנָן. חַד אָמַר: *מִפְּנֵי מָה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וּמוֹסְקִין בְּטֻמְאָה. וְחַד אָמַר: מִפְּנֵי מָה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וְאֵין מוֹסְקִין בְּטָהֳרָה. אָמַר: מֻבְטָח אֲנִי בְּזֶה, שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. הַנָּהוּ תְּלָתֵי כֹּהֲנֵי. חַד אָמַר: *הִגִּיעֲנִי כְּפוֹל, וְחַד אָמַר: הִגִּיעֲנִי כְּזַיִת, וְחַד אָמַר: *כְּזַנָּב הַלְּטָאָה. בָּדְקוּ אַחֲרָיו וּמָצְאוּ בּוֹ *שֶׁמֶץ פְּסוּל.

נפש יהודה שויתן הא שמעתא כדבר אחר. כחזיר: **כגדי מסנקן**. כגדי עיף סינוק ל' עיפות ודומה לו גד גדי וסינוק לא בגמ' דשבת בפרק במה אשה יוצאה התגבר מזלי ואל תהי עיף שהיו עיפים מכח הלימוד זה אמר כחזיר וזה אמר כגדי: **מפני מה בוצרין בטהרה**. ענבים בכלים טהורים כדאמרינן ביציאות השבת דלא חשב מוהל היוצא מן הזיתים משקה להכשיר שאינו שמן גמור אלא היוצא ע"י הבד אבל יין היוצא מן הענבים מכשיר דניחא ליה בהו: **הגיעני כפול**. מין קטניות כלומר חלק קטן מן לחם הפנים לחלקי: **כזנב הלטאה**. כזנב עקרב כלומר מעט: **שמץ פסול**. כהן חלל ור"ח פי' דבר עבודת כוכבים ומזלות דכתיב לשמצה בקמיהם ופסול לכהונה:

נִמְצָא, שֶׁדִּבּוּר הָאָדָם מֵעִיד עָלָיו וְעַל שָׁרְשׁוֹ, כִּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ פֶּה לָאָדָם לְדַבֵּר בּוֹ דְּבָרִים קְדוֹשִׁים וּבִלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וּבְמָקוֹם קָדוֹשׁ. וְאַל יְטַנֵּף אֶת פִּיו בְּדְבָרִים מְכֹעָרִים וְכָל שֶׁכֵּן

בְּדִבְרֵי נִבְלוּת הַמְסַבְּבִים לַמְרַגְּילִים בָּהֶם עַצְמָם, אֲבָדוֹן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל הַדֶּרֶךְ הַמֻּבְחֶרֶת וְהַטּוֹבָה לְגֶדֶר הָאָדָם עַצְמוֹ כְּמִנְהַג הַחֲסִידִים, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים, שֶׁלֹּא הָיָה חֻפְצָם לְדַבֵּר אֶלָּא בְּדְבָרִים שֶׁכֻּלָּם תּוֹעֶלֶת וּבְלָשׁוֹן נְקִיָּה, כִּי הַפֶּה הָרָאוּי וְהַמּוּכָן לְהוֹצִיא בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, אֵינוֹ נָכוֹן לְטַמְּאוֹ בְּדְבָרִים טְמֵאִים, אֶלָּא שֶׁיְּטַהֲרֶנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא נִשְׁמָתוֹ בְּטָהֳרָה לְדָבְקָה תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד.

כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאֵרַע לְרַבָּה בַּר נַחְמָנִי, שֶׁנִּתְעַסֵּק כָּל יָמָיו בְּטָהֳרָה, וְהִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּאָמְרוֹ טָהוֹר בַּהֶשִׁיבוֹ דָּבָר לִשְׁאֵלַת מַשָּׂא וּמַתָּן בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמְצִיעָא, בְּפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פו, א): אָמַר רַב כַּהֲנָא: אִישְׁתָּעִי לִי חָמָא בַּר בְּרַתֵּיהּ דְּחַסָּא, דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי *עַל יְדֵי שְׁמָדָא נָח נַפְשֵׁיהּ. אָזְלוּ, *אֲכוֹל בֵּיהּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא, אָמְרוּ: אֵיכָא גַּבְרָא חַד בִּיהוּדָאֵי, דְּקָא *מְפַגֵּר תְּלֵיסַר אַלְפֵּי גַּבְרֵי תְּרֵי יַרְחֵי *בְּקַיְיטָא וּתְרֵי יַרְחֵי *בְּסָתְוָא *מִכַּרְנָא. שָׁדְרוּ פְּרִיסְתְּקָא (פירוש: שליח) דְּמַלְכָּא אַבַּתָּרֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחֵיהּ. עָרַק לְאַגְמָא וּמַאגְמָא לְפוּמְבְּדִיתָא וּמְפוּמְבְּדִיתָא לְצִרִיפָא דְעֵינָא וּמִצְּרִיפָא דְעֵינָא לְאַפַּדְנָא דְשׁוּחָא וּמְאַפַּדְנָא דְשׁוּחָא לְאַפַּדְנָא דְּלָא שְׁכִיחַ.

נפש יהודה על ידי שמדא נח נפשיה. מחמת אימת מלכות מת: **אכול ביה קורצא**. אמרו עליו מלשינות בפני המלך והיה המנהג שנתנו למלשין עוגה לאכול להחזיק בזה דבריו. עוגות מצות תרגום גריצן פטירן וגימ"ל וקו"ף ממוצא אחד. ויש אומרים תרגום לא תלך רכיל לא תיכול קורצין וכן קריבו גוברין ואכלו קורציהון: **מפגר**. מבטל שנקבצין אליו בניסן ובתשרי לשמוע דרשות של פסח ושל חגים וכשמבקשים שלוחי המלך לגבות מס גלגולת של כל חודש וחודש אינם נמצאים בבתיהן: **קייטא**. קייץ: **סתו**. חורף: **כרגא**. מס:

*אִיקְלַע פְּרִיסְתְּקָא לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא דַּהֲוָה בֵּיהּ רַבָּה בַּר נַחְמָנִי. קְרִיבוּ תַּכָּא (פירוש: שלחן) קַמֵּיהּ, יָהֲבוּ לֵיהּ תְּרֵי כַּסֵּי *וְדַלְיוּהָ לְתַכָּא מֵקַמֵּיהּ וַאֲהַדַּר פַּרְצוּפֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ. *אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבָּה בַּר נַחְמָנִי. מַאי נַעֲבִיד, גַּבְרָא דְמַלְכָּא הוּא, אָמַר לְהוּ: זִילוּ אַהֲדְרוּ לְתַכָּא לְקַמֵּיהּ וְאַשְׁקוּיֵי חַד כַּסָּא וְדַלְיוּהָ לְתַכָּא מֵקַמֵּיהּ *וּמִיתְסֵי. עָבְדוּ הָכֵי וְאִיתְסֵי. אָמַר: מַיְדַע יְדָעְנָא, דְּהָא מִילְּתָא לָאו כָּל אִינֵּשׁ יָדַע לָהּ, שְׁמַע מִינָּהּ דְּגַבְרָא דְּקָא בָּעֵינָא, *הָכָא הוּא; אִי מָגַלְיֵתוּ לִי גַּבְרָא דְּקָא בָּעֵינָא בֵּינֵייכוּ מוּטָב, וְאִי לָא, סָרִיקְנָא לְבֵישְׁרַייכוּ בִּסְרִיקָא דְפַרְזְלָא. כֵּיוָן דַּחֲזוּ דְּקָא מָכֵי עַלַיְיהוּ עָלְמָא, אֲתוּ וַאֲשְׁלְמוּהָ לֵיהּ. אָמַר לְהוּ: מִיַּדַע יְדָעְנָא דַּאֲזִילְנָא, מִיהוּ יַבָּעוּ לֵיהּ מִנָּאי, אִי מִקְטַל קְטִילוּ לֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא, לָא מְגַלְּינָא וְאִי *נְגוּדֵי מִינְגַּד, מְגַלְּינָא. אַתְיוּהָ לְקַמֵּיהּ, עַיְילוּהָ *לְאִינְדְּרוּנָא וְטָרְקֵיהּ לְבָבָא בְּאַפֵּיהּ וְחָתְמֵיהּ.

נפש יהודה איקלע פריסתקא. ללון באותו פונדק שהיה רבה נחבא בו: **ודליוה לתכא מקמיה**. לקחו השלחן מפניו לאחר ששתה שתי כוסות והשדים הממונים על הזוגות מזיקין את השותה שתי כוסות ובני הבית לא נתכוונו על כך: **אמרו לו**. בני הפונדק לרבה מה נעביד לרפאו: **ומיתסי**. וירפא: **הכא הוא**. שהוא חכם בודאי צוה לעשות הרפואה דאם לא כן לא ידעו מיד לעשות כן: **נגודי מינגדי לי**. ואם ייסרוני ביסורין אגלה: **לאינדרונא**. חדר התפיסה:

אָמַר: לְמִיסְמַךְ אַנִיסָא לָמָה לִי, בָּעָא רַחֲמֵי וְאִיתְעֲבִיד לֵיהּ נִיסָא, פָּרַק אַשִׁיתָא וְעָרַק (פירוש: שבר החומה וברח) וְאָזַל לַאֲגַמָּא. יָתִיב *אַגִירְדָא דְּדִיקְלָא וְקָא גָרִיס. שָׁמַע דְּקָא מִיפָּלְגֵי בְּמִתִיבְתָּא דְּרָקִיעָא: *אִם בַּהֶרֶת קוֹדֶמֶת לְשֵׂעָר לָבָן, טָמֵא. וְאִם שֵׂעָר לָבָן קוֹדֵם לְבַהֶרֶת, *טָהוֹר; סָפֵק, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר: טָהוֹר, וְכֻלָּה מְתִיבְתָּא אָמְרֵי: טָמֵא. אָמְרֵי: מָאן מוֹכַח? מוֹכַח רַבָּה בַּר נַחְמָנִי, דַּאֲמַר: אֲנִי יָחִיד בְּנָגָעִים, אֲנִי יָחִיד בְּאָהֳלוֹת. לָא קָא מָצֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת לְמִקְרָבָא לֵיהּ, מִדְּלָא הֲוָה קָא שְׁתִיק פּוּמֵיהּ מִגֵּירְסֵיהּ. אָזַל אִידְמֵי לֵיהּ *כְּגוּנְדָא דְּפָרְשָׁא (פירוש גדוד של פרשים) אָמַר: יֵנַח נַפְשֵׁיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא וְלָא נִיתְמְסַר לְיָדָא דְּמַלְכוּתָא.

נפש יהודה אגירדא דדיקלא. על גזע דקל קצוץ: **אם בהרת**. קדמה לשער לבן טמא, דשער לבן שפרח בו הוא סימן טומאה כדכתיב והנה נהפך שער לבן בבהרת: **טהור**. לפי מה שכתוב בתורה: **גונדא**. גדוד של פרשים שמחפשים אחריו בפומבדיתא והוא ראש ישיבה היה:

אִישְׁתִּיק וְנָח נַפְשֵׁיהּ, כִּי קָא נַיְחָא נַפְשֵׁיהּ אָמַר: טָהוֹר. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: אַשְׁרֶיךָ רַבָּה בַּר נַחְמָנִי, שֶׁגּוּפְךָ טָהוֹר וְיָצְאָתָה נִשְׁמָתְךָ בְּטָהֳרָה. נָפַל *פִּתְקָא מֵרָקִיעָא בְּפֻמְבְּדִיתָא: רַבָּה בַּר נַחְמָנִי מִתְבַּקֵּשׁ לִישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה. נָפְקוּ אַבַּיֵי וְרַבָּנָן לְאִיעַסּוּקֵי בֵּיהּ וְלָא הֲווּ יָדְעֵי דּוּכְתָּא; אָזִיל לְאַגַּמָּא חֲזוּ מְפוֹרֵי דַּהֲווּ מְטַלְּלֵי וְקַיְימֵי (פירוש: עושין צל עליו בכנפיהם), אָמְרֵי: שְׁמַע מִינָּהּ הָתָם הוּא; הֲווּ אָזְלִי אַשְׁכְּחוּן. סָפְדוּהָ תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לֵילוֹתָא, בָּעוּ לְמִיפְרַשׁ, נָפַל פִּתְקָא מִן שְׁמַיָּא: הַפּוֹרֵשׁ יֵהֵא בְּנִדּוּי. סָפְדוּהָ שִׁבְעָה יוֹמֵי וְשִׁבְעָה לֵילוֹתָא, נָפַל פִּיתְקָא מִן שְׁמַיָּא וְאָמַר: לְכוּ לְבָתֵּיכֶם לְשָׁלוֹם.

נפש יהודה פיתקא. כתב:

לְפִיכָךְ כָּל הַמִּתְעַסֵּק בְּטָהֳרָה וִידַבֵּר בְּטָהֳרָה תֵּצֵא נִשְׁמָתוֹ בְּטָהֳרָה וְיִזְכֶּה לָאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה.

פֶּרֶק שֵׁנִי [נו]

מָצִינוּ, שֶׁהִרְבֵּה בְּנֵי אָדָם כּוֹפִין אוֹתָם בְּשׁוֹטִים, בְּאֵשׁ וּבְמַיִם וּבְכָל מִינֵי כְּפִיּוֹת עַל שֶׁיּוֹדוּ בְּפִיהֶם דְּבָרִים שֶׁנִּכְשְׁלוּ בָהֶם וְסוֹבְלִים כָּל הַכְּפִיּוֹת וְאֵינָם מוֹדִים שׁוּם דָּבָר בְּפִיהֶם, שִׁיִּתְחַיְּבוּ בְהוֹדָאָתָם הֲרֵיגָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁרוֹאִים, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא מִיתָה זְמַנִּית, בְּיָדָעָם בִּבְרוּר, שֶׁהַיּוֹם אוֹ מָחָר יָמוּתוּ, עִם כָּל זֶה כְּדֵי לְהַרְוִיחַ חַיֵּי שָׁעָה סוֹבְלִים דָּחְקָם וּמְקַבְּלִים כָּל הַיִּסּוּרִים שֶׁבָּעוֹלָם וְאֵינָם מוֹצִיאִים בְּפִיהֶם דָּבָר שֶׁיִּתְחַיְּבוּ עָלָיו.

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְמִי שֶׁאֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיֹּאמַר דִּבְרֵי נִבְלוּת וְאֵין לוֹ בְּדִבּוּר זֶה הֲנָאָה, אֲבָל יוֹדֵעַ, שֶׁבְּאָמְרוֹ, גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשׂוֹא וְיָדוּנוּ עָלָיו מִיתָה עוֹלָמִית, שֶׁהָיָה לוֹ לִסְתֹּם *וְלִבְלֹם פִּיו מִלְּאָמְרוֹ, כִּי כָל הַמְנַבֵּל פִּיו, דֵּינוֹ נֶהְפָּךְ עָלָיו לְרָעָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּכְתֻבּוֹת (ח, ב): "עַל־כֵּן עַל בַּחוּרָיו לֹא־יִשְׂמַח ה'" וגו' (ישעיה ט, טז). מַאי "וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה" (שם)? אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא: *הַכֹּל יוֹדְעִין כַּלָּה לָמָּה נִכְנְסָה לַחֻפָּה, אֶלָּא, כָּל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו וּמוֹצִיא דְּבַר נִבָלָה מִפִּיו, אַפִּילּוּ נֶחְתָּם לוֹ גְּזַר דִּין *שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה לְטוֹבָה, נֶהְפָּךְ עָלָיו לְרָעָה.

נפש יהודה ולבלום. לסגור פיו: **הכל יודעין כלה למה וכו'**. ולא הוצרך לפרש ולשאול למה נכנסה לחופה: **של שבעים שנה**. ועוד דרש כמו ועד עולמו של אדם נטויה נהפכות מטובה לרעה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לג, א): בַּעֲוֹן נִבְלוּת הַפֶּה, צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת בָּעוֹלָם וּבַחוּרֵי שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֵתִים וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת צוֹעֲקִין וְאֵינָם נַעֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן עַל־ בַּחוּרָיו *לֹא־יִשְׂמַח ה'" וגו' (ישעיה ט, טז). מַאי "וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה", אָמַר רַב חָנָן וכו'. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו מַעֲמִיקִין לוֹ גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*שׁוּחָה עָמֹק֖ה פִּי זָרוֹת *זְעוּם ה' יִפֹּל שָׁם" (משלי כב, יד).

נפש יהודה לא ישמח. הרי צועקין ואינן נענין בעין מה' כי כולו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה: **שוחה עמוקה**. מוכנת לפי זרות למי שפיו זרות: **זעום ה' יפול שם**. זעם של הקב"ה שוכן שם אצל פי זרות היושב אצלו ושומע קרוי זעמו של הקב"ה:

וְלֹא דַי לוֹ לַמְנַבֵּל אֶת פִּיו שֶׁמְּשַׁקֵּץ פִּיו הַנִּבְרָא לְטָהֳרָה, אֶלָּא שֶׁהוּא נִתְעָב בְּעֵינֵי הַיִּשָּׁרִים וְהַטְּהוֹרִים בְּעָזְבוֹ הַבּשֶׁת וְהַצְּנִיעוּת, שֶׁהֵן מִדּוֹת מֻבְחָרוֹת, שֶׁהֻבְדְּלוּ לְיִשְׂרָאֵל זֶרַע הַקֹּדֶשׁ, וְהַסִּימָנִים שֶׁבָּהֶן נִכָּרִים מִכָּל הָאוּמוֹת, וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זָרִים עַזֵּי פָנִים וּנְבָלִים וּסְכָלִים וְחֹלֶל אֶת שֵׁם קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, וּמֵעִיד בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בָּאוּמָּה הַזֹּאת, שֶׁהֵם נִקְרָאִים "עַם חָכָם וְנָבוֹן". וְיֹאמְרוּ עָלָיו, שֶׁלֹּא עָמְדוּ רַגְלֵי אֲבוֹתָיו עַל הַר סִינַי, כִּי *יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי

פְּסָקָה מֵהֶם טוּמְאַת הָעַמִּים כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (כב, ב): מִשֶּׁגָּבָא נָחֵשׁ עַל חַוָּה הֵטִיל בָּהּ זֻהֲמָא, יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זֻהֲמָתָן וכו".

נפש יהודה ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. ונתקנו מכל מום שנאמר כלך יפה רעיתי ומום אין בך וכתבו בתוס' דגרים נמי פסקה זוהמתן דאע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו:

נִמְצָא, שֶׁהַמְנַבֵּל אֶת פִּיו וּמַאֲזִין לִנְבָלִים, מְתַעֵב נַפְשׁוֹ הַקָּדוֹשָׁה וְיוֹרֵד לִבְאֵר שַׁחַת, כִּי אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אָדָם לְאָדָם לְאַחַר מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַגִּיד לְאָדָם מַה־שִּׂיחוֹ", כְּמוֹ שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בְּפִרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, ב), וְכָל שֶׁכֵּן הַנִּבָּלוֹת שֶׁמּוֹצִיא מִפִּיו בְּפַרְהֶסְיָא. עַל כֵּן יִבְחַר אָדָם דֶּרֶךְ טוֹבָה *לֶאֱטֹם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ נְבָלָה וְיטַהֵר פִּיו מִלְּדַבֵּר בּוֹ אֶלָּא דִּבְרֵי טָהֳרָה. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "כֶּסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק" (משלי י, כ).

נפש יהודה לאטום. לסתום אזנו:

הַכְלָל הַחֲמִישִׁי שֶׁלֹּא יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדָבָר קַל הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּדָבָר חָמוּר

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדָבָר קַל וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד

פֶּרֶק הָאֶחָד [נז]

כָּל הָאוֹמֵר כְּנֶגֶד חֲבֵרוֹ בְּכַוָּנָה דְּבָרִים שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בְּשָׁמְעָם, מַלְבִּין פָּנָיו בְּכֹחַ הַבּשֶׁת שֶׁמְּקַבֵּל *וְחוֹשֵׁב, שֶׁכָּל הָעוֹמְדִים שָׁם יָדְעוּ שֶׁהַדְּבָרִים הֵם כְּנֶגְדּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהָאוֹמֵר יוֹכֵל לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִן הַדָּבָר. וְעַל זֶה הַמַּלְבִּין אָמְרוּ זַ"ל, שֶׁחֶטְאוֹ שָׁוֶה לְשׁוֹפֵךְ דָּמִים, לְפִי שֶׁהַמִּתְבַּיֵּשׁ סָרָה מִמֶּנּוּ אַדְמִימוּת דָּמוֹ בְּכֹחַ הַבּוּשָׁה שֶׁעָבְרָה עָלָיו וְדוֹמֶה לוֹ כְּאִלּוּ הָרָגוֹ. וְעַל כֵּן עֻשְׁאוּהוּ תּוֹלְדַת שׁוֹפֵךְ דָּמִים וְהִשְׁוָהוּ לוֹ, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב (נח, ב): תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן: כָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים. אֲמַר לֵיהּ: שַׁפִּיר קָאֲמָרַת, דְּקָא חָזְינָא *דְּאָזֵיל סוּמְקָא וְאָתֵי חִיוָּרָא.

נפש יהודה וחישב. זה שמתבייש שעליו נתכוין לבייש: **דאזל סומקא**. צורת פניו נשתנה ואזיל צבע דמו מפניו ונראה לבן כמת:

אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב דִּימִי: בְּמַאי זְהִירֵי טָפֵי? אֲמַר לֵיהּ: זְהִירֵי בְּאַחֲוֵרֵי אַנְפֵּיהּ, דַּאֲמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַכֹּל יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה. *הַכֹּל סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: הַכֹּל יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְעוֹלִים, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה, שֶׁיּוֹרְדִין וְאֵינָם עוֹלִים. וְאֵלּוּ הֵן: הַמְכַנֶּה שֵׁם (רע) לַחֲבֵרוֹ וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים וְהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ. הֵינוּ מְכַנֶּה, הֵינוּ מַלְבִּין? לָא צְרִיכָא, דְּאַף עַל גַּב *דְּדָשׁ בֵּיהּ בְּשִׁמֵּיהּ. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: נוֹחַ לוֹ

לָאָדָם שֶׁיָּבֹא עַל סָפֵק אֵשֶׁת אִישׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ. מִנַּא לָן? מִדְּדָרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ" (תהלים לה, טו) וכו".

נפש יהודה הכל סלקא דעתך. וכי הכל יורדין: **דדש ביה**. כבר הורגל בכך שמכנין אותו כן ואין פניו מתלבנות ומכל מקום זה להכלימו מתכוין: **ובצלעי**. בשביל אשתי זו שמתחילה חטאתי בה כמו ויבן ה' הצלע: **שמחו ונאספו קרעו ולא דמו**. אם קרעוני לא מצאו דם:

נִמְצָא, שֶׁאַף עַל פִּי, שֶׁנִּגְלוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים הֵם מֵהַדְּבָרִים הַחֲמוּרִים אֲשֶׁר אָמְרוּ עֲלֵיהֶם יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, הִשְׁווּ אֲלֵיהֶם מַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, מֵאַחַר שֶׁאֵין יִצְרוֹ תוֹקְפוֹ לָאָדָם לוֹמַר דְּבָרִים כָּאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁתּוֹקְפוֹ לְגִלּוּי עֲרָיוֹת בְּגוֹדֶל הַהֶנָאָה, וְלִשְׁפִיכוּת דָּמִים בְּגֹדֶל הַכַּעַס וְהַשִּׂנְאָה. רְאֵה כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּצַעֵר לַחֲבֵרוֹ וּלְהַלְבִּין פָּנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁיְּקַבֵּל בַּדָּבָר הֶנָאָה גְּדוֹלָה, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא בְּלִי הֶנָאָתוֹ וְיִנָּצֵל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

חֵלֶק שֵׁנִי בְּדָבָר חָמוּר
וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד

פֶּרֶק הָאֶחָד [נח]

מִי שֶׁאוֹמֵר בָּרַבִּים דְּבָרִים כְּנֶגֶד כְּבוֹד חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר בָּרוּר שֶׁיּוֹדְעִין כָּל הַשּׁוֹמְעִים שָׁם שֶׁאוֹמְרִים עָלָיו, וְהוּא דָּבָר חָמוּר בְּעֵינֵי אָדָם, עַל דִּבּוּר זֶה אָמְרוּ ז"ל, שֶׁהוּא חָמוּר יוֹתֵר מֵהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ וּמִשּׁוֹפֵךְ דָּמִים, עַד שֶׁהֶחְמִירוּ וְאָמְרוּ עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֲפִילוּ מִי שֶׁיּוֹרֵד בַּעֲוֹנוֹ לְגֵיהִנֹּם עַד שֶׁמְּמָרֵק שָׁם חֲטָאָיו, בָּאַחֲרוֹנָה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵינוֹ אָבֵד וְנִכְרַת מֵהַכֹּל. עַל כֵּן אָמַר רַבִּי מֵאִיר, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה טו, ב), כְּשֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת עַל אַחַר רַבּוֹ: *לֹא מֵיִדַּן נָדַנְיֵיהּ וְלָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי נֵיתְיֵיהּ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מָתַי אָמוּת וְאֵעָלֶה עָשָׂן מִקִּבְרוֹ. בִּרְאוֹתוֹ, שֶׁיּוֹתֵר טוֹב הָיָה לוֹ לְקַבֵּל עָנְשׁוֹ בַּגֵּיהִנֹּם וְאַל יְאַבֵּד חֶלְקוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה לא מידן נידייניה. לאחר משום דעסיק בתורה ולא לעלמא דאתי ניתייה משום דחטא:

עַל כֵּן אָמְרוּ: כָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים - בִּדְבָרִים, בְּדָבָר חָמוּר, בְּיוֹדְעוֹ שֶׁכָּל הַיּוֹשְׁבִים שָׁם יְבִינוּ שֶׁדִּבֵּר בִּשְׁבִילוֹ - שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. כִּי רֹעַ מַחְשַׁבְתּוֹ וְדִבּוּרוֹ וְעִוּוּת מִצְחוֹ מְעִידִים עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע הַקֹּדֶשׁ, וְאֵינוֹ רָאוּי לִטֹּל חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קז, א) וּבְפֶרֶק הַזָּהָב (בבא מציעא נט, א): *דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ *נֶאֱסְפוּ עָלַי נְכִים וְלֹא יָדַעְתִּי קָרְעוּ וְלֹא־דָמּוּ" (תהלים לה, טו)? אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שֶׁאִם הָיוּ מְקָרְעִין אֶת בְּשָׂרִי לֹא

הָיָה דָּמִי שׁוֹתֵת; שֶׁאֲפִילוּ כְּשֶׁהֵן עֲסוּקִין בִּנְגָעִים וְאָהֳלוֹת הָיוּ אוֹמְרִים לִי: דָּוִד, הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּמַאי? הָיִיתִי אוֹמֵר לָהֶם: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אֲבָל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה דרש רבא. דטובה מעשה של דוד ובת שבע משלהן וספק אשת איש היה דהיוצא למלחמות בית דוד גט כריתות כותב לאשתו על מנת שאם ימות שתהא מגורשת מעכשיו ולא תזקק ליבום וכל אותן הימים היא ספק מגורשת אם מת מגורשת מתחלה ואם לא מת לא נתגרשה: **נאספו עלי נכים**. בעלי מומין כמו פרעה נכה והיו מלעיגים עלי ואני כלא יודע:

וְגַם אַף עַל פִּי שֶׁהָאָדָם מֻזְהָר שֶׁלֹּא יַהֲרֹג אֶת עַצְמוֹ, אָמְרוּ *עַל הַלְּבָנָה כָּזֹאת: טוֹב לוֹ לֵהָרֵג וַאֲפִילוּ בְּשֶׁרֵפָה, וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַזָּהָב (בבא מציעא נט, א) וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (י, ב): אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבְיָה, אָמַר רַב; וְאָמְרֵי לָהּ, אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא; וְאָמְרֵי לָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: נוֹחַ לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשָׁן הָאֵשׁ. וְלֹא יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים. מְנָא לָן? מִתָּמָר, דִּכְתִיב: "הִיא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ" וגו' (בראשית לח. כה). (ואף על פי שהיו מוציאים אותה לשרפה. לא אמרה להן: ליהודה נבעלתי, אלא שלחה לו: "לאיש אשר־אלה לו אנכי הרה" ואם יודה הוא מעצמו יודה).

נפש יהודה על הלבנה כזאת. שמלבין פני חבירו:

גַּם שְׁנֵינוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי, מִמַּסֶּכֶת אָבוֹת: רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: *הַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים *וּהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת *וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ *וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, *אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה המחלל את הקדשים. המביא קדשי מזבח לידי פיגול ונותר וטמא או המועל ונהנה בין בקדשי מזבח בין בקדשי בדק הבית: **והמבזה את המועדות**. שעושה מלאכה בחול המועד שאינו דבר האבוד או נוהג בהם מנהג חול באכילה ושתיה: **והמפר בריתו של אברהם**. שלא מל או שמל ומושך ערלתו לכסות המילה כדי שלא יראה שהוא מהול: **והמגלה פנים בתורה**. שמראה פנים לפרושי שלא כהלכה ד"א שמגלה פנים שמעיז פניו לעבור על ד"ת בפרהסיא במזיד ואין לו בושת פנים: **אף על פי שיש בידו תורה ומע"ט**. ולא חזר בתשובה מעבירות שבידו אע"פ שבאין עליו יסורין ומת ביסורין אין לו חלק לעוה"ב אבל אם חוזר בתשובה קודם מותו אין לך דבר שעומד בפני התשובה:

רְאוּ אֵיךְ הִשְׁוָה אוֹתָהּ לָעֲבֵרוֹת הַחֲמוּרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁאֵינָם מְגִינִים עֲלֵיהֶם מִצְוֹוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְאִם לְהַרְוִיחַ כָּל הֲנָאוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, כָּל בֶּן דַּעַת לֹא יְאַבֵּד עוֹלָמוֹ הַתָּמִידִי וְיִמְסֹר עַצְמוֹ לְכָל הֲרִיגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כָּל שֶׁכֵּן הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, שֶׁאֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת כְּלָל אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה לְדַבְּרוֹ בְּרֹעַ מִזְגּוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֶׁלֹּא יְכַשֵּׁל בַּעֲבֵרָה כָּזֹאת לְאַבֵּד עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת. וְאִם יְזֻכֶּה לִנְצֹל כָּל יָמָיו מֵחֵטְא זֶה, הָאֵל יִתְבָּרַךְ יַצִּילֵהוּ מִכָּל צָרָה וְיֵצְאוּ מִמֶּנּוּ בָּנִים הֲגוּנִים, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאֵרַע לְתָמָר, כִּי בִּזְכוּת שֶׁהָיְתָה מַפֶּלֶת עַצְמָהּ לִשְׂרֵיפָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תַלְבִּין פְּנֵי יְהוּדָה, זָכְתָה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּהּ מְלָכִים וּנְבִיאִים.

הַכְּלָל הַשִּׁשִּׁי שֶׁלֹּא יָשִׂיחַ בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּשִׂיחָה הָאֲסוּרָה

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה

וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד.

פֶּרֶק הָאֶחָד [נט]

כָּל הַקּוֹבֵעַ עַצְמוֹ בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה וּלְהַרְבּוֹת בָּהּ דְּבָרִים בְּלִי תֹּעֶלֶת, מְדַמֶּה עַצְמוֹ לִבְהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ דִּבּוּר, מֵאַחַר שֶׁמּוֹצִיא דִּבּוּרוֹ בְּשֶׁאֵין צָרֵךְ. וּבְרֹבוֹת הַדְּבָרִים יָבוֹא לִדְבּוּר שֶׁל חֵטְא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הֶחָכָם שְׁלֹמֹה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יֶחְדַּל־פָּשַׁע" (משלי י, יט), כִּי כְשֶׁיַּרְבֶּה הָאָדָם דְּבָרִים יִפְּשַׁע עַל כָּל פָּנִים, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יְהֵא בִּדְבָרָיו דִּבּוּר אֶחָד רָאוּי לֵאָמְרוֹ. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת: וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא.

וּמָצִיאוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵי הַמּוּסָר: מִמּוֹפְתֵי הַחֲכָמִים מְעוּט הַדְּבָרִים וּמִמּוֹפְתֵי הַכְּסִילִים רֹב הַדְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים" (קהלת ה, ב). וְאָמְרוּ, שֶׁמִּעוּט דְּבָרִים רְאָיָה עַל מַעֲלַת הָאָבוֹת וֶהֱיוֹת הָאָדָם מְיֻחָס. וְגַם אָמְרוּ: מְיֻחְסוּתָא דְּבָבֶל שְׁתִיקוּתָא.

כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין, פֶּרֶק עֲשָׂרָה יוּחְסִין (עא, ב): עוּלָּא אִיקְּלַע לְפַמְבְּדִיתָא, חֲזִיֵּהּ לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה דְּגָדֵל וְלָא אִינְסִיב. אֲמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא לָא אִינְסִיב מַר אִיתְתָא לְבָרֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: מִי יְדַעְנָא *מֵהֵיכָא אִינְסִיב? אֲמַר לֵיהּ: אָטוּ מִי יָדְעִינַן מֵהֵיכָא אַתְּינַן? דִּילְמָא מֵהַנָּךְ דְּכְתִיב: "נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה" (איכה ה, יא)? וְכִי תֵּימָא: גּוֹי וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל הַוָּלָד כָּשֵׁר, וְדִילְמָא מֵהַנָּךְ דִּכְתִיב בְּהוּ: "הַשּׁוֹכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם" (עמוס ו, ד) וַאֲמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: אַלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמַּשְׁתִּינִים מַיִם בִּפְנֵי מִטּוֹתֵיהֶם עֲרוּמִים. וְהוֹסִיף בָּהּ רַבִּי אֲבָהוּ: אַלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאוֹכְלִים זֶה עִם זֶה וּמַדְבִּיקִים מִטּוֹתֵיהֶם זוֹ בְּזוֹ וּמַחֲלִיפִין נְשׁוֹתֵיהֶם זֶה לָזֶה וּמַסְרִיחִים עֲרִסּוֹתֵיהֶם בְּשִׂכְבַת זֶרַע שֶׁאֵינָהּ שֶׁלָּהֶן? אָמַר לֵיהּ: וְאֶלָּא הֵיכִי לִיעֲבִיד? אָמַר לֵיהּ: *זִיל בָּתַר שְׁתִיקוּתָא, כִּי הָא בְּמַעֲרָבָא כִּי הֲווּ מְנַצּוּ הַדָּדֵי, חָזוּ מִינַּיהוּ דְּקָדְרִים וְשָׁתְקִין קָא מְיֻחְסִי טְפֵי.

נפש יהודה מהיכא אינסיב. איזה אשה מיוחסת: **זיל בתר שתיקותא**. שאל לך אחר משפחה שתקנית שסתם בני מריבה הם פסולים שמתוך פסולן שהיו פורשין מהם נטרו איבה והחזיקו במריבה:

אָמַר רַב: שְׁתִיקוּתָא דְּבָבֶל הַיְנוּ מְיֻחְסוּתָא. אֵינִי, וְהָא רַב אִיקְלַע *לְבֵי רַב שָׁפֵי חָלָא וּבָדִיק לְהוּ? הֵיכִי בָּדַק לְהוּ, אִי שָׁתְקֵי אִי לָא שָׁתְקֵי. לְמַדְנוּ, שֶׁהַשְׁתִיקָה מְעִידָה עַל הָאָדָם וְעַל שָׁרְשׁוֹ.

נפש יהודה לבי רב שפי חלא. שם האיש שפי חלה שופה חומץ כמו השופה יין לחבירו:

גַּם כֵּן מָצִינוּ כָּתוּב בְּסִפְרֵי הַמִּדּוֹת, שֶׁאֶחָד מִן הַחֻכְמִים נִרְאָה שׁוֹתֵק הַרְבֵּה, עַד שֶׁלֹּא הָיָה מְדַבֵּר אֶלָּא מְעַט מִזְעָר. וְאָמְרוּ לוֹ: מַה רַב שְׁתִיקוּתוֹ? אָמַר: בָּחַנְתִּי הַדְּבָרִים וּמְצָאתִים נֶחְלָקִים לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים:

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, הוּא כְּלוֹ נֶזֶק בְּלִי תֹּעֶלֶת, כְּקִלְלַת בְּנֵי אָדָם וּדְבַר נְבָלָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, שֶׁהַדִּבּוּר בְּזֶה שְׁטוּת גְּמוּרָה.

וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, יֵשׁ בּוֹ נֶזֶק מִצַּד אֶחָד וְתֹעֶלֶת מִצַּד אַחֵר, בְּשֶׁבַח אָדָם אֶחָד לְקַבֵּל בּוֹ תֹּעֶלֶת וְיִהְיֶה בַּשֶּׁבַח הַהוּא מַה שֶּׁיַּכְעִיס שׂוֹנְאוֹ וְיַזִּיק לְמִי שֶׁשִּׁבְּחוֹ וְצָרִיךְ לְהַנִּיחַ הַדְּבָרִים בְּגָלַל הַסִּבָּה הַזֹּאת, שֶׁלֹּא יְדַבְּרוּ בְּזֶה הַחֵלֶק גַּם כֵּן.

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם תֹּעֶלֶת וְלֹא נֶזֶק, כְּרֹב דִּבְרֵי הֶהָמוֹן: אֵיךְ נִבְנֵית חוֹמָה פְּלוֹנִית וְאֵיךְ נִבְנֶה הֵיכָל פְּלוֹנִי וּבְסִפּוּר יְפִי בֵּית פְּלוֹנִי וְרֹב מִגְדְּלוֹת הַמְּדִינוֹת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ מִדִּבְרֵי הַמֶּתֶר. אָמְרוּ הַחֲכָמִים: הַדְּבָרִים בָּזֶה גַּם כֵּן אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר אֵין תֹּעֶלֶת בָּהֶן.

וְהַחֵלֶק הָרְבִיעִי, דְּבָרִים שֶׁכֻּלָּם תֹּעֶלֶת, כִּדְבָרִים בְּחָכְמוֹת הַמּוֹעִילוֹת וּמַעֲלוֹת וּדְבַר הָאָדָם בְּמַה שֶּׁצָּרִיךְ וְיוּחַד בּוֹ מִן הַדְּבָרִים שֶׁחַיָּיו תְּלוּיִין בָּהֶם, וּבָהֶם יִמָּשֵׁךְ וּבָזֶה צָרִיךְ לְדַבֵּר. אָמַר: בְּכָל עֵת שֶׁאֶשְׁמַע דְּבָרִים אֲנִי בוֹחֵן אוֹתָן וְאִם אֶמְצָאֵם מִן הַחֵלֶק הָרְבִיעִי, אֲדַבֵּר בָּם; וְאִם הֵם מִשְּׁאָר הַחֲלָקִים, אֶשְׁתֹּק מֵהֶם. וְאָמְרוּ עַל זֶה בַּעֲלֵי הַמִּדּוֹת: בָּחַן זֶה בְּחָכְמָתוֹ שֶׁהוּא חָסֵר שְׁלֹשָׁה רִבְעֵי הַדְּבָרִים וְזֹאת הַחָכְמָה שֶׁצָּרִיךְ לְלָמְדָהּ.

לָכֵן, הָרוֹצֶה לִקְחַת מוּסַר הַשֵּׂכֶל יִשְׁתֹּק מִן הַדִּבּוּר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ וִימַעֵט בְּדִבּוּר, אֲפִילוּ בְּדִבּוּר הַצָּרִיךְ, בִּלְתִּי לַהֲגוֹת בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה; וַאֲפִילוּ בָּזֶה, אַל יֶאֱחֹז בַּדֶּרֶךְ הָאֲרֻכָּה, אֶלָּא יַחֲזִיק בַּדֶּרֶךְ שֶׁהִיא יוֹתֵר טוֹבָה וּקְצָרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַנִּיחֶנָּה לְמַעַן הָאֲרִיכוּת. וְעַל כֵּן אָמְרוּ זַ"ל: לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ קְצָרָה.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּשִׂיחָה הָאֲסוּרָה
וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד

פֶּרֶק הָאֶחָד [ס]

הַדִּבּוּרִים, חִלְקָם הָרַב מוֹרֶה צֶדֶק לַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. וְאֵלּוּ הֵן: מְצַוֶּה בּוֹ, וְנִזְהָר מִמֶּנּוּ, וְנִמְאָס, וְאָהוּב, וּמֻתָּר. הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, וְהוּא הַמְצֻוֶּה בּוֹ וְהוּא קְרִיאַת הַתּוֹרָה וּקְרִיאַת תַּלְמוּדוֹ; וְזוֹהִי מִצְוַת עֲשֵׂה מְחֻיֶּבֶת "וְדִבַּרְתָּ בָּם" (דברים ו, ז) וְהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות. וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, הוּא הַדִּבּוּר הַנֶּאֱסָר וְנִזְהָר מִמֶּנּוּ, כְּעֵדוּת שָׁקֶר וּדְבַר שֶׁקֶר וְהָרְכִילוּת וְהַקְּלָלָה וְנִבְלוּת הַפֶּה וְלָשׁוֹן הָרַע; וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה מוֹרִים עַל זֶה הַחֵלֶק. וְנִמְאָס וְאָהוּב וּמֻתָּר, הוּא ז"ל פֵּרְשָׁם בְּפֵרוּשׁ מַסֶּכֶת אָבוֹת פֶּרֶק א'.

וַאֲנִי אוֹמֵרָן בְּעִנְיַן אַחֵר, כִּי יֵשׁ שִׂיחָה אֲפִילוּ בְּדָבָר מִדִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהִיא אֲסוּרָה אִם הִיא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ הַפְסָקָה אוֹ בְּמָקוֹם מְטֻנָּף. בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ הַפְסָקָה, כְּגוֹן, בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה וּבֵין קְרִיאַת שְׁמַע וּבֵין תְּפִלָּה וּבְהַלֵּל וּבֵין קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה.

בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה, כְּדַגָּרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק הַקּוֹמֵץ רַבָּה (לו, א): תָּאנָא: שָׂח בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה, כְּדַגָּרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק הַקּוֹמֵץ רַבָּה (לו, א): תָּאנָא: שָׂח בֵּין תְּפִלָּה שֶׁל יָד לִתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ, עֲבֵרָה הִיא בְיָדוֹ וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. רוֹצֶה לוֹמַר, כִּי מֵאַחַר שֶׁהָיוּ מַכְרִיזִין: "מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא" וגו' (דברים כ, ח) וּפֵירְשׁוּ בּוֹ ז"ל: "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא", מֵעֲבֵרָה שֶׁבְּיָדוֹ. וְזֹאת הִיא עֲבֵרָה שֶׁהִבְדִּיל, בְּיִחוּד יָרֵא מִמֶּנָּה בְּהִכָּנְסוֹ לִמְקוֹם סַכָּנָה, שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה, וְזֶה הַשָּׂטָן הוּא עָוֹנוֹ שֶׁל אָדָם.

וְעַל כֵּן הַזְהִירוּ, שֶׁלֹּא יַפְסִיק אֲפִילוּ לַעֲנוֹת לְקַדִּישׁ וְלִקְדוּשָׁה. וּבְקְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ; וּבֵין וַיֹּאמֶר לֶאֱמֶת וְיַצִּיב; וּבֵין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה. וּבְהַלֵּל, כֵּיצַד מַפְסִיקִין וְכֵיצַד אֵין מַפְסִיקִין, אֲפִילוּ לִקְרוֹא בַּתּוֹרָה, הִלְכוֹתָיו הֵן בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה בְּשֻׁלְחַן הַפָּנִים.

וּבְקְרִיאַת הַפָּרָשָׁה, אָמְרוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ח, א): רַב שֵׁשֶׁת הֲוָה *מְהַדַּר אַפִּיהּ וְגָרִיס וְאָמַר: אֲנָן בְּדִידָן וְאִינְהוּ בְּדִידְהוּ. וַדַּוְקָא רַב שֵׁשֶׁת דְּתוֹרְתוֹ אָמָּנוּתוֹ אֲבָל אִינַיש אַחְרִינָא לָא. וְכָתַב רִיף: לְהוֹרוֹת לָאָדָם לְמִי שֶׁשּׁוֹאֵל לְפִי שָׁעָה אוֹ לְפָרֵשׁ דָּבָר, אָסוּר. וְהָכִי אָמַר רַב הוּנָא: כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִילוּ בְּדָבָר הֲלָכָה.

נפש יהודה מהדר אפיה וגריס. משנתו כשקורין בספר תורה:

בְּמָקוֹם מְטֻנָּף אוֹ בַּמֶּרְחָץ, בְּמָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין עֲרוּמִין, לֹא קוֹרִין בַּתּוֹרָה וְאֵין שָׁם קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה וְחוֹלֵץ תְּפִלָּיו וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר *שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחָן. וַאֲמְרִינָן עָלָהּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (י, ב): אָמַר רַב הַמְנוּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּיוֹאָב: אָסוּר לְאָדָם לְתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַיִּקְרָא־לוֹ ה' שָׁלוֹם" (שופטים ו, כד). רוֹצֶה לוֹמַר, שָׁלוֹם שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא שֶׁמַּשִּׂים שָׁלוֹם בְּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְמַלְיָא שֶׁל מַטָּה וְאִלְמָלֵא הוּא וְקִיּוּמוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד רֶגַע. וַאֲמְרִינָן הָתָם: אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: שְׁרֵי

לֵיהּ לְאִינָיִשׁ לְמֵימַר *הֵימְנוּתָא בְּבֵית הַכִּסֵּא. וְאַף עַל גַּב דְּכְתִיב: "הָאֵל הַנֶּאֱמָן" (דברים ז, ט) [הַהוּא נֶאֱמָן] כְּמָה דְּאַתְ אָמַר: אֱלֹהָא מְהֵימְנָא, אֲבָל שֵׁם גּוּפֵיהּ לָא אִיקְרֵי נֶאֱמָן.

נפש יהודה שאינו מניחן. התפילין עליו כשהוא במקומות אלו: **ויקרא לו**. גדעון להקב"ה שלום: **הימנותא**. להזכיר אמונה בבית הכסא שאמת הוא תיבת קודש אבל לא שם להקב"ה:

לְמַדְנוּ שֶׁאֲפִילוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהֵם חַיָּיו שֶׁל אָדָם, יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לִשְׁמֹר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַשִּׂיחַ בָּהֶם אֶלָּא בְּמָקוֹם טָהוֹר; וּבִלְבַד *שֶׁלֹּא יַפְסִיק בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהַפְסָקָה. רְאוּ מִזֶּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה רָאוּי לָאָדָם לִירָא מִלְּדַבֵּר בְּשׁוּם זְמַן בַּדְּבָרִים הָאֲסוּרִים, שֶׁאֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת כְּלָל. וְגַם אִם יוּכַל לִהְיוֹת פָּרוּשׁ מִלָּשׁוּחַ בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר רַבִּי חִיָּא וְאוֹמֵר עַל עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה מִיָּמָיו, וְאוֹחֵז דֶּרֶךְ זֶה, אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ.

נפש יהודה שלא יפסיק. כגון בתפלה או קריאת שמע שאסור להפסיק:

הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי שֶׁלֹּא יַחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת

וְנֶחְלַק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי תוֹרָה; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּמִלֵּי דְעָלְמָא

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי תוֹרָה

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [סא]

לְפִי שֶׁטֶּבַע מְצִיאוּת בְּנֵי אָדָם מִתְחַיֵּב, שֶׁיִּשְׁבּוּ בְיַחַד וְיִשָּׂרְתוּ אֵלּוּ לְאֵלּוּ וְיִסָּיְעוּ אֵלּוּ לְאֵלּוּ בְּכָל עֲבוֹדָתָם וּבְכָל צָרְכֵיהֶם, עַל כֵּן יֹשְׁבוּ שֶׁל עוֹלָם הוּא בְּקִרּוּב רֵעוּת וְאַהֲבָה וְאַחְוָה שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם וְהַסְכָּמָה וְדֵעָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד; לְפִיכָךְ, כָּל מַחְלֹקֶת שֶׁיֵּאָרַע בֵּינֵיהֶם הִיא הַשְּׁחָתַת הַיְשׁוּב.

וּבְדִבְרֵי תוֹרָה צָרִיךְ גַּם כֵּן חֲבוּרַת תַּלְמִידִים וְאִם יִשְׁאוּ וְיִתְּנוּ בְּדָבָר וְיִחָלְקוּ בַּסְּבָרָא לְשֵׁם שָׁמַיִם, לְהוֹצִיא הַדָּבָר לַאֱמִתּוֹ, זֶהוּ עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵצֵא הֲלָכָה מֻטְעֵית וְיִתְאַמֵּת הַדָּבָר עַל בֻּרְיוֹ, כִּדְנַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ז, א): אָמַר רַבִּי אָחָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "*בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד" (משלי כז, יז), לוֹמַר לְךָ: מַה בַּרְזֶל זֶה, אֶחָד מְחַדֵּד אֶת חֲבֵרוֹ, אַף שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְחַדְּדִים זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה.

נפש יהודה ברזל בברזל יחד. ואיש יחד פני רעהו מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו כגון סכין על גבי חברתה:

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כָּאֵשׁ? דִּכְתִיב: "הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה'" (ירמיה כג, כט). לוֹמַר לְךָ: מָה אֵשׁ *אֵינָהּ דּוֹלֶקֶת יְחִידִי, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִים בְּיִחִידִי. וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "חֶרֶב אֶל־הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ" (שם נ, ל)?

חָרֵב עַל צַוְּארֵי שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בַּד בְּבַד (פירוש: יחידים); וְלֹא עוֹד אֶלָּא *שֶׁמְּטַפְּשִׁין (שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֹאָלוּ"); וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁחוֹטְאִים, כְּתִיב הָכָא "וְנֹאָלוּ" וּכְתִיב הָתָם "אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ" (במדבר יב, יא).

נפש יהודה אינה דולקת יחידי. עץ אחד אינו דולק אלא שנים או שלשה ביחד אף דברי תורה אינם מתקיימים ביחידי בלא חבר שיחדדנו: **שמטפשין**. דכתיב אשר נואלנו תרגום די טפשנא:

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי *תּוֹרָה כָּעֵץ? לוֹמַר לְךָ: מַה *עֵץ קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים *הַקְּטַנִּים מְחַדְּדִים אֶת הַגְּדוֹלִים. וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי: הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵהֶם, וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם.

נפש יהודה תורה כעץ. דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה: **עץ קטן מדליק את הגדול**. כשמדליק את האור מצית עצים דקים תחלה: **הקטנים מחדדים**. ששואלין כל שעה:

וְאַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ, שֶׁאִם יֵאָרַע חִלּוּק דֵּעוֹת בֵּין הַתַּלְמִידִים, שֶׁתִּהֵא כַּוָּנָתָם לְשֵׁם שָׁמַיִם, לְהוֹצִיא אֲמִתַּת הַהֲלָכָה וְלֹא *לְקַנְתֵּר, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין, פֶּרֶק הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ (נב, ב) וּבְמַסֶּכֶת נָזִיר, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (מט, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: לְאַחַר פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוּדָה לְתַלְמִידָיו: אַל יְכָנְסוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי מֵאִיר לְכָאן, שֶׁקַּנְתָּרָנִים הֵן וְאֵינָם בָּאִים לִלְמֹד תּוֹרָה, אֶלָּא *לְקַפְּחֵנוּ בַּהֲלָכוֹת הֵם בָּאִים.

נפש יהודה לקנתר. להקניט ולהכעיס: **לקפחנו**. כמו לקפח רגליו לקצץ מוחנו בהלכות להודיע שהם חריפים ממנו ואין עומד כנגדם:

אֲבָל אִם יַחְלְקוּ בַּהֲלָכָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, כְּמַחְלֹקֶת תַּלְמִידֵי הִלֵּל וְשַׁמַּאי, הוּא טוֹב וְנָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק חֲמִשָּׁה מֵאָבוֹת: כָּל מַחְלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם *סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵי זוֹ הִיא מַחְלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם? זוֹ מַחְלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחְלֹקֶת קֹרַח וַעֲדָתוֹ.

נפש יהודה סופה להתקיים. כלומר שאנשי מחלוקת מתקיימים ואינן אובדין כמחלוקת של הלל ושמאי שלא אבדו לא תלמידי בית שמאי ולא תלמידי בית הלל רק מתקיימים בעוה"ז ובעוה"ב אבל קרח ועדתו נאבדו:

וְאַף עַל פִּי שֶׁקְּרָאוֹהָ כָּאן מַחְלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי, אֵינָהּ אֶלָּא מִתַּלְמִידֵיהֶם, כִּי לֹא מָצִינוּ בַּתַּלְמוּד מַחְלֹקֶת בֵּין הִלֵּל וְשַׁמַּאי אֶלָּא בַּהֲלָכוֹת יְחִידוֹת, לְפִי שֶׁהַהֶקֵּשׁ שֶׁל שְׁנֵיהֶם בְּכָל מַה שֶּׁמּוֹצִיאִים בְּדֶרֶךְ הַהֶקֵּשׁ, קָרוֹב זֶה לָזֶה, וְגַם הָעִקָּרִים הַמְּסוּרִים אֵצֶל זֶה, הֵם כְּמוֹ הָעִיקָּרִים הַמְּסוּרִים בְּעַצְמָן אֵצֶל זֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, דֵּעוֹת שְׁנֵיהֶם הָיוּ שְׁלֵמִין וְשָׁוִין וּקְרוֹבִים אֶל

הָאֱמֶת, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (טו, א): אָמַר רַב הוּנָא: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶחְלְקוּ שַׁמַּאי וְהִלֵּל וכו'.

וּכְשֶׁנִּתְמַעֲטָה חֲקִירַת הַתַּלְמִידִים וְהֶקֵּשָׁם, כְּשֶׁתַּעֲרִיכֵהוּ לְהֶקֵּשׁ שַׁמַּאי וְהִלֵּל רַבּוֹתֵיהֶם, אָז נָפְלָה מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶם בִּשְׁעַת עִיּוּנָם בִּדְבָרִים רַבִּים, לְפִי שֶׁהֶקֵּשׁ כָּל אִישׁ מֵהֶם לְפִי שִׂכְלוֹ וּלְפִי הָעִקָּרִים הַמְצוּיִים אֶצְלוֹ. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק הַנֶּחְנָקִין (פח, ב): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: בְּתְחִלָּה לֹא הָיוּ מַחְלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וּשְׁנֵי בָתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה וּשְׁאָר בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין בְּכָל עָיְרוֹת יִשְׂרָאֵל. הֵצִרָּךְ הַדָּבָר לְיִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל מִבֵּית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, אִם שָׁמְעוּ אָמְרוּ לָהֶם וְאִם לָאו וכו'. מִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל, שֶׁלֹּא שָׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָן, רַבּוּ הַמַּחְלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תוֹרוֹת.

וְהֵם בְּכָל זֶה אֵינָם אֲשֵׁמִים, שֶׁאֵין אָנוּ מַכְרִיחִין שְׁנֵי אֲנָשִׁים הַחוֹלְקִים, שֶׁיִּתְרָאוּ בְּשִׂכְלָן שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וּפִנְחָס, שֶׁקִּבְּלוּ הֲלָכָה מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהָיָה דַּעְתָּן שָׁוָה בְּלִי חִלּוּק סְבָרָא, וְגַם אֵינָם תַּחַת אַשְׁמָה, הוֹאִיל וְאֵינָם כְּמוֹ שַׁמַּאי וְהִלֵּל, אוֹ לְמַעְלָה מֵהֶם, דַּי לָהֶם שֶׁיָּגְעוּ בַּתּוֹרָה וְהִשִּׂיגוּ מִשְׂכָּלָם כְּפִי יְכָלְתָּם.

וְאַל יַעֲלֶה שׁוּם אָדָם בְּדַעְתּוֹ, שֶׁחָלְקוּ בְּדִינִין וּבְהוֹרָאוֹת שֶׁהֵם מְקֻבָּלִים מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְנָפְלָה בָהֶם מַחְלֹקֶת מִדֶּרֶךְ הַטָּעוּת שֶׁל שְׁמוּעוֹת, אוֹ מִדֶּרֶךְ שִׁכְחָה, אוֹ שֶׁאֶחָד קִבֵּל הָאֱמֶת וְהָאֶחָד טָעָה בְּקַבָּלָתוֹ, אוֹ שָׁכַח, אוֹ לֹא שָׁמַע מֵרַבּוֹ מַה שֶּׁרָאוּי לִשְׁמֹעַ; חָלִילָה לָהֶם מִדָּבָר זֶה, שֶׁהַפֵּירוּשִׁים הַמְקֻבָּלִים מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ אֵין בָּהֶם מַחְלֹקֶת בְּשׁוּם פָּנִים, אֲבָל הַמַּחְלֹקֶת נוֹפֶלֶת בְּדָבָר שֶׁלֹּא נִשְׁמְעָה בּוֹ שְׁמוּעָה וְחוֹקְרִים עַל אָפְנֵי הַהֶקֵּשׁ אוֹ מִטַּעַם סְבָרָא, כְּאָמְרָם: *מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם, אוֹ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם וְאַחַר כָּךְ מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת, שֶׁאֵין אֶחָד מִשְּׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ מְקֻבָּל מִמֹּשֶׁה וְלֹא שְׁמַעֲנוּהוּ מִסִּינַי, אֲבָל אֶחָד מֵהֶם הָיָה אוֹסֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשַׁמָּשׁ עַם הָאָרֶץ וְהָאֶחָד מַתִּיר. וְכֵן כָּל הַדּוֹמֶה לְאֵלּוּ הַמַּחְלוֹקוֹת מִבֵּית הִלֵּל וּמִבֵּית שַׁמַּאי וּמֵהַתַּנָּאִים וְהָאֱמוֹרָאִים וְהַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם, כֻּלָּן הֵן דּוֹמִין לָזֶה, שֶׁהֵם עַנְפֵי הָעֲנָפִים וְהַכֹּל הָיָה לְשֵׁם שָׁמַיִם. וּמַחְלֹקֶת כָּזֶה טוֹב לְבָרֵר אֲמִתַּת הַהֲלָכָה, אֲבָל יֵשׁ לָהֶם לְזָהֵר שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי קִנְאָה וּקְטָטָה.

נפש יהודה מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם מנקין אותו בשביל הפירורין שנפלו שם ואח"כ נוטלין לידים מים אחרונים דפעמים שהשמש עם הארץ ומניח הפרורים שיש בהם כזית ואם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלים שמים אחרונים ניתזים עליהם ונמאסים וב"ה סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ ושמש

תלמיד חכם אינו מניח פירורין שיש בהם כזית אלא מסיר אותם ואם ניתזין המים על הפירורין הקטנים אין בכך כלום דפרורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד:

כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לד, א), עַל הַהוּא עוּבְדָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כַּד נָפַק מִמְּעָרְתֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ הַהוּא סָבָא: כְּבָר *טְהֵר בֶּן יוֹחַאי בֵּית הַקְּבָרוֹת. אֲמַר לֵיהּ: אִלְמָלֵי לֹא הָיִיתָ עִמָּנוּ, אִי נַמֵּי הָיִיתָ עִמָּנוּ וְלֹא נִמְנֵיתָ עִמָּנוּ, יָפֶה אַתָּה אוֹמֵר: וַעֲכְשָׁיו שֶׁהָיִיתָ עִמָּנוּ וְנִמְנֵיתָ עִמָּנוּ, יֹאמְרוּ: זוֹנוֹת מְפַרְכְּסוֹת (פירוש סורקת ומתקנת שער חברתה להיות נאה) זוֹ אֶת זוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא כָל שֶׁכֵּן. יָהֵב בֵּיהּ עֵינָא וְנָח נַפְשֵׁיהּ.

נפש יהודה טיהר בן יוחאי את בית הקברות. שהיה שם מקום ספק טומאה והיה מציין ועושה סימן עד היכן הטומאה והשאר היה מטהר ואותו הזקן היה אצלם כשטיהר המקום והזקן אמר בית הקברות טיהר:

וְגַרְסִינָן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ח, א): אָמַר רָבָא: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין *נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, *מִתְקַנְּאִין בָּאַף וּמַעֲלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְקָנֶה אַף עַל עוֹלָה" (איוב לו, לג). אֲבָל אִם הָיוּ אֲהוּבִין וְנוֹחִין זֶה לָזֶה, *מַעֲלִין אַף מִן הָעוֹלָם וּמַקְשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּפִלָּתָם, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (סג, א): אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַנּוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַקְשִׁיב לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע" (מלאכי ג, טז).

נפש יהודה נוחין זה לזה בהלכה. נושאין ונותנין זה לזה בהלכה בנחת רוח: **מתקנאין.** מתגרים באף ומעלין אותו עליהם והכי משמע מקנה אף על עולה בשביל שצריכין להיות נוחין זה לזה בהלכה ואינן עושין כן מעלין אף עליהן: **מעלין אף מן העולם.** כלומר מסירין האף:

וַאֲמַרְנַן עָלָהּ: אָמַר רַבִּי אַבָּא: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַמַּקְשִׁיבִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ לְקוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעֵנִי" (שיר השירים ח, יג); וְאִם אֵין עוֹשִׂין כֵּן גּוֹרְמִין לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּרַח דּוֹדִי" וגו' (שם ח, יד). אָמַר רַבִּי אַבָּא: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים *הַמַּדְגִּילִין (מתאספין) זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֲבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה" (שם ב, ד). אָמַר רַבָּה: וְהוּא דְּיָדְעֵי צוּרְתָּא דִּשְׁמַעְתָּא: וְהוּא דְּלֵית לְהוּ רַבָּה בְּמָתָא לְמֵימַר מֵינֵיהּ.

נפש יהודה דגלו. כלומר מתאספין יחד ללמוד כדרך הדגל שמתאספין אליו:

וְעִם כָּל זֶה, הַקָּטָן יְכַבֵּד לַגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וְאַל יְהֵא בְּעֵינָיו כַּחֲבֵרוֹ, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ מַה שֶּׁאֵרַע עַל זֶה לָרֹב עָנָן עִם רַב הוּנָא, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, סוֹף פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (סט, א): שָׁלַח לֵיהּ רַב עָנָן לְרַב הוּנָא: הוּנָא חַבְרִין שְׁלָם, כִּי מַטְיָא הַאי אִתְּתָא לְקַמָּךְ אַגְבָהּ

*עִשּׂוּר נִכְסֵי. *הֲוָה יָתִיב רַב שֵׁשֶׁת קַמֵּיהּ. *אֲמַר לֵיהּ: זִיל אֵימָא לֵיהּ, וּבְשַׁמְתָּא יְהֵא מָאן דְּלָא אֲמַר לֵיהּ: עָנָן, עָנָן, מִמְּקַרְקְעֵי אוֹ מִמְּטַלְטְלֵי. *וּמָאן יָתִיב בֵּי מַרְזְחָא בְּרֵישָׁא (פירוש: מי מיסב בבית האבל בראש). אָזַל רַב שֵׁשֶׁת לְקַמֵּיהּ דְּרַב עָנָן. *אֲמַר לֵיהּ: מַר רַבָּה וְרַב הוּנָא רַבֵּיהּ דְּרַבָּה וְשַׁמּוּתֵי שָׁמֵית מָאן דְּלָא לֵימָא לָךְ: עָנָן, עָנָן, מִמְּקַרְקְעֵי אוֹ מִמְּטַלְטְלֵי; וּמָאן יָתִיב בֵּי מַרְזְחָא בְּרֵישָׁא. אָזַל רַב עָנָן לְקַמֵּיהּ דְּמַר עוּקְבָא, אֲמַר לֵיהּ: חֲזֵי מַר הֵיכִי שָׁלַח לִי רַב הוּנָא: עָנָן, עָנָן. וְעוֹד, מַרְזְחָא דְּשָׁלַח לִי מַאי נִיהוּ? אֲמַר לֵיהּ: אֵימָא לִי *גּוּפָא דְּעוּבְדָא הֵיכִי הֲוָה. אֲמַר לֵיהּ: הָכֵי וְהָכֵי הֲוָה. אֲמַר לֵיהּ: גַּבְרָא דְּלָא יָדַע מַאי נִיהוּ *מַרְזְחָא שָׁלַח לֵיהּ לְרַב הוּנָא: הוּנָא חַבְרִין.

נפש יהודה עשור נכסי. שבת נוטלת חלק עשרה מנכסי אביה בירושה: **הוה יתיב רב ששת קמיה**. כשבא השליח לפניו ואיקפד רב הונא על דקרייה הונא חברין: **אמר ליה**. רב הונא לרב ששת: **זיל אימא ליה**. בלשון גנאי כאשר אומר לך ובשמתא תהיה אם לא תאמר בלשון זה ענן מהיכן אתה אומר להגבותה מקרקעי או אפילו ממטלטלי ועוד שאלה אחרת השיבני: **מאן יתיב בי מרזחא ברישא**. מי מיסב בבית האבל בראש הקרואים כשהיו מסובין בסעודה באבל היה ניכר במסיבתם מי הוא הראש שהגדול מיסב במטה אחת לראש השולחן ושני לו במטה אחרת למטה הימנו: **אמר ליה מר רבה**. אתה ורב הונא רבך ולפייסו אמר לו כן שלא יכעוס עליו על שנעשה שליח בדבר והראהו פנים שעל כרחו נעשה שליח לכך: **גופא דעובדא**. תחלת הדברים מה לשון שלחת לו: **מרזח**. אבל דכתיב כה אמר ה' אל תבא בית מרזח מר וזח מי שנפשו מרה ודעתו זחה ונעתקת מעליו:

וְאַף עַל פִּי כֵן, אַשְׁרֵי הַגְּדוֹלִים הַסּוֹבְלִים לַקְּטַנִּים וְהַקְּטַנִּים הַנִּשְׁמָעִים לַגְּדוֹלִים.

פֶּרֶק שֵׁנִי [סב]

כָּל מַחְלֹקֶת הַבָּאָה בְּסִבַּת קִנְאָה, כָּל כָּךְ הִיא קָשָׁה, שֶׁאֲפִילוּ שֶׁהַיְתָה הַתְחָלָתָהּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, לְבַסּוֹף יָבוֹא לִידֵי שִׂנְאָה וְקִטְרוּג וְתַחֲרוּת אִם יְחַזִּיקוּ בָּהּ. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הָיְתָה כְּנֶגֶד רַבּוֹ אוֹ כְּנֶגֶד נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל, שֶׁיּוֹתֵר טוֹב לוֹ לַעֲזֹב, מִלְּחַזֵּק סְבָרָתוֹ אֲפִילוּ יִהְיֶה בְּעֵינָיו חָזָקָה. וְלֹא יְאַמְצֶנָּה כְּנֶגֶד רַבּוֹ, אוֹ כְּנֶגֶד הַנָּשִׂיא, אוֹ כְּנֶגֶד רַבִּים; שֶׁכְּבָר מָצִינוּ מַה שֶּׁאֵרַע לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר עַל זֶה, אֲפִילוּ שֶׁהָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם.

כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב (נט, א): תְּנַן הָתָם: תַּנּוּר *שֶׁחֲתָכוֹ חֲלִיּוֹת וְנָתַן חוֹל בֵּין חֲלִיָּא לְחַלְיָא, *רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר *וַחֲכָמִים מְטַמְּאִים. וְזֶה תַּנּוּרוֹ שֶׁל *עַכְנַאי. מַאי עַכְנַאי? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שֶׁהִקִּיפוּהוּ בִּדְבָרִים כְּעַכְנָא זוֹ וְטִמְּאוּהוּ.

נפש יהודה שחתכו חוליות. העשוי חוליות ומצרפו בכבשן כדרך כלי חרס ואח"כ צורף החוליות ונותן חול בין חוליא לחוליא: **רבי אליעזר מטהר.** שאינו כלי חרס אלא בנין כעין כלי גללים וכלי אדמה שאין מקבלין טומאה: **וחכמים מטמאין.** דאזלי בתר חוליות שאר תנורים שלהם שהיו עשויין כעין קדרות גדולות ופיו למעלה וצורף בכבשן כשאר קדרות שמטלטלין אלא שהיה מושיבו על הארץ או על הדף ומדביק את הטיט סביב על שוליו לעשותו עב שיקלוט ויחזיק את חומו: **עכנאי.** נחש דרכו לעשותו כעגולה להכניס זנבו אצל פיו:

תַּנְיָא: אוֹתוֹ הַיּוֹם הֵשִׁיב רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כָּל תְּשׁוּבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. אָמַר לָהֶם: אִם הֲלָכָה כְּמוֹתִי, חָרוּב זֶה יוֹכִיחַ. נֶעֱקַר חָרוּב מִמְּקוֹמוֹ וְהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וְחָזַר וְיָשַׁב בִּמְקוֹמוֹ. אָמְרוּ: אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הֶחָרוּב. אָמַר לָהֶם: אִם כְּמוֹתִי הֲלָכָה, אֶמֶת הַמַּיִם תּוֹכִיחַ. חָזְרוּ הַמַּיִם לַאֲחוֹרֵיהֶם. אָמְרוּ: אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַמַּיִם. אָמַר לָהֶם: אִם כְּמוֹתִי הֲלָכָה, כָּתְלֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ יוֹכִיחוּ. נָטוּ כָּתְלֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ. גָּעַר בָּהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לָהֶן: אִם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְנַצְּחִין זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה, מַה לָּכֶם לִפְּלֹ? תְּאַנָּא: לֹא נָפְלוּ מִפְּנֵי כְבוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא נִזְקְפוּ מִפְּנֵי כְבוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וַעֲדַיִן מָטִין וְעוֹמְדִין הֵן. אָמַר לָהֶם: אִם כְּמוֹתִי הֲלָכָה, מִן הַשָּׁמַיִם יוֹכִיחוּ, יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: מַה לָּכֶם אֵצֶל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם. עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא" (דברים ל, יב). מַאי "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: כְּבָר נְתָנָהּ לָנוּ מֹשֶׁה עַל הַר סִינַי וְכָתוּב בָּהּ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת" (שמות כג, ב). אַשְׁכְּחֵיהּ רַבִּי נָתָן לְאֵלִיָּהוּ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי קָאָמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בַּהֲהִיא שַׁעְתָּא? אֲמַר לֵיהּ: קָא חַייֵךְ וְאָמַר: נִצְחוּנִי בָנַי, נִצְחוּנִי בָנַי.

הֵבִיאוּ *כָּל טְהָרוֹת שֶׁטִּהֵר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּשְׂרָפוּם וּבֵרְכוּהוּ. אָמְרוּ: מִי יֵלֵךְ וְיוֹדִיעֲנוּ? אָמַר לָהֶם רַבִּי עֲקִיבָא: אֲנִי אֵלֵךְ, שֶׁמָּא יֵלֵךְ אָדָם שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְיַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. הָלַךְ, *לָבַשׁ שְׁחוֹרִים וְנִתְכַּסָּה שְׁחוֹרִים וְחָלַץ מִנְעָלָיו וְיָשַׁב לְפָנָיו בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת. אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, מַה הַיּוֹם מְיוֹמַיִּים? אָמַר לוֹ: כִּמְדֻמֶּה אֲנִי שֶׁחֲבֵרֶיךָ בְּדַלִּין מִמְּךָ. *אַף הוּא קָרַע בְּגָדָיו *וְחָלַץ מִנְעָלָיו, *וְנִשְׁמַט וְיָשַׁב עַל גַּבֵּי קַרְקַע. זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לָקָה הָעוֹלָם שְׁלִישׁ בְּחִטִּים וּשְׁלִישׁ בְּזֵיתִים וּמֵחֶצָה בְּשְׂעוֹרִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַבָּצֵק שֶׁבִּידֵי אִשָּׁה תָּפַח (פירוש: נתקלקל). תְּאַנָּא: *אַף גָּדוֹל הָיָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שָׁנָתַן בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עֵינָיו מֵיָּד נִשְׂרַף.

נפש יהודה כל טהרות שטיהר ר' אליעזר. ע"י מעשה שאירע שנשאלה הלכה זו בבית המדרש שנפלה טומאה לאויר תנור זה וחזרו ועשו על גביו טהרות וטיהר ר' אליעזר והביאום ושרפום לפניו: **לבש שחורים.** ענין צער ואבל: **אף הוא קרע בגדיו.** שהמנודה

היה חייב בקריעה: **וחלץ מנעליו**. שהמנודה היה אסור בנעילת הסנדל במועד קטן: **ונשמט**. מן הכסא: **אף גדול**. מכה גדולה:

וְאַף *רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה מְהַלֵּךְ בִּסְפִינָה, עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל שֶׁבַּיָּם לְטוֹבְעוֹ. אָמַר: כְּמְדֻמֶּה אֲנִי שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בֶּן הוֹרְקְנוֹס. עָמַד עַל רַגְלָיו וְאָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא לִכְבוֹדִי עָשִׂיתִי וְלֹא לִכְבוֹד בֵּית אַבָּא עָשִׂיתִי, אֶלָּא לִכְבוֹדְךָ, *שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחְלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. נָח יַמָּא מִזַּעְפֵּיהּ.

נפש יהודה רבן גמליאל. נשיא היה ועל פיו נעשה: **שלא ירבו מחלוקות**. שלא ירבה היחיד לחלוק על הרבים:

*אִימָא שָׁלוֹם דְּבֵיתֵהוּ דְּרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר, אֲחָתֵיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל הֲוָה. כָּל יוֹמָא לָא הֲוָה שָׁבְקָא לֵיהּ *לְמֵיפַל עַל אַפֵּיהּ. הַהוּא יוֹמָא רֵישׁ יַרְחָא הֲוָאי, אֵיחְלַף לָהּ *בֵּין מָלֵא לְחָסֵר. אֲתָא עַנְיָא אַבָּבָא, *אֲפִיקָא לֵיהּ רֵיפְתָּא. עַד דְּאָתְיָא, אַשְׁכַּחְתֵּיהּ דְּנָפַל עַל אַפֵּיהּ, שָׁמְעַת קָל שִׁפּוּרָא בֵּי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. אָמְרָה לֵיהּ: קַטְלְתֵּיהּ לַאֲחָאי. אָמַר לָהּ: מִנָּא לָךְ הַאי? אָמְרָה לֵיהּ: כָּךְ מְקַבְּלַנִי *מִבֵּית אֲבִי אַבָּא: כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלוּ, *חוּץ מִשַּׁעֲרֵי אוֹנָאָה.

נפש יהודה אימא שלום. כך שמה: **למיפל על אפיה**. לומר תחנון: **בין מלא לחסר**. סבורה היתה שיהא החודש חסר וקבוע ביום שלשים ולא יפול ביום החודש על פניו והיה מלא ולא נקבע עד יום שלשים ואחד ולא נזהרה בו ביום שלשים ונפל על פניו: **אפיקא**. הוציאה לחם לעני. נפק, שיפורא, כשהיה מת היו תוקעין בשופר לסימן שידעו שיש מת: **מבית אבי אבא**. מבית דוד אבי המשפחה שבת נשיאים היתה והם מבית דוד: **חוץ משערי אונאה**. לפי שצער הלב היא קרובה להוריד דמעות:

רְאוּ כַּמָּה חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מִלְּהַחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת אֲפִילּוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁרָאִינוּ שֶׁאֵרַע כָּזֶה לְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בְּהִיוֹתוֹ גָּדוֹל הַדּוֹר וְהָיוּ צְרִיכִין לוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סח, א): תָּנְיָא: מִשֶּׁחָלָה רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר נִכְנְסוּ חֲכָמִים אֶצְלוֹ וְהוּא יוֹשֵׁב *בַּקְּנוּף שֶׁלּוֹ וְהֵם יוֹשְׁבִין *בַּטְּרַקְלִין. אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה וְנִכְנָס הוֹרְקְנוּס בְּנוֹ *לַחֲלֹץ תְּפִלָּיו. גָּעַר בּוֹ וְיָצָא בִנְזִיפָה. אָמַר לַחֲבֵרוֹ שֶׁל אָבִיו: כְּמְדֻמֶּה לִי *שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אַבָּא נִטְרָף. אָמַר לֵיהּ: דַּעְתּוֹ וְדַעַת אִמּוֹ נִטְרָפִין, הֵיאַךְ מַנִּיחִין *אִסּוּר סְקִילָה וְעוֹסְקִין בְּאִסּוּר שְׁבוּת?

נפש יהודה קינוף. מטה בארבעה עמודים וכילה פרוסה עליה כדאמרינן בסוכה: **בטרקלין**. הוא שכב בחדר הפנים והם יושבין באולם החוץ: **לחלוץ תפיליו**. של אביו דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואסור להניחם שמא יצא בהם לרשות הרבים: **שדעתו של אבא נטרפה**. וקרוב הוא למות שאילו היתה דעתו מיושבת עליו היה חולץ תפיליו: **איסור סקילה**. הדלקת הנר והטמנת חמין ועוסקין בדבר שאינו אלא איסור שבות

דהמניח תפילין בשבת אין כאן מלאכה ואפי' יצא לרה"ר דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא בחול:

מְשָׁרְאוּ חֲכָמִים שֶׁדַּיְתוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו נִכְנְסוּ וְיָשְׁבוּ לְפָנָיו *בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת. אָמַר לָהֶם: לָמָּה בָּאתֶם? אָמְרוּ: לִלְמֹד תּוֹרָה בָּאנוּ. וְעַד *עַכְשָׁו לְמָּה לֹא בָאתֶם? אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה לָנוּ פְּנַאי. אָמַר לָהֶם: תָּמֵהַּ אֲנִי אִם תָּמוּתוּ מִיתַת עַצְמְכֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אֲפִילּוּ שֶׁלִּי? אָמַר לוֹ: *שֶׁלְּךָ קָשֶׁה מִשֶּׁלָּהֶם. *נָטַל שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו וְהִנִּיחָן עַל לִבּוֹ וְאָמַר: אוֹי לָכֶם שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתַי, שֶׁאַתֶּם כְּשָׁנֵי סִפְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּגְלְלִין. הָרִבֵּה תוֹרָה לָמַדְתִּי וְהִרְבֵּה תוֹרָה לִמַּדְתִּי. הָרִבֵּה תוֹרָה לָמַדְתִּי *וְלֹא חִסַּרְתִּי מֵרַבּוֹתַי אֲפִילּוּ כִּכְלֵב הַמְלַקֵּק בַּיָּם; וְהִרְבֵּה תוֹרָה לִמַּדְתִּי וְלֹא חִסְרוּנִי תַּלְמִידַי אֲפִילּוּ כִּמְכְחוֹל *בִּשְׁפוֹפֶרֶת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת בְּבֵהֶרֶת עַזָּה, וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁשְּׁאָלַנִי בָהֶם דָּבָר מֵעוֹלָם]; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת *הֲלָכוֹת בְּנְטִיעַת קִשּׁוּאִין (פירוש: הלכות מיני כשופין) וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁשְּׁאָלַנִי דָּבָר מֵעוֹלָם, חוּץ מֵעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף.

נפש יהודה ברחוק ארבע אמות. מפני הנדוי שברכוהו כלומר לשון כבוד לשון ברוך ולא רצו לומר ארור ונידוי וזה מפני מחלוקת תנור של עכנאי: **שלי מהו**. במה תהא מיתתי: **שלך קשה משלהם**. מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שמשתני היית לומד תורה הרבה: **נטל**. ר' אליעזר שתי זרועותיו וכו' כשגוללין ספר תורה הכתב מכוסה כך תתעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני: **ולא חסרתי מרבותי אפי' ככלב המלקק מן הים**. לפי חכמתם שהיתה גדולה אין תלמודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה אלא מעט ככלב המלקק מן הים. וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי ממני אפי' כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטבול אחד: **לא חסרתי**. כלומר לא חסרתי מחכמתם ממה שהיו מתחלה גדולים ממני וגם עתה גדולים הם ממני לפי שלמדתי מעט מהם: **שפופרת**. קנה שנותנים בה כחול והוא צבע ומכחול קיסם של עץ דק או של כסף שתוחבין בתוכו ומטבלין בכחול ומוציא מעט צבע שצובעין בו: **הלכות בנטיעת קישואין**. שאמר שם טומאה ונתמלא כל השדה קישואין והוא מין (פלוצער) או (קירבעס) בל"א וכדי ללמד מותר לעשות כישוף:

פַּעַם אַחַת אֲנִי וְהוּא הָיִינוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ. אָמַר לִי: רַבִּי, לַמְּדֵנִי נְטִיעַת קִשּׁוּאִין. אָמַרְתִּי דָּבָר אֶחָד וְנִתְמַלֵּא הַשָּׂדֶה קִשּׁוּאִין. אָמַר לִי: לִמַּדְתַּנִי נְטִיעָתָן, לַמְּדֵנִי עֲקִירָתָן. אָמַרְתִּי דָּבָר אֶחָד וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם לְמָקוֹם אֶחָד.

*אָמְרוּ לוֹ: הַכַּדּוּר וְהָאִימוּם וְהַקֶּמֶיעַ וּצְרוֹר הַמַּרְגָּלִיּוֹת וּמִשְׁקֹלֶת קְטַנָּה מַהוּ? אָמַר לָהֶם: טְמֵאִים וְטָהֳרָתָן בְּמַשֶּׁהוּ, מִנְעָל שֶׁעַל גַּבֵּי הָאִימוּם מַהוּ? אָמַר לְהוּ: טָהוֹר. וְיִצְאָה נִשְׁמָתוֹ

בְּטָהֳרָה. עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: *הֲתַתִּר הַנֶּדֶר, הֲתַתִּר הַנֶּדֶר. לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת פָּגַע בּוֹ רַבִּי עֲקִיבָא *בֵּין קֶסָרִי לְלוֹד וְהָיָה מַכֶּה בִּבְשָׂרוֹ עַד שֶׁדָּמוֹ שׁוֹתֶת לָאָרֶץ. *פָּתַח עָלָיו בְּשׁוּרָה וְאָמַר: "אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו" *הַרְבֵּה מָעוֹת יֵשׁ לִי *וְאֵין לִי שׁוּלְחָנִי לְהַרְצוֹתָן (פירוש: הרבה קושיות יש לי ואין לי למי אשאלם).

נפש יהודה אמרו לו הכדור והאימום וכו' מהו. שנחלקו באלו ר' אליעזר וחכמים בסדר טהרות כדור עגול כפיקא ששוחקין בו התינוקות (באלאן) בל"א והאימום דפוס של מנעל או של מצנפת (פארם) או (לייסט) בל"א: **הותר הנדר.** שברכוהו: **בין קסרי ללוד.** שהיו נושאין את מטתו מקסרי ללוד: **פתח עליו בשורה.** שהיו עושין שורה סביבות המטה להספד: **הרבה מעות יש לי.** להחליף: **ואין לי שולחני להרצותן.** כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי למי לשאול:

גַּם מָצִינוּ מַה שֶּׁאֵרַע לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאָמְרוֹ דָּבָר כְּנֶגֶד סְבָרַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, פֶּרֶק אֵם אֵינָם מַכִּירִין (כה, א): תָּנוּ רַבָּנָן: פַּעַם אַחַת נִתְקַשְּׁרוּ שְׁמַיִם בָּעָבִים וְנִרְאֵית דְּמוּת לְבָנָה בָּרָקִיעַ בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ. כִּסְבוּרִין הָעָם לוֹמַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא וּבְקְשׁוּ בֵּית דִּין לְקַדְּשׁוֹ. אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל: כָּךְ מְקֻבָּלַנִי מִבֵּית אָבִי אַבָּא, שֶׁאֵין חִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה פָּחוֹת מֵעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם וּמֶחֱצָה וּשְׁתֵּי יְדוֹת שָׁעָה וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים.

וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֻתָּה אִמּוֹ שֶׁל בֶּן זַאנָא וְהִסְפִּידָהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל הֶסְפֵּד גָּדוֹל וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיָה לְכָךְ, אֶלָּא כְּדֵי *שֶׁיְּדְעוּ כָּל הָעָם שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ בֵית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ. *וְעוֹד בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: רְאִינוּהוּ בְּזְמַנּוֹ וּבְלֵיל עִבּוּרוֹ לֹא נִרְאָה. וְקִבְּלָן רַבָּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר רַבִּי דוֹסָא בֶּן הָרְכִּינָס: עַדֵי שֶׁקֶר הֵם, הֵיאָךְ מְעִידִין עַל *הָאִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה וַהֲרֵי כָּרִיסָהּ בֵּין שִׁנֶּיהָ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: *רוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרֶיךָ.

נפש יהודה שידעו כל העם שלא קדשו בית דין את החודש. שאין מספידין ביום טוב: **ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו.** יום שלשים וליל שלשים שהיו מצפים ב"ד והעם שתהא מגולה ויראוהו מאחר שהעדים ראוהו ביום ולא נראה להם. כשהחודש משלשים יום נקרא עיבור ועושין ראש חודש ביום ל"א: **האשה שילדה.** וכריסה עדיין גדול ועב עד שמגיע לפיה כלומר גדול מאד כך אם ביום שלשים היה מולד הלבנה נראה איך לא יראוהו בלילה של יום שלשים ואחד: **רואה אני את דבריך.** לעבר את החודש לעשות ר"ח ביום ל"א כי אם היה אמת שראו החודש ביום ל' היה אותו יום ר"ח ולא היו מעברין לעשות ר"ח ביום ל"א:

שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: גּוֹזְרֵנִי עָלֶיךָ שֶׁתָּבוֹא אֶצְלִי בְּמַקֶּלְךָ וּבְמָעוֹתֶיךָ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנְךָ. *הָלַךְ רַבִּי עֲקִיבָא וּמְצָאוֹ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מֵיצַר. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לְךָ לִלְמֹד, שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשָׂה רַבָּן גַּמְלִיאֵל עָשׂוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' *אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ *אֹתָם" (ויקרא כג, לז), בֵּין בִּזְמַנָּם בֵּין שֶׁלֹּא בִזְמַנָּם אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא: מִפְּנֵי מָה אַתָּה מֵיצַר? אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, רָאוּי לוֹ שֶׁיִּשְׁכַּב בְּמִטָּה שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְאַל יִגְזֹר עָלָיו בֵּית־דִּין גְּזֵרָה זוֹ. אָמַר לוֹ: רַבִּי, הַרְשֵׁנִי לוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר אֶחָד מִמַּה שֶׁלִּמַּדְתַּנִי. אָמַר לוֹ: אֱמֹר. אָמַר לוֹ: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "אֹתָם" (ויקרא כג, ב), "אֹתָם" (שם שם, ד), "אֹתָם" (שם שם, לז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים "אֹתָם" אֲפִילּוּ *שׁוֹגְגִים, "אֹתָם" אֲפִילּוּ מְזִידִים, "אֹתָם" אֲפִילּוּ *מֻטְעִים. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא נִחַמְתָּנִי.

נפש יהודה הלך רבי עקיבא ומצאו לר' יהושע מיצר. על שהנשיא גזר עליו לחלל יוה"כ: **אשר תקראו**. בקריאת ב"ד תלאו הכתוב ניתן להם הרשות לעשות המועדים בזמניהם: **אתם**. שלשה זמנין כתיב אשר תקראו אותם בפרשת שור או כשב קרי ביה אתם: **שוגגים**. מאליהן כסבורין שהוא ראוי להתעבר וטועין: **מוטעים**. ע"י עדי שקר:

*בָּא לוֹ אֶצֶל רַבִּי דוֹסָא בֶּן הָרְכִּינָס. אָמַר לוֹ: אִם בָּאנוּ לְדוּן אַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, צְרִיכִין אָנוּ לָדוּן אַחַר כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעָמַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כד, ט). וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים? לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל שִׁלְשָׁה וּשְׁלֹשָׁה שֶׁנִּתְמַנּוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל הֲרֵי הֵן כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

נפש יהודה בא לו. ר' יהושע אצל רבי דוסא:

תָּנוּ רַבָּנָן: "וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" לָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים? לוֹמַר לְךָ, *שֶׁלֹּא *יֹאמַר אָדָם: פְּלוֹנִי כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הוּא, פְּלוֹנִי כְּאֶלְדָּד וּמֵידָד הוּא, פְּלוֹנִי כְּנָדָב וַאֲבִיהוּא הוּא; וְאוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמואל־א יב, ו); וְאוֹמֵר: "וַיִּשְׁלַח ה' אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל" (שם שם, יא), יְרֻבַּעַל זֶה גִּדְעוֹן. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יְרֻבַּעַל? שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה עִם הַבַּעַל. בְּדָן זֶה שִׁמְשׁוֹן וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בְּדָן? דְּאָתֵי מִדָּן. יִפְתָּח כְּמַשְׁמָעוֹ; וְאוֹמֵר: "מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ" (תהלים צט, ו), שְׁקַל הַכָּתוּב שְׁלֹשָׁה קַלֵּי עוֹלָם כִּשְׁלֹשָׁה חֲמוּרֵי עוֹלָם, לוֹמַר לְךָ: יְרֻבַּעַל בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, בְּדָן בְּדוֹרוֹ כְּאַהֲרֹן בְּדוֹרוֹ, יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ; לוֹמַר לְךָ, שֶׁאֲפִילּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים וְנִתְמַנָּה פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר הֲרֵי הוּא כְּאַדִּיר שֶׁבַּאַדִּירִים; וְאוֹמֵר: "וּבְאֹת אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט" וגו' (דברים יז, ט). וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל שׁוֹפֵט שֶׁלֹּא יְהֵא בְּיָמָיו? הָא אֵין

לְךָ שׁוֹפֵט אֶלָּא שֶׁהָיָה בְיָמָיו; וְאוֹמֵר: "*אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה" (קהלת ז, י).

נפש יהודה שלא יאמר אדם. על בית דין שבימיו וכי פלוני ופלוני כמשה ואהרן שאשמע לו עכשיו שלא נתפרשו שמותן אמור לו אם אינו כמשה ואהרן הרי הוא כא' משאר זקנים שאינך יודע מי הם: **ואומר**. ה' אשר עשה את משה ואת אהרן, שמואל הנביא אמר לישראל הקב"ה עשה לכם נסים ע"י ששה זקנים הללו משה ואהרן ירובעל ובדן ויפתח ושמואל: **ואומר**. בספר תהלים משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם הרי ששקל הכתוב שמואל עם משה ואהרן ובנביאים הראשונים כתיב לימדך הכתוב כאן שאין לך לבקש אלא שופט שהיה בימיך: **אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה**. כי לא מחכמה שאלת זאת שהדורות הראשונים היו טובים וצדיקים מן האחרונים לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה שא"א שיהיו אחרונים כראשונים:

נָטַל מַקֵּלוֹ וּמָעוֹתָיו בְּיָדוֹ וְהָלַךְ לְיַבְנֶה אֲצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ. עָמַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ. אָמַר לוֹ: בּוֹא בְשָׁלוֹם רַבִּי וְתַלְמִידִי; רַבִּי בְּחָכְמָה, וְתַלְמִידִי שֶׁקִּיַּמְתָּ אֶת דְּבָרַי. תָּנוּ רַבָּנָן: כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ עָמַד מִכִּסְאוֹ עַל רַגְלָיו וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ. אָמַר לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וְתַלְמִידִי. רַבִּי, שֶׁלִּמַּדְתַּנִי תּוֹרָה בָּרַבִּים. תַּלְמִידִי, שֶׁאֲנִי גּוֹזֵר גְּזֵירָה וְאַתָּה מְקַיֵּמָהּ כְּתַלְמִיד; אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁהַגְּדוֹלִים נִשְׁמָעִים לַקְּטַנִּים, קַל וָחֹמֶר קְטַנִּים נִשְׁמָעִים לִגְדוֹלִים. קַל וָחֹמֶר, חִיּוּבָא הוּא, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהַגְּדוֹלִים נִשְׁמָעִים לַקְּטַנִּים, נוֹשְׁאִין הַקְּטַנִּים קַל וָחֹמֶר מֵעַצְמָן.

וְעוֹד גָּרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת, פֶּרֶק כָּל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים (לו, א): רַבִּי צָדוֹק הָוָה לֵיהּ הַהוּא בּוּכְרָא. *רְמָא לֵיהּ שַׁעֲרֵי בְּסַלֵּי נְסָרִים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה. בַּהֲדֵי דְקָא אָכִיל *אִיבְּזַע שִׁפָּתֵיהּ. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֲמַר לֵיהּ: *כְּלוּם חִלַּקְנוּ בֵּין חָבֵר לְעַם הָאָרֶץ (היינו, בין *כהן חבר לכהן עם הארץ)? אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הֵין. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲמַר לֵיהּ: לָאו. אֲמַר לֵיהּ: וְהָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לִי הֵין? אֲמַר לֵיהּ: הַמְתֵּן עַד שֶׁיֵּעָלוּ *בַּעֲלֵי תְרִיסִין לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ עָמַד הַשּׁוֹאֵל וְשָׁאַל: כְּלוּם חִלַּקְנוּ בֵּין חָבֵר לְעַם הָאָרֶץ? אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לָאו. אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא מִשְּׁמְךָ אָמְרוּ לִי הֵן; עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ וְיָעִידוּ בָךְ. עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: *הֵיאָךְ אֶעֱשֶׂה? אִלְמָלֵי אֲנִי חַי וְהוּא מֵת, יָכוֹל הַחַי לְהַכְחִישׁ אֶת הַמֵּת; עַכְשָׁו שֶׁאֲנִי חַי וְהוּא חַי, אֵיךְ יָכוֹל הַחַי לְהַכְחִישׁ אֶת הַחַי? וְהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עוֹמֵד עַל רַגְלָיו, עַד שֶׁרָנְנוּ כָּל הָעָם וְאָמְרוּ לְחֲצָפִית הַמְּתֻרְגְּמָן: עֲמֹד (פירוש: שתוק). וְעָמַד.

נפש יהודה רמא ליה. נתנו לבכור שעורים בסל לאכול: **איבזע שפתיה**. נקרעו שפתיו של פיו בסל ונעשה בעל מום: **כלום חלקנו בין חבר כהן לעם הארץ**. ומי חשידנא אנא למשדי ביה מום בכוונה ככהן עם הארץ: **הן**. חלקנו ולא נחשדת לנו שאתה תעשה המום ורבי צדוק כהן ת"ח היה: **בעלי תריסין**. תלמידי חכמים שלוחמין במלחמתה של תורה ותריס הוא הצלה של בעלי המלחמה שמגינים עליהם: **היאך אעשה**. איני יכול להכחישו אלמלי אני חי והוא מת הייתי יכול להכחישו ולומר לא אמרתי:

וְעִם כָּל זֶה, אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁגְּדוֹלִים סוֹבְלִים לַקְּטַנִּים וְאֵינָם מְצַעֲרִים אוֹתָם עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁהֶעֱבִירוּ אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל מִנְּשִׂיאוּתוֹ עַל שֶׁהָיָה מְצַעֵר בִּדְבָרִים אֵלּוּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (כז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁבָּא לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לֵיהּ: תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת אוֹ חוֹבָה? אָמַר לֵיהּ: רְשׁוּת. בָּא לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר לֵיהּ: חוֹבָה. אָמַר לֵיהּ: וַהֲלֹא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לִי רְשׁוּת? אָמַר לֵיהּ: הַמְתֵּן עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ בַּעֲלֵי תְרֵיסִין לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ עָמַד הַשּׁוֹאֵל וְשָׁאַל: תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת אוֹ חוֹבָה? אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: חוֹבָה. אָמַר לְהוּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַחֲכָמִים: כְּלוּם יֵשׁ אָדָם שֶׁחוֹלֵק עָלַי בְּדָבָר זֶה? אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לֹא. אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: וְהָא מְשִׁמְךָ אָמְרוּ לִי רְשׁוּת? אָמַר לֵיהּ: יְהוֹשֻׁעַ, עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ וְיָעִידוּ בְךָ. עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: אִלְמָלֵי אֲנִי חַי וְהוּא מֵת, יָכוֹל הַחַי לְהַכְחִישׁ אֶת הַמֵּת; עַכְשָׁו שֶׁאֲנִי חַי וְהוּא חַי, *הֵיאָךְ יָכוֹל הַחַי לְהַכְחִישׁ אֶת הַחַי? הָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עוֹמֵד עַל רַגְלָיו, עַד שֶׁרָנְנוּ כָּל הָעָם וְאָמְרוּ לְחֲצַפִּית *הַמִּתְרַגְּמָן: עֲמֹד. וְעָמַד.

נפש יהודה היאך יכול החי להכחיש את החי. ודאי כך אמרתי וחוזרני בי: **המתורגמן**. שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי ר"ג:

אָמְרֵי: עַד כַּמָּה נְצַעֲרִיהּ וְנֵיזֵל? *אֶשְׁתַּקַּד בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה צְעֲרִיהּ, *בִּבְכוֹרוֹת בְּמַעֲשֵׂה דְּרַבִּי צָדוֹק צְעֲרִיהּ, הָכָא נַמִּי, עַד כַּמָּה לִיצְעֲרִיהּ וְלֵיזֵיל? *תָּא נַעֲבְרִיהּ. מָאן נוֹקְמִיהּ? נוֹקְמֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הֲוֵי לֵיהּ בַּעַל דָּבָר (והוה לרבן גמליאל צערא טפי); נוֹקְמֵיהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא, *לֵית לֵיהּ זְכוּת אָבוֹת וְעָנֵישׁ לֵיהּ; נוֹקְמֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, דְּהוּא חָכָם *וְעָשִׁיר וְהוּא עָשִׁירִי לְעֻזָּרָא. הוּא חָכָם, דְּאִי מַקְשֶׁה לֵיהּ מְפָרֵק לֵיהּ. וְהוּא עָשִׁיר, דְּאִי מִפְּלַח לְבֵי קֵיסָר מִפְּלַח נַמֵּי כְּוָתֵיהּ. וְהוּא עָשִׁירִי לְעֻזָּרָא, דְּאִית לֵיהּ זְכוּת אָבוֹת וְלָא מָצֵי עָנֵישׁ לֵיהּ.

נפש יהודה אשתקד. בשנה שעברה בראש השנה בחידוש הלבנה שגזר ירובעל בדן ויפתח עם משה ואהרן ושמואל שלשה קלים עם שלשה חמורים. הא אין לך כו', הרי לבא אליו ביו"כ שחל בחשבונו: **בבכורות**. בבכור של ר' צדוק אמר לו יהושע עמוד על רגליך כי הכא: **תא נעבריה**. נעביר את ר"ג מן הנשיאות: **לית ליה זכות אבות**. שמגרים

היה ודלמא עניש ליה ר"ג וימות על ידו: **עשירי**. לעזרא דור עשירי מעזרא הסופר ויועיל לו זכות עזרא:

אֲתוּ אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר: נִיחָא לֵיהּ לְמַר דְּלֶהֱוֵי רֵישׁ מְתִבְתָּא? אָמַר לְהוּ: אֵיזִיל וְאֵימְלִיךְ בְּאַנְשֵׁי בֵּיתָאי. אָזַל וְאֵמְלִיךְ בְּדַבֵּיתְהוּ. אָמְרָה לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ: דִּילְמָא *מַעֲבְרֵי לְךְּ? אָמַר לָהּ: אָמְרֵי אִינְשֵׁי: *לִשְׁתַּמֵּישׁ אִינֵישׁ יוֹמָא חַד בְּמָאן יָקֵר וּלְמָחָר לִיתְבַר. *לֵית לָךְ חִוַּרְתָּא (פירוש: שערות לבנות כזקנים). אִיתְרַחֵישׁ לֵיהּ נִיסָּא וְאִיהַדְּרוּ לֵיהּ *תְּמָנֵי סְרֵי דְּרֵי חִוַּרְתָּא כְּבַר שַׁבְעִין שְׁנִין. וְהַיְינוּ דִּתְנַן: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים וְלֹא אָמַר בֶּן שִׁבְעִים.

נפש יהודה מעברי לך. יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר: **לשתמש**. יומא חדא בכסא דמוקרא, כוס של זכוכית יקרה והיינו דאמרי אינשי משל הדיוט יום אחד ישתה בכוס חשוב ויתכבד בו בעליו ואח"כ אם ישבר ישבר: **לית לך חוורתא**. אין לך שערות לבנות ונאה לדרשן שיהיה לו זקן: **תמני סרי דרי**. שמונה עשרה שורות של זקן:

תָּנָא: אוֹתוֹ הַיּוֹם סִלְּקוּהוּ לְשׁוֹמֵר הַפֶּתַח וְנִתְּנָה רְשׁוּת לַתַּלְמִידִים לִכָּנֵס, שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַכְרִיז וְאוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין *תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ אַל יִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ; וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיָה דּוֹרֵשׁ: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. הַהוּא יוֹמָא אִיתּוֹסְפוּ כַּמָּה *סַפְסָלֵי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פְּלִיגֵי בָּהּ אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסָא וְרַבָּנָן: חַד אָמַר אִתּוֹסֵף אַרְבַּע מֵאָה סַפְסָלֵי וְחַד אָמַר שְׁבַע מְאָה סַפְסָלֵי.

נפש יהודה תוכו כברו. לבו כפיו לדבר אמת ולצדק מעשיו: **ספסלי**. שיושבים עליו התלמידים בבהמ"ד:

הָוָה קָא חָלֵשׁ דַּעְתֵּיהּ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר: דִּילְמָא, חַס וְשָׁלוֹם, מָנַעְתִּי תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל. אַחֲזוּיֵהּ לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ: *חֲצָבֵי חִיוָרֵי דְּמַלְיָן קִיטְמָא (פירוש: כדים מלאים אפר. כלומר: אנשים בלתי הגונים). וְלָא הֵיא, *לִיתּוּבֵי דַּעְתֵּיהּ הוּא דַּאֲחַזּוּיֵהּ לֵיהּ.

נפש יהודה חצבי חווראי. כדים יפים ולבנים אבל אין בהם אלא אפר כלומר התלמידים שנתוספו אינן מהוגנים: **ליתובי דעתיה**. שהיה חלש דעתו כשראה שנתוספו הרבה תלמידים הראו לו כן בחלום שהיה ירא שלא יענשו שמנען מלבא אבל באמת מהוגנים היו:

תָּנָא: "עֲדֵיוֹת" בּוֹ בַּיּוֹם נִשְׁנֵית. וְכָל הֵיכָא דְּאָמְרֵי "בּוֹ בַּיּוֹם", הַהוּא יוֹמָא הֲוָה. וְלֹא הָיְתָה הֲלָכָה *שֶׁתְּלוּיָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּהָ. וְאַף רַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא מָנַע עַצְמוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, דִּתְנַן: בּוֹ בַּיּוֹם עָמַד יְהוּדָה גֶּר עַמּוֹנִי לִפְנֵיהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְאָמַר לָהֶם: מָה אֲנִי לָבוֹא בַקָּהָל? אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: אָסוּר אַתָּה: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מֻתָּר אַתָּה, אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'" (דברים כג, ד)? אָמַר

לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְכִי עַמּוֹן וּמוֹאָב בִּמְקוֹמָן הֵן עוֹמְדִים? וַהֲלֹא כְּבָר עָלָה סַנְחֵרִיב וּבִלְבֵּל אֶת כָּל הָאוּמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָסִיר גְּבוּלֹת עַמִּים" (ישעיה י, יג) *וְכָל דְּפָרִישׁ מֵרוּבָּא פָּרִישׁ. אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: וַהֲלֹא נֶאֱמַר: "וְאַחֲרֵי־כֵן אָשִׁיב אֶת־שִׁבוּת בְּנֵי־עַמּוֹן" (ירמיה מט, ו) וּכְבָר שָׁבוּ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (עמוס ט, יד) וַעֲדַיִן לֹא שָׁבוּ, אֶלָּא דְּהַדְרֵי, הָכָא נַמֵּי דְּהַדְרֵי. מִיָּד הִתִּירוּהוּ לָבוֹא בַּקָּהָל.

נפש יהודה תלויה. ספק שלא פירשוה מתוך שרבו התלמידים רבה החידוד והפלפול:

וכל דפריש מרובא פריש. ועמון ליכא רובא דעלמא:

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: *אֵיקוֹם הַשְׁתָּא וְאֵיזִיל וְאַפַּיְיסֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. קָם אָזַל, חֲזִינְהוּ *לְאַשְׁיְיתָא דְּבֵיתֵיהּ דְּמְשַׁחֲרָן. אֲמַר לֵיהּ: מְכָתְּלֵי בֵּיתָךְ נִכָּר *שֶׁפָּחְמֵי אַתָּה. אֲמַר לֵיהּ: אוֹי לוֹ לְדוֹר שֶׁאַתָּה פַּרְנָסוֹ וְאוֹי לָהּ לַסְּפִינָה שֶׁאַתָּה קַבְּרְנִיטָהּ (פירוש: רב החובל); שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ בְּצַעֲרָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בַּמָּה הֵם עֲסוּקִין וּבַמָּה הֵם נִזּוֹנִים. אֲמַר לֵיהּ: *נַעֲנֵיתִי לָךְ, מְחוֹל לִי. לָא אַשְׁגַּח בֵּיהּ. עֲשֵׂה בִּשְׁבִיל כְּבוֹד אַבָּא, אִיפַּיֵּס.

נפש יהודה איקום השתא איזיל. הואיל שהלכה כר' יהושע ובחנם צערתיה איזיל ואפייסיה: **לאשייתא דביתיה דמשחרן**. כותלי ביתו של ר' יהושע היו שחורות: **שפחמי אתה**. עושה פחמין יש אומרים נפט וי"א עושה מחטים: **נעניתי לך מחול לי**. שדברתי למולך יותר מן הראוי נעניתי לשון בקשה:

שָׁלַח רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְבֵי מִדְרָשָׁא וְאָמַר: מָאן *דְּלָבַשׁ מַדָּא (פירוש מעיל; כלומר, הרגיל בנשיאות) יְלָבַשׁ מַדָּא, מָאן דְּלָא לָבִישׁ מַדָּא, לָא יֵימַר לְמָאן דְּלָבִישׁ מַדָּא: *שְׁלַח מַדָּךְ וַאֲנָא אֶלְבְּשֵׁיהּ. אָמַר לְהוּ רַבִּי עֲקִיבָא (לרבנן): *טָרוּקוּ גַּלֵּי (פירוש: סגרו הדלתות), דְּלָא לֵיתוּ עַבְדֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְלִיצָּעֲרוּ רַבָּנָן, אַדְהָכֵי טָרַף (פירוש: דפק) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ *אַדַּשָּׁא וְאָמַר לְהוּ: *מַזֶּה *בֶּן *מַזֶּה יָזֶה (כלמר, כהן בן כהן, יזה הזאות), לֹא מַזֶּה וְלֹא בֶן מַזֶּה, יֵימַר לְמַזֶּה בֶן מַזֶּה: מֵימֶיךָ *מֵי מְעָרָה וְאֶפְרְךָ *אֵפֶר מִקְלֶה (כלומר, אפר הקלוי בתנורים). אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא: יְהוֹשֻׁעַ, נִתְפַּיַּסְתָּ. כְּלוּם עָשִׂינוּ אֶלָּא לִכְבוֹדְךָ, לְמָחָר אֲנִי וְאַתָּה נִשְׁכִּים לְפִתְחוֹ.

נפש יהודה דלביש מדא. הרגיל ללבוש את המעיל כלומר הרגיל בנשיאות יהיה נשיא: **שלח מדיך**. הסר בגדיך כלומר נשיאותך: **טרוקו גלי**. סגרו דלתות בהמ"ד: **אדשא**. אפתח: **מזה**. כהן: **בן מזה**. בן כהן: **יזה**. מי חטאת כלומר הרגיל שהיה נשיא יחזור לנשיאות: **מי מערה**. מים הבאים ממערות וממעינים כלומר ראוי לך להזות מים ולטהר במי חטאת ואפר מפרה אדומה: **אפר מקלה**. אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם:

וַאֲפִילוּ הָכִי לָא עַבְרוּהוּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מִנְּשִׂיאוּתֵיהּ וַהֲוָה דָּרִישׁ רַבָּן גַּמְלִיאֵל *תְּרֵי שַׁבְּתֵי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה חָדָא שַׁבְּתָא. וְהֵינוּ דַּאֲמַר מַר: שַׁבָּת שֶׁל מִי הָיְתָה? שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה.

נפש יהודה תרי שבתי. חלקו בין ר"ג ובין ר' אלעזר בן עזריה וחלקו שני שבתות לרבן גמליאל ושבת אחד לר' אלעזר בן עזריה והיינו דאמרי' שבת של מי היתה במסכת חגיגה: נִמְצָא שֶׁהַמַּחְזִיק בַּמַּחְלֹקֶת, אֲפִילוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, מְקַלְקֵל אֶת הַשּׁוּרָה וְיוֹצֵא מִמֶּנּוּ חֻרְבַּן עוֹלָם. וְהַשָּׁלוֹם וְהַסַּבְלָנוּת נָאֶה בְּכָל דָּבָר וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּמִלֵּי דְעָלְמָא
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [סג]

בְּקִנְאַת בְּנֵי אָדָם מֵאֲחֵרִים נִכְנָס בְּלִבָּם לְחַדֵּשׁ עִמָּהֶם דִּבְרֵי קִנְטוּרִין, וּבְתְחִילַת הַדָּבָר הוּא קַל לְבַטֵּל, וְאִם לֹא סְתָרוֹ מִתְּחִלָּתוֹ, בְּכָל עֵת הוֹלֵךְ וְגָדֵל וּמִתְחַזֵּק בַּלְּבָבוֹת, כְּדִכְתִיב: "וּמֵיץ אַפַּיִם יוֹצִיא רִיב" (משלי ל, לג), רוֹצֶה לוֹמַר, כְּשֶׁמּוֹצִץ אַפּוֹ וְאֵינוֹ כוֹבֵשׁ חֲמָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִיל הָאַחֵר בַּדָּבָר, יָבוֹאוּ לִידֵי רִיב וּמַחְלֹקֶת.

עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יִבַּטְלֵנוּ בַּהַתְחָלָה קֹדֶם שֶׁיִּתְחַזֵּק, כִּדְגַרְסִינַן בְּסַנְהֶדְרִין (ז, א): אָמַר רַב הוּנָא: הַאי *תִּיגְרָא לָא דָמֵי אֶלָּא לְצִינּוֹרָא *דִּבִידְקָא, כֵּיוָן דְּרָוַח רָוַח. אַבַּיֵי קְשִׁישָׁא אָמַר: דָּמְיָא *לְגוּדָא דְגַמְלָא, כֵּיוָן דְּקָם קָם. הַהוּא דַּהֲוָה קָאמַר וְאָזֵיל: טוֹבֵיהּ *לְמָאן דְּשָׁמַע וְחָרֵישׁ, *חָלְפוּ עָלַיהּ בִּישְׁתֵּיהּ מֵאָה. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: קְרָא כְּתִיב: "*פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן" (משלי יז, יד).

נפש יהודה תיגרא. המגרה בריב ומחלוקת: **דבדקא**. צינור של מים שנשבר הגדר מעט לסוף הולכים המים ומתגברים ועושין חור גדול ונשטף הכל כך הריב הולך ומתגבר ואין יכולין לסתמו וזה שאמר פוטר מים ראשית מדון מחלוקת וריב: **לגודא דגמלא**. דפין של גשר בתחלה כשדורסין עליהם מנענעות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכא נמי כשאדם מחזיק בקטטה הולך ומחזיק ובאה יותר ויותר ולאו מקרא נפקא: **למאן דשמע וחריש**. אשרי למי ששומע חרפתו ושתיק: **חלפו עליה בישתא מאה**. הלכו להם בשתיקותו מאה רעות שהיו באות ע"י התגר וריב: **פוטר מים**. המתחיל ופותח בקטטה הוא תחלת מאה דינין לישנא אחרינא מדון בגימטריא מאה:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָאֶחָד יְהֵא קְשֵׁה עֹרֶף וְרוֹצֶה לָרִיב, אִם חֲבֵרוֹ יִכְבּשׁ חָרוֹן אַפּוֹ וְיִסְבֹּל דִּבְרֵי קִנְטוּר שֶׁל חֲבֵרוֹ, אַשְׁרָיו וְאוֹי לִמְחָרְפוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק כִּסּוּי הַדָּם (חולין פט, א): וַאֲמַר

רָבָא וְאִיתֵימָא רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּים אֶלָּא בִּזְכוּת מִי *שֶׁבּוֹלֵם עַצְמוֹ בִּשְׁעַת מְרִיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "תֹּלֶה אֶרֶץ עַל־בְּלִימָה" (איוב כו, ז).

נפש יהודה שבולם עצמו. סוגר את פיו ודומה לו בבכורות פיו בלום ורגליו מבולמות: וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל הָאֶחָד לִסְבֹּל דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ וּמַשִּׁיב עָלָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹנֵהוּ כְּאוּלְתּוֹ וְהַסְּבָּה בָּאָה מֵחֲבֵרוֹ, כֵּיוָן שֶׁהָעָם אֵינָם יוֹדְעִים לְהַבְחִין מִמִּי הָיְתָה הָעִילָּה, תּוֹלִים הַמַּחְלֹקֶת בִּשְׁנֵיהֶם וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּרְאִין לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁיֵּשׁ שֶׁמָּץ פְּסוּל בְּאֶחָד מֵהֶם, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין, פֶּרֶק עֶשְׂרָה יוֹחֲסִין (עא, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִם רָאִיתָ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּתְגָּרִים זֶה בָּזֶה, שֶׁמָּץ פְּסוּל יֵשׁ בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ לְהִתְדַּבֵּק בַּחֲבֵרוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אִם רָאִיתָ שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת שֶׁמִּתְגָּרוֹת זוֹ בָזוֹ, שֶׁמָּץ פְּסוּל יֵשׁ בְּאַחַת מֵהֶן *וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָהּ לְהִתְדַּבֵּק בַּחֲבֶרְתָּהּ. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהִתְרַחֵק מִן הַמַּחְלֹקֶת.

נפש יהודה ואין מניחין. אותן מן השמים להדבק בחבירו לכך הטילו מן השמים מריבה ביניהם:

וְגַם מָצִינוּ בַּאֲחִיתֹפֶל, שֶׁהִזְהִיר בּוֹ לְבָנָיו מִלְּמְרֹד בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁהָיְתָה סִבַּת מַפַּלְתּוֹ וּמִיתָתוֹ, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּת (קמז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה אֲחִיתֹפֶל אֶת בָּנָיו: אַל תְּהִיוּ בְּמַחְלֹקֶת *וְאַל תִּמְרְדוּ בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד *וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת בָּרוּר, זִרְעוּ חִטִּים שֶׁמַּצְלִיחִין.

נפש יהודה שלשה דברים. הכי הוי קים להו: **אל תמרדו במלכות ב"ד**. ממה שאירע לי: **ויום טוב של עצרת ברור**. דהיינו שבועות אם תראהו ברור וצח ולא יום המעונן זרעו חטים שמצליחין באותה שנה. כעצם השמים לטוהר תרגום לברירו:

וְלֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם בַּשְּׁנִיָּה אֶלָּא עַל מַחְלֹקֶת שֶׁקָּם בֵּינֵיהֶם עַל שֶׁהָיוּ שׁוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה חִנָּם בָּאֵיבָה הַנָּטוּרָה בְּלִבָּם. וְסָמָךְ לַדָּבָר: אֵיכָה יָשְׁבָה בָּדָד הָעִיר, רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: אֵיבָה. וְגַרְסִינָן בִּפְרָקָא קַמָּא דְּיוֹמָא (ט, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן תּוֹרָתָא: מִפְּנֵי מַה חָרְבָה שִׁילֹה וכו', אֶבָל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי שֶׁאָנוּ בְּקִיאִין בָּהֶם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבְמִצְווֹת וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, מִפְּנֵי מַה חָרַב? מִפְּנֵי שִׂנְאַת חִנָּם. הָא לָמַדְתָּ שֶׁשְּׁקוּלָה שִׂנְאַת חִנָּם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת: עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי־עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת־דָּמִים, כִּדְאִיתָא בַּחֲתִימַת הַנֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן כט).

וְעַל כֵּן הִזְהִירָה תּוֹרָתֵנוּ עַל הַשִּׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" (ויקרא יט, יז), שֶׁהִיא סִבָּה לְמַחְלֹקֶת. וְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין, פֶּרֶק יֵשׁ בַּעֲרָכִין (טז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ", יָכוֹל לֹא יַכֶּנּוּ וְלֹא יְשַׁרְטֶנּוּ וְלֹא יְקַלְלֶנּוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "בִּלְבָבֶךָ". כִּדְאִיתָא בְּזֶה הַנֵּר, בַּכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי, פֶּרֶק א" (סימן מד).

וּלְכַבּוֹת שַׁלְהֶבֶת הַשִּׂנְאָה וְהַמַּחְלֹקֶת מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל צִוָּתָה תּוֹרָה: "לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר" (ויקרא יט, יח). וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּרְאשׁוֹנָה (כג, א): תַּנְיָא: "לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר". אֵי זוֹ הִיא נְקִימָה וְאֵי זוֹ הִיא נְטִירָה? נְקִימָה, אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמְךָ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאִילַתְנִי קַרְדֳּמְךָ. זוֹ הִיא נְקִימָה. וְאֵי זוֹ נְטִירָה? אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ. אָמַר לֵיהּ: לֹא. לְמָחָר בָּא אֶצְלוֹ, אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמְךָ, אָמַר לֵיהּ: הֵילַךְ *וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי. זוֹ הִיא נְטִירָה.

נפש יהודה איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה. שהדבר שמור בלבו ולא הסיחו מדעתו:

וְעִם כָּל זֶה אִם הוּא תַּלְמִיד חָכָם וְצָעֲרוֹ כְּנֶגֶד כְּבוֹדוֹ חַיָּב לִטֹּר אֵיבָה עַד שֶׁיְּפַיְּסֵהוּ, דַּאֲמְרִינַן הָתָם (כב, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל תַּלְמִיד חָכָם *שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנָחָשׁ אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם. וְאִם מָחַל וְאֵינוֹ מְרַגִּישׁ עַל כְּבוֹדוֹ, נֶעֱנָשׁ. דַּאֲמְרִינַן הָתָם: אָמַר רַב יְהוּדָה: מִפְּנֵי מָה *נֶעֱנַשׁ שָׁאוּל? מִפְּנֵי שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ מַה־יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ" (שמואל־א י, כז). *וּכְתִיב: "וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וגו'. וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל מִי הָאֹמֵר שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ תְּנוּ הָאֲנָשִׁים וְנָמִיתֵם. וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לֹא־יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה, כִּי הַיּוֹם עָשָׂה ה' תְּשׁוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל (שם יא, יב־יג).

נפש יהודה שאינו נוקם. נקמתו ונוטר איבה כנחש בלבו: **נענש שאול.** לבא לידי דבר שעליו נטל ממנו המלכות מפני שמתחלת מלכותו מחל על כבודו גלה על עצמו שאינו כדאי למלוך: **וכתיב ויעל נחש העמוני וגו'**. ומסקנא דמלתא דאמרו ישראל מי האומר שאול ימלוך עלינו בתמיה תנו את האנשים ונמיתם והוא אמר לא יומת איש ביום הזה: וְאִם פִּיְּסוֹ כָּרְאוּי טוֹב לוֹ לְמָחֹל, דַּאֲמַר רָבָא: כָּל *הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו *מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו. עַל כֵּן אַל יַחֲזִיק אָדָם בְּמַחְלֹקֶת וְיִרְדֹּף אַחַר הַשָּׁלוֹם.

נפש יהודה המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים אותו אלא מניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות וכמו אין מעבירין על האוכלין להיות מניחן והולך לו: **מעבירין לו על כל פשעיו.** אין מדת הדין מדקדק אחריו אלא מניחו והולכת:

פֶּרֶק שֵׁנִי [סד]

הָרוֹצֶה לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּרְאֶה לַחֲבֵרוֹ שֶׁרוֹצֶה לַחֲלֹק עִמּוֹ שֶׁלֹּא כַדִּין, יִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ וְאַל יַטֶּה אָזְנוֹ לְכָל דָּבָר; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁלֹּא יִצְעַק עָלָיו אַף עַל פִּי שֶׁעוֹשֶׂה לוֹ שֶׁלֹּא כַדִּין. כְּדַגַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַחוֹבֵל (צג, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הַמּוֹסֵר דִּין עַל

חֲבֵרוֹ הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה, דִּכְתִיב: "וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ" וּכְתִיב: "יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ" (בראשית טז, ה) וּכְתִיב: "וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ" (שם כג, ב). וְהַנֵּי מִילֵי, דְּאִית לֵיהּ דִּינָא בְּאַרְעָא.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אוֹי לוֹ לַצּוֹעֵק יוֹתֵר מִן *הַנִּצְעָק. תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: אֶחָד הַצּוֹעֵק וְאֶחָד הַנִּצְעָק בְּמַשְׁמַע, דִּכְתִיב: "וְחָרָה אַפִּי" וגו' (שמות כב, כג), אֶלָּא שֶׁמְּמַהֲרִין לַצּוֹעֵק יוֹתֵר מִן הַנִּצְעָק (כדאשכחינן גבי שרה). וְאָמְרִינַן נַמֵּי הָתָם: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם מִן הַנִּרְדָּפִים וְלֹא מִן הָרוֹדְפִים, שֶׁאֵין לְךָ נִרְדָּפִים בָּעוֹפוֹת יוֹתֵר מִתּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה וְהַכְשִׁירָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ.

נפש יהודה הנצעק. וחרה אפי והרגתי אתכם שנים במשמע אלא שממהרין לצועק תחלה כדאשכחן בשרה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, *עֲלוּבִים וְאֵינָם עוֹלְבִים, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָם וְאֵינָן מְשִׁיבִין, עוֹשִׂים מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִין, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ" (שופטים ה, לא). וְגָדוֹל הוּא תּוֹעֶלֶת מִי שֶׁשּׂוֹמֵעַ בְּחֶרְפָּתוֹ וְאֵינוֹ מֵשִׁיב, שֶׁגּוֹרֵם שֶׁלֹּא יְחָרְפוּהוּ שֵׁנִית. וְעַל זֶה אָמַר הֶחָכָם: לְעוֹלָם לֹא חֵרַפְנִי אָדָם יוֹתֵר מִפַּעַם אֶחָת, כִּי בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אֶסְבֹּל חֶרְפּוֹתָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יְחָרְפֵנִי שְׁנִיָּה.

נפש יהודה עלובים ואינם עולבים. אחרים באים עליהם בחוצפה לביישם ולא הם על אחרים אפילו יש להם להשיב עושים כל מעשיהם מאהבת המקום ושמחים ביסורים על עליבה הבאה עליהם:

וְגַרְסִינַן בַּמִּדְרָשׁ: "אִישׁ רֵעִים לְהִתְרוֹעֵעַ" (משלי יח, כד), רוֹצֶה לוֹמַר, מִי שֶׁרוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ לוֹ רֵעִים, יִסְבֹּל וְיַעֲבֹר עַל מִדּוֹתָיו וְאַל יִתְקוֹטֵט עִמָּהֶם, וְיִקַּבֵּל אוֹתָם תָּמִיד בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וּפֵרוּשׁ "לְהִתְרוֹעֵעַ" מִגִּזְרַת "רֵעַ", כְּלוֹמַר, יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ רֵעַ וְחָבֵר עִם כָּל בְּנֵי אָדָם. וְהַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת הַלָּלוּ גּוֹרְמִין שֶׁיִּהְיוּ לוֹ רֵעִים אֲהוּבִים יוֹתֵר מֵאֲחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיֵשׁ אֹהֵב דָּבֵק מֵאָח" (שם). וּכְתִיב: "רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ אַל־תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אַל־תָּבוֹא" (שם כז, י), רוֹצֶה לוֹמַר, אִם תִּשְׁמֹר רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ וְלֹא תַעַזְבֵנוּ, לֹא תִצְטָרֵךְ לְאָחִיךָ בְּיוֹם אֵידְךָ, אֶלָּא לַחֲבֵרְךָ, שֶׁהוּא לְךָ יוֹתֵר אָהוּב מֵאָח.

דָּבָר אַחֵר: "אִישׁ רֵעִים" לֹא יִזְכֶּה אָדָם בְּרֵעִים וַחֲבֵרִים אֶלָּא אִם יִתְרוֹעֵעַ, רוֹצֶה לוֹמַר, אִם יִשָּׁבֵר לִפְנֵיהֶם וְיִסְבֹּל מַשָּׂאָם. וּפֵרוּשׁ "לְהִתְרוֹעֵעַ" מִגִּזְרַת "תְּרוֹעֵם".

וְגַרְסִינַן בְּסִפְרֵי (כי תצא, רצב): "כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו" (דברים כה, יא), אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ נִיצוּת. וְכֵן הוּא: "וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם" וגו' (בראשית יג, ז). מִי גָּרַם לְלוֹט שֶׁפֵּרַשׁ

מִן הַצַּדִּיק, הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ הַמְּרִיבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים" וגו' (דברים יט, יז). מִי גָּרַם לוֹ לִלְקוֹתוֹ, הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ מְרִיבָה. אֵין לִי אֶלָּא אֲנָשִׁים, שְׁלוֹם אִשָּׁה עִם חֲבֵרְתָּהּ, אֵם וּבַת, אִישׁ וְאִשָּׁה, מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "יַחְדָּיו", מִכָּל מָקוֹם.

עַל כֵּן צָרִיךְ אָדָם לִמְנֹעַ עַצְמוֹ בְּכָל כֹּחוֹ מִן הַמְּרִיבָה וְכֵן יִהְיֶה תָּמִיד מְכֻבָּד עִם הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּבוֹד לָאִישׁ שֶׁבֶת מֵרִיב" וגו' (משלי כ, ג) וּכְתִיב: "יָתֵר מֵרֵעֵהוּ צַדִּיק וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תַּתְעֵם" (שם יב, כו). רוֹצֶה לוֹמַר, הַצַּדִּיק סוֹבֵל חֶרְפּוֹת רֵעֵהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי קְטָטָה; "וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תַּתְעֵם", רוֹצֶה לוֹמַר, הַדֶּרֶךְ הָרָעָה שֶׁל רְשָׁעִים תַּתְעֵם, שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ חֲשׁוּבִים לְמְאוּמָה אִם יִסְבְּלוּ חֶרְפּוֹת בְּנֵי אָדָם, לְפִיכָךְ הֵם תּוֹעִים בְּדַרְכֵיהֶם וּבָאִים לִידֵי קְטָטָה וּמְרִיבָה וּרְצִיחָה.

מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם, יַרְחִיק עַצְמוֹ מִן הַקְּטָטוֹת וְיִסְבֹּל לְכָל אָדָם וְאַל יָבוֹא לִידֵי מְרִיבָה וְסַכָּנָה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [סה]

אַף־עַל־פִּי שֶׁהַחוֹלֵק עִם כָּל אָדָם גּוֹרֵם כָּל הָרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, הַחוֹלֵק עִם רַבּוֹ הוּא עָוֹן פְּלִילִי וְחֶרְבָּן עוֹלָם וְנֶחְשָׁב לוֹ כְּאִלּוּ חוֹלֵק עִם הַשְּׁכִינָה, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין קי, א): אָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל *הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּאִלּוּ חוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*בְּהַצֹּתָם עַל־ה'" (במדבר כו, ט). אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: כָּל הָעוֹשֶׂה *מְרִיבָה עִם רַבּוֹ כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה עִם הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה" וגו' (שם כ, יג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: כָּל *הַמִּתְרַעֵם עַל רַבּוֹ כְּאִלּוּ מִתְרַעֵם עַל הַשְּׁכִינָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־ה'" (שמות טז, ח). אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: כָּל *הַמְהַרְהֵר אַחַר רַבּוֹ כְּאִלּוּ מְהַרְהֵר אַחַר הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה" (במדבר כא, ה).

נפש יהודה החולק על רבו. חולק על ישיבתו: **בהצותם**. אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה' מעלה עליהם הכתוב כאילו היו חלקין כלפי שכינה: **מריבה**. תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים: **מתרעם על רבו**. אומר שנוהג בו מדה כבושה ומדת אכזריות: **מהרהר**. מחפה עליו דברים:

וּלְעוֹלָם יִתְיָרֵא אָדָם מִמַּה שֶּׁאֵרַע לְקֹרַח וַעֲדָתוֹ בְּחָלְקָם עִם מֹשֶׁה, כִּדְאָמְרִינַן הָתָם, תָּנוּ רַבָּנָן: עֲדַת קֹרַח אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ (שם טז, לג) בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל", לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. *רַבִּי יְהוּדָה בֶן בְּתֵירָא אוֹמֵר: הֲרֵי הֵם כַּאֲבֵדָה הַמִּתְבַּקֶּשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאבְדוּ" וּכְתִיב: "תֹּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד" וגו' (תהלים קיט, קעו).

נפש יהודה רבי יהודה בן בתירא אומר מאי ויאבדו הרי הן כאבדה המתבקשת. ובאין לעוה"ב שכך אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד ואתה ברחמיך הרבים בקש אחר עבדיך ותביאם לעוה"ב כי מצותך וגו' כדכתיב כי כל העדה כולם קדושים:

"וַיִּקַּח" (במדבר טז, א), אָמְרוּ רַז"ל, שֶׁלְּקַח *מָקח רַע לְעַצְמוֹ. "קֹרַח", *שֶׁעָשָׂה קָרְחָה בְּיִשְׂרָאֵל. "בֶּן־יִצְהָר", בֶּן *שֶׁהִרְתִּיחַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כַּצָּהֳרַיִם. "בֶּן־קְהָת", בֶּן *שֶׁהִקְהָה שִׁינֵי מוֹלִידָיו. "בֶּן־לֵוִי", בֵּן שֶׁנַּעֲשָׂה לְוָיָה לַגֵּיהִנֹּם.

נפש יהודה מקח רע. התחיל בקטטה: **שעשה קרחה בישראל.** שנבלעו: **שהרתיח.** הכעיס: **הקהה שיני מולידיו.** שנתבייש אבותיו במעשיו הרעים:

וְלֵיחָשׁוֹב נַמִּי בֶּן יַעֲקֹב, בֶּן *שֶׁעָקַב עַצְמוֹ לַגֵּיהִנֹּם? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: יַעֲקֹב *בִּקֵּשׁ עַל עַצְמוֹ רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי" (בראשית מט, ו), *אֵלּוּ מְרַגְּלִים; וּ"בִקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי" (שם), אֵלּוּ עֲדַת קֹרַח. "דָּתָן", שֶׁעָבַר עַל דָּת. "אֲבִירָם", *שֶׁהֶאֱבִיר לִבּוֹ מִלַּעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. "*אוֹן", שֶׁיִּשֵּׁב כָּל יָמָיו בַּאֲנִינוּת. "בֶּן־פֶּלֶת", שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ *נִפְלָאוֹת. "*בֶּן רְאוּבֵן", בֶּן שֶׁרָאָה וְהֵבִין.

נפש יהודה שעקב. כמו ויעקבני זה פעמים או שדרך ע"י כן בעקביו של רגליו בגיהנם: **בקש על עצמו רחמים.** שלא יהא נמנה עמהם: **אלו מרגלים.** שלא כתיב בהן בן יעקב: **שהאביר.** שהחזיק לבו כמו אביר יעקב: **און שישב כל ימיו באנינות.** באבילות ועשה תשובה על שהיה עמהם תחלה בעצה: **נפלאות.** עשה עמו הקב"ה: **בן ראובן בן שראה והבין.** שאין מנהגם כשורה ופירש מהם וניצול ע"י אשתו:

אָמַר רַב: אוֹן בֶּן־פֶּלֶת אִשְׁתּוֹ הִצִּילָתוּ. אָמְרָה לֵיהּ: מַאי נַפְקָא לָךְ מִינָּהּ? *אִי מַר רַבָּה, אַתְּ תַּלְמִידָא, וְאִי מַר רַבָּה, אַתְּ תַּלְמִידָא. אָמַר לָהּ: וּמַאי אִיעֲבִיד? *דַּהֲוָאִי בְּעֲצָה וְאִשְׁתַּבָּעִי בַּהֲדַיְיהוּ. אָמְרָה: יְדַעְנָא *דְּכֻלָּה כְּנִישְׁתָּא קַדִּישֵׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים" (במדבר טז, ג). אָמְרָה לֵיהּ: תֵּיב בְּבֵיתָךְ, דַּאֲנָא מַצֵּילְנָא לָךְ. אַשְׁקְיֵתֵיהּ חַמְרָא וַאֲרְוְיֵתֵיהּ וַאֲגְנְיֵתֵיהּ. וְאֵיתְיֵבָא עַל בָּבָא *וּסְתַרְתָּא לְמִזְיָהּ (פירוש: שער), כָּל דְּאָתֵי חָזְיֵהּ וַאֲהַדְרֵי. אַדְּהָכֵי וְהָכֵי אִבְלְעוּ לְהוּ.

נפש יהודה אי מר רבה. אם ינצח משה מכל מקום אתה תלמידו ואם קרח ינצח אתה תלמידו ומה לך בשררה זו: **דהואי בעצה.** אני הייתי עמהם בעצה ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם: **דכולה כנישתא קדישין.** כולם צנועים וקדושים ולא יכנסו אלי אם אני פרוע: **וסתרתא למזיה.** סתרה גדולי שערה וישבה על פתח הבית כל מי שהיה בא לקראו רואה ראשה פרוע וחוזר:

אִיתְתֵיהּ דְּקָרַח אָמְרָה לֵיהּ: חֲזֵי מַאי קָא עָבִיד לְכוּ: אִיהוּ הֲוָה לֵיהּ מַלְכָּא, לַאֲחוּהָ שַׁוְיָא כָּהֲנָא רַבָּא, לְבָנֵי אֲחוּהָ שָׁוְוינְהוּ סְגָנֵי כְּהוּנָה; אִי אַייתוּ תְּרוּמָה, אָמַר: תֶּהֱוֵי לְכֹהֵן; *מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן נַמֵּי דְּשַׁקְלִיתוּ אַתּוּן, אָמַר לְכוּ: הָבוּ חַד מִן עֶשֶׂר לְכֹהֵן; וְעוֹד, **גַּיְיז לְכוּ לְמִזַּייכוּ *וּמְטַלֵּל לְכוּ *כִּי כּוֹפְתָא, *עֵינָא יָהֵב בְּמָזַּייכוּ. *אָמַר לָהּ: *אִיהוּ נַמֵּי הָכֵי קָא עָבִיד. אָמְרָה לֵיהּ: *כַּיְון דְּכוּלָא רְבוּתָא דִּידֵיהּ, אָמַר אֵיהוּ: "תָּמֹת נַפְשִׁי עִם־פְּלִשְׁתִּים" (שופטים טז, ל); *וְעוֹד, דְּקָאמַר לְכוּ: עֲבִידוּ תְּכֶלְתָּא, קָא סָלִיק אַדַּעְתֵּךְ תְּכֶלְתָּא חְשִׁיב, *אַפִּיק גְּלִימֵי דְּתְכֶלְתָּא וְכַסִּינְהוּ לְכוּלָא מְתִיבְתָּן. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: "חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ" (משלי יד, א), "חַכְמוֹת נָשִׁים" זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל אוֹן; "וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֲּהָרְסֶנּוּ" (שם), זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל קֹרַח.

נפש יהודה מעשר ראשון. דשקליתו אתון אמר הבו חדא מי' לכהן: **גייז לכו למזייכו**. דכתיב והעבירו תער על כל בשרם ומשחק בכם כאילו אתם שוטים: **גייז לכו למזייכו**. גזז שערכם: **ומטלל לכו**. כמו חוכא וטלולא משטה בכם ונחשבתם לו: **כי כופתא**. רעי כמו בטולא דכופתא כלומר כגלל זה אתם חשובים בעיניו: **עינא יהב במזייכו**. בשערכם כדי שלא יהא לכם צורה כמותו: **אמר לה**. קרח: **איהו נמי הכי קא עביד**. משה עצמו גלח כל שערו: **כיון דכולא רבותא דידיה**. אינו חושש אם גילח עצמו דקאמר לנפשיה תמות נפשי עם פלשתים אגזז שערי כמותם ומה לי בכך שהם מקיימים אפילו מה שאני מצוה לשחוק אגוז עכשיו כמותם כדי להפיס דעתם: **ועוד דקאמר לכו עשו פתיל תכלת**. בארבע כנפות הבגד ואי סלקא דעתך תכלת חשוב מפני מה לא יאמר לעשות כל הבגד כולו תכלת: **אפיק גלימי דתכלתא**. קח לך בגדים של תכלת וכסינהו לכולהו מתיבתך וכסה בהן בבהמ"ד אתה וחברותך:

וַאֲמְרִינָן עָלָהּ: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּתָן וַאֲבִירָם" (במדבר טז, כה), אָמְרוּ זַ"ל: *מִכָּאן שֶׁאֵין מַחְזִיקִין בְּמַחְלֹקֶת. אָמַר רַב: כָּל הַמַּחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ" (שם יז, ה). רַב אַשֵׁי אָמַר: רָאוּי לְהִצְטָרַע, כְּתִיב הָכָא: "כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד־ מֹשֶׁה" וּכְתִיב הָתָם: "הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ" (שמות ד, ו).

נפש יהודה מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבטל מחלוקת:

וְעוֹד מָצִינוּ שֶׁבִּגְדֵל חֶטְאָם נִדּוֹנִין בְּגֵיהִנֹּם לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, דַּאֲמְרִינָן הָתָם וּבְמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עד, א): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּא: זִימְנָא חָדָא הֲוָה קָא אֲזִלִינָא בְּאוֹרְחָא, אָמַר לִי הַהוּא *טַיָּעָא: תָּא וְאַחֲזֵי לָךְ בְּלוּעֵי דְּקֹרַח. אֲזַלִי וַחֲזָאי *בְּזַעָא דַּהֲוָה קָא נָפֵיק *קוּטְרָא מִינֵּיהּ. *שְׁקַל גְּבָבָא דְּעַמְרָא וַאֲמְשֵׁיהּ בְּמַיָּא וְאוֹתְבֵיהּ בְּרֵישׁ רוֹמְחָא, עַיֵּילֵיהּ וְאַפְּקֵיהּ וְאִיחֲרֵךְ. אָמַר לִי: *אֲצִית, מַאי *שַׁמְּעַת? שַׁמְעִינָן דַּהֲווּ קָא אָמְרִין: מֹשֶׁה אֱמֶת

וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְאָנוּ בַּדְּאִין. אָמַר לִי: *כָּל תְּלָתִין יוֹמִין מְהַפְּכָא לְהוּ גֵּיהִנֹּם הָכָא *כְּבָשָׁר בְּתוֹךְ קַלַּחַת וְאָמְרֵי הָכֵי: מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְהֵם *בַּדְּאִין.

נפש יהודה טייעא. סוחר ישמעאל: **ביזעי**. בקעים דכתיב ותבקע האדמה וגו': **קוטרא**. עשן: **שקל גבבא דעמרא**. לקח גיזת צמר ושראה במים ונתהבהבו הנהו גבבי ואף על פי ששרוין במים: **אצית**. הסכת ושמע: **ושמעית**. דקאמרי, שהרי ירדו חיים שאולה: **כל תלתין יומין**. כל ראש חודש: **כבשר בתוך קלחת**. כיורה שמהפכין אותו כדי שתתבשל: **בדאין**. שקרנים:

עַל כֵּן כָּל יְרֵא שָׁמַיִם אַל יַחֲזִיק בְּמַחְלֹקֶת עִם שׁוּם אָדָם וְכָל שֶׁכֵּן עִם רַבּוֹ, שֶׁאָמְרוּ עָלָיו: וּמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם.

הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי שֶׁלֹּא יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּכֹבֶד רֹאשׁ; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, עַל חֻרְבַּן הַבַּיִת

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּכֹבֶד הָרֹאשׁ

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [סו]

הָרְגִיל בְּשְׂחוֹק, הוּא מִקְצָר דַּעַת וּמְקַלּוּת רֹאשׁ וְהוּא מֵבִיא לְהֶרְגֵּל לֵיצָנוּת וְהֶרְגֵּל עֲבֵרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק שְׁלִישִׁי: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה. וְזֶה אָמְרוּ אֲפִילּוּ בְּמָקוֹם הַמּוּכָן לִשְׂחוֹק, כְּמוֹ הַחֲפּוֹת וִימֵי הַשִּׁמְחָה, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ל, ב): מַר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא עָבַד לֵיהּ *הִלּוּלָא לִבְרֵיהּ. חֲזִינְהוּ לְרַבָּנָן דַּהֲווּ קָא *בַּדְחֵי טוּבָא, אֲיתֵי *כַּסָּא דְמוֹקְרָא חִוָּרְתָּא תְּבַר קַמַּיְיהוּ וְאִתְעַצִּיבוּ. אָמְרֵי לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב הַמְנוּנָא זוּטָא בְּהִלּוּלָא דְּמַר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא: *לִישָׁרֵי לָן מַר. פָּתַח וְאָמַר: וַוי לָן דְּמִיתִינָן, וַוי לָן דְּמִיתִינָן. אָמְרוּ לֵיהּ: וַאֲנָן מַאי נֵימָא בַּתָּרָךְ? אָמַר לְהוּ: *אִי תּוֹרָה וְאִי מִצְוָה דְּבָטְלֵי מִינָן; אֵיכָּא דְּאָמְרֵי, הָכֵי קָאָמַר לְהוּ: *הֵי תּוֹרָה וְהֵי מִצְוָה דְּמַגְנוּ עָלָן.

נפש יהודה הלולא. חתנות: **בדחי טובא**. שמחו ביותר: **כסא דמוקרא**. כוס של זכוכית לבנה: **לישרי לן מר**. שיר: **אי תורה ואי מצוה**. שעל ידי המיתה נתבטל ממנו תורה ומצות: **הי תורה והי מצוה דמגנו עלן**. איזה תורה עסקנו והיכן מצות שאנו מקיימים שיגינו עלינו מדינה של גיהנם:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אָסוּר לָאָדָם שֶׁיְּמַלֵּא שְׂחוֹק פִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ" (תהלים קכו, ב). אֵימָתַי יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה? בְּזְמַן שֶׁיֹּאמְרוּ "בַּגּוֹיִם הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה" (שם). אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שֶׁלֹּא מִלֵּא שְׂחוֹק פִּיו מִכִּי שָׁמְעָה מִפִּי רַבִּי יוֹחָנָן.

נפש יהודה אז ימלא. בעת הגאולה:

וְאִם זֶה אָמְרוּ אֲפִילוּ בְּמָקוֹם חוֹל, כָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהָאָדָם עוֹמֵד בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְעַל יָקֵל אֶת רֹאשׁוֹ, אֲבָל יַחֲשֹׁב שֶׁהַשְׁכִינָה הִיא לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ. וּגְדוֹלָה מִכֻּלָּם כְּשֶׁיַּעֲמֹד לְהִתְפַּלֵּל, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בִּבְרָכוֹת (ל, ב): אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ *כֹּבֶד רֹאשׁ.

נפש יהודה כובד ראש. בהכנעה כאילו ראשו ואבריו כבדין עליו מחמת יסורין:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בְּגֶמָרָא: מְנָא הַנֵּי מִילֵי? דַּאֲמַר קְרָא: "וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ" (שמואל־א א, י). וְדִלְמָא שָׁאנֵי חַנָּה, דַּהֲוָה *מָרִיר לָהּ לִבָּא טוּבָא? אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מֵהָכָא, "וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ *אָבוֹא בֵיתֶךָ" וגו' (תהלים ה, ח). וְדִלְמָא דָּוִד הַמֶּלֶךְ שָׁאנֵי, דַּהֲוָה מְצַעֵר נַפְשֵׁיהּ בְּרַחֲמֵי טוּבָא? אֶלָּא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מֵהָכָא, "הִשְׁתַּחֲווּ לַה" בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ" (שם כט, ב), אַל תִּקְרֵי "בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ" *אֶלָּא "בְּחָרְדַת קֹדֶשׁ".

נפש יהודה מריר. שמר לה נפשה מתוך כעס צרתה: **אבא ביתך**. אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, היינו יראה: **אלא בחרדת**. באימה ובחרדה:

וְדִלְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ "הָדָר" מַמָּשׁ, כִּי הָא דְּרַב יְהוּדָה *מְצַיֵּין נַפְשֵׁיהּ וּמַצָּלֵי? אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מֵהָכָא, "*עִבְדוּ אֶת־ה" בְּיִרְאָה" (שם ב, יא). מַאי "וְגִילוּ בִּרְעָדָה" (שם)? אָמַר רַב אַדָּא בַּר מַתְנָא, אָמַר רַב: *בְּמָקוֹם גִּילָה שָׁם תְּהֵא רְעָדָה. רַבִּי יִרְמְיָה הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַב, חָזְיֵהּ דַּהֲוָה קָא *בָּדַח טוּבָא. אָמַר לֵיהּ: "וְגִילוּ בִּרְעָדָה" כְּתִיב? אָמַר לֵיהּ: *תְּפִילֵי מַנַּחְנָא. אַבַּיֵּי הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַבָּה, חָזְיֵהּ דַּהֲוָה קָא בָּדַח טוּבָא. אָמַר לֵיהּ: וְלָא סָבַר לָהּ מַר *"בְּכָל־עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר" (משלי יד, כג)? אָמַר לֵיהּ: תְּפִילֵי מַנַּחְנָא. וְגַרְסִינַן בְּסוֹף סוֹטָה (מח, א): אָמַר רַב: אוֹדְנָא *דְּשָׁמְעָא זִמְרָא תְּעָקֵר וכו'.

נפש יהודה מציין נפשיה. מקשט עצמו בבגדיו: **עבדו את ה' ביראה**. תפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה ביראה: **במקום גילה**. אף במקום שדרך לשמוח כגון בנשואין תהא רעדה שלא יחטא לבא לידי קלות ראש מכח השמחה: **בדח טובא**. יותר מדאי שנראה כפורק עול: **תפילי מנחנא**. תפילין שעלי הם עדות שממשלת קוני ושררתו עלי: **בכל עצב יהיה מותר**. כשאדם מראה עצמו עצב יהיה לו שכר: **דשמעא זמרא**. הן בפה הן בכלי זמר ורוצה לשמוע תמיד ולשמוח בתענוגים אזניו תעקר:

פֶּרֶק שֵׁנִי [סז]

יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּתְעַצְּבִים הַרְבֵּה *בְּרֹעַ מִזְגָּם, *אוֹ בִּתְלָאוֹת הַזְּמַן, אוֹ בְּגֹדֶל אַנְחוֹתָם וּמִתּוֹךְ הָעַצְבוּת אֵינָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן בִּתְפִלָּתָם וּלְהַעֲמִיק *בַּדְּעוֹת הַפְּנִימִיוֹת, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁלֹּא שָׁרְתָה עָלָיו רוּחַ נְבוּאָה כָּל יְמֵי אֵבְלוֹ, וְגַם הַנְּבִיאִים, שֶׁהָיְתָה סָרָה מֵהֶם

הַנְּבוּאָה בִּימֵי עֶצְבָם. וְזֹאת הַסִּבָּה גְּרָמָה, שֶׁלְּאַחַר חֻרְבַּן הַבַּיִת נִטְּלָה נְבוּאָה מִן הָרְאוּיִים לָהּ.

נפש יהודה ברוע מזגם. מכח שטבעם רעים: **או בתלאות הזמן**. שהוא עת רעה על כן טבעם רעה עליו ומצער שלא יכול להשיג כרצונו: **בדעות הפנימיות**. שהם השקט לב לכוין בכונת שכל הלב:

עַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה אָמְרוּ: מִצְוָה לְשַׂמֵּחַ אֶת עַצְמוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֱלִישָׁע, שֶׁאָמַר: "קְחוּ־לִי מְנַגֵּן" (מלכים־ב ג, טו), כְּדַגָּרְסִינָן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לא, א): אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ *שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים *אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר שִׂמְחָה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה *קְחוּ־לִי מְנַגֵּן" וגו' (שם). שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁסִּימוּ דִבְרֵיהֶם בְּדִבְרֵי שֶׂבַח וְתַנְחוּמִים.

נפש יהודה שיחה. ליצנות: **מתוך קלות ראש**. חילוף של כובד ראש: **אלא מתוך**. שמחה של תורה, כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומיו כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסדורים בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בהן: **קחו לי מנגן**. מצוה היא להשרות עליו שכינה:

וְגַרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת ל, ב): אָמַר רַב בִּקְּשׁוּ חֲכָמִים לִגְנֹז סֵפֶר קֹהֶלֶת, מִפְּנֵי שֶׁדְּבָרָיו סוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה וכו'. וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: וּמַאי דְּבָרִים שֶׁסּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה? דִּכְתִיב "טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק" (קהלת ז, ג) וּכְתִיב "לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל" (שם ב, ב). כְּתִיב "וְשִׂבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה" (שם ח, טו) וּכְתִיב וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה" (שם ב, ב).

לָא קַשְׁיָא, "טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק", טוֹב כַּעַס שֶׁכּוֹעֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה *מִשְּׂחוֹק שֶׁשּׂוֹחֵק אֶת הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה; וְ"לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל", טוֹב הַשְּׂחוֹק שֶׁשּׂוֹחֵק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל שֶׂבַח וּגְדוּלָּה שֶׁנּוֹתֵן לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה; "וְשִׂבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה", זוֹ *שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה; "וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה ה', זוֹ שִׂמְחָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל מִצְוָה.

נפש יהודה משחוק ששוחק עם הרשעים. שנותן להם שעה משחקת כדי להאכילן חלקם ולטורדן מן עוה"ב: **שמחה של מצוה**. כגון הכנסת כלה:

לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, וְלֹא מִתּוֹךְ *שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ *קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי שִׂמְחָה,

שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה קְחוּ־לִי מְנַגֵּן" (מלכים־ב ג, טו). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: וְכֵן *לְדָבָר הֲלָכָה. אָמַר רָבָא: וְכֵן *לַחֲלוֹם טוֹב.

נפש יהודה שחוק. שחוק ממש שאין דעת שוחק מיושבת עליו ואפי' אינו של ליצנות מ"מ אין בו ישוב: **קלות ראש**. ליצנות: **לדבר הלכה**. צריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא: **לחלום טוב**. אם בא לישן מתוך שמחה מראין לו חלום טוב:

אֵינִי, וְהָאָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וְאֵין שִׂפְתוֹתָיו נוֹטְפוֹת מַר (פירוש: מרירות מחמת אימה) תְּכָוֶינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר" (שיר השירים ה, יג); *אַל תִּקְרֵי "מוֹר עֹבֵר", אֶלָּא "מַר עֹבֵר"; אַל תִּקְרֵי "שׁוֹשַׁנִּים", *אֶלָּא "שֶׁשּׁוֹנִים"? לָא קַשְׁיָא, *הָא בְּרַבָּה, הָא בְּתַלְמִידָא. וְאִי בָּעֵית אֵימָא הָא וְהָא בְּרַבָּא, וְלָא קַשְׁיָא: הָא מְקַמֵּי דְּפָתַח, הָא לְאַחַר דְּפָתַח. וְכִי הָא דְּרָבָא מְקַמֵּי לְהוּ לְרַבָּנָן, הֲוָה אָמַר לְהוּ מִילְתָא דִּבְדִיחוּתָא וְקָא *בָּדְחוּ רַבָּנָן, לְסוֹף יָתִיב בְּאֵימְתָא וּפָתַח בְּשִׂמְאָתָא.

נפש יהודה אל תקרי מור אלא מר. שהוא ל' מרירות ל"א אל תקרי מור עובר אלא מר עוכר פי' ל' אימה שנפשו יהא נעכר מכח אימת רבו: **אלא ששונים**. ל' משנה: **הא ברבה**. צריך ללמוד בשמחה והתלמיד באימה: **ובדחי רבנן**. נפתח לבם מחמת השמחה:

וְגַם כֵּן אָמְרוּ, כִּי בִימֵי הַשִּׂמְחָה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא מִצְוָה לְשַׂמֵּחַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בְּנֵי בֵיתוֹ וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְהֵא לְשִׂכְרוּת וְלֹא לְמִלּוּי כֶּרֶס, אֶלָּא לְכַבֵּד אֶת הַמּוֹעֲדִים. וְזֶה הָיָה מִנְהָגָן שֶׁל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים וַאֲנָשֵׁי מַעֲשֶׂה בְּמוֹעֲדֵי ה', שֶׁהָיוּ מְחַלְּקִין הַיּוֹם חֶצְיוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה וְחֶצְיוֹ לִתְפִלָּה וּלְשִׂמְחָה לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם. וְעַל הַכֹּל הָיְתָה הַשִּׂמְחָה בְּיוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת וּבְיוֹם כִּפּוּרִים, שֶׁהָיוּ מַרְאִין בַּיָּמִים הָאֵלּוּ שִׂמְחָה לְשֵׁם שָׁמַיִם.

וְעִם כָּל זֶה עַתָּה, שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה תִּפְאַרְתֵּנוּ, אֵין לָנוּ לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחָה יְתֵירָה עַד אֲשֶׁר יָבוֹא מוֹרֶה צֶדֶק, שֶׁאָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵינוּ רִנָּה, אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִים הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי עַל חָרְבַּן הַבַּיִת

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [סח]

כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁנִּתְגַּלָּה קֵץ בְּנֵינוּ לֹא נִתְאַבְּלוּ עָלָיו כְּמוֹ בָאַחֲרוֹנָה, שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה הַקֵּץ. וְעַל כֵּן גָּזְרוּ לְהַרְבּוֹת בְּדִבְרֵי אֲבֵלוּת וּלְמַעֵט בְּדִבְרֵי הַשִּׂמְחָה וּבָזֶה יִזְכּוּ לִרְאוֹת בְּשִׂמְחָתוֹ. וְנִרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק חֲזָקַת הַבָּתִּים (ס, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּאַחֲרוֹנָה רַבּוּ פְרוּשִׁים בְּיִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָקָא קַמָּא דְּגִטִּין (ז, א): שָׁלְחוּ לֵיהּ

לְמַר עוּקְבָא: *זִמְרָא מִנָּא לָן דְּאָסוּר? *שִׁרְטֵט וְכָתַב לְהוּ: "אַל תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל כָּעַמִּים" (הושע ט, א). וְלִישְׁלַח לְהוּ מֵהָכָא: "בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ־יָיִן" (ישעיה כד, ט)? אִי מֵהָתָם הָווּ אֲמִינָא, הַנֵּי מִילֵּי זִמְרָא דְּמָנָא, אֲבָל זִמְרָא דְּפוּמָא שְׁרֵי, קָא מַשְׁמַע לָן.

נפש יהודה זמרא. לשורר בבית המשתאות: **שרטט**. הניר עשה רושם לכתוב ישר ושוה:

אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר נָתָן לְרַב אַשֵׁי מַאי דִּכְתִיב: "וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה" (יהושע טו, כב)? אָמַר לֵיהּ: מוֹתְבָתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קָא חָשֵׁיב, אָמַר לֵיהּ: אָטוּ לֹא יָדְעָנָא דְּמוֹתְבָתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קָא חָשֵׁיב? רַב גְּבִיהָה *מֵאַרְגּוּזָא אָמַר בָּהּ טַעְמָא: כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ *קְנָאָה עַל חֲבֵרוֹ וְדוֹמֵם, שׁוֹכֵן עֲדֵי עַד עוֹשֶׂה לוֹ דִּין. אֶלָּא מֵעַתָּה "צַנְגַלַּג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה" (שם שם לא), הָכֵי נַמֵּי? אָמַר לֵיהּ: אִי הָווּ רַב גְּבִיהָ מֵאַרְגּוּזָא הָכָא הָווּ אָמַר בָּהּ טַעְמָא. נֵיחֵזֵי אֲנָן וְנֵימָא בָּהּ טַעְמָא: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ צַעֲקַת *לְגִימָה עַל חֲבֵרוֹ וְדוֹמֵם, שׁוֹכֵן סְנֵה עוֹשֶׂה לוֹ דִּין.

נפש יהודה מארגוזא. שם מקום: **קנאה**. כעס מחמת צער שצערו. קנאה הוא שאדם מצער על ריבו או על ריב אחרים כמו קנא קנאתי וכמו בקנאו את קנאתי: **לגימה**. מזונות שאדם בולע בפיו:

אָמַר לֵיהּ רֵישׁ גָּלוּתָא לְרַב הוּנָא: *כְּלִילָא מִנָּא לָן דְּאָסִיר? אָמַר לֵיהּ: מִדְּרַבָּנָן, דִּתְנַן: *בְּפֶלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָאנוּס קֵיסָר גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים *וְעַל הָאֵירוּס. אַדְּהָכֵי *קָם רַב הוּנָא לְאַפְנוּיֵי, אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא: קְרָא כְּתִיב "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרֵם הָעֲטָרָה "(יחזקאל כא לא) וְכִי *מָה עִנְיַן מִצְנֶפֶת אֵצֶל הָעֲטָרָה? לוֹמַר לְךָ, בִּזְמַן שֶׁהַמִּצְנֶפֶת בְּרֹאשׁ כֹּהֵן גָּדוֹל, תְּהֵא עֲטָרָה בְּרֹאשׁ כָּל אָדָם. נִסְתַּלְּקָה עֲטָרָה מֵרֹאשׁ כֹּהֵן גָּדוֹל, נִסְתַּלְּקָה עֲטָרָה מֵרֹאשׁ כָּל אָדָם. אַדְּהָכֵי אֲתָא רַב הוּנָא אַשְׁכְּחִינְהוּ דַּהֲווּ יָתְבֵי. אָמַר לֵיהּ: *הָאֱלֹהִים, אִסּוּר *מִדְּרַבָּנָן, אֶלָּא חִסְדָּא שְׁמָךְ *וַחֲסִידִין מִילְּךָ.

נפש יהודה כלילא. היו עושין עטרות לחתנים של זהב וכסף צבועים ומצוירות בגפרית ומלח שקורין בישמעלטץ בל"א ויש שהן של ורד ושל הדס: **בפולמוס**. חיל שהעלה אספסינוס קודם שבא טיטוס עליהם: **ועל האירוס**. מפרש בפרק בתרא דסוטה טבלא דחד פומא והוא זוג המקשקש: **קם רב הונא לאפנויי**. רב חסדא תלמידו של רב הונא היה ולא היה משיב לפניו וכי קם רב הונא א"ל רב חסדא לריש גלותא כתי' וכו': **מה ענין**. הלא מצנפת מבגדי כהונה הוא: **האלהים**. לשון שבועה הוא: **מדרבנן**. אינו אסור אלא מדרבנן וקרא בעטרה של מלך מיירי שהיה מתנבא שתבטל הכהונה ויגלה צדקיהו בגולה: **וחסודין מילך**. חסודין ונאים דבריך:

רַבִּינָא אַשְׁכְּחֵיהּ לְמַר בַּר רַב אַשֵׁי דְּקָא גָּדֵיל לֵיהּ כְּלִילָא לִבְרָתֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מַר "הָסֵיר הַמִּצְנָפֶת" וגו'? אֲמַר לֵיהּ: *דּוֹמְיָא דְּכֹהֵן גָּדוֹל, בְּגַבְרֵי. מַאי "זֹאת לֹא־זֹאת" (שם)? דָּרַשׁ רַב עֻוִירָא, זִימְנִין אָמַר לֵיהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַמֵּי וְזִימְנִין אָמַר לֵיהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל "הָסֵיר הַמִּצְנֶפֶת", אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: זֹאת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהִקְדִּימוּ לְפָנֶיךָ בְּסִינַי נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע? אָמַר לָהֶם: לֹא זֹאת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, *שֶׁהִשְׁפִּילוּ אֶת הַגָּבוֹהַּ וְהִגְבִּיהוּ אֶת הַשָּׁפֵל וְהֶעֱמִידוּ צֶלֶם בְּהֵיכָל.

נפש יהודה דומיא דכהן גדול. אסור לעשות לאיש כתר שדומה ממש לכתר של כהן גדול אבל לאשה אינו דומה ומותר: **שהשפילו**. כביכול להקב"ה שהוא גבוה והגביהו עבודת כוכבים ומזלות שהוא דבר שפל:

וּכְשֵׁם שֶׁאָסְרוּ דִבּוּר שֶׁל שִׂמְחָה יְתֵירָה, כָּךְ אָסְרוּ כָּל דָּבָר הַמְגַדֵּל לָאָדָם שִׂמְחָה יְתֵירָה בְּכָל זְמַן הַגְּלוּת, כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֹּב בְּסוֹף הַנֵּר הַחֲמִישִׁי (סי" שח, ד), עַד שֶׁיַּגִּיעַ קֵץ גְּאוּלָתֵנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

פֶּרֶק שֵׁנִי [סט]

אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זַ"ל, שֶׁאָדָם מָזָהָר שֶׁלֹּא יְמַלֵּא שְׂחוֹק פִּיו לְמַעַן אֲבֵלוּת חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מָצִינוּ, שֶׁחָכְמִים הָרִאשׁוֹנִים כְּשֶׁהָיוּ מִסְתַּכְּלִים בְּבֵרוּר נֶחְמַת יְרוּשָׁלַיִם הָיוּ שְׂמֵחִים וְשׂוֹחֲקִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (כד, א): וּכְבָר הָיוּ: רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ וְשָׁמְעוּ קוֹל הֲמוּלָה שֶׁל רוֹמִי *מֵאנְטִפְּרַס מֵאָה מִיל. הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק. אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְשַׂחֵק? אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אַתֶּם בּוֹכִים? אָמְרוּ לוֹ: גּוֹיִם שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַעֲצַבִּים וּמְקַטְּרִים לַעֲבוֹדָה זָרָה יוֹשְׁבִין בְּטַח וְשַׁלְוָה וְהַשֹּׁקֵט, וְאָנוּ, בֵּית הֲדוֹם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ נִשְׂרָף בָּאֵשׁ וְלֹא נִבְכֶּה? אָמַר לָהֶם: לְכָךְ אֲנִי מְשַׂחֵק. וּמַה לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ כָּךְ, לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה מאנטיפרס. שם מקום היה רחוק מרומי:

שׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת הָיוּ עוֹלִים לִירוּשָׁלַיִם, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת רָאוּ שׁוּעָל שֶׁיָּצָא מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק. אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְשַׂחֵק? אָמַר לָהֶם: וּמִפְּנֵי מָה אַתֶּם בּוֹכִים? אָמְרוּ לוֹ: מָקוֹם שֶׁכָּתוּב בּוֹ "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" (במדבר א, נא), עַכְשָׁו נִתְקַיֵּם בּוֹ "עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הָלְכוּ־בוֹ" (איכה ה, יח) וְלֹא נִבְכֶּה? אָמַר לָהֶם: וּלְכָךְ אֲנִי מְשַׂחֵק, דִּכְתִיב: "וְאָעִידָה לִי עֵדִים נֶאֱמָנִים אֶת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת־זְכַרְיָהוּ בֶּן־יְבֶרֶכְיָהוּ" (ישעיה ח, ב). וְכִי מַה עִנְיַן אוּרִיָּה אֵצֶל זְכַרְיָהוּ, הֲלֹא אוּרִיָּה בְּמִקְדַּשׁ רִאשׁוֹן וּזְכַרְיָה בְּמִקְדַּשׁ שֵׁנִי? אֶלָּא תְּלָה הַכָּתוּב נְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה בִּנְבוּאָתוֹ שֶׁל אוּרִיָּה. בְּאוּרִיָּה כְּתִיב "לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ" (מיכה ג, יב) וּבִזְכַרְיָה כְּתִיב "כֹּה

אָמַר ה' שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלִַם עִיר הָאֱמֶת וגו'. עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם" וגו' (זכריה ח, ג-ד). עַד שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אוּרִיָּה הָיִיתִי מִתְיָרֵא שֶׁמָּא לֹא תִתְקַיֵּם נְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה, עַכְשָׁו שֶׁנִּתְקַיְּמָה נְבוּאַת אוּרִיָּה, שָׁמֵחַ אֲנִי שֶׁבְּיָדוּעַ שֶׁנְּבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה מִתְקַיֶּמֶת. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה הֵשִׁיבוּ לוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא, נֶחָמְתָּנוּ.

נפש יהודה ואעידה לי עדים נאמנים וגו' וכי מה ענין וכו'. באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים לעיים תהיה מיהו לא מצינו פסוק זה בנבואת אוריה כי אם במיכה המורשתי וי"ל דסמך אהא שנאמר בירמיה כשבקשו להרגו ואמרו השרים שהרי מיכה דיבר פורעניות כמו ירמיה ולא נהרג וגם אוריה וגו' משמע שדיבר אוריה כמו ירמיה:

וְגַם מָצִינוּ נֶחָמוֹת רַבּוֹת הָעֲתִידוֹת לָבוֹא, בְּעֶזְרַת הָאֵל, הַכְּתוּבוֹת בְּסוֹף הַנֵּר הַחֲמִשִּׁי (סי' שי־שיא). כֵּן יְהִי רָצוֹן מִפִּי מְנַחֵם צִיּוֹן וּבוֹנֶה יְרוּשָׁלִַם, אָמֵן.

הַכְּלָל הַתְּשִׁעִי שֶׁלֹּא יַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּדִבְרֵי הַבַּאי; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בִּבְרָכָה לְבַטָּלָה

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי הַבַּאי

וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד

הַפֶּרֶק הָאֶחָד [ע]

כְּבָר כָּתוּב לְמַעְלָה (סימן לח), חֹמֶר נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר אוֹ לַשָּׁוְא, וְלָאו דַּוְקָא נִשְׁבַּע, אֶלָּא אֲפִילוּ אֲפוּקֵי שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, בְּלִי שְׁבוּעָה, אָסְרָה תּוֹרָה, מִדְּאַפְקֵיהּ קְרָא בְּלָשׁוֹן "לֹא תִשָּׂא" וְלֹא כְתִיב "לֹא תִּשָּׁבַע", לָמַדְנוּ, שֶׁאֲפִילוּ אַדְכּוּרֵי שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה אָסוּר. וְלָא מִבָּעְיָא מוֹצִיאוֹ לְבַטָּלָה דְּעָבִיד אִיסּוּרָא, אֶלָּא אֲפִילוּ הַשּׁוֹמְעוֹ מִפִּי חֲבֵרוֹ, אִם לֹא הוֹכִיחוֹ, נֶעֱנָשׁ. וּכְדֵי לְיַסְּרוֹ שֶׁלֹּא יַרְגֵּל עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה הֶחְמִירוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּנְדָרִים (ז, ב): אָמַר רַב חָנָן אָמַר רַב: כָּל *הַשּׁוֹמֵעַ אַזְכָּרַת הַשֵּׁם מִפִּי חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְנַדּוֹתוֹ וְאִם לֹא נָדָהוּ הוּא עַצְמוֹ יְהֵא בְּנִדּוּי, *שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַזְכָּרַת הַשֵּׁם מְצוּיָה, שָׁם עֲנִיּוּת מְצוּיָה. וַעֲנִיּוּת כְּמִיתָה, *שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־מֻתוּ כָל־הָאֲנָשִׁים" וגו' (שמות ד, יט). וְתַנְיָא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם *שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם, אוֹ מִיתָה, אוֹ עֹנִי.

נפש יהודה השומע אזכרת וכו'. אזהרה למזכיר שם שמים לבטלה מדכתיב את ה' אלהיך תירא: **שכל מקום**. טעמא קאמר שהרי עונשו חמור דשם עניות מצויה דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' וברכתיך ומדהזכרת השם למצוה מביאה ברכה ועושר זכירה לשוא גורמת עניות אי נמי מדכתיב גבי שבועת שקר וכלתו ואת עציו ואבניו

ובתמורה מדמה הזכרת השם לבטלה לשבועת שקר: **שנאמר כי מתו כל האנשים וגו'**. דלא מתו ממש דמיהוי הוו דכ"מ שנאמר נצים ונצבים אינו אלא דתן ואבירם ואינהו הוו במחלקותו של קרח אלא מפני שהענו אמר כי מתו: **שנתנו חכמים עיניהם בו**. שאמרו שחייב עונש למי שעבר על דבריהם:

אָמַר רַבִּי אַבָּא: הֲוָה קָאִימְנָא קַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא שְׁמָעָה לְהַהִיא אִתְּתָא דְּאָפְקָא אַזְכָּרַת הַשֵּׁם מִפּוּמָהּ לְבַטָּלָה, שָׁמְתָהּ וְשָׁרְיָהּ לְאַלְתַּר בְּאַנְפָּהּ. שְׁמַע מִינָּהּ תְּלַת: שְׁמַע מִינָּהּ, הַשּׁוֹמֵעַ אַזְכָּרַת הַשֵּׁם מִפִּי חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְנַדּוֹתוֹ; וּשְׁמַע מִינָּהּ, נִדּוּהוּ בְּפָנָיו אֵין מַתִּירִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו; וּשְׁמַע מִינָּהּ, אֵין בֵּין נִדּוּי לְהַפָּרָה וְלֹא כְלוּם.

וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר זְבִיד, אָמַר רַבִּי טַבְלָא, אָמַר רַבִּי אַחָא אָרִיכָא מְשׁוּם רַבִּי אַחָא, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּא, אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַב, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא *וּמְטוּ בָהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אִלְעַאי: מַה דִּכְתִיב: "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק" (מלאכי ג, כ)? "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי", אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּתְיָרְאִין לְהַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם, לְבַטָּלָה. "שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ", אָמַר אַבַּיֵי: שְׁמַע מִינָּהּ, הַאי חִירְגָא דְּיוֹמָא (פירוש: אבק הנראה בחמה הנכנסת דרך חלון קרוי חירגא. ויש אומרים: זיהרא דשמשא) מַסֵּי. *וּפְלִיגָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דַּאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אֵין גֵּיהִנֹּם לֶעָתִיד לָבוֹא, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, צַדִּיקִים *מִתְרַפְּאִין בָּהּ וּרְשָׁעִים נִדּוֹנִים בָּהּ. צַדִּיקִים מִתְרַפְּאִין בָּהּ, דִּכְתִיב: "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי" וגו'; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמִּתְעַדְּנִין בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק". רְשָׁעִים נִדּוֹנִים בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ *וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף" (שם שם, יט).

נפש יהודה ומטו בה. כלומר יש מבקשים לומר שאמר משמיה דר"י: **ופליגא**. דרשב"ל, הא דאמרן דבחמה דבזמן הזה מיירי קרא דאיהו מוקי לה בחמה דלעתיד: **מתרפאין בה**. באותו שמש דלעתיד לבא: **ולהט אותם היום הבא**. שמש דלע"ל:

לְמַדְנוּ עֹנֶשׁ הַמּוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמוֹסֵף עַל זֶה עָנְשׁוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁהַשֵּׁם הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ, שֶׁהוּא קִיּוּם כָּל הַמְּצִיאוּת, כְּשֶׁיִּזְכְּרֶנּוּ אָדָם אֲפִילּוּ בִּתְפִלָּתוֹ, אוֹ בְּקְרִיאַת הַתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹ לְזָכְרוֹ בְּאֵימָה וְיִרְאָה וְרֶתֶת וְזִיעַ וּבְקְדוּשָׁה וּבְטָהֳרָה, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִירָא מִלְּהוֹצִיאוֹ בְּפִיו לְבַטָּלָה.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּבִרְכָה לְבַטָּלָה
וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד

הַפֶּרֶק הָאֶחָד [עא]

רְאֵה כַּמָּה הוּא חָמוּר מַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, שֶׁאֲפִילוּ בִּתְפִלּוֹת וּבִבְרָכוֹת, הַמְחֻיָּב כָּל אָדָם לְהַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּלְבָרְכוֹ בְּכָל הַמַּטְבֵּעַ שֶׁתִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בֵּין כְּשֶׁעוֹשֶׂה מִצְוָה בֵּין כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ לְשַׁבְּחוֹ וּלְהוֹדוֹת עַל הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ, אוֹ כְּשֶׁרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ נֵס לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ לַאֲבוֹתָיו, אוֹ לְעַצְמוֹ, אוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹת הַמְצִיאוּת, אוֹ רָאָה, אוֹ שָׁמַע דְּבָרִים חֲדָשִׁים וְגַם בְּכָל הֲנָאוֹתָיו, אַף עַל פִּי כֵן הִזְהִירוֹ, שֶׁיִּמְנַע עַצְמוֹ מִלְּבָרֵךְ בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, כִּדְגַרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (לג, א): רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: כָּל הַמְבָרֵךְ בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה עוֹבֵר עַל "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא" (שמותכ, ז). וְאִי מִסְפֵּק לֵיהּ אִי טָעִין בְּרָכָה אוֹ לָא, גַּם אִי בָּרִיךְ אִי לָא בָּרִיךְ, לֹא יְבָרֵךְ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם בְּסוֹף הִלְכוֹת בְּרָכוֹת: וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ אִם טָעוּן [בְּרָכָה] אִם לָאו, עוֹשִׂין בְּלֹא בְרָכָה. וּלְעוֹלָם יְזַהֵר אָדָם בִּבְרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה וְיַרְבֶּה בִּבְרָכוֹת הַצְּרִיכוֹת. וְכֵן אָמַר דָּוִד: "בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ" וגו' (תהלים קמה, ב).

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאָסוּר לְהוֹסִיף בִּתְפִלָּה, אֲפִילוּ בְּשִׁבְחוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁתִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ, דְּגַרְסִינַן נַמֵּי הָתָם (ברכות לג, ב) וּבְמַסֶּכֶת מְגִילָּה, פֶּרֶק הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה (כה, א): הַהוּא דְּנָחִית קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא וְאָמַר: הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, הֶחָזָק הָעִזּוּז וְהָאֲמִיץ. אֲמַר לֵיהּ: סַיֵּימְתִּינְהוּ לְכוּלְּהוּ שִׁבְחֵי דְמָרָךְ? אֲנַן, הַנֵּי תְּלַת דַּאֲמָרִינַן, *אִי לָאו דְּמֹשֶׁה כַּתְבִינְהוּ בְּאוֹרַיְיתָא וְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה תַּקְּנִינְהוּ, לָא הֲוֵינַן אָמְרֵי לְהוּ *וְאַתְּ אֲמָרַת וַאֲזַלְתְּ? מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁהָיוּ לוֹ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב וְהָיוּ מְקַלְקְסִין אוֹתוֹ בְּשֶׁל כֶּסֶף. וַהֲלֹא גְּנַאי הוּא לוֹ!

נפש יהודה אי לאו דמשה כתבינהו. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים וגו' ותקנינהו בתפלה כשהתפלל עזרא על מעל הגולה בספר עזרא ואתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא: **ואת אמרת ואזלת.** הרבה יותר מאלו שלשה ונראה שסיימת כל השבח ואין שבח שוב יותר לשבח הקב"ה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת מְגִילָּה, פֶּרֶק הַקּוֹרֵא קַמָּא (יח, א): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן; וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִדַּאי נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הַיְסַפֵּר־לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם־אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע" (איוב לז, כ).

נפש יהודה היסופר לו כי אדבר. הכי דריש ליה היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח אם אמר איש לעשות כך כי יבולע ימות ויבולע מן העולם שא"א לומר כל שבח הש"י:

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה, אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹרַיָּא, וְאָמְרֵי לָהּ, אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹר חַיִל: מַאי דִּכְתִיב "לְךָ דֳמְיָה תְהִלָּה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן" וגו' (תהלים סה, ב)? *סַמָּא דְּכוֹלָּה מִשְׁתּוֹקָא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר, אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא: *מִלָּה בְּסֶלַע וּמִשְׁתּוֹקָא בְּשָׁתַיִם.

נפש יהודה סמא דכולה משתוקא. מבחר כל הסמנין היא השתיקה שלא להרבות דברים והיינו לך דומיה תהלה: **מלה בסלע משתוקי בתרין**. אם תרצה לקנות הדבור בסלע תקנה השתיקה בשתים:

בָּאוּ לְהַרְאוֹתָנוּ, כִּי מֵאַחַר שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַשִּׂיג שׁוּם דָּבָר מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בֵּרְיוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשַׁבְּחוֹ בְּשׁוּם מִדָּה זוּלָתִי כְּשֶׁיֹּאמַר אוֹתָהּ *עַל דֶּרֶךְ שְׁלִילַת *מִדּוֹת כָּל הַנִּבְרָאִים, כִּי כֻּלָּם נִמְצָאִים מֵאִתּוֹ וְהוּא לְבַדּוֹ מָצוּי, בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְמָצוּי אַחֵר, לְפִיכָךְ כָּל הַמְשַׁבְּחוֹ בְּשׁוּם דָּבָר יוֹתֵר מִמַּה שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ (רבותינו) אֵין בּוֹ שֶׁבַח, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לְשׁוּם צַד מִגְּדוּלַּת עֶרְכּוֹ. עַל כֵּן הִמְשִׁיל הַדָּבָר לְכֶסֶף בְּעֶרֶךְ אֶל הַזָּהָב, שֶׁהַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ הַרְבֵּה זָהָב וּבְמָקוֹם הַזָּהָב מְקַלְּסִין אוֹתוֹ בְּכֶסֶף, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִמֶּנּוּ, גְּנַאי הוּא לוֹ.

נפש יהודה על דרך שלילת. הוא שום דבר שמשיג אדם ומשולל מאותו ענין מה שיש לו להשיג ולשלול כמו מוצא שלל רב וכן כל שבח שאנו אומרים על הקב"ה אנחנו אומרים בלשון שלילה שאנו משוללים להגיע אל סופו ותכליתו ושבחו בשלימות וכשאנו אמרים האל הגדול הכוונה שאין גדול ממנו. אבל א"א לומר עד כמה מגיע גדלו וכן כשאומרים קדוש הכוונה שאין קדוש כמוהו וכן יסד הפייטן ראשון ואין ראשית לראשיתו. נמצא ואין עת אל מציאותו. אחד ואין יחיד כיחודו. לא נערוך אליו קדושתו. שמזכיר תמיד לשון שלילה והוא כמו לא כלומר שאין השגה בדבר: **מדות**. הנמצאים, כלומר מכח כל מה שנמצא מאתו יתברך שברא ע"י מעשיו אנו משבחים לו והוא לבדו ברא ומצוי לכל ואין מי שימציא דבר לו על דרך אם תצדק מה תתן לו:

נִמְצָא, שֶׁאֵין אָנוּ רַשָּׁאִים לְשַׁבְּחוֹ אֶלָּא בְּמַטְבֵּעַ שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ. וְדַי לָנוּ אִם נוּכַל לְכַוֵּן בּוֹ וְלֹא יֵאָמֵר עָלֵינוּ "קָרוֹב אַתָּה בְּפִיהֶם" וגו' (ירמיה יב, ב). וְכָל שֶׁכֵּן לְהוֹסִיף בַּקָּשׁוֹת בְּשֵׁמוֹת שֶׁאֵין אָנוּ מַשִּׂיגִין, שֶׁהוּא יוֹתֵר טוֹב לְהַנִּיחָם. טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בְּסֵדֶר הַתְּפִילוֹת וְהַבְּרָכוֹת וְאַל תּוֹצִיא מִפִּיךָ בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה וְאַל תַּכְנִיס עַצְמְךָ בְּסַכָּנָה. וּלְוַאי שֶׁתְּכַוֵּן בִּבְרָכָה הַצְּרִיכָה וְתָבִין לְמִי אַתָּה מְבָרֵךְ. וְגַם כְּשֶׁלֹּא תוֹצִיא הַבְּרָכָה בְּפִיךָ, תָּשִׂים לִבְּךָ תָּמִיד, שֶׁהַכֹּל מֵאִתּוֹ *וְכָל חֲרִיצוּת הָאָדָם הוּא הֶבֶל וְעָמָל בְּלִי תוֹעֶלֶת וּבָזֶה תְּבָרְכֵהוּ תָּמִיד בְּלִבְּךָ וְהוּא יְבָרֶכְךָ, אָמֵן.

נפש יהודה וכל חריצות. חריפות וחכמת אדם שסבור להשיג דבר מה ע"י חריפותו וחכמתו הבל הוא. וגם מי שרוצה להרבות בשבחו של מקום לא יבין דרכו ע"כ הבל הוא:

הַכְּלָל הָעֲשִׂירִי שֶׁלֹּא יְדַבֵּר בְּדִבְרֵי חִלּוּל הַשֵּׁם

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי גִּדּוּף; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּדִבְרֵי כִּשּׁוּף

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדִבְרֵי גִּדּוּף

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [עב]

*הַמְגַדֵּף כּוֹפֵר בָּאֱמוּנָה וּבַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וּגְדוֹלָה הִיא עֲבֵרָה זֹאת, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה אֶלָּא בְּדִבּוּר, נֶהֱרָג עָלֶיהָ כְּמוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּמְקַבְּלָהּ עָלָיו לֵאלוֹהַּ. וְיוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ מִפִּיו חַיָּב לִקְרֹעַ אֶת בְּגָדָיו וַאֲפִילּוּ הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הָעֵדִים הַמְעִידִים עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין (נו, א): וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וְקוֹרְעִין *וְלֹא מְאַחִין.

נפש יהודה המגדף. מדבר דברים אשר לא כן על הקב"ה שאין יכולת בידו בכל דבר או אינו יודע עתידות: **ולא מאחין**. אותה הקריעה אסור לתפור לעולם אע"פ שלא חרף בפירוש אלא שמדמה אותו לעבודת כוכבים ומזלות כמעשה דרבשקה:

וַאֲמַרְנַן עָלָהּ בְּגְמָרָא (ס, א): קוֹרְעִין מִנָּלָן? דִּכְתִיב "וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשָׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּדוּ לוֹ דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה" (מלכים־ב יח, לז). וְלֹא מְאַחִין מִנָּלָן? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אִתְיָא קְרִיעָה קְרִיעָה. כְּתִיב הָכָא "קְרוּעֵי בְגָדִים" וּכְתִיב הָתָם "וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אֲבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים" (שם ב, יב), מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְרָעֵם" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהֵם שְׁנַיִם קְרָעִים, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "קְרָעִים"? מְלַמֵּד, שֶׁהֵם קְרוּעִים וְהוֹלְכִים לְעוֹלָם.

תָּנוּ רַבָּנָן: אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד *הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַשּׁוֹמֵעַ חַיָּב לִקְרֹעַ וְהָעֵדִים אֵינָם חַיָּבִים, שֶׁכְּבָר קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ. וְכִי קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ מַאי הֲוֵי, *הָא קָא שָׁמְעֵי הַשְׁתָּא? לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב "וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ [אֶת דִּבְרֵיהֶם] וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו" (שם יט, א), הַמֶּלֶךְ קָרַע וְהֵם לֹא קָרְעוּ.

נפש יהודה השומע מפי השומע. שבא להעיד בב"ד: **הא קא שמעי השתא**. מפי עצמו:

וְגַם כִּי שְׁנֵיהֶם: מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם וּמוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, בְּגֹדֶל חֻמְרָתָם נִדּוֹנִים בַּמִּיתָה הַחֲמוּרָה, שֶׁהִיא סְקִילָה. וְנוֹקֵב הַשֵּׁם הָיָה הַנִּדּוֹן הָרִאשׁוֹן שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּלְפִי שֶׁלֹּא הָיָה עֲדַיִן מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה מִיתָתוֹ בְּמָה "וַיַּנִּיחֻהוּ בְּמִשְׁמָר לְפָרֹשׁ לָהֶם עַל־פִּי ה'" (ויקרא כד, יב). וְגַם כֵּן לַמְקוֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁהוּא גַּם כֵּן כּוֹפֵר *בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הוּא יְסוֹד הָאֱמוּנָה. *וְאִינָן נִתְלִין, אֶלָּא מְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. וְעִקַּר הַתְּלִיָּה נִכְתְּבָה עַל הַמְבָרֵךְ

אֶת הַשֵּׁם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי־קְלָלַת אֱלֹהִים תָּלוּי" (דברים כא, כג), רוֹצֶה לוֹמַר, לְפִי זֹאת הַכַּוָּנָה, *עַל שֶׁבֵּרֵךְ אֶת הַשֵּׁם הוּא תָּלוּי וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל. אֲבָל הַמּוֹדֶה וּמְבָרֵךְ אוֹתוֹ תָּמִיד בְּפִיו וּבְלִבּוֹ, יְבָרְכֵהוּ הָאֵל מִן הַשָּׁמַיִם.

נפש יהודה בחידוש העולם. שהשבת מורה שהקב"ה היה בורא וחדש העולם בששת ימי בראשית: **ואינן נתלין**. אחר הסקילה היו תולין אותו כי לא היו תולין שום אדם חי והתלייה היה רק לגדור אחרים כדכתיב וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד וקודם הערב שמש היו קוברין אותו כדכתיב לא תלין נבלתו על העץ: **על שברך**. שחירף. דרך כבוד הוא מדבר כלפי מעלה:

פֶּרֶק שֵׁנִי [עג]

הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וְעַל כֵּן שִׁבֵּר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הַלּוּחוֹת מִדַּעְתּוֹ כְּשֶׁשָּׁמַע מַעֲשֵׂה הָעֶגֶל, כִּי מֵאַחַר שֶׁהָיוּ מוֹדִים בַּעֲבוֹדָה זָרָה אֵין לָהֶם חֵלֶק בַּתּוֹרָה וּלְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִסְכִּים בַּדָּבָר, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (פז, א): תַּנְיָא, שִׁלְשָׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיָדוֹ: הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ *וּפֵירַשׁ מִן הָאִשָּׁה וְשִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת.

נפש יהודה ופירש מן האשה. לגמרי לאחר מתן תורה מיד משפירש עם חבריו שוב לא חזר לתשמיש:

הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ, מַאי דָּרַשׁ? "וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר" (שמות יט, י). מַה מָּחָר לֵילוֹ עִמּוֹ, *אַף הַיּוֹם לֵילוֹ עִמּוֹ. וְלַיְלָה דְּהַאִידְנָא הָא נָפַק לָהּ, שְׁמַע מִנָּה תְּרֵי יוֹמֵי לְבַר מְהַאִידְנָא. וּמִנָּלָן דְּהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ? דְּלָא שָׁרְיָא שְׁכִינָה עַד צַפְרָא בְּשַׁבַּתָּא.

נפש יהודה אף היום. צריך להיות לילה עמו והא לא אפשר:

פֵּירַשׁ מִן הָאִשָּׁה, מַאי דָּרַשׁ? מַה יִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא דִּבְּרָה הַשְּׁכִינָה עִמָּהֶם, אֶלָּא לְפִי שָׁעָה, *וְקָבַע לָהֶם זְמַן, אָמְרָה תּוֹרָה "אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה" (שם שם, טו), אֲנִי, שֶׁהַשְּׁכִינָה מְדַבֶּרֶת עִמִּי בְּכָל שָׁעָה *וְלֹא קָבַע לִי זְמַן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמִנָּלָן דְּהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם *שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם" (דברים ה, כז), וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי".

נפש יהודה וקבע להם זמן. אימתי ידבר עמהם אמרה תורה והיו נכונים וגו' פרשו מנשותיהן: **ולא קבע לי זמן**. לדיבורו שאוכל לפרוש קודם לכן: **שובו לכם לאהליכם**. להתיר נשותיכם לתשמיש שאסרתי לכם:

שִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת, מַאי דָּרַשׁ? וּמַה פֶּסַח, שֶׁהוּא אֶחָד מִתַּרְיַ"ג מִצְוֹות, אָמְרָה תּוֹרָה, "כָּל־*בֶּן נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ" (שמות יב, מג), *הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כָּאן, וְיִשְׂרָאֵל מוּמָרִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וּמִנַּיִן שֶׁהַסְּכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (שם לד, א). וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ.

נפש יהודה בן נכר. מומר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים: **התורה כולה**. תלויה בלוחות הללו וישראל מומרים עאכ"ו שאינם כדאי ליתן להם הלוחות: **אשר**. אישור שאישרו ושבחו על שבירתן:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סג, א): "וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם לב, ח). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *אִלְמָלֵא וְי"ו שֶׁבְּ"הֶעֱלוּךָ" נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: וַהֲלֹא כָּל הַמְשַׁתֵּף שֵׁם שָׁמַיִם וְדָבָר אַחֵר נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ" (שם כב, יט), אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ"? מְלַמֵּד *שֶׁאִווּ לֶאֱלֹהוּת הָרַבֵּה.

נפש יהודה אלמלא וי"ו שבהעלוך. אלה אלהיך ישראל אשר העלוך לשון רבים דהא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהרי שתפוהו בדבר אחר: **שאיוו לאלהות הרבה**. אף לאלהות אחרים וקבלו עליהם:

וְהַמֻּסְכָּם לַאֲחֵרִים לַעֲבוֹדָה זָרָה גָּדוֹל מִכֻּלָּם, שֶׁאֵין מְלַמְּדִין עָלָיו זְכוּת [(ומכאן עד "זובח תודה יכבדנני" הופיע בדפוס ראשון, והושמט ע"י הצנזורה בשאר הדפו', וכן הושמט בגמ', ומופיע בחסרונות הש"ס.) כְּדְגַרְסִינַן הָתָם, פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (סנהדרין מג, א): תַּנְיָא, בְּעֶרֶב הַפֶּסַח תְּלָאוּהוּ לְיֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי וּכְרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו אַרְבָּעִים יוֹם; יֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי יוֹצֵא לִסְקֹל עַל שֶׁכִּשֵּׁף וְהֵסִית וְהִדִּיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְכָל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת יָבוֹא וִילַמֵּד. וְלֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת וּתְלָאוּהוּ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח. אָמַר עוּלָא: וְתִסְבְּרָא, יֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי בַּר הָפוּכֵי זְכוּת הוּא, מֵסִית הוּא, וְרַחֲמָנָא אָמַר: "וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־ תְכַסֶּה עָלָיו" (דברים יג, ט)? אֶלָּא, שָׁאנִי יֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי, שֶׁקָּרוֹב לְמַלְכוּת הָיָה.

תָּנוּ רַבָּנָן: חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְיֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי: מַתַּי, נָקַי, נֶצֶר וּבוּנִי וְתוֹדָה. אַתְיוּהוּ לְמַתַּי, אָמַר לְהוּ: מַתַּי יֵהָרֵג - וְהָכְתִיב: "מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים" (תהלים מב, ג)? אָמְרוּ לוֹ: אֵין, מַתַּי יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: "מָתַי יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ". אַתְיוּהוּ לְנָקַי. אָמַר לְהוּ: נָקַי יֵהָרֵג - וְהָכְתִיב: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג" (שמות כג, ז)? אָמְרוּ לוֹ: אֵין, נָקַי יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: "בַּמַּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי" (תהלים י, ח). אַתְיוּהוּ לְנֶצֶר. אָמַר לְהוּ: נֵצֶר יֵהָרֵג - וְהָכְתִיב: "וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה" (ישעיה יא, א)? אָמְרוּ לוֹ: אֵין, נֵצֶר יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: "וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב" (שם יד, יט). אַתְיוּהוּ לְבוּנִי. אָמַר לְהוּ: בּוּנִי יֵהָרֵג - וְהָכְתִיב: "בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל" (שמות ד, כב)? אָמְרוּ לוֹ: אֵין, בּוּנִי יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: "הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ" (שם ד, כג). אַתְיוּהוּ לְתוֹדָה. אָמַר לְהוּ: תּוֹדָה יֵהָרֵג - וְהָכְתִיב: "מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ

לַה' כָּל־הָאָרֶץ" (תהלים ק, א)? אָמְרוּ לוֹ: אִין, תּוֹדָה יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: "זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי" (שם נ, כג)].

וְעוֹד אָמְרוּ עַל הַמַּסִּית שֶׁאֵין דִּינוֹ כִּשְׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מְכַמְּנִין לוֹ אֶת הָעֵדִים וְאֵין צָרִיךְ הַתְרָאָה. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, מַחְזִירִין אוֹתוֹ; יָצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. *וְאֵין טוֹעֲנִין לַמַּסִּית וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ סָרִיס וְזָקֵן וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַחֲמוּ עָלָיו, שֶׁהָאַכְזְרִיּוּת עַל אֵלּוּ שֶׁמַּטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל *רַחֲמִים הֵם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יְשׁוּב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ" וגו' (דברים יג, יח).

נפש יהודה ואין טוענין. אם ב"ד רואין שיש לו קצת טענה לזכות והוא אין טוען גם הם אין טוענין וזה נלמד מנחש הקדמוני שהסית את חוה והיה לו לטעון דברי תלמיד ודברי רב דברי מי שומעין ולא טען הקב"ה שהרי נתקלל: **רחמים הם**. דין אכזריות שעושין במסית בא ע"י כן רחמים בעולם שנאמר למען ישוב וגו' וכתיב ורחמך:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [עד]

הַנּוֹדֵר אוֹ הַמְקַיֵּם בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בָּהּ, עוֹבֵר בְּלָאו; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאָסוּר לוֹ לְאָדָם לְסַבֵּב וּלְהַטְיל שְׁבוּעָה לְגוֹי, כְּדַגְרְסִינַן הָתָם, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סג, ב): *הַנּוֹדֵר בְּשֵׁמוֹ *וְהַמְקַיֵּם בְּשֵׁמוֹ מִנָּא לָן? דְּתַנְיָא: "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ" (שמות כג, יג), מִכָּאן שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: *שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית וַאֲנִי אֶשְׁמֹר לְךָ בְּצַד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית. "לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ" (שם), שֶׁלֹּא יִדֹּר בִּשְׁמוֹ וְלֹא יְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ *וְלֹא יִגְרֹם לַאֲחֵרִים שֶׁיִּדְּרוּ בִשְׁמוֹ וְשֶׁיְּקַיְּמוּ בִשְׁמוֹ.

נפש יהודה הנודר בשמו. בלשון נדר קונם עלי כל פירות שבעולם בשם אליל פלונית אם ארחץ **והמקיים בשמו**. שבועה. נשבע מתרגם מקיים: **שמור לי**. המתן: **ולא יגרום לאחרים**. לאנשים המאמינים בהם:

דָּבָר אַחֵר: "לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ", אַזְהָרָה לְמַסִּית וּלְמַדִּיחַ. מַסִּית בְּהֶדְיָא כְּתִיב: "וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ *וְיִרָאוּן *וְלֹא יוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת" (דברים יג, יב)? אֶלָּא, אַזְהָרָה לְמַדִּיחַ. וְשֶׁלֹּא יְגָרֵם לַאֲחֵרִים שֶׁיִּדְּרוּ בִשְׁמוֹ וְשֶׁיְּקַיְּמוּ בִשְׁמוֹ. מְסַיֵּיעַ לַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל, דַּאֲמַר אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיַּעֲשֶׂה שׁוּתָפוּת עִם גּוֹי, שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב לוֹ שְׁבוּעָה וְיִשָּׁבַע בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּךָ". כִּי אֲתָא עוּלָּא *בָּת בְּקַלְנְבוֹ, אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: הֵיכָא בָּת מַר אֲמַר לֵיהּ: בְּקַלְנְבוֹ. אֲמַר לֵיהּ: וְהָא כְתִיב "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ" (שמות כג, יג)? אֲמַר לֵיהּ: הָכֵי אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה מֻתָּר לְהַזְכִּיר שְׁמָהּ. וְהָא קָא כְתִיבָא, דִּכְתִיב: "כָּרַע בֶּל קֹרֵס נְבוֹ" (ישעיה מו, א).

נפש יהודה ולא יוסיפו לעשות. עוד כדבר הרע הזה בקרבך: **בת בקלנבו**. לן באותו העיר והיא נקראת ע"ש אליל שבה קו"ף מן קורס למ"ד מן בל ותיבת נבו הוא קלנבו: וּלְהַרְחִיק מִיְּשָׂרְאֵל כָּל עָנָף וְכָל שֵׁמֶץ מִשּׁוּם דְּבָר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה גָּזְרוּ בָהּ הַרְחָקוֹת יִתְרוֹת, כִּדְאָמְרִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יב, א): *יָשַׁב לוֹ וְקוֹץ בְּרַגְלוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה לֹא יְשׁוּחַ וְיִטָּלֶנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה *וְאִם אֵינוֹ נִרְאֶה מֻתָּר. נִתְפַּזְּרוּ לוֹ מָעוֹת בִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה לֹא יְשׁוּחַ וְיִטְּלֵם, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה וְאִם אֵינוֹ נִרְאֶה מֻתָּר. מַעְיָן הַמּוֹשֵׁךְ לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה לֹא יָשׁוּחַ וְיִשְׁתֶּה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה וְאִם אֵינוֹ נִרְאֶה מֻתָּר. *פַּרְצוּפוֹת הַמְקֻלְקָלוֹת מַיִם *בַּכְּרָכִים לֹא יָשִׂים פִּיו עֲלֵיהֶם וְיִשְׁתֶּה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמְנַשֵּׁק לַעֲבוֹדָה זָרָה. כֵּיוֹצֵא בוֹ, לֹא יַנִּיחַ פִּיו *עַל גַּבֵּי הַסִּלּוֹן וְיִשְׁתֶּה מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה (פירוש, שלא יבלע *עלוקה).

נפש יהודה ישב לו קוץ. נתחב לו סנה ברגלו: **ואם אינו נראה**. כמשתחוה שפונה אחוריו או צידו לצד אליל: **פרצופות וכו'**. פרצופים מתמונות הללו והם חלולים ונכנס סילון מים לאחוריהם לתוכן ויוצאין דרך פיהם: **בכרכים**. דרך יושבי כרכים להתנהג בגדולה להכי נקט כרכים: **על גבי הסילון**. צינור מחובר בקרקע: **עלוקה**. מן שרץ הגדל במים:

וְגָדוֹל דְּבַר הַמִּינוּת, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְרַחֲקָהּ מִלִּבּוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כְּלָל אֲפִילוּ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ. וְהִזְהִירָה בּוֹ תּוֹרָה יוֹתֵר מִכָּל הָעֲבֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם", זוֹ מִינוּת; "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם", זוֹ זְנוּת. כִּי כָל מַחֲשָׁבָה רָעָה שֶׁבָּעוֹלָם, אוֹ כְּפִירָה, נִכְלֶלֶת *בַּאֲפִיקוֹרְסוּת, וְכָל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת הַבָּאוֹת מֵהַתַּאֲווֹת נִכְלָלוֹת בִּזְנוּת, נִמְצָא כִּי כָל הָאַזְהָרוֹת נִכְלָלוֹת בַּאֲפִיקוֹרְסוּת וּזְנוּת. וּבְחֻמְרַת הָאֲפִיקוֹרְסוּת הִקְדִּימָהּ לִזְנוּת. וְגַם כֵּן כְּתִיב: "הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח בֵּיתָהּ" (משלי ה, ח) וְדָרְשׁוּ בּוֹ בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יז, א): "הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ", זוֹ הָאֲפִיקוֹרְסוּת *וְהָרְשׁוּת; "וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח בֵּיתָהּ", זוֹ זְנוּת.

נפש יהודה אפיקורוס. המבזה תורה ודברי חכמים והיינו מין: **והרשות**. זה השררה: וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילוּ הַשּׁוֹמֵעַ דְּבַר מִינוּת וְנֶהֱנֶה בַּדָּבָר, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִכְנְסָה בְלִבּוֹ, נֶעֱנָשׁ, כִּדְגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (טז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *כְּשֶׁנִּתְפַּס רַבִּי אֶלִישָׁע לְמִינוּת *הֶעֱלוּהוּ לַגַּרְדּוֹם לְדוֹן. אָמַר לֵיהּ אוֹתוֹ הֶגְמוֹן: זָקֵן כְּמוֹתְךָ יַעֲסֹק *בְּדִבְרִים בְּטֵלִים הַלָּלוּ? אָמַר לֵיהּ: נֶאֱמָן עָלַי הַדַּיָּן. כְּסָבוּר אוֹתוֹ הֶגְמוֹן, *עָלָיו הוּא אוֹמֵר, *וְהוּא לֹא אָמַר אֶלָּא כְּנֶגֶד אֲבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אָמַר לֵיהּ: *הֶאֱמַנְתִּי עָלֶיךָ, *דִּימוּס, פָּטוּר אַתָּה. וּכְשֶׁבָּא לְבֵיתוֹ נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְנַחֲמוֹ *וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם תַּנְחוּמִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא: רַבִּי, הַרְשֵׁנִי וְאוֹמַר לְפָנֶיךָ

דָּבָר אֶחָד מִמַּה שֶּׁלִּמַּדְתַּנִי. אָמַר לֵיהּ: אֶמֹר. אָמַר לֵיהּ: שָׁמָא דְּבַר מִינוּת בָּא לְיָדֶךָ *וְהֶנָּאֲךָ וְעָלָיו נִתְפַּסְתָּ לְמִינוּת? אָמַר לֵיהּ: עֲקִיבָא, הִזְכַּרְתַּנִי; פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן שֶׁל צִפּוֹרִי וּמְצָאַנִי אָדָם אֶחָד מִתַּלְמִידָיו שֶׁל יֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי, וְיַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר סְכַנְיָא שְׁמוֹ, וְאָמַר לִי: כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם: "לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב" וגו' (דברים כג, יט), מַהוּ לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ בֵּית הַכִּסֵּא *לְכֹהֵן גָּדוֹל? וְלֹא אָמַרְתִּי לוֹ כְּלוּם. אָמַר לִי: כָּךְ לִמְּדַנִי יֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי: "כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבְּצָה וְעַד־אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ" (מיכה א, ז), מִמָּקוֹם הַטִּנּוֹפֶת בָּאוּ, לְמָקוֹם הַטִּנּוֹפֶת יָשׁוּבוּ. וְהֶנָּאֲנִי הַדָּבָר וְעַל דָּבָר זֶה נִתְפַּשְׂתִּי לְמִינוּת וְעָבַרְתִּי עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ", זוֹ מִינוּת וְהָרְשׁוּת; "וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח בֵּיתָהּ" (משלי ה, ח), זוֹ זוֹנָה. וְעַד כַּמָּה? אָמַר רַב חִסְדָּא: עַד אַרְבַּע אַמּוֹת.

נפש יהודה כשנתפס רבי אליעזר. הרומיים תפסוהו לכופו לעבודת כוכבים ומזלות: **העלוהו לגרדום**. מקום שדנין בו חייבי מיתה: **בדברים בטלים**. כלומר בדברי התורה והמצות ולא תפנה אל יראתנו ואל תמות: **עליו הוא אומר**. כלומר הדין עמך דדברים בטלין הן: **והוא לא אמר כן**. אלא נאמן עלי הדיין האמתי שבאמת דנני ליתן עלי צרה זו שפשעתי לקוני: **האמנתי**. במה שדנתני עליך שאמרת שבשביל שלא תעשה רצוני אתה נידון באמת: **דימוס פטור אתה**. ופטרוהו: **ולא קבל מהם תנחומין**. שדאג שמא עשה עבירה גדולה שבא לו עלילה זו: **והנאך**. שהיה ישר בעיניך: **לכהן גדול**. שפירש מביתו לפני יוה"כ ללשכת פלהדרין ושם היו מתקנים לו כל צרכיו ואותו תלמיד היה מתלמידי אותו האיש והיינו מין:

וַאֲמָרִינָן נַמֵּי עָלָהּ (יז, א): רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי יוֹנָתָן הֲווּ קָא אָזְלֵי בְּאוֹרְחָא. כִּי מָטוּ לְהַנְהוּ תַּרְתֵּי דַּרְכֵי, חַד *פָּצֵי אַפֵּיתְחָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה וְחַד הֲוָה פָּצֵי אַפֵּיתְחָא דְּבֵי זְנוּת אָמַר לֵיהּ חַד לְחַבְרֵיהּ: נֵיזִיל אַפֵּיתְחָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה, *דְּנָכְסִים יְצֵרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אִידָךְ: נֵיזִיל אַפֵּיתְחָא דְּבֵי זְנוּת וְנִכְפְּיֵיהּ לְיִצְרִין וְנִקַּבֵּל אַגְרָא. כִּי מָטוּ הָתָם חֲזִינְהוּ *אֵיכַנְעָן מְקַמְּייהוּ וְנִכְנְסוּ *לְקוּבְּתָן. אָמַר לֵיהּ: *מְנָא לָךְ הָא? אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב "*מְזִמָּה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ" (משלי ב, יא). אָמְרוּ לֵיהּ לְרָבָא: מַאי "מְזִמָּה"? אִילֵימָא תּוֹרָה, דִּכְתִיב בָּהּ "זִמָּה" (ויקרא יח, יז) וּמְתַרְגְּמִינַן "עֵצַת חִטְאִין" וּכְתִיב "הֹפְלָא עֲצָה" (ישעיה כח, כט), אִי הָכִי "זִמָּה" מִבָּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: מִדְּבַר זִמָּה *תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ תּוֹרָה. אַשְׁרֵי מִי שֶׁעָמָלוֹ בַּתּוֹרָה וְיִנָּצֵל מִכָּל שְׁגִיאָה וּמִכָּל מַחְשָׁבָה רָעָה.

נפש יהודה פצי אפיתחא דעבודת כוכבים ומזלות. פתוח לפתח עבודת כוכבים ומזלות כמו פצו עליך פיהם: **דנכיס יצרי**'. נשחט יצרו אנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו כדאמרינן בארבע מיתות בסנהדרין כלומר ניזיל בהאי שביל

ולא ניזיל אפיתחא דבי זונות שלא ישלוט בנו יצה"ר: **איכנען**. הזונות מקמייהו, נכנעו מפניהם: **לקובתן**. לאהליהם: **מנא לך הא**. דסמכת אנפשך למיתי הכא ולא מיסתפית מיצה"ר: **זמה**. מתרגמינן עצת חטאין עצת הוא תרגום של זמה וחטאין הוא תוספת שהתרגום מפרש שהעצה הזו רעה היא של חטא אלמא דזמה היינו לשון עצה ותורה נקראת עצה דכתיב הפליא עצה הגדיל תושיה ומשמע תורה תשמור עליך מזמה מן הזנות: **תשמור עליך תורה**. וסיפיה דקרא תבונה הנצרכה מזמה תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואנו הולכין הלוך ודבר בדברי תורה:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּדִבְרֵי כִּשּׁוּף
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [עה]

דִּבְרֵי הַכְּשׁוּפִין מְסֻבָּבִין לִבְנֵי אָדָם לְהָסִיר בִּטְחוֹנָם מֵהָאֵל יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר הוּא גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם, וּמִתְעַסְּקִים בְּהַבְלֵי הַשָּׁוְא, מֵהֶם בְּדִבְרֵי שֵׁדִים וְרוּחַ טֻמְאָה וּמֵהֶם בְּחִבּוּרֵי חַיּוֹת וּמֵהֶם בַּעֲצָמוֹת שֶׁל מֵתִים וְשֶׁל חַיָּה אַחַת אֲשֶׁר שְׁמָהּ יַדּוּעַ וּמֵהֶם אוֹחֲזִין הָעֵינַיִם וּמַרְאִין לָאָדָם הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָם כֵּן. וְעַל כָּל אֵלּוּ הִזְהִירָה תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, לְפִי שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הֵם הֲבָלִים וְרוּחוֹת וְדִבְרֵי פְּתוּיִים הַנַּעֲשִׂים לְרֵקִים וּבָאֱמֶת אֵינָן מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין, אֲבָל יוּכְלוּ לְהַזִּיק לָאִישׁ הַנִּטְבָּע בָּהֶם בְּכֹחַ דִּמְיוֹנוֹ שֶׁמְּדַמֶּה בָהֶם וּפוֹעֵל בּוֹ. וְעַל כֵּן אָמְרוּ, דְּקַפְּיד קָפְדֵי לֵיהּ, דְּלָא קָפְיד לָא קָפְדֵי לֵיהּ. כִּי מַאַחַז שֶׁהַצַּדִּיק שָׂם כָּל חֶשְׁקוֹ וְכַוָּנָתוֹ וּבְטָחוֹנוֹ בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, לֹא יוּכַל לְהַזִּיקוֹ, כְּדַגַּרְסִינַן בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סז, ב): "אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ" (דברים ד, לה) כְּתִיב, כְּדְאֵיתָא לְמַעְלָה בַּחֲתִימַת הַנֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן כט).

וְעַל כֵּן צִוְּתָה תּוֹרָה לַעֲקֹר הָאֱמוּנָה הַזֹּאת מִן הָעוֹלָם וְכָל הַנִּמְשָׁכִין אַחֲרֶיהָ. וְשִׁנְּתָה בְּמִיתַת הַמְכַשֵּׁפָה מִכָּל מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבְּכֻלָּן אָמְרָה הַמִּיתֻהוּ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה, אֲבָל כָּאן צִוְּתָה, שֶׁלֹּא יַנִּיחֻנָּה לִחְיוֹת בְּאַזְהָרַת לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁצִּוְּתָה בְּשִׁבְעָה עֲמָמִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְעוּ לְיִשְׂרָאֵל. וְדִבֵּר בְּמְכַשֵּׁפָה בַּנָּשִׁים יוֹתֵר מִבְּאִישׁ, לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה וּמַטְבָּעוֹת בָּזֶה יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַעֲשֶׂה דְּשִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטָח, שֶׁתְּלָה שְׁמוֹנִים נָשִׁים כַּשְּׁפָנִיּוֹת בְּאַשְׁקְלוֹן, כְּדְאֵיתָא בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נֶגְמַר הַדִּין (מה, ב).

וְאֵלּוּ הַדְּבָרִים נֶחְלָקִים לְכַמָּה פָנִים. יֵשׁ מֵהֶם מֵרוּחַ טֻמְאָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סה, ב): תַּנְיָא: "וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים" (דברים יח, יא), זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה. וּכְשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַגִּיעַ לְמִקְרָא זֶה בָּכָה. אָמַר: וּמַה *הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה שׁוֹרָה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה, הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טְהֵרָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה; אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁעֲוֹנוֹתֵינוּ גָּרְמוּ לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם־עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם" וגו' (ישעיה נט, ב).

נפש יהודה שתשרה עליו רוח טומאה. שד של בית הקברות יהא אוהב אותו ומסייעו בכשפיו: **המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה**. נבואת שכינה עאכ"ו שיהא המדה נותנת שע"י התענית ובקשה תשרה עליו השכינה דהא מדה טובה יתירה על מדת פורענות ואנו צועקין על כך ואין אנו נענין אבל מה אעשה וכו':

וְיֵשׁ מֵהֶם מֵעְנְיָנִים אֲחֵרִים, כִּדְאָמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (סז, ב): אָמַר רַבִּי אַיבּוּ בַּר נָגָרִי, אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: "*בְּלָטֵיהֶם" (שמות ז, כב), אַלּוּ *מַעֲשֵׂה שֵׁדִים; "*בְּלַהֲטֵיהֶם" (שם שם, יא), אַלּוּ מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְאֵת *לַהַט הַחָרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת" (בראשית ג, כד). אָמַר אַבַּיֵי: *דְּקָפִיד אַמָּנָא שֵׁד, *דְּלָא קָפִיד אַמָּנָא כְּשָׁפִים.

נפש יהודה בלטיהם. כמו ותבא בלט בסתר: **מעשה שדים**. שנסתרים ואינן נראין כל מקום שנאמר בלטיהם היו החרטומים עושים בלחשיהם ע"י שדים: **בלהטיהם**. אלו מעשה כשפים, שאינו נעשה על ידי שדים אלא מעצמו: **להט החרב המתהפכת**. לשמור את דרך עץ החיים ומתהפכת מאליה ודומה לכשפים ולא ע"י שדים היתה מתהפכת אלא מאליה קרי ליה להט: **דקפיד אמנא שד**. מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר בלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שרי בוהן שצריכין סכין שקתו שחור ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית הוא מעשה שדים: **דלא קפיד אמנא**. שבכל כלי היה עושה מעשה כשפים הוא:

אָמַר אַבַּיֵי: הִלְכוֹת כְּשָׁפִים *כְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, יֵשׁ מֵהֶם בִּסְקִילָה וְיֵשׁ מֵהֶם פָּטוּר אֲבָל אָסוּר וְיֵשׁ מֵהֶם מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה. *הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בִּסְקִילָה. *הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה, כִּדְרַב הוּנָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא, דְּכָל מְעַלֵּי שַׁבַּתָּא *עָסְקֵי בְּהִלְכוֹת יְצִירָה וְאַבְרוֹ בְהוּ עֶגְלָא תִּלְתָּא וְאָכְלֵי לֵיהּ.

נפש יהודה כהלכות שבת. דמלאכות בסקילה ושבות פטור אבל אסור וצידת צבי וצפור שנכנסה לו תחת כנפיו בשבת יושב ומשמרו עד שתחשך ומפיס מורסא להוציא ממנו ליחה וכן צד נחש שלא ישכנו מותר לכתחלה הכא נמי: **העושה מעשה**. ממש בסקילה: **האוחז את העינים**. מראה כאילו הוא עושה ואין עושה ואין כלום פטור אבל אסור: **עסקי בהלכות יצירה**. וממילא איברי להו עגלא תלתא ע"י שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב"ה ע"י שם קדוש שלו הוא:

וַאֲמְרִינָן עָלָהּ (שם): "וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל־פַּרְעֹה *אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא" (שמות ח, טו). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִכָּאן שֶׁאֵין הַשֵּׁד יָכוֹל לִבְרֹאוֹת בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכְּשְׁעוֹרָה. רַב פַּפָּא אָמַר: הָאֱלֹהִים, אֲפִילּוּ כְּגַמְלָא נַמֵּי *לָא מָצוּ בָּרוּ, אֶלָּא *הַאי מִכְנִיף לֵיהּ וְהַאי לָא מִכְנִיף לֵיהּ.

אֵינִי, וְהָא אֲמַר לֵיהּ רַב לְרַבִּי חִיָּא: לְדִידִי חֲזִי לִי הַהוּא *טַייעָא *דְּשָׁקְלֵיהּ לְסַפְסָרָא וְגַיְידֵיהּ לְגַמְלָא *וְטָרַף לֵיהּ בְּטַבְלָא *וְקָם? *אֲמַר לֵיהּ: *לְבָתַר הָכֵי דָּמָא וּפַרְתָא מִי הֲוָאי? *הַהִיא אֲחִיזַת עֵינַיִם הֲוָאי.

נפש יהודה אצבע אלהים היא. מכה זו של כנים לא ע"י מכשפות באה אלא ע"פ הקב"ה דאין לחרטומים יכולת בה: **לא מצו ברו**. אין יכול לברוא אפילו בריה גדולה אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומביא מן ההפקר: **האי מכניף ליה**. בריות גדולות נוחין לקבצן ונאספים יחד אליו אבל בריה קטנה אינה נאספת שאין בה כח לבא מרחוק: **טייעא**. סוחר ערבי: **דשקליה לספסרא וגיידיה לגמלא**. נטל חרב וחתך גמלו לאברים. גיידיה כמו וראוהו מגוידּ פרק בתרא דיבמות: **וטרף ליה בטבלא**. קשקש לו בזוג גלא"ק או בע"ל: **וקם**. הגמל על רגליו כבראשונה: **אמר ליה**. ר' חייא לרב: **בתר הכי דמא ופרתא**. אחר שעמד הגמל כלום נמצאת שם לכלוך מן הדם והפרש: **ההיא אחיזת עינים הויא**. ולא מגוידּ הוה שאינו יכול להחיות המת:

וּלְפִי שֶׁכָּל זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ, הַהֶרְגֵּל בָּזֶה אֵינוֹ אֶלָּא אֲבַדּוֹן עוֹלָם. עַל כֵּן תּוֹרָתֵנוּ הַתְּמִימָה הִזְהִירָה עַל זֶה וְאָמְרָה: "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים יח, יג).

פֶּרֶק שֵׁנִי [עו]

הַחוֹשְׁבִים בָּעוֹנוֹת וּמְסְתַּכְּלִים בָּם וְאוֹמְרִים: עוֹנָה זוֹ טוֹבָה לַעֲשׂוֹת בָּהּ כָּל דָּבָר *וְעוֹנָה זוֹ בְּהֶפֶךְ זֶה, *אוּלַי שֶׁתִּפְעֹל גַּם כֵּן בְּכָל אָדָם הַבּוֹטְחִים בַּדָּבָר, אֲבָל הַבּוֹטֵחַ בַּאֲדוֹן הַכֹּל הוּא יִהְיֶה לוֹ לְמָגֵן, דִּכְתִיב: "וְהַבּוֹטֵחַ בַּה' חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ" (תהלים לב, י). רוֹצֶה לוֹמַר, חֶסֶד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יָגִינֵהוּ מִן הַמִּקְרִים. וְכֵן אָמַר דָּוִד, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "בְּיָדְךָ עִתֹּתָי" (שם לא, טז). רוֹצֶה לוֹמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יְכָלְתְּךָ הִיא בַּכֹּל וְאַתָּה יְצַרְתָּם וּבְיָדְךָ לְשַׁנּוֹת פְּעֻלָּתָם כִּרְצוֹנֶךָ. וְהַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין בָּזֶה וְכָל שֶׁכֵּן הַחֲכָמִים הַמַּשִּׂיגִים לְמַעְלָה מִזֶּה, מַנִּיחִים כָּל בִּטְחוֹנָם וּשְׁמִירָתָן בְּשׁוֹמֵר הַכֹּל, אָדוֹן עַל הַכֹּל, וְהוּא יִשְׁמֹר לָהֶם וּלְכָל הַבּוֹטְחִים בּוֹ, אַךְ־עַל־פִּי שֶׁיִּהְיוּ פְּתָאִים, כְּדִכְתִיב "שֹׁמֵר פְּתָאִים ה'" (שם קטז, ו) וּכְתִיב: "אִם־ה' לֹא־יִשְׁמָר־עִיר שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר" (שם קכז, א).

נפש יהודה ועונה זו בהפך זה. כלומר לא טוב להתחיל בו דבר או לילך לדרך: **אולי שתפעול גם כן**. שיבא לו כזה פעם אחת שאירע לו שהוא כן וישיגו הבוטחים בזה רצונם אבל מ"מ אין בו ממש ואין לסמוך עליו ואין טוב אלא לבטוח בה' ולהתפלל אליו שיצליח בכל מעשיו:

אֲבָל אוֹתוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ דַּעְתּוֹ מִלְהַשִּׂיג דִּבְרֵי תוֹרָה וְהוֹצִיא כָּל יָמָיו לְהַשִּׂיג הַנַּעֲלָם מִמֶּנּוּ וְחוֹשֵׁב, שֶׁהוּא מֵהוֹבְרֵי שָׁמַיִם וְשֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הָעִתִּים וְלִשְׁפֹּט הַזְּמַנִּים וְלִרְאוֹת הָעֲתִידוֹת - נִקְרָא

*מְעוֹנֵן, כְּפִי דַּעַת הָאֶמְתִּי שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא. וְעַל כַּיּוֹצֵא בָזֶה הִזְהִירָה תוֹרָה וְאָמְרָה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר וגו' מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף" (דברים יח, י). וְעַל דָּא גָּרְסִינָן פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "מְעוֹנֵן", רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: זֶה הַמַּעֲבִיר *שִׁבְעָה מִינֵי זְכוּר עַל הָעַיִן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה *הָאוֹחֵז הָעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: זֶה הַמְחַשֵּׁב עִתִּים וְשָׁעוֹת וְאוֹמֵר: הַיּוֹם יָפֶה לָצֵאת, לְמָחָר יָפֶה לִקַּח, *לִימוּדֵי עַרְבֵי שְׁבִיעִיּוֹת לִהְיוֹת חִטִּים יָפוֹת, *עִיקּוּרֵי קִטְנִיּוֹת מְהֻיּוֹת רָעוֹת.

נפש יהודה מעונן. כמו בעל עונות שמבחין את העונה ואומר היום יפה לילך לדרך ומחר לקנות וישתכר: **שבעה מיני זכור**. שכבת זרע משבעה בריות מעביר על עיניו ועשה כשפים: **האוחז העינים**. אוחז וסוגר עיני הבריות ומראה להם כאלו עושה דבר של פלא והוא אינו עושה כלום: **למודי ערבי שביעיות**. כלומר ערי שביעיות למדין ורגילין להיות חטין יפות: **עקורי קטניות מהיות רעות**. כלומר העוקר קטניות ואינו קוצרן אין מתליעות ואין מרקיבות:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּעַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיג, ב): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: מְנַיִן שֶׁאֵין שׁוֹאֲלִין *בְּכַלְדַּיִים? שֶׁנֶּאֱמַר: "*תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם יח, יג).

נפש יהודה כלדיים. חוזים בכוכבים: **תמים תהיה**. להיות בוטח בו בכל קורות תולדות הבאות לך:

וְגַם כֵּן מְנַחֵשׁ נִקְרָא הַמַּבִּיט בְּנָחָשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב: "כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב" וגו' (במדבר כג, כג), כִּדְגָרְסִינָן הָתָם, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "מְנַחֵשׁ", זֶה הָאוֹמֵר: *פִּתּוּ נָפְלָה מִפִּיו, מַקְלוֹ נָפַל מִיָּדוֹ, בְּנוֹ קוֹרֵא לוֹ מֵאַחֲרָיו, עוֹרֵב קָרָא לוֹ, *צְבִי הִפְסִיקוֹ בְּדַרְכּוֹ, *נָחָשׁ מִימִינוֹ וְשׁוּעָל מִשְּׂמֹאלוֹ, *אַל תַּתְחֵל בּוֹ, *שַׁחֲרִית הוּא, *רֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא, *מוֹצָאֵי שַׁבָּת הוּא. תָּנוּ רַבָּנָן: "לֹא־תְנַחֲשׁוּ" (ויקרא יט, כו), בְּגוֹן אֵלּוּ *הַמְנַחֲשִׁין בְּחֻלְדָּה וּבְעוֹפוֹת וּבַכּוֹכָבִים.

נפש יהודה פתו נפלה מפיו. צריך לדאוג היום מהיזק: **צבי הפסיקו**. שהי' הולך ממזרח למערב והצבי הולך מצפון לדרום והפסיק דרכו: **נחש מימינו ושועל משמאלו**. סימן רע הוא לו: **אל תתחיל בי**. כשבא הגבאי לגבות מס ממנו אמר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד שסימן רע לו: **שחרית הוא**. שהיה תובע ממנו חוב א"ל שחרית הוא ולא אתחיל תחילת מעשי היום בפרעון: **ראש חודש הוא**. המתן לי עד מחר: **מוצאי שבת הוא**. ראשון לימי השבוע: **המנחשין בחולדה וכו'**. כשרוצים לעשות דבר:

וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם וְשָׂמִים בְּטָחוֹנָם בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֵינָם נְתוּנִים בְּיַד מַזָּל וְגַם אֵין נָחוּשׁ מַזִּיקָתָן, כִּדְגָרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים לב, א): אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר

רַב: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (בראשית יז, א), אָחֲזָה רְעָדָה אֶת עַצְמוֹתָיו. אָמַר: *שֶׁמָּא דָּבָר מְגֻנֶּה יֵשׁ בִּי? כֵּיוָן שֶׁאָמַר: "וְאֶתְּנָה בְרִיתִי" (שם שם, ב), מִיָּד נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ. "וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה" (שם טו, ה), אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הִסְתַּכַּלְתִּי בַּמַּזָּל שֶׁלִּי וְאֵין לִי בֵּן אֶחָד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַבְרָהָם, צֵא *מֵאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ, שֶׁאֵין מַזָּל לְיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה שמא דבר מגונה יש בי. שלא אמר לי והיה תמים עד עכשיו: **מאצטגנינות שלך**. ממשפט חכמות מזל שלך והיינו דכתיב ויוצא אותו החוצה:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמִּתַּמֵּם אֶת עַצְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתַּמֵּם עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד" וגו' (שמואל־ב כב, כו). רַבִּי אוֹשַׁעְיָא אוֹמֵר: כָּל הַמִּתַּמֵּם אֶת עַצְמוֹ *שָׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (בראשית יז, א) וּכְתִיב: "וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם" (שם שם, ד). אָמַר רַבִּי לֵוִי: *כָּל הַמְנַחֵשׁ לוֹ נַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא־נָחָשׁ בְּיַעֲקֹב" (במדבר כג, כג). וְהָא *בְּאַלֶ"ף לָמֶ"ד כְּתִיב? אֶלָּא *מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

נפש יהודה שעה עומדת לו. דעולה לגדולה: **כל המנחש לו נחש**. שהקסמים והנחשים רודפים אחריו שנזוק בכל דבר כדאמרינן בפרק ערבי פסחים מאן דקפיד קפדי ביה שנאמר כי לא נחש ביעקב וגו': **באל"ף למ"ד כתיב**. דמשמע דאין רודפין אחריו: **מדה כנגד מדה**. מאן דקפיד קפדי בהדיה דבמדה שאדם מודד מודדין לו ולא נפיק מקרא:

תָּנֵי אַהֲבָה בְּרִיהּ דְּרַבִּי זֵירָא: כָּל אָדָם שֶׁאֵינוֹ מְנַחֵשׁ מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְמִחְיָצָה שֶׁאֲפִילּוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵינָן יְכוֹלִין לִכָּנֵס בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל" (שם). לְמַדְנוּ, שֶׁהַמַּבִּיט בְּזֶה אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת אֶלָּא הֶפְסֵד וַעֲבֵרָה, וְאַשְׁרֵי אָדָם בּוֹטֵחַ בְּךָ.

נפש יהודה כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. שמלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל לפי שמתוך שאינן מנחשים מכניסים אותם למחיצה שאין מלאכי השרת יכולין ליכנס בה ונראה בעיני דהיינו מדה כנגד מדה שמתוך שאינו הולך לקראת נחשים לידע העתידות אלא בוטח בהקב"ה משום הכי מגלה לו הקב"ה רזי עולם שאינן גלוים למלאכי השרת:

חֲתִימָה [עז]

דָּבָר בָּרוּר וְיָדוּעַ הוּא, שֶׁהַלָּשׁוֹן נִבְרֵאת לְדָבָרִים שֶׁהֵם קִיּוּם וְהַעֲמָדָה לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ. וְאַף־עַל־פִּי *שֶׁהַתַּחְלָתָהּ בְּדָבָרִים שֶׁהֵם תּוֹעֶלֶת הַגּוּף, מִכָּל מָקוֹם הֵם טְפֵילָה כְּנֶגֶד הַדְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין לַנֶּפֶשׁ הַקַּיֶּמֶת עֲדֵי עַד וּלְנֶצַח נְצָחִים. וּלְפִי שֶׁבְּנֵי אָדָם מְלֻכְלָכִים בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם וְלֹא דַי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הֵפֶךְ הָאֱמֶת - דִּבְרֵי הַגּוּף עִקֵּר וְדִבְרֵי הַנֶּפֶשׁ טָפֵל, אֶלָּא שֶׁמּוֹצִיאִין מִפִּיהֶם דְּבָרִים לְכַלּוֹת וּלְאַבֵּד הַנֶּפֶשׁ. בִּהְיוֹת הַיְכֹלֶת בְּיָדָם לָקַחַת דֶּרֶךְ הַחַיִּים, עוֹזְבִים אוֹתוֹ

וְאוֹחֲזִים דֶּרֶךְ הַמָּוֶת, בְּתֵת לָהֶם בּוֹרְאָם הַבְּחִירָה בְּיָדָם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב" וגו' (דברים ל, טו).

נפש יהודה שהתחלתו. כלומר שברא הקב"ה נפש ממללת לאדם והוא לצרכו לדבר חפצו:

כִּי כְמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּדִבְרֵי הַמַּעֲשִׂים מָוֶת וְחַיִּים גַּם כֵּן יֵשׁ בִּלְשׁוֹן הָאָדָם, כִּדְכְתִיב: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן" (משלי יח, כא), רוֹצֶה לוֹמַר, בְּהוֹצִיא הָאָדָם בִּלְשׁוֹנוֹ *דְּבָרִים הַמַּזְהִירִים וְהַנִּמְאָסִים וְהַמַּזִּיקִין מִתְחַיֵּב גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ לָמוּת וְאִם עוֹסֵק אָדָם *בְּדְבָרִים הַמְצֻוִּים וְהַמְעֲלִים לְמַעְלָה, וּמוֹצִיא הַמְעוּט בְּדְבָרִים הַמּוּתָרִים לְקִיּוּם הַגּוּף הִיא נִקְרֵאת לוֹ עֵץ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים" (שם טו, ד).

נפש יהודה דברים המוזהרים. שלא ידבר דברים שמביאין לידי חטא: **בדברים המצווין**. לדבר ד"ת ותפלה:

וְגַם כֵּן בִּלְשׁוֹנוֹ שֶׁל אָדָם הוּא אָהוּב אוֹ שָׂנוּי לִבְנֵי אָדָם וְאַף עִם בּוֹרְאוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּסִפְרֵי: כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בְּקוֹלָהּ אֲהוּבָה וּבְקוֹלָהּ שְׂנוּאָה. בְּקוֹלָהּ אֲהוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשְׁמִיעֵנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב" (שיר השירים ב, יד). בַּמֶּה קוֹלָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָרֵב? הֱוֵי אוֹמֵר בְּדִבְרֵי תוֹרָה. וּבְקוֹלָהּ שְׂנוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נְתָנָהּ עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ" (ירמיה יב, ח). מַאי "נְתָנָהּ עָלַי בְּקוֹלָהּ"? הֱוֵי אוֹמֵר בְּלָשׁוֹן הָרָע. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־ לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ" (משלי יח, כא). מַאי "יֹאכַל פִּרְיָהּ"? אוֹהֵב הַלָּשׁוֹן לְדַבֵּר בָּהּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּבָעֲצָה הַנְּכוֹנָה וְלֹא יְדַבֵּר בְּדְבָרִים בְּטֵלִים אֶלָּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה, בְּחָכְמָה וּבְמוּסָר וּבַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וְיַצְדִּיק אֶת הַצָּדֵק וְיַשְׁבַּח, וְינַגֵּן אֶת הָרַע וְיִרְדֹּף אַחַר הָאֱמֶת.

וְעוֹסֵק בְּדְבָרִים אֵלּוּ זְכִיּוֹת הַרְבֵּה *שֶׁאֵין לָהֶם קֵץ וְתַכְלִית יוּכַל לִקְנוֹת לְנַפְשׁוֹ בִּלְשׁוֹנוֹ. וְאִם אוֹהֵב הַלָּשׁוֹן לְדַבֵּר בָּהּ הֵפֶךְ מִזֶּה יָכוֹל לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ עֲוֹנוֹת רַבִּים שֶׁאֵין לָהֶם קֵץ וְתַכְלָה. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־ לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ".

נפש יהודה שאין להם קץ. אין להשיג גודל השכר לעוה"ב על דרך עין לא ראתה וגו':

וְגַם מָצִינוּ בְּוַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשַׁת זֹאת תִּהְיֶה: מַעֲשֶׂה בְּרוֹכֵל אֶחָד שֶׁהָיָה מְסַבֵּב בַּעֲיָרוֹת וְהָיָה מַכְרִיז וְאוֹמֵר: מִי מְבַקֵּשׁ סַם חַיִּים? שָׁמְעָה בִתּוֹ שֶׁל רַבִּי יַנַּאי, נִכְנְסָה לְאָבִיהָ וְהִגִּידָה לוֹ. אָמַר לָהּ: לְכִי קְרָאִי לוֹ. כֵּיוָן שֶׁבָּא אָמַר לוֹ: אִי זֶה כּוֹס שֶׁל סַם הַחַיִּים שֶׁאַתָּה מוֹכֵר? אָמַר לוֹ: כּוֹס שֶׁאֲנִי מוֹכֵר אַתָּה מוֹכְרוֹ. אָמַר לוֹ: אַף־עַל־פִּי־כֵן הוֹדִיעֵנִי. אָמַר לוֹ: וַהֲלֹא כְתִיב "מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים וגו' נְצֹר לְשׁוֹנְךָ" וגו' (תהלים לד, יג־יד). הִנֵּה שֶׁכּוֹס הַחַיִּים בְּפִיו שֶׁל אָדָם.

גַּם כָּתוּב בְּוַאֲלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה: אָמַר רַבִּי אַבָּא: כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרַע מְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. תֵּדַע לְךָ: מַה דָּוִד אוֹמֵר: "נַפְשִׁי בְתוֹךְ לְבָאִם אֶשְׁכְּבָה לֹהָטִים" וגו' (שם נז, ה). "נַפְשִׁי בְתוֹךְ לְבָאִם", אֵלּוּ אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא, שֶׁהָיוּ *לְבָאִים בַּתּוֹרָה. "אֶשְׁכְּבָה לֹהָטִים", אֵלּוּ דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל, שֶׁהָיוּ לְהוּטִים אַחַר לָשׁוֹן הָרָע. "בְּנֵי־אָדָם *שִׁנֵּיהֶם" וגו' (שם), אֵלּוּ אַנְשֵׁי קְעִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵיַסְגִּירֵנִי בַעֲלֵי קְעִילָה" (שמואל־א כג, יא). "וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה" (תהלים, שם), אֵלּוּ הַזִּיפִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא־ דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ" (שם נד, ב). מַה כְּתִיב בַּתְּרֵיהּ? "רוּמָה עַל הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים" (שם נז, ו). אֲמַר לֵיהּ דָּוִד: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה שְׁכִינָה עוֹשָׂה לְמַטָּה סַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה לָרָקִיעַ.

נפש יהודה לבאים בתורה. כאריה וכלביא: **שניהם.** חנית וחצים, בתוך פיהם הלשון הרע:

גַּם מָצִינוּ בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי שֶׁהָיָה בֵּינֵיכֶם לָשׁוֹן הָרַע, סִלַּקְתִּי שְׁכִינָתִי מִבֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשׁוֹנֵנוּ נְגַבִּיר" וגו' (שם יב, ה). מַה כְּתִיב בַּתְּרֵיהּ? "מִשֹּׁד עֲנִיִּים וגו' *עַתָּה אָקוּם" וגו'. אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁאֲנִי עוֹקֵר יֵצֶר הָרַע מִבֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָסַרְתִּי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם" (יחזקאל לו, כו), אֲנִי מַחֲזִיר שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר" (יואל ג, א). וּמִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי מַשְׁרֶה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיכֶם תִּהְיוּ כֻּלְּכֶם זוֹכִים לְתוֹרָה וְיוֹשְׁבִים בְּשָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל־ בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ" (ישעיה נד, יג).

נפש יהודה עתה אקום. להסתלק שכינתי ממקום מושבי:

סליק נר שני

הַנֵּר הַשְּׁלִישִׁי - לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת

וְנֶחְלַק לַעֲשָׂרָה כְּלָלִים

כְּלָל הָרִאשׁוֹן, לְמוּל הַזְּכָרִים; כְּלָל הַשֵּׁנִי, לְגַדֵּל אֶת הַבֵּן; כְּלָל הַשְּׁלִישִׁי, לְהִתְפַּלֵּל; כְּלָל הָרְבִיעִי, לְכַבֵּד שַׁבָּתוֹת וּמוֹעֲדִים; כְּלָל הַחֲמִשִּׁי, בִּכְבוֹד אָב וָאֵם; כְּלָל הַשִּׁשִּׁי, לִשְׁא אִשָּׁה; כְּלָל הַשְּׁבִיעִי, לַעֲשׂוֹת צְדָקָה; כְּלָל הַשְּׁמִינִי, לִגְמֹל חֶסֶד; כְּלָל הַתְּשִׁיעִי, לָדוּן דִּין אֱמֶת; כְּלָל הָעֲשִׂירִי, לִרְדֹּף אַחַר הַמִּצְוֹת.

הַקְדָּמָה [עח]

בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת לְזַכּוֹתָם לִשְׁנֵי עוֹלָמוֹת וּלְנַקּוֹתָם *מִזֻּהֲמַת הַתַּאֲווֹת הַגּוּפָנִיּוֹת *וְלַהֲגִינָם מִקּוֹרוֹת הַזְּמַן, אֲשֶׁר רִשְׁתָּם פְּרוּשָׂה עַל הַכֹּל. עַל כֵּן נָתַן לָהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם. וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת

מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (כג, ב): רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר: רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' חָפֵץ *לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר" (ישעיה מב, כא).

נפש יהודה מזוהמת התאוות. החטאים שהגוף מתאוה: **ולהגינם מקורות הזמן.** מאורעות רעות הבאים על עונש החטא: **למען צדקו.** את ישראל לקבל שכר הרבה לפיכך וגו':

וּמִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה עוֹלוֹת לְמִנְיַן תַּרְיַ"ג, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם): דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי: תַּרְיַ"ג מִצְוֹת נֶאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, שְׁס"ה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה *כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחַמָּה וּרְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה כְּנֶגֶד אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם. אָמַר רַב הַמְנוּנָא: מַאי קְרָאָה? "תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה" (דברים לג, ד). "תּוֹרָה" בְּגִימַטְרִיָּא הָכֵי הֲוֵי? "תּוֹרָה" שִׁית מֵאָה וְחַד סַר הֲוֵי, "אָנֹכִי" ו"לֹא יִהְיֶה לְךָ" (שמות כ, ב־ג), מִפִּי הַגְּבוּרָה *שְׁמַעֲנוּם.

נפש יהודה כנגד וכו'. וכל אבר אומר עשה בי מצוה וכל יום אומר אל תחטא בי: **שמענום.** ומפי משה תרי"א והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה ושנים מפי הגבורה הרי תרי"ג מצות שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי:

בָּא דָוִד *וְהֶעֱמִידָן *עַל אַחַת־עֶשְׂרֵה, שֶׁאָמַר: "ה" מִי־יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ" וגו' עַד סוֹף הַמִּזְמוֹר (תהלים טו). "הוֹלֵךְ תָּמִים", *זֶה אַבְרָהָם אָבִינוּ, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (בראשית יז, א); "וּפֹעֵל צֶדֶק", זֶה *אַבָּא חִלְקִיָּה; "וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ", *כְּגוֹן רַב סַפְרָא; "לֹא־רָגַל עַל־לְשֹׁנוֹ", זֶה יַעֲקֹב, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "אוּלַי יְמַשֵּׁנִי אָבִי" וגו' (שם כז, יב); "לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה", שֶׁלֹּא יָרַד לְאֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ; *"וְחֶרְפָּה לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ", זֶה הַמְקָרֵב אֶת קְרוֹבָיו; *"נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס", זֶה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה *שֶׁגָּרַר עַצְמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים; "וְאֶת־יִרְאֵי ה' יְכַבֵּד", זֶה יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה, כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה תַּלְמִיד־חָכָם הָיָה עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ וּמְחַבְּקוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ: רַבִּי וּמוֹרִי; "נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמֵר", כִּדְרַבִּי יוֹחָנָן, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן; אֲהֵא בְתַעֲנִית עַד שֶׁאֶבֵא לְבֵיתִי; "כַּסְפּוֹ לֹא־נָתַן בְּנֶשֶׁךְ", *אֲפִילּוּ רִבִּית דְּגוֹי; *"וְשֹׁחַד עַל־נָקִי לֹא־לָקָח", *כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי. וּכְתִיב: "עֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם". כְּשֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַגִּיעַ לְמִקְרָא זֶה הָיָה בּוֹכֶה. אָמַר: מָאן דְּעָבִיד לְכֻלְּהוּ לֹא יְמוֹט, בְּחַד מִנַּייהוּ יְמוֹט? אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אֶלָּא מֵעַתָּה "אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה" (ויקרא יח, כד) בְּכָל אֵלֶּה אֵין, בְּחַד מִינַייהוּ לָא? אֶלָּא בְּאֶחָד מִכָּל אֵלֶּה, הָכֵא נַמִּי בְּאֶחָד מִכָּל אֵלֶּה.

נפש יהודה והעמידן על י"א. שבתחלה היו צדיקים והיו יכולין לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שיזכה: **על י"א וכו'.** כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצות הללו וכן כל שעה הדורות הולכין

ומתמעטין ובאותו מזמור נמצא אלו י"א דברים הולך תמים וגו': **זה אברהם**. שהיה מאמין במקום ומבטל דעתו וחכמתו אצל המקום והאמין בה' ועמד בנסיון ולא הרהר אחריו: **אבא חלקיה**. מפורש בתענית דהוה אגיר יומא ויהבו ליה רבנן שלמא ולא אסבר להו אפיה כי היכי דלא ליפגר פירוש דלא ליבטל ממלאכתו וכי אתא יהיב גלימא בחד כתפא וציבי אאידך כתפא משום דהות שאולה ולהכי שאילה ליה ולהכי לא שאילה ליה: **כגון רב ספרא**. כדאיתא בנר שני בדברי אונאות סי' מ"ו: **לא רגל על לשונו**. לא רצה לשקר מתחלה שאמר אולי ימושני אבי אלא שאמו הכריעתו ועל פי הדבור דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמינן עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון עלך לוטיא ברי: **וחרפה לא נשא על קרובו**. לא סבל חרפת קרובו: **נבזה בעיניו נמאס**. שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בעבודת כוכבים ומזלות: **שגרר**. במטה של חבלים, גמרא הוא ולא קרא: **ואפילו רבית דגוי**. כדי שלא ימשוך ויבא להלוות לישראל ברבית: **ושוחד על נקי לא לקח**. ואפילו שוחד שהיה רשאי ליקח: **כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי**. שהיה אריסו מביא משלו קודם זמנו ולא רצה ליקח כדי להיות לו דיין:

בָּא יְשַׁעְיָה וְהֶעֱמִידָן עַל שֵׁשׁ, דִּכְתִיב: "הֹלֵךְ צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס *בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד *אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ *דָּמִים וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע" (ישעיה לג, טו). "הֹלֵךְ צְדָקוֹת", זֶה אַבְרָהָם אָבִינוּ, דִּכְתִיב: "לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה" וגו' (בראשית יח, יט); "וְדֹבֵר מֵישָׁרִים", זֶה שֶׁאֵין מַקְנִיט פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים; "מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת", כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֶלִישָׁע; "נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד", כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי; "אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים", *כִּדְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּלֹא שָׁמַע בְּזִילוּתָא דְּצוֹרְבָא מֵרַבָּנָן וְשָׁתִיק; "וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע", כְּדְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, דַּאֲמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: זֶה הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמְדוֹת *עַל הַכְּבִיסָה. וּכְתִיב: "הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן" וגו' (ישעיה לג, טז).

נפש יהודה בבצע מעשקות. ולא רצה ליקח לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד משום שהיה בא לדון לפניו אע"ג דהוי כהן דדמי כאילו עשק לכהן שהיה רגיל זה ליתן מתנותיו: **אוטם אזנו משמוע דמים**. אזנו אטומה וסתומה בדבר זה שלא שמע בה דבר גנאי ושתק: **דמים**. היינו לשון שתיקה: **כדרבי אלעזר ברבי שמעון**. בהשוכר את הפועלים דנפק ריחשא מאודניה ואתחזי לאתתיה בחלמא ואמר שמעתי בזילותא דחד מדרבנן ולא מחאי כדבעי לי אלמא בחייו היה רגיל לדקדק ולפיכך הקפיד הקב"ה על אותו פעם שלא מיחה: **על הכביסה**. שעומדין במים כשכובסין בגדיהן ורגליהן נראות: בָּא מִיכָה הַמּוֹרַשְׁתִּי וְהֶעֱמִידָן עַל שָׁלֹשׁ דִּכְתִיב: "וּמָה־ה' דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" וגו' (מיכה ו, ח). "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט", זֶה הַדִּין; "וְאַהֲבַת חֶסֶד", זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים; "וְהַצְנֵעַ לֶכֶת",

*זוֹ הוֹצָאַת הַמֵּת וְהַכְנָסַת הַכַּלָּה. וְהָלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה *דְּבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לֵעָשׂוֹת בְּצִנְעָה, אָמְרָה תּוֹרָה "וְהַצְנֵעַ לֶכֶת", דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לֵעָשׂוֹת בְּצִנְעָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה זו הוצאת המת והכנסת כלה. דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה: **דברים שאין דרכן לעשות בצינעא**. כגון במת שמגלין לו גופו כדי לטהרו אמרה תורה הצנע לכת שאין לו לגלות מה שאינו צריך וגם בדבור אין במת לבא ע"י כן בהרהור כגון לשאול אם טהרו במקום ערוה אעפ"כ לא ידברו דברים כאילו עאכ"ו שאין לדבר בהכנסת כלה לחופה דברים כאלה שמביאין לידי הרהור:

*חָזַר יְשַׁעְיָה וְהֶעֱמִידָן עַל שְׁתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת" (ישעיה נו, א).

נפש יהודה חזר ישעיה. כל שעה היו הדורות מתמעטין:

בָּא עָמוֹס וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וְחְיוּ" (עמוס ה, ד). מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: וְאֵימָא דִּרְשׁוּנִי בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ? אֶלָּא בָּא חֲבַקּוּק וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה" (חבקוק ב, ד).

וְכָל מִצְוָה הִיא לְהָאִיר לְעוֹשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כא, א): דָּרַשׁ רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי: מַאי דִּכְתִיב "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" וגו' (משלי ו, כג)? תְּלָה הַכָּתוּב אֶת הַמִּצְוָה בְּנֵר וְאֶת הַתּוֹרָה בְּאוֹר. אֶת הַמִּצְוָה בְּנֵר, לוֹמַר לְךָ: מַה הַנֵּר אֵינוֹ מֵאִיר אֶלָּא לְפִי שָׁעָה, אַף מִצְוָה אֵינָהּ מְגִינָה אֶלָּא לְפִי שָׁעָה; וְאֶת הַתּוֹרָה בְּאוֹר, לוֹמַר לְךָ: מַה הָאוֹר מֵגִין לָעוֹלָם, אַף תּוֹרָה מְגִינָה לָעוֹלָם. וְאוֹמֵר: "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ" וגו' (שם שם, כב). "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ", בָּעוֹלָם הַזֶּה; "בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ" (שם), "זֶה יוֹם הַמִּיתָה; "וַהֲקִיצוֹתָ *הִיא תְשִׂיחֶךָ" (שם), לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה היא תשיחך. תליץ בעדך את זכותך:

מָשָׁל לְאָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה וּמִתְיָרֵא מִן הַקּוֹצִים וּמִן *הַבַּרְקָנִים וּמִן *הַפְּחָתִים וּמֵחַיָּה רָעָה וּמִלִּסְטִים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזֶה דֶּרֶךְ מְהַלֵּךְ. *נִזְדַּמְּנָה לוֹ אֲבוּקָה שֶׁל אוֹר, נִצּוֹל מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַבַּרְקָנִים וּמִן הַפְּחָתִים *וַעֲדַיִן מִתְיָרֵא מֵחַיָּה רָעָה וּמִלִּסְטִים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ מְהַלֵּךְ. כֵּיוָן *שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, נִצּוֹל מֵחַיָּה רָעָה וּמִן הַלִּסְטִים *וַעֲדַיִן מִתְיָרֵא, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ יֵלֵךְ. *הִגִּיעַ לְפָרָשַׁת דְּרָכִים נִצּוֹל מִכֻּלָּם.

נפש יהודה הברקנים. מין קוצים: **פחתים**. גומות: **נזדמנה לו אבוקה של אור**. כך זכה לקיים המצות ניצול ממקצת פורעניות: **ועדיין מתירא מחיה רעה ומלסטים**. שדרכן לילך פן יפגעו בו כדכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער: **שעלה עמוד השחר וכו'**. ואף כאן זכה לתורה ניצול מן החטא ומן היסורין: **ועדיין מתירא שאינו**

יודע וכו'. שמא יכפנו יצרו לבטל וישוב עליו הרע ופורעניות: **הגיע לפרשת דרכים**. ושם הכיר את דרכו ואף כאן הגיע ליום מיתה ולא פירש מה"ת עד יום מותו ניצול מכולם והכי מפרש לה בגמ' דסוטה:

דָּבָר אַחֵר: *עֶבְרָה מְכַבָּה מִצְוָה וְאֵין עֲבֵרָה מְכַבָּה תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ *לְכַבּוֹת אֶת־ הָאַהֲבָה" וגו' (שיר השירים ח, ז).

נפש יהודה עבירה מכבה. שכר מצוה ואין עבירה מכבה שכר מי שעסק בתורה קודם לכן אלמא מצוה לא מגנא כולי האי: **לכבות את האהבה**. זו תורה כדכתיב הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה סוד בגימ' יין:

*אָמַר רַב יוֹסֵף: *מִצְוָה, בְּעִידָנָא דְּעָסֵיק בָּהּ מְגָנָא וּמְצָלָא, *בְּעִידָנָא דְּלָא עָסֵיק בָּהּ, אֲגוּנֵי מְגָנָא אֲצוּלֵי לָא מְצָלָא: תּוֹרָה בְּעִידָנָא דְּעָסֵיק בָּהּ בֵּין בְּעִידָנָא דְּלָא עָסֵיק בָּהּ, אֲגוּנֵי מַגְנֵי וְאֲצוּלֵי מְצָלָא. מַתְקִיף לָהּ רָבָא: אֶלָּא מֵעַתָּה, דּוֹאֵג וְאַחִיתֹפֶל דְּחָטְאוּ, מִי לָא עָסְקֵי בַּתּוֹרָה? *אֲמַאי לָא אֲגֵין עֲלַייהוּ? אֶלָּא אָמַר רָבָא: תּוֹרָה, בְּעִידָנָא דְּעָסֵיק בָּהּ מְגָנָא וּמְצָלָא, בְּעִידָנָא דְּלָא עָסֵיק בָּהּ אֲגוּנֵי מְגָנָא אֲצוּלֵי מְצָלָא; *מִצְוָה, בֵּין בְּעִידָנָא דְּעָסֵיק בָּהּ בֵּין בְּעִידָנָא דְּלָא עָסֵיק בָּהּ, אֲגוּנֵי מְגָנָא אֲצוּלֵי לָא מְצָלָא.

נפש יהודה אמר רב יוסף. לעולם מגנא מן היסורין הרבה ומאי אינו מגנא דקאמר ת"ק מן החטא שלא יכשילנו יצה"ר קאמר: **מצוה בעידנא דעסיק בה**. והיינו לפי שעה דקאמר מגנא מן היסורין ומצלא מן היצה"ר שלא יכשילנו לחטא: **בעידנא דלא עסיק בה**. משגמר המצוה ואינו עוסק במצות אגונא מגנא מן הפורענות אצולי לא מצלא: **אמאי לא אגין עלייהו**. מיצה"ר שהחטיאן ועשאן רשעים גמורים כלומר אמאי לא הצילן מן העבירות: **מצוה בין בעידנא וכו' אגוני מגנא**. מן הפורענות כי מתני' ודקתני נמי בברייתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגָּדוֹל שְׂכַר הַמִּצְוָה, לֹא נִכְתְּבוּ טַעֲמָהּ וּשְׂכָרָהּ בְּפֵרוּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַשְּׁלוּ בָּהּ, כְּדַגְרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (כא, ב): וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה *לֹא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי תוֹרָה? שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי מִקְרָאוֹת נִתְגַּלּוּ טַעֲמָן וְנִכְשַׁל בָּהֶם גְּדוֹל הָעוֹלָם. כְּתִיב: "וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ" (דברים יז, יז). אָמַר שְׁלֹמֹה: אֲנִי אֶרְבֶּה וְלֹא אָסוּר. וּכְתִיב: "וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת־לְבָבוֹ" (מלכים־א יא, ד); וּכְתִיב: "לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב" וגו' (דברים יז, טז). אָמַר שְׁלֹמֹה אֲנִי אַרְבֶּה וְלֹא אָשִׁיב. וּכְתִיב: "וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת כֶּסֶף" (מלכים־א י, כט).

נפש יהודה לא נתגלו טעמי תורה. כגון למה נאסרה לבישת שטענז ואכילת חזיר וכיוצא בהן:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה טַעֲמָהּ וְלֹא שְׁכָרָהּ, לְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה יֵשׁ סְגֻלָּה מְיֻחֶדֶת וְתוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה לְהָגֵן לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּלְזַכּוֹתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הַתְּכֵלֶת (מד, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי נָתָן: אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה קַלָּה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, אֶבָל אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה, צֵא וּלְמַד מִמִּצְוַת *צִיצִית. מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה זָהִיר בְּמִצְוַת צִיצִית, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק צִיצִית (סימן קכג), בְּנֵר זֶה. וּתְנַן נַמֵּי בְּרֹאשׁ מַסֶּכֶת פֵּאָה: *אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּירוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא: *כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ *וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

נפש יהודה ציצית. מצוה קלה עשה בעלמא: **אלו דברים**. אבל שאר כל המצות היום לעשותן ולמחר ליטול שכרם: **כבוד אב ואם וכו'**. ששכר דכתיב בהם הם הפירות בעוה"ז משא"כ בשאר מצות דלא כתיב שכרן רק לעוה"ב: **ותלמוד תורה**. דכתיב כל חפציך לא ישוו בה וכתוב אחד אומר כל חפצים לא ישוו בה. חפציך אלו אבנים טובות ומרגליות חפצים אלו המצות דכתיב כי באלה חפצתי:

וְאִם לְכַיּוֹצֵא בְאֵלּוּ שֶׁהֵן חוֹבָה מִדֶּרֶךְ אֶרֶץ וּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, וַאֲפִילּוּ לֹא נִצְטַוִּינוּ בָּהֶם, מִן הַדִּין הָיָה לַעֲשׂוֹתָן, יֵשׁ שָׂכָר בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, כָּל שֶׁכֵּן לַמִּצְוֹות הַחֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בַּעֲשׂוֹתָן טֹרַח גָּדוֹל וְאֵין הַדַּעַת מְחַיַּבְתָּן וְהָאָדָם מְקַבְּלָן וְעוֹשָׂן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת לְקַיֵּם מַאֲמַר הָאֵל יִתְבָּרַךְ שְׁנֹתָנָן.

וְאִם יֵשׁ צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְכ' שֶׁלְּחָנוֹת, שֶׁמְּצִינוּ הַרְבֵּה צַדִּיקִים סָבְלוּ כַּמָּה מִינֵי צַעַר וַעֲנִיּוּת בָּעוֹלָם הַזֶּה, בָּרוּךְ הוּא הַיּוֹדֵעַ, שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו סֵדֶר הַמְצִיאוּת וְהַנְהָגָתוֹ, וְעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה מִלְּפָנָיו לְסַדְּרוֹ בָּעֲנָיִן הַזֶּה וְגַם לְעַנְּשׁוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲשֶׁר הוּא כֻּלָּה וְאֹבֵד וְאֵין בּוֹ טוֹבָה גְמוּרָה, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, בָּעוֹלָם הַתְּמִידִי וְהָאָרוֹךְ וְקַיָּם עֲדֵי עַד. וְעִם כָּל זֶה, שֶׁהוּא גָּלוּי וְיָדוּעַ גְּדֻלַּת שְׂכַר הַמִּצְוֹת, הַמַּבְחִר לָאָדָם הַשָּׁלֵם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא לְשֵׁם כַּוָּנַת הַשָּׂכָר, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (נ, ב): רָבָא רָמֵי: כְּתִיב "כִּי־גָדֹל עַד־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ" (תהלים נז, יא). וּכְתִיב כִּי־גָדֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ" (שם קח, ה). הָא כֵּיצַד? כָּאן *בְּעוֹשִׂין לִשְׁמָהּ, כָּאן בְּשֶׁאֵין עוֹשִׂין לִשְׁמָהּ. וּכְדַאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ.

נפש יהודה עושין לשמה. מעל שמים ושלא לשמה עד שמים דמצוה מיהא עביד כדרב יהודה:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נָזִיר, פֶּרֶק מִי שֶׁאָמַר (כג, א), וּבְמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת, פֶּרֶק כֹּהֵן מָשִׁיחַ (י, ב): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי־יִשְׁרִים דַּרְכֵי ה' וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ

בָּם" (הושע יד, י)? מָשָׁל לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁצָּלוּ אֶת פִּסְחֵיהֶן, *אֶחָד אָכְלוֹ לְשֵׁם מִצְוָה, וְאֶחָד אָכְלוֹ לְשֵׁם אֲכִילָה גַּסָּה. זֶה שֶׁאָכְלוֹ לְשֵׁם מִצְוָה - "וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם", וְזֶה שֶׁאָכָלוֹ לְשֵׁם אֲכִילָה גַּסָּה - "וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם". וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: *גְּדוֹלָה עֲבֵרָה לִשְׁמָהּ מִמִּצְוָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, *דִּכְתִיב: "תִּבְרַךְ מְנַשִּׁים יָעֵל" וגו' (שופטים ה, כד). מַאי נִינְהוּ "מְנַשִּׁים בָּאֹהֶל תִּבְרָךְ"? *שָׂרָה, רִבְקָה, רָחֵל וְלֵאָה וכו'. וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וכו'.

נפש יהודה ואחד אכלו לשם אכילה גסה. או מחמת תאוה שאכלו ברעבון: **גדולה עבירה לשמה**. כלומר לשם מצוה: **דכתיב תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני**. כלומר כאותן נשים שמצינו בהם שעשו מצות שלא לשמה ובכולן נאמר בהן אהל תבורך על שעשתה עבירה לשמה כדי להתיש כחו של אותו רשע כדי שתהא יכולה להרגו: **שרה רבקה רחל ולאה**. שאמרו לבעליהן לבא אל שפחתן ולא לשם מצוה נתכוונו אלא שהיו מתקנאות זו בזו רחל באחותה ושרה ולאה באמהות וכולן נאמר בהן אהל כדכתיב בקרא:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְּירוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר עַד שֶׁיִּזְכֶּה לִידַע עֲשִׂיָּתָהּ לִשְׁמָהּ, אֲבָל לֹא הִתִּירוּ לַעֲשׂוֹתָהּ כְּדֵי לְקַחַת בָּהּ יְהֳרָא וְלַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ פָּרוּשׁ בְּפְנֵי הָעָם כְּדֵי שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ, כִּי אֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ מַחֲרִיבִים הָעוֹלָם, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁבְעָה פְּרוּשִׁים הֵם: פָּרוּשׁ שִׁכְמִי, פָּרוּשׁ נְקִפִי, פָּרוּשׁ קִיזָאִי, פָּרוּשׁ מְדוּכְיָא, פָּרוּשׁ מַה חוֹבָתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה, פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה, פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה. פָּרוּשׁ שִׁכְמִי, זֶה הָעוֹשֶׂה *מַעֲשֶׂה שְׁכֶם. פָּרוּשׁ נְקִפִי, זֶה *הַמְנַקֵּף אֶת רַגְלָיו. פָּרוּשׁ קִיזָאִי, אָמַר רַב נַחְמָן: זֶה *הַמַּקִּיז דַּם לַכְּתָלִים. פָּרוּשׁ מְדוּכְיָא, אָמַר רַבָּה בַּר שֵׁילָא, *דְּמִשְׁפָּע כְּמְדוֹכְיָא. *פָּרוּשׁ מַה חוֹבָתִי, *הָא מַעֲלִיוּתָא הִיא? אֶלָּא דַּאֲמַר: *מַה חוֹבָתִי תּוּ וְאֶעֱשֶׂנָּה. *פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה פָּרוּשׁ *מִיִּרְאָה, אָמְרֵי לֵיהּ אַבַּיֵּי וְרָבָא לְתַּנָּא: לָא תְּתָנֵי פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה, דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וכו'.

נפש יהודה מעשה שכם. שמלו שלא לשם שמים אף זה מעשיו שיכבדוהו ב"א ולא לש"ש: **המנקף את רגליו**. מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים: **מקיז דם לכתלים**. עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא: **דמשפע כמדוכיא**. הולך כפוף: **פרוש מה חובתי ואעשנה**. למדוני מה עלי לעשות ואעשה: **הא מעליותא היא**. אם אינו בקי באיסורין ודקדוקי מצות ובא ללמוד: **מה חובתי תו ואעשנה**. מה לעשות עוד ולא עשיתי דמראה עצמו כאילו קיים את הכל: **פרוש מאהבה**. שכר המצות ולא לאהבת

מצות בוראו: **מיראה**. של עונשין אלא מה על האדם לעשות מאהבת הש"י כאשר צונו ה' אליקנו וסוף השכר לבא:

אָמַר רַב נַחְמָן, *דְּמָטַמְרָא מְטַמְרָא וְדְמָגַלְיָא מְגַלְיָא, בֵּי דִינָא רַבָּה לִיתְפָּרַע מֵהַנֵּי *דְּחַיְיפֵי גּוּנְדֵי (מן המתכסים בטליתות ומראים עצמן כפרושין ואינן פרושין). אֲמַר לָהּ יַנַּאי מַלְכָּא לְדְבִיתֵהוּ: *אַל תִּתְיְרְאִי לֹא מִן הַפְּרוּשִׁין *וְלֹא מִן שֶׁאֵינָן פְּרוּשִׁין, אֶלָּא מִן הַצְּבוּעִין שֶׁדּוֹמִים לַפְּרוּשִׁין, שֶׁעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה זִמְרִי וּמְבַקְּשִׁין שָׂכָר כְּפִנְחָס.

נפש יהודה דמטמרא מטמרא וכו'. הנסתרות נסתרות מב"א והגלויות גלויות ומ"מ לב"ד הגדול כולם גלויות והוא יפרע מן המתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין: **דחייפי גונדי**. מכסים בבגדים שחורים: **אל תתיראי לא מן הפרושין**. שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג החכמים ונהפך להיות צדוקי כדאמר בקדושין וכשמת היתה אשתו יראה מהחכמים שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה ואמר אל תתיראי מן הפרושין שצדיקים הן ולא יגמלוך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם: **ולא מן שאינן פרושין**. שהם הצדוקין אוהבי אלא מן הצבועים כלומר שאין מראיתן כתולדותן אלא צבועין מבחוץ ואין תוכן כברן שמעשיהן כמעשה זמרי שהם רשעים ומבקשים שכר כפנחס אומרים לבריות לכבדן כפנחס:

עַל כֵּן הָרוֹצֶה לְקַיֵּם הַמִּצְוָה לִשְׁמָהּ, יַעֲשֶׂנָּה מֵאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּלְקַיֵּם מַאֲמָרוֹ וּמִצְוָתוֹ. וְיָרוּץ אַחֲרֶיהָ בְּצִנְעָה וְלֹא לְהִתְגַּדֵּל בְּפְנֵי הָעָם, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁבָּנָה אֶת הָעוֹלָם בְּחָסְדּוֹ וּבָרָא אֶת הָאָדָם מֵאַיִן וּמְקַיְּמוֹ וְשׁוֹמְרוֹ וּמַצִּילוֹ מִן הַמִּקְרִים וְעַל זֶה בִּלְבַד הוּא חַיָּב לְעָבְדוֹ כָּל יָמָיו וְלַעֲשׂוֹת מִצְוָתוֹ אֲפִילוּ יִחְיֶה אֶלֶף שָׁנִים. וּגְדוֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילָיָה, אֲשֶׁר הוּא רוֹאֶה כָּל הַצְּפוּנוֹת וְיוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת, אֲשֶׁר יוֹדֵעַ לִבּוֹ וּמֵבִין כַּוָּנָתוֹ, הוּא יִתֵּן *מַשְׂכֻּרְתּוֹ כְּפִי לִבּוֹ וּכְפִי מַעֲשָׂיו.

נפש יהודה משכורתו. שכר מצות ועונש העבירות שאדם עושה:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאִם נִגְמַר בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה וְנֶאֱנַס וְלֹא עֲשָׂאָהּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, בְּפִרְקָא קַמָּא: מַאי דִּכְתִיב: "טוֹב וְיָשָׁר ה'" וגו' (תהלים כה, ח)? בֹּא וּרְאֵה צִדְקוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּל הַמַּעֲלֶה בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנַס וְלֹא עֲשָׂאָהּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְיִרְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ" (מלאכי ג, טז). וְכָל הַמַּעֲלֶה בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת חֵטְא, עַד שֶׁעַת מַעֲשֶׂה לָא לְחַיֵּיב, דִּכְתִיב: "אָוֶן אִם־רָאִיתִי בְלִבָּי לֹא יִשְׁמַע ה'" (תהלים סו, יח). וְגַרְסִינָן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, א) וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה (סג, א): מַאי "וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ"? אָמַר רַב אַשִׁי: אֲפִילּוּ חָשַׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנַס וְלֹא עֲשָׂאָהּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ.

וּכְשֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּצְוָה יַעֲשֶׂנָּה מֵאַהֲבָה וּבְחִבָּה גְּדוֹלָה, לֹא *כְּמוֹ שֶׁפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל וּמַשָּׂא, אֶלָּא *בַּחֲרִיצוּת וּמֵאַהֲבָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לְדָבָר הֲלָכָה וַאֲפִילוּ בְּשַׁבָּת. וְהוּא הַדִּין לְדָבָר מִצְוָה וכו'.

נפש יהודה כמי שפורק. כלומר מחויב אני לעשות כן ועושה רק להפטר ממנו בין שנעשה כהוגן או לא: **בחריצות**. בתוקף תרגום אז תחרץ בכן תיתקף:

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן לָמוּל אֶת הַזְּכָרִים

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּגֹדֶל עִנְיָנוֹ; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּשִׁמְחָתוֹ

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּגֹדֶל עִנְיָנוֹ

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [עט]

אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, מָצָא אֶת בְּנֵי דּוֹרוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם מַשִּׂיג *אֱמִתַּת הַמְּצִיאוּת *וּמִי הָיָה מֵנִיעַ אֶת הָעוֹלָם. וְהוּא בְּרֹב חָכְמָתוֹ שֶׁחָנָנוֹ הָאֵל יִתְבָּרַךְ, הִשִּׂיג אֶת הָאֱמֶת מִקַּטְנוּתוֹ. וְאַחַר שֶׁגָּדַל הִתְחִיל לָרִיב עִמָּם לַהֲבִיאָם לֵידַע שֶׁהַכֹּל בָּא *מֵהַמֵּנִיעַ הָרִאשׁוֹן. כִּדְגָרְסִינַן סוֹף פֶּרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (לב, א) אָמַר רַמֵּי בַּר חָמָא: בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת בּוֹרְאוֹ וְהֵבִיאוּ סֶמֶךְ לַדָּבָר מִפָּסוּק: "עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי" (בראשית כו, ה) וְהוּא חָיָה קע"ה שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ שָׁלֹשׁ לְמִנְיַן עֵקֶב. נִמְצָא כִּי בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם אֶת בּוֹרְאוֹ. וְעוֹד אָמְרוּ, כִּי כְּשֶׁנִּתּוֹסְפָה הֵא בְּשֵׁם אַבְרָהָם הִשְׁלִימוּ לְמִנְיַן רְמַ"ח אֵיבָרִים, לְפִי שֶׁיִּהְיֶה שְׁמוֹ וּשְׁלֵמוּתוֹ מוּטָל עַל כָּל אֵיבָרָיו. וַאֲמַר רַמֵּי בַּר חָמָא: כְּתִיב "אַבְרָם" וּכְתִיב "אַבְרָהָם"? בְּתְחִלָּה הִמְלִיכוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם עַל מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁלֹשָׁה אֵיבָרִים וּלְבַסּוֹף עַל מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן: שְׁתֵּי עֵינַיִם וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם וַהֲבָנַת הַלֵּב *וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה.

נפש יהודה אמתת המציאות. שלא היה בהם מי שישיג בשכלו שיש אלוה שברא כל נמצא שבעולם והוא באמת כך: **ומי היה מניע**. להילוך המזלות חמה ולבנה ורוח וגשם והתחלפות העתים בזה לבד יש להבין שיש אלוה המניעם ומנהיגם ורצונו לקיום העולם: **מהמניע הראשון**. מאלוה שברא הכל ואין חלק בזה לדבר הנברא בכח אלהות: **וראש הגויה**. היינו אבר המילה שהיא בראשה:

וְלֹא נִתַּן לוֹ טַעַם לִדְבַר הַמִּילָה. וְלָזֶה רוֹמֵז בְּאָמְרוֹ: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (שם יז, א), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִשְׁאַל טַעַם. וְעִם כָּל זֶה לֹא הִנִּיחוּ הָאַחֲרוֹנִים מִלְּדַבֵּר בְּטַעַם הַמִּילָה. כָּתַב הָרַב מוֹרֶה צֶדֶק, בְּסוֹף סִפְרוֹ (מורה נבוכים) בְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת, (ח"ג) פֶּרֶק מט: וְכֵן הַמִּילָה אֶצְלִי, אֶחָד מִטַּעֲמֶיהָ - לְמַעֵט *תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל וּלְהַחֲלִישׁ זֶה הָאֵיבָר כְּפִי הַיְכֹלֶת, עַד שֶׁיִּמְעַט

*בְּמַעֲשֶׂה הַזֶּה. וּכְבָר חָשְׁבוּ, שֶׁזֹּאת הַמִּילָה הִיא הַשְּׁלֵמַת *חֶסְרוֹן יְצִירָה וּמָצָא כָּל חוֹלֵק מָקוֹם לַחֲלֹק וְלוֹמַר: אֵיךְ יִהְיוּ הַדְּבָרִים הַטְּבָעִיִּים חֲסֵרִים, עַד שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְהַשְׁלָמָה מְחוּץ? - *עִם מַה שֶּׁהִתְבָּאֵר מִתּוֹעֶלֶת הָעוֹר הַהוּא לָאֵיבָר הַהוּא! שֶׁלֹּא נִתְּנָה מִצָּוָה זוֹ לְהַשְׁלִים חֶסְרוֹן הַבְּרִיאָה, רַק לְהַשְׁלִים חֶסְרוֹן הַמִּדּוֹת. וְהַנֶּזֶק הַהוּא הַגּוֹפָנִי הַמַּגִּיעַ לָאֵיבָר הַהוּא, הוּא הַמָּכָזוֹן, אֲשֶׁר לֹא יֵפָסֵד בּוֹ דָּבָר מִן הַפְּעוּלוֹת שֶׁבָּהֶם עֲמִידַת הָאִישׁ, וְלֹא תִבָּטֵל בַּעֲבוּרָהּ הַהוֹלָדָה, אֲבָל תֶּחֱסַר בּוֹ הַתַּאֲוָה הַיְתֵרָה עַל הַצֹּרֶךְ. וֶהֱיוֹת הַמִּילָה מַחְלֶשֶׁת כֹּחַ הַקֹּשִׁי וּפְעָמִים שֶׁתֶּחְסַר הַהֲנָאָה, הוּא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סָפֵק, כִּי הָאֵיבָר כְּשֶׁשִּׁפְּךְ דָּמוֹ *וְיוּסַר מִכְּסֵהוּ מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, יֶחֱלַשׁ בְּלֹא סָפֵק. וּבְבָאוּר אָמְרוּ ז"ל (ב"ר פ, יא): הַנִּבְעֶלֶת לְעֶרֶל *קָשֶׁה לִפְרֹשׁ. וְזהוּ טַעַם הֶחָזֵק שֶׁבְּטַעֲמֵי הַמִּילָה אֲצִלִי. וּמִי הָיָה מַתְחִיל בְּזֶה הַמַּעֲשֶׂה? אֶלָּא אַבְרָהָם, אֲשֶׁר נוֹדַע בְּיִרְאַת חֶטְאוֹ מַה שֶּׁזָּכְרוּ חז"ל (תנחומא לך, ה) בְּאָמְרוֹ: "*הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי" וגו'.

נפש יהודה תאות המשגל. תאות הנשים כמו והשגל יושבת אצלו והיא המלכה: **במעשה הזה**. בתשמיש: **חסרון יצירה**. כלומר שלא נברא האדם שלם רק כשחותכין הערלה אז הוא שלם ונמצא לכל מי שירצה לחלוק וכו': **עם מה שהתבאר**. נלמוד שלא כן הוא שבלא המילה ג"כ שלם הוא בבריאה רק שמביא האדם שהולך אחר יצרו להיות חוטא בו ללהוט אחר הזנות על כן צוה הקב"ה שני דברים א' להיות בריתו בבשרנו ועוד צוה להיות במקום שיש לנו תועלת על ידה להפריש מן הזנות ולא יהיה על ידה שום נזק לגוף שנברא להוליד בנים לא יבטל ע"י כן: **ויוסר מכסהו**. היא הערלה שנברא עמו ומכסה הגיד: **קשה לפרוש**. להאשה מן הערל ע"י שיש לו ערלה תאותם והנאתם יותר: **הנה נא ידעתי**. מזה נראה שלא היה שטוף בזנות:

וְיֵשׁ בַּמִּילָה עוֹד עִנְיָן אַחֵר צָרִיךְ מְאֹד [וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה] לְאַנְשֵׁי זֹאת הָאֻמּוּנָה כֻּלָּם, רְצוֹנִי לוֹמַר, מַאֲמִינֵי יְחוּד הַשֵּׁם, *אוֹת אֶחָד גַּשְׁמִי שֶׁיִּקְבְּצֵם וְלֹא יוּכַל מִי שֶׁאֵינוֹ מֵהֶם לוֹמַר, שֶׁהוּא מֵהֶם וְהוּא נָכְרִי, כִּי פְּעָמִים יַעֲשֶׂה הָאָדָם זֶה כְּדֵי לְהַגִּיעַ אֶל תּוֹעֶלֶת, אוֹ כְּדֵי *לְהִתְנַכֵּל אֶל אַנְשֵׁי הַדָּת הַזֶּה; אַךְ זֶה הַמַּעֲשֶׂה, כְּלוֹמַר הַמִּילָה, לֹא יַעֲשׂוּנוּ אָדָם בּוֹ אוֹ בִּבְנוֹ רַק מִתּוֹךְ אֱמוּנָה אֲמִתִּית, כִּי אֵין זֶה שֶׁרֶט בַּשּׁוֹק אוֹ כְּוִיָּה בַּזְּרוֹעַ, אֲבָל הוּא עִנְיָן קָשֶׁה מְאֹד. וְיָדוּעַ גַּם כֵּן רֹב הָאַהֲבָה וְהָעֵזֶר הַנִּמְצָא בֵּין אֲנָשִׁים שֶׁהֵם כֻּלָּם בְּסִימָן אֶחָד וְשֶׁהוּא עַל צוּרַת הַבְּרִית.

נפש יהודה אות אחד גשמי. נתן הקב"ה סימן ואות בגוף ישראל לדעת ולהכיר מי הם הישראלים כשיקבצם מן האומות: **להתנכל**. להערים לעובד כוכבים ומזלות שלא יכירוהו שהוא עובד כוכבים ומזלות כדי שירצה להעליל עליהם בעלילות שקר ע"י שידע להעמיד דבריו כאילו הם אמת. מתוך שהיה מצוי אצלם ויודע עסקיהם:

וְכֵן זֹאת הַמִּילָה הִיא הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ עַל אֱמוּנַת יִחוּד הַשֵּׁם. וְכֵן כָּל מִי שֶׁיִּמּוֹל יִכָּנֵס בִּבְרִית אַבְרָהָם לְהַאֲמִין הַיִּחוּד: "לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ" (בראשית יז, ז). וְגַם זֶה עִנְיָן חָזָק כָּרִאשׁוֹן בְּטַעַם הַמִּילָה וְאֶפְשָׁר שֶׁהוּא חָזָק יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן. וּשְׁלֵמוּת זֹאת הַתּוֹרָה וְקִיּוּמָהּ לֹא תֻשְׁלַם רַק בְּמִילָה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים בָּהּ טַעַם אַחֵר, כְּפִי מַה שֶּׁהוּא כָתוּב בְּנֵר זֶה (סימן קכח) בְּחֵלֶק קְדֻשַּׁת הַתְּפִלִּין. וְיֵשׁ בָּהּ טְעָמִים אֲחֵרִים.

וּכְלַל הַדְּבָרִים: מִצְוָה זוֹ הִיא עֲטָרָה וְיִפְי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁקִּבְּלָהּ אַבְרָהָם בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל זַרְעוֹ לְהִבָּדֵל וּלְהִדּוּר וּלְקִדּוּשׁ הַשֵּׁם וּלְהַקְרִיב כָּל אָדָם בְּנוֹ בְּזֶה קָרְבָּן אִשֶּׁה לַה'. וְכָל הַגּוֹיִם שֶׁהֵם עֲרֵלִים נִשְׁאֲרוּ מְאוּסִים וּמְגוּנִים וּמְלֵכְלָכִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים לא, ב): רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: מְאוּסָה הִיא הָעֲרְלָה שֶׁנִּתְגַּנּוּ בָהּ הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כָל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב" (ירמיה ט, כה).

גַּם נִרְאֶה לִי, כִּי כְּמוֹ שֶׁרְצָתָה הַתּוֹרָה לְמַעֵט תַּאֲוַת הַמַּאֲכָל וְצִוְּתָה לְכַלּוֹת הַפְּרִי הַיּוֹצֵא רִאשׁוֹנָה מֵהַנְּטָעִים וּלְפִי שֶׁרֹב הַנְּטָעִים נוֹתְנִין פְּרִי בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, עַל כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה: "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים" וגו' (ויקרא יט, כג), כָּךְ קָרָא עָרְלָה לָעוֹר שֶׁבְּרֹאשׁ הַגִּיד, שֶׁהוּא הַתַּחְלַת הֶנָּאַת הַמִּשְׁגָּל, וְצִוָּה לְמוּלוֹ, כְּדִכְתִיב: "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ" וגו' (בראשית יז, יד), לְהַרְגִּילֵנוּ בְּמִיעוּט הַהֲנָאוֹת לְטוֹבָתֵנוּ לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ.

וּמִכָּאן לָמַדְנוּ מְפֹרָשׁ, שֶׁהַמִּילָה בִּמְקוֹם הַתּוֹלְדָה וְשֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי. וְעַל דָּא גַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (קח, א): מִנַּיִן לַמִּילָה שֶׁהִיא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם? נֶאֱמַר כָּאן "עָרְלָתוֹ" (שם) וְנֶאֱמַר *לְהַלָּן "עָרְלָתוֹ" (ויקרא יט, כג), מַה לְּהַלָּן מָקוֹם שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי אַף כָּאן מָקוֹם שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ", מָקוֹם שֶׁנִּכְּר בֵּין זְכָרוּת לְנַקְבוּת.

נפש יהודה להלן ערלתו. גבי נטיעה שעושה פירות:

וּכְתִיב בַּמִּדְרָשׁ, שְׁנֵתְנָה מִצְוַת מִילָה לְהִתְפָּאֵר בָּהּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַ֚עֲשֵׂה יָדַ֣י לְהִתְפָּאֵ֔ר הַ֖קְטֹן יִהְיֶ֥ה לָאָֽלֶף" (ישעיה ס, כא־כב), רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: מִילָה. וּבִזְכוּתָהּ עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהִגָּאֵל, אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּתְמַעֲטוּ כָּל הַזְּכֻיּוֹת וְלֹא יִהְיוּ רְאוּיִין לְגָאֳלָן, דִּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ: "אָנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה" (שם).

פֶּרֶק שֵׁנִי [פ]

הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁצִּוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּקַיְּמוּ זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ, הָיְתָה בְּרִית מִילָה. וְעַל מִצְוָה זֹאת כָּרַת בְּרִית עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעִם זַרְעוֹ אַחֲרָיו. וְגַרְסִינַן בְּמִדְרָשׁ חָזִית (שהש"ר, יא) עַל מִצְוַת הַמִּילָה: "אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל" (שיר השירים

ו, יא). מָה אֱגוֹז זֶה, יֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי קְלִפּוֹת, אַחַת עָבָה וְאַחַת דַּקָּה, כָּךְ הַמִּילָה יֵשׁ בָּהּ *שְׁתֵּי עוֹרוֹת, אֶחָד עָב וְאֶחָד דַּק. "וֶאֱגוֹז תְּחִלָּתוֹ א וְסוֹפוֹ ז, כְּמִנְיָן שְׁמוֹנַת יְמֵי הַמִּילָה. "בְּאַבֵּי הַנָּחַל", אִבֵּי בְּגִימַטְרִיָּא יג, כְּמִנְיָן יג בְּרִיתוֹת שֶׁנִּכְרְתוּ עַל הַמִּילָה. וְאֵלּוּ הֵן: א. "וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ" (בראשית יז, ב): ב. "הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ" (שם שם, ד): ג. "וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ" (שם שם, ז): ד. "וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם" (שם); ה. "וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר" (שם שם, ט): ו. "זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ" (שם שם, י); ז. "וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית" (שם שם, יא); ח. "וְהָיְתָה בְרִיתִי" (שם שם, יג); ט. "לִבְרִית עוֹלָם" (שם); י. "וְעָרֵל זָכָר וגו' אֶת־ בְּרִיתִי הֵפַר" (שם שם, יד); יא. "וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ" (שם שם, יט); יב. "לִבְרִית עוֹלָם" (שם); יג. "אֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק" (שם שם, כא).

נפש יהודה שתי עורות. ערלה ופריעה: **ואגוז תחלתו.** של אגוז אות א' וסוף האות ז': וְעַל תֵּיבַת "אָקִי"ם" אָנוּ מַתְחִילִין בְּבִרְכַּת מִילָה: "אֲשֶׁר קִדַּשׁ יְדִיד מִ'בֶּטֶן", רָאשֵׁי תֵבוֹת אָקִים, זֶה יִצְחָק; "וְחֹק בִּשְׂאֵרוֹ שָׂם", זֶה יַעֲקֹב; "וְצֶאֱצָאָיו חָתַם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ", אֵלּוּ שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים, וְאֵלּוּ הֵי"ג בְּרִיתוֹת רוֹמְזִים לִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת. *וּבְחֹתֶם הַשָּׁלֵם לַשָּׁלֵם נַעֲשֶׂה הָאָדָם שָׁלֵם. וּבִכְרִיתַת הָעָרְלָה. לֹא נִשְׁאַר חֶסֶר, כִּי לֹא נִטַּל מִמֶּנּוּ רַק הַיָּתֵר.

נפש יהודה ובתת השלם. הם י"ג בריתות של מילה לי"ג מדות של רחמים שהם שלמים ותמימים במדות עולים יחד כ"ו כמנין השם ובזה נעשה האדם שלם וד"ל:

וְשָׁנִינוּ בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים לא, ב): רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, שֶׁשִּׁלֵּשׁ־עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת נִכְרְתוּ עָלֶיהָ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, *שֶׁדּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת הַחֲמוּרָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, שֶׁלֹּא נִתְלָה לְמִשָּׁה רַבִּינוּ עָלֶיהָ *אֲפִילוּ שָׁעָה אַחַת, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, שֶׁהִיא *דּוֹחָה אֶת הַנְּגָעִים. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, שֶׁכָּל מִצְוֹת שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ לֹא נִקְרָא שָׁלֵם עַד שֶׁמָּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (בראשית יז, א). וְאוֹמֵר: "וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק" (שם שם, כא). דָּבָר אַחֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, שֶׁאִלְמָלֵא הִיא לֹא בָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־לֹא בְרִיתִי" וגו' (ירמיה לג, כה). רַבִּי אוֹמֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (שמות כד, ח).

נפש יהודה שדוחה את השבת החמורה. דכתיב וביום השמיני ימול וביום ואפילו בשבת: **אפילו שעה אחת לא נתלה.** לא המתין לו הקב"ה אלא מיד שהיה ביכולת בידו להמול כשבא לאושפיזא בא המלאך ובקש להרגו על שלא מיהר למולו: **דוחה את הנגעים.** דכתיב ימול בשר ערלתו ואפילו יש שם בהרת לבנה שהוא סימן טומאה ואסור

לקצץ אעפ"כ ימול: **התהלך לפני**. נאמר לו בשעה שצוהו על המילה: **הנה דם הברית**. ואע"ג דהאי דם לא דם מילה הוא אלא קרבן מ"מ כיון דתורה כולה ברית ובמילה נמי כתי' ברית בקרא מלמד שהיא שקולה נגד כל המצות:

וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא: תַּנְיָא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: גְּדוֹלָה הִיא מִילָה, שֶׁכָּל זְכֻיּוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא עָמְדוּ לוֹ בְּשָׁעָה *שֶׁנִּתְרַשֵּׁל מִן הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ ה' וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ" (שם ד, כד). אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁמֹּשֶׁה נִתְרַשֵּׁל מִן הַמִּילָה, אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: *אָמוּל וְאֵצֵא, סַכָּנָה הִיא, דִּכְתִיב: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים" (בראשית לד, כה); אָמוּל וְאֶשְׁהֶה שְׁלֹשָׁה יָמִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לִי: "לֵךְ שֵׁב מִצְרָיִם" (שמות ד, יט), אֶלָּא מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנָשׁ? מִפְּנֵי *שֶׁנִּתְעַסֵּק תְּחִלָּה בַּמָּלוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן" (שם שם, כד). רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בִּקֵּשׁ אוֹתוֹ שָׂטָן לַהֲרֹג, אֶלָּא לְאוֹתוֹ תִּינוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה לִי" (שם שם, כה). צֵא וּרְאֵה מִי קָרוּי חָתָן, מֹשֶׁה אוֹ הַתִּינוֹק, *הֱוֵי אוֹמֵר זֶה הַתִּינוֹק.

נפש יהודה שנתרשל. שרפו ידיו שלא מלו מיד תרגום חזקו ידים רפות ידיא יתרשלון: **אמול ואצא סכנה**. אם אלך בדרך תוך ג' ימים דכל ג' ימים כאב ליה טפי מיומא קמא אלא לכך המתינו שמעון ולוי עד יום השלישי כדי שיהיו חלושים ביותר שנכאבו ג' ימים והכי מוכח בפ' ר' אליעזר דמילה: **שנתעסק תחלה**. שנאמר ויהי בדרך במלון דמשמע שמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול מתחלה וכי תימא היאך ימול כיון שהיה לו עדיין לצאת בדרך יש לומר דאותו מלון סמוך למצרים היה ובאורחא פורתא ליכא סכנה: **הוי אומר זה התינוק**. שנעשה חתן על ידי הברית שמחתנין אותו במצוה ראשונה:

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִינָא: בְּשָׁעָה שֶׁנִּתְרַשֵּׁל מֹשֶׁה מִן הַמִּילָה בָּאוּ אַף וְחֵמָה וּבִלְעֲווּהוּ *וְלֹא שִׁירוּ מִמֶּנּוּ אֶלָּא רַגְלָיו, מִיָּד "וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ" (שם). מִיָּד "וַיֶּרֶף מִמֶּנּוּ" (שם שם, כו). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה *לְהָרְגָן, *שֶׁנֶּאֱמַר: "הֶרֶף מֵאַף וַעֲזֹב חֵמָה" (תהלים לז, ח). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: חֵמָה הָרַג, *שֶׁנֶּאֱמַר: "חֵמָה אֵין לִי" (ישעיה כז, ד). וְהָכְתִיב: "כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה" (דברים ט, יט)? מַאי "חֵמָה", *גּוּנְדָּא דְּחֵמָה. וְאַבָּעִית אֵימָא: תְּרֵי חֵמָה הֲווּ.

נפש יהודה לא שיירו ממנו אלא רגליו. מקום המילה כדכתיב לא עשה רגליו ולשון תקון הוא זה העברת שער שבין הרגלים: **להרגן**. לאותן שני המלאכים שבלעו: **שנאמר הרף מאף ועזוב חמה**. כלומר הקב"ה אמר לו שיעזבם אלמא רוצה היה להרגם: **שנאמר חמה אין לי**. אלמא שנהרג: **גונדא דחמה**. חיל של חמה אבל איהו גופא נהרג:

תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁאֵין לְךָ צַדִּיק גָּמוּר בָּעוֹלָם מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ וְלֹא נִקְרָא תָּמִים אֶלָּא עַל שֵׁם הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (בראשית יז, א). וּכְתִיב (שם שם, ב): "וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ". דָּבָר אַחֵר: גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית" (שמות לד, כז). דָּבָר אַחֵר: גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁאִלְמָלֵא מִילָה לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־לֹא בְרִיתִי" וגו' (ירמיה לג, כה).

נפש יהודה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. כלומר ברית מילה ששקולה ככל הדברים דהיינו ככל המצות:

אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ וּבְפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פכ"ט: "וְכָל־ הָעָם הַיִּלְּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ" (יהושע ה, ה). רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: וְכִי עֲרֵלִים שָׁמְעוּ קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּהַר סִינַי? אֶלָּא נִמּוֹלִים הָיוּ שֶׁלֹּא כְתִקּוּנָן, שֶׁהָיוּ כּוֹרְתִין הָעָרְלָה וְלֹא הָיוּ פּוֹרְעִים, לְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, "לֹא מָלוּ", שֶׁמָּל וְלֹא פָּרַע כְּאִלּוּ לֹא מָל. וּכְשֶׁבָּאוּ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ: "עֲשֵׂה לְךָ חֲרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית" (שם שם, ב). וְכֵן עָשָׂה וְקִבֵּץ כָּל הָעֲרְלוֹת וְעָשָׂה אוֹתָן גִּבְעָה, לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֶל־גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת" (שם שם, ג). וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְכַסִּין הַדָּם וְהָעֲרְלָה בַּעֲפַר הַמִּדְבָּר. וּכְשֶׁבָּא בִּלְעָם, רָאָה הַמִּדְבָּר מָלֵא עֲרְלוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר: מִי יוּכַל לַעֲמֹד בִּזְכוּת דַּם הַמִּילָה הַמְכֻסֶּה בְּעָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל" (במדבר כג, י). מִכָּאן הִתְקִינוּ, שֶׁיִּהְיוּ מְכַסִּין אֶת הָעֲרְלָה בַּעֲפַר הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁנִּמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲפַר הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ" (בראשית כח, יד).

וְכֵן הָיוּ נוֹהֲגִים לָמוּל עַד שֶׁנֶּחְלְקוּ לִשְׁתֵּי מַלְכֻיּוֹת וּמַלְכוּת אֶפְרַיִם מָנְעָה מֵהֶם בְּרִית מִילָה וְעָמַד אֵלִיָּהוּ, זָכוּר לָטוֹב, וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא טוֹב אַתָּה מֵאֲבוֹתֶיךָ, עֲשָׂו בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת יַעֲקֹב וּבָרַח מִמֶּנּוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "קוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־ לָבָן אָחִי חָרָנָה" (שם כז, מג); פַּרְעֹה בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה וּבָרַח מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה" וגו' (שמות ב, טו): שָׁאוּל בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת דָּוִד וְנִמְלַט מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת" (שמואל־א יט, יא). וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט" (שם שם, יח), לוֹמַר, כָּל הַבּוֹרֵחַ נִמְלָט וְאַתָּה בְּרַח וּמַלֵּט. וְעָמַד אֵלִיָּהוּ, זָכוּר לַטּוֹב, וּבָרַח מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִבְאֵר שָׁבַע וְאַחַר כָּךְ אֶל הַמִּדְבָּר שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ" (מלכים־א יט, ג). וְשָׁם נִגְלָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. "וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ. וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל" וגו' (שם שם, ט־י). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְעוֹלָם אַתָּה מְקַנֵּא קִנְאָתִי, קִנֵּאתָ בַּשִּׁטִּים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת,

דִּכְתִיב "פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר" וגו' (במדבר כה, יא), וְכָאן קִנֵּא קִנְאָתִי, חַיֶּיךָ שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בְּרִית מִילָה עַד שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּעֵינֶיךָ. מִכָּאן הִתְקִינוּ חֲכָמִים לַעֲשׂוֹת כִּסֵּא לְאֵלִיָּהוּ, שֶׁנִּקְרָא *מַלְאַךְ הַבְּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֲפֵצִים הִנֵּה־בָא" (מלאכי ג, א).

נפש יהודה ומלאך הברית. זה אליהו שיבא לבשר הגאולה:

וְעוֹד מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ: גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁעָמְדָה חָתוּם בִּבְשָׂר יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹ שֶׁל שַׁדַּי: בַּנְחִירַיִם דְּמוּת ש וּבְזְרוֹעַ דְּמוּת ד, בַּמִּילָה דְּמוּת י [אֲבָל הַגּוֹיִם שֶׁהֵן עֲרֵלִים אֵין לָהֶם כִּי אִם בַּנְחִירַיִם ש וּבַזְּרוֹעַ ד וְאֵינוֹ אֶלָּא שֵׁד בִּלְבַד]. וְהַיִּשְׁמְעֵאלִים אֵינָם בְּכְלָל זֶה, שֶׁמָּל וְלֹא פָרַע כְּאִלּוּ לֹא מָל. וּפְרִיעָה בְּגִימַטְרִיָּא שְׂטָ"ן. נִמְצָא, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּרִיעָה כְּאִלּוּ קַיֵּם שְׂטָ"ן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: "מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה" (דברים ל, יב), רָאשֵׁי תֵּבוֹת: מִילָה. דָּבָר אַחֵר: מִילָה - יָם לָהּ, רוֹצֶה לוֹמַר, *גָּזַר הַיָּם בִּשְׁבִילָהּ. דָּבָר אַחֵר: מִילָה - מִי בְּכָל הַמִּצְוֹת דּוֹמָה לָהּ.

נפש יהודה גזר הים. דכתיב לגוזר ים סוף לגזרים למ"ד לגוזר ומ' דים הוא מל וכן לגזרים:

גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁבִּזְכוּתָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִין פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ" (איוב יט, כו), רוֹצֶה לוֹמַר, בִּזְכוּת הַמִּילָה שֶׁבִּבְשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ.

נפש יהודה מבשרי. בזכות המילה שהיא בבשרי אחזה אלוה:

לָמָּה דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, *וְהָכְשֵׁר מִילָה וּרְפוּאָתָהּ, אֵיתְנְהֵי בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִילָה, בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת. גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁהִיא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. מָשָׁל לִשְׁתֵּי מַטְרוֹנוֹת שֶׁפּוֹגְעוֹת זוֹ בְּזוֹ, קָטַנָּה נִדְחֵית מִפְּנֵי הַגְּדוֹלָה.

נפש יהודה והכשר מילה. כל הכלים שצריכין להמול בו כגון האיזמל אם לא הביאו מע"ש מביאו בשבת וכל מה שצריך למילה ולרפואה:

גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁבִּזְכוּתָהּ יָרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת־אַבְרָם" וגו' (בראשית טו, יח). וּכְשֶׁבִּטְלוּהָ גָּלוּ מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְשַׂר־קֹדֶשׁ יַעַבְרוּ מֵעָלַיִךְ" (ירמיה יא, טו).

גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁבִּזְכוּתָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְזֶכֶר לַדָּבָר, מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה: "כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה". וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ פֶּה דְּגוֹיִם, אֶלָּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּזְכוּת הַמִּילָה. פֶּ"ה בְּגִימַטְרִיָּא מִילָה, רוֹצֶה לוֹמַר, שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל מָהוּל. וְזֶהוּ וַדַּאי כִּי מֵאַחַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל גָּלוּ בֵּין הָעַמִּים זְמַן רַב, הָיוּ כְּלִים לוּלֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתָם וְעוֹנֶה לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם.

רַבֵּינוּ תָּם אוֹמֵר, כִּי "יְדִיד" זֶה אַבְרָהָם, כְּדִדְרְשִׁינָן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (נג, ב): "*מָה לִידִידִי בְּבֵיתִי" (ירמיה יא, טו), זֶה אַבְרָהָם; "חֹק בִּשְׁאֵרוֹ שָׂם", זֶה יִצְחָק; "וְצֹאֲצָאָיו חָתַם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ", זֶה יַעֲקֹב. וְכִי תֵּימָא: מִנָּא לָן שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ אַבְרָהָם מִן הַבֶּטֶן? יֵשׁ לוֹמַר, דִּהָכֵי קָיִם לְהוּ, דִּדְרְשִׁינָן גְּזֵרָה שָׁוָה יְדִיעָה יְדִיעָה. בְּאַבְרָהָם כְּתִיב: "יְדַעְתִּיו" (בראשית יח, יט) וְהָתָם כְּתִיב: "בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַּבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ" (ירמיה א, ה).

נפש יהודה מה לידידי בביתי. שאמר הקב"ה לאברהם כן בשעת חורבן שבא אברהם בבהמ"ק:

מָצָאתִי כָתוּב: "בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ", זוֹ מִילָה שֶׁעֲשׂוּיָה כְּיוֹ"ד, שֶׁהוּא סִימָן לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹ"ד, שֶׁצַּדִּיקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר מוּעָטִים וּקְדוֹשִׁים. דָּבָר אַחֵר: "בְּאוֹת בְּרִית הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁהַמִּילָה עֲשׂוּיָה כְּקוּלְמוֹס שֶׁחוֹתְכִין מִן הָעוֹרוֹת שֶׁל מַעְלָה שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה כִּכְרוּת שָׁפְכָה.

כָּתוּב בַּמַּנְהִיג: "בָּרוּךְ הַבָּא", בָּרוּךְ הַנִּמּוֹל לִשְׁמוֹנָה, בְּחֶשְׁבּוֹן הַבָּ"א וְהָעָם עוֹנִים: "בְּשֵׁם ה'". עוֹד כָּתוּב שָׁם: נָהֲגוּ לְהָבִיא סֵפֶל מָלֵא חוֹל וְעָפָר וְנוֹתְנִין שָׁם אֶת הָעָרְלָה. וְיֵשׁ סָמֶךְ לַדָּבָר בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא הָיוּ פּוֹרְעִים, מִפְּנֵי עִנּוּי הַדֶּרֶךְ, וּכְשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מוֹהֲלִין, נוֹטְלִין אוֹתָהּ עָרְלָה וְטוֹמְנִין אוֹתָהּ בֶּעָפָר. וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה וְאֵילְךְ נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לָתֵת הָעָרְלָה בֶּעָפָר, עַד שֶׁגִּדְלָה מַלְכוּת יְרָבְעָם וּבָטְלָה, עַד שֶׁבָּא אֵלִיָּהוּ זַ"ל וְהֶחֱזִירָהּ. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: "עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וגו' (מלכים־א יט, י). וְכָתַב בַּעַל הַמַּנְהִיג: וְיֵשׁ סָמֶךְ לַחוֹל - "וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם" (בראשית לב, יב); וּלְעָפָר - "וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ" (שם יג, טז).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [פא]

הַבּוֹרֵא, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, בָּרָא אֶת הָעוֹלָם מֵאַיִן וְיָצַר בּוֹ אֶת הָאָדָם וְנָתַן בּוֹ כֹּחַ לְהוֹלִיד כְּמוֹהוּ לְקִיּוּם הַמִּין, בְּהִתְחַבְּרוֹ עִם זוּגָתוֹ. וְהָאֵל בְּחָכְמָתוֹ יוֹצֵר בּוֹ קְרָבִים וּבְנֵי מֵעַיִם בְּתוֹךְ גּוּף הַנּוֹלָד וְנוֹתֵן בּוֹ הַצּוּרָה הָאֱנוֹשִׁית וְנוֹפֵחַ בּוֹ נִשְׁמַת חַיִּים. וְסִפְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּזֶה נִפְלְאוֹתָיו, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק קַמָּא (י, א): רַב שִׁימִי בַּר עוּקְבָא הֲוָה שָׁכִיחַ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי בִּשְׁמַעְתָּא וַהֲוָה רָגִיל קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּאַגַּדְתָּא. אָמַר לֵיהּ: מַאי דִּכְתִיב "וְכָל־קָרְבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ" (תהלים קג, א)? אָמַר לֵיהּ: בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם; אָדָם צָר צוּרָה וְאֵין בָּהּ קְרָבִים וּבְנֵי מֵעַיִם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרָה בְּתוֹךְ צוּרָה וכו', כִּדְאִיתָא בְּהַקְדָּמַת הַחִבּוּר (סימן א).

וּמוּסָף עַל זֶה מְקַיְּמוֹ בְּבֶטֶן אִמּוֹ זְמַן יָדוּעַ *מְקֻפָּל וּמוּנָח בְּשִׁמְירָה מְעוּלָה, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא לַאֲוִיר הָעוֹלָם בָּרִיא וּבְרִיָּה קַיֶּמֶת, כִּדְגַרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק הַמַּפָּלֶת, בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (ל, ב): דָּרַשׁ רַבִּי

שִׁמְלַאי: לְמָה הַוָּלָד דּוֹמֶה בְּמֵעֵי אִמּוֹ? מְקֻפָּל וּמוּנָח *כְּפִנְקָס. שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁתֵּי *צְדָעָיו *וּשְׁתֵּי אֲצִילָיו עַל שְׁתֵּי אַרְכֻּבּוֹתָיו *וּשְׁתֵּי עִקְּבוֹתָיו עַל שְׁתֵּי עַגְבוֹתָיו וְרֹאשׁוֹ מֻנָּח לוֹ בֵּין בִּרְכָּיו וּפִיו סָתוּם וְטַבּוּרוֹ פָּתוּחַ וְאוֹכֵל מִמַּה שֶּׁאִמּוֹ אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתֶה מִמַּה שֶּׁאִמּוֹ שׁוֹתָה וְאֵינוֹ מוֹצִיא רְעִי, *שֶׁמָּא יַהֲרֹג אֶת אִמּוֹ.

נפש יהודה מקופל. לשון כפילה הוא כמו אין מקפלין בגדים בשבת: **כפנקס**. לוחין שכותבין בהן הגלחין: **צדעיו**. דהיינו על זרועותיו עד שהאצבעות מגיעין לצדי הצואר לפניו: **ושתי אציליו**. אצילי הזרוע של אמצע היד והיא הקודא כמו הארכובה של רגל ונמצא שהארכובה של רגל ויד סמוכים להדדי: **ושתי עקביו**. של רגליו עד הארכובה נוטים לאחורי גביו לעגבותיו הוא הבשר האחורי האדם שיושב עליו: **שמא יהרוג את אמו**. שבית הרחם אינו רחב להוציא רעי הנאסף בו:

וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא לָאֲוִיר הָעוֹלָם *נִפְתַּח הַסָּתוּם *וְנִסְתַּם הַפָּתוּחַ, שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת אֲפִילוּ שָׁעָה אַחַת. וְנֵר דָּלוּק מוּנָח עַל רֹאשׁוֹ וְצוֹפֶה וּמַבִּיט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עָלַי רֹאשִׁי לְאוֹרוֹ אֵלֶךְ חֹשֶׁךְ" (איוב כט, ג). וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי אָדָם יָשֵׁן כָּאן וְרוֹאֶה חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא. וְאֵין לְךָ יָמִים שֶׁאָדָם שָׁרוּי בְּטוֹבָה אֶלָּא אוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי־יִתְּנֵנִי כְיַרְחֵי־קֶדֶם כִּימֵי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי" (שם שם, ב). וּמַה הֵן הַיָּמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יְרָחִים וְאֵין בָּהֶם שָׁנָה? הֱוֵי אוֹמֵר: אֵלּוּ יַרְחֵי לֵידָה. וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ־ דְּבָרַי לִבֶּךָ" וגו' (משלי ד, ד). וְאוֹמֵר: "בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עָלַי אָהֳלִי" (איוב כט, ד).

נפש יהודה נפתח הסתום. פיו: **ונסתם הפתוח**. טבורו:

וְכֵיוָן שֶׁבָּא לָאֲוִיר הָעוֹלָם בָּא מַלְאָךְ *וְסוֹטְרוֹ עַל פִּיו וּמְשַׁכְּחוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ (פרוש: זה דבקות השכל בחומר, שמונע ממנו כל חכמה והוא מסך מבדיל בינו לבין הדעת), שֶׁנֶּאֱמַר: "לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ" (בראשית ד, ז). וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם עַד שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־לִי תִּכְרַע כָּל־ בֶּרֶךְ" (ישעיה מה, כג), זֶה יוֹם הַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְפָנַיּ יִכְרְעוּ כָל־יוֹרְדֵי עָפָר" וגו' (תהלים כב, ל); "תִּשְׁבַּע כָּל־ לָשׁוֹן" (ישעיה, שם), זֶה יוֹם הַלֵּידָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב" וגו' (תהלים כד, ד).

נפש יהודה וסוטרו. מכה באצבעו על שפתו העליונה של פיו: **נקי כפים וגו'**. שלא חטא עדיין:

וּמַה שְׁבוּעָה מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ? אוֹמֵר לוֹ: הֱוֵי צַדִּיק וְאַל תְּהִי רָשָׁע וַאֲפִילוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ צַדִּיק אַתָּה, *הֱוֵי בְּעֵינֶיךָ כָּרָשָׁע. וֶהֱוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָהוֹר וּמְשָׁרְתָיו טְהוֹרִים וּנְשָׁמָה שֶׁנָּתַן בְּךָ טְהוֹרָה, אִם אַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּטָהֳרָה מוּטָב וְאִם לָאו

הֲרֵינִי נוֹטְלָהּ מִמְּךָ. תְּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מָשָׁל לְכֹהֵן חָבֵר שֶׁנָּתַן תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ וְאוֹמֵר לוֹ: אִם אַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּטָהֳרָה מוּטָב וְאִם לָאו הֲרֵינִי שׁוֹרְפָהּ לְפָנֶיךָ.

נפש יהודה הוי בעיניך. שלא תתגאה בשביל צדקתך אלא כמי שאין לך צדקות: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: *מַאי קְרָא? "מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גוֹזְי" (שם עא, ו). מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "גוֹזְי" דִּשְׁבוּעָתָא הוּא? דִּכְתִיב: "*גְּזִי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי" (ירמיה ז, כט). וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְמָה הַוָּלָד דּוֹמֶה בְּמֵעֵי אִמּוֹ? לְאֶגּוֹז מוּנָּח בְּסֵפֶל שֶׁל מַיִם, אָדָם נוֹתֵן אֶצְבָּעוֹ עָלָיו *שׁוֹקֵעַ לְכָאן וּלְכָאן.

נפש יהודה מאי קרא. שמשביעין לו: **גזי נזרך**. לשון נזירות דהיינו נדר דדמי לשבועה. גזי גזוז שערך כנזיר: **שוקע**. נעתק לכאן ולכאן כך נעתק הולד במעי אמו שלא יוזק כשהיא נושאת דבר על בטנה:

תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁלְשָׁה חֲדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים וְלָד דָּר בַּמְּדוֹר הַתַּחְתּוֹן, אֶמְצָעִיִּים וְלָד דָּר בַּמְּדוֹר הָאֶמְצָעִי, אַחֲרוֹנִים וְלָד דָּר בַּמְּדוֹר הָעֶלְיוֹן. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לָצֵאת *מִתְהַפֵּךְ וְיוֹרֵד וְיוֹצֵא וְזֶהוּ *חֶבְלֵי אִשָּׁה. תְּנָא: חֶבְלֵי נְקֵבָה מְרֻבִּין מִשֶּׁל זָכָר. מַאי טַעֲמָא? זֶה *דֶּרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ בָּא וְזוֹ דֶּרֶךְ תַּשְׁמִישָׁהּ בָּאָה, הַאי מִתְהַפֵּךְ וְהַאי לָא מִתְהַפֵּךְ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי קְרָא? "אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּסֵּתֶר *רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ" (תהלים קלט, טו). דַּרְתִּי לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא רֻקַּמְתִּי. מַאי שְׁנָא חֶבְלֵי נְקֵבָה מְרֻבִּין מִשֶּׁל זָכָר? הַיְינוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: זֶה דֶּרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ בָּא וְזוֹ דֶּרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ בָּאָה, (זה הופך פניו) וְזֶה אֵינוֹ הוֹפֵךְ פָּנָיו.

נפש יהודה מתהפך. מלמעלה למטה: **חבלי**. צערי: **דרך תשמישו**. האיש פניו למטה כן הזכר שנולד פניו למטה לארץ אשה פניה למעלה הלכך נקבה צריכה להתהפך דהא כשהיא במעי אמה פניה למטה כדאמרינן לעיל כשהוא מונח אבל זכר אין צריך להתהפך: **רוקמתי**. היינו יצירה ראשונה וכתיב בתחתיות היינו מדור תחתון:

וַאֲמַרְנָן עָלָהּ: דָּרַשׁ רַבִּי חִיָּא בַּר פַּפָּא: מַאי דִּכְתִיב: "עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר" וגו' (איוב ט, י)? בֹּא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם: אָדָם נוֹתֵן חֲפָצָיו בְּחֻמֶּת צְרוּרָה וּפִיהָ לְמַעְלָה, סָפֵק מִשְׁתַּמֵּר סָפֵק אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר; וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת הָעֻבָּר בְּמֵעֵי אִמּוֹ, אִשָּׁה פְּתוּחָה וּפִיהָ לְמַטָּה וּמִשְׁתַּמֵּר. דָּבָר אַחֵר: אָדָם נוֹתֵן חֲפָצָיו בְּכַף מָאזְנַיִם, כָּל זְמַן שֶׁמַּכְבִּיד יוֹרֵד לְמַטָּה וְאִלּוּ הָעֻבָּר כָּל זְמַן שֶׁמַּכְבִּיד *עוֹלֶה לְמַעְלָה.

נפש יהודה עולה למעלה. כדתניא לעיל אחרונים דר במדור העליון:

דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: מַאי דִּכְתִיב "אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי" וגו' (תהלים קלט, יד)? בֹּא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם; מִדַּת בָּשָׂר וָדָם נוֹתֵן זֶרַע וְעוֹנִים בַּעֲרוּגָה וְכָל אֶחָד עוֹלֶה בְּמִינוֹ וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת הָעֻבָּר בְּמֵעֵי אִשָּׁה *וְכֻלָּן עוֹלִין לְמִין

אֶחָד. דָּבָר אַחֵר: הַצַּבָּע נוֹתֵן הַסַּמָּנִים בַּיּוֹרָה, כֵּלָן עוֹלִים לְצֶבַע אֶחָד, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת הָעֲבָר בָּאִשָּׁה וְכָל אֶחָד וְאֶחָד עוֹלֶה לְמִינוֹ.

נפש יהודה וכולן עולין למין אחד. לצבע אחד ואינו יכול לצבוע ביורה אחד משנים ושלשה גוונים בשנים ושלשה מקומות וזרע האב וזרע האם נעשים ביורה אחת וכל אחד ואחד עולה למינו לובן מן האיש ושחור מן האשה:

וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ: דָּרַשׁ רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: מַאי דִּכְתִיב "*אַרְחֵי *וְרִבְעֵי *זֵרִיתָ" וגו' (שם שם, ג). מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא מִכָּל הַטִּפָּה אָדָם נוֹצָר, אֶלָּא מִן הַבְּרוּר שֶׁבָּהּ. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁזּוֹרֶה תְּבוּאָה בְּבֵית הַגָּרְנוֹת, נוֹטֵל אוֹכֶל וּמַנִּיחַ הַפְּסֹלֶת. כְּדְרַבִּי אֲבָהוּ, דְּרַבִּי אֲבָהוּ רָמֵי: כְּתִיב "וַתְּזָרֵנִי חַיִל" (שמואל־ב כב, מ) וּכְתִיב "וַתְּאַזְּרֵנִי חַיִל" (תהלים יח, מ)? אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: *זֵרְתָנִי וְזֵרַזְתָּנִי.

נפש יהודה ארחי. תשמיש כמו דרך גבר בעלמה: **ורבעי**. תשמיש לשון לרבעה: **זרית**. ברורת בנפה שקורין ווי"ן כמו ברחת ובמזרה ווינ"ד שויפע"ל בל"א שמברר ומנקה התבואה מן הפסולת כך לא מן כל הזרע נברא האדם אלא מן הזך והנקי שבה וזה ותזרני חסר אל"ף לשון מזרה: **זריתני**. ואח"כ תאזרני זריתני מן הברור אח"כ זרזתני ל' חגירת כח במתנים:

דָּרַשׁ רַבִּי אֲבָהוּ: מַאי דִּכְתִיב "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב" וגו' (במדבר כג, י)? מְלַמֵּד, שֶׁיּוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְסוֹפֵר אֶת *רְבִיעִיּוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר: מָתַי תָּבוֹא טִפָּה שֶׁהַצַּדִּיק נוֹצָר מִמֶּנָּה. וְעַל דָּבָר זֶה נִסְמֵית עֵינוֹ שֶׁל בִּלְעָם. אָמַר: מִי שֶׁהוּא טָהוֹר וּמְשָׁרְתָיו טְהוֹרִים יָצִיץ בְּדָבָר זֶה, מִיָּד נִסְמֵית עֵינוֹ. וְהֵינוּ דִּכְתִיב: "וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן" (שם כד, ג). וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב "וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא" (בראשית ל, טז)? מְלַמֵּד, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סִיַּע בְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. "יִשְׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם" (שם מט, יד) חֲמֹר גָּרַם לוֹ לְיִשָּׂשכָר.

נפש יהודה רביעיותיהן. עונות תשמישן:

אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמֵּי אָמְרוּ: אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר, אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר" (ויקרא יב, ב). תָּנוּ רַבָּנָן: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים: אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת וכו'. *וְלֹא פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר מִנָּא לָן, עַד שֶׁבָּא רַבִּי צָדוֹק וּפֵרְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֶת דִּינָה בִתּוֹ" (בראשית מו, טו), תְּלָה הַכָּתוּב אֶת *הַזְּכָרִים בַּנְּקֵבָה וְאֶת הַנְּקֵבָה בַּזָּכָר. וּכְתִיב: "וַיִּהְיוּ בְנֵי־אוּלָם אֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי־חַיִל דֹּרְכֵי קֶשֶׁת וּמַרְבִּים בָּנִים וּבְנֵי בָנִים" (דברי הימים־א ח, מ). וְכִי בְיָדוֹ שֶׁל אָדָם לְהַרְבּוֹת בָּנִים וּבְנֵי בָנִים? אֶלָּא מִתּוֹךְ *שֶׁמַּשְׁהִין עַצְמָן כְּדֵי שֶׁיְּזָרִיעוּ נְשׁוֹתֵיהֶם תְּחִלָּה שֶׁיִּהְיוּ בְנֵיהֶם זְכָרִים, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מַרְבִּים בָּנִים וּבְנֵי בָנִים. וְהֵינוּ

דַּאֲמַר רַב קְטִינָא: *יְכוֹלְנִי לַעֲשׂוֹת כָּל הַבָּנִים זְכָרִים. אָמַר רָבָא: הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כָּל בָּנָיו זְכָרִים יִבְעֹל וְיִשְׁנֶה.

נפש יהודה ולא פירשו. את הדבר מנא לן: **הזכרים בנקבות**. בני לאה הנקבות בזכרים ואת דינה בתו משום הך דרשה איש מזריע תחלה יולדת נקבה: **שמשהין עצמן**. מלהזריע: **יכולני**. שאשהה עצמי מלהזריע:

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק [דְּבֵי רַבִּי אַמִּי]: אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הֵן־בְּעָוֹן חוֹלָלְתִּי" (תהלים נא, ז). רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: סָמוּךְ לְטָבִילָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי" (שם). מַאי מַשְׁמַע דְּהַהִיא חֵטְא לִישְׁנָא דְּדָכְיָא הוּא? דִּכְתִיב: "וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת" (ויקרא יד, נב) וּמְתַרְגְּמִינַן: וְיִדְכֵּי יָת בֵּיתָא. וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: "תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר" (תהלים נא, ט).

נפש יהודה הן בעון חוללתי. נבראתי בעון על ידי דם נדה שהוא סימן להריון כדקיימא לן כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין והוא מביאו לידי עון וקא דייק רבי יצחק בעון שסמוך לעון נידות שהוא מוזהר לפרוש הימנה בסמוך לוסתה עת של רגילות נדתה לבא: **בחטא**. לשון טהרה וטבילה כדמפרש והכי קאמר על ידי דם נידות שהוא מביאו לידי עון חוללתי שהוא גרם לי שאברא וכשנתחטאה אמי מנדתה יחמתני נבראתי על ידי חימום התשמיש:

וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי: כֵּיוָן שֶׁבָּא *זָכָר בָּא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, זָכָר, זֶה כַּר, דִּכְתִיב: "שִׁלְחוּ־כַר מוֹשֵׁל־ אֶרֶץ" (ישעיה טז, א). וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי: כֵּיוָן שֶׁבָּא זָכָר בָּא כִּכְרוֹ עִמּוֹ. זָכָר, זֶה כַּר, דִּכְתִיב: "וַיִּכְרֶה לָהֶם כֶּרֶה גְּדוֹלָה וַיֹּאכְלוּ" (מלכים־ב ו, כג). נְקֵבָה בָּאָה אֵין עִמָּהּ כְּלוּם, *נְקֵיָּה בָּאָה, *עַד דְּאָמְרָה מְזוֹנָא לָא יְהֵבִי לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*נָקְבָה שְׂכָרֶךָ" (בראשית ל, כח).

נפש יהודה כר. מנחה וסעודה דהיינו סימן שלום: **נקיה**. חסרה כמו יצא פלוני נקי מנכסיו: **עד דאמרה מזוני**. שיודעת להתפלל: **נקבה**. כשתנקוב תפרש שכרך ואתנה ונקבה נמי הכי דרשינן:

שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה יוֹלֶדֶת תָּבִיא קָרְבָּן? אָמַר לָהֶם: בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לַיֵּלֵד קוֹפֶצֶת וְנִשְׁבַּעַת שֶׁלֹּא תִזְדַּקֵּק לְבַעֲלָהּ, *לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה תָּבִיא קָרְבָּן. מַתְקִיף לַיהּ רַב יוֹסֵף: הַאי *מְזִידָה הִיא וּבַחֲרָטָה תָּלְיָא מִלְּתָא. *וְעוֹד, קָרְבָּן שִׁבּוּעָה בָּעֵי לַאֲתוּיֵי. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה: זָכָר לִשְׁבָעָה וּנְקֵבָה לְאַרְבָּעָה עָשָׂר? זָכָר, שֶׁהַכֹּל שְׁמֵחִים בּוֹ *מִתְחָרֶטֶת לִשְׁבָעָה; נְקֵבָה, שֶׁאֵין הַכֹּל שְׁמֵחִין בָּהּ מִתְחָרֶטֶת לְאַרְבָּעָה עָשָׂר. *וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה: מִילָה לִשְׁמוֹנָה? שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַכֹּל שְׁמֵחִים וְאָבִיו וְאִמּוֹ

עֲצֵבִים. תַּנְיָא רַבִּי [מֵאִיר] אוֹמֵר: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה, תְּהֵא *נִדָּה שִׁבְעָה? *מִפְּנֵי שֶׁרַגִּיל בָּהּ קָץ בָּהּ, לְפִיכָךְ *אָמְרָה תוֹרָה: תְּהֵא נִדָּה שִׁבְעָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלָיו כְּיוֹם כְּנִיסָתָהּ לְחֻפָּה.

נפש יהודה לפיכך. תביא קרבן שבועת ביטוי חטאת: **מזידה היא**. ואין כאן קרבן דהא ונעלם כתיב בשבועת ביטוי ובחרטה תליא לפתוח לה בחרטה ויתיר לה חכם שבועתה אבל קרבן אינו עוקר ומתיר שבועות: **ועוד קרבן שבועה בעיא לאתויי**. כשבה או שעירה והאי עוף הוא: **מתחרטת לשבעה**. מתאוה לתשמיש בעלה כדי שתחזור ותתעבר זכר: **ומפני מה**. מילה לשמונה, ולא לשבעה שלא יהיו הכל שמחין שאוכלין ושותין בסעודה ואביו ואמו עצבין שאסורין בתשמיש: **נדה שבעה**. לאו ביולדת קאי: **מפני שרגיל בה**. באשתו כל שעה שירצה קץ בה מאוסה עליו: **אמרה תורה**. כל שעה שתראה נדה טמאה שבעה כדי שלא יהא רגיל בה ותתחבב עליו:

וְאַשְׁרֵיו מִי שֶׁרֹב בָּנָיו זְכָרִים, מִכַּמָּה טְעָמִים יְרִבּוּ מִסְפָּר. וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין, פֶּרֶק עֶשְׂרָה יוֹחֲסִין (פב, ב): תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: אֵין לְךָ אֻמָּנוּת *שֶׁעוֹבֶרֶת מִן הָעוֹלָם, אַשְׁרֵי מִי שֶׁרָאָה אֶת הוֹרָיו בְּאֻמָּנוּת מְעוּלָּה, אוֹי לְמִי שֶׁרָאָה אֶת הוֹרָיו בְּאֻמָּנוּת פְּגוּמָה. אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא *בַּשָּׂם וּבְלֹא *בּוּרְסְקִי, אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֻמָּנוּתוֹ בַּשָּׂם, אוֹי לְמִי שֶׁאֻמָּנוּתוֹ בּוּרְסְקִי. אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא זְכָרִים וּבְלֹא נְקֵבוֹת, אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּנָיו זְכָרִים, אוֹי לְמִי שֶׁבָּנָיו נְקֵבוֹת. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִשְׁמֹחַ לְלֵידַת הַזָּכָר וְגַם לְמִצְוַת מִילָה.

נפש יהודה שעוברת מן העולם. שבטלה מן העולם בין שהיא נקיה ובין שהיא מאוסה יש בה צורך ואם לא ילמדנה זה ילמדנה אחר ומ"מ אשרי מי שרואה את הוריו ויולדיו באומנות נקיה: **בושם**. מוכר בשמים: **בורסקי**. מעבד עורות ומלאכה בזויה ומסרחת היא:

וְהַזְהִיר בַּנְּדָה יִזְכֶּה לְמִצְוָה זֹאת, שֶׁכֵּן דָּרְשׁוּ ז"ל (פס"ר פ"ד) עַל פָּסוּק: "תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה" (קהלת יא, ב). רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן פָּתַר קְרָא בְּנִדָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "תֶּן חֵלֶק לְשִׁבְעָה", אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַנִּדָּה: "וְגַם לִשְׁמוֹנָה", אֵלּוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי הַמִּילָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם תִּשְׁמֹר יְמֵי הַנִּדָּה כָּרָאוּי, הֲרֵינִי נוֹתֵן לְךָ בֵּן זָכָר הַנִּמּוֹל לִשְׁמוֹנָה יָמִים. אִם תְּהֵא זָרִיז בְּזֹאת הַמִּצְוָה *לֹא תֵדַע דָּבָר רָע, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע" (שם ח, ה). וְאֵין לְךָ דָּבָר רָע כְּעָנְשׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וְתִנָּצֵל מִמֶּנּוּ בִּזְכוּת הַמִּילָה. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: בִּזְכוּת הַמִּילָה נִצּוֹלִין שְׁלֹשָׁה מֵעָנְשׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם: אֲבִיו וְאִמּוֹ וְהַמּוֹהֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם־אַתְּ בְּדַם־בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ *מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ" (זכריה ט, יא). וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק עוֹשִׁין

פַּסִּין (עירובין יט, א), שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ, אֵינוֹ מַנִּיחַ לְנָמוֹל לְהִכָּנֵס בְּגֵיהִנֹּם רַק לְבוֹעֵל גּוֹיָה שֶׁנִּמְשְׁכָה עָרְלָתוֹ, כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּנֵר א, בְּחֵלֶק תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל, סוֹף פֶּרֶק ה' (סימן כג).

נפש יהודה לא תדע דבר רע. שיארע אשתך נדה בשעת תשמיש: **מבור אין מים בו.** רק אש וזה גיהנם:

וְכָתוּב בַּמִּדְרָשׁ: "כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יָבוֹא אֶל־ הַמֶּלֶךְ וגו' אַחַת דָּתוֹ לָהֶמְית" (אסתר ד, יא) רוֹצֶה לוֹמַר, כָּל הַגּוֹיִם, אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, אֲשֶׁר לֹא יִקָּרֵא לְקַבֵּל הַתּוֹרָה אַחַת דָּתָם לְהָמִית הַמִּיתָה הָאֱמִתִּית, שֶׁהִיא עָנְשָׁה שֶׁל גֵּיהִנֹּם, "לְבַד מֲאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ" (שם), רָאשֵׁי תֵּבוֹת: מִילָה. וּנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִמּוֹלוּ מִנַּיִן שֶׁנִּצּוֹלִין? דִּכְתִיב: אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה" (שם), רָאשֵׁי תֵּבוֹת: אִשָּׁה, רוֹצֶה לוֹמַר, אִשָּׁה שֶׁלֹּא נִמּוֹלָה. וְעַל זֶה אוֹמְרִים בְּבִרְכַּת הַמִּילָה: "עַל כֵּן בִּשְׂכַר זֹאת, אֵל חַי חֶלְקֵנוּ צוּרֵנוּ, צַוֵּה לְהַצִּיל" וכו'.

וּמֵאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְזֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ, חָתַם בְּרִיתוֹ בִּבְשָׂרָם לְאוֹת וּלְבְרִית עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם" (בראשית יז, יג), רוֹצֶה לוֹמַר, לְאוֹת וּלְמֻגָּן בַּעֲדָם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא (מט, ט): "וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים" (בראשית יז, ח) אִם בָּנֶיךָ מְקַבְּלִין אֱלֹהוּתִי אֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלוֹהַּ *וּפַטְרוֹן. לְפִיכָךְ יֵשׁ לָנוּ לְקַיֵּם תּוֹרָתוֹ וְלִשְׁמֹחַ בִּבְרִיתוֹ וּלְקַבֵּל אֱלֹהוּתוֹ וְהוּא יָגֵן בַּעֲדֵנוּ.

נפש יהודה פטרון. מליץ שימליץ וידבר עלינו טובה על שקבלנו עלינו תורתו ובריתו:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּשִׂמְחָתָהּ
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [פב]

כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה אָדָם מֵאַהֲבָה וּבְשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב נִקְרָאוֹת מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. וְעַל כֻּלָּם כְּשֶׁהָאָדָם זוֹכֶה לְמִצְוֹת מִילַת בְּנוֹ יֵשׁ לוֹ לִשְׂמֹחַ שִׂמְחָה יְתֵרָה וּלְהַלֵּל לְבוֹרְאוֹ אֲשֶׁר זְכָהוּ וְהִגִּיעוֹ לְהוֹלִיד בֵּן לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוָה זֹאת. וּלְפִי שֶׁקִּבּלוּהָ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה שְׂמֵחִים בְּהּ עֲדֵי עַד, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דִּמִילָה (קל, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: כָּל מִצְוָה שֶׁקִּבְּלוּהָ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם בְּשִׂמְחָה, כְּגוֹן מִילָה, דִּכְתִיב: "*שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ" (תהלים קיט, קסב), עָדַיִן עוֹשִׂין אוֹתָהּ *בְּשִׂמְחָה; וְכָל מִצְוָה שֶׁקִּבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם בִּקְטָטָה, כְּגוֹן עֲרָיוֹת, דִּכְתִיב: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו" (במדבר יא, י), *עַל עִסְקֵי מִשְׁפְּחוֹתָיו, עָדַיִן עוֹשִׂין אוֹתָהּ בִּקְטָטָה, דְּלֵיכָא כְּתָבָה דְּלָא רָמוּ בָהּ *תִּיגְרָא.

נפש יהודה שש אנכי על אמרתך. אמירה יחידי שקדמה לשאר אמירות והיא מילה שישראל עושין וששין עליה דכל שאר מצות אינן שכיחות כל שעה כגון תפילין

ומזוזה וציצית דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ אבל זו מעידה עליהם לעולם כדאמרינן במנחות בדוד שראה עצמו ערום בבית המרחץ ונצטער ואמר אוי לי שאני ערום מכל מצוה כיון שנסתכל במילה נתישבה דעתו: **בשמחה**. שעושין משתה: **על עסקי משפחותיו**. שנאספו להם קרובים: **תיגרא**. מחלוקת וריב:

כָּתוּב בַּמִּנְהִיג, כִּי לַעֲשׂוֹת סְעוּדַת שִׂמְחָה בְּיוֹם הַבְּרִית יֵשׁ סֵמֶךְ בַּמִּדְרָשׁ, דִּכְתִיב "וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם *הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק" (בראשית כא, ח). דָּרְשׁוּ: בְּיוֹם שֶׁמָּל אֶת יִצְחָק. וְכֵן מַשְׁמַע מִדְּאִיתָא בְּנִדָּה: רַב פַּפָּא הֲוָה סָבַר לְבָרוּכֵי שֶׁהַשִּׂמְחָה בְּמְעוֹנוֹ, אִי לָאו מִשּׁוּם דְּאִבָּא צַעֲרָא לִינוּקָא, מַשְׁמַע דְּעָבַד סְעוּדָה. וְכֵן כָּתַב דָּוִד: "אִסְפוּ־לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי *עֲלֵי־זָבַח" (תהלים נ, ה). וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא יְבָרֵךְ שֶׁהַשִּׂמְחָה בְּמְעוֹנוֹ בִּסְעוּדַת בְּרִית מִילָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּכְתֻבוֹת (ח, א) רַב חֲנִינָא אִיקְּלָא *לְבֵי מְהוּלָא, בְּרִיךְ "שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ". וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ, מִשּׁוּם *דְּטִרְדֵי דְּאִית לֵיהּ צַעֲרָא לִינוּקָא. וּמִשּׁוּם הָכֵי פָּסַק רַבֵּינוּ תַּם, דְּאֵין אוֹמְרִים שֶׁהֶחֱיָנוּ.

נפש יהודה הגמל. ביום ה"ג מל דהיינו ביום השמיני: **עלי זבח**. אספו לי חסידים לברית מילה וזהו כורתי ברית עלי זבח לסעודה על זבחים: **לבי מהולא**. לסעודת מילה: **דטרידי**. אינשי, מכח צער הילד הם טרודים ואין כאן שמחה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמְגִלָּה (טז, ב): "לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וְיִקָּר" (אסתר ח, טז). אָמַר רַב יְהוּדָה: "*אוֹרָה" זוֹ תּוֹרָה, דִּכְתִיב: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" (משלי ו, כג); "שִׂמְחָה" *זֶה יוֹם טוֹב, דִּכְתִיב: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ" (דברים טז, יד); "שָׂשׂוֹן" *זוֹ מִילָה, דִּכְתִיב: "שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ" (תהלים קיט, קסב): "וְיִקָּר" אֵלּוּ תְּפִילִין, דִּכְתִיב: "וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ" (דברים כח, י). וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ.

נפש יהודה אורה זו תורה. שגזר המן עליהם שלא לעסוק בתורה: **זה יום טוב**. קיימו עליהם ימים טובים: **זו מילה**. שעל כל אלה גזר:

וְגַרְסִינַן בַּמִּדְרָשׁ (תנח' תצוה): "וַאֲנִי תָּמִיד *אֲיַחֵל וְהוֹסַפְתִּי עַל־כָּל־תְּהִלָּתֶךָ" (תהלים עא, יד) אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: בֹּא וּרְאֵה, שֶׁאֵין חָבִיב לָאָדָם יוֹתֵר מִבְּנוֹ וּכְדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ רוֹאֶה בְּנוֹ שֶׁנִּשְׁפָּךְ מִמֶּנּוּ דָּם מִילָה וּמְקַבְּלוֹ עָלָיו בְּשִׂמְחָה. אָמַר רַב הוּנָא: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם שִׂמְחָה מַה שֶּׁלֹּא נִצְטַוָּה וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל" וגו'.

נפש יהודה איחל. אקוה לך למלאות לי הוצאות ממון המילה לפי שהוספתי על מצותיך ועשיתי יותר ממה שנצטויתי שעשיתי סעודה מחמת שמחה שיש לי שקיימתי מצותיך:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הַתְּכֵלֶת (מג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּבְּבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְוֹת: תְּפִלִּין בְּרֹאשֵׁיהֶן וּתְפִלִּין בִּזְרוֹעוֹתֵיהֶן וְצִיצִית בִּבְגָדֵיהֶן וּמְזוּזָה בְּפִתְחֵיהֶן. וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד: "שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ" (תהלים קיט, קסד). וּבְשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס דָּוִד לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְרָאָה עַצְמוֹ עָרֹם, אָמַר: אוֹי לִי שֶׁאֲנִי עָרֹם מִכָּל מִצְוָה; וְכֵיוָן שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּילָה שֶׁבִּבְשָׂרוֹ נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ וְאָמַר: "לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת עַל־הַשְּׁמִינִית" (שם ו, א), ר"ל, עַל מִצְוַת מִילָה שֶׁעוֹשִׂין בַּשְּׁמִינִי.

פֶּרֶק שֵׁנִי [פג]

מִשֶּׁגָּבְרָה מַלְכוּת הָרְשָׁעָה עַל מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, גָּזְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת, וּכְדֵי לְאַבְּדָם גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יְקַיְּמוּ תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהֵם מְגִינִים עַל יִשְׂרָאֵל. וְגַם גָּזְרוּ עַל הַמִּילָה, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ עֲרֵלִים *וְיִטָּבְעוּ בֵּין הָאֻמּוֹת. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְמַעַן רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו, בְּזָכְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ וְאֶת הַבְּרִית אֲשֶׁר שָׂם בָּהֶם, כְּדִכְתִיב: "לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־ גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר" וגו' (ויקרא כו, מד), הוֹכִיחָם בְּיִסּוּרִים וּבְגָלֻיּוֹת וְצָרוֹת רַבּוֹת, וְלֹא רָצָה לְכַלּוֹתָם וְלֹא הֵפֵר בְּרִיתוֹ. וְשָׁמַע צַעֲקָתָם וְרָאָה אֵיךְ הָיוּ הַיְחִידִים מוֹסְרִין עַצְמָן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר עַל הַמִּצְוֹת, וְהִטָּה לֵב גְּדוֹלֵי הַמַּלְכוּת וּבִטְּלוּ הַגְּזֵרוֹת וְהִתִּירוּם לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת בְּפַרְהֶסְיָא.

נפש יהודה ויטבעו. כלומר יתערבו עמם להיות טבועים בהם טבעו בארץ שעריה תרגום טמעו בארעא תרעהא:

כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יט, א): בְּעֶשְׂרִים (וחמשה) [וּתְמַנְיָא] בַּאֲדָר אָתְיָא בְּשׁוֹרְתָא טָבָא לִיהוּדָאֵי, *דְּלָא יְעַדּוּן מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁפַּעַם אֶחָד גָּזְרוּ מַלְכוּת הָרְשָׁעָה שְׁמָד עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה וְשֶׁלֹּא יָמוּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְשֶׁיְּחַלְּלוּ שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים. מֶה עָשָׂה יְהוּדָה בֶּן שַׁמּוּעַ וַחֲבֵירָיו? הָלְכוּ וְנָטְלוּ עֵצָה מִמַּטְרוֹנִיתָא אַחַת, שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי מְצוּיִין אֶצְלָהּ. אָמְרָה לָהֶם: צְאוּ וְהַפְגִּינוּ (פרוש: צעקו) בַּלַּיְלָה בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַשָּׂרִים וִירַחֲמוּ עֲלֵיכֶם. הָלְכוּ וְהִפְגִּינוּ בַּלַּיְלָה, אָמְרוּ: *אֵי שָׁמַיִם, לֹא אֲחֵיכֶם אֲנַחְנוּ, לֹא בְּנֵי אָב אֶחָד אֲנַחְנוּ, לֹא בְּנֵי אֵם אַחַת אֲנַחְנוּ, מַה נִּשְׁתַּנֵּינוּ מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן, שֶׁאַתֶּם גּוֹזְרִים עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת הַלָּלוּ - וּבִטְּלוּם. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב.

נפש יהודה דלא יעידון מאורייתא. שלא יצטרכו לנתק עצמם מן התורה: **אי שמים**. כלומר למען הקב"ה:

וְגַרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה, פֶּרֶק קַדְשֵׁי מִזְבֵּחַ (יז, א): פַּעַם אַחַת גָּזְרוּ מַלְכוּת הָרִשְׁעָה שְׁמָד עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִשְׁמְרוּ אֶת הַשַּׁבָּת וְשֶׁלֹּא יָמוּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְשֶׁיְּבָעֲלוּ אֶת נְשֵׁיהֶם נִדּוֹת. הָלַךְ רַבִּי רְאוּבֵן בֶּן אֲצְטְרֻבָּל *וְסִפֵּר קוֹמֵי וְהָלַךְ וְיָשַׁב עִמָּהֶם. אָמַר לָהֶם: *מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב, רוֹצֶה שֶׁיֵּעָנֶה אוֹ שֶׁיֵּעָשֶׂר? אָמְרוּ לֵיהּ: שֶׁיֵּעָנֶה. אִם כֵּן לֹא יַעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁיֵּעָנוּ. אָמַר לֵיהּ: יָפֶה דִּבַּרְתָּ, תְּבַטַּל גְּזֵרָה זוֹ. וְעוֹד אָמַר לוֹ: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיְבִים רוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ גִּבּוֹרִים אוֹ חַלָּשִׁים? אָמַר לֵיהּ: חַלָּשִׁים. אָמַר לֵיהּ: יְהוּדִים אֵלּוּ אֵינָם חַלָּשִׁים מִכָּם אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהֵם מְקַיְּמִים אֶת הַמִּילָה, כֵּיוָן שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן לְאֶחָד מֵהֶם הֵם מִתְקַבְּצִים וְחוֹתְכִים אֶת בְּשָׂרוֹ לִשְׁמוֹנָה יָמִים וְתָשַׁשׁ כֹּחוֹ, שׁוּב אֵין בּוֹ כֹּחַ, וְאִם אַתָּה מְבַטֵּל הַמִּילָה מֵהֶם הֵם מִתְגַּבְּרִים וּמוֹרְדִים בְּךָ. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ: יָפֶה דִּבַּרְתָּ, תְּבַטַּל גְּזֵרָה זוֹ. וְשׁוּב אָמַר לוֹ: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיְבִים הוּא רוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבִּים אוֹ מוּעָטִין? אָמַר לֵיהּ: מוּעָטִין. אָמַר לוֹ: יְהוּדִים אֵלּוּ אֵינָם מוּעָטִים מִפְּנֵי שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת הַנִּדָּה, כָּל אַחַת מֵהֶן יוֹשֶׁבֶת שִׁבְעָה וְאַרְבָּעָה־עָשָׂר, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנִים יוֹם וְאִם אַתָּה מְבַטֵּל אֶת הַנִּדָּה הֵם מְשַׁמְּשִׁין מִטּוֹתֵיהֶם בְּכָל יוֹם וְיוֹם וְיִרְבּוּ כְּמוֹתְכֶם וּמוֹרְדִים בְּךָ. אָמַר לֵיהּ: יָפֶה אָמַרְתָּ, תְּבַטַּל גְּזֵרָה זוֹ.

נפש יהודה סיפר קומי. השער שעל מצחו והניח השער של אחריו כעין בלורית שהעובדי כוכבים עושין כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי: **מי שיש לו אויב**. רצונו שיעשיר או רצונו שיעני:

תָּנוּ רַבָּנָן: פַּעַם אַחַת גָּזְרָה מַלְכוּת [רוֹמִי] גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לִמּוֹל אֶת בְּנֵיהֶם. וּבְאוֹתוֹ זְמַן נוֹלַד רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ. וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָבִיו: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּנוּ לָמוּל וּרְשָׁעִים הַלָּלוּ גָּזְרוּ עָלֵינוּ שֶׁלֹּא לָמוּל, כֵּיצַד אָנוּ מְבַטְּלִים גְּזֵרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִקַּיִם גְּזֵרָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע? מִיָּד עָמַד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וּמָל אֶת בְּנוֹ. כְּשֶׁהוֹדִיעוּ הַדָּבָר בִּפְנֵי הַהֶגְמוֹן שֶׁהָיָה בָּעִיר, שָׁלַח וְקָרָא אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה עָבַרְתָּ עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וּמַלְתָּ אֶת בִּנְךָ? אָמַר לוֹ: כָּךְ צִוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הֶגְמוֹן: הֲרֵבֵה כָּבוֹד יֵשׁ לְךָ עָלַי שֶׁאַתָּה רֹאשׁ לְאֻמָּתְךָ, אֶלָּא גְּזֵרָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הִיא וְאֵינִי יָכוֹל לְהַנִּיחֲךָ. אָמַר לוֹ: וּמָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ? אָמַר לוֹ: אֲנִי רוֹצֶה שֶׁנִּשְׁלַח אֶת הַיֶּלֶד וְאֶת אִמּוֹ אֵצֶל הַמֶּלֶךְ וּמַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת יַעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ: עֲשֵׂה כָּל מַה שֶּׁאַתָּה חָפֵץ.

מִיָּד שָׁלַח אֶת רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ וְאֶת אִמּוֹ וְהָלְכוּ כָּל הַיּוֹם בַּדֶּרֶךְ. לָעֶרֶב הִגִּיעוּ לְמָלוֹן בֵּית אָבִיו שֶׁל אַנְטוֹנִינוּס בֶּן אַסְוִירוּס וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן נוֹלַד אַנְטוֹנִינוּס. נִכְנְסָה אִמּוֹ שֶׁל רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ אֵצֶל אִמּוֹ שֶׁל אַנְטוֹנִינוּס, אָמְרָה לָהּ: מַה טִּיבֵךְ? אָמְרָה לָהּ: כָּךְ וְכָךְ גָּזְרוּ עָלֵינוּ, שֶׁלֹּא

לָמוּד, וְעַכְשָׁיו מַלְתִּי אֶת בְּנִי וּלְךָ מוֹלִיכִין אוֹתָנוּ אֶל הַמֶּלֶךְ כְּאֶחָד. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעָה מִמֶּנָּה כֵּן, אָמְרָה לָהּ: אִם רְצוֹנֵךְ, קְחִי אֶת הַיֶּלֶד שֶׁלִּי שֶׁאֵינוֹ מָהוּל וּתְנִי לִי אֶת הַיֶּלֶד שֶׁלָּךְ וּלְכִי וּמַלְטִי אֶת נַפְשֵׁךְ וְאֶת נֶפֶשׁ בְּנֵךְ מִאֵת הַמֶּלֶךְ. מִיָּד עָשְׂתָה כֵן וְהָלְכָה לַמֶּלֶךְ. נִכְנַס אוֹתוֹ הֶגְמוֹן לַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, זוֹ עָבְרָה עַל גְּזֵרָתְךָ וּמָלָה אֶת בְּנָהּ וְעַכְשָׁיו הֵבֵאתִי אוֹתָהּ אֶצְלְךָ וּמַה שֶּׁתִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂה. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: רְאוּ בְּנָהּ אִם הוּא מָהוּל. נִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מָהוּל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיוּ גְּדוֹלִים יוֹשְׁבִין לִפְנֵי קֵיסָר וְאָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, אָנוּ מְעִידִין בְּוַדַּאי שֶׁבְּנָהּ שֶׁל זוֹ מָהוּל הָיָה, אֶלָּא אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ קָרוֹב הוּא לָהֶם וְכֵיוָן שֶׁהֵם קוֹרְאִים אֵלָיו מִיָּד הוּא עוֹנֶה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי כַה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו" (דברים ד, ז). מִיָּד צִוָּה הַמֶּלֶךְ וְנֶהֱרַג אוֹתוֹ הֶגְמוֹן וּבִטֵּל אֶת הַגְּזֵרָה. וְשָׁלַח אֶת רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ וְאֶת אִמּוֹ לְשָׁלוֹם. כֵּיוָן שֶׁחָזְרוּ לְבֵיתוֹ שֶׁל אַנְטוֹנִינוּס, אָמְרָה אִמּוֹ: הוֹאִיל וְעָשָׂה לָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֵס עַל יְדֵי וְלִבְנֵךְ עַל יַד בְּנִי, יִהְיוּ *שׁוֹשְׁבִינִים לְעוֹלָם. וּבְשָׂכַר אוֹתוֹ חֶלֶב שֶׁיָּנַק אַנְטוֹנִינוּס מֵאִמּוֹ שֶׁל רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ, זָכָה וְלָמַד תּוֹרָה וְשִׁמֵּשׁ אֶת רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ לְאֶמָּתוֹ וְיָרַשׁ הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה שושבינים. אוהבים וחברים וכן היה שנעשה למלך על עמיו ונתגייר בסוד והיה רגיל אצל רבינו הקדוש ולמד ממנו תורה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (ס, ב): אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית־ הַמִּקְדָּשׁ דִּין הוּא שֶׁנִּגְזוֹר עָלֵינוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן, אֲבָל אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִים לַעֲמֹד בָּהּ. וּמִיּוֹם שֶׁפָּשְׁטָה מַלְכוּת הָרְשָׁעָה וְגוֹזְרִין עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וּמְבַטְּלִים מִמֶּנּוּ תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְאֵין מְנִיחִין אוֹתָנוּ לְהִכָּנֵס *לִשְׁבוּעַ הַבֵּן, דִּין הוּא שֶׁנִּגְזוֹר עַל עַצְמֵנוּ שֶׁלֹּא לִישָׂא נָשִׁים וְשֶׁלֹּא נוֹלִיד בָּנִים, אִם כֵּן *נִמְצָא זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ כָּלָה, *אֶלָּא הַנַּח לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, מוּטָב שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹגְגִין וְאַל יְהוּ מְזִידִין.

נפש יהודה לשבוע הבן. מילה שהיא לסוף שבעה: **נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה**. מאליו ולא על ידי עובדי כוכבים ומזלות ומצות לא יבטלו עוד: **אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין**. בדבר במה שלוקחים נשים שאינם סוברים שיש עבירה בדבר ואל יהיו מזידין דמשום שלא יוכלו לעמוד בה יבטלוהו ונמצאו מזידין הלכך לא גזרינן:

וְהַמִּצְוָה שֶׁהָיוּ מוֹסְרִין עַצְמָן עָלֶיהָ לְקִיְּמָהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מְבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת וּמַחֲזִיק בְּיָדָם הַמִּצְוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִילָה (שבת קל, א): תַּנְיָא: כָּל מִצְוָה שֶׁמָּסְרוּ

יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הַשִּׁמְד כְּגוֹן עֲבוֹדָה זָרָה עֲדַיִן מֻחְזֶקֶת הִיא בְּיָדָם וכו', כְּדְאִיתָא לְמַטָּה, בְּחֵלֶק קְדֻשַּׁת תְּפִלִּין (סימן קכו), שֶׁהִיא מְקוֹמָהּ.

וּמִכָּל מָקוֹם מִצְוַת מִילָה אֲפִילוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשִּׁמַד מוֹסְרִין עַצְמָן עָלֶיהָ, שֶׁזּוֹבְחִין בְּנֵיהֶם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם וְלִפְעָמִים מֵתִים מֵחֲמַת הַמִּילָה, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִילָה (קלד, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי נָתָן: פַּעַם אַחַת הָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם וּבָאת אִשָּׁה אַחַת לְפָנַי, שֶׁמָּלָה בְּנָהּ רִאשׁוֹן וָמֵת, שֵׁנִי וָמֵת, שְׁלִישִׁי הֵבִיאָתוֹ לְפָנַי רְאִיתִיו שֶׁהוּא אָדוֹם, *הֻצַּצְתִּי בּוֹ וְלֹא רָאִיתִי בּוֹ דַּם בְּרִית. אָמַרְתִּי לָהּ: הַמְתִּינִי לוֹ עַד שֶׁיִּבָּלַע בּוֹ דָּמוֹ. וְהִמְתִּינָה לוֹ וּמָלָה אוֹתוֹ וְחַיָּה, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ נָתָן עַל שְׁמִי. שׁוּב פַּעַם אַחַת הָלַכְתִּי לִמְדִינַת קַפּוֹטְקְיָא וּבָאת אִשָּׁה אַחַת לְפָנַי, שֶׁמָּלָה בְּנָהּ רִאשׁוֹן וָמֵת. שֵׁנִי וָמֵת שְׁלִישִׁי הֵבִיאָתוֹ לְפָנַי, רְאִיתִיו שֶׁהוּא יָרוֹק, הֻצַּצְתִּי בּוֹ וְלֹא רָאִיתִי בּוֹ דָּם. אָמַרְתִּי לָהּ: הַמְתִּינִי לוֹ *עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ דָּמוֹ. הִמְתִּינָה לוֹ וּמָלָה אוֹתוֹ וְחַיָּה, וְהָיוּ קוֹרִין לוֹ נָתָן הַבַּבְלִי עַל שְׁמִי. לְלַמֶּדְנוּ כַּמָּה הָיוּ הַמִּצְוֹת חֲבִיבוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ מוֹסְרִין עַצְמָן וּבְנֵיהֶם, שֶׁחֲבִיבִין לִבְנֵי אָדָם יוֹתֵר מֵעַצְמָן, לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאָם.

נפש יהודה הצצתי. הסתכלתי בו ולא היה בו דם הברית תרתי לריעותא דאי מהיל ליה לא נפק מיניה דמא והטפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את בדם בריתך ועוד דמסוכן הוא משום חולשא שלא נוצר בו עדיין דם: **עד שיפול בו דמו**. עד שיבא בו דם:

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי לְגַדֵּל אֶת הַבֵּן

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּדְבָרִים שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹת לִבְנוֹ; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, לְבָן חַיֵּב בּוֹ

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּדְבָרִים שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹת לִבְנוֹ

וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [פד]

בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תוֹרָה עַל מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית. וּתְנַן בִּיבָמוֹת, פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (סא, ב): בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא יְבַטֵּל אָדָם מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ זָכָר וּנְקֵבָה. וַאֲמַרִינַן הָתָם (סב, א): הָיוּ לוֹ בָּנִים וָמֵתוּ, רַב הוּנָא אָמַר: קַיִּם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לֹא קַיִּם. וְהִלְכְתָא כְּרַבִּי יוֹחָנָן.

לְפִיכָךְ יִשְׁתַּדֵּל אָדָם בְּכָל יְכָלְתּוֹ לְגַדֵּל אֶת בָּנָיו כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְיוֹתֵר עַל בֵּן זָכָר, כְּדֵי לְסַלֵּק מִמֶּנּוּ עֲבֵרָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין (קטז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן זָכָר לְיוֹרְשׁוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *מַעֲלֶה עָלָיו עֲבֵרָה. כְּתִיב הָכָא "אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם" (במדבר כז, ח) וּכְתִיב הָתָם "יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו).

נפש יהודה מעלה עליו עברה. כלומר שונא אותו:
"אֲשֶׁר אֵין *חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹהִים" (תהלים נה, כ). רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי חַד אָמַר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן; וְחַד אָמַר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תַּלְמִיד. תִּסְתַּיֵּם דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דַּאֲמַר תַּלְמִיד, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דֵּין גַּרְמָא דְעַשְׂיָרָאָה בִּיר (פירוש: נשא אצלו שן של אחד מבני ובו היה מנחם *למרי נפש), תִּסְתַּיֵּם. וּמִדְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר תַּלְמִיד, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר בֵּן. וְהָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לָא הֲוָה אֲזֵיל *לְבֵי אֲבֶלָא אֶלָּא לְמָאן דְּשָׁכִיב בְּלָא בְנֵי, דִּכְתִיב: "בְּכוּ בָכוֹ לַהֹלֵךְ" (ירמיה כב, י), וְאָמַר רַב: לַהוֹלֵךְ בְּלֹא בָנִים זְכָרִים? אֶלָּא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר תַּלְמִיד. וּמִדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר תַּלְמִיד, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר בֵּן, קַשְׁיָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן? לָא קַשְׁיָא, *הָא דִידֵיהּ *הָא דְּרַבֵּיהּ.

נפש יהודה חליפות. חליפין ממלא מקומו: **למרי נפש**. אבלים שהשן של מת אינו טמא דתנן באהלות פרק ג' כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן ובשעת חיבורן במת הכל טמא וכיון דרבי יוחנן לא הניח בן אם איתא דסבירא ליה דמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר לבריות דין גרמא דעשיראה ביר דאמרינן בעלמא חציף אינש מאן דמפרסם חטאיה דכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: **לבי אבלא**. לנחם אבלים לפי שלא היה רוצה להתבטל מתלמודו: **הא דידיה**. דין גרמא וכו' דסבירא ליה כרבי יהושע בן לוי דאמר זה שלא הניח תלמיד: **הא דרביה**. מה דאמר זה שלא הניח בן דרביה וליה לא סבירא ליה:

דָּרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בַּר חָמָא: מַאי דִּכְתִיב "וַהֲדַד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי־שָׁכַב דָּוִד עִם־אֲבוֹתָיו וְכִי־מֵת יוֹאָב שַׂר־ הַצָּבָא" (מלכים־א יא, כא), מִפְּנֵי מָה נֶאֱמְרָה בְּדָוִד שְׁכִיבָה וּבְיוֹאָב נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה? דָּוִד שֶׁהִנִּיחַ בֵּן נֶאֱמְרָה בּוֹ שְׁכִיבָה, יוֹאָב שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה. וְיוֹאָב לֹא הִנִּיחַ בֵּן וְהָא כְתִיב: "מִבְּנֵי יוֹאָב עֹבַדְיָה בֶּן־יְחִיאֵל" (עזרא ח, ט)? אֶלָּא, דָּוִד שֶׁהִנִּיחַ בֵּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמְרָה בּוֹ שְׁכִיבָה, יוֹאָב שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה.

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת כָּל יְכָלְתּוֹ לְגַדֵּל אֶת בְּנוֹ וּלְהַרְחִיקוֹ *מִן הַמִּקְרִים, וּלְהַדְרִיכוֹ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּלְלַמְּדוֹ תוֹרָה וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת לְפַרְנָסָתוֹ, כְּדַגַּרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (כט, א): תְּנוּ רַבָּנָן: הָאָב חַיָּב בִּבְנוֹ: לָמוּלוֹ *וְלִפְדוֹתוֹ וּלְלַמְּדוֹ תוֹרָה וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: *אַף לְהַשִּׁיטוֹ בַּנָּהָר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ אֻמָּנוּת מְלַמְּדוֹ לִסְטוּת. *לִסְטוּת סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא *כְּאִלּוּ מְלַמְּדוֹ לִסְטוּת.

נפש יהודה מן המקרים. פגעים רעים הבאים ע"י מעשים רעים: **ולפדותו**. חמשה סלעים אם בכור הוא: **אף להשיטו בנהר**. שמא יפרוש בספינה ותטבע ויסתכן אם אין

יודע לשוט: **לסטות סלקא דעתך**. והלא ישב ולא למדו כלום: **כאלו מלמדו לסטות**. ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו יגזול:

וַאֲמַרְנָן הָתָם (ל, א): תַּנְיָא: "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם" (דברים יא, יט) וְלֹא בְּנֵי בְּנֵיכֶם. וְהָא כְּתִיב: "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ" (שם ד, ט)? לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד לִבְנוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ לִמְּדָהּ לְבֶן בְּנוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. הוּא דַאֲמַר כִּי הַאי תָּנָא, דְּתַנְיָא: "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם", אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵיכֶם. בְּנֵי בְנֵיכֶם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ", אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר בְּנֵיכֶם? בְּנֵיכֶם וְלֹא בְנוֹתֵיכֶם.

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כא, ב): רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הַמְלַמֵּד לְבִתּוֹ תּוֹרָה *מְלַמְּדָהּ תִּפְלוּת. טִפְלוּת סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא, כְּאִלּוּ לִמְּדָהּ תִּפְלוּת. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? דִּכְתִיב: "אֲנִי חָכְמָה שָׁכַנְתִּי עָרְמָה" (משלי ח, יב), כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה בָּאָדָם חָכְמָה נִכְנְסָה בּוֹ עַרְמִימוּת.

נפש יהודה מלמדה תפלות. דהיינו ערמימות ורמאות:

וְהָאֲמָנוּת הַטּוֹב לְלַמֵּד הָאָדָם אֶת בְּנוֹ, הוּא תַּלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁהִיא פַּרְנָסָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמְקִימָתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (פב, א): אָמַר רַבִּי נְהוֹרַאי: מַנִּיחַ אֲנִי *כָּל אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְאֵינִי מְלַמֵּד אֶת בְּנִי אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁיְּהוּ אוֹכְלִין שְׂכַר עֲמָלָן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא. לְפִי שֶׁכָּל אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינָם עוֹמְדִים לוֹ לְאָדָם אֶלָּא בְּעֵת זִקְנָתוֹ וּבִזְמַן שֶׁכּוֹחוֹ עָלָיו, אֲבָל נָפַל לִידֵי חֳלִי, אוֹ לְמִדָּה שֶׁל יִסּוּרִין, אוֹ נִכְנַס לִזְקָנָה, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּמְלַאכְתּוֹ, נִמְצָא מֵת בְּרָעָב.

נפש יהודה כל אומניות. אין לה מתן שכר לאחר זמן אלא שכר המצוי להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה בא מאליו לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמות:

אֲבָל הַתּוֹרָה אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא מְגַדֶּלְתּוֹ וּמְשַׁמַּרְתּוֹ מִכָּל רָע בְּנַעֲרוּתוֹ וְנוֹתֶנֶת לוֹ אַחֲרִית וְתִקְוָה בְּזִקְנוּתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא מְחַבֵּב אֶת הַצַּדִּיקִים בְּזִקְנוּתָן יוֹתֵר מִבְּנַעֲרוּתָן. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּצַּדִּיקִים, שֶׁקִּיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא בָאת וּבֵרְכָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּנַעֲרוּתוֹ מַהוּ אוֹמֵר? "וְקוֵי ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ" וגו' (ישעיה מ, לא). בְּזִקְנָתוֹ מַהוּ אוֹמֵר? "*עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה" (תהלים צב, טו).

נפש יהודה עוד ינובון בשיבה דשנים. יצמחו צמח ורעננים יהיו וגו':

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁשָּׁמַר אֶת הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא בָאת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם" וגו' (בראשית כו, ה) וּבֵרְכוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנַעֲרוּתוֹ וּבְזִקְנוּתוֹ. בְּנַעֲרוּתוֹ מַהוּ אוֹמֵר? "וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" (שם יב, ב). וּבְזִקְנוּתוֹ מַהוּ אוֹמֵר? "וְאַבְרָהָם זָקֵן

בָּא בַּיָּמִים וַה' בֵּרַךְ" וגו' (שם כד, א). וְכֵן כָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁקִּיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּיִלְדוּתָן מַהוּ אוֹמֵר? "וְקוֹיֵ ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ". וּבְזִקְנוּתָן מַהוּ אוֹמֵר? "עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה".

פֶּרֶק שֵׁנִי [פה]

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לְחַנֵּךְ אֶת בָּנוֹ מִקְּטַנוּתוֹ, לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה כְּפִי כֹּחַ הַנַּעַר וּכְפִי שָׁנָיו, כְּמוֹ שֶׁיּוּכַל הַנַּעַר לִסְבֹּל עֹל הַתּוֹרָה. כֵּיצַד? כְּשֶׁיֵּדַע לְדַבֵּר מְחַנְּכוֹ בִּפְסוּקִים, כְּגוֹן: (דברים לג, ד) "תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה" וגו' וּכְגוֹן פָּסוּק: (שם ו, ד) "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְכַדּוֹמֶה לָזֶה, כְּדֵי *שֶׁיְּרִים מִמֶּנּוּ לַה' תְּרוּמָה וּבְכוּרִים וְיהֵא רֵאשִׁית דִּבּוּרוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ. וְצָרִיךְ לְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים שֶׁיִּרְאֶה שֶׁאוֹהֲבָם הַתִּינוֹק וּמִתְאַוֶּה לָהֶם, לְפִי שֶׁיֵּלֵךְ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת לִלְמֹד. וּכְשֶׁיְּגַדֵּיל וְיִמְאַס בַּמַּתָּנוֹת הַקְּטַנּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, יִתֵּן לוֹ אֲחֵרוֹת כְּפִי תַּאֲוָתוֹ. וּכְשֶׁיְּהֵא גָּדוֹל וְיִמְאַס בְּכָל זֶה, יַחֲזֹר לוֹמַר לוֹ: לְמַד תּוֹרָה כְּדֵי שֶׁתֵּשֵׁב בָּרֹאשׁ וְיִקָּרְאוּךָ רַב וְיכַבְּדוּךָ. וּכְשֶׁלֹּא יִתְפַּיֵּס בָּזֶה, יֹאמַר לוֹ: לְמַד תּוֹרָה וּתְהֵא זוֹכֶה לְגַן עֵדֶן. וּלְבַסּוֹף, אִם יַדְרִיךְ בַּתּוֹרָה, הוּא יַשִּׂיג בְּדַעְתּוֹ אֱמִתַּת כַּוָּנָתָהּ וְעִדּוּנָהּ וְאַהֲבָתָהּ וְיִלְמְדֶנָּה לִשְׁמָהּ.

נפש יהודה שירים. שיפריש מדבריו של נער תרומה לברך לה' שיהיה בכורים ראשית דבורו בדברי קודש לה':

וְעַד שֶׁיִּהֵא הַקָּטָן בֶּן שֵׁשׁ, אוֹ בֶּן שֶׁבַע שָׁנִים, אַל יַכְרִיחֵהוּ בְּעֹל הַלִּמּוּד, אֶלָּא דָּבָר מוּעָט בְּפִיּוּס, כְּדַגְרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק לֹא יַחְפֹּר (כא, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּרֵם זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב *וְיהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא שְׁמוֹ, שֶׁאִלְמָלֵא הוּא נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁבִּתְחִלָּה, מִי שֶׁהָיָה לוֹ אָב הָיָה מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אָב לֹא הָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה. מַאי דָּרוּשׁ? *"וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם" (דברים יא, יט) וְלִמַּדְתֶּם אַתֶּם, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵיוּ מוֹשִׁיבִין מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת בִּירוּשָׁלַיִם. מַאי דָּרוּשׁ? "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה" וגו' (ישעיה ב, ג). וַעֲדַיִן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָב מְלַמְּדוֹ וּמַלְמִדוֹ, מִי שֶׁאֵין לוֹ אָב לֹא הָיָה עוֹלֶה וְלוֹמֵד; הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהוּ מוֹשִׁיבִין מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת בְּכָל *פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ וּמַכְנִיסִין אוֹתָן כְּבֶן שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וּכְבֶן שֶׁבַע־עֶשְׂרֵה וּמִי שֶׁהָיָה רַבּוֹ כּוֹעֵס עָלָיו הָיָה *בּוֹעֵט בּוֹ וְיוֹצֵא.

נפש יהודה יהושע בן גמלא. אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני: **ולמדתם אתם**. האב עצמו מצווה ללומדו: **פלך**. הרבה מדינות בפלך אחד והוא לשון אפרכייא: **בועט**. כלומר מורד ברבו ויוצא לו לארצו:

עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא וְתִקֵּן, שֶׁיְּהֵיוּ מוֹשִׁיבִין [מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת] בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל עִיר וָעִיר וּמַכְנִיסִין אוֹתָן כְּבֶן שֵׁשׁ וּכְבֶן שֶׁבַע. אָמַר לֵיהּ רַב *לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שֵׁילַת: עַד בַּר שִׁית לָא תְּקַבֵּל, מִכָּאן וְאֵילָךְ קַבֵּל *וּסְפֵי לֵיהּ כְּתוֹרָא. וַאֲמַר לֵיהּ רַב לְרַב שְׁמוּאֵל

בַּר שֵׁילַת: כִּי מָחִית לִינוּקָא, לָא תִמְחֵי לֵיהּ אֶלָּא בָּעָרְקָא *דְּמַסַאנָא (פרוש: ברצועת מנעל), *דְּקָארֵי קָארֵי וּדְלָא קָארֵי *לֶהֱוֵי צַוְותָא לְחַבְרֵיהּ.

נפש יהודה רב שמואל בר שילת. מלמד תינוקות היה: **וספי ליה.** האכילהו והשקהו תורה בעל כרחו כשור שנותנין עליו עול על צוארו: **דמסאנא.** לא תכה אותו אלא מכה קלה ברצועה קטנה שלא יזיק: **דקארי.** אם רוצה ללמוד: **להוי צוותא.** חבר לאחרים אינך זקוק ליסרו יותר מדאי ולא לסלקו מלפניך אלא ישב עם האחרים בחברותא וסופו ליתן לב וילמוד:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק נַעֲרָה (נ, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: בְּאוּשָׁא הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא אָדָם *מְגַלְגֵּל עִם בְּנוֹ עַד שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה, מִכָּאן וָאֵילָךְ *יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו. אֵינִי, וְהָא אֲמַר לֵיהּ לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שֵׁילַת: בָּצִיר מִבַּר שִׁית לָא תְקַבֵּל, בַּר שִׁית קַבֵּל *וּסְפֵי לֵיהּ כְּתוֹרָא? לָא קַשְׁיָא, הָא לְמִקְרָא וְהָא לְמִשְׁנָה, דַּאֲמַר אַבַּיֵי, אָמְרָה לִי *אֵם: בַּר שִׁית לְמִקְרָא, בַּר עֶשֶׂר לְמִשְׁנָה, בַּר תְּלֵיסַר *לְתַעֲנִיתָא מֵעֵת לְעֵת *וּבְתִינוֹקֶת בַּת תְּרֵיסַר.

נפש יהודה מגלגל עם בנו. אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים: **יורד עמו לחייו.** לרדותו ברצועה ובחוסר לחם כדי שיהיה לו חיי צער עד שילמוד: **וספי ליה כתורא.** הלעיטהו תורה כשור שאתה מלעיטו ואובסו מאכל כן פירש רש"י בכתובות: **אם.** מינקת ומגדלת של אביי כמו אני הייתי אמון אצלו: **לתעניתא מעת לעת.** להתענות כל היום וכגון יום כפור ותשעה באב שמתענה מעת לעת וחנוכם לשעות מקודם לכן שנתיים כדאמרינן ביומא: **ובתינוקת.** שהיא ממהרת להביא כח שאינה מתשת כח בלימוד תורה ותרתי סרי דקאמר שנת י"ב גופא קאמר דאי בת י"ב ויום א' דאורייתא היא שמביאה שתי שערות ובת עונשין היא ואין צורך לנו ללמוד ממניקתו של אביי:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ: אָמַר רַב: כָּל הַמַּכְנִיס אֶת בְּנוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה פָּחוֹת מִבֶּן שֵׁשׁ, *רָץ אַחֲרָיו וְאֵינוֹ מַגִּיעוֹ. אֵיכָא דְּאָמְרִי: *חֲבֵרָיו רָצִין אַחֲרָיו וְאֵין מַגִּיעִין אוֹתוֹ. וְתַרְוַיְיהוּ אִיתְּנְהוּ, *הָא דְכָחִישׁ, הָא *דְּבָרְיָא.

נפש יהודה רץ אחריו. להברותו ולהחיותו ואין מגיעו כלומר לא יועיל לו כל הרפואות כי מסוכן הוא למות מרוב חולשה שתורה מכחשת כחו: **חבריו רצין אחריו.** להיות פקחין בתורה כמוהו ואינו מגיעין דמשמע טוב הוא כשילמוד בקטנותו: **הא דכחיש.** אל יכניסנו לפי שמסוכן הוא פן יחלש וימות: **דבריא.** יכניסנו לפי שמתפקח:

וְחַיָּיב אָבִיו לְלַמֵּדוֹ עַד כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג, כִּדְגַרְסִינַן פִּרְקָא קַמָּא דְקִדּוּשִׁין (ל, א): עַד הֵיכָן חַיָּיב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כְּגוֹן *זְבוּלוּן בֶּן דָּן, שֶׁלִּמְּדוֹ אֲבִי אֲבִיו מִקְרָא, מִשְׁנָה וַהֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת.

נפש יהודה זבולון בן דן. תלמיד שהיה בימיהם:
גַּם מָצִינוּ בְּחִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, בִּהְיוֹתוֹ מֶלֶךְ וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל, בְּחִבַּת הַתּוֹרָה שֶׁיִּלְמְדוּ בָּנָיו, אָמְרוּ עָלָיו, שֶׁהָיָה מוֹלִיכָם עַל כְּתֵפוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (י, א): אָמַר רַב מַתְנָה: מַאי דִּכְתִיב: "מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר" (קהלת ח, א)? מִי כְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיּוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים, בֵּין חִזְקִיָּה לִישַׁעְיָה. חִזְקִיָּה אָמַר: לֵיתֵי יְשַׁעְיָה גַּבָּאי, דְּהָכִי *אַשְׁכְּחָן בְּאֱלִיָּהוּ, דְּאָזַל לְגַבֵּי אַחְאָב. יְשַׁעְיָה אָמַר: לֵיתֵי חִזְקִיָּהוּ גַּבָּאי, דְּהָכִי אַשְׁכְּחָן *בִּיְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב, דְּאָזַל לְגַבֵּי אֱלִישָׁע. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? הֵבִיא יִסּוּרִין עַל חִזְקִיָּה וְאָמַר לוֹ לִישַׁעְיָה: לֵךְ וּבַקֵּר אֶת חִזְקִיָּה, שֶׁהוּא חוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבֹא אֵלָיו" וגו' (מלכים־ב כ, א). מַאי "כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה" (שם)? "מֵת אַתָּה", בָּעוֹלָם הַזֶּה; "וְלֹא תִחְיֶה" לָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לֵיהּ: אַמַּאי? אָמַר לֵיהּ, דְּלָא עָסֵקְתָּ בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה וְלָא הֲוֵי לָךְ בָּנִים. אָמַר לֵיהּ, דַּאֲמָרִין לִי *חוֹזָאֵי, דְּנַפְקִין מִנֵּי בְּנִין דְּלָא מַעֲלוּ. אָמַר לֵיהּ: בַּהֲדֵי *כַּבְשֵׁי דְּרַחֲמָנָא לְמָה לָךְ, אֵתֵּ אִיבָּעֵי לָךְ לְאֶעֱסוּקֵי בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה וּמַא יַדְּנִיחָא קַמֵּיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עָבִיד. אָמַר לֵיהּ: הַב לִי בְּרַתָּךְ, אֶפְשָׁר דְּגָרְמָא זְכוּתָא דִּידִי וְדִידָךְ וְנָפְקָא מִינָּהּ בְּנִין מְעַלְיָא. אָמַר לֵיהּ: כְּבָר *נִגְזְרָה גְּזֵירָה. אָמַר לֵיהּ: בֶּן אָמוֹץ, כַּלֵּה נְבוּאָתְךָ וְצֵא. כָּךְ *מְקַבְּלָנִי מִבֵּית אֲבִי אַבָּא: אֲפִילּוּ חֶרֶב חַדָּה מוּנַּחַת עַל צַוָּארוֹ שֶׁל אָדָם אַל יִמְנַע עַצְמוֹ מִן הָרַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן־יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל" (איוב יג, טו). יָהַב לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ, נָפְקוּ מִינָּהּ מְנַשֶּׁה וְרַבְשָׁקֵה. יוֹמָא חַד *אַרְכְּבִינְהוּ אַכַּתְפֵּיהּ לְאַמְטוּנְהוּ לְבֵי מִדְרָשָׁא. אָמַר לֵיהּ חַד מִינַּיְהוּ: *חֲזִי רֵישָׁא דְּאַבָּא לְמִטּוּיֵי בֵּיהּ גֵּילְדָנֵי; וְחַד אָמַר: לִקְרוּבֵי קוֹרְבָּנָא לַעֲבוֹדָה זָרָה, *חַבְטִינְהוּ בְּאַרְעָא, רַבְשָׁקֵה מִית, מְנַשֶּׁה חָיָה. קָרָא אָנַפְשֵׁיהּ: "וְכֹלַי כֻּלָּיו רָעִים" (ישעיה לב, ז).

נפש יהודה אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב. דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב: **ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע**. כשהלכו על מואב הוא ויהושפט דמתוך שלא היו הולכים זה אל זה לא היה מוכיחו על שלא נשא אשה: **חוזאי**. חוזים בכוכבים אמרו לי שבני יהיו רשעים: **כבשי דרחמנא**. סתרים דהקב"ה כמו רישא בכבשא בהטמנת האפר: **נגזרה גזירה**. שתמות: **מקובלני מבית אבי אבא**. דוד המלך שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל ולא מנע עצמו מן הרחמים: **ארכיבנהו**. נשא אותם על כתפיו להביאם לבית המדרש: **חזי רישא דאבא למיטווי ביה גילדני**. רואה אני שראוי לצלות דגים בגולגלתא דאבי כלומר שיעשה כלי מהגלגולת לצלות בו דגים. לאקרובי עליה, על ראש אבי: **חבטניהו**. זרק חזקיהו אותם מן כתפיו לארץ:

וְגַם צָרִיךְ אָדָם לְחַנֵּךְ אֶת בְּנוֹ בְּנַעֲרוּתוֹ בְּמִצְוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻרְגָּל בָּהֶן כְּשֶׁיִּגְדַּל, כְּדִגְרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה, פֶּרֶק הַיָּשֵׁן (כח, א) וְגִרְסִינַן נַמֵּי פֶּרֶק לוּלָב הַגָּזוּל (שם מב, א): *קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ חַיָּב בְּסֻכָּה; קָטָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְנַעֲנֵעַ לוּלָב, אֲבִיו לוֹקֵחַ לוֹ לוּלָב; הַיּוֹדֵעַ לְהִתְעַטֵּף חַיָּב בְּצִיצִית וכו'.

נפש יהודה קטן שאינו צריך לאמו. מחנכין אותו במצות:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (פב, א): רַב נַחְמָן אָמַר: בֶּן תֵּשַׁע וּבֶן עֶשֶׂר מְחַנְּכִין אוֹתָן לְשָׁעוֹת. וְהוּא הַדִּין לְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן כְּתִיב: "חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי־יַזְקִין לֹא־יָסוּר מִמֶּנָּה" (משלי כב, ו), רוֹצֶה לוֹמַר, כְּשֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַלִּמּוּד וְחִנּוּךְ הַמִּצְוֹת וְהֶרְגֵּל הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת בְּטֶבַע בְּנַעֲרוּתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן בְּזִקְנוּתוֹ שֶׁלֹּא יָסוּר מִזֹּאת הַמִּדָּה, *לְפִי שֶׁהַהֶרְגֵּל נַעֲשָׂה לוֹ טֶבַע; וְיוֹתֵר בְּזִקְנָתוֹ שֶׁמִּתְקָרֶרֶת רְתִיחַת הַטֶּבַע וּרְדִיפַת הַתַּאֲוָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים שֶׁאוֹמֵר עֲלֵיהֶם: אֵין לִי בָּהֶם חֵפֶץ.

נפש יהודה לפי שההרגל. הרגילות גורם לו בילדותו שיהא כן בזקנותו בטבע:

דָּבָר אַחֵר: אִם תַּעֲזֹב לַנַּעַר שֶׁיְּחַנֵּךְ אֶת עַצְמוֹ עַל פִּי דַּרְכּוֹ, לֵישֵׁב בָּטֵל וְלִרְדֹּף אַחַר יְצָרוֹ וְלֹא תִמְחֶה בְּיָדוֹ לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב, גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה. רוֹצֶה לוֹמַר, אֲפִילּוּ שֶׁיַּזְקִין לֹא יוּכַל לְהָסִיר עַצְמוֹ מִמֶּנָּה, לְפִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ הַנְּבָלוֹת בְּטֶבַע וְלֹא יוּכַל לִפְרֹשׁ מֵהֶם. וּלְפִי זֶה הַפֵּרוּשׁ הוּא כְּמוֹ "שְׂמַח בָּחוּר" וגו' (קהלת יא, ט). רוֹצֶה לוֹמַר, אִם תִּשְׂמַח בָּחוּר, דַּע, "כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט". וְכֵן זֶה, אִם תָּנִיחַ לַנַּעַר שֶׁיְּחַנֵּךְ כְּפִי דַּרְכּוֹ לְמַלְּאוֹת תַּאֲוָתוֹ, לֹא יָסוּר מִמֶּנּוּ בְּזִקְנָתוֹ. וְאִם תְּחַנְּכֶנּוּ בְּמִצְוֹת כְּשֶׁיַּזְקִין יַרְבֶּה וְיִגְדַּל.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [פו]

בְּכָל דָּבָר יֶאֱהַב אָדָם אֶת בְּנוֹ רַק לְיִסְּרוֹ, שֶׁאִם יִמְנָעֶנּוּ מִמֶּנּוּ, *הוּא שׁוֹנְאוֹ וְיֵצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּוַאֲלֶה שְׁמוֹת רַבָּה (א, א): "חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר" (משלי יג, כד). בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם שֶׁאָמַר לְחַבֵּרוֹ: פְּלוֹנִי הִכָּה לְבִנְךָ, יוֹרֵד עִמּוֹ עַד לְחַיָּיו. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ"? לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמּוֹנֵעַ בְּנוֹ *מִלְּרְדּוֹתוֹ סוֹפוֹ בָּא לְתַרְבּוּת רָעָה. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּיִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיוּ לוֹ *גַּעְגּוּעִין עַל אַבְרָהָם וְלֹא רָדָהוּ וְיָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה וּשְׂנָאוֹ אַבְרָהָם וְהוֹצִיאוֹ מִבֵּיתוֹ רֵיקָם. מָה עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל? כְּשֶׁהָיָה בֶּן חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הִתְחִיל לְהָבִיא צֶלֶם מִן הַחוּץ וְהָיָה מְצַחֵק. וְאֵין מְצַחֵק אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: "וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק" (שמות לב, ו). וַעֲבָדוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאָה לַאֲחֵרִים. מִיָּד "וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ אֶת הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ" (בראשית כא, י), שֶׁמָּא יִלְמַד בְּנֵי אוֹרְחוֹתָיו. מִיָּד "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ" (שם שם, יא), עַל שֶׁיִּצָּא לְתַרְבּוּת רָעָה.

נפש יהודה הוא שונאו. של בנו שגורם לו רעות שיצא לסוף לתרבות רעה: **מלרדותו**. מלהכותו וליסרו: **געגועין**. מחשבת אהבה ודבר חבה שלא יכול לדבר עליו רק טובה:
כַּיּוֹצֵא בוֹ: "וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו" (שם כה, כח), לְפִיכָךְ יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה עַל שֶׁלֹּא רָדָהוּ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (ב"ב טז:) חָמֵשׁ עֲבֵרוֹת עָבַר עֵשָׂו בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם: בָּא עַל נַעֲרָה מְאֹרָסָה וְהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ וְכָפַר בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים וְכָפַר בָּעִקָּר וּבִזָּה אֶת הַבְּכוֹרָה. וְעוֹד *שֶׁתָּאַב מִיתַת אָבִיו וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי" (שם כז, מא). וְגָרַם לְיַעֲקֹב לִבְרֹחַ מֵאֲבוֹתָיו. וְהָלַךְ אַף הוּא אֵצֶל יִשְׁמָעֵאל לִלְמֹד מִמֶּנּוּ תַּרְבּוּת רָעָה וּלְהוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל" (שם כח, ט).

נפש יהודה שתאב. שחשק ומצפה למיתת אביו:
כַּיּוֹצֵא בוֹ דָּוִד לֹא רָצָה לְרְדּוֹת לְאַבְשָׁלוֹם וְיָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָבִיו וְשָׁכַב עִם נְשֵׁי אָבִיו וְגָרַם לוֹ לֵילֵךְ יָחֵף וְהוּא בוֹכֶה, וְהִפִּיל מִיִּשְׂרָאֵל כַּמָּה אֲלָפִים וְגָרַם לְאָבִיו דְּבָרִים קָשִׁים שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, דִּכְתִיב: "מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ" וגו' מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? "ה' מָה רַבּוּ צָרָי" וגו' (תהלים ג, א). וְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ז, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: קָשָׁה תַּרְבּוּת רָעָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, דְּאִלּוּ בְּאַבְשָׁלוֹם כְּתִיב "ה' מָה רַבּוּ צָרָי" וּבְמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג כְּתִיב "לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם" וגו' (שם ב, א). רְאוּ כַּמָּה יֵשׁ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת וּלְיַסֵּר אֶת בָּנוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה.

נפש יהודה למה רגשו גוים. ומה תועלת להם אלמא דבר קל הוא בעיניו ואילו מה רבו צרי לא כתיב:
וְשֶׁבַח גָּדוֹל הוּא לָאָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִמֶּנּוּ בֵּן וְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (יז, א): כִּי הֲווּ מִיפְטְרֵי רַבָּנָן מִבֵּי רַב חִסְדָּא הֲווּ אָמְרִין: "אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אֵין פֶּרֶץ" וגו' (שם קמד, יד). מַאי "אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים"? רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר "אַלּוּפֵינוּ" בַּתּוֹרָה, "מְסֻבָּלִים" בַּמִּצְוֹת. וְחַד אָמַר "אַלּוּפֵינוּ" בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת ו"מְסֻבָּלִים" בַּיִּסּוּרִין. "אֵין פֶּרֶץ", שֶׁלֹּא תְהֵא *סִיעָתֵנוּ כְּסִיעָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי. "וְאֵין צְוָחָה" (שם). שֶׁלֹּא תְהֵא סִיעָתֵנוּ כְּסִיעָתוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ גֵּיחֲזִי. "בְּרְחֹבֹתֵינוּ" (שם). שֶׁלֹּא יְהֵא לָנוּ בֵּן וְתַלְמִיד *שֶׁמְּקַדִּיחַ תַּבְשִׁילוֹ בָּרַבִּים [כְּיֵשׁוּ הַנִּצְרִי].

נפש יהודה סיעתנו. חברתנו ותלמדינו: **שמקדיח**. ששורף התבשיל כלומר שיצא לתרבות רעה:
וְאַל יְשַׁנֶּה אָדָם אֶת בְּנוֹ מִשְּׁאָר אֶחָיו מִפְּנֵי הַקִּנְאָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק א (י, ב): אָמַר רָבָא בַּר מַתְּנְיָה, אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָה, אָמַר רַב: לְעוֹלָם אַל יְשַׁנֶּה אָדָם אֶת בְּנוֹ בֵּין

הַבָּנִים, שֶׁבִּשְׁבִיל *מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים מִילָּת, שֶׁהוֹסִיף יַעֲקֹב לְיוֹסֵף מִשְּׁאָר בָּנָיו נִתְקַנְּאוּ בּוֹ אֶחָיו וְנִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם.

נפש יהודה משקל שני סלעים. לאו דווקא נקט. בשם תלמידי ר' יצחק הלוי כתונת פסים סביב פס ידו נתן מילת ולא כל הכתונת:

וְצָרִיךְ אָדָם לְזָהֵר שֶׁלֹּא יוֹצִיא דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו בִּפְנֵי בְּנוֹ וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד בְּנוֹ מִמֶּנּוּ, אֲבָל יִשְׁתַּדֵּל לְהַרְחִיקוֹ מִן הַכִּעוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ, אֲפִילּוּ שֶׁלִּפְעָמִים *נוֹגֵעַ בּוֹ הָאָב, יְזָהֵר יוֹתֵר מִפְּנֵי בְּנוֹ. אֲבָל יְקָרְבֶנּוּ לְמִדַּת הַחֲסִידִים וְיַרְחִיקֶנּוּ מִן הָאֵיבָה וְהַקְּנָאָה וְהַמְּרִיבָה. וְאִם יְחָרְפֵהוּ אָדָם אוֹ יַכֵּהוּ, יַעֲלִים הַדָּבָר מִבְּנוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכְנִיס עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה בְּקִנְאַת כְּבוֹד אָבִיו. אָמְרוּ: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד שֶׁהָיָה מִתְוַכֵּחַ עִם חֲבֵרוֹ בַּשַּׁעַר אֵצֶל הַדַּיָּנִין וְהָיָה בְּנוֹ אֶצְלוֹ. וְהָיָה בַּעַל דִּינוֹ מְחָרְפוֹ וּמְגַדְּפוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: עָשִׂיתָ כָּךְ וְכָךְ. וְהָיָה אוֹמֵר דְּבָרִים מְגֻנִּים וּמְכֹעָרִים עַד מְאֹד, שָׁמַע בְּנוֹ, חָרָה אַפּוֹ וּבִקֵּשׁ לְהִתְקוֹטֵט עִם אוֹתוֹ הָאִישׁ, בַּעַל דִּינוֹ שֶׁל אָבִיו. וּכְשֶׁהִרְגִּישׁ אָבִיו בַּדָּבָר, אָמַר לוֹ: בְּנִי, לָמָּה חָרָה לְךָ? אִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר וְעָשִׂיתִי אֲלוּ הַדְּבָרִים הַמְכֹעָרִים שֶׁאָמַר עָלַי, לָמָּה תִתְקוֹטֵט עִמּוֹ, אֲנִי הוּא שֶׁעָשִׂיתִי שֶׁלֹּא כַּדִּין וְרָאוּי אֲנִי לִשְׁמֹעַ חֲרָפוֹת וּקְלָלוֹת עַל מַעֲשַׂי הָרָעִים. וְאִם לֹא עָשִׂיתִי אוֹתָם הַדְּבָרִים הַמְכוֹעָרִים, לָמָּה תָחוּשׁ לִדְבָרִים בְּטֵלִים שֶׁאָמַר, הַנַּח לוֹ וְיֹאמַר מַה שֶּׁיִּרְצֶה, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ נִסְתָּרוֹת, יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אוֹמֵר דִּבְרֵי שָׁוְא וְדִבְרֵי כָזָב.

נפש יהודה נוגע בו האב. בדבר מיאוס אל יגע בו לפני בנו:

סוֹף דָּבָר: יִשְׁתַּדֵּל אָדָם עִם בְּנוֹ בְּיִסּוּרִין וְתוֹכָחוֹת, זוֹלְתִי אִם טִבְעוֹ טוֹב שֶׁאֵין צָרִיךְ לָהֶם, לְהַדְרִיךְ לִבְנוֹ בְּדֶרֶךְ יִשְׁרָה.

פֶּרֶק רְבִיעִי [פז]

הַמְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה שְׁכָרוֹ גָּדוֹל, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְקִדּוּשִׁין (ל, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִבְּלָהּ מִסִּינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ" (דברים ד, ט). וְסָמִיךְ לֵיהּ: "יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב" (שם שם, י). רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי *דְּשָׁדֵי רִיסְנָא אֲרֵישֵׁיהּ וְקָא מְמַטֵּי לְהוּ לִינּוּקֵי לְבֵי כְּנִישְׁתָּא. אֲמַר לֵיהּ: *מַאי כּוּלֵי הַאי? אֲמַר לֵיהּ: מִי זוּטְרָא מַאי דִּכְתִיב "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ" וגו' וּסְמִיךְ לֵיהּ "יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב" (שם שם, י)! מִכָּאן וְאֵילָךְ רַבָּה בַּר רַב הוּנָא לָא טָעֵי אוּמְצָא עַד דְּמֵיתֵי לִינּוּקֵי לְבֵי מִדְרְשָׁא. רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא *לָא טָעֵים אוּמְצָא *עַד דְּמִקְרֵי לִינּוּקֵי וּמוֹסְפֵיהּ.

נפש יהודה דשדי ריסנא ארישיה. סדין שאינו ראוי לעטיפת הראש אלא כסוי בעלמא שם על ראשו שלא לילך בגילוי ראשו ולא הספיק להתעטף בסודרו: **מאי כולי האי**.

שמיהרת לצאת בלא עטיפה ההוגנת לך: **לא טעים אומצא**. בשר צלי מעט בגחלים היו רגילין לטעום בבוקר: **עד דמקרי לינוקא ומוספיה**. מהדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו עוד פסוק יותר:

וְגַם הַנָּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבוֹת בִּלְמוּד בְּנֵיהֶם, יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָן בְּהוֹלָכַת בְּנֵיהֶן לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, כִּדְגַרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, סוֹף פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (יז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *גְּדוֹלָה הַבָּטָחָה שֶׁהִבְטִיחַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנָּשִׁים יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָשִׁים שַׁאֲנַנוֹת קוֹמָנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי, בָּנוֹת בֹּטְחוֹת הַאֲזֵנָּה אִמְרָתִי" (ישעיה לב, ט). אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב חִיָּא: הַנֵּי נַשֵּׁי בְּמַאי זָכְיָן? אָמַר לֵיהּ: בְּאַקְרוּיֵי בְּנַיְהוּ *לְבֵי כְּנִישְׁתָּא וּבְאַתְנוּיֵי גַּבְרַייְהוּ *מִבֵּי רַבָּנָן *וּמְנָטְרָן לְגַבְרַייְהוּ עַד דְּאָתוּ מִבֵּי רַבָּנָן. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכְתָּ סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כא, א): רָבִינָא אָמַר: *לְעוֹלָם זְכוּת דְּתוֹרָה. וּדְקָא אָמֶרֶת, *אֵינָהּ מְצַוָּה וְעוֹשָׂה, נָהִיר דְּאִפְקוּדֵי לָא אִפְקְדָא, בְּאַגְרָא דְמָקָרְיָן וּמְתַנְיָן בְּנַיְהוּ וְנָטְרִין לְהוּ לְגַבְרַייְהוּ עַד דְּאָתוּ מִבֵּי מִדְרָשָׁא *מִי לָא פְּלִיגֵי בַּהֲדַייְהוּ.

נפש יהודה גדולה הבטחה. שהרי קראן שאננות ובוטחות: **לבי כנישתא**. תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדין לפני רבן בבית הכנסת: **בי רבנן**. בית המדרש ששם שונין משנה וגמרא: **ומנטרן לגברייהו**. ממתינות לבעליהן ונותנין להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת: **לעולם זכות דתורה**. עומדת לאשה אם לסוטה עומדת מכל שכן לכשרות: **אינה מצווה**. אין לה שכר כמצווה: **מי לא פלגי**. בשכר לימוד של בעלה ובניה:

וְהַמְגַדֵּל בְּנוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה מְשַׁמְּחוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, דִּכְתִיב: "בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב" (משלי י, א). וּכְתִיב: "בְּנִי אִם־חָכַם לִבֶּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי" (שם כג, טו). וְגַם נוֹחֵל אָבִיו הָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיג, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה מְנוֹחָלֵי הָעוֹלָם הַבָּא: הַדָּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְהַמְגַדֵּל בְּנוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה וְהַמַּבְדִּיל עַל הַכּוֹס בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת. מַאי הִיא? *דְּמַשַּׁיֵּר מִקִּדּוּשָׁא לְאַבְדָּלְתָּא.

נפש יהודה דמשייר. מיין קידוש להבדלה:

וְגָדוֹל הַשָּׂכָר, שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵקֶת מִזַּרְעוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּבָבָא מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פה, א): אָמַר רַבִּי פַּרְנָךְ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מִי שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם וּבְנוֹ תַּלְמִיד חָכָם וּבֶן בְּנוֹ תַּלְמִיד חָכָם שׁוּב אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וגו' לֹא־יָמוּשׁוּ *מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר ה' מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם" (ישעיה נט, כא). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי עָרֵב בְּדָבָר זֶה (שלא ימוש מפיך וגו'). מַאי "מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם"? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: מִכָּן וְאֵילָךְ תּוֹרָה מְחַזֶּרֶת לְאַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ. רַב

יוֹסֵף יָתִיב מֵאָה וְעֶשְׂרִין תַּעֲנִיתָא. *אַרְבָּעִין קָמַיְיתָא אַקְרִיוֹן בְּחֶלְמֵיהּ: "לֹא־יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ"; אַרְבָּעִין אַחֲרָנְיָתָא אַקְרִיוֹן בְּחֶלְמֵיהּ: "וּמִפִּי זַרְעֲךָ"; אַרְבָּעִין בַּתְרַיְיתָא אַקְרִיוֹן בְּחֶלְמֵיהּ: "וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ". אָמַר: מִכָּאן וְאֵילָךְ לָא צְרִיכְנָא, תּוֹרָה מְחַזֶּרֶת *עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ.

נפש יהודה מפיך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. הקב"ה אמר כך אני ערב מעתה שלא ימוש עד עולם: **ארבעין קמייתא**. היה מתענה שלא תפסוק תורה מזרעו: **על אכסניא שלה**. על אושפיזא כלומר על אותן שהיו רגילין ללמדה:

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהַבֵּן הַלּוֹמֵד תּוֹרָה מַצִּיל לְאָבִיו מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ בַּמִּדְרָשׁ: "יַסֵּר בִּנְךָ *וְיִנַיְחֶךָּ" וגו' (משלי כט, יז), לַמֵּד לְבִנְךָ תּוֹרָה וְיַנִּיחֲךָ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם; "וְיִתֵּן מַעֲדַנֵּי לְנַפְשֶׁךָ" (שם), שֶׁיַּכְנִיסְךָ בְּגַן עֵדֶן עִם הַצַּדִּיקִים.

נפש יהודה ויניחך. במנוחה בקברך ולא תבוא לגיהנם:

וּמָצִינוּ בְּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וּפָגַע בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה טָעוּן עֵצִים עַל כְּתֵפָיו וכו', כְּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּנֵר רִאשׁוֹן, כְּלָל רִאשׁוֹן מִן הַקְּנָאָה, חֵלֶק שֵׁנִי, פֶּרֶק רִאשׁוֹן (סימן ט).

אָמְרוּ: גְּדוֹלָה הַצָּלַת הַבָּנִים לָאָבוֹת מֵהַצָּלַת הָאָבוֹת לַבָּנִים, שֶׁאָבוֹת אֵינָם מַצִּילִין אֶת בְּנֵיהֶם אֶלָּא מִן הַיִּסּוּרִין שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה בִּלְבַד וּמְזַכִּין אוֹתָם הָעוֹשֶׂר וּמְזַכִּין אוֹתָם הַכֹּחַ וּמְזַכִּין אוֹתָם הַחַיִּים, אֲבָל לְיוֹם הַדִּין אֵינָם יְכוֹלִין לְהַצִּילָן מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵין מְיַדֵּי מַצִּיל" (דברים לב, לט). לֹא אַבְרָהָם מַצִּיל אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְלֹא יִצְחָק מַצִּיל אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ, אֲבָל הַבָּנִים מַצִּילִים אֶת הָאָבוֹת מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, בֵּין גְּדוֹלִים וּבֵין קְטַנִּים. כֵּיצַד? גְּדוֹלִים מַצִּילִים אוֹתָם בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים *וּקְטַנִּים בַּאֲסִפָּתָן כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. וּמִנַּיִן שֶׁהַבָּנִים *מְכַפְּרִין עַל עֲוֹן אֲבוֹתָם? שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ" (ישעיה כז, ט). וְכִי פְּרִי מֵסִיר חַטָּאתוֹ? אֶלָּא אֵלּוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו.

נפש יהודה וקטנים באסיפתן. שמתים בעון אבותם ויש להם צער לאבותם ונחשב להם לכפרה: **וכי פרי**. כלומר פירות דעלמא בתמיה אלא בניו ובנותיו הם פריו ומיתתם הסיר חטאת אבותם:

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: וְכִי אֵיזוֹ הִיא מִדָּה מְרֻבָּה, מִדַּת הַטּוֹב אוֹ מִדַּת הַפֻּרְעָנוּת? הֱוֵי אוֹמֵר: מִדַּת הַטּוֹב מְרֻבָּה. וּמָה אִם מִדַּת הַפֻּרְעָנוּת, שֶׁהִיא מְעֻטָּה, נִמְשְׁכוּ בָהּ הַבָּנִים *אַחַר הָאָבוֹת, מִדַּת הַטּוֹב, שֶׁהִיא מְרֻבָּה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּמָּשְׁכוּ בָהּ הָאָבוֹת אַחַר הַבָּנִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ" וגו' (זכריה י, ז). מְלַמֵּד, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקָרְבָן אֵלּוּ אֵצֶל אֵלּוּ, אָבוֹת אֵצֶל הַבָּנִים. וְאִם הָיוּ הָאָבוֹת רְשָׁעִים וְהַבָּנִים צַדִּיקִים, מְקָרֵב הָאָבוֹת

לְמָחְיַצָתָן שֶׁל צַדִּיקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ" וגו' (משלי ג, יב), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהוּא מְרַצֶּה הַבֵּן הַצַּדִּיק עַל אָבִיו הָרָשָׁע וּמְבִיאוֹ אֶצְלוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אחר האבות. ומתים בעבורם:

רַבִּי חֲנַנְיָא אוֹמֵר: הֱוֵי הוּא אוֹמֵר: "כִּי יִקְרֶא קֵן־ צִפּוֹר לְפָנֶיךָ" וגו' (דברים כב, ו). וְכִי מִי הֵם גְּדוֹלִים, רַחֲמֵי הַבְּרִיּוֹת אוֹ רַחֲמֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם? וּמָה אִם הַבְּרִיּוֹת, שֶׁרַחֲמֵיהֶן מֻעָטִין, *נִצְטַוּוּ, שֶׁאִם יִקְחוּ אֶת הַבָּנִים יִשְׁלְחוּ אֶת הָאֵם חָפְשִׁית, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁרַחֲמָיו מְרֻבִּין, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, *כִּי בִּזְכוּתָם יִשְׁלַח אֶת הָאֲבוֹת חָפְשִׁיִּים מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

נפש יהודה נצטוו. שיהיה להם רחמנות ועל ידי לקיחת הבנים ניצולה האם: **כי בזכותם.** של בנים וכו':

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בִּדְבָרִים שֶׁמִּצְוָה לַעֲשׂוֹת לְבֶן חֲבֵרוֹ
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [פח]

הַמְלַמֵּד לְבֶן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ עֲשָׂאוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (יט, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְלַמֵּד לְבֶן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה" (במדבר ג, א). וּכְתִיב: "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר נָדָב וַאֲבִיהוּא" (שם שם, ב)? אֶלָּא אַהֲרֹן יָלַד וּמֹשֶׁה לִמֵּד, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ.

וְגַרְסִינַן נָמֵי בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הַמְלַמֵּד בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה כְּאִלּוּ עֲשָׂאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן" (בראשית יב, ה) וּמְתַרְגְּמִינַן: "וְיָת נַפְשָׁתָא דְשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְיתָא בְּחָרָן".

וְגַרְסִינַן בְּבָבָא מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פה, א): אִיקְלַע רַבִּי לְאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר לְהוּ: יֵשׁ לוֹ בֵּן *לְאוֹתוֹ צַדִּיק? אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ לוֹ בֵּן וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׁכֶּרֶת בְּאַרְבָּעָה שׁוֹכַרְתּוֹ בִּשְׁמוֹנָה (פירוש: מפני יופיו). אַתְיֵיהּ, אָמַר לֵיהּ: הֲדַר בָּךְ, הָדַר בֵּיהּ. *אַסְמְכֵיהּ לְרַבִּי וַאֲשְׁלְמֵיהּ (פירוש: מסרו לרבי שמעון ללמדו תורה) לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסֵּי בֶּן לְקוֹנְיָא, אַחוּהָ דְּאִמֵּיהּ. אַגְמְרֵיהּ אוֹרַיְיתָא *וּפָרַס לֵיהּ סוּדְרָא אֲרֵישֵׁיהּ וְאַסְמְכֵיהּ בְּרַבִּי. *כָּל יוֹמָא הֲוָה קָאָמַר: לְקְרִיתִי (פרוש: לעירי) אֲנָא אֵיזִיל. *אֲמַר לֵיהּ: חָכָם עֲבְדוּ יָתְךָ וְגוֹלְתָּא דְּדַהֲבָא פְּרַסוּ עֲלָךְ וְרַבִּי קָרוּ לָךְ וְאַתְּ אֲמָרַתְ "לְקְרִיתִי אֲנָא אֵיזִיל"? אֲמַר לֵיהּ: מוֹמָא עֲזוּבָה דָּא (פרוש: בשבועה, הנחתי זאת ולא אומר יותר). כִּי גָּדַל, אִתָּא יָתֵיב בִּמְתִיבְתָּא. שָׁמְעֵיהּ רַבִּי לְקָלֵיהּ, אָמַר: הַאי קָלָא דְּמֵיָא לְקָלָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמְרוּ לֵיהּ: בְּרֵיהּ הוּא. קָרֵי עֲלֵיהּ: "פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים" (משלי יא, ל), זֶה רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן; *"וְלֹקֵחַ

נְפָשׁוֹת חָכָם" (שם), זֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסֵי בֶּן לְקוֹנְיָא. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ אַמְטוּהוּ לְמְעָרְתָּא דְאַבוּהָ. הֲוָה הָדְרָא עַכְנָא (פרוש: נחש) לְמְעָרְתָּא. אָמְרִי: עַכְנָא עַכְנָא, פְּתַח פִּיךְ וְיִכָּנֵס בֵּן אֲצֶל אָבִיו. לָא פָּתְחָא לְהוּ. כְּסְבוּרִים הָעָם לוֹמַר, זֶה גָּדוֹל מִזֶּה, יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: לֹא שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה, אֶלָּא שֶׁזֶּה הָיָה בְּצַעַר מְעָרָה וְזֶה לֹא הָיָה בְּצַעַר מְעָרָה, כִּדְגַּרְסִינַן בְּשַׁבָּת (לג, א): רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, שֶׁהָיוּ טְמוּנִים בַּמְּעָרָה שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּימֵי הַשִּׁמְד.

נפש יהודה לאותו צדיק. רבי אלעזר ברבי שמעון: **אסמכוה לרבי**. שיהיו קורין אותו רבי ונתן לו סמיכות כדי שיתקנא וישים לבו על תלמוד תורה: **ופרס ליה סודרא**. טלית על ראשו כמו הרבנים: **כל יומא**. כל היום כשהיה לומד אמר אותו הבן לקרייתי אנא אזיל לעירי אני חפץ לילך: **אמר ליה**. ר' שמעון להבן חכים תלמיד חכם אני עושה אותך וגולתא דדהבא מלבוש של זהב אפרוש עליך: **ולוקח נפשות**. המלמד תורה קנאו לבן: אִיקְלַע רַבִּי לְאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי טַרְפוֹן. אֲמַר לְהוּ: וַיֵּשׁ בֵּן לְאוֹתוֹ צַדִּיק *שֶׁהָיָה מְקַפֵּחַ אֶת בָּנָיו? אָמְרוּ: בֵּן אֵין לוֹ, בֶּן בַּת יֵשׁ לוֹ וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׁכֶּרֶת בְּאַרְבָּעָה שׁוֹכֶרְתּוֹ בְּשָׁמוֹנָה. אַתְיוּהוּ לְקַמֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: אִי הַדָּרַת בָּךְ יְהִיבְנָא לָךְ בְּרַתִּי. הָדַר בֵּיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: נְסָבָהּ וְגָרְשָׁהּ. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: לָא נְסָבָהּ כְּלָל, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בִּשְׁבִיל זֶה חָזַר. *וְרַבִּי, מַאי כּוּלֵי הַאי? דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמְלַמֵּד בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה־אָמַר ה' *אִם־תָּשׁוּב *וַאֲשִׁיבְךָ *לְפָנַי תַּעֲמֹד" (ירמיה טו, יט). וְכָל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן עַם הָאָרֶץ תּוֹרָה, אֲפִילּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה, מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־ תּוֹצִיא *יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִּהְיֶה" (שם).

נפש יהודה שהיה מקפח את בניו. לשון מכה והרג שהיה רגיל לומר אקפח את בני כשנשבע: **ורבי מאי כולי האי**. לחזור על בני אחרים לשאול אם יש לו בן: **אם תשוב**. ישראל למוטב: **ואשיבך**. אלי: **לפני תעמוד**. הנביא אמר הקב"ה אמר לי שאעמוד ואתקיים לפניו אם אוכל להשיבם: **יקר מזולל**. תלמיד חכם מעם הארץ אז כפי תהיה יהיה לך רשות לבטל גזירתי:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צא, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל *הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד כְּאִלּוּ גּוֹזְלוֹ מְנָחֲלַת אֲבוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד), מוֹרָשָׁה הִיא לְכָל יִשְׂרָאֵל מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד אֲפִילּוּ עֲבָרִין שִׁבְמְעֵי אִמָּן מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ *לְאוֹם" (משלי יא, כו). וְאֵין לְאוֹם אֶלָּא עֲבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ" (בראשית כה,

כג). וְאֵין בָּר אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף" (תהלים ב, יב). עוֹלָא בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר: מְנַקְּבִין אוֹתוֹ כִּכְבָרָה, נֶאֱמַר כָּאן "יְקָבֵהוּ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ" (מלכים־ב יב, י). אַבַּיֵּי אָמַר: כְּאִיבְּלָא דְקָצְרֵי (פרוש: כלי של כובסין שהוא מנוקב).

נפש יהודה המונע הלכה. מללמדו: **לאום**. הם הילדים מקללין אותו: **נשקו בר**. הזדיין בבר בבירור התורה דאם לא כן פן יאנף יקצוף הקב"ה:

וְאִם מְלַמְּדוֹ מַה שְׁכָרוֹ? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: זוֹכֶה לַבְּרָכוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְיוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֵרְכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר" (משלי יא, כו). וְאֵין מַשְׁבִּיר אֶלָּא יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹסֵף הוּא הַמַּשְׁבִּיר" (בראשית מב, ו), אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כָּל הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וּמְלַמְּדָהּ בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַרְוֶה גַּם־הוּא יוֹרֶא": (משלי יא, כה).

נפש יהודה ומרוה. מי שמרוה משביע תלמידיו בדבר הלכה בעולם הזה גם הוא יורה לעולם הבא:

לְמַדְנוּ מִכָּל זֶה שְׂכַר הַמְלַמֵּד לְבֶן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, גָּדוֹל שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְגַם לָעוֹלָם הַבָּא.

פֶּרֶק שֵׁנִי [פט]

מִי שֶׁהוּא מְלַמֵּד תַּלְמִידִים גְּדוֹלִים אוֹ קְטַנִּים לֹא יָכוֹף אוֹתָם תָּמִיד בַּשּׁוֹטִים וּבְיִסּוּרִין שֶׁל דְּבָרִים קָשִׁים, אֶלָּא, פְּעָמִים יָכוֹף וּפְעָמִים *יַנְּיחַ וּפְעָמִים יְפַיֵּס, כְּפִי טֶבַע הַתַּלְמִידִים וּכְפִי הַשָּׁעָה. וְעִם כָּל זֶה, לְעוֹלָם יַטִּיל פַּחְדּוֹ עֲלֵיהֶם כְּפִי שֶׁהָיוּ רַבּוֹתֵינוּ נוֹהֲגִים. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁשָּׁנוּ רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ וְאָמַר לוֹ: זְרֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים, כִּדְגַרְסִינַן בִּכְתֻבוֹת, פֶּרֶק הַנּוֹשֵׂא (קג, ב). וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת ל, ב): אָמַר רַב גִּדֵּל אָמַר רַב: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וְאֵין שִׂפְתוֹתָיו נוֹטְפוֹת מֹר תִּכָּוֶינָה וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּנֵר ב, כְּלָל ח, חֵלֶק א, פֶּרֶק ב (סימן סז).

נפש יהודה יגזים. יחתך ויפסוק מלכופם וי"מ מלשון גוזמא כמו עביד אינש דגזם ולא עביד שיראה עצמו כאלו רוצה ללקות ולא ילקה:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק עֶגְלָה עֲרוּפָה (מז, א): לְעוֹלָם תְּהֵא שְׁמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת, לֹא כֶּאֱלִישָׁע, שֶׁדָּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו [וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה, שֶׁדָּחָפוֹ לְיֵשׁוּ הַנָּצְרִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו].

אֱלִישָׁע מַאי הִיא? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֶל וְקַח כִּכָּרָיִם" וגו' (מלכים־ב ה, כג). וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא־לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ־אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ" (וכתיב) הַעֵת לָקַחַת אֶת־הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת" (שם שם, כו). *מִי שְׁקִיל כּוּלֵי הַאי, *כֶּסֶף וּבְגָדִים הוּא דְשָׁקִיל? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק *בִּשְׁמוֹנָה שְׁרָצִים, בָּא וְעָמַד לְפָנָיו. אָמַר לוֹ: רָשָׁע, *הִגִּיעַ הָעֵת לִטּוֹל שְׂכַר שְׁמוֹנָה

שְׂרָצִים - "וְצִרְעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק־בְּךָ" (שם שם, כז). "וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים" (שם ז, ג). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו. כְּתִיב: "וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק" (שם ח, ז). לָמָּה הָלַךְ? אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִיר לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה וְלֹא חָזַר. אָמַר לוֹ: חֲזוֹר בָּךְ. אָמַר לוֹ: כָּךְ מְקֻבָּלְנִי מִמְּךָ: כָּל שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מַאי עֲבַד? אִיכָּא דְּאָמְרֵי: אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת (אבן שמגבהת את המתכת מן הארץ ומעמידתה באויר) תָּלָה לֵיהּ לְחַטָּאת יָרְבָעָם וְהֶעֱמִידָה בֵּין אֶרֶץ לְשָׁמַיִם. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: שֵׂם חָקָק עַל שְׁפָתָהּ וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת: "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ". וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי: *רַבָּנָן דָּחֲה מְקַמֵּיהּ (שלא יעסקו בתורה), *דִּכְתִיב: "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־ הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא *הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ **צַר מִמֶּנּוּ" (שם ו, א), מִכְּלָל דְּעַד הַשְׁתָּא לָא הֲווּ דְּחִיקֵי.

נפש יהודה מי שקיל כולי האי. בהאי קרא כתיבי שמונה דברים כסף ובגדים וצאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים: **כסף ובגדים הוא דשקיל**. דכתיב ויצר ככרים כסף בשני חריטים ושתי חליפות בגדים: **בשמונה שרצים**. בפרק ח' שרצים במסכת שבת: **הגיע העת**. ליטול שכר תורתך בעולם הזה: **רבנן דחה**. דוחה היה את התלמידים מלפני אלישע כשהיה משמש לפניו: **דכתיב**. לאחר שפירש ממנו: **המקום אשר אנחנו יושבים**. בית המדרש של רבינו: **צר**. ממנו שניתוספו התלמידים שהיה גיחזי דוחה אותם: **יצר**. של תשמיש תקרבנו בימין שלא יקוץ בפריה ורביה וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדנה תצא לתרבות רעה:

[יְהוֹשָׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה מַאי הִיא? דְּכִי קָטַל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנָן, אַטְמַרְתֵּיהּ אַחְתֵּיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, יְהוֹשָׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה עָרַק לַאֲלֶכְסַנְדְּרִיָא שֶׁל מִצְרַיִם. כִּי הֲוָה שְׁלָמָא, שְׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח: מִנִּי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ, לִיכִי אֲלֶכְסַנְדְּרִיָא שֶׁל מִצְרַיִם אֲחוֹתִי. בַּעֲלִי שָׁרוּי בְתוֹכֵךְ וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ, הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמָא. כִּי קָא הָדַר, אִיקְלַע לְהַהוּא אֲשְׁפִּיזָא. עָבְדוּ לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא. יָתִיב וְקָא מְשַׁתְּבַח כַּמָּה נָאֶה אַכְסַנְיָא זוֹ. אָמַר לֵיהּ וַיְשׁוּ תַּלְמִידֵיהּ]: רַבִּי, עֵינֶיהָ טְרוּטוֹת. אָמַר לֵיהּ: רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק. אַפִּיק אַרְבַּע מֵאוֹת שִׁיפּוֹרֵי וְשַׁמְתֵּיהּ. כָּל יוֹמָא הֲוָה אָתֵי לְקַמֵּיהּ וְלָא קִבְּלֵיהּ.

יוֹמָא חַד אָתֵי לְקַמֵּיהּ, הֲוָה קָאֲרֵי קְרִיאַת שְׁמַע, הֲוָה בְּדַעְתֵּיהּ לְקַבְּלֵיהּ. אַחְיָה לֵיהּ בִּידֵיהּ. סָבַר, מִידְּחָא קָא דָחֵי לֵיהּ. אָתָא זָקֵף לְבֵינְתָא, פָּלְחָא. אֲמַר לֵיהּ: חֲזוֹר בָּךְ. אָמַר לֵיהּ: כָּךְ מְקֻבָּלְנִי מִמְּךָ: מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. וַאֲמַר מַר: יֵשׁוּ הַנָּצְרִי כִּשֵּׁף, הֵסִית וְהִדִּיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל (קטע זה הושמט ע"י הצנזור מדפוס מנטובה ואילך, כשם שנשמט מהוצאות התלמוד המאוחרות)].

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: יֵצֶר, תִּינוֹק וְאִשָּׁה תְּהֵא שְׁמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [צ]

כָּל קָהָל וְקָהָל מְצֻוִּים לְהַעֲמִיד בֵּינֵיהֶם מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת, שֶׁיּוּכְלוּ לְהִשְׁתַּדֵּל בָּם וּלְלַמְּדָם לְפִי צָרְכָּם. וּבָזֶה דִּבְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ, כִּדְנַחְרְסִינַן בְּבָבָא בַּתְרָא, פֶּרֶק לֹא יַחְפֹּר (כא, א): אָמַר רָבָא: *סַךְ מִקְרֵי דַרְדְּקֵי עֶשְׂרִין וַחֲמִשָּׁה יְנוּקֵי, אִי אִיכָּא חַמְשִׁין מוֹתְבִינַן תְּרֵי וְאִי אִיכָּא אַרְבְּעִין מוֹתְבִינַן רֵישׁ דּוּכְנָא (פירוש: אחד ששומע עם התינוקות מן המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות) *וּמְסַיְּעִינַן לֵיהּ מִמָּתָא.

נפש יהודה סך מקרי דרדקי. מנין התינוקות הראוין למלמד אחד: **ומסייעינן ליה ממתא**. בני עירו של המלמד נותנים שכר לריש דוכנא:

וַאֲמַר רָבָא: הַאי מִקְרֵי דַרְדְּקֵי דְּגָרִיס לִינוּקֵי וְאִיכָּא אַחֲרִינָא דְגָרִיס טְפֵי מִינֵּיהּ, לָא מְסַלְקִינַן לֵיהּ. מַאי טַעֲמָא? *דְּיִלְמָא אָתֵי לְאִתְרַשׁוּלֵי. רַב דִּימִי מִנְּהַרְדָּעָא אָמַר: *כָּל שֶׁכֵּן דְּגָרִיס טְפֵי, דַּאֲמַר מַר: קְנָאַת סוֹפְרִים תַּרְבֶּה חָכְמָה.

נפש יהודה דילמא אתי לאתרשולי. יתפאר בלבו שאין כמוהו ויתרשל מן התינוקות ולא יירא שמא יסלקוהו: **כל שכן**. כשחשבינהו יתן לב להיות לומד יפה שדואג מקנאת חבירו שסלקוהו מפניו שיביישנו בבני העיר:

וַאֲמַר רָבָא: הַנֵּי מִקְרֵי דַרְדְּקֵי, חַד *גָּרִיס וְלָא דָּיֵיק וְחַד דָּיֵיק וְלָא גָּרִיס, מוֹתְבִינַן דְּגָרִיס וְלָא דָּיֵיק, שַׁבֶּשְׁתָּא מְמֵילָא נָפְקָא. רַב דִּימִי מִנְּהַרְדָּעָא אָמַר: מוֹתְבִינַן דְּדָיֵיק וְלָא גָּרִיס, דְּשַׁבֶּשְׁתָּא כֵּיוָן דְּעָאל עָאל, דִּכְתִיב: "כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב־שָׁם יוֹאָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל עַד־הִכְרִית כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם" (מלכים־א יא, טז). כִּי אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּדָוִד אָמַר לֵיהּ: *מַאי טַעֲמָא עֲבֵדַת הָכֵי? אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: "תִּמְחֶה **אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק" (דברים כה, יט). **אָמַר לֵיהּ: וְהָא אֲנַן זֵכֶר קָרֵינַן? אָמַר לֵיהּ: אֲנַן זָכָר אַקְרֵינַן. אִתָּא שַׁיְלֵיהּ לְרַבֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ: הֵיכָא אַקְרֵינַן? אָמַר לֵיהּ: זָכָר עֲמָלֵק. *שְׁקַל סַפְסָרָא. בָּעֵי לְמִקְטְלֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: אַמַּאי? אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: "אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה" (ירמיה מח, י). אָמַר לֵיהּ: שָׁבְקֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא וְלֵיקוּם בְּאָרוּר אָמַר לֵיהּ: כְּתִיב "וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם" (שם). וְקַטְלֵיהּ.

נפש יהודה גריס ולא דייק. שלומד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו: **מאי טעמא עבדת הכי**. שלא הרגת את הנקבות: **את זכר עמלק**. הזכרים ולא הנקבות. זכר בקמ"ץ: **אמר ליה**. דוד והא אנן זכר קרינן בסגו"ל זכרון של עמלק שלא יזכרו לומר זה מן עמלק וכולם תהרגו אף הנקבות: **אמר ליה**. יואב לדוד רבי למד עמי זכר קמ"ץ: **שקל**. דוד ספסרא, חרב למקטל לרביה של יואב על שלמד עמו ברמיה שלא דק יפה ואם דק לא פרשו יפה לתלמידיו שלא יטעו:

וּמְאֹד יִזָּהֲרוּ הַתִּינוֹקוֹת לִלְמֹד, שֶׁבְּהֶבֶל פִּיהֶם מִתְקַיֵּם הָעוֹלָם, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי (קיט, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא: אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּהֶבֶל פִּיהֶם שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵּי: דִּידִי וְדִידָךְ מַאי? אֱמַר לֵיהּ: אֵינוֹ דּוֹמֶה הֶבֶל פֶּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵטְא לְהֶבֶל פֶּה שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא.

וַאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה: כָּךְ מְקֻבָּלַנִי מֵאֲבוֹתַי, שֶׁאֵין מְבַטְּלִין תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, וַאֲפִילּוּ לִבְנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וַאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מַחֲרִיבִין אוֹתָהּ. רְבִינָא אָמַר. מַחֲרִימִין אוֹתָהּ. וַאֲמְרִינָן הָתָם: אָמַר רַב הַמְנוּנָא: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּטְּלוּ בָּהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁפְךְ עַל־ עוֹלָל בַּחוּץ" (ירמיה ו, יא). מַה טַּעַם שְׁפֹךְ? מְשׁוּם דְּעוֹלֵל בַּחוּץ.

נפש יהודה שפוך על עולל. רישיה דקרא ואת חמת ה' נלאיתי הכיל שפוך החמה בנקמה שיש בו מים ודגים:

וְהַמְלַמְּדִים אִם עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם שְׂכָרָם גָּדוֹל, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כד, א): רָבָא גָּזַר תַּעֲנִיתָא. נָחֵית קַמֵּיהּ שְׁלִיחָא דְצִבּוּרָא, אָמַר: "מַשִּׁיב הָרוּחַ", נָשַׁב זִיקָא. אָמַר: "מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם", אָתָא מְטָרָא. אָמַר לֵיהּ: מַאי עוּבְדָּךְ? אָמַר לֵיהּ: מִקְּרֵי יְנוּקֵי אֲנָא וּמַקְּרִינָא לְבֵנֵי עֲנֵיֵי כִּבְנֵי עֲשִׁירֵי. וְכָל דְּלָא אֶפְשַׁר לֵיהּ, לָא שָׁקִילְנָא מִינֵּיהּ מִידֵּי. וְאִית לִי פִּירָא דְכַוְּרֵי *וְכָל מָאן דְּפָשֵׁע בִּינוּקֵי, *מְשַׁחִידְנָא בְכַוְּרֵי וּמְשַׁדַּרְנָא לֵיהּ.

נפש יהודה כל מאן דפשע בינוקא. מי שהיה פושע דלא בעי מיקרי שהתינוק לא רצה ללמוד: **משחידנא**. ליה, נתתי לו שוחד הדגים:

וְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָתְרָא (ח, ב): "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד" (דניאל יב, ג), אֵלּוּ *מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת. כְּגוֹן מָאן? אָמַר רַב: כְּגוֹן רַב שְׁמוּאֵל בַּר שֵׁילַת. רַב אַשְׁכְּחֵיהּ לִשְׁמוּאֵל בַּר שֵׁילַת, דַּהֲוָה קָאֵי בְּגִינְתֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: *שַׁבְקְתֵּיהּ לְהֵימְנוּתָךְ. אָמַר לֵיהּ: הָא תְּרֵיסַר שְׁנִין דְּלָא חָזְיָא לִי וְהַשְׁתָּא נַמִּי *דַּעְתָּאי עֲלַייהוּ. *וְרַבָּנָן מַאי אַגְּרַיהוּ? אָמַר רָבִינָא: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ" (שופטים ה, לא).

נפש יהודה מלמדי תינוקות. מצדיקי רבים הן מלמדים המחנכין אותם בדרך טובה ובתרבות וזה עיקר הלימוד: **שבקתיה להימנותך**. שהיית רגיל ללמדם באמונה ולישב על גבם תמיד: **דעתאי עלייהו**. לתינוקות: **ורבנן מאי**. תלמידי חכמים שעוסקים בתורה מאי כתיב בהו:

הַכְלָל הַשְּׁלִישִׁי לְהִתְפַּלֵּל

וְיֵשׁ בּוֹ שִׁשָּׁה חֲלָקִים: חֵלֶק הָרִאשׁוֹן, הַתְּפִלּוֹת; חֵלֶק הַשֵּׁנִי, מְקוֹם הַתְּפִלּוֹת; חֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, הַבְּרָכוֹת; חֵלֶק הָרְבִיעִי, הַצִּיצִית; חֵלֶק הַחֲמִישִׁי, הַתְּפִלִּין; חֵלֶק הַשִּׁשִּׁי, הַסֵּפֶר תּוֹרָה.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן הַתְּפִלּוֹת

וְיֵשׁ בּוֹ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [צא]

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָרִיז וּמַהִיר לְקוּם בַּבֹּקֶר מִמִּטָּתוֹ בְּלִי עַצְלוּת, לְהוֹדוֹת לָאֵל יִתְבָּרַךְ עַל חֲסָדָיו אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ, שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד בְּיָדוֹ וְהִצִּילוֹ מִמַּאוֹרָעוֹת הַמְּזַמְּנִים *בְּשֵׁינָה וּמַהַפְּגָעִים הַמּוּכָנִים לָבוֹא בַּלַּיְלָה יוֹתֵר מִבַּיּוֹם *וְשֶׁהֶחֱלִיף כֹּחוֹ. וּבָזֶה תִּתְחַדֵּשׁ בְּלִבּוֹ לַבְּקָרִים אַהֲבַת בּוֹרֵא עוֹלָם. *וְאִם יְהֵא מְנֻמְנָם בְּשֵׁינָה, יָשִׂים בְּלִבּוֹ, שֶׁאִם יִקָּרֵאנּוּ אָדָם לְהַרְוִיחַ אֲפִלּוּ זָהוּב אֶחָד, שֶׁיִּשְׂכִּים בְּמְהֵרָה, אַף עַל פִּי *שֶׁיִּהְיֶה מְלֻכְלָךְ בְּשֵׁינָה, מַה יֵּשׁ לַעֲשׂוֹת לַעֲבוֹדַת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.

נפש יהודה בשינה. שלא יישן שינת עולמים: **ושהחליף כחו.** ששכב כשהוא עיף מעבודת היום ועומד בכח בריא: **ואם יהא מנמנם בשינה.** שלא יישן כל צרכו: **שיהיה מלוכלך בשינה.** כלומר השינה תקועה עוד בעיניו:

וְגַם יִירָא מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי דְּאָבוֹת (משנה י): רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס אוֹמֵר: *שֵׁינָה שֶׁל שַׁחֲרִית *וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם *וְשִׂיחַת הַיְלָדִים מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. וְאָז יַקְדִּים בְּלֵב שָׁלֵם לְהַשְׁכִּים לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא לֵילֵךְ וּלְהִתְפַּלֵּל וְיִרְבּוּ יָמָיו, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ח, א): אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן: אִכָּא סָבֵי בְּבָבֶל. תָּמַהּ וְאָמַר: כְּתִיב "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בָנֶיכֶם עַל הָאֲדָמָה" (דברים יא, כא), בָּאָרֶץ אֵין בְּחוּצָה לָאָרֶץ לָא! לְבַסּוֹף אֲמַר לְהוּ: מַאי עֲבִידְתַּיהוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: *מְקַדְּמֵי *וּמְחַשְּׁכֵי לְבֵי כְּנִישְׁתָּא. אָמַר: הַיְנוּ דְּאַהֲנָיָא לְהוּ, דַּאֲמַר לְהוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לְבָנָיהּ: אַקְדִּימוּ וְאַחְשִׁיכוּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, כִּי הֵיכֵי דְּתוֹרְכוּן חַיֵּי. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: מַאי קְרָאָה? "אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד עַל־דַּלְתֹתַי יוֹם יוֹם לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פִּתְחָי" (משלי ח, לד). וּכְתִיב בַּתֲרֵיהּ: "כִּי מֹצְאַי מָצָא חַיִּים" וגו'.

נפש יהודה שינה של שחרית. שהולך וישן עד שעונת ק"ש עוברת: **ויין של צהרים.** מושך לבו של אדם כדכתיב למשוך ביין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות: **ושיחת הילדים.** מבטלת את אבותיהן מלעסוק בתורה: **מקדמי.** בשחרית: **ומחשכי.** בערבית כלומר מאריכין בבית הכנסת:

וּבַקְּדִימָה הַזֹּאת הָיוּ מִתְפָּאֲרִים גְּדוֹלֵי עוֹלָם, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, דְּגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סֹכָה, פֶּרֶק הַיָּשֵׁן (כח, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁשָּׁבַת בַּגְּלִיל הָעֶלְיוֹן וּשְׁאָלוּהוּ

שְׁלֹשִׁים הֲלָכוֹת בְּהִלְכוֹת סֻכָּה. שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אָמַר לָהֶם שָׁמַעְתִּי וּשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אָמַר לָהֶם לֹא שָׁמַעְתִּי. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר: חִלּוּף הַדְּבָרִים. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, כָּל דְּבָרֶיךָ *אֵינָם אֶלָּא מִפִּי הַשְּׁמוּעָה? אָמַר לָהֶם: *הִזְקַקְתּוּנִי לוֹמַר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי מֵרַבּוֹתַי. מֵימַי לֹא קִדַּמְנִי אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא יָשַׁנְתִּי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא הִנַּחְתִּי אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְיָצָאתִי וְלֹא שָׂחְתִּי *שִׂיחַת חֻלִּין וְלֹא אָמַרְתִּי דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבִּי לְעוֹלָם.

נפש יהודה אינם אלא מפי השמועה. בתמיה וכי לא תגיד דבר אלא הדברים ששמעת: **הזקקתוני לומר דבר וכו'**. אגיד לכם את מדותי וזו אחת מהן: **שיחת חולין**. דברי הבאי ושחוק כלומר מה שספק בידי לא מפני שלא טרחתי בכל אלה ואי אפשר שאמרו רבותי דבר בבית המדרש ולא שמעתיו ומה שלא שמעתי לא אמרתי שכך היא מדתי:

אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחַת חֻלִּין מֵימָיו וְלֹא הָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת *בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְפִלִּין וְלֹא קִדְּמוֹ אָדָם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא הִנִּיחַ אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְיָצָא וְלֹא יָשַׁן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לֹא שֵׁינַת קֶבַע וְלֹא שֵׁינַת עֲרָאי וְלֹא מָצְאוּ אָדָם יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם, אֶלָּא יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה, וְלֹא פָתַח אָדָם פִּתַּח לְתַלְמִידָיו, אֶלָּא הוּא בְּעַצְמוֹ, וְלֹא אָמַר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע מִפִּי רַבּוֹ מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר: הִגִּיעַ עֵת לֵעָמוֹד מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, *אֶלָּא בְּעַרְבֵי פְּסָחִים *וְעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכֵן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר תַּלְמִידוֹ נוֹהֵג אַחֲרָיו. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁמוֹנִים תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְהִלֵּל הַזָּקֵן וכו'.

נפש יהודה בלא תורה. בלא גירסא שהיה הולך ושונה תמיד: **אלא בערבי פסחים**. מפני עשיית פסחיהם ומפני התינוקות שלא יישנו כך מפורש בפסחים: **וערב יום הכפורים**. שצריך לאכול מבעוד יום:

וְאִם לֹא יוּכַל לְהַשְׁכִּים רִאשׁוֹן, לְפָחוֹת יְמָנֶה מַעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים וְיִטֹּל שָׂכָר כְּנֶגֶד כָּל הַבָּאִים אַחַר הָעֲשָׂרָה, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (ברכות מז, ב): וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיְּמָנֶה עִם הָעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים: שֶׁאֲפִלּוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

וְיֵשׁ יָמִים שֶׁהֵם מֻבְדָּלִים בִּקְדִימָה וְאִחוּר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה בַּתְּרָא (מגילה כג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *בְּיוֹם טוֹב מְאַחֲרִין לָבוֹא וּמְמַהֲרִין לָצֵאת, בְּשַׁבָּת מְמַהֲרִין לָבוֹא וְלָצֵאת, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מְמַהֲרִין לָבֹא וּמְאַחֲרִין לָצֵאת.

נפש יהודה ביום טוב מאחרין לבא. לבית הכנסת שצריך לטרוח בסעודת יום טוב כך מפורש במסכת סופרים וממהרין לצאת משום שמחת יום טוב ובשבת ממהרין לבא

שכבר תיקנו הכל מערב שבת ויפה למהר ביאתן לקרות שמע כוותיקין וממהרין לצאת משום עונג שבת והעובר על זה עובר על דברי חכמים וישכנו נחש בלא לחש:

וּבְכָל יוֹם כְּשֶׁיֵּלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת יְמַהֵר רַגְלָיו וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, וּבִיצִיאָתוֹ אַל יְמַהֵר. כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבָרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת *אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַסָּה. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא לְמֵיפַק, אֲבָל לְמֵיעַל כָּל שֶׁכֵּן דִּרְהִיטְנָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֵדְעָה *נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־ה'" (הושע ו, ג). אָמַר רַבִּי זֵירָא: מֵרִישׁ כִּי הֲוָה חָזִינָא לְרַבָּנָן דְּקָא מֵרַהֲטֵי *לְפִרְקָא בְּשַׁבָּת וכו', כְּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה אל יפסיע פסיעה גסה. שמראה בעצמו שעכוב בית הכנסת דומה עליו כמשא: **נרדפה**. לשון מרוצה משמע שהרודף רץ: **לפרקא**. לשמוע הדרשה היו רצין:

וְאַל יֵלֵךְ אָדָם לְבֵית חֲבֵרוֹ לִיתֵּן לוֹ שָׁלוֹם קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, דְּגַרְסִינַן פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יד, א): אָמַר רַב: כָּל הַנּוֹתֵן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל *כְּאִלּוּ עָשָׂאוֹ בָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*חָדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ כִּי־ בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא" (ישעיה ב, כב), אַל תִּקְרֵי "בַּמֶּה", אֶלָּא "בָּמָה". וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בַּמֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ לָזֶה וְלֹא לֵאלֹוהַּ. מָתִיב רַשׁ שִׁשֶּׁת: בַּפְּרָקִים *שׁוֹאֲלִ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד? *תִּרְגְּמָהּ רַבִּי אַבָּא: בְּמַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹנָה אָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הַנּוֹתֵן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל כְּאִלּוּ עָשָׂאוֹ בָמָה. אָמַר לֵיהּ: בָּמָה קָאֲמָרַת? אָמַר לֵיהּ: אָסוּר אָמְרִי, כִּדְרַב אִידֵי בַּר אָבִין, דַּאֲמַר רַב אִידֵי בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַשִׁיאָן: אָסוּר לָאָדָם שֶׁיִּתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "*צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ" וגו' (תהלים פה, יד). וְאָמַר רַב אִידֵי בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַשִׁיאָן: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה חֲפָצָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו".

נפש יהודה כאלו עשאו. לחבירו לבמה למזבח להקריב לו ולא להקב"ה. ל"א כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות והקריב שם קרבנו ולא הביאו לבהמ"ק כך זה שמניח כבוד המקום והולך לכבוד הבריות: **חדלו לכם מן האדם**. כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תעסקו בכבוד אדם דאי לאו להכי בא הקרא למה ליה לחדול ושמואל לא דרש לשון במה אלא כמשמעו במה חשבת לזה שהקדמת כבודו לכבודי: **שואל מפני הכבוד**. והא ק"ש קודם תפלה הוה וקתני שואל: **תרגמה רבי אבא**. להא דרב ושמואל דאסרי במשכים לפתחו אבל פגעו בדרך שואל: **צדק לפניו**. תפלה שמצדיק לבוראו והדר וישם לדרך פעמיו לדרכי חפציו:

וְקֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל יְבַדֵּק עַצְמוֹ, וְאִם צָרִיךְ לְנַקְבָיו אַל יִתְפַּלֵּל, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (ברכות כג, א): תַּנְיָא, הָיָה צָרִיךְ לְנַקְבָיו אַל יִתְפַּלֵּל וְאִם הִתְפַּלֵּל אֵין תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה. אִכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ הָכֵי: אִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה וכו'. תַּנְיָא אִידָךְ: הָיָה צָרִיךְ לְנַקְבָיו אַל יִתְפַּלֵּל, מִשּׁוּם

שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכּוֹן לִקְרַאת־אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל" (עוס ד, יב). וַאֲמְרִינַן הָתָם: "שְׁמוֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים" (קהלת ד, יז). רַב אַשֵׁי וְאִיתֵימָא רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר: *שְׁמֹר נְקֵבֶיךָ בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה לְפָנַי. רוֹצֶה לוֹמַר: שֶׁלֹּא יְהֵא צָרִיךְ לִנְקָבָיו כְּדֵי שֶׁיַּפִּיחַ, אוֹ יִתְעַטֵּשׁ, אוֹ יַשְׁתִּין, אֶבָל יְהֵא גּוּפוֹ נָקִי מִכָּל לְכְלוּךְ וּמִכָּל מַחֲשָׁבָה.

נפש יהודה שמור נקביך. בין רגליך כמו להסך את רגליו:

וְגַם יִבְדֹּק בִּבְגָדָיו שֶׁיִּהְיוּ נְקִיִּים, כִּדְגַּרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (י, א): רַבָּה בַּר רַב הוּנָא רָמֵי *פּוּזְמַקֵּיהּ (אנפילאות) וּמַצְלֵי. אָמַר רַב אַשֵׁי: חֲזִינָא לְרַב כַּהֲנָא, כִּי אִכָּא רִיתְחָא פָּכַר יָדֵיהּ (היה חובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו) וּמַצְלֵי, וְכִי אִיכָּא שְׁלָמָא, לָבֵישׁ וּמִתְכַּסֵּי וּמִתְעַטֵּף וּמַצְלֵי, אָמַר "הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל".

נפש יהודה פוזמקי. מנעלים יפים לכבוד עשה ברגליו:

וְאַל יִטְעַם שׁוּם דָּבָר עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, כִּדְגַּרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (י, ב): אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: מַאי דִּכְתִיב "לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" (ויקרא יט, כו)? לֹא תֹאכְלוּ עַד שֶׁתִּתְפַּלְּלוּ *עַל דְּמָכֶם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב "וְאוֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַּוֶּךָ" (מלכים־ א יד, ט)? אַל תִּקְרֵי גַּוֶּךָ אֶלָּא גֵּאֶךָ, אָמַר הַכָּתוּב: *אַחַר שֶׁנִּתְגָּאָה זֶה, מְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם?

נפש יהודה על דמכם. כלומר על עצמכם שגופו בשר ודם: **אחר שנתגאה**. על ידי אכילה מתגאה ואין לבו נכנע עליו בא להתפלל:

פֶּרֶק שֵׁנִי [צב]

כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְהָיוּ קָרְבָּנוֹת יִשְׂרָאֵל קְרֵבִים כְּהִלְכָתָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, הָיוּ נְצוֹלִין בִּזְכוּת הַתּוֹרָה וּבִזְכוּת הַקָּרְבָּנוֹת הַקְּרֵבִים מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּהִינֹּם וּמִשִּׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת, כִּדְגַּרְסִינַן בִּפְסִיקְתָא (פסדר"כ פ"ה מב:): שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַרְבָּעָה דְּבָרִים *הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ וְאֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה, קָרְבָּנוֹת, גֵּיהִנֹּם וּמַלְכֻיּוֹת. *תּוֹרָה - "וְלַפִּיד אֵשׁ" (בראשית טו, יז); קָרְבָּנוֹת - "עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת" (שם שם, ט); גֵּיהִנֹּם - "תַּנּוּר עָשָׁן" (שם שם, יז); מַלְכֻיּוֹת - "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו" (שם שם, יב).

נפש יהודה הראה הקדוש ברוך הוא. בברית בין הבתרים: **תורה לפיד אש**. שהתורה ניתנה מתוך האש דכתיב כה דברי כאש נאם ה':

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל זְמַן שֶׁבָּנֶיךָ מִתְעַסְקִין בִּשְׁתַּיִם נְצוֹלִין מִשְּׁתַּיִם: כָּל זְמַן שֶׁבָּנֶיךָ מִתְעַסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַקָּרְבָּנוֹת, נְצוֹלִין מִגֵּיהִנֹּם וּמִמַּלְכֻיּוֹת. וְעָתִיד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְקָרְבָּנוֹת לִבָּטֵל, בַּמֶּה אַתָּה רוֹצֶה שֶׁיֵּרְדוּ בָּנֶיךָ, בְּגֵיהִנֹּם אוֹ בְּמַלְכֻיּוֹת? רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר: אַבְרָהָם בֵּרֵר לוֹ אֶת הַמַּלְכֻיּוֹת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "אִם־לֹא כִּי־צוּרִם מְכָרָם" (דברים לב,

ל). וְאֵין צוֹרֶם אֶלָּא אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם" וגו' (ישעיה נא, א); "וה' הִסְגִּירָם" (דברים, שם), *שֶׁהַסְּכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. וּמֵימְרָא זוֹ אִיתָא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא, פָּרָשָׁה מ"ב, בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת וּכְתוּבָה לְמַטָּה בְּפֶרֶק קַמָּא מֵהֲלֶךְ חַג הַמַּצּוֹת (סימן קלח).

נפש יהודה והסכים הקדוש ברוך הוא. שימסרו ישראל ביד עובדי כוכבים בגלות בחטאם ולא יבואו בגיהנם:

וּלְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִזְבֵּחַ וְקָרְבָּנוֹת, לֹא נִשְׁאַר לָנוּ אֶלָּא שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ, שֶׁאָנוּ מְהַלְלִים אֶת בּוֹרְאֵנוּ וְזֶה נִקְרָא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב. בִּזְמַן שֶׁאָנוּ קוֹרִין בְּסֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת מַעֲלֶה עָלֵינוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ הִקְרַבְנוּם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּתְרָא דְּתַעֲנִיּוֹת (כז, ב) וּבְסוֹף פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה לא, ב): אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר חָמָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *אִלְמָלֵא מַעֲמָדוֹת לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי" (ירמיה לג, כה). "וַיֹּאמַר ה' אֱלֹהִים *בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה" (בראשית טו, ח). אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שָׁמָא יֶחֱטְאוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ וְתַעֲשֶׂה לָהֶם *כְּאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּכְאַנְשֵׁי דּוֹר הַפְּלָגָה? אָמַר לוֹ: לָאו. אָמַר לוֹ: "בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה"? אָמַר לוֹ: "קְחָה לִי *עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת" (שם שם, ט). אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תֵּינַח בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶם? אָמַר לוֹ: כְּבָר תִּקַּנְתִּי לָהֶם סֵדֶר קָרְבָּנוֹת, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ מַקְרִיבִין לְפָנַי קָרְבָּן וַאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם.

נפש יהודה אלמלא מעמדות. עסקי הקרבנות שישראל עושין ובשעת הקרבה היו עומדין אצל הקרבן אנשי מעשה וקורין במעשה בראשית ומתפללין שיקבל הקב"ה הקרבן ברצון והם נקראו אנשי מעמד בעריהם היו מתכנסין והיו מתפללין בעת הקרבת התמיד והם נקראים אנשי משמר ועתה הם כלין בחטאן ומשהן כלין שמים וארץ העומדים בזכות הקרבנות אין מתקיימין: **במה אדע כי אירשנה.** באיזה זכות ומה תאמר לי ללמדן לבני דבר שיתכפרו בו עונותיהן: **כאנשי דור המבול.** שכלין בחטאם ומאחר שהם כלין אין העולם מתקיים: **עגלה משולשת.** והיינו בזכות הקרבנות ומשולשת לבטן שנולד שלישי ורמז בו שיקריבו שלשה פרים פר יום כפור ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה:

וְגַרְסִינַן בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (לח, ד): "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ" (שמות כט, לח) הָדָא הוּא דִּכְתִיב: "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־ה'" (הושע יד, ג). וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי וגו' לַשְׁמֹעַ בְּקוֹל תּוֹדָה" וגו' (תהלים כו, ו־ז), יָכוֹל לְהַקְרִיב פָּרִים וְאֵילִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לַשְׁמֹעַ בְּקוֹל תּוֹדָה". לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, חוֹטְאִים וּמְבִיאִין קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר

לָהֶם, הַמַּשִׁיחַ חוֹטֵא וּמֵבִיא קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, אָנוּ אֵין לָנוּ קָרְבָּן. אָמַר לָהֶם: "וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ" (ויקרא ד, יג), יָבִיאוּ קָרְבָּן. אָמְרוּ לוֹ: עֲנִיִּים אָנוּ, אֵין לָנוּ לְהָבִיא קָרְבָּנוֹת. אָמַר לָהֶם: דְּבָרִים אֲנִי מְבַקֵּשׁ וַאֲנִי מוֹחֵל לָכֶם כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים". וְאֵין דְּבָרִים אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" (דברים א, א). אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יוֹדְעִין. אָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וְהִתְפַּלְּלוּ לְפָנַי וַאֲנִי מְקַבֵּל תְּפִלַּתְכֶם.

נפש יהודה ואם כל עדת ישראל ישגו. בעבירה יביאו קרבן ויכפר:

וְהַתְּפִלָּה נִקְרֵאת עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, וּבַעֲבוֹדָה זוֹ חָפֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְזֶה מָצִינוּ מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים, מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב "וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם" (דברים יא, יג). וְכִי יֵשׁ עֲבוֹדָה בַּלֵּב? אֶלָּא זוֹ תְּפִלָּה. מִן הַנְּבִיאִים מִנַּיִן? דִּכְתִיב "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה' וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ" (הושע יד, ג), רוֹצֶה לוֹמַר, נְשַׁלְּמָה לָאֵל בִּתְפִלָּה, שֶׁהוּא נִיב שְׂפָתֵינוּ, מְקוֹם קָרְבָּנוֹת פָּרִים. מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: "אֱלָהְהּ דִּי אַנְתְּ פְּלַח־לֵהּ בִּתְדִירָא הוּא יְשֵׁיזְבִנָּךְ" (דניאל ו, יז). וְכִי יֵשׁ פֶּלְחָן בְּבָבֶל? אֶלָּא זוֹ תְּפִלָּה.

וְהַתְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד הַתְּמִידִים תִּקָּנוּם, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כו, ב): אִיתְמַר, רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר: תְּפִלּוֹת אָבוֹת תִּקָּנוּם; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: תְּפִלּוֹת *כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר תְּפִלּוֹת אָבוֹת תִּקָּנוּם. אַבְרָהָם תִּקֵּן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי ה'" (בראשית יט, כז). וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל" וגו' (תהלים קו, ל). יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב" (בראשית כד, סג). וְאֵין שִׂיחָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֻשְׁפְּכָה לְפָנָיו שִׂיחִי" (תהלים קמב, ג). יַעֲקֹב תִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם" (בראשית כח, יא). וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה אַל־ תִּתְפַּלֵּל וגו' וְאַל־תִּפְגַּע־בִּי" (ירמיה ז, טז).

נפש יהודה כנגד תמידין תקנום. אנשי כנסת הגדולה:

וְסִימָן לַדָּבָר מָצִינוּ, שֶׁבְּאוֹת שְׁנֵיָה שֶׁל שֵׁם כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ רֶמֶז לַתְּפִלָּה שֶׁתִּתֵּקֵן: אַבְרָהָם, יִצְחָק, יַעֲקֹב. בּ׳קֶר, צָהֳרַיִם, עֶרֶב. וּמַה שֶּׁאֵרַע לַבָּנִים בַּגֲלִיּוֹת הוּא רָמוּז בִּתְפִלּוֹת הָאָבוֹת. תְּפִלַּת אַבְרָהָם, שֶׁתִּתֵּקֵן בַּבֹּקֶר, כְּנֶגֶד גָּלוּת מִצְרַיִם, שֶׁהָיָה רִאשׁוֹן וְנִתְבָּאֵר לוֹ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע" וגו' (בראשית טו, יג). וּבִזְכוּת שֶׁעָמַד בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נַעֲשׂוּ עֲשָׂרָה נִסִּים בְּמִצְרַיִם. תְּפִלַּת יִצְחָק, שֶׁהִיא מִנְחַת צָהֳרַיִם, כְּנֶגֶד גָּלוּת בָּבֶל, שֶׁהָיָה בְּאֶמְצַע, *שֶׁנִּתְנַסּוּ בְּקוֹרוֹת מוּעָטִים, כְּמוֹ שֶׁעָבְרוּ עַל יִצְחָק. וּתְפִלַּת יַעֲקֹב בָּעֶרֶב, וּזְמַנָּהּ כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה

עָמוּד הַשַּׁחַר, כְּנֶגֶד גָּלוּת הַזֶּה, הַמָּר וְהָאָפֵל וְהָאָרֹךְ, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הָאוֹר הַגָּדוֹל. הַמָּקוֹם יֹאמַר לְצָרוֹתֵינוּ דַּי וְיוֹצִיאֵנוּ מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה.

נפש יהודה שנתנסו בקורות מועטים. מאורעות מעט כמו יצחק שנוסה רק פעם אחת בעקידה ולא נוסה כמו אברהם:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [צג]

אַף עַל פִּי שֶׁקּוֹרִין בְּכָל יוֹם *פָּרָשַׁת הַתְּמִידִין, קָבְעוּ רַבּוֹתֵינוּ לִשְׁנוֹת מִשְׁנַת "אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן", הַשְׁנוּיָה בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים וּבְרַיְתָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, מִשּׁוּם הָא דַּאֲמַר רַב סַפְרָא בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ל, א): לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו: שְׁלִישׁ בְּמִקְרָא וּשְׁלִישׁ בְּמִשְׁנָה וּשְׁלִישׁ *בְּתַלְמוּד. וּמִי יָדַע כַּמָּה חַיֵּי? לָא, צָרִיכָא, לְיוֹמֵי. וּלְפִי שֶׁבַּיָּמִים גַּם כֵּן אֵינוֹ יוֹדֵעַ, עַל כֵּן תִּקְנוּ לוֹמַר בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַתְּמִידִין וּמִשְׁנַת "אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן" וּבְרַיְתָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל.

נפש יהודה פרשת התמידין. היינו צו את בני ישראל וגו' דכתיב ביה עולת תמיד להקריב: **ליומי**. ליום של כל השבוע בכל יום ויום:

וְגַם תִּקְנוּ בְּהַקְדָּמַת הַתְּהִלּוֹת "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר", שֶׁנֶּאֱמַר בְּנִגּוּן וּבְנָעִימָה, שֶׁהוּא שִׁיר נָאֶה וְנֶחְמָד. וְכָתוּב בְּסֵפֶר הֵיכָלוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁמוֹנִים וְשֶׁבַע תֵּבוֹת. וְהַסִּימָן "רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז" (שיר השירים ה, יא). וְיֵשׁ בּוֹ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה פְּעָמִים בָּרוּךְ, כְּנֶגֶד שִׁבְעָה רְקִיעִים וְשִׁבְעָה *אֲרָקִים וְהַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אֶחָד וְשַׁלִּיט בַּכֹּל. וְיֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה שִׁבָּחִים שֶׁבָּהֶם: נְהוֹדְךָ, נְשַׁבֵּחֲךָ וכו', כְּנֶגֶד מַה שֶּׁאָמַר דָּוִד: "שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ" (תהלים קיט, קסד).

נפש יהודה ארקים. ארצות כשם שיש שבעה רקיעים כך יש שבעה ארצות:

כָּתוּב בְּסֵפֶר הַמְלַמֵּד, פָּרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, שֶׁזֹּאת הַבְּרָכָה הִיא בִּרְכַּת הַזְּמִירוֹת וְדָרְכוּ בָּהּ מִסְפַּר הָעֲשָׂרָה, שֶׁחִבְּרוּ בָהּ עֶשֶׂר בְּרָכוֹת. וְאָמְרָם "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה *הָעוֹלָם" - רוֹצֶה לוֹמַר, *הָעוֹלָם הַחָמְרִי - לְהוֹרוֹת, שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נִבְרְאוּ בְּמַאֲמַר *וְאֶמְצָעִי הָיָה בִּבְרִיאָתָם, שֶׁאֵלָיו הָיָה הַמַּאֲמָר, וְהוּא שֶׁכָּתוּב: "כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי" וגו' (תהלים לג, ט).

נפש יהודה העולם. החמדי, שחמד הקב"ה לברואת העולם לבריותיו להכיר אלהותו והוא ברא אותו נחמד ונעים כך מצאתי. ול"נ שצ"ל **עולם החמרי**. הוא עולם השפל שבו האדם והבהמה הארץ ומלואה ונקרא עולם החמרי ע"ש שהוא מחומר הגס הגופני משא"כ שאר העולמות שהם מחומר זך ורוחני כן הוא נוסחת ספרים ישנים: **ואמצעי היה**. המאמר הקב"ה ומאמרו והעולם כאומן שעושה כלי בכלי אומנתו והם אמצעים בין האומן והכלי וזהו כי הוא אמר ויהי הוא הקב"ה ואמריו ויהי הוא העולם:

וְאָמְרָם "בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית", לְהוֹרוֹת, שֶׁכָּל הַמַּעֲשִׂים הַשִּׁכְלִיִּים עָשָׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אוֹתָם בְּרֵאשִׁית נִבְרָאָיו *אָמוּר בַּתּוֹרָה אוֹ בַּחָכְמָה אוֹ בְּעוֹלָם הַשְּׂכָלִים הַכֹּל אֶחָד. וּבִלְשׁוֹן רֵאשִׁית לְמָדְךָ, שֶׁקֹּדֶם שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַחָמְרִי בָּרָא הַמַּלְאָכִים. וּלְפִיכָךְ נִקְרְאוּ רֵאשִׁית, רוֹצֶה בּוֹ, רֵאשִׁית הַבְּרוּאִים. וְאָמְרָם "בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית" הוּא שֶׁלֹּא תֹאמַר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא" (בראשית א, יא); "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" (שם שם, כ) וְכֵיוֹצֵא בָהֶם וְתֹאמַר *שֶׁהֵם הָעוֹשִׂים, לְפִיכָךְ בָּא וְלִמְדְךָ, שֶׁאֵין לְיַחֵס לָהֶם הַמַּעֲשֶׂה, לְפִי שֶׁלְּעוֹשִׂים הָהֵם עוֹשִׂים אֲחֵרִים, וְלְעוֹשִׂים הָאֲחֵרִים עוֹשִׂים, כֵּן עַד רֵאשִׁית - וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הוּא עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית, כְּלוֹמַר, נוֹתֵן הַצּוּרָה בָּהֶם עַל יְדֵי רֵאשִׁית. וְהוּא שֶׁבָּא בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית: וַיֹּאמַר, וַיַּעַשׂ, עַל כָּל עִנְיָן וְעִנְיָן, לְהוֹרוֹת, שֶׁהוּא צִוָּה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת וּמַעֲשֵׂיהֶם נִגְדָּרִים בּוֹ, *וְלֹא יֶשְׁלַם אֶחָד מֵהֶם זוּלָתוֹ, וְהוּא הַנִּכְלָל בְּמַאֲמָר "בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית".

נפש יהודה אמור בתורה. פשטות התורה ומצות וחכמת חכמה עליונה רזי התורה כמו שהוא נגלה בעולם השכלי עולם המלאכים והם היו ראשית לבריאות העולם: **שהם העושים**. בכח עצמן ומטבעם ואינו כן שאין להם ליחס כח ופעולה לגדל צמחין רק להקב"ה שברא אותן ומה שמוציאין גדולין וגדולי גדולין כח אחרים פועלין אותן זרע מגדל עשב ועשב מארץ והארץ ברא הקב"ה ונתן לה הכח לגדל במאמרו הצומח ממנה ואין באחד כח לפעול את עצמו ואיך יפעול גדולין אלא הפעולה חוזר חלילה עד הקב"ה שאליו וממנו כח הפעולה חוזר עד ראשית הבריאה: **ולא יושלם**. כח באחד מן הנבראים לפעול דבר בכח זולת הקב"ה שהוא מתמיד תמיד הכח ופעולה בכל דבר עד לעולם בכל כח ופעולת הנבראים שברא במאמרו:

וְאָמְרָם "בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה", לְהוֹרוֹת, שֶׁהוּא מַתְמִיד הַהֲוָיָה עַל הַדֶּרֶךְ הַנִּזְכָּר - בְּמַאֲמָר וּבְמַעֲשֶׂה; שֶׁלֹּא כְמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם הָאוֹמֵר אֵינוֹ עוֹשֶׂה וְהָעוֹשֶׂה אֵינוֹ אוֹמֵר, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה לְעוֹלָם. וְהוּא שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ר מד, כב): מַאֲמָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֶׂה הוּא.

וְאָמְרָם "בָּרוּךְ *גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם" לְאַמֵּת שִׁנּוּי הַטֶּבַע וְחִדּוּשׁ הַנִּפְלָאוֹת, כִּי בְּהִתְאַמֵּת זֶה תִּתְאַמֵּת הַדָּת. וְגַם גָּזַר הַכֹּל מֵרֹאשׁ, כְּבָר אָמְרוּ ז"ל (ב"ר ה, ה): תְּנָאִים הִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וכו', כְּלוֹמַר, שֶׁבִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה הִטְבִּיעַ בִּבְרוּאָיו שֶׁיֵּצְאוּ מִטִּבְעָם לִזְמַנִּים יְדוּעִים. אוֹ נֶאֱמַר, שֶׁהוּא גּוֹזֵר כְּפִי רְצוֹנוֹ לְשַׁנּוֹת הַטֶּבַע וּמַכְרִיחוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, וְזֶה נָאוֹת לְדַעַת הַתּוֹרָה. וְהוּא שֶׁכָּתוּב: "לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ" (תהלים קלו, ד), לְפִי שֶׁבַּעֲשִׂיַּת הַנִּפְלָאוֹת הַטֶּבַע בָּטֵל וְנִמְצָא שֶׁהוּא הָעוֹשֶׂה לְבַדּוֹ.

נפש יהודה גוזר ומקיים. כל מה שברא בדרך הטבע ואם בא לשנות הטבע כבר התנה בבריאתו על כך לשנות אותם לעתים הידועים לו ובאותה ברכה אנו מודים לו שהאמת הוא שמשנה עתים הוא מאתו ובכחו וכן כשעושה דבר חידוש ונפלא בעולם והוא חיזוק האמונה והדת שיודע העתידות שהתנה הכל במעשה בראשית ואין חדש תחת השמש ומגיד מראשית אחרית:

וְאָמְרָם "בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ", לְהוֹרוֹת, שֶׁהוּא מַשְׁגִּיחַ בָּעוֹלָם הַשְׁפֵּל בְּדַרְכָּךְ רַחֲמִים וְלֹא כְּדִבְרֵי הַכּוֹפְרִים הָאוֹמְרִים: עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ" (זכריה ד, י) וְרַחֲמָיו לְעוֹלָם.

וְאָמְרָם "בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת", לְהוֹרוֹת, שֶׁהַשְׁגָּחָתוֹ גַּם כֵּן בָּאִישִׁים, שֶׁלֹּא תֹאמַר, *הַמִּינִים שֶׁהֵם עוֹמְדִים, הַשְׁגָּחָתוֹ בָהֶם, אֲבָל הָאִישִׁים הַנִּפְסָדִים אֵין בָּהֶם הַשְׁגָּחָה, לְפִיכָךְ בָּא וְלִמֶּדְךָ, מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת, כְּלוֹמַר, עַל כָּל בְּרִיָּה וּבְרִיָּה, כְּדִכְתִיב: "וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו" (תהלים קמה, ט). וְאִם רָאִיתָ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, הוּא דֶּרֶךְ רַחֲמָנוּת, כְּדִכְתִיב: "וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן" וגו' (שמות לג, יט).

נפש יהודה המינים. דברים שאין טועמין טעם מיתה ועומדים לעולם כגון מלאכים שמים וארץ אבל לא האדם וכל שמתים אין השגחת הקב"ה בהם. או ר"ל המין בכלל יש לו השגחה ולא על הפרט:

וְאָמְרָם "בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו", שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וּמַשְׁגִּיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת, מִפְּנֵי מַה צַדִּיק וְרַע לוֹ? לְכָךְ בָּא וְלִמְּדָךְ, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו וְשֶׁאֵין טוֹב הָעוֹלָם הַזֶּה תַּכְלִית הַטּוֹב וְלֹא הָרַע תַּכְלִית הָרַע, *אֶלָּא הַטּוֹב הָאֲמִתִּי הוּא בָּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב.

נפש יהודה אלא הטוב האמיתי. עיקר שכר הטוב והעונש הרע נאמר על עולם הבא אבל בעולם הזה לא יקבל עיקר ואמת ותכלית שכר הטוב:

וְאָמְרָם "בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ", לְהוֹרוֹת, שֶׁהַיּוֹדֵעַ שְׁמוֹ הַמְיֻחָד *יֵדַע שֶׁהוּא הוּא, וְהוּא רְצוֹנוֹ, וּרְצוֹנוֹ הוּא, וְהוּא וּשְׁמוֹ אֶחָד. וּכְשֵׁם שֶׁלֹּא נֵדַע מַהוּתוֹ כָּךְ לֹא נֵדַע רְצוֹנוֹ וְהַשָּׂגַת שְׁמוֹ - הוּא הַשָּׂגָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "לִירְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה" (דברים כח, נח).

נפש יהודה ידע שהוא הוא. ששמו יורה היה והוה ויהיה ויש כח בידו לעשות כרצונו ובלתי רצונו אין מי שיעשה דבר ומה שאומרים רצונו נעשית אין להחשב שנפרד ממנו ח"ו רק שהוא רצונו ורצונו הוא כמו ששמו מורה עליו שבכל הכנויים ודמיונות הוא יחיד ומיוחד מעצמותו רק כל זה הוא מכח מעשיו מצאנו לכנות ולדמות ולומד עליו אלה הכנויים כגון על שברא העולם נופל עליו לומר בורא ועל שממשלתו בכל נקרא

מלך ומושל וכן בכל השמות וכן כשמתפללים לו נותנין לו שם רחום וחנון וכן כולם ע"י רחמניותיו ומעשיו הטובי' וזה שאמר לא שהוא בבחינת עצמו בכל השמות אין לנו להשיג דבר מעצמותו שיפול עליו שום שם או דבר רק כל השמות שאנו נותנים לו משיגים לומר רק על ידי מעשיו ואף שאנו משיגים לקרוא לו שם על ידי מעשיו מעשיו עצמו שהם רצונו גם זה אין משיגין וע"כ כל מה שאנו עובדין לו ואוהבים אותו ויראין ממנו השגנו רק על ידי השמות שהם על ידי מעשיו ואומרים השם יתברך:

וְאַחַר כָּךְ תֵּאָרוּהוּ בִּשְׁלֹשָׁה תְּאָרִים כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת. "הַמֶּלֶךְ", כְּנֶגֶד הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל, שֶׁמּוֹלֵךְ בּוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשְׁלָה; "הַגָּדוֹל" כְּנֶגֶד הָעוֹלָם הַגָּדוֹל, שֶׁבּוֹ יֵרָאֶה גָּדְלוֹ וְעָזּוֹ, שֶׁזֶּהוּ עוֹלָם הַגַּלְגַּלִּים; "וְהַקָּדוֹשׁ", כְּנֶגֶד עוֹלָם הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים.

וְתֵאָרוּהוּ עוֹד "אָב הָרַחֲמָן", כְּפִי הַדֶּרֶךְ שֶׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁהוּא מַשְׁגִּיחַ וּמְרַחֵם עָלֵינוּ כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים. וְהִתְקִינוּ בּוֹ "מְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו". לְהוֹדִיעַ, שֶׁהַמְהֻלָּלִים לַשֵּׁם הֵם כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם *וְלֹא שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עַצְמוֹ אֲצִלּוֹ שֶׁבַח, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירָה אוֹתָם, כְּדֵי לְאַמֵּת מְצִיאוּתוֹ לָעָם, *וְזֶה אִי אֶפְשָׁר בְּלִי הֶהֵר הַתְּאָרִים וְהַמְהֻלָּלִים כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ ז"ל (ברכות לג:) אִי לָאו דַּאֲתָא מֹשֶׁה *וַאֲמִרִינְהוּ וְאָתוּ אֲנַשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְתַקְּנִינְהוּ וכו'.

נפש יהודה ולא שהם בבחינת עצמו אצלו שבח. כל הברכות והשבח שאנו נותנין לו אין שייך ממנו כלום לעצמותו מאחר שאין להשיגו מה שם תתן לו אף ע"י מעשיו אין להספיק שבחו רק עלינו לעשות כפי יכולת האדם האנושי הן מה שרואים בכבוד מלך בשר ודם או בהשגת מנהגנו ושכלנו שהוא לפי טבע האנושי שיש בזה שבח והודאה וכל זה אי אפשר לנו לעשות אלא על ידי דמיון עצמנו אף שאין כל אלה נמצא לנו שיש בזה בעצמותו אף ע"י מעשיו מ"מ בלתי זה אין לנו לפתוח פה איך נאמר ראה ה' או שמע ה' ובמה נבוא לו להתפלל אלא א"כ בדמיון האנושי ובחושיו כי מה נאמר על הדבר שאין להשיגו ונעלם מעין כל חי כדכתיב ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש כך משמעות של הפרק הזה במקצת: **וזה אי אפשר בלי היתר התארים**. אם לא שיתואר הקב"ה בחושים כמו שנאמר ומבשרי אחזה אלוה כדי לשבר האוזן מה שיכול לשמוע כמו שאמרנו ולכן מותר לנו לומר ראה ושמע אף שאין בו אברים כמו שאומרים לאדם שיש בו: **ואמרינהו**. האל הגדול הגבור והנורא ואיך נופל דברים כאלו על אין סוף ב"ה אם לא בדמיון האנושי ומזה יש לנו פתח לשבחו אף שאין השבח לפי גודל מעלתו וערכו לכלום ולשבחו במה שיש שייכות לאדם אף שיודעים שאין בו גשמיות כלל רק להשלים רצון אדם בזה לעבוד אותו באימה וביראה:

מָצָאתִי כָּתוּב, כִּי לָכֵן נִקְרְאוּ הַשִּׁירִים מִזְמוֹרִים, מִלְּשׁוֹן "לֹא תְזַמֵּר" (ויקרא כה, ד). וּלְפִי זֶה, זְמִירוֹת, רוֹצֶה לוֹמַר, זְמוֹרוֹת, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַמְזַמֵּר בַּגְּפָנִים יָקוֹץ כָּל הַזְּמוֹרוֹת וְיַנִּיחַ מַה שֶּׁרָאוּי לְרַטֵּב, כָּךְ הַזְּמִירוֹת שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים קֹדֶם הַתְּפִלָּה יְסִירוּ וְיָקוֹצוּ כָּל הַמְכְשׁוֹלוֹת וְהָעֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לִפְנֵי הַשֵּׁם. וּכְשֶׁתָּבוֹא תְּפִלָּתֵנוּ, שֶׁתִּהְיֶה נִשְׁמַעַת וּרְצוּיָה לִפְנֵי הַשֵּׁם.

נפש יהודה ויניח מה שראוי לרטב. היינו השורש ומה שהוא רך שיוכל לצמוח ומה שיבש בו יקוץ ממנה:

וְסָמְכוּ **מֵעֵין פְּתִיחָה לַחֲתִימָה בְּאָמְרָם "חֵי הָעוֹלָמִים", לְרָמֹז בּוֹ כָּל הָעוֹלָמוֹת.

נפש יהודה מעין פתיחה. של ברוך שאמר והיה העולם אומרים סמוך לחתימתו חי עולמים וי"א דקאי על ברכת ישתבח שהיא סוף ברכת ברוך שאמר והיא מסיימת חי העולמים: **מעין פתיחה**. מסיימין:

פֶּרֶק רְבִיעִי [צד]

חַיָּבִין בְּכָל קָהָל לְמַנּוֹת לָהֶם שָׁלִיחַ צִבּוּר הָגוּן. וִיבַקְּשׁוּ אָדָם שֶׁיִּהְיֶא רֵיקָן מֵעֲבֵרוֹת *וּפְרִקוֹ נָאֶה *וּשְׁפַל בֶּרֶךְ *וּמְרֻצֶּה לָעָם, וְיֵשׁ לוֹ *נְעִימָה וְקוֹלוֹ עָרֵב וְרָגִיל לִקְרוֹת בְּתוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים. כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיוֹת (סז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *עָמְדוּ בִּתְפִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם זָקֵן וְחָכָם, אֵין מוֹרִידִין לִפְנֵי הַתֵּבָה אֶלָּא אָדָם *רָגִיל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: *מְטַפֵּל וְאֵין לוֹ וּבֵיתוֹ רֵיקָן, *וְיֵשׁ לוֹ יְגִיעָה בַּשָּׁדֶה, וּפְרִקוֹ נָאֶה וּשְׁפַל בֶּרֶךְ וּמְרֻצֶּה לָעָם, וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה וְקוֹלוֹ עָרֵב, וְרָגִיל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים וּבָקִי בְּכָל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן. וַאֲמְרִינַן עֲלֵהּ: בֵּיתוֹ רֵיקָן, אָמַר רַב חִסְדָּא: בֵּיתוֹ רֵיקָן מַעֲבֵרָה. מַאי זָקֵן וּפְרִקוֹ נָאֶה? זֶה שֶׁלֹּא יָצָא עָלָיו שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתוֹ. "הָיְתָה־לִּי נַחֲלָתִי כְּאַרְיֵה בַּיָּעַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ" (ירמיה יב, ח), אָמַר מַר זוּטְרָא בַּר טוֹבְיָה אָמַר רַב; וְאָמְרִי לָהּ, אָמַר רַב אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: *זֶה שְׁלִיחַ צִבּוּר הַיּוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, שֶׁאֵינוֹ הָגוּן.

נפש יהודה ופרקו נאה. אפילו כשעמד בפרק בחרותו היה נאה בלי שם רע: **ושפל ברך**. עניו: **ומרוצה לעם**. נוח לבריות ומסכימין בתפלתו: **נעימה**. בסומי קלא שמושך הלב: **עמדו בתפלה**. כשהתחילו להתפלל: **רגיל**. להתפלל ותפלתו שגורה בפיו ולא יטעה שכל חזן שטועה סימן רע לשולחיו: **מיטפל ואין לו**. להתפרנס ולבו דואג עליו ומתפלל מקירות לבו עליהם ומטופל לשון מדובק או לשון טפלי בנים קטנים: **ויש לו יגיעה**. זרעים בשדה שטרח בו וזרעו מתכוין יותר בתפלת גשמים: **זה שליח צבור שאינו הגון היורד לפני התיבה**. רשע שהקב"ה שונא אותו יותר מכולם והוא נותן בקולו לפניו:

וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶא מְמֻלָּא זָקֵן לִהְיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר קָבוּעַ, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק קַמָּא דְּחֻלִּין (כד, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: נִתְמַלֵּא זָקְנוֹ רָאוּי הוּא לִהְיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר וְלֵירֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה וְלִישָּׂא אֶת כַּפָּיו.

וְאִם לֹא יִמְצְאוּהוּ בְּכָל הַשָּׁנָה שָׁלֵם בְּכָל הַתְּנָאִים אֵלּוּ, יִבְחֲרוּ בִּימוֹת הַתַּעֲנִיּוֹת וְהַצָּרוֹת, וּבִימוֹת הַשָּׁנָה יְבַקְּשׁוּהוּ שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם בְּמִקְצָתָן.

וְהַקָּבוּעַ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה מְמֻלָּא וְקָנוֹ, וְיִהְיֶה לָבוּשׁ וּמִתְעַטֵּף בְּהִתְפַּלְּלוֹ בְּעֵד הָעָם, כְּדִתְנַן בְּסוֹף מְגִלָּה (כד, א): *פּוֹחֵחַ *פּוֹרֵס עַל שְׁמַע *וּמִתְרַגֵּם, אֲבָל אֵינוֹ קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו.

נפש יהודה פוחח. שבגדיו קרועין עליו וכרעיו נראין תרגום ערום ויחף ערטילאי ופחח: **פורס על שמע**. יברך ברכו והברכות קודם ק"ש תרגום כי הוא יברך הזבח ארי הוא יפריס נכסתא: **ומתרגם**. המשמיע הדרשה לרבים:

וְכָתַב הָרֹא"שׁ בִּתְשׁוּבָה: וּמַה שֶּׁכָּתַבְתָּ שֶׁמְּמַנִּים חַזָּן לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַשָּׁבוּעַ קֹדֶם שֶׁנִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ וְסוֹמְכִין עַל זֶה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חַזָּן אַחֵר שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם כְּנִיסָה, טָעוּת הוּא, כִּי זֶה נִקְרָא חַזָּן קָבוּעַ כֵּיוָן שֶׁמְּמַנּוּהוּ לְהִתְפַּלֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ אַחֵר שֶׁהוּא מְמֻנֶּה, דְּדַוְקָא בַּעֲרַאי בְּלֹא מִנּוּי יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. עַד כָּאן.

וּמִי שֶׁאֵינוֹ שָׁלִיחַ צִבּוּר קָבוּעַ, אִם יֹאמְרוּ לוֹ שֶׁיֵּרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה *יָסֹרֵב מְעַט, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה יָסֹרֵב, וְאִם אֵינוֹ מָסֹרֵב דּוֹמֶה לְתַבְשִׁיל שֶׁאֵין בּוֹ מֶלַח, וְאִם יָסֹרֵב יוֹתֵר מִדַּאי דּוֹמֶה לְתַבְשִׁיל *שֶׁמַּקְדִּיחָתוֹ מֶלַח. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? רִאשׁוֹנָה יָסֹרֵב, שְׁנִיָּה *מְהַבְהֵב, שְׁלִישִׁית פּוֹשֵׁט אֶת רַגְלָיו וְיוֹרֵד.

נפש יהודה יסרב. כשאומרים לו לך יעשה עצמו כאילו אינו רוצה כלומר איני כדאי: **שמקדיחתו**. רוב מלח כאילו נשרף כמו כי אש קדחה באפי: **מהבהב**. מזמין עצמו כמו ננער לעמוד ומנענע בראשו לאו והן:

וְאִם טָעָה יַעֲבֹר אַחֵר תַּחְתָּיו, כְּדִתְנַן (שם): הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה וְטָעָה, יַעֲבֹר אַחֵר תַּחְתָּיו וְלֹא יְהֵא סַרְבָן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

וְיִזָּהֵר מְאֹד בִּתְפִלָּתוֹ שֶׁלֹּא יִטְעֶה, כְּדִתְנַן הָתָם (שם): הַמִּתְפַּלֵּל וְטָעָה סִימָן רַע לוֹ, וְאִם שְׁלִיחַ צִבּוּר הוּא סִימָן רַע לְשׁוֹלְחָיו, שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עַל הַחוֹלִים וְאוֹמֵר: זֶה חַי וְזֶה מֵת. אָמְרוּ לוֹ: מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לָהֶם: *אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתִי בְּפִי יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁמְּקֻבָּל, וְאִם לָאו, יוֹדֵעַ אֲנִי *שֶׁהוּא מְטֹרָף. מְנָא הַנֵּי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דַּאֲמַר קְרָא: "*בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם" וגו' (ישעיה נז, יט).

נפש יהודה אם שגורה. אם סדורה תפלתי בפי במרוצה ואיני נכשל ותחנתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים: **שהוא מטורף**. החולה לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת:

בורא ניב שפתים. אם בורא לו הקב"ה שידברו שפתיו דבריו במרוצה אז שלום שתקובל התפלה:

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [צה]

אֵין אוֹמְרִים קְדִישׁ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה (מגילה כג, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר קְרָא "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב), כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה לֹא יִהֵא בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה. וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁבַּעֲשָׂרָה *נִשְׁלָמֶת הַקְּדֻשָּׁה, שֶׁהִיא לְמַעֲלָה מֵעֲשֶׂר סְפִירוֹת. וְלָזֶה רוֹמֵז מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסַכָּה (ה, א): תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מֵעוֹלָם *לֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְמַטָּה וְלֹא עָלוּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ *לַמָּרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה'" וגו' (תהלים קטו, טז). וּלְעוֹלָם הָעֲשִׂירִי הוּא קוֹדֶשׁ, *שֶׁהוּא שְׁלֵמוּת הַמִּנְיָן *וְהוּא תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וְלָזֶה רוֹמֵז מַאי דִּכְתִיב: "הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ" (ויקרא כז, לב). וְאָרוֹן תִּשְׁעָה וְכַפֹּרֶת טֶפַח וּלְמַעְלָה הַשְּׁכִינָה. וְגַם כָּל הַמַּעֲשָׂרוֹת וְהָעֲשִׂירִיּוֹת וְגַם הַבְּכוֹרוֹת וְהַבִּכּוּרִים וְהַתְּרוּמָה. וְלָזֶה רָמַז רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן עֶזְרָא, בְּאָמְרוֹ: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר אֶחָד הוּא וְאֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא חֻשּׁוּב מִמַּטָּה לְמַעְלָה, אוֹ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. *וְכֵן הוּא יוֹם הַדִּין וְיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּפִי דַּעַת אֶחָד.

נפש יהודה נשלמת הקדושה. שמקדישין להקב"ה בעשרה היא שלימה וחשובה יותר ממה שמשבחין לו בעשר ספירות. והקדושה מה שאומרים יתגדל ויתקדש שהם עשרים תיבות כפל הספירות עולה עד אין סוף שהוא למעלה מעשר ספירות: **לא ירדה שכינה למטה**. מעשרה טפחים וקרא כתיב דעל כפורת ירד שמע מינה למעלה מעשרה מפסיק רשותו ומשם דבר עם משה: **למרום**. לשמים רק להר עלה ככתוב בתורה עלה אלי ההרה ומשה היה בהר. ואליהו למעלה, תחת השמים הגביהו ולא בא לשמים וה' ידע את מקומו איה הוא ואולי שהוא בג"ע התחתון שהיה אדם הראשון שם: **שהוא שלימות המנין**. עשרה נשלם המנין ומשם חוזר לאחד: **והוא תחת כסא הכבוד**. המנין העשר האמור שלא ירד למטה מעשרה רק השכינה למעלה מעשרה תחת כסא הכבוד ומלת שכינה מלשון וישכן מקדם לג"ע שבא להורות ששם להט החרב וכן ונתתי משכני בתוככם להורות שהתגלות הדבר והשמעת קול בתוככם יהיה וכן בכל מקום שנתעורר דבר מה מהקב"ה יהיה מה שיהיה דבר שיש בו מעשה בין שנראה הדבר לאדם בין שאינו נראה או שמע קול או בא לו נס או ישועה נפלא במקום שהוא או שאומרים לאדם כשתעשה מצוה זו תקח שכר טוב נופל לומר על המקום שעושה המצוה השכינה שם ע"י השגחת הקב"ה עליו לשלם לו שכר טוב וכן לעונש באמרם השכינה שם ורואה מעשיך ותשלם גמולך וכמו שאמרו חכמים עשרה שיושבין ומדברין בדברי תורה שכינה ביניהם

שנאמר על השכר שיתן להם הקב"ה והשגחתו עליהם במקום שלומדים ומתפללים והמקום שנאמר בו השכינה שם הוא נאמר נגד האדם שנופל עליו לומר מקום וגבול מעשה ה' וכן שנראה דבר מה או שמע דבר מה או שהוא מקום קדוש כגון בית הכנסת או בית המדרש שנודע לנו שהשגחתו של הקב"ה שם לקבל התפלה נאמר השכינה שם אבל אין זה על עצמותו של הקב"ה שאין נופל בו לומר שהוא שם כי מלא כל הארץ כבודו וכתיב ברוך כבוד ה' ממקומו שהוא מקומו של העולם ואין העולם מקומו וכדי להבין זה תדע ותשכיל בטרם שברא הקב"ה, העולם היה הכל היולי הוא כמו האויר שתראה בין השמים והארץ וברא הקב"ה העולם בתוך ההיולי וכמו שהי' ההיולי קודם שהיה העולם בו כן כשיכלה העולם יחזיר ההיולי כבראשונה והנה אף שתראה בהיולי באויר שבין השמים והארץ התוכל לצייר ולומר שראית דבר מה או לדמות דבר לדמיון או לצורה או ליתן לו מדה וקצב וסוף כן הוא בהקב"ה אין סוף ב"ה שהוא אלהינו אלהי ישראל נמצא שהעולם עומד בתוכו שבו ובתוכו העולם והוא בתוך העולם וחוצה לו עד אין סוף והוא נעלם מעין כל חי וכל שאומרין עליו וכל מה השמות ושבחות שנותנין לו הכל ע"י מעשיו אבל על עצמותו אין פה פוצה לדבר דבר בשם או בכינוי להשיג אפי' נקודה כאשר יראה האדם בעיניו היוכל להשיג דבר ממה שרואה וכבוד ה' נעלם בו מעין כל חי הן על מעשיו אי אפשר לאדם שישיג ממעשי ה' לעמוד על תכליתו אף לא על עצמו וגופו על אחת כמה וכמה שאין להשיג דבר מעצמות הקב"ה הנעלם והנסתר ועל זה אמרו חכמים מי שלא חס על כבוד קונו להשיג דברים הנעלמים ממנו ושאין בשכלו להבין להשיגו וטוב לו שלא נברא ונמצא על מעשיו ועל התגלות הדבר נאמר נגד האדם שכינה שם וזה וירד ה' על הר סיני אין שייך בו ירידה ועלייה רק התגלות הדברים על שהיה על הר סיני והשמעת קולו נאמר בו ירידה וזה היה למעלה מעשרה ואמרו לא ירדה השכינה למטה מעשרה היינו התגלות הדברים כמו שאמרנו ועתה תבין מה שנא' שויתי ה' לנגדי תמיד כי יזכור שהוא נגד עיניך בכל מקום כמו שנאמר אנה אלך מרוחך וגו' כי אין מקום פנוי ממנו ואין לו סוף ומה שאמר מספר העשרה הוא תחת כסא כבודו נאמר כדמיון מלך ב"ו שיושב על כסא המלוכה וגוזר ואומר כך הדמיון בעבור האדם שיבין מעשי ה' אבל אין שייך לומר כן על עצמותו ב"ה שאין סוף שיושב על כסא אף כל מה שראו הנביאים הוא רק למראות עיניהם ולחזיונים כאדם הרואה במראה אף שאין בו כלום רק לאחוז בנו דבר לשבחו ע"י דבר באמרו במעשיו שמעתי ראיתי פי ה' עיני ה' להבין אותנו מעשיו כדמיון שאדם עושה מעשיו ע"י אבריו מצאנו פתח לשבחו ולומר לו גם כדמיון האדם שנאמר ומבשרי אחזה אלוה אבל אין נופל לעצמותו לומר שיש לו

כסא לישב עליו וכן כל כיוצא בזה הוא רק להראות דמיון בחזיון לעיני אדם והכל מעשיו ולא לעצמותו וכן העשר ספירות הם עשר שמות של שבח ע"י מעשיו ואם נפשך הלא אין מספר וחקר ותכלית למעשיו ומי ימלל גבורות ה' אמת הדבר אבל גם לעשר אין סוף ותכלית למספרם ועל שלא נמצא בעולם מכל אומה ולשון מספר יותר על העשרה ומעשר תחזור לאחד ומאחד לעשר וכך חוזר חלילה עד אין סוף ונמצא בכל עשר יש עשר עד אין סוף על כן אמר ואין ביניהם בין הבכור שהוא אחד והיינו ראשון ראשית בקרך וכן הבכורים ראשית אדמתך ותרומה ראשית דגנך ומעשר שהוא העשיריות אלא חשוב ממטה למעלה שלא תוכל לבא למספר עשר אלא א"כ שתספור בתחלה אחד והוא ראש המספר העשר והאחד הוא ראש התחלת המספר ולמטה מאחד אין מספר ולמעלה מעשר אין מספר ואם תספור יותר מעשר תחזור לאחד ונמצא שהם ראש וסוף וראש במספר והשאר אמצעים וגם העשר נמנה לעשר ולאחד שנמנה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה על כן אחד ועשר שוים בקדושה במספר ובמנין: **וכן הוא יום הדין**. הוא ראש השנה וראש החודש והוא אחד ויום כפור הוא עשר עשרה ימים בחודש על כן הם שוים בקדושה וזה שאמרו יום כפור נקרא ראש השנה:

וַאֲמָרִינָן (בירושלמי בריש פאה, בפרק מאמתי קורין), בְּמָגִלַּת סְתָרִים שֶׁל רַבֵּינוּ נִסִּים, שֶׁהַקָּדִישׁ הוּא זֵכֶר לְקֶץ הַיָּמִין וּלְמִלְחֶמֶת יְשׁוּעַת גּוֹג וּמָגוֹג; וְעַל כֵּן אוֹמְרִים "יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ", עַל שֵׁם "וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי" (יחזקאל לח, כג), דִּכְתִיב בָּהּ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁבּוֹ יִתְגַּדֵּל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל הָאָרֶץ, כְּדִכְתִיב: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד" (זכריה יד, ט). וְהַיְנוּ לְעֵת הַגְּאוּלָה, שֶׁיִּנָּקֵם נְקָמָתוֹ מִזֶּרַע עֲשָׂו, כְּשֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁלֵם עַד שֶׁיִּנָּקֵם מֶמֶּנּוּ, כְּדִכְתִיב: "כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ" וגו' (שמות יז, טז), לוֹמַר, שֶׁאֵין הַשֵּׁם שָׁלֵם וְלֹא הַכִּסֵּא שָׁלֵם. אֲבָל לְאַחַר שֶׁיִּנָּקֵם, יִהְיֶה הַשֵּׁם שָׁלֵם וְגַם הַכִּסֵּא, דִּכְתִיב: "הָאוֹיֵב תַּמּוּ" וגו' (תהלים ט, ז) וּכְתִיב: "וה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ" (שם שם, ח), הֲרֵי הַשֵּׁם שָׁלֵם וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם. רוֹצֶה לוֹמַר, כִּי בְּכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם מִי שֶׁהוּא מַאֲמִין בֶּאֱלֹהוּת אֶחָד, בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, אֵין מַלְכוּתוֹ וּשְׁמוֹ נוֹדָע בְּכָל הָעוֹלָם, נִמְצָא שֶׁאֵין הַשֵּׁם שָׁלֵם. וְגַם כְּשֶׁאֵינוֹ פּוֹקֵד עַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה לְהַנְקֵם נְקָמָתוֹ מֵהֶם, נִמְצָא עֲדַיִן יֵשׁ רְשׁוּת לְצָבָא הַמָּרוֹם לְקַטְרֵג תַּחַת הַכִּסֵּא, נִמְצָא שֶׁאֵין הַכִּסֵּא שָׁלֵם.

וּכְשֶׁיִּהְיוּ רַחֲמָיו לְהוֹדִיעַ שְׁמוֹ וַאֲמִתָּתוֹ וּמְצִיאוּתוֹ וְאַחְדוּתוֹ בְּכָל הָעוֹלָם לְהִנָּקֵם בְּאוֹיְבֵי הַשֵּׁם, שֶׁהֵם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, יִפְקֹד עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה בָּאֲדָמָה וְיָסִיר הַיְכֹלֶת מִכָּל הַמְקַטְרְגִים, אָז יִהְיֶה שְׁמוֹ שָׁלֵם בְּכָל הָעוֹלָם וְכִסְאוֹ שָׁלֵם בְּלִי קִטְרוּג, וְכֻלָּם יַאֲמִינוּ שֶׁאֵין מַלְכוּת בָּעוֹלָם אֶלָּא לוֹ לְבַדּוֹ, וְלֹא יִהְיֶה בְּכָל הַמְּצִיאוּת מִי שֶׁיַּעֲבֹר עַל גְּזֵרָתוֹ.

וּבָרוּךְ יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת, אֲשֶׁר לוֹ לְבַדּוֹ הַמֶּמְשָׁלָה וְגָלוּי לְפָנָיו כִּסֵּא כְבוֹדוֹ לָמָּה מְעַכֵּב כָּל כָּךְ לְהַרְאוֹת לְכָל בָּאֵי עוֹלָם אֱמִתַּת מַלְכוּתוֹ וּשְׁלֵמוּתוֹ. וּכְפִי אֱמוּנָתֵנוּ הוּא *עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל, *שֶׁהָיוּ כַּוָּנָה רִאשׁוֹנָה לִבְרִיאַת הָעוֹלָם, עַד שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא עִתָּהּ הַקָּצוּב, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (סנהדרין צח, א) עַל פָּסוּק "אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה" (ישעיה ס, כב): זָכוּ אֲחִישֶׁנָּה, לֹא זָכוּ בְּעִתָּהּ. אוֹ שֶׁיִּרְחֵם עַל בְּרִיּוֹתָיו וְאָז "מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים" (ישעיה יא, ט).

נפש יהודה יפקוד על צבא המרום. שאין הקב"ה נפרע מאומה אא"כ נפרע משרים של מעלה תחלה: **עונות ישראל**. שלא עושין תשובה מאחר הגאולה עד עתה: **שהיו כוונה ראשונה**. של הקב"ה שבשביל ישראל נברא העולם ולא יקרב הגאולה אם לא בתשובה אבל יותר מעתה לא יאחר:

וְנָהֲגוּ לוֹמַר הַקְּדִישׁ בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית, לְפִי שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי מַעְלָה יוֹדְעִים בִּלָשׁוֹן אֲרַמִּית, זוּלָתִי שִׁלְשֶׁת הַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים הַמְמֻנִּים לְהַלִּיץ טוֹב בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וּכְדֵי *שֶׁלֹּא יְבִינוּהוּ הָאֲחֵרִים וְיקַטְרְגוּ, אוֹמְרִים אוֹתוֹ אֲרַמִּית.

נפש יהודה שלא יבינוהו. מלאכים אחרים הקדיש שהוא שבח גדול ויקנאו בנו ויקטרגו ע"י כן או משום שנרמז בו מפלת שרי מעלה כמו שאמרנו שהוא זכר לגאולה ומלחמת גוג ומגוג:

וְיַעֲנוּ בְּכָל כַּוָּנָתָם: "אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ", עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: "*גַּדְּלוּ לַה'־אִתִּי" (תהלים לד, ד). וּבָזֶה יְקַבְּלוּ שָׂכָר גָּדוֹל, כִּדְנַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (קיט, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הָעוֹנֶה "אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ" *בְּכָל כֹּחוֹ קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל *בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ ה'" (שופטים ה, ב), מַה טַּעַם בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת? מִשּׁוּם דְּבָרְכוּ ה'.

נפש יהודה גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. המתפלל והעונה אמן: **בכל כחו**. כוונתו אל מלך נאמן כך מעידים על הבורא שהוא אל מלך נאמן: **בפרוע פרעות**. ביטל פורענות כגון פרוע תרגום בטל: **בהתנדב עם ברכו**. כשמתנדבין ישראל לברך את בוראם:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֶפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ שֶׁמֶץ עֲבוֹדָה זָרָה מוֹחֲלִין לוֹ, כְּתִיב הָכָא "בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת" וּכְתִיב "*כִּי־פָרְעָה אַהֲרֹן" (שמות לב, כה).

נפש יהודה כי פרעה אהרן. עובדי כוכבים ומזלות וה"ק ובהבטל פורעניות עובדי כוכבים שתשתקע ותשתכח שלא יזכור עונה משום התנדבות עם הוא:

וְאָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן בְּכָל כֹּחוֹ פּוֹתְחִין לוֹ שַׁעֲרֵי גַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים" (ישעיה כו, ב), אַל תִּקְרֵי אֱמֻנִים אֶלָּא אָמֵנִים. מַאי לְשׁוֹן "אָמֵן"? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵ"ל מֶ"לֶךְ נֶ"אֱמָן. בְּמַתְנִיתָא תָּאנָא: אֱ"מֶת מֶ"לֶךְ נֶ"אֱמָן.

וְאִיתָא בְּתַנְחוּמָא (צו, ז): כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה לַעֲנוֹת אָמֵן בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֵהָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן" (תהלים מא, יד), אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאָמֵן לָעוֹלָם הַבָּא.

וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא יַפְסִיק בֵּיהּ, דְּאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אַשְׁכְּחֵיהּ לְאֵלִיָּהוּ דַּהֲוָה *מְדַבֵּר קוֹמֵי תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַּמְלֵי טָעוּנִין רִגּוּז, אֲמַר לֵיהּ: הַנֵּי לְמָאן? אֲמַר לֵיהּ: כֻּלְּהוּ טָעוּנִין רִגּוּז לְמָאן דְּמַפְסִיק בֵּין "אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ".

נפש יהודה מדבר קומי. מנהיג לפניו י"ב אלף גמלים טעונים רוגז וכעס לענוש אותן שמפסיקין בין יהא שמיה רבא למברך:

וּבְכָל בֹּקֶר כְּשֶׁמַּגִּיעַ זְמַן לְקַדֵּישׁ "יִתְבָּרַךְ" בַּתְּפִלָּה, אִם אֵינָם מִתְקַבְּצִים לְקַדְּשׁוֹ וּלְבָרְכוֹ כּוֹעֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא מָצָא שָׁם עֲשָׂרָה מִיָּד כּוֹעֵס, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ" וגו' (ישעיה נ, ב). כְּלוֹמַר, "אִישׁ" רָאשֵׁי" תֵּבוֹת: אָ"מֵן יְ"הֵא שְׁ"מֵיהּ.

וּכְשֶׁמִּתְקַבְּצִין עֲשָׂרָה וְעוֹנִין לְקַדֵּישׁ, הַשְּׁכִינָה מִסְתַּלֶּקֶת וּבוֹכָה עַל שֶׁהִגְלְתָה אֶת בָּנֶיהָ, כְּלוֹמַר, דּוֹאֶגֶת עַל שֶׁחָטְאוּ בָּנֶיהָ, שֶׁהִבְדִּילָם וְקִדְּשָׁם מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְנִתְחַיְּבוּ גָּלוּת וּמִדַּת הַדִּין מְעַכֶּבֶת, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ג, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וכו', כְּדְאִיתָא בְּחֵלֶק זֶה, פֶּרֶק יט, עַד תְּפִלָּה, אָמַר לִי: מַה קּוֹל שָׁמַעְתָּ בְּחָרְבָּה זוֹ? אָמַרְתִּי: שָׁמַעְתִּי קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כַּיּוֹנָה וְאוֹמֶרֶת: אוֹי לִי, שֶׁהֶחֱרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וְשָׂרַפְתִּי אֶת הֵיכָלִי וְהִגְלֵיתִי אֶת בָּנַי לְבֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם. אָמַר לִי: בְּנִי, חַייֶךָ וְחַיֵּי רֹאשֶׁךָ, לֹא שָׁעָה זוֹ בִּלְבָד אוֹמֶרֶת כָּךְ, אֶלָּא שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים אוֹמֶרֶת כָּךְ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְעוֹנִין "אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ", פּוֹתֵחַ וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּקַלְּסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כָּךְ, וּמַה לְּאָב שֶׁהִגְלָה אֶת בָּנָיו, וְאוֹי לָהֶם לַבָּנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחָן אֲבִיהֶם. וְכָל זֶה עַד שֶׁיָּשׁוּב בְּרַחֲמִים וְיִגְאָלֵם.

וְתִקְּנוּ לוֹמַר "יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו", מְשׁוּם הָא דְּאִיתָא פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יד, א): כָּל יוֹמָא מִיבְּרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִנְהַר דִּינוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים" (איכה ג, כג). וְהֵכִי פֵּרוּשׁוֹ: "יוֹצֵר מְשָׁרְתִים", אוֹתָם הַמִּתְחַדְּשִׁים בְּכָל יוֹם; "וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו", מֵעוֹלָם, כְּגוֹן: מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל - כֻּלָּם עוֹמְדִים לְפָנָיו.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [צו]

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִבְרָכוֹתֶיהָ שֶׁלְּפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, שֶׁהֵם בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב שֶׁבַע, כְּנֶגֶד (תהלים קיט, קסד), "שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ" (ירושלמי ברכות א, ה). וְהַקּוֹרֵא אוֹתָהּ כְּהִלְכָתָהּ עֶרֶב וָבֹקֶר נוֹחֵל הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות טז, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב "כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְּחַיָּי בְּשִׂמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי" (תהלים סג, ה)? "כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְּחַיָּי", זוֹ קְרִיאַת שְׁמַע; "בְּשִׂמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי", זוֹ תְּפִלָּה. אִם עוֹשֶׂה כֵן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "כְּמוֹ חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי" (שם שם, ו). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנּוֹחֵל שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׂפְתֵי *רְנָנוֹת יְהַלֶּל־פִּי" (שם).

נפש יהודה כן אברכך בחיי. וכמו חלב ודשן תרי קראי דסמיכי להדדי: **רננות**. שתים במשמע:

וְגַרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (קדושים, ו): אָמַר רַבִּי מַנִּי: לֹא תְהֵא קְרִיאַת שְׁמַע קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רְמַ"ח תֵּבוֹת כְּמִנְיַן אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם וּמֵהֶן "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם שָׁמַרְתָּ אֶת שֶׁלִּי לְקָרוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ, אֲנִי אֶשְׁמוֹר אֶת שֶׁלְּךָ. לְכָן דָּוִד מְקַלֵּס: "שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן" (שם, יז, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה" (משלי ד, ד). הָעוֹלָם הַבָּא מְנַיִן? כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי דְּמַסֶּכֶת שְׁקָלִים (ה, ג): "אָז תָּבִין יִרְאַת ה'" וגו' (שם ב, ה), תָּנָא בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר: כָּל מִי שֶׁקִּבּוּעַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְאוֹכֵל פֵּירוֹתָיו בְּטָהֳרָה וְקוֹרֵא אֶת שְׁמַע בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, יְהֵיהּ מִבְּנֵי עוֹלָם הַבָּא.

וַיַּחֲשֹׁב אָדָם בְּלִבּוֹ, שֶׁנִּתַּן לוֹ רְשׁוּת לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַחַר שְׁתֵּי תֵּבוֹת, מַה שֶּׁלֹּא נִתַּן לַמַּלְאָכִים עַד אַחַר שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בְּוֹאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵינָם מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם אֶלָּא לְאַחַר שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת" (ישעיה ו, ג); וְיִשְׂרָאֵל מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם אַחַר שְׁתֵּי תֵּבוֹת שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה'" (דברים ו, ד).

וְגַרְסִינַן בְּסִפְרֵי: לָמָּה הִתְקִינוּ קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית? לְפִי שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה" (יהושע א, ח) וְחָזַר וְאָמַר: "שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה" (שמות לה, ב), הֵיאָךְ יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ? לְפִיכָךְ תִּקֵּן לָהֶם קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית. שֶׁכָּל הַקּוֹרֵא אוֹתָהּ כְּאִלּוּ קוֹרֵא כָּל הַתּוֹרָה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּתַן לִבְנוֹ שָׂדוֹת הַרְבֵּה וְהָיָה יָגֵעַ בַּעֲבוֹדָתָם, כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה יָגֵעַ בָּהֶן, תִּקֵּן לוֹ כֶּרֶם אֶחָד וְהֵבִיא כָּל מַעְדַּנֵּי עוֹלָם וְשָׁתַל בּוֹ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לְיִשְׂרָאֵל

תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים, אָמַר: כָּל מִי שֶׁמִּתְיַגֵּעַ בָּהֶן אֵין קֵץ לְמַתַּן שְׂכָרוֹ וְכָל מִי שֶׁאֵין יָכוֹל לְהִתְיַגֵּעַ בָּהֶן, דַּיּוֹ שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית.

וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל קוֹרִין אוֹתָהּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יוֹרְדִין לִשְׁמֹעַ מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעֵנִי" (שיר השירים ח, יג), "הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיּוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת; "חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ", אֵלּוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וְכָל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְקַלְּסִין אוֹתוֹ מִלְמַטָּה הוּא מְקַלְּסָן מִלְמַעְלָה. הֵם אוֹמְרִים: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְהוּא אוֹמֵר; "שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה" (תהלים נ, ז). הֵם אוֹמְרִים: "ה' אֶחָד" וְהוּא אוֹמֵר: "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ" (דברי הימים־א יז, כא). הֵם אוֹמְרִים: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה) וְהוּא אוֹמֵר: "וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ" (ירמיה לא, ב). הֵם אוֹמְרִים: "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" (דברים ו, ז) וְהוּא אוֹמֵר: "וְכָל־ בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה'" (ישעיה נד, יג).

וּמָצִינוּ כָּתוּב בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק ד: אַרְבַּע כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְּסִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַחֲנֶה רִאשׁוֹנָה שֶׁל מִיכָאֵל עַל יְמִינוֹ; מַחֲנֶה שֵׁנִית שֶׁל גַּבְרִיאֵל עַל שְׂמֹאלוֹ; מַחֲנֶה שְׁלִישִׁית שֶׁל אוּרִיאֵל מִלְּפָנָיו; מַחֲנֶה רְבִיעִית שֶׁל רְפָאֵל לַאֲחוֹרָיו. וּשְׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִלְמַעְלָה בָּאֲמְצַע וְהוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וכו'. שְׁנֵי שְׂרָפִים עוֹמְדִים אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ, שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְכָל אֶחָד, בִּשְׁתַּיִם מְכַסִּים פְּנֵיהֶם שֶׁלֹּא יַבִּיטוּ פְּנֵי שְׁכִינָה וּבִשְׁתַּיִם מְכַסִּים רַגְלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִרְאוּ עֶמְיַדַת רֶגֶל עֶגֶל, וּבִשְׁתַּיִם מְעוֹפְפִין וּמַקְדִּישִׁין וּמְעָרִיצִין, זֶה עוֹנֶה וְזֶה קוֹרֵא, זֶה קוֹרֵא וְזֶה עוֹנֶה, וְאוֹמְרִין: "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ". וְהַחַיּוֹת עוֹמְדוֹת תַּחַת כִּסֵּא כְבוֹדוֹ *וְאֵין יוֹדְעוֹת מָקוֹם כְּבוֹדוֹ וְאוֹמְרוֹת: בָּרוּךְ מָקוֹם שֶׁכְּבוֹדוֹ שָׁם "בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ". וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ, שֶׁהֵם מְיַחֲדִין שְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם, עוֹנִים וְאוֹמְרִים: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו' וְהוּא מֵשִׁיב וְאוֹמֵר: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמַּצִּל אֶתְכֶם מִכָּל צָרָה וְצוּקָה.

נפש יהודה ואין יודעות מקום כבודו. כי מלא כל הארץ כבודו ואין מקום פנוי ממנו ואין צריכין לחפשו ולבקשו והוא נגד כל פנים והכל עומד בו ואעפ"כ כבודו נעלם מעין כל חי אף מן המלאכים שחיים לעולם והוא רואה ואינו נראה כי כבודו נעלם וזה כי לא יראני האדם וחי הוא כבודו של חי עולמים ואם רצונו להראות כבודו הוא בהתגלות שכינתו לעיני האדם כדאיתא בסימן למעלה מזה אבל דבר מעצמותו נסתר ונעלם ואין להשיג וכמו שעצמותו נעלם מעיני האדם כן הוא מעיני המלאכים וכמו שהשגת האדם הוא רק ע"י מעשיו של הקב"ה והתגלות שכינתו כן הוא ההשגה במלאכים ע"י דמיון שיש להם להשיג בכח השגתם ושכלם שנתן להם הקב"ה כרצונו כדי להבין להם מעשיו הגדולות והנוראות להראות כבודו בדמיון אבל אין כל זה בעצמותו הנעלם ואין סוף לזה

אמר ואין יודעות מקום כבודו כמו שכבודו נעלם מאדם כך הוא נעלם מהם לומר בזה המקום הוא כבודו נגלה למצוא נלכה לשם כמו שאמר איוב מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו הן קדם אהלוך ואיננו ואחור ולא אבין לו והיינו שכבודו נעלם ואין להשיג אף הוא מלא כל בכבודו ואין דבר ממלא אותו כי אין סוף הוא:

וְגַרְסִינַן בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה: אָמַר רַבִּי לֵוִי: צָרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בְּקֶרִיאַת שְׁמַע, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. מַה קָּרְבָּנוֹת נוֹהֲגִים בַּשַּׁחַר וּבֵין הָעַרְבַּיִם, אַף קְרִיאַת שְׁמַע נוֹהֶגֶת בַּשַּׁחַר וּבָעֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ" (דברים ו, ז). וְלֹא נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרִיאַת שְׁמַע לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ" וגו' (יהושע א, ח), לָכֵךְ נֶאֱמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל".

וְגַרְסִינַן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ בְךָ כָּל־מְבַקְשֶׁיךָ" (תהלים מ, יז), אֵלּוּ יִרְאֵי שָׁמַיִם; "לְאִמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל ה'" (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְיַחֲדִים שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל יוֹם וָיוֹם וְאוֹמְרִים: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל".

וּמֵאַחַר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע יֵשׁ בָּהּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, יְהֵא אָדָם זָהִיר בְּקְרִיאָתָהּ שֶׁתְּהֵא בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבְכַוָּנָה דְּהָכִי אִיתָא בְּמִדְרַשׁ וַיִּקְרָא רַבָּה: אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מְשַׁגֵּר *פְּרִטְיָגְמָא (פרוש: אגרת דת וגזרה) שֶׁלּוֹ לַמְּדִינָה, מַה הֵן עוֹשִׂין? כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וּפוֹרְעִין אֶת רָאשֵׁיהֶם וְקוֹרִין אוֹתָהּ בְּאֵימָה וְיִרְאָה, בְּרִתֵּת וּבְזִיעַ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל: פַּרְטִיגְמָא שֶׁלִּי, לֹא הִטְרַחְתִּי אֶתְכֶם לִקְרוֹתָהּ, לֹא עוֹמְדִין, לֹא פּוֹרְעִים רָאשֵׁיכֶם, אֶלָּא "בְּשָׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ" (דברים ו, ז). אֲבָל צָרִיךְ שֶׁיְּקַבְּלֶנָּה כִּגְזֵרַת מֶלֶךְ וְקַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה בְּרִתֵּת וְזִיעַ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקּוֹרִין בֵּין עוֹמֵד, בֵּין יוֹשֵׁב, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (יא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִין: עוֹמְדִין וְקוֹרִין, יוֹשְׁבִין וְקוֹרִין, *מַטִּין וְקוֹרִין וְעוֹסְקִין בִּמְלַאכְתָּן וְקוֹרִין.

נפש יהודה פרטיגמא. היינו ק"ש: **מטין.** נוטה על צדו:

וְצָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן בָּהּ וְאַל יִתֵּן עֵינָיו וְלִבּוֹ בְּדְבָרִים אֲחֵרִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּיוֹמָא (יט, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע לֹא *יִרְמֹז בְּעֵינָיו וְלֹא יִקְרֹץ בְּשִׂפָתָיו וְלֹא יוֹרֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו. וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן חִסְמָא אוֹמֵר: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְקוֹרֵץ בְּשִׂפָתָיו וּמְרַמֵּז בְּעֵינָיו וּמוֹרֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְלֹא־אוֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב" (ישעיה מג, כב).

נפש יהודה ירמוז. יקרוץ יורה, כולן לשון א' הן אלא שזה נופל על העינים וזה נופל על הרגלים וזה נופל על האצבעות שנאמר קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו:

וְעִקַּר הַכַּוָּנָה *הוּא בְּפָסוּק רִאשׁוֹן, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו' (דברים ו, ד), עַד כָּאן כַּוָּנַת הַלֵּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אָמַר רָבָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהַכַּוָּנָה הַחֲזָקָה *וְהַמֻּבְדֶּלֶת מִכָּל עִיּוּן הִיא בְּפָסוּק רִאשׁוֹן, אֲבָל לְכַתְּחִלָּה יָכוֹף לִבּוֹ לְכַוֵּן בְּכָלָּהּ וְזֶהוּ מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר.

נפש יהודה הוא בפסוק ראשון. מחויב לומר בכוונה גדולה אע"פ שלא יכול לכוין בכל הק"ש: **ובדל"ת**. ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דל"ת לא משתמע מידי ומה בצע באריכתו אבל בדל"ת יאריך עד כשיעור שיעשנו בלבו יחיד בשמים וארץ וד' רוחות ובלבד שלא יאמר הד' כאילו יש נקודה תחתיה כגון קמץ או פתח רק יוציאה מפיו וכן הדין בכל אות האחרון שאין נקודה תחתיו וצריך להאריכו:

וּלְפִי שֶׁהַפָּסוּק הָרִאשׁוֹן צָרִיךְ לְכַוֵּן בּוֹ יוֹתֵר, עַל כֵּן נָהֲגוּ לְאוֹמְרוֹ בְּקוֹל רָם לְחַזֵּק הַכַּוָּנָה. וְגַם בּוֹ צָרִיךְ עֲמִידָה לְדִבְרֵי הַכֹּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, עַד "עַל לְבָבֶךָ". וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בַּדָּל"ת דְּ"אֶחָד" שִׁעוּר שֶׁיְּכַוֵּן בּוֹ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָחִיד וּמוֹלֵךְ בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם וּלְמַעְלָה וּלְמַטָּה, כִּדְגַרְסִינַן בְּרֵאשׁ פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (שם): תַּנְיָא, סוֹמְכוֹס בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר: כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וּבְדָלֶ"ת. אָמַר רַב אַשִׁי: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בְּחֵי"ת.

וְלֵימָא בַּתְרֵיהּ בַּחֲשַׁאי: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (פסחים נו, א): דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי: "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם וגו' רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה" וגו' (בראשית מט, א-ג), בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לְגַלּוֹת לְבָנָיו *קֵץ הַיָּמִין וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה. אָמַר: שֶׁמָּא יֵשׁ בְּמִטָּתִי פְּסוּל, כְּאַבְרָהָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל וּכְיִצְחָק שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו? אָמְרוּ לוֹ: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו', וּכְשֵׁם שֶׁאֵין בִּלְבָבְךָ אֶלָּא אֶחָד, כָּךְ אֵין בִּלְבָבֵנוּ אֶלָּא אֶחָד. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה פָּתַח וְאָמַר: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". אָמְרֵי רַבָּנָן: הֵיכִי נֶעֱבִיד? *נֵימְרֵיהּ - לָא אָמְרֵיהּ מֹשֶׁה, לָא נֵימְרֵיהּ - הָא אָמְרֵיהּ יַעֲקֹב? הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ בַּחֲשַׁאי.

נפש יהודה קץ הימין. שיחזור ימינו לפניו שהשיב אחור ימינו מפני אויב והיינו ישועתו ומעשיו כי אין נופל לומר עליו ימין ושמאל וכן עומדים לימינו ולשמאלו בא על ידיהם שנופל בהם ימין ושמאל: **שמע ישראל**. ישראל סבא לאביהם היו אומרים: **נימריה**. להאי בשכ"מ בק"ש:

אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמֵּי: מָשָׁל לְבַת מֶלֶךְ שֶׁהֵרִיחָה *צִיקֵי קִדָּרָה, תֹּאמַר - יֵשׁ לָהּ גְּנַאי, לֹא תֹּאמַר - יֵשׁ לָהּ צַעַר, הִתְחִילוּ עֲבָדֶיהָ וְהֵבִיאוּ לָהּ בַּחֲשַׁאי. עַל כֵּן נוֹהֲגִין לְאָמְרוֹ בַּחֲשַׁאי, אֲפִלּוּ בַּמָּקוֹם שֶׁנּוֹהֲגִין *לְאָמְרָהּ כֻּלָּהּ בְּקוֹל רָם. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין לְקָרוֹתָהּ כֻּלָּהּ בַּחֲשַׁאי, כְּדֵי

שֶׁלֹּא יְבַטֵּל כָּל אֶחָד כַּוָּנָתוֹ בִּשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ. וְאוֹתָם שֶׁנּוֹהֲגִין לִקְרוֹת כֻּלָּה בְּקוֹל רָם, הוּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁמִיעוּהָ לְאָזְנֵיהֶם וְיכַוְּנוּ בָהּ יוֹתֵר. וְכָל אָדָם יִבְחַר בָּהּ הַדֶּרֶךְ שֶׁיּוּכַל לְכַוֵּן בָּהּ. וְאִם יִקְרָאֶנָּה בַּחֲשַׁאי יְדַקְדֵּק לְהַשְׁמִיעָהּ לְאָזְנָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות טו, ב): הֲלָכָה כְּדִבְרֵי שְׁנֵיהֶם לְהָקֵל, שֶׁאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא וְאִם לֹא דִּקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ יָצָא, דַּוְקָא בְּדִיעֲבַד, אֲבָל לְכַתְחִלָּה לֹא. לְפִיכָךְ הָרוֹצֶה לִבְחֹר הַדֶּרֶךְ הַיִּשָּׁרָה יְכַוֵּן בְּכֻלָּהּ.

נפש יהודה ציקי. דבר היורד וניצוק לקדירה לבשל: **יש לה צער**. גופה שתתאוה לאכול מתבשיל: **לאמרה כולה**. קריאת שמע בקול רם:

פֶּרֶק שְׁביעי [צז]

הַמְבַטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, בְּבַזּוֹת בְּעֵינָיו מִצְוָה זוֹ, אֵין לוֹ תַּקָּנָה עוֹלָמִית, כְּדָגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ט, ב): תַּנְיָא: "מְעָוֹת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן" (קהלת א, טו), זֶה שֶׁבִּטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית; "וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת" (שם), זֶה *שֶׁנִּמְנוּ חֲבֵרָיו לְדָבָר *מִצְוָה וְלֹא נִמְנָה עִמָּהֶם. רוֹצֶה לוֹמַר, בְּבַזּוֹת הַמִּצְוָה. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן בְּקְרִיאָתָהּ מֵרֹב אֲנָחָה אוֹ מִגֹּדֶל שִׂמְחָה, כְּגוֹן מִי שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו אוֹ חָתָן וְשׂוֹשְׂבִינָיו, שֶׁהֵם פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת שְׁמַע כְּפִי תַּקָּנַת חֲכָמֵינוּ זַ"ל, אֵין זֶה חִסָּרוֹן.

נפש יהודה שנמנו חבריו לדבר מצוה. שאמרו לו בוא עמנו ולא הלך שחסר עצמו מאותו מנין לא יוכל למנות עוד באותו מנין שכבר עשו את המצוה: **הוי**. והיה כנור ונבל בסיפא דקרא ואת פועל ה' לא יביטו לא שמו לב ליחד שמו על בריותיו:

וּבַעָוֹן בִּטּוּל שְׁמַע חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק כָּל כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, ב): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבִּטְּלוּ בָהּ קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם" (ישעיה ה, יא). וּכְתִיב: "לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת וּכְבוֹדוֹ מְתֵי רָעָב וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא" (שם שם, יג).

וְעַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח לִקְרוֹתָהּ, וְגַם יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה, וּבְזְרִיזוּת יָקוּם בַּבֹּקֶר.

וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ, שֶׁקּוֹרִין אוֹתָהּ בְּשַׁחֲרִית כְּדֵי שֶׁיִּרָאֶה חֲבֵרוֹ בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיַכִּירֶנּוּ, יוֹתֵר הוּא טוֹב לִשְׁהוֹת מְעַט וְיִקְרָאֶנָּה בְּהָנֵץ הַחַמָּה כְּמִנְהַג *הַוָּתִיקִין, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ט, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְתִיקִין הָיוּ גּוֹמְרִין אוֹתָהּ עִם *הָנֵץ הַחַמָּה. תַּנְיָא נַמֵּי הָכֵי: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר: וְתִיקִין הָיוּ גּוֹמְרִים אוֹתָהּ עִם הָנֵץ הַחַמָּה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא סוֹמֵךְ גְּאוּלָה לִתְפִלָּה וְנִמְצָא מִתְפַּלֵּל בַּיּוֹם.

נפש יהודה ותיקין. אנשים ענוים ומחבבין המצות נקראין כן בלשון יון: **הנץ החמה**. לדברי הכל הוא ויוכל להתפלל:

וְאַף עַל פִּי שֶׁקּוֹרֵא אָדָם קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, יִקְרָאֶנָּה עַל מִטָּתוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ד, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אַף עַל פִּי שֶׁקּוֹרֵא אָדָם קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית מִצְוָה לִקְרוֹתָהּ עַל מִטָּתוֹ. אָמַר רַב אַשֵׁי: מַאי קְרָאָהּ? "רִגְזוּ וְעַל־תֶּחֱטָאוּ" וגו' (תהלים ד, ה). אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: *אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ. אַבַּיֵּי אָמַר: תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לֵיהּ לְמֵימַר חַד מִפְּסוּקֵי דְּרַחֲמֵי, כְּגוֹן: "בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי" וגו' (שם לא, ו). אָמַר רַבִּי לֵוִי בַּר לַחְמָא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לְעוֹלָם *יַרְגִּיז אָדָם יִצֶר טוֹב עַל יֵצֶר רָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "רִגְזוּ וְאַל־ תֶּחֱטָאוּ" (שם ד, ה); אִי אָזֵיל מוּטָב וְאִם לָאו יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם" (שם); וְאִי אָזֵיל מוּטָב וְאִי לָאו יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־מִשְׁכַּבְכֶם" (שם); וְאִי אָזֵיל מוּטָב וְאִי לָאו יִזְכֹּר לוֹ יוֹם הַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְדֹמּוּ סֶלָה" (שם).

נפש יהודה ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו בכך: **ירגיז**. לשון רוגז כלומר ברוגז ובכל כחו יגביר יצר הטוב שיעשה מלחמה עם יצר הרע: **אמרו בלבבכם**. אמרו מה שכתוב בק"ש על לבבך על משכבכם: **ודומו סלה**. יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית:

וְגַרְסִינַן בִּפְסִיקְתָּא (דר"כ פכ"ה, קנח), עַל פָּסוּק *זֶה: "רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ" וגו', רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אֲבִינָא וְרַבָּנָן, רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר: הַרְגֵּז יִצְרְךָ וְאַל יַחְטִיאֶךָּ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי: *הַכְעֵס יִצְרְךָ וְאַל תָּבֹא לִידֵי חֵטְא. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֲנִי אָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁתִּתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בְּעִירְךָ; וְאִם אֵין אַתָּה יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, הִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ שָׂדְךָ; וְאִם אֵין אַתָּה יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ שָׂדְךָ, הִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ; וְאִם אֵין אַתָּה יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ, הִתְפַּלֵּל עַל מִטָּתְךָ; וְאִם אֵין אַתָּה יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עַל מִטָּתְךָ, "אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם" וגו'. וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת יוֹדֵעַ מִי שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל הָעִנְיָנִים הַלָּלוּ שֶׁהוּא חַיָּב בְּכֻלָּן, וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן שְׂכָרוֹ הַרְבֵּה.

נפש יהודה הרגז. עליך יצרך שלא תעשה רצונו: **הכעס יצרך**. במעשים טובים ואז לא תבא לידי חטא אף אם יחטיאך:

וְהַקְּרִיאַת שְׁמַע שֶׁקּוֹרֵא אָדָם עַל מִטָּתוֹ הוּא לְאָדָם מָגֵן וּמַחֲסֶה לְהַצִּילוֹ מִן הַתְּלָאוֹת הַמְזֻמָּנוֹת בַּלַּיְלָה יוֹתֵר מִבַּיּוֹם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ *כְּאִלּוּ אוֹחֵז חֶרֶב שְׁתֵּי פִּיפִיּוֹת בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם" וגו' (תהלים קמט, ו). *וּמַאי מַשְׁמַע? אָמַר מַר זוּטְרָא: מֵרִישֵׁיהּ דִּקְרָא שַׁמָּעַת לֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד" וגו' (שם שם, ה) וּכְתִיב: "*רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם" וגו'. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ מַזִּיקִין בְּדַלִּין מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּבְנֵי רֶשֶׁף

יַגְבִּיהוּ עוֹף" (איוב ה, ז); וְאֵין עוֹף אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" (משלי כג, ה); וְאֵין רֶשֶׁף אֶלָּא מַזִּיקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף" (דברים לב, כד).

נפש יהודה כאלו אוחז חרב בידו. להרוג את המזיקים: **ומאי משמע.** דבקריאת שמע הוא: **רוממות אל.** היינו ק"ש על כן יעלזו חסידים וגו': **ובני רשף יגביהו עוף.** התורה שנקראת עוף יגביהו ממך רשף: **התעיף עיניך בו.** אם תבטל וסגרת עיניך בתורה ואיננו התורה משתכחת ממך:

וּבְעָנְיַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל מִטָּתוֹ. יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאוֹמֵר פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה; וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁקּוֹרִין גַּם כֵּן פָּרָשַׁת "וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ", לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם כֵּן "וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ". וְאוֹמְרָהּ עִם *שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים וּפְסוּקֵי דְּרַחֲמֵי, דְּגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שָׁבוּעוֹת, פֶּרֶק יְדִיעוֹת הַטָּמְאָה (טו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *שִׁיר שֶׁל תּוֹדָה וכו', שִׁיר פְּגָעִים בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וְאוֹמֵר: "יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן", עַד "כִּי־ אַתָּה ה' מַחְסִי" (תהלים צא, א־ט) וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר: "מִזְמוֹר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־ה'", עַד "לַה' הַיְשׁוּעָה" וגו' (שם ג, א־ט).

נפש יהודה שיר של פגעים. יושב בסתר עליון ונקרא פגעים דכתיב ביה יפול מצדך אלף והיינו מזיקין שפוגעין בו: **שיר של תודה.** מזמור לתודה והיו אומרים אותו בבית המקדש בכלי זמרים:

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר לְהַנֵּי קְרָאֵי *וְגָנֵי. וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי וְהָא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: *אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדִבְרֵי תוֹרָה - *לְהָגִין שָׁאנִי. וְרַב עַמְרָם סָדַר וְהוֹסִיף בְּרִכַּת "הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁנָה וכו' יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּשְׁכִּיבֵנִי לְשָׁלוֹם" וכו'. וְאוֹמֵר: "בָּרוּךְ ה' בַּיּוֹם"; "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר" וגו' (זכריה ג, ב); "בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי" וגו' (תהלים לא, ו); "יְבָרֶכְךָ" וגו' (במדבר ו, כד). וְהָרֹא"שׁ הָיָה אוֹמֵר "הַשְׁכִּיבֵנוּ".

נפש יהודה וגני. אחר שאמר שכב וישן: **אסור להתרפאות.** שיאמר דברי תורה כדי להתרפאות: **להגן שאני.** שלא היה צריך עדיין רפואה אלא שיגין עליו שלא יזיקו המזיקין:

וְעִם כָּל זֶה אִם נֶאֱנַס בְּשֵׁינָה וְלֹא אָמַר יוֹתֵר מִפָּסוּק רִאשׁוֹן, יָצָא. וְגַרְסִינָן פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יג, ב): אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא מִשְׁמֵיהּ דְּרַב: אָמַר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְנֶאֱנַס בְּשֵׁינָה, יָצָא. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְדָארוּ עַבְדֵיהּ: *בְּפָסוּק קַמָּא צַעֲרָן, טְפֵי לָא צַעֲרָן. אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא: אֲבוּךְ הֵיכִי קָא עָבִיד? אָמַר לֵיהּ: בְּפָסוּק קַמָּא קָא מְצַעֲר נַפְשֵׁיהּ, טְפֵי לָא מְצַעֲר נַפְשֵׁיהּ. וְהַכֹּל כְּפִי לִבּוֹ, דְּרַחְמָנָא לִבָּא בָּעֵי.

נפש יהודה בפסוק קמא. שמע ישראל צערן אם ראית אותי מנמנם בשעת אמירה צערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון:

פֶּרֶק שְׁמִינִי [צח]

קְרִיאַת שְׁמַע כְּהִלְכָתָהּ הִיא אֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת עַל הַסֵּדֶר שֶׁתִּקְּנוּם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יג, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: לָמָּה קָדְמָה "שְׁמַע" לְ"וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ"? כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מִצְוֹת. "וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ" לְ"וַיֹּאמֶר"? *שֶׁ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" נוֹהֵג בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, "וַיֹּאמֶר" אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בַּיּוֹם.

נפש יהודה שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה. דמשתעי בת"ת דכתיב ולמדתם אותם את בניכם: **ויאמר אינו נוהג אלא ביום**. דמשתעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא (שם יד, ב): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: דִּין הוּא שֶׁיְּקַדִּים "שְׁמַע" לְ"וְהָיָה אִם־ שָׁמֹעַ", *שֶׁזֶּה לִלְמֹד וְזֶה לְלַמֵּד; "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" לְ"וַיֹּאמֶר", שֶׁזֶּה לְלַמֵּד *וְזֶה לַעֲשׂוֹת. וְאֶלָּא "שְׁמַע" לִלְמֹד הוּא דְּאִית בֵּיהּ, לְלַמֵּד וְלַעֲשׂוֹת לֵית בֵּיהּ, וְהָא כְּתִיב: "וְשִׁנַּנְתָּם", "*וּקְשַׁרְתָּם", "וּכְתַבְתָּם" (דברים ו, ז־ט)? "וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ" לְלַמֵּד הוּא דְּאִית בֵּיהּ, לִלְמֹד וְלַעֲשׂוֹת לֵית בֵּיהּ, וְהָא כְּתִיב: "וְלִמַּדְתֶּם", "וּקְשַׁרְתֶּם", "וּכְתַבְתֶּם" (שם יא, יח־יט)? *אֶלָּא "שְׁמַע" יֵשׁ בּוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְלַעֲשׂוֹת; "וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ" יֵשׁ בּוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְלַעֲשׂוֹת; "וַיֹּאמֶר" אֵין בּוֹ אֶלָּא עֲשִׂיָּה בִּלְבָד.

נפש יהודה שזה ללמוד. לעצמו דכתיב ודברת בם. וזה ללמד לאחרים דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ואם לא למד תחלה האיך ילמד את בניו: **וזה לעשות**. ויאמר אין בה אלא עשיה לעשות ציצית: **וקשרתם**. דתפילין וכתבתם דמזוזה נמי עשיה היא: **אלא**. תריץ הכי שמע יש בו ללמוד וכו':

וַאֲמְרִינַן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (יב, ב): פָּרָשַׁת צִיצִית מִפְּנֵי מָה קְבָעוּהָ בְּקְרִיאַת שְׁמַע? אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא: מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: מִצְוַת צִיצִית, יְצִיאַת מִצְרַיִם, *עֹל מִצְוֹת, הִרְהוּר עֲבֵרָה וְהִרְהוּר עֲבוֹדָה זָרָה. בִּשְׁלָמָא הַנֵּי תְּלָתָא מְפָרְשֵׁי, אֶלָּא הִרְהוּר עֲבֵרָה וְהִרְהוּר עֲבוֹדָה זָרָה מִנָּא לָן? דְּתַנְיָא: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט), "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם", זוֹ *מִינוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה" וגו' (תהלים יד, א); "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם", זוֹ הִרְהוּר עֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל־אָבִיו אוֹתָהּ קַח־לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי" (שופטים יד, ג); "אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם" (במדבר, שם), תָּאנֵי רַבָּה בַּר בַּר חָנָא: זוֹ הִרְהוּר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים" (שופטים ח, לג).

נפש יהודה עול מצות. ועשיתם את כל מצותי: **מינות**. אותם ההופכים דברי התורה למדרש טעות ואליל וכה"א אמר נבל בלבו אין אלהים ואין לך נבל מן ההופך דברי אלהים חיים:

וּמְצָוָה מִן הַמֻּבְחָר לְהָיוֹת זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע, כִּדְנַרְסִינָן בְּפֶרֶק ב דְּאָבוֹת (מי"ג): רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: *הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע. וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ *קֶבַע, אֶלָּא תַּחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד" (יואל ב, יג). *וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ.

נפש יהודה הוי זהיר בק"ש. ובתפלה לאומרו בעונתו ובכונה: **קבע**. כאדם שיש לו עליו חוב או עול מלאכה ואומר מתי אפרוק ממנו ואומר אותו רק לפטור ממנו ולא בלשון שיבקש רחמים ותחנונים: **ואל תהי רשע**. אל תחטא שמכח החטא תרשיע אחר כך לעצמך שלא כדין עשית. ד"א לא תחזיק עצמך כרשע אם עשית חטאים הרבה לומר שאין תשובה מועלת לך שמתוך כך תחטא יותר ותאבד נפשך אלא תתחרט ועשה תשובה כי אין דבר עומד בפני התשובה:

וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות טו, א): קָרָא *וְלֹא דִקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ יָצָא, מִצָּוָה מִן הַמֻּבְחָר לְדַקְדֵּק בָּהֶן, כִּדְאָמְרִינָן עָלָהּ (שם טו, ב): תָּאנֵי רַב עוֹבַדְיָה: "וְלִמַּדְתָּם", כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לְמוּדָהּ תַּמָּה, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן רֶוַח *בֵּין הַדְּבֵקִים. עֲנִי רָבָא בַּתְרֵיהּ: כְּגוֹן, "עַל־לְבָבֶךָ" (דברים ו, ו) וְ"עַל־לְבַבְכֶם" (שם יא, יח), "בְּכָל־לְבָבְךָ" (שם ו, ה), "עֲשֹׂב בְּשָׂדְךָ" (שם יא, טו), "וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה" (שם שם, יז), "הַכָּנָף פְּתִיל" (במדבר טו, לח), "אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ" (שם שם, מא).

נפש יהודה ולא דקדק באותיותיה. לפרשן יפה בשפתיו: **בין הדבקים**. תיבות המדובקות זו בזו אם אינך מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באותו אות אם אינו מפסיק ליתן ריוח ביניהם כמו דעני רבא:

וְהַמְדַקְדֵּק בָּהּ, נַעֲשֵׂית הַמִּצְוָה כְּהִלְכָתָהּ וְנוֹטֵל שָׂכָר טוֹב, שֶׁמַּקֵּל מֵעָנְשׁוֹ, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם: אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ מְצַנְּנִין לוֹ גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*בְּפָרֵשׁ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן" (תהלים סח, טו), אַל תִּקְרֵי בְּפָרֵשׁ אֶלָּא בְּפָרֵשׁ, אַל תִּקְרֵי בְּצַלְמוֹן אֶלָּא בְּצַלְמָוֶת. לְלַמֵּדְנוּ, שֶׁאֲפִילוּ הַמְחֻיָּב עֹנֶשׁ מֵקֵל מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה בפרש שדי. אם תפרש תורת שדי ותבדיל תיבות של מלכות שמים. מלכים בה התורה אשר בה מלכים ימלוכו תשלג תצנן לך כשלג את צל המות והוא הגיהנם:

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי [צט]

צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יְדַבֵּר בֵּין "וַיֹּאמֶר" לְ"אֱמֶת וְיַצִּיב" וְעַל כֵּן נָהֲגוּ לַחֲתֹם בְּ"אֱמֶת", דַּאֲמְרִינַן פֶּרֶק מִי שֶׁהָיָה קוֹרֵא (ברכות יג, א): רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין "וַיֹּאמֶר" לְ"אֱמֶת וְיַצִּיב" לֹא יַפְסִיק. וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא (יד, א): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? דִּכְתִיב: "וה' אֱלֹהִים אֱמֶת" (ירמיה י, י). חוֹזֵר וְאוֹמֵר אֱמֶת אוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹמֵר אֱמֶת? אָמַר רַבִּי אָבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חוֹזֵר וְאוֹמֵר אֱמֶת. רָבָא אָמַר: אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹמֵר אֱמֶת. וְהִלְכְתָא כְּרָבָא. הַהוּא דְּשָׁמְעֵיהּ רָבָא דְּקָאָמַר: אֱמֶת, אֱמֶת, תְּרֵי זִמְנֵי. אָמַר: *כָּל אֱמֶת אֱמֶת תְּפְשֵׁיהּ לְהַאי. אָמַר רַב יוֹסֵף: כַּמָּה מְעַלְיָא *הַךְ שְׁמַעְתָּא, דְּכִי אֲתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה, אָמַר: אָמְרֵי בְמַעֲרָבָא: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֱמֶת".

נפש יהודה וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת: **כל אמת אמת תפסיה להאי.** רהיטא של אמת שיאמר כן תפסיה ליה: **הך שמעתא.** דרב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא בא"י:

וְתִקְּנוּ לוֹמַר "אֱמֶת וְיַצִּיב" שַׁחֲרִית, עַל הַחֶסֶד שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל בֹּקֶר שֶׁפּוֹקְדָנוּ עִם נִשְׁמָתֵנוּ שֶׁהִפְקִדָנוּ בְּיָדוֹ כְּשֶׁהָיֵינוּ יְשֵׁנִים; וְ"אֱמֶת וֶאֱמוּנָה" עַרְבִית, עַל שֶׁאָנוּ מַפְקִידִים בְּיָדוֹ נִשְׁמָתֵנוּ בְּכָל לַיְלָה וּמַאֲמִינִים בּוֹ שֶׁיְּשִׁיבֶנָּה אֵלֵינוּ. וְהֵינוּ דְּגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (יב, א): אָמַר רָבָא בַּר חָנִינָא סָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: *כָּל מִי שֶׁלֹּא אָמַר "אֱמֶת וְיַצִּיב" שַׁחֲרִית וְ"אֱמֶת וֶאֱמוּנָה" עַרְבִית, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת" (תהלים צב, ג).

נפש יהודה כל מי שלא אמר. ברכת אמת ויציב כמו שתקנוה וכן אמת ואמונה בערבית לא יצא שנאמר להגיד בבוקר חסדך וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מקוים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו כל אלה הנסים התדירים תמיד:

וְסִדְּרוּ לוֹמַר בֶּאֱמֶת וְיַצִּיב שֵׁשׁ פְּעָמִים אֱמֶת, לְפִי שֶׁבָּהֶם מוֹדִים, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הָעוֹלָם בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית וּבָרָא אוֹתוֹ עַל מִדַּת הָאֱמֶת. וְכָךְ הוּא רָמוּז בְּשִׁשָּׁה מְקוֹמוֹת בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, אֱמֶת בְּסוֹפֵי תֵּבוֹת. וְאֵלּוּ הֵן: א. "בָּרָא' אֱלֹהִים' אֶת־הַשָּׁמַיִם" (בראשית א, א). ב. "וַיִּבְרָא' אֱלֹהִים' אֶת־הָאוֹר" (שם שם, ד). ג. "וַיִּבְרָא' אֱלֹהִים' אֶת־הָאָדָם" (שם שם, כז). ד. "וַיִּבְרָא' אֱלֹהִים' אֶת־הַתַּנִּינִם" (שם שם, כא). ה. "וַיַּרְא' אֱלֹהִים' אֶת־כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה" (שם שם, לא). ו. "בָּרָא' אֱלֹהִים' לַעֲשׂוֹת'" (שם ב, ג).

וְיִסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה וְאֵינוֹ נִזּוֹק כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ט, ב): הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי בֶּן אֶלְיָקִים מִשּׁוּם קְהָלָא קַדִּישָׁא דְּבִירוּשָׁלַיִם: כָּל הַסּוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה אֵינוֹ נִזּוֹק בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. אָמַר רַבִּי זֵירָא: אֲנָא סָמְכִי וְאִיתְזְקִי. אָמְרוּ לֵיהּ: בְּמַאי אִיתְזְקַת? לְאַמְטוּיֵי אַסָּא (פירוש: דורון) לְבֵי מַלְכָּא, הָתָם נַמֵּי *אַגְרָא בָּעֵי לָךְ (למיתב), דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן; לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת; וְלֹא לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ לִקְרַאת מַלְכֵי הָאֻמּוֹת, *שֶׁאִם יִזְכֶּה יַבְחִין בֵּין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְמַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

נפש יהודה אגרא בעי לך למיתב. כדי שתראה המלך בכבודו: **שאם יזכה**. לעולם הבא לראות גדולתן של ישראל יבחין כמה הרבה גדולתן וכבודן של ישראל על שיש לעובדי כוכבים ומזלות עכשיו:

וּכְשֶׁקּוֹרֵא אָדָם קְרִיאַת שְׁמַע כְּהִלְכָתָהּ וּבְעוֹנָתָהּ וְסוֹמֵךְ לָהּ תְּפִלָּתוֹ כְּסִדְרָהּ וּכְתִקּוּנָהּ - עוֹבֵד עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה. כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות טז, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "*כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְּחַיָּי בְּשִׂמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי" (תהלים סג, ה)? "כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְּחַיָּי", זוֹ קְרִיאַת שְׁמַע; "בְּשִׂמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי", זוֹ תְּפִלָּה. וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "כְּמוֹ חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי" (שם שם, ו). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנּוֹחֵל שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׂפְתֵי *רְנָנוֹת יְהַלֶּל־פִּי" (שם).

נפש יהודה כן אברכך. וכמו חלב ודשן תרי קראי דסמיכי להדדי: **רננות**. שתים:

פֶּרֶק הָעֲשִׂירִי [ק]

לְעוֹלָם יִתְפַּלֵּל אָדָם עִם הַצִּבּוּר וְתִהְיֶה נִשְׁמַעַת תְּפִלָּתוֹ לְפִי שֶׁהִיא *עֵת רָצוֹן, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ח, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מַאי דִּכְתִיב: "וַאֲנִי תְּפִלָּתִי־לְךָ ה' עֵת רָצוֹן" (תהלים סט, יד)? אֵימָתַי עֵת רָצוֹן? בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִים. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מֵהָכָא, "כֹּה אָמַר ה' בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזָרְתִּיךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְהָקִים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחָלוֹת שֹׁמֵמוֹת" (ישעיה מט, ח). רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר: מֵהָכָא, "הֶן־אֵל *כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס כַּבִּיר כֹּחַ לֵב" (איוב לו, ה). תַּנְיָא נַמֵּי הָכֵי: מִנַּיִן שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים? שֶׁנֶּאֱמַר: "הֶן־אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס". וּכְתִיב: "*פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי *מִקְּרֹב־לִי כִּי־ בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי" (תהלים נה, יט), אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ פְּדָאַנִי (לי ולבני) מִבֵּין הָאֻמּוֹת.

נפש יהודה עת רצון. אלמא יש שעה שהיא של רצון: **כביר ולא ימאס**. תפלת הרבים לא ימאס שכחם וזכותם הרבה: **פדה בשלום**. זה שעסק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד

בגופו לחבירו הוא מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אחוה ושלום: **מקרב לי**. ממלחמות הבאות עלי:

וְצָרִיךְ אָדָם לִקְבֹּעַ מָקוֹם יָדוּעַ לִתְפִלָּתוֹ, בֵּין שֶׁיִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר בֵּין יְחִידִי, שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּהוּ כִּי אִם בְּהֶכְרֵחַ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ז, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל שֶׁקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ אוֹיְבָיו נוֹפְלִים תַּחְתָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׁמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה" (שמואל־ב ז, י). רַב הוּנָא רָמֵי: כְּתִיב, "לְעַנּוֹתוֹ" *וּכְתִיב, "לְכַלֹּתוֹ" (דברי הימים־ א יז, ט)? בְּתְחִלָּה לְעַנּוֹתוֹ וּלְבַסּוֹף לְכַלּוֹתוֹ. וַאֲמְרִינַן הָתָם (ו, ב): אָמַר רַב חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ *אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ. וּכְשֶׁמֵּת אוֹמְרִים עָלָיו: אֵי עָנָו, אֵי חָסִיד, תַּלְמִידוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְאַבְרָהָם אָבִינוּ מִנָּא לָן דְּקָבַע דּוּכְתָּא? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי ה'" (בראשית יט, כז). וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל" וגו'(תהלים קו, ל).

נפש יהודה כתיב לכלותו. בדברי הימים בתחלה כשנבנה הבית נבנה על מנת שלא לענות עוד אויבים לישראל ולבסוף כשחטאו נגזר עליהם עינוי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון. וכתיב לענותו, בספר שמואל: **אלהי אברהם**. שקבע מקום לתפלתו יהיה בעזרו כדרך שהיה עוזר לאברהם:

וְאֵין דַּי לוֹ בְּשֶׁיִּקְבַּע בַּיִת לְהִתְפַּלֵּל, אֶלָּא גַּם צָרִיךְ מָקוֹם קָבוּעַ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁהָאָדָם מִתְכַּוֵּן יוֹתֵר בַּמָּקוֹם הָרָגִיל אֶצְלוֹ, דְּהָכֵי אִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי (ברכות פ"ד ה"ד): אָמַר רַב תַּנְחוּם בַּר חִיָּא: צָרִיךְ אָדָם לְיַחֵד לוֹ מָקוֹם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי דָוִד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם" (שמואל־ב טו, לב), *הִשְׁתַּחֲוֶה לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא יִשְׁתַּחֲוֶה, מַשְׁמַע, שֶׁהָיָה תָּמִיד מִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם.

נפש יהודה השתחוה. משמע דרך עראי שאירע דרכו לשם:

וְהַמָּקוֹם הַמֻּבְחָר לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִים עַל אַדְמָתָם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פלה): "מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה" (בראשית כח, יז), מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁכָּל הַמִּתְפַּלֵּל בִּירוּשָׁלַיִם כְּאִלּוּ מִתְפַּלֵּל בִּפְנֵי כִסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁשַּׁעַר הַשָּׁמַיִם פָּתוּחַ לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְעַכְשָׁו, שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ שְׁרוּיִים בַּגָּלוּת, בְּכָל מָקוֹם שֶׁיְּקַבְּעוּ תְּפִלָּתָן יַחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשׁ הַקָּדָשִׁים. וּבָאָרֶץ הַזֹּאת, שֶׁאָנוּ עוֹמְדִין בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, יֵשׁ לָנוּ לְהַחֲזִיר פָּנֵינוּ לְצַד מִזְרְחִי כְּנֶגֶד *כֹּתֶל מַעֲרָבִי שֶׁבְּמִקְדָּשׁ, שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה בּוֹ.

נפש יהודה כותל מערבי. מן קדשי הקדשים שהיה למערב של בית המקדש:

וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל *לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות ל, א): תָּנוּ רַבָּנָן: סוּמָא וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־ה'" (מלכים־א ח, מד).

נפש יהודה לכוין את הרוחות. לצד ארץ ישראל כדבעי למימר תל שהכל פונים בו: הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם" (שם שם, מח). הָיָה עוֹמֵד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־ה' דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ" (שם שם, מד). הָיָה עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה" (שם שם, מב). הָיָה עוֹמֵד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה" (שם שם, לה). הָיָה עוֹמֵד *אֲחוֹרֵי בֵּית הַכַּפֹּרֶת, יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד לִפְנֵי בֵּית הַכַּפֹּרֶת. נִמְצָא, עוֹמֵד בְּמִזְרָח מַחֲזִיר פָּנָיו לְמַעֲרָב, בְּדָרוֹם מַחֲזִיר פָּנָיו לְצָפוֹן, בְּמַעֲרָב מַחֲזִיר פָּנָיו לְמִזְרָח, בְּצָפוֹן מַחֲזִיר פָּנָיו לְדָרוֹם. נִמְצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּחֲוִים וּמְכַוְּנִים אֶת לִבָּם כְּנֶגֶד מָקוֹם אֶחָד לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

נפש יהודה אחורי בית הכפורת. במערב העזרה היו י"א אמה חצר מכותל בית קדשי קדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח:
אָמַר רַבִּי אָבִין וְאִיתֵּימָא רַבִּי אַבָּא: מַאי קְרָאָה? "כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת" (שיר השירים ד, ד), תֵּל שֶׁהַכֹּל פּוֹנִין בּוֹ.

וְיִבְחַר לִתְפִלָּתוֹ בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ *חַלּוֹנוֹת לְצַד יְרוּשָׁלַיִם, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אַל יִתְפַּלֵּל אָדָם אֶלָּא בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַלּוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְכַוִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיְתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם" (דניאל ו, יא). אָמַר רָבָה: חָצִיף עָלַי מָאן *דְּמַצְלֵי בְּבִקְתָּא (פרוש בבקעה).

נפש יהודה חלונות. שגורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמיא ולבו נכנע: **וכוין.** חלונות היו פתוחות לדניאל בעליה שהיה מתפלל: **דמצלי בבקתא.** בבקעה שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר:
וְגַם אַל יַעֲמֹד אָדָם בְּמָקוֹם הַגָּבוֹהַּ לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא בְּשִׁפְלוּת הַמָּקוֹם וְהַלֵּב, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (י, ב): אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: לְעוֹלָם אַל יַעֲמֹד אָדָם *בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וְיִתְפַּלֵּל, *אֶלָּא בְּמָקוֹם נָמוּךְ. תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: אַל יַעֲמֹד אָדָם לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא וְלֹא עַל גַּבֵּי שִׁרְפָּרָף וְלֹא בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וְיִתְפַּלֵּל, אֶלָּא בְּמָקוֹם נָמוּךְ, לְפִי שֶׁאֵין גַּבְהוּת לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ

ה'" (תהלים קל, א) וּכְתִיב: "תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־יַעֲטֹף" וגו' (שם קב, א). וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת רַגְלָיו שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה" (יחזקאל א, ז).

נפש יהודה במקום גבוה. על דבר שהוא גבוה שידאג שמא יפול ממנו ולא יכול לכוין תפלתו ועוד שנראה שרוצה לקרב עצמו למעלה לשכינה: **אלא במקום נמוך**. כלומר על הארץ כשאר העם: **תפלה לעני**. היינו ממעמקים מעומק הלב: **שיכוין את רגליו**. לעמדם יחדיו כאלו הם רגל אחד כמו המלאכים:

פֶּרֶק אֶחָד עָשָׂר [קא]

צָרִיךְ אָדָם לְזָהֵר עַצְמוֹ מֵעָוֹן, וְלִבּוֹ מֵהִרְהוּר רָע קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, וּתְהֵא נִשְׁמַעַת תְּפִלָּתוֹ. כִּדְגָרְסִינָן בְּוַאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (כב, ג): צָרִיךְ אָדָם לְטַהֵר לִבּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל. וְכֵן אָמַר אִיּוֹב: "עַל לֹא־חָמָס בְּכַפָּי וּתְפִלָּתִי זַכָּה" (איוב טז, יז). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בַּר נְחֶמְיָה: *וְכִי יֵשׁ תְּפִלָּה עֲכוּרָה? אֶלָּא כָּל שֶׁיְּדָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּגֶזֶל וְהוּא קוֹרֵא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינוֹ עוֹנֶה אוֹתוֹ. לָמָּה? שְׁתְּפִלָּתוֹ בַּעֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ *קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי" וגו' (בראשית ו, יג). אֲבָל בְּאִיּוֹב שֶׁלֹּא הָיָה בַּעֲמָלוֹ גָּזֵל הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ זַכָּה. לְכָךְ הוּא אוֹמֵר: "וּתְפִלָּתִי זַכָּה", לְפִי שֶׁאֵין עָוֶל בְּכַפַּי לְפִיכָךְ תְּפִלָּתִי זַכָּה.

נפש יהודה וכי יש תפלה עכורה. שאיוב אמר ותפלתי זכה: **קץ כל בשר**. בעון גזל: אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מִנַּיִן שֶׁכָּל מִי שֶׁהַגֶּזֶל בְּיָדוֹ שֶׁתְּפִלָּתוֹ עֲכוּרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם *אַעְלִים עֵינַי" וגו' (ישעיה א, טו). וּמִנַּיִן שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּרְחִיק עַצְמוֹ מִן הַגֶּזֶל שֶׁתְּפִלָּתוֹ זַכָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי־יַעֲלֶה בְהַר ה' וגו' נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב" וגו' (תהלים כד, ג-ד), מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: "יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת ה'" וגו' (שם שם, ה). וּכְתִיב: "זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו" (שם שם, ו). וּכְתִיב "תְּפִלָּה לְדָוִד שִׁמְעָה ה' צֶדֶק וגו' בְּלֹא שִׂפְתֵי מִרְמָה" (תהלים יז, א), זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֲבַת ה' וּתְפִלַּת יְשָׁרִים רְצוֹנוֹ" (משלי טו, ח).

נפש יהודה אעלים עיני. משום ידיכם דמים מלאו רציחת דם וגזל כרציחה שנאמר כי נפש הוא חובל:

שְׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת הֵן: שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁל דָּוִד וְשֶׁל מָשִׁיחַ. בְּמֹשֶׁה כְתִיב: "תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים" (שם צ, א). בְּדָוִד כְּתִיב: "שִׁמְעָה ה' צֶדֶק וגו' מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא וגו' בָּחַנְתָּ לִבִּי" (שם יז, א-ג). זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ" (מלכים-א ח, כח). אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַנַּח אֶת הַכֹּל וּפְנֵה לִתְפִלָּתִי וּלְתַחֲנָתִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לָמָּה? - לְפִי שֶׁאֲנִי מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ, וְאִם אֲנִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ מְעַט יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ הַרְבֵּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם" וגו' (ויקרא כו, ט), הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ".

וְגַרְסִינַן נַמֵּי הָתָם: (שמו"ר כא, ד) "שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה עָדֶיךָ *כָּל־בָּשָׂר יָבֹאוּ" (תהלים סה, ג), אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי אֶלִיעֶזֶר: בִּפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אִם בֶּן עָנִי צָרִיךְ לוֹמַר דָּבָר בְּפָנָיו אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ, וְאִם בֶּן עָשִׁיר הוּא, מִיָּד שׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ *וּמְסַלְקוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן; הַכֹּל שָׁוִין בִּתְפִלָּתָן לְפָנָיו, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, הָעֲנִיִּים וְהָעֲשִׁירִים. שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, כָּתוּב בּוֹ תְּפִלָּה, דִּכְתִיב: "תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים" (תהלים צ, א) וּבְעָנִי כְּתִיב: "תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־יַעֲטֹף" (שם קב, א), זוֹ תְּפִלָּה וְזוֹ תְּפִלָּה, לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁהַכֹּל שָׁוִין לְפָנָיו בִּתְפִלָּתָם.

נפש יהודה כל בשר יבואו. בין עני ובין עשיר הכל שוין לפניו בדין: **ומסלקו**. לעשות רצונו:

וְאִם נָתַן צְדָקָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה יוֹתֵר הִיא נִרְצֵית, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (י, א): רַבִּי אֶלְעָזָר יָהִיב פְּרוּטָה לְעָנִי וְהָדַר מְצַלֵּי. אָמַר: "אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ" (תהלים יז, טו). וְאִם הִקְדִּימָהּ בִּתְשׁוּבָה יוֹתֵר הִיא מְקַבֶּלֶת וּמְבַטֶּלֶת אֶת הַגְּזֵרָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִסְיקְתָּא (דר"כ פ"ל קצא.): רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: שִׁלְשָׁה דְּבָרִים הֵם מְבַטְּלִים אֶת הַגְּזֵרָה: הַתְּפִלָּה וְהַצְּדָקָה וְהַתְּשׁוּבָה. וּשְׁלִשְׁתָּן בְּפָסוּק אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִכָּנְעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עֲלֵיהֶם וְיִתְפַּלְלוּ" (דברי הימים־ב ז, יד), זוֹ תְּפִלָּה; "וְיבַקְּשׁוּ פָנָי" (שם), זוֹ צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ"; "וְיָשֻׁבוּ מִדַּרְכֵיהֶם הָרָעִים" (שם), זוֹ תְּשׁוּבָה. מַה כְּתִיב תַּמָּן: "וַאֲנִי אֶשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח לְחַטָּאתָם וְאֶרְפָּא אֶת־אַרְצָם" (שם).

וְכֵן מָצִינוּ בְּחִזְקִיָּהוּ, שֶׁנִּתְבַּטְּלָה מֵעָלָיו גְּזֵרַת מִיתָה בִּתְפִלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבוֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר ה' צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה. וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־ה' וגו'. וַיֵּבְךְּ חִזְקִיָּהוּ בְּכִי גָדוֹל". וּכְתִיב: "וַיְהִי דְּבַר־ה' אֶל־יְשַׁעְיָהוּ וגו'. שָׁמַעְתִּי אֶת־ תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ" וגו' (ישעיה לח, א־ה).

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי תְפִלָּה, שַׁעֲרֵי דִמְעָה לֹא נִנְעֲלוּ כְּשֶׁבּוֹכֶה עִם תְּפִלָּתוֹ כְּשֶׁשָּׁרוּי בְּצָרָה. כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב): וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי תְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי" (איכה ג, ח) וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי תְפִלָּה, שַׁעֲרֵי דִמְעָה לֹא נִנְעֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁמְעָה תְפִלָּתִי ה' וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי *אַל תֶּחֱרַשׁ" וגו' (תהלים לט, יג). וְעוֹד גָּרְסִינַן בְּפֶרֶק תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֶלִיעֶזֶר *שֶׁגָּזַר וכו', גָּעוּ בִבְכִיָּה וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים וכו', כִּדְאִיתָא לְמַטָּה בְּנֵר חֲמִישִׁי, כְּלָל א', חֵלֶק ג, פֶּרֶק ג בְּדִבְרֵי הַצּוֹמוֹת (סימן רפז).

נפש יהודה אל תחרש. מדלא כתיב את דמעתי תראה ש"מ נראית היא לפניו ואין צריך להתפלל אלא שתתקבל לפניו: **שגזר**. על הגשמים ולא באו:

פֶּרֶק שְׁנַיִם עָשָׂר [קב]

כְּשֶׁיַּעֲמֹד אָדָם לְהִתְפַּלֵּל יִשְׁהֶה מְעַט לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ וְאַל יַחֲשֹׁב בְּמַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּרֵאשׁ פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות ל, ב): אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים *הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִין, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וַאֲמָרִינָן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא (לא, א): תַּנְיָא: אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל *לֹא מִתּוֹךְ שְׂיחָה וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן" (מלכים־ב ג, טו) וכו'. וְכָל זֶה כְּדֵי לְכַוֵּן בִּתְפִלָּתוֹ.

נפש יהודה היו שוהין שעה אחת. במקום שבאו להתפלל ולא שעה ממש אלא מעט כדי שיתפוס הכוונה ויסלק הרהור מחשבת חוץ שינוח נשמת רוחו מטורח הלוכו וידבר בשופי: **לא מתוך שיחה**. כדאיתא בסימן ס"ג:

כִּי אִם לִפְנֵי בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁיִּשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו מִמֶּנּוּ, הוּא מְפַנֶּה אֶת לִבּוֹ מִכָּל מַחֲשָׁבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, מַה לַּעֲשׂוֹת לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַיּוֹדֵעַ מַה שֶּׁבַּלְּבָבוֹת, שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בְּמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל לְפָנָיו וְלִבּוֹ בַּל עִמּוֹ. וְנֶאֱמַר עָלָיו: "קָרוֹב אַתָּה בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִכִּלְיוֹתֵיהֶם" (ירמיה יב, ב). וְשׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת הָאָדָם שֶׁלִּבּוֹ נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה וּמְכַוֵּן לִבּוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם, פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (לא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: סִימָן לַדָּבָר: "תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ" (תהלים י, יז).

וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ בְּכָל בִּרְכוֹת הַתְּפִלָּה, יְכַוֵּן בְּמִקְצָתָם, וְעַל כֻּלָּם בְּאָבוֹת, כִּדְגַרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (לד, ב): תַּנְיָא: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ בְּכֻלָּן וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ בְּכֻלָּן, יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ בְּאַחַת. אַהֵי? אָמַר רַב סַפְרָא מִשּׁוּם חַד דְּבֵי רַבִּי: בְּאָבוֹת.

וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן בְּשׁוּם דָּבָר מִמֶּנָּה, יַעֲזֹבֶנָּה עַד שֶׁיְּכַוֵּנָה מַחְשַׁבְתּוֹ, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק הַדֵּר עִם הַנָּכְרִי (סה, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו אַל יוֹרֶה, *שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּצַר אַל יוֹרֶה". רַבִּי חֲנִינָא, *בְּיוֹמָא דֵּהֲוָה רָתַח לָא מַצְלֵי, אָמַר: "בְּצַר אַל יוֹרֶה".

נפש יהודה שנאמר בצר אל יורה. לאו קרא הוא אלא כך נדרש מפסוק אחר היערוך שועך לא בצר כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך ושועתך כשיש לך טירוד ושמא פסוק בספר בן סירא הוא: **ביומא**. דהוי ליה טירוד:

וְגַרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (סה, ד): "נוֹרָאוֹת בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ" וגו' (תהלים סה, ו). רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא שָׁאַל לְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: מַאי דִּכְתִיב "סַכֹּתָה בָעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה" (איכה ג, מד)? אָמַר: שַׁעֲרֵי תְפִלָּה פְּעָמִים פְּתוּחִים, פְּעָמִים נְעָלִים. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חֲלַפְתָּא: "וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ ה' עֵת רָצוֹן" (תהלים סט, יד), עִתִּים מְזֻמָּנִים יֵשׁ לָהּ לַתְּפִלָּה. רַבִּי בֶּרֶכְיָה וְרַבִּי חֶלְבּוֹ וְרַב עָנָן וְרַב יוֹסֵף בְּשֵׁם רַב אִידִי אָמְרִי: שַׁעֲרֵי תְפִלָּה אֵינָם נְנָעָלִין לְעוֹלָם. בֶּן עַזַּאי וְרַבִּי עֲקִיבָא, חַד מִנְּהוֹן אָמַר: מִי שֶׁהוּא גּוֹמֵל חֲסָדִים יְהֵא מְבֻשָּׂר שֶׁתְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד" (הושע י, יב), מַה כְּתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת־ה'" (שם). וְחוֹרָנָא אָמַר: אֵינִי כְּמְבַטֵּל דִּבְרֵי רַבִּי אֶלָּא כְּמוֹסִיף עָלָיו: "וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ ה' עֵת רָצוֹן", מִיָּד, "עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ". בִּזְמַן שֶׁתְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם בְּכַוָּנָה הִיא עֵת רָצוֹן וּתְפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת.

נפש יהודה סכותה בענן לך. נדרש סכותה קבלת התפלה כמו הענן המכסה שמים: **ועת לדרוש ה'**. אז כשתגמול חסד דרוש ה' בתפלה כי עת רצון לפניו לקבלה:

וּבְזְמַן (שם ד, ה) שֶׁאָדָם קוֹרֵא בֶּאֱמֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "קָרוֹב ה' לְכָל־ קֹרְאָיו" וגו' (תהלים קמה, יח). יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶּאֱמֶת" (שם). וּכְתִיב: "אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל" (שם עג, א). יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְבָרֵי לֵבָב" (שם). וּכְתִיב: "טוֹב ה' לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה" (נחום א, ז). יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ" (שם). וּכְתִיב: "טוֹב ה' לְקַוִּו" (איכה ג, כה). יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ" (שם). וּכְתִיב: "הֵיטִיבָה ה' לַטּוֹבִים" (תהלים קכה, ד), יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם" (שם).

וְעוֹד (שם ה, ד) אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, "אֲמָרַי הַאֲזִינָה ה' בִּינָה הֲגִיגִי" (שם ה, ב), בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ בִּי כֹּחַ לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ בִּתְפִלָּה וּלְהוֹצִיא דָבָר מִפִּי, "אֲמָרַי הַאֲזִינָה ה'"; וּבְשָׁעָה שֶׁאֵין בִּי כֹּחַ לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ בִּתְפִלָּה, הִתְבּוֹנַן מַה בְּלִבִּי.

כְּתִיב (מד"ת קח, א): "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' (שמואל־ב ז, יח). וְכִי יֵשׁ יְשִׁיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַהֲלֹא אֵין אָדָם מִתְפַּלֵּל אֶלָּא מְעוּמָד? אֶלָּא שֶׁיִּשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְכַוֵּן לִבּוֹ בִּתְפִלָּה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: אִם כִּוַּנְתָּ לִבְּךָ בִּתְפִלָּה תִּהֵא מְבֻשָּׂר שֶׁיִּשְׁמַע תְּפִלָּתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ" (תהלים י, יז). וּכְתִיב: "כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ" (עזרא ז, י); "וַיִּתֶּן לוֹ הַמֶּלֶךְ כְּיַד־ה' הַטּוֹבָה עָלָיו" (שם שם, ו). וּבְחִזְקִיָּהוּ כְּתִיב: "כָּל לְבָבוֹ הֵכִין לְדָרוֹשׁ אֶת ה'" (דברי הימים־ב ל, יט) וּכְתִיב: "שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ" וגו' (מלכים־ב כ, ה). אָמַר דָּוִד, *הוֹאִיל וְהוּא כִּוֵּן אֶת לֵב יִשְׂרָאֵל: "נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים" וגו' (תהלים נז, ח; קח, ב). אָמַר לוֹ: אַתָּה כַּוֵּנְתָּ לִבְּךָ בִּתְפִלָּה אֲנִי אָכִין אֶת כִּסְאֲךָ, דִּכְתִיב: "וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם" (מלכים־א ב, מה).

נפש יהודה הואיל והוא כוון. את לב ישראל על שראה הקב"ה שישראל כוונו את לבם בתפלתם והוא הבוחן הלב:

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר [קג]

כָּל אָדָם יִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת זָהִיר בִּתְפִלָּתוֹ וְיֹאמַר אוֹתָהּ בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בְּרָתֵת, בְּזִיעַ, כְּמִי שֶׁעוֹמֵד לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ מִלִּפְנֵי אֲדוֹן הָעוֹלָם. וְיָשִׂים לִבּוֹ בְּכַפּוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּתַעֲנִיוֹת (ח, א): וַאֲמַר רַבִּי אַמִּי: אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא אִם כֵּן *מֵשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמָיִם" (איכה ג, מא).

נפש יהודה משים נפשו בכפו. כלומר שנפשו מכוונה בכפו דהיינו שמתפלל בלב שלם:

וְצָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן *עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק מְצָוַת חֲלִיצָה (יבמות קה, ב): רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲווּ יָתְבֵי, נָפַק מֵילְתָא מִבֵּי נַיֵּיהוּ, פָּתַח חַד מִנַּיֵּיהוּ וַאֲמַר: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא עֵינָיו לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים" (מלכים־א ט, ג). פָּתַח אִידָךְ וַאֲמַר: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לִבּוֹ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם" וגו'. אַדְּהָכֵי אָתָא רַבִּי שִׁמְעֲאֵל בַּר יוֹסֵי לְגַבַּייהוּ, אָמַר לְהוּ: בְּמַאי עַסְקִיתוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: בִּתְפִלָּה. אָמַר לְהוּ: כָּךְ אָמַר אַבָּא: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה לְקַיֵּם שְׁנֵי הַמִּקְרָאוֹת הַלָּלוּ.

נפש יהודה עיניו למטה. כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא דכתיב והיו עיני ולבי שם:

מָצָאתִי בַּמִּדְרָשׁ: חַיָּב אָדָם לְנַעֲנֵעַ עַצְמוֹ בַּתְּפִלָּה, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ" (תהלים לה, י). וְכֵן מִנְהַג הַחֲסִידִים.

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין: אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ שְׁכִינָה שְׁרוּיָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד" (שם טז, ח). וּלְפִי שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל בְּדָבָר אַחֵר, יַחֲזִיר פָּנָיו אֶל הַקִּיר, כְּמוֹ שֶׁלִּמַּדְנוּ מֵחִזְקִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל" (ישעיה לח, ב).

וְיַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ בְּכַוָּנָה וּבְחִתּוּךְ שְׂפָתַיִם וּבְלַחַשׁ בְּלִי הַשְׁמָעַת קוֹל, כְּמוֹ שֶׁלִּמַּדְנוּ מֵחַנָּה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לא, א): אָמַר רַב הַמְנוּנָא: הִלְכָתָא גְּבַרְוָתָא אִבָּא לְמִשְׁמַע מְהַנֵּי קְרָאֵי דְּחַנָּה.

"וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ" (שמואל־א א, יג), מִכָּאן לַמִּתְפַּלֵּל שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ.

"רַק שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת" (שם), מִכָּאן לַמִּתְפַּלֵּל שֶׁיַּחְתּוֹךְ בִּשְׂפָתָיו.

"וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ" (שם), שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ.

"וַיַּחְשְׁבֶהָ עָלָיו לְשִׂכְרָה" (שם), מִכָּאן שֶׁהַשִּׂכּוֹר אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל.
"וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ" (שם שם, יד), מִכָּאן לְרוֹאֶה דָּבָר מְגֻנֶּה בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁחַיָּב לְהוֹכִיחוֹ.
"וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי" (שם שם, טו). אָמַר עוּלָא וְאִיתֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: אָמְרָה לֵיהּ: לֹא אָדוֹן אַתָּה בְּדָבָר זֶה וְלֹא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלֶיךָ, שֶׁאַתָּה חוֹשְׁדֵנִי בְּדָבָר זֶה. "אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי" וגו' (שם), מִכָּאן לְמִי שֶׁחוֹשְׁדִין אוֹתוֹ בְּדָבָר וְאֵין בּוֹ, *שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ.

נפש יהודה שצריך להודיעו. הנחשד צריך לנקות את עצמו ולהודיע את חושדו שאין בו אותו דבר מגונה:

"וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם" (שם שם, יז). מִכָּאן לַחוֹשֵׁד לַחֲבֵרוֹ וְאֵין בּוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לְפַיְּסוֹ; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְבָרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלְתֵךְ" (שם).
"*אַל־תִּתֵּן וגו' אֲנִי הָאִשָּׁה *הַנִּצָּבֶת עִמָּכָה בָּזֶה" (שם שם, טז־כו), אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִכָּאן, שֶׁאָסְרוּ לִישֵׁב בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה. וּמָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ: "זֶה" בְּגִימַטְרִיָּא: יב, אַרְבַּע אַמּוֹת לְפָנָיו וּשְׁמוֹנָה אַמּוֹת לְשָׂנֵי צְדָדָיו.

נפש יהודה אל תתן וגו'. לפני בת בליעל, אל תתנני כבת בליעל לחשדני בשכרות: **הנצבת עמכה**. משמע אף הוא עמה בעמידה:

מָצִינוּ בְּתִשּׁוּבַת הַגְּאוֹנִים, בְּשֵׁם רַב בְּרַגְּלוֹנִי: אֶחָד יוֹשֵׁב וּשְׁנַיִם מִתְפַּלְּלִין *סִימָן רָע לַיּוֹשֵׁב, אֶלָּא מֻרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת וּמִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב: "אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצָּבֶת *עִמָּכָה בָּזֶה", מָלֵא ה'. וְהַנֵּי מִלֵּי כַּד יָתֵיב בְּמִילֵי דְּעָלְמָא וּבָטֵיל, אֲבָל יָתֵיב וְקָרֵי קְרִיאַת שְׁמַע, אוֹ *בְּמִילֵי דִּצְלוֹתָא, לֵית לָן בָּהּ. וּמַאי דְּבָעֵי, מִתְרַחֵק חֲמֵשׁ אַמּוֹת אַרְבַּע לַשְׁכִינָה וְאֶחָד לְדִידֵיהּ.

נפש יהודה סימן רע ליושב. עונש יבא לו על שהוא יושב בתוך ד' אמות של המתפללים: **עמכה בזה מלא ה'**. לרמז לה' אמות ד' אמות הוא מקום השכינה לפניו ולצדדיו ואמה שהוא עומד בו ופוסע ג' פסיעות לאחוריו להרחיק עצמו ממקום השכינה ולהראות ששכינה כנגדו והוא קבלת תפלתו שהתפלל במקום הזה: **במילי דצלותא**. תפלה אחרת מותר לו לישב:

וְעוֹד לַגְּאוֹן זַ"ל: אָסוּר לֵישֵׁב בְּצַד אַרְבַּע אַמּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה מְקוֹם שְׁכִינָה הוּא. וּרְאָיָה לַדָּבָר, שֶׁכְּשֶׁיִּפְטֹר אָדָם מִתְּפִלָּתוֹ צָרִיךְ לִפְסֹעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחָרָיו וְאַחַר כָּךְ *יִתֵּן שָׁלוֹם. וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן רָאוּי לוֹ כְּאִלּוּ לֹא הִתְפַּלֵּל. וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה. וְאִם הָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע אוֹ עוֹסֵק בְּדִבְרֵי תְּפִלָּה *וְאֵין מַפְלִיג עַצְמוֹ לְדְבָרִים אֲחֵרִים, מוּתָּר.

נפש יהודה יתן שלום. אחר שפסע לאחוריו יאמר עושה שלום וכו': **ואין מפליג**. מחליק ומפריש עצמו ופוסק מתפלתו אלא מתפלל מותר לישב כמו שאמר אבל יתיב וקרא ק"ש וכו' לית לן בה:

וְעַל כֻּלָּם אִם יֵדַע אָדָם לִפְנֵי מִי הוּא מִתְפַּלֵּל יְכַוֵּן כָּרָאוּי וְיִטֹּל שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, לַמְּדֵנוּ אָרְחוֹת חַיִּים. אָמַר לָהֶם: הִזָּהֲרוּ בְּכָבוֹד חַבְרֵיכֶם; וּכְשֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִים דְּעוּ לִפְנֵי מִי אַתֶּם עוֹמְדִים. וּבַדָּבָר הַזֶּה תִּהְיוּ נִכְנָסִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר [קד]

גְּדוֹלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים וּמִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁאֵין לְךָ גָּדוֹל בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ וַאֲפִילּוּ הָכֵי לֹא נֶעֱנָה אֶלָּא בִּתְפִלָּה, דִּכְתִיב: "אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה" (דברים ג, כו). וּסְמִיךְ לֵיהּ: "*עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה" וגו' (שם שם, כז). וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָמָּה לִי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר ה'" (ישעיה א, יא) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "*וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי" וגו' (שם שם, טו).

נפש יהודה עלה ראש הפסגה. בדבר תפלה זו נתרציתי להראותך אותה: **ובפרשכם כפיכם**. אי לאו דגדולה תפלה כיון דאמר למה לי רוב זבחיכם למה לי תו ובפרשכם הא אפילו זבחיהם לא ניחא ליה:

גְּדוֹלָה תְּפִלָּה, שֶׁהִקִּישָׁהּ הַכָּתוּב לַקְּטֹרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת" (תהלים קמא, ב). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ עוֹנֶה לַמִּתְפַּלֵּל בְּצָרָתוֹ, יוֹתֵר הִיא מְקֻבֶּלֶת הַמַּקְדִּים תְּפִלָּה לְצָרָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (מד, ב): "*הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצַר וְכֹל מַאֲמַצֵּי־כֹחַ" (איוב לו, יט), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם תְּפִלָּה לְצָרָה, שֶׁאִלְמָלֵי לֹא הִקְדִּים אַבְרָהָם תְּפִלָּה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעַי, לֹא נִשְׁתַּיְּרוּ מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט.

נפש יהודה היערוך שועך לא בצר. כך היו אומרים חביריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד לא באה הצרה אם היית עושה כן היו הכל מאמצים כחך:

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: *כָּל הַמְאַמֵּץ עַצְמוֹ בִּתְפִלָּה מִלְּמַטָּה אֵין לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: *לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים, שֶׁיִּהוּ הַכֹּל מְאַמְּצִין כֹּחוֹ וְלֹא יִהְיוּ לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה.

נפש יהודה כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין צרים. יכולין להשטינו מלמעלה: **לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצין את כחו**. שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש

רחמים ושלא יהיו לו משטינים מלמעלה והכי משמע העירך שועך אם באת לערוך שוע בזאת תערכה לא בצר שלא יהיו לך צרים ושהכל יהיו במאמצי כחך:

גְּדוֹלָה תְּפִלָּה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם בְּעֵת צָרָתָן. וְכָל הָאָבוֹת וְהַנְּבִיאִים סִדְּרוּ תְּפִלָּה לְפָנָיו בְּעֵד הָעוֹלָם וּבְעֵד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וְשָׁמַע תְּפִלָּתָם. אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעֵד סְדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה וגו' אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים" וגו' (בראשית יח, כג־כד). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אִם־אֶמְצָא בְסְדֹם" וגו' (שם שם, כו).

יִצְחָק אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הִתְפַּלֵּל בְּעַד אִשְׁתּוֹ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֶּעְתַּר לוֹ ה'" (שם כה, כא). וְאַף רִבְקָה הִתְפַּלְּלָה, דִּכְתִיב: "וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־ה'" (שם שם, כב), וְשָׁמַע תְּפִלָּתָהּ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ" וגו' (שם).

יַעֲקֹב אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב: "הַצִּילֵנִי נָא" וגו' (שם לב, יא). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם" (שם לג, יח).

מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הִתְפַּלֵּל בְּעַד יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "וָאֶחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו" (שמות לב, יא). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ" (במדבר יד, כ).

אַהֲרֹן הִתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם, דִּכְתִיב: "וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת" (שם יז, יב); וְהַקְּטֹרֶת חֲבִיבָה כִּתְפִלָּה, דִּכְתִיב: "תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ" (תהלים קמא, ב). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה" (במדבר יז, יג).

פִּנְחָס הִתְפַּלֵּל וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, כְּדִכְתִיב: "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה" (תהלים קו, ל).

יְהוֹשֻׁעַ הִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו" (יהושע ז, ו). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־יְהוֹשֻׁעַ קוּם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ" (שם שם, י), כְּלוֹמַר, שָׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ.

חַנָּה הִתְפַּלְּלָה, דִּכְתִיב: "וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה" (שמואל־א ב, א). וְשָׁמַע תְּפִלָּתָהּ, דִּכְתִיב: "אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי" וגו' (שם א, כז).

שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל־ה' בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ ה'" (שם ז, ט). דָּוִד הִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב: "נִפְלָה־נָּא בְיַד־ה'" וגו' (שמואל־ב כד, יד). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיֶּעְתַּר ה' לָאָרֶץ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל" (שם שם, כה).

שְׁלֹמֹה הִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב: "וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבַּח ה' נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמָיְמָה" (מלכים־א ח, כב). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־ תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנָי" (שם ט, ג).

אֵלִיָּהוּ הִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב: "עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי" וגו' (שם יח, לז). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַתַּעַל אֵשׁ הָאֱלֹהִים מִן הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת הָעֵצִים" וגו' (שם שם, לח).

אֱלִישָׁע הִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב: "וַיִּבָּא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־ה'" (מלכים־ב ד, לג). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו" (שם שם, לה).

חִזְקִיָּה הִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב: "וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּה אֶל־ה'" וגו' (שם כ, ב). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ" וגו' (שם שם, ה).

וְכֵן עָשׂוּ הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים אֲשֶׁר בְּכָל דּוֹר וָדוֹר; הִתְפַּלְּלוּ בְּלֵב שָׁלֵם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַע תְּפִלָּתָם. וּמֻבְטָח לָנוּ, כִּי כְּשֶׁיִּתְפַּלְּלוּ יִשְׂרָאֵל וְהַמֻּבְחָרִים שֶׁבָּהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, וִיבַקְּשׁוּ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִית אָבוֹת וּבְרִית שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, שֶׁהוֹדִיעַ סוֹדוֹ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֵן מִדּוֹת שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם כְּשֶׁיִּתְפַּלְּלוּ בִּתְשׁוּבָה וּבְלֵב טָהוֹר, שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ יִשְׁמַע תְּפִלָּתָם וְיוֹצִיאֵם מִצָּרוֹתָם.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר [קה]

בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַצַּדִּיקִים, מְנָסֶּה אוֹתָם *בְּחֶמְדַּת תְּפִלָּתָם וְעוֹנָה אוֹתָם וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סד, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה הָיוּ אָבוֹתֵינוּ עֲקָרִים? מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים, דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לָמָּה נִמְשְׁלָה תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים **לְעֶתֶר? מָה עֶתֶר זֶה מְהַפֵּךְ אֶת הַתְּבוּאָה בַּגֹּרֶן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אַף תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים מְהַפֶּכֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמִּדַּת רַגְזָנוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת. וְגַם בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסֹכָּה (יד, א), אִיתָא הַאי מֵימְרָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. וְגַרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מה, ד): לָמָּה נֶעֱקְרוּ אִמָּהוֹת? רַבִּי לֵוִי אָמַר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן וְשִׂיחָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע" וגו' (שיר השירים ב, יד). וְגַרְסִינַן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה (ג, ו): "בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה" וגו' (דברים ז, יד), מַהוּ עָקָר וַעֲקָרָה שֶׁלֹּא תְהֵא תְּפִלָּתְכֶם עֲקָרָה שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה פֵּרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה" (ישעיה סה, כד).

נפש יהודה בחמדת תפלתם. ששולח הקב"ה צרה או יסורין לצדיקים כדי שיתפללו אליו שחמד לתפלתם: **לעתר**. דכתיב ויעתר יצחק וגו': **עתר**. ווינ"ד שויפ"ל בל"א: **יונתי בחגוי הסלע**. וכתיב השמיעני וגו' היינו התפלה:

לָמַדְנוּ, *שֶׁהֶעָקָר הָאֲמִתִּי מִי שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמַעַת תְּפִלָּתוֹ. אֲבָל אֲבוֹתֵינוּ הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיְתָה נִשְׁמַעַת תְּפִלָּתָן, לֹא הָיוּ עֲקָרִים. וּמִי שֶׁעָנָה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ בְּכָל צָרוֹתָיו, כְּדִכְתִיב: "לֹאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי" (בראשית לה, ג), הוּא עוֹנֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל צָרוֹתָם אִם מִתְפַּלְּלִים בְּכָל לֵב וּבְכָל נֶפֶשׁ. כִּדְגַרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (כ, א): "יַעַנְךָ ה' בְּיוֹם צָרָה" (תהלים כ, ב), זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ" וגו' (שם צא, טו), אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בְּשָׁעָה

שֶׁמַּגַּעַת צָרָה לְיִשְׂרָאֵל וּמְבַקְּשִׁין אוֹתִי וּמִשְׁתַּתְּפִים כְּבוֹדִי עִמָּהֶם - אֶעֱנֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ" וגו'.

נפש יהודה שהעקר האמתי. מי שאינו מוליד על שהוא עקר באמת ועומד בעקרתו הוא על שלא רצה הקב"ה לקבל תפלתו בעבור חטאיו:

אָמַר רַבִּי יוּדָן: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁהָיְתָה עִם אִמָּהּ בְּכַעַס. בִּשְׁעַת לֵידָתָהּ עָלְתָה אִמָּהּ לְמַעְלָה וְהָיְתָה הִיא צוֹוַחַת מִלְּמַטָּה וְאִמָּהּ שׁוֹמַעַת קוֹלָהּ וְנוֹהֶמֶת גַּם הִיא כְּנֶגְדָּהּ. וְהָיוּ הַשְּׁכֵנוֹת אוֹמְרוֹת לָהּ: מַה טִּיבֵךְ - וְכִי אַתְּ יוֹלֶדֶת עִמָּהּ? אָמְרָה לָהֶן: בִּתִּי יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִכְעִיסָה אוֹתִי אֵינִי יְכוֹלָה לִסְבֹּל צַוָּחָתָהּ, אֶלָּא הֲרֵינִי צוֹוַחַת עִמָּהּ, לְפִי שֶׁצָּרַת בִּתִּי שֶׁלִּי הִיא. כָּךְ כְּשֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְכִי וִילָלָה בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק" (ישעיה כב, יב). וְלֹא עוֹד אֶלָּא צָוָה לַשָּׂמַיִם לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת" וגו' (שם נ, ג). אָמְרוּ לְפָנָיו מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וכו'.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר [קו]

הַתְּפִלָּה מְעוּמָד הִיא שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת בִּימוֹת הַחוֹל, כְּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כח, ב): רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּכָל יוֹם וְיוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה. וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: כְּנֶגֶד מִי? אָמַר הִלֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: כְּנֶגֶד *שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חוּלְיוֹת שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע. רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה חוּלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה. וַאֲמְרִינַן עָלָהּ: הַנֵּי תַּמְנֵי סְרֵי, תְּשֵׁסְרֵי הַוְיָן? אָמַר רַבִּי לֵוִי: בִּרְכַּת הַמִּינִין *בְּיַבְנֶה תִּקְנוּהָ. כְּנֶגֶד מִי תִּקְנוּהָ? *לְהִלֵּל, כְּנֶגֶד "אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים"; לְרֹב יוֹסֵף, *כְּנֶגֶד אֶחָד שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע; לְרַבִּי תַּנְחוּם, כְּנֶגֶד *חוּלְיָא קְטַנְּה שֶׁבַּשִּׁדְרָה.

נפש יהודה שמונה עשר אזכרות. שמות שבמזמור הבו לה' בני אלים שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרינן בראש השנה מנין שאומרים אבות תלמוד לומר הבו לה' בני אלים: **ביבנה תקנוה**. לאחר זמן מרובה ברכת ולמלשינים: **להלל כנגד אל הכבוד הרעים**. על הרשעים פורענותם והיינו אל במדת הדין: **כנגד אחד**. כשיכלו הרשעים יהיה אחד והם י"ט כמנין אח"ד בצירוף תיבות הפסוק שהם שש: **חוליא קטנה**. וי"ח גדולות הם י"ט:

וְגַרְסִינַן בְּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא (וירא, א): יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ: כַּמָּה תְּפִלּוֹת מִתְפַּלֵּל אָדָם בְּכָל יוֹם? כְּךָ שָׁנוּ חֲכָמִים ז"ל: בְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה. וְלָמָּה שְׁמוֹנֶה־ עֶשְׂרֵה? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: כְּנֶגֶד שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה פְּעָמִים שֶׁהָאָבוֹת כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה. הָרִאשׁוֹן: "פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וגו' אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (בראשית נ, כד). *וְהָאַחֲרוֹן:

"וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (דברים לד, ד). וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה־עֶשְׂרֵה צִוּוּיִים שֶׁהֵם בְּסֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת וְסוֹף הַסֵּפֶר: "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה" (שמות, לט־כא). וְרַבִּי סִימוֹן אָמַר: כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה־עֶשְׂרֵה חוּלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמִּתְפַּלֵּל וְכוֹרֵעַ וְצָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע עַד *שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ כָּל חוּלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה" (תהלים לה, י). וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה־עֶשְׂרֵה מִזְמוֹרִים שֶׁמֵּרֹאשׁ תְּהִלִּים עַד "יַעַנְךָ ה' בְּיוֹם צָרָה" (שם כ, ב).

נפש יהודה והאחרון ויאמר ה' וגו'. ושאר שמות האבות הם אמצעים: **שיתפקקו**. שיראו הפקקים הם קשרים למעלה על השדרה על גב האדם:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה (מגילה יז, ב): בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים, וּמֵהֶם כַּמָּה נְבִיאִם, תִּקְנוּ שְׁמוֹנָה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת *עַל הַסֵּדֶר. תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִין אֲבוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "*הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים (תהלים כט, א). וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִין גְּבוּרוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "*הָבוּ לַה' כָּבוֹד וָעֹז" (שם). וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִין קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָבוּ לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ" וגו' (שם שם, ב).

נפש יהודה על הסדר. כמשפט המקראות וכדיליף לקמן: **הבו לה'**. הזכירו לפניו את אילי הארץ אילי חוזק הארץ והם האבות: **הבו לה' כבוד שמו**. סיפיה דקרא בהדרת קודש:

*וּמָה רָאוּ לוֹמַר בִּינָה אַחַר קְדֻשָּׁה? דִּכְתִיב: "וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב" (ישעיה כט, כג). וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְיָדְעוּ תֹּעֵי־רוּחַ בִּינָה" (שם שם, כד). וּמָה רָאוּ לוֹמַר תְּשׁוּבָה אַחַר בִּינָה? דִּכְתִיב: "הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וגו' וּלְבָבוֹ יָבִין וְשָׁב וְרָפָא לוֹ" (שם ו, י). אִי הָכֵי, לֵימָא רְפוּאָה אַחַר תְּשׁוּבָה? לָא סַלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "וְיָשַׁב אֵל־ה' וִירַחֲמֵהוּ" וגו' (שם נה, ז), אֶלָּא בָּתַר תְּשׁוּבָה סְלִיחָה הִיא. וּמַאי חָזֵית דְּסָמֶכְתָּ אַהָא סְמוֹךְ אַהָא? כְּתִיב קְרָא אַחֲרִינָא: "הַסֹּלֵחַ לְכָל־עֲוֹנֵכִי הָרֹפֵא לְכָל־תַּחֲלוּאָיְכִי הַגּוֹאֵל" וגו' (תהלים קג, ג־ד). לְמֵימְרָא דִּגְאֻלָּה וּרְפוּאָה בָּתַר סְלִיחָה הִיא - וְהָא כְּתִיב: "וְשָׁב וְרָפָא לוֹ" (ישעיה ו, י)? הַהִיא רְפוּאָה לָאו דְּתַחֲלוּאִים הִיא, הַהִיא דִּסְלִיחָה הִיא.

נפש יהודה ומה ראו לומר גאולה בז'. ולא רפואה אחר סליחה כדכתיב קרא הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי מתוך שעתידין ליגאל בשביעית:

וּמַה רָאוּ לוֹמַר גְּאֻלָּה בַּשְּׁבִיעִית? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: מִתּוֹךְ שֶׁאָנוּ עֲתִידִין לְגָאֵל בַּשְּׁבִיעִית לְפִיכָךְ קְבָעוּהָ בַּשְּׁבִיעִית. וּמָה רָאוּ לוֹמַר רְפוּאָה בַּשְּׁמִינִית? אָמַר רַבִּי לֵוִי: מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנָה מִילָה בַּשְּׁמִינִי וּצְרִיכָה רְפוּאָה, לְפִיכָךְ קְבָעוּהָ בַּשְּׁמִינִית. וּמָה רָאוּ לוֹמַר בִּרְכַּת

הַשָּׁנִים בַּתְּשִׁשִּׁית? אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי: בִּשְׁבִיל מַפְקִיעֵי שְׁעָרִים, דִּכְתִיב: "*שֹׁבֵר זְרוֹעַ רָשָׁע" (תהלים י, טו) וְדָוִד כִּי אֲמָרָהּ, *בְּפָרָשָׁה תְּשִׁיעִית אֲמָרָהּ.

נפש יהודה שבור זרוע רשע. אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער וממאי דבמפקיעי שערים כתיב דכתיב בהאי פרשתא יארוב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני וכי הלסטים אורב את העני והלא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר שרוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם ובכך זרועם שבור ורע תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהיה בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה: **בפרשה תשיעית אמרה**. ואם תאמר שמינית היא אשרי ולמה רגשו גוים תרתי פרשתא היא:

וּמַה רָאוּ לוֹמַר קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת אַחַר בְּרִכַּת הַשָּׁנִים? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ *וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא" (יחזקאל לו, ח). *וְכֵיוָן שֶׁנִּתְקַבְּצוּ הַגָּלֻיּוֹת נַעֲשָׂה דִּין בָּרְשָׁעִים, דִּכְתִיב: "וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וגו' וְאָשִׁיבָה שׁפָטַיִךְ כְּבָרִאשׁנָה" (ישעיה א, כה־ כו). וְכֵיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה דִּין בָּרְשָׁעִים *כָּלוּ הַמִּינִין עִמָּהֶם. וְכוֹלֵל הַזְּדִים עִם הַמִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו" (שם שם, כח). וְכֵיוָן שֶׁכָּלוּ הַמִּינִין מִתְרוֹמְמוֹת קַרְנוֹת הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל־קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק" (תהלים עה, יא). וְכוֹלֵל הַגֵּרִים עִם הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" וגו' (ויקרא יט, לב) וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר" וגו' (שם שם, לג). וְהֵיכָן מִתְרוֹמְמוֹת קַרְנוֹת הַצַּדִּיקִים? הֱוֵי אוֹמֵר בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ" (תהלים קכב, ו). וְכֵיוָן שֶׁבָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם בָּא דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם" (הושע ג, ה). וְכֵיוָן שֶׁבָּא דָּוִיד בָּאת תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי" וגו' (ישעיה נו, ז), וְכֵיוָן שֶׁבָּאת תְּפִלָּה בָּאת עֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי" וגו' (שם). וְכֵיוָן שֶׁבָּאת עֲבוֹדָה בָּאת הוֹדָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי" וגו' (תהלים נ, כג).

נפש יהודה ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא. אלמא קבוץ גליות בעת ברכת השנים היא: **וכיון שנתקבצו הגליות נעשה דין ברשעים**. קודם שיתיישבו בירושלים שנאמר ואסירה כל בדיליך ועל ידי כן ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה כמו לשעבר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה לכן סמכה לקיבוץ גליות השיבה שופטינו וצדקנו במשפט אז יעשה השופט כמו שיעץ היועץ עצה כשהדין בצדק כי מה יעשה היועץ שיעץ האמת אם השופט לא יעשה משפט אמת: **כלו**. הפושעים, שנאמר עוזבי ה' אלו הפושעים ושבר פושעים אלו זדים כדאמר פושעים אלו המורדים שאינם

מאמינים בדת משה שהיא מן השמים לכך סמכו לה ברכת הפושעים: **אחר ישובו בני ישראל**. אחר שישובו לבית המקדש ובקשו את הקב"ה ואת דויד מלכם: **זובח תודה יכבדנני**. אחר זביחה תן הודאה רצה ה' אלהינו הוא עבודה ומודים הוא הודאה שאנחנו מודים שהוא אלהינו:

וּמָה רָאוּ לוֹמַר בְּרִכַּת כֹּהֲנִים אַחַר הוֹדָאָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָיו אֶל־הָעָם *וַיְבָרֲכֵם" וגו' (ויקרא ט, כב). וְלִימְרָהּ מְקַמֵּי עֲבוֹדָה? מִי כְתִיב "וַיֵּרֶד לַעֲשׂוֹת", מֵעֲשֹׂת כְּתִיב: וְלִימְרָהּ בָּתַר עֲבוֹדָה? הָא כְתִיב: "זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי". וּמַאי חָזֵית דְּסָמֶכְתָּ אַהָא סְמוֹךְ אַהָא? מְסָתַּבְּרָא, עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה *חֲדָא מִילְתָא הִיא. וּמָה רָאוּ לוֹמַר "שִׂים שָׁלוֹם" אַחַר בְּרִכַּת כֹּהֲנִים? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וגו' (במדבר ו, כז). וּבָרְכָה דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁלוֹם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם" (תהלים כט, יא). וּמִכָּאן וְאֵילָךְ *אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהֵיכָנוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה'" וגו' (שם קו, ב)? לְמִי נָאֶה לְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה', *לְמִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ.

נפש יהודה ויברכם. וירד מעשות החטאת והעולה וגו': **חדא מילתא היא**. אף ההודאה עבודה של מקום הוא: **אסור לספר**. בקביעות ברכה: **למי שיכול**. ואין מי שיכול לספר את כולו לפיכך אין לספר מדעתו אלא את מה שתקנו חכמים שנאמר היסופר לו כי אדבר הכי דרש ליה היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח אם אמר לעשות כן כי יבולע האדם ואינו יכול לספר שבחו של מקום אחד מני אלף:

וַאֲמְרִינָן בִּגְמָרָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא, דְּאַשְׁכְּחָן בִּתְפִלַּת חַנָּה מֵעֵין שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה.

"*רָמָה קַרְנִי" (שמואל־א ב, א), כְּנֶגֶד "מָגֵן אַבְרָהָם".

נפש יהודה רמה קרני. אברהם נקרא רם שנאמר (יהושע יד) האדם הגדול בענקים זה אברהם:

"ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה" (שם שם, ו), כְּנֶגֶד "מְחַיֶּה מֵתִים".

"אֵין קָדוֹשׁ כַּה'" (שם שם, ב), כְּנֶגֶד "הָאֵל הַקָּדוֹשׁ".

"חוֹנֵן הַדָּעַת". "כִּי אֵל דֵּעוֹת" (שם שם, ג).

"הָרוֹצָה בִּתְשׁוּבָה". "*וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל" (שם שם, ד).

נפש יהודה ונכשלים. כשעושין תשובה אזרו חיל:

"הַמַּרְבֶּה לִסְלֹחַ". "*מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל" (שם שם, ו).

נפש יהודה מוריד שאול. ואחר כך סולח להם ומעלן משאול:

"גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל". "כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ" (שם שם, א).

"רוֹפֵא חוֹלִים". "*מֵקִים מֵעָפָר דָּל" (שם שם, ח).

נפש יהודה מקים מעפר דל. ואין דל אלא החולה שנאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך:

"מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים". "שְׁבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ" (שם שם, ה).

"נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל". "רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר" (שם שם, ט).

"אוֹהֵב מִשְׁפָּט". "ה' יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ" (שם שם, י).

"מַכְנִיעַ זֵדִים". "וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדְמוּ" (שם שם, ט).

"מְבָטֵחַ לַצַּדִּיקִים". "*קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים" (שם שם, ד).

נפש יהודה קשת גבורים חתים. להציל חסידיו לקיים להם הבטחתו:

"מַצְמִיחַ יְשׁוּעָה". "וְיֵרֶם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ" (שם שם, י).

"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה". "*וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ" (שם שם, ב).

נפש יהודה ואין צור כאלהינו. ששומע בשועם אליו ומושיע בחזקה להציל מיד כלם ואין מי שיחזיק כנגדו כל צור לשון חוזק:

עֲבוֹדָה. "*אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה" (שם שם, ג).

נפש יהודה אל תרבו תדברו גבוהה. והדברים נגד הקרבנות וכתיב למה לי רוב זבחיכם הבאים על החטא טוב מעט שלא בחטא כי יהיו לי לרצון וכן טוב מעט בכוונה בנמיכות רוח מהרבה דברים שלא בכוונה ובגבהות רוח:

*הוֹדָאָה. "יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם" (שם).

נפש יהודה הודאה יצא עתק מפיכם. דברים חזקים ואמת להודות לה' באמת:

"*שִׁים שָׁלוֹם". "וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ" (שם שם, י).

נפש יהודה שים שלום. ואז יחזור המלוכה לדוד ה' עוז לעמו יתן וכתיב ויתן עוז למלכו ואז ה' יברך את עמו בשלום:

הָא לָמַדְנוּ, כִּי תְּפִלָּה זֹאת מֻבְחֶרֶת בִּימוֹת הַחוֹל מִכַּמָּה טְעָמִים.

פֶּרֶק שְׁבִעָה עָשָׂר [קז]

אַל יַעֲשֶׂה אָדָם תְּפִלָּתוֹ קֶבַע, כְּאָדָם שֶׁהוּא מְחֻיָּב לְהוֹלִיךְ מַשָּׂאוֹי מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְעוֹשֶׂה כָּל יְכָלְתּוֹ לְפָרְקוֹ מֵהֵרָה מֵעַל צַוָּארוֹ, אֶלָּא כְּעֶבֶד הַמִּתְחַנֵּן לִפְנֵי מַלְכּוֹ וּמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ צָרְכּוֹ, אוֹלַי יִשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ וִימַלֵּא אֶת שְׁאֵלָתוֹ וְיַעֲשֶׂה בְּחַסְדּוֹ בַּקָּשָׁתוֹ. וְעַל כֵּן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת (ב, יג): אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע אֶלָּא תַּחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם.

וְעַל כָּלָּם יָשִׂים הַכַּוָּנָה *בְּ"אָבוֹת", שֶׁהִיא עִקָּר הַשַּׁבָּח וְהִיא רְמוּזָה בְּפָסוּק: "וְאָעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" (בראשית יב, ב), כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיז, ב): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ:

"וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל", זֶה שֶׁאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי אַבְרָהָם"; "וַאֲבָרֶכְךָ" (שם), זֶה שֶׁאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי יִצְחָק"; "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ" (שם), זֶה שֶׁאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי יַעֲקֹב". יָכוֹל *יְהוּ חוֹתְמִין בְּכֻלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וֶהְיֵה בְּרָכָה" (שם), בְּךָ חוֹתְמִין וְאֵין חוֹתְמִין בְּכֻלָּן.

נפש יהודה באבות. שלש ברכות ראשונות של י"ח: **יהיו חותמין בכלן**. לומר מגן אברהם יצחק ויעקב כשם שאמר בתחלה אלהי אברהם יצחק ויעקב תלמוד לומר וכו': וּלְפִי שֶׁהַשָּׁלֹשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת הֵן שָׁבַח, קוֹדְמוֹת לָאֶמְצָעִיּוֹת שֶׁהֵן תְּפִלָּה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ז, ב): דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי: לְעוֹלָם *יַסְדִּיר אָדָם שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל, מִנַּיִן? *מִמֹּשֶׁה.

נפש יהודה יסדיר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא. שלש ברכות ראשונות אבות גבורות קדושת השם שאין בהם תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה: **ממשה**. שנאמר ה' אלהים אתה החלות להראות וגו' דברי שבח ואח"כ אעברה נא וגו' היינו תפלה:

וְלֹא יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו אֶלָּא בָּאֶמְצָעִיּוֹת, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו, לֹא בִּשְׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְלֹא בִּשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, אֶלָּא בָּאֶמְצָעִיּוֹת. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: רִאשׁוֹנוֹת לְמַה הוּא דּוֹמֶה? לְעֶבֶד שֶׁמְּסַדֵּר שֶׁבַח לִפְנֵי רַבּוֹ. אֶמְצָעִיּוֹת לְמַה הוּא דּוֹמֶה? לְעֶבֶד שֶׁמְּבַקֵּשׁ פְּרָס מֵרַבּוֹ. אַחֲרוֹנוֹת לְמַה הוּא דּוֹמֶה? לְעֶבֶד שֶׁנּוֹטֵל פְּרָס מֵרַבּוֹ *וְהוֹלֵךְ לוֹ.

נפש יהודה והולך לו. שנוטל רשות:

וְגַרְסִינַן נָמֵי בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ז, ב): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לְעוֹלָם *יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּפִלָּה לְעָנִי *כִּי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ" (תהלים קב, א). וְאֵין שִׂיחָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצֵא יִצְחָק *לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה" (בראשית כד, סג). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יִתְפַּלֵּל וְאַחַר־כָּךְ יִשְׁאַל צָרְכָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד" (תהלים קמב, ג). וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא כִּדְבְרֵי זֶה וְלֹא כִּדְבְרֵי זֶה, אֶלָּא יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה".

נפש יהודה ישאל אדם צרכיו. מהקב"ה חסרונו ואח"כ יתפלל י"ח: **כי יעטוף**. עטיפת נפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה והדר לפני ה' ישפוך שיחו שמונה עשרה עטיפה לשון כאב ופריחת לב מתוך צרה כמו בהתעטפם כחלל: **לשוח בשדה**. תפלת המנחה תיקן בפרק תפלת השחר:

אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ: שׁוֹאֵל אָדָם צָרְכָיו בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה", אִם בָּא לוֹמַר בְּסוֹף כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה *מֵעֵין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה -

אוֹמֵר. אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשֵׁי: אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ: שׁוֹאֵל אָדָם צָרְכָיו בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה", אִם יֵשׁ לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹמְרוֹ בְּבִרְכַּת חוֹלִים וְאִם צָרִיךְ לְפַרְנָסָה אוֹמְרוֹ בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ: שׁוֹאֵל אָדָם צָרְכָיו "בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה", אִם בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר יוֹם הַכִּפּוּרִים - אוֹמֵר.

נפש יהודה מעין כל ברכה וברכה. אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת אם בעל תשובה הוא מאריך בהרוצה בתשובה וכן כולן:

וְהַכְּרִיעוֹת לְכָל אָדָם הֵן חָמֵשׁ עִם הָאַחֲרוֹנָה, כְּדַגַּרְסִינָן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אֵלּוּ בְּרָכוֹת שֶׁאָדָם שׁוֹחֶה בָּהֶן: בְּ"אָבוֹת", תְּחִלָּה וְסוֹף. *בְּהוֹדָאָה, תְּחִלָּה וְסוֹף. וְאִם בָּא לִשְׁחוֹת בְּסוֹף כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה *מְלַמְּדִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁחֶה.

נפש יהודה בהודאה תחלה וסוף. במודים ולך נאה להודות: **מלמדין אותו שלא ישחה**. שלא לעבור על תקנת חכמים וחיישינן ליוהרא:

וַאֲמְרִינָן בְּפֶרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (שם כח, ב): אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל יַכְרִיעַ עַצְמוֹ *עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ כָּל הַחוּלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה. וְעוּלָּא אָמַר: עַד שֶׁיִּרְאֶה *אִיסָר כְּנֶגֶד לִבּוֹ. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: כֵּיוָן שֶׁנִּנְעָנַע בְּרֹאשׁוֹ שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ. רָבָא אָמַר: וְהוּא *דְּמָצַעַר נַפְשֵׁיה וּמִתְחַזֵּי כְּמָאן דְּכָרַע.

נפש יהודה עד שיתפקקו. שיראו בגבו הפקקים שבשדרתו: **איסר**. שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצעו: **דמצער נפשיה**. שהוא ניכר שחפץ לכרוע אלא שהוא מצטער:

וַאֲמְרִינָן בְּפֶרֶק קָמָא דִּבְרָכוֹת (יב, א): וַאֲמַר רַבָּה בַּר חִינָנָא סָבָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַב: הַמִּתְפַּלֵּל *כְּשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ, כּוֹרֵעַ בְּבָרוּךְ וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בַּשֵּׁם. אָמַר שְׁמוּאֵל: מַאי טַעֲמָא דְּרַב? דִּכְתִיב: "ה' זוֹקֵף כְּפוּפִים" (תהלים קמו, ח) וכו'. רַב שֵׁשֶׁת כִּי הֲוָה כָּרַע, כָּרַע *כְּחִיזְרָא (פירוש: כשבט) וְכִי הֲוָה זָקִיף, *זָקִיף כְּחִוְיָא (פירוש: נחש).

נפש יהודה כשהוא כורע. באבות ובהודאה כורע כשאומר ברוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים: **כחיזרא**. שבט ביד אדם וחובטו כלפי מטה בבת אחת: **זקיף כחויא**. בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשא כנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה ונזקף מעט מעט:

וּמָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ: מִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים: "הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא"? שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שׁוֹמֵר הַבְּרִית" וגו' (נחמיה ט, לב). וּמִנַּיִן שֶׁמַּזְכִּירִין שְׁלֹשָׁה אָבוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ" וגו' (שמות לב, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאֵלִיָּהוּ: "ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל" (מלכים־א יח, לו). מִנַּיִן שֶׁחֲתִימַת בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה "מָגֵן אַבְרָהָם"?

שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ" (בראשית טו, א). וּמִנַּיִן שֶׁתְּחִיַּת הַמֵּתִים קְרוּיָה תְּפִלָּה? דִּכְתִיב בְּאֵלִיָּהוּ: "וַיִּקְרָא אֶל־ה' וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהָי הֲגַם עַל־הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי *מִתְגּוֹרֵר עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ. *וַיִּתְמַדֵּד עַל־הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּקְרָא אֶל־ה' וַיֹּאמַר ה' אֱלֹהָי תָּשָׁב־נָא נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד הַזֶּה עַל־קִרְבּוֹ. וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ וַתָּשָׁב נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד עַל־קִרְבּוֹ וַיֶּחִי" (מלכים־א יז, כ־כב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בֶּאֱלִישָׁע: "וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־ה'" (מלכים־ב ד, לג).

נפש יהודה מתגורר. שגרתי אצלה: **ויתמודד.** לשון מדה נשתטח עליו:

וּמִנַּיִן שֶׁהַקְּדֻשָּׁה נִקְרֵאת תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־ה' צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרַאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִיצְכֶם" (ישעיה ח, יג). מִנַּיִן שֶׁצְּרִיכִין לִהְיוֹת שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שֶׁנֶּאֱמַר: "אָשִׁירָה לַה' כִּי־גָאֹה גָּאָה" וגו' "עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ" וגו' ה' אִישׁ מִלְחָמָה" וגו' (שמות טו, א־ג), וְאַחַר־כָּךְ צָרְכָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַרְכִּבֹת פַּרְעֹה" וגו' (שם שם, ד).

וּמִנַּיִן *שֶׁשְּׁאֵלַת הַדַּעַת קְרוּיָה תְּפִלָּה? דִּכְתִיב: "אֱדַיִן דָּנִיֵּאל לְבַיְיהּ אָזַל וְלַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזָרְיָה חַבְרוֹהִי מִלְתָא הוֹדַע" (דניאל ב, יז). וּכְתִיב: "וְרַחֲמִין לְמִבְעָא מִן־קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא" וגו' (שם שם, יח). וּכְתִיב: "לְךָ אֱלָהּ אֲהָבְתִי מֵהוֹדָא וּמְשַׁבַּח אֲנָה *דִּי הוֹדַעְתַּנִי דִּי־בְעֵינָא מִנָּךְ" (שם שם, כג). וּמִנַּיִן *שֶׁשְּׁאֵלַת הַתְּשׁוּבָה קְרוּיָה תְּפִלָּה? דִּכְתִיב: "וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ *וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ" (דברי הימים־ב לג, יג). וּכְתִיב: "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־ה'" וגו' (הושע יד, ג). וּמִנַּיִן שֶׁשְּׁאֵלַת הַסְּלִיחָה קְרוּיָה תְּפִלָּה? דִּכְתִיב: "סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ" (במדבר יד, יט). וְאֵין "נָא" אֶלָּא לְשׁוֹן תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶתְחַנַּן אֶל־ה'" וגו' "אֶעְבְּרָה־נָּא" וגו' (דברים ג, כג־כה).

נפש יהודה ששאלת הדעת. אתה חונן לאדם דעת: **די הודעתני.** פתרון החלום של נבוכדנצר והיינו דעת: **ששאלת התשובה.** השיבנו אבינו: **וישיבהו ירושלים למלכותו.** היינו שצריכים להתפלל על זה והתפלה נשמעת:

וּמִנַּיִן *שֶׁשְּׁאֵלַת הַגְּאֻלָּה וְהַהַצָּלָה קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ" (ישעיה מט, ח), רוֹצֶה לוֹמַר, בְּעֵת הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ דְּאַתְּ אָמַר: "וַאֲנִי תְּפִלָּתִי־לְךָ ה' עֵת רָצוֹן" (תהלים סט, יד). וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צֵאוּ" (ישעיה מט, ט), שֶׁהִיא הַגְּאֻלָּה. וּמִנַּיִן שֶׁשְּׁאֵלַת הָרְפוּאָה נִקְרֵאת תְּפִלָּה? דִּכְתִיב: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים" וגו' (בראשית כ, יז). וּמִנַּיִן שֶׁשְּׁאֵלַת בִּרְכַּת הַשָּׁנִים קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל אַחְאָב לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאִלִיָּהוּ עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר אַרְצָה" וגו' (מלכים־א יח, מב): פֵּרוּשׁ: "וַיִּגְהַר": הִתְנַפֵּל בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם.

נפש יהודה ששאלת הגאולה. ראה נא בענינו וגאלנו וכן כל ברכה וברכה כלול בפסוקים האלו ונרמזים בו שנקראים תפלה וצריכים אנחנו לסדרם כן ולהתפלל עליהם: וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֲלִין הַגְּשָׁמִים בְּעוֹנָתָן? שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׁאֲלוּ מֵה' מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ" (זכריה י, א). וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֲלִין לְהַעֲבִיר כָּל מִינֵי פֶּרְעָנוּת? שֶׁנֶּאֱמַר: "רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ, דֶּבֶר כִּי־יִהְיֶה, שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה, כִּי יָצַר־ לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו, כָּל־נֶגַע כָּל־מַחֲלָה. כָּל־תְּפִלָּה כָל־ תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל־הָאָדָם לְכֹל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה. וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ" וגו' (מלכים־א ח, לז־לט). וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֲלַת קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ וגו' וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשָּׁרָה וגו' וַיִּצְעָקוּ אֶל־ה'" (תהלים קז, ד־ז). וְנִקְרְאוּ הַגָּלֻיּוֹת תּוֹעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֹאן אֹבְדוֹת הָיוּ עַמִּי" וגו' (ירמיה נ, ו). וְנִקְרְאוּ אֲסוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צֵאוּ" (ישעיה מט, ט).

מִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֶלֶת הַמִּשְׁפָּט קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁכֵּן אָמַר שְׁלֹמֹה בִּתְפִלָּתוֹ: "אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וגו' וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ" (מלכים־א ח, לא־לב). וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֶלֶת הַכְנָעַת זֵדִים קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "אוּלַי יִשְׁמַע ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֲדֹנָיו לְחָרֵף אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע ה' אֱלֹהֶיךָ וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה בְּעַד הַשְּׁאֵרִית הַנִּמְצָאָה" (מלכים־ב יט, ד). מִנַּיִן שֶׁהַבְטָחַת הַצַּדִּיקִים קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּתְפִלַּת צַדִּיקִים יִשְׁמָע" (משלי טו, כט). מִנַּיִן שֶׁכּוֹלְלִין עִמָּם אֶת גֵּרֵי הַצֶּדֶק? שֶׁכֵּן שְׁלֹמֹה אָמַר בִּתְפִלָּתוֹ: "וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ. כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה. אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ" (מלכים־א ח, מא־מג).

וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֶלֶת בִּנְיַן יְרוּשָׁלַיִם קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁכֵּן דָּנִיֵּאל אָמַר בִּתְפִלָּתוֹ: "וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם" (דניאל ט, יז). אַף לִרְאוֹתָהּ קְרוּיָה תְּפִלָּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאֶתְחַנַּן אֶל־ה' וגו' ה' אֱלֹהִים וגו' אֶעְבְּרָה־נָּא" וגו' (דברים ג, כג־ כה). מִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֶלֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁכֵּן אָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ: "וַיִּתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וַיָּרֶם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ" (שמואל־א ב, י). וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹאֲלִין לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּתָן וְלַעֲשׂוֹת בַּקָּשָׁתָן? שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁמְעָה תְפִלָּתִי ה' וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי" וגו' (תהלים לט, יג). וּמִנַּיִן שֶׁשְּׁאֵלַת הֶעֱבוֹדָה קְרוּיָה תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבֶן דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֶר ה' לָאָרֶץ" וגו' (שמואל־ב כד, כה).

וּמִנַּיִן שֶׁהַהוֹדָאָה עַל הַטּוֹבָה נִקְרֵאת תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אַתָּה ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל גָּלִיתָה אֶת־אֹזֶן עַבְדְּךָ לֵאמֹר בַּיִת אֶבְנֶה־לָּךְ עַל־כֵּן מָצָא עַבְדְּךָ אֶת לִבּוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת־הַתְּפִלָּה הַזֹּאת. וְעַתָּה ה' אֱלֹהִים אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים וּדְבָרֶיךָ יִהְיוּ אֱמֶת וַתְּדַבֵּר

אֶל־עַבְדְּךָ אֶת־הַטּוֹבָה הַזֹּאת" (שם ז, כז־כח). וּמִנַּיִן שֶׁשְּׁאֵלַת בְּרָכָה נִקְרֵאת תְּפִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה הוֹאֵל וּבָרֵךְ אֶת־בֵּית עַבְדְּךָ לִהְיוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּי־אַתָּה ה' אֱלֹהִים דִּבַּרְתָּ וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ בֵּית עַבְדְּךָ לְעוֹלָם" (שם שם, כט). וּבִרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרוּיָה שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם" (תהלים כט, יא). הָא לָמַדְתָּ אֵיךְ בְּרָכוֹת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה נִקְרָאוֹת תְּפִלָּה.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר [קח]

כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל אָדָם תְּפִלָּה מְעוּמָד יַחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ לִפְנֵי מִי הוּא עוֹמֵד, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. וְלֹא יַפְסִיק בִּתְפִלָּתוֹ אֲפִילוּ בְּמַחֲשָׁבָה וְכָל שֶׁכֵּן בְּמַעֲשֶׂה. וַאֲפִילוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ לֹא יְשִׁיבֶנּוּ. וַאֲפִילוּ נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ לֹא יַפְסִיק. וְנֵרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד, שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ וּבָא הֶגְמוֹן אֶחָד וְנָתַן לוֹ שָׁלוֹם וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם. הִמְתִּין לוֹ עַד שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ. לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ אָמַר לוֹ: כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ: "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד" (דברים ד, ט). וּכְתִיב: "וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם" (שם שם, טו). אִלְמָלֵי חָתַכְתִּי אֶת רֹאשְׁךָ, מִי יִתְבַּע אֶת דָּמְךָ מִיָּדַי? אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֲפַיֵּסְךָ בִּדְבָרִים. אָמַר לוֹ: אִלּוּ לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם הָיִיתָ עוֹמֵד וּבָא אָדָם אֶחָד וְנָתַן לְךָ שָׁלוֹם, אִם אַתָּה מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם, מָה הָיוּ עוֹשִׂין לְךָ? אָמַר לֵיהּ: חוֹתְכִין אֶת רֹאשִׁי. אָמַר לֵיהּ: וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: מָה אִם אַתָּה עֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר, חוֹתְכִין אֶת רֹאשְׁךָ בְּסַיִף, אֲנִי, שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִיָּד נִתְפַּיֵּס אוֹתוֹ הֶגְמוֹן וְנִפְטַר אוֹתוֹ חָסִיד וְהָלַךְ לְבֵיתוֹ לְשָׁלוֹם.

וּמְצִינוּ גַּם כֵּן כָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל וּבָא נָחָשׁ וְעָבַר עַל רַגְלָיו וְלֹא הִפְסִיק. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, לֹא חַשְׁתָּ בְּעַצְמְךָ עַל הַנָּחָשׁ שֶׁבָּא וְעָבַר? אָמַר לָהֶם: תָּבֹא לִי שֶׁלֹּא חַשְׁתִּי. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל וּבָא הַזְּאֵב וְנָטַל אֶת בְּנוֹ מֵאֲצִלוֹ וְלֹא הִפְסִיק אֶת תְּפִלָּתוֹ. וּכְשֶׁסִּיֵּם, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, לֹא חַשְׁתָּ בְּעַצְמְךָ כְּשֶׁבָּא הַזְּאֵב וְנָטַל אֶת בְּנְךָ? אָמַר לָהֶם: תָּבֹא לִי שֶׁלֹּא חַשְׁתִּי. וְלֹא הִסְפִּיק לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁהֵבִיא הַזְּאֵב אֶת הַתִּינוֹק לִמְקוֹמוֹ. אָמַר לוֹ אֲבִיו: מָה עָשָׂה לְךָ הַזְּאֵב? אָמַר: הִכְנִיסָנִי לְתוֹךְ חֻרְבָּה אַחַת וְשָׁמַעְתִּי בַּת קוֹל שֶׁהָיְתָה אוֹמֶרֶת: לֹא עַל זֶה שְׁלַחְתִּיךָ אֶלָּא עַל בֶּן פְּלוֹנִי. וְלֹא הִסְפִּיק הַנַּעַר לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹל בְּכִי צוֹעֲקִים וְאוֹמְרִים: בֶּן פְּלוֹנִי נְשָׂכוֹ הַזְּאֵב.

נפש יהודה תבוא לי. כלומר נשבע שתבוא לו דבר מה בין רע ובין טוב אם חש לנחש לבטל התפלה:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנַּעֲשׂוּ הַנְּסִיִּם כָּאֵלּוּ לַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים אַל יִסְמֹךְ כָּל אָדָם עַל הַנֵּס וּכְשֶׁיִּהְיֶה בִּמְקוֹם סַכָּנָה גְּדוֹלָה יִפָּסִיק. וְעַל כֵּן אָמְרוּ הָתָם, בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר (ברכות לג, א): אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא נָחָשׁ, *אֲבָל עַקְרָב פּוֹסֵק, וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ בְּירוּשַׁלְמִי (שם ה, א): מַאי טַעֲמָא? *דְּמָחְיָא בָּתַר מָחְיָא. אָמַר רַב יִצְחָק: רָאָה שְׁוָרִים פּוֹסֵק, דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף: מַרְחִיקִין *מִשּׁוֹר תֹּם חֲמִשִּׁים אַמָּה וּמִשּׁוֹר מוּעָד כְּמִלֹּא עֵינָיו.

נפש יהודה אבל עקרב פוסק. ונוטלו לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר מנחש ומוכן לישוך: **דמחיא בתר מחיא**. מכה באדם ומכה כלומר נושך כמה פעמים זה אחר זה: **משור תם**. שלא נגח אדם שור מועד שנגח ג' פעמים ונקרא מועד על שמעידין בבעליו לשמרו:

וְעִם כָּל זֶה, הֶחָסִיד אֲשֶׁר כָּל יָמָיו זָהִיר בַּמִּצְוָה וּבוֹטֵחַ בַּה', חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם (ברכות לג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּמָקוֹם אֶחָד שֶׁהָיָה בּוֹ *עָרוֹד וכו' עַד בֶּן דּוֹסָא.

נפש יהודה ערוד. הוא מין נחש שבא מן הנחש והצב שנזקקים זה עם זה ויצא משניהם ערוד והיתה בחור אחד ונשכה הבריות שעברו עליה ובא ר' חנינא והעמיד רגלו על חורה ונשכו ומתה והוא לא ניזק:

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר [קט]

אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּכָל הַדִּבּוּרִים טוֹב לְקַצֵּר, אֲבָל בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּתְפִלָּה טוֹב שֶׁלֹּא יְקַצֵּר יוֹתֵר מִדַּאי וְשֶׁלֹּא יַאֲרִיךְ יוֹתֵר מִדַּאי. וּכְשֶׁיִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר אַל יַאֲרִיךְ וְיַטְרִיחַ לַצִּבּוּר, כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לא, א): אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: כָּךְ הָיָה מְנָהָגוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר הָיָה מְקַצֵּר וְעוֹלֶה מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר: וּכְשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אָדָם הַנִּיחוֹ בָּזְוִית זוֹ וּמוֹצְאוֹ בְּזָוִית הָאַחֶרֶת, מִפְּנֵי הַכְּרִיעוֹת וְהִשְׁתַּחֲוָאוֹת. יָכוֹל יְהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ? כְּבָר מִפֹּרָשׁ עַל־יְדֵי דָּנִיֵּאל: "וְזִמְנִין תְּלָתָה בְיוֹמָא הוּא בָּרֵךְ עַל־בְּרְכוֹהִי וּמְצַלֵּא וּמוֹדֵא קֳדָם אֱלָהֵהּ" (דניאל ו, יא). יָכוֹל מְשֻׁבָּא לַגּוֹלָה הֵחֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל־קֳבֵל דִּי הֲוָא עָבֵד מִן קַדְמַת דְּנָה" (שם).

יָכוֹל *יְהֵא כוֹלְלָן בְּבַת אַחַת? כְּבָר מִפֹּרָשׁ עַל־יְדֵי דָּוִד: "עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה" (תהלים נה, יח). יָכוֹל יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ? כְּבָר מִפֹּרָשׁ עַל־יְדֵי חַנָּה: "וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ" (שמואל־א א, יג), יָכוֹל *יִשְׁאַל צָרְכָיו וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל? כְּבָר מִפֹּרָשׁ עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה" (מלכים־א ח, כח), *רִנָּה זוֹ תְּפִלָּה, תְּחִנָּה זוֹ בַּקָּשָׁה. אֵין אוֹמְרִים דְּבָרִים *אֲחֵר "אֱמֶת וְיַצִּיב", כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, אֲבָל אִם בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ אֲפִילוּ כְּסֵדֶר יוֹם הַכִּפּוּרִים, אוֹמֵר.

נפש יהודה יהא כוללן בבת אחת. כל שלש תפלות יתפלל בפעם אחת: **ישאל צרכיו**. כגון שיתחיל באתה חונן ויאמר עד שומע תפלה ואח"כ יתפלל ג' ברכות ראשונות שהן של שבח: **רנה זו תפלה**. של שבח. בקשה הוא שאלת צרכיו: **אחר אמת ויציב**. קודם ג' ראשונות:

וְעִם כָּל זֶה, יֵשׁ טַעַם לְהַאֲרִיךְ וְיֵשׁ טַעַם לְקַצֵּר, דַּאֲמְרִינַן נַמֵּי הָתָם (לד, א): מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁיָּרַד לִפְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְהָיָה מַאֲרִיךְ יוֹתֵר מִדַּאי. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: כַּמָּה אַרְכָן הוּא זֶה. אָמַר לָהֶם: כְּלוּם אַרְכָן הוּא יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה" (דברים ט, ט). וְשׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת יָרַד תַּלְמִיד אֶחָד לִפְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְהָיָה מְקַצֵּר בִּתְפִלָּתוֹ. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: כַּמָּה קַצְרָן הוּא זֶה. אָמַר לָהֶם: כְּלוּם קַצְרָן הוּא יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ, דִּכְתִיב: "אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ" (במדבר יב, יג).

וְאִם יַאֲרִיךְ לְכַוֵּן בָּהּ אֵין תְּפִלָּתוֹ חוֹזֶרֶת רֵיקָם, דְּגַרְסִינַן פֶּרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נד, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: שִׁלְשָׁה דְּבָרִים מַאֲרִיכִין יָמָיו שֶׁל אָדָם וְאֵלּוּ הֵן: הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ *וְהַמַּאֲרִיךְ בְּשֻׁלְחָנוֹ *וְהַמַּאֲרִיךְ בְּבֵית הַכִּסֵּא. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לב, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ אֵין תְּפִלָּתוֹ חוֹזֶרֶת רֵיקָם. מִנָּא לָן? מִמֹּשֶׁה, דִּכְתִיב: "וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה" (דברים ט, יח) וּכְתִיב: "וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהוּא" (שם י, י). אֲבָל יְזַהֵר שֶׁלֹּא יְעַיֵּן בָּהּ לוֹמַר תִּקַּנְתִּי תְּפִלָּתִי וּרְאוּיָה הִיא לְקַבָּלָה, דְּגַרְסִינַן עָלָהּ (שם): אָמַר רַבִּי חִיָּא אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ *וּמְעַיֵּן בָּהּ סוֹף בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה לֵב" (משלי יג, יב). *וּמַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֵץ חַיִּים תַּאֲוָה בָאָה" (שם). וְאֵין עֵץ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" (שם ג, יח).

נפש יהודה והמאריך בשולחנו. מתוך כך עניים באין ומתפרנסים: **המאריך בבית הכסא**. רפואה היא לו: **ומעיין בה**. מצפה שודאי תעשה בקשתו ע"י הארכתו וסוף שאינה נעשית ונמצאת תוחלתו מושכת חנם והיא כאב לב כשאדם מצפה ואין תאותו באה: **ומאי תקנתיה**. כשבא לידי כאב לב יעסוק בתורה שהיא עץ חיים: **ועץ חיים תאוה באה**. סופו של מקרא הוא ירפא וישיג תאותו:

וְעוֹד מִסָּבַב עִיּוּן כֹּזֶה לְהַזְכִּיר לְמַעְלָה עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם לָתֵת טַעַם שֶׁלֹּא תְקֻבַּל תְּפִלָּתוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַזְכִּירִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְאֵלּוּ הֵן: *קִיר נָטוּי *וְעִיּוּן תְּפִלָּה *וְהַמּוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵרוֹ וכו'.

נפש יהודה קיר נטוי. ועובר תחתיו מזכיר עונותיו שאומרים למעלה כלום ראוי זה לעשות לו נס שלא יפול הכותל עליו מתוך כך נבדקים מעשיו אם הוא ראוי להציל: **ועיון**

תפלה. סומך על תפלתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו כדי שיעשה רצונו: **והמוסר דין**. כגון ישפוט ה' ביני וביניך אומר ראוי הוא שיענש חבירו על ידו:

וְיֵשׁ לְךָ עִיּוּן שֶׁהוּא לְהַרְבּוֹת בְּכַוָּנָה וְהוּא נִקְרָא עִיּוּן לְטוֹבָה. וְעַל עִיּוּן כָּזֶה אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי (קיח, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: תֵּיתֵי לִי, דְּקַיַּמְתִּי *עִיּוּן תְּפִלָּה (פרוש: כונה שגורה). וּבְמָקוֹם אַחֵר כָּתְבוּ עִיּוּן עַל מִי שֶׁאֵינוֹ מְכַוֵּן בָּהּ, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק גֵּט פָּשׁוּט (בבא בתרא קסד, ב): אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב: מִשְּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵין אָדָם נִצּוֹל בְּכָל יוֹם וְאֵלּוּ הֵן: הִרְהוּר עֲבֵרָה וְעִיּוּן תְּפִלָּה וְלָשׁוֹן הָרַע. לָשׁוֹן הָרַע סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: *אֲבַק לָשׁוֹן הָרַע.

נפש יהודה עיון תפלה. כדפרישית: **אבק לשון הרע**. כגון נורא בי פלניא במסכת ערכין כלומר בבית זה תמצא אש שמבשלין תמיד:

וְאִם אֵינָהּ שְׁגוּרָה תְּפִלָּתוֹ בְּפִיו לַעֲשׂוֹת בְּכַוָּנָה, יִתְפַּלֵּל *מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ, פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כח, ב): רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתוֹ בְּפִיו מִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וְאִם לָאו מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וַאֲמַרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא (כט, א): מַאי מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה? רַב אָמַר: מֵעֵין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הָבֵינֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ וּמוֹל לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ, וְתִסְלַח לָנוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים וְרַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב וְדַשְּׁנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ וְהַנְּפוּצִים בְּאַרְבַּע רוּחוֹת תְּקַבֵּץ [וְהַתּוֹעִים מִדַּעְתְּךָ תִּשְׁפּט וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶיךָ וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ, טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַּעֲנֶה, טֶרֶם נְדַבֵּר אַתָּה תִּשְׁמַע, כִּי אַתָּה הוּא הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה וְצוּקָה, בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה].

נפש יהודה מעין. י"ח, מעין כל ברכה אומר בקיצור והוא הביננו וכו' תפלה שתקנו לזה:

וַאֲמַרִינַן הָתָם (כט, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: הַמְהַלֵּךְ בְּמָקוֹם גְּדוּדֵי חַיּוֹת וְלִסְטִים מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה. מַאי תְּפִלָּה קְצָרָה? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֲשֵׂה רְצוֹנְךָ בַּשָּׁמַיִם וכו'. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר וכו'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר וכו'. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק אוֹמֵר וכו'. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּים וְדַעְתָּן קְצָרָה. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי פַרְנָסָתוֹ וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה כְּדֵי מַחְסוֹרָהּ וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. אָמַר רַב הוּנָא: הֲלָכָה כַּאֲחֵרִים.

וְהִלְכוֹת הֲבִינֵנוּ וּתְפִלָּה קְצָרָה וּבְאֵיזֶה זְמַן יָכוֹל לְאָמְרָן, וְהִלְכוֹת טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים, וּשְׁאֵלָה וְהַבְדָּלָה, וְהַזְכָּרַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים וּדְבָרִים אֲחֵרִים, הֵם דְּבָרִים

אֲרֻכִּים הָאֲמוּרִים בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים, אֵין זֶה מְקוֹמָן, אֶלָּא מִכְּלָל הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים בְּשֻׁלְחַן הַפָּנִים.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים [קי]

חַכְמֵי הַתַּלְמוּד הָיוּ רְגִילִין לוֹמַר אַחַר סִיּוּם תְּפִלָּה כָּל אֶחָד מַה שֶּׁהָיוּ רוֹאִים בְּדַעְתּוֹ שֶׁהָיָה צָרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר, וְעַכְשָׁו כָּל אֶחָד יְבַחַר מַה שֶּׁיִּרְאֶה לְפִי דַּעְתּוֹ וּבְלִבַּד כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר שֶׁיְּקַצֵּר בָּהֶם, שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ אֶת הַצִּבּוּר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות טז, ב): רַבִּי אֶלְעָזָר בְּתַר דִּמְסַיֵּם צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתַּשְׁכִּין בְּתוֹכֵנוּ אַהֲבָה, אַחָוָה, שָׁלוֹם וְרֵעוּת וְתַרְבֶּה גְּבוּלֵנוּ בְּתַלְמִידִים וְתַצְלִיחַ סוֹפֵנוּ *אַחֲרִית וְתִקְוָה וְתָשִׂים חֶלְקֵנוּ בְּגַן עֵדֶן *וְתַקְנֵנוּ חָבֵר טוֹב וְיֵצֶר טוֹב בְּעוֹלָמֶךָ *וְנַשְׁכִּים וְנִמְצָא יְחוּל לְבָבֵנוּ *וְתָבֹא לְפָנֶיךָ קְרַת נַפְשֵׁנוּ לְטוֹבָה.

נפש יהודה אחרית ותקוה. שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקוינו: **ותקננו**. לשון תקון: **ונשכים ונמצא יחול לבבנו**. ליראה את שמך שלא יתגבר עלינו יצה"ר בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מיחל לך: **ותבא לפניך קורת נפשנו**. כלומר ספוק צרכנו וקורת רוחנו:

רַבִּי יוֹחָנָן בְּתַר צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁתְּצִיץ בְּבָשְׁתֵּנוּ *וְתַבִּיט בְּרָעָתֵנוּ וְתִתְלַבֵּשׁ בְּרַחֲמֶיךָ וְתִתְכַּסֶּה בְּעֻזְּךָ וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתְךָ וְתִתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתְךָ וְתָבֹא לְפָנֶיךָ מִדַּת טוּבְךָ וְעַנְוָתָנוּתֶךָ.

נפש יהודה ותביט ברעתנו. תדע ותתן לבך ברעה הבאה עלינו:

רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא בְּתַר דִּמְסַיֵּם צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵא תוֹרָתְךָ אֻמָּנוּתֵנוּ וְאַל יִדְוֶה לִבֵּנוּ וְאַל יֶחְשְׁכוּ עֵינֵינוּ.

רַבִּי זֵירָא בְּתַר דִּמְסַיֵּם צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם מֵאֲבוֹתֵינוּ.

רַב בְּתַר צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים, חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם, חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה, חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה, חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת חֵטְא, חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה.

רַבִּי בְּתַר צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתַּצִּילֵנוּ *מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים, מֵאָדָם רָע, מֵחָבֵר רָע, מִשָּׁכֵן רָע, מִדִּין קָשֶׁה *וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה, בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית וּבֵין *שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית. וְאַף־עַל־גַּב דְּקַיְימֵי קְצוּצֵי עָלֵיהּ דְּרַבִּי (פרוש: סריסי מלך אנטונינוס, שהיו מוכנים להכות ולקצץ לכל הקמים עליו).

נפש יהודה מעזי פנים. שלא יתגרו בי העזי פנים, שלא אהיה אני עזות פנים ואז יאמרו עלי מדעז פנים הוא וחציף כולי האי ממזר הוא: **מבעל דין קשה**. שלא יבא לפני למשפט איש אלם שמא יתחייב בדין ויהא רודף אותי: **שאינו בן ברית**. שאינו מהול:
רַב סַפְרָא בָּתַר צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּשִׂים שָׁלוֹם **בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה, בֵּין עוֹסְקִין לִשְׁמָהּ, בֵּין עוֹסְקִין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וְכָל הָעוֹסְקִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקִין לִשְׁמָהּ.

נפש יהודה בפמליא של מעלה. בחבורת שרי העובדי כוכבים ומזלות כשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם תיכף יש קטטה בין העובדי כוכבים ומזלות כדכתיב ואני אשוב להלחם עם שר פרס: **ובפמליא של מטה**. בחבורת החכמים:
רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי בָּתַר צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתַּעֲמִידֵנוּ *בְּקֶרֶן אוֹרָה וְאַל תַּעֲמִידֵנוּ בְּקֶרֶן חֲשֵׁכָה וְאַל יִדְוֶה לִבֵּנוּ וְאַל יֵחָשְׁכוּ עֵינֵינוּ. וְאִכָּא דְּאָמְרֵי: הָא רַב הַמְנוּנָא מַצְלֵי לֵהּ וְרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי אָמַר הָכֵי: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שֶׁרְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ, *וּמִי מָעַכֵּב? *שְׁאוֹר שֶׁבָּעִיסָה וְשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתַּכְנִיעֵם מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ וְנָשׁוּב לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם.

נפש יהודה בקרן אורה. בזוית אורה: **ומי מעכב**. שאין אנו עושים רצונך: **שאור שבעיסה**. יצה"ר שבלבנו המחמיצנו:
רָבָא בָּתַר צְלוֹתֵיהּ אָמַר הָכֵי: אֱלֹהַי, עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי *אֵינִי כְדַאי *וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי. עָפָר אֲנִי בְחַיָּי, קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי, הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד וּמַה שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ *מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים, אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יִסּוּרִין וְחֳלָאִים רָעִים. וְהַיְנוּ וִדּוּיָהּ דְּרַב הַמְנוּנָא זוּטֵי בְּיוֹמָא דְכִפּוּרֵי.

נפש יהודה איני כדאי. לא הייתי חשוב והגון להיות נוצר: **ועכשיו שנוצרתי**. מה חשיבותי הרי אני כאלו לא נוצרתי ק"ו שבמיתתי עפר אני: **מרק**. כלה והתם:
מַר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא אָמַר הָכֵי: אֱלֹהַי, נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם *וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשִׁי. וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם. יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וגו'.

נפש יהודה ונפשי כעפר לכל תהיה. שאהיה שפל אף אם דורסין עלי כעל העפר לא אשיבם כאברהם שהיה משפיל עצמו ואמר אנכי עפר ואפר ויזכור כי עפר הוא ואל עפר ישוב ולמה יתגאה על כן ישמע חרפתו ולא ישיב:

וְעַתָּה נוֹהֲגִין הָעָם לוֹמַר אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם הָאַחֲרוֹנִים בְּסוֹף תְּפִלָּתָם. וְכָל הַמַּרְבֶּה בְּסִלִּיחוֹת וְתַחֲנוּנִים יוֹסִיף כְּרְצוֹנוֹ וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן וְלֹא יַטְרִיחַ אֶת הַצִּבּוּר.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים [קיא]

אֵינוֹ רַשַּׁאי אָדָם, לֹא בְצִבּוּר וְלֹא בְיָחִיד, לְהוֹסִיף בִּתְפִלָּתוֹ בִּגְבוּרוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל מַה שֶּׁתִּקְנוּ אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, שֶׁהֶחֱזִירוּ עֲטָרָה לְיִשְׁנָהּ, כְּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (סט, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה? *שֶׁהֶחֱזִירוּ הָעֲטָרָה לְיִשְׁנָהּ: מֹשֶׁה אָמַר: "הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא" (דברים י, יז), אֶתָּא יִרְמְיָהוּ וַאֲמַר: *גּוֹיִם מְרַקְּדִין בְּהֵיכָלוֹ, אַיֵּה נוֹרְאוֹתָיו? - *וְלֹא אָמַר "נוֹרָא", אֲתָא *דָּנִיֵּאל וַאֲמַר: *גּוֹיִם מְשַׁעְבְּדִים בְּבָנָיו, אַיֵּה גְּבוּרוֹתָיו? - וְלֹא אָמַר "גִּבּוֹר" - אֲתוּ אִינְהוּ אָמְרֵי: אַדְרַבָּה, *זוֹ הִיא גְּבוּרָתוֹ, שֶׁכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ וְנוֹתֵן אֶרֶךְ אַפַּיִם לָרְשָׁעִים; *אֵלּוּ הֵן נוֹרְאוֹתָיו, שֶׁאִלְמָלֵא נוֹרָא, הֵיאַךְ אֻמָּה אַחַת יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּם בֵּין הָאֻמּוֹת.

נפש יהודה שהחזירו העטרה ליושנה. לקדמותה כמו ישן נושן והיינו לעטר להקב"ה לשבחו שהוא האל הגדול הגבור והנורא כמו שהיו אומרים בקדמותא: **גוים מרקדין בהיכלו**. שראה שרי נבוכדנצר נכנסין להיכל ומריעים בו ככל רצונם: **לא אמר נורא**. בפרשת הנה חנמאל כתיב עושה חסד לאלפים ומשלם עון אבות על חיק בניהם אחריהם האל הגדול והגבור ה' צבאות שמו: **דניאל**. לא אמר גבור בתפלתו בספרו: **גוים משעבדים בבניו**. זה שבעים שנה: **זו היא גבורתו**. שכובש עצמו כל השנים הללו שנשתעבדו בהן ומאריך אפו על כל הגזירות שגוזרים על בניו: **אלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו וכו'**. מן יום החורבן עד הנה אתה למד נוראותיו שכל האומות נאספים להשמידם ונתקיימו מהם:

וְכָל הַמּוֹסִיף עַל שְׁבָחִים אֵלּוּ שֶׁתִּקְנוּ, כִּבְיָכוֹל גּוֹרֵעַ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לג, ב) וּבְפֶרֶק הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה (מגילה כה, א): הַהוּא דְּנָחֵית קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא הָאַדִּיר הָעִזּוּז וְהַיָּרְאוּי". אֲמַר לֵיהּ: סַיְּמִתְּינְהוּ לְכֻלְּהוּ שְׁבָחֵי דְּמָרָךְ? הַשְׁתָּא וּמַה הַנֵּי תְּלָתָא, אִי לָאו דְּאַמְּרִינְהוּ מֹשֶׁה וְאָתוּ אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְתַקְּנִינְהוּ בִּתְפִלָּה, לָא הֲוָה אָמְרִינַן לְהוּ - וְאַתְּ שַׁבָּחְתֵּיהּ כּוּלֵּי הַאי? מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁהָיוּ לוֹ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב וְהָיוּ מְקַלְּסִין אוֹתוֹ בְּשֶׁל כֶּסֶף - וַהֲלֹא גְּנַאי הוּא לוֹ.

וְהַמִּתְפַּלֵּל, אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתוֹ בְּפִיו וּבִלְבּוֹ הוּא סִימָן טוֹב לְאוֹתָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בַּעֲדָם, כִּדְגַרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, סוֹף פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (לד, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה וְחָלָה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וְשִׁגֵּר שְׁנֵי תַלְמִידִים אֵצֶל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא לְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָם, עָלָה לָעֲלִיָּה וּבִקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים. בִּירִידָתוֹ אָמַר לָהֶם: לְכוּ, כְּבָר חָלָצַתּוּ חַמָּה (פרוש

שלפתו ונטולה מגופו, חמה היא חולי הקדחת). אָמְרוּ לוֹ: מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לָהוּ: אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתִי בְּפִי יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁמְּקֻבָּל. וְאִם לָאו, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁמְּטֹרָף. כָּתְבוּ אוֹתָהּ שָׁעָה וְכִוְּונוּ. וּכְשֶׁבָּאוּ אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר לָהֶן: לֹא חֲסַרְתֶּם וְלֹא יִתַּרְתֶּם, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חָלַצְתּוֹ חַמָּה וְשָׁאַל לָנוּ מַיִם לִשְׁתּוֹת.

וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַמִּתְפַּלֵּל הָגוּן, כְּדַאֲמְרִינַן עֲלָהּ (שם): וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁהָלַךְ אֵצֶל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לִלְמֹד תּוֹרָה וְחָלָה בְנוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. אָמַר לֵיהּ: בַּקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שֶׁיִּחְיֶה. בִּקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וְחָיָה. אָמַר: אִלְמָלֵי *הִטִּיחַ בֶּן זַכַּאי אֶת פָּנָיו בַּקֵּרָקַע כָּל הַיּוֹם לֹא הִשְׁגִּיחוּ בּוֹ. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: וְכִי הוּא גָּדוֹל מִמְּךָ? אָמַר לָהּ: הוּא דּוֹמֶה *כְּעֶבֶד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי דּוֹמֶה *כְּשַׂר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

נפש יהודה הטיח. דחה ראשו עד בין ברכיו: **כעבד**. בן בית נכנס ויוצא שלא ברשות: **כשר לפני המלך**. שאינו רגיל לבא לפניו:

וְאִם הִתְפַּלֵּל אָדָם וְלֹא נֶעֱנָה אַל יִתְיָאֵשׁ מִן הָרַחֲמִים וְיַרְבֶּה בִּתְחִנּוֹת וְיַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל, כְּדִגְרִסִינַן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לב, ב): אָמַר רַב הוּנָא בַּר חֲנִינָא: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְלֹא נֶעֱנָה יַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "*קַוֵּה אֶל־ה'" וגו' (תהלים כז, יד).

נפש יהודה קוה. והתחזק ואל תמנע ידך אלא חזור ותתפלל וקוה אל ה':

וְהַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שְׁלִיחַ צִבּוּר הַתְּפִלָּה כְּשֶׁחוֹזֵר אוֹתָהּ, חַיָּב לַעֲנוֹת "אָמֵן" עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה וּלְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לֵידַע עַל אֵיזוֹ בְּרָכָה עוֹנֶה "אָמֵן". וְיִטֹּל בָּזֶה שְׂכָרוֹ כָּפוּל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסוֹף מַסֶּכֶת נָזִיר (סו, ב): תָּנָיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גָּדוֹל הָעוֹנֶה "אָמֵן", יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ. פֵּרוּשׁ: "אָמֵן" עוֹלֶה חֶשְׁבּוֹנוֹ צ"א, *כְּמִנְיַן יהו"ה אדנ"י. דָּבָר אַחֵר: הָעוֹנֶה "אָמֵן" בְּכַוָּנָה עַל כָּל בְּרָכָה עוֹשֶׂה הַדָּבָר כָּפוּל: בְּכַוָּנָה לַבְּרָכָה בְּלִבּוֹ וּבְהֶאֱמוּנָה בְּפִיו. וְהַמְבָרֵךְ, פְּעָמִים אוֹמְרָהּ בְּלֹא כַוָּנָה, בְּהֵיוֹת הַדָּבָר שָׁגוּר בְּפִיו וְלֹא בְּלִבּוֹ.

נפש יהודה כמנין יהו"ה אדני. ונמצא שהוא כפל השם:

וְצָרִיךְ לֵעָמֹד מְעוּמָד *שׁוֹמֵעַ הַתְּפִלָּה, כְּשֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר חוֹזֵר הַתְּפִלָּה, דְּגַרְסִינַן בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פמ"ד): כְּתִיב: "וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה" (שמות יז, י), עָמְדוּ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ, אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל אִם אֵין שְׁנַיִם עוֹמְדִין אֶצְלוֹ. וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין חוּץ לְאֹהָלֵיהֶם וְרוֹאִים אֶת מֹשֶׁה כּוֹרֵעַ עַל בִּרְכָּיו וְהֵן כּוֹרְעִין עַל בִּרְכֵּיהֶן וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו וְהֵם נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, פּוֹרֵשׂ כַּפָּיו לַשָּׁמַיִם וְהֵם פּוֹרְשִׂין אֶת כַּפֵּיהֶם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. מִכָּאן, שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר הַמִּתְפַּלֵּל הַכֹּל עוֹנִין אַחֲרָיו.

נפש יהודה שומע התפלה. מפי הש"צ:

וְגַרְסִינַן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה, פָּרָשַׁת "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ" (ז, א): הֲלָכָה, *אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה מַהוּ שֶׁיַּעֲנֶה "אָמֵן" אַחַר הַכֹּהֲנִים *מִפְּנֵי הַטֵּרוּף? וְלִמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אִם הָיָה יָכוֹל לַעֲנוֹת שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ, יַעֲנֶה. לָמָּה? שֶׁאֵין גָּדוֹל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִ"אָמֵן" שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹנִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: "אָמֵן" זֶה יֵשׁ בּוֹ שִׁלְשָׁה *אַסְפַּלְיָאוֹת: שְׁבוּעָה, קַבָּלָה, אֱמוּנָה. שְׁבוּעָה, דִּכְתִיב: "וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה" וגו' (במדבר ה, כא). וּכְתִיב: "וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן" (שם שם, כב). קַבָּלָה מְנַיִן? דִּכְתִיב: "וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן" (דברים כז, טז). אֱמוּנָה מְנַיִן? "וַיַּעַן בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אָמֵן כֵּן יֹאמַר ה'" (מלכים־א א, לו). אָמַר רַבִּי יוּדָן: כָּל הָעוֹנֶה "אָמֵן" בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה לַעֲנוֹת "אָמֵן" לֶעָתִיד לָבֹא.

נפש יהודה אדם מישראל. היינו שליח צבור: **מפני הטירוף**. שמא יטעה בברכת כהנים שצריך להתחיל כל תיבה להשמיע לכהנים: **אספילאות**. יש גורסין אסכילאות והוא דקדוקים ופירושים של דבר:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (ברכות מז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין עוֹנִין לֹא אָמֵן *חֲטוּפָה וְלֹא אָמֵן *קְטוּפָה וְלֹא אָמֵן *יְתוֹמָה וְלֹא *אָמֵן קְצָרָה *וְלֹא יְזָרֵק בְּרָכָה מִפִּיו. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: הָעוֹנֶה אָמֵן חֲטוּפָה יִתְחַטְּפוּ יָמָיו, קְטוּפָה יִתְקַטְּפוּ יָמָיו, קְצָרָה יִתְקַצְּרוּ יָמָיו. וְכָל הַמַּאֲרִיךְ בּוֹ מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַאֲרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר מִדַּאי, דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַבּוֹצֵעַ רַשַּׁאי *לִבְצֹעַ עַד שֶׁיְּכַלֶּה אָמֵן מִפִּי רֹב הָעוֹנִים.

נפש יהודה חטופה. שקורין את האל"ף בחטף ולא בפתח ואומר אמן: **קטופה**. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת: **יתומה**. שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרינן בהחליל שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעו וקא ענו הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איזה ברכה הם עונים ידעו אלא שלא שמעו את הקול אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכא החזן עומד ומתפלל ובאיזה ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ולא ידיעה: **אמן קצרה**. במהירות מאוד: **ולא יזרוק ברכה מפיו**. במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו: **לבצוע**. לפרוס הפרוסה מן הפת עד שיכלה אמן מפי העונים אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרינן בפרק כיצד מברכין צריך שתכלה ברכה קודם בציעה:

וּכְשֶׁמַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְ"מוֹדִים" שׁוֹחִין עִמּוֹ הַצִּבּוּר, דְּגַרְסִינַן בִּירוּשַׁלְמִי, פִּרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה"ה): הַכֹּל שׁוֹחִין עִם שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּהוֹדָאָה. רַבִּי זֵירָא אוֹמֵר: וּבִלְבַד בְּ"מוֹדִים".

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (מ, א): בִּזְמַן שֶׁשִּׁלִּיחַ צִבּוּר אוֹמֵר "מוֹדִים", הָעָם מַה הֵם אוֹמְרִים? מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, שֶׁאַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ, יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְחָנֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנוּ מוֹדִים לָךְ.

וּכְשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לִבְרַכַּת כֹּהֲנִים, מִי שֶׁרָאָה חֲלוֹם וְאֵינוֹ זוֹכְרוֹ, אוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ פִּתְרוֹנוֹ, יֹאמַר זֶה בִּבְרַכַּת כֹּהֲנִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נה, ב): אֲמִימַר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הֲווּ יָתְבֵי. אָמְרִי: כָּל חַד מִינַּן לֵימָא מִלְּתָא דְּלָא שְׁמִיעַ לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ. פָּתַח חַד מִינַּייהוּ וַאֲמַר: מָאן דְּחָזָא חֶלְמָא וְלָא יָדַע מַאי חָזָא לֵיקוּם קַמֵּי כַּהֲנֵי בְּעִידְנָא דְּפָרְסֵי יָדְיְיהוּ וְלֵימָא הָכֵי: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי שֶׁלְּךָ וְחַלּוֹמוֹתַי שֶׁלְּךָ וכו'. וּלְסֵיּם בְּהַהִיא כַּהֲנֵי וְעִם צִבּוּרָא אָמֵן.

פָּתַח אִידָךְ וַאֲמַר: מָאן דְּאָזִיל לְמָתָא וְדָחִיל מֵעֵינָא בִּישָׁא לִינְקוֹט זְקָפָא (גודל) דְּיָדָא דִּימִינָא בְּיָדָא דִּשְׂמָאלָא וְשָׁל שְׂמָאלָא בְּיָדָא דִּימִינָא וְלֵימָא: אֲנָא, פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִיתָא, מִזַּרְע דְּיוֹסֵף קָא אָתֵינָא, דְּלָא שָׁלְטָא בֵּיהּ עֵינָא בִּישָׁא, דִּכְתִיב: "בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת *עָלֵי־עָיִן" (בראשית מט, כב), אַל תִּקְרֵי "עָלֵי עָיִן", אֶלָּא עוֹלֵי עַיִן. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר: מֵהָכָא, "וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (שם מח, טז), מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם מַיִם מְכַסִּין עֲלֵיהֶם וְאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן. וְאִי דָּחִיל מֵעֵינָא בִּישָׁא דִּידֵיהּ, לִיחֲזֵי אַטְרִיפָּא דִּנְחִירֵיהּ דִּשְׂמָלָא (דפן השמאלי של חטמו). פָּתַח אִידָךְ וַאֲמַר: הַאי מָאן *דְּחָלִישׁ, יוֹמָא קַמָּא לָא לֵימָא מִידֵי, כִּי הֵיכָא דְּלָא לִיתְרַע מַזָּלֵיהּ. כִּי הָא דְּרָבָא, כִּי הֲוָה חָלֵישׁ, יוֹמָא קַמָּא, אֲמַר לֵיהּ לְשַׁמְעֵיהּ: לָא תְּגַלֵּי, לְמָחָר אֲמַר לֵיהּ: פּוּק אַכְרִיז עָלַי בְּשׁוּקָא: רָבָא חָלֵשׁ רָבָא חָלַשׁ, *דְּסָאנִי לֵי לַחֲדֵי לִי *וּמָאן דְּרָחֵים לִי לְבָעֵי עָלַי רַחֲמֵי. דְּסָאנִי לִי לַחֲדֵי לִי וּכְתִיב: בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמַח וגו' וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ (משלי כד, יז־יח).

נפש יהודה עלי עין. שליטין על העין ולא העין עולה בהן: **דחליש**. מי שחלה: **דסאני לי**. דשונא לי ישמח ומתוך כך ישוב חרון אף מעלי: **ומאן דרחים**. שהוא אוהבי יתפלל עלי שאתרפא:

וְעִנְיְנֵי פִּתְרוֹן הַחֲלוֹמוֹת וְאֵיךְ כָּל הַחֲלוֹמוֹת הוֹלְכִין אַחַר הַפֶּה הֵם כְּתוּבִים בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים [קיב]

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּנְפִילַת אַפַּיִם, שֶׁיִּתְחַנֵּן בְּכַוָּנָה וְיִהְיֶה נַעֲנֶה מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁנַּעֲנָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בִּנְפִילַת אַפָּיו, עַל רַבָּן גַּמְלִיאֵל גִּיסוֹ, בְּתַנּוּר שֶׁל עַכְנַאי, בִּגְמָרָא מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב, כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בָּנֵר ב, כְּלָל ז, חֵלֶק א, פֶּרֶק ב (סימן סב). וְגַם בְּמִזְמוֹר "תְּהִלָּה לְדָוִד" פַּעַם שֵׁנִית לְהַשְׁלִים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק ג, מֵחֵלֶק זֶה.

וְגַם יְזֵהֵר בְּסֵדֶר קְדֻשָּׁה לְאוֹמְרוֹ בְּכַוָּנָה, שֶׁהוּא אֶחָד מִשְּׁנֵי דְּבָרִים שֶׁבּוֹ מִתְקַיֵּם הָעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת סוֹטָה (מט, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה וְלֹא יָרַד טַל לִבְרָכָה. אָמַר רָבָא: וּבְכָל יוֹם מְרֻבָּה קְלָלָתוֹ מִיּוֹם שֶׁלְּפָנָיו. *אֶלָּא עָלְמָא אַמַּאי קָאֵי? *אַסִּדְרָא דִּקְדֻשָּׁה וְ"אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא" דְּאַגְּדְתָּא.

נפש יהודה אלא עלמא אמאי קאי. מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה: **אסדרא דקדושה**. קדושת ובא לציון שלא תקנוהו אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעם הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד תורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבא מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ויש כאן תורה וקדושת השם:

וְאַחַר־כָּךְ אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם אוֹתוֹ מִזְמוֹר שֶׁהָיוּ מְשׁוֹרְרִים הַלְוִיִּים בַּדּוּכָן כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, זֶבֶר לַדָּבָר, דְּגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, פֶּרֶק יוֹם טוֹב (לא, א): תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא:

בְּרֹאשׁוֹן מַהוּ אוֹמֵר? "*לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (תהלים, כד), עַל שֵׁם *שֶׁקָּנָה *וְהִקְנָהּ *וְשִׁלְּיט בְּעוֹלָמוֹ.

נפש יהודה לה' הארץ. כל המזמור: **שקנה**. שמים וארץ: **והקנה**. תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות: **ושליט בעולמו**. יחיד שלא נבראו המלאכים עד יום שני:

בְּשֵׁנִי מַהוּ אוֹמֵר? "גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד" (שם, מח), עַל שֵׁם *שֶׁחִלֵּק מַעֲשָׂיו וּמָלַךְ עֲלֵיהֶם.

נפש יהודה שחלק מעשיו. הבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרום דוגמת שכנו בעירו והר קדשו:

בְּשִׁלִישִׁי מַהוּ אוֹמֵר? "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל" (שם, פב), עַל שֵׁם *שֶׁגִּבְּלָהּ אֶרֶץ בְּחָכְמָתוֹ וְהֵכִין תֵּבֵל לַעֲדָתוֹ.

נפש יהודה שגלה ארץ. מקום מצב עדתו שנאמר ותראה היבשה בשלישי נאמר:

בָּרְבִיעִי מַהוּ אוֹמֵר? "אֵל נְקָמוֹת ה'" (שם, צד), עַל שֵׁם *שֶׁבָּרָא חַמָּה וּלְבָנָה וְעָתִיד לִפָּרַע מֵעוֹבְדֵיהֶם.

נפש יהודה שברא חמה. ברביעי:

בַּחֲמִשִּׁי מַהוּ אוֹמֵר? "הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ" (שם, פא), עַל שֵׁם *שֶׁבָּרָא עוֹפוֹת וְדָגִים לְשַׂבֵּחַ לִשְׁמוֹ.

נפש יהודה שברא עופות ודגים לשבח לשמו. כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם:

בְּשִׁשִּׁי מַהוּ אוֹמֵר? "ה' מָלַךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ" (שם, צג), עַל שֵׁם שֶׁנִּגְמַר מַעֲשָׂיו וּמָלַךְ עֲלֵיהֶם. בַּשְּׁבִיעִי מַהוּ אוֹמֵר? "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת" (שם, צב), *לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת.

נפש יהודה ליום שכולו שבת. שעתיד העולם להיות חרב ואז האדם וכל המלאכות שובתות על אותו יום אמרינן שיר של שבת:

אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה: וְכִי *מָה רָאָה רַבִּי עֲקִיבָא לְחַלֵּק בֵּין הַפְּרָקִים הָאֵלּוּ? אֶלָּא, רִאשׁוֹן, קָנָה וְהִקְנָה וְשִׁלִּיט בְּעוֹלָמוֹ. בְּשֵׁנִי, עַל שֵׁם שֶׁחִלֵּק מַעֲשָׂיו וּמָלַךְ עֲלֵיהֶם. בַּשְּׁלִישִׁי, שֶׁגָּלָה אֶרֶץ בְּחָכְמָתוֹ וְהֵכִין תֵּבֵל לַעֲדָתוֹ. בִּרְבִיעִי, שֶׁבָּרָא חַמָּה וּלְבָנָה וְעָתִיד לִפְרַע מֵעוֹבְדֵיהֶן. בַּחֲמִשִּׁי, שֶׁבָּרָא עוֹפוֹת וְדָגִים לְשַׁבֵּחַ לִשְׁמוֹ. בְּשִׁשִּׁי, שֶׁגָּמַר מַעֲשָׂיו וּמָלַךְ עֲלֵיהֶם. בַּשְּׁבִיעִי, עַל שֵׁם שֶׁשָּׁבַת.

נפש יהודה מה ראה רבי עקיבא לחלק בין הפרשיות הללו. שכל ששת ימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל שבת על שם להבא:

וּכְשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת אַל יֵצֵא בְּמְהִירוּת, כְּמִי שֶׁבּוֹרֵחַ מִמָּקוֹם צַר אוֹ כְּמִי שֶׁפּוֹרֵק מֵעָלָיו מַשָּׂאוּי, אֶלָּא כְּמִי שֶׁנִּפְטָר מֵאֵת הַמֶּלֶךְ וְהוּא קָשֶׁה לוֹ עַל שֶׁלֹּא נִתְעַכֵּב עִמּוֹ יוֹתֵר. כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: הַיּוֹצֵא מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעֲלָה, בְּפֶרֶק קַמָּא מֵחֵלֶק זֶה (סימן צא).

וּבְצֵאתוֹ יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁיְּנַחֲנוּ בְּדֶרֶךְ אֱמֶת. וְאַל יַחֲזִיר אֲחוֹרָיו מִיָּד מִשְּׁכִינָה, אֶלָּא כְּמִי שֶׁנִּפְטָר מִמֶּלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אוֹ מִלִּפְנֵי רַבּוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֵילֵךְ כְּנֶגֶד אֲחוֹרָיו וּפָנָיו כְּנֶגֶד פָּנָיו עַד שֶׁיִּרְחִיק מִמֶּנּוּ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק הוֹצִיאוּ לוֹ (נג, א): וְכֵן כֹּהֲנִים לַעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּים לְדוּכָנָם *וְיִשְׂרְאֵל לְמַעֲמָדָן, כְּשֶׁנִּפְטָרִין לֹא הָיוּ מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם וְהוֹלְכִים אֶלָּא *מְצַדְּדִין פְּנֵיהֶם וְהוֹלְכִין. וְכֵן תַּלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ אַל יַחֲזִיר פָּנָיו כְּנֶגֶד רַבּוֹ אֶלָּא מְצַדֵּד וְהוֹלֵךְ.

נפש יהודה וישראל למעמדן. העומדים בעזרה במקום כל ישראל שיש להם חלק בקרבן תמיד ואי אפשר לכולם לעמוד שם: **מצדדין**. מהפכין פניהם קצת לצד בהמ"ק:

כִּי הָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר כִּי הֲוָה מִפְטַר מִינֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, כִּי הֲוָה רַבִּי יוֹחָנָן *בָּעֵי לְסָגוּיֵי, *הֲוָה גָּחִין וְקָאֵי רַבִּי אֶלְעָזָר אַדּוּכְתֵּיהּ *עַד דַּהֲוָה מַכַּסֵּי מִינֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. וְכַד הֲוָה בָּעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר לְסָגוּיֵי, הֲוָה קָא אָזֵיל לַאֲחוֹרֵיהּ עַד דְּמְכַסֵּי מִינֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. רָבָא, כִּי הֲוָה מִיפְטַר מֵרַב יוֹסֵף, הֲוָה אָזֵיל לַאֲחוֹרֵיהּ עַד דַּהֲוָה *מִינָּנְפָן כְּרֵעֵיהּ *וּמְתְוְסָן אִסְקוּפְתָּא דְּבֵי

רַבִּי יוֹסֵף דָּמָא. *אָמְרוּ לֵיהּ לְרַב יוֹסֵף: הָכֵי עָבֵיד רָבָא. אָמַר: יְהֵא רַעֲוָא *דְּתֵירוֹם רֵישֵׁיהּ אַכּוּלָּא כְּרָכָא.

נפש יהודה בעי לסגויי. ליפטר ממנו לילך לביתו: **הוה גחין**. משתחוה: **עד דהוה מכסי מיניה ר' יוחנן**. שאין רבי יוחנן רואהו אז היה מחזיר פניו: **מנגפן**. הכה ונגף רגליו: **ומתווסן**. ומלכלכך רגליו על אסקופה שתחת הפתח משום שהלך לאחריו: **אמרו ליה לרב יוסף**. על שהיה סגי נהור ואינו מכיר בדבר: **דתירום רישיה**. יהיה ראש ישיבה על כל העיר:

וְהָאָדָם שֶׁרוֹצֶה לֵילֵךְ בַּדֶּרֶךְ, אִם יוּכַל לְעַכֵּב עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר הֲרֵי טוֹב וְאִם לָאו יִתְפַּלֵּל יְחִידִי, כְּדַגְרְסִינַן פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יד, א): אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַשִׁיאָן: *כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֶפְצָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ" וגו' (תהלים פה, יד).

נפש יהודה כל המתפלל. קודם שיוצא לדרך: **ויכלו**. הקב"ה וזה שמספר בשבחו של מקום ובשבח של שבת:

וְעִנְיַן תְּפִלַּת הַהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְהוֹלֵךְ בִּמְקוֹם סַכָּנָה וּתְפִלַּת הַדֶּרֶךְ בֵּיצִיאָתוֹ לַדֶּרֶךְ וְהוֹדָאָה בְּבוֹאוֹ מִן הַדֶּרֶךְ וְכָל שְׁאָר הַפָּרָטִים אֲשֶׁר בָּאִים עַל עִנְיָנִים אֵלּוּ, הֲלֹא הֵם מְפֹרָשִׁים בְּשֻׁלְחָן הַפָּנִים.

פֶּרֶק שִׁלשָׁה וְעֶשְׂרִים [קיג]

סֵדֶר תְּפִלּוֹת הַשַּׁבָּת כֻּלָּם הֵם מְפֹרָשׁוֹת. וְחַיָּב כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל הַמּוֹדֶה בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, שֶׁהוּא יְסוֹד אֱמוּנַת הַדָּת, לְהָעִיד עָלָיו בְּכָל כְּנִיסַת שַׁבָּת בֶּאֱמֹר עָלָיו פָּרָשַׁת "וַיְכֻלּוּ". וְעַל זֶה אוֹמֵר אוֹתוֹ מְעוּמָד, דְּגַרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, ב): אָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֲפִלּוּ יָחִיד הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ לוֹמַר "וַיְכֻלּוּ", דַּאֲמַר רַב: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר "וַיְכֻלּוּ" מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נַעֲשָׂה שׁוּתָף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְכֻלּוּ" (בראשית ב, א), אַל תִּקְרֵי "וַיְכֻלּוּ" אֶלָּא "וַיְכַלּוּ". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִנַּיִן שֶׁדִּבּוּר כְּמַעֲשֶׂה? שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" (תהלים לג, ו). אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל בְּעֶרֶב־שַׁבָּת שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁמְּלַוִּין לוֹ לָאָדָם מַנִּיחִין יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ: "וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר" (ישעי' ו, ז).

נפש יהודה שדבור כמעשה. כדאמרינן זה שדבר בשבחו נעשה שותף למעשה בראשית:

וּבִתְפִלּוֹת שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים *סִלְקוּ שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, לְהָסִיר כָּל אֲנָחָה, וְתִקְנוּ שֶׁבַע. וַאֲמְרִינָן בְּפֶרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כט, א): הַנֵּי שֶׁבַע דְּשַׁבַּתָּא כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַבִּי חֲלַפְתָּא: כְּנֶגֶד שִׁבְעָה קוֹלוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד עַל הַמַּיִם.

נפש יהודה סלקו שמונה עשרה. ואין אומרים רק ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות ואחד מעניני דשבת משום דאמצע הברכות מדברים על הסרת יגון ואנחה ובשבת אין לזעוק:

וְעַל חִלּוּק הַתְּפִלּוֹת שֶׁל שַׁבָּת אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ: שְׁלֹשָׁה מְעִידִין זֶה עַל זֶה: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּת. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל מְעִידִין עַל שַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם מְנוּחָה; יִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּת - בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אֶחָד; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשַׁבָּת - בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם יְחִידִים בָּאֻמּוֹת. וְעַל זֶה תִּקְנוּ בְּשַׁבָּת שְׁלֹשָׁה עֶנְיְנֵי תְּפִלּוֹת: "אַתָּה קִדַּשְׁתָּ", "יִשְׂמַח מֹשֶׁה", "אַתָּה אֶחָד" וּבְיוֹם טוֹב לֹא תִקְנוּ אֶלָּא אַחַת "אַתָּה בְחַרְתָּנוּ". מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ שְׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת תִּקְנוּם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת. "אַתָּה קִדַּשְׁתָּ", כְּנֶגֶד שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ מִתּוֹכוֹ. "יִשְׂמַח מֹשֶׁה", כְּנֶגֶד שַׁבָּת שֶׁל מַתָּן תּוֹרָה, דְּכֻלֵּי עָלְמָא מוֹדוּ דִּבְשַׁבָּת נִתְּנָה תּוֹרָה. וְ"אַתָּה אֶחָד", כְּנֶגֶד שַׁבָּת שֶׁל עָתִיד.

וּבְמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אוֹמְרִים הַבְדָּלָה בְּ"חוֹנֵן הַדֵּעַת", כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לג, א): *מַזְכִּירִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים *וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגְּשָׁמִים בִּבְרָכַת הַשָּׁנִים *וְהַבְדָּלָה בְּחוֹנֵן הַדֵּעַת וכו'. וְכָל עִנְיְנֵי הַבְדָּלָה בִּתְפִלָּה וְעַל הַכּוֹס כְּתִיבִי הָתָם.

נפש יהודה מזכירין גבורות גשמים. משיב הרוח שאינו לשון בקשה אלא לשון שבח שהקב"ה עושה כן כי אין לשאול בקשה בג' ראשונות: **ושואלים**. ותן טל ומטר וזה לשון בקשה: **והבדלה בחונן הדעת**. במוצאי שבת אתה חוננתנו:

*וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמַּבְדִּיל בִּתְפִלָּה טוֹב לְהַבְדִּיל עַל הַכּוֹס, שֶׁהוּא נִרְאֶה כִּמְלַוֶּה לַמֶּלֶךְ וְנִפְטָר מֵמֶּנּוּ בִּבְרָכָה, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ בְּהַכְנָסָתוֹ בִּבְרָכָה. וְעַל כֵּן אָמְרוּ עַל הַזְּהִיר בּוֹ, שֶׁהוּא מְנוֹחֲלֵי הָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק עֲרֵבִי פְּסָחִים (פסחים קיג, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה מְנוֹחֲלֵי הָעוֹלָם הַבָּא: הַדָּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְהַמְגַדֵּל בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה וְהַמַּבְדִּיל עַל הַיַּיִן בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת. וְהוּא שֶׁשִּׁיֵּר מִקִּדּוּשָׁא לְאַבְדָּלְתָּא, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם אֵין לוֹ אֶלָּא כּוֹס אֶחָד וְאֵין בּוֹ שִׁיעוּר שְׁנֵי כּוֹסוֹת לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה, דְּמִקַּדֵּשׁ אַרִיפְתָּא דְּאֶפְשָׁר וְהַיַּיִן דְּאִית לֵיהּ מְשַׁיֵּר לֵיהּ לְהַבְדָּלָה, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר בְּפַת.

נפש יהודה ואף על פי שמבדיל בתפלה. אתה חוננתנו יבדיל בביתו על הכוס ונראה כמי שעושה לויה למלך ומכבדו בהפרדו ממנו ל"א כמי שלוה למלך ועשה רצונו וכשנפטר ממנו מראה לו פנים שוחקות שלא עצב על שהלוה לו ובטוח הוא שישלם לו

שכרו משלם ומה שהלוה לו כך כשם שקבל השבת בשמחה וכבדו בהוצאת הבית צריך להראות ולכבדו ביציאתו ולסמוך על מי שאמר לוו עלי ואני פורע:

וּבְמוֹצָאֵי־שַׁבָּת מַתְחִילִין בַּהַבְדָּלָה לוֹמַר "אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא", לְפִי שֶׁהוּא עָתִיד לְבַשֵּׂר אֶת יִשְׂרָאֵל בִּגְאֻלָּה, דְּגַרְסִינָן בְּעֵרוּבִין, פֶּרֶק מִי שֶׁהוֹצִיאוּהוּ (מג, ב): מֻבְטָח לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים *מִפְּנֵי הַטֹּרַח. וְעַל כֵּן כְּשֶׁעָבַר הַשַּׁבָּת, שֶׁאֶפְשָׁר לָבוֹא, אָנוּ זוֹכְרִים אוֹתוֹ בִּשְׁאֵלָה מֵאלֹהֵינוּ, שֶׁיִּשְׁלְחֵהוּ לְבַשֵּׂר הַגְּאֻלָּה.

נפש יהודה מפני הטורח. שמניחין צרכי השבת והולכין להקביל פניו וכשיצא שבת מזכירין אותו שיבא:

וְגַרְסִינָן בִּפְסָחִים יְרוּשַׁלְמִי, פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ: אָמַר רַבִּי לֵוִי: בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת זִמֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם הָרִאשׁוֹן *שְׁנֵי רְעָפִין וְהִקִּישָׁן זֶה בָּזֶה וְיָצָא מֵהֶן אוּר וּבֵרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ". אָמַר שְׁמוּאֵל: לְפִיכָךְ מְבָרְכִים עָלָיו בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת.

נפש יהודה שני רעפין. אבנים שאש יוצא מהן כשמכין זה בזה:

וּכְתוּב בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פֶּרֶק (כא) [כ]: בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל שַׁבָּת הָיָה אָדָם הָרִאשׁוֹן מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר: שְׁמָא הַנָּחָשׁ שֶׁהִטְעַנִי, יָבֹא אֵלַי בָּעֶרֶב וְיִשּׁוּפֵנִי עֲקֵב. וְנִשְׁתַּלַּח לוֹ עַמּוּד שֶׁל אֵשׁ לְהָאִיר לוֹ וּלְשָׁמְרוֹ מִכָּל רָע. וְאָדָם רָאָה אֶת עַמּוּד הָאֵשׁ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ וּפָשַׁט יָדָיו לְאוֹר הָאֵשׁ וְאָמַר: "בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ". וּכְשֶׁהִרְחִיק אֶת יָדָיו מֵאוֹר הָאֵשׁ, אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי עַכְשָׁו שֶׁנִּבְדַּל יוֹם הַקֹּדֶשׁ מִיּוֹם הַחוֹל, לָמָּה שֶׁאֵין לְהַבְעִיר אֵשׁ בְּשַׁבָּת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר: "הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל".

וְנוֹהֲגִין לְאָמְרָהּ שְׁלִישַׁ צִבּוּר בִּתְפִלָּה, "קִדּוּשׁ" בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְהַבְדָּלָה בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת, כְּדֵי לְהוֹצִיא צִבּוּר יְדֵי חוֹבָתָן לְאוֹתָן שֶׁהֵם דְּחוּקִים וְאֵין לָהֶם כּוֹס לְקִדּוּשׁ אוֹ לְהַבְדָּלָה, כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כד, א): רַבִּי גָּזַר תַּעֲנִיתָא, נָחֵית קַמֵּיהּ אֵילְפָא. אָמַר: "מַשִּׁיב הָרוּחַ", *נָשָׁב זִיקָא; אָמַר: "מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם", אֲתָא מִטְרָא. אָמַר לֵיהּ: מַאי עוּבְדֵיךְ? אָמַר לֵיהּ: דַּיָּרְנָא בְּקוֹסָא דְּחִיקָא (פרוש: כפר שדרים בו דחוקים, שהם עניים), *טָרְחָנָא וּמַיְתְנָא קְדוּשָׁא, וְאַבְדַּלְתָּא וּמַפֵּיקְנָא צִבּוּרָא יְדֵי חוֹבָתַייהוּ.

נפש יהודה נשב זיקא. הרוח: **טרחנא ומייתינא**. להם יין לקידוש ולהבדלה:

וּבְמוֹצָאֵי־שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב, בִּתְפִלָּה - "וַתּוֹדִיעֵנוּ" וְעַל הַכּוֹס - יַקְנְהָ"ז.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים [קיד]

תְּפִלּוֹת חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּמוֹעֲדִים וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְיָמִים טוֹבִים, כֻּלָּם הֵם מְפֹרָשִׁים כְּתִקּוּנָן בְּשֻׁלְחָן הַפָּנִים. וְאוֹמֵר בָּהֶם הַלֵּל גָּמוּר אוֹ בְּדִלּוּג, לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הַיּוֹשֵׁב בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהִגִּיעָנוּ לְכָל זְמַן וּזְמַן וְהִצִּילָנוּ מִכָּל צָרָה. חוּץ מְפוּרִים, לְפִי

שֶׁהַמְּגִלָּה הִיא הַלֵּל וְגַם לְפִי שֶׁנִּשְׁאֲרוּ עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין אוֹמְרִים הַלֵּל, לְפִי שֶׁהֵם יְמֵי דִּין.

כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין, פֶּרֶק אֵין נֶעֱרָכִין (י, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: שְׁמוֹנָה־עָשָׂר יוֹם, יָחִיד גּוֹמֵר בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל: שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה וּשְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג וְיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת. וּבַגּוֹלָה עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם: תִּשְׁעָה יְמֵי הֶחָג וּשְׁמוֹנָה יְמֵי חֲנֻכָּה וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל פֶּסַח וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל עֲצֶרֶת. מַאי שְׁנָא בֶּחָג דַּאֲמְרִינָן כָּל יוֹמָא וּמַאי שְׁנָא בְּפֶסַח דְּלָא אֲמְרִינָן כָּל יוֹמָא? *דְּחָג חֲלוּקִין קָרְבְּנוֹתָיו וּפֶסַח אֵין חֲלוּקִים קָרְבְּנוֹתָיו.

נפש יהודה דחג חלוקין קרבנותיו. דפרי החג מתמעטין והולכין:

שַׁבָּת, דְּחָלוּק בְּקָרְבְּנוֹתָיו, לֵימָא? לָא אִיקְּרֵי מוֹעֵד. *רֹאשׁ חֹדֶשׁ, דְּחָלוּק בְּקָרְבְּנוֹתָיו וְאִיקְּרֵי מוֹעֵד, לֵימָא? לָא אִיקְּדִישׁ בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, דִּכְתִיב: "הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חָג" (ישעיה ל, כט), הַמְקַדֵּשׁ לֶחָג טָעוּן שִׁירָה, שֶׁאֵין מְקַדֵּשׁ לֶחָג אֵין טָעוּן שִׁירָה.

נפש יהודה ראש חודש. אקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד בפ"ב דמס' תענית תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב קרא עלי מועד:

רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים, דְּאִיקְּרֵי מוֹעֵד וְאִיקְּדִישׁ בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, לֵימָא? מִשּׁוּם דְּרַבִּי אֲבָהוּ, דַּאֲמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי מָה אֵין יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לְפָנֶיךָ שִׁירָה בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים? אָמַר לָהֶם: אֶפְשָׁר מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין וְסִפְרֵי חַיִּים וְסִפְרֵי מֵתִים פְּתוּחִים לְפָנַי וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין שִׁירָה לְפָנַי!

וְהָא חֲנֻכָּה, דְּלָאו הָכֵי וְלָאו הָכֵי וְקָא אָמְרִינָן? מִשּׁוּם נִסָּא. פּוּרִים, דְּאִכָּא נִסָּא, לֵימָא? אָמַר רַב יִצְחָק: לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים הַלֵּל עַל נֵס שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ. מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: וַהֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם נֵס שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ הִיא וַאֲמְרִינַן? הָתָם, כִּדְתַנְיָא: עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ הֻכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה, מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ לֹא הֻכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה. רַב נַחְמָן אָמַר: *קְרִיאָתָהּ זוֹ הִיא הַלֵּילָא. רָבָא אָמַר: בְּשִׁלְמָא הָתָם, "הַלְלוּ עַבְדֵי ה'" וְלֹא עַבְדֵי פַּרְעֹה, אֶבָל הָכָא "הַלְלוּ עַבְדֵי ה'" וְלָא עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, אַכַּתֵּי עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ נִינְהוּ.

נפש יהודה קריאתה. קריאת המגילה הוא כאמירת הלל:

וְהַלֵּל זֶה פּוֹתֵחַ בְּ"הַלְלוּיָהּ", שֶׁהוּא נָדוֹל שֶׁבַּהַלּוּלִים, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיז, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי "הַלְלוּיָהּ"? הַלְלוּהוּ בְּהִלּוּלוֹת הָרִבָּה. וּפְלִיגָא דִּידֵיהּ אַדִּידֵיהּ, דַּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּעֶשֶׂר לְשׁוֹנוֹת נֶאֱמַר סֵפֶר תְּהִלִּים: בְּנְצוּחַ, בְּנִגּוּן, בְּמַשְׂכִּיל, בְּמִזְמוֹר וּבְאַשְׁרֵי וּבְשִׁיר וּבִתְפִלָּה וּבִתְהִלָּה וּבְהוֹדָאָה וּבְהַלְלוּיָהּ. גָּדוֹלָה שֶׁבְּכֻלָּן

הַלְלוּיָהּ מִפְּנֵי שֶׁכּוֹלֵל שֵׁם וְשֶׁבַח בְּבַת אַחַת. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שִׁיר שֶׁבַּתּוֹרָה מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל אֲמָרוּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם. וְהַלֵּל זֶה נְבִיאִים שֶׁבֵּינֵיהֶם תִּקְּנוּהוּ, שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ עַל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק וְעַל כָּל צָרָה וְצָרָה שֶׁלֹּא תָבֹא עֲלֵיהֶם.

וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְבָרִים גְּדוֹלִים שֶׁל נִסִּים, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (קיח, א): מַאי טַעֲמָא אֲמְרִינַן הַלֵּילָא? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְבָרִים: יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף וּמַתַּן תּוֹרָה וּתְחִיַּת הַמֵּתִים וְחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ. יְצִיאַת מִצְרַיִם, דִּכְתִיב: "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם" (תהלים קיד, א). וּקְרִיעַת יַם סוּף, דִּכְתִיב: "הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס" (שם שם, ג). מַתַּן תּוֹרָה, דִּכְתִיב: "הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים" (שם שם, ד). תְּחִיַּת הַמֵּתִים, דִּכְתִיב: "אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים" (שם קטז, ט). חֶבְלֵי מָשִׁיחַ, דִּכְתִיב: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ וְעַל־אֲמִתֶּךָ" (שם קטו, א). וְאִכָּא דְּאָמְרֵי, תָּנָא רַבִּי חִיָּא: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ", זוֹ מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג.

נפש יהודה ההרים רקדו כאלים. בשעת מתן תורה דכתיב למה תרצדון הרים וגו':

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִלּוּט נַפְשׁוֹתָם שֶׁל צַדִּיקִים מִגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַנָּה ה' מַלְטָה נַפְשִׁי" (שם קטז, ד). חִזְקִיָּה אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְרִידָתָן שֶׁל צַדִּיקִים לְכִבְשָׁן הָאֵשׁ וַעֲלִיָּתָן מִכִּבְשָׁן הָאֵשׁ. יְרִידָתָן: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ" - אָמַר חֲנַנְיָה; "כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד" - אָמַר מִישָׁאֵל; "עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ" - אָמַר עֲזַרְיָה; "לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם" (שם קטו, ב) - אָמְרוּ כֻּלָּם. בַּעֲלִיָּתָן: "הַלְלוּ אֶת־ה' כָּל־גּוֹיִם" (שם קיז, א) - אָמַר חֲנַנְיָה; "שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים" (שם) - אָמַר מִישָׁאֵל; "כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ" (שם שם, ב) - אָמַר עֲזַרְיָה; "וֶאֱמֶת־ה' לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ" (שם) - אָמְרוּ כֻּלָּם.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: "וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם", אָמַר גַּבְרִיאֵל, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם" *גַּבְרִיאֵל אָמְרוּ. בְּשָׁעָה שֶׁהִפִּיל *נְמְרוֹד הָרָשָׁע אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אָמַר גַּבְרִיאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵרֵד וַאֲצַנֵּן אֶת הַכִּבְשָׁן וְאַצִּיל אֶת צַדִּיק זֶה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי יָחִיד בְּעוֹלָמִי וְאַבְרָהָם יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, נָאֶה לְיָחִיד שֶׁיְּצִיל אֶת יָחִיד.

נפש יהודה גבריאל אמרו. כשניצולו חנניה מישאל ועזריה והוא היה שם דכתיב וריויה די רביעאה דמי לבר אלהין לפי שהקב"ה הבטיחו על כך כשנשלך אברהם באור כשדים וכשקיים לו אמר ואמת ה' לעולם שקיים הבטחתו: **נמרוד**. נקרא אמרפל על שם שאמר והפיל את אברהם בכבשן:

וּלְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, אָמַר לֵיהּ: תִּזְכֶּה וְתַצִּיל שְׁלֹשָׁה מִבָּנֶיךָ בָּנָיו, כִּדְדָרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן הַשִּׁלוֹנִי: בְּשָׁעָה שֶׁהִפִּיל נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל

וַעֲזַרְיָה לְכִבְשָׁן הָאֵשׁ, עָמַד יוֹרְקְמִי שֹׂר הַבָּרָד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵרַד וַאֲצַנֵּן אֶת הַכִּבְשָׁן וְאַצִּיל אֶת הַצַּדִּיקִים הַלָּלוּ. אָמַר לוֹ גַּבְרִיאֵל: אֵין גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָךְ, אֶלָּא אֲנִי שֹׂר שֶׁל אֵשׁ אֵרַד וַאֲקָרֵר מִבִּפְנִים *וְאַקְדִּיחַ מִבַּחוּץ וְאֶעֱשֶׂה נֵס בְּתוֹךְ נֵס. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רֵד. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה פָּתַח גַּבְרִיאֵל וְאָמַר: "*וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ".

נפש יהודה ואקדיח מבחוץ. ואשרוף את הזורקים אותם תוך האור דכתיב וגבריא אילך די הסיקו למישך שדרך ועבד נגו קטל הימון שביבא דנורא: **ואמת ה' לעולם**. שקיים לו דברו ושמר לו הבטחתו להציל מבני בניו של אברהם:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: דָּגִים שֶׁבַּיָּם אָמְרוּהוּ, כִּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא: יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר קְטַנֵּי אֲמָנָה הָיוּ, כְּדִדְרַשׁ רָבָא בַּר מָרִימָר: מַאי דִּכְתִיב: "וַיַּמְרוּ עַל־יָם בְּיַם־סוּף. וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ" (שם קו, ז־ח)? מְלַמֵּד שֶׁהִמְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל יַם סוּף. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: *כְּשֵׁם שֶׁעָלִינוּ מִן הַיָּם מִצַּד זֶה, כָּךְ עוֹלִין מִצָּרִים מִצַּד אַחֵר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׂרוֹ שֶׁל יָם: פְּלֹט אוֹתָם לַיַּבָּשָׁה. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד *שֶׁנּוֹתֵן לוֹ רַבּוֹ פַּרְנָסָה לְתוֹךְ פִּיו וְחוֹזֵר וְנוֹטְלוֹ מִמֶּנּוּ. אָמַר לֵיהּ: אֲנִי נוֹתֵן לְךָ עַד אֶחָד וּמֶחֱצָה שֶׁבָּהֶם. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁתּוֹבֵעַ אֶת רַבּוֹ? אָמַר לֵיהּ: נַחַל קִישׁוֹן יְהֵא עָרֵב בָּדָבָר זֶה. מִיָּד פָּלַט אוֹתָם לַיַּבָּשָׁה וּבָאוּ יִשְׂרָאֵל וְרָאוּ אוֹתָם. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם" (שמות יד, ל).

נפש יהודה כשם. שאנו עולין מצד אחד, כי לא עברו ישראל את הים סוף מעבר זה לצד עבר השני רק כמין כ"ף כפופה הלכו בצד זה שהלכו לים יצאו ולא קרע הקב"ה את הים רק לטבוע המצרים שירדפו אחרי ישראל בתוך הים: **שנתן לו רבו מתנה**. פרנסה לדגים:

וּמַאי אֶחָד וּמֶחֱצָה בָּהֶם? דְּאִלּוּ בְּפַרְעֹה כְּתִיב "וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר" (שם שם, ז) וְאִלּוּ בְּסִיסְרָא כְּתִיב "תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל" (שופטים ד, ג). אֶתָּא עֲלַייהוּ *בְּדִקְרֵי דְּפַרְזְלָא. הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם" (שם ה, כ). כֵּיוָן דִּנְחִיתוּ כּוֹכְבֵי עֲלַייהוּ אִתְחַמְּמוּ הֲנָךְ רְכָבֵי דְּפַרְזְלָא, נְחִיתוּ לְאֵיקְרוּרֵי נַפְשַׁייהוּ בְּנַחַת קִישׁוֹן. אֲמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֵךְ וְהַשְׁלֵם עַרְבוּתְךָ לַיָּם. מִיָּד גָּרְפָם נַחַל קִישׁוֹן וְהִשְׁלִיכָם לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים" (שם שם, כא). מַאי נַחַל קְדוּמִים? נַחַל שֶׁהָיָה עָרֵב מִקֶּדֶם. אוֹתָהּ שָׁעָה פָּתְחוּ דָּגִים שֶׁבַּיָּם אֶת־פִּיהֶם וְאָמְרוּ: "*וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ".

נפש יהודה בדיקרי דפרזלא. שיש לסוסים תחת רגליהם נתחממו וכן השריונים שעליהם: **ואמת ה' לעולם**. ששילם לנו חובותינו מחיל פרעה להתפרנס ממנו בחיל סיסרא:

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת" וגו' (תהלים קיג, ט)? אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *שָׁמוּנִי בָּנֶיךָ כְּחֻלְדָּה זוֹ הַדָּרָה בְּעִקְּרֵי הַבָּתִּים.

נפש יהודה שמוני בניך. מרוב חטאותם בגלות כנסת ישראל היינו הזקנים והחשובים שבהן אומרים על שאינם חשובים כל כך כדמשמע אם הבנים שהאם צועקת על הבנים ששמוה שפלים בגלות כחולדה זו שדרה בנקבים שבבתים תחת הארץ ולשון עיקרי היינו נקבים שתחת הארץ וזה עקרת הבית:

דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "אֲהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע ה' אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי" (שם קטז, א)? אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵימָתַי *אֲנִי אֲהוּבָה לְפָנֶיךָ, בִּזְמַן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל תַּחֲנוּנָי. "דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ" (שם שם, ו), אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁדַּלָּה אֲנִי מִן הַמִּצְוֹת *לִי נָאֶה לְהוֹשִׁיעַ.

נפש יהודה אני אהובה לפניך. אהבתי משמע כי אהבתני אהבת אותי: **לי נאה להושיע**. יותר מכל האומות שהרי ישראל יחדוך:

אָמַר רַב כַּהֲנָא: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי שָׁלַח לוֹ רַבִּי: אֱמֹר לָנוּ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ מִשּׁוּם אָבִיךָ. שָׁלַח לוֹ: כָּךְ אָמַר אַבָּא: "הַלְלוּ אֶת־ה' כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים" (שם קיז, א), *אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַאי עֲבִידְתַּייהוּ? מִשּׁוּם דְּגָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ, הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם? הָכֵי קָאָמַר: "הַלְלוּ אֶת־ה' כָּל גּוֹיִם", עַל גְּבוּרוֹת וְנִפְלָאוֹת דְּקָא עָבֵיד בְּהַדַּיהוּ *וְכָל שֶׁכֵּן אָנוּ, "כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ". וְעוֹד חָדָת: עֲתִידָה אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁתְּבִיא דּוֹרוֹן לַמָּשִׁיחַ וכו'.

נפש יהודה אומות העולם מאי עבידתייהו. לשבוחי משום דעלינו גבר חסדו הא עלן לשבוחיה על גבורות ונפלאות דחזינן שעשה בעולם: **וכל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו**. יותר מכל אומה ולשון:

וְתוּ גָּרְסִינָן הָתָם: (קיז, א): תְּנוּ רַבָּנָן: הַלֵּל זֶה מִי אָמָרוֹ? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּהוּ כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם פַּרְעֹה הָרָשָׁע עַל שְׂפַת הַיָּם. הֵם אוֹמְרִים: "לֹא לָנוּ וגו' כִּי לְשִׁמְךָ" וגו'. מְשִׁיבָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאָמְרָה לָהֶם: "לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה" וגו' (ישעיה מח, יא). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: *יְהוֹשֻׁעַ וְיִשְׂרָאֵל אֲמָרוּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ עֲלֵיהֶם מַלְכֵי כְּנַעַן. הֵם אוֹמְרִים: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ". מְשִׁיבָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: "לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי" וגו'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

הַמּוֹדְעִי אוֹמֵר: דִּבּוֹרָה וּבָרָק אֲמָרוּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם סִיסְרָא הָרָשָׁע. הֵם אוֹמְרִים: "לֹא לָנוּ" וגו'. מְשִׁיבָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאָמְרָה: "לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי" וגו'. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אֲמָרוּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע. הֵם אוֹמְרִים: "לֹא לָנוּ" וגו'. מְשִׁיבָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאָמְרָה לָהֶם: "לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה" וגו'. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר אֲמָרוּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע אָמְרוּ כֻּלָּם שִׁירָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נְבִיאִים שֶׁבֵּינֵיהֶם תִּקְנוּ לָהֶם, שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים שִׁירָה עַל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק וְעַל כָּל צָרָה וְצָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא עֲלֵיהֶם וּכְשֶׁנִּגְאָלִים אוֹמְרִים אוֹתוֹ עַל גְּאֻלָּתָן.

נפש יהודה יהושע וישראל אמרוהו. כלומר אף יהושע וכל ישראל אמרוהו:

וְעוֹד גְּרְסִינַן הָתָם (קיט, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: "אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי" (תהלים קיח, כא) - אָמַר דָּוִד;

"*אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה" (שם שם, כב) - אָמַר יְשַׁעְיָה;

נפש יהודה אבן מאסו הבונים. כלומר דוד שהיה רועה צאן ונעשה ראש:

"*מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת" (שם שם, כג) - אָמְרוּ אֶחָיו;

נפש יהודה מאת ה' היתה זאת. ונפלאת בעינינו לשון רבים:

"זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה ה' נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ" (שם שם, כד) - אָמַר שְׁמוּאֵל;

"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא" (שם שם, כה) - אָמְרוּ אֶחָיו;

"אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא" (שם) - אָמַר דָּוִד;

"בָּרוּךְ הַבָּא" (שם שם, כו) - אָמַר יְשַׁעְיָה;

"בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית ה'" (שם) - אָמַר שְׁמוּאֵל;

"אֵל ה' וַיָּאֶר לָנוּ" (שם שם, כז) - אָמְרוּ כֻּלָּם:

"*אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים" (שם) - אָמַר שְׁמוּאֵל;

נפש יהודה אסרו חג בעבותים. הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח ומתן דמן למזבח:

"אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ" (שם שם, כח) - אָמַר דָּוִד;

"אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ" (שם) - אָמְרוּ כֻּלָּן.

וּמִדְּבְרֵיהֶם לָמַדְנוּ, שֶׁבְּכָל הָאֲנָשִׁים הָאֵלּוּ וּבְכָל הַנְּסִים הָאֵלּוּ הָיָה רָאוּי לוֹמַר הַלֵּל זֶה, כְּמוֹ שֶׁנֶּחֱלְקוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבַתְרָא (טו, א), בְּאָמְרָם: *אִיּוֹב בִּימֵי פְלוֹנִי הָיָה, רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁבְּכָל אוֹתָם הַזְּמַנִּים הָיָה בָּא מְאֹרָע לָאָדָם כְּמַעֲשֶׂה דְּאִיּוֹב אוֹ דּוֹמֶה לוֹ. וּבְכָל דָּבָר חַיָּב אָדָם לְהוֹדוֹת וּלְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה וְעַל הָרָעָה כְּמוֹ שֶׁהוּא חַיָּךְ הַבּוֹרֵא. וְיַחֲשֹׁב אָדָם עַל הָרָעָה שֶׁהִיא בְּדִין אֱמֶת, וְעַל הַטּוֹבָה שֶׁהִיא חֶסֶד וְרַחֲמִים. וּבִשְׁנֵיהֶם אָמַר דָּוִד: "וּבְשֵׁם ה'

אֶקְרָא" (תהלים קטז, יג), כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות ס, ב): חַיָּב לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה. רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר: מֵהָכָא, "כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא" וגו' (שם). כִּדְאִיתָא לְמַטָּה, בְּחֵלֶק הַבְּרָכוֹת (סימן קכב), קָרוֹב לָזֶה, וּבְחֵלֶק יְסוּרֵי יָחִיד (סימן רצט). וּבִזְכוּת זֶה עָתִיד דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ לֶעָתִיד לָבֹא בְּכוֹס שֶׁל יְשׁוּעוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיט, ב): דָּרַשׁ רַב עֻוירָא וכו' עַד כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, כִּדְאִיתָא בְּסוֹף נֵר ה (סימן שיא).

נפש יהודה איוב בימי פלוני היה. כלומר כשם שנסה הקב"ה לאיוב ביסורין ואח"כ הטיב לו כך עושה הקב"ה להרבה בני אדם על כן ילמדו מאיוב ואל יבעטו בהקב"ה ויבקשו רחמים וייטיב להם ויהללו לו:

וּבְלֵיל הַפֶּסַח, שֶׁהוּא לֵיל שִׁמּוּרִים וְאֵרַע בּוֹ הַנֵּס הַגָּדוֹל, רָאוּי לְהוֹסִיף בּוֹ וְלוֹמַר בּוֹ "*הַלֵּל הַגָּדוֹל". וְאִם יִרְצֶה לִשְׁתּוֹת עָלָיו כּוֹס חֲמִשִּׁי הָרִשׁוּת בְּיָדוֹ וְהוּא פּוֹתֵחַ מֵ"הוֹדוּ לַה' כִּי־טוֹב" וְחוֹתֵם בְּ"נִשְׁמַת כָּל חַי". וְגַרְסִינַן הָתָם (קיח, א): לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "הַלֵּל הַגָּדוֹל"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וּמְחַלֵּק מְזוֹנוֹת לְכָל בְּרִיָּה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַנֵּי עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה "כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ" (תהלים, קלו), כְּנֶגֶד מִי? כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, וְלֹא נָתַן לָהֶם תּוֹרָה וְזָן אוֹתָם בְּחַסְדּוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מַאי דִּכְתִיב: "הוֹדוּ לַה' כִּי־טוֹב"? הוֹדוּ לְמִי שֶׁגּוֹבָה חוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם בְּטוֹבָתוֹ. עָשִׁיר בְּשׁוּרוֹ, עָנִי בְּשֵׁיוֹ, יָתוֹם בְּבֵיצָתוֹ וְאַלְמָנָה בְּתַרְנְגֻלְתָּהּ.

נפש יהודה הלל הגדול. היינו כל פסוקים שבמזמור קל"ו שמסיימין כל"ח:

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים [קטו]

רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא יוֹם הַדִּין, לְפִיכָךְ מֻבְדָּל בִּתְפִלָּתוֹ, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (יב, ב): אָמַר רַב חִינְנָא סָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: כָּל הַשָּׁנָה מִתְפַּלֵּל "הָאֵל הַקָּדוֹשׁ", "מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט", חוּץ מֵעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁמִּתְפַּלֵּל "*הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ", "*הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט". וְאַף־עַל־גַּב *דְּפִלִּיגִי בְּדִיעֲבַד מַסְקִינַן דְּחוֹזֵר. וְאַף־עַל־גַּב דְּקַיְמָא לָן: לֹא יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו לֹא בְּשֶׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְלֹא בְּשֶׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת, תִּקְנוּ לְהוֹסִיף זְכִירָה בְּ"מָגֵן" וּבְ"מְחַיֶּה", וּבַקָּשָׁה בְּ"קְדֻשָּׁה" וְגַם בְּ"הוֹדָאָה", וּבְ"שִׂים שָׁלוֹם" מֵעֵין הַחֲתִימָה. *וְאִם אָמְרוּ אַל יִשְׁאַל, הֵינוּ בְּצָרְכֵי יָחִיד אֲבָל בְּצָרְכֵי רַבִּים שָׁרֵי. וְכֵן יֵשׁ בְּמַסֶּכֶת סוֹפְרִים (פרק יט, הלכה ח): כְּשֵׁם שֶׁחֲתִימָתָן שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מְשֻׁנָּה מִשְּׁאָר יָמִים טוֹבִים, כָּךְ תְּפִלָּתָן מְשֻׁנָּה.

נפש יהודה המלך הקדוש. לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם: **המלך המשפט.** כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית כמו ארון הברית: **דפליגי**

בדיעבד. אם לא אמרו מסיקנא שדין הוא כן שצריך לחזור ולהתפלל: **ואם אמרו אל ישאל אדם צרכיו בברכות ראשונות**. היינו היחיד:

וְגַם תְּפִלַּת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה מֻבְדֶּלֶת בִּתְפִלַּת הַמּוּסָף מִכָּל תְּפִלּוֹת שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, שֶׁבְּכֻלָּן אֵין מִתְפַּלֵּל אֶלָּא שֶׁבַע: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת וְאַחַת בָּאֶמְצַע, שֶׁהִיא קְדֻשַּׁת הַיּוֹם. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה הֵם תֵּשַׁע בְּמוּסָף, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כט, א): הַנֵּי תֵּשַׁע דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַבִּי אַבָּא דְּמִן קַאַרְתָּגֵנִי: כְּנֶגֶד תֵּשַׁע הַזְּכָרוֹת *שֶׁאָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ. רוֹצֶה לוֹמַר, לְפִי שֶׁהוּא יוֹם זִכָּרוֹן. וְהֵם: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ בָּאֶמְצַע. רִאשׁוֹנוֹת מַלְכֻיּוֹת, שְׁנִיָּה זִכְרוֹנוֹת, שְׁלִישִׁית שׁוֹפָרוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, א): אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה: מַלְכֻיּוֹת וְזִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת. מַלְכֻיּוֹת, כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם. זִכְרוֹנוֹת, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה. וּבַמֶּה? בְּשׁוֹפָר.

נפש יהודה שאמרה חנה. בפרשת עלך לבי:

*וְיֵשׁ בְּכָל אַחַת מֵהֶם עֲשָׂרָה פְּסוּקִים כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְשׁוּבָה. וְגַם כְּנֶגֶד דְּבָרִים יְדוּעִים דִּכְתִיבֵי הָתָם, בְּפֶרֶק בַּתְרָא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (לב, א): הַנֵּי עֲשָׂרָה מַלְכֻיּוֹת כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַבִּי לֵוִי: כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה הִלּוּלִים שֶׁאָמַר דָּוִד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים. וְהָא טוּבָא הָווּ? אֶלָּא הָנָךְ דִּכְתִיב בְּהוּ: "*הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר" (תהלים קנ). רַב יוֹסֵף אָמַר: כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּנֶגֶד *עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם. הֵי נִינֵהוּ? אִילֵּימָא "וַיֹּאמֶר דִּבְרֵאשִׁית, הַנֵּי תִּשְׁעָה הָווּ? אֶלָּא "*בְּרֵאשִׁית" נַמֵּי מַאֲמַר הוּא, דִּכְתִיב: "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" (שם לג, ו).

נפש יהודה ויש בכל אחת מהם י' פסוקים. שכתוב בהם מלך ועשרה פסוקים כתוב בהם זכרון ועשרה כתוב בהם שופר: **הללוהו בתקע שופר**. והוא המתחיל הללו אל בקדשו: **עשרה מאמרות**. עשרה פעמים כתיב ויאמר במעשה בראשית והעולם נברא בר"ה: **בראשית נמי מאמר הוא**. ואע"ג דלא כתיב ביה ויאמר יהי שמים כמאן דכתיב ביה דבאמירה איברי ולא בידים דכתיב בדבר ה' שמים נעשו:

וּתְפִלּוֹת אֵלּוּ, לְפִי שֶׁאֵינָן שְׁגוּרוֹת בְּפִי הָאָדָם, יַסְדִּירֵם קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף רֹאשׁ הַשָּׁנָה (לה, א); אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם יַסְדִּיר אָדָם תְּפִלָּתוֹ וְאַחַר־כַּךְ יִתְפַּלֵּל. אָמַר רָבָא: מִסְתָּבְרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּבָרְכוֹת שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְשֶׁל יוֹם־הַכִּיפּוּרִים *וְשֶׁל פָּרָקִים, אֲבָל בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה לֹא צָרִיךְ. וְכַמָּה הִיא פָּרָקִים? *מִשְּׁלוֹשִׁים יוֹם וּלְהַלָּן.

נפש יהודה ושל פרקים. מועדות: **משלשים יום**. אם לא התפלל אותה תפלה ל' יום צריך לסדרה בפיו קודם שיתפלל:

וּבְזֵי"ן תַּעֲנִיּוֹת הָאֲחֵרוֹנִים, הַסְּדוּרִין עַל עֲצִירַת גְּשָׁמִים אוֹ עַל צָרוֹת שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עַל הַצִּבּוּר, מוֹסִיפִין שֵׁשׁ בְּרָכוֹת עַל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה לְהַשְׁלִים עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, כִּדְנַרְסִינָן בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (תענית טו, א): עָמְדוּ בַּתְּפִלָּה, מוֹרִידִין לִפְנֵי הַתֵּיבָה זָקֵן *וְרָגִיל וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וּבֵיתוֹ רֵיקָן, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לִבּוֹ שָׁלֵם בַּתְּפִלָּה. *וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם *עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּרָכוֹת: שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה שֶׁבְּכָל יוֹם וּמוֹסִיף עֲלֵיהֶם עוֹד שֵׁשׁ. וְאֵלּוּ הֵן: זְכֻרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, "אֶל־ה' בַּצָּרָתָה לִי" וגו' (תהלים קכ, א), "אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים" וגו' (שם קכא, א). "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ" וגו' (שם קל, א), "תְּפִלָּה לָעָנִי כִּי־יַעֲטֹף" וגו' (שם קב, א).

נפש יהודה ורגיל. שבקי ורגיל להתפלל: **ואומר לפניהם**. אותו הזקן והרגיל: **עשרים וארבע ברכות**. שאמר שלמה בפרשת ויעמוד שלמה רנה תפלה תחנה כלהון כ"ד איכא: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר זְכֻרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, אֶלָּא אוֹמֵר תַּחֲתֵיהֶן: "רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ" וגו' (מלכים־א ח, לז); "אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־ה' אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־ דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת" וגו' (ירמיה יד, א). וְאוֹמֵר חוֹתְמֵיהֶן. עַל הָאֶחָד הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה' גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל". וְעַל הַשֵּׁנִי הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת מֹשֶׁה וַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת". וְעַל הַשְּׁלִישִׁי הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל וכו', בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּחִנָּה". וְעַל הַד' הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה הוּא וכו', בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ צְעָקָה". וְעַל הַה' הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל הוּא וכו', בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה". וְעַל הַו' הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה וכו', בָּרוּךְ אַתָּה ה' הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה". וְעַל הַז' הוּא אוֹמֵר: "מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם הוּא וכו', בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ". וְאַף־עַל־גַּב דְּכִתְיב שָׁבַע, שֵׁשׁ הֵן, שֶׁהָרְאשׁוֹנָה אֵינָהּ אֶלָּא כְּמַאֲרִיךְ בַּגְּאֻלָּה.

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כט, א): הַנֵּי עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע דְּתַעֲנִיתָא כְּנֶגֶד מִי? אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ: כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רִנָּנוֹת שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס אָרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי קָדָשִׁים. אִי הָכֵי בְּכָל יוֹמָא נַמֵּי נֵימְרִינְהוּ? אֵימַת אֲמְרִינְהוּ שְׁלֹמֹה, *בְּיוֹמָא דְּרַחְמֵי, אַף אֲנַן נַמֵּי בְּיוֹמָא דְּרַחְמֵי אֲמְרִינַן לְהוּ.

נפש יהודה ביומא דרחמי. שהוצרך לבקש רחמים שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין להכניס הארון בבית קדש הקדשים במועד קטן:

וּמוֹסִיף בָּהֶן וּבְכָל יְמֵי בַּקָּשַׁת רַחֲמִים בַּתְּפִלָּה, זְכֻרוֹן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, שֶׁאָנוּ מֻבְטָחִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵינָם חוֹזְרוֹת רֵיקָם מִלְּפָנָיו, כִּדְנַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יז, ב): "וַיַּעֲבֹר ה' עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא" (שמות לד, ו), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי־אֶפְשָׁר

לְאָמְרוֹ. מְלַמֵּד שֶׁנִּתְעַטֵּף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּשְׁלִיחַ צִבּוּר וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה וַאֲמַר לֵיהּ: כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִים לְפָנַי עֲשֵׂה לָהֶם כַּסֵּדֶר הַזֶּה וַאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם. "'ה' ה'" (שם). אֲנִי הוּא קֹדֶם שֶׁחָטָא הָאָדָם וַאֲנִי הוּא לְאַחַר שֶׁחָטָא הָאָדָם וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, "אֵל רַחוּם וְחַנּוּן" (שם). אָמַר רַב יְהוּדָה: *בְּרִית כְּרוּתָה לִשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית" (שם שם, י).

נפש יהודה ה' ה'. מדת רחמים אני מרחם קודם שחטא ואני מרחם אחר שחטא אם ישוב: **ברית כרותה לשלש עשרה מדות**. הללו שאם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם אינן חוזרות ריקם: **הנה אנכי כורת ברית**. על האמור למעלה היינו על שלש עשרה מדות:

וּבְתַעֲנִיּוֹת שֶׁל צִבּוּר וּבְמַעֲמָדוֹת כָּאֵלּוּ וּבְיוֹם־ הַכִּפּוּרִים יֵשׁ בָּהֶן תְּפִלָּה אַחֶרֶת הַנִּקְרֵאת "נְעִילָה", רוֹצֶה לוֹמַר, זְמַן נְעִילַת שְׁעָרִים.

וְכָל הִלְכוֹת הַבְּרָכוֹת וּפְרָטֵיהֶם וְהַתִּקּוּן שֶׁלָּהֶם, אִיתְנְהוּ כְּהִלְכָתָן בְּחִבּוּר הָאַחֵר הַנִּקְרָא שֻׁלְחַן הַפָּנִים.

חֵלֶק שֵׁנִי בְּבֵית הַתְּפִלָּה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קטז]

אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם שֶׁמִּתְפַּלְּלִין וּמַזְכִּירִין שְׁמוֹ בְּכַוָּנָה, כְּדִכְתִיב: "בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר" וגו' (שמות כ, כא), טוֹב לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לִקְבֹּעַ בַּיִת מוּכָן לְהִתְכַּנֵּס שָׁם, לְהִתְפַּלֵּל וּלְבַקֵּשׁ מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל צָרְכֵינוּ, כֵּיוָן שֶׁחָרַב מִקְדָּשֵׁנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ וְהַבַּיִת הַמּוּכָן לָהֶם לְזֶה נֶחֱשָׁב לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְמִקְדָּשׁ מְעַט.

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כט, א): "וְאֶהְיֶה לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם" (יחזקאל יא, טז), אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַבִּי יִצְחָק: אֵלּוּ בָּתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זֶה *בֵּית רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל שֶׁבְּבָבֶל. דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "ה' מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָנוּ בְּדֹר וָדֹר" (תהלים צ, א)? אֵלּוּ בָּתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־ מִדְרָשׁוֹת. אָמַר רָבָא: מֵרֵישׁ הֲוָה גָּרִיסְנָא בְּגוֹ בֵּיתְאֵי וּמַצְלִינָא בְּבֵי כְנִישְׁתָּא, כֵּיוָן דִּשְׁמָעִית לְהָא דְּקָאָמַר דָּוִד: "ה' אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ" (שם כו, ח), לָא גָּרִיסְנָא אֶלָּא בְּבֵי־ כְנִישְׁתָּא הֵיכָא דְּקָא מַצְלִינָא.

נפש יהודה בית רבינו. רב:

תָּנְיָא, רַבִּי אֶלִיעֶזֶר הַקַּפָּר אוֹמֵר: עֲתִידִין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁיִּקְבְּעוּ בְּאָרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְּתָבוֹר בֶּהָרִים *וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא" (ירמיה מו, יח). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה תָּבוֹר וְכַרְמֶל, שֶׁלֹּא בָאוּ לִלְמֹד תּוֹרָה אֶלָּא לְפִי שָׁעָה, נִקְבְּעוּ

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, בָּתֵּי־ כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן וְשׁוֹנִים בָּהֶן וּמַרְבִּיצִין בָּהֶן אֶת הַתּוֹרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה וככרמל בים יבא. למדנו שעבר כרמל את הים ואימתי היה בשעת מתן תורה וכן הר תבור:

וְהָעוֹסֵק אוֹ נוֹדֵר לִבְנוֹת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, אוֹ לִבְנוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, הַנִּקְרָא מִקְדָּשׁ מְעַט, עוֹסֵק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּדְגַרְסִינַן בְּרֵישׁ פִּרְקָא דְּבַתְרָא (ג, ב), עַל מַעֲשֶׂה דְּהוֹרְדוּס, כִּדְקָטְלִינְהוּ לְכֻלְּהוּ רַבָּנָן וְשַׁיֵּיר לְבָבָא בֶּן בּוּטָא לְמִשְׁקַל עֵצָה מִינֵּיהּ וּבָתַר כֵּן בָּעָא מִינֵּיהּ: הַשְׁתָּא מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא? אֲמַר לֵיהּ: הוּא כְּבָה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵלֵךְ וְיַעֲסֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם. הוּא כְּבָה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם (רבנן), דִּכְתִיב: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" (משלי ו, כג), יֵלֵךְ וְיַעֲסֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב: "וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם" (ישעיה ב, ב). אִכָּא דְּאָמְרֵי, הָכֵי קָאָמַר לֵיהּ: הוּא כְּבָה עֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם (רבנן), דִּכְתִיב בְּהוּ: "וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה" וגו' (במדבר טו, כד), יֵלֵךְ וְיַעֲסֹק בְּעֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם" וגו' (יחזקאל כד, כא).

נפש יהודה הנני מחלל את מקדשי. סיפא דקרא מחמד עיניכם:

וְיֵהֵא זָהִיר שֶׁלֹּא יִסְתֹּר אַחַת לִבְנוֹת אַחֶרֶת, *מִשּׁוּם פְּשִׁיעוּתָא, כְּדַאֲמְרִינַן הָתָם: אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא לִסְתֹּר אִינִישׁ בֵּי־כְּנִישְׁתָּא עַד דְּבָנֵי בֵּי־כְּנִישְׁתָּא אַחְרִיתֵי. אִכָּא דְּאָמְרֵי: מִשּׁוּם פְּשִׁיעוּתָא; וְאִכָּא דְּאָמְרֵי: מִשּׁוּם דְּלֵיכָּא דּוּכְתָּא *לְצַלּוּיֵי. מַאי בֵּינַייהוּ? אִכָּא בֵּינַייהוּ, דְּאִכָּא דּוּכְתָּא לְצַלּוּיֵי. וְאַסִיקְנָא: *וְהַנֵּי מִילֵּי, הֵיכָא דְּלָא חָזָא בֵּיהּ תִּיּוּהָא (פירוש: בקיעות), אֲבָל חָזָא בֵּיהּ תִּיּוּהָא סָתַר וּבָנֵי, כִּי הָא דְּאָמַר בַּר רַב אַשֵׁי חָזֵי תִּיּוּהָא בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּמָתָא מְחַסְיָא, סָתְרֵיהּ וּבָנֵיהּ *וְעַיְּילֵהּ לְפוּרְיָא בְּגַוֵּיהּ וְלָא אַפְקֵיהּ עַד דְּתָתֵין לֵיהּ שׁוֹפְכֵי (הצנורות המעכבין גשמים, שלא יפלו בבית).

נפש יהודה משום פשיעותא. דלמא מתרמי אונס ופשעי ולא בנו אחריתי: **לצלויי**. אין מקום להתפלל כל זמן הבנין: **והני מילי**. דלא ליסתר לעתיקא אלא דלא חזא ביה תיוהא אבל אי חזא ביה תיוהא והוא מזומן ליפול: **ועיילה לפוריא**. למטתו התם כדי שלא יתיאש בבנינו שהחמה והגשמים מצערין אותו:

וְהָעוֹסֵק בִּבְנְיָן זֶה יַעֲשֶׂנּוּ נָאֶה וְגָבוֹהַּ מִכָּל גַּגּוֹת הָעִיר כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּחָרֵב הָעִיר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (יא, א): וַאֲמַר רַב: כָּל עִיר שֶׁגַּגּוֹתֶיהָ גְּבוֹהִין מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת לְסוֹף חֳרָבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לְרוֹמֵם אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּלְהַעֲמִיד אֶת־חָרְבֹתָיו" (עזרא ט, ט). וְהַנֵּי מִילֵּי בְּבָתֵּי, אֲבָל בְּקוּשְׁקְשֵׁי וְאִבְרוּרֵי (פירוש: בירניות ומגדלים שעושין לחוזק) לֵית לָן בָּהּ. אָמַר רַב אַשֵׁי: אֲנָא עַבְדֵי לְמָתָא מְחַסְיָא דְּלָא חָרְבָה. וְהָא קָא חָרְבָה? *מֵאוֹתוֹ עָוֹן לָא חָרְבָה.

נפש יהודה לרומם את בית אלהינו. וע"י כן זכינו לתת לנו גדר ביהודה: **מאותו עון**. לבנות בתים יותר גבוה מבית הכנסת:
וְהַבּוֹנֶה בֵּית־הַכְּנֶסֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם יִזְכֶּה לִרְאוֹת בְּבִנְיָן יְרוּשָׁלַיִם.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קיז]

בֵּית הַתְּפִלָּה אֵין נוֹהֲגִין בּוֹ דְּבָרִים שֶׁל חוֹל. וְאִם, חַס וְשָׁלוֹם, נֶחֱרַב *יַתְמִידֵנוּ בְּקִדֻּשָּׁתוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כח, א): אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁחָרַב אֵין מַסְפִּידִין בְּתוֹכוֹ וְאֵין *מַפְשִׁילִין בְּתוֹכוֹ חֲבָלִים וְאֵין פּוֹרְשִׂין בְּתוֹכוֹ *מְצוּדוֹת לָעוֹפוֹת, וְאֵין שׁוֹטְחִין עַל גַּגּוֹ פֵּרוֹת וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ *קֶפֶנְדְּרְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַשְׁמוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם" (ויקרא כו, לא), בִּקְדֻּשָּׁתָם הֵן עוֹמְדִין אַף כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין. עָלוּ בוֹ עֲשָׂבִים לֹא יִתְלֹשׁ *מִפְּנֵי עַגְמַת נֶפֶשׁ.

נפש יהודה יתמידנו. תמיד הוא בקדושתו אפילו בחורבנו: **מפשילין**. זורקין ומפרישין כמו הפשיל כליו לאחוריו והוא הדין כל כלים וכל מלאכות אסור לעשות בו אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח ופנוי ובהכ"נ גדול הוא וראוי ומספיק לכך: **מצודות**. רשת לצוד בו עופות: **קפנדריא**. לקצר דרכו הולך דרך פתחי בהכ"נ ושביל שמקצר הדרך נקרא קפנדריא: **מפני עגמת נפש**. מניחין בו עשבים כדי שתהא עגמת נפש לרואיהן ושיזכירו את ימי בנינו ואת שהיו רגילין להתאסף שם ויבקשו רחמים שיחזרו לקדמותו:

וַאֲמַרְנַן עָלֵהּ בְּגְמָרָא: תְּנוּ רַבָּנַן: בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, אֵין אוֹכְלִים בָּהֶם וְאֵין שׁוֹתִים בָּהֶם *וְאֵין נְאוֹתִין בָּהֶם *וְאֵין מְטַיְּלִין בָּהֶם וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶם בַּחֲמָה, מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל יָחִיד, אֲבָל *קוֹרִין בָּהֶן *וְשׁוֹנִין בָּהֶן *וּמַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים. וַאֲמַרְנַן עָלָהּ: וְאֵין נְאוֹתִין בָּהֶן, אָמַר רָבָא: חֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מֻתָּרִים, דַּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: *מַאי בֵּי רַבָּנַן? בֵּיתָא דְּרַבָּנַן; וַאֲמַרְנַן עָלָהּ (שם): וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחַמָּה וכו', כִּי הָא דְּרָבִינָא וְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה הֲווּ קָיְימֵי וְקָא שַׁיְילֵי שְׁמַעְתָּא מֵרָבָא, אֲתָא *זִילְחָא דְּמִיטָרָא, עַיְּלֵי לְבֵי כְנִישְׁתָּא. אָמְרוּ: הַאי דְּקָא עַיְּילִינָא לְבֵי כְנִישְׁתָּא *לַאו מִשּׁוּם מִיטָרָא הוּא דְּקָא עַיְּלִינָן, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּשַׁמַעְתָּא בָּעְיָא *צִילּוּתָא (דעת צלולה) כְּיוֹמָא *דְּאִיסְתְּנָא (כיום שמנשב בו רוח דרומית שהוא צלול).

נפש יהודה ואין נאותין בהם. אין מתקשטין בהם האדם אפילו במלבושים ותכשיטים נאים שאסור לעשות שם שום דבר: **ואין מטיילין בהם**. כדרך שמטיילין במקום ריוח גדול: **קורין בהן**. מקרא: **ושונין בהן**. משניות וגמרא: **ומספידין בהן הספד של רבים**. של ת"ח שמת שצריכין להתאסף ולהספידו ובהכ"נ ראוי לכך לפי שהוא בית גדול: **מאי**

בי רבנן. למה קורין בתי מדרשות בי רבנן לפי שביתם הוא לכל דבר: **זילחא דמטרא**. זרם מים שבא המטר בכח: **לאו משום מטרא**. שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו עוסקין בשמעתא לא היינו נכנסין שם: **צילותא**. דעת צלולה ומיושבת שאינו טרוד בשום מחשבה על ידי דבר אחר שמטרידו: **איסתנא**. שם רוח דרומית והוא לשון צלול וזוהר על שם כשהוא מנשב השמים זיהורים ורוח מזרחית שותא שמו ורוח מערבית אוריה שמו רוח צפונית שדיא:

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: כִּי אֵיצְטְרִיךְ לֵיהּ לְאִינִישׁ לְמִקְרֵי נַבְרָא מִבֵּי כְּנִישְׁתָּא *מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: אִי צוֹרְבָא מֵרַבָּנָן הוּא לֵימָא שְׁמַעְתָּא, אִי תַּנָּא הוּא לֵימָא הִלְכְתָא, *אִי קָרָא הוּא לֵימָא פְּסוּקָא. וְאִי לָא, לֵימָא לֵינוּקָא: מַאי פְּסוּקָךְ, אִי נַמֵּי, *לִישְׁהֵי פּוּרְתָּא וְלֵיקוּם. וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ (שם): וּמַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים, הֵיכִי דָּמֵי הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים? מַחְוֵי רַב חִסְדָּא: *כְּגוֹן הֶסְפֵּדָא דְּקָאֵים בֵּי רַב שֵׁשֶׁת. מַחְוֵי רַב שֵׁשֶׁת: כְּגוֹן הֶסְפֵּדָא דְּקָאֵים בֵּי רַב חִסְדָּא. רַפְרָם בַּר פַּפָּא סָפְדָא לְכַלְתֵּיהּ בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא וכו'.

נפש יהודה מהו. מאחר שאין נכנסין בבית הכנסת שלא לצורך: **אי קרא הוא**. אם יודע מקרא יאמר קודם שיקראנו מקרא אחד, ואי לא יודע לומר אף מקרא אחד יאמר לתינוק שהתינוקות היו רגילין לקרות בבית הכנסת: **לישהי פורתא**. ישהה עצמו וישב מעט ואחר כך יקום וילך לו: **כגון הספדא דקאי בי רב ששת**. אם ימות אדם אחד מבי רב ששת:

וְיִזָּהֲרוּ מְאֹד בִּקְדֻשָּׁתָן, שֶׁלְּאַחַר שֶׁחָרַב מִקְדָּשֵׁנוּ, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּגָלוּתֵנוּ בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹתֵינוּ וּבְבָתֵּי מִדְרָשֵׁינוּ, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (כט, א): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁגָּלוּ שְׁכִינָה עִמָּהֶם. גָּלוּ לְמִצְרַיִם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרָיִם" (שמואל־ א ב, כז). גָּלוּ לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי־זֶה בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה" (ישעיה סג, א). גָּלוּ לְעֵילָם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם" (ירמיה מט, לח), גָּלוּ לְבָבֶל שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַנְכֶם שֻׁלַּחְתִּי בָבֶלָה" (ישעיה מג, יד). וְאַף כְּשֶׁהֵן עֲתִידִין לִיגָּאֵל שְׁכִינָה שְׁרוּיָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ" (דברים ל, ג). "וְיָשׁוּב" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "וְשָׁב", מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁב עִמָּהֶם מִבֵּין הַגָּלְיוֹת. לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עִם יִשְׂרָאֵל בַּגָּלְיוֹת *לְשָׂמְרָם מִכָּל רָע וְיוֹתֵר בְּבֵית הַתְּפִלָּה.

נפש יהודה לשמרם מכל רע. כל מעשה השמירה שהוא עלינו בגלות היא השכינה ששרויה ביניכו:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קיח]

*כָּל בְּנֵי מִצְוָה חַיָּבִין לְיַקְבֵּץ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה לְבָתֵּי־ כְּנֵסִיּוֹת שֶׁבִּמְקוֹמָם, לְהִתְפַּלֵּל עִם הַקָּהָל וְשָׁם נִשְׁמַעַת תְּפִלָּתָם, שֶׁהַשְּׁכִינָה מְצוּיָה שָׁם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, א): אַבָּא בִּנְיָמִין אוֹמֵר: אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה" (מלכים־א ח, כח), *בְּמָקוֹם רִנָּה שָׁם תְּהֵא תְפִלָּה. אָמַר רָבִין בַּר אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָצוּי בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב *בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב" וגו' (תהלים פב, א). *וּמִנַּיִן לַעֲשָׂרָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִין שְׁשְׁכִינָה עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". וּמִנַּיִן לִשְׁלֹשָׁה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין שֶׁשְּׁכִינָה עִמָּהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר *"בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט" (שם). וּמִנַּיִן לִשְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה שֶׁשְּׁכִינָה עִמָּהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' *אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" וכו' עַד "וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ" (מלאכי ג, טז). מַאי "וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ"? אָמַר רַב אַסִּי: אֲפִלּוּ חָשַׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנַס וְלֹא עֲשָׂאָהּ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ. וּמִנַּיִן לְאֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עִמּוֹ וְקוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר טוֹב? שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי *אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ" (שמות כ, כא).

נפש יהודה כל בני מצוה. שהוא בן י"ג שנים שמצרפין אותו לעשרה מחויב הוא לבא לבה"כ שמא צריכין לו למנין עשרה ואף אם יש שם עשרה בלא הוא שם נשמעת התפלה יותר: **במקום רנה**. בבהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב: **בעדת אל**. בבית מועד שלו: **ומנין לעשרה וכו**'. עדה קרויה עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו כלב ויהושע ונשארו עשרה מרגלים וקוראם עדה: **בקרב אלהים ישפוט**. אלהים ב"ד ואין קרוין אלהים אלא בשלשה: **איש אל רעהו**. היינו שנים: **אבוא אליך**. ל' יחיד הוא:

וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִלּוּ חַד, תְּרֵי צְרִיכָא לְמֵימַר? תְּרֵי *מִיכְתְּבָן מִילֵּיהוּ בְּסֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת חַד לָא מִיכְתְּבָן מִילֵּיהּ בְּסֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת. וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִלּוּ תְּרֵי, תְּלָתָא צְרִיכָא לְמֵימַר? מַהוּ דְתֵימָא, דִּינָא שְׁלָמָא בְּעָלְמָא הוּא וְלָא אָתְיָא שְׁכִינָה בֵּינַייהוּ, קָא מַשְׁמַע לָן דְּדִינָא נַמֵּי הַיְינוּ תּוֹרָה. וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִלּוּ תְּלָתָא, עֲשָׂרָה צְרִיכָא לְמֵימַר? עֲשָׂרָה *קָדְמָה שְׁכִינָה וְאָתְיָא, תְּלָתָא עַד דְּיָתְבֵי.

נפש יהודה מיכתבן מילייהו. כדכתיב ויכתב בספר זכרון לפניו: **קדמה שכינה ואתיא**. קודם שיהיה כל העשרה שנאמר נצב בעדת אל מעיקרא משמע:

וְאִם לֹא נִכְנַס שָׁם לְהִתְפַּלֵּל בְּלֶכְתּוֹ לִדְבַר הָרְשׁוּת, חוֹטֵא. כְּדַאֲמְרִינָן עָלָהּ (שם ו, ב): וַאֲמַר רַבִּין אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָרָגִיל לְבֹא לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וְיוֹם אֶחָד לֹא בָא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *מַשְׁאִיל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי בָכֶם *יְרֵא ה' שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ *אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים" וגו' (ישעיה

נ, י). אִם לְדַבֵּר מִצְוָה הָלַךְ, נֹגַהּ לוֹ וְיִבְטַח בְּשֵׁם ה'. וְאִם לְדַבֵּר הָרְשׁוּת הָלַךְ, אֵין נֹגַהּ לוֹ. מַאי טַעֲמָא? מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִבְטָח בְּשֵׁם ה' וְלֹא בָטַח וּלְהִשָּׁעֵן בֶּאֱלֹהָיו וְלֹא נִשְׁעַן.

נפש יהודה משאיל בו. מה טיבו של פלוני למה לא בא: **ירא ה'**. שהיה רגיל לבא אליו: **אשר הלך חשכים ואין נוגה לו**. אשר עתה הלך למקום חושך אשר מנע עצמו מלהשכים לפתחי נגד המצוה והתורה הנקראים נר ואור ושאר מעשיו נקראים חושך מכ"ש אם עבר עבירה שהיא חושך וצלמות:

וּמִי שֶׁלֹּא נִכְנַס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל עִם בְּנֵי עִירוֹ נִקְרָא שָׁכֵן רָע, כְּדַאֲמְרִינַן הָתָם (ח, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאֵין נִכְנָס לְתוֹכוֹ לְהִתְפַּלֵּל נִקְרָא שָׁכֵן רָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' עַל־כָּל־שְׁכֵנַי הָרָעִים" (ירמיה יב, יד). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁגּוֹרֵם גָּלוּת לוֹ וּלְבָנָיו אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הִנְנִי נֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם" (שם).

נפש יהודה הנני נותשם מעל אדמתם. סיפיה דקרא הוא:

וְיִזָּהֵר לְבַל יַחֲזִיר אֲחוֹרָיו לְבֵית־הַכְּנֶסֶת כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל, כְּדַאֲמְרִינַן הָתָם (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל *אֲחוֹרֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן" וגו' (תהלים יב, ט). אָמַר אַבַּיֵי: לָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, אֲבָל מְהַדַּר אַפֵּיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה אחורי בית הכנסת נקרא רשע. שנראה כמבריח עצמו מפתח בהכ"נ שבמזרח:

וְאִם נִכְנַס לְהִתְפַּלֵּל לְבֵית־הַכְּנֶסֶת עִם חֲבֵרוֹ יַמְתִּין לוֹ, כְּדַאֲמְרִינַן הָתָם (ה, ב): תַּנְיָא, אַבָּא בְּנְיָמִין אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא הִמְתִּין אֶחָד לַחֲבֵרוֹ וְיָצָא טוֹרְפִין לוֹ תְּפִלָּתוֹ בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "*טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ *הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזֵב אָרֶץ וְיֶעְתַּק צוּר מִמְּקֹמוֹ" (איוב יח, ד). וְאֵין צוּר אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי" וגו' (דברים לב, יח). וְאִם הִמְתִּין לוֹ מַה שְּׂכָרוֹ? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: זוֹכֶה לַבְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לוּא הִקְשַׁבְתָּ *לְמִצְוֹתָי וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ כְּגַלֵּי הַיָּם. וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כְּמְעוֹתָיו" (ישעיה מח, יח־יט).

נפש יהודה טורף נפשו באפו. זה שהלך לו אומר לו הקב"ה עליך מקרא זה נאמר שגרמת לך לטרוף את נפשך בפניך ומה היא הנפש זו תפלה כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני ה' תפלתו אינה מקובלת לפני הקב"ה: **הלמענך תעזב ארץ**. וכי סבור היית שבשבילך שיצאת תסתלק השכינה ויעזוב את חבירך המתפלל לפניו ופירש ר"ת דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין ונאה להחמיר אף

לנו: **לוא הקשבת**. לשון המתנה היא: **למצותי**. בשביל מצותי אשר צויתי לגמול חסד להמתין על חבירך:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (ח, א): אָמַר רַב חִסְדָּא: לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם שְׁנֵי פְּתָחִים וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹר מִזּוּזוֹת פִּתְחִי" (משלי ח, לד). שְׁנֵי פְּתָחִים סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: *שִׁעוּר שְׁנֵי פְּתָחִים. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל מִיָּד בְּהִכָּנְסוֹ, אֶלָּא, שֶׁיִּשְׁהֶה כְּשִׁעוּר הַכְנָסַת שְׁנֵי פְּתָחִים.

נפש יהודה שיעור שני פתחים. רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בהכ"נ שיהא מזומן לצאת כן פירש"י. והמחבר לא פירש כן מפני שרבים יש להם מקומות שם ומיהו אם אין להם מקומות אצל הפתח ויכול ליכנס שיעור של שני פתחים ילך ותרוייהו אית ביה שצריך ג"כ להמתין קודם שיתפלל כדי לפוש רוחו וידבר בשופי:

וְאִם הָאָדָם הוּא אָנוּס וְאֵינוֹ יָכוֹל לָבֹא לְבֵית־הַכְּנֶסֶת יִתְפַּלֵּל מִכָּל מָקוֹם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִסְיקְתָא (דר"כ פכ"ה, קנח): "רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ" וגו' (תהלים ד, ה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֲנִי אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁתִּתְפַּלֵּל בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בְּעִירְךָ וְאִם אֵינְךָ יָכוֹל בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ שָׂדְךָ וכו', כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ז מֵהֲלָכֹת הִתְפִּלּוֹת (סימן צז).

חֵלֶק שְׁלִישִׁי בְּעִנְיַן הַבְּרָכוֹת וּבוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קיט]

בִּרְכַּת "נְטִילַת יָדַיִם" הִיא הַקּוֹדֶמֶת לְכָל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְבָרֵךְ בְּיָדַיִם מְטֻנָּפוֹת וַאֲפִלּוּ לִיגַּע בָּהֶן בַּפֶּה וּבַחֹטֶם וּבָאָזְנַיִם וּבָעֵינַיִם, לְפִי שֶׁבַּלַּיְלָה שׁוֹרֶה רוּחַ רָעָה עַל הַיָּדַיִם עַד שֶׁנּוֹטֵל יָדָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (קח, ב): הוּא הָיָה אוֹמֵר: *יָד לָעַיִן תִּקְצֵץ, יָד לְחֹטֶם תִּקְצֵץ, יַד לַפֶּה תִּקְצֵץ, יָד לַחֲסוּדָה (מקום שמקיז דם) תִּקְצֵץ, *יָד לָאַמָּה תִּקְצֵץ, יָד *לְפִי טַבַּעַת תִּקְצֵץ, *יָד לַגִּיגִית (שמטיל בה שכר) תִּקְצֵץ. יָד מְסַמְּאָה, יָד מַחֲרֶשֶׁת, יָד מַעֲלָה פּוֹלִיפּוּס (ריח החוטם או הפה). תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: *בַּת חוֹרִין הִיא וּמַקְפֶּדֶת עַד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: "הַנֶּחָמִים בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן" (ישעיה נז, ה) וכו'. אָמַר שְׁמוּאֵל: יָד מַחֲרֶשֶׁת, יָד שׁוֹפֶכֶת דָּמִים וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעֲלָה, בְּנֵר א, כְּלָל ב, חֵלֶק ג, פֶּרֶק ג (סימן כא) וּלְמַטָּה, בְּחֵלֶק דֶּרֶךְ אֶרֶץ (סימן שיד).

נפש יהודה יד לעין. הנוגע בעיניו שחרית קודם נט"י תקצץ נוח לו שתקצץ ידו מלעשות כזה שרוח רעה שורה על היד ומסמאתו וכן כולם: **יד לאמה**. לעולם אסור מפני שמוציא ש"ז לבטלה: **לפי טבעת**. נקב הרעי שעגול כטבעת: **יד**. לעין מסמאת קודם

נטילה ואם נגע באוזן מחרשת בפי טבעת מביאה לידי תחתוניות שיצא אחוריו: **בת חורין היא זו**. הרוח השורה על הידים לפני נטילה היא בת חורין ויש לה כבוד ברוחות כבן חורין בבני אדם על כן אין יוצאת ומקפדת בנטילה לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו:

וְאַל יְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם לִדְבָרִים שֶׁצְּרִיכִין נְטִילָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (ד, ב): דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, זְמָנִין אָמַר לֵיהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַמֵּי וְזְמָנִין אָמַר לֵיהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי: כָּל הָאוֹכֵל לֶחֶם בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם כְּאִלּוּ בָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה וכו'. אָמַר רַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל *הַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם *נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם. וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כָּל הָאוֹכֵל פַּת *בְּלִי נִגּוּב יָדַיִם כְּאִלּוּ אוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם" (יחזקאל ד, יג). וַאֲמְרִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק ז דְּעֵדֻיּוֹת וּבְרֹאשׁ פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (ו) בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (יט, א): אֶת מִי נִדּוּי? אֶלְעָזָר בֶּן חָנוֹךְ, שֶׁזִּלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם וְנִדּוּהוּ חֲכָמִים וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ *וְסָקְלוּ אֶת אֲרוֹנוֹ.

נפש יהודה המזלזל. שאוכל תמיד בלא נט"י: **נעקר מן העולם**. דעובר על דברי חכמים כו' דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש: **בלי ניגוב ידים**. שעדיין מי הנטילה עליהם דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מאוס קרוי טומאה שאמר הקב"ה ליחזקאל שיעשה מאכלו בכלי מאוס ואמר ככה יאכלו לחמם טמא: **וסקלו את ארונו**. הניחו אבן גדול על ארונו:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (שבת סב, ב): וְאָמַר רַב אַמֵּי: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְבִיאִין אֶת הָאָדָם *לִידֵי עֲנִיּוּת וְאֵלּוּ הֵן: הַמַּשְׁתִּין מַיִם בְּפָנֵי מִטָּתוֹ עָרֹם וְהַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם וּמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ מְקַלֶּלְתּוֹ בְּפָנָיו. הַמַּשְׁתִּין מַיִם, אָמַר רָבָא: לָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּמֵהַדַּר אַפֵּיהּ לְפוּרְיֵהּ, *אֲבָל לְבַרְאֵי לֵית לָן בָּהּ. וְכִי מְהַדַּר אַפֵּיהּ לְפוּרְיֵיהּ נַמֵּי לָא אֲמָרַן אֶלָּא אֲאַרְעָא, אֲבָל לְמָנָא לֵית לָן בָּהּ. וְהַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם, אָמַר רָבָא: לָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא מָשָׁא כְּלָל, אֲבָל *מָשָׁא וְלָא מָשָׁא לֵית לָן בָּהּ. וְלָאו מִילְתָא הִיא, דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: אֲנָא מַשָּׁאי *מְלֵא חֹפְנָאי מַיָּא וְיַהֲבוּ לִי מְלֵא חֹפְנָאי טִיבוּתָא. *וְשֶׁאִשְׁתּוֹ מְקַלֶּלְתּוֹ בְּפָנָיו, אָמַר רָבָא: עַל עִסְקֵי תַּכְשִׁיטֶיהָ. וְהַנֵּי מִילֵּי דְּאִית לֵיהּ וְלָא עָבִיד לָהּ.

נפש יהודה לידי עניות. דאמרינן בכל הבשר שרא דעניותא נביל שמיה ונביל קרא ליה ואוהב מקום מיאוס ומשתין לפני מטתו היינו מיאוס. ערום אורחא דמלתא נקט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין דטורח הוא ללבוש ולצאת והוא הדין כשהוא לבוש אסור להשתין: **אבל לבראי לית לן בה**. שהקילוח ארוך וניתז למרחוק: **משא ולא משא**. שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית מצומצם: **מלא חפנאי מיא**.

מלא ידים של מים כגון בהרבה מים ויהב ליה הקב"ה הרבה טובה עשירות: **ושאשתו מקללתו**. לבעלה על שלא רוצה לעשות לה תכשיטים דרך שאר נשים ואית ליה ביכולת לעשות ואינו עושה גורם לו עניות:

וּכְבָר מָצִינוּ בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהֶחֱמִיר בִּדְבַר נְטִילַת יָדַיִם אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אָנוּס, מַה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר יְכוֹלִין לְקַיְּמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי הַדְּחָק, כְּדַגְרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (כא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְהָיָה יְהוֹשֻׁעַ *הַגְּרְסִי מְשָׁרֵת אוֹתוֹ. בְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ מַכְנִיסִין *מַיִם בְּמִדָּה. פַּעַם אַחַת מְצָאוֹ שׁוֹמֵר בֵּית הָאֲסוּרִים, אָמַר לֵיהּ: מַה הַיּוֹם מֵימֶיךָ מְרֻבִּין? *שָׁמָא לַחְתּוֹר אֶת הָאֲסוּרִין אַתָּה צָרִיךְ? שְׁפַךְ לוֹ חֲצָיָן וְהִנִּיחַ חֲצָיָן. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר לוֹ: יְהוֹשֻׁעַ, אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזָּקֵן אֲנִי *וְחַיַּי תְּלוּיִין בְּחַיֶּיךָ. סַח לוֹ כָּל הַמְּאֹרָע. אָמַר לוֹ: תֵּן לִי מַיִם לִטֹּל יָדַי. אָמַר לוֹ: לִשְׁתּוֹת אֵין מַגִּיעִין, לִנְטִילַת יָדַיִם מַגִּיעִין? אָמַר לֵיהּ: וּמָה אֶעֱשֶׂה? שֶׁחַיָּבִין עָלֵיהֶם מִיתָה, מוּטָב שֶׁאָמוּת מִיתַת עַצְמִי וְאַל אֶעֱבֹר עַל דִּבְרֵי חֲבֵרַי. אָמְרוּ, שֶׁלֹּא טָעַם כְּלוּם עַד שֶׁהֵבִיא מַיִם וְנָטַל יָדָיו. וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר, אָמְרוּ: בְּזִקְנוּתוֹ כָּךְ, *בְּיַלְדוּתוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה; בְּבֵית הָאֲסוּרִים כָּךְ, בְּבֵיתוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה הגרסי. שם מקום ל"א שהיה טוחן גריסים: **מים במדה**. די ספוקו לשתות וליטול ידיו: **שמא לחתור את האסורים**. שתשפוך מים על האבנים כדי להחליש ולהשחית החמר להשמיט מהם האבנים לחתור החומה: **וחיי תלוין בחייך**. שאין לי אלא מה שאתה נותן ומזמן: **בילדותו**. שהיה יכול לקבל טורח ועינוי:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּשָׁעָה *שֶׁתִּקֵּן שְׁלֹמֹה עֵרוּבִין וּנְטִילַת יָדַיִם יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "בְּנִי אִם־ חָכַם לִבְּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם־אָנִי" (משלי כג, טו).

נפש יהודה תיקן שלמה. עירובי חצירות וגזר שלא להוציא מרה"י לרה"י חבירו לעשות סייג והרחקה לאיסור תורה שלא יבא להתיר מרה"ר לרה"י והיינו דכתיב אזן וחקר תיקן משלים שעשה אזנים לתורה כאזני כלי שאוחזין אותו בו:

וּמָצִינוּ: מִנַּיִן הַתְּבוֹת שֶׁבְּבִרְכַּת "נְטִילַת יָדַיִם" יג וְעִם *הָאַנְטָל, שֶׁהוּא הַכְּלִי, הֵם יָד, כְּמִנְיָן י"ד אֲבָרִים שֶׁבַּיָּד עִם רָאשֵׁי אֶצְבָּעוֹת.

נפש יהודה האנטל. על כן אומרים נטילת ידים ולא רחיצת ידים משום שהכלי שרוחצין ממנו נקרא אנטל והוא כלי שמשימין בו מים ועל שם הכלי נקרא נט"י:

וְצָרִיךְ הַנּוֹטֵל יָדָיו לִקְרִיאַת שְׁמַע וּלְתִפְלָּה וְלֶאֱכוֹל פַּת אוֹ כָּל דָּבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקִין לִיטּוֹל יָדָיו וּלְבָרֵךְ בִּרְכַּת "נְטִילַת יָדַיִם". וְהַסִּימָן הוּא: שְׁטָפַתְנִ"י. שְׁ'מַע, טְ'בוּל, פַּ'ת, תְּ'פִלָּה, נְ'טִילַת יָ'דַיִם. וְעַל אֵלּוּ הַנְּטִילוֹת יְבָרֵךְ וְלֹא בַּאֲחֵרוֹת, שֶׁאֵלּוּ חֲיָבוֹת וּצְרִיכוֹת בְּרָכָה.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קכ]

בְּכָל הַחֲסָדִים שֶׁעוֹשֶׂה הָאֵל יִתְבָּרַךְ עִם הָאָדָם בְּכָל עֵת, חַיָּב לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ. עַל כֵּן תִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּכָל יוֹם יְבָרֵךְ הָאָדָם בְּשָׁכְבוֹ בָּעֶרֶב וּבְקוּמוֹ בַּבֹּקֶר לְהוֹדוֹת לְבוֹרְאוֹ עַל כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ. כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות ס, ב): הַנִּכְנָס לִישֹׁן עַל מִטָּתוֹ, אוֹמֵר מ"שְׁמַע" עַד "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ". וְאוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁינָה עַל עֵינַי וּתְנוּמָה עַל עַפְעַפָּי וּמֵאִיר לְאִישׁוֹן בַּת עַיִן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתַּשְׁכִּיבֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַעֲמִידֵנִי לְשָׁלוֹם *וּתְהֵא מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּכְבוֹדוֹ.

נפש יהודה ותהא מטתי שלמה. שלא יהא פסול ורשע בזרעי:

*כִּי מִתְעַר מַאי אוֹמֵר? "אֱלֹהַי נְשָׁמָה" וכו'. *כִּי שָׁמַע קוֹל תַּרְנְגוֹלָא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִּינָה". כִּי לָבִישׁ אוֹמֵר וכו'. וּלְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ עַד לְאַחַר נְטִילָה, עַל כֵּן סִדְּרוּם לְאַחֲרֶיהָ.

נפש יהודה כי מתער. כי ננער בשחרית משנתו אומר אלהי נשמה וכו': **כי שמע קול תרנגולא.** דאיכא דוכתי דקרו לתרנגול שכוי אומר ברוך שנתן לשכוי בינה לידע עת שקורא והוא הדין אפילו כי לא שמע דאין ברכה זו אלא להבחנה על הנאת האור שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האור:

וִיבָרֵךְ בִּרְכַת תְּפִלִּין וְצִיצִית וּשְׁאָר הַמִּצְוֹת שֶׁיּוּכַל לְקַיֵּם, עַד שֶׁיִּשְׁלִים בְּכָל יוֹם מֵאָה בְּרָכוֹת, שֶׁהֵם מָסֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, שֶׁחַיָּב כָּל אָדָם לְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם. וּרְאָיָה לַדָּבָר, מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים. מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ" וגו' (דברים י, יב), אַל תִּקְרֵי מָה, אֶלָּא מֵאָה. מִן הַנְּבִיאִים מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְאֻם הַגֶּבֶר *הֵקִם עָל" (שמואל־ב כג, א). וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים ז"ל, שֶׁהָיוּ מֵתִים בְּכָל יוֹם מִיִּשְׂרָאֵל מֵאָה, עָמַד דָּוִד וְתִקֵּן לָהֶם מֵאָה בְּרָכוֹת. נִמְצָא, כִּי לְאַחַר שֶׁתִּקְּנָם מִשֶּׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וּשְׁכָחוּם, בָּא דָּוִד וְיִסְּדָן. מִן הַכְּתוּבִים מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא ה'" (תהלים קכח, ד). פֵּרוּשׁ: גֶּבֶר יְרֵא ה' יְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם מֵאָה בְּרָכוֹת כְּמִנְיַן כ"י כ"ן. עַל כֵּן סִדְּרוּ חֲכָמִים ז"ל אֵלּוּ הַמֵּאָה בְּרָכוֹת *בְּסֵדֶר הָעוֹלָם וּבְהַנְהָגָתוֹ בְּכָל יוֹם. וְצָרִיךְ כָּל אָדָם לְיַזֵּהר בָּהֶן וְאַל יִפְחוֹת מֵהֶן. הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה" וגו'. וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים *שֶׁגּוֹרְעִין י"א בְּרָכוֹת מִן הַתְּפִלּוֹת וּמַשְׁלִימִין אוֹתָם, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הַתְּכֶלֶת (מג, ב): רַב חִיָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אוֹיָא, בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב *טָרַח וּמְמַלְּאָם *בְּאִסְפַּרְמָקֵי *וּמְגַדֵּי.

נפש יהודה הוקם על. על בגימטריא מאה: **בסדר העולם ובהנהגתו בכל יום.** יש לברך אותן מאה ברכות שהם מסודרים על בריאת העולם איך שברא הקב"ה העולם

בחכמה ובתבונה ואיך הוא מנהג עולמו וזן הבריות בחסדו הגדול ונותן לכל אחד צרכיו וכן בכל דברים כאלו מה בא"ת ב"ש מאה: **שגורעין י"א ברכות מן התפלות**. מן הג' שמונה עשרה ערבית שחרית מנחה י"א ברכות מן כל שמונה עשרה: **טרח וממלאם**. הברכות: **באספרמקי**. בשמים: **ומגדי**. מיני פירות או מאכלים מתוקים שטעונין ברכה: וְחוּץ מִזֶּה מַשְׂלִים אָדָם וְגַם מוֹסִיף עַל זֶה כַּמָּה בְרָכוֹת בְּכָל יוֹם *בִּתְנוּעוֹתָיו וּבְהוֹדָאוֹתָיו וּבְרִאוֹתוֹ מָקוֹם נֵס וּבְרִאוֹתוֹ אוֹתוֹת הַשָּׁמַיִם וּבִדְבָרִים אֲחֵרִים.

נפש יהודה בתנועותיו. דברים שאדם עושה בגופו ע"י פעולת אבריו וחושיו שמנענעים אותם לפעולה זו ומה שצריך לגופו:

בִּתְנוּעוֹתָיו כֵּיצַד? כְּשֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא, אוֹמֵר: הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים וכו'; כְּשֶׁיֵּצֵא, אוֹמֵר: אֲשֶׁר יָצַר וכו'. כְּשֶׁנִּכְנַס לַמֶּרְחָץ, אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' וכו'; וּכְשֶׁיּוֹצֵא - מוֹדֶה אֲנִי. כְּשֶׁנִּכְנָס לְהָקִיז דָּם, אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן וכו'; וּכְשֶׁמַּקִּיז דָּם, אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' רוֹפֵא חִנָּם. וּכְשֶׁיֵּצֵא לַדֶּרֶךְ וּכְשֶׁנִּכְנָס לַכְּרָךְ מִתְפַּלֵּל שְׁתַּיִם וּבִיצִיאָתוֹ שְׁתַּיִם, כִּדְאִיתָא, בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות ס, א). וּבִכְנִיסָתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא אֶכָּשֵׁל בְּדָבָר הֲלָכָה וכו'; וּבִיצִיאָתוֹ - מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ. גַּם *כְּשֶׁיֵּרְדוּ הַגְּשָׁמִים בְּעִתָּם יִתֵּן הוֹדָאָה. וְגַם בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ח, ב) וּבְפֶרֶק הַמַּפְקִיד (בבא מציעא מב, א): *הַהוֹלֵךְ לָמוּד אֶת גָּרְנוֹ, אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן; וְאַחַר שֶׁיַּתְחִיל לָמוּד נוֹתֵן הוֹדָאָה. וְגַם בִּתְנוּעוֹת אֲחֵרוֹת.

נפש יהודה כשירדו הגשמים בעתם. צריך ליתן שבח והודיה להקב"ה: **ההולך למוד את גרנו**. התבואה שבגורן:

בְּהוֹדָאוֹתָיו כֵּיצַד? אַרְבָּעָה צְרִיכִין לְהוֹדוֹת: יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת וְחוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין וְיָצָא וכו'. וְגַם הַנִּכְנָס לִרְאוֹת אֶת הַחוֹלֶה *כְּשֶׁסּוֹעֵד מֵחֲלָיו, אוֹמֵר: בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּיַהֲבָךְ לָן וכו'. וְגַם חַיָּב לְבָרֵךְ עַל הָרְעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה וכו', כְּדַגַּרְסִינַן הָתָם.

נפש יהודה כשסועד מחליו. שנתרפא מחליו כמו ה' יסעדנו על ערש דוי:

בִּרְאוֹתוֹ מָקוֹם נֵס כֵּיצַד? הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר: בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים וכו'. וְגַם בְּמָקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ נֵס לְאָבִיו, אוֹ לְעַצְמוֹ, אוֹ לְרַבּוֹ. וְעַל כֻּלָּם יוֹדֶה לָאֵל יִתְבָּרַךְ. בִּרְאוֹתוֹ אוֹתוֹת הַשָּׁמַיִם כֵּיצַד? אָמַר רַב יְהוּדָה: הָרוֹאֶה לְבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ, אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים וכו'. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: עַד מָתַי מְבָרְכִין עַל הַחֹדֶשׁ וכו'. עַל הַזִּיקִים וְעַל הַזְּוָעוֹת, כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת (שם). וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא: מַאי זִיקִים וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה חַמָּה בִּתְקוּפָתָהּ וּלְבָנָה בְּטַהֲרָתָהּ וכו'.

וּבְרֵאוֹתוֹ דְּבָרִים אֲחֵרִים כֵּיצַד? תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה *מַרְקוּלִיס, אוֹמֵר וכו'. אָמַר רַב הַמְנוּנָא: הָרוֹאֶה בָּבֶל הָרְשָׁעָה חַיָּב לְבָרֵךְ חֲמִשָּׁה בְּרָכוֹת. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה אוֹכְלוּסֵי יִשְׂרָאֵל וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָן וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה קִבְרֵי יִשְׂרָאֵל וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה הַכּוֹשִׁי וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: הָרוֹאֶה *אֶת הַפִּיל וְאֶת הַקּוֹף וכו'. אָמַר רַב יְהוּדָה: הַאי מָאן דְּנָפִיק בְּיוֹמֵי נִיסָן וכו'. אָמַר רַב יוֹחָנָן: הָרוֹאֶה חֲלוֹם וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה וכו'. כָּל זֶה לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַחֲסָדִים בָּאִים מִן הַשָּׁמַיִם.

נפש יהודה מרקוליס. שם עבודת כוכבים ועבודתה שזורקין בה אבנים: **את הפיל**. מן חיה עליפנ"ט בל"א וכן הקו"ף אפי"א או מערקא"ץ בל"א:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קכא]

כְּשֶׁהָאָדָם נֶהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּשׂוּם פָּנִים חַיָּב לְבָרֵךְ לַאֲדוֹן הַכֹּל, אֲשֶׁר כָּל הַהֲנָאוֹת בָּאוֹת מִטּוּבוֹ. וְאִם נֶהֱנָה בְּלֹא בְרָכָה, *מָעַל, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין (ברכות לה, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְרָכָה. וְכָל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְרָכָה, מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם. חָכָם מַאי עֲבִיד לֵיהּ, הָא עָבְדֵיהּ לְאִיסּוּרַיְיא? אֶלָּא אָמַר רָבָא: יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם מֵעִקָּרָא וְיִלְמְדֵנוּ בְּרָכוֹת, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי מְעִילָה. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ מָעַל? לְפִי שֶׁכָּל מִי שֶׁאוֹכֵל בְּלֹא בְרָכָה לַשֵּׁם, נִרְאֶה שֶׁהוּא חוֹשֵׁב שֶׁבָּאָה לוֹ *בַּהֲרִיצוּתוֹ וְאֵינוֹ כֵן, כִּי הַכֹּל בָּא מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבָזֶה מָעַל.

נפש יהודה מעל. כנהנה מן ההקדש: **בחריצותו**. בחכמתו ובחריפותו הגיע לזה: וְעוֹד, שֶׁקֹּדֶם בְּרָכָה הוּא קֹדֶשׁ וּמוֹעֵל בּוֹ כְּמוֹ בְקֹדֶשׁ וּלְאַחַר בְּרָכָה זָכָה בּוֹ מֵאֵת שֻׁלְחַן הַשֵּׁם שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ וְנַעֲשָׂה שֶׁלּוֹ, לְפִיכָךְ הַנֶּהֱנֶה בְּלֹא בְרָכָה מוֹעֵל כְּמִי שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ בְּלֹא פִּדְיוֹן. וְהֶכִי מְסָתְבְּרָא, מִדַּאֲמְרִינַן עָלָהּ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְרָכָה מָעַל כְּאִלּוּ נֶהֱנָה מִקָּדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (תהלים כד, א). רַבִּי לֵוִי רָמֵי: כְּתִיב: "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ", וגו', וּכְתִיב: "וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם" (שם קטו, טז)? לָא קַשְׁיָא, כָּאן קֹדֶם בְּרָכָה, כָּאן לְאַחַר בְּרָכָה.

וְהֶכִי נַמֵּי מְסָתְבְּרָא, מִדַּאֲמְרִינַן עָלָהּ (שם) וְאַף בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קב, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְרָכָה כְּאִלּוּ *גּוֹזֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאוֹמֵר *אֵין־ פֶּשַׁע" וגו' (משלי כח, כד). וְאֵין אָבִיו אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנָךְ" (דברים לב, ו). וְאֵין אִמּוֹ אֶלָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ" (משלי א, ח). מַאי "חֲבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית" (שם כח, כד)? חֲבֵר הוּא לְיָרְבְעָם בֶּן נְבָט שֶׁהִשְׁחִית אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

נפש יהודה גוזל. להקב"ה, את ברכתו: **וכנסת ישראל**. שחוטא בזה שלא ברך ועי"כ הפירות לוקין: **אין פשע**. לפי שהוא מיקל רואין האחרים ולומדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא וכן בכל העבירות שאחרים רואין ממנו ועושין גם הם כך:

וּכְמוֹ שֶׁתִּקְּנוּ בְּרָכָה לְפָנֶיהָ כָּךְ תִּקְּנוּ בְּרָכָה לְאַחֲרֶיהָ. *וְטוֹב לְסָמְכָהּ לִנְטִילָה אַחֲרוֹנָה, כְּדַאָמְרִינָן בִּירוּשַׁלְמִי (ברכות א, א): אָמַר רַב: שָׁלֹשׁ תְּכִיפוֹת הֵן: תֵּכֶף לִסְמִיכָה שְׁחִיטָה, דִּכְתִיב: "וְסָמַךְ וְשָׁחַט" (ויקרא א, ד־ה). תֵּכֶף לְגָאֳלָה תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי" (תהלים יט, טו) וְסָמִיךְ לֵיהּ: "יַעַנְךָ ה' בְּיוֹם צָרָה" (שם כ, ב). תֵּכֶף לִנְטִילַת יָדַיִם בָּרָכָה, דִּכְתִיב: "שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־ה'" (שם קלד, ב).

נפש יהודה וטוב לסמכה. אותה ברכה אחרונה לאומרה מיד אחר שנטל ידיו במים אחרונים אחר אכילתו:

וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן יֵשׁ לָהּ סָמְךְ מִן הַתּוֹרָה, כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (ברכות מח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" וגו' (דברים ח, י). "וּבֵרַכְתָּ" זוֹ *בִּרְכַּת הַזָּן; "*אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם) זוֹ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן; "*עַל־הָאָרֶץ" (שם) זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ; "*הַטֹּבָה" (שם) זוֹ בִּרְכַּת נָחָמָה; "*אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ" (שם) זוֹ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב".

נפש יהודה ברכת הזן. ברכה ראשונה של ברכת המזון שמסיים ברוך אתה ה' הזן את הכל: **את ה' אלהיך זו ברכת הזימון**. שצריך לזימון לברך בשלשה וכן בי' דאת לרבות בא: **על הארץ**. זו ברכת הארץ, נודה לך ה' אלהינו על הארץ וכו': **הטובה**. זו ברכת נחמה, רחם ה' אלהינו וכו': **אשר נתן לך**. זו הטוב והמטיב, ברכת האל אבינו דכתיב ביה הטוב והמטיב לכל:

אֵין לִי אֶלָּא לְאַחֲרִיו, לְפָנָיו מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ" מִשָּׁעָה שֶׁנָּתַן לָךְ. רַבִּי אוֹמֵר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" זוֹ בִּרְכַּת הַזָּן, אֲבָל בִּרְכַּת זִמּוּן מִן "*גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי" (תהלים לד, ד) נִפְקָא. "עַל־הָאָרֶץ", זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, "הַטֹּבָה" זוֹ "בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם" וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן" (דברים ג, כה). וְ"*הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" בְּיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ. וְאֵין לִי אֶלָּא לְאַחֲרָיו, לְפָנָיו מִנַּיִן? אָמַרְתָּ קַל וָחֹמֶר: *כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ מְבָרֵךְ, כְּשֶׁהוּא רָעֵב לֹא כָל שֶׁכֵּן. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: *אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ" (שמות כג, כה), אַל תִּקְרֵי "וּבֵרַךְ" אֶלָּא "וּבָרֵךְ". וְאֵימָתַי קְרוּי לֶחֶם? קֹדֶם שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ.

נפש יהודה גדלו. שנים אתי שלש: **הטוב והמטיב ביבנה תקנו**. על הרוגי ביתר שלא נסרחו עד שניתנו לקבורה: **כשהוא שבע**. מצוה לברך ולהודות על שבעו כשהוא רעב

והוא בא להפיק את רעבונו ע"י ברייתו של הקב"ה לא כ"ש שזה צריך לברך להקב"ה יותר: **אינו צריך**. לקל וחומר זה אלא וברך את לחמך ברך את לחמך:

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ [וגו'] כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזָּבַח" (שמואל־א ט, יג). *וְכָל כָּךְ לָמָּה? אָמַר רַב: מִכָּאן שֶׁהַנְּשִׁים דַּבְּרָנִיּוֹת הֵן. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: כְּדֵי לְהַסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבוֹהַּ מִכָּל־הָעָם" (שם שם, ב). רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מִכָּאן *שֶׁאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֵרְתָּהּ אֲפִלּוּ כְּמִלְא נִימָא.

נפש יהודה כי הוא יברך הזבח. ואח"כ יאכלו הקרואים למדך שטעון לברך לפני אכילה על הזבח הוא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח והיכן צונו והבשר תאכל: **וכל כך למה**. היו הנשים מאריכות דבריהן בדברם עם שאול: **שאין מלכות נוגעת בחברתה**. לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאול היה נוטל את השררה משדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה:

וְאֵין לִי אֶלָּא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, בִּרְכַּת הַתּוֹרָה מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: קַל וָחֹמֶר: לְחַיֵּי שָׁעָה מְבָרֵךְ, לְחַיֵּי הָעוֹלָם לֹא כָל שֶׁכֵּן. רַבִּי חִיָּא בַּר נַחֲמָנִי, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְאָתְּנָה לְךָ לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה" (שמות כד, יב). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: וּמִנַּיִן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ" דַּיְינְךָ, בְּכָל דִּין שֶׁדָּנְךָ, אַחַת *מִדָּה טוֹבָה וְאַחַת מִדָּה שֶׁל פֻּרְעָנוּת. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "הַטּוֹבָה", "טוֹבָה" זוֹ תּוֹרָה וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" וגו' (משלי ד, ב); "הַטּוֹבָה" זוֹ "בּוֹנָה יְרוּשָׁלַיִם", וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן" (דברים ג, כה).

נפש יהודה מדה טובה. כלומר לעולם צריך האדם לברך להקב"ה על כל מה שיבא לו בין רע בין טוב אז גם הרעה טובה היא לו ותורה מדה טובה היא וצריך לברך עליה:

וְלֹא בַּהֲנָאַת אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אַף בַּהֲנָאַת הֲרֵיחַ, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין (ברכות מג, ב): אָמַר רַב חִסְדָּא בַּר טוֹבְיָא אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁמְּבָרְכִין עַל הֲרֵיחַ הַטּוֹב? שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ" (תהלים קנ, ו), אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְלֹא הַגּוּף? הֱוֵי אוֹמֵר זֶה רֵיחַ.

וְגַם כְּשֶׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ לְאַחַר זְמַן, אוֹ יִשְׁמַע בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת כְּשֶׁמְּקַבֵּל הֲנָאָה, כָּל אֵלּוּ וְהַדּוֹמֶה לָהֶם יְבָרֵךְ לָאֵל יִתְבָּרַךְ, שֶׁהַכֹּל בְּיָדוֹ וּבְמַאֲמָרוֹ.

פֶּרֶק רְבִיעִי [קכב]

יֵשׁ בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁהֵן בִּרְכַּת הַשֶּׁבַח וְהַהוֹדָאָה, שֶׁמְּחַיֵּב אָדָם לְהוֹדוֹת לָאֵל יִתְבָּרַךְ עַל הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נד, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: אַרְבָּעָה

*צְרִיכִין לְהוֹדוֹת וְאֵלּוּ הֵן: יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת וּמִי שֶׁהָיָה חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְיָצָא.

נפש יהודה צריכין להודות כשיוצאין מן הסכנה. וסימן חיים "חולה "ים "יסורין "מדבר אך יש נותנין סימן "חבוש "ים "יסורין "מדבר דהא חולה ויסורין חדא היא:

יוֹרְדֵי הַיָּם מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת" (תהלים קז, כג) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ" (שם שם, לא). הוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת - דִּכְתִיב: "תָּעוּ בַמִּדְבָּר וגו' וַיַּדְרִיכֵם וגו' יוֹדוּ וגו' (שם שם, ד־ח). וּמִי שֶׁהָיָה חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וגו' יוֹדוּ" וגו' (שם שם, יז־כא). וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְיָצָא מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וגו' וַיְצַעֲקוּ וגו' יוֹצִיאֵם וגו' יוֹדוּ וגו' (שם שם, י־טו).

מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר רַב יְהוּדָה: "בָּרוּךְ הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל טוֹב". אָמַר אַבַּיֵי: וְצָרִיךְ לְאוֹדוּיֵי קַמֵּי עַשָּׂרָה, דִּכְתִיב: "וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל־עָם" (שם שם, לב). אָמַר מַר זוּטְרָא: וְהוּא דְּאִכָּא תְּרֵי רַבָּנָן בְּהַדֵּיהוּ, דִּכְתִיב: "וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ" (שם). *וְאֵימָא בַּעֲשָׂרָה רַבָּנָן? מִי כְתִיב "בִּקְהַל זְקֵנִים"? "בִּקְהַל־עָם" כְּתִיב. וְאֵימָא בַּעֲשָׂרָה וּבְתֵרִין רַבָּנָן? קַשְׁיָא.

נפש יהודה ואימא בעשרה ובתרין רבנן. דצריך י"ב להודות בפניהם:

וְהַסִּימָן מֵאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה הוּא: "וְכָל הַחַיִּים"ם יוֹדוּךָ סֶלָה": ח'וֹלֶה, יָ'ם, יְ'סוּרִין, מִ'דְּבָר.

וּבְאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ חַיָּב לְהוֹדוֹת בְּרַבִּים בִּגְזֵרַת הַכָּתוּב, אֲבָל בְּכָל שָׁעָה יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהוֹדוֹת וּלְבָרֵךְ לָאֵל יִתְבָּרַךְ בֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם, עַל כָּל הַטּוֹבוֹת וְהַחֲסָדִים שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּכָל עֵת וְשֶׁמַּצִּילוֹ מִכָּל מִקְרִים וּפְגָעִים הַפְּרוּשִׁים עַל כָּל הַחַיִּים וּמְזַמָּנִים לָבוֹא. וִיבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ חֶסֶד עַל הֶעָתִיד, כִּי לֹא בְחַיִל וְלֹא בַחֲנִית יוֹשִׁיעַ ה'. וְכָל הַשְּׁמִירוֹת מֵאִתּוֹ, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְאִם הוּא לֹא יִשְׁמֹר עִיר שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר.

וְעַל כֵּן אֵין לָאָדָם לְשׂוּם בְּטָחוֹנוֹ כִּי אִם בַּאֲדוֹן הַכֹּל, שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ וִיבַקֵּשׁ וְיִתְחַנֵּן מִמֶּנּוּ, כִּי הַכֹּל נַעֲשֶׂה בִּרְשׁוּתוֹ וּבְמַאֲמָרוֹ. וְאִם לִפְעָמִים בְּחֶטְאוֹ יָבֹא לוֹ רָעָה, יוֹדֶה לְדַיָּן הָאֱמֶת, שֶׁהַכֹּל בָּא בַּדִּין. וִיבָרֵךְ לוֹ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם, בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה, בַּמִּשְׁנָה (נד, א): *חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל *הַטּוֹבָה וכו'. וּמַסְקִינָן בִּגְמָרָא (ס, ב): לְקִבּוּלָא בְּשִׂמְחָה. וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ: מִנָּא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר קְרָא: "בַּה' אֲהַלֵּל דָּבָר בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דָּבָר" (תהלים נו, יא). "בַּה' אֲהַלֵּל דָּבָר" זוֹ מִדָּה טוֹבָה, "בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דָּבָר" זוֹ מִדַּת פֻּרְעָנוּת. רַבִּי אֶבָּהוּ אָמַר: מֵהָכָא, "חֶסֶד־וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה לְךָ ה' אֲזַמֵּרָה" (שם קא, א). אִם לְחֶסֶד אָשִׁירָה, אִם לְמִשְׁפָּט אָשִׁירָה. רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר: אָמַר קְרָא: "כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא" וגו' (שם קטז, יג), "צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא וּבְשֵׁם" וגו' (שם שם, ג־ד). רַבָּה אָמַר: אָמַר קְרָא: "ה' נָתַן וַה' לָקָח" וגו' (איוב א, כא).

נפש יהודה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. משמע הכל הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת אלא לקבלינהו בשמחה מברך על מדת פורענות בלבב שלם: **בה'**. מדת רחמים אלהים זו מדת הדין לשון דיין כמו עד אלהים יבא דבר שניהם:

אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר וְתָאנָא מְשֻׁמֵּיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רָגִיל לוֹמַר: כָּל מָאן דְּעָבְדִין מִן שְׁמַיָּא עֲבִיד לְטָב. כִּי הָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא הֲוָה אָזִיל בְּאוֹרְחָא, *וַהֲוָה בַּהֲדֵיהּ תַּרְנְגוֹלָא וְחַמָּרָא וּשְׁרָגָא. מָטָא לְהַהוּא דּוּכְתָּא, בָּעָא אוּשְׁפִּיזָא וְלָא יַהֲבוּ לֵיהּ. אָזַל *בָּת בְּדַבָּרָא. אֲתָא אַרְיֵה אָכְלֵיהּ לְחַמָּרָא, אֲתָא שׁוּנְרָא אָכְלֵיהּ לְתַרְנְגוֹלָא, אֲתָא זִיקָא כָּבְיֵהּ לִשְׁרָגָא. אָמַר: כָּל מַה דְּעָבְדִין מִן שְׁמַיָּא לְטָב. בְּלֵילְיָא אֲתָא גַּיְיסָא שָׁבְיֵיהּ לְמָתָא. אָמַר: לָאו אָמְרֵי לְכוֹן: כָּל מַה דְּעָבְדִין מִן שְׁמַיָּא לְטָב. לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהַרְבֵּה פְּעָמִים בָּא לוֹ לָאָדָם דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה לוֹ לְכְאוֹרָה שֶׁהוּא רַע לוֹ וּמְסַבֵּב לוֹ טוֹבָה.

נפש יהודה הוה בהדיה תרנגולא. להקיצו משנתו: **בת בדברא**. לן בשדה. הכל לטובה, אילו היה הנר דלוק היו הגייסות רואין אותי ואילו היה החמור נוער או תרנגול קורא היו הגייסות באים ושובים אותנו:

וְלִפְעָמִים בָּא לוֹ לָאָדָם מְעַט רַע בְּדִין שֶׁל רַחֲמָנוּת וְנִכְנָס לוֹ בִּמְקוֹם עֹנֶשׁ גָּדוֹל שֶׁהָיָה חַיָּב. וְעַל הַכֹּל יוֹדֶה לַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט שֶׁמְּרַחֵם עָלָיו וַאֲפִלּוּ בְּכַעֲסוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נִדָּה, פֶּרֶק הַמַּפֶּלֶת (לא, א): דְּרַשׁ רַב יוֹסֵף: מַאי דִּכְתִיב, "אוֹדְךָ ה' *כִּי אָנַפְתָּ בִּי" וגו' (ישעיה יב, א), בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בִּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁיָּצְאוּ לִסְחוֹרָה. *יָשַׁב לוֹ קוֹץ לְאָדָם מֵהֶם, הִתְחִיל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף. לְיָמִים שָׁמַע שֶׁטָּבְעָה סְפִינָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּיָּם, הִתְחִיל מוֹדֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: "יָשׁוֹב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי" (שם).

נפש יהודה כי אנפת בי. מפני שכעסת עלי אני מודה שלטובתי היה: **ישב לו קוץ**. ברגלו של אחד מהם ולא יכול לצאת:

וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב, "לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת *לְבַדּוֹ" (תהלים קלו, ד)? אֲפִילּוּ בַּעַל הַנֵּס אֵינוֹ מַכִּיר אֶת נִסּוֹ. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלִּפְעָמִים עוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֵס עִם הָאָדָם וְדוֹמֶה לוֹ בְּהִפּוּכוֹ, לְפִי שֶׁכֻּלָּם הֵם כְּסוּמִים, רוֹאִים וְאֵינָם יוֹדְעִים מָה רוֹאִים, שׁוֹמְעִים וְאֵינָם יוֹדְעִים מַה שׁוֹמְעִים, מַה שֶּׁחוֹשְׁבִים שֶׁבָּא לְטוֹבָה יִתְגַּלְגֵּל מִמֶּנּוּ הֲפָכוֹ, וּמַה שֶּׁמְּדַמִּין שֶׁבָּא לְרָעָה פְּעָמִים שֶׁיִּסְתַּבֵּב שֶׁבָּא לְטוֹבָה. עַל כֵּן יוֹדֶה עַל הַכֹּל וִיבָרֵךְ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

נפש יהודה לבדו. הוא לבדו יודע שהוא נס אבל בעל הנס אינו מכירו:

הַחֵלֶק הָרְבִיעִי מִצְוַת צִיצִית וּבוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קכג]

עָטִיפַת צִיצִית הִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה וְאַל יְזַלְזֵל אָדָם בָּהּ כִּי שְׁכָרָהּ גָּדוֹל, עַד שֶׁאָמְרוּ, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת. כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הַתְּכֵלֶת (מג, ב): תַּנְיָא: "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם" (במדבר טו, לט), רְאֵה מִצְוָה זוֹ וּזְכֹר מִצְוָה אַחֶרֶת הַתְּלוּיָה בָּהּ. וְאֵיזוֹ? *זוֹ קְרִיאַת שְׁמַע. דִּתְנַן: מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית? מִשֶּׁיַּכִּיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן. תַּנְיָא אִידָךְ: "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם" וגו', רְאֵה מִצְוָה זוֹ וּזְכֹר מִצְוָה אַחֶרֶת הַסְּמוּכָה לָהּ. וְאֵיזוֹ? זוֹ מִצְוַת כִּלְאַיִם, דִּכְתִיב: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו. גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ" (דברים כב, יא־יב).

נפש יהודה זו קריאת שמע. דכשתכיר מנין של ציצית קורא אתה ק"ש והן תכלת שיש בציצית דכתיב וראיתם אותו שיהא ניכר בצבעים:

תַּנְיָא אִידָךְ: "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ" וגו', *כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַיֵּב אָדָם בְּמִצְוָה זוֹ נִתְחַיֵּב בְּכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן. *וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דַּאֲמַר: מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ הִיא. תַּנְיָא אִידָךְ: "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם" וגו', *שְׁקוּלָה מִצְוָה זוֹ כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן. וְתַנְיָא אִידָךְ: "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם", *רְאֵיָה מְבִיאָה לִידֵי זְכִירָה, זְכִירָה מְבִיאָה לִידֵי מַעֲשֶׂה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: כָּל הַזּוֹרִיז בְּמִצְוָה זוֹ זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה. כְּתִיב הָכָא: "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ" וּכְתִיב הָתָם: "*אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" וגו' (דברים ו, יג). תָּנוּ רַבָּנָן: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁסִּבְּבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּמִצְוֹת תְּפִלִּין בָּרָאשֵׁיהֶן וּתְפִלִּין בִּזְרוֹעוֹתֵיהֶן, צִיצִית בְּבִגְדֵיהֶן וכו', כִּדְאִיתָא בְּעֻנְיַן הַמְּיִלָּה (סימן פב).

נפש יהודה כיון שנתחייב במצוה. זו שהאיר היום נתחייב בכל המצות דרוב מצות נוהגין ביום ל"א כיון שנתחייב אדם במצוה זו בציצית כשיגיע לי"ג שנים נתחייב בכל המצות: **ורבי שמעון היא**. דפוטר הנשים ממצות ציצית משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא דכסות לילה פטור מן הציצית: **שקולה מצוה זו**. מדכתיב את כל המצות ועוד דציצית בגימ' ת"ר וחמש קשרים וח' חוטין הרי תרי"ג: **ראיה**. ראית ציצית מביא' לידי זכירת מצות אחרות: **את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד**. מה להלן שכינה אף כאן אותו דוראיתם שכינה:

וַאֲמַרִינַן עָלָהּ (מד, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי נָתָן: אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה קַלָּה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה, צֵא וּלְמַד מִמִּצְוַת צִיצִית. מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה זָהִיר בְּמִצְוַת צִיצִית. שָׁמַע שֶׁיֵּשׁ זוֹנָה אַחַת בִּכְרַכֵּי הַיָּם שְׁנוֹטֶלֶת אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בְּשָׂכָרָהּ. שִׁגֵּר לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים וְקָבְעָה לוֹ זְמָן. כְּשֶׁהִגִּיעַ לוֹ זְמַנּוֹ הָלַךְ

וְיָשַׁב עַל פֶּתַח בֵּיתָהּ. נִכְנְסָה שִׁפְחָתָהּ וְאָמְרָה לָהּ: אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁשִּׁגֵּר לָךְ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בָּא וְיָשַׁב לוֹ עַל הַפֶּתַח. אָמְרָה לָהּ: יִכָּנֵס. נִכְנַס. הִצִּיעָה לוֹ שֵׁבַע מִטּוֹת, שֵׁשׁ שֶׁל כֶּסֶף וְהָעֶלְיוֹנָה שֶׁל זָהָב וּבֵין כָּל אַחַת וְאַחַת סֵלָם שֶׁל כֶּסֶף וְהָעֶלְיוֹן שֶׁל זָהָב. וְעָלְתָה וְיָשְׁבָה עַל גַּבֵּי הָעֶלְיוֹנָה עֲרֻמָּה, וְאַף הוּא עָלָה לֵישֵׁב עָרֹם כְּנֶגְדָּהּ. בָּאוּ צִיצִיּוֹתָיו וְטָפְחוּ לוֹ עַל פָּנָיו. נִשְׁמַט וְיָשַׁב עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְאַף הִיא נִשְׁמְטָה וְיָשְׁבָה עַל גַּבֵּי קַרְקַע. אָמְרָה לוֹ: גַּפָּהּ שֶׁל רוֹמִי, אֵינִי מְנִיחֵךְ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי: מַה מּוּם רָאִיתְ בִּי? אָמַר לָהּ: הָעֲבוֹדָה, שֶׁלֹּא רָאִיתִי אִשָּׁה יָפָה כְמוֹתֵךְ, אֶלָּא מִצְוָה אַחַת צִוָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, וְצִיצִית שְׁמָהּ, וּכְתִיב בָּהּ: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" שְׁתֵּי פְּעָמִים (במדבר טו, מא). אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לְיַפְרַע וַאֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִתֵּן שָׂכָר; וְעַתָּה נִדְמוּ עָלַי כְּאַרְבָּעָה עֲדִים. אָמְרָה לוֹ: הָעֲבוֹדָה, אֵינִי מְנִיחֵךְ עַד שֶׁתִּכְתֹּב לִי מַה שִּׁמְךָ וּמַה שֵּׁם עִירְךָ וּמַה שֵּׁם רַבְּךָ וּמַה שֵּׁם מִדְרָשְׁךָ שֶׁאַתָּה לוֹמֵד בּוֹ תּוֹרָה. כָּתַב וְנָתַן בְּיָדָהּ. עָמְדָה וְחִלְּקָה כָּל נְכָסֶיהָ, *שְׁלִישׁ לַמַּלְכוּת וּשְׁלִישׁ לָעֲנִיִּים וּשְׁלִישׁ נָטְלָה בְּיָדָהּ, חוּץ מֵאוֹתָן מַצָּעוֹת, וּבָאת לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא. אָמְרָה לוֹ: צַוֵּה עָלַי וְיַעֲשׂוּנִי עִבְרִיָּה. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, שֶׁמָּא עֵינַיִךְ נָתַתְּ בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים? *הוֹצִיאָה כְּתָב מִיָּדָהּ וְנָתְנָה לוֹ. אָמַר לָהּ: זִיל זְכִי בְּמִקְחֵךְ. *אוֹתָן מַצָּעוֹת שֶׁהִצִּיעָה לוֹ בְּאַסּוּר, הִצִּיעָה לוֹ בְּהֶתֵּר. זֶה מַתַּן שְׂכָרָן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה. מַעֲשֶׂה זֶה גַּם כֵּן כָּתוּב בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא.

נפש יהודה שליש למלכות. שיניחנה להתגייר: **הוציאה כתב מידה.** וסיפרה לו כל המאורע שלשם הש"י היא מתגיירת לפי ששמעה נס גדול של חומר מצות שטפחו לו ארבע ציציות על פניו: **אותן מצעות.** לא מכרה והביאה והוא היה מתן שכרו בעולם הזה: וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ הַנָּשִׁים, שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַצִּיצִית, זוֹכוֹת *כְּשֶׁהֵן עֲסוּקוֹת בּוֹ, כִּדְנַרְסִינָן בְּפֶרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (בבא בתרא עד, ב), שֶׁבַּיָּם יֵשׁ אַרְגָּז אֶחָד גָּנוּז לְאִשְׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, דִּשְׁדָיָא בֵּיהּ תְּכֵלֶת לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא.

נפש יהודה כשהן עסוקות בו. שעושין ציצית ונותנין למי שצריך להם כאשתו של ר' חנינא שהית' עושה ציצית:

וּבִזְכוּת הַצִּיצִית, אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁנִּצּוֹלוּ חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִתּוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, דִּכְתִיב: "בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן כַּפְטֵשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן וּלְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹ־אַתּוּן נוּרָא יָקְדְתָּא" (דניאל ג, כא). וּפֵרְשׁוּ: "לְבוּשֵׁיהוֹן", אֵלּוּ *טַלִּיתוֹת הַמְּצֻיָּצוֹת שֶׁלָּהֶן.

נפש יהודה טליתות המצויצות. הציצית היו עליהן אף כשנזרקו לכבשן ועל כן ניצלו דאל"כ מאי קמ"ל שהיו עליהן:

גַּם כָּתוּב בְּסִפְרֵי: כָּל הַמִּתְעַטֵּף בְּצִיצִית קְדֻשָּׁתוֹ כְּפוּלָה מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־ מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים" וגו' (במדבר טו, מ), מְלַמֵּד שֶׁהַצִּיצִית מוֹסֶפֶת קְדֻשָּׁה, וְהַזָּהִיר בּוֹ יִבָּרֵךְ.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קכד]

גָּדוֹל עֹנֶשׁ הַמְבַזֶּה בְּעֵינָיו מִצְוַת צִיצִית, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁמוֹנָה כְּמִנְדִּין לַשָּׁמַיִם וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה; וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה וְאֵין לוֹ בָּנִים מֻמָּנָה וְאֵינוֹ מְגָרְשָׁה; וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָן לְתַלְמוּד תּוֹרָה; וּמִי שֶׁאֵין לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ; וּבִזְרוֹעוֹ; וְצִיצִית בְּבִגְדּוֹ; וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ; וְהַמּוֹנֵעַ מִנְעָלִים מֵרַגְלָיו. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף מִי שֶׁאֵינוֹ מֵסֵב *בַּחֲבוּרַת מְצָוָה.

נפש יהודה בחבורת מצוה. כגון משתה של ברית מילה או בת כהן לכהן:

וְגַם הַמְצַוֶּה בְּעֵינָיו מִצְוַת צִיצִית נִקְרָא עַם הָאָרֶץ לְכָל חוּמְרוֹתָיו, כִּמְבֹאָר קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, שֶׁנִּקְרָא מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לְתִקֵּן, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (סוטה כב, א) וּבְבָרְכוֹת, פֶּרֶק שִׁלְשָׁה שֶׁאָכְלוּ (מז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִלִּין. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בְּבִגְדּוֹ. רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָן לְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ קָרָא וְשָׁנָה *וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, זֶהוּ עַם הָאָרֶץ.

נפש יהודה איזהו עם הארץ. שדברו חכמים בכל מקום: **ולא שימש תלמידי חכמים**. הוא הגמ' התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והוא דוגמת הגמ' שסדרו האמוראים:

*וְגָדוֹל עֹנֶשׁ הַמְבַטְּלוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין צָרִיךְ תְּכֵלֶת, מִן הַמְבַטְּלוֹ בִּזְמַן שֶׁהָיָה נִמְצָא תְּכֵלֶת בִּיקָר, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק הַתְּכֵלֶת (מנחות מג, ב): תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: קָשֶׁה עָנְשׁוֹ שֶׁל לָבָן מֵעָנְשׁוֹ שֶׁל תְּכֵלֶת. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁקָּרָא לִשְׁנֵי עֲבָדָיו, לְאֶחָד אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי *חוֹתָם שֶׁל זָהָב. וּלְאַחֵר אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי חוֹתָם שֶׁל טִיט. וּפָשְׁעוּ שְׁנֵיהֶם וְלֹא הֵבִיאוּ, אֵיזֶה מֵהֶם עָנְשׁוֹ מְרֻבֶּה? הֱוֵי אוֹמֵר, זֶה שֶׁאָמַר לוֹ הָבֵא לִי שֶׁל טִיט וְלֹא הֵבִיא.

נפש יהודה וגדול עונש המבטלו. ציצית בזמן הזה שהם רק לבנים ובזול מהמבטל בעת שהי' צריך תכלת והיה ביוקר: **חותם**. היו עושין לבהמה ולעבד כשקונין אותן לשם סימן עבדות וזה שאמר לו המלך הבא חותם של טיט שמצוי הוא ולא הביאו עונשו מרובה:

עַל כֵּן הָיוּ זְהִירִים מְאֹד רַבּוֹתֵינוּ בְּדָבָר זֶה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כְּתָבֵי (שבת קיח, ב): אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: *תֵּיתֵי לִי דְּקַיְימִית מִצְוַת צִיצִי. אֲמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא: אֲבוּךְ בְּמַאי זָהִיר טְפֵי? אֲמַר לֵיהּ: בְּמִצְוַת צִיצִית. יוֹמָא חַד הֲוָה סָלִיק בְּדַרְגָּא, אִיפְּסִיק לֵיהּ חוּטָא, לָא נָחֵית מִדּוּכְתֵּיהּ עַד *דְּרַמְיֵיהּ. רְאֵה כַּמָּה הָיוּ זְהִירִין בַּדָּבָר.

נפש יהודה תיתי לי. שכר טוב לעוה"ב שקיימתי מצוה זו שלא הלכתי ד"א בלא ציצית: **דרמייה**. שתקנתי הציצית וזה ל' תליית ציצית כדאמרי' בעלמא לא רמי חוטי: וְעַל כֵּן דָּרְשׁוּ בְּפֶרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (שם קנג, א): "בְּכָל־ עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים" (קהלת ט, ח), זֶה צִיצִית; "וְשֵׂמָן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר" (שם), אֵלּוּ תְּפִלִּין, לְלַמְּדֵנוּ שֶׁמְּצָוָתָן כָּל הַיּוֹם. וְאִם לְמַעַן הַקְּדֻשָּׁה הַחֲמוּרָה שֶׁבַּתְּפִלִּין אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְקַיְּמָן כָּל הַיּוֹם, יִהְיוּ יִשְׂרְאֵל זְרִיזִין בְּמִצְוַת צִיצִית.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קכה]

בְּזִכּוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ זַ"ל, שֶׁהָיָה אוֹהֵב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ - שֶׁפִּרְסֵם אֱמוּנָתוֹ בָּרַאשׁוֹנָה בָּעוֹלָם וְלֹא נִכְנְסָה בּוֹ שׁוּם חֶמְדָּה אֲפִלּוּ בַּמָּה שֶׁהָיָה שֶׁלּוֹ מִן הַדִּין, מֵאַחַר שֶׁהִצִּילוֹ מִן הַשְּׁבִיָּה לְאַחַר יֵאוּשׁ בְּעָלָיו - זָכוּ בָנָיו לְמִצְוַת צִיצִית וּתְפִלִּין. כְּדְגַרְסִינַן בְּחֻלִּין, פֶּרֶק כִּסּוּי הַדָּם (פח, ב) וּבְמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה מֵבִיא (יז, א): דְּרַשׁ רָבָא: בִּזְכוּת שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ: "*אִם־מְחוּט וְעַד *שְׂרוֹךְ־נַעַל" (בראשית יד, כג), *זָכוּ בָנָיו לְשָׁתֵּי מִצְוֹת: לְחוּט שֶׁל תְּכֵלֶת וְלִרְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין. *בִּשְׁלָמָא רְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין, דִּכְתִיב: "וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה'" וגו' (דברים כח, י). וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ, אֶלָּא חוּט שֶׁל תְּכֵלֶת *מַאי הִיא? דְּתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: *מַה נִּשְׁתַּנָּה תְּכֵלֶת מִכָּל מִינֵי צְבָעוֹנִים? *שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמָה לַיָּם וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ וְרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר" וגו' (שמות כד, י). וּכְתִיב: "כְּמַרְאֵה אֶבֶן־סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא" (יחזקאל א, כו).

נפש יהודה אם מחוט ועד שרוך. שלא רצה ליהנות מן הגזל כלומר שהם היו גוזלין אותם מאחרים אע"פ שבהיתר בא לידו לא רצה ליהנות מהם: **שרוך**. רצועת מנעלים: **זכו בניו**. תכלת לציצית ורצועה של תפילין לקשור: **בשלמא רצועה של תפלין**. איכא הנאה דכתיב ויראו ממך: **מאי היא**. מה הנאה איכא: **מה נשתנה תכלת**. שהזקיקה תורה לציצית: **שהתכלת דומה לים**. שהחלזון הוא דג שצובעין בדמו תכלת של ציצית מן הים הוא עולה אחד לע' שנה ומראית דמו דומה לים וים אנו רואין שדומה לרקיע ורקיע לספיר וספיר לכסא הכבוד דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והוא כעצם השמים

לטוהר אלמא שמים דומין לספיר וספיר הוא כסא הכבוד דכתי' כמראה אבן ספיר דמות כסא כשהקב"ה מסתכל בכסא הכבוד שלו נזכר במצוה זו שהיא כנגד כל המצות:

וְכָזֶה מָצִינוּ בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה אָמַרְתָּ "אִם־מְחוּט", אֲנִי מְטַהֵר אֶת בָּנֶיךָ בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁהוּא מוּקָף בְּחוּט שֶׁל סִקְרָא, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: *הַמִּזְבֵּחַ הָיָה מוּקָף בְּחוּט שֶׁל סִיקְרָא. וְעוֹד, בִּשְׁכַר שֶׁאָמַרְתָּ "אִם־מְחוּט", אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוַת יְבָמָה, "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ" (דברים כה, ט). וּבִזְכוּת שֶׁאָמַרְתָּ "נַעַל", אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוַת אֲכִילַת פֶּסַח, "נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם" (שמות יב, יא). וְעוֹד, אֲנִי אֶפְרַע מַעֲשָׂיו, "עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי" (תהלים ס, י). וְעוֹד, אֲנִי מְשַׁבֵּחַ אֶת בָּנֶיךָ בְּלָשׁוֹן: "*מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים" (שיר השירים ז, ב). וּמִדְרָשׁ כְּזֶה בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא, פָּרָשַׁת (מא) מג. (ט).

נפש יהודה המזבח היה מוקף חוט של סיקרא. והוא צבע אדום כדי להבדיל בין הדמים הנזרקים למעלה למזבח ובין הדמים הנזרקים למטה מן החוט הסיקרא ליסוד המזבח: **מה יפו פעמיך**. לצאת מן הגלות בזכות הנעלים שאמר אברהם ועד שרוך נעל:

מָצִינוּ, שֶׁגִּדֵּל מִצְוַת הַצִּיצִית בָּא לָנוּ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁגִּדְּלָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת, יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם, אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת פְּנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו" (ישעיה ו, ב). וְלִיְשְׂרָאֵל אַרְבָּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתֶךָ" וגו' (דברים כב, יב). וּבִזְכוּת זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבְּצָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְפָצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ *מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ" (ישעיה יא, יב). וְגַם בִּזְכוּת זֶה אוֹבֵי יִשְׂרָאֵל כָּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה" (איוב לח, יג). וּבִזְכוּת זֶה יִזָּרַע לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי *שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא" וגו' (מלאכי ג, כ). הִיא שֶׁעָמְדָה לְיִשְׂרָאֵל בִּימֵי חִזְקִיָּה עִם סַנְחֵרִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכְּנַף הָאָרֶץ *זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ" וגו' (שיעיה כד, טז). וְהִיא שֶׁעָמְדָה - עִם הַמִּצְוֹת הָאֲחֵרוֹת אֲשֶׁר מְקַיְּמִים יִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר וְדוֹר.

נפש יהודה מארבע כנפות. בזכות כנפות הציצית: **שמש צדקה ומרפא בכנפיה**. בזכות כנפיה של ציצית: **זמירות שמענו**. שאמרה הארץ זמירות שירות בשעה שנהרגו חיל של סנחריב לפני ירושלים בימי יחזקיהו המלך והיינו מכנף הארץ בזכות כנפות. או זמירות לשון כריתה שנכרתו הכשדים:

וּלְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ מִצְוָה זֹאת בָּאת בִּזְכוּת אַבְרָהָם, לְכָךְ תִּקְּנוּ שְׁמוֹנָה חוּטִין כְּנֶגֶד שְׁמוֹנַת יְמֵי הַמִּילָה שֶׁנִּצְטַוָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וּכְנֶגֶד שְׁמוֹנָה רְקִיעִים *שֶׁעַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, מֵאַחַר שֶׁהַתְּכֵלֶת, שֶׁהָיְתָה *יְסוֹד הַמִּצְוָה דּוֹמָה לָרָקִיעַ.

נפש יהודה שעד כסא הכבוד. הוא למעלה משבעה רקיעים כי משם התחלת הבריאה מהרקיע העליון ולמעלה ממנו אין סוף ב"ה: **יסוד המצוה**. עיקר המצוה היא תכלת ויש בה חסרון כיס ובראותו בתכלת זוכר באביו שבשמים:

וְהַמְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ כְּתִקּוּנָהּ אַל יִתְאַוֶּה לִדְבַר עֲבֵרָה, כְּדִכְתִיב: "וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" (במדבר טו, לט), זוֹ מִינוּת; "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (שם), זוֹ זְנוּת. נִמְצָא שֶׁמַּרְחִיקוֹ מֵאֵלּוּ הַשְּׁתֵּי עֲבֵרוֹת, שֶׁהֵן יְסוֹד כָּל חֵטְא, וּמַצִּילָתוֹ מַעֲנְשָׁהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

הַחֵלֶק הַחֲמִשִּׁי בְּקְדֻשַּׁת תְּפִלִּין
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קכו]

כְּתִיבַת הַפָּרָשִׁיּוֹת עִם בָּתֵּיהֶם וְהַנָּחָתָן וּבִרְכָתָן כָּתוּב הוּא בְּמְקוֹמוֹ. וּלְפִי שֶׁהֵן דָּבָר קָדוֹשׁ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה. וְיֵשׁ לַדָּבָר סָמָךְ מִן הַתּוֹרָה, כְּדִגְרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (קח, א): שְׁמוּאֵל וְקַרְנָא הֲווֹ יָתְבֵי אֲגוּדָא דִּנְהַר מַלְכָּא. חֲזִינְהוּ שְׁמוּאֵל לְמַיָּא דְּקָא דָאלוּ *וַעֲכִירִי, אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְקַרְנָא: גַּבְרָא רַבָּה קָא אָתֵי מְמַעֲרָבָא וְחָשׁ בְּמֵעֵיהּ וְקָא דָאלוּ מַיָּא לְקָבֵיל אַפֵּיהּ (פירוש: גליהן מגביהין לעשות מחיצה סביב, כשהוא נפנה, על דופני הספינה שלא יראה גלויו), קוּם זִיל *תְּהֵי לֵיהּ אַקַּנְקָנֵיהּ. אָזַל, אַשְׁכְּחֵיהּ דְּרַב הֶוָה. בָּעָא מִינֵיהּ: מַנַּיִן שֶׁאֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין אֶלָּא עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה? אֲמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שמות יג, ט). *מִן הַמֻּתָּר בְּפִיךָ.

נפש יהודה ועכירי. ענין צער משום צערו דרב שהיה חש במעיו וצריך כל שעה לנקביו היו המים עכורין והוא סימן צער שאף הוא עכור ומפני שלא היה בעת הזאת רוח מנשבת על הים וראו המים נעשין גלין הבינו שלכבוד אדם גדול הוא זה והנהר היה מושך מן א"י לבבל: **תהי**. הריח בו בקנקנו אם יין הוא או חומץ כלומר בדקוהו אם ת"ח הוא אם לאו: **מן המותר בפיך**. ע"ג עור בהמה טהורה שהבשר ממנה מותר לאכול:

וְהֵם פְּאֵר לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (ברכות, יא.) עַל "פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ" (יחזקאל כד, יז): אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ.

וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא יוֹצֵר הַכֹּל כִּבְיָכוֹל, הוּא מִתְפָּאֵר בָּהֶן, עַד שֶׁהִמְשִׁילוּ, וְאָמְרוּ הֲנָחַת תְּפִלִּין בָּאֵל יִתְבָּרַךְ, דִּגְרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, א): אָמַר רָבִין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מְנַיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנִּיחַ תְּפִלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ" (ישעיה סב, ח), "יְמִינוֹ" זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ב); "וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ", אֵלּוּ תְּפִילִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ" וגו' (תהלים כט, יא). וּכְתִיב:

"וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ" (דברים כח, י). וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ.

אָמַר לֵיהּ רַב נָחְמָן בַּר רַב יִצְחָק לְרַב חִיָּא בַּר אָבִין: בִּתְפִלִּין דְּמָרֵי עָלְמָא *מַאי כְּתִיב בְּהוּ? אָמַר לֵיהּ: "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" וגו' (דברי הימים־א יז, כא). אָמַר לֵיהּ: וּמִי מְשֻׁתַּבֵּחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתוּשְׁבְּחוֹתַיְיהוּ דְּיִשְׂרָאֵל? אָמַר לֵיהּ: אֵין, דִּכְתִיב: "אֶת־ה' *הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם" (דברים כו, יז) וּכְתִיב: "וַה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם" (שם שם, יח). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו' (שם ו, ד), אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" וגו'. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשֵׁי: תִּינַח בְּחַד בֵּיתָא דִּתְפִילִין, *בִּשְׁאָר בָּתֵּי מַאי אִכָּא? אָמַר לֵיהּ: מִסְתַּבְּרָא: "כִּי מִי־גּוֹי גָּדוֹל" (שם ד, ז), "וּמִי גּוֹי גָּדוֹל" (שם שם, ח), דְּדָמְיָין אַהֲדָדֵי, בְּחַד בֵּיתָא; "אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל" (שם לג, כט), "אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים" (שם ד, לד), בְּחַד בֵּיתָא; "וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן" (שם כו, יט), בְּחַד בֵּיתָא; "וּמִי כְעַמְּךָ", בְּחַד בֵּיתָא. *וְ*כֻלָּן כְּתִיבִי בִּדְרָעֵיא.

נפש יהודה מאי כתיב בהו. בשלמא בתפילין דידן כתוב שמע והיה אם שמוע קדש לי כל בכור והיה כי יביאך פרשיות שנצטוו בהם לשום זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אלא בדידיה מאי כתיב בהו: **האמרת.** לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און ישתבחו: **בשאר בתי מאי.** שהרי ארבעה בתים הן: **וכולן כתיבי בדרעיה.** כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בבית אחד שאותן של יד אינן אלא בית אחד כדאמרינן במנחות וכל הפרשיות כתובות בו ומה שאמר אתם עשיתם לי חטיבה אחת פירוש חיבה בזה שמניחין התפילין לקיים מצותיו ובזה אנו עושין רצונו וכנגד זה הקב"ה מראה לנו חיבה על דרך המקראות שמצינו כתוב בהן אהבת הקב"ה לישראל נגד אותן הפרשיות של תפילין שמראין אהבת ישראל להקב"ה ועל שאנו עושין כן בהנחת תפילין אומרים גם כן בלשון הזה נגד הקב"ה אף שאין שייך בו לומר כזה רק להבין אהבת ה' לנו כמו שאנחנו אוהבין אותו וכדוגמתנו כמו שאומרין שקבל משה רבינו הלוחות מידו של הקב"ה לידו על שיש לו יד לנוכח זה אמר היד בהקב"ה אלמלא היה לאדם אבר אחר שקבל בו היו גם כן מכנין כן להקב"ה וזה שאמר תינח בחד ביתא משום שאמר רק מקרא אחד מי כעמך ישראל נגד שאנו כותבין בתפילין שמע ישראל הלא יש לנו יותר פרשיות ומה מקראות מצינו נגד שאר הפרשיות שמראין לנו חיבת הקב"ה לישראל ומחשב כל הפסוקין שמראין נגד פסוקים שבתפילין וכן בכל מה שאנו עושין ואומרין בדמיון כן נגד הקב"ה על דרך המקראות שמדברין במעשי ה' להבין לאדם מעשיו צריך הדמיון לומר נגד ה' כנגד האדם דאם לא כן אי אפשר לתפוס ולומר שום דבר ממעשה ה' שיבין

האדם: **וכולן כתיבי בדרעיה**. בזרוע שבתפילין של זרוע הם כל הפרשיות כתובים יחד ועל זה אמר הכתוב נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו וגו' ועל תפילין שבראש ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וזה ויראו ממך אלו תפילין שבראש וכו':

וּלְפִי שֶׁמִּצְוָה זוֹ הִיא קְדֻשָּׁה רַבָּה שֶׁמִּתְפָּאֵר בָּהּ יוֹצְרֵנוּ, עַל כֵּן צְרִיכִין גּוּף נָקִי וְקָדוֹשׁ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה טוֹמְנִין (מט, א) וּבְפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (דכלים) [דְּמִילָה] (קל, א): אָמַר רַבִּי יַנַּאי: תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי וְקָדוֹשׁ כְּאֱלִישָׁע בַּעַל כְּנָפַיִם. מַאי טַעֲמָא? אַבַּיֵּי אָמַר: *שֶׁמָּא יְפִיחַ בָּהֶן. וְרָבָא אָמַר: *שֶׁלֹּא יִישַׁן בָּהֶם.

נפש יהודה שמא יפיח בהן. שצריך לדעת שיעמיד עצמו בשעת הרוח שלא יצא הרוח מאחוריו: **שלא יישן בהם**. שמא יפיח או יראה קרי אלא אם כן שיודע שלא יישן בהם אז מותר להניחם:

וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ אֱלִישָׁע בַּעַל כְּנָפַיִם? שֶׁפַּעַם אַחַת גָּזְרָה מַלְכוּת הָרְשָׁעָה שִׁמְד עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל מִי שֶׁיָּנִיחַ תְּפִלִּין *יְנַקְּרוּ אֶת מֹחוֹ. וְהָיָה אֱלִישָׁע מַנִּיחַ תְּפִלִּין וְיוֹצֵא לַשּׁוּק וְרָאָהוּ קֶסְדּוֹר אֶחָד (פירוש: ממונה) וּבָרַח מִפָּנָיו וְרָץ אַחֲרָיו. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֶצְלוֹ, נִטְלָן מֵרֹאשׁוֹ וַאֲחָזָן בְּיָדוֹ. אָמַר לוֹ: מַה זֶּה בְיָדְךָ? אָמַר לֵיהּ: כַּנְפֵי יוֹנָה. פָּשַׁט יָדֵיהּ וְנִמְצְאוּ בוֹ כַּנְפֵי יוֹנָה. וּלְפִיכָךְ הָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ אֱלִישָׁע בַּעַל כְּנָפַיִם. וּמַאי טַעֲמָא אָמַר לוֹ כַּנְפֵי יוֹנָה? דִּמְתִילָא (פירוש: משולה) כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְכַנְפֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף" (תהלים סח, יד), מַה יוֹנָה זוֹ *כְּנָפֶיהָ מְגִינוֹת עָלֶיהָ, אַף יִשְׂרָאֵל מִצְוֹת מְגִינוֹת עֲלֵיהֶם.

נפש יהודה ינקרו את מוחו. ינקבו את המוח שהוא תחת התפילין: **כנפיה מגינות**. על היונה שפורחת בהן וכן המצות מגינות לישראל והויא להם ככנפי היונה שהיא נמשלת ליונה והמצות ככנפים כי כנפי היונה מגינות עליה מן הצנה ומכל עוף ואדם הבא עליה היא נלחמת ומכה בראש גפיה מה שאין כן בשאר עופות:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִילָה (שבת קל, א): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל מִצְוָה שֶׁמָּסְרוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הַשִּׁמְד, כְּגוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, עֲדַיִן הִיא מֻחְזֶקֶת בְּיָדָן; וְכָל מִצְוָה שֶׁלֹּא מָסְרוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הַשִּׁמְד עֲדַיִן הִיא מְרֻפָּה בְּיָדָן, דַּאֲמַר רַבִּי יַנַּאי: תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה. וְחָמְרָא זֹאת שֶׁצְּרִיכָה גּוּף קָדוֹשׁ, הִיא לְמִי שֶׁיַּנִּיחֵם כָּל הַיּוֹם, אֲבָל לְהַנִּיחָם בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה. כָּל אָדָם כָּשֵׁר שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה רָאוּי לְהַנִּיחָן וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָקֵל אֶת רֹאשׁוֹ וְאַל יִמְשֹׁךְ בִּשְׂחוֹק וְלֹא בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה. וְאִם אֵינוֹ מַנִּיחָן אֶפִילוּ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יד, ב): אָמַר עוּלָא: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא צִיצִית וּבְלֹא תְּפִלִּין *כְּאִלּוּ

מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ. רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה בְּלֹא מִנְחָה, וְזֶבַח בְּלֹא *נְסָכִים.

נפש יהודה כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. לישנא מעליא: **כאלו הקריב עולה בלא מנחה**. שחייבו הכתוב להקריב עמה שנאמר ועשירית האיפה וגו' אף הקורא וקשרתם לאות על ידך וגו' ואינו מקיים אינו גומר את המצוה: **נסכים**. הוא היין המתנסך על גבי המזבח אחר העולה והזבח כדכתיב ונסכיהם חצי ההין וגו' והוא הדין דמצי למימר כאלו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא לשון דקרא נקיט עולה ומנחה זבח ונסכים:

וְגַרְסִינַן בְּסִפְרֵי: מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִלִּין יֵשׁ עָלָיו שְׁלֹשׁ מֵאוֹת עֲנָשִׁין, כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחוֹל שֶׁבַּשָּׁנָה הָרְאוּיִים לְהַנִּיחַ בָּהֶם תְּפִלִּין, שֶׁאֵין לָנוּ מִצְוֹת שֶׁתְּהֵא אוֹת וְעֵדוּת כִּי אִם שָׁלֹשׁ, מִילָה וְשַׁבָּת וּתְפִלִּין, שֶׁנִּכְתְּבוּ בִּשְׁלָשְׁתָּן אוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל מְבֻרָּר עֵדוּתוֹ אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים. הֵילְכָךְ בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי עֵדִים, מִילָה וְשַׁבָּת, פָּטוּר מִלְּהַנִּיחַ תְּפִלִּין, אֲבָל בְּחוֹל אִם אֵינוֹ מַנִּיחָם לֹא נִשְׁאַר לוֹ כִּי אִם עֵד אֶחָד. וּלְכָךְ נֶחְשְׁבוּ מֵהַשְּׁמוֹנָה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהֵם כְּמֻנָּדִים לַשָּׁמַיִם, רוֹצֶה לוֹמַר, מְרֻחָקִין מֵרַחֲמֵי שָׁמַיִם.

וְגַם אָמְרוּ (ר"ה יז, א), עַל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ כְּלָל, שֶׁנִּקְרָא מְפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן וּקְרָאוּהוּ: *קַרְקַפְתָּא דְּלָא מָנַח תְּפִלִּין מֵעוֹלָם. וְנִקְרָא עַם הָאָרֶץ לְכָל חֲמְרוֹתָיו, כְּדְאִיתָא לְמַעֲלָה (סימן קכד) בְּעִנְיַן צִיצִית. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ (מנחות מד, א): כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִלִּין עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה עֲשֵׂה בְּכָל יוֹם, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בְּכָל אֶחָד אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁכָּתוּב בָּהֶם מִצְוַת עֲשֵׂה. רְאוּ כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת לְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ וְאַל יִפֹּל *בָּעֲנָשִׁין הַלָּלוּ.

נפש יהודה קרקפתא. גולגולת דלא מנח תפילין: **בעונשין הללו**. דכתיבי כאן. ופעם אחת קבר שר ליהודי אחד שגר אצלו והיה אצלו גדול מאוד לאחר ימים עבר על קברו אמר אראה איך היהודי שוכב בקברו וצוה לפתוח ארונו ומצא שצב אחד עומד על מצחו במקום הנחת תפילין ושני נחשים נוקרין בפיהן במוחו ותולין למטה כשתי רצועות של תפילין וצב אחד כן על זרועו ונחש אחד כרוך על זרועו ועל ידו ככריכת התפילין שביד ושלח השר אחר היהודים לראות ולומר מה זה ועל מה זה ושאלו היהודים לשר הלא כל ימיו היה אצלך ראית מימיך ממנו שהניח תפילין כדרך היהודים אמר לא, אמרו לו הנה זה עונשו שמניחין לו תפילין עתה רחמנא ליצלן:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קכז]

הֲנָחַת תְּפִלִּין הִיא עֲטֶרֶת יִשְׂרָאֵל וּפְאֵרָם עַל כָּל הָאֻמּוֹת, וְעַל כֵּן הָיוּ מִתְפָּאֲרִים רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, בְּאָמְרָם, שֶׁלֹּא הָלְכוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תְּפִלִּין. וּכְבָר אָמְרוּ עָלָיו עַל רַב, תַּלְמִידוֹ

שֶׁל רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רָאוּהוּ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא צִיצִית וּבְלֹא תְּפִלִּין. וּבָזֶה הָיוּ מְהַדְּרִין עַצְמָן וּמוֹדִים שֶׁבָּזֶה הָיוּ מַאֲרִיכִין יָמִים, כִּדְגָרְסִינָן בִּמְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כח, א), וּבְפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כ, ב): שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִיָּמַי *לֹא הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי, *וְלֹא צָעַדְתִּי בִּפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנִּי, *וְלֹא הִרְהַרְתִּי בְּמִבְוֹאוֹת הַמְטֻנָּפוֹת, *וְלֹא הָלַכְתִּי אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין, וְלֹא יָשַׁנְתִּי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לֹא שֵׁינַת קֶבַע וְלֹא שֵׁינַת עֲרַאי, *וְלֹא שַׁשְׁתִּי בְּתַקָּלַת חֲבֵרַי, וְלֹא קָרָאתִי לַחֲבֵרַי *בְּכִנּוּיוֹ. וַאֲמָרֵי לְהּ: *בַּחֲנִיכָתוֹ.

נפש יהודה לא הקפדתי. שלא היה מקפיד על דבר מה שנעשה בביתו אף על פי שהיה לו להקפיד שלא היה כרצונו: **ולא צעדתי**. לא הלכתי: **ולא הרהרתי**. בדברי תורה בחוצות שהיה בהם דבר מטונף: **ולא הלכתי ארבע אמות**. במקומות נקיות שלא דברתי בדברי תורה: **ולא ששתי**. לא שמחתי כשנכשל חבירי בין בדבר שהיו מביישין לו או שבא לו צרה או היזק: **בכנויו**. פירוש כינוי שמכנין אותו בני אדם לגנאי: **בחניכתו**. כינוי שם משפחתו שם לווי כמו שם חניכת אבות שכל בני משפחתו היו נקראים כך ואפילו הכי אם הוא קצת שם גנאי אסור לכנות להם אבל לשבח מותר:

וְגַם בִּזְכוּת זֶה נִכְנְסוּ לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (קידושין לז, ב): "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ" בְּפָרָשַׁת תְּפִלִּין (שמות יג, יא) לְמָה נֶאֱמְרָה, שֶׁהֵם חוֹבַת הַגּוּף וְנוֹהֶגֶת *בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ? אֶלָּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עֲשׂוּ מִצְוָה זוֹ שֶׁבִּשְׁבִילָהּ תִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ.

נפש יהודה בין בארץ ובין בחוצה לארץ. כי כל חובות גוף נוהגות כך ולמה כתיב והיה כי יביאך שמדבר בארץ ישראל:

וְעוֹד, מְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹתָיו וְנוֹחֵל הָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינָן: וַאֲמַר רָבָא: כָּל הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין וּמִתְעַטֵּף בְּצִצִית וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלֵּל, מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. וַאֲמַר אַבַּיֵּי: מְעָרֵב אֲנִי בּוֹ, שֶׁאֵין אִשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בּוֹ. רַב פַּפָּא אָמַר: מְעָרֵב אֲנִי בּוֹ, שֶׁכָּל עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין. וְעוֹד אָמְרוּ בְּפֶרֶק הַתְּכֵלֶת (מנחות מד, א): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין מַאֲרִיךְ יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "*ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵינִי" (ישעיה לח, טז).

נפש יהודה ה' עליהם. אותם שנושאין עליהם שם ה' בתפילין יחיו מקרא (בישעיה ל"ח) ופירוש ולכל בהם חיי רוחי בכל אברי אשר בהם תלוין חיי רוחי אמר ה' עליהם שיחיו ותחלימני תבריאני ותחזקני ותחייני בתחיית המתים:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קכח]

הָאָדָם הֶחָסִיד הוּא הַשָּׁלֵם בְּמַעֲלוֹת *הַמִּדּוֹת וּבְמַעֲלוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת. וְהַמַּעֲשִׂים הָרְצוּיִים *הַמַּתְמִידִים *מְמַלְּטִים אֶת הַנֶּפֶשׁ מֵהֶפְכֶּיהָ *וּמַגִּיעִים אוֹתָהּ אֶל הַשְּׁלֵמוּת. וְזוֹ הִיא גְּזֵרַת הַתּוֹרָה. וּבָזֶה הִסְכִּימוּ גַּם כֵּן *הַפִּילוֹסוֹפִים הָאֱלֹהִיִּים, בְּאָמְרָם, כִּי בְּמַדָּע וּבְמַעֲשֶׂה תִּדְבַּק הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן. וְכֵן אָמַר *אֲרִיסְטוֹ: אֵין הַחֵפֶץ הַמְבֻקָּשׁ לְדַעַת בִּלְבַד, אֶלָּא לְדַעַת וְלַעֲשׂוֹת וְלִהְיוֹת הַחֲסִידִים נִקְשָׁרִים בְּדָתוֹת. וְתַכְלִית עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת הוּא לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם, בָּרוּךְ הוּא, וְהִיא הַמְיֻשֶּׁרֶת לָעוֹלָם הַתָּמִיד, כְּדִכְתִיב: "יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד" (תהלים יט, י), רוֹצֶה לוֹמַר, לְהַשְׁאֲרוּת הַתָּמִיד.

נפש יהודה המדות. הטובות והמעלות השכליות שהם שכל טוב ומעשים רצוים ומקובלים להקב"ה ולבריות: **המתמידים**. שיש להם תמידות וקיום לעולם ועד ומצילין אותו שלא יחטא שהחטא הוא הרע הפוך הטוב שמביאין המקריות הרעות שהם דברים הפוכים: **וממלטים את הנשמה**. מעונש גיהנם במקום שהיא נכרתת ממקור החיים והוא היפוך מחיי עד: **ומגיעים אותה אל השלימות**. שנעשה צדיק שלם לעבוד להקב"ה באהבה כי מצוה גוררת מצוה: **הפילוסופים האלהיים**. אנשים חכמים אוהבים האמת וחוקרים סבת הדברים: **אריסטו**. שם איש חכם וכתב כן בספרו אין החפץ המבוקש לדעת בלבד כמאמר חז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה ושכר המעשה היא לתכלית לקבל השכר בעולם הבא שהוא תמידי והנאת שכרו הוא תמידי בלי הפסק ועל ידי קיום המצות הם מיישרין אותו שיזכה לעולם הבא שהוא תמיד וקיים לעולם וזה להשארות התמידי שיזכה לדברים שהם נשארים לעולם ועד והוא השכר של עולם הבא:

וְהַמִּצְוֹת הֵם שְׁנֵי *סוּגִים עֶלְיוֹנִים. *וְהָאֶחָד הוּא קִיּוּם הָאֱמוּנָה בַּבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ וְצִיּוּרָהּ בְּשֵׂכֶל, עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְהַשֵּׁנִי *הַתְמָדַת הַיִּשּׁוּב. וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ: "וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ" (זכריה ח, יט). וְהַסּוּג הָאֶחָד נֶחֱלָק לְמִינִים. וְהַמִּין הָאֶחָד הוּא, לֵידַע *שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ מְצוּי *וְאַחְדוּתוֹ וְקַדְמוּתוֹ וּשְׁלֵמוּתוֹ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת כֻּלּוֹ. וּבַמִּין הַזֶּה נִכְלָלִין מִצְוֹת: לְאָהֳבוֹ וּלְיִרְאָה מִמֶּנּוּ וּלְהִתְפַּלֵּל וּלְהִדָּבֵק בּוֹ וּלְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ *וּלְהַדְּמוֹת בְּדַרְכָיו, לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם, לִלְמוֹד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ, לָמוּל כָּל זָכָר וּלְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית וּלְהַנִּיחַ תְּפִלִּין.

נפש יהודה סוגים עליונים. כמו סוגיא דשמעתא סדר ועיקר הדבר ודרך הישר: **האחד הוא קיום האמונה**. על ידי עשיית המצות הוא מאמין בהקב"ה שישלם לו שכרו ונאמן הוא לזה לשלם השכר לעובדו ומצייר כל זאת בשכלו שהוא כן כדכתיב אני ה' נאמן לשלם לצדיקים ולרשעים שכרם: **התמדת הישוב**. הם דברים שהשכל נותן לקיימם אף שלא נצטוו כגון גזל ועריות וכל מה שבין אדם לחבירו שהם קיום העולם שעל

ידיהם מתקיים העולם בטובה בברכה ושלום ואהבת אמונת הקב"ה והם קיום העולם הוא גורם במצותיו שאוהב אותם לקיימם: **שיש שם אלוה מצוי**. שם נופל על מקום האדם באשר הוא שם אלוה אצלו מצוי ואין נופל לשון שם לומר על הקב"ה כי שם הוא מקום וגבול. פ"א שם כמו שמו של הקב"ה מצוי שהוא הבורא ובלי מציאותו אין מציאות. ובהעדר הכל לא יתבטל מציאותו כי הוא ממציא כל הנמצאים: **אחדותו**. שאומרין עליו שהוא יחיד וקדום ושלם שהוא בתכלית האחדות וקדמות ושלימות שאין למעלה ממנו ואין להם תחלה וסוף וגבול לא כמנין של אדם שמונה אחד וראשון וסוף המספר שיש התחלה לראשון בזמן ובמקום ובמנין וגבול ונקרא אחד על שיש אחריו שני במספר וראשון על שהוא זמן להתחלתו וסוף היינו האחרון נקרא סוף לזה שלפניו במנין כמו הראשון נקרא ראשון לשני שלאחריו ואין התחלתם וגמרתם רק בגבול וזמן אבל בהקב"ה אין נופל בו כל זה אין ראשית לראשיתו וסוף לסופו ע"כ אין לו תכלית וגבול והתחלה וסוף והבדלה לאחדותו: **ולהדמות**. בעצמו דמיון כמו לילך בדרכיו יצייר בדמיונו ובמחשבתו ושכלו להדמות עצמו למעשי ה' מה הוא הלביש ערומים אף אתה כן מה הוא גומל חסדים מבקר חולים אף אתה כן וכמו שאמרו חז"ל וכי אפשר לידבק בשכינה אלא הדבק במדותיו וכו':

וְאֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ מִצְוֹת, תְּפִלִּין, צִיצִית וּמִילָה, הֵן מְיַשְּׁרוֹת לְהַשִּׂיג אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ. וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ *כִּי אִם מִצַּד פְּעוּלוֹתָיו הַבָּאִים מִמֶּנּוּ, שֶׁהֵם נֶחֱלָקִים לְשָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, זוֹ לְמַעֲלָה מִזּוֹ. הָרִאשׁוֹנָה, הִיא נִקְרֵאת "עוֹלָם הָעֶלְיוֹן" וְהוּא *עוֹלַם הַשֵּׂכֶל, שֶׁהוּא מְצִיאוּת הַשְּׂכָלִים הַנִּבְדָּלִים. *וְהַשְּׁנִיָּה, הִיא "עוֹלָם הָאֶמְצָעִי" וְהוּא מְצִיאוּת הַגַּלְגַּלִּים עִם הַכּוֹכָבִים שֶׁבָּהֶן. וְהַשְּׁלִישִׁית, הִיא נִקְרֵאת "*עוֹלָם הַשָּׁפֵל", הַכּוֹלֵל מַה שֶּׁתַּחַת גַּלְגַּל הַלְּבָנָה. וְאֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ מִצְוֹת, תְּפִלִּין וְצִיצִית וּמִילָה, הֵן מַרְאוֹת לְהִסְתַּכֵּל וּלְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶם לְאֵלּוּ הַשָּׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת.

נפש יהודה כי אם מצד פעולותיו. והם מעשי הקב"ה שעל ידי מעשיו הכרנוהו: **עולם השכל**. הוא העולם המלאכים והנשמות שהם נבדלים מעולם הזה בטבעם כי הם רק אורות השכליים העליונים: **והשני**. עולם הגלגלים, שבו החמה והלבנה והכוכבים והמזלות הם אורות רוחניות ויש בהן ממשות הראות: **עולם השפל**. עולם הזה שהוא גופניות:

מִצְוַת תְּפִלִּין - לְאוֹת מְצִיאוּת שְׂכָלִים הַנִּבְדָּלִים שֶׁבְּעוֹלָם הַשֵּׂכֶל, לְפִיכָךְ צִוְּתָה תּוֹרָה לְהַנִּיחָם בָּרֹאשׁ וּבַזְּרוֹעַ, כְּנֶגֶד הַמֹּחַ וְהַלֵּב *שֶׁהֵם מִשְׁכְּנֵי הַשֵּׂכֶל. עַל כֵּן אָמַר בְּפָרָשַׁת יְצִיאַת מִצְרַיִם: "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שמות יג, ט). וְהַתּוֹרָה הִיא מֵעוֹלָם הַשֵּׂכֶל וְהַמַּלְאָכִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יד, א):

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִבְרָא מִמֶּנּוּ מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם" (תהלים לג, ו). וְעַל כֵּן מִצְוָה זֹאת נִקְרֵאת קְדֻשָּׁה. וְיֵשׁ בָּהּ פָּרְשִׁיּוֹת שֶׁל עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. *וּכְלֵי תַשְׁמִישֶׁיהָ נִקְרָאִים כְּלֵי תַשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה. וּלְפִי שֶׁרוֹמֶזֶת לְעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה לָעַיִן, עַל כֵּן עִקַּר הַמִּצְוָה, שֶׁהִיא הַכְּתָב, אֵינָהּ נִרְאֵית לָעַיִן, אֶלָּא תַּשְׁמִישֶׁיהָ, שֶׁהִיא הָעוֹר. וְעַל כֵּן הִיא *חוּץ מִגּוּפוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹ עוֹלַם הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא רְצוּעוֹתֶיהָ שֶׁהֵן נִקְשָׁרוֹת בָּהּ, רוֹמֵז לְהַשָּׂגוֹת הַשֵּׂכֶל הַנִּקְשָׁרוֹת בָּאָדָם הַשָּׂלֵם. וְגַם אָמְרוּ, שֶׁיִּהְיוּ מַגִּיעוֹת רְצוּעוֹת הָרֹאשׁ עַד טַבּוּרוֹ, שֶׁהוּא אֶמְצָעוּת גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, לְרַמֵּז, *שֶׁהַשְׁפָּעַת עוֹלָם הַשֵּׂכֶל בְּמִצְוֹת בּוֹרְאוֹ בָּאָה עַד טַבּוּר הָעוֹלָם, לַאֲפוּקֵי מִלְּבָּן שֶׁל אוֹמְרִים, שֶׁהַשְׁגָּחַת הַמַּשְׁגִּיחַ מַגַּעַת עַד גַּלְגַּל הַלְּבָנָה וְלֹא יוֹתֵר.

נפש יהודה שהם משכני השכל. שהשכל והבינה בא ממוח והלב ובהם הם שוכנים: **וכלי תשמישיה**. הם הבתים של תפילין והרצועות נקשרין בהם: **חוץ מגופו של אדם**. מניח התפילין וגם הם מחופים מעור הבתים דרמז שאין גופניות בנבראים בעולם העליון שהוא עולם השכל והחכמה ומה שאדם יכול להשיג מזה העולם כשהוא שלם במעשיו הטובים נרמז לו על ידי קשירת הרצועות בתפילין שיש לו להשיג ממנו על ידי לימוד התורה וקיום המצות רזי עליונים ולהשיג לנשמה עליונה מעולם השכל להוסיף לו מדע וחכמה על ידה שיהא נקשר בו משפע העולם השכל שמשפיע בו החכמה והשכל להבין דברים נעלמים: **שהשפעת עולם השכל**. שהשגחת הקב"ה הוא בזה העולם שעומד באויר באמצע הרקיע שמסבב את הארץ כטבור של אדם באמצע גוף האדם:

מִצְוֹת צִיצִית רוֹמֶזֶת לְעוֹלָם הָאֶמְצָעִי וְיֵשׁ בָּהּ הֶעָרָה לִמְצִיאוּת *גַּלְגַּל הָעֶלְיוֹן הַמְכַסֶּה וּמְחַפֵּף כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, שֶׁהֵם שְׁאָר הַגַּלְגַּלִּים *הַמִּתְנוֹעֲעִים בִּתְנוּעָתוֹ כִּתְנוּעַת הַחֵלֶק בַּכֹּל. *וְעֵדְיוֹ, הַכְּסוּת וְהָאַרְבָּעָה כְּנָפַיִם, *כְּדִמְיוֹן הָרָקִיעַ שֶׁעַל אַרְבַּע הַחַיּוֹת, *שֶׁהֵן מְצַיְּרוֹת בְּאַרְבַּע תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, אֲשֶׁר הֵם חֲקוּקוֹת בְּגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת אֲשֶׁר תַּחַת לָרָקִיעַ. וְגַם הַטַּלִּית וְצִיצִיּוֹתֶיהָ מֻבְדָּלִים מֵעֶצֶם גּוּף הָאָדָם כְּמוֹ הַתְּפִלִּין, *לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם לְמַעְלָה מֵעוֹלָם הַשָּׁפָל אֲשֶׁר בּוֹ שׁוֹכֵן הָאָדָם, אֶלָּא שֶׁמְּכַסֶּה בָּהֶם רֹב גּוּפוֹ מַה שֶּׁאֵינוֹ מְכֻסֶּה בַּתְּפִלִּין, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם הָאֶמְצָעִי הוּא יוֹתֵר קָרוֹב לָאָדָם. וְהַצִּיצִיּוֹת נִרְאִים לָעַיִן כְּמוֹ הָרָקִיעַ שֶׁהוּא נִרְאֶה לָעַיִן. וְהֵם נִקְרָאִין *תַּשְׁמִישֵׁי מִצְוָה וְלֹא קְדֻשָּׁה, לְפִי שֶׁרוֹמְזוֹת לְעוֹלָם הַגַּלְגַּלִּים שֶׁאֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה כְּמוֹ בְּעוֹלַם הַשֵּׂכֶל. וְגַם מִצְוָה זוֹ נִזְכֶּרֶת בָּהּ רְאוּת הָעַיִן *שֶׁהִיא הַשָּׂגָה הֶרְגֵּשִׁית, מַה שֶּׁלֹּא נִזְכַּר בַּתְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר בַּצִּיצִית: "וּרְאִיתֶם וּזְכַרְתֶּם" (במדבר טו, לט), שֶׁהָרְאוּת מֵבִיא לִידֵי זְכִירָה, רוֹצֶה לוֹמַר, כִּי בִּרְאוֹת הָאָדָם נִפְלְאוֹת הַשֵּׂם שֶׁבְּעוֹלַם הַגַּלְגַּלִּים *יִזְכֹּר שֶׁיֵּשׁ מֵנִיעַ לַכֹּל וְיִתֵּן בְּלִבּוֹ לְהַשִּׂיג כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל. וְכָךְ אָמַר הַנָּבִיא, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ

מִי־בָרָא אֵלֶּה" וגו' (ישעיה מ, כו), לֹא אָמַר "שְׁאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ הַכּוֹכָבִים", אֶלָּא "מִי בָרָאם", הַכַּוָּנָה, שֶׁמִּתּוֹךְ רְאִיָּתָם נִמְצָא מִתְעוֹרֵר לְמִצִיאוּת בּוֹרְאָם. *וְהַתְּכֶלֶת שֶׁבַּצִּיצִית הוּא דּוֹמֶה לְצֶבַע הַשָּׁמַיִם כְּפִי הַנִּרְאֶה לָעַיִן מִפְּנֵי גֹּבַהּ הָאֲוִיר, לֹא שֶׁהַשָּׁמַיִם בַּעֲלֵי גְוָנִים כְּפִי הָאֱמֶת וּלְפִיכָךְ אֵין הַתְּכֶלֶת מְעַכֶּבֶת.

נפש יהודה גלגל העליון. והוא גלגל הגדול ובאותו גלגל הגדול יש כמה גלגלים קטנים זה מזה וזה למעלה מזה ובתוכם המזלות ובהן קבועים הכוכבים והחמה והלבנה ועל ידי גלגל העליון מתגלגלים ומתנועעים הגלגלים האחרים הקבועים בו וזה בתוך זה וזה המכסה והמחופף הגלגל העליון מכסה ופרוש על כל שאר הגלגלים שבו: **המתנועעים**. הגלגלים הקטנים כשהגדול מתנועע אז גם הם מתנועעים על ידו כתנועת החלק בכל כדרך הגלגל העליון שכל שאר גלגלים קבועים בו כולם מגלגלין על ידו: **ועדיו**. והמעיד ומראה על הדברים האלו הכסות וכו': **כדמיון הרקיע שעל הארבע חיות**. כך ארבע כנפות של הטלית שבו תלוין הציצית תכלת דומה לרקיע למראית עיני האדם: **שהן מצויירות בארבע תקופות השנה**. והם קור וחום וקיץ וחורף והם באים על ידי המזלות שהם קבועים בגלגלים וכשהמזל שהחמה בו מתגלגל למעלה הוא חום ולמטה קר וכן כולם: **לפי ששניהם**. תפילין וציצית מרמזין לעולמות העליונים תפילין לעולם העליון וציצית לעולם הגלגלים ששני העולמות הם למעלה מעולם הזה: **תשמישי מצוה**. שאין הטלית חייב בציצית אלא כשהוא מלביש אותו ואין בו קדושה בטלית שהולך בו אף במקומות שאינן נקיים כגון בית הכסא מה שאסור בתפילין: **שהיא השגה הרגשית**. שמרגיש כשרואה עליו הצבע ומראהו נראה לו מהטלית כך נראה לו צבע הרקיע שבו הגלגלים בדמיון שיש לו הצבע כן להרגשות ולראיית עיניו: **יזכור שיש מניע לכל**. המזלות מניעות המאורות שקבועין בהן ולהמזלות מניעות הגלגלים ולהגלגלים מניעות גלגל העליון שהם קבועים בו והקב"ה מניע גלגל העליון שהוא בראו והוא מנהיגו כרצונו כל זה ישיג בשכלו ושכן הוא על ידי ראיית הציצית: **התכלת שבציצית הוא דומה לצבע רקיע אין מעכב**. אם אין לו תכלת יקיים המצוה בלבנים בלא תכלת:

מִצְוַת מִילָה יֵשׁ בָּהּ סוֹדוֹת וּטְעָמִים רַבִּים. וְאֶחָד מֵהֶם, הֱיוֹתָהּ הֶעָרָה לְהִתְבּוֹנְנוּת מְצִיאוּת זֶה הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל. *וּלְפִי שֶׁעֶצֶם הָאָדָם הוּא חֵלֶק מִזֶּה הָעוֹלָם וְלֹא נִבְדָּל מִמֶּנּוּ בְּשׁוּם זְמַן, לְפִיכָךְ מִצְוָה זוֹ בְּגוּפוֹ, חוֹתָם תְּמִידִי בְּאֵבֶר הַמּוֹצִיא הֲוָיָה לְמַעֲשֶׂה, *וּבְדָבָר שֶׁהַתַּאֲוָה בּוֹ יוֹתֵר מֻטְבַּעַת בְּבַחֲרוּת הָאָדָם. וְצִוָּתָהּ תּוֹרָה לַחֲתֹךְ הַמּוֹתָר לְמַעֵט מִמֶּנָּה. בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשְׂחֵת דָּבָר מִכָּל הַפְּעָלִים הָרְאוּיִם לָבוֹא מִמֶּנּוּ, לִהְיוֹת תָּמִיד לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן בְּעֵינֵי הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן

בְּמִצְיאוּת זֶה הַחֹמֶר הַהְיוּלִי, שֶׁהוּא כָּל הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל, שֶׁנִּבְרָא לְתַשְׁמִישׁ הָאָדָם הַשָּׁלֵם *וְלִמְאֹס בְּכָל מוֹתַר חֶמְדּוֹתָיו, לוּלֵי מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְקִיּוּם הַגּוּף וְהַמִּין.

נפש יהודה לפי שעצם האדם. שעיקר האדם הגוף שנברא מזה העולם עפר מן האדמה ועמידתו וחיותו הוא מזה העולם כל זמן שיחיה ואין רגע שיעמוד בלא עולם הזה: **ובדבר שהתאוה בו**. שהערלה גורמת להיות שהוא כלי ההולדה והערלה גורם להיות משוטף בזנות שהאדם מתאוה ובוחר בו וצוה הקב"ה לחתוך ערלה המביא מותרות הזנות ואין בזה השחתה לאבר כי עיקר הדבר שהוא לקיום פריה ורביה נשאר בו ולא ימעט ממנו על ידי המילה והוא לאדם ללמד ממנו למאוס לכל המותרות והתאוה שיהנה גופו מעולם הזה מכל מה שנמצא בעולם שהוא עולם החומר ההיולי שהוא עפר והכל היה מן עפר. החומר ההיולי כל דבר המוקדם מחבירו קראו חכמי המחקרים היולי וכינוי לאויר שהעולם עומד בו: **ולמאוס**. במותרות, ויבחר לו מה שהוא לצרכו לקיום גופו והמין היינו לתולדות בנים לקיים מצות בוראו ולא לניאוף להשחית נפשו:

נִמְצָא, שֶׁהָאָדָם הַזָּרִיז, הַשָּׁלֵם בְּמִצְוֹת וּבְמַשְׁכָּלוֹת כְּאֵלּוּ, *הוּא עוֹלָם כְּלִלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מֻכְתָּר בַּתְּפִלִּין, עָטוּף בְּצִיצִית, נִרְשָׁם בְּמִילָה, לְבַל *יְלִיזוּ מֵעֵינָיו פְּעוּלוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּמִצְיאוּת הָעֶלְיוֹנִים וְהָאֶמְצָעִיִּים וְהַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וְיַעֲבְדֵנוּ בְּלֵבָב שָׁלֵם וְחַי לְעוֹלָם.

נפש יהודה הוא עולם כללי בפני עצמו. שהאדם נקרא עולם הקטן וכל דוגמת אבריו הם כנגד העולם ובעשיות ג' מצות האלו נרמז לכל ג' העולמות: **יליזו**. מלשון ולזות שפתים שלא יבזה ויסיר עצמו ממצות הקב"ה:

הַחֵלֶק הַשִּׁשִּׁי בְּכְבוֹד סֵפֶר תּוֹרָה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קכט]

תִּקּוּן הַסֵּפֶר וּמִי חַיָּב בּוֹ וּקְרִיאָתוֹ וּפָרָשִׁיוֹתָיו וּבִרְכוֹתָיו, הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים בְּאֹרֶךְ, כָּל דָּבָר בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵלּוּ הֵם קְצָת מֵהַדְּבָרִים הַכְּלָלִיִּים הַצְּרִיכִים לִדְרֹשׁ בְּהֶמּוֹן.

כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל חַיָּיב לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה מִשֶּׁלּוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל, עַל מִשְׁנַת וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה (כא, ב): אָמַר רָבָא: אַף־עַל־פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם" וגו' (דברים לא, יט).

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הַקּוֹמֵץ (ל, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר אַבָּא אָמַר רַב: כָּל הַלּוֹקֵחַ סֵפֶר תּוֹרָה מִן הַשּׁוּק *כְּאִלּוּ חוֹטֵף מִצְוָה מִן הַשּׁוּק. כְּתָבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִבְּלָהּ

מֵהַר סִינַי. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִם הִגִּיהַּ בּוֹ אֶפִילּוּ אוֹת אַחַת מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ כְּתָבוֹ.

נפש יהודה כאלו חוטף מצוה מן השוק. מצוה עביד אבל אי כתב הוי מצוה יתירה טפי:

וְאִם עָשָׂה כֵּן מַצְלִיחִין נְכָסָיו, דְּגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק הַדַּר עִם הַנָּכְרִי (סד, א): הַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר מַה יַּעֲשֶׂה וְיִתְקַיְּמוּ בְיָדוֹ? *יְקַח בָּהֶן סֵפֶר תּוֹרָה. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אֲפִילּוּ בַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ עֵבִיד עִסְקָא וְרָוַח. רַב פַּפָּא אָמַר: אֲפִילּוּ מָצָא מְצִיאָה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: *אֲפִילּוּ כָּתַב תְּפִלִּין. אָמַר רַב חֲנִינָא: *מַאי קְרָאָה? "*וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר" וגו' (במדבר כא, ב).

נפש יהודה יקח בהן ספר תורה. במקצת ובשכר אלו יתקיימו האחרים בידו כי המחזיק בנכסי הגר מידי דתמיה הוא ותמהי בה אינשי לפי שבאו לו בלי יגיעה לפיכך אין מתקיימין אם לא ע"י מצוה וכן נכסי אשה בעי למעבד בהו מצוה דלא ישלוט בהו עינא בישא: **אפילו כתב תפילין**. נמי מקיימי בידיה: **מאי קרא**. דע"י דעביד בהו מצוה מקיימי בידיה: **וידר ישראל וגו'**. והחרמתי לשון הקדש וע"י כך נשמעה תפלתם ונפלו בידם:

וְאִם יֵשׁ לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, אַף־עַל־פִּי *שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ, לֹא יִמְכְּרֶנּוּ, כְּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה כז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: לֹא יִמְכֹּר אָדָם סֵפֶר תּוֹרָה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אֲפִילּוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל וּמְכַר סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ בִּתּוֹ, *אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה לְעוֹלָם. אֲפִילּוּ יָשָׁן לְיקַח בּוֹ חָדָשׁ, זוֹקְתִי לְגַמְרֵי תּוֹרָה אוֹ לִישָׁא אִשָּׁה, כִּדְאִיתָא הָתָם: אָמַר רַבָּה בַּר חָנָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אֵין מוֹכְרִין סֵפֶר תּוֹרָה אֲפִילּוּ יָשָׁן לְיקַח בּוֹ חָדָשׁ. וַאֲמַרִינַן נַמִי: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: אֵין מוֹכְרִין סֵפֶר תּוֹרָה אֶלָּא לְגַמְרֵי תּוֹרָה וְלִישָׁא אִשָּׁה. וְשָׁמְעִינַן מֵהָכָא *דְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְנִשּׂוּאִין עָדִיף.

נפש יהודה שאינו צריך לו. שיש לו ספר תורה אחרת: **אינו רואה סימן ברכה לעולם**. מאותן הדמים: **דתלמוד תורה ונשואין עדיף**. מספר תורה:

וְגַם לְאַחַר שֶׁבָּלָה, הַסֵּפֶר בְּקִדֻּשָּׁתוֹ עוֹמֵד וְגוֹנְזִין אוֹתוֹ, כְּדְאָמְרִינַן הָתָם (כו, ב): אָמַר רָבָא: *סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה גּוֹנְזִין אוֹתוֹ אֵצֶל תַּלְמִיד־חָכָם *אֲפִילּוּ שׁוֹנֶה הֲלָכוֹת. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וּבִכְלִי חֶרֶס, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חֶרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים" (ירמיה לב, יד). וְגַם אָמְרוּ שָׁם: אָמַר מַר זוּטְרָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת: *מִטְפָּחוֹת סְפָרִים שֶׁבָּלוּ עוֹשִׂין אוֹתָן תַּכְרִיכִין *לְמֵת מִצְוָה וְזוֹ הִיא גְּנִיזָתָן.

נפש יהודה ספר תורה שבלה. שנמחק הכתב ונימק הגויל גונזין אותו בקבר של תלמיד חכם שמת: **אפילו שונה הלכות**. כלומר אפי' לא שימש תלמידי חכמים בתלמוד ובגמרא אלא במשניות ובברייתות: **מטפחות**. בגדים שכורכים הספרים אף של ספר תורה: **למת מצוה**. שאין לו תכריכין אחרים:

וְחַיָּב כָּל אָדָם לְכַבֵּד הַתּוֹרָה בְּכָל כֹּחוֹ, כִּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין קב, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה זָכָה אַחְאָב לְמַלְכוּת עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה? מִפְּנֵי שֶׁכִּבֵּד אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אַחְאָב [וגו'] וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר בֶּן־הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי־הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי־הֵם" וגו' (מלכים־א כ, ב־ג). וּכְתִיב: "כִּי אִם־כָּעֵת מָחָר וגו' וְהָיָה כָּל־ *מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְיָדָם וְלָקָחוּ" (שם שם, ו). וּכְתִיב (שם שם, ט): "וַיֹּאמֶר לְמַלְאֲכֵי בֶן־הֲדַד אִמְרוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֶל־עַבְדְּךָ בָרִאשֹׁנָה אֶעֱשֶׂה וְהַדָּבָר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת" (פירוש: ספר תורה).

נפש יהודה מחמד עיניך. היינו שביקש ס"ת ועל זה השיבו לא אוכל לעשות את הדבר הזה:

וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּפֶרֶק ד (ו) מְמַסֶּכֶת אָבוֹת: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל *הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת. לְלַמְּדֵנוּ שֶׁגּוֹמֵל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

נפש יהודה המכבד את התורה. מכבד ס"ת לעמוד בפניה ולא ליגע בידיו בגויל ומכבד לומדי תורה והעוסקים בה כל אלו בכלל מכבד את התורה הן:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קל]

כָּל הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה מִצְוָה *לְהַשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ח, א): אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה, אָמַר רַבִּי מְנַחֵם, אָמַר רַב אַמֵּי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לְעוֹלָם יַשְׁלִים אָדָם פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם *וַאֲפִילּוּ "עֲטָרֹת וְדִיבֹן". וַאֲמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה וכו': כָּל הַמַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם מַשְׁלִימִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו.

נפש יהודה ישלים פרשיותיו. של כל שבת ושבת: **אפילו עטרות ודיבון**. שאין להם תרגום:

וְגַרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, הֱיוּ קוֹרְאִים אֶת הַפָּרָשָׁה בִּזְמַנָּהּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה וַאֲנִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ עָמַדְתֶּם לְפָנַי בְּהַר סִינַי וּמְקַבְּלִין אוֹתָהּ.

וְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת (סוטה) [נְדָרִים] (לז, ב) וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּמְגִלָּה (ג, א): אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב: "*וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" (נחמיה ח, ח)? *זֶה מִקְרָא; "מְפֹרָשׁ (שם), זֶה תַּרְגּוּם;

"וְשׁוֹם שֶׂכֶל" (שם), אֵלּוּ *הַפְּסוּקִים; "וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא" (שם), זֶה *פְּסוּק טְעָמִים; וַאֲמָרֵי לָהּ: זֶה הַמַּסֹּרֶת.

נפש יהודה ויקראו בספר תורת האלוקים. בספר עזרא כתיב: **זה מקרא**. לשון עברי של חומש: **הפסוקים**. היאך נפסקין בין פסוק לפסוק ובין פרשה לפרשה: **פיסוק טעמים**. וניגנות הזרקא קרוין טעמים:

וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ *יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת תִּקְּנוּ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק מְרֻבֶּה (פב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: עֲשָׂרָה תַּקָּנוֹת תִּקְּנוּ עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ, שֶׁקּוֹרִין בְּמִנְחָה בְּשַׁבָּת וְקוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי וכו'. וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ, שֶׁקּוֹרִין בְּמִנְחָה בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. וְשֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי עֶזְרָא תִּקֵּן - וְהָא מֵעִקָּרָא הֲוָה מִיתָּקְנָא, דְּתַנְיָא: "וַיֵּלְכוּ (דרך) שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מָיִם" (שמות טו, כב), דּוֹרְשֵׁי *רְשׁוּמוֹת אָמְרוּ: אֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם" (ישעיה נה, א), כֵּיוָן שֶׁהָלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּלֹא תוֹרָה, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ לָהֶם נְבִיאִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת וּמַפְסִיקִין בְּשִׁלִישִׁי וּבִרְבִיעִי וְקוֹרִין בַּחֲמִשִּׁי וּמַפְסִיקִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵלְכוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא תוֹרָה? אָמְרֵי, מֵעִקָּרָא אֵינָהוּ תַּקָּנָתָהוּ חַד גַּבְרָא לְתַלְתָּא פְּסוּקֵי, אִי נַמֵּי, תְּלָתָא גַּבְרֵי לְתַלְתָּא פְּסוּקֵי כְּנֶגֶד כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, אֶתָא אִיהוּ תִּקֵּן תְּלָתָא גַּבְרָא לַעֲשָׂרָה פְּסוּקֵי כְּנֶגֶד *עֲשָׂרָה בַּטְלָנִים.

נפש יהודה יושבי קרנות. יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני וחמישי תיקן בגינייהו קריאה יתירה: **רשומות**. מקראות: **עשרה בטלנין**. בני אדם כשרים בטלין ממלאכתן לעסוק בצרכי צבור ומקדימין לבהכ"נ כדי שיהיו מצויין עשרה לעת התפלה ומתפרנסים משל צבור וכנגדם תקנו עשרה פסוקים ויותר על עשרה רק לא פחות מעשרה ואם יש בפרשה רק עשרה פסוקים קורין לכהן ד' פסוקים:

וְאַל יְסַפֵּר אָדָם בְּאֶמְצַע הַפָּרָשָׁה, כִּדְאָמְרִינָן בְּסוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (לט, א): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָא: כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִילּוּ לִדְבַר הֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְפָתְחוֹ עָמְדוּ כָל־הָעָם" (נחמיה ח, ה); וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא שְׁתִיקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָמְדוּ לֹא־עָנוּ עוֹד" (איוב לב, טז). רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: מֵהָכָא, "וְאָזְנֵי כָל־הָעָם אֶל־סֵפֶר הַתּוֹרָה" (נחמיה ח, ג). וְכָתַב הָרִי"ף עַל מֵימָרָא זֹאת: קַשְׁיָא לָן הַהִיא דְּבָרְכוֹת: רַב שֵׁשֶׁת מְהַדֵּר אַפֵּיהּ וְגָרִיס, אָמַר: *אֲנָן בְּדִידָן וְאִינְהוּ בְּדִידְהוּ! וְכָתַב בַּעַל הַהֲלָכוֹת: הַנֵּי מִילֵי, הֵיכָא דְּאִכָּא עֲשָׂרָה דְּצַיְיתֵי לְסֵפֶר תּוֹרָה, אֲבָל אִי לֵיכָּא עֲשָׂרָה דְּצַיְיתֵי לְסֵפֶר תּוֹרָה, לָא. וְרַבָּנָתָא אַחֲרִינֵי קָאָמְרֵי: דַּוְקָא רַב שֵׁשֶׁת דְּתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ, אֲבָל כֻּלֵּי עָלְמָא לָא. וּמִסְתַּבְּרָא כְּוָתֵיהוּ.

נפש יהודה אנן בדידן. בלימודנו: **ואינהו בדידהו**. בקריאת ס"ת:

וְאַל־עַל־פִּי שֶׁהִשְׁלִים אָדָם הַפָּרָשָׁה בְּבֵיתוֹ יְכַוֵּן לְשָׁמְעָה מִפִּי שְׁלִיחַ צִבּוּר. וְאִם יִקְרָא אוֹתוֹ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה יַעֲמֹד מִיָּד בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב, דְּגַרְסִינָן פֶּרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נה, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְקַצְּרִין יָמָיו שֶׁל אָדָם וְאֵלּוּ הֵן: *מִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹת וְאֵינוֹ קוֹרֵא בּוֹ *וְכוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, *וְהַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת.

נפש יהודה מי שנותנין לו ס"ת לקרות. דהוי ליה כאלו נותנין לו חיים דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך והוא אינו רוצה לקרות לכך מקצרין ימיו: **וכוס של ברכה**. דכתיב ואברכה מברכיך והמברך ברהמ"ז מברך לבעה"ב והאורח מתברך בברכתו של בעה"ב והוא אינו רוצה לכך מקצרין ימיו: **והמנהיג עצמו ברבנות**. שהרבנות מקברת את בעליה וכן מצינו ביוסף שמת קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות:

וּכְשֶׁיִּקְרְאוּ הַפָּרָשָׁה אַל יֵצֵא מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָרְכוֹת, (ח, א): אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה, אָמַר רַבִּי מְנַחֵם, אָמַר רַב אַמִּי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: "וְעֹזְבֵי ה' יִכְלוּ" (ישעיה א, כח)? זֶה הַמַּנִּיחַ סֵפֶר תּוֹרָה כְּשֶׁהוּא פָּתוּחַ וְיוֹצֵא. רַבִּי אֲבָהוּ נָפִיק בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא. בָּעֵי רַב פַּפָּא: בֵּין פָּסוּק לְפָסוּק מַאי? תֵּיקוּ.

וּכְשֶׁהוּא קוֹרֵא בּוֹ אַל יֹאחֲזֶנּוּ *עֵרֹם אֶלָּא מְעֻטָּף בְּתִיקוֹ אוֹ בְּטַלִּית, כִּדְגַרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה לב, א): אָמַר רַבִּי פִּרְנָךְ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָאוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה עֵרֹם נִקְבָּר עֵרֹם. *עֵרֹם סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא *עֵרֹם בְּלֹא מְצִוָּה. בְּלֹא מִצְוָה סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא עֵרֹם מֵאוֹתָהּ מִצְוָה.

נפש יהודה ערום. כשס"ת ערום בלא מטפחת על הגויל לא יאחז בגויל אלא יעטוף לספר בתיק שלה והיא מלבושיה ומטפחיה: **ערום סלקא דעתך**. וכי כל כך החטא גדול שיקבר ערום על שאחז הס"ת ערום: **ערום בלא מצוה**. משמע דאין לו מצות כלל:

וְגוֹלְלוֹ *עַל הַתֵּפָּר וְנוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד כֻּלָּם, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי יוֹחָנָן: הַגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה יַעֲמִידֶנּוּ עַל הַתֵּפָּר. תַּנְיָא נַמִּי הָכֵי וכו'. וַאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *עֶשְׂרָה שֶׁקָּרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה, *הַגָּדוֹל בָּהֶן גּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה, דַּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֶשְׂרָה שֶׁקָּרְאוּ בַּתּוֹרָה הַגּוֹלֵל מֵהֶן סֵפֶר תּוֹרָה נוֹטֵל שְׂכַר כֻּלָּן. שְׂכַר כֻּלָּן סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּנֶגֶד כֻּלָּן. לְפִי שֶׁגּוֹמֵר הַמִּצְוָה וּנְקְרֵאת עַל שְׁמוֹ.

נפש יהודה על התפר. יעמידנה כנגד התפר שיהא התפר באמצע בין הכרכים אז יכול היטב להדקו ולכרכו: **עשרה שקראו**. שנאספו למנין כדי שיכולין לקרות בס"ת ג' או ז' כחוק היום ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה בבהכ"נ נקט עשרה שקראו בתורה: **הגדול בהן גולל ס"ת**. לפי שהוא כבודו וגם לפי שהוא גדול שבכולן כדאי הוא ליטול שכר כנגד כולן:

הַכְּלָל הָרְבִיעִי לְכַבֵּד שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וּמוֹעֲדִים

וְיֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, רֹאשׁ חֹדֶשׁ; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, חֲנֻכָּה; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, פּוּרִים; הַחֵלֶק הָרְבִיעִי, חַג הַמַּצּוֹת; הַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי, חַג הַשָּׁבוּעוֹת; הַחֵלֶק הַשִּׁשִּׁי, חַג הַסֻּכּוֹת; הַחֵלֶק הַשְּׁבִיעִי, שְׁבִיעַת שַׁבָּת

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּעִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קלא]

יוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה נָהֲגוּ בְנוֹת יִשְׂרָאֵל לְשָׁמְרוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בִּירוּשַׁלְמִי: הַנֵּי נָשֵׁי דְנָהִיגֵי דְלָא לְמֶעְבַּד עֲבִידְתָּא בְּרֵישׁ יַרְחָא, *מִנְהָגָא. וְאִיתָא בְּפֶרֶק מב מִפְּרָקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: לְפִי שֶׁלֹּא רָצוּ הַנָּשִׁים לִתֵּן נִזְמֵיהֶן לְבַעֲלֵיהֶן בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, לְכָךְ נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרָן, שֶׁיִּהוּ מְשַׂמְּרוֹת רֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹתֵר מֵהָאֲנָשִׁים.

נפש יהודה מנהגא. נהגו כך ולא ישנו המנהג:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים טַעַם לַדָּבָר: לְפִי שֶׁהַמּוֹעֲדִים נִתְקְנוּ כְּנֶגֶד הָאָבוֹת: פֶּסַח כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, דִּכְתִיב: "לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת" (בראשית יח, ו) וּבְפֶסַח הָיָה. שָׁבוּעוֹת כְּנֶגֶד יִצְחָק, שֶׁתְּקִיעַת מַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה בְּשׁוֹפָר מֵאֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק. סֻכּוֹת כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת" (שם לג, יז). וּשְׁנַיִם עָשָׂר רָאשֵׁי חֳדָשֵׁי הַשָּׁנָה, שֶׁגַּם הֵם נִקְרָאִים מוֹעֲדִים, כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. וּכְשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל נִטְּלוּ מֵהֶם וְהֻנִּיחוּם לִנְשׁוֹתֵיהֶם, לְזֵכֶר שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתוֹ חֵטְא. וּמִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּסִעוּדָתוֹ לִכְבוֹד רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁקְּרוּי מוֹעֵד. וְקוֹרִין בּוֹ "הַלֵּל" בְּדִלּוּג. וְאָסוּר בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית.

וְהוּא זְמַן כַּפָּרָה, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִין זִבְחֵי רָצוֹן, שְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם וְהָיָה תְּשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׁוֹנֵא, שֶׁהוּא הַיֵּצֶר הָרָע הַמְקַטְרֵג עַל הָאָדָם לְהַכְנִיסוֹ אֶל *הַתַּאֲוֹוֹת וְאֶל הַמַּחֲשָׁבוֹת הַמְּמִיתוֹת לַשֵּׂכֶל *וְחוֹשְׁבוֹת שֶׁיֵּשׁ גְּדֵלָה בְּגֹדֶל אוֹר הַלְּבָנָה וְהֶפְכָּהּ בְּמַעוּט אוֹרָהּ, שֶׁקּוֹרִין "אַגַּתְמָעָא". עַל כֵּן צְרִיכִים כַּפָּרָה עַל הָעוֹלֶה עַל רוּחָם.

נפש יהודה התאוות ואל המחשבות הממיתות לשכל. היא הנשמה שהיצר הרע מתגרה לעשות דברים שהם כנגד השכל: **וחושבות שיש**. כח בלבנה לפעול טוב כשהיא מתמלאת והולכת וכן להפוך לפעול רע כשהיא מתמעטת וע"כ חושבים אותה לאלהות ומילואה ומיעוטה נקרא אגתמע"א בלע"ז:

וְאוּלַי שֶׁלָּזֶה רָמוּז בְּאָמְרָם: הָבִיאוּ עָלַי כַּפָּרָה עַל *שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין, פֶּרֶק אֵלּוּ טְרֵפוֹת (ס, ב): רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי רָמֵי: כְּתִיב: "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת *הַגְּדֹלִים" (בראשית א, טז) וּכְתִיב: "אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן" (שם)? אָמְרָה יָרֵחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר

אֶחָד? אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ. אָמְרָה לְפָנָיו: לְפִי שֶׁאָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ דָּבָר הָגוּן אֲמַעֵט אֶת עַצְמִי? אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְכִי וּמִשְׁלִי בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. אָמְרָה לֵיהּ: מַאי רְבוּתָא, *שְׁרָגָא בְּטֵיהֲרָא מַאי מְהַנְיָא? אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יִמְנוּ בָךְ יִשְׂרָאֵל יָמִים וְשָׁנִים. *יוֹמָא דִּידֵיהּ נַמֵּי לָא סַגְיָא דְּלָא מָנוּ בֵּיהּ תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת, *דִּכְתִיב: "וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים" (שם שם, יד)? אָמַר לָהּ: לְכִי וְיִקָּרְאוּ צַדִּיקִים עַל שְׁמֵךְ: *יַעֲקֹב הַקָּטָן, שְׁמוּאֵל הַקָּטָן, *דָּוִד הַקָּטָן. חָזְיָה דְּלָא הֲוָה מֵיתְבָא דַּעְתָּהּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הָבִיאוּ עָלַי כַּפָּרָה שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ. וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי לֵוִי: מַה נִּשְׁתַּנָּה שָׂעִיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "*חַטָּאת לַה'" (במדבר כח, טו)? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שָׂעִיר זֶה יִהְיֶה כַּפָּרָה עָלַי, שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ.

נפש יהודה שמיעטתי את הירח. והוא גורם להם לעובדה שסוברים שיש בה כח זה מעצמה כדאמרינן שמיעוטה ומילואה מכשילם: **הגדולים**. דמשמע שניהם גדולים וכתיב הקטן: **שרגא בטיהרא**. נר בצהרים אינו מאיר: **יומא דידיה**. והיינו החמה נמי לא סגיא לא אפשר בלא היא למנות התקופות והחדשים: **דכתיב והיו לאותות וגו'**. למנות בה הזמנים של ימים ושנים ומועדים כי תקופות נמנין לחמה ועל התקופות מעברין את השנה: **יעקב הקטן**. מי יקום יעקב כי קטן הוא: **דוד הקטן**. מקרא הוא בדברי הימים: **חטאת לה'**. ובכולהו רגלים כתיב ושעיר חטאת אחד ולא כתיב בהו לה':

וְגַרְסִינַן בְּבְרֵאשִׁית רַבָּא, עַל פָּרָשַׁת "יְהִי מְאוֹרוֹת": רַבִּי יוֹחָנָן פָּתַח: "עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים" (תהלים קד, יט), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *לֹא נִבְרָא לְהָאִיר אֶלָּא גַּלְגַּל חַמָּה בִּלְבַד, אִם כֵּן לָמָּה נִבְרָא גַּלְגַּל לְבָנָה? כְּדֵי לְקַדֵּשׁ בָּהּ רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשָׁנִים וכו'. רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי סִמּוֹן אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם נִבְרְאוּ לְהָאִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת"; "וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם" (בראשית א, טו, יז). "וְהָיוּ לְאֹתֹת" (שם שם, יד), אֵלּוּ שַׁבָּתוֹת; "וּלְמוֹעֲדִים" (שם), אֵלּוּ שִׁלְשָׁה רְגָלִים; "וּלְיָמִים" (שם), אֵלּוּ רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; "וְשָׁנִים" (שם), אֵלּוּ קִדּוּשׁ שָׁנִים וכו'. רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חִיָּא וְרַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי סִמּוֹן אוֹמֵר: מֵאַחַר שֶׁהוּא קוֹרְאָם גְּדוֹלִים הוּא חוֹזֵר וּפוֹגֵם אֶת הַמָּאוֹר הַקָּטָן? אֶלָּא עַל יְדֵי *שֶׁנִּכְנָס בִּתְחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ.

נפש יהודה לא נברא להאיר אלא גלגל חמה. שכל האור שיש ללבנה היא מקבלת מהחמה שאין לה אור בפני עצמה ומהלכת בגלגל והולכת אחר החמה ובתחלת וסוף החודש היא סמוך לחמה ע"כ אורה מתמעט והולך ובאמצע החודש היא מתרחקת מהחמה ע"כ נראית מלא ולפעמים ע"י הילוך הלבנה והחמה הם מתקרבין יחד ואז נראה בארץ איך הם נפגשים יחדו ונקרא לקוי וזה גורם חסרונה ומילואה ולכך כתיב יהי מארת חסר דמשמע אחד: **והיו למאורות**. הרי שניהם למאור והא דכתיב מארת חסר לפי שהוא

לשון קללה שבו ביום נבראת האסכרה כדאמרינן בתענית דף כ"ז שהיו אנשי משמר מתענין בכל יום ד' על התינוקות שלא תפול בהן האסכרה והיא מיתה קשה: **שנכנס בתחומו של חבירו**. שהיא נראית קודם שקיעת החמה וכל המוסיף גורע:

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס: בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת כְּתִיב: "וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת" (במדבר כט, ה) וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּתִיב: "וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַה'" (שם כח, טו)? *אֲנִי הוּא שֶׁגָּרַמְתִּי לוֹ לִכָּנֵס בְּתָחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ; וְאִם בַּנְּכָנָס בִּרְשׁוּת, כָּךְ פֻּגָּמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, *הַנִּכְנָס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר אֶלְעַאי: דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁגְּדוֹל מוֹנֶה לְגָדוֹל וְקָטָן לְקָטָן, *עֵשָׂו מוֹנֶה לַחֲמָה שֶׁהִיא גְדוֹלָה וְיַעֲקֹב מוֹנֶה לַלְּבָנָה שֶׁהִיא קְטַנָּה. אָמַר רַב נַחְמָן: וְהוּא סִימָן טוֹב לְיִשְׂרָאֵל, עֵשָׂו מוֹנֶה לַחַמָּה, מַה חַמָּה שֶׁהִיא שׁוֹלֶטֶת בַּיּוֹם וְאֵינָהּ שׁוֹלֶטֶת בַּלַּיְלָה, אַף עֵשָׂו *יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַזֶּה וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְיַעֲקֹב מוֹנֶה לַלְּבָנָה, מָה הַלְּבָנָה הַזֹּאת שׁוֹלֶטֶת בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, אַף יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אני הוא שגרמתי. שסדרתי אותה בגלגל המזלות שהוא הולך כך: **הנכנס שלא ברשות**. שעושה דבר שלא נתנה לו רשות לעשות כן עאכ"ו שיענש: **עשו מונה לחמה**. שהם מחשבים שנותיהם אחר הילוך החמה ואנו מונין ללבנה כידוע ליודעי העברונות: **יש לו חלק לעוה"ז**. שהוא נגלה כיום ואין לו חלק לעוה"ב שהוא נעלם ומכוסה מהעין כלילה:

וְנֶהֱגוּ לִקְרוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ מִזְמוֹר "בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־ ה'" (תהלים, קד), שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּסוּק "עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים" (שם שם, יט), לְלַמֶּדֵנוּ שֶׁמִּלּוֹאָהּ וּמִעוּטָהּ, *אֵינוֹ לַעֲשׂוֹת רֹשֶׁם בִּבְנֵי אָדָם כְּמוֹ שֶׁחוֹשְׁבִים הַחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים, אֶלָּא לִסְפֹּר בְּחִדּוּשָׁהּ הַמּוֹעֲדִים הַנִּקְרָאִים "מוֹעֲדֵי ה'", שֶׁצִּוָּנוּ לַעֲשׂוֹת *כְּסֵדֶר מַהֲלַךְ כּוֹכְבֵי לֶכֶת, לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ שַׁלִּיט וּמוֹשֵׁל עַל הַכֹּל. *וְזֶה הַמִּזְמוֹר לְעֵד נֶאֱמָן הַמּוֹרֶה עַל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, הַמַּעִיד עַל מַלְכוּתוֹ וְשֶׁהַכֹּל נִבְרָא מֵאִתּוֹ וְהוּא אָדוֹן עַל הַכֹּל וְכָל צְבָאוֹת מַעְלָה וּמַטָּה אֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲשׂוֹת אֶלָּא רְצוֹנוֹ וּמַאֲמָרוֹ, כְּפִי שֶׁסִּדֵּר לָהֶם בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. וְאִם שׁוּם דָּבָר יִתְחַיֵּב מַעֲרָכְתָּם וּמַהֲלָכָם, הַכֹּל כְּפִי סִדְּרוֹ וּמִצְוָתוֹ *וּבְיָדוֹ לְשַׁנּוֹת וּלְהַחֲלִיף כְּפִי עֵרֶךְ הַכְּלָל אוֹ הַפְּרָט וְהַכֹּל בִּרְצוֹנוֹ. וְנִרְמָז בַּכָּתוּב: "וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן" וגו' (שמות לג, יט).

נפש יהודה אינו לעשות רושם בבנ"א. שמראה בזה שיש בה כח להיטיב ולהרע לאדם כפי רצונה למען שיעבדוה אינו כן אלא שמיעוטה ומילואה עשה הקב"ה כך כדי לידע ע"י כן ראשי חדשים כשהיא מתחדשת למנות מראש חודש המועדים בכמה ימים בחודש הוא לעשות בהן המועדות בזמנן: **כסדר מהלך כוכבי לכת**. כשם שהכוכבים

מהלכים ע"י המזלות שקבועים בו והמזלות על ידי הגלגלים שקובעים בהם כך הלוך הלבנה: **וזה המזמור**. ברכי נפשי וגו' דכתיב ביה עשה ירח למועדים וגו': **ובידו לשנות ולהחליף כפי ערך הכלל**. כמו בדור המבול שלא שמשו המזלות בין הכלל בין ששנו כל המזלות סדרם בין הפרט מזל אחד כגון הלבנה או החמה שעמדו במלחמות יהושע וכן שחזרה החמה עשר מעלות בחזקיהו וכן נסים הנעשים הן לכל ישראל והן ליחיד הכל מאת ה':

וְהִתְחִיל וְסִיֵּם הַמְשׁוֹרֵר מִזְמוֹר זֶה בְּ"בָרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה'", לוֹמַר, שֶׁהַנֶּפֶשׁ הַחֳכָמָה הִיא לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. וְחָתַם מִזְמוֹר זֶה בְּ"הַלְלוּיָהּ", מִפְּנֵי שֶׁכָּתוּב בּוֹ מַפְלְתָן שֶׁל רְשָׁעִים, שֶׁהוּא "יִתַּמּוּ חַטָּאִים" (תהלים קד, לה), כִּי בַיּוֹם שֶׁיַּכִּירוּ כֹּל בָּאֵי עוֹלָם הָאֱמֶת כַּכָּתוּב בַּמִּזְמוֹר הַזֶּה, וְיֵדְעוּ כִּי הַכֹּל בָּא מֵאִתּוֹ, זוֹ הִיא מַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים, שֶׁהֵם אוֹיְבֵי ה' וְהָאֱמֶת. כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ט, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי: מֵאָה וְשָׁלֹשׁ פָּרְשִׁיוֹת אָמַר דָּוִד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים וְלֹא אָמַר בָּהֶן "הַלְלוּיָהּ", עַד שֶׁרָאָה מַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן־הָאָרֶץ" וגו'. וְאֵין הִלּוּל וְרִנָּה בָּעוֹלָם כְּמוֹ בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁהֵם מַחְרִיבִים עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה" (משלי יא, י). וְאוֹמַר: "וּפְדוּיֵי ה' יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה" (ישעיה לה, י), רוֹצֶה לוֹמַר, בְּרִנָּה זֹאת, כִּי בַּאֲבוֹד רְשָׁעִים רִנָּה וִישׁוּעָה לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל פָּסוּק "אַמְלְאָה הָחֳרָבָה" (יחזקאל כו, ב): אִם מְלֵאָה זוֹ חֳרֵבָה זוֹ, לְפִי שֶׁזּוֹ הֵפֶךְ זוֹ. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "תָּם־עֲוֹנֵךְ בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ [פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת־אֱדוֹם" (איכה ד, כב), רוֹצֶה לוֹמַר, כִּי בְּהַשְׁחָתַת אֱדוֹם הָרִשְׁעָה תָּבֹא לְבַת צִיּוֹן הַיְשׁוּעָה].

נפש יהודה אמלאה. ירושלים מחורבנותיה אז נחרבה ארצות עובדי כוכבים ומזלות:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קלב]

בְּרִכַּת הַלְּבָנָה הוּא לְאַמֵּת אֶצְלֵנוּ שֶׁהַכֹּל בָּא מֵאִתּוֹ וְהוּא בָּרָא הַכֹּל וּבְמַאֲמָרוֹ נַעֲשָׂה. וְאֵל יַחֲשֹׁב שׁוּם אָדָם שֶׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּת שׁוּם נִבְרָא לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם, טוֹב אוֹ רָע, בְּלִתִּי בְּמַאֲמַר קוֹנוֹ. וְעַל כֵּן אָמְרוּ זַ"ל, *שֶׁהַמְבָרֵךְ עַל *הַחֹדֶשׁ כְּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה. וְהֵבִיאוּ סְמָךְ מֵהַפָּסוּק, כִּדְגַרְסִינָן בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק הָיוּ בּוֹדְקִין (מב, א): אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְבָרֵךְ עַל הַחֹדֶשׁ כְּאִלּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה, כְּתִיב הָכָא: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב) וּכְתִיב הָתָם: "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" (שם טו, ב).

נפש יהודה שהמברך על החודש. והיינו קידוש הלבנה: **די**. אלו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני השכינה פעם אחת בחודש כדאמרן בגזרה שוה:

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אִלְמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׁכִינָה דַּיָּן. אָמַר אַבַּיֵּי: הִילְכָךְ לֵימְרִינְהוּ מְעוּמָד. מָרֵימָר וּמַר זוּטְרָא *מֵיכַתְּפֵי לְהוּ וּמְבָרְכֵי לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רַב

אַחָא לְרַב אַשִׁי: בְּמַעֲרָבָא מְבָרְכֵי הָכִי: בָּרוּךְ מְחַדֵּשׁ הַחֳדָשִׁים. אָמַר לֵיהּ: הָא *נָשֵׁי דִּידָן נַמֵּי מְבָרְכָן. אֶלָּא כִּדְרַב יְהוּדָה, דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים וכו' בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים. לוֹמַר לָנוּ, שֶׁהַבְּרָכָה הִיא לְמְחַדֵּשׁ הַלְּבָנָה.

נפש יהודה מכתפי להו. כל אחד שם ידו על כתף של חבירו כשמברכין הלבנה לחיבת המצוה: **נשי דידן וכו'**. כלומר תפלה קצרה כזו נשים נמי יוכלו לברך בעל פה בלילה כן:

וּבְכָל זְמַן שֶׁמִּתּוֹסֶפֶת אוֹרָה נִקְרֵאת חֲדָשָׁה וְרָאוּי לְבָרֵךְ עָלֶיהָ, כְּדַאֲמְרִינַן הָתָם (מא, ב): אָמַר רַב אַחָא בַּר חֲנִינָא, אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עַד מָתַי מְבָרְכִין עַל הַחֹדֶשׁ? *עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא פְּגִימָתָהּ. וְכַמָּה? אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַב יְהוּדָה: עַד שִׁבְעָה. נְהַרְדְּעֵי אָמְרֵי: עַד שִׁשָּׁה עָשָׂר. *וְתַרְוַיְיהוּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לְהוּ, הָא לְמְהֱוֵי כְּיִתְרָא (פירוש: כמו יתר של קשת, שתהא פגימת הקשת מלאה עד היתר, היינו חצי עגול), הָא לְמְהֱוֵי כִּי נָפְיָא (פירוש: עגולה במלואתה).

נפש יהודה עד שתתמלא פגימתה. אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שכבר נושנת היא: **ותרווייהו.** במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שתתמלא סבירא להו מיהו רב יהודה סבר מילוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למהוי כי יתר והאי לסוף שבעה הוא ויתר הוא הקו שבקשת וזהו חצי העיגול של לבנה ונהרדעי סברי מילוי פגימה דקאמר ר' יוחנן עד דתהוי כי נפיא ככברה שהיא עגולה ומכוסה כל העיגול למטה כולה מלא כי מקודם לכן הוא נראה כקשת ולא יותר:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹפְרִים: אֵין מְבָרְכִין עַל הַיֶּרַח אֶלָּא בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׂם וּבְגָדָיו נָאִים. וְתוֹלֶה עֵינָיו כְּנֶגְדּוֹ וּמִישֵּׁר רַגְלָיו וּמְבָרֵךְ. וְאוֹמֵר שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: סִימָן טוֹב תִּהְיֶה לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל. [בָּרוּךְ בּוֹרְאֲךָ], בָּרוּךְ יוֹצְרֲךָ, [בָּרוּךְ מְקַדְּשֶׁךָ]. וְרוֹקֵד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּנֶגְדּוֹ וְאוֹמֵר בְּכָל פַּעַם: כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי רוֹקֵד כְּנֶגְדֵּךְ וְאֵינִי יָכוֹל לִגַּע בָּךְ, כָּךְ אִם יִרְקְדוּ אֲחֵרִים כְּנֶגְדִּי לְהַזִּיקֵנִי לֹא יִגְּעוּ בִי. וְאוֹמֵר: "תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד" וכו', וּלְמַפְרֵעַ יַחֲזוֹר פָּסוּק זֶה, וְאוֹמֵר כֵּן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְאוֹמֵר: אָמֵן אָמֵן הַלְלוּיָהּ. וְאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: שָׁלוֹם עָלֶיךָ. וְיֵלֵךְ לְבֵיתוֹ בְּלֵב טוֹב. וְיֵשׁ אוֹמְרִים בְּזֶה הַסֵּדֶר: בָּרוּךְ יוֹצְרֲךָ, בָּרוּךְ עוֹשֵׂךְ, בָּרוּךְ קוֹנֵךְ, בָּרוּךְ בּוֹרְאֲךָ. וְהַסִּימָן: יַעֲ"ק"ב. וְהִיא רֶמֶז לוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁהַלְּבָנָה רוֹמֶזֶת לְיַעֲקֹב.

וְגַם מָצִינוּ חִדּוּשׁ לָאֲבוֹת בָּעוֹלָם הַבָּא בְּחִדּוּשׁ הַלְּבָנָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פה, ב): אֱלִיָּהוּ הֲוָה שָׁכִיחַ בְּמִתִיבְתֵּיהּ דְּרַבִּי. יוֹמָא חַד, רֵישׁ יַרְחָא הֲוָה, נָגַהּ לֵיהּ וְלָא אָתָא. אָמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא נָגַהּ לֵיהּ לְמַר? אָמַר לֵיהּ: אַדְמוֹנֵי לְאַבְרָהָם

וְיָהֵיבְנָא לֵיהּ מַיָּא וּמָשֵׁי יְדֵיהּ וּמַצְלֵי וּמַגְנֵינָא לֵיהּ. וְכֵן לְיִצְחָק וְכֵן לְיַעֲקֹב. אֲמַר לֵיהּ: וְלוֹקְמִינְהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי. *תָּקְפֵי בְרַחֲמֵי וּמַייתֵי לֵיהּ לְמְשִׁיחָא בְּלָא זִימְנֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: *וְיֵשׁ דֶּגְמָתָן בָּעוֹלָם הַזֶּה? אָמַר לֵיהּ: אִכָּא רַבִּי חִיָּא וּבָנָיו. זִימְנָא חָדָא אִצְטָרִיךְ עָלְמָא לְמַטְרָא, גָּזַר רַבִּי תַּעֲנִיתָא. אַחְתִינְהוּ לְרַבִּי חִיָּא וּבָנָיו קָמֵי תֵּיבוּתָא. אָמַר "מַשִּׁיב הָרוּחַ", נָשָׁא זִיקָא, אָמַר "מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם", אֲתָא מִטְרָא. כֵּיוָן דְּמָטוּ לְאִדְכּוּרֵי תְּחִיַּת הַמֵּתִים, רָעַשׁ עָלְמָא. אָמְרֵי בְּרַקִּיעָא: *מַאן גְּלֵי רָזָא דְּנָא בְּעָלְמָא? אָמְרֵי: אֵלִיָּהוּ. אַתְיוּהוּ לְאֵלִיָּהוּ, מָחְיוּהוּ *בְּשִׁתִּין פּוּלְסֵי דְנוּרָא. *אֲזַל אִדְּמֵי לֵיהּ כְּדַבָּא, עָאל בֵּינַייהוּ וְאִפְרְשִׁינְהוּ וְטָרְדִינְהוּ. לְמַדְנוּ שֶׁבְּיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ יֵשׁ חִדּוּשׁ גַּם בְּעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת.

נפש יהודה תקפי ברחמי. מרבין בתפלה ומייתי למשיח בלא זמניה לכן לא ניתן לי רשות להעמידן יחד: **יש דוגמתן**. שתהא תפלתן נשמעת כתפלות האבות: **מאן גלי רזא דנא**. מי גלה סוד זה בעולם שר' חייא ובניו תפלתם נשמעת ע"כ עמדו להתפלל לפני: **שיתין פולסי דנורא**. הכוהו ששים מכות מלקות בשוטין של אש לפי שהמלקות של מעלה הם מספר ששים כי הם מענישין מבן כ' שנים וג' פעמים כ' הם ששים וב"ד של מטה דנים בן י"ג שנים וג' פעמים י"ג הם ל"ט וזהו שאמרו אין מלקין אלא מלקות הראוין להשתלש: **אזל**. אליהו הנביא בבית הכנסת והראה להו כדוב ועל ידי כן הפסיקו מלהתפלל:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בִּימֵי חֲנֻכָּה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קלג]

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה נִסִּים וְנִפְלָאוֹת עִם יִשְׂרָאֵל בְּכָל זְמַן כְּשֶׁהֵם צְרִיכִים לָהֶם, לְהַרְאוֹת גְּדֻלָּתוֹ בָּעוֹלָם. וְאַל יַחְשְׁבוּ בְּלִבָּם שֶׁהָעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג, אֶלָּא שֶׁהוּא, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, חִדְּשׁוֹ *יֵשׁ מֵאַיִן וּבְיָדוֹ לְשַׁנּוֹתוֹ מִן הַטֶּבַע וְלַעֲשׂוֹת בּוֹ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו. וּמִכְּלַל הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הָאֵל יִתְבָּרַךְ עִם יִשְׂרָאֵל, הָיָה בָּזֶה הַנֵּס שֶׁעָשָׂה עִמָּהֶם בְּבֵית שֵׁנִי, כְּשֶׁגָּבְרוּ הַיְוָנִים עַל הַחַשְׁמוֹנָאִים בְּהִיוֹתָם מְלָכִים וְכֹהֲנִים וְטִמְּאוּ הַיְוָנִים כָּל הַשְּׁמָנִים שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. וּכְשֶׁגָּבְרָה מַלְכוּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי בְּסִיּוּעַ הַשֵּׁם וְנִצְּחוּ לַיְוָנִים וְאַחַר כָּךְ לֹא מָצְאוּ אֶלָּא פַּךְ שֶׁמֶן טָהוֹר כְּשִׁעְוּר הַדְּלָקַת יוֹם אֶחָד וְנַעֲשָׂה בּוֹ נֵס וְהִדְלִיקוּ בּוֹ שְׁמוֹנָה יָמִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (כא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: בְּכ"ה בְּכִסְלֵו יוֹמֵי חֲנֻכָּה, תְּמָנְיָא אִלֵּין דְּלָא לְמִסְפַּד בְּהוֹן וְלָא לְמִגְזַר בְּהוֹן תַּעֲנִיתָא. כְּשֶׁנִּכְנְסוּ יְוָנִים לַהֵיכָל וְטִמְּאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים שֶׁבָּהֵיכָל וּכְשֶׁגָּבְרָה מַלְכוּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי וְנִצְּחוּם, בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ *אֶלָּא פַּךְ אֶחָד, שֶׁהָיָה חָתוּם

וּמוּנָח *בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל וְלֹא הָיָה בּוֹ שֻׁמָּן אֶלָּא לְיוֹם אֶחָד וְנַעֲשָׂה בּוֹ נֵס וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ שְׁמוֹנָה יָמִים. לְשָׁנָה אַחֶרֶת קְבָעוּם שְׁמוֹנָה יָמִים טוֹבִים בְּהַלֵּל וְהוֹדָאָה.

נפש יהודה יש מאין. קודם בריאת העולם לא היה אלא הקב"ה ובמאמרו ברא העולם: **אלא פך אחד**. וא"א לתקן שמן טהור עד שעברו ז' ימים לטהר מטומאתן ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם: **בחותמו של כה"ג**. שהיה כ"ג חותמו והצניעו שלא נגעו בו העובדי כוכבים ומזלות:

וּמָצִינוּ כִּי זֶה הַנֵּס הַגָּדוֹל וְהַחֲנֻכָּה הַזֹּאת הָעֲתִידָה לִהְיוֹת בְּאוֹתוֹ זְמַן וּלְדוֹרוֹת, בַּגְּלוּת הָאָרוֹךְ הַזֶּה, רְמָזָה תּוֹרָה בְּפָרָשַׁת "בְּהַעֲלוֹתְךָ" וְגִלְּתָה, שֶׁעֲתִידָה חֲנֻכָּה זֹאת לְהִתְגּוֹלֵל וְלָבֹא עַל יְדֵי אֲנָשִׁים מִזֶּרַע אַהֲרֹן, כְּמוֹ שֶׁהוּא רָמוּז בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה שֶׁהֵבִיא רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ: אָמְרוּ זַ"ל: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת הַמְּנוֹרָה לַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים? כְּשֶׁרָאָה אַהֲרֹן חֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים חָלְשָׁה דַּעְתּוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה עִמָּהֶם בַּחֲנֻכָּה, לֹא הוּא וְלֹא שִׁבְטוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַייֶךָ, שֶׁלְּךָ גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּהֶם, שֶׁאַתָּה מֵטִיב וּמַדְלִיק נֵרוֹת בָּעֶרֶב וּבַבֹּקֶר. עַד כָּאן.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ן: וְאִם הוּא כְּפֵרוּשׁוֹ, לָמָּה לֹא נָחֲמוּ בַּקְּטֹרֶת בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, שֶׁהוּא דָּבָר גָּדוֹל וְשִׁבְּחוֹ הַכָּתוּב: "יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְאַפֶּךָ" (דברים לג, י), וּבָעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים וּבְקָרְבָּנוֹת אֲחֵרִים? וְעוֹד, *כִּי קָרְבָּנוֹ הָיָה גָדוֹל מִשֶּׁל נְשִׂיאִים, שֶׁהִקְרִיב כָּל יְמֵי הַמִּלּוּאִים? אֲבָל עִנְיַן אַגָּדָה זוֹ לִדְרֹשׁ רֶמֶז מִן הַפָּרָשָׁה עַל חֲנֻכָּה שֶׁל נֵרוֹת, שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לִהְיוֹת בְּבֵית שֵׁנִי עַל יְדֵי אַהֲרֹן וּבָנָיו, רוֹצֶה לוֹמַר, חַשְׁמוֹנַאי כֹּהֵן גָּדוֹל וּבָנָיו. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה כְּתוּבָה בְּמִגִּלַּת סְתָרִים, שֶׁהִזְכִּיר אַגָּדָה זוֹ וְאָמַר: רָאִיתִי בַּמִּדְרָשׁ: כֵּיוָן שֶׁהִקְרִיבוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים וְלֹא הִקְרִיב לֵוִי וכו'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "דַּבֵּר אֶל־ אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵיו" (במדבר ח, ב), יֵשׁ חֲנֻכָּה אַחֶרֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַדְלָקַת נֵרוֹת וַאֲנִי עוֹשֶׂה עַל יְדֵי בָּנֶיךָ נִסִּים וּתְשׁוּעָה וַחֲנֻכָּה, שֶׁקְּרָאוּהָ עַל שְׁמָם וְהִיא חֲנֻכַּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי. וּלְפִיכָךְ הִסְמִיךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְפָרָשַׁת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. עַד כָּאן.

נפש יהודה כי קרבנו. של אהרן שהקריב בעדו:

וְכָתוּב בְּתַנְחוּמָא וְכֵן בְּמִדְבָּר סִינַי רַבָּה: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ אֱמֹר לְאַהֲרֹן: אַל תִּירָא, לְגַדְלָה גְּדוֹלָה מִזֹּאת אַתָּה מוּכָן. הַקָּרְבָּנוֹת, כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הֵם נוֹהֲגִים, אֲבָל הַנֵּרוֹת, לְעוֹלָם אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה. וְהַבְּרָכוֹת שֶׁנָּתַתִּי לְךָ לְבָרֵךְ אֶת בָּנַי אֵינָן בְּטֵלִים לְעוֹלָם. עַד כָּאן. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ן עַל זֶה: וְיָדוּעַ הוּא, כִּי כְּשֶׁהַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין מִפְּנֵי חֻרְבָּנוֹ, אַף הַנֵּרוֹת בְּטֵלִים, אֲבָל לֹא רָמְזוּ אֶלָּא לְנֵרוֹת חֲנֻכַּת חַשְׁמוֹנַאי, שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת אַף לְאַחַר חֻרְבָּן בְּגָלוּתֵנוּ, וְכֵן בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, הַסְמוּכָה לַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים, נוֹהֶגֶת לְעוֹלָם. וְעַל

זֶה נִסְמְכָה בְּרָכָה וּמְנוֹרָה מִלְּפָנֶיהָ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ וּמִלְּאַחֲרֶיהָ, מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, *שֶׁלֹּא נִמְנָה שִׁבְטוֹ עִמָּהֶם.

נפש יהודה שלא נמנה שבטו. של לוי עמהם עם ישראל היה לחשיבותם לרמז על חשמונאים לנרות חנוכה וברכת כהנים כדאמרן:

וְהָיְתָה מְנוֹרַת חַשְׁמוֹנַאי גְּדוֹלָה מִמְּנוֹרַת הַמִּקְדָּשׁ, כִּי הַמְּנוֹרָה הָיְתָה מְשִׁבְעָה נֵרוֹת לְרָמֹז *וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּשִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת. וְנַעֲשָׂה הַשֻּׁלְחָן לַעֲרֹךְ בּוֹ י"*ב חַלּוֹת לֶחֶם, בְּשִׁתִּים מַעֲרָכוֹת, *שֵׁשׁ הַמַּעֲרֶכֶת, לְרָמֹז וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ י"ב מַזָּלוֹת, שִׁשָּׁה שׁוֹקְעִים וְשִׁשָּׁה יוֹצְאִים תָּמִיד. וְהַמְּנוֹרָה רוֹמֶזֶת כְּנֶגֶד הַמְּאוֹרוֹת וְהַשֻּׁלְחָן כְּנֶגֶד הַמַּזָּלוֹת. וְעַל כֵּן *הַמְּנוֹרָה בַּדָּרוֹם *וְהַשֻּׁלְחָן בַּצָּפוֹן.

נפש יהודה להתבונן בשבעה כוכבי לכת. שהם נגד שבעה נרות המנורה: **י"ב חלות**. על השלחן הזהב היו מסדרין הלחם הפנים י"ב חלות בכל שבוע שש חלות בצד זה ושש חלות בצד זה: **ששה**. מזלות שוקעים הולכין למטה בגלגל, כשהשש הולכין למעלה כדרך הגלגל המתגלגל ממטה למעלה וסובב: **המנורה בדרום**. כי השמש לעולם הולכת צד דרום בין בקיץ ובין בחורף וגם במזרח ובמערב הולכת אבל נתמעט משם הלוכה לפי הימים הקצרים והארוכים אבל בצפון לעולם אינה הולכת ביום רק בלילה מתחת הארץ: **והשלחן בצפון**. כי מצפון זהב יאתה לפי שרוח צפונית חמה מאד ומביא שרב והיוקר הוה. ועי"כ הזהב בזול כדאיתא ביומא ובב"ב ורמז בי"ב חלות שעל השלחן לי"ב מזלות:

וּלְאַחַר שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ נֶחֱרַב כָּל תִּפְאַרְתֵּנוּ וּבָטְלוּ הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן הַמַּרְאִים לְיִשְׂרָאֵל בְּרֹאִית הָעַיִן דְּמוּת הַמִּשְׁכָּן הָעֶלְיוֹן, לֹא נִשְׁאַר לָנוּ זֵכֶר לְכָל זֶה, רַק מְנוֹרַת חַשְׁמוֹנַאי בְּשִׁבְיל אַהֲרֹן וּבָנָיו, שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנָהּ תָּמִיד. *וּבָהּ נִתּוֹסְפָה נֵר אֶחָד וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שְׁמוֹנָה נֵרוֹת לְכָלֵל בָּהּ כָּל אֵלּוּ הַשְּׁנֵי דְּבָרִים: הַשִּׁבְעָה נֵרוֹת לְרָמֹז עַל הַשִּׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת; וְהַשְּׁמִינִי, לְרָמֹז עַל הַגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא גַּלְגַּל הַמַּזָּלוֹת, לְהַרְאוֹתֵנוּ בָּעַיִן וּלְלַמְּדֵנוּ בַּשֵּׂכֶל, שֶׁהַכֹּל מֵאִתּוֹ וּבְמַאֲמָרוֹ וּבְיָדוֹ לְשַׁנּוֹתוֹ מִטִּבְעוֹ וְלַעֲשׂוֹת בּוֹ כִּרְצוֹנוֹ.

נפש יהודה ובה נתוספה נר חשמונאי. על המנורה שהיה בבהמ"ק שבעה נרות ובנרות חנוכה שמונה לרמז על הגלגל הח' שכל הגלגלים אחרים עם המזלות קבועים בו וכשהוא מתגלגל כלם מתגלגלים על ידו וע"י זה יבין האדם שאין בהם כח לפעול דבר מעצמם שהרי אין בהם כח להתגלגל אלא ע"י גלגל העליון מתגלגלים ומזה נראה כשם שאין בהם כח כך אין בגלגל העליון כח לפעול דבר אלא הקב"ה שברא הכל ומנהיג הכל לפי רצונו וצוויו:

וְאַל יַחְשֹׁב שׁוּם אָדָם כִּי גְּלוּת יִשְׂרָאֵל בָּאָה בְּמַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים וְאַף לֹא בְּחִיּוּב הַמַּזָּלוֹת, *כִּי הַנֵּר וְהָאוֹר לְפָנָיו הַמִּצְוָה וְהַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" וגו' (משלי ו, כג). וְגַם אֵינָהּ עֲתִידָה לָבֹא הַגְּאוּלָה לְסִבָּה זֹאת, כִּי הוּא אֵל שַׁדַּי *שׁוֹדֵד הַמַּעֲרָכוֹת וּמְשַׁנֶּה הַטֶּבַע. וְהִגְלָם בַּעֲוֹנָם וְהוֹשִׁיעָם בִּרְצוֹנוֹ, בְּנִסִּים וּבְנִפְלָאוֹת גְּדוֹלִים חוּץ מִן הַטֶּבַע, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּהֶם בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וְגַם בִּזְמַנִּים אֲחֵרִים אֵין מִסְפָּר. וְגַם עָשָׂה עִמָּהֶם הַיּוֹם הַזֶּה לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל וְהַיְוָנִים בְּשֶׁמֶן הַמְּנוֹרָה. וְעוֹשֶׂה בְּכָל יוֹם תָּמִיד עִם יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת, שֶׁמְּטִילָם בֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת, בְּהֵיוֹת מָגֵן בַּעֲדָם וּמוֹשִׁיעָם בְּכָל צָרָה וְהוּא נוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמַּלְכִים וּמַכְנִיס בְּלִבָּם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִם יִשְׂרָאֵל וְשֶׁיִּשְׁמְרֵם מִיָּד שׂוֹנְאֵיהֶם עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא ה' מִשָּׁמַיִם וְיוֹשִׁיעֵם תְּשׁוּעָה נִצְחִית, הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ.

נפש יהודה כי הנר והאור לפניו. להראות וללמד לאדם שעל ידי התורה והמצות יזכו לגאולה ועל ידי שעברו עליהם גלו: **שודד המערכות**. מחליש כחם שאינם יכולין לפעול בדרך טבעם ומשנה פעולתם ועושה דברים נפלאים שידוע שאין זה בטבע המזלות לפעול בכחם ואף אם הוא דבר שהוא בכחם אין פועלים כזאת בעת ובזמן הזה לפי סדרם וטבעם:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קלד]

לְפַרְסֵם בְּיִשְׂרָאֵל הַנֵּס הַגָּדוֹל הַזֶּה תִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ לַעֲשׂוֹת בְּכָל שָׁנָה זֵכֶר לַדָּבָר, בְּעִנְיַן שֶׁיְּהֵא גָּלוּי וּמְפֻרְסָם, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם, בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (כא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מִצְוַת חֲנֻכָּה *נֵר אִישׁ וּבֵיתוֹ. *וְהַמְהַדְּרִין נֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְהַמְהַדְּרִין מִן הַמְהַדְּרִין, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יוֹם רִאשׁוֹן מַדְלִיק שְׁמוֹנָה, מִכָּאן וְאֵילָךְ פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יוֹם רִאשׁוֹן מַדְלִיק אֶחָד, מִכָּאן וְאֵילָךְ מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ. טַעֲמַיְהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי: כְּנֶגֶד *פָּרֵי הֶחָג; אִי נַמִּי: *כְּנֶגֶד הַיָּמִים הַנִּכְנָסִים. טַעֲמַיְהוּ דְּבֵית הִלֵּל: כְּנֶגֶד *יָמִים הַיּוֹצְאִים; אִי נַמִּי: מִשּׁוּם *מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְאֵין מוֹרִידִין.

נפש יהודה נר איש וביתו. נר אחד בכל לילה לאיש ובני ביתו סגי להו בנר אחד: **והמהדרין**. במצות, שעושין המצות בהידור נאה לוקחין נר לכל א' וא' שבבית: **פרי החג**. פרים שהקריבו בחג הסוכות מתמעטין והולכין בקרבנו' כדכתיב בפרשת פינחס: **כנגד הימים הנכנסין**. העתידים לבא והם ח' מדליק ח' בלילה ראשון וביום שני נשארו ז' ימים מדליק ז' וכן כולם: **ימים היוצאים**. שיצאו כבר ויום זה שהוא עומד בו נמנה עם הימים שיצאו: **מעלין בקודש**. כל דבר שהוא קדוש מעלין אותו לעילוי ומרבין עליו ולא מורידין למעט ממנו או לקדושה שהיא קלה ממנו וכן הוא במנחות דף צ"ט וילפינן לה מקרא:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: תְּנוּ רַבָּנָן: נֵר חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ *מִבַּחוּץ. וְאִם הָיָה דָּר *בַּעֲלִיָּה מַנִּיחוֹ בַּחֲלוֹן הַסָּמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. *וּבִשְׁעַת הַסַּכָּנָה מַנִּיחוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ וְדַיּוֹ.

נפש יהודה מבחוץ. משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחציר שבתיהן היו פתוחין לחצר: **בעליה**. אם אין לו מקום בחצירו להניח שם מניחה בפנים נגד חלון הסמוך לרה"ר: **ובשעת הסכנה**. שהיה להם לפרסיים חק שלא יבעירו נר ביום אידם אלא בבית עבודת כוכבים שלהם כדאמרי' בגיטין:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (כב, א): אָמַר רַבָּה: נֵר חֲנֻכָּה *מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לַפֶּתַח. הֵיכָא מָנַח לָהּ? רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא אָמַר: *מִימִין. וְרַב יִרְמְיָה מִדְּפְתֵּי אָמַר: מִשְּׂמֹאל. וְהִלְכְתָא מִשְּׂמֹאל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא *מְזוּזָה מִימִין וְנֵר חֲנֻכָּה מִשְּׂמֹאל.

נפש יהודה מצוה להניחה. בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבשביל נר חנוכה הניח שם: **מימין**. בכניס' לביתו לימין: **מזוזה**. קיי"ל דבימין דכתיב ביתך דרך ביאתך וכי עקר אינש כריעיה דימינא עקר ברישא:

וַאֲמְרִינָן עָלָהּ (שם כג, א): אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: הַמַּדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה צָרִיךְ לְבָרֵךְ. וְרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר: *הָרוֹאֶה נֵר חֲנֻכָּה חַיָּב לְבָרֵךְ. מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר רַב יְהוּדָה: יוֹם רִאשׁוֹן הַמַּדְלִיק מְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ וְהָרוֹאֶה מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם. מִכָּאן וְאֵילָךְ מַדְלִיק מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם וְהָרוֹאֶה מְבָרֵךְ אַחַת. מַאי מְבָרֵךְ? בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה; וְ"שֶׁעָשָׂה נִסִּים" וְ"שֶׁהֶחֱיָנוּ".

נפש יהודה והרואה. חביריו שמדליק מברך שתים שעשה נסים ושהחיינו אבל לא ברכה ראשונה להדליק שהרי הוא אינו מדליק ולא הוזקקו ברכה זו אלא למי שלא הדליק עדיין או ליושב בספינה:

וַחֲבִיבָה מִצְוָה זוֹ, שֶׁאִם אֵין לָאָדָם בְּשַׁבָּת וַחֲנֻכָּה אֶלָּא לְקַדּוּשׁ אוֹ לְנֵר חֲנֻכָּה, נֵר חֲנֻכָּה עָדִיף, כְּדַאֲמְרִינָן עָלָהּ (כג, ב): אָמַר רָבָא: פְּשִׁיטָא לִי, *נֵר בֵּיתוֹ וְנֵר חֲנֻכָּה נֵר בֵּיתוֹ עָדִיף, מִשּׁוּם *שְׁלוֹם בֵּיתוֹ. נֵר בֵּיתוֹ *וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם נֵר בֵּיתוֹ עָדִיף, מִשּׁוּם שְׁלוֹם בֵּיתוֹ. בָּעֵי רָבָא: נֵר חֲנֻכָּה וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם אֵי זֶה מֵהֶם עָדִיף? קִדּוּשׁ הַיּוֹם עָדִיף, מִשּׁוּם *דְּתָדִיר, אוֹ דִילְמָא, נֵר חֲנֻכָּה עָדִיף מִשּׁוּם *פִּרְסוּמֵי נִסָּא? בָּתַר דְּבָעְיָא הֲדָר פְּשָׁטָא: נֵר חֲנֻכָּה עָדִיף מִשּׁוּם פִּרְסוּמֵי נִסָּא.

נפש יהודה נר ביתו ונר חנוכה. נר ביתו בשבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לנר חנוכה ולנר שבת: **שלום ביתו**. נר שבת והכי אמרינן ותנזח משלום נפשי זה הדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערים לישב בחושך: **וקידוש היום**. יין לקידוש ואין לו מעות אלא

או ליין או לנר שבת: **דתדיר**. בכל שבת הוא קידוש ונר חנוכה משנה לשנה: **פרסומי ניסא**. בנרות חנוכה מפרסמין לזכור הנס שעשה הקב"ה לישראל בימים האלו:

וּלְפִי שֶׁמִּצְוָה זוֹ הִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים, הַזְּהִיר בָּהּ יֶצְאוּ מִמֶּנּוּ בָּנִים חֲכָמִים, כְּדְקָתָנֵי עָלָהּ (שם): אָמַר רַב הוּנָא: הָרָגִיל בְּנֵר חֲנֻכָּה הַוְיָן לוֹ *בָּנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. הָרָגִיל בִּמְזוּזָה זוֹכֶה לְדִירָה נָאָה. הָרָגִיל בְּצִיצִית זוֹכֶה לְטַלִּית נָאָה. הָרָגִיל בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם זוֹכֶה וּמְמַלֵּא גַּרְבֵי יַיִן וכו', כְּדְאִיתָא לְמַעֲלָה, בַּגְּמוּלִים הַבָּאִים מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

נפש יהודה בנים תלמידי חכמים. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה:

וְכָל שְׁאָר הֲלָכוֹת נֵר חֲנֻכָּה אִיתְּנְהוּ בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ נִגְזְרוּ עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת רַבּוֹת, לֹא הִנִּיחָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *לַמַּקְרִים הַמְזֻמָּנִים בָּעוֹלָם; וְגַם לֹא נְתָנָנוּ מִכֹּל וָכֹל בְּיַד אוֹיְבֵינוּ לַעֲשׂוֹת בָּנוּ כִּרְצוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְאֻמּוֹת שֶׁגָּלוּ תַּחַת אָמָה אַחֶרֶת, שֶׁמִּקְצָתָם נִבְטְלוּ *וּמִקְצָתָם נִטְבְּעוּ בֶּאֱלֹהוּתָם, אֲבָל בְּכָל זְמַן הַשְׁגִּיחַ בָּנוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ בָּנוּ כְּלָיָה. וּמִכָּל הַצָּרוֹת הִצִּילָנוּ וּמִכָּל הַגְּזֵרוֹת וְהַשְׁמָדוֹת הוֹצִיאָנוּ וְהֶעֱמִיד לָנוּ בְּכָל עֵת *עֲמוּדֵי עוֹלָם הָעוֹמְדִים בַּפֶּרֶץ לְעוֹזְרֵנוּ וּלְסָמְכֵנוּ בְּכָל צָרוֹתֵינוּ. וְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמְגִלָּה (יא, א): בְּמַתְנִיתָא תְּאנָא: "לֹא־מְאַסְתִּים" (ויקרא כו, מד) בִּימֵי כַשְׂדִּים, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה; "וְלֹא־גְעַלְתִּים" (שם) בִּימֵי יְוָנִים, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם מַתִּתְיָהוּ וַחֲבֵרָיו; "לְכַלּוֹתָם" (שם) בִּימֵי הָמָן, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר; "לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם" (שם) בִּימֵי רוֹמִיִּים, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם שֶׁל בֵּית רַבִּי וַחֲכָמִים שֶׁל דּוֹרוֹת; "כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם). לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁאֵין כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם.

נפש יהודה למקרים המזומנים. לגזרות שבאות עלינו על ידי העובדי כוכבים שהיה רצונם לכלותנו: **מקצתם נטבעו באלהותם**. שעובדים העבודת כוכבים שלהם ונתערבו בהם: **עמודי עולם**. צדיקים שבזכותם נצלנו ובזכותם העולם עומד: **כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבא**. שנאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד וגו' במהרה בימינו אמן:

חֵלֶק שְׁלִישִׁי בְּשִׂמְחַת פּוּרִים
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קלה]

דָּבָר בָּרוּר וְיָדוּעַ, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה *לְאַיֵּם לְיִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְגַם מְנַסֶּה אוֹתָם כְּדֵי לְהוֹסִיף בִּשְׂכָרָם, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ גּוֹזֵר גְּזֵרָה עֲלֵיהֶם אֶלָּא בְּחִיּוּבָם וַאֲפִלּוּ לְצַעֲרָם בִּלְבַד. אֲבָל בִּהְיוֹתָם מְחֻיָּבִים בַּעֲוֹנָם וְגַם לְפַחְדָּם כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הָאָב לִבְנוֹ הָאָהוּב לוֹ, פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם אֶת עֲוֹנָם מְעַט מְעַט; וְאֵינוֹ

רוֹצֶה לְהַנִּיחָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם, אֶלָּא נִפְרָע מֵהֶם בְּרַחֲמָנוּת וּמַטִּיל יִרְאָתוֹ עֲלֵיהֶם מֵאֵימַת גְּזֵרָה רָעָה, שֶׁיַּחְזְרוּ לְמוּטָב. כִּדְגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ד, א): *מִשְׁתַּבֵּחַ לְהוּ רַבִּי אֲבָהוּ לְמֵינֵי בְּרַב סַפְרָא דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא, שְׁבָקוּ לֵיהּ מִכְּסָא דְּתַלֵּיסָר שָׁנֵי. יוֹמָא חַד אַשְׁכְּחוּהוּ, אָמְרוּ לֵיהּ: כָּתוּב בְּתוֹרַתְכֶם: "רַק אֶתְכֶם *יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹד" וגו' (עמוס ג, ב). מָאן דְּאִית לֵיהּ *סִיסְיָא בִּישָׁא, *בְּרַחֲמֵיהּ מָסֵיק לֵיהּ? לָא הֲוָה בְּיָדֵיהּ. רָמוּ לֵיהּ סוּדְרָא בְּצַוָּארֵיהּ וְקָא מְצַעֲרֵי לֵיהּ. אֲתָא רַבִּי אֲבָהוּ אַשְׁכְּחִינְהוּ. אָמַר לְהוּ: אַמַּאי קָא מְצַעֲרִיתוּ לֵיהּ? אָמְרוּ לֵיהּ: וְלָאו אֲמֶרֶת לָן, דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא? אָמַר לְהוּ: *אֵימוּר דְּאָמְרֵי לְכוֹן *בְּתָנוּיֵי, בִּקְרָאֵי מִי אָמְרֵי לְכוֹן. *וּמַאי שְׁנָא אַתּוּן דְּיַדְעִיתוּ? אָמַר לְהוּ: *אֲנַן דְּשַׁכְחִינָן גַּבַּייכוּ רְמִינָן אַנַפְשַׁיְינוּ וּמְעַיְינָן בִּקְרָאֵי, אִינְהוּ לָא מְעַיְינִי. אָמְרוּ לֵיהּ: אִיתָא לָן אֲתֵּ. אָמַר לָהֶם: אַמְשִׁיל לָכֶם מָשָׁל, לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁלָּוִין מֵאֶחָד, אֶחָד אוֹהֵבוֹ וְאֶחָד שׂוֹנְאוֹ, אוֹהֵבוֹ *נִפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט, שׂוֹנְאוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ בְּבַת אַחַת.

נפש יהודה לאיים לישראל. שיראו שגוזרים הרשעים עליהם גזרות ויחזרו בתשובה: **משתבח להו ר' אבהו**. היה משבח את רב ספרא לפני המינים השרים עובדי כוכבים שהוא חכם גדול ע"כ היו מניחין לו המכס של י"ג שנים: **ידעתי**. אהבתי כמו יודע ה' דרך צדיקים וכמו ואדעך בשם: **סיסיא**. כעס והנם זועפים מתרגמינן נסיסן: **ברחמיה**. אוהבו ל"א סוסיא סוס שעסקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי שיפול ממנו וימות בתמיה: **אימר דאמרי לכון**. שהוא חכם: **בתנויי**. במשניות וגמרא אבל לא בקראי: **ומאי שנא**. המינים אמרו לר' אבהו מ"ש אתון דבקיאים במקרא: **אנן דשכיחינן**. אנו רגילין אצלכם ויודעים שאתם באים עלינו בשאלות המינות רמינן עלינו ללמוד מקרא להשיבכם: **נפרע ממנו מעט מעט**. כך ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותיהן בעוה"ז כדי שיזכו ליום הדין והעובדי כוכבים ומזלות אינו נפרע מהן כלל כדי לטרדן מן העוה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם שפוקד את חבירו לפרקים:

וְהַחִיּוּב אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה מַאי דְּגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמְגִלָּה (יב, א): שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מִפְּנֵי מָה נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר כְּלָיָה? אָמַר לָהֶם: אִמְרוּ לִי אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁנֶּהֱנוּ מִסְּעוּדָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. אָמַר לְהוּ: אִם כֵּן, שֶׁל שׁוּשָׁן יֶהֱרְגוּ וְשֶׁל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לֹא יֶהֱרְגוּ. אָמְרוּ לוֹ: אֶמֹר לָנוּ אַתָּה. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי *שֶׁהִשְׁתַּחֲווּ לַצֶּלֶם. אָמְרוּ לוֹ: *וְכִי מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר? אָמַר לָהֶם: הֵם לֹא עָשׂוּ *אֶלָּא לְפָנִים (פרוש: מיראה), אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה אֶלָּא לְפָנִים. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: "*כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי־אִישׁ" (איכה ג, לג).

נפש יהודה שהשתחוו לצלם. בימי נבוכדנצר: **וכי משוא פנים יש בדבר**. היאך זכו לנס: **אלא לפנים**. לפני המלכות כדי שלא יהרגם אבל בלבם לא היה לעבוד עבודת כוכבים ומזלות: **כי לא ענה מלבו**. שלא היה בלב הקב"ה גזירת המן לקיים בהם אלא להבהילם וליראם ויעשו תשובה:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה הַמְּעוּלָּה וְהָרְאוּיָה הִיא הַמַּקְדֶּמֶת לַצָּרָה, מִכָּל מָקוֹם קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *לְזֹאת - תְּשׁוּבָה, כְּדָגַרְסִינַן הָתָם (יד, א): "וַיַּסֵּר הַמֶּלֶךְ אֶת־ טַבַּעְתּוֹ" (אסתר ג, י), אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: גְּדוֹלָה הֲסָרַת טַבַּעַת זוֹ מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְשֶׁבַע נְבִיאוֹת שֶׁעָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְשֶׁבַע נְבִיאוֹת שֶׁעָמְדוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל לֹא הֶחֱזִירוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְמוּטָב - וְאִלּוּ הֲסָרַת טַבַּעַת זוֹ *הֶחֱזִירָן לְמוּטָב.

נפש יהודה לזאת תשובה. שעשו מכח הגזירה ג"כ תשובה: **החזירן למוטב**. שגזרו עליהם תעניות לתשובה כדכתיב וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים:

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרַאוֹתוֹ תְּשׁוּבַת יִשְׂרָאֵל, וְגַם בְּרַחֲמָנוּתוֹ עֲלֵיהֶם, כִּלָּה אֶת הָמָן וּבָנָיו וּקְרוֹבָיו הַצּוֹרְרִים לְיִשְׂרָאֵל וְהֶעֱמִיד לָהֶם בִּמְקוֹמָם לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר הַצַּדִּיקִים, שֶׁבָּאָה הַהַצָּלָה עַל יָדָם, כְּדָגַרְסִינַן הָתָם (י, ב): רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי *פָּתַח לָהּ לְהַאי פִּרְשַׁתָּא מֵהָכָא: "תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ" וגו' (ישעיה נה, יג). "תַּחַת הַנַּעֲצוּץ", זֶה הָמָן, שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: "*וּבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים *וּבְכֹל הַנְּהָלֹלִים" וגו' (שם ז, יט); "יַעֲלֶה בְרוֹשׁ", זֶה מָרְדְּכַי הַצַּדִּיק, שֶׁנִּקְרָא רֹאשׁ לַבְּשָׂמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר" (שמות ל, כג). וּמִתָּרְגְּמִ: *מֵירָא דַכְיָא; "וְתַחַת הַסִּרְפָּד" (ישעיה נה, יג), וְתַחַת וַשְׁתִּי הָרִשָּׁעָה, בַּת בְּנוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרִשָּׁע, שֶׁשָּׂרַף *בֵּית מַרְפִּידוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "*וְרִפִּידָתוֹ זָהָב" (שיר השירים ג, י); "יַעֲלֶה הַדֶּסֶ" (ישעיה, שם), זוֹ אֶסְתֵּר הַצַּדֶּקֶת, שֶׁנִּקְרֵאת הֲדַסָּה, דִּכְתִיב: "וַיְהִי אֹמֵן אֶת־ הֲדַסָּה" (אסתר ב, ז), וּכְתִיב: "וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים" (זכריה א, ח); "וְהָיָה לַה' לְשֵׁם" (ישעיה, שם), *אֵלּוּ יְמֵי פּוּרִים; "לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת" (שם), *זוֹ מְקֻרָא מְגִלָּה.

נפש יהודה פתח לה. פתחא, התחיל לדרוש באגדת פורים מקרא זה: **ובכל הנעצוצים**. מקום שגדלין הסירים: **ובכל הנהלולים**. וגו' בתי תושבחתא ושם היו עובדים כוכבים ומזלות (ישעי' ז'): **מירא דכיא**. היינו מרדכי: **בית מרפידו**. ב"ה: **רפידתו זהב**. כפורת הזהב אשר עליו היתה השכינה שרויה והיא קישוטו והדרו של בהמ"ק: **אלו ימי פורים**. שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם: **זו מקרא מגילה**. לפי שאין שם שמים נזכר במגילה אמר שע"י קריאת מגילה בברכותיה נזכר השם של הקב"ה:

וַאֲמִרִינָן נַמֵּי הָתָם (שם): רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא פָּתַח לָהּ פִּתְחָא לְהַאי פַּרְשַׁתָּא מֵהָכָא: "כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו *נָתַן חָכְמָה וְדַעַת" וגו' (קהלת ב, כו), זֶה מָרְדְּכַי; "וְלַחוֹטֵא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס" (שם), זֶה הָמָן; "לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים" (שם), זֶה מָרְדְּכַי, דִּכְתִיב: "וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת־ טַבַּעְתּוֹ אֲשֶׁר הֶעֱבִיר מֵהָמָן וגו' וַתָּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת־מָרְדֳּכָי עַל־בֵּית הָמָן" (אסתר ח, ב).

נפש יהודה נתן חכמה. זה מרדכי שהיה חכם גדול כדאיתא במנחות שע"כ נקרא פתחיה ובלשן:

רַבִּי אַבָּא בַּר עוֹפְרָן פָּתַח לָהּ פִּתְחָא לְהַאי פַּרְשַׁתָּא מֵהָכָא: "*וְשַׁמְתִּי כִסְאִי בָּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים נְאֻם־ה'" (ירמיה מט, לח). "מֶלֶךְ", זֶה וַשְׁתִּי; "וְשָׂרִים", זֶה הָמָן וַעֲשֶׂרֶת בָּנָיו.

נפש יהודה ושמתי כסאי בעילם. שושן הבירה היתה בעילם דכתיב בדניאל בשושן הבירה אשר בעילם המדינה:

רַב דִּימֵי בַּר יִצְחָק פָּתַח לָהּ פִּתְחָא לְהַאי פַּרְשַׁתָּא מֵהָכָא: "*כִּי־עֲבָדִים אֲנַחְנוּ וּבְעַבְדֻתֵנוּ לֹא עֲזָבָנוּ אֱלֹהֵינוּ וַיֵּט־עָלֵינוּ חֶסֶד לִפְנֵי מַלְכֵי פָרַס לָתֶת־לָנוּ מִחְיָה לְרוֹמֵם אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּלְהַעֲמִיד אֶת־חָרְבֹתָיו וְלָתֶת־לָנוּ גָּדֵר בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלָם" (עזרא ט, ט). אֵימָתַי הִטָּה עָלֵינוּ חֶסֶד לִפְנֵי מַלְכֵי פָרַס? בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר.

נפש יהודה כי עבדים אנחנו. פסוק הוא בספר עזרא וסיפא דקרא ויט עלינו חסד וגו':

רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא פָּתַח לָהּ פִּתְחָא לְהַאי פַּרְשַׁתָּא מֵהָכָא: "*הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ *בָאֵשׁ וּבַמָּיִם" (תהלים סו, יב). "בָּאֵשׁ", בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר; "וּבַמַּיִם", בִּימֵי פַּרְעֹה; "וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה" (שם), בִּימֵי הָמָן.

נפש יהודה הרכבת. המשלת אנוש כל מלכי אומה ואומה לראשנו: **באש**. בימי נבוכדנצר שהטילנו לתוך כבשן האש:

רַבִּי יוֹחָנָן וכו': "זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל" וגו' (שם צח, ג). *אֵימָתַי רָאוּ כָּל אַפְסֵי אָרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ? זֶה בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר.

נפש יהודה אימתי ראו וכו' בימי מרדכי ואסתר. שהדבר נגלה לכל האומות שהלכו אגרות בכל העולם לאבד כל שונאי היהודים:

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ וכו': "אֲרִי־נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם־דָּל" (משלי כח, טו). "אֲרִי נֹהֵם", זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ" (ירמיה ד, ז); "וְדֹב שׁוֹקֵק", זֶה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, דִּכְתִיב בֵּיהּ בְּמַלְכוּת פָּרָס: "*וַאֲרוּ *חֵיוָה אָחֳרִי תִנְיָנָה דָּמְיָה לְדֹבּ" (דניאל ז, ה). וְתָאנֵי רַב יוֹסֵף: אֵלּוּ פַּרְסָיִים, שֶׁאוֹכְלִין כְּדֹבּ; וְשׁוֹתִין כְּדֹבּ *וּמְסָרְבָלִין בָּשָׂר כְּדֹבּ וּמְגַדְּלִין

שֵׂעָר כְּדֹב וְאֵין לָהֶם מְנוּחָה כְּדֹב; "מוֹשֵׁל רָשָׁע", זֶה הָמָן; "עַל עַם־דָּל", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁדַּלּוּ מִן הַמִּצְוֹת.

נפש יהודה וארו חיוה. כמו והרי: **חיוה**. חיה אחרת: **ומסורבלין**. מלובשין בבשר ושומן כסרבל:

רַבִּי אֶלְעָזָר וכו' "בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקֶרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבַּיִת" (קהלת י, יח). בִּשְׁבִיל עַצְלוּת שֶׁהָיָה בְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה, נַעֲשָׂה שׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָךְ. וְאֵין מָךְ אֶלָּא עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָּ" (ויקרא כז, ח). וְאֵין מְקֶרֶה אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמְקֶרֶה בַּמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו" (תהלים קד, ג).

נפש יהודה ימך המקרה. כשאדם הוא עצל ואין מתקן ביתו בפרצה קטנה לסוף ימך המקרה ישפל התקרה ונופל: **ידלוף**. המטר נוטף בביתו: **נעשה שונאו של הקב"ה מך**. כמו שלא היה יכול להושיע:

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק וכו': "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת וכו' בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם" (שם קכד, א־ב), *"אָדָם וְלֹא מֶלֶךְ".

נפש יהודה אדם ולא מלך. זה המן:

רַבָּה פָּתַח וכו': "בִּרְבוֹת צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם" וגו' (משלי כט, ב). "בִּרְבוֹת צַדִּיקִים", זֶה מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר, דִּכְתִיב: "וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ח, טו). וּכְתִיב: "לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה" וכו' (שם שם, טז); וּבְמֹשֵׁל רָשָׁע יֵאָנַח עָם" (משלי כט, ב), זֶה הָמָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְהַמֶּלֶךְ וְהָמָן יָשְׁבוּ" וגו' (אסתר ג, טו).

רַב מַתְּנָא וכו': "כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל" וכו' (דברים ד, ז). רַב אַשֵׁי אָמַר מֵהָכָא: "אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים" וגו' (שם שם, לד).

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִקְדִּים לָהֶם רְפוּאָה לַצָּרָה בְּמִצְוַת הַשְּׁקָלִים שֶׁהָיָה זְמַנָּם *בְּאֶחָד בַּאֲדָר, כְּדִגְרְסִינָן הָתָם (יג, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפָּנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁעָתִיד הָמָן לִשְׁקֹל שְׁקָלִים עַל יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁקְלֵיהֶם לִשְׁקָלָיו. וְהֵינוּ דִּתְנַן: בְּאֶחָד בַּאֲדָר *מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים.

נפש יהודה באחד באדר. והוא קודם הזמן שקבע המן לישראל בי"ג בו: **משמיעין**. ב"ד מכריזין שיגבו שקלים למקדש:

וְעִם כָּל הָרְפוּאָה הַזֹּאת, סִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִזְדַּמֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ נוֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינָיו; אֶסְתֵּר הַצַּדֶּקֶת, הַחֲכָמָה, שֶׁיָּדְעָה לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כַּסֵּדֶר בְּעִנְיַן שֶׁיִּתֵּן לָהּ הַמֶּלֶךְ שְׁאֵלָתָהּ וּבַקָּשָׁתָהּ וְזִמְּנָה אֶת הָמָן לְסְעוּדָתָהּ עַל כַּמָּה טְעָמִים, כִּדְאִיתָא הָתָם (טו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מָה רָאָתָה אֶסְתֵּר שֶׁזִּמְּנָה אֶת הָמָן? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: פַּחִים טָמְנָה לוֹ

לְלָכְדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח" (תהלים סט, כג). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: *מִבֵּית אָבִיהָ לָמְדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־רָעֵב שׂנָאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם" וגו'. וַה' יְשַׁלֶּם־לָךְ" (משלי כה, כא־כב), אַל תִּקְרֵי "יְשַׁלֶּם לָךְ", אֶלָּא *יַשְׁלִימֵהוּ לָךְ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטּוֹל עֵצָה *וְיִמְרֹד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָהּ שֶׁהִיא יְהוּדִית. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, אָחוֹת לָנוּ בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְיִסָּיחוּ דַּעְתָּם מִן הָרַחֲמִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: *כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מָצוּי לְהּ בְּכָל עֵת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: אוּלַי *יַרְגִּישׁ הַמָּקוֹם וְיַעֲשֶׂה נִסִּים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: שֶׁהִסְבִּירָה לוֹ פָּנִים כְּדֵי *שֶׁיְּהֲרֹג הוּא וְהִיא.

נפש יהודה מבית אביה למדה. שמעה שהתינוקות לומדים כן: **ישלימהו.** ימסרהו לך: **וימרוד.** במלך שהיתה שעתו מצלחת: **כדי שיהא.** המן מצוי לה אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך: **ירגיש המקום.** שאף אני מקרב שונאיהן של ישראל אי נמי ירגיש שאף אני צריך להחניף רשע זה ולזלזל בכבודי: **שיהרג הוא והיא.** שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את שנינו וכי גוזרין גזירה ומית חדא מינייהו בטלי לה:

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ *מֶלֶךְ הַפַּכְפַּךְ הָיָה. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עֲדַיִן אָנוּ צְרִיכִין לְמוֹדְעִי. תָּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: *קִנְאָתוֹ בַּמֶּלֶךְ וְקִנְאָתוֹ בַּשָּׂרִים. רַבָּה אָמַר: "לִפְנֵי־שֶׁבֶר גָּאוֹן" (משלי טז, יח). אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: "*בְּחֻמָּם אְשֵׁית אֶת־מִשְׁתֵּיהֶם וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלֹזוּ וְיִשְׁנוּ שְׁנַת־עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נְאֻם ה'" (ירמיה נא, לט). אַשְׁכְּחֵיה רַבָּה בַּר אֲבוּהּ לְאֵלְיָהוּ, אֲמַר לֵיהּ: כְּמָאן חָזַת אֶסְתֵּר וְעָבְדָא? אֲמַר לֵיהּ: כְּכֻלְּהוּ תַּנָּאֵי וְכֻלְּהוּ אֱמוֹרָאֵי.

נפש יהודה מלך הפכפך היה. וחוזר בדבורו אמרה שמא אוכל לפתותו ולהרגו ואם לא יהא מזומן תעבור השעה ויחזור בו: **קנאתו.** כדי שיקנא המלך והשרים בהמן על שאסתר זימנה לו ויהרגהו: **בחומם אשית את משתיהם.** על בלשצר וסייעתו נאמר בשובם מן המלחמה שדריוש וכורש היו צרין על בבל ונצחם בלשצר אותו היום והיו עיפים וצמאים וישבו לשתות בכלי בהמ"ק ונשתכרו ובאותו לילה נהרג ואף אסתר אמרה מתוך משתיהם של רשעים פורענות באה עליהם:

לָמַדְנוּ שֶׁכָּל דִּבֶּרְיהָ עָשְׂתָה בְּחָכְמָה וְכָל דִּבְרֵי חֲכָמִים הֵן אֱמֶת וְתוֹרָתָם אֱמֶת.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קלו]

מִקְרָא מְגִלָּה אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבָה בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ קִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם וְעַל זֶרַע, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (מגילה יד, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה נְבִיאִים וְשִׁבְעָ נְבִיאוֹת שְׁנִתְנַבְּאוּ לְיִשְׂרָאֵל לֹא פָּחֲתוּ וְלֹא הוֹתִירוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, *חוּץ מִמִּקְרָא מְגִלָּה. מַאי דָּרוּשׁ? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: קַל וָחֹמֶר: וּמַה *מֵּעַבְדוּת לְחֵרוּת

אוֹמְרִין שִׁירָה, מִמָּוֶת לְחַיִּים לֹא כָּל שֶׁכֵּן. אִי הָכִי *נִימָא הַלֵּילָא? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִין "הַלֵּל" עַל הַנֵּס הַנַּעֲשָׂה בְּחוּצָה לָאָרֶץ. מַתְקִיף לָהּ וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם לְמַעֲלָה, עַל עִנְיַן הַלֵּילָא, בְּפֶרֶק כד מֵחֵלֶק תְּפִלּוֹת (סימן קיד).

נפש יהודה חוץ ממקרא מגילה. וא"ת נר חנוכה כבר פסקו הנביאים אבל בימי מרדכי היו חגי זכריה ומלאכי: **מעבדות לחרות.** ביצ"מ אמרו שירה על הים: **נימא הלילא.** שהיא שירה:

וְאִם תִּקְנוּהוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה הִסְכִּימוּ עִמָּהֶם בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (מכות כג, ב) וּבְפֶרֶק שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִים: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עָשׂוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה וְהִסְכִּימוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה עַל יָדָם; מִקְרָא מְגִלָּה *וּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם בַּשֵּׁם *וַהֲבָאַת מַעֲשֵׂר. מִקְרָא מְגִלָּה, דִּכְתִיב: "קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים" (אסתר ט, כז), קִיְּמוּ לְמַעְלָה מַה שֶּׁקִּבְּלוּ לְמַטָּה. וּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם בַּשֵּׁם, דִּכְתִיב: "וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם" (רות ב, ד). וְאוֹמֵר: "ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל" (שופטים ו, יב). מַאי וְאוֹמֵר? וְכִי תֵּימָא בֹּעַז הוּא דַּעֲבַד מִנַּפְשֵׁיהּ, אֲבָל מִשְּׁמַיָּא לָא הִסְכִּימוּ, תָּא שְׁמַע: "ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל". וַהֲבָאַת מַעֲשֵׂר, דִּכְתִיב: "וְכִפְרֹץ הַדֶּבָר הִרְבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבָשׁ וְכֹל תְּבוּאַת שָׂדֶה וּמַעְשַׂר הַכֹּל לָרֹב הֵבִיאוּ" (דברי הימים־ב לא, ה). וּכְתִיב: "הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף לְבֵיתִי" וגו' (מלאכי ג, י). אָמַר רַב: עַד שֶׁיִּבְלוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דַּי.

נפש יהודה ושאלת שלום בשם. ואין כאן הוצאת שם לבטלה שנאמר ויאמר לקוצרים ה' עמכם והסכימו ב"ד של מעלה על ידו דקאמר ליה מלאך לגדעון ה' עמך גבור החיל: **והבאת מעשר.** לבהמ"ק כדי שלא יקבלום לוים שאינם מהוגנים ולא יחלקו לעובדי עבודת כוכבים ומזלות דכתיב בדברי הימים וכפרוץ הדבר ותקנת חזקיה היה להכין לשכות בבהמ"ק להביא את כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלוים עובדי כוכבים ומזלות דכתיב התם ויאמר חזקיה להכין לשכות בבהמ"ק וגו' והסכים הקב"ה על ידו דכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר וגו':

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּקְרָא מְגִלָּה לֹא נִכְתַּב בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה, הַכֹּל נִרְאֶה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּסִינַי וְכָל מַה שֶּׁעָבַר וְכָל מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בַּמְּגִלָּה (יט, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים" (דברים ט, י)? מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה *דִּקְדּוּקֵי תוֹרָה *וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים וּמַה שֶּׁסּוֹפְרִים עֲתִידִין לְחַדֵּשׁ. וּמַאי נִיהוּ? מִקְרָא מְגִלָּה.

נפש יהודה דקדוקי תורה. רבויין אתין וגמין מעוטין אכין ורקין: **דקדוקי סופרים**. שדקדקו אחרונים מלשון משנה הראשונים:

וּכְשֶׁנִּכְתְּבָה אַחַר כָּךְ, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרָה, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (ז, א): רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ" וגו' (אסתר ו, ו). רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ" (שם ב, טו). רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דּוּרְמַסְקִית אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדְּכָי" (שם שם, כב). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: *וּבַבְּזָה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם" (שם ט, י). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אִי הֲוָאי הָתָם הֲוָה אָמֵינָא לְהוּ דִּידִי עֲדִיפָא מִדִּידְכוּ: "קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים" (שם שם, כז), קִיְּמוּ לְמַעְלָה מַה שֶּׁקִּבְּלוּ לְמַטָּה. אָמַר רַבָּה: לְכֻלְּהוּ אִית לְהוּ פִּירְכָא, בַּר מִדְּשְׁמוּאֵל דְּלֵית לֵיהּ פִּירְכָא.

נפש יהודה ויאמר המן בלבו. מנא ידעי כותבי המגילה שכך אמר בלבו אלא רוה"ק נגלה עליהם: **ויודע הדבר למרדכי**. מי גילה לו אלא רוח הקודש היה שורה עליו: **ובבזה לא שלחו את ידם**. מנא ידעי מה עשו הרחוקים:

וַאֲמְרִינַן הָתָם: רַב יוֹסֵף אָמַר: "וְיֶתֶר הַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה *לֹא יָעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים" (שם שם, כח). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: "וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף מִזַּרְעָם" (שם). וּמִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁכָּל הַכְּתוּבִים עֲתִידִין לִיבָּטֵל, חוּץ מִמְּגִלַּת אֶסְתֵּר.

נפש יהודה לא יעברו. מנא ידעי את העתיד:

וְגַם כָּל הַמּוֹעֲדִים, חוּץ מִיְּמֵי הַפּוּרִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי, בְּפָסוּק "טָבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ" (ט, ב): כָּל הַמּוֹעֲדִים בְּטֵלִים וִימֵי הַפּוּרִים אֵינָם בְּטֵלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף מִזַּרְעָם". וְגַם כְּתִיב שָׁם: אָמַר רַבִּי: אַף יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינוֹ בָּטֵל לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם" (ויקרא טז, לד). וְנִרְאֶה פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּזְמַן הַגָּלוּת, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגְרֹם הַחֵטְא בְּאֶחָד מִן הַמּוֹעֲדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "שִׁבַּח ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת" (איכה ב, ו), אֲבָל בִּימֵי הַפּוּרִים הִבְטִיחַ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ. וְגַם הִבְטִיחַ עַל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁיְּכַפֵּר וַאֲפִלּוּ אֵינָם שָׁבִים כָּרָאוּי.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קלז]

יְמֵי הַפּוּרִים קְבָעוּם לִהְיוֹת יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה לְשֵׁם שָׁמַיִם וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים. וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּמָגִלָּה (ז, א): תָּנֵי רַב יוֹסֵף: "וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" (אסתר ט, כב), *שְׁתֵּי מָנוֹת לְאָדָם אֶחָד; "*וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים" (שם). שְׁתֵּי מַתָּנוֹת לִשְׁנֵי בְנֵי־אָדָם. רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה שָׁדַר לֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ *אַטְמָא דְּעֻגְלָא תִּלְתָּא *וְגַרְבָּא דְּחַמְרָא. שָׁלַח לֵיהּ: קַיְּמוּתְ בָּנוּ, רַבֵּינוּ, "וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים".

נפש יהודה שתי מנות לאדם אחד. דכתיב ומשלוח מנות שתים משמע: **ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם**. די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים נמי תרתי משמע: **אטמא דעגלא תילתא**. ירך מעגל שהוא שלישי לבטן: **וגרבא דחמר**. חמת יין:

*הֲדַר שְׁלַח לֵיהּ כּוּלֵי תִּלְתָּא וּתְלָתָא גַּרְבֵּיָא דְּחַמְרָא. שְׁלַח לֵיהּ: קַיְּמָתְּ בָּנוּ, רַבֵּינוּ, "וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ". רַבָּה שָׁדַר לֵיהּ לְמָרֵי בַּר מַר, בְּיַד אַבַּיֵּי, מְלָא צַנָּא דְּקִשְׁבֵּי (סל מלא תמרים) וּמְלָא צַנָּא דְּקֻמְחָא דַּאֲבִישׁוּנָא (סל מלא מקמח שנתיבשו החטים בתנור בעודן כרמל וקמח שלהן מתוק לעולם).

נפש יהודה הדר שלח ליה וכו'. בגמרא לא גרסי' ליה ולפי גירסתנו נ"ל דה"פ ר' יהודה שלח לר' יהושע אטמא דעגלא וגרבא דחמר שלח ליה לא קיימת כי אם מתנות לאביונים כי דבר מועט כזה אינו מספיק לנו להיות נקרא בשם משלוח מנות רק כדרך ששולחים לאביונים דבר מועט: **הדר שלח ליה כולי עגלא וכו' שלח ליה**. ר' יהודה באמת זה ראוי לקרות משלוח מנות כי הוא ראוי לקרות מנה יפה מאד:

*אָמַר אַבַּיֵּי *הַשְׁתָּא אָמַר מָרֵי, אִי חַקְלָאָה לֵיהֱוֵי מַלְכָּא, מְצַוָּאֵיהּ דִּיקוּלָא לָא נָחֵית. שָׁדַר לֵיהּ אִיהוּ מְלָא *טַסְקָא דְּזַנְגְּבִילָא וּמְלָא כַּסָּא דְּפִלְפְּלֵי אֲרִיכְתָּא. אָמַר אַבַּיֵּי: הַשְׁתָּא אָמַר מַר, אֲנָא שָׁדְרֵי לֵיהּ חוּלְיָא (פירוש: מתוק) וְאִיהוּ שָׁדַר לִי *חוּרְפָּא. אָמַר אַבַּיֵּי: *כִּי נָפְקִי מְבֵּי מַר הֲוָה שְׁבַעְנָא, כִּי מְטָאִי לְבֵי מָרֵי בַּר מַר קָרִיבוּ לִי שִׁתִּין צָאעֵי (קערות) דְּשִׁתִּין מִינֵי קְדֵרָה וְאָכְלִי בְּהוּ *שִׁתִּין פַּלְגֵי, וְאַף בִּשּׁוּלָא בַּתְרָאָה קָרוּ לֵיהּ צְלִי קְדֵרָה וּבָעֵי אָכְסְיֵיהּ לְצַעָא (הייתי חפץ לכוס הקערה) אַבַּתְרֵי. אָמַר אַבַּיֵּי: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: כָּפִין עַנְיָא וְלָא יָדַע; אִי נַמֵּי, *רְוִוחָא לְבָסִימָא שְׁכִיחַ. אַבַּיֵּי בַּר אָבִין וְרַב חֲנַנְיָה בַּר אָבִין: מַחְלְפֵי סְעוּדְתַיהוּ לְהַדְדֵי.

נפש יהודה אמר אביי. לרבה: **השתא אמר מרי**. עכשיו יאמר מרי בר מר עליך כשבן כפר נעשה מלך דיקוליה מצואריה לא נחית הסל שהיה רגיל עליו בעודנו בן כפר ומאכיל בו לבהמתו לא יוריד עתה מראשו כך אתה נעשית מלך וראש בפומבדיתא ואינך שולח לי אלא דברים המצויין לכל: **טיסקא**. שק דזנגבילא והוא שורש עשב שנקרא אינ"בר בל"א: **חורפא**. דבר חריף: **כי נפקי מבי מר**. כשיצאתי מבית אדוני רבה לילך לבית אבא מרי בר מר הייתי שבע: **שתין פלגי**. מכל קערה אכל החצי וקערה האחרונה בעי לאכסייה כל מאכל שאוכל שלא כדרכו נקרא כוסס כמו כוסס חטים וכן אמר על הקערה כי אין דרך לאכול הקערה ע"כ אמר שביקש לכוסס הקערה בשיניו מטוב הטעם של הצלי שהיה בתוכה: **רווחא לבסימא שכיח**. ריוח מצוי לדבר המתוק בתוך מעיו:

אָמַר רָבָא: מִיחַיֵּיב אֵינָשׁ *לְבָסוּמֵי בְּפוּרְיָא עַד דְּלָא יָדַע *בֵּין "בָּרוּךְ מָרְדְּכַי" לְ"אָרוּר הָמָן". רַבָּה וְרַבִּי זֵירָא עֲבְדוּ סְעוּדַת פּוּרִים בְּהַדֵּי הֲדָדֵי, *אִיבְּסֵם רַבָּה וְקָם שָׁחְטֵיהּ לְרַבִּי זֵירָא. לְמָחָר כִּי פָּקַע לֵיהּ חַמְרָא בָּעָא רַחְמֵי עֲלֵיהּ וַאֲסְיֵיהּ. לְשָׁנָה אַחֶרֶת אֲמַר לֵיהּ: לֵיתֵי מַר וְנֶעֱבֵיד סְעוּדַת פּוּרִים. אֲמַר לֵיהּ: *לָאו כָּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא מִתְרַחֵישׁ נִסָּא.

נפש יהודה לבסומי בפוריא. להשתכר בפורים: **בין ברוך מרדכי וכו'**. דחושבנא דדין כחושבנא דדין: **איבסם**. נשתכר: **לאו כל שעתא וכו'**. שמא תשתכר ותשחט אותי כדרך שעשית לי בפורים שעבר ולא יתרחש לך נס שתוכל להחיותי בתפלתך:

אָמַר רָבָא: סְעוּדַת פּוּרִים שֶׁאָכְלָהּ בַּלַּיְלָה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. מַאי טַעֲמָא? "יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה" כְּתִיב (אסתר ט, כב). רַב אַשֵׁי הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַב כַּהֲנָא, *נָגַהּ לְהוּ וְלָא הֲווּ קָאָתוּ רַבָּנָן. אֲמַר לֵיהּ: מַאי טַעֲמָא לָא אָתוּ רַבָּנָן? אֲמַר לֵיהּ: דִּילְמָא עָסְקֵי בְּסְעוּדַת פּוּרִים. וְלֵכְלוּהָ מֵאוֹרְתָּא? אֲמַר לֵיהּ: לָא סְבִירָא לֵיהּ לְמַר לְהָא דְּרַבָּה? דַּאֲמַר רַבָּה: סְעוּדַת פּוּרִים שֶׁאָכָלָהּ בַּלַּיְלָה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. מַאי טַעֲמָא, "יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה" כְּתִיב? אֲמַר לֵיהּ: וַאֲמַר רַבָּה הָכִי? אֲמַר לֵיהּ: אִין. תָּנָא מִינֵּיהּ אַרְבָּעִים זְמָנִין וְדָמֵי לֵיהּ *כְּמָאן דְּמָנְחָא בְּכִיסְתֵּיהּ.

נפש יהודה נגה. איחר היום ולא באו התלמידים לבית המדרש: **כמאן דמנחא בכיסתיה**. כדבר המונח בכיס שלא יאבד כך לא ישכח ממנו:

הָא לָמַדְנוּ, כִּי סְעוּדַת פּוּרִים חִיּוּבָהּ בַּיּוֹם, *אַף־עַל־גַּב דַּעֲשָׂאָהּ בַּלַּיְלָה. וְשֶׁהַשִּׂמְחָה הַגְּדוֹלָה לִשְׁלֹחַ מָנוֹת לְרֵעֵהוּ; וְהַמֻּבְחֶרֶת מַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים. וּכְדֵי לִשְׂמֹחַ שִׂמְחָה יְתֵרָה, שֶׁיִּשְׁתֶּה עַד שֶׁיְּבַסֵּם. וְהַנֵּי מִילֵּי בְּעוֹשֶׂהוּ לְשֵׁם מִצְוָה, כַּאֲשֶׁר הָיוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ בַּזְּמַן שֶׁל חַכְמֵי־הַתַּלְמוּד, שֶׁלֹּא הָיוּ שְׁבֵעִים מִן הַיַּיִן בְּכָל הַשָּׁנָה וְהָיוּ מַרְבִּים בִּימֵי הַפּוּרִים לְשֵׁם שָׂמַיִם לְשִׂמְחָה יְתֵרָה, אֲבָל עַתָּה, שֶׁעוֹשִׂים בְּנֵי־אָדָם כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים וְשׁוֹתִים לַשָּׂבַע בְּכָל יוֹם, *הָעִלּוּי מֵהַשִּׂמְחָה וְהַמִּצְוָה הַמֻּבְחֶרֶת הִיא לְהַרְבּוֹת בְּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים וְלָאֳכֶל וְלִשְׁתּוֹת כָּרָאוּי לוֹ, שֶׁיְּרֻבֶּה מְעַט לְשֵׁם שִׂמְחַת פּוּרִים.

נפש יהודה אף על גב דעשאה. סעודה בלילה של הכנסת פורים: **העילוי**. עיקר השבח הוא כשהאדם עושה שמחה וכו':

חֵלֶק רְבִיעִי בְּחַג הַמַּצּוֹת
וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קלח]

חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר וְדוֹר נָהֲגוּ לִדְרֹשׁ לָעָם קֹדֶם הַמּוֹעֲדִים *בְּהִלְכוֹת הַמּוֹעֲדִים כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ וְיִלְמְדוּ וְיֵדְעוּ מַה לַּעֲשׂוֹת, כִּדְנַרְסִינָן פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה לב, א): תַּנְיָא, "*וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי ה' אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כג, מד), מֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ שׁוֹאֲלִין

וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם: הִלְכוֹת פֶּסַח בְּפֶסַח וְהִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת וְהִלְכוֹת חָג בָּחָג. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בִּפְסָחִים (ו, א): תָּנֵי: שׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת פֶּסַח קֹדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת.

נפש יהודה בהלכות. בדברים שהם איסור והיתר כדי שידעו להזהר מאיסור ולא כמו שהוא בזמנינו שעומדים ודורשים בשבת הגדול ולפעמים הוא בערב פסח וכבר עשו כל צרכי פסח ואף אין כוונתם רק להאריך ולהגדיל עצמן בחריפות הדרוש בפשטים ולא מהל' האיסורים כי אם מעט מזער וחטא הרבים תלוי בהם כנבואת יחזקאל: **וידבר משה**. מהו וידבר משה וכי כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל אלא מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנן:

וְצָרִיךְ לְהַקְדִּים וְלוֹמַר, כִּי גְּלוּת מִצְרַיִם עִם הַגְּלֻיּוֹת הָאֲחֵרִים הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים, בְּאָמְרוֹ: "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה" וגו' (בראשית טו, יב). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא, פֶּרֶק מד (יז): "אֵימָה", זוֹ בָּבֶל, דִּכְתִיב: "בֵּאדַיִן נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמְלִי חֱמָא" (דניאל ג, יט); "חֲשֵׁכָה" זוֹ מָדַי, שֶׁהֶחֱשִׁיכָה עֵינֵי יִשְׂרָאֵל *בְּצוֹם; "*גְּדֹלָה", זוֹ יָוָן, רַבִּי סִימוֹן וְרַבָּנָן, רַבִּי סִימוֹן אָמַר: מַלְכוּת יָוָן הָיְתָה מַעֲמֶדֶת מֵאָה וְעֶשְׂרִים אַפַּרְכוֹסִין וּמֵאָה אִיצְטְרָגָלִין. רַבָּנָן אָמְרִי: *מִשִּׁשִּׁים שִׁשִּׁים, דִּכְתִיב: "נָחַשׁ שָׁרַף וְעַקְרָב" (דברים ח, טו). "*נָחָשׁ, זוֹ בָּבֶל; "שָׂרָף", זוֹ מָדַי; "עַקְרָב", זוֹ יָוָן, מָה עַקְרָב זֶה יוֹלֶדֶת לְשִׁשִּׁים שִׁשִּׁים כָּךְ הֶעֱמִידָה יָוָן מִשִּׁשִּׁים שִׁשִּׁים. "נֹפֶלֶת עָלָיו" (בראשית טו, יב), זוֹ אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקּוֹל נָפְלָם" וגו' (ירמיה מט, כא). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: זוֹ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל" (ישעיה כא, ט); "גְּדֹלָה", זוֹ מָדַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל" וגו' (אסתר ג, א); "חֲשֵׁכָה" כְּדִכְתִיב לְעֵיל; "אֵימָה" זוֹ אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "דְּחִילָה וְאֵימְתָנִי וְתַקִּיפָא יַתִּירָה" (דניאל ז, ז).

נפש יהודה והנה אימה וכו'. דרש אימה כמו חימה בחילוף אותיות אהח"ע: **בצום**. ובתעניות בימי המן וכן בתחלת מלכות אחשורוש שביטל בנין בהמ"ק: **גדולה זו יון**. שהיו להם שרים גדולים רבים דוכסין ואפרכין ואיסטרטלוטין מיני שררות זו למעלה מזו: **משים ששים**. מדוכסין ואפרכין ואיסטרטלוטין מכל א' ששים: **נחש זו בבל**. סימנא בעלמא והכי גמירי דבבל דמי לנחש ומדי לשרף:

וְאַחַר כָּךְ הֶרְאָה לוֹ הַגְּאֻלָּה, כִּדְאִיתָא הָתָם עָלָהּ: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע" (בראשית טו, יג), יָדֹעַ שֶׁאֲפַזְּרֵם, תֵּדַע שֶׁאֲקַבְּצֵם; יָדֹעַ שֶׁאֲנִי *מְמַשְׁכְּנָן, תֵּדַע שֶׁאֶפְרְקֵם; יָדֹעַ שֶׁאֲשַׁעְבֵּדֵם, תֵּדַע שֶׁאֶגְאָלֵם. "כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" (שם), מִשְּׁתִרְאֶה לְךָ זֶרַע. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גֵּרוּת - עַבְדוּת בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנִים, *לְאַסְפַּטְיָא שֶׁלָּהֶם. אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ: "וְגַם אֶת־הַגּוֹי" (שם שם, יד), "גַּם" הוּא מִצָּרִים "*וְגַם" לְרִבּוֹת אַרְבָּעָה מַלְכֻיּוֹת.

נפש יהודה ממשכנן. ביד העובדי כוכבים ומזלות בחטאיהם: **אספטיא שלהם**. בעיר המוכן להם וזהו במצרים והכל ביחד מיום שהיה לו זרע והוא יצחק שנא' כי ביצחק יקרא לך זרע והוא ת' שנה ואית דמפרשי אספטיא השלמת חשבונם מעת שנדבר עמו בין הבתרים: **וגם לרבות ארבעה מלכיות**. שידין אותם הקדוש ברוך הוא:

"אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי" (שם), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ הִבְטִיחַ הַשֵּׁם לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁיִּגָּאֵל אֶת בָּנָיו, אֲבָל כְּשֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה אֶגְאָלֵם בְּשִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת, דַּאֲמַר רַבִּי יוּדָן: מִ"לְּבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי", עַד "וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים" (דברים ד, לד), אַתָּה מוֹצֵא שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם: שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ הֵם, אֱמֹר לוֹ: צֵא מֵהֶם "גּוֹי" שֶׁנִּי, שֶׁאֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן. רַבִּי אָבִין אָמַר: *בְּשֵׁמוֹ גְּאָלָם, שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת. "וְאַחַר־כָּךְ יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל" (בראשית טו, יד).

נפש יהודה בשמו. של הקב"ה, הם ע"ב אותיות היוצאים מויסע ויבא ויט שבכל פסוק הם שבעים ושתים אותיות כדאי' לקמן בפרק ו' מחג הסוכות והשם בגימט' ע"ב כמנין חסד יו"ד ה"י וי"ו ה"י עולה ע"ב:

וְרָמַז לוֹ גַּם כֵּן הַשְּׁלִשָּׁה בָּתִּים שֶׁעֲתִידִין לִבָּנוֹת, שֶׁהֵם אוֹת וּבְרִית לִירוּשַׁת הָאָרֶץ. וְעַל כֵּן שָׁאַל וְאָמַר: "בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי" וגו' (שם שם, ח-ט) הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן נִרְמַז בְּעֶגֶל, לְפִי שֶׁבִּתְחִלַּת הַמִּשְׁכָּן הָרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה הָעֶגֶל. וְגַם בִּתְחִלַּת הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה, מִיָּד אַחַר פְּטִירָתוֹ, עָשָׂה יָרָבְעָם הָעֲגָלִים, שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁנַיִם עִם הָרִאשׁוֹן נַעֲשׂוּ עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת. וּמֵעָוֹן זֶה יִנָּקוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית רִאשׁוֹן, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קב, א): אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: בְּתְחִלָּה הָיוּ *יוֹנְקִים יִשְׂרָאֵל מֵעֶגֶל רִאשׁוֹן, מִיָּרְבָעָם וְאֵילָךְ הָיוּ יוֹנְקִים *מִשְּׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה עֲגָלִים. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֵין לְךָ כָּל פֶּרְעָנוּת וּפֶרְעָנוּת שֶׁבָּאָה לָעוֹלָם שֶׁאֵין בָּהּ *אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּהֶכְרֵעַ לִיטְרָא שֶׁל עֶגֶל הָרִאשׁוֹן. וְהַבַּיִת הַשֵּׁנִי רָמַז בְּעֵז לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ זְמַן עַזֵּי פָּנִים וְגַם לְפִי שֶׁהָיָה שָׂטָן מְרַקֵּד בֵּין קַרְנֵיהֶם הַנִּמְשָׁל לְעֵז וְכָתְבוּ בְּאוֹתוֹ זְמַן שִׂטְנָה עַל יִשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ "הַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן" אֲשֶׁר מָלַךְ בַּזְּמַן הַהוּא בְּתְחִלַּת הַבַּיִת הַשֵּׁנִי. וְהַבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי רָמַז בָּאַיִל, שֶׁהוּא שָׁלוֹם וְיִהְיֶה חִזּוּק בְּיִשְׂרָאֵל לָעַד לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "*יֵשׁ־לְאֵל יָדִי" (בראשית לא, כט), וְתִתְקַיֵּם לָעַד לְעוֹלָם, גַּם בִּזְכוּת עֲקֵדַת יִצְחָק אָבִינוּ, שֶׁהָיָה עוֹלָה תָּמִיד כְּאַיִל תָּמִים שֶׁנִּתַּן בַּעֲדוֹ, הָאַיִל אֲשֶׁר נִבְרָא בְּעֶרֶב שַׁבָּת *שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם.

נפש יהודה יונקים ישראל מעגל ראשון. לוקין בעון עגל אחד שעשו במדבר: **משנים ושלשה**. כלומר משנים שעשה ירבעם ושלישי שעשו במדבר והיינו שלשה כמו שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים פי' ארבעה הוא הרביעי: **אחד מעשרים וארבעה**.

לאו דוקא אלא דבר מועט כמו שכף המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה ובב"ב מפורש כמה הוא הכרע של ליטרא: **יש לאל ידי**. שהוא ל' חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח ואיל דרש לשון חוזק: **שבו נברא העולם**. שהי' הבריאה אינה שלימה והשלים הבריאה: וְכֵן נִתְגַּלָּה לְיִצְחָק אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה בָּתִּים בִּשְׁמוֹת הַשָּׁלֹשׁ בְּאֵרוֹת, כִּי כָּל מַה שֶּׁהֶאֱרִיכָה הַתּוֹרָה לְסַפֵּר בָּעִנְיָן שְׁמוֹת הַבְּאֵרוֹת, אִלּוּ הָיָה כְּפִשׁוּטוֹ אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת וְלֹא כָבוֹד גָּדוֹל לְיִצְחָק, אֲבָל בָּא לְהוֹדִיעַ דִּבְרֵי עָתִיד. כִּי "בְּאֵר מַיִם חַיִּים" (בראשית כו, יט), יִרְמֹז לְבֵית אֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בָנָיו, כִּי מֵהֶם תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר ה' הַנִּמְשָׁל לְמָיִם. וְלָכֵן הַזְכִּיר "בְּאֵר מַיִם חַיִּים", [כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "מְקוֹר־מַיִם חַיִּים] אֶת־ה'" (ירמיה יז, יג), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵלּוּ הַמַּיִם הֵם אֲשֶׁר לַה'. וְקָרָא הָרִאשׁוֹן "עֵשֶׂק" (שם שם, כ), יִרְמֹז לַבַּיִת הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הִתְעַשְּׂקוּ עִמָּנוּ בְּכַמָּה מִלְחָמוֹת עַד שֶׁהֶחֱרִיבוּהוּ. וְהַשֵּׁנִי קָרָא "שִׂטְנָה" (שם שם, כא), שֶׁהָיָה קָשֶׁה מִן הָרִאשׁוֹן, וְהוּא הַבַּיִת הַכָּתוּב עָלָיו: "וּבְמַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּתְחִלַּת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שִׂטְנָה עַל יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלָם" (עזרא ד, ו). וְכָל יָמָיו הָיָה לְשָׂטָן עַד שֶׁהֶחֱרִיבוּהוּ. וְהַשְּׁלִישִׁי קָרָא "רְחוֹבוֹת" (שם שם, כב), הוּא הַבַּיִת הֶעָתִיד לְבָנוֹת בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ בְּלִי רִיב וּמַצָּה. וְהָאֵל יַרְחִיב אֶת גְּבוּלֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (דברים יט, ח), שֶׁנֶּאֱמַר לְעָתִיד. וְנִרְמַז גַּם כֵּן שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת לְאַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן" וגו' (בראשית טו, יז) וְהֵבִיאוּ עַל זֶה בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מד, כא): שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַרְבָּעָה דְבָרִים הֶרְאָה לוֹ: גֵּהִנֹּם וּמַלְכֻיּוֹת, מַתַּן תּוֹרָה וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. אָמַר לֵיהּ: כָּל זְמַן שֶׁבָּנֶיךָ עוֹסְקִים *בְּשִׁבְתַּיִם נִצּוֹלִים מִשְׁתַּיִם, פּוֹרְשִׁים מִשְׁתַּיִם הֵם נִדּוֹנִין בְּשִׁשְׁתַּיִם. אָמַר לֵיהּ: בַּמֶּה תִּתְרַצֶּה *שֶׁיִּדּוֹנוּ בָּנֶיךָ, בְּמַלְכֻיּוֹת אוֹ בְּגֵהִנֹּם. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר: אַבְרָהָם בֵּרַר לוֹ הַמַּלְכֻיּוֹת. רַבִּי יוּדָן וְרַבִּי מֵאִיר וְרַב אַחָא בַּר חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר שֶׁזָּקֵן אֶחָד מִשּׁוּם רַבִּי אוֹמֵר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרַר לוֹ הַמַּלְכֻיּוֹת. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם" (דברים לב, ל), זֶה אַבְרָהָם: "וַה' הִסְגִּירָם" (שם), שֶׁהִסְכִּים לִדְבָרָיו. רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב אַחָא אָמַר: הָיָה אַבְרָהָם תָּמֵהַּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, בַּמֶּה אֲבָרֵר? גֵּיהִנֹּם אוֹ מַלְכֻיּוֹת וכו'. נִמְצָא, שֶׁנִּבְחַר לְזֶרַע יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּעָנְשׁוּ עַל עֲוֹנָם בַּגָּלוּת בָּעוֹלָם הַזֶּה.

נפש יהודה בשתים. בתורה וקרבנות וניצולים מגיהנם ומשעבוד מלכיות עובדי כוכבים: **שידונו בניך**. אם יחטאו:

וּכְשֶׁהָיָה יַעֲקֹב יוֹרֵד לְמִצְרַיִם רָאָה כִּי הַגָּלוּת הִתְחִיל בּוֹ וּבְזַרְעוֹ וּפָחַד מִמֶּנּוּ וַיִּזְבַּח זְבָחִים לְפַחַד אָבִיו יִצְחָק, שֶׁלֹּא תְהֵא מִדַּת הַדִּין מִתְוַחָה כְּנֶגְדּוֹ. וְעָשָׂה זֶה בִּבְאֵר שָׁבַע, שֶׁהָיָה בֵּית תְּפִלָּה לַאֲבוֹתָיו. וְהִקְרִיב *שְׁלָמִים *לְהַשְׁלִים אֵלָיו כָּל הַמִּדּוֹת, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ: שְׁלָמִים, שֶׁמְּטִילִין שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, לְהַשְׁלִים אֵלָיו מִדַּת הַגְּבוּרָה. וְשָׁם נֶאֱמַר לוֹ: "אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ

מִצְרַיְמָה" (בראשית מו, ד), לְהַבְטִיחַ לוֹ **שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּגְלוּ בָנָיו יַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עִמָּהֶם לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִשּׁוֹנְאֵיהֶם וּלְבַסּוֹף הוּא יְגָאֲלֵם.

נפש יהודה שלמים. נקראים בלשון שלום כי מהם על המזבח חלב ודם והמתנות לכהנים והבעלים אוכלין הבשר: **להשלים אליו**. מדת הגבורה של הקב"ה שהיא פחד יצחק להמתיק הדין ויעשה עמנו חסד להיות עמנו בגלות להציל אותנו בגבורותיו: **וישיב**. משמע שהקב"ה ישיב ישראל מהגלות, ושב כביכול הוא עצמו. שב מהגלות עמנו והוא נאמר על ישועת ה' מה שהוא עושה עמנו בגלות אבל בעת הגאולה יבא לנו תשועת ה' בארץ הקדושה ויתגלה כבודו להיות שמו אחד בכל האומות: **וכי**. דרך לאסוף אטדים קוצים ודרדרים ולעשות מהן גורן:

כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה כט, א): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁגָּלוּ שְׁכִינָה עִמָּהֶם, כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק ב מֵחֵלֶק בֵּית הַתְּפִלָּה (סימן קיז). גָּלוּ לְמִצְרַיִם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פַּרְעֹה" (שמואל־א ב, כז). גָּלוּ לְבָבֶל שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַנְכֶם שֻׁלַּחְתִּי בָבֶלָה" (ישעיה מג, יד). גָּלוּ לְעֵילָם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים" (ירמיה מט, לח). גָּלוּ לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי־זֶה בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה" וגו' (ישעיה סג, א). וְאַף כְּשֶׁהֵם עֲתִידִים לִגָּאֵל שְׁכִינָה נִגְאֶלֶת עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ" (דברים ל, ג). "וְיָשַׁב" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "וְשָׁב" מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁב עִמָּהֶם מִבֵּין הַגָּלֻיּוֹת בְּכָל הֵיכָא דְּשָׁרְיִין. עַד כָּאן.

נִמְצָא, כִּי מֵאַחַר שֶׁהַשְׁכִינָה מַמְתֶּנֶת לְיִשְׂרָאֵל וְהִיא עִמָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עַל פָּסוּק: "בְּכָל־צָרָתָם לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם" וגו' (ישעיה סג, ט), אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ רְאוּיִים - יַעֲשֶׂה הַדָּבָר לְמַעַן שְׁכִינָתוֹ.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קלט]

מִנַּיִן גָּלוּת מִצְרַיִם הָיָה אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מֵהַיּוֹם שֶׁנִּגְזְרָה הַגְּזֵרָה, אֲבָל מֵהַיּוֹם שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם הָיָה מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנָה. וּסְמָכוּהוּ לְמִלַּת "רְד"וּ" (בראשית מב, ב). וְעִם כָּל זֶה, הַשִּׁעְבּוּד הַקָּשֶׁה לֹא הָיָה עַד מוֹת יוֹסֵף, כִּי מָצִינוּ שֶׁאַחֲרֵי שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב הָלְכוּ בָנָיו לְקָבְרוֹ עִם יוֹסֵף אֲחִיהֶם בְּכָבוֹד גָּדוֹל וּבְרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים לְהַנִּיחוֹ בְּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה לָהֶם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (יג, א): יוֹסֵף זָכָה לִקְבֹּר אֶת אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּבֹּאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד" (בראשית נ, י). וְכִי גֹּרֶן יֵשׁ לוֹ לָאָטָד? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מְלַמֵּד שֶׁהִקִּיפוּהוּ כִּתְרֵי מְלָכִים לַאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כְּגֹרֶן זֶה שֶׁמּוּקָף *בְּאָטָד, שֶׁבָּאוּ בְנֵי עֵשָׂו וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי

קְטוֹרָה. תְּנָא: כֻּלָּן לְמִלְחָמָה בָּאוּ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ כִּתְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תְּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נָטְלוּ כֻּלָּם כִּתְרֵיהֶם וּתְלָאוּם בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. תָּאנָא: *שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה כְתָרִים נִתְּלוּ בַאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה באטד. גדר שעושים מן הקוצים סביב לגורן שלא יכנסו לשם בני אדם: **שלשים ששה כתרים**. י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג דעשו וכתרו של יוסף הרי ל"ו: וְכָל הַמִּצְרִיִּים נָהֲגוּ כָבוֹד לְיִשְׂרָאֵל עַד מוֹת יוֹסֵף, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (יא, א): "וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ (שמות א, ח), רַב אָמַר: חָדָשׁ מַמָּשׁ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו. מָאן דַּאָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, דִּכְתִיב "חָדָשׁ", מָאן דַּאָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו, *דִּלְא כְתִיב "וַיִּמְלֹךְ". מַאי "אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף" (שם)? דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמָאן דְּלָא יָדַע לֵיהּ. "וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ" וגו' (שם שם, ט), תָּאנָא: הוּא הִתְחִיל בָּעֵצָה תְּחִלָּה לְפִיכָךְ לָקָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְכָה וּבְעַמְּךָ" וגו' (שם ז, כט).

נפש יהודה דלא כתיב וימת. מלך מצרים וימלוך אחר תחתיו: "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ" (שם א, י), לְהֶם מִבָּעֵי לֵיהּ? אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא; בּוֹאוּ *וְנִתְחַכֵּם לְמוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. בַּמֶּה נְדוֹנֵם? נְדוֹנֵם בָּאֵשׁ, כְּתִיב: "*כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט" (ישעיה סו, טז); נְדוֹנֵם בַּחֶרֶב - "וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר" (שם)? בּוֹאוּ *וּנְדוֹנֵם בַּמַּיִם, שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא מַבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּעְתִּי מֵעָבֹר מֵי־ נֹחַ" (שם נד, ט). וְהֵם אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל עַל אָמָּה אַחַת מֵבִיא, אִי נַמִּי, הוּא אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל הֵם בָּאִים וְנוֹפְלִים לְתוֹכוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאתוֹ" (שמות יד, כז). וְהֵיכִנוֹ דַּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם" (שם יח, יא)? בַּקְּדֵרָה *שֶׁבִּשְּׁלוּ בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ. וּמַמַּאי דְּהַאי "זָדוּ" לִישְׁנָא דְּבִשּׁוּלֵי הוּא? דִּכְתִיב: "וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד" (בראשית כה, כט).

נפש יהודה ונתחכם למושיען. נבקש לנו חכמה כנגדו במה נדונם שלא יכול לדוננו בו שידענו דרכיו שמודד בו והוא מדה כנגד מדה לדור המבול ולאנשי סדום: **כי באש ה' נשפט**. וכן יגמול לנו: **נדונם במים**. כל הבן הילוד וגו': **שבשלו**. ל' ויזד יעקב נזיד: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי סִימַאי: שְׁלֹשָׁה הָיוּ *בְּאוֹתָהּ עֵצָה: בִּלְעָם וְאִיּוֹב וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ - נֶהֱרַג; אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק - נִדּוֹן בְּיִסּוּרִין; יִתְרוֹ שֶׁבֵּרַח - זָכוּ בָנָיו וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים *יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ *תִּרְעָתִים *שִׁמְעָתִים *שׁוּכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית־רֵכָב" (דברי הימים־א ב, נה). וּכְתִיב: "וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים" (שופטים א, טז).

נפש יהודה באותה עצה. הבה נתחכמה לו: **יושבי יעבץ**. תלמידי יעבץ אדם גדול בתורה היה כדכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרחבת את גבולי בתלמידים וגו' ויבא אלקים את אשר שלא: **תרעתים**. מפרש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א תרעתים על שם שהיו יושבין בשערי ירושלים: **שמעתים**. ששמעו מצות אביהם דבבני יונדב בן רכב משתעי קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל המה הקינים: **שוכתים**. על שם שיושבין בסוכות דכתיב ונשב באהלים וקרי להו משפחות סופרים דהיינו סנהדרין וכן תרעתים זקני שער:

"וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ" (שמות א, י). "*וְעָלִינוּ מִן הָאָרֶץ" מִיבָּעֵי לֵיהּ? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קִלְלָתוֹ בַּחֲבֵרוֹ.

נפש יהודה ועלינו מן הארץ מיבעי ליה. הם יגרשונו מן הארץ מאי ועלה מן הארץ הלואי שיצאו שונאיהם מארצם הואיל ויראים מפניהם:

"וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים" (שם שם, יא). "עֲלֵיהֶם" מִבָּעֵי לֵיהּ? תָּאנָא מְשַׁמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: מְלַמֵּד שֶׁהֵבִיאוּ *מַלְבֵּן וְתָלוּ לְפַרְעֹה בְּצַוָּארוֹ וְכָל אֶחָד מִישְׂרָאֵל שֶׁאוֹמֵר: אִיסְטְנִיס אֲנִי, אוֹמְרִים לוֹ: כְּלוּם אַתָּה אִיסְטְנִיס יוֹתֵר מִפַּרְעֹה? "*שָׂרֵי מִסִּים", שֶׁמַּשִּׂים לְבֵנִים. "*לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם" (שם). "עַנּוֹתָם" מִבָּעֵי לֵיהּ? לְמַעַן עַנּוֹתוֹ לְפַרְעֹה בְּסִבְלוֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה מלבן. כעין דפוס שעושין בו הלבנים שממלאין אותו טיט ומחליקן והיא הלבינה ותלו לפרעה וכו' מי שאמר אסטניס מפונק אני איני יכול לעשות מלאכה מאוסה כזו: **שרי מסים**. דבר שמשים רידוי של שומה שמרגילים ומשים אותו לעבודה אותו המלבן שתלו לו היה לישראל רידוי של השמה ר"ל לא שרים ממש דא"כ הוה ליה למימר ויפקוד מאי וישם אלא השמה היינו מעשה שמעשה זו גרם לישראל לעשות לבנים בכפיה ובעל כרחם: **למען ענותו**. לפרעה בסבלותם של ישראל שיטו שכמם לסבול עול המלאכה:

"וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה" (שם). רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, *שֶׁמְּסַכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן; וְחַד אָמַר, *שֶׁמְּמַסְכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן, דַּאֲמַר מַר: כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן. "אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס" (שם). רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: פִּתֹם שְׁמָהּ וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רַעַמְסֵס? שֶׁרֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן מִתְרוֹסֵס (פירוש: נופל וחוזרין ובונין והוא נופל); וְחַד אָמַר: רַעַמְסֵס שְׁמָהּ וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פִּתֹם? שֶׁרֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן *פִּי תְהוֹם בּוֹלְעוֹ.

נפש יהודה שמסכנות את בעליהן. של אותן הערים שמאותה העבודה נסכנו מצרים שעל ידם נטבעו בים: **שממסכנות**. מדלדלות כתיב וינצלו את מצרים ובשביל עבודה זו

הוא דאירע להם לשלם לישראל עבודתם והוא הדין נמי כל בנין של אדם מביאין לעניות. ומסכנות לפעמים הבנין נופל וממית: **פי תהום בולעו**. נבלע בארץ:

"וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ *כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ" (שם שם, יב). "*כֵּן רַבּוּ וְכֵן פָּרְצוּ" מִבָּעֵי לֵיהּ? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר: כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. "*וַיָּקֻצוּ" (שם). מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דּוֹמִים בְּעֵינֵיהֶם כְּקוֹצִים.

נפש יהודה כן ירבה וכן יפרוץ. צווי לעתיד שירבו ויפרצו: **כן רבו וכן פרצו מבעי ליה**. דהוא עבר ומשמע אף בקושי שיעבוד רבו אלא רוח הקדש מבשרתן לישראל ואומר למצרים אין מועיל עצתכם כן ירבה וכן יפרוץ: **ויקוצו**. היה דומה להם כאלו עיניהם וגופם מלאות קוצים:

"בְּפָרֶךְ" (שם שם, יג). רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר: *בְּפָה־רַךְ. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אוֹמֵר: *בִּפְרִיכָה. "וַיְמָרְרוּ אֶת־ חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה" (שם שם, יד). אָמַר רָבָא: בִּתְחִלָּה "בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים", לְבַסּוֹף "וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה". "*אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ" (שם). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, שֶׁהָיוּ מַחֲלִיפִין מְלֶאכֶת הַנָּשִׁים לָאֲנָשִׁים וּמְלֶאכֶת אֲנָשִׁים לַנָּשִׁים.

נפש יהודה בפה רך. משכום בדברים ובשכר עד שהרגילם בעבודה: **בפריכה**. בשברון הגוף ומתנים בחזקה: **את כל**. לרבות מלאכת אנשים ונשים וכו' והוא קשה שלא היו רגילין בכך:

וּלְפִי שֶׁאָמְרוּ לוֹ אִצְטַגְנִינָיו, שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, גָּזַר גְּזֵרַת הַיְאוֹר, כְּדַאֲמְרִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה רָאוּ וְלֹא רָאוּ. וְאֵלּוּ הֵן: נְבָט וַאֲחִיתֹפֶל וְאִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה. *נְבָט רָאָה שֶׁיְּצָאת אֵשׁ מֵאַמָּתוֹ וְסָבַר הוּא דְּמָלַךְ. וְלָא הֲיָא, דְּיָרְבָעָם הוּא דְּנָפַק מִינֵּיהּ. אֲחִיתֹפֶל רָאָה שֶׁפָּרְחָה צָרַעַת בְּאַמָּתוֹ וְסָבַר הוּא דְּמָלַךְ. וְלָא יָדַע דְּבַת שֶׁבַע הִיא דְּנָפַק מִינָּהּ שְׁלֹמֹה. וְאִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה מַאי הֲיָא? דַּאֲמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "הֲמָה מֵי מְרִיבָה" (במדבר כ, יג)? "הֲמָה", שֶׁרָאוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וְטָעוּ, רָאוּ שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא לוֹקֶה בְּמַיִם וְעָמְדוּ וְנָזְרוּ: "כָּל־הַבֵּן הַיִלוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ" (שמות א, כב). וְלֹא יָדְעוּ *שֶׁעַל מֵי מְרִיבָה הוּא לוֹקֶה.

נפש יהודה נבט ראה שיצאת אש ממנו. וסבר שמראה על המלוכה והוא יהיה מלך ולא ראה שפיר שטעה ואש מרמז על האש המחלוקת שנחלקת מלכות בית דוד על ידו וכן צרעת דאחיתופל נרמז על דוד שהיה מצורע ששה חדשים וסבר שיפסוק המלוכה מדוד ויבוא לו: **שעל מי מריבה**. בעון מי מריבה שאמר שמעו נא המורים כעס ובא לידי טעות שהכה בסלע ונענש שלא יכנס לארץ ישראל:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (יב, ב): אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה"? "הֵמָּה", שֶׁרָאוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וְטָעוּ. וְהֵינוּ דְקָאָמַר מֹשֶׁה: "שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ" (במדבר יא, כא), אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: **בִּשְׁבִילֵי נִצַּלְתֶּם כֻּלְּכֶם. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא אָמַר: אוֹתוֹ הַיּוֹם כ"א בְּנִיסָן הָיָה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד לוֹמַר *שִׁירָה עַל הַיָּם בְּיוֹם זֶה יִלָּקֶה בְּיוֹם זֶה! רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: אוֹתוֹ הַיּוֹם שִׁשָּׁה בְסִיוָן הָיָה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד לְקַבֵּל תּוֹרָה בְּהַר סִינַי בְּיוֹם זֶה יִלָּקֶה בְּיוֹם זֶה!

נפש יהודה בשבילי. וזה שש מאות רגלי כלומר בשבילי כמו ויברך ה' אותך לרגלי: **בשבילי נצלתם כולכם**. כיון שנשלך משה למים פסק הגזירה כדאיתא שם: **שירה על הים**. בכ"א בניסן היה כדתניא בסדר עולם ויסעו מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפי החירות הרי ג' ימים וברביעי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם חמישי וששי רדפו מצרים אחריהם ליל שביעי ירדו לים שנא' ויאר את הלילה בשחרית אמרו שירה ויום השביעי היה ויו"ט האחרון של פסח היה:

וַאֲמְרִינַן הָתָם: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי סִימַאי: שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֲצָה וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעֲלָה בְּפֶרֶק זֶה.

וְכָל זֶה הָיְתָה סִבָּה אֱלֹהִית, כְּדֵי שֶׁיִּגְדַּל מוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְיִגְבַּר לִבּוֹ וְיִהְיֶה רָאוּי וְהָגוּן לִהְיוֹת מוֹשִׁיעַ וּלְדַבֵּר כָּל מִצְוֹת הַשֵּׁם בְּלִי אֵימָה. *וְלֹא יִהְיֶה גָּדֵל בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים, בַּעֲבֹדוֹת וּבְשִׁפְלוּת.

נפש יהודה ולא יהא גדל בחומר ובלבנים וכו'. וקשה והא שבט לוי לא היו בשעבוד וי"ל אף שלא היה משעבדם לעבודה הם מעצמם עזרו לישראל מכח רחמנות ואם לא היה משה בבית המלך ולבושו מבני מלך היה מתלכלך בטיט גם הוא לעזור להם:

וּכְשֶׁהוּטַל בַּיְאוֹר הִמְתִּינָתוֹ מִרְיָם אֲחוֹתוֹ שָׁעָה אַחַת בִּשְׁפַּת הַיְאוֹר לָדַעַת מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ. וּבְזְכוּת זֶה נִתְעַכְּבוּ בַעֲדָהּ יִשְׂרָאֵל שִׁבְעָה יָמִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (ט, ב): מִרְיָם הִמְתִּינָה לְמֹשֶׁה שָׁעָה אַחַת וכו', כִּדְאִיתָא בְּפִרְקָא קַמָּא מֵחִבּוּר זֶה (סימן ב).

וּבִשְׁכַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ, כְּדַגַרְסִינַן הָתָם (יא, ב): דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא: בִּשְׁכַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יוֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מַיִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְמִין לָהֶם דָּגִים בְּכַדֵּיהֶן וְשׁוֹאֲבוֹת מֶחְצָה מַיִם וּמֶחְצָה דָּגִים. וּבָאוֹת *וְשׁוֹפְתוֹת שְׁתֵּי קְדֵרוֹת, *אַחַת שֶׁל חַמִּין וְאַחַת שֶׁל דָּגִים. וּמוֹלִיכוֹת אוֹתָן אֵצֶל בַּעֲלֵיהֶן לַשָּׁדֶה וְרוֹחֲצוֹת אוֹתָם וְסָכוֹת אוֹתָם וּמַאֲכִילוֹת אוֹתָם וּמַשְׁקוֹת אוֹתָם וְנִזְקָקוֹת לְבַעֲלֵיהֶן *בֵּין שְׁפַתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם" (תהלים סח, יד).

וּבִשְׁכַּר "אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם", זְכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִזַּת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּנְפֵי *יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף" (שם). וְכֵיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת בָּאוֹת לְבָתֵּיהֶן; וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ עֵת הַלֵּידָה הוֹלְכוֹת וְיוֹלְדוֹת *בַּשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּחַת הַתַּפּוּחַ *עוֹרַרְתִּיךְ" וגו' (שיר השירים ח, ה).

נפש יהודה ושופתות. כשמושיבין את הקדרה על הכירה קרי ליה שפיתה: **אחת של חמין**. לרחוץ רגלי בעליהן בשדה: **בין שפתים**. בין מצרי השדות מקומות צנועים מצד גבול השדה גבוה מכאן ומכאן וחריץ באמצע: **יונה**. ישראל שנאמר יונתי תמתי: **בשדה**. כדי שלא ירגישו בהם המצריים: **עוררתיך**. לצאת ממעי אמך חבלה לשון חבלי לידה:

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ מְשָׁמֵי מָרוֹם וּמְנַקֶּה אוֹתָם *וּמַשְׁפִּיר אוֹתָם כְּחַיָּה זוֹ שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוֹלֶדֶת אוֹתָךְ *לֹא־כָרַת שָׁרֵךְ" וגו' (יחזקאל טז, ד). נוֹתֵן לָהֶם שְׁנֵי *עִגּוּלִים (פירוש: כעין ככר עגול), אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן וְאֶחָד שֶׁל דְּבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּינֶק‌הוּ דְּבַשׁ מִסֶּלַע" וגו' (דברים לב, יג). וְכֵיוָן שֶׁמַּכִּירִים בָּהֶם אוֹיְבִים בָּאִים לְהוֹרְגָן וְנַעֲשָׂה לָהֶם נֵס וְנִבְלָעִין בַּקַּרְקַע וּמְבִיאִין שְׁוָרִים וְחוֹרְשִׁים עַל גַּבֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים" (תהלים קכט, ג). וּלְאַחַר שֶׁהוֹלְכִים מְבַצְּבְּצִין וְיוֹצְאִין כְּעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה" וגו' (יחזקאל טז, ז). וְכֵיוָן שֶׁמְּגַדְּלִים בָּאִים עֲדָרִים עֲדָרִים *לְבָתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי" וגו' (שם), אַל תִּקְרֵי "בַּעֲדֵי עֲדָיִים", אֶלָּא, בְּעֲדְרֵי עֲדָרִים. וּכְשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַיָּם *הֵם הִכִּירוּהוּ תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" (שמות טו, ב).

נפש יהודה ומשפיר. לתקן כמו שחיות עושין לתינוקות ליישב את אבריהם ולתקנם שניתקו מצער הלידה: **לא כרת שרך**. לא היו לך מילדות לחתך טבור הולד: **עגולים**. כעין דדים עגולים: **רבבה כצמח השדה**. גדלים מן הארץ כצמח השדה: **לבתיהם**. לבית אביהם: **הם הכירוהו**. שראו שכינתו כבר ואמרו זה אלי שעשה לנו מה שנא' למעלה ואנוהו:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק כֹּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם (ל, ב) תָּנוּ רַבָּנָן: רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם וכו'.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קמ]

אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה מַגִּיעַ קֵץ גָּלוּת מִצְרַיִם, לֹא הָיוּ רְאוּיִים לִגָּאֵל כְּפִי מַעֲשֵׂיהֶם, לוּלֵי מִפְּנֵי הַצְּעָקָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָשׂוּ מֵרֹב הָעֲבוֹדָה. וּבִשְׁמֹעַ אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וּבְזָכְרוֹ בְּרִית אָבוֹת, שָׁלַח אֶת מֹשֶׁה נְבִיאוֹ לְהַעֲלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מֵהַגְּלוּת הַקָּשֶׁה שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים בּוֹ. וּמָסַר לוֹ סוֹד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל לְשַׁנּוֹת טֶבַע הַמְּצִיאוּת בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת. וְגַם שֵׁם "אֶהְיֶה" רוֹמֵז לִהְיוֹת עִמָּהֶם שָׁם לְהַצִּילָם מִיָּד אוֹיְבֵיהֶם עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִתַּחַת יָדָם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק

קָמָא דִּבָּרְכוֹת (ט, ב): "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה" (שמות ג, יד), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: אֲנִי הָיִיתִי עִמָּהֶם בְּשִׁעְבּוּד זֶה וַאֲנִי אֶהְיֶה עִמָּהֶם בְּשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *דַּיָּהּ לַצָּרָה בִּשְׁעָתָהּ. "וַיֹּאמֶר כֹּה תֹּאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם" (שם).

נפש יהודה דיה לצרה בשעתה. גלות מצרים ולמה אבשרם גלות הבאים אמר הקב"ה לך גליתי ולהם תאמר אהיה וגו':

וּפַרְעֹה, בְּסַרְבָּנוּתוֹ וּבְחִזָּק לִבּוֹ, כִּשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַשֵּׁם, חֵרֵף וְאָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ" (שם ה, ב). וְהַשֵּׁם נִפְרַע מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צד, א): תַּנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: פַּרְעֹה שֶׁחֵרַף בְּעַצְמוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרַע מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ב מֵחְבּוּר זֶה (סימן ג).

וְיַחֲזֵק הַשֵּׁם אֶת לִבּוֹ לָתֵת מָקוֹם לְהַעֲנִישׁוֹ עַל הַשִּׁעְבּוּדִים הַגְּדוֹלִים וְרָעִים שֶׁעָשָׂה אֶת יִשְׂרָאֵל. וְעַל כֵּן עָנְשׁוֹ הָרָאוּי הָיָה שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, עַד שֶׁבָּאוּ עָלָיו וְעַל עַמּוֹ מַכּוֹת גְּדוֹלוֹת.

הָאַחַת הָיְתָה מַכַּת מֵי הַיְאוֹר, וְזֹאת גָּרְמָה לוֹ גַּאֲוָתוֹ שֶׁעַל הַיְאוֹר, לְהַרְאוֹת כֹּחַ הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּיסוֹד הַמַּיִם שֶׁבַּיְאוֹר שֶׁהָיָה *מִתְגָּאֶה עָלָיו. וְזֶה שֶׁאָמַר: "בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה'" וגו' (שם ז, יז).

נפש יהודה מתנאה. ואמר לי היאור ואני עשיתני ועשה עצמו לאלוה:

הַמַּכָּה הַשְּׁנִיָּה, הוֹצִיא צְפַרְדְּעִים מִן הַיְאוֹר לְהַזִּיקָם בְּחַדְרֵי מִשְׁכָּבָם וּבְכָל כְּלֵי בֵּיתָם, לְהַרְאוֹת גְּבוּרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁמִּן הַיְאוֹר שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים דָּגִים לְהַנְאוֹתָם, מִמֶּנּוּ הוֹצִיא בַּעֲלֵי חַיִּים מַזִּיקִים לָהֶם לְהַרְאוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ שֶׁהִיא *כְּפִי רְצוֹנוֹ, לְטוֹב אוֹ לְרַע כְּפִי הַמְקַבְּלִים. אֵלּוּ *הַשְּׁנֵי שְׁפָטִים הָיוּ בְּיסוֹד הַמַּיִם.

נפש יהודה כפי. שראוי למקבל הטוב דגים. וכן להפוך לרע העונש: **שני שפטים**. שהפך לדם ושרץ צפרדעים:

וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה שְׁנֵי שְׁפָטִים אֲחֵרִים בְּיסוֹד הֶעָפָר: הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּהְפַּךְ הֶעָפָר לְכִנִּים, כְּמוֹ הַמַּיִם לְדָם; וְהַשֵּׁנִי, הֵבִיא בַּעֲלֵי חַיִּים מַזִּיקִים, הֶעָרוֹב מִן הָאָרֶץ כְּמוֹ הַצְּפַרְדְּעִים מִן הַמַּיִם. וְאָמַר: "לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (שם ח, יח).

וְהָאַרְבַּע מַכּוֹת הָאֲחֵרוֹת בָּאוּ בִּשְׁנֵי הַיְסוֹדוֹת הָאֲחֵרִים, שֶׁהֵם הָאֲוִיר וְהָאֵשׁ, וּבָא בְּתְחִלָּה הַדֶּבֶר, אֲשֶׁר הוּא *מֵעִפּוּשׁ הָאֲוִיר. וְהַשְּׁחִין אֲשֶׁר בָּא מֵחֲמוּם יְסוֹד הָאֵשׁ. וְגַם הַבָּרָד בָּא כְּמוֹ כֵן. וְהָאַרְבֶּה, שֶׁהוּא מִמִּינֵי הָעוֹפוֹת וְהַמַּזִּיקִין בָּאָרֶץ שֶׁעָפִים בַּאֲוִיר, נֶגֶד *הֶעָרוֹב אֲשֶׁר בָּא מֵהָאָרֶץ וְהַצְּפַרְדְּעִים שֶׁיָּצְאוּ מֵהַמַּיִם. הִלְלוּ הֵן שְׁמוֹנָה מַכּוֹת שְׁנַיִם מִכָּל יְסוֹד מֵהָאַרְבָּעָה

יְסוֹדוֹת שֶׁבָּעוֹלָם הַשָּׁפֵל, לְהוֹדִיעַ, כִּי הוּא מוֹשֵׁל בַּכֹּל, גַּם בִּיסוֹדוֹת הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל וְלֹא עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁחוֹשְׁבִים הַכּוֹפְרִים.

נפש יהודה מעפוש. קיטור ריח רע הבא מן האויר כמו הלחם שעפש: **הערוב**. חיות רעות הרבה באין בערבוביא ע"כ נקראו ערוב:

וְאַחַר שֶׁהֵרְאָה מֶמְשַׁלְתּוֹ בִּיסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה, הֵרְאָה כֹּחוֹ בַּשָּׁמַיִם, שֶׁהֵם הַיְסוֹד הַחֲמִשִּׁי בַּמּוֹשֵׁל הַגָּדוֹל שֶׁבִּצְבָא הַשָּׁמַיִם. מָנַע אוֹרוֹ לְמִצְרַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים, לְהַרְאוֹת גְּבוּרָתוֹ אֲצֶל הַכּוֹפְרִים בְּמֶמְשֶׁלֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל צְבָאָיו. "וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם" (שם י, כג), לְהוֹדִיעַ שֶׁהַכֹּל בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ כִּרְצוֹנוֹ.

וְעִם מַכָּה זוֹ הִשְׁלִים לְתַשַּׁע מַכּוֹת הַנִּרְאוֹת לָעַיִן, כְּנֶגֶד *תִּשְׁעָה גַּלְגַּלִּים שֶׁמַּשְׁגִּיחִים בְּנֵי הָאָדָם בִּרְאוֹת הָעַיִן. וְהַתְּשִׁיעִי, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כוֹכָב, הוּא הַמֵּנִיעַ לְכֻלָּם תְּנוּעָה יוֹמִית *כִּתְנוּעַת הַחֵלֶק בַּכֹּל. וְלָכֵן נִמְשְׁלָה הַמַּכָּה הַתְּשִׁיעִית לָרְקִיעַ הַתְּשִׁיעִי הַמֵּנִיעַ אֶת כֻּלָּם וּבָאָה בְּחֶשְׁכַת אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁבָּאָה בְּכָל לַיְלָה בְּסִבַּת הָרָקִיעַ הַתְּשִׁיעִי שֶׁמֵּנִיעַ אֶת הַכֹּל תְּנוּעָה יוֹמִית.

נפש יהודה תשעה גלגלים שמשיגים בני האדם בראות העין. לא שיכולין לראותם אלא להשיג בשכלם מה שנגלה להם בסוד ה' על יראיו לדעת הוייתם ומהלכם. והגלגל הט' שהוא על גלגל הח' אין בו כוכב והוא מגלגל הח' גלגלים אחרים ומזלות וכוכבים קבועים בהם אף שהם מתגלגלים בזמנים שונים וארוכים הגלגל התחתון שהמאורות קבועין בהן מגלגלן תנועה יומית לכ"ד שעות והם יום ולילה: **כתנועת החלק בכל**. שכל הגלגלים הקבועים בו כשעליון מסבב מסבבין כולם רק גלגל היותר קטן ממהר לסבב:

וּבְכָל זֶה, בְּעָנְשׁ עֲוֹנוֹ הִקְשָׁה לִבּוֹ וְלֹא שִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ, בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, רָצָה לִנְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּבְכוֹרֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם, עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּעַצְמוֹ, בְּפַחֲדוֹ שֶׁיָּמוּת, קָם מִמִּשְׁכָּבוֹ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וְהָלַךְ לְבַקֵּשׁ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּלְיִשְׂרָאֵל וּפִיְּסָם, שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְיֵלְכוּ לַעֲבֹד לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, לְהַרְאוֹתֵינוּ גְּבוּרָתוֹ עַל כָּל בְּרוּאָיו, אֵיךְ מְיֻרָאתוֹ בָּא אֲדוֹן הָאָרֶץ לְבַקֵּשׁ מֵעֲבָדָיו וּלְהִתְחַנֵּן לָהֶם שֶׁיֵּלְכוּ בְּשָׁלוֹם מִתַּחַת יָדוֹ. וַיֵּלְכוּ בְּיָד רָמָה.

כָּתוּב בְּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא, בְּפָרָשַׁת בֹּא (ד): רַבָּנָן אָמְרֵי: *בְּטַכְסִיס שֶׁל מְלָכִים הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמַּכּוֹת עֲלֵיהֶן. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁמְּדִינָה מוֹרֶדֶת עָלָיו מְשַׁלֵּחַ עָלֶיהָ לִגְיוֹנוֹת וּמְקִיפִין אוֹתָהּ, בְּתְחִלָּה סוֹכֵר אַמַּת הַמַּיִם שֶׁלָּהּ, חָזְרוּ - יָפֶה, וְאִם לָאו מֵבִיא עֲלֵיהֶם וכו'.

נפש יהודה בטכסיסי. כמנהג ודרך המלך שבא לכבוש העיר סותם המעינות כדי שלא יהיה להם מים לשתות כך הפך המים לדם וכסדר הזה היו כל המכות במצרים:

פֶּרֶק רְבִיעִי [קמא]

לְפִי שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רַקִּים מִמִּצְוֹת לִהְיוֹת רְאוּיִים לְגָאֳלָה וְלִהְיוֹת נְצוֹלִין מֵהַצָּרוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת בָּעוֹלָם, הִתְחִיל לְחַנְּכָם בְּמִצְוֹת. וְלָכֵן הִקְדִּים לְקִיחַת הַפֶּסַח מִבֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, אַרְבָּעָה יָמִים קֹדֶם הַפֶּסַח, מַה שֶּׁלֹּא צִוָּה בְּפֶסַח דּוֹרוֹת, כְּדֵי שֶׁיַּקְדִּימוּ בְּדַם פֶּסַח וְדַם מִילָה קֹדֶם מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁל מִצְרִים, לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִכָּל מַסְטִין.

הָיָה רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה עִתֵּךְ עֵת דֹּדִים" (יחזקאל טז, ח), הִגִּיעָה שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם, שֶׁאֶגְאַל אֶת בָּנָיו. וְלֹא הָיָה בְיָדָם מִצְוֹת לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיִּגָּאֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵתֹ עֵרֹם וְעֶרְיָה" (שם שם, ז) וְנָתַן לָהֶם שְׁתֵּי מִצְוֹת: דַּם פֶּסַח וְדַם מִילָה, שֶׁמָּלוּ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ" (שם שם, ו), בִּשְׁנֵי דָמִים. וְאוֹמֵר: "גַּם־אַתְּ בְּדַם־בְּרִיתֵךְ" וגו' (זכריה ט, יא). וְעַל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִין בַּעֲבוֹדָה זָרָה אָמַר לָהֶם: מְשְׁכוּ יְדֵיכֶם מֵעֲבוֹדָה זָרָה וּקְוּ לָכֶם צֹאן שֶׁל מִצְוָה.

נפש יהודה ואעבור עליך וארא וגו'. מתבוססת בדמיך בשתי דמים:

וְאַף עַל פִּי כֵן בְּכָל מַה שֶּׁקִּלְקְלוּ, בָּהּ תִּקְּנוּ בְּמִצְוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִסְקִתָּא: *שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם וְנָאוָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם - "וַיְמָרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי" וגו' (יחזקאל כ, ח); וְנָאוָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם - בְּדַם הַפֶּסַח וּבְדַם הַמִּילָה. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וגו' וָאוֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי" (שם טז, ו), זֶה דַּם פֶּסַח; "בְּדָמַיִךְ חֲיִי", זֶה דַּם מִילָה. שְׁחוֹרָה אֲנִי בַּיָּם - וַיְמָרוּ עַל־יָם בְּיַם־סוּף" (תהלים קו, ז); וְנָאוָה אֲנִי בַּיָּם - "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" (שמות טו, ב). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמָרָה - "וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה" (שם שם, כד); וְנָאוָה אֲנִי בְּמָרָה - "שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט" (שם שם, כה). שְׁחוֹרָה אֲנִי בִּרְפִידִים - "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה" (שם יז, ז); וְנָאוָה אֲנִי בִּרְפִידִים - "וַיְבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ" (שם שם, טו). שְׁחוֹרָה אֲנִי בַּמִּדְבָּר - "כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר" (תהלים עח, ב); וְנָאוָה אֲנִי בַּמִּדְבָּר - "וּבְיוֹם הָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן" (במדבר ט, טו). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּחוֹרֵב - "יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחֹרֵב" (תהלים קו, יט); וְנָאוָה אֲנִי בְּחוֹרֵב - "כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (שמות כד, ז). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִרְגְּלִים וְנָאוָה אֲנִי בִּיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. שְׁחוֹרָה אֲנִי בַּשִּׁטִּים וְנָאוָה אֲנִי בְּפִנְחָס. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְנָאוָה אֲנִי בְּמַלְכֵי יְהוּדָה.

נפש יהודה שחורה אני. כינוי לחטא:

*אִם בַּשְּׁחוֹרִים שָׁלִי כָּךְ, בַּנָּאִים שֶׁלִּי עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. בְּאַחְאָב מַה כְתִיב? "וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב אֶת־ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע (את) בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט" (מלכים־א כא, כז). מַהוּ "אַט"? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: יָחֵף. בְּיוֹרָם מַה כְתִיב? "וַיִּרְא הָעָם וְהִנֵּה הַשַּׂק עַל־בְּשָׂרוֹ" (מלכים־ב ו, ל). דָּבָר אַחֵר: "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה",

אָמַר רַבִּי לֵוִי: שְׁחוֹרָה אֲנִי כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ וְנָאוָה אֲנִי בְּשַׁבָּת; שְׁחוֹרָה אֲנִי כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה וְנָאוָה אֲנִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; שְׁחוֹרָה אֲנִי בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנָאוָה אֲנִי בָּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אם בשחורים. ברשעים נמצא דבר טוב:

לְמַדְנוּ שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בִּשְׁתֵּי מִצְוֹת עָשׂוּ: דַּם פֶּסַח וְדַם מִילָה, שֶׁהֵם הַגְּדוֹלוֹת שֶׁבְּכֻלָּן, *שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל מִצְוֹת עָשׂוּ שֶׁיִּהֵא בָּהּ עָנוּשׁ כָּרֵת הַמְבַטְּלָהּ, בִּלְתֵּי אֵלּוּ שְׁנֵיהֶם.

נפש יהודה לא מצינו. שצוה הקב"ה מצות עשה שהמבטלה יהא חייב כרת חוץ מאלו:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי מַה שֶּׁצִּוָּה שֶׁיִּהֵא קָרְבָּן זֶה מִטָּלֶה, לְפִי שֶׁמַּזָּל טָלֶה בְּחֹדֶשׁ נִיסָן הוּא בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל לְפִי שֶׁהוּא *צוֹמֵחַ, לָכֵן צִוָּה לִשְׁחֹטוֹ וּלְאָכְלוֹ, לְהוֹצִיא מִלִּבָּן שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ כִּי בְכֹחַ הַמַּזָּל יָצְאוּ, אֶלָּא בְּגִזֵרַת עֶלְיוֹן. וְאוּלַי שֶׁעַל כֵּן אָמְרוּ זַ"ל, כִּי מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה כְּדֵי שֶׁיָּבֹא פֶּסַח *לְאַחַר תְּקוּפַת נִיסָן.

נפש יהודה צומח. עולה למעלה עליון בגלגל המזלות ומושל בחודש ניסן ולא שהגלגלים הם כגלגל העגלה או כעיגול חביות אלא כקליפות הבצלים שסובבים זו על זו כך הם מסבבים העולם והמזלות קבועים ברקיע שמסבב והולך סביב העולם והעולם עומד באמצע כנקודה בתוך המחוגה שעושה עיגול: **לאחר תקופת ניסן**. שלא יאמרו מזל טלה גרם לגאולה ויחשבו לאלהות אדרבה שוחטין אותו:

וְעוֹד, כִּי הַמִּצְרִיִּם לֹא הָיוּ אוֹכְלִים טָלֶה, "כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן" (בראשית מו, לד), וְהָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לֶאֱלוֹהַּ, לְפִיכָךְ צִוָּתָה תוֹרָה לַעֲשׂוֹת בּוֹ שְׁחִיטָה וּלְאָכְלוֹ צְלִי אֵשׁ שֶׁלֵּם כֻּלּוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּכִירוּהוּ מִצְרִיִּם וְיִרְאוּ אֱלֹהֵיהֶם נִשְׁפָּט לְעֵינֵיהֶם, כִּי לֹא מָצִינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב: "וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים" (שמות יב, יב), מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה בְּאֵיזֶה אֱלוֹהַּ נִתְקַיְּם, זוּלָתִי בְּזֹאת הַזְּבִיחָה מֵהַטָּלֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זַ"ל: שֶׁל עֵץ הָיְתָה נִרְקֶבֶת *שֶׁל מַתֶּכֶת הָיְתָה נִתֶּכֶת. וּלְפִי שֶׁיִּתְבָּרֵר לַמִּצְרִיִּם בַּבֹּקֶר שֶׁהָיְתָה הַזְּבִיחָה מֵהַטָּלֶה, לְפִיכָךְ צִוָּתָה תוֹרָה, שֶׁלֹּא יִשְׁבְּרוּ בּוֹ עֶצֶם, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם הָעֶצֶם וַיַּכִּירוּ בּוֹ שֶׁהוּא טָלֶה. וְעוֹד צִוָּה: "וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף" (שם שם, ז), כְּדֵי שֶׁיִּדְעוּ בְּפָרְסוֹם שֶׁהָעִבְרִיִּים שָׁחֲטוּ טָלְאִים *וְלֹא חָשְׁשׁוּ לְיִרְאָתָם.

נפש יהודה ושל מתכת. ניתכת נימוסס וניצקת אבל לא הי' הנס מפורסם בהם כמו בטלה שהרבה שפטים נעשה בו: **ולא חששו ליראתם**. לעבודת כוכבים ומזלות שלהם וגם המצרים עצמן בקשו שיתנו להם לאכל מהם שנשב הקב"ה רוח מגן עדן עליו והריחו המצרים ובקשו שיתנו להם ואמרו להם כתיב כל ערל וכל בן נכר לא יאכל בו מיד מלו עצמם והם הערב רב:

וְעִם כָּל זֶה יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּיָד רָמָה, לְהוֹדִיעֵנוּ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל כְּשֶׁיַּעֲשׂוּ הַמִּצְוֹת בְּמִצְוַת בּוֹרְאָם שֶׁלֹּא יִרְאוּ מִשּׁוּם אָדָם. וְגַם לְקַיֵּם לָהֶם הַבְטָחָתָם "וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל" (בראשית טו, יד), אֲשֶׁר נֶאֱמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ כְּשֶׁהֶרְאָה לוֹ גָּלוּת מִצְרַיִם, צִוָּה לָהֶם, שֶׁיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרִים כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלוֹת הַמְשֻׁבָּחִים, שֶׁרָאוּ בְּבֵיתָם בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי הַחֹשֶׁךְ שֶׁהָיָה בָּהֶם אוֹר לְיִשְׂרָאֵל וְנָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵיהֶם לְשָׁאֲלָם כְּפִי בַקָּשָׁתָם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ט, א): "דַּבֵּר־נָא בְּאָזְנֵי הָעָם" וגו' (שמות יא, ב), אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: אֵין "נָא" אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, שְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב, שֶׁלֹּא יֹאמַר *אוֹתוֹ צַדִּיק: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם" (בראשית טו, יג) קַיֵּם בָּהֶם, "וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל" לֹא קַיֵּם בָּהֶם. אָמְרוּ לוֹ: וּלְוַאי שֶׁנֵּצֵא בְעַצְמוֹתֵינוּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְעֶבֶד שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, אָמְרוּ לוֹ: לְמָחָר נַתִּיר אוֹתְךָ וְנוֹתְנִין לְךָ מָמוֹן הַרְבֵּה. אָמַר לָהֶם: הוֹצִיאוּנִי עַכְשָׁו וְאֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ מָמוֹן.

נפש יהודה אותו צדיק. אברהם:

"וַיִּשְׁאֲלוּם" (שמות יב, לו), אָמַר רַבִּי אַמִּי, שֶׁהִשְׁאִילוּם בְּעַל כָּרְחָם. אִכָּא דְּאָמְרֵי *בְּעַל כָּרְחַיְיהוּ דְּיִשְׂרָאֵל וְאִכָּא דְּאָמְרֵי בְּעַל כָּרְחַיְיהוּ דְּמִצְרָאֵי. "וַיְנַצְּלוּ" (שם), אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: עָשָׂאוּהָ *כְּמְצוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים.

נפש יהודה בעל כרחייהו דישראל. שידעו שיביאו להם לים סוף אוצרותיהם ולמה להם למשא ישאו ויביאו המצרים: **כמצולה שאין בה דגים**. כמו מצולת ים כלומר בעמק הים אין מצוין דגים אלא על שפת הים היכא דאיכא מזון:

וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁחָזְרוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת תַּחַת יְדֵי הָאֻמּוֹת, תָּבְעוּ תְּבִיעָה זוֹ מִצְרַיִם לְיִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי אֲלַכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן. וְעָמְדוּ עַל זֶה בְּמִצּוּקָה גְּדוֹלָה, לוּלֵי שֶׁנִּצַּח אֶת הַתְּבִיעָה גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין צא, א): תְּנוּ רַבָּנָן: בְּעֶשְׂרִים וּתְמָנְיָא בְּנִיסָן אִיתְנַטְלוּ *דְּמוֹסְנָאֵי (פירוש: בעלי חמס) מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלַיִם, כְּשֶׁבָּאוּ בְנֵי אַפְרִיקִי לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלַכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן וכו'. פַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי מִצְרַיִם לָדוּן יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלַכְסַנְדְּרוֹס מֹקְדוֹן, אָמְרוּ לָהֶם: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַה' נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם" וגו' (שם), תְּנוּ כֶסֶף וְזָהָב שֶׁנָּטַלְתֶּם מִמֶּנּוּ. אָמַר לָהֶם גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים: תְּנוּ לִי רְשׁוּת וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶם, אִם יְנַצְּחוּנִי, אִמְרוּ לָהֶם: הֲדְיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם, וְאִם אֲנִי מְנַצֵּחַ אוֹתָם, אִמְרוּ לָהֶם: תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִצְחָה אֶתְכֶם. הָלַךְ וְדָן עִמָּהֶם. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁים מִכֶּם אֶלָּא טַעַם מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם אֶלָּא טַעַם מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶם: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה]

(שם שם, מ), תְּנוּ לָנוּ שְׂכַר שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁשִּׁעְבַּדְתֶּם. אָמַר לָהֶם אֲלַכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן: חִזְרוּ לָהֶם תְּשׁוּבָה. הָלְכוּ לָהֶם וְלֹא מָצְאוּ תְּשׁוּבָה וּבָרְחוּ לָהֶם בְּפָחֵי נֶפֶשׁ וכו'.

נפש יהודה דמוסנאי. עוררין בעלי חמס שהיו רוצין ליטול ארצות יהודה ובאו לדון ואמרו לנו הוא הארץ כנענים אנחנו והארץ נקראת ארץ כנען והשיבו כנען עבד לשם ומה שקנה עבד קנה רבו וכן המצרים אמרו החזירו לנו כסף וזהב ששאלנו לכם וכו' ואיתנטלו כלומר ונצחום בדין לאותם עוררין ועשו אותו יום ליום טוב דלא להספיד בו: וַעֲתִידָה אֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָבִיא דּוֹרוֹן לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וּבְעַד *הָאַכְסַנְיָא שֶׁעָשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָהֶם, יְקַבְּלוּהָ מִיָּדָם, כְּדַגַּרְסִינַן פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיח, ב): אָמַר רַב כַּהֲנָא: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק כד מֵחֵלֶק הַתְּפִלּוֹת (סימן קיד). וְאָמְרִינַן עָלָהּ: עֲתִידָה אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁתָּבִיא דּוֹרוֹן לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. כְּסָבוּר שֶׁלֹּא לְקַבֵּל דּוֹרוֹן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: קַבֵּל מֵהֶם, אַכְסַנְיָא עָשׂוּ לְבָנַי בְּמִצְרַיִם. *מְיָד, "יֵאֻתְיוּ חַשְׁמַנִּים מִנֵּי מִצְרָיִם" (תהלים סח, לב). נָשְׂאָה כּוּשׁ קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָהּ: *וּמַה הַלָּלוּ שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָהֶם כָּךְ, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מְיָד "כּוּשׁ *תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים" (שם).

נפש יהודה האכסניא שעשו לישראל. אושפיזא שהיו דרים אצלם בגלות: **מיד יאתיו**. האומה חשמנים דורנות למלך המשיח כדכתיב לעיל מיניה לך יובילו מלכים שי פי' דורנות ומתנות: **ומה הללו**. מצרים נשתעבדו בישראל לעבדם בחומר וטיט וכו': **תריץ**. ירוץ ויביא דורון בידיו:

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [קמב]

הִלְכוֹת בִּיעוּר חָמֵץ וְתַעֲרֹבֶת חָמֵץ וְהַהַגְעָלוֹת וְהַלִּבּוּן וְסֵדֶר אַרְבַּע כּוֹסוֹת וְשִׁמּוּר מַצָּה וַאֲכִילַת מַצָּה וּמְרוֹר וְכָל שְׁאָר הִלְכוֹת הַפֶּסַח הֵן אֲרֻכּוֹת לִכְתֹּב פְּרָטֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן כָּאן בֵּין הַדְּרָשׁוֹת, אֶלָּא בְּמִקּוֹמָן הַקָּבוּעַ לָהֶן. אֲבָל נָאֶה לִדְרֹשׁ כָּאן, כִּי מִשֶּׁנִּכְנְסוּ יְמֵי נִיסָן הֵם יְמֵי שִׂמְחָה שֶׁל גְּאֻלָּה וְלָכֵן אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹפְרִים, שֶׁאֵין אוֹמְרִים תְּחִנּוֹת בִּימֵי נִיסָן, לְפִי שֶׁהַשָּׁנִים עָשָׂר נְשִׂיאִים הִקְרִיבוּ קָרְבָּנָן בִּשְׁנֵים עָשָׂר יָמִים הָרִאשׁוֹנִים וּבָם נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל וּבָם עֲתִידִין לְגָאֵל.

וְהַבְּכוֹרוֹת מִתְעַנִּין בְּעֶרֶב הַפֶּסַח לְפִי שֶׁנִּצּוֹלוּ מִמַּכַּת בְּכוֹרוֹת. וְגַם הַצְּנוּעִים, שֶׁרוֹצִים לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה מַצָּה לְתֵאָבוֹן. אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי: כָּל הָאוֹכֵל מַצָּה בְּעֶרֶב הַפֶּסַח *כְּאִלּוּ בוֹעֵל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו. וַאֲמְרִינַן נַמֵּי: רַבִּי לָא הֲוָה אָכִיל לָא חָמֵץ וְלָא מַצָּה. אִית דְּאָמְרֵי: מִשּׁוּם *דְּאִיסְטְנִיס הֲוָה. וּמִכָּאן סָמַךְ לְאוֹתָם שֶׁמִּתְעַנִּין בְּעֶרֶב פֶּסַח.

נפש יהודה כאלו בועל ארוסתו. ולא המתין לזמן נשואין כך האוכל מצה בע"פ ולא המתין עד הלילה: **איסטניס**. מעונג היה ואי הוה טעים מצפרא לא מצי למטעם מצה לתאבון לאורתא ע"כ לא אכל אפי' חמץ בע"פ:

סִפּוּר הָאַגָּדָה וּפֵרוּשָׁהּ כְּתוּבִים בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת.

בְּלֵיל שִׁבְיעִי שֶׁל פֶּסַח, כְּשֶׁרָדְפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשִּׂיגוּ אוֹתָם עַל שְׂפַת הַיָּם וְצִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שֶׁיֹּאמַר לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּסְעוּ וְיָבֹאוּ בְּתוֹךְ הַיָּם וְקִפֵּץ בִּנְיָמִין, שֶׁהָיָה הַצָּעִיר, וְנִכְנַס בָּרִאשׁוֹנָה בְּתוֹךְ הַיָּם וְעַל כֵּן זָכָה לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ הַמִּקְדָּשׁ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: יְהוּדָה נִכְנַס תְּחִלָּה, כְּדִגְרְסִינַן בְּסוֹטָה, פָּרָק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (לו, ב): תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין עַל שְׂפַת הַיָּם הָיוּ שְׁבָטִים נוֹצְחִים זֶה עִם זֶה. זֶה אוֹמֵר: אֲנִי אֵרֵד תְּחִלָּה לַיָּם וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי אֵרֵד תְּחִלָּה לַיָּם. קָפַץ שִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין וְיָרַד תְּחִלָּה לַיָּם. שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁם בִּנְיָמִין צָעִיר רֹדֵם" (תהלים סח, כח), אַל תִּקְרֵי "רֹדֵם" אֶלָּא רֵד יָם. וְהָיוּ *שָׂרֵי יְהוּדָה רוֹגְמִין אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׂרֵי זְבֻלוּן" וגו' (שם). לְפִיכָךְ זָכָה בִּנְיָמִין וְנַעֲשָׂה *אוּשְׁפִּיזְכְּנָא לַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן" (דברים לג, יב).

נפש יהודה שרי יהודה. רגמו על בנימין שהיה הצעיר בשבטים וירד תחלה בים: **אושפזיכנא לשכינה**. פונדק שבית קדשי קדשים בנוי בחלקו של בנימין:

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: לֹא כָךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא, זֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם וְזֶה אוֹמֵר; אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם. קָפַץ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב וְיָרַד תְּחִלָּה לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "סְבָבֻנִי *בְּכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד *רָד עִם אֵל" וגו' (הושע יב, ג). וְעָלָיו מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה: "הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ טָבַעְתִּי בִּיוֵן וגו' אַל־תִּשְׁטְפֵנִי" וגו' (תהלים סט, ב־טז). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה מֹשֶׁה מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, מַעֲשֶׂה יָדַי טוֹבְעִין בַּיָּם וְאַתָּה מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה לְפָנַי! אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמַה יֵּשׁ בְּיָדַי לַעֲשׂוֹת? אָמַר לוֹ: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ. וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ" וגו' (שמות יד, טו־טז). לְפִיכָךְ זָכָה יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת מֶמְשָׁלָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ *יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו"? מְשׁוּם דְּ"הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס".

נפש יהודה בכחש אפרים. שיראו לסמוך עליו וכחשו באמונתם: **רד עם אל**. ירד לים על שבטח בהקב"ה: **ישראל ממשלותיו**. דיהודה שנתקדש שמו של הקב"ה ע"י זכה למשול בישראל:

וְגָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַיָּם לִשְׁנֵים עָשָׂר גְּזָרִים וְעָשָׂה לָהֶם עֲשָׂרָה נְסִים בַּיָּם, כְּדְאִיתָא בְּתַנְחוּמָא, פָּרָשַׁת וַיְהִי בְּשַׁלַּח (סימן י), עַל פָּסוּק, "וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ" וגו' (שמות יד,

טז): עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לָהֶם עַל הַיָּם: נִבְקַע *כְּמִין כִּפָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו" (חבקוק ג, יד); וְנֶחֱלַק לִשְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם" וגו' (שמות יד, טז); *וְנַעֲשָׂה כְּמִין טִיט, שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים" (חבקוק ג, טו); וְנַעֲשׂוּ הַמַּיִם *פֵּרוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַתָּה פּוֹרַרְתָּ בָעָזְּךָ יָם" (תהלים עד, יג); וְנַעֲשׂוּ סְלָעִים סְלָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל־הַמָּיִם" (שם); וְנַעֲשׂוּ גְזָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְגֹזַר יַם־סוּף לְגֻזָרִים" (שם קלו, יג); וְנַעֲשׂוּ עֲרֵמוֹת עֲרֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*עָרְמוּ־מַיִם" (שמות טו, ח); וְיָצְאוּ לָהֶם *כַּדֵּי מַיִם מְתוּקִים מִתּוֹךְ מַיִם מְלוּחִים *וְנִקְפְּאוּ הַמַּיִם וְנַעֲשׂוּ כְּכָלֵי זְכוּכִית.

נפש יהודה כמין כיפה. כמו מערה וזה נקבת כעין נקב עשה במים והיינו הכיפה פרזיו כמו פרזות תשב ירושלים כלומר הים שהיה פרוז לפניהם: **ונעשה כמין טיט**. למצרים שנאמר דרכת בים סוס פרעה חומר היינו טיט: **פרורים**. כעין סלעים שהמים היו כחתיכת קרח: **נערמו**. שנעשו כתל גבוה מצדדיו: **כדי מים מתוקים**. שיכולין לשתות: **ונקפאו**. ככלי זכוכית, היינו כקרח:

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר; הֲרֵי מִקְרָאוֹת עָשֶׂר מִמְּקוֹמוֹת הָרִבָּה. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהָיָה מַנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו. בָּאוּ לִסְטִים לִשְׁבּוֹתוֹ מִלְּפָנָיו - הֶחֱזִירוֹ מֵאֲחוֹרָיו, בָּא הַזְּאֵב לְנָטְלוֹ מֵאֲחוֹרָיו - נוֹטְלוֹ עַל זְרוֹעוֹתָיו; אַף כָּאן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַיָּם לִפְנֵיהֶם וּמִצְרַיִם לַאֲחוֹרֵיהֶם - קָרַע עַל זְרוֹעוֹתָיו" (הושע יא, ג), *הִתְחִיל מִצְטַעֵר - פָּרַשׁ עָלָיו בִּגְדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ" (תהלים קה, לט), הֵרִעִיב - נָתַן לָהֶם לֶחֶם [שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם] מִן־הַשָּׁמָיִם" (שמות טז, ד), צָמָא - נָתַן לָהֶם מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסֶּלַע וַיּוֹרֶד כַּנְּהָרוֹת מָיִם" (תהלים עח, טז).

נפש יהודה התחיל מצטער. שחמה זורחת עליו או הגשם ירד עליו:

וּכְנֶגְדָּן אָמְרוּ לְפָנָיו עֶשֶׂר שִׁירוֹת: הָרִאשׁוֹנָה בְּמִצְרַיִם; וְהַשְּׁנִיָּה עַל הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה" וגו' (שמות טו, א); וְהַשְּׁלִישִׁית עַל הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל" וגו' (במדבר כא, יז); וְהָרְבִיעִית אָמַר מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה" (דברים לב, א); הַחֲמִישִׁית - "אָז יָדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ" (יהושע י, יב); הַשִּׁשִּׁית - "וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה" (שופטים ה, א); הַשְּׁבִיעִית - "וַיְדַבֵּר דָּוִד לַה" אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת" (שמואל־ב כב, א); הַשְּׁמִינִית - "מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד" (תהלים ל, א), וְכִי דָּוִד חֲנָכוֹ וַהֲלֹא שְׁלֹמֹה חֲנָכוֹ? אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עָלָיו נִקְרָא עַל שְׁמוֹ; שִׁירָה הַתְּשִׁיעִית - "שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה" (שיר השירים א, א); וְהָעֲשִׂירִית, לֶעָתִיד לָבוֹא - "מִזְמוֹר שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ כִּי־נִפְלָאוֹת עָשָׂה" (תהלים צח, א), לַה' אֲמָרוּהוּ וְלֹא אֲמָרוּהוּ לְבָשָׂר וָדָם, אֵימָתַי הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ? אוֹתוֹ יָמִין הַגָּדוֹל, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: "הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִנוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב" (איכה ב, ג).

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל אֶת הַמְצָרִיִּים מֻתִּים עַל שְׂפַת הַיָּם, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיח, ב): דָּרַשׁ רַבָּה בַּר מָרִימַר: מַאי דִּכְתִיב "וַיַּמְרוּ עַל־יָם בְּיַם־סוּף" (תהלים קו, ז)? מְלַמֵּד שֶׁהִמְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָם סוּף. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: כְּשֵׁם שֶׁעָלִינוּ אָנוּ מִן הַיָּם כָּךְ עוֹלִין מִצְרַיִם לְצַד אַחֵר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׂרוֹ שֶׁל יָם: פְּלֹט אוֹתָם לַיַּבָּשָׁה. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁנּוֹתֵן לוֹ רַבּוֹ מַתָּנָה וְחוֹזֵר וְנוֹטְלָהּ מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ: אֲנִי אֲשִׁיב לְךָ אֶחָד וּמֶחֱצָה שֶׁבָּהֶם. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁתּוֹבֵעַ אֶת רַבּוֹ? אָמַר לוֹ: נַחַל קִישׁוֹן יְהֵא לְךָ עֶרֶב. מִיָּד פְּלָטָן לַיַּבָּשָׁה וּבָאוּ יִשְׂרָאֵל וְרָאוּ אוֹתָם מֻתִּים וכו', *כְּדְאִיתָא לָעֵיל (סימן קיד).

נפש יהודה כדאיתא לעיל. בסי' קי"ד ושם פירשתי:

וּבִשְׁכָר שֶׁהֶאֱמִינוּ יִשְׂרָאֵל בִּנְבוּאַת מֹשֶׁה זָכוּ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹמַר שִׁירָה, כִּדְגַרְסִינָן בִּמְכִלְתָּא: "וַיַּאֲמִינוּ בַּה' וגו' (שמות יד, לא), "אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה" וגו' (שם טו, א), רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בֶּאֱמוּנָה לְפָנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁכְּדַאי הוּא שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְיֹאמַר שִׁירָה? שֶׁכָּךְ מָצִינוּ בַּאֲבוֹתֵינוּ, שֶׁבִּשְׁכַר אֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ זָכוּ שֶׁתִּשְׁרֶה עֲלֵיהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר; "וַיַּאֲמִינוּ בַּה'" - "אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה" וגו'. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם, שֶׁלֹּא יָרַשׁ הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא אֶלָּא בִּשְׁכַר אֱמוּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶאֱמִין בַּה'" וגו' (בראשית טו, ו). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁלֹּא נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁכַר אֱמוּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּאֲמֵן הָעָם" וגו' (שמות ד, לא). וְאוֹמֵר: "אֱמוּנִים נֹצֵר ה'" (תהלים לא, כד). וְאוֹמֵר: "וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה" (שמות יז, יב). וְאוֹמֵר: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמוּנִים" (ישעיה כו, ב), בְּשַׁעַר זֶה בַּעֲלֵי אֱמוּנִים נִכְנָסִין.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת" (תהלים צב, ג), "כִּי שִׂמַּחְתַּנִי ה' בְּפָעָלֶךָ" (שם שם, ה), מִי גָּרַם לָנוּ לִשְׂמֹחַ בַּשִּׂמְחָה הַזֹּאת? אֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ בָּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ לֵילוֹת. וְכֵן יְהוֹשָׁפָט אוֹמֵר: "הַאֲמִינוּ בַּה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברי הימים־ב כ, כ). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁאֵין גְּלֻיּוֹת מִתְכַּנְּסוֹת אֶלָּא בֶּאֱמוּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה" וגו' (שיר השירים ד, ח). וְאוֹמֵר: "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה" (חבקוק ב, ד). וְאוֹמֵר: "ה' עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה" (ירמיה ה, ג). וְאוֹמֵר: "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה" וגו' (הושע ב, כב). הָא גְּדוֹלָה אֱמוּנָה לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁבִּשְׁכַר אֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם וְאָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּאֲמִינוּ בַּה'" וגו' (שמות יד, לא); וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּאֲמִינוּ בִּדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ" (תהלים קו, יב).

וְכָל אֵלּוּ הַגְּבוּרוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת עָשָׂה עִמָּנוּ בּוֹרֵא עוֹלָם כְּשֶׁרָצָה לְהַרְאוֹת לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁהוּא מֶלֶךְ עַל הַכֹּל וְעָתִיד לְגַלּוֹת כֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ הַגְּדוֹלָה לְכָל הַנִּשְׁאָרִים בָּעוֹלָם לְעֵת קֵץ, כִּדְגַרְסִינָן בִּבְרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (נח, א): רַב שֵׁילָא נָגְדֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּבָעַל גּוֹיָה וכו'

נָפַק לְבֵי מִדְרָשָׁא וְדָרֵשׁ: "לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה" (דברי הימים־א כט, יא), זוֹ יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה" (שמות יד, לא); "וְהַגְּבוּרָה" (דברי הימים, שם). זוֹ קְרִיעַת יַם סוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם" (שמות יד, כב): "וְהַתִּפְאֶרֶת" (דברי הימים, שם), זוֹ חַמָּה וּלְבָנָה, שֶׁעָמְדָה לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד" (יהושע י, יג); ["וְהַנֵּצַח" (דברי הימים, שם), זוֹ מַפַּלְתָּהּ שֶׁל רוֹמִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְיֵז נִצְחָם עַל־בִּגְדִי" (ישעיה סג, ג)]; "וְהַהוֹד" (דברי הימים, שם), זוֹ מִלְחֶמֶת נַחֲלֵי אַרְנוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה'" (במדבר כא, יד); "כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ" (דברי הימים, שם), זוֹ מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ" (שמות יז, טז); "*וְהַמִּתְנַשֵּׂא" (דברי הימים, שם), זוֹ מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל" (יחזקאל לח, ג); "לְכָל לְרֹאשׁ" (דברי הימים, שם), אָמַר רַב חָנָן בַּר רַב: *אֲפִלּוּ רֵישׁ גָּרְגּוּתָא (פירוש: הממונה על החופרים הבורות למלאותם מים להשקות בהן השדות) מִן שְׁמַיָּא מוֹקְמֵי לֵיהּ.

נפש יהודה והמתנשא. לכל לראש, לכל הקמים להיות ראש הוא מתנשא שהוא גוזר ומעמיד: **אפילו ריש גרגותא**. ראש החופרים שהיא מלאכה שפלה:

בְּמַתְנִתָא תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא: "לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה", זוֹ קְרִיעַת יַם סוּף; "וְהַגְּבוּרָה", זוֹ מַכַּת בְּכוֹרוֹת; "וְהַתִּפְאֶרֶת", זוֹ מַתַּן תּוֹרָה; "וְהַנֵּצַח", זוֹ יְרוּשָׁלַיִם; "וְהַהוֹד" זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

הַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קמג]

זֶה הֶחָג נִקְרָא בַּתּוֹרָה חַג שָׁבוּעוֹת, לְפִי שֶׁבָּא *אַחַר מְלֹאת שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת. וּקְרָאוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ "עֲצֶרֶת", לְפִי שֶׁהוּא יוֹם מֻבְדָּל לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, כְּמוֹ שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, כִּדְאִיתָא הָתָם (סימן קנג). וּמְצִינוּ שֶׁקְּרָאוּהוּ "עֲצֶרֶת", כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק אֵלּוּ דְּבָרִים (סח, ב); הַכֹּל מוֹדִים *בַּעֲצֶרֶת דְּבְעֵינָן נַמֵּי "לָכֶם", יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה אחר מלאת. בין פסח לשבועות שבעה שבועות: **בעצרת דבעינן נמי לכם**. שצריך לקיים עצרת תהיה לכם שישמח במאכל ובמשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו:

מַר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא כַּלָּה שַׁתָּא יָתִיב בְּתַעֲנִיתָא לְבַר מֵעֲצַרְתָּא וּפוּרְיָא וּמֵעֲלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי. עֲצֶרֶת, יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל; פּוּרִים, מֵעִקָּרָא לְהָכֵי אִיתְקִין; (מעלי) יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי, דְּתָאנֵי חִיָּא בַּר רַב מִדְּפָתֵי: כְּתִיב "וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ" (ויקרא כג, לב).

וְכִי בְּתִשְׁעָה מִתְעַנְּיִן וַהֲלֹא אֵין מִתְעַנְּיִן וכו', כְּדְאִיתָא בְּחֵלֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (סימן רצה) וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: רַב יוֹסֵף, בְּיוֹמָא דַּעֲצַרְתָּא *עָבְדֵי לֵיהּ עֶגְלָא *תִּלְתָאי. אָמַר: *אִי לָאו הַאי יוֹמָא דְּקָא גָּרִים, כַּמָּה יוֹסֵף אִכָּא בְּשׁוּקָא.

נפש יהודה עבדי ליה. כלומר היה מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה: **תליתאי**. שלישי לבטן ומובחר הוא: **אי לאו האי יומא**. שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף מה ביני לבינם:

וּלְפִי שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה קְרָאוּהוּ גַּם כֵּן יוֹם מַתַּן תּוֹרָה. וְיֵשׁ לָנוּ לַחֲקוֹר: לָמָּה לֹא נִכְתַּב "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה", כְּמוֹ שֶׁנִּתַּן טַעַם לְחַג הַמַּצּוֹת וְחַג הַסֻּכּוֹת? צָרִיךְ תְּחִלָּה לֵידַע, שֶׁהַקַּדְמוֹנִים הָיוּ מְיַחֲסִים כֹּחוֹת *כָּל הַנִּמְצָאוֹת לְשִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת וְהָיוּ מְיַחֲסִים שִׁבְעָה חֶלְקֵי הַיְשׁוּב אֲלֵיהֶם, כָּל חֵלֶק לְכָל כּוֹכָב מֵהֶם. וּקְצָתָם הָיוּ מְיַחֲסִים אוֹתָם לִימֵי הַשָּׁבוּעַ. וּבְרָאוֹתָם אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מִכֻּלָּם וְאַחֲרָיו הַיָּרֵחַ וְאַחֲרָיו שְׁאָר הַכּוֹכָבִים, *הָיְתָה אֱמוּנָתָם בַּשֶּׁמֶשׁ, שֶׁהוּא הָאֱלוֹהַּ הַגָּדוֹל, בְּרִאוֹתָם רֹב מַעֲלָתוֹ בָּעוֹלָם הַשָּׁפֵל. [וְאוּלַי שֶׁעַל כֵּן בָּחֲרוּ אֱמוּנַת אֲדוֹם הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, שֶׁמִּשָּׁרְתוֹ חַמָּה בְּעֵת הָרִאשׁוֹנָה, לִהְיוֹת יוֹם אִידָם. וְגַם בָּזֶה חוֹשְׁבִים חָדְשֵׁיהֶם וְכָל יְמֵי אִידֵיהֶם לְחֶשְׁבּוֹן הַחַמָּה]. *וְהָאֱמוֹת הָאֲחֵרוֹת בָּחֲרוּ כָּל אֶחָד כְּפִי רְצוֹנוֹ. וּכְלַל הַחֻכָּמִים שֶׁבָּהֶם, בְּרִאוֹתָם שֶׁבִּתְנוּעוֹת שִׁבְעָה גַּלְגַּלִּים *מִתְחַדְּשִׁים פְּעוּלוֹת בָּעוֹלָם, הָיְתָה תְּפִלָּתָם וַעֲבוֹדָתָם אֲלֵיהֶם, וְלָזֶה הָיְתָה כַּוָּנַת בִּלְעָם הַקּוֹסֵם בִּבְנוֹתוֹ שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת וְהִקְרִיב בָּהֶם שִׁבְעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים. וּבְכָל זֹאת רוֹאִים וְאֵינָם יוֹדְעִים מָה רוֹאִים, כִּי מְדַמִּים בְּלִבָּם, שֶׁפּוֹעֲלִים תְּנוּעַת הַגַּלְגַּלִּים *בְּחֵפֶץ וְכִי יֵשׁ בְּיָדָם לְשַׁנּוֹת שׁוּם דָּבָר. וְאֵינוֹ כֵּן, כִּי הֵם פּוֹעֲלִים בְּטֶבַע *כְּפִי מַתְכֹּנְתָּם וּכְפִי מְצוֹת בּוֹרְאָם וְאֵין לָהֶם כֹּחַ לְחַדֵּשׁ וּלְשַׁנּוֹת אֶלָּא לִרְצוֹן פּוֹעֵל הַמְּנִיעָם. אִם כֵּן כָּל הָעוֹבֵד אוֹתָם יָגֵע לָרִיק וּמַכְעִיס לַאֲדוֹן הַכֹּל.

נפש יהודה כל הנמצאות. כמו שדרשו שבע נרות במנורה נגד שבעה כוכבי לכת וכן כל הנמצא שהם שבעה וכך היו השבעה חלקי הישוב העולם מיחסים להם כי כשם שיש שבעה רקיעים כך יש שבעה ארצות והם ככדור אחד והשבעה כוכבים הם נקראים שבע כוכבי לכת שמהלכים ומסבבים ברקיע לכוכבים הנחים הנקראים שצ"ם חנכ"ל "שבתאי "צדק "מאדים "חמה "נוגה "כוכב "לבנה: **היתה אמונתם**. של אומות בשמש: **והאומות**. אחרות בחרו לאלהים הלבנה או אחת מן הכוכבים: **מתחדשים פעולות בעולם**. כגון השמש שמאירה ושעל ידה בא קור וחום ומבשלת הצמחים וכן הלבנה והכוכבים שמאירים בלילה וקצת דברים מתבשלים על ידה וכן ע"י הילוך המזלות יש לדעת העתים מלבד החוזים בכוכבים להבין נסתרות ע"כ היו חושבים אותם לאלהות:

בחפץ. שיש בידם כח לפעול כחפצם כאלו הם אלהות: **כפי מתכונתם**. כמו שתקן להם הקב"ה וקבע להם מדה וזמן לפעול ולא יותר:

וּלְפִי שֶׁנִּשְׁאַר מָקוֹם גַּם כֵּן לִקְצָת חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל לִטְעוֹת בְּעִנְיָן זֶה, בְּרָאוֹתָם *שֶׁמִּסְפָּר שִׁבְעָה סוֹבֵב בַּתּוֹרָה בְּיָמִים וּבְשָׁנִים עַד מִסְפַּר יְמוֹת הָעוֹלָם וְגַם בַּחַגִּים; וְכֵן מָצִינוּ בְּהֶקֵּף יְרִיחוֹ שִׁבְעָה כֹּהֲנִים וְשִׁבְעָה שׁוֹפָרוֹת בְּשִׁבְעַת הַיָּמִים וּבַשְּׁבִיעִי הִקִּיפוּ שֶׁבַע פְּעָמִים; *וְגַם בְּהַשִּׁגָּם אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע תְּנוּעוֹת לְאֵלּוּ הַשִּׁבְעָה גַּלְגַּלִּים; וּבְרָאוֹתָם בִּנְבוּאַת זְכַרְיָה, לְכָל נֵר מִשִּׁבְעַת הַנֵּרוֹת שִׁבְעָה מוּצָקוֹת שֶׁהֵם אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה; וְגַם בְּדִבְרֵי יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא, אָמַר "וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים" - הֲצָרְכָה תּוֹרָתֵנוּ הַתְּמִימָה לְבַטֵּל מֵעָלֵינוּ אֱמוּנָה כוֹזֶבֶת וּלְהָעִיר אוֹתָנוּ עַל הַדֶּרֶךְ הָאֲמִתִּית וּלְלַמְּדֵנוּ, שֶׁכָּל הַמֻּמְשָׁלוֹת הֵן תַּחַת הַמֻּמְשָׁלָה הַגְּדוֹלָה הַקְּדוּמָה, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְכִי לוֹ לְבַדּוֹ הַמְּלוּכָה וְהוּא מִתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ וְכֻלָּם מְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם" (נחמיה ט, ו).

נפש יהודה שמספר שבעה. שבעה ימי השבוע ושמיטה ויובל הוא שבע שמיטות שבעת אלפים שנות העולם וכן בחגים שבעה ימי פסח וסוכות: **וגם בהשיגם ארבעים ותשע תנועות**. היודעים בחכמות הגלגלים משיגים שתנועתם הם במ"ט אופנים:

וְעַל כֵּן הִזְהִירָה תּוֹרָה לְבַל יִטְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַחְשְׁבוּ, כִּי כְּמוֹ שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הָאֻמּוֹת תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת צְבָא הַשָּׁמַיִם, שֶׁכֵּן עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל, אָמְרָה תּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ: "אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים" (דברים ד, יט), וְאָמַר הַנָּבִיא: "כֹּה אָמַר ה' וגו' וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־תֵּחַתּוּ" וגו' (ירמיה י, ב), גּוֹיִם יֵחַתּוּ וְאֵין יִשְׂרָאֵל יֵחָתּוּ. לְלַמְּדֵנוּ, כִּי כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֵינָם נִמְסָרִין בְּיַד מַזָּל וְכוֹכָב *וְגַם כָּל תְּנוּעָתָם אֵינָהּ מַזֶּקֶת לָהֶם וְאֵינָם נֶעֱזָבִים לְמִקְרִים, וְאֵין כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם.

נפש יהודה וגם כל תנועתם. של המזלות אף כשמראין רעה שבא לעולם אין זה מזיק לישראל ואינם נעזבים ישראל לבא עליהם המקרים הרעים שמראים המזלות כי הם אין מושלים על ישראל רק הקב"ה בעצמו ובכבודו כי הם חבל נחלתו:

וְעַל כֵּן, כְּדֵי לִמְחוֹת מִלֵּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאֱמוּנָה הַבְּטֵלָה וְלִקְבֹּעַ בָּהֶם אֱמוּנָה יְשָׁרָה אֵיךְ כָּל מֶמְשַׁלְתָּם בָּאָה מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, צִוְּתָה תּוֹרָה בְּיָמִים וּבְשָׁנִים, לַעֲשׂוֹת אַחַר מִסְפָּר אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע, מִסְפָּר חֲמִשִּׁים קָדוֹשׁ, לְהוֹרוֹת לְיִשְׂרָאֵל: מִי *שֶׁהוּא עַל הַכֹּל, שֶׁהוּא מֵנִיעַ לֹא יִתְנוֹעֵעַ. וּלְפִיכָךְ צִוָּה לְקַדֵּשׁ בַּשָּׁנִים אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, לְשַׁחְרֵר הַגּוּפִים וְהַקַּרְקָעוֹת. וּבְיָמִים צִוָּה לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַחֲמִשִּׁים לְעֹמֶר, לְפִי *שֶׁהַיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיָה יוֹם שִׁחְרוּר הַגּוּפִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַחֲמִשִּׁים הַקָּדוֹשׁ, שֶׁהוּא יוֹם מַתַּן תּוֹרָה, הָיָה שִׁחְרוּר הַנְּפָשׁוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בְּלֹא תּוֹרָה, עֲבָדִים נַפְשׁוֹתֵיהֶם לְגוּפָם.

נפש יהודה שהוא. הקב"ה מניע הכל ואין דבר שמניע לו: **שהיום הראשון**. מחמשים הוא פסח שנגאלים בו:

וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם עַל פָּסוּק: "חֲרוּת עַל־הַל�ֻּחֹת" (שמות לב, טז): אַל תִּקְרֵי "חֲרוּת" אֶלָּא חֵרוּת. וְגַם לָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם, שֶׁבִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה קָרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁבְעָה רְקִיעִים וּפָתַח שִׁבְעָה אֲרָצוֹת וְאָמַר לָהֶם: בִּינוּ בָּעֶלְיוֹנִים וּבִינוּ בַּתַּחְתּוֹנִים וּדְעוּ שֶׁאֵין אֱלוֹהַּ עִמִּי. מִיָּד פָּתְחוּ וְהִקְדִּימוּ "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע". לְלַמֵּדֵנוּ, שֶׁכָּל הַתְּנוּעוֹת הַבָּאוֹת בָּעוֹלָם *אֵינָן מֵאֵלּוּ הַשִּׁבְעִיּוֹת, אֶלָּא הַכֹּל מֵאִתּוֹ וְאֵין זוּלָתוֹ מֻמְשָׁלָה אֶלָּא בְּכֹחוֹ וּבְמַאֲמָרוֹ.

נפש יהודה אינן מאלו השביעיות. היינו שבעה כוכבי לכת:

לְפִיכָךְ, הַטּוֹב הַנִּצָּחִי הָאֱמִתִּי שֶׁאֵין בּוֹ הֶפְסֵק, רָאוּ שֶׁהִיא קַבָּלַת הַתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת, שֶׁהֵם "נַעֲשֶׂה"; וּמַעֲלוֹת שִׂכְלִיּוֹת, שֶׁהֵם "נִשְׁמַע". וְעַל זֶה הִקְדִּימוּ "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע", שֶׁזּוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה לְהַתְחִיל בְּתִקּוּן הַמִּדּוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת וְאַחַר כָּךְ יִכָּנֵס בַּשִּׁמְעִיּוֹת, אִם יֶהֱגֶה בָּתוֹרָה, הַכְלוּלָה בָּהּ כָּל חָכְמָה וַדַּעַת וּמוּסָר.

לְפִי שֶׁמִּצְוֹת הַתּוֹרָה נֶחֱלָקוֹת לִשְׁנֵי סוּגִים עֶלְיוֹנִים: *הָאֶחָד לְהַתְמָדַת הַיִּשּׁוּב וְתִקּוּן הַמִּדּוֹת וַהֲסָרַת הַנְּזָקִים וְהַקְּרֻבַת הַתּוֹעֶלֶת, שֶׁזֶּהוּ נִקְרָא מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת; וְהַסּוּג הַשֵּׁנִי לְקַיֵּם הָאֱמוּנָה בַּבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ וְצִיּוּרהּ בַּשֵּׂכֶל עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, *וְזֶהוּ מִצְוֹת שִׂמְעִיּוֹת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה הַסּוּג הַשֵּׁנִי, הוּא קוֹדֵם בְּמַעֲלָה וְכֵן הִקְדִּימוֹ הַנָּבִיא, בְּאָמְרוֹ: "הָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ" (זכריה ח, יט), כְּפִי טֶבַע הֶהָמוֹן צָרִיךְ לְהַיְשִׁיר מִדּוֹתָיו קֹדֶם הִתְיַשְּׁבוֹ בַּמַּשְׂכֻּלוֹת. וְאִם אָמְרוּ זַ"ל וְהִסְכִּימוּ גְּדוֹלֵי הַתַּלְמוּד, שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, וַדַּאי הוּא, שֶׁלֹּא יֵדַע לְהַכְשִׁיר מִדּוֹתָיו וּלְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה אִם לֹא יִלְמַד קֹדֶם. אֲבָל יַתְחִיל בְּלִמּוּד הַמַּעֲשִׂיּוֹת וְאַחַר כָּךְ בְּלִמּוּד הַשִּׁמְעִיּוֹת, כִּי מֵהַלִּמּוּד הַקַּל, שֶׁהוּא הַמַּעֲשִׂיּוֹת, יִכָּנֵס אֶל הַלִּמּוּד הֶחָמוּר, שֶׁהוּא הַשִּׁמְעִיּוֹת.

נפש יהודה האחד. הוא תיקון הישוב והוא דבר שבין אדם לחבירו הנכלל בואהבת לרעך כמוך וזהו תיקון המדות של אדם לטובה להיטיב לכל ולהיות שלם עם כל ואל יציק ויגזול וזהו תיקון לישוב העולם: **וזהו מצות שמעיות**. על דרך הסכת ושמע שהוא הבנת השכל להשיג דברי אמת וצדק:

וּבַדֶּרֶךְ הַזֹּאת בָּחֲרוּ בְּקַבָּלַת הַתּוֹרָה גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל בְּגֹדֶל חָכְמָתָם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ, בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, א): דָּרַשׁ רַבִּי סִימַאי: בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע", בָּאוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְקִשְּׁרוּ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל *שְׁנֵי כְתָרִים בְּרֹאשׁוֹ, אֶחָד כְּנֶגֶד "נַעֲשֶׂה" וְאֶחָד כְּנֶגֶד "נִשְׁמַע". וְכֵיוָן שֶׁחָטְאוּ, יָרְדוּ *מֵאָה וְעֶשְׂרִים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וּפֵרְקוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב" (שמות

לג, ו). אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: בְּחוֹרֵב *טָעֲנוּ וּבְחוֹרֵב פֵּרְקוּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְכֻלָּן זָכָה מֹשֶׁה *וּנְטָלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל" וגו', וְסָמִיךְ לֵיהּ: "וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל" (שם שם, ז). אָמְרוּ זַ"ל: וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָם לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּפְדוּיֵי ה' יְשֻׁבוּן" וגו' (ישעיה לה, י) "וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם", שִׂמְחָה שֶׁהָיְתָה מֵעוֹלָם עַל רֹאשָׁם.

נפש יהודה שני כתרים. קרן והוד שהיו פניהם מאירים כפני משה מזיו השכינה: **מאה ועשרים רבוא**. כל אחד נטל כתר: **טענו**. הכתרים והכי משמע את עדים מהר חורב שהיה להם מהר חורב: **ונטלן**. אותן העדיין שנאמר ומשה יקח את האהל ל' בהלו נרו עלי ראשי וזהו קרון עור פניו: **ופדויי ה' וגו' ושמחת עולם על ראשם**. שמחה שהיה להם מעולם בשעת מתן תורה יחזיר הקב"ה להם. אחד

וְכַוָּנַת מֵימְרָא זוֹ הִיא, כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל קַבָּלָה זוֹ עֲלֵיהֶם, פִּיהֶם וְלִבָּם שָׁוִים וְנַעֲשָׂה שֹׂכֶל כָּל אֶחָד כְּמַלְאַךְ הַשָּׁרֵת. וְאֵלּוּ הֵם הַשִּׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא שֶׁזֶּה שֹׂכֶל נִבְדָּל וְזֶה שֹׂכֶל *בְּגוּף וּשְׁנֵיהֶם מִשְׂרְתִים לַבּוֹרֵא. וּכְשֶׁקִּרְבוּ אֶל הָאֱמֶת חָשַׁק שִׂכְלָם בְּשֹׂכֶל הַפּוֹעֵל וְשָׁב גּוּפָם תִּשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה וְנִקְשַׁר לְכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁנֵי כְתָרִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, אֶחָד בְּגוּפוֹ, כְּנֶגֶד "נַעֲשָׂה" שֶׁבְּגוּף פְּעוּלַת הָעֲשִׂיָּה בְּמִדַּת הַמַּעֲשִׂיּוֹת; וְאֶחָד בַּשֹּׂכֶל, כְּנֶגֶד "נִשְׁמַע", שֶׁבַּשֹּׂכֶל מֻשְׁלֶמֶת הַשְּׁמִיעָה שֶׁהִיא בַּמִּצְוֹת הַשִּׁמְעִיּוֹת. וּכְבָר הוֹדוּ בָזֶה חַכְמֵי הַמֶּחְקָר, בְּאָמְרָם, כִּי בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַדָּע תִּדְבַּק הַנֶּפֶשׁ בַּשֹּׂכֶל הַפּוֹעֵל וכו'.

נפש יהודה בגוף. שהיו מאירים ושלימים בלא מום וסר מהם מלאך המות. והשני לנפש השכלית להשכילם שכל כמלאכים:

וּכְשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֵגֶל, הִסְרִיחוּ גּוּפָם וְטִנְּפוּ שִׂכְלָם וְנֶהְפְּכוּ גּוּפָם וְשִׂכְלָם וְנַעֲשׂוּ מַלְאֲכֵי חַבָּלָה, כִּי כְמוֹ שֶׁהַשֹּׂכֶל הַמְיֻשָּׁר נַעֲשֶׂה מַלְאַךְ שָׂרֵת, כֵּן הַדַּעַת הַמְחַבֶּלֶת נַעֲשֶׂה מַלְאַךְ חַבָּלָה, כִּי כָל הַפּוֹעֵל שׁוּם דָּבָר אֲפִלּוּ בְּפִי טִבְעוֹ נִקְרָא מַלְאָךְ, כִּדְכְתִיב: "*עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת" וגו' (תהלים קד, ד). וְלָזֶה רָמְזוּ, בְּאָמְרָם: שְׁנֵי מַלְאָכִים הַמְלַוִּין לוֹ לָאָדָם, אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רָע. כְּלוֹמַר, הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף, כִּי *כְּפִי טִבְעָם הָרִאשׁוֹן זֶה טוֹב וְזֶה רָע. וְגַם בָּזֶה הַנִּדּוֹן, מֵאַחַר שֶׁחָטְאוּ נַעֲשׂוּ שִׂכְלָם וְגוּפָם מְחַבְּלִים, גּוּפָם בַּעֲשִׂיַּת הָעֶגֶל וְנַפְשָׁם בָּאֱמוּנַת הַהֶבֶל. וְנַעֲשׂוּ גּוּפָם וְנַפְשָׁם כִּפְלַיִם מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וּפְרִקוּם הָעֲדִי שֶׁבָּהֶם, שֶׁקִּבְּלוּ בְּשִׁעַת מַתַּן תּוֹרָה בְּחוֹרֵב. וּבְחֶסְרוֹנָן *לֹא נִגְרַע מֵעֲדֵי מֹשֶׁה וּמִזִּיווֹ שׁוּם דָּבָר, אֲבָל זָכָה וּנְטָלָן בִּרְשׁוּתוֹ לְהַחֲזִירָן לְכָל מִי שֶׁיִּלְמַד מִמֶּנּוּ בְּחַיָּיו, וּמִתּוֹרָתוֹ אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ. וּבִזְמַן הַיְשׁוּעָה, "כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־ה'", עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפְדוּיֵי ה' יְשֻׁבוּן"וגו' (ישעיה לה, י).

נפש יהודה עושה מלאכיו. ממעשה האדם ממצוה מלאך טוב ומעבירה מלאך רע מלאכי רוחות ואש: **כפי טבעם הראשון**. שהנפש ממקור הטוב והגוף ממקור הרע: **לא נגרע**. ממשה עדיו, וכל עדיו של ישראל לקח משה אצלו להחזירן לאותן שלמדו תורתו בחייו ואף אחר מיתת משה:

גַּם נוּכַל לוֹמַר, שֶׁהַקְּדַמַּת "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע" הָיְתָה חֻמְדַּת הַשְּׁלֵמַת מִצְוֹתָיו בְּכָל דָּבָר, קֹדֶם שֶׁיֵּדְעוּ מַה יְּצַוֶּה וְקֹדֶם שֶׁיִּרְאוּ אִם יְכוֹלִין לְקַיְּמוֹ. וּבָזֶה נִדְמוּ לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁעוֹשִׂין כָּזֶה, כְּדַאֲמְרִינַן עֲלֵהּ (שבת פח, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע" יָצְתָה בַת־קוֹל וְאָמְרָה: מִי גִּלָּה לְבָנַי רָז זֶה, שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ *עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ" (תהלים קג, כ).

נפש יהודה עושי דברו. מוכנים לעשות קודם ששמעו ולא כדרך שאר עבדים שומעין מתחלה לידע אם יכולין לקיים הדבר אם לאו:

אוֹ נוּכַל לוֹמַר, שֶׁהַדְּבָרוֹת שֶׁבָּאוּ לְיִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (חגיגה יד, א): כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִבְרָא מִמֶּנּוּ מַלְאָךְ. לְפִי שֶׁדִּבּוּרוֹ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ כְּרִצוֹנוֹ. וְזֶהוּ הַמְּשָׁרֵת הַטּוֹב, דִּכְתִיב: "מְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ" (תהלים קג, כא). וּמֵאֵלּוּ הַדִּבְּרוֹת בָּאוּ שְׁנֵי כֹּחוֹת לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם שִׁשִּׁים רִבּוֹא, *אֶחָד לְתִקּוּן הַגּוּף וְאֶחָד לְתִקּוּן הַנֶּפֶשׁ, כִּי לַמִּצְוֹת יֵשׁ לָהֶם שְׁתֵּי סְגֻלּוֹת לְאֵלּוּ הַשְּׁנֵי תִּקּוּנִים. וְהֵכִי אֲמְרִינַן עֲלֵהּ (שבת פח, ב): דָּבָר אַחֵר: "שִׁמְעוּ כִּי־נְגִידִים אֲדַבֵּר" (משלי ח, ו), כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְשָׁר לוֹ שְׁנֵי כְתָרִים, אֶחָד כְּנֶגֶד "נַעֲשֶׂה" וְאֶחָד כְּנֶגֶד "נִשְׁמַע", רָצָה לוֹמַר, אֶחָד לְתִקּוּן הַמִּדּוֹת וְאֶחָד לְתִקּוּן הַמַּשְׂכִּילוֹת.

נפש יהודה אחד לתיקון המידות ואחד לתיקון המושכלות. והיינו גוף ונשמה כדפרשינן לעיל:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קמד]

הַתּוֹרָה הָיְתָה כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: *מַחֲשַׁבְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל קְדָמָה לַכֹּל, כְּדֵי שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּפֶרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (שבת פח, א): אָמַר חִזְקִיָּה: מַאי דִּכְתִיב: "מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקְטָה" (תהלים עו, ט)? אִם יָרְאָה לָמָּה שָׁקְטָה וְאִם שָׁקְטָה לָמָּה יָרְאָה? *אֶלָּא, בִּתְחִלָּה יָרְאָה וּלְבַסּוֹף שָׁקְטָה. וְלָמָּה יָרְאָה? כִּדְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב "וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר *יוֹם הַשִּׁשִּׁי" (בראשית א, לא)? *מְלַמֵּד שֶׁהִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וְאָמַר לָהֶן: אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִין אֶת הַתּוֹרָה מוּטָב וְאִם לָאו אֲנִי מַחֲזִיר אֶתְכֶם לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ.

נפש יהודה מחשבתן של ישראל. שחשב הקב"ה לבראן: **אלא בתחלה.** קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע יראה שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתוהו ובוהו ולבסוף כשקבלוה שקטה: **יום הששי.** מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית: **מלמד שהתנה.** הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר כדאמרי' בעלמא הירך המיומנת אף כאן ויהי ערב ויהי בוקר של גמר בראשית תלוי ביום ו' והוא ו' בסיון שנתנה תורה לישראל מרבוי דה' דריש ביה נמי הא:

וְעֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דוֹרוֹת שֶׁהָיָה הָעוֹלָם בְּלֹא תוֹרָה קִיְּמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּחַסְדּוֹ וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל, בְּשָׁמְרוֹ לָתֵת תּוֹרָתוֹ לְאֻמָּה הֲגוּנָה לָהּ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיח, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַנֵּי עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה "לְעוֹלָם חַסְדּוֹ" (תהלים, קלו) כְּנֶגֶד מִי? כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דוֹרוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ וְלֹא נָתַן לָהֶם תּוֹרָה וְזָן לָהֶם הָעוֹלָם כֻּלּוֹ חִנָּם בְּחַסְדּוֹ.

וּלְפִי שֶׁמָּצְאוּ כָתוּב: "דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר" (תהלים קה, ח), שֶׁמּוֹכִיחַ מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְאֶלֶף דּוֹר, אָמְרוּ, שֶׁהָיְתָה גְנוּזָה *תְּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דוֹרוֹת קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (שבת פח, ב): וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּשָׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה לִּילוּד אִשָּׁה בֵּינֵינוּ? אָמַר לָהֶם: לְקַבֵּל תּוֹרָה בָּא. אָמְרוּ לוֹ: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חֶמְדָּה גְנוּזָה שֶׁגְּנַזְתָּ תְּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דוֹרוֹת קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְאַתָּה מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בָּהּ בְּכָל יוֹם, אַתָּה רוֹצֶה לְתִתָּהּ בְּיַד בָּשָׂר וָדָם? "מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ" וגו' (תהלים ח, ה), "ה' אֲדֹנֵינוּ *מָה־ אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ" (שם שם, ב)?

נפש יהודה תשע מאות ושבעים וארבעה דורות. שני אלפים שנה שקדמה תורה לעולם היו עתידים דורות הללו להברא שנא' דבר צוה לאלף דור וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בלא תורה כל כך והעבירם ולא בראם ונתנה התורה לכ"ו דורות הרי שחסרו תתקע"ד דורות מאלף: **מה אדיר שמך.** אדיר הוא הרבה בארץ ואין ראוי לך ליתן הודך שם כי אם על השמים:

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, חֲזוֹר לָהֶם תְּשׁוּבָה. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא יִשְׁרְפוּנִי בְּהֶבֶל שִׂפְתוֹתֵיהֶם. אָמַר לוֹ: אֶחֱז בְּכִסֵּא הַכָּבוֹד וְהַחֲזֵר לָהֶם תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְאַחֵז פְּנֵי־כִסֵּה פָּרְשֵׂז עָלָיו עֲנָנוֹ" (איוב כו, ט). וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם: מְלַמֵּד *שֶׁפָּרַשׂ שַׁדַּי מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ עָלָיו. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תּוֹרָה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם, מַה כְּתִיב בָּהּ: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (שמות כ, ב). אָמַר לָהֶם: לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם? לְפַרְעֹה נִשְׁתַּעְבַּדְתֶּם? תּוֹרָה לָמָּה לָכֶם? שׁוּב מַה כְּתִיב בָּהּ: "לֹא־ יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים

עַל־פָּנַי" (שם שם, ג). אָמַר לָהֶם: בֵּין עֲרֵלִים אַתֶּם שְׁרוּיִים, שֶׁעוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה? שׁוּב מַה כְּתִיב בָּהּ: "לֹא תִשָּׂא" וגו' (שם שם, ז) - מַה מַּשָּׂא וּמַתָּן יֵ֫שׁ בֵּינֵכֶם, שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים שְׁבוּעָה? שׁוּב מַה כְּתִיב בָּהּ: "זָכוֹר" (שם שם, ח) וְ"שָׁמוֹר" (דברים ה, יב) - מְלָאכָה אַתֶּם עוֹשִׂים, שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים שַׁבָּת? שׁוּב מַה כְּתִיב בָּהּ: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ, יב) - כְּלוּם אָב וָאֵם יֵ֫שׁ לָכֶם? שׁוּב מַה כְּתִיב בָּהּ: "לֹא תִרְצַח. לֹא תִנְאָף. לֹא תִגְנֹב" (שם שם, יג־טו) - כְּלוּם יֵ֫שׁ בֵּינֵכֶם קִנְאָה? יֵ֫שׁ בֵּינֵכֶם יֵצֶר הָרַע? יֵ֫שׁ בֵּינֵכֶם גִּלּוּי עֲרָיוֹת שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים לַתּוֹרָה? מִיָּד חָזְרוּ וְהוֹדוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ" (תהלים ח, ב). וְאִלּוּ "אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם" (שם) לֹא קָאָמְרֵי. מִיָּד כָּל אֶחָד וְאֶחָד *מָסַר לוֹ דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי" וגו' (שם סח, יט). בְּשָׂכַר שֶׁקָּרָאוּךָ אָדָם - לְשׁוֹן שִׁפְלוּת, נוֹצַר מֵאֲדָמָה - לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת. וְאַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת מָסַר לוֹ דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל־הָעָם" (במדבר יז, יב). וְאִי לָאו דַּאֲמַר לֵ֫יהּ מִי הֲוָה יָדַע?

נפש יהודה שפירש שדי מזיו שכינתו. נוטריקון של פרשז: **יש ביניכם קנאה**. שאתם באים על ידה לידי רציחה: **מסר**. למד לו שהקטורת מעצרת המגפה שהרי לא כתוב בתורה:

וְלֹא נִשְׁאַר פִּתְחוֹן פֶּה לְאֻמּוֹת לוֹמַר: אִלּוּ הָיָה נוֹתְנָהּ לָנוּ הָיִינוּ מְקַבְּלִים אוֹתָהּ, כִּי לְכֻלָּן אָמַר שֶׁיְּקַבְּלוּהָ, לְכָל אֶחָד בִּלְשׁוֹנוֹ. וְלֹא רָצוּ, בִּלְתִּי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מוּכָנִים לַתּוֹרָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּסִפְרֵי, פָּרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה: "ה' מִסִּינַי בָּא" (דברים לג, ב), כְּשֶׁנִּגְלָה הַמָּקוֹם לִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא בְלָשׁוֹן אֶחָד נִגְלָה, אֶלָּא בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת: "ה' מִסִּינַי בָּא", זֶה לָשׁוֹן עִבְרִי; "וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ" (שם), זֶה לָשׁוֹן רוֹמִי; "הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן" (שם), זֶה לָשׁוֹן עַרְבִית; "וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ" (שם), זֶה לָשׁוֹן אֲרָמִי.

"וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא".. כְּשֶׁנִּגְלָה הַמָּקוֹם לִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא עַל יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד נִגְלָה, אֶלָּא אַף עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. בִּתְחִלָּה הָלַךְ אֵצֶל בְּנֵי עֵשָׂו, אָמַר: מְקַבְּלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: מַה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: "לֹא תִרְצָח" (שמות כ, יג). אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל עַצְמָן שֶׁל אוֹתָן אֲנָשִׁים, אֲבִיהֶם רוֹצֵחַ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" (בראשית כז, כב); וְעַל כֵּן הִבְטִיחוֹ אָבִיו: "וְעַל־חַרְבְּךָ תִּחְיֶה" (שם שם, מ). הָלַךְ אֵצֶל בְּנֵי עַמּוֹן, אָמַר לָהֶם: מְקַבְּלִין אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: מַה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: "לֹא תִנְאָף" (שמות כ, יד). אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל עַצְמָהּ שֶׁל עֶרְוָה שֶׁלָּהֶן הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן" (בראשית יט, לו). הָלַךְ אֵצֶל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לָהֶן: מְקַבְּלִין אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: מַה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: "לֹא תִגְנֹב" (שמות כ, טו). אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל עַצְמוֹ שֶׁל אֲבִיהֶם לִיסְטִים הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם" (בראשית

טז, יב). לֹא הָיְתָה אֻמָּה שֶׁבָּאֻמּוֹת שֶׁלֹּא הָלַךְ וְדִבֵּר וְדָפַק עַל פִּתְחָהּ, שֶׁאִם יִרְצוּ יְקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "יוֹדוּךָ ה' כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי־פִיךָ" (תהלים קלח, ד). יָכוֹל שָׁמְעוּ וְקִבְּלוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ" (יחזקאל לג, לא); וְאוֹמֵר: "וְעָשִׂיתִי בְאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ" (מיכה ה, יד). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ שָׁבַע מִצְוֹת שֶׁקִּבְּלוּ בְנֵי נֹחַ עֲלֵיהֶם לֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד בָּהֶן עַד שֶׁפֵּרְקוּם, וּנְתָנָם לְיִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁשָּׁלַח חֲמוֹרוֹ וְכַלְבּוֹ *לְגֹרֶן וכו'. לְכֵן נֶאֱמַר: "ה' מִסִּינַי בָּא".

נפש יהודה לגורן. לחמור טען לתך תבואה ולכלב טען רק ג' סאין החמור הולך וטוען הכלב מלחית פי' גורר עצמו ולא יכול לטעון לוקח ממנו ונותן על החמור כך ז' מצות בני נח נתן לישראל:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קמה]

עֶשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵם יְסוֹד אֱמוּנָתֵנוּ וּבָהֶם *כְּלוּלִים תַּרְיַ"ג מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. וְנָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ שִׂכְלִי לְשָׁמְעָם מִפִּי הַגְּבוּרָה, לְפִי שֶׁיַּאֲמִינוּ מִכָּאן וְאֵילָךְ בִּנְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּדִכְתִיב: "בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי" וגו' (שמות יט, ט). וְעוֹד, לְגַדְּלָם עַל כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן, כְּדִכְתִיב: "הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר" וגו' (דברים ד, לג). וְעוֹד, לְהַסִּיר מֵעַל יִשְׂרָאֵל *זֶהֱמַת נָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק חֲבִית (קמה, ב) וּבְמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (כב, ב): [מִפְּנֵי מַה גּוֹיִם מְזֹהָמִין? שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁבָּא נָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי עַל חַוָּה הֵטִיל בָּהּ זֶהֱמָא, יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זֶהֱמָתָן, גּוֹיִם שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי לֹא פָּסְקָה זֶהֱמָתָן].

נפש יהודה כלולים תרי"ג מצות. כל התורה נכלל ונרמז בעשרת הדברות: **זוהמת נחש הקדמוני**. חטא של אדם וחוה וזוהמא שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא כיון שעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן וכיון שחטאו בעגל חזרה זוהמתן:

וּבָרוּר הוּא, שֶׁאֵין בָּאֻמּוֹת אֻמָּה רְאוּיָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, בְּנֵי אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ, כְּרוּתִים בִּבְרִית הַמִּילָה, *מְלֻמָּדִין לְעַבְדוּת; כִּי הַנּוֹתֵן עַל צַוָּארוֹ עֹל תּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא מְרֻחָק מִן הָעִדּוּן וּמִן הַגַּאֲוָה, לְפִי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח בּוֹרְאוֹ וְיִבְעַט, כְּדִכְתִיב: "וְרָם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ" וגו' (דברים ח, יד). וּכְתִיב: "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט" (שם לב, טו). וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, כֵּיצַד תִּסְבֹּל עֹל תּוֹרָה, כָּל אֻמָּה שֶׁהִיא מֻרְגֶּלֶת בְּעִדּוּנִין וּבְשִׂכְרוּת, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁבֹּר גְּאוֹן לִבָּהּ וְחָזָק גּוּפָהּ לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ הַמַּתְשֶׁת כֹּחַ שֶׁל אָדָם. וְלָכֵן נִקְרָא שְׁמָהּ *"תּוּשִׁיָּה".

נפש יהודה מלומדין. רגילין ומסובלין כמו ישכר חמור גרם לסבול עול תורה: **תושיה**. לשון תשש וחלש שהתורה מחלשת כחו של אדם:

וְעַל כֵּן לֹא הָיְתָה רְאוּיָה אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מוּכָנִים לְחַלֵּשׁ גּוּפָם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם כֹּחַ לַעֲמֹד, כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (שבת פח, ב): וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָצְתָה נִשְׁמָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ" (שיר השירים ה, ו). וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּדִּבּוּר רִאשׁוֹן יָצְתָה נִשְׁמָתָן, דִּבּוּר שֵׁנִי מִי קִבְּלוֹ? אֶלָּא, שֶׁהוֹרִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טַל, שֶׁעָתִיד לְהַחֲיוֹת בּוֹ אֶת הַמֵּתִים וְהֶחֱיָה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים" וגו' (תהלים סח, י). וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָזְרוּ יִשְׂרָאֵל לַאֲחוֹרֵיהֶם *שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת **מְדַדְּיִן אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן" (שם שם, יג). אַל תִּקְרֵי "יִדֹּדוּן" אֶלָּא יְדַדּוּן.

נפש יהודה גשם נדבות. גבי מתן תורה כתיב בספר תהלים: **שנים עשר מיל**. זו היא מדת מחניהם והיו הקרובים לדבור חוזרים מפחד הקול עד קצה המחנה: **מדדין אותם**. מסעדין אותם להתקרב מעט מעט שהיו חלשים כאשה המדדה את בנה בתחלת הלוכו כך היה מנהיגם לאט לאט: **ידודון**. אל תקרי ידודון אל ידדון, ידודון משמע הם עצמן ידודון ידדון מדדין אחרים:

*וְגַם מְבַשְּׂמָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶהָנוֹת שִׂכְלָם, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם: וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי דִּכְתִיב: "לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם" (שיר השירים ה, יג)? כָּל דִּבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשָׂמִים. וְכִי מֵאַחַר שֶׁבְּדִבּוּר רִאשׁוֹן נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשָׂמִים, דִּבּוּר שֵׁנִי לְהֵיכָן הָלַךְ? הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחַ מִבֵּית גְּנָזָיו וְהָיְתָה *עוֹבֶרֶת רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מֹר עֹבֵר" (שם).

נפש יהודה וגם מבשמם. ליהנות שכלם, שהנפש נהנה מן הריח: **עוברת ראשון ראשון**. לגן עדן: **שפתותיו**. של הקב"ה שושנים נוטפים מור בשמים ועובר אותן לגן עדן:

נִמְצָא, שֶׁכָּל הַדִּבְּרוֹת שָׁמְעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה וְהוּא הָיָה נוֹתֵן לָהֶם כֹּחַ. וְאִם אָמְרוּ בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (כד, א): "אָנֹכִי" וְ"לֹא־יִהְיֶה לְךָ" (שמות כ, ב־ג) מִפִּי הַגְּבוּרָה שָׁמָעוּם, כִּי נִרְאָה שֶׁהַשְּׁאָר שָׁמְעוּ מִפִּי מֹשֶׁה, הָא כְּתִיב: "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (שם שם, א). וְעוֹד כָּתוּב בְּפֵרוּשׁ בְּמִשְׁנֶה תוֹרָה: "אֶת (כל) הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל־כָּל קְהַלְכֶם" (דברים ה, יט). אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה דֵּעוֹת חֲלוּקוֹת, יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה דִּבְּרוֹת שֶׁבֵּינוֹתָם בְּלִי בֵאוּר מֹשֶׁה, כִּי אִם "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" וּמִן הַשְּׁאָר הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל בְּלִי מַשְׁמָעוּת וּמֹשֶׁה מְבָאֵר לָהֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי אַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", אָמְרוּ לְמֹשֶׁה: "דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה" (שמות כ, יט), *אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְבַסּוֹף, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּין הַדִּבְּרוֹת. וּרְאָיָתָם, כִּי בִּשְׁנֵי דִּבְּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הֵם בִּלְשׁוֹן דִּבֵּר הַשֵּׁם אֶל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל, שֶׁאוֹמֵר: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ" (שם שם, ב); "עַל־פָּנָי" (שם שם, ג); "כִּי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם שם, ה), נִמְצָא, שֶׁהֵם דִּבְרֵי הַשֵּׁם לְיִשְׂרָאֵל. וּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁאוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל: "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם שם, ז); "עַל־כֵּן בֵּרַךְ ה'" (שם שם, יא) וְכֵן כֻּלָּם. וּבָזֶה מוֹרֶה שֶׁלֹּא הָיוּ אֵלּוּ הַדִּבְּרוֹת דָּבָר הַשֵּׁם לְיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה אף על פי שנכתב. דבר אתה עמנו לבסוף אחר עשרת הדברות. (סימן תורה צוה לנו משה. תורה בגימטריא תרי"א ושנים של הקב"ה הם תרי"ג.)

וּמָצָאתִי בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פֶּרֶק לט (מא): כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה - תַּרְיַ"ג. וּדְבַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁנֵי דִבּוּרִים: "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ". וּמֹשֶׁה - תַּרְיָ"א. סִימָן: תּוֹרָ"ה. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "*אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם־זוּ שָׁמָעְתִּי" (תהלים סב, יב).

נפש יהודה אחת דבר אלהים. אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמרו מה שאין בריה יכול לעשות כן:

וְנִרְאֶה לִי, שֶׁאֵלּוּ שְׁנֵי דִבּוּרִים הָרִאשׁוֹנִים הֵם שֹׁרֶשׁ וְיסוֹד לְכָל הַדִּבְּרוֹת וּלְכָל הַתּוֹרָה. דִּבּוּר "אָנֹכִי" לְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה: וְדִבּוּר "לֹא יִהְיֶה", לְכָל מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁהֵם יְסוֹד הָאֱמוּנָה וְקִיּוּמָהּ. כִּי בְּהַאֲמִין הָאָדָם בִּיסוֹד הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וּבְדָבְקוֹ בִּדְרָכָיו וּבְאַהֲבָתוֹ, *וּבְהַדָּמוֹת לְמִדּוֹתָיו, יִדָּבֵק בְּכָל מִצְוֹתָיו. וּבְהַרְחִיק עַצְמוֹ מִכָּל עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה וֶאֱמוּנָה כּוֹזֶבֶת, יִשְׁמֹר עַצְמוֹ מִכָּל אֵזָהרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. וְעַל זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת מִכָּל דִּבְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ וְעֹנָפֶיהָ. וְעַל זֶה אָמְרוּ: "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמָעוּם לְפִי שֶׁהֵם שׁרֶשׁ הָאֱמוּנָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַשְּׁמוּנָה הָאַחֲרוֹנִים כְּתוּבִים *בַּלְּשׁוֹן שֶׁלִּיחַ וְהַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים בִּלְשׁוֹן הַמָּקוֹם, בָּרוּךְ הוּא, לֹא נִבְדְּלוּ, אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵם יְסוֹד וְעִקַּר כָּל הַתּוֹרָה, *וְהָרוֹצֶה לִדְרשׁ *יִמְצָאֵם כְּלוּלִים בָּהֶם. וְהַמְקַיְּמָם יִרְאֶה זֶרַע, יַאֲרִיךְ יָמִים.

נפש יהודה ובהדמות למדותיו. של הקב"ה מה הוא גומל חסד אף אתה כן תדמה מעשיך למעשה הקב"ה לעשות כמדתו: **בלשון שליח**. והוא משה רבינו כמ"ש לעיל: **והרוצה לדרוש**. איך כל המצות כלולים ונרמזים בעשרת הדברות: **ימצאם**. יבקש וימצא:

הַחֵלֶק הַשִּׁשִּׁי בְּחַג הַסֻּכּוֹת
וְיֵשׁ בּוֹ תִּשְׁעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קמו]

דִּבְרֵי יוֹם הַדִּין וִימֵי הַתְּשׁוּבָה וְיוֹם הַסְּלִיחָה, שֶׁהֵם מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵין כָּאן מְקוֹמָן, אֶלָּא בַּנֵּר הַחֲמִישִׁי, בְּדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה.

וְחַג הַסֻּכּוֹת צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁמֹחַ בּוֹ לְאַחַר יְמֵי הַתְּשׁוּבָה, לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְעַנּוֹת גּוּפֵנוּ כָּל הַיָּמִים אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה צֹרֶךְ לְהַכְנִיעַ לִבֵּנוּ לָשׁוּב לְדֶרֶךְ יְשָׁרָה. וְעִם כָּל זֶה, שֶׁנָּשׁוּב לְשַׂמֵּחַ לְבָבֵנוּ וּלְאַנְשֵׁי בֵיתֵנוּ לִדְבַר מִצְוָה, וְעַל כֵּן נִקְרָא זֶה הֶחָג "זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ". כִּי כָּתוּב בַּחַג הַזֶּה: "אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם" (ויקרא כג, לט), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים "אַךְ בֶּעָשׂוֹר" (שם שם, כז), לְהַבְדִּילוֹ בְּעִנּוּי מֵעִנָּג הַמּוֹעֲדִים שֶׁעָבְרוּ, שֶׁהֵם: חַג הַמַּצּוֹת וְחַג הַשָּׁבוּעוֹת; גַּם כֵּן כְּתִיב בְּחַג הַסֻּכּוֹת: "אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר", כְּלוֹמַר, אַל תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם, שֶׁנָּתַתִּי לָכֶם חַג זֶה לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ כְּמוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא שֶׁתֹּאכְלוּ וְתִשְׁתּוּ וְתַקְרִיבוּ שְׁלָמִים וּנְדָבוֹת לְשִׂמְחַ שִׂבְעַת יָמִים.

וּלְפִי שֶׁלֹּא יַחֲשֹׁב שׁוּם אָדָם, שֶׁזֹּאת הַשִּׂמְחָה הִיא שֶׁל מִלּוּי כְּרֵס, עַל כֵּן כָּתוּב: "חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה'" (שם שם, לד), כְּלוֹמַר *כָּל זֹאת הַשִּׂמְחָה לֹא תִהְיֶה אֶלָּא לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְדָרְשׁוּ עַל פָּסוּק זֶה בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (ט, א): אָמַר רַב שֵׁשֶׁת מְשׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא: מִנַּיִן לְעֲצֵי סֻכָּה שֶׁאֲסוּרִין כָּל שִׁבְעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה'". וְתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁחָל שֵׁם שָׁמַיִם עַל הַחֲגִיגָה, כָּךְ חָל שֵׁם שָׁמַיִם עַל הַסֻּכָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה'", *מַה חֲגִיגָה לַה' אַף סֻכָּה לַה'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּפִי הַפְּשָׁט הֵבִיאוּ פָּסוּק זֶה לְלַמֵּד עַל עֲצֵי הַסֻּכָּה, עִקַּר כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ לֹא בָא אֶלָּא לְהוֹרוֹתֵינוּ, כִּי שִׂמְחַת סֻכָּה זוֹ צְרִיכָה שֶׁתִּהְיֶה לַה' וְלֹא שֶׁתִּהְיֶה כֻּלָּהּ לַהֲנָאָה גּוּפָנִית.

נפש יהודה כל זאת השמחה. אפי' אכילה ושתיה ושאר שמחתך יהא לשם שמים כוונתך לכבוד החג שצוה הקב"ה לשמוח בו ולקיים מצותו: **מה חגיגה**. הקרבנות שצריך להקריב בחג דכתיב ולא יראו פני ריקם בלא קרבנות:

גַּם *בְּאָמְרָם, בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסֻכָּה (ב, א): צֵא מִדִּירַת קֶבַע וְשֵׁב בְּדִירַת עֲרָאי, הָיְתָה כַּוָּנָתָם, שֶׁבָּאָה מִצְוַת סֻכָּה זֹאת לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁלֹּא יָשִׂים אָדָם בִּטְחוֹנוֹ בְּגֹבַהּ בֵּיתוֹ וְחִזּוּקוֹ וְתִקּוּנוֹ הַטּוֹב, וְאַף כִּי יִהְיֶה מָלֵא מִכָּל טוּב, וְאַל יִבְטַח בְּסִיּוּעַ שׁוּם אָדָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּהְיֶה אֲדוֹן הָאָרֶץ וּמוֹשֵׁל בָּהּ, אֲבָל יָשִׂים בִּטְחוֹנוֹ בְּמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, כִּי לֹא לְבַדּוֹ הַיְכֹלֶת וְהָאֱמוּנָה וּבַמָּה שֶׁמַּבְטִיחַ אֵינוֹ מִתְנַחֵם מִמֶּנּוּ, כְּדִכְתִיב: "לֹא אִישׁ אֵל וְיִכָּזֵב" וגו' (במדבר כג, יט). וְלוֹ לְבַדּוֹ הַמַּחֲשָׁה וְהַמִּסְתּוֹר, כְּדִכְתִיב: "וְהַבּוֹטֵחַ בַּה' חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ" (תהלים לב, י) וְנֶאֱמַר: "אֹמַר לַה' מַחְסִי" וגו' (שם צא, ב).

נפש יהודה אומר. האדם יאמר לה' מחסי אתה:

וּלְהָעִיר לָאָדָם עַל זֶה, בָּאָה מִצְוַת סֻכָּה בַּזְּמַן הַזֶּה, אַחַר אֲסִפַּת גֹּרֶן וְיֶקֶב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ" (דברים טז, יג). לְפִי שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה הוּא *זְמַן בְּעִיטָה לַכֹּל, שֶׁהָאוֹצָרוֹת מְלֵאִים כָּל טוּב וְהָאָדָם כְּבָר נֶאֱסָף לְעִיר וּמְטַיֵּחַ אֶת גַּגּוֹ וּמְחַזֵּק בֶּדֶק

בֵּיתוֹ לְהִשָּׁמֵר בּוֹ מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר וּמֵרוּחַ וּשְׁאָר פְּגָעִים, לְפִיכָךְ צִוָּה לָצֵאת מִבֵּיתוֹ הֶחָזָק וְיֵשֵׁב בַּסֻּכָּה, כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר וְיָשִׂים מִבְטָחוֹ בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ, כִּי כָל הַטּוֹב שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו מִן הַיּוֹצֵא בַּשָּׂדֶה, הַכֹּל בָּא לוֹ בִּרְצוֹן הַשֵּׁם - וְעַל זֶה רָמְזוּ, לַעֲשׂוֹתָהּ מִפְּסֹלֶת גָּרֶן וְיֶקֶב, לְזֶכֶר זֶה שֶׁאָסַף הַפֵּירוֹת לֶאֱכֹל *וְהַפְּסֹלֶת לַסָּכָךְ - בְּתִתּוֹ מָטָר בְּעִתּוֹ. וְיִזְכֹּר, שֶׁכָּל שְׁמִירַת גּוּפוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְלֹא יִבְטַח בַּאֲשֶׁר לוֹ.

נפש יהודה זמן בעיטה לכל. כדכתיב וישמן ישורון ויבעט: **והפסולת לסכך בתתו**. שהכל לצורך האדם ברא הסכך להגן לביתו ממטר:

וְגַם בָּאָה מִצְוָה זוֹ לְהַעִיר וּלְהַזְכִּיר, כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשִׁיב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וּשְׁמָרָם מִן הַחֹרֶף וְהַקֶּרַח וְהַצִּנָּה וְהַגְּשָׁמִים וְהַחֹם בְּלִי בַּיִת וְתִקְרָה, וּבָזֶה יִרְאוּ, כִּי בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שׁוֹמְרָם בּוֹרְאָם בְּלִי בַּיִת וְחוֹמָה, דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כג, מג).

וּבָזֶה נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֲנָנֵי כָבוֹד הָיוּ. רוֹצֶה לוֹמַר, לְהַזְכִּיר מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה דָבָר פֶּלֶא שֶׁהִנְהִיגָם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה מוּקָפִים מִשְּׁבָעָה עֲנָנֵי כָבוֹד, הָאַרְבָּעָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְסֹבְבֶנְהוּ" וגו' (דברים לב, י); וְעָנָן חֲמִישִׁי עַל רֹאשֵׁיהֶם לְהָיוֹת צֵל לָהֶם שֶׁלֹּא יַכֵּם שָׂרָב וְשֶׁמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ" (תהלים קה, לט), וְעָנָן הַשִּׁשִּׁי הָיָה מֵאִיר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם" וגו' (שמות יג, כא), שֶׁלֹּא הָיוּ צְרִיכִים לְמָאוֹר וְלֹא לְנֵר, אֶלָּא "לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה", וְהָיָה גַּם כֵּן מַשְׁוֶה לָהֶם הַדֶּרֶךְ וּמְמַלֵּא הַגְּמוֹת וּמַשְׁפִּיל הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹלִיכָם בַּתְּהֹמוֹת כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ" (ישעיה סג, יג) וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ: "כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵּרֵד רוּחַ ה' תְּנִיחֶנּוּ כֵּן נָהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת" (שם שם, יד); וְעָנָן שְׁבִיעִי הָיָה הוֹלֵךְ אַחַר כָּל הַמַּחֲנוֹת לֶאֱסֹף כָּל הַנֶּחְשָׁלִים וְהַחוֹלִים וְעֲבֵרוֹת וּמֵנִיקוֹת וְיוֹלְדוֹת וּזְקֵנִים וּזְקֵנוֹת וְטַף וְהָיָה נוֹשְׂאָם הֶעָנָן כְּאִלּוּ הוֹלְכִים עַל גַּבֵּי עֲגָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ" וגו' (דברים לב, יא).

וְגַם זֶה בָּא לְיִשְׂרָאֵל בִּזְכוּת שִׁבְעָה צַדִּיקִים וְאִלּוּ הֵם: אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּקְהָת וְעַמְרָם וְאַהֲרֹן וּמֹשֶׁה - הַשְּׁבִיעִי - הַמַּנְהִיג אֶת יִשְׂרָאֵל, וְעַל יָדוֹ נִתְּנָה לָהֶם הַתּוֹרָה *וּבִכְלָלָהּ מִצְוָה זֹאת.

נפש יהודה ובכללה. של תורה מצות סוכות:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: בִּזְכוּת שִׁבְעָה כִּתּוֹת צַדִּיקִים הַמְקַבְּלִים פְּנֵי שְׁכִינָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּוַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה ל (סימן ב): "תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שִׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ" (תהלים טז, יא) אַל תִּקְרֵי "שִׂבַע" אֶלָּא שֶׂבַע, אֵלּוּ שֶׁבַע כִּתּוֹת שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁהֵם מְקַבְּלִים פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁפְּנֵיהֶם דּוֹמִים לַחַמָּה וְלַלְּבָנָה, לָרָקִיעַ וְלַבְּרָקִים וְלַכּוֹכָבִים וְלַשּׁוֹשַׁנִּים וְלִמְנוֹרַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

לַחַמָּה מִנַּיִן? "בָּרָה כַּחַמָּה" (שיר השירים ו, י). לַלְּבָנָה מִנַּיִן? "יָפָה כַלְּבָנָה" (שם). לָרָקִיעַ מִנַּיִן? "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ" (דניאל יב, ג). לַבָּרָקִים מִנַּיִן? "מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִים כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ" (נחום ב, ה). לַכּוֹכָבִים מִנַּיִן? "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים" וגו' (דניאל יב, ג). לַשּׁוֹשַׁנִּים מִנַּיִן? "לַמְנַצֵּחַ עַל־שֹׁשַׁנִּים" (תהלים מה, א). לַמְּנוֹרוֹת מִנַּיִן? "וָאוֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ" (זכריה ד, ב). "נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח" (תהלים טז, יא). אָמַר דָּוִד לְפָנֶיךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, וְכִי מִי מוֹדִיעֵנִי אִי זוֹ כַּת חֲבִיבָה וּנְעִימָה שֶׁבָּהֶן. תְּרֵי אֲמוֹרָאֵין, חַד אָמַר: זוֹ הִיא שֶׁבָּאָה מִכֹּחַ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים; וְחַד אָמַר: אֵלּוּ סוֹפְרִים וּמְשַׁנִּים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת לַאֲמִתָּן, שֶׁהֵן עֲתִידִין לֵישֵׁב בְּצִלּוֹ שֶׁל עוֹלָם בִּימִינוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד" וגו' (שם שם, ח). וְאוֹמֵר: "נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח".

דָּבָר אַחֵר: "תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים", מְדַבֵּר בְּיִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: "תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵי לָכֶם עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. "שִׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ", אֵלּוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁבָּחָג: אַרְבָּעָה מִינִין שֶׁבַּלּוּלָב וְסֻכָּה וַחֲגִיגָה וְשִׂמְחָה. מַהוּ "נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח"? אָמַר רַבִּי אָבִין: זֶה לוּלָב, כְּמִי שֶׁהוּא נוֹצֵחַ *וְנוֹטֵל בַּאיין. מָשָׁל לִשְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ אֵצֶל הַדַּיָּן וְלִית אֲנָן יוֹדְעִין מִי נוֹצֵחַ, אֶלָּא מֵאן דְּנָסַב כִּידּוֹן אָנוּ יוֹדְעִין דְּהוּא נְצוּחֵיהּ, לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְשָׂרֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם יוֹצְאִים *וּמְקַטְרְגִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְלִית אֲנָן יְדְעִין הֵי מִנַּייהוּ נְצוּחֵיהּ. אֶלָּא מִמַּה שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹצְאִין מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלוּלְבֵיהֶן בִּידֵיהֶן אֲנָן יְדְעִין דְּיִשְׂרָאֵל נְצוּחֵיהּ. וּלְפִיכָךְ מֹשֶׁה הִזְהִיר: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן" (ויקרא כג, מ).

נפש יהודה ונוטל באיין. פי' כידון כלומר הדבר שערער עליו חבירו: **ומקטרגים**. כלומר דנים:

וְגַרְסִינַן בְּמָכִילְתָא: "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי" (ויקרא כג, כד), *שֶׁהוּא (משבע) [מֻשְׁבָּע] בְּמִצְוֹת: שׁוֹפָר בְּתוֹכוֹ, כִּפּוּר בְּתוֹכוֹ, לוּלָב וַעֲרָבָה בְּתוֹכוֹ, סֻכָּה בְּתוֹכוֹ, שְׁמִינִי עֲצֶרֶת בְּתוֹכוֹ. וְנִרְאֶה לִי, כִּי מִצְוַת לוּלָב לְבַדּוֹ הוּא מְשֻׁבָּע וְגַם יֵשׁ בּוֹ רֶמֶז לְשֶׁבַע, הָרְמוּז *מ"שִׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ". לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרֹג אֶחָד וּשְׁנֵי בַדֵּי עֲרָבָה וּשְׁלֹשָׁה בַדֵּי הֲדַס, שֶׁהוּא חוֹבָה, הֲרֵי שִׁבְעָה. וְהָיָה נִטָּל בַּמְּדִינָה שִׁבְעָה יָמִים. וְגַם כֵּן הָיְתָה מִצְוַת סֻכָּה שִׁבְעָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" (שם שם, מב). *וְאֵינָהּ פְּחוּתָה מִשֶּׁבַע מֵרֹחַב. וְכָל זֶה לְזֵכֶר הַשְּׁבִיעִיּוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה. וְגַם לְזֵכֶר הַנֵּס שֶׁל שִׁבְעָה עַנְנֵי כָבוֹד *הַנַּעֲשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ הַקָּדוֹשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם" וגו' (שם שם, מג), כְּדַעַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

נפש יהודה שהוא מושבע. שבע במצות הרבה מצות נוהגות בו ראש השנה שופר יו"כ סוכות שמיני עצרת ארבע מינים דלולב ומה שאמר לולב לבדו הוא מושבע שצריך

לו עוד ג' מינין: **משובע שמחות**. ואמרינן אל תקרי שובע אלא שבע דחסר כתיב: **ואינה פחותה**. הסוכה מז' טפחים אורך ורוחב: **עשה**. להם הקדוש ברוך הוא סוכות בענני הכבוד:

וְצִוָּה, שֶׁיֵּדְעוּ הַדּוֹרוֹת אֶת מַעֲשֵׂה ה' הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּהֶם לְהַפְלִיא, שֶׁשִּׁכֵּן אוֹתָם בְּעַנְנֵי כָבוֹד וּבְסֻכָּה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָרָא ה' עַל כָּל־מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל־ מִקְרָאֶהָ עָנָן יוֹמָם וְעָשָׁן וגו' וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל" וגו' (ישעיה ד, ה־ו). וְדָרְשׁוּ פָּסוּק זֶה בַּפֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (בבא בתרא עה, א): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שִׁבַּע חֻפּוֹת בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָרָא ה'" וגו', כִּדְאִיתָא לְמַטָּה, בְּנֵר הַתּוֹרָה, כְּלָל ב, פֶּרֶק ב, בְּשָׂכָר הָעוֹלָם הַבָּא (סימן רנז).

וְדַעַת רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה אוֹמֵר, *כִּי סֻכּוֹת מַמָּשׁ הָיוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצְאוּ מִמְּצָרִים בְּחֹדֶשׁ נִיסָן וּלְאַלְתַּר עָשָׂאוּם, לֹא צִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת סֻכָּה לֵישֵׁב בְּאוֹתוֹ זְמַן, כִּי מֵאַחַר שֶׁהֵם יְמֵי הַקַּיִץ וְדֶרֶךְ כָּל אָדָם לֵישֵׁב בְּצֵל סֻכָּתוֹ לִשְׁמֹר שָׂדֵהוּ וְגִנָּתוֹ וְכַרְמוֹ וְלֹא יֹאמְרוּ, שֶׁהָיְתָה נַעֲשֵׂית לְשֵׁם מִצְוָה, לָכֵן צִוָּנוּ לַעֲשׂוֹתָהּ בִּתְחִלַּת יְמוֹת הַגְּשָׁמִים אַחַר אֲסִפַּת גֹּרֶן וְיֶקֶב, שֶׁדֶּרֶךְ כָּל אָדָם לְצֵאת מִסֻּכָּתוֹ וְלֵישֵׁב בְּבֵיתוֹ וַאֲנַחְנוּ יוֹצְאִין מִן הַבַּיִת לַסֻּכָּה, נִרְאֶה שֶׁהוּא לְמִצְוַת סֻכָּה.

נפש יהודה כי סוכות ממש. כדעת ר' עקיבא וי"ל אף ע"פ שהיו להם ענני כבוד עשו להם סוכות ואהלים כל אחד לעצמו ועל זה צוה הקב"ה לעשות סוכה לזכר מיהו יש ג"כ לזכר הנס הגדול של ענני כבוד שהיו דומין לסוכה:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ, כִּי סֻכָּה מַמָּשׁ עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַחֹרֶף מִפְּנֵי הַקֹּר, כְּמִנְהַג הַמַּחֲנוֹת שֶׁיּוֹשְׁבִים בְּאֹהָלִים בִּימוֹת הַחֹם וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים עוֹשִׂים סֻכּוֹת. וְלָכֵן צִוָּה לַעֲשׂוֹתָם בַּזְּמַן הַזֶּה. וְהַטַּעַם, שֶׁיִּזְכְּרוּ אֵיךְ הָיוּ בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, לֹא נִכְנְסוּ בַּבַּיִת וְלֹא בָּאוּ לְעִיר מוֹשָׁב וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הָיָה עִמָּהֶם, לֹא חָסְרוּ דָּבָר, כִּי דְבַר הַשֵּׁם וּרְצוֹנוֹ הָיָה לָהֶם סֻכָּה מֵחֹרֶב בַּיּוֹם וְקֶרַח בַּלַּיְלָה וּמַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר. וּכְשֶׁיִּבְטְחוּ עָלָיו וְיָחֹגוּ אֶת חַג הַסֻּכּוֹת כָּרָאוּי, הַשֵּׁפַע הָאֱלֹהִי יִהְיֶה לָהֶם וְהַגֶּשֶׁם לִבְרָכָה לְבָרֵךְ תְּבוּאוֹת הַשָּׁנָה.

וְלִרְמֹז עַל זֶה בָּא זְכַרְיָה הַנָּבִיא בְּהַפְטָרַת הַיּוֹם, בְּאָמְרוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: "וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם" (זכריה יד, יז). וְהוּא כְּעִנְיָן: "וַיְבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ" (הושע ו, ג). וְעַל זֶה אָמְרוּ: בַּחַג נִדּוֹנִין עַל הַמַּיִם. וְגַם נָסְכוּ לִפְנֵי הַשֵּׁם מַיִם בַּחַג, כִּדְאִיתָא לְמַטָּה, בְּחֵלֶק יוֹם הַדִּין, פֶּרֶק ב (סימן רצא).

נפש יהודה ויבא כגשם לנו. ולא למי שאינו חג בסוכות:

וְגַם נוּכַל לוֹמַר, כִּי מֵאַחַר שֶׁחַג הַסֻּכּוֹת הוּא זְמַן הָאָסִיף וְהוּא רָאוּי לְהוֹדוֹת בּוֹ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הַטּוֹב אֲשֶׁר הִגִּיעַ מֵאִתּוֹ מֵאוֹצָרוֹ הַטּוֹב, דִּקְדְּקָה הַנְּבוּאָה *לְהַזְכִּיר עַל חַג הַסֻּכּוֹת - מְנִיעַת הַגֶּשֶׁם, שֶׁהִיא הַסִּבָּה הַקְּרוֹבָה.

נפש יהודה להזכיר על חג הסוכות מניעת הגשם. כמו שאמר הנביא אשר לא יעלו לחוג לא עליהם יהיה הגשם ולא אמר להם עונש אחר כי בעת חג הסוכות מתחיל הזמן שצריכין לגשם:

וְאֶל זֶה הֶעְנְיָן כִּוְּנָה הַתּוֹרָה לְצַאת מִן הַבַּיִת לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים, *כַּמִּסְפָּר הַסּוֹבֵב בַּתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ תָּמִיד, לִלְמֹד הָרָאוּי וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲשֵׂה הַשֵּׁם עַד שֶׁיֵּדַע כִּי שְׁמוֹ אֶחָד הֵבִיא הַזְּמַן שֶׁל אֲסִפָּה לַבַּיִת. וְהַלֵּילוֹת אֲרֻכִּים מוּכָנִים לִלְמֹד וּלְלַמֵּד. וּמֵאַחַר שֶׁהַזְּמִין הַשֵּׁם פַּרְנָסָתוֹ בְּבֵיתוֹ, שֶׁיּוֹסִיף מִכָּאן וְאֵילְךְ לַהֲגוֹת בַּלַּיְלָה. וּבָזֶה יִזְכֶּה הָאָדָם לָבוֹא בְּחַצְרוֹת ה' לְהִתְלוֹנֵן בְּצֵל שַׁדַּי לָשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ לְעוֹלָם הֶעָתִיד, כֻּלּוֹ לַה'. וְעַל זֶה נִקְרָא "חַג ה'", מַה שֶּׁלֹּא נִקְרָא חַג אַחֵר.

נפש יהודה כמספר הסובב בתורה. מימים ושנים עד ימות העולם כדאי' בסי' קמ"ג בכל ענינים שהם שבעה וגם ימי הסוכות ומדת הסוכה ז' וגם בחודש השביעי בעת שבא המנוחה ולילות ארוכות וטוב ללמוד כל זה נרמז במצות סוכה:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קמז]

שְׁעוּר סֻכָּה וְהִלְכוֹתֶיהָ וְשֶׁלֹּא יִגְבִּיהֶנָּה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה כְּתוּבִים בְּמָקוֹמָם, אֲבָל בְּשֶׁלֹּא יְהֵא לְמַטָּה מֵעֶשְׂרָה, נִרְאֶה לִי, כִּי רָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ טַעֲמוֹ הַנִּסְתָּר בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסֻכָּה (ד, א), בְּאָמְרָם: תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מַעוֹלָם *לֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְמַטָּה וְלֹא עָלוּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ לַמָּרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם" (תהלים קטו, טז). וְלֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְמַטָּה, וְהָכְתִיב: "וַיֵּרֶד ה' עַל־הַר סִינַי" (שמות יט, כ)? לְמַעֲלָה מֵעֲשָׂרָה, וְהָכְתִיב: "וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים" (זכריה יד, ד)? לְמַעֲלָה מֵעֲשָׂרָה. וְלֹא עָלוּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ לַמָּרוֹם - וְהָכְתִיב: "וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים" (שמות יט, ג)? לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה. וְהָא כְתִיב: "וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם" (מלכים־ב ב, יא)? לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה. וכו'. בָּא לְלַמֵּדֵנוּ, כִּי שְׁלֵמוּת הַקְּדֻשָּׁה *לְמַעְלָה מִתִּשְׁעָה גַּלְגַּלִּים בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ גּוּף כְּלָל אֶלָּא שֵׂכֶל נִבְדָּל. וּלְפִיכָךְ כָּל בֶּן אָדָם, *בִּהְיוֹת שִׂכְלוֹ כֹּחַ בַּגּוּף, אֵינוֹ יָכוֹל לִכָּנֵס בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ גּוּפָנִיּוּת כְּלָל עַד שֶׁתִּשְׁאַר נַפְשׁוֹ נִבְדֶּלֶת מִן הַגּוּף. וְגַם הָרוּחָנִיּוּת הַנִּבְדֶּלֶת אֵינָהּ יוֹרֶדֶת *לְמָקוֹם חָמְרִיּוּת אֶלָּא אֲצִילוּתוֹ וְהַשְׁפָּעָתוֹ. עַל כֵּן אָמְרוּ, שֶׁלֹּא עָלוּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וְלֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה.

נפש יהודה לא ירדה שכינה למטה. כדאיתא בסימן צ"ה: **למעלה מתשעה גלגלים**. ששם אין דבר גופניות רק אורות נשמות כדאיתא בסי' קכ"ח: **בהיות שכלו**. נשמתו נותן כח שכל בגוף והוא כל זמן שחי האדם אי אפשר לו לעלות בגופו לשמים רק כשמת אז נשמתו עולה והגוף נשאר בארץ שנאמר וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים: **למקום חומריותו**. לדבר שהוא חומר וגוף כעוה"ז אלא לעולם אצילות ששם נשמות ישראל הקדושים. והשפעתו השפע כמו ששפעה שכלות עליונות ודברים נעלמים ונסתרים מסתרי התורה קודם שבאה לגוף האדם:

נִמְצָא, כִּי שְׁלֵמוּת הַקְּדֻשָּׁה הִיא בַּעֲשָׂרָה, הָרוֹמְזִים לְעֶשֶׂר הֲוָיוֹת, וְהֵם עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם וּבַעֲשִׂירִי הַקְּדֻשָּׁה הַשְּׁלֵימָה. עַל כֵּן, לִרְמֹז וְלִזְכֹּר וּלְהָעִיר לָזֶה וּכְדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל לֵב שׁוּם אָדָם, *שֶׁהָרְשׁוּת בְּצִבְא הַשָּׁמַיִם, צִוְּתָה תּוֹרָה בְּכָל הַדְּבָרִים עֶלְיוֹנִים שֶׁיִּהְיוּ בַּעֲשָׂרָה, *כְּגוֹן: הָאָרוֹן עִם הַכַּפֹּרֶת שֶׁלּוֹ וְהַמַּעֲשְׂרוֹת וַעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשָׂרָה פְּסוּקִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְגַם לְקַדֵּישׁ וּלְקְדֻשָּׁה אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה. *וּלְפִי שֶׁבַּגְּלָגְלִים, הָעֲשִׂירִי הוּא שֹׁכֶל נִבְדָּל וְהַתִּשְׁעָה גּוּפָנִיִּים, עַל כֵּן הָעֲשִׂירִי גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, כַּכָּתוּב: "הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַה'" (ויקרא כז, לב). וְכַפֹּרֶת טָפַח, שֶׁהוּא הָעֲשִׂירִי. וּלְפִי שֶׁרוֹמֵז לָעֲשִׂירִי, שֶׁאֵין בּוֹ גּוּפָנִיּוּת, לֹא נִכְתְּבָה בּוֹ מִדָּה כְּמוֹ בָּאָרוֹן. וְגַם יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהוּא הָעֲשִׂירִי. וְגַם בַּעֲשָׂרָה פְּסוּקִים שֶׁל מַלְכֻיּוֹת, *שֶׁהָעֲשִׂירִי הוּא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו', לְרַמּוֹז, שֶׁהָעֲשִׂירִי גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, וְהַשְּׁבִיעִיּוֹת דִּשְׁמִיטִין וְהַמּוֹעֲדִים, *שֶׁאֵין דִּבְרֵיהֶם עֶלְיוֹנִים כְּאֵלּוּ, בָּאִין בְּמִנְיַן שֶׁבַע.

נפש יהודה שהרשות בצבא השמים. לפעול בעולם כל מה שרוצים: **כגון הארון עם הכפורת**. הארון ט' טפחים והכפורת טפח ועשרה פסוקים של זכרון ושל שופר ושל מלך שאומרים בר"ה: **ולפי**. שהכפורת רומז לעשירי, לגלגל העשירי לא נכתב מדה בכפורת כמה יהא עביה כמו שנכתב בארון אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו אלא חכמים נתנו בה שעיור טפח: **שהעשירי הוא שמע ישראל**. שמסיימין פסוק העשירי והיה ה' למלך על כל הארץ וגו' שמע ישראל וגו' שנרמז על אחדותו וכולל בו מלכותו כיון שאין אחר זולתו הוא המלך: **שאין דבריהם עליונים**. כאלו שהם עשרה ומרמזין על הקדושה העליונה כדאמרינן שהם רק ז' ומרמזין על ז' כוכבים כמו שהוא בסימן קמ"ו:

*וּלְפִי שֶׁהַסָּכָה בָּאָה בַחַג, לְשׁוֹן חוּג, שֶׁהוּא הֶקֵּף הַמֵּרֻבֶּה שֶׁהוּא בְּבִנְיַן שֶׁבַע וְנִקְרָא "חַג לַה'", שֶׁהוּא בְּמִנְיַן עֶשֶׂר, עַל כֵּן תִּקְנוּ גָּבְהָהּ בְּשִׁעוּר עֶשֶׂר, לְרַמֹּז לַקְּדֻשָּׁה שֶׁהִיא לַה'. וְשִׁעֲרוּהוּ בְּגֹבַהּ, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם, כְּמוֹ הַקְּדֻשָּׁה. וְשִׁעֲרוּ לָרָחְבָּהּ, שֶׁהִיא יְשִׁיבַת בְּנֵי אָדָם, *בְּמִנְיַן שֶׁבַע, שֶׁהוּא דָּבָר גּוּפָנִי וּמֻרְגָּשׁ.

נפש יהודה ולפי שהסוכה באה בחג לשון חוג. כשיש לפניך מרובע ז' על ז' כשתקח החוג ותעשה עגול מבחוץ על המרובע נתוסף לך שלשה טפחים ונקראה חג לה' קדושתה לה' שנרמז במנין עשרה: **במנין שבע**. שכל ז' נרמז לשבעה כוכבי לכת ולשבע ארצות שהם דבר גופניות וממשות:

וּלְפִי שֶׁרְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ הוּא שֶׁלֹּא נִצְטַעֵר בַּמִּצְוֹת אֲבָל נִשְׂמַח בָּהֶם, עַל כֵּן צִוּוּ *לַעֲשׂוֹתָהּ צְלָתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ. וּפָטְרוּ לַחוֹלִים וְלַמְצְטַעֲרִים בָּהּ. וְגַם לְהוֹלְכֵי דְרָכִים בִּזְמַן הֲלִיכָתָן וּלְשׁוֹמְרֵי הָעִיר בְּעֵת שְׁמִירָתָן. וְלָעוֹסְקִים בַּמִּצְוֹת אוֹ הוֹלְכֵי בְדֶרֶךְ מִצְוָה, כָּל זְמַן שֶׁהֵם טְרוּדִים בַּמִּצְוָה. וְהֶחָתָן וְשׁוֹשְׁבִינָיו בְּכָל שִׁבְעַת יְמֵי הַסֻּכָּה.

נפש יהודה לעשותה צלתה. שיסככה עד שיהיה הצל מסכך יותר מזריחת החמה בה:

וּלְפִי שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת קַמָּא וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת: אֶתְנָאָה לְפָנָיו בַּמִּצְוֹת, צִוּוּ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּסִכּוּךְ *שֶׁלֹּא יִדְמֶה לְדִירָתוֹ. וּסְמָכוּהוּ לַפָּסוּק: "בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ" (דברים טז, יג). וְשֶׁיִּעָטְרֶנָּה בְּפֵירוֹת וּדְבָרִים נָאִים, כְּדַגְרְסִינַן הָתָם (סוכה י, א): תַּנְיָא: סְכָכָהּ כְּהִלְכָתָהּ וְעִטְּרָהּ *בְּקִרְמִים *וּבְסִדִינִין הַמְצֻיָּרִין וְתָלָה בָּהּ אֱגוֹזִים, שְׁקֵדִים וְרִמּוֹנִים, פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים וַעֲטָרוֹת שֶׁל שַׁבֳּלִים, *יֵינוֹת, שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, אָסוּר לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶם עַד מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג. וְאִם הִתְּנָה עֲלֵיהֶם, *הַכֹּל לְפִי תְּנָאוֹ. נִמְצָא, שֶׁהָיוּ רְגִילִים לְעַטְּרָהּ, לְנָאוֹת הַמִּצְוָה וּלְשִׂמְחַ בָּהּ.

נפש יהודה שלא ידמה לדירתו. לביתו שהוא מסוכך בעצים ואבנים אלא לסכך מגורן ויקב: **בקרמים**. מעשה אורג כגון בגדי צבעונין: **ובסדינין המצויירים**. שצורתן בולטת כגון מעשה אורג ורוקם: **יינות שמנים**. נותנין לכוסות של זכוכית לנוי: **הכל לפי תנאו**. כגון דאמר איני בודל מהם כל בין השמשות של יו"ט הראשון דלא חל קדושה עלייהו ותנאי אחריני לא מהני בהו:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קמח]

הִלְכוֹת אַרְבָּעָה מִינִין שֶׁבַּלּוּלָב וְהֶכְשֵׁרָם וּפְסוּלָם אֵין זֶה מְקוֹמָן, שֶׁהַכֹּלֵל הוּא *לְבָחֹר הַנָּאֶה מִכָּל אֶחָד מֵהֶם. אֲבָל צָרִיךְ לִכְתֹּב בְּכַוָּנָתָם. אָמְרוּ עַל דֶּרֶךְ הָאַגָּדוֹת, שֶׁהַמִּינִין הָאֵלּוּ בָּאוּ לְרַצּוֹת עַל הַמַּיִם, לְפִי שֶׁמַּתְחִיל זְמַן *הָרְבִיעָה הָרִאשׁוֹנָה וּצְרִיכָה הָאָרֶץ לְמַיִם. וְעַל כֵּן רָמְזָה תּוֹרָה *בְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת: מֵ"ם יוּ"ד מֵ"ם יִתֵּרִים, לְרָמֵז לְנִסּוּךְ הַמַּיִם, *מַה שֶּׁלֹּא צִוָּה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה.

נפש יהודה לבחור הנאה. היפה והנאה שימצא מהד' מינין: **הרביעה הראשונה**. זמן היורה של גשמים: **בפרשת הקרבנות**. כתיב בסוכות ביום השני ונסכיהם בששי ונסכיה

בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי מים לרמז וכו': **מה**. שלא צוה כן לנסוך מים על הקרבנות בכל השנה רק בסוכות:

עַל כֵּן בָּאוּ אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִין מְשֻׁבָּח כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּמִינוֹ וּבְעִנְיָנוֹ, לְשַׁבֵּחַ בָּהֶם לָאֵל יִתְבָּרַךְ שֶׁגְּדָלָם, וּלְהַלְלוֹ בָּהֶם *הַלֵּל גָּמוּר בְּכָל יְמוֹת הַחַג, וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּתֵּן גִּשְׁמֵי בְרָכָה בָּעוֹלָם, לְהַצְמִיחַ וּלְגַדֵּל כָּל הַצָּרִיךְ לְקִיּוּם בְּנֵי אָדָם. כִּדְגַרְסִינַן בְּוַיִּקְרָא רַבָּה פֶּרֶק שְׁלִשִּׁים (ג): "*וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ" (תהלים קב, יט), שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לִבְרֹאתָן בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. וּמָה עָלֵינוּ? לְקַח לוּלָב וְאֶתְרוֹג לְקַלֵּס לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם" (ויקרא כג, מ).

נפש יהודה הלל גמור. שגומרים ההלל בכל ימי החג: **ועם נברא**. ישראל שהם עתה בגלות כמתים ובעת הגאולה יהיו כבריה חדשה בזכות מצות סוכה ולולב:

"יַעֲלֹז הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ" וגו', "יַעֲלֹז הַשָּׂדֶה", זֶה הָעוֹלָם, דִּכְתִיב: "וַיְהִי בְּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה" (בראשית ד, ח); "וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ", אֵלּוּ הַבְּרִיּוֹת, כְּמָה דְתֵימָא: "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (תהלים כד, א). "אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר" (דברי הימים־א טז, לג), אָמַר רַב אַחָא: *כְּתִיב "יַעַר" וּכְתִיב "וְכָל עֲצֵי יָעַר" (תהלים צו, יב)? "יַעַר" אֵלּוּ אִילָנוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין פְּרִי; וְ"כָל עֲצֵי יָעַר" אֵלּוּ אִילָנוֹת שֶׁאֵין עוֹשִׂין פְּרִי. לִפְנֵי מִי? "לִפְנֵי ה' כִּי בָא" (שם צח, ט). לָמָּה? כִּי בָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים "לִשְׁפֹּט תֵּבֵל־בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים" (שם).

נפש יהודה ויהי בהיותם בשדה. קין והבל וקרא לעולם שדה: **כתיב יער**. בדברי הימים י"ו אז ירננו עצי היער ובתהלים צ"ו כתיב כל עצי יער שהכל ירננו בעת הגאולה: "אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי" (שם כו, ו), *בְּמֶקֶח וְלֹא בְגֶזֶל; "וַאֲסֹבְבָה אֶת־מִזְבַּחֲךָ ה'" (שם), כִּי הָא דְתָנְיָנן (סוכה מה, א): בְּכָל יוֹם וְיוֹם מְקִיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאוֹמְרִים: "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא" (שם קיח, כה); "לַשְׁמֵעַ *בְּקוֹל תּוֹדָה" (שם כו, ז), אֵלּוּ הַקְּרְבָּנוֹת; "וּלְסַפֵּר כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ" (שם), אָמַר רַבִּי אָבִין: זֶה "הַלֵּל", שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְשֶׁעְבַר וְיֵשׁ בּוֹ לְדוֹרוֹת וְיֵשׁ בּוֹ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְיֵשׁ בּוֹ לִימוֹת גּוֹג וּמָגוֹג וְיֵשׁ בּוֹ לֶעָתִיד לָבֹא. "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם" (שם קיד, א) - לְשֶׁעָבַר. "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ" (שם קטו, א) - לְדוֹרוֹת. "אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע ה'" (שם קטז, א) - לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. "כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי" (שם קיח, י) - לִימוֹת גּוֹג וּמָגוֹג. "אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ" (שם שם, כח) - לֶעָתִיד לָבֹא.

נפש יהודה במקח ולא בגזל. שיקנה הלולב בדמים ולא יקח אותו בגזלה ודריש כפי לשון כפות תמרים: **בקול תודה**. היינו קרבן תודה ובעת הקרבנות היו הלוים משוררין ומחצרים בחצוצרות:

"וּלְקַחְתֶּם" (ויקרא כג, מ), תְּנֵי רַבִּי חִיָּא, שֶׁתְּהֵא *לְקִיחָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִכֶּם; "לָכֶם" (שם), מִשֶּׁלָּכֶם וְלֹא אֶת הַגָּזוּל. אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל מִי שֶׁהוּא נוֹטֵל לוּלָב גָּזוּל לְמַה הוּא דוֹמֶה? *לְלִסְטִים שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים. וכו'. עַד כָּאן.

נפש יהודה לקיחה לכל אחד. יהיה לולב בפני עצמו: **ללסטים**. גזלן שיושב בפרשת דרכים ומלסטם הבריות לאחר ימים נתפס הגזלן ובא אחד ואומר לו החזר לי מה שגזלת ממני ואני אמליץ טוב בעדך וכיון שהחזיר לו הולך ומראה הגזילה שגזל ונהרג על ידו כך הוא נוטל הלולב הגזול והשטן מקטרג עליו על ידו:

וּמָצִינוּ מִזֶּה הַפָּסוּק שֶׁל "אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר" (דברי הימים־א טז, לג), סָמֶךְ לְדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל, שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק לוּלָב הַגָּזוּל (סוכה לז, ב): הֵיכָן הָיוּ מְנַעֲנְעִין? *בְּ"הוֹדוּ לַה'" (תהלים קיח, א), תְּחִלָּה וְסוֹף; וּבְ"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא" (שם שם, כה). וְהוּא רָמוּז כָּאן, שֶׁאָמַר: "*אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר וגו' הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב וגו' וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ" וגו' (דברי הימים־א טז, לג־לה).

נפש יהודה בהודו לה'. תחלה וסוף, הודו שבתוך ההלל והודו שבסוף ההלל: **אז ירננו עצי היער**. בלולב הודו וגו' ואמרו הושיענו היינו הודו והושיעה נא:

וּבַזְּכוּת מִצְוָה זֹאת זָכוּ יִשְׂרָאֵל וְיִזְכּוּ, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּפְסָחִים (ה, א): תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: *בִּשְׂכַר שְׁלֹשָׁה רְאשׁוֹן זָכוּ יִשְׂרָאֵל לִשְׁלֹשָׁה רִאשׁוֹן: לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ. לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו, דִּכְתִיב: "וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי" (בראשית כה, כה); וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב: "כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן" וגו' (ירמיה יז, יב); וְלִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, דִּכְתִיב: "רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם" וגו' (ישעיה מא, כז).

נפש יהודה בשכר שלשה ראשון. שביתת הרגל דפסח ושביתת הרגל דחג ונטילת לולב שנקראו ראשונים זכו לשלשה ראשון:

וְגָרְסִינָן נָמֵי הָתָם בְּוַיִּקְרָא רַבָּה (ל, ט): אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: בִּזְכוּת "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן", הֲרֵינִי נִגְלֶה עֲלֵיכֶם, שֶׁנִּקְרֵאתִי "רִאשׁוֹן" (שם שם, ד); וּפוֹרֵעַ לָכֶם מִן עֵשָׂו הָרָשָׁע, שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי"; וּבוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנִּקְרָא "רִאשׁוֹן", דִּכְתִיב: "כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן" וגו'; וּמֵבִיא לָכֶם מָשִׁיחַ, שֶׁנִּקְרָא "רִאשׁוֹן", שֶׁנֶּאֱמַר: "רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן" וגו'.

פֶּרֶק רְבִיעִי [קמט]

כְּבָר הִקְדַּמְנוּ *אֵיךְ שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה. וְיוֹדֵעַ כָּל תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה הֶעֱלִימָם וּנְתָנָם כְּתוּבִים בְּלָשׁוֹן שֶׁיּוּבַן מִכָּל מִלָּה הַמִּצְוָה כְּפִשָּׁטָהּ. וְגַם מוֹרֶה בָּעִנְיָן הָרָמוּז בָּהּ לְמָה הָיְתָה כַּוָּנַת הַמִּצְוָה. *וּבַמִּצְוָה הַזֹּאת רָמַז לָנוּ אֵיךְ *הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הַנִּבְרָאִים אֲשֶׁר בָּהֶם *כָּל מִינֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל שֶׁהֵם קִיּוּם גִּשְׁמֵי בְּנֵי אָדָם, וִיצִירָתָם בְּמִזּוּגָם, *וַאֲפִיסָתָם בִּסְתִירַת אֶחָד

מֵהֶם. *וְכֻלָּם עוֹמְדִים בִּרְצוֹן בּוֹרְאָם וְאֵין מְקַיְּמָם זוּלָתוֹ יִתְבָּרַךְ. עַל כֵּן צִוְּתָה תּוֹרָה בְּזֶה הַחַג, שֶׁנִּקְרָא "חַג לַה'", לְהַלֵּלוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ בְּאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִים מְפֹאָרִים מֵהַצְּמָחִים הַנּוֹצָרִים בָּעוֹלָם, *שֶׁזֹּאת מֵהֶם כָּל אֶחָד לִיסוֹד הָאַחֵר וְנוֹטָה יוֹתֵר אֵלָיו. *וּלְקִיחָתָם מְסֻדָּרִים בַּמִּקְרָא כְּפִי סִדְרָם בָּעוֹלָם, מִלְמַעְלָה לְמַטָּה.

נפש יהודה איך שבעים פנים. התורה נדרשת בע' פנים ועל ידה ישיג אדם ויודע לו חכמות הנעלמות שנרמז בם ואף שהקב"ה נתנם המצות הכתובים בה להבינם כפשוטו וטעם המצות לא כתיב בתורה בפירוש כמו המצות עצמן רק ברמז וכן החכמה של דברים הנעלמים ברמז נרמזים בה: **ובמצוה הזאת**. של לקיחת הד' מינין בחג: **הארבעה יסודות**. אש רוח מים עפר: **כל מיני העולם השפל**. כל מה שהוא בעה"ז וכל הנבראים בין בעלי חיים בין בדומם בין בצמחים בכלם יש הד' יסודות וכן באדם וכל זמן שהד' יסודות הם ביחד ובמזג השוה הכל מתקיים ואם יגבר או יחלש אחד מהד' יסודות אין מתקיים וזה שאמר שהם קיום גשמי גוף האדם ויצירתם של הד' יסודות שיהיו במזגם שוים: **ואפיסתם**. אם הם כלים ונאפסים ומתים הוא שיסוד אחד מהם חסר ונסתר: **וכולם**. היסודות עומדים וכו': **שדומה כל אחד**. מהד' מינים ליסוד אחד: **ולקיחתם**. של הד' מינים וכו' כפי סדרם בעולם בגידול נגד הד' יסודות שהם נחשבים מלמעלה למטה בחשיבות כמו אש רוח מים עפר:

"פְּרִי עֵץ הָדָר" (ויקרא כג, מ), שֶׁהוּא אֶתְרוֹג, נוֹטָה קְלִפָּתוֹ, שֶׁהוּא מַרְאֵהוּ בַּחוּץ, לִיסוֹד הָאֵשׁ. "כַּפּוֹת תְּמָרִים" (שם), שֶׁהוּא לוּלָב, נוֹטֶה לְצַד הָאֲוִיר, כִּי אַף־עַל־פִּי *שֶׁכָּל הָאֵילָנוֹת נוֹטִים לְצַד הָאֲוִיר וְהָאֲוִיר מוֹשְׁכָם, יֵשׁ אֵילָנוֹת שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים יוֹתֵר אֲצָלוֹ, כְּמוֹ כַּפּוֹת תְּמָרִים וְהוּא גָּבוֹהַּ בַּאֲוִיר. וְהָדָא הוּא דִכְתִיב: "וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר דְּבוֹרָה" (שופטים ד, ה), רוֹצֶה לוֹמַר, תַּחַת הָאֲוִיר *וּקְרָאוֹ לְשׁוֹן תֹּמֶר. *וְהָעֵד הַנֶּאֱמָן, שֶׁפֵּרוֹתָיו חַמִּים וְטוֹבִים לָאֱכֹל מֵהֶם מְעַט וְזֶהוּ טֶבַע הָאֲוִיר. "וְעַרְבֵי־נָחַל" (ויקרא כג, מ), זֶהוּ עֲרָבָה הַגְּדֵלָה עַל הַמַּיִם, הַנּוֹטָה לְצַד הַמַּיִם וְעַל כֵּן נִקְרָא "עַרְבֵי נָחַל", לְפִי שֶׁרֻבָּם גְּדֵלִים עַל הַנַּחַל. "וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת" (שם), שֶׁהוּא הֲדַס, הַשָּׁפֵל שֶׁבָּעֵצִים, לְפִיכָךְ דּוֹמֶה לִיסוֹד הָאָרֶץ *וְהוּא קַר וְיָבֵשׁ בְּטִבְעוֹ כִּיסוֹד הָאָרֶץ.

נפש יהודה שכל האילנות. האויר מושכם ומגדלם למעלה מ"מ יש להם ענפים נוטים לצד הארץ וזה מפני שיסוד הארץ מעורב בו אבל גידול של כפות תמרים והם הלולבין אותו עץ גדל למעלה באויר גבוה מאד ואין לו ענפים כי אם למעלה לצד האויר וזה מפני שיסוד האויר גובר בו יותר משאר אילנות: **וקראו**. לאויר לשון תומר משום שהתומר גדל למעלה באויר יותר משאר האילנות וקא משמע לן שדבורה ישבה במקום מגולה משום יחוד שבאו אליה ללמוד תורה: **והעד הנאמן**. דבר זה מעיד על התומר שהוא אילן

גבוה מאד שפירותיו והם התמרים מתוקים משום שכל פירות שהם למעלה באויר נגד השמש הם יותר מתוקים ומחממים לאדם האוכל אותם: **והוא קר ויבש**. בעוד שהוא לח הוא קר וממהר בטבעו ליבש וכן רפואתו פועל קר ויבש:

וְנִכְתַּב "עֲנַף עֵץ עָבֹת" קֹדֶם "עַרְבֵי נָחַל", *שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר הַיְסוֹדוֹת כְּפִי טִבְעָם. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁנִּקְווּ הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד וְנִרְאֵית הַיַּבָּשָׁה וּבְנֵי אָדָם דָּרִים בָּהּ וְהַמַּיִם מְכֻנָּסִים לַשְּׁפָלוֹת שֶׁבָּאָרֶץ כְּפִי יְשׁוּב בְּנֵי אָדָם, יוֹתֵר הִיא קְרוֹבָה הָאָרֶץ לַאֲוִיר מֵהַמַּיִם, עַל כֵּן נִכְתַּב בַּפָּסוּק קֹדֶם הָעֲרָבָה. וּבְאֵת תּוֹרָה לְהוֹרוֹת לָנוּ, כִּי בְּכָל יְסוֹדוֹתֵינוּ אָנוּ מְחֻיָּבִים לְהוֹדוֹת לְבוֹרְאֵנוּ עַל אֲשֶׁר זָנָנוּ וְהֶחֱיָנוּ.

נפש יהודה שלא כסדר היסודות כפי טבעם. אש הוא יותר במעלה וצח מהרוח והרוח ממים והמים מעפר והענף עץ עבות הוא מיסוד הארץ ונכתב בתורה קודם ערבי נחל שהוא מיסוד המים שהם קודם לארץ ביסודות:

וּלְפִי שֶׁהַמִּין הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא אֶתְרוֹג, יֵשׁ בּוֹ דֶּגֶמַת אַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת כַּאֲשֶׁר הֵם בְּנוּיִים בָּעוֹלָם הַשָּׁפֵל; הַקְּלִפָּה הָעֶלְיוֹנָה דּוֹמָה לְיסוֹד הָאֵשׁ בְּמַרְאֵהוּ וּבְטִבְעוֹ, חַם וְיָבֵשׁ כְּמוֹתוֹ; וְהַלֵּבֶן שֶׁתַּחַת הַקְּלִפָּה דּוֹמֶה בְּמַרְאֵהוּ לְיסוֹד הָאֲוִיר *וְהוּא חַם וְלַח כְּמוֹתוֹ; וְהַלַּח שֶׁסְּבִיב הַגַּרְעִינִין דּוֹמֶה לְיסוֹד הַמַּיִם *וְהוּא כְּמַיִם קְרוּשִׁין וְקַר וְלַח *כֻּלָּן; וְהַגַּרְעִינִין הֵן קַשִּׁין כְּאֶרֶץ, דּוֹמִין לְיסוֹד הֶעָפָר וְקָרִים וְיבֵשִׁים כְּמוֹתוֹ, *עַל כֵּן כְּתָבוֹ תּוֹרָה בָּרִאשׁוֹנָה. וְנִטַּל לְבַדּוֹ בְּיָד אֶחָת, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל אַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נוֹטְלוֹ בִּשְׁמֹאלוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִין אֶחָד. וְלוּלָב בְּיָמִין, לְפִי שֶׁהֵם שִׁלשָׁה מִינִים אֲגוּדִין בְּיַחַד.

נפש יהודה והוא חם ולח כמוהו. כמו הרוח שהוא חם ולח והאוכל דבר שהוא חם מחמם אותו וכן דבר שהוא קר או לח ויבש להאוכל אותו או לשומו ברפואות הם כפי טבעם: **והוא כמים קרושין**. כקרח תרגום של קרח קרוש וקר ולח הוא מה שסביב הגרעינין: **כהן**. כמים והיינו יסוד המים: **על כן כתבו התורה**. לאתרוג בראשונה וכו':

וְגַם כֵּן לְפִי שֶׁאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִים דּוֹמִים *לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים שֶׁהֵם בָּאָדָם, אֲשֶׁר בָּהֶם מְהַלֵּל אֶת בּוֹרְאוֹ, שֶׁהֵם; בָּרִאשׁוֹנָה *הַלֵּב אֲשֶׁר בּוֹ חִיּוּת כָּל אָדָם וְקִיּוּמוֹ, וּבִלְעָדוֹ לֹא יִתְקַיֵּם הַגּוּף אֲפִלּוּ רֶגַע, וּבַשֵּׁכֶל אֲשֶׁר בּוֹ יַעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ; וְהָאֶתְרוֹג הַנִּקְרָא "פְּרִי עֵץ הָדָר, דּוֹמֶה לוֹ. וּלְפִי שֶׁדּוֹמֶה לָאֵבָר שֶׁבּוֹ תָּלוּי חִיּוּת הָאָדָם, הוּנַח בָּרִאשׁוֹנָה בַּמִּקְרָא.

נפש יהודה לארבעה ראשים. לארבעה אברים חשובים: **הלב אשר בו חיות כל אדם**. והוא מרגיש בכל יסורי אדם והוא המלך על כל אבריו ע"כ כשבא לאדם צער או מכה כל הדם שבו נמשך ללב להצילו וכיון שמת הלב מתו כל האברים וכל זמן שהלב חי אף שהוא חלש בכל אבריו יחזור הדם מהלב ויחיה כלם:

וְהַשִּׁדְרָה שֶׁהִיא יְסוֹד וּבְנְיָן כָּל גּוּף הָאָדָם וְקִיּוּמוֹ וּבִכְרִיעָתוֹ לְפָנֵי בוֹרְאוֹ עַד שֶׁמִּתְפַּקְּקִים כָּל חֲלָיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה מוֹדֶה לוֹ; וְהַלּוּלָב הַנִּקְרָא "כַּפּוֹת תְּמָרִים" דּוֹמֶה לוֹ. וּלְפִי שֶׁדּוֹמֶה אֶל אֵבֶר שֶׁבּוֹ תָּלוּי הָעֲמָדַת הָאָדָם אַחֲרֵי הַלֵּב, הוּנַח שֵׁנִי לוֹ בַּמִּקְרָא. וּלְפִי שֶׁיּוֹצְאִין מִן הַשִּׁדְרָה וּתְלוּיִין וְנִקְשָׁרִין בָּהּ צַלְעֵי הָאָדָם, צִוּוּ לֶאֱגֹד בַּלּוּלָב שְׁאָר הַמִּינִים, בְּלִתִּי הָאֶתְרוֹג שֶׁאֵינוֹ נֶאֱגָד לְדָבָר אַחֵר וְהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ.

וְהָעֵינַיִם אֲשֶׁר בָּם מַכִּיר הָאָדָם מַעֲשֶׂה הַשֵּׂם וְנִפְלְאוֹתָיו וְרוֹאֶה בַּתּוֹרָה לְהַשִּׂיג בָּהּ כְּפִי כֹּחוֹ; וְהַהֲדַס הַנִּקְרָא "עֲנַף עֵץ עָבֹת" דּוֹמֶה לָהֶן.

וְהַשְּׂפָתַיִם אֲשֶׁר בָּם מְהַלֵּל וּמְשַׁבֵּחַ אֶת בּוֹרְאוֹ וּמַגִּיד לְכָל בָּאֵי עוֹלָם הַנִּסִּים וְהַיְשׁוּעוֹת שֶׁעָשָׂה בְּעוֹלָמוֹ כְּרְצוֹנוֹ; וְהָעֲרָבָה הַנִּקְרֵאת "עַרְבֵי נָחַל" דּוֹמָה לָהֶן. וּלְפִי שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה בְּעֵינַיִם קֹדֶם שֶׁיְּסַפֵּר וְרוֹאֶה בַּתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּלְמְדֶנָּה, נִמְצָא שֶׁהָעֵינַיִם קוֹדְמוֹת לַשְּׂפָתַיִם. וְעוֹד, שֶׁהַתִּינוֹק רוֹאֶה קֹדֶם דַּבְּרוֹ, עַל כֵּן נִכְתָּב בַּמִּקְרָא הֲדַס, הַדּוֹמֶה לָעֵינַיִם, קֹדֶם הָעֲרָבָה, הַדּוֹמָה לַשְּׂפָתַיִם.

נִמְצָא, כִּי בְּאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה רָאשִׁים שֶׁבַּצְּמָחִים, שֶׁדּוֹמִין לְאַרְבַּע רָאשֵׁי הַגּוּף, אֲשֶׁר בָּם מוֹדֶה וּמְהַלֵּל אֶת מַלְכּוֹ תָּמִיד, יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְשַׁבֵּחַ לְיוֹצְרוֹ בְּזֶה הַחַג, שֶׁנִּקְרָא "לַה'", עַל שֵׁם: "כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ" (תהלים לה, י).

וְהָכִי אִיתָא בְּמִדְרַשׁ וַיִּקְרָא רַבָּה, פֶּרֶק ל (יד): רַבִּי מַנְיָ פָּתַח: "כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ", לֹא נֶאֱמַר הַפָּסוּק הַזֶּה אֶלָּא בְּשְׁבִיל שֶׁהַשִּׁדְרָה שֶׁבַּלּוּלָב דּוֹמָה לַשִּׁדְרָה שֶׁל אָדָם וַהֲדַס דּוֹמֶה לָעַיִן וַעֲרָבָה דּוֹמָה לַפֶּה ׳וְאֶתְרוֹג דּוֹמֶה לַלֵּב. אָמַר דָּוִד: אֵין בְּכָל הָאֲבָרִים ׳גָּדוֹל מֵהֶם, אֶלָּא ׳שֶׁשְּׁקוּלִין כְּנֶגֶד כָּל הַגּוּף, הֲרֵי "כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ".

נפש יהודה ואתרוג דומה. לו, ללב. לפי שדומה, הלולב לאבר השדרה של אדם שגם בשדרה הוא חיות האדם אחר הלב כלומר הלב הוא עיקר וראשון שחיות האדם תלוי בו ושני לו השדרה והשדרה של אדם הצלעות קבועין בו כמו השדרה של לולב שהעלין קבועין בו. וההדס הנקרא ענף עץ עבות, שמכסין העלין העץ עד שאין רואין כל עיקר מהעץ כמו שאין העין ניכר בשעה שהוא עצום והעלין נראין למעלה מהעץ כעין הרואה בכל דבר. השפתים, שהערבה משוך וחלק כלשון של אדם ודומין לשפתיו שהן חדין כשפתי אדם: **גדול מהם**. חשוב: **ששקולין**. הד' אבריים:

וַאֲמַרְנָן נַמֵּי הָתָם: "פְּרִי עֵץ הָדָר, זֶה אֶתְרוֹג, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לַלֵּב; "כַּפּוֹת תְּמָרִים", זֶהוּ שִׁדְרוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁדּוֹמֶה לְשִׁדְרוֹ שֶׁל לוּלָב; "וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת", אֵלּוּ הָעֵינַיִם, שֶׁדּוֹמִין לֶעָלֶה שֶׁל הֲדַס; "וְעַרְבֵי נָחַל" אֵלּוּ הַשְּׂפָתַיִם, שֶׁדּוֹמִין לֶעָלֶה שֶׁל עֲרָבָה. וּמַה שֶּׁאָדָם חוֹטֵא בְּאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה אֵבָרִים, כְּשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַפֵּר לוֹ בְּאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִין.

וְגַם כֵּן רָמְזָה תּוֹרָה בַּשֵּׁמוֹת שֶׁקָּרְאָה לְאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִין, לְהוֹדִיעֵנוּ, כִּי לֹא צִוָּה לְקַחְתָּם לְשִׁמְחַת קַלּוּת רֹאשׁ, אֶלָּא לְהוֹדוֹת בָּהֶם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַמַּצְמִיחָם וּמְנַדְּלָם וּלְהוֹרוֹת לָנוּ, שֶׁכָּל הַנִּבְרָא בָּעוֹלָם הַכֹּל מֵאִתּוֹ וְאַל יִבְטַח אָדָם בְּעָשְׁרוֹ וּבִגְבוּרָתוֹ וְרֹב טוּבוֹ, אֲבָל יֵדַע שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁבָּעוֹלָם אֵין גְּדוּלָם וְקִיּוּמָם אֶלָּא בְּחֶסֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבְמַאֲמָרוֹ. וְלָזֶה רָמְזוּ, בְּאָמְרָם בַּמִּדְרָשׁ הַנִּזְכָּר: "פְּרִי עֵץ הָדָר", זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ" (תהלים קד, א); "וְכַפֹּת תְּמָרִים", זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח" (שם צב, יג); "וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת", זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים" (זכריה א, ח); "וְעַרְבֵי נָחַל", זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת" (תהלים סח, ה). וְכֵן אִיתָא בְּפִסְיקְתָא (כח).

נפש יהודה והוא עומד. והוא הוא שמו של הקב"ה:

וּלְכַוָּנָה זֹאת רָמְזוּ, בְּאָמְרָם בְּפֶרֶק לוּלָב הַגָּזוּל (סוכה לז, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוֹלִיךְ וּמֵבִיא *לְמִי שֶׁאַרְבַּע רוּחוֹת שֶׁלּוֹ, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד לְמִי שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שֶׁלּוֹ. רוֹצֶה לוֹמַר, לְהוֹדוֹת לְבוֹרְאוֹ *שֶׁבָּרָא כָּל זֶה לְשַׁמְּשׁוֹ.

נפש יהודה למי שארבע רוחות שלו. מצוה זו אנו עושין לשמו כן מראה בהנפתו שמנענע לארבע רוחות העולם: **שברא**. שמים וארץ וכל אשר בו לעבדו:

וַאֲמָרִינָן נַמֵּי עֲלָהּ: מוֹלִיךְ וּמֵבִיא לַעֲצֹר רוּחוֹת רָעוֹת, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד *לַעֲצֹר טְלָלִים רָעִים. כָּל זֶה רוֹמֵז, שֶׁהַכַּוָּנָה לְבַקֵּשׁ מֵהָאֵל יִתְבָּרַךְ עַל הֶעָתִיד וּלְהוֹדוֹת לוֹ עַל שֶׁעָבַר. וְאַל יַחֲשֹׁב שׁוּם אָדָם *שֶׁיְּכוֹלָה לָבֹא בְּרָכָה וְטוֹבָה וְהַצָּלָחָה אֶלָּא עַל פִּי דִּבּוּרוֹ.

נפש יהודה לעצור טללים רעים. כי הטל אינו נעצר רק שאין בו ברכה אז הטל רע בעולם: **שיכולה לבוא טובה בעולם**. לפי מנהג העולם אין זה שאין בא שום דבר בעולם אלא לפי דבורו של הקב"ה וגזירתו:

וְהָרַב הַמּוֹרֶה גִּלָּה בְּסִפְרוֹ הַנִּכְבָּד טַעַם לְמִצְוָה זֹאת: כְּדֵי לִזְכֹּר שֶׁהֶבִיאָם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ *מִמָּקוֹם שֶׁאֵין שָׁם פְּרִי, אֶרֶץ מְלֵחָה לֹא תֵשֵׁב, אֶל אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם, זַבַּת חָלָב וּדְבָשׁ. וְעַל כֵּן צִוָּה לָקַחַת בְּיָדָם מֵהַדְּבָרִים הַחֲשׁוּבִים שֶׁבָּאָרֶץ.

נפש יהודה ממקום שאין שם פרי. והיינו ממדבר אל ארץ ישראל:

וְגַם כֵּן יֵשׁ לָנוּ לְהוֹדוֹת בְּכָל דּוֹר וָדוֹר עַל כָּל הַנִּסִּים וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁעוֹשֶׂה עִמָּנוּ וְזוּנֵנוּ וּמְפַרְנְסֵנוּ מִטּוּב הָאָרֶץ בִּהְיוֹתֵנוּ גוֹלִים בֵּין הָעַמִּים.

וּלְפִי שֶׁמִּצָּוָה זוֹ הָיְתָה גְּדוֹלָה וַחֲבִיבָה בְּעֵינֵי הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, הָיוּ זְהִירִין בָּהּ מֵהַבֹּקֶר עַד בּוֹאָם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה, דְּגַרְסִינַן פֶּרֶק לוּלָב הַגָּזוּל (סוכה מא, ב): תָּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: כָּךְ הָיָה מִנְהָגָן שֶׁל אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: אָדָם יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ לוּלָבוֹ בְּיָדוֹ,

בָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת לוּלָבוֹ בְּיָדוֹ, קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע לוּלָבוֹ בְּיָדוֹ, *קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְנוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו מַנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע. לְבַקֵּר חוֹלִים וּלְנַחֵם אֲבֵלִים לוּלָבוֹ בְּיָדוֹ, *נִכְנָס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ מְשַׁגְּרוֹ בְּיָד בְּנוֹ אוֹ בְּיָד עַבְדּוֹ אוֹ בְּיָד שְׁלוּחוֹ. וְכָל זֶה הָיוּ עוֹשִׂים מֵרֹב אַהֲבָתָם לְמִצְוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וַעֲבוֹדָתוֹ.

נפש יהודה קורא בתורה. צריך להניח הלולב לפי שגולל ס"ת ופותחו: **נכנס לבית המדרש**. טרוד בשמעתא ויפול מידיו:

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [קנ]

הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה עַל אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִין, מְגַלֶּה אָזְנֵנוּ, שֶׁהוּא לִרְמֹז גַּם עַל אַרְבָּעָה רָאשֵׁי הַנְּהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגַּן, שֶׁהֵם אַרְבָּעָה יְסוֹדֵי עוֹלָם הַשָּׁפֵל, כַּאֲשֶׁר הוּא מְפֹרָשׁ בִּמְקוֹמוֹ. כִּי שְׁמוֹת הַנְּהָרִים הָיוּ: "הָאֶחָד פִּישׁוֹן" (בראשית ב, יא), מִלְּשׁוֹן "פּוּשׁוּ", תִּרְגּוּם "פְּרוּ וּרְבוּ" (שם א, כח); וְזֹאת הִיא הָעֲרָבָה, שֶׁהִיא גְּדֵלָה בִּמְקוֹמוֹת הַנְּחָלִים וְצוֹמַחַת הַרְבֵּה וְסוֹבֶבֶת בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמִּינִים הָאֲחֵרִים וְדוֹמָה לַנָּהָר הַזֶּה, שֶׁכְּתוּב עָלָיו, שֶׁ"סֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה' (שם ב, יא), מַה שֶּׁלֹּא נִכְתַּב בַּאֲחֵרִים. "וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן" (שם שם, יג), זֶהוּ הַהֲדַס, שֶׁצּוֹמֵחַ שָׁפֵל בְּקֶרוּב לָאָרֶץ וְדוֹמֶה שֶׁהוּא עַל גָּחוֹן, עַל שֵׁם: "עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ" (שם ג, יד). "וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל" (שם ב, יד), מִלְּשׁוֹן "דֶּקֶל" חֲסַר חֵי"ת. "וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת" (שם), זֶהוּ אֶתְרוֹג, שֶׁהוּא פְּרִי וְהַשְּׁלֹשָׁה מִינִין אֵינָם פְּרִי, עַל כֵּן הוּא *לְבַדּוֹ וְהַשְּׁלֹשָׁה בְּיַחַד.

נפש יהודה לבדו. האתרוג נלקח לבד והלולב והדס וערבה נלקחים יחד:

וְגַם לְשׁוֹן הַנִּכְתָּב עַל אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִין מוֹרֶה עַל הָאָבוֹת וְהָאִמָּהוֹת וְעַל עִינֵי הָעֵדָה שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, שֶׁהֵם עַמּוּדֵי עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁהוּא רָמוּז בַּמִּדְרָשׁ הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא רַבָּה (ל, י): "פְּרִי עֵץ הָדָר" (ויקרא כג, מ), זֶה אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁהִדְּרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשֵׂיבָה טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַבְרָהָם זָקֵן" (בראשית כד, א) וּכְתִיב: "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" (ויקרא יט, לב); "כַּפֹּת תְּמָרִים" (שם כג, מ), זֶה יִצְחָק אָבִינוּ, שֶׁהָיָה כָּפוּת וְעָקוּד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ; "וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת" (שם), זֶה יַעֲקֹב אָבִינוּ, מַה הֲדַס זֶה *רָחוּשׁ וְהָדוּק בָּעָלִים, כָּךְ הָיָה יַעֲקֹב רָחוּשׁ וְהָדוּק בְּבָנִים; "וְעַרְבֵי נָחַל" (שם), זֶה יוֹסֵף, מָה עֲרָבָה זוֹ *כְּמוּשָׁה וִיבֵשָׁה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה מִינִין, כָּךְ יוֹסֵף מֵת קֹדֶם אֶחָיו.

נפש יהודה רחוש והדוק. מנענע ורוחש ומרעיש מפני שהוא מסורבל וממולא בעלים והעלים מדובקין בעצו וחופף עליו כך יעקב היו לו הרבה בנים וגם כן היה לו צער גידול בנים כמו שאמר עלי היו כלנה: **כמושה ויבשה בפני ג' מינין**. ממהרת לכמוש וליבש יותר משלשת מינים הללו לולב והדס ואתרוג:

דָּבָר אַחֵר: "פְּרִי עֵץ הָדָר", זוֹ אֻמְנוּ שָׂרָה, שֶׁהִדְרָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשֵׁיבָה טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים" (בראשית יח, יא); "כַּפּוֹת תְּמָרִים", זוֹ אִמֵּנוּ רִבְקָה, *מַה תְּמָרָה זוֹ יֵשׁ בָּהּ אֹכֶל וְיֵשׁ בָּהּ קוֹצִים, כָּךְ הָעֲמִידָה רִבְקָה צַדִּיק וְרָשָׁע; "וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת", זוֹ אִמֵּנוּ לֵאָה, מַה הַדַּס זֶה רָחוּשׁ בֶּעָלִים, כָּךְ הָיְתָה לֵאָה *רְחוּשָׁה בְּבָנִים; "וְעַרְבֵי־נָחַל" זוֹ אִמֵּנוּ רָחֵל, מָה עֲרָבָה זוֹ כְּמוּשָׁה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה מִינִין, כָּךְ מֵתָה רָחֵל בִּפְנֵי אֲחוֹתָהּ.

נפש יהודה מה תמרה זו. האילן שגדלו בו תמרים שהם אוכל וגדלו בו קוצים הם הלולבין שהם עוקצין כקוצים: **רחושה בבנים**. מרובה בבנים שהיו לה ששה בנים כנגד כל שאר נשי יעקב:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: "פְּרִי עֵץ הָדָר", זוֹ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה, שֶׁהִדְּרָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשֵׁיבָה טוֹבָה, דִּכְתִיב: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ" (ויקרא יט, לב); "*כַּפּוֹת תְּמָרִים", אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁכּוֹפִים אֶת עַצְמָם לִלְמֹד תּוֹרָה אֵלּוּ מֵאֵלּוּ; "וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת", *אֵלּוּ שְׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין לִפְנֵי סַנְהֶדְרִין; "וְעַרְבֵי נָחַל", אֵלּוּ *שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין, שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין לִפְנֵי הַסַּנְהֶדְרִין, אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל, וְדִכְוָתְהוּ נַמֵּי אִיתָא בִּפְסִיקְתָּא.

נפש יהודה כפות. דרש לשון כפייה: **אלו שלש שורות**. הם סנהדרי קטנה כנגד ג' בדי הדס: **שני סופרי הדיינין**. שהיו כותבין הטענות נגד שני בדי ערבות שדי בשתי ערבות: וְכָל זֶה לְהוֹדִיעֵנוּ, כִּי בִּזְכוּת הָאָבוֹת וְהָאִמָּהוֹת וַחֲסִידֵי עוֹלָם מִתְקַיְּמִים יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם רָאוּי לְהָגֵן עַל הַדּוֹר שֶׁיַּעַמְדוּ בִּזְכוּתוֹ. וְעַל זֶה רָאוּי לְהַלְלוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל רֶגַע וּלְפָחוֹת אַחַת בַּשָּׁנָה בֶּחָג הָאָסִיף, שֶׁנִּקְרָא "חַג לַה'", שֶׁהוּא רָאוּי לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ וּלְפָאֲרוֹ בְּכָל הַהוֹדָאוֹת וְהַדְּבָרִים הַטּוֹבִים וְהַנָּאִים שֶׁבָּעוֹלָם, עַל הַטּוֹבוֹת שֶׁעוֹשֶׂה הָאֵל יִתְבָּרַךְ עִמָּנוּ בְּכָל יוֹם וְעַל הֶעָתִיד לַעֲשׂוֹת.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [קנא]

אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה מִינִין הֵן מְפֹרָדִין בְּטַעַם וּבְרֵיחַ כְּמוֹ קָהָל יִשְׂרָאֵל, כִּי הָאֶתְרוֹג יֵשׁ לוֹ טַעַם וְרֵיחַ וְדוֹמֶה לְצַדִּיק וְחָכָם, שֶׁמְּרִיחִין בְּנֵי אָדָם רֵיחַ מַעֲשָׂיו וְחָכְמָתוֹ, הוּא הַפְּרִי לִלְמֹד מִמֶּנּוּ בְּנֵי אָדָם. וְזֶהוּ הַשֶּׁלֶם שֶׁבַּכֹּל, עַל כֵּן הוּא רִאשׁוֹן בַּמִּקְרָא וְנִטָּל יְחִידִי, לְפִי שֶׁהָאָדָם כָּזֶה הוּא יְחִידִי בְּדוֹרוֹ. וְהַלּוּלָב עוֹשֶׂה פֵּרוֹת וְאֵין לוֹ רֵיחַ, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ אָדָם אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ חָכְמָה בְּלֹא מַעֲשִׂים טוֹבִים. וְהַהֲדַס יֵשׁ בּוֹ רֵיחַ וְאֵין בּוֹ אֹכֶל, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַעֲשִׂים *בְּלִי חָכְמָה אֶלָּא בְּהֶרְגֵּל מִדּוֹת טוֹבוֹת. וְהָעֲרָבָה אֵין בָּהּ טַעַם וְלֹא רֵיחַ, כְּגוֹן אוֹתָם שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא תוֹרָה וְלֹא מַעֲשִׂים טוֹבִים. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִקְבָּצִים אֵלּוּ עִם אֵלּוּ וּמִתְפַּלְּלִים בְּיִחַד וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתָם.

נפש יהודה בלי חכמה. בלא תורה אלא בהרגל מדות טובות שהוא נפש טוב והרגיל עצמו לעשות טוב:

וְהָכִי גַּרְסִינָן הָתָם בְּוַיִּקְרָא רַבָּא: (ל, יב): "פְּרִי עֵץ הָדָר" (ויקרא כג, מ), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, מָה אֶתְרוֹג זֶה יֵשׁ בּוֹ רֵיחַ וְיֵשׁ בּוֹ אֹכֶל, כָּךְ הֵם יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, "כַּפֹּת תְּמָרִים" (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, מַה תְּמָרָה זוֹ יֵשׁ בָּהּ אֹכֶל וְאֵין בָּהּ רֵיחַ, כָּךְ הֵם יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי תוֹרָה וְאֵין בָּהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים; "וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת" (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, מַה הֲדַס יֵשׁ בּוֹ רֵיחַ וְאֵין בּוֹ אֹכֶל, כָּךְ הֵם יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַעֲשִׂים טוֹבִים וְאֵינָן בְּנֵי תוֹרָה; "וְעַרְבֵי נָחַל" (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, מַה עֲרָבָה זוֹ אֵין בָּהּ טַעַם וְלֹא רֵיחַ, כָּךְ הֵם יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא תוֹרָה וְלֹא מַעֲשִׂים טוֹבִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְאַבְדָם אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא יַעֲשׂוּ כֻּלָּן אֲגֻדָּה אַחַת וְהֵן מְכַפְּרִים אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. וְאִם עֲשִׂיתֶם כֵּן אֲנִי מִתְעַלֶּה, *שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו *וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ" (עמוס ט, ו). לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם" (ויקרא כג, מ).

נפש יהודה שנאמר הבונה בשמים מעלותיו. אימתי הוא מתעלה כשישראל הן אגודה אחת שנאמר: **ואגודתו על ארץ יסדה**. לפיכך משה מזהיר אגודה אחת ברמז של לולב שנאמר ולקחתם לכם וגו':

וְגַרְסִינָן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הַקּוֹמֵץ רַבָּה (כז, א): אַרְבָּעָה מִינִין שֶׁבַּלּוּלָב *יֵשׁ מֵהֶן שֶׁעוֹשִׂין פֵּרוֹת וְיֵשׁ מֵהֶן *שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין פֵּרוֹת. אָמְרָה תוֹרָה, *שֶׁיִּהְיוּ זְקוּקִין זֶה לָזֶה. לִדְרֹשׁ שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים זְקוּקִין לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל בַּעֲלֵי בָתִּים, שֶׁיִּנָּצְלוּ מִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (חולין צב, א): אָמַר רַבִּי לֵוִי: *אֲמָה זוֹ כְּגֶפֶן נִמְשָׁלָה; *זְמוֹרוֹת שֶׁבָּהּ אֵלּוּ בַּעֲלֵי בָתִּים, אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁבָּהּ אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, *עָלִין שֶׁבָּהּ אֵלּוּ עַמֵּי הָאָרֶץ, *קְנוֹקְנוֹת שֶׁבָּהּ אֵלּוּ רֵיקָנִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. וְהַיְינוּ דְּשָׁלְחוּ מִתָּם: לְבָעוּ רַחֲמֵי *אִתְכָּלַיָּא עַל עָלַיָּא, דְּאִלְמָלֵא עָלַיָּא לָא מִתְקַיְּמִין אִתְכָּלַיָּא. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַל בַּעֲלֵי בָתִּים אֲשֶׁר מְכִינִים לָהֶם כָּל צָרְכָּם.

נפש יהודה יש מהן שעושין פירות. אתרוג ותמרים: **שאינן עושין פירות**. הדס וערבה: **שיהו זקוקין**. כלומר כולם יהיו כאחת: **אומה זו**. ישראל כגפן נמשלה, שנא' גפן ממצרים תסיע: **זמורות שבה אלו בעלי בתים**. דמה הזמורה הזו מוציאה לולבים ועלים ופרי והוא עיקר הגפן כך בעלי בתים גומלי חסד ומחזיקים ידי עניים ומפזרים ממון למלכות בשביל אחיהם ומתקיימים על ידם: **עלין שבה**. סובלין הריח ומגינים על האשכולות שלא יכם שרב ושמש ורוחות כך עמי הארץ חורשים וזורעים וקוצרים

מה שתלמידי חכמים אוכלים: **קנוקנות**. הם הרכים שבראשי הגפנים דלא חזו למידי: **אתכליא על עליא**. האשכול על העלין:

וְכָל הַמְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ כְּהִלְכָתָהּ כְּאִלּוּ מַקְרִיב קָרְבָּן בְּזְמַנּוֹ, כְּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (סוכה מה, א): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כָּל הַמְקַיֵּם לוּלָב בַּאֲגֻדּוֹ וַהֲדַס בַּעֲבוֹתוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהִקְרִיב עָלָיו עוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אִסְרוּ־חַג *בַּעֲבֹתִים *עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ" (תהלים קיח, כז). וַאֲמְרִינַן עָלָהּ (סוכה מה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הַמָּחוֹזִי מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַמּוּכְסִי: כָּל הָעוֹשֶׂה *אִסּוּר לֶחָג בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה, כְּאִלּוּ בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהִקְרִיב עָלָיו קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִסְרוּ" וגו'.

נפש יהודה אסרו. אגודה של לולב: **בעבותים**. בהדס שהוא עבות של ג' בדין קליעה: **עד קרנות**. הרי הוא לכם כמתן דמים שבקרנות המזבח: **איסור לחג**. אגודה לחג באכילה ושתיה שקורא לחג עונג במאכל ומשתה ויש אומרים יום שלאחר החג אסרו בעבותים בבהמות עבות ושמינות:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּן הַתּוֹרָה לֹא הָיְתָה מִצְוַת לוּלָב אֶלָּא יוֹם אֶחָד, *זוּלָתִי בַּמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וגו' וּשְׂמַחְתֶּם" וגו' (ויקרא כג, מ), מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהֵא לוּלָב נִטָּל בַּמְּדִינָה זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ. וַאֲמְרִינַן עָלָהּ, בְּפֶרֶק לוּלָב הַגָּזוּל (סוכה מא, א): מְנָא לָן דְּעַבְדִינָן זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דַּאֲמַר קְרָא: "כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־ה' כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ" (ירמיה ל, יז), מִכְּלָל דְּבָעְיָא דְּרִישָׁה.

נפש יהודה זולתי במקדש. אך בבית המקדש לבד היו נוטלין כל שבעה ולא בשאר מקומות שבא"י:

וּתְנַן בְּפֶרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (מה, א): בְּכָל יוֹם וְיוֹם מְקִיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעַם אַחַת וְאוֹמְרִים: "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא" (תהלים קיח, כה). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "*אֲנִי וְהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא". *אוֹתוֹ הַיּוֹם מְקִיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים. וְעַכְשָׁיו שֶׁאֵין לָנוּ, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, מִזְבֵּחַ מְקִיפִין אֶת הַתֵּבָה. וּבִירוּשַׁלְמִי *אִיתָא: זֵכֶר לִירִיחוֹ. וְסֵדֶר יוֹם הַשְּׁבִיעִי אִיתֵיהּ בַּפֶּרֶק הַבָּא.

נפש יהודה אני והו. בגימטריא אנא ה' וגם הוא שם אחד משבעים ושתים שמות הכתובים בג' מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח ויסע וגו' ויבא בין מחנה וגו' ויט משה את ידו וגו' ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות הן ומהן שם המפורש אות ראשון של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון וכן בזה הסדר כולן השם הראשון והו וי"ו של ויסע ה"א דכל הלילה וי"ו דויט ושם השלשים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם ונו"ן ראשון דהענן בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים: **ואותו היום**. השביעי

שהוא הושענא רבה: **איתא זכר ליריחו**. שמקיפין שבעה פעמים כמו שהיו מקיפין שבעה פעמים את העיר יריחו:

פֶּרֶק שְׁבִיעִי [קנב]

יְמֵי חוֹל הַמּוֹעֵד הֵם הַיָּמִים שֶׁבֵּין רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח וְרִאשׁוֹן וּשְׁמִינִי שֶׁל סֻכּוֹת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּן הַתּוֹרָה לֹא מָצִינוּ מְפֹרָשׁ שֶׁאֲסוּרִים בִּמְלָאכָה, כֵּיוָן שֶׁנִּקְרָאִים "מִקְרָא קֹדֶשׁ" רְאוּיִים הֵם לְאָסְרָם בִּמְקֻצַת מְלָאכוֹת. כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יח, א): תָּנוּ רַבָּנָן: "אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר" (ש ות כג, טו), לְמֵד עַל חֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁאָסוּר בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: קַל וָחֹמֶר: וּמָה *רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי, שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, אֲסוּרִין בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה, חֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שֶׁיֵּשׁ קְדֻשָּׁה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה. *שִׁשָּׁה יְמֵי בְרֵאשִׁית יוֹכִיחוּ, שֶׁיֵּשׁ קְדֻשָּׁה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם וּמֻתָּרִין בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה, מַה לְּשִׁשָּׁה יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהֶם קְדֻבַּן מוּסָף, תֹּאמַר בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְרְבַּן מוּסָף. *רֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹכִיחַ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְרְבַּן מוּסָף וּמֻתָּר בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה. מַה לְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁכֵּן אֵין קָרוּי "מִקְרָא קֹדֶשׁ", תֹּאמַר בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שֶׁכֵּן קָרוּי "מִקְרָא קֹדֶשׁ", הוֹאִיל וּקְרוּיִין "מִקְרָא קֹדֶשׁ, דִּין שֶׁיְּהוּ אֲסוּרִין בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה.

נפש יהודה את חג המצות תשמור. שבעת ימים לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דרוש ביה את חג המצות תשמור וכל תשמור אזהרת לא תעשה הוא שמרהו מן המלאכה: **ראשון**. יום טוב הראשון והאחרון: **ששת ימי בראשית**. ששת ימי כל שבוע ושבוע בין שתי שבתות הן יושבין הרי קדושה לפניהם ולאחריהם: **ראש חודש יוכיח**. אף אתה אל תתמה על חולו של מועד וכו':

תַּנְיָא אִידָךְ: "*כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כג, לו), לְמֵד עַל חֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁאָסוּר בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הָא הַכָּתוּב אוֹמֵר: "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' *מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ" (שם שם, ד), בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אִי בָּרִאשׁוֹן הֲרֵי כְבָר נֶאֱמַר: "שַׁבָּתוֹן" (שם שם, לט) וְאִי בַּשְּׁמִינִי הֲרֵי כְבָר נֶאֱמַר: "שַׁבָּתוֹן" (שם)? הָא אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שֶׁאָסוּר בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה.

נפש יהודה כל מלאכת עבודה לא תעשו וכו'. וסמיך ליה שבעת ימים תקריבו אשה לה' לימד על חולו של מועד וכו' והכי דריש ביה לא תעשו שבעת ימים ובחג הסוכות כתיב דעליה קיימא הך מתני' בתורת כהנים: **מקראי קודש**. משמע קדשהו בעשיית מלאכה:

תַּנְיָא אִידָךְ: "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי *עֲצֶרֶת" (דברים טז, ח), מָה ז' עָצוּר אַף ו' עָצוּר. אִי מַה ז' עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה אַף ו' עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת", הַשְּׁבִיעִי עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה וְאֵין ו' עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה. *שְׁלֹא מְסָרָן הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים, לוֹמַר לְךָ אִי זֶה יוֹם מֻתָּר וְאִי זֶה יוֹם אָסוּר, אֵיזוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה וְאֵי זוֹ מְלָאכָה מֻתֶּרֶת.

נפש יהודה עצור. ממלאכה כדכתיב בהאי קרא גופיה לא תעשה מלאכה: **שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים**. כלומר מאחר שאמר לך הכתוב שהן עצורין ממלאכה ולא בכולן ולא פירש איזו מותרות ואיזו אסורות דע וראה שלא מסרן אלא לחכמים היודעים להבין על איזו להטיל ההיתר ועל איזו להטיל האיסור והם יאמרו איזה יום הוא יום טוב על פי ראיית הלבנה ואסור בכל מלאכה ואיזה חולו של מועד שאינו אסור בכל מלאכה ועל חולו של מועד יגידו לך איזו מלאכה אסורה שאינה דבר האבד ואיזו מלאכה מותרת שהיא דבר האבד:

פְּרָטֵי הַמְּלָאכוֹת הַמֻּתָּרוֹת אֵין זֶה מְקוֹמָן אֶלָּא בָּאָרוֹן הָעֵדוֹת, אֲבָל זֶה הַכְּלָל, מֵאַחַר שֶׁעִקַּר אִסּוּרָן מִדְּרַבָּנָן הִתִּירוּ בָּהֶן כָּל צָרְכֵי רַבִּים וְכָל דָּבָר הָאָבֵד, אֲפִלּוּ שֶׁל יָחִיד, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה אֻמָּן וְכָל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לַמּוֹעֵד. וְגַם הִתִּירוּ בָהֶם כָּל פּוֹעַל שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְוִיחַ לְצָרְכּוֹ הַמּוֹעֵד, אִם אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, וְלִשְׁאָ וְלִתֵּן בִּדְבָרִים כָּאֵלּוּ וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בְּצִנְעָה וּמֻבְדָּל מִימוֹת הַחוֹל, הַכֹּל כְּפִי שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בְּמִקּוֹמוֹ כָּל דָּבָר בִּפְרָט.

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יִזְהֵר כָּל אָדָם שֶׁלֹּא יָקֵל בְּעֵינָיו שְׁבִיתַת חוֹל הַמּוֹעֵד בְּכָל יְכָלְתּוֹ, שֶׁחָמוּר עָנְשׁוֹ, כְּדִגְרִסִינַן בִּפְסָחִים, פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (קיח, א) וּבְמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (כג, א): אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כָּל *הַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא־תַעֲשֶׂה־לָּךְ" (שמות לד, יז) וּסְמִיךְ לֵיהּ: "*אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר" (שם שם, יח).

נפש יהודה המבזה את המועדות. העושה מלאכה בחול המועד שהיא אסורה לו ואינו נוהג בה קצת קדושה לכבדה באכילה ושתיה יותר משאר ימי החול: **את חג המצות תשמור**. שבעת ימים ונלמד מיניה איסור מלאכה בחול המועד והיינו כל שבעת ימים: וּבַיּוֹם הָאַחֲרוֹן שֶׁל חוֹל הַמּוֹעֵד מֵחַג הַסֻּכּוֹת נִקְרָא יוֹם הוֹשַׁעְנָא רַבָּה. *וְלֵיל שְׁבִיעִי נִקְרֵאת לֵיל הַחוֹתָם, לְפִי שֶׁבַּחַג נִדּוֹנִין עַל הַמַּיִם וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הֶחָתוּם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁהִיא גַּם כֵּן *חוֹתָם חַיֵּי בְּנֵי אָדָם. וּרְמָזוֹ הָרַמְבַּ"ן, בַּפָּסוּק: "סָר צֵלָם מֵעֲלֵיהֶם" (במדבר יד, ט). *וְכֵן עַמָּא דָּבַר. וּמַרְבִּין בִּסְעוּדָתוֹ כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב וּמוֹסִיפִין בּוֹ מִזְמוֹרִים וְנֵרוֹת וְנוֹטְלִים בּוֹ עֲרָבָה חֲדָשָׁה זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ. וּפְלִינֵי בָּהּ בְּפֶרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (סוכה מד, א). אִיתְּמַר: רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חַד אָמַר: עֲרָבָה *יְסוֹד נְבִיאִים; וְחַד אָמַר: עֲרָבָה *מְנַהֵג נְבִיאִים.

וַאֲסִיקְנָא: אָמַר *אֵיבוּ: אֲנָא הֲוָה קָאֵימְנָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק וְאַיְיתֵי הַהוּא גַּבְרָא עֲרָבָה לְקַמֵּיהּ, *חָבִיט חָבִיט וְלָא בָּרַךְ, קָסָבַר *מִנְהָג נְבִיאִים הוּא. וְעַל כֵּן אֵין מְבָרְכִין עָלֶיהָ. וַאֲסִיקְנָא, דְּרַב שֵׁשֶׁת דַּאֲמַר שִׁעוּרָא אַפְלוּ עֲלֶה אֶחָד בְּבַד אֶחָד *וְשֶׁאֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב, אֶלָּא בַּעֲרָבָה חֲדָשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְשָׁמַעְתִּי, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סְגֻלַּת שְׁמִירָה לַמִּתְכַּוֵּן בָּהּ, בְּסַכָּנַת דְּרָכִים. וְהַכֹּל כְּפִי כֹּשֶׁר מַעֲשָׂיו וְטוּב כַּוָּנָתוֹ וְהַבּוֹטֵחַ בַּה' בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן.

נפש יהודה וליל שביעי. ליל הושענא רבה נחתם הגזר דין על מה שנגזר בחג מהגשם: **חותם חיי בני אדם**. שמראין לאדם מה שנגזר עליו ביום הדין ע"י צלו שרואה בליל הושענא רבה באור הלבנה מה שנחסר מצלו בבואה דבבואה ודבר זה פשוט בזוהר: **וכן עמא דבר**. כלומר כן נוהגין לראות בצלו כי אמת הוא: **יסוד נביאים**. הוא תקנות נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו מתקנים תקנות לישראל מאנשי כנסת הגדולה: **מנהג נביאים**. הנהיגו את העם ולא תקנו להם ונפקא מינה דלא בעי ברכה דליכא למימר וצונו דאפילו בכלל לא תסור ליתא: **איבו**. אבוה דרב: **חביט**. לשון נענוע והכאה: **מנהג נביאים הוא**. בגבולין ולא יסוד נביאים הלכך אינה צריכה ברכה: **ושאין אדם יוצא ידי חובתו**. בהושענא רבה שהוא יום לקיחת ערבה בפני עצמה ולחבוט אותה ויש נושאין אצלם העץ מה שנשאר להם מחבטתם ואומרים שהיא סגולה לנושאה כונתם היא טובה להחזיק תועלת המצות מכל מקום הבוטח בה' אין למעלה ממנו וחסד יסובבנו:

פֶּרֶק שְׁמִינִי [קנג]

יוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת נִקְרָא בְּשֵׁם "עֲצֶרֶת", לְפִי שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: עַצְּרוּ אִתִּי אֶתְכֶם לְפָנַי, כְּמֶלֶךְ שֶׁזִּמֵּן בָּנָיו לִסְעוּדָה לְיָמִים קְצוּבִים, *כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּן, אָמַר: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, עַכְּבוּ עִמִּי יוֹם אֶחָד, שֶׁקָּשָׁה עָלַי פְּרֵדַתְכֶם, כִּדְאִיתָא בְּוַיִּקְרָא רַבָּא.

נפש יהודה כיון שהגיע זמנן. לילך שכל ימי הסעודה היה קצוב להם:

וְגַם דְּרִשׁוּ בַּפָּסוּק: "*תֵּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה' (קהלת יא, ב), "תֵּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה', אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג; "וְגַם לִשְׁמוֹנָה', זֶה חַג שְׁמִינִי עֲצֶרֶת.

נפש יהודה תן חלק. לכבד היום טוב ולשמוח בו באכילה ושתיה לשם מצוה:

וְגַרְסִינַן בִּפְסִיקְתָּא (ל): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: רְאוּיָה הָיְתָה עֲצֶרֶת שֶׁל חַג *לִהְיוֹת רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, כְּשֵׁם שֶׁהָעֲצֶרֶת רְחוֹקָה מִן הַפֶּסַח חֲמִשִּׁים יוֹם, וּמַשְׁלוֹ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְמֶלֶךְ שֶׁבָּאת לוֹ שִׂמְחָה וְהָיוּ לוֹ בָּנוֹת נְשׂוּאוֹת בְּמָקוֹם קָרוֹב וּבָנוֹת נְשׂוּאוֹת בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֵלּוּ שֶׁהֵן נְשׂוּאוֹת בְּמָקוֹם קָרוֹב, *דְּאִית בְּיוֹמֵיהּ דְּייָזְלוּן וְייֵתוּן, וְאֵלּוּ שֶׁהֵן נְשׂוּאוֹת בְּמָקוֹם רָחוֹק, דְּלֵית בְּיוֹמָא דְּייָזְלוּן וְייֵתוּן. אָמַר הַמֶּלֶךְ: אֲנִי וְאַתֶּם *נִשְׂמַח בְּיוֹם אֶחָד. כָּךְ

בְּפֶסַח, עַל־יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל *יוֹצְאִין מִן הַחֹרֶף אֶל הַקַּיִץ, לְפִיכָךְ הִיא רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, דְּאִית בְּיוֹמֵיהּ דְּיֵיזְלוּן וְיֵיתוּן, אֲבָל בַּחַג, עַל־יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין מֵהַקַּיִץ לַחֹרֶף, קָשָׁה לָהֶם טַרְחוּת דְּרָכִים, אֵינָהּ רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, דְּלֵיתָא בְּיוֹמָא דְּיֵיזְלוּן וְיֵיתוּן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי וְאַתֶּם נִשְׂמַח בְּיוֹם אֶחָד, הָכָא נַמֵּי אָמַר: "עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם" (במדבר כט, לה) וּלְהַלָּן אָמַר: "עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, ח). וּכְתִיב: "זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה ה' נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ" (תהלים קיח, כד), רוֹצֶה לוֹמַר, עִמּוֹ.

נפש יהודה להיות. שמיני עצרת חמשים יום אחר החג: **דאית ביומיה**. כלומר ימים מועטין שבקרוב הם דרים ובמהרה יכולין לבוא ולחזור לביתם: **נשמח ביום אחד**. ואחר כן תלכו כי לא בקרוב ימים יכולין לבוא אלי: **יוצאין מן החורף**. אחר הפסח מתחיל הקיץ והדרכים מתוקנים ויכולין לחזור לעלות לרגל בחג השבועות בתוך חמשים יום מה שאין כאן בחג שמתחיל עת הגשם והדרכים מקולקלים על כן צוה הקב"ה לעשות יום שמיני של חג מיד אחר החג ולא אחר חמשים יום כדי שהקב"ה ישמח עם ישראל יום אחד וזה שאמר עצרת לכם וכתיב עצרת לה' שניהם יחד בשמחה וכן נשמחה בו עמו עם הקב"ה ישראל בשמחה:

כְּתַב הָרַמְבַּ"ן, בְּפָרָשַׁת "אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים": *וְעַל־ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, "שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת־הַשָּׁמַיִם" (שמות לא, יז), וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הוּא שַׁבָּת וְאֵין לוֹ בֶּן זוּג וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בַּת זוּגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הָאָרֶץ". *וְהִנֵּה הִיא שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, כִּי שָׁם נֶעֱצַר הַכֹּל. וְצִוָּה בְּחַג הַמַּצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים בִּקְדֻשָּׁה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, *כִּי כֻלָּם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכָם ה'. *וּמָנָה מִמֶּנּוּ תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם וְהַשָּׁבוּעוֹת כִּימֵי עוֹלָם. *וְקִדֵּשׁ יוֹם שְׁמִינִי, כִּשְׁמִינִי שֶׁל חַג *וְהַיָּמִים הַסְּפוּרִים בֵּינֹתַיִם כְּחוֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בֵּין הָרִאשׁוֹן וְהַשְּׁמִינִי בֶּחָג. *וְהוּא יוֹם מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהֶרְאָם בּוֹ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמְעוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. וּלְכָךְ יִקְרְאוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת "עֲצֶרֶת", כִּי הוּא כְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל חַג, שֶׁקָּרָאוֹ הַכָּתוּב כֵּן. וְזֶהוּ מַאֲמָרָם: שְׁמִינִי רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, *לְעִנְיַן פז"ר קש"ב. *וְתַשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן הוּא, כִּי גַם הוּא אֲצִילוּת הָרִאשׁוֹנִים וְאֵינוֹ בְּאַחְדוּת שֶׁלָּהֶם. וּלְכָךְ יַזְכִּיר בְּפָרָשַׁת "כָּל הַבְּכוֹר" שְׁלֹשָׁה רְגָלִים: חַג הַמַּצּוֹת וְחַג הַשָּׁבוּעוֹת - וְחַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים, וְלֹא יַזְכִּיר הַשְּׁמִינִי, *כִּי שָׁם אָמַר: "יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ". עַד כָּאן. *וּמִי שֶׁיָּבִין שׁוּם דָּבָר בַּהֲוָיוֹת יַשְׂכִּיל וְיִמְצָא הָאֱמֶת.

נפש יהודה ועל דרך האמת. שיש בו פירוש על דרך הקבלה מלבד הפשוטה שבת אין לו זוג ליום א' יש יום ב' ליום ג' יום ד' ליום ה' יום ו' ונתן הקב"ה ישראל לבן זוגו שנאמר ואת הארץ לרבות כנסת ישראל שנאמר כי תהיו אתם ארץ חפץ ארץ החיים ועלו במחשבה מקדם וזה הארץ לפנים יסדת וארץ היינו הגוף שנברא מהארץ ונשמה

נרמז באת השמים חשבון נשמה ועל כן ישראל שומרים שבת וזהו ושבתה הארץ שבת לה' ועיקר התגלות שמירת שבת היא ע"י הארץ בשמיטה ויובל וזה ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות ונקרא שבת הארץ הכל לז' כמו שבת וכן קיום הארץ עד ז' אלפים ואז יהיה שבת וישראל קבלו עליהם השבת במרה ועי"כ נתן הקב"ה את התורה לעסוק בה ביום מנוחה וזהו שאמרו נעשה מה שקבלו היינו שבת ועל ידה נשמע לקבל התורה וע"כ אמר זכור ושמור והיא מצוה ראשונה לתועלת האדם בעשרת הדברות וע"כ ישראל בת זוגו ובזה גמר הבריאה ועיקר קיום הבריאה הוא על ידי הארץ והיינו שבת וזה הארץ יראה ושקטה בנעשה ונשמע כדאמרינן: **והנה היא שמיני עצרת**. ישראל הם השמיני שיום השבת הוא השביעי והם הזוג שלה כי שם נעצר הכל הקב"ה וישראל ושבת כי השמיני נקרא עצרת וישראל הם שמיני לשבת ועל ידה קיום העולם כדאמרינן ועדות להקב"ה ועי"כ השכינה נעצר בישראל: **כי כלם קדושים**. כל ימי השבעה של פסח הם לבד להקב"ה וישראל וכל ערל לא יאכל בו מה שאין כן בשבעת ימי הסוכות שהיה גם חלק בקרבנות לשבעים אומות: **ומנה**. מפסח מ"ט ימים עם השבועות, שצריך גם כן למנות כל שבוע כימי עולם כסדר של העולם שבעה ימים הם שבוע אחד: **וקדש יום שמיני**. אחר שמנה מ"ט יום שהם שבעה שבועות וכל שבוע שבעה ימים ויום השמיני אחר סוף השבוע השביעי הוא שבועות וקראו עצרת כמו עצרת של חג שהוא יום שמיני של חג ושבועות הוא שמיני של פסח: **והימים הספורים**. בין פסח לשבועות אע"פ שהם מ"ט ימים מ"מ הם נמנין לשבוע ושבוע שהוא ז' ימים כז' ימי המועד בסוכות ויום השמיני עצרת כך שבועות עצרת לפסח וע"כ צוה הקב"ה למנות להראות שהוא שייך לפסח כעצרת דחג אך למה עצרת דחג סמוך ועצרת דפסח רחוק פירשנו למעלה: **והוא יום מתן תורה**. ח' דחג הוא כיום הח' דשבועות שהוא מ"ת להקב"ה וישראל כך יום שמיני של חג היה להקב"ה ולישראל ולא יתערב זר ביניהם כי לא הקריבו קרבן ביום השמ"ע לשם אומה כמו בז' ימים של חג רק לה' ולישראל: **לענין פז"ר קש"ב**. פייס והוא שהכהנים היתה עבודתם בחג חוזרין חלילה וביום הח' היה הגורל מחדש מי שיעבוד. זמן שאומרים שהחיינו. רגל בפני עצמו שאומרים יום שמיני חג עצרת ולא חג הסוכות ויש אומרים על שעולה למנין אבילות לשבעה ימים. קרבן שלא היו מקריבין בו אלא פר אחד נגד ישראל ולא במדרגת שאר הימים שהיו פוחתין והולכין בו שמדרגת ע' פרים נגד האומות. שיר בפני עצמו שיר מיוחד היה ללוים למנצח על השמינית. ברכה שמברכין המלך שנאמר ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך: **ותשלומין דראשון הוא**. יום הח' כי הוא נאצל מן הראשונים פי' הוא אצילות סמוך אצל ימים הראשונים והוא

עיקר החג ואינו כאחדות שלהם כימים הראשונים של חג כי הוא קדוש לה' ולישראל לבדו: **כי שם אמר**. בשלש רגלים בפ' ראה חג הסוכות שבעת ימים וכו' משום שאמר יראה כל זכורך שהם במדת זכר ושמיני העצרת במדת נקבה שמקבלין בו ישראל השפע הטובה וברכה לכל השנה: **ומי שיבין שום דבר בהוויות**. בסוד הקבלה והספירות יבין האמת מהדברים האלו כמו שהוא בלבוש אור יקרות בענין זה:

יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לִקְרוֹת קֹהֶלֶת בְּיוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, לְפִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ: "תֵּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה' (קהלת יא, ב), אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת. וְעַל כִּי שְׁלֹמֹה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בָּחָג אָמְרוּ בְּהַקְהֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּחַג הַסֻּכּוֹת. בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת וגו' הַקְהֵל אֶת־הָעָם" (דברים לא, יב). וְכָתוּב: "וַיְקַהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה [וגו'] בְּיֶרַח" וגו' (מלכים־א ח, ב) וְאָז אָמְרוּ, עַל כֵּן יִתְּכֵן לְאָמְרוֹ בֶּחָג.

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הֶחָלִיל (סוכהנה, ב): אָמַר רַבִּי לֵוִי: *הַנֵּי שִׁבְעִים פָּרִים כְּנֶגֶד מִי? *כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת. *פַּר יְחִידִי לָמָּה? כְּנֶגֶד אֻמָּה יְחִידָה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁעָשׂוּ לוֹ עֲבָדָיו סְעוּדָה. לַיּוֹם הָאַחֲרוֹן אָמַר לְאוֹהֲבוֹ: עֲשֵׂה לִי סְעוּדָה קְטַנָּה כְּדֵי *שֶׁאֶהֱנֶה מִמְּךָ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹי לָהֶם לָאֻמּוֹת, *שֶׁאִבְּדוּ וְאֵינָן יוֹדְעִין מַה אִבְּדוּ; שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מְזַבֵּחַ מְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְעַכְשָׁיו מָאי מְכַפֵּר עֲלֵיהֶם?

נפש יהודה הני שבעים פרים. שהיו מקריבין בימי החג מלבד יום השמיני: **כנגד שבעים אומות**. לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם לפי שנידונין בחג על המים: **פר יחידי**. של שמיני: **שאהנה ממך**. אין לי הנאה וקורת רוח בשל אלו אלא בשלך: **שאבדו**. שחרבו ביהמ"ק ועל ידי כן אבדו כפרתם:

וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַרְבִּין בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּשִׂמְחָה בְּיוֹם זֶה לְשֵׁם שָׁמַיִם, לְפִי שֶׁהָיָה הַיּוֹם מְיֻחָד לְשַׂמֵּחַ אֶת יִשְׂרָאֵל עִם אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הֶחָלִיל בַּמִּשְׁנָה (שם נא, א): חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה הָיוּ מְרַקְּדִים לְפָנֵיהֶם *בַּאֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר וְאוֹמְרִים לְפָנֵיהֶם שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת, וְהַלְוִיִּים בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבְמִצְלְתַּיִם וּבְכָל כְּלֵי שִׁיר בְּלֵי מִסְפָּר, עַל **חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, הַיְּרִדוֹת מֵעֲזֶרֶת יִשְׂרָאֵל לְעֶזְרַת נָשִׁים, כְּנֶגֶד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת שֶׁבַּתְּהִלִּים, *שֶׁעֲלֵיהֶן עוֹמְדִים הַלְוִיִּים בְּשִׁיר. וַאֲמְרִינַן עֲלֵהּ בַּגְּמָרָא (נג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: "אַשְׁרֵי יַלְדוּתֵנוּ *שֶׁלֹּא בִּיְשָׁה אֶת זִקְנוּתֵנוּ", *אֵלּוּ חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. וְיֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִים: "אַשְׁרֵי זִקְנוּתֵנוּ שֶׁכִּפְּרָה עַל יַלְדוּתֵנוּ", אֵלּוּ בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. אֵלּוּ וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא חָטָא; וּמִי שֶׁחָטָא - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְמְחֹל לוֹ.

נפש יהודה באבוקות של אור. זורקין אותם כלפי מעלה ומקבלין אותם ויש שבקיאין לעשות כן בד' אבוקות או בשמונה וזורק זו ומקבל זו וזורק זו ומקבל זו: **חמש עשרה**

מעלות. אורך המעלה ברוחב העזרה ורוחב המעלה חצי אמה ורומה חצי אמה: **חמש עשרה מעלות**. שיר המעלות בתהלים: **שעליהן**. על המעלות עומדין הלוים בשיר לשמחת בית השואבה אבל דוכן לשיר הקרבן אצל המזבח היה ודוכן בנין שעומדין עליו הלוים נקרא דוכן: **יש מהם אומרים**. היינו תשבחות שמשבחין הקב"ה על כך: **שלא ביישה**. שלא עברנו עבירה בילדותנו לבייש את זקנתנו: **אלו חסידים**. כל חסיד הוא חסיד מעיקרא:

תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל הַזָּקֵן: כְּשֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, הָיָה אוֹמֵר: *אִם אֲנִי כָּאן - הַכֹּל כָּאן וְאִם אֵין אֲנִי כָּאן - מִי כָּאן? וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: אִם אַתָּה תָּבֹא לְבֵיתִי אַף אֲנִי אָבֹא לְבֵיתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי" וגו' (שמות כ, כא). וְאָמְרִינָן נַמִּי עֲלָהּ: תַּנְיָא, אָמְרוּ עַל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: כְּשֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, הָיָה נוֹטֵל שְׁמוֹנָה אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר בְּיָדוֹ אַחַת וְזוֹרְקָן כְּלַפֵּי מַעֲלָה וְזוֹרֵק אַחַת וּמְקַבֵּל אַחַת וְאֵין אַחַת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ. וְהָיָה נוֹעֵץ *שְׁנֵי גוֹדָלָיו בָּאָרֶץ וְנוֹשֵׁק אֶת הָרִצְפָּה וְזוֹקֵף, מַה שֶּׁאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת כֵּן. *וְזוֹ הִיא קְדָדָה. עַד שֶׁאָמְרוּ שָׁם עַל שִׂמְחָה זוֹ: תְּנוּ רַבָּנָן: מִי שֶׁלֹּא רָאָה שִׂמְחַת בֵּית־הַשּׁוֹאֵבָה לֹא רָאָה שִׂמְחָה מֵעוֹלָם.

נפש יהודה אם אני כאן הכל כאן. דורש היה לרבים שלא יחטאו ואומר בשמו של הקב"ה אם אני כאן הקב"ה, הכל כאן כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו יהא כבודי קיים ויבואו הכל כאן ואם תחטאו ואסלק שכינתי מי יבא כאן: **שני גודליו**. של שתי ידיו ונשען עליהם עד שנאחז ונושק את הרצפה לקיים מה שנא' כי רצו עבדיך את אבניה: **וזו היא קידה**. האמורה בכתובים דאמר מר קידה על אפים אין לו להשתטח להגיע לארץ גופו אלא פניו בלבד מי שיודע ויכול לעשות כן ובדורו של ר' שמעון לא היה אחד מעומדי עזרה יכול לעשות כן אלא הוא:

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי [קנד]

הַיָּמִים טוֹבִים אֲסוּרִין בְּכָל מְלָאכֶת עֲבוֹדָה. וְאֵין בֵּין שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב אֶלָּא *אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּלְבָד, *בִּלְתִּי הוֹצָאָה וְהַבְעָרָה, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהַתּוֹרָה לְצָרֶךְ הֻתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצָרֶךְ וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ קְצָת צָרֶךְ, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחַת יוֹם טוֹב. וְאַף־עַל־פִּי דְּחָמוּר עֹנֶג שַׁבָּת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִסּוּר סְקִילָה, מֵעֹנֶג יוֹם טוֹב, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַלְקוֹת, הֶחֱמִירוּ בְּמֶקְצָה וּבְהַזְמָנַת גּוֹיִם בְּיוֹם טוֹב יוֹתֵר מִבְּשַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקֵלוּ בַּדָּבָר. וּבְעִנְיַן תִּקּוּן הָאֳכָלִין *וּמַכְשִׁירֵיהֶן, וּמָנוֹת וּקְנִיּוֹת וְכָל שְׁאָר פְּרָטֵי דִּינֵי יוֹם טוֹב, הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים בְּמָקוֹמָן בַּאֲרוֹן הָעֵדוּת.

נפש יהודה אוכל נפש. מה שצריך לאכילת האדם מותר לעשות ביו"ט: **בלתי הוצאה**. מרשות היחיד לרשות הרבים והבערת אש ג"כ מותר שמתוך שהותרה מלאכה לצורך

אוכל נפש הותרו נמי דברים שאינם לצורך אוכל נפש רק הם לו לצורך גופו לשמחת יו"ט: **ומכשיריהן**. דברים שצריכין לעשות כדי להכשיר ולעשות בהן המאכל ושעל ידיהם מתקן המאכל:

וּכְשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם וְעוֹלִין לָרֶגֶל הָיְתָה שִׂמְחָתָן יָפָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (סוכה מט, ב) וּבְפֶרֶק קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ג, א): דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ *בַּנְּעָלִים" וגו' (שיר השירים ז, ב)? כַּמָּה נָאִים רַגְלֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּנְּעָלִים בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלִין לָרֶגֶל; "בַּת־*נָדִיב" (שם), בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנִּקְרָא נָדִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: "נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" (תהלים מז, י). וְלֹא אֱלֹהֵי יִצְחָק וְלֹא אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, אֶלָּא אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, *שֶׁהָיָה תְּחִלָּה לַגֵּרִים.

נפש יהודה בנעלים. בעליית רגלים: **נדיב**. שנדב לבו להכיר את בוראו: **התחלה לגרים**. בנדבת לבו להתגייר:

וּלְפִי שֶׁהָיְתָה שִׂמְחָתָן וַהֲלִיכָתָן לְשֵׁם שָׁמַיִם לֹא הָיוּ נִזּוֹקִין בַּדֶּרֶךְ וְגַם לֹא הָיוּ מוֹצְאִין נֶזֶק בְּבֵיתָם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּפְסָחִים (ח, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִזְקִין לֹא בַּהֲלִיכָתָן וְלֹא בַּחֲזָרָתָן. כְּמָאן? כִּי הָא דְּתַנְיָא, אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: *לְפִי שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה: "וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצֶךָ" וגו' (שמות לד, כד), מְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא פָרָתְךָ רוֹעָה בְּאֶפֶר וְאֵין חַיָּה מַזִּיקָתָהּ, תַּרְנְגֹלְתְּךָ רוֹעָה בְּאַשְׁפָּה וְאֵין חֻלְדָּה מַזִּיקָתָהּ. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְיזוֹק, אֵינָן נִיזּוֹקִין, דְּבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִיזוֹק לֹא כָל שֶׁכֵּן. אֵין לִי אֶלָּא בַּהֲלִיכָה בַּחֲזָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהָלֶיךָ" (דברים טז, ז), מְלַמֵּד שֶׁתִּמְצָא אָהָלֶיךָ בְּשָׁלוֹם.

נפש יהודה לפי שאמרה תורה. מתוך שאמרה תורה כך אנו למדין שהבטיחן הכתוב שלא יזוק ממונם וכל שכן גופו דאין דרכו ליזוק דאדם אית ליה מזלא ואינו מהיר להיות ניזוק בגופו:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁחָרַב הַבַּיִת בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, וְאֵין אָנוּ עוֹלִים לָרֶגֶל, חַיָּבִים אֲנַחְנוּ לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחָה בָּרֶגֶל לְשֵׁם שָׁמַיִם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי נִדְבָתוֹ וּכְפִי מִסַּת יָדוֹ בְּכָל הַשָּׁנָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְסָחִים (פסחים קט, א): תָּנוּ רַבָּנָן: חַיָּב אָדָם לְשַׂמֵּחַ אֶת בֵּיתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ" וגו' (שם שם, יד). וּבַמֶּה מְשַׂמְּחָן? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲנָשִׁים בָּאוּי לָהֶם וְנָשִׁים בָּאוּי לָהֶן. בִּשְׁלָמָא אֲנָשִׁים בָּאוּי לָהֶם, בְּחַמְרָא, נָשִׁים מַאי הִיא? אָמַר רַב יוֹסֵף: בְּבָבֶל בְּבִגְדֵי צִבְעוֹנִין, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִשְׁתָּן *הַמְגֹהָצִין. תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם" (שם

כז, ז); וְעַכְשָׁיו שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ" (תהלים קד, טו).

נפש יהודה המגוהצין. מלבנן ומחליקן ויפים ביותר:

וְעִם כָּל זֶה, לֹא יוֹצִיא אָדָם כָּל הַיּוֹם בְּשִׂמְחַת אֲכִילָה, אֲבָל יְחַלְּקֵהוּ לִקְרִיאָה וְלַאֲכִילָה, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק אֵלּוּ דְּבָרִים (סח, ב): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין לוֹ לָאָדָם בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא אוֹ אוֹכֶל וְשׁוֹתֶה אוֹ יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: חֲלָקֵהוּ, חֶצְיוֹ לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְחֶצְיוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם" (במדבר כט, לה), וּכְתִיב: "עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, ח), הָא כֵּיצַד? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אוֹ כֻּלּוֹ לַה' אוֹ כֻּלּוֹ לָכֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: חֲלָקֵהוּ, חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם, וּמַסְקִינָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ.

וְכֵן הָיוּ נוֹהֲגִין בִּימֵי רַבּוֹתֵינוּ: הָיוּ יוֹשְׁבִים עַד חֲצִי הַיּוֹם לִשְׁמֹעַ מֵהֲלָכוֹת יוֹם טוֹב וְאַחַר כָּךְ הָיוּ הוֹלְכִין לְבָתֵּיהֶן וּשְׂמֵחִים עִם חֲבוּרַת בָּתֵּיהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְאִם לֹא הָיָה מַשִּׂיג יָדָם, לוֹוִין עַל הַמָּקוֹם וְהוּא פּוֹרֵעַ, לְפִי שֶׁהָיוּ בְטוּחִים בּוֹ. וְאוֹתָן שֶׁהָיוּ מַקְדִּימִין לָצֵאת מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ עַד שֶׁשָּׁמְעוּ הַדְּרָשָׁה, הָיוּ קוֹרִין לָהֶם גַּרְגְּרָנִין וְשַׁכְרָנִין וְדוֹמֵיהֶן, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק יוֹם טוֹב (ביצה טו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, *שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּהֲלָכוֹת יוֹם טוֹב. יָצְתָה כַּת רִאשׁוֹנָה, אָמַר: הַלָּלוּ *בַּעֲלֵי פִּטָּסִין. יָצְתָה כַּת שְׁנִיָּה, אָמַר: הַלָּלוּ בַּעֲלֵי חֲבִיּוֹת. יָצְתָה כַּת שְׁלִישִׁית, אָמַר: הַלָּלוּ בַּעֲלֵי כַדִּין. יָצְתָה כַּת רְבִיעִית, אָמַר: הַלָּלוּ בַּעֲלֵי לְגִינִין. יָצְתָה כַּת חֲמִשִּׁית, אָמַר: הַלָּלוּ בַּעֲלֵי כוֹסוֹת. הִתְחִילָה כַּת שִׁשִּׁית לָצֵאת, אָמַר: הַלָּלוּ *בַּעֲלֵי מְאֵרָה. נָתַן עֵינָיו בַּתַּלְמִידִים, *הִתְחִילוּ פְּנֵי הַתַּלְמִידִים לְהִשְׁתַּנּוֹת. אָמַר לָהֶם: בָּנַי, לֹא לָכֶם אֲנִי אוֹמֵר, אֶלָּא לְהַלָּלוּ שֶׁמַּנִּיחִין חַיֵּי הָעוֹלָם וְעוֹסְקִין *בְּחַיֵּי שָׁעָה. בְּשָׁעַת פְּטִירָתָן אָמַר: בָּנַי "לְכוּ *אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ מְמַתְקִים וְשִׁלְחוּ מָנוֹת לְאֵין נָכוֹן לוֹ" (נחמיה ח, י). מַאי "לְאֵין נָכוֹן לוֹ"? אָמַר רַב חִסְדָּא: לְמִי *שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין. מַאי "כִּי־*חֶדְוַת ה' הִיא מָעֻזְּכֶם"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּנַי, לְווּ עָלַי וְקַדְּשׁוּ הַיּוֹם וְהַאֲמִינוּ בִּי *וַאֲנִי פּוֹרֵעַ לָכֶם.

נפש יהודה שהיה יושב ודורש ביו"ט יצתה כת ראשונה. לסעוד סעודת יו"ט והניחוהו דורש: **בעלי פטסין**. כלומר הכינו להם חביות גדולות לפיכך מהרו לצאת בעלי נפש הן ואין רוצין ליגע בתורה אלא אוכלין ושותין: **בעלי מארה**. שהיה ביהמ"ד מתרוקן מאד וגנאי הדבר וקשה בעיניו: **התחילו**. פניהם משתנין, כסבורין שכועס על כת ששית מפני שאיחרו לצאת וכ"ש עלינו כך פירש"י. ומהרש"א פירש שהיו סבורין שנתן עיניו גם בם וחשדן שגם דעתן לצאת: **חיי שעה**. הסעודה: **אכלו משמנים**. מקרא הוא בספר

עזרא עד כי חדות ה' היא מעוזכם: **שלא הניח ערובי תבשילין**. ואין לו לאכול שלא יכול לבשל: **חדות ה'**. שמחה שאתם עושים בשביל ה' הרי היא מעוזכם היא תעזור אתכם לשלם הקפותיכם והלואתכם שתלוו בשבילה: **ואני פורע**. והא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הני מילי כשאין לו משכון ויצטרך לצדקה אבל אם יש לו משכון אמר לוו עלי ואני פורע וכן כתב המחבר לקמן:

וְאִם מוֹסִיף לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּהוֹצָאוֹת יוֹם טוֹב לְשַׂמְּחוֹ יוֹתֵר מִכְּדֵי מִסַּת יָדוֹ מוֹסִיפִין לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, כִּדְגָרְסִינן עָלָּהּ, פֶּרֶק יוֹם טוֹב (טז, א): תַּנְיָא: *כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִין לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה, *חוּץ מֵהוֹצָאַת שַׁבָּת וְהוֹצָאַת יוֹם טוֹב וְהוֹצָאַת בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁאִם פּוֹחֲתִין לוֹ וְאִם מוֹסִיף מוֹסִיפִין לוֹ. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: *מַאי קְרָאָה? דִּכְתִיב: "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ" (תהלים פא, ד). וּכְתִיב: "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא" (שם שם, ה). וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "חֹק" לִישָׁנָא דְּמָזוֹנֵי הוּא? דִּכְתִיב: "וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה' (בראשית מז, כב). מַר זוּטְרָא אָמַר: מֵהָכָא, "הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי" (משלי ל, ח).

נפש יהודה כל מזונותיו של אדם. כל מה שעתיד להשתכר בשנה שיבא לו קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ע"כ יש לו ליזהר מלעשות יציאה מרובה כי לא יוסיפו לו שכר למזונותיו אלא מה שפסקו לו: **חוץ מהוצאת שבת**. אותו לא פסקו לו מה ישתכר לצרכו ומהיכן שיבואו אלא לפי מה שרגיל להוציא ממציאין לו לשעה או לאחר שעה: **פוחתין לו**. כלומר ממציאין לו שכר מועט: **מאי קרא**. שקוצבים לו מזונות בר"ה:

וְשִׂמְחַת הַמּוֹעֵד הִיא גְּדוֹלָה וְטוֹבָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם עוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים. וְיוֹתֵר, לְאוֹתָן שֶׁדָּרִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיוּ בְּקִלְלַת "וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ" (הושע ב, יג), כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק חָבִית (קמה, ב): יָתִיב רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא וְרַב אַסִּי קָמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְקָא מְנַמְנֵם. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא לְרַב אַסִּי: מִפְּנֵי מַה *עוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵנִים? אֲמַר לֵיהּ: לְךָ *לְמִדְבַּר עֵזּוּז וְאַרְאֶךָּ שְׁמַנִּים מֵהֶם. מִפְּנֵי מַה *מוֹעֲדִים שֶׁבְּבָבֶל שְׂמֵחִים? *מִפְּנֵי שֶׁהֵם עֲנִיִּים. מִפְּנֵי מַה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל *מְצֻיָּנִין? לְפִי *שֶׁאֵינָן בְּנֵי תוֹרָה, מִפְּנֵי מַה הַגּוֹיִם מְזֹהָמִין? מִפְּנֵי שֶׁאוֹכְלִים שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. אִתְעַר בְּהוּ רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר לְהוּ: *דְּרִדְקֵי, לֹא כָךְ שָׁנִיתִי לָכֶם: "אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ" (משלי ז, ד), אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּאֲחוֹתְךָ, שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְךָ, אָמְרֵהוּ וְאִם לָאו, אַל תֹּאמְרֵהוּ. אָמְרוּ לֵיהּ: לֵימָא לָן מַר אֵיזֶהוּ מֵהֶן, מִפְּנֵי מַה וכו'.

נפש יהודה עופות שבבבל שמנים. מא"י: **למדבר עזוז**. והיא מארץ ישראל: **מועדים שבבבל שמחים**. רגילין לשמוח במועדים יותר מארץ ישראל: **מפני שהם עניים**. וכל

השנה אין להם שמחה במאכל ובמשתה ואין להם מרגוע ממלאכתם לפיכך במועדים כל שמחתם: **מצויינין**. מקושטים מציינין עצמם בלבושים נאים: **שאינן בני תורה**. כ"כ לכבדם כבני א"י מחמת תורתם ומכבדין אותם מחמת לבושיהן שנראין חשובין: **דרדקי**. בחורים שלא הגיעו לסברא:

וְעִם כָּל זֹאת הַשִּׂמְחָה אַל יִמְשֹׁךְ עַצְמוֹ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָה, אֲבָל יְשַׂמַּח עִם בֵּיתוֹ לַעֲנִיִּים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׂמַּח לוֹ וּלְבֵיתוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בִּפְסִיקְתָּא (דר"כ ק, א): רַבִּי לוּלְיָאנִי דְּרוֹמָה בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן אוֹמֵר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: לְךָ יֵשׁ אַרְבָּעָה בָּנִים בָּתִּים: בִּנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאֲמָתְךָ, וְלִי יֵשׁ אַרְבָּעָה בָּנִים בָּתִּים: הַלֵּוִי, הַגֵּר, הַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה [וְכֻלָּם בְּפָסוּק אֶחָד: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה] אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ" (דברים טז, יד). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי אָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁתְּהֵא מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי וְאֶת שֶׁלְּךָ בְּיוֹם טוֹב שֶׁנָּתַתִּי לְךָ, אַף אֲנִי עָתִיד לְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי וְאֶת שֶׁלְּךָ. אֵלּוּ וְאֵלּוּ הֵיכָן אֲנִי מְשַׂמְּחָן? בְּבֵית הַבְּחִירָה, דִּכְתִיב: "וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי" (ישעיה נו, ז).

הַחֵלֶק הַשְּׁבִיעִי בִּכְבוֹד שַׁבָּת
וְיֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קנה]

כָּל דִּבְרֵי שְׁמִירַת הַשַּׁבָּת מִכָּל מְלָאכָה וּפְרָטֵי כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּכְתְּבוּ עַל אַזְהָרַת שַׁבָּת מֻחְלָלוֹ בְּשׁוּם דָּבָר, הִנֵּה הַכֹּל מְפֹרָשׁ בִּמְקוֹמוֹ בַּאֲרוֹן הָעֵדוּת. אֲבָל נַזְכִּיר בָּכָאן בִּכְלָלָיו וּבִכְבוֹדוֹ וּבִשְׁכָרוֹ וּבְהוֹסִיפוֹ מֵחוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, כְּדֵי לְהַיְשִׁיר לִבּוֹת בְּנֵי אָדָם לְדֶרֶךְ יְשָׁרָה. וְיִהְיֶה לִבָּם תָּמִיד מוּכָן לֵידַע, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ *בָּרָא הַכֹּל עַד כְּלוֹתוֹ בְּהַכְנָסַת שַׁבָּת.

נפש יהודה ברא הכל. בששת ימי בראשית עד שהבריאה כלה כשנכנס שבת וְלִזְכֹּר הַשַּׁבָּת בְּכָל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, הִסְכִּימוּ יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת לְכָל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ בְּזִכְרוֹן הַשַּׁבָּת, בְּאָמְרָם: בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת וְכֵן לְכֻלָּם. וְלֹא בַשֵּׁמוֹת שֶׁקָּרְאוּ לָהֶם הָאֻמּוֹת *כִּשְׁמוֹת הַמְּשָׁרְתִים.

נפש יהודה כשמות המשרתים. כגון יום א' יום השמש ויום השני יום הירח יום ג' יום המשרתים וכן כולם קוראין אחר שם מה:

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁקּוֹרִין אֲפִלּוּ הָאֻמּוֹת לְיוֹם הַשַּׁבָּת בִּלְשׁוֹן שְׁבִיתָה, לְהוֹדוֹת עַל כָּרְחָם בִּשְׁבִיתָתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן נוֹהֲגִים כֵּן. כִּי מָצִינוּ, שֶׁבְּנֵי אֱדוֹם קוֹרִין לְיוֹם הַשַּׁבָּת "שַׁבַּאדוֹ"; וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל קוֹרִין "סַבַּאת". נִמְצָא שֶׁהוּא עֵדוּת לְכָל בָּאֵי עוֹלָם בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁהוּא יוֹם שְׁבִיתָה.

וְגַם, עַל כָּרְחָם, יֵשׁ מוֹפֵת בְּדָבָר גָּלוּי לְכָל בָּאֵי עוֹלָם וְהוּא: נְהַר סַבַּטְיוֹן, שֶׁהַשְּׁבִיתָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת [אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם מוֹדִים בּוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא הַקֵּץ וְיוֹדוּ בְּמַלְכוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּשְׁמוֹ], כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סה, ב): שָׁאַל טוֹרְנוֹסְרוּפּוּס אֶת רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ: *מַה הַיּוֹם מִיּוֹמַיִם? אָמַר לוֹ: *מַה גֶּבֶר בְּגוּבְרִין? אָמַר לוֹ: *דְּמָרֵי צָבֵי. *שַׁבָּת נַמִּי דְּמָרֵי צָבֵי. אָמַר לוֹ: הָכִי קָאָמִינָא: *מֵי יֵימָר דְּהַאִידְנָא שַׁבָּת? אָמַר לוֹ: *נְהַר סַבַּטְיוֹן יוֹכִיחַ, *בַּעַל אוֹב יוֹכִיחַ (שאינו עולה בשבת), *קִבְרוֹ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ, שֶׁאֵין מַעֲלֶה עָשָׁן בְּשַׁבָּת וכו'.

נפש יהודה מה היום מיומים. למה תחשבו יום השבת יותר משאר ימים: **מה גבר בגוברין**. מה לאיש כמוך להיות שר וגדול מכל האנשים: **דמרי צבי**. אדוני המלך חפץ לגדלני ולהמשילני: **שבת נמי דמרי צבי**. הקב"ה חפץ והזהיר על כבודה: **מי יימר דהאידנא שבת**. הוא ודלמא אחד משאר ימים הוא שבת: **נהר סבטיון יוכיח**. נהר של אבנים הוא ובכל ימות השבוע שוטף והולך וזורק למעלה וביום השבת נח ושקט: **בעל אוב יוכיח**. שאינו מעלה המת בשבת: **קברו של אביו**. דטורנוסרופוס כל ימות השבוע היה עולה עשן מקברו שהיה נדון ונשרף ובשבת נחה שפושעי גיהנם שובתין בשבת:

וְאִם נוֹשֵׁב רוּחוֹת וּמוֹרִיד־גְּשָׁמִים בְּשַׁבָּת, עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג לְצָרְךָ הָעוֹלָם. וְגַרְסִינָן נַמֵּי בִּבְרַאשִׁית רַבָּא: טוֹרְנוֹסְרוּפּוּס שָׁאַל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא: אִם כִּדְבָרֶיךָ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּכִבּוּדוֹ שֶׁל שַׁבָּת, אַל יַשִּׁיב בָּהּ רוּחוֹת וְאַל יוֹרִיד בָּהּ גְּשָׁמִים וְאַל יַצְמִיחַ בָּהּ אֲדָמָה. אָמַר לוֹ: אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁהוּא מְטַלְטֵל *בְּחָצֵר שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת.

נפש יהודה בחצר של ארבע אמות. וכל העולם של הקב"ה כד' אמות נחשב לו ומותר לטלטל:

וְגַם לִזְכֹּר תָּמִיד יוֹם הַשַּׁבָּת הָיָה בָּזֶה, שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ חֵלֶק יָפֶה בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ מַזְמִינוֹ לְשַׁבָּת. וּבְרַיְתָא זוֹ שְׁנוּיָה בְּמְכִילְתָּא: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חִזְקִיָּהוּ בֶּן גּוּרְיוֹן אוֹמֵר: "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ, ח), תְּהֵא זוֹכְרוֹ מֵאֶחָד בְּשַׁבָּת, שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לְךָ חֵלֶק יָפֶה תְּהֵא מְתַקְּנוֹ לְשַׁבָּת.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה חוֹלֵק בָּזֶה הִלֵּל הַזָּקֵן עִם שַׁמַּאי הַזָּקֵן, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בֵּיצָה, פֶּרֶק יוֹם טוֹב (טז, א): תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל שַׁמַּאי הַזָּקֵן, שֶׁכָּל יָמָיו הָיָה אוֹכֵל לִכְבוֹד שַׁבָּת. כֵּיצַד? מָצָא בְּהֵמָה נָאָה אוֹמֵר: זוֹ לִכְבוֹד שַׁבָּת. מָצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה, הָיָה *אוֹכֵל אֶת הָרִאשׁוֹנָה וּמַנִּיחַ אֶת הַשְּׁנִיָּה. אֲבָל הִלֵּל הַזָּקֵן מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה בּוֹ, שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו הָיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּרוּךְ ה' *יוֹם יוֹם" (תהלים סח, כ). תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים:

מֵחַד בְּשַׁבָּתֵיךְ לְשַׁבָּתֵיךְ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: "בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם". וּבְמָכִילְתָּא אַחֲרִיתֵי כָּתוּב: שַׁמַּאי אוֹמֵר: *זְכִירָה עַד שֶׁלֹּא תָבֹא. שְׁמִירָה מִשֶּׁתָּבֹא.

נפש יהודה אוכל את הראשונה. נמצא אוכל לזו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת דהוי לו אכילתו של ראשונה לכבוד שבת: **יום יום**. יעמס לנו את צרכנו ועזרתנו והיה אוכל מה שהיה לו ואומר הש"י יזמין לי גם לשבת: **זכירה**. זוכר ומכין לשבת עד שלא תבא וכשבא שמרהו וכבדהו כהלכתו:

וּמַעֲשֶׂה בְּשַׁמַּאי הַזָּקֵן, שֶׁלֹּא הָיָה זְכרוֹן שַׁבָּת זֶז מִפִּיו, לָקַח חֵפֶץ טוֹב אוֹמֵר: זֶה לְשַׁבָּת [כְּלִי חֶרֶס טוֹב אוֹמֵר: זֶה לְשַׁבָּת], הִלֵּל הַזָּקֵן הָיְתָה בּוֹ מִדָּה אַחֶרֶת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר: כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם. אַל יִתְדַּמֶּה בְּלֵב שׁוּם אָדָם, שֶׁלֹּא הָיָה מוֹדֶה הִלֵּל הַזָּקֵן בְּמִצְוֹת עֹנֶג שַׁבָּת, אֲבָל דְּבָרוֹ הָיָה כַּאֲשֶׁר הָיָה *בִּזְמַן דְּחָקוֹ וְאָמַר, שֶׁאִם יְזַדַּמֵּן לוֹ לְאָדָם דָּבָר נָאֶה, וְהוּא צָרִיךְ לוֹ בְּחוֹל, שֶׁלֹּא יִשְׁמְרֶנּוּ לְשַׁבָּת וְיִשָּׁאֵר דָּחוּק כָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, אֶלָּא יֹאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּחוֹל לְשֵׁם שָׁמַיִם וְיָשִׂים בְּטָחוֹנוֹ בָּאֵל יִתְבָּרַךְ, שֶׁיְּזַדַּמֵּן לוֹ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם *וְיוֹתֵר שָׁלֵם לְכָבוֹד הַשַּׁבָּת. כִּי מִי שֶׁצִּוָּה לוֹ לִשְׁבוֹת וּלְעַנֵּג בּוֹ וְהָיָה נוֹתֵן בַּמִּדְבָּר בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמַיִם, יְזַדַּמֵּן לוֹ כָּל צָרְכָיו. וְאִם, חַס וְשָׁלוֹם, יִגְרַע לוֹ בְּשַׁבָּת אַחַת, הוּא יוֹסִיף לוֹ בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת כְּשֶׁיִּבְטַח בּוֹ.

נפש יהודה בזמן דחקו. כשהיה עני: **ויותר שלם**. יתן לו הקב"ה צרכו משלם ליום השבת:

*וְעַד שֶׁיָּבֹא לוֹ יִתֵּן מַשְׂכּוֹנוֹ וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו וְהוּא פּוֹרֵעַ, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם, בְּמַסֶּכֶת [בֵּיצָה פֶּרֶק] יוֹם־טוֹב (טו, ב): מַאי "כִּי־חֲדָוַת ה' הִיא מָעֻזְכֶם" (נחמיה ח, י)? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, לְווּ עָלַי וְקַדְּשׁוּ הַיּוֹם וְהַאֲמִינוּ בִּי וַאֲנִי פּוֹרֵעַ.

נפש יהודה ועד שיבא לו. אם עדיין אין לו יתן משכון וילוה ויבטח בה' שיזדמן לו לפרוע:

וְכָל זֶה אָמְרוּ בְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַשְׂכּוֹן לְמַשְׂכֵּן, אֲבָל אִם אֵין לוֹ, אַל יִתְבַּיֵּשׁ עַצְמוֹ לִשְׁאֹל לְעֹנֶג הַשַּׁבָּת. אֲבָל יוֹצִיא כְּפִי מִסַּת יָדוֹ אוֹ יוֹתֵר מְעַט וְאַל יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁבְעָה דְּבָרִים צִוָּה רַבִּי עֲקִיבָא אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ: *אַל תֵּשֵׁב בְּגִבְהָהּ שֶׁל עִיר וְתִשְׁנֶה, וְאַל תָּדוּר בְּעִיר *שֶׁרָאשֶׁיהָ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, *וְאַל תִּכָּנֵס לְבֵיתְךָ פִּתְאוֹם וְכָל שֶׁכֵּן לְבֵית חֲבֵרְךָ, *וְאַל תִּמָּנַע מִנְּעָלִים מֵרַגְלֶיךָ, *וְהַשְׁכֵּם וֶאֱכֹל בַּקֵּיץ מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַחֹרֶף מִפְּנֵי הַצִּנָּה, וַעֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חוֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת, וֶהֱוֵי מִשְׁתַּדֵּל עִם מִי שֶׁהַשָּׁעָה מְשַׂחֶקֶת לוֹ. וַאֲמַר רַב פַּפָּא: *לְא לְמִזְבָּן מִינֵּיהּ וְלָא לְזִבּוּנֵי לֵיהּ, אֶלָּא

לְאִשְׁתַּתּוּפֵי בְּהַדֵּיהּ. וְהַשְׁתָּא דַּאֲמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "מַעֲשֶׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ" (איוב א, י)? שֶׁכָּל הַנּוֹטֵל פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב מִתְבָּרֵךְ בָּהּ, אֲפִילּוּ לְמִזְבָּן מִנַּיהּ וּלְזַבּוּנֵי לֵיהּ.

נפש יהודה אל תשב בגובהה של עיר ותשנה. כלומר במקום שבני אדם עוברים ושבים שמא יפסיקוך מתלמודך: **שראשיה תלמידי חכמים**. דטרידי בגרסתן ולא משגחי במילי דצבורא: **ואל תכנס וכו'**. אלא השמע קולך להם קודם בואך דלמא עבדי מלתא דצניעותא: **ואל תמנע מנעלים**. דגנאי לת"ח לילך בלא מנעלים: **והשכם ואכול**. מקרא נפקא לן בב"ק לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש אי נמי מדכתיב וברך את לחמך ואת מימיך והדר והסירותי מחלה מקרבך: **לא למזבן מיניה ולא לזבוני ליה**. דאיידי דעדיף מזליה ינצח וזכי עליך:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּהְיֶה נִצְרָךְ יוֹסִיף שׁוּם דָּבָר לִכְבוֹד שַׁבָּת, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם: תָּאנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא "עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חוֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ" וכו', עוֹשֶׂה דָּבָר מוּעָט בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וּמַאי נִיהוּ? *כַּסָּא דְּהַרְסָנָא, כִּדְתָנַן: יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר: הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר וְרָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתְחַזֵּק בְּמִצְוָה יוֹתֵר מֵהַיְכֹלֶת שֶׁבְּיָדוֹ.

נפש יהודה כסא דהרסנא. דגים קטנים מטוגנים בקמח בשומן שלהם:

וְהִלֵּל הַזָּקֵן בְּהָיוֹתוֹ בּוֹטֵחַ בְּיוֹצְרוֹ, שֶׁיְּזַמִּין לוֹ בְּשַׁבָּת מָנָה יָפָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יְכִינֶהוּ מִתְּחִלַּת הַשָּׁבוּעַ, הָיָה אוֹמֵר: "בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם", וְשַׁמַּאי הַזָּקֵן בְּהָיוֹת מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יָבוֹא חֵלֶק טוֹב כָּזֶה לְשַׁבָּת, הָיָה שׁוֹמְרוֹ מִתְּחִלַּת הַשָּׁבוּעַ וְזוֹכֵר בְּכָל יוֹם אַהֲבַת הַשַּׁבָּת. וּשְׁנֵיהֶם מוֹדִים בְּמִצְוַת "זָכוֹר וְשָׁמוֹר", שֶׁהַזְּכִירָה צְרִיכָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא, וּשְׁמִירָה בְּעֶצֶם הַשַּׁבָּת וְהַכֹּל אֶחָד.

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לג, ב) עַל עוּבְדָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי כַּד *טָשׁוּ בְּמַעֲרָתָא הוּא וּבְרֵיהּ. וְכַד נָפְקוּ חָזוּ הַהוּא סָבָא נָקֵיט תְּרֵי *מְרָאנֵי דְּאַסָּא (חבילות של הדס להריח בשבת). אָמְרוּ: הָנֵי לְמָה לָךְ? אָמַר לְהוּ: לְכְבוֹד שַׁבָּת. אָמְרוּ לֵיהּ: וְתִסְגֵּי לָךְ: בַּחֲדָא. אָמַר לְהוּ: חַד כְּנֶגֶד "זָכוֹר" וְחַד כְּנֶגֶד "שָׁמוֹר". אֲמַר לֵיהּ לְבְרֵיהּ: חֲזֵי כַּמָּה חֲבִיבִין מִצְוֹת עֲלַיְהוּ דְּיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה טשו. נחבאו במערה מפני שהיו יראים ממלכות: **מדאני**. ל' קשר כמו מעדנות כימה שהיה קושר בדי הדס יחד:

וְגַם הַכֹּל מוֹדִים, כִּי יֵשׁ זְכִירָה שֶׁהִיא בְּעֶצֶם הַשַּׁבָּת - לְקַדְּשׁוֹ בִּבְרָכָה עַל הַיַּיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמָכִילְתָּא "לְקַדְּשׁוֹ" (שבת כ, ח), קַדְּשֵׁהוּ בִּבְרָכָה. מִכָּאן אָמְרוּ: מְקַדְּשִׁין עַל הַיַּיִן בִּכְנִיסָתוֹ. אֵין לִי אֶלָּא בַּלַּיְלָה, בַּיּוֹם מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "זָכוֹר" וכו'. בַּיּוֹם מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר רַב

יְהוּדָה: "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". רַב אַשֵׁי אִקְּלַע לְמָחוֹזָא, אָמְרוּ לֵיהּ: קַדֵּשׁ לָן מַר *קִדּוּשָׁא רַבָּה וכו'.

נפש יהודה קדושא רבה. בפה"ג ואהכי קרי ליה קדושא רבה דאכולהו קדושה אמרי לה:

וְגַם הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם, כְּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק ג דְּשָׁבוּעוֹת (כ, ב): נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם דְּבַר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*זָכוֹר" וגו', וְנֶאֱמַר: "שָׁמוֹר" וגו', כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּשְׁמִירָה אִיתְּנֵהִי בִּזְכִירָה.

נפש יהודה זכור. ודרשינן זכרהו על היין:

כָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ: "זָכוֹר" בַּיָּם, "שָׁמוֹר" בַּיַּבָּשָׁה (פֶּרֶשׁ הר' מֹשֶׁה מִקּוּצִי: בַּיָּם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם צֵל בָּתִּים וְאִילָנוֹת, נִרְאֶה שֶׁהוּא יוֹם גָּדוֹל אַף כְּשֶׁהוּא סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה; בַּיַּבָּשָׁה, רוֹצֶה לוֹמַר, בָּעִיר, מִפְּנֵי צֵל הַבָּתִּים, אַף כְּשֶׁהוּא יוֹם גָּדוֹל *דּוֹמֶה שֶׁהוּא סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה).

נפש יהודה דומה שהוא סמוך לחשכה. וימהר לעשות חול:

כְּתִיב בְּמִכִילְתָּא: "זָכוֹר" מִלְּפָנָיו וְ"שָׁמוֹר" מִלְּאַחֲרָיו, מִכָּאן שֶׁמּוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קנו]

גְּדוֹלָה שַׁבָּת, שֶׁקְּרָאָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתָּנָה טוֹבָה, כְּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (י, ב): אָמַר רָבָא בַּר מַחְסֵיָא, אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ *צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לַדַּעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם" (שמות לא, יג). תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: "לָדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם", אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי, וְשַׁבָּת שְׁמָהּ, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל, לֵךְ וְהוֹדִיעֵם. מִכָּאן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: הַנּוֹתֵן פַּת לְתִינוֹק צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ. מַאי עֲבִיד לֵיהּ? אָמַר אַבַּיֵּי: *שָׁאֵיף לֵיהּ מִשְׁחָא *וּמָלֵי לֵיהּ עֵינֵיהּ כּוֹחֲלָא. וְהָאִידָנָא דְּחַיְשֵׁי *לְכָשָׁפִים. אָמַר רַב פַּפָּא: *שָׁאֵיף לֵיהּ מֵאוֹתוֹ הַמִּין. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר גּוּרְיָא: הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו" (שם לד, כט)? לָא קָשְׁיָא, הָא בְּמִלְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִנְגְלוּיֵי, הָא בְּמִלְּתָא דְּלָא עֲבִידָא לְאִנְגְלוּיֵי. וְהָא שַׁבָּת מִלְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִנְגְלוּיֵי הִיא? מַתַּן שְׂכָרָהּ לָא עֲבִידָא לְאִנְגְלוּיֵי.

נפש יהודה צריך להודיעו. מתנה פלוני אתן לך וזהו דרך כבוד שמא יתבייש לקבלו ומתוך כך מתרצה בדברים ואינו בוש וכן אם נתנה בביתו שלא מדעתו צריך להודיעו שמידו בא לו שמתוך כך יהא אוהבו: **לדעת כי אני ה' מקדשכם**. להודיעם אני בא שאני רוצה לקדשם: **שאיף ליה משחא**. ישפשפנו בשמן בין עיניו דבר הנראה כדי שתשאלנו אמו מי עשה לך כן ויאמר התינוק פלוני עשה לי כן וגם פת נתן לי: **ומלי ליה**. נותן כחול

סביב עינו והוא מין צבע שהנשים כוחלות בו: **לכשפים**. שתחשדנו שכשפו: **שאיף ליה מאותו המין**. שנתן לו:

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהַקְבִּילוֹ בְּשִׂמְחָה. וְיַקְדִּים בְּעֶרֶב שַׁבָּת בַּבֹּקֶר לְהָכִין לְצֹרֶךְ שַׁבָּת, כְּדַגְרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיז, ב): אָמַר רַב חִסְדָּא: לְעוֹלָם *יַשְׁכִּים אָדָם לְהוֹצָאַת שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי *וְהֵכִינוּ" (שם טז, ה) - לְאַלְתַּר.

נפש יהודה ישכים אדם. בע"ש לטרוח ולזמן הוצאות שבת: **והכינו**. את אשר יביאו לאלתר בשעת הבאה הכנה והבאה בהשכמה היה דכתיב וילקטו אותו בבוקר בבוקר:

לְפִיכָךְ *אֵל יְהַלֵּךְ אָדָם בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֲפִילוּ בַּחֲזָרוֹת לְבֵיתוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לְהָכִין לְצֹרֶךְ שַׁבָּת, כְּדַגַרְסִינַן פֶּרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (סוכה מד, ב): אָמַר רַבִּי אַיְבוּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק: אַל יְהַלֵּךְ אָדָם בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת. אָמַר רַב כַּהֲנָא: לָא אֲמָרָן *אֶלָּא לְבֵיתֵיהּ, *אֲבָל לְאֶשְׁפִּיזֵיהּ אַמַּאי דְּנָקֵיט סָמֵיךְ. אִכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רַב כַּהֲנָא: לָא נִצְרְכָה אֶלָּא *אֲפִילוּ לְבֵיתֵיהּ אָמַר רַב כַּהֲנָא: בְּדִידִי הֲוָה עֲבָדָא וַאֲפִילוּ *כַּסָּא דְּהַרְסָנָא לָא אַשְׁכְּחֵי.

נפש יהודה אל יהלך. אלא ישבות לו מבעוד יום גדול ויכין סעודת שבת: **אלא לביתיה**. שהולך לביתו והן אינן יודעין שיבא היום ואין מכינים לצרכו והוא כועס עליהם: **אבל לאושפיזיה אמאי דנקיט עמו סמיך**. ואינו סומך על בעה"ב ונושא עמו סעודתו ועל מה שבידו נסמך: **אפילו לביתיה**. דמה שמוצא אם מעט אם רב שלו היא אעפ"כ לא יהלך וכל שכן לאושפיזא שלא ימצא כלום: **כסא דהרסנא**. סעודה מועטת דגים קטנים מטוגנין בקמח בשומן שלהם:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (פסחים נ, ב): בְּנֵי בֵישָׁן נָהוֹג דְּלָא הֲווּ אָזְלֵי *מְצוֹר לְצִידוֹן בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא. אֲתוּ בָּנַיהוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אָמְרוּ לֵיהּ: *אַבְּהָתִין הֲווּ אָפְשָׁר לְהוּ, אֲנָן לָא אָפְשָׁר לָן, מַהוּ? אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן: כְּבָר קִבְּלוּ אֲבוֹתֵיכֶם עֲלֵיהֶם וּכְתִיב: "וְאַל־תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ" (משלי א, ח).

נפש יהודה מצור לצידון. מקום קרוב והיה יום השוק בער"ש והם מחמירין על עצמם שלא להבטל מצרכי שבת: **אבהתין**. אבותינו אפשר להם להמנע מן השוק שעשירים היו:

וּמָצִינוּ לְחַכְמֵי הַתַּלְמוּד, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ לָהֶם מְשָׁרְתִים, הָיוּ מְסַיְּעִין בְּשׁוּם דָּבָר לַהֲכָנוֹת הַשַּׁבָּת בְּחִבָּתוֹ וּלְכַבְּדוֹ, כְּדַגַרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, א): רַבָּה הֲוָה יָתֵי אַתְכַּתְקָא דְּשִׁנָּא (כסא של שן, משום שהיה חשוב ועשיר) *וּמוֹשֵׁיךְ נוּרָא. רַב עָנָן *לְבֵישׁ גּוּנְדָא (כלי שחור), מְשׁוּם *דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: בְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן לְרַבּוֹ אַל יִמְזֹג בָּהֶן כּוֹס

לְרַבּוֹ. רַב סַפְרָא *מַחֲרִיךְ רֵישָׁא. רַבָּא *מָלַח שִׁבּוּטָא. רַב הוּנָא *מַדְלֵיק שְׁרָגָא. רַב פַּפָּא *גָּדֵיל פְּתִילְתָּא. רַב חִסְדָּא *פָּרֵיס (מחתך) סִילְקָא. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף מַצְלְחוּ צִיבֵי (מבקעים עצים). רַבֵּי זֵירָא מִיצְּתַת צָתוּתֵי (מצית האור בעצים דקים). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק *מַכְתֵּף וְעַיֵּיל, מַכְתֵּף וְנָפֵיק. *אָמַר: אִלּוּ מְקַלְּעִין לִי רַב אַמֵּי וְרַב אַסִּי, לָא מַכְתִּיפְנָא קַמַּייהוּ?

נפש יהודה ומושיף נורא. נופח האש לכבוד השבת: **לבש גונדא**. להודיע שהיום אינו כדאי להתנהג בחשיבות מלהתעסק בתבשילי שבת ושלא יטנף בגדיו בבישול קדרות לילך בם בבהכ"נ לבש בגד שחור בגדים אחרים ושחורים: **דתנא דבי רבי ישמעאל וכו'**. דבישול קדרות מטנף בגדים: **מחריך רישא**. אם היה לו ראש בהמה לחרוך הוא היה בעצמו מחרכו שרף השערות ממנו באש כדרך שעושין לראש עגל שאוכלין אותו בעורו: **מלח שיבוטא**. דגים: **מדליק שרגא**. נר שבת: **גדיל פתילתא**. עשה פתילות לנרות שבת: **פריס**. פי' מחתך סילקא ירק כרתין לשבת: **מכתף ועייל מכתף ונפיק**. בערב שבת יצא ונכנס להביא תמיד משאות כלי תשמיש ובגדי חופש ומגדים כאדם שמקבל את רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו: **אמר אלו מקלעין לי**. אלו אירע לי ר' אמי ור' אסי לאורחים וכי לא הייתי מכבדן מכ"ש לשבת:

גַּם צָרִיךְ אָדָם לְמַעֵט בַּאֲכִילָתוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּשַׁבָּת כְּשֶׁהוּא תָּאֵב לֶאֱכֹל. וְלֹא יִקְבַּע סְעוּדָתוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְגַם לֹא בְּשַׁבָּת עַצְמוֹ בְּעֵת הַדְּרָשָׁה, דְּגַרְסִינַן פֶּרֶק הַשּׁוֹלֵחַ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ (גיטין לח, ב): אָמַר רָבָא: בְּהַנֵּי תְּלַת מִילֵּי נָחְתֵי בַּעֲלֵי בָתִּים מִנְּכְסֵיהוֹן: *דְּמָפְקֵי עַבְדֵּייהוֹן לְחֵירוּתָא *וְסַיְּירֵי נְכְסֵיהוֹן בְּשַׁבַּתָּא וּדְקָבְעֵי סְעוּדָתַייהוּ בְּשַׁבַּתָּא *בְּעִידָן בֵּי מִדְרָשָׁא. דַּאֲמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, אַחַת קָבְעָה סְעוּדָתָהּ *בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאַחַת קָבְעָה סְעוּדָתָהּ בְּשַׁבָּת וּשְׁתֵּיהֶם נֶעֱקְרוּ.

נפש יהודה דמפקי עבדייהו לחירותא. ועוברים בעשה שנא' לעולם בהם תעבודו: **וסיירי נכסייהו**. שדותיהם מסתכלים בשבת לידע מה הן צריכין: **בעידן בי מדרשא**. שהחכם דורש דרשה לרבים בשבת והם יושבין בסעודה והיה להם להקדים או לאחר: **בערב שבת**. בליל שבת ואין כאן כבוד שבת דקי"ל כבוד יום קודם לכבוד לילה והם היו מתכוונין בשביל שלא לבטל מבהמ"ד ואיכא דמפרשי בערב שבת ממש וכן בכל יום מרוב עושר אבל בהא מיהא איכא אסורא שיכנס לשבת כשהוא שבע בלא תאוה:

גַּם יִזָּהֵר מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, דְּגַרְסִינַן פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (פסחים נ, ב): תַּנְיָא: הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וּבְעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה *וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ *נְדנוּד עֲבֵרָה, לְאַיתוּיֵי *תַּעֲנִית צִבּוּר, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם.

נפש יהודה במוצאי שבת. משום כבוד שבת שמוסיפין מחול על הקודש: **נדנוד עבירה**. רמז קצת לעבירה: **תענית צבור**. אסור במלאכה במסכת תענית כשהיו מתענין על הגשמים אבל שאר תעניות צבור לא:

גַּם מָצִינוּ קְצָת מֵהַקַּדְמוֹנִים שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִין לִקַּח כָּל הַבָּא לַשּׁוּק בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְמָכֹר לַיְּהוּדִים מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת, *כְּדֵי שֶׁלֹּא יָנִיחוּ מִלְּהָבִיאוֹ לְשַׁבָּת אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ לְרַב הוּנָא, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כ, ב): אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַפְרָם בַּר פַּפָּא: לֵטִימָא לָן מַר מְהַנֵּי מִילֵּי מְעַלְיוּתָא, דַּהֲוָה עָבִיד רַב הוּנָא. אֲמַר לֵיהּ: *בְּיַנְקוּתֵיהּ לָא דְּכִירְנָא, בְּסָבוּתֵיהּ דְּכִירְנָא. *בְּיוֹמָא דְּעֵיבָא מַפְקִין לֵיהּ *בְּגוּהַרְקָא דְּדַהֲבָא *וְסָיֵיר לֵיהּ לְכוּלָּה מָתָא, *כָּל אֶשֶׁתָּא דַּהֲוָת רְעִיעָא הֲוָה סָתַר לֵיהּ. אִי אֶפְשָׁר לְמָאנֵיהּ לְמִבְנֵי לֵיהּ - בָּנֵי לֵיהּ, וְאִי לָא - בָּנֵי לָהּ מִדְּנַפְשֵׁיהּ. וְכָל בַּהֲדֵי פַּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא מְשַׁדַּר שְׁלִיחָא לְשׁוּקָא וְכָל יָרְקָא דַּהֲוָה יָתִיר לְגִנָּאֵי, *זָבִין לְהוּ וְשָׁדֵי לְנַהֲרָא. וְלֵיתְבֵיהּ לַעֲנִיִּים? אָמַר: זִימְנִין *דְּסָמְכָא דַּעֲתַּייהוּ עֲלֵיהּ וְלָא אָתוּ לְמִיזְבָּן. וְלִשְׁדֵּייהּ לִבְהֵמָה? סָבַר, מַאֲכַל אָדָם *אֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ לִבְהֵמָה. כְּדַהֲוָה כָּרֵיךְ רִיפְתָּא הֲוָה פָּתַח בֵּיתֵיהּ וַאֲמַר: כָּל דְּצָרִיךְ לֵיעוֹל וְלֵיתֵי. אִכָּא דְּאָמְרֵי: *מִילְתָא דְּשַׁבַּתָּא הֲוָה מָנַח לֵיהּ *כּוּזָּא דְּמַיָּא וְתָלוּ לֵיהּ אַעֵיבְרָא דְּדָשָׁא וַאֲמַר: כָּל דְּצָרִיךְ לֵיעוֹל וְלֵיתֵי כִּי הֵיכִי דְּלָא אִסְתַּכָּן אֲמַר לֵיהּ: כֻּלְּהוּ מָצִינָא דְּלֵיקוּם בֵּיהּ, לְבַר מְהָא, מִשּׁוּם דִּנְפִישֵׁי בְּנֵי חֵילָא.

נפש יהודה כדי שלא יניחו. ואם לא ימכרו בערב שבת זה לא יבואו עוד בע"ש הבאה: **בינקותיה**. מה דעביד בנעוריו לא ידעתי אלא מה דעביד בזקנותיה: **ביומא דעיבא**. יום המעונן דהוי רוח מנשבת ומסתפי שלא יפלו החומות: **בגוהרקא**. תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בה בארץ אשכנז: **וסייר**. בודק פוקד תרגום מסייר כמו האי טבחא דלא סר סכינא קמי חכם: **וכל אשיתא**. כל חומת הבתים דהות רעיעא נשברה ונסדקה: **זבין להו ושדי לנהרא**. משום הכי זבין להו דאי הוה שייר להו מידי לגינאי אזל לאיבוד דמכמשא בשבת ונמצא מכשילן לעתיד לבא דלא מייתא ירקא לסעודת שבת הבאה: **דסמכא דעתייהו**. שסומכין עניים על אותו ירק ואומרין אין אנו צריכין לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להם מה לאכול בשבת: **אין מאכילין לבהמות**. משום ביזוי אוכלין ומחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל וזורקין אותם לנהר והולכין למקום אחר ומוצאין אותן בני אדם ואוכלים אותם. מילתא דאסוותא, רפואה או הקיז דם: **מילתא דשיבתא הוה גמיר**. שלמד דבר זה שהשדים מזיקין למי שיאכל בלא נטילת ידים ע"כ תלה להו האי כוזא דמיא שיטלו

ידיהם: **כוזא דמיא**. כלי מלא מים תלה באסקופא דביתיה כדי מי שיכנס לאכול ירחץ ידיו. בני מחוזא, דאיכא עניים טפי וקא מיכלי קרנא:

וְגַם מָצִינוּ לְיוֹסֵף *מוֹקִיר שַׁבֵּי, שֶׁהָיָה רָגִיל לִקַּח כָּל הַבָּא בְיָדוֹ לִכְבוֹד שַׁבָּת לְשֵׁם שָׁמַיִם וְהָיְתָה סִבָּה מֵאֵת הַשֵּׁם לְהִתְעַשֵּׁר בּוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, א): יוֹסֵף מוֹקִיר שַׁבֵּי, הֲוָה הַהוּא גּוֹי בִּשְׁבִבוּתֵיהּ דַּהֲווּ נְפִישֵׁי נְכָסֵיהּ טוּבָא. *אָמְרוּ לֵיהּ *כַּלְדָּאֵי: כֻּלְּהוּ נְכָסֵי דְּהַהוּא גַּבְרָא - יוֹסֵף מוֹקִיר שַׁבֵּי *אֲכִיל לְהוּ. אָזַל זַבְּנִינְהוּ לְכֻלְּהוּ נְכָסֵיהּ, זְבַן בְּהוּ מַרְגְּנִיתָא, *אוֹתְבֵיהּ בְּסֵינֵיהּ (פרוש: בכובעו). בְּהַדֵי דְקָא עָבַר מַבְּרָא, אַפְּרְחֵי זִיקָא לְסֵינֵיהּ וְשָׁדְיֵיהּ בְּמַיָּא. *בַּלְּעֵיהּ כַּוְרָא. אַסְקוּהָ, אַתְיוּהָ אַפְּנָיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא. אָמְרֵי: מָאן זָבִין כִּי הַשְׁתָּא? אָמְרוּ: זִילוּ אַמְטְיוּהָ לְבַבֵּי יוֹסֵף מוֹקִיר שַׁבֵּי, דְּרָגִיל דְּזָבִין. אַמְטְיוּהָ נִיהַלֵּיהּ, זַבְנֵיהּ. קָרְעֵיהּ, אַשְׁכְּחֵיהּ לְמַרְגְּנִיתָא. זָבְנָהּ *בִּתְלֵיסַר עִלִּיתַיָּא דְּדִינָרֵי (פרוש: דבר גוזמא, רוצה לומר: הון רב). פָּגַע בֵּיהּ הַהוּא סָבָא, אֲמַר לֵיהּ: מָאן דָּיֵיזֵיף אַשַּׁבַּתָּא - פָּרַע שַׁבַּתָּא.

נפש יהודה מוקיר שבי. מכבד שבת: **אמרו להו**. לאותו העובד כוכבים ומזלות: **כלדאי**. חוזים בכוכבים: **אכיל להו**. סופיה ליפול ביד יוסף: **אותביה בסייניה**. עשה לו כובע לראשו וקבע אותו מרגליות בו: **בלעיה כוורא**. דג אחד בלע הכובע: **תליסר עיליתא**. בי"ג חדרים מלא זהב ולאו דוקא אלא דרך בני אדם לומר כן הון רב בעילוי הרבה:

גַּם הָיוּ זְהִירִין רַבּוֹתֵינוּ לְהוֹסִיף מֵחוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ בְּהַכְנָסַת שַׁבָּת וּבִיצִיאָתוֹ, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (קיח, ב): וְאָמַר רַב יוֹסֵף: יְהֵא חֶלְקִי *עִם מַכְנִיסֵי שַׁבָּת בִּטְבֶרְיָה וְעִם *מוֹצִיאֵי שַׁבָּת בְּצִפּוֹרִי.

נפש יהודה עם מכניסי שבת בטבריה. מפני שהיא עמוקה ומחשיכה מבעוד יום וסבורים שחשיכה: **מוציאי שבת בצפורי**. שיושבת בראש ההר ובעוד שהחמה שוקעת נראית שהאור גדול ומאחרין לצאת:

וְגַם הָיוּ רְגִילִים לְהִתְעַטֵּף בְּהַכְנָסַת שַׁבָּת בִּבְגָדִים נָאִים לְקַבֵּל אֶת הַשַּׁבָּת בְּשִׂמְחָה כְּמִי שֶׁיּוֹצֵא לִקְרַאת מֶלֶךְ, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (קיט, א) וּבְפֶרֶק הַמַּנִּיחַ אֶת הַכֵּד (בבא קמא לב, ב): רַבִּי חֲנִינָא *מְעַטֵּף וְקָאֵי אַפַּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא וַאֲמַר: בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת מַלְכְּתָא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: *בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה.

נפש יהודה מעטף. בבגדים נאים לכבוד שבת: **בואי כלה**. הכי קרי ליה לשביתת שבת מתוך חביבותה:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קנז]

לְפִי שֶׁהָיוּ מֻזְהָרִים הָעָם בְּהַכְנָסַת שַׁבָּת מִבְּעוֹד יוֹם, לִשְׁבִיתַת שַׁבָּת וּלְהַדְלָקַת נֵר שַׁבָּת, תִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ *שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין עֶרֶב שַׁבָּת. תְּקִיעָה רִאשׁוֹנָה *לְבַטֵּל אֶת הָעָם שֶׁבַּשָּׂדוֹת מִמְּלַאכְתָּה. שְׁנִיָּה

לְבַטֵּל עִיר וַחֲיָיוֹתֶיהָ. שְׁלִישִׁית לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר. וְתוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ וְשׁוֹבֵת, דִּבְרֵי רַבִּי נָתָן. רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: שְׁלִישִׁית *לַחֻלִּין תְּפִלִּין. הִטְמִין הַמַּטְמִין וְהִדְלִיק הַמַּדְלִיק וְשׁוֹהֶה כְּדֵי לִצְלוֹת דָּג קָטָן אוֹ כְּדֵי *לְהַדְבִּיק פַּת בַּתַּנּוּר וְתוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ *וְשׁוֹבֵת.

נפש יהודה שש תקיעות. אף התרועות במנין דסדר שלהם תקיעה תרועה תקיעה: **לבטל**. בני העיר, ממלאכה והחנויות ממקח וממכר: **לחלוץ תפילין**. והדלקת הנר ברביעי: **להדביק פת בתנור**. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניו של לחם שהיו ממהרין התקיעות כדי להוסיף מחול על הקודש ותוקע הרי שש: **ושובת**. חל שבת עליו:

וּזְמַן הַדְּלָקַת הַנֵּר קֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם: אָמַר לֵיהּ רַבָּה לְשָׁמְעֵיהּ: אַתּוּן דְּלָא קִים לְכוּ *בְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנָן, אַדְּאִכָּא שִׁמְשָׁא בְּרֵישׁ דְּקָלֵי *אֶדְלִיקוּ שְׁרָגָא. בְּיוֹם הַמְעֻנָּן, בְּמָתָא *חֶזוּ תַּרְנְגֹלָא, בְּדַבְּרָא חֲזוּ עוֹרְבֵי; אִי נַמֵּי *אַדְּאנֵי (מין עשב).

נפש יהודה בשיעורא דרבנן. איזה הוא בין השמשות: **אדליקו**. הדליקו את הנר מבעוד יום: **חזו תרנגולי**. היושבים על הקורות מבעוד יום וכן העורבין בשדה יושבין על האילנות: **אדאני**. עשב שהעלין שלו נוטין לצד החמה שחרית כפופין למזרח ובחצי היום זקופין למעלה כשהחמה באמצע השמים ולערב כפופים מאוד למערב זונ"א בלו"ם בל"א:

וְחַיָּב כָּל אָדָם לְהַדְלִיק נֵר בְּבֵיתוֹ בְּשַׁבָּת, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם (כה, ב): אָמַר רַב נַחְמָן בַּר רָבָא, אָמַר רַב: הַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבָּת - *חוֹבָה, *רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּחַמִּין עַרְבִית - רְשׁוּת: וַאֲנִי אוֹמֵר: מִצְוָה. מַאי מִצְוָה? דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר רַב: כָּךְ הָיָה מִנְהָגוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי: עֶרֶב שַׁבָּת מְבִיאִין לוֹ עֲרֵבָה מִלֵּאָה מַיִם חַמִּין וְרוֹחֵץ בּוֹ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו וּמִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב *בְּסָדִינִין הַמְצֻיָּצִין וְדוֹמֶה לְמַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת; וְהָיוּ תַּלְמִידָיו *מְחַפִּין מִמֶּנּוּ כַּנְפֵי כְסוּתָן. אָמַר לָהֶם: בָּנַי, לֹא כָךְ שָׁנִיתִי לָכֶם: סָדִין בְּצִיצִית, *בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין *וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין, וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל, *וְאֵינָהוּ סָבוּר, מְשׁוּם כְּסוּת לַיְלָה.

נפש יהודה חובה. כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא מקום אור כעין יומא בפ"ח דיומא: **רחיצת ידים ורגלים בערב שבת**. לכבוד שבת: **בסדינין המצוייצין**. סדינין של פשתן ובהן ציצית של תכלת כלאים אלא שמותר מן התורה דדרשינן סמוכין לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך: **מחפין ממנו כנפי כסותן**. שהיו להם סדינין שאינן מצוייצין: **בית שמאי פוטרין**. ואע"ג דציצית חובה בכל טליתות שיש לו לאדם ואפילו מונחים בקופסא הני דפשתן פטורין משום דכלאים לא שרא רחמנא דלא דריש סמוכין: **ובית הלל מחייבין**. דדרשי סמוכין: **ואינהו סבור**. שהיו אוסרין סברי נהי דהלכה כב"ה וחייבין מדאורייתא מיהא גזרו בהו משום כסות לילה שמא יהא לו כסות שמיוחד

ללילות ויטיל בו ציצית ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה דכסות לילה לא מחייב בציצית דכתיב וראיתם אותו וביבמות פרכינן וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה לפטור את החייב ומשני שב ואל תעשה שאני:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: "*וְתִזְנַח מִשְׁלוֹם נַפְשִׁי *נָשִׁיתִי טוֹבָה" (איכה ג, יז), מַאי "וַתִּזְנַח מִשְׁלוֹם נַפְשִׁי"? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: זוֹ *הַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבָּת; "נָשִׁיתִי טוֹבָה", אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זוֹ בֵּית הַמֶּרְחָץ. וְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זוֹ רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּחַמִּין. רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אָמַר: זוֹ מִטָּה נָאָה וְכֵלִים נָאִים שֶׁעָלֶיהָ. אָמַר רַבִּי אַבָּא: זוֹ מִטָּה מַצַּעַת וְאִשָּׁה מְקֻשֶּׁטֶת לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים.

נפש יהודה ותזנח. נעזב: **נשיתי**. נשכחתי: **הדלקת נר בשבת**. שלא היה להם ממה להדליק ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל והולך באפילה:

וּכְשֶׁהַכֹּל עָרוּךְ בְּטוֹב מִבְּעוֹד יוֹם וְהַנֵּרוֹת דּוֹלְקוֹת יָפֶה לְכָבוֹד שַׁבָּת, הָאֵל יִתְבָּרֵךְ *יַתְמִיד בְּטוּבוֹ, כְּדַגָּרְסִינָן פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, ב): תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵי מַלְאָכִים מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם בְּעֶרֶב שַׁבָּת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵיתוֹ, אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רָע. מָצָא נֵרוֹ דָּלוּק וְשֻׁלְחָנוֹ עָרוּךְ וּמִטָּתוֹ מֻצַּעַת, מַלְאָךְ טוֹב אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת כָּךְ וּמַלְאָךְ רָע עַל כָּרְחוֹ עוֹנֶה "אָמֵן"; וְאִם לָאו, מַלְאָךְ רָע אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא כָּךְ בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת וּמַלְאָךְ טוֹב עַל כָּרְחוֹ עוֹנֶה "אָמֵן".

נפש יהודה יתמיד בטובו. יתן לו תמיד כן לכל שבת ושבת:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבָּת הִיא חוֹבָה מֻטֶּלֶת עַל הַנָּשִׁים, כִּדְאָמְרִינָן בְּשַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (לא, ב): עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת *בִּשְׁעַת לֵידָתָן: עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה וּבְחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר; וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא: בִּשְׁעַת לֵידָתָן מַאי טַעֲמָא וכו' - חַיָּב אָדָם לְזַכֵּר לְהּ בַּדָּבָר וּלְהַזְהִירָהּ בּוֹ בְּעֵת הַצָּרִיךְ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר (לד, א): שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת *עִם חֲשֵׁכָה: *עִשַּׂרְתֶּן, *עֵרַבְתֶּן, הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר. וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: מְנָא הַנֵּי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דַּאֲמַר קְרָא: "וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא" (איוב ה, כד).

נפש יהודה בשעת לידתן. משום דאיתרע מזלה מזומנת פורענותה לבא: **עם חשכה**. שאם ימהר להזכיר מבעוד יום יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות: **עשרתן**. פירות האילן לסעודת שבת שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר דשבת עונג אקרי וכל שהוא הוי עונג: **ערבתן**. עירובי תחומין וחצירות והני תרי שייכי למימרינהו בלשון שאלה דשמא כבר עשו אבל בנר לא שייך הדלקתם דדבר הנראה לעין הוא:

אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: אַף־עַל־גַּב דְּאָמוּר רַבָּנָן שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת, אִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימְרִינְהוּ בְּנִיחוּתָא, כִּי הֵיכִי דְּלִקַּבְּלָן מִינֵּיהּ. אָמַר רַב אַשֵׁי: אֲנָא לָא שְׁמִיעַ לִי הָא דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא וְקַיְּמִתֵּיהּ מִסְּבָרָא.

וְלֹא יַטִּיל עַל זֶה וְלֹא עַל דָּבָר אַחֵר אֵימָה יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, דְּגַרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּגִיטִּין (ו, ב): אָמַר רַב חִסְדָּא: לְעוֹלָם אַל יַטִּיל אָדָם אֵימָה יְתֵירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁהֲרֵי פִּלֶּגֶשׁ בְּגִבְעָה הִטִּיל עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ אֵימָה יְתֵרָה וְהִפִּיל כַּמָּה רְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַמַּטִּיל אֵימָה יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ סוֹף בָּא לִידֵי שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת: *גִּלּוּי עֲרָיוֹת *וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְחִלּוּל שַׁבָּת.

נפש יהודה גלוי עריות. כשמגיע זמן טבילתה בעת צינה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתו נדה: **שפיכות דמים**. כי הא דפלגש בגבעה או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת הפחתים או מגשר. וחילול שבת פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע:

*וְהַזְּהִיר בְּנֵר שַׁבָּת יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ בָּנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (כג, ב): רַב הוּנָא הֲוָה רָגִיל דְּחָלִיף אַפִּיתְחָא *דְּאַבִּין נַגָּרָא, חֲזָא דַּהֲוּו רְגִילֵי *בִּשְׁרָגֵי, אָמַר: תְּרֵי גַּבְרֵי רַבְרְבֵי נָפְקֵי מֵהָכָא. נָפַק מִינַּייהוּ רַב אִידִי בַּר אָבִין וְרַב חִיָּא בַּר אָבִין.

נפש יהודה והזהיר בנר. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה בא אור דתורה והוי ליה בנים תלמידי חכמים: **דאבין נגרא**. חרש עצים: **בשרגא**. דשבת:

פֶּרֶק רְבִיעִי [קנח]

לְכַבֵּד אֶת הַשַּׁבָּת צָרִיךְ אָדָם לְהַבְדִּילוֹ מִן הַחוֹל בְּכָל דָּבָר, בְּמַלְבּוּשׁ וּבְמַאֲכָל וּבְהִלּוּךְ וּבְדִבּוּר, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק אֵלּוּ קִשְׁרִים (שבת קיג, א): "וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ" וגו' (ישעיה נח, יג), שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל חוֹל. כִּי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵיהּ *מְכַבְּדוּתֵיהּ. "מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ", שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ שֶׁל חוֹל. "*מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ" (שם), חֲפָצֶיךָ *אֲסוּרִים. *וְחֶפְצֵי שָׁמַיִם מוּתָּרִים. "וְדַבֵּר" (שם), *שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חוֹל. "דָּבָר" (שם), דִּבּוּר אָסוּר, *הִרְהוּר מוּתָּר. בִּשְׁלָמָא כֻּלְּהוּ - לְחַיֵּי, אֶלָּא, שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ שֶׁל חוֹל, מַאי הִיא? כִּי הָא דַּאֲמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב וְאִיתֵּימָא אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא: הָיָה מְהַלֵּךְ בְּשַׁבָּת וּפָגַע בְּאַמַּת הַמַּיִם, *אִם הָיָה יָכוֹל לְהַנִּיחַ רַגְלוֹ אַחַת רִאשׁוֹנָה קֹדֶם שֶׁתִּתְעַקֵּר שְׁנִיָּה, *מֻתָּר, וְאִם לָאו, *אָסוּר וכו'.

אֶלָּא כְּדְבָעָא מִינֵּיהּ רַבִּי מַרְבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר יוֹסֵי: *מַהוּ לִפְסֹעַ פְּסִיעָה גַּסָּה בְּשַׁבָּת? אָמַר לֵיהּ: וְכִי בְּחוֹל מִי הִתִּירָהּ? שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם וּמְהַדֵּר לֵיהּ *בְּקִדּוּשָׁא דְּבֵי שַׁמַּאי.

נפש יהודה מכבדותיה. שמכבדין בעליהן שעל ידיהן מכבדין אותו אם הוא לבוש יקר: **ממצוא חפצך**. לא יטייל אדם לסוף שדהו בשבת לידע מה היא צריכה: **חפצי שמים מותרין**. כגון פוסקין צדקה ומשדכין תינוקות לארוס: **שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול**. כגון מקח וממכר וחשבונות: **הרהור מותר**. להרהר בלבו כך וכך יציאות אני צריך להוציא על שדה זו: **אם היה יכול להניח רגלו ראשונה**. שעקר מצד זה להניח לצד זה קודם שתעקר שניה שאין רחבה יותר מכדי פסיעה ורגלו אחת לצד זה ושנייה לצד זה: **מותר**. אף לדלג ולעקור את זו קודם שנחה ראשונה: **אסור**. לקפוץ: **מהו לפסוע פסיעה גסה**. מי עבר משום מעשות דרכיך פסיעה גסה יותר מאמה פסיעה בינונית אמה: **קידושא דבי שמשי**. השותה מיין של קידוש בלילי שבתות:

וַאֲמָרִינָן עָלָהּ (קיג, ב): "וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ *שִׂמְלֹתַיִךְ" (רות ג, ג), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלּוּ בְּגָדִים שֶׁל שַׁבָּת. וַאֲמָרִינָן נַמֵּי הָתָם (קיג, א): אָמַר רַב הוּנָא: *יֵשׁ לוֹ לְהַחֲלִיף מַחֲלִיף, אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף *מְשַׁלְשֵׁל בִּבְגָדָיו.

נפש יהודה שמלותיך. וכי ערומה היתה אלא שמלות מיוחדות והיינו דשבת: **יש לו להחליף יחליף**. מי שיש לו בגדים לבד מאותן שלבש בחול יחליפם בשבת: **משלשל בבגדיו**. מושכן למטה שיראו ארוכים והוא מדת עשירים היושבים בביתם ואינן צריכין להגביה בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא:

וְגַרְסִינָן בְּוַיִּקְרָא רַבָּה: "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג" (ישעיה נח, יג), זֶה שַׁבָּת; "לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד" (שם), זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים; "וְכִבַּדְתּוֹ", זֶה יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן; "מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ", זֶה חוֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד; "מִמְצוֹא חֶפְצְךָ", מִכָּאן, שֶׁאָסוּר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ בְּשַׁבָּת; "וְדַבֵּר דָּבָר", שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חוֹל. אֲמַיְהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי *כַּד הֲוָת מְסָגְיָאת בְּמֵילֵי בְּשַׁבָּת, הֲוָה אֲמַר לֵיהּ: אִמָּא, אִמָּא, שַׁבַּתָא הִיא - וְהִיא שָׁתְקָה.

נפש יהודה כד הות מסגיאת. מרבה בדברים כדרך הנשים:

וְאֶחָד מֵעֶשֶׂר תַּקָּנוֹת שֶׁתִּקֵּן עֶזְרָא, שֶׁיִּהְיוּ *מְכַבְּסִין בַּחֲמִישִׁי מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק מְרֻבָּה (פב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: עֶשֶׂר תַּקָּנוֹת תִּקֵּן עֶזְרָא, שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין בְּמִנְחָה בְּשַׁבָּת וְקוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי וְשֶׁיִּהְיוּ בָּתֵּי דִינִין קְבוּעִים בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת, וּמְכַבְּסִים בַּחֲמִישִׁי *וְאוֹכְלִין שׁוּם בְּעֶרֶב שַׁבָּת *וְשֶׁתְּהֵא אִשָּׁה מַשְׁכֶּמֶת וְאוֹפָה וְשֶׁתְּהֵא אִשָּׁה חוֹגֶרֶת *בְּסִנָּר וְשֶׁתְּהֵא אִשָּׁה *חוֹפֶפֶת וְטוֹבֶלֶת וְשֶׁיִּהְיוּ *רוֹכְלִין מַחֲזִירִין בָּעֲיָרוֹת וְתִקֵּן טְבִילָה לְבַעֲלֵי קֶרְיָין.

נפש יהודה ומכבסין. בגדיהן לכבוד שבת. ודנין בשני ובחמישי, דאתו למקרי בספרא שקורין בב' וה': **ואוכלין שום**. שמרבה הזרע ושבת עת עונה הוא ושום שמרבה הזרע

דוקא שום צלי באש: **ושתהא אשה משכמת**. ביום שהיא צריכה לאפות ואופה בשחרית שתהא פת מצויה לעני המחזר על הפתחים: **סינר**. דוגמת מכנסיים קטנים: **חופפת**. ראשה במסרק ביום טבילתה משום חציצה: **רוכלין**. מביאין בשמים לנשים להתקשט בהם מחזירין בעיירות ולא יוכלו בני העיירות לעכב עליהם:

וַאֲמַרִינָן עָלָהּ, שֶׁקּוֹרִין בְּמִנְחָה בְּשַׁבָּת *מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. וְשֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין בַּחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי - וְהָא מֵעִקָּרָא הֲוָה מִיתְקָנָא, דִּכְתִיב: "וַיִּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים" (שמות טו, כב) וכו'? אִינְהוּ תְּקִינוּ חַד גַּבְרָא לְתַלְתָא פְּסוּקֵי: אִי נַמֵּי תְּלָתָא גַּבְרֵי לְתְלָתָא פְּסוּקֵי, כְּנֶגֶד כֹּהֲנִים, לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים, אֲתָא אִיהוּ תְּקִין תְּלָתָא גַּבְרֵי, עֲשָׂרָה פְּסוּקֵי כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה בַּטְלָנִין. וְדָנִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת, דַּאֲתוּ לְמִקְרֵי בְּסִפְרָא. וְשֶׁיִּהְיוּ אוֹכְלִין שׁוּם בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִשּׁוּם עוֹנָה, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר פְּרִיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ" (תהלים א, ג) וַאֲמַר רַב יְהוּדָה: זֶה הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. וְשֶׁתְּהֵא אִשָּׁה מַשְׁכֶּמֶת וְאוֹפָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא פַּת מְצוּיָה לָעֲנִיִּים. וְשֶׁתְּהֵא אִשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִנָּר, מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא. וְשֶׁיְּהוּ רוֹכְלִין מַחֲזִירִין עַל הָעֲיָרוֹת, מִשּׁוּם תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים, שֶׁלֹּא יְהֵיוּ בְנוֹת יִשְׂרָאֵל מִתְגַּנּוֹת עַל בַּעֲלֵיהֶן.

נפש יהודה משום יושבי קרנות. יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני וחמישי תיקן בגינייהו קריאה יתירה כדאיתא בסי' ק"ל:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילּוּ הָאֹבֵל מַחֲלִיף בִּגְדּוֹ מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא בְּבֶגֶד קָרוּעַ. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף, מַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לְאָחוֹרָיו, כִּדְאִיתָא הָתָם. כָּל זֶה לְהַרְאוֹתֵינוּ כַּמָּה אָדָם חַיָּב לְכַבֵּד אֶת הַשַּׁבָּת.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [קנט]

שְׁבִיעִית הַשַּׁבָּת עֲדוּת בְּרוּרָה בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, כִּדְגַרְסִינָן בִּמְכִילְתָּא: "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ, ח) וּכְתִיב: "לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר" (שם שם, יג), מַגִּיד שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת מֵעִיד לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁבָּרָא אֶת הָעוֹלָם בְּשִׁשָּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית וְנָח בַּשְּׁבִיעִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם־ה' וַאֲנִי־ אֵל" (ישעיה מג, יב).

נפש יהודה זכור את יום השבת ולא תענה. כתיב בעשרת הדברות ע"י עדות זה דשמירת שבת מעיד שהוא אל:

וְעוֹד גָּרְסִינָן בִּמְכִילְתָּא: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִיא לָכֶם" (שמות לא, יד), מַגִּיד שֶׁהַשַּׁבָּת מוֹסֶפֶת קְדֻשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל - *מַה לְּפִלּוֹנִי חֲנוּתוֹ נְעוּלָה? לְפִי שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת; מַה לְּפִלּוֹנִי בָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ? לְפִי שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת. וּמֵעִיד לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁבָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בְּשִׁשָּׁה יָמִים וְנָח בַּשְּׁבִיעִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם־ה' וַאֲנִי־אֵל".

נפש יהודה מה לפלוני. למה פלוני זה סגר חנותו:
וּלְבָרֵר הַדָּבָר בְּעֵינֵי יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לָהֶם *שׁוּם סָפֵק בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, הֵעִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּדָּבָר בִּירִידַת הַמָּן, כִּדְגַרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (יא, ב): "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ" (בראשית ב, ג), רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בֵּרְכוֹ בַּמָּן וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן. בֵּרְכוֹ בַּמָּן, שֶׁכָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ יָרַד עִמֹּר אֶחָד *וּבְעֶרֶב שַׁבָּת שְׁנֵי עֳמָרִים; וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן, *שֶׁלֹּא הָיָה יוֹרֵד בְּשַׁבָּת כָּל עִקָּר. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: בֵּרְכוֹ בַּמָּן *וְקִדְּשׁוֹ בִּמְקוֹשֵׁשׁ *וּבֵרְכוֹ בַּעֲטִיפָה. רַב כַּהֲנָא אָמַר: צָרִיךְ לְהַחֲלִיף; רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: *צָרִיךְ לְעָרֵב; אֲבִין בַּר רַב חִסְדָּא אָמַר: *צָרִיךְ לְשַׁלְשֵׁל. רַבִּי יִרְמְיָה וְרַבִּי זְעֵירָא הֲווּ מְהַלְּכִין כַּחֲדָא וְאִיסְתַּלָּקָת *גּוֹלְתֵיהּ עִילְּתֵיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה וְשִׁלְשְׁלָהּ רַבִּי זְעֵירָא, אָמַר: הָדָא אָמַר: צָרִיךְ לְשַׁלְשֵׁל. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: *בֵּרְכוֹ בַּנֵּר, כַּהֲדָא מַעֲשֶׂה: פַּעַם אַחַת הִדְלַקְתִּי אֶת הַנֵּר בְּלֵיל שַׁבָּת וּבָאתִי בְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּמְצָאתִיו דָּלוּק וְלֹא חָסֵר כְּלוּם. *בֵּרְכוֹ בְּאוֹר פָּנָיו שֶׁל אָדָם, לֹא דוֹמֶה אוֹר פָּנָיו שֶׁל אָדָם כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ כְּמוֹ שֶׁהוּא דוֹמֶה בְּשַׁבָּת. *בֵּרְכוֹ בַּמְּאוֹרוֹת וכו'.

נפש יהודה שום ספק בחדוש העולם. שהקב"ה ברא העולם בששה ימים ונח בשביעי: **ובערב שבת שני עומרין**. לשבת מלבד העומר ליום ו' מכח נשמה יתירה אוכלין יותר והיינו הברכה שנתן כפל: **שלא היה יורד בשבת**. מזה נראה שהסכים הקב"ה לשמירת שבת ביום השבת: **וקדשו במקושש**. שצוה הקב"ה לרגום אותו על שחללו ונמצא שרוצה לקדשו: **וברכו בעטיפה**. בבגדי שבת: **צריך לערב**. לתקן בגדי שבת שיהא נעים וערבים לרואה אותן: **צריך לשלשל**. למשוך אותן למטה שיהו נגררין כדרך לבושי שרים שאינם עוסקין במלאכה: **גולתיה**. בגד עליון של רבי ירמיה הסיר רבי זעירא החגורה ושלשלה: **ברכו בנר**. הקב"ה ברך הנר של שבת שהאיר יותר וארוך מבחול: **ברכו באור פניו**. על ידי נשמה יתירה מאיר פניו של אדם בשבת: **ברכו במאורות**. הקב"ה ברך השבת במאור הגדול שהיתה החמה מאירה בששת ימי בראשית וגם הלבנה שלא חסרה בליל שבת בעבור חטא האדם אלא עד מוצאי שבת וגם בליל שבת היו מאירים:
וַאֲמָרִינָן נַמֵּי הָתָם: *בֵּרְכוֹ בְּמַטְעַמִּים. רַבָּנוּ הַקָּדוֹשׁ עָשָׂה סְעוּדָה לְאַנְטוֹנִינוּס בְּשַׁבָּת, הֵבִיא לְפָנָיו *תַּבְשִׁילִין צוֹנְנִין, אָכַל מֵהֶם, עָרַב לוֹ. עָשָׂה לוֹ סְעוּדָה בְּחוֹל, הֵבִיאוּ לוֹ תַּבְשִׁילִין רוֹתְחִין. אָמַר לוֹ *אוֹתָן עָרְבוּ לִי יוֹתֵר מֵאֵלּוּ. אָמַר לוֹ: *תֶּבֶל אֶחָד הֵן חֲסֵרִין. אָמַר לוֹ: וְכִי יֵשׁ לוֹ *קֵלָרִין שֶׁל מֶלֶךְ חָסֵר כְּלוּם? אָמַר לוֹ: שַׁבָּת הֵן חֲסֵרִין - *אֵית לָךְ שַׁבָּת?

נפש יהודה ברכו במטעמים. שבמאכל שבת יש טעם טוב יותר מבחול: **תבשילין צוננים**. משום ששבת היה לא היה יכול לחממן: **אותן ערבו לי יותר**. אותן של שבת

אף על פי שהיו צוננין: **תבל**. מה שנותנין בקדירה מיני ירקות ובשמים למתק הבשר: **קילורין**. אוצר המלך: **אית לך שבת**. בתמיה:

וַאֲמְרִינָן נַמִּי: אָמַר לוֹ קֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: מִפְּנֵי מַה תַּבְשִׁיל שֶׁל שַׁבָּת רֵיחָם נוֹדֵף? אָמַר לוֹ: תֶּבֶל אֶחָד יֵשׁ לָנוּ וְשַׁבָּת שְׁמוֹ, שֶׁאָנוּ מְטִילִין בּוֹ *וֵרִיחוֹ נוֹדֵף. אָמַר לוֹ: תֵּן לָנוּ הֵימֶנּוּ. אָמַר לוֹ: כָּל הַמְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת מוֹעִיל לוֹ וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת אֵין מוֹעִיל לוֹ.

נפש יהודה ריחו נודף. אף הריח של מאכל שבת הוא יותר טוב מבחול:

וַאֲמְרִינָן נַמִּי הָתָם, בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (יא, ח): תְּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אָמְרָה שַׁבָּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *לַכֹּל יֵשׁ בֶּן זוּג וְלִי אֵין בֶּן זוּג, *אַתְּמָהָא! אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: *כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בַת זוּגֵךְ. וְכֵיוָן שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי, אָמַר לָהֶם: *הֱיוּ זְכוּרִין לְאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁאָמַרְתִּי לַשַּׁבָּת, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בַת זוּגֵךְ. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ, ח).

נפש יהודה לכל יש בן זוג. כדאמרינן לעיל סי' קנ"ג: **אתמהא**. למה כך שלא יהיה לי בן זוג בתמיה: **כנסת ישראל**. שישמרו השבת וישבתו בך: **היו זכרוין**. כי ביום השבת יש לכם מנוחה ללמוד תורה ונמצא ששבת הוא עיקר לקבלת התורה:

וְגַרְסִינָן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פֶּרֶק שֵׁנִי: שֶׁבַע *חֲנֻכּוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, שֵׁשׁ מֵהֶם חִנֵּךְ וְאַחַת שְׁמוּרָה לְדוֹרוֹת. בָּרָא יוֹם רִאשׁוֹן וְגָמַר כָּל מְלַאכְתּוֹ וְחִנֵּךְ, *שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (בראשית א, ה); בָּרָא יוֹם שֵׁנִי וְגָמַר כָּל מְלַאכְתּוֹ וְחִנֵּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי" (שם שם, ח); וְכֵן עַד כָּל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בָּרָא יוֹם הַשְּׁבִיעִי, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ כָּל מְלַאכְתּוֹ וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר", לָמָּה? *שֶׁהוּא שָׁמוּר לְדוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַה' לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה" (זכריה יד, ז). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ כְּלִי חֶמְדָּה וְלֹא רָצָה לְהַנְחִילוֹ אֶלָּא לִבְנוֹ הֶעוֹבֵד אוֹתוֹ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹם בֵּרְכָה וּקְדֻשָּׁה לְפָנָיו וְלֹא רָצָה לְהַנְחִילוֹ אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה חניכות. דבר שנגמרה מלאכתו ופועל בו בתחלה לשמש בו נקרא חינוך: **שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר**. שהיה יום ראשון משמש ופועל פעולתו אחר שנגמרה בו בריאתו וכן כולם לבד מיום השבת שלא פעל בו שום דבר ולא נגמר בו פעולתו הטובה לשבות בו עד לעתיד לבא שיפעל אורו הגדול בזכות שבת ששומרין ישראל: **הוא שמר**. הקב, שמר וקדש את השבת שלא ירד בו המן וישראל אינן חייבין לשמור השבת בתמיה:

תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן הוּא, בּוֹא וּרְאֵה, כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, עַד שֶׁלֹּא נִתַּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה נִתַּן לָהֶם אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת־שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם" (נחמיה ט, יד). וְאַחַר כָּךְ נִתַּן לָהֶם אֶת

הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִצְוֹת וְחֻקִּים וְתוֹרָה צִוִּיתָ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ" (שם). הוּא (הקב"ה) שָׁמַר וְקִדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן חַיָּבִין? תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן הוּא, בּוֹא וּרְאֵה, כְּשֶׁנָּתַן לָהֶם אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה נוֹתֵן לָהֶם בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְשַׁבָּת לֹא הָיָה נוֹתֵן. שֶׁמָּא תֹּאמַר לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ? כְּבָר הָיָה נוֹתְנוֹ בְּכָל יוֹם וְיוֹם - *אֶלָּא שֶׁשַּׁבָּת לְפָנָיו. לְפִיכָךְ הָיָה נוֹתֵן לָהֶם לֶחֶם יוֹמַיִם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאוּ כִּי־ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן" וגו' (שמות טז, כט). כֵּיוָן שֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁשַּׁבָּת לְפָנָיו, שָׁבְתוּ גַּם הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שם שם, ל). "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי" (בראשית ב, ג), הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרַךְ וְקִדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת *וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן חַיָּבִין לְקַדֵּשׁ וְלִשְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת? מִכָּאן אָמְרוּ: כֹּל הַמְבָרֵךְ וּמְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת מַאֲרִיכִין אֶת יָמָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ" (משלי ט, יא), בָּעוֹלָם הַזֶּה; "וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים" (שם), בָּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אלא ששבת לפניו. לפני הקב"ה שהוא שבת בו: **וישראל אינן חייבין**. לקדש השבת אלא ודאי חייבין הם לקדש וכו':

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [קס]

גָּדוֹל שִׁכַּר הַזְּהִיר בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם וְהַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת לְשֵׁם שָׁמַיִם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כז, ב): שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו לְרַבִּי זַכַּאי: *בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מֵימֵי לֹא הִשְׁתַּנְתִי מַיִם *בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה *וְלֹא כִּנִּיתִי שֵׁם לְחָבֵר וְלֹא בִּטַּלְתִּי קִדּוּשׁ הַיּוֹם. אִמָּא זְקֵנָה הָיְתָה לִי, פַּעַם אַחַת מָכְרָה *כִּפָּה שֶׁל רֹאשָׁהּ וְהֵבִיאָה יַיִן לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם. תָּאנָא: כְּשֶׁמֵּתָה הִנִּיחָה לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת *גַּרְבֵי יַיִן. כְּשֶׁמֵּת הוּא הִנִּיחַ לְבָנָיו שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים גַּרְבֵי יַיִן.

נפש יהודה במה הארכת ימים. באיזה זכות: **בתוך ארבע אמות של תפלה**. אלא היה מרחיק יותר והשתין כי אסור להתפלל בד' אמות של צואה: **ולא כניתי שם לחברי**. אפילו כינוי דלא הוי גנאי דבכינוי של גנאי אין לו חלק לעולם הבא: **כיפה**. צעיף: **גרבי**. חביות גדולות:

וְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת כג, ב): אָמַר רַב כַּהֲנָא: הָרְגִיל בְּנֵר חֲנֻכָּה הַוְיָין לוֹ *בָּנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, הַזְּהִיר בִּמְזוּזָה זוֹכֶה לְדִירָה נָאָה, הַזְּהִיר בְּצִיצִית זוֹכֶה לְטַלִּית נָאָה, הַזְּהִיר בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם זוֹכֶה וּמְמַלֵּא גַּרְבֵי יַיִן.

נפש יהודה בנים תלמידי חכמים. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר שבת וחנוכה בא אור דתורה:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי (שם קיח, א): אָמַר רַבִּי: כָּל הַמְקַיֵּם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת נִצּוֹל מִשָּׁלֹשׁ פֻּרְעָנֻיּוֹת: *מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ וּמִדִּינָהּ שֶׁל גֵּהִינֹּם וּמִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, *דִּכְתִיב הָכָא "יוֹם" וּכְתִיב הָתָם: "לִפְנֵי בוֹא יוֹם ה'" (מלאכי ג, כג). מִמִּלְחֶמֶת גּוֹג, כְּתִיב הָכָא "יוֹם" וּכְתִיב הָתָם: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בוֹא גוֹג" (יחזקאל לח, יח). מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. כְּתִיב הָכָא "יוֹם" וּכְתִיב הָתָם: "יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו).

נפש יהודה חבלו של משיח. כדאמרינן בכתובות דור שבן דוד בא בו קטיגוריא בתלמידי חכמים חבלי לשון חבלי יולדה: **כתיב הכא יום**. זכור את יום השבת:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה *בְּלִי מְצָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אָז תִּתְעַנַּג עַל־ה'" וגו' וּכְתִיב: "*נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ" (ישעיה נח, יד) - לֹא כְאַבְרָהָם, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "*קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ" וגו' (בראשית יג, יז); וְלֹא כְיִצְחָק, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל" (שם כו, ג), אֶלָּא כְיַעֲקֹב, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה" (שם כח, יד). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: נְצוֹל מִשִּׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת, כְּתִיב הָכָא: "וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ" (ישעיה נח, יד) וּכְתִיב הָתָם: "וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ" (דברים לג, כט).

נפש יהודה בלי מצרים. כלומר אין לה קץ: **אז תתענג**. בתר וקראת לשבת עונג כתיב: **נחלת יעקב**. ולא נחלת אברהם ויצחק: **קום וגו'**. לארכה ולרחבה ארץ זו ולא יותר: **הארצות האל**. ולא יותר:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִים לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְעַנַּג עַל־ה' וְיִתֶּן־לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ" (תהלים לז, ד). עֹנֶג זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג" (ישעיה נח, יג), הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה תַּעֲנוּג שַׁבָּת.

בַּמֶּה מְעַנְּגוֹ? אָמַר רַב: בְּדָגִים גְּדוֹלִים *וְרָאשֵׁי שׁוּמִין *וְתַבְשִׁיל שֶׁל תְּרַדִּין. וְרַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר: אֲפִילּוּ דָּבָר מוּעָט וַעֲשָׂאוֹ לִכְבוֹד שַׁבָּת הֲרֵי עֹנֶג. מַאי הִיא? אָמַר רַב פַּפָּא: *כַּסָּא דְּהַרְסָנָא.

נפש יהודה וראשי שומין. שהיה חשוב להם לאכול שום בלילי שבתות: **ותבשיל של תרדין**. מין ירק חשוב הוא: **כסא דהרסנא**. דגים קטנים מטוגנים בשומן קרביהן ובקמח:

וְגַרְסִינַן הָתָם (קיט, א): בָּעָא מִנֵּיהּ רַבִּי מֵרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: עֲשִׂירִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּמֶּה הֵם זוֹכִין? אָמַר לֵיהּ: בִּשְׁבִיל שֶׁמְּעַשְּׂרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" (דברים יד, כב), עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׂר. וְשֶׁבְּבָבֶל *בַּמֶּה הֵן זוֹכִין? אָמַר לֵיהּ: בִּשְׁבִיל שֶׁמְּכַבְּדִין אֶת הַתּוֹרָה. וְשֶׁבִּשְׁאָר אֲרָצוֹת בַּמֶּה הֵן זוֹכִין? בְּשֶׁכָּר שֶׁמְּכַבְּדִין אֶת הַשַּׁבָּת, דַּאֲמַר רַבִּי חִיָּא: פַּעַם אַחַת נִתְאָרְחָתִי אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת *בְּלוּדְקִיָּא וְהֵבִיאוּ לְפָנָיו שֻׁלְחָן אֶחָד שֶׁל זָהָב מְשׂוּי שִׁשָּׁה עָשָׂר

בְּנֵי אָדָם וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שַׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל כֶּסֶף קְבוּעוֹת בּוֹ וּקְעָרוֹת וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת וְצַלּוֹחִיוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ וְעָלָיו כָּל מִינֵי מַאֲכָל וְכָל מִינֵי מְגָדִים. וּכְשֶׁהֵן מַנִּיחִין, אוֹמְרִים: "*לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" וגו' (תהלים כד, א). וּכְשֶׁהֵן מְסַלְּקִין אוֹתוֹ אוֹמְרִים: "*הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וגו' (שם קטו, טז). אָמַרְתִּי לוֹ: בַּמֶּה זָכִיתָ לְכָךְ? אָמַר לִי קַצָּב הָיִיתִי וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה נָאָה וּשְׁמֶנָה מֵחֲבֵרְתָּהּ, אָמַרְתִּי: זוֹ לְשַׁבָּת. אָמַרְתִּי לוֹ: בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁזִּכְּךָ לְכָךְ.

נפש יהודה במה הן זוכין. לעושר גדול כזה: **בלודקיא**. עיר בחוץ לארץ ומביא לראיה שבחוץ לארץ זוכים העשירים מפני כבוד השבת: **לה' הארץ**. דאין אנו רשאין ליהנות עד שנברך שמו בברכת הלחם: **השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם**. לאחר ברכה על כן האוכל בלא ברכה כאלו נהנה מן קדשי שמים והארץ נתן לבני אדם אחר ברכה על ידי מתנתו נהנינו הטובה הזאת:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי הָתָם (קיח, ב): אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: תְּהֵא חֶלְקִי מֵאוֹכְלֵי שְׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בְּשַׁבָּת. וְהַדַּעַת נוֹתֶנֶת, כִּי מֵאַחַר שֶׁשּׁוֹבֵת לִכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וּמְעַנֵּג גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ בְּשַׁבָּת לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי לְאַחַר *שֶׁתִּשָּׁאֵר נַפְשׁוֹ בַּת חוֹרִין תִּתְעַנֵּג בְּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת" (תהלים צב, א).

נפש יהודה שתשאר נפשו בת חורין. מהמלאכה באלף השביעי שכולו שבת:

וְעִם כָּל זֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּעֹנֶג שַׁבָּת, אִם יִרְאֶה בּוֹ חֻלּוֹם שֶׁמּוֹרֶה בְּתוֹכוֹ שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרָה, טוֹב הוּא לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ בַּיּוֹם - לִשְׁבֹּר גּוּפוֹ וְלִבּוֹ בְּתַעֲנִית, כְּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (יא, א) וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (יב, ב): אָמַר רַבָּה בַּר מַחְסֵיָא אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב: יָפָה תַּעֲנִית לַחֲלוֹם *כְּאֵשׁ לִנְעוֹרֶת. אָמַר רַב חִסְדָּא: *וּבוֹ בַּיּוֹם. אָמַר רַב יוֹסֵף: וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת.

נפש יהודה כאש לנעורת. כאש שמבעיר הנעורת של פשתן כך התענית מבטל גזירות שראה בחלום שנגזר עליו על כן אפילו בשבת מותר לצום כדי שיתבטל צער גופו: **ובו ביום**. שחלם יתענה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לא, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא: הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית בְּשַׁבָּת קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּינוֹ *שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה וְהוֹפְכִין עָלָיו מֵרָעָה לְטוֹבָה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: וְחוֹזְרִין וְנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ דִּין עֹנֶג שַׁבָּת. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? לֵיתֵיב *תַּעֲנִיתָא אַתַּעֲנִיתֵיהּ. וּבֵין עֹנֶג שַׁבָּת וּבֵין תַּעֲנִית צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לְשֵׁם שָׁמַיִם.

נפש יהודה של שבעים שנה. כלומר מנעוריו יבטלו התענית כי כולי עלמא בתענוג והוא בצער וקשה עליו הדבר: **תעניתא אתעניתיה**. יתענה למחר ביום ראשון כדי שיכפר עליו שביטל עונג שבת:

פֶּרֶק שְׁביעי [קסא]

כַּמָּה חַיָּב אָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בְּגוּפוֹ וּבִבְנֵי בֵיתוֹ וּבְכָל הַנִּשְׁמָעִין אֵלָיו שֶׁלֹּא יְחַלְּלוּ אֶת הַשַּׁבָּת שֶׁעָנְשׁוֹ גָּדוֹל, כִּדְגַרְסִינָן פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי (שבת קיט, ב): אָמַר רַב: אֵין דְּלֵקָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וּלְבִלְתִּי שְׂאֵת מַשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בִּשְׁעָרֶיהָ וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִַם וְלֹא תִכְבֶּה" (ירמיה יז, כז). מַאי "לֹא תִכְבֶּה"? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: בְּשָׁעָה *שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין לְכַבּוֹתָהּ. אָמַר אַבַּיֵי: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַם אֶלָּא בְּשְׁבִיל שֶׁחִלְּלוּ בָהּ אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמְשַׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם *וָאֵחַל בְּתוֹכָם" (יחזקאל כב, כו).

נפש יהודה שאין בני אדם מצוין לכבותה. והיינו בשבת: **ואחל**. הקב"ה אמר ואתחלל בזה שחללו השבת:

וְיֵשׁ דְּבָרִים, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן חִלּוּל שַׁבָּת, שֶׁהֻתִּרוּ מִפְּנֵי *פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ. כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּתְרָא דְּיוֹמָא (פד, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מְפַקְּחִין פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ בְּשַׁבָּת *וְהַזְּרִיז הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִטּוֹל רְשׁוּת בֵּית דִּין וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם. וְגַם כָּל צָרְכֵי חַיָּה הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק מְפַנִּין; וְכָל צָרְכֵי מִילָה הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִילָה.

נפש יהודה פקוח נפש. כל דבר שצריך לו לנפש להעביר סכנת נפש מפקחים תרגום להשליך אבנים לפקחא דגור אבנין: **והזריז**. להצי"ל מיד הנפש אף על פי שחלל שבת:

וּשְׁמִירַת שַׁבָּת מְכַבָּה הַדְּלֵקָה, כִּדְגַרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי (שבת קכא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה שֶׁנִּפְלָה דְּלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן סַמַּאי, וּבָאוּ אַנְשֵׁי גַסְטָרָא (פירוש: שלטון) שֶׁל צִפּוֹרִי לְכַבּוֹתָהּ, מִפְּנֵי *שֶׁאַפּוֹטְרוֹפּוּס שֶׁל מֶלֶךְ הָיָה - וְלֹא הִנִּיחָן מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וְנַעֲשָׂה לוֹ נֵס וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים וְכִבּוּהָ. וְלָעֶרֶב שִׁגֵּר לְכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁנֵי סְלָעִים *וְלָאַפּוֹטְרוֹפּוּס שֶׁהֶם חֲמִשִּׁים סְלָעִים. וּכְשֶׁבָּא הַדָּבָר לִפְנֵי חֲכָמִים, אָמְרוּ: לֹא הָיָה צָרִיךְ, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵינוּ: אִם בָּא לְכַבּוֹת *אֵין אוֹמְרִין לוֹ כַּבֵּה וְאַל תְּכַבֶּה.

נפש יהודה שאפוטרופוס של מלך היה. יוסף בן סימאי: **ולאפוטרופוס שלהם.** הראש מן אותן שבאין לכבותו: **אין אומרין לו כבה ולא תכבה.** לכתחלה אסור לומר לעובד כוכבים ומזלות רבנן גזרו אמירה משום שבות אבל אם בא מעצמו אין צריך למחות בידו אלא יניחנו לעשות:

וּשְׁכַר הַמְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ גָּדוֹל, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם (קיח, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ, אֲפִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה *כְּאֱנוֹשׁ, מוֹחֲלִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וגו' שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ" (ישעיה נו, ב), אַל תִּקְרֵי "מֵחַלְּלוֹ", אֶלָּא מָחוּל לוֹ.

נפש יהודה כאנוש. כדור אנוש שהתחילו לעבוד כוכבים ומזלות:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: "אִלְמָלֵי שָׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה לֹא שָׁלְטָה בָּהֶם אֻמָּה וְלָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם לְלָקֹט" וגו' (שמות טז, כז) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וַיַּבֵּא עֲמָלֵק" (שם יז, ח).

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אִלְמָלֵי מְשַׁמְּרִין יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת כְּהִלְכָתָן מִיָּד נִגָּאֲלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתָי" וגו' (ישעיה נו, ד) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי" (שם שם, ז).

הַכְּלָל הַחֲמִישִׁי בְּכִבּוּד אָב וָאֵם

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּחִיּוּב כִּבּוּדָם וּמוֹרָאָם; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּעִנְיַן אֵיכוּתוֹ.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּחִיּוּב כִּבּוּדָם וּמוֹרָאָם

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קסב]

גְּדוֹלָה מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם, שֶׁקָּרְאוּ רַבּוֹתֵינוּ לְאָב וָאֵם שֻׁתָּפִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּיצִירַת הַוָּלָד, כְּדִגְרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נִדָּה, פֶּרֶק הַמַּפָּלֶת (לא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה שֻׁתָּפִים יֵשׁ בָּאָדָם: אָבִיו וְאִמּוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָבִיו מַזְרִיעַ לֹבֶן, שֶׁמִּמֶּנּוּ עֲצָמוֹת וְגִידִים וְצִפָּרְנַיִם וּמֹחַ שֶׁבָּרֹאשׁ וְלֹבֶן שֶׁבָּעַיִן. אִמּוֹ מַזְרַעַת אֹדֶם, שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹר וּבָשָׂר וְדָם וְשָׂחוֹר שֶׁבָּעַיִן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וּנְשָׁמָה *וּקְלַסְתֵּר פָּנִים וּרְאִיַּת הָעַיִן וּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן וְדִבּוּר שְׂפָתַיִם וְהִלּוּךְ רַגְלַיִם וְדַעַת וּבִינָה וְהַשְׂכֵּל. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל חֶלְקוֹ - וְחֵלֶק אָבִיו וְאִמּוֹ מוּנָּח לִפְנֵיהֶם. אָמַר רַב פַּפָּא: הֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: *פּוּץ מִלְחָא וּשְׁדֵי בִּשְׂרָא לְכַלְבָּא (פירוש: השלך המלח מן הבשר ושוב אינו ראוי אלא לכלבים).

נפש יהודה קלסתר. זיו הצורה ומראית העין שאף על פי שנבראת העין מן האב ואם אינו רואה תדע שהרי המת יש לו עינים ושפתים ואזנים ואינו רואה ואינו שומע ואינו מדבר ועוד כמה בני אדם חיים חרשים ואלמים וסומים אף על פי שיש להם האברים:

פוץ מלחא וכו'. כך הנשמה היא המלח לגוף לקיימו כיון שהלכה מסריח הגוף:

וְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ל, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה שֻׁתָּפִין יֵשׁ בּוֹ בָּאָדָם, אָבִיו וְאִמּוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּזְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אָבִיו וְאִמּוֹ אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ דַּרְתִּי בֵּינֵיכֶם וְכִבְּדוּנִי. תַּנְיָא: גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁבֵּן מְכַבֵּד אֶת אִמּוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו, מִפְּנֵי *שֶׁמְּשַׁדַּלְתּוֹ בִּדְבָרִים, לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַכָּתוּב כִּבּוּד אָב לְכִבּוּד אֵם. גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁבֵּן מִתְיָרֵא מֵאָבִיו יוֹתֵר מֵאִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמְּלַמְּדוֹ תּוֹרָה, לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַכָּתוּב מוֹרָאַת אֵם לְמוֹרָאַת אָב. תְּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן:

בִּזְמַן שֶׁאָדָם מְצַעֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָפֶה עָשִׂיתִי שֶׁלֹּא דָרְתִּי בֵּינֵיכֶם, שֶׁאִלְמָלֵי דָרְתִּי בֵּינֵיכֶם צִעֲרוּנִי.

נפש יהודה משדלתו. מפתה אותו כי יפתה תרגום ישדל:

וְגַרְסִינַן נַמִּי הָתָם, תָּנוּ רַבָּנָן: נֶאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" וגו' (שמות כ, יב) וְנֶאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת־ה' מֵהוֹנֶךָ" (משלי ג, ט), הִשְׁוָה הַכָּתוּב כְּבוּד אָב וָאֵם לְכְבוּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאָמַר: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ג) וְאָמַר: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" (דברים ו, יג), הִשְׁוָה הַכָּתוּב מוֹרָאַת אָב וָאֵם לְמוֹרָאַת הַמָּקוֹם. נֶאֱמַר: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ" (שמות כא, יז) וְנֶאֱמַר: "אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל אֱלֹהָיו" (ויקרא כד, טו), הִשְׁוָה הַכָּתוּב בִּרְכַּת אָב וָאֵם לְבִרְכַּת הַמָּקוֹם. אֲבָל *בְּהַכָּאָה וַדַּאי אִי אֶפְשָׁר. †וְכֵן בַּדִּין, שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן שֻׁתָּפִין בּוֹ.

נפש יהודה בהכאה ודאי אי אפשר. להקישם שאין שייך הכאה כלפי מעלה: **וכן בדין**. שהוקשו לכבוד ומורא על הבן שהרי אף הם אב ואם שותפין למקום כמו הבן מכל מקום מחוייבין ליראה אותו לחלקו יותר וכן אין שייך לומר הכבוד והמורא להקב"ה כדין כבוד אב ואם כמו שאמר איזה כבוד ואיזה מורא אלא בדין שותפין לבד בזה השוו להדדי שאין לומר אל ישב ואל ידבר בהקב"ה כמו באביו וכן בכולם:

וְגַרְסִינַן בִּירוּשַׁלְמִי דְּקִדּוּשִׁין (פ"א, ה"ז): תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: גָּדוֹל כִּבּוּד אָב וָאֵם, שֶׁהֶעֱדִיפוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִכִּבּוּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת־ה' מֵהוֹנֶךָ" וְגַם בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, אִם יֵשׁ לְךָ אַתָּה חַיָּב וְאִם לָאו אֵין אַתָּה חַיָּב. וְנֶאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת־ אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ", בֵּין יֵשׁ לְךָ וּבֵין אֵין לְךָ וַאֲפִלּוּ אַתָּה מְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים.

נפש יהודה כבד את ה' מהונך. מממון שלך אם יש לך:

וּבְמוֹרָא גַּם כֵּן כְּתִיב: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" וּכְתִיב: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" וּבַשַּׁבָּת כְּתִיב: "וְנֹקֵב שֵׁם־ה' מוֹת יוּמָת" (ויקרא כד, טז) וּבָאָב וָאֵם כְּתִיב: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת", בְּשִׁבְיל שֶׁנִּשְׁתַּתֵּף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבוּדוֹ לְכִבּוּד אָב וָאֵם. הָא לְמַדְתָּ כַּמָּה חַיָּב אָדָם לְהָיוֹת זָהִיר בַּדָּבָר.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קסג]

דִּבּוּר "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ, יב), הוּא דִּבּוּר הַחֲמִישִׁי בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים. וְהָאַרְבָּעָה הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מְצַד עַצְמוֹ, הוּא יִתְבָּרַךְ, וּבְכִבּוּדוֹ. וְזֶה הַחֲמִישִׁי הָיָה כִּבּוּד אָב וָאֵם. וְהַחֲמִשָּׁה הָאַחֲרוֹנִים מִדִּבְרֵי מוּסְרֵי הָאָדָם בְּעַצְמוֹ. וְאָמְרוּ, שֶׁהַחֲמִשָּׁה הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ בְּלוּחַ אֶחָד וְהַחֲמִשָּׁה הָאַחֲרוֹנִים הָיוּ בְּלוּחַ שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁרָמְזוּ בְּסֵפֶר יְצִירָה, בְּאָמְרָם: *עֶשֶׂר סְפִירוֹת *בְּלִי מָה כְּמִסְפַּר עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת, חֲמֵשׁ כְּנֶגֶד חָמֵשׁ וּבְרִית מְכֻוָּנֶת בָּאֶמְצַע. וְגַם אָמְרוּ, שֶׁהַחֲמִשָּׁה הָרִאשׁוֹנִים כְּנֶגֶד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהָאַחֲרוֹנִים כְּנֶגֶד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְאוּלַי

לָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם: שְׁנֵי לוּחוֹת *כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּכְנֶגֶד חָתָן וְכַלָּה וּכְנֶגֶד שְׁנֵי שׁוֹשְׁבִינִים וּכְנֶגֶד שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. *וְהַכֹּל חוֹזֵר אֶל מָקוֹם אֶחָד. נִמְצָא כִּי בְּכָל עִנְיָן דִּבּוּר *חֲמִישִׁי שֶׁל "כַּבֵּד" מְצֻרָף לָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהֵם לִכְבוֹד הַמָּקוֹם יִתְבָּרַךְ. עַל כֵּן אָמְרוּ, שֶׁהוּקַשׁ כִּבּוּדָם לְכִבּוּד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

נפש יהודה עשר ספירות בלי מה. אף על פי שמונין עשר ספירות אין זה רק על ידי מעשי ה': **בלי מה.** בלתי שום דבר בעולם שיש להשיג מעצמות הקב"ה שאין נופל עליו מספר וכן כתובים באצבע אלהים בעשרת הדברות ואומרים חמש דברות נגד חמש אצבעות כל זה נאמר רק על מעשיו ולא שיש כזה בהקב"ה רק נאמר על השגת הבנת האדם לוחות הברית כתובים באצבע אלהים בדברים האלו כרת ברית עם ישראל: **כנגד שמים וארץ.** גוף ונשמה חתן וכלה הקב"ה וישראל וכנגדן שני שושבינים משה ואהרן וכנגדן שני עולמות עולם הזה והעולם הבא גן עדן התחתון והעליון והתורה שבכתב ובעל פה: **והכל חוזר אל מקום אחד.** שנכלל ונרמז זה בזה ונעוץ זה בזה והכל מהקב"ה: **חמישי של כבד.** הדבור החמישי שהוא כבוד אב ואם הוא בסוף הלוח הראשון נגד הדבור של אנכי ה' אלהיך שהוא בראש הלוח הראשון:

וְעוֹד מָצִינוּ כִּי בְּמַאֲמָר זֶה חָזְרוּ וְהוֹדוּ הָאֲמוֹת לְמַאֲמָרוֹת רִאשׁוֹנוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לא, א): דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה רַבָּה אַפִּתְחָא דְּבֵי נְשִׂיאָה: מַאי דִּכְתִיב: "יוֹדוּךְ ה' כָּל־מַלְכֵי־אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי־פִיךָ" (תהלים קלח, ד)? מַאֲמָר פִּיךָ לֹא נֶאֱמַר *אֶלָּא "אִמְרֵי פִיךָ", בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" (שמות כ, ב־ג), אָמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם: לִכְבוֹד עַצְמוֹ הוּא דוֹרֵשׁ, כֵּיוָן שֶׁאָמַר: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" *חָזְרוּ וְהוֹדוּ לְמַאֲמָרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. רָבָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מֵהָכָא, "*רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת" (תהלים קיט, קס), וְלֹא סוֹף דְּבָרְךָ? אֶלָּא, מַה סּוֹף דְּבָרְךָ אֱמֶת, אַף רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת.

נפש יהודה אלא אמרי פיך. משמע על ידי דבור אחד לא הודו להקדוש ב"ה עד ששמעו כולם: **חזרו והודו.** כל שכן שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחייו ומותו מסורין בידו: **ראש דברך אמת.** לא הוזקק הכתוב לומר ראש אלא דברך אמת אלא לפי שהיו מרננים אחר דברים הראשונים לומר לכבודו הזהיר ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת:

*וּבְדִבּוּר זֶה נִכְתַּב מַתַּן שָׂכָר בְּפֵרוּשׁ בְּמַתַּן תּוֹרָה, וְלֹא בַּדִּבּוּרִים הָאֲחֵרִים. וְאִם בַּדִּבְּרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת נֶאֱמַר בָּהֶם: "לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ" (דברים ה, טז) וּבַדִּבְּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כְּתִיב: "לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ" (שמות כ, יב) לְבַדּוֹ, עַל זֶה אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פָּרָק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (נד, ב): שְׁאַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲגוּל אֶת רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: מִפְּנֵי

מַה בַּדִּבְּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא נֶאֱמַר בָּהֶן טוֹב וּבַשְּׁנִיּוֹת נֶאֱמַר בָּהֶן טוֹב? אָמַר לוֹ: עַד שֶׁאַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי מִפְּנֵי מַה לֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן טוֹב, שְׁאָלֵנִי אִם אֲנִי יוֹדֵעַ אִם נֶאֱמַר בָּהֶן טוֹב אִם לָאו? תֵּלֵךְ אֵצֶל רַבִּי תַּנְחוּם בֶּן חֲנִילַאי, שֶׁהָיָה רָגִיל אֵצֶל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שֶׁהָיָה רָגִיל בְּאַגָּדָה. אָזַל לְגַבֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: מִמֶּנּוּ לֹא שָׁמַעְתִּי, אֶלָּא כָּךְ אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר תַּנְחוּם, אָחִי אִמּוֹ שֶׁל רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא וְאָמְרֵי לָהּ אֲבִי אִמּוֹ שֶׁל רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: הוֹאִיל וְסוֹפָן לְהִשְׁתַּבֵּר. וְכִי סוֹפָן לְהִשְׁתַּבֵּר מַאי הֲוֵי? אָמַר רַב אַשֵׁי אִם כֵּן, חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁמָּא פְּסָקָה טוֹבָה מִיִּשְׂרָאֵל.

נפש יהודה ובדבור זה. כבד את אביך: **שמא פסקה טובה**. אם היה כתוב בלוחות למען ייטב לך ונשברו:

וְהָאֲרִיכוּת יָמִים וְהַטּוֹב שֶׁנִּכְתְּבוּ בְּמִצְוָה זֹאת אֵינוֹ בִּלְבַד בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא אַף לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת חֻלִּין (קמב, א) וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לט, ב): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה *שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָהּ בְּצִדָּהּ, *שֶׁאֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים תְּלוּיָה בָּהּ. בְּכִבּוּד אָב וָאֵם כְּתִיב: "לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ" וּבְשִׁלּוּחַ הַקֵּן כְּתִיב: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים" (דברים כב, ז) - הֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו: עֲלֵה לַבִּירָה וְהָבֵא לִי גוֹזָלוֹת, וְעָלָה וְשִׁלַּח אֶת הָאֵם וְנָטַל אֶת הַבָּנִים, וּבְחָזְרוֹ נָפַל וָמֵת - הֵיכָן הֲטָבָתוֹ שֶׁל זֶה וְהֵיכָן אֲרִיכוּת יָמִים שֶׁל זֶה? אֶלָּא, "לְמַעַן יִיטַב לָךְ", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, "וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ.

נפש יהודה שמתן שכרה בצדה. כגון כבוד אב ואם ושלוח הקן: **שאין תחיית המתים תלויה**. באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא:

*וְדִלְמָא לָא הָווּ הָכֵי? רַבִּי יַעֲקֹב מַעֲשֶׂה חָזָא. וְדִלְמָא מְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה הָווּ? *מַחֲשָׁבָה רָעָה *אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה. וְדִלְמָא מְהַרְהֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה הָווּ, דִּכְתִיב: "*לְמַעַן תִּפְשׂ אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם" (יחזקאל יד, ה) וַאֲמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: זוֹ מַחֲשָׁבָת עֲבוֹדָה זָרָה? אֵיהוּ נַמֵּי הָכֵי קָאָמַר: אִי אִיכָּא *שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא, אַמַּאי לָא אָגֵין מִצְוָה דְּלָא לֵיתֵי לִידֵי הִרְהוּרָא. וְהָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵין נִזּוֹקִין לֹא בַּהֲלִיכָתָן וְלֹא בַּחֲזָרָתָן? הָתָם סֵלָם רָעוּעַ הָווּ דְּקָבְיַע הֶזֵּיקֵיהּ; וְהֵיכָא דְּקָבְיַע הֶזֵּיקֵיהּ לָא הָווּ לֵיהּ לְמִסְמַךְ אַנִּיסָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל *אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר ה' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה' בָּאתִי" (שמואל־א טז, ב).

נפש יהודה ודלמא לא הוי הכי. לא אירע כזה הדבר לעולם אלא מאריכין ימיו ושנותיו ממש בעולם הזה: **ודלמא**. אותה שעה מהרהר בעבירה הוה ולא היה לבו לשמים ועל

כן נפל. ומשני: **מחשבה רעה**. בלא מעשה: **אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה**. לענוש עליו: **למען תפוש**. שתפשו בלבם הרהור עבודת כוכבים ומזלות דבהא משתעי קרא ונענש עליו: **שכר מצוה**. היה לו להגין עליו שלא לבא לידי הרהור ויענש: **והאמר רבי אלעזר וכו'**. והיכי אמרינן דר' יעקב מעשה חזא: **איך אלך**. ואף על גב דבשליחותא דמקום הלך הוה מסתפי מהזיקא דקביעא:

אָמַר רַב יוֹסֵף: *אִלְמָלֵא דָּרְשָׁיהּ "אַחֵר" לְהַאי קְרָא כְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר בַּרְתֵּיהּ לָא חָטָא. מַאי חָזָא? אִיכָּא דְּאָמְרֵי: *כִּי הַאי מַעֲשֶׂה חָזָא. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי: לִישְׁנָא דְּגַבְרָא רַבָּה הָוָה חָזָא, דַּהֲוָה גָּרִיר לְהּ *דָּבָר אַחֵר, אָמַר: פֶּה מֵפִיק מַרְגָּלִיּוֹת *יִלְחוֹךְ עָפָר! וְהוּא לֹא יָדַע - "לְמַעַן יִיטַב לָךְ", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, "וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ.

נפש יהודה אלמלא דרשיה אחר. הוא אלישע להאי קרא דלמען ייטב לך בעולם הבא לא חטא: **כי האי מעשה חזא**. ואמר אין שכר בעולם ויצא לתרבות רעה: **דבר אחר**. חזיר גריר הלשון של רבי חוצפית כשצוה הקיסר לחתכו: **ילחוך**. כמו ילחכו הקהל כלומר יגרור ויתלכלך בעפר:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּעִנְיַן אֵיכוּתוֹ

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קסד]

כְּשֵׁם שֶׁחַיָּיב לְכַבְּדוֹ בְּחַיָּיו כָּךְ חַיָּיב לְכַבְּדוֹ לְאַחַר מִיתָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מְכַבְּדוֹ בְּחַיָּיו, מְכַבְּדוֹ לְאַחַר מִיתָה, בְּחַיָּיו כֵּיצַד? *הַנִּשְׁמַע בְּדָבָר אָבִיו לְמָקוֹם, לֹא יֹאמַר: *שְׁלָחוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי, מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל עַצְמִי, אֶלָּא כֵּילְהוּ בְּכְבוֹד אַבָּא. בְּמוֹתוֹ כֵּיצַד? הָיָה אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו, לֹא יֹאמַר: כָּךְ אָמַר אַבָּא, אֶלָּא: כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, *הֲרֵינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ. וְהַנִּי מִילֵּי *תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, מִכָּאן וְאֵילָךְ אוֹמֵר: זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה הנשמע בדבר אביו למקום. אם מכיר באנשי המקום שמכבדין אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפילו יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו: **שלחוני בשביל עצמי**. שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי: **הריני כפרת משכבו**. עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו וכן כשכותב כתב לאדם יחתום כך בסוף חתימתו: **תוך שנים עשר חודש**. מכאן ואילך כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש:

תָּנוּ רַבָּנָן: חָכָם *מְשַׁנֶּה שֵׁם אָבִיו וְשֵׁם רַבּוֹ, תֻּרְגְּמָן אֵינוֹ מְשַׁנֶּה לֹא שֵׁם אָבִיו וְלֹא שֵׁם רַבּוֹ. *אֱבוּהָ דְמָאן? *אֵילֵימָא אֱבוּהָ דִּמְתוּרְגְּמָן, *אָטוּ תֻּרְגְּמָן לָאו בַּר חִיּוּבָא הוּא? אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: שֵׁם אָבִיו שֶׁל חָכָם וְשֵׁם רַבּוֹ שֶׁל חָכָם. כִּי הָא דְּמַר בַּר רַב אַשֵׁי, *כִּי הֲוָה יָתֵיב בְּפִרְקָא, אִיהוּ אָמַר: "כָּךְ אָמַר אַבָּא וּמָרִי" וַאֲמוֹרָאֵי כָּךְ אָמְרֵי: "כָּךְ אָמַר רַב אַשֵׁי".

נפש יהודה משנה שם אביו ושם רבו. חכם הדורש דרשה ברבים ולוחש למתורגמן והוא משמיע משנה שם אביו ושם רבו אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו או רבו לוחש למתורגמן כך אמר אבא מורי כך אמר רבי ומורי אבל המתורגמן המשמיע לרבים אינו משנה אלא מכנהו בשמו ואומר כך אמר פלוני: **אבוה דמאן**. אין המתורגמן משנה: **אילימא אבוה דמתורגמן**. אם לוחש לו חכם דבר הלכה בשם אביו של תורגמן להשמיע לרבים בשם אומרה לא ישנה לומר כך אמר אבא מורי אלא קוראו בשמו: **אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא**. לכבד את אביו: **כי הוה יתיב בפרקא**. ולומר דבר הלכה לתורגמן בשם רב אשי איהו אמר לתורגמן כך אמר אבא מורי ואמוריה כשהוא משמיע לרבים בשם אומרו אומר כך אמר רב אשי ואינו אומר כך אמר אביו ואדוניו של חכם:

תָּנוּ רַבָּנָן: אֵיזוֹ מוֹרָא וְאֵי זֶהוּ כִּבּוּד? מוֹרָא, *לֹא עוֹמֵד בְּמְקוֹמוֹ וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו *וְלֹא מַכְרִיעוֹ. כִּבּוּד, מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ, מַלְבִּישׁוֹ וּמְכַסֵּהוּ, מַכְנִיס וּמוֹצִיא. *מְשָׁל מִי? רַב יְהוּדָה אָמַר: מְשָׁל בֵּן. רַב נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא אָמַר: מְשָׁל אָב. אוֹרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב יְהוּדָה וְאָמְרֵי רַב יִרְמְיָה כְּמָאן דַּאֲמַר מְשָׁל אָב. וְכֵן הֲלָכָה.

נפש יהודה לא עומד במקומו. במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו בעצה: **ולא מכרייעו**. אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה לא יאמר נראין דברי פלוני: **משל מי**. מאכיל בנו לאביו ומשקהו ומכבדו:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁחַיָּב אָדָם בִּכְבוֹד אָבִיו לְעוֹלָם, כְּשֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ שֶׁיַּעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ אָבִיו, שֶׁיַּעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה אַל יִשְׁמַע לוֹ, כְּדְאָמְרִינַן בְּמְצִיעָא, פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (לב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאִם אָמַר לוֹ אָבִיו: הְטַמֵּא, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: אַל תַּחֲזִיר אֲבֵדָה, יָכוֹל יִשְׁמַע לוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־ שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ *אני ה" (ויקרא יט, ג), כֻּלְּכֶם חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי. טַעֲמָא דְּכָתַב רַחֲמָנָא, "אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ", הָא לָאו הָכֵי *הֲוָה אָמֵינָא דְּצָיֵית לֵיהּ - *וְאַמַּאי, עֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה הוּא וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה אֶת לֹא תַּעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה? סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא הוֹאִיל *וְהוּקַּשׁ כִּבּוּדוֹ לְכִבּוּד הַמָּקוֹם, דִּכְתִיב: "כַּבֵּד אֶת־ה' מֵהוֹנֶךָ" (משלי ג, ט) וּכְתִיב: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ" (שמות כ, יב), אֵימָא לְצַיֵּית לֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן.

נפש יהודה אני ה'. אף על פי שאמרתי לך ירא את אביך אני אדון לשניכם ואם אמר לך אביך עבור על ד"ת לחלל שבת אל תשמע לו: **הוה אמינא דציית ליה**. דאתי עשה דכיבוד ודחי לא תעשה דלא תוכל להתעלם ואין צריך לטרוח להשיב אבידת חבירו כי יראה תועה בדרך: **ואמאי**. ציית ליה אבידה עשה ולא תעשה היא השב תשיבם עשה ולא תוכל להתעלם לא תעשה ואין עשה דכיבוד דחי עשה ולא תעשה: **והוקש כבודו**. בגזירה שוה כבד את אביך כבד את ה' מהונך:

וְאִם אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם מוּטָב, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לב, א) רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר מַתְיָא אוֹמֵר: *אַבָּא אוֹמֵר "הַשְׁקִינִי מַיִם" וּמִצְוָה לַעֲשׂוֹת, מַנִּיחַ אֲנִי כְּבוֹד אַבָּא וְעוֹשֶׂה אֲנִי אֶת הַמִּצְוָה, שֶׁאֲנִי וְאַבָּא חַיָּבִים בִּדְבַר מִצְוָה. אִיסֵּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם אֶפְשָׁר לֵעָשׂוֹת עַל־יְדֵי אֲחֵרִים - תֵּעָשֶׂה עַל־יְדֵי אֲחֵרִים וְעוֹסֵק בִּכְבוֹד אָבִיו. אָמַר רַב אַחָא בַּר מַתְנָא: הֲלָכָה כְּאִיסֵּי בֶּן יְהוּדָה.

נפש יהודה אבא אומר. ויש מצוה אחרת לפניו לעשות כגון לקבור את המת או לויה:

וְאִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁעוֹבֵר אָבִיו עַל דִּבְרֵי תוֹרָה אַל יְדַבֵּר עִמּוֹ כְּמוֹ עִם אָדָם אַחֵר, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (שם): תַּנְיָא: הֲרֵי שֶׁהָיָה אָבִיו עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, לֹא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, אֶלָּא: כָּךְ כָּתוּב בַּתּוֹרָה. כָּךְ כָּתוּב בַּתּוֹרָה, *צְעִירֵי קָא מְצַעֵר לֵיהּ. אֶלָּא כָּךְ יֹאמַר: *מִקְרָא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ הוּא.

נפש יהודה צעורי קא מצער ליה. והרי הוא כאומר לו עברת על דברי תורה: **מקרא שכתוב בתורה כך הוא**. ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יבין שטעה:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּצִינוּ שֶׁהוּקַשׁ כִּבּוּד אָבִיו לְכִבּוּד הַמָּקוֹם, רַבּוּ קוֹדֶם לוֹ לְכָל דָּבָר, זוּלָתִי אִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד חָכָם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמְצִיעָא, פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (לג, א): אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, אֲבֵדַת רַבּוֹ קוֹדֶמֶת לְשֶׁל אָבִיו, שֶׁאָבִיו מְבִיאוֹ לְחַיֵּי עוֹלָם הַזֶּה. וְרַבּוֹ, שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה וְחָכְמָה, מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְאִם הָיָה אָבִיו שָׁקוּל כְּנֶגֶד רַבּוֹ, אֲבֵדַת אָבִיו קוֹדֶמֶת. וּכְשֶׁיִּהְיוּ אָבִיו וְרַבּוֹ מַשִּׂאִין מַשָּׂאוֹ, פּוֹרֵק אֶת שֶׁל רַבּוֹ וְאַחַר כָּךְ אֶת שֶׁל אָבִיו. אָבִיו וְרַבּוֹ בְּבֵית הַשֶּׁבִי, פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת אָבִיו. אֲבָל אִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד חָכָם, פּוֹדֶה אֶת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ.

פֶּרֶק שֵׁנִי [קסה]

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְהֵם מְצֻוִּים בְּמִצְוָה זוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה הַדְּבָרִים, יֵשׁ לָהֶם לִדְרֹשׁ קַל וָחֹמֶר מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁאֵינָן מְצֻוִּין בַּדָּבָר וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׂכָרָן כָּךְ, הַמְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה כָּל שֶׁכֵּן שֶׁשְּׂכָרוֹ כִּפְלַיִם, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לא, א): בָּעוּ מִינֵיהּ מֵרַב עוּלָּא: עַד הֵיכָן כִּבּוּד אָב וָאֵם?

אָמַר לָהֶם: צְאוּ וּרְאוּ מָה עָשָׂה גּוֹי אֶחָד לְאָבִיו בְּאַשְׁקְלוֹן, וְדָמָה בֶּן נְתִינָה שְׁמוֹ, שֶׁפַּעַם אַחַת בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ אֲבָנִים לְאֵפוֹד *בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא שָׂכָר; וְרַב כַּהֲנָא מַתְנֵי: בְּמֵאָה רִבּוֹא שָׂכָר. וְהָיָה אָבִיו יָשֵׁן וְהָיוּ הַמַּפְתְּחוֹת מוּנָּחִים *תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו וְלֹא צִעֲרוֹ. לְשָׁנָה אֲחֶרֶת נָתַן לוֹ שָׂכָרוֹ, נוֹלְדָה לוֹ פָּרָה אֲדֻמָּה בְּעֶדְרוֹ. נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ, אָמַר לָהֶם: יוֹדֵעַ אֲנִי בָּכֶם, שֶׁאִם אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם אַתֶּם נוֹתְנִים לִי, אֶלָּא אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם אֶלָּא אוֹתוֹ מָמוֹן שֶׁהִפְסַדְתִּי בִּשְׁבִיל כִּבּוּד אַבָּא. וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר, אָמְרוּ: מִי *שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה כְּדִ, מִי שֶׁמְּצַוֶּה וְעוֹשֶׂה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, דַּאֲמַר רַבִּי חֲנִינָא: גָּדוֹל הַמְּצַוֶּה וְעוֹשֶׂה יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה.

נפש יהודה בששים רבוא שכר. היה משתכר בה ס' רבוא דינרי זהב אם היה מוכרה להם בפעם הזאת: **תחת מראשותיו של אביו**. והוא היה ישן ולא רצה לנערו משנתו שהיה זה צער לאביו לנעור משנתו: **שאינו מצווה ועושה**. כך שילם לו הקדוש ברוך הוא שכרו:

אָמַר *רַב יוֹסֵף: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא: מָאן דַּאֲמַר לִי הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, דַּאֲמַר: סוּמָא פְּטוּר מִן הַמִּצְוֹת, *עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן, *דַּאֲמַר: לֹא מִפַּקְדָנָא - וְקָא עֲבִידְנָא; הַשְׁתָּא דְּשַׁמְעִיתָהּ לְהָא דַּאֲמַר רַבִּי חֲנִינָא: גָּדוֹל הַמְּצַוֶּה וְעוֹשֶׂה מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה וְעוֹשֶׂה, מָאן דַּאֲמַר לִי, דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר פַּעַם אַחַת, הָיָה לָבוּשׁ *סְרִירְקוֹן שֶׁל זָהָב וְיוֹשֵׁב בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמָא, וּבָאת אִמּוֹ וּקְרָעָתוּ מִמֶּנּוּ וְטָפְחָה לוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְיָרְקָה לוֹ בְּפָנָיו וְלֹא הִכְלִימָהּ.

נפש יהודה רב יוסף. סגי נהור הוה ואמר: **עבידנא יומא טבא לרבנן**. סעודה לתלמידים: **דאמרי לא מפקדנא**. איני מצווה ואף על פי כן אני עושה מצות ושכרי כפלים: **סירקון**. לבוש של זהב מרוקם בחוטי זהב:

וַאֲמְרִינַן הָתָם (לב, א): שְׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עַד הֵיכָן כִּבּוּד אָב וָאֵם? אָמַר לָהֶם: כְּדֵי שֶׁיִּטּוֹל *אַרְנָקִי וְיִזְרְקֶנּוּ לַיָּם לְפָנָיו וְאֵינוֹ מַכְלִימוֹ.

נפש יהודה ארנקי. כיס מלא זהב יחטוף אביו ממנו ויזרקו לים:

וְצָרִיךְ שֶׁיְּכַבְּדֶם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת כָּל אֶחָד אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (לא, א): תָּאנֵי אֲבִימִי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ: יֵשׁ מַאֲכִיל לְאָבִיו פִּסְיוֹנֵי (פירוש: מין עוף שמן) *וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם, *וְיֵשׁ מַטְחִינוֹ בְּרֵחַיִם וּמְבִיאוֹ לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כְּגוֹן אֲבִימִי בְּרֵי קַיֵּם מִצְוֹת כִּבּוּד. *חֻמְשָׁה בְּנֵי סָמְכֵי הֲווּ לֵיהּ לַאֲבִימִי בְּחַיֵּי אֲבִיו. וְכִי הֲוָה אָתֵי אֲבוּהָ קָרֵי עַל בָּבָא, רָהֵיט וַאֲזֵיל וּפָתַח לֵיהּ וַאֲמַר *"אֵין אִין" עַד דְּמָטָא הָתָם. יוֹמָא חַד אֲמַר לֵיהּ: אַשְׁקְיֵין מַיָּא.

אַדְּאַיתִי לֵיהּ נְמָנֵם, *נָּחִין קָאֵי עֲלֵיהּ עַד דְּאִיתְעַר. *אִסְתַּיְּעָא מִלְּתָא וְדָרַשׁ "מִזְמוֹר לְאָסָף", "קִינָה לְאָסָף" מְבָּעֵי לֵיהּ.

נפש יהודה וטורדו מן העולם. ובא על ידו לגיהנם שנענש על שמראה לו צרות עין בסעודתו: **ויש מטחינו ברחים**. שהיא מלאכה קשה לאביו ובא לעולם הבא משום שמכבדו בדברים טובים ונחומים והמלאכה המוטל עליו בלשון רכה ומראה שהיא לו צורך שעה שאינן יכולין להתפרנס אלא ביגיעה זו ובירושלמי גרס מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו בני מאין לך כל אלה אמר לו סבא מה איכפת לך טחון ואכול כלומר לעוס ואכול כדרך כלבים דמדשין ואוכלין הראהו שקשה לו. ושוב מעשה באחד שהיה טוחן ברחים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טחון ואני אלך תחתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה אם לבזותך טב לך דעבדין לי ואם למלקי טב לך דעבדין לי: **חמשה בני סמכי הוו ליה לאבימי**. בחיי אביו שהיו רבנים סמוכים ואפילו הכי כי הוה קרי ר' אבהו אבבא היה אבימי רץ ופותח לו לאביו ואינו מניח לאחד מבניו לילך: **אין אין**. באתי באתי ואפתח לך: **גחין**. כשראה שאביו ישן היה עומד אצלו בהשתחויה עד שינעור ליתן לו המים: **אסתיעא מילתא**. בעודו גחין לפניו שהבין במדרש במזמור אחד שבספר תהלים שלא היה מבין בו קודם לכן לדורשו וי"מ שמקרא זה לבדו דרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך קינה מבעי ליה ודרש כך שאמר אסף השירה על שכילה הקב"ה חמתו על עצים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה לישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט וכן הוא אומר כלה ה' חמתו ויצת אש בציון:

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַבָּא לְאַבַּיֵּי: *כְּגוֹן אֲנָא, עַד דְּאַתֵּינָא מִבֵּי רַב, אַבָּא מַדְלֵי לִי כַּסָּא וְאִמָּא מָזְגָא לִי חַמְרָא, הֵיכִי אֱעֶבֵיד? אָמַר לֵיהּ: מֵאִמָּךְ קַבֵּל מֵאָבוּךְ לָא תְקַבֵּל, *כֵּיוָן דְּבַר תּוֹרָה הוּא חָלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ.

נפש יהודה כגון אנא. שאני אהוב לאבי ויקר לאמי ועושין לי זאת אבי מכין לי כוס ואמי מתקן לי כוס לשתות מה אעביד: **כיון דבר תורה הוא חלש דעתיה**. אם תקבל ממנו: רַבִּי טַרְפוֹן הֲוָה לֵיהּ הַהִיא אִמָּא זְקֵנָה. *וְכָל אֵימַת דַּהֲוָת בָּעְיָא לְמֵיסַק לְפוּרְיָא, נָּחִין וְסָלְקָא עֲלֵיהּ. אֲתָא קָא מִשְׁתַּבַּח בֵּי מִדְרָשָׁא. אָמְרוּ לֵיהּ: עָדַיִן לֹא הִגַּעְתָּ לַחֲצִי כִּבּוּד אָב וְאֵם; כְּלוּם זָרְקָה אַרְנָקִי בְּפָנֶיךָ וְלֹא הִכְלַמְתָּהּ?

נפש יהודה וכל אימת. בכל עת שאמו רצתה לילך לשכב במטה היה ר' טרפון משתחוה כדי שאמו תדרוך עליו וממנו למטה:

רַב יוֹסֵף כִּי הֲוָה שָׁמַע קָל כָּרְעָא דְּאִמֵּיהּ, אָמַר: אֵיקוּם מִקַּמֵּי שְׁכִינְתָּא דְּאָתְיָא.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא חָמְאָן. רַבִּי יוֹחָנָן. עִבְּרָתוֹ אִמּוֹ מֵת אָבִיו, יְלָדַתּוּ - מֵתָה אִמּוֹ. וְכֵן אַבַּיֵּי. וְהָאָמַר אַבַּיֵּי: אָמְרָה לִי אִמָּא? *הַהִיא מַרְבִּיתֵיהּ הָוְת.

נפש יהודה אשרי מי שלא חמאן. מי שלא ראה אביו ואמו שאי אפשר לו לקיים כבודן ככל הצורך והוא נענש עליהם: **ההיא מרביתיה הות**. כיון שמתה אמו היא מגדלתו:

רַב אַסִי הֲוָה לֵיהּ הַהִיא אִמָּא זְקֵנָה. אָמְרָה לֵיהּ: בָּעֵינָא תַּכְשִׁיטִין, עָבֵיד לָהּ: בָּעֵינָא גַּבְרָא, *אִיעַיֵּין לָךְ; בָּעֵינָא גַּבְרָא דְּשָׁפִיר כְּוָתָךְ, שְׁבָקָה וְאָזַל לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל. שָׁמַע דְּקָא סָלְקָא וְאָזְלָא אֲבַתְרֵיהּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, מַהוּ לְצֵאת מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ? אֲמַר לֵיהּ: אָסוּר. לִקְרָאת אִמָּא מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ אֵינִי יוֹדֵעַ. אִתְּרַח *פּוּרְתָּא, *הֲדַר אֲתָא. אֲמַר לֵיהּ: אַסֵּי, נִתְרַצֵּית לָצֵאת, הַמָּקוֹם יַחְזִירֵךְ לְשָׁלוֹם. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, אֲמַר לֵיהּ: דִּלְמָא, חַס וְשָׁלוֹם, מִרְתַּח רָתַח? - מַאי אֲמַר לָךְ? - הַמָּקוֹם יַחְזִירֵךְ לְשָׁלוֹם - אִי אִיתָא דְּרָתַח לָא הֲוָה מְבָרֵךְ לָךְ. אַדְּהָכִי וְהָכִי שָׁמַע *דַּאֲרוֹנָא קָא אָתֵי, אֲמַר: אִי יָדְעִי לָא נָפְקִי.

נפש יהודה איעיין לך. אלך ואבקש אחד. ארתח **פורתא**. ר' יוחנן: **הדר אתא**. רב אסי אמר ליה ר' יוחנן נתרצית לצאת סבר היה שדעתו לחזור למקומו לבבל אמר ליה רב אסי לר' אלעזר דלמא ח"ו מרתח רתח עלי ר' יוחנן וגם יש לומר רב אסי ארתח פורתא על שלא השיב לו תשבוה. וי"מ לשון עיכוב פירוש שהמתין רב אסי מעט והדר בא ליטול רשות מר' יוחנן תרגום וייחל עוד ואוריך עוד: **דארונא**. של אמו בא הובא לקבור בארץ ישראל:

לְמַדְנוּ מִכָּל מַעֲשִׂיּוֹת אֵלּוּ כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בַּדָּבָר הַזֶּה וְיִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים.

הַכְלָל הַשִּׁשִּׁי: לְשָׁא אִשָּׁה

וְנֶחֱלָק לְשִׁשָּׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּזְמַן הָרָאוּי לְזִוּוּג; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, אֵיכוּת הַזִּוּוּג; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, בִּימֵי הַזִּוּוּג; הַחֵלֶק הָרְבִיעִי, בְּהַנְהָגָתָם; הַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי, בְּדֶרֶךְ הַחִבּוּר; הַחֵלֶק הַשִּׁשִּׁי, בִּקְדֻשַּׁת הַחִבּוּר.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בַּזְּמַן הָרָאוּי לְזִוּוּג
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קסו]

הָאָב חַיָּב בִּבְנוֹ לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה, כְּדֵי לְמוֹנְעוֹ *מִן הַחֵטְא וּלְחַנְּכוֹ בְּיִשּׁוּב דַּעַת וּלְהַכְנִיסוֹ בְּמִצְוֹת *קִיּוּם הַמִּין. וְהֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ לָזֶה סָמָךְ מִן הַפָּסוּק, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (כט, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הָאָב חַיָּב בִּבְנוֹ לְמוֹלוֹ *וְלִפְדּוֹתוֹ וּלְלַמְּדוֹ תּוֹרָה וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעֲלָה, בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּלָל גִּדּוּל הַבֵּן (סימן פד). וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ (שם ל, ב): לְהַשִּׂיאוֹ

אִשָּׁה מִנָּא לָן? דִּכְתִיב בִּירְמְיָהוּ (כט, ו): "קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים". בִּשְׁלָמָא בְּנוֹ - בְּיָדוֹ, *בְּנוֹתָיו מִי הֲווּ בְּיָדוֹ? הָכֵי קָאָמַר, *לֵיתוֹב לְהוּ מִידֵי כִּי הֵיכֵי דְּלֵיתֵיהּ וְיִנְסְבוּהָ.

נפש יהודה מן החטא. של זנות או הרהור זנות: **קיום המין**. שהוא לצורך גופו להוליד בנים: **לפדותו**. בה' סלעים אם בכור הוא: **בנותיו מי הוו בידו**. בתמיה כלום יוכל להרגיל לה אנשים להשיאה דאמר קרא ואת בנותיכם תנו לאנשים: **ליתוב להו מידי**. שיתנו אבות לבנות תכשיטין ומלבושין יפין ונדוניא כי היכי דלנסבוה:

וּזְמַן הֲרָאוּי לְזִוּוּג הוּא הַטּוֹב כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל לְהַקְדִּים קוֹדֶם שֶׁיִּתְגַּבֵּר עָלָיו יִצְרוֹ, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (כט, ב): מִשְׁתַּבַּח לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב הוּנָא בִּדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא. אֲמַר לֵיהּ: לְכְשֶׁיָּבֹא לְבֵיתְךָ הֲבִיאֵהוּ לִי. כִּי אֲתָא, *חֲזִיֵּיהּ דְּלָא פָּרִיס סוּדְרָא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי טַעֲמָא לָא פָּרִיס מַר סוּדְרָא? אֲמַר לֵיהּ, דְּלָא נְסִיבְנָא. אֲמַר לֵיהּ: לָא תֶּחֱזֵי לְאַפֵּי עַד דְּנָסְבַת. רַב הוּנָא לְטַעֲמֵיהּ, דַּאֲמַר רַב הוּנָא: בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה - כָּל יָמָיו בַּעֲבֵרָה. בַּעֲבֵרָה סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא, כָּל יָמָיו בְּהִרְהוּר עֲבֵרָה.

נפש יהודה חזייה. רב הונא לרב המנונא דלא פריס סודר טלית על ראשו כדרך הנשואין:

אָמַר רַב יוֹסֵף וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְצַפֶּה לָאָדָם מָתַי יִשָּׂא אִשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא, אָמַר: תִּפַּח עַצְמוֹתָיו.

אָמַר רַב חִסְדָּא: הַאי דַּעֲדִיפְנָא מֵחַבְרָאי, דְּנְסִיבְנָא בְּשִׁתְסָר; וְאִי נְסִיבְנָא בְּאַרְבֵּיסָר הֲוָה אֲמֵינָא לֵיהּ *לְשָׂטָן: גֵּירָא בְּעֵינֵיךְ. וְעַל זֶה אָמְרוּ, פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סג, ב): אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: כֵּיוָן שֶׁנָּשָׂא אָדָם אִשָּׁה עֲוֹנוֹתָיו *מִתְפַּקְּקִין (פירוש: מסתתמין), שֶׁנֶּאֱמַר: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב" וגו' (משלי יח, כב).

נפש יהודה לשטן גירא בעיניך. כלומר הייתי מתגרה בו ושטן הוא יצר הרע ולא אירע שיחטיאני על שנשאתי אשה כי הייתי בן ששה עשר שנים ושוב אין יצר הרע שולט בי: **מתפקקין**. נסתמין כמו פוקקין הנקבים:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלִּמּוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכָּל הַמִּצְוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן לְחִנּוּךְ הַנַּעַר, יֵשׁ לְךָ זְמַן שֶׁנִּשּׂוּאֵי אִשָּׁה קוֹדְמִין, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם (קדושין כט, ב): לִלְמֹד תּוֹרָה וְלִישָּׂא אִשָּׁה - יִלְמַד תּוֹרָה וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאִם אִי אֶפְשָׁר בְּלֹא אִשָּׁה - נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ לוֹמֵד תּוֹרָה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה, נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ יִלְמַד תּוֹרָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: *רַחֲיִם בְּצַוָּארוֹ וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְלָא פְּלִיגִי, *הָא לָן וְהָא *לְהוּ.

נפש יהודה רחיים בצוארו. כלומר עול אשתו עליו להסתפק לה כל צרכיה ואיך יוכל לעסוק בתורה: **הא לן**. בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בארץ ישראל ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלין עליו נושא אשה דהוי בלא הרהור ואחר כך הולך ולומד תורה: **להו**. לבני ארץ ישראל הלומדים במקומם אם נושא אשה יהא צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלו אותו:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עב, ב): "יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד" (תהלים יט, י), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּטָהֳרָה. מַאי הִיא? *נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ לוֹמֵד תּוֹרָה.

נפש יהודה נושא אשה. אז ניצול מהרהור עבירה:

וְהַזְּמַן הַבֵּינוֹנִי לְאִישׁ *שֶׁאֵינוֹ שָׁטוּף בְּיִצְרוֹ הוּא בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וּסְמַךְ לָזֶה "וְהוּא אִשָּׁה בְּבְתוּלֶיהָ יִקָּח" (ויקרא כא, יג), מִנַּיִן "וְהוּ"א". וְכֵן אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק ה (כא): בֶּן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְחֻפָּה. לְפִי שֶׁהוּא בָחוּר, קֹדֶם שֶׁיִּתְגַּבֵּר עָלָיו יִצְרוֹ, אֲבָל תְּהֵא טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ, בְּנוֹ בְּכוֹרוֹ, בִּקְדֻשָּׁה. *וְאִם יְאַחֵר מִזְּמַן הַזֶּה, יִכְבֹּשׁ יִצְרוֹ וְיַמְתִּין *עַד יַתְחִיל זַרְעוֹ, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁהָיָה בֶּן שְׁמוֹנִים וְאַרְבַּע שָׁנָה כְּשֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וּמֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה רֹאשׁ בְּנוֹ "רֵאשִׁית אוֹנוֹ", לְפִי שֶׁהָיְתָה טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ. וְגַם אָמְרוּ עָלָיו, שֶׁלֹּא רָאָה קֶרִי מֵימָיו. וְעַל כֵּן הָיָה זַרְעוֹ קָדוֹשׁ.

נפש יהודה שאינו שטוף ביצרו. שעדיין אין יצרו מתגבר עליו לזנות: **אם יאחר**. מזמן י"ח ולא נשא אשה: **עד יתחיל זרעו**. עד שישא אשה ויהיה אז תחלת זרעו ראשית אונו:

וְטוֹב לוֹ לָאָדָם שֶׁלֹּא יִשָּׂא אִשָּׁה בֵּין אֲרוּסִין לְחֻפָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא בְּאֶמְצַע לִידֵי הִרְהוּר, כְּדְגַרְסִינַן בְּפִסְקְתָּא (דר"כ ה, מד): רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר: "*תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה לֵב" (משלי יג, יב), זֶה (הנושא) [הַמְאָרֵס] אִשָּׁה וְנוֹטְלָהּ לְאַחַר זְמַן: "וְעֵץ חַיִּים תַּאֲוָה בָאָה" (שם), זֶה הַמְאָרֵס אִשָּׁה וְנוֹטְלָהּ מִיָּד.

נפש יהודה תוחלת. דבר שהוא מקוה ומצפה להשיג והוא מאחר לבא לו מחלת לבו שהוא מהרהר בה ובא לידי חטא:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קסז]

"טוֹב לַגֶּבֶר כִּי־יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו" (איכה ג, כז) וְדָרְשׁוּ זַ"ל: "עֹל" זֶה אִשָּׁה. רוֹצֶה לוֹמַר, טוֹב לַגֶּבֶר שֶׁיִּסְבֹּל עֹל הָאִשָּׁה מִנְּעוּרָיו וְיִנָּצֵל מִן הַחֵטְא *טֶרֶם יִפֹּל בְּיַד אוֹיְבוֹ.

נפש יהודה טרם יפול ביד אויבו. שהוא היצר הרע שביקש לטרדו מן העולם הבא ואין לך אויב גדול יותר מזה:

וְאוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא בְּנַעֲרוּתוֹ *הִיא חֵפֶץ שֶׁאֵין לָהּ תְּמוּרָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (כב, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לַכֹּל יֵשׁ תְּמוּרָה חוּץ *מֵאִשָּׁה נְעוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמְאַס" (ישעיה נד, ו). מַתְנֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ: אֵין אָדָם מוֹצֵא קֹרַת רוּחַ אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי מְקוֹרֵךְ בָּרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ" (משלי ה, יח). אָמַר לֵיהּ: כְּגוֹן מָאן? אָמַר לֵיהּ: כְּגוֹן אִמְּךָ. אֵינִי, וְהָא מַקְרֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ: "וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה" (קהלת ז, כו) וְאָמַר לֵיהּ: כְּגוֹן מָאן? אָמַר לֵיהּ: כְּגוֹן אִמְּךָ? אֵין, *מִתְקִיף תְּקִיפָא, אֲבָל עִבּוּרֵי מְעַבְּרָא בְּמֵילֵי. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב אִוְיָא מְשְׁמֵיהּ דְּרַב: אִשָּׁה, *גֹּלֶם הִיא *וְאֵינָהּ כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעָשָׂאהּ כְּלִי, *שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בְעָלַיִךְ עֹשַׂיִךְ" (ישעיה נד, ה).

נפש יהודה היא חפץ. היא דבר טוב ויקר לו שאין כמותו ודוגמתו להשיגו: **ואשת נעורים כי תמאס**. כי תמאס כל הטובות נגד אשת נעוריך ולא תמצא דוגמתה ואיך תבגוד בה ותמאס אותה: **מתקף תקיפא**. שממהרת לקצוף אבל עבורי מעברא במילי כשמדברין עמה לרצותה מיד נתרצית ומעברת על מדותיה: **גולם**. כל דבר שאינה נגמרת מלאכתו נקרא גולם כדתנן גולמי כלי עץ טמאין: **ואינה כורתת ברית אלא לאישה שבועלה**. שנאמר ואל אישך תשוקתך: **שנאמר כי בועליך עושיך**. נמצא שבעל הוא עושה לגמור הכלי ועל כן המשיל הקב"ה אהבתו ותשוקתו לישראל לאהבת ולעשיית איש ואשה:

וְאִם חַס וְשָׁלוֹם גֵּרְשָׁהּ, בִּלְתִּי מְצוֹא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר, הַכֹּל בּוֹכִין עָלָיו, כִּדְאָמְרִינַן הָתָם: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל הַמְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה אֲפִילוּ מִזִּבְחַ מוֹרִיד עָלָיו דְּמָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְזֹאת *שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת־מִזְבַּח ה' בְּכִי *וַאֲנָקָה" (מלאכי ב, יג), וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וַאֲמַרְתֶּם *עַל־ מָה עַל כִּי־ה' הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּ בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ" (שם שם, יד).

נפש יהודה וזאת. החטא: **שנית**. ראשונה שנשאו נשים נכריות ושנית שבגדו בנשותיהן ובאו הנשים לפני מזבח ה' ובכו ואומרים למה בגדו אנשינו בנו אם מצאו בנו ערות דבר הננו לפני מזבח יבדקו אותנו כסוטה: **ואנקה**. אנחה: **על מה**. אין הקב"ה רוצה לרצות ולקבל קרבנותינו:

וְקֹדֶם שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אִשָּׁה אֵינוֹ קָרוּי אָדָם, כִּדְגַרְסִינַן בִּיבָמוֹת, פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (סב, ב): אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה שָׁרוּי בְּלֹא טוֹבָה, בְּלֹא שִׂמְחָה בְּלֹא בְּרָכָה. בְּלֹא טוֹבָה, דִּכְתִיב: "לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ" (בראשית ב, יח). בְּלֹא שִׂמְחָה, דִּכְתִיב: "וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ" (דברים יד, כו). בְּלֹא בְּרָכָה, דִּכְתִיב: "לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ" (יחזקאל מד, ל). בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי: בְּלֹא תוֹרָה, בְּלֹא חוֹמָה. בְּלֹא תוֹרָה, דִּכְתִיב:

"*הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי *וְתֻשִׁיָּה נְדְּחָה מִמֶּנִּי" (איוב ו, יג). בְּלֹא חוֹמָה, דִּכְתִיב: "*נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר" (ירמיה לא, כא). רָבָא בַּר עוּלָּא אָמַר: אַף בְּלֹא שָׁלוֹם, דִּכְתִיב: "*וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ" וגו' (איוב ה, כד). וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (סג, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה אֵינוֹ אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־*שְׁמָם אָדָם" (בראשית ה, ב).

נפש יהודה האם אין עזרתי בי. אשה דכתיב אעשה לו עזר כנגדו: **תושיה**. התורה שנקראת תושיה שנא' לי עצה ותושיה נדחה ממני שצריך לעסוק בצרכי ביתו ותלמודו משתכח ממנו: **נקבה תסובב גבר**. מגינה עליו ומסבבו מטובה כחומה כמו אשת חיל דכתיבא במשלי: **וידעת כי שלום אהלך**. בזמן שיש לך אהל ואין אהל אלא אשה שנאמר שובו לכם לאהליכם: **שמם אדם**. ביחד נקראים אדם ולא אחד לבדו:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: אָמַר לוֹ: רַבִּי יוֹסֵי לְאֵלִיָּהוּ: כְּתִיב "אֶעֱשֶׂה־לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (שם ב, יח), בַּמֶּה אִשָּׁה עוֹזָרְתּוֹ לָאָדָם? אָמַר לוֹ? אָדָם מֵבִיא חִטִּים - חִטִּים *כּוֹסֵס? פִּשְׁתָּן - פִּשְׁתָּן לוֹבֵשׁ? לֹא נִמְצֵאת *מְאִירָה עֵינָיו וּמַעֲמִידְתּוֹ עַל רַגְלָיו?

נפש יהודה כוסס. כל דבר שאינו כדרך אוכל אכילה נקרא כוסס שכוסס בשינוי: **מאירה עיניו**. שעושה לו לחם ותבשיל מחטים ובגדים מפשתן:

וְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק עֲרֵבֵי פְּסָחִים (פסחים קיג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁמוֹנָה כְּמִנְדִּין לַשָּׁמַיִם. וְאֵלּוּ הֵן: *מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה; וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה וְאֵין לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה וְאֵינוֹ מְגָרְשָׁהּ; וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָן לְתַלְמוּד תּוֹרָה; וּמִי שֶׁאֵין לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ; וּתְפִלִּין בִּזְרוֹעוֹ; וְצִיצִית בְּבִגְדּוֹ; וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ; וְהַמּוֹנֵעַ מִנְעָלִים מֵרַגְלָיו. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף מִי שֶׁאֵינוֹ מֵסֵב *בַּחֲבוּרָה שֶׁל מִצְוָה.

נפש יהודה ומי שאין לו תפילין. מיירי ביש לו ואינו מניחן וי"א נמי אפי' אין לו יש לו לחזור ולהביא עצמו לידי חיוב: **חבורה של מצוה**. כגון משתה של ברית מילה או בת כהן לכהן ודוקא כשיש שם בני אדם מהוגנים כדאמרי' בזה בורר נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא א"כ יודעים מי מסב עמהם:

עַל כֵּן מַהֵר יְמַהֲרֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה בִּימֵי בַחֲרוּתוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי הִרְהוּר וְיֵשֵׁב מְנֻדֶּה לַשָּׁמַיִם. וְאִם זָכָה לְאִשָּׁה טוֹבָה וְנִפְטְרָה בְחַיָּיו - בַּעֲוֹנוֹ הָיָה, כִּדְגַרְסִינָן הָתָם, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (סנהדרין כב, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְאִיתֵימָא רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֵתָה אֶלָּא אִם כֵּן *מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מָמוֹן וְאֵין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־ אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה־יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ" (משלי כב, כז).

נפש יהודה מבקשים ממנו. קרבנותיו מה שנדר:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (כב, ב): תְּאַנָּא: אֵין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי" (רות א, ג). וְאֵין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲנִי בָּבאִי מִפַּדָּן *מֵתָה עָלַי" וגו' (בראשית מח, ז).

נפש יהודה מתה עלי. עלי היה צער מיתתה:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (כב, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה לוֹ אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה כְּאִלּוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֶּן־אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ *אֶת־מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה וְלֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ" (יחזקאל כד, טז), וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְאֲדַבֵּר אֶל־הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעֶרֶב וָאַעַשׂ בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי" (שם שם, יח) וּכְתִיב: "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם" (שם שם, כא). אָמַר רַבִּי אֲלַכְסַנְדְּרַאי כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּחַיָּיו עוֹלָם חָשׁךְ בַּעֲדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו *יִדְעָךְ" (איוב יח, ו). רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: פְּסִיעוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ" (שם שם, ז). רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: עֲצָתוֹ נוֹפֶלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ".

נפש יהודה את מחמד עיניך. אשתו ובהמ"ק נקרא מחמד: **אור חשך באהלו**. בשביל אהלו ואין אהלו אלא אשתו: **ידעך**. נרו ואורו יקפץ ודולג ממנו: **יצרו צעדי אונו**. יקצרו צעדי פסיעתו וכחו ובתריה כתיב ותשליכהו עצתו אינה נשמעת:

וְהַזּוּגוּג הַשֵּׁנִי קָשֶׁה לְהִזְדַּוֵּג, כִּדְאָמְרִינָן עָלָהּ: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָשֶׁה לְזָוְגָן *כִּקְרִיעַת יַם סוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים *מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה *מוֹצִיא" וגו' (תהלים סח, ז), אַל תִּקְרֵי "מוֹצִיא" אֶלָּא כְּמוֹצִיא. *אֵינִי - וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: בַּת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, שָׂדֶה פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי? לָא קָשְׁיָא, הָא *בְּזִוּוּג רִאשׁוֹן, הָא בְּזִוּוּג שֵׁנִי.

נפש יהודה כקריעת ים סוף. שנשתנו בו מעשי בראשית: **מושיב יחידים ביתה**. אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזוגם יחד ומושיב מהם בית אחד: **מוציא**. אסירים בכושרות, הוציא ישראל ממצרים בחודש כשר לא חמה ולא צנה ומקיש זיווג יחידים למוציא אסירים: **איני**. ומי הוה זווג לפי רשעו וזכותו והא מקודם יצירתו שאין יודע רשעו וזכותו מכריזין בת זוגו ואם תאמר הכל גלוי לפניו הא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר באשר הוא שם כדאמרינן במס' נדה מלאך הממונה על ההריון נוטל טפה ומביאה לפני הקב"ה ואומר לפניו טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טפש עני או עשיר אבל צדיק ורשע לא קאמר דאין זו בידי שמים: **בזיווג ראשון**. לפי המזל. זווג שני לפי מעשיו וקשה לזווגן לפי שאינה בת זוגו:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקְּשָׁה אַל יְהֵא בְּלֹא אִשָּׁה, כְּדַגַּרְסִינַן בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סב, ב): תַּנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: נָשָׂא אִשָּׁה בְּיַלְדוּתוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה בְּזִקְנוּתוֹ; הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּיַלְדוּתוֹ יִהְיוּ לוֹ בָּנִים בְּזִקְנוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ *וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ" וגו' (קהלת יא, ו). רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לָמַד תּוֹרָה בְּיַלְדוּתוֹ יִלְמַד תּוֹרָה בְּזִקְנוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּבֹּקֶר זְרַע" וגו'.

נפש יהודה ולערב. לעת זקנותו כי לא ידע איזו זרע יכשר יהיה הגון וירא שמים ויתקיים:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּאֵיכוּת הַזִּוּוּג

וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קסח]

כְּשֶׁאָדָם רוֹצֶה לִזְרֹעַ זֶרַע כָּשֵׁר, מְבַקֵּשׁ הַשָּׁדֶה הַנִּבְחָר שֶׁהוּא יָכוֹל לִמְצֹא וְקוֹנֶה אוֹתָהּ אוֹ חוֹכְרָהּ בְּדָמִים מְרֻבִּים כְּדֵי שֶׁהַגִּדּוּל יִהְיֶה טוֹב וְנָאוֹת. וְאִם זֶה עוֹשֶׂה אָדָם עַל תְּבוּאָה לֶאֱכֹל אוֹ לִמְכֹּר, רְאוּ מַה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת בַּעֲבוּר הַזֶּרַע שֶׁמּוֹצִיא מִמָּתְנָיו לְהוֹלִיד בֵּן כָּשֵׁר וְרָאוּי וְהָגוּן לְכָל טוֹב, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִבְחֹר אִשָּׁה הֲגוּנָה וּרְאוּיָה לוֹ כְּדֵי שֶׁתִּתְעַבֵּר בְּטָהֳרָה וְתִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בָּעֲבָר לְהוֹצִיא זֶרַע כָּשֵׁר, כְּדַגַּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נִדָּה, סוֹף פֶּרֶק הַמַּפָּלֶת (לא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁלְשָׁה שֶׁתָּפִין יֵשׁ בָּאָדָם וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ כְּלָל כִּבּוּד אָב וָאֵם (סימן קסב). וְשֶׁתְּהֵא אִשָּׁה טוֹבָה מְגַדֶּלֶת בָּנָיהּ וְעוֹבֶדֶת לְבַעְלָהּ עֲבוֹדָה רְאוּיָה וּמוֹנַעְתּוֹ מֵחֵטְא, עַל אֲלוּ בִּלְבַד הִיא זַכָּאית אֲפִילּוּ תְּהֵא קָשָׁה בְּדָבָר אַחֵר, כְּדַגַּרְסִינַן בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סג, א): רַבִּי חִיָּא הֲוָה מְצַעֲרָא לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ. *וְכִי הֲוָה מַשְׁכַּח לֵיהּ מִידֵי, צַיֵּיר לֵיהּ בְּסוּדְרֵיהּ וּמַיְיתֵי לֵיהּ נִיהֲלֵהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב: וְהָא קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ לְמַר. אֲמַר לֵיהּ: דַּיְינוּ שֶׁמְגַדֶּלוֹת אֶת בָּנֵינוּ וּמַצִּילוֹת אוֹתָנוּ *מִן הַחֵטְא.

נפש יהודה וכי הוה משכח. דבר הראויה לה היה קונה לה: **מן החטא.** הרהור עבירה:

וְצָרִיךְ שֶׁיִּבְחֲרֶנָּה מַשְׂכֶּלֶת וְיוֹדַעַת לְיַסֵּר אֶת בָּנֶיהָ שֶׁיִּהְיוּ הֲגוּנִים וְיִלְמְדוּ מִטִּבְעָהּ וּמִמִּדּוֹתֶיהָ, שֶׁבְּזֶה חַיֶּבֶת הָאִשָּׁה יוֹתֵר מִבַּעֲלָהּ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּבַת שֶׁבַע, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (סנהדרין ע, ב): "דִּבְרֵי *לְמוּאֵל מֶלֶךְ *מַשָּׂא אֲשֶׁר־יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ" (משלי לא, א), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מְלַמֵּד *שֶׁכִּפְפַתּוּ אִמּוֹ וּנְתָנַתּוּ עַל הָעַמּוּד. אָמְרָה לוֹ: מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי וּמַה בַּר נִדְרִי, הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁאֲבִיךָ יָרֵא שָׁמַיִם הוּא וְעַכְשָׁיו יֹאמְרוּ *אִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ וכו'.

נפש יהודה למואל. למו שכינה והוא כמו ידי שמתי למו פי: **משא אשר יסרתו אמו.** פרשת תוכחה שהוכחתו אמו: **שכפפתו.** על העמוד להלקותו יסרתו ל' מלקות דתנן

ויסרו אותו זה מלקות ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודתו היתה מוכיחתו: **אמו גרמה**. להיות רשע שהרי באביך לא יתלו החובה והיינו מה ברי למה תגרום לרנן אחריך שאתה בני ולא בן אביך. בר בטני מעי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כח שדחקתי ונכנסתי לתשמיש שהוא יפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז:

וְאִם יִזְכֶּה לְקַחַת הֲגוּנָה תִּהְיֶה לוֹ עֵזֶר לְכָל דָּבָר לְקִיּוּם הָעוֹלָם הַזֶּה וְלִקָּנוֹת הָעוֹלָם הַבָּא כְּדַגַרְסִינָן בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סג, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (בראשית ב, יח)? זָכָה - עֵזֶר, לֹא זָכָה - כְּנֶגְדּוֹ. אֵיכָא דְּאָמְרֵי, רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי: *כְּתִיב "כְּנֶגְדּוֹ" וּקְרִינַן "כְּנֶגְדּוֹ"? זָכָה - כְּנֶגְדּוֹ, לֹא זָכָה - מְנַגְּדְתּוֹ.

נפש יהודה כנגדו. חולקת עליו וסותרת דבריו: **כתיב כנגדו**. מדלא כתיב יו"ד לשון נגידה דמלקות הוא ומנגדתו:

וּלְפִי שֶׁבָּרֹב דּוֹמָה הַבַּת לְאָבִיהָ יַעֲשֶׂה כָּל יְכָלְתּוֹ וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם כְּדַגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (מט, א): תָּנוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁאִם מֵת אוֹ גוֹלֶה יִהְיוּ בָנָיו תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְלֹא יִשָּׂא בַּת עַם הָאָרֶץ, שֶׁאִם מֵת אוֹ גוֹלֶה יִהְיוּ בָנָיו עַמֵּי הָאָרֶץ. וּלְעוֹלָם יִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם וְיַשִּׂיא בְּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, מָשָׁל *לְעִנְבֵי הַגֶּפֶן בְּעִנְבֵי הַגֶּפֶן - דָּבָר נָאֶה וּמִתְקַבֵּל. וְאַל יַשִּׂיא בְּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ, מָשָׁל לְעִנְבֵי הַגֶּפֶן בְּעִנְבֵי הַסְּנֶה - דָּבָר כָּעוּר וְאֵינוֹ מִתְקַבֵּל.

נפש יהודה לענבי הגפן. הגדלים בגפן, ומדמה לענבי הגפן על שם אשתך כגפן:

וְאִם לֹא יִמְצָא בַּת תַּלְמִיד חָכָם יִשָּׂא בַּת אִישׁ הָגוּן רָגִיל בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת, כִּדְאָמְרִינָן עָלָהּ (מט, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם. לֹא מָצָא בַּת תַּלְמִיד חָכָם יִשָּׂא *בַּת גְּדוֹלֵי הַדּוֹר; לֹא מָצָא בַּת גְּדוֹלֵי הַדּוֹר יִשָּׂא בַּת רָאשֵׁי כְּנֵסִיּוֹת; לֹא מָצָא, יִשָּׂא *בַּת גַּבָּאֵי צְדָקָה; לֹא מָצָא, יִשָּׂא בַּת מְלַמְּדֵי תִּנּוֹקוֹת. וְלֹא יִשָּׂא בַּת עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֶׁקֶץ וּנְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁרֶץ. וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם נֶאֱמַר: "אֲרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה" (דברים כז, כא).

נפש יהודה בת גדולי הדור. אנשי מעשה צדיקים: **בת גבאי צדקה**. שאין ממנין אותם אא"כ טובים ונאמנים:

וְאִם נָשָׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִפְסוֹק תּוֹרָה מִזַּרְעוֹ, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עא, א): אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁתּוֹרָה פוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ יִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־יָזִקִּין בָּאָרֶץ שָׁרְשׁוֹ וּבֶעָפָר יָמוּת גִּזְעוֹ. *מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִיחַ וְעָשָׂה קְצִיר כְּמוֹ־נָטַע" (איוב יד, ח־ט).

נפש יהודה מריח מים. בני תורה ועשה קציר טוב כמו נטע אם הנטיעה טוב הקצירה ג"כ טוב:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קסט]

כְּשֵׁם שֶׁמֻּזְהָר אָדָם שֶׁלֹּא יִשָּׂא בַת עַם הָאָרֶץ, כָּךְ הוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא יַשִּׂיא בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּלְמַד מִדַּרְכָיו. וַאֲמִרִינָן פֶּרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (פסחים מט, ב): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: כָּל הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ, כְּאִלּוּ כּוֹפְתָהּ וּמַנִּיחָהּ לִפְנֵי אֲרִי, מַה אֲרִי דּוֹרֵס וְאוֹכֵל וְאֵין לוֹ בּשֶׁת פָּנִים, אַף עַם הָאָרֶץ *מַכֶּה וּבוֹעֵל וְאֵין לוֹ בּשֶׁת פָּנִים.

נפש יהודה מכה ובועל. ואינו מפייסה לבעול אלא מכה אותה אם אינה מרוצה ובועל:

וְהַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם חָשׁוּב לוֹ כְּאִלּוּ מִתְדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, כִּדְגַרְסִינָן בְּסוֹף מַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (קיא, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַמֵּי הָאָרֶץ אֵינָן חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵתִים בַּל־יִחְיוּ *רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ לָכֵן פָּקַדְתָּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל־זֵכֶר לָמוֹ" (ישעיה כו, יד). תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: "מֵתִים בַּל־יִחְיוּ", יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ", בַּמֶּרְפֶּה עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִיחָא לְמָרַיהוּ דַּאֲמָרַת לְהוּ הָכִי, אֶנָן בַּמַּרְפֶּה עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה מוֹקְמִינָן לָהּ. אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ: "כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ" (שם שם, יט), כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, אוֹר תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ: וְכָל שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, אֵין אוֹר תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ. כֵּיוָן דְּחָזְיֵיהּ דְּקָא מִצְטַעַר, אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, *מָצְאתִי לָהֶם תַּקָּנָה מִמָּקוֹם אַחֵר: "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם" (דברים ד, ד) וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לִדָּבֵק לַשְּׁכִינָה? אֶלָּא כָּל הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם *וְהֶעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם וְהַמְהַנֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מֻדְבָּק בַּשְּׁכִינָה. כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: "לְאַהֲבָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (שם ל, כ) וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לְדָבֵק בַּשְּׁכִינָה - וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא" (שם ד, כד)? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כָּל הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם כְּאִלּוּ נִדְבָּק בַּשְּׁכִינָה.

נפש יהודה רפאים בל יקומו. המתרפה עצמו מדברי תורה ועובד כוכבים ומזלות: **מצאתי להם תקנה**. יתנו מנכסיהם לת"ח: **העושה פרקמטיא**. מתעסקין בממון ת"ח כדי להגיע לידם שכר טוב והם פנוים לעסוק בתורה על ידיהם וכתיב חיים כולכם היום ע"י דבוקן של ת"ח יזכו לחיים:

וְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (לד, ב) וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, א): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם *לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וְלָעוֹשֶׂה

פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם וְלַמְהַנֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו, אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַצְמָן - "*עַיִן לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה לוֹ" (ישעיה סד, ג).

נפש יהודה לא נתנבאו. כל הטובות והנחמות אלא וכו': **עין**. של נביא לא ראתה הטוב הגדול שיבא לת"ח עצמן כי אין מספר לרוב שכרן:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קע]

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לִישָּׂא אִשָּׁה בַּת טוֹבִים וְיִבְדֹּק בְּאָבִיהָ וּבְאִמָּהּ וּבְאַחֶיהָ. וְעַל זֶה נִכְתָּב בַּתּוֹרָה בַּת פְּלוֹנִי אוֹ אֲחוֹת פְּלוֹנִי, הַכָּתוּב בַּגְּדוֹלִים, לְסַפֵּר שִׁבְחָם. כְּמוֹ: "בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן" "מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל"; "שֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם"; "וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־שִׁלְחִי". בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהוּא סִיּוּעַ גָּדוֹל לַבָּנִים שֶׁיֵּצְאוּ הֲגוּנִים.

וְכָךְ אָמְרוּ בְּבָבָא בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם יִדְבַּק אָדָם בַּטּוֹבִים, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה שֶׁנִּשָּׂא בַּת יִתְרוֹ, *יָצָא מִמֶּנּוּ יְהוֹנָתָן; אַהֲרֹן, שֶׁנִּשָּׂא בַּת עַמִּינָדָב, יָצָא מֶמֶּנּוּ *פִּינְחָס, *וּפִינְחָס לָאו מֵיִתְרוֹ קָאָתֵי - וְהָא כְתִיב: "וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל" (שמות ו, כה), *מַאי לָאו דְּאָתֵי מִיִּתְרוֹ, שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה? לָא, דְּקָאָתֵי *מִיּוֹסֵף, שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ. *וַהֲלֹא שִׁבְטִים מְבַזִּים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים: רְאִיתֶם בֶּן פּוֹטִי זֶה, בֶּן שֶׁפִּטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, יַהֲרֹג נָשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל? *אֶלָּא, *אִי *אֲבוּהּ דְּאִמֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אִמָּא דְּאִמֵּיהּ מִיִּתְרוֹ; וְאִי אֲבוּהּ דְּאִמֵּיהּ מִיִּתְרוֹ, אִמָּא דְּאִמֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אִמָּא דְּאִמֵּיהּ מִיִּתְרוֹ; וְאִי אֲבוּהּ דְּאִמֵּיהּ מִיִּתְרוֹ, אִמָּא דְּאִמֵּיהּ מִיּוֹסֵף, דְּיָקָא נַמֵּי, דִּכְתִיב "מִבְּנוֹת *פּוּטִיאֵל", תַּרְתֵּי שְׁמַע מִינָּהּ.

נפש יהודה יצא ממנו יהונתן. בן בנו של משה שהיה בבית מיכה: **פנחס**. בן בנו של אהרן: **ופנחס לאו מיתרו קאתי**. מבת יתרו אלמא קרוב היה ליתרו יותר מיהונתן בן גרשום ואע"פ כן חסיד היה ואין ללמוד מכאן שידבק אדם בטובים שהרי אלעזר אבי פנחס לקח בת יתרו ויצא ממנו פנחס ואם אהרן דבק בטובים אלעזר בנו לא דבק בטובים: **מאי לאו**. מבנות יתרו ממש אחת מבנותיו: **יוסף**. כלומר משבט יוסף שפטפט והתריס ונלחם כנגד יצה"ר והוא לשון דבור שאמר ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים: **והלא**. ופרכינן והלא שבטים מבזין אותו כדאיתא בסנהדרין התחילו שבטים מבזין אותו שפיטם שהיה מאכיל לעגלים ואובסן להיותם שמנים להקריבן לעבודת כוכבים ומזלות שהוא היה כומר כדכתיב כהן און כומר לעבודת כוכבים ומזלות: **אלא אי אבוה דאימיה וכו'**. אלא לעולם לאו מבת יתרו ממש נולד פנחס שהרי גם מיוסף היה כדלקמן פוטיאל שני פטפוטים משמע מיוסף שפטפט ביצרו והוא ל' דבור כדאמרינן בגמ' חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדם ומיתרו שפטם עגלים לעבודת כוכבים ומזלות

והוא ל' אובסין הבהמות להיותן שמנים והלכך אי אפשר שתהא אמו בת יתרו ממש דמה ענין בת יתרו אצל שבט יוסף אלא ה"ק קרא אלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה כלומר שאשתו נולדה מיתרו ומיוסף ומהשתא מצינו למימר שדור רביעי או חמישי היה פנחס לבת יתרו ולא היה קרוב ליתרו כיהונתן בן גרשום ולהכי אהני מה שדבק אהרן בטובים ואותו זקנו של פנחס מצד האם שדבק ביתרו ואעפ"כ יצא ממנו פנחס ליתא לאקשויי מיניה ממאי דבעי למילף ממשה שיצא ממנו יהונתן שהרי פנחס היה רחוק מיתרו יותר מיהונתן: **אי אבוה דאימיה מיוסף אימא דאימיה נפקא מיתרו**. כגון מבניו של יתרו או מבני בניו וליכא למימר אימא דאימיה מיתרו בת יתרו ממש דא"כ קרוב הוא ליתרו כיהונתן ולא ילפינן משה ואהרן מידי: **אבוה דאימיה מיתרו**. מבנות יתרו: **פוטיאל תרתי משמע**. מדלא כתיב פוטאל בלא יו"ד הלכך ב' פוטיים דרשינן שפטפט ושפיטם אי נמי מדכתיב בנות דמשמע משתי בנות של פיטום ופטפוט מדלא כתיב בת פוטיאל:

אָמַר רָבָא: הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה צָרִיךְ שֶׁיִּבְדֹּק בְּאַחֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח אַהֲרֹן" וגו' (שם שם, כג), מְמַשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּת עַמִּינָדָב", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא אֲחוֹת נַחְשׁוֹן? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲחוֹת נַחְשׁוֹן"? *מִכָּאן לְנוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּבְדֹּק בְּאַחֶיהָ. תָּנָא: רֹב הַבָּנִים דּוֹמִים לְאַחֵי הָאֵם.

נפש יהודה מכאן. נלמד שבדק באחיה לפי שהיתה אחות נחשון שהוא נשיא למטה יהודה ומתוך חשיבותו לכך לקחה:

וְאִם הִיא צְנוּעָה וְצַדֶּקֶת יִהְיוּ בָּנֶיהָ זְכָרִים וּכְשֵׁרִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת נְדָה (ע, ב), בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר דְּבָרִים שֶׁשָּׁאֲלוּ אַנְשֵׁי אֲלַכְסַנְדְּרִיָא אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, *הָאַחֲרוֹנָה הִיא: מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִהְיוּ לוֹ בָּנִים זְכָרִים? אָמַר לָהֶם: יִשָּׂא אִשָּׁה הַהוֹגֶנֶת לוֹ *וְיִקַּדֵּשׁ עַצְמוֹ בְּשָׁעַת תַּשְׁמִישׁ. אָמְרוּ לוֹ: הַרְבֵּה עָשׂוּ כֵן וְלֹא הוֹעִילוּ. אָמַר לָהֶם: יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִמִּי שֶׁהַבָּנִים שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה נַחֲלַת ה' בָּנִים" וגו' (תהלים קכז, ג). מַהוּ "שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן" (שם)? אָמַר רַבִּי חָמָא: בִּשְׂכַר *שֶׁמַּשְׁהִין עַצְמָן עַל הַבֶּטֶן בְּשָׁעַת תַּשְׁמִישׁ עַד שֶׁיַּזְרִיעוּ נְשׁוֹתֵיהֶן תְּחִלָּה נוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂכָר פְּרִי הַבֶּטֶן זְכָרִים. *מַאי קָמַשְׁמַע לָן: *דְּהָא בְּלָא הָא לָא סָגְיָא.

נפש יהודה האחרונה היא. שאלה האחרונה: **ויקדש עצמו**. לשמש בצניעות: **שמשהין**. להוציא את הזרע כדי שתזריע אשתו תחלה: **מאי קמשמע לן**. למה ליה למימר שיקדש עצמו וכו' הואיל וברחמים תלוי הדבר: **דהא**. שיקדשו עצמם בלא רחמים לא סגי דשניהם צריכין לו:

וְהָאִשָּׁה מְשֻׁבַּחַת בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת וּבְיִרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, בְּזוֹ יִבְחַר הָאָדָם, שֶׁהִיא נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וְאֵל יִשְׁתַּדֵּל אָדָם עַל הַיֹּפִי שֶׁבְּעוֹרָהּ, כְּדִכְתִיב: "שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי" וגו' (משלי לא, ל). וְגַרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת (לא, א): תְּנוּ רַבָּנָן: אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת הָיוּ בִירוּשָׁלַיִם, יְפֵפִיּוֹת שֶׁבָּהֶן אוֹמְרוֹת: תְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּיֹפִי, שֶׁאֵין אִשָּׁה אֶלָּא לְיֹפִי; מְיֻחָסוֹת שֶׁבָּהֶן אוֹמְרוֹת: תְּנוּ עֵינֵיכֶן בַּמִּשְׁפָּחָה, שֶׁאֵין אִשָּׁה אֶלָּא לְבָנִים; עֲשִׁירוֹת שֶׁבָּהֶן אוֹמְרוֹת: תְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּמָמוֹן; בֵּינוֹנִיּוֹת שֶׁבָּהֶן אוֹמְרוֹת: קְחוּ מִקַּחֲכֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם וּבִלְבַד שֶׁתְּעַטְּרוּנוּ בִּכְסָפִים וּבִזָּהָבִים.

נפש יהודה שאין אשה אלא לבנים. הנושא אשה שאינה הוגנת לו פוסל את זרעו ואם בניך יהיו מיוחסין הכל קופצין עליו בין זכרים בין נקבות: **שתעטורנו בכספים.** לאחר נשואין תתנו לנו תכשיטין ומלתא בעלמא הוא דאמרן כלומר ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים:

וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם וּמַדְרִיכָהּ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדָהּ, כְּדִגְרַסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (יב, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם וכו'. וְהַיּוֹפִי הַמְשֻׁבָּח שֶׁבָּאִשָּׁה, שֶׁתְּהֵא צְנוּעָה וּבַעֲלַת מִדּוֹת טוֹבוֹת, כִּדְגַרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (יח, ב): "וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע" וגו' (בראשית ב, כב), רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר "*וַיִּבֶן" כְּתִיב, הִתְבּוֹנֵן מֵהֵיכָן נִבְרָאתָה. אָמַר: לֹא אֲבָרָא אוֹתָהּ מִן הָרֹאשׁ, שֶׁלֹּא תְּהֵא *מַזְקֶפֶת אֶת רֹאשָׁהּ; וְלֹא מִן הָעַיִן, שֶׁלֹּא תְּהֵא *סַקְרָנִית; וְלֹא מִן הָאָזֶן, שֶׁלֹּא תְּהֵא *צַיְתָנִית; וְלֹא מִן הַפֶּה, שֶׁלֹּא תְּהֵא דַּבְּרָנִית; וְלֹא מִן הַלֵּב, שֶׁלֹּא תְּהֵא *קַנְּאִית; וְלֹא מִן הַיָּד, שֶׁלֹּא תְּהֵא *מְמַשְׁמֶשֶׁנִית; וְלֹא מִן הָרֶגֶל, שֶׁלֹּא תְּהֵא יְצָאנִית - אֶלָּא מִמָּקוֹם צָנוּעַ שֶׁבָּאָדָם, שֶׁאֲפִילּוּ כְּשֶׁהוּא עָרֹם, *אוֹתוֹ מָקוֹם מְכֻסֶּה. וְעַל כָּל אֵבָר וְאֵבָר שֶׁהָיָה בּוֹרֵא בָּהּ, הָיָה אוֹמֵר: אִשָּׁה צְנוּעָה, אִשָּׁה צְנוּעָה.

נפש יהודה ויבן כתיב. ולא כתיב ויבנה שהיה ל' בנין ע"כ פירש לשון הבנה: **מזקפת את ראשה.** בגאוה וגיאות: **סקרנית.** מבטת ומבקשת לראות הכל: **צייתנית.** שומעת ומבקשת לשמוע כל דבר: **קנאית.** ל' קנאה ושנאה: **משמשנית.** לנגוע ולמשמש כל דבר: **אותו מקום מכוסה.** בבשר והיינו צלעות למאן דאמר עילעא ואפי' למ"ד זנב היה במקום צנוע הירך מכוסה בכרס:

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן - "וַתִּפְרְעוּ כָּל־עֲצָתִי וְתוֹכַחְתִּי לֹא אֲבִיתֶם" (משלי א, כה). לֹא בָרְאתִיהָ מִן הָרֹאשׁ, שֶׁלֹּא תְּהֵא זַקְפָנִית - וַהֲרֵי הִיא מַזְקֶפֶת אֶת רֹאשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתַּלְכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן" (ישעיה ג, טז). וְלֹא מִן הָעַיִן, שֶׁלֹּא תְּהֵא סַקְרָנִית - וַהֲרֵי הִיא סַקְרָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינַיִם" (שם). וְלֹא מִן הָאָזֶן, שֶׁלֹּא תְּהֵא צַיְתָנִית - וַהֲרֵי הִיא צַיְתָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁרָה שִׁמְעַת" (בראשית יח, י). וְלֹא מִן הַלֵּב, שֶׁלֹּא תְּהֵא קַנְּאִית - וַהֲרֵי הִיא קַנְּאִית, שֶׁנֶּאֱמַר:

"וַתִּקַּנֵא רָחֵל בַּאֲחוֹתָהּ" (שם ל, א). וְלֹא מִן הַיָּד, שֶׁלֹּא תְהֵא מְמַשְׁמֶשֶׁנִּית - וַהֲרֵי הִיא מְמַשְׁמֶשֶׁנִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים" (שם לא, יט). וְלֹא מִן הָרֶגֶל, שֶׁלֹּא תְהֵא יַצָּאנִית - וַהֲרֵי הִיא יַצָּאנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה" (שם לד, א).

נִמְצָא שֶׁהָאִשָּׁה הַצְּנוּעָה הַמְּזֻהֶרֶת מִמִּדּוֹת הַלָּלוּ *מַשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת יְצִירָתָהּ וְהִיא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בָּחַר בָּהּ בּוֹרְאָהּ הִיא הֲגוּנָה לִירֵאֵי אֱלֹהִים. וּמִשָּׁנֵיהֶם יֵצֵא זֶרַע כָּשֵׁר וְהָגוּן, כִּדְגָרְסִינָן בְּבַמִּדְבָּר סִינַי רַבָּה: "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא" וגו' (תהלים סח, ז), הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה הֲגוּנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה אוֹתָם בָּתִּים. *וְאֵין יָחִיד אֶלָּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם" (בראשית כו, י) וְאוֹמֵר: "וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" (שמואל־ב ז, כג). וְהוּא מוֹצִיא מֵהֶם בָּנִים בָּעֲלֵי תוֹרָה, אוֹסְרִים וּמַכְשִׁירִים, הֱוֵי אוֹמֵר: "*אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת" (תהלים סח, ז).

נפש יהודה משלמת. אז היא משלמת בריאתה בטוב כמו שבראה הקב"ה: **ואין יחיד**. היינו מושיב יחידים: **אסירים בכושרות**. ל' איסור והיתר:

אֲבָל מִי שֶׁנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הֲגוּנָה לוֹ, יוֹצְאִים מֵהֶן בָּנִים עַמֵּי הָאָרֶץ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "שָׁכְנוּ צְחִיחָה" (שם). וְאֵין לְשׁוֹן "צְחִיחָה" אֶלָּא צָמָא, כְּדִכְתִיב: "צָחֲה צָמָא" (ישעיה ה, יג), שֶׁהֵן צְמֵאִין לְדִבְרֵי תוֹרָה, כְּמוֹ דְאָתְּ אָמַר: "לֹא־רָעָב לַלֶּחֶם וְלֹא־צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה'" (עמוס ח, יא).

וְגַרְסִינָן נַמֵּי בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים: "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב" וגו', קָשֶׁה הַזִּוּוּג לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּקְרִיעַת יַם סוּף, דִּכְתִיב: "מוֹצִיא אֲסִירִים", זוֹ יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב" וגו', יוֹשֵׁב וְדָן אוֹתָם וּמֵבִיא זֶה מִמְּקוֹמוֹ וְזֶה מִמְּקוֹמוֹ וּמוֹשִׁיבָן בְּבַיִת אֶחָד. "מוֹצִיא אֲסִירִים" וגו', שֶׁהוּא מוֹצִיאָן מִבָּתֵּיהֶן *אֲסוּרִין בְּעַל כָּרְחָן וּמְזַוְּגָן. "*בַּכּוֹשָׁרוֹת", אִם אֵינָן זוֹכִין בּוֹכִים וְאִם זוֹכִין מְשַׂבְּחִין.

נפש יהודה אסורין. שקשרן וכופאן כלומר בעל כרחן מזווגן וזה מוציא אסירים: **בכושרות**. נוטריקון בכי ושירות זכי באשה טובה שיר לא זכי בכי:

וְגַרְסִינָן נַמֵּי בְּרֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (ב, א): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָשֶׁה לְזַוְּגָן כִּקְרִיעַת יַם סוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים" וגו', אַל תִּקְרֵי "מוֹצִיא", *אֶלָּא כְּמוֹצִיא.

נפש יהודה אלא כמוציא. קשה לזווגם כיציאת מצרים:

וְאִם קְרוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם הֲגוּנָה הִיא - קוֹדֶמֶת, לְפִי שֶׁהִיא בַת זוּגוֹ יוֹתֵר מֵהָרְחוֹקוֹת, דִּבְאֵלּוּ בָּחֲרוּ אֲבוֹתֵינוּ הַצַּדִּיקִים. וְלָזֶה רָמַז הַמְּשׁוֹרֵר: "הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד" (תהלים קלג, א). וְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק הַנִּשְׂרָפִין (עו, ב) וּבְפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הָאוֹהֵב אֶת שְׁכֵנָיו וְהַמְקָרֵב אֶת קְרוֹבָיו *וְהַנּוֹשֵׂא אֶת

בַּת אֲחוֹתוֹ וְהַמַּלְוֶה סָלַע לְעָנִי בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "*אָז תִּקְרָא וַה' יַעֲנֶה" וגו' (ישעיה נח, ט). וְהַמַּדְרִיךְ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּמַשְׁיְאָן סָמוּךְ לְפִרְקָן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ" וגו' (איוב ה, כד).

נפש יהודה והנושא את בת אחותו. געגועי אדם רבים על אחותו יותר מאחיו ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו: **אז תקרא**. לעיל כתיב כי תראה ערום וכסיתו היינו דוחק העני ומבשרך אל תתעלם היינו שכניו שהן כקרוביו שנאמר טוב שכן קרוב מאח רחוק ובת אחותו בכלל מקרב את קרוביו:

פֶּרֶק רְבִיעִי [קעא]

מְאֹד מְאֹד יִזָּהֵר הָאָדָם שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בְּאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְא לְגוּפוֹ כְּצַרַעַת מַמְאֶרֶת וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים, דִּנַרְסִינָן בְּקִדּוּשִׁין, פֶּרֶק עֶשְׂרָה יוֹחֲסִין (ע, א): אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הֲגוּנָה לוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב *כְּאִלּוּ חָרְשׁוֹ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּזְרָעוֹ מֶלַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה הָעֹלִים מִתֵּל מֶלַח תֵּל *חַרְשָׁא כְּרוּב אַדָּן אמֵּר וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד בֵּית אֲבוֹתָם וְזַרְעָם אִם מִיִּשְׂרָאֵל הֵם" (עזרא ב, נט).

נפש יהודה כאלו חרשו לכל העולם וזרעו מלח. שהכל לאיבוד ומכלה הארץ במלח כן לא יכלו להגיד יחוסם ופוסל העולם בפסולים ושכינה מסתלקת: **חרשא**. לשון חורש: וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: אָמַר רַבָּה בַּר רַב אַדָּא; וְאָמְרֵי לָהּ, אָמַר רַב סָלָא אָמַר רַב הַמְנוּנָא: כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה *שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, אֱלִיָּהוּ *כּוֹפְתוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצְעוֹ. וְתָאנָא: *עַל כֻּלָּם *אֱלִיָּהוּ כּוֹתֵב וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹתֵם: אוֹי לְמִי שֶׁפּוֹסֵל אֶת זַרְעוֹ וּפוֹגֵם אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ וְנוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ. וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (שם ע, ב): אָמַר רָבִין בַּר רַב אַדָּא: כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעִיד עַל הַשָּׁבָטִים אֵינוֹ מֵעִיד עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים *שִׁבְטֵי יָהּ" וגו' (תהלים קכב, ד).

נפש יהודה שאינה הוגנת. שפסולה לו: **כופתו**. הלוקה בב"ד כופתין שתי ידיו על העמוד כופתו קושרו רוצעו מלקהו ברצועה: **ועל כולם**. כהנים לוים וישראלים: **אליהו כותב**. מאי דקאמר ואזיל אוי לו לפוסל זרעו ופוגם את משפחתו בגין שנשא אשה שאינה הגונה לו: **שבטי יה**. עדות לישראל, לזרע כשר שבישראל הוא מעיד בשם יה כגון הראובני השמעוני:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ עִמָּהּ מָמוֹן רַב, אַל יִשְׂחֵית זַרְעוֹ, שֶׁהַמָּמוֹן כָּלֶה וְיִשָּׁאֵר עִם חֶרְפָּתוֹ, כְּדְאָמְרִינָן הָתָם: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם מָמוֹן הַוָּיִן לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינָם מְהֻגָּנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּה' בָּגָדוּ כִּי־*בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם" (הושע ה, ז), שֶׁמָּא תֹּאמַר *מָמוֹנָן פָּלַט, תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ. וְשֶׁמָּא *חֶלְקוֹ וְלֹא חֶלְקָהּ,

תַּלְמוּד לוֹמַר: "חֶלְקֵיהֶם". וְשֶׁמָּא תֹּאמַר לְזֶמַן מְרֻבֶּה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "חֹדֶשׁ". מַאי מַשְׁמַע? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: חֹדֶשׁ נִכְנָס וְחֹדֶשׁ יוֹצֵא וּמָמוֹנָם אָבֵד.

נפש יהודה בנים זרים. מאשה פסולה ומשום ממון נסבה כדמסיים קרא יאכלם חודש את חלקיהם ממון שנשאה לשמו יאכלם בחדש אחד: **ממונן פלט**. שנשאר להן מה מהממון: **חלקו**. נכסי צאן ברזל ולא חלקה נכסי מלוג דהיא לאו איסורא עבדא שמחזרת לינשא למיוחס:

וְגַם מָצְאוּ בַּמִּדְרָשׁ: "כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִּהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר" (צפניה ב, ד). "עַזָּה" מִלְּשׁוֹן עַז, רוֹצֶה לוֹמַר, הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁקְרוֹבֶיהָ עַזִּים וַחֲזָקִים וְכוֹנָתוֹ לְהִתְקָרֵב בָּהֶם, לְסוֹף יִסְתַּלְּקוּ מִמֶּנּוּ וְגַם הוּא יִסְתַּלֵּק מִן הָאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲזוּבָה תִּהְיֶה". "וְאַשְׁקְלוֹן" מִלְּשׁוֹן שְׁקָלִים, רוֹצֶה לוֹמַר, הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם מָמוֹן סוֹפוֹ בָּא לִידֵי עֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה". "אַשְׁדּוֹד" מִלְּשׁוֹן "אֵשׁ דּוֹדִים", רוֹצֶה לוֹמַר, הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם חֶשְׁק סוֹפוֹ שֶׁבֵּעַ מִמֶּנָּה וְקֵץ בָּהּ וּמְגָרְשָׁהּ בַּחֲצִי יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ". "וְעֶקְרוֹן", רוֹצֶה לוֹמַר, הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה עֲקָרָה עוֹקֵר זַרְעוֹ. גַּם מַעֲשֶׂה אַמְנוֹן וְתָמָר יוֹכִיחַ שֶׁנִּשְׂאָהּ לְשֵׁם חֶשְׁק אֵיךְ נֶהֱפְכָה אַהֲבָתָם לְשִׂנְאָה.

נפש יהודה שקרוביה עזים. בעלי אגרוף וחומסים וגוזלים וירא‍ים מהם לתובעם לדין: **אשדודים**. מלשון פשע כמו ואשתדור מתעבד בגוה בעזרא:

גַּם יִסְתַּכֵּל אָדָם בַּגְּזֵרוֹת שֶׁבָּאוּ עַל הַנָּשִׁים הָעַזּוֹת הָאֲרוּרוֹת, שֶׁהָיוּ מִתְפָּאֲרוֹת בְּיָפְיָן, וּכְתִיב עֲלַיהוּ: "וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן" (ישעיה ג, טז), כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (שבת סב, ב): דָּרַשׁ רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב עִילַאי: מַאי דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן" (שם)? שֶׁהָיוּ מְהַלְּכוֹת בְּקוֹמָה זְקוּפָה. "וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן" וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם. עַל כֵּן יִבְרַח אָדָם מִלְּהִזְדַּוֵּג עִם נָשִׁים כָּאֵלּוּ וְיִשָּׂשׂ כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְיִסְתַּיְּעוּהוּ מִן הַשָּׁמַיִם.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [קעב]

כְּשֵׁם שֶׁמִּתְפַּלֵּל הָאָדָם לֵאלֹהָיו שֶׁיִּכְיֹן לוֹ כָּל צָרְכּוֹ וְינַצְּלֵהוּ מִכָּל צָרָה, כָּךְ הוּא טוֹב לוֹ לְהִתְחַנֵּן אֶל אֱלֹהָיו שֶׁיְּזַמֵּין לוֹ אִשָּׁה טוֹבָה בְּכַשְׁרוּת וּבְשַׁלְוָה, כִּדְגַרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ח, א): "עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד אֵלֶיךָ *לְעֵת מְצֹא" וגו' (תהלים לב, ו), מַאי "לְעֵת מְצֹא"? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: זוֹ אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב" וגו' (משלי יח, כב). בְּמַעֲרָבָא כִּי נָסֵיב אִינָשׁ אִתְּתָא, אָמְרֵי לֵיהּ: "מָצָא" אוֹ "מוֹצֵא". "מָצָא", דִּכְתִיב: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב"; "מוֹצֵא", דִּכְתִיב: "וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה" (קהלת ז, כו).

נפש יהודה לעת מצוא וגו'. שיהיה מצוי לו אשה טובה לעת נשואין:

וַאֲמְרִינַן נַמֵּי הַאי עֲבָדָא בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סג, ב). וַאֲמְרִינַן עָלָהּ הָתָם: אָמַר רָבָא: אִשָּׁה רָעָה מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, דִּכְתִיב: "גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן" (משלי כב, י). וְאָמַר רָבָא: אִשָּׁה רָעָה וּכְתֻבָּתָהּ מְרֻבָּה אִנְסִיב *צָרָתָהּ בְּצִדָּהּ, דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: *בַּחֲבֶרְתָּהּ וְלָא *בְּסֵילְתָּא. וַאֲמַר רָבָא: קָשָׁה אִשָּׁה רָעָה *כְּיוֹם סַגְרִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "*דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר וְאֵשֶׁת מִדְיָנִים נְשָׁתָוֶה" (שם כז, טו). וַאֲמַר רָבָא: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה וְכַמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה. כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה, דִּכְתִיב: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב" - **אִי בְּגַוְונָא קָא מִשְׁתָּעֵי קְרָא, הָכֵי קָאָמַר: כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה, שֶׁהַכָּתוּב מְשַׁבְּחָהּ: אִי בַּתּוֹרָה קָא מִשְׁתָּעֵי קְרָא, הָכֵי קָאָמַר: כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה, שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשְׁלָה בָּהּ. כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה, דִּכְתִיב: "וּמוֹצֵא אֲנִי *מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה" - אִי בְּגַוְונָא קָא מִשְׁתָּעֵי קְרָא, הָכֵי קָאָמַר: כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה *שֶׁהַכָּתוּב מְגַנָּהּ: וְאִי בְּגֵיהִנֹּם קָא מִשְׁתָּעֵי קְרָא, הָכֵי קָאָמַר: כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה, שֶׁגֵּיהִנֹּם נִמְשָׁלָה בָּהּ. "הִנְנִי מֵבִיא אֲלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא־יוּכְלוּ לָצֵאת מִמֶּנָּה" (ירמיה יא, יא), אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתֻבָּתָהּ מְרֻבָּה. "נְתָנַנִי ה' בִּידֵי לֹא־אוּכַל קוּם" (איכה א, יד), אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא: זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתֻבָּתָהּ מְרֻבָּה.

נפש יהודה צרתה בצדה. אשה אחרת יקח אצלה: **בחברתה**. מקבלת תוכחה ומצייתה לבעלה מקנאת צרתה שיחבבנה בעלה יותר מצרתה דבר זה מועיל יותר מהכותה: **בסילתא**. קוצים: **כיום סגריר**. יום ברד ורוח: **דלף טורד**. כשם שהגשם הדולף בבית רעוע טורד בני הבית כן אשה רעה אשת מדנים מריבה ומחלוקת נשתוה דומין ושוה האשה לדלף: **אי בגוה קא משתעי קרא**. באשה עצמה משבחה שטובה היא: **ואי**. טוב נאמר על התורה שנקראת טוב והאשה נמשלת בה: **מר ממות**. זה הגיהנם: **שהכתוב מגנה**. ונקראת מר ממות:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין ק, ב) וּבְפֶרֶק מִי שֶׁמֵּת (בבא בתרא קמה, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: "כָּל־יְמֵי עֲנִי רָעִים" (משלי טו, טו), זֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה; "וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָמִיד" (שם), זֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה טוֹבָה.

וְגַרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (שו"ט, נט): "לַמְנַצֵּחַ אַל־ תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם" וגו' (תהלים נט, א), זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב", כֵּיוָן שֶׁאָדָם מוֹצֵא אִשָּׁה מָצָא טוֹב. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב" וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה", הֵיאַךְ יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ? אִם תִּהְיֶה טוֹבָה אֵין סוֹף לְטוֹבָתָהּ וְאִם תִּהְיֶה רָעָה אֵין סוֹף לְרָעָתָהּ. עַד שֶׁלֹּא נִבְרֵאת הָאִשָּׁה - "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ" (בראשית ב, יח), וּמִשֶּׁנִּבְרֵאת, כְּתִיב: "*וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" (שם א, לא). דָּבָר אַחֵר: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב", כְּשֶׁהָאִשָּׁה טוֹבָה

מָצָא בַּעֲלָהּ חֵפֶץ טוֹב וּכְשֶׁתִּהְיֶה רָעָה מוֹצֵא טוֹב, כְּמוֹ: "וַיִּמָּץ טַל מִן־הַגִּזָּה" (שופטים ו, לח), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהִיא *מְמַצָּה כָּל טוּבוֹ.

נפש יהודה והנה טוב מאד. טובה שאין לה סוף ומכלל הן אתה שומע לאו: **ממצה כל טובו**. סוחטת ומאבדת כל הטובה מבעלה:

וּמֵאַחַר שֶׁזֹּאת הַמַּתָּנָה טוֹבָה בָּאָה מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, יִרְבֶּה בְּרַחֲמִים עָלֶיהָ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (יח, ב): אָמַר רַב: מִן הַתּוֹרָה, מִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים - מֵה' אִשָּׁה לְאִישׁ. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: "מֵה' יָצָא הַדָּבָר" (בראשית כד, נ). מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: "וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מֵה' הִיא" (שופטים יד, ד). וּמִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: "בַּיִת וְהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת" וגו' (משלי יט, יד).

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ, כִּי כְּשֶׁהַוָּלָד בִּמְעֵי אִמּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַוֵּג לוֹ אֶת בַּת זוּגוֹ, מִנָּא לָן? מֵאַבְרָהָם, דִּכְתִיב: "וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה" (בראשית כב, כג) וְדָרְשׁוּ בוֹ: מְלַמֵּד *שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר יִצְחָק עַל בַּת זוּגוֹ. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (ב, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: בַּת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, כְּדִכְתִיב: "מָצָא אִשָּׁה" וגו' וּכְתִיב: "וּמֵה' אִשָּׁה מַשְׂכֶּלֶת" (משלי יט, יד) וּכְתִיב: "מֵה' יָצָא הַדָּבָר" וּכְתִיב: "הֵיא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֹכִיחַ ה'" (בראשית כד, מד). וְעִם כָּל זֶה אַל יִמְנַע עַצְמוֹ מִלְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים, שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא וְיִתְּנוּ לוֹ כְּפִי מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, רֹאשׁ פִּרְקָא קַמָּא (שם): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: *כִּי פָּתַח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ בְּסוֹטָה, אָמַר הָכִי: *אֵין נוֹתְנִין לָאָדָם אִשָּׁה אֶלָּא כְּפִי מַעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע" וגו' (תהלים קכה, ג). וְאִם יֵשׁ צַדִּיק שֶׁנִּכְשָׁל בְּאִשָּׁה מוֹרֶדֶת, זֶהוּ מֵהַיְסוּרִין הַבָּאִים לַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי שֶׁיִּנָּחֲלוּ הָעוֹלָם הַבָּא. וּבָרוּךְ הַיּוֹדֵעַ.

נפש יהודה שנתבשר יצחק. מיד כשנולדה שהיא בת זוגו מה': **כי פתח**. לדרוש בפרשת סוטה: **אין נותנין לאדם אשה**. והיינו שדרש סמוכין ואיש את קדשיו לו יהיו ואמרינן מי שאינו נותן קדשיו לכהנים סוף שיביא אשתו לכהן לשתות מי מרים וע"כ כתיב איש כי תשטה אשתו סמיך ליה וקשה ליה אם הוא חטא אשתו מה חטאה אמר ריש לקיש אין מזווגין וכו' שגם היא מרשעת כי אין מזווגין אלא צנועה לצדיק ופרוצה לפרוץ: **לא ינוח**. לא יזדווג שבט ממשלת הרשע בגורל הצדיק:

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בִּימֵי הַזִּוּוּג

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קעג]

יְמֵי הַזִּוּוּג הֵם רְאוּיִים לְמִשְׁתֶּה וּלְשִׂמְחָה לֶחָתָן וְלַכַּלָּה וְלַקְרוֹבִים. וְלֹא נִתְּנוּ לְמַלְאֹת כְּרֵיסָם, אֶלָּא לִתֵּן שֵׂבַח וְהוֹדָאָה לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהִגִּיעָם לְזִוּוּג, וְלָתֵת בָּהֶם מַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים וּלְשַׂמֵּחַ בָּהֶם לְשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה.

וְהַשִּׂמְחָה שֶׁל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה יֵשׁ לָהּ סְמָךְ מִן הַתּוֹרָה, כִּדְנַרְסִינָן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (טז): רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה מִנַּיִן לָנוּ? מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים וְלִקַּח אֶת רָחֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה" (בראשית כט, כב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם גְּמַלְתֶּם עִם יַעֲקֹב עַבְדִּי, אֲנִי אֶתֵּן שְׂכָרְכֶם לִבְנֵיכֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא שָׂכָר טוֹב לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־בוֹ נָתַן־ה' תְּשׁוּעָה לְאָרֶם" (מלכים־ב ה, א).

נפש יהודה כי בו. בנעמן נאמר שהיה מארם מקום לבן:

שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה מִמִּי אָנוּ לְמֵדִין? מִשִּׁמְשׁוֹן נְזִיר אֱלֹהִים, כְּשֶׁיָּרַד לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְלָקַח אִשָּׁה וְעָשָׂה שִׁבְעַת יָמִים מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּרְאוֹתָם אוֹתוֹ וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים מְרֵעִים וַיִּהְיוּ אִתּוֹ" (שופטים יד, יא). מָה הָיוּ עוֹשִׂים אִתּוֹ? הָיוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׂמְשׁוֹן אָחוּדָה נָּא לָכֶם חִידָה" (שם שם, יב) וּכְתִיב: "וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (שם שם, יד).

הֶחָתָן דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ, מַה הַמֶּלֶךְ הַכֹּל מְקַלְּסִין אוֹתוֹ כְּךְ הֶחָתָן הַכֹּל מְקַלְּסִין אוֹתוֹ. מַה הַמֶּלֶךְ לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי כָבוֹד כָּךְ הֶחָתָן לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי כָבוֹד. מַה הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה לְפָנָיו כָּל הַיָּמִים, כָּךְ הֶחָתָן מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה לְפָנָיו כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. מַה הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ יוֹצֵא לַחוּץ לְבַדּוֹ, אַף הֶחָתָן אֵינוֹ יוֹצֵא לַשּׁוּק לְבַדּוֹ. מַה הַמֶּלֶךְ פָּנָיו מְאִירוֹת כְּאוֹר הַחַמָּה, *כָּךְ הֶחָתָן פָּנָיו מְאִירוֹת כְּאוֹר הַחַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ" (תהלים יט, ה).

נפש יהודה כך החתן פניו מאירות. כלומר נמשלת החמה לשמחת חתן ע"כ נמשל גם החתן למאור החמה:

וְהַיָּמִים שֶׁבָּחֲרוּ רַבּוֹתֵינוּ לְזִוּוּג, הֵם: בְּתוּלָה בִּרְבִיעִי וְאַלְמָנָה בַּחֲמִישִׁי. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ, לְפִי שֶׁאִם הָיָה לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים יַשְׁכִּים לְבֵית דִּין; וְגַם אָמְרוּ: *שָׁקְדוּ חֲכָמֵינוּ עַל תַּקָּנַת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהֵא טוֹרֵחַ בִּסְעוּדָה שְׁלֹשָׁה יָמִים: אֶחָד בְּשַׁבָּת וְשֵׁנִי בְּשַׁבָּת וּשְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת, וּבָרְבִיעִי כּוֹנְסָהּ - הַטַּעַם הַמֻּבְחָר הוּא הָאָמוּר בְּפִרְקָא קַמָּא דִּכְתֻבּוֹת (ה, א): תָּנָא בַּר קַפָּרָא: בְּתוּלָה נִשֵּׂאת בִּרְבִיעִי וְנִבְעֶלֶת בַּחֲמִישִׁי, הוֹאִיל וְנֶאֱמַר בּוֹ *בָּרְכָה לַדָּגִים; אַלְמָנָה נִשֵּׂאת בַּחֲמִישִׁי וְנִבְעֶלֶת בַּשִּׁשִּׁי, הוֹאִיל וְנֶאֱמַר בּוֹ *בָּרְכָה לָאָדָם.

נפש יהודה שקדו. מהרו לעשות תקנות לתועלת ישראל: **ברכה לדגים**. פרו ורבו ומלאו את המים: **ברכה לאדם**. פרו ורבו ומלאו את הארץ:

וְרֶמֶז לְבִרְכַּת חֻתָּנִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֵכוּ אֶת־רִבְקָה" (בראשית כד, ס). וְתִקְּנוּ לוֹמַר שֶׁבַע בְּרָכוֹת. הָרִאשׁוֹנָה, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, *שֶׁהִיא תְּדִירָה, קוֹדֶמֶת לְכָל דָּבָר. הַשְּׁלֹשׁ הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ, לְפִי שֶׁכָּל אַחַת הִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ. הָאַחַת לְהוֹדוֹת לְאֵל *שֶׁבָּרָא הַכֹּל מֵאַיִן, מַה שֶּׁהֵן צְרִיכִין לִכְבוֹד הַחֻפָּה; שְׁנִיָּה כְּנֶגֶד יְצִירַת גּוּף הָאָדָם; שְׁלִישִׁית כְּנֶגֶד יְצִירַת הַשְּׁלֵמָה שֶׁבָּאָדָם בְּשֵׂכֶל וּבְתִקּוּן, וְזֶהוּ "בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ" וּמִזֶּה הִתְקִין בִּנְיַן עֲדֵי עַד, שֶׁזֶּהוּ הַנִּשְׁמָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָעַד. וּמֵרֹב טוֹבָה הֶאֱרִיכוּ בָהּ יוֹתֵר וְעַל כֵּן פּוֹתַחַת בְּבָרוּךְ וְחוֹתֶמֶת בְּבָרוּךְ, שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן נִתְקְנוּ עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַר הַנָּבִיא: "כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו" (ישעיה מג, ז). שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ" כְּנֶגֶד "בְּרָאתִיו"; "יוֹצֵר הָאָדָם" כְּנֶגֶד "יְצַרְתִּיו"; "אֲשֶׁר יָצַר" כְּנֶגֶד "אַף עֲשִׂיתִיו", שֶׁהוּא הַתִּקּוּן הָרִאשׁוֹן וְהַנִּצְחִי. וּלְפִי שֶׁחַיָּבִין אָנוּ לְהַעֲלוֹת אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתֵנוּ, סָמְכוּ לָהּ "שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ". *וּלְפִי שֶׁהִיא סְמוּכָה אֵינָהּ פּוֹתַחַת בְּבָרוּךְ. וּלְפִי שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין לְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה וּלְהִתְפַּלֵּל עַל שִׂמְחָתָם, סָמְכוּ לָהּ "שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים אֲהוּבִים", רוֹצֶה לוֹמַר, חָתָן וְכַלָּה. וְאוֹמְרִים: "כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם", הוּא שֶׁאָמְרוּ: שֶׁקִּלְלָהּ וְקִשְׁטָהּ וְהֵבִיאָהּ אֶל הָאָדָם וְנַעֲשָׂה לוֹ שׁוֹשְׁבִין.

נפש יהודה שהיא תדירה. כלומר בכל יום יארע שמברכין על היין: **שברא הכל**. יש מאין: **ולפי שהיא סמוכה**. לברכה שלפניה שפותחת בברוך והיא מעין אותה ברכה:

וְאַחַר שֵׁשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ תִּקְּנוּ בָּרָכָה שְׁבִיעִית כּוֹלֶלֶת כָּל הָעִנְיָנִים, בְּרִיאַת הַשִּׂמְחָה וִיצִירַת הַזִּוּוּג וְזֶכֶר יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁבְּרָכָה זוֹ מְבָרְכִין אוֹתָהּ לְבַדָּהּ בְּכָל יוֹם מִימֵי הַשִּׂמְחָה כְּשֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֲשָׂרָה *וְאֵין שָׁם פָּנִים חֲדָשׁוֹת וְעַל כֵּן נִתְקְנָה כְּלָלִית. וּפוֹתַחַת בְּבָרוּךְ וְחוֹתֶמֶת בְּבָרוּךְ. וְכָל זֶה לְלַמְּדֵנוּ אֵיךְ כָּל הַשִּׂמְחוֹת בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְעַל כֻּלָּם אָנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ.

נפש יהודה ואין שם פנים חדשות. אם אין באים בני אדם מחדש שלא היו עדיין אוכלים בסעודת חתן ושומעים ברכות חתנים אלא בני אדם שכבר היו אוכלין וברכו שבע ברכות אז אין מברכין כשהם באים עוד לאכול שם אלא ברכה אחרונה:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קעד]

הַתּוֹרָה הִמְשִׁילָה הַשִּׂמְחָה שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשַׂמֵּחַ אֶת יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגְּאֻלָּה לְשִׂמְחַת הֶחָתָן עִם הַכַּלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא: "וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ" (ישעיה סב, ה). *וְהֶעֱרִיכָהּ לְשִׂמְחָה זֹאת, לְפִי שֶׁלֹּא מָצָא שִׂמְחַת מְרֵיעוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ

שֶׁיֵּשׁ לְחָתָן בְּיוֹם חֻתָּנָתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ. וְהֵיא שִׂמְחָה שֶׁל כָּבוֹד וְשֶׁל הֲנָאָה וְשֶׁל מִצְוָה. שֶׁל כָּבוֹד, שֶׁהַכֹּל מְכַבְּדִין אוֹתוֹ, כִּדְאִיתָא לְמַעֲלָה (סימן קעג).

נפש יהודה והעריכה. שנערך והשוה שמחת ירושלים לשמחת חתן:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּסוֹף מוֹעֵד (מועד קטן כח, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מִנַּיִן לְחָתָן שֶׁמֵּסֵב בָּרֹאשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר" (שם סא, י), מַה כֹּהֵן בָּרֹאשׁ אַף חָתָן בָּרֹאשׁ. וְכֹהֵן גּוֹפֵיהּ מְנָא לָן? דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "וְקִדַּשְׁתּוֹ" (ויקרא כא, ח), לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן וְלִטּוֹל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן. וְשֶׁל הֲנָאָה שֶׁאֵין לְךָ הֲנָאָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, הַכֹּל רָצִים אַחֲרֶיהָ מְנַעֲרוּתָם, בַּיִת חָדָשׁ וְאִשָּׁה חֲדָשָׁה וַעֲבָדִים לְשַׁמְּשׁוֹ *וְכָל הֲנָאוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וְשֶׁל מִצְוָה, מְקַיֵּם מִצְוַת נְשׂוֹאִין וּמִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וּמִצְוַת עוֹנָה *וּבוֹנֶה בִּנְיָן *לְקִיּוּם הַמִּין.

נפש יהודה כל הנאות שבעולם. הכל בא לו מן האשה הנדוניא וסבלונות: **ובונה בנין**. כלומר נשיאת האשה שנא' בה ויבן ה' אלהים את הצלע לאשה לשם פריה ורביה: **לקיום המין**. להוליד בנים:

וְאִם יִזְכֶּה לְקַחַת אִשָּׁה צְנוּעָה יִרְאַת ה' אֲשֶׁר יָבֹא מִמְּנָּה זֶרַע כָּשֵׁר - אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ, מַה נָּעִים גּוֹרָלוֹ, מַה יָּפָה מְאֹד יְרוּשָּׁתוֹ. עָלָיו נֶאֱמַר: "אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא ה'" (תהלים קכח, א), כִּי לְפִי שֶׁהָיָה יָרֵא אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהוֹלֵךְ בִּדְרָכָיו, זָכָה לְבַיִת שֶׁיֹּאכַל בּוֹ יְגִיעַ כַּפָּיו וְלֹא יִצְטָרֵךְ לִידֵי מַתְּנוֹת בָּשָׂר וָדָם. אַשְׁרָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

"אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה" (שם שם, ג), לָמָּה נִמְשְׁלָה אִשָּׁה לְגֶפֶן? לוֹמַר לְךָ, מַה גֶּפֶן פֹּרִיָּה לִבְרָכָה אַף אִשָּׁה כְּשֶׁרָה פֹּרִיָּה לִבְרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶצָּק מַיִם עַל־צָמֵא וְנוֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה *אֶצֹק רוּחִי" וגו' (ישעיה מד, ג). "בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ" (תהלים קכח, ג), שֶׁתְּהֵא צְנוּעָה וְלֹא תְהֵא יַצְאָנִית. וְזוֹ שֶׁבַח הָאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־כְּבוּדָּה בַת־מֶלֶךְ פְּנִימָה" (שם מה, יד).

נפש יהודה אצוק רוחי. על זרעך, כגשם שמגדל הזרעים יגדל רוח ה' על הבנים כשרים:

"בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים" (שם קכח, ג), לָמָּה נִמְשְׁלוּ הַבָּנִים לְזֵיתִים? לוֹמַר לְךָ, מַה זַּיִת בִּתְחִלָּה מָרִים וּמִתּוֹךְ טִרְחַ גָּדוֹל וּטְחִינָה וּכְתִשָּׁה יִמָּתְקוּ וְיֵצֵא מֵהֶם יִצְהָר לְכַבֵּד אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים, אַף הַבָּנִים מָרִים מִתְּחִלָּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו" (בראשית ח, כא). וּמִתּוֹךְ דִּחַק וְצַעַר יִלְמְדוּ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת שֶׁהֵם מְתוּקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים" (תהלים יט, יא). "סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ" (שם קכח, ג), שֶׁלֹּא יְהוּ צְרִיכִין לַבְּרִיּוֹת, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָן אֲבִיהֶם. וְגַם כֵּן *שֶׁלֹּא יְהֵא בָהֶם שְׁכוֹל, אֶלָּא יִהְיוּ כְּמוֹ שִׁתִילֵי זֵתִים, שֶׁאֵין נוֹשְׁרִים בְּכָל הַשָּׁנָה וְיִהְיוּ כֻּלָּם סָבִיב לְשֻׁלְחָנְךָ.

נפש יהודה שלא יהא בהם שכול. שאין מפלת נפלים ואין מתים בחייה שאשה שאין לה בנים נקראת שכולה:

"הִנֵּה כִי־כֵן" וגו' (שם שם, ד), זֹאת בְּרָכָה שְׁלֻמָּה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבָרֵךְ אֶת יְרֵאָיו. "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן" (שם שם, ה), לְעוֹלָם יְהֵא מְבֹרָךְ מֵהַשֵּׁם הַמַּשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּצִיּוֹן. "וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָ‍ִם" וגו' (שם), שֶׁלֹּא יֶחֱרַב הַבַּיִת בְּיָמָיו, אוֹ אִם הוּא בַּגָּלוּת, שֶׁיִּרְאֶה בַּנֶּחָמָה. "וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ" (שם שם, ו), שֶׁיִּרְאֶה בָּנִים לְבָנָיו שֶׁיְּגַדְּלֵם בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה. "שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל" (שם), שָׁלוֹם לוֹ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו וּבִזְכוּתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְקַבֵּל צַעַר עַמָּהֶם. זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא.

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבָרָכוֹת (ח, א): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַמֵּי מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא: גָּדוֹל הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ *יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם, דְּאִלּוּ בִּירֵא שָׁמַיִם כְּתִיב: "אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת־ה'" וגו' (תהלים קיב, א) וְאִלּוּ בַּנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ כְּתִיב: "אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ" (שם קכח, ב), "אַשְׁרֶיךָ" בָּעוֹלָם הַזֶּה "וְטוֹב לָךְ" לָעוֹלָם הַבָּא. וְאַל יַחְשֹׁב אָדָם שֶׁהִיְתָה כַּוָּנָתָם בַּנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ וְאֵינוֹ יָרֵא שָׁמַיִם, אֲבָל זֶה וְזֶה הֵם יְרֵאֵי שָׁמַיִם וְאָמְרוּ, שֶׁגָּדוֹל הַיִּרְאֶה שָׁמַיִם שֶׁהוּא מִתְפָּרְנֵס מִיגִיעַ כַּפָּיו, מֵאוֹתוֹ יָרֵא שָׁמַיִם שֶׁמַּטִּיל פַּרְנָסָתוֹ עַל הַצִּבּוּר וּמִתְפָּרְנֵס בִּשְׁבִיל תּוֹרָתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא יָרֵא שָׁמַיִם.

נפש יהודה יותר מירא שמים. שיושב ועוסק בתורה ובתפלה ונצרך לבריות והם מפרנסים אותו:

וְגַם דָּרְשׁוּ עַל פָּסוּק "וּרְאֵה בָנִים" וגו', פֶּרֶק נַעֲרָה שֶׁנִּתְפַּתְּתָה (כתובות נ, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כֵּיוָן שֶׁבָּנִים לְבָנֶיךָ - שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל, דְּלָא אַתּוּ לִידֵי חֲלִיצָה וְיִבּוּם. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: כֵּיוָן שֶׁבָּנִים לְבָנֶיךָ - שָׁלוֹם עַל דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל, דְּלָא אַתּוּ *לְאִינְצוּיֵי.

נפש יהודה לאנצויי. מי קודם לירושה ונחלה:

הַחֵלֶק הָרְבִיעִי בְּהַנְהָגָתָם יַחַד
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קעה]

אִם הָאִשָּׁה נוֹהֶגֶת כָּרְאוּי מִצְוָה עַל בַּעֲלָהּ לְכַבְּדָהּ וּלְשַׂמְּחָהּ וְשֶׁלֹּא יַכְנִיעֶנָּה יוֹתֵר מִדַּאי וְזֶהוּ טוֹב לוֹ, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזָּהָב (נט, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לְעוֹלָם יִזָּהֵר אָדָם בִּכְבוֹד אִשְׁתּוֹ, שֶׁאֵין בְּרָכָה מְצוּיָה לְאָדָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ" (בראשית יב, טז). אָמַר לֵהּ רָבָא: *אוֹקִירוּ נָשַׁיכוּ כִּי הֵיכֵי דְּתִתְעַתְּרוּ.

נפש יהודה אוקירו. כבדו לנשותיכם כי היכי שיבא לכם ברכה ועושר:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ *וְהַמְכַבְּדָהּ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ וְהַמַּדְרִיךְ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּמַשִּׂיאָן סָמוּךְ לְפִרְקָן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ" וגו' (איוב ה, כד).

נפש יהודה והמכבדה יותר מגופו. דזילותא דאתתא קשה יותר מדגברא:

וְעוֹד אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין, פֶּרֶק כִּסּוּי הַדָּם (פד, ב): דְּרַשׁ רַב עֻוירָא, זְמָנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַמֵּי וְזִמְנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַסִּי: מַאי דִּכְתִיב: "*טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל" וגו' (תהלים קיב, ה)? לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם וְיִשְׁתֶּה *פָּחוֹת מִמַּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְיִלְבַּשׁ וְיכַסֶּה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְיכַבֵּד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, *שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ וְהוּא תָּלוּי בְּמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.

נפש יהודה טוב איש חונן. דלים ומלוה אותם וטוב המכלכל דבריו במשפט לפי היכולת הוא עומד על צרכיו ולא בכל תאות לבו: **פחות ממה שיש לו**. פחות מכדי היכולת הוא עומד על צרכיו לאכילה ולבוש ויתכסה לפי היכולת שלא יתבייש ויכבד אשתו יותר מיכלתו: **שהן תלויין**. מצפים לחסדו והוא מצפה לחסד אל:

גַּם יְזֵהֵר שֶׁלֹּא יוֹנֶה אוֹתָהּ בְּאוֹנָאוֹת שֶׁלֹּא כַדִּין אוֹ בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים, דְּגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַזְּהָב (בבא מציעא נט, א): אָמַר רַב: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר *בְּאוֹנָאַת אִשְׁתּוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁדִּמְעָתָהּ מְצוּיָה אוֹנָאָתָהּ קְרוֹבָה עָלָיו. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי תְפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי" (איכה ג, ח). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשַּׁעֲרֵי תְפִלָּה נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי דִּמְעָה לֹא נִנְעֲלוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "*שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וגו' אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ" (תהלים לט, יג).

נפש יהודה באונאת אשתו. לצערה אפי' בדברים שאונאתה קרובה הקב"ה ממהר לפרוע למי שמאנה לפי שהיא בוכה לפניו: **שמעה תפלתי**. בקש שהקב"ה יקבל תפלתו אל דמעתי אל תחרש ולא אמר תשמע רק אל תחרש כי כבר קבל דמעתו:

וְיֵהֵא זָהִיר בְּתָבוּאָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ לִמְרִיבָה עַל זֶה, כְּדְאֲמְרִינַן עֲלָהּ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּתְבוּאָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁאֵין מְרִיבָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא עַל עִסְקֵי תְבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם" וגו' (שם קמז, יד). אָמַר רַב פַּפָּא: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִנְשֵׁי: כְּדְמִשְׁלַם שַׁעֲרֵי *מִכַּדָּא, נָקִישׁ וְאָתֵי תִּיגְרָא.

נפש יהודה השם גבולך שלם. אימתי כשחלב חטים ישביעך כשיש חטים בביתך: **מכדא**. כיון שכלו השעורים מהכד שדרכו ליתן בו שעורים כלומר כשאין האיש יכול ליתן לאשתו כל רצונה כאשר היא מלומד' נקיש ואתי תיגרא מתחלת לריב עם בעלה כמו הכד אם אין בו מקשקש ונשמע קול הברה כשמכין עליו:

וְאִם יִתְנַהֵג עִמָּהּ כָּרָאוּי יִהְיֶה שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְהַשְּׁכִינָה מָגֶן בַּעֲדָם, כִּדְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה מֵבִיא (יז, א): רַבִּי עֲקִיבָא דָּרַשׁ: אִישׁ וְאִשָּׁה, זָכוּ *שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם. לֹא זָכוּ - אֵשׁ אוֹכַלְתָּן.

נפש יהודה שכינה ביניהם. שם של י"ה. יו"ד באיש. וה' באשה נסתלק השם נשאר אש ואש וגיהנם היא אש אוכלת אש ושורפתן:

גַּם מָצִינוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פֶּרֶק יב: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: עַל שֵׁם *בָּשָׂר וָדָם נִקְרָא שְׁמוֹ אָדָם וּמִשֶּׁבָּנָה לוֹ עֵזֶר נִקְרָא שְׁמוֹ אִישׁ וְהִיא אִשָּׁה, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן שְׁמוֹ בֵּינֵיהֶם: יו"ד הֵ"א, אִם הוֹלְכִים בְּדָרְכַי וְשׁוֹמְרִים מִצְוֹתַי הֲרֵי שְׁמִי נָתוּן בֵּינֵיהֶם וּמַצִּיל אוֹתָן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וְאִם לָאו, הֲרֵינִי נוֹטְלוֹ מִבֵּינֵיהֶם וְהֵם עוֹשִׂין אֵשׁ וְאֵשׁ, וְהָאֵשׁ אוֹכֶלֶת אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֵשׁ הִיא עַד־אֲבַדּוֹן תֹּאכֵל" (איוב לא, יב). וַאֲמִרִינָן נַמֵּי הָתָם (שם): אִם זָכָה - לוֹ עֵזֶר וְאִם לֹא זָכָה - כְּנֶגְדּוֹ.

נפש יהודה בשר ודם. לשון שפלות:

וְאִם יֶאֱהַבֶנָּה כְּגוּפוֹ מְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב "וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד" (בראשית ב, כד), שֶׁהִיא צֶלַע מִצַּלְעוֹתָיו וְדַרְכּוֹ לַחֲזֹר אַחֲרֶיהָ וּלְפַיְסָהּ בְּכָל דָּבָר, כִּדְאָמְרִינָן בְּמַסֶּכֶת נִדָּה, סוֹף הַמַּפֶּלֶת (לא, ב): שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי: מִפְּנֵי מָה אִישׁ *מְחַזֵּר עַל הָאִשָּׁה וְאֵין אִשָּׁה מְחַזֶּרֶת עַל הָאִישׁ? אָמַר לָהֶם? מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, מִי מְחַזֵּר עַל מִי? בַּעַל אֲבֵדָה מְחַזֵּר עַל אֲבֵדָתוֹ. וּמִפְּנֵי מָה אִישׁ פָּנָיו לְמַטָּה וְאִשָּׁה פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָאִישׁ? *זֶה מִמָּקוֹם שֶׁנִּבְרָא וְזֶה מִמָּקוֹם שֶׁנִּבְרֵאת. מִפְּנֵי מָה אִישׁ *מְקַבֵּל פִּיּוּס וְאֵין אִשָּׁה מְקַבֶּלֶת פִּיּוּס? **זֶה מִמָּקוֹם שֶׁנִּבְרָא וְזֶה מִמָּקוֹם שֶׁנִּבְרֵאת. מִפְּנֵי מָה אִשָּׁה קוֹלָהּ עֶרֶב וְאֵין אִישׁ קוֹלוֹ עֶרֶב? זֶה מִמָּקוֹם שֶׁנִּבְרָא וְזוֹ מִמָּקוֹם שֶׁנִּבְרֵאת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־ קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵךְ נָאוֶה" (שיר השירים ב, יד).

נפש יהודה מחזר על האשה. אדם פנוי מחזר ומבקש עד שינשא: **זה ממקום שנברא**. מסתכל באדמה שנוצר ממנה והיא מסתכלת בו שנוצרה ממנו: **מקבל פיוס**. נוח לרצות: **זה ממקום שנברא**. אדמה עפר תחוח ונוח לגבל והיא עצם שהוא קשה: **וזו**. אשה מעצם והעצם כשמכין עליו קולו נשמע אבל קרקע כשמכין בו אין קולו נשמע:

וְגַם יְזֻהַר שֶׁלֹּא יְרַבֶּה רֵעִים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁיִּפָּתְחוּ לִזְנוּת, כִּדְגַרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק הָרוֹאֶה (ברכות סג, א): תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: לְעוֹלָם אַל יַרְבֶּה אָדָם רֵעִים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ רֵעִים *לְהִתְרוֹעֵעַ" (משלי יח, כד). תַּנְיָא רַבִּי אוֹמֵר: אַל יְמַנֶּה אָדָם *אַפּוֹטְרוֹפּוֹס בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁמָּא יַנְהִיג אֶת אִשְׁתּוֹ בִּדְבַר עֲבֵרָה. מִנָּא לָן? מִיּוֹסֵף.

נפש יהודה להתרועע. להתרוצץ שעל ידיהם יבא לו לסוף פרצה: **אפוטרופוס**. מכניס ומוציא נכסיו ולבה גס בו:

וְגַם לֹא יַרְגִּילֶנָּה בְּיַיִן שֶׁיְּבִיאֶנָּה לִזְנוּת, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם: תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה? לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יָזִיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבוֹת, פֶּרֶק אַף־עַל־פִּי (סה, א): תָּנָא, כּוֹס אֶחָד יָפֶה לְאִשָּׁה, שְׁנַיִם, *נְוּוּל הוּא, שְׁלֹשָׁה, תּוֹבַעַת בְּפָה, אַרְבָּעָה, *אֲפִילּוּ חֲמוֹר תּוֹבַעְתָּהּ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְהַנְהִיג עִמָּה כַּסֵּדֶר וּלְהַדְרִיכָהּ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּתְהֵא הוֹגֶנֶת לוֹ.

נפש יהודה נוול הוא. לה, שמנולת עצמה בפריצות ובדברי נבול פה: **אפילו חמור**. איש שהוא חמר ובודאי אדם שפל הוא שאומנתו בכך:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קעו]

אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאִשָּׁה הִיא בַּת זוּגוֹ שֶׁל אָדָם, אַל תַּחֲשֹׁב בְּעֵינֶיהָ לְבַעֲלָהּ כְּחָבֵר, אֶלָּא כְּאָדוֹן. וְעַל זֶה אָמַר הַמְשׁוֹרֵר: "כִּי הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ" (תהלים מה, יב). וְהָאִשָּׁה תֹּאהַב לְבַעֲלָהּ וְהוּא יִמְשָׁל בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל־ אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ" וגו' (בראשית ג, טז). וְאִם יְהֵא בְּעֵינֶיהָ כְּאָדוֹן - יֹאהֲבֶנָּה *וּתְהֵא בְּעֵינָיו כְּאָחוֹת. כִּי מָצִינוּ לְשָׂרָה שֶׁקָּרְאָה לְאַבְרָהָם אָדוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲדֹנִי זָקֵן" (שם יח, יב). וְאִם תְּמַעֵט הַדִּבּוּר אֶלָּא לְצָרֶךָ, תְּהֵא חֲבִיבָה יוֹתֵר עַל בַּעֲלָהּ. וְאִם תְּדַבֵּר לְפָנָיו בְּחֵן וּבַעֲנָוָה וְיִהְיוּ עֵינֶיהָ תְּלוּיוֹת לוֹ כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ, אָז תִּיקַּר וּתְכֻבַּד מְאֹד בְּעֵינָיו.

נפש יהודה ותהא בעיניו כאחותו. כמו שאמר אברהם ויצחק אחותי היא:

אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁצִּוְּתָה חָכְמָה אַחַת לְבִתָּהּ כְּשֶׁהָיְתָה מוֹלִיכָתָהּ לְבֵית בַּעֲלָהּ, אָמְרָה לָהּ: בִּתִּי, *עִמְדִי לְפָנָיו כִּלְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְשָׁרְתֵהוּ, וְאִם תִּהְיִי לוֹ אָמָה, הוּא יִהְיֶה לָךְ עֶבֶד וִיכַבְּדֵךְ כִּגְבִירָה. וְאִם תִּתְגַּדְּלִי עָלָיו, יִהְיֶה לָךְ לְאָדוֹן בְּעַל כָּרְחֵךְ וְאָז תִּהְיִי בְּעֵינָיו נְקֵלָה כְּאַחַת הַשִּׁפְחוֹת. וּתְקַשְׁטֵהוּ וּתְיַפֵּהוּ *בֵּין חֲבֵרָיו. וְאִם תָּבוֹא לוֹ *אַכְסַנְיָא, מִקְרוֹבָיו אוֹ מֵאוֹהֲבָיו, תְּקַבְּלֵם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת *וְתוֹצִיא לָהֶם יוֹתֵר מִדַּאי כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּבֵּד בַּעֲלֵךְ בְּעֵינֵיהֶם. וְתִשְׁמֹר אֶת בֵּיתוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וּבְזֶה תִּשָּׂא חֵן בְּעֵינָיו וְתִהְיֶה עֲטֶרֶת בַּעֲלֵךְ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ" (משלי יב, ד).

נפש יהודה עמדי לפניו כלפני המלך. כלומר חשוב כמלך כאלו הוא מלך ותשרתהו: **בין חבריו**. כדי שיוכל לילך בין חבריו בבגדים נאים ומקושטים והוא כבוד לו: **אכסנאי**. אורח שהוא קרוב לבעלה: **ותוציא להם יותר מדאי**. תכבדם בהצאות מרובה בדברים חשובים:

וּלְעוֹלָם תִּשְׁתַּדֵּל הָאִשָּׁה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ לְפִי שֶׁלֹּא תֵּשֵׁב בְּטֵלָה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה *לִידֵי שִׁעֲמוּם. וּבָזֶה מְשֻׁבָּחַת אֵשֶׁת חַיִל, כִּדְכְתִיב "דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ" (שם לא, יג). וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק אַף־עַל־פִּי, בַּמִּשְׁנָה (נט, ב): אֵלּוּ מְלָאכוֹת שֶׁאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ: טוֹחֶנֶת וְאוֹפָה וּמְכַבֶּסֶת וּמְבַשֶּׁלֶת וּמֵנִיקָה אֶת בְּנָהּ וּמַצַּעַת לוֹ אֶת הַמִּטָּה וְעוֹשָׂה בַּצֶּמֶר. *הִכְנִיסָה לוֹ שִׁפְחָה אַחַת, לֹא טוֹחֶנֶת וְלֹא אוֹפָה וְלֹא מְכַבֶּסֶת. שְׁתַּיִם, אֵינָהּ מְבַשֶּׁלֶת וְאֵינָהּ מֵנִיקָה אֶת בְּנָהּ. שָׁלֹשׁ, אֵין מַצַּעַת לוֹ אֶת הַמִּטָּה וְאֵינָהּ עוֹשָׂה בַּצֶּמֶר. אַרְבַּע, יוֹשֶׁבֶת *בַּקַּתֶּדְרָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲפִילּוּ הִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה שִׁפָּחוֹת כּוֹפִהּ לַעֲשׂוֹת בַּצֶּמֶר *שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי שִׁעֲמוּם.

נפש יהודה לידי שעמום. שגעון: **הכניסה לו שפחה אחת**. בנדוניא: **בקתדרא**. כסא חשוב מוכן לשרים ולא תטרח בשבילו לילך בשליחות להביא מבית לעלייה: **שהבטלה מביאה לידי זמה**. מכח הרהורים רעים:

וְגַם תִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תְּקַלְקֲלֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּבִיאוֹ לִידֵי עֲנִיּוּת, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה (סב, ב): אָמַר רַבִּי אַמִּי: שִׁלְשָׁה דְּבָרִים מְבִיאִין אֶת הָאָדָם לִידֵי עֲנִיּוּת. וְאֵלּוּ הֵן: *הַמַּשְׁתִּין מַיִם בִּפְנֵי מִטָּתוֹ עָרֹם וְהַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם וְשֶׁאִשְׁתּוֹ מְקַלְקֶלְתּוֹ בִּפְנָיו. הַמַּשְׁתִּין מַיִם בִּפְנֵי מִטָּתוֹ עָרֹם, אָמַר רָבָא: לֹא אָמָרַן אֶלָּא דְּמְהַדַּר אַפֵּיהּ לְפוּרְיָא, אֲבָל לְבַרְאֵי לֵית לָן בָּהּ. וְכִי מְהַדַּר אַפֵּיהּ לְפוּרְיָא נַמֵּי לֹא אָמָרַן אֶלָּא אֲאַרְעָא, אֲבָל אַמְּנָא לֵית לָן בָּהּ. וְהַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם. לֹא אָמָרַן אֶלָּא דְּלָא מָשָׁא כְּלָל, אֲבָל מָשָׁא וְלָא מָשָׁא לֵית לָן בָּהּ. וְלָאו מִלְּתָא הִיא, דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: אֲנָא מַשָּׁאֵי מְלָא חָפְנַאי מַיָּא וְיַהֲבוּ לִי מְלָא חָפְנַאי טִיבוּתָא. וְשֶׁאִשְׁתּוֹ מְקַלְקְלָה בְּפָנָיו, אָמַר רָבָא: עַל עִסְקֵי תַּכְשִׁיטֶיהָ. וְהַנֵּי מִילֵּי דְּאִית לֵיהּ וְלָא עָבִיד לָהּ.

נפש יהודה המשתין מים וכו'. כדאיתא בסי' קי"ט:

גַּם תִּזָּהֵר לִהְיוֹת צְנוּעָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ מְאֹד אֲפִילּוּ מִבַּעְלָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוֹלִין (קמ, ב): וְאָמַר לְהוּ רַב חִסְדָּא לִבְנָתֵיהּ: לִיצְנְעִיתוּן *בְּאַפֵּי גַּבְרֵיכוּ, לָא תֵּיכְלוּן נַהֲמָא בְּאַפֵּי גַּבְרֵיכוּ וְלָא תֵּיכְלוּן *יְרָקָא בְּלֵילְיָא, וְלָא תֵּיכְלוּן תַּמְרֵי בְּלֵילְיָא, וְלָא תִּשְׁתּוּן *שִׁיכְרָא בְּלֵילְיָא וְלָא תְּפַנְּנוּן *הֵיכָא דְּקָא מְפַנּוּ גַּבְרֵיכוּ. וְכִי קָרֵי אִינָשׁ אַבָּבָא, לָא תֵּמְרוּן "*מַנּוּ" *אֶלָּא "מַנִּי". דְּנָקֵט לֵיהּ מַרְגְּנִיתָא בְּחַד יָדָא וְכוּרָא בְּחַד יָדָה, מַרְגְּנִיתָא אַחְוֵי לֵיהּ וְכוּרָא לָא אַחְוֵי לֵיהּ עַד דְּאִצְטַעֵר וְהָדַר אַחְוֵי לֵיהּ. אָמַר לְהוּ: חֲזִיתוּן כַּמָּה חָבִיב מָאן דְּצָנֵיעַ. וְאַשְׁרֵי הָאִישׁ שֶׁזָּכָה לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ אִשָּׁה כְּבוּדָּה, צְנוּעָה וִירֵאַת שָׁמַיִם.

נפש יהודה באפי גברייכו. פעמים תאכל הרבה ותתגנה עליו: **ירקא בלילא**. מפני ריח הפה: **שיכרא**. ותמרי, משלשלין ומביאין לידי הפחה: **היכא דקא מפנו גברייכו**. בגלוי בפניהם בשדות ואפילו שלא בפניהם שמכיר מקומו ומקומה ונמאסת לו בזכרו: **מנו**. לא תרגילו לשונכם לדבר עם זכרים כי מנו הוא לשון זכר מאן הוא: **אלא מני**. ל' נקבה מאן היא:

הַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי בְּדֶרֶךְ הַחִבּוּר
וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קעז]

הָאֵל יִתְבָּרַךְ צִוָּה עַל מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה שְׁתֵּי פְּעָמִים: הָאַחַת לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ וְהַשֵּׁנִי לְנֹחַ. וְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה הִזְהִיר גַּם כֵּן, שֶׁלֹּא יִגְרַע מֵעוֹנָתָהּ. הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְכַוָּנַת מִצְוָה זוֹ וְלֹא לְתַאֲוָה, זוֹ הַכַּוָּנָה הַטּוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּן.

וְהַכַּוָּנָה הַשֵּׁנִיָּה הִיא לְתִקּוּן הַוָּלָד כְּשֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הַוָּלָד מְזֹרָז, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת נִדָּה פֶּרֶק הַמַּפֶּלֶת (לא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁלְשָׁה חֲדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים תַּשְׁמִישׁ *קָשֶׁה לָאִשָּׁה וְקָשֶׁה לַוָּלָד, אֶמְצָעִיִּים קָשֶׁה לָאִשָּׁה וְיָפֶה לַוָּלָד, אַחֲרוֹנִים יָפֶה לָאִשָּׁה וְיָפֶה לַוָּלָד, *שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ נִמְצָא הַוָּלָד מְלֵבָן *וּמְזֹרָז. תָּאנָא: הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ *לְיוֹם תִּשְׁעִים כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים. *מְנָא יָדַע? אָמַר אַבַּיֵי: "*שֹׁמֵר פְּתָאִים ה'". וְגַם זֹאת הַכַּוָּנָה נִרְאֶה שֶׁהִיא מְסַיַּעַת לְמִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה.

נפש יהודה קשה לאשה וקשה לולד. מפני שהולד דר במדור התחתון: **שמתוך כך**. הזרע מלבן את הולד מגיעוליו: **מזורז**. חזק ובריא: **ליום תשעים**. לשליש ימים של עיבור הוי חיותו שבא חיות לולד וקשה לו אז התשמיש: **מנא ידע**. שירחק מתשמיש הא לא ידע אימת מעברא: **שומר פתאים**. אנחנו כפתאים ולא ידעין איך נעשה שנהי' נזהרין והקב"ה שומר אותנו ויצילנו מנזק:

וְהַשְּׁלִישִׁית, אֲפִילּוּ בְּלֹא זֶה וְזֶה, אֶלָּא שֶׁהִיא מִשְׁתּוֹקֶקֶת אֵלָיו וּמַכִּיר בָּהּ שֶׁמִּתְרַצָּה בַּדָּבָר וְהִיא מִתְקַשֶּׁטֶת לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן דַּעְתּוֹ בָהּ, אוֹ בְּעֵת צֵאתוֹ לַדֶּרֶךְ אוֹ בְּבוֹאוֹ מִן הַדֶּרֶךְ, שֶׁמִּשְׁתּוֹקֶקֶת אֵלָיו, גַּם זֶה מַתַּן שָׂכָר יֵשׁ בּוֹ וְהוּא צוֹרֶךְ הָאִשָּׁה וַהֲנָאָתָהּ וְנִכְלָל בְּמִצְוַת עוֹנָתָהּ, כִּדְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סב, ב): כָּל הַיּוֹדֵעַ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא יְרֵאַת שָׁמַיִם *וְאֵינוֹ פּוֹקְדָהּ נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדַעְתָּ *כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ" וגו' (איוב ה, כד). וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: חַיָּב אָדָם לְפַקֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ *בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ" וגו'. וְהָא מֵהָכָא נָפְקָא מֵהָתָם נָפְקָא: "וְאֶל־אִישֵׁךְ *תְּשׁוּקָתֵךְ" (בראשית ג,

טז), מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה מִשְׁתּוֹקֶקֶת אֶל בַּעֲלָהּ כְּשֶׁיֵּצֵא לַדֶּרֶךְ? לֹא נִצְרְכָה, אֶלָּא לִלְמֹד *סָמוּךְ לְוֹסְתָהּ. וְכַמָּה? אָמַר רָבָא: *עוֹנָה. *וְהַנֵּי מִילֵי לְדָבָר הָרְשׁוּת, אֲבָל *לְדָבָר מִצְוָה מִטְרִיד.

נפש יהודה ואינו פוקד. בתשמיש בעת עונתו: **כי שלום אהלך**. שלימה ביראת שמים: **בשעה שיוצא לדרך**. משום שמתאוה לו באותו פעם יותר: **תשוקתך**. תאותך. אלא **סמוך לוסתה**. דאמרו רבנן חייב אדם לפרוש מאשתו עונה אחת קודם וסתה ואפילו הכי כשיצא לדרך יפקדנה: **עונה**. אם רגילה לראות ביום אסורה כל היום ואם רגילה לראות בלילה אסורה כל הלילה: **והני מילי**. דחייב לפקוד כי אזל לדבר הרשות אבל לדבר מצוה לא משום דטריד במצוה אי נמי מיטרד בתשמיש ויבטל המצוה: **לדבר מצוה**. לתשמיש:

וְאִם מַה שֶּׁהָאִשָּׁה מִשְׁתּוֹקֶקֶת הִיא לְדָבָר מִצְוָה וּלְחִבַּת בַּעֲלָהּ יֵצְאוּ מִמֶּנָּה בָּנִים הֲגוּנִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (ק, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל אִשָּׁה שֶׁתּוֹבַעַת אֶת בַּעֲלָהּ לְדָבָר מִצְוָה, הֲוָיִין לָהּ בָּנִים שֶׁאֲפִילּוּ בְּדוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא הָיוּ כְּמוֹתָן, דְּאִלּוּ בְּדוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּתִיב: "הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים *וּנְבֹנִים וִידֻעִים" (דברים א, יג) וּכְתִיב: "וָאֶקַּח אֶת־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיֹדְעִים" (שם שם, טו) *וְאִלּוּ "נְבֹנִים" לֹא כְּתִיב, וְאִלּוּ *גַּבֵּי לֵאָה כְּתִיב: "וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ" (בראשית ל, טז). וּכְתִיב: "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים" (דברי הימים־א יב, לג).

נפש יהודה נבונים. מבין דבר מתוך דבר: **ואלו נבונים לא כתיב**. שלא מצא נבונים: **וגבי לאה**. שתבעה ליעקב לדבר מצוה שנאמר ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיך:

אֵינִי וְהָא אָמַר רַב יִצְחָק: עֶשֶׂר קְלָלוֹת נִתְקַלְּלָה חַוָּה, דִּכְתִיב: "וְאֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ" (בראשית ג, טז), אֵלּוּ שְׁנֵי טִפֵּי דָמִים, אֶחָד דַּם נִדָּה וְאֶחָד דַּם בְּתוּלִים, שֶׁהָאִשָּׁה מְצַוָּה עֲלֵיהֶם; "עִצְּבוֹנֵךְ", זֶה צַעַר גִּדּוּל בָּנִים; "וְהֵרֹנֵךְ", זֶה *צַעַר הָעִבּוּר; "בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים" (שם), *כְּמַשְׁמָעוֹ; "וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ" (שם), מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה *מִשְׁתּוֹקֶקֶת עַל בַּעֲלָהּ בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ; "*וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ" (שם), מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה תּוֹבַעַת בַּלֵּב וְהָאִישׁ תּוֹבֵעַ בְּפֶה וְזוֹ הִיא *מִדָּה טוֹבָה שֶׁבַּנָּשִׁים, *כִּי קָא אַמְרִינַן, דְּאַרְצָיֵי אַרְצוּיֵי קַמֵּיהּ.

נפש יהודה צער העיבור. רוב עוברות חולות הן: **כמשמעו**. צער לידה: **משתוקקת**. מתאוה לתשמיש: **והוא ימשל בך**. שהוא מושל בה לומר בפה תאות לבו והאשה בלב ובושה להוציא בפה ואיך אמר שתובעת בפה: **מדה טובה**. דבר צניעות שתובעתו בלב היינו שמתקשטת לפניו ומראה לו חיבתה: **כי קא אמרינן**. ומשני כי קאמרינן שתובעת ברצוי ובקישוט ולא בפה כגון לאה שיצאה לקראתו בקישוט ואמרה אלי תבוא באהל נפקי בני מעליא:

וּמָצִינוּ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, רְבִיעִית, שֶׁאֵין בָּהּ אַחַת מִשָּׁלֹשׁ כַּוָּנוֹת, שֶׁהֵן מִצְוָה, אֲבָל הִיא רְשׁוּת. וְהִיא, מֵאַחַר שֶׁנִּבְרָה עָלָיו תַּאֲוָתוֹ וְגוֹדֵר עַצְמוֹ בְּאִשְׁתּוֹ, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְאַוֶּה לְאִסּוּר. וְכֵיוָן שֶׁפָּרַשׁ מִן הָאִסּוּר אֶל הֶהֵתֵר עוֹשֶׂה טוֹב. אֲבָל יוֹתֵר טוֹב הָיָה לִדְחוֹת אֶת יִצְרוֹ וּלְשַׁבֵּר תַּאֲוָתוֹ בְּלִי זֶה. וְיִמְצָא סָמָךְ לְשַׁבֵּר תַּאֲוָתוֹ מִכַּמָּה טְעָמִים: הָאֶחָד, כְּשֶׁיִּסְתַּכֵּל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים וכו', מֵאַיִן בָּאתָ? מִטִּפָּה סְרוּחָה; וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ? לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה; וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד וכו'. וְאִם עַל יִרְאַת דַּיָּן בָּשָׂר וָדָם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ הַנֶּעֱלָמוֹת, *אֵין אָדָם מַשְׁלִים תַּאֲוָתוֹ, מַה לַּעֲשׂוֹת מִיִּרְאַת מִי שֶׁהוּא דַּיָּן עַל כָּל הָעוֹלָם וְהוּא יוֹדֵעַ כָּל נֶעֱלָמוֹת. הַשֵּׁנִי, אֲפִילוּ בְּלֹא חֵטְא, יִזְכֹּר מַה שֶּׁאָמַר הֶחָכָם: "*אַל־תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ וּדְרָכֶיךָ *לַמְחוֹת מְלָכִין" (משלי לא, ג). הַשְּׁלִישִׁי, *כְּשֶׁיִּחָשֵׁב בְּמָהוּת יִפְי הָאִשָּׁה, כְּדַגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק הַשּׁוֹאֵל (קנב, א): תָּאנָא: אִשָּׁה, חֵמֶת מְלֵאָה צוֹאָה וּפִיהָ מָלֵא דָּם וְהַכֹּל *רָצִין אַחֲרֶיהָ. הָרְבִיעִי, יִקְרָא מַה שֶּׁאָמְרוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים: אֶחָד מֵאֶלֶף מֵתִים מִשְּׁאָר חֳלָאִים וְהָאֶלֶף מֵרֹב תַּשְׁמִישׁ. וְאָמְרוּ: כָּל הַשָּׁטוּף בִּבְעִילָה זְקֵנָה קוֹפֶצֶת עָלָיו וְכֹחוֹ תָּשׁשׁ וְעֵינָיו כֵּהוֹת וְרֵיחַ רָע נוֹדֵף מִפִּיו וּשְׂעָרוֹ נוֹשֵׁר וְשִׁנָּיו נוֹפְלוֹת וְהָרְבֵּה כְּאֵבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִין עָלָיו. וְאוּלַי אִם יַבִּיט בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים יִשְׁבֹּר תַּאֲוָתוֹ. אֲבָל עִם כָּל זֶה כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מַקְשֶׁה עַצְמוֹ לְדַעַת, אֶלָּא עִם אֹנֶס הַתַּאֲוָה, מִתְכַּוֵּן לִגְדֹּר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי אִסּוּר וּמִסְתַּפֵּק מִן הֶהֵתֵר, מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְבֹּשׁ אֶת יִצְרוֹ, יֵשׁ לוֹ שָׂכָר כְּמִי שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר עֲבֵרָה וּפָרַשׁ מִמֶּנָּה. וְעִם כָּל זֶה אָמְרוּ: יָשַׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה. וְהַטַּעַם הוּא, כִּי מֵאַחַר שֶׁשִּׁבֵּר יִצְרוֹ כְּעוֹסֵק בְּמִצְוָה הוּא.

נפש יהודה אין אדם משלים תאותו. אין גומר תאותו כמו שמתאוה וחפץ לעשות ממורא מלכות: **אל תתן לנשים חילך**. שרוב תשמיש מחליש כחו ונוטל מאור עינו וזקנה קופצת עליו: **למחות מלכין**. ע"י הנשים תבא לחטא ולהסיר ממך המלוכה: **כשיחשוב במהות**. בעסק עניני אשה ומה היא: **רצין אחריה**. גזירת המקום הוא דאם לא כן שמאוסה כך אין חידוש שיתאוה לה:

וְיֵשׁ לְךָ סִבָּה אַחֶרֶת בָּעִנְיָן זֶה, שֶׁהִיא כִּרְשׁוּת וְדוֹמָה לוֹ לְמִצְוָה. וְהוּא, כְּשֶׁאָדָם מוֹצֵא כֹּבֶד בְּגוּפוֹ מִמַּתְנָיו וּלְמַטָּה וְרוֹאֶה שֶׁהִיא רְפוּאָה לוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִהְיוֹת גּוּפוֹ בָּרִיא לַעֲבֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, גַּם זֹאת תֶּחְשֹׁב לוֹ כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה, רַק לֹא כָּרִאשׁוֹנוֹת.

אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָזֶה בְּשׁוּם עִנְיָן מִכָּל אֵלּוּ וְגַם לֹא הָיָה יִצְרוֹ גּוֹבֵר עָלָיו מֵאֵלָיו, אֶלָּא הוּא מְעוֹרֵר תַּאֲוָתוֹ וּמְשַׁסֶּה אֶת יִצְרוֹ וּמֵבִיא עַצְמוֹ לִידֵי קֹשִׁי וְתַאֲוָה לְדַעַת, כְּדֵי לְרַדֵּף אַחַר הַתַּאֲוֹוֹת בְּחֶמְדָּתוֹ לְהִתְעַסֵּק בָּהֶן, עַל זֶה אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת נִדָּה פֶּרֶק כָּל הַיָּד (יג, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: הַמְקַשֶּׁה עַצְמוֹ לַדַּעַת יְהֵא בְּנִדּוּי וכו', כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּנֵר רִאשׁוֹן, כְּלָל ב, חֵלֶק

שְׁלִישִׁי, פֶּרֶק [ג] (סימן כא). וְגַם אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: הַמְקַשֶּׁה עַצְמוֹ חַיָּיב מִיתָה. וְהֶחֱמִירוּ בַּזֶּה אֲפִילוּ עִם אִשְׁתּוֹ, כִּי מִן הַהֶתֵּר יִמְשְׁכֶנּוּ אֶל הָאִסּוּר.

וּכְשֶׁיַּשְׂבִּיעֶנּוּ הוּא יוֹתֵר רָעֵב, כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת סָכָּה, פֶּרֶק הֶחָלִיל (נב, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *אֵבֶר קָטָן יֵשׁ בָּאָדָם, *מַשְׂבִּיעוֹ - רָעֵב, *מַרְעִיבוֹ - שָׂבֵעַ. וְזֶה אֵינוֹ דּוֹמֶה אֶלָּא לְמִי שֶׁשָּׂבֵעַ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מִדַּעַת יוֹתֵר מִדַּאי עַד שֶׁמִּשְׁתַּכֵּר וּמֵקִיא וְנִשְׁאָר מְלֵכְלֵךְ וּמְטֻנָּף. וְיֵשׁ פְּעָמִים שֶׁבָּא לִידֵי חֹלִי בְּסִבָּה זֹאת וְהוּא בָּזֶה כְּסִיל וּמַזִּיק גּוּפוֹ יוֹתֵר מֵהַבְּהֵמָה, שֶׁהִיא, כֵּיוָן שֶׁהִיא שְׂבֵעָה אֵינָהּ מְבַקֶּשֶׁת יוֹתֵר.

נפש יהודה אבר קטן. גיד אבר התשמיש: **משביעו**. בתשמיש מרעיבו מתאוה יותר ויותר ומרעיב כחו וגופו לעת זקנתו: **מרעיבו**. ממעט בתשמיש שבע וכחו שלם וחזק:

אֲבָל הַנָּאוֹת וְהַטּוֹב לָאָדָם שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת אָדָם, לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בָּעִתִּים הַנִּזְכָּרִים לְשֵׁם מִצְוָה וּכְשֶׁיִּרְאֶה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְרִפּוּאַת גּוּפוֹ. וְיַרְחִיק עַצְמוֹ מִן הַמַּפְסִיד לְגוּפוֹ אוֹ לְנַפְשׁוֹ, *אוֹ מִן הַמּוּשְׁכוֹ לְדָבָר אַחֵר. וְעַל דָּא גַּרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קז, ב): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: *יֵצֶר, תִּינוֹק וְאִשָּׁה לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁיִּדְחֶה מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁהוּא קָרוֹי שְׂמֹאל, שֶׁהוּא דְּבָרִי כְסִילוּת, וְיִקְרַב מַה שֶּׁהוּא קָרוֹי יָמִין, שֶׁהוּא מַה שֶּׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב, כְּדִכְתִיב: "לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ" (קהלת י, ב). וְלֹא שֶׁיִּדְחֶנּוּ מִכֹּל וְכֹל, אֶלָּא מַה שֶּׁנִּרְאֶה שֶׁהוּא רָאוּי לְדָחוּת, אֲבָל יְקָרֵב הַצָּרִיךְ לְקִיּוּם מִצְוָה וּלְקִיּוּם הַמִּין.

נפש יהודה או מן. הדבר ההיתר ימשכנו לדבר האיסור על ידו: **יצר**. תאותו אם מרחיקים ממנו לגמרי ממעט ישיבת העולם אם מקרבם לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה. תינוק ואשה דעתן קלה ואם תדחה אותם תטרידם מן העולם:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קעח]

כְּשֶׁהָאִישׁ וְהָאִשָּׁה אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה וּמְשַׁמְּשִׁים בְּפִיּוּס וּמְכַוְּנִין שֶׁיֵּצֵא מֵהֶם זֶרַע הָגוּן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתָם וְיוֹצִיא מֵהֶם בָּנִים הֲגוּנִים. אֲבָל אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם מַחֲשָׁבוֹת נְכָרִיּוֹת, מַפְסִידוֹת אֶת הַמַּעֲשֶׂה וּפוֹגְמוֹת אֶת הַזֶּרַע הַיּוֹצֵא מֵהֶם, כִּדְגָרְסִינַן בְּנִדָּרִים, פֶּרֶק אֵלּוּ מֻתָּרִים (כ, ב): "וּבְרוֹתִי מִכֶּם הַמֹּרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי מֵאֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אוֹצִיא אוֹתָם וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבוֹא וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי ה'" (יחזקאל כ, לח). (פֻּשְׁטֵיהּ דִּקְרָא נָאֲמַר עַל בְּנֵי הַגָּלוּת, כְּשֶׁיָּבֹא זְמַן הַקֵּץ, שֶׁיִּשְׁפְּטֵם קֹדֶם בַּמִּדְבָּר.) אָמַר רַבִּי לֵוִי: אֵלּוּ תֵּשַׁע מִדּוֹת: *בְּנֵי אֲנוּסָה, בְּנֵי *שְׁנוּאָה, *בְּנֵי נִדּוּי, *בְּנֵי תְּמוּרָה, **בְּנֵי מְרִיבָה, *בְּנֵי שִׁכְרוּת,

*בְּנֵי גְרוּשַׁת הַלֵּב, *בְּנֵי עַרְבּוּבְיָא, *בְּנֵי חֲצוּפָה. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: *כָּל אָדָם שֶׁאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעְתּוֹ הַוְיָין לוֹ בָּנִים וכו', כְּדְאִיתָא בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֵם.

נפש יהודה בני אנוסה. שאנסה לגמרי: **שנואה**. שלבו על אחרת בשעת תשמיש ואמרו כשבא עליה לאו ביאה גמורה היא הואיל וכל כך שונאה אלא כזנות בעלמא הוא: **בני נדוי**. שבא עליה כשהוא מנודה ומנודה אסור בתשמיש: **בני תמורה**. שיש לו ב' נשים וכסבור בא על זה ובא על זה. לישנא אחרינא בני תמורה שהוא סבור לבא על אשה אחרת ונמצאת שהיא אשתו וקרובים לממזרות שהרי נתכוין לניאוף: **בני מריבה**. שמשמש במריבה: **בני מריבה**. אף על פי שאינו שונאה אלא שהיתה מריבה ביניהם לפי שעה: **בני שכרות**. שמשמש בשכרות דביאתו לאו ביאה גמורה אלא כביאת זנות היא שאין מתכוין אלא לבעול בעלמא: **בני גרושת הלב**. שבלבו לגרשה: **בני ערבוביא**. הבא על אשה אחת מבין הנשים ואין יודע על איזו מהן בא. לישנא אחרינא שבאו עליה אנשים הרבה ואין ידוע בן מי הוא. לישנא אחרינא בני ערבוביא ספק בן ט' לראשון או שבעה לאחרון. ורבינו נסים פירש המורדים והפושעים אלו בני תשע מדות שלפי שיש צד עבירות ביניהן ביצירתן הוו מורדין ופושעין: **בני חצופה**. בעזות פניה תובעתו בפה: **כל אדם שאשתו תובעתו**. כלאה וכו':

וּלְפִי שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר בְּפִיּוּסָהּ וְלִרְצוֹנָהּ, הִזְהִיר בַּאֲנוּסָה אֲפִילּוּ בְּאִשְׁתּוֹ, כְּדְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (עירובין ק, ב): אָמַר רַמִּי בַּר חָמָא: אָסוּר לָאָדָם שֶׁיְּכוֹף אֶת אִשְׁתּוֹ *לִדְבַר מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא" (משלי יט, ב). וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי כָּל הַכּוֹפֶה אֶת אִשְׁתּוֹ לִדְבַר מִצְוָה, הַוְיָין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים. אָמַר רַב אִיקָא: מַאי קְרָאָה? "גַּם *בְּלֹא־דַעַת נֶפֶשׁ לֹא־טוֹב" (שם). תַּנְיָא נַמֵּי הָכֵי: "גַּם בְּלֹא דַעַת", זֶה הַכּוֹפֶה אֶת אִשְׁתּוֹ לִדְבַר מִצְוָה; "וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא", זֶה הַבּוֹעֵל וְשׁוֹנֶה. אֵינִי וְהָא אָמַר רָבָא: הָרוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ בָנָיו זְכָרִים יִבְעַל וְיִשְׁנֶה? לָא קָשְׁיָא, כָּאן *לְדַעַת, כָּאן שֶׁלֹּא לְדַעַת.

נפש יהודה לדבר מצוה. היינו תשמיש שהוא מצות פרו ורבו להוליד בנים: **בלא דעת נפש**. בלא דעת אשתו בעל כרחה משמשה: **לדעת**. אשתו יבעול וישנה לבעול כשהיא מרוצה:

וְגַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִהְיוּ לוֹ בָּנִים זְכָרִים? *יַעֲשֶׂה חֻפְּצֵי שָׁמַיִם וְחֻפְּצֵי אִשְׁתּוֹ. וַאֲמִרִינָן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: אֵלּוּ הֵן חֻפְּצֵי אִשְׁתּוֹ? רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יְפַתֶּנָּה בְּשָׁעַת תַּשְׁמִישׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: *יְשַׂמְּחֶנָּה בְּדָבָר מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם" (קהלת ח, ה).

נפש יהודה יעשה חפצי שמים. צניעות וקדושה: **ישמחנה בדבר**. התשמיש בעונתה:

וּלְפִי שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתִּהֵא *כַּוָּנַת שְׁנֵיהֶם שָׁוָה, יִשְׁמֹר שֶׁתִּהֵא כַּוָּנָתוֹ אֶצְלָהּ וְלֹא בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת, כְּדַגַּרְסִינָן הָתָם, פֶּרֶק אֵלּוּ מֻתָּרִין (נדרים כ, ב): "וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט), מִכָּאן אָמַר רַבִּי נָתָן: *לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם בְּכוֹס זֶה וְיִתֵּן עֵינָיו בְּכוֹס אַחֵר. וַאֲמַר רָבִינָא: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא אֲפִילּוּ לִשְׁתֵּי נָשָׁיו.

נפש יהודה כוונת שניהם. בתשמיש שוה כוונתו לה וכוונתה לו: **לא ישתה אדם בכוס זה**. שבשעה שנזקק עם אשתו לא יתן עינו באשה אחרת אפילו היא אשתו:

וּכְשֶׁמַּחֲשֶׁבֶת שְׁנֵיהֶם הִיא טוֹבָה וּלְשֵׁם מִצְוָה וְעוֹבְדִין מֵאַהֲבָה וְנוֹהֲגִין כַּדָּת וְכַהֲלָכָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה בַּזֶּרַע הַנּוֹלָד לָהֶם, כִּבְרָכָה שֶׁבֵּרְכוּ לִבְרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כְּדַגַּרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמוֹעֵד (מועד קטן ט, א): רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַרְמָאי וְרַבִּי יְהוּדָה *בֶּן גֵּרִים תְּנוּ *פָּרָשַׁת נְדָרִים בֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי. *אִיפְּטוּר מִינֵיהּ בְּאוֹרְתָא, וּבְצַפְרָא אָתוּ וְקָא מִיפְּטְרֵי מִינֵיהּ וכו', כִּדְאִיתָא לְמַטָּה, בְּפֶרֶק בַּתְרָא מִנַּר שִׁשִּׁי (סימן שכח). אָמְרוּ לֵיהּ: יְהֵא רַעֲוָא דְּתִזְרַע וְלָא תִקְצֹר, תָּעֵיל וְלָא תָפֵיק, תְּפֵיק וְלָא תָעֵיל, לֵיחְרוּב בֵּיתָךְ וְלֵיתוּב אֻשְׁפִּיזָךְ, לְבַלְבֵּל פִּתּוֹרָךְ וְלָא תֶחֱזֵי שַׁתָּא חַדְתָּא. כִּי אֲתָא לְגַבֵּי דַּאֲבוּהָ, אֲמַר לֵיהּ: לָא מְבָעְיָא בְּרוּכֵי לָא בָּרְכָן, *אֲבָל צְעוּרֵי צַעֲרָן. אֲמַר לֵיהּ: מַאי אָמְרוּ לָךְ? הָכֵי וְהָכֵי אָמְרוּ לִי. אֲמַר לֵיהּ: כֻּלְּהוּ בִּרְכָתָא נִינְהוּ. תִּזְרַע וְלָא תִקְצֹר - תּוֹלִיד בָּנִים וְלָא יְמוּתוּן. תֵּיעוֹל וְלָא תָפֵיק - תֵּיעוֹל כַּלָּתָךְ וְלָא יְמוּתוּן בָּנָיךְ. תָּפֵיק וְלָא תָעֵיל - תָּפֵיק בְּנָתָךְ וְלָא יְמוּתוּן גַּבְרֵיהוּ, דִּלְהַדְרוּ לָוְתָךְ. *לֵיחְרוּב בֵּיתָךְ *וְלֵיתוּב אֻשְׁפִּיזָךְ - *דְּהַאי עָלְמָא אֻשְׁפִּיזָא הוּא וְהַהוּא עָלְמָא בַּיִת הוּא, דִּכְתִיב: "קִרְבָם בָּתֵּימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם" וגו' (תהלים מט, יב), אַל תִּקְרֵי "קִרְבָם" אֶלָּא קִבְרָם. *לְבַלְבֵּל פִּתּוֹרָךְ - בְּבָנַי וּבִבְנָתָא. וְלָא תֶחֱזֵי *שַׁתָּא חַדְתָּא - דְּלָא תָמוּת אִתְּתָךְ וְתֵיסָב אִתְּתָא אַחֲרִיתֵי. עַל הַחִבּוּר הַנָּאוֹת וְהַטּוֹב בָּאִין אֵלּוּ הַבְּרָכוֹת וְדוֹמֵיהֶם.

נפש יהודה בן גרים. מגרים היה: **פרשת נדרים**. ראשי המטות או מסכת נדרים: **איפטור מיניה**. נטלו ממנו רשות שסבורים ללכת אותו הלילה ולא הלכו בצפרא אתו לאיפטורי מיניה זמנא אחריתא: **אבל צעורי צערן**. תעייל ולא תיפוק משמע ליה בסחורה תעייל ולא תיפוק שתביא סחורה ולא תמכרנה תיפוק ולא תעייל הוה משמע ליה תוציא פרקמטיא ולא תשוב אליך אמר לו אבוה כך אמרו לך תעייל כלתא שדרך כלה שהולכת אצל הבעל ולא תיפוק דלא לימות בנך דהדרי נפקי כלתך ממך לבי אביהם: **ליחרוב ביתך**. יחרב קברך כלומר שתחיה לאורך ימים ולא תבוא לקבר למיתה: **וליתוב אושפיזך**. בית שאתה דר בו שתחיה ותעמוד בתוכו: **דהאי עלמא**. העולם הזה אושפיזא כאכסניא שסופו למות וההוא עלמא קבר הוי בית שעומד שם לעולם דכתיב קרבם והיינו קברם בתימו לעולם ברשעים כתיב שימותו ויבואו בקבר שהוא ביתם לעולם: **ליבלבל פתורך**.

שלחנך יהא מבולבל מרוב בנים ובנות: **שתא חדתא**. שנה ראשונה של נשואין קרי שנה חדתא דכתיב כי יקח איש אשה חדשה:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קעט]

הַמְּשַׁמְּשִׁין מִטּוֹתֵיהֶם בְּצִנְעָה וּבוֹחֲרִים הָעִתִּים הָרְאוּיִים לַדָּבָר, יוֹצְאִין מֵהֶן בָּנִים הֲגוּנִים וּנְעִימִים וְנֶחְמָדִים לְכָל דָּבָר, כִּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק קַמָּא דְּכַלָּה וּבְסוֹף אֵלּוּ מֻתָּרִין (נדרים כ, א): שְׁאֲלוּ אֶת אִמָּא שְׁלוֹם, אִשְׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מִפְּנֵי מַה בָּנַיִךְ יְפֵיפִין בְּיוֹתֵר? אָמְרָה לָהֶם: *אֵינוֹ מְסַפֵּר עִמִּי לֹא בְּמִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא בְּמִשְׁמָרָה אַחֲרוֹנָה, אֶלָּא *בַּמִּשְׁמָרָה הָאֶמְצָעִית. *וּמְגַלָּה טָפַח וּמְכַסֶּה טָפַח *וְדוֹמֶה כְּמִי שֶׁכְּפָאוֹ שֵׁד. אָמַרְתִּי לוֹ: רַבִּי, *כָּל כָּךְ לָמָּה? אָמַר לִי: כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲלֶה עַל דַּעְתִּי אִשָּׁה אַחֶרֶת *וְנִמְצְאוּ בָנַי בָּאִין לִידֵי מַמְזֵרוּת.

נפש יהודה אינו מספר. אינו משמש עמי אלא באשמורה האמצעית שהלילה נחלק לשלש משמרות: **במשמרה האמצעית**. אין בני אדם שכיחים ברחובות ולא ישמע שום קול אדם שיהרהר בו: **מגלה טפח**. מאשתו מבגדיה ומכסה בבגדיו כדי שלא תהא מגולה ממנה אלא טפח התשמיש: **ודומה כמו שכפאו שד**. לדבר תשמיש לא מרצונו לתאותו או שהיה מתכסה משום צניעות כדאמרינן כמו מי שמתכסה שמפחד מהשד: **כל כך למה**. למה עושה כך כדי וכו': **ונמצא בני באים לידי ממזרות**. שאחשב באשה אחרת בשעת תשמיש קרובים הבנים לצד ממזרות. ויש אומרים שהיה מכסה טפח שלא ליהנות מקירוב בשר רק טפח הצריך לו לתשמיש והיה ממהר בתשמיש כאדם הנטרד מחמת השד כדי שלא יבא להרהור:

וְהַמְּשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בְּפְרִיצוּת, הַהֶפְסֵד נָכֹר בַּזֶּרַע הַנַּעֲשֶׂה מֵאוֹתָהּ בִּיאָה, כִּדְגַרְסִינַן הָתָם בְּפִרְקָא קַמָּא דְּכַלָּה: הַמִּסְתַּכֵּל אֲפִילּוּ בַּעֲקֵבָהּ שֶׁל אִשָּׁה הַוָּיִין לוֹ בָּנִים בַּעֲלֵי מוּמִין מִמְּעֵי אִמָּן. חִגְּרִין, סוּמִין, חֵרְשִׁים, אִלְּמִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: *מִפְּנֵי שֶׁתּוֹבְעָהּ לְתַשְׁמִישׁ וְאֵינָהּ נִתְבַּעַת לוֹ. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִפְּנֵי שֶׁאוֹמֶרֶת לוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ: *אֲנוּסָה אֲנִי. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִפְּנֵי שֶׁמְּסַפְּרִין בְּשׁוּנְאַת חִנָּם. וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא: וְהַנֵּי מִילֵּי כְּדִמְעַבְּרָא בְּהַהִיא בִּיאָה.

נפש יהודה מפני שתובעה. אישה לתשמיש והיא אינה רוצה כדי להכעיסו: **אנוסה**. שנאנסתי מאיש אחר ואסורה לך והוא יודע שדברה לו כך רק כדי להכעיסו:

וַאֲמְרִינַן הָתָם בַּמִּשְׁנָה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי: אַרְבָּעָה דְּבָרִים שָׁחוּ לִי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וְאֵלּוּ הֵן: חִגְּרִין, אִלְּמִין, חֵרְשִׁין, סוּמִין. חִגְּרִין מִפְּנֵי מַה הַוָּיִין? מִפְּנֵי שֶׁהוֹפְכִין אֶת שׁוּלְחָנָן. סוּמִין מִפְּנֵי מַה הַוָּיִין? מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּכְּלִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. חֵרְשִׁין מִפְּנֵי מַה הַוָּיִין? מִפְּנֵי שֶׁמְּסַפְּרִין בְּשָׁעַת תַּשְׁמִישׁ. אִלְּמִין מִפְּנֵי מַה הַוָּיִין. מִפְּנֵי שֶׁנּוֹשְׁקִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. וַאֲמְרִינַן

עָלָה בַּגְּמָרָא: אָמַר רָבָא, מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. הוּא הָפַךְ שֻׁלְחָנוֹ, לְפִיכָךְ יֵהָפֵךְ רַגְלֵי זַרְעוֹ; הוּא הִסְתַּכֵּל בְּדָבָר הַנִּסְתָּר מִכֹּל, לְפִיכָךְ הַכֹּל נִסְתָּר מִזַּרְעוֹ; הוּא עָזַב פֶּה הַמְדַבֵּר שֶׁבּוֹ נִתְּנָה הַנְּשִׁיקָה וְנָשַׁק הַסָּתוּם, לְפִיכָךְ נִסְתָּם פִּי זַרְעוֹ; הוּא מְסַפֵּר בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה לוֹ לַחֲרִישׁ, לְפִיכָךְ נֶחֱרַשׁ אֹזֶן זַרְעוֹ.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים עָלָה: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּתַר, הַצְנִיעוּת הִיא קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה. וּמִתַּשְׁמִישׁ שֶׁל צְנִיעוּת וּקְדֻשָּׁה *יָצְאוּ אָבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים. וּבָזֶה מָצִינוּ שֶׁשִּׁבְּחוּ רַבּוֹתֵינוּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהוֹצִיאוּ מִמִּדְרָשׁ: "*הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ" (בראשית יב, יא). וְגַם שִׁבְּחוּ צְנִיעוּת אָדָם, שֶׁנִּשָּׂא *גְּדֻלָּת וְלֹא הִכִּיר בָּהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ. כְּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְּהֵמָה יוֹצְאָה (נג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה גְּדֻלָּת וְלֹא הִכִּיר בָּהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ. אָמַר רַבִּי: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה צְנוּעָה אִשָּׁה זוֹ, שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ בַּעְלָהּ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: זוֹ *דַּרְכָּהּ בָּךְ, אֶלָּא, כַּמָּה צָנוּעַ אִישׁ זֶה, שֶׁלֹּא הִכִּיר בְּאִשְׁתּוֹ.

נפש יהודה יצאו אבותינו. נולדו אבותינו: **הנה נא ידעתי**. מכח הצניעות שהיה ביניהם לא הכיר בה מקודם: **גידמת**. ידה קטועה: **דרכה בכך**. לכסות האשה בשרה מכל שכן זו שהיתה צריכה לכך שלא יראה ידה קטועה:

וְגַם מָצִינוּ עַל אָדָם שֶׁשִּׁמֵּשׁ עִם אִשְׁתּוֹ בִּפְרִיצוּת וְהִלְקוּהוּ, כְּדְגַרְסִינַן פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (סנהדרין מו, א): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר וכו', כְּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ה מֵחֲבוּר זֶה (סימן ו) וְגַם אָמְרוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנֵא לַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּפְרִיצוּת, כְּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נִדָּה, פֶּרֶק כָּל הַיָּד (טז, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אַרְבָּעָה דְּבָרִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאָן וכו': הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ עָרוֹם וְהַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּפְנֵי כָּל חַי וכו', כְּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּפֶרֶק ג מֵחֵלֶק תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל (סימן כא).

וַאֲמָרִינַן נַמֵּי עָלָה (שם יז, א): אָמַר רַב חִסְדָּא: אָסוּר לוֹ לָאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). מַאי תַּלְמוּדָא? אָמַר אַבַּיֵי: שְׁמָא יִרְאֶה בָּהּ דָּבָר מְגֻנֶּה וְתִתְגַּנֶּה עָלָיו. וַאֲמַר רַב הוּנָא: יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם וְאֵין מְשַׁמְּשִׁין מִטּוֹתֵיהֶם בַּיּוֹם. אָמַר רָבָא: וְאִם הָיָה בַּיִת אָפֵל - מֻתָּר. וַאֲמַר רָבָא וְאִיתֵימָא רַב פַּפָּא: תַּלְמִיד חָכָם מַאֲפִיל בְּטַלִּיתוֹ וּמְשַׁמֵּשׁ. זֶהוּ לְדָבָר מֻכְרָח לְקִיּוּם עוֹנָתָהּ, אוֹ בְּיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ וּכְשֶׁלֹּא נִשְׁאַר בָּעִיר עַד הַלַּיְלָה; וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הַמָּקוֹם אָפֵל אוֹ יַאֲפִיל בְּטַלִּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ ה' אוֹר לִי" (מיכה ז, ח). וּמַה שֶּׁאָמְרוּ לְתַלְמִיד חָכָם "מַאֲפִיל בְּטַלִּיתוֹ", מִפְּנֵי שְׁנֵי טְעָמִים: הָרִאשׁוֹן, כִּי מִפְּנֵי רֹב צְנִיעוּתוֹ מַאֲפִיל כָּל צָרְכּוֹ, מַה שֶּׁלֹּא יַעֲשֶׂה אָדָם אַחֵר; וְהַשֵּׁנִי, כְּשֶׁאֵין לוֹ

פְּנַאי בִּזְמַן אַחֵר *מִפְּנֵי שְׁקִידַת לְמוּדוֹ. וְגַם אָמְרוּ, שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר, כִּדְגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּכַלָּה: כָּל הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר הַוְיָין לוֹ בָּנִים נְכָפִין.

נפש יהודה מפני שקידת למודו. שהוא שוקד וממהר לילך לבית מדרשו:

גַּם כֵּן הִזְהִירוּ, שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בְּמִטָּה שֶׁהַתִּינוֹק יָשֵׁן עָלֶיהָ, כִּדְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ עַל מִטָּה שֶׁהַתִּינוֹק יָשֵׁן בָּהּ, אוֹתוֹ תִּינוֹק נִכְפֶּה. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא הֲוֵי בַּר שַׁתָּא, אֲבָל הֲוֵי בַּר שַׁתָּא לֵית לָן בָּהּ. וְלָא אֲמָרַן *אֶלָּא דְּנָאִים, *אֲבָל תְּיֵר לֵית לָן בָּהּ. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּנָאִים גַּבֵּי כָּרְעֵיהּ, אֲבָל גַּבֵּי רֵישֵׁיהּ לֵית לָן בָּהּ. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא מָנַח יָדֵיהּ עִלָּוֵיהּ, אֲבָל מָנַח יָדֵיהּ עִלָּוֵיהּ לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה אלא דנאים. שישן התינוק: **אבל תייר**. בניעור לית לן בה:

וְגַם הִזְהִירוּ בִּדְבָרִים אֲחֵרִים הַמַּפְסִידִין לָאָדָם וְלַזֶּרַע, כִּדְגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּכַלָּה; הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכִּסֵּא וְשֶׁמֵּשׁ הַוְיָין לֵיהּ בָּנִים *נְכָפִין, מִפְּנֵי שֶׁשַּׁר בֵּית הַכִּסֵּא מְלַוֵּהוּ. עַד כַּמָּה יִשְׁהֶה אָדָם וִישַׁמֵּשׁ? עַד שֶׁעוּר חֲצִי מִיל. הִקִּיז דָּם וְשֶׁמֵּשׁ הַוְיָין לוֹ בָּנִים *וְתִקִּין. הִקִּיזוּ שְׁנֵיהֶם וְשֶׁמְּשׁוּ הַוְיָין לוֹ בָּנִים *בַּעֲלֵי רְאָתָן. אֵימָתַי? בִּזְמַן *שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם כְּלוּם. הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ שִׁכּוֹר סוֹפוֹ נֶעֱקָר, שְׁנֵיהֶם שִׁכּוֹרִים *שְׁנֵיהֶם נֶעֱקָרִים: הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ מְעוּמָד אוֹחֲזָתוֹ *אֶחִילוּ. גַּם דְּבָרִים אֵלּוּ וְדוֹמֵיהֶם כְּתוּבִים בְּפֶרֶק כָּל הַיָּד (נדה יז, א) וּבְמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק (אף על פי) וּבְמַסֶּכֶת גִּטִּין, פֶּרֶק מִי שֶׁאָחָזוֹ (ע, א).

נפש יהודה נכפין. הנופלים מחמת חולי: **ותיקין**. חלשים בעלי חולי הריאה וחולי זה בא מאבות לבנים ושם חולי זה ותיקין: **בעלי ראתן**. חלש יותר מדאי שיש להם שרץ במוחו: **שלא טעמו טעם כלום**. בין הקזה לתשמיש ונתעברה מאותו תשמיש: **שניהם נעקרים**. בקירוב ימים אחר בעילה זו: **אחילו**. רעדה:

גַּם אָמְרוּ, שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בַּשָּׁנָת בַּצֹּרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּנָּהֵג צַעַר בְּעַצְמוֹ, דְּגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִית (יא, א): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אָסוּר לָאָדָם שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם" וגו' (בראשית מא, נ). תָּאנָא: *חֲשׁוּבֵי בָּנִים מְשַׁמְּשִׁים מִטּוֹתֵיהֶן בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן. לָמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁאָסוּר לֵיהָנוֹת בְּעִדּוּן בִּזְמַן שֶׁהַצִּבּוּר שְׁרוּיִין בְּצַעַר. וּכְשֶׁהַחִבּוּר יְהֵא לְשֵׁם שָׁמַיִם יִזְכּוּ לְשָׁלוֹם וּלְבָנִים.

נפש יהודה חשוכי בנים. מחוסר בנים שאין לו בנים:

פֶּרֶק רְבִיעִי [קפ]

בַּיָּמִים הַקַּדְמוֹנִים הָיוּ הַנִּדּוֹת מְרֻחָקוֹת מְאֹד מִבְּנֵי אָדָם, *כִּי כֵן שָׁמָן מֵעוֹלָם "נִדּוֹת", כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרְבוּ אֶל אָדָם וְלֹא יְדַבְּרוּ עִמּוֹ. כִּי יָדְעוּ הַקַּדְמוֹנִים בְּחָכְמָתָם, *שֶׁהֶבְלָן מַזִּיק *וְגַם מַבָּטָן מוֹלִיד גְּנַאי וְעוֹשֶׂה רֹשֶׁם רָע, כַּאֲשֶׁר בֵּאֲרוּ חַכְמֵי הַפִּילוֹסוֹפִים. וְהָיוּ יוֹשְׁבוֹת בָּדָד

בָּאֹהֶל, לֹא יִכָּנֵס בּוֹ אָדָם. וְלָכֵן אָמְרָה רָחֵל לְלָבָן: רְאוּיָה הָיִיתִי לָקוּם מִפְּנֵי אָבִי לְנַשֵּׁק יָדָיו, אֲבָל "דֶּרֶךְ נָשִׁים לִי" וְלֹא אוּכַל לְהִתְקָרֵב אֵלֶיךָ וְגַם לֹא לָלֶכֶת בָּאֹהֶל, *שֶׁלֹּא תִּדְרֹךְ עָפָר רַגְלֵי. וְהוּא הֶחֱרִישׁ וְלֹא עָנָה אוֹתָהּ דָּבָר. נִרְאֶה, שֶׁלֹּא הָיוּ מְסַפְּרִים עִמָּהֶן כְּלָל, מִפְּנֵי שֶׁאֲפִילוּ דִּבּוּרָן טָמֵא.

נפש יהודה כי כן שמן מעולם נדות. פירוש הרחקה שצריכה להתרחק מבני אדם: **שהבלן.** היוצא מפיהם מזיק למי שבא עליו הבלן: **וגם מבטן.** לשון דבור כמו כי יבטא בשפתים שגם הדבור שלהם מזיק ועושה רושם רע: **שלא תדרוך על עפר רגלי.** שרגלה מטמא שמא תתלכלך העפר בדמה:

וּלְפִי שֶׁבְּרִבּוֹת הַתַּאֲוֹוֹת וּבְהִתְמַעֵט הַדֵּעוֹת נִהְיוּ כָּל כָּךְ שְׁטוּפִין הָעַמִּים בְּזִמָּה, עַד שֶׁנִּשְׁכְּחָה מִלִּבָּם רָעָה זֹאת, בָּאָה תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְהַבְדִּילָם מִן הָאֻמּוֹת וּלְהַרְחִיקָם מִזֹּהַמָּתָן וּלְשָׁמְרָן מִן הַנֶּזֶק הַגָּדוֹל הַזֶּה וְשֶׁיּוֹלִידוּ זֶרַע בִּקְדֻשָּׁה. וְעַל כֵּן, בְּדַעַת סוֹד הַתּוֹלְדוֹת וְהַנֶּזֶק וְהַתִּקּוּן וְהַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה, צִוְּתָה תּוֹרָה לִשְׁמֹר יְמֵי נִדָּה, וִימֵי זִיבָה שֶׁהֵם יוֹתֵר חֲמוּרִים מִימֵי הַנִּדָּה, לְהַצְרִיךְ שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים וִימֵי יוֹלֶדֶת וְאַחַר־כָּךְ טְבִילָה בְּאַרְבָּעִים סְאָה. וּבְרוּךְ יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת, שֶׁהָיָה חַסְדּוֹ לִהְיוֹת רוֹפֵא יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּדְּרָן בְּחָכְמָתוֹ כְּפִי הַצֹּרֶךְ הַיָּדוּעַ לוֹ.

וַחֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִשִּׂיגוּ סוֹד רְחוּקָה, אָמְרוּ בִּבְרַיְיתָא בְּמַסֶּכֶת נִדָּה: תַּלְמִיד חָכָם אָסוּר לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל נִדָּה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אֲפִילוּ הַדִּבּוּר מִפִּיהָ טָמֵא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר לָאָדָם לְהַלֵּךְ אַחַר הַנִּדָּה וְלִדְרֹס עֲפָרָה, שֶׁהוּא טָמֵא כְּמֵת, כָּךְ עֲפָרָהּ שֶׁל נִדָּה טָמֵא. וְאָסוּר לֵיהָנוֹת מִמַּעֲשֶׂה יָדֶיהָ.

וְאִם אָמְרוּ רַז"ל בְּפֶרֶק אַף עַל פִּי (כתובות סא, א): כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעֲלָהּ, נִדָּה עוֹשָׂה לְבַעֲלָהּ, חוּץ מֵהַצָּעַת הַמִּטָּה וּמְזִיגַת כּוֹס וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו - הָיָה, לְפִי שֶׁרָאוּ אֶת הָעָם שֶׁלֹּא יִסְבְּלוּ יוֹתֵר מִזֶּה *בְּחֶסְרוֹן שְׁפָחוֹת, אֲבָל הַמַּחֲמִיר, שׁוֹמֵר מִצְוֹת נַפְשׁוֹ.

נפש יהודה בחסרון שפחות. שאין לכל א' שפחה לשמשו:

וְעַל כֻּלָּם צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁמֹר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִגַּע בָּהּ אֲפִילוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה, אֲפִילוּ בִּימֵי לִבּוּנָהּ, עַד לְאַחַר טְבִילָתָהּ. וְאֲפִילוּ לִישׁוֹן הוּא בְּבִגְדּוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ, שֶׁעַל דָּבָר זֶה נִפְטָר בַּחֲצִי יָמָיו אָדָם גָּדוֹל, כִּדְגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (יג, א): *תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁקָּרָא הַרְבֵּה וְשָׁנָה הַרְבֵּה וְשִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַרְבֵּה וּמֵת בַּחֲצִי יָמָיו. וְהָיְתָה אִשְׁתּוֹ נוֹטֶלֶת תְּפִלָּיו וּמַחֲזִירָתָן עַל כָּל בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְאוֹמֶרֶת לָהֶם: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ" (דברים ל, כ), בַּעֲלִי, שֶׁקָּרָא הַרְבֵּה וְשָׁנָה הַרְבֵּה וְשִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַרְבֵּה, מִפְּנֵי מַה מֵת בַּחֲצִי יָמָיו? וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁהֶחֱזִירָהּ דָּבָר. פַּעַם אַחַת

*נִתְאָרַחְתִּי אֶצְלָהּ, אָמַרְתִּי לָהּ: *בֵּימֵי נִדּוּתַיִךְ מַהוּ אֶצְלֵךְ? אָמְרָה לִי: חַס וְשָׁלוֹם, אֲפִילוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה לֹא נָגַע בִּי. בֵּימֵי לִבּוּנַיִךְ מַהוּ אֶצְלֵךְ? אָמְרָה לִי: אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עִמִּי וְיָשֵׁן עִמִּי בְּקֵרוּב בָּשָׂר וְלֹא עָלְתָה דַּעְתּוֹ *לְדָבָר אַחֵר. אָמַרְתִּי לָהּ: בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁהֶרָגוֹ *וְלֹא נָשָׂא פָּנִים לַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה: "וְאֶל־אִשָּׁה *בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב" (ויקרא יח, יט). כִּי אָתָא רַב דִּימֵי אָמַר: *מִטָּה רְחָבָה הֲוָאי. בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי: אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר יוֹסֵף: *סְנָר מַפְסִיק בֵּינוֹ לְבֵינָהּ הֲוָאי.

נפש יהודה תנא דבי אליהו. בבית המדרש של אליהו הנביא: **נתארחתי**. אליהו הנביא אמר כך: **בימי נדותיך**. כל ימי ז' ראשונים לראיית נדתה ולבונה שלובשת בגדים לבנים לספור שבעה נקיים כמו זבה שספרה ז' נקיים משפסקה וצריכה להיות לובשת לבנים לבדיקה שמא תראה ותסתור ספירתה וצריך לחזור ולספור: **לדבר אחר**. לתשמיש: **ולא נשא פנים לתורה**. אף על פי שהיה בעל תורה הרגוהו: **בנדת טומאתה**. ועד שתבא במים לטבילה היא בנדתה בטומאת הוייתה כנדתה: **מטה רחבה**. ולא היה קרוב בשר וסבור דשרי בהכי: **סינר**. חגורה שחוגרין ומגיע ממתנים ולמטה:

וְאַחַר כָּךְ בִּרְאוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלוֹת לִסְפּוֹר יְמֵי נִדָּה לְבַד *וִימֵי זִיבָה לְבַד, נָטְלוּ חֲמָרָא שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת הַרְחָקָה יְתֵרָה. וְהֶחֱמִירוּ עַל עַצְמָן, שֶׁאֲפִילוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל יוֹשְׁבוֹת שִׁבְעָה נְקִיִּים. וְנִשְׁאֲרָה לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל חֲמָרָא זֹאת כְּאִסּוּר שֶׁל תּוֹרָה. וְגַם הֶחֱמִירוּ בְּכָל כֶּתֶם וּבְכָל גְּוָן כְּרָאִיַּת דָּם טָמֵא.

נפש יהודה וימי זיבה. שהחילוק בין זבה לנדה שהנדה כיון שראתה דם מונה מיד שבעה ימים וטובלת בליל שמיני בין שראתה רק יום א' בין שראתה ז' ימים רצופין רק שפסקה שעה א' שלא ראתה טובלת בליל ח' וטהורה ואפילו שראתה ביום ז' קודם בין השמשות ותפסוק טובלת בלילה זה הוא דין נדה ודין זבה הוא מתחיל אחר ימי הנדה עד י"א ימים אחר נדה זו אז תחזור לדין נדה ובתוך י"א ימים אם ראתה דם יום א' בשחרית טובלת בלילה וטהורה ראתה בלילה טובלת בשחרית אבל אם ראתה ג' ימים רצופין בתוך י"א ימים נקראת זבה וצריך לספור ז' נקיים מיום שפסקה וכדי שלא יטעו בין דין זבה לנדה החמירו לספור שבעה נקיים אפילו לא ראתה נדה אלא כטפת החרדל מונין ז' נקיים מיום שפסק:

וְהִרְחִיקוּ זַ"ל, שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שָׁבוּעוֹת, פֶּרֶק יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה (יח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "*וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם" (ויקרא טו, לא), אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה: מִכָּאן אַזְהָרָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפָּרְשׁוּ מִנְּשֵׁיהֶן סָמוּךְ לְוִסְתָּן. וְכַמָּה? אָמַר רָבָא: *עוֹנָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ,

אֲפִילוּ הַוָּיִן לוֹ בָּנִים כִּבְנֵי אַהֲרֹן - מֻתָּים. דִּכְתִיב: "וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם", וְסָמִיךְ לֵיהּ: "וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ" (שם שם, לג), וְסָמִיךְ לֵיהּ: "אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן" (שם טז, א). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ הַוָּיִן לוֹ בָּנִים זְכָרִים, דִּכְתִיב: "**לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר" (שם יא, מז). וְסָמִיךְ לֵיהּ: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר" (שם יב, ב). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: הַוָּיִן לוֹ בָּנִים שֶׁרְאוּיִין לְהוֹרָאָה, דִּכְתִיב: "וּלְהַבְדִּיל וגו' "וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם י, יא).

נפש יהודה והזרתם. והפרשתם כמו וינזרו: **עונה**. או יום או לילה כדאיתא למעלה בסימן קע"ו: **להבדיל וגו'**. המבדיל בין טומאה לטהרה תלד אשתו זכר: **ולהבדיל וגו'**. להורות, בענינא דשתוי יין כתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור ולהורות את בני ישראל:

וְהַפְּרִישׁוּת מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי טָהֳרָה וּקְדֻשָּׁה, כִּדְנַרְסִינַן סוֹף מַסֶּכֶת סוֹטָה וּבְסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (כ, ב): "*וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע" (דברים כג, י), שְׁלֹא יְהַרְהֵר אָדָם בַּיּוֹם וְיָבֹא לִידֵי טֻמְאָה בַּלַּיְלָה. מִכָּאן אָמַר רַבִּי פִּינְחָס בֶּן יָאִיר: *תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי מַעֲשֶׂה; מַעֲשֶׂה מֵבִיא לִידֵי *זְהִירוּת; זְהִירוּת מְבִיאָה לִידֵי *זְרִיזוּת; זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי *נְקִיּוּת; נְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי *פְּרִישׁוּת; פְּרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי *טָהֳרָה; טָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשָּׁה; קְדֻשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאַת חֵטְא; יִרְאַת חֵטְא מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה; עֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי חֲסִידוּת; חֲסִידוּת מְבִיאָה *לִידֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. *וַחֲסִידוּת גְּדוֹלָה מִכֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אָז דִּבְּרָתְּ בֶּחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ וַתֹּאמֶר" וגו' (תהלים פט, כ). וּפְלִיגָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דַּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "רוּחַ ה' אֱלֹהִים עָלַי יַעַן מָשַׁח ה' אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי *לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלָאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ" (ישעיה סא, א). "לְבַשֵּׂר חֲסִידִים וְצַדִּיקִים" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "לְבַשֵּׂר עֲנָוִים". הָא לְמַדְתָּ שֶׁעֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכֻּלָּם.

נפש יהודה ונשמרת. וסמיך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקרא מזהיר להשמר שלא יבא לידי כך: **תורה**. על ידי שעוסק בה רואה ומבין אזהרות שבה ונזהר: **זהירות**. זריז ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה: **זריזות**. כשעבירה באה לידו זהיר ונשמר שלא יכשל בה: **נקיות**. נקי באין חטא: **פרישות**. שפורש מן דבר מותר פורש להחמיר על עצמו: **טהור**. צח ומלובן ועדיף מנקי: **לידי רוח הקודש**. להשרות עליו שכינה: **וחסידות**. שעושה לפנים משורת הדין אינו מצפה לגמול ועושה חסד ואמת: **אז דברת בחזון לחסידך**. ולא נאמר ליראיך ולעניוך: **לחבוש**. לרפאות הגלות בתנחומים כמו שנותנים חבוש וסם על המכה ולאסורים בגלות פקח קוח להתיר ולפקח מלקוחם ושבים:

וְגַם אָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהַקֵּל רֹאשׁוֹ לִשְׂחוֹק עִם אִשְׁתּוֹ בִּימֵי נִדָּתָהּ; וְגַם הִיא שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִים לִידֵי קֵרוּב דַּעַת אֲסוּרִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי עֲבֵרָה. וְהִרְחִיקוּהָ כְּאִשֶּׁת אִישׁ לְכָל דְּבָרֶיהָ, זוֹלְתִי, שֶׁלֹּא אֲסָרוּהָ בִּיְחוּד, שֶׁכֵּיוָן שֶׁעָתִיד לָבֹא לָהּ זְמַן הֶתֵּר - יַמְתִּין, דַּחֲזָקָה הִיא דְּלָא שָׁבִיק הֶתֵּרָא וְאָכִיל אִסּוּרָא.

וּמָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ, כִּי בְּרֶמֶז נִצְטַוָּה אָדָם הָרִאשׁוֹן עַל הַנִּדָּה, בְּגִימַטְרִיָּא תֵּבוֹת [עֵז"ר] כְּנֶגְדּ"וֹ, דִּכְתִיב: "אֶעֱשֶׂה־ לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (בראשית ב, יח), רוֹצֶה לוֹמַר, רע"ז יָמִים *כְּמִנְיָן "עֵז"ר" הֵם יְמֵי טָהֳרַת הָאִשָּׁה, וּפ"ג יָמִים כְּמִנְיָן "*כְּנֶגְדּ"וֹ" הֵם יְמֵי נִדָּתָהּ. רוֹצֶה לוֹמַר, מִנְיָן "עֵז"ר" תִּהְיֶה לוֹ וּמִנְיָן "כְּנֶגְדּ"וֹ" תִּהְיֶה כְּנֶגְדּוֹ.

נפש יהודה מנין עזר. השנה י"ב חדשים והחודש ל' יום והם ש"ס ימים צא מהן מכל חודש ז' ימים שכל ל' יום הם וסת אשה ויבא לך החשבון: **כנגדו**. להרחיקו כמו מנגד תראה את הארץ:

וְאִם, חַס וְשָׁלוֹם, עָבַר וּבָא עָלֶיהָ בִּימֵי נִדָּתָהּ אוֹ בִּימֵי לִבּוּנָהּ הַוָּלָד מַמְזֵר. וְהָאוֹת שֶׁלּוֹ הוּא עַז פָּנִים, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, רֹאשׁ פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם וּבוּשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן. עַז פָּנִים, רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מַמְזֵר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֶּן הַנִּדָּה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַמְזֵר וּבֶן הַנִּדָּה. וְהַזְּרִיז בַּדָּבָר, זַרְעוֹ יִהְיֶה קָדוֹשׁ.

הַחֵלֶק הַשִּׁשִּׁי בְּקְדֻשַּׁת הַחִבּוּר
וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קפא]

לְפִי שֶׁאָמַת יִשְׂרָאֵל הִיא סְגֻלָּה שֶׁהִבְדִּילָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל הָעַמִּים מְיֻחֶדֶת לְאֵל יִתְבָּרַךְ, בָּחַר בְּיִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת עַם קָדוֹשׁ. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר: "וַאֲבְדִּל אֶתְכֶם מִן־ הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי" (ויקרא כ, כו), שֶׁהִבְדִּילָם לִהְיוֹת קְדוֹשִׁים כְּמוֹ שֶׁהוּא קָדוֹשׁ. וְיִדְמוּ לִדְרָכָיו, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עַל פָּסוּק "וְהָלַכְתָּ בִדְרָכָיו" (דברים כח, ט): מַה הוּא קָדוֹשׁ אַף אַתָּה קָדוֹשׁ, מַה הוּא חַנּוּן אַף אַתָּה חַנּוּן וכו'.

לְמַדְנוּ, שֶׁהִבְדִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹהֲגִים בְּמִדּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים" (ויקרא יא, מד). וְדָרְשׁוּ עַל זֶה בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, בְּסוֹף פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (לט, א): תְּנוּ רַבָּנָן: "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי", *אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה, אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מִלְּמַטָּה מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה, אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, נִמְצָא שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֲנַחְנוּ עוֹשִׂין הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר - אֲנוּ מְקַדְּשִׁין שְׁמוֹ הַגָּדוֹל; וְאִם חַס וְשָׁלוֹם, נוֹהֲגִין בְּהֵפֶךְ - מְחַלְּלִין שְׁמוֹ לְרָעָתֵנוּ וְכָל הַכִּעוּר וְהַפֶּשַׁע וְהַחִלּוּל נִשְׁאָר עַל עַצְמֵנוּ.

נפש יהודה אדם מקדש וכו'. הבא לטהר מסייעין לו:
וּלְפִי שֶׁהוּא סִיּוּעַ גָּדוֹל לִהְיוֹת הָאָדָם טוֹב אוֹ רָע, *בְּתִכּוּנַת הַמֶּזֶג, כְּפִי הַטִּפָּה שֶׁמִּמֶּנָּה נִתְהַוָּה, נִמְצָא חִבּוּר הָאָדָם סִבַּת קְרֻשַׁת הַשֵּׂעָר אוֹ חִלּוּלוֹ, כְּפִי הַבָּנִים שֶׁמּוֹלִיד; כְּשֶׁהַבָּנִים צַדִּיקִים - מְקַדְּשִׁין אֶת הַשֵּׂעָר, וְהָרְשָׁעִים - בְּהֵפֶךְ. וּמֵאַחַר שֶׁהַדָּבָר כֵּן, נִצְטָרֵךְ לְדַעַת הֵיאַךְ יְקַדֵּשׁ אָדָם עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ. וּקְרֻשָּׁה זוֹ נֶחֱלֶקֶת לַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן, בְּמַהוּת הַחִבּוּר; הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי, בִּזְמַן הַחִבּוּר; הַדֶּרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי, בַּמָּזוֹן הָרָאוּי לַחִבּוּר; הַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִי, בְּכַוָּנַת הַחִבּוּר; הַדֶּרֶךְ הַחֲמִישִׁי, בְּאֵיכוּת הַחִבּוּר.

נפש יהודה בתכונת המזג. כמו שהוא מכין למזג הטפה שנתהוה ממנו הולד כן יהיה גוף הולד וטבעו ומזג לשון מעורב כמו מזיגת היין אם הוא טוב כך אם טפת הזרע מזוג שבא ממאכלים הגונים ומחשבה טובה יהיה הנברא ממנו גוף בריא וטוב ובעל מעשים טובים:
הַדֶּרֶךְ הָאֶחָד בְּמַהוּתוֹ. יֵשׁ לָנוּ לֵידַע, שֶׁמַּהוּת חִבּוּר זֶה כְּשֶׁהוּא כָּרָאוּי וּבְכַוָּנָה רְאוּיָה, הוּא דָּבָר טָהוֹר וְנָקִי. מְסַיֵּעַ לַהֲוָיַת הָעוֹלָם. וְחִבּוּר טָהוֹר כָּזֶה *אֵין בּוֹ גְּנַאי וְכִעוּר וּבוּשָׁה, אֲבָל נִקְרָא "יְדִיעָה", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה" וגו' (שמואל־א א, יט). וְנִקְרֵאת "יְדִיעָה" מִשְּׁנֵי פָּנִים: הָאֶחָד, לְפִי שֶׁטִּפָּה זוֹ בָּאָה שָׁרְשָׁהּ מִמָּקוֹם הַדַּעַת, שֶׁהוּא הַמֹּחַ; וְהַשֵּׁנִי, כִּי בִּיאָה כָּזֹאת הִיא בִּידִיעָה מְכֻוֶּנֶת וּקְדוֹשָׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵצֵא מִמֶּנָּה בֶּן דַּעַת. וּלְכַוָּנָה כָּזֹאת נִבְרָא בָּאָדָם כְּלִי הַמִּשְׁגָּל. וְאִם הוּא מַשְׁחִית דַּרְכּוֹ וְהוֹפֵךְ כַּוָּנַת בְּרִיאָתוֹ וְחוֹזֵר הַחִבּוּר לְצֹרֶךְ הֲנָאָתוֹ וּלְמַלְּאוֹת תַּאֲוָתוֹ, אָז *מַדְלִיק בֵּיתוֹ וּמַחֲרִיב זַרְעוֹ. וְנִמְצָא הַכְּעוּר וְהַהַשְׁחָתָה בָּא מִצַּד פְּעָלָתוֹ וְכַוָּנָתוֹ וְלֹא מִצַּד בּוֹרְאוֹ שֶׁבָּרָא בּוֹ הָאֵבֶר, *חָלִילָה לְאֵל מֵרֶשַׁע וְשַׁדַּי מֵעָוֶל, שֶׁכָּל הָאֵבָרִים שֶׁבָּרָא בָּאָדָם הָיוּ לְצֹרֶךְ קִיּוּם הַגּוּף וְהַמִּין וּלְהוֹצִיא שִׁכְלוֹ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, *כְּשֶׁיִּטֶּה הָאָדָם אֶל הַכַּוָּנָה הָרְאוּיָה. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ קֹהֶלֶת, עַל פָּסוּק "אֲשֶׁר־כָּבָר עָשׂוּהוּ" (קהלת ב, יב): מְלַמֵּד שֶׁהוּא וּבֵית דִּינוֹ נִמְנוּ עַל כָּל אֵבָר וְאֵבָר וְהוֹשִׁיבוּהוּ עַל כַּנּוֹ.

נפש יהודה אין בו גנאי. אין חרפה או בושה בתשמיש זה כי הוא רצון הקב"ה ונקרא ידיעת ה' רצון הקב"ה לקיים מצות פרו ורבו: **מדליק ביתו**. אשתו והם נעשים אש ואש של גיהנם שורפתן: **חלילה לאל מרשע**. שברא אברי המשגל להזיק לגוף או לניאוף ולהוליד בנים זרים ולמלאות תאות הרשעים: **כשיטה האדם**. להוליד בנים ובנות בכוונה הראויה שידבק איש באשתו להיות לו בנים ידועים כרצון הבורא:
וּמֵאַחַר שֶׁהָאָדָם הוּא כָּלוּל בְּסוֹד חָכְמָה וּתְבוּנָה וָדַעַת, הוּא סוֹד הַדַּעַת וּכְשֶׁהַחִבּוּר הוּא בִּידִיעָה כָּרָאוּי, הוּא עִלּוּי גָּדוֹל וְהַשְׁכִּינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁתָּף עִמּוֹ

וְהוּא שֶׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, רוֹצֶה לוֹמַר, לְהַשְׁלִים כַּוָּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם. וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה מֵבִיא (יז, א): אִישׁ וְאִשָּׁה, זָכוּ - שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם, לֹא זָכוּ - אֵשׁ אוֹכַלְתַּם. וְגַם בְּאָמְרָם (נדה לא, א): שְׁלֹשָׁה שֻׁתָּפִין יֵשׁ בּוֹ בָּאָדָם: אָבִיו וְאִמּוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּכָלָל זֶה (סימן קסח). נִמְצָא, כִּי כְּשֶׁהָיָה הַחִבּוּר לְשֵׁם שָׁמַיִם מִשְׁתַּתֵּף בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁאֵין דָּבָר קָדוֹשׁ וְנָקִי לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. וְכֵן מָצִינוּ שֶׁנִּקְרָא הֵרְיוֹן הַצַּדִּיקִים עַל שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם: כְּדִכְתִיב בְּאַבְרָהָם: "וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן" (בראשית יז, טז). וְעַל עִנְיַן רִבְקָה: "וַיֵּעָתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ" (שם כה, כא). וּבְעִנְיַן לֵאָה וְרָחֵל: "וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ" (שם כט, לא). וּבְעִנְיַן חַנָּה: "וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ ה'" (שמואל־א א, יט).

וּבְעִנְיַן תָּמָר אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה (פה, ח), עַל פָּסוּק "וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ" (בראשית לח, טז): בִּקֵּשׁ יְהוּדָה לַעֲבֹר וְרָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַתַּאֲוָה וכו'. בָּא לְהוֹדִיעַ, שֶׁלֹּא *יַחֲשֹׁב שׁוּם אָדָם שֶׁכַּוָּנַת יְהוּדָה הָיְתָה לִזְנוּת; חָלִילָה וְחַס לְצַדִּיק גָּמוּר כִּיהוּדָה, מִשְּׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּחַר בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת זַרְעוֹ רֹאשׁוֹן לְדָגָלִים וּלְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ וּלְכָל מִלְחֶמֶת מִצְוָה, שֶׁיַּעֲלֶה עַל לִבּוֹ דָּבָר כָּזֶה. אֶבָל בְּרֹאותוֹ כִּי בְּנֵי בַת שׁוּעַ אִשְׁתּוֹ מֵתוּ בְּחֶטְאָם, חָשַׁב, שֶׁהַקִּלְקֻלָּה בָּאָה לָהֶם מִצַּד עַצְמָהּ. וּבְרֹאותוֹ לְתָמָר שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת וּמַמְתֶּנֶת לוֹ מְכֻסָּה פָּנֶיהָ בְּצָנִיעָא נִכְנַס בּוֹ דַּעַת עֶלְיוֹן וְחָשַׁב, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֵת קְדֻשָּׁה, שֶׁלֹּא הָיְתָה כַּוָּנָתָהּ אֶלָּא לָבֹא אֲצָלוֹ לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְהֵכִין כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וּלְהוֹלִיד בָּנִים הֲגוּנִים וְלֹא כָּרִאשׁוֹנִים. וְגַם הָיָה סִיּוּעַ מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת, שֶׁכַּוָּנַת תָּמָר הָיְתָה לְמוּטָב *וְהִכְנִיס בְּלִבּוֹ לִקְרַב אֲלֵיהָ. וּבְעֶזְרָ הָאֵל יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר הוּא צוֹפֶה עֲתִידוֹת, נָתַן לָהּ הֵרְיוֹן שְׁנֵי צַדִּיקִים תְּאוֹמִים, שְׁנֵיהֶם טְהוֹרִים כְּדֻגְמַת שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ, הֵם פֶּרֶץ וְזֶרַח. *מֵהָאֶחָד יָצְאוּ מְלָכִים וּמֵהַשֵּׁנִי נְבִיאִים, נוֹלְדוּ בְּצוּרוֹת סִדְרֵי עוֹלָם. וּבָרוּךְ הַיּוֹדֵעַ אֲשֶׁר בָּחַר בָּהֶם *לְמַדְרֵגוֹת אֵלּוּ וְהִסְכִּים בַּדָּבָר וּבָא מֵאִתּוֹ.

נפש יהודה חשב. יהודה שהקלקלה שמתו בניו הוא בגין תמר כלתו שאינה מהוגנת: **והכניס**. הקב"ה בלב של יהודה כדי לקרב אליה: **מהאחד**. מפרץ יצא מלכות בית דוד וזה ויתן יד בגימטריא דוד והוא נגד הירח והוא מה שאומרים בקידוש החודש דוד מלך ישראל חי וקים והנביאים שראו באור הנבואה נגד אור החמה ונולדו ונבראו מטפה אחת בצורת סדרי עולם תאומים כמו אדם וחוה שדו פרצופים נבראו היינו תאומים: **למדרגות אלו**. לזכות זו שיצאו מהם מלכים ונביאים ושהסכים הקב"ה לזווגם יחד ובא מאתו מהקב"ה שיזדווג לה יהודה:

וְגַם בְּעִנְיַן רוּת נֶאֱמַר: "וַיִּתֵּן ה' לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן" (רות ד, יג). וְגַם נֶאֱמַר עַל יִרְמְיָה הַנָּבִיא: "בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ" (ירמיה א, ה). גַּם אָמְרוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ב, א): שְׁלֹשָׁה מַפְתְּחוֹת לֹא נִמְסְרוּ בְיַד שָׁלִיחַ. וְהֵאֶחָד מֵהֶן, הֵרָיוֹן שֶׁל עֲקָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ" (בראשית כט, לא).

וְכָל זֶה וְכַיּוֹצֵא בָזֶה נֶאֱמַר בְּחִבּוּר הַצַּדִּיקִים, שֶׁכַּוָּנָתָם הִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֲבָל הָרָשָׁע הַפְּרִיץ, שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְמַלְאוֹת תַּאֲוָתוֹ וְהוּא מַשְׁחִית דַּרְכּוֹ, מְכַלֶּה גּוּפוֹ וְזַרְעוֹ, כְּמִי שֶׁנּוֹטֵעַ אֲשֵׁרָה וּמְפַטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֵין לַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ חֵלֶק בּוֹ. עָלָיו נֶאֱמַר: "זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרֶחֶם תָּעוּ מִבֶּטֶן דִּבְּרֵי כָזָב" (תהלים נח, ד). אֲבָל הַחִבּוּר אֲשֶׁר הוּא כָּרָאוּי בְּכָל דָּבָר, הוּא דּוֹמֶה לִבְרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהוּא דָּבָר קַיָּם עִם הַנִּשְׁמָה שֶׁזּוֹרֵק בּוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, *אֲשֶׁר תִּשְׁאַר לָעַד וְיוֹצֵאת אֶל הַפֹּעַל בַּהֲכָנוֹת הַמּוּשָׁב אֲשֶׁר יָשְׁבָה בּוֹ וְיוֹצֵא הַזֶּרַע קָדוֹשׁ. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "וְהָיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי" (ויקרא כ, כו).

נפש יהודה אשר תשאר. הנשמה לעד, כי כך עלה בדעתו בשעה שברא הקב"ה הנשמות שיתקיימו לעד ואין להם מיתה וכליון רק הם נצחים ואחר שקבל החוטא ענשו הנשמה זכה וצחה וחוזרת אל מקומה למעלתה הראשונה. ויש עלוי ומעלות בנשמות זה על זה שכשברא הקב"ה העולם ברא ד' עולמות. אצילות. יצירה. בריאה. עשיה. ועשיה הוא עולם התחתון ומעולם העשיה ברא גוף ונפש האדם הוא החיות ושכליות בהמיות כמו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו וזה כי הדם הוא הנפש והיינו חיותם ובזה אין מותר באדם מן הבהמה וברא עולם הבריאה ושם נשמות הנקראים רוחות וזה ורוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי שהיא הנשמה הראשונה שניתן לכל בשר איש שיש לו צורת אדם בין יהודי בין עובד כוכבים ומזלות וזה אשר בידך נפש כל חי בין אדם בין בהמות ולא תמצא שנאמר רוח בבהמה רק ורוח כל בשר איש ואין הפרש בין נשמות אלו נשמת רוח בין אותן שבאים לגוף הצדיק או לרשע כי כולם במזג ומשקל אחד נבראים דאם לא כן אין בחירה והיה פתחון פה לרשע לומר אלו היה בי נשמת הצדיק הייתי צדיק שנשמתו טובה מנשמתי וגרם לו לצדקתו והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שאין הקב"ה בורא דבר המכריע זה לצדקתו וזה לרשעתו כשם שאין חילוק באברים וצורת החושים באדם כך אין חילוק באותן הנשמות ועל ידי זה ניתנה הבחירה לאדם שהם שוים בגוף ונשמה והנשמה נתן הקב"ה שעל ידה ישכיל ויבין בין טוב ורע והוא מעצמו יבחן הטוב והרע ואף על גב דהקב"ה יודע עתידות מי שיבחר בטוב מי שיבחר ברע אין זה מכריע לצדקתו ולרשעתו רק הוא בעצמו שהבחירה בידו והם גרמו לעצמם שכר ועונש ואז כשבוחר בטוב להיות צדיק יזכה לנשמה שהיא למעלה מנשמת הרוח

מעולם היצירה ובאותן הנשמות יש להם עילוי זו על זו ולפי מעשיו יזכה לנשמה יתירה שעל ידה ישכיל ויבין נפלאות ה' ואותן הנשמות מעולם היצירה נקראים חיה כי שם חיות הקודש ובעולם האצילות עולם העליון שאין למעלה הימנו דבר נברא וע"כ נקרא אצילות שהוא אצל אין סוף ברוך הוא אין שם רק נשמות ישראל הקדושים והם למעלה בקדושתם ממלאכי עליון ושואלים להם מה פעל אל למי שזכה ועל כן נקראים בני עלייה שהם מעולם העליון ולהשיג הנשמות הם ממדרגה התחתונה לעליונה אם הוא משכיל בטוב ודעת בנשמת רוח יזכה לנשמת חיה ויוסיף קדושה עד שישיג לנשמת יחידה שהיא יחידי בעולמה ואין שם נברא אחר והגוף של אדם יכול לקבל כמה נשמות וגם נשמת המת באים ומוסיפין בגוף האדם בין לקבל עונש עם הגוף המדוכא ומעונה בין לקבל שכר טוב בגוף הצדיק ולא לבד שהנשמה שראויה לעונש שבאה באדם אלא אפילו בחי ובצומח ובדומם וזה אבן מקיר תזעק ובתחיית המתים היא חוזרת לגוף שנתנה בו במעי אמו ואין לה רק הגוף הנולדה עמו ואין ניתנה שוב בגוף רק נוספת בו כדי לקבל שכר ונחת טוב או להרגיש בעונש שנגזר לגוף ונשמה שנבראים יחדו וכשם שהנשמה היא תועלת לגוף כך הגוף תועלת לנשמה שעל ידי הגוף הם פועלים פעולתם הטובה שישיגו לנשמות יתירות ויוסיף הנשמה דעת ותבונה על ידי הנשמה העליונה כי כשם שהגוף הוא מלבוש לנשמה כך נשמות תחתונות לעליונות והם אינם באים אלא לצדיק כי אין לשניהם אלא חדוה וגילה ואין להם לקבל עונש כמו נשמת רוח כי לא נתנים בגוף הרשע וזה שאמר שדומין לשמים וארץ ששניהם קיימין שעל ידי הנשמה שהיא נצחית יחזור ויחיה הגוף:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קפב]

זְמַן הַחִבּוּר הוּא תְּלוּי בְּשָׁעוֹת כְּמוֹ בְּיָמִים. וְעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ כְּפִי סֵדֶר כָּל בְּנֵי אָדָם. וּלְאוֹתָם שֶׁהֵם מַעֲמִידֵי עוֹלָם, הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים, פָּסְקוּ: מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת. וְעַל זֶה דָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק מְרֻבֶּה (פב, א), עַל פָּסוּק "אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ" (תהלים א, ג): זוֹ הִיא עוֹנַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וּלְפִי שֶׁאֵין רָאוּי לִהְיוֹת מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כְּתַרְנְגוֹל, כִּי אָז יִהְיֶה כֹּחוֹ תְּשֹׁשׁ וּמְאוֹר עֵינָיו מִתְמַעֵט וְכָל חֶלְקֵי אֵיבָרָיו הוֹלְכִים וְדַלִּים. קָבְעוּ חִבּוּרָם פַּעַם אַחַת לְשָׁבוּעַ, שֶׁלֹּא יַזִּיקֵנּוּ. וּרְשָׁמוּהוּ בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם נְשָׁמָה יְתֵרָה מִצַּד הַשִּׁפְעַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. *וַאֲפִילוּ כְּפִי הַטֶּבַע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סוֹד חֲזָרַת הַגַּלְגַּל פָּנִים וְאָחוֹר בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ וְאָז יוּכַל לְהַשְׁפִּיעַ כֹּחוֹ בְּזוּלָתוֹ וְהוּא לֹא יֶחְסַר דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה נֶחֱלָשׁ חֻלְשָׁה נִרְאֵית, לְפִי שֶׁכְּבָר קִבֵּל כֹּחַ שֶׁיּוּכַל לְהַשְׁפִּיעַ מִמֶּנּוּ. וְגַם קְבָעוּהוּ בְּיוֹם שֶׁכָּלוֹ *שַׁבָּת וְהוּא יְסוֹד עוֹלָם. וְהוּא דֻּגְמַת עוֹלָם הַנְּפָשׁוֹת, מִטַּעַם שַׁבָּת לַה'.

נפש יהודה ואפילו כפי הטבע. האדם הוא כן כשזורע זרע טוב בארץ יצמח טוב כן טיפת הזרע מאדם. וטבע האדם היא יותר בכח בליל שבת מלבד הנשמה יתירה כמו הגלגלים שמה שהוא בשבת למעלה בגלגל בפנים והיינו למעלה חוזר לאחור עד שבת הבא חוזר למעלה כך כחו של אדם שנברא בערב שבת שהיה בשבת למעלה ואז הוא בכח ויכול להשפיע כחו לזולתו לזרעו שבא ונפרד ממנו והוא לא יחסר מכחו אף כשהיה נחלש חולשה נראית ודרך התשמיש להחליש כחו של אדם מכל מקום אין מזיקו ומחלישו כי כבר הוא בכחו ויכול לעמוד כנגדו מכל שכן שיש לו עתה נשמה יתירה ומוספת לו כח וקדושה: **שבת והוא יסוד עולם**. שכבר נגמרה הבריאה ובזכותה העולם עומד ואלף השביעי כולו שבת לנשמות שנקרא אז שבת לה':

וּבִהְיוֹת כַּוָּנַת הַמַּשְׁכִּילִים בְּבִיאָתָם, לַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית, שֶׁהוּא לְהוֹלִיד צוּרָה רְאוּיָה לַעֲבוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, בַּעֲלַת נְשָׁמָה טְהוֹרָה שִׂכְלִית עֶלְיוֹנָה, יַצְלִיחַ מַחֲשַׁבְתּוֹ וְיוֹלִיד כְּמוֹתוֹ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר עַל פָּסוּק: "אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל", שֶׁדָּרְשׁוּהוּ זַ"ל בְּעוֹנַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, גְּמַר הַפָּסוּק: "וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל", כְּלוֹמַר, כֹּחוֹ לֹא נֶחֱלָשׁ וְזַרְעוֹ יַצְלִיחַ כְּפִי כַּוָּנָתוֹ, זֶהוּ "וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ; "לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים" (שם), שֶׁתִּשַּׁשׁ כֹּחָם וְכָלָה זַרְעָם.

וְגַם צָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּשָׁעוֹת, כְּפִי שֶׁאָמְרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁלֹּא הָיָה מְסַפֵּר עִמָּהּ לֹא בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה וְלֹא בְּסוֹף הַלַּיְלָה, אֶלָּא בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה, כִּדְאִיתָא לְמַעֲלָה, בְּפֶרֶק ג (סימן קעט) מֵחֶלֶק שֶׁקּוֹדֶם זֶה. וְנוֹכַל לוֹמַר, שֶׁכַּוָּנָתוֹ הָיְתָה כְּפִי דֶּרֶךְ זֶה, שֶׁאִלּוּ יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ סָמוּךְ לַאֲכִילָה, שֶׁטֶבַע הַגּוּף רוֹתֵחַ וְהַדָּם מְעֹרָב, יַשְׁחִית גּוּפוֹ, לְפִי שֶׁהוּא שָׂבֵעַ וְאוֹתָהּ הַטִּפָּה הַנִּמְשֶׁכֶת מִמֶּנּוּ עֲכוּרָה וּמְלֻכְלֶכֶת, סְרוּחָה וּמְטֻנֶּפֶת. וְנִמְצָא הַוָּלָד הַנּוֹצָר מֵאוֹתָהּ טִפָּה יְסוֹד עָכוּר וּמְטֻנָּף. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר" (תהלים ז, טו). וְאִם יַמְתִּין מִלְשַׁמֵּשׁ עַד הַבֹּקֶר, שֶׁהוּא רָעֵב, יֶחֱלַשׁ כֹּחוֹ, וּלְפִי שֶׁהַטִּפָּה חֲלוּשָׁה יוֹלִיד חַלָּשׁ כְּמוֹתוֹ. לָכֵן צָרִיךְ אָדָם לְכַוֵּן שְׁעַת הַחִבּוּר בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, שֶׁהִיא שְׁעָה שֶׁנַּפְשׁוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְשָׁקְטוּ טִבְעֵי הַגּוּף מֵרִתּוּחַ הַמָּזוֹן שֶׁאָכַל וְנִזְדַּכֵּךְ הַדָּם וְיָרְדוּ הַשְּׁמָרִים לְמְקוֹמָם הַטִּבְעִי וְיסוֹדוֹת הָאָדָם מְסֻדָּרִים בְּסֵדֶר נָכוֹן וְלֹא בָא עָדַיִן לִידֵי חֲלִישׁוּת.

נפש יהודה וירדו השמרים. פסולת האוכל לכרס כטבע של אדם ותמצית הטוב נבלע באברים:

וּלְהוֹלִיד הַזֶּרַע קָדוֹשׁ וְטָהוֹר וְחָזָק וּבְרִיא הָיוּ מְדַקְדְּקִים גַּם כֵּן רַבּוֹתֵינוּ, בְּאָמְרָם בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פִּרְקָא קַמָּא (ה, ב): תְּאַנְיָ, אַבָּא בְּנְיָמִן אוֹמֵר: עַל שְׁנֵי דְבָרִים הָיִיתִי מִצְטַעֵר כָּל יָמַי וכו' וְעַל מִטָּתִי שֶׁתְּהֵא נְתוּנָה בֵּין צָפוֹן לְדָרוֹם, כִּדְאָמַר רַב חָמָא בַּר חֲנִינָא וְאָמְרֵי לְהּ אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַנּוֹתֵן מִטָּתוֹ בֵּין צָפוֹן לְדָרוֹם הַוָּיִן לוֹ בָּנִים זְכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְמִתִּים יָדְךָ

ה' וגו' וּצְפוּנְךָ תְּמַלֵּא בִטְנָם יִשְׂבְּעוּ בָנִים" וגו' (תהלים יז, יד). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַף אִשְׁתּוֹ אֵינָהּ מַפֶּלֶת נְפָלִים, דִּכְתִיב הָכָא "תְּמַלֵּא בִטְנָם" וּכְתִיב הַתָּם "וַיִּמָּלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת" וגו' (בראשית כה, כד).

וּכְפִי כַּוָּנַת הָאֱמֶת, יָדוּעַ הוּא שֶׁאֵינוֹ תָלוּי בָּנִים זְכָרִים וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ נְפָלִים בִּנְתִינַת הַמִּטָּה. וְאִלְמָלֵי כֵן, כָּל בְּנֵי עוֹלָם יֵדְעוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן וְלֹא תְהֵא בַת בָּעוֹלָם וְלֹא נָפֶל. אֲבָל הָאֱמֶת, שֶׁהַגְּדָה זוֹ הִיא כָּאֲחֵרוֹת, הַנֶּאֱמָרוֹת בְּמָשָׁל וּבְרָמִיזָה. וְהִנֵּה מְבֹאָר, שֶׁהַקֹּר הֶחָזָק לְפִאַת צָפוֹן וְהַחֹם לְפִאַת דָּרוֹם. וְהַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בְּהִיוֹת גּוּפוֹ מְמֻצָּע בֵּין הַקֹּר וְהַחֹם, אָז יוּכְלוּ טְבָעָיו לְנוּחַ וְלֹא יַזְרִיעַ מַהֵר וְיוּכַל לִבְעֹל בְּמָתוּן. וְאָז הָאִשָּׁה מַקְדֶּמֶת לִזְרֹעַ תְּחִלָּה וְנִמְצָא זֶרַע הָאִשָּׁה כְּדִמְיוֹן הַחֹמֶר וְזֶרַע הָאִישׁ, שֶׁבָּא אַחַר כָּךְ, כְּדִמְיוֹן הַיּוֹצֵר, שֶׁנּוֹתֵן הַצּוּרָה בַּחֹמֶר וְיָבֹא צוּרַת הַוָּלָד כְּמוֹתוֹ. וְזֶהוּ סוֹד מַה שֶּׁאָמְרוּ: אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר. וְגַם לָזֶה כִּוְּנוּ בְּאָמְרָם: בִּשְׂכַר שֶׁמַּשְׁהִין עַצְמָן עַל הַבֶּטֶן הַוָּיִן לְהוּ בָּנִים זְכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה נַחֲלַת ה' בָּנִים" (תהלים קכז, ג).

וּכְבָר עוֹרַרְתִּי בִּתְחִלַּת הַחִבּוּר, שֶׁכָּל הַפְּסוּקִים שֶׁהֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ לְבָרֵר בָּהֶם דְּבָרִים אֵלּוּ, אֵינָם אֶלָּא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא, לִזְכֹּר בּוֹ הַדָּבָר שֶׁהָיָה בָּרוּר לָהֶם מִצַּד אַחֵר, בְּקַבָּלָה, אוֹ בְּטֶבַע, אוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר. נִמְצָא, כִּי מַה שֶּׁאָמַר "בֵּין צָפוֹן לְדָרוֹם" הוּא רוֹצֶה לוֹמַר, *מְמֻזָּג בֵּין הַקֹּר וְהַחֹם וְיָבוֹא לְצַיֵּר צוּרַת זָכָר. וּלְפִי שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הַמְמֻצָּעִים הֵם חֲזָקִים וְטוֹבִים יוֹתֵר, לֹא יְהֵא הַוָּלָד נָפֶל. גַּם יָדוּעַ לְפִי הַטֶּבַע, שֶׁהָרֶחֶם הַמְמֻזָּגֶת בֵּין קֹר לְחֹם הִיא הָרָה וְיוֹלֶדֶת כְּסֵדֶר וְאִם הִיא קָרָה מְאֹד, אוֹ חַמָּה מְאֹד, לֹא נוֹצַר בָּהּ וָלָד. וּלְפִי *שֶׁהַמְּזוּג הַבֵּינוֹנִי שֶׁבָּרֶחֶם לֹא הָיָה בְּיָדוֹ, הָיָה מְדַקְדֵּק בְּמִזִּיגוּת זַרְעוֹ. וּלְפִי שֶׁבַּחֲצִי הַלַּיְלָה כְּבָר שָׁקַט הַגּוּף מֵרִתּוּחַ טֶבַע הַמָּזוֹן שֶׁאָכַל וּמֻזָּג הַגּוּף עוֹמֵד צַח וְנָקִי וּבֵינוֹנִי קֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי קְרִירוּת, הָיָה מְדַקְדֵּק בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

נפש יהודה ממוזג. מעורב בקור ובחום בשוה ויסודותיו בשוה: **שהמיזוג.** רחם האשה אין ביד בעל להיותה במזג השוה בקור וחום:

גַּם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה בָּרֹב שֹׁקֶט רוּחַ מַעֲרָבִית מַתְחִיל לִנְשֹׁב רוּחַ צְפוֹנִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל כְּנוֹר שֶׁל דָּוִד, בְּפִסּוּק "חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ" (תהלים קיט, סב). עַל כֵּן בַּחֲצִי הַלַּיְלָה הוּא זְמַן מְמֻזָּג. וְאוּלַי, שֶׁזֶּה הֶחְכָּם הָיָה מְדַקְדֵּק גַּם בְּהַנְהָגוֹת וּבְמַאֲכָלוֹת וּבְכָל דָּבָר, שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ מְמֻזָּג יוֹתֵר לְתוֹעֶלֶת גּוּפוֹ וּלְקִיּוּם זַרְעוֹ וְהָיָה מְדַקְדֵּק בְּמִזּוּג יוֹתֵר בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ בַּעֲבוּר הַטְּעָמִים הַנִּזְכָּרִים.

גַּם יָדוּעַ הוּא, שֶׁהָאִישׁ שֶׁנּוֹלָד מִטִּפָּה קָרָה יִהְיֶה לְעוֹלָם פֻּתִי וְסָכָל, וּמִי שֶׁנּוֹלָד מִטִּפָּה חַמָּה יִהְיֶה בַּעַל כַּעַס וְחֵמָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא פִּקֵּחַ. וְעַל כֵּן, רֹב מַמְזֵרִים - פִּקְחִים, אֲבָל הֵם עַזֵּי

פָּנִים וּשְׁטוּפִים בְּזִמָּה לְרֹב חֹם טִפַּת הַזֶּרַע אֲשֶׁר נוֹלְדוּ בָהּ. וְהַנּוֹלָד מִטִּפָּה מְמֻצַּעַת, בֵּין הַחֹם לַקֹּר, יִהְיֶה בַּעַל שֵׂכֶל מְיֻשָּׁב בְּדַעַת, יָקָר רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה וְיִהְיֶה בְּמִדּוֹתָיו וּבְדֵעוֹתָו מְעֹרָב עִם הַבְּרִיּוֹת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים" (שמואל־א א, יא), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁיִּהְיֶה מְמֻצָּע וּבֵינוֹנִי לְקִיּוּם וּלְשֵׂכֶל. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פָּרֶק אֵין עוֹמְדִין (לא, ב): לֹא *אוֹכֵם וְלֹא *חִוֵּר, לֹא *חָכָם וְלֹא טִפֵּשׁ, *לֹא אָרוֹךְ וְלֹא גוּץ. כָּל אֵלּוּ הַמִּדּוֹת נִמְזָגוֹת בַּוָּלָד בִּהְיוֹת מֶזֶג הַזֶּרַע מְמֻזָּג בֵּין קוֹר לְחֹם.

נפש יהודה אוכם. שחור: **חיור**. לבן ביותר: **חכם**. יותר מדאי תמיה בעיני הבריות ומתוך כך מדברים בו ותשלוט בו עין הרע. וכן: **לא ארוך ולא גוץ**. קטן יותר מדאי אלא בגידול ובשכל כדרך העולם:

*גַּם, הַבֵּן הַמְמֻזָּג בַּיְסוֹדוֹת הוּא חִיּוּנִי יוֹתֵר בְּבֶטֶן אִמּוֹ וּבַחוּץ, גַּם אִם נוֹצַר הַוָּלָד מִטִּפָּה מְמֻזָּג, טֶבַע הָרֶחֶם מְמֻצָּע לֹא תַפְיִל, כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַפֶּלֶס בָּעַיִן הַמִּשְׁפָּט בְּקוֹ הַשָּׁוֶה, לֹא יַטּוּ הַמֹּאזְנַיִם לְאֶחָד מִן הַצְּדָדִין. אָבָל בְּהִתְעוֹרֵר הָרֶחֶם לְאֶחָד מֵהַקְּצָוֹות, מַפְלֶגֶת הָרֶחֶם לְחֹם אוֹ לְקֹר וּמַפֶּלֶת הַוָּלָד. וְגַם, בְּסִבָּה זֹאת תָּבֹא *לִידֵי רְעָבוֹן אוֹ תַּאֲוָה שֶׁלֹּא כָּרָאוּי וּמַפֶּלֶת הַוָּלָד. אָבָל הַוָּלָד הַמְמֻזָּג נִקְרָא צַדִּיק שֶׁזֶּה הַמְּזֻגִים מִן הַבֶּטֶן וְאֵינוֹ נוֹפֵל קֹדֶם זְמַנּוֹ, *אֲפִילּוּ בְּסִבּוֹת כְּאֵלּוּ, וְאֵינוֹ מְסֻבָּב לְאִמּוֹ לְהִתְאַוּוֹת דְּבָרִים הָאֲסוּרִים וְגַם לֹא אוֹכְלִים מַשְׁחִיתִים הָעֻבָּר.

נפש יהודה גם הבן. הנברא מזרע טוב אז יסודו טוב תחלת בריאתו וחיים טובים לו בבטן וכשנולד וחזק ובריא: **לידי רעבון**. אם טבעה קר אז רחמה קר וכחוש ואין כח ברחם להקליט הולד ואם היא בטבעה יותר חום מתאוה לכל דבר והוא גרם להפיל הולד: **אפילו בסבות כאלו**. שיש לרחמה כן כשהזרע שבא ממנו הוא טוב ובכח אינה מפלת:

וּכְבָר רָמְזוּ לָנוּ זַ"ל בְּתֹרֵי עוּבְדֵי, בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פב, ב), בְּאָמְרָם; הַהִיא עֻבָּרָא *דְּאוֹרֵיחָא. אָתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי, אֲמַר לָהֶן: זִילוּ **לְחַיְשׁוּ לָהּ דְּהַאִידְנָא יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי הוּא. לְחַיְשׁוּ לָהּ - וְלֶחְיְשׁוּ; קְרֵי עֲלֵיהּ: "בְּטֶרֶם אֲצָרֶךָּ בַּבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ" (ירמיה א, ה). נָפַק מִינָּהּ רַבִּי יוֹחָנָן. הַהוּא עֻבָּרָא דְּאוֹרֵיחָא. לְחַיְשׁוּ לָהּ - וְלָא לֶחְיְשׁוּ; קְרֵי עֲלָיו: "*זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם" (תהלים נח, ד). נָפַק מִינֵּהּ שַׁבְּתַאי *אוֹצֵר פֵּירֵי. נִמְצָא, דְּהַהוּא דְּלָחְישׁוּ לָהּ וְלָא לֶחְיְשׁוּ נָטָה מִן הַקָּצֶה הָאֶמְצָעִי וְהָיָה קָרוֹב לִהְיוֹת נֶפֶל, לוּלֵי שֶׁהֶאֱכִילוּהָ דָּבָר אָסוּר שֶׁהֵרִיחָה. וְאִם גַּם כֵּן הֵרִיחָה אִם הַצַּדִּיק, אַף־עַל־פִּי־כֵן חָזַר לַפֶּלֶס הָאֶמְצָעִי, לְפִי שֶׁהָיָה מְמֻזָּג וְהֵרִיחַ בָּא אֶצְלָהּ *מִצַּד הַבַּהֲמוּת שֶׁלָּהּ וְלֹא מִצַּד הַוָּלָד. עַל כֵּן הָיָה מִצְטַעֵר אַבָּא בִּנְיָמִין עַל דָּבָר גָּדוֹל כָּזֶה. וְהָרוֹצֶה לְהוֹלִיד בָּנִים בַּעֲלֵי הוֹרָאָה מְמֻזָּגִים בְּכָל דָּבָר יְדַקְדֵּק בָּזֶה.

נפש יהודה דאורחא. ריח מאכל והתאוה לאכול ממנו ביום כפור ומעוברת היתה: **לחישו לה**. באזנה שיום כפור היום אולי תוכל להתאפק: **ולחיש**. קבלה הלחישה ולא

אכלה שפסק העובר מתאותו: **זורו רשעים מרחם**. נעשו זרים ונתנכרו לאביהם שבשמים: **אוצר פירי**. קונה פירות לאוצר כדי למכור ביוקר להפקיע שערים: **מצד הבהמיות שלה**. מטבע חשק האכילה באדם מצד הגוף בשר ודם כמו בבהמה ולא באה לה התאוה מכח העובר על כן פסקה מה שאין כן בשניה שבא לה התאוה גם מכח העובר ולא פסקה עד שאכלה:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קפג]

דָּבָר בָּרוּר וְיָדוּעַ, כִּי כְּפִי מָזוֹן כָּל דָּבָר כֵּן יִהְיֶה הַגּוּף הַנִּזּוֹן, וּלְפִיכָךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרַחֵם עַל בְּנֵי נֹחַ, הִתִּיר לָהֶם בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְדָגִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ יְכוֹלִים לִהְיוֹת נִזּוֹנִים מִתְּבוּאַת הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִיצִירַת אָדָם עַד אוֹתוֹ זְמָן; אֲבָל בְּרִאוֹתוֹ כִּי מְזוֹן הָאָדָם בִּהְיוֹתוֹ מִתְּבוּאַת הָאָרֶץ, כְּמוֹ בַּעֲלֵי חַיִּים שֶׁאֵינָם מְדַבְּרִים, לֹא יִהְיֶה הַמָּזוֹן סוֹעֵד כָּל כָּךְ לְקִיּוּם הַגּוּף וְגַם לֹא יְהֵא הַדָּם רָאוּי כָּל כָּךְ לְעוֹרֵר חִיּוּת לַנֶּפֶשׁ לְהַשְׂכִּיל, עַל כֵּן הִתִּירָה תוֹרָה לָאָדָם לֶאֱכֹל וְלִזּוֹן בְּבַעֲלֵי חַיִּים הָאֲחֵרִים.

נִמְצָא שֶׁהָיָה רְצוֹנוֹ, שֶׁיְּהֵא כָּל דָּבָר נִזּוֹן מֵהַדָּבָר שֶׁהוּא תַּחְתָּיו וְנִמְצְאוּ *הַרְכָּבוֹת הָעוֹלָם עוֹלוֹת כְּסֵדֶר. *כִּי הַמְּקוֹרוֹת שׁוֹאֲבִים וְנִזּוֹנִין מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, וְהַצְּמָחִים מִן הַמְּקוֹרוֹת וּמֵהַיְסוֹדוֹת, וּבַעֲלֵי חַיִּים שֶׁאֵינָם מְדַבְּרִים *מֵהַצְּמָחִים וְהַמְּקוֹרוֹת וְהַיְסוֹדוֹת, וְחַי הַמְדַבֵּר נִזּוֹן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֶׁאֵינָן מְדַבְּרִים וּצְמָחִים וּבַמְּקוֹרוֹת וּבַיְסוֹדוֹת. *וְגַם הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּגּוּף נִזּוֹן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֶׁאֵינָן מְדַבְּרִים וּצְמָחִים וּבַמְּקוֹרוֹת וּבַיְסוֹדוֹת. נִמְצָא, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים נַעֲשִׂים לְמָזוֹן זוּלָתָם, אוֹתָם שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהֶם, עַד שֶׁהוֹלְכִין מֵעִלּוּי לְעִלּוּי עַל לְמַעְלָה.

נפש יהודה הרכבות העולם. כל מה שהוא בעולם הוא מורכב זה על זה ומעורב זה בזה אף שאין ניכר המעורב רק מין אחד והן מינין הרבה מעורבים כמו קמח ומים ומלח נבלעו כולם בקמח ואין ניכר רק העיסה כן הד' יסודות אש רוח מים ועפר שהם בכולם ואינו ניכר והאחד מורכב וחשוב מחבירו כמו אש מרוח ורוח ממים ומים מעפר והם בארבעה דברים שהם חי ומדבר וצומח ודומם: **כי המקורות**. כל דבר שהוא מקור להיוצא ממנו כמו מהארץ יוצא צמחים ובהארץ הם הד' יסודות ונמצא הצמחים יניקתם מן האדם עם הד' יסודות והאדם האוכל הבהמות שהיא ניזון מהם והם יסודותיה מקור הארץ מהד' יסודותיה כל הכח ויניקה בא באדם: **מהצמחים**. ניזונין בעלי חיים הבהמות והחיות האוכלים עשב השדה מהמקורות ומהד' יסודות שבהם ואדם אוכל הבהמה שאוכל הצמחים: **וגם השכל שבגוף**. הוא שכל חיוני שנברא בו לגופו כמו הבהמה ועל ידי המזונות שאדם אוכל הוא בכוחו בגופו ובאבריו ויכול לפעול כל מה שצריך

לו והוא קיומו וחיותו כי אי אפשר לו לחיות בלא מזון ונמצא כל כח הנבראים באדם שאוכלים אותם:

וּכְשֶׁהָיָה רְצוֹן הַבּוֹרֵא לְהַבְדִּילֵנוּ מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת קְדוֹשִׁים וְלָתֵת לָנוּ תּוֹרָה קְדוֹשָׁה וּמִצְוֹת וְחֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִים וּלְטַהֲרֵנוּ מִזֻּהֲמַת הַנָּחָשׁ, שֶׁהוּא טִנּוּף הַתַּאֲוֹות, וְלַעֲשׂוֹתֵנוּ עַם חָכָם וְנָבוֹן; וּבְרֹאותוֹ כִּי יֵשׁ מָזוֹן שֶׁמּוֹלִיד דָּם עָכוּר וְעָב וְטָמֵא כָּמוֹהוּ וְיֵשׁ מָזוֹן שֶׁמּוֹלִיד דָּם זָךְ וְנָקִי וְטָהוֹר כָּמוֹהוּ - הִבְדִּילָנוּ בְּתוֹרָתוֹ מִכָּמָּה מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת שֶׁאָסַר עָלֵינוּ מִכָּמָּה טְעָמִים. וּבְרוּחַ יוֹדֵעַ נִסְתָּרוֹת אֲשֶׁר לְפָנָיו גָּלוּי טַעֲמֵי כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁלֹּא לְחִנָּם אָסָרָם עַל עַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ.

וּמִן הַנִּרְאֶה לְעֵינַיִם הוּא, שֶׁאָסַר חֵלֶב וְדָם אֲפִילּוּ מֵהַטְּהוֹרִים, בַּעֲבוּר *שֶׁמְּאַטְמִין אֶת הַלֵּב. וְאָסַר הַחַיּוֹת וְהָעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִין, לְפִי שֶׁנִּרְאֶה שֶׁהֵם מֵעִזִּים פְּנֵיהֶם לִדְרֹס *כְּמוֹתָן. וְאָסַר אַרְנֶבֶת וְשָׁפָן וְחֲזִיר וְדוֹמֵיהֶם, בִּשְׁבִיל שֶׁסּוֹתְמִין דַּרְכֵי הַתְּבוּנָה. וְאָסַר דָּגִים, שֶׁאֵין לָהֶם סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת, בַּעֲבוּר שֶׁגְּדֵלִים וְנִזּוֹנִים בַּמַּיִם הָעֲכוּרִים. וְאָסַר שִׁרְצֵי הָאָרֶץ וְהַמַּיִם, לְפִי שֶׁמּוֹלִידִין מִינֵי חֳלָאִים קָשִׁים וְרָעִים. סוֹף דָּבָר, לְפָנָיו הוּא גָּלוּי טַעַם כָּל דָּבָר. וְעַל כֻּלָּם אָמַר: "וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף" (ויקרא כ, כה). גִּלָּה, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים אֵלּוּ הָאֲסוּרִים, נִתְעָבִים וְנִמְאָסִים וְעוֹשִׂים דָּם רָע מוּכָן לְכַמָּה פֻּרְעָנִיּוֹת וּמְשַׁקְּצִין הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ.

נפש יהודה שמאטמין. מסתתמין הלב וגורמין לסתימת השכל: **כמותן**. כמו שהם עזי פנים לכך דורסין ואוכלין:

וּמֵאַחַר שֶׁדָּם הָאָדָם נֶהְפָּךְ לְטִפַּת הַזֶּרַע, שֶׁהוּא יְסוֹד וּבְנְיַן לַוָּלָד הַנּוֹלָד מֵאוֹתוֹ חִבּוּר, נִמְצָא כִּי כְּפִי מְזוֹן הָאָבוֹת יִהְיֶה טֶבַע הַבָּנִים. וְאוּלַי כִּי לְזֶה סָמְכָה תּוֹרָה לְפָרְשַׁת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת וְלַפָּסוּק "לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר" וגו' (שם יא, מז) סָמוּךְ לוֹ: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ" (שם יב, ב), לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַמָּזוֹן הַמִּטַּנֵּף מוֹלִיד דָּם עָכוּר בְּאוֹכְלוֹ וּמַזִּיק לוֹ, יוֹתֵר הוּא מַזִּיק וּמַשְׁחִית לַזֶּרַע הַנּוֹלָד מֵאוֹתָהּ טִפָּה *שֶׁנִּבְנוּ כָּל יְסוֹדוֹתָיו עָלֶיהָ. וְעַל כֵּן סָמַךְ גַּם כֵּן מִצַּד אַחֵר פָּרָשַׁת נְגָעִים, לְהוֹדִיעֵנוּ, שֶׁאִלּוּ יִבְדֹּל הָאָדָם מִן הַמַּאֲכָלוֹת הָרָעִים הַוְיָן לוֹ בָּנִים הֲגוּנִים וּטְהוֹרִים וְאִם לָאו, הֲרֵי נְגָעִים גְּדוֹלִים וְקָשִׁים מִתְחַדְּשִׁים עָלָיו וְגַם עֲלֵיהֶם, מִצַּד טִפַּת הַזֶּרַע שֶׁהָיְתָה מִדָּם הַמַּאֲכָל הַמְּשֻׁקָּץ.

נפש יהודה שנבנו כל יסודותיו. כל אברי הולד מאותו הטפה נתיסדו:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה כַּמָּה מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת וְהִנִּיחָה כַּמָּה דְּבָרִים מֻתָּרִים, *יֵשׁ הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּין הַמֻּתָּרִים, בִּבְרִיאוּת וּבְחֹזֶק וּבְכָל דָּבָר, כְּפִי שֶׁכָּתְבוּ חַכְמֵי הַטֶּבַע; לוּלֵי שֶׁהַתּוֹרָה בְּחָכְמָה עַל עַמּוֹ לֹא רָצְתָה לְגָזֹר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לַעֲמֹד בָּהּ, עַד שֶׁמֵּרֹב אַהֲבָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁאָסַר לָהֶם - לְפִי שֶׁלִּפְעָמִים מִתְאַוִּים בְּנֵי אָדָם לְאָכְלָם - הִתִּיר לָהֶם

כַּדּוֹמֶה לָהֶם, לְפִי שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בְּנַפְשָׁם הַמִּתְאַוָּה עֲלֵיהֶם רִשָּׁם וּדְאָגָה בְּשֶׁיּוּכַל לָבֹא מֵאוֹתָהּ סִבָּה חֹלִי בָּאָדָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ הָרוֹפְאִים; וְעַל כֵּן הִתִּיר לָהֶם בְּדוֹמֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין, פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר (קט, ב): אָמְרָה לֵיהּ יַלְתָּא לְרַב נַחְמָן: כָּל מַה שֶּׁאָסַר לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּנֶגְדּוֹ הִתִּיר לָנוּ: אָסַר דָּמָא, שְׁרָא כַּבְדָּא; אָסַר חֶלֶב בְּהֵמָה, שְׁרָא חֶלֶב חַיָּה; אָסַר חֲזִיר, שְׁרָא *מוֹחָא דִּשְׁבוּטָא (מין דג); אָסַר גְּרִיתָא (עוף טמא), שְׁרָא *לִישָׁנָא דְּכַוָּרָא; אָסַר דַּם נִדָּה, שְׁרָא *דַּם טוֹהַר; אָסַר אֵשֶׁת אִישׁ, שְׁרָא גְּרוּשָׁה בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ; אָסַר אֵשֶׁת אָח, שְׁרָא יְבָמָה; אָסַר גּוֹיָה, שְׁרָא יְפַת תֹּאַר - בָּעֵינָא לְמֵיכַל בִּשְׂרָא בְּחַלְבָּא. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְשַׁמָּעֵיהּ: זִיל *זַוֵּיקוּ לָהּ כַּחֲלֵי (פירוש: תנו לה כחל בשפוד).

נפש יהודה יש הפרש. בין המאכלים המותרים, לאכול יש בהם שהם רעים לאכול אותם ולמה התירם הקב"ה שאם יתאוה לטעום דבר טמא יטעום באלו שטעמם כן ומשום הטעם הם רעים מכל שכן דבר טמא עצמו והמתאוה אם אינו אוכל יבא לידי חולי על כן יפיק טעמו בהיתר: **מוחא דשיבוטא**. מין דג ומוח שלו טעם חזיר בו וכבד טעם דם בו: **לישנא דכוורא**. הלשון של אותו דג כטעם עוף הטמא הזה: **דם טוהר**. מ' לזכר ופ' לנקבה שנאמר תשב בדמי טהרה: **זויקולה**. לצלות כחל דדי בהמה שטעם בשר וחלב בה:

וְכָל זֶה הָיָה בְּרַחֲמָנוּתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם קְדוֹשִׁים, כֵּיוָן שֶׁהֵם בְּנוּיִים מֵחֹמֶר וְצוּרָה וְכָל אֶחָד יֵשׁ לוֹ כֹּחַ מִתְאַוֶּה, שֶׁחוֹמֵד לֶאֱכוֹל וְלִטְעֹם כָּל מַאֲכָל, וְגַם שֶׁטִּבְעֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁיּוֹתֵר מִתְאַוִּים בִּדְבָרִים שֶׁהֵם מֻזְהָרִים עֲלֵיהֶם, עַל כֵּן הִתִּיר לָהֶם דִּגְמָתָם לְיַשֵּׁב וְלָנוּחַ בָּהֶם כַּוָּנָתָם.

אֲבָל נִשְׁאָר דַּעַת מַשְׂכִּיל, בְּאוֹתָם שֶׁיִּבְחֲרוּ הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה וְיַחְפְּצוּ לִהְיוֹת טְהוֹרִים וּפְרוּשִׁים, שֶׁיִּמְאֲסוּ אֲפִילּוּ מִקְצַת דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים, שֶׁאֵינָם רְאוּיִים כָּל כָּךְ לִבְרֹאוֹת הַגּוּף, לְעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא וּלְנַקּוֹת הַדָּם וּלְצַלּוּל הַשֵּׂכֶל, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעוּ לְמַעֲלַת הַקְּדוֹשִׁים אֲנַשֵׁי שֵׁם. כִּי אֶחָד מֵהָעֲנָפִים שֶׁתָּלוּי בּוֹ הַדָּבָר הוּא בִּזְכוּת הַמַּאֲכָלִים, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ חַכְמֵי הַטֶּבַע, *כִּי הַחַיָּה שֶׁהַמֹּר נִמְשָׁךְ מִמֶּנָּה, מַאֲכָלָהּ "אֶלְסַנְבֵּל". נִמְצָא, כִּי כְּפִי טֶבַע הַמָּזוֹן יִמָּשֵׁךְ גּוּף הַנִּזּוֹן, *אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר יֵצֵר וְנִתְגַּדֵּל בְּטֶבַע אַחֵר. וְכָל שֶׁכֵּן מְזוֹנוֹת הָאָב וְהָאֵם, שֶׁבָּא מֵהֶם דָּמָם וְנֶהְפַּךְ הַדָּם לְזֶרַע, שֶׁיִּסַּיַּע הַמָּזוֹן לְטֶבַע הַוָּלָד.

נפש יהודה כי החיה. שבא ממנה המור שמריח משום שהיא אוכלת עשב המריח פיז"ם ק"ק בל"א: **אף על פי**. שיש באדם וכן בכל חי טבע אחר כשאוכל אותו מאכל הוא מקבל טבעו של פעולת המאכל:

וְגַם הַמָּזוֹן שֶׁתֹּאכַל הַמְעֻבֶּרֶת כְּשֶׁנִּזּוֹן בּוֹ הָעֻבָּר יְסַיַּע לְטִבְעוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק אַף־עַל־פִּי (ס, ב): דְּאָכְלָה חַרְדְּלָא הֲווּ לָהּ *בָּנֵי זִילְזְלֵי, דְּאָכְלָה *תַּחְלֵי הֲווּ לָהּ בָּנֵי

דִּילְנֵי, דְּאָכְלָה *מוֹנִינֵי הֲוּוּ לָהּ בָּנֵי מוֹצִיצֵי עֵינָא, דְּאָכְלָה *גַּרְגּוּשְׁתָּא הֲוּוּ לָהּ בָּנֵי מְכוֹעֲרֵי, דְּשָׁתְיָא שִׁיכְרָא הֲוּוּ לָהּ *בָּנֵי אוּכְמֵי, דְּאָכְלָה בִּישְׁרָא וְשָׁתְיָא חַמְרָא הֲוּוּ לָהּ *בָּנֵי בְּרִיאֵי, *דְּאָכְלָה בֵּיעֵי הֲוּוּ לָהּ בָּנֵי עֵינָנֵי, דְּאָכְלָה *כַּוּרֵי הֲוּוּ לָהּ בָּנֵי חֲנִינֵי, דְּאָכְלָה *כַּרְפְּסָא הֲוּוּ לָהּ בָּנֵי זִיוָתָאנֵי, דְּאָכְלָה *כֶּסְבַּרְתָּא הֲוּוּ לָהּ בָּנֵי בִּיסְרָאנֵי, דְּאָכְלָה אֶתְרוֹג הֲוּוּ לָהּ *בָּנֵי רֵיחָנֵי. בְּרַתֵּיהּ דְּשָׁבוֹר מַלְכָּא אָכְלָה בָּהּ אִימְתָּא אֶתְרוֹגָא וַהֲוּוּ מַסְקֵי לָהּ לְקַמֵּיהּ דַּאֲבוּהָ *בְּרֵישׁ רֵיחָנֵי.

נפש יהודה בני זילזלני. רעבתנין זולל וסובא: **תחלי**. מין ירק כרשין. ויש אומרים תמרים שלא בישלו הוו לה בני דילפני עיניהם זולפות מים תמיד: **מוניני**. הרגילה לאכול דגים קטנים הוו לה בני מוציצי עיניו פורחות ונעות תמיד: **גרגושתא**. אדמה שעושין ממנה כלי חרס בנים מכוערים אין להם פרצוף פנים נאה: **בני אוכמי**. שחורים: **בני בריאי**. חזקים בכח: **דאכלה ביעי**. ביצים בני עינינו עיניהם גדולות: **כורי**. דגים בני חניני בעלת חן: **כרפסא**. מין ירק זיותני זיוום ותוארם יפה: **כסברתא**. מין זרע והוא גליאנד"ר בל"א בני בישרני בעלי בשר: **בני ריחני**. מריחים כאתרוג: **ברישׁ ריחני**. שהיתה מריחה יותר מבשמיו:

לְמַדְנוּ, שֶׁהָרוֹצֶה לְהוֹלִיד בָּנִים הֲגוּנִים וּבְרִיאִים יִבְחַר הָרָאוּי וְהַנָּקִי מִן הַמְּזוֹנוֹת. וַאֲפִילוּ מֵאוֹתוֹ הָרָאוּי אַל יִקַּח כְּדֵי מִלּוּי הַגּוּף, רַק דָּבָר בֵּינוֹנִי שֶׁיּוּכַל הַטֶּבַע לְטָחֲנוֹ וְיִתְהַפֵּךְ לְדָם נָקִי וְטָהוֹר, כִּי בִּהְיוֹת הַמַּאֲכָל מוּסָף בָּאִצְטוֹמְכָא, אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּהְיֶה מִן הַדְּבָרִים הַמֻּגּוּנִים, הִנֵּה רִבּוּיוֹ יְגָרֵם שֶׁלֹּא יֵהֵא נִטְחָן כָּרָאוּי לְהוֹלִיד דָּם זַךְ וְיִפָּסֵד בָּאִצְטוֹמְכָא וְיַחֲזֹר רָע וּמְטֻנָּף יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ שֶׁבָּא מֵהַדְּבָרִים הַנִּסִּים. וְעַל כֵּן רָאוּי לִזָּהֵר *בְּאֵיכוּת וּבְשִׁעוּר.

נפש יהודה באיכות. איך ואיזה מאכל הוא הטוב וכשיעור ואפילו הכי לא יאכל יותר מכשיעור שדרך לאכול ולא יזיקו:

וְאִם מָצִינוּ בְּכָל אָדָם שֶׁמִּתְעַנֶּה כַּמָּה תַּעֲנִיּוֹת וְיִסְבֹּל כַּמָּה עִנּוּיִים וְסִגּוּפִים לְמַעַן חַיֵּי גּוּפוֹ וְחַיֵּי בָּנָיו, מַה יַּעֲשֶׂה בַּמּוּסָר הַזֶּה, שֶׁאֵין בּוֹ *שׁוּם עִנּוּי. וְהָאִישׁ הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְיִבְחַר הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ, יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסִיף לֶקַח.

נפש יהודה שום עינוי. כשיאכל טוב המאכל ודי ספוקו:

פֶּרֶק רְבִיעִי [קפד]

בְּכַוָּנַת הַחִבּוּר הוּא תָּלוּי עִקַּר הַדָּבָר. וּבָזֶה רָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּאָמְרָם: הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה קָשִׁים מֵעֲבֵרָה. וְהוּא, *לְפִי שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא פְּעֻלָּה נַפְשִׁית *וְהַמַּעֲשֶׂה הוּא דָּבָר חָמְרִי. וְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ נָתַן כֹּחַ בְּשֵׂכֶל הָאָדָם לְהוֹלִיד אָדָם אוֹ דָּבָר אַחֵר אִם יֵדַע בְּסֵפֶר יְצִירָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סה, ב): אָמַר רָבָא: *אִי בָּעֵי צַדִּיקֵי *בָּרוּ עָלְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי

אִם־עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם" (ישעיה נט, ב). רָבָא *בָּרָא גַּבְרָא, שָׁדְרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, הֲוָה קָא מְשַׁתָּעֵי בְּהַדֵּיהּ *וְלָא קָא מְהַדַּר לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: *דְּמָן חַבְרָיָא אָתְּ, תּוּב לַעֲפָרֵיךְ. רַב חָנִינָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא יָתְבֵי וְעָסְקֵי בְּסֵפֶר יְצִירָה כָּל מַעֲלֵי שַׁבַּתָּא וּמְבָרוּ לְהוּ *עֶגְלָא תִּלְתָּא וְאָכְלֵי לֵיהּ. וְאֵין זֶה דְּבַר אִסּוּר, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ עָלָיו: מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה, כְּדַרַב חָנִנָיָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא דְּכָל מַעֲלֵי שַׁבַּתָּא וכו'.

נפש יהודה לפי שהכוונה. של אדם היא פעולה נפשית שמשכיל ומחשב בנפשו ובשכלו איך שיצא המחשבה מכח אל הפועל: **והמעשה הוא**. פעולת המחשבה שפועל בגופו ועושה דבר גשמי מחומר ועפר ממשות: **אי בעו צדיקי**. להיות נקיים מכל עון: **ברו עלמא**. שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילים הא אם לא היה בהן עונות אין כאן הבדלה: **ברא גברא**. על ידי ספר יצירה שלמד צירוף אותיות של שם: **ולא קא מהדר ליה**. שלא היה בו דבור: **דמן חבריא את**. מהחכמים שיוצרים אדם אתה כי אף על גב שבראו אדם לא היו יכולין ליתן בו דבור: **עגלא תלתא**. עגל כבן שלש שנים:

וְגַם נָתַן כֹּחַ בְּדִמְיוֹן הָאָדָם לְהוֹלִיד כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּדָבָר שֶׁהוּא מְדַמֶּה. וְדָבָר זֶה מְבֹאָר גַּם כֵּן מִצַּד הַטֶּבַע אֲפִילּוּ בַּבְּהֵמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּצֹּאן שֶׁל לָבָן שֶׁהָיָה רוֹעֶה יַעֲקֹב, שֶׁהָיוּ מְדַמּוֹת בַּמַּקְלוֹת וְעוֹשׂוֹת בְּדִמּוּתָן, *אַף שׁוֹכְנֵי בָּתֵּי הַשֵּׂכֶל, שֶׁכְּפִי טִבְעָם מוֹלִידִים בְּדִמְיוֹנָם.

נפש יהודה אף שוכני בתי השכל. האדם שיש לו שכל יותר מבהמה שיכול לפעול על ידי מחשבתו ודמיונו:

וְהִנֵּה בְּהִתְחַבֵּר הָאָדָם אֶל אִשְׁתּוֹ, אִם דִּמְיוֹנוֹ וּמַחְשְׁבוֹתָיו עֲסוּקִים בְּדִבְרֵי חָכְמָה וּמִדּוֹת טוֹבוֹת וַהֲגוּנוֹת וּבְצִנְיעוּת, הִנֵּה אוֹתוֹ הַדִּמְיוֹן שֶׁבְּמַחֲשַׁבְתּוֹ יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְצַיֵּר הַצּוּרָה בְּטִפַּת הַזֶּרַע כְּפִי שֶׁהִיא מְדַמָּה בְּשָׁעַת הַחִבּוּר בְּלִי סָפֵק. וְגַם מָצִינוּ בְּנִסָּיוֹן בָּרוּר, שֶׁהַדִּמְיוֹן פּוֹעֵל בָּאָדָם תְּכוּנָה נִרְאֵית לָעַיִן, כִּי הָאָדָם שֶׁנִּשְׁכּוֹ כֶּלֶב שׁוֹטֶה וְחָלָה מֵאוֹתָהּ נְשִׁיכָה, בְּכֹחַ הַדִּמְיוֹן שֶׁמְּדַמֶּהוּ בְּרַעְיוֹנוֹ, כָּל מַיִם שֶׁיַּקְרִיבוּ לְפָנָיו מְדַמֶּה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּלָבִים שׁוֹטִים. וְעַל כֵּן צִוּוּ הָרוֹפְאִים שֶׁיַּעֲשׂוּ לוֹ שְׁפוֹפֶרֶת לִשְׁתּוֹת בָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה הַמַּיִם. וְעוֹד דָּבָר גָּדוֹל פּוֹעֵל דִּמְיוֹנוֹ אֲפִילּוּ לִרְאוֹת עֵינֵי בְנֵי אָדָם, שֶׁבְּכָל שֶׁתֵּן שֶׁיִּשְׁתִּין נִרְאִין בּוֹ דְּמוּת כְּלָבִים דַּקִּים עַד מְאֹד וְאִם יַעֲבִירוּ הַשֶּׁתֶן בִּמְסַנֶּנֶת לֹא נִשְׁאַר בּוֹ שׁוּם דָּבָר. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּדִמְיוֹן הַפּוֹעֵל לִפְעֹל בָּעֵת הַיְצִירָה. וְלָזֶה עוֹרְרוּ בְּאָמְרָם, פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (ברכות כ, א) וּבְבָבָא מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פד, א): רַבִּי יוֹחָנָן הֲוָה אָזֵיל וְיָתֵיב אַשַּׁעֲרֵי טְבֶרְיָה. אָמַר: כִּי סָלְקָן וְאָתְיָן בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל *לִיסְתַּכְלָן בִּי, דִּלֵיהֲוֵי לְהוּ בָּנֵי רַבָּנָן וְשַׁפִּירָן כְּוָתַי וכו'. נִמְצָא, שֶׁהֶחְסִיד הַזֶּה, בְּיָדְעוֹ שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה אֲשֶׁר בְּדִמְיוֹן הָאִשָּׁה תִּסַּיַּע לְצוּרַת הַוָּלָד, הָיָה עוֹשֶׂה זֶה כְּדֵי לְסַבֵּב שֶׁיִּרְבּוּ חֲכָמִים בְּיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה ליסתכלן בי. אבל הוא לא היה מסתכל בהן ולא ידע אם אשה יוצאה ומסתכלת בו כי היה עוצם עיניו ולא שהנשים היו רואין בפניו בעיון רק דרך הסתכלות כשעוברין לפניו כאדם שפוגע בדבר דרך הילוכו ומתוך שהיו מכירין ביפיו היו זוכרין בו:

וּמֵאַחַר שֶׁפּוֹעֶלֶת הַמַּחֲשָׁבָה בָּאִשָּׁה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּצָּא זָכָר, שֶׁהִיא מַזְרַעַת תְּחִלָּה ׳וְנוֹתֶנֶת הַחֹמֶר, כָּל שֶׁכֵּן בָּאִישׁ, שֶׁהוּא נוֹתֵן הַצּוּרָה, שֶׁיִּפְעַל דְּמְיוֹנוֹ בַּוָּלָד. לְפִיכָךְ צָרִיךְ כָּל אָדָם לְנַקּוֹת מַחְשְׁבוֹתָיו וְהִרְהוּרָיו וּלְזַכּוֹתָם בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ. וְיִפָּנֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ מִכָּל הִרְהוּר רָע. רַק יַחְשֹׁב בְּמַעֲלַת הַצַּדִּיקִים וְהַטְּהוֹרִים אַנְשֵׁי מַדָּע וּבַדְּבָרִים הַקְּדוֹשִׁים. וְאוֹתָן הַמַּחֲשָׁבוֹת יָחוּלוּ עַל טִפַּת הַזֶּרַע. וְאִם יְשַׁמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ בִּדְבַר מִצְוָה וִישַׂמְּחֶנָּה בִּדְבָרִים הַמְשַׂמְּחִים אֶת הַלֵּב וִידַבֵּר עִמָּהּ בִּדְבָרִים טְהוֹרִים וְזַכִּים וְלֹא בִּדְבָרֵי נְבָלָה וְשִׂיחָה קַלָּה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה גַּם הִיא מֻכְּמֶנֶת וּמְצֻטָּרֶפֶת לְמַחֲשָׁבוֹת זַכּוֹת וּטְהוֹרוֹת, אָז תִּתְקַשֵּׁר מַחֲשַׁבְתָּם כְּאֶחָד וְיִהְיוּ שְׁנֵיהֶם אֶחָדִים בִּדְבַר הַמִּצְוָה וְתִהְיֶה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם וְיוֹלִידוּ זֶרַע כְּפִי הַצּוּרָה הַטְּהוֹרָה שֶׁצִּיְּרוּ.

נפש יהודה נותנת החמר. טפת הזרע הראשון הוא כחמר שעושין ממנו הכלי והזרע שבא על הזרע הוא נותן צורה לזרע ראשונה להיות ולד:

וְדָבָר פָּשׁוּט הוּא זֶה גַּם בְּעֵינֵי ׳חַכְמֵי הַמֶּחְקָר, כִּי כְּפִי הַמַּחֲשָׁבָה וְהַהִרְהוּר שֶׁיַּעֲבֹר עַל לֵב הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ בִּשְׁעַת חִבּוּרָם יִהְיֶה הַוָּלָד מוּכָן וּמְצֻיָּר. וּכְבָר הֵבִיאוּ רְאָיָה מֵהַהִיא מַטְרוֹנִיתָא, שֶׁיָּלְדָה בֵּן שָׁחוֹר וְהָיְתָה הִיא וְהַמֶּלֶךְ לְבָנִים עַד מְאֹד. וְחָשַׁב הַמֶּלֶךְ לְהָרְגָהּ, שֶׁחָשַׁד עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה. עַד שֶׁבָּא חָכָם אֶחָד וְאָמַר: שֶׁמָּא הִרְהֲרָה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ בְּאָדָם שָׁחוֹר. וּבָדְקוּ וּמָצְאוּ צוּרוֹת שְׁחוֹרוֹת בְּמַשְׁכִּיּוֹת אוֹתוֹ הַחֶדֶר שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בּוֹ. וְאָמְרָה, שֶׁהָיְתָה מִסְתַּכֶּלֶת בְּאוֹתָן צוּרוֹת וּמֵהַרְהֶרֶת בָּהֶן בְּעֵת הַחִבּוּר. וְזֶהוּ כְּעִנְיַן מַקְלוֹת שֶׁל יַעֲקֹב.

נפש יהודה חכמי המחקר. החוקרים אחרי דברים טבעיים ומקריים:

וּדְבָרִים אֵלּוּ הֵם מוּפֶת לַדָּבָר, כִּי מִי שֶׁיְּהַרְהֵר בִּדְבָרִים טוֹבִים וּטְהוֹרִים וּנְקִיִּים בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, חָל אוֹתוֹ הַהִרְהוּר עַל טִפַּת הַזֶּרַע וּמְצַיֵּר בּוֹ טָהֳרָה וְחָכְמָה וְטוֹבָה, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ" (ירמיה א, ה), לְפִי שֶׁהַשְּׁכִינָה וּמְדוֹתֶיהָ הָיְתָה עִמּוֹ. וְאִם יְהַרְהֵר בְּדִבְרֵי זִמָּה וַעֲבֵרָה, וְכָל שֶׁכֵּן אִם יָשִׂים דַּעְתּוֹ בְּאַחֶרֶת, הִנֵּה הַוָּלָד מְיֻסָּד עַל יְסוֹד רֶשַׁע וְכִעוּר וְעָתִיד לִהְיוֹת רָשָׁע מְטֻנָּף. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם" וגו' (תהלים נח, ד). בִּלְתִּי אִם יִיגַע הַבֵּן מְאֹד לִשְׁבֹּר יִצְרוֹ הָרַע בְּכָל יוֹם וְיִהְיֶה בַּעַל תְּשׁוּבָה בְּדַלְחַק גָּדוֹל מֵאַחַר שֶׁיִּצְרוֹ רָע. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל כָּל מַה שֶּׁהֵבִיאוּ, עַל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם יִפְי אוֹ לְשֵׁם מָמוֹן אוֹ לְשֵׁם כַּוָּנָה אַחֶרֶת שֶׁלֹּא יְהֵא לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְאָמְרוּ עָלָיו, שֶׁפּוֹסֵל אֶת זַרְעוֹ, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק

ד מֵהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי (סימן קעא), לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת חִבּוּרָם מְהַרְהֵר בִּדְבָרִים שֶׁהָיְתָה כַּוָּנָתָם בָּהֶם וְנוֹלָד מֵאוֹתוֹ הִרְהוּר בֵּן נָכְרִי וְזָר. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ" (הושע ה, ז).

וּלְפִי שֶׁלִּפְעָמִים אֶחָד מֵאֶלֶף, *אַף־עַל־פִּי שֶׁבַּזִּוּוג לֹא הָיְתָה הַכַּוָּנָה שְׁלֵמָה, חוֹזְרִין לְמוּטָב וּמִתְכַּוְּנִין בְּחִבּוּרָם לְטוֹבָה, אוּלַי שֶׁיֵּצְאוּ מֵהֶם בָּנִים הֲגוּנִים מֵאוֹתָהּ הַיְצִירָה שֶׁהַכַּוָּנָה הָיְתָה טוֹבָה. וְגַם לִפְעָמִים מִי שֶׁנִּשָּׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם, אוּלַי שֶׁפְּעָמִים תָּקַף עָלָיו יִצְרוֹ, אוֹ עַל הָאִשָּׁה וְאֶחָד מֵהֶם *חָשַׁב דָּבָר אַחֵר בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ וְיָצָא מֵאוֹתוֹ חִבּוּר בֵּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, וְעַל כֵּן מָצִינוּ בְּמְעוּט אֶחָד מֵאֶלֶף צַדִּיק בֶּן רָשָׁע וְגַם רָשָׁע בֶּן צַדִּיק. וְלֹא יִקֶּרֶה זֶה בְּכָל בָּנָיו אֶלָּא בְּקָצָתָם. אֲבָל דִּבְּרוּ חֲכָמִים בָּרֹב, שֶׁכַּוָּנַת הַזִּוּוג הִיא שֶׁעָמְדָה לָאָדָם בְּעֵת הַחִבּוּר. אֲבָל בָּרוּר וְיָדוּעַ הוּא, שֶׁכַּוָּנַת הַחִבּוּר מְצַיֶּרֶת צוּרַת הַוָּלָד הַנּוֹצָר *וְאֶחָד מֵאֶלֶף לֹא תַּטֶּה לְשׁוּם צַד אַחֵר, זוּלָתִי אִם יִתְהַפֵּךְ הַיֶּלֶד מִטִּבְעוֹ לְהָפְכוֹ בְּכֹחַ הַמּוֹסֶר וְהַגִּדּוּל וְהַמִּדּוֹת וּבְעָמָל גָּדוֹל עַד שֶׁפּוֹשֵׁט צוּרָתוֹ וְלוֹבֵשׁ צוּרָה אַחֶרֶת. וְעַל כָּזֶה אָמְרוּ ז"ל: בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִין אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִים לַעֲמֹד, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵין עוֹמְדִין, לְפִי שֶׁזֶּה דּוֹחֵק עַצְמוֹ בְּדַחַק גָּדוֹל לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וּמִצְטַעֵר בְּהַחֲלִיף טִבְעוֹ שֶׁנּוֹצָר בּוֹ לְטֶבַע אַחֵר, יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ *שֶׁנּוֹצָר בְּכַשְׁרוּת וּבְטִבְעוֹ אֵינוֹ מִתְאַוֶּה לְשׁוּם דָּבָר מֻזְהָר.

נפש יהודה אף על פי שבזווגם. בתחלה כוונתם רק להנאתם חוזרין למוטב אחרי כן להיות כוונתם לשם שמים למצות פרו ורבו: **חשב דבר אחר**. שהוא עבירה כגון באשה אחרת או היא באיש אחר: **ואחד מאלף לא תטה לשום צד**. שלא יהיו הנולדים כמותן כמו שנאמר מרשעים יצא רשע: **שנוצר בכשרות**. מי שנוצר מטפה כשרה ובטבע טוב בודאי אינו מתאוה לדבר המוזהר ממנו ואסור לו:

וְזוֹ הָיְתָה מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל כָּל הָאֲחֵרִים, לְפִי שֶׁיָּצָא *מִתֶּרַח וּמֵאֲלִיו הִכִּיר בּוֹרְאוֹ וְקִדֵּשׁ שְׁמוֹ בָּרַבִּים. וּמֵאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עָמַד בְּכַמָּה נְסִיונוֹת וְהֶחֱלִיף יְסוֹד טִבְעוֹ וְהָרַס אֱמוּנַת אָבִיו, שֶׁהָיְתָה יְסוֹד בִּנְיָנוֹ, וּפִרְסֵם בָּעוֹלָם *אֱמוּנָה אֲמִתִּית חֲדָשָׁה שֶׁהוֹצִיא מִדַּעְתּוֹ וְלֹא לָמְדָהּ מֵאֲבוֹתָיו. וְעַל זֶה שִׁבַּח הַשֵּׁם לְיִשְׂרָאֵל בִּזְכוּתוֹ, בְּאוֹמְרוֹ: "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי" (ישעיה מא, ח), שֶׁנִּכְנַס מֵאַהֲבָה תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. וְהוּא יִתְבָּרַךְ הֱגִינוֹ מִכָּל הָאֻמּוֹת אֲשֶׁר סָתַר אֱמוּנָתָם. וְעַל כֵּן תִּקְּנוּ "מָגֵן אַבְרָהָם".

נפש יהודה מתרח. והיתה טבעו להתאוות רע כאביו: **אמונה**. אמתית וחדשה שלא היו מאמינים רק בעבודת כוכבים ומזלות והוציא אברהם והשיג מדעתו אמונת היחוד:

*וְכָזֶה אוּלַי יִקֶּרֶה לְמִי שֶׁיִּתְחִיל הַזִּוּוג שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה הַחִבּוּר נָאוֹת, אוֹ הַנּוֹלָד יַכְנִיעַ טִבְעוֹ הָרַע לְמוּטָב, אֶלָּא שֶׁזֶּה יִהְיֶה לְאֶחָד מֵאֶלֶף. וְדִבְּרוּ חֲכָמִים בָּרֹב, שֶׁמֵּהַזִּוּוג הָרַע יָבֹא חִבּוּר מְכֹעָר וְיֵצֵא הַוָּלָד מְטֻנָּף, כִּדְכְתִיב: מִבֶּטֶן אָרוּר לֹא יֵצֵא בָּרוּךְ.

נפש יהודה וכזה. כמו שאירע לאברהם:
וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וּפָרָשַׁת תָּלוּי לְפָרָשַׁת יְפַת תֹּאַר? לְהוֹדִיעַ, כִּי מֵאִשָּׁה יְפַת תֹּאַר, לִקּוּחָה בַּשִּׁבְיָה לְשֵׁם יִפְי וְזִמָּה, לֹא יֵצֵא אָדָם כָּשֵׁר אֶלָּא בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה רָאוּי לְאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין. וְלֹא לְחִנָּם אֵרַע לְדָוִד עִנְיַן תְּמַר וְאַבְשָׁלוֹם, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ, כִּי שְׁנֵיהֶם בְּנֵי יְפַת תֹּאַר הָיוּ. וְכָל זֶה גּוֹרֵם הַהִרְהוּר לְהוֹלִיד כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּאוֹתָהּ הַצּוּרָה, לוּלֵי שֶׁהִתִּירָה תּוֹרָה לְמַלְאוֹת תַּאֲוָתוֹ פַּעַם אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא בְּתַאֲוַת יִצְרוֹ *לִטְבֹּעַ בַּטִּיט הָעָכוּר וְיֵצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה.

נפש יהודה ליטבע בטיט העכור. כינוי לניאוף שקשה לפרוש עד שלסוף כופר בעיקר:
אֲבָל מֵהַזִּוּוּג וְהַחִבּוּר אֲשֶׁר בּוֹ הַכַּוָּנָה טוֹבָה וּלְשֵׁם שָׁמַיִם יֵצֵא הַפְרִי טוֹב וְנָאוֹת וְהוּא רָאוּי לְחַיֵּי הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים" (משלי יא, ל). לְפִי שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת הַצַּדִּיק נִקְשֶׁרֶת בָּעֶלְיוֹנִים וּמוֹשְׁכוֹ לְמַטָּה וְנִקְשָׁר הָאוֹר הַבָּהִיר בְּטִפָּתוֹ וְהַנּוֹצֵר מִמֶּנָּה חוֹזֵר לַעֲלוֹת לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁחָצַב מִמֶּנּוּ, בְּדִמְיוֹן קִלּוּחַ הַמַּיִם הַנִּמְשָׁךְ מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ, יוֹכַל לַעֲלוֹת בְּכֹחוֹ לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ אַחֵר שָׁוֶה לְגָבוֹהַּ, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. וְכֵן יֵשׁ כֹּחַ בְּמַחְשֶׁבֶת הָאָדָם, אֲשֶׁר בָּאָה *מִמְּקוֹר הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית שֶׁנִּמְשְׁכָה מִן הָעֶלְיוֹנִים, לַחֲזֹר וְלַעֲלוֹת וּלְהַגִּיעַ עַד מָקוֹם מוֹצָאָהּ.

נפש יהודה ממקור הנפש השכלית. שהיא הנשמה הקדושה וכמו שהוא מושך הוא עולה כנגדו כדמיון משיכת המים שאמר:
וְכָךְ הָיוּ נוֹהֲגִים הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, כִּי לְעוֹלָם הָיְתָה מַחֲשַׁבְתָּם נִדְבֶּקֶת בָּעֶלְיוֹנִים וְנִקְשֶׁרֶת בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, עַד שֶׁהָיוּ מוֹשְׁכִים *הָאוֹר הַבָּהִיר לְמַטָּה וּמוֹסִיפִין בְּרָכָה בְּכֹחַ מַחֲשַׁבְתָּן בַּדְּבָרִים שֶׁהָיוּ חָפְצִים וְרוֹאִים שֶׁהָיָה הַצֹּרֶךְ בָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְזֶהוּ סוֹד צַפַּחַת הַשֶּׁמֶן שֶׁל אֱלִישָׁע וְכַד הַקֶּמַח שֶׁל אֵלִיָּהוּ וּדְבָרִים אֲחֵרִים רַבּוּ מִלְּסַפֵּר, כְּשֶׁהָיוּ נוֹתְנִין פְּנֵיהֶן וּמַחֲשַׁבְתָּם לְטוֹבָה וְהָיָה מִתְבָּרֵךְ. וְלִפְעָמִים נוֹתְנִין בּוֹ עֵינֵיהֶם לְכָלוֹת בְּעָנְשׁוֹ וְהָיָה כָּלֶה וְנִפְסָד. וְזֶהוּ סוֹד "כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם - אוֹ מִיתָה אוֹ עֹנִי". וְגַם מַה שֶּׁאָמְרוּ: נָתַן עֵינָיו בּוֹ וְנֶעֱשָׂה גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת.

נפש יהודה האור הבהיר. על ידי רוח הקודש שהיה בהם על ידי נשמות קדושים נוספות על נשמתו היו ממשיכין הברכה למטה על ידי מחשבתן הטהורה:
סוֹף דָּבָר: בְּדִבּוּק מַחֲשַׁבְתָּם לְמַעְלָה הָיָה בָהֶם כֹּחַ לַעֲשׂוֹת כָּל כַּוָּנָתָם, אִם טוֹב וְאִם רָע. וְזֶה הָיָה בְּעֵת הִפָּרְדָם מִן הַגּוּפָנִיּוּת אֶל הַמַּשְׂכָּלוֹת. אֲבָל אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים עֲלֵיהֶם אָמְרוּ, כִּי אֲפִלּוּ כְּשֶׁהָיוּ עוֹסְקִים בְּצָרְכֵי הַגּוּף כָּל כַּוָּנָתָם הָיְתָה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא הָיְתָה מַחֲשַׁבְתָּם

נִפְרֶדֶת מִן *הָאוֹר הָעֶלְיוֹן אֲפִילוּ רֶגַע. וּמִתּוֹךְ כָּךְ זָכָה יַעֲקֹב לְהוֹלִיד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, כֻּלָּם צַדִּיקִים גְּמוּרִים, תְּמִימִים *בְּדִמְיוֹן סִדְרֵי עוֹלָם וּבִדְמוּת הַמַּעֲרֶכֶת הָעֶלְיוֹן, לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה מַחֲשָׁבְתּוֹ נִפְרֶדֶת מִן הָאוֹר הָעֶלְיוֹן אֲפִילוּ בְּעֵת הַחִבּוּר וְהַתַּשְׁמִישׁ. וּלְכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" (משלי ג, ו). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֲפִילוּ לִדְבַר עֲבֵרָה. רוֹצֶה לוֹמַר, אֲפִילוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף, שֶׁהֵם נִקְרָאִים עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הַמַּשְׂכִּלוֹת.

נפש יהודה האור העליון. השכינה שהיו נותנין נגד עיניהם שמלא כל הארץ כבודו: **בדמיון סדרי עולם**. שי"ב חדשים בשנה גזר הקב"ה מבריאת העולם לחשוב אותם לשנה אחת ובדמות המערכת העליון הם י"ב מזלות:

וְעַל כֻּלָּם נִבְדַּל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי הַגּוּף בְּשׁוּם דָּבָר, אֲבָל הָאָבוֹת הָיוּ מִתְעַסְּקִים דֶּרֶךְ קֶבַע בַּמַּשְׂכֻּלוֹת וְדֶרֶךְ עֲרַאי בָּאִשָּׁה וּבַבָּנִים וּבַמְּקֻנֶה. וַאֲפִילוּ בְּהִתְעַסְּקָם בָּזֶה, נַפְשָׁם הָיְתָה נִדְבָּקֶת בְּמַדָּע וּבְהַשְׂכֵּל, שֶׁהוּא דָּבָר קַיָּם עֲדֵי עַד. וְזֶה נִקְרָא "דָּעֵהוּ". וְגַם חִבּוּר אֶלְקָנָה אֶל חַנָּה אִשְׁתּוֹ, לְפִי שֶׁהָיְתָה לְשֵׁם שָׁמַיִם נִקְרָא גַּם כֵּן "יְדִיעָה", דִּכְתִיב: "וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ" וגו' (שמואל־א א, יט). וְכֵן אָמְרוּ עַל "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" - וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם.

וּמַה שֶּׁהִבְטִיחַ הַכָּתוּב עַל זֶה: "וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ" (משלי ג, ו), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהַמָּאוֹר הָעֶלְיוֹן יְדַבֵּק בְּמַעֲשָׂיו וְיִהְיוּ כֻּלָּם נְכוֹחִים וְקַיָּמִים. וְדָבָר זֶה לָמַדְנוּ מִמַּעֲבַדְּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פד, ב): יוֹמָא חַד נָפַק לְבֵי מִדְרְשָׁא, אֲיתוּ לְקַמֵּיהּ *שִׁתִּין מִינֵי דָּמָא - *טָהֲרִינוּ. הֲווּ מְרַנְּנִין רַבָּנָן עֲלֵיהּ. אָמְרֵי: סָלְקָא דַּעְתָּךְ לֵית בְּהוּ חַד סָפֵק? לֵית בְּהוּ חַד טָמֵא? אָמַר לְהוּ: אִם כְּמוֹתִי הוּא *יִהְיוּ כֻּלָּם זְכָרִים וְאִם לָאו תְּהֵא נְקֵבָה אַחַת בֵּינֵיהֶם. הֲיוּ כֻּלָּם זְכָרִים. אָסִיקוּ לְהוּ כֻּלְּהוּ "רַבִּי אֶלְעָזָר" עַל שְׁמוֹ. נִמְצָא כִּי בְּהִתְדַּבֵּק זֶה הַצַּדִּיק, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֶת שִׂכְלוֹ לְמַעְלָה, נִשְׁמְעָה תְּפִלָּתוֹ בְּדָבָר נִפְלָא כָּזֶה, שֶׁנִּתְעַבְּרוּ בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה כֻּלָּן וְיָלְדוּ זְכָרִים. וְגַם הַנָּשִׁים שֶׁהֵבִיאוּ לְפָנָיו אֶת דָּמָן וְטָהֲרָן לְבַעֲלֵיהֶן, זָכְרוּ הֵן וּבַעֲלֵיהֶן בְּעֵת הַחִבּוּר מִי הִזְקִיקָן לַדָּבָר וְדִבְּקוּ מַחֲשַׁבְתָּן בְּרַבִּי אֶלְעָזָר וְנוֹצְרוּ זְכָרִים כְּמוֹתוֹ וְיָצְאוּ כֻּלָּם כְּמוֹהוּ כְּשָׁרִים וַהֲגוּנִים. כִּי לוּלֵי שֶׁהָיוּ רְאוּיִים *לֹא הָיוּ קוֹרְאִים לָהֶם "רַבִּי". לָמַדְנוּ אֵיךְ פּוֹעֶלֶת הַמַּחֲשָׁבָה בְּעֵת הַחִבּוּר.

נפש יהודה שיתין מיני דמא טהרינהו. שהנשים הראו לו דמיהם אם דם נדה הוא דקיימא לן דאין טמאין אלא חמשת מיני דמים ושאר מראות טהורין: **טהרינהו**. ליזקק לבעליהן בלא טבילה: **יהיו כולם זכרים**. יתעברו כולן בלילה א' ויהיו בניהם כולן זכרים: **לא היו קוראים**. להנולדים בשם רבי אלעזר בסמיכת רבי:

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [קפה]

אֵיכוּת הַחִבּוּר פּוֹעֶלֶת גַּם כֵּן בַּוָּלָד הַנּוֹצָר מֵאוֹתָהּ בִּיאָה, עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בַּדָּבָר שֶׁיִּהֵא בִּצְנִיעוּת וּבְטָהֳרָה וְלֹא יִהֵא בּוֹ גְּנוּת מַעֲשֶׂה בְּשׁוּם עִנְיָן. וְאַל יְנַהֵג עַמָּהּ בְּקַלּוּת רֹאשׁ וּדְבַר שָׁוְא וְתַעְתּוּעִים. וְלֹא יִבְעָלֶנָּה בְּעַל כָּרְחָהּ וְלֹא יְרִיבֶנָּה וְלֹא יַכֶּה אוֹתָהּ עַל עֵסֶק תַּשְׁמִישׁ. וְהִנֵּה אָמְרוּ בְּפֶרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין בְּפָסָחִים (מט, ב): מָה אֲרִי דּוֹרֵס וְאוֹכֵל וְאֵין לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים, אַף עַם הָאָרֶץ מַכֶּה וּבוֹעֵל וְאֵין לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ב מֵחֵלֶק אֵיכוּת הַזִּווּג (סימן קסט). אֲבָל יַמְשִׁיךְ לִבָּהּ בְּדִבְרֵי פִּתּוּי וְחֵן וְחֶשֶׁק וְאַהֲבָה עַד שֶׁיִּקְשֹׁר דַּעְתָּהּ בְּדַעְתּוֹ וְתִתְרַצֶּה בַּדָּבָר, כְּדֵי שֶׁתִּתְכַּנֵּס הִיא בַּאֲהֲבָה תְּחִלָּה וְתַתְחִיל לְהַזְרִיעַ תְּחִלָּה, לְפִי שֶׁזֶּרַע שֶׁלָּהּ הִיא כַּחֹמֶר וְזֶרַע שֶׁלּוֹ כְּצוּרָה וְתֵלֵד זָכָר, כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סיצן קפב). וְגַם מִתּוֹךְ הָאַהֲבָה הַיְתֵרָה שֶׁיִּכָּנֵס בֵּינֵיהֶם בְּעֵת הַחִבּוּר לְשֵׁם שָׁמַיִם יֵצֵא הַזֶּרַע חָזָק וּפִקֵּחַ וְנָאֶה. וְגַם כֵּן יִמְשֹׁךְ אוֹתָהּ בְּעֵת הַחִבּוּר לִצְנִיעוּת וּלְיִרְאַת שָׁמַיִם וְיִסַּפֵּר עִמָּהּ בְּדִבְרֵי הַנְּשָׁמִים הַחֲסִידוֹת וְהַצְּנוּעוֹת: אֵיךְ יָצְאוּ מֵהֶן בָּנִים הֲגוּנִים, כְּשֵׁרִים וּטְהוֹרִים, רְאוּיִים לְכֶתֶר עֶלְיוֹן, בַּעֲלֵי תּוֹרָה וְיִרְאָה וְהוֹרָאָה, כְּמַעֲשֶׂה שֶׁל קִמְחִית, שֶׁזָּכְתָה לְשִׁבְעָה בָנִים שֶׁכֻּלָּם שִׁמְּשׁוּ בְּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. וּבָאוּ חֲכָמִים וּשְׁאָלוּהָ בַּמֶּה זָכְתָה לָכָךְ. וְאָמְרָה, שֶׁאֲפִילּוּ קוֹרוֹת בֵּיתָהּ לֹא רָאוּ שְׂעָרוֹת רֹאשָׁהּ מֵימֶיהָ, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק הוֹצִיאוּ לוֹ אֶת הַכַּף (מז, א). נִמְצָא שֶׁזְּכְתָה לְהַפְלָגָה כְּזֹאת מֵרֹב צְנִיעוּתָהּ וַחֲסִידוּתָהּ וְיִשֶּׁר מַעֲשֶׂיהָ, כִּי מִשֶּׁהָיְתָה צְנוּעָה כָּל כָּךְ, שְׁלֵמָה הָיְתָה בְּכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וּכְשֶׁמְּסַפֵּר אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ דְּבָרִים כְּאֵלּוּ, יִמְשֹׁךְ לִבָּהּ לְיִרְאַת שָׁמַיִם וּצְנִיעוּת וַחֲסִידוּת.

גַּם בְּעֵת הַחִבּוּר אַל יְשַׁמֵּשׁ לַהֲנָאָתוֹ לְבַד, אֶלָּא גַּם לַהֲנָאָתָהּ, וּכְמוֹ שֶׁפּוֹרֵעַ חוֹב הַמּוּטָל עָלָיו מֵהָעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהָיָה דּוֹמֶה כְּפִי שֶׁכְּפָאוֹ שֵׁד, כִּדְאִיתָא לָעֵיל, בְּפֶרֶק ג מֵחֵלֶק דֶּרֶךְ הַחִבּוּר (סימן קעט). כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲנָאוֹת לִבָּד. אָמְנָם הָיָה הַתַּשְׁמִישׁ בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּמְלָאכָה אַחֶרֶת. נִמְצָא, שֶׁזֶּה הֶחָסִיד הָיָה מַעֲשֵׂהוּ כֻּלּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וּלְמִצְוָה גְּמוּרָה וְעַל כֵּן יָצְאוּ בָּנִים נֶחְמָדִים וַהֲגוּנִים. וְכֵן יֵאָרַע לְכֹל מִתְעַסֵּק לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּכָל עִנְיְנֵי הַחִבּוּר וְיִשְׁמֹר הַתְּנָאִים שֶׁסִּפְּרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, יַשְׁלִים כַּוָּנַת בּוֹרְאוֹ וְיִזְכֶּה לְזֶרַע הָגוּן וְכָשֵׁר.

וְעַל כֵּן זְכוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹלִיד בָּנִים כְּמוֹתָם מֵחִבּוּר הָאֲמָהוֹת הַכְּשֵׁרוֹת אֲשֶׁר הָיוּ בְּקֻדֻּשָּׁה וְטָהֳרָה, בְּשָׁמְרָם כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְּנָה. וְאִם מָצִינוּ קוּשְׁיָא לָזֶה בְּעֵשָׂו אֲשֶׁר נוֹלַד מִיִּצְחָק וְרִבְקָה, בָּרוּךְ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר גָּלוּי לְפָנָיו כָּל דָּבָר, אֲשֶׁר הוּא לְבַדּוֹ יוֹדֵעַ לָמָּה לֹא יָצְאוּ שְׁנֵיהֶם צַדִּיקִים כְּמוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִיהוּדָה וְתָמָר; וְלָמָּה כֹּהֵה מְאוֹר עֵינָיו שֶׁל יִצְחָק; וְלָמָּה בָא לִידֵי צָרָךְ צֵידַת בְּנוֹ עֵשָׂו.

אֲבָל כָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁזָּכוּ לְנָשִׁים הֲגוּנוֹת יָצְאוּ מֵהֶן בָּנִים הֲגוּנִים כְּמוֹתָם. וּלְהוֹדִיעַ זֶה נִכְתַּב בְּסוֹף מְגִלַּת רוּת (ד, יח): "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ פֶּרֶץ" וגו'. לְלַמְּדֵנוּ, כִּי כֻּלָּם הָיוּ דּוֹמִים זֶה לָזֶה, צַדִּיק בֶּן צַדִּיק. וְיָצָא מֵהֶם גֶּזַע מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּיִצְחָק אָבִינוּ: "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־ יִצְחָק" (בראשית כה, יט). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהָיָה קָלַסְתֵּר פָּנָיו דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם, שֶׁאָמְרוּ הַכֹּל: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, כְּפִי הַדֶּרֶךְ הַזֶּה נוֹכַל לוֹמַר, שֶׁמַּנָּתָם הָיְתָה, כִּי לְפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ כִּי בְּשָׂרָה אִשְׁתּוֹ יִקָּרֵא לוֹ זֶרַע וְהִיא הָיְתָה הֲגוּנָה, לְכָךְ קִדֵּשׁ עַצְמוֹ בְּכָל דִּבְרֵי הַחִבּוּר וְנִתְכַּוֵּן יִתְרָה לְהוֹלִיד בֵּן צַדִּיק גָּמוּר כְּמוֹתוֹ. וְהִגִּיעַ כֹּחַ צִדְקַת בְּנוֹ, עַד שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהָיוּ מְעִידִים כָּל בָּאֵי עוֹלָם לְאַחַר הָעֲקֵדָה, שֶׁהָיָה בְנוֹ לְכָל דָּבָר, שָׁלֵם כְּמוֹתוֹ, אֵין בּוֹ מוּם, *לֹא בִּפָּנִים וְלֹא בַּחוּץ, רָאוּי לִהְיוֹת עוֹלָה תְּמִימָה בְּלֹא מוּם, כַּדָּבָר הַקָּרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

נפש יהודה לא בפנים. במחשבתו ובשכלו כשפשט צוארו לשחיטה ולא בחוץ בגופו שלא היה בו מום כי בעל מום פסול לקרבן:

וּבָזֶה הַלָּשׁוֹן נֶאֱמַר עַל אֵלּוּ הָעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת צַדִּיקִים גְּמוּרִים מִפֶּרֶץ וְעַד דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם. וְעַל כֵּן בָּחַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּדָוִד עַבְדּוֹ לִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם הוּא וְזַרְעוֹ, לְפִי שֶׁבָּא מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק, *כְּדִמְיוֹן עֲשָׂרָה סִדְרֵי עוֹלָם. נִמְצָא, שֶׁהַמְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בְּעִנְיְנֵי הַחִבּוּר בְּמַהוּתוֹ וּבִזְמַנּוֹ וּבַמָּזוֹן הָרָאוּי וּבְכַוָּנָתוֹ וּבְאֵיכוּתוֹ, יוֹלִיד בָּנִים הֲגוּנִים.

נפש יהודה כדמיון עשרה סדרי עולם. עשרה מאמרות שבהם נברא העולם ועשרת הדברות ועשר ספירות:

הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי: לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּבַזְּמַן הָרָאוּי

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, פַּרְנָסַת עֲנִיִּים; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, בִּגְבִיַּת הַצְּדָקָה

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קפו]

גְּדוֹלָה מִצְוָה זֹאת, שֶׁהִתְחִיל בָּהּ אַבְרָהָם אָבִינוּ, כִּדְגָרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה נא (נד, ו) "וַיִּטַּע אֵשֶׁל" (בראשית כא, לג), רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵשֶׁל - פַּרְדֵּס, *שְׁאַל מַה תִּשְׁאַל: תְּאֵנִים, עֲנָבִים וְרִמּוֹנִים. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: *פֻּנְדָּק, שְׁאַל מַה תִּשְׁאַל: *חֻמָּר, *קֻפָּר, *בֵּיעִין. רַבִּי עֲזַרְיָה בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר: אֵשֶׁל זוֹ סַנְהֶדְרִין, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: "וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת־הָאֶשֶׁל בָּרָמָה" (שמואל־א כב, ו). עַל דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי נְחֶמְיָה, פֻּנְדָּק, אַבְרָהָם הָיָה מְקַבֵּל אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת הַשָּׁבִים וּמְשָׁהֵיו אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין אָמַר

לָהֶם: בָּרְכוּ. וְהֵם אוֹמְרִים: מַה נֹּאמַר? אֲמַר לְהוּ: בָּרוּךְ אֵל עוֹלָם שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ. הַדָּא הוּא דִכְתִיב: "וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם" (בראשית כא, לג).

נפש יהודה שאל. לשון אשל נדרש: **פונדק**. בית מלון לאורחים ושם מצוי הכל: **חמר**. יין: **קופר**. בשר: **ביעין**. ביצים:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (י, א): "וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע", ארז"ל: מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה פַּרְדֵּס *וְנָטַע בּוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. חַד אָמַר פַּרְדֵּס וְחַד אָמַר פָּנְדָּק. *מַאי "וַיִּטַּע"? כְּדִכְתִיב: "וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ" (דניאל יא, מה). "וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם", אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אַל תִּקְרֵי "וַיִּקְרָא" אֶלָּא וַיַּקְרִיא, מְלַמֵּד, שֶׁהִקְרִיא אַבְרָהָם שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּפִי כָּל עוֹבֵר וְשָׁב. בָּנָה דִּירָה וּפָתַח בָּהּ אַרְבָּעָה פְּתָחִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם. *לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ עָמְדוּ לְבָרְכוֹ. אָמַר לָהֶם: וְכִי מִשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם? אֶלָּא מִשֶּׁל אֵל עוֹלָם אֲכַלְתֶּם, הוֹדוּ וְשַׁבְּחוּ וּבָרְכוּ אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. וּפְרִשׁוּ גַּם כֵּן חז"ל: "אֵשֶׁל" בְּרֹאשֵׁי תֵּיבוֹת: אֲ'כִילָה, שְׁ'תִיָּה, לְ'וָיָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לִינָה.

נפש יהודה ונטע בו. ליהנות עוברים ושבים: **מאי ויטע**. מה נטיעה שייך באהל ומשני מצינו לשון נטיעה באהל ויטע אהלי אפדנו היינו בית ואהל פסוק הוא בדניאל: **ויקרא**. משמע אברהם קרא אלא ויקריא שלמד לאחרים שיקראו לה' אלהי ישראל: **לאחר שאכלו ושתו**. מאברהם עמדו לברכו לאברהם:

וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת: יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר: יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לְרְוָחָה וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁתְּדוּר בְּמָקוֹם הַמְזֻמָּן לְעוֹבְרִים וְשָׁבִים וְיִהְיֶה בֵּיתְךָ פָּתוּחַ תָּמִיד לְקַבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

וְגָרְסִינַן בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה נב (סו, א): "שָׁרְשֵׁי פָתוּחַ אֲלֵי־מַיִם וְטַל יָלִין בְּקְצִירִי" (איוב כט, יט). אָמַר אִיּוֹב: עַל־יְדֵי שֶׁהָיוּ דַּלְתוֹתַי פְּתוּחוֹת לְרְוָחָה הָיוּ הַכֹּל קוֹצְרִים *יְבֵשׁוֹת וַאֲנִי - מְלֵילוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁרְשֵׁי פָתוּחַ אֲלֵי־מָיִם" וְנֶאֱמַר: "בַּחוּץ לֹא־יָלִין גֵּר דְּלָתַי לָאֹרַח אֶפְתָּח" (שם לא, לב).

נפש יהודה יבשות. שנתיבש שבלי תבואתם ואני מלילות שלי מלא תבואה:

וּכְשֶׁיְּבוֹאוּ לְבֵיתוֹ יְקַבְּלֵם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְיָשִׂים מִיָּד לִפְנֵיהֶם לֶחֶם לֶאֱכֹל, כִּי אוּלַי הֶעָנִי רָעֵב וּמִתְבַּיֵּשׁ לִשְׁאֹל, עַל כֵּן צָרִיךְ לִתֵּן לוֹ מִיָּד לַחְמוֹ וּמֵימָיו בְּפָנִים מְאִירוֹת. וְאַף אִם יֵשׁ בְּלִבּוֹ דְּבַר דְּאָגָה יְסִירֶנָּה בִּפְנֵיהֶם וְינַחֲמֵם בִּדְבָרָיו וּבָזֶה יִהְיֶה לָהֶם לְמַשִּׁיב נֶפֶשׁ. וְאַל יְסַפֵּר לִפְנֵיהֶם תְּלָאוֹתָיו, כִּי יִשְׁבֹּר אֶת רוּחָם, בְּחָשְׁבָם שֶׁבְּשִׁבְילָם אוֹמְרוֹ *וְכִמְעַט אֵין לוֹ שָׂכָר בַּעֲמָלוֹ. וּבְשָׁעַת הָאֹכֶל יַרְאֶה עַצְמוֹ כְּמִצְטַעֵר עַל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ" (ישעיה נח, י), כְּלוֹמַר, תֵּצֵא נַפְשִׁי, שֶׁאֵין לִי יוֹתֵר לִתֵּן לִפְנֵיכֶם. וְצָרִיךְ לְיַדֵּעַ

מִמֶּנּוּ בַּמֶּה הָיָה רָגִיל לִסְעֹד, שֶׁאוּלַי הוּא רָגִיל בְּעִדּוּנִים, אִם הוּא בֶּן טוֹבִים, כִּדְאִיתָא לְמַטָּה בְּפֶרֶק ח מֵחֵלֶק שֵׁנִי (סימן קצו).

נפש יהודה וכמעט. אם אומר דברים כאלה אין לו שכר במה שהאכילם:

וְאִם יָלִינוּ עִמּוֹ הָאוֹרְחִים יַשְׁכִּיבֵם בְּמֵיטַב מִטּוֹתָיו כְּפִי הֶרְאוּי לָהֶם, כִּי גְּדוֹלָה מְנוּחַת עֵיף בְּהִיוֹתוֹ שׂוֹכֵב בְּטוּב; וְיוֹתֵר עוֹשֶׂה לוֹ נַחַת רוּחַ הַמַּשְׁכִּיבוֹ הֵיטֵב מִן הַמַּאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ. וּבְצֵאתָם יְלַוֶּה אוֹתָם וְיִתֵּן לָהֶם פַּת צֵידָה לַדָּרֶךְ, כִּי עַל פַּת לֶחֶם יִפְּשַׁע גָּבֶר. עַל אֲשֶׁר לֹא נָתַן יְהוֹנָתָן לְדָוִד פַּת בְּהִפָּרְדוֹ מִמֶּנּוּ נִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְנֶהֶרְגוּ כֹּהֲנֵי נוֹב. וּמִי שֶׁאֵינוּ מְלַוֵּהוּ וְלֹא נוֹתֵן לוֹ צֵידָה לַדָּרֶךְ כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה" (דברים כא, ז). וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק עֶגְלָה עֲרוּפָה (מה, ב): וְזִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִים יְדֵיהֶם בְּמַיִם בְּמָקוֹם עֲרֵיפָתָהּ וְאוֹמְרִים: "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ". וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי בֵּית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם? אֶלָּא, *שֶׁלֹּא בָא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת; *וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה.

נפש יהודה שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות. והיינו ידינו לא שפכו לא נהרג על ידינו שהיה מוכרח ללסטם הבריות למזונות ונהרג על ידו: **ולא ראינוהו והנחנוהו**. בלא חבורת לויה:

וְהַמַּעֲלִים עֵינָיו מֵהַכְנָסַת אוֹרְחִים עָנְשׁוֹ גָּדוֹל, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קג, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: גְּדוֹלָה *לְגִימָה (אכילה שמאכילין אורחים), שֶׁהִרְחִיקָה שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמָּיִם" (דברים כג, ה). וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּיָדֵיהּ אָמַר: גְּדוֹלָה לְגִימָה, שֶׁמְּרַחֶקֶת אֶת הַקְּרוֹבִים וּמְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים *וּמַעֲלֶמֶת עֵינַיִם מִן הָרְשָׁעִים וּמַשְׁרָה שְׁכִינָה עַל נְבִיאֵי הַבַּעַל וְשִׁגְעָתָהּ עוֹלָה זְדוֹן. מְרַחֶקֶת אֶת הַקְּרוֹבִים, *כְּעַמּוֹן וּמוֹאָב, וּמְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים, כְּיִתְרוֹ, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּשְׂכַר "קְרָאן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם" (שמות ב, כ), זָכוּ בְּנֵי בָנָיו לֵישֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִשְׁפְּחוֹת *סוֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ *תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכְתִים הֵמָּה הַקֵּנִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית־רֵכָב" (דברי הימים־א ב, נה). וּכְתִיב הָתָם: "וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עָרַד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם" (שופטים א, טז).

נפש יהודה לגימה. אכילה שנותן לפיו נקרא לגימה: **מעלמת עינים מן הרשעים**. מעלמת מעיני המקום שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרעה אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו: **עמון ומואב**. קרובין לישראל שבאו מן לוט אחי אברהם ורחקן המקום שלא יבואו בקהל. לישנא אחרינא קרובין ממש ליכא למימר דהא מדין בני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב אלא עמון ומואב שכנים

וקרובים היו לארץ ישראל ומדין רחוקים מהם היו: **סופרים**. שהיו בסנהדרין: **תרעתים וכו'**. כולן שמות בית אבות הן:

מַעֲלֶמֶת עֵינַיִם מִן הָרְשָׁעִים, *מְמִיכָה. וּמַשָּׂרָה שְׁכִינָה עַל נְבִיאֵי הַבַּעַל, מֵעִדּוֹ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם־אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר אֵלַי בִּדְבַר ה' לֵאמֹר הֲשִׁבֵהוּ אִתְּךָ אֶל־בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם וַיֵּשְׁתְּ מָיִם: וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים אֶל הַשֻּׁלְחָן וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל־הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ" (מלכים־א יג, יח־כ). וּכְתִיב: "וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר עֹמֵד אֶצְלָהּ וְהָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה" (שם שם, כד). *וְשִׁגְגָתָהּ עוֹלָה זָדוֹן, מִיהוֹנָתָן, דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִלְמָלֵא הִלְוָהוּ יְהוֹנָתָן לְדָוִד שְׁתֵּי כִּכְּרוֹת לֶחֶם לֹא נֶחְרְבָה נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים וְלֹא נִטְרַד דּוֹאֵג הָאֱדוֹמִי וְלֹא נֶהֱרג שָׁאוּל וּבָנָיו.

נפש יהודה ממיכה. שעשן פסל מיכה וקרבנות שילה היו מתערבין ובקשו מלה"ש לדחפו ואמר הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים ואותו מיכה שהיה יודע השם שעשה את העגל עשה פסל זה ומשרה שכינתו מהנביא שקר שהחזיר לעדו נביא אמת כדי שיאכל אצלו והקב"ה אמר לו לא תאכל לחם במקום הזה ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכינה שנאמר ויהי דבר ה' אל האיש הנביא השקר: **ושגגתה**. של יהונתן שלא הלוהו לשון לויה כלומר כשהיה מדבק בדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב שלא היה צריך דוד לשאול לחם מכהני נוב ולא היה דואג מלשין עליהם ולא היה שאול נהרג על אותו עון:

וְהַזְהִיר בְּדָבָר זֶה נִצּוֹל *מִן הַמְּאוֹרָעוֹת הַבָּאוֹת אֶל בֵּיתוֹ. וּבְשָׂכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּיל לוֹ וּלְזַרְעוֹ מִתְּלָאוֹת הָעוֹלָם.

נפש יהודה מן המאורעות. שראוי לבא לביתו אם לא יקיים מצוה זאת:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קפז]

גָּדוֹל שְׂכַר הַכְנָסַת אוֹרְחִים, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק מְפַנִּין (קכז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים *כְּהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ. רַב דִּימִי מִנְּהַרְדְּעָא אָמַר: יוֹתֵר *מֵהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ *אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ" (בראשית יח, ג). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בּוֹא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, אֵין קָטָן יָכוֹל לוֹמַר לַגָּדוֹל הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאָבוֹא אֵלֶיךָ. וְאִלּוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתִיב: "וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־ נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ" וגו'.

נפש יהודה כהשכמת בית המדרש. מדשוי כולהו במתניתין כי הדדי: **מהשכמת בית המדרש**. דתנא מקדמא ברישא: **אל נא תעבור**. והניחו והלך לקבל אורחים ואמר לשכינה שימתין ואל יעבור עד שיחזור:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים אוֹכֵל אָדָם פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן: הַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים *וְעִיּוּן תְּפִלָּה וְהַשְׁכָּמַת בֵּית־ הַמִּדְרָשׁ וּמְגַדֵּל בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה וְהַדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה ועיון תפלה. לכוין בתפילה:

וּמַה שֶּׁמַּאֲכִיל אָדָם לְעָנִי עַל שֻׁלְחָנוֹ נֶחְשָׁב לוֹ כְּקָרְבָּן בַּמִּזְבֵּחַ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה (כז, א): כְּתִיב "הַמִּזְבֵּחַ עֵץ" (יחזקאל מא, כב) וּכְתִיב בַּסּוֹף: "וְיִדַּבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'". פָּתַח בְּמִזְבֵּחַ וְסִיֵּם בְּשֻׁלְחָן? רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְהוּ: בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מִזְבֵּחַ מְכַפֵּר עָלָיו וְעַכְשָׁיו *שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל אָדָם מְכַפֵּר עָלָיו.

נפש יהודה שלחנו של אדם מכפר עליו. בהכנסת אורחים:

וְהַשָּׂכָר גָּדוֹל לַמְשַׁמֵּשׁ לְאוֹרְחִים עַל־יְדֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאַבְרָהָם בְּמַה שֶּׁעָשָׂה לַמַּלְאָכִים, אֲפִילּוּ שֶׁנִּדְמוּ לוֹ כְּעַרְבִיִּים, כִּדְגָרְסִינַן בְּמָצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פו, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ לַמַּלְאָכִים בְּעַצְמוֹ, עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו בְּעַצְמוֹ; וְכָל מַה שֶּׁעָשָׂה לָהֶם עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ, עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ. "וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם" (בראשית יח, ז) - "וְרוּחַ נָסַע *מֵאֵת ה' וַיָּגָז שַׂלְוִים" (במדבר יא, לא). "וַיַּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב" (בראשית יח, ח) - "הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם" (שמות טז, ד). "וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם" וגו' (בראשית יח, ח) - "הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל־הַצּוּר" (שמות יז, ו). "וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם" (בראשית יח, יז) - "וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם" (שמות יג, כא). "*יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם" (בראשית יח, ד) - וְהִכִּיתָ בַצּוּר" (שמות יז, ו).

נפש יהודה מאת ה'. באין שלוים הוא הגיז בעצמו: **יוקח נא**. על ידי שליח:

וּפְלִינָא דְּרַב חָמָא בַּר חֲנִינָא וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: בִּשְׂכַר שִׁלְשָׁה *זְכוּ לִשְׁלִשָּׁה; בִּשְׂכַר "חֶמְאָה וְחָלָב" זָכוּ לְמָן, בִּשְׂכַר "וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם" *זָכוּ לְעַמּוּד עָנָן, בִּשְׂכַר "יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם" זָכוּ *לִבְאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם. "יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם", אָמַר רַבִּי יַנַּאי בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אָמְרוּ לוֹ: *לְעַרְבִיִּים חֲשַׁדְתָּנוּ, שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם, כְּבָר *יָצָא מֵהֶנּוּ יִשְׁמָעֵאל.

נפש יהודה זכו לשלשה. מתנות שנתנו להם במדבר על ידי משה ואהרן: **זכו לעמוד ענן**. עומד עליהם תמיד כדכתיב וענך עומד עליהם: **לבארה של מרים**. היינו נמי והכית

בצור ובעמוד ענן פליגי: **לערביים**. שלא יכנסו לביתו שמשתחוים לאבק שעל רגלם והקפיד שלא יכניסו עבודה זרה לביתו: **יצא ממנו**. הרגיל לעבוד עבודת כוכבים ומזלות: וְגָדוֹל שְׂכַר הַלְוָיָה, עַד שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין לָהּ שִׁעוּר, כִּדְנָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק עֶגְלָה עֲרוּפָּה (מו, ב): תְּאַנְא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: שְׂכַר לְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד. וַיַּרְאֵם אֶת־ מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־הָעִיר לְפִי חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־ מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ" (שופטים א, כד־כה). וְנֶאֱמַר: "וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז" (שם שם, כו). תְּאַנְא: הִיא לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת, הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִלְבְּלָהּ, בָּא נְבוּכַדְנֶצַּר וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, אַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לִכָּנֵס בְּתוֹכָהּ וּזְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן מוֹצִיאִין אוֹתָן חוּץ לָעִיר וּמֵתִים. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה כְּנַעֲנִי זֶה שֶׁלֹּא הָלַךְ בְּרַגְלָיו וְלֹא דִבֵּר בְּפִיו, גָּרַם לוֹ הַצָּלָה וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, הַמְדַבֵּר בְּפִיו וְהַמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֶלָּא בְּמַה הֶרְאָה לָהֶם? חִזְקִיָּה אָמַר ׳פִּיו עִקֵּם לָהֶם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּאֶצְבָּעוֹ הֶרְאָה לָהֶם. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: כְּנַעֲנִי זֶה, בְּשְׂכַר שֶׁהֶרְאָה לָהֶם בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

נפש יהודה פיו עקם. והראה להם מבוא של פתח העיר שהיה מתחת לארץ ולא הכירו בה היכן היא:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ בִּלְתִּי לְוָיָה יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם" וגו' (משלי א, ט). וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בִּשְׂכַר אַרְבַּע פְּסִיעוֹת שֶׁלִּוָּהוּ פַּרְעֹה הָרָשָׁע לְאַבְרָהָם אָבִינוּ נִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. אָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִילּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר בִּלְבַד, אֵינוֹ נִזּוֹק. רָבִינָא אַלְוֵיהּ לְרַבָּה בַּר רַב יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר וּמָטָא לֵיהּ הֶזֵּיקָא ׳וְאִתְנַצַּל מִינֵּהּ. תְּנוּ רַבָּנָן: הָרַב לַתַּלְמִיד, עַד ׳עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר; חָבֵר לְחָבֵר, עַד תְּחוּם שַׁבָּת; תַּלְמִיד לְרַב, אֵין לוֹ שִׁעוּר. וְכַמָּה? אָמַר רַב שִׁשָּׁת: עַד פַּרְסָה. וְהַנֵּי מִילֵּי, רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מֻבְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מֻבְהָק שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת.

נפש יהודה ואיתנצל מינה. ואם לא היה רבינא אצלו לא היה ניצול הימנה: **עבורה של עיר**. חנויות ופונדקין שבדרך מחוץ לעיר עיבורה כמו אשה מעוברת שבטנה בולטת לחוץ וכן כל מה שבולט והוא חוץ לעיר נקרא עיבורה של עיר והוא בית החיצון שבתוך ע' אמות ושיריים:

רַבִּינָא אַלְוֵיהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי מִפּוּם נַהֲרָא וְעַד בּוּצִּינְתָּא דְּבָבֶל (מקום שיש בו דקלים הרבה). כִּי מָטָא לְהָהֵם, אָמַר לֵיהּ: וַדַּאי, דַּאֲמְרִיתוּ הַנֵּי בּוּצִּינְתָּא דְּבָבֶל מִשְּׁנֵי דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתְּנְהוּ? אָמַר לֵיהּ: אַדְּכָּרְתָן מִילְּתָא דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָנִינָא: מַה דִּכְתִיב: "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא־עָבַר

בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יֵשֵׁב אָדָם שָׁם" (ירמיה ב, ו)? וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר בָּהּ אִישׁ מֵהֵיכָן יֵשֵׁב? אֶלָּא, אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לֵישֵׁב - נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָזַר עָלֶיהָ לֵישֵׁב *לֹא נִתְיַשְּׁבָה. רַב מָרְדְּכַי אַלְוִיהּ לְרַב אַשֵׁי מֵהַגְרוּנְיָא עַד בֵּי כִּפָּאֵי; וַאֲמָרֵי לָהּ: עַד דָּרָא.

נפש יהודה לא נתישבה. והיינו לא ישב אדם שם לא גזר אדם הראשון ישוב שם והוא דאמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון ישוב דקלים ולא ישוב אחר:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה *וּמִתְלַוֶּה כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאִלְמְלֵי לְוּוּהוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ לֶאֱלִישָׁע לֹא גֵירָה דֻּבִּים בַּתִּינוֹקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קָרֵחַ" (מלכים־ב ב, כג). אָמְרוּ לוֹ: עֲלֵה, שֶׁקֵּרַחְתָּ לָנוּ אֶת מְקוֹמֵנוּ (כשהיו המים רעים היתה פרנסתן להביא מים למכור). מַאי "נְעָרִים"? נְעָרִים שֶׁמְּנֹעָרִין מִן הַמִּצְוֹוֹת; "קְטַנִּים" *קְטַנֵּי אֲמָנָה הָיוּ. בְּמַתְנִיתִין תָּנָא: נְעָרִים הָיוּ וּבְזְבְּזוּ עַצְמָן כְּקְטַנִּים. לְלַמֶּדְנוּ שֶׁגְּדוֹלָה מִצְוַת לְוָיָה.

נפש יהודה ומתלוה. אף על פי שהוא מתלוה ואינו צריך לו כי הא דאלישע ודאי לא היה צריך ללותו מכל מקום אם אינו מלוהו כאלו שופך דמים דאלו ליווהו וכו': **קטני אמנה**. שהיו דואגין שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קפח]

אַף עַל פִּי שֶׁגָּדוֹל שְׂכַר הַכְּנָסַת אוֹרְחִים. אֲבָל הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שְׂכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד יוֹתֵר עַל זֶה, כִּדְגָרְסִינַן פִּרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (י, ב): אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: כֹּל הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ וּמְהַנֵּהוּ מְנָכְסָיו, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִקְרִיב תְּמִידִין, כְּתִיב הָכָא "תָּמִיד" (שמות כט, לח) *וּכְתִיב הָתָם "עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד" (מלכים־ב ד, ט). וּמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַנּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְנָכְסָיו עָנְשׁוֹ גָּדוֹל, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מְהַנֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְנָכְסָיו אֵין לוֹ בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֵין־שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל־כֵּן לֹא־יָחִיל טוּבוֹ" (איוב כ, כא). וְאֵין "שָׂרִיד" אֶלָּא תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קֹרֵא" (יואל ג, ה).

נפש יהודה וכתיב התם. בשונמית שנהנית לאלישע: **אין שריד**. אין ת"ח על שלחנו שמהנה אותו במזונותיו:

וְגָרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (סג, ב): כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ *לַכֶּרֶם בְּיַבְנֶה, הָיָה שָׁם רַבִּי יְהוּדָה, רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל מָקוֹם, וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. פָּתְחוּ כֻּלָּם *בִּכְבוֹד אַכְסַנְיָא וְדָרְשׁוּ. פָּתַח רַבִּי יְהוּדָה *רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל מָקוֹם, וְדָרַשׁ: "וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" (שמות לג, ז) וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינָן מֻרְחָקִים *מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת, *אָמְרָה תוֹרָה: "וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ ה'" (שם),

תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנּוֹשְׂאִין מַשָּׂאן עַל כְּתֵפֵיהֶן וְהוֹלְכִין מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה לִלְמֹד תּוֹרָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְעוֹד פָּתַח וְדָרַשׁ: "וְדִבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה *פָּנִים אֶל־פָּנִים" (שם שם, יא) וכו'.

נפש יהודה לכרם ביבנה. על שם כשלומדים היו יושבין שורות שורות ככרם זה הנטוע שורות שורות: **בכבוד אכסניא**. מכניסי אורחים בבתיהם: **ראש המדברים**. במצות המלך שצוה עליו לדבר תחלה בכל מקום: **שלש פרסאות**. י"ב מיל מחנה ישראל מבית הישימות עד אבל השטים תלתא פרסי: **אמרה תורה**. כלומר קראו הכתוב מבקש ה' למי שבא לשם לבקש למשה לת"ת. כ"ש המארחים אצלם ת"ח שהולכים מעיר לעיר ללמוד תורה שזכותם יותר גדול שיזכו על ידם שכר טוב שמכבד לאותן שנקראו מבקשי ה': **פנים אל פנים**. כשם שאני הסברתי לך פנים כך תסביר פנים והיינו דכתיב פנים בפנים כך כמו שהאכסניא מראה פנים לאורח כן הקב"ה יסביר לו פנים של ברכה וראוי לאורח לדרוש בפנים טוב עליו כמו שהראה לו פנים:

פָּתַח רַבִּי יוֹסֵי בְּכְבוֹד אַכְסַנְיָא וְדָרַשׁ: "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סָרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי" וגו' (שמואל־א טו, ו) וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה יִּתְרוֹ, שֶׁלֹּא קָרַב אֶל מֹשֶׁה אֶלָּא לִכְבוֹד עַצְמוֹ, כָּךְ, הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם וּמְהַנֶּהוּ מִנְכָסָיו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

פָּתַח רַבִּי נְחֶמְיָה בְּכְבוֹד אַכְסַנְיָא וְדָרַשׁ: "לֹא־תִתְעַב מִצְרִי" וגו' (דברים כג, ח) וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה מִּצְרִים שֶׁקֵּרְבוּ יִשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהֶן, כָּךְ, הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

פָּתַח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, בִּכְבוֹד אַכְסַנְיָא וְדָרַשׁ: "וַיְבָרֶךְ ה' אֶת־עֹבֵד אֱדֹם" וגו' (שמואל־ב ו, יא) וּמָה אָרוֹן שֶׁלֹּא אָכַל וְלֹא שָׁתָה, *אֶלָּא שֶׁכִּבֵּד וְרִבֵּץ לְפָנָיו, כָּךְ, הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמְהַנֶּהוּ מִנְכָסָיו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמַה בְּרָכָה בֵּרְכוֹ? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר בִּזְנָא: *חֲמוֹתָהּ וּשְׁמֹנָה כַּלּוֹתֶיהָ שֶׁיָּלְדוּ שִׁשָּׁה בְּכָרֵס אֶחָד וּבְיֵרֵח אֶחָד, *שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּעֲלְתִּי הַשְׁמִינִי כִּי בֵרְכוֹ אֱלֹהִים" (דברי הימים־א כו, ה). וּכְתִיב: "כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי עֹבֵד אֱדֹם הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וַאֲחֵיהֶם אִישׁ חַיִל בַּכֹּחַ לַעֲבֹדָה שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם לְעֹבֵד אֱדֹם" (שם שם, ח).

נפש יהודה אלא שכיבד וריבץ לפניו. כך דרכן של המכבדין את הבית מרבצין זורקין מים קודם לכן לרבץ העפר כדי שלא יעלה האבק מן האדמה ובלשון מקרא מטאטא (אויס קערין בל"א): **חמותה**. אשתו של עובד אדום וח' כלותיה שהיו לה מח' בנים: **שנאמר פעולתי השמיני**. בני עובד אדום קא חשיב כל אחת הולידה ז' בנים הם חמשים וארבע מוסף עליהם ח' בנים בעליהן של כלותיה הרי ששים ושתים לעובד אדום:

וְגֶרְסִינַן נַמֵּי פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, ב) וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, א): אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם *לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמַשְׁיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וְלִמְהַנֵּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו וּלְעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם, אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַצְמָן "*עַיִן לֹא־רָאֲתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ" וגו' (ישעיה סד, ג).

נפש יהודה לא נתנבאו. הטובות והנחמות: **עין לא ראתה**. לא נראית ולא נגלית לשום נביא:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי פַּרְנָסַת עֲנִיִּים
וְיֵשׁ בּוֹ יד פְּרָקִים סִימָן יד לְפִי שֶׁנִּתַּן בְּיָד.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [קפט]
כָּל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה' וְרוֹאֶה הִסְתַּפְּקוּתוֹ שֶׁל אָדָם וְנִדְבַת לִבּוֹ וְכַוָּנָתוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל מִנְחַת קֶמַח כְּמוֹ פַּר בֶּן בָּקָר, כָּךְ בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁחָרַב מִקְדָּשׁ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, מְקַבֵּל נְדָבַת פְּרוּטָה לְמִי שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת כְּמֵאָה מָנֶה לֶעָשִׁיר. וְאֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם.

וּבְמַתָּנָה מוּעֶטֶת זוֹכֶה לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׁכִינָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (י, א): דָּרַשׁ רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי: בּוֹא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מֵבִיא דּוֹרוֹן לַמֶּלֶךְ - סָפֵק מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ סָפֵק אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ וְאִם תֹּאמַר מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, סָפֵק רוֹאֶה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ סָפֵק אֵינוֹ רוֹאֶה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ; וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אָדָם נוֹתֵן פְּרוּטָה לְעָנִי זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ" (תהלים יז, טו). רַבִּי אֶלְעָזָר יְהִיב פְּרוּטָה לְעָנִי וּמְצַלֵּי. אָמַר: "אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ". מַאי "*אֶשְׁבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ" (שם)? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמְּקִיצִין שֵׁינָה מֵעֵינֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁבִּיעָן מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "מָלְוֵה ה' חוֹנֵן דָּל וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֶּם־לוֹ" (משלי יט, יז)? אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ כְּבָיְכוֹל *עֶבֶד לְוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה".

נפש יהודה אני בצדק. בצדקה שנותן תחלה אחזה פניך בתפלה: **אשבעה בהקיץ תמונתך**. בשביל הקיצה שנדדתי לשינתי ללמוד תורה: **עבד לוה**. הלוה הוא מכניע עצמו למלוה כאילו הוא עבדו ועושה רצונו כך המלוה לעני כאילו הוא מלוה להקב"ה והוא יעשה רצונו וגמולו ישלם לו כדרך הלוה שגומל טוב למי שהלוה לו בעת דחקו:

וַאֲפִילוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה יַעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ צְדָקָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּגִיטִּין (ז, א): דָּרַשׁ רַב עֲוִירְא, זְמִנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַמֵּי וְזִמְנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַסִּי מַאי דִּכְתִיב: "כֹּה אָמַר ה' אִם־*שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים *וְכֵן נָגוֹז וְעָבַר *וְעִנִּיתִךְ לֹא אֲעַנֶּךָּ עוֹד" (נחום א,

יב), אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו מְצֻמְצָמִים יַעֲשֶׂה צְדָקָה מֵהֶם, וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהֵם מְרֻבִּים. "וְכֵן נָגוּז וְעָבָר", תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּל הַמַּגִּיז מִנְכָסָיו וְעוֹשֶׂה מֵהֶם צְדָקָה נִצּוֹל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. מָשָׁל לִשְׁתֵּי רְחֵלוֹת שֶׁהָיוּ עוֹבְרוֹת בְּמַיִם, אַחַת גְּזוּזָה וְאַחַת שֶׁאֵינָהּ גְּזוּזָה, גְּזוּזָה עוֹבֶרֶת שֶׁאֵינָהּ גְּזוּזָה אֵינָהּ עוֹבֶרֶת. וְעִנְּתָךְ, אָמַר מַר זוּטְרָא, אֲפִילּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מֵהַצְּדָקָה יַעֲשֶׂה צְדָקָה. וְ"לֹא אֵעַנֶּךָּ עוֹד", תָּנֵי רַב יוֹסֵף: כָּל הַמְקַיֵּם בְּעַצְמוֹ כָּךְ, שׁוּב אֵין מַרְאִין לוֹ סִימָן עֲנִיּוּת.

נפש יהודה שלמים. מצומצמים וה"ק קרא אם שלמים מזונך וכ"ש אם רבים: **וכן נגוזו ועבר**. הרי הן משולים לעוברים הנהר על ידי גזיזה שהגזוזה עוברת כך גזזו מהם לצדקה וירבו: **ועניתיך לא אענך עוד**. סיפא דהאי קרא הוא ואומר אם יתן צדקה שוב לא יעני:

נִמְצָא, שֶׁבִּזְכוּת הַצְּדָקָה נִצּוֹל מֵעֹנֶשׁ גָּדוֹל כָּזֶה, *שֶׁהוּא קָשֶׁה מִכָּל מַכּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קטז, א): דָּרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בַּר חָמָא: קָשָׁה עֲנִיּוּת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֲנֵנִי חֲנֵנִי אַתֶּם רֵעָי *כִּי יַד־אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי" (איוב יט, כא). וּמַאי אֲהַדְרוּהָ חַבְרֵיהּ לְאִיּוֹב? "הִשְׁמֶר *אַל־תֵּפֶן אֶל־אָוֶן *כִּי עַל־ זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי" (שם לו, כא).

נפש יהודה שהוא קשה. העניות מכל מכות וצריך למבעי עליו רחמים: **כי יד אלוה**. היינו נ' מכות שהרי במצרים כתיב אצבע אלהים היא ולקו עשר מכות נמצא ליד שיש בה ה' אצבעות נ' מכות: **אל תפן אל און**. אל תהרהר אחר מדת הדין כי יש יסורין יותר וקשה משלך כי טוב לך הנ' מכות יותר מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקעות הרבה ועדיין הקב"ה מרחם עליך יותר מהרבה עניים שאין להם כלום: **כי על זה בחרת**. ליסורים יותר מעניות:

נִמְצָא, שֶׁבִּזְכוּת הַצְּדָקָה נִצּוֹל מֵעֹנֶשׁ גָּדוֹל כָּזֶה, שֶׁהוּא קָשֶׁה מִכָּל מַכּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קטז, א): דָּרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בַּר חָמָא: קָשָׁה עֲנִיּוּת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֲנֵנִי חֲנֵנִי אַתֶּם רֵעָי כִּי יַד־אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי" (איוב יט, כא). וּמַאי אֲהַדְרוּהָ חַבְרֵיהּ לְאִיּוֹב? "הִשְׁמֶר אַל־תֵּפֶן אֶל־אָוֶן כִּי עַל־ זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי" (שם לו, כא).

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָעֹנִי לְיִשְׂרָאֵל *בִּכְלַל הֲדָרָם בְּגָלוּת זֶה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ט, ב): אָמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ לְבַר הֵא־הֵא: מַאי דִּכְתִיב: "הִנֵּה *צָרַפְתִּיךְ וְלֹא בְכֶסֶף בְּחַנְתִּיךְ בְּכוּר עֹנִי" (ישעיה מח, י)? מְלַמֵּד שֶׁחָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל מִדּוֹת טוֹבוֹת וְלֹא מָצָא תַּקָּנָה לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא עֲנִיּוּת. אָמַר שְׁמוּאֵל וְאִיתֵימָא רַב יוֹסֵף: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִנְשֵׁי: נָאָה עֲנִיּוּתָא

לְיִשְׂרָאֵל כְּוַדָּא *סוּמְקָא לְסוּסְיָא חִיוָרָא. לְהַרְאוֹתֵנוּ שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לְשַׁפְלוּת הַלֵּב כְּדֵי שֶׁלֹּא יָגִיסוּ דַּעְתָּם, נִמְצָא שֶׁאֵין דִּחַק גָּדוֹל מִזֶּה.

נפש יהודה בכלל הדרם בגלות. כל ישראל שדרים בגלות נקראים עניים נגד מה שהיו להם בארץ ישראל. ל"א הדרם הידור הוא לישראל העניות והוא טוב להם כדבר נאה והדור וטוב וכדמפרש וזה נראה עיקר: **צרפתיך ולא בכסף**. לא באש כמו שצורפים את הכסף אלא בחרתי לך כור עוני לצרפך בו ועל ידי עניות תחזירו למוטב. כור כלי חרס שצורפים בו כסף וזהב: **סומקא**. שושנים אדומים לסוס חיור שמקשטים בהם הסוס והוא נאה לו כך נאה הדלות לישראל להחזירם למוטב שנאמר וישמן ישורון ויבעט וכתיב וידל ישראל מאד מפני מדין ויזעקו בני ישראל אל ה':

וְהַנּוֹטֵל מִן הַצְּדָקָה וְנוֹתֵן מִמֶּנָּה לְעָנִי, *אֲפִילּוּ שֶׁאֵינוֹ נִצְרָךְ, גָּדוֹל שְׂכָרוֹ, כְּדִגָּרְסִינַן: אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי זְכַרְיָה חֶתָנֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שֶׁהָיָה נוֹטֵל מִקֻּפָּה שֶׁל צְדָקָה וְהָיוּ מְרַנְּנִין אֲחָרָיו שֶׁהָיָה נוֹטֵל שֶׁלֹּא לְצוֹרְךָ. וּכְשֶׁמֵּת חִפְּשׂוּ אַחֲרָיו (וּמָצְאוּ) שֶׁהָיָה נוֹתֵן, מַה שֶּׁהָיָה נוֹטֵל מִן הַצְּדָקָה, לַעֲנִיִּים אֲחֵרִים. רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק גַּבָּאֵי צְדָקָה הֲווּ וְהָיוּ נוֹתְנִין מִן הַצְּדָקָה לְרַב חֲמָא, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה עָנִי וְהָיָה צָרִיךְ לָהּ, וְהָיָה נוֹטֵל מֵהֶם הַצְּדָקָה וּמְחַלְּקָהּ לַעֲנִיִּים אֲחֵרִים.

נפש יהודה אפילו שאינו נצרך. הצדקה לעצמו רק שהוא נוטל כדי לפרנס עניים אחרים:

וּמִי שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת - אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יִתֵּן אֶלָּא פְּרוּטָה, כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לוֹ לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָתְרָא (ט, א): אָמַר רָבָא: הַאי מֵילְתָא אִשְׁתְּעֵי לִי *עוּלָּא מְשַׁגֵּשׁ אַרְחֵיהּ דְּאֵימֵיהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה כַּשִּׁרְיוֹן" (ישעיה נ, יז)? מַה שִּׁרְיוֹן זֶה *כָּל קְלָפָּה וּקְלָפָּה מִצְטָרֶפֶת לְשִׁרְיוֹן גָּדוֹל, אַף צְדָקָה כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לוֹ לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל. וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: מֵהָכָא, "וַנְּהִי כַּטָּמֵא כֻּלָּנוּ *וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל צִדְקֹתֵינוּ" (שם סד, ה), מַה בֶּגֶד זֶה כָּל נִימָא וְנִימָא מִצְטָרֶפֶת לְבֶגֶד גָּדוֹל, אַף צְדָקָה כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל. דָּבָר אַחֵר: מַה בֶּגֶד זֶה מֵגֵן עַל בְּעָלָיו בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, אַף הַצְּדָקָה מְגִינָה עַל בְּעָלֶיהָ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

נפש יהודה עולא משגש ארחתיה דאימיה. לרב ששת קרו ליה הכי עולל המשגש דרכי אמו שגרם להטותה מדרך שאר נשים משגש לשון מהומה ושגעון: **כל קליפה**. כקשקשים הם על השריון להגן על נקבים של שלשלת השריון שעשוי מעשה רשת: **וכבגד עדים כל צדקותינו**. הסר תרגום עדים כלומר כל צדקותינו נמאסו מחמת רשענו

כבגד מאוס שאדם מסירו מעליו מכל מקום מקיש צדקה לבגד וצדקת צדיקים לבגד הגון וענין דרב ששת שהיה מחולק בהלכה עם רב אחדבוי והיה רב ששת מענשו שנעשה אלם ובאה אמו דרב אחדבוי שהיתה מניקתו דרב ששת ובכתה לפניו להתפלל על בנה ולא אשגח בה עד שהראה לו הדדים ואמרה ראה במה שהינקתיך ועל שלא אשגח בה עד שביזתה כך לפניו קורין ליה הכי:

וְהַמַּעְיט אַל יַמְעִיט מִשְּׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל בְּשָׁנָה, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם: אָמַר רַב אַשִׁי: לְעוֹלָם אַל יְמַנַּע אָדָם מִשְּׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל לְשָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶעֱמַדְנוּ עָלֵינוּ *מִצְוֹת לָתֵת עָלֵינוּ שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל בַּשָּׁנָה לַעֲבֹדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ" (נחמיה י, לג). וְאָמַר רַב אַסִּי: שְׁקוּלָה מִצְוָה זוֹ כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶעֱמַדְנוּ עָלֵינוּ מִצְוֹת".

נפש יהודה מצות. והלא מצוה אחת היו עושין אלא ששקולה וכו':

וּבִשְׁכַר פְּרוּטָה זוֹ שֶׁנּוֹתֵן לֶעָנִי - מִתְבָּרֵךְ; וְאִם אֵין לוֹ פְּרוּטָה לִתֵּן לוֹ וּמְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים - מִתְבָּרֵךְ יוֹתֵר, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם (שם ט, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לְעָנִי מִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת וְהַמְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים מִתְבָּרֵךְ בְּאַחַת עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת. הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לְעָנִי מִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ אֵז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר וגו' אָז תִּקְרָא וַה' יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי" וגו' (ישעיה נח, ז־ט). וְהַמְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים מִתְבָּרֵךְ בְּאַחַת עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ *וְנֶפֶשׁ נֶעָנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וגו' וְנָחֲךָ ה' תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וגו' וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם וגו' מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת" (שם שם, י־יב).

נפש יהודה ותפק לרעב נפשך. גם הוא פיוס דברי נחומים: **ונפש נענה תשביע.** בדברי נחומים:

פֶּרֶק שֵׁנִי [קצ]

מִי שֶׁהוּא עָשִׁיר חַיָּב לְתֵת צְדָקָה כְּפִי מָמוֹנוֹ וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִתֵּן כּוֹפִין אוֹתוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָתְרָא (ח, ב): אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: מְמַשְׁכְּנִין עַל הַצְּדָקָה *אֲפִילּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. אֵינִי, וְהָא כְּתִיב: "*וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־לֹחֲצָיו" (ירמיה ל, כ) וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: אֲפִילּוּ גַּבַּאי צְדָקָה? לֹא קַשְׁיָא, הָא *דְּאָמִיד הָא דְּלָא אָמִיד. כִּי הָא דְּרָבָא אַכְּפְיֵיהּ לְרַב נָתָן בַּר אַמֵּי וְאַפֵּיק מִינֵּיהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּזֵי לְצְדָקָה.

נפש יהודה אפילו בערב שבת. שיש פתחון פה לבעל הבית לומר שהוא טרוד לצורך שבת: **ופקדתי וגו'.** משמע דאסור לכפאן: **אמיד.** עשיר מותר לכפאו:

וְגַם כֵּן מַה שֶּׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא לְרַבִּי טַרְפוֹן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי טַרְפוֹן, שֶׁעָשִׁיר גָּדוֹל הָיָה וּמִיָּמָיו לֹא נָתַן *מַתָּנוֹת רַבּוֹת לָעֲנִיִּים. פַּעַם

אַחַת מְצָאוֹ רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר לוֹ: רְצוֹנְךָ *שֶׁאֶקַּח לְךָ עִיר אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם. מִיָּד עָמַד רַבִּי טַרְפוֹן וְהֵבִיא אַרְבַּעַת אֲלָפִין דִּינָרֵי זָהָב. וּנְטָלָם רַבִּי עֲקִיבָא וְחִלְּקָם לָעֲנִיִּים. לְיָמִים מְצָאוֹ רַבִּי טַרְפוֹן, אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, הֵיכָן הָעֲיָרוֹת שֶׁלָּקַחְתָּ? תְּפָשׂוֹ בְּיָדוֹ וְהוֹלִיכוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְהֵבִיא תִּינוֹק וְסֵפֶר תְּהִלִּים בְּיָדוֹ וְהִנִּיחוֹ לְפָנֵיהֶם וְהָיָה קוֹרֵא וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁהִגִּיעַ אֵצֶל פָּסוּק: "*פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים" (תהלים קיב, ט). וַאֲמָרִינָן עָלֵהּ בַּגְּמָרָא: וְרַבִּי טַרְפוֹן, "*פָּתוֹחַ תִּפְתַּח" (דברים טו, יא) לֵית לֵיהּ? אֶלָּא, אֵין הָוֶה יָהִיב. *וְרַבִּי עֲקִיבָא אַמַּאי אַכְּפֵיהּ? אֲמַר לָךְ: *לְפוּם גַּמְלָא שִׂיחֲנָא, אֲזַל רַבִּי עֲקִיבָא יְהַב שְׁלִישׁ לָעֲנִיִּים וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים חִלְּקָם לְמַתְנֵי וּלְעוֹסְקֵי בְּאוֹרַיְתָא וּלְסַפְרֵיָא. *כְּדַאֲשְׁכְּחֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ: הֵיכָן אֱמוּנָתְךָ? אֲמַר לֵיהּ: קָנִיתִי לָךְ בְּהוּ. אֲמַר לֵיהּ: *וּמָה עִיסְקָא? כְּלוּם טָבָא הוּא? *אֲמַר לֵיהּ: טָבָא הוּא שַׁפִּיר עַד דְּלֵית סוֹף. עֵילָּהּ לְבֵית מִדְרָשָׁא. אֲמַר לֵיהּ: הֵיכָן הוּא? אֲמַר לֵיהּ: גַּבֵּי דָּוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל הוּא, דִּכְתִיב: "פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים". אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי עֲבֵדַת הָכֵי? אֲמַר לֵיהּ: וְלָא יָדַעְתְּ שֶׁנְּקְדִימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ כְּלֵי מֵילַת הָיוּ מַצִּיעִים לוֹ תַּחְתָּיו וּבָאִים עֲנֵיֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹטְלִין אוֹתָן - וַאֲפִילּוּ הָכֵי מִשּׁוּם דְּלָא עָבַד כְּדַאֲבָּעֵי לֵיהּ אִיעֲנַשׁ. אֲמַר לֵיהּ: הָכֵי קָא אָמֵינָא לָךְ: אַמַּאי לָא עָבֵדְתְּ *מִרְעוּת נַפְשָׁאי. אֲמַר לֵיהּ: כְּלוּם עֲבִידְנָא *אֶלָּא מִדִּילָךְ. אָמַר לֵיהּ, שְׁאֲנִי אוֹמֵר: גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם" (ישעיה לב, יז).

נפש יהודה מתנות רבות. שהיה נותן צדקה מעט ולא מתנה מרובה: **שאקח לך עיר אחת**. ורבי טרפון סבר שיתן לו עצה הגונה ליקח עיר שירויח בה: **פזר נתן לאביונים**. שמחויב ליתן צדקה לפזר ממון הרבה לזכות לשכר גדול כמו שמסיים הקרא וצדקתו עומדת לעד: **פתוח תפתח**. דכתיב בתורה שיתן צדקה לעניים הרבה וכופל לשון ליתן ליה בתמיה ולמה לא היה נותן צדקה: **ורבי עקיבא**. מאחר שיהב ר' טרפון למה היה כופה לר' טרפון ליתן צדקה: **לפום גמלא**. כמו שיש כח בגמל לישא משאות נותנים עליו וכן ר' טרפון היה עשיר גדול ויכול ליתן הרבה: **כדאשכחיה**. חוזר למעלה כך היה תחלת הענין כדאשכחיה ר' טרפון לרבי עקיבא א"ל היכן אמונתך שאמרת לקנות לי: **ומה עסקי**. ומה הוא המקח טוב או רע: **אמר ליה**. ר' טרפון אמאי עבדת הכי לקחת ממני מעות וחלקתם לעניים וכי אני לא נותן צדקה: **מרעות נפשאי**. מרצוני היה לך להודיעני ואני נותן לך: **א"ל**. רבי עקיבא ומאי אכפת לך הלא מה שנתתי משלך הוא ואני עשיתי משום שכר המעשה שנאמר והיה מעשה היינו מי שגרם לאחר שיתן:

נִמְצָא, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּפִי מָמוֹנוֹ נֶעֱנָשׁ, כִּדְגָרְסִינַן בִּכְתֻבּוֹת, רֹאשׁ פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (סו, ב): מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהָיָה יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם

וְהָיוּ תַּלְמִידָיו מְהַלְּכִין אַחֲרָיו. רָאָה אִשָּׁה אַחַת שֶׁהָיְתָה מְלַקֶּטֶת שְׂעוֹרִים בֵּין רַגְלֵי בְּהֶמְתָּן שֶׁל עֲרַבִיִּים. כֵּיוָן שֶׁרָאָתָה אוֹתוֹ נִתְעַטְּפָה בְּשִׂעָרָהּ וְעָמְדָה לְפָנָיו וְאָמְרָה לוֹ: רַבִּי, פַּרְנְסֵנִי. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, בַּת מִי אַתְּ: אָמְרָה לוֹ: בִּתּוֹ שֶׁל נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן אֲנִי. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, וּמָמוֹן שֶׁל בֵּית אָבִיךְ הֵיכָן הוּא? אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, *לָא כְּדֵין מַתְלַיָא בִּירוּשָׁלַם: *מְלַח מָמוֹן חָסֵר, *וַאֲמַרֵי לָהּ: חֶסֶד. אָמַר לָהּ: וְשֶׁל בֵּית חֲמִיךְ הֵיכָן הוּא? אָמְרָה לֵיהּ: *בָּא זֶה וְאִבֵּד אֶת זֶה. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, זְכוּר אַתָּה כְּשֶׁחִתַּמְתָּ עַל כְּתֻבָּתִי? אָמַר לָהֶם לְתַלְמִידָיו: זְכוּר אֲנִי, כְּשֶׁחִתַּמְתִּי עַל כְּתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ וְהָיִיתִי קוֹרֵא בָּהּ: אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב שֶׁל בֵּית אָבִיהָ, *חוּץ מִשֶּׁל בֵּית חֲמִיהָ. בָּכָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְאָמַר: אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּזְמַן שֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵין כָּל אוּמָה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, וּבְזְמַן שֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹסְרָן בְּיַד אוּמָה שְׁפָלָה; וְלֹא בְיַד אוּמָה שְׁפָלָה בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִילּוּ *בְּיַד בְּהֶמְתָּן שֶׁל אוּמָה שְׁפָלָה וכו'.

נפש יהודה לא כדין מתליא. וכי לא כך היו מושלים משלים בירושלים: **מלח ממון חסר**. הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שתתקיים ממונו יחסרנו בצדקה תמיד וחסרונו זה קיומו: **ואמרי לה חסד**. שיעשה ממנו חסד: **בא זה**. של בית אבא שלא עשו צדקה כראוי וכלה ממונו ובא זה ואיבד זה לפי שנתערב עמהם: **חוץ משל בית חמיה**. תוספת שהוסיף לה החתן: **ביד בהמתן**. שהיתה מלקטת שעורים כדלעיל:

וּמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִתֵּן - גָּדוֹל שִׂכַר הַכּוֹפֶה אוֹתוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּבָתְרָא (ט, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה *מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד־עוֹלָם" (ישעיה לב, יז). אֲמַר לְהוּ רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא: עֲשׂוּ אַהֲדָדֵי, כִּי הֵיכִי דְּלֵיהֱוֵי לְכוּ שְׁלָמָא דְּמַלְכוּתָא.

נפש יהודה מעשה הצדקה. טורח המעשה את חבריהם מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום ומעשה לשון כפייה: **עשו**. כפייה שיתנו לצדקה שלא יבא המלך ויכפה ליתן לו כדאמר ואזיל:

וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִתֵּן בָּאִין אוּמוֹת הָעוֹלָם וְנוֹטְלִין אוֹתוֹ, כִּדְאָמְרִינַן עָלָהּ: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אָדָם נוֹתֵן שִׁקְלוֹ וּמִתְכַּפֵּר לוֹ וְעַכְשָׁיו שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם בָּאִין אוּמוֹת הָעוֹלָם וְנוֹטְלִין אוֹתוֹ בִּזְרוֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת" (שם נח, ז). וְאָמַר מַר עוּקְבָא: אַף־עַל־פִּי־כֵן *נֶחְשָׁב לָהֶם לִצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה" (שם ס, יז).

נפש יהודה ועניים מרודים. על שלא נתן צדקה לעניים קרא להם עניים מרודים שכופין ליתן להם באונס שלא נתן ברצון הטוב לעניי ישראל: **נחשב להם לצדקה**. ויש להם כפרה על ידם:

וְהַנּוֹתְנָהּ לְעָנִי הָגוּן נִצּוֹל מִן הַגּוֹיִים הַנּוֹטְלִין בְּזָרוֹעַ, כִּדְדָרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם (בבא בתרא י, א): כְּשֵׁם שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כָּךְ *חֶסְרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם קָצוּב לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה. זָכָה - "הֲלֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ" (שם נח, ז), לֹא זָכָה - "וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת". בְּנֵי אַחְתֵּיהּ דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי *חָזָא לְהוּ בְּחֶלְמָא דְּמְחַסְּרֵי שְׁבַע מֵאוֹת דִּינְרֵי. *עַשִּׁינְהוּ וְשָׁקַל מִנַּיְהוּ לִצְדָקָה. *פָּשׁ גַּבַּיְהוּ שִׁבְסַר דִּינְרֵי. כִּי מָטָא מְעַלֵּי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי, שָׁדוּר דְּבֵי קֵיסָר - שַׁקְלִינְהוּ. *אֲמַר לְהוּ: לָא תִּדְחַלוּ, הָכֵי חֲזָאי לְכוּ בְּחֶלְמָא וְשִׁבְסַר הוּא דְּפָשׁ גַּבַּיכוּ. אָמְרוּ לֵיהּ: *אַמַּאי לָא אֲמֶרְתְּ לָן דְּנוֹתְבִינְהוּ? אֲמִינָא, כִּי הֵיכֵי *דְּתִתְעַבַּד מִצְוָה לִשְׁמָהּ.

נפש יהודה חסרונו של אדם. הפסד שעתיד להפסידו על כן יתן לעניים ויזכה לזכות שנחשב לו הצדקה שנתן לחסרון שנגזר עליו: **חזא להו**. ר' יוחנן חלם עליהם במוצאי יום הכפורים דמחסרים באותה שנה שבע מאות דינרין: **עשינהו**. כפינהו רבן יוחנן בן זכאי שיתנו המעות לצדקה: **פש גבייהו**. נשאר גבייהו בערב ראש השנה שבעה עשר דינרין שלא נתנו לצדקה מאותן שבע מאות דינרין: **ואמר להו**. ר' יוחנן לא תדחלו אל תיראו להפסיד יותר כי אותן י"ז נשאר אצלכם ולא יותר: **אמאי לא אמרת לן**. מתחילה שכך חלמת שהקיסר יקח ממנו והיינו נותנין לך לצדקה אם הצדקה הוא במקומו כאילו נתנו לקיסר טוב לנו ליתן לצדקה: **דתעביד מצוה לשמה**. אם אמרתי לכם לא הייתם נותנים לשם צדקה אלא בשביל גזירת חלומי שיתנו לקיסר:

וְהַצְּדָקָה הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּכֻלָּן - הַנּוֹתֵן תְּבוּאָה בִּשְׁנֵי בַּצֹּרֶת, שֶׁהָעֲנִיִּים רְעֵבִים *וְהָאוֹצָרוֹת אֲמוּדִין וּצְדָקָה זֹאת עוֹמֶדֶת לָעַד, כִּדְגָרְסִינָן הָתָם (יא, א): תְּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה *בְּמוֹנְבַז הַמֶּלֶךְ שֶׁבִּזְבְּזוּ אוֹצְרוֹתָיו וְאוֹצָרוֹת אֲבוֹתָיו, שֶׁהָיוּ לוֹ, בִּשְׁנֵי בַצֹּרֶת. וְחָבְרוּ עָלָיו אֶחָיו וּבֵית אָבִיו וְאָמְרוּ לוֹ: אֲבוֹתֶיךָ גָּנְזוּ אוֹצָרוֹת וְהוֹסִיפוּ עַל שֶׁל אֲבוֹתָם וְאַתָּה מְבַזְבֵּז אוֹצְרוֹתֶיךָ וְאוֹצָרוֹת אֲבוֹתֶיךָ. אָמַר לָהֶם: אֲבוֹתַי גָּנְזוּ אוֹצָרוֹת לְמַטָּה וַאֲנִי גָּנַזְתִּי אוֹצָרוֹת לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח" וגו' (תהלים פה, יב); אֲבוֹתַי גָּנְזוּ אוֹצָרוֹת בְּמָקוֹם שֶׁהַיָּד שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם וַאֲנִי גָּנַזְתִּי בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַיָּד שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶדֶק וּמִשְׁפָּט *מְכוֹן כִּסְאֶךָ" (שם פט, טו), אֲבוֹתַי גָּנְזוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּרוֹת וַאֲנִי גָּנַזְתִּי *בְּמָקוֹם שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ" (ישעיה ג, י); אֲבוֹתַי גָּנְזוּ אוֹצָרוֹת מָמוֹן וַאֲנִי גָּנַזְתִּי *אוֹצָרוֹת נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם" (משלי יא, ל): אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לַאֲחֵרִים

וַאֲנִי נָּנַזְתִּי לְעַצְמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה" (דברים כד, יג) וְאוֹמַר: "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ" וגו' (ישעיה נח, ח).

נפש יהודה והאוצרות אמודים. למכור התבואה ביוקר: **במונבז המלך**. בנה של הילני המלכה מזרע החשמונאים: **אמת מארץ תצמח**. אף משמים נשקף הצדק לשלם גמול נשקף מביט כמו נשקפה ותיבב כלומר זכות הצדקה מביט ומסתכל למטה: **מכון כסאך**. גניזתו תחת מכון כסאך: **במקום שעושה פירות**. והקרן קיימת לעולם הבא והפירות אוכל בחייו שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו: **אוצרות נפשות**. שנאמר ולוקח נפשות חכם בהאי קרא כתיב:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [קצא]

כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה חוֹטֵא חֶטְאָה גְּדוֹלָה, כִּדְגָרְסִינָן בִּכְתֻבּוֹת, פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (סח, א): תְּאנַי חֲיָא בַּר רַב מִדְּפְתֵּי: כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּתִיב הָכָא: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָּבָר עִם־לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל" (דברים טו, ט) וּכְתִיב הָתָם: "יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל" (שם יג, יד), מַה לְּהַלָּן עֲבוֹדָה זָרָה אַף כָּאן עֲבוֹדָה זָרָה. וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (י, א): רַב פַּפָּא הֲוָה קָא סָלֵיק בְּדַרְגָא, אִישְׁתְּמִיט כָּרְעֵיהּ בָּעָא לְמֵיפַל. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ. אֲמַר: *הַשְׁתָּא *אִיחַיֵּיב מָאן דְּסָנֵי לָן *כִּמְחַלְּלֵי שַׁבָּתוֹת וְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אֲמַר לֵיהּ חִיָּא בַּר רַב מִדְּפְתֵּי לְרַב פַּפָּא: שָׁמָּא עָנִי בָּא לְיָדְךָ וְלֹא פְּרַנְסְתּוֹ, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה חוֹטֵא וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל.

נפש יהודה השתא. כן אם נפלתי: **איחייב מאן דסני לן**. כאדם שתולה קללתו בחברו כי הוא היה השונא להם: **כמחללי שבתות וכעובדי כוכבים ומזלות**. חוטא כמוהם אם נפל והם חייבין סקילה ואמר מר מי שנתחייב סקילה נופל מן הגג או חיה דורסתו דדמו לסקילה דתנן בית הסקילה היה גבוה שתי קומות ודחפו ממנו:

וְכָל זֶה אַף לְגָדוֹל, לְפִי *שֶׁמְּדַקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשְּׂעָרָה לְטוֹבָתָן לָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּנַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, כִּדְגָרְסִינָן סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (תענית כא, א): אָמְרוּ עָלָיו עַל נָחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, שֶׁהָיָה סוּמָא בִּשְׁתֵּי עֵינָיו וְגִדֵּם בִּשְׁתֵּי יָדָיו וְקִטֵּעַ בִּשְׁתֵּי רַגְלָיו וְהָיָה כָּל גּוּפוֹ מָלֵא שְׁחִין *וְהָיְתָה מִטָּתוֹ מֻנַּחַת עַל גַּבֵּי סְפָלִים שֶׁל מַיִם. פַּעַם אַחַת הָיְתָה מִטָּתוֹ מֻנַּחַת בְּבֵית רָעוּעַ וּבִקְּשׁוּ תַּלְמִידָיו לְפַנּוֹתָהּ. אָמַר לָהֶם: פַּנּוּ אֶת הַכֵּלִים וְאַחַר כָּךְ פַּנּוּ אֶת מִטָּתִי, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁמִּטָּתִי מֻנַּחַת בְּבֵית לֹא יִפֹּל הַבַּיִת. פִּנּוּ אֶת הַכֵּלִים וְאַחַר כָּךְ פִּנּוּ אֶת מִטָּתוֹ - מִיָּד נָפַל הַבַּיִת. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, וְכִי מֵאַחַר שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר אַתָּה, מִפְּנֵי מָה עָלְתָה כָךְ בְּגוּפְךָ? אָמַר לָהֶם: אֲנִי גָּרַמְתִּי לְעַצְמִי, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ לְבֵית חָמִי וְהָיָה עִמִּי מַשּׂוֹי שְׁלֹשָׁה חֲמוֹרִים, אֶחָד שֶׁל מַאֲכָל וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתֶּה וְאֶחָד שֶׁל מֵינֵי מְגָדִים.

נְזְדַּמֵּן לִי אָדָם אֶחָד, אָמַר לִי: רַבִּי פַּרְנְסֵנִי. אָמַרְתִּי לוֹ: הַמְתֵּן עַד שֶׁאֶפָּרֵק מֵעַל הַחֲמוֹר. לְאַחַר שֶׁפָּרַקְתִּי מֵעַל הַחֲמוֹר נִסְתַּכַּלְתִּי לַאֲחוֹרַי וּמְצָאתִיו מֵת. נָפַלְתִּי עָלָיו וּבָכִיתִי עָלָיו וְאָמַרְתִּי: עֵינַי שֶׁלֹּא חָסוּ עָלֶיךָ יִסְתְּמוּ, יָדַי שֶׁלֹּא חָסוּ עָלֶיךָ יִקָּצְצוּ, רַגְלַי שֶׁלֹּא מֵהֲרוּ לְפָרֵק מִן הַחֲמוֹר יִקָּטְעוּ; וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתִּי, עַד שֶׁאָמַרְתִּי: יְהֵא כָּל גּוּפִי מָלֵא שְׁחִין. אָמַר לִי רַבִּי עֲקִיבָא: אוֹי לִי שֶׁרָאִיתִיךָ בְּכָךְ. אָמַר לוֹ: אַשְׁרֶיךָ שֶׁרָאִיתַנִי בְּכָךְ, שֶׁאִלְמָלֵי לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ *לֹא נִתְקַיְּמָה צַדְקָתִי בִּי.

נפש יהודה שמדקדק. לשלם כל החטאים בעולם הזה כדי שישאר טובתן לעולם הבא: **והיתה מטתו מונחת**. רגלי מטתו היו מונחות בספלים כדי שלא יעלו עליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהוא גידם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזרקם: **לא נתקיימה צדקתי בי**. הייתי מאבד כל זכותי בעבור עבירה הזאת ועתה קבלתי עונשי ונשאר זכותי לעולם הבא:

וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ? *דְּכָל מַה דַּהֲוָה סַלְקָא הֲיָה אוֹמֵר: גַּם זוֹ לְטוֹבָה. זִמְנָא חָדָא בָּעוּ רַבָּנָן לְשַׁדּוּרֵי דּוֹרוֹן קַמֵּיהּ מַלְכָּא. אָמְרֵי: בְּהַדֵּי מָאן נְשַׁדַּר? בְּהַדֵּיהּ נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, דְּהוּא מְלֻמָּד בְּנִסִּים. שַׁדּוּר בְּהַדֵּיהּ מְלֹא טַפְסְקָא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָזַל *בָּת בְּהַהוּא דַּרְתָּא. קָמוּ הַנָּהוּא *בְּרִיוֹנֵי בְּלֵילְיָא שְׁקְלוּהָ לְמַאי דַּהֲוָה בְּסִימְפּוֹטָא (ארגז) וּמְלוֹנָהֵי עַפְרָא. לְמָחָר, כִּי חֲזֵי מָלֵא עָפָר אָמַר: גַּם־זוֹ לְטוֹבָה כִּי מָטָא לְהָתָם שָׁרִינְהֵי לְסִימְפּוֹטֵי, חַזְיוּהָ דְּמָלְיָא עַפְרָא. אֲמַר קֵיסָר, אַחוּכֵי קָא אַחֵיכוּ בִּי יְהוּדָאֵי. פָּקוּד עֲלֵיהּ לְמִקְטְלֵיהּ. אֲמַר גַּם זוֹ לְטוֹבָה. אֲתָא אֵלְיָהוּ, זְכוּר לָטוֹב, אִידְּמֵי לֵיהּ *כְּחַד מִינַיְהוּ. אֲמַר לְהוּ: דִּילְמָא הַאי עַפְרָא *מֵעַפְרָא דְּאַבְרָהָם אַבּוּהוֹן הוּא, דַּהֲוָה שָׁדֵי מִינֵיהּ וַהֲוָה חָרְבֵי, *גִּילֵי (קשין וַהֲוָה גִּירֵי, כְּדִכְתִיב: "יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ" וגו' (ישעיה מא, ב). הֲוָה הַהִיא מְדִינְתָא דְּלָא הֲוָה מָצֵי לְמִכְבְּשָׁהּ, בָּדְקוּ עֲלָהּ מִינֵיהּ וּכְבָשׁוּהָ. עַיילִינְהוּ לְבֵי גִּינְזָא דְּמַלְכָּא וּמַלְיוּהָ לְסִימְפּוֹטֵי אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. *אֲתָא בָּת בְּהַהוּא דַּרְתָּא. אָמְרוּ לֵיהּ: *מַאי אַמְטִית בַּהֲדָךְ לְבֵי מַלְכָּא, דְּעַבְדוּ לָךְ כֵּלֵי הַאי? אֲמַר לְהוּ: *מַאי דְּשַׁקְלֵי מֵהָכָא. קָמוּ אִינְהוּ נַמֵּי אַמְטוּ מֵהַהוּא עַפְרָא. בָּדְקוּ מִינָהּ וְלָא הֲוָה חַרְבֵי וְגִירֵי. קַטְלִינְהוּ לְכוּלְהוּ *דְּיוּרֵי.

נפש יהודה דכל מה דהוה סלקא ליה. כל המאורע אפילו רעה: **בת בההוא דיורא**. לן לילה אחת באותו מלון: **בריוני**. גזלנים: **כחד מינייהו**. כאחד משרי קיסר: **מעפרא דאברהם הוא**. כשנלחם עם המלכים שדא עלייהו עפרא ונהרגו כאלו זרק עליהם חרבות: **גילי**. קש נעשו חצים: **אתא**. נחום איש גם זו ובת בההיא אושפיזא שגנבו מיניה בהליכתו לקיסר: **מאי אמטית**. מה היה בידך שהבאת לקיסר: **מאי דשקלי מהכא**. ארגז מלא עפר: **דיורי**. לאותן בני אושפיזא שגזלו מה שהיה עם נחום איש גם זו:

*וְהַפּוֹסְקִים צְדָקָה בָּרַבִּים וְאֵינָן נוֹתְנִין - חֶטְאָם גָּדוֹל, שֶׁגּוֹרְמִין שְׁנַת בַּצֹּרֶת, דְּגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ח, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים אֶלָּא *בִּשְׁבִיל שֶׁפּוֹסְקִים צְדָקָה בָּרַבִּים וְאֵינָן נוֹתְנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "נְשִׁיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר" (משלי כה, יד).

נפש יהודה והפוסקים צדקה ברבים. לשם ולפנים ואורחא דמילתא נקט שאין אדם עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן: **בשביל**. האיש שמתהלל במתת שקר, דכשם שהוא עושה לפנים ומחניף את העניים אף שמים מחניפין את הארץ שמראים נשיאים עבים ורוח וגשם אין. א"נ אין קאי אשלשתם דמכל אלו נעצרים:

וְהָרוֹדֵף בְּכָל כֹּחוֹ לְחַלֵּק צְדָקָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְבֶּה שְׂכָרוֹ וּמַמְצִיא לוֹ מָעוֹת לָתֵת צְדָקָה וַאֲנָשִׁים מְהוּגָנִין שֶׁיְּקַבְּלוּהָ, כְּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ט, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב, "רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד" (שם כא, כא)? מִשּׁוּם דְּרוֹדֵף צְדָקָה *יִמְצָא צְדָקָה? אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָרוֹדֵף צְדָקָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַמְצִיא לוֹ בְּנֵי אָדָם הֶגּוּנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם צְדָקָה, כִּדְדָרַשׁ רָבָא, דִּדְרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "וְיִהְיוּ מֻכְשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם" (ירמיה יח, כג)? אָמַר יִרְמְיָהוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמְּכוּבָּשִׁים אֶת יִצְרָם לַעֲשׂוֹת צְדָקָה - הִכְשַׁלְתָּם בִּבְנֵי אָדָם שֶׁאֵינָן מְהוּגָנִים, שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ שָׂכָר עֲלֵיהֶם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר; זוֹכֶה לְבָנִים *בַּעֲלֵי חָכְמָה, בַּעֲלֵי עֹשֶׁר, *בַּעֲלֵי אַגָּדָה וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל בְּתְחִלַּת חִבּוּר זֶה.

נפש יהודה ימצא צדקה. משמע שיבוא לידי עניות וימצא בני אדם שיתנו לו צדקה: **ויהיו מוכשלים לפניך**. את אנשי ענתות היה מקלל שהיו מבקשים את נפשו: **בעלי חכמה**. כתיב גבי צדקה ימצא חיים וכתיב גבי תורה כי מוצאי מצא חיים: **בעלי אגדה**. מתוך שהן דורשין ומושכין את הלב הכל מכבדין אותן:

וְכֹחַ שְׂכָרָהּ גָּדוֹל מְאֹד, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם (בבא בתרא י, ב): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: שָׁאֲלוּ אֶת שְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד: עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל צְדָקָה? *אָמַר לָהֶם: צְאוּ וּרְאוּ מַה פֵּרַשׁ דָּוִד אַבָּא: "פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים" וגו' (תהלים קיב, ט). רָבָא אָמַר: מֵהָכָא, "הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים" (ישעיה לג, טז).

נפש יהודה אמר ליה. ינוקא לר' יוחנן:

פֶּרֶק רְבִיעִי [קצב]

הַצְּדָקָה מְעַשֶּׁרֶת לָאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד וְחוֹשֵׂךְ מִישֶׁר אַךְ־לְמַחְסוֹר" (משלי יא, כד) [וּכְתִיב:] "נוֹתֵן לָרָשׁ אֵין מַחְסוֹר" וגו' (שם כח, כז). וְהַצְּדָקָה בַּזְּמַן הַזֶּה בִּמְקוֹם הַמַּעְשְׂרוֹת שֶׁמַּעֲשִׁירִים לַנּוֹתֵן, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ט, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב:

"עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" (דברים יד, כב)? עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר. רַבִּי יוֹחָנָן אַשְׁכְּחֵיהּ לִינּוּקֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ, אֲמַר לֵיהּ: אֵימָא לִי פְּסוּקֵיךְ. אֲמַר לֵיהּ: "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר". אֲמַר לֵיהּ: *פָּרְשֵׁיהּ לִי מַר. אֲמַר לֵיהּ: עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר. אֲמַר לֵיהּ: וּמִי שָׁרֵי לְמֵעֲבַד הָכֵי קַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא - וְהָא כְּתִיב: "לֹא תְנַסּוּ אֶת־ה' *אֱלֹהֵיכֶם" (שם ו, טז)? אֲמַר לֵיהּ: הָכֵי אֲמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: חוּץ מִזּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף וגו' עַד־בְּלִי־דָי" (מלאכי ג, י), מַאי "עַד־בְּלִי־דָי"? אָמַר רָמֵי בַּר פַּפָּא: עַד *שֶׁיִּבָּלוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דַּי. אָמַר: *אִי מַטָּאִי לְהָתָם לָא אִצְטָרִיכְנָא לָךְ *וּלְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא רַבָּךְ.

נפש יהודה פרשיה לי. מאי עשר תעשר כופל למה לי: **א"ל**. ינוקא והא כתיב לא תנסו: **שיבלו**. יפסקו מלומר די יאמרו כמה פעמים די יש לנו עושר הרבה ואין צריכין יותר: **אי מטאי להתם**. להאי קרא דהביאו את המעשר ידעינן ליה ממילא: **ולרבי אושעיא רבך**. דאמרת לי משמיה:

וְגָרְסִינַן בַּפְּסִיקְתָא (פסדר"כ יא, צט:): "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר. עַשֵּׂר עַד שֶׁלֹּא תִּתְחַסֵּר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עַשֵּׂר אֶת שֶׁלִּי וַאֲנִי *מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁלְּךָ. "*תְּבוּאַת זַרְעֶךָ" (דברים יד, כב), אִם זָכִיתָם - סוֹף אַתֶּם יוֹצְאִים לִזְרֹעַ בַּשָּׂדֶה, וְאִם לָאו - סוֹף שְׁאִישׁ שָׂדֶה מִתְגָּרֶה בָּכֶם. וְאֵיזֶהוּ? זֶה עֲשָׂו הָרָשָׁע, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "אִישׁ שָׂדֶה" (בראשית כה, כז). "הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה" (דברים יד, כב), אִם זָכִיתָם - סוֹפְךָ לָצֵאת לְשָׂדְךָ וְרוֹאֶה הָעוֹלָם צָרִיךְ לַמַּיִם וְתִשְׁאֲלוּם וְיָבוֹאוּ, וְאִם לָאו - סוֹף שֶׁשּׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לִקְבֹּר בֵּינֵיהֶם בַּשָּׂדֶה.

נפש יהודה מעשר את שלך. אתן לך עשר על חד שלך: **תבואת זרעך**. היוצא השדה כל המקרא דרש:

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר: בִּזְכוּת שְׁנֵי דְּבָרִים יִשְׂרָאֵל מִתְחַנְּנִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, בִּזְכוּת שַׁבָּת וּבִזְכוּת מַעֲשְׂרוֹת. בִּזְכוּת שַׁבָּת מִנַּיִן? דִּכְתִיב; אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ" (ישעיה נח, יג), מַה כְּתִיב בַּהֲרֵיהּ? "אָז תִּתְעַנַּג עַל־ה'" וגו' (שם שם, יד). בִּזְכוּת מַעֲשְׂרוֹת מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ" וגו' (דברים כו, יא).

נפש יהודה ושמחת בכל הטוב. באכילת מעשר כתיב:

אָמַר רַב הוּנָא: אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים הִפְרִישׁוּ מַעַשְׂרוֹת. אַבְרָהָם הִפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, דִּכְתִיב: "הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־ ה'" וגו' (בראשית יד, כב) וְאֵין הֲרָמָה אֶלָּא תְּרוּמָה, כְּדִכְתִיב: "וַהֲרִמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה'" (במדבר יח, כו). יִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, דִּכְתִיב: "*וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא" וגו' (בראשית כו, יב). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר רַב: וַהֲלֹא אֵין הַבְּרָכָה שׁוֹרָה לֹא עַל דָּבָר הַמָּדוּד וְלֹא עַל הַשָּׁקוּל וְלֹא עַל הַמָּנוּי - *וְלָמָּה מָדַד אוֹתָן? כְּדֵי לְעַשְּׁרָן, הַדָּא

הוּא דִּכְתִיב: "וַיְבָרֲכֵהוּ ה'" (שם). יַעֲקֹב הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ" (שם כח, כב).

נפש יהודה ויזרע יצחק וגו'. וימצא מאה שערים: **ולמה מדד**. לידע כמה הן:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם: תְּנֵי בְּשֵׁם רַב נַחְמָנִי: בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה אַחַת וְנוֹתְנָהּ לְאָרִיס לַעֲבָדָהּ לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא הוּא מַשִּׁיב רוּחוֹת וּמַעֲלֶה עֲנָנִים וּמוֹרִיד גְּשָׁמִים וּמַפְרִחַ טְלָלִים וּמַגְדִּיל צְמָחִים וּמְדַשֵּׁן פֵּרוֹת; וְלֹא אָמַר לְהַפְרִישׁ אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה.

גַּם בִּזְכוּת הַמַּעֲשְׂרוֹת תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת, כְּדָגָרְסִינַן הָתָם (פסדר"כ א, ה): "מִי עָלָה־שָׁמַיִם וַיֵּרֶד" (משלי ל, ד), מִי הוּא שֶׁעוֹלֶה לַשָּׁמַיִם תְּפִלָּתוֹ וּמוֹרִיד הַגְּשָׁמִים? זֶה הַמְחַלֵּק מַעֲשְׂרוֹתָיו בְּחָפְנָיו, שֶׁמּוֹרִיד טַל וּמָטָר לָעוֹלָם. "מִי אָסַף־רוּחַ בְּחָפְנָיו מִי צָרַר־מַיִם בַּשִּׂמְלָה מִי הֵקִים כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ" (שם), מִי הוּא זֶה שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ עוֹלָה לַשָּׁמַיִם וְאֵינוֹ מוֹרִיד גְּשָׁמִים? זֶה שֶׁאֵינוֹ מְחַלֵּק מַעֲשְׂרוֹתָיו בְּחָפְנָיו, שֶׁהוּא עוֹצֵר הַשָּׁמַיִם מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר.

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק ה: שִׁבְעָה מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גּוּפֵי עֲבֵרוֹת, מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין. וְאֵלּוּ הֵן, רָעָב וכו', כְּדְאִיתָא בְּפֶרֶק (א) מֻחְבּוּר זֶה (סימן ה).

גַּם מָצִינוּ בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא, פָּרָשַׁת רְאֵה: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיְתָה לוֹ שָׂדֶה שֶׁמַּעֲלָה לוֹ אֶלֶף מִדּוֹת בְּכָל שָׁנָה וְהָיָה אוֹמֵר: דַּי לִי בְּמַה שֶׁנָּתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַאֲנִי נוֹתֵן אֶת הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁהוּא מֵאָה מִדּוֹת לְשָׁנָה. כְּשֶׁהִגִּיעַ לָמוּת, אָמַר לִבְנוֹ: בְּנִי, חֲוֵי זָהִיר בְּמַעְשְׂרוֹתֶיךָ, שֶׁעַל־יְדֵי הַמַּעֲשֵׂר זָכִיתִי לְאֵלּוּ הַנְּכָסִים. שָׁנָה רִאשׁוֹנָה נָתַן הַמַּעֲשֵׂר מֵאֶלֶף מִדּוֹת מֵאָה. בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית, אָמַר: לָמָּה אֶתֵּן כָּל כָּךְ. חִסֵּר מֵהַמַּעֲשֵׂר עֲשָׂרָה. חִסֵּר הַשָּׂדֶה מֵאָה לְשָׁנָה. בַּשָּׁלִישִׁית חִסֵּר עֲשָׂרָה. חִסֵּר הַשָּׂדֶה מֵאָה לְשָׁנָה. וְכֵן כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, עַד שֶׁחָזְרָה הַשָּׂדֶה לְמֵאָה מִדּוֹת. וְהָיָה מִתְעַצֵּב מְאֹד. בָּאוּ אֵלָיו אֶחָיו וּבֵית אָבִיו מְקֻשָּׁטִים בִּלְבוּשִׁים נָאִים. אָמַר לָהֶם: וְכִי לְשִׂמְחָה אַתֶּם בָּאִים? הָיָה לָכֶם לְנַחֲמֵנִי. אָמְרוּ לוֹ: לָמָּה לֹא נִשְׁמַח, שֶׁמִּתְחִלָּה הָיִיתָ אַתָּה בַּעַל הַבַּיִת וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּהֵן וְעַכְשָׁיו נַעֲשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּעַל הַבַּיִת וְאַתָּה כֹּהֵן. מִיָּד נָתַן אֶת הַמַּעֲשֵׂר כָּהֹגֶן וְחָזְרָה הַשָּׂדֶה לְכַמָּה שֶׁהָיְתָה בִּתְחִלָּה. אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ: וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה כּוֹנֵס יַיִן וְשֶׁמֶן וְלֹא הָיָה מוֹצִיא מַעְשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי. נִכְנְסָה בּוֹ *רוּחַ תְּזִזִית וְנָטַל מַקֵּל וְהִתְחִיל מְשַׁבֵּר הֶחָבִיּוֹת. גָּעַר בּוֹ בְּנוֹ. מָה עָשָׂה? נָטַל אֶת הַמַּקֵּל, וּפָצָעוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ: הָרוּחַ מְסַיַּעַ יָתֵי וְאַתְּ גּוֹעֵר בִּי, אָמַר לוֹ: תֵּן לִי הַמַּקֵּל בְּיָדִי וְאֲשַׁבֵּר אַף אָנִי. נָתַן לוֹ אֶת הַמַּקֵּל, הוּא מִתְבַּר חָדָא חָדָא וְהוּא מְתַבֵּר תְּרֵי

תְּרֵי. מִי גָּרַם לוֹ זֶה? עַל יְדֵי שֶׁלֹּא הוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "אֹהֵב יַיִן וְשֶׁמֶן לֹא יַעֲשִׁיר" (משלי כא, יז).

נפש יהודה רוח תזזית. רוח רעה:

אָמַר רַבִּי לֵוִי: מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מְעַשֵּׂר פֵּרוֹתָיו כָּרָאוּי. וְהָיְתָה לוֹ שָׂדֶה אַחַת וְנָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ וְעָשָׂה חֶצְיָהּ זֶרַע וְחֶצְיָהּ בֵּית מִקְוָאוֹת. מִיָּד בָּאָה שָׁנַת בַּצֹּרֶת וְהָיָה מְזַבֵּן סְאָה חִטִּין בְּסֶלַע וּסְאָה מַיִם בִּתְלָת סְלָעִים. וְהָיָה מַכְרִיז וְאוֹמֵר: אֲנָא זַבֵּין סְאָה דְּמַיָּא *דְּעָבְדָא תְּלָת סְאִין דְּחִטִּין. מִי גָּרַם לוֹ? עַל יְדֵי שֶׁהוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי.

נפש יהודה דעבדא תלת סאין. בסך ששוה תלת סאין חיטין אני לוקח בעד סאה מים:

וְגָרְסִינַן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה (תנחומא כי־תבוא, ד): "בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה" (דברים כח, ג), אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם: אִלּוּ יִתֵּן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂדֶה הָיִיתִי מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹת מִתּוֹכָהּ, אֶלָּא, אִם אֵין לוֹ שָׂדֶה יִתֵּן מִמַּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּעִיר. לְפִיכָךְ אַל יַרְפֶּה אָדָם יָדוֹ מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת וְיִתְּנֵם כָּרָאוּי, מִן הַשָּׂדֶה וּמִן הַבַּיִת וּמִכָּל מַה שֶּׁיְּבוֹא לְיָדוֹ בְּשׁוּם עִנְיָן בָּעוֹלָם *וּבָזֶה מוֹלִיחוֹ לְמָמוֹנוֹ וּמְקַיְּמוֹ וּמוֹסִיף עָלָיו אֶלֶף פְּעָמִים.

נפש יהודה ובזה. בצדקה ומעשר שוב אין ממונו חסר כדאמרן מלח ממון חסר:

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [קצג]

כָּל בֶּן דַּעַת נוֹתֵן כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ לְהַצִּיל גּוּפוֹ מֵעֹנֶשׁ בְּדִינֵי בְנֵי אָדָם, וְהַצְּדָקָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן לֶעָנִי מַצִּילָתוּ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (י, א): תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יֵשׁ לוֹ פִּתְחוֹן פֶּה *לְבַעַל הַדִּין לְהֶשִּׁיבְךָ וְלוֹמַר: אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב אֶת הָעֲנִיִּים, לָמָּה אֵינוֹ מְפַרְנְסָן? אַף אַתָּה אֱמוֹר לוֹ: כְּדֵי שֶׁנִּתְנַצֵּל אֲנוּ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וְזֹאת הַשְּׁאֵלָה שָׁאַל טוּרְנוּסְרוּפוּס אֶת רַבִּי עֲקִיבָא; אָמַר לוֹ: אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב אֶת הָעֲנִיִּים, מִפְּנֵי מָה אֵינוֹ מְפַרְנְסָן? אָמַר לוֹ: כְּדֵי שֶׁנִּתְנַצֵּל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. אָמַר לוֹ: אַדְרַבָּה, זוֹ הִיא שֶׁמְּחַיֶּבֶת אֶתְכֶם לְגֵיהִנֹּם; אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁכָּעַס עַל עַבְדּוֹ וַחֲבָשׁוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִין וְצִוָּה עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַאֲכִילוֹ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתוֹ. וְהָלַךְ אָדָם אֶחָד וְהֶאֱכִילוֹ וְהִשְׁקָהוּ. כְּשֶׁשָּׁמַע הַמֶּלֶךְ - *לֹא כּוֹעֵס עָלָיו? וְאַתֶּם קְרוּיִים עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" (ויקרא כה, נה). אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא: אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ וַחֲבָשׁוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִין וְגָזַר עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַאֲכִילוֹ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתוֹ. וּבָא אָדָם אֶחָד וְהֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ. וּכְשֶׁנִּשְׁמַע לַמֶּלֶךְ - לֹא דּוֹרוֹן מְשַׁגֵּר לוֹ? וְאָנוּ קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים יד, א). אָמַר לוֹ: אַתֶּם קְרוּיִין בָּנִים וְאַתֶּם קְרוּיִין עֲבָדִים, בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אַתֶּם קְרוּיִים בָּנִים וּבִזְמַן שֶׁאֵין אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אַתֶּם קְרוּיִים עֲבָדִים. וְעַכְשָׁיו אֵין אַתֶּם עוֹשִׂים

רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. אָמַר לוֹ: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "הֲלוֹא פָּרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ" וגו' (ישעיה נח, ז), *"אֵימָתַי "עֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת" (שם)? הָאִידָנָא - וְקָאָמַר "הֲלֹא פָרוֹס" וגו'.

נפש יהודה לבעל הדין. לרשע או לעובד כוכבים ומזלות האומר כך: **לא כועס עליו**. בתמיה: **אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא**. עניים מרודים היינו עובדי כוכבים ומזלות שרודים את ישראל ולוקחים בחזקה וכתיב הלוא פרוס לרעב לחמך בעת הזאת אף שאנחנו בגלות:

וְקָאָמְרִי עֲלָהּ: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: רַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי: כְּתִיב: "לֹא־יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה וּצְדָקָה תַּצִּיל מָמָוֶת" (משלי יא, ד) וּכְתִיב: "לֹא־יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רֶשַׁע וּצְדָקָה תַּצִּיל מָמָוֶת" (שם י, ב), שְׁתֵּי צְדָקוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אַחַת שֶׁמַּצֶּלֶת מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה. וְאַחַת שֶׁמַּצֶּלֶת מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. *וְאֵיזוֹ הִיא שֶׁמַּצֶּלֶת מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם? הַהוּא דְּכְתִיב בֵּיהּ "עֶבְרָה", דִּכְתִיב: "יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו). וְאֵיזוֹ הִיא שֶׁמַּצִּילַתּוּ מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה? נוֹתְנָהּ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נוֹתְנָהּ, נוֹטְלָהּ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי נוֹטְלָהּ. נוֹתְנָהּ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נוֹתְנָהּ, לְאַפּוּקֵי *מְדְּמַר עוּקְבָא; נוֹטְלָהּ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי נוֹטְלָהּ, לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי אַבָּא. אֶלָּא הֵיכִי לֵיעֲבִיד? לֵיתְבֵיהּ בְּאַרְנָקֵי שֶׁל צְדָקָה.

נפש יהודה ואיזו היא שמצלת מדינה של גיהנם. כלומר איזה מן המקראות הללו מדבר מדין של גיהנם אותו שכתוב לא יועיל הון ביום עברה: **ואיזו היא שמצילתו ממיתה משונה**. באיזה אופן צריך ליתן הצדקה או למי יתננה כדמסיים לארנקי של צדקה יתננה: **דמר עוקבא**, **ורבי אבא**. במסכת כתובות מר עוקבא שדי לעניא בשבבותיה ארבעה זוזי כל יומא בצינורא דדשא הרי שעני אינו יודע אבל הוא ידע למי נותנה רבי אבא הוה צייר בסודריה מעות ושדי לאחוריה וממציא נפשיה לביני ענייא והעני נוטלה ויודע ממי נוטלה אבל הוא אינו יודע למי נתנו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם: "וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה כַּשִּׁרְיוֹן" (ישעיה נט, יז), מַה שִּׁרְיוֹן זֶה מֵגֵן עַל לְבוּשׁוֹ שֶׁל אָדָם בְּמִלְחָמָה, אַף הַצְּדָקָה מְגִינָה עַל בַּעֲלָהּ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּגִטִּין (ז, א): תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּל הַמַּגִּיז מִנְכָסָיו וְעוֹשֶׂה מֵהֶן צְדָקָה נִצּוֹל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

רְאוּ כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בְּמִצְוָה זוֹ הַמַּצֶּלֶת לָאָדָם מֵהָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [קצד]

הַצְּדָקָה מְגִינָה גַּם כֵּן בָּעוֹלָם הַזֶּה לְבַטֵּל כָּל גְּזֵרָה וְגַם מַצֶּלֶת מִמִּיתָה עַצְמָהּ וְאַף מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אַרְבָּעָה דְּבָרִים קוֹרְעִין גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם. וְאֵלּוּ הֵן: צְדָקָה, צְעָקָה, שִׁנּוּי הַשֵּׁם *וְשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה. צְדָקָה, דִּכְתִיב:

"וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת" (משלי י, ב). צְעָקָה, דִּכְתִיב: "וַיִּצְעֲקוּ אֶל־ה' בַּצַּר לָהֶם" וגו' (תהלים קז, ו). שִׁנּוּי הַשֵּׁם, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־ תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ" (בראשית יז, טו) וּכְתִיב: וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן" (שם שם, טז). שִׁנּוּי מַעֲשֶׂה דִּכְתִיב: "וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה" (יונה ג, י). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף שִׁנּוּי מָקוֹם, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ" וגו' (בראשית יב, א) וְהָדַר: "וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" (שם שם, ב). וְאֵידָךְ? דִּלְמָא הַהוּא זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא דְּאִתְהַנְיָא לֵיהּ.

נפש יהודה שנוי מעשה. ששב מרעתו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ד, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִפְּנֵי מָה *נֶעֱנַשׁ דָּנִיֵּאל? מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁיא עֵצָה לִנְבוּכַדְנֶצַּאר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָהֵן **מַלְכָּא מִלְכִּי *יִשְׁפַּר עֲלָךְ *וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְּרֻק וַעֲוָיָתָךְ בְּמִחַן עֲנִיִּין הֵן תֶּהֱוֶה אַרְכָא לְשַׁלְוְתָךְ" (דניאל ד, כד) וּכְתִיב: "*כֹּלָּא מְטָא עַל־נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא. לְקֵצָת יַרְחִין תְּרֵי־עֲשַׂר *עַל־הֵיכַל מַלְכוּתָא דִּי בָבֶל מְהַלֵּךְ הֲוָה" (שם שם, כה־כו). מְלַמֵּד שֶׁהֶאֱרִיךְ שָׁנָה אַחַת גְּזַרְתּוֹ בִּצְדָקָה וְכָל שֶׁכֵּן אִם הָיָה שָׁב בִּתְשׁוּבָה. וְאִם זֶה מָצִינוּ בְּגוֹי, כָּל שֶׁכֵּן בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה מִכֹּל וְכֹל. לָמַדְנוּ שֶׁהַצְּדָקָה מְבַטֶּלֶת הַגְּזֵרָה.

נפש יהודה נענש דניאל. שנשלך לגוב אריות: **מלכא**. אדוני המלך: **מלכי**. עצתי שאתן לך: **ישפר עליך**. ייטיב בעיניך: **וחטאך בצדקה פרוק**. שנתן לו עצה לטובת עניים של ישראל שהיו הרבה באותו הזמן ואפילו הכי נענש שאסור ליתן עצה טובה לעובד כוכבים ומזלות: **כולא מטא**. כל החלום של פורענות בא עליו כשפסק מליתן עוד צדקה: **על היכל מלכותא**. וראה כל אשר בנה ואמר הלא אני בניתי העיר ועתה כל מעותי אני נותן לצדקה ופסק מליתן מיד נעשה חיה וברח:

וְגַם מָצִינוּ שֶׁמַּצֶּלֶת מִמִּיתָה עַצְמָהּ מֵהַהוּא עוּבְדָא דְּבִנְיָמִין הַצַּדִּיק, כִּדְאָמְרִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (יא, א): תַּנְיָא: אָמְרוּ עָלָיו עַל בִּנְיָמִין הַצַּדִּיק, שֶׁהָיָה מְמֻנֶּה עַל קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה. פַּעַם אַחַת בָּאת אִשָּׁה וְעָמְדָה לְפָנָיו בִּשְׁנֵי בַּצְּרֹת, אָמְרָה לוֹ: רַבִּי פַּרְנְסֵנִי. אָמַר לָהּ: *הָעֲבוֹדָה, שֶׁאֵין בְּקֻפָּה שֶׁל צְדָקָה כְּלוּם. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, אִם אֵין אַתָּה מְפַרְנְסֵנִי, הֲרֵי אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָנֶיהָ מֵתִים בָּרָעָב. עָמַד וּפִרְנְסָהּ מִשֶּׁלּוֹ. לְיָמִים חָלָה בִנְיָמִין הַצַּדִּיק וְנָטָה לָמוּת. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *אַתָּה אָמַרְתָּ: כָּל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא - וּבִנְיָמִין הַצַּדִּיק קִיֵּם אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָנֶיהָ, יָמוּת בְּשָׁנִים מוּעָטוֹת! תְּאַנָּא: הוֹסִיפוּ לוֹ שִׁבְעִים וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.

נפש יהודה העבודה. נשבע שבועה שאין בצדקה כלום: **אתה אמרת**. מתורתך למדנו לפיכך נברא אדם יחידי לומר לך כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא וכתיב קול דמי אחיך דמו וגם דם זרעיותיו מדכתיב דמי לשון רבים אף כשאתה מקיים דמי אחיך עמך מעלה עליך כאלו קיימת חייו וחיי זרעיותיו שמדה טובה מרובה ממדת פורענות:

וְגָרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשַׁת נֹחַ (נט, א): רַבִּי מֵאִיר אֲזַל לְהַדָּא *נַמְלָא, רְאָה אוֹתָן שְׁחוֹרֵי רֹאשׁ, אָמַר לָהֶם: שֶׁמָּא מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי עֵלִי אַתֶּם, דִּכְתִיב: "וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ *אֲנָשִׁים", (שמואל־א ב, לג)? אָמְרוּ לוֹ: הִתְפַּלֵּל עָלֵינוּ. אָמַר לָהֶם: *הִטָּפְלוּ בְּצָדָקָה וְתִהְיוּ זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא" (משלי טז, לא).

נפש יהודה נמלא. שם מקום וראה כולן שחורי ראש שערות ראשן שחור ולא הלבינו מזוקן שלא היה זקן ביניהם: **אנשים**. נערים ולא יאריכו ימיהם כל מה שיגדלו: **הטפלו**. דבקו עצמכם במצות צדקה:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (י, א): הוּא הָיָה אוֹמֵר: עֲשָׂרָה דְּבָרִים קָשִׁים נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם: הַר קָשֶׁה בַּרְזֶל מְחַתְּכוֹ, בַּרְזֶל קָשֶׁה אֵשׁ *מַפְעִפְּעוֹ, אֵשׁ קָשָׁה מַיִם מְכַבִּין אוֹתָהּ, מַיִם קָשִׁים עֲבִים סוֹבְלִין אוֹתָן, עָבִים קָשִׁים רוּחַ מְפַזַּרְתָּן, רוּחַ *קָשָׁה גּוּף סוֹבְלוֹ, גּוּף קָשֶׁה *פַּחַד שׁוֹבְרוֹ, פַּחַד קָשֶׁה *יַיִן מְפִיגוֹ, יַיִן קָשֶׁה *שֵׁינָה מְפַקַּחְתּוֹ, *שֵׁינָה קָשָׁה מִיתָה מְבַטֶּלְתָּהּ, מִיתָה קָשָׁה צְדָקָה מְבַטֶּלְתָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת" (משלי י, ב).

נפש יהודה מפעפעו. מרככו שיכולין למשוך וליצוק: **הגוף סובלו**. גוף כל אדם מלא רוח: **פחד**. ורעדה ואנחה שוברת גופו של אדם: **יין מפיגו**. כששותה יין אז הוא משכח צרתו ומושך מלבו הדאגות שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש כי יין משמח לבב אנוש: **שינה מפקחתו**. כשניעור משנתו כבר יצא ממנו הבלבול ודעתו מיושבת עליו: **שינה קשה**. שהוא אחד מס' במיתה ואם מת הלך לו צער השינה ומיתה עצמו נקרא שינה שנאמר ישנתי אז ינוח לי:

וּמַצָּלֶת גַּם מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, בְּסוֹף פֶּרֶק מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ (קנו, ב), דִּשְׁמוּאֵל *וְאַבְלַט הֲווּ יָתְבֵי, חֲזִנְהוּ לְהַנְךְ אִנְשֵׁי *דְּקָא אָזְלֵי לְאַגְמָא. אָמַר אַבְלַט לִשְׁמוּאֵל: הַאי גַּבְרָא אָזִיל וְלָא אָתֵי, דְּקָא טָרִיק לֵיהּ חִוְיָא וּמָאִית. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל: *אִם מִיִּשְׂרָאֵל הוּא אָזִיל וְאָתֵי. אַדְּהָכִי וְהָכִי אָזוּל וַאֲתוּ. קָם אַבְלַט שַׁדְיֵהּ לְטוּנֵיהּ, אַשְׁכַּח בֵּיהּ חִוְיָא דְּפָסִיק וְשָׁדֵי *בְּתַרְתֵּי גוּבֵי (פירוש: בשתי חתיכות). אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל: מַאי עֲבָדַת? אָמַר לֵיהּ: *כָּל יוֹמָא הֲוָה מְרַמֵּינָן רֵיפְתָא בְּהַדֵּי הֲדָדֵי וַאֲכָלִינָן, הַאִידָנָא הֲוָה חַד גַּבָּן וְלָא רֵיפְתָא בַּהֲדֵיהּ, הֲוָה קָא מִיכְסֵיף. אֲמִינָא לֵיהּ: *אַנָּא *קָאֵימְנָא וּמָרֵמִינָא לֵיהּ רֵיפְתָא. כִּי מַטָּאֵי

לְגַבֵּיהּ שָׁוֵי נַפְשָׁאי כְּמָאן דְּשָׁקֵיל מְנֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיכְסֵיף. אָמַר: מִצְוָה עֲבֶדֶת. נָפַק שְׁמוּאֵל וְקָא דָּרִישׁ: "וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת" *וְלֹא מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה בַּלְּבַד אֶלָּא אֲפִילּוּ מִמִּיתָה עַצְמָהּ.

נפש יהודה אבלט. שם חכם עובד כוכבים ומזלות היה וחוזה בכוכבים: **דקא אזלי לאגמא**. להביא עשב אמר להאי גברא טריק ינשוך נחש וימות: **אם מישראל הוא אזיל ואתי**. דאין מזל לישראל כלומר אע"פ שמראה עליו המזל דבר רע יכול לבטל בתפלה וצדקה: **בתרתי גובי**. בשתי חתיכות היה נחתך דקצצו עם החנית ולא ידע: **כל יומא**. בחברותא היו אוכלין כל אחד נותן חלקו ואחד גובה מכולם: **הוה קא מכסיף**. נתבייש על שאין לו: **אנא קאימנא ומרמינא**. בשבילו לסלי וכי באתי אצלו לגבות ממנו עשיתי כאילו לקחתי ממנו: **אמר**. ליה שמואל מצוה עבדת ע"כ ניצלת: **לא ממיתה משונה**. ומיהו מיתה הגונה ימות אלא ממיתה עצמה מצלת ונותנת חיים:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: רַבִּי עֲקִיבָא הֲוָה לֵיהּ בְּרַתָּא. וְאָמְרוּ לֵיהּ כַּלְדָּאֵי (פירוש: חוזים בכוכבים): הַהוּא יוֹמָא דְּעַיְילָא *לְבֵי גְּנָנָא *טָרֵיק לְהּ חִוְיָא וּמֵתָה. וַהֲוָה בְּסָעוּדְתָא, וּנְפַקַת אֵיהִי וְשַׁקְלַת *לְדִיסְתָּנָא וְיהַבַת לֵיהּ. *כִּי מְטָאת לְבֵי גְּנָנָא שַׁקְלַת לְמַכְבַּנְתָּא וְנָעֲצָה בְּבִצְעָא. דְּגוּדָא (פירוש: תחבה בחור הכתל) אִיתְרַמֵּי לֵיהּ בְּעֵינָא דְּחִוְיָא. לְמָחָר, כִּי קָא שָׁקְלָה קָא סָרִיךְ וַאֲתֵי בַּתְרָהּ, אֲפִיקְתֵּיהּ קַמֵּיהּ דַּאֲבוּהָ. אֲמַר לָהּ: מַאי עֲבֶדֶת? אָמְרָה לֵיהּ: הָכֵי וְהָכֵי הֲוָה עוּבְדָא. אֲמַר לָהּ: מִצְוָה עֲבֶדֶת. נָפַק רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ: "וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת", לֹא מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה אֶלָּא אֲפִילּוּ מִמִּיתָה עַצְמָהּ.

נפש יהודה לבי גננא. לחופתה: **טריק**. ינשוך לה נחש: **דיסתנא**. מתנות מיני מגדים שנתנו לה לחלקה: **כי מטאת לבי גננא**. בית החתונה לקחה מכבנתא נושקא של זהב שבראשה כמו טס ולמטה יש בה עוקץ ותחבה בחור א' שהיה בכותל של גינה ואיתרמי לה שתחבה בעין של נחש שהיה בחור זה והיא לא ידעה עד למחר כשבאת ליקח משם נמשך הנחש עם הטס מהחור אפיקתיה להנחש שהיה מת והראתה לאביה:

לְמַדְנוּ שֶׁהַצְּדָקָה מַצֶּלֶת אֶת הָאָדָם מִכָּל רַע.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי [קצה]

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה לֶעָשִׁיר אִם יַעֲשֶׂה צְדָקָה מִמָּמוֹנוֹ וּמְנַסֶּה לֶעָנִי אִם יַעֲמֹד בְּדַחְקוֹ וְיִסְבְּלֶנּוּ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְאִם הֶעָשִׁיר עוֹשֶׂה צְדָקָה - מְרֻבֶּה נְכָסָיו; וְאִם עֵינוֹ רָעָה - בָּא לִידֵי חִסָּרוֹן, הוּא אוֹ בָּנָיו, שֶׁנִּגְלָגֵל הוּא שֶׁחוֹזֵר בָּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל עַל פָּסוּק: "*כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה" (דברים טו, י). וְאִם הֶעָנִי עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ כִּפְלַיִם בָּעוֹלָם

הַזֶּה. מִמִּי אָנוּ לְמֵדִין? מֵאִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּסֶף ה' אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנֶה" (איוב מב, י). וְאִם לָאו - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב.

נפש יהודה כי בגלל הדבר הזה וגו'. י"ב תיבות במקרא זה כנגד י"ב מזלות בגלגל החוזר:

וְהֶעְשִׁיר טוֹב לוֹ לְתֵת צְדָקָה בְּעוֹדוֹ בְיָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק ג דְּאָבוֹת (משנה ז): תֵּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ. וְגַם אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנא, ב): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עֲשֵׂה *עַד שֶׁאַתָּה מוֹצֵא וּמְצוּי לְךָ וְעוֹדְךָ בְּיָדְךָ. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְחוּרֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם חֵפֶץ", אֵלּוּ יְמֵי הַמָּשִׁיחַ, שֶׁאֵין בָּהֶם *לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה.

נפש יהודה עד שאתה מוצא. מי לעשות לו ומצוי לך ממון ועודך בידך עודך ברשותך קודם שתמות: **לא זכות**. לא דבר צדקה לזכות בו שכלם עשירים יהיו ולא חובה לאמץ ולקפוץ יד מעני:

וּפְלִינָא דִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שֶׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ" (דברים טו, יא). תַּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר: לְעוֹלָם *יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים עַל מִדָּה זוֹ, שֶׁאִם אֲלָיו לֹא בָּא - בָּא לְבָנוֹ; וְאִם לְבָנוֹ לֹא בָּא - בָּא לְבֶן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בִגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה". וְתָאנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: גַּלְגַּל הוּא שֶׁחוֹזֵר בָּעוֹלָם. וַאֲמַר רַב יוֹסֵף: נַקְטִינָן, צוּרְבָא מֵרַבָּנָן לָא מֵיעֲנֵי. וְהָא קָא חָזֵינָן דְּקָא מֵיעֲנֵי? *אַהֲדוּרֵי אֲפִתְחָא קָאֲמִינָא. אָמַר לָהּ רַבִּי חִיָּא לְדְבֵיתְהוּ: כִּי אָתוּ עֲנִיָּא אַקְדִּים לְהוּ רִיפְתָּא כִּי הֵיכִי דְּלִקַּדִּימוּ לְהוּ לְבָנַיְךָ. אָמְרָה לֵיהּ: מִילַּט קָא לַייט לְהוּ? אָמַר לָהּ: קְרָא כְּתִיב: "כִּי בִגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה" וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: גַּלְגַּל הוּא שֶׁחוֹזֵר בָּעוֹלָם. תַּנְיָא. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי: מַאי דִּכְתִיב: "*וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ" (דברים יג, יח)? כָּל הַמְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת מְרַחֲמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת אֵין מְרַחֲמִים עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.

נפש יהודה יבקש אדם רחמים על מדה זו. שלא יבא לידי עניות דדבר מזומן הוא אם לא בא עליו יבא על בנו או בן בנו: **אהדורי אפיתחא**. שיבא לידי כך שיחזור על הפתחים אמרתי דלא יבא: **ונתן לך רחמים**. שתרחם על הבריות:

וְנֶרְסִינַן בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה: "אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי" (שמות כב, כד), הַדָּא הוּא דִכְתִיב: "יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וגו' וְאָבֵד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע" (קהלת ה, יב־יג). אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ, שֶׁאֵין לְךָ בְּרִיָּה שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אוֹתָהּ.

הֶעָשִׁיר - מְנַסֶּה אוֹתוֹ אִם תְּהֵא יָדוֹ פְּתוּחָה לָעֲנִיִּים, וְהֶעָנִי - מְנַסֶּה אוֹתוֹ אִם יָכוֹל לַעֲמֹד בַּיְסוּרִין וְאֵינוֹ בוֹעֵט; אִם עָמַד הֶעָשִׁיר בְּנִסְיוֹנוֹ וְעוֹשֶׂה צְדָקָה, הֲרֵי אוֹכֵל מָמוֹנוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאִם עָמַד הֶעָנִי בְּנִסְיוֹנוֹ הֲרֵי הוּא נוֹטֵל כִּפְלַיִם לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אַתָּה עַם־עָנִי תוֹשִׁיעַ" (תהלים יח, כח). וְהֶעָשִׁיר שֶׁעֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים הוֹלֵךְ הוּא וּמָמוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיָן רַע". וְאוֹמֵר: "הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" (משלי כג, ה).

נפש יהודה התעיף עיניך. כמו בהרף עין שאדם סוגר עיניו יאבד העושר על שהוא מעלים עיניו מן העני:

וְגֶרְסִינַן בְּוַיִּקְרָא רַבָּה: אָמַר רַבִּי סִימוֹן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: יוֹתֵר מִמָּה שֶׁבַּעַל הַבַּיִת עוֹשֶׂה עִם הֶעָנִי, הֶעָנִי עוֹשֶׂה עִם בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁכָּךְ אָמְרָה רוּת לְנָעֳמִי: "שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בֹּעַז" (רות ב, יט), "עָשָׂה עִמִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "עָשִׂיתִי עִמּוֹ". אָמַר רַבִּי אָבִין: הֶעָנִי הַזֶּה עוֹמֵד עַל פִּתְחָךְ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן" (תהלים קט, לא). אִם אַתָּה נוֹתֵן לוֹ - דַּע שֶׁאֲנִי עוֹמֵד לִימִין אֶבְיוֹן וְעָתִיד אֲנִי לְשַׁלֵּם שְׂכָרְךָ: וְאִי לֹא תִתֵּן לוֹ דַּע שֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ וְעָתִיד לִפְרַע מֵאוֹתוֹ הָאִישׁ, דִּכְתִיב: "לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ" (שם).

"נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ" (דברים טו, יג); אָמַר רַב נַחְמָן: "כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה" (שם), *עָלְמָא הָדֵין דָּמֵי לְגַלְגַּל אִינְטַלְיָא, מִתְרוֹקֵן וּמִתְמַלֵּא, מִתְמַלֵּא וּמִתְרוֹקֵן. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר: צְרִיכִין אָנוּ לְהַחֲזִיק טוֹבָה *לָרַמַּאי שֶׁבָּהֶן, שֶׁמִּפִּיהֶן שֶׁאָחַד מֵהֶן תּוֹבֵעַ מִיָּד אָדָם וּמַחֲזִירוֹ רֵיקָן, מִיָּד הוּא נֶעֱנָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־ה' וְהָיָה בְךָ חֵטְא" (דברים טו, ט). וּכְתִיב: "הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָּמוּת" (יחזקאל יח, ד).

נפש יהודה עלמא וכו'. זה העולם דומה לגלגל פירש הערוך הבנאים שבונים בנין גבוה משימין גלגל על הבנין ומשליכין על הגלגל חבל ארוך ושני ראשיו למטה וקושרין בשני ראשיו שני כלים שמה אנטלין ונותנין בו דבר הצריך להם ומושכין המלא והריקם יורד וחוזר חלילה וכן יש בקצת בארות מים עמוקים המלא עולה והריקם יורד וכן העוה"ז מי שעתה עשיר יעני והעני יעשר: **לרמאין**. שבעניים שעל ידם אין אנו מחוייבין ליתן לכל מי שפושט יד עד שיבדוק שמא רמאי הוא דאם לא כן מיד כשיתבע צדקה ולא יתן לו יענש עליו:

וְהַנּוֹתֵן כְּפִי כֹּחוֹ כֵּן יְרֻבֶּה וְכֵן יִפָּרֵץ.

פֶּרֶק שְׁמִינִי [קצו]

לֹא צִוָּתָה תּוֹרָה שֶׁיִּפָּזֵר אָדָם כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְיָמוּת בָּרָעָב אוֹ יָבוֹא לְהִתְפָּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ" (ויקרא כה, לו). וְעַל זֶה אָמְרוּ ז"ל: חַייֶךָ קוֹדְמִים לְחַייֵ אָחִיךָ. אֲבָל יַקְדִּים פַּרְנָסָתוֹ וְאַחַר כָּךְ פַּרְנֵסַת אָבִיו וְאִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ לְבָנָיו, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ בְּנֵי יַעֲקֹב לַאֲבִיהֶם: "וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּינוּ" (בראשית מג, ח).

וְגָרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק נַעֲרָה (נ, א): "אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת" (תהלים ו, ג) וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת צְדָקָה בְּכָל עֵת? רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּיַבְנֶה וְאָמְרֵי לְהּ רַבֵּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: *זֶה הַזָּן בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵן קְטַנִּים. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: זֶה הַמְגַדֵּל יְתוֹם וְיִתּוֹמָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמַשִּׂיאָן. *וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לִקְרוֹבָיו וְאַחַר כָּךְ לַעֲנֵיֵי עִירוֹ וְאַחַר כָּךְ לַעֲנֵיֵי עִיר אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ" וגו' (דברים טו, יא). וְאָמְרוּ עַל פָּסוּק זֶה: אַחֶיךָ קוֹדְמִין לַעֲנֶיֶיךָ וַעֲנֶיֶיךָ קוֹדְמִין לַעֲנֵיֵי עִירֶךָ וַעֲנֵיֵי עִירְךָ קוֹדְמִין לַעֲנֵיֵי עִיר אַחֶרֶת. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן בִּמְצִיעָא, פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (עא, א) עַל פָּסוּק "אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי" וגו' (שמות כב, כד): עֲנֶיֶיךָ וַעֲנֵיֵי עִירֶךָ, עֲנֶיֶיךָ קוֹדְמִין. עֲנֵיֵי עִירְךָ וַעֲנֵיֵי עִיר אֶחֶרֶת עֲנֵיֵי עִירְךָ קוֹדְמִין.

נפש יהודה זה הזן וכו'. שתמיד יום ולילה הן עליו והיא צדקה שאינו חייב עליו בהם כך פירש"י ורצה לומר קטני קטנים האב מחויב לזונם אבל קטנים אם הוא אינו אמיד אינו מחויב לזונם אלא יחזירו על הפתחים ואם הוא זנם עושה צדקה בכל עת וסיפיה דקרא הון ועושר בביתו שאין הממון כלה ואעפ"כ צדקתו עומדת לעד: **ואחר כך**. נותן צדקה, בניו ובנותיו קודמין ונחשב לו לצדקה מה שנותן להם ואח"כ יתן צדקה לקרוביו וכו' ענייך ועניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת דהנך הוו עמך טפי:

וּמֵאֵלֶּה הָאֲמוּרִים - מַקְדִּים אִשָּׁה לְאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה בּוֹשָׁה לְבַקֵּשׁ פַּרְנָסָתָהּ; וּמַקְדִּים הַזָּקֵן לַבָּחוּר וְהַחוֹלֶה לַבָּרִיא, לְפִי *שֶׁאֵינָן חֲזָקִים לִיגַע. הָיוּ לְפָנָיו עֲנִיִּים הַרְבֵּה וְאֵין לוֹ לָתֵת לְכֻלָּם מַקְדִּים כָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ. הַכֹּהֵן לַלֵּוִי וְלֵוִי לְיִשְׂרְאֵל וְיִשְׂרְאֵל *לֶחָלָל וְחָלָל *לִשְׁתּוּקִי וּשְׁתוּקִי *לַאֲסוּפִי וַאֲסוּפִי לְמַמְזֵר וּמַמְזֵר *לְנָתִין וְנָתִין לְגֵר וְגֵר לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּם שָׁוִים בְּחָכְמָה, אֲבָל אִם הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ וּמַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם, תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם, דִּכְתִיב: "יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים" (משלי ג, טו), יְקָרָה הִיא מִכֹּהֵן גָּדוֹל הַנִּכְנָס לְפָנַי וְלִפְנִים.

נפש יהודה שאינן חזקים ליגע. שאין להם כח שייגעו במלאכה לפרנס מהם: **חלל**. כהן חלל שנולד מפסולי כהונה כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ואותו בן הנולד מהם פסול לעבודה ונתחלל מכהונה: **שתוקי**. שמכיר את אמו ואינו

מכיר את אביו שזנתה מהרבה בני אדם ואינה יודעת מי אביו וכששואלה מי אבי אמו משתקת אותו: **אסופי**. שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא אביו ולא אמו: **נתין**. גבעונים שמלו בימי יהושע ונתנו לחטוב עצים וגו':

וְכֵן מָצִינוּ בְּרַבִּי בִּשְׁנֵי בַצֶּרֶת שֶׁהִקְדִּים כָּל לוֹמֵד מִקְרָא אוֹ מִשְׁנָה אוֹ תַּלְמוּד לְעַם הָאָרֶץ, דְּגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ח, א): רַבִּי פָּתַח אוֹצְרוֹתָיו בִּשְׁנֵי בַצֶּרֶת. אָמַר: יְכָנְסוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא, בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, בַּעֲלֵי תַּלְמוּד - וְעַמֵּי הָאָרֶץ אַל יְכָנְסוּ. דָּחַק רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַמְרָם וְנִכְנַס. אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, פַּרְנְסֵנִי. אָמַר לֵיהּ: קְרִיתָ? אָמַר לֵיהּ: לָאו. שָׁנִיתָ? אָמַר לֵיהּ: לָאו. אָמַר לֵיהּ: בַּמֶּה אֲפַרְנְסָךְ? אָמַר לֵיהּ: פַּרְנְסֵנִי *כַּכֶּלֶב וְכַעוֹרֵב. פַּרְנְסֵיהּ. לְבָתַר דְּנָפַק יָתֵיב רַבִּי וְקָא מְצַטָּעַר, אָמַר: אוֹי לִי שֶׁנָּתַתִּי מִפִּתִּי לְעַם הָאָרֶץ. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: שָׁמָּא יוֹנָתָן בֶּן עַמְרָם הוּא, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לֵיהָנוֹת מִכִּבּוּד תּוֹרָה? בָּדְקוּ וּמָצְאוּ כְּדִבָרָיו. אָמַר רַבִּי יְכָנְסוּ הַכֹּל. רַבִּי לְטַעֲמֵיהּ, דַּאֲמַר רַבִּי: אֵין פֶּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל עַמֵּי הָאָרֶץ.

נפש יהודה ככלב וכעורב. שחס הקב"ה עליהם שנאמר יודע צדיק דין דלים לפי שהכלב מזונותיו מועטין שלא אוכל כל דבר כשאר בהמה לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו לפי שהעורב אכזר על בניו והקב"ה מזמין להם יתושין מתוך צואתם ואוכלין:

וְאִם הוּא עָנִי בֶּן טוֹבִים וְרָגִיל בְּעִדּוּן וּבְכָבוֹד, אַל יְחַסְּרוּ לוֹ מִמַּה שֶׁהָיָה רָגִיל, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבוֹת, פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (סז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "דֵּי מַחְסֹרוֹ" (דברים טו, ח), אַתָּה מְצַוֶּה עָלָיו לְפַרְנְסוֹ וְאִי אַתָּה מְצַוֶּה עָלָיו לְעַשְּׁרוֹ; "אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ" (שם), אֲפִילּוּ סוּס לִרְכַּב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו. אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל הַזָּקֵן, שֶׁלָּקַח לְעָנִי בֶּן טוֹבִים אֶחָד סוּס לִרְכַּב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו. פַּעַם אַחַת לֹא מָצָא הִלֵּל עֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו וְרָץ לְפָנָיו שְׁלֹשָׁה מִילִין. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי גָלִיל הָעֶלְיוֹן שֶׁלָּקְחוּ לְעָנִי בֶּן טוֹבִים אֶחָד מִצִּפּוֹרִי לִיטְרָא בָּשָׂר בְּכָל יוֹם. מַאי רִיבּוּתָא? אָמַר רַב הוּנָא: לִטְרָא *מִשֶּׁל עוֹפוֹת. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: *בְּלִיטְרָא - בָּשָׂר. רַב אַשֵׁי אָמַר: הָתָם *כִּפַּר קָטָן הָוֶה וְכָל יוֹמָא הֲווּ מַפְסְדֵי חֵיוּתָא אַמְטוּלְתֵּיהּ (פירוש: בשבילו). *הַהוּא עָנְיָא דַּאֲתָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי נְחֶמְיָה, אָמַר לֵיהּ: בַּמֶּה אַתָּה סוֹעֵד? אָמַר לֵיהּ: בְּבָשָׂר שָׁמֵן וְיַיִן יָשָׁן. אָמַר לֵיהּ: רְצוֹנְךָ *שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל עִמִּי בַּעֲדָשִׁים? גִּלְגֵּל עִמּוֹ בַּעֲדָשִׁים וּמֵת. אָמְרוּ: *אוֹי לוֹ לְזֶה שֶׁהֲרָגוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה. אֲדַרְבָּה, "אוֹי לוֹ *לְרַבִּי נְחֶמְיָה שֶׁהֲרָגוֹ לְזֶה" מִבַּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא, אִיהוּ הוּא דְּלָא אִבָּעֵי לֵיהּ לְפַנּוּקֵי נַפְשֵׁיהּ כְּלִי הַאי.

נפש יהודה משל עופות. ודמיהן יקרין והוא היה מעונג: **בליטרא בשר**. בליטרא מעות בדמי ליטרא מעות היו נותנין לו בשר כי ביוקר היה הבשר: **כפר קטן הוה**. ואין המותר נמכר והוי מפסדי חיותא ששוחטין בהמה בשבילו והיינו רבותא ולעולם משקל

ליטרא בשר קאמר: **ההוא עניא דאתא**. עני המבקש פרנסה מר' נחמיה א"ל מה אתה סועד מה אתה רגיל לאכול בסעודתך: **שתתגלגל**. שתאכל עמי והאוכל עם אדם או עושה עמו מלאכה ומטפל ומתאפק עמו נקרא מגלגל עמו: **אוי לו לזה**. על שהיה מרגיל עצמו בבשר ויין הרג עצמו בר' נחמיה: **לרבי נחמיה**. שלא נתן לו בשר ויין כמו שהיה רגיל ועי"כ מת:

הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר לֵיהּ: בַּמָּה אַתָּה סוֹעֵד? אָמַר לֵיהּ: בְּתַרְנְגֹלֶת פְּטוּמָה וְיַיִן יָשָׁן. אָמַר לֵיהּ: וְלָא חַיְשַׁת *לְדַחֲקָא דְּצִבּוּרָא? אָמַר לֵיהּ: אָטוּ מֵדִּידְהוּ קָא אָכֵילְנָא? מִקּוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא קָא אָכֵילְנָא דְּתַנְיָנָן: "עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם *בְּעִתּוֹ" (תהלים קמה, טו), "בְּעִתָּם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "בְּעִתּוֹ", מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָכְלוֹ בְּעִתּוֹ. אַדְּהָכֵי אַתְאֵי אַחְתֵּיהּ דְּרָבָא, דְּלָא הֲוָה חָזְיָא לֵיהּ תְּרֵיסָר שְׁנִין, וַאֲתָיָא לֵיהּ תַּרְנְגֹלֶת פְּטוּמָה וְיַיִן יָשָׁן. אֲמַר: *דֵּין מַאי דְקַמָּאֵי (פירוש: מה דבר זה שאירע לפני עתה)? אֲמַר לֵיהּ: *נַעֲנֵיתִי לָךְ, קוּם אֱכֹל.

נפש יהודה לדוחקא דצבורא. שאתה מטיל על הציבור הדוחק הזה לפרנסתך בכך: **בעתו**. כמו שרגיל לכל יחיד לאכול ובזמנו: **דין מאי דקמאי**. שלא הייתי רגיל בכך שתבא זו לכאן ותרנגולת ויין ישן בידה אלא ודאי בשבילו הוא כמו שאמר: **נעניתי לך**. דברתי נגדך יותר מדאי:

וְגָרְסִינַן בְּסִפְרֵי: "דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ", לָמָּה נֶאֱמַר "מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר" שְׁתֵּי פְּעָמִים? לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָרָאוּי לִתֵּן לוֹ פַּת נוֹתְנִין לוֹ פַּת, עִיסָּה נוֹתְנִין לוֹ עִיסָּה, מָעָה נוֹתְנִין לוֹ מָעָה, פַּת חַמָּה נוֹתְנִין לוֹ פַּת חַמָּה, פַּת צוֹנֶן נוֹתְנִין לוֹ פַּת צוֹנֶן, *לְהַאֲכִילוֹ לְתוֹךְ פִּיו - מַאֲכִילוֹ.

נפש יהודה להאכילו לתוך פיו. כמו השרים שהעבדים נותנין לו האוכל לתוך פיו:

וּתְנַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ט, א): אֵין פּוֹחֲתִין לְעָנִי הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם *מִכִּכָּר בְּפוּנְדְיוֹן מֵאַרְבָּעָה סְאִין בְּסֶלַע. *לָן, *נוֹתְנִין לוֹ פַּרְנָסַת לֵילָה. מַאי פַּרְנָסַת לֵילָה? אָמַר רַב פַּפָּא: פּוּרְיָא *וּבֵי סַדְיָא (פירוש: כר). שַׁבָּת, נוֹתְנִין לוֹ מָזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. תְּנָא: אִם הָיָה עָנִי הַמְחַזֵּר עַל הַפָּתְחִים *אֵין נִזְקָקִים לוֹ. הַהוּא עָנְיָא דַּהֲוָה מָדַר אֶפְתְּחֵי, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא, *לָא אִזְדְּקִיק לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב יֵיבָא לְרַב פַּפָּא: אִי מַר לָא מִזְדַּקִּיק לֵיהּ, אַחְרִינֵי לָא מִזְדַּקְקֵי לֵיהּ - לֵימוּת? וְהָתַנְיָא: אֵין נִזְקָקִין לוֹ? אֵין נִזְקָקִין לוֹ לְמַתָּנָה מְרֻבָּה, אֲבָל נִזְקָקִין לוֹ לְמַתָּנָה מֻעֶטֶת.

נפש יהודה מככר. שקונים בעד פונדיון כשד' סאין קמח נמכרין בסלע: **לן**. בלילה: **נותנין לו פרנסת לינה**. צרכי לינה: **ובי סדיא**. כר תחת ראשו לשכב עליו במטה: **אין**

נזקקים לו. ליתן לו מעות מן הקופה אחר שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך: **לא איזדקיק ליה**. אפילו לפרנסה:

לְמַדְנוּ שֶׁלְּכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתְנִין לוֹ כְּפִי הָרָאוּי לוֹ, אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי [קצז]

הַצְּדָקָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן לְפַרְנָסַת יְתוֹמִים הִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה, לְפִי שֶׁהֵם קְטַנִּים וַעֲגוּמִים וְאֵין לָהֶם אָב שֶׁיְּרַחֵם עֲלֵיהֶם. וְעַל זֶה קְרָאהוּ "עֹשֶׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת" (תהלים קו, ג), כְּדְאִיתָא בַּפֶּרֶק שֶׁלְּפָנֵי זֶה. וְחַיְּבִין לָתֵת לָהֶם מְזוֹנוֹת וּלְהַשִּׁיאָן. וְהַיְתוֹמָה קוֹדֶמֶת לַיָּתוֹם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (כתובות סז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: יָתוֹם וְיתוֹמָה שֶׁבָּאוּ *לְהִתְפַּרְנֵס, מְפַרְנְסִין אֶת הַיְתוֹמָה וְאַחַר כָּךְ מְפַרְנְסִין אֶת הַיָּתוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהָאִישׁ *דַּרְכּוֹ לְחַזֵּר וְאִשָּׁה אֵין דַּרְכָּה לְחַזֵּר. יָתוֹם וְיתוֹמָה שֶׁבָּאוּ *לִינָּשֵׂא מַשִּׂיאִין אֶת הַיְתוֹמָה וְאַחַר כָּךְ מַשִּׂיאִין אֶת הַיָּתוֹם, מִפְּנֵי שֶׁבָּשְׁתָּהּ שֶׁל אִשָּׁה מְרֻבָּה מִשֶּׁל אִישׁ. תָּנוּ רַבָּנָן: יָתוֹם שֶׁבָּא לִישָּׂא, שׁוֹכְרִים לוֹ בַּיִת וּמַצִּיעִין לוֹ מִטָּה וְכָל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ וְאַחַר כָּךְ מַשִּׂיאִין לוֹ אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ" (דברים טו, ח). "דֵּי מַחְסֹרוֹ", זֶה בַּיִת; "אֲשֶׁר יֶחְסַר", זֶה מִטָּה וְכִסֵּא וְשֻׁלְחָן; "לוֹ", זוֹ אִשָּׁה וְכֵן הַכָּתוּב אוֹמֵר: "אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (בראשית ב, יח).

נפש יהודה להתפרנס. מזונות של צדקה: **דרכו לחזור**. על הפתחים: **לינשא**. משל צדקה דאמרינן אשר יחסר לו זו אשה:

גַּם מָצִינוּ לַחֲסִידֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ זְהִירִין מְאֹד בִּצְדָקַת יָתוֹם וְיתוֹמָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כד, א): אֶלְעָזָר אִישׁ כְּפַר בַּרְתּוֹתָא כַּד הֲווּ חָזוּ לֵיהּ גַּבָּאֵי צְדָקָה הֲווּ *טָשׁוּ מְנֵיהּ, דְּכָל דַּהֲוָה נָקִיט הֲוָה יָהֵיב לְהוּ. יוֹמָא חַד סָלִיק לְשׁוּקָא לְמִזְבַּן לֵיהּ נְדוּנְיָא לִבְרָתֵיהּ. חַזְיוּהָ גַּבָּאֵי צְדָקָה, טָשׁוּ מְנֵיהּ. אָזַל בָּתְרֵיהוּ, אָמַר לְהוּ: בְּמַאי עַסְקִיתוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: *בְּיָתוֹם וְיתוֹמָה. אָמַר לָהֶם: הָעֲבוֹדָה, שֶׁהֵן קוֹדְמִין לְבִתִּי. שָׁקַל כָּל דַּהֲוָה בְּיָדֵיהּ יָהֵב לְהוּ. פָּשׁ בְּהַדֵּיהּ חַד זוּזָא, זָבֵין בֵּיהּ חִטִּים וְאַסֵּיק שָׁדֵיהּ בְּאַכְלְבָּא (פירוש: אוצר של חטים). אֲתָאי דְּבֵיתְהוּ, אָמְרָה לָהּ לִבְרָתָהּ: מַאי אַיתִי לָךְ אָבוּךְ? אָמְרָה לָהּ: כָּל מַאי דְּאַיתֵי, בְּאַכְלְבָּא אַסֵּיק. סָלְקָא, חָזְיֵהּ לְאַכְלְבָּא דְּמַלְיָיא חִטֵּי וְקָא נָפְקָא *בְּצִינּוֹרָא דְּדַשָּׁא. כִּי אֲתָא מִבֵּי מִדְרְשָׁא, אָמְרָה לֵיהּ: בּוֹא וּרְאֵה מָה עָשָׂה לָךְ *אוֹהֲבָךְ. אָמַר לָהּ: הָעֲבוֹדָה, הֶקְדֵּשׁ הֵן עָלַיִךְ וְאֵין לָךְ בָּהֶן *אֶלָּא כְּאֶחָד מֵעֲנֵיֵּי יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה טשו מיניה. הגבאים היו מתחבאין מלפניו משום כשראה גבאי שגובה לצדקה היה נותן לגבאים כל מה שהיה אצלו: **ביתום ויתומה**. להזדווגם זו לזו: **בצינורא דדשא**. שהיה האוצר כל כך מלא עד שהחטים דוחקין ויוצאין לחוץ בנקבים של צינורא דפתחא: **אוהבך**. הקב"ה שהיתה יודעת שהוא לא נתן כ"כ בו: **אלא כאחד מעניי ישראל**.

משום דמעשה נסים הוא ואסור לאדם ליהנות ממעשה נסים כדאמרינן ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו:

וּבָרוּר הוּא שֶׁצְּדָקַת יָתוֹם וְיִתוֹמָה שְׂכָרוֹ גָּדוֹל.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי [קצח]

מִי שֶׁהוּא נִצְרָךְ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל צְדָקָה נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (כתובות סז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *אֵין לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִים לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה. לְשֵׁם מַתָּנָה - וְהָא לָא שָׁקִיל? אָמַר רָבָא: לִפְתּוֹחַ לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה. *יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס, נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה וְחוֹזְרִין וְנִפְרָעִים מִמֶּנּוּ. הָא לָא שָׁקִיל? אָמַר רַב פַּפָּא: לְאַחַר מִיתָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס אֵין נִזְקָקִין לוֹ, אֵין לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס, אוֹמְרִין לוֹ: הָבֵא מַשְׁכּוֹן וְטוֹל, כְּדֵי שֶׁתְּנוּחַ *דַּעְתּוֹ עָלָיו. תָּנוּ רַבָּנָן: "*הַעֲבֵט" (דברים טו, ח), זֶה שֶׁאֵין לוֹ וְאֵין רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס, שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה; "תַּעֲבִיטֶנּוּ" (שם), זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵין רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס, שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה; "תַּעֲבִיטֶנּוּ" (שם), זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵין רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס, שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מַתָּנָה וְנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְאַחַר מִיתָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס אֵין נִזְקָקִין לוֹ, אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "תַּעֲבִיטֶנּוּ"? *דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

נפש יהודה אין לו. משלו ואינו רוצה להתפרנס מצדקה: **יש לו ואינו רוצה להתפרנס.** משלו אלא משל צדקה ומסגף עצמו ברעב. שתזוח **דעתו עליו**. יגבה לבו לומר שדעתם לחזור ולגבותו הימנו הואיל ותבעוני משכון והם יאמרו טול בלא משכון: **העבט**. שכתוב בתורה העבט תעביטנו זה שאין לו וכו': **דברה תורה**. כפל כדרך בני אדם שמדברין כפל ולא תלמוד ממנו כלום:

וְגָרְסִינַן בְּוַיִּקְרָא רַבָּה: "אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל־דָּל בְּיוֹם רָעָה" וגו' (תהלים מא, ב), אָמַר רַבִּי מוֹנָא: "אַשְׁרֵי נוֹתֵן אֶל־דָּל" לֹא כְתִיב, אֶלָּא: "אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל", הֲוֵי מִסְתַּכֵּל בּוֹ אֵיךְ יְקַבֵּל לִזְכוֹת בּוֹ. וְרַבִּי מוֹנָא כְּךָ הָיָה עוֹשֶׂה, כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה בֶּן טוֹבִים אוֹ בֶּן גְּדוֹלִים שֶׁיָּרַד מִנְּכָסָיו וְהוּא מִתְבַּיֵּשׁ לְקַח, הָיָה הוֹלֵךְ אֶצְלוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: שָׁמַעְתִּי בִּשְׁבִילְךָ שֶׁנָּפְלָה לְךָ יְרוּשָׁה בְּמִדְינַת הַיָּם, הֵא לְךָ חֵפֶץ זֶה וְכַיּוֹצֵא שֶׁאַתָּה נוֹטֵל דָּמֶיהָ אַתָּה נוֹתְנָן לִי. וּבְשָׁעָה שֶׁהָיָה נוֹתֵן לוֹ הָיָה אוֹמֵר לוֹ: בְּמַתָּנָה נְתוּנִים לְךָ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּךְ כְּתִיב: "נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר" (שם קלו, כה) וּבָא זֶה *וְחָטַף אֶת הַמְּצָוָה, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עָלַי לְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "וּגְמָלוֹ יְשַׁלֶּם־לוֹ" (משלי יט, יז).

נפש יהודה וחטף. לו שעל הקב"ה מוטל לפרנסו והולך הוא ומפרנסו:
וְהֶעָנִי שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ לְקַבֵּל צְדָקָה בַּיּוֹם יִתְּנֶנָּה לוֹ בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל חָנָן בַּר טוֹבִי שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה וְיִלְמְדוּ הָעֲשִׁירִים מִמֶּנּוּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נח, ב): עוּלָּא וְרַב חִסְדָּא הֲווּ שָׁקְלֵי וַאֲזֵלֵי אֲפִתְחָא דְּבֵי רַב חָנָן בַּר טוֹבִי, *אִיתְנְגִיד רַב חִסְדָּא וְאִיתְנַח. אָמַר לֵיהּ עוּלָּא: וְלָא סָבַר לְהּ מַר לְהָא דַּאֲמַר רַב: אָנָחָה שׁוֹבֶרֶת חֲצִי גּוּפּוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה בֶּן־אָדָם הֵאָנַח בְּשֹׁבֶרוֹן מָתְנַיִם וּבְמְרִירוּת תֵּאָנַח לְעֵינֵיהֶם" (יחזקאל כא, יא). רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: כָּל גּוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מָה אַתָּה נֶאֱנָח וְאָמַרְתָּ עַל־שְׁמוּעָה כִּי־בָאָה וְנָמֵס כָּל־לֵב וְרָפוּ כָל־יָדַיִם וְכֵהָתָה כָל־רוּחַ וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מַיִם הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם ה' אֱלֹהִים" (שם שם, יב). אָמַר לֵיהּ: הֵיכִי לָא אִתְנַח, בֵּיתָא דַּהֲווּ קָיְמִין שִׁתִּין אַפַּיְיתָא בִּימָמָא וּבְלֵילְיָא וַאֲפָיֵין לְכָל מָאן דְּצָרִיךְ, וְלָא שָׁקִיל יָדָא מִן כִּיסֵּיהּ, דְּסָבַר, אַדְהָכִי וְהָכִי אָתֵי עָנֵי בַּר־טוֹבִים וְאַדְמָטוּ לֵיהּ לְכִיסָא - מִכְסֵיהּ; וְתוּ הֲוָה פְּתִיחָן לֵיהּ אַרְבָּעָה בָבֵי לְאַרְבַּע רוּחֵי דְּעָלְמָא, דְּכָל מָאן דַּהֲוָה עַיֵּל כִּי כְּפִין נָפִיק כִּי שְׂבְעֵי, וַהֲוָה שַׁדְיָן לֵיהּ חִיטֵּי וְשַׂעֲרֵי אֲבָרְאֵי בְּשָׁנֵי בַּצָּרֶת וְכָל מָאן דַּהֲוָה מִכְסֵיהּ בִּימָמָא הֲוָה אָתֵי בְּלֵילְיָא כָּל דַּהֲוָה צָרִיךְ אָתֵי וְשָׁקִיל - וְהַשְׁתָּא *נָפַל לֵיהּ בְּתִילָא וְלָא אִיתְנַח? אָמַר לֵיהּ: הָכֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִגְזְרָה גְּזֵרָה עַל בָּתֵּיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁיֵּחָרְבוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאָזְנָי ה' צְבָאוֹת אִם־לֹא בָּתִּים רַבִּים" וגו' (ישעיה ה, ט). חָזְיֵיהּ דְּלָא הֲוָה מְיַתְבָא דַּעְתֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ: *דַּיְּיוֹ לְעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרַבּוֹ. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לְיִשּׁוּבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבֹּטְחִים בַּה' כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־יִמּוֹט" וגו' (תהלים קכה, א), מַה הַר צִיּוֹן עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירוֹ לְיִשּׁוּבוֹ, אַף בָּתֵּיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לְיִשּׁוּבָן.

נפש יהודה אתנגיד רב חסדא ואיתנח. נבהל ונחלש ונאנח: **נפל ליה בתילא**. שנפל לו ונעשה תל: **דיו לעבד להיות כרבו**. שהרי בית המקדש חרב שהוא ביתו של הקב"ה:
וְיֵשׁ לְךָ אַחֵר שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל בְּהַלְוָאָה מַמָּשׁ, עַל מַשְׁכוֹן אוֹ בְּלִי מַשְׁכוֹן, עַד שֶׁיַּרְוִיחַ לְאֻמָּנוּתוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּמְכֹּר אֶת שֶׁלּוֹ וּפוֹרֵעַ מִיָּד, מִי שֶׁהוּא מֵטִיל לְכִיסוֹ זוֹ הִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה בְּלִי חֶסְרוֹן כִּיס, שֶׁאֵינוֹ בּוֹשׁ הֶעָנִי בַּדָּבָר, דִּגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה (סג, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לֵוִי: גָּדוֹל הַמַּלְוֶה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה צְדָקָה - *וְהַמֵּטִיל לַכִּיס יוֹתֵר מִכֻּלָּם.

נפש יהודה והמטיל לכיס. שנותן לו מעות להרויח בו למחצה ולשליש:
וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק אֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סנהדרין עו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הָאוֹהֵב אֶת שְׁכֵנָיו וכו' *וְהַמַּלְוֶה סֶלַע לְעָנִי בְּשָׁעַת דָּחֳקוֹ וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל בְּפֶרֶק ב' בְּפַרְנָסַת עֲנִיִּים.

נפש יהודה והמלוה. כי בהלואה אינו בוש כל כך כמו בצדקה:

וְאִם הוּא תַּלְמִיד חָכָם וְנִצְרָךְ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל בְּצְדָקָה, מִתְעַסְּקִים עִמּוֹ בְּסִחוֹרָה, מוֹכְרִין לוֹ בְּזוֹל וְקוֹנִין מִמֶּנּוּ בְּיֹקֶר. וְאִם רוֹצֶה לַעֲסֹק בִּפְרַקְמַטְיָא, מַלְוִין לוֹ מָעוֹת לַעֲשׂוֹת מֵהֶן סְחוֹרָה וּמִתְעַסְּקִין בְּסִחוֹרָתָן לְהַרְוִיחַ לָהֶם. וְזֶהוּ נִקְרָא "מֵטִיל *מְלַאי לְכִיס שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם". וְשִׁבְּחוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת וּשְׁכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עַל "כַּבֵּד אֶת־ה' מֵהוֹנֶךָ" (משלי ג, ט): זֶה הַמְהַנֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו. וְדָרְשׁוּ גַּם כֵּן בְּסִפְרֵי: "עֵץ־ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" (שם שם, יח), לְלוֹמְדֶיהָ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא לַמַּחֲזִיקִים, וְהֵם הַמַּחֲזִיקִים בְּצָרְכֵי הָרַבָּנִים וְתַלְמִידֵיהֶם.

נפש יהודה מלאי. סחורה נותנין לו כדי למכור ולהרויח בה וכן אם נותנין אפי' מעות כדי להשתכר בו נקרא מלאי כלומר שימלא בריוח:

אֲבָל הָרַמְאִין, שֶׁאֵינָן צְרִיכִין צְדָקָה וּמְקַבְּלִין אוֹתָהּ - עָוֹנָם עַל רֹאשָׁם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (כתובות סח, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *הַמְסַמֵּא אֶת עֵינָיו וְהַמַּצְבֶּה אֶת כְּרֵסוֹ *וְהַמְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו כְּדֵי לְקַבֵּל צְדָקָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ, אֵינוֹ זָז מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁיָּבוֹא לִידֵי כָּךְ.

נפש יהודה המסמא את עיניו. מראה עצמו כאלו עיניו סומין: **והמקפח את שוקיו**. מראה עצמו כאילו שוקו נכווצת ואין יכול לעשות מלאכה:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (סז, ב): רַבִּי חֲנִינָא הֲוָה הַהוּא עַנְיָא דַּהֲוָה רָגִיל לִשְׁדוּרֵי לֵיהּ אַרְבָּעָה זוּזֵי כָּל מְעַלֵּי שַׁבְּתָא. יוֹמָא חַד שַׁדְּרִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ בִּידָא דְּבֵיתְהוּ, אֲתָאי אָמְרָה לֵיהּ: לָא צָרִיךְ. אֲמַר לָהּ: אֲמַאי? אָמְרָה: שָׁמְעֵי דַּהֲווּ אָמְרֵי לֵיהּ: בַּמֶּה אַתָּה סוֹעֵד? *בְּטַלֵּי (פירוש: מפה) כֶּסֶף אוֹ בְּטַלֵּי זָהָב? אֲמַר: הַיְינוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בּוֹאוּ וְנַחֲזִיק טוֹבָה לָרַמָּאִין, שֶׁאִלְמָלֵא הֵם *הָיְינוּ חוֹטְאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־ה'" וגו' (דברים טו, ט).

נפש יהודה בטלי. כסף, מפות מרוקמים ומצויירים בפשתן ומשי זהב וכסף: **היינו חוטאים**. כשמעלימין עינינו מן העניים אבל עתה הרמאין גורמין לנו:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָרַמָּאִים פּוֹטְרִים אוֹתָנוּ מֵחֶטְא עִם הַנִּצְרָכִים, לְפִי שֶׁאָנוּ חוֹשְׁדִין אוֹתָן לְרַמָּאִים, אַל יִמָּנַע אָדָם מִלְּתֵת צְדָקָה לְכָל שׁוֹאֵל, שֶׁטּוֹב לוֹ לְתִתָּהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֲפִילּוּ לְמִי שֶׁאֵינוֹ נִצְרָךְ, *מִשֶּׁיַּעֲלִים עֵינָיו מִמִּי שֶׁהוּא נִצְרָךְ. וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁזָּכָה בְּחֶלְקוֹ לְחַלֵּק אֲשֶׁר לוֹ עִם עֲנִיִּים נִצְרָכִים.

נפש יהודה משיעלים עיניו. פן יעלים עיניו והוא הנצרך לצדקה ומי שנותן צדקה לשם שמים בין שיתנו למי שצריך לו צריך או לא צדקתו יעמוד לו ואף אם הוא רואה שמקבל הצדקה רשע כנגדו אל יחשוב בלבו שימנע ממנו הצדקה שאז נראה שלא נתן הצדקה לשם שמים רק בעבור האדם שיכנע תחתיו ויכבדנו כי בודאי רשעת האדם כן

שמשלמין רעה תחת טובה יותר ממי שאינו עושה לו טובה וא"כ לעולם לא יתן צדקה. אלא כוונתו להקב"ה לקיים מצותיו ולא יניח הדבר לטבעיות האדם הרע:

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר [קצט]

הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְשֵׁם שָׁמַיִם אַל יְכַוֵּן בָּהּ כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ הֶהָמוֹן וְיִשַׁבְּחוּהוּ לוֹמַר שֶׁהוּא מְחַלֵּק צְדָקָה, אֲבָל יִתְּנֶנָּהּ כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל בְּצִנְעָה. כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, א): *מַאי "אִם־טוֹב וְאִם־רָע" (קהלת יב, יד)? דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי אָמְרֵי: זֶה הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּפַרְהֶסְיָא. כִּי הָא דְּרַבִּי יַנַּאי חָזְיֵהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה יָהֵיב זוּזָא לְעַנְיָא בְּפַרְהֶסְיָא. אֲמַר לֵיהּ: טָב דְּלָא יָהֲבְתְּ לֵיהּ מִדְיָהֲבְתְּ לֵיהּ וּכְסֵיפְתֵּיהּ. דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא אָמְרֵי: זֶה הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְאִשָּׁה בַּסֵּתֶר, *דְּקָא מַייְתֵי לָהּ לִידֵי חֶשְׁדָּא.

נפש יהודה מאי אם טוב ואם רע. דמשמע על הטובה שעשה מביאו במשפט: **דקא מייתי לה לידי חשדא**. שיאמרו שמזנה עמה:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָבָא בַּתְרָא (ט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה בַּסֵּתֶר יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, דְּאִלּוּ בְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּתִיב: "כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי *הָאַף וְהַחֵמָה" (דברים ט, יט) וְאִלּוּ בָּעוֹשֶׂה צְדָקָה בַּסֵּתֶר כְּתִיב: "מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה־אָף" וגו' (משלי כא, יד).

נפש יהודה האף והחמה. ב' לגיונות קשים הם ליפרע מן החוטאים:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק הַבּוֹנֶה (קד, א): אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אָתוּ דַּרְדְּקֵי הָאִידָנָא בְּבֵי מִדְרְשָׁא וְאָמְרוּ מִילֵּי, דַּאֲפִילּוּ בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן לָא אִתְמַר כְּוָותֵיהוּ: א"ב - *אֶלֶף בִּינָה. ג"ד - גְּמוֹל דַּלִּים. *מַאי טַעְמָא פְּשִׁטָא כְּרַעְיֵהּ דְּגִימֶל לְגַבֵּי דָּלֶת? שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל גּוֹמֵל חֲסָדִים לְרוּץ אַחַר דַּלִּים. מַאי טַעְמָא פְּשִׁטָא כְּרַעְיֵהּ דְּדָלֶת לְגַבֵּי גִימֶל? *דְּלִימְצֵי *לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ וְלָא לְצָעוּרֵי. מַאי טַעְמָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ דְּדָלֶת מִגִּימֶל? דְּלִתֵּן לֵיהּ בְּצִנְעָה, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיכְסֵיף מִינֵּיהּ. ה"ו זֶה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ז"ח ט"י כ"ל - אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זָ"ן אוֹתָךְ וְחָ"ן אוֹתָךְ *וּמֵטִ'יב לָךְ וְנוֹתֵן לָךְ יְ'רוּשָׁה וְקוֹשֵׁר לָךְ כֶּ'תֶר לָ'עוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אלף בינה. למד תורה: **מאי טעמא פשטא כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת**. ולא לגבי בי"ת ומאי טעמא פשוט כרעיה דדלי"ת לגבי גימ"ל ולא לגבי ה"א שמושכת קצת לגבי גימ"ל: **דלימצי ליה נפשיה**. העני, ולא יטריחנו לרוץ אחריו: **ה"ו**. כמו אני והו שמות הם: **ומטיב לך**. היינו טי"ת. ירושה היינו יו"ד. כתר היינו כ'. לעוה"ב היינו למ"ד:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַנּוֹתֵן צְדָקָה בַּסֵּתֶר הוּא טוֹב, יֵשׁ לְךָ אַחֶרֶת גְּדוֹלָה הֵימֶנָּה - אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא מְקַבֵּל, כְּעוּבְדָא דְרַבִּי אַבָּא, דְּגָרְסִינָן בִּכְתֻבוֹת, פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (סז, ב): רַבִּי אַבָּא הֲוָה צַיֵּיר בְּסוּדְרֵיהּ זוּזֵי וְשָׁדֵי לְאַחוֹרֵיהּ וּמַמְצֵי לְנַפְשֵׁיהּ בֵּינֵי עֲנֵיֵי *וּמַצְלֵי עֵינֵיהּ מֵרַמָּאֵי.

נפש יהודה ומצלי עיניו. ומטה עיניו כלפי אחוריו לראות שלא יבא רמאי ועושה עצמו כעני ויתירה והעניים באים ומתירים:

אוֹ אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ הֶעָנִי מִמִּי נוֹטְלָהּ, כְּדְגָרְסִינָן הָתָם: מַר עוּקְבָא הֲוָה הַהוּא עַנְיָא בְּשִׁיבְבוּתֵיהּ דַּהֲוָה רָגִיל כָּל יוֹמָא דְּשָׁדֵי אַרְבָּעָה זוּזֵי בְּצִינּוֹרָא *דְּדַשָּׁא. *יוֹמָא חַד, אֲמַר: אֵיזִיל וְאֶחֱזֵי מָאן קָא עָבֵד הַאי טִיבוּתָא. הַהוּא יוֹמָא *נָגַהּ לֵיהּ לְמַר עוּקְבָא בֵּי מִדְרָשָׁא, *אֲמַר: מָאן דְּדָמֵי עֲלֵי כְּגוּפָאֵי *אַדְּבַר. דָּבְרָה לְדִבְיתְהוּ בְּהַדֵּיהּ. *כֵּיוָן דַּחֲזַנְהוּ דְּקָא מַצְלוּ לָהּ לְדַשָּׁא, נָפַק בַּתְרֵיהוּ. רָהוּט וְקָם בְּהַהוּא אַתּוּנָא דַּהֲוָה גְּרִיפָא נוּרָא. הֲווּ קָא מְקַלְּיָן כָּרְעֵיהּ דְּמַר עוּקְבָא. אָמְרָה לֵיהּ דְּבִיתְהוּ: שְׁקֵיל כָּרְעֵיךְ וְאוֹתֵיב אַכָּרְעֵי. *חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ אָמְרָה לֵיהּ: אֲנָא שְׁכִיחָא בְּגוֹ בֵּיתְאִי וּמְקָרְבָא אַהֲנָיְתִי. *וּמַאי כֻּלֵּי הַאי? אֲמַר מַר זוּטְרָא בַּר טוֹבְיָה, אֲמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא, אֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא; וַאֲמָרֵי לָהּ אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי: נוֹחַ לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּמְסֹר עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ *וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים. מִנָּא לָן? מִתָּמָר, דִּכְתִיב: "*הִוא מוּצֵאת" וגו' (בראשית לח, כה).

נפש יהודה דדשא. חור שבמפתן הדלת וציר הדלת סובב בו וציר הוא עץ מהדלת עצמו כמין יתד ותחוב בחור שבמפתן למעלה ולמטה: **יומא חד**. אמר העני שיתן לבו לדעת מי עשה לו הטובה הזאת: **נגה**. איחר מר עוקבא וכו': **אמר**. מר עוקבא כשבא מבית מדרשו לביתו מאן דרחים לי כגופי כלומר אשתו: **אדבר**. אנהיגה עמי ליתן לעני כמו שרגיל ליתן לו: **כיון דחזנהו**. כיון שראה העני בבית דקא מצלו שהטו מר עוקבא ואשתו הדלת להשליך המעות לתוך צנורא דדשא נפק לראות מי הוא, רהוט מר עוקבא ואשתו וקם בההוא אתונא ועמדו להחבא עצמם בתנור אחד דהוה גריפא נורא שמחממין אותו לאפות בו פת וכשהוא חם אז גורפין ממנו גחלים ליתן בו הפת: **חלש דעתיה**. שאשתו היא צדקת ממנו אמרה ליה אנא שכיחנא בגו ביתאי ועניים מוצאים אותי ואני נותן להם מאכל לאכול מיד ואתה נותן ממון ויטרחו לקנות מזון בהם: **ומאי כולי האי**. למה להם לברוח ולסכן עצמם ליכנס בתנור: **ואל ילבין**. ואם העני היה רואה אותו היה מתבייש ממנו: **היא מוצאת**. לישרף והיא שלחה וגו' אע"פ שבאת לישרף לא גלתה הדבר אא"כ יגלה הוא ואם לא יגלה תהא נשרפת:

וְזוֹ גְּדוֹלָה מִכֻּלָּם - הַנּוֹתֵן צְדָקָה בַּסֵּתֶר לְאָדָם הָגוּן, שֶׁהוּא גַּבַּאי נֶאֱמָן שֶׁל צְדָקָה, לְהַנִּיחָהּ בַּקֻּפָּה וִיחַלְּקֶנָּה הַגַּבַּאי כְּפִי דַּעְתּוֹ, שֶׁזֶּה אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נוֹתְנָהּ וְגַם הַנּוֹטְלָהּ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי

נוֹטְלָהּ, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ה מֵחֵלֶק זֶה (סימן קצג) וְעַל צְדָקָה כָּזוֹ נֶאֱמַר: "וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת" (משלי י, ב).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר [ר]

הַנָּשִׁים לְפִי שֶׁהֵן מְצוּיוֹת בַּבַּיִת רְגִילוֹת יוֹתֵר לְחַלֵּק צְדָקָה לָעֲנִיִּים, כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן קצט), בְּדִבְיתְהוּ דְּמַר עוּקְבָא. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֲלוּ (תענית כג, א): אַבָּא חִלְקִיָּה בַּר בְּרִיהּ דְּחוֹנִי הַמְּעַגֵּל הֲוָה. זִמְנָא חָדָא אִיצְטְרִיךְ עָלְמָא לְמִטְרָא, שְׁדְרוּ רַבָּנָן זוּגָא דְּרַבָּנָן לְגַבֵּיהּ לְמִיבָּעֵי רַחֲמֵי וּלְיֵתֵי מִטְרָא. אָזְלוּ לְבֵיתֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחוּהוּ. אָזְלוּ לְגַבֵּיהּ לְדַבָּרָא (לשדה), אַשְׁכְּחוּהוּ דַּהֲוָה *רָפִיק בְּדַבָּרָא. יְהַבוּ לֵיהּ שְׁלָמָא *וְלָא אַסְבַּר לְהוּ אַפֵּי. *בְּפַנְיָא הֲוָה מְלַקֵּט צִיבֵי. כִּי אֲתָא, דָּרָא צִיבֵי אַחַד כַּתְפֵּיהּ וּגְלִימָא אַחַד כַּתְפֵּיהּ. *כֻּלֵּי אוֹרְחָא הֲוָה שָׁלִיף דְּלִינְהוּ לְמָנֵיהּ, כִּי מָטָא לְמָתָא נָפְקָא דְּבֵיתְהוּ לְאַפֵּיהּ כִּי מְקַשְׁטָא, כִּי מַטָּא לְבֵיתֵיהּ עַיְּילָה דְּבֵיתְהוּ בְּרֵישָׁא וְהַדַּר עַיֵּיל אִיהוּ אַבַּתְרָהּ. אֵיתִיב, כָּרִיךְ רֵיפְתָּא וְלָא אָמַר לְהוּ לְרַבָּנָן "*אֱתוּ כַּרְכֵי בְּהַדֵּי". פְּלִיג רֵיפְתָּא לִינּוּקֵיהּ, יָהֵב לֵיהּ לְקִשְׁשָׁא חָדָא וּלְזוּטְרָא תִּרְתֵּי. בָּתַר הָכֵי אָמַר לָהּ לְדִבְיתְהוּ: יְדָעְנָא דְּרַבָּנָן אָמְטוּל (בשביל) מִטְרָא אָתוּ, *קוּמִי נְסַלֵּיק לְאֵיגָּרָא וְנִבָּעֵי רַחֲמֵי, אֶפְשָׁר דְּמִרַצֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָתֵי מִטְרָא קָאֵי אִיהוּ בְּהַאי זְוִיתָא וּדְבֵיתְהוּ בְּהַאי זְוִיתָא קָדִים וְסַלֵּיק עַנָּנָא *מִזְוִיתָא דְּדְבֵיתְהוּ. נָחֵית וְאָתֵי. אָמַר לְהוּ: אֲמַאי אָתוּ רַבָּנָן? אָמְרוּ לֵיהּ: שְׁדַרוּנָן רַבָּנָן לְגַבֵּי דְּמַר לְמִבָּעֵי רַחֲמֵי לְמֵיתֵי מִטְרָא. אָמַר לָהֶם: בָּרוּךְ הַמָּקוֹם *שֶׁלֹּא הִצְרִיךְ אֶתְכֶם לְאַבָּא חִלְקִיָּה.

נפש יהודה רפיק בדברא. עודר בשדה: **ולא אסבר להו אפיה**. לא החזיר להם פניו: **בפניא**. לפנות ערב כשהלך לביתו נקיט ציבי עצים ונשאן על חד כתפיה וגלימא שהיה לו על השני: **כל אורחא**. כל הדרך לא היו מנעלים ברגליו וכשבא למים שהלכו בתוכו שם המנעלים ברגליו: **אתו כריכו בהדאי**. בואו ואכלו עמי: **קומי נסליק**. אמר לאשתו קומי ונלכה לעליה להתפלל בטרם שידברו רבנן אלי שאתפלל וכדי שלא יחזיק טובה לעצמו שעל ידי תפלתו בא הגשם: **מזויתא דדביתהו**. מאותו רוח זוית שהיתה אשתו עומדת ומתפללת באו העבים תחלה שנענית תחלה: **שלא הצריך אתכם**. לתפלתי שכבר באו העבים והגשם:

אָמְרוּ לֵיהּ: יְדָעֵינָן דְּמִטְרָא *מֵחֲמָתֵיהּ דְּמַר הוּא דְּאָתָא, אֶלָּא אֵימָא לָן כָּל *הַנֵּי דְּתִמְיהָא לָן. מַאי טַעְמָא כִּי יַהֲבִינָן לֵיהּ שְׁלָמָא לָא אִסְבַּר לָן מַר אַפֵּיהּ? אָמַר לְהוּ: *אֲגִיר יוֹמָא הֲוַאי, אַמִּינָא: לָא אִיפְּגַר (פירוש: לא אבטל). אָמְרוּ לֵיהּ: *מַאי טַעְמָא דָּרָא מַר צִיבֵי אַחַר כַּתְפֵּיהּ וּגְלִימֵיהּ אַחַד כַּתְפֵּיהּ? אָמַר לְהוּ: טְלִית שְׁאוּלָה הָיְתָה, *לְהֵכִי שָׁאַלְתִּיהּ וּלְהֵכִי לָא שָׁאַלְתִּיהּ. אָמְרִי לֵיהּ: מַאי טַעְמָא כֻּלֵּי אוֹרְחָא לָא סָיֵים מַר מְסַאנֵיהּ וְכִי מָטָא לְמַיָּא

סְיֵים מְסַאנֵיהּ? אֲמַר לְהוּ: כֻּלֵּי אוֹרְחָא קָא חַזִינָא, *בְּמַיָּא לָא חֲזִינָא *מַאי טַעְמָא כִּי מָטָא מַר לְהֵיזְמֵי וְהֵיגֵי דְּלִינְהוּ לְמָנֵיהּ? אָמַר לְהוּ: *זֶה מַעֲלֶה אֲרוּכָה וְזֶה אֵינָה מַעֲלֶה אֲרוּכָה. מַאי טַעְמָא נָפְקָא דְּבֵיתְהוּ *כִּי מְקַשְׁטָא? שֶׁלֹּא אֶתֵּן עֵינַי בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת. מַאי טַעְמָא עַיְילָה הֵיא בְּרֵישָׁא וּמַר אַבַּתְרָהּ? אֲמַר לְהוּ: *דְּלָא בָּדְקִיתוּ לִי. מַאי טַעְמָא לָא אֲמַר לָן מַר "כְּרִיכוּ רֵיפְתָא בְּהַדֵּי"? אֲמַר לְהוּ: לָא הֲוָה נָפֵישָׁא לָן רֵיפְתָא וַאֲמִינָא: לָא אַחֲזִיק בְּהוּ בְּרַבָּנָן *טוֹבַת חִנָּם. מַאי טַעְמָא יְהַב מַר *לְקִשִּׁישָׁא חֲדָא וּלְזוּטְרָא תַּרְתֵּי? הַאי קָאֵי בְּבֵיתָא וְהַאי קָאֵי בְּבֵי כְּנִישְׁתָא. מַאי טַעְמָא קָדְמָא סָלְקָא הַהִיא עַנָּנָא מֵהַהִיא זְוִיתָא דַּהֲוָה קַיְימָא דְּבֵיתְהוּ דְּמַר? אֲמַר לְהוּ: מְשׁוּם *דְּאִיתְתָא שְׁכִיחָא בְּבֵיתָא וּמְקָרְבֵי הַנְיָתָהּ.

נפש יהודה מחמתיה דמר. בשבילך שהתפללת: **הני**. מילי, דברים שראינו ממך: **אגיר יומא**. שכיר יום הייתי אמינא לא איפגר לא אתבטל ממלאכתי כמו כי אפגירו רבנן: **מאי טעמא דרא מר**. נשא מר העץ ולא נתת הגלימא תחתיו שאז טוב לישא המשא עליו: **להכי שאילתיה**. להתעטף בו ולא לישא עליו ציבי ולקרוע: **במיא לא חזינא**. על מה אני דורס שמא אדרוס על קוץ או ישכני דג או נחש ע"כ עשיתי המנעלים ברגלי: **מאי טעמא כי מטא מר להיזמי והיגי**. במקום שיש קוצים ודרדרים הגבהת לבגדיך אדרבה טוב שיתחבו בבגדך ויקרעו ולא בבשרך: **זה מעלה ארוכה**. אם קורעין בבשרי עתיד לרפאות ואין נחסר כלום אבל בבגד אי אפשר להיות שלם אם נקרע כבראשונה. ארוכה רפואה: **כי מקשטא**. בבגדים נאים ותכשיטי אשה: **דלא בדקיתו לי**. אין אני מכיר אתכם אם כשרים או פרוצים ואמר מר לעולם יהיו בעיניך כל אדם כלסטים: **טובת חנם**. דאינהו לא הוו אכלי דחזו דלית לי ריפתא וקא מחזיקנא בהו טובת חנם: **לקשישא**. לנער הגדול חד חתיכה לחם ולקטן שתי חתיכות אמר להם זוטרא קאי בי כנישתא קמי רביה ולא אתי כל היום לבית ואינו יכול לאכול כל פעם שירצה והגדול הוא בבית ויכול לאכול כל פעם שירצה: **דאיתתא שכיחא בביתא**. כל שעתא וכי מצריך עניא מידי אזלא ויהבית ומקרבא הנייתא שהיא נותנת מזונות לאכול מיד ואני מעות:

וּלְפִי שֶׁבְּעֶרֶב שַׁבָּת יְהֵא מוּכָן הַפַּת בַּבַּיִת, שֶׁתִּתֵּן הָאִשָּׁה לָעָנִי, הָיְתָה אַחַת מֵעֲשֶׂר תַּקָּנוֹת שֶׁתִּקֵּן עֶזְרָא, שֶׁתְּהֶיהָ הָאִשָּׁה מַשְׁכֶּמֶת וְאוֹפָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כִּדְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קִמְּא, פֶּרֶק מְרֻבֶּה (פב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: עֶשֶׂר תַּקָּנוֹת תִּקֵּן עֶזְרָא וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ב מֵחִבּוּר כִּבּוּד סֵפֶר תּוֹרָה (סימן קל). וְהַתַּקָּנָה בְּדָבָר זֶה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא פַּת חַמָּה מְצוּיָה לָעֲנִיִּים בַּבֹּקֶר וְכַאֲשֶׁר תִּפְרֹס לָרֵעֵב לַחְמָהּ תִּתֵּן לוֹ לֶחֶם חֲמוּדוֹת וּתְנַחֲמֶנּוּ בִּדְבָרֶיהָ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וּבְדֶרֶךְ חֶסֶד וְרַחֲמִים.

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר [רא]

הַצַּדָּקָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת עִם דִּבְרֵי נִחוּמִים בְּדֶרֶךְ חֶסֶד וְרַחֲמָנוּת נִקְרָא "גְּמִילוּת חֲסָדִים", וּשְׁכָרוֹ מְרֻבֶּה כִּשְׁכַר הַדְּבָרִים שֶׁנִּקְרְאוּ "גְּמִילוּת חֲסָדִים", כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: "וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא" (בראשית כו, יב) וְכִי זֶרַע יִצְחָק דָּגָן? חֵס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא לָקַח מָמוֹנוֹ וְזָרַע צְדָקָה לָעֲנִיִּים, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד" (הושע י, יב). מַאי "לְפִי־חֶסֶד"? רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁשְּׁכַר צְדָקָה זוֹ מְרֻבֶּה כִּשְׂכַר (כשאר) גְּמִילוּת חֲסָדִים. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגְּמִילוּת חֲסָדִים גְּדוֹלָה מִן הַצְּדָקָה, אִם תִּזְרְעוּ מְעַט לִצְדָקָה תִּקְצְרוּ הַרְבֵּה *לְפִי גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁבָּהּ, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד".

נפש יהודה לפי גמילות חסדים. שבצדקה צדקה הוא המעות וגמילות חסד שבה שנותן צדקה למי שהגון הוא ובן טובים ושולח אותה לביתו ולא ימתין עד שיבא אליו ויתבייש על ידו למי שנותנה וכן כל הדינים שיש בה אז נוטל השכר לפי אותו חסד שעשה בצדקה זו:

וְעַל צְדָקָה כַּזֹּאת אָמְרוּ בְּפֶרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (סוכה מט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה כְּאִלּוּ מִלְּאוֹ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" וגו' (תהלים לג, ה). שֶׁמָּא תֹּאמַר *כָּל הַבָּא לִקְפֹּץ יִקְפֹּץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַה יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים" (שם לו, ח). יָכוֹל אַף לִירֵא שָׁמַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְחֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם" וגו' (שם קג, יז).

נפש יהודה כל הבא לקפוץ. לעשות צדקה וחסד כמו שהוא רוצה רק להתגאות בה ועל נתינתו נתבייש העני שמספיקין לו לעשות וממציאין לו אנשים מהוגנים לכך ת"ל מה יקר חסדך אלהים כשהוא צדיק ויקר לאלהים ויתן לבו לשמים וירדוף אחריה ככל דין גמ"ח לפי שאינה מצויה תמיד לזכות בה למהוגנים אז יישר ה' דרכיו:

זוֹהִי צְדָקָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֶסֶד וְעַל זֹאת נֶאֱמַר: "רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד" (משלי כא, כא). וְזוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־צַדִּיק ה' צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר" וגו' (תהלים יא, ז).

וְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקַמָּא (יז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־מָיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל־הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר" (ישעיה לב, כ)? כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים זוֹכֶה *לְנַחֲלַת שְׁנֵי שְׁבָטִים; וְאֵין זְרִיעָה אֶלָּא צְדָקָה, דִּכְתִיב: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד"; וְאֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם" (שם נה, א). "מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל" וגו', וְזוֹכֶה לְנַחֲלָה כְּיוֹסֵף, דִּכְתִיב, דִּכְתִיב: "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ" (דברים לג, יז) וְזוֹכֶה לְנַחֲלָה כְּיִשָּׂשכָר, דִּכְתִיב: "יִשָּׂשכָר *חֲמֹר גָּרֶם" (בראשית מט, יד). וְאֵיכָא דְּאָמְרִי: אוֹיְבָיו נוֹפְלִין לְפָנָיו כְּיוֹסֵף, דִּכְתִיב: "בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו

אַפְסֵי־אָרֶץ" (דברים לג, יז). וְזוֹכֶה לְבִינָה כְּיִשָּׁשכָר, דִּכְתִיב בֵּיהּ: וּמִבְּנֵי יִשָּׁשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים לָדַעַת מַה־ יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל" (דברי הימים־א יב, לב).

נפש יהודה לנחלת שני שבטים. דהכי משמע רגליכם ישלחו בנחלת שור וחמור יוסף וישששכר: **חמור גרם**. מתרגמי' עתיר בנכסין:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵיכֶם זוֹרְעֵי עַל־כָּל־מַיִם" וגו'? אַשְׁרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל, בְּזְמַן שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים יִצְרָם מָסוּר בְּיָדָם וְלֹא הֵם מְסוּרִין בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵיכֶם זוֹרְעֵי" וגו'; וְאֵין זְרִיעָה אֶלָּא צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה"; וְאֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי כָּל־צָמֵא" וגו'. "מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל" וגו', תָּאנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: לְעוֹלָם יָשִׂים אָדָם עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה כְּשׁוֹר לְעֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשּׂוֹי.

נפש יהודה אשריכם וגו'. משלחי רגל, שמשלחים ומשליכים רגלי יצר הרע הבא על האדם מעליהם:

וְגָרְסִינַן בְּחֻפַּת אֵלִיָּהוּ רַבָּה: הַנּוֹתֵן צְדָקָה עוֹלֶה וְיוֹשֵׁב כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד שֶׁנֶּאֱמַר: "הֹלֵךְ צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים" וגו' (ישעיה לג, טו) וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ: "הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן" (שם שם, טז) וּכְתִיב: "מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ" וגו' (שם שם, יז). וְכָל הָעוֹשֶׂה צְדָקוֹת נִקְרָא "יָשָׁר דַּרְכּוֹ", שֶׁנֶּאֱמַר: "צְדָקַת תָּמִים תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ" (משלי יא, ה). וְהָעוֹשֶׂה צְדָקוֹת נוֹטֵל שָׂכָר בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. בָּעוֹלָם הַזֶּה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו" (תהלים פה, יד); כְּשֶׁאָדָם יוֹרֵד יָמִים וּנְהָרוֹת וְהוֹלֵךְ דְּרָכִים וּמִדְבָּרוֹת *וְנָוֶה לִסְטִים וְחַיּוֹת - צְדָקָתוֹ הוֹלֶכֶת עִמּוֹ וּמְשַׁמַּרְתּוֹ מִכָּל רַע וּמוֹרֶה אוֹתוֹ דַּרְכֵי יֹשֶׁר וְשׁוֹמֶרֶת פְּעָמָיו שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ. בָּעוֹלָם הַבָּא מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ" (ישעיה נח, ח); כְּשֶׁיִּפָּטֵר אָדָם מִן הָעוֹלָם וּבְיָדוֹ צְדָקוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הוֹלְכִין לְפָנָיו לְתוּר לוֹ מְנוּחָה וְיִהְיוּ לוֹ מְלִיצֵי יֹשֶׁר בֵּינוֹ וּבֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא יַנִּיחוּ מְקַטְרֵג לְקַטְרֵג עָלָיו, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ" וגו' (איוב לג, כג).

נפש יהודה ונוה לסטים. מקום מדורת לסטים וחיות רעות כגון במדבר:

לָמַדְנוּ שֶׁהַצְּדָקָה שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ חֶסֶד יֵשׁ לָהּ זְכוּת הַרְבֵּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר [רב]

גְּדוֹלָה הַצְּדָקָה, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְדָּשׁ בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט" וגו' (ישעיה ה, טז) וְכֵיצַד? כְּבוֹדוֹ הוּא בְּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ" (תהלים פט, טו). וַאֲבוֹתֵינוּ, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, נִתְבָּרְכוּ בִּצְדָקָה. אַבְרָהָם מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן" וגו' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וגו' "אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו" (בראשית יח, יט), מַאי "אֲשֶׁר־דִּבֶּר

עָלָיו"? בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה' בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל" (שם כד, א). יִצְחָק מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "וַיִּזְרַע וגו' וַיְבָרְכֵהוּ ה'" (שם כו, יב); וְאֵין זְרִיעָה אֶלָּא צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה" (הושע י, יב). יַעֲקֹב מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר" וגו' (בראשית כח, כב); וְנִתְבָּרֵךְ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד" (שם ל, מג). וְדָוִד הַמֶּלֶךְ שִׁבְּחוֹ הַכָּתוּב בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ" (שמואל־ב ח, טו).

וּגְדוֹלָה צְדָקָה יוֹתֵר מִכֹּל הַקָּרְבָּנוֹת, דְּגָרְסִינַן בְּפֶרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (סוכה מט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט *נִבְחָר לַה' מִזָּבַח" (משלי כא, ג).

נפש יהודה נבחר לה' מזבח. הכל בכלל זבח חטאת ואשם ועולה ושלמים כלם נקראים זבח:

וְהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁיִּגָּלֶה בִּמְהֵרָה, עָתִיד לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָדִין עַמְּךָ בְצֶדֶק" וגו' (תהלים עב, ב). וּבְיָמָיו יִהְיֶה שָׁלוֹם וּצְדָקָה בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם לָעָם וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה" (שם עב, ג).

וְהַנּוֹתֵן צְדָקָה - הָעֲנִיִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי שֹׁמֵעַ אֶל־ אֶבְיוֹנִים ה'" (שם סט, לד) וּכְתִיב: "קָרוֹב ה' לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב" וגו' (שם לד, יט) וּכְתִיב: "*בְּרֹכַת אֹבֵד עָלַי תָּבֹא" (איוב כט, יג). *וְהוּא יְבָרֵךְ בְּנִדְבַת לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב־עַיִן הוּא יְבֹרָךְ" (משלי כב, ט). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבָרֵךְ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ" וגו' (דברים טו, י).

נפש יהודה ברכת אובד. שאבד וירד מנכסיו אמר איוב עלי תבוא ברכתו כי עשיתי עמו צדקה: **והוא**. הנותן צדקה יבורך ע"י העניים בעבור נדבתו שנתן להם:

וְהַצְּדָקָה שֶׁעוֹשִׂין יִשְׂרָאֵל הִיא גְּדוֹלָה וְרוֹמֶמוּת לְיִשְׂרָאֵל, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (י, ב): תַּנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו; בָּנַי, מַהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי" *וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת" (משלי יד, לד)? נַעֲנָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְאָמַר: "צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ" (דה"א יז, כא); "וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת". כָּל צְדָקָה וְחֶסֶד שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין חַטָּאת הוּא לָהֶם, שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא לְהִתְגַּדֵּל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּי־לֶהֱוֹן מְהַקְרְבִין נִיחוֹחִין לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא וּמְצַלַּיִן לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנוֹהִי" (עזרא ו, י). וּמָאן דְּעָבִיד הָכֵי לָאו מֵעַלְיוּתָא הוּא - וְהַתְנָיָא: הָאוֹמֵר: סָלַע זוֹ לִצְדָקָה כְּדֵי שֶׁיִּחְיוּ בָּנַי אוֹ כְּדֵי שֶׁאֶזְכֶּה בָּהּ לָעוֹלָם הַבָּא הֲרֵי זֶה צַדִּיק גָּמוּר? לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּיִשְׂרָאֵל, כָּאן בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם. נַעֲנָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר: "תְּרוֹמֵם גּוֹי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" וגו'; "וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת", כָּל צְדָקָה וְחֶסֶד שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין חַטָּאת

הוּא לָהֶם, לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּמָּשֵׁךְ מַלְכוּתָם, תֶּהֱוֶה אַרְכָה לְשִׁלְוָתָךְ" (דניאל ד, כד). נַעֲנָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְאָמַר: "צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי", וְכָל הַמִּתְיַהֵר נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ" וגו' (משלי כא, כד). וְאֵין עֶבְרָה אֶלָּא גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו). אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עֲדַיִן צְרִיכִין אֲנוּ לְמוֹדָעִי. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: "צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי" וגו'; "וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת", חַטָּאת הוּא לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא לְחָרֵף אוֹתָנוּ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ ה' כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר כִּי־חָטָאתֶם לַה' וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ" (ירמיה מ, ג). רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר: "צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל - וּלְאֻמִּים חַטָּאת. אָמַר לָהֶם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו: נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה מִדִּבְרֵי וּמִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁהוּא נוֹתֵן צְדָקָה וְחֶסֶד לְיִשְׂרָאֵל וּלְאֻמִּים חַטָּאת]. (הקטע המסוגר הושמט ע"י הצנזור, והושלם ע"פ דפו' ראשונים).

נפש יהודה וחסד לאומים. חסד שהעובדי כוכבים ומזלות עושים חטאת להם כי אין עושין אלא להתפאר בהם:

עַל כֵּן יְהֵא אָדָם זָרִיז בִּצְדָקָה כְּפִי מִסַּת יָדוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְיַצִּילֵהוּ מִכָּל צָרָה וְיהֵא לוֹ לְעֶזְרָה וּגְדוּלָה וְרוֹמְמוּת לְיִשְׂרָאֵל.

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בִּגְבִית הַצְּדָקָה וְסֵדֶר חִלּוּקָה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רג]

הַצְּדָקָה נִגְבֵּית וְנֶחְלֶקֶת בִּשְׁנֵי דְּרָכִים עַל־יְדֵי הַגַּבָּאִים: הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן, בְּמֵעוֹת הַבָּאוֹת לַקֻּפָּה לְחַלְּקָם בִּזְמַנִּים יְדוּעִים; וְהַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי, בַּתַּמְחוּי, לְתֵת מְזוֹנוֹת בְּכָל יוֹם לַדַּלִּים שֶׁאֵין לָהֶם שׁוּם דָּבָר לֶאֱכֹל. וְסִדְּרוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּזֶה הָעִנְיָן, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה נִגְבֵּית בִּשְׁנַיִם וּמִתְחַלֶּקֶת בִּשְׁלֹשָׁה. נִגְבֵּית בִּשְׁנַיִם, שֶׁאֵין עוֹשִׂין שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם; וּמִתְחַלֶּקֶת בִּשְׁלֹשָׁה, *כְּדֵינֵי מָמוֹנוֹת. *תַּמְחוּי נִגְבֵּית בִּשְׁלֹשָׁה וּמִתְחַלֶּקֶת בִּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי *שֶׁגִּבּוּיָהּ וְחִלּוּקָהּ שָׁוֶה. תַּמְחוּי נִגְבֵּית בְּכָל יוֹם, **קֻפָּה מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. תַּמְחוּי לָעֲנֵיֵּי עוֹלָם, קֻפָּה לַעֲנֵיֵּי הָעִיר. וְרַשָּׁאִין בְּנֵי הָעִיר *לַעֲשׂוֹת קֻפָּה תַּמְחוּי וְתַמְחוּי קֻפָּה וּלְשַׁנּוֹתַן לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצוּ.

נפש יהודה כדיני ממונות. שצריכין לעיין ולתת לכל אחד כפי טפליו התלויים בו: **תמחוי**. היא קערה גדולה ובתוכה כמה קערות קטנות ונותנין שם מאכלים הרבה: **שגבויה**. של התמחוי וחלוקה לעניים שוה בכל יום ויום לפיכך אין גיבויה בשנים שלא יצטרכו לטרוח ולבקש את השלישי לחלק: **קופה**. כלי שנותנין בו מעות: **קופה מערב**

שבת לערב שבת. כלומר בכל ערב שבת: **לעשות קופה תמחוי**. לחלק לכל עניי עולם אם ירבו עליהן:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּהְיוּ נֶאֱמָנִים וְאֵין צְרִיכִין לָתֵת חֶשְׁבּוֹן כְּדְאָמְרִינַן הָתָם (ט, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *אֵין מְחַשְּׁבִין בַּצְּדָקָה עִם גַּבָּאֵי צְדָקָה וְלֹא בַּהֶקְדֵּשׁ עִם הַגִּזְבָּרִים, וְאַף־עַל־פִּי *שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֶכֶר לַדָּבָר: "וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָד לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה" וגו' (מלכים־ב יב, טז) - עִם כָּל זֶה יִהְיוּ זְהִירִין בַּדָּבָר, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי חֶשְׁד, כְּדְאָמְרִינַן הָתָם (ח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: גַּבָּאֵי צְדָקָה *אֵין רַשָּׁאִין לְפָרֵשׁ זֶה מִזֶּה, *אֲבָל פּוֹרֵשׂ זֶה לְשַׁעַר וְזֶה לַחֲנוּת וְגוֹבְיִן. מָצָא מָעוֹת בַּשּׁוּק *לֹא יִתְּנֵם לְתוֹךְ כִּיסוֹ, אֲבָל נוֹתְנָן לְתוֹךְ אַרְנְקִי שֶׁל צְדָקָה וּכְשֶׁיָּבוֹא לְבֵיתוֹ יִטְּלֵם. תָּנוּ רַבָּנָן: גַּבָּאֵי צְדָקָה שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק, *פּוֹרְטִין לַאֲחֵרִים וְאֵין פּוֹרְטִין לְעַצְמָן. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, גַּבָּאֵי תַּמְחוּי שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק, מוֹכְרִים לַאֲחֵרִים וְאֵין מוֹכְרִין לְעַצְמָן. תָּנוּ רַבָּנָן: מָעוֹת שֶׁל צְדָקָה אֵין מוֹנִים אוֹתָן *שְׁתַּיִם, אֶלָּא אֶחָד אֶחָד.

נפש יהודה אין מחשבין. עמהם, להיכן נתתם המעות שגבית: **שאין ראיה לדבר**. דלא בגבאי צדקה כתיב אלא בגזברי הקדש וכו': **אין רשאין**. לפרוש זה מזה מפני החשד שלא יאמרו זה שגובה יחידי דעתו לגנוב: **אבל פורש זה**. לגבות מהחנויות וזה פורש לגבות מיושבי שער ובלבד שיראו שניהם כאחד: **לא יתנם לתוך כיסו**. שלא יאמרו מעות של צדקה הוא גונב: **פורטין**. הפרוטות של נחושת שגבו ליקח בהן דינרי כסף לפי שהפרוטות של נחושת מחלידות לאחרים פורטין ואין פורטין לעצמן מדינרי כסף שיש לו פן יחשדוהו שפורטן בזול: **שתים**. שלא יחשדוהו שנים הוא נוטל ואינו מונה אלא אחד:

וְכָל זֶה שֶׁאָמְרוּ, לֹא לְפִי שֶׁאֵינָם נֶאֱמָנִים, שֶׁאֵינָם רַשָּׁאִים בְּנֵי הָעִיר לְמַנּוֹת גַּבָּאֵי צְדָקָה אֶלָּא אֲנָשִׁים טוֹבִים וְנֶאֱמָנִים, אֲבָל זוֹ עֵצָה טוֹבָה הִיא לָהֶם כְּדֵי לְסַלֵּק עַצְמָם מִן הַחֶשְׁד. וְאִם מָצִינוּ בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁחָשְׁדוּ בְמשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אֲשֶׁר לֹא קָם כָּמוֹהוּ, וְאָמְרוּ עָלָיו, שֶׁחֶשְׁדוּהוּ בְּאֵשֶׁת אִישׁ וְגַם שֶׁהָיָה גּוֹנֵב כֶּסֶף הַמִּשְׁכָּן, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (יא, ב) וּבְמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (לד, א): *בַּמֶּה שִׁמֵּשׁ מֹשֶׁה כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים? בְּחַלּוּק *שֶׁאֵין בּוֹ אִמְרָא - כָּל שֶׁכֵּן בְּאַחֵר. עַל כֵּן יֵעָצוּ רַבּוֹתֵינוּ לְגַבָּאֵי צְדָקָה שֶׁיִּהְיוּ זְהִירִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

נפש יהודה במה שימש משה. דאלו באהרן כתיב בגדי כהונה דכתיב והלבשתם שבשעה שהיה אהרן עובד היה לבוש בגדי כהונה ועובדת משה גזירת הכתוב הוא ובגדי כהונה לא מצינו בו ומסתמא אין הדבר כשר שיהיה עובד בבגדים של חול שיוצא בהן

לשוק: **שאין בו אמרא**. שפה כפל שלא יחשדוהו שתחב בו מעות משום והייתם נקיים מה' ומישראל. בחלוק לבן, של פשתן עשוי לשם כך:

וְסֵדֶר הַחֲלוּקָה כָּךְ הוּא: הַדָּחוּק שֶׁבַּדְּלִים שֶׁרוֹצֶה לְהִתְפָּרְנֵס בְּכָל יוֹם מִן הַתַּמְחוּי, נוֹתְנִין לוֹ בְּכָל יוֹם, עֶרֶב וָבֹקֶר, מְזוֹנוֹת; וּמִי שֶׁמִּתְפָּרְנֵס מִן הַקֻּפָּה, נוֹתְנִין לוֹ מָעוֹת לְהוֹצָאַת שִׁבְעַת יָמִים, *חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת. וְלֹא יִטָּלֵנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, דְּתַנְיָא: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לֹא יִטֹּל מִן הַתַּמְחוּי, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָזוֹן אַרְבַּע עֶשְׂר סְעוּדוֹת לֹא יִטֹּל מִן הַקֻּפָּה.

נפש יהודה חמש עשרה סעודות. כפל לשבת שאוכלין יותר משום נשמה יתירה:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבּוֹדְקִין אַחַר הַמְבַקֵּשׁ כְּסוּת אִם צָרִיךְ לוֹ, שֶׁמָּא יַעֲרִים, אֵין בּוֹדְקִין אַחַר הַמְבַקֵּשׁ מְזוֹנוֹת, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ט, א): אָמַר רַב הוּנָא: *בּוֹדְקִין לַמְּזוֹנוֹת *וְאֵין בּוֹדְקִין לַכְּסוּת. אִי בָּעֵית אֵימָא קְרָא וְאִי בָּעֵית אֵימָא סְבָרָא. אִי בָּעֵית אֵימָא קְרָא: "הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ" (ישעיה נח, ז), "*פָּרוֹשׁ" כְּתִיב: "כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ" (שם) לְאַלְתַּר. וְאִי בָּעֵית אֵימָא סְבָרָא, הַאי מִבְּזֶה וְהַאי לָא מִבְּזֶה. וְרַב יְהוּדָה אָמַר: בּוֹדְקִין לַכְּסוּת וְאֵין בּוֹדְקִין לַמְּזוֹנוֹת. אִי בָּעֵית אֵימָא קְרָא וְאִי בָּעֵית אֵימָא סְבָרָא. אִי בָּעֵית אֵימָא קְרָא: "הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ", פְּרֹשׂ יָדְךָ וְהַב לֵיהּ; וְהָכָא כְּתִיב: "כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ", *לְכְשֶׁיֵּרָאֶה לְךָ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא סְבָרָא הַאי *קָא מִצְטַעַר וְהַאי לָא קָא מִצְטַעַר. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה: אָמַר "כַּסּוּנִי" - בּוֹדְקִין אַחֲרָיו, "פַּרְנְסוּנִי" - אֵין בּוֹדְקִין אַחֲרָיו.

נפש יהודה בודקין למזונות. אם בא עני ואמר פרנסוני בודקין שלא יהא רמאי: **ואין בודקין לכסות**. אם בא ערום ואמר כסוני לוקחין כסות מיד: **פרוש כתיב**. משמע דרוש וחקור תחלה לכשיראה לך שאינו רמאי אבל כי תראה מיד כשתראה שהוא ערום וכסיתו ואין צריך לבדוק: **לכשיראה לך**. בבדיקה ובירור שאין לו כסות: **קא מצטער**. רעב יש בו צער מה שאין כל כך בכסות:

לְפִיכָךְ כָּל אִישׁ הַתּוֹבֵעַ מְזוֹנוֹת אֵין מְעַכְּבִין אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּת בָּרָעָב, כְּמוֹ שֶׁאֵרַע לְאָדָם שֶׁנִּזְדַּמֵּן לָנָחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, כִּדְאִיתָא לְעֵיל בַּחֵלֶק הַשֵּׁנִי (סימם קצא). וְנוֹתְנִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי הָרָאוּי לוֹ, כִּדְאִיתָא לְעֵיל וְיֶחְשַׁב לָהֶם לִצְדָקָה.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רד]

הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּכָל חֶלְקֵי הַצְּדָקָה הִיא הַנְּתֻנָה לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְעַל כֵּן מַקְדִּימִין נְתִינָה זוֹ לְפַרְנָסַת עֲנִיִּים וְלִכְסוּתָן וּלְכָל דִּבְרֵי צְדָקָה. לְפִיכָךְ אִם גָּבוּ מָעוֹת לְכָל דָּבָר מִצְוָה, וַאֲפִילוּ לִבְנְיַן בֵּית הַכְּנֶסֶת, יְכוֹלִין לְשַׁנּוֹתָם וְלִתְּנָם לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִילוּ לְקָנוֹת הַדְּבָרִים הַצְּרִיכִים לִבְנְיַן הַבַּיִת - מוֹכְרִין אוֹתָם לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, שֶׁהוּא נִקְרָא מִצְוָה רַבָּה, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ח, א): אִיפְּרָא הוֹרְמִיז אִימֵּיהּ דְּשָׁבוֹר מַלְכָּא שָׁדְרָא אַרְנְקָא

דְּדִינְרֵי לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף. אָמְרָה לֵיהּ: לֵיהֱוֵי לְמִצְוָה רַבָּה. יָתִיב רַב יוֹסֵף וְקָא מְעַיֵּין בָּהּ: מַאי הִיא "מִצְוָה רַבָּה"? אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מִדְּתָנֵי רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה: *אֵין פּוֹסְקִין צְדָקָה עַל הַיְתוֹמִים וַאֲפִילּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, שְׁמַע מִינָּהּ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים מִצְוָה רַבָּה הִיא. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַבָּה בַּר מָארִי: מִנָּא הָא מִילְתָא דְּאָמוּר רַבָּנָן: פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים מִצְוָה רַבָּא הִיא? אֲמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: "וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר ה' אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר לַשֶּׁבִי לַשֶּׁבִי" (ירמיה טו, ב), וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְאַחֵר בְּפִסּוּק זֶה קָשָׁה מַחֲבֵרוֹ. חֶרֶב קָשָׁה מִמָּוֶת, אֲבָעִית אֵימָא קְרָא וְאֲבָעִית אֵימָא סְבָרָא. אֲבָעֵית אֵימָא סְבָרָא, *הָא קָא מִינְוַיל וְהָא קָא לָא מִינְוַיל: וְאֲבָעִית אֵימָא קְרָא: "*יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו" (תהלים קטז, טו). רָעָב קָשֶׁה מֵחֶרֶב. אֲבָעִית אֵימָא קְרָא וְאֲבָעִית אֵימָא סְבָרָא. אֲבָעִית אֵימָא סְבָרָא, הָא קָא מִצְטַעֵר וְהָא לָא מִצְטַעֵר; אֲבָעִית אֵימָא קְרָא: "טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי־חֶרֶב מֵחַלְלֵי רָעָב" (איכה ד, ט). *שְׁבִי כֵּלְּהוּ אִיתְּנְהוּ בֵּיהּ.

נפש יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים. אין היתומים מחוייבין ליתן צדקה כשפוסקין צדקה על הקהל: **האי קא מינוול**. חרב הוא מגואל בדם מה שאין כן במות: **יקר בעיני ה' המותה**. מי שמת מיתת עצמו: **שבי כולהו איתנהו ביה**. שהוא ביד העובד כוכבים ומזלות לעשות בו כל חפצו אם לרעב אם למות:

וְעִם כָּל זֶה אָמְרוּ ז"ל: אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִים יוֹתֵר מִכְּדֵי דְּמֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְסְרוּ הָאוֹיְבִים אֶת נַפְשָׁם עֲלֵיהֶם, בְּרֹאוֹתָם שֶׁמּוֹסִיפִין עַל קִצְבָּתָן. וְגַם אֵין מַנִּיחִין לִקְרוֹבֵיהֶם לִפְדּוֹתָם יוֹתֵר מִכְּדֵי דְּמֵיהֶם. אֲבָל פּוֹדֶה אָדָם אֶת עַצְמוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, כִּי לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ. וְגַם פּוֹדֶה אֶת אִשְׁתּוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, לְפִי שֶׁהִיא כְּגוּפוֹ.

גַּם לָמַדְנוּ מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁפּוֹדִים לְתַלְמִיד חָכָם בְּכָל מַה שֶּׁיּוּכְלוּ לִפְדּוֹתוֹ וַאֲפִילּוּ שֶׁאֵינוֹ מֻבְהָק, אֶלָּא אִם רָאוּ בוֹ שֶׁהוּא רָאוּי לִהְיוֹת תַּלְמִיד חָכָם אִם יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּלִמּוּד - פּוֹדִין אוֹתוֹ בְּכָל עִנְיָן, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין, פֶּרֶק הַנִּזְקִין (נח, א): תְּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ גָּדוֹל שֶׁל רוֹמִי. אָמְרוּ לוֹ: תִּינוֹק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יָפֶה עֵינַיִם וְטוֹב רֶאִי, *קְוֻצּוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ *תַּלְתַּלִּים. הָלַךְ וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִין וְאָמַר: "מִי־נָתַן לְמִשֹּׁסָה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים" (ישעיה מב, כד). נַעֲנָה אוֹתוֹ תִּינוֹק וְאָמַר: "הֲלוֹא ה' זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ" וגו' (שם). *אָמַר: מֻבְטָח אֲנִי בַּזֶּה שֶׁמּוֹרָה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. הָעֲבוֹדָה, שֶׁאֵין אֲנִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ בְּכָל דָּמִים שֶׁפּוֹסְקִים עָלָיו. אָמְרוּ: לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁפְּדָאוֹ בְּמָמוֹן הַרְבֵּה. וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. וּמַנּוּ? רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע.

נפש יהודה קווצותיו. שערות ראשו סדורות לו: **תלתלים**. שורות השערות תולין עגולין כטבעת: **אמר מובטח אני בזה**. שהיה קטן ואין דעתו לענות כזה:

גַּם אָמְרוּ: *אֵין מַבְרִיחִים אֶת הַשְּׁבוּיִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכְבִּידוּ תְּפִיסוֹת עֲלֵיהֶם. גַּם אָמְרוּ: מִי שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לַגּוֹי אוֹ שֶׁשָּׁבָה אוֹתוֹ הַגּוֹי בְּחוֹבוֹ, פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה פּוֹדִין אוֹתוֹ, שְׁלִישִׁית אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ. אֲבָל פּוֹדִין אֶת בָּנָיו אַחַר מִיתַת אֲבִיהֶם. [שְׁבוּי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּד בִּרְצוֹנוֹ, אֲפִילּוּ לְמִצְוָה אַחַת, אָסוּר לִפְדּוֹתוֹ]. עֶבֶד שֶׁמָּל וְטָבַל לְשֵׁם עַבְדוּת וְקִבֵּל עָלָיו הַמִּצְוֹות, פּוֹדִין אוֹתוֹ כְּיִשְׂרָאֵל. פּוֹדִין אֶת הָאִשָּׁה קוֹדֶם לְאִישׁ; וְאִם תָּבְעוּ שְׁנֵיהֶם לִדְבַר עֲבֵרָה, פּוֹדִין אֶת הָאִישׁ קוֹדֶם הָאִשָּׁה, *לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ.

נפש יהודה אין מבריחים את השבוים. ליקח מהן בעל כרחם כדי שלא יכבידו על שאר השבוים שיש להם לתפסם ולאסרם בחבלים קשים ובתפיסות חזקות ולצערם: **לפי שאין דרך**. האיש לשכב עמו משכב זכור וגנאי ובושה הוא לו מאד:

וְכָל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה: הַנּוֹתֵן מְנָכְסָיו לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְצַיְּלֶנּוּ לוֹ וּלְזַרְעוֹ מִלִּפּוֹל בַּשֶּׁבִי; וְהַמְחַלֵּק מְנָכְסָיו לִצְדָקָה לֹא יָבוֹא הוּא וְזַרְעוֹ לִצְטָרֵךְ לְקִבּוּל צְדָקָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב: "כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ" וגו' (דברים טו, י). וְאֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם.

הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי: לְגָמֹל חֶסֶד

וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, שַׁמַּח חֲתָנִים; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בִּקּוּר חוֹלִים; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, הַלְוָיַת מֵתִים וְהֶסְפֵּדָם; הָחֵלֶק הָרְבִיעִי, נִחוּם אֲבֵלִים; הַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי, בְּגְמִילוּת חֲסָדִים עִם כָּל אָדָם.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן לְשַׂמֵּחַ חֲתָנִים

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רה]

הָרוֹצֶה לְדָבֵק בַּשְּׁכִינָה יִלְמֹד מִמִּדַּת בּוֹרְאוֹ, וְאִם יַרְגִּיל בְּמִדּוֹתָיו נִמְצָא שֶׁמִּתְדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה. וּכְבָר מָצִינוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אָדוֹן כָּל הָעוֹלָם וְיָצַר אֶת הָאָדָם מֵאַיִן, הִתְקִין לוֹ חֻפּוֹת עִם חַוָּה כַּלְּתוֹ וְשִׂמַּח לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּחֻפָּתוֹ וְשָׁלַח לוֹ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹשְׁבִינָיו לְגָמֹל חֶסֶד עִמּוֹ וְהוּא בֵּרְכָם בִּרְכַּת חֲתָנִים, כִּדְנָרְסִינַן בְּפֶרֶק יב מִפְּרָקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עָשָׂה חֻפּוֹת עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם בְּגַן־עֵדֶן וְכֻלָּן שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. וַהֲלֹא לְכָל חָתָן אֵין עוֹשִׂין אֶלָּא חֻפָּה אַחַת וּלְמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ עוֹשִׂין [שֶׁלֹּשׁ חֻפּוֹת, וְלַחֻלְּק כָּבוֹד לְאָדָם הָרִאשׁוֹן עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא] עֶשֶׂר חֻפּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתְךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיַהֲלֹם תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה סַפִּיר

נֹכַח וּבָרֵקַת וְזָהָב **מְלֵאכֶת תַּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרְאֲךָ כּוֹנָנוּ" (יחזקאל כח, יג). הֲרֵי אֵלּוּ עֶשֶׂר חֲפוֹת. וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים מְתוֹפְפִים וּמְרַקְּדִים כְּנֶקֶבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאכֶת תַּפֶּיךָ" וגו'. בְּיוֹם שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: בּוֹאוּ וְנִגְמֹל חֶסֶד לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וּלְעָזְרוֹ, שֶׁעַל מִדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים הָעוֹלָם עוֹמֵד. וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חֲבִיבָה גְּמִילוּת חֲסָדִים מִזְּבָחִים וְעֹלוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְהַקְרִיב לְפָנַי עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח" (הושע ו, ו). וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת הוֹלְכִין לְפָנָיו כְּמוֹ רֹעִים הַמְשַׁמְּרִים אֶת הַחֲפוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ" (תהלים צא, יא) וְאֵין דֶּרֶךְ זֶה אֶלָּא דֶּרֶךְ חֲתָנִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּחַזָּן, מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל חַזָּן עוֹמֵד וּמְבָרֵךְ לֶחָתָן וְלַכַּלָּה בְּתוֹךְ חֻפָּתָם, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וּבֵרַךְ לְאָדָם וּלְעָזְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם" וגו' (בראשית א, כח).

נפש יהודה בעדן גן אלהים היית. בחירם מלך צור כתיב וכי סבור אתה להיות כאדם הראשן שהיה בג"ע והיו כל חופות הללו אודם רוביי"ן פטדה פריזוי"ם ויהלום פערל מוט"ר תרשיש יכצונ"ג שוהם אניקי"ל וישפה וספיר כך שמם נופך שמר"ק ברקת גרפונק"ל בל"א והם עשר: **מסוכתך**. וכי היה חופתך או לבוש כסויך כך בג"ע: **מלאכת תופיך ונקביך בך**. לא היית כדאי לבראך בנקביך כגון הפה שהקול יצא ממנו כתוף אלא שראה הקב"ה שיתגאה לומר אלוה הוא על כן ברא הקב"ה באדם נקבים שהצואה יצא מהם ורוח משמיע קול כתוף ובם היה לו להתבונן שאל יתגאה: **מלאכת תופיך**. מלאכים היו מרקדים בתופים ובמחולות:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עה, א): אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: עֶשֶׂר חֲפוֹת עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ" וגו'. מַר זוּטְרָא אָמַר: אַחַת עֶשְׂרֵה, דִּכְתִיב "כָּל אֶבֶן יְקָרָה".

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (יח, ב): "וַיִּבְאֵהָ אֶל־הָאָדָם" (בראשית ב, כב), מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *שׁוּשְׁבִינוּת לְאָדָם הָרִאשׁוֹן. לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל שׁוּשְׁבִינוּת לַקָּטָן וְלֹא יֵרַע לוֹ.

נפש יהודה שושבינות. שמשתדל בחיתונם לשמחן להתעסק בצרכי סעודות חופה תרגום ולאמנון רע ולאמנון שושבינא:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה יח (יג): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: *נָטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה וּבֵרְכָן. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן: מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל הָיוּ שׁוּשְׁבִינָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן.

נפש יהודה נטל הקדוש ברוך הוא כוס של ברכה וברכן. ברכת חתנים:

אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי: מָצָאנוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבָרֵךְ חֲתָנִים וּמְקַשֵּׁט כַּלּוֹת וּמְבַקֵּר חוֹלִים וְקוֹבֵר מֵתִים וּמְנַחֵם אֲבֵלִים. מְבָרֵךְ חֲתָנִים, דִּכְתִיב: "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים" וגו'. מְקַשֵּׁט כַּלּוֹת, דִּכְתִיב: "וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע" (בראשית ב, כב), בָּרָאהּ וְקִשְּׁטָהּ. מְבַקֵּר חוֹלִים, דִּכְתִיב: "וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא" (שם יח, א). קוֹבֵר מֵתִים, דִּכְתִיב: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי" (דברים לד, ו). מְנַחֵם אֲבֵלִים, דִּכְתִיב: "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ" (בראשית כה, יא). רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: *מַרְאֶה פָּנִים לָאֲבֵל, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ" (שם לה, ט). מַה בְּרָכָה בֵּרְכוֹ? אָמַר רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן: בִּרְכַּת אֲבֵלִים בֵּרְכוֹ.

נפש יהודה ויבן. קלעה שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא קלע שערותיה וקשטה כדרך הכלות: **וירא אליו ה'**. יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה לבקרו: **מראה פנים**. לאבל לנוד לו ולנחמו והיינו ברכת אבלים:

וְאִם זֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם בְּרִיּוֹתָיו, מַה לַּעֲשׂוֹת לִבְנֵי אָדָם שֶׁהֵם חַיָּבִים לִגְמֹל חֶסֶד זֶה עִם זֶה. וְכָל שֶׁכֵּן אִם נָהֲנָה מִסְּעוּדַת חָתָן וְאֵינוֹ מְשַׂמְּחוֹ, שֶׁעוֹבֵר עַל מִצְוָה, כְּדִגְרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִסְּעוּדַת חָתָן וְאֵינוֹ מְשַׂמְּחוֹ *עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת־ה' צְבָאוֹת כִּי־טוֹב ה' כִּי־לְעוֹלָם חַסְדּוֹ" (ירמיה לג, יא). וְאִם מְשַׂמְּחוֹ זוֹכֶה לְתוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בַּחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וגו' וְקֹל שֹׁפָר" וגו' (שמות יט, טז) וּכְתִיב: "וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר וגו' וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" (שם שם, יט) וּכְתִיב: "וְכָל־ הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וגו' וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר" וגו' (שם כ, טו) הַנָּךְ נְפִישֵׁי לְהוּ, הַנָּךְ קוֹלוֹת דְּמַעְיְקְרָא הֲווּ. רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: כְּאִלּוּ הִקְרִיב תּוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מְבִיאִים תּוֹדָה בֵּית ה'" (ירמיה לג, יא). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: כְּאִלּוּ בָּנָה אַחַת מֵחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּת הָאָרֶץ כְּבָרִאשֹׁנָה אָמַר ה'" (שם). לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁמִּצְוָה לְשַׂמֵּחַ אֶת הֶחָתָן.

נפש יהודה עובר בחמשה קולות. דקודם מתן תורה קאמר: **מביאים תודה בית ה'**. ואשיב את שבות וגו' סיפיה דקרא דה' קולות דלעיל:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רו]

כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מְצֻוֶּה לְשַׂמֵּחַ אֶת הֶחָתָן כָּךְ מִצְוָה לְשַׂמֵּחַ אֶת הַכַּלָּה. וְנִקְרָא זֶה גֵּם כֵּן "גְּמִילוּת חֶסֶד". וּמִצְוָה לְשַׂמְּחָהּ וּלְהַלְלָהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְמְצָא חֵן בְּעֵינֵי הֶחָתָן וּלְפִי שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלָיו, כְּדִגְרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה (טז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *כֵּיצַד מְרַקְּדִין לִפְנֵי הַכַּלָּה? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כַּלָּה *כְּמוֹת שֶׁהִיא, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כַּלָּה נָאָה *וַחֲסוּדָה.

אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל: לְדִבְרֵיכֶם, מִי שֶׁנִּשָּׂא חִגֶּרֶת אוֹ סוּמָא, אוֹמְרִים לָהּ: כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה - וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק" (שמות כג, ז)! אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: לְדִבְרֵיכֶם, מִי שֶׁלָּקַח מִקָּח רַע מִן הַשּׁוּק, יְשַׁבְּחֶנּוּ בְּפָנָיו אוֹ יְגַנֶּהוּ בְּפָנָיו? הֱוֵי אוֹמֵר: יְשַׁבְּחֶנּוּ בְּפָנָיו. *מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: לְעוֹלָם *תְּהֵא דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: הָכִי *מַשְׁרוּ קַמֵּי כַּלְתָּא בְּמַעֲרָבָא: לֹא כָח�ל וְלֹא שָׂרָק וְלֹא פִּרְכּוּס - וְיַעֲלַת חֵן.

נפש יהודה כיצד מרקדין. מה אומרים לפניה בעת רקידה: **כמות שהיא**. לפי יופיה וחשיבות שבה מקלסין אותה: **חסודה**. חוט של חסד משוך עליה: **מכאן אמרו**. מדברי ב"ה שאמרו ישבחנה: **תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות**. לעשות לאיש ואיש כרצונו ואם רואה שאדם רוצה בחפץ וקנה אותו אע"פ שהוא רע והוא כבר קנה אותו אמור לו טוב הוא מה שקנית: **משרו קמי כלתא**. כך היו משוררים לפני הכלה לא כחל אינה צריכה לכחל לצבוע פניה כי יפה היא בלא צבע ושרק ג"כ צבע הוא המחליק ומאדים פניה פרכוס קליעת שער ויעלת חן בלא זה. והריטב"א אמר כל שהוא מפני דרכי שלום אין בו מדבר שקר תרחק:

וַאֲמַרִינָן עָלָּהּ: אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי, שֶׁהָיָה נוֹטֵל בַּד שֶׁל הֲדַס וּמְרַקֵּד לִפְנֵי הַכַּלָּה וְאוֹמֵר: כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה. רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק מְרַקֵּד אַתְּלַת שׁוֹטִיתָא (שלשה בדין, זורק אחד ומקבל אחד). אָמַר רַבִּי זֵירָא: קָא *מַכְסְיֵיף לָן סָבָא. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ, אִיפְּסִיק עַמּוּדָא דְּנוּרָא בֵּינֵיהּ לְבֵית עַמָּא; וּגְמִירֵי, דְּלָא מַפְסִיק עַמּוּדָא דְּנוּרָא אֶלָּא *אוֹ לְחַד בְּדָרָא אוֹ לִתְרֵין בְּדָרָא. אָמַר רַבִּי זֵירָא: אַהֲנֵי לֵיהּ *שׁוֹטִיתֵיהּ לְסָבָא. וְאָמְרֵי לָהּ: אַהֲנֵי שְׁטוּתֵיהּ לְסָבָא. רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה *מַרְכִּיב לָהּ *אַכַּתְפֵּיהּ וְרָקִיד. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן: אֲנָן מַהוּ לְמֶעֱבַד הָכֵי? אָמַר לְהוּ: אִי דָּמֵי עֲלַיכּוּ *כְּכְשׁוּרָא (כקורה) - *לְחַיֵּי, וְאִי לָא - לָא.

נפש יהודה מכסיף לן סבא. שמזלזל בכבוד ת"ח ונוהג קלות ראש בעצמו: **או לחד בדרא**. שאין בדור צדיק כמותו אלא אחד או שנים: **שוטיתיה**. שוט של בדי הדס שהיה מרקד בו: **מרכיב לה**. הכלה: **אכתפיה**. נושאה על כתפיו ומרקד: **ככשורא**. אם דומה לכם כאילו נושאים קורה של עץ שאין אתם באים לידי שום הרהור בעלמא: **לחיי**. שפיר כלומר מותר לכם לעשות כן ואי לא שאין אתם יודעים בעצמכם אם תבואו לידי הרהור אל תעשו כן:

עַל כֵּן הָרוֹצֶה לִהְיוֹת חָסִיד וְלֶאֱחֹז בְּדַרְכֵי הָרִאשׁוֹנִים, יִגְמֹל חֶסֶד עִם הַחֲתָנִים לְשֵׁם שָׁמַיִם וִיכַבְּדֵם וִישַׂבְּחֵם וּמֵהָאֵל יִתְבָּרַךְ יָבוֹא מַשְׂכֻּרְתּוֹ שְׁלֵמָה.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּבִקּוּר חוֹלִים
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רז]

הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלִים אוֹחֵז מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְנָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (יד, א): אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ" (דברים יג, ה)? וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהַלֵּךְ אַחַר שְׁכִינָה - וַהֲלֹא כְּתִיב: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא" (שם ד, כד)? אֶלָּא, הַלֵּךְ אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַלְבִּישׁ עֲרוּמִים, דִּכְתִיב: "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּישֵׁם" (בראשית ג, כא), אַף אַתָּה הַלְבֵּשׁ עֲרוּמִים; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּר חוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא" וגו' (שם יח, א), אַף אַתָּה בַּקֵּר חוֹלִים; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַחֵם אֲבֵלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם *וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ" (שם כה, יא), אַף אַתָּה נַחֵם אֲבֵלִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָבַר מֵתִים, דִּכְתִיב: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בָּנָיו" (דברים לד, ו). אַף אַתָּה קְבֹר מֵתִים. "כָּתְנוֹת עוֹר", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: *דָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר; וְחַד אָמַר: דָּבָר *שֶׁהָעוֹר נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה ויברך אלהים את יצחק בנו. נחמו על אביו וברכו ברכת אבלים: **דבר הבא מן העור.** של צמר היה: **שהעור נהנה ממנו.** של פשתן שאדם לובש סמוך לעורו:

וְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק אֵין בֵּין הַמּוּדָר (לט, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מִנַּיִן לְבִקּוּר חוֹלִים מִן הַתּוֹרָה? דִּכְתִיב: "אִם־כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם וגו' *וּפְקֻדַּת כָּל־ הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם" (במדבר טז, כט). מַאי מַשְׁמַע? אָמַר רָבָא: "אִם כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם", שֶׁהֵם חוֹלִים וּמוּטָלִים עַל מִטּוֹתֵיהֶם וּבְנֵי אָדָם מְבַקְּרִין אוֹתָם. וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: תָּאנָא: בִּקּוּר חוֹלִים אֵין לוֹ שִׁיעוּר. מָה אֵין לוֹ שִׁעוּר? סָבַר רַב יוֹסֵף לְמֵימַר: אֵין שִׁעוּר לְמַתַּן שְׂכָרוֹ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: וְכָל הַמִּצְוֹות יֵשׁ שִׁעוּר לְמַתַּן שְׂכָרָן - וְהָא תְּנַן: הֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כִּבְמִצְוָה חֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹות? אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵּי: *אֲפִילּוּ גָּדוֹל אֵצֶל קָטָן. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים בְּיוֹם.

נפש יהודה ופקודת כל האדם. ששוכב על מטתו ובני אדם מבקרין אותו לא ה' שלחני לזה ולפי שהיו עדת קרח מלעיגין עליו ואומרים שהיה משה אומר מדעתו בלא צווי של מקום: **אפילו גדול אצל קטן.** שלא יאמר לא אבקר אלא גדול כמוני דמצוה בקטן כמו בגדול:

אָמַר רַב אַחָא בַּר חֲנִינָא: כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה נוֹטֵל אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מֵחָלְיוֹ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: אִם כֵּן *לְעֵילּוּהָ שִׁתִּין גַּבְרֵי וְלוֹקְמֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: *כְּעִישׁוּרַיְיתָא דְּבֵי רַבִּי אָמְרִי *וּבְבָן גֵּילוֹ, דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: *בַּת הַנְּזוּנָת מִנְּכָסֵי אַחִים נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר נְכָסִין. אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי:

לְדָבָרֶיךָ, מִי שֶׁהִנִּיחַ עֶשֶׂר בָּנוֹת וּבֶן אֶחָד, אֵין לַבֵּן בִּמְקוֹם בָּנוֹת כְּלוּם! אָמַר לָהֶם: כָּךְ אֲנִי אוֹמֵר: רְאשׁוֹנָה נוֹטֶלֶת עִשָּׂרוֹר נְכָסִים, שְׁנִיָּה בַּמֶּה שֶׁהִנִּיחָה חֲבֵרְתָּהּ, שְׁלִישִׁית בַּמֶּה שֶׁשִּׁיְּרָה חֲבֵרְתָּהּ - וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה.

נפש יהודה לעילוה שיתין גברי ולוקמיה. יכנסו ששים בני אדם כאחד לבקרו ויטול כל אחד ואחד ששים בצערו ומיד יתרפא: **כעישורייתא דבי רבי**. דאמר מי שיש לו עשר בנות ובן אחד הראשונה נוטלת עישור נכסים והשנייה במה ששיירה הראשונה וכן כולם וגביחולה נמי מבקר הראשון נוטל אחד ששים בחליו והשני אחד ששים במה ששייר: **ובבן גילו**. שנולד במזלו או בחור כמותו או זקן לזקן: **בת הניזונית מן האחים**. בתנאי כתובה שכן כתב לה בנן נוקבן די יהוון לך מינאי עישור נכסים לפרנסת נישואים: רַבִּי חֶלְבּוֹ חָלַשׁ, נָפַק אַכְרֵיז רַב כַּהֲנָא: רַבִּי חֶלְבּוֹ בָּאֵישׁ (פירוש: חלה), לָא אִיכָּא דְּקָאָתֵי. אָמַר לְהוּ: לֹא כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁחָלָה וְלֹא נִכְנְסוּ חֲכָמִים לְבַקְּרוֹ, וְנִכְנַס רַבִּי עֲקִיבָא לְבַקְּרוֹ, וּבִשְׁבִיל *שֶׁכִּבֵּד וְרִבֵּץ לְפָנָיו חָיָה; אָמַר לוֹ: רַבִּי, הֶחֱיִיתָנִי. יָצָא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר חוֹלִים *כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

נפש יהודה כיבד וריבץ. כשרוצין לכבד הבית רובצין תחלה במים לרבץ האבק. כיצד מטאטא בגרופיא עפר הבית ור"ע צוה לעשות לו כן: **כאילו שופך דמים**. מפני שבני אדם שנכנסין לבקרו עושין לחולה כל צרכיו ושמא יודע לו רפואה או שיכול להשיג לחולה דבר שיתאוה לו שעל ידו משיב נפשו:

כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה גּוֹרֵם לוֹ שֶׁיְּחֶיֶה וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה גּוֹרֵם לוֹ שֶׁיָּמוּת. מַאי גְּרָמָא? אִילֵימָא כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שֶׁיְּחֶיֶה וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שֶׁיָּמוּת - שֶׁיָּמוּת סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שֶׁיְּחֶיֶה וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים *לֹא שֶׁיָּמוּת וְלֹא שֶׁיְּחֶיֶה.

נפש יהודה לא שימות. שלפעמים צריכין לבקש שיקצר ה' את יסוריו כגון שהוא גוסס ומצטער ביציאת נפשו וזה שלא מבקרו אינו יודע בענינו של חולה:

רָבָא בְּיוֹמָא קַדְמָאָה דְּחָלַשׁ אָמַר לְהוּ: לָא תְּגַלּוּ מִילְתָא לְאִינָשׁ, *דְּלָא לִיתְרַע מַזָּלֵיהּ; *מִכָּאן וְאֵילָךְ אָמַר לְהוּ: פּוּקוּ אַכְרִיזוּ עָלַי בְּשׁוּקָא: רָבָא חָלַשׁ, רָבָא חָלַשׁ; דְּסָאנֵי לִי חָדֵי לִי וּכְתִיב: "בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח וגו' וְהֵשִׁיב" וגו' (משלי כד, יז); דְּרָחֲמִים לִי לְבָעֵי עָלַי רַחֲמֵי.

נפש יהודה דלא ליתרע מזלי. דדילמא מתצלנא לאלתר ויאמרו שלח רפואה לחולי רבא א"נ דלא לישתעו מיליה עלויה שלא ידברו בי בני אדם שחולה אני ואין לפתוח פה לשטן שמא אין ממש בחליי זה ואתרפא ל"א דנפיל תורא חדד סכינא ואולי בבקשה

מועטת שיבקש שונאי יתוסף חליי אבל אם כבר נגזר סאת הכאב וזמנה והתחילה נאמנים הן ואין כח בשונאי ליתרע לי אדרבה פן יראה וגו': **מכאן ואילך**. כיון דחזי דלא נתרפא אמר להו פוקו אכריזו:

וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: *לָא לִסְעוֹד אִינֵישׁ קְצִירָא (כלומר, לא יבקר את החולה) לָא *בְּתִלְתָּ שְׁעֵי קָמַיְתָא וְלָא בִּתְלָתָ שְׁעֵי *בַּתְרַיְתָא דְּיוֹמָא, כִּי הֵיכִי דְּלָא לֵיסַח דַּעְתֵּיהּ מִן רַחֲמֵי. בִּתְלָתָ שְׁעֵי קָמַיְתָא, דְּנִיחָא דַּעְתֵּיהּ; בַּתְרַיְתָא, תַּקִּיף חוּלְשֵׁיהּ.

נפש יהודה לא לסעוד. לא יפקוד החולה לבקרו כמו ופקודת כל האדם מתרגמינן וסעודת: **תלת שעי**. רויחא דעתו של חולה כדאמרינן אידלי יומא אידלי חולי ודילמא סברו דאין כל כך חולי דלבעי רחמי עליו: **בתרייתא**. תקיף חולשא. וכסבור שהוא באפס תקוה ומתייאש מן הרחמים:

וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא פֶּרֶק קַמָּא דְּשַׁבָּת (יב, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *זָן אֶת הַחוֹלֶה? *שֶׁנֶּאֱמַר: "*ה' יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי" (תהלים מא, ד). וְאָמַר רַב יְהוּדָה: מִנַּיִן שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מִמְּרַאשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' יִסְעָדֶנּוּ" וגו'. תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה *לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל וְלֹא עַל גַּבֵּי שְׁרַפְרָף, אֶלָּה *מִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב לְפָנָיו, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה לְמַעְלָה מְרַאשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' יִסְעָדֶנּוּ" וגו'.

נפש יהודה זן את החולה. שהרי לא אוכל ולא שותה מחמת חולי ולבריא א"א לעמוד כך: **שנאמר ה' יסעדנו**. כמו לחם לבב אנוש יסעד: **ה' יסעדנו**. שכינה יסעוד תשות כחו וסומכו: **לא ישב**. והוא שהחולה שוכב על גבי קרקע נמצא מבקרו יושב גבוה ממקום שכינה: **מתעטף**. ממורא שכינה:

וַאֲמְרִינָן הָתָם בְּפֶרֶק קַמָּא דְּשַׁבָּת (יב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, אוֹמֵר: *שַׁבָּת הִיא מִלְּזָעֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבוֹא. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: *יְכוֹלָה הִיא שַׁבָּת שֶׁתִּתְרַחֵם בְּזְכוּתָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַמָּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ וְעַל חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַמָּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ בְּתוֹךְ חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. *שֶׁבְּנָא אִישׁ יְרוּשָׁלַם בִּכְנִיסָתוֹ הָיָה אוֹמֵר: שָׁלוֹם, וּבִיצִיאָתוֹ - *שַׁבָּת הִיא מִלְּזָעֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבוֹא וְרַחֲמָיו מְרֻבִּים וְשִׁבְתּוּ בְּשָׁלוֹם. מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִין, שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹלֶה יְעָרְבֶנּוּ עִם חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה שבת היא מלזעוק. צריך להניח דעתם בתנחומין שלא יצטער: **יכולה היא שתרחם**. אם תכבדוה מלהצטער בה: **שבנא**. אדם גדול ששמו שבנא כשהיה מבקר את החולה אמר ורחמיו של הקב"ה מרובין: **ושבתו**. נוחו בשבתכם בשלום:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רח]

מִצְוַת בַּקּוּר חוֹלִים דְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִן הַתּוֹרָה, כִּדְגָרְסִינַן בִּמְצִיעָא, פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (ל, ב): תָּנָא רַב יוֹסֵף: "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם" (שמות יח, כ), *זֶה בֵּית חַיֵּיהֶם: "*הַדֶּרֶךְ" (שם), זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים; "*יֵלְכוּ" (שם), זוֹ בִּקּוּר חוֹלִים; "*בָּהּ" (שם) זוֹ קְבוּרָה; "*וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה" (שם), זֶה הַדִּין; "*אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן" (שם), לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, אָמַר מַר: "יֵלְכוּ", זוֹ בִּקּוּר חוֹלִים, הַיְינוּ גְּמִילוּת חֲסָדִים? לָא צְרִיכָא, דַּאֲפִילּוּ זָקֵן וְאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ.

נפש יהודה זה בית חייהם. ללמד להם אומנות להתפרנס: **הדרך**. בה"א הידיעה הוא הדרך הידוע דרך ה' להלוך אחר מדותיו שנאמר אחרי ה' תלכו לכו אחר מדותיו מה הוא גומל חסד וכו' וכתיב ודרך חסידיו ישמור וטוב ללכת אל בית אבל וגו': **ילכו**. זה בקור חולים, דבהליכתו לחוד יעשה מצוה בלי שום מעשה כדמסיק בן גילו נוטל אחד מס' בחליו: **בה**. זו קבורה, כי המתעסק במצות קבורת המת אין תכלית עשייתו רק בה כי אינו מצפה לתשלום גמול והוא חסד של אמת משא"כ בשאר ג"ח. ובה היינו קבר שנותנין בה הגוף: **את המעשה**. לפי מעשיו נדון: **אשר יעשון**. הוא ענין נוסף נאמר בשני בעלי דינין שאחד מהם יתרצה בו לפנים משורת הדין שהדבר תלוי בהם דהדיין לא יעשה לפנים משורת הדין בע"כ:

וְגָדוֹל שִׂכַר הַמְבַקֵּר חוֹלִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק מָפַנִּין (קכז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים אָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֶחָד מֵהֶם בִּקּוּר חוֹלִים. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ב מֵחֵלֶק הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים (סימן קפז).

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּנְדָרִים, פֶּרֶק אֵין בֵּין הַמּוּדָר (מ, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה נִצּוֹל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי *מַשְׂכִּיל אֶל־דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ ה'" (תהלים מא, ב) וְאֵין "דָּל" אֶלָּא חוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*דּוֹרִי נָסַע *וְנִגְלָה מֵנִי כְּאֹהֶל רֹעִי *קְפִדָּתִי כָאֹרֶג חַיַּי *מִדַּלָּה *יְבַצְּעֵנִי *מִיּוֹם עַד־לַיְלָה *תַּשְׁלִימֵנִי" (ישעיה לח, יב). אִי נַמִּי, מִן הַדִּין קְרָא: "מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ" (שמואל־ב יג, ד). וְאֵין "רָעָה" אֶלָּא גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*כֹּל פָּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה" (משלי טז, ד). וְאִם בִּקֵּר מַה שְׂכָרוֹ? מַה שְׂכָרוֹ כִּדְאָמְרִינַן: נִצּוֹל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם! אֶלָּא, מַה שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה? "ה' יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ וְאֻשַּׁר בָּאָרֶץ" (תהלים מא, ג). "יִשְׁמְרֵהוּ" מִיֵּצֶר הָרַע; "וִיחַיֵּהוּ" מִן הַיִּסּוּרִין; "וְאֻשַּׁר בָּאָרֶץ", שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מְכַבְּדִין אוֹתוֹ; "וְאַל־תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אֹיְבָיו" (שם), שֶׁיְּזַדְּמְנוּ לוֹ *רֹעִים כְּנֶעֱמָן, שֶׁרִפְּאוּהוּ מִצָּרַעְתּוֹ וְאַל יְזַדְּמְנוּ לוֹ רֹעִים *כִּרְחַבְעָם, שֶׁחִלְקוּ אֶת מַמְלַכְתּוֹ.

נפש יהודה משכיל אל דל. משגיח אליו לבקרו ולפקוח בצרכיו: **דורי נסע ונגלה מני**. בני דורי נסעו ממני כמו נסחו בל יסע יתידותיו: **ונגלה מני כאהל רועי**. כאהל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כשכלה מרעה זה: **קפדתי**. חתכת חיי מהר כמו הממהר לרוץ: **מדלה**. פירוש מרוממותי ומגובהי: **יבצעני**. ישברני: **מיום ועד לילה**. מיום ועד לילה כמו מזכר ועד נקבה: **תשלימני**. תכלני: **כל פעל ה'**. ברא למענהו בשבילו שיקלסוהו אפי' הרשע הבא לגיהנם יקלס להקב"ה וע"כ שם לו שארית שיקלסוהו והגיהנם נקרע רע: **רעים כנעמן שרפאוהו מצרעתו**. כגון אלישע דהוא נביא וזקן והשיאו עצה לנעמן לטבול בירדן: **כרחבעם**. בן שלמה שהשיאו עצה לומר אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים ונחלקה מלכותו על ידם:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים: "אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל" וגו' זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "מַלְוֶה ה' חוֹנֵן דָּל" (משלי יט, יז). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר: מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה מַתִּישׁ מִמֶּנּוּ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מֵחֶלְיוֹ וּמִי שֶׁאֵינוֹ מְבַקְּרוֹ *מוֹסִיף אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְחָלְיוֹ. דָּבָר אַחֵר: "אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל־דָּל", מִי שֶׁהוּא קוֹבֵר מֵת מִצְוָה. רַבִּי אַבָּא אוֹמֵר: מִי שֶׁהוּא מַשְׂכִּיל יֵצֶר טוֹב עַל רָע. רַבִּי אַסִּי אוֹמֵר: מִי שֶׁהוּא נוֹתֵן פְּרוּטָה לְעָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ". וְרַבָּנָן אָמְרֵי: לְמִי *שֶׁבּוֹרַחַ מִן הַמַּלְכוּת. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר דְּאָמַר: מְבַקֵּר חוֹלִים? דִּכְתִיב: "ה' יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דָּוֶי" (תהלים מא, ד). וּמַאי טַעְמָא דְּמָאן דַּאָמַר: מִי שֶׁהוּא קוֹבֵר מֵת מִצְוָה? מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וְאֶשַּׁר בָּאָרֶץ". מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אַבָּא דַּאָמַר: מַשְׂכִּיל יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע? מִשּׁוּם דַּאָמַר: "בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ ה'" (שם שם, ב), שֶׁהוּא מְמַלֵּט יֵצֶר הַטּוֹב מִיֵּצֶר הָרַע. וּמַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אַסִּי דַּאָמַר: הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לְעָנִי? מִשּׁוּם דַּאָמַר: "וִיחַיֵּהוּ". וּמַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן דְּאָמְרֵי: לְמִי שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ מִן הַמַּלְכוּת? מִשּׁוּם דַּאָמַר: "*וְאַל־תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אֹיְבָיו".

נפש יהודה מוסיף אחד. שהרי אם היה מבקרו היה ממעט ואותו מיעוט נחשב לו כאילו הוסיפו: **בורח מן המלכות**. בורח מן שררה וכבוד. וי"מ שמציל חבירו מבריחו מן המלכות: **ואל תתנהו בנפש אויביו**. מדה כנגד מדה על שהציל חבירו מגזרת מלכות וכולם סיפיה דקרא מאשרי משכיל אל דל וגו':

כְּלַל הַדְּבָרִים: כָּל הָעוֹשֶׂה חֶסֶד עִם נְצָרֶךָ, אוֹ עִם נִשְׁבָּר אוֹ נִדְכֶּה, שֶׁלֹּא עַל מְנַת לְקַבֵּל שָׂכָר אֶלָּא לְשׁוּם שָׁמַיִם - שְׂכָרוֹ גָּדוֹל.

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי הַלָּוות לַמֵּתים וְהֶסְפֵּדָם
וְיֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רט]

לְוָיָה לַמֵּת וּקְבוּרָתוֹ הִיא גְּמִילוּת חֲסָדִים עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים, וּלְקַיֵּם מִצְוָה זֹאת מִתְבַּטְּלִין בְּנֵי אָדָם מִכָּל דָּבָר אַחֵר וַאֲפִילוּ מִתַּלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁהִיא מִצְוָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות כֻּלָּן, כִּדְגָרְסִינַן בִּמְגִילָה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כט, א) וּבְכְתֻבּוֹת, פֶּרֶק הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה (יז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת וּלְהַכְנָסַת כַּלָּה לַחֻפָּה. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי, שֶׁהָיָה מְבַטֵּל תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת וּלְהַכְנָסַת כַּלָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין שָׁם כָּל צָרְכּוֹ, אֲבָל יֵשׁ שָׁם כָּל צָרְכּוֹ אֵין מְבַטְּלִין. וְכַמָּה כָּל צָרְכּוֹ? אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִוְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב פַּפָּא: תְּרֵיסָר אַלְפֵי גַּבְרֵי וְשִׁיתָּא אַלְפֵי *שִׁפּוּרֵי; וְאָמְרֵי לָהּ: תְּרֵיסָר אַלְפֵי גַּבְרֵי וּמִינֵיהוּ שִׁיתָּא אַלְפֵי שִׁפּוּרֵי. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת וְאִיתֵּימָא רַבִּי אַמִּי וְאִיתֵּימָא רַבִּי יוֹחָנָן: *כִּנְתִינָתָהּ כָּךְ נְטִילָתָהּ, מַה נְּתִינָתָהּ בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא אַף נְטִילָתָהּ בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא. וְהֵנֵּי מִילֵּי, *לְמָאן דְּקָרֵי, אֲבָל לְמָאן דְּמַתְנֵי לֵית לֵיהּ שִׁיעוּרָא.

נפש יהודה שיפורי. תוקעין בשופרות כדי שיבאו לכבדו: **כנתינתה**. של תורה וכשתלמיד חכם מת תלמודו בטל: **למאן דקרי**. מקרא ותני ושנה משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים אבל למאן דמתני לתלמידים לית ליה שיעור וממילא שמעינן למאן דלא קרי ושנה אין מבטלין אם יש לו עוסקין כדי קבורה:

וְהַמִּתְעַסְּקִים בְּמֵת פְּטוּרִין גַּם מִן הַמִּצְוֹות, דְּגָרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (יח, א): תַּנְיָא: *הַמְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵתוֹ, פָּטוּר מִן קְרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין וּמִכָּל מִצְוֹות הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה.

נפש יהודה המשמר. אדם אחר שאינו קרובו של מת אלא משמרו פטור וכו' משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה:

וְחַיָּב כָּל אָדָם לְלַוּוֹת לְפִי כְּבוֹדוֹ אֲפִילוּ כְּשֶׁהוּא עֲצָמוֹת, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם: תָּנוּ רַבָּנָן: הַמּוֹלִיךְ עֲצָמוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הֲרֵי זֶה לֹא יִתְּנֵם בְּדִיסְקָיָא *וְלֹא יִתְּנֵם עַל גַּבֵּי הַחֲמוֹר וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹהֵג בָּהֶם מִנְהָג בִּזָּיוֹן, *וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי הַגּוֹיִים אוֹ מִפְּנֵי לִסְטִים - מֻתָּר. וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בַּעֲצָמוֹת *כָּךְ אָמְרוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה.

נפש יהודה לא יתנם על גבי החמור. וישב עליהם אבל אם אין יושב עליהם שפיר דמי: **ואם היה מתירא מפני הגוים**. וצריך לרוץ ולרכוב: **כך אמרו בספר תורה**. אם הוא מוליכה ממקום למקום:

וַאֲמָרִינַן עָלָהּ: אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הָרוֹאֶה הַמֵּת וְאֵינוֹ מְלַוֵּהוּ עוֹבֵר מִשּׁוּם "*לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ" (משלי יז, ה). וְאִם לִוָּהוּ מַה שְּׂכָרוֹ? עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "*מַלְוֵה ה'

חוֹנֵן דָּל" וגו' (שם יט, יז). וַאֲמְרִינַן נַמִּי הָתָם: תַּנְיָא: לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת *וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וְסֵפֶר תּוֹרָה בְּזְרוֹעוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ וְאִם עָשָׂה כֵּן עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹעֵג לָרָשׁ".

נפש יהודה לועג לרש. והיינו המת שהוא רש ועני ממצות במתים חפשי מן המצות: **מלוה ה' חונן דל**. קרי ביה מלוה את ה' לשון לויה ואין לך דל מן המת והמלוה אותו כאלו מלוה את המקום: **ותפילין בראשו**. והמתים אין מקיימין המצות והוא כאילו מלעיג להן: וְיִזָּהֵר אָדָם בִּכְבוֹד הַמֵּתִים, שֶׁהֵן יוֹדְעִין בְּדִבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה לִפְנֵי קְבוּרָה וְגַם אַחַר כָּךְ וּמִי מְכַבְּדָן. וְזֶה לָמַדְנוּ מִמַּאי דַּאֲמַר לֵיהּ רַב לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שֵׁילַת: *אֲחֵים לִי בְּהֶסְפְּדֵאי דְּהָתָם קַאֵימְנָא, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק שׁוֹאֵל (שבת קנג, א). וְגַם מְהַנֵּי עוּבְדֵי דִּבְנֵי רַבִּי חִיָּא נָפְקוּ לְקָרְיָתָא, דִּכְתִיבִי בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (ברכות יח, ב) וְאִיתְנְהוּ לְקַמָּן, בְּגֵר תַּלְמוּד תּוֹרָה, בְּסוֹף חֵלֶק שֹׁכֵר הָעוֹלָם הַבָּא. (סימן רנט).

נפש יהודה אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא. צוה לתלמידיו שיתחממו לספוד הרבה בעת מיתתו ויכמרו רחמי כל העומדים שם ויבכו שגם אני התם קאימנא בשעת הספדכם ואשמע איך תתחמם:

וְגַם לָמַדְנוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַמָּשׁוּת, מִמַּעֲשֶׂה דְּאִיתֵיהּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, ב): הַנְּהוּ קַפּוּלָאֵי (פירוש: חופרים) דַּהֲווּ קָא קָפְלֵי בְּאַרְעָתָא דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק. נְהִים בְּהוּ (כלומר, גער בהו) רַבִּי אַחָא בַּר יֹאשִׁיָּה (שהיה נקבר שם). אָתוּ אָמְרֵי לֵיהּ: נָהִים בֶּן גַּבְרָא, אָתָא, אֲמַר לֵיהּ: מָאן אִיהוּ מַר? אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא אַחָאי בַּר יֹאשִׁיָּה. אֲמַר לֵיהּ: וְלָא אֲמַר רַב מָארֵי עֲתִידִים צַדִּיקֵי *דַּהֲווּ עַפְרָא? אֲמַר לֵיהּ: מָארֵי? *דִּלְא יְדַעְנָא לֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: וְהָא קְרָא כְּתִיב: "וְיָשַׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה" (קהלת יב, ז). אֲמַר לֵיהּ: דְּאַקְרֵיךְ קוֹהֶלֶת לָא אַקְרֵיךְ מִשְׁלֵי, דִּכְתִיב: "חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא וּקְרַב עֲצָמוֹת קִנְאָה" (משלי יד, ל), *כָּל שֶׁיֵּשׁ קִנְאָה בְּלִבּוֹ עַצְמוֹתָיו מַרְקִיבִין וְכָל שֶׁאֵין קִנְאָה בְּלִבּוֹ אֵין עַצְמוֹתָיו מַרְקִיבִין. גְּשַׁשְׁיהּ (פירוש: היה ממשמש בו), חְזֵיהּ *דַּהֲווּ בֵיהּ מְשָׁשָׁא, *אֲמַר לֵיהּ: לֵיקוּם מַר לְגוֹ בֵיתָא. אֲמַר לֵיהּ: גְּלִית אֲדַעְתָּךְ דַּאֲפִילּוּ נְבִיאֵי נַמֵּי לָא קָרוּ לָךְ, דִּכְתִיב: "וִידַעְתֶּם *כִּי־אֲנִי ה' בְּפִתְחִי אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי וגו'" (יחזקאל לז, יג) אֲמַר לֵיהּ וְהָא כְתִיב: "כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב" (בראשית ג, יט)? אֲמַר לֵיהּ: הַהוּא *שָׁעָה אַחַת קֹדֶם תְּחִיַּת הַמֵּתִים.

נפש יהודה דהוו עפרא. ואתה שוכב כאן בקבר בגוף שלם: **דלא ידענא ליה**. כלומר לא שפיר אמר ואיני חש לדבריו: **כל שיש קנאה**. בחייו על חבירו עצמותיו מרקיבין ועליו נאמר וישוב העפר על הארץ כשהיה: **דהוה ביה משאש**. שגופו היה כמו גוף החי: **אמר לו**. קום מקברך מאחר שאתה חי ומדבר עמי בוא לביתי: **כי אני ה' בפתחי**. בתחיית המתים ואין לנו רשות עד אותו זמן: **שעה אחת קודם תחיית המתים**. ואז יהיה

דוגמת יצירת אדם הראשון וזה לתועלת הגוף מיהו כמו שנקבר יעמוד ואם היה בעל מום בקבורתו ירפא אותו אח"כ ויהיה האדם אז בטבעו כמו שהיה אדם הראשון בגן עדן קודם שחטא בלי יצר הרע וכל א' יברא הקב"ה מעפרו ואין לומר שזה נאמר על הרשעים לבד שהרי כל קללות של אדם הראשון כל דורותיו שוים בו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (בבא בתרא נח, א): הַהוּא *אַמְגּוּשָׁא דַּהֲוָה קָא *מְחַטֵּט שִׁכְבֵי, כִּי מָטָא לְמַעֲרְתֵּיהּ דְּרַב טוּבֵי בַּר מַתְנָא תָּפְשֵׂיהּ בְּדֵיקָנֵיהּ. *אָתָא אַבַּיֵי בָּעָא בְּמִטּוּתָא מִינֵיהּ - וּשְׁבָקֵיהּ. לְשָׁנָה הָדַר אָתָא, תָּפְשֵׂיהּ בְּדֵיקָנֵיהּ. אָתָא אַבַּיֵי בָּעָא בְּמִטּוּתָא מִינֵיהּ - וְלָא שְׁבָקֵיהּ, *עַד דַּאֲתָא מְסַפְּרְתָא וְגָזְיֵיהּ לְדֵיקָנֵיהּ.

נפש יהודה אמגושא. מכשף אחד היה: **מחטט שכבי**. חופר המתים להפשיטם בגדיהם: **אתא אביי**. וראה איך המת תפשו בזקנו וביקש שיניחנו בשביל שהיה אוהבו של המכשף: **עד דאייתי**. זוג של מספרים וחתך זקנו של המכשף ונשאר הזקן ביד המת והוא הלך לו בחרפה ובושה:

וַאֲמְרִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק שׁוֹאֵל (שבת קנב, א): אֲמַר רַב יְהוּדָה: מֵת *שֶׁאֵין לוֹ מְנַחֲמִין הוֹלְכִין עֶשְׂרָה בְּנֵי אָדָם וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ וכו'. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כָּל שֶׁאוֹמְרִים בִּפְנֵי הַמֵּת יוֹדֵעַ *עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֶל. פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי. חַד אָמַר: עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֶל; וְחַד אָמַר: עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל כָּל הַבָּשָׂר. מָאן דַּאֲמַר "עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל כָּל הַבָּשָׂר", דִּכְתִיב: "*אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב" וגו' (איוב יד, כב); וּמָאן דַּאֲמַר "עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֶל", דִּכְתִיב: "וְיִשֹּׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה".

נפש יהודה שאין לו מנחמים. אין לו אבלים שצריכין לנחמן הולכין ויושבין במקומו במקום שמת שם ומתפללין שם ואומרין שם קדיש בשביל המת והוא לתועלת המת: **עד שיסתום הגולל**. שיכסה הארון בכיסוי שלו דף שמכסין בו הארון נקרא גולל אבל נשמה של אדם לעולם היא שומעת ויודעת: **אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל**. כל זמן שיש עליו בשר הנפש יש בו צד חיות להבין ויודע הכל ושומע:

הָא לָמַדְנוּ כַּמָּה מַרְגִּישִׁים בְּדִבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, מִלְּבַד מַה שֶּׁמַּשִּׂיגִים בִּכְלָלֵי עוֹלָם הָעֶלְיוֹן *אוֹתָם שֶׁזָּכוּ לְשׁוּם עֵסֶק בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה.

נפש יהודה אותם. בני אדם שזכו בעולם הזה ועוסקים במצות ובמעשים טובים ששכרם הוא לעוה"ב:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רי]

הַמִּתְעַסֵּק בְּקִבּוּרַת הַמֵּתִים וְהֶסְפֵּדָם גּוֹמֵל חֶסֶד לְעַצְמוֹ, מִלְּבַד הַחֶסֶד שֶׁעוֹשֶׂה לַמֵּתִים וְלִקְרוֹבֵיהֶם, לְפִי שֶׁבְּהִתְעַסְּקוֹ בָּזֶה גּוֹרֵם לוֹ לְשַׁבֵּר גְּאוֹן לִבּוֹ וּלְיִרְאָה מִן הַחֵטְא וּלְהַלֵּךְ

בְּדֶרְכֵי מִצְוָה בְּזָכְרוֹ יוֹם הַמִּיתָה, דְּגָרְסִינָן בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵאָבוֹת: עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר: הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה: דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאַיִן אַתָּה הוֹלֵךְ וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן וכו'. וְדָרְשׁוּ אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מִפָּסוּק: "*וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ" (קהלת יב, א). דַּאֲמְרִינָן: בְּאֵרְךָ, מִמָּקוֹם שֶׁנֶּחְתַּךְ; וַאֲמְרִינָן בּוֹרְךָ, שֶׁהוּא קִבְרְךָ; וַאֲמְרִינָן: בּוֹרְאֶיךָ, שֶׁהוּא הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לְיוֹם הַדִּין.

נפש יהודה וזכור את בוראך. מלת בוראך דורשין לשון בארך באר שברחם והיינו מטפה סרוחה שהיא מקור הווייתך. בורך בור הקבר והיינו ולאן אתה הולך:

וְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (שבת קנא, ב): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עֲשֵׂה עַד שֶׁאַתָּה מוֹצֵא וּמָצוּי לְךָ וְעוֹדְךָ בְּיָדְךָ. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "וּזְכֹר־אֶת בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ" וגו', "יְמֵי הָרָעָה" אֵלּוּ יְמֵי הַזִּקְנָה וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ז מֵהֵיכָן פַּרְנָסַת עֲנִיִּים (סימן קצה).

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (כח, ב) וּבִכְתֻבּוֹת, פֶּרֶק הַמַּדִּיר (עב, א): תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: "טוֹב לְלֶכֶת אֶל־בֵּית אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה *בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ" (קהלת ז, ב). מַאי "וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ"? דְּבָרִים שֶׁל מִיתָה, *דְּסָפֵד יְסִפְּדוּנֵיהּ, דְּקָבַר יְקָבְּרוּנֵיהּ, *דְּטָעַן יְטָעֲנוּנֵיהּ, דְּלָוֵי יְלַוּוּנֵיהּ, *דְּיָדַל יְדָלוּנֵיהּ (פ' המרים קול בהספד); *אֵיכָא דְּאָמְרֵי; דְּי לָא יְיָדַל יְדָלוּנֵיהּ (פי' שאינו מרים עצמו בגסות מרימין אותו מן השמים), *דִּכְתִיב: "כִּי טוֹב אֲמָר־לְךָ עֲלֵה הֵנָּה" וגו' (משלי כה, ז).

נפש יהודה באשר הוא סוף כל האדם. כאשר הוא עושה הוא ג"כ סופו: **דספד יספדוניה**. שלא יאמר מה לי להספיד על מת שאינו קרובי אלא יחשוב שגם הוא יצרך לזה ויזכה גם הוא שיספדנו וההספד גורם למת להקל מעונשו: **דטען**. אחרים לקבורה: **דידל**. המרים קול להספד: **איכא דאמרי די לא ידל ידלוניה**. מי שלא מרים עצמו בגסות ומטפל עצמו במתים מרימין אותו מן השמים: **דכתיב כי טוב אמר לך עלה הנה**. כשתשפיל אותך ולא ישפילך וירחיקך כשאתה עולה בגיאות ובגאוה ואינו רוצה משום חשיבותו וגאותו להתעסק בהם:

וְאָמַר גַּם כֵּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ" (קהלת ז, א), לְפִי שֶׁבְּיוֹם הַמָּוֶת יֵצֵא מִסְּפֵקוֹת רַבּוֹת *הַמְבַיְּשׁוֹת אֶת הַגּוּף וּמְכַלּוֹת אֶת הַנֶּפֶשׁ וּבְהִוָּלְדוֹ נִכְנָס בְּכָל זֶה.

נפש יהודה המביישות את הגוף. ופן יבא לידון במיתה משונה ומגונה ופן יבא לידי חטא שיעבור עליו ויפסיד נפשו:

וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה מְכַבְּדִין לָעֲשִׁירִים יוֹתֵר מִן *הָעֲנִיִּים בְּדָבָר קָבוּרָתָן תִּקְנוּ חֲז"ל דָּבָר שָׁוֶה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק וְאֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בָּרְאשׁוֹנָה

הָיוּ מְגַלִּין פְּנֵי עֲשִׁירִים וּמְכַסִּים פְּנֵי עֲנִיִּים, שֶׁהָיוּ פְּנֵיהֶם מֻשְׁחָרִים בְּשִׁנֵּי בַצֹּרֶת, וְהָיוּ עֲנִיִּים מִתְבַּיְּשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ מְכַסִּין כֻּלָּם, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים. בָּרַאשׁוֹנָה הָיוּ מוֹצִיאִין עֲשִׁירִים *בְּדַרְגָּשׁ וַעֲנִיִּים בִּכְלִיבָה (כעין כלוב של עופות), וְהָיוּ עֲנִיִּים מִתְבַּיְּשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מוֹצִיאִין בִּכְלִיבָה, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים. בָּרַאשׁוֹנָה הָיוּ מַנִּיחִין *אֶת הַמֻּגְמָר תַּחַת חוֹלֵי מֵעַיִם הַמֻּתִּים, וְהָיוּ חוֹלֵי מֵעַיִם חַיִּים מִתְבַּיְּשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ מַנִּיחִין תַּחַת הַכֹּל, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל חוֹלֵי מֵעַיִם הַחַיִּים. בָּרַאשׁוֹנָה הָיוּ מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים *עַל גַּבֵּי נְדוֹת מֻתּוֹת, *וְהָיוּ נְדוֹת חַיּוֹת מִתְבַּיְּשׁוֹת - הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ מַטְבִּילִין עַל גַּבֵּי כָּל הַנְּשִׁים, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל נְדוֹת חַיּוֹת. בָּרַאשׁוֹנָה הָיוּ מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים עַל גַּבֵּי זָבִים מֻתִּים, וְהָיוּ זָבִים חַיִּים מִתְבַּיְּשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ מַטְבִּילִין עַל גַּבֵּי כָּל הָאֲנָשִׁים, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל זָבִים חַיִּים. בָּרַאשׁוֹנָה *הָיְתָה יְצִיאָתוֹ שֶׁל מֵת קָשָׁה לִקְרוֹבָיו יוֹתֵר מִמִּיתָתוֹ, עַד שֶׁהָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ וּבוֹרְחִין. עַד שֶׁבָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְנָהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ לָצֵאת בִּכְלֵי פִּשְׁתָּן וְנָהֲגוּ כָּל הָעָם אַחֲרָיו בִּכְלֵי פִּשְׁתָּן. אָמַר רַב פַּפָּא: הָאִידְּנָא נָהוּג עָלְמָא *בִּצְרָאדָא בַּר זוּזָא (פירוש: חתיכת בגד עבה הנקנה בזוז).

נפש יהודה והיו עניים. החיים מתביישין: **בדרגש**. הוא מטה חשובה וכליבה הוא כעין ארגז מעצים דקים ונקבים ביניהם כקליעה של גדר: **את המוגמר**. בשמים היו משימין על הגחלים להעביר ריח המת מחולי המעים שהיו מסריחין ביותר: **על גבי נדות מתות**. הכלים שנשתמשה בהן בעודה בחיים שנטמא בנגיעתה שהנדה מטמא במגע אדם וכלים: **היו נדות חיות מתביישות**. שהיו עושין בהן מה שלא עשו בשאר מתים: **היתה יציאתו**. הוצאת המת תכריכין וקבורתו: **בצראדא בר זוזא**. קנבוס ופשתן עבה שהיא בזול שקונין בזוז אחד לתכריכין ודי בכך:

וַאֲמַרִינָן נַמֵּי הָתָם: תָּנוּ רַבָּנָן: בָּרַאשׁוֹנָה הָיוּ מוֹלִיכִין לְבֵית הָאָבֵל - עֲשִׁירִים *בְּקַלְתּוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, עֲנִיִּים בְּסַלִּים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה, וְהָיוּ עֲנִיִּים מִתְבַּיְּשִׁין. הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ מוֹלִיכִין הַכֹּל בְּסַלֵּי עֲרָבָה, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים. בָּרַאשׁוֹנָה הָיוּ מַשְׁקִים בְּבֵית הָאָבֵל עֲשִׁירִים בִּזְכוּכִית לְבָנָה, עֲנִיִּים בִּזְכוּכִית צְבוּעָה, וְהָיוּ הָעֲנִיִּים מִתְבַּיְּשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מַשְׁקִים בִּזְכוּכִית צְבוּעָה מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים.

נפש יהודה בקלתות. סלים קלועים עשוין משל כסף וזהב ובו היו מביאים מאכל להברות האבלים:

וּכְשֶׁיִּפָּטֵר מִן הַמֵּת יֹאמַר לוֹ: "לֵךְ בְּשָׁלוֹם", כִּדְאָמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (כט, א): אָמַר רַבִּי לֵוִי: הַנִּפְטָר מִן הַמֵּת, אַל יֹאמַר לוֹ: "לֵךְ לְשָׁלוֹם", אֶלָּא: "לֵךְ *בְּשָׁלוֹם", דִּכְתִיב: "וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם" (בראשית טו, טו). וְהַנִּפְטָר מֵחֲבֵרוֹ, אַל יֹאמַר לוֹ: "לֵךְ בְּשָׁלוֹם", אֶלָּא:

"לֵךְ לְשָׁלוֹם", שֶׁהֲרֵי אָמַר דָּוִד לְאַבְשָׁלוֹם: "לֵךְ בְּשָׁלוֹם" (שמואל־ב טו, ט) וְלֹא הִצְלִיחַ; יִתְרוֹ אָמַר לְמֹשֶׁה: "לֵךְ לְשָׁלוֹם" (שמות ד, יח) וְהִצְלִיחַ.

נפש יהודה לך לשלום. משמע שתוסיף עוד לעשות דברים של שלום זה שייך לומר לחי: **בשלום**. באותו השלום שכבר עשית בחיים וכיון שמת אין לו להוסיף מצות ומעשים טובים רק מה שיש בידו:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [ריא]

כְּשֶׁאֶחָד מִבְּנֵי הָעִיר מֵת כָּל בְּנֵי הָעִיר יִתְעַצְּבוּ עַל מִיתָתוֹ *וְיִדְאֲגוּ מִמֶּנָּה וְיִפַּחֲדוּ עַל עַצְמָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאוֹרֵג (קה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁמֵּת יִדְאֲגוּ עָלָיו כָּל הָאַחִין, אֶחָד מִן הַחֲבוּרָה שֶׁמֵּת יִדְאֲגוּ עָלָיו כָּל הַחֲבוּרָה. אָמְרֵי לָהּ, *דְּמִית גָּדוֹל; וַאֲמְרֵי לָהּ, דְּמִית קָטָן.

נפש יהודה ידאגו. על המיתה: **דמית גדול**. יש לדאוג הואיל והתחילה מדת הדין בראש הבית וכשמת קטן שבקלקלה מתחילין מן הקטן:

וְעַל כֵּן תִּקְּנוּ הָאֲבֵלוּת לַקְּרוֹבִים וּסְתִימַת פִּיהֶם, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק וְאֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: אָבֵל, שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אָסוּר בִּשְׂאֵלַת שָׁלוֹם, מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה מֻשָּׁיב וְאֵינוֹ שׁוֹאֵל, מִכָּאן וְאֵילָךְ שׁוֹאֵל וּמֻשָּׁיב כְּדַרְכּוֹ. וַאֲמְרִינַן עָלָהּ (כז, ב): אָמַר רַבִּי לֵוִי: אָבֵל, שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין כְּתֵפָיו וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה - כְּאִלּוּ עוֹמֶדֶת כְּנֶגְדּוֹ בְּקֶרֶן זָוִית, *מִכָּאן וְאֵילָךְ - כְּאִלּוּ עוֹמֶדֶת כְּנֶגְדּוֹ בַּשּׁוּק.

נפש יהודה מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק. עד י"ב חודש והכי איתא בירושלמי כל שבעה החרב היא שלופה עד שלשים היא רופפת לאחר י"ב חודש היא חוזרת לתערה למה הדבר דומה לכפה של אבנים כיון שנזדעזע אחד מהם נזדעזעו כלם:

וּכְשֶׁנִּפְטָר אָדָם כָּשֵׁר יְדָאֲגוּ כָּל הַשּׁוֹמְעִים וְיִבְכּוּ וְיִתְאַבְּלוּ עָלָיו, וְאִם אֵינָם עוֹשִׂים כֵּן - נֶעֱנָשִׁים, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם (כה, א) וּבְפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאוֹרֵג (שבת קה, ב): תַּנְיָא מִפְּנֵי מַה בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל אָדָם מֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים? כְּדֵי שֶׁיִּבְכֶּה וְיִתְאַבֵּל עַל אָדָם כָּשֵׁר. אָטוּ *עֵירוֹבָנָא שְׁקֵלֵי מִינֵיהּ? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּכָה וְהִתְאַבֵּל עַל אָדָם כָּשֵׁר, שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה וּמִתְאַבֵּל עַל אָדָם כָּשֵׁר, מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹונוֹתָיו בִּשְׂבִיל כְּבוֹד שֶׁעָשָׂה.

נפש יהודה ערבונא שקלי מיניה. קודם שחטא נטלו משכונו שימותו בניו כדי שיבכו אחרי כן על אדם חשוב:

וְגָרְסִינַן נַמִּי בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאוֹרֵג (שם): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא: כָּל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹפְרָן וּמַנִּיחָן בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "*נֹדִי סָפַרְתָּה אָתָּה שִׂימָה דִמְעָתִי" וגו' (תהלים נו, ט). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר

רַב: כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל אָדָם כָּשֵׁר רָאוּי לְקָבְרוֹ בְּחַיָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ (יהושע כד, ל). מַאי "לְהַר גָּעַשׁ"? מְלַמֵּד שֶׁגָּעַשׁ עֲלֵיהֶן הָהָר לְקָבְרָם. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל אָדָם כָּשֵׁר אֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים, *מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. אִיתְיְבֵיהּ רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן: "וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־ה' כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשׁוּעַ" (שופטים ב, ז)? אֲמַר לֵיהּ: *יָמִים - הֶאֱרִיכוּ, שָׁנִים - לֹא. אֶלָּא מֵעַתָּה, "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם" (דברים יא, כא), הָכֵי נַמִּי יָמִים וְלֹא שָׁנִים? בְּרָכָה שָׁאנֵי.

נפש יהודה נודי ספרתה אתה. לשון לנוד לו נודי ואבלי ספרת להיות למשמרת הזכות: **ויקברו אותו.** ביהושע כתיב שגעש ההר ליפול על ישראל על שלא הספידו ליהושע כראוי משום שהיו מתעסקים בירושת הארץ: **מדה כנגד מדה.** הוא לא נתאבל על שנתקצרו ימי החכם אף לחייו לא יחוסו מן השמים: **ימים האריכו.** שבלו ימיהם בטוב דחשיב אריכות ימים כדאמרינן בסדר יומא כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך וכי יש שנים וימים שהם של חיים ושנים שאינם של חיים א"ר אלעזר אלו שנותיו של אדם שנתהפכו עליו מרעה לטובה:

וּכְשֶׁבָּנֵי אָדָם מַסְפִּידִין עַל אָדָם כָּשֵׁר - עַל פַּחַד עַצְמָם מַסְפִּידִין, כִּי מֵאַחַר שֶׁתְּחִלַּת הַקְּלָקָלָה עַל אָדָם כָּשֵׁר, מַה יַּעֲשׂוּ הָאֲחֵרִים שֶׁהֵם מְזֻמָּנִים לְמִקְרִים, כְּדָגָרְסִינָן פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כה, ב): אָמַר לֵיהּ רַב אַשֵׁי *לְבַר קִיפּוֹק: *הַהוּא יוֹמָא מַאי אָמַרְתְּ (כלומר, כי נח נפשיה דרב אשי)? אָמַר: בָּאֳרָזִים נָפְלָה שַׁלְהֶבֶת, מַה יַּעֲשׂוּ אֲזוֹבֵי קִיר? לְוָיָתָן *בְּחַכָּה הָעֲלָה, מַה יַּעֲשׂוּ דְּגֵי הָרָקָק? *בְּנַחַל שׁוֹטֵף נָפְלָה חַכָּה, מַה יַּעֲשׂוּ גֵּבִים קְטַנִּים? אָמַר לֵיהּ בַּר אָבִין: חַס וְשָׁלוֹם, דְּחַכָּה וְשַׁלְהֶבֶת אֲמֵינָא בְּצַדִּיקֵי. אֶלָּא מַאי אֲמֶרְתְּ? *בְּכוּ לָאוֹבְדִים וְלֹא לַאֲבֵדָה, שֶׁהִיא לִמְנוּחָה וַאֲנָן לַאֲנָחָה. *חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ עֲלַיְיהוּ *וְאִתְהַפּוּךְ כְּרֵעֵיהוּ. וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַב אַשֵׁי: *לָא בַּר אָבִין חְלִישׁ וְלָא בַּר קִיפּוֹק חְלִישׁ.

נפש יהודה לבר קיפוק. ספדן הוה וכן בר אבין: **ההוא יומא.** שנח נפשיה דרב אשי מאי אמרת רב אשי גופיה אמר כך לספדן בשעת פטירתי מה תאמר עלי אמר לו הספדן כך אני מספיד עליך אם בארזים תלמידי חכמים. אזובי קיר אזוב הקטן הגדל בקיר ועם הארץ השפלים השוה להם: **בחכה.** מצודה רעה שצדין בה הדגים: **בנחל שוטף.** נחלים וימים גדולים מושכין הדגים בחכה מה יעשו גבים נחלים קטנים וכן רקק אגם הגדול בנחלים קטנים: **בכו.** בעבור החיים על שנאבד מהם הת"ח ולא על המת שהוא האבידה שאין לו להצטער: **חלש דעתיה.** דרב אשי דהאי מדמי ליה לשלהבת והאי לאבידה: **ואתהפיך כרעייהו.** דבר קיפוק ובר אבין והיו דורכים אגב הרגל ולא היו יכולין להספיד

עוד כי לא היו יכולין לילך: **לא בר אבין חליץ ולא בר קיפוק חליץ**. משום דאיתהפכו כרעייהו ותנינא האי מאן דמסגי אלוחתא דריגלא לא חליץ והתורה אמרה וחלצה נעלו מעל רגלו ולא מתחת לרגלו:

עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יֵאָנַח עַל כָּל אָדָם הַבָּא עָלָיו שׁוּם מִקְרֶה וְכָל שֶׁכֵּן עַל הַפְּטִירָה, שֶׁהִיא רֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל כָּל אָדָם. *וְהַהַתְחָלָה מְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה וִיפַחֵד עַל עַצְמוֹ וְיָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה.

נפש יהודה והתחלה מקלקלת את השורה. ע"כ ידאג גם הוא על זה וישנה ג"כ את השורה לטובה אם הוא מתחיל להתעסק במתים ובהספדם אע"פ שלא היה מנהגו כן ואם נהג בחשיבות ובגיאות ישנה את טבעו ומדתו שוב לטובה ולשוב בתשובה וישפיל את עצמו כי יזכור גם אחריתו:

פֵּרֵק רְבִיעִי [ריב]

כְּשֶׁהֶחְכָּם נִפְטָר מִן הָעוֹלָם הַכֹּל חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ קְרוֹבָיו, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק וְאֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כה, א): תָּנְיָא: חָכָם שֶׁמֵּת הַכֹּל קְרוֹבָיו. הַכֹּל קְרוֹבָיו סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא הַכֹּל כִּקְרוֹבָיו: הַכֹּל קוֹרְעִים עָלָיו, הַכֹּל חוֹלְצִין עָלָיו, *הַכֹּל מַבְרִין עָלָיו בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר. וַאֲמְרִינַן נַמֵּי הָתָם: כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב סַפְרָא לָא קָרְעֵי רַבָּנָן עִילַּוֵּיהּ. אָמְרִי: גָּמְרִינַן מִינֵּיהּ? אָמְרוּ: מִי תַּנְיָא "הָרַב שֶׁמֵּת"? "*חָכָם שֶׁמֵּת" תְּנַן! *וְעוֹד, שְׁמַעְתְּתֵיהּ כָּל יוֹמָא בְּפוּמִּין בֵּי מִדְרָשָׁא. סָבוּר מִינָּהּ *מַאי דַּהֲוָה הֲוָה. אֲמַר לְהוּ אַבַּיֵּי: תַּנְיָא: חָכָם, כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּדוֹ חַיָּבִין לִקְרֹעַ. סָבַר *לְמִקְרַע לְאַלְתַּר אֲמַר לְהוּ אַבַּיֵּי: חָכָם כְּבוֹדוֹ בְּהֶסְפֵּדוֹ.

נפש יהודה הכל מברין עליו. כך היה מנהגן שהיו מברין האבל ברחוב סעודה ראשונה: **חכם שמת**. אע"פ שלא למדו ממנו חייבין עליו בכל דברים אלו אם הוא חכם: **ועוד שמעתתיה כל יומא בפומין**. והוא כמאן דגמרינן מיניה: **מאי דהוי הוי**. הואיל ולא קרעו בשעת מיתה תו לא קרעו: **למקרע לאלתר**. בלא הספד:

וְגַם כָּל יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין לְסָפְדוֹ, דִּגְרָסִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק בֶּן עַזַּאי: תָּנוּ רַבָּנָן: בִּשְׁעַת פְּטִירַת חָכָם כָּל הָעָם חַיָּבִין בְּהֶסְפֵּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁמוּאֵל מֵת וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־ יִשְׂרָאֵל" (שמואל־א כח, ג). וּכְתִיב: "וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ" (שם כה, א), מִדְּקָאָמַר "כָּל־ יִשְׂרָאֵל" לָאו שְׁמַע מִינֵּיהּ שֶׁנִּקְבְּצוּ? אֶלָּא שֶׁבִּכּוּהוּ בָּעֲיָרוֹת. אָמְרוּ: *וְכִי כְּבוֹדוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל שֶׁהוּא הָיָה מְהַלֵּךְ מֵעִיר לְעִיר וְשׁוֹפֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה. *וּתְשׁוּבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'" (שם ז, טז־יז). אָמַר רָבָא: גָּדוֹל שֶׁנִּתְעַסֵּק בִּשְׁמוּאֵל יוֹתֵר מִבְּמשֶׁה רַבֵּינוּ, דְּאִלּוּ בְּמשֶׁה רַבֵּינוּ כְּתִיב: "וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לד, ח) וּבִשְׁמוּאֵל כְּתִיב: "וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל", אֲפִילּוּ נָשִׁין וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים.

נפש יהודה וכי כבודו של שמואל היה. ואעפ"כ עשה ע"כ ראוי לספוד עליו: **ותשובתו הרמתה**. כששב מלשפוט את ישראל סביבותיו חזר לביתו שהיה ברמה ובאין הרחוקים ממנו אליו לשפוט:

תְּנוּ רַבָּנָן: כְּנוּס לְרֹעִים רָעָה לָהֶם וְרָעָה לָעוֹלָם, פְּזוּר לְרְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. בִּזְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים נֶעֱקָרִין מִן הָעוֹלָם טוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה" (משלי יא, י) וּבִזְמַן שֶׁהַצַּדִּיקִים מִסְתַּלְּקִין מִן הָעוֹלָם רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב" (ישעיה נז, א). *דְּלָא תֵימָא, אִינְשֵׁי דִּידֵיהּ דְּיָדְעִין לֵיהּ לְחוּד, אֶלָּא כֻּלֵּי עָלְמָא, דִּכְתִיב: "וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב", וּכְתִיב הָתָם; "נָשַׁמָּה כָּל־הָאָרֶץ כִּי אֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב" (ירמיה יב, יא). אָמַר רַב אַחָא: אֵין הַצַּדִּיקִים נִפְטָרִין מִן הָעוֹלָם אֶלָּא בַּעֲוֹן בְּטוּל תּוֹרָה, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בְּבִלְי־דָעַת" (דברים ד, מב) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה" (דברים ד, מד). תְּנוּ רַבָּנָן: מָה רָאָה יְשַׁעְיָה לוֹמַר: "הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב", לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַצַּדִּיק נִתְפָּשׂ בַּעֲוֹן דּוֹרוֹ כִּדְבַר אוּרִיָּן, דַּאֲמַר: בִּזְמַן שֶׁהַצַּדִּיקִים בַּדּוֹר הַצַּדִּיקִים נִתְפָּשִׂים עַל עֲוֹן הַדּוֹר.

נפש יהודה דלא תימא. אותן אנשים שהיו מכירין הצדיק מרגישין ברעה שבאה אחר מותו או בטובה שפסקה במיתתו:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּמְגִילָּה (טז, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: צַדִּיק אָבַד לְדוֹרוֹ אָבַד; מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָבְדָה מִמֶּנּוּ מַרְגָּלִית, כָּל מָקוֹם שֶׁהוֹלֶכֶת הִיא מַרְגָּלִית, וְלֹא אָבְדָה אֶלָּא לִבְעָלֶיהָ.

וְשׁוּב גָּרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין קיג, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: רָשָׁע בָּא לָעוֹלָם רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַם־בּוּז" (משלי יח, ג); רָשָׁע אָבַד מִן הָעוֹלָם רִנָּה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה" (שם יא, י). צַדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַצַּדִּיק אָבָד וגו' וְאַנְשֵׁי־חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי־ *מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק" (ישעיה נז, א); הַצַּדִּיק בָּא לָעוֹלָם טוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ" וגו' (בראשית ה, כט).

נפש יהודה מפני הרעה. קודם שבאה הרעה הצדיק נאסף מכלל דכיון שמת הרעה באה אבל צדיק בא לעולם פסקה הרעה ובאה הטובה שנא' זה ינחמנו:

וְגָרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַכּוֹנֵס צֹאן לְדִיר (ס, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: אֵין פֻּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־ תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים" (שמות כב, ה), אֵימָתַי הָאֵשׁ יוֹצְאָה? בִּזְמַן שֶׁהַקּוֹצִים מְצוּיִין לָהּ. וְאֵינָהּ מַתְחֶלֶת אֶלָּא מִן הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ" (שם), "וְאָכְלָה גָּדִישׁ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא וְנֶאֱכַל, שֶׁכְּבָר נֶאֱכַל. תְּנֵי רַב יוֹסֵף: "וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ" וגו' (שם יב, כב), כֵּינָן שֶׁנִּתְּנָה

רְשׁוּת לַמַּשְׁחִית לְחַבֵּל אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּתְחִיל מִן הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע" (יחזקאל כא, ח). בָּכֵי רַב יוֹסֵף, *כֻּלֵּי הַאי - וְאַקְדְּמִינְהוּ נַמֵּי? אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: הַאי טִיבּוּתָא הִיא לְהוּ, דִּכְתִיב: "*מִפָּנַי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק".

נפש יהודה כולי האי. שהצדיקים נענשים בעבור הרשעים ועוד מהם מתחיל הפורענות ברישא: **מפני הרעה**. שלא יראו בהצרו' שיבוא בעולם וזה הוא להם טובה:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פג, ב): תָּנֵי רַב יוֹסֵף: מַאי דִּכְתִיב: "תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ־תִרְמֹשׂ" וגו' (תהלים קד, כ)? תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ", זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁדּוֹמֶה לְלַיְלָה; "בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר", *אֵלּוּ רְשָׁעִים שֶׁבּוֹ, שֶׁדּוֹמִין לְחַיּוֹת הַיַּעַר. "*תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ" וגו' (שם שם, כב), "תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ", לַצַּדִּיקִים; "יֵאָסֵפוּן" (שם), יֵאָסְפוּן רְשָׁעִים לַגֵּיהִנֹּם; "וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן" (שם), אֵין לְךָ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁאֵין לוֹ מָדוֹר בְּפְנֵי עַצְמוֹ. "יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ" (שם שם, כג), יֵצְאוּ צַדִּיקִים לְקַבֵּל שְׂכָרָן; "וְלַעֲבֹדָתוֹ *עַד־עָרֶב" (שם), מִי שֶׁהִשְׁלִים עֲבוֹדָתוֹ עֲדֵי עֶרֶב.

נפש יהודה אלו רשעים שבו. שמניחין להם יכולת להלוך ברשעתם ואין נפרעים מהם: **תזרח השמש**. לעוה"ב ואל מעונתם ירבצון הצדיקים במנוחה וטובה שלימה: **עדי ערב**. עד יום מותו היה הצדיק עובד אלהים:

וְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כא, א): תַּנְיָא: אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי: מַאי דִּכְתִיב "*כִּי נֵר מִצְוָה" (משלי ו, כג) וכו' (סימן עח).

נפש יהודה כי נר מצוה ותורה אור. מה אור מאירה לעולם כך הצדיקים מגינים בעולם:

וַאֲמְרִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עח, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב "עַל־כֵּן יֹאמְרוּ *הַמֹּשְׁלִים" (במדבר כא, כז) וכו' (סימן כב).

נפש יהודה המושלים. הצדיקים המושלים ביצרם תבנה ותכונן לעולם הבא על ידם:

וּכְשֵׁם שֶׁהַיְסוּרִין וְהַצָּרוֹת הַבָּאוֹת לַיָּחִיד אוֹ לָרַבִּים הֵם כַּפָּרָתָם, כָּךְ הַקּוֹבֵר בָּנָיו בְּחַיָּיו הוּא כַּפָּרָתוֹ, שֶׁאֵין יְסוּרִין בָּעוֹלָם גְּדוֹלִים מֵאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים וְקוֹבֵר בָּנָיו בְּחַיָּיו, מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו.

וְגַם מִיתַת הַצַּדִּיקִים, מֵאַחַר שֶׁנִּתְפַּשְׁטָה בָּעוֹן הַדּוֹר וְהַחִסָּרוֹן הוּא לַדּוֹר וְלֹא לָהֶם, כִּי טוֹבָה הוּא לָהֶם שֶׁלֹּא יִרְאוּ בְּרָעַת הָעוֹלָם, עַל כֵּן מִיתָתָם הִיא יְסוּרִין לְדוֹרָם וְהוּא עִנְּשׁ יִשְׂרָאֵל וְכַפָּרָתָם לָעָוֹנָם. וּמָצְאוּ רַבּוֹתֵינוּ סָמֶךְ לַדָּבָר, דְּגָרְסִינָן הָתָם, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כח, א): אָמַר רַבִּי אַמִּי: מִפְּנֵי מָה נִסְמְכָה מִיתַת מִרְיָם לְפָרָה אֲדֻמָּה? לוֹמַר לְךָ: מַה פָּרָה

אֲדָמָה מְכַפֶּרֶת *אַף מִיתַת הַצַּדִּיקִים מְכַפֶּרֶת. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִפְּנֵי מָה נִסְמְכָה *מִיתַת אַהֲרֹן לְבִגְדֵי כְהוּנָּה? לוֹמַר לְךָ: מַה בִּגְדֵי כְהוּנָּה מְכַפְּרִים אַף מִיתָתָם שֶׁל צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת.

נפש יהודה אף מיתת הצדיקים מכפרת. על אותו הדור: **מיתת אהרן לבגדי כהונה**. שנאמר ויפשט משה את אהרן את בגדיו וגו' ואהרן יאסף ומת שם. בגדי אהרן מכפרין. חושן המשפט על עוות הדין. פעמון על לשון הרע וכן כולם:

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [ריג]

הַמַּסְפִּיד אֶת הַמֵּת צָרִיךְ לְיַדֵּעַ מִדּוֹתָיו לְשַׁבְּחוֹ בָהֶם וְלֹא בְּיוֹתֵר, דְּתַנְיָא בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות סב, א): רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: *כְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין מִן הַמֵּתִים כָּךְ נִפְרָעִין מִן הַסַּפְדָנִין וּמִן הָעוֹנִין אַחֲרֵיהֶם. וְגַם הַמַּסְפִּיד נֶעֱנָשׁ אִם אֵינוֹ מְשַׁבְּחוֹ כְּפִי מַעֲלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאָרַע לְבַר אָבִין וּלְבַר קִיפּוּק, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּסוֹף פֶּרֶק ג מֵחֵלֶק זֶה (סימן ריא). וְגַם מַה שֶּׁאָרַע לְהַהוּא טַיָּעָא דְּנָתוּר כְּבֵהּ וְשִׁינֵהּ, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק זֶה.

נפש יהודה כשם שנפרעין מן המתים. על עונם כך נפרעין מן הספדנין אם מספרין שבחים למת מה שלא היה בו רק להתפאר בעיני קרובים להחניפם:

עַל כֵּן, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ בְּנֵי אָדָם דֶּרְכֵי הַסְּפֵד הָרָאוּי לַגְּדוֹלִים, הֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין קְצָת מֵהַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים הַסַּפְדָנִים עַל פְּטִירַת רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם (מועד קטן כה, א): כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא וְרַב הַמְנוּנָא *אַסְקִינְהוּ לְהָתָם. *כִּי מָטוּ אַגִּישְׁרָא קָמוּ גַּמְלֵי. אָמַר לְהוּ הַהוּא טַיָּעָא: מַאי הַאי? אָמְרוּ לֵיהּ *רַבָּנָן: דְּקַיְימֵי וְעַבְדֵי יְקָרָא לְהַדְּדֵי; מַר אָמַר: לֵיעוֹל מַר בְּרֵישָׁא וּמַר אָמַר: לֵיעוֹל מַר בְּרֵישָׁא. אָמַר הַהוּא טַיָּעָא: אִי בְּדִינָא דִּידִי - גַּבְרָא בַּר גַּבְרָא לֵיעוֹל בְּרֵישָׁא. חָלִיף גַּמְלֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא. *נָתוּר כְּבֵיהּ וְשִׁינֵהּ דְּהַהוּא טַיָּעָא. פָּתַח עֲלֵיהּ הַהוּא יְנוּקָא: *גֶּזַע יְשִׁישִׁים עָלָה מְבָבֶל וְעִמּוֹ *סֵפֶר מִלְחָמוֹת. *קָאַת וְקִפּוֹד הֲכָפְלוּ בְּשׂוֹד וָשֶׁבֶר הַבָּא מִשִּׁנְעָר. קָצַף עַל עוֹלָמוֹ וְחָמַס נְפָשׁוֹת וְשָׁמַח בָּהֶם כְּכַלָּה חֲדָשָׁה. רוֹכֵב עֲרָבוֹת שְׁשׁ וְשָׂמַח בְּבוֹא אֵלָיו נֶפֶשׁ נָקִי וְצַדִּיק.

נפש יהודה אסקינהו להתם. מבבל לא"י: **כי מטו אגישרא**. והגשר היה קצר ולא היו שוב יכולין לעבור זה בצד זה אלא זה אחר זה ועמדו הגמלי' נושאי המטות במקומן אמר ההוא טייעא סוחר ישמעאל מאי האי למה עמדו הגמלים: **רבנן**. דשכיבי רבה בר רב הונא ורב המנונא עבדי אהדדי יקרא דלא בעי האי לעבור לפני האי אמר ההוא טייעא רבה בר רב הונא ליעול ברישא דהוא ואביו חשובים היו: **נתור ככיה**. לחייו של טייעא משום כבודו דרב המנונא: **גזע ישישים**. זה רבה בר רב הונא דהוא בן גדולים בן רב הונא דהוא ראש גולה ועדיף מנשיא דארץ ישראל ועמו ספר מלחמות רב המנונא: **ספר מלחמות**. ספר תורה ל"א שנלחם רבה ורב המנונא ונתור ככיה דההוא טייעא: **קאת**

וקפוד הוכפלו. קללות כמו וירשוה קאת וקפוד קוצים ודרדרים או נחשים ועקרבים כלומר קללה הוכפלה באה מבבל להראות שבר זה שקצף הקב"ה על עולמו:

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרָבִינָא פָּתַח עֲלֵיהּ הַהוּא סַפְדָנָא: תְּמָרִים הָנִיעוּ רֹאשׁ עַל צַדִּיק כַּתָּמָר, *נָשִׂים לֵילוֹת כַּיָּמִים עַל מֻשִּׂים לֵילוֹת כַּיָּמִים.

נפש יהודה נשים לילות כימים. בהספד לקונן עליו יומם ולילה על ששם לילות כימים בתורה:

רַב חָנָן חַתְנֵיהּ דְּבֵי נְשִׂיאָה הֲוָה וְלָא הֲוָה לֵיהּ בְּנֵי. בָּעָא רַחֲמֵי וַהֲווּ לֵיהּ. הַהוּא יוֹמָא דַּהֲווּ לֵיהּ נָח נַפְשֵׁיהּ. פָּתַח עֲלֵיהּ הַהוּא סַפְדָנָא: שִׂמְחָה לְתוּגָה נֶהֶפְכָה, שָׂשׂוֹן וְיָגוֹן הֻדְבְּקוּ; בְּעֵת שִׂמְחָתוֹ נֶאֱנַח *וּבְעֵת חֲנִינָתוֹ אָבַד חֲנִינוֹ. וַאֲסִיקוּ לֵיהּ חָנָן עַל שְׁמֵיהּ.

נפש יהודה ובעת חנינתו. דוולד שהתחיל לאהוב הילד אבד חנינו אביו המחננו שמת אביו והיו קורין שם הילד אחר אביו חנן ועל שם חנן הספיד כן:

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי פְּדָת פָּתַח עֲלֵיהּ רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: הַיּוֹם קָשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל כְּיוֹם בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' אֱלֹהִים" *וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרָיִם" (עמוס ח, ט), וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה יוֹמוֹ שֶׁל יאשִׁיָּהוּ.

נפש יהודה והבאתי השמש בצהרים. אשקיע השמש בצהרים יומו של יאשיהו כשנהרג יאשיהו קרי יומו ביאת שמש:

וַאֲמְרִינָן הָתָם: כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי זֵירָא פָּתַח עֲלֵיהּ הַהוּא סַפְדָנָא: *אֶרֶץ שִׁנְעָר הָרָה וְיָלְדָה, אֶרֶץ צְבִי גִּדְלָה שַׁעֲשׁוּעֶיהָ. אוֹי נָא לָהּ, *אָמְרָה רֶקֶת (פירוש: זו טבריא), כִּי אִבְּדָה כְּלִי מִלְחַמְתָּהּ.

נפש יהודה ארץ שנער. בבל ר' זירא היה מבבל ובה נולד וגדל בא"י והיינו דקאמר ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה ואהכי קרו ליה רבי זירא ורב זירא:

אמרה רקת. יכולה לומר כן רקת והיא מבבל עיר רבי זירא:

גַּם סִפְּרוּ לָנוּ שָׁם אֵיךְ בִּפְטִירַת הַצַּדִּיקִים הָיוּ נִרְאִין בָּעוֹלָם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים מְחֻדָּשִׁין, לְפִי שֶׁיִּצְטַעֲרוּ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם וְיִסְפְּדוּם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד, כְּדַאֲמְרִינָן הָתָם: כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ *אַחִיתוּ עַמּוּדֵי דְּקִסְרֵי דִּמְעֵי. דְּרַבִּי יוֹסֵי - שְׁפִיכוּ *מַרְזְבֵי דְּצִיפּוֹרֵי דָּמָא. דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אֲחָא - *אִיתְחַמְיאוּ כּוֹכְבֵי בִּימָמָא. דְּרַבִּי אַסֵּי - אִיתְעַקְּרוּ כָּל אַרְזָיָא. דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק - אִיתְעַקְּרוּ כָּל אִילָנַיָּא. דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא - נְחִיתוּ *כִּיפֵי (אבנים) דְּנוּרָא מִן שְׁמַיָּא. דְּרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי סִימַאי - אִתְעַקְּרוּ כָּל *אַנְדְּרוֹטָיָא (פירוש: צורות המלך שמת). דְּרַבִּי תַּנְחוּם בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא אִישׁ כְּפָר עַכּוֹ - אִשְׁתְּעוּ *כָּל צַלְמַיָּא וַהֲווּ לְמֵיחְצְלֵי (למחלציא. פירוש: נחלקה ונמעכה צורת הפרצופים). דְּרַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְיָשִׁיב וַחֲתָנוֹ - אִחְתְּרוּ *שִׁבְעִים מַחְתָּרְתָא

בְּטָבֶרְיָא. דְּרַב הַמְנוּנָא - נָחוּת *כִּיפֵי דְּבַרְדָּא מֵרְקִיעַ. דְּרַבָּה וְרַב יוֹסֵף - *נָשׁוּק כִּיפֵי דְּפָרֶת אַהֲדָדֵי (פירוש: חומות שהגשר בנוי עליהן). דְּאַבַּיֵי וְרָבָא - נָשׁוּק *כִּיפֵי דְּדִגְלַת אַהֲדָדֵי, כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב מְשַׁרְשְׁיָא טָעוּן דְּקָלֵי צִיצֵי (שיצי) (פירוש: קוצים).

נפש יהודה אחיתו. הורידו עמודי העיר קסרי דמעות: **מרזבי**. צנורות הבתים דציפורי: **איתחמיאו כוכבי**. נראו הכוכבים שנשתנה העולם מרוב צער: **כיפי**. דנורא, אבנים של אור: **אנדרטיא**. צורות הצלמים שעושין על המלך שמת: **כל צלמיא**. כל צורת פרצופים וצורת פרצוף המטבעות מפני צורת החסיד שנשתנו והיו כמו מחלצות שאין עליהם צורה כמו והלבשתיך מחלצות בגד פשתן ורש"י פירש דרבי מנחם בנן של קדושים היה שלא הסתכל בצורה של זוזא ע"כ נעשו חלקים המטבעות כמו שהיו חלקים לכתחלה כמו שהוחלקו במעגל במחלצים והוא כלי שמחליק בו הכותל של סיד נקרא כך: **שבעים מחתרתא**. חפרו הגנבים דבזכותו לא הוו אתו גנבים וגזלנים: **כיפי דברדא**. אבנים של ברד: **נשוק כיפי**. אבנים של הגשר נשתברו ונטו זו לזו ליפול: **כיפי דדיגלת**. גשר דדיגלת כמו דפרת:

עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יִבְכֶּה מְאֹד עַל פְּטִירַת הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם עֵינֵי הָעֵדָה, וְתִכְהֶין עֵינֵיהֶם מֵרְאֹת בְּהִסְתַּלֵּק הַצַּדִּיקִים מִן הָעוֹלָם וְיִסְפְּדוּם כָּרָאוּי לָהֶם.

וּלְפִי שֶׁהָיוּ רְגִילִים לְשַׁבֵּחַ לַנִּפְטָר בְּמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, עַל כֵּן אָמְרוּ, כִּי בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל נִפְטָר הָיוּ נִכָּרִין דְּרָכָיו *וְהִשָּׁאֲרוּתוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנג, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מֵהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר *אִם הוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא אִם לָאו. אֵינִי - וְהָא אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שֵׁילַת: אָחֵים לִי בְּהֶסְפְּדָאֵי (פירוש: במיתתי התאמץ בהספדי, שיתחממו ויכמרו רחמי העם ויבכו), *דְּהָתָם קָאֵימְנָא? לָא קָשְׁיָא, *הָא דְּמָחֲמִין לֵיהּ וְחָאִים, הָא דְּמָחֲמִין לֵיהּ וְלָא חָאִים. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַבָּה: כְּגוֹן מַר, *דְּסָנוּ לֵיהּ כֻּלְּהוּ פּוּמְבְּדֵיתָאֵי, מָאן מָחֵים לֵיהּ בְּהֶסְפְּדָא? אָמַר לֵיהּ: אַתְּ וְרָבָא בַּר רַב חָנָן. בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַב: אֵי זֶהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לֵיהּ: כָּל שֶׁדַּעַת רַבּוֹתָיו *נוֹחָה הֵימֶנּוּ. "וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים" (קהלת יב, ה), בְּנֵי גָלִילָא אָמְרוּ: *עֲשֵׂה דְּבָרִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵי מִטָּתְךָ. בְּנֵי יְהוּדָה אָמְרֵי: עֲשֵׂה דְּבָרִים שֶׁיֹּאמְרוּ לְאַחַר מִטָּתְךָ. וְלָא פְּלִיגִי, *מַר כִּי אַתְרֵיהּ וּמַר כִּי אַתְרֵיהּ.

נפש יהודה והשארותו. כשמת הצדיק החסידות מה שנשאר אחריו ניכר על ידי הספדו שאז מספרים שבחו מה שעשה בחייו שעל ידי כך נשאר נשמתו לחיי עד: **אם הוא בן עולם הבא**. שאם כשר היה הכל בוכין עליו ומורידין דמעות ומספרין שבחו: **דהתם קאימנא**. בשעת הספד ואשמע איך תתחמם אלמא אצטריך לרב לאזהורי אהספדיה וכיון דרב גברא רבה הוא ובן עוה"ב למה ליה לאזהורי הא אמר מהספדו ניכר ואם

צדיק הוא בודאי מספידין עליו: **הא דמחמין ליה**. להספד ואחים וכו' לעולם מחממין בעינן שאין בני אדם נכמרין כ"כ על זקן מיהו לאדם חסיד כי מחממו ליה מחממו ובכו כולם ובמי שאינו חסיד כ"כ מחממו ליה ולא מחממו כולם: **דסנו ליה כולהו פומבדיתא**. משום דאוכח להו במילי דשמיא ובני פומבדיתא רמאין היו כדאמרינן בשחיטת חולין פומבדיתא לווך שני אושפיזך: **נוחה הימנו**. דעתם נוחה עליהם ממה ששומעין עליו ורואין בו: **עשה דברים**. טובים בעוה"ז כדי שיספרו אותן הספדנין שהולכין לפני מטתך: **מר כי אתריה**. בגליל הולכין הספדנים לפני המטה ומר כי אתריה ביהודה הולכין אחר המטה:

וְהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד וּמְלַמֵּד בָּעוֹלָם הַזֶּה מְבַכָּה עָלָיו, כִּדְנָרְסִינָן בְּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְיַחֵד בְּמָקוֹם אֶחָד וְהָיָה לָמֵד בּוֹ בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה. וְהָיָה מְהַפֵּךְ בָּהּ וּמְהַדְּרָהּ כַּמָּה פְּעָמִים, עַד שֶׁלָּמַד אוֹתָהּ הֵיטֵב וְהָיְתָה שְׁגוּרָה בְּפִיו וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַסֶּכְתָּא אַחֶרֶת מִן הַתַּלְמוּד וְהָיָה שׁוֹגֶה בָּהּ כָּל יָמָיו. כֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר מִן הָעוֹלָם, הָיָה בְּבֵיתוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא הָיָה שׁוּם אָדָם יוֹדֵעַ פְּטִירָתוֹ. בָּאָה דְּמוּת אִשָּׁה אַחַת וְעָמְדָה לְפָנָיו וְהֵרִימָה קוֹלָהּ בִּבְכִי וּמִסְפֵּד וַתַּרְבֶּה אַנְחָתָהּ וְצַעֲקָתָהּ, עַד אֲשֶׁר נִתְקַבְּצוּ הֶהָמוֹן וַתֹּאמֶר לָהֶם: סִפְּדוּ לָחָסִיד הַזֶּה וְקִבְּרוּהוּ וְכִבְּדוּ אֶת אֲרוֹנוֹ וְתִזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁזֶּה כִּבְּדַנִי כָּל יָמָיו וְלֹא הָיִיתִי עֲזוּבָה וְלֹא שְׁכוּחָה. מִיָּד נִתְקַבְּצוּ כָּל הַנָּשִׁים וְיָשְׁבוּ עִמָּהּ וְעָשׂוּ עָלָיו מִסְפֵּד גָּדוֹל וְעָצוּם וְהָאֲנָשִׁים הִתְעַסְּקוּ בְּתַכְרִיכָיו וְכָל צָרְכֵי קְבוּרָתוֹ וְקָבְרוּ אוֹתוֹ בְּכָבוֹד גָּדוֹל. וְאוֹתָהּ אִשָּׁה בּוֹכָה וְצוֹעֶקֶת. אָמְרוּ לָהּ: מַה שְּׁמֵךְ: אָמְרָה לָהֶם: חֲגִיגָה שְׁמִי. כֵּיוָן שֶׁנִּקְבַּר אוֹתוֹ חָסִיד נֶעֱלְמָה אוֹתָהּ הָאִשָּׁה מִן הָעַיִן. מִיָּד יָדְעוּ שֶׁמַּסֶּכֶת חֲגִיגָה הָיְתָה, שֶׁנִּרְאֵית לָהֶם בְּצוּרַת אִשָּׁה וּבָאָה בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ לִסְפֹּד לוֹ וְלִקְבּוֹתוֹ וּלְקָבְרוֹ בְּכָבוֹד, עַל שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה אוֹתָהּ תָּמִיד וְשׁוֹקֵד לִלְמֹד בָּהּ. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה חָסִיד זֶה שֶׁלֹּא לָמַד אֶלָּא מַסֶּכְתָּא אַחַת בִּלְבַד, כָּךְ, הַלּוֹמֵד תּוֹרָה הַרְבֵּה וּמְלַמְּדָהּ לַאֲחֵרִים וּמַעֲמִיד תַּלְמִידִים הַרְבֵּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְאִם זָכָה שֶׁיֹּאמְרוּ תוֹרָה מִפִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין קֵץ לְמַתַּן שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, כִּדְנָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת, פֶּרֶק כָּל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין (לא, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב: "אֲגוּרָה בְאָהֳלֶךָ עוֹלְמִים" (תהלים סא, ה), וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לָגוּר בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים? אֶלָּא אָמַר דָּוִד: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֹאמְרוּ דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּי. דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה שִׂפְתוֹתָיו *דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר זְעִירִי: מַאי קְרָא? "וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי

יְשֵׁנִים" (שיר השירים ז, י), *כְּכוֹמֶר שֶׁל עֲנָבִים (פירוש: גת), כֵּיוָן שֶׁאָדָם נוֹגֵעַ בָּהֶן דּוֹבֵב, אַף תַּלְמִיד חָכָם כֵּיוָן שֶׁאוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר.

נפש יהודה דובבות. נעות והנאה הוא לו שדומה כחי: **כומר**. ענבים שאוספן בכלי אחד ז' או ח' ימים שידחקו ויתבשלו ואז שותה היין מיד מהם:

עַל כֵּן חַיָּב כָּל הַלּוֹמֵד מִמֶּנּוּ שׁוּם דָּבָר לְאָמְרוֹ מִשְׁמוֹ, בֵּין בְּחַיָּיו בֵּין לְאַחַר פְּטִירָתוֹ. בְּחַיָּיו, שֶׁמֵּבִיא גְּאוּלָה לָעוֹלָם, כְּלוֹמַר, מְסַבֵּב טוֹבָה הַרְבֵּה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמָגִילָּה (טו, א): וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר חֲנִינָא: כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאוּלָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי" (אסתר ב, כב). לְאַחַר פְּטִירָתוֹ, *כְּדְאָמְרָן.

נפש יהודה ותאמר אסתר. ועי"כ נגאלו ישראל מהמן: **כדאמרן**. שגורם טובה למת והם מחזיקין טובה לחיים ומתפללים בעדם וזכותה עומדת להם:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁפְּטִירַת הַצַּדִּיקִים הֵם עֹנֶשׁ גָּדוֹל לְיִשְׂרָאֵל וְלוֹקֵחַ בְּיָדוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *צְרוֹר הַכֶּסֶף, שֶׁהֵם מַכְנִיסִין שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, אַל יִתְיָאֲשׁוּ יִשְׂרָאֵל עַל זֶה מִן הַגְּאוּלָה, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּהְיֶה הַדּוֹר חַיָּב - בְּחַסְדּוֹ עָתִיד לִשְׁלֹחַ הַגּוֹאֵל, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צח, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ - חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אַתָּה עַם־עָנִי תוֹשִׁיעַ" (תהלים יח, כח). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו כְּנָהָר - חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־יָבֹא כַנָּהָר צָר" (ישעיה נט, יט) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" (שם שם, כ).

נפש יהודה צרור הכסף. הם הצדיקים המתים:

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [ריד]

הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים כְּשֶׁהָיוּ נִפְטָרִים מִן הָעוֹלָם הַזֶּה הָיוּ מַנִּיחִים סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתָם אוֹ קָרוֹב לָהֶם לִכְבוֹדָם; וְגַם לְהוֹדִיעַ לְכָל הָרוֹאִים, שֶׁקִּיֵּם זֶה מַה שֶּׁכָּתוּב בָּזֶה; וְגַם לְחַמֵּם הַבֶּכִי וּלְהַרְבּוֹת הַהֶסְפֵּד.

וְכֵן אָמְרוּ שֶׁעָשׂוּ לְאָרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף הַצַּדִּיק, שֶׁהָיוּ מוֹלִיכִים אוֹתוֹ בַּמִּדְבָּר עִם אֲרוֹנוֹ שֶׁל תּוֹרָה לִכְבוֹדוֹ שֶׁל יוֹסֵף. וְזֶה לָזֶה לְמַעַן הַכָּבוֹד וְהַמִּסְפֵּד הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה לְאָבִיו, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסוֹטָה (ט, ב): יוֹסֵף זָכָה לִקְבּוֹר אֶת אָבִיו וְאֵין בְּאֶחָיו *גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו" (בראשית נ, ז); *מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף, שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מֹשֶׁה. מֹשֶׁה זָכָה בְּעַצְמוֹת יוֹסֵף, אֵין בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ; מִי לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב" (דברים לד, ו). וְלֹא עַל מֹשֶׁה בִּלְבַד אָמְרוּ אֶלָּא אַף עַל הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ" (ישעיה נח, ח).

נפש יהודה גדול ממנו. שהיה מלך הרי מדה שמדד שנקבר אביו בגדולים ובה במדה מדדו לו שנקבר גם הוא ע"י גדולים: **מי לנו**. לענין כבוד קבורה לקבור בגדולים גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהוא גדול בישראל ואין בישראל גדול ממנו הרי שמדה שמדד לקבור את יוסף ע"י גדול ובה מדדו לו שאין גדול בכבוד קבורה כשל משה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה:

וַאֲמִרינָן עָלָה בַּגְּמָרָא (יג, א): תְּנוּ רַבָּנָן: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבוֹת מִצְוֹת עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל *מִתְעַסְּקִים בְּבִזָּה מֹשֶׁה מִתְעַסֵּק בְּמִצְוָוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֲכַם־לֵב יִקַּח מִצְוֹת וֶאֱוִיל שְׂפָתַיִם יִלָּבֵט" (משלי י, ח). וּמִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר? אֶלָּא אָמְרוּ: סָרַח בַּת אָשֵׁר נִשְׁתַּיְּרָה מֵאוֹתוֹ הַדּוֹר, הָלַךְ מֹשֶׁה אֶצְלָהּ, אָמַר לָהּ: כְּלוּם אַתְּ יוֹדַעַת הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר? אָמְרָה לוֹ: אָרוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת עָשׂוּ מִצְרִים וְחִפּוּהוּ וּקְבָעוּהוּ בְּנָהַר נִילוּס, *כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ מֵימָיו. הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל שְׂפַת נִילוּס וְאָמַר לוֹ: יוֹסֵף, הִגִּיעַ עֵת שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגָאלֵנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְהִגִּיעָה שְׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבַּעְתָּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַעֲלוֹת עַצְמוֹתֶיךָ מִזֶּה; שְׁכִינָה וְכָל יִשְׂרָאֵל מִתְעַכְּבִין לְךָ, אִם אַתָּה מַרְאֶה אֶת עַצְמְךָ - מוּטָב, וְאִם לָאו - הֲרֵי אָנוּ נְקִיִּים מִשְּׁבוּעָתְךָ. מִיָּד צָף אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְעָמַד לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם. וְאַל תִּתְמַהּ, הֵיאָךְ בַּרְזֶל צָף? שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: "*וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת־הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל־הַמָּיִם וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר אֲהָהּ אֲדֹנָי *וְהוּא שָׁאוּל. וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ אֶת־הַמָּקוֹם וַיְקַצֵּב־עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל" (מלכים־ב ו, ה־ו). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה אֱלִישָׁע תַּלְמִידוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ וְאֵלִיָּהוּ *תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה צָף בַּרְזֶל מִפָּנָיו, מִפְּנֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה מתעסקים בביזה. של מצרים אבל משה מתעסק בארונו של יוסף: **כדי שיתברכו מימיו**. תמיד לפי שאין ארץ מצרים שותה ממי גשמים אלא נילוס עולה וממלא היאורים שכולם עושים יאורים ומשקין מהם השדות והיינו דכתיב והי' אשר לא יעלה מאת משפחות וגו' ולא עליהם יהיה הגשם ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה ואין כתיב כאן הגשם אלא ולא עליהם תהיה אותו נהר ששותין ממנו ויונתן בן עוזיאל תרגם ולא עליהון תיסק נילוס: **ויהי האחד מפיל הקורה**. בתלמידי אלישע כתיב במלכים: **והוא שאול**. הקרדום לא היה שלו שהשאילו מאחרים: **תלמידו של משה**. לא שלמד מפיו אלא תורתו של משה למד אלישע ואליהו:

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: בִּקְבוּרָנְטֵי (בקבורות) שֶׁל מְלָכִים הָיָה קָבוּר, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל קְבוּרָנְטֵי שֶׁל מְלָכִים, אָמַר לֵיהּ: יוֹסֵף, הִגִּיעָה עֵת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגָאלֵנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְהִגִּיעָה עֵת שְׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבַּעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל; אִם אַתָּה מַרְאֶה אֶת עַצְמְךָ - מוּטָב,

וְאִם לָאו - הֲרֵי אָנוּ נְקִיִּים מִשִּׁבּוּעָתְךָ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְדַּעְזַע אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וּנְטָלוֹ מֹשֶׁה וְהֵבִיאוֹ אֶצְלוֹ.

וְכָל אוֹתָן שָׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר הָיָה אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְאָרוֹן שֶׁל שְׁכִינָה מְהַלְּכִין זֶה עִם זֶה וְהָיוּ עוֹבְרִין וְשָׁבִים אוֹמְרִים: מַה טִּיבָן שֶׁל שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הַלָּלוּ? אָמְרוּ: אֶחָד שֶׁל מֵת וְאֶחָד שֶׁל שְׁכִינָה. וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל שְׁכִינָה לַהֲלֹךְ עִם מֵת? אָמְרוּ: *קַיִּם זֶה מַה שֶּׁכָּתוּב בְּזֶה.

נפש יהודה קיים זה מה שכתוב בזה. אגדה זו מפורשת במכילתא בפרשת ויהי בשלח כתיב בזה אנכי וכתיב בזה התחת אלהים אנכי וכתיב בזה לא יהיה לך וכתיב בזה האלהים אני ירא. לא תשא חי פרעה זכור את יום השבת וטבוח טבח והכן ואין זה אלא יום השבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו וכן כל עשרת הדברות:

וְאָמְרוּ גַּם כֵּן עַל חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהוֹשִׁיבוּ סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ וְאָמְרוּ: קַיִּם זֶה מַה שֶּׁכָּתוּב בְּזֶה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקַמָּא (יז, א): "וְכָבוֹד עָשׂוּ־לוֹ בְּמוֹתוֹ" (דברי הימים־ב לב, לג), זֶה חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁיָּצְאוּ לְפָנָיו שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה אֶלֶף *חֲלוּצֵי כָּתֵף, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי נְחֶמְיָה: וַהֲלֹא לִפְנֵי אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כֵּן? אֶלָּא שֶׁהוֹשִׁיבוּ סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ וְאָמְרוּ: קַיִּם זֶה מַה שֶּׁכָּתוּב בְּזֶה. *וְהַאִידָּנָא נַמֵּי עַבְדִינָן הָכֵי, אַפּוּקֵי מַפְקִינָן אַנּוּחֵי לֹא מַנְחִינָן. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: אַנּוּחֵי מַנְחִינָן, "קַיִּם" לָא אָמְרִינָן. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה: כִּי הֲוָה אָזֵילְנָא בַּתְרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְמֵישְׁאַל שְׁמַעְתְּתָא, *כִּי הֲוָה עַיֵּיל לְבֵית הַכִּסֵּא וְנָפֵיק וּמָשֵׁי יָדֵיהּ וּמָנַח תְּפִלִּי וּמְבָרֵךְ וְהָדַר אָמַר לָן: אֲפִילּוּ "קַיִּים" אָמְרִינָן, "לְמֵד" לָא אָמְרִינָן. וְהָא אָמַר מַר: גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁהַתַּלְמוּד *מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה? לָא קַשְׁיָא, הָא לְמִגְמַר הָא לְאַגְמוּרֵי.

נפש יהודה חלוצי כתף. קרעו בגדיהם וחלצו מכתפיהם עד שראו כתפיהם ערומים: **והאידנא**. מפקינן ס"ת קמי גברא רבה אבל לא מניחין ס"ת על מטתו: **כי הוה עייל לבית הכסא**. כלומר זמנא חדא הוה עייל לבית הכסא ואמר לן הכי קיים אמרינן לימד לא אמרינן ולימד אמרו לחזקיה והאידנא לא אמרינן לימד משום כבוד דחזקיה דלימד עדיף מקיים: **מביא לידי מעשה**. אלא למגמר לעצמו מעשה עדיף אבל למגמר לאחריני עדיף ממעשה הלכך לימד לא אמרינן:

וְזָכָה לָזֶה חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, לְפִי שֶׁרִבָּה לוֹמְדֵי תוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל וְעַל כֵּן הָיוּ מְשַׁבְּחִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים עָלָיו "לִמֵּד", כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק חֵלֶק (צד, ב): אָמְרוּ עָלָיו עַל חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁתְּלָה חֶרֶב עַל פֶּתַח בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִדָּקֵר בַּחֶרֶב. וּבָדְקוּ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וְלֹא מָצְאוּ אִישׁ וְאִשָּׁה, תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת שֶׁלֹּא הָיוּ בְּקִיאִין בְּהִלְכוֹת טֻמְאָה וְטָהֳרָה.

וְיֵשׁ מֵהַקַּדְמוֹנִים שֶׁלֹּא הָיוּ חֲפֵצִים בְּהַנָּחַת סֵפֶר תּוֹרָה, כִּדְאָמְרִינַן פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כה, א): כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב הוּנָא, סָבוֹר *לְאוֹתוּבֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַפּוּרְיֵיהּ. אָמַר לָהֶם רַב חִסְדָּא: מִילְתָא דְּרַבִּי [בַּחַיֵּיהּ] לָא סְבִירָא לֵיהּ אֲנַן נֵיקוֹם וְנֶעֱבֵיד? דַּאֲמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הַמְנוּנָא: אֲנָא חֲזִיתֵיהּ לְרַב הוּנָא דְּבָעֵי לְמֵיתַב אַפּוּרְיֵיהּ, וַהֲוָה יָתִיב סֵפֶר תּוֹרָה הָתָם - *וְכָף כַּדָּא אַאַרְעָא וְאוֹתִיב עָלָיו סֵפֶר תּוֹרָה; אַלְמָא קָסָבַר, אָסוּר לֵישֵׁב עַל מִטָּה שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה מֻנָּח עָלֶיהָ וכו'.

נפש יהודה לאותובי ספר תורה אפורייה. ולומר קיים זה מה שכתוב בזה: **וכף כדא**. הפך חבית קטנה כדי להניח ס"ת עליו:

וַאֲמְרִינַן נַמֵּי הָתָם: כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב חִסְדָּא סָבוֹר לְאוֹתוּבֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַפּוּרְיֵיהּ. אָמַר לְהוּ רַב יִצְחָק: מִילְתָא דְּלָרַבִּי לָא סְבִירָא לֵיהּ אֲנַן נֵיקוֹם וְנֶעֱבֵיד לֵיהּ?! סָבוּר *דְּלָא לְמִישְׁלַל, אָמַר לְהוּ רַב יִצְחָק: תַּנְיָא: חָכָם, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיר פָּנָיו מֵאֲחוֹרֵי הַמִּטָּה שׁוֹלֵל. לְמַדְנוּ, שֶׁלְּכָל אֶחָד עוֹשִׂין כְּפִי רְצוֹנוֹ וּכְפִי מַעֲלָתוֹ וְהַמַּרְבֶּה בְּכָבוֹד יַרְבּוּ לוֹ כָּבוֹד.

נפש יהודה דלא למשלל. לתפור הבגד מהקריעה שקורעין עליו:

פֶּרֶק שְׁביעי [רטו]

מַסְפִּידִים לַצַּדִּיקִים וְגַם לַאֲחֵרִים, כְּשֶׁעוֹמְדִים שָׁם הַחֲכָמִים, בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת מִפְּנֵי כְבוֹדָן, כִּדְגָרְסִינַן בִּמְגִילָה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כח, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶם קַלּוּת רֹאשׁ וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן *וְאֵין נְאוֹתִין בָּהֶן וְאֵין נִכְנָסִים בָּהֶן בַּחֲמָה, מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל יָחִיד, אֲבָל קוֹרִין בָּהֶם וְשׁוֹנִין בָּהֶן וּמַסְפִּידִין בָּהֶן *הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים וכו'. וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא: מַחְוֵי רַב חִסְדָּא, כְּגוֹן הֶסְפֵּדָא *דְּקָאִים בֵּי רַב שֵׁשֶׁת. מַחְוֵי רַב שֵׁשֶׁת, כְּגוֹן הֶסְפֵּדָא דְּקָאִים בֵּיהּ רַב חִסְדָּא.

נפש יהודה ואין נאותין בהן. אין מתקשטין שם בבגדים ובתכשיטים נאים אפי' לכלה וחתן וכן אין מטיילין בהם משום שיש שם רווחה להתקשט ולטייל בו: **הספד של רבים**. ת"ח שמת שצריכין להתאסף ולהספידו ובהכ"נ ראוי לכך לפי שהוא בית גדול: **דקאים בי רב ששת**. אם ימות אחד מבית רב ששת:

רַפְרָם בַּר פַּפָּא סָפְדָהּ לְכַלְתֵּיהּ בְּבֵי כְנִישְׁתָּא, אָמַר: אִי מִשּׁוּם *יְקָרָא דִּידִי אִם מִשּׁוּם יְקָרָא דִּידָהּ דְּמֵיתָא - *אָתוּ כֻּלֵּי עָלְמָא לְמִיסְפְּדָהּ. רַבִּי זֵירָא סָפְדֵיהּ לְהַהוּא מַרְבָּנָן בְּבֵי כְנִישְׁתָּא, אָמַר: אִי מִשּׁוּם יְקָרָא דִּידִי אִי מִשּׁוּם יְקָרָא דִּידֵיהּ דְּמֵית - אָתוּ כֻּלֵּי עָלְמָא. רֵישׁ לָקִישׁ סָפְדֵיהּ לְהַהוּא *דְּתָנֵי הִלְכְתָא בְּעֶשְׂרִין וְאַרְבַּע שׁוּרְתָא, אָמַר: יַי דְּחַסְרָא אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל גַּבְרָא רַבָּה. הַהוּא דַּהֲוָה תָּאנָא הִלְכְתָא, סִפְרָא וְסִפְרֵי וְתוֹסֶפְתָּא - וְשָׁכִיב. אָתוּ אָמְרוּ לֵיהּ

לְרַב נַחְמָן: לֵיסְפְּדֵיהּ מַר. אֶמַר: *הֵיכִי *לֵיסְפְּדֵיהּ? אִי צַנָּא דְּמָלֵי סִפְרֵי. תָּא חֲזֵי מַה בֵּין *תְּקִיפֵי דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל לַחֲסִידֵי בָּבֶל.

נפש יהודה יקרא. דמת הוה ליה הספד של רבים: **אתו כולי עלמא**. לספוד: **דתני הלכתא**. היה שונה משניות לתלמידים בעשרים וארבע שורות של תלמידים: **היכי ליספדיה**. במה אספידנו: **האי צנא דמליא ספרי**. אינו אלא כסל שמלאוהו ספרים ואינו מבין מה בתוכה אף השונה הלכות ולא שימש ת"ח שיבינהו טעמי משנה ופעמים שדברי משנה סותרין זה את זה וצריך לתרצה כגון הב"ע וכגון הא מני ר' פלוני היא וכגון חסורי מחסרא וזה אינו יודע מה ששנה: **תקיפי דארעא דישראל**. ריש לקיש דאמרינן במסכת יומא דאפילו בהדי רבב"ח לא משתעי דמאן דמשתעי בהדי ריש לקיש יהבין ליה עסקא בלא סהדי ורב נחמן בר יצחק מחסידי בבל כדאמרינן בשילהי מסכת סוטה דקאמר ליה לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא וריש לקיש ספדיה להאי דתני וכו' ורב נחמן היה חסיד ולא רצה לספדו:

וְתַלְמִיד חָכָם הַנִּפְטָר הוּא תַּשְׁמִישׁ קְדוּשָׁה *כְּמוֹ תִּיק שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה וְגַם סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּבְלָה גּוֹנְזִין אוֹתוֹ עִמּוֹ, כְּדְאָמְרִינָן הָתָם (מגילה כו, ב): אָמַר רָבָא: סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּבְלָה גּוֹנְזִין אוֹתוֹ אֲצֶל תַּלְמִיד חָכָם וַאֲפִילּוּ שׁוֹנֶה הֲלָכוֹת. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וּבִכְלֵי חֶרֶס [שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְתַתָּם *בִּכְלִי חֶרֶשׂ] לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים" (ירמיה לב, יד).

נפש יהודה כמו תיק. שהספר תורה מונח בו כן גוף הצדיק תיק לתורתו שהיתה בו: **ובכלי חרש**. משימין ס"ת שבלה ונותנין בקבר עם ת"ח ואפי' שלא שנה אלא הלכות ולא שימש ת"ח בתלמוד ובגמ' אלא במשניות ובברייתות:

וְגַם הָיוּ מוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹת הַצַּדִּיקִים מִפְּנֵי כְּבוֹדָם, כְּדְאָמְרִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקַמָּא (טז, ב): *"וְכָבוֹד עָשׂוּ־לוֹ בְּמוֹתוֹ" (דברי הימים־ב לב, לג), רַב אָמַר, שֶׁהוֹשִׁיבוּ *יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ. פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי נָתָן וְרַבָּנָן: חַד אָמַר: שְׁלֹשָׁה; וְחַד אָמַר: שִׁבְעָה; וְחַד אָמַר: שְׁלֹשִׁים.

נפש יהודה וכבוד עשו לו. בחזקיה כתיב: **ישיבה**. תלמידי חכמים לעסוק שם בתורה ל' יום היו מושיבין ישיבה על קברו של חזקיה:

וְעַל כֵּן, בִּפְטִירַת הֶחָכָם מְבַטְּלִין הַיְשִׁיבוֹת מִמְּקוֹמָן, כְּדְאָמְרִינָן בְּפֶרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כב, ב): תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת בֵּית מִדְרָשׁוֹ בָּטֵל, אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטֵלִין וּבְנֵי בֵית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּמְשַׁנִּין מְקוֹמָן וכו', נָשִׂיא שֶׁמֵּת וכו'. וּכְשֶׁהַצַּדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם יוֹצְאִים לְקָרְאתוֹ וּמְקַבְּלִין אוֹתוֹ בְּשָׁלוֹם לְהַעֲלוֹתוֹ בְּשָׁלוֹם לִישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, כְּדְגָרְסִינָן בִּכְתֻבּוֹת, סוֹף פֶּרֶק הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה (קג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי אָמַר: לְבָנַי אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנְסוּ בָּנָיו אֶצְלוֹ. אָמַר

לָהֶם: הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד אִמְּכֶם. נֵר יְהֵא דָּלוּק בְּמְקוֹמוֹ, שֻׁלְחָן יְהֵא עָרוּךְ בְּמְקוֹמוֹ, מִטָּה תְּהֵא מֻצַּעַת בְּמְקוֹמָהּ. *יוֹסֵף חָפְנִי וְשִׁמְעוֹן אֶפְרָתִי שִׁמְּשׁוּנִי בְּחַיַּי יְשַׁמְּשׁוּנִי בְּמוֹתִי. "הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד אִמְּכֶם", דְּאוֹרַיְתָא הוּא, דִּכְתִיב: "כַּבֵּד *אֶת־אָבִיךָ *וְאֶת־ אִמֶּךָ" (שמות כ, יב)? אֵשֶׁת אָב הֲוַאי, אֵשֶׁת אָב נַמֵּי דְּאוֹרַיְתָא הִיא, דִּכְתִיב: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ", "אֶת־ אָבִיךָ", זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ; "וְאֶת־אִמֶּךָ", זֶה בַּעַל אִמֶּךָ; וְא"ו יְתֵירָה לְרַבּוֹת אָחִיךָ הַגָּדוֹל? *הֲנֵי מִילֵּי מֻחְזָיִים, אֲבָל לְאַחַר מִיתָה לָא. "נֵר יְהֵא דָּלוּק בְּמְקוֹמוֹ, שֻׁלְחָן יְהֵא עָרוּךְ בְּמְקוֹמוֹ", מַאי טַעְמָא? כָּל *בֵּי שְׁמָשֵׁי דְּשַׁבַּתָּא הֲוָה אָתֵי לְבֵיתֵיהּ. יוֹמָא חַד אֲתַת שַׁבְּתֵיהּ וְקָא קָרֵיָא אַבָּבָא, אָמְרָה לֵהּ אַמְתֵיהּ: שְׁתֵיק, דְּרַבִּי יְתִיב. שָׁמְעָה רַבִּי וְתוּ לָא אָתָא, *שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים. "יוֹסֵף חָפְנִי וְשִׁמְעוֹן אֶפְרָתִי הֵם שִׁמְּשׁוּנִי בְּחַיַּי יְשַׁמְּשׁוּנִי בְּמוֹתִי", *סָבוּר מִינָהּ לְאִיעַסּוּקֵי בֵּיהּ בְּהַאי עָלְמָא, כֵּיוָן דְּחָזוּ *דְּקָדִים עַרְסַיְיהוּ לְעַרְסֵיהּ, אָמְרֵי: שְׁמַע מִינָהּ לְהַהוּא עָלְמָא הוּא דַּאֲמַר וְהַאי דַּאֲמַר הָכֵי, כִּי הֵיכֵי דְּלָא לֵימְרוּ, מִילְּתָא הָוָה בְּהוּ וְעַד הָאִידָנָא זְכוּתָא דְּרַבִּי הוּא דְּאַהֲנָיָא לְהוּ.

נפש יהודה **יוסף חפני**. דמן חופאי: **את אביך**. כל אתין רבוין הן: **ואת אמך**. וא"ו יתירה דואת אמך לרבות אחיך הגדול: **הני מילי**. דחייב באשת חורגו בחיי אביו אבל לאחר מיתת אביו אין מחויב לכבדה: **בי שמשי**. ערב שבת לפי שבין השמשות שלו שגור בפי כל והכל חרדים עליו לגמור מלאכתם עד שלא תחשך קרי ליה בי שמשי: **שלא להוציא לעז**. לומר לא היו צדיקים שלא היה להן רשות לבא לביתם כמו רבי: **סבור מינה**. בהדין עלמא שהיה מצוה שיתעסקו בקבורתו: **דקדים ערסייהו**. הם מתים ונקברים קודם רבי ש"מ לעוה"ב קאמר כדי שישמשנו כדי שלא יאמרו הבריות כשימותו מלתא דאיסורא הוה בהו שלא זכו להתעסק בו ואיגלאי מלתא דהאי דלא שכיבא בשני דר' זכותא דר' אנא עלייהו:

אָמַר לָהֶם: לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ. אָמַר לָהֶם: אַל תַּסְפְּדוּנִי *בָּעֲיָרוֹת *וְהוֹשִׁיבוּ יְשִׁיבָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. שִׁמְעוֹן בְּנִי - חָכָם, גַּמְלִיאֵל בְּנִי - נָשִׂיא, חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בָּרֹאשׁ. "אַל תַּסְפְּדוּנִי בָּעֲיָרוֹת", *סָבוּר מִינָהּ מִשּׁוּם טִירְחָא הוּא דְּקַאֲמַר, *כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא סָפְדֵי בַּכְּרַכִּים וְקָא אָתוּ כֻּלֵּי עָלְמָא אָמְרֵי: שְׁמַע מִינָהּ *מִשּׁוּם יְקָרָא הוּא דְּאָמַר. "הוֹשִׁיבוּ יְשִׁיבָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם", דְּלָא עֲדִיפְנָא מִמֹּשֶׁה, דִּכְתִיב: "וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם" (דברים לד, ח). עַל תְּלָתִין יוֹמִין בִּימָמָא וּבְלֵילְיָא, מִכָּאן וְאֵילָךְ סָפְדֵי בִּימָמָא וְגָרְסֵי בְּלֵילְיָא, סָפְדֵי בְּלֵילְיָא וְגָרְסֵי בִּימָמָא, עַד דְּסָפְדוּ לֵיהּ תְּרֵיסָר יַרְחֵי שַׁתָּא.

נפש יהודה בעיירות. הן גדולות מהכפרים וכרכין הם גדולים מהעיירות: **והושיבו ישיבה**. לעסוק בתורה לאחר ל' יום אחר פטירתו מיד ולא תהיו עסוקים יותר בהספד יום ולילה: **סבור מינה משום טירחא**. בני כפרים דסמיכי לעיירות ואתו למספדיה: **כיון דחזו דקא ספדי בכרכים**. וקא אתו כולי עלמא מעיירות ומכפרים: **משום יקרא הוא דקאמר**. שלא ביקש שיספדו אלא בכרכים שהוא לו יותר לכבוד ממה שיספדוהו בכפרים ובעיירות דבכרכים יש עם רב והוי יקרא טפי:

הַהוּא *יוֹמָא דַּאֲשְׁכַּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי נְפַק בַּת קָלָא וְאָמְרָה: כָּל מָאן דַּהֲוָה בְּאַשְׁכַּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. הַהוּא כּוֹבֵס, *כָּל יוֹמָא הֲוָה אָתֵי הַהוּא יוֹמָא לָא אֲתָא, כֵּיוָן דְּשָׁמַע הָכֵי, סָלִיק לְאֵיגָרָא, נָפַל וּמֵית. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: אַף כּוֹבֵס זֶה מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה יומא דאשכבתיה. יום פטירתו: **כל יומא הוה אתי**. ההוא כובס אצל רבי וביום שמת לא אתי להתם:

"שִׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם", מַאי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁשִּׁמְעוֹן בְּנִי חָכָם - גַּמְלִיאֵל בְּנִי נָשִׂיא. אָמַר לֵוִי: *צְרִיכָא לְמֵימָר? אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי: צְרִיכָא *לְךָ וּלְמִטְלַעְתָּךְ (לוי חיגר היה); וּמַאי קָשְׁיָא לָךְ? הַאי קְרָא, דִּכְתִיב "וְאֶת הַמַּמְלָכָה נָתַן לִיהוֹרָם כִּי־הוּא הַבְּכוֹר" (דברי הימים־ב כא, ג) - הָתָם *מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה. וְרַבִּי מַאי טַעְמָא עָבִיד הָכֵי? נְהִי דְּאֵינוֹ מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחָכְמָה, מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּיִרְאַת חֵטְא הֲוָה.

נפש יהודה צריכא למימר. דר"ג הבכור הוה נשיאה: **לך ולמטלעתך**. כלומר אין אנו צריכין לדבריך וצריכין לדברי רבי שר"ג יהיה נשיא ומקשי מאי קשיא ליה ללוי דאמר צריכא רבי למימר כן ה"ק אמאי צריכא הא קרא כתיב: **ממלא מקום אבותיו הוה**. כלומר אין באחיו חשוב ממנו אבל כאן הרי אחיו חכם ממנו:

"חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בָּרֹאשׁ", אַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא מָלַךְ רַבִּי חֲנִינָא, שֶׁהָיָה רַבִּי אָפֵּס גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה. יָתִיב רַבִּי אָפֵּס בְּרֵישָׁא *וְיָתִיב רַבִּי חֲנִינָא אֲבַרְאֵי וַאֲתָא לֵוִי וְיָתִיב גַּבֵּיהּ. נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי אָפֵּס וְיָתִיב רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵישָׁא. וְלָא הֲוָה לֵיהּ אִינַשׁ לְלֵוִי לְמֵיתַב גַּבֵּיהּ, קָם וַאֲזַל לְבָבֶל. וְהֵינוּ דְּאָמְרֵי לֵיהּ לְרַב: גַּבְרָא רַבָּא אָרֵיכָא אָתָא, אֵיקְלַע לְנַהֲרְדָּעָא וְדָרַשׁ: *כְּלֵילָא שְׁרֵי. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי אָפֵּס וְיָתִיב רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵישָׁא וְלָא הֲוָה לֵיהּ אִינַשׁ לְלֵוִי לְמֵיתַב גַּבֵּיהּ וְגָם אָתָא. וְדִילְמָא רַבִּי חֲנִינָא הוּא דְּנָח נַפְשֵׁיהּ וְרַבִּי אָפֵּס הוּא דְּיָתִיב בְּרֵישָׁא, וְלָא הֲוָה לֵיהּ לְלֵוִי אִינַשׁ לְמֵיתַב גַּבֵּיהּ וְקָם וַאֲתָא? אִבָּעֵית אֵימָא: לֵוִי לְרַבִּי אָפֵּס מִיכַּף הֲוָה *כַּייֵף לֵיהּ: וְאִי בָּעֵית אֵימָא: כֵּיוָן דַּאֲמַר רַבִּי "חֲנִינָא בַּר חָמָא יֵשֵׁב בָּרֹאשׁ", לָא סַגְיָא דְּלָא הֲוָה מָלִיךְ, דִּכְתִיב בְּהוּ בְּצַדִּיקֵי: "וְתִגְזַר־אֹמֶר וְיָקָם לָךְ" (איוב כב, כח).

נפש יהודה ויתיב רבי חנינא אבראי. חוץ לבית המדרש היה למד שלא היה נכפף לרבי אפס ואתא לוי ויתיב גבי ר"ח וכשמת רבי אפס ור' חנינא נעשה ראש לא היה אדם חשוב שישב אצל לוי כמו ר' חנינא וקודם לכן היה לו ר' חנינא שישב אצלו: **כלילא שרי**. לצאת בה האשה בשבת משום מאן דרכה לצאת בכלילא אשה חשובה ואשה חשובה לא שלפה ומחוי בפ' במה אשה יוצאה: **כייף ליה**. לוי לרבי אפס ר"ל אם היה ר"ח מת לוי כייף ליה בישיבה של רבי אפס ולא היה גולה ממקומו אבל כשהיו שניהם בחיים רבי אפס ור' חנינא משום כבודו של ר' חנינא דיתיב אבראי לא הוי לוי כייף לילך לרבי אפס ויתיב גבי ר"ח:

*וְהָא הֲוָה רַבִּי חִיָּא? נָח נַפְשֵׁיהּ. וְהָא אֲמַר רַבִּי חִיָּיא: אֲנִי רָאִיתִי *קִבְרוֹ שֶׁל רַבִּי וְהוֹרַדְתִּי עָלָיו דְּמָעוֹת? *אֵיפוֹךְ. וְהָתַנְיָא: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי הָלַךְ רַבִּי חִיָּיא אֶצְלוֹ וּמְצָאוֹ בוֹכֶה. וַאֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה? וְהָתַנְיָא: מֵת מִתּוֹךְ הַשְּׁחוֹק סִימָן יָפֶה הוּא לוֹ, מִתּוֹךְ הַבֶּכִי סִימָן רַע לוֹ; פָּנָיו לְמַעְלָה סִימָן יָפֶה לוֹ, פָּנָיו לְמַטָּה סִימָן רַע לוֹ; פָּנָיו כְּלַפֵּי הַכֹּתֶל סִימָן רַע לוֹ, פָּנָיו כְּלַפֵּי הָעָם סִימָן יָפֶה לוֹ; פָּנָיו צָהֳבִין סִימָן יָפֶה לוֹ, פָּנָיו יְרַקְרַק סִימָן רַע לוֹ; מֵת *בְּעֶרֶב שַׁבָּת סִימָן יָפֶה לוֹ, בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת סִימָן רַע לוֹ; בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים סִימָן רַע לוֹ, *בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִין סִימָן טוֹב לוֹ; בְּחֹלִי מֵעַיִם סִימָן יָפֶה לוֹ, שֶׁרֻבָּן שֶׁל צַדִּיקִים מֵתִים מֵחֹלִי מֵעַיִם. אָמַר לֵיהּ: אַתּוֹרָה וְאַמְצָוֹת קָא בָּכֵינָא. אִי בָּעֵית אֵימָא: אֵיפוֹךְ; וְאִי בָּעֵית אֵימָא:

נפש יהודה והא הוה רבי חייא. ונמנייה רבי ראש ישיבה: **קברו של רבי**. ארונו של רבי: **איפוך**. רבי אמר כן לקבריה דר' חייא: **בערב שבת סימן יפה לו**. שיכנס למנוחה מיד: **במוצאי יום הכיפורין**. כבר נמחלו עונות וסימן יפה לו שמת נקי:

רַבִּי חִיָּא עוֹסֵק בְּמִצְוֹת הֲוָה וְסָבַר *לָא אֲפַגְרֵיהּ (לא אבטל אותו). וְהַיְינוּ דְכִי קָא מְנָצוּ רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי חֲנִינָא, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חִיָּיא: בַּהֲדֵי דִידִי קָא מְנָצֵאת? דְּאִם, חַס וְשָׁלוֹם, נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל מֵהַדְרָנָא לָהּ מִפִּלְפּוּלָאֵי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: אֲנָא עֲבִידְנָא דְּלָא תִשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, זָרְעָנָא כִּיתְנָא וַעֲבִידְנָא נִישְׁבֵּי (פירוש: מצודות) *וְצַיְדְנָא טָבֵייא וַאֲרִיגְנָא (ואריכנא) מְגִלְתָּא וְכַתִּיבְנָא חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה לַחֲמִשָּׁה יְנוּקֵי וְאַתְנָאי שִׁיתָּא סִידְרֵי לְשִׁיתָּא יְנוּקֵי, לְכָל חַד וְחַד אָמְרֵי לֵיהּ: אַתְנֵייהּ סִדְרֵיךְ לְחַבְרֵיךְ. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר רַבִּי: כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה חִיָּא. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי: *אֲפִילּוּ מִנְּךָ? אָמַר לֵיהּ: הֵן. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: *אֲפִילּוּ מֵאַבָּא? *אֲמַר לֵיהּ: חַס וְשָׁלוֹם, לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה לא אפגריה. לא אבטלו ממצות והיינו דר' חייא היה חי ורבי משום דלא אבטליה לא מני ראש: **וצייד נא טביא**. צביים היה צייד עם מכמורת שעשה מפשתן

הבשר היה נותן לנערים לאכול ומהעורות עשה קלפים לכתוב עליו: **אפילו מינך**. גדולים מעשי דר"ח: **אפילו מאבא**. ר' יוסי: **אמר ליה חס ושלום לא תהא כזאת בישראל**. כלומר שלא אומר כדבר זה שהוא גדול מרבי יוסי לעולם:

אָמַר לָהֶן: לִבְנֵי הַקָּטָן אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנַס שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ וּמָסַר לוֹ סִדְרֵי חָכְמָה. אָמַר לָהֶן: לִבְנֵי גָּדוֹל אֲנִי צָרִיךְ. נִכְנַס גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ וּמָסַר לוֹ סִדְרֵי נְשִׂיאוּת, אָמַר לֵיהּ: *נָהוֹג נְשִׂיאוּתְךָ בָּרַמִּים וּזְרֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים. אֵינִי, וְהָא כְּתִיב: "וְאֶת־יִרְאַי ה' יְכַבֵּד" (תהלים טו, ד), זֶה יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁכְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה תַּלְמִיד חָכָם הָיָה עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ וּמְחַבְּקוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: רַבִּי רַבִּי, מָרֵי מָרַי? לָא קָשְׁיָא, *הָא בְּצִנְעָא הָא בְּפַרְהֶסְיָא.

נפש יהודה נהוג נשיאותך ברמים. שתהא יושב בין הגדולים: **הא בצנעא**. מכבד אותם ומחבב כל אחד ואחד אבל בפרהסיא מטיל עליהם אימה להודיעם נשיאותו:

*רַבִּי מוּטָל בְּצִפּוֹרִי וּמָקוֹם מוּכָן לוֹ בְּבֵית שְׁעָרִים. וְהָתַנְיָא: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" (דברים טז, כ), הָלַךְ אַחַר רַבִּי לְבֵית שְׁעָרִים? אֶלָּא, כֵּיוָן דְּחָלִישׁ אַמַּטְיוּהוּ לְצִפּוֹרִי, *דְּמִידְלֵיָא וּבָסֵים אֲוִירָא.

נפש יהודה רבי מוטל בצפורי. בחליו ומקום קברו היה מוכן לו בבית שערים: **דמידלי**. וכן אמרינן ולמה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש ההר כצפור:

הַהוּא יוֹמָא דְּנָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי גְּזַרוּ רַבָּנָן תַּעֲנִיתָא וּבָעוּ רַחֲמֵי. אָמְרִי: כָּל מָאן דַּאֲמַר "נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי" - יְדֵקֵר בַּחֲרֵב סְלִיקָא אַמְתֵּיהּ לְאֵיגְרָא וְאָמְרָה: עֲלִיּוֹנִים מְבַקְּשִׁים אֶת רַבִּי וְתַחְתּוֹנִים מְבַקְּשִׁים אֶת רַבִּי - יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּכוֹפוּ תַּחְתּוֹנִים אֶת עֲלִיּוֹנִים. כֵּיוָן דְּחָזְיָא כַּמָּה זְמָנֵי דַּעֲיֵל לְבֵית הַכִּסֵּא וְחָלַץ תְּפִלִּין וּמָנַח לְהוּ *וְקָא מִצְטַעֵר, אָמְרָה: יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּכוֹפוּ עֲלִיּוֹנִים אֶת הַתַּחְתּוֹנִים. לָא שָׁבְקֵי רַבָּנָן מִלְּבָעֵי רַחֲמֵי, שְׁקָלָא מָנָא וְשַׁדְיָא מֵאִיגְרָא לְאַרְעָא - אִשְׁתּוּקוּ וְנָח נַפְשֵׁיהּ. אָמְרִי לֵיהּ רַבָּנָן לְבַר קַפָּרָא: זִיל עֵייל. אַשְׁכְּחֵיהּ דְּנָח נַפְשֵׁיהּ. *קָרְעֵיהּ לִלְבּוּשֵׁיהּ *וְאַהֲדְרֵיהּ לִקָּרְעֵיהּ לְאַחוֹרֵיהּ וְקָאָמַר: אֶרְאֶלִּים וּמְצוּקִים אָחֲזוּ בַּאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, נִצְחוּ אֶרְאֶלִּים אֶת הַמְּצוּקִים וְנִגְנַז אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ. אָמְרוּ לֵיהּ: נָח נַפְשֵׁיהּ? אָמַר לָהֶם: *אַתּוּן קַאֲמִרִיתּוּ, אֲנָא לָא קַאֲמִינָא.

נפש יהודה וקא מצטער. לחלוץ תפילין דחולה מעיים היה וצריך לילך כל עת לבית הכסא: **קרעיה ללבושיה**. מלפניו במקום שמחויב לקרוע: **ואהדריה**. הקריעה בבגד לאחוריו כדי שלא יראו ויבהלו: **אתון קאמריתו**. משום דאמרו כל האומר מת רבי ידקר בחרב אמר כן וע"י לשונו הרגישו שמת:

בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי זָקֵף עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה וְאָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁיָּגַעְתִּי בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתַי *וְלֹא נֶהֱנֵיתִי אֲפִילוּ מֵאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁלִּי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא שָׁלוֹם בְּמְנוּחָתִי. יָצְאָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: "*יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם". "עַל

מִשְׁכְּבוֹתָם", "עַל מִשְׁכָּבְךָ" מִבָּעֵי לֵיהּ? מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָא, דַּאֲמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָא אֲמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל: בְּשָׁעָה שֶׁהַצַּדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, אוֹמְרִים מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, צַדִּיק פְּלוֹנִי בָּא. אוֹמֵר לָהֶם: יָבוֹא בְּשָׁלוֹם. וְצַדִּיקִים יוֹצְאִים לִקְרָאתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ: "יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־ מִשְׁכְּבוֹתָם" (ישעיה נז, ב).

נפש יהודה ולא נהניתי. בעוה"ז לפי טורח שיגעתי באצבע קטנה שלי: **יבא שלום ינוחו.** יבאו צדיקים ויצאו לקראתו ויבא בשלום ואח"כ ינוחו כלם על משכבותם: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּשָׁעָה שֶׁהַצַּדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם שְׁלֹשׁ כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יוֹצְאוֹת לִקְרָאתוֹ, *אַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ: "יָבֹא בְּשָׁלוֹם", וְאַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ: "הֹלֵךְ נָכֹחוֹ" (שם), וְאַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ: "יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־ מִשְׁכְּבוֹתָם". וּבְשָׁעָה שֶׁהָרָשָׁע נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם שְׁלֹשׁ כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה יוֹצְאוֹת לִקְרָאתוֹ, אַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ: "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לָרְשָׁעִים" (שם מח, כב), וְאַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ: "לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן" (שם נ, יא), וְאַחַת אוֹמֶרֶת לוֹ: "רָדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת־עֲרֵלִים" (יחזקאל לב, יט).

נפש יהודה ואחת אומרת לו הולך נכוחו. בדרך ישרה או לשון נוכח שאמר לצדיקים שהנשמות ילכו נוכח צדיק זה לקבל נשמתו ולהוליכה לגן עדן אצלם:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פָּרָק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ" (קהלת יב, ז), *תְּנָהּ לוֹ כְּמוֹ שֶׁנְּתָנָהּ לָךְ. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁחִלֵּק בִּגְדֵי מַלְכוּת לַעֲבָדָיו. פִּקְחִים שֶׁבָּהֶם קִפְּלוּם וְהִנִּיחוּם בְּקֻפְסָא, טִפְּשִׁים שֶׁבָּהֶם הָלְכוּ וְעָשׂוּ בָּהֶן מְלָאכָה. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת כֵּלָיו, פִּקְחִין שֶׁבָּהֶם הֶחְזִירוּם כְּשֶׁהֵם מְגֹהָצִים, טִפְּשִׁים שֶׁבָּהֶם הֶחְזִירוּם כְּשֶׁהֵם מְלֻכְלָכִים. שָׂמַח הַמֶּלֶךְ לִקְרַאת הַפִּקְחִים וְכָעַס לִקְרַאת הַטִּפְּשִׁים. עַל הַפִּקְחִים אוֹמַר: *יִנָּתְנוּ כֵלַי לְאוֹצָר וְהֵם יֵלְכוּ לְבָתֵּיהֶם לְשָׁלוֹם; וְעַל הַטִּפְּשִׁים הוּא אוֹמַר: יִנָּתְנוּ כֵלַי *לִכְבִיסָה וְהֵם יֵחָבְשׁוּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל גּוּפָן שֶׁל צַדִּיקִים הוּא אוֹמֵר: "יָבוֹא שָׁלוֹם־יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם"; וְעַל נִשְׁמָתָן הוּא אוֹמֵר: "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמואל־א כה, כט). וְעַל גּוּפָן שֶׁל רְשָׁעִים הוּא

נפש יהודה תנה לו. קרא יתירה אשר נתנה דורש הוי זהיר שתשיב אליו כמו שנתנה לך נקיה בלא עון: **ינתנו כלי לאוצר.** להצניע אף זה נשמתו אתן תחת כסא הכבוד: **לכביסה.** לבשלה וללבנה אף זה לגיהנם לבית האסורים לחושך ולא אור:

אוֹמַר: "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לָרְשָׁעִים"; וְעַל נִשְׁמָתָן הוּא אוֹמֵר: "וְאֶת נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ *כַּף הַקֶּלַע" (שם).

נפש יהודה כף הקלע. רוחב הרצועה למטה וקצר מלמעלה ונותן אבן על הרחב העשויה כמין כף וקולע למרחוק:

עַל כֵּן, הָרוֹצֶה *לִפְטֹר מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּשָׁלוֹם וְלִכָּנֵס בָּעוֹלָם הַבָּא בְּשָׁלוֹם, יְקַיֵּם מִצְוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם וְיַרְגִּיל עַצְמוֹ בֶּאֱמֶת וְשָׁלוֹם וְיִפְטֹר לַנִּפְטָרִים בְּשָׁלוֹם וְיָנוּחַ עַל מִשְׁכָּבוֹ בְּשָׁלוֹם.

נפש יהודה ויפטור. ע"י שיעזור למתים במצות גמילות חסד ואמת ומבקרם מה שצריך לעשות להם כל אחד לפי כבודו וצרכו כדי שיבאו בכבוד לקבורה יזכה לכבוד מהקב"ה שנאמר כי מכבדי אכבד:

הַחֵלֶק הָרְבִיעִי לְנַחֵם אֲבֵלִים
וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רטז]

הַהוֹלֵךְ לְנַחֵם אֶת הָאֲבֵלִים הָעֲגוּמִים בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְדַבֵּר עַל לִבָּם דִּבְרֵי נִחוּמִין, גּוֹמֵל עֲלֵיהֶם חֶסֶד וּמִתְדַּבֵּק בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פֶּרֶק (יח): גְּמִילוּת חֲסָדִים לָאֲבֵלִים מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מִן הַמָּקוֹם שֶׁהוּא גָּמַל חֶסֶד לְבַדּוֹ לְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּקְבָרוֹ בְּיָדוֹ. וְאִלּוּלֵי שֶׁהַדָּבָר כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי" (דברים לד, ו). רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר לֹא לְמֹשֶׁה לְבַדּוֹ גָּמַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֶסֶד, אֶלָּא אַף לְאַהֲרֹן, כְּשֶׁעָלוּ אֶל הֹר הָהָר מְרַנְּנִין כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִים: מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הִנִּיחוּ אֶת אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר וְיָרְדוּ לָהֶם *וְלֹא גָּוַע אַהֲרֹן. וּלְגָמְלוֹ חֶסֶד מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָטַל אֲרוֹנוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְהֶעֱבִירוֹ מֵעַל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְרָאוּ אֶת אֲרוֹנוֹ פּוֹרֵחַ וְטָס בָּאֲוִיר - וְהֶאֱמִינוּ כִּי גָּוַע אַהֲרֹן וּגְמָלוּהוּ לוֹ חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן" (במדבר כ, כט).

נפש יהודה ולא גוע אהרן. הוא עצר המלאך המות בעת המגפה שנאמר ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה ואיך ימות ביד המלאך המוות:

לְמֹשֶׁה גָּמְלוּ חֶסֶד הָאֲנָשִׁים בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וגו' (דברים לד, ח). וּלְאַהֲרֹן גָּמְלוּ חֶסֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף. לְמָה? שֶׁהָיָה אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם וְעוֹבֵר בְּכָל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם וּמֵשִׁים שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְפִיכָךְ גָּמְלוּ לוֹ חֶסֶד כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם וגו' (במדבר כ, כט).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁכָּךְ עָשָׂה לוֹ יוֹסֵף בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים" (בראשית נ, י). גְּמִילוּת חֲסָדִים לָאֲבֵלִים מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מֵאִיזֶבֶל שֶׁהָיָה בֵּיתָהּ סָמוּךְ לְשׁוּק וְכָל מֵת שֶׁהָיָה עוֹבֵר דֶּרֶךְ שָׁם הָיְתָה יוֹצְאָה מִבֵּיתָהּ וּמַכָּה בְּכַפֵּי יָדֶיהָ וּמְקוֹנֶנֶת בְּפִיהָ וּמְהַלֶּכֶת עֶשֶׂר צְעָדוֹת. וְכָל חָתָן שֶׁהָיָה

עוֹבֵר בַּשּׁוּק הָיְתָה יוֹצְאָה מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ וּמְצַלְצֶלֶת בְּכַפֵּי יָדֶיהָ וּמְקַלֶּסֶת בְּפִיהָ וּמְהַלֶּכֶת עֶשֶׂר צְעָדוֹת. וּמִתְנַבֵּא עָלֶיהָ אֵלָיְהוּ, זָכוּר לַטּוֹב: "בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת־בִּשַּׂר אִיזֶבֶל" (מלכים־ב ט, לו). וְהָאֵיבָרִים שֶׁהָיוּ גּוֹמְלִין לֹא שָׁלְטוּ הַכְּלָבִים בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלְכוּ לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם־הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם" (שם שם, לה).

גְּמִילוּת חֲסָדִים מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מֵאַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד, כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱרְגוּ שָׁאוּל וּבָנָיו אָמְרוּ אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד: אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהִצִּילָנוּ מֵחֶרְפַּת בְּנֵי עַמּוֹן חַיָּבִין אָנוּ לִגְמֹל חֶסֶד עִמּוֹ. עָמְדוּ כָּל הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּהֶם וְהָלְכוּ כָּל הַלַּיְלָה לְחוֹמַת בֵּית שְׁאָן וְלָקְחוּ אֶת גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֶת גְּוִיַּת בָּנָיו מֵחוֹמַת בֵּית שְׁאָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקּוּמוּ כָּל אִישׁ חַיִל" וגו' (שמואל־א לא, יב). לָאֲבֵלִים מְנַחֲמִין בְּלֶחֶם וְיַיִן מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּנוּ־שֵׂכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי־נָפֶשׁ" (משלי לא, ו). אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד הָיוּ גּוֹמְלִין חֶסֶד עִם שָׁאוּל וּבָנָיו, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַף אֲנִי אֶתֵּן לָהֶם שְׂכָרָן לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַבֵּץ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְבַּע פִּנּוֹת הָעוֹלָם, רִאשׁוֹן הוּא מְקַבֵּץ שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה" (תהלים ס, ט) וְאַחַר כָּךְ "אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי" (שם) וְאַחַר כָּךְ "יְהוּדָה מְחֹקְקִי" (שם). "לִי גִלְעָד", זֶה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּת בְּרָמוֹת גִּלְעָד; "וְלִי מְנַשֶּׁה", כְּמַשְׁמָעוֹ; "אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי", זֶה יָרָבְעָם; "יְהוּדָה מְחֹקְקִי", זֶה אֶחְיִתְפֶּל; "מוֹאָב סִיר רַחְצִי" (שם שם, י), זֶה גֵּחֲזִי; "עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי" (שם) זֶה דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי; "עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי" (שם), אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עָלַי לְפַלֵּשׁ לָהֶם זְכוּת וְלַעֲשׂוֹתָם רֵעִים אֵלּוּ לְאֵלּוּ.

נפש יהודה עלי לפלש להם זכות. כך נדרש המקרא פלשת לשון פלש ולחפש להם זכות שיזכו לעוה"ב אחר שסבלו עונם ולהיות כלם אז כאחים ורעים:

וְכָתוּב בְּסוֹף הַפֶּרֶק: מִכָּאן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיְּהוּ עוֹשִׂין כֵּן לְכָל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְּנוּם לְחֹק עַל־יִשְׂרָאֵל" (דברי הימים־ב לה, כה). רָאָה שְׁלֹמֹה שֶׁמִּדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים גְּדוֹלָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְשֶׁבָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנָה שְׁנֵי שְׁעָרִים אֶחָד לַחֲתָנִים וְאֶחָד לָאֲבֵלִים וְלִמְנַדִּים. הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִין וְיוֹשְׁבִין בֵּין שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים הַלָּלוּ. וְהַנִּכְנָס לְשַׁעַר חֲתָנִים יוֹדְעִין שֶׁהוּא חָתָן וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הַמָּקוֹם יְשַׂמֵּחֲךָ בְּבָנִים וּבְבָנוֹת. וְהַנִּכְנָס בְּשַׁעַר אֲבֵלִים *וְהָיָה שְׁפָמוֹ מְכֻסֶּה הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא אָבֵל וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הַמָּקוֹם יְנַחֲמְךָ, וְאִם הָיָה שְׁפָמוֹ מְגֻלֶּה הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא מְנֻדֶּה, הָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יְתֵן בְּלִבְּךָ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרֶיךָ וּיקָרְבוּךָ. כְּדֵי שֶׁיְּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יָדֵי חוֹבָתָן בִּגְמִילוּת חֲסָדִים. וְעֲלֵיהֶם הָיוּ אוֹמְרִין: בָּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן שָׂכָר טוֹב לְגוֹמְלֵי חֲסָדִים.

נפש יהודה ויתנם לחק. מצות גמילות חסד כיון שראו שכך גדול הוא לפני הקב"ה וחביב לפניו קבלו עליהם לחק להתאמץ בכל כחם במצות ג"ח ואמת לעולם: **היה שפמו**

מכוסה. האבלים והמנודים היו מתכסים בבגד שחור על ראשם רק האבלים היו מכוסין בה עד פיהם והמנודים רק על ראשם:

וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיוּ אֲבֵלִים וַחֲתָנִים יוֹצְאִים לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם רוֹאִין אֶת הֶחָתָן וּמְשַׂמְּחִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אֶת הָאֵבֶל וְיוֹשְׁבִין עִמּוֹ עַל הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יְדֵי חוֹבָתָם בִּגְמִילוּת חֲסָדִים וַעֲלֵיהֶם הָיוּ אוֹמְרִין: בָּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן שָׂכָר טוֹב לְגוֹמְלֵי חֲסָדִים.

פֶּרֶק שֵׁנִי [ריז]

הַבָּא בְּבֵית הָאֵבֶל לְנַחֵם הָאֲבֵלִים יֹאמַר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁל טַעַם, כְּדֵי שֶׁיְּצַדִּיקוּ דִּין יוֹצְרָם וְיִקַּבְּלוּ תַּנְחוּמִין וְלֹא יִבְכּוּ וְיֵאָנְחוּ עָלָיו יוֹתֵר מִדַּאי, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שָׁוָרִים (לח, א): רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה שְׁכִיבָא לֵיהּ בְּרַתָּא. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְעוּלָא: קוּם נֵיזִיל וּנְנַחֲמֵיהּ. אָמַר: מַאי אִית לֵיהּ לְגַבֵּי נְחֶמְתָּא דְּבַבְלָאֵי, *דִּגְדוּפָא הוּא, *דְּאָמְרֵי: מַאי אֶפְשָׁר לְמֶעֱבַד? הָא אֶפְשָׁר לְהוּ לְמֶעֱבַד עֲבַדִי. אֲזַל אִיהוּ לְחוּדֵיהּ לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אַל־תֵּצֵר אֶת־מוֹאָב" וגו' (דברים ב, ט). וְכִי עָלָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת? אֶלָּא נָשָׂא קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמוֹ: הַשְׁתָּא וּמָה מִדְיָנִים שֶׁלֹּא בָאוּ אֶלָּא לַעֲזֹר אֶת מוֹאָב, אָמְרָה תּוֹרָה: "צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים" (במדבר כה, יז), *מוֹאָבִים עַצְמָם לֹא כָּל שֶׁכֵּן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא כְּשֶׁעָלְתָה עַל דַּעְתְּךָ עוֹלֶה עַל דַּעְתִּי, *שְׁתֵּי פְּרֵידוֹת טוֹבוֹת יֵשׁ לִי לְהוֹצִיא מֵהֶן, רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית. וְהָלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה בִּשְׁבִיל שְׁתֵּי פְּרֵידוֹת טוֹבוֹת חָס הַמָּקוֹם עַל שְׁתֵּי אוּמּוֹת שֶׁל רִשְׁעָה וְלֹא הֶחֱרִיבָן, בִּתּוֹ שֶׁל רַבִּי שֶׁכְּשֶׁרָה הָיְתָה, אִם רָאוּי לְצֵאת מִמֶּנָּה דָּבָר טוֹב, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה דַּהֲוָת חַיָּה.

נפש יהודה דגדופא הוא. מדברים כלפי מעלה: **דאמרי וכו'**. הא אם אפשר להו לעשות נגד הקב"ה לא היו מניחין למות אף שרצון הקב"ה הוא שימות: **מואבים עצמן**. שהתחילו בקלקול ושכרו את בלעם: **שתי פרידות טובות**. גוזלות טובות והיינו רות ונעמה העמונית:

וְיֹאמְרוּ לָאֵבֶל שֶׁלֹּא יִבְכֶּה עַל מֵתוֹ יוֹתֵר מִדַּאי, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כז, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמִּתְקַשֶּׁה עַל מֵתוֹ יוֹתֵר מִדַּאי - עַל מֵת אַחֵר הוּא בוֹכֶה. כִּי הָא דְּרַב הוּנָא הַוְיָא הַךְ אִיתְתָא בְּשִׁבְבוּתֵיהּ, דַּהֲווּ לָהּ שְׁבַע בְּנֵי, שָׁכִיב חַד מִנַּיְיהוּ, הֲוָת בָּכְיָא עֲלֵיהּ טוּבָא. אָמַר לָהּ רַב הוּנָא: לָא תַּעֲבִיד הָכֵי. וְלָא אַשְׁגְּחָה בֵּיהּ. שָׁלַח לָהּ: אִי צַיְיתִית מוּטָב, וְאִם לַאו *תֶּכְנוֹשׁ הַהִיא אִיתְתָא זַוְדָתָא (פירוש: תכריכין, שהן צדה למת) לְאֵידָךְ. וּמַיְיתוּ כְּדִמַּיתוּ כּוּלְהוֹן, אָמַר: תִּכְנוֹשׁ זַוְדָתָא לְנַפְשָׁהּ. וּמֵתָה. "אַל־תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל־תָּנֻדוּ לוֹ" (ירמיה כב, י), "אַל־תִּבְכּוּ לְמֵת" יוֹתֵר מִדַּאי, "וְאַל־תָּנֻדוּ לוֹ" יוֹתֵר מִכְּשֶׁעוּר.

שְׁלֹשָׁה לְבָבִי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד, *שְׁלֹשִׁים לְתִסְפֹּרֶת. מִכָּאן וָאֵילָךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אַתֶּם מְרַחֲמִים עָלָיו *יוֹתֵר מִמֶּנִּי. "בְּכוּ בָכוֹ לַהוֹלֵךְ" (שם), אָמַר רַב: *לַהוֹלֵךְ בְּלֹא בָנִים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לָא הֲוָה אָזֵיל לְבֵי אָבְלָא אֶלָּא לְמָאן דְּאָזֵיל בְּלֹא בָנִים, דִּכְתִיב: "בְּכוּ בָכוֹ לַהוֹלֵךְ *כִּי לֹא יָשׁוּב". רַב הוּנָא אָמַר: זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה *וְשָׁנָה בָּהּ.

נפש יהודה תכנוש. תכין תכריכין ונקרא זוודין שהוא לשון צדה לדרך ותכריכין הם כל הצדה שיקח המת עמו: **שלשים לתספורת**. אבל על אביו ואמו אסור כל השנה לספר את ראשו או זקנו: **יותר ממני**. ממה שצויתי לכם דכתיב בנח כי לימים עוד שבעה אלו שבעה ימי אבלות של מתושלח וכמו שמספידין בעולם הזה על צדיק שמת כך מספידין למעלה: **להולך בלא בנים**. ואין מי שיספיד עליו צריכין אחרים לבכות ולהספיד עליו: **כי לא ישוב**. כלומר אין מזרעו שילוהו וישוב ולא נולד מזרעו אדם: **ושנה בה**. וכיון ששנה הרבה פעמים ומשוקע בה אין מחשב אותה שוב לעבירה ואינו שב ממנה:

וְאוֹתוֹ שֶׁהִנִּיחַ בֵּן כְּמוֹתוֹ אֵין מִיתָתוֹ אֶלָּא שְׁכִיבָה, כֵּיוָן שֶׁהִנִּיחַ זְכָרוֹ *וְכַפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כִּדְנָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קטז, א): דְּרַשׁ רַבִּי נְחֶמְיָה בַּר חָמָא: מַאי דִּכְתִיב: "וַהֲדַד שָׂטָן בְּמִצְרַיִם כִּי־שָׁכַב דָּוִד עִם אֲבוֹתָיו וְכִי־מֵת יוֹאָב שַׂר־הַצָּבָא" (מלכים־א יא, כא), מִפְּנֵי מָה בְּדָוִד נֶאֱמְרָה בּוֹ שְׁכִיבָה וּבְיוֹאָב נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה? דָּוִד שֶׁהִנִּיחַ בֵּן נֶאֱמְרָה בּוֹ שְׁכִיבָה, יוֹאָב שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֶּן נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה. וְיוֹאָב לֹא הִנִּיחַ בֵּן, וְהָכְתִיב: "מִבְּנֵי יוֹאָב עֹבַדְיָה בֶּן יְחִיאֵל" (עזרא ח, ט)? אֶלָּא, דָּוִד שֶׁהִנִּיחַ בֵּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמְרָה בּוֹ שְׁכִיבָה, יוֹאָב שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה.

נפש יהודה וכפרת משכבו. שהבן מכפר על עונות אביו ע"י קדיש וברכו שיאמר בעדו וגם כשזוכרו אומר הריני כפרת משכבו כלומר מה שראוי לבא עליו יבא עלי:

וְהַנָּחָמָה הִיא גְּמִילוּת חֲסָדִים *לַנִּפְטָר כְּמוֹ שֶׁהוּא לַאֲבֵלָיו, כִּדְנָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: מֵת שֶׁאֵין לוֹ מְנַחֲמִים הוֹלְכִין עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ. הַהוּא דְּשָׁכִיב בְּשַׁבְּבוּתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה. לָא הֲווּ לֵיהּ מְנַחֲמִין. כָּל יוֹמָא *מַדְּבַר רַב יְהוּדָה בֵּי עֲשָׂרָה וְיָתְבֵי בְּדוּכְתֵיהּ. אִתְחֲזֵי לֵיהּ בְּחֶלְמָא, אֲמַר לֵיהּ: תָּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁהִנַּחְתָּ אֶת דַּעְתִּי.

נפש יהודה לנפטר. טובה ונחת רוח הוא למת כמו שהוא לחיים: **מדבר רב יהודה**. מנהיג עמו עשרה בני אדם ויתבי במקום שמת והתפללו שם כל שבעה ימי האבילות:

וְהַמְּרֻבֶּה בְּנֶחָמוֹת יִזְכֶּה וְיִרְאֶה בְּנֶחָמַת צִיּוֹן.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [ריח]

הַמְנַחֲמִין יֵשְׁבוּ עִם הָאֲבֵל בַּקַּרְקַע, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כח, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: מִפְּנֵי מָה אֵין מְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב *אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע, *דִּכְתִיב: "וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ" (איוב ב, יג). וַאֲמַר רַב יְהוּדָה: אֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לִפְתּוֹחַ וּלְדַבֵּר דָּבָר *עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאֲבֵל תְּחִלָּה, דִּכְתִיב: "וְאֵין־דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר" (שם), וּכְתִיב: "אַחֲרֵי־כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת־פִּיהוּ" (שם ג, א) וַהֲדַר: "וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר" (שם ד, א).

נפש יהודה אלא על גבי קרקע. היינו שהיה מנהגם שישבו על גבי קרקע כמו שהוא בארץ ישמעאל אבל במדינות אלו אין נוהגין כן אלא הבאין לנחם יושבין על כסאות וספסלים והאבלים לבד יושבים על הארץ כל שבעה: **דכתיב וישבו אתו**. באיוב כתיב: **עד שיפתח האבל**. להצדיק הדין ואח"כ מנחמין אותו:

וְגַם מִכַּבְדִּין אוֹתוֹ לֵישֵׁב בָּרֹאשׁ, דַּאֲמְרִינַן הָתָם וּבְסוֹף פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (כתובות סט, ב): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מְנַיִן לָאָבֵל שֶׁיּוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶבְחַר דַּרְכָּם *וְאֵשֵׁב רֹאשׁ" וגו' (איוב כט, כה). "וְנִחֵם" (שם), *לַאֲחֵרִים מַשְׁמַע? אָמַר רַב נַחְמָן: "*יְנַחֵם" כְּתִיב. מַר זוּטְרָא אָמַר: מֵהָכָא, "*וְסָר מַרְזַח סְרוּחִים" (עמוס ו, ז), מַרְזַח נַעֲשָׂה שַׂר לַסְּרוּחִים. וְגָרְסִינַן נַמֵּי בִּכְתֻבּוֹת, פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (סט, א): שְׁלַח רַב עָנָן לְרַב הוּנָא: הוּנָא חַבְרִין שְׁלָם וכו' וּמֵאן יָתִיב *בֵּי מִרְזָחָא בְּרֵישָׁא, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק א מִכְּלָל ז מִנֵּר ב (סימן סא).

נפש יהודה ואשב ראש וגו'. כאשר אבלים ינחם והיינו האבל הוא יושב בראש המנחמין. ומקשינן: **לאחרים משמע**. שמנחמין יושבין בראש ולא האבל: **ינוחם כתיב**. משמע שאותו המנחם ישב בראש דאין לך לומר פתח בשום אות אא"כ אל"ף או ה' סמוכין לו או ע"פ הנקודה שתחתיה והיא באה במקום אות כאילו כתיב ינאחם וכיון שלא כתיב כאן אל"ף על כרחך על פי מסורת הכתב אתה קורא ינוחם וזהו המנוחם עצמו כלומר האבל המתנחם: **וסר מרזח סרוחים**. ויבטלון משתאות גסי הרוח מרזח לשון משתאות ודרש כאן וסר לשון שר אבל שהוא מר וזח משמחה יהיה ראש לסרוחים לגדולי' שאין להם אבלות ודעתן רחבה עליהם לא כמו האבל והיינו המנחמין: **בי מרזחא**. היינו אבל וסרוחים לשון חשיבות וגדולה על שם שדרכם במשתאות:

וְהַבָּא לְנַחֵם הָאֲבֵלִים, אִם יַשִּׂיג לְדַבֵּר בְּכָל מַה שֶּׁצָּרִיךְ בָּעִנְיָן, יֹאמַר דִּבְרֵי נֶחָמוֹת כְּנֶגֶד הָאֲבֵלִים וְדִבְרֵי שֶׁבַח כְּנֶגֶד הַמְנַחֲמִין וּלְכָל יִשְׂרָאֵל, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּכְתֻבּוֹת (ח, ב): רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא *מְקָרֵי בְּנֵי דְּרֵישׁ לְקִישׁ הֲוָה *וַ"אֲמָרִי לָהּ: מַתְנֵי בְּרֵיהּ דְּרֵישׁ לְקִישׁ הֲוָה. שָׁכִיב יְנוּקָא. יוֹמָא קַמָּא לָא אָזִיל, לְמָחָר דַּבְּרֵיהּ לִיהוּדָה בַּר נַחְמָנִי מְתַרְגְּמָנֵיהּ וַאֲזַל לְגַבֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ: *קוּם אֵימָא מִילְתָא לְקָבִיל יְנוּקָא. פָּתַח וְאָמַר: "*וַיַּרְא ה' וַיִּנְאַץ מִכַּעַס בָּנָיו

וּבְנֹתָיו" (דברים לב, יט), דּוֹר שֶׁהָאָבוֹת מְנָאֲצִין בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס עַל בָּנָיהֶם וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם וּמֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי: בָּחוּר הָוָה וְהָכֵי קָאָמַר: "עַל־כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־יִשְׂמַח ה' וְאֶת יְתֹמָיו וְאֶת־ אַלְמְנֹתָיו לֹא יְרַחֵם וגו' וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה" (ישעיה ט, טז). מַאי "וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה"? אָמַר רַב חָנָן: הַכֹּל יוֹדְעִים לָמָּה נִכְנְסָה כַּלָּה לַחֻפָּה, אֶלָּא, דְּכָל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו וּמוֹצִיא דְּבַר נִבָלָה מִפִּיו אֲפִילוּ נֶחְתָּם לוֹ גְּזַר דִּין שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה לְטוֹבָה נֶהְפַּךְ עָלָיו לְרָעָה. *אָתוּ לְנַחוּמֵיהּ, צְעוּרֵי קָא מְצַעֲרֵי לֵיהּ? *הָכֵי קָאָמַר לֵיהּ: אַתְּ חָשִׁיבַת לְאִיתְפּוּשֵׁי אַדְּרָא.

נפש יהודה מיקרי. דרדקי, שהיה למד מקרא עם בניו דר"ל: **ואמרי לה מתני**. משניות היה למד עמהם: **ואמר ליה**. למתורגמן: **קום אימא מילתא לקביל ינוקא**. לנגד המאורע דברים נחומים על מיתת הילד: **וירא ה'**. מה שעשו אבותיו וינאץ מכעס שהכעיסוהו וגרמו לו לפקוד על בניהם ובנותיהם ואית דאמרי לא ילד היה זה שמת אלא בחור היה והך קרא אמר על בחוריו וגו': **של שבעים שנה**. ועוד דרש כמו ועד עולמו של אדם נטויה נהפכת מטוב לרע: **אתו לנחומי צעורי קא מצערי ליה**. בתמיה מזכיר לפניו שבשביל עונו מת בנו: **הכי קאמר ליה חשיב את לאתפוסי אדרא**. חשוב אתה למעלה לתפוס את בניך בעון הדור דקיי"ל בזמן שצדיקים בדור צדיקים נתפסין על הדור שנאמר וממקדשי תחלו:

אָמַר לֵיהּ: קוּם אֵימָא מִילְתָא כְּנֶגֶד שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם. פָּתַח וְאָמַר: *הָאֵל הַגָּדוֹל בְּרֹב גְּדֻלּוֹ, אַדִּיר וְחָזָק בְּרֹב נוֹרָאוֹת וּמְחַיֶּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ, עוֹשֶׂה גְּדוֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְחַיֵּה הַמֵּתִים.

נפש יהודה האל הגדול ברוב גדלו. בברוך פתח בה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל וגו' אחינו המנוגעים וכו' ברכה הסמוכה לחברתה היא והן סדורות על הסדר:

אָמַר לֵיהּ: קוּם אֵימָא מִילְתָא כְּנֶגֶד אֲבֵלִים. פָּתַח וְאָמַר אֲחֵינוּ הַמְנֻגָּעִים וְהַמְדֻכָּאִים *בָּאֵבֶל הַזֶּה, תְּנוּ לְבַבְכֶם לַחְקֹר אֶת זֹאת; זֹאת הָיְיא עוֹמֶדֶת לָעַד, נָתִיב הוּא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. רַבִּים שָׁתוּ וְרַבִּים יִשְׁתּוּ, *כְּמִשְׁתֶּה הָרִאשׁוֹנִים כָּךְ מִשְׁתֶּה אַחֲרוֹנִים. אֲחֵינוּ, בַּעַל נָחָמוֹת יְנַחֵם אֶתְכֶם. בָּרוּךְ מְנַחֵם אֲבֵלִים. אָמַר אֲבַיֵּי: "רַבִּים שָׁתוּ" לֵימָא, "וְרַבִּים יִשְׁתּוּ" לָא לֵימָא: "מִשְׁתֶּה הָרִאשׁוֹנִים" לֵימָא, "מִשְׁתֶּה אַחֲרוֹנִים" לָא לֵימָא, דַּאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. וְכֵן תָּאנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי: לְעוֹלָם אַל יִפְתַּח אָדָם פִּיו לַשָּׂטָן. אָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי קְרָאָה? "לוּלֵי ה' צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעַט כִּסְדוֹם הָיִינוּ" וְגו' (ישעיה א, ט), מַאי אַהֲדָר לְהוּ? "שִׁמְעוּ דְבַר ה' קְצִינֵי סְדוֹם" וגו' (שם שם, י).

נפש יהודה באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת. שזאת עומדת לעד שהכל מתים ולא תבכו למת יותר מדאי: **משתה הראשונים לימא**. משתה ראשונים היא שכבר מתו: אָמַר לֵיהּ: קוּם אֵימָא מִילְתָא כְּנֶגֶד מְנַחֲמֵי אֲבֵלִים. פָּתַח וְאָמַר: אַחֵינוּ גּוֹמְלֵי חֲסָדִים בְּנֵי גּוֹמְלֵי חֲסָדִים, הַמַּחֲזִיקִים *בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן" וגו' (בראשית יח, יט), אַחֵינוּ, בַּעַל הַגְּמוּל יְשַׁלֵּם לָכֶם גְּמוּלְכֶם. בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם הַגְּמוּל.

נפש יהודה בבריתו של אברהם אבינו. שגמל חסדים דכתיב ויטע אש"ל אכילה שתיה לויה:

אָמַר לֵיהּ: קוּם אֵימָא מִילְתָא כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. פָּתַח וְאָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, פְּדֵה וְהַצֵּל, מַלֵּט וְהוֹשַׁע עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִן הַדֶּבֶר וּמִן הַחֶרֶב וּמִן הָרָעָב וּמִן הַשֶּׁבִי וּמִן הַשִּׁבְּיוֹן וּמִן הַיְּרָקוֹן וּמִכָּל מִינֵי מַשְׁחִית וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבוֹא לָעוֹלָם, טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַּעֲנֶה. בָּרוּךְ עוֹצֵר הַמַּגֵּפָה.

פֶּרֶק רְבִיעִי [ריט]

דִּבְרֵי הַנֶּחָמוֹת שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים חַכְמֵי הַתַּלְמוּד כְּתָבוּם בַּגְּמָרָא כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מֵהֶם דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (מועד קטן כח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁמֵּתוּ בָּנָיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל נִכְנְסוּ אַרְבָּעָה חֲכָמִים לְנַחֲמוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָהוּ וְרַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן: *דְּעוּ שֶׁחָכָם גָּדוֹל הוּא וּבְקִי בְּהַגָּדָה וְאַל יִכָּנֵס אֶחָד מִכֶּם לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: וַאֲנִי אַחֲרוֹן. פָּתַח רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאָמַר: רַבּוּ עֲוֹנוֹתָיו, תְּכָפוּהוּ אֲבֵלָיו *וְהִטְרִיחַ רַבּוֹתָיו פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. נַעֲנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר: "וַאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל" וגו' (ויקרא י, ו). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה נָּדָב וַאֲבִיהוּא שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, דִּכְתִיב: "וַיִּקְרְבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו" (שם ט, ט), *כָּךְ, בָּנָיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. נַעֲנָה רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְאָמַר: "וְסָפְדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא לְיָרָבְעָם אֶל־קֶבֶר יַעַן נִמְצָא־בוֹ דָּבָר טוֹב" (מלכים־א יד, יג). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה אֲבִיָּה בֶּן יָרָבְעָם שֶׁלֹּא עָשָׂה אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "יַעַן נִמְצָא־בוֹ דְּבַר טוֹב", כָּךְ, בָּנָיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מַאי "דָּבָר טוֹב"? פְּלִיגִי בֵּהּ רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי חִינָּנָא בַּר פַּפָּא, חַד אָמַר, שֶׁבִּטֵּל מִשְׁמַרְתּוֹ וְעָלָה לְרֶגֶל; וְחַד אָמַר, שֶׁבִּטֵּל *פַּרְדְּסָאוֹת שֶׁהוֹשִׁיב אֲבִיו יָרְבָעָם עַל הַדְּרָכִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יִשְׂרָאֵל לְרֶגֶל. נַעֲנָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְאָמַר: "בְּשָׁלוֹם תְּמוּת וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים" וגו' (ירמיה לד, ה). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁלֹּא עָשָׂה אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, שֶׁהֶעֱלָה אֶת יִרְמְיָהוּ מִבּוֹר הַטִּיט, כָּךְ, בָּנָיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. נַעֲנָה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן

[בֶּן טַבְרִימוֹן] בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן" (זכריה יב, יא). וַאֲמַר רַב יוֹסֵף: אִלְמָלֵא תִּרְגּוּמָא דְּהַאי קְרָא לָא יָדַעְנָא מַאי קָאָמַר, בְּעִידְנָא הַהִיא יִסְגֵּי מִסְפְּדָא בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפְּדָא אַחְאָב בֶּן עָמְרִי, דְּקָטִיל יָתֵיהּ הַדְרִמּוֹן בֶּן טַבְרִימוֹן בְּבִקְעַת דּוּרָא וּכְמִסְפְּדָא יֹאשִׁיָּהוּ בֶּן אָמוֹן, דְּקָטִיל יָתֵיהּ פַּרְעֹה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָשָׂה אֶלָּא דָּבָר אֶחָד טוֹב, דִּכְתִיב: "וְהַמֶּלֶךְ הָיָה" וגו' (מלכים־א כב, לה), כָּךְ, בָּנָיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה דעו שחכם גדול הוא. ר' ישמעאל ע"כ אל יכנס וכו' כדי שלא יבלבל באגדתו ואמר ר' עקיבא אני אומר אגדתי באחרון: **והטריח רבותיו**. הבאין לנחמו כי זה היה לי בן שני שמת לי: **כך**. כתב הקב"ה ויבכו כל בית ישראל וגו' בניו של רבי שהרבה מצות ותורה היו מקיימים עאכו"כ שחביבין הם לפני הקב"ה וצריכין לבכות עליהם: **פרדסאות**. שומרים שהעמיד ירבעם על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל לירושלים ובא אביה בנו ובטלם וחד אמר שלא ביטל רק משמרתו שהוא היה אחד מן השומרים וכשהגיע משמרתו נתן רשות לעלות: **והמלך היה**. עומד במרכבתו כדי שלא ידעו ישראל שהוא מוכה וינוסו ותחלת נפילה היא ניסה לכך היו מספידין עליו וכו':

וְהָאֲבֵל יוֹדֶה לַמַּסְפִּידִים וְלַמְנַחֲמִים עַל הַכָּבוֹד שֶׁעָשׂוּ לוֹ וְיִפְטְרֵם לְשָׁלוֹם, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם (מועד קטן כא, ב): מַעֲשֶׂה וּמֵתוּ בָּנָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא וּבָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְהִסְפִּידוּם הֶסְפֵּד גָּדוֹל. בִּשְׁעַת פְּטִירָתָם עָמַד רַבִּי עֲקִיבָא עַל סַפְסָל גָּדוֹל וְאָמַר: אִם בִּשְׁבִיל שְׁנֵי בָּנַי עֲשִׂיתֶם לִי זֶה הַכָּבוֹד וְאִם בִּשְׁבִיל עֲקִיבָא בָּאתֶם, הֲרֵי *כַּמָּה עֲקִיבָא אִיכָּא בְּשׁוּקָא, אֶלָּא כָּךְ אָמַרְתֶּם: "תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּלִבּוֹ *לֹא תִּמְעַד אֲשׁוּרָיו" (תהלים לז, לא), כָּל שֶׁכֵּן שֶׁשְּׁכַרְכֶם הוּא רָב. וְעַתָּה לְכוּ לְבָתֵּיכֶם לְשָׁלוֹם.

נפש יהודה כמה עקיבא איכא. ומה ביני לבינם ולמה יתיקרו בעיניכם יותר מהם: **לא תמעד אשוריו**. לא יחלקו רגליו ליפול האדם העומד על דבר לח וחלק או דבר משופע רגליו נוטין ליפול וכן ראוי לו לנחם על נפילתו ולהסיר מלבו כי תורת אלהיו בקרבו: עַל כֵּן יִגְמֹל חֶסֶד לַחַיִּים וְלַמֵּתִים וְינַחֵם הָאֲבֵלִים. וּבַעַל הַגְּמוּל יְשַׁלֵּם לוֹ.

הַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי בִּגְמִילוּת חֲסָדִים עִם כָּל אָדָם וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רכ]

אֶחָד מֵהָעֲמוּדִים שֶׁעוֹמֶדֶת עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וְיוֹשְׁבֶיהָ הוּא גְּמִילוּת חֲסָדִים עִם כָּל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת: שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, הוּא הָיָה אוֹמֵר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים *הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל הַתּוֹרָה *וְעַל הָעֲבוֹדָה *וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים.

נפש יהודה העולם עומד. לא נברא העולם אלא בשביל ג' דברים הללו אלמלא הם לא נתקיים העולם בטובה אלא ח"ו רעה אחר רעה באה לעולם והיא חרבות והריסות עולם: **על התורה**. דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ומאי היא חקות שמים וארץ השמים יתנו טלם והארץ יבולה ואם אין תורה אין קמח: **ועל העבודה**. עבודת הקרבנות שכך שנינו במס' תענית אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ היינו אותן משמרות שהיו עומדין אצל הקרבנות ומתפללין על צרכיהם של ישראל ושיקבלו קרבנותיהם לרצון ומצינו שבשביל הקרבנות שהקריב נח נשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם הרי שהעולם עומד על הקרבנות: **ועל גמילות חסדים**. דכתיב עולם חסד יבנה וגמילות חסד הוא לחיים לשמח חתן וכלה ולנחם אבלים ולבקר חולים וגמילות חסד ואמת הוא מה שעושין עם המתים ואין למעלה מזה שאינו מצפה לגמול עד שכהן גדול ההולך למול את בנו ולהקריב פסחו יבטל הכל ועוסק במת מצוה והוא מדה שמשלים כל צדקות הצדיק להיות שלם במדותיו להתהלך עם השכינה ולידבק בו דביקות עולם:

וּמְצִינוּ, שֶׁהַתּוֹרָה תְּחִלָּתָהּ וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, כְּדְאָמְרִינַן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (יד, א): דָּרַשׁ רַבִּי שַׁמְלַאי: תּוֹרָה תְּחִלָּתָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים. תְּחִלָּתָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב: "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר" (בראשית ג, כא); וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי" (דברים לד, ו).

וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים הוּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ וְאוֹהֵב מִדּוֹתָיו, שֶׁהָיָה בּוֹ מִדַּת חֶסֶד, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק כֵּיצַד מְרַקְּדִין: דָּרַשׁ רָבָא: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ: רַחֲמָן וּבַיְשָׁן וְגוֹמֵל חֲסָדִים. בַּשְׁלָמָא גּוֹמֵל חֲסָדִים, דִּכְתִיב: "תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב" וגו' (מיכה ז, כ); בַּיְשָׁן נַמִּי, כִּדְדָרַשׁ רָבָא, דְּדָרַשׁ רָבָא: "הִנֵּה נָא־יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ" (בראשית יב, יא), וְלֹא עַד עַכְשָׁו; אֶלָּא רַחֲמָן, הָא אַבְרָהָם *לֹא רָחֵים עַל בְּרֵיהּ? הֵינוּ רְבוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם, לְהוֹדִיעֲךָ חִבָּתוֹ בְּהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

נפש יהודה לא רחים על בריה. יצחק ולקחו לשחטו ולהקריבו:

וּגְמִילוּת חֲסָדִים הֵיא אֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁשְּׁכָרָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה, פִּרְקָא קַמָּא: אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן: כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; *וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

נפש יהודה ותלמוד תורה כנגד כלם. כי אע"פ שאדם צדיק בכל צדקותיו אי אפשר לו להשיג ידיעת אהבת הקב"ה ולדעת איך יקיים המצות ובאיזה דרך שיעשה שהוא

רצון הקב"ה אם לא לומד תורה אין לדעת דרך המצות ואיך יתנהג בהם על כן שכרה כנגד כולם שהיא מביאה לאדם לקבל שכר מצותיו כהוגן:

וְהָרוֹצֶה לִכָּנֵס בְּמַעֲלַת הַחֲסִידוּת וְלִדְבֵק בַּמִּדּוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ גְּמִילוּת חֲסָדִים יַעֲשֶׂה לְכָל אָדָם לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגַּע בְּשׁוּם עָוֶל וְחָמָס. וְיִשְׁמֹר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יָבוֹא וְיִגָּלֵגֵל שׁוּם נֶזֶק בְּגוּף חֲבֵרוֹ, אוֹ שׁוּם הֶפְסֵד בְּמָמוֹנוֹ עַל יָדוֹ *אֲפִילּוּ בִּגְרָמָא. וְיִהְיֶה בָּקִי בְּכָל דִּבְרֵי מוּסָר וּבְהַנְהָגַת הַמִּדּוֹת עִם כָּל אָדָם. וִיבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הַחֲסָדִים שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ וְעִם אַנְשֵׁי בֵיתוֹ בְּכָל יוֹם. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד (ל, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמֶהֱוֵי חָסִידָא - לְקַיְּים מִילֵי דִּנְזִיקִין; וַאֲמָרֵי לְהוּ: מִילֵי דְּאָבוֹת; וַאֲמָרֵי לְהוּ, דִּבְרָכוֹת. כְּלוֹמַר, בְּדִבְרֵי נְזִיקִין, יִשְׁמֹר עַצְמוֹ מִכָּל דִּבְרֵי נְזִיקִין שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עַל יָדוֹ; וּבַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, יִקְנֶה וְיִלְמֹד כָּל מוּסָר וְכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת; וּבְדִבְרֵי בְּרָכוֹת, יְשַׁבַּח וְיוֹדֶה לָאֵל יִתְבָּרַךְ הַמַּזְמִין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד, וְהוּא יִלְמֹד לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם בְּרִיּוֹתָיו, *כֵּיוָן שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ.

נפש יהודה אפילו בגרמא. שהוא גרם בדבר שע"י יגרום הדבר לבא היזק לחבירו והיינו ישמור עצמו מכל דברי נזיקין שלא יגרום להזיק לחבירו בשום דבר: **כיון שהכל שלו**. כל מה שיש לו הוא ביד הקב"ה והוא הנותן לו וכל מה שברא ברא לכבודו על כן מי שגמל חסד עם בריותיו כאילו גמל עם בוראם:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רכא]

הַהֶפְרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בֵּין חֶסֶד לִצְדָקָה, הַרַמְבַּ"ם ז"ל פֵּרְשׁוֹ בְּחִבּוּרוֹ הַנִּקְרָא "מוֹרֶה הַנְּבוּכִים", בְּפֶרֶק נג מִן הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, וְאָמַר, שֶׁ"חֶסֶד" *עִנְיָנוֹ - הַהַפְלָגָה בְּאֵי זֶה דָּבָר שֶׁמַּפְלִיגִין בּוֹ. וְשִׁמְּשׁוּ בוֹ בְּהַפְלָגַת גְּמִילוּת הַטּוֹב יוֹתֵר. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כִּי לְשׁוֹן "חֶסֶד" מוֹרֶה *עַל דָּבָר שֶׁהוּא יוֹתֵר מִן הָרָאוּי, לְטוֹבָה *אוֹ לְהֶפֶךְ, אֲבָל בְּרֹב אֵינוֹ כָּתוּב אֶלָּא עַל טוֹבָה יְתֵירָה. וְעוֹד אָמַר: וְיָדוּעַ שֶׁגְּמִילוּת הַטּוֹב כּוֹלֵל שְׁנֵי עִנְיָנִים: הָאֶחָד מֵהֶם, לִגְמֹל הַטּוֹב *לְמִי שֶׁאֵין לוֹ חֹק עָלֶיךָ כְּלָל; וְהַשֵּׁנִי, לְהֵיטִיב *לְמִי שֶׁהוּא רָאוּי לְטוֹבָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהוּא רָאוּי. וְרֹב שִׁמּוּשׁ סִפְרֵי הַנְּבוּאָה בְּמִלַּת "חֶסֶד" הוּא בַּהַטָּבָה לְמִי שֶׁאֵין חֹק עָלֶיךָ כְּלָל. וְעַל זֶה, כָּל טוֹבָה שֶׁתַּגִּיעַ מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ תִּקָּרֵא "חֶסֶד", אָמַר: "חַסְדֵי ה' אַזְכִּיר" (ישעיה סג, ז). וּבַעֲבוּר זֶה, הַמְּצִיאוּת כֻּלּוֹ, *רְצוֹנִי לוֹמַר, הַמְּצָאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אוֹתוֹ, הוּא חֶסֶד, אָמַר: "עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה" (תהלים פט, ג), עַנְיָנוֹ, *בִּנְיַן עוֹלָם חֶסֶד הוּא. וְאָמַר יִתְבָּרַךְ *בְּסִפּוּר מִדּוֹתָיו: "וְרַב־חֶסֶד" (שמות לד, ו).

נפש יהודה ענינו ההפלגה. ענין ועסק החסד הוא נחלק לכמה מעלות ועילות: **על דבר שהוא יותר מן הראוי**. לאדם לעשות שצוה עליו והוא עושה יותר ממה שמצוה עליו בדברים הטובים והמצות והיינו לפנים משורת הדין: **או להיפך**. נקרא לפנים משורת

הדין שהדין אינו להעניש לאדם כך והוא עושה כדי לגדור גדר שהשעה צריכה לכך וגם כמו חסד דאחותו ל' ערוה: **למי שאין לו חק עליו**. שאינו מחויב לעשות לו כזה בדין כלל וכלל: **למי שהוא ראוי לטובה**. שמצוה עליו שייטב עמו אבל לא כמו שהוא מטיב עמו ביותר: **רצוני לומר המצאת הש"י אותו**. כל דבר שבא לאדם הוא מהקב"ה שעושה עם אדם חסד חנם שאין לאדם אצלו כלום: **בנין עולם**. בריאת העולם עם כל בריותיו ומה שהוא מספיק להם הכל בחסד אל הוא: **בספור מדותיו**. בי"ג מדות שהוא רב חסד שנא' ורב חסד:

וּמִלַּת "צְדָקָה" הִיא נִגְזֶרֶת מִ"צֶדֶק" וְהוּא הַיָּשָׁר, וְהַיָּשָׁר הוּא שֶׁהִגִּיעַ *לְכָל בַּעַל חֹק לְחָקוֹ וְלִתֵּת לְכָל הַנִּמְצָא מִן הַנִּמְצָאִים כְּפִי הָרְאוּי לוֹ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ, מַה שֶּׁאָדָם נוֹתֵן מִמָּמוֹנוֹ לְעָנִי הַדָּחוּק בְּפַרְנָסָתוֹ, שֶׁהוּא מְחֻיָּב עָלָיו, נִקְרָא "צְדָקָה". אֲבָל מַה שֶּׁאָדָם נוֹתֵן מִמָּמוֹנוֹ יוֹתֵר מֵהָרָאוּי לוֹ, וְגַם לְמִי שֶׁאֵינוֹ עָנִי כָּל־כָּךְ, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל עַתָּה לְהִתְפָּרְנֵס מִשֶּׁלּוֹ; וְגַם מַה שֶּׁאָדָם מְסַיֵּעַ מִגּוּפוֹ לַחֲבֵרוֹ; וְגַם לְעָשִׁיר וּלְחוֹלֶה וּלְחָתָן וּלְמֵת, אוֹ לְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בַּעֲשִׂיָּתוֹ נִקְרָא "חֶסֶד", לְפִי שֶׁהִיא צְדָקָה הַנַּעֲשֵׂית בְּמִדַּת חֶסֶד בְּלִי שׁוּם חִיּוּב.

נפש יהודה לכל בעל חק. לכל הנברא שצריך לדבר שהוא חיותו וחוקו בין המזון לאדם ולבעלי חיים שאמר המשורר הטריפני לחם חוקי או לצמחים או לדומם הצריך לגדולתם ולקיומם:

וְעַל צְדָקָה כָּזֹאת, שֶׁהִיא גְּמִילוּת חֲסָדִים, אָמַר: "*זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד" (הושע י, יב). כִּדְאָמְרִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּזַקְמָא (יז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי בַּנָּאָה: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־ מָיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל־הַשּׁוֹר" וגו' (ישעיה לב, כ), כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק יג מֻחְלָק צְדָקָה (סימן רא). וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ה, ב): מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵיכֶם" וגו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, נַמֵּי הָתָם.

נפש יהודה זרעו לכם לצדקה וגו'. קרא לזריעה צדקה. ואת החסד קרא קציר וטובה קצירה מזריעה:

וּגְמִילוּת חֶסֶד הִיא גְּדוֹלָה מִן מְצִוַת הַצְּדָקָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה, פֶּרֶק לוּלָב וַעֲרָבָה (מט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מֵהַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה" וגו', *אָדָם זוֹרֵעַ, סָפֵק אוֹכֵל סָפֵק אֵינוֹ אוֹכֵל, קוֹצֵר - וַדַּאי אוֹכֵל. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵין הַצְּדָקָה מִשְׁתַּלֶּמֶת *אֶלָּא לְפִי *גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁבָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד". תָּנוּ רַבָּנָן: בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, שֶׁהַצְּדָקָה בְּמָמוֹנוֹ, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ; וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לָעֲנִיִּים בֵּין לָעֲשִׁירִים; צְדָקָה לַחַיִּים, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לַחַיִּים בֵּין לַמֵּתִים.

נפש יהודה אדם זורע וכו'. שמא אינו אוכל שמא לא יצמח או ילקה בשדפון וברד: **אלא לפי גמילות חסדים שבה**. הנתינה היא צדקה והטורח הוא חסד לנותנה להגון ולהוליכה לביתו ובצינעא וטורח ליתן לו מזונות ובגד ללבוש וליתן לו בעת שמצוי לעני לקנות צרכו וכן בכל דבר שישכיל שהוא יותר בו טובת העני והיודע מחשבות ישלם לו כפי מעשיו וזה הוא השכר שקוצר אז בחסד הזה בזריעת צדקתו: **גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו**. כגון מספיד למת נושאו קוברו משמח חתן וכלה מלוה חבירו בדרך משתדל לפניו בדבריו הצריך לו והוא בין לעניים בין לעשירים. בממונו מלוה לעשיר בעת הצריך לו או משאיל לו כליו ובהמה:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חֶסֶד בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא יֵרֵא שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם עַל־יְרֵאָיו" (תהלים קג).

וּבַעֲבוּר שֶׁהַמְלַמֵּד לַאֲחֵרִים לְשֵׁם שָׁמַיִם עוֹשֶׂה עִמָּהֶם חֶסֶד, אֲמְרִינָן עָלָּה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב, "פִּיהָ פָּתְחָה בְּחָכְמָה וְתוֹרַת־חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ" (משלי לא, כו)? וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד וְתוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד? לִלְמֹד, זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד; לְלַמֵּד וּלְלַמְּדָהּ, זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד.

וְכָל דָּבָר שֶׁנִּקְרֵאת גְּמִילוּת חֲסָדִים אִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּצִנְעָה הוּא מֻבְחָר, כִּדְאִיתָא הָתָם: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב, "הַגֵּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה ה'" וגו' (מיכה ו, ח)? "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" (שם), זֶה הַדִּין; "וְאַהֲבַת חֶסֶד" (שם), זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים; "*וְהַצְנֵעַ לֶכֶת" (שם), זוֹ הוֹצָאַת הַמֵּת וְהַכְנָסַת כַּלָּה. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה *דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹת בְּפַרְהֶסְיָא אָמְרָה תּוֹרָה: "הַצְנֵעַ לֶכֶת", דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵעָשׂוֹת בְּצִנְעָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה והצנע לכת. זו הוצאת המת והכנסת כלה, דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה ושם צריך הצנע לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה ולא להנהיג קלות ראש בעצמו וי"א אם צריך לגבות להוצאת המת ולהכנסת כלה יעשו בסתר שלא יבייישהו ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדיה: **דברים שדרכן להעשות בצינעא**. כגון צדקה הניתנת לעני בסתר שאין צריך להודיע לשום אדם מה שאין כן במת ובכלה לפי שאחרים מתעסקין בהם ויודעין השאר משל מי והיינו דאמר ר' אלעזר דכל מילי בעו צניעותא והוא הדין לד"ת כלל הדבר כל צדקות האדם יעשה לשם שמים ויעלים צדקתו מהבריות בכל מה דאפשר לו וזה והצנע לכת עם אלהיך ואז שכרו כפול ומכופל ועוד יש לומר דברים שדרכן לעשות בפרהסיא כגון המתעסק בקבורת המת ובטהרתו שצריכין לגלות גופו ולטהרו ולראות בכל מקום שיהא נקי מכל לכלוך ואין בושת במת אע"פ כן יעסקו עמו בצניעות שלא לגלות ממנו דבר שאין ראוי לגלות מבשרו בחייו ומאד

מאד יזהרו המטהרים המת מדבר זה וכל מה שאפשר לכסותו יכסה בו ולא יחשוב הלא מת הוא ואין מרגיש בדבר ויעסוק בו להפשיטו בחזקה כמו שעוסקין בבהמה בודאי אינו מרגיש המת בגופו מה שאדם עושה לו אחר מותו אף אם אחתכנו או ישרפנו אע"פ שמרגיש בצער העונש מה שנגזר עליו מן השמים מכל מקום הוא לועג לרש חרף עושהו ונשמתו משוטטת שם ורואה ושומע כל מה שעושים ומדברים עליו ואם הוא צדיק כמה נשמות הקדושים עמו ע"כ יעסקו עמו כאילו הוא חי והשכינה שורה שם ולזה נאמר והצנע לכת עם אלהיך כמ"ש הכל יודעין כלה למה נכנסת לחופה והמנבל פיו אפילו נחתם לו גזר דין של ע' שנים לטובה נהפכה עליו לרעהעל כן יזהרו מאד בטהרת המת כי כשם שהם מטהרין המת לגופו ומלבישין אותו כך מטהרין ומלבישין למעלה נשמתו ומלבושיו למעלה הם מצותיו לכל אבר וגיד מצוה ללבש בו ונקרא אותו מלבוש חלוקא דרבנן וכשם שהוא מטהר ומלביש המתים יטהרו וילבישו נשמתו למעלה לעת מצוא בזכות מצוה זו:

הַכְּלָל הַתְּשִׁיעִי: לָדוּן דִּין אֱמֶת

וְנָחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בִּגְדוּלַת הַמִּשְׁפָּט; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּאֵיכוּת הַמִּשְׁפָּט; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, בִּשְׂכַר הַמִּשְׁפָּט

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בִּגְדוּלַת הַמִּשְׁפָּט

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רכב]

גָּדוֹל הוּא דְּבַר הַמִּשְׁפָּט, שֶׁבָּחַר בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִכָּל הַקְּרֻבָּנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינָן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים" (דברים טז, יח), הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לַה' *מִזֶּבַח" (משלי כא, ג), מִפְּנֵי שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת לֹא הָיוּ נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, אֲבָל הַצְּדָקָה וְהַדִּינִין נוֹהֲגִין בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. דָּבָר אַחֵר: הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָם מְכַפְּרִין אֶלָּא לְשׁוֹגֵג וְהַצְּדָקָה וְהַדִּינִין מְכַפְּרִין בֵּין לְשׁוֹגֵג בֵּין לְמֵזִיד. דָּבָר אַחֵר: הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָן נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַצְּדָקָה וְהַדִּינִין נוֹהֲגִין בֵּין בָּעוֹלָם הַזֶּה בֵּין בָּעוֹלָם הַבָּא. כֵּיצַד? שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים וְעֹנֶשׁ לָרְשָׁעִים, הֲרֵי דִּין; צְדָקָה, שֶׁמְּרַחֵם עַל בְּרִיּוֹתָיו וְאֵינוֹ מַעֲנִישָׁן כְּפִי רִשְׁעָן.

נפש יהודה מזבח. אין כתיב כזבח אלא מזבח יותר מזבח:

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד: "רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ" (מלכים־א ח, יט), כָּל מִי שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְקַלֵּל אֶת דָּוִד מָה הָיָה עוֹשֶׂה? אוֹמֵר לוֹ: טוֹב, שֶׁיִּבָּנֶה הַבַּיִת, תֵּדַע לְךָ מֶה הָיָה דָּוִד אוֹמֵר: "שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים

לִי" וגו' (תהלים קכב, א), אֵין כָּתוּב "שָׂמַחְתִּי בֵּית ה' נֵלֵךְ", אֶלָּא "שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי". *וּמַקְישִׁין לִי דְּבָרִים לוֹמַר, שֶׁאֵין אַתָּה בּוֹנֶה הַבַּיִת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַיֶּיךָ (כי) שָׁעָה אַחַת מֵחַיֶּיךָ אֵין אֲנִי מְחַסֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ עִם־אֲבֹתֶיךָ" (שמואל־ב ז, יב): כִּי הַצַּדָּקָה וְהַדִּין שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה חֲבִיבִין עָלַי יוֹתֵר מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה" (שם ח, טו). *מַהוּ "מִשְׁפָּט וּצְדָקָה"? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָיָה דָן אֶת הַדִּין, מְזַכֶּה אֶת הַזַּכַּאי וּמְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב; לֹא הָיָה לוֹ לַחֲיֵב לְתַּן, הָיָה דָּוִד מוֹצִיא מִשֶּׁלּוֹ וְנוֹתֵן. וֶהֱוֵי אוֹמֵר "מִשְׁפָּט וּצְדָקָה". אָמַר לֵיהּ רַבִּי נְחֶמְיָה: אִם כֵּן, נִמְצָא מֵבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל *לִידֵי רַמָּאוּת. מַהוּ "מִשְׁפָּט וּצְדָקָה"? שֶׁהָיָה מַצְדִּיק נַפְשׁוֹ שֶׁל גַּזְלָן, שֶׁהָיָה מוֹצִיא מִיָּדוֹ הַגָּזֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, הוֹאִיל וְכָךְ הַדִּינִין חֲבִיבִין - הֱווּ זְהִירִין בָּהֶן. הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים".

נפש יהודה ומקישין לי דברים קשים. כגון מתי ימות ויבנה הבית ודוד היה אומר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אף אם הקב"ה יחסר משנותי לבנות אותו מהר: **מהו משפט וצדקה**. אם צדקה אין משפט: **לידי רמאות**. אף מי שלא חייב כלום עשה כן ומי יספיק לרמאים:

דָּבָר אַחֵר: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים", הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק *חַרְבִּי" (דברים לב, מא). מַהוּ הַמִּקְרָא הַזֶּה? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם מְשַׁנֵּן אֲנִי אֶת חַרְבִּי כַּבָּרָק אֲנִי מַחְרִיב אֶת עוֹלָמִי, וּמַה אֶעֱשֶׂה? "וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי" (שם). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: שְׁנֵי דְּבָרִים בִּימִינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צֶדֶק וְתוֹרָה. צֶדֶק, דִּכְתִיב: "צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ" (תהלים מח, יא); תּוֹרָה דִּכְתִיב: "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ג). וּשְׁנֵי דְּבָרִים בְּיָדוֹ וְאֵלּוּ הֵן, הַנֶּפֶשׁ וְהַדִּין. הַנֶּפֶשׁ, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ" (איוב יב, י); הַדִּין, דִּכְתִיב: "וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי". שִׁמְרוּ אֶת הַדִּין וַאֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם. הֱוֵי "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים".

נפש יהודה בידו. ביד שמאל כד"א ידכה ודרשו חז"ל יד כהה שהיא השמאל:

דָּבָר אַחֵר: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ דִּין אֵין דִּין וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין דִּין יֵשׁ דִּין, רְצוֹנוֹ לוֹמַר אִם נַעֲשָׂה הַדִּין לְמַטָּה אֵינוֹ נַעֲשָׂה הַדִּין לְמַעְלָה וְאִם אֵינוֹ נַעֲשָׂה לְמַטָּה נַעֲשָׂה לְמַעְלָה.

וְגָרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ הַשְׁכֵּם: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים, שֶׁדָּנִים דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ וְעוֹמְדִין בְּדַרְכֵי צִבּוּר וְגוֹדְרִין לָהֶן אֶת הַפְּרָצוֹת וִיתַקְּנוּ אֶת הַמְקֻלְקָל, שֶׁכְּשֶׁדָּנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ מִתְקַיֵּם הָעוֹלָם וְיֵהָא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁכָּךְ שָׁנוּ חֲזַ"ל בַּמִּשְׁנָה: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם: עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם. וּשְׁלִשְׁתָּן נֶאֱמַר בְּפָסוּק אֶחָד,

שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם" (זכריה ח, טז). שֶׁכֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה הַדִּין נַעֲשָׂה הָאֱמֶת וְכֵיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה הָאֱמֶת נַעֲשָׂה הַשָּׁלוֹם. לְפִיכָךְ צְרִיכִין הַדַּיָּנִין לֵידַע אֶת מִי הֵן דָּנִין וְהֵיאָךְ הֵן דָּנִין. וְאִם "לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ" (תהלים פב, ה) כְּלוֹמַר, גּוֹרְמִין לָעוֹלָם שֶׁיִּתְמוֹטֵט. וְכֵן: "וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ" (ישעיה כד, יח); וְאוֹמֵר: רֹעָה הִתְרֹעֲעָה הָאָרֶץ פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אָרֶץ מוֹט הִתְמוֹטְטָה אָרֶץ" (שם שם, יט); וְאוֹמֵר: נוֹעַ תְּנוּעַ אֶרֶץ" (שם שם, כ). כָּל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֶת הַמִּשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא ה' וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי־אֵין מִשְׁפָּט" (שם שם, טו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַדַּיָּנִים: "אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם", רוֹצֶה לוֹמַר, דַּיָּנִין, כְּמוֹ: "עַד הָאֱלֹהִים" (שמות כב, ח), וְאַתֶּם לֹא עֲשִׂיתֶם כֵּן - "אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן". נָתַתִּי לָכֶם מַה שֶּׁלֹּא נָתַתִּי לְאוּמָּה אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַגִּיד דְּבָרָו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו וגו' לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי" וגו' (תהלים קמז, יט־ כ).

נפש יהודה אכן. כאדם הראשון, שעבר על מצותי וגרם לו מיתה:

וַאֲמַרְנָן נַמֵּי הָתָם: רְאֵה כַּמָּה אָהוּב הַמִּשְׁפָּט וְחָבִיב לְפָנָיו, לְפִי שֶׁהַמִּשְׁפָּטִים - מִדָּה טוֹבָה וִיתֵירָה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - מָסַרָן לְמֹשֶׁה קֹדֶם לְתַרְיַ"ג מִצְוֹות. וְהֵיכָן מָסַרָן לוֹ? בְּמָרָה, קֹדֶם לַדִּבְּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט" וגו' (שמות טו, כה). וְאֹמֵר לְמֹשֶׁה: סַדְּרֵם לִפְנֵי בָּנַי *כְּשֶׁלְחָן עָרוּךְ, שֶׁכֵּן כְּתִיב: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים" וגו' (שם כא, א), כְּאָדָם שֶׁהוּא נוֹתֵן בְּפִי הַתִּינוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂימָה בְּפִיהֶם" (דברים לא, יט). וְלָמָּה אֲהֵבָן כָּל כָּךְ? לְפִי שֶׁהַשָּׁלוֹם תָּלוּי בָּהֶן, כְּשֶׁיֵּשׁ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ *תַּחֲרוּת וּמַצָּה, כְּשֶׁעוֹשִׂים בֵּינֵיהֶם דִּין - הַשָּׁלוֹם נַעֲשָׂה בֵּינֵיהֶם.

נפש יהודה כשלחן ערוך. שאמר הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם עד שתהא סדורה בפיהם אבל לא אלמד להם טעמי הדבר ופירושן לכך נאמר אשר תשים כשלחן שהוא ערוך ומוכן לאכול לפני האדם: **תחרות ומצה**. ריב וקטטה ביניהם: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבִין הַדִּינִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁשִּׁקְלָן כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, שֶׁהַדִּבְּרוֹת כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר מִצָּוָה הִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֲבָל הַדִּינִין נֶאֱמַר בָּהֶן עֲשֶׂרֶת מִצְוֹת עֲשֵׂה וַעֲשֶׂרֶת לְאוִין. וְאֵלּוּ הֵן הַלְּאוִין: "*לֹא־ תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט" (דברים א, יז); "*לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־ אִישׁ" (שם); "*לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו); "*לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל" (שם); "*לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל" (שם); "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט *אֶבְיוֹנְךָ" (שמות כג, ו); "*לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, לה); "לֹא־תַטֶּה מִשְׁפַּט *גֵּר יָתוֹם" (דברים כד, יז); "*לֹא תַכִּיר פָּנִים" (שם טז, יט); "*לֹא־תַקֹּח שֹׁחַד" (שם). הָא לְמַדְתָּ, שֶׁחֲבִיבִין הַדִּינִין לְפָנָיו כְּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת.

נפש יהודה לא תכירו פנים במשפט. זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעירו והוא אינו בקי

בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין: **לא תגורו**. לא תיראו מפני איש דבר אחר לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש לשון אוגר בקיץ: **לא תעשו עול במשפט**. מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנא' כי תועבת ה' כל עושי עול והתועבה קרוי שקץ וחרם שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו וגו': **לא תשא פני דל**. שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: **ולא תהדר פני גדול**. שלא תאמר עשיר הוא זה ובן גדולים היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: **אביונך**. ל' אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה ואל תאמר שהוא מכלה הכל ואינו חס על הממון ומותר להפסידו או אם הוא רוצה בצדקה הרבה כלימודו הדין נותן שתתן לו: **לא תעשו עול במשפט**. מדבר במדה ובמשקל ומלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לה' דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: **גר יתום**. ועל העשיר כבר הזהיר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכן הזהיר ושנה עליו: **לא תכיר פנים**. אזהרה לדיין אף בשעת הטענות שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חבירו מסתתמין טענותיו: **ולא תקח שוחד**. אפילו לשפוט צדק:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רכג]

הַמִּשְׁפָּט הוּא אֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁבָּהֶם קִיּוּם הָעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם: עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם" (זכריה ח, טז). רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁבְּכֹחַ הַדִּין וּבָעֹנֶשׁ שֶׁיַּעֲנִישׁוּ וְיִכּוֹפוּ הַדַּיָּנִין עָלָיו, יִשְׁמְרוּ בְּנֵי אָדָם הָאֱמֶת. וּלְמַעַן הָאֱמֶת יָנוּחוּ בְּשָׁלוֹם, שֶׁאֵינָן בָּאִין לַחֲלֹק. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב בַּפָּסוּק בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, הָאֱמֶת קוֹדֶם הַדִּין, אֶלָּא שֶׁהַנָּבִיא קִדֵּם הָאֱמֶת, בְּאָמְרוֹ, שֶׁהָאֱמֶת אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יִקַּיְמוּהוּ לִשְׁמָהּ, אֶלָּא מִפַּחַד הַדִּין, *שֶׁהוּא טוֹב, כְּדֵי שֶׁיֵּשְׁבוּ בְּשָׁלוֹם. וְהַכֹּל חוֹזֵר לְדֶרֶךְ אֶחָד.

נפש יהודה שהוא טוב. ר"ל גם טוב הוא אם יקיימו האמת אפילו שאינו מקיים לעשותו באמת אלא מפחד הדין:

וְגָרְסִינָן בְּסִפְרֵי, פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים: מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין לְכָל יִשְׂרָאֵל? שֶׁנֶּאֱמַר: "שֹׁפְטִים" וגו' (דברים טז, יח); וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים *שׁוֹטְרִים? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֹׁטְרִים" (שם). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:

מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין אֶחָד עַל גַּבֵּי כֻּלָּם? שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֶּן־לְךָ" (שם). וְאוֹמֵר: וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לְפָנֶיכֶם חִזְקוּ וַעֲשׂוּ וִיהִי ה' עִם־הַטּוֹב" (דברי הימים־ב יט, יא). וַאֲמָרִינָן עָלָהּ: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" (דברים טז, כ), רְדֹף אַחַר בֵּית דִּין שֶׁדִּינוֹ יָפֶה, אַחֲרֵי בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְאַחֲרֵי בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר; "לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ" (שם), מִלְּמֵד, שֶׁמִּנּוּי הַדַּיָּנִין כְּדַאי הוּא לְהַחֲיוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְהוֹשִׁיבָן עַל אַדְמָתָם וְשֶׁלֹּא לְהַפִּילָם בַּחֶרֶב.

נפש יהודה שוטרים. חובטים במקלות על פי הדיינים לכל מי שאינו שומע דאם אין שוטר אין דיין:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (טז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין שׁוֹפְטִים לְיִשְׂרָאֵל? שֶׁנֶּאֱמַר: "שֹׁפְטִים תִּתֶּן". וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין שׁוֹטְרִים לְיִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן". וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין *שׁוֹפְטִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר "לִשְׁבָטֶיךָ" (דברים טז, יח). וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים לְכָל עִיר וָעִיר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּכָל שְׁעָרֶיךָ". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: *אֶחָד מִמְּנֵה עַל כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֶּן־לְךָ" (שם). רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: "לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ" (שם), *מִצְוָה בַּשֵּׁבֶט לְדוּן אֶת שִׁבְטוֹ.

נפש יהודה שופטים לכל שבט ושבט. אם יש בעיר אחת מב' שבטים עושין ב' סנהדראות: **אחד ממונה על כלם**. זו סנהדרי גדולה: **מצוה בשבט לדון את שבטו**. ולא ילכו בני שבט זה לשבט אחר לבית דינם:

וְגָרְסִינָן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: דְּבָר אַחֵר: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים", אָמַר רַבִּי אַחָא: בּוֹא וּרְאֵה, שֵׁשׁ מַעֲלוֹת הָיוּ בְּכִסְאוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא" (מלכים־א י, יט). וּבַפָּרָשָׁה הַזֹּאת כְּתוּבִים שֵׁשׁ פְּעָמִים "לֹא תַעֲשֶׂה". וְאֵלּוּ הֵן: "לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט" (דברים טז, יט); "לֹא תַכִּיר פָּנִים" (שם); "וְלֹא־תַקֵּח שֹׁחַד" (שם); "לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה" (שם שם, כא); "וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה" (שם שם, כב), "לֹא־תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם" (שם יז, א). הֲרֵי שֵׁשׁ. *וְהָיָה הַכָּרוּז עוֹמֵד לִפְנֵי כִסְאוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה, כֵּיוָן שֶׁהָיָה עוֹלֶה בַּמַּעֲלָה הָרִאשׁוֹנָה, הָיָה הַכָּרוּז אוֹמֵר: "לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט"; מַעֲלָה שְׁנִיָּה, הָיָה הַכָּרוּז אוֹמֵר: "לֹא תַכִּיר פָּנִים"; שְׁלִישִׁית, אוֹמֵר: "לֹא תִקַּח שֹׁחַד"; רְבִיעִית, אוֹמֵר: "*לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה"; חֲמִישִׁית, אוֹמֵר: "לֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה"; שִׁשִּׁית, אוֹמֵר: "*לֹא־תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׂה".

נפש יהודה והיה הכרוז עומד. יש אומרים כרוז ממש היו האריות קוראים כי מלאכת שמים היה וי"א כך היה כתוב ביד האריות: **לא תטע לך אשרה**. שכל מי שמושיב דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה וכאילו העמיד מצבה לעבודת כוכבים ומזלות: **לא תזבח וגו'**. כי כל מום רע ואין לך מום גדול מזה דיין שאינו הגון:

דָּבָר אַחֵר: "שֹׁפְטִים". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים וְהָיָה אוֹהֵב אֶת הַקָּטָן יוֹתֵר מִכֻּלָּם. וְהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס אֶחָד וְהָיָה אוֹהֲבוֹ יוֹתֵר מִכָּל מַה שֶּׁהָיָה לוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ: נוֹתֵן אֲנִי הַפַּרְדֵּס הַזֶּה לִבְנִי שֶׁאֲנִי אוֹהֲבוֹ יוֹתֵר מִכָּל בָּנַי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִכָּל הָאוּמוֹת אֵינִי אוֹהֵב אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וַאֹהֲבֵהוּ" (הושע יא, א); וּמִכָּל מַה שֶּׁבָּרָאתִי אֵינִי אוֹהֵב כְּמוֹ הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֲנִי ה' אֹהֵב מִשְׁפָּט" (ישעיה סא, ח); אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: נוֹתֵן אֲנִי מַה שֶּׁאֹהַבְתִּי לָעָם שֶׁאֲנִי אוֹהֵב. הֱוֵי "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, בִּזְכוּת שֶׁאַתֶּם מְשַׁמְּרִין אֶת הַדִּין אֲנִי מִתְגַּבֵּהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט" וגו' (שם ה, טז). וְעַל־יְדֵי שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים צְדָקָה יִתְקַדֵּשׁ שְׁמִי וּמַשְׁרֶה אֲנִי קְדוּשָּׁה בֵּינֵיכֶם, דִּכְתִיב: "וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה" (שם). וְאִם שְׁמַרְתֶּם אֶת שְׁנֵיהֶם, הַצְּדָקָה וְהַדִּין, מֵיָּד אֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם גְּאוּלָּה שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה" וגו' (שם נו, א).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רכד]

כַּמָּה הוּא חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּבָר הַמִּשְׁפָּט, עַל כֵּן קָרָא שֵׁם כִּסְאוֹ "מִשְׁפָּט", שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ" (תהלים פט, טו). רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר: בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים מָצִינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְהִיר עַל הַמִּשְׁפָּט וְסָמַךְ לוֹ אֶת הַחֶסֶד מִכָּאן וְאֶת הַצְּדָקָה מִכָּאן. בַּתּוֹרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וגו' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה" וגו' (בראשית יח, יט); וּמַה דִּבֵּר עָלָיו? אֶת הַחֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב" וגו' (מיכה ז, כ). וּבַנְּבִיאִים מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ" (ירמיה ט, כג). בַּכְּתוּבִים מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ".

גָּדוֹל הוּא הַמִּשְׁפָּט, שֶׁהוּא אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַנִּקְרָאִים "עֹז". וְאֵלּוּ הֵן: הַתּוֹרָה וְהַמִּשְׁפָּט וְהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. תּוֹרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן" וגו' (תהלים כט, יא) וְאוֹמֵר: "גֶּבֶר־חָכָם בָּעוֹז" (משלי כד, ה). הַמִּשְׁפָּט מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אֹהֵב" (תהלים צט, ד) וְאוֹמֵר: "עוּזָּה אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ" (שם סח, כט). מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז ה'" (מיכה ה, ג) וּכְתִיב: "ה' בְּעָזְּךָ יִשְׂמַח־מֶלֶךְ" (תהלים כא, ב).

נפש יהודה גבר חכם בעוז. זה משה רבינו שגבר על המלאכים והוריד עוז שהיא התורה שהיא עוז לישראל:

וְגָרְסִינַן בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים: הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אֹהֵב", אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: הֲרֵי נָתַן לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת תּוֹרָתוֹ, אִם אֵין אַתֶּם עוֹשִׂים הַדִּינִים נוֹטֵל הוּא אֶת תּוֹרָתוֹ מִכֶּם, שֶׁלֹּא נָתַן לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשׂוּ אֶת הַדִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אֹהֵב"; אִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַדִּינִין עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא לְהַחֲזִיר לָכֶם בָּתֵּי דִינִין שֶׁלָּכֶם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשׁוֹנָה" וגו' (ישעיה א, כו), מַה כְּתִיב בַּתְּרֵיהּ: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה" (שם שם, כז).

דָּבָר אַחֵר: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים" (שמות כא, א), הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־ קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא" וגו' (ישעיה נו, א), וְהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "גַּם־אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַכֵּר פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל־טוֹב" (משלי כד, כג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִי גָּרַם לָהֶם לַדַּיָּנִים שֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִין לָדוּן, עַל יְדֵי שֶׁקִּבָּלְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ: "אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת" (ויקרא כו, מו), אִם יוֹדְעִים הַכֵּר פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל טוֹב, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַדַּיָּן יוֹשֵׁב וְדָן בֶּאֱמֶת, כִּבְיָכוֹל, מַנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּצִדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי הֵקִים ה' לָהֶם שֹׁפְטִים וְהָיָה ה' עִם־הַשּׁוֹפֵט" (שופטים ב, יח). וְכֵיוָן שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ נוֹשֵׂא פָּנִים, כִּבְיָכוֹל, מִסְתַּלֵּק שְׁכִינָתוֹ וְעוֹלֶה לַשָּׁמַיִם, וְהַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים לוֹ: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, מַהוּ? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: רָאִיתִי אֶת הַדַּיָּן שֶׁהוּא נוֹשֵׂא פָּנִים וְעָמַדְתִּי מִשָּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים" וגו' (תהלים יב, ו).

נפש יהודה משוד עניים וגו'. על עוות הדין עתה אקום ואסלק שכינתי מהארץ: לְמַדְנוּ, שֶׁהַמִּשְׁפָּט הוּא יְסוֹד וְקִיּוּם הָעוֹלָם הַזֶּה. וּכְשֶׁהַמִּשְׁפָּט בָּאָרֶץ שְׁכִינָה שׁוֹרָה בִּבְנֵי אָדָם וְנִצּוֹלִין מֵעֹנֶשׁ בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּאֵיכוּת הַמִּשְׁפָּט
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רכה]

אֵין מַעֲמִידִין דַּיָּנִין בְּיִשְׂרָאֵל אֶלָּא רְאוּיִים לָדוּן וּשְׁלֵמִים בְּכָל דָּבָר, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (יז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מוֹשִׁיבִין סַנְהֶדְרִין אֶלָּא בַּעֲלֵי חָכְמָה *וּבַעֲלֵי קוֹמָה וּבַעֲלֵי מַרְאֶה *וּבַעֲלֵי כְשָׁפִים וְיוֹדְעֵי שִׁבְעִים לְשׁוֹן, שֶׁלֹּא יְהֵיוּ סַנְהֶדְרִין שׁוֹמְעִים *מִפִּי הַתַּרְגְּמָן.

נפש יהודה בעלי קומה. ומראה, שתהא אימתו מוטלת על הבריות: **ובעלי כשפים**. להמית המכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי ב"דולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהם: **מפי התורגמן**. כשבאו עדי לועזים להעיד בפניהם לא יצטרכו להעמיד ביניהם מליצים דהוה ליה עד מפי עד:

וְגָרְסִינַן בְּמָכִילְתָא: "אַנְשֵׁי־חַיִל" (שמות יח, כא), עַשִּׁירִים. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לַבְּרִיּוֹת לְהַחֲנִיף וּלְהַכִּיר פָּנִים בִּשְׁבִיל מָמוֹן. "יִרְאֵי אֱלֹהִים" (שם), שֶׁיִּהְיוּ יְרֵאִין מִדִּין שָׁמַיִם. שֶׁאִם לֹא יָדוּנוּ דִּין אֱמֶת יָדוּנוּ אוֹתָם מִן הַשָּׁמַיִם.

וּכְבָר רָאִינוּ מַה שֶּׁאֵרַע לִגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל בַּשְּׁבִיל שֶׁהֶחֱנִיפוּ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה מֶלֶךְ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (יט, א): עַבְדָּא דְּיַנַּאי מַלְכָּא קְטַל נַפְשָׁא.

אָמַר לָהֶם שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח לַחֲכָמִים: *תְּנוּ עֵינֵיכֶם בּוֹ וּנְדוֹנֶנּוּ. שָׁלְחוּ לֵיהּ: עַבְדְּךָ קָטֵל נַפְשָׁא, *שָׁדְרֵיהּ לְהוּ. שָׁלְחוּ לֵיהּ: תָּא אַתְּ נַמֵּי לְהָכָא, דִּכְתִיב: "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו" (שמות כא, כט), אָמְרָה תּוֹרָה: יָבוֹא בַעַל הַשּׁוֹר וְיֵעָמֵד עַל שׁוֹרוֹ. אֲתָא, יָתֵיב. אָמַר לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח: יַנַּאי הַמֶּלֶךְ, עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ *וְיֵעִידוּ בְךָ, כִּי *לֹא לְפָנֵינוּ אַתָּה עוֹמֵד, אֶלָּא לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָמְדוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב *לִפְנֵי ה'" (דברים יט, יז). אָמַר לוֹ: לֹא לְכָשֶׁתֹּאמַר אַתָּה, אֶלָּא כְּשֶׁיֹּאמְרוּ חֲבֵרֶיךָ. פָּנָה לִימִינוֹ - *כָּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע, פָּנָה לִשְׂמֹאלוֹ - כָּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. אָמַר לָהֶם: בַּעֲלֵי מַחֲשָׁבוֹת אַתֶּם, יָבוֹא בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת וְיִפְרַע מִכֶּם. בָּא גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בַּקַּרְקַע. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: מֶלֶךְ, לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ. וכו'.

נפש יהודה תנו עיניכם. לדונו בדין ולא תחניפו לו ולא תשאו פניו: **שדריה להו**. לאותו העבד שהרג נפש שלח לסנהדרין לדין: **ויעידו בך**. שעבדך הרג הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניו: **לא**. כשאתה אומר לבדו אשמע מה שיאמר גם חברך: **פנה**. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו: **כבוש פניהם**. כלומר העצימו עיניהם ופיהם ולא אמרו דבר כי היו יראים ממנו:

וְאִם זֶה בָּא לְהֶם עַל שֶׁהֶחְנִיפוּ לַמֶּלֶךְ, מַה יָּבוֹא לַדַּיָּנִין הַמַּחְנִיפִין לְבַעֲלֵי דִינִין. אֲבָל הַדַּיָּנִין שֶׁדָּנִין דִּין אֱמֶת וְאֵין מַחְנִיפִין לְשׁוּם אָדָם, יְזַהִירוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כְּדָגָרְסִינָן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ח, ב): "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ" (דניאל יב, ג), זֶה דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ; "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים" (שם) וכו', כְּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵהֲלָכוֹת ב מֵהַמְלַמֵּד לְבֶן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה (סימן צ).

וְגָרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ הַשָּׁכֵם: חַיְבִין יִשְׂרָאֵל לְמַנּוֹת דַּיָּנִין שֶׁיְּהֵא בָהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בָהֶם מַשּׂוֹא פָּנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד, לְפִי שֶׁכְּשֶׁשּׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל וּמַנְהִיגֵי הַדּוֹר וּגְדוֹלֵיהֶם הוֹלְכִין בְּיֹשֶׁרוּת וּבְתָמִימוּת וּמִתְרַחֲקִים מִן הַכָּעוּר וּמִן הַחֵטְא, כָּךְ הֵם כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַגּוּף הוֹלֵךְ אַחַר הָרֹאשׁ. וְכֵן מָצִינוּ בְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּשֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ פּוֹשֵׁעַ הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּפוּרְעָנֻיּוֹת, וּכְשֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ יָרֵא חֵטְא הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מְדַקְדְּקִין עַל נַפְשׁוֹתֵיהֶם וְהָיוּ בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה וְהָיוּ מִתְגַּבְּרִין עַל שׂוֹנְאֵיהֶם.

וְגָרְסִינָן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: סֵדֶר הַדִּין כָּךְ הוּא: הַתּוֹבֵעַ תּוֹבֵעַ וְהַנִּתְבָּע מֵשִׁיב וְהַדַּיָּן מַכְרִיעַ. אָמַר רַבִּי סִימוֹן: צָרִיךְ הַדַּיָּן לִשְׁנוֹת אֶת טַעֲנוֹתָם מִפִּיו. וּמִמִּי אַתָּה לָמֵד? מִשְּׁלֹמֹה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אִמֶּרֶת זֶה- בְּנִי הַחַי וּבִנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בִּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי" (מלכים־א ג, כג). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי: שָׁמַעְתִּי, שֶׁאִם רָצָה הַדַּיָּן *לְהוֹשִׁיב אֶת הָאַנְטִדִּיקוֹן, שֶׁמּוֹשִׁיב. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא הָאֶחָד יוֹשֵׁב וְהָאֶחָד

עוֹמֵד, דַּאֲמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הָיוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בָּאִין אֵצֶל הַדַּיָּן לַדִּין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, אוֹמֵר לֶעָשִׁיר: אוֹ לְבַשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא לָבוּשׁ, אוֹ הַלְבִּישֵׁהוּ כְּמוֹתְךָ. כָּל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׂא פָּנִים לֶעָשִׁיר וְיַטֶּה מִשְׁפַּט הֶעָנִי.

נפש יהודה להושיב. שאומר הדיין לאנטריקין לבעלי דינין שישבו שניהם רשות בידו:

כְּלַל הַדְּבָרִים לָמַדְנוּ, שֶׁצָּרִיךְ לַדַּיָּן שֶׁיְּשַׁוֶּה לִבּוֹ לִשְׁנֵי הַכִּתּוֹת כְּאֶחָד וְלֹא יְהַדֵּר פְּנֵי גָדוֹל, וְיִהְיוּ בְעֵינָיו הַבַּעֲלֵי דִינִין שָׁוִין לְכָל דָּבָר וְלֹא יֹאמַר לְאֶחָד מֵהֶם קַצֵּר דְּבָרֶיךָ כְּדֵי שֶׁיִּסְתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו. וְאִם אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיְּהוּ בְּלִבּוֹ וְעֵינָיו *שְׁקוּלִים בְּכַף מֹאזְנַיִם בְּשָׁוֶה - יָדוֹן בֵּינֵיהֶם, וְאִם לָאו - יְסַלֵּק מִלְּדוֹנָם. וְיִבְרַח מִמֶּנּוּ כִּבְרֹחַ מִן הַדְּלֵקָה וְאוֹמֵר: פְּסִילָנָא לְכוּ לְדִינָא, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ אוֹמְרִין אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן יד).

נפש יהודה שקולים בכף מאזנים שוים. כלומר שאין לדיין לאחד מבעלי דינין בעיניו יותר געגועים עליו משני אז ידין ביניהם אבל אם דעתו נוטה לאחד יותר בקצת אהבה וקורבות משני אל יהא דיין להם פן יטה הדין אע"פ ששניהם רחוקים לו ולא נהנה מהם כלום:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רכו]

הַמִּשְׁפָּט הַיָּשָׁר הוּא קִיּוּם לְיִשְׂרָאֵל בִּכְלָל וְלַדַּיָּן וּלְבַעֲלֵי דִינִין בִּפְרָט. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהַדַּיָּן יֵשֵׁב לָדוּן יְדַקְדֵּק מְאֹד בַּדָּבָר, שֶׁלֹּא יֵצֵא מִתַּחַת יָדוֹ אֶלָּא מִשְׁפַּט צֶדֶק, וְיֵדַע שֶׁיֵּשׁ מַנְהִיג בָּעוֹלָם, שֶׁהוּא מַשְׁגִּיחַ עַל הַכֹּל וְשׁוֹפֵט עַל הַדִּינִין, כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא. וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד עָלָיו צוֹפֶה וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עָלָיו לְהָרְגוֹ אִם יַטֶּה אֶת הַדִּין, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (ז, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים וגו'. כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב וגו' מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת" (שיר השירים ג, ז-ח), מִפַּחְדָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם שֶׁדּוֹמָה לְלֵילָה.

נפש יהודה הנה מטתו שלשלמה. שכנו של מקום ששים גבורים ת"ח וששים לאו דוקא. מלומדי מלחמה מלחמתה של תורה מפחד שהיו מפחדים שלא יטה הדין ויבואו לגיהנם:

דָּרַשׁ רַבִּי יֹאשִׁיָּה וְאִיתֵּימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב: "בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט" (ירמיה כא, יב), וְכִי לַבֹּקֶר דָּנִין, וַהֲלֹא כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ דָּנִין? אֶלָּא, *אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּבֹּקֶר שֶׁהוּא אוֹר - אָמְרֵהוּ, וְאִם לָאו - אַל תֹּאמְרֵהוּ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מֵהָכָא, "אֱמֹר

לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ" (משלי ז, ד), אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּאֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְךָ - אָמְרֵהוּ, וְאִם לָאו - אַל תֹּאמְרֵהוּ.

נפש יהודה אם ברור לך הדין כבוקר שהוא מאיר אמרתו. והכי משמע דינו לבוקר הוציאו לאור משפט:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין - *קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּאר כֻּלָּם. פְּשִׁיטָא, לָא צְרִיכָא, *אֲפִילּוּ תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ. רַב הוּנָא כִּי הֲוָה אָתֵי קַמֵּיהּ דִּינָא מַכְנִיף וּמַייְתֵי עֲשָׂרָה רַבָּנָן מִבֵּי רַב, אָמַר: כִּי הֵיכִי *דְּנִמְטוּ שִׁיבָּא מִכְּשׁוּרָא (כלומר, כדי שיגיע לכל אחד מכם קיסם מקורה).

נפש יהודה קולר **תלוי**. הוא סוגר ברזל הניתן בצואר השבוים כלומר העונש של הטייה יעשו כלם אם אחד הוא מטה הדין והם הניחו לו ורוצים לפטור עצמם לומר הוא הטה ומה לנו בכך: **לתלמיד היושב לפני רבו**. ובא דין לפני רבו והוא לא נזקק לדבר נענש אם שתק והיה מבין ברבו שטועה: **דנמטי שיבא מכשורא**. נסורת קטן מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלש העונש בין כלנו ויקלו מעלי:

וְאַל יִתְגָּאֶה אֶת עַצְמוֹ בַּדִּין, דַּאֲמְרִינָן עֲלָהּ: רַב כִּי הֲוָה נָפֵיק לְדִינָא, אֲמַר הָכֵי: בִּצְבוּ נַפְשָׁאי *לְקִטְלָא נָפִיק, *וּצְבוּ בֵּתַיהּ לֵיתוֹהֵי עָבֵיד, *וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ עַיֵּיל, *וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בְיָאָה כְיָצִיאָה. כִּי הֲוָה חָזֵי אַמְבוּהָ (פירוש: סיעת אנשים) בַּתְרֵיהּ, אֲמַר: "*אִם־יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שְׂיאוֹ וְרֹאשׁ לָעָב יַגִּיעַ. *כְּגֵלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד רֹאָיו יֹאמְרוּ אַיּוֹ" (איוב כ, ו-ז). מַר זוּטְרָא חֲסִידָא כִּי הֲוָה *מְכַתְּפֵי לֵיהּ בְּשַׁבַּתָּא דְּרִיגְלָא, אֲמַר הָכֵי: "כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן וְאִם־נֵזֶר לְדוֹר וָדוֹר" (משלי כז, כד).

נפש יהודה לקטלא נפיק. לעונש הדין ולישא עליו חטא ולעצמו אמר כך: **וצבו**. וצרכי ביתי אין אני עושה כאן: **וריקן לביתיה**. שאיני משתכר כאן כלום: **ולואי שתהא ביאה**. שאחזור לביתי כיציאה כשיצאתי מביתי לדין הלכתי בלא חטא שלא אחטא ואענש: **אם יעלה לשמים וגו'**. כדי שלא תזוח דעתו עליו כשראה שעושין לו כל כך כבוד שרבים הולכין אחריו לכבודו אמר כך: **כגללו**. גלל רעי: **מכתפי**. אותו על הכתף שהיה זקן ואינו יכול לרוץ ומטריח את הצבור לעמוד בפניו לפיכך היו עבדיו נושאין אותו מהר בשבתא דריגלא ששואלין בו בהלכות הרגל:

וַאֲמְרִינָן נַמִּי עֲלָהּ: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִנַּיִן לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יַפְסִיעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדֵשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי" (שמות כ, כג) *וְסָמִיךְ לֵיהּ: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים" (שם כא, א). "אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם" מִבָּעֵי לֵיהּ? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: אֵלּוּ *כְּלֵי הַדַּיָּנִין.

נפש יהודה לא תעלה במעלות. בחזקה ובמרוצה על ראשי עם קודש שכשהיה המתורגמן דורש היה הצבור יושבין לארץ כי כך היה מנהגם שיושבין ברוב על הארץ ובכל מקום שהיו יושבין היו רגליהם אצלם כאילו יושבים על הארץ והפוסע ביניהם לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן ע"כ היו מקדימין לישב במקומן: **וסמיך ליה ואלה המשפטים**. כלומר אף לשופטים אני מזהיר: **כלי הדיינין**. ששייך בהו שימה דבר המטלטל והיינו מקל ורצועה למכות מרדות לפנים בארץ ישראל:

וְאִם אֶפְשָׁר לַדַּיָּן לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּין שְׁנֵי הַכִּתּוֹת קוֹדֶם שֶׁיֵּדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, כְּדֵי שֶׁיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם בְּאַהֲבָה וּבְשָׁלוֹם, זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צְדָקָה, כְּדְאִיתָא הָתָם (סנהדרין ו, ב): רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: *מִצְוָה לְבַצֵּעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ" וגו' (זכריה ח, טז). וַהֲלֹא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט אֵין שָׁלוֹם וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם אֵין מִשְׁפָּט? אֶלָּא, אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלוֹם? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה בְּצִוּעַ. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ" (שמואל־ב ח, טו) וְהַלֹּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ צְדָקָה אֵין מִשְׁפָּט? אֶלָּא, אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צְדָקָה? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה בְּצִוּעַ.

נפש יהודה מצוה לבצוע. לעשות פשרה בין בעלי דינין:

וַאֲמְרִינָן עָלָהּ: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, עַד שֶׁלֹּא תִשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ כְּשֶׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאֵין *אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: "צְאוּ וּבְצָעוּ"; כְּשֶׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: "צְאוּ וּבְצָעוּ"; שֶׁנֶּאֱמַר: "פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי" וגו' (משלי יז, יד), קוֹדֶם שֶׁנִּתְגַּלָּה הָרִיב אַתָּה רַשַּׁאי לְנָטְשׁוֹ, *לְאַחַר שֶׁנִּתְגַּלָּה לְךָ הָרִיב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְנָטְשׁוֹ.

נפש יהודה ואתה יודע. לאחר שנתגלה לך הדין שזה חייב לבעל דין חבירו לשלם אין אתה רשאי לומר עשו פשרה אלא תאמר הדין פלוני אתה חייב לשלם לו ואם הם רוצים אחר כך לעשות פשרה ביניהם הרשות בידם אבל לא ביד בית דין להעלים הדין כשיודעין שהוא חייב ולפתחם בפשרה: **לאחר שנתגלה לך הריב אי אתה רשאי לנוטשו**. לעזבו ולהעתיקו ממך:

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, אֶחָד רַךְ וְאֶחָד חָזָק, עַד שֶׁלֹּא תִשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: "אֵינִי נִזְקָק לָכֶם", *שֶׁמָּא נִתְחַיֵּב חָזָק וְנִמְצָא רוֹדְפוֹ; אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: "אֵינִי נִזְקָק לָכֶם", שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ" (דברים א, יז). וְאָמַר רַב חָנָן: אַל תַּכְנִיס דְּבָרְךָ מִפְּנֵי אִישׁ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן

לֵוִי: מִנַּיִן לְתַלְמִיד *שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וְרוֹאֶה זְכוּת לֶעָנִי וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִשְׁתֹּק? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ", וְהָאֵל יִתְבָּרַךְ יָגֵן בַּעֲדוֹ.

נפש יהודה שמא נתחייב חזק ונמצא רודפו. רודף את הדיין להפוך את הדין: **שיושב לפני רבו**. ובא דין לפני רבו ולא לפניו וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין מנין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק התלמיד שנאמר לא תגורו מפני איש לא תכניס דבריך מפני איש:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רכז]

מִצְוָה עַל הַדַּיָּן שֶׁיְּהוּ שָׁוִין בַּעֲלֵי דִינִין לְפָנָיו בְּכָל דָּבָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁבֵּר לִבּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם וְיִשְׁכַּח טַעֲנוֹתָיו, לְפִי שֶׁיֵּצֵא הַדִּין לַאֲמִתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת: יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי אוֹמֵר: אַל תַּעַשׂ עֲצָמְךָ *כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין. וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ *כְּחַיָּבִין וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין *שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין.

נפש יהודה כעורכי הדיינין. שלא יהא דיין אחד מדבר לפני הבעלי דינין כאילו הוא עורך להם הדין וכאשר הוא אומר כן יעשו שאר הדיינין ומכח זה יסתום טענתו פן יסבור אחד מבעלי דינים שהוא לבדו יפסוק הדין ואחרים שומעין לדבריו והוא עיקר ושמא הוא מכירו של בעל דינו ואם הוא מדבר בשאר אדם שאינו דיין יש לומר דהכי קאמר אם בא בעל דין לת"ח אחד לשאול איך דינו לפי טענתו שיאמר לפניו אל יאמר כך יהא דינך והיינו כעורכי הדיינים כאלו הדיינים עורכין לו הדין כך אומר לו הדין פסוקה כשולחן ערוך לאוכל ופן יתגלגלו הטענות לפני הדיינין ולא יפסקו הדין כמו שאמר הוא ויתרעמו על הדיינין וירדפו הדיינין וירבו במחלוקת ועוד פן יאמר לו שלא יזכה בטענותיו וילמוד על ידו טענות אחרים שקרם כמו שילמד מדבריו: **כחייבין**. אבל לא כזכאין דאז אינו חוקר אחר הרמאות ואינו יוצא הדין כהוגן ואע"פ שמכיר שאחד הוא איש ישר אל יאמר בדעתו בודאי זה דובר אמת וזה שקר על זה נאמר אין לדיין אלא מה שעיניו רואות והוא רואה לפנים ולא ללבב ופניהם שוים ובמשיח ה' אמר לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח כי אם בחכמת הקב"ה יבין וידע מי זכאי ומי חייב אבל הדיין מחויב לדון כדין התורה ולא לדעתו ושכלו: **שקבלו עליהם את הדין**. וזה פורע לו אל תאמר גזלן הוא שרצה לגזול שמא המקבל גזלן הוא או שמא זה הלוה לו ולזה נשכח ושניהם צדיקים וכן אם שניהם נשבעין שמא זה יודע בודאי שחייב לו וזה אינו יודע:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (ל, א): תְּנוּ רַבָּנָן: "וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים" (דברים יט, יז), מִצְוָה בְּבַעֲלֵי דִינִין *שֶׁיַּעַמְדוּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: שָׁמַעְתִּי, שֶׁאִם רָצוּ בֵּית דִּין לְהוֹשִׁיב שְׁנֵיהֶם

- מוֹשִׁיבִין. וְאֵיזֶהוּ אָסוּר? שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד עוֹמֵד *וְאֶחָד יוֹשֵׁב, אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ *וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: "קַצֵּר דְּבָרֶיךָ".

נפש יהודה שיעמדו. דכתיב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב היינו בעלי דינין: **ואחד יושב**. שלא יראה חבירו שמכבדין אותו יותר ממנו ויסתתמו דבריו: **ואחד אומר לו קצר דבריך**. אע"פ שמרבה בדברים שלא לצורך:

אַף־עַל־פִּי־כֵן אִם אֶחָד מִבָּעֲלֵי הַדִּינִין הוּא חָבֵר, אוֹ אֵשֶׁת חָבֵר, רַשַּׁאי הַדַּיָּן לַעֲשׂוֹת לוֹ הִדּוּר בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא יְבִינֵהוּ בַּעַל דִּינוֹ וְלֹא יִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם, בְּפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת: רַב עוּלָּא בְּרֵיהּ דְּרַב עִלָּאִי הֲוָה לֵיהּ דִּינָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן. שָׁלַח לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַב נַחְמָן: עוּלָּא חַבְרֶנוּ, *עָמִית בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות. *אָמַר: אַמַּאי שָׁלַח לִי לְחָנוּפֵי לֵיהּ? הָדַר אָמַר: *לְמִשְׁרֵי תִּגְרֵיהּ; אִי נַמֵּי, *לְשׁוּדָּא דְּדַיָּנֵי.

נפש יהודה עמית. עמיתנו חברנו בתורה ובמצוות: **אמר**. רב נחמן, למאי שלח לי הא מלתא לחנופי ליה שמא להחניפו בתמיה: **למשרי תיגריה**. אם באו שני דינין ואחד מהן של ת"ח הוי פוסק אותו תחלה ופטור אותו מלפניך תיגרא דברי ריבות ודין שלו שרי ליה התירו ופטור ליה: **לשודא דדיינא**. יש דין שאינו תלוי בראיות עדים ולא בשבועה אלא במה שלב הדיינים נוטה לזכות ולחיוב כגון הנך דכתובות ההוא דאמר נכסי לטוביה ואתו אחר מותו שני טוביה ואמרי' התם שודא דדיינא למי שהדיין רואה שהוא ראוי לתת לו מתנה והוא יותר אוהבו אף כאן כך שלח לי אם הדין תלוי בשודא דדיינא זה ראוי לזכותו שחכם וצדיק הוא שודא לשון השלכה כדמתרגמי' ירה בים שדי בימא:

וַאֲמְרִינַן (שם ל, ב): *דְּבֵיתְהוּ דְּרַב הוּנָא הֲוָה לָהּ דִּינָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן. אָמַר הֵיכִי אֵעֱבֵיד? אֵיקוֹם מִקַּמֵּיהּ - מִסְתַּתְּמִין טַעֲנָתֵיהּ דְּבַעַל דִּינָהּ; לָא אֵיקוּם מִקַּמֵּיהּ - *אֵשֶׁת חָבֵר הֲרֵי הִיא *כְּחָבֵר. אָמַר לֵיהּ לְשַׁמְעֵיהּ: *אַפְרַח בַּר אַווֹזָא וְשָׁדֵי עִילָּאֵי.

נפש יהודה דביתהו דרב הונא. אשת רב הונא: **אשת חבר**. אשת ת"ח: **כחבר**. כת"ח עצמו דצריך לכבדה: **אפרח בר אווזא**. ואעמוד ולא יבין זה שבשבילה עמדתי אלא מפי האווזא הפורח ובא עלי:

וַאֲמְרִינַן (שם): אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: הַאי צוֹרְבָא מֵרַבָּנָן דְּאִית לֵיהּ דִּינָא "בַּהֲדֵי עַם הָאָרֶץ מוֹתְבִינַן לֵיהּ לְצוֹרְבָא מֵרַבָּנָן, וּלְעַם הָאָרֶץ אָמְרִינַן לֵיהּ: תִּיב. וְאִי קָאֵי לֵית לָן בָּהּ. רַב בַּר שְׁבַאי הֲוָה לֵיהּ דִּינָא קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא, אוֹתְבֵיהּ וְאוֹתְבֵיהּ נַמֵּי לְבַעַל דִּינֵיהּ אָתָא שְׁלוּחָא *בָּטֵשׁ בֵּיהּ וְאוֹקְמֵיהּ לְעַם הָאָרֶץ - וְלָא אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא: תִּיב. וְהֵיכִי עָבֵיד הָכִי, וְהָא מִסְתַּתְּמִין טַעֲנָתֵיהּ דְּהַאיךְ? אָמַר: *מֵימַר אָמַר; אִיהוּ קָא אוֹתְבָן, שְׁלוּחָא הוּא *דְּלָא אִיפַּיֵּיס מִינַאי.

נפש יהודה בטש. בעט בע"ה שיעמוד ושוב לא אמר ליה רב פפא לע"ה שישב כשעמד: **מימר אמר**. העם הארץ בלבו רב פפא אמר לי לישב ומה לי בשליח ולא יסתום טענותיו ע"י כן: **דלא אייפיס מינאי**. לא עשיתי לו טובה על כן אינו אוהבי:

וַאֲמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: צוּרְבָא מֵרַבָּנָן וְעַם הָאָרֶץ דְּאִית לְהוּ דִּינָא בְּהַדֵּי הַדַּדֵי, *לָא נִיקְדוֹם צוּרְבָא מֵרַבָּנָן וְנִיתוֹב קַמֵּיהּ דְּדַיָּנָא, מִשּׁוּם *דְּמֶחֱזֵי כְּמָאן דְּמְסַדַּר טַעֲנָתֵיהּ. וְלָא אֲמָרַן, אֶלָּא דְּלָא *קָבֵיעַ לֵיהּ עִידְנָא, אֲבָל קָבֵיעַ לֵיהּ עִידְנָא לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה לא ניקדום. ליתיב לפני הדיין קודם שבא בעל דינו ואפי' יושב ושותק: **דמחזי כמאן דמסדר**. ליה טענתיה וגורם שיחשדוהו שמטעים דבריו לדיין ועובר בלא תשא שמע שוא: **קביע ליה עידנא**. שהדיין הוא רבו ולומד אצלו ויש לו קביעות ללמוד:

וַאֲמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: צוּרְבָא מֵרַבָּנָן דְּיָדַע סַהֲדוּתָא וְזִילָא בֵּיהּ מִילְתָא לְמֵיזַל קַמֵּיהּ דַּיָּנָא דְּזוּטָר מִינֵיהּ - לֹא לֵיזֵיל. אֲמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרָבָא: אַף אֲנָן נַמֵּי תַּנְינָן: מָצָא שַׂק אוֹ קֻפָּה אוֹ כָּל דָּבָר *שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִטּוֹל, הֲרֵי זֶה לֹא יִטּוֹל. *וְהַנִּי מִילֵי בְּמָמוֹנָא, *אֲבָל בְּאִסּוּרָא, "אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה'" (משלי כא, ל), כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב.

נפש יהודה שאין דרכו ליטול. אם היה שלו הרי זה לא יטול אינו מוזהר עליו בלא תוכל להתעלם שנאמר והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו: **והני מילי**. דאמרינן דאין החכם הולך להעיד דזילא ליה מילתא ללך ולהסהיד ופטור בעדות ממון: **אבל באיסורא**. כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה לינשא ותלמיד חכם זה יודע שבעלה חי אין חכמה חשובה לנגד ה' וצריך ללך לשם ולהעיד:

רַב יֵימַר הָווּ יָדַע לֵיהּ סַהֲדוּתָא לְמַר זוּטְרָא, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּאַמֵּימַר - אוֹתְבֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב אַרֵי לְאַמֵּימַר: וְהָא אֲמַר עוּלָּא: מַחְלוֹקֶת בְּבַעֲלֵי דִּינִין. אֲבָל בְּעֵדִים דִּבְרֵי הַכֹּל בַּעֲמִידָה? אֲמַר לֵיהּ: **הַאי עֲשֵׂה וְהַאי עֲשֵׂה, וַעֲשֵׂה דְּכְבוֹד תּוֹרָה עָדִיף.

נפש יהודה האי עשה. ועמדו: **והאי עשה**. את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים:

וְצָרִיךְ *לְהַחְמִיץ אֶת הַדִּין קֹדֶם שֶׁיַּחְתְּכֶנּוּ, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם, בְּרֵישׁ פִּרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת: *הֱוֵי מְתוּנִין בַּדִּין וְהַעֲמִידוּ תַּלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה. וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (ז, ב): דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא: מְנָא הָא מִילְתָא דְּאָמְרוּ רַבָּנָן "הֱוֵי מְתוּנִין בַּדִּין"? *דִּכְתִיב: "לֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי" וגו' (שמות כ, לג)וְסָמִיךְ לֵיהּ: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים" (שם כא, א).

נפש יהודה להחמיץ. כלומר שלא יפסקו הדין אא"כ שנושאין ונותנין היטב בדבר עד שברור להן בבירור גמור בלי פקפוק שהדין כן ע"כ לא ימהרו לפסוק כמו החומץ שלא ימהר להחמיץ עד אחר זמן מה וזה הוו מתונין שתמתינו מלפסוק הדין עד שתגמרו היטב בדין אמת: **הוו מתונין בדין**. הוו רגילין בהמתנתו כדי לעיין בו יפה קודם שתחתכוהו: **דכתיב ולא תעלה במעלות**. בפסיעות גדולות:

וּכְשֶׁהַדַּיָּן יְהֵא כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם *וְיִהְיוּ בַּעֲלֵי דִינִין שָׁוִין בְּלִבּוֹ וִיפַשְׁפֵּשׁ לְבָרֵר הַדִּין עַל בּוּרְיוֹ, *בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה יְסַיְּעוּהוּ לְהוֹצִיא הַדִּין לַאֲמִתּוֹ וְיִהֵא שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם.

נפש יהודה ויהיו בעלי דינין שוין בלבו. של דיין שאין לנטות כוונתו לאחד יותר מחבירו: **בית דין של מעלה**. שנאמר והיה ה' עם השופט:

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בִּשְׂכַר הַמִּשְׁפָּט
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רכח]

כְּשֶׁבֵּית דִּין דָּנִין דִּין אֱמֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם נֶחֱשָׁב לָהֶם כְּאִלּוּ הֵם שֻׁתָּפִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (י, א): רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא הֲווּ יָתְבֵי בְּדִינָא כָּל יוֹמָא. הֲוָה *חָלִישׁ לִיבֵּיהוּ. *תְּנָא לְהוּ חִיָּא בַּר רַב מִדְּפָתֵי: "וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר" וגו' (שמות יח, יג) - וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שְׁמֹשֶׁה יוֹשֵׁב וְדָן כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, תּוֹרָתוֹ אֵימָתַי נַעֲשֵׂית? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, אֲפִילּוּ שָׁעָה אַחַת, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נַעֲשָׂה שׁוּתָף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, כְּתִיב הָכָא: "מִן־הַבֹּקֶר עַד־ הָעָרֶב" וּכְתִיב הָתָם: "וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (בראשית א, ה).

נפש יהודה חליש לבייהו. מצטערין שלא עסקו אותו היום בתורה: **תנא להו חייא בר רב**. שגדול שכר הדיינין ולא יצטערו ורש"י פירש דאין זה חלש לבייהו אלא לשון דעתייהו ולשון חלש לבייהו לשון תענית הוא שלא יסעדו כל היום תנא להו חייא בר רב שאין צריכין לישב ולדון כל היום אלא מקצת היום ומה שאמר מן הבוקר עד הערב מדרש הוא שחשוב הדבר כמעשה בראשית שנאמר בו ערב ובוקר:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּשָּׂרָה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (ז, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ מַשְׁרָה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל" (תהלים פב, א); וְכָל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ דָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם" וגו' (שם יב, ו).

וְגַם הַדַּיָּן הֶהָגוּן מַעֲמִיד אַנְשֵׁי הָאָרֶץ בְּטוֹב וּבְשָׁלוֹם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּתְרָא דִּכְתֻבוֹת (קה, ב): דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר כֹּהֵן: מַאי דִּכְתִיב: "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה" (משלי כט, ד)? אִם דּוֹמֶה דַּיָּן לְמֶלֶךְ, *שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְלוּם, יַעֲמִיד אָרֶץ; וְאִם דּוֹמֶה לְכֹהֵן הַמְחַזֵּר בְּבֵית הַגָּרָנוֹת, יֶהֶרְסֶנָּה.

נפש יהודה שאינו צריך לכלום. לא להחניף משום ממון ולא לשאול שהוא חכם ובקי:

וּמָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֲבָהוּ, כְּשֶׁבָּא לְהִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ וּמָצְאוּהוּ בּוֹכֶה. אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, לָמָּה אַתָּה בוֹכֶה? הֲלֹא יְגִיעָתְךָ בַּתּוֹרָה הָיְתָה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְתַלְמִידִים רַבִּים הֶעֱמַדְתָּ; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמִּדָּה יְתֵירָה הָיְתָה בְּךָ, *שֶׁלֹּא נִתְעַסַּקְתָּ בַּדִּינִין. אָמַר לָהֶם: עַל זֶה אֲנִי בּוֹכֶה, שֶׁלֹּא נִתְעַסַּקְתִּי בְּמַשָּׂאן שֶׁל יִשְׂרָאֵל *וְקַיַּמְתִּי בְּעַצְמִי "וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה".

נפש יהודה שלא נתעסקת בדינין. ואין עליך על חטא הטיית המשפט: **וקיימתי בעצמי**. כלומר אם הוא היה הדיין היה מקיים מלך במשפט יעמיד ארץ ועכשיו שמא גרם שהיה דיין מי שנא' עליו ואיש תרומות יהרסנה וכאלו הוא עשה כן ונענש על ידו:

לְפִיכָךְ, הַדַּיָּן הָרָאוּי, הַמִּתְעַסֵּק בַּדִּינִין לְשֵׁם שָׁמַיִם לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשְׁקוֹ, זוֹכֶה וּמְזַכֶּה לְיִשְׂרָאֵל וּמַעֲמִידָן בְּשָׁלוֹם.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רכט]

כָּל דַּיָּן שֶׁצּוֹעֵק לְפָנָיו הֶעָשׁוּק וְאוֹטֵם אָזְנוֹ מִמֶּנּוּ - עָנְשׁוֹ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁגַּם הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְּהֵמָה יוֹצְאָה (נה, א): רַב יְהוּדָה הָוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל. אֲתַת הַהִיא אִתְּתָא וְקָא צָוְחָה קַמֵּיהּ וְלָא אַשְׁגַּח בָּהּ. אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מַר: "אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת־דָּל גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה" (משלי כא, יג)? אָמַר לֵיהּ: שִׁינְנָא, *רֵישָׁךְ בְּקָרִירֵי וְרֵישָׁא דְּרֵישָׁךְ בְּחַמִּימֵי - הָא יָתֵיב מַר עוּקְבָא אַב בֵּית דִּין, דִּכְתִיב: "בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר" וגו' (ירמיה כא, יב).

נפש יהודה רישך בקרירי. אני שאני רבך איני נכוה אבל מר עוקבא שהיא ראש לי ולך ואב"ד יכוה בחמין דכתיב בית דוד וגו' לא ענש אלא מי שבידו לשפוט ורב שמואל קרי לרב יהודה שיננא תלמיד חריף:

וּמוֹסֵף עַל זֶה, כָּל הַמַּטֶּה דִּינוֹ שֶׁל גֵּר יָתוֹם וְאַלְמָנָה, אוֹ לְכָל מִי שֶׁהוּא חַלָּשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין מַחֲזִיק בְּיָדוֹ, כְּאִלּוּ מַטֶּה דִּינוֹ שֶׁל מַעְלָה, כִּדְגָרְסִינַן בִּפְרָקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הַמַּטֶּה דִּינוֹ שֶׁל גֵּר כְּאִלּוּ מַטֶּה דִּינוֹ שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּמַטֵּה גֵּר" (מלאכי ג, ה), "וּמַטֵּי" כְּתִיב.

נפש יהודה ומטה גר. ומטי כתיב, הקב"ה אמר ומטי:
וְעַל פִּשְׁעֵי הַדַּיָּנִים כְּאֵלּוּ, גָּלוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם: "*יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב" וגו' (ישעיה א, כג). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ נַפְשׁוֹ עַל עָנְשׁוֹ, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (ז, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מָמוֹן מִזֶּה וְנוֹתֵן לְזֶה שֶׁלֹּא כַדִּין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אַל־תִּגְזֹל־דָּל כִּי דַל־הוּא" וגו' (משלי כב, כב).

נפש יהודה יתום לא ישפוטו וגו'. ועל כן גלו: **אל תגזל דל וגו'**. וקבע את קובעיהם נפש:
וּכְשֶׁבָּאוֹת צָרוֹת עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא בַּעֲוֹן דַּיָּנִים שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוֹלִין (קלט, א): רַבִּי יוֹסֵי בֶּן אֱלִישָׁע אוֹמֵר: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת בָּאוֹת עָלָיו צֵא וּבְדֹק בְּדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין פֻּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא עַל דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְעַבְּים מִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁמְעוּ־נָא זֹאת רָאשֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמְתַעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֵל כָּל־ הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ" (מיכה ג, ט). וְאוֹמֵר: "בִּנָּה צִיּוֹן בְּדָמִים וִירוּשָׁלַם בְּעַוְלָה. רָאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יְקֹסֵמוּ וְעַל־ה' יִשָּׁעֵנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא ה' בְּקִרְבֵּנוּ לֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה" (שם שם, י־יא). *הֵם רְשָׁעִים וְתוֹלִים בְּטָחוֹנָם בְּמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, לְפִיכָךְ מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם שָׁלֹשׁ פֻּרְעָנִיּוֹת כְּנֶגֶד *שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן בִּגְלָלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַם עִיִּים תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר" (שם שם, יב).

נפש יהודה הם רשעים ותולים בטחונם במי שאמר והיה העולם. כלומר חוטאים ואומרים על ה' ישענו: **שלש עבירות**. בשוחד ישפוטו במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו
ג' פורעניות שדה תחרש עיין תהיה ולבמות יער:
וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל *עַד שֶׁיִּכְלוּ שׁוֹפְטִים וְשֹׁטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ *וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ. וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ וגו' אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה" (ישעיה א, כה־כו).

נפש יהודה עד שיכלו שופטים ושוטרים. הרשעים: **ואסירה כל בדיליך**. והלא כל בדיליך בכלל ואצרוף כבור סיגיך אלא כל הפסולת אפשר להסיר כשהוא מצרף בכור חוץ מהבדיל אין להסיר אלא כשהוא מהותך באש מסירין אותו מעט מעט ע"י שריפת ההיתוך על כן אמר ואסירה כל בדיליך:
וְגָרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ הַשֹּׁכֵם: לֹא נָלְתָה יְהוּדָה אֶלָּא שֶׁלֹּא הֶעֱמִידוּ אֶת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיָּלִים לֹא־מָצְאוּ מִרְעֶה" וגו' (איכה א, ו). *מָה אַיָּל זֶה רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד זְנָבוֹ שֶׁל זֶה, כָּךְ

דַּיְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, זֶה כּוֹבֵשׁ פָּנָיו מִפְּנֵי זֶה וְזֶה כּוֹבֵשׁ פָּנָיו מִפְּנֵי זֶה. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַנָּבִיא: "שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים" וגו' (ישעיה א, כג). וּמַהוּ "רֹדֵף *שַׁלְמֹנִים" (שם)? שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים זֶה לָזֶה: עֲשֵׂה עִמִּי הַיּוֹם וַאֲנִי אֲשַׁלֵּם לְךָ לְמָחָר.

נפש יהודה מה איל זה. כשהולכין אין הולכין זה בצד זה אלא זה אחר זה: **שלמונים**. שופט א' אמר לשני תגמול אתה עמי היום טובה בדיני ואני אגמול לך כשיבא דינך לפני: וְהַנָּבִיא צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר: "מְלֵאָתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ" וגו' (שם שם, כא). *חָכִיתִי לָהֶם שֶׁיַּעֲמִידוּ אֶת הַשּׁוֹפְטִים וְיִקַּיְמוּ אֶת הַדִּין וְהֵן לֹא עָשׂוּ כֵּן, אֶלָּא עָשׂוּ אֶת שֶׁלָּהֶם עִקָּר וְאֶת הַדִּין טָפֵל. לְפִיכָךְ נַעֲשׂוּ הֵם טְפֵלָה לַגּוֹיִים בְּאַרְצָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְו לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׂפָּח לִצְדָקָה וְהִנֵּה צְעָקָה" (שם ה, ז). וּלְפִיכָךְ "ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־ זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם" וגו' (שם ג, יד), וְכִי בְּבָתֵּיכֶם הָיָה הַגְּזֵלָה? אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁצּוֹוְחִים הַיְתוֹמִים וְהָאַלְמָנוֹת וְהָעֲנִיִּים עַל גְּזֵלוֹתֵיהֶם וְהֵם מַעֲלִימִים עֵינֵיהֶם, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הַגְּזֵלָה בְּבָתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה" וגו' (שם א, כג). וּלְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין לִי חֵפֶץ בְּקָרְבְּנוֹתֵיכֶם וְגַם לֹא בִתְפִלּוֹתֵיכֶם וְלֹא בְחָדְשֵׁיכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא וגו' חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי [וגו'] וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי" וגו' (שם שם, יג־טו). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: וּמַה נַּעֲשֶׂה וְיָשׁוּב חֲרוֹן אַפֶּךָ? אָמַר לָהֶם: "לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט *אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה" (שם שם, יז). וּבְזֹאת דִּין שֶׁל צֶדֶק בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לִבָּנוֹת, כְּדִכְתִיב: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה" (שם שם, כז).

נפש יהודה חכיתי. הקב"ה אמר קויתי והמתין להם שיעשו משפט ובזכותו ינצלו ולא יגלו: **ויקו למשפט והנה משפח**. לשון רבוי שהרבו פשעים או לשון ספחת וצרעת ועל שלשון נופל על לשון נפל כן ברוח הקודש בפיו של נביא וע"ד הלצה ויקו למשפט אם בא אחד לפניו לשפוט אמר השופט והנה מספח ממשפחתי זה ויצא נקי וכיון שראה שעל ידי שהוא ממשפחתו זכהו בדין בא אליו ומבקש ממנו ליתן לו צדקה והנה צעקה איני מכירך: **יתום לא ישפוטו**. וכשיצא מהשופט ריקם פגעה בו אלמנה שביקשה לילך ולצעוק אל השופט וכשראתה האלמנה שהיתום שהוא איש וצועק כל היום ואין משגיחין בו אמרה אני אשה מי משגיח בי מיד חזרה וזהו וריב אלמנה לא יבא אליהם: **אשרו חמוץ**. הנגזל להוציא הגזילה מיד הגזלן להשיב לו וישיב ה' את ציון:

הַכְּלָל הַעֲשִׂירִי: לִרְדֹף אַחַר הַמִּצְוֹות

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: **הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בַּהֲדָרָן**; **הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי**, **בִּשְׁכָרָן**

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בֶּהֱדָרָן
וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רל]

כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא וּמְקַיְּמִין מִצְוֹתָיו, זֶהוּ הָדָר גָּדוֹל לְיִשְׂרָאֵל וְנָרְאִין נָאִים לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּלְעֵינֵי כָּל הָעַמִּים, וּכְשֶׁשּׁוֹטְאִים, נִרְאִים כִּשְׁחוֹרִים וּמְטֻנָּפִים לִפְנֵי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ וּבְעֵינֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם, כִּדְגָרְסִינָן בִּפְסִיקְתָא: "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" וגו' (שיר השירים א, ה), שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם וְנָאוָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם דִּכְתִיב: "וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי" (וְיִנְּסוּ אוֹתִי זֶה) וגו' (יחזקאל כ, ח); וְנָאוָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם - בְּדַם הַפֶּסַח וּבְדַם הַמִּילָה. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וְאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת *בְּדָמַיִךְ" וגו' (שם טז, ו), "בְּדָמַיִךְ חָיִי" (שם), זֶה דַּם הַפֶּסַח; "בְּדָמַיִךְ חָיִי" (שם), זֶה דַּם הַמִּילָה. שְׁחוֹרָה אֲנִי בַּיָּם וְנָאוָה אֲנִי בַיָּם. שְׁחוֹרָה אֲנִי בַיָּם, דִּכְתִיב: "וַיַּמְרוּ עַל־יָם בְּיַם־סוּף" (תהלים קו, ז); וְנָאוָה אֲנִי בַיָּם, דִּכְתִיב: "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" (שמות טו, ב). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמָרָה וְנָאוָה אֲנִי בְּמָרָה, שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמָרָה, דִּכְתִיב: "וַיָּלִנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתֶּה" (שם שם, כד) וְנָאוָה אֲנִי בְּמָרָה, דִּכְתִיב: "שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט" (שם שם כה). שְׁחוֹרָה אֲנִי בִּרְפִידִים וְנָאוָה אֲנִי בִּרְפִידִים. שְׁחוֹרָה אֲנִי בִּרְפִידִים, דִּכְתִיב: "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה" (שם יז, ז); וְנָאוָה אֲנִי בִּרְפִידִים, דִּכְתִיב: "וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ" (שם שם, טו) שְׁחוֹרָה אֲנִי בַּמִּדְבָּר וְנָאוָה אֲנִי בַּמִּדְבָּר, שְׁחוֹרָה אֲנִי בַּמִּדְבָּר, דִּכְתִיב: "כַּמָּה יַמְרִיהוּ בַמִּדְבָּר" (תהלים עח, מ); וְנָאוָה אֲנִי בַּמִּדְבָּר, דִּכְתִיב: "וּבְיוֹם הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן" (במדבר ט, טו). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּחוֹרֵב וְנָאוָה אֲנִי בְּחוֹרֵב, שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּחוֹרֵב, דִּכְתִיב: "יַעֲשׂוּ עֵגֶל בְּחֹרֵב" (תהלים קו, יט); וְנָאוָה אֲנִי בְּחוֹרֵב, דִּכְתִיב: "כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד, ז). שְׁחוֹרָה אֲנִי בִּמְרַגְּלִים וְנָאוָה אֲנִי בִּיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּשִׁטִּים וְנָאוָה אֲנִי בְּפִנְחָס.

נפש יהודה בדמיך. בשני דמים:

שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְנָאוָה אֲנִי בְּמַלְכֵי יְהוּדָה. *אִם בַּשְּׁחוֹרִים שֶׁלִּי כָּךְ, *בַּנָּאִים שֶׁלִּי עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. בְּאַחְאָב מַה כְּתִיב: "וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב *אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט" (מלכים־א כא, כז). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: הָלַךְ יָחֵף. בִּיהוֹרָם מַה כְּתִיב: "וַיִּרְא הָעָם *וְהִנֵּה הַשַּׂק עַל־בְּשָׂרוֹ" (מלכים־ב ו, ל).

נפש יהודה אם בשחורים. ברשעים נמצא דבר טוב: **בנאים**. בצדיקים שלא חטאו עאכ"ו שהם נאים וחביבים לפני הקב"ה: **את הדברים**. שדבר אליו אליהו הנביא בכרם

נבות: **הנה השק על בשרו**. כשהיה שומרון במצור עד שהאשה אוכלת בנה והם אחאב ויהורם רשעים היו ונכנעו. התנאה

דָּבָר אַחֵר: "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה", אָמַר רַבִּי לֵוִי: שְׁחוֹרָה אֲנִי כָּל יְמוֹת הַשַּׁבָּת וְנָאוָה אֲנִי בְּשַׁבָּת; שְׁחוֹרָה אֲנִי כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה וְנָאוָה אֲנִי בְיוֹם הַכִּפּוּרִים; שְׁחוֹרָה אֲנִי בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנָאוָה אֲנִי לָעוֹלָם הַבָּא.

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בִּפְסִיקְתָא: "הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי" וגו' (שיר השירים א, טו), הִנָּךְ יָפָה בַּמִּצְוֹת, הִנָּךְ יָפָה בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, הִנָּךְ יָפָה בְּמִצְוֹת הַבַּיִת: בְּחַלָּה וּבִתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר, הִנָּךְ יָפָה בְּמִצְוֹת הַשְּׁדֶה: בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, הִנָּךְ יָפָה בַּכְּלָאַיִם, הִנָּךְ יָפָה בַּסְּדִין בְּצִיצִית, הִנָּךְ יָפָה בַּמִּילָה, הִנָּךְ יָפָה בַּפְּרִיעָה, הִנָּךְ יָפָה בְּנָטַע רְבָעִי, הִנָּךְ יָפָה בָּעֲרְלָה, הִנָּךְ יָפָה בְּקְרִיאַת שְׁמַע, הִנָּךְ יָפָה בַּתְּפִלָּה, הִנָּךְ יָפָה בַּתְּפִלִּין וּבַמְּזוּזָה וּבַסֻּכָּה וּבַלּוּלָב, הִנָּךְ יָפָה בִּתְשׁוּבָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, הִנָּךְ יָפָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמֵילָה (קלג, ב) וּבְמַסֶּכֶת נָזִיר, פֶּרֶק קַמָּא (ב, ב): תַּנְיָא: "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" (שמות טו, ב), אֶתְנָאָה *לְפָנָיו בְּמִצְוֹות. וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקַמָּא (ט, א): אָמַר רַב הוּנָא: *וּבְמִצְוָה עַד שְׁלִישׁ. מַאי שְׁלִישׁ? אֵילִימָא שְׁלִישׁ בֵּיתוֹ, אֶלָּא מֵעַתָּה, אִלּוּ מִיתְרַמֵּי לֵיהּ תְּלָתָא מִצְוֹות יָהִיב לְכוּלֵּיהּ בֵּיתָא? אֶלָּא אֵימָא, *הִדּוּר מִצְוָה עַד שְׁלִישׁ בְּמִצְוָה. בָּעֵי רַב אֲרֵי: *שְׁלִישׁ מִלְּגַאו *אוֹ שְׁלִישׁ מִלְּבַר? תֵּיקוּ. בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא: *עַד שְׁלִישׁ מִשֶּׁלּוֹ, *מִכָּאן וְאֵילָךְ, מִשֶּׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

נפש יהודה לפניו במצות. עשה לך ס"ת טלית לולב נאה: **ובמצוה**. אם הוא קונה דבר שהוא מצוה כגון ס"ת לולב יקנה בשליש יותר ומקשינן מאי שליש אילימא שליש מעותיו כו': **הידור מצוה**. כגון שקנה אתרוג בשני דינרין ואיתרמי ליה יפה צריך להוסיף דינר אחד והיינו שליש: **שליש מלגאו**. מתוכו כגון אם הקטן נמכר בששה יוסיף שני דינרין דהיינו שליש מלגאו שליש שבתוך הדמים ויקח את ההדור: **או שליש מלבר**. הדמים יחלוק לשנים ויוסיף חלק שלישי משלו דהיינו אם קטן נמכר בששה יוסיף ג' דינרים ויקח את הגדול בתשעה: **עד שליש משלו**. דהיינו אותו שליש שיוסיף בהידור מצוה משלו הוא שאינו נפרע לו בחייו כדאמרינן היום לעשותם ולא היום ליטול שכרן: **מכאן ואילך**. מה שיוסיף בהידור יותר על שליש יפרע לו הקב"ה בחייו הפירות והקרן קיימת לו לעולם הבא:

לְפִיכָךְ יִתְהַדֵּר אָדָם בַּמִּצְוֹות לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ וְיִתֵּן לוֹ הָדָר בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רלא]

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בְּמִצְוָה שֶׁנִּרְאֶה בְעֵינָיו שֶׁהִיא קַלָּה, כְּמִצְוָה שֶׁהִיא בְּעֵינָיו חֲמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ב דְּאָבוֹת: רַבִּי אוֹמֵר: אֵיזוֹ דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם וכו' וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה. עַל כֵּן כְּשֶׁתְּבוֹא לְאָדָם מִצְוָה אַחַת לֹא יַנִּיחֶנָּה בַּעֲבוּר מִצְוָה אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: אֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת.

וּלְעוֹלָם *יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כִּי בְאוֹתָהּ מִצְוָה אוּלַי יַכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ לְכַף זְכוּת, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, א): לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב. *עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - אַשְׁרָיו, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ לְכַף זְכוּת; עָבַר עֲבֵרָה אַחַת - אוֹי לוֹ, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ לְכַף חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה" (קהלת ט, יח), בִּשְׁבִיל חֵטְא אֶחָד שֶׁחָטָא זֶה אִבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְפִי שֶׁהָעוֹלָם נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ וְהַיָּחִיד נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ, עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - אַשְׁרָיו, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף זְכוּת; עָבַר עֲבֵרָה אַחַת - אוֹי לוֹ, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה", בִּשְׁבִיל חֵטְא יְחִידִי זֶה שֶׁחָטָא אִבֵּד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל הָעוֹלָם טוֹבָה הַרְבֵּה.

נפש יהודה יראה אדם עצמו וכו'. כל העולם שקול במחצה צדיקים וחסידים ומחצה רשעים וכאילו מעשיו שקולים במחצה על מחצה: **עשה מצוה אחת**. נמצאו זכיותיו מכריעין ונמצא צדיק ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים:

וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אֲדוֹן כָּל הַנְּבִיאִים, שֶׁלֹּם בְּכָל הַמִּצְוֹות, לֹא הָיָה כְּמוֹהוּ בָּעוֹלָם - וְהָיְתָה חֲבִיבָה עָלָיו מִצְוָה אַחַת לְקַיְּמָהּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (יג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה הַמִּצְוֹת חֲבִיבוֹת עַל מֹשֶׁה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נִתְעַסְּקוּ בַּבִּיזָּה וְהוּא נִתְעַסֵּק בְּמִצְוֹות, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֶכֶם־לֵב יִקַּח מִצְוֹת" וגו' (משלי י, ח). וּמִנַּיִן הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ יוֹדֵעַ הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר? אֶלָּא אָמְרוּ: סָרַח בַּת אָשֵׁר נִשְׁתַּיְּרָה וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ו מַחֲלֶק קְבוּר מֵתִים (סימן ריד).

גַּם מָצִינוּ, שֶׁלֹּא נִתְאַוָּה לִכְנֹס לְאֶרֶץ אֶלָּא כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוֹת הָאָרֶץ, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף הַפָּרָק (סוטה יד, א): דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי: מִפְּנֵי מָה נִתְאַוָּה מֹשֶׁה לִכְנֹס לָאָרֶץ, וְכִי לֶאֱכֹל מִפְּרִיָּהּ וְלִשְׂבֹּעַ מִטּוּבָהּ הוּא צָרִיךְ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: הַרְבֵּה מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל וְאֵין מִתְקַיְּמוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ, אֶכְנֹס אֲנִי בָּאָרֶץ כְּדֵי שֶׁאֲקַיֵּם אֶת כֻּלָּם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כְּלוּם אַתָּה מְבַקֵּשׁ אֶלָּא כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, אֲנִי מַעֲלֶה עָלֶיךָ כְּאִלּוּ עֲשִׂיתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן אֲחַלֶּק לוֹ בָרַבִּים וגו' וְהוּא חֵטְא־רַבִּים נָשָׂא וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ" (ישעיה נג, יב). "לָכֵן אֲחַלֶּק־לוֹ בָרַבִּים", *יָכוֹל כָּאֲחֵרוֹנִים וְלֹא כָּרִאשׁוֹנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאֶת־עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל" (שם), כְּאַבְרָהָם

יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁהָיוּ עֲצוּמִים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת; "תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ" (שם), שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ" וגו' (שמות לב, לב); "וְאֶת־פִּשְׁעִים נִמְנָה (ישעיה נג, יב), *שֶׁנִּמְנָה עִם מֵתֵי מִדְבָּר; "וְהוּא חֵטְא־רַבִּים נָשָׂא", שֶׁכִּפֵּר עַל מַעֲשֶׂה הָעֶגֶל; "וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ", שֶׁבִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל־תִּפְגַּע־בִּי" (ירמיה ז, טז).

נפש יהודה ולפושעים יפגיע. בשביל פושעים יפגיע: **יכול כאחרונים**. דהיינו כאותן רבים שבאו לא"י לקיים המצות: **שנמנה עם מתי מדבר**. שכך כתיב וימותו האנשים וגו' וכתיב וימת משה וגו':

וּכְשֶׁיֵּדַע שֶׁלֹּא יָכוֹל לִכָּנֵס לָאָרֶץ קַיֵּם הַמִּצְוָה בְּאַהֲבָתוֹ אֶת הַמִּצְוָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (י, א): דְּרַשׁ רַבִּי סִימַאי: מַאי דִּכְתִיב: "אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף" (קהלת ה, ט)? זֶהוּ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין שֶׁלֹּשׁ עָרִים שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁלֹּא נִבְחֲרוּ שְׁלֹשׁ שֶׁבָּאָרֶץ, וְאָמַר: מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדַי אֲקַיְּמֶנָּה; "וּמִי־אֹהֵב בָּהָמוֹן לוֹ תְּבוּאָה" (שם), *וּמִי נָאֶה לִלְמֹד בָּהָמוֹן? מִי שֶׁכָּל תְּבוּאָה שֶׁלּוֹ. וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר: מַאי דִּכְתִיב: "מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה'" (תהלים קו, ב)? לְמִי נָאֶה לְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה', לְמִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ.

נפש יהודה ומי נאה ללמוד בהמון. לדרוש ברבים מי שכל תבואה שלו שבקי במקרא במשנה ובהלכות באגדות:

עַל כֵּן אַל יְהִא קַל בְּעֵינֶיךָ שׁוּם אָדָם קִיּוּם מִצְוָה, גְּדוֹלָה אוֹ קְטַנָּה, וְאִם הִיא בְּזוּיָה בְעֵינָיו, אוּלַי הִיא גְּדוֹלָה בְּעֵינֵי הַבּוֹרֵא לָתֵת לוֹ בַּעֲדָהּ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם. וְעַל דָּבָר כָּזֶה אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "*בָּז לְדָבָר יְחֻבָּל לוֹ וְיֹרֵא מִצְוָה הוּא יְשֻׁלָּם" (משלי יג, יג).

נפש יהודה בז לדבר. אחד מדברי תורה סוף ממושכן עליו כלומר אין הקב"ה מוותר לו אלא יגבה ממנו: **וירא מצוה הוא ישולם**. שראה שכתוב שמצוה היא מהקב"ה ואיך לא יקיימה ע"כ יקבל שכר הטוב ומדרש בז לדבר יחבל לו על דוד שאמר לפני הקב"ה רבש"ע מה הנאה בשוטים ובצרעה ובעכביש אמר הקב"ה חייך סוף שתצטרך להם באכיש עשה עצמו שוטה ובמערה שארגה עכביש ע"פ המערה וכשהי' בין רגלי אבנר הצרעה הצילתו ע"כ אל יבזה אדם בשום בריה בעולם מכ"ש במצוה שהיא קטנה בעיניו וזה כי לא דבר רק הוא מכם ואם רק הוא מכם הוא רק בדעתכם ולא בדעת הקב"ה שברא וצוה אותם:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רלב]

לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם עַצְמוֹ לְדָבָר מִצְוָה *וְאַל יַשְׁלִיכֶנָּה אַחֲרֵי גַּוּוֹ, שֶׁמָּא אַחַר כָּךְ לֹא יְזַדַּמֵּן לְיָדוֹ, שֶׁגְּדוֹל שְׂכַר הַמַּקְדִּים עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה מֵאוֹתוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂנָּה אַחַר כָּךְ אַף עַל פִּי שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (לח, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין וְאִיתֵימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם עַצְמוֹ *לְדָבָר מִצְוָה, שֶׁבִּשְׁבִיל לַיְלָה אֶחָד שֶׁקִּדְּמָה בְּכִירָה לַצְּעִירָה קִדְּמָה אַרְבָּעָה דּוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל: עוֹבֵד וְיִשַׁי וְדָוִד וּשְׁלֹמֹה: וְאִלּוּ צְעִירָה עַד רְחַבְעָם, כִּדְכְתִיב: "וְשֵׁם אִמּוֹ *נַעֲמָה הָעַמֹּנִית" (מלכים־א יד, כא). וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (י, א): אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם: מִפְּנֵי מָה זָכָה רְאוּבֵן *לְהִמָּנוֹת בַּהַצָּלָה תְּחִלָּה? מִפְּנֵי שֶׁהוּא פָּתַח בַּהַצָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם" (בראשית לז, כא).

נפש יהודה ואל ישליכנה אחר גבו. כלומר לא יניח המצוה אחוריו מלהתקיים: **לדבר מצוה**. נתכוונו שיבנה העולם כסבורין שאין נשאר בעולם אלא הן ואביהן כמו שאמרו ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ: **נעמה העמונית**. שנתגיירה ונשאה שלמה והיא אמו דרחבעם: **להמנות בהצלה תחלה**. שפתח הכתוב בערי מקלט תחלה מזרח שמש לרוצחין בנחלת ראובן:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיַּקְדִּים אָדָם בְּמִצְוָה, צָרִיךְ לְגָמְרָהּ, לְפִי שֶׁאִם בָּא אַחֵר וּגְמָרָהּ נִקְרֵאת עַל־שְׁמוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (יג, ב): קְשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדֵדֵי, כְּתִיב: "*וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ" (שמות יג, יט) וּכְתִיב: "וְאֶת־ עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם" (יהושע כד, לב)? אָמַר רַב חָמָא בַּר חֲנִינָא: כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת וְאֵינוֹ גּוֹמְרָהּ וּבָא אַחֵר וּגְמָרָהּ מַעֲלֶה הַכָּתוּב עַל מִי שֶׁגְּמָרָהּ כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אִם יָכוֹל הָרִאשׁוֹן לְגָמְרָהּ וְלֹא גְמָרָהּ *אַף מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדוּלָּתוֹ, דִּכְתִיב: "וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא *וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו" (בראשית לח, א). רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: אַף קוֹבֵר אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, דִּכְתִיב: "וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ" (שם שם, יב) וּשְׁכִיבוּ נַמֵּי עֵר וְאוֹנָן.

נפש יהודה ויקח משה. שהוא לבדו העלן: **אף מורידין אותו מגדולתו**. מן השמים למתחיל ואינו גומר אע"כ נאנס כמשה שמת בעבר הירדן: **וירד יהודה**. והוא התחיל בהצלת יוסף כשאמר מה בצע ולא גמר אם אמר נחזירנו לאביו פן היו שומעין לו:

וּמִי שֶׁעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה כְּתִקְנָהּ וְגוֹמְרָהּ מַאֲרִיךְ יָמִים לוֹ וּלְבָנָיו, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לט, ב): כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת *מֻטְיָבִין לוֹ וּמַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו וְנוֹחֵל אֶת הָאָרֶץ, וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת מְרִיעִין לוֹ וְאֵין מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו וְאֵינוֹ נוֹחֵל אֶת הָאָרֶץ. וּבְרוּר הוּא, שֶׁהַקּוֹבֵר אֶת אִשְׁתּוֹ אֵין מֻטְיָבִין לוֹ, שֶׁהֵיכָן הֲטָבָתוֹ וּלְמָה מוֹעִיל

אֲרִיכוּת יָמָיו שֶׁל זֶה? לָמַדְנוּ שֶׁהָעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה כְּהִלְכָתָהּ, שֶׁמְּגִינָה אוֹתוֹ מִכָּל צָרָה וּמַאֲרֶכֶת יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו.

נפש יהודה מטיבין לו. בעוה"ז ונוחל את הארץ חיי העוה"ב:

פֶּרֶק רְבִיעִי [רלג]

הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת זָרִיז בָּהֶם כְּמִצְוָה שֶׁל תּוֹרָה וְיוֹתֵר. וְלֹא יִתְרַשֵּׁל בָּהּ בְּחָשְׁבוֹ שֶׁהִיא קַלָּה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּין (כא, ב): דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "הַדּוֹדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ" (שיר השירים ז, יד)? אֵלּוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא; "וְעַל־פְּתָחֵינוּ" וגו' (שם), אֵלּוּ בַּחוּרוֹת יִשְׂרָאֵל *שֶׁמַּגִּידוֹת פְּתָחֵיהֶם לְבַעֲלֵיהֶן; "*חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי" וגו' (שם), אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שֶׁהַרְבֵּה גְּזֵרוֹת גָּזַרְתִּי עַל עַצְמִי יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלַי. אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְהַהוּא מָרַבָּנָן דַּהֲוָה מְסַדֵּר אַגַּדְתָּא קַמֵּיהּ: מִי שְׁמִיעַ לְךָ "חֲדָשִׁים גַּם־ יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ" מַאי הִיא? אָמַר לֵיהּ: אֵלּוּ מִצְוֹת קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת. אָמַר לֵיהּ: וְכִי תּוֹרָה *פַּעֲמַיִם נִתְּנָה? אֶלָּא, הַלָּלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה וְהַלָּלוּ *דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

נפש יהודה שמגידות פתחיהן. כשרואה דם נדה אומרת לבעלה ופורש ממנה: **חדשים**. דברי סופרים. גם ישנים דברי תורה דודי צפנתי לך צפנתי ושמרתי כל אלה לך לשמך: **פעמים ניתנה**. שתהא זו חדשה וזו ישנה: **דברי סופרים**. חדשים בכל דור ודור לגדור גדר וסייג:

דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "*וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ" וגו' (קהלת יב, יב)? בְּנִי, הֱוֵי זָהִיר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהַלָּלוּ *עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה וְהַלָּלוּ חַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתָה; שֶׁמָּא תֹּאמַר: אִם יֵשׁ בָּהֶם מַמָּשׁ מִפְּנֵי מָה לֹא נִכְתְּבוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר "עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ *וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר" (שם).

נפש יהודה ויותר מהמה. לעיל מיניה כתיב דברי חכמים כדרבונות אלו דברי תורה שנמסרו למשה על פה שנחלקו בהן חכמי ישראל לאחר שנתמעט הלב ושכחו כדכתיב בסיפא דקרא נתנו מרועה אחד זה משה וכתיב בתריה ויותר מהמה מתורה שבכתב בני הזהר באלו שבעל פה שגם הם עיקר אלא לכך לא נכתבו שאין קץ לעשות ספרים הרבה בכל אלה ודרש כדרבונות שדבר הקב"ה למשה בכלל וידבר ה' אל משה: **עשה ולא תעשה**. יש בהן שאין בהן חיוב מיתה אבל דברי סופרים חייבין מיתה על כולן כדכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש: **ולהג הרבה**. המלעיג עליהם ביגיעת בשר נידון והיינו צואה שנידון בצואה רותחת בגיהנם:

וַאֲמְרִינָן עָלָהּ: תְּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וכו'. אָמַר לֵיהּ: *מַה אֶעֱשֶׂה, שֶׁחַיָּבִין עָלַיהֶם מִיתָה, מוּטָב שֶׁאָמוּת מִיתַת עַצְמִי וְאַל אֶעֱבֹר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ג מֵעִנְיַן הַבְּרָכוֹת (סימן קיט).

נפש יהודה ומה אעשה. שלא היו לו מים כדי סיפוקו לשתות ולקחת לנטילת ידים שחייב מיתה אם לא נטל כשיש לו מים והוא היה מחמיר עליו אע"פ שאנוס היה ופטור: וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (סוף) פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (לה, א): "כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן" (שיר השירים א, ב), כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲרֵבִים עָלַי *דִּבְרֵי דּוֹדִים יוֹתֵר *מִיֵּינְהּ שֶׁל תּוֹרָה.

נפש יהודה דברי דודים. דברי סופרים: **מיינה**. עיקר תורה שבכתב: וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהוֹצִיאוּם רַבּוֹתֵינוּ בִּדְרָשָׁה מִשֶּׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, הֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה וְנִקְרְאוּ "דִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים". וְעַל הֶדָּא תַּנְיָא בְּרֵישׁ תּוֹרַת כֹּהֲנִים: רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחֹמֶר, מִגְּזֵרָה שָׁוָה וכו'. וּלְפִי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב לֹא הָיְתָה מְבֹאָרֶת בְּפִי כָּל אָדָם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה הַמִּצְוֹת כְּתִקָּנָהּ, מְסָרָם הַכָּתוּב לַחֲכָמִים, כִּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יח, א): לֹא מְסָרָן הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים, לוֹמַר לְךָ **אֵיזֶה יוֹם מוּתָּר וְאֵיזֶה יוֹם אָסוּר, *אֵיזוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה וְאֵיזוֹ מֻתֶּרֶת. וְתַנְיָא בְּסִפְרֵי: "עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ" וגו' (דברים יז, יא), אֲפִילּוּ מַרְאִין בְּעֵינֶיךָ *עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין - שְׁמַע לָהֶם. וְיֵשׁ מִשְׁנָיוֹת וַהֲלָכוֹת שֶׁהֵם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁלֹּא הוֹצִיאוּם מִשֶּׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת. וְזֶה, לְפִי שֶׁפִּשְׁטֵי הַתּוֹרָה סְתוּמִים מְאֹד וְאֵין מִי שֶׁיּוּכַל לְהָבִינָם *אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ קַבָּלָה. וְעַל זֶה אָמְרוּ: יֵשׁ כַּמָּה הֲלָכוֹת פּוֹרְחוֹת בָּאֲוִיר.

נפש יהודה איזה יום. יו"ט שאסור במלאכה: **ואיזה יום**. שאינו יום טוב ומותר במלאכה לפי ראיית הלבנה וחשבון המולדות: **איזו מלאכה אסורה**. בשבת ויו"ט דלא כתיב אלא לא תעשו כל מלאכה והלכה למשה מסיני מה שנקרא מלאכה ואסורה: **על ימין**. שלך שאתה סבור שהוא מותר ועל שמאל שלך שאתה סבור שהוא אסור: **אלא על דרך קבלה**. שקבלה איש מפי איש עד משה רבינו מסיני ואותן שאין יודעין ליחס בקבלה איש מפי איש אע"פ שנמצאין למדין ונכתבין הם פורחין בספק ומחמירין בהן עד שיבא תשבי ויתרץ כי מעולם לא נפסק ההלכה אא"כ שעיקר ההלכה היה ידוע להם איש מפי איש ובקצת דברים שונים איך יכשר יותר עשיית וקיום המצוה היו מחולקים בסברתם: וּלְפִיכָךְ הֻצְרְכוּ לְהַחְמִיר בָּהֶם וְאָמְרוּ: "חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים", כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק אֵלּוּ הֵן הַנֶּחְנָקִין (סנהדרין פח, ב): חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, *הָאוֹמֵר אֵין תְּפִלִּין, לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - פָּטוּר; *חֲמִשָּׁה טוֹטָפוֹת, לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - חַיָּב.

נפש יהודה האומר אין תפילין. פטור דזיל קרי בי רב הוא ואין זה הוראה: **חמשה טוטפות**. יש שאפי' אין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חייב. דמדרש סופרים הוא לטטפת לטטפת לטוטפת הרי כאן ד':

נִמְצָא, שֶׁנִּשְׁאָר בְּיָדָם לִדְרֹשׁ בְּדֶרֶךְ הַקַּבָּלָה שֶׁבְּיָדָם, וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּפֶרֶק הַזָּהָב (בבא מציעא נט, ב): "*לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא" (דברים ל, יב), מַאי "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: כְּבָר נִתְּנָה לָנוּ מֹשֶׁה עַל הַר סִינַי וְכָתוּב בָּהּ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת" (שמות כג, ב). וְגָרְסִינָן בִּתְמוּרָה, פֶּרֶק יֵשׁ בַּקָּרְבָּנוֹת (טו, ב): תַּנְיָא: מִשֶּׁמֵּת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, רַבּוּ הַמְטַמְּאִין וְטִמְּאוּ וְרַבּוּ *הַמְטַהֲרִים וְטִהֲרוּ וְכוּ". וְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה (ג, ב): "בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד" (קהלת יב, יא), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין אֲסוּפּוֹת אֲסוּפּוֹת, הָלְלוּ מְטַמְּאִין *וְהַלָּלוּ מְטַהֲרִין וכו'.

נפש יהודה לא בשמים היא. שבא בת קול מן השמים כשנחלק ר"א בן הורקנוס עם החכמים בטומאת התנור של עכנאי ואמרה הלכה כר"א ואמרו חכמים לא בשמים היא אין משגיחין בבת קול: **וטיהרו**. באחרי רבים להטות: **והללו מטהרין**. ואם יאמר אדם האיך אני למד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרועה א' מהקב"ה וע"י פלפולים יצא לאמת הדין ואין לך להביא ראיה אלא מתורת משה רבינו:

וְאִם פָּסְקוּ הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל עַל בַּת קוֹל, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּעֵרוּבִין (יג, ב): אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר שְׁמוּאֵל: שָׁלֹשׁ שָׁנִים נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל, הַלָּלוּ אָמְרוּ: הֲלָכָה כְּמוֹתָנוּ, וְהַלָּלוּ אָמְרוּ: הֲלָכָה כְּמוֹתָנוּ, יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל - עָמְדוּ עַל הַמְּנָיָן וּמָצְאוּ שֶׁהָיוּ בֵּית הִלֵּל הָרֹב; וְעוֹד, שֶׁהָיוּ עְנְוְתָנִין וְעַל זֶה זָכוּ, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם: וּמִפְּנֵי מָה זָכוּ בֵּית הִלֵּל לִקְבֹּעַ הֲלָכָה כְּמוֹתָן? *מִפְּנֵי שֶׁנּוֹחִין וְעַלּוּבִין הָיוּ וכו'.

נפש יהודה מפני שנוחין. שדבריהם היו בנחת ובבושה ובענוה ולומדין לשם שמים:

וְיֵשׁ לָנוּ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ נְבִיאִים וַחֲכָמִים שֶׁהֵם כְּמוֹ סְיָגִים וּגְדֵרִים שֶׁלֹּא יִטְעוּ בְּנֵי אָדָם בְּגוּפֵי תוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּרֹאשׁ אָבוֹת: וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה, כְּגוֹן: אִסּוּר *חֻמֵּץ מִשָּׁעָה שִׁשִּׁית *וּשְׁנִיּוֹת לַעֲרֵיוֹת וּנְטִילַת יָדַיִם לְחוּלִין. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לֹא בָאוּ לְהוֹסִיף, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגְעוּ בְּנֵי אָדָם בְּאִסּוּר תּוֹרָה וְאַסְמְכִינְהוּ רַבָּנָן אַלָּאו דְּ"לֹא תָסוּר".

נפש יהודה חמץ משעה ששית. של יום י"ד יבער ומן התורה אינו אסור עד בין השמשות: **שניות לעריות**. אם אמו עד לעולם יבמות פ"ב דף כ"א וכן כל מה שמותר עד שיעלה עמוד השחר אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה ומחויב כל אדם לקיים כל הסייג והגדר ממקרא זה לא תסור מכל דברי חכמים:

וְיֵשׁ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, שֶׁהוּא תְּנָאִים וְתַקָּנוֹת, כִּדְגָרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק מְרַבֶּה (בבא קמא פ, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: עֲשָׂרָה תְּנָאִים הִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ. *שֶׁמַּרְעִין בַּחֲרָשִׁים וכו'. וְיֵשׁ מֵהֶן נִקְרָאוֹת תַּקָּנוֹת כִּדְאָמְרִינָן הָתָם (פב, א): עֶשֶׂר תַּקָּנוֹת תִּקֵּן עֶזְרָא וכו'. וְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה (לא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת *בְּסַנְדָּלֵיהֶן לַדּוּכָן. וְזוֹ אַחַת מִתּוֹשַׁע תַּקָּנוֹת וכו'. וְכֵן בְּפֶרֶק הַשּׁוֹלֵחַ (גיטין לו, א): הִתְקִין הִלֵּל *פְּרוֹזְבּוּל וכו'. וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (יד, ב): שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח תִּקֵּן כְּתֻבָּה לָאִשָּׁה. וְכַמָּה הֲלָכוֹת כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ כְּתוּבִים בַּתַּלְמוּד, שֶׁהֵם כֻּלָּם תַּקָּנוֹת נְבִיאִים וַחֲכָמִים וְתַנָּאִים שֶׁהִתְנוּ.

נפש יהודה שמרעין בחורשים. שרועין בהמות בכל יער ואין מוחין בידה בעלי היער: **בסנדליהן**. דלמא מפסקת רצועה וגנאי הוא לעצמו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת ויתיב למקטריה וחבריו מברכין ואתו למימר אינו ראוי לנשיאת כפים והלך וישב לו: **פרוזבול**. תקנה לעשיר ולעני למלוה ולוה שהיו מונעין מללוות משום שביעית שהיה משמטן ובא הלל ותיקן שימסרו השטר לב"ד ושוב אין שביעית משמטת דכל ביד ב"ד כגבוי דמי:

וְיֵשׁ לָנוּ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, שֶׁהֵן קְרוּיִין מִנְהָגוֹת, דְּאֵין מְבָרְכִים עֲלֵיהֶם, כְּאוֹתָן שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (פסחים נ, א): *מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה. וְגַם קְרִיאַת הַלֵּל בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וַעֲרָבָה בַּשְּׁבִיעִי.

נפש יהודה מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים. עד חצי היום עושין וכן לומר הלל בר"ח וערבה כל שבעה מנהג הוא:

וְיֵשׁ לָנוּ מִצְוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּסִבּוֹת יְדוּעוֹת בִּזְמַן הַנְּבִיאִין וַחֲכָמִים, כְּגוֹן: תִּשְׁעָה בְּאָב וּמְגִלָּה וַחֲנֻכָּה וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם, וְאֵלּוּ נִקְרָאוֹת מִצְוֹת דְּרַבָּנָן *וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁמְּבָרְכִין עַל מִצְוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּסְמָכוּהוּ רַבָּנָן אַלָּאו דְּ"לֹא תָסוּר" וְגַם עַל "שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ", כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת כג, א): אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב: הַמַּדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה צָרִיךְ לְבָרֵךְ.

נפש יהודה ומברכין עליהם. על מקרא מגילה ונר חנוכה:

וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵיהֶם חַיָּב מִיתָה וְהַזְהִיר בְּדִבְרֵיהֶם וּבְמִצְוָתָם יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה בַּעֲמָלוֹ.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּשֹׂכַר הַמִּצְוֹת
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רלד]

אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָאָדָם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל שְׂכָרָהּ, אֶלָּא לְשֵׁם אַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְאַהֲבָתוֹ וְקִיּוּם מִצְוֹתָיו, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּהַקְדָּמַת נֵר זֶה (סימן עח), אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הַשָּׂכָר

מוּכָן לָבוֹא עַל הַמִּצְוָה וְלֹא יֶחְדַּל בְּשׁוּם פָּנִים, כִּי שְׂכַר הַמִּצְוָה הִיא לָעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, כִּסְגוּלָה הַבָּאָה בְּהֶכְרֵחַ עַל הַדָּבָר, *שֶׁלֹּא יִשַּׁקֵּר וְשֶׁלֹּא יְכַזֵּב. וְאִם נִרְאֶה לוֹ לָאָדָם לִפְעָמִים שֶׁאֵינוֹ בָא, זֶה הוּא שֶׁלֹּא עָשָׂה הַמִּצְוָה כְּהִלְכָתָהּ, אוֹ לֹא עֲשָׂאָהּ לִשְׁמָהּ; אוֹ יִתְאַחֵר שְׂכָרָהּ וְאִם יִתְמַהֲמֵהּ חַכֵּה לוֹ, כִּי לֹא יְכַזֵּב בְּשׁוּם פָּנִים. וְכִסְגוּלַת מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁמַּתָּן שְׂכָרָהּ מְבֹאָר בַּתּוֹרָה וְהוּתַר לְנַסּוֹתוֹ בָּהּ, דִּכְתִיב: "וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת" (מלאכי ג, י), גַּם שְׂכַר הַמִּצְוֹת הָאֲחֵרוֹת מְפֹרָשׁ הוּא כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ.

נפש יהודה שלא ישקר. הקב"ה מלשלם לו שכרו הטוב, שאינו מקפח שכר כל בריה: וְכָל הַמִּצְוֹת בִּכְלָל מַצִּילוֹת מִן הַנְּזָקִין, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּפְסָחִים (ח, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִזּוֹקִין, לֹא בַהֲלִיכָתָן וְלֹא בַחֲזָרָתָן. כְּמָאן? כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא, אִיסִּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: *לְפִי שֶׁאָמְרָה תוֹרָה: "לֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אֲרַצְךָ בַּעֲלֹתְךָ" וגו' (שמות לד, כד), מְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בָאָפָר וְאֵין חַיָּה רָעָה מַזֶּקֶתְהּ, תַּרְנְגֹלְתְּךָ מְנַקֶּרֶת בָּאַשְׁפָּה וְאֵין חֻלְדָּה מַזֶּקֶתְהּ. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִיזּוֹק אֵינָן נִזּוֹקִין, דְּבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִיזּוֹק עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֵין לִי אֶלָּא *בַּהֲלִיכָה, *בַּחֲזָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאׇהָלֶיךָ" (דברים טז, ז), מְלַמֵּד שֶׁתִּתְמְצָא אׇהָלֶיךָ בְּשָׁלוֹם.

נפש יהודה לפי שאמרה תורה. מתוך שאמרה תורה כך אנו למדין שהבטיחו הכתוב שלא יוזק ממונו כל שכן גופו שאין דרכו ליזוק דאדם אית ליה מזלא ואינו מהיר להיות ניזוק בגופו: **בהליכה**. שלא יחמוד אדם ארץ חבירו כשעולה לרגל: **בחזרה**. כשחוזר מירושלים לביתו:

וְעִם כָּל זֶה אַל יִסְמֹךְ אָדָם עַל הַנֵּס כְּשֶׁיִּהְיֶה מָצוּי הַנָּזֵק, כִּדְאִיתָא הָתָם; הֵיכָא דְּשָׁכִיחַ הֶזֵּקָא שָׁאנֵי, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל *אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר ה' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה' בָּאתִי" (שמואל־א טז, ב).

נפש יהודה איך אלך. למשוח את דוד ואע"פ ששלוחו של מקום היה היה מתירא שמא יגרום החטא:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה (סג, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת כְּמַאֲמָרָהּ אֵין מְבַשְּׂרִים אוֹתוֹ בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע" (קהלת ח, ה). רַב פַּפָּא אָמַר: אֲפִילּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּאֲשֶׁר־דִּבֶּר־מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן *וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה" (שם שם, ד) וְסָמִיךְ לֵיהּ: שׁוֹמֵר מִצְוָה" וגו'.

נפש יהודה ומי יאמר לו מה תעשה. שומר מצוה יאמר לו שיבטל הגזירה מה שעשה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, א): אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲבִיאוּ לְפָנַי *עֹמֶר בְּפֶסַח וכו', כִּדְאִיתָא לְהַלָּן, בְּנֵר ה' כְּלָל ב, מֵחֵלֶק יוֹם הַדִּין (סימן רצא). וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (נ, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּבִתּוֹ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָא חוֹפֵר שִׁיחִין *שֶׁנִּפְלָה לַבּוֹר הַגָּדוֹל וכו'. וְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוֹלִין (שבת קלט, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי: בִּשְׂכַר "וְרָאָךְ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" (שמות ד, יד), זָכָה לְחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט וכו', כִּדְאִיתָא בְּהַקְדָּמַת הַנֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן א).

נפש יהודה עומר בפסח. כדי שיתברכו התבואות: **שנפלה לבור הגדול**. של מים ובא אליהו הנביא והצילה על שהיה חופר בארות מים לעולי רגלים:

וְגַם הַמְבַטֵּל הַמִּצְוָה הוּא מְרֻחָק מֵהַשְׁגָּחָה וּשְׁמִירָה שֶׁל מַעְלָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁמֹנָה כִּמְנֻדֶּה לַשָּׁמַיִם וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּעִנְיַן תְּפִלִּין (סימן קכו); וְצִיצִית (סימן קכד); וְנִשּׂוּאִין (סימן קסז). אֲבָל עוֹשֵׂי מִצְוָה מְגִינִין עַל עַצְמָן וְעַל זַרְעָם וְעַל דּוֹרָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹטָה (יא, ב): דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא: בִּשְׂכַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּרֹאשׁ הַנֵּר הָרִאשׁוֹן.

וְהָאֱמֶת, שֶׁאֵין קֵץ לְמַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת לְאוֹתָן הַמִּתְעַסְּקִים בָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רלה]

הָעוֹסֵק בְּמִצְוֹת מַאֲרִיךְ יָמִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לט, ב): כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת מֵטִיבִין לוֹ וּמַאֲרִיכִין יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ג מֵחֵלֶק (סימן רלב). וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת מְגִילָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כז, ב): שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי זַכַּאי בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִימֵי *לֹא הִשְׁתַּנְתִּי מַיִם וכו' *וְלֹא בִּטַּלְתִּי קִדּוּשׁ הַיּוֹם וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ו מֵחֵלֶק כְּבוֹד הַשַּׁבָּת (סימן קס). וַאֲמְרִינַן נַמֵּי הָתָם: שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִימֵי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת *קַפְּנְדַּרְיָא *וְלֹא פָּסַעְתִּי עַל רֹאשֵׁי עַם קָדֵשׁ *וְלֹא נָשְׂאתִי כַּפַּי בְּלֹא בְרָכָה.

נפש יהודה לא השתנתי מים לפני מטתי. ע"ג הארץ ופניו למטה דאז אסור: **ולא בטלתי קדוש היום**. יין לקידוש ולהבדלה: **קפנדריא**. לילך בפתח זה ולצאת בפתח אחר כדי לקצר דרכו: **ולא פסעתי על ראשי עם קדוש**. שהיו יושבין בבהמ"ד על הארץ ומי שאיחר לבא היה צריך לפסוע לילך על מקומו ונראה כפוסע על ראשי העם: **ולא נשאתי כפי**. לדוכן לפי שהכהנים צריכין לברך בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו בקדושתו של אהרן:

שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי פְּרִידָא: *בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִימַי לֹא קִדְּמַנִי אָדָם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא אָכַלְתִּי מִבְּהֵמָה שֶׁלֹּא הוּרְמוּ *מַתְּנוֹתֶיהָ *וְלֹא בֵּרַכְתִּי לִפְנֵי כֹּהֵן. "לֹא

אָכַלְתִּי מִבְּהֵמָה", דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר לוֹ לָאָדָם לֶאֱכֹל מִבְּהֵמָה שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מַתְּנוֹתֶיהָ וְכָל הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה כְּאִלּוּ אוֹכֵל טְבָלִים. וְלֵית הִלְכָתָא כְּוָותֵיהּ. "וְלֹא בֵּרַכְתִּי לְפָנַי כֹּהֵן", לְמֵימְרָא דְּמַעֲלְיוּתָא הִיא, וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמְּבָרֵךְ לְפָנָיו אֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, אוֹתוֹ תַּלְמִיד חָכָם חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־מְשַׁנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת" (משלי ח, לו), אַל תִּקְרֵי "מְשַׁנְאַי" אֶלָּא מַשְׁנִיאַי? כִּי קָאָמַר אִיהוּ, *בְּשׁוּיִן.

נפש יהודה במה הארכת ימים. תוספות. קשה והא בזכות ששנה לתלמיד אחד ד' מאות פעמים יצאה בת קול ואמרה ניחא לך דלזכי כולא דרך לעלמא דאתי או דלחיי ד' מאות שנין וכו' ואמר הקב"ה הבו ליה הא והא וי"ל דמעיקרא לא ידע כן עד לבסוף שראה שחיה כל כך: **מתנותיה**. הזרוע והלחיים והקיבה: **ולא ברכתי**. בסעודה לפני הכהן דאמר מר וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון: **משניאי**. שגורמין לבני אדם לשנאותי שהרואה תלמיד חכם שפל לפני ע"ה אומר אין נחת רוח בתורה: **בשוין**. ת"ח כמותו אז לא היה מברך לפניו:

שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִימַי לֹא נָתְכַּבְּדְתִּי בְּקִלּוֹן חֲבֵרַי וְלֹא עָלְתָה עִמִּי קְלָלַת חֲבֵרַי עַל מִטָּתִי, וַתְּרָן בְּמָמוֹנִי הָיִיתִי. "לֹא נִתְכַּבְּדְתִּי בְּקִלּוֹן חֲבֵרַי", כִּי הָא דְּרַב הוּנָא *דָּרֵי וְאָזֵיל מָרָא אַכַּתְפֵּיהּ, אֲתָא רַב הוּנָא בַּר חֲנִילַאי קָא שָׁקֵיל לָהּ מִינֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: *אִי רְגִילַת דְּאוֹרִית בְּמָתָךְ דְּרֵי *וְאִי לָא - אִיתַיקּוּרֵי אֲנָא בְּזִילוּתָא דִּידָךְ לָא נִיחָא לִי. "וְלֹא עָלְתָה עִמִּי קְלָלַת חֲבֵרַי עַל מִטָּתִי" כִּי הָא דְּמַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן כִּי הֲוָה סָלֵיק לְפוּרְיֵיהּ, אָמַר: שָׁרֵי לֵיהּ וּמָחֵיל לֵיהּ לְמָאן דְּצָעֲרָן לִי. "וַתְּרָן בְּמָמוֹנִי הָיִיתִי", דַּאֲמַר מַר: אִיּוֹב וַתְּרָן בְּמָמוֹנוֹ הָיָה, שֶׁהָיָה מַנִּיחַ *פְּרוּטָה גַּבֵּי חֲנָוָנִי.

נפש יהודה דרי ואזיל מרא אכתפיה. נשא, מרא שופ"ל בל"א שחופרין בו השדה: **אי רגילת**. אי רגיל אתה לישא מרא בעירך ולא נתביישת בכך שא את שלי וקח ולך: **ואי לאו**. שאין זה כבודך לישא המרא ואתה רוצה לישא כדי שאני לא אתבייש ורוצה אתה להתבייש עצמך אין זה ניחא לי: **פרוטה גבי חנוני**. אם היה החשבון בא על חצי פרוטה דרך החנוני להניח ולוותר לבעל הבית פרוטה שלו והוא אינו עשה כן אלא הניחו לחנוני ונמצא שמוותר לו פרוטה:

שָׁאַל רַבִּי עֲקִיבָא אֶת רַבִּי נְחוּנְיָא הַגָּדוֹל: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָתוּ גַּוְוֵי (פירוש: סריסים) *קָא מָחוּ לֵיהּ. סָלִיק וְיָתִיב בְּדִקְלָא. אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, *אִם נֶאֱמַר "כֶּבֶשׂ" לָמָּה נֶאֱמַר "אֶחָד"? אֲמַר לֵיהּ: מַאי *"אֶחָד", מְיֻחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ. אָמַר לְהוּ: צוּרְבָא מֵרַבָּנָן הוּא, שַׁבְקוּהּ וְלֵיתֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: מִימַי לֹא קִבַּלְתִּי מַתָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה (משלי טו, כז); וְלֹא עָמַדְתִּי עַל

מִדּוֹתַי. דַּאֲמַר רָבָא: כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע" (מיכה ז, יח), לְמִי נֹשֵׂא עָוֹן? לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע.

נפש יהודה קא מחו ליה. הכוהו לר' עקיבא סבורין היו שקץ בחייו של ר' נחוניא על שמאריך ימים: **אם נאמר כבש**. את הכבש האחד תעשה בבוקר: **אחד מיוחד**. הטוב שבעדרך תתן לגבוה:

שְׁאַל רַבִּי אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לֵיהּ: *קִצַּרְתִּ בְּחַיַּיי? אָמַר לֵיהּ: רַבִּי תּוֹרָה הִיא וְלִלְמֹד אֲנִי צָרִיךְ. אָמַר לֵיהּ: מִיָּמַי לֹא נִסְתַּכַּלְתִּי בְּצֶלֶם דְּמוּת אָדָם רָשָׁע, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בִּדְמוּת אָדָם רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי *לוּלֵי פְּנֵי־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲנִי נֹשֵׂא אִם־אַבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם־אֶרְאֶךָּ" (מלכים־ב ג, יד). רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עֵינָיו כֵּהוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת" (בראשית כז, א), מְשׁוּם דְּאִסְתַּכֵּל בְּעֲשָׂו הָרָשָׁע. וְהָא גָּרְמָא לֵיהּ. וְהָאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: לְעוֹלָם אַל תְּהֵיֵה קַלְלַת הֲדְיוֹט קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ קִלֵּל אֶת שָׂרָה וְנִתְקַיְּים בְּזַרְעָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם" (שם כ, טז), אַל תִּקְרֵי "כְּסוּת" אֶלָּא "כֵּהוּת" וּכְתִיב: "וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת"? הָא וְהָא גָּרְמָא לֵיהּ.

נפש יהודה קצת בחיי. בתמיה וכי תצטער על שאני מאריך ימים א"ל ללמוד אני צריך אולי אוכל אני ג"כ לקיים כוותך: **לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך**. אלישע אמר כן ליהורם:

רָבָא אָמַר: מֵהָכָא, "שְׂאֵת, פְּנֵי־רָשָׁע לֹא־טוֹב" (משלי יח, ה). בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ, אָמַר לֵיהּ רַבִּי בָּרְכָנֵי. אָמַר לֵיהּ: יְהִי רָצוֹן שֶׁתַּגִּיעַ לַחֲצִי יָמֶיךָ. וּלְכָלְהוּ לָא? אָמַר לֵיהּ: *הַבָּאִים אַחֲרֶיךָ בְּהֵמָה יִרְעוּ?! אֲבוּהָ בַּר אִיהִי וּבְנָיְמִין בַּר אִיהִי, חַד אָמַר: *תֵּיתֵי לִי, דְּלָא אִסְתַּכְלָאי בְּגוֹי. וְחַד אָמַר: תֵּיתֵי לִי, דְּלָא עָבְדִי שֻׁתְּפוּתָא בַּהֲדֵי גּוֹי.

נפש יהודה הבאים אחריך בהמה ירעו. בתמיה אין טוב לך לחיות ימים רבים כמוני שא"כ לא יטלו בניך בגדולתך ואתה נשיא והם כל ימיהם יהיו הדיוטות: **תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עובד כוכבים ומזלות**. אפילו בענין שאינו יכול לבוא לידי שבועה ואפי' אם יחול עליו שבועה יפטרנו דשרי בשאר בני אדם אפילו הכי לא היה רוצה לעשות:

שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי זֵירָא, וְאָמְרֵי לָהּ: שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אַחָא: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לְהוּ: מִיָּמַי לֹא *הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי וְלֹא צָעַדְתִּי בִּפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנִּי בְּחָכְמָה *וְלֹא הִרְהַרְתִּי בַּמְּבוֹאוֹת הַמְטֻנָּפוֹת וְלֹא הָלַכְתִּי אַרְבַּע אַמּוֹת *בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין וְלֹא

יְשַׁנְתִּי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, לֹא שֵׁינַת קֶבַע וְלֹא שֵׁינַת אַרְעַי, וְלֹא שַׁשְׁתִּי בְּתַקָּלַת חֲבֵרִי וְלֹא קָרָאתִי לַחֲבֵרַי *בַּחֲנִיכָתוֹ, *וְאָמְרֵי לָהּ: בַּחֲכִינָתוֹ.

נפש יהודה הקפדתי. לא דברתי עם בני ביתי דרך רוגז כשעשו דבר שאינו כרצוני בעשיית מלאכתם אלא דרך נחת ונכוחות: **ולא הרהרתי**. בדברי תורה: **בלא תורה**. גירסתי שגורה בפי תמיד: **בחניכתו**. אם הוא שם כינוי לחבירו לגנאי: **ואמרי לה בחכינתו**. אפילו אותו כינוי שמסודר ובא לו ממשפחתו והוא שם דופי כמו כתב חניכתו וחכינתו דמסכת גיטין:

וְגַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (כח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, לַמְּדֵנוּ אוֹרְחוֹת חַיִּים. אָמַר לָהֶם: הִזָּהֲרוּ בְּכְבוֹד חֲבֵרֵיכֶם וּמִנְעוּ בְּנֵיכֶם *מִן הַהֶגְיוֹן וכו'; וּכְשֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִים *דְּעוּ לִפְנֵי מִי אַתֶּם מִתְפַּלְּלִים וְלִפְנֵי מִי אַתֶּם עוֹמְדִין וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים וְתִכָּנְסוּ לְחַיֵּי עוֹלָם.

נפש יהודה מן ההגיון. משיחת ילדים: **דעו לפני מי וכו'**. כדי שיתפללו ביראה ובכוונה:

וְגַם יֵשׁ מִצְוֹת יְדוּעוֹת שֶׁבִּגְלָלָם מַאֲרִיכִין יָמִים, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁנֶּאֱמַר עַל יִרְאַת הַשֵּׁם, כְּדִגְרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּיוֹמָא (ט, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "יִרְאַת ה' תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה" (משלי י, כז) וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּחֵלֶק א מֵחִבּוּר זֶה (סימן ה).

וְגַם מָצִינוּ שֶׁנֶּאֱמַר עַל הַמַּקְדִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁמַּאֲרִיךְ יָמִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָרָכוֹת (ח, א): אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן: אֵיכָּא סָבֵי בְּבָבֶל וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק א מֵחֵלֶק הַתְּפִלָּה (סימן צא).

וְגַם אָמְרוּ עַל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ יָמִים, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נד, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: שִׁלְשָׁה דְּבָרִים מַאֲרִיכִין יָמָיו שֶׁל אָדָם וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק (א) [יט] מֵחֵלֶק הַתְּפִלָּה (סימן קט).

וְיֵשׁ מִצְוֹת אֲחֵרוֹת מְפֹרָשׁוֹת כָּל אַחַת בִּמְקוֹמָהּ. עַל כֵּן אִם מָצִינוּ בִּבְנֵי אָדָם *שֶׁסּוֹבְלִין מַכּוֹת גְּדוֹלוֹת וַחֲלָאִים וּפְצָעִים וְחַבּוּרוֹת, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לִחְיוֹת חַיֵּי שָׁעָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהוּא יוֹתֵר טוֹב לַעֲסֹק בְּמִצְוָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, כְּדֵי לְהַשְׁלִים רְצוֹן קוֹנָם וְיַאֲרִיכוּ יָמִים וְיִזְכּוּ לְחַיִּים טוֹבִים. כִּי כְדַאי הוּא בַּעַל מְלַאכְתָּן לְשַׁלֵּם לָהֶם שְׂכַר פְּעוּלָתָן וְיִיטַב לָהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיִזְכּוּ לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה שסובלין. כמה עינויים ולא רצו להודות שלא ימותו חיי שעה שהרי אין יודעין כמה יחיו וסופם למות:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רלו]

כָּל חַכְמֵי הַקַּבָּלָה וְהַמֶּחְקָר מַסְכִּימִים *בְּשֵׁשִׁ הִשְׁאָרוּת לַנֶּפֶשׁ וְזֶהוּ שְׂכַר הַמִּצְוֹת לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא, שֶׁהַמְקֻבָּלִים מַאֲמִינִים זֶה עַל דֶּרֶךְ קַבָּלָה וְאוֹמְרִים, כִּי אִם הָאָדוֹן שֶׁהוּא בָּשָׂר וָדָם נוֹתֵן שָׂכָר לְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ וְלַמִּתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדָתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן לְמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד שְׂכַר פְּעוּלָתוֹ. וְנוֹתֵן שְׂכָרוֹ בְּהִשָּׁאֲרוּת הַנֶּפֶשׁ לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב וְאָרוּךְ וּתְמִידִי לְעוֹסְקִים בְּמִצְוֹתָיו וְשָׁשִׁים בַּעֲבוֹדָתוֹ.

נפש יהודה שיש השארות לנפש. שהנשמה היא נצחיות וחי לעולם: **ויש**. צדיקים אחרים שאינם צדיקים גמורים ע"כ הם מוכים בעוה"ז על עונם כדי שישאר שכרם הטוב לעוה"ב:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתֵן לְבְרִיוֹתָיו תַּגְמוּלִים אֲחֵרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּפִי הַמִּצְוָה, וּכְפִי עוֹשֵׁיהֶם, כִּי יֵשׁ חֲסִידִים זוֹכִים לִשְׁנֵי שֻׁלְחָנוֹת מְעַט מִזְעֵיר וְיֵשׁ אֲחֵרִים שֶׁהֵם מֻכִּים וּמְעֻנִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְקַבֵּל שְׂכָרָם מֻשְׁלָם לָעוֹלָם הַבָּא; *וְיֵשׁ רְשָׁעִים נֶעֱנָשִׁים בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיֵשׁ אֲחֵרִים מְקֻבָּלִים כָּל זְכִיּוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְאַבְּדָם מִן הָעוֹלָם הַבָּא. וּבָרוּךְ בּוֹרֵא עוֹלָם, אֲשֶׁר סִדֵּר הַמַּעֲרָכוֹת הָאֵלֶּה וְסִדְּרָם כִּרְצוֹנוֹ וְהוּא מַשִּׂיג וְיוֹדֵעַ טַעַם כָּל אֶחָד וּמִשְׁפָּטוֹ וְסִבָּתוֹ וְאַחֲרִיתוֹ. וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קֶרֶן וּפֵרוֹת לָעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק מְפַנִּין (קכז, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים אָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם וכו', כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים (סימן קפז). וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה: תַּנְיָא שִׁלּשָׁה דְּבָרִים אָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם וכו', כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק גְּמִילוּת חֲסָדִים (סימן רכ).

נפש יהודה ויש רשעים. גמורים שהם נענשים בעוה"ז ובעוה"ב ויש עוד רשעים שהקב"ה משלם שכרם המעט בעוה"ז כדי לטרדם מעוה"ב כדלקמן:

*אֲבָל הַגְּמוּל הַנֶּאֱמָן הוּא לָעוֹלָם הַבָּא. וְלָזֶה הֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ רְאָיוֹת בְּרוּרוֹת לְאֵין תַּכְלִית מִתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים. וְהוּא רָמוּז בִּתְחִלַּת הַתּוֹרָה בִּשְׁמוֹת בְּנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנִּכְתְּבוּ שְׁמוֹתָם לְרָמֵז אֵיךְ הֵם מִתְחַלְּפִים מִינֵי בְּנֵי אָדָם, כִּי יֵשׁ מֵהֶם שֶׁמִּתְעַסְּקִים בְּקִנְיַת קַרְקָעוֹת *וּדְבָרִים קַיָּמִים - הַמְשִׁילָם לְקַיִן, וְאוֹתָם שֶׁמִּתְעַסְּקִין בַּאֲסִיפַת מִטַּלְטְלִין וּמָמוֹנוֹת וְתַעֲנוּגִים, שֶׁהֵם הַבְלֵי עוֹלָם - הַמְשִׁילָם לְהֶבֶל, וְאוֹתָם שֶׁהֵם מִתְעַסְּקִין בִּדְבָרִים שֶׁהֵם יְסוֹד הָעוֹלָם וּבְרִיאָתוֹ וְקִיּוּמוֹ וְהִשָּׁאֲרוּתוֹ - *הַמְשִׁילָם לְשֵׁת, דִּכְתִיב: "כִּי־הַשָּׁתוֹת יֶהֱרֹסוּן" וגו' (תהלים יא, ג), וְעַל כֵּן לֹא נִתְקַיְּמָה *הַמְצִיאוּת הַנִּשְׁמִית כִּי אִם בְּשֵׁת, וְהוּנַח לוֹ שֵׁם בְּשִׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת, לְהַעִיד בּוֹ אֶל הַתְּכְלִית הָאַחֲרוֹנָה, לְהַרְאוֹתֵנוּ כִּי כְּשֵׁם שֶׁנִּתְקַיְּמָה לוֹ הַמְצִיאוּת הַנִּשְׁמִית כָּךְ נִתְקַיְּמָה לוֹ הַמְצִיאוּת הָרוּחָנִית, רוֹצֶה לוֹמַר, *הַהִשָּׁאֲרוּת, וְעַל זֶה

נֶאֱמַר עָלָיו שֶׁנּוֹלַד בְּצֶלֶם וּדְמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ" (בראשית ה, ג), מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר עַל הָאֲחֵרִים, וְגַם בָּאֲחֵרִים נֶאֱמַר "וַתֵּלֶד", לְפִי שֶׁבָּאִים מִצַּד הָאִשָּׁה, שֶׁהִיא הַחֹמֶר, וְעַל שֵׁת נֶאֱמַר "וַיּוֹלֶד", שֶׁבָּא מִן הָאִישׁ, *שֶׁהוּא הַצּוּרָה. וְעַל כֵּן מִי שֶׁלּוֹבֵשׁ בְּמִדּוֹת הַצּוּרָה שֶׁהִיא הַנֶּפֶשׁ, רוֹדֵף אַחַר הַמִּצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אוֹמְרִים הַתּוֹרָנִיִּים, שֶׁהֵם הַמְקֻבָּלִים, שֶׁנּוֹתֵן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם.

נפש יהודה אבל הגמול הנאמן. עיקר שכר גמולו נשאר לו לעוה"ב למי ששם אמונתו והבטחתו בהאל הנאמן לקיים הבטחתו: **ודברים קיימים**. וקין הוא לשון קנין וקנין נאמר על הקרקעות דכתיב שדות בכסף יקנו: **המשילם לשת**. שקיים מצות שהעולם עומד עליהם ושכרו הוא שמור לעוה"ב וזה כי השתות ר"ל יסוד העולם יהרסון הרשעים והשתות היינו לשון שת יסוד העולם: **המציאות הגשמית**. שכל זרע קין נאבד מן העולם ולא נשאר ממנו כלום רק מנח שהוא מזרע שת נתיסד העולם: **השארות**. הרוחנית, נשמות קדושים שיש להם שארית לעולם: **ויולד בדמותו כצלמו**. לשון זכר כמו שהוא אדם היה צדיק כן נולד זה שת והיה צדיק: **שהוא הצורה**. ויולד לשון זכר שהוא נותן צרוה בזרע כשהוא מזריע על זרע אשה ואע"ג שבכל הזכרים כן הוא מכל מקום נאמר על האחרים ותלד כאילו האשה נותנת הכל חומר וצורה על שגברו החומר על הצורה אבל שת גבר צורתו שהיה מן אדם על החומר של האשה וכאילו הוא כולו צורה והיינו יצר טוב ע"כ בהם כתיב ותלד בו וכתיב ויולד: **שכר טוב בעמלם**. יש לנו בקבלה על ידי אמונת תורתנו הקדושה יש לנו ראיות ברורות על שכר המצות:

אֲבָל הַפִּילוֹסוֹפִים, שֶׁהֵם חַכְמֵי הַמֶּחְקָר, בֵּרְרוּ אֲמִתַּת הַשְּׂאֵרוּת הַנֶּפֶשׁ בַּחֶקְרָה וְעִיּוּן וּבִרְאָיוֹת מוֹפְתִיּוֹת בְּרוּרוֹת *הַמְחַיְּבוֹת הַהִשָּׁאֲרוּת הַנִּצְחִי לְאוֹתָם הַמּוֹצִיאִים שִׂכְלָם מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל וְקוֹנִים שִׂכְלָם לְהִדָּבְקוֹ בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל. וְלֹא בִּידִיעָה בִּלְבָד אָמְרוּ, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה הַמַּדָּע עִם מִדּוֹת טוֹבוֹת הַמַּשְׁאִירוֹת לְשִׂכְלוֹ. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים: כִּי בַּמַּדָּע וּבַמַּעֲשֶׂה תִּדָּבֵק הַנֶּפֶשׁ בְּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן. וְאָמַר אֲרִסְטוֹ: אֵין הַחֵפֶץ הַמְבֻקָּשׁ לְדַעַת בִּלְבַד, אֶלָּא לְדַעַת וְלַעֲשׂוֹת וְלִהְיוֹת חֲסִידִים נִקְשָׁרִים בַּדָּתוֹת. וְאָמַר אַפְלָטוֹן: *הָרוֹצֶה לִקְנוֹת הַפִּילוֹסוֹפְיָא הַטְּהוֹרָה יְתַקֵּן מִדּוֹתָיו. נִמְצָא, שֶׁכֻּלָּם מוֹדִים שֶׁהַחֵפֶץ - לָדַעַת וְלַעֲשׂוֹת וְשֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא.

נפש יהודה המחייבות ההשארות הנצחי. ר"ל שאף אם לא היה לנו בקבלה ואף לא כתיב שום שכר ועונש בתורה השכל מחייב שיהיה כן וכמו שאמר למעלה במלך ב"ו כל שכן בהקב"ה שישלם שכר טוב לעושי רצונו מי שישכיל בשכלו שיש תועלת ושכר ורצון הקב"ה לעבדו וללמוד תורתו ומקיימי מצותיו והיינו שפועלין בשכל ומה שחשב

בעצמו הוציא מכח מחשבתו אל הפועל ללמוד בתורה ומה שלמד הוא מקיים ומדבק עצמו באהבת ה' אז הוא קונה שכל על שכלו וזהו שכל הקנוי שקונה לו שכל יותר על שכלו הראשון: **הרוצה לקנות הפלסופיא הטהורה**. עיקר החכמה העליונה להשכיל עד למעלה ר"ל לאהבת ה' ולהידבק בו צריך לקיים כל מה שלמד כמאמר החכמים לא המדרש עיקר אלא המעשה וכל זה שהוא כן חקרו המחקרים הם שדרשו וחקרו על דרך האמת שהדין והטבע נותן כזה מכ"ש השופט כל הארץ לא יעשה משפט בודאי ישלם לאדם כפעולתו ומי שהוא צדיק ורע לו הוא גורם לעצמו שאינו צדיק גמור והקב"ה עשה הכל לטובת האדם לשמור לו שכרו לעוה"ב וכל מי שרוצה שייטיב לו הקב"ה גם בעוה"ז יקיים מצות שאוכל מפירותיהן בעוה"ז וקרן קיימת לעוה"ב ואל יסיר מחשבתו לעולם מהקב"ה אף כשהוא מתעסק במלאכה וישמור עצמו בטהרה יזכה גם לדברים העליונים ע"י רוח הקודש להשיג אמתתם:

עַל כֵּן הַחֲסִידִים הָרְאשׁוֹנִים לֹא שָׂמוּ לִבָּם לִשְׂכַּר הָעוֹלָם הַזֶּה, בְּיוֹדְעָם כִּי גֹּדֶל הַשָּׂכָר הוּא הִשָּׁאֲרוּת לָעוֹלָם הַנִּצְחִי. וְכֵן מָצִינוּ בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קא, א): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. אָמַר לָהֶם: *חֲמָה עַזָּה יֵשׁ בָּעוֹלָם. הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק. אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא, אָנוּ בּוֹכִין וְאַתָּה מְשַׂחֵק? אָמַר לָהֶם: לָמָּה אַתֶּם בּוֹכִים? אָמְרוּ לוֹ: סֵפֶר תּוֹרָה שְׁרוּי בְּצַעַר - וְלֹא נִבְכֶּה? אָמַר לָהֶם: לְכָךְ אֲנִי מְשַׂחֵק, *שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֶת רַבִּי, שֶׁאֵין יֵינוֹ מַחְמִיץ וְאֵין דִּבְשׁוֹ מַדְבִּישׁ וְאֵין שַׂמְנוֹ מַבְאִישׁ וְאֵין פִּשְׁתָּנוֹ לוֹקֶה, אָמַרְתִּי: שֶׁמָּא, חַס וְשָׁלוֹם, קִבֵּל רַבִּי עוֹלְמוֹ; *וְעַכְשָׁו שָׂמֵחַ אֲנִי. אָמַר לֵיהּ: עֲקִיבָא, חִסַּרְתִּי מִן הַתּוֹרָה כְּלוּם? אָמַר לֵיהּ: לְמַדְתָּנוּ רַבֵּינוּ: "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ" וגו' (קהלת ז, כ). תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי נִכְנְסוּ חֲכָמִים לְבַקְּרוֹ וכו', כִּדְאִיתָא לְקַמָּן, פֶּרֶק ד מֵחֵלֶק יִסּוּרֵי יָחִיד (סימן שא).

נפש יהודה חמה עזה יש בעולם. על עצמו היה אומר שכעס עליו המקום והכביד חליו: **שכל זמן שאני רואה את רבי שאין יינו מחמיץ וכו'**. כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו אמרתי קבל רבי את עולמו כל שכרו קבל בעוה"ז: **ועכשיו**. שכרו משתמר לעוה"ב לכך אני שמח:

וְגַם מָצִינוּ מַה שֶּׁאֵרַע לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא וּלְרַבָּה בַּר אֲבוּהּ, בְּהֵיוֹת נָקֵל בְּעֵינֵיהֶם כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כְּנֶגֶד הַקַּלָּה שֶׁבָּעוֹלָם הַבָּא, כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּהַקְדָּמָה רִאשׁוֹנָה (סימן א). וַאֲפִילּוּ מִצְוָה אַחַת שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה הוֹלֶכֶת לְפָנָיו בָּעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ה, א) וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (ג, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי

יוֹנָתָן: כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה מְקַדַּמְתּוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ" וגו' (ישעיה נח, ח).

וְאָמְרִינָן נַמִּי הָתָם פֶּרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ד, ב) אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם" וגו' (דברים ז, יא)? הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וְלֹא לְמָחָר לַעֲשׂוֹתָם, הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וְלֹא הַיּוֹם לִטֹּל שְׂכָרָם. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (שם דף ב): כָּל מִצְוֹת שֶׁעוֹשִׁין יִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה בָּאוֹת וּמְעִידוֹת אוּמוֹת הָעוֹלָם בָּהֶן לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ" וגו' (ישעיה מג, ט), "יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל; "*יִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת" (שם), אֵלּוּ אוּמוֹת הָעוֹלָם.

נפש יהודה ישמעו. אומות העולם את העדות שמצות מעידות עליהם ויאמרו אמת דין הוא כך שראויין ישראל להצטדק:

וְגַם מָצִינוּ דְּמַעֲשִׂים טוֹבִים מְבִיאִים לָאָדָם לָעוֹלָם הַבָּא, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁלֵם בִּדְבָרִים אֲחֵרִים, כִּדְגָרְסִינָן נַמִּי בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ (תענית כב, א): רַב בְּרוֹקָא חוֹזָאָה הֲוָה קָאֵי בְּשׁוּקָא דְּבֵי לַפָּט (שם מקום). אֲתָא אֵלִיָּהוּ, זְכוּר לְטוֹב, אִיתְחֲזֵי לֵיהּ. *אֲמַר לֵיהּ: מִי אִיכָּא בְּהַאי שׁוּקָא בַּר עָלְמָא דְּאָתֵי? אֲמַר לֵיהּ: לָא. אַדְהָכֵי אֲתָא הַהוּא גַּבְרָא דְּסַיֵּים *מְסַאנֵי אוּכְמֵי וְלָא אָמֵי חוּטֵי בְּצִיצִיתָא. *אֲמַר לֵיהּ: הַאי בַּר עָלְמָא דְּאָתֵי הוּא. *קָאֲרֵי לֵיהּ וְלָא אֲתָא לְגַבֵּיהּ. אֲזַל לְגַבֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ: מַאי עוֹבְדָךְ? אֲמַר לֵיהּ: זַנְדוּקָא אֲנָא (פירוש: שומר בית האסורין) וַאֲסַרְנָא גַּבְרֵי לְחוּד וְנָשֵׁי לְחוּד וְזָרְמֵינָא פּוּרְיָאֵי בְּלֵילְיָא בֵּן גַּבְרֵי לְנָשֵׁי, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיתְעֲבֵיד אִיסּוּרָא. וְכִי חֲזִינָא בַּת יִשְׂרָאֵל *דְּיָהֲבֵי גּוֹיִם בָּהּ עֵינֵיהוּ טָרַחְנָא וּמְסַרְנָא נַפְשָׁאי עָלָהּ וּמְצֵילְנָא לָהּ. זִמְנָא חָדָא *אִיתְרַמָּאי נַעֲרָה מְאוֹרָסָה, בָּעוּ לְמֵינְסָא. אֲתָאי דְּרוּדְיָא דְּחַמְרָא (שמרים של יין אדום כדם), שַׁדָּאֵי לָהּ בְּשִׁפּוּלָא (בשולי בגדיה) וַאֲמִינָא לְהוּ: דִּיסְתָּנָא הִיא (נדה היא). אֲמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא סַיֵּימְתְּ מְסַאנֵי אוּכְמֵי? אֲמַר לֵיהּ: מִתְאַבְּלְנָא עַל יְרוּשְׁלַם. וּמַאי טַעְמָא לָא רָמֵית חוּטֵי בְּצִיצִיתָא? אֲמַר לֵיהּ: כִּי הֵיכִי דְּלָא לֵידַע דְּהוּדָאָה אֲנָא; וְכִי הֲוָאֵי מִלְּתָא דְּצַנְעָה וּבְעוּ לְמִגְזַר גְּזֵירְתָא, מְגַלּוּ לִי וַאֲמִינָא לְהוּ לְרַבָּנָן וּבְעוּ רַחֲמֵי וּבְמֵטְלֵי לֵיהּ לְהַאי גְּזֵירְתָא. וּמַאי טַעְמָא כִּי קָרֵיתְךְ לָא אַתֵּית לְגַבָּאי? אֲמַר: בְּהַהִיא שַׁעְתָּא שְׁמַעְתְּ דַּהֲווּ גָּזְרֵי גְּזֵירְתָא וַאֲמִינָא: אֵישְׁמַע וְאֶשְׁלַח לְהוּ לְרַבָּנָן, דִּלְבָעֵי רַחֲמֵי עָלָהּ דְּמִלְּתָא. אַדְהָכֵי אֲתוּ אַחֲרִינֵי. אֲמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ: הַנֵּי נַמֵּי בְּנֵי עָלְמָא דְּאָתֵי נִינְהוּ. אֲמַר לְהוּ: מַאי עוֹבְדַייכוּ? אֲמְרוּ לֵיהּ: אַנְשֵׁי בְּדִיחֵי אֲנָן, כִּי חָזִינָן אִינִישׁ דַּעֲצִיבָא דַּעְתֵּיהּ מְבַדְּחִינָן לֵיהּ; אִי נַמֵּי, כַּד חָזִינָן בֵּי תְרֵי. דְּאִית לְהוּ תִּיגְרָא בְּהַדֵּי הַדָּדֵי טָרְחִינָא *וַעֲבִידְנָא שְׁלָמָא בְּהַדַּיְיהוּ.

נפש יהודה אמר ליה. רב ברוקא לאליהו מי איכא בהאי שוקא וכו': **מסאני אוכמי**. מנעלים שחורים היו ברגליו שלא כדרך היהודים ולא רמי חוטי לא הטיל ציצית בבגדו:

אמר ליה. אליהו לרב ברוקא האי בר עלמא דאתי הוא: **קארי ליה**. רב ברוקא להההוא גברא ולא אתי לגביה: **רמינא פוריא וכו'**. מטיל אני מטתי בין אנשים לנשים: **דיהבי גוים בה עינייהו**. עליה בעלים של בית הסוהר: **איתרמאי נערה וכו'**. דהואי בבית הסוהר: **עבידנא שלמא**. שהן דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב הבאת שלום בין אדם לחבירו:

וְגַם מָצִינוּ שֶׁהַמִּצְוֹת מַצִּילוֹת אַף לְפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת חֲגִיגָה (כז, א) וּבְמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׁין פַּסִּין (יט, א): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אֲפִילּוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אוּר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, קַל וָחוֹמֶר מִמִּזְבֵּחַ הַזָּהָב: וּמַה מִּזְבֵּחַ הַזָּהָב, שֶׁאֵין עָלָיו *אֶלָּא כְּעֵבִי דִינָר זָהָב וְיֵשׁ כַּמָּה שָׁנִים שֶׁאֵין הָאוּר שׁוֹלֵט בּוֹ, פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּלֵאִין מִצְוֹת *כָּרִמּוֹן, דִּכְתִיב: "כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ" (שיר השירים ו, ז), אֲלוּ הָרֵיקָנִין שֶׁבָּךְ, שֶׁמְּלֵאִים מִצְוֹת כָּרִמּוֹן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יִתְבָּרֵר בְּמִצְוֹת וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְיִנָּצֵל מֵעָנְשָׁהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וְיִזְכֶּה לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אלא כעובי דינר זהב. שהמזבח שנתנו עליו מחבת אש עם הקטורת היה משה תמה עליו אי אפשר שלא ישרף העץ תחתיו ואמר לו המקום כך דרכו של אש של מעלה שאש אוכלת אש הוא ואינו מכלה כדכתיב והסנה איננו אוכל: **כרמון**. שהיא מלאה זגין מבפנים:

חֲתִימָה [רלז]

כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ בּוֹ לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ, מוֹדֶה שֶׁהַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת נָאִים לְעוֹשֵׂיהֶם וְתִפְאֶרֶת לָהֶם מִכָּל בְּנֵי אָדָם. וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת יֵשׁ לְכָל נִבְרָא לַעֲשׂוֹת כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ שֶׁבְּרָאוֹ מֵאַיִן, בְּחַסְדּוֹ וּבְטוּבוֹ, *אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יְקַבֵּל פְּרָס. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא בָּרוּר וְיָדוּעַ, שֶׁיֵּשׁ לַמִּצְוֹת *סְגוּלּוֹת רַבּוֹת מִתּוֹעָלוֹת יְדוּעוֹת לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ, לוּלֵי שֶׁנִּשְׁאַר לָנוּ שְׁאֵלָה עַל דְּבַר "צַדִּיק וְרַע לוֹ, רָשָׁע וְטוֹב לוֹ", וְעַל דְּבַר סָפֵק זֶה נָטָיוּ רַגְלֵי גְּדוֹלֵי עוֹלָם, בְּרֹאוֹתָם צַדִּיק אוֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְרָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ. וְהִתְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלָה זֹאת יָשִׁיב כָּל אֶחָד כְּפִי הַשָּׂגָתוֹ, כַּאֲשֶׁר מְבוֹאָרֶת בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וּבַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וּקְצָתָם מְבֹאָרִים בְּחִבּוּר זֶה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (סימן א, וסימן רצב).

נפש יהודה אף על פי שלא יקבל פרס. רק מאהבת ה' שכבר עשה עמו רב חסד מעודו עד היום הזה כי אין די לעבדו על הטובות שגמל עמו ובזכרו זאת יחליט בו אהבת ה' לעבדו בכל לבו אף אם לא יקבל שום שכר ממנו מכל שהוא ובודאי לא תמו חסדי ה' ורחמיו ממנו ע"כ לא יהא עבודתו כדי שיתן לו הקב"ה פרס דאין בזה אהבת ה' רק

עבודתו לטובתו הוא: **סגולות רבות**. טובות הרבה שמועיל לצדיק לגופו ולנשמתו רק שיש צדיק ורע לו וכן רשע וטוב לו וכו':

וְעַל כֻּלָּם הָיוּ מַחֲשִׁים עַד שֶׁבָּא הָרַמְבַּ"ם ז"ל בְּסוֹף מַאֲמָרוֹ הַנִּקְרָא "מוֹרֶה הַנְּבוֹכִים" וְכָתַב בְּפֶרֶק נא, חֵלֶק ג, דְּבָרִים שֶׁהֵם קְרוֹבִים לַשִּׂכֶל בְּעִנְיָן זֶה. וְזֶה נֻסָּחוֹ:

- *וַאֲשֶׁר הִשִּׂיג *וְהוּא מִתְעַסֵּק הוּא דּוֹמֶה בְּעֵת עָסְקוֹ לְמִי שֶׁהוּא בְּיוֹם הַמְעוּנָּן שֶׁלֹּא תָאִיר לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ מִפְּנֵי הָעָב הַמַּבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵינוֹ. וּמִפְּנֵי זֶה יֵרָאֶה לִי, כִּי כָּל מִי שֶׁתִּמְצָאֵהוּ רָעָה מֵרָעוֹת הָעוֹלָם, מֵהַנְּבִיאִים אוֹ מֵהַחֲסִידִים הַשְּׁלֵמִים, לֹא מְצָאוֹ הָרַע הַהוּא רַק בְּעֵת הַשִּׁכְחָה הַהִיא, וּלְפִי אֹרֶךְ הַשִּׁכְחָה הַהִיא, אוֹ פְּחִיתוּת הָעִנְיָן אֲשֶׁר הִתְעַסֵּק בּוֹ יְהִי עִמּוֹ הָרַע.

נפש יהודה ואשר השיג. פירוש אשר השיג ע"י שכלו ודעתו אמונת הקב"ה ועבודתו והוא צדיק ועובד אלהים ומקיים מצותיו: **והוא מתעסק**. ר"ל רק כשהוא מתעסק בדבר כגון שעושה מלאכה או דבר שהוא לצורך גופו אז אין מחשבתו לה' רק בטרדת פעלו שפועל ומתעסק בו אז הוא דומה בעסק זה כיום המעונן שמפסיק העבים לזרוח השמש עליו כך הוא מפסיק בינו ובין הקב"ה שלא תבא לו הצלה והצלחה מה' ע"י שסר מחשבתו בעת עסקו מה' ושכח ממנו זכירת ישועת ה' אז תמצא לו הרעה בכל זמן שהוא שוכח בהקב"ה ולא זוכרו בלבו ופוחת וממעט בזכירת ה' כל זמן עסקו במלאכתו גם הקב"ה שוכחו ובא אז עליו הרעה ואין מצליח במעשה ידיו:

- וְאַחַר שֶׁהָעִנְיָן כֵּן, כְּבָר סָר הַסָּפֵק הַגָּדוֹל אֲשֶׁר הֵבִיא לַפִּילוֹסוֹפִים *לִשְׁלֹל הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם מִכָּל אִישׁ וְאִישׁ מִבְּנֵי אָדָם וּלְהַשְׁווֹת בֵּינֵיהֶם וּבֵין אִישֵׁי מִינֵי שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְהָיְתָה רְאָיָתָם עַל זֶה - מְצֹא הַחֲסִידִים וְהַטּוֹבִים רָעוֹת גְּדוֹלוֹת. *וְהִתְבָּאֵר הַסּוֹד הַזֶּה, וַאֲפִילוּ לְפִי דַּעְתָּם. וְתִהְיֶה הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַתְמֶדֶת בְּמִי שֶׁהִגִּיעַ לוֹ הַשֵּׂכֶל הַהוּא הַמְזֻמָּן לְכָל מִי שֶׁהִשְׁתַּדֵּל לְהַגִּיעַ אֵלָיו. *וְעִם הִפָּנוֹת מַחֲשֶׁבֶת הָאָדָם וְהַשִּׂיגוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּדֶרֶכִים הָאֲמִתִּיִּים וְשִׁמְחָתוֹ בְּמַה שֶּׁהִשִּׂיג - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּקְרֶה אָז לְאִישׁ הַהוּא מִין מִמִּינֵי הָרָעוֹת, כִּי הוּא עִם הַשֵּׁם וְהַשֵּׁם עִמּוֹ, אֲבָל בְּהֶסֵּיר מַחְשַׁבְתּוֹ מֵהַשֵּׁם, בַּאֲשֶׁר הוּא נִבְדָּל מֵהַשֵּׁם, הַשֵּׁם נִבְדָּל מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָז מְזֻמָּן לְכָל רַע שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּמְצָאֵהוּ. כִּי הָעִנְיָן הַמֵּבִיא לְהַשְׁגָּחָה וּלְהַמְלֵט מִן הַמִּקְרֶה *הוּא הַשֵּׂכֶל הַשִּׂכְלִי. *וּכְבָר נִבְדָּל קְצָת הָעִתִּים מִן הֶחָסִיד הַהוּא הַטּוֹב, *אוֹ לֹא הִגִּיעַ כְּלָל מַחֲשָׁבָה הַהִיא, וְלָזֶה אֵרַע לִשְׁנֵיהֶם מַה שֶּׁאֵרַע.

נפש יהודה לשלול. לבוז מהקב"ה השגחתו לומר שאין הקב"ה משגיח באדם מאחר שיש צדיק ורע לו ורשע וטוב לו ומקרה אחד לכלם מקרה אדם ומקרה בהמה ואין הפרש בין כלם: **והתבאר הסוד הזה**. למה שהוא כן אפילו לדעת הפילוסופים מספיק התי'

הזה ותהיה השגחת השם מתמדת ר"ל לעולם על כל אדם ולא יבא לצדיק שום רע כל ימיו רק טובה כי תמיד השגחת הקב"ה עליו לשמרו מכל רע ולהיטיב לו ובכל מעשי ידיו יצליח באותו צדיק שהקב"ה משפיע לו הטובה המוכן ומזומן לכל צדיק שהוא משתדל שעוסק בצדקת ה' ומתפלל אליו לזה יגיע ויבא בכל עת ישועת ה' רק לטובה: **ועם הפנות**. רק שיפנה הצדיק מחשבתו לה' ולא יסור מחשבתו ממנו אפילו בעת שהוא עוסק בעסקיו והוא משיג בשכלו לעבוד להקב"ה בדרך אמת בכל עת ובשמחה מה שהשיג לקיים מצות הקב"ה וליתן צדקה לעניים ומשמח עצמו בעשייתו אז א"א שיקרה אז לאיש ההוא מין ממיני הרעות ר"ל בעת דבקות האיש השלם עם הש"י לא יקרה לו רעה מרעות האנושיות אשר הם העדר השגחה אבל השגחתו אז אמיתית שלימה אבל מרעות מדומות גופניות אי אפשר שינצל אם לא בנבואה או בחלום צודק ובלבד שיהיו הרעות ההם אפשריות לא מחוייבות כי המיתה היא מחוייבת אפילו בעת דביקות הנביא בשם יתעלה. מת הנביא בנשיקה כמו משה ואהרן: **הוא השפע השכלי**. הוא הטוב שהקב"ה משפיע לצדיק הוא מכח שהוא משכיל בשכלו בכל עת בהקב"ה: **וכבר נבדל**. אבל אם הצדיק היה נבדל מחשבתו לפעמים מה' כדאמרינן אז הוא גורם שיבא עליו רעה וזהו צדיק ורע לו: **או לא הגיע**. אבל אם הוא לא יסיר מחשבתו לעולם מה' אז לא יגיע לו שום רע וזה צדיק וטוב לו וזה שאמר ולזה אירע זה הוא הגרם שגרם זה טוב לעצמו שהוא צדיק גמור ואוכל פירות בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב והשני נשאר לו זכותו לעוה"ב ואין לו בעוה"ז משכורו כלום רק מחסד אל מתנת חנם הוא חי והוא צדיק שאינו גמור:

- *וְהִנֵּה הִתְאַמְּתָה אֶצְלִי זֹאת הָאֱמוּנָה גַּם כֵּן מִדִּבְרֵי הַתּוֹרָה, אָמְרוֹ יִתְבָּרַךְ: "וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם" וגו' (דברים לא, יז) וּמְבֹאָר הוּא כִּי הַסְתָּרַת הַפָּנִים הַזֹּאת אֲנַחְנוּ סִבָּתָהּ, וַאֲנַחְנוּ עוֹשִׂים זֶה הַמָּסָךְ הַמַּבְדִּיל בֵּינֵינוּ וּבֵינוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר" וגו' (שם שם, יח), *וְאֵין סָפֵק כִּי דִּין הַיָּחִיד כְּדִין הַצִּבּוּר. הִנֵּה הִתְבָּאֵר לְךָ כִּי הַסִּבָּה בְּהְיוֹת אִישׁ מִבְּנֵי אָדָם מֻפְקָר לַמִּקְרֶה וְיִהְיֶה מְזֻמָּן לֶאֱכֹל כַּבְּהֵמוֹת הוּא הֱיוֹתוֹ נִבְדָּל מֵהַשֵּׁם; אֲבָל מִי שֶׁאֱלֹהָיו בְּקִרְבּוֹ לֹא יִגַּע בּוֹ רַע כָּל עִקָּר. אָמַר ה' יִתְבָּרַךְ: "אַל־ תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ" (ישעיה מא, י), וְאוֹמֵר: "כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ" (שם מג, ב). *כִּי כָל מִי שֶׁהֵכִין עַצְמוֹ עַד שֶׁשָּׂפַע עָלָיו הַשֵּׂכֶל הַהוּא, תִּדְבַּק בּוֹ הַהַשְׁגָּחָה וְיִמָּנְעוּ מִמֶּנּוּ הָרָעוֹת כֻּלָּם, אָמַר: "ה' לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם" (תהלים קיח, ו), *וְאוֹמֵר: "הַסְכֶּנָּא עִמּוֹ וּשְׁלָם" (איוב כב, כא) וְאוֹמֵר: פְּנֵה אֵלָיו וְתִשְׁלַם מִכָּל רַע. *הִתְבּוֹנֵן בְּ"שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים" - תִּרְאֶה שֶׁהוּא מְסַפֵּר הַהַשְׁגָּחָה הַהִיא הַגְּדוֹלָה וכו', עַד סוֹף הַפֶּרֶק.

נפש יהודה והנה התאמתה אצלי זאת האמונה. רוצה לומר אחר שזה הוא מכח השכל שהשגחת הקב"ה על כל איש ואיש מביא ג"כ ראיה מדברי התורה: **ואין ספק כי דין יחיד.** אע"פ שזה כתוב בתורה על הכלל ג"כ הדין בזה ליחיד: **כי כל מי שהכין עצמו.** בצדקתו עד שבא לו השפע מה' הוא בעבור שהוא הגדיל שכלו להשכיל בכח שכלו באהבת ה' שגורם לו אז שכלו לשפע עליו השגחת השם להיטיב לו ולשומרו מכל רע: **ואומר הסכן נא עמו ושלם.** שאמרו לאיוב רעיו הסכן למוד להיות שלם בכל עת עם ה' בכל מעשיך אז לא תחסר כלום ותהיה אז תמים ושלם עמו: **התבונן.** ר"ל כל הדברים אלו תבין משיר של פגעים והוא יושב בסתר עליון שנאמר שם שהקב"ה ישמרך מכל פגעים רעים ולא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך והם מקריים אשר א"א להנצל מהם ולהשתמר מהם בעבור שאלו הרעות לא יקיפם השכל האנושי להשמר מהם ואם ידבק בה' ינצל מהם כלל העולה כמים פנים אל פנים כמו שאדם מראה פנים להקב"ה כך מראה פנים לו כי כל מדותיו מדה כנגד מדה ומדה טובה מרובה ממדת פורעניות:

וְאַחֲרָיו קָם רַבִּי יִצְחָק ן' לַטַּף וּבְסִפְרוֹ הַנִּקְרָא "שַׁעַר הַשָּׁמַיִם" הֶאֱרִיךְ יוֹתֵר לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר בָּזֶה דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם ז"ל. וְכָתַב בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן, פֶּרֶק כב, אֵיךְ כְּפִי טֶבַע הַמְּצִיאוּת מִתְחַיֵּב לִהְיוֹת כָּל אָדָם רוֹדֵף אַחַר מִחְיָתוֹ, *כְּפִי הֶכְנֵעַת הַחֹמֶר שֶׁלּוֹ עַל דֶּרֶךְ הַטֶּבַע וְלֹא עַל דֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל בִּלְבַד. *וְשֶׁאִם יַנְהִיג הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לִתֵּן מָמוֹן וְשַׂלְוָה לַצַּדִּיקִים וְחַיִּים אֲרֻכִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיִמְנַע אֵלּוּ הַטּוֹבוֹת מִן הָרְשָׁעִים, וְכָל שֶׁכֵּן אִם יַעֲנִישֵׁם מִיָּד כְּפִי רִשְׁעָם תָּמִיד, נִמְצָא מַכְרִיעַ כָּל בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹתָם צַדִּיקִים *וְיִהְיֶה הוּא סִבַּת תְּנוּעָתָם הָרִאשׁוֹנָה לָזֶה הַטּוֹבָה הַבָּאָה מִיָּד וְלֹא לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא לְכַוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא לְהַשִּׂיג הַתַּכְלִיּוֹת הַנִּכְבָּדוֹת שֶׁהַטְּבִיחַ בָּהֶם בַּתּוֹרָה אֶלָּא לְהַשִּׂיג הַטּוֹבוֹת הַגּוּפָנִיּוֹת הַמֻּשָּׂגוֹת מִיָּד *וְלִבְרֹחַ מֵהֶפְכֵּיהֶן, כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַתִּינוֹק וְאַף הַבְּהֵמָה שֶׁמְּבַקֶּשֶׁת הַנָּאוֹת לְהּ וּבוֹרַחַת מֵהֶפְכּוֹ. גַּם אֵלּוּ יַשִּׂיגוּ כְּלַל הַצַּדִּיקִים הַטּוֹבוֹת בְּלִי שׁוּם הֵפֶךְ, וּכְלַל הָרְשָׁעִים - הֶפְכָּם בְּלִי שׁוּם טוֹבָה, *נִמְצָא הַטֶּבַע בָּטֵל, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְמִיד הֶחְסֵיד הַשָּׁלֵם בִּדְבָרִים הַהֲפָכִים שֶׁלֹּא יִכְאַב וְלֹא יֶחֱלֶה וַאֲפִלּוּ יִזְרַע הָרָשָׁע בְּאֶרֶץ שְׁמֵנָה, שֶׁלֹּא תַצְמִיחַ, זֶה הֵפֶךְ הַטֶּבַע הַמֻּטְבַּע בַּנִּבְרָאִים. הַכֹּל כְּפִי מַה שֶּׁהֶאֱרִיךְ בָּזֶה בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר.

נפש יהודה כפי הכנת החומר שלו. ר"ל טבע גופו כמו טבע בהמה שרודף אחר מאכלה וכל שהוא להנאתו בזה אין חילוק בטבע האדם מטבע הבהמה מלבד שיש באדם מעלה על הבהמה בשכל שניתן לו שירדוף אחר הצורך לו במה שהוא דבר גופנית והנאה לו רק שנתן הקב"ה נשמה באדם שהיא שכלית עליונית להבין גם במעלות עליונות ברוחניות וברירה נתן בזה ביד כל אדם: **ושאם ינהיג.** ואם שינהיג הקב"ה כך בעולם

לכל צדיק יהיה לו רק טוב כל ימיו ולרשע רק רע כל ימיו וכן לכל צדיק ורשע נמצא הקב"ה הוא מכריעם שיהיו כלם צדיקים כי מי פתי שיהיה רשע ויבא מיד מכות וחלאים רעים עליו וא"כ אין אדם בעולם שישאר לו דבר לעוה"ב ואין רשע שיענש בעוה"ב שהרי קבל עונשו בעוה"ז ואין אדם בעולם שיעבוד הקב"ה מאהבה רק כדי שייטיב לו טוב העוה"ז ולא יעבדו את ה' רק בעבור שרואה הנהגת הקב"ה שייטיב לצדיק ויענישׁ לרשע וא"כ בטל הבחירה אף על פי שמזגו וטבעו רק לרע בעל כרחו הקב"ה מכריעו לעשות טוב: **ויהיה הוא**. הקב"ה סבה ראשונה גרם להדבר הזה שאין אחד יעבוד לו בעבור טובת עוה"ב רק בטובת העוה"ז וכל תנועתם ומגמתם רק לשכר הבא להם מיד בעוה"ז: **ולברוח מהפכיהן**. אף בהמה ותינוק רוצין בדבר שהוא הנאה וטובה להם ובורחין מדבר שהוא רע להן שהם הפוך הטובה מכל שכן בר דעת שיעשה טוב כדי שיבא לו טוב וכאלו המעשה עצמו טובתו ורעתו: **נמצא**. א"כ יתנהג הקב"ה שכל הרשעים יבא להם רק רע הפוך הטובה ולא ישיגו לרשעים כל ימיהם שום טובה נמצא הטבע של עולם בטל שברא הקב"ה העולם בטבע שאדמה טובה יצמיח טוב והאדמה מלחה ויבשה לא תצמיח ומאכלים בריאים יבריא הגוף ומאכלים רעים יוחלש הגוף ועתה אם לחסיד יגיע רק טוב אף שיאכל מאכלים רעים יבריא גופו ואם יזרע בארץ מלחה יצמיח לו והרשע בהיפך אם יאכל מאכלים בריאים וטובים יחלה ואם יזרע בארץ טובה לא יצמיח אז טבע העולם בטל אלא שברא הקב"ה את העולם כדי שיהיה הבחירה בכל דבר ביד האדם בגופניות וברוחניות:

וְגַם כָּתוּב בְּפֶרֶק כד, כִּי אֲפִילוּ לְפִי דַּעַת אֲרִסְטוּ הַמַּאֲמִין שֶׁאֵין הַשְׁגָּחָה בְּכָל מָה שֶׁתַּחַת גַּלְגַּל הַלְּבָנָה, *יוֹדֶה שֶׁמִּצַּד הַשְׁגָּחָתוֹ בַּשְּׂכָלִים *יִשְׁתַּלְשֵׁל עַד הַחֳכָמִים כִּי בִּהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ הַחֳכָמָה הָאִישִׁית כֹּחַ בַּגּוּף וְהַשֵּׂכֶל הַקָּנוּי, שֶׁהוּא צוּרָתָהּ, דָּבֵק בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל הַנִּפְרָד, יִתְחַיֵּב שֶׁתִּהְיֶה הַשְׁגָּחַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ דְּבֵקָה בְּכָל אִישׁ מֵאִישֵׁי הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי, כָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ. *וּלְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ נוֹתֶנֶת כֹּחַ בַּגּוּף, תִּמָּשֵׁךְ הַהַשְׁגָּחָה אֶל הַגּוּף. גַּם הַמִּתְעַסֵּק בַּמִּצְוֹת הַתּוֹרָנִיּוֹת וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים הַנַּעֲשִׂים לְשֵׁם שָׁמַיִם בִּבְחִירָתוֹ בָּהֶם, יֵשׁ לוֹ שׁוּם דְּבֵקוּת בַּשֵּׂכֶל וְתִהְיֶה אָז הַהַשְׁגָּחָה דְּבֵקָה בּוֹ. וְהָאֲרִיךְ בָּזֶה בְּפֶרֶק זֶה וּבַפְּרָקִים הַנִּמְשָׁכִים אַחֲרָיו.

נפש יהודה יודה שמצד השגחתו בשכלים ישתלשל עד החכמים. ר"ל מכח שהקב"ה נתן באדם שכל שישיג על ידו בשכל העליון להשכיל מעלה מעלה בשכלו לעשות הישר והטוב עד שידבק עצמו מכח שכלו בהקב"ה ומי שעושה כן הקב"ה משגיח בו לטובה וכן להיפך לרשע הדין הוא נותן כן: **ישתלשל**. יורד השפע השכלית לחכמים להיטיב להם כי השכל שנתן הקב"ה באישים בכל אדם הוא פעולתה בגוף

האדם לחשוב מחשבות בנפש השכל ההוא לכל פעולות שרוצה להפעיל בגופו במעשה ודבור וכחהנעלם בגוף ואחר שפעלה בשכלה איך ומה שיעשה ועושה אז באותו שכל שפועל צורת הדבר בין שיעשה כלי בין שחשב ליתן צדקה ויתן או בכל עשיית המצות שיעשו נקרא אז באותו השכל שפעל זה שכל הנקנה שע"י השכל שבגופו קנה לו עוד שכל המעשה ועל ידי שכל המעשה הנקנה ישכיל להתדבק בהקב"ה ולקיים כל תורתו באהבת ה' ונקרא אותו השכל שכל הנפרד כי הוא נפרד משכלו שיש בגופו לקנות לו שכל יותר עד שישכיל לחכמות עליונות וזה השכל נשאר לאדם אחר מותו כי הוא נפרד משכלו שיש בגופו והשכל הנקנה בגופו היא כח גופנית ותפסד עם הגוף ע"כ יתחייב וכו' שישלם הקב"ה שכר טוב מי שעושה שכלו נפשית לשכל רוחנית ולענוש למי שעושה גופנית שאינו משכיל רק הנאות הגשמיות: **ולפי שהנפש נותנת כח בגוף**. שע"י שכלו מה שישכיל לעשות הוא פועל באברי הגוף ונהנים ופועלים שתיהן יחד ע"כ גם השגחת הקב"ה להיטיב לגופו ולנשמתו כשמתעסק בדברי התורניות מצות התורה שהם לא תעשה ומצות עשה וישיג בדברי קבלה אז הקב"ה משגיח בו להיטיב לו עד כי הבחירה ביד האדם להשכיל בטוב או ברע וכפי מעשיו ראוי ונכון לשלם לו ועל שדבק בשכל הטוב גם הקב"ה משגיח עליו לטובה לכל צדיק כצדקתו ולרשע על פניו ישלם לו בעוה"ז להאבידו מעוה"ב:

אֲבָל הָאֱמֶת הִיא, כְּשֶׁהָאָדָם הַשָּׁלֵם דָּבֵק בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ - הַשְׂגָּחַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בּוֹ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּפֶּרֶד מַחְשַׁבְתּוֹ מִמֶּנּוּ בְּשׁוּם זְמַן וְאָז יִקָּרֶה לוֹ שׁוּם מִקְרֶה, לְבַסּוֹף גְּמוּלוֹ יִהְיֶה לוֹ בָּעוֹלָם הַתְּמִידִי. וּלְפִי שֶׁהֵם מְעַט מִזְּעֵיר אוֹתָם שֶׁאֵינָם בּוֹדְלִים מִמֶּנּוּ מַחְשַׁבְתָּם בְּשׁוּם זְמַן, אָמְרוּ: אֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לִשְׁנֵי שֻׁלְחָנוֹת. וְהַזּוֹכֶה בָּהֶם - אַשְׁרָיו. וַעֲלֵיהֶם אָמְרוּ בְּפֶרֶק כֹּהֵן מָשִׁיחַ (הוריות י, ב): דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא: מַאי דִּכְתִיב: "יֵשׁ־הֶבֶל" וגו' (קהלת ח, יד)? אַשְׁרֵיהֶם הַצַּדִּיקִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וכו', כִּדְאִיתָא בְּהַקְדָּמַת נֵר שֶׁל תְּשׁוּבָה. (סימן רעה). וְאוֹתָם שֶׁמּוֹסְרִים נַפְשָׁם בִּשְׁמָדוֹת עַל קִיּוּם הַמִּצְוֹת - אַשְׁרֵיהֶם וְאַשְׁרֵי חֶלְקָם, שֶׁאֵין קֵץ לְמַתַּן שְׂכָרָן כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא.

נפש יהודה שיפריד מחשבתו. לפעמים מהקב"ה כגון בעת שמתעסק במלאכתו כדאמרינן ואז הוא צדיק ורע לו ונמצא ששכרו הוא משומר לעוה"ב וכן לרשע נותן הקב"ה שכרו בעוה"ז ממעט מעשיו הטובים ועונשו נשמר לו לעוה"ב ורשע שאין לו מעשים טובים כלל הוא נאבד מעוה"ז ומעוה"ב והוא רשע ורע לו ואם הקב"ה נותן כך טוב לרשע בעוה"ז במיעוט מצותיו על אחת כמה וכמה שיתנו לצדיקים לעוה"ב דמדה

טובה מרובה וזה שאמר דוד נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו של רשעים אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבָבָא בַּתְרָא: (י, ב): רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי חֲלַשׁ, אִיתְנַגִּיד וְאִתְנַח. אֲמַר לֵיהּ אֲבוּהָ: מַאי חֲזֵית? אֲמַר לֵיהּ: עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי, *עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה. אֲמַר לֵיהּ: בְּנִי, עוֹלָם בָּרוּר רָאִיתָ. אֲמַר לֵיהּ: *אֲנַן הֵיכִי חֲזֵיתִינַן? אֲמַר לֵיהּ: כִּי הֵיכֵי דְּחַשְׁבִינַן הָכָא חַשְׁבִינַן הָתָם. וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִין: הָרוּגֵי מַלְכוּת אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בִּמְחִיצָתָם. מָאן נִינְהוּ? אֵילִימָא רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו, פְּשִׁיטָא, דְּהָא אִיפָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, בְּלָאו הָכֵי נַמִּי? אֶלָּא *הָרוּגֵי לוֹד.

נפש יהודה עליונים למטה. אותן שהם עליונים כאן מחמת עושרן ראיתים שהם שם למטה ותחתונים למעלה עניים שהיו בינינו שפלים שם ראיתים חשובים: **ואנן**. בעלי תורה היאך יש חשיבותנו התם אמר כי היכי דאיתינן הכא חשובים ונכבדים הכי איתינן התם: **הרוגי לוד**. לוליינוס ופפוס שני אחים שהרגם טורנוסרופוס הרשע בלודקיא כדאמרינן במסכת תענית ע"י גזירה שנגזרה על ישראל להשמידם על שנמצאת בת מלך הרוגה וחשדו את ישראל עליה ועמדו האחים הללו ואמרו מה לכם לישראל אנו הרגנוה:

וְגָרְסִינַן בִּמְכִילְתָא: "וְעִשָּׂה חֶסֶד לָאֲלָפִים לְאֹהֲבַי" וגו' (שמות כ, ו), אֵלּוּ שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמוֹסְרִין נַפְשָׁם עַל הַמִּצְוֹת. כְּגוֹן: מַה לְּךָ יוֹצֵא לֶהָרֵג? עַל שֶׁמַּלְתִּי אֶת בְּנִי; מַה לְּךָ יוֹצֵא לִצָּלֵב? עַל שֶׁאָכַלְתִּי מַצָּה; מַה לְּךָ לוֹקֶה? עַל שֶׁנִּטַלְתִּי לוּלָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי" (זכריה יג, ו). רוֹצֶה לוֹמַר, הַמַּכּוֹת הָאֵלּוּ גָּרְמָה לִי אַהֲבַת אָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

וּמֵאַחַר שֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הֵם כִּטְפָּה לַיָּם בְּעֶרֶךְ אֵצֶל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, אַשְׁרֵי הַקּוֹבֵעַ שְׂכָרוֹ לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב.

סליק נר שלישי

הַנֵּר הָרְבִיעִי - עַל עִנְיַן תַּלְמוּד תּוֹרָה

וְנֶחְלַק לְאַרְבָּעָה כְּלָלִים

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה; הַכְּלָל הַשֵּׁנִי, בְּגֹדֶל שְׂכָרָהּ; הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי, בְּפִלְפּוּל הַחָכְמָה; הַכְּלָל הָרְבִיעִי, לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה.

הַקְדָּמָה [רלח]

הַתּוֹרָה הָיְתָה כְּלִי אֻמָּנוּת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרִיאַת הָעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (א, א): "וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ *אָמוֹן" (משלי ח, ל) - אָמָּן; אֲנִי הָיִיתִי כְלִי אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה פַּלְטֵרִין וְאֵינוֹ בוֹנֶה אוֹתָהּ מִדַּעַת עַצְמוֹ, אֶלָּא *דְּפִתְרָיוֹת וּפִנְקְסִיּוֹת יֵשׁ לוֹ, לְיַדֵּע הֵיאַךְ הוּא עוֹשֶׂה חֲדָרִים, הֵיאַךְ הוּא עוֹשֶׂה *פִּשְׁפְּשִׁים; כָּךְ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבִּיט בַּתּוֹרָה וּבוֹרֵא אֶת הָעוֹלָם. הַתּוֹרָה אָמְרָה: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים" (בראשית א, א), בִּי רֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, *וְאֵין "רֵאשִׁית" אֶלָּא תּוֹרָה, דִּכְתִיב: "ה' קָנָנִי *רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ" (משלי ח, כב).

נפש יהודה אמון. אומן, פירוש התורה נקראת אומן לפי שעל ידה ברא הקב"ה העולם בצירוף אותיותיה: **דפתריות ופנקסיות**. הם הלוחות והקלפים שיש לבונים שעליהם מצויר הבנין איך שיבנו: **פשפשים**. שערים קטנים שבתוך הגדולים: **ואין ראשית**. האמור כאן אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו ופירוש בראשית עם ראשית ברא אלהים וגו' דב' משמש במקום עם: **ראשית דרכו**. קודם לשאר דרכים והיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה:

וְגַם כֵּן מָצִינוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: שִׁבְעָה דְבָרִים נִבְרְאוּ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. וְאֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה וּתְשׁוּבָה וְגַן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם וְכִסֵּא הַכָּבוֹד וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ. תּוֹרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ וגו' מֵאָז", עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. תְּשׁוּבָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "*בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ" וגו' (תהלים צ, ב) וְסָמִיךְ לֵיהּ: "*תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ וגו' (שם שם, ג). גַּן עֵדֶן מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן *מִקֶּדֶם" (בראשית ב, ח), עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. גֵּיהִנֹּם מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "כִּי־עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל *תָּפְתֶּה" (ישעיה ל, לג), "מֵאֶתְמוֹל" עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. כִּסֵּא הַכָּבוֹד מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז" (תהלים צג, ב), עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן" וגו' (ירמיה יז, יב), "מֵרִאשׁוֹן", עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. וּשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ מִנַּיִן? *שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ" (תהלים עב, יז), עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. וְאָמְרָה: בִּי נְתִיעַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁבָּרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי־עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה" וגו' (משלי ח, יד).

נפש יהודה בטרם הרים יולדו. ברא מדת התשובה: **תשב אנוש**. עד דכא, עד ידכא לבו לפניך עד ואין עד בכלל דכא ראשי תיבות "דם" "כפירה" "אשת איש" שהתשובה ויום כפור תולה ומיתה מכפרת ודרש עוד עד דכא עם דכדוכי נפש והיינו מיתה כמו מגדיש ועד קמה: **מקדם**. מקודם לעולם וכן מאתמול לעולם: **תפתה**. גיהנם שכל המתפתה ביצרו יפול שם: **ואמרה**. התורה בו נתיעץ הקב"ה:

וְעִם כָּל זֶה אֵין לָנוּ לַחֲשׁוֹב שֶׁהַדְּבָרִים כִּפְשָׁטָן, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּפֶרֶק זֶה: עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ - נִרְאֶה לְכְאוֹרָה שֶׁהוּא סוֹתֵר דְּבָרָיו. וְאֵינוֹ כֵן, כִּי רַבִּי תַּנְחוּם הִתִּיר לָנוּ זֶה הַסָּפֵק בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה בְּאָמְרוֹ: שִׁבְעָה דְּבָרִים קָדְמוּ לִבְרִיאָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁנִּבְרְאוּ וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה לְהִבָּרְאוֹת. וּבִיאֵר שֶׁהַתּוֹרָה וְכִסֵּא הַכָּבוֹד נִבְרְאוּ, וְהַשְׁאָר עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה לְהִבָּרְאוֹת. וְאָמַר גַּם כֵּן רַבִּי אַבָּא: הַתּוֹרָה קָדְמָה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד. נִמְצָא שֶׁהַתּוֹרָה רִאשׁוֹנָה לְכָל הַנִּבְרָאִים. וְזֶה אֱמֶת, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חָכְמָה עֶלְיוֹנָה הַקּוֹדֶמֶת בַּמַּעֲלָה לְכָל הַנִּמְצָאוֹת. *וְנִמְצֵאת הָיְתָה רִאשׁוֹנָה וְעוֹלָם הָעֶלְיוֹן *וְגַלְגַּל הַשֵּׂכֶל. *וְכִסֵּא הַכָּבוֹד הוּא הָרָקִיעַ הַגָּדוֹל, *שֶׁהוּא כְּלָלִי לְכָל הַגַּלְגַּלִּים הַנִּקְרָאִים "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי", וְזֶהוּ עוֹלָם הָאֶמְצָעִי. וְעוֹלָם סְתָם הוּא *עוֹלָם הַשָּׁפֵל.

נפש יהודה ונמצאת הויה ראשונה. שהיא היתה ראשון: **וגלגל השכל**. הם הגלגלים שיש בהם דעת ותבונה חיונית: **וכסא הכבוד**. ששוכן עליהם הקב"ה שבראם בהנהגתם ובגלגולם: **שהוא כללי לכל הגלגלים**. שקבועין בו וכשהוא מתגלגל על ידו מתגלגלים כלם והוא מתגלגל על ידי סבה ראשונה והיינו על ידי גזירת הקב"ה ואמריו: **עולם השפל**. זה העולם אשר האדם עליו:

וְלֹא שָׁקַדֶם זֶה לָזֶה בִּקְדִימָה זְמַנִּית, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁאָמְרוּ בַּחֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (י"ב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִין: שָׁמַיִם נִבְרְאוּ תְחִלָּה וְאַחַר כָּךְ אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים" וגו' (בראשית א, א). וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִין: אֶרֶץ נִבְרֵאת תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם" (שם ב, ד), תַּנְיָא, אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: לְדִבְרֵיכֶם, אָדָם בּוֹנֶה עֲלִיָּה וְאַחַר כָּךְ בּוֹנֶה בַּיִת? שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבּוֹנֶה *בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו" (עמוס ט, ו)! אָמְרוּ בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל: לְדִבְרֵיכֶם. אָדָם בּוֹנֶה *שְׁרַפְרָף וְאַחַר כָּךְ כִּסֵּא? שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי" (ישעיה סו, א)! וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה וְזֶה כְּאֶחָד נִבְרְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אַף־יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמַיִם קֹרֵא אֲנִי אֲלֵיהֶם יַעַמְדוּ יַחְדָּו" (שם מח, יג). הָא לְמַדְנוּ, שֶׁזֹּאת הַקְּדִימָה הַנֶּאֱמֶרֶת בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה *לֹא הָיְתָה קְדִימָה זְמַנִּית אֶלָּא קְדִימָה בַּמַּעֲלָה וְהַכֹּל בָּא *מִסִּבָּה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁהוּא בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִזֶּה לָזֶה.

נפש יהודה בשמים מעלותיו. אלמא עליות איקרו: **שרפרף**. הדום שיש בכסא למטה שמשימין רגליו עליו ועל כרחך מתקן תחלה הכסא ולפי אורך וגודל הכסא הוא מתקן אחרי כן שרפרף: **אף ידי יסדה ארץ**. מסיפיה דקרא יליף דכתיב יעמדו יחדו: **לא**. שזה נברא קודם לזה אלא יחדו נבראו וקבע כל אחד ביומו ולפי חשיבתם הקדימתם התורה: **מסבה ראשונה**. מהקב"ה שהוא בורא הכל מהם משתלשלים ממדרגה למדרגה

עד עולם כזרע המזריע וצומח ומגדל וחוזר חלילה הוייתם עד בוראם וכן ברא הקב"ה ההשתלשלות והיינו בריותיו מירידה לירידה שהמלאכים למעלה מהגלגלים והגלגלים זה למעלה מזה בחשיבות כמו המלאכים וכן השמש והירח והכוכבים וכן האדם על בעלי חיים וצמחים ודומם:

וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם: אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דָּבָר עַד שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה. וְגַם כֵּן אָמְרוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה: "אֵת אֲשֶׁר־כָּבָר עָשׂוּהוּ" (קהלת ב, יב), כְּבָיְכוֹל הוּא וּבֵית דִּינוֹ נִמְנוּ עַל כָּל אֵבֶר שֶׁבְּךָ וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ עַל כַּנּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוּא *עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָּ" (דברים לב, ו). נִמְצָא, שֶׁהַתּוֹרָה *בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מַעְלָה מוֹרִים עַל דָּבָר אֶחָד, שֶׁהוּא עוֹלָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁכֻּלּוֹ תוֹרָה, שֶׁהִיא חָכְמָה וּבִינָה וְדַעַת. *וַהֲוָיַת הָעוֹלָם הָאֶמְצָעִי הוּא, שֶׁעוֹבְדִים אֶת בּוֹרְאָם וְעוֹשִׂין בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנֵיהֶם. וְיִשּׁוּב עוֹלָם הַשָּׁפֵל תָּלוּי בִּגְמוּל חֶסֶד בְּנֵי אָדָם אֵלּוּ עִם אֵלּוּ.

נפש יהודה עשך ויכוננך. שתקנך בבסיס וכן: **בפמליא**. בחיילות של מעלה נמלך וברא כל אבר לאדם כתיקונו: **והויות העולם האמצעי**. כל הנהגות הנבראים שהם בעולם האמצעי הוא רק טוב דאין יצר הרע ביניהם וקיומם בעבור שעובדים אתה' לעשות רצונו בהנהגתם באימה וביראה:

וְאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת, שֶׁהֵם תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, הֵם שְׁלֹשָׁה עַמּוּדִים שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בָּנוּי עֲלֵיהֶם. וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם בְּפֶרֶק קַמָּא דְּאָבוֹת: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים. וְאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, אַף־עַל־פִּי *שֶׁהֵם עַמּוּדֵי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, יָכוֹל לְהַדְרִיךְ בָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת וּבְמֻשְׁכָּלוֹת. וְאַף־עַל־פִּי *שֶׁהַקְּדִימָם הֶחָכָם כְּפִי הַקְּדִימָה בַּמַּעֲלָה, אֵינָן יְכוֹלִין לִהְיוֹת קְנִיּוֹת בָּאָדָם אֶלָּא *מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, כְּמִי שֶׁעוֹלֶה בְּסֻלָּם. נִמְצָא, שֶׁמִּי שֶׁנּוֹטֶה אַחַר גְּמִילוּת חֲסָדִים וְלֹא יוֹתֵר מְסַיֵּעַ עֲמִידַת יְשׁוּב עוֹלָם הַשָּׁפֵל; וּמִי שֶׁנּוֹטֶה גַּם כֵּן אַחַר הַדְּבָרִים שֶׁנִּקְרְאוּ עֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא, שֶׁהֵם הַמִּצְוָה וְהַתְּפִלָּה, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, אוֹחֵז מִדַּת הָעוֹלָם הָאֶמְצָעִי וּמִן הַשָּׁמַיִם מְרַחֲמִים עָלָיו וּמַצִּילִין אוֹתוֹ מִן הַמַּזִּיקִין; וּמִי שֶׁעָמַלּוֹ בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא מִדַּת עוֹלָם הָעֶלְיוֹן, בְּחֶשְׁקוֹ לְהִדָּבֵק נַפְשׁוֹ *בְּשֵׂכֶל הַפּוֹעֵל אֲשֶׁר נֶחְצֶבֶת נַפְשׁוֹ מִשָּׁם, תָּשׁוּב בְּמוֹתוֹ, כָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ וְתִשָּׁאֵר לָנֶצַח וְתִחְיֶה עֲדֵי עַד. וְלָזֶה רָמְזוּ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת פֵּאָה, בְּאָמְרָם: וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם. שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה בַּמַּעֲלָה וְהָעֶלְיוֹנָה בַּסֻּלָּם.

נפש יהודה שהם עמודי העולם כלו. כמו שאמר התורה הוא עולם העליון כולו שכליות ועבודה שלמה ביראה היא בעולם האמצעי וגמילות חסד הוא רק בעוה"ז מ"מ יכול האדם להשיג כלם ולקיימם בעוה"ז גם העבודה והתורה: **מלמטה למעלה**. אע"פ

שהתורה היא ראש לחשיבות העבודה ועבודה לגמילות חסד מ"מ אם רוצה האדם להחזיק בהם ולקיימם יחזיק מגמילות חסדים מלמטה למעלה ראשון ירגיל עצמו לקיים ג"ח ואח"כ עבודה ואח"כ התורה: **בשכל הפועל**. שמוציא השכל שיש בו לפועל למעשה שפועל ועושה מה שהשכיל בשכלו במחשבתו ללמוד ולקיים אז מדבק שכלו ונפשו בעולם העליון מקום התורה שנשמתו משם ולפי מעשיו יזכה להוסיף לו נשמת עליון וכמו עליונות נשמתו ישיג וישכיל בשכלו למעלה:

עַל כֵּן הַמִּתְאַחֵז בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ מֻכְתָּר בִּשְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת. וְעַל כֵּן נִבְרָא הָאָדָם בְּשִׁתּוּף מַעְלָה וּמַטָּה, נַפְשׁוֹ מִלְּמַעְלָה וְגוּפוֹ מִלְּמַטָּה, לִהְיוֹת הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ לְהַטּוֹת לְצַד שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁאִם יִרְצֶה לַעֲלוֹת *לְצַד מַעְלָה - יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבְהִפָּרֵד נַפְשׁוֹ מִגּוּפוֹ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ לֵהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה כְּמַלְאֲכֵי מַעְלָה; וְאִם לָאו, יְהֵא גּוּפוֹ נֶעֱזָב לַמִּקְרִים כִּבְהֵמָה בְּלִי דַעַת וְנַפְשׁוֹ תִּכָּרֵת.

נפש יהודה לצד מעלה. שעושה טוב לדבק בנשמתו שהיא רוחניות עד שגם גופו שהוא גשמיות מתהפך לו לרוחניות רק לעשות הטוב והישר אז הוא יושב אף בעוה"ז בסתר עליון שהקב"ה משרה שכינתו עליו ומשמרו ומסתירו מכל רע:

נִמְצָא שֶׁהַקִּיּוּם הָאֱמִתִּי וְהַתְּמִידִי שֶׁבָּאָדָם הוּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה. וְגַם - אִם לֹא בִזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל וּפֵרְסְמוּהָ לֹא הָיָה יָכוֹל הָעוֹלָם לְהִתְקַיֵּם, כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (פח, א): אָמַר חִזְקִיָּה: מַאי דִּכְתִיב: "מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין" וגו' (תהלים עו, ט), כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּעִנְיַן חַג הַשָּׁבוּעוֹת. וְעֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דוֹרוֹת שֶׁהָיָה הָעוֹלָם בְּלֹא תוֹרָה לֹא נִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּחַסְדּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּעִנְיַן הַתְּפִלּוֹת פֶּרֶק כ"ד. עַד שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר בָּהּ עַמּוּדֵי עוֹלָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים: "שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ" (שיר השירים ה, טו), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְלָמָּה נִמְשְׁלוּ לְעַמּוּדִים, שֶׁהֵם עַמּוּדֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה" וגו' (ירמיה לג, כה).

וְגָרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא: "רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד" (תהלים קיט, צו) וְאוֹמֵר: "אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי־יָם" (איוב יא, ט). וְהֵיא הָיְתָה אוֹמָנָת לְכָל מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" וגו' (משלי ח, ל), אַל תִּקְרֵי "אָמוֹן" אֶלָּא אֲמָן. וּבָהּ נָטָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה" וגו'. *וּבָהּ חָתַם מֵימֵי אוֹקְיָאנוֹס שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיִשְׁטֹף אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאוֹתִי לֹא־תִירָאוּ נְאֻם־ה' אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ אֲשֶׁר־ שַׂמְתִּי חוֹל" וגו' (ירמיה ה, כב). וּבָהּ כָּבַשׁ אֶת הַתְּהוֹם שֶׁלֹּא יַצִּיף אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּחֻקּוֹ חוּג עַל־פְּנֵי תְהוֹם" (משלי ח, כז). וּבָהּ בָּרָא חַמָּה וּלְבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם חֻקּוֹת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַלָּיו ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ" (ירמיה לא, לד). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל

הָעוֹלָם לֹא נִתְיַסֵּד אֶלָּא עַל הַתּוֹרָה וּנְתָנָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָהּ יוֹמָם וָלַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה" (יהושע א, ח) וּכְתִיב: "כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ" וגו' (תהלים א, ב). תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִפְּנֵי מָה נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: יוֹם אֶחָד, יוֹם שֵׁנִי, יוֹם שְׁלִישִׁי, יוֹם רְבִיעִי, יוֹם חֲמִישִׁי, *וְיוֹם הַשִּׁשִּׁי עִם הֵא יְתֵרָה? מְלַמֵּד, שֶׁהִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִין אֶת הַתּוֹרָה - מוּטָב, וְאִם לָאו - אַחֲזִיר אֶתְכֶם לְתוֹהוּ וָבֹהוּ.

נפש יהודה ובה חתם. בזכות התורה כי היא דברי אלהים חיים ומלך עולם ובודאי כדאי הוא שעולם כלו יתקיים בזכותם ע"י לומדיה ומקיימין מצותיה: **ויום הששי**. נאמר כאן ה"א יתירה בששי נגמר מעשה בראשית לומר שהתנה הקב"ה עמהם על מנת שיקבלו ישראל חמשה חומשי תורה וגם הששי רמז לששה בסיון הששי המיוחד לקבל בו התורה ואז נתחזקו כל יצירת בראשית כאלו בו ביום נבראו:

וְנָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תּוֹרָה מֻבְחֶרֶת לְעַם רָאוּי עַל יְדֵי הֶגְיוֹן בַּזְּמַן הַמּוּכָן, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (שבת פח, א): דְּרַשׁ הַהוּא גְּלִילָאָה עָלֶיהָ דְּרַב חִסְדָּא: בְּרִיךְ רַחֲמָנָא, דְּיָהֵב *אוֹרָיְן תְּלִיתָאֵי לְעַם תְּלִיתָאֵי עַל יְדֵי תְּלִיתָאֵי בְּיוֹם תְּלִיתָאֵי לְיֶרַח תְּלִיתָאֵי. כְּמָאן, *כְּרַבָּנָן.

נפש יהודה אוריין תליתאי. תורה נביאים כתובים. לעם תליתאי כהנים לוים וישראלים. על די תליתאי משה שהיה תליתאי לבטן מרים אהרן ומשה. ביום תליתאי לפרישה: **כרבנן**. דאמרי חמשה עבוד פרישה ובשבת קבלו את התורה:

וְאַף־עַל־פִּי *שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם נֶעֱלֶמֶת וְנִסְתֶּרֶת, בָּאוּ אַחַר כָּךְ מְקַבְּלִים וּנְבִיאִים וַחֲכָמִים וְגִלּוּ קְצָת מִסְתָּרֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁעָשָׂה הֶחָכָם שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּסִפְרוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׁין פַּסִּים (כא, ב): דְּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "וְיִתֵּר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לְמַד־דַּעַת אֶת־הָעָם" (קהלת יב, ט)? *אֲגְמָרֵהּ בְּסִיָּמֵנֵי הַטְּעָמִים וְאַסְבָּרֵהּ בִּדְדָמֵי לֵיהּ. "אִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה" (שם), אָמַר עוּלָא: בְּתְחִלָּה הָיְתָה תּוֹרָה דּוֹמָה לְקֻפָּה שֶׁאֵין לָהּ אָזְנַיִם, עַד שֶׁבָּא שְׁלֹמֹה *וְעָשָׂה לָהּ אָזְנַיִם.

נפש יהודה שניתנה. תורה שבכתב נעלמת ונסתרת ממנה פרושיה ודקדוקיה ורמיזותיה: **אגמרה**. לישראל טעמי התורה ונתן טעם לכל דבר ודבר והסביר להם שיבינו לדמות להם זה לזה בצד השוה להם ונתן להם סימני המסורת וסימנין בין תיבה לתיבה במקרא ובמשנה: **ועשה לה אזנים**. שתיקן ערובין ונטילת ידים וגזר עליהם אפילו לחולין ושניות לעריות וע"י כן שהוא הראה להם פתח ליכנס בה ולאחוז בה אוחזין בה ישראל בקיום וקריבת המצות ומרחיקין מן העבירות כדרך שאין לאחוז בכלי שאין בה יד ובא הוא ועשה יד לתורה ושוב אוחזין בה בגדרות והרחקות ולא יעברו על המצות:

עַל כֵּן, כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לִרְאוֹת אֱמִתַּת הָעוֹלָם וַעֲמִידָתוֹ, יָבִין *לָמָּה נִבְרָא הָאָדָם וְלָמָּה הִבְדִּילוֹ בּוֹרְאוֹ מִכָּל נִבְרְאֵי עוֹלָם הַשָּׁפֵל וְיִצְרוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים וּבְעוֹלָם מָלֵא וְנָתַן עֲצֵי הַגַּן בְּיָדוֹ, עִם כָּל בְּרוּאֵי מַטָּה, וְנָתַן בְּרִשׁוּתוֹ לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים, שֶׁהוּא הַשָּׂגַת *חָכְמָה עֶלְיוֹנָה, לְהַבְדִּיל בֵּין אֱמֶת לְשֶׁקֶר. וְהִזְהִירוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת, שֶׁהוּא לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, *שֶׁהִיא חָכְמָה מְדִינִית. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁחָטָא בְּהַטּוֹת עַצְמוֹ לִידִיעַת טוֹב וָרַע בָּעוֹלָם הַזֶּה, *נִשְׁאַר לוֹ אֶפְשָׁרוּת "פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי" וגו'. *לוּלֵי שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם מוֹנְעִים רַבִּים, שֶׁנִּקְרְאוּ "כְּרוּבִים" וְ"לַהַט הַחֶרֶב", *הַמְעַכְּבִין לָאָדָם מִלְּדָבֵק תָּמִיד בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא עֵץ הַחַיִּים, וּלְקַיֵּם בָּהּ "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה". לְפִיכָךְ אַל יִמָּנַע מִמָּנָּה מִכֹּל וָכֹל, אֲבָל יַעֲשֶׂה כָּל יְכָלְתּוֹ לְקַבֵּץ עִתִּים לַתּוֹרָה וּתְהֵא תּוֹרָתוֹ עִיקָּר וּמְלַאכְתּוֹ טְפֵלָה וְיֹאהַב הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ. וּבָזֶה יָבוֹא לִלְמֹד וּלְקַיֵּם הַתּוֹרָה מִיְּרָאָה וּמֵאַהֲבָה וְיַשִּׂיג בָּהּ הַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה, כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל, וּבָזֶה תִּדָּבֵק נַפְשׁוֹ וְתָשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתְנָהּ בָּעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים וְיַעֲמֹד לְגוֹרָלוֹ לְקֵץ הַיָּמִין.

נפש יהודה ולמה. ברא הקב"ה את האדם בהבדלת צורתו מכל החיות והבהמות שהוא בעצמו בחר לו הצורה כי כל מה שברא הקב"ה בעולמו המשיל מלאך עליו אפילו על הצמחים שאין לך עשב שאין מלאך עליו שנאמר וכל צבאם והיינו לשון צביונם שהקב"ה שאל למלאך באיזה צורה וצביון שהוא בוחר לדבר שהוא ממונה עליו ובאותה צורה ברא אותו כמו שבחר לו המלאך וכשבא לברוא את האדם קרא הקב"ה להמלאכים ואמר להם נעשה אדם שהיה אז חומר בלא צורה כצלמנו בדמותנו ר"ל באותה הצורה שאני ואתם נבחר לו ומי שיבחר דמות וצורה היותר נאה אברא אותו ומי יבחר יותר מבורא הכל ע"כ כתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים בצלם ודמות שבחר לו הקב"ה בעצמו ברא אותו ועליו נאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד מה שלא נאמר על כל הנבראים כי מאד אותיות אדם שהוא הנאה והיפה בדמות וצורה מכל הנבראים ועל שהוא הצלם אשר בחר לו ה' כתיב וייצר ה' אלהים את האדם שם מלא אחר יצירת האדם להראות שהוא לבדו בראו ביצירתו וצורתו על כן האדם המעולה והנאה בכל הצורות וזה שאמרה חנה אין צור אין צייר כאלהינו ועל כן הוא חביב לפניו והמשילו על כל הנבראים וזה שאמר ולמה הבדילו בוראו מכל נבראי עולם השפל ובראו בצלם אלהים ובעולם מלא שמצא הכל מוכן לפניו כשנברא שע"כ נברא האדם בע"ש כדי שימצא הכל מוכן לפניו וגם נרמז שגוף האדם הוא דוגמת העולם וע"כ נקרא האדם עולם הקטן: **חכמה עליונה**. שהיא נשמת אדם שהיא נצחיות וחי לעולם ועל ידה ישיג אדם חכמות עליונות חכמות מלאכים והנשמות: **שהיא חכמה מדינית**. מה שהוא לגוף

אדם להשכיל בדבר שהוא שייכות בהנהגת גופו ללבוש במלבושים לכסות ערותו דכתיב מי הגיד לך כי עירום אתה וכן שלא לשכב בשדות וביערים לרוץ כמו החיות ובהמות אלא ינוחו במדינות ר"ל במקומות ובבתים כהנהגת המדינה וזה הכל לתועלת גוף האדם כמו שינהג אדם על אדמתו ולדור במדינה עם בני אדם יחדו ע"כ נקרא אותו שכל שכל מדינית: **נשאר לו אפשרות**. ר"ל שיש בידו הבחירה לעשות כל מה שאפשר לו להשיג ולעשות ועתה אם הוא בגן פן ישלח ידו ויקח מעץ החיים וחי לעולם: **לולי שיש לאדם מונעים רבים**. כלומר ובאמת היה עושה כן אם לא שמנעו הקב"ה ע"י שגרשו ממנו וישם סביביו להט החרב לשמרו: **המעכבין לאדם**. כשם שיש להט החרב המעכב לאדם ליכנס לגן לאכול מעץ החיים כך היצר הרע מעכב האדם לידבק בתורה שנקראת עץ החיים שעל ידה יזכה האדם לחיי עולם מי שאוכל ממנה שנאמר לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי וכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה ואם לא אכל מעץ הדעת רק מעץ החיים אז היה יכול להשכיל מיד בתורה שהיא עץ החיים ולהשיג בחכמות עליונות והיה נצחי:

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן: לְקַבֵּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה

וְנָחְלַק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּסֵדֶר לִמּוּדָהּ; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּגֹדֶל מַעֲלָתָהּ; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, בְּהַנָּהֳגַת לִמּוּדָהּ.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּסֵדֶר לִמּוּדָהּ

וְיֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רלט]

אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בְּטִבְעֵי בְּנֵי אָדָם, בִּהְיוֹת קְצָתָם מוּכָנִים לְלִמּוּד יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים, כִּי כְּשֶׁמִּזְגּוֹ שֶׁל אָדָם הוּא נוֹטֶה אֶל הַיֹּבֶשׁ וְעָצֶם מוֹחוֹ זַךְ וְהַלַּחוּת בּוֹ מוּעָט, יְהֵא קַל בְּעֵינָיו לְלִמּוֹד וּלְהָבִין הָעִנְיָנִים וּלְזָכְרָם יוֹתֵר מֵאִישׁ בַּעַל הַלֵּיחָה הַלְּבָנָה, שֶׁהוּא רֹב הַלַּחוּת בַּמֹּחַ. *אֲבָל אִם הָאִישׁ הַהוּא הַמּוּכָן יוֹתֵר בְּמִזְגּוֹ לְזֹאת הַמַּעֲלָה לֹא יִלְמֹד כָּלָל וְלֹא יְעוֹרֵר רוּחוֹ זוּלָתִי לְלֶכֶת אַחַר מַעֲדַנֵּי עוֹלָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו, יִשָּׁאֵר סָכָל בְּלִי סָפֵק. וְכֵן זֶה רַב הַלֵּיחָה בְּטִבְעוֹ, אִם יְרֻבֶּה בְּלִמּוּד מֵאַהֲבָה וְיֶהֱגֶה בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה - יֵדַע וְיָבִין וְיַשִּׂיג, *לוּלֵי שֶׁיְּהֵא יוֹתֵר בֶּעָמֶל וְקֹשִׁי.

נפש יהודה אבל אם האיש ההוא. שיש בו שכל ללמוד ואינו רוצה ללמוד רק כל מחשבותיו ושכלו למה שהוא הנאת גופו ישאר סכל בלי ספק שלא יעורר רוחו לעשות טוב ולעסוק בתורה ולא יבא לו תועלת שוב משכלו רק רע כל היום: **לולי שיהא יותר בעמל ובקושי**. רק שצריך ליגיעה הרבה בתורה מאחר ששכלו קשה להבין מ"מ על ידי

עמל ויגיעה רבה יבא להבין בתורה ע"כ אל יפרוש ממנה כי ביותר שהוא עמל בה נוחה לו להבינה:

וְהִלְכָךְ אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם: יָגַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי, אַל תַּאֲמִין בּוֹ. וְאֵין סָפֵק שֶׁאֵין אָדָם בָּעוֹלָם שֶׁיִּיגַע וְלֹא יִמְצָא, זוּלָתִי אִם הוּא *כְּסִיל מֻחְלָט שֶׁלֹּא יִרְצֶה לִלְמֹד. וְטוֹב לָאָדָם לִלְמֹד כָּל הַמֻּשְׂכָּלוֹת אִם יוּכַל לַהֲבִינָם וּלְיוֹדְעָם בְּבַת אַחַת, אֲבָל לְפִי שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִלְמֹד הַחָכְמוֹת בְּלִי הַקְדָּמוֹת גְּדוֹלוֹת וּבְזְמַן רַב וּבְעָמָל גָּדוֹל וּבִפְרִישׁוּת מֵהַהֲנָאוֹת, וְעַל זֶה רֹב הָעוֹלָם *מוֹאֲסִין אוֹתוֹ בְּעִוְרוֹן לִבָּם, לְפִי שֶׁאֵינָם יְכוֹלִין לְהַשִּׂיג בַּהַתְחָלָה לְגֹדֶל הַטּוֹבָה הַבָּאָה לָאָדָם בַּסּוֹף, בְּסִבַּת הַחָכְמָה אֲשֶׁר לֹא יוּכַל לְסַפְּרָהּ - *עַל כֵּן הֶעֱרִימָה תּוֹרָה וְנָתְנָה רְשׁוּת לְהַבְטִיחַ, לְמַתְחִיל הְעִיּוּן, בְּשָׂכָר, שֶׁהוּא כְּטִפָּה לַיָּם אֵצֶל הֶעָתִיד לָבוֹא, וְהוּא שֶׁקּוֹבֵל בְּעֵינָיו יוֹתֵר מֵהַשָּׂכָר וְהָעִדּוּן הַגָּדוֹל הַבָּא בַּסּוֹף. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּתְחִיל לִלְמֹד עַל מְנָת שָׂכָר מוּעָט, לַסּוֹף, כְּשֶׁיַּשִּׂיג הָאֱמֶת, יֵקַל בְּעֵינָיו הַשָּׂכָר הָרִאשׁוֹן. וּבְמַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה יַעֲלֶה לְהַשִּׂיג הַשָּׂכָר הָאֲמִתִּי, אֲשֶׁר "עַיִן לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ", וְאֵין כֹּחַ לְשׁוּם בַּעַל גּוּף לְהַשִּׂיגוֹ עַל בּוּרְיוֹ, אֶלָּא הַחֻכָּמִים בְּדִמְיוֹן וּבְמָשָׁל, כְּמוֹ הַסּוּמָא אֲשֶׁר לֹא רָאָה אוֹר מִימָיו, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג עִנְיְנֵי הַגְּוָנִים וְהֶבְדְּלָם.

נפש יהודה כסיל מוחלט. רשע גמור שלא ביקש כלל ללמוד. מוחלט לצמיתות תרגום לחלוטין כלומר ודאי בלי ספק הוא רשע: **מואסין**. ללמוד התורה משום שכך דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' וקודם שילמדו התורה אין יודעין ואין יכולין להשיג שכרה הגדול שבא ללומדיה: **על כן הערימה תורה**. החכימה התורה בדבר זה והתירה ונתן רשות שיאמרו לזה כשיתחיל ללמוד שכר תורה שישיג על ידה בעוה"ז כגון אורך ימים בימינה עושר וכבוד בשמאלה וכל הכבוד שיבא לו ושמגינות עליו מכל רע אע"פ שכל כבוד עוה"ז הוא כטפת הים נגד שכר עוה"ב שיהא לו ע"י התורה מ"מ אותו שכר מועט בעוה"ז ניחא ליה מכל שכר עוה"ב שאין שכלו מגעת למרחוק כמו התינוק שניחא ליה בפרוטה ומעט מגדנות מכל אשר תאמר לו משכר עוה"ב:

וְגַם כֵּן כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְכָנֵס *בַּלִּמּוּד הֶחָמוּר בַּהַתְחָלָה, אֶלָּא מִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד מִמֶּנּוּ, מַעֲלָה אַחַר מַעֲלָה בְּמַעֲלוֹת הַסֻּלָּם. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהַתְחִיל מִן הַמִּקְרָא וְאַחַר כָּךְ בַּמִּשְׁנָה וּמִן הַמִּשְׁנָה אֶל הַתַּלְמוּד וּמִן הַתַּלְמוּד יוּכַל לִכָּנֵס אַחַר כָּךְ בְּחָכְמוֹת וּבְסִתְרֵי תוֹרָה, שֶׁהֵם דָּבָר גָּדוֹל. וְאַחַר שֶׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג בָּזֶה, אַל יוֹצִיא כָּל יָמָיו בַּמִּקְרָא וּבַמִּשְׁנָה, אֶלָּא בְּכָל מַה שֶּׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג.

נפש יהודה מדה. היא קצת ואינה מדה שהמשנה וגמרא יפים ממנה מפני שתלוין בגירסא ומשתכחים שבימיהם לא היה גמרא נכתב וגם לא היה ניתן לכתוב אלא לפי שנתמעטו הלבבות התחילו דורותינו לכתבו:

וְעַל הַדָּא גָּרְסִינָן בִּמְצִיעָא, פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (לג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הָעוֹסֵק בַּמִּקְרָא - מִדָּה וְאֵינָהּ מִדָּה, בַּמִּשְׁנָה - מִדָּה שֶׁנּוֹתְנִין עָלֶיהָ שָׂכָר, *בַּתַּלְמוּד אֵין לְךָ מִדָּה גְּדוֹלָה הֵימֶנָּה; וּלְעוֹלָם הֱוֵי רָץ לַמִּשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד. הָא גּוּפָא קָשְׁיָא, אֲמֶרֶת "בַּתַּלְמוּד אֵין לְךָ מִדָּה גְּדוֹלָה הֵימֶנָּה", וְהָדַר תְּנֵית "הֱוֵי רָץ לַמִּשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *בִּימֵי רַבִּי נִשְׁנֵית מִשְׁנָה זוֹ *שָׁבְקוּהָ כֻּלֵּי עָלְמָא לְמַתְנִיתָא וַאֲזוּל לְתַלְמוּדָא; *הָדַר דָּרַשׁ לְהוּ "הֱוֵי רָץ לַמִּשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד". *מַאי דָּרוּשׁ? כִּדְדָרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי: "הַגֵּד *לְעַמִּי פִּשְׁעָם" (ישעיה נח, א), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁאֲפִילּוּ שְׁגָגוֹת נַעֲשׂוֹת לָהֶם כִּזְדוֹנוֹת "וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם" אֵלּוּ עַמֵּי הָאָרֶץ, שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת לָהֶם כִּשְׁגָגוֹת. וְהַיְנוּ דִּתְנַן: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: *הֱוֵי זָהִיר בַּתַּלְמוּד, *שִׁשְׁגִּגַת תַּלְמוּד *עוֹלָה זְדוֹן. וְדָרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי: מַאי דִּכְתִיב: "שִׁמְעוּ דְּבַר־ה' הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ" (שם סו, ה)? *אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים: "אֲחֵיכֶם" (שם), אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא; "*שֹׂנְאֵיכֶם (שם). אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה; "*מְנַדֵּיכֶם" (שם), אֵלּוּ עַמֵּי הָאָרֶץ. *שֶׁמָּא תֹּאמַר אֲבַד סְבָרָן וְכָשַׁל כֹּחָן וּבָטַל *סְכוּיָן, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנִרְאֶה בְּשִׂמְחָתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ" (שם), אוּמּוֹת הָעוֹלָם יֵבֹשׁוּ וְלֹא יִשְׂרָאֵל, הֵם יֵבֹשׁוּ וְיִשְׂרָאֵל יִשְׂמָחוּ.

נפש יהודה בתלמוד. שהיא לתת לב להבין סתימות טעמי המשנה מה הם וכששתים סותרות זו את זו יבין לתרץ שיהיו שתיהן קיימות או לדעת דברי התנאים החלוקים בדבר ונימא הא מני פלוני חכם הוא: **בימי רבי נשנית משנה זו**. הא דקתני גמרא אין לך מדה גדולה מזו לפי שמשרבו תלמידי שמאי והלל שהיו לפניו ג' דורות רבו מחלוקת בתורה ונעשית כשתי תורות מתוך עול שעבוד מלכיות ושמדות שהן גוזרין עליהן ומתוך כך לא היו יכולים לתת לב לברר דברי החולקים עד ימיו של רבי שנתן הקב"ה לו חן בעיני אנטונינוס מלך רומי כדאמרינן בעבודת כוכבים ונחו מצרה ושלח וקבץ כל תלמידי א"י ועד ימיו לא היו מסכתות סדורות אלא כל תלמיד ששמע דבר מפי גדול הימנו גרסה ונתן סימנים הלכה פלונית ופלונית שמעתי משם פלוני וכשנתקבצו אמר כל אחד מה ששמע ונתנו לב לברר טעמי המחלוקת דבר מי ראוין לקיים וסדרו המסכתות דברי נזיקין לבדם ודברי מועד לבדם ודברי קדשים לבדם וסתם נמי במשנה דברי יחידים שראה רבי את דבריהם ושנאן סתם כדי לקבוע הלכה כמותם לפיכך אמרו בגמרא אין לך מדה גדולה מזו שיתנו לב לטעמי המשנה: **שבקוה כולי עלמא מתניתין**. מלחזור על גרסת משנתם ואזלו בתר גמרא לחשוב בסברא: **הדר דרש להו הוי רץ למשנה**. לפי שירא פן ישתכחו

המשניות ויחליפו שמות החכמים ובמקום חייב יאמרו פטור ובמקום אסור יאמרו מותר: **מאי דרש**. מתחלה כשדרש שגמרא גדול: **לעמי פשעם**. עמי דהיינו ת"ח את חטאתם אני קורא פשע שהיה להם לתת לב בטעמי משנתם שיבררו להם על העיקר ולא יורו הלכה מתוך משנה שאינה עיקר ולבית יעקב שאר העם חטאתם אפילו פשע שלהם אני קורא חטאת: **הוי זהיר בתלמוד**. בגמרא שהיא תירוץ המשניות או אם תשמע דבר משנה מרבך הזהר לשאול טעמיו ומי שנאה: **ששגגת תלמוד**. אם שגית בהוראה בשגגת תלמודך שלא ידעת טעם המשנה ונתת בה טעם אחר ומתוך כך דמית לה דין או הוראה שבאה לידך ולימדתו הימנו שלא כדת שאין הטעם כמו שהיית סבור שאילו ידעת טעם המשנה לא דמית לה מעשה הבא לידך: **עולה זדון**. ענוש אתה עליה כמזיד שזדון הוא בידך שלא שאלת טעם מרבך: **אלו תלמידי חכמים**. ששימשו חכמים הרבה ללמדם טעמי משנתם זה בזו וזה בזו שאין הכל בקיאין בשוין: **שונאיכם**. אלו בעלי משנה, ששונאין בעלי גמרא לפי שבעלי גמרא אומרין על בעלי משנה שהן מבלי העולם כדאמרינן במסכת סוטה התנאים מבלי עולם שמורין הלכה מתוך משנתן: **מנדיכם**. אלו עמי הארץ, שתלמידי חכמים שנואין ומתועבין להן כנדה: **שמא תאמר אבד סברן**. של אלו דהיינו עם הארץ שהרי כתיב למען שמי יכבד ה' דמשמע שהן אומרים כן העמי הארצים אומרים כן לת"ח שהן טובים מת"ח ועל ידם יכובד ה' ואמר הנביא אבל באמת אין הדבר כן אלא בת"ח יכובד ה' וחלקי עמהם כי ת"ח עדיף מנביא ועל שאמר הנביא ונראה לשון רבים ולא אמר וארא לשון יחיד כך אמר הנביא אני ואחיכם ומנדיכם כולנו נראה בשמחת ת"ח מלבד האומות עובדי כוכבים ומזלות שלא יהיה להם חלק בשמחת ישראל שנאמר והם יבושו אותם שהם עובדי כוכבים ומזלות שאינם ממנו ואין נקראין על שם ישראל הם יבושו וישראל ישמחו: **סיכוין**. תקותם שהן מקוין לטוב וסבר מחשבתם:

וְעִם כָּל זֶה אַל יַשְׁלִיךְ אַחַר גַּוּוֹ הַמִּקְרָא וְהַמִּשְׁנָה, אֶלָּא יַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט, ב): "*עַל־פַּלְגֵי מָיִם" (תהלים א, ג), אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו: שְׁלִישׁ *בַּמִּקְרָא, שְׁלִישׁ בַּמִּשְׁנָה וּשְׁלִישׁ בַּתַּלְמוּד. וּמִי יָדַע כַּמָּה חַיֵּיי? כִּי קָאָמְרִי: בְּיוֹמַי.

נפש יהודה על פלגי מים. כלומר לחלק ולפלג תורתו: **ביומו**. ב' ימים מקרא וב' ימים משנה וב' ימים גמרא וכן כל שבוע ושבוע:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ל, א): אָמַר רַב סַפְרָא: מַאי דִּכְתִיב: "וְשִׁנַּנְתָּם" (דברים ו, ז)? אַל תִּקְרֵי "וְשִׁנַּנְתָּם", *אֶלָּא וְשִׁלַּשְׁתָּם; לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו: שְׁלִישׁ בַּמִּקְרָא וּשְׁלִישׁ בַּמִּשְׁנָה וּשְׁלִישׁ בַּתַּלְמוּד. וּמִי יָדַע כַּמָּה חַיֵּיי? לֹא צְרִיכֵי לְיוֹמַי. [לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ רִאשׁוֹנִים

"סוֹפְרִים", שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְהָיוּ אוֹמְרִים: וָאו דְּ"נָחוֹן" (ויקרא יא, מב) חֲצִי אוֹתִיּוֹת שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה.

נפש יהודה אלא ושלשתם. מדלא כתיב ושניתם חד זימנא מאי ושננתם בשני נוני"ן ש"מ שישמיע אותו ב' פעמים מלבד פעם הראשון שלומד עמו והיינו ושלשתם שישלשם ועוד הנו"ן מתחלף בלמ"ד באותיות דטלנ"ת:

וַיַּעֲשֶׂה תּוֹרָתוֹ קְבַע וּמְלַאכְתּוֹ עֲרַאי, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין (ברכות לה, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: "וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ" (דברים יא, יד), מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ" (יהושע א, ח) וכו'].

וּלְעוֹלָם יִלְמֹד בְּדָבָר שֶׁהוּא יוֹתֵר חָפֵץ בּוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט, א): "כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ" (תהלים א, ב) תַּנְיָא: אֵין אָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה אֶלָּא *מִמָּקוֹם שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ". וְאָמְרִינַן עֲלָהּ: אָמַר רָבָא: לְעוֹלָם יִלְמֹד אָדָם בְּדָבָר שֶׁהוּא חָפֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ". וַאֲמַר רָבָא: בְּתָחִלָּה *נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְבַסּוֹף נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה" וגו'. וַאֲמַר רָבָא: *לְעוֹלָם יִלְמֹד אָדָם *וְאַחַר כָּךְ יֶהְגֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ", וְהָדַר: "וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה". וַאֲמַר רָבָא: לְגָרִיס אִינִישׁ וְהָדַר לִיסְבַּר וְאַף־עַל־גַּב דְּמִשְׁתַּכַּח וְאַף־עַל־גַּב *דְּלָא יָדַע מַאי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "**גְּרֹסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת" (שם קיט, כ). וּכְשֶׁיַּרְגִּיל בָּזֶה יַצְלִיחַ בְּלִמּוּדוֹ.

נפש יהודה ממקום שלבו חפץ. לא ישנה לו רבו אלא מסכת שהוא מבקש ממנו שאם ישנו לו מסכת אחרת אין מתקיימת לפי שלבו על תאותו וחפצו היינו באותו שאדם חפץ מדלא כתיב חפץ: **נקראת על שמו**. של תלמיד שטרח בה דכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם: **לעולם ילמד אדם**. מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו: **ואחר כך יהגה**. יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא ולהקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה: **דלא ידע מאי קאמר**. שאין רבו יודע לפרש לו כלו: **גרסה**. לשון גרש וכרמל שלא היה טוחן הדק אלא כרחיים של גרוסות המחלקין חטה לשנים או לארבע למאכל: **גרסה נפשי לתאבה**. מרוב תאותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אף על פי שאינה טוחנת הדק ליכנס בעומק:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רמ]

הַלַּיְלָה הוּא זְמַן מוּכָן לִלְמֹד תּוֹרָה, לְפִי שֶׁפָּנוּי בּוֹ הָאָדָם יוֹתֵר מֵעֲסָקָיו. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּפֶרֶק ג מֵאֵבוֹת: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר: הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ

לְבַטָּלָה הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. רוֹצֶה לוֹמַר, לְפִי שֶׁהֵם שָׁעוֹת פְּנוּיוֹת מֵעֵסֶק וּמִמְּלָאכָה וּרְאוּיוֹת לְלִמּוּד וּמִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן מְאַבֵּד זְמַנּוֹ בַּיָּדַיִם וּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.

וְהַזְּמַן הַמּוּכָן יוֹתֵר בְּכָל הַלַּיְלָה הוּא בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר. לְפִיכָךְ הָיָה דָּוִד קָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (טז, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: *כִּנּוֹר הָיָה תָּלוּי לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת הַלַּיְלָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ וּמְנַגֵּן מֵאֵלָיו וְהָיָה עוֹמֵד דָּוִד וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: אָדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְפַרְנָסָה. אָמַר לָהֶם: יֵלְכוּ וְיִתְפַּרְנְסוּ זֶה מִזֶּה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין הַקֶּמַח מַשְׁבִּיעַ אֶת הָאָרִי *וְאֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחֲלִיתוֹ. אָמַר לָהֶם: לְכוּ וּפִשְׁטוּ יְדֵיכֶם בִּגְדוּד. מִיָּד *יוֹעֲצִין בַּאֲחִיתֹפֶל *וְנִמְלָכִין בַּסַּנְהֶדְרִין וְשׁוֹאֲלִין בָּאוּרִים וְתוּמִּים וכו'.

נפש יהודה כנור היה תלוי למעלה ממטתו. ונקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות הלילה רוח צפונית מנשבת בו דאמר מר ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח צפונית: **ואין הבור מתמלא מחוליתו**. העוקר חוליא מבור כרויה וחוזר ומשליכו לתוכה אינו מתמלא בכך אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שבנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנס משל עצמנו: **יועצין באחיתופל**. איזה הדרך ילכו והאיך יציבו מצב ומשחית וטכסיסי מארב מלחמה: **ונמלכין בסנהדרין**. נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם ושואלין באורים ותומים אם יצליחו:

וְאָמְרִינַן עָלָהּ: אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר אַדָּא וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: *מַאי קְרָאָה? "עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָׁחַר" (תהלים נז, ט). וְגָרְסִינַן בְּפִסְקִיתָא: "חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ" (שם קיט, סב), רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר מְנַחֵם אָמַר: מֶה הָיָה עוֹשֶׂה? הָיָה נוֹטֵל נֵבֶל וְכִנּוֹר וְנוֹתֵן מֵרַאֲשׁוֹתָיו וְעוֹמֵד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וּמְנַגֵּן בָּהֶם וְקוֹרֵא בַתּוֹרָה. וְהָיוּ חַבְרֵי יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִין אֶת קוֹלוֹ וְאוֹמְרִים: וּמָה אִם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֲנַחְנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. נִמְצְאוּ חַבְרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה.

נפש יהודה מאי קרא. דכנור היה תלוי לו למעלה ממטתו ומעוררו עורה כבודי אל תתכבדי בשינה כשאר מלכים אעירה שחר שאר מלכים השחר מעוררן ואני מעורר את השחר:

אָמַר רַבִּי לֵוִי: חַלּוֹן הָיְתָה עַל גַּבֵּי מִטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד פְּתוּחָה לְצָפוֹן וְהָיָה הַכִּנּוֹר תָּלוּי כְּנֶגְדָּהּ וְהָיְתָה רוּחַ צְפוֹנִית יוֹצְאָה בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וּמְנַשֶּׁבֶת בּוֹ וְהָיָה הַכִּנּוֹר מְנַגֵּן מֵאֵלָיו, הַדָּא הוּא

דִּכְתִיב: "וְהָיָה כְּנֶגֶן הַמְנַגֵּן" (מלכים־ב ג, טו), "*כִּמְנַגֵּן" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "כְּנֶגֶן", הַכִּנּוֹר מְנַגֵּן מֵאֲלָיו. וְהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים: וּמָה אִם דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. נִמְצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה. הוּא שֶׁדָּוִד אוֹמֵר: "עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה" וגו', אִיתְעַר יְקָרֵי מִן קֶדֶם יְקָרֵיהּ דְּבוֹרְאִי, יְקָרִי לֵית כְּלוּם מִן קָדֶם יְקָרֵיהּ; "אָעִירָה שַׁחַר", אֲנָא הֲוִינָא מְעוֹרֵר שַׁחֲרָא, שַׁחֲרָא לָא מְעוֹרֵר יָתִי. וְהָיָה יֵצֶר הָרַע מַרְגִּיזוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: דָּוִד, דַּרְכָּם שֶׁל מְלָכִים לִהְיוֹת יְשֵׁנִים שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת וְאַתָּה אוֹמֵר: "חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם"? וְהוּא אוֹמֵר: "עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ".

נפש יהודה כמנגן. משמע שהוא היה מנגן בו כנגן הוא מעצמו נגן:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת, פֶּרֶק הֲרֵי עָלַי עִשָּׂרוֹן (קי, א): "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת־ה' וגו' בְּבֵית־ה' בַּלֵּילוֹת" (תהלים קלד, א), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עוֹסְקִים *בַּעֲבוֹדָה.

נפש יהודה בעבודה. שנאמר זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם כל העוסק בתורה כאלו הקריב כל הקרבנות כלם:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ג, ב) וּבַחֲגִינָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יב, ב): אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁךְ עָלָיו *חוּט שֶׁל חֶסֶד בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי" (תהלים מב, ט), מַה טַּעַם "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ"? מִשּׁוּם דְּ"בַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי". אִיכָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁדּוֹמֶה לְיוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ" וגו'.

נפש יהודה חוט של חסד. נותן חנו בעיני הבריות ובלילה שירה עמי ובלילה נוהג שירו עמי למטה כמו שהיה עושה דוד המלך:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק הַדָּר עִם הַנָּכְרִי (סה, א): אָמַר רַבִּי לֵוִי: לֹא אִיבְּרָא *סִיהֲרָא אֶלָּא לְגִירְסָא. וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (יח, ב): אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בָּן אֶלְעָזָר: כָּל בַּיִת שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִין בּוֹ בַּלַּיְלָה שׁוּב אֵינוֹ חָרֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְלֹא אָמַר אַיֵּה אֱלוֹהַּ עֹשָׂי נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה" (איוב לה, י).

נפש יהודה סיהרא. לילה ירח תרגום סיהרא בלילה אדם בטל ממלאכה: **ולא אמר איה אלוה עושי**. לא הוצרך להתאונן ולומר איה עושי והריני חרב מי שנותן זמירות של תורה בלילה ולהכי נקט לילה שהקול נשמע מרחוק:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנְּשׁוֹתֵיהֶן זוֹכוֹת בַּדָּבָר, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (עז, א): מַאי "כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא (תהלים קכז, ב)? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֵלּוּ נְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמְּנַדְּדוֹת שֵׁינָה מֵעֵינֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְזוֹכוֹת לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה כן יתן לידידו שנא. דאמר גבריאל להקב"ה בשעה שמסר ישראל למעלה ביד שר של פרס אמר שוא לכם וגו' כלום הגונים האומות להיות החכמים מסורים בידם והלא המקרא משבחם שאף נשותיהם מנדדות שינה מעיניהן שוא לכם בעלי אומנים המשכימים ומאחרים למלאכתן אוכלי לחם העצבים בעצב וביגיעה כן יתן הזן את העולם מזונות ופרנסה לידידו שינה למי שנדד שינה בשבילו:

וְאִם, חַס וְשָׁלוֹם, אֵינוֹ עוֹסֵק בַּלַּיְלָה - נֶעֱנָשׁ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל בַּיִת שֶׁאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִין בְּתוֹכוֹ בַּלַּיְלָה אֵשׁ אוֹכַלְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפוּנָיו תְּאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא־נֻפָּח יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ" (איוב כ, כו) וְאֵין "שָׂרִיד" אֶלָּא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִשְׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קֹרֵא" (יואל ג, ה).

נפש יהודה כל חושך טמון לצפוניו. כל הלילה טמון צפון ונחבא ממצפוני התורה שאין דברי תורה נשמעין באותו בית תאכלהו אש לא נופח זה אשו של גיהנם שאין צריך נפוח ירע שריד באהלו מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו: **ולשרידים**. שארית הצדיקים אשר יותירו אשר ה' קורא לשון קרואים לסעודה:

וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּפֶרֶק רֹאשׁוֹן דְּאָבוֹת. וּדְלָא *מוֹסִיף - יָסִיף. רוֹצֶה לוֹמַר, מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף בַּלִּמּוּד בַּלֵּילוֹת מִט"ו בְּאָב, שֶׁמּוֹסִיפוֹת הַלֵּילוֹת - יָסוּף. וְגָרְסִינַן נָמֵי בְּסוֹף מַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת (לא, א) וּבְבָבָא בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קכא, ב): תָּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ ט"ו בְּאָב תְּשַׁשׁ כֹּחָהּ שֶׁל חַמָּה וְלֹא הָיוּ כּוֹרְתִין עֵצִים לַמַּעֲרָכָה, וְקָרוּ לֵיהּ, "*יוֹם תְּבַר מַגָּל" (פירוש: דקרו לט"ו באב יום שנשבר הגרזן, שפסקו מלכרות עצים); *מִכָּאן וָאֵילָךְ, דְּמוֹסִיף - יוֹסִיף, וּדְלָא מוֹסִיף - יָסוּף. מַאי "יָסוּף"? תָּנֵי רַב יוֹסֵף: תִּקְבְּרִיניֵהּ אִימֵיהּ.

נפש יהודה יסוף. ימות מן העולם קודם זמנו שהתורה מארכת ימים: **יום תבר מגל**. שבירת הגרזן שפסק החוטב מלחטוב עצים למערכה דשוב אין כח בחמה ליבשן וחיישינן מפני התולעת לפי שעץ שיש בו תולעת פסול למערכה: **מכאן ואילך**. מט"ו באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו ודלא יוסיף לעסוק בתורה בלילות תקבריה אימיה כלומר ימות בלא עתו:

וְכָל זֶה, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הַנִּלְמֶדֶת בַּלַּיְלָה מִתְיַשֶּׁבֶת וּמִתְקַיֶּמֶת יוֹתֵר מֵהַנִּלְמֶדֶת בַּיּוֹם. וְהַסִּימָן הוּא, *מֵהַזְּמַן שֶׁקּוֹרִין בּוֹ "קוּמִי רֹנִּי בַלַּיְלָה" (איכה ב, יט). רוֹצֶה לוֹמַר, קוּם מְשִׁנָתְךָ וּלְמַד, שֶׁהַלֵּילוֹת אֲרֻכּוֹת. וּמִשֶּׁהִגִּיעַ חַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁהַלֵּילוֹת קְטַנּוֹת, יָכוֹל לִפְסֹק. וְלָזֶה רָמַז

הַכָּתוּב בְּסֵפֶר רוּת, שֶׁקּוֹרִין בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת: "לִינִי הַלָּיְלָה" (רות ג, יג). וְעַל הַקִּימָה שֶׁבַּלַּיְלָה לְלֹמֵד רָמַז שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה" (משלי לא, טו).

נפש יהודה מהזמן. והיינו חודש אב שהיו קורין בו איכה דכתיב ביה קומי רוני בליליה:

וְהַמֻּבְחֶרֶת מִכֻּלָּם הַנִּלְמֶדֶת בַּיּוֹם וְנִשְׁנֵית בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֲדוֹן כָּל הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: "וַיְהִי־שָׁם עִם־ ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה" (שמות לד, כח). וְהָעוֹשֶׂה כֵּן מְקֻיָּם "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה" (יהושע א, ח).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רמא]

לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה, בֵּין בְּעֹנִי בֵּין בְּעֹשֶׁר. וְיִלְמֹד מֵהֹלֵל הַזָּקֵן וּמֵרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם, הֹלֵל הַזָּקֵן שֶׁלָּמַד בְּעֹנִי וְרַבִּי אֶלְעָזָר - בְּעֹשֶׁר, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (יומא לה, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: עָנִי וְעָשִׁיר בְּאֵין לְדִין וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּהַקְדָּמַת חִבּוּר זֶה (סימן א).

וְגָרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (כ, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: "*שֶׁקֶר הַחֵן" וגו' (משלי לא, ל)? אָמְרוּ עָלָיו עַל דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֶלְעַאי, שֶׁהָיוּ שִׁשָּׁה תַּלְמִידִים מִתְכַּסִּים בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה.

נפש יהודה שקר החן. של לומדי תורה בדורות הראשונים אשה יראת ה' נאמר על דורו של ר' יהודה שהיו עניים ועוסקין בתורה:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (כא, ב): דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה וגו' נַשְׁכִּימָה וגו' נִרְאֶה וגו' (שיר השירים ז, יב־יג)? אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַל תְּדִינֵנִי כְּיוֹשְׁבֵי *כְּרַכִּים, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם גֶּזֶל וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר וּשְׁבוּעַת שָׁוְא; אֶלָּא, "לְכָה דוֹדִי נֵצֵא *הַשָּׂדֶה" וְאֵרֵאֶךָּ תַּלְמִידַי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָק; ["נָלִינָה בַּכְּפָרִים" (שם), אַל תִּקְרֵי "בַּכְּפָרִים" אֶלָּא בַּכּוֹפְרִים, אֵרֵאֶךָּ בְּנֵי עֵשָׂו, שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ עֲלֵיהֶם טוֹבָה וְהֵם כָּפְרוּ בְּךָ]; "נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים", אֵלּוּ בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת; "נִרְאֶה הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן", אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא; "פִּתַּח *הַסְּמָדַר" (שם), אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה; "*הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים" (שם), אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד; "שָׁם אֶתֵּן" וגו' (שם), אֵרֵאֶךָּ בִּשְׂבַח בָּנַי וּבְנוֹתַי.

נפש יהודה כרכים. מקום שווקים הם וישוב גדול רוכלים וסוחרים מצוים שם לפיכך גזל ועריות נוהג בהן: **השדה**. בני בגא ועובדי אדמה ועוסקין בתורה מתוך דוחק: **סמדר**. גדול מן הפרח כך משנה מפורשת יותר מן המקרא: **הנצו הרמונים**. גדלו כל צרכן וכבר הנץ גדול סביבותיו כעין שומר שיש לאגוזים קטנים:

וּמִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּעֹנִי וּבְדֹחַק הָאֵל יִתְבָּרַךְ יְזַמִּין לוֹ פַּרְנָסָתוֹ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִלְמֹד בְּרֶוַח, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵאָבוֹת: רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי, סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר *וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי.

נפש יהודה כל המבטל את התורה מעושר. כי מתוך תורתו נתן לו הקב"ה עושר דכתיב אורך ימים בימינה עושר וכבוד בשמאלה ובודאי מי שיש לו עושר מרבה בעסק ומשום הכי מבטלו אז או יעני בסוף ימיו או שמור לו לרעתו ולא נשאר ממנו כלום לבניו שיחזרו על הפתחים ומי שלומד אע"פ שיש לו דוחק יהיה לו הטובות היפוך המבטלו:

וְגַם כֵּן גָּרְסִינָן בְּסוֹף מַסֶּכֶת סוֹטָה (מט, א): אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר חִיָּא: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ דֹּחַק תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלַם בָּכוֹ לֹא־תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ" (ישעיה ל, יט) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְנָתַן ה' לָכֶם *לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ" (שם שם, כ). רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: אַף אֵין *הַפַּרְנוֹד נִנְעָל מִפָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־יִכָּנֵף עוֹד *מוֹרֶיךָ" (שם). רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: אַף זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ" (שם).

נפש יהודה כי עם בציון ישב. אלו יושבי בישיבת התורה וסיפא דקרא חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך מיד כשישמע קולך יענך: **לחם צר**. במי הכתוב מדבר במי שמזונותיו קשין עליו ואעפ"כ יושב ועוסק בתורה: **פרגוד**. מחיצה לא יתכסה ממך בכנף בגדו ומחיצתו: **ולא יכנף**. בתריה כתיב: **מוריך**. הקב"ה המלמדך להועיל:

פֶּרֶק רְבִיעִי [רמב]

אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִין בַּלּוֹמְדָהּ בְּעִדּוּן, אֶלָּא מִתּוֹךְ עִנּוּי הַגּוּף, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ו מֵאָבוֹת: כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה: *פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל *וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל. וְאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן - *אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ, אַשְׁרֶיךָ - בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לָךְ - לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה פת במלח תאכל. אפילו אין לך מה לאכול אלא פת במלח אל תמנע מלעסוק בתורה: **ומים במשורה**. במדה שאין לך לשתות אלא מדה מים: **אשריך וכו'**. לכתחילה ישרה בחיי צער ולבסוף יזכה לטובת עוה"ז ועוה"ב והיינו חיי צער לכתחלה ולבסוף תחיה. פת במלח לכתחלה ולבסוף תאכל כל טוב:

וְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סג, ב): "הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל" (דברים כז, ט), אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: *כַּתְּתוּ עַצְמֵיכֶם עַל דִּבְרֵי תוֹרָה. כִּדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דַּאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל" (במדבר יט, יד). אָמַר רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "אִם־נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא

*וְאִם־זָמוֹתָ יָד לְפֶה" (משלי ל, לב)? אִם מְנַבֵּל אַתָּה עַצְמְךָ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה - מִתְנַשֵּׂא, וְאִם לָאו - יָד לְפֶה. אָמַר רַבִּי יַנַּאי: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי *מִיץ חָלָב יוֹצִיא חֶמְאָה" וגו' (שם שם, לג)? בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא חֶמְאָה שֶׁל תּוֹרָה, בְּמִי שֶׁמַּקִּיא עָלֶיהָ חָלָב שֶׁיָּנַק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ; "*וּמִיץ־אַף יוֹצִיא דָם" (שם), כָּל תַּלְמִיד שֶׁכּוֹעֵס עָלָיו רַבּוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וְשׁוֹתֵק זוֹכֶה וּמַבְחִין בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר; "*וּמִיץ אַפַּיִם יוֹצִיא רִיב" (שם), כָּל תַּלְמִיד שֶׁכּוֹעֵס עָלָיו רַבּוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וְשׁוֹתֵק זוֹכֶה וּמַבְחִין בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת, דִּתְנַן: הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין לְךָ מְקוֹם שֶׁתּוֹרָה יוֹתֵר מֵהֶם, שֶׁהֵם כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ.

נפש יהודה כתתו עצמכם. הסכת עשו עצמכם כתותים כמו כתית למאור כלומר להצטער על דברי תורה: **זאת התורה**. היכן מצויה באדם שימות באהלי תורה. המנבל עצמו, ששואל לרבו כל ספקותיו ואע"פ שיתבייש בהם שחבריו מלעיגין עליו: **ואם זמות**. שסתמת פיך מלשאול לשון זמם טבעת של רצועה שתוחבין בחוטם בהמה שעסקיה רעים ונותנים אותו בשפתיה לתופרם יחד ולסתמן וכן סופך שתתן יד לפה כשישאלך ולא תדע להשיב: **מיץ חלב יוציא חמאה**. המוציא את החלב שמצץ משדי אמו על דברי תורה חמאה היא לו: **ומיץ אף**. המוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לאמתו שיבחין בין דם טמא לדם טהור: **ומיץ אפים**. שדוחה שני כעסים ראשונה ושניה אפים תרי משמע ור"ל שמחזיר התורה מיד כשינקו מרבו עד שתהא ברורה לו אז עושה תורתו פירות והיינו חמאה שיכול להורות הוראות. ומהרש"א פירש מיץ חלב שמקיא תענוגי הילדות ובדיני ממונות נאמר אפים שהם עמוקים:

וְגָרְסִינַן בַּחֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יד, א): "אֲשֶׁר־ קָמְטוּ וְלֹא־עֵת נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם" (איוב כב, טז), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים *שֶׁמְּקַמְּטִין שְׁנָה מֵעֵינֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַלֶּה לָהֶם סוֹד לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם".

נפש יהודה שמקמטין. לשון כריתה שכורתין השינה מהם כנהר שיוצק מים הרבה יגלה להם הקב"ה סודות התורה:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (פג, ב): לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה *וַאֲפִילּוּ בִּשְׁעַת מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָדָם כִּי יָמוּת בָּאֹהֶל".

נפש יהודה אפילו בשעת מיתה. כדי שתצא נשמתו בד"ת:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׂין פַּסִּים (כא, ב): "שְׁחוֹרוֹת **כְּעוֹרֵב" (שיר השירים ה, יא), בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא דִּבְרֵי תוֹרָה? בְּמִי שֶׁמַּשְׁכִּים וּמַעֲרִיב עֲלֵיהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ [וּשְׁחוֹרוֹת דּוֹרֵשׁ לְשׁוֹן שַׁחֲרִית]. רַבָּה אָמַר: בְּמִי שֶׁמַּשְׁחִיר פָּנָיו עֲלֵיהֶם כְּעוֹרֵב. רָבָא אָמַר: בְּמִי שֶׁמֵּשִׂים עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן אַכְזָרִי עַל בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ כָּעוֹרֵב. כִּי הָא דְּרַב אַדָּא בַּר מַתְנָא, כִּי הֲוָה

אָזֵיל לְבֵי רַב אָמְרָה לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ; יְנוּקֵי מַאי אַעֲבִיד לְהוּ? אָמַר לָהּ: אֵיכָא קוּרְמֵי (פירוש: ירקות) בַּאֲגָמָא.

נפש יהודה כעורב. דרש לשון ערבית: **עורב**. אכזרי על בניו כדכתיב לבני עורב אשר יקראו והקב"ה מזמין להם יתושין ונכנסין לתוך פיהם:

וְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין ק, א): דְּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: כָּל הַמַּשְׁחִיר פָּנָיו עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְהִיק זִיו פָּנָיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן" (שיר השירים ה, טו). אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁבִּיעוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יְרְוֵין מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ" (תהלים לו, ט).

נפש יהודה מראהו כלבנון. וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב: **ירויון מדשן ביתך**. לעולם הבא על שהרעיב את עצמו בד"ת:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, א): אָמַר רַב הוּנָא: מַאי דִּכְתִיב: "חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ" וגו' (תהלים סח, יא)? אִם עוֹשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ כְּחַיָּה זוֹ, *שֶׁדּוֹרֶסֶת וְאוֹכֶלֶת, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו, אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן, אָמַר רַב הוּנָא: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּכִין בְּטוֹבָתְךָ *לֶעָנִי אֱלֹהִים" (שם).

נפש יהודה שדורסת ואוכלת. מיד לאחר הריגתה שאינו מקפיד על התענוגים אלא אוכלן בלא תבלין וכן שאר עינוגין ל"א שדורסת ואוכלת לאחר הריגתה אוכלת מיד כך ת"ח מחזר על תלמודו מיד כשקבלו מרבו: **לעני**. לזה ששם עצמו במאכלו כעני וללישנא בתרא ששם עצמו כעני לחזור עליה:

וְיִשְׁתַּעְבֵּד גּוּפוֹ וְאֵיבָרָיו לָזֶה, כְּשׁוֹר לְעוֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשָּׂאוֹ - וְאַשְׁרָיו, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי בַּנָּאָה: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־מָיִם *מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל־הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר" (ישעיה לב, כ)? אַשְׁרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל, בִּזְמַן שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים יִצְרָם מָסוּר בְּיָדָם וְלֹא הֵם מְסוּרִים בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־מָיִם", וְאֵין זְרִיעָה אֶלָּא צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה" (הושע י, יב), וְאֵין מַיִם אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמָּיִם" (ישעיה נה, א). "מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל" וגו', תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: לְעוֹלָם יָשִׂים אָדָם עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה כְּשׁוֹר לְעוֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשָּׂאוֹ.

נפש יהודה משלחי רגל. משלחים ומשליכים רגלי יצר הרע מעליהם יצר הרע קרוי אורח כדכתיב ויבא הלך לאיש העשיר:

וְכֵיוָן שֶׁהָאָדָם לָעָמָל נִבְרָא טוֹב לוֹ שֶׁיְּהֵא עָמֵלוֹ בַּתּוֹרָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אָדָם לָעָמָל נִבְרָא; וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמַל פִּיהוּ אִם לְעָמָל אַחֵר,

כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "*כִּי־אֶכַּף עָלָיו פִּיהוּ" (משלי טז, כו), הֲוֵי אוֹמֵר: לַעֲמַל פֶּה נִבְרָא; וְעַדַיִין אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמַל תּוֹרָה *אִם לַעֲמַל שִׂיחָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ" (יהושע א, ח), הֲוֵי אוֹמֵר: לַעֲמַל תּוֹרָה נִבְרָא. אָמַר רָבָא: כָּל גּוּפֵי *דְּרוֹפְתְּקֵי אִינּוּן, טָבָא לְגוּפָא דְּזָכֵי וַהֲוֵי דְּרוֹפְתְּקָא דְּאוֹרַיְתָא (פירוש: כל הגופות טרחנין, אבל אשריו לגוף דזכי ויהיה טורחו בתורה). [שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־נְעִים כִּי־תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ" וגו' (משלי כב, יח), אֵימָתַי תִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ? כְּשֶׁיִּכֹּנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ].

נפש יהודה כי אכף עליו פיהו. שנתן העול על פיו לדבר כאוכף על החמור למשא: **אם לעמל שיחה**. לדבר בו דברי חולין מה שצריך לו: **דרופתקי**. טרחנין כלומר כל הגופין לעמל נבראו ולטרוח טוב לדזכי למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. ל"א דרופתקי כיס ארוך שמשימין בו מעות כל הגופין נרתיקין הם לקבל ולהכניס דברים אשריו למי שזכה ונעשה נרתיק לתורה:

וְאִם הוּא עָמֵל בַּתּוֹרָה הַתּוֹרָה מְזַמֶּנֶת לוֹ פַּרְנָסָתוֹ, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: *זַמֵּר בְּכָל יוֹם זַמֵּר בְּכָל יוֹם. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִימִי: מַאי קְרָאָה? דִּכְתִיב: "*נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי־אָכַף עָלָיו פִּיהוּ" (משלי טז, כו), כְּשֶׁהוּא עָמֵל בַּתּוֹרָה *תּוֹרָה עָמְלָה לוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר.

נפש יהודה זמר בכל יום הוה מסדר תלמודך. אע"פ שסדור בפיך כזמר והוא יגרום לך שתהא לעוה"ב בשמחה ובשירים: **נפש עמל עמלה לו**. מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו כי אכף עליו פיהו מפני שהוא משים דבריה בפיו תמיד כאוכף שעל החמור. ל"א זמר כלומר מי שעוסק בשירים ותשבחות תדיר נעשה זמר כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו: **תורה עמלה לו**. שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה וכל כך למה מפני שאכף פיהו על דברי תורה:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק ג מָאבוֹת: רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר: כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ *עֹול מַלְכוּת *וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכָל *הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל תּוֹרָה נוֹתְנִין עָלָיו עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. עַל כֵּן טוֹב לוֹ לָאָדָם עֵלָּה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁהִיא כָּבוֹד לָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּהֵא בְּעָמָל וְעָנוּי, מִכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

נפש יהודה עול מלכות. משא מלך ושרים: **ועול דרך ארץ**. עמל וטורח הפרנסה לפי שמלאכתו מתברכת: **הפורק ממנו עול תורה**. האומר קשה עלי עולה של תורה ואיני יכול לסובלה:

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [רמג]

הָרוֹצֶה לִלְמֹד וְשֶׁיִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ יוֹצִיא הַדָּבָר בְּפִיו, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נג, ב): בְּרוּרְיָה אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְהַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה גָּרֵיס בִּלְחִישָׁה. *בָּטְשָׁא בֵּיהּ,

אָמְרָה לֵיהּ: לָאו הָכֵי כְּתִיב: "עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה" (שמואל־ב כג, ה), אִם עֲרוּכָה בְּרַמַ"ח אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם - שְׁמֻרָה בַּלֵּב, וְאִם לָאו - אֵינָהּ שְׁמֻרָה בַּלֵּב. תַּנְיָא: תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה תַּלְמוּדוֹ בְּלַחַשׁ וּלְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ.

נפש יהודה בטשא ביה. בעטה ואמרה לו אם ערוכה ברמ"ח אברים כלומר שתלמד בכל כחך ולהשמיע בפומך:

וַאֲמְרִינָן עָלָהּ (נד, א): אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שִׁינְנָא, פְּתַח פּוּמָךְ כִּי הֵיכִי דְּתֵיקוֹם בְּיָדָךְ *וְתוֹרִיךְ חַיֵּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם" (משלי ד, כב), אַל תִּקְרֵי "לְמֹצְאֵיהֶם" אֶלָּא "לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה".

נפש יהודה ותוריך חיי. תאריך ימים:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי עָלָהּ: אָמַר רַבִּי אַמֵּי: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי־נָעִים כִּי־תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ" (שם כב, יח). אֵימָתַי דִּבְרֵי תוֹרָה נָעִימִים? בְּשָׁעָה *שֶׁתִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ; וְאֵימָתַי תִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ? בְּזְמַן שֶׁ*"יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ" (שם). רַבִּי זֵירָא אָמַר: מֵהָכָא, "שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִּיו" וגו' (שם טו, כג), אֵימָתַי שִׂמְחָה לָאִישׁ? בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּמַעֲנֵה פִּיו. רַבִּי יִצְחָק אָמַר: מֵהָכָא, "כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר" וגו' (דברים ל, יד), אֵימָתַי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד? בִּזְמַן שֶׁ"בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ" (שם). רָבָא אָמַר: מֵהָכָא, "תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּ לוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו" וגו' (תהלים כא, ג), אֵימָתַי "תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ"? בִּזְמַן שֶׁ"אֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל־מָנַעְתָּ סֶלָה".

נפש יהודה שתשמרם בבטנך. שהן שמורים בידך שאינן משתכחין ממך: **יכונו יחדו**. שאתה סודרן ומוציאן בפה ולא בגמגום ובלחישה: **וארשת**. ספירת שפתיו בל מנעת סלה כשנתת בו דעת להוציא בשפתיו:

וּמִי שֶׁרְצוֹנוֹ לִלְמֹד יַחֲזֹר תָּמִיד לְמוּדוֹ וְיִבְיַן וְיִזְכֹּר, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ז, ב): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד חָכָם *שֶׁתַּלְמוּדוֹ קֵהֶה עָלָיו כְּבַרְזֶל, בְּשִׁבְיל מִשְׁנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ סְדוּרָה הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקָל" (קהלת י, י). מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? *יַרְבֶּה בִּישִׁיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה" (שם). כָּל שֶׁכֵּן הֵיכָא דִּסְדוּרָה לוֹ מִשְׁנָתוֹ מֵעִקָּרָא. רֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה מְסַדֵּר מַתְנִיתֵיהּ אַרְבָּעִים זְמָנִין, *כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בָּהֶם תּוֹרָה, וְעַיֵּל קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מְסֵר מַתְנִיתֵיהּ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע זְמָנִין, *כְּנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, וְעַיֵּל לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא.

נפש יהודה שתלמודו קהה עליו כברזל. שקשה הוא לו מרוב קושיות בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו נזכר מה כתיב בה ולפיכך אינו יודע לפרק אי נמי שגורסה בטעות פטור על החיוב וחייב על הפטור ומקשינן עליה מדוכתא אחריתי והכי משמע קרא והוא לא פנים שאינו יודע שמועתו מפני שפנים קלקל שקלקל במשנה שהיא קודם

לגמרא: **ירבה בישיבה**. שיסדירו בני הישיבה משנתו: **וחילים**. תלמידים שהן חיילות חיילות. ויתרון הכשיר כשסידר משנתו מתחלה: **כנגד ארבעים יום שניתנה בהם תורה**. שתתקיים בידו והדר עייל קמיה דר' יוחנן למגמר גמרא: **כנגד תורה נביאים וכתובים**. שהן כ"ד ספרים:

וְאִם *אֵינוֹ חוֹזֵר בְּתַלְמוּדוֹ - יִשְׁכְּחֵנּוּ, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ חוֹזֵרָהּ דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁזּוֹרֵעַ וְאֵינוֹ קוֹצֵר; לוֹמֵד וּמְשַׁכֵּחַ דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁיּוֹלֶדֶת וְקוֹבֶרֶת.

נפש יהודה ואינו חוזרה. לשנותה:

וְאִם יוּכַל לַחֲזֹר תַּלְמוּדוֹ אֲפִילוּ מֵאָה וְאַחַת פְּעָמִים נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלֹהִים", כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ט, ב): אָמַר לֵיהּ בֶּן הֵא הֵא לְהִלֵּל: מַאי דִּכְתִיב: "וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עָבָדוֹ" (מלאכי ג, יח)? *הַיְנוּ צַדִּיק הַיְנוּ עֹבֵד אֱלֹהִים? הַיְנוּ רָשָׁע הַיְנוּ *לֹא עָבָדוֹ? אָמַר לֵיהּ: עֹבֵד אֱלֹהִים וְלֹא עָבָדוֹ תַּרְוַויְיהוּ צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי נִינְהוּ, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים לְמִי שֶׁשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים וְאַחַת. אָמַר לֵיהּ: וּמְשׁוּם חֲדָא זִמְנָא יַתִּירָה קָרֵי לֵיהּ "לֹא עָבָדוֹ"? אָמַר לֵיהּ אִין; צֵא וּלְמַד מִשּׁוּק שֶׁל חַמָּרִין, *עֲשָׂרָה פַּרְסֵי בְּזוּזָא וְאַחַד עָשָׂר פַּרְסֵי בְּתַרֵי זוּזֵי.

נפש יהודה היינו צדיק היינו עובד אלהים. מי הוא צדיק ומי הוא עובד אלהים הלא אחד הוא: **ולא עבדו**. צדיק הוא רק מה שאינו נקרא עובד אלהים כמו האחר שאינן דומין זה לזה אינו דומה שונה פרקו כו' אע"פ ששניהן צדיקים מ"מ לא עבדו בשוה שזה עבדו יותר: **עשרה פרסי**. ישכיר לך אדם חמורו בזוז אחד שכבר נהגו כן ואם תשאל לו שילך פרסה יותר ישאלך שני זוזים:

וּמִי שֶׁרָגִיל בַּחֲזָרַת לִמּוּדוֹ יִהְיוּ דְּבָרֵי תוֹרָה מְשֻׁנָּנִין בְּפִיו וּמְזֻמָּן לְהָשִׁיב לְכָל שׁוֹאֵל, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ל, א): תְּנוּ רַבָּנָן: "וְשִׁנַּנְתָּם" (דברים ו, ז), שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרֵי תוֹרָה *מְשֻׁנָּנִים בְּפִיךָ, שֶׁאִם יִשְׁאָלְךָ אָדָם דָּבָר אַל תְּגַמְגֵּם וְתֹאמַר, אֶלָּא אֱמֹר לוֹ מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ" וגו' (משלי ז, ד) וְאוֹמֵר: "קְשָׁרֵם עַל־אֶצְבְּעֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ" (שם שם, ג) וְאוֹמֵר: "*כְּחִצִּים בְּיַד־גִּבּוֹר" וגו' (תהלים קכז, ד) וְאוֹמֵר: "חִצָּיךְ שְׁנוּנִים" וגו' (שם מה, ו). וְאוֹמֵר: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר *אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא יֵבֹשׁוּ" וגו' (שם קכז, ה). מַאי *"אֶת אוֹיְבִים בַּשַּׁעַר" (שם)? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: אֲפִילוּ הָאָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַר אֶחָד נַעֲשׂוּ אוֹיְבִים זֶה לָזֶה. אָמַר רָבָא: וְאֵין זָזִין מִשָּׁם עַד שֶׁנַּעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֶת־יְהֹוָה בְּסוּפָה" (במדבר כא, יד), אַל תִּקְרֵי "בְּסוּפָה" אֶלָּא "בְּסוֹפָה".

נפש יהודה משוננים. מחודדין בפיך חזור עליהם ובדוק בעומקה שאם ישאל לך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד: **אמור לחכמה אחותי את**. שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך אי נמי מסיפא דקרא ומודע לבינה תקרא שתהא ידועה לך: **כחצים ביד גבור**. שנלחם בהם עם אויביו כן בני הנעורים תלמידיו של אדם הקרוין בניו כמו שאמר חזקיה בני אתם אל תשולו ואומר הנה אנכי והילדים אשר נתן לי וגו': **אשר מלא את אשפתו מהם**. משום דדמינהו לחצים נקט לשון מילוי אשפה והוא נרתיק שתוחבין בו החצים: **את אויבים בשער**. סיפא דאשרי הגבר הוא נעשו אויבים מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה: **את והב בסופה**. הכי דריש ליה ספר מלחמות מלחמה שעל ידי ספר אהבה יש בסופה:

וְעִם כָּל זֶה, אִם אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תָּמִיד אֶלָּא עִתִּים יְדוּעִים, אִם יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עוֹסֵק בָּהּ תָּמִיד, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, ב): רַב אִידִי אֲבוּהָ דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי הֲוָה רָגִיל וְאָזֵיל תְּלָתָא יַרְחֵי בְּאוֹרְחָא וַהֲוָה חַד יוֹמָא בְּבֵי מִדְרְשָׁא, וַהֲוָה אָתֵי תְּלָתָא יַרְחָא בְּאוֹרְחָא וַהֲוָה חַד יוֹמָא בְּבֵיתֵיהּ וְהָדַר אָתֵי. וְקָרוּ לֵיהּ רַבָּנָן "בַּר בֵּי רַב דְּחַד יוֹמָא". חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, קָרֵי אַנַּפְשֵׁיהּ: "שְׂחֹק לְרַעֲהוּ אָהֱיֶה קֹרֵא לֶאֱלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ" (איוב יב, ד). אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: בִּמְטוּתָא מִינָּךְ, לָא תַּעֲנֵשׁ רַבָּנָן. נְפַק רַבִּי יוֹחָנָן וְדָרַשׁ: "וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן" (ישעיה נח, ב), וְכִי בַּיּוֹם דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ וּבַלַּיְלָה אֵין דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה אֲפִילּוּ יוֹם בַּשָּׁנָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עוֹסֵק בָּהּ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ. וְכֵן בְּמִדַּת פֻּרְעָנוּת הוּא אוֹמֵר: "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה" (במדבר יד, לד). וְכִי אַרְבָּעִים שָׁנָה חָטְאוּ וְהָלֹא לֹא חָטְאוּ אֶלָּא אַרְבָּעִים יוֹם? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אֲפִילּוּ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָבַר כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ.

נפש יהודה רבי יעקב. הוה רגיל כו', מהלך שלשה חדשים היה מביתו לבהמ"ד ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד וחוזר לביתו לשמח את אשתו בחג הסוכות:

וַאֲפִילּוּ שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּעַ לְמוּדוֹ טוֹב לוֹ לְהִתְעַסֵּק מְעַט בְּפַרְנָסָתוֹ וְלֹא שֶׁיַּטִּיל צָרְכּוֹ עַל אֲחֵרִים. וְעַל דָּא אָמְרוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵאָבוֹת: רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן; וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן.

נפש יהודה דרך ארץ. מלאכה או סחורה שיגיעת שניהם משכחת עון שהתורה מתשת כחו של אדם והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף ומתוך כך יצה"ר בטל ממנו: **וכל תורה שאין עמה מלאכה**. וא"ת יהיה עמל בתורה תמיד ויגיעתה תהא משכחת עון

ומה נצרך למלאכה לכך הוזקק לומר וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה לפי שאי אפשר לו בלא מזונות ומלסטם את הבריות ומשכח תלמודו:

וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא תּוֹרָתוֹ קֶבַע וּמְלַאכְתּוֹ עֲרַאי, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין (לה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "וְאָסַפְתָּ דְּגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ" (דברים יא, יד), מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ" (יהושע א, ח), שׁוֹמֵעַ אֲנִי *דְּבָרִים כִּכְתָבָם, אֶלָּא נֶהֱגֹ בָּהֶם מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: *אֶפְשָׁר, אָדָם חוֹרֵשׁ בְּשָׁעַת חֲרִישָׁה וְזוֹרֵעַ בְּשָׁעַת זְרִיעָה וְקוֹצֵר בְּשָׁעַת קְצִירָה וְדָשׁ בְּשָׁעַת דִּישָׁה וְזוֹרֶה בְּשָׁעַת הָרוּחַ - תּוֹרָה מַה תְּהֵא עָלֶיהָ? אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מְלַאכְתָּן נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם" (ישעיה סא, ה). וּבִזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מְלַאכְתָּן נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי עַצְמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָסַפְתָּ דְּגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ"; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא, שֶׁמְּלֶאכֶת אֲחֵרִים נַעֲשֵׂית עַל יָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ" (דברים כח, מח). אָמַר אַבַּיֵי: הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל *וְעָלְתָה בְיָדָם וְהִרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וְלֹא עָלְתָה בְיָדָם.

נפש יהודה דברים ככתבם. לעולם לא ימושו מפיך וזה אי אפשר שהרי צריך לעסוק בד"א: **אפשר**. בתמיה אפשר כדבריך: **ועלתה בידם**. התורה שהיה להם מזונות ועל ידי כן למדו בתורה:

אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנָן: בְּמָטוּתָא מִינַיְכוּ, דְּלָא תֵּיתוּ קַמְאֵי לָא *בְּיוֹמֵי נִיסָן וְלָא *בְּיוֹמֵי תִּשְׁרֵי, כִּי הֵיכֵי דְּלָא לִיטְרְדוּ בְּמְזוֹנַיְיכוּ כְּלֵי שַׁתָּא.

נפש יהודה ביומי ניסן. ימי הקציר: **ביומי תשרי**. דריכות הגיתות והבדים:

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי: בּוֹא וּרְאֵה מַה בֵּין דּוֹרוֹת רִאשׁוֹנִים לְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים, דּוֹרוֹת רִאשׁוֹנִים שֶׁעָשׂוּ תּוֹרָתָן קֶבַע וּמְלַאכְתָּן עֲרַאי, זֶה וְזֶה נִתְקַיֵּם בְּיָדָם; דּוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים שֶׁעָשׂוּ תּוֹרָתָן עֲרַאי וּמְלַאכְתָּן קֶבַע זֶה וְזֶה לֹא נִתְקַיֵּים בְּיָדָם. עַל כֵּן יַעֲשֶׂה אָדָם תּוֹרָתוֹ קֶבַע וּמְלַאכְתּוֹ עֲרַאי וּמִן הַשָּׁמַיִם יְסַיְּעוּהוּ לְהִתְקַיֵּם הַכֹּל בְּיָדוֹ.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [רמד]

לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בִּמְקוֹם תּוֹרָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק רַבִּי מֵאִיר: תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד וְנָתַן לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי: רַבִּי, מֵאֵיזֶה מָקוֹם אַתָּה? אָמַרְתִּי לוֹ: מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי רַבִּי: רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בְּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ וכו'.

וְאִם יִרְאֶה בְּנֵי אָדָם חֲפֵצִים לִלְמֹד יִלְמֹד כָּל מַה שֶּׁיֵּדַע, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות סג, א): תַּנְיָא, הִלֵּל הַזָּקֵן אוֹמֵר: *בְּעֵת שֶׁמַּכְנִיסִין - *פַּזֵּר, *וּבְעֵת שֶׁמְּפַזְּרִים - *כַּנֵּס, *אִם רָאִיתָ דּוֹר

שֶׁהַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו - כַּגֵּז, שֶׁנֶּאֱמַר "יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד" (משלי יא, כד): וְאִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו - כַּנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' *הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ" (תהלים קיט, קכו).

נפש יהודה בעת שמכנסין. שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים: **פזר**. אתה לשנותן לתלמידים: **בעת שמפזרים**. שהגדולים שבדור מרביצים תורה: **כנס**. אתה ולא תטול שררה עליהם דאף זו לכבוד שמים היא לאחוז במדת הענוה וכתיב עת לעשות לה הפרו תורתך: **ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס**. ואל תטיל דברי תורה לבזיון: **הפרו תורתך**. מלפזרה בשעה שהכנוס הוא לשם שמים:

וְאִם אֵין רַב בְּמָקוֹמוֹ שֶׁיְּלַמְּדֵהוּ יֵלֵךְ לְבַקְּשׁוֹ לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצָאֵהוּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק ד מֵאָבוֹת: רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: *הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה. וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבוֹא אַחֲרֶיךָ, שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶיךָ, וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן.

נפש יהודה הוי גולה למקום תורה. אם אין תלמידי חכמים במקומך ואל תאמר שתמתין עד שיבואו ת"ח לכאן שמא לא יבואו ואם יבואו אל תאמר שחבריך יקיימוה בידך שתלמד מהן אינו דומה שומע מפי הרב עצמו לשומע מפי תלמידיו אלא ילך הוא בעצמו לרב וילמוד ממנו. ד"א שאפילו חריף ובקי אתה לך אצל הרב ושם יש תלמידים הרבה והם יקיימו בידך שתשא ותתן עמהם והיינו דמסיים ואל בינתך אל תשען:

וְכָל מִי שֶׁגּוֹלֶה אַחַר תּוֹרָה וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְטַלְטוּלוֹ מֻבְטָח לוֹ שֶׁיִּלְמְדֶנָּה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, בְּפֶרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, ב): תָּאנָא דְּבֵי רַב עָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "*רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת" (שופטים ה, י)? אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהוֹלְכִין מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה וְיוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ כַּצָּהֳרַיִם; "*יֹשְׁבֵי עַל־מִדְיָן" (שם), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין וְדָנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ; "*הֹלְכֵי" (שם), אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא; "*עַל־דֶּרֶךְ" (שם), אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה; "*שִׂיחוּ" (שם), שֶׁכָּל שִׂיחָתָן הֵם דִּבְרֵי תוֹרָה.

נפש יהודה רוכבי אתונות. אלו ת"ח דקרא לעיל מיניה איירי בחכמי ישראל לבי לחוקקי ישראל המבהירים הלכה כצהרים צחורות הוא לשון צהרים שהח' מתחלף בה': **יושבי על מדין**. לשון המתנה יושבים ומתונים בדין כדי שיצא הדין לאמתו: **הולכי**. היינו טורח הלימוד שהולך לבית המדרש על המקרא: **על דרך**. הוא לימוד המשנה: **שיחו**. אז כשלמד מקרא ומשנה שיחתם בגמרא שכל שיחתן וכו' כמ"ש דאפילו שיחת ת"ח צריכין לימוד:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ *לְכֶרֶם בְּיַבְנֶה, הָיָה שָׁם רַבִּי יְהוּדָה, רֹאשׁ הַמְּדַבְּרִים בְּכָל מָקוֹם, וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. פָּתְחוּ כֻּלָּן *בִּכְבוֹד אַכְסַנְיָא וְדָרְשׁוּ. פָּתַח רַבִּי יְהוּדָה,

*רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל מָקוֹם, וְדָרַשׁ: "וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" וגו' (שמות לג, ז), וְהָלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין מְרֻחָקִין אֶלָּא *שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, אָמְרָה תוֹרָה: "וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ ה'" (שם), תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנּוֹשְׂאִים מַשָּׂאוֹי עַל כִּתְפֵיהֶם וְהוֹלְכִין מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה לִלְמֹד תּוֹרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה (סימן קפח), בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִין.

נפש יהודה לכרם. עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת כַּכֶּרֶם זֶה הַנִּטּוּעַ שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת: **בכבוד אכסניא**. מְכַנִּיסֵי אוֹרְחִין בְּבָתֵּיהֶם: **ראש המדברים**. שֶׁהִיא חָשׁוּב בִּי קֵיסָר וְצוֹוֶה שֶׁהוּא יִדַּבֵּר רִאשׁוֹן בְּכָל מָקוֹם: **שנים עשר מיל**. שֵׁשׁ פַּרְסָאוֹת מִחֲנֶה יִשְׂרָאֵל מִבֵּית הִישִׁימוֹת עַד אֵבֶל הַשִּׁטִּים אֲמִרָה תּוֹרָה וכו' כְּלוֹמַר קְרָא הַכָּתוּב מְבַקֵּשׁ ה':

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ח, א): "אַף חֹבֵב עַמִּים וגו' וְהֵם תֵּכוּ לְרַגְלֶךָ" וגו' (דברים לג, ג), תָּאנֵי רַב יוֹסֵף: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּכַתְּתִין רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה לִשְׁמֹעַ וְלִתֵּן בְּדִבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם.

לְפִיכָךְ נָהֲגוּ רַבּוֹתֵינוּ לֵילֵךְ לְהִגְּלוֹת בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ מוֹצְאִים יְשִׁיבוֹת שֶׁל תּוֹרָה כְּדֵי לִלְמֹד, כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כִּדְנָרְסִינַן בִּכְתֻבוֹת, פֶּרֶק אַף עַל פִּי (סב, ב) וּבְנָדָרִים, פֶּרֶק הַנּוֹדֵד (נ, א). רַבִּי עֲקִיבָא רַעְיָא לְבֶן *כַּלְבָּא שָׁבוּעַ הֲוָה. חָזִיתֵיהּ בַּרְתֵּיהּ, דַּהֲוָה צָנוּעַ וּמַעֲלֵי, אָמְרָה לֵיהּ: אִי מְקַדִּישְׁנָא לָךְ, אֲזֶלֶת לְבֵי רַב? אָמַר לָהּ: הֵן. אִיקַּדְּשָׁה לֵיהּ בְּצִנְעָא. שַׁדְּרָתֵיהּ. שְׁמַע אֲבוּהָ וְאִיקְפַּד, אַפְקָהּ מִבֵּיתֵיהּ וְאַדְּרָהּ הֲנָאָה מִמָּמוֹנֵיהּ. אֲזַל וְיָתִיב בְּבֵי רַב תְּרֵיסַר שְׁנִין. אֲתָא, אַיְתֵי בַּהֲדֵיהּ תְּרֵיסַר אַלְפֵי תַּלְמִידֵי. שָׁמְעָה לַהֲהוּא סָבָא דְּקָא אָמַר לָהּ: עַד כַּמָּה *קָא מְדַכֶּרֶת אַלְמָנוּת חַיּוּת. אָמְרָה לֵיהּ: אִי לְדִידִי צָאֵית יָתֵיב תְּרֵיסַר שְׁנִין אַחֲרִינָתָא, כִּי שָׁמַע, אָמַר: בְּרִשׁוּת קָא עָבִידְנָא. אֲזַל הֲדַר וִיתֵיב בְּבֵי רַב תְּרֵיסַר שְׁנִין אַחֲרִינָתָא כִּי אֲתָא, אַיְתֵי בַּהֲדֵיהּ עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע אַלְפֵי תַּלְמִידֵי. שָׁמְעָה דְּבֵיתְהוּ, הֲוָה קָא נָפְקָא לְאַפָּיהּ. אָמְרוּ לָהּ *שֻׁבְבוּתָא: שַׁאֲלִי מָנֵי וְאֵיכְסֵי. אָמְרָה לְהוּ: "יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ". כִּי מָטְיָא לְגַבֵּיהּ נָפְלָה עַל אַפֵּהּ וּמְנַשְּׁקָה לֵיהּ לְכַרְעֵיהּ. הֲווּ קָא *דָּחֲפֵי לָהּ שַׁמְּעֵיהּ. אָמַר לְהוּ: הַנִּיחוּ לָהּ, שְׁלִי וְשֶׁלְכֶם - שְׁלָהּ הוּא. שָׁמַע כַּלְבָּא שָׁבוּעַ דְּגַבְרָא רַבָּה אֲתָא לְמָתָא. אָמַר: אֵיזִיל לְגַבֵּיהּ, אֶפְשָׁר דְּמֵיפַר לִי נִדְרִי. אֲתָא לְגַבֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, יֵשׁ לִי נֵדֶר לְהָפֵר. אָמַר לֵיהּ: מַאי הוּא? אָמַר לֵיהּ: הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה. אָמַר לֵיהּ: הַהוּא חֲתָנָךְ אִי הֲוָה צוֹרְבָא מֵרַבָּנָן, אֲדַעְתָּא דְּגַבְרָא רַבָּה מִי נָדֵרְתְּ? אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, אֶפִילּוּ פָּסוּק אֶחָד. אָמַר לֵיהּ: אֲנָא נֵיהוּ. נָפַל עַל אַנְפֵּיהּ וְנָשְׁקֵיהּ לְכַרְעֵיהּ וְיָהֵיב לֵיהּ פַּלְגָא דְּמָמוֹנֵיהּ. וְאַף בְּרַתֵּיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא עָבְדָה לְשִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי *כִּי *הַאי גַּוְנָא. אָמַר רַב פַּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי רְחֵילָא בָּתַר רְחֵילָא אָזְלָא: כְּעוֹבְדִין דְּאִמָּא כָּךְ עָבְדָא בְּרַתָּא. וּבְפֶרֶק הַנּוֹדֵר כָּתוּב מַעֲשֶׂה זֶה יוֹתֵר בְּקִצּוּר.

נפש יהודה כלבא שבוע. שם אחד מעשירי ירושלים שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא שבע ור' עקיבא היה רועה בהמותיו וראתה בת כלבא שבוע שר"ע צנוע במדות טובות ומעלי שטוב הוא במעשיו: **קא מדברת**. כמה את מתנהגת כך: **שיבבתא**. השכנה אמרה לה להתקשט בבגדים ואם אין לך שאלי לך: **יודע צדיק נפש בהמתו**. שהיה רועה ויודע שאין לבהמות כלום ורועה טוב מרחם עליהם ומנהיגם בנחת כן יודע שאבי אדרי מנכסיו בעבורו ושאין לי כלום וירחם עלי: **דחפי לה שמעיה**. עבדיו של ר"ע שלא היו יודעין שהיא אשתו אמר להם כלומר לכל תלמידיו ועבדיו תורה שלמדתי אני ואתם על ידה הוא שנתנה לי עצה למיזל לבי רב: **כי האי גוונא**. שאמרה ליה אם תלך לבי רב אקדש לך כמו שעשתה אמה לר"ע אביה: **היא**. התורה תגאלנו מעמלו וטרחו של התורה שלבו יהא פתוח בתורה ויזכה לראש ישיבה:

וְגַם מָצִינוּ מַעֲשִׂיּוֹת כְּתוּבִים כְּשֶׁהָלְכוּ לִלְמֹד תּוֹרָה רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי וּלְרַבִּי חָמָא בַּר בִּזְנָא וּלְרַבִּי יוֹסֵי בְּרֵיהּ דְּרָבָא וְלַאֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפְּרָקִים הַנִּזְכָּרִים וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מַה יֵּשׁ לַעֲשׂוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ נִתְמַעֲטוּ הַיְשִׁיבוֹת שֶׁל תַּלְמוּד תּוֹרָה. עַל כֵּן כָּל הָרוֹצֶה לֵילֵךְ בְּדַרְכְּךָ הַחַיִּים יֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ תּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצָאֶנָּה; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּגְלֶה לִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים הִיא תִּגְאָלֵנוּ לַסּוֹף וְיוֹשִׁיבֵנוּ בָּרֹאשׁ.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי [רמה]

כְּשֶׁיַּעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה יְהֵא לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא כְּדֵי לִטֹּל שְׂכָרָהּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי מֵאִיר: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ *זוֹכֶה לְדָבָרִים הַרְבֵּה; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ *כְּדַאי הוּא לוֹ; *נִקְרָא רֵעַ וְאָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַמְּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה וכו'. כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת.

נפש יהודה זוכה לדברים הרבה. להיות צדיק וחסיד כדלקמן: **כדאי הוא לו**. להיות הכל שלו: **נקרא ריע**. ולי מה יקרו רעיך. אהוב ישליו אוהביך וגם שלום רב לאוהבי תורתך. אוהב את המקום שעושה מאהבה אוהב את הבריות שמקרבן ומלמדן וגומלן טוב ומלבשתו התורה ענוה ומכשרתו להיות צדיק הולך בתומו ואינו עושה עול:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ יַחֲזֵק *בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי" (ישעיה כז, ה). וְרַב אָמַר: כְּאִלּוּ בָּנָה *פַּלְטֵרִין שֶׁל מַעְלָה וּפַלְטֵרִין שֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאֶשֹּׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ" וגו' (שם נא, טז). וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּאִלּוּ מֵגִין

עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְצַל יָדִי כִּסִּיתִיךְ". וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: כְּאִלּוּ מְקָרֵב גְּאוּלָּה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה" (שם).

נפש יהודה במעוזי. מעוז תורה שלום שלום תרתי זימני אחד למעלה ואחד למטה בפמליא בחיילות שרי אומות דאם יש שלום ביניהם יש שלום במלכי מטה: **פלטרין**. דירות מעלה ומטה כדכתיב ולנטוע שמים וליסוד ארץ:

וּכְשֶׁיַּעֲסֹק בָּהּ *לִשְׁמָהּ נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ז, א): תַּנְיָא, רַבִּי בַּנָּאָה אוֹמֵר: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ תּוֹרָתוֹ נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא" וגו' (משלי ג, יח), וְאוֹמֵר: "רְפָאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ" וגו' (שם שם, ח) וְאוֹמֵר: "כִּי מֹצְאֵי מָצָא חַיִּים וַיָּפֶק רָצוֹן מֵה'" (שם ח, לה). אֲבָל אִם אֵינוֹ עוֹסֵק לִשְׁמָהּ הֵיא לוֹ סַם הַמָּוֶת, דַּאֲמְרִינַן עֲלָהּ: וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נַעֲשֵׂית לוֹ סַם הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲרֹךְ כַּמָּטָר לִקְחִי" (דברים לב, ב), וְאֵין עֲרִיפָּה אֶלָּא הֲרִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה" וגו' (שם כא, ד).

נפש יהודה לשמה. משום כאשר צוני ה' אלהי לא כדי ליקרא רבי:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (סג, א): אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: מַאי דִּכְתִיב: "אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ" (משלי ג, טז)? וְכִי בִּימִינָהּ אֹרֶךְ יָמִים אִיכָּא, *עֹשֶׁר וְכָבוֹד לֵיכָּא? אֶלָּא, *לַמַּיְמִינִים בָּהּ - אֹרֶךְ יָמִים אִיכָּא וְכָל שֶׁכֵּן עֹשֶׁר וְכָבוֹד, *וְלַמַּשְׁמְאִילִים בָּהּ - עֹשֶׁר וְכָבוֹד אִיכָּא, אֹרֶךְ יָמִים לֵיכָּא.

נפש יהודה עושר וכבוד ליכא. בתמיה כיון דאיכא אורך ימים כ"ש עושר וכבוד: **למיימינים**. של תורה שמפשפשין טעמיהן בדקדוק ובוררן כימין המיומנת למלאכה: **ולמשמאילים בה**. שאין יגעים בה כל צרכן אי נמי מיימינים בה עסוקים לשמה משמאילין שלא לשמה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (שבת פח, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "שִׁמְעוּ כִּי־נְגִידִים אֲדַבֵּר" (משלי ח, ו)? לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְנָגִיד? לוֹמַר לְךָ: *מַה נָּגִיד זֶה יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה יֵשׁ בָּהֶם כֹּחַ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, כִּדְרָבָא, דַּאֲמַר רָבָא: *דְּאַיְמִין בָּהּ - סַמָּא דְּחַיֵּי, דְּלָא אַיְמִין - סַמָּא דְּמוֹתָא.

נפש יהודה מה נגיד. מלך ושרים: **דאיימין בה**. למיימינים בה עוסקים בכל כחם וטרודים לדעת סודה כאדם המשמש ביד ימינו שהיא עיקר:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עב, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי דִּכְתִיב: "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה" (דברים ד, מד)? זָכָה - נַעֲשֵׂית לוֹ *סַם חַיִּים, לֹא זָכָה - נַעֲשֵׂית לוֹ סַם הַמָּוֶת. וְהֵינוּ דַּאֲמַר רָבָא: דְּאַיְמִין בָּהּ - סַמָּא דְּחַיֵּי, דְּלָא אַיְמִין בָּהּ - סַמָּא

דְּמוֹתָא. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן רְמֵי: כְּתִיב: "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב" (תהלים יט, ט) וּכְתִיב: "אִמֶּרֶת ה' צְרוּפָה" (שם יח, לא)? זָכָה - מְשַׂמַּחְתּוּ, לֹא זָכָה - צוֹרַפְתּוּ לְמִיתָה.

נפש יהודה סם חיים. וסם מות כי נעלם מן סם בגמטריא סם. לא זכה שלומד רק להתגדל ולהתגדר צורפתו כמ"ש וצרפתים כצרוף את הכסף:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָיָא קוֹרָא (יז, א): *מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַב: תַּכְלִית חָכְמָה - תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים; שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּבוֹעֵט בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ (וברבו) וּבְמִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית חָכְמָה" וגו' (תהלים קיא, י). לְ"לוֹמְדֵיהֶם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא, "לְעֹשֵׂיהֶם", לָעוֹשִׂין לִשְׁמָהּ וְלֹא לָעוֹשִׂין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל *הָעוֹשִׂין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נוֹחַ לָהֶם שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ.

נפש יהודה מרגלא. דבר זה היה רגיל בפיו תכלית חכמה עיקר של תורה שיהא עמה תשובה ומעשים טובים: **העושין שלא לשמה נוח להם שלא נבראו**. פירשו שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר:

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ וְלֹא לְהִתְגַּדֵּל בָּהּ וְלֹא לְהַנּוֹת גּוּפוֹ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ד מֵאָבוֹת: רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: *אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם וְלֹא קַרְדֹּם לַחְתּוֹךְ בָּהֶם. וְכֵן הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר: *וְדִאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא - חָלַף, הָא לָמַדְתָּ כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם.

נפש יהודה אל תעשם עטרה. שלא תאמר אלמד בשביל שאקרא רבי ויושיבוני ראש אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא ולא קרדום כמי שחוטב עצים בשכר כך אינו עוסק בתורה אלא כשבא לו שכר ממנה אלא יעסוק בתורה בין שבא לו שכר בין שאין בא לו שכר ושכר מלמדי תינוקות ופסק הדיינין טרחת בטולם מותר: **ודאשתמש בתגא**. שמשמש בכתר תורה שלומד להנאתו כדי ליטול שכר ולפני עצמו לא ילמד אם אין מרויח בה חלף עבר מן העולם קודם זמנו:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק קוֹנָם (סב, א): תַּנְיָא: "לְאַהֲבָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ל, כ), שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם: אֶקְרָא כְּדֵי שֶׁיִּקְרְאוּנִי חָכָם, אֶשְׁנֶה כְּדֵי שֶׁיִּקְרְאוּנִי רַבִּי, אֶשְׁנֶה כְּדֵי שֶׁאֶהְיֶה זָקֵן וְאֵשֵׁב בִּישִׁיבָה, אֶלָּא לְמֹד מֵאַהֲבָה וְסוֹף הַכָּבוֹד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "*קְשָׁרֵם עַל־גַּרְגְּרוֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ" (משלי ג, ג) וְאוֹמֵר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם" וגו' (שם ג, יז) וְאוֹמֵר: "עֵץ־חַיִּים" וגו' (שם שם, יח).

נפש יהודה קשרם. על אצבעותיך, כלומר לא תכוין להנאתך אלא כדי שיהו שגורין בפיך והוסיף על זה ואמר ענדם על גרגרותיך ואח"כ הביא ראיה שסוף הכבוד לבא שנאמר דרכיה דרכי נועם ואומר ותומכיה מאושר:

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עֲשֵׂה דְבָרִים *לְשֵׁם פֹּעֲלָן וְדַבֵּר בָּהֶם לִשְׁמָן. אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם וְלֹא קַרְדֹּם לַחְתּוֹךְ בָּהֶם. וְקַל וָחוֹמֶר: וּמַה בְּלִשַּׁצַר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ אֶלָּא בִּכְלֵי קֹדֶשׁ, שֶׁנַּעֲשׂוּ כְלֵי חוֹל, *נֶעֱקַר מִן הָעוֹלָם; מִי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה לשם פועלן. לשם הקב"ה שפעלם וצוה עליהם ודבר בהן לשמן לשם שמים שתהא כל כוונתך לשמים: **נעקר מן העולם**. שנאמר ביה בליליא קטיל בלשצר והם היו חול שנאמר ובאו בה פריצים שהוציאו מבהמ"ק כיון שבאו ביד פריצים וחללוה שנעשו חול ואעפ"כ נהרג עליהם בלשצר:

וְכֵן מָצִינוּ לְרַבִּי טַרְפוֹן, כִּי לְפִי שֶׁנִּצַּל מִן הַמִּיתָה בִּשְׁבִיל תּוֹרָתוֹ נִצְטָעֵר כָּל יָמָיו, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם: רַבִּי טַרְפוֹן אֲשְׁכְּחֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא, *בְּזִמַּן שֶׁהֶקְפִּלוּ רֹב הַמִּקְצוֹעוֹת, דְּקָא אָכֵיל. אַחְתֵּיהּ *בְּשַׁקָּא וְשַׁקְלֵיהּ וְאַמְטֵיהּ לְמִשְׁדֵּי בְּנַהֲרָא. אָמַר: *אוֹי לוֹ לְטַרְפוֹן שֶׁזֶּה הוֹרְגוֹ. שָׁמְעֵיהּ אִיהוּ, שָׁבְקֵיהּ וַעֲרַק. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ מְשׁוּם רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל: כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק הָיָה מִצְטַעֵר עַל דָּבָר זֶה; אָמַר: אוֹי לִי שֶׁנִּשְׁתַּמַּשְׁתִּי בִּכְתָרָהּ שֶׁל תּוֹרָה. דַּאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם; קַל וָחוֹמֶר: וּמַה בְּלִשַּׁצַר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי קֹדֶשׁ, שֶׁנַּעֲשׂוּ כְלֵי חוֹל - שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְאוּ־בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ" (יחזקאל ז, כב), כֵּיוָן שֶׁפָּרִיצִים בָּאוּ נַעֲשׂוּ חוֹל - נֶעֱקַר מִן הָעוֹלָם, דִּכְתִיב: "בַּהּ בְּלֵילְיָא קְטִיל בֶּלְאשַׁצַּר מַלְכָּא" (דניאל ה, ל); הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁהוּא קַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְזֶה הַמַּעֲשֶׂה כָּתוּב בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה יוֹתֵר בְּקֻצָּר. לְלַמֶּדְנוּ שֶׁלֹּא יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה אֶלָּא לִשְׁמָהּ וְאַל יִטֹּל מִמֶּנָּה הֲנָאָה בָּעוֹלָם הַזֶּה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהִתִּירָה תּוֹרָה.

נפש יהודה בזמן שהוקפלו רוב המקצועות. בזמן שכבר חתכו מן השדות רוב התאנים ואז לוקחין הסכינים שחתכו בהם ומקפילים אותם בבגד ובנרתקים ומצניעין אותם לשנה הבאה סכינים הם מקצועות ועל שם הסכין קרא לתאנים ג"כ מקצועות דהכי אשכחן דקרי קרא לסכינין מקצועות דכתיב יעשהו במקצועות ותנינן הוקפלו רוב המקצעות אותן תאנים שנשתיירו מותרות משום גזל שנתיאשו מהן הבעלים ופטורים מן המעשר דהפקר נינהו על כן אכלם ר' טרפון ומשום שבשאר שנים היו גונבין התאנים מהם סבור שהוא גנבו ג"כ: **בשקא**. להשליכו לנהר ואמר ר"ט אוי שזה ממית לר' טרפון ואז הלך והניח לו בעבור שהוא ת"ח: **אוי לי**. על שאמרתי ר"ט אני דמשמע בשביל תורתי יניח לי ונהניתי מתורתי:

וְעִם כָּל זֶה, טוֹב לוֹ לְהַתְחִיל וְלִכָּנֵס בַּלִּמּוּד אֲפִילוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁאַחַר שֶׁיִּבְיָן הָאֱמֶת יַחֲזֹר לְהִתְעַסֵּק בָּהּ לִשְׁמָהּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קה, ב) וּבְמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת, בְּפֶרֶק כֹּהֵן

מָשִׁיחַ (י, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְווֹת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ; שֶׁבִּשְׁכַר *אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת. וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: רוּת, בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בֶּן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב הָיְתָה.

נפש יהודה ארבעים ושתים קרבנות. שבעה פרים ושבעה אילים שלשה פעמים הרי מ"ב:

וְעִם כָּל זֶה הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל יֵשׁ בֵּין לִשְׁמָהּ בֵּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (נ, ב): רָבָא רְמֵי: כְּתִיב: "*כִּי־גָדֹל עַד־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ" וגו' (תהלים נז, יא), כְּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּהַקְדָּמַת הַנֵּר הַשְּׁלִישִׁי (סימן עח).

נפש יהודה כי גדול עד שמים. בעושים שלא לשמה וכתיב מעל שמים לעוסקין לשמה:

וּכְשֶׁיַּעֲסֹק בָּהּ לִשְׁמָהּ מֵאַהֲבַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא יָרוּץ לִשְׁמָעָהּ מִפִּי כָּל קוֹרֵא, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי זֵירָא: מֵרֵישׁ כִּי הֲוָה חָזֵינָא לְרַבָּנָן דְּקָא מְרַהֲטֵי *לְפִרְקָא בְּשַׁבַּתָּא, אֲמֵינָא: קָא *מְחַלְּלֵי רַבָּנָן שַׁבָּתָא; כֵּיוָן דִּשְׁמָעֵנָא לְהָא דַּאֲמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לִדְבַר הֲלָכָה אֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, דִּכְתִיב: "אַחֲרֵי ה' יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג" וגו' (הושע יא, י), אֲנָא נַמֵּי רְהִיטְנָא. אָמַר רַבִּי זֵירָא: *אַגְּרָא דְּפִרְקָא - רִיהֲטָא. אָמַר אַבַּיֵי: *אַגְּרָא דְּבֵי כַּלָּה - דּוֹחְקָא. וַאֲמַר אַבַּיֵי: *אַגְּרָא דְּשַׁמַּעְתָּא - סָבָרָא. אָמַר רַב פַּפָּא: אַגְּרָא דְּבֵי טָמְיָא - שְׁתִיקוּתָא. אָמַר רַב אַשֵׁי: *אַגְּרָא דְּתַעֲנִיתָא - צְדָקְתָא. אָמַר מַר זוּטְרָא: *אַגְּרָא דְּבֵי הִלּוּלָא - *מִילֵי; אַגְּרָא דְּהֶסְפֵּדָא *דַּלּוּיֵי קָלָא.

נפש יהודה לפרקא. לשמוע הדרשה: **מחללי רבנן שבתא**. דאמר מר אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת שנאמר אם תשיב משבת רגלך: **אגרא דפרקא**. עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם הוא שכר הריצה שהרי רובם אינם מבינים להעמיד הגרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד: **אגרא דבי כלה**. דרשה שדורשין בשבת שלפני הרגל שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל: **אגרא דשמעתא סברא**. שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר: **אגרא דתעניתא צדקתא**. שנותנין צדקה לערב לפרנסת עניים שהתענו בו ביום: **אגרא דבי הילולא**. חתונה: **מילי**. דברים לשמח חתן וכלה בדברים: **דלויי**. להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים: וְגַם כֵּן אַל יִשְׁתָּרֵר בָּהּ לְהוֹרוֹת, קֹדֶם שֶׁיִּהֵא רָאוּי לְהוֹרָאָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט, ב) וּבְמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כב, א): אָמַר רַב הוּנָא: מַאי דִּכְתִיב: "*כִּי־רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים כָּל־הֲרָגֶיהָ" וגו' (משלי ז, כו)? "כִּי־רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה", *זֶה תַּלְמִיד

שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה; "*וַעֲצֻמִים כָּל־הֲרֶגֶיהָ", זֶה תַּלְמִיד שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְאֵינוֹ מוֹרֶה. *וְעַד כַּמָּה? עַד אַרְבָּעִין שְׁנִין. *אֵינִי, וְהָא רָבָא אוֹרֵי? *שָׁאנֵי רָבָא, דְּלֹא הֲוָה כְּוָתֵיהּ.

נפש יהודה כי רבים חללים הפילה. באשה זרה משתעי ותלמיד שאינו נוהג עצמו כשורה קרי ליה נמי הכי: **זה תלמיד שלא הגיע וכו'**. הפילה לשון נפל שלא כלו לו חדשיו כן זה שמורה קודם זמנו: **ועצומים**. לשון עוצם עיניו שסוגרים פיהם ואינם מורים לצרכי הוראה: **ועד כמה**. הוי ראוי להוראה: **איני והא רבא אורי**. וכל שנותיו אינן אלא ארבעים: **שאני רבא**. דאם שוה בחכמה לגדול העיר מותר להורות או שאין זקן ממנו בעיר ורבא אין כמותו בעיר הוי:

וְגַם אַל יִקְרָאֶנָּה כְּמִין זֶמֶר *לִטֹּל בָּהּ צָוֶת וְלֹא לִשְׂחֹק בָּהּ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קא, א) וּבְפֶרֶק קַמָּא דְּמַסֶּכֶת כַּלָּה: הַקּוֹרֵא פָּסוּק *מִשִּׁיר הַשִּׁירִים וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין זֶמֶר וְכֵן *הַקּוֹרֵא פָּסוּק בְּלֹא זְמַנּוֹ מֵבִיא רָעָה לָעוֹלָם, שֶׁהַתּוֹרָה חוֹגֶרֶת שַׂק וְעוֹמֶדֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֶרֶת: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲשָׂאוּנִי בָּנֶיךָ כְּכִנּוֹר שֶׁמְּנַגְּנִים בּוֹ גּוֹיִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם כֵּן, מַה יַּעֲשׂוּ בָּנַי בִּזְמַן שֶׁהֵם שְׂמֵחִים? אוֹמֶרֶת לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֵם יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה וּבְמִשְׁנָה וּבַתַּלְמוּד וּבַהֲלָכוֹת וּבְאַגָּדוֹת; וְאִם עַמֵּי הָאָרֶץ הֵם יַעַסְקוּ בְּהִלְכוֹת פֶּסַח בְּפֶסַח וּבְהִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת וּבְהִלְכוֹת חֲנֻכָּה בַּחֲנֻכָּה. הֵעִיד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: כָּל הַקּוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּזְמַנּוֹ מֵבִיא טוֹבָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב" (משלי טו, כג).

נפש יהודה ליטול בה צוות. כשאדם לבד וביקש דבר להיות לו לחבר וריע כמו חברותא נקרא צוות והוא משורר דברי תורה כדרך אדם יושב בטל מתחיל לשורר: **שיר השירים ועושה אותה כמין זמר**. בניגון אחר שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשות כמין שיר אלא בקריאתו: **הקורא פסוק**. בבית המשתאות בלא זמנו במסב על יינו עושה שחוק בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אמרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּגֹדֶל מַעֲלָתָהּ
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רמו]

הַתּוֹרָה הִיא אוֹרָהּ שֶׁל עוֹלָם וְהָעוֹסְקִין בָּהּ מְאִירִין לָעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כא, א): תַּנְיָא, אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי: מַאי דִּכְתִיב "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" (משלי ו, כג)? תָּלָה הַכָּתוּב אֶת הַמִּצְוָה בְּנֵר וְאֶת הַתּוֹרָה בְּאוֹר. לוֹמַר לְךָ: מַה נֵּר

מְאִירָה לְפִי שָׁעָה אַף מִצְוָה מְגִינָה לְפִי שָׁעָה; וְאֶת הַתּוֹרָה בְּאוֹר, לוֹמַר לְךָ: מָה אוֹר מֵאִיר לָעוֹלָם אַף תּוֹרָה מְאִירָה לָעוֹלָם. וְאוֹמֵר: "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ" (שם שם, כב), בָּעוֹלָם הַזֶּה; "בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ" (שם), זֶה יוֹם הַמִּיתָה; "וַהֲקִיצוֹתָ *הִיא תְשִׂיחֶךָ" (שם), לָעוֹלָם הַבָּא. מָשָׁל לָאָדָם שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה וּמִתְיָרֵא מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַבַּרְקָנִים וּמִן *הַפְּחָתִים וּמֵחַיּוֹת רָעוֹת וּמִלְסְטִים, *נִזְדַּמְּנָה לוֹ אֲבוּקָה שֶׁל אוֹר, נִצַּל מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַבַּרְקָנִים וּמִן הַפְּחָתִים וַעֲדַיִן מִתְיָרֵא מֵחַיָּה רָעָה וּמִלְסְטִים. כֵּיוָן *שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, נִצּוֹל מֵחַיּוֹת רָעוֹת וּמִלְסְטִים *וַעֲדַיִן אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵי זֶה דֶּרֶךְ מְהַלֵּךְ. *הִגִּיעַ לְפָרְשַׁת דְּרָכִים, נִצּל מִכֻּלָּן. כְּדְאִיתָא בְּהַקְדָּמַת נֵר שֶׁל מִצְוָה (סימן עח). וּרְאֵה וְהָבֵן אֵיךְ הִמְשִׁיל הַמִּצְוָה לְנֵר וְהַתּוֹרָה *לְאוֹר הַתָּמִיד.

נפש יהודה היא תשיחך. תליץ בעדך את זכותך: **פחתים**. גומות ובורות בדרך: **נזדמנה לו אבוקה של אור**. כך זכה לקיים מצות ניצול ממקצת פורעניות: **שעלה עמוד השחר ניצול מחיות**. אף כאן זכה לתורה ניצול מן החטא ומן היסורין: **ועדיין אינו יודע וכו'**. שמא יכפנו יצרו ליבטל וישוב עליו הרע ופורעניות: **הגיע לפרשת דרכים**. ושם הכיר את דרכו ואף כאן הגיע ליום המיתה ולא פירש מן התורה עד יום מותו ניצול מן כולן: **לאור התמידי**. לאור החמה שהוא תמיד ולא כנר שהוא דולק לפי שעה:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבַתְרָא (ג, ב): מַעֲשֶׂה בְּהוֹרְדוּס מַלְכָּא דְּקָטַל לְכוּלְהוּ רַבָּנָן וְשַׁבְקֵיהּ לְבָבָא בֶּן בּוּטָא לְמִישְׁקַל עֵצָה מִנַּיְיהוּ. *אַהֲדַר לֵיהּ כְּלִילָא דְּיִלְיָא לְעֵינֵיהּ. יוֹמָא חַד אֲתָא וְיָתֵיב קַמֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: חָזֵי מַר הַאי *עַבְדָּא בִּישָׁא מַאי קָא עָבִיד. אֲמַר לֵיהּ: וּמַאי אֶעֱבִיד לֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: לֵילְטֵיהּ מַר. אֲמַר לֵיהּ: כְּתִיב: "גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל" (קהלת י, כ). אֲמַר לֵיהּ: הַנֵּי מִילֵּי מֶלֶךְ וְהַאי לָאו מֶלֶךְ הוּא. אֲמַר לֵיהּ: וְלָא יְהֵא עָשִׁיר, וּכְתִיב: "וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר" (שם). אֲמַר לֵיהּ: וְהָכְתִיב: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר". (שמות כב, כז), *בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ וְהַאי לָאו עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ הוּא. אֲמַר לֵיהּ: *מִסְתַּפֵּינָא, דִּילְמָא אִיכָּא אִינִישׁ גַּבָּךְ. דְּשָׁמַע מִילְּתָא וְאָזִיל וּמוֹדַע לֵיהּ לְמַלְכָּא. אֲמַר לֵיהּ: *הַשְׁתָּא מִיהָא לֵיכָא אִינִישׁ גַּבָּךְ. אֲמַר לֵיהּ: כְּתִיב "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר" (קהלת י, כ). אֲמַר לֵיהּ: אִי הֲוָה יָדַעְנָא דִּצְנָעִיתוּ כֻּלֵּי הַאי לָא הֲוָה קָטֵילְנָא לְכוּ; הַשְׁתָּא מַאי תַּקָּנְתַּיְיהוּ דַּהֲהוּא גַּבְרָא? אֲמַר לֵיהּ: הוּא כְּבָה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם יֵלֵךְ וְיַעֲסֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם. כְּבָה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם - רַבָּנָן, דִּכְתִיב בֵּהּ: "כִּי נֵר מִצְוָה" וגו' (משלי ו, כג); יֵלֵךְ וְיַעֲסֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב: "וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם" (ישעיה ב, ב) וכו', כְּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה אהדר ליה כלילא דייליא. אנקה תרגום ילא והוא שרץ שקורין איגו"ל בל"א ושערו קשה כמחטין ועשה לו עטרה מעורו סביב עיניו ונקרינהו לעיניו של בבא

בן בוטא להיות סומא: **עבדא בישא**. דהוא היה עבד לבית חשמונאי ומלך ועל עצמו אמר כך לשמוע מה שידבר לו: **בעושה מעשה עמך**. כך אמר לו הורדוס זה מותר לקלל שהרג החכמים והוא אינו עושה מעשה עמך ורשע הוא: **מסתפינא**. מתירא אני מהורדוס פן ישמע לו שאני מקלל: **השתא מיהא**. אנא ואת שנינו כאן ואין שומע:

וְגָרְסִינַן בְּוַיִּקְרָא רַבָּה: "כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־ כָּל־הַמִּצְוָה" וגו' (דברים יא, כב), אָמַר בַּר קַפָּרָא: הַנֶּפֶשׁ וְהַתּוֹרָה נִמְשְׁלוּ לְנֵר. הַנֶּפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם" (משלי כ, כח); תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה" וגו'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם: נֵרִי בְיָדְךָ וְנֵרְךָ בְּיָדִי. נֵרִי בְיָדְךָ זוֹ הַתּוֹרָה, וְנֵרְךָ בְּיָדִי זוֹ הַנְּשָׁמָה; אִם שָׁמַרְתָּ אֶת שֶׁלִּי אֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ, וְאִם כִּבִּיתָ אֶת נֵרִי אֲנִי אֲכַבֶּה אֶת נֵרְךָ. מַנַּיִן? דִּכְתִיב: "רַק *הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד" (דברים ד, ט). וֶהֱוֵי "כִּי אִם־שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מָשָׁל לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם, אֶחָד הָיָה לוֹ כֶּרֶם בַּגָּלִיל וְאֶחָד הָיָה לוֹ כֶּרֶם בִּיהוּדָה, אָמַר אוֹתוֹ שֶׁבַּגָּלִיל לְאוֹתוֹ שֶׁבִּיהוּדָה: שְׁמֹר אֶת שֶׁלִּי וַאֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם: הֱוֵי תּוֹרָתִי בְיָדְךָ וְנַפְשְׁךָ בְּיָדִי, אִם שָׁמַרְתָּ אֶת שֶׁלִּי אֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ וְאִם אִבַּדְתָּ אֶת שֶׁלִּי אֲנִי מְאַבֵּד אֶת שֶׁלְּךָ. הֱוֵי "כִּי־אִם־שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן".

נפש יהודה השמר לך. התורה ומצות ואז תשמור את נפשך תגרום לך לשמור נפשך וזה כי אם שמור שלי תשמרון שלך:

וְגָרְסִינַן בְּסִפְרֵי: "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ" (במדבר ו, כה), *זֶה מָאוֹר הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה" וגו'.

נפש יהודה זה מאור. זה ברכת יאר אור התורה הוא:

וְגָרְסִינַן בַּמִּדְרָשׁ: וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לָעֵינַיִם" (קהלת יא, ז), פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: מַה מָּתוֹק הָאוֹר, אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ" (שופטים ה, לא). רַבִּי אַבָּא אוֹמֵר: מַה מִּתּוּקִים דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְאוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר".

וְגָרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי: "*נְצֹר בְּנִי מִצְוַת אָבִיךָ" וגו' (משלי ו, כ), מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: "קָשְׁרֵם עַל לִבְּךָ תָּמִיד" (שם שם, כא), לָמָּה? "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ" (שם שם, כב). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עֲשֵׂה לְךָ רַב שֶׁתְּהֵא לְאוֹרוֹ; וְאֵי זֶה? זֶה אוֹרָה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר". אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁקָּנָה לוֹ תוֹרָה; לָמָּה? שֶׁהִיא מְשַׁמֶּרֶת אוֹתוֹ מִדֶּרֶךְ רָעָה, דִּכְתִיב: "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ" וגו'.

נפש יהודה נוצר וגו'. ואל תטוש תורת אמך מצות אביך תורה שבכתב תורת אמך תורה שבע"פ:

וְגָרְסִינַן בְּמִדְרָשׁ קֹהֶלֶת: "עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת יב, ב), זוֹ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי" (תהלים פט, לז); "וְהָאוֹר" (קהלת שם), זֶה אוֹר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר"; "וְהַיָּרֵחַ" (שם), אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין, דִּכְתִיב: "כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם" (תהלים פט, לז); "וְהַכּוֹכָבִים" (קהלת, שם), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד" (דניאל יב, ג).

נפש יהודה והירח. אלו סנהדרין, שהיו יושבין ענולין כירח רק מקום לעמידת הבעלי דינין היה פתוח:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רמז]

לְפִי שֶׁיֵּשׁ בַּתּוֹרָה סְגוּלוֹת לְכָל הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם - נִמְשְׁלָה לִדְבָרִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁנִּמְשְׁלָה לִפְנִינִים, דִּכְתִיב: "יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים" (משלי ג, טו); וְנִמְשְׁלָה לְזָהָב וּזְכוּכִית, דִּכְתִיב: "לֹא־יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוּכִית" (איוב כח, יז). וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (טו, א): שְׁאַל "אַחֵר" אֶת רַבִּי מֵאִיר, לְאַחַר שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה: מַאי דִּכְתִיב "לֹא־יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוּכִית"? אָמַר לֵיהּ: אֵלּוּ דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁקְּשִׁין לִקְנוֹתָן כִּכְלֵי זָהָב וּכְלֵי פָּז וְנוֹחִין לְאַבְּדָן כִּכְלֵי זְכוּכִית. אָמַר לֵיהּ: אֲפִילּוּ כִּכְלֵי חֶרֶס. אָמַר לֵיהּ: עֲקִיבָא רַבְּךָ לֹא כָךְ אָמַר, אֶלָּא: מַה כְּלֵי זְכוּכִית אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁבְּרוּ יֵשׁ לָהֶם תַּקָּנָה אַף תַּלְמִיד חָכָם אַף־עַל־פִּי שֶׁסָּרַח יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה; וְאַף אַתָּה חֲזוֹר בְּךָ. אָמַר לֵיהּ: כְּבָר שָׁמַעְתִּי מִבַּת קוֹל: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים", חוּץ מֵ"אַחֵר".

נפש יהודה ונוחין לאבדן. ע"י שכחה: **ואף אתה**. ר' מאיר אמר לאחר גם אתה חזור בך מאחר שיש תקנה לת"ח שחטא בחזרה:

וְנִמְשְׁלָה לְכֶסֶף, דִּכְתִיב: "כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִסְּחַר־כָּסֶף" וגו' (משלי ג, יד) וּכְתִיב: "אִם־תְּבַקְּשֶׁנָּה כַכֶּסֶף" וגו' (שם ב, ד) וּכְתִיב: "טוֹב פְּרִיי מֵחָרוּץ וּמִפָּז וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר" (שם ח, יט).

וְנִמְשְׁלָה לְמַיִם, שֶׁהֵם קִיּוּם כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים, דִּכְתִיב: "הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם" וגו' (ישעיה נה, א). וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקַמָּא (יז, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כָּל־מָיִם" (שם לב, כ) וכו', כְּדַאִיתָא לְעֵיל בפ"ב מֵחֵלֶק גְּמִילוּת חֲסָדִים (סימן רכא). וְנִמְשְׁלָה לְבַרְזֶל וּלְעֵץ וּלְאֶשׁ, כִּדְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם, בְּפֶרֶק קַמָּא דְּתַעֲנִיוֹת (ז, א): אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד" (משלי כז, יז) וכו', כְּדַאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק קַמָּא מִכְּלָל ז שֶׁל נֵר ב (סימן סא).

וְנִמְשָׁלָה לְמַיִם, כִּדְגָרְסִינָן נַמֵּי הָתָם: אָמַר רַבִּי חֲנִינַלַאי בַּר אִידִי: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְמַיִם? לוֹמַר לָךְ: מַה מַּיִם מַנִּיחִין מָקוֹם גָּבוֹהַּ וְהוֹלְכִים לְמָקוֹם נָמוּךְ, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מַנִּיחִין מִי שֶׁדַּעְתּוֹ גְּבוֹהָה וְהוֹלְכִים לְמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה. וְנִמְשְׁלוּ גַּם כֵּן לְיַיִן וְחָלָב. לְיַיִן, דִּכְתִיב: "וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי" (משלי ט, ה); חָלָב, דִּכְתִיב: "דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ" (שיר השירים ד, יא). וּכְתִיב: "וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וגו' יַיִן וְחָלָב" (ישעיה נה, א).

וְעַל דָּא גָּרְסִינָן נַמֵּי הָתָם: אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לִשְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ, לְמַיִם וּלְיַיִן וּלְחָלָב? לוֹמַר לְךָ, *מַה שְּׁלֹשָׁה הַלָּלוּ אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא *בַּפָּחוּת שְׁבַּכֵּלִים, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה עָלָיו. וְהֵיכִי דְּאָמְרָה לֵיהּ בַּרְתֵּיהּ דְּקֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: *חָכְמָה מְפֹאָרָה בִּכְלִי מְכֹעָר! אָמַר לָהּ: אַתְּ רָאמֵי חַמְרָא בְּמָנֵי דְּפַחְרָא? אָמְרָה לֵיהּ: אֶלָּא בְּמַאי רָמוּ כֵּלֵי עָלְמָא? אָמַר לָהּ: כְּגוֹן אַתּוּן, דְּחַשְׁבִיתוּ, רָאמוּ בְּמָאנֵי כַסְפָּא וְדַהֲבָא. אָזְלָא וְאָמְרָה לֵיהּ לַאֲבוּהָ. רָאמוּ לֵיהּ לְחַמְרֵיהּ בְּמָאנֵי דְכַסְפָּא וְדַהֲבָא, *וְתָקוּף. *אָתוּ וְאָמְרוּ לֵיהּ: מַאי אֲמָרַת לָהּ? אָמַר לְהוּ: כִּי הֵיכִי דְּאָמְרָה לִי אָמְרִי לָהּ? וְהָא אִיכָּא שַׁפִּירֵי דְּגַמִּירֵי? אָמַר לְהוּ: אִי הֲווּ סָאנֵי טְפֵי הֲווּ גְּמִירֵי.

נפש יהודה מה שלשה הללו. יין חלב ומים: **בפחות שבכלים**. במאני דפחרא: **חכמה מפוארה**. חכמה יפה יש בך ואתה איש שחור אמר לה דרך צחוק ולרמז מה את אמר לי והלא אביך נותן יין בכלים מכוערים של חרס ואמרה לו ואלא במאי נירמו אם לא בשל חרס הא כולי עבדי הכי: **ותקיף**. והחמיץ: **אתו ואמרו**. לקיסר שהחמיץ היין אמר הקיסר לריב"ח למה אמרת לה כך אמר כי היכי דאמרה לי אי חכמה מפוארה בכלי מכוערה כך אמרתי לה דיין משתמר בכלי מכוערה אף התורה מתקיימת בי יותר משאלו הייתי נאה: דָּבָר אַחֵר: מַה שְּׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ נִפְסָלִין *בְּהֶיסַח הַדַּעַת, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מִשְׁתַּכְּחִים בְּהֶיסַח הַדַּעַת.

נפש יהודה בהיסח הדעת. שאם לא ישמור יפה יהו נשפכין או נופל לתוכן דבר מאוס ונפסלים מלשתות בדבר מועט יותר משמן ודבש שמתוך שהן עבים צפה הפסולת למעלה ואפשר אדם נוטל העליון וזורקו לחוץ והתחתון בר ונקי מה שאין כן במשקה צלול שאינו עב אף התורה נפסל כלומר נשכח אם אינו מחזירה תמיד:

וְגָרְסִינָן בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה: "וְהָיָה *אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע" (דברים כח, א), אָמַר רַבִּי יוּדָן: כָּל מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ בְּקוֹלָהּ שֶׁל תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה לִשְׁמֹעַ בְּאוֹתוֹ הַקּוֹל, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: "קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה" (ירמיה לג, יא). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: הוֹאִיל וְכָל מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ לְדִבְרֵי תוֹרָה מִתְרוֹמֵם בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת הֱווּ זְהִירִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה, הֱוֵי "וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע".

נפש יהודה אם שמוע. בעוה"ז תשמעון בעוה"ב:

דָּבָר אַחֵר: "וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע", הַדָּא הוּא דִכְתִיב: "לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים" (שיר השירים א, ג). אָמְרוּ: בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים נִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה: בְּמַיִם וּבְיַיִן וּבִדְבַשׁ וּבְחָלָב וּבְשֶׁמֶן. בְּמַיִם מִנַּיִן? דִכְתִיב: "הוֹי כָּל־צָמֵא" וגו' (ישעיה נה, א). בְּיַיִן מִנַּיִן? דִכְתִיב: "וּשְׁתוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי" (משלי ט, ה). בִּדְבַשׁ וְחָלָב מִנַּיִן? דִכְתִיב: "דְּבַשׁ וְחָלָב" וגו' (שיר השירים ד, יא). בְּשֶׁמֶן מִנַּיִן? דִכְתִיב: "שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ" (שם א, ג); מַה שֶּׁמֶן זֶה *תְּחִלָּתוֹ מַר וְסוֹפוֹ מָתוֹק, כָּךְ הֵם דִּבְרֵי תוֹרָה, אָדָם מְצַטַעֵר בָּהֶם מִתְּחִלָּה וְעוֹשֶׂה בָהֶם אַחֲרִית טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ *מִצְעָר" וגו' (איוב ח, ז); מַה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אוֹרָה לָעוֹלָם, *אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אוֹרָה לָעוֹלָם; מַה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְעָרֵב בְּמַשְׁקִים אֲחֵרִים, אַף יִשְׂרָאֵל אֵינָן יְכוֹלִין לְהִתְעָרֵב בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַבְדִּיל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים" וגו' (ויקרא כ, כו); מַה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אֲפִילּוּ אַתָּה נוֹתֵן אוֹתוֹ בְּכַמָּה מַשְׁקִים הוּא עוֹלֶה עַל כֻּלָּם, כָּךְ הֵם יִשְׂרָאֵל עֶלְיוֹנִים עַל כָּל אוּמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן" וגו' (דברים כח, א). מַה הַמַּיִם הַלָּלוּ חִנָּם לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה חִנָּם לָעוֹלָם.

נפש יהודה תחלתו מר. קודם שנתבשלו וסופה כשכותשין אותם לשמן היוצא מהם הוא מתוק: **מצער**. בדוחק וצר ואחריתך ישגה מאוד: **אף דברי תורה חנם**. שאינו נותן בה כלום ויודעה ולומדה:

וְגַרְסִינַן בְּחַפַּת אֵלְיָהוּ זוּטָא: לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם בְּדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁמְּשׁוּלִים דִּבְרֵי תוֹרָה בְּלֶחֶם וּבְמַיִם, בְּיַיִן וּבְחָלָב וּבִדְבַשׁ וּבְכֶסֶף וּבְזָהָב - בְּכָל דָּבָר חָבִיב שֶׁבָּעוֹלָם. בְּלֶחֶם מִנַּיִן? דִכְתִיב: "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי" (משלי ט, ה). בְּמַיִם מִנַּיִן? דִכְתִיב: "הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם". בְּיַיִן מִנַּיִן? דִכְתִיב: "וּשְׁתוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי". בְּחָלָב מִנַּיִן? דִכְתִיב: "וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב" (ישעיה נה, א). בִּדְבַשׁ מִנַּיִן? דִכְתִיב: "וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ" וגו' (תהלים יט, יא). בְּכֶסֶף מִנַּיִן? דִכְתִיב: "כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִסְּחַר־כָּסֶף" וגו' (משלי ג, יד). וּכְתִיב: "וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר" (שם ח, יט). בְּזָהָב מִנַּיִן? דִכְתִיב: "לֹא יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוּכִית" וגו' (איוב כח, יז). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם לַעֲמֹד בְּלֹא לֶחֶם וּבְלֹא מַיִם, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לַעֲמֹד בְּלֹא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר" וגו' (יהושע א, ח).

וְנִמְשָׁלָה תוֹרָה לְתְאֵנָה, דִכְתִיב: "*נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ" (משלי כז, יח). רוֹצֶה לוֹמַר: הַמְּשַׁמֵּשׁ לְבַעַל תּוֹרָה יְקַבֵּל שָׂכָר. וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּעֵרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִכְתִיב: "נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ", לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לִתְאֵנָה? לוֹמַר לְךָ: *מַה תְּאֵנָה זוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מְמַשְׁמֵשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָהּ תְּאֵנִים, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָהֶם מוֹצֵא בָהֶם טַעַם.

נפש יהודה נוצר תאנה. השומר התאנים כך המשמש לת"ח יקבל שכר: **מה תאנה זו**. האילן כל שממשמש בה מוצא בה תאנים שאינם מתבשלין בבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט וכל שעה ראוי לאכול מהן:

וְנִמְשְׁלָה לֶאֱגוֹז, דִּכְתִיב: "אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי" (שיר השירים ו, יא). וְעַל דָּא גָּרְסִינָן פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה טו, ב): דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי", לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לֶאֱגוֹז? לוֹמַר לְךָ: מָה אֱגוֹז זֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּלֻכְלָךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה אֵין תּוֹכוֹ נִמְאָס, אַף תַּלְמִיד חָכָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁסָּרַח אֵין תּוֹרָתוֹ נִמְאֶסֶת (סימן רמה).

וְנִמְשְׁלָה לְנֶגִיד, דִּכְתִיב: "שִׁמְעוּ כִּי־נְגִידִים אֲדַבֵּר" וגו' (משלי ח, ו), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק ז מֵחֵלֶק א (סימן רמה).

וְנִמְשְׁלָה לְאַיֶּלֶת, דִּכְתִיב: "אַיֶּלֶת אֲהֲבִים וְיַעֲלַת־חֵן" (שם ה, יט). וְעַל דָּא גָּרְסִינָן פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (עירובין נד, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "אַיֶּלֶת אֲהֲבִים וְיַעֲלַת־ חֵן" וגו', לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְאַיֶּלֶת? לוֹמַר לְךָ: מָה אַיֶּלֶת זוֹ רַחְמָהּ צַר וַחֲבִיבָה עַל בַּעֲלָהּ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה כְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה חֲבִיבִין עַל לוֹמְדֵיהָ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה כְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה. "וְיַעֲלַת־חֵן", *שֶׁמַּעֲלַת חֵן עַל לוֹמְדֶיהָ. "דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל־עֵת" (שם), מַה דַּד זֶה, כָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ מוֹצֵא בּוֹ חָלָב, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָּהֶם מוֹצֵא בָּהֶם טַעַם. "*בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד" (שם), כְּגוֹן רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בַּשּׁוּק הַתְּחִתּוֹן שֶׁל צִפּוֹרִי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה *וּסְדִינוֹ מֻטָּל בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן שֶׁל צִפּוֹרִי. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם אֶחָד לִטְּלוֹ וּמָצָא נָחָשׁ כָּרוּךְ עָלָיו.

נפש יהודה שמעלת חן על לומדיה. שהכל מנשאין אותו ותורתו נותנת לו חן: **באהבתה תשגה תמיד**. בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקך ולרוץ לדבר הלכה: **וסדינו מוטל בשוק העליון**. שנפל ממנו ולא הרגיש מרוב עיון בתורתו:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רמח]

גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה, שְׁמוֹרֶה וּמֵבִיא אֶת הָאָדָם לְקַיֵּם וְלַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹות, כִּדְגָרְסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, ב): וּכְבָר הָיוּ רַבִּי טַרְפוֹן וּזְקֵנִים מְסֻבִּין בַּעֲלִיַּת *בֵּית נִתְזָה בְּלוֹד; וְנִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה זוֹ בִּפְנֵיהֶם: תַּלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל אוֹ מַעֲשֶׂה גָּדוֹל? נַעֲנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר: מַעֲשֶׂה גָּדוֹל. נַעֲנָה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: תַּלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל. נַעֲנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ: תַּלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל, *שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.

נפש יהודה בית נתזה. שם האיש: **שהתלמוד מביא לידי מעשה**. נמצאו שניהם בידו: *וְגָדוֹל תַּלְמוּד, שֶׁקִּדֵּם לְכָל הַמִּצְוֹות, כִּדְגָרְסִינָן עָלָהּ: תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גָּדוֹל תַּלְמוּד, שֶׁקִּדֵּם לְחַלָּה אַרְבָּעִים שָׁנָה, לִתְרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת חֲמִשִּׁים וְאַרְבַּע, לִשְׁמִיטִין שִׁשִּׁים וְאַחַת,

לְיוֹבְלוֹת מֵאָה וְשָׁלֹשׁ. מֵאָה וְשָׁלֹשׁ - מֵאָה וְאַרְבַּע הַוְיָן? קָסָבַר, יוֹבֵל *מְתְּחִלְּתוֹ מְשַׁמֵּט. וּכְשֵׁם שֶׁהַתַּלְמוּד קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה כָּךְ דִּינוֹ קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, כִּדְרָב הַמְנוּנָא, דַּאֲמַר רַב הַמְנוּנָא: אֵין *תְּחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*פּוֹטֵר מַיִם *רֵאשִׁית מָדוֹן" (משלי יז, יד). *וּכְשֵׁם שֶׁדִּינוֹ קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה כָּךְ שְׂכָרוֹ קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ. *בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו" וגו' (תהלים קה, מד- מה).

נפש יהודה גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה. כשיצאו ממצרים נתנה להם התורה בחדש השלישי ובחלה לא נתחייבו עד שנכנסו לארץ דכתיב בבואכם ואמר מר משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה דבכולן כתיב כי תבואו וכאן כתיב בבואכם משנכנסו לה ובתרומות ומעשרות לאחר כיבוש וחילוק דכתיב תבואת זרעך שיהא כל אחד מכיר חלקו והן י"ד שנה הרי נ"ד ומשם התחילו למנות שמיטין ועשו שמיטה לסוף שבע הרי ס"א שנים ולסוף נ' עשו יובל הרי ק"ג: **מתחלתו משמט**. מתחלת השנה מיו"כ עבדים נפטרים ושדות חוזרות ועדיין לא עבר אלא מ"ט שביעית אינה משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ שבע שנים לסוף שבע כל שנה שביעית במנין ס"א: **תחלת דינו**. ליום הדין תחלת תביעות שעליו מפני מה לא עסקת בתורה: **פוטר מים**. הפורק עול תורה: **ראשית מדון**. הוא תחלת דינו ואין מים אלא תורה דכתיב הוי כל צמא הוי לשון זימון וקריאה וקיבוץ לאסוף אנשים כל צמא לכו למים לתורה: **וכשם**. שדין פורעניות תורה קודם לדין פורעניות מעשה כך שכרו אם עסק בתורה קודם לשכר מעשה: **בעבור ישמרו חוקיו**. ואמר מר לעיל תשמרון זו משנה וינצורו יקיימו:

וְגַם כֵּן גְּרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּמְגִלָּה (טז, ב): אָמַר רַב יוֹסֵף: גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, *דְּמֵעִקָּרָא קָא חָשִׁיב לֵיהּ לְמָרְדְּכַי בְּתַר אַרְבָּעָה, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר־בָּאוּ עִם־זֶרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה שְׂרָיָה רְעֵלְיָה מָרְדֳּכַי בִּלְשָׁן" (עזרא ב, ב), *וּלְבַסּוֹף קָא חָשִׁיב לֵיהּ בְּתַר חֲמִשָּׁה, דִּכְתִיב: "הַבָּאִים עִם־זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה עֲזַרְיָה רַעַמְיָה נַחֲמָנִי מָרְדֳּכַי בִּלְשָׁן" (נחמיה ז, ז). וְאָמַר רַב: גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה מִבִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, *שֶׁכָּל זְמַן שֶׁבָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה קַיָּם לֹא הִנִּיחוֹ עֶזְרָא וְעָלָה. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַב: גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה מִכִּבּוּד אָב וָאֵם, שֶׁכָּל אוֹתָם שָׁנִים *שֶׁהָיָה יַעֲקֹב עִם עֵבֶר לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהוּ וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה מעיקרא. בימי כורש כשעלו עם זרובבל מן הגולה ומרדכי עמו ונמנו בספר עזרא כ"ד שנים היה בין מנין למנין בימי כורש לדריוש האחרון ולפי שנעשה מרדכי שר בנתיים ירד מחשיבותו אצל חכמים: **ולבסוף**. אחר ששמו אחשורוש על המס ולראש ולא היה לו פנאי לעסוק בתורה ופרשו ממנו סנהדרין: **שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה**. שיש לך לשמוע למה לא עלה עזרא בימי כורש עד השנה

השביעית לדריוש האחרון לאחר שנבנה הבית כמו שכתוב בעזרא ויבא ירושלים בחדש החמישי היא השנה השביעית למלך וגו' ובמדרש שהיה לומד תורה מפי ברוך בן נריה בבבל וברוך לא עלה מבבל ומת שם בתוך השנים הללו והא דאמרן לעיל ברוך נתנבא בשנת שתים לדריוש בבבל היה מתנבא ושולח ספרים לירושלים: **שהיה יעקב**. למד תורה בבית עבר, י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שהלך אל בית לבן ולא נענש עליהן על כיבוד אביו ובשאר כל השנים שנשתהה בבית לבן ובדרך נענש:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (מד, ב) אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אִיוְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקְרָבַת תְּמִידִים, דִּכְתִיב: "*עַתָּה בָאתִי" (יהושע ה, יד) וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה עתה באתי. על מה שבטלת עתה שבלילה אין עת מלחמה והיה לך לעסוק בתורה דמשום דאמר עתה באתי דמשמע דעוד מילתא אחריתי עבד והיינו שביטל גם הקרבן תמיד של ערבית ובא המלאך בלילה על ביטול תורה ולא בא על ביטול קרבן:

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כָּךְ הִיא גְּדוּלָּתָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁאֲפִילוּ מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכָל דָּבָר לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁכָּתֻר תּוֹרָה הִיא הַמְעֻלֶּה וְהַגְּדוֹלָה שֶׁבְּכֻלָּם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת, פֶּרֶק כֹּהֵן מָשִׁיחַ (יג, א): *כֹּהֵן קוֹדֵם לְלֵוִי *וְלֵוִי לְיִשְׂרְאֵל *וְיִשְׂרְאֵל לְמַמְזֵר *וּמַמְזֵר לְנָתִין *וְנָתִין לְגֵר *וְגֵר לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּם שָׁוִים, אֲבָל אִם הָיָה *מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם וְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ. וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ בַּגְּמָרָא: מְנָא הַנֵּי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דַּאֲמַר קְרָא: "יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים" (משלי ג, טו), מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנַס לִפְנֵי וְלִפְנִים. הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין לְךָ כֶּתֶר גָּדוֹל מִכִּתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה.

נפש יהודה כהן קודם ללוי. דכתיב ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים: **לוי לישראל**. דכתיב הבדיל ה' את שבט הלוי מתוך בני ישראל: **וישראל לממזר**. האי מיוחס והאי לא מיוחס: **ממזר לנתין**. דזה בא מטפה כשרה ונתין אינו בא מטפה כשרה: **נתין לגר**. זה גדל עמנו בקדושה מימות משה היו עם ישראל: **גר לעבד**. שגר אינו בכלל ארור: **ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ**. דכתיב יקרה היא התורה וכו':

וְגָרְסִינַן בְּוַאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה: מִפְּנֵי מָה בְּכָל הַכֵּלִים נֶאֱמַר "וְעָשִׂיתָ" וּבָאָרוֹן כְּתִיב: "וְעָשׂוּ אָרוֹן" (שמות כה, י)? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹאוּ הַכֹּל וְיִתְעַסְּקוּ בָּאָרוֹן כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לַתּוֹרָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: *שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵם: כֶּתֶר תּוֹרָה, כֶּתֶר כְּהוּנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת. כֶּתֶר מַלְכוּת זֶה שֻׁלְחָן, דִּכְתִיב בּוֹ: "זֵר זָהָב" (שם שם, כד). וְכֶתֶר כְּהוּנָּה, זֶה מִזְבֵּחַ, דִּכְתִיב בּוֹ: "זֵר זָהָב" (שם ל, ג). וְכֶתֶר תּוֹרָה זֶה אָרוֹן, דִּכְתִיב בּוֹ:

"זֵר זָהָב" (שם כה, יא)]. לָמָּה *נִכְתְּבִין זָר", וְנִקְרָאִים "זֵר"? לוֹמַר לְךָ? *זָכָה אָדָם - נַעֲשִׂים לוֹ זֵר, לֹא זָכָה - נַעֲשָׂה זָר מֵהֶם. וּמִפְּנֵי מַה בְּכֻלָּן כְּתִיב: "וְעָשִׂיתָ לוֹ" (שם כה, כד; ל, ג) וּבָאָרוֹן כְּתִיב: "וְעָשִׂיתָ עָלָיו" (שם כה, יא)? לוֹמַר לְךָ, שֶׁכֶּתֶר תּוֹרָה מְעַלֶּה יוֹתֵר מִכֻּלָּן; זָכָה אָדָם בַּתּוֹרָה כְּאִלּוּ זָכָה בְּכֻלָּן.

נפש יהודה שלשה כתרים הם. הכתובים בתורה שחייבה התורה לנהוג בהם כבוד כתר תורה כתיב ביה והדרת פני זקן זה שקנה חכמה כתר כהונה כתיב ביה וקדשתו קדוש יהיה לך כתר מלכות כתיב ביה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך: **נכתבין זר**. חסר יו"ד ונקראים זר בציר"י כאילו נכתב ביו"ד והוא לשון כתר: **זכה**. ללמוד לשמור ולקיימה זר לא זכה זרה משתכחת ממנו:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עב, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה זֵרִין הֵן: שֶׁל מִזְבֵּחַ וְשֶׁל אָרוֹן וְשֶׁל שֻׁלְחָן. שֶׁל מִזְבֵּחַ זָכָה בּוֹ *אַהֲרֹן וּנְטָלוֹ; שֶׁל שֻׁלְחָן זָכָה בּוֹ דָּוִד וּנְטָלוֹ; שֶׁל אָרוֹן עֲדַיִן הוּא מוּנָּח, כָּל הָרוֹצֶה לִטֹּל יָבוֹא וְיִטֹּל. שָׁמָּא תֹּאמַר: פְּחוּת שֶׁבָּהֶם הוּא? תַּלְמוּד לוֹמַר: "*בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ" (משלי ח, טו). נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהוּא הַמַּמְלִיךְ וְהַמַּמְלִיךְ גָּדוֹל מֵהַמֶּלֶךְ.

נפש יהודה אהרן. שהכהונה נתנה לאהרן ברית מלח והמלוכה ניתנה לדוד ולזרעו עד עולם: **בי מלכים ימלוכו**. וגדול הממליך מן המלך והתורה אמרה מקרא זה:

וְשָׁנִינוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא: גְּדוֹלָה תּוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהוּנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת *נִקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת וְהַכְּהוּנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַעֲלוֹת וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים. וְאֵלּוּ הֵן: בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן וכו', *עַד 'וְתֹאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי' (אסתר ב, כב).

נפש יהודה נקנית בשלשים מעלות. דכתיבי בספר שמואל משפט המלך והם שלשים עם אותם ששנוים בסנהדרין מלך לא דן ולא דנין אותו וכו' ועשרים וארבע מתנות כהונה: **עד ותאמר אסתר**. שזה הוא אחד ממעלות התורה לאמרה בשם אומרו ומביא גאולה לעולם:

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בְּהַנְהָגַת לוֹמְדֵי תוֹרָה
וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רמט]

תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כְּשֶׁיִּהְיוּ בְיַחַד מוּכְרָחִים לְדַבֵּר בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּלְהַנִּיחַ כָּל שִׂיחָה אַחֶרֶת, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק ג מֵאָבוֹת: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר: *שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה וכו'. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: *שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה

וכו'. וַאֲמִרִינָן הָתָם: רַבִּי חֲלַפְתָּא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר: *עֲשָׂרָה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וכו', כְּדְאִיתָא הָתָם, עַד "בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי" וגו' (שמות כ, כא).

נפש יהודה שנים וכו'. הרי זה מושב לציים כך דרכן של לצים שאינם מדברים בדברי תורה דאלמלי היו מדברין בד"ת לא היה השטן מתגרה לדברי לצנות: **שלשה שאכלו וכו'**. ובברכת המזון יוצא בו ואם אינו מברך ולא דברו ד"ת כאילו אכלו מזבחי מתים תקרובת עובדי כוכבים ומזלות דכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: **עשרה וכו'**. שנאמר אלהים נצב בעדת אל ואין עדה פחותה מי' שנאמר עד מתי לעדה הרעה והם היו עשרה. ואמרו אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו שנאמר בכל המקום וגו' אבוא אליך לשון יחיד:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בַּסּוֹטָה (מט, א): וּבְתַעֲנִית פֶּרֶק קַמָּא (י, ב): וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעַאי בַּר בֶּרֶכְיָה: שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַהוֹלְכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה - רֵאוּיִין לִשָּׂרֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי *הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב־אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ" וגו' (מלכים־ב ב, יא), טַעְמָא דְּאֵיכָּא דִּיבּוּר, הָא לֵיכָּא דִּבּוּר *רְאוּיִין לִשָּׂרֵף.

נפש יהודה המה הולכים הלוך ודבר. בדברי תורה באליהו ובאלישע כתיב: **ראוין לישרף**. שעל מנת כן באו רכב אש עליהם:

וְאִם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה כְּשֶׁהֵם בְּיַחַד - מְחַדְּדִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה וּמַרְבִּין בְּתַלְמוּד, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ז, א): אָמַר רַבִּי חֲמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "*בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד" וגו' (משלי כז, יז)? לוֹמַר לְךָ: מַה בַּרְזֶל זֶה אֶחָד מְחַדֵּד אֶת חֲבֵרוֹ, אַף שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְחַדְּדִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְאֵשׁ, דִּכְתִיב: "הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ וגו' (ירמיה כג, כט)? לוֹמַר לְךָ: מַה אֵשׁ *אֵינָהּ דּוֹלֶקֶת *בִּיחִידִי, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין בִּיחִידִי. וְהֵינוּ דַּאמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "חֶרֶב אֶל־הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ" (שם נ, לו)? חֶרֶב עַל צַוָּארֵי שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בַּד בְּבַד; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא *שֶׁמְּטַפְּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֹאָלוּ"; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁחוֹטְאִין, כְּתִיב הָכָא "וְנֹאָלוּ", וּכְתִיב הָתָם: "אֲשֶׁר *נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ" (במדבר יב, יא); וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: "*נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן" (ישעיה יט, יג). אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי *תוֹרָה בְּעֵץ, דִּכְתִיב: "עֵץ חַיִּים הִיא" וגו' (משלי ג, יח)? מָה עֵץ זֶה, קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים קְטַנִּים מַדְלִיקִין אֶת הַגְּדוֹלִים וּמְחַדְּדִין אוֹתָם. וְהֵינוּ דַּאָמַר רַבִּי: הַרְבֵּה תוֹרָה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵהֶם, וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם.

נפש יהודה ברזל בברזל יחד. ואיש יחד פני רעהו מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו כגון סכין ע"ג חברתה: **אינה דולקת יחידי**. עץ אחד אינה דולקת אלא ב' או ג'

ביחד: **ביחידי**. בלא חבר שיחדדנו בתורה: **שמטפשין**. שמוסיפין טפשות נואלנו תרגום דאיטפשנו: **נואלנו**. כתיב גבי חטאנו: **נואלו שרי צוען**. התעו את מצרים ותועה היינו חוטא: **תורה בעץ**. דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה כשמדליק עץ מצית את העצים דקים תחלה כך קטנים מחדדין ששואלין כל שעה:

וְאִם הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים נוֹחִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה - מַרְבִּין בְּתוֹרָתָן, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (סג, א): אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים *הַנּוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק קַמָּא מִכְּלָל ז, נֵר ב (סימן סא).

נפש יהודה הנוחין זה לזה. ונושאין ונותנין בה בנחת רוח מתעסקין כדי שילמוד זה מזה הקב"ה מקשיב לתורתם:

וְאִם אֵינָן נוֹחִין - נֶעֱנָשִׁים, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מט, א): וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָאי בַּר בֶּרֶכְיָה: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִים בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה - *אֶחָד מֵת וְאֶחָד גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן שָׁמָּה רוֹצֵחַ אָשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דָעַת" (דברים ד, מב), וְאֵין דַּעַת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ" (הושע ד, ו).

נפש יהודה אחד מת. על ידי חבירו שהורגו בשוגג וא' גולה לערי מקלט וזה מבלי דעת על שלא היה להם דעת להיות מלמדים זה את זה ולמדים זה מזה:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ח, א): אָמַר רָבָא: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵינָן נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה - מִתְקַנְּאִין בָּאַף וּמַעֲלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מִקְנָה אַף עַל־עוֹלָה" (איוב לו, לג). עַל כֵּן הַנָּאֶה לַחֲבֵרִים שֶׁיִּהוּ נוֹחִין בְּיַחַד וְיִלְמֹד הַקָּטָן מִן הַגָּדוֹל מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה מקנה אף. בשביל שצריך להגיד זה לזה ולהיות נוחין בהלכה ואינן עושין מקנה מתקנאין מתגרין באף ומעלין אותו ומביאין עליהם האף על ידי שהיה קנאה ביניהם:

וְאִם יוּכְלוּ לִקָּנוֹת רַב - יְבַקְּשׁוּהוּ, וּכְשֶׁיִּשְׁבוּ לְפָנָיו לִלְמֹד יִהְיוּ בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְאוּ אֶת פָּנָיו, כִּדְגָרְסִינָן בְּהוֹרָיוֹת, פֶּרֶק כֹּהֵן מָשִׁיחַ (יב, א): אָמַר לְהוּ רַב מְשַׁרְשְׁיָא לִבְנֵיהּ: כִּי בָּעֵיתוּ מֵיעַל וּמִגְמַר גַּבֵּי דְּרַבַּייכוּ, *גְּרִיסוּ מַתְנִיתִין וְעוּלוּ קַמֵּיהּ; וְכִי יַתְבִיתוּ קַמֵּיהּ, חֲזוּ לְפוּמֵיהּ, דִּכְתִיב: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ" (ישעיה ל, כ). כִּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה גרסו מתניתין. מעיקרא כי היכי דתהוי מרגלא בפומייכו ותהוון ידעין למשאל ליה:

וְגַם יֵשׁ לְזַהֵר מֵהַדְּבָרִים הַמְשַׁכְּחִין אֶת הַלִּמּוּד וְלִהְיוֹת רְגִילִים בַּדְּבָרִים הַמְסַיְּעִין אֶת הַלִּמּוּד. וְגָרְסִינָן נַמֵּי עֲלָהּ (הוריות יג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מְשַׁכְּחִין אֶת הַלִּמּוּד;

הָאוֹכֵל מִמַּה שֶּׁאָכַל עַכְבָּר וּמִמַּה שֶּׁאָכַל חָתוּל וְהָאוֹכֵל לֵב בְּהֵמָה וְהָרְגִיל בְּזֵיתִים וְהַשּׁוֹתֶה שְׁיָרֵי רְחִיצָה וְהָרוֹחֵץ שְׁתֵּי רַגְלָיו זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף *הַמַּנִּיחַ כֵּלָיו תַּחַת מֵרַאשׁוֹתָיו. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים *מְשִׁיבִין אֶת הַתַּלְמוּד: הָאוֹכֵל פַּת חִטִּים וְכָל שֶׁכֵּן חִטִּים עַצְמָן, וְהָאוֹכֵל *בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת בְּלֹא מֶלַח וְהָרְגִיל בְּשֶׁמֶן זַיִת וְהָרְגִיל בְּיַיִן וּבְשָׂמִים וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם *שֶׁל שְׁיוּרֵי עִיסָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַטּוֹבֵל אֻצְבָּעוֹ בְּמֶלַח וְאוֹכֵל. "הָרְגִיל בְּשֶׁמֶן זַיִת", מְסַיֵּעַ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּשֵׁם שֶׁהַזַּיִת *מְשַׁכֵּחַ אֶת הַתַּלְמוּד שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה, כָּךְ שֶׁמֶן זַיִת *מַחֲזִיר הַתַּלְמוּד שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה. "הָרְגִיל בְּיַיִן וּבְשָׂמִים", מְסַיֵּעַ לֵיהּ לְרָבָא, דַּאֲמַר: חַמְרָא וְרֵיחָנֵי פַּקְחִין. "הַטּוֹבֵל אֻצְבָּעוֹ בְּמֶלַח", אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: *וּבְאַחַת, כְּתַנָּאֵי: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם; רַבִּי [יוֹסֵי] אוֹמֵר: שְׁתַּיִם וְלֹא שָׁלֹשׁ. *וְסִימָנֵיךְ: קְמִיצָה. עֲשָׂרָה דְּבָרִים *קָשִׁין לְתַלְמוּד: הָעוֹבֵר תַּחַת אַפְסַר גָּמָל וְכָל שֶׁכֵּן תַּחַת גָּמָל עַצְמוֹ, וְהָעוֹבֵר בֵּין שְׁנֵי גְמַלִּים, וְהָעוֹבֵר בֵּין שְׁתֵּי נָשִׁים וְאִשָּׁה עוֹבֶרֶת בֵּין שְׁנֵי אֲנָשִׁים, [וְהָעוֹבֵר תַּחַת רֵיחַ שֶׁל נְבֵילָה] וְהָעוֹבֵר תַּחַת גֶּשֶׁר שֶׁלֹּא עָבְרוּ תַּחְתָּיו מַיִם אַרְבָּעִים יוֹם, וְהָאוֹכֵל פַּת שֶׁלֹּא בִּשֵּׁל כָּל צָרְכּוֹ, וְהָאוֹכֵל בָּשָׂר *מְזוֹהָמָא לְסָטְרוֹן, וְהַשּׁוֹתֶה מֵאַמַּת הַמַּיִם הָעוֹבֶרֶת בֵּין הַקְּבָרוֹת, וְהַמִּסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַמֵּת; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַקּוֹרֵא כְתָב מֵעַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר. וּכְשֶׁיִּהְיוּ נִזְהָרִין בִּדְבָרִים אֵלּוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים - יִגְדַּל תּוֹרָתָן וַיַּאֲדִיר.

נפש יהודה המניח כליו. מלבושיו: **משיבין**. מחזירין את הלימוד ששכח: **ביצה מגולגלת**. שצלו מעט כשמתחמם באש רק עד שיוכל לגלגל ובודקין אותו כדי שיהא צלי רך כשמתגלגל אז הוא צלי מעט ורכה: **של שיורי עיסה**. שנשתייר מלישה: **משכח את התלמוד של שבעים שנה**. שהיתה סדורה בפיו כל שבעים שנה: **מחזיר התלמוד**. שהיה משתכח ממנו שבעים שנה: **ובאחת**. כלומר שיאכל מלח מעט ובצמצום: **וסימנך**. לגרסא שלא תטעה שאם לא ידע אם אחד אומר א' ולא שלש ואחד אומר שלש ולא ארבע יהא סימן קמיצה כלומר כפוף הקמיצה ונשתיירו מאותן האצבעות של יד העומדין לבד שתי אצבעות זקופין כסדרן מכאן דהיינו אצבע ואמה מכאן וזרת מכאן דהיינו שתי אצבעות מכאן ואצבע אחד מכאן ובכך תהא זכור שאחד אומר אחת ולא שתים ואחד אומר שתים ולא שלש וגודל לא קחשיב הכא עם שאר אצבעות משום דלא קאי כסדר אצבעות ובוהן הוא נקרא גודל והסמוך לו אצבע והאמצעי אמה והשני לו קמיצה והקטן נקרא זרת שם כולל לכל אצבעות: **קשין לתלמוד**. שהעושה אותן יהא קשה לשמוע: **זוהמא לסטרון**. אותו כף שבוחשין את הקדרה קרי ליה זוהמא לסטרון על שם שמעברת הזוהמא לצדדין על שני צדיו תרגום על תרין סטרוהי וי"א שהיו עושין עיסה מן קמח כמצה ונותנין ע"פ הקדרה ושואב הזוהמא:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רן]

כָּל הַנּוֹתֵן חֶפְצוֹ לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה מְסַיְּעִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וּמְסַלְּקִין מִמֶּנּוּ הַמּוֹנְעִים, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְמַלְאוֹת חֶפְצוֹ בַּלִּמּוּד, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ג מֵאָבוֹת: רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר: כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה נוֹתְנִין עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ]. עַל כֵּן טוֹב לוֹ לָאָדָם לְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה שָׁלֵם, שֶׁאִם יְבַטֵּל מִמֶּנָּה יְבוֹאוּ לוֹ מוֹנְעִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ד מֵאָבוֹת: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: *הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, *וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם. וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה יֵשׁ לְךָ *בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ, *וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֵּן לָךְ.

נפש יהודה הוי ממעט בעסק. סחורתך ומלאכתך ויהא עיקר עסקך בתורה: **והוי שפל רוח**. ללמוד מכל אדם אפילו ממי שהוא קטן ממך בחכמה: **בטלים הרבה**. שיסייעו לבטל התורה ד"א בטלים הרבה רשעים וחיות רעות שהם בטלים ועל ידם הקב"ה יביא עליך פורענות: **אם עמלת בתורה**. הוא עצמו ישלם שכרך ולא ע"י שליח ובזה מדה טובה מרובה ממדת פורעניות:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יְסוּרִין בְּדַלִּין הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי רֶשֶׁף יִגְבִּיהוּ עוּף" (איוב ה, ז), וְאֵין עוּף אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הֲתַעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" (משלי כג, ה), וְאֵין רֶשֶׁף אֶלָּא יְסוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף" (דברים לב, כד). אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: *הַאי, תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ וגו' כִּי אֲנִי־ה' רֹפְאֶךָ" (שמות טו, כו)? אֶלָּא, כָּל מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עָלָיו יְסוּרִין מְכֹעָרִין וּמַעֲכִירִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה *הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב" וגו' (תהלים לט, ג).

נפש יהודה התעיף. כשתסגור ותכפול עיניך לעוצמן ואין אותה גירסא מצוי בך: **ולחומי רשף**. בין רעב למזיקין נדרש לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין: **האי תינוקות**. יודעים, שהתורה מגינה שלומדים מספר חומש אם שמוע תשמעו וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר דאיוב כבר למדו: **החשיתי**. השתקתי מטוב מדברי תורה וכאבי נעכר בא מכה עכורה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות סג, א): אָמַר רַב טוֹבִי אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַמַּרְפֶּה עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּיוֹם צָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הִתְרַפִּיתָ בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶכָה" (משלי כד, י). וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (בבא בתרא עט, א): כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמַּרְפֶּה עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָדָם תּוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשִּׂכֶל

בְּקָהָל רָפָאִים יָנוּחַ" (שם כא, טז), וְאֵין רְפָאִים אֶלָּא יוֹרְדֵי גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יֵדַע כִּי־רְפָאִים שָׁם בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל" וגו' (שם ט, יח).

נפש יהודה התרפית. מדברי תורה, צר כחך צר כחו שאין יכול לעמוד ביום צרה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (שם): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַפּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדִבְרֵי שִׂיחָה - אֵשׁ אוֹכַלְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בָּהֶם *מֵהָאֵשׁ יָצְאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם" (יחזקאל טו, ז). וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יב, ב) וּבְפֶרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ג, ב): אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תוֹרָה וכו', כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק קַמָּא מִנֵּר ב (סימן לא). וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּיוֹמָא (יט, ב): אָמַר רָבָא: הַשָּׂח שִׂיחַת חוּלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדִבַּרְתָּ *בָּם" (דברים ו, ז), וְלֹא בְּדָבָרִים אֲחֵרִים.

נפש יהודה מהאש יצאו. מן התורה פרשו דכתיב הלא כה דברי כאש וכתיב מימינו אש דת למו ופסוק הוא בירמיה: **בם**. בדברי תורה ולא בדברים אחרים ושיחת חולין ושיחת הילדים וקלות ראש:

וְגָרְסִינַן הָתָם, פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (לח, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל *הַשּׂוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִתַּלְמוּדוֹ גּוֹרֵם גָּלוּת לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם אָנִי" (הושע ד, ו). אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: אַף מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדוּלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְךָ מִכַּהֵן לִי" (שם). וְגַם שָׁנִינוּ בְּפֶרֶק ג מֵאֵבוֹת: כָּל הַשּׂוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ וכו'.

נפש יהודה השוכח דבר אחד. בשביל שלא חזר עליה ומתוך כך שכחה יבא להתיר את האסור ונמצאת תקלה בא על ידו וכאלו מתחייב בנפשו בעונש שבא על ידו הוא מתחייב בעצמו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק הַדָּר עִם הַנָּכְרִי (סג, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר פַּפָּא: *לֹא נֶעֱנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶלָּא עַל שֶׁבִּטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה לא נענש יהושע. שמת בלא בן אלא על שביטל ישראל לילה אחת כשצרו על יריחו לא עסקו בתורה בלילה ובלילה לא היו עושין מלחמה והיה להם ללמוד:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶם בְּכָל יוֹם: עַל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, וְעַל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק וְעוֹסֵק, וְעַל פַּרְנָס *הַמִּתְגָּאֶה עַל הַצִּבּוּר.

נפש יהודה המתגאה על הצבור. שלא לשם שמים שיש לו השם שהוא פרנס ואינו מתעסק בצרכי צבור רק מתגאה עליהם לכבודו ובמה שהוא נגד כבודו ורצונו מתגאה לנקום בו ועל זה בוכה הקב"ה:

לְפִיכָךְ טוֹב לוֹ לָאָדָם לְשׂוּם כָּל עָסְקָיו בַּתּוֹרָה וְיִנָּצֵל מֵהַמּוֹנְעִים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רנא]

הָרוֹצֶה לְקַיֵּם תַּלְמוּדוֹ בְיָדוֹ יְהֵא נָעִים וּמְרֻצֶּה לַבְּרִיּוֹת וְאַל יִתְגָּאֶה בְתוֹרָתוֹ, כְּדָגָרְסִינַן בְּעֵרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "וַעֲנָקִים לָגַרְגְּרֹתָיִךְ" (משלי א, ט)? אִם מֻשָּׂם אָדָם עַצְמוֹ *כַּעֲנָק זֶה שָׁרָךְ לַצַּוָּאר *וְרוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "לְחָיַיִךְ כְּעָרוּגַת הַבֹּשֶׂם" (שיר השירים ה, יג)? אִם מֻשָּׂם אָדָם עַצְמוֹ כַּעֲרוּגָה, *שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ, וְכַבֹּשֶׂם הַזֶּה, שֶׁהַכֹּל מִתְבַּשְּׂמִין בּוֹ - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וַאֲמְרִינַן הָתָם: אָמַר רַב מַתְנָה: מַאי דִּכְתִיב: "וּמִמְּדָבָר מַתָּנָה" (במדבר כא, יח)? אִם מֻשָּׂם אָדָם עַצְמוֹ כַּמִּדְבָּר, שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתוֹ - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם וּבְפֶּרֶק הַנּוֹדֵד מִן הַיֶּרֶק (נדרים נה, א): רָבָא הֲוָה לֵיה לְרַב יוֹסֵף *מֵילְתָא בַּהֲדֵיהּ, וכו', כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ב שֶׁל חֵלֶק הָרַבָּנוּת (סימן כז).

נפש יהודה כענק זה שרף לצואר. שאינו מצומצם בדוחק סביב הצואר אלא שרפוי בריוח כך הוא נאה ומרוצה לבריות: **ורואה ואינו נראה**. כשמגביה צוארו נראה מתחת זקנו ורוב פעמים שסנטרו וזקנו מכסין אותו כך אם ת"ח אינו רוצה לצאת ולבא בשוק אלא יושב ומחזר על תלמודו תלמודו מתקיים בידו: **שהכל דשין אותו**. שאין לו גסות הרוח ושהכל מתבשמין ממנו שמלמד תורה לתלמידים: **מלתא בהדיה**. רב יוסף אזיל במעלי יומא דכיפורא ומזג ליה הכוס ופייסיה ולמד מקרא זה וממדבר מתנה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, א): תַּנְיָא: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (דברים ו, ה), שֶׁיְּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם *מִתְאַהֵב עַל יָדָךְ וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בַּחֲתִימַת נֵר א (סימן כט). וּכְשֶׁיְּהֵא אָדָם *קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְדִבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וּמַשְׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בַּשּׁוּק נָאֶה וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו? אַשְׁרֵי פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, אַשְׁרֵי אָבִיו שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אַשְׁרֵי רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אוֹי לָהֶם לִבְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה. רְאִיתֶם פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה - כַּמָּה יָפִים דְּרָכָיו, כַּמָּה מְתֻקָּנִים מַעֲשָׂיו, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי־אַתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּךָ אֶתְפָּאָר" (ישעיה מט, ג).

נפש יהודה מתאהב על ידך. לחברך: **קורא**. מקרא שונה משנה ומשמש ת"ח ללמוד תלמוד הוא ישוב טעמי המשניות מה טעמו ומהיכן למדו:

וּבְזֶמֶן שֶׁאָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וְאֵין דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וְאֵין מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בַּשּׁוּק נָאֶה וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא בֶּאֱמוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו? אוֹי לוֹ לְפְלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְאָבִיו שֶׁלִּמְּדוּ תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אַשְׁרֵי בְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה. רְאִיתֶם פְּלוֹנִי

שֶׁלָּמַד תּוֹרָה - כַּמָּה מְכֹעָרִים מַעֲשָׂיו וְכַמָּה מְקֻלְקָלִין דְּרָכָיו, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "*בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־ה' אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ" (יחזקאל לו, כ).

נפש יהודה באמור להם עם ה' אלה. את זה קרא הכתוב חילול השם כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו והכל אומרים מה הועיל לו צדקתו ראו החסידים רעה בא עליהם שנאמר ויחללו את שם קדשי ובמה חללוהו באמור עליהם העובדי כוכבים ומזלות שגלו ביניהם ראו עם ה' אלה ולא יכול להצילם שלא יגלו נמצא שם שמים מתחלל וכבודו מתמעט:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, בְּפֶרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים *הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָם עוֹלְבִין שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן וְאֵין מְשִׁיבִין, *עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִין בְּיִסּוּרִין; עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ" וגו' (שופטים ה, לא).

נפש יהודה הנעלבין ואינן עולבין. אחרים באין עליהם בחוצפה ולא הן על אחרים:

עושין מאהבה ושמחים ביסורין. על עליבה הבאה עליהם:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית, פִּרְקָא קַמָּא (ז, א): אָמַר רַבִּי חֲנִילַאי בַּר אִידִי: לְמָה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה *לְמַיִם וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּחֵלֶק ב, מִכְּלָל זֶה (סימן רמז).

נפש יהודה למים. מה מים יורדין ממקום גבוה לנמוך כך ת"ח מתנהג בענוות ובשפלות:

וְעִם כָּל זֶה אַל יַשְׁפִּיל אָדָם עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּאי לַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ כִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ מַרְגֶּשֶׁת, אֶבָל יִשְׁמֹר כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם.

פֶּרֶק רְבִיעִי [רנב]

כָּל תַּלְמִיד חָכָם הַיּוֹדֵעַ לִלְמֹד תּוֹרָה וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְלַמְּדָהּ לְתַלְמִיד הָגוּן כְּאִלּוּ גּוֹזְלוֹ מְנַחֲלַת אֲבוֹתָיו, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צא, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד כְּאִלּוּ גּוֹזְלוֹ מְנַחֲלַת אֲבוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה" וגו' (דברים לג, ד), *מוֹרָשָׁה הִיא לְכָל יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד אֲפִילּוּ עֲבָרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן מְקַלְלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם" (משלי יא, כו) וְאֵין לְאוֹם אֶלָּא עֲבָרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ" (בראשית כה, כג) וְאֵין בָּר אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף" (תהלים ב, יב). עוּלָּא בַּר יְשַׁעְיָאל אוֹמֵר: מְנַקְּבִין אוֹתוֹ כְּכְבָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִקְּבֻהוּ לְאוֹם", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ" (מלכים־ב יב, י). אַבַּיֵי אָמַר: *כְּאִיבְּלָא דְּקַצְּרֵי. וְאִם מְלַמֵּד מַה שְׁכָרוֹ? אָמַר רָבָא בַּר שֵׁשֶׁת: זוֹכֶה לַבְּרָכוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְיוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֵרְכָה לְרֹאשׁ מְשֻׁבְּיַר" (משלי יא, כו) וְאֵין מְשֻׁבְּיַר אֶלָּא יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיוֹסֵף הוּא וגו' הַמְּשֻׁבָּיר" (בראשית מב, ו).

נפש יהודה מורשה. והיינו ירושה ונחלה היא לישראל וזה מונע מללמדו: **מונע בר**. תורה יקבוהו מנקבין אותו לשון ויקוב חור בדלתו: **כאיבלא דקצרי**. כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים:

וְגַם, הַמּוֹנֵעַ מִלְּלַמֵּד הוּא מְבַזֶּה דְּבַר הַשֵּׁם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (שם צט, א): תָּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ זֶהוּ "דְּבַר־ה' בָּזָה".

אֲבָל אִם רָצָה לְלַמְּדָהּ לַאֲחֵרִים רֵיחוֹ נוֹדֵף, כִּדְגָרְסִינָן הָתָם בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (סוף) פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (לה, ב): דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב "לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים" (שיר השירים א, ג), לְמָה תַּלְמִיד חָכָם דּוֹמֶה? לִצְלוֹחִית שֶׁל *פְּלַייטוֹן - מְגֻלֶּה רֵיחוֹ נוֹדֵף, מְכֻסֶּה אֵין רֵיחוֹ נוֹדֵף; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁדְּבָרִים הַמְכַסִּין מִבְּנֵי אָדָם *מְגַלִּין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַלָמוֹת אָהֲבוּךָ" (שם) קְרֵי בֵיהּ עֲלוּמוֹת: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמַּלְאַךְ הַמָּוֶת אוֹהֲבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַלָמוֹת אָהֲבוּךָ" קְרֵי בֵיהּ עַל מָוֶת; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנּוֹחֵל שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַלָמוֹת", קְרֵי בֵיהּ עוֹלָמוֹת.

נפש יהודה פלייטון. שמן מרקחת מבשמים וורדים שריחם טוב מגולה ריחו נודף והיינו דכתיב שמן תורק שמך כשמגלין אותו ומריקין שמנה כלומר כשאתה מלמד תורה לתלמידים אז יצא לך שם: **מגולין לו**. מעצמו בלא טורח כשהוא מלמדן וזה עלמות דברים הנעלמים ממנו עד הנה מתגלין לו:

וְהַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְלַמְּדָהּ, עָלָיו נֶאֱמַר: "וְצִדְקָתוֹ עוֹמֶדֶת לָעַד" (תהלים קיב, ג), כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק נַעֲרָה שֶׁנִּתְפַּתְּתָה (נ, א): "*הוֹן וְעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ" וגו' (שם), רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר: *זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְלַמְּדָהּ; וְחַד אָמַר: *זֶה הַכּוֹתֵב תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים וּמַשְׁאִילָן לַאֲחֵרִים.

נפש יהודה הון ועושר בביתו. שאין הממון כלה ואף על פי כן וצדקתו עומדת לעד: **זה הלומד תורה ומלמדה**. מתקיימת בו הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד על שטרח ללמד לתלמידים: **זה הכותב וכו'**. ספרים קיימים לו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק ד מֵאבוֹת: רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: *הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת.

נפש יהודה הלומד על מנת ללמד. גם לאחרים וכשלומד גם לקיים כל מה שלמד לדעת מצות ה' כדי לקיימם:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: *כָּל הַמְעַשֶּׂה אֶת חֲבֵרוֹ לִדְבַר מִצְוָה וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן" (בראשית יב, ה), *לִמְּדָם מִדְּרָכָיו וְהוֹדִיעָם מֵאוֹרְחוֹתָיו. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר:

כְּאִלּוּ עָשָׂאן לְדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם" (ויקרא כב, לא). רָבָא אָמַר: כְּאִלּוּ עָשָׂאוֹ לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹתָם" אַל תִּקְרֵי אוֹתָם אֶלָּא אֵתָם.

נפש יהודה כל המעשה. לדבר מצוה כאלו עשאו לאותו דבר מצוה וכן לתורה ואת הנפש אשר עשו בחרן דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן והוי להו עשיה: **לימדם מדרכיו**. אברהם למד להם דרכי ה' ואורחותיו:

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בְּגִדֶּל שִׂכָרָהּ

וְנֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בָּעוֹלָם הַזֶּה; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בָּעוֹלָם הַבָּא; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בָּעוֹלָם הַזֶּה

וְיֵשׁ בּוֹ שִׁלֹּשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רנג]

גְּדוֹלָה תוֹרָה, *שֶׁנּוֹתֶנֶת חַיִּים לְלוֹמְדֶיהָ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק רַבִּי מֵאִיר: גְּדוֹלָה תוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם *וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא" (משלי ד, ב) וְאוֹמֵר: "*רְפָאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ" (שם ג, ח).

נפש יהודה נותנת חיים. בעולם הזה, שאוכל הפירות והקרן קיימת לו לעולם הבא כי חיים הם למוצאיהם בקרן לעוה"ב ובפירות בעוה"ז: **ולכל בשרו מרפא**. לא כשאר הרפואות מי שיש לו מכות מה שנוח לזה קשה לזה או מה שטוב לראשו קשה ללבו והתורה לכל בשרו מרפא: **רפאות תהי לשרך**. לטבורך בעולם הזה ושקוי לעצמותיך שתהא משקה עצמותיך בקבר:

וְגָרְסִינַן נַמִּי בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין עִמּוֹ לְוָיָה יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִוְיַת חֵן" וגו'. חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵם לְרֹאשֶׁךָ" (שם א, ט). חָשׁ בִּגְרוֹנוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ" (שם). חָשׁ בִּבְנֵי מֵעָיו יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְפָאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ" חָשׁ בְּכָל גּוּפוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכָל־ בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא" (שם ד, כב). אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרַבִּי חִיָּא: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. אָדָם נוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ סַם - יָפֶה לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָהֶם תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל - סַם חַיִּים לַכֹּל.

וְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יח, א) וּבְמַסֶּכֶת יְבָמוֹת, פֶּרֶק מִצְוַת חֲלִיצָה (קה, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מִשְׁפָּחָה אַחַת הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מֵתִים בְּנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. אָמַר לָהֶם: שָׁמָא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית עֵלִי אַתֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהוּ: "*וְכָל־מַרְבִּית

בֵּיתְךָ יְמוּתוּ אֲנָשִׁים" (שמואל־א ב, לג); לְכוּ וְעִסְקוּ בַּתּוֹרָה וּחְיוּ. הָלְכוּ וְעָסְקוּ בַּתּוֹרָה וְחָיוּ. וְהָיוּ קוֹרִין לָהֶם מִשְׁפַּחַת יוֹחָנָן עַל שְׁמוֹ.

נפש יהודה וכל מרבית. גידולים רביית ביתך ימותו אנשים כשיגיעו לכלל אנשים והוא יותר צער משימותו קטנים:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ג, ב): "דִּבְרֵי חֲכָמִים *כַּדְּרִבְּנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים" (קהלת יב, יא), לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְדָרְבָן? לוֹמַר לְךָ: מַה דָּרְבָן זֶה מְכַוֵּן אֶת הַפָּרָה לִתְלָמֶיהָ *לְהָבִיא חַיִּים לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְכַוְּנִין לֵב לוֹמְדֵיהֶם מְדַּרְכֵי מִיתָה לְדַרְכֵי חַיִּים וכו'.

נפש יהודה כדרבונות. ככלי המחרישה ומסמרות כמו מחט עב נעוץ בראש המלמד ונקרא מלמד שמדריך הפרה ומלמדה לחרישה שיהא מחריש השדה מכוון ושוה: **להביא חיים לעולם**. על ידי תבואה:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ל, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: "*וְשַׂמְתֶּם" (דברים יא, יח) - סָם תָּם. נִמְשְׁלָה תוֹרָה כְּסָם חַיִּים. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהִכָּה אֶת בְּנוֹ מַכָּה גְּדוֹלָה וְהִנִּיחַ לוֹ רְטִיָּה עַל מַכָּתוֹ, וְאָמַר לוֹ: בְּנִי, כָּל זְמַן שֶׁרְטִיָּה זוֹ עַל מַכָּתְךָ אֱכֹל *מַה שֶּׁהֲנָאתְךָ, שְׁתֵּה מַה שֶּׁהֲנָאתְךָ וּרְחֹץ בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן וְאִי אַתָּה מִתְיָרֵא; וְאִם אַתָּה מַעֲבִירָהּ - הֲרֵי הִיא *מַעֲלָה נִימָא. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּנַי, בָּרָאתִי יֵצֶר הָרָע, בָּרָאתִי לוֹ *תּוֹרָה תַּבְלִין, אִם אַתֶּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה אֵין אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלֹא *אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת" (בראשית ד, ז), וְאִם אֵין אַתֶּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ" (שם); וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל *מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ" (שם) וְאִם אַתָּה רוֹצֶה אַתָּה מוֹשֵׁל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ" (שם).

נפש יהודה ושמתם. את דברי אלה סם תם, שלם שאינו חסר שום הצלה: **מה שהנאתך**. כל מה שדעתך נוחה הימנו ואפילו דבש וכל מינים מתוקים שקשים למכה: **מעלה נימא**. צמחים מין יבלת ופושה ואוכל הבשר: **תורה תבלין**. התורה טוב להסיר היצ"ה כמו תבלין מיני ירקות ובשמים טוב למאכל: **אם תיטיב**. לקח טוב שאם תתנשא על יצרך: **משאו ומתנו**. של יצה"ר באדם להחטיאו:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָאוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה שֶׁגָּזְרָה מַלְכוּת הָרִשְׁעָה שְׁמַד עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה. מָה עָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא? הָלַךְ וְהִקְהִיל קְהִלּוֹת בָּרַבִּים, יָשַׁב וְדָרַשׁ. מְצָאוֹ פַּפּוֹס בֶּן יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ: אִי אַתָּה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי אוּמָה זוֹ? אָמַר לֵיהּ: אַתָּה פַּפּוֹס בֶּן יְהוּדָה, שֶׁאוֹמְרִים עָלֶיךָ חָכָם אַתָּה - אִי אַתָּה אֶלָּא טִפֵּשׁ. אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל; לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְשׁוּעָל, שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל שְׂפַת הַנָּהָר וְרָאָה דָּגִים שֶׁרָצִים לְכָאן וּלְכָאן,

אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אַתֶּם רָצִים לְכָאן וּלְכָאן? אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי הָרְשָׁתוֹת וְהַמַּכְמוֹרוֹת הַבָּאוֹת עָלֵינוּ, אָמַר לָהֶם: רְצוֹנְכֶם שֶׁתִּתָּעֲלוּ לַיַּבָּשָׁה וְנָדוּר אֲנִי וְאַתֶּם, כְּמוֹ שֶׁדָּרוּ אֲבוֹתַי וַאֲבוֹתֵיכֶם? אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה הוּא, שֶׁאוֹמְרִים עָלֶיךָ פִּקֵּחַ שֶׁבַּחַיּוֹת - אִי אַתָּה אֶלָּא טִפֵּשׁ; וּמַה בְּמָקוֹם חַיּוּתֵנוּ אָנוּ מִתְיָרְאִים, בְּמָקוֹם מִיתָתֵנוּ לֹא כָל שֶׁכֵּן. וְאַף אָנוּ כָּךְ: בִּזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, דִּכְתִיב בָּהּ: "כִּי הִוא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ" (דברים ל, כ) - אָנוּ מִתְיָרְאִים, כְּשֶׁאָנוּ פּוֹסְקִין מִן הַתּוֹרָה - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

לֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁתָּפְשׂוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבָשׁוּהוּ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וּתְפָשׂוּהוּ לְפַפּוֹס בֶּן יְהוּדָה וַחֲבָשׁוּהוּ אֶצְלוֹ. אָמַר לוֹ: אַשְׁרֶיךָ רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁנִּתְפַּסְתָּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, אוֹי לִי, שֶׁנִּתְפַּשְׂתִּי עַל דְּבָרִים בְּטֵלִים. אָמְרוּ: כְּשֶׁהוֹצִיאוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא לַהֲרִיגָה - זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע הָיָה, וְהָיוּ סוֹרְקִין אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרְקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל, *וְהָיָה מְתַכַּוֵּן לְקַבֵּל עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, *עַד כָּאן? אָמַר לָהוּ: כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל מִקְרָא זֶה, "בְּכָל־נַפְשְׁךָ" (דברים ו, ה), אֲפִילּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ - וְעַכְשָׁיו שֶׁבָּאָה לְיָדִי *אֲקַיְּמֶנָּה. יָצְתָה נִשְׁמָתוֹ בְּ"אֶחָד". אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זוֹ תוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ? *"מִמְּתִים יָדְךָ ה' מִמְּתִים" וגו', אָמַר לָהֶם: "חֶלְקָם בַּחַיִּים". יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: אַשְׁרֶיךָ, רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁיָּצְאת נִשְׁמָתְךָ בְּ"אֶחָד" וְאַתָּה מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה והיה מתכוין לקבל עול מלכות שמים. בכוונת קריאת שמע שהיה קורא: **עד כאן**. אין צריך אתה לכוין כי נמסרת למיתה ועדיין אתה מכוין בו והולך: **אקיימנה**. בשמחה ובכוונה ואמסור נשמתי לו: **ממתים ידך**. היה לו למות ולא מידי בשר ודם:

וְגָרְסִינַן בַּמְּכִילְתָּא: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ" (שמות טו, כו)? אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: תּוֹרָה שָׁנָתַתִּי לָכֶם - רְפוּאָה הִיא לָכֶם, חַיִּים הִיא לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם" (משלי ד, כב).

וְגָרְסִינַן נָמֵי בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע" (שמות טו, כו), *יָכוֹל לְרִשּׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם), אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּעֲשָׂרָה קוֹלוֹת; "וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה" (שם), אֵלּוּ הַגְּדוֹת; "וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו" (שם), אֵלּוּ הַמִּצְווֹת; "וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו" (שם), אֵלּוּ הָעֲרָיוֹת; "כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם" (וגו') (שם), אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: תּוֹרָה שָׁנָתַתִּי לָכֶם הִיא מְרַפְּאָה אֶתְכֶם שֶׁנֶּאֱמַר: "רְפוּאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ" (משלי ג, ח).

נפש יהודה יכול לרשות. כל דבר שאינו מצוה נקרא רשות:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם: "כִּי־חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם" וגו', כָּל מִי שֶׁמּוֹצֵא דִּבְרֵי תוֹרָה - חַיִּים הוּא מוֹצֵא, מָצָא אָדָם רַב לִלְמֹד מִמֶּנּוּ דָּבָר מִן הַתּוֹרָה אוֹ פֶּרֶק אֶחָד - חַיִּים הוּא מוֹצֵא, לְכָךְ נֶאֱמַר: "כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם".

אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם אָדָם נוֹתֵן סַם לַחֲבֵרוֹ - יָפֶה לְזֶה וְקָשֶׁה לְזֶה; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְהִיא סַם חַיִּים לְכָל גּוּפָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא" (משלי ד, כב).

גַּם בַּמְּכִילְתָא: "וַיּוֹרֵהוּ ה' עֵץ" (שמות טו, כה), רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: *עֵץ הַרְדּוֹפְנְיָא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: עִקַּר תְּאֵנָה וְעִקַּר רִמּוֹן. דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת אָמְרוּ: הֶרְאָהוּ *דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְעֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ חַיִּים הִיא" (משלי ג, יח). וְגָרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים: "וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־פַּלְגֵי מָיִם" (תהלים א, ג), זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ". אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבָּא: לָמָּה נִקְרֵאת הַתּוֹרָה "עֵץ חַיִּים"? שֶׁהֶבְיָה עַל כָּל חַיִּים. אָמַר רַבִּי יוּדָן: לָמָּה נִמְשְׁלָה בְּעֵץ חַיִּים? מָה עֵץ חַיִּים *פְּרוּשׁ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם בְּגַן עֵדֶן, אַף הַתּוֹרָה פְּרוּשָׁה לְכָל הַחַיִּים וּמְבִיאָן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם: "*תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים" (תהלים טז, י), רַבִּי עֲזַרְיָה אוֹמֵר: אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, "תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים". אָמַר לוֹ: חַיִּים אַתְּ בָּעֵי - צַפֵּה לַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ".

נפש יהודה עץ הרדופניא. אילן שעצו מר ופרחיו מר והקב"ה מרפא דבר שקשה לו כמו בדבלת יחזקיהו וי"א עיקר של עץ תאנה ורמון שגם הם מרים: **דברי תורה**. שהיא מרפא לכל דבר אם מלמדה: **פרוש לכל באי עולם**. למי שרוצה לזכות ולשכון תחתיו במעשיו הטובים על ידם יזכה: **תודיעני**. למדני מה אעשה ואזכה לחיי עוה"ב:

דָּבָר אַחֵר: "תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים", אֹרַח חַיִּים זוֹ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא" וגו'; "שׂבַע שְׂמָחוֹת" (תהלים, שם), שִׂמְּחֵנוּ שְׂמָחוֹת הָרִבֵּה: מִקְרָא, מִשְׁנָה, תַּלְמוּד, הֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת וְדִקְדּוּקֵי] סוֹפְרִים.

וְגָרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כְּתִיב: "כִּי כִימֵי הָעֵץ יְמֵי עַמִּי" (ישעיה סה, כב) וְאֵין עֵץ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ". וְכִי מִי נִבְרָא בְּשִׁבִיל מִי, *הַתּוֹרָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אוֹ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה? הֱוֵי אוֹמֵר: תּוֹרָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אֲמֹר מֵעַתָּה: תּוֹרָה שֶׁנִּבְרֵאת בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל הֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְרְאוּ בִּזְכוּתָן - לֹא כָל שֶׁכֵּן.

נפש יהודה תורה בשביל ישראל. דאם אין ישראל לומדים ומקיימים מצותיה מה לה לתורה:

וְגַם כֵּן בְּסִפְרֵי: "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי" (דברים לב, ב), אֵין לֶקַח אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" וגו' (משלי ד, ב). וְאוֹמֵר: "קְחוּ־מוּסָרִי וְאַל־כֶּסֶף" (שם ח, י) וְאֵין מוּסָר אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ" וגו' (שם א, ח) "שִׁמְעוּ מוּסָר וַחֲכָמוּ" (שם ח, לג) "הַחֲזֵק בַּמּוּסָר אַל־תֶּרֶף" (שם ד, יג) "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים" (הושע יד, ג), אֵין דְּבָרִים אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה'" וגו' (דברים ה, יט). "כַּמָּטָר", מַה מָּטָר חַיִּים הֵם לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה חַיִּים הֵם לָעוֹלָם; אִי מַה מָּטָר זֶה מְקַצַּת עוֹלָם שְׂמֵחִין בּוֹ וּמְקַצַּת עוֹלָם עֲצֵבִים בּוֹ, *מִי שֶׁבּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן וְגִתּוֹ וְגָרְנוֹ לְפָנָיו מֵצַר בּוֹ, יָכוֹל אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי" (דברים לב, ב), מַה טַּל כָּל הָעוֹלָם שְׂמֵחִים בּוֹ, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל הָעוֹלָם שְׂמֵחִים בָּהֶם.

נפש יהודה מי שבורו מלא יין. מתירא שלא ירד הגשם לבורו או לגרנו וגם לעוברי דרכים הוא רע כשהגשם ירד עליהם:

"*כִּשְׂעִירִים עָלַי דָּשָׁא" (שם), מַה שְּׂעִירִים הַלָּלוּ יוֹרְדִין עַל עֲשָׂבִין וּמְגַדְּלִין אוֹתָן וּמַעֲלִין אוֹתָן, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְגַדְּלִין וּמַעֲלִין אֶת הָאָדָם, וְכֵן הַכָּתוּב אוֹמֵר: "*סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ" (משלי ד, ח). "וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב" (דברים, שם), מָה רְבִיבִים הַלָּלוּ יוֹרְדִין עַל עֲשָׂבִים וּמְעַדְּנִין אוֹתָן וּמְפַנְּקִים אוֹתָן, כָּךְ הֵם דִּבְרֵי תוֹרָה - מְעַדְּנִין וּמְפַנְּקִין אֶת הַגּוּף וּמְחַיִּין אֶת הַנֶּפֶשׁ.

נפש יהודה שעירים. רוח סערה ומחזיקין העשבין ומגדלין אותן: **סלסלה**. כמו מסלסל בשערו כלומר חוזר וחוזר עליה ומחפש אחריה לבקשה ללמדה אז תרוממך:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה מַצֶּלֶת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (י, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרַב שֶׁגָּלָה מַגְלִין יְשִׁיבָתוֹ עִמּוֹ. אֵינִי, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מְנַיִן לְדִבְרֵי תוֹרָה *שֶׁהֵן קוֹלְטִין? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר" (דברים ד, מג) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ "וְזֹאת הַתּוֹרָה" (שם שם, מד)? לָא קַשְׁיָא, הָא בְּעִידְנָא דְּעָסִיק בָּהּ, הָא *בְּעִידְנָא דְּלָא עָסִיק בָּהּ.

נפש יהודה שהן קולטין. שת"ח שהרג בשוגג אין צריך לנוס לערי מקלט ואין גואל הדם יכול לעשות לו שום דבר כי במקום שהוא לומד הוא בעיר מקלטו וע"כ נסמך בתורה את בצר במדבר וסמיך ליה וזאת התורה: **בעידנא דלא עסיק בה**. אם ימצא אותו גואל הדם והרגו אינו נהרג עליו:

וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, *דְּקוֹלֶטֶת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת, כִּי הָא דְּרַב חִסְדָּא הֲוָה *יָתֵיב וְגָרִיס בְּבֵי רַב וְלָא הֲוָה קָא יָכֵיל מַלְאַךְ הַמָּוֶת לְמִקְרַב בַּהֲדֵיהּ, דְּלָא שְׁתִיק פּוּמֵיהּ מִגִּירְסָא. סְלִיק וְיָתִיב אֲאַרְזָא דְּבֵי רַב, פָּקַע אַרְזָא, שְׁתִיק - וְיָכֵיל לֵיהּ. וְגוּפָא דְּהַהִיא עוּבְדָּא הִיא בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד (כח,

א). וְגָרְסִינָן נַמֵּי הָתָם בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד: רַבִּי חִיָּא לָא מָצֵי לְמִקְרַב לֵיהּ. יוֹמָא חַד אִידְּמֵי לֵיהּ *כְּעַנְיָא וכו' וְעוּבְדֵי אַחֲרִינֵי.

נפש יהודה דקולטת. התורה דנסמך לאת בצר במדבר ממלאך המות הוא אבל אם הרג בשוגג צריך לנוס אל ערי מקלט: **ויתיב.** על עמוד של ארז שסמוך למדרשו של ר"ח אשתיק רב חסדא מגרסא מקול הארז שבקע: **כעניא.** והוציא לו לחם ואמר כשם שאתה מרחם על העני רחם עלי שאני מלאך המות ומסר את עצמו בידו שפסק מללמוד:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת ל, ב) עַל הַהוּא מַעֲשֶׂה דְּדָוִד הַמֶּלֶךְ בְּיוֹם פְּטִירָתוֹ, *דְּכָל יוֹמָא דְּשַׁבַּתָּא הֲוָה יָתֵיב וְגָרֵיס כֻּלֵּי יוֹמָא, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִשְׁלְטָ בֵּיהּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת. הַהוּא יוֹמָא דְּמָטָא זִמְנֵיהּ, אֲתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת יָתֵיב לְקַמֵּיהּ וְלָא יָכֵיל, דְּלָא פָּסֵיק מִגִּירְסֵיהּ. הֲוָה לֵיהּ חַד בֶּסְתָּנָא אֲחוֹרֵי בֵּיתֵיהּ, אֲזַל מַלְאַךְ הַמָּוֶת *סָלֵיק בְּחֵישׁ בֵּינֵי אִילְנֵי. אֲמַר דָּוִד: אֶסְלֵיק וְאֶחֱזֵי מַאי הַאי קָא סָלֵיק בְּדַרְגָא וְגָרֵיס, *אִישְׁתְּמִיט כַּרְעֵיהּ, אִפְּחֵית דַּרְגָא מִתּוּתֵיהּ, אִשְׁתֵּיק וְנָח נַפְשֵׁיהּ.

נפש יהודה כל יומא דשבתא. של כל שבתות השנה הוה יתיב וגריס שלא יקרב מלאך המות אליו שהתורה מגינה ממות כדאמרינן בסוטה: **סליק בחיש ביני אילני.** מנענע המלאך באילנות להשמיע קול המיה ועל ידי בחישו החטיא לדוד שנדמה אליו כצפור שהוא בחש וטרף בכנפיו בחלון כדי שיסתכל לבת שבע ועל ידי בחישו המיתו. בוסתנא, גן של אילנות: **אישתמיט כרעיה.** דדוד שנחלק ואפחית ונשמט הדרגא שהיה עומד עליו מתחתיו ואשתק ופסק מגירסא ויכיל ליה מלאך המות ומת:

וְגַם מָצִינוּ כָּזֶה בְּמַעֲשֶׂה דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי, הַכָּתוּב בְּפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פו, א), דְּנָח נַפְשֵׁיהּ *עַל יְדֵי שְׁמָדָא וּכְתִיב עֲלֵיהּ דְּלָא קָא מָצֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת לְמִקְרַב לֵיהּ, מִדְּלָא הֲוָה שָׁתֵיק פּוּמֵיהּ מִגִּירְסֵיהּ וכו'.

נפש יהודה על ידי שמדא. גזירת המלך ברח וישב ביער על אילן ולמד תורה והשמיעו מלאך המות קול כאלו פרשים באים אחריו לתפשו ופסק מגירסא ומת:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת "*חַיֵּי עוֹלָם", כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (י, א); רָבָא חָזֵיהּ לְרַב הַמְנוּנָא דַּהֲוָה קָא מַאֲרִיךְ בִּצְלוֹתֵיהּ, אָמַר: מַנִּיחִין חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שָׁעָה. בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּפִלָּה נִקְרֵאת "עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב", כֵּיוָן שֶׁהִיא בָּאָה לְבַקֵּשׁ חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, נִקְרֵאת "חַיֵּי שָׁעָה" וְהַתּוֹרָה נִקְרֵאת "חַיֵּי עוֹלָם". עַל כֵּן אָמְרוּ רַז"ל: תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

נפש יהודה חיי עולם. תורה כי תפלה צורך שעה היא לרפואה לשלום ולמזונות:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רנד]

הַתּוֹרָה נוֹתֶנֶת גַּם כֵּן חַיִּים לַמַּחֲזִיקִים בְּיַד לוֹמְדֶיהָ, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, בְּפֶרֶק בַּתְרָא (קיא, ב): כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר שֶׁל תּוֹרָה טַל תּוֹרָה *מְחַיֶּהוּ וְכָל שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה אֵין טַל תּוֹרָה מְחַיֶּהוּ. כֵּיוָן דְּחָזֵיהּ *דְּקָא מִצְטַעֵר, אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, מָצָאתִי לָהֶם מְנוּחָה מִמָּקוֹם אַחֵר: "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם" וגו' (דברים ד, ד), כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ה מֵחֵלֶק ב, בְּאֵיכוּת הַזִּוּוּג (סימן קסט).

נפש יהודה מחייהו. בתחית המתים: **דקא מצטער**. שעמי הארצים לא יקומו אמר מצאתי להם תקנה יהנו לת"ח מנכסיהם ובזה מדבקין עצמן בה' ויהיה להם תקנה:

וְגָרְסִינָן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה: "זְבוּלֵן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן" (בראשית מט, יג), קֹדֶם זְבוּלֵן לְיִשָּׂשכָר, וַהֲרֵי הָיָה יִשָּׂשכָר גָּדוֹל מִזְבוּלֵן, שֶׁכֵּן הוּא מְיַחֲסָן: "יִשָּׂשכָר זְבוּלֵן" (שמות א, ג)? אֶלָּא, לְפִי שֶׁהָיָה יִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּזְבוּלֵן עוֹסֵק בְּפַרְקְמַטְיָא וּבָא וּמַאֲכִילוֹ, לְפִיכָךְ קִדְּמוֹ הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא *לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" (משלי ג, יח) וְלֹא לָעֲמֵלִים בָּהּ.

נפש יהודה למחזיקים. שמחזיקים לתלמידי חכמים הם נחשבים קודם ת"ח עצמן שעמלים בתורה:

וְגָרְסִינָן בְּוַיִּקְרָא רַבָּה: "לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", לְמִי שֶׁמַּחֲזִיק יְדֵי לוֹמְדֵי תוֹרָה וּמְסַיְּעָן מִמָּמוֹנוֹ, כְּשִׁמְעוֹן אֲחִי עֲזָרְיָה, עַל שֶׁהָיָה עֲזָרְיָה יוֹצֵא בְּפַרְקְמַטְיָא וּבָא וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל שִׁמְעוֹן - נִקְרָא עַל שְׁמוֹ.

וְגָרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא: "עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", אִלּוּ נֶאֱמַר "לָעֲמֵלִים בָּהּ" לֹא הָיְתָה תִּקְוָמָה *לָאֲחֵרִים, אֶלָּא "לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", לַמַּחֲזִיקִים יְדֵי לוֹמְדֶיהָ. כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר: "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת", (דברים כז, כו) אִלּוּ נֶאֱמַר "אֲשֶׁר לֹא יִלְמַד אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה", לֹא הָיְתָה תִּקְוָמָה לָאֲחֵרִים, אֶלָּא "אֲשֶׁר לֹא יָקִים" - אֶת לוֹמְדֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" וגו'.

נפש יהודה לאחרים. לעמי הארצים שאינם עוסקין בתורה:

וְגָרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים. "אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי" (שיר השירים ו, יא). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא הָוָה צָרִיךְ קְרָא לְמֵימְרָא אֶלָּא "אֶל גִּנַּת יָרָק", וְלָמָּה אָמַר "אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז"? מְלַמֵּד שֶׁנִּתַּן לָהֶם *כֹּחַן שֶׁל נְטִיעוֹת וְזֵיוָן שֶׁל יָרָק. רַבִּי עֲזָרְיָה אוֹמֵר: תַּרְתֵּי, מָה אֱגוֹז זֶה, עֵצוֹ מְשַׁמֵּר אֶת פִּרְיוֹ, כָּךְ עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מַחֲזִיקִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה, הַדָּא הוּא דִכְתִיב: "עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ".

נפש יהודה כחן של נטיעות. האילן שיש להם שורש חזק ופירותיו ירוקים כעשב הלח ויש לאגוז לאוכל שבו שומר קליפה חזק:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַמַּחֲזִיק בְּיַד לוֹמְדֵי תוֹרָה זוֹכֶה בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (נג, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַמֵּטִיל *מַלַאי לְכִיס שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף" (קהלת ז, יב).

נפש יהודה מלאי. הון ורכוש ע"י שמתעסק בסחורות של ת"ח להרויחם וכל הנאות:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רנה]

כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁלִים חֶפְצוֹ, כְּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט, א): אָמַר רַבִּי אַבְדִּימִי בַּר חָמָא: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֶפְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם־בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ" וגו' (תהלים א, ב). וַאֲמָרִינַן נַמֵּי הָתָם (יט, ב): "וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ" (שם שם, ג), אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה נָכְסָיו מַצְלִיחִים. כָּתוּב בַּתּוֹרָה, דִּכְתִיב: "וּשְׁמַרְתָּם אֶת כָּל דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ" וגו' (דברים כט, ח). שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים: "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וגו' כִּי־אָז תַּצְלִיחַ" וגו' (יהושע א, ח). וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים: "וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ".

וְגַם הַתּוֹרָה מַצֶּלֶת לְלוֹמְדֶיהָ מִן הַצָּרוֹת כְּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יְסוּרִין בְּדֵלִים הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף" (איוב ה, ז), כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק ב מֵחֵלֶק ג שֶׁל הַנָּהָגַת לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה (סימן רנ).

נפש יהודה ובני רשף. יסורין ומזיקין יגביהו ממנו עוף התורה שנקראת עוף שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו אם סגרת עיניך בתורה היא משתכחת ממך:

וְגַם אֵין מְבַשְּׂרִין אוֹתוֹ בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יד, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל *הַמַּשְׁבִּיעַ עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְלָן, אֵין מְבַשְּׂרִין אוֹתוֹ בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂבֵעַ יָלִין" וגו' (משלי יט, כג).

נפש יהודה ושבע. משביע עצמו בדברי תורה ולן וישן על מטתו בל יפקד רע:

וְזוֹכֶה לְהַרְבּוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, בְּפֶרֶק חוֹמֶר בַּקֹּדֶשׁ וּבְסוֹף מַסֶּכֶת נָזִיר (סו, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּין שָׁלוֹם וכו'.

וְגַם כֵּן זוֹכֶה שֶׁיְּמַנּוּהוּ הַצִּבּוּר פַּרְנָס עֲלֵיהֶם, אִם הוּא רָאוּי לְכָךְ, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק אֵלּוּ קִשְׁרִים (קיד, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמְּמַנִּין אוֹתוֹ פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר? זֶה שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דְּבַר הֲלָכָה *בְּכָל מָקוֹם וְאוֹמְרוֹ, וְאַפִּילוּ בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה.

נפש יהודה בכל מקום. בכל התלמוד ואפילו במסכת כלה דלא רגילין בה אינשי וזה נתן לבו לגרסה מסכת כלה ברייתא היא כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה:

וְגַם מְצֻוִּין לְסַיְּעוֹ בְּמְלַאכְתּוֹ, כִּדְאָמְרִינַן עֲלָהּ: וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיזֶהוּ תַלְמִיד חָכָם שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְצֻוִּין לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלַאכְתּוֹ? זֶה שֶׁמַּנִּיחַ חֲפָצָיו וְעוֹסֵק בְּחֲפָצֵי שָׁמַיִם. לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ? *לְמִיטְרַח לֵיהּ בְּרִיפְתֵּיהּ. וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עב, ב): רַבִּי יוֹחָנָן רְמֵי: כְּתִיב "וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ" (דברים י, א) וּכְתִיב: "וְעָשׂוּ אֲרוֹן" (שמות כה, י)? מִכָּאן לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁבְּנֵי עִירוֹ *מְצֻוִּין לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ.

נפש יהודה למיטרח ליה בריפתיה. דבר שאינו יכול לטרוח בו וחייו תלויין בו: **מצווין לעשות מלאכתו**. שהארון בתחילה הטיל הכתוב המלאכה על משה ואח"כ הטילו על הציבור:

וְאִם יִתְעַסֵּק בִּסְחוֹרָה גַּם מְצֻוִּין לְקַדְּמוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, בְּסוֹף פֶּרֶק קוֹנָם יַיִן (סב, א): וַאֲמַר רָבָא: שָׁרֵי לְצוֹרְבָא מֵרַבָּנָן לְמֵימַר "צוֹרְבָא מֵרַבָּנָן אֲנָא, *שָׁאֲרוּ לִי תִּיגְרָאֵי בְּרֵישָׁא", דִּכְתִיב: "*וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ" (שמואל־ב ח, יח) וְכִי בְּנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ? אֶלָּא, מַה כֹּהֵן נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ, אַף תַּלְמִיד חָכָם נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ. וְכֹהֵן גּוּפֵיהּ מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "וְקִדַּשְׁתּוֹ" (ויקרא כא, ח), לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָּׁה: *לְפִתְחַ רֹאשׁוֹן וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן וְלִטֹּל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן.

נפש יהודה שארו לי תיגראי ברישא. התירו תגר שלי כלומר פסקו לי דיני תחלה: **ובני דוד כהנים היו**. שהיו חכמים והיה דינם ככהנים: **לפתוח ראשון**. לקרוא בספר תורה ראשון ולברך ראשון בברכת המוציא ובברכת המזון וליטול מזה יפה ראשון כשחולק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים (עיין במהרש"א בח"א) וכשבא לחלוק דבר עם ישראל ועושה שני חלקים שוים הכהנם בוחר איזה מהן שירצה:

וְגַם פָּטוּר מִן הַמַּס, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם: וַאֲמַר רָבָא: שָׁאֲרֵי לֵיהּ לְצוֹרְבָא מֵרַבָּנָן לְמֵימַר "*לָא יְהֵיבְנָא כָּרְגָא", דִּכְתִיב: "*מִנְדָּה בְלוֹ *וְהֶלֶךְ לֹא שַׁלִּיט לְמִרְמֵא עֲלֵיהֶם" (עזרא ז, כד); "מִנְדָּה", זוֹ *מְנַת הַמֶּלֶךְ; "בְּלוֹ" זֶה כֶּסֶף גֻּלְגֻּלְתָּא; "וְהֶלֶךְ", זֶה אַרְנוֹנָא.

נפש יהודה לא יהיבנא כרגא. איני רוצה ליתן מס בשביל שאני חכם: **מנדה בלו והלך וגו'**. מקרא הוא בספר עזרא: **הלך**. שנותנין לצורך סעודת המלך: **מנת המלך**. קצוב על הקרקעות כסף גולגלתם שנותנין לו כל אחד בשוה לפי הנפשות:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ח, א): רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא רְמָא כַּרְגָּא אַרַבָּנָן. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: עֲבַר מַר אַדְאוֹרַיְתָא וְאַדְנְבִיאֵי וְאַדִּכְתוּבֵי. אַדְאוֹרַיְתָא, דִּכְתִיב: "*אַף חֹבֵב עַמִּים" וגו' (דברים לג, ג), אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה מְחַבֵּב אֶת כָּל הָעַמִּים - "כָּל קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ". "וְהֵם תָּכוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא" וגו' (שם), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּכַתְּתִין רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לְמְדִינָה לִשְׂא וְלִתֵּן בְּדִבּוּרָהּ

שֶׁל תּוֹרָה. אַדְּבְרֵיאֵי דְּכְתִיב: "*גַּם כִּי־יִתְּנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם *וַיָּחֵלּוּ מְעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים" (הושע ח, י) וְאָמַר עוּלָא: פָּסוּק זֶה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי נֶאֱמַר: אִם כֻּלָּם יִתְּנוּ בַגּוֹיִם - עַתָּה אֲקַבְּצֵם, וְאִם לָאו - וַיָּחֵלּוּ מְעָט וגו'. אַדִּכְתּוּבֵי, דִּכְתִיב: "*מִנְדָּה בְלוֹ וַהֲלָךְ" וגו'.

נפש יהודה אף חובב עמים. בשעה שאתה מחבב עמים שאתה מציהיב להם פניך להמשילן על בניך כל קדושיו של ישראל בידיך לשומרן: **גם כי יתנו**. תרגום של ישנו כמו ושננתם ותתנינון ואם כולן או רובן יהיו שונין ועוסקין בתורה כשיגלו בעמים עתה אקבצם בקרוב אקבצם: **ויחלו מעט**. ואף אם מועטין יעסקו בתורה בעמים יחלו ממשא מלך ושרים יהיו בטלים מלישא משא מלך ושרים יחלו כמו לא יחל דברו: **מנדה**. דריוש צוה את פחת עבר הנהר שלא יתנו מס למלך הגובים מן בני המדינה:

וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: הַהוּא *דְּמֵי כְּלִילָא דְּשָׁדוּ אַטְבֶּרְיָה. *אֲתוּ לְקַמֵּיה דְּרַבִּי, אָמְרוּ לֵיהּ: לֵיתְבוּ רַבָּנָן בַּהֲדָן, אָמַר לְהוּ: לָא. עָרוֹקִינָן, עָרוּק. *עָרְקוּ פַּלְגָא, *דְּלִיוּהּ פַּלְגָא. אֲתוּ הַנָּהוּ פַּלְגָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי, אָמְרוּ לֵיהּ: לֵיתְבוּ רַבָּנָן בַּהֲדָן, אָמַר לְהוּ: לָא. עָרוֹקִינָן, עָרוּק. עָרְקוּ כֻּלְּהוּ, פְּשׁ הַהוּא כּוֹבֶס, *שְׁדָיוּהּ אַכּוֹבֶס. עָרַק כּוֹבֶס בָּטֵל כְּלִילָא. אָמַר רַבִּי: רְאִיתֶם, שֶׁאֵין פֻּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל עַמֵּי הָאָרֶץ.

נפש יהודה דמי כלילא. דמי עטרה לקיסר שדא על בני טבריא ליתן לקיסר: **אתו**. עמי הארץ לרבי ואמרו שגם הרבנים יתנו: **ערקו פלגא**. מעמי הארצים רצו והלכו מן המקום: **דליוה פלגא**. מחל המלך דמי החצי וסילק מעליהן: **שדיוה אכובס**. הטיל הקיסר המעות על הכובס ברח הכובס מחל הקיסר על הכל:

עַל כֵּן יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְלֹא יָבֹא פֻּרְעָנוּת לָעוֹלָם בִּשְׁבִילוֹ וְיָבֹא טוֹבָה בִּזְכוּתוֹ.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בָּעוֹלָם הַבָּא
וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רנו]

כְּשֵׁם שֶׁהַתּוֹרָה מְגִינָה עַל לוֹמְדֶיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה כָּךְ מְגִינָה מֵעֲנָשָׁהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָטָא. וְקַל וְחֹמֶר מֵאֱלִישָׁע "אַחֵר", שֶׁאָמְרוּ עָלָיו בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (טו, ב): *כִּי נָח נַפְשִׁיהּ דְּ"אַחֵר", שַׁמְעִינְהוּ לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת דַּהֲווּ אָמְרֵי: לָא מֵידָן נָדַיְנֵיהּ וְלָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי נֵיתֵיהּ. "לָא מֵידָן נָדַיְנֵיהּ, מִשּׁוּם דְּגָמַר אוֹרָיְתָא; "וְלֹא לְעָלְמָא דְּאָתֵי נֵיתֵיהּ" מִשּׁוּם דְּחָטָא כֵּלֵי הַאי.

נפש יהודה כי נח נפשיה דאחר. כשמת אמרי ברקיע לא מידן נדייניה וכו':

וְגֶרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק חוֹמֶר בַּקֹּדֶשׁ (שם כז, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין אוּר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם. קַל וָחוֹמֶר *מִסַּלְמַנְדְּרָא: וּמַה סַּלְמַנְדְּרָא שֶׁהִיא תוֹלַדַת אֵשׁ, הַסָּךְ מִדָּמָהּ אֵין הָאוּר שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁכָּל גּוּפָן אֵשׁ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה סלמנדרא. כשמבערין אש שבע שנים במקום אחד נבראת מתוכו דמות עכבר ונקראת סלמנדרא:

וְיֵשׁ בַּדָּבָר הַזֶּה שְׁנֵי טְעָמִים: הָאֶחָד, שֶׁהַתּוֹרָה מְגִינָה לוֹ מֵעֲנְשׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם; וְעוֹד, שֶׁחָכְמָתוֹ מְסַיְּעָתוֹ לְשׁוּב בִּתְשׁוּבָה בְּמַעֲשֶׂה וּבְלֵב, כִּדְגֶרְסִינָן בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (ברכות יט, א): תָּאנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁעָבַר עֲבֵרָה בַּלַּיְלָה אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם שֶׁמָּא עָשָׂה תְשׁוּבָה, שֶׁמָּא סִלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא וַדַּאי עָשָׂה תְשׁוּבָה. אָמַר רַב חִסְדָּא: לָא אָמְרָן אֶלָּא בִּדְבָרִים *שֶׁבְּגוּפוֹ, אֲבָל בְּמָמוֹנָא עַד דְּמַהְדַּר לְמָרֵיהּ.

נפש יהודה שבגופו. שחטא בגופו נגד הקב"ה אבל אם גזל או גנב ממון יכול להרהר אחריו עד שיחזיר הממון:

וְהָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מֻבְטָח לוֹ שֶׁנּוֹחֵל עוֹלָם הַבָּא, כִּדְגֶרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כח, ב): תָּאנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: כָּל הַשׁוֹנֶה *הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ" (חבקוק ג, ו), אַל תִּקְרֵי "הֲלִיכוֹת" אֶלָּא "הֲלָכוֹת". וְגֶרְסִינָן נַמֵּי בְּסוֹף מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (סד, א): אָמַר רַבִּי לֵוִי בַּר הִינֵי: כָּל הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּמִבֵּית הַמִּדְרָשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה זוֹכֶה לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל־חָיִל יֵרָאֶה" וגו' (תהלים פד, ח).

נפש יהודה הליכות. ששונה הלכות עולם הבא לו: **ילכו מחיל אל חיל**. מלת חיל נאמר על רבוי עם ובבית הכנסת ובביהמ"ד יש רבוי עם יזכה שיראה אל אלהים בציון:

נִמְצָא, כִּי מְנוּחָתָם וּגְדוּלָּתָם וַהֲדָרָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. וְעַל הַדָּא גֶּרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צא, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הָאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וְאוֹמְרָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ וגו' (שם שם, ה). אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כָּל הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וּמְלַמְּדָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּמַרְוֶה גַּם־הוּא יוֹרֶה" (משלי יא, כה). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאִם הֶחְכָּם הוּא פּוֹרֵנַס הַדּוֹר וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וּמַנְהִיגָם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־*מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל־ מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם" (ישעיה מט, י).

נפש יהודה אשרי וגו'. עוד יהללוך סלה היינו לעוה"ב שהוא סלה נצחיות: **ומרוה גם הוא יורה**. מי שמרוה את תלמידיו בדבר הלכה בעוה"ז גם הוא יורה לעוה"ב: **מרחמם**. בעוה"ז ינהגם לעולם הבא:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (ק, א): דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: כָּל *הַמַּשְׁחִיר עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וכו', כְּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ד מֵהַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּכָלָל זֶה (סימן רמב).

נפש יהודה המשחיר. פניו מתוך דוחק ולומד הקב"ה יאיר פניו בעוה"ב:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פה, ב): אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא: מַאי דִּכְתִיב: "קְטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא" וגו' (איוב ג, יט)? אָטוּ לָא יָדַעְנָא דְּקָטוֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא? אֶלָּא, כָּל הַמַּקְטִין עַצְמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל דִּבְרֵי תוֹרָה נַעֲשֶׂה גָּדוֹל לָעוֹלָם הַבָּא; "וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו" (שם), כָּל הַמֵּשִׂים עַצְמוֹ כְּעֶבֶד עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה נַעֲשֶׂה חָפְשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא.

וְעוֹלָם הַבָּא הוּא עוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת, אֲשֶׁר נֶהֱנִין בּוֹ הַנְּשָׁמוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, כִּדְגָרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (יז, א): מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַב: הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וְלֹא מַשָּׂא וּמַתָּן וְלֹא קִנְאָה וְלֹא תַחֲרוּת, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה.

וְלָזֶה הָיוּ מִתְאַוִּין חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם: כִּי הֲווּ *מְיַפְּטְרֵי רַבָּנָן מִבֵּי רַב אַמִּי וְאָמְרֵי לָהּ מִבֵּי רַבִּי חֲנִינָא הֲווּ אָמְרִין הָכֵי: רַבִּינוּ, *עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְחַיֶּיךָ, אַחֲרִיתְךָ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְתִקְוָתְךָ לְדוֹר דּוֹרִים. פִּיךָ יְדַבֵּר חָכְמוֹת, שִׂפְתוֹתֶיךָ יַבִּיעוּ דֵּעַת, לְשׁוֹנְךָ תַּרְחִישׁ רְנָנוֹת. לִבְּךָ יֶהְגֶּה בִינָה, כְּלִיוֹתֶיךָ תַּעֲלֹזְנָה מֵישָׁרִים, עֵינֶיךָ יָאִירוּ בְּמְאוֹר תּוֹרָה וְרַגְלֶיךָ יָרוּצוּ לִשְׁמֹעַ *דִּבְרֵי עַתִּיק יוֹמִין.

נפש יהודה מפטרי רבנן. זה מזה שהיה נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו: **עולמך תראה בחייך**. כל צרכיך תמצא פיך ידבר חכמות בלשון ברכה היו אומרים יביעו ידברו שפתיך דברי דעת. לשונך תרחיש כמו רחש לבי דבר טוב לשון דבור כליותיך תעלוזנה ישמחו עפעפיך יישירו לשון יושר שתהא מבין בתורה כהלכה: **דברי עתיק יומין**. הקב"ה שהוא מעולם:

וְעַל כֵּן מִי שֶׁיִּטְרַח לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה יִזְכֶּה לְעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ג, א): *שׁוֹטִים, מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת, אֲבָל מִי שֶׁלֹּא טָרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת מַה יֹּאכַל בְּשַׁבָּת? רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁמִּי שֶׁלֹּא הֵכִין נַפְשׁוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה לִסְעוּדַת הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנִּקְרָא שַׁבָּת, שֶׁאַחַר כָּךְ לֹא יוּכַל לְהָכִינוֹ.

נפש יהודה שוטים. הרשעים יאמרו לעוה"ב הנה נקיים עתה המצות יאמר להם הקב"ה וכו':

וְכֵיוָן שֶׁסּוֹף אָדָם לָמוּת, טוֹב לוֹ לִלְמֹד וְיִקַּבֵּל שָׂכָר לָעוֹלָם הַבָּא. וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יז, א): רַבִּי יוֹחָנָן *כִּי הֲוָה מְסַיֵּם סִפְרֵיהּ דְּאִיּוֹב אָמַר הָכֵי: סוֹף אָדָם לָמוּת

וְסוֹף בְּהֵמָה לִשְׁחִיטָה, וְהַכֹּל לְמִיתָה הֵן עוֹמְדִין. אַשְׁרֵי מִי שֶׁעָמַלוֹ בַּתּוֹרָה וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, גָּדֵל בְּשֵׁם טוֹב וְנִפְטָר בְּשֵׁם טוֹב מִן הָעוֹלָם. וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ" (קהלת ז, א).

נפש יהודה כי הוה מסיים ספרא דאיוב. על שם שאיוב נפטר בשם טוב אמר הכי: לְמֹד תּוֹרָה הַרְבֵּה וְיִתְּנוּ לְךָ שָׂכָר וכו'. וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּסוֹף פֶּרֶק ב מַאֲבוֹת: הוּא הָיָה אוֹמֵר: *לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר וְלֹא אַתָּה בֶּן חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה; אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִין לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא.

נפש יהודה לא עליך. לא הטיל הקב"ה על אדם אחד שיקיים כל התורה כולה רק מה שמוטל עליו לקיים אם אפשר לו בזה המצוה שייכות לקיים ובאותן מצות שתוכל לקיימם בריבוי ומיעוט כפי שתעסוק בהן תקבל שכר אבל אל יאמר מאחר שאי אפשר לי לקיים כולם לא אקיים כלום ע"ז אמר אין אתה בן חורין להבטל ממנה וע"י כל ישראל שכל אחד יקיים מה שצוה עליו ומה שיכולת בידו לקיים מתקיים כל התורה כולה:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רנז]

הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְקַיְּמָהּ כַּדִּין וְכַהֲלָכָה נִקְרָא "צַדִּיק" וְהַמַּפְלִיג יוֹתֵר מֵהָרָאוּי עָלָיו, *לְהֵיטִיב לְמִי שֶׁאֵין לוֹ חֹק עָלָיו, אוֹ לְמִי שֶׁהוּא מְחֻיָּב בַּעֲשׂוֹת עִמּוֹ יוֹתֵר מֵהָרָאוּי, נִקְרָא "חָסִיד". וְעַל זֶה אָמְרוּ: לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְעַל זֹאת הַמַּעֲלָה בַּמִּדּוֹת *מוֹסִיף אָדָם כְּפִי הַיִּתְרוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּמַּעֲלוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי דְּאָבוֹת: *וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד. נִמְצָא שֶׁיִּתְרוֹן חֲסִידוּתוֹ וְצִדְקוּתוֹ כְּפִי יִתְרוֹן חָכְמָתוֹ וּשְׁלֵימוּתוֹ, לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד *מוֹסִיף בְּמַעֲלָתוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא כְּפִי שְׁלֵמוּתוֹ.

נפש יהודה להיטיב למי שאין לו חק עליו. שלא נצטוה לעשות לו כזה והוא עושה זה המעולה שבמדות: **מוסיף**. שנצטוה על דבר שמחויב לעשות כן רק שהוא עושה יותר לפנים משורת הדין לפי שכלו וחכמתו הטוב שיש בו עושה יותר במעשיו הטובים: **ולא עם הארץ חסיד**. מאחר שלא למד אין בו שכל להשיג לעשות לפנים משורת הדין ואף הטוב שעושה אינו יודע לעשות בדרך חסידות עד שלפעמים חוטא בצדקתו יותר ממה שירויח בו: **מוסיף**. לו חלק בעולם הבא כפי שלימות מצותיו שהוא עושה:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, א): "כִּי־הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ" (קהלת יב, ה), אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מְלַמֵּד שֶׁכָּל צַדִּיק וְצַדִּיק עוֹשִׂין לוֹ *מְדוֹר לְפִי כְבוֹדוֹ. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁנִּכְנַס הוּא וַעֲבָדָיו לִמְדִינָה, כְּשֶׁהֵן נִכְנָסִין - כֻּלָּן נִכְנָסִים *בְּשַׁעַר אֶחָד; וּכְשֶׁהֵן לָנִין - נוֹתְנִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מָדוֹר לְפִי כְבוֹדוֹ.

נפש יהודה מדור לפי כבודו. מדלא כתיב אל בית העולם ש"מ כל אחד ואחד לבית המוכן לו: **בשער אחד**. אף כאן הכל מתים בענין אחד:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּסוֹף פֶּרֶק בַּתְרָא דְּתַעֲנִיּוֹת (לא, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת *מָחוֹל לַצַּדִּיקִים בְּגַן עֵדֶן וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַרְאֶה עָלָיו בְּאֶצְבָּעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא *הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ וגו' נָגִילָה וגו' (ישעיה כה, ט).

נפש יהודה מחול. סביב לשון מחול הכרם כמו ויצאת במחול משחקים: **הנה אלהינו זה**. שעשה לנו הישועות והנחונות שיהיה נוכחם ולזה קוינו ויושיענו היינו ישועת ה':

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמְגִלָּה (טו, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *לְהֵיוֹת עֲטָרָה בְּרֹאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה" (שם כח, ה). מַאי "לַעֲטֶרֶת צְבִי"? *לְעוֹשִׂין צְבִיּוֹנוֹ; "לִצְפִירַת תִּפְאָרָה"? לַמְצַפִּין לְתִפְאַרְתּוֹ. "יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לִשְׁאָר עַמּוֹ" (שם), לְמִי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ כִּשְׁיָרִים. "*וְלִרוּחַ מִשְׁפָּט" (שם שם, ו), זֶה הַדָּן אֶת יִצְרוֹ. "לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט" (שם), זֶה הַדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ. "וְלִגְבוּרָה" (שם), זֶה הַמִּתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ. "מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה" (שם), אֵלּוּ שֶׁנּוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. "*שְׁעָרָה", שֶׁמַּשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין בְּשַׁעֲרֵי בָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ *אֵלּוּ מֵאֵלּוּ? *אָמַר לָהּ: "וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וגו' פָּקוּ פְּלִילִיָּה" (שם שם, ז), אֵין פָּקוּ אֶלָּא גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה וּלְמַכְשׁוֹל" (שמואל־א כה, לא) וְאֵין פְּלִילִיָּה אֶלָּא דַּיָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן בְּפְלִילִים" (שמות כא, כב).

נפש יהודה להיות עטרה. הקב"ה יתן לכל צדיק עטרה של כבוד על ראשו לתפארת ולצפירת לעטרת תפארת: **לעושין צביונו**. רצון הקב"ה בעוה"ז ומצפין ומביטין ומקוין לתפארת זו שיהיה להם בעוה"ב: **יכול לכל**. יהיה עטרת תפארת אפילו לרשעים ת"ל לשאר ודורש לשאר לשון שארית כמו דבר הנותר שאינו נחשב כלומר אדם טפל ולא עיקר שהם שפלים בעוה"ז ועוסקין בתורה: **לרוח משפט זה הדין את יצרו**. שכופהו לשוב בתשובה ומתגבר עליו ואינו הולך אחריו לעבור עבירה: **שערה**. שעושין שיעורין לפתוח דלתות בהמ"ד בהשכמה ולאחר זמן נעילתו: **אלו מאלו**. שאלו באים לגיהנם ואלו לג"ע: **אמר לה**. הקב"ה גם אלה ביין שגו כמו ששגו אלו שהם בגיהנם כלומר נעשו כמשוגעין ע"י רבוי שתיית יין וחוטאין לפני ע"כ פקו הגיהנם פליליה דינם שידונו בגיהנם:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, בְּפֶרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עה, א): אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעָשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁבַע חֻפּוֹת בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָרָא ה'

עַל כָּל־מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאֶיהָ *עָנָן יוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה כִּי עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה" (ישעיה ד, ה). מַאי "עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה"? מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹשִׂין לוֹ חֻפָּה לְפִי כְּבוֹדוֹ. וְעָשָׁן בְּחֻפָּה לָמָּה לִי? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל מִי *שֶׁעֵינָיו צָרוֹת בְּתַלְמִיד חָכָם בָּעוֹלָם הַזֶּה מִתְמַלְאוֹת עֵינָיו עָשָׁן לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵשׁ בְּחֻפָּה לָמָּה לִי? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד *נִכְוֶה מֵחֻפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. אוֹי לְהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִימָה.

נפש יהודה ענן יומם. א' ועשן ב' ונוגה ג' אש ד' להבה ה' כי על כל כבוד ו' חופה ז': **שעיניו צרות**. שלא להנאותו מנכסיו: **נכוה**. נחרך ונשרף חופתו של קטן מחופתו של חבירו הגדול ממנו עד שצריך להרחיק ממנו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (שבת קנב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים *אֲשֶׁר נְתָנָהּ" (קהלת יב, ז), תְּנָהּ לוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּתְּנָה לְךָ. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁחִלֵּק בִּגְדֵי מַלְכוּת לַעֲבָדָיו. פִּקְחִים שֶׁבָּהֶם *קִפְּלוּם וְהִנִּיחוּם בְּקֻפְסָא, טִפְּשִׁים שֶׁבָּהֶם הָלְכוּ וְעָשׂוּ בָּהֶן מְלָאכָה. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת כֵּלָיו, פִּקְחִים שֶׁבָּהֶם הֶחֱזִירוּם כְּשֶׁהֵם *מְגֹהָצִים, טִפְּשִׁים שֶׁבָּהֶם הֶחֱזִירוּם כְּשֶׁהֵם מְלֻכְלָכִים. שָׂמַח הַמֶּלֶךְ לִקְרַאת הַפִּקְחִים וְכָעַס לִקְרַאת הַטִּפְּשִׁים. עַל הַפִּקְחִים אָמַר: יִנָּתְנוּ כֵלַי לָאוֹצָר וְהֵם יֵלְכוּ לְבָתֵּיהֶם לְשָׁלוֹם; וְעַל הַטִּפְּשִׁים אָמַר: *כֵּלַי יִנָּתְנוּ *לְכְבִיסָה וְהֵם יֵחָבְשׁוּ *בְּבֵית הָאֲסוּרִים. עַל גּוּפָן שֶׁל צַדִּיקִים אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם" (ישעיה נז, ב) וְעַל נִשְׁמָתָן הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנָי *צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים" וגו' (שמואל־א כה, כט). וְעַל גּוּפָן שֶׁל רְשָׁעִים הוּא אוֹמֵר: "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לָרְשָׁעִים" (ישעיה מח, כב) וְעַל נִשְׁמָתָן הוּא אוֹמֵר: "וְאֶת נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ *כַּף הַקֶּלַע" וגו' (שמואל־א כה, כט). תָּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: נִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים גְּנוּזוֹת תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה" וגו': וְשֶׁל רְשָׁעִים - *זוֹמְמוֹת וְהוֹלְכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ" וגו'.

נפש יהודה אשר נתנה. קרא יתירה הוא לדרש הוי זהיר שתשיבנה אליו כמו שנתנה לך נקיה בלא עון: **קפלום**. הבגדים לשון כפילה שמכפיל ומסדר הבגד להניח זה על זה בשוה ומניחם בקופסא בארגז ותיבה שמשימין בהם הבגדים: **מגוהצים**. מלובנים ומחולקים באבן גלע"ט שטיי"ן בל"א הנקרא חמרתא: **כלי ינתנו לאוצר**. להצניען אף זו תנתן תחת כסא הכבוד: **לכביסה**. ללבנן אף זו לגיהנם לצורפם שם: **בבית האסורים**. בגיהנם בחושך בלא אור ושלוה: **צרורה בצרור החיים**. את ה' אלהיך עמו בכסאו: **כף הקלע**. רוחב הרצועה שנותן האבן לתוכה לקלע עשויה כמין כף: **זוממות**. כמו בזממא דפרזלא חבושות בבית הסוהר והולכת לגיהנם:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי הָתָם (שבת קנג, א): וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל־עֵת יִהְיוּ *בְגָדֶיךָ לְבָנִים" (קהלת ט, ח), אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁזִּמֵּן אֶת עֲבָדָיו לִסְעוּדָה וְלֹא קָבַע לָהֶם זְמָן. פִּקְחִים שֶׁבָּהֶם קִשְּׁטוּ עַצְמָן וְיָשְׁבוּ עַל פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ, אָמְרוּ: *כְּלוּם בֵּית הַמֶּלֶךְ חָסֵר כְּלוּם? טִפְּשִׁין שֶׁבָּהֶם הָלְכוּ לִמְלַאכְתָּן, אָמְרוּ: *כְּלוּם יֵשׁ סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ טָרַח? פִּתְאֹם בִּקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת עֲבָדָיו, הַלְּלוּ נִכְנָסִים כְּשֶׁהֵן מְקֻשָּׁטִין וְהַלְּלוּ נִכְנָסִין כְּשֶׁהֵם מְלֻכְלָכִים. שָׂמַח הַמֶּלֶךְ לִקְרַאת הַפִּקְחִים וְכָעַס עַל הַטִּפְּשִׁין. אָמַר: הַלְּלוּ שֶׁקִּשְּׁטוּ עַצְמָן לַסְּעוּדָה יֵשְׁבוּ וְיֹאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ וְהַלְּלוּ שֶׁלֹּא קִשְּׁטוּ עַצְמָן לַסְּעוּדָה *יַעַמְדוּ וְיִרְאוּ. זִיוַאי, חֲתָנוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, מְשׁוּם *רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אִלְמָלֵי הַלָּלוּ יוֹשְׁבִין וְהַלָּלוּ עוֹמְדִין אֵין לָהֶם בּוּשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאִין כִּמְשַׁמְּשִׁים, אֶלָּא אֵלּוּ וְאֵלּוּ יוֹשְׁבִין, הַלָּלוּ אוֹכְלִין וְהַלָּלוּ רְעֵבִין, הַלָּלוּ שׂוֹתִין וְהַלָּלוּ צְמֵאִין, הַלָּלוּ שְׂמֵחִין וְהַלָּלוּ עֲצֵבִין, דִּכְתִיב: "לָכֵן כֹּה אָמַר־ה' אֱלֹהִים הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם תִּצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׂמָחוּ וְאַתֶּם תֵּבֹשׁוּ. הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב וּמִשֶּׁבֶר רוּחַ תְּיֵלִילוּ" (ישעיה סה, יג־יד).

נפש יהודה בגדיך לבנים. נשמתך טהורה ונקייה: **כלום בית המלך חסר**. בתמיה הכל מוכן ושמא יבהילנו לבוא פתאום ואנו צריכין ליכנס לסעודה מקושטין: **כלום יש סעודה בלא טורח**. עדיין יצטרכו של בית המלך לטרוח צרכי סעודה ויש לנו שהות הרבה להתקשט: **יעמדו ויראו**. ואף לעוה"ב צדיקים יושבים ואוכלים ורשעים עומדים ורואים: **רבי מאיר אומר**. אין עומדין ורואין שאם כן אף הם היו נראין מן הקרואים ולשמש שכן דרך המשרתים עומדין ואין כאן בושה:

וְכָל אֵלּוּ הַמְּשָׁלִים שֶׁעָשׂוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּעִנְיָן זֶה הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל מָקוֹם אֶחָד. *וּמִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהִתְדַּמּוֹת בְּשִׂכְלוֹ וּלְצַיֵּר אֶחָד מֵהַמְּשָׁלִים יָבִין הָאֲחֵרִים, אֲבָל הַדָּבָר עָמֹק עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ, שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, לְפִי שֶׁהָאָדָם בְּהִיוֹתוֹ גּוּפָנִי לֹא יוּכַל לְצַיֵּר *הָעִדּוּנִים רוּחָנִיִּים אֶלָּא הַגּוּפָנִיִּים. וְזֶהוּ אֶחָד מִן הַטָּעָמִים אֲשֶׁר לֹא נִכְתַּב בְּפֵירוּשׁ בַּתּוֹרָה שְׂכַר הָעוֹלָם הַבָּא, *לְפִי שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְצַיְּרוֹ אֶלָּא בְּקִשְׁיֵי עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל וְדִמְיוֹן. וְעַל הַדֶּא אָמְרוּ בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם *לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא - "עַיִן לֹא רָאֲתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־לוֹ" (ישעיה סד, ג).

נפש יהודה ומי שיודע להתדמות. המשלים של תענוגי אכילה ושתיה לדמיון תענוגי עוה"ב שנאמרו רק למשל אם יבין תענוג אחד במשל מתענוגי עוה"ב שנמשלו לתענוגי עוה"ז יבין להתדמות יותר מעוה"ז לתענוגי עוה"ב אבל עמוק להשיג לאדם בשכלו מעלות תענוגי עוה"ב ממש למשול להם משל ודמיון כהויות עוה"ב: **העדונים רוחניים**.

היינו תענוגי עוה"ב שיש לנשמות שהם רוחניות: **לפי שאין כח באדם לציירו**. ולבא עד תכליתו וא"כ איך יכתבו התורה מאחר שלא יכול להשיג מה שנכתב כאלו לא נכתבו דמיא: **לא נתנבאו**. הטובות והנחמות שיהיו לישראל רק לימות המשיח אבל לעוה"ב עין לא ראתה לא נראית ולא נגלית לשום נביא מטעם שאין להשיג רוב הטובות ומעלתם לאדם החי:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רנח]

אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאָדָם מְחֻבָּר בְּגוּף וּנְשָׁמָה, הַגּוּף מֵהָאֲדָמָה וְהַנְּשָׁמָה מִלְּמַעְלָה, כְּשֶׁהוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה הַטֶּבַע מְחַיֵּב שֶׁהַגּוּף מוֹשֵׁל עַל הַנֶּפֶשׁ בָּרֹב, לְפִי שֶׁהַגּוּף בִּתְחִלַּת בְּרִיָּתוֹ מִתְאַוֶּה תַּאֲווֹת גּוּפָנִיּוֹת. וְלָזֶה רָמְזָה תּוֹרָה: "*לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ" (בראשית ד, ז). *וְהַנְּשָׁמָה הִיא מוּכָנָת בְּכֹחַ לָבוֹא אֶל הַפֹּעַל וְלָזֶה צְרִיכָה הֲכָנוֹת גְּדוֹלוֹת בְּמִדּוֹת מֻשְׁכָּלוֹת. נִמְצָא, שֶׁכְּפִי טֶבַע הַמְצִיאוּת, הַגּוּף מוֹלֵךְ בִּתְחִלָּה עַל הַנֶּפֶשׁ. וְלָזֶה אָמְרָה תוֹרָה, שֶׁהוּא הַמּוֹנֵעַ לָאָדָם *שֶׁיֹּאכַל וְחַי לְעוֹלָם. וְעַל כֵּן הִמְשִׁיל הֶחָכָם, הַגּוּף לְמֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל וְהַשֵּׂכֶל לְיֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם.

נפש יהודה לפתח. לשון תחלה מיד כשנולד טבעו דגופו מתאוה תענוגי גופניות: **והנשמה**. היא כח באדם שעל ידה ישכיל לתועלת רוחניות לעוה"ב ע"י שיקיים התורה והמצות וצריך לאדם לטרוח ולהכין לזה ע"י שכלו שהיא נגד הטבע של הגוף שמבקש רק הנאת הגוף והטבע הזה היה לגוף בתחלה קודם שבא לו השכל להשכיל במעלות השכליות העליונות: **שיאכל וחי לעולם**. כלומר שיקיים התורה והמצות שעל ידה יחיה לעוה"ב:

וּבְנֵי אָדָם, בְּעִוָּרוֹן לִבָּן, אֵינָם מַשִּׂיגִים אֲמִתַּת הָעוֹלָם וְיוֹשְׁבִים בְּחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת בִּהְיוֹתָם שְׁטוּפִים בַּהֲנָאוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה. וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמוּתוּ" (במדבר יד, לה). וְאוֹתָם שֶׁאֵינָם נִטְבָּעִים כָּל כָּךְ בְּזֶה הַחֹשֶׁךְ וּמְצַפִּים לְאוֹרָה בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר, שֶׁהוּא צֵאת הָעוֹלָם הַזֶּה, מַגִּיעִים לִרְאוֹת הָאוֹרָה הָאֲמִתִּית וְעוֹמְדִין בָּהּ בְּהִשָּׁאֲרוּת נַפְשָׁם עֲדֵי עַד, כָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ.

וּכְמוֹ שֶׁבַּחֹשֶׁךְ מוֹשְׁלִים חַיּוֹת הַיַּעַר, שֶׁהוֹלְכִים לִדְרֹס וּלְבַקֵּשׁ טַרְפָּם, בַּהֲיוֹת בְּנֵי אָדָם יוֹשְׁבִים וּשְׁקֵטִים, כֵּן הָרְשָׁעִים דּוֹמִין לְחַיּוֹת הַיַּעַר וּמוֹשְׁלִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁדּוֹמֶה לְלַיְלָה, מֵאַחַר שֶׁנּוֹטִין אַחַר גּוּפָן, שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם וְשָׁם יָשׁוּב; עוֹסְקִין כָּל יְמֵיהֶם בְּאָכוֹל וְשָׁתֹה וּבְעִדּוּנֵי הַגּוּף, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פג, ב): דָּרַשׁ רַבִּי זֵירָא וְאִיתֵימָא תָּאנֵי רַב יוֹסֵף: מַאי דִּכְתִיב "תְּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה" וגו' (תהלים קד, כ)? זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁדּוֹמֶה לְלַיְלָה: "בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־ חַיְתוֹ־יָעַר" וגו (שם) אֵלּוּ רְשָׁעִים

שֶׁבּוֹ, שֶׁדּוֹמִין לְחַיּוֹת הַיַּעַר. "תְּזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן" (שם שם, כב), תְּזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ לַצַּדִּיקִים וְיֵאָסְפוּ רְשָׁעִים לַגֵּיהִנֹּם; "וְאֶל־מְעוֹנָתָם יִרְבָּצוּן" (שם), אֵין לְךָ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁאֵין לוֹ מָדוֹר בִּפְנֵי עַצְמוֹ. "יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ" (שם שם, כג), יֵצְאוּ צַדִּיקִים לְקַבֵּל שְׂכָרָן; "וְלַעֲבֹדָתוֹ עַד־עָרֶב" (שם), *לְמִי שֶׁהִשְׁלִים עֲבוֹדָתוֹ עֲדֵי עָרֶב.

נפש יהודה למי שהשלים. שעמד בצדקתו עד יום מותו:

לְפִיכָךְ, הַצַּדִּיקִים שֶׁמַּנִּיחִין עִדּוּנֵי הַגּוּף וְעוֹסְקִין בְּעִדּוּנֵי הַנֶּפֶשׁ, אֵין מֶמְשַׁלְתָּם רְאוּיָה לִהְיוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּפִי הַטֶּבַע, עַד שֶׁתִּזָּרַח הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי לַצַּדִּיקִים, בִּלְתִּי אִם יָבוֹא לָהֶם בְּמַעֲשֶׂה נֵס שֶׁעוֹשֶׂה בְּרַחֲמָיו רִבּוֹן הָעוֹלָם עִם אוֹתָם הַשְּׁלֵמִים שֶׁחָפֵץ לְשַׁנּוֹת הַטֶּבַע בַּעֲדָם וּלְהַטְעִימָם בָּעוֹלָם הַזֶּה *מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתָּרָא (טז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה הִטְעִימָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא. אֵלּוּ הֵם: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, דִּכְתִיב בְּהוּ: "*בַּכֹּל, מִכֹּל, כֹּל". כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא חָסֵר מֵהֶם שׁוּם דָּבָר טוֹב. וּרְאוּיִים הָיוּ לְךָ, שֶׁלֹּא הָיָה יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בָּהֶם, כִּדְאָמְרִינָן עֲלֵהּ: תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה לֹא שָׁלַט בָּהֶן יֵצֶר הָרַע. אֵלּוּ הֵן: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, דִּכְתִיב בְּהוּ: "בַּכֹּל, מִכֹּל, כֹּל". וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף דָּוִד, דִּכְתִיב: "וְלִבִּי *חָלַל בְּקִרְבִּי" (תהלים קט, כב). *וְאִידָךְ, צַעֲרֵיהּ הוּא דְּקָא מִדְכַּר.

נפש יהודה מעין עולם הבא. מדוגמת עוה"ב ולא הדוגמא ממש: **בכל מכל כל**. באברהם כתיב וה' ברך את אברהם בכל ביצחק כתיב ואוכל מכל ביעקב כתיב וכי יש לי כל כלומר לא חסרו שום טובה: **חלל בקרבי**. יצה"ר חלל ומת בקרבי שלא יחטיאני: **ואידך**. למה לא חשב גם דוד צעריה קמידכר על לבו ממש קא מתרעם ואומר שמת לבו בקרבו מרוב צרות:

וְגַם לֹא הָיְתָה פְּטִירָתָם כְּמִיתַת הָאֲחֵרִים, אֶלָּא *בִּנְשִׁיקַת שִׂכְלָם עִם שֵׂכֶל הַפּוֹעֵל. כִּדְאָמְרִינָן עֲלֵהּ: תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁשָּׁה *לֹא שָׁלַט בָּהֶם מַלְאַךְ הַמָּוֶת. אֵלּוּ הֵן: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, דִּכְתִיב בְּהוּ: "*בַּכֹּל, מִכֹּל, כֹּל", מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם, דִּכְתִיב בְּהוּ: "עַל־פִּי ה'". וְהָא מִרְיָם דְּלָא כְּתִיב בָּהּ "עַל פִּי ה'"? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אַף מִרְיָם נַמֵּי בִּנְשִׁיקָה מֵתָה, דְּאָתְיָא *"שָׁם" "שָׁם" מִמֹּשֶׁה. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בָּהּ "עַל פִּי ה'"? שֶׁגְּנַאי הַדָּבָר לוֹמַר.

נפש יהודה בנשיקת שכלם עם השכל הפועל. בדביקות נשמתם עם הקב"ה שהוא בראם ויבואו לזה ע"י פעולתם הטובה שפעלו ע"י שכלם שהוציאו מכח אל הפועל: **לא שלט בהם מלאך המות**. אלא מתו בנשיקה ע"פ שכינה על פי אמירת הקב"ה שאמר להם שיצאו והיינו ע"פ ה' ואמירתו שמגעת לנשמתו והיינו ע"י נשיקה: **בכל מכל כל**. לא חסרו שום כבוד ומצינו כבוד זה במשה ואהרן שנאמר בהן על פי ה' ואם אלו מתו

ע"י מלאך נמצא שחסרו כבוד: **שם שם ממשה**. דכתיב ותמת שם מרים וכתיב וימת שם משה עבד ה':

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא שָׁלַט בָּהֶם *רְמָה וְתוֹלֵעָה, לְפִי שֶׁהָיָה גּוּפָם תַּשְׁמִישֵׁי קְדוּשָׁה, כִּדְאָמְרִינָן עָלָהּ: תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁבְעָה לֹא שָׁלַט בָּהֶם רִמָּה וְתוֹלֵעָה. אֵלּוּ הֵן: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, מִרְיָם וּבְנָיְמִין. אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, דִּכְתִיב בָּהוּ: "בַּכֹּל, מִכֹּל, כֹּל"; מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם, דִּכְתִיב בָּהוּ: "עַל־פִּי ה'", בְּנָיְמִין בֶּן יַעֲקֹב, דִּכְתִיב: "יִשְׁכֹּן לָבֶטַח" (דברים לג, יב). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף דָּוִד, דִּכְתִיב: "אַף־בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח" (תהלים טז, ט). וְאִידָךְ, הַהוּא רַחֲמֵי הוּא דְקָא בָּעֵי.

נפש יהודה רמה. שמתו ע"פ שכינה ואין ראוים רמה לשלוט בהן במי שנשוק משכינה שהרי אין הרמה באה אלא מטפה מרה המטפטפת מסכינו של מלאך המות דאמר מר ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות: **ישכון לבטח**. עליו, הכי דריש ישכון לבטח בנימין על סמיכות ידידות השכינה:

לָמַדְנוּ שֶׁהַחֲסִידִים הָאֵלּוּ שֶׁהָיָה לָהֶם יִתְרוֹן אֲפִילוּ בְּגוּפָם, בְּחַיֵּיהֶם וּלְאַחַר פְּטִירָתָן. וְגַם כֵּן אֶרַע לְצַדִּיקִים יְדוּעִים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק הַנִּזְקִין (גיטין נט, א): מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד רַבִּי לֹא מָצִינוּ *תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד, וְעַל זֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם: אֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לִשְׁתֵּי שֻׁלְחָנוֹת, רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהֵם מְעַטִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי: רָאִיתִי בְּנֵי עֲלִיָּה וְהֵם מוּעָטִים. כְּלוֹמַר: *הַמַּעֲלִים בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת, לְפִי שֶׁזֶּה הֵפֶךְ זֶה. וּבְרוּךְ הַיּוֹדֵעַ, לָמָּה זָכוּ אֵלּוּ לִשְׁנֵי עוֹלָמוֹת וַאֲחֵרִים לֹא זָכוּ. אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִים, שֶׁכָּךְ עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: [עַל דְּבַר מִיתַת רַבִּי עֲקִיבָא], שֶׁהֶרְאָהוּ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ וְאָמַר: זוֹ תוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ. וְהָיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ: שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה, כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּנֵר ב, כְּלָל א, חֵלֶק ב, פֶּרֶק [א] (סימן לג).

נפש יהודה תורה וגדולה. תורה ועושר באיש אחד כמו שהיה לרבי עושר וכבוד ותורה: **המעולים בשני עולמות**. שיזכו לטובת עוה"ז ולעוה"ב כמו רבי לפי שברוב מי שיש לו כל טובות עוה"ז הוא רשע שהקב"ה נותן לו כל שכרו בעוה"ז כדי להאבידו מעוה"ב ולצדיקים בהפך:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לח, ב) וּבְפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ה, א): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם" (בראשית ה, א)? וְכִי סֵפֶר הָיָה לוֹ לָאָדָם? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו, דּוֹר דּוֹר וּפַרְנָסָיו. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא שָׂמַח בְּתוֹרָתוֹ וְנִתְעַצֵּב בְּמִיתָתוֹ. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, "*וְלִי מַה־יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל".

נפש יהודה ולי מה יקרו רעיך אל. בתר גלמי ראו עיניך כתיב באותו מזמור וביצירת האדם מדבר וכיון שראה אדם ר' עקיבא ותורתו אמר ולי מה יקרו בעיני רעיך ת"ח כאלו שיצאו ממני יקר וחשוב הוא בעיני והלואי שכל יוצאי יהיו כך:

לְפִיכָךְ, רַבִּים אוֹ יְחִידִים אֲשֶׁר יַשִּׂיגוּ שׁוּם דָּבָר בַּאֲמִתַּת הָעוֹלָם אַל יָקוּצוּ בְּשִׁפְלוּתָם *וְאַל יַחְטְאוּ בְלִבָּם בִּרְאוֹתָם צָרוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה הַדּוֹמֶה לְלַיְלָה, שֶׁהוּא רָאוּי לְדָרֹס בּוֹ חַיּוֹת הַיַּעַר, שֶׁהֵם הָרְשָׁעִים; כִּי טוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה אֵינָהּ טוֹבָה בְּעֵרֶךְ הָאֱמֶת, אֶלָּא בָּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב. *וְאִם הַתּוֹרָה הִבְטִיחָה לְקָהָל יִשְׂרָאֵל, בְּאִם יִשְׁמְרוּ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְווֹת, בְּטוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא הַטּוֹבָה הָאֲמִתִּית, אֶלָּא לְפִי שֶׁהִיא גּוֹרֶמֶת וּמְסַיַּעַת לִפָּנוֹת, לָבוֹא אֶל הַמַּשְׂכֻּלוֹת לְמִי שֶׁהוּא חָפֵץ בָּהֶם. *וְגַם מַטְרֶדֶת לָרָשָׁע, שֶׁהוּא שָׂטוּף בְּתַאֲווֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט" (דברים לב, טו). עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן אֲשֶׁר יָבוֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא הָאוֹרָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר נִבְרָא הָעוֹלָם בַּעֲבוּרָהּ וּמְלֹאָה הָאָרֶץ דֵּעָה, כִּי אָז יִהְיֶה לַצַּדִּיקִים טוֹבָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (נ, א): "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד" וגו' (זכריה יד, ט), אֲטוּ הָאִידְנָא לָאו אֶחָד הוּא? אָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא כָּעוֹלָם הַזֶּה הָעוֹלָם הַבָּא; הָעוֹלָם הַזֶּה, עַל בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת אוֹמֵר "בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" (וגו') וְעַל שְׁמוּעוֹת רָעוֹת אוֹמֵר: "בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת": אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, עַל כָּל אַחַת וְאַחַת *אוֹמֵר "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" וכו'.

נפש יהודה ואל יחטאו בלבם. להרהר אחר מדותיו: **ואם התורה הבטיחה**. שכל הבטחת התורה הוא בפירוש בשכר עוה"ז לא שטובות עוה"ז הם עיקר הטובה האמיתית טובה באמת אך הקב"ה נתן השכר הזה שכתוב בפירוש בתורה כדי שיקיימו בתחילה התורה והמצות להשכיל בהם וכשישכיל בתורה ובמצות יוסיף להשכיל יותר באהבת הקב"ה עד שיקנה לו שכר עוה"ב שהוא רק ברמז בתורה שאין לפרטה מרוב גדולתה ומעלתה: **וגם מטרדת**. הנאות ותענוגות עוה"ז שמבקש הרשע רק לתענוגות גופו הוא מטרידו מעוה"ב: **אומר הטוב והמטיב**. שלא יהיה אז רעה רק כולו טוב:

"לָעוֹלָם הַבָּא" שֶׁכָּתוּב כָּאן, רוֹצֶה לוֹמַר, בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים: *עוֹלָם הַבָּא שֶׁל נְפָשׁוֹת וְגַם עוֹלָם הַבָּא שֶׁל גּוּפוֹת בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם טוֹבָה גְּמוּרָה לַצַּדִּיקִים. אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה, *הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ וְגַם הַצַּדִּיקִים וְהָרְשָׁעִים, אֵינָם אֶלָּא זֶה כְּנֶגֶד זֶה, אֶחָד לְמַעְלָה וְאֶחָד לְמַטָּה, כְּמוֹ בֵּין צִיּוֹן לֶאֱדוֹם, שֶׁכְּשֶׁמְּלֹאָה זוֹ חֻרְבָּה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עַל "*אִמְלְאָה הֶחֳרָבָה" (יחזקאל כו, ב) בְּפִרְקָא קַמָּא דִּמְגִלָּה (ו, א). וְגַם נֶאֱמַר: "תַּם־עֲוֹנֵךְ בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת־אֱדוֹם" (איכה ד, כב). וְכָל זֶה לְפִי שֶׁהֵם שְׁנֵי הֲפָכִים. כָּךְ בַּזְּמַן הַזֶּה הֵם הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ, וְגַם הָרְשָׁעִים הַנּוֹטִים לַגּוּף וְהַצַּדִּיקִים הַנּוֹטִים לַנֶּפֶשׁ, זֶה גָּבוֹר וְזֶה חַלָּשׁ, זֶה נוֹצֵחַ וְזֶה מְנֻצָּח.

נפש יהודה עולם הבא של נפשות. הוא נאמר על הנשמות כשהם נפרדים מן הגוף וגם נאמר עוה"ב על עולם של משיח ותחית המתים שיהיה בגוף ונשמה: **הגוף והנפש**. אינם יחד בטובה כשהגוף חי ויש לו הנאות עוה"ז אין לנשמה הנאה ממנה כמו לגוף וכן אם מת והנשמה תחזור למעלה לתענוגיה אין לגוף הנאה כמו לנשמה וגם הצדיקים אינם בטובת שניהם והרשעים אינם בעונש שניהם שאין לצדיקים טובה לגוף בעוה"ז ולרשעים יש להם הטובה ולעוה"ב כשבא טוב לצדיקים יבוא הרעה לרשעים: **אמלאה**. ירושלים תבנה. החרבה בת אדום כשתמלא זו נחרבה זו: **זה גבור**. כדאמרינן כשיגבר זה יחלש זה כזה נוצח יהיה זה מנוצח:

וְעַל כֵּן, הַיְקָרִים וּמוּשְׁלִים שֶׁלֹּא כַדִּין בָּעוֹלָם הַזֶּה הֵם שְׁפָלִים לָעוֹלָם הַבָּא בָּעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת וְגַם לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ בָּעוֹלָם הַגּוּפוֹת, כִּדְנָרְסִינַן הָתָם, פֶּרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (פסחים נ, א): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן" (זכריה יד, ו), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: זֶה *אוֹר, שֶׁהוּא יָקָר בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֶהֱא קָפוּי לָעוֹלָם הַבָּא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵלּוּ נְבִיאִים וְאֶהָלוֹת, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בָּהֶן - *קְפוּאִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, יְקָרִים הֵם לָעוֹלָם הַבָּא. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אֵלּוּ *בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם יְקָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה - קְפוּאִין הֵם לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אור שהוא יקר בעוה"ז. כשהחמה מאירה בגבורתה ואורה גדול אותו אור חשוב ויקר שלה יהא קפוי וקל לעוה"ב כל דבר קל קרוי קפוי צף על המים ויצף הברזל תרגום וקפא פרזלא: **קפואים**. שאינן לומדין ואינן מבינים אלא כפשוטה ולעוה"ב יבינו טעמיה וסודותיה: **בני אדם שהם יקרים**. עשירים וחשובים ואינם טובים למקום:

כִּי הָא דְּרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי חָלַשׁ *וְאִיתְנַגִּיד. אָמַר לֵיהּ אֲבוּהָ: מַאי חָזֵית? אָמַר לֵיהּ: עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי, *עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה. אָמַר לֵיהּ: עוֹלָם בָּרוּר רָאִיתָ. *וַאֲנַן הֵיכִי חָזֵיתִינַן? אָמַר לֵיהּ: כִּי הֵיכִי דַּחֲשִׁבֵינַן הָכָא חֲשִׁבֵינַן הָתָם; וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ; וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: *הֲרוּגֵי מַלְכוּת אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בִּמְחִיצָתָן. מַאי נִינְהוּ הֲרוּגֵי מַלְכוּת? אִילֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו, פְּשִׁיטָא, בְּלָאו הָכֵי נַמֵּי? אֶלָּא: *הֲרוּגֵי לוֹד.

נפש יהודה איתנגיד. גוע ופרחה רוחו: **עליונים למטה**. אותן שהיו כאן חשובים ראיתי קלים: **ואנן**. ת"ח היכי איתינן התם: **הרוגי מלכות ותו לא**. וכי לא היתה בהן מעלה אחרת שיחשבו עליה אלא זו בלבד: **הרוגי לוד**. שני אחים היו שמסרו עצמן על ישראל שהודו על עצמן הריגת בת מלך שהיו מטילין אותן על כל ישראל:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (י, ב): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: שָׁאֲלוּ אֶת שְׁלֹמֹה: אֵיזֶהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לָהֶם: אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן "*וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד" (ישעיה כד, כג). כִּי הָא דְּרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וכו', כְּדְאִיתָא לְמַעְלָה.

נפש יהודה ונגד זקניו כבוד. אותן שחלקו להם כבוד בעוה"ז מחמת חכמת זקנתם וכן הם בעולם הבא כמעשה דרב יוסף דאיתנגיד כדלעיל:

וְאוֹתָן שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן לְמִיתָה כְּדֵי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בִּזְמַן הַשְּׁמָד - עוֹלִין לַמַּעֲלָה הָעֶלְיוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, כִּדְנָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ח, ב) וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (יג, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: זְכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לָטוֹב, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא שְׁמוֹ, שֶׁאִלְמָלֵא הוּא נִשְׁתַּכְּחוּ דִּינֵי קְנָסוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. נִשְׁתַּכְּחוּ - נְגִירְסִינְהוּ? אֶלָּא אֵימָא *בָּטְלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁגָּזְרוּ מַלְכוּת הָרְשָׁעָה, שֶׁכָּל הַסּוֹמֵךְ יֵהָרֵג וְכָל הַנִּסְמָךְ יֵהָרֵג וְעִיר שֶׁסּוֹמְכִין בָּהּ תֵּחָרֵב וּתְחוּם שֶׁסּוֹמְכִין בּוֹ יֵעָקֵר. מֶה עָשָׂה רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא? הָלַךְ וְיָשַׁב בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּדוֹלִים, *בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת, בֵּין שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת, בֵּן אוּשָׁא לִשְׁפַּרְעָם, וְסָמַךְ שָׁם חֲמִשָּׁה זְקֵנִים; רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שִׁמּוּעַ. וְרַב אוֹיָא מוֹסִיף: אַף רַבִּי נְחֶמְיָה. כֵּיוָן שֶׁהִכִּירוּ בָּהֶן אוֹיְבִים, בָּאוּ לְהָרְגָן. אָמַר לָהֶם: בָּנַי, רוּצוּ, אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, וְאַתָּה מַה תְּהֵא עָלֶיךָ? אָמַר: הֲרֵינִי מוּטָל לִפְנֵיהֶם כְּאֶבֶן שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִים. אָמְרוּ: לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁנַּעֲצוּ בּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לֻנְבִּיוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וַעֲשָׂאוּהוּ כִּכְבָרָה.

נפש יהודה בטלו דיני קנסות. כיון דליכא רבנים סמוכין בטלו דאין לדון בדין קנסות אלא למי שיש לו סמיכות: **בין שתי עיירות גדולות**. ולא בתוך העיר שאם יודע שלא יחריבו את העיר:

וְגַם כֵּן מַה שֶּׁאֵרַע לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, עַל שֶׁהָיָה מַקְהִיל קְהִילּוֹת בָּרַבִּים וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּזִמַּן הַשְּׁמָד וּמָסַר עַצְמוֹ לְמִיתָה, כִּדְנָרְסִינַן הָתָם, בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יח, א): וְכָתוּב לְמַעְלָה, בַּחֲתִימַת נֵר רְאשׁוֹן (סימן כט). וְגַם מַה שֶּׁאֵרַע לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו, כִּדְאִיתָא לְמַטָּה, בְּפֶרֶק א מֵהֵלֶק הָאֲהֲבָה (סימן רנג); וּבְנֵר הַתְּשׁוּבָה בְּכְלַל הַיְסוּרִין (סימן שא). וְגַם כָּל זֶה קִבְּלוּ עַל עַצְמָן הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, בִּהְיוֹת בְּעֵינֵיהֶם חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ כְּנֶגֶד הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב וְכֻלּוֹ אָרוֹךְ.

פֶּרֶק רְבִיעִי [רנט]

*אַף־עַל־פִּי שֶׁהַשְּׂאָרוּת הַנֶּפֶשׁ נִתְאַמֵּת לַחֲכָמִים בַּחֲקִירָה וְעִיּוּן, כָּתְבוּ רַבּוֹתֵינוּ דִּבְרֵי מַעֲשִׂיּוֹת בַּתַּלְמוּד עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין כֻּלָּם בְּקִיאִים *לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה *בְּמוֹפֵת, לְהוֹדִיעֵנוּ הַהִשָּׁאֲרוּת שֶׁיֵּשׁ לְנֶפֶשׁ הָאָדָם הַשָּׁלֵם בָּעוֹלָם הַבָּא, כָּל אֶחָד וְאֶחָד *כְּפִי הַשָּׂגָתוֹ בִּהְיוֹת

הַנֶּפֶשׁ כֹּחַ בַּגּוּף, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פה, ב): רֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה *מְצַיֵּין מָעֳרָתָא דְּרַבָּנָן, כִּי מְטָא לְמַעֲרָתָא דְּרַבִּי חִיָּא - *אִיעַלְּמָא מִינֵּיהּ. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, אָמַר: שֶׁמָּא לֹא פִּלְפַלְתִּי תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ פִּלְפַלְתָּ - תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ לֹא *רְבַצְתָּ.

נפש יהודה אף על פי שהשארות הנפש. שהנשמה של אדם היא נצחיות ונשארת לעולם למדו החכמים באמת על ידי חקירה ועיון בלימוד האמת והחכמה: **להשיג דבר זה**. שהנשמה היא נצחיות: **במופת**. בדברי האמיתית בראיות ברורות כי הם למודים הרבה ורחבות: **כפי השגתו בהיות הנפש כח בגוף**. בחייו כמו שהשיג ע"י מעשיו להשיג לנשמה עליונה וקדושה מעולם העליון נשמה על נשמתו: **מציין מערתא דרבנן**. שלא יכשלו כהנים לעבור עליהם ולהאהיל שלא יארע תקלה ע"י הצדיקים: **איעלמא מיניה**. לא היה יכול למצוא מקומה: **רבצת**. לאחרים לשון המרבץ שדהו משקה השדה יותר ר"ל שלמד עם תלמידים הרבה:

דְּכִי הֲווּ מְנָצוּ רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי חֲנִינָא, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חִיָּא: בַּהֲדֵי דִּידִי קָא מְנָצַת? דְּאִם חַס וְשָׁלוֹם, מִשְׁתַּכְּחָא תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל מַהְדַּרְנָא לָהּ מִפִּלְפּוּלָאי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: בַּהֲדֵי דִּידִי קָא מְנָצַת? דַּאֲנָא עָבְדֵי דְּלָא נְשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה; מַאי עָבְדֵי? *שַׁדֵּינָא כִּיתְנָא *וְגַדֵּילְנָא נִישְׁבֵי *וְצַיֵּדְנָא טָבְיֵא וּמַאֲכִילְנָא בִּשְׂרַייְהוּ לְיַתְמֵי וַאֲרִיכְנָא מְגִלְּתָא וְכַתִּיבְנָא חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה וְסַלֵּיקְנָא לְמָתָא וּמַקְרֵינָא חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי בַּחֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי וְכָל חַד וְחַד אֲמֵינָא לֵיהּ: אַקְרֵי חַבְרָךְ, וּמַתְנֵינָא שִׁיתָּא יְנוּקֵי בְּשִׁיתָּא סִידְרַיָּא וַאֲמֵינָא לְהוּ: עַד דַּהֲדַרְנָא וַאֲתֵינָא אַקְרוּ אַהֲדֵי וְאַתְנוּ אַהֲדֵי - וַעֲבִידְנָא לְתוֹרָה דְּלָא מִשְׁתַּכְּחָא מִיִּשְׂרָאֵל. וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי: כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה חִיָּא. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי: אֲפִילּוּ מִמְּךָ? אָמַר לֵיהּ: אִין. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: אֲפִילּוּ מֵאַבָּא? אֲמַר לֵיהּ: חַס וְשָׁלוֹם, *לֹא תְהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה שדינא כתנא. זורע אני זרעוני פשתן שדינא משליך כדרך הזורעים משליכים הזרעים להפרידם אנה ואנה: **וגדילנא נישבי**. וקולע אני מהפשתן רשתות ומכמורות: **וציידנא טביי**. ואני צד צביים ואריכנא מגילתא ומתקן מעורותיהן קלפים לכתוב עליהם וסליקנא למתא למקום שאין שם מלמדי תינוקות ומלמד לחמשה ינוקא לכל אחד ספרו ומתנינא על פה שיתא סדרי משנה לשיתא ינוקי ואמרתי להם למדו זה את זה חלקו במקרא ובמשנה שיהא כולם ביד אחד עד דאהדרנא דאחזור ואבוא אליכם ואלמוד עמכם יותר: **לא תהא כזאת**. לא תאמר זאת בישראל שהוא גדול מאבא:

אָמַר רַבִּי זֵירָא: *אֶמֶשׁ נִרְאָה לִי רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא. וְאָמַרְתִּי לוֹ: אֵצֶל מִי אַתָּה תָקוּעַ (פירוש: יושב בישיבה של מעלה)? אָמַר לִי: אֵצֶל רַבִּי יוֹחָנָן. - וְרַבִּי יוֹחָנָן אֵצֶל מִי? - אֵצֶל רַבִּי יַנַּאי. - וְרַבִּי יַנַּאי אֵצֶל מִי? - אֵצֶל רַבִּי חִיָּא. - וְרַבִּי יוֹחָנָן אֵצֶל רַבִּי חִיָּא לֹא? אָמַר לִי: בַּאֲתַר דְּזָקוּקִין דְּנוּר *וּבְעוּרִין דְּאֵשָׁא - *מָאן מְעַיֵּיל בַּר נַפְחָא לְתַמָּן?

נפש יהודה אמש נראה לי בחלום ואמרתי לו וכו'. ור' יוחנן אצל ר' חייא לא אמרתי אני וכי אין רבי יוחנן ראוי לישב אצל רבי חייא: **ובעורין**. תרגום לפידין וזקוקין ניצוצין של אש: **מאן מעייל בר נפחא**. בן פחים שאינו יכול לסבול חום האש וניצוצות כמו הפחים עצמו שרגיל בכך כלומר משל על ר' יוחנן שאין בו כח לעמוד במחיצת ר' חייא שהוא יותר גדול מר' יוחנן:

אָמַר רַב חִסְדָּא: אִישְׁתָּעִי לִי הַהוּא מֵרַבָּנָן וְרַב חֲבִיבָא בַּר סוּמְקָא דַּהֲוָה שָׁכִיחַ אֱלֵיָהוּ גַּבֵּיהּ, *בְּצַפְּרָא הַוָּיִין שַׁפִּירָן עֵינֵיהּ וּבְאוֹרְתָּא הֲווּ דָּמְיָן כִּדְמַקְלֵיאָן בְּנוּרָא. *אָמְרֵי לֵיהּ: מַאי הַאי? אָמַר, דְּאָמְרֵי לֵיהּ לְאֵלֵיָהוּ: אַחֲוֵי לִי רַבָּנָן כִּי סָלְקֵי וְנָחֲתֵי לְמָתֵיבְתָּא דִּרְקִיעָא. וְאָמַר לִי: בְּכָלֵי גוּהַרְקֵי תִּסְתַּכֵּל *לְבַר מִגּוּהַרְקָא דְּרַבִּי חִיָּא, דְּלָא תִּסְתַּכֵּל. וּמַאי סִימָנֵיהּ? כֻּלְּהוּ יָתְבֵי בְּגוּהַרְקֵי דְּדַהֲבָא *וּמַסְקֵי לְהוּ מַלְאָכֵי, לְבַר מֵגּוּהַרְקָא דְּרַבִּי חִיָּא, דְּלָא עַיְילוּהָ מַלְאָכֵי, דְּמְנַפְּשֵׁיהּ סָלִיק וְנָחֵית. וְלָא מָצְאִי לְאוֹקוּמֵי אַנַּפְשָׁאֵי וְאִיסְתְּכָלִי בֵּיהּ; אֲתוּ תְּרֵי *פּוּלְסֵי דְּנוּרָא וּמַחְיוּהָ לְעֵינֵיהּ דַּהֲהוּא גַּבְרָא וְסַמִּינְהוּ. אָזְלִי וְאִשְׁתַּטְחִי בְּמַעֲרְתֵּיהּ, אָמְרִי: בְּמָטוּתָא מִינֵיהּ דְּמַר, *בְּמַתְנִיתָא דְּמַר תְּנִינָא - וְאִיתְסָאִי. לָמַדְנוּ מִכָּאן מַעֲלַת רַבִּי חִיָּא וַאֲחֵרִים עִמּוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה בצפרא הויין שפירן עיניה. בבוקר ראיתי את עיניו יפות ולערב ראיתיו דומות כאלו נשרפות באור: **אמרי ליה**. אמרתי לו מאי האי בעיניך אמר לי דאמרי אמרתי לאליהו אחוי לי וכו': **לבר מגוהרקא**. הכסא שיושב עליו בישיבה ר' חייא לא תוכל להסתכל ביה: **ומסקי להו מלאכים**. מעלים אותם לישיבה של מעלה: **פולסי דנורא**. שבט עם ניצוצות של אור: **במתניתא דמר תנינא**. תוספתא של אדוני שסידר לששה סדרים אני שונה תמיד דר' חייא סידר לתוספתא:

וְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (נח, א): *רַבִּי בַּנָּאָה הֲוָה צַיֵּן מְעָרָתָא. כִּי מְטָא לְמַעֲרְתֵּיהּ דְּאַבְרָהָם, *אִשְׁכְּחֵיהּ לֶאֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם דַּהֲוָה קָאֵי אַבָּבָא. אָמַר לֵיהּ: מַאי קָא עָבֵיד אַבְרָהָם? אָמַר לֵיהּ: גְּנֵי *בְּכַנְפֵיהּ דְּשָׁרָה וּמַעֲיְינָא לֵיהּ אֲרֵישֵׁיהּ. *אָמַר לֵיהּ: זִיל אֵימָא לֵיהּ, דְּבַנָּאָה קָאֵי אַבָּבָא. אָמַר לֵיהּ: *לֵיעוֹל וְלֵיתֵי, מֵידַע יְדַע דְּיֵצֶר הָרַע בְּהַאי עָלְמָא לֵיתֵיהּ. עָאל עַיֵּין וּנְפֵיק. כִּי מְטָא *לְמַעֲרְתֵּיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: נְסְתַּכְּלָתְּ *בִּדְמוּת דְּיוֹקְנִי, *בְּדִיוֹקְנִי עַצְמָהּ אַל תִּסְתַּכֵּל. אָמַר לֵיהּ: *וְהָא בְעֵינָא לְצַיּוּנֵי?

*כְּמִדַּת הַחִיצוֹנָה כָּךְ מִדַּת הַפְּנִימִית; וּלְמָאן דַּאֲמַר שְׁנֵי בָתִּים זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּמִדַּת הָעֶלְיוֹנָה *כָּךְ מִדַּת הַתַּחְתּוֹנָה. אָמַר רַבִּי בַּנָאָה: הִסְתַּכַּלְתִּי *בִּשְׁנֵי עֻקְבָיו וְדוֹמִין לִשְׁנֵי גַּלְגַּלֵּי חַמָּה. הַכֹּל בִּפְנֵי שָׂרָה כְּקוֹף בִּפְנֵי אָדָם, שָׂרָה בִּפְנֵי חַוָּה כְּקוֹף בִּפְנֵי אָדָם, חַוָּה בִּפְנֵי אָדָם כְּקוֹף בִּפְנֵי אָדָם, *אָדָם בִּפְנֵי שְׁכִינָה כְּקוֹף בִּפְנֵי אָדָם. הָא לָמַדְנוּ גַּם כֵּן הֵיאַךְ הָיְתָה *כֹּחַ הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵמִים לְהַשִּׂיג וּלְהָבִין מִדַּת הָרְאשׁוֹן בְּעֵרֶךְ מַדְרֵגָתָם בְּהְיוֹתָם בַּגּוּף, לְהַגִּיעַ אֶל מַעֲלַת עוֹלָם הַנְּפָשׁוֹת בְּמַעֲלוֹת עֶלְיוֹנוֹת לְמַעְלָה מִגַּלְגַּל חַמָּה וּמִכָּל הַגַּלְגַּלִּים כֻּלָּם.

נפש יהודה רבי בנאה. אדם גדול וחשוב היה לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי צדיקים אבל לאחר לא כדאמרינן גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן והיה נכנס במערות ומודד מדת ארכן מבפנים ואחר כך מודד מבחוץ כנגדו ועשה שם ציון בסיד כדי להכיר מקום הטומאה ולא יביאו טהרות דרך כאן שלא יאהיל על הקבר: **אשכחיה לאלייעזר**. דתניא במסכת דרך ארץ דשבעה צדיקים קיימין שלא מתו וקא חשיב בהדייהו אליעזר עבד אברהם: **בכנפיה**. שוכב בין זרועותיה: **אמר ליה**. רבי בנאה לאליעזר זיל אימא ליה לאברהם בנאה קאי אבבא ותן לו רשות ליכנס אמר אברהם ליעול דאין כאן חוצפא דאיגנינא באנפיה בכנפה דשרה דמידע ידיע דיצה"ר בהאי עלמא ליכא ולא צריכנא לאיצטנועי מיניה: **על**. נכנס ר' בנאה ונסתכל מדת אורך המערה ויצא ואחר כך ציין מבחוץ: **למערתיה דאדם הראשון**. כדגרסינן בעירובין ממרא קרית ארבע א"ר יצחק ארבע זוגות. אדם וחוה. אברהם ושרה. יצחק ורבקה. יעקב ולאה: **בדמות דיוקני**. יעקב דשופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון: **בדיוקני עצמה**. דהיינו אדם הראשון דכתיב בצלם אלהים ברא אותו: **והא בעינא לציוני מבחוץ**. ולפיכך צריך אני למדוד תחלה מבפנים: **כמדת החיצונה**. שבה ג' אבות ואמהות כך מדת הפנימית וכמאן דדריש מכפלה שני בתים זה לפנים מזה ופלוגתא דרב ושמואל היא בכיצד מעברין: **כך מדת התחתונה**. ודי לך בציון עליונה: **בשני עקביו**. של אדם הראשון וכו', והאי דכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב הא פרכינן ליה במסכת שבת פרק שואל ומוקמינן לה ההיא שעה אחת קודם תחיית המתים ועוד י"ל שימות ויקבר בעפר דלא כתיב כי עפר אתה ואל עפר תחזור או תהיה עפר וזה כי קבור תקברנו ומי שנרקב החטא גרם לו דכתיב ורקב עצמות קנאה ולפעמים הוא לטובת הנקבר שירקב ונשאר העצם הקטן שממנה יצמיח ויתפשט גופו בתחיית המתים: **אדם בפני שכינה דומה כקוף**. מין חיה בפני אדם: **כח השגת השלמים**. כמה פעלו הצדיקים להם לעוה"ב ע"י שהיו שלמים בהיותם חיים כמו הצדיקים הראשונים והנשמות הקדושים הם למעלה מכלם בעולם העליון ויש שהם למעלה מהמלאכים:

וְלֹא דַּי לָהֶם הַשָּׁגָתָם בָּעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא שֶׁהַצַּדִּיקִים אֲפִילוּ בְּמִיתָתָם קְרוּיִים חַיִּים וְיוֹדְעִים בְּדִבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (יח, א): רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי יוֹנָתָן הֲווּ שָׁקְלֵי וְאָזְלֵי בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. *הֲוָה קָא שָׁדְיָא תְּכֶלְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן עִילַּוֵי קִבְרֵי אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: דִּלְיֵיהּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ; לְמָחָר בָּאִין אֶצְלֵנוּ וְעַכְשָׁיו מְחָרְפִים אוֹתָנוּ. אֲמַר לֵיהּ: וּמִי יָדְעֵי, וְהָכְתִיב: "כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה" (קהלת ט, ה)? אֲמַר לֵיהּ: *אִם קָרִיתָ *לֹא שָׁנִיתָ, וְאִם שָׁנִיתָ לֹא שִׁלַּשְׁתָּ, וְאִם שִׁלַּשְׁתָּ לֹא פֵּרַשׁוּ לְךָ. "כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ", *אֵלּוּ צַדִּיקִים, שֶׁאֲפִילּוּ בְּמִיתָתָם קְרוּיִים חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ חַי רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל *הוּא הִכָּה אֶת־שְׁנֵי *אֲרִאֵל *מוֹאָב וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִי בְּתוֹךְ הַבּאֵר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג" (שמואל־ב כג, כ), אָטוּ כָּלֵי עָלְמָא בְּנֵי מֵתֵי נִינְהוּ? אֶלָּא "בֶּן־אִישׁ חַי", שֶׁאֲפִילּוּ בְּמִיתָתוֹ קָרוּי חַי. "רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל", שֶׁרַבָּה וְקִבֵּץ פְּעָלִים לַתּוֹרָה. "הוּא הִכָּה אֶת־שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב", שֶׁלֹּא הִנִּיחַ כְּמוֹתוֹ, לֹא בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וְלֹא בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי. "וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִי בְּתוֹךְ הַבּאֵר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג", אֵיכָא דְּאָמְרֵי: *תְּבַר גִּזִּיזָא דְּבָרְדָא וְנָחַת וְטָבַל; וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי, *דְּתָנָא סִפְרָא דְּבֵי רַב בְּיוֹמָא זוּטָא דְּסִתְוָא. "וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה" אֵלּוּ הָרְשָׁעִים, שֶׁאֲפִילּוּ בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה *חָלָל רָשָׁע נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל כא, ל); וְאֵיבָעֵית אֵימָא: מֵהָכָא: "עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים *יוּמַת הַמֵּת" (דברים יז, ו), הַמֵּת מֵעַקְּרוֹ. עַד כָּאן הוּא כָּתוּב לְמַעְלָה, בְּנֵר רִאשׁוֹן, בְּכָלָל מֵחֵלֶק שֵׁנִי, פֶּרֶק שֵׁנִי (סימן י).

נפש יהודה הוה קא שדיא. נגרר ציצית של ר' יונתן על הקברים אמר ר' חייא דלייה הגביהנו שלא יאמרו המתים מחר הם מתים ג"כ ובאין אצלנוועכשיו מחרפין אותנו לומר אנחנו מקיימין מצות ולא המתים: **אם קרית**. אם למדת מקרא: **לא שנית**. לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתתבונן בו: **אלו צדיקים**. ומאי יודעים שימותו נותנים אל לבם יום המיתה ומושכין ידיהם מן העבירה והרשעים אינן יודעין מאומה עושים עצמן כאינן יודעין וחוטאים: **הוא הכה**. השפיל את השנים של דורם משני מקדשים שלא היה בהם כמותו: **אריאל**. זו בהמ"ק שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד: **מואב**. על שם שבנאו דוד דאתא מרות המואביה: **תבר**. שבר גזיזי דברדא חתיכות של ברד וקרח ביום השלג ונחת וטבל לקריו כדי לעסוק בתורה: **דתנא ספרא דבי רב**. תורת כהנים בחורף שהימים קצרים: **חלל רשע**. על צדקיהו הוא אומר ועדיין בימי יחזקאל חי היה וקוראהו חלל: **יומת המת**. עדיין חי הוא וקראו מת:

בְּנֵי רַבִּי חִיָּא נָפְקוּ *לְקָרְיָתָא. *אַיְיקַר לְהוּ תַּלְמוּדַיְהוּ, הֲווּ יָתְבֵי קָא מְצַעֲרֵי לְמִקְרֵי. אֲמַר חַד לְחַבְרֵיהּ: יָדַע אֲבוּן בְּצַעֲרָא דִּידָן? אֲמַר לֵיהּ: מִנָּא יָדַע, וְהָא כְּתִיב: "*יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא יֵדַע

וְיִצְעֲרוּ וְלֹא־יָבִין לָמוֹ" (איוב יד, כא). וְלֹא יֵדָע? וְהָא כְתִיב: "אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב" (שם שם, כב), וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: קָשָׁה רִמָּה לַמֵּת כְּמַחַט בִּבְשַׂר הַחַי? - *בְּצַעֲרָא דִּידְהוּ יָדְעֵי, בְּצַעֲרָא דְּאַחֲרִינֵי לָא יָדְעֵי. וְלָא, וְהָתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָדשֶׁנָּתַן דִּינָר לֶעָנִי בִּשְׁנַת בַּצֹּרֶת בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְהִקְנִיטָתוּ אִשְׁתּוֹ וְהָלַךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. וְשָׁמַע *שְׁתֵּי רוּחוֹת שֶׁמְּדַבְּרוֹת זוֹ אֶת זוֹ. אָמְרָה: חֲבֶרְתִּי, בּוֹאִי וְנָשׁוּט בָּעוֹלָם *וְנֵדַע אֵיזֶה פֻּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם. אָמְרָה לָהּ: חֲבֶרְתִּי, אֵינִי יְכוֹלָה לָצֵאת, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי קְבוּרָה בְּמַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים. הָלְכָה הִיא וְשָׁטָה. וּכְשֶׁבָּאת, אָמְרָה: מַה שָּׁמַעְתְּ מֵאֲחוֹרֵי *הַפָּרְגּוֹד? אָמְרָה לָהּ: שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרְגּוֹד, שֶׁכָּל הַזּוֹרֵעַ *בְּרְבִיעָה רְאשׁוֹנָה *בָּרָד מַלְקֶה אוֹתוֹ. הָלַךְ וְזָרַע בְּרְבִיעָה שְׁנִיָּה; שֶׁל כָּל הָעוֹלָם לָקָה וְשֶׁלּוֹ לֹא לָקָה. לְשָׁנָה אַחֶרֶת הָלַךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְשָׁמַע אוֹתָן. שֶׁמְּסַפְּרוֹת זוֹ עִם זוֹ. אָמְרָה לָהּ: חֲבֶרְתִּי, בּוֹאִי וְנָשׁוּט בָּעוֹלָם. אָמְרָה לָהּ: אֵינִי יְכוֹלָה, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי קְבוּרָה בְּמַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים. הָלְכָה הִיא וְשָׁטָה. וּכְשֶׁבָּאת, אָמְרָה לָהּ: חֲבֶרְתִּי, מַה שָּׁמַעְתְּ מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרְגּוֹד? אָמְרָה לָהּ: שָׁמַעְתִּי, שֶׁכָּל הַזּוֹרֵעַ בְּרְבִיעָה שְׁנִיָּה *שִׁדָּפוֹן מַלְקֶה אוֹתוֹ. הָלַךְ וְזָרַע בְּרְבִיעָה רְאשׁוֹנָה; שֶׁל כָּל הָעוֹלָם נִשְׁרַף וְשֶׁלּוֹ לֹא נִשְׂרַף. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: מִפְּנֵי מָה *אֶשְׁתַּקֵּד שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לָקָה וְשֶׁלְּךָ לֹא לָקָה, וְעַכְשָׁיו שֶׁל כָּל הָעוֹלָם נִשְׂרַף וְשֶׁלְּךָ לֹא נִשְׂרַף? *שֹׁחַ לָהּ *כָּל הַמְּאוֹרָע. אָמְרוּ: לֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁנִּפְלָה מְרִיבָה בֵּין אִשְׁתּוֹ שֶׁל זֶה לְאִמּהּ שֶׁל זוֹ. אָמְרָה לָהּ: אַרְאֵךְ בִּתֵּךְ שֶׁהִיא קְבוּרָה *בְּמַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים. לְשָׁנָה אַחֶרֶת הָלַךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְשָׁמַע אוֹתָן שֶׁמְּסַפְּרוֹת זוֹ אֶת זוֹ. אָמְרָה לָהּ: חֲבֶרְתִּי, בּוֹאִי וְנָשׁוּט בָּעוֹלָם אָמְרָה לָהּ: דַּיֵּךְ, שֶׁדְּבָרִים שֶׁבֵּינִי וּבֵינֵיךְ לְבֵין הַחַיִּים נִשְׁמְעוּ - *אַלְמָא יָדְעֵי? דִּילְמָא אִינֵישׁ שָׂכִיב וַאֲזַל וַאֲמַר לָהּ.

נפש יהודה לקרייתא. נפקו מבית המדרש לחזור לעריהם להתעסק בעבודת אחוזתם: **אייקר להו תלמודייהו**. אשתכח תלמודם וגרסתם אייקר הוכבד עליהם מחמת שכחה: **יכבדו**. יהיו כבודים בכסף וזהב ולא ידע: **בצערא דידהו**. צער גופן ממש כגון עקיצת הרמה מרגישים והוא הבא לו מן השמים אבל הבא לו מבני אדם אין מרגישים אם יחתכנו או ישרפנו: **שתי רוחות**. של שתי ילדות מתות: **ונדע**. מה גזרו היום פורענות בעולם שהעולם נידון בראש השנה: **הפרגוד**. מחיצה המבדלת בין מקום השכינה: **ברביעה ראשונה**. יורה ג' רביעיות הן בכירה שניה ושלישית ראשונה בי"ז מרחשון שניה בכ"ג שלישית בר"ח כסליו: **ברד מלקה אותו**. שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שוברה והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נשבר בשביל הברד כענין שנאמר והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכסמת לא נכו וגו': **שדפון מלקה**. הרך ואינו משדף הקשה: **אשתקד**. שנה שעברה: **שח לה**. סיפר לה: **כל**

המאורע. כל מה שאירע לו: **במחצלת**. מפץ שעושין מן קנים שלא היו לה תכריכי בגד:
אלמא ידעי. דברים האמורים בין החיים:
תָּא שְׁמַע, דִּזְעִירֵי הֲוָה מַפְקְדִי זוּזֵי גַּבֵּי *בַּת אוּשְׁפִּזִיכְנֵיהּ, עַד דַּאֲזַל וַאֲתָא מִבֵּי רַב נָח נַפְשֵׁהּ. אֲזַל בַּתְרָהּ *לַחֲצַר מָוֶת, אָמַר לָהּ: זוּזְאֵי הֵיכָן? אָמְרָה לֵיהּ: *בְּצִינּוֹרָא דְּדַשָּׁא בְּדוּף פְּלָן, זִיל וְאֵימָא לָהּ לְאֵם דִּשְׁדֵר לִי מַסְרְקָאֵי וְגוֹבְתָאֵי דְּכוּחְלָא *בְּהַדֵי פְּלָנִיתָא דְּאָתְיָא לְמָחָר - *אַלְמָא יָדְעֵי? *דִּילְמָא דּוּמָה קָדִים וְאַכְרִיז לְהוּ.

נפש יהודה בת אושפזיכניה. בת אשה שהיה מלונו אצלה: **לחצר מות**. לבית הקברות: **בצינורא דדשא**. בחור מפתן הבית שהדלת סובב בו: **בהדי פלניתא דאתיא למחר**. לקבורה: **אלמא ידעי**. מה שעושים שידעה שזו גוססת ונטויה למות: **דלמא דומה**. מלאך שהוא ממונה על המתים קדים ומכריז להו עכשיו תבא פלונית אבל שאר דברי החיים אינם יודעים:
תָּא שְׁמַע, דַּאֲבוּהָ דִּשְׁמוּאֵל הֲוּוּ מַפְקְדֵי גַּבֵּיהּ זוּזֵי דְּיַתְמֵי. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ לָא הֲוָה שְׁמוּאֵל גַּבֵּיהּ. קָא קָרוּ לֵיהּ: בַּר דְּאָכִיל זוּזֵי דְּיַתְמֵי. אֲזַל בַּתְרֵיהּ לַחֲצַר מָוֶת. *אָמַר לְהוּ: בְּעֵינָא אַבָּא. אָמְרוּ לֵיהּ: אַבָּא טוּבָא אִיכָּא הָכָא. אָמַר לְהוּ: בְּעֵינָא אַבָּא בַּר אַבָּא. אָמְרוּ לֵיהּ: בַּר אַבָּא נַמֵּי טוּבָא אִיכָּא הָכָא. אָמַר לְהוּ: בְּעֵינָא אַבָּא בַּר אַבָּא בַּר אַבָּא אֲבוּהָ דִּשְׁמוּאֵל. אָמְרוּ לֵיהּ: סְלֵיק לֵיהּ לְמִתִיבְתָּא דִּרְקִיעָא. אַדְּהָכִי *חָזְיֵיהּ לְלֵוִי *וְכָל הַנָּךְ שְׁנֵי דְּלָא אֲזָלַת לְמִתִיבְתֵּיהּ דְּרַבִּי אָפֵס וְאַחְלִישְׁתֵּיהּ לְדַעְתֵּיהּ לָא מְעַיְּלִינַן לָךְ לְמִתִיבְתָּא דִּרְקִיעָא. *אַדְּהָכִי אֲתָא אֲבוּהָ. בָּכָה וַחֲזִיךְ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא אֲחֵיכְתְּ? מִשּׁוּם דַּחֲשִׁיבַת טוּבָא הָכָא; וּמַאי טַעְמָא בְּכֵית? מִשּׁוּם דְּלַעֲגָל אָתֵית לָן (כלומר, במהרה תבוא אצלנו). אֲמַר לֵיהּ: וְאִי חֲשִׁיבְנָא הָתָם לְעַיְּילוּהָ לְלֵוִי. דְּבְרוּהָ לְלֵוִי וְעַיְּילוּהָ. אָמַר לֵיהּ: זוּזֵי דְּיַתְמֵי הֵיכָא? אָמַר לֵיהּ: *בְּאַמְתָא דְּרֵיחַיָּא; עֵילָאֵי דִּידָן וְתַתָּאֵי דִּידָן וְאֶמְצָעֵי דְּיַתְמֵי; דְּאִי גָּנְבֵי גַּנְבֵי לְיִנְגְּבֵי מִדִּידָן *וְאִי אָכְלָא אַרְעָא תֵּיכוֹל מִדִּידָן - *אַלְמָא יָדְעֵי? דִּילְמָא שָׁאנֵי שְׁמוּאֵל, דְּכֵיוָן דְּאָדָם חָשׁוּב הוּא קָדְמֵי וּמַכְרְזֵי עֲלֵיהּ "פַּנּוּ מָקוֹם לִשְׁמוּאֵל".

נפש יהודה אמר להו. למתים בעינא מבקש אני את אבא כך היה שמו אמרו לו המתים נגלו לו כאלו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעגולה: **חזייה**. שמואל ללוי חבירו שהיה יושב חוץ לישיבה של שאר מתים: **וכל הנך שני**. מספר השנים שלא נכנסתי בישיבתו של רבי אפס אשב בחוץ בפרק הנושא את האשה: **אדהכי אתא אבוה**. חזייה שמואל לאבוה דקא בכי וחייך: **באמתא דרחיא**. כל בנין מושב הרחים קרוי אמת הרחים: **ואי אכלא ארעא**. ואם תחלד ותשחת המעות מהארץ: **אלמא ידעי**. מי חשוב בין החיים:

וְאַף רַבִּי יוֹנָתָן הָדַר בֵּיהּ, דַּאֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁהַמֵּתִים מְסַפְּרִים זֶה עִם זֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו *זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה" (דברים לד, ד), מַאי "לֵאמֹר"? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָהֶם קַיֶּמְתִּיהָ *וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לָא יָדְעֵי, כִּי אֲמַר לְהוּ מַאי הֲוֵי, אֶלָּא וַדַּאי יָדְעֵי. וְאִי יָדְעֵי, לְמָה לֵיהּ לְמֵימַר לְהוּ? כִּי הֵיכִי *לְאַחֲזוּקֵי לֵיהּ טִיבוּתָא לְמֹשֶׁה.

נפש יהודה זאת הארץ. במיתת משה כתיב: **ואי סלקא דעתך לא ידעי**. שאין מבינים כלום אלא צערא דגופא: **לאחזוקי**. האבות טובה למשה:

נִמְצָא שֶׁנַּפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים תִּשָּׁאֵר נַפְשָׁם עֲדֵי עַד בַּחַיִּים הַתְּמִידִיִּים וְיוֹדְעִים גַּם כֵּן בְּדִבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה.

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רס]

דִּבַּר תְּחִיַּת הַמֵּתִים אֵינוֹ כִּשְׁכַר הָעוֹלָם הַבָּא, *שֶׁהוּא דָּבָר טִבְעִי לְנֶפֶשׁ הָשָׁלֵם - *אֲבָל הוּא עִנְיָן שֶׁל נֵס וְנִפְלָא מְאֹד, מֵהַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעָתִיד לַעֲשׂוֹת; וּלְפִי שֶׁהוּא דָּבָר חוּץ לַטֶּבַע, כְּמוֹ הָהֵרָיוֹן לְאִשָּׁה אֲשֶׁר נִבְרֵאת בְּתוֹלַדְתָּהּ *לִהְיוֹת עֲקָרָה. וְגַם הַגְּשָׁמִים הַבָּאִים בִּשְׂכַר מִצְוָה, כְּנֶגֶד טֶבַע הַמְּאוֹרוֹת וְהָאֲוִיר, אֲשֶׁר נִקְרְאוּ "גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים", לְפִי שֶׁיּוֹרְדִין בִּגְבוּרוֹת הַשֵּׁם וּבְהַשְׁגָּחָתוֹ בָּעוֹלָם *בְּנִצָּחוֹ הַתּוֹלְדוֹת, כִּדְאָמְרִינַן בְּרֹאשׁ תַּעֲנִית (ב, א): מַאי גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים? אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: שֶׁיּוֹרְדִין בִּגְבוּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת" וגו' (איוב ט, י) וּכְתִיב: "הַנֹּתֵן מָטָר עַל־פְּנֵי אָרֶץ" וגו' (שם ה, י). עַל כֵּן, לְפִי שֶׁאֵינָם שׁוֹמְרִין *סֵדֶר טִבְעִי אֶלָּא בִּרְצוֹן הַשֵּׁם, נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בְּעִנְיַן וּבְשָׂכָר, לְהוֹדִיעֵנוּ *שֶׁהַפְּעוּלוֹת הַמִּתְחַדְּשׁוֹת בְּדָבָר הַגְּשָׁמִים הֵם תְּלוּיִים בְּחֵפֶץ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, *שֶׁפּוֹעֲלִים בֶּאֱמְצָעוּת הַשֶּׁמֶשׁ וּשְׁאָר הַכּוֹכָבִים, *לוּלֵי שֶׁפְּעוּלָה זֹאת הִיא יוֹתֵר קְרוֹבָה אֶל הַטֶּבַע מֵהַשֵּׁנִי דְּבָרִים הָאֲחֵרִים, שֶׁהֵם תְּחִיַּת הַמֵּתִים וּפְקִידַת עֲקָרוֹת - אֲבָל שְׁלִשְׁתָּן אֵלּוּ *לֹא נִמְסְרוּ בְיַד הַטֶּבַע, שֶׁנִּקְרָא "שְׁלִיחַ", לַעֲשׂוֹת סֵדֶר טִבְעִי בְּלִי הִשְׁתַּנּוּת - אֶלָּא בְּחֵפֶץ אֱלֹהִי.

נפש יהודה שהוא. שכר עוה"ב דבר טבעי והדין נותן שהקב"ה יתן שכר טוב לעושי רצונו לנשמותם הקדושות: **אבל הוא**. תחיית המתים שכולם יזכו לתחייה הוא ענין של נס וכו': **להיות עקרה**. אשה שהיא עקרה אין הטבע נותן להיות לה ולד ואם היה לה ולד הוא שעשה הקב"ה נס נפלא כמו לשרה וכן הגשמים אינם באים אלא בטבעם כשהוא

יום המעונן ועת הגשמים ואם הם באים ביום המאור ואויר השמים זכים אין זה טבעם כמו שאמר שמואל הלא קציר חטים היום וגו' ואין עת גשמים ובתפלתו הביא גשמים וכן כל צדיק בתפלתו מביא גשמים והוא בנס נפלא באים הגשמים אז: **בנצחו**. הקב"ה מנצח התולדה היא הטבע ועושה נסים נגד הטבע: **עושה גדולות עד אין חקר**. אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בברייתו של עולם ושם כתיב נאזר בגבורה אף גשמים הוי כמאן דכתיב ביה גבורה וגבורת הקב"ה הוא שברא העולם וכן בגשמים שנותן שהם קיום לעולם: **סדר טבעי**. שבעת הרוחות ויום המעונן עת גשמים אלא ברצון הקב"ה הם באין אף שלא בעתם וטבעם ע"כ כתב הקב"ה שיתן הגשמים בעונש ובשכר כמו שכתוב והיה אם שמוע וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו ובעונש ועצר את השמים ולא יהיה מטר: **שהפעולות המתחדשות**. כשבאו הגשמים או כשנעצרים שלא כדרך הטבע שלהם: **שפועלים באמצעות השמש**. שהגשמים שבאים בדרך טבעם הם בכח הגלגל והכוכבים שסידר הקב"ה ע"י המזלות והגלגלים בעת שיביאם הגשם: **לולי**. אך ורק שפעולה זאת בגשמים אף על פי שהם באים לפעמים בדרך נס הוא יותר קרוב אל הטבע שירדו הגשמים שהרי הם על כל פנים בטבע שיבואו גשמים יותר מב' דברים שלא נותן הטבע כלל וכלל שעקרה ילדה ומתים יחיו אלא הכל בנס נפלא הוא. וכן אם בא לצדיק טובה בעוה"ז אין זה דרך הטבע רק בנס נפלא כי בטבע שכר הצדיק נשמרת לעוה"ב וכן אם בא לרשע רעה הוא בדרך נס שעושה הקב"ה כי הטבע להיות לרשע רק טוב בעוה"ז כמו שהוא בנר ראשון סימן י': **לא נמסרו**. להיות לעולם ביד שליח ממונה עליהם:

וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם עָלָיו: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה *מַפְתְּחוֹת לֹא נִמְסְרוּ בְּיַד שָׁלִיחַ, וְאֵלּוּ הֵן: מַפְתֵּחַ שֶׁל חַיָּה וְשֶׁל גְּשָׁמִים וְשֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים. מַפְתֵּחַ שֶׁל חַיָּה, דִּכְתִיב: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ" (בראשית ל, כב); מַפְתֵּחַ שֶׁל גְּשָׁמִים, דִּכְתִיב: "יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם" (דברים כח, יב); וּמַפְתֵּחַ שֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים, דִּכְתִיב: "וִידַעְתֶּם *כִּי־אֲנִי ה' בְּפִתְחִי אֶת־ קִבְרוֹתֵיכֶם" (יחזקאל לז, יג). בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי: אַף מַפְתֵּחַ שֶׁל פַּרְנָסָה; דִּכְתִיב: "פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ" וגו' (תהלים קמה, טז). וְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא לָא חָשִׁיב לְהָהוּא? אָמַר לָךְ: *גְּשָׁמִים נַמֵּי הַיְינוּ פַּרְנָסָה. וְאוּלַי כִּי לֵרְמָז הַזֶּה סִדְּרוּ אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה תְּחִיַּת הַמֵּתִים וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם *בִּגְבוּרוֹת אַחַר בְּרָכַת אָבוֹת *שֶׁנּוֹלְדוּ בִּגְבוּרוֹת בִּהְיוֹתָן עֲקָרוֹת, לְפִי שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן הֵם בְּחֶפְץ אֱלֹהֵי בְּלִי חִיּוּב הַטֶּבַע.

נפש יהודה ויפתח. הוא בעצמו ולא שליח: **כי אני ה'**. ולא שליח וכן פותח את ידך ולא שליח: **גשמים נמי היינו פרנסה**. וכבר חשיב ליה: **בגבורות**. באתה גבור בתפלת י"ח: **שנולדו בגבורות**. ונפלאות ה' בדרך נס שהרי שרה ורבקה עקרות היו וכולל באתה

גבור גשמים ותחיית המתים והאבות סמך להם שהם דבר העקרים שהם הג' דברים שביד הקב"ה שהם באים דרך נס כדאמרינן:

וּלְפִי שֶׁהַגְּשָׁמִים *בָּאִים כְּלַיְלִית בְּאֶרֶץ אַחַת וּבְמַלְכוּת אַחַת וּבִמְדִינָה אַחַת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּשֶׁבָּאִים בְּשִׁנּוּי הַטֶּבַע בְּהַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בִּזְכוּת הַצַּדִּיקִים - מִתְפַּרְנְסִין בָּם גַּם הָרְשָׁעִים, *וְאַף יוֹתֵר מִן הַצַּדִּיקִים, לְפִי שֶׁהֵם בְּנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְעוֹסְקִים יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה. וְעַל דָּא גָּרְסִינָן עָלָה (תענית ז, א): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים יוֹתֵר מִיּוֹם תְּחִיַּת הַמֵּתִים, דְּאִלּוּ תְּחִיַּת הַמֵּתִים לַצַּדִּיקִים *וְלֹא לְרְשָׁעִים וּגְשָׁמִים לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. לְפִי שֶׁתְּחִיַּת הַמֵּתִים הוּא דָּבָר הַבָּא לְגוּף הָאָדָם כְּפִי שְׁלֵמוּתוֹ וְאֵין זוֹכִים בּוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא אֶלָּא הַצַּדִּיקִים, אֲבָל לְרְשָׁעִים הוּא לָהֶם לְגֵרָעוֹן וּפְחִיתוּת וּלְדֶאָבוֹן, כְּדִכְתִיב: "וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם" (דניאל יב, ב) וּכְתִיב: "וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמֹּרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי" (יחזקאל כ, לח), "כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם" וגו' (ישעיה סו, כד).

נפש יהודה באים כללית. כשהגשם בא לא בא לצדיק לבד רק על כל המדינה ולכל הארץ אף שבאים דרך נס: **ואף יותר**. הגשם בא להנאת הרשעים כי ארץ נתנה ביד רשע: **ולא לרשעים**. אף על פי שיחיו כולם לא יהיה להם הנאה כי ישובו רשעים לשאולה וכמ"ש, ואלה לחרפות וגו':

וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (קיא, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַמֵּי הָאָרֶץ אֵינָם חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵתִים בַּל־יִחְיוּ רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ" (ישעיה כו, יד). תַּנְיָא נַמֵּי הָכֵי: "מֵתִים בַּל־יִחְיוּ", יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ", בְּמֵרַפֶּה עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִיחָא לְמָרַיְיהוּ דַּאֲמָרַת לְהוּ הָכֵי, אֲנַל בְּמֵרַפֶּה עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה מוֹקְמִינָן לֵיהּ: אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ: "כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ" (שם שם, יט), כָּל הַמְּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, טַל תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ. וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה אֵין טַל תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן קסט).

וַאֲמָרִינָן עָלָהּ: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר יוֹסֵף: עֲתִידִין צַדִּיקִים שֶׁיַּעֲמְדוּ *בִּלְבוּשֵׁיהֶן. קַל וָחֹמֶר מֵחִטָּה: וּמָה חִטָּה שֶׁנִּקְבֶּרֶת עֲרוּמָה יוֹצֵאת בְּכַמָּה מַלְבּוּשִׁין, צַדִּיקִים שֶׁנִּקְבָּרִין בִּלְבוּשֵׁיהֶן - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה בלבושיהן. בתכריכין שנקברו בו. ד"א בלבושיהן של כבוד שיעשה להם הקב"ה ממצות שעשו בחייהן הנקרא חלוקי דרבנן:

עַל כֵּן יֵשׁ לָנוּ לְהַאֲמִין שֶׁדָּבָר זֶה הוּא אֶחָד מֵהַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה וְשֶׁנַּפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים יָשׁוּבוּ לְגֻוִיּוֹתֵיהֶם וְיֹאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ וְיוֹלִידוּ. וְהוּא עִנְיָן חוּץ לְטֶבַע הַמְּצִיאוּת *וְאֵין

עָלָיו רְאָיָה מִדֶּרֶךְ עִיּוּן, אֶלָּא מִנְהָגוֹ מִנְהָג הַנְּסִים וְיֵשׁ לָנוּ לְקַבֵּל בְּדֶרֶךְ אֱמוּנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ *וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין (דניאל יב, יג).

נפש יהודה ואין עליו ראיה. לומר שדין הטבע נותן כן כמו דין הטבע שיהא לנשמות שכרם הטוב בעולם העליון אלא שיהא בנס נפלא מהקב"ה שינהג אז בזה להחיות המתים: **ותנוח**. בגן עדן כשתמות ותעמוד בתחיית המתים בסוף הימים לקץ הימין כמו לקץ הימים:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רסא]

כָּל הַכּוֹפֵר בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים אוֹ בְּאֶחָד מִכָּל הַנְּסִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּרֵישׁ פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין צ, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: הָאוֹמֵר *אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, לְפִיכָךְ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, לְפִי שֶׁמִּדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּפֶרֶק קַמָּא מֵרֹאשׁ הַחִבּוּר.

נפש יהודה אין תחיית המתים מן התורה. שכופר במדרשים דדרשינן מנין לתחיית המתים מן התורה ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו לאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא:

וַאֲמָרִינַן עָלָהּ: תַּנְיָא, רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר: מְנַיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם" וגו' (שמות ו, ד), "לָכֶם" לֹא נֶאֱמַר, *"אֶלָּא לָהֶם, מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.

נפש יהודה אלא להם. דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל וכי להם נתנה והלא לבניהם נתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל:

שָׁאֲלוּ צְדוֹקִים אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים? אָמַר לָהֶם מִן הַתּוֹרָה, מִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה *הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם" (דברים לא, טז). *"וְדִלְמָא "וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה". מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: "*יְחִיוּ מֵתֶיךָ *נְבֵלָתִי יְקוּמוּן" (ישעיה כו, יט). *"וְדִלְמָא מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל. מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: "*"וְחִכָּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ" וגו' (שיר השירים ז, י). וְדִלְמָא כִּדְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל מִי שֶׁאוֹמְרִין הֲלָכָה מִשְׁמוֹ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שִׂפְתוֹתָיו *דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "דּוֹבֵב", וגו' (שם). *עַד שֶׁאָמַר לָהֶם הַמִּקְרָא הַזֶּה: "אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם" (דברים יא, ט), "לָכֶם" לֹא נֶאֱמַר: "אֶלָּא

לָהֶם" - מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה: "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים" וגו' (שם ד, ד), מַה הַיּוֹם כֻּלְּכֶם חַיִּים אַף לָעוֹלָם הַבָּא כֻּלְּכֶם חַיִּים.

נפש יהודה הנך שוכב. מת אתה וקם שתחיה לעתיד לבא והאי וקם אהנך קאי: **ודלמא וקם העם הזה וזנה**. דלקמיה קאי ולא אדלעיל והוא אחד משלש מקראות שאין להם הכרע: **יחיו מתיך**. המתים בארץ ישראל יחיו: **נבלתי יקומון**. אפילו הנפלים יחיו: **ודלמא מתים שהחיה יחזקאל**. דהאי קרא יחיו מתיך ישעיה אמרו והוא קודם ליחזקאל שנתנבא בימי חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד יחזקאל להחיות מתים אבל לעוה"ב לא: **וחכך כיין הטוב וגו**'. וסיפיה דקרא דובב שפתי ישנים היינו שיחיו המתים וידברו: **דובב**. כלומר נעות ומתנודדות שמרחשין שפוותייהו בעלמא מעט בתוך הקבר אבל אין חיין ויוצאין לאויר העולם וכדרבי יוחנן: **עד שאמר להם**. לא קבלו ממנו עד שאמר להם וכו' חיים כלכם היום דהאי היום מיותר הוא דמצי למכתב חיים כלכם מה ת"ל היום כהיום מה היום וכו':

וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: שְׁאֲלָה קְלוֹפַתְרָא מַלְכְּתָא אֶת רַבִּי מֵאִיר, אָמְרָה לֵיהּ: יְדַעְנָא *דְּשִׁכְבֵי חַיֵּי, דִּכְתִיב: "וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ" (תהלים עב, טז), אֶלָּא מַאי הִיא, כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין - בְּלְבוּשֵׁיהֶן הֵן עוֹמְדִין אוֹ עֲרוּמִין עוֹמְדִין? אָמַר לָהּ קַל וָחֹמֶר מִחִטָּה: וּמַה חִטָּה שֶׁנִּקְבֶּרֶת עֲרוּמָה יוֹצֵאת בְּכַמָּה מַלְבּוּשִׁין, צַדִּיקִים שֶׁנִּקְבָּרִין בִּלְבוּשֵׁיהֶן - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה דשכבי חיי. דמתים חיים דכתיב ויציצו מעיר שעתידין ישראל לציץ ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרינן הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים:

אָמַר לֵיהּ קֵיסָר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל: מָנָא לְכוּ דִּשְׁכְבֵי חַיֵּי; הָא הֲווּ עַפְרָא וְעַפְרָא מִי קָא חַיֵּי? *אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ: שְׁבָקֵיהּ, דַּאֲנָא מָדַרְנָא לֵיהּ תְּיוּבְתָא. אָמְרָה לֵיהּ: *שְׁנֵי יוֹצְרִים יֵשׁ בְּעִירֵנוּ, אֶחָד יוֹצֵר מִן הַמַּיִם וְאֶחָד יוֹצֵר מִן הֶעָפָר. אֵיזֶה מֵהֶם מְשַׁבֵּחַ? אָמַר לָהּ: זֶה הַיּוֹצֵר מִן הַמַּיִם, *אָמְרָה לֵיהּ: מִן הַמַּיִם יוֹצֵר, מִן הֶעָפָר, לֹא כָל שֶׁכֵּן. *וְאִם אֵי אַתָּה מַאֲמִין, צֵא וּרְאֵה עַכְבָּר, שֶׁהַיּוֹם חֻצְיוֹ בָּשָׂר וְחֻצְיוֹ אֲדָמָה - לְמָחָר הִשְׁרִיץ וְנַעֲשָׂה כֻּלּוֹ בָּשָׂר. וְאִם תֹּאמַר לְזֶמֶן מְרֻבֶּה, צֵא וּרְאֵה בָּהָר, שֶׁאֵין שָׁם אֶלָּא חֻלָּזוֹן אֶחָד - לְמָחָר יָרְדוּ גְּשָׁמִים וְנִתְמַלֵּא כָּל הָהָר כֻּלּוֹ חֻלְזוֹנוֹת.

נפש יהודה אמרה ליה ברתיה דקיסר. לרבן גמליאל שבקיה: **שני יוצרים וכו'**. משל הוא אילו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': **אמרה**. אם מזרע שהיא כמים הוא מוליד מן העפר לא כל שכן שבידו: **ואם אי אתה מאמין**. שהקדוש ברוך הוא יוצר מן העפר ראה עכבר שקורין פעל"ד מיי"ז בל"א שאין נבראין על ידי תולדה כדרך

הנולדים אלא באים מן העפר והיום מתחיל לצמוח ולברוא ולצאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא נברא ושמא תאמר לזמן מרובה שאותו שרץ אינו נברא לאלתר אלא לזמן מרובה שבוע או שבועים ותהא סבור שאין הקב"ה מחיה המתים לפי שעה לך עלה להר וכו' חלזון תולעת שיוצא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון א' ולמחר שהגשמים יורדין מתמלא כולו חלזונות שביצי חלזון ראשון משריצין כולן אלמא יש בידו לחיות לפי שעה:

בְּמַתְנִיתָא *דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תְּנָא: קַל וָחוֹמֶר מִכְּלֵי זְכוּכִית: וּמַה כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁעֲמִידָתָן בְּכֹחוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם - יֵשׁ לָהֶם תַּקָּנָה; בָּשָׂר וָדָם שֶׁעֲמִידָתוֹ בְּכֹחַ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה דבי רבי ישמעאל תנא קל וחומר מכלי זכוכית. זו היא תשובה שהשיבה לאביה מה כלי זכוכית שעמלן ברוח של אדם שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכה ועושה הכלי יש להם תקנה כשנשברו להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי מכל שכן האדם שברוח של הקב"ה שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים:

אֲמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָאָה לְרַבִּי אַמֵּי: אָמְרִיתוּ, דִּמְתַיָּיא חָיוּ; הָא הֲווּ עַפְרָא? אֲמַר לֵיהּ: אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ בְּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: לְכוּ וּבְנוּ לִי פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם מַיִם וְעָפָר. הָלְכוּ וּבָנוּ לוֹ. לְיָמִים נָפְלוּ. אָמַר לָהֶם, חִזְרוּ וּבְנוּ אוֹתָן בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עָפָר וּמַיִם. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין. כָּעַס עֲלֵיהֶם וְאָמַר לָהֶם: וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם עָפָר וּמַיִם בְּנִיתֶם, *עַכְשָׁיו שֶׁיֵּשׁ שָׁם מַיִם וְעָפָר - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה עכשיו. לכו ובנו במקום שיש לכם עפר ומים ונוח לבנות ולעשות לבנים והכי נמי הקב"ה יצר את האדם מטפה קטנה שאין בה ממש וכל שכן שיכול לבראתו מן העפר אי נמי כל העולם כולו יצר בתוהו:

אֲמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָאָה *לְגַבֵּיהּ בֶּן פְּסִיסָא: וַי *לְכוֹן, חַיָּבַיָּא, דַּאֲמְרִיתוּ דְּמֵתַיָּא חָיוּ; הַשְׁתָּא מָאן *דְּחָיוּ מֵתֵי - מָאן דְּמֵתֵי חָיוּ? אֲמַר לֵיהּ: וַי לְכוֹן, חַיָּבַיָּא, דַּאֲמְרִיתוּ דְּמֵתַיָּא לָא קָא חָיוּ; הַשְׁתָּא מָאן *דְּלָא הֲווּ - הֲווּ, וּמָאן דַּהֲווּ - לָא כָל שֶׁכֵּן. *אֲמַר לֵיהּ: "חַיָּבַיָּא" קְרִית לָן, אִי קְאִימְנָא *בְּטַשְׁנָא בָּךְ וּמְפֵיקְנָא לְעַקְמִימוּתָךְ מִינָּךְ. אֲמַר לֵיהּ: אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן - רוֹפֵא אֻמָּן תִּקָּרֵא וְשָׂכָר הַרְבֵּה תִּטּוֹל.

נפש יהודה גביהה בן פסיסא. כך שמו והיתה לו עקמומית בגבו כדלקמן: **ווי לכון חייביא.** אוי לכם רשעים: **דחיי מתי.** אותן שהן חיין רואין אנו שמתים והיאך יעלה על דעתנו שמתים חוזרין וחיין: **דלא הוו.** אותן שלא היו מעולם נוצרין ונולדין וחיין

ואותן שהיו כבר לא כל שכן שחוזרין וחיין: **אמר ליה חייביא קרית לי וכו'**. בא לקנתרו: **בטשנא**. בועט אני ברגלי ומוציא לעקימותך מנך:

וַאֲמַרְנָן עָלָּהּ (שם צא, ב): רָבָא רְמֵי: *כְּתִיב: "אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה" (דברים לב, לט) וּכְתִיב: "מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא" (שם), הַשְׁתָּא אַחְיֵיהּ מַחְיֵי, אַסּוּיֵי מִיבָּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה שֶּׁאֲנִי מֵמִית אֲנִי מְחַיֶּה *וּמַה שֶּׁמָּחַצְתִּי אֲנִי אֶרְפָּא. תַּנְיָא נַמֵּי הָכֵי, "אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה", יָכוֹל *מִיתָה בְּאֶחָד וְחַיִּים בְּאֶחָד, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעוֹלָם נוֹהֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא", *מַה מַּכָּה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד אַף מִיתָה וְחַיִּים בְּאֶחָד, מִכָּאן תְּשׁוּבָה לָאוֹמְרִים "אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה".

נפש יהודה כתיב אני אמית ואחיה. דמשמע כשם שאני ממית את האדם כך אני מחייהו כשמת בעל מום עומד וחי בעל מום וכתיב מחצתי ואני ארפא שכשהוא מחיה מרפא את המחץ ועומד שלם: **מה שמחצתי**. שלאחר כן מתרפא עומדין במומן ומתרפאין: **מיתה באחד וחיים באחד**. והכי קאמר אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר כדרך שהעולם נוהג שזה מת וזה נולד: **מה מכה ורפואה באחד**. שאין רפואה אלא במקום מחץ:

רֵישׁ לָקִישׁ רְמֵי: כְּתִיב "אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ" (ישעיה לה, ו) וּכְתִיב: "*בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ" (ירמיה לא, ז), הָא כֵּיצַד? עוֹמְדִים בְּמוּמָן וּמִתְרַפְּאִין.

נפש יהודה בם עור ופסח. שחיין עם מומן וכתיב אז ידלג כאיל פסח דמשמע שמתרפאין אלא עומדין במומן ואחר כך מתרפאין:

רַב חִסְדָּא רְמֵי: כְּתִיב "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה" (ישעיה כד, כג) וּכְתִיב "וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה" (שם ל, כו)? לָא קַשְׁיָא, *הָא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ הָא לָעוֹלָם הַבָּא. *וְלִשְׁמוּאֵל דַּאֲמַר: *אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד? לָא קַשְׁיָא, הָא בְּמַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל הָא בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה.

נפש יהודה וחפרה הלבנה ובושה החמה. דמשמע שיהא אורם כהה וכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה: **הא לימות המשיח**. כשיכלה השעבוד והיה אור הלבנה כאור החמה ולעתיד לבא חפרה הלבנה ובושה החמה מרוב נגהם של צדיקים: **ולשמואל דאמר**. בדוכתא אחריתא: **אין בין העולם הזה וכו'**. אידי ואידי לעולם הבא אלא כאן במחנה שכינה וחפרה מזיו השכינה כאן במחנה צדיקים והיתה וגו':

עוּלָּא רְמֵי: כְּתִיב: "*בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח" (שם כה, ח) וּכְתִיב "כִּי הַנַּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת" (שם סה, כ)? לָא קַשְׁיָא, הָא *בְּיִשְׂרָאֵל, הָא בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם. וְאוּמּוֹת הָעוֹלָם חַיִּים לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ? אִין, דִּכְתִיב: "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם" (שם סא, ה).

נפש יהודה בלע המות לנצח. דלעתיד לבא מאחר שחיין שוב אינן מתים וכתיב כי הנער כלומר כשימות אדם לעתיד ומת בן ק' שנה יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה שנה ימות אלמא מתים: **ישיר**. משמע לעתיד:

תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות טו, א), "אָז שָׁר" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא יָשִׁיר, מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: "אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ" מִזְבֵּחַ" (יהושע ח, ל), "בָּנָה" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא יִבְנֶה, מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹל צֹפַיִךְ *נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ" (ישעיה נב, ח), "רִנְּנוּ" לֹא נֶאֱמַר: אֶלָּא יְרַנֵּנוּ, מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עֲתִידִין כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם לוֹמַר שִׁירָה בְּפֶה אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ".

נפש יהודה נשאו קול יחדו. היינו קול אחד צופיך המביטים ורואין הנבואה:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה" (תהלים פד, ה), "הַלְלוּךָ" לֹא נֶאֱמַר, *אֶלָּא יְהַלְלוּךָ, מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.

נפש יהודה אלא יהללוך. כולם לשון עתיד בעת הגאולה יהללו וישירו:

אָמַר מַר זוּטְרָא: מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֻת" (דברים לג, ו), "יְחִי רְאוּבֵן", בָּעוֹלָם הַזֶּה; "וְאַל־יָמֻת", בָּעוֹלָם הַבָּא. רַב אַשִׁי אָמַר: מֵהָכָא, "וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר יָקִיצוּ" (דניאל יב, ב). רָבִינָא אָמַר: מֵהָכָא, "*וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין" (שם שם, יג).

נפש יהודה ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'. רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי כתיב השיב אחור ימינו:

אָמַר רַב טוֹבִי אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מַאי דִּכְתִיב "*שְׁאוֹל וְעֹצֶר רָחַם" (משלי ל, טז) וְכִי מַה עִנְיַן שְׁאוֹל אֵצֶל עֹצֶר רָחַם? לוֹמַר לְךָ: מַה רֶּחֶם *מַכְנִיס וּמוֹצִיא אַף שְׁאוֹל מַכְנִיס וּמוֹצִיא. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה רֶּחֶם שֶׁמַּכְנִיסִים בּוֹ בַּחֲשַׁאי מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ *בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת, שְׁאוֹל *שֶׁמַּכְנִיסִין בְּהּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת אֵינוֹ דִּין שֶׁמּוֹצִיאִין מִמֶּנָּה בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת. מִכָּאן תְּשׁוּבָה לְאוֹמֵר "אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה".

נפש יהודה שאול ועוצר רחם. ארץ לא שבעה מים קבר לא שבע ממתים ועוצר רחם בית הרחם שהוא קצר ועצור לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים וכי מה ענין שאול וכו' למה נסמכו הני אהדדי: **מכניס**. הזרע ומוציא הולד אף שאול מכניס ומוציא

לתחיית המתים: **בקולי קולות**. שהאשה צועקת בחבלי לידה: **שמכניסין בה בקולי קולות**. בבכי גדול קוברין את המת אינו דין שמוציאין אותו בקולי קולות שנאמר יתקע בשופר גדול:

תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: כָּל הַצַּדִּיקִים *שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹת שׁוּב אֵין חוֹזְרִין לַעֲפָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלִַם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ" (ישעיה ד, ג), *מַה קָּדוֹשׁ לְעוֹלָם קַיָּם, אַף הֵם לְעוֹלָם קַיָּמִים. וְאִם תֹּאמַר: *אֶלֶף שָׁנִים שֶׁמְּחַדֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, דִּכְתִיב: "וְנִשְׂגָּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" (שם ב, יא) מַה הֵן עוֹשִׂין? הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כְּנָפַיִם וְשָׁטִין בְּלֵב יָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן *לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ" וגו' (תהלים מו, ג). וְשָׁמָּא תֹּאמַר: יֵשׁ לָהֶם צַעַר, תַּלְמוּד לוֹמַר: "*וְקוֹוֵי ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ" (ישעיה מ, לא).

נפש יהודה שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות. לימות המשיח לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפרן בין לימות המשיח בין לעוה"ב אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא: **מה קדוש**. הקב"ה שנאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם אף אתם קדושים תהיו קיימים לעולם ועד: **אלף שנים**. שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו, ויהיה עולם זה חרב אלף שנים אותן צדיקים היכן הם הואיל ואינן נקברין בארץ: **לא נירא בהמיר ארץ**. כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: **וקוי ה' יחליפו כח**. שיהא להם כח לשוט ולעופף בלי צער:

הָא לָמַדְנוּ תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה בְּכַמָּה פָנִים. מִכָּאן שֶׁחַיָּב אָדָם לְהַאֲמִין בְּדָבָר זֶה בְּכָל הַנְּפָשִׁים כֻּלָּם. וְהַכּוֹפֵר בּוֹ - כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה: וְהַמַּאֲמִין בּוֹ וְנוֹהֵג כַּשּׁוּרָה וּמְצַפֶּה לִישׁוּעָה וּמְחַכֶּה לִתְחִיַּת הַמֵּתִים - יִזְכֶּה לִרְאוֹתוֹ, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ" וגו' (דניאל יב, יב).

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי: בְּפִלְפּוּל הַחָכְמָה

וְנָחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּיִרְאָה; הַשֵּׁנִי, בְּאַהֲבָה; הַשְּׁלִישִׁי, בַּזְּמַן הָרָאוּי.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּיִרְאָה

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רסב]

אַחֲרֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻרְגָּל הָאָדָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, בִּהְיוֹת חֲקוּקָה בְּלִבּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם וְאַהֲבָתוֹ *וּבְיוֹצְאוֹ מֵרְתִיחַת יְמֵי נַעֲרוּתוֹ, מַגִּיעַ הַזְּמַן לִכָּנֵס בְּפִלְפּוּל הַחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה. שֶׁהַתּוֹרָה וְהַחָכְמָה בְּעִנְיָן זֶה הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים נִבְדָּלִים: הָאֶחָד, הַמְּצָוּוֹת וְהַדִּינִים; וְהַשֵּׁנִי, הַחָכְמוֹת הָעִיּוּנִיּוֹת. עַל כֵּן צָרִיךְ לְהַקְדִּים זֶה לָזֶה בַּזְּמַן.

נפש יהודה וביצאו מרתיחת ימי נערותו. כשהגיע לימי זקנה אז אין היצר הרע מתגבר עליו כמו בנערותו כי נתקרר בו חמימות תאות היצה"ר שנתמעט ממנו הנאת התאוה ע"כ צריך לשום לבו בעבודת ה':

וְכֵן מָצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ שֶׁהִבְדִּילוּ זֶה מִזֶּה בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לא, א): כִּדְגָרְסִינַן הָתָם: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וְדַעַת" וגו' (ישעיה לג, ו)? "אֱמוּנַת", זֶה *סֵדֶר זְרָעִים; "עִתֶּיךָ", זֶה סֵדֶר מוֹעֵד; "חֹסֶן", זֶה סֵדֶר נָשִׁים; "יְשׁוּעֹת", זֶה סֵדֶר נְזִיקִין; "חָכְמַת", זֶה סֵדֶר קָדָשִׁים; "וְדַעַת", זֶה סֵדֶר טְהָרוֹת. וַאֲפִילּוּ הָכֵי - "יִרְאַת ה' *הִיא אוֹצָרוֹ (שם). רָבָא אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לְדִין, אוֹמְרִים לוֹ: כְּלוּם נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה? *קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה? עָסַקְתָּ *בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה? *צִפִּיתָ לִישׁוּעָה? פִּלְפַּלְתָּ בְּחָכְמָה? הֵבַנְתָּ דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר? וַאֲפִילּוּ הָכֵי, אִי אִיכָּא יִרְאַת ה' - אִין, אִי לָא - לָא. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָמַר לִשְׁלוּחוֹ: הַעֲלֵה לִי חִטִּים לַעֲלִיָּה. הָלַךְ וְהֶעֱלָה לוֹ. אָמַר לוֹ: עֵרַבְתָּ לִי בָּהֶן חוּמְטוּן (ארץ מליחה ומשמרת את הפירות מהתליע)? אָמַר לֵיהּ: לָאו. אָמַר לֵיהּ: אִם כֵּן מוּטָב הָיָה שֶׁלֹּא הֶעֱלִיתָם.

נפש יהודה סדר זרעים. שעל אמונת האדם סומכין להפריש מעשרותיו כראוי עתיך זה סדר מועד שבא לעת הקבועה לו חוסן לשון יורשין וע"י אשה נולדו יורשין סדר נזיקין מושיען ומזהירן לפרוש מהיזק ומהתחייב ממון חכמת זה סדר קדשים צריך חכמה למי שעוסק ללמוד דיניהם שלא לשנות דעת עדיף מחכמה שצריך דעת לשמור בטהרה: **היא אוצרו**. הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון: **קבעת עתים**. לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום בדרך ארץ ושואלין ראשון בדרך ארץ דאי היו שואלין עסקת בתורה היה משיב לא היה לי דעת ללמוד ועתה היה לך דעת לישא וליתן יש לך דעת ללמוד: **בפריה ורביה**. היינו חוסן: **צפית לישועה**. לדברי הנביאים הבנת דבר מתוך דבר היינו דעת:

נִמְצָא, שֶׁסֵּדֶר רָבָא יְמֵי הָאָדָם כַּסֵּדֶר הָרְאוּיִים לִהְיוֹת. בָּרִאשׁוֹנָה, מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁל אֱמֶת לְקִיּוּם גּוּפוֹ *וּלְהַנְהָגָה מְדִינִית וּלְדַרְכֵי שָׁלוֹם. אַחַר כָּךְ, שֶׁיִּקְבַּע עִתִּים לַתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹצִיא כָּל זְמַנּוֹ בְּקִיּוּם הַגּוּף לְבָד. וְאַחַר זֶה דִּבֵּר בְּזִוּוּגוֹ, כַּסֵּדֶר הָרָאוּי לָאָדָם, לִלְמֹד תּוֹרָה וְלִשָּׂא אַחַר כָּךְ אִשָּׁה. וְאָמַר אַחַר זֶה, שֶׁיִּקְבַּע בְּלִבּוֹ הָאֱמוּנָה לָשׂוּם מִבְטָחוֹ בַּאֲדוֹן הַכֹּל, לְצַפּוֹת בַּיְשׁוּעוֹת הַבָּאוֹת בְּכָל עֵת *וּבִישׁוּעָה הַכְּלָלִית; וְאַל יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ שֶׁהַבּוֹרֵא, סָר הַיְכֹלֶת מִיָּדוֹ וּנְתָנוֹ לִצְבָא הַשָּׁמַיִם. אֲבָל כִּי בְיָדוֹ הוּא לַעֲשׂוֹת הַכֹּל, כִּי זֶה צָרִיךְ הָאָדָם עַל כָּל פָּנִים לְהַאֲמִין קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס *בַּחָכְמוֹת הָעִיוּנִיּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ שְׂגִיאָה. וְאַחַר כָּל

וֶה יְפַלְפֵּל בַּחָכְמָה וּמְפַלְפוּלָהּ יָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר. וְעִם כָּל זֶה, אִם יֵשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם - אִין, וְאִי לֹא - לֹא, שֶׁהַיִּרְאָה הִיא מָבוֹא וְקִיּוּם לְכָל לִמּוּד שֶׁבָּעוֹלָם.

נפש יהודה ולהנהגה מדינית. כל שהוא לתיקון וצורך המדינה שיהא אדם דר באסיפת בני אדם בעיר ובבית ולא במדברות ובשדות כחיות ובהמות הארץ: **ובישועה הכללית**. ישועת הגאולה שהיא הכלל מכל הישועות: **בחכמת העיוני**. שהגיע לחכמה להשכיל דברים בעיון שכלו למצוא אמיתת הדברים במה שלמד שזה תלוי בעיון שכלו: וְעַל דָּא אֲמְרִינָן עָלָהּ: וַאֲמַר רָבָא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תוֹרָה וְאֵין בּוֹ *יִרְאַת שָׁמַיִם, דּוֹמֶה לְגִזְבָּר שֶׁמָּסְרוּ לוֹ מַפְתְּחוֹת פְּנִימִיּוֹת וּמַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת לֹא מָסְרוּ לוֹ, *בַּמֶּה יֵעוֹל. אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו" (קהלת ג, יד). רַבִּי סִימוֹן וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲווּ יָתְבֵי, קָא חָלִיף וְאָזֵיל רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא. אֲמַר לֵיהּ: נֵיקוֹם מְקַמֵּיהּ, דִּגְבַר דָּחִיל חַטָּאִין הוּא. אֲמַר לֵיהּ אִידָךְ: נֵיקוֹם מְקַמֵּיהּ, דִּגְבַר בַּר אוֹרָיְאן הוּא. אָמַר לֵיהּ: *אֲמִינָא לָךְ "דִּגְבַר דָּחִיל חַטָּאִין", וְאַתְּ אֲמָרַתְּ "דִּגְבַר בַּר אוֹרָיְאן הוּא"! תִּסְתַּיֵּם דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הוּא דַּאֲמַר "דִּגְבַר דָּחִיל חַטָּאִין הוּא", דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא יִרְאַת שָׁמַיִם בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לָאָדָם *הֵן יִרְאַת ה' הִיא חָכְמָה" (איוב כח, כח), שֶׁכֵּן בְּלָשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לְחַדָּא הֵן.

נפש יהודה יראת שמים דומה. לפתחים חיצונים שדרך להם נכנסים לפנימיים כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות ואם לאו אינו חש לתורתו: **במה יעול**. באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים: **אמינא לך**. כלומר אתה מיעטת בשבחו: **הן יראת ה'**. יחידה היא היראה בעולם וכן מצינו בשלמה שאמר אמרתי אחכמה במה ששאל חכמה אבל יראת ה' ראשית דבר שטוב היה לו אם היה לו ראשית לחכמה יראת חטא אז היתה חכמתו מתקיימת כי מה לו בחכמתו וכתיב ויעש שלמה הרע בעיני ה': נְמְצָא, שֶׁיִּרְאַת ה' צָרִיךְ לְהַקְדִּים לְכָל חָכְמָה. וְעַל כֵּן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר: "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'" וגו' (תהלים קיא, י), רוֹצֶה לוֹמַר, מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת קוֹדֶם לַחָכְמָה הוּא יִרְאַת הַשֵּׁם. וְאָמַר הֶחָכָם: "יִרְאַת ה' מוּסַר חָכְמָה" (משלי טו, לג). וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּפֶרֶק ג מֵאָבוֹת: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר: *כָּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ וכו'. וְגָרְסִינָן נַמֵּי הָתָם: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ וכו'. וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עב, ב): אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: "לָמָּה־זֶּה מְחִיר בְּיַד־כְּסִיל *לִקְנוֹת חָכְמָה וְלֵב אָיִן" (משלי יז, טז)? אוֹי לָהֶם לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וְאֵין בָּהֶם

יִרְאַת שָׁמַיִם, מַכְרִיז רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי: חֶבֶל עַל דְּלִית לֵיהּ בֵּיתָא *וְתַרְעָא לְבֵיתֵיהּ עָבִיד. אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנַן: בְּמָטוּתָא מִנַּיכוּ, דְּלָא תֵּירְתוּ *תַּרְתֵּי גֵּיהִנֹּם.

נפש יהודה כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. שחושב בלבו אלמד בשביל שאהיה ירא חטא ובשאר עסקיו הדרך הוא שחושב תחלה איך יפעול ויעשה זה על היותר טוב ואם יחכם שבדרך זה טוב לעשות ובאמת טוב הוא לו אם יעשה כן צריך להבין תחלה שאין בדבר זה מה שהוא חטא אז הקב"ה יקיים חכמתו ר"ל מה שהחכים בשכלו לפעול אבל אם ימצא שיש בו צד חטא בדבר יבטל אותו ולא יעשה שהרי מ"מ אין הקב"ה מקיים המעשה בידו ונשאר לו רק החטא ואם אין חכמה ר"ל תורה לא יצויר בו יראת חטא שלא יודע עונשה וחומרתה ואם למד ואף על פי כן אין בו יראת חטא אין תורה מתקיימת בידו: **לקנות חכמה ולב אין**. דמי שיש לו לב טוב הכל בו: **ותרעא**. שער שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדם לו יראת שמים כלומר אם אין לו יראה שהיא הבית מה לו שער שהיא התורה והבית חרוב יחרב: **תרתי גיהנם**. להיות יגעים בתורה ועמלים בה בעוה"ז ולא תתקיים ותירשו גיהנם במותכם ובחייכם לא נהניתם בעולמכם:

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לִקְבֹּעַ בְּלִבּוֹ הַיִּרְאָה וְשֶׁיִּכָּנֵס אַחַר כָּךְ לְכָל חָכְמָה וְלֹא יִשְׁגֶּה בָהּ, אֲבָל תּוֹעִיל לוֹ לַעֲלוֹת בָּהּ לְהַשָּׁגָה עֶלְיוֹנָה.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רסג]

יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִלְמֹד מוֹרָא שָׁמַיִם בְּקַל וְחֹמֶר מִמּוֹרָא בָּשָׂר וָדָם וְלוֹמַר בְּלִבּוֹ: הַשְׁתָּא וּמַה בְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיְּעֻבַּר עַל אַזְהָרָתוֹ, אוּלַי יוּכַל לְהַעֲלִים הַדָּבָר מִמֶּנּוּ, וַאֲפִילּוּ שֶׁיִּתְגַּלֶּה הַדָּבָר, אוּלַי לֹא יוּכַל לְהַעֲנִישׁוֹ עָלָיו אוֹ יַרְחִיק הַזְּמַן וִישַׁכְּחֶנּוּ מִלִּבּוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן אָדָם מִתְיָרֵא וּמְפַחֵד תָּמִיד - מַה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת בְּמוֹרָא שָׁמַיִם, שֶׁאֵין נִסְתָּר מִנֶּגְדּוֹ וְאֵין שִׂכְחָה לְפָנָיו וְהַיְכֹלֶת קַיָּם עֲדֵי עַד וְאִם יַאֲרִיךְ אַפּוֹ לְאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה יִגְבֶּה מִמֶּנּוּ לָעוֹלָם הַבָּא, אוֹי לוֹ וּלְמַזָּלוֹ עַל חוֹב זֶה לְמִי שֶׁיּוֹתֵר מַמְתִּינִים אֶצְלוֹ, וְאִם לֹא חָזַר בִּתְשׁוּבָה - אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִימָה.

וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שָׁוֶה בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם הַהוֹלְכִים בַּחשֶׁךְ, שֶׁאֵינָם מַשְׁגִּיחִים בְּכָל זֶה וְגָדוֹל בְּעֵינֵיהֶם מוֹרָא בָּשָׂר וָדָם מִמּוֹרָא שָׁמַיִם בְּכִפְלֵי כִפְלַיִם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ לְרָבָן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בְּצַוּוֹתוֹ לְתַלְמִידָיו, שֶׁבְּקֵשׁ מֵהֶם שֶׁיְּהֵא שָׁוֶה הַדָּבָר לִפְנֵיהֶם, כִּדְגָרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (כח, ב): כְּשֶׁחָלָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ וכו'. אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ, בָּרְכֵנוּ. אָמַר לָהֶם: יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם כְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם. אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ, *עַד כָּאן? אָמַר לָהֶם: *וּלְוַאי, תֵּדְעוּ שֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר וְאוֹמֵר "שֶׁלֹּא יִרְאֵנִי אָדָם".

נפש יהודה עד כאן. בתמיה כלומר ולא יותר ממורא בשר ודם: **ולואי**. שיהא כמורא בשר ודם שאז תחדלו מעבירות הרבה שאדם עובר עבירה בסתר ממורא הבריות ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניחו בכך:

וְיִרְאַת הַשֵּׁם הִיא בִּרְשׁוּת הָאָדָם לְהַגְדִּיל בָּהּ וְהוּא יְסוֹד גָּדוֹל לְכָל טוֹבָה, כְּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לג, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: *הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ *כִּי־אִם לְיִרְאָה" וגו' (דברים י, יב). אָטוּ יִרְאָה זוּטְרְתִי הִיא? אִין, לְגַבֵּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ זוּטְרְתִי הִיא. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁמְּבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ כְּלֵי גָדוֹל וְיֵשׁ לוֹ, דּוֹמֶה עָלָיו כִּכְלֵי קָטָן; קָטָן וְאֵין לוֹ, דּוֹמֶה עָלָיו כִּכְלֵי גָדוֹל. נִמְצָא, שֶׁבִּרְשׁוּת הָאָדָם לֶלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַיִּרְאָה. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּפֶרֶק ג מֵאָבוֹת: *הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה וכו'. וְאָמַר הַכָּתוּב: "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע". "וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים" (שם ל, טו, יט).

נפש יהודה הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. כל הבא על האדם ביד הקב"ה הוא כגון ארוך קצר עני עשיר חכם שוטה לבן שחור אבל צדיק ורשע אינו בא ע"י שמים את זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמים: **כי אם ליראה**. דזה יש בידך ומדאמר כי אם משמע רק דבר מועט כזה ומשני אין לגבי משה הוה יראה דבר מועט על כן אמר לישראל בלשון כי אם ליראה: **הכל צפוי**. לפני הקב"ה וגלוי לו מי שיהיה צדיק או רשע מכל מקום הרשות ביד אדם ואין לאדם בידיעת הקב"ה חסרון או יתרון במה שהוא רשע או צדיק אף שהיה צדיק והיה ידיעת הקב"ה שהוא צדיק:

עַל־כֵּן, כָּל בֶּן דַּעַת יוֹסִיף בְּיִרְאָה בְּכָל יוֹם וְתִהְיֶה תָמִיד נֶגֶד עֵינָיו וְיַעֲרִים כָּל מִינֵי עָרְמָה לְהוֹסִיף בְּיִרְאַת בּוֹרְאוֹ, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (יז, א): מַרְגָּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּאַבַּיֵי: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם *עָרוּם בְּיִרְאָה וּבַעֲנָוָה וּבְמַעֲנֶה רַךְ וּמֵשִׁיב חֵמָה וּמְדַבֵּר שָׁלוֹם עִם אֶחָיו וְעִם קְרוֹבָיו וְעִם כָּל אָדָם, וַאֲפִילּוּ עִם גּוֹי בַּשּׁוּק, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָהוּב לְמַעְלָה וְנֶחְמָד לְמַטָּה. הָא לָמַדְנוּ, שֶׁהַיִּרְאָה הִיא יְסוֹד כָּל מִדּוֹת טוֹבוֹת.

נפש יהודה ערום ביראה. להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רסד]

כָּל מִי שֶׁחָקוּקָה בְּלִבּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם שִׂכְרוֹ גָּדוֹל. וּבְמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה מִתְיָרְאִין מִמֶּנּוּ בְּנֵי אָדָם וְנִשְׁמָעִין דְּבָרָיו וְעוֹלֶה לִגְדוּלָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ: אָמַר רַב הוּנָא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם סוֹף דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם" (קהלת יב, יג). מַאי "כִּי־זֶה

כָּל הָאָדָם"? כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּשְׁבִיל זֶה. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר: שְׁקוּל זֶה כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לֹא נִבְרָא אֶלָּא לְצַוּוֹת לָזֶה.

נפש יהודה אלא בשביל זה. שיברא זה: **אלא לצוות לזה.** להיות כולם רעים וחברים לו ולעשות רצונו ולאהוב לו:

וְגַם בִּזְכוּת הַיְרָאָה מַאֲרִיךְ יָמִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּיוֹמָא (ט, א): אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: "יִרְאַת ה' תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה" (משלי י, כז)? "יִרְאַת ה' תּוֹסִיף יָמִים", זֶה מְקֻדָּשׁ רִאשׁוֹן, שֶׁעָמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא שִׁמְּשׁוּ בּוֹ אֶלָּא שְׁמוֹנָה עָשָׂר כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים; "וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה", זֶה מְקֻדָּשׁ שֵׁנִי, שֶׁעָמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנִים וְשִׁמְּשׁוּ בּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים. צֵא מֵהֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל וְעֶשֶׂר שָׁנִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ יוֹחָנָן בֶּן נַרְבַאי כֹּהֵן גָּדוֹל וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם, מִכָּן וָאֵילָךְ חֻשַּׁב, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד לֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁהָיוּ *לוֹקְחִין אוֹתָן בְּדָמִים, דַּאֲמַר רַב אַשִׁי: תַּרְקָבָא דְּדִינְרֵי עַיְילָא לֵיהּ מַרְתָּא בַּת בַּיתוֹס לְיַנַּאי מַלְכָּא עַד דְּאוֹקְמֵיהּ לִיהוֹשָׁעַ בֶּן גַּמְלָא בְּכֹהֲנֵי רַבְרְבֵי.

נפש יהודה לוקחין. הכהונה גדולה בממון מן מלך ישראל אף על פי שלא היה ירא חטא ולא היה ראוי להיות כהן גדול:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁכַר הַיְרָאָה הוּא גָּדוֹל, אַל יָשִׂים כַּוָּנָתוֹ בָּהּ עַל מְנָת לְקַבֵּל שָׂכָר, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת (משנה, ג): אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, *וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם. בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַשָּׂכָר הוּא גָּדוֹל, אַל יָשִׂים כַּוָּנָתוֹ בּוֹ, אֶלָּא יְהֵא כָּל עֲבוֹדָתוֹ מִיִּרְאַת הַשֵּׁם וּמֵאַהֲבָתוֹ - וּלְבַסּוֹף הַשָּׂכָר הַגָּדוֹל הוּא עָתִיד לָבוֹא.

נפש יהודה ויהא מורא שמים עליכם. דאם אין בו יראת חטא בודאי יחטא ואם חטא אז הוא רשע ואם כן ישלם לו הקב"ה שכרו במה שעבדו בעוה"ז כמו שמשלם לרשעים ואז הוא עבודתו על מנת לקבל פרס על כן אמר הוו כעבדים המשמשין שלא על מנת לקבל פרס בעוה"ז אלא לעוה"ב ואין זה אלא אם יהיה מורא שמים עליכם דאז לא יחטאו ויהיו בערך הצדיקים ששכרם לעולם הבא:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בָּאַהֲבָה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רסה]

אָדָם שֶׁחִשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּאִשָּׁה אַחַת יָשִׁים גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ וּמְאֹדוֹ בְּסַכָּנָה, כְּדֵי לְהַשִּׂיג אֶת שֶׁאָהֲבָה נַפְשׁוֹ; *וְאַל יַעֲשֶׂה מְעַט מִזֶּעִיר מִזֶּה, אִם לֹא אָהַב אוֹתָהּ, בִּשְׁבִיל שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ שֶׁיַּשִּׂיג כָּבוֹד אוֹ עֹשֶׁר בַּעֲבוּרָהּ. כְּמוֹ כֵן, אִם הָאָדָם שָׁקוּד בַּלִּמּוּד בְּאַהֲבָה, יַעֲזֹב בַּעֲדוֹ כָּל הָעִדּוּנִים וְהַהֲנָאוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְיִדְבַּק בַּלִּמּוּד עַד שֶׁיְּצַיֵּר בְּלִבּוֹ הַמַּשְׂכֻּלוֹת, וּמִן הָרִאשׁוֹנוֹת יָבוֹא לַשְּׁנִיּוֹת וּמִן הַשְּׁנִיּוֹת לַלִּמּוּדִיּוֹת *וּמִן הַלִּמּוּדִיּוֹת יָבוֹא לַטִּבְעִיּוֹת וּמִן הַטִּבְעִיּוֹת לָאֱלֹהִיּוֹת, מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה, עַד שֶׁיַּעֲלֶה בַּסֵּלָם כִּפִּי גֹּדֶל הַשְּׂגָתוֹ. וְכָל זֶה יָבוֹא לוֹ כִּפִּי הַחֵשֶׁק אֲשֶׁר יַחֲשֹׁק בַּחָכְמוֹת. אֲבָל אִם יִלְמֹד כְּדֵי לְהַשִּׂיג בַּעֲבוּרוֹ עֹשֶׁר אוֹ כָּבוֹד, כֵּיוָן שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהַשְׂכִּיל לֹא יַצְלִיחַ בַּדָּבָר. וְכָל שֶׁכֵּן אִם יִרְאֶה בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כָּבוֹד אוֹ עֹשֶׁר מְזֻמָּן יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהוּא רוֹאֶה בַּלִּמּוּד, שֶׁיַּעַזְבֶנּוּ מִיָּד.

נפש יהודה ואל יעשה מעט מזער. כלומר שלא יתן עצמו בדבר סכנה בעבור ממון: **ומן הלמודיות יבוא לטבעיות**. אחר שלמד התורה כפשוטה יבא ליכנס לטבעיות לחקור אחר כל יסודות הטבע ועניניו ואחר כך יבא להשכיל בעניני הקבלה האמתית לדעת את ה' על ידי סודות התורה:

עַל כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה: לְמוֹד מֵאַהֲבָה, כִּדְגָרְסִינַן בִּנְדָרִים פֶּרֶק קוֹנָם יַיִן (סב, א): תַּנְיָא: "לְאַהֲבָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ" (דברים ל, כ), שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם: אֶקְרָא כְּדֵי שֶׁיִּקְרָאוּנִי חָכָם, אֶשְׁנֶה כְּדֵי שֶׁיִּקְרָאוּנִי רַבִּי, אֶשְׁנֶה כְּדֵי שֶׁאֶהְיֶה זָקֵן וְאֵשֵׁב בִּישִׁיבָה - אֶלָּא לְמֹד מֵאַהֲבָה וְסוֹף כָּבוֹד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "*קָשְׁרֵם עַל־גַּרְגְּרוֹתֶיךָ כָּתְבֵם" וגו' (משלי ג, ג) וְאוֹמֵר: "קָשְׁרֵם עַל־לִבֶּךָ תָּמִיד" (שם ו, כא). כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ז מֵחֵלֶק א, מִנַּי זֶה (סימן רמה).

נפש יהודה קשרם. על אצבעותיך, כלומר לא תתכוין להנאתך אלא כדי שיהיו שגורין בפיך והוסיף על זה ואמר ענדם על גרגרותיך ואחר כך הביא ראיה שסוף הכבוד לבא שנאמר דרכיה דרכי נועם וגו':

וְגַם כֵּן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי: שֶׁמָּא תֹּאמַר: הֲרֵינִי לוֹמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַב, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר לָעוֹלָם הַבָּא - תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְאַהֲבָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ". וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סא, ב): תַּנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אִם נֶאֱמַר "בְּכָל־נַפְשֶׁךָ" (דברים ו, ה), לָמָּה נֶאֱמַר "בְּכָל מְאֹדֶךָ" (שם); וְאִם נֶאֱמַר "בְּכָל־מְאֹדֶךָ", לָמָּה נֶאֱמַר "בְּכָל־נַפְשֶׁךָ"? אֶלָּא, אִם יֵשׁ אָדָם שֶׁגּוּפוֹ חָבִיב עָלָיו מִמָּמוֹנוֹ, *לְכָךְ נֶאֱמַר "בְּכָל־נַפְשֶׁךָ"; וְאִם יֵשׁ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר "בְּכָל־מְאֹדֶךָ". תְּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה וְנִזְרָה מַלְכוּת הָרְשָׁעָה שְׁמָד עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה. מָה עָשָׂה רַבִּי *עֲקִיבָא

בֶּן יוֹסֵף, וכו', וְהָיָה מְכַוֵּן לְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּרֹאשׁ כָּלָל שֵׁנִי מִנֵּר זֶה (סימן רנג).

נפש יהודה לכך נאמר בכל מאודך. מן החביב עליך: **עקיבא בן יוסף**. שעסק בתורה עד שנהרג בעבורה ובעת צאת נשמתו באחד שקרא קריאת שמע וקבל עליו אהבת ה' בכל נפשך אפילו נוטל נשמתך:

וְאִם מְצִינוּ בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ שָׂמִים בְּסַכָּנוֹת נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, מַה יֵּשׁ לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא בִשְׁעַת הַשְׁמָד, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַחֲשֹׁק בַּלִּמּוּד מֵאַהֲבָה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְיֹאהֲבוּהוּ כָּל רוֹאָיו *בְּקִנְאָתָם בּוֹ וּבְמִדּוֹתָיו וּבְלִמּוּדוֹ וּבַעֲצָתוֹ וְיֵהָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדוֹ, כִּדְנָרְסִינַן פֶּרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, א): תַּנְיָא: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), שֶׁיְּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם *מִתְאַהֵב עַל יָדֶיךָ, שֶׁיְּהֵא אָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בַּחֲתִימַת נֵר רִאשׁוֹן (סימן כט).

נפש יהודה בקנאתם בו. שיקנאו בו בני אדם בתורתו ובמעשיו הטובים ויגרום שגם הם ילמדו התורה: **מתאהב על ידך**. לחברך קורא מקרא ושונה משנה ומשמש ת"ח:

וּלְפִיכָךְ כָּל הָרוֹצֶה לְדָבֵק בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם וְשֶׁיְּהִיוּ אֲהוּבִים דִּבְרֵי הַשֵּׁם עַל יָדוֹ וְיִשֵּׂיג בַּחָכְמוֹת, יִלְמֹד *מֵאַהֲבָה וִימַלֵּא חֶשְׁקוֹ בַּתּוֹרָה, וְהַכָּבוֹד מֵאֵלָיו יָבוֹא.

נפש יהודה מאהבה. שאוהב את המקום:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רסו]

הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּבְרָא בָּעוֹלָם שֶׁלָּמַד מֵאַהֲבָה הָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהִשִּׂיג הָאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית בִּזְמַן שֶׁכָּל בְּנֵי דוֹרוֹ הָיוּ נִבּוֹכִים בָּהּ וּפִרְסָמָהּ בָּעוֹלָם וְקָרָא הַכּוֹפְרִים וְהַסְּכָלִים וְדָרַשׁ לָהֶם הָאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים, ה), אֲהֻבֵהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן" (בראשית יב, ה). רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהֲבִיאָם לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְׁכִינָה וּמַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָשָׂאָם. וְכָל זֶה בְּאַהֲבָתוֹ אֶת בּוֹרְאוֹ וְעַל זֶה קָרְאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "אוֹהֵב". וּבְאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ קָרָא לְזַרְעוֹ "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי". וְעָמַד בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת וְהִכְנִיס עַצְמוֹ בְּסַכָּנוֹת, וְלוּלֵי שֶׁהָיָה עוֹבֵד מֵאַהֲבָה לֹא הָיָה עוֹמֵד בָּהֶם. וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּהָא עֲבוֹדָתֵנוּ מֵאַהֲבָה.

וְגַם יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מֵאִיּוֹב, שֶׁאֵרְעוּ לוֹ כַּמָּה חֳלָאִים רָעִים בְּגוּפוֹ וּמִקְרִים בְּבָנָיו וּבְמָמוֹנוֹ וְעָמַד בִּתְמִימוּת מֵאַהֲבָה, כִּדְנָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק כֹּשֶׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין (כז, ב): בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, שֶׁלֹּא עָבַד אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא מֵאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן־ יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל" (איוב יג, טו); וַעֲדַיִן הַדָּבָר *שָׁקוּל, לוֹ אֲנִי מְצַפֶּה, אוֹ אֵין אֲנִי מְצַפֶּה לוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַד־אֶגְוָע לֹא־אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי" (שם כז, ה), לוֹמַר שֶׁמֵּאַהֲבָה הָיָה. אָמַר

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ, רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ דּוֹרֵשׁ כָּל יָמֶיךָ, שֶׁלֹּא עָבַד אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא *מִיִּרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ תָּם וְיָשָׁר *יְרֵא אֱלֹהִים" (שם ב, ג) - וַהֲלֹא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר *תַּלְמִידְךָ אוֹמֵר, שֶׁמַּאֲהֲבָה עָשָׂה.

נפש יהודה שקול. משקלו שוה באין הכרע לכאן ולכאן לו אני מיחל או איני מיחל וה"ק הן יקטלני הלא הוא הרגני לא איחל לו עוד ויש לא שהוא נדרש כמו לו דקריאה לו וכתיב לא: **מיראה**. מדאגת הפורעניות שלא תבא עליו: **ירא אלהים**. ולא אוהב אלהים: **תלמיד**. של רבי עקיבא היה ורבי עקיבא תלמיד של רבן יוחנן בן זכאי:

וַאֲמַרְינַן עָלָּהּ בַּגְּמָרָא (לא, א): תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: נֶאֱמַר "יְרֵא אֱלֹהִים" בְּאִיּוֹב וְנֶאֱמַר "יְרֵא אֱלֹהִים" (בראשית כב, יב) *בְּאַבְרָהָם, מַה "יְרֵא אֱלֹהִים" הָאָמוּר בְּאַבְרָהָם מֵאַהֲבָה, אַף "יְרֵא אֱלֹהִים" הָאָמוּר בְּאִיּוֹב מֵאַהֲבָה. וְאַבְרָהָם גּוּפֵיהּ מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי". מַאי אִיכָּא בֵּין עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה? אִיכָּא הָא דְתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מֵהָעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה, שֶׁזֶּה תָּלוּי לוֹ לְאֶלֶף דּוֹר וְזֶה תָּלוּי לְאַלְפַּיִם דּוֹר; הָכָא כְּתִיב: "וְעֹשֶׂה חֶסֶד *לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי" (שמות כ, ו) וְהָתָם כְּתִיב "שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר" (דברים ז, ט), הַאי לְדָסְמִיךְ לֵיהּ וְהַאי לְדָסְמִיךְ לֵיהּ. הַנְּהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרָבָא, חַד אָמַר: אַקְרִיוֹן בְּחֶלְמִי: "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ" וגו', וְאִידָךְ אָמַר: אַקְרִיוֹן בְּחֶלְמִי: "וְיִשְׂמְחוּ כָל חוֹסֵי־בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ". אָמַר לְהוּ: תַּרְוַיְיכוּ צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי אַתּוּן, מַר מֵאַהֲבָה וּמַר מִיִּרְאָה.

נפש יהודה באברהם. כתיב כי ירא אלהים אתה: **וזה**. העובד מאהבה תלוי זכותו לדורותיו להגין עליהם עד אלפים דור: **לאלפים לאוהבי**. סמך אוהביו לאלפים ואידך קרא סמך לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו מיראה אין אלו דומין לפרוש מאהבה לפרוש מיראה דהנהו מאהבת שכר ומיראת פורענות הקללות ועונשין והם פרוש מאהבה פרוש מיראה אבל הנהו מאהבת המקום ומיראתו שמוראו גדול ומוטל על הבריות:

וְעַל הַלּוֹמְדִים מֵאַהֲבָה נֶאֱמַר "לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ" וגו' (משלי ח, כא), כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סֹטָה, בְּפֶרֶק הַיָּשֵׁן (כח, א) וּבְבָבָא בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קלד, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁמוֹנִים תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְהִלֵּל הַזָּקֵן וכו'. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ". כִּדְאִיתָא בְּהַקְדָּמָה רִאשׁוֹנָה (סימן א).

וּמִזֶּה הַכָּתוּב דָּרְשׁוּ ז"ל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנְחִיל לְאוֹהֲבָיו *שִׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר עוֹלָמוֹת, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין ק, א): אָמְרֵי בְמַעֲרָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שֵׁ"י עוֹלָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ",

בְּגִימַטְרִיָּא: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר הֲוֹו. אַף־עַל־פִּי שֶׁפִּשַּׁט הַכָּתוּב הוּא שֶׁמַּנְחִיל לְאוֹהֲבָיו הָעוֹלָם הָאֱמִתִּי, *שֶׁהוּא יֵשׁ, לֹא הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא אַיִן, לְפִי שֶׁהוּא הֶבֶל בְּלִי טוֹבָה אֱמִתִּית.

נפש יהודה שלש מאות ועשר עולמות. כמנין יש ומה לי לעולמות אם אין בהם כלום תענוג ת"ל ואוצרותיהם אמלא במה רב טובך אשר צפנת ליראיך וישמחו כל חוסי בך: **שהוא יש**. טובת עוה"ב לא כטובת עוה"ז שההנאה אינה אלא לפי שעה ופוסק אבל טובת עוה"ב יש להם שאינו פוסק והיינו יש נצחיות שהוא דבר הווה בכל עת:

עַל כֵּן, הַלּוֹמֵד מֵאַהֲבָה זוֹכֶה לְמַעֲלַת הַחָכְמָה וְלַשָּׂכָר הַגָּנוּז לַצַּדִּיקִים לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב.

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בִּזְמַן הָרָאוּי
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רסז]

הָאָדָם בִּימֵי בַחֲרוּתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג הַמַּשְׂכָּלוֹת הַנֶּעֱלָמוֹת בְּלִבּוֹ כְּמוֹ שֶׁהֵם, וּבְזִקְנוּתָם נִתּוֹסְפָה בָּהֶם הַחָכְמָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, א): תַּנְיָא: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין חָכְמָה מִתּוֹסֶפֶת בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּישִׁישִׁים חָכְמָה" (איוב יב, יב) וְעַמֵּי הָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין טִפְּשׁוּת מִתּוֹסֶפֶת בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים *וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח" (שם שם, כ). עַל כֵּן כָּל אָדָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּהְיֶה נָבוֹן בְּעֵינָיו, טוֹב לוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּנַעֲרוּתוֹ בְּעָמְקֵי הַחָכְמוֹת עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְבֶן אַרְבָּעִים, שֶׁמִּתְקָרֵר הַחוֹם הַטִּבְעִי וְהוּא מְיֻשָּׁב וְרָאוּי לְבִינָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת: בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה. וְהוּא, לְפִי שֶׁכְּבָר עָבְרוּ חֲצִי יָמָיו, *אֲפִלּוּ שֶׁיַּגִּיעַ לִגְבוּרוֹת. כִּי רְתִיחַת הַטֶּבַע *וְהֶמְיַת הַנַּעֲרוּת מוֹנְעִים לָאָדָם וּמְעַכְּבִין אוֹתוֹ מִלִּכָּנֵס בַּחָכְמוֹת *בְּעִנְיַן שֶׁלֹּא יַפְסִיד אֱמוּנָתוֹ.

נפש יהודה וטעם זקנים יקח. וע"כ מדקשו קראי אהדדי חד מתוקם בחכמים וחד בזקני השוק: **אפילו שיגיע לגבורות**. לשמונים הרי חצי ימיו עבר כשהוא בן ארבעים: **והמיית**. שטות וסכלות נעוריו: **בענין שלא יפסיד אמונתו**. ששכלו עדיין חלש ודבק בסכלות הנערות ע"כ לא ישיג תכלית החכמה לאמיתתה ומבלבל דעתו ויבא בשיבוש מחשבתו לחטא:

וּלְפִיכָךְ כָּתְבוּ בַּתַּלְמוּד שֶׁהַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא הָיוּ רוֹצִים לְכַנֵּס בַּחָכְמוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בַּקַּבָּלָה וּגְדוֹלִים בַּתַּלְמוּד, עַד שֶׁהָיוּ נִכְנָסִים לִימֵי הַזִּקְנָה, שֶׁהוּא מִבֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יג, א): אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי אֶלְעָזָר: תָּא אַגְמְרָךְ *מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה. אָמַר לֵיהּ: אַכַּתֵּי לָא קַשְׁאִי. כִּי קָשׁ נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַסֵּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר: תָּא אַגְמְרָךְ מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה. אָמַר לֵיהּ: אִי זַכְאִי מָרֵי יוֹחָנָן רַבָּךְ הֲוֵי גְּמִירְנָא.

נפש יהודה מעשה מרכבה. ברייתא היא אמר ר"א אכתי לא קשאי עדיין איני ראוי ללמוד דברים כאלו כי לא זקנתי:

וְגַם הִזְהִירוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יוֹרֶה אָדָם עַד שֶׁהוּא בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁהוּא רָאוּי לְבִינָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט, ב): וּבְפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת וּבְמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כב, א) כָּל תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה: עַד כַּמָּה? עַד אַרְבָּעִין שָׁנָה וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּסוֹף חֵלֶק רִאשׁוֹן מִכְּלָל (ז) [א] מִנֵּר זֶה (סימן רמה).

וְגַם שֶׁאָמְרוּ "מִנְעוּ בְנֵיכֶם *מִן הַהֶגְיוֹן", אוּלַי לָזֶה הָיְתָה כַּוָּנָתָם שֶׁאָמְרוּ בְנֵיכֶם, רְצוֹנָם לוֹמַר, כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים, וְעַל כֵּן לֹא אָמְרוּ "עַצְמְכֶם", שֶׁלֹּא הָיוּ מוֹנְעִים רַבּוֹתֵינוּ לְשׁוּם אָדָם מִלֵּידַע בְּכָל הַחָכְמוֹת - בִּהְיוֹתָם בְּעֵינֵיהֶם דָּבָר גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ דָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן; דָּבָר גָּדוֹל - מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, דָּבָר קָטָן - *הֲוָיוֹת דַּאֲבַיֵּי וְרָבָא.

נפש יהודה מן ההגיון. מן הסודות התורה שאין מדברים אותו בפה מלא אלא בהגה וצפצוף: **הויות דאביי ורבא**. קושיתם ופלפולם היתה פשוטה אצלו:

וְגַם קָרְאוּ לַחָכְמוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת "*כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם", כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יג, א): רַב יוֹסֵף הֲוָה גָּמִיר מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה, סָבֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא הֲווּ גְּמִירֵי *מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. אָמְרוּ לֵיהּ: לִיגְמְרֶן מַר מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה. אֲמַר לְהוּ: אַגְמְרוּן אַתּוּן לִי מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית אֲגְמְרוּהוּ. בָּתַר דְּאַגְמְרוּהָ אָמְרוּ לֵיהּ: לִיגְמְרוֹן מַר מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה, אֲמַר לְהוּ, תַּנְיָא: "דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ", דְּבָרִים הַמְּתוּקִים מִדְּבַשׁ וְחָלָב יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ. רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: מֵהָכָא "*כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁיךָ", אַל תִּקְרֵי "כְּבָשִׂים" אֶלָּא כְּבוּשִׁים. דְּבָרִים שֶׁהֵם כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יִהְיוּ תַּחַת לְבוּשֶׁיךָ.

נפש יהודה כבשונו. שסתומים ונעלמים הם בעולם: **מעשה בראשית**. פירש ר"ח הוא שם מ"ב אותיות היוצא מבראשית ומפסוק של אחריו וצירוף אותיות שברא הקב"ה בהם העולם: **כבושים**. כמו רישא בכבשא בהדי כבשי דרחמנא למה לך וכן ממני יצאו כבושין דברים סתרים:

וְלֹא הִזְהִירוּ לַמֵּבִין *מִלְּהִסְתַּכֵּל בַּחָכְמָה אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים הַמַּפְסִידִים לְכָל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם (יא, ב): כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים רָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא בָא לָעוֹלָם: מַה לְמַעְלָה, מַה לְמַטָּה, מַה לְפָנִים, מַה לְאָחוֹר. וְכָל זֶה, לְפִי שֶׁאֵין כֹּחַ בַּשֵּׂכֶל לְהַשִּׂיג בָּהֶן וְאוּלַי יָבוֹא לִידֵי הַטְעָאָה. אֲבָל בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁיּוּכַל לְהַשִּׂיגָם עַל בּוּרְיָם אַחַר שֶׁתְּהֵא חֲקוּקָה בְּלִבּוֹ הַקַּבָּלָה וְיַגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁיּוּכַל לְהִתְיַשֵּׁב בְּלִבּוֹ תְּבוּנָה וְדַעַת, טוֹב לוֹ לְהִכָּנֵס בַּחָכְמוֹת בְּמִדְרֵגָה אַחַר מִדְרֵגָה, כְּפִי הָרְאוּי, *עַד שֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס.

נפש יהודה מלהסתכל בחכמה. של מעשה בראשית ובמעשה מרכבה רק באותן ד' דברים מי שיסתכל בהן יבא לידי הפסד שיצא מדעתו לתרבות רעה כי הוא דבר שאין להשיג: **עד שיכנס לפרדס**. כינוי לחכמת הקבלה ושתהיה נשמתם צרורה בערבות במקום החיים הנצחיים:

*אָמְנָם אִם יַתְחִיל בְּחָכְמָה אֱלֹהִית, לֹא יִתְחַדֵּשׁ לוֹ בִּלְבּוּל בֶּאֱמוּנָה לְבַד, אֲבָל בְּטוּל לְנַמְרֵי מִכָּל לְמוּד, לְפִי שֶׁלֹּא יַשִּׂיג בְּהַתְחָלָתוֹ הַתּוֹעֶלֶת הָאֲמִתִּי. וְזֶה דוֹמֶה לְמִי שֶׁיִּרְצֶה לְזוֹן לַנַּעַר הַיּוֹנֵק בְּלֶחֶם וּבָשָׂר וְיַיִן, שֶׁיְּמִיתֵהוּ בְּלִי סָפֵק, לֹא לְפִי שֶׁאֵלּוּ הַמְּזוֹנוֹת הֵם רָעִים, אֲבָל יְמִיתֵהוּ לְחֶלְשָׁתוֹ מִלְּעַכְּלָם, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל הַתּוֹעֶלֶת בָּהֶם. כָּךְ אֵלּוּ הַדֵּעוֹת הָאֲמִתִּיוֹת, לֹא הִרְחִיקוּם לָאָדָם וְהֶעֱלִימוּם וְדִבְּרוּ בָהֶם בְּחִידוֹת מִפְּנֵי הֱיוֹת בָּהֶם דָּבָר רַע נִסְתָּר, *אוֹ לְפִי שֶׁהֵם סוֹתְרִים לִיסוֹדוֹת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁיַּחְשְׁבוּ הַפְּתָאִים, אֲבָל הֶעֱלִימוּם וְעִכְּבוּם לְקִצּוּר הַשֵּׂכֶל בַּהַתְחָלָה לְקַבְּלָם, עַד שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם בְּיִרְאָה וּבְאַהֲבָה וּבְיִשּׁוּב הַבִּינָה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לַהֲבִינָם עַל אֲמִתָּתָם.

נפש יהודה אמנם אם יתחיל. בתחילת למודו שעדיין לא יבין הפנימיות שכל הדברים רק ברמז ובדמיון נאמרו וסבור שהם כפשוטו ולא יודע לאן נוטה באופן שישיג הפנימיות ויהיה זר בעיניו ועל כן יהרהר תוהו בלבו ויבלבל מחשבתו ושכלו באמונה ולא באמונה לבד אלא שלא יבקש ללמוד שום דבר יותר ונשאר כן בשיבוש שתקוע בו על כן יגיע ויעמול עד שיבין הדבר על בוריו וביותר כשילמדו מהמקובל: **או לפי שהם סותרים**. שיש בהם דברים כנגד התורה:

וְעַל זֶה הִתְנוּ וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (שם): *וְלֹא בַמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד, אֶלָּא אִם הָיָה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ. רְצוֹנָם לוֹמַר, כִּי בִּשְׁנֵי הַתְּנָאִים הָאֵלּוּ, בִּהְיוֹתוֹ חָכָם שֶׁכְּבָר נִכְנַס בַּחָכְמוֹת אֲשֶׁר הֵם הַקְּדָמוֹת לָעִיּוּן, וְהַשֵּׁנִי, בִּהְיוֹתוֹ רָאוּי לַבִּינָה וּמֵיֵּשֵׁב בָּהּ, שֶׁהוּא זַךְ הַטָּבַע וְנִכְנַס בַּיָּמִים שֶׁיָּבִין הָעִנְיָן בְּמַעַט רֶמֶז - אָז אָמְרוּ, שֶׁמּוֹסְרִין לוֹ *רָאשֵׁי פְּרָקִים וְהוּא יוֹסִיף מִדַּעְתּוֹ. וְגַם כֵּן אָמְרוּ שָׁם (יג, א): אֵין מוֹסְרִין רָאשֵׁי פְּרָקִים אֶלָּא לְאָב בֵּית דִּין וְהוּא שֶׁלִּבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ. רְצוֹנָם לוֹמַר, אַב בֵּית דִּין, שֶׁקָּדַם בַּתַּלְמוּד; וְלִבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁפְלוּת וְיִרְאַת חֵטְא. וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּנָאִים אֵלּוּ הֲרֵשָׁה לִכָּנֵס בָּהּ. וְעִם כָּל זֶה הִזְהִירוּ וְאָמְרוּ: *בְּמֵפְלָא מִמְּךָ אַל תִּדְרֹשׁ וּבַמְכֻסֶּה מִמְּךָ אַל תַּחְקֹר, בַּמֶּה שֶׁהֻרְשִׁיתָ הִתְבּוֹנֵן וְאֵין לְךָ עֵסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת. רְצוֹנָם לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִשְׁלַח שִׂכְלוֹ בְּמַה שֶּׁלֹּא יוּכַל לְהַשִּׂיג, כְּפִי הָאָמוּר לְמַעְלָה.

נפש יהודה ולא במרכבה ביחיד. לתלמיד יחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו שלא יצטרך לשאול לרב כשיסתפק לו דלאו אורח ארעא לפרושי בהדיא: **ראשי פרקים**. ראשי פרשיות שבה: **במופלא ממך**. במובדל ומופרש ממך שלא רצה הקב"ה לגלות לך:

וְאָל זֶה רָמַז הֶחָכָם בְּאָמְרוֹ: "דִּבַּשׁ מָצָאתָ אֱכֹל דֵּיֶּךָּ" וגו' (משלי כה, טז), רוֹצֶה לוֹמַר, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַדְּבַשׁ, אַף־עַל־ פִּי שֶׁהוּא מָתוֹק, מַפְסִיד לְמִי שֶׁהוּא חַם בְּטִבְעוֹ, אוֹ לְמִי שֶׁאוֹכֵל מִמֶּנּוּ רַב, כָּךְ הַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה, עִם כָּל מְתִיקוּתָהּ, מַזֶּקֶת לְכָל מִי שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לַהֲבִינָהּ. וְגַם לָזֶה רָמַז בְּאָמְרוֹ: "אַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם" (קהלת ז, טז), רוֹצֶה לוֹמַר, יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁדַּעְתּוֹ יוֹכַל לְהַשִּׂיגוֹ. וְאָל זֶה רָמַז דָּוִד בְּאָמְרוֹ: "וְלֹא־הִלַכְתִּי בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי" (תהלים קלא, א), רוֹצֶה לוֹמַר, בְּמַה שֶּׁהָיָה מֻפְלָא וּמְכֻסֶּה מִמֶּנִּי.

וְיֵשׁ לוֹ לְאָדָם לִירָא תָּמִיד מִמַּה שֶּׁאֵרַע לְגָאוֹנֵי עוֹלָם, בֶּן עַזַּאי וּבֶן זוֹמָא, שֶׁאָמְרוּ עַל בֶּן עַזַּאי, *שֶׁהֵצִיץ וָמֵת; וְאָמְרוּ עַל בֶּן זוֹמָא, שֶׁהֵצִיץ וְנִפְגַּע. וּלְפִיכָךְ אַל יִכָּנֵס אָדָם אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג, וּבַעֲשׂוֹתוֹ כֵּן יִכָּנֵס בְּשָׁלוֹם וְיֵצֵא בְּשָׁלוֹם וְיָבוֹא בְּשָׁלוֹם לִמְנוּחָה עֶלְיוֹנָה.

נפש יהודה שהציץ. לצד השכינה ונפגע נטרפה דעתו:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רסח]

אַל יַעֲלֶה בְלֵב אָדָם שֶׁהָיוּ מוֹנְעִים רַבּוֹתֵינוּ חָכְמָה זֹאת מִבְּנֵי אָדָם לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַשִּׂיגִים אוֹתָהּ, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִים בְּכָל חָכְמָה וְרוֹדְפִים אַחֲרֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִים מִקְּצָתָם בְּחָכְמַת הָרְפוּאוֹת, כְּמוֹ שְׁמוּאֵל וְאַבַּיֵי, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (קח, ב): שָׁלַח לֵיהּ רַבִּי יַנַּאי לְמַר עוּקְבָא: שְׁדֵר לִי מַר מְהַנְּךָ *קִילּוּרֵי דְּמַר שְׁמוּאֵל וכו'. וְגַם אָמְרוּ בְּפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פח, ב): שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה *אַסְיָא דְּרַבִּי חֲוָה וכו'. וְגַם אָמְרוּ בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִילָה (שבת קלג, ב) וּבְפֶרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (שם סו, ב) בְּכַמָּה דְּבָרִים: אָמַר אַבַּיֵי, *אָמְרָה לִי אֵם וכו'. וְגַם מָצִינוּ בְּאֵלּוּ וּבַחָכְמִים אֲחֵרִים בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (כח, א) וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים, מִמַּרְאוֹת רַבּוֹת, שֶׁנִּרְאֶה מֵהֶם שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בְּחָכְמַת הָרְפוּאוֹת.

נפש יהודה קילורי. סם של רפואה: **אסיא**. רופא של רבי היה לומר שהחכמים היו בקיאים בכל חכמות אפילו ברפואות: **אמרה לי אם**. מניקתו היתה לומדת לאביי רפואות הרבה:

וּמָצִינוּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה בָּקִי בְּחָכְמַת *הַתְּכוּנָה, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כה, א). וְגַם כֵּן הָיוּ יוֹדְעִים לַחֲשֹׁב תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת, כִּדְגָרְסִינַן בְּעֵרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מַעְבִּרִין (נו, א): אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין תְּקוּפַת נִיסָן נוֹפֶלֶת אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה רְבָעֵי הַיּוֹם, *אוֹ בְּתְחִילַת הַיּוֹם אוֹ בְּתְחִילַת הַלַּיְלָה, אוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. *וְאֵין תְּקוּפַת תַּמּוּז נוֹפֶלֶת אֶלָּא בְּאַחַת וּמֶחֱצָה אוֹ בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְאֵין תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת אֶלָּא בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת אוֹ בְּתֵשַׁע, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְאֵין תְּקוּפַת טֵבֵת נוֹפֶלֶת אֶלָּא בְּאַרְבַּע וּמֶחֱצָה אוֹ בְּעֶשֶׂר וּמֶחֱצָה בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. *וְאֵין בֵּין תְּקוּפָה לִתְקוּפָה אֶלָּא תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם

וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. *וְאֵין תְּקוּפָה נִמְשֶׁכֶת מֵחֲבֶרְתָּהּ אֶלָּא חֲצִי שָׁעָה. וַאֲמַר שְׁמוּאֵל: אֵין תְּקוּפַת נִיסָן נוֹפֶלֶת בְּצֶדֶק שֶׁאֵינָהּ מְשַׁבֶּרֶת בָּאֵילָנוֹת וְאֵין תְּקוּפַת טֵבֵת נוֹפֶלֶת בְּצֶדֶק שֶׁאֵינָהּ מְיַבֶּשֶׁת הַזְּרָעִים, *וְהַנִּי מִילֵי, דְּאִתְיְלִיד לְבָנָה, אוֹ בְּלָבָנָה אוֹ בְּצֶדֶק.

נפש יהודה התכונה. איך שכל דבר הוא בפרטות יהיה מה שיהיה. והילוך המזלות וחמה ולבנה: **או בתחלת היום או בתחלת הלילה וכו'**. לפי שהמאורות נתלו בתחלת ליל רביעי בשבת ובחודש ניסן וימות החמה שס"ה ימים ושש שעות חשוב אותן כולן בשבועות וישאר בידך יום ורביע נמצא תקופת ניסן בשנה הבאה בחצי ליל חמישי לשנה השלישית בתחלת יום ששי ובשנה הרביעית בחצי יום השבת וכן לעולם יום ורביע בין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה הבאה ולעולם הן כלות באחד מן הרביעיות הללו: **ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחד ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה**. שכשתקופת ניסן בתחלת היום אותה של תמוז בשבעה ומחצה ביום וכשתקופת ניסן בחצי היום של תמוז בא' ומחצה בלילה לפי שז' שעות ומחצה יש בין תקופה לתקופה שבאותו יום שזו נופלת זו נופלת אלא נמשכת להלן משעה שנפלה זו ז' שעות ומחצה שהם שלשים שעות לד' התקופות דהיינו יום ורביע ולפי זה החשבון אותה של תשרי נופלת או בג' או בט' אם נפלה תקופת תמוז בא' ומחצה של תשרי נופלת בט' ואם של תמוז בז' ומחצה של תשרי בג' וכן כולן וזהו הסימן אזג"י ואט"ד כשתקופת ניסן בא' של תמוז בז' ומחצה ושל תשרי בג' ושל טבת בי' ומחצה ושנה שניה של ניסן בחצי היום דהיינו בו' שעות ושל תמוז בא' ומחצה ושל תשרי בט' ושל טבת בד' ומחצה ביום: **ואין בין תקופה לתקופה וכו'**. כדפרישית חשוב צ"א יום כולן שבועות תמימות הן וז' שעות ומחצה היא נמשכת אחריהן שימי התקופה כך הם צ"א יום וז' שעות ומחצה שהן רביע של שס"ה ורביע: **ואין תקופה נמשכת מחברתה אלא חצי שעה**. סימן לחציו אז"ח גי"ח וא"ח טד"ח שמות השעות כל"ש צמח"ן הוא סידורן והילוכן תחלת ליל א' בשבת משמש כוכב ואחריו לבנה ואחריו שבתי צדק מאדים חמה נוגה הרי ז' שעות וחוזרין חלילה נמצא שעה ראשונה ליום א' בשבת חמה ואחריו נוגה ועוד כל"ש צמח"ן תמצא סימני שעות ראשונות של ימות השבוע חל"ם כצנ"ש הימים וסימני שעות ראשונות של כל לילי השבוע כצנ"ש חל"ם ור' שבתאי הרופא זצ"ל פירשו היטב בספר תחכמוני שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה וכיון דאין בין תקופה לתקופה אלא ז' שעות ומחצה נמצא שאם נפלה תקופת ניסן בתחלת כוכב תקופת תמוז יופל בחצי כוכב תשרי בראש לבנה טבת בחצי לבנה וכן כולן כשתוציא ז' שעות ומחצה אחר נפילתה של זו תגיע לאותה

שעה עצמה אלא שנמשכת חצי שעה לאחריה: **והני מילי דאתיליד**. מולד לבנה של ניסן או של טבת בשעת לבנה או בשעת צדק:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כ, ב): אָמַר שְׁמוּאֵל: *יְכֵילְנָא לְתֵיקוּנֵי לֵיהּ לְכוּלָּה גּוֹלָה וכו'. וְגַם כֵּן גָּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, בְּפֶרֶק כְּלָל גָּדוֹל (עה, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: מְנַיִן שֶׁמִּצְוָה לָאָדָם לַחֲשֹׁב בִּתְקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם" וגו' (דברים ד, ו), אֵי זוֹ הִיא חָכְמָה וּבִינָה שֶׁהִיא "*לְעֵינֵי הָעַמִּים"? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה חִשּׁוּב תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת. וְגַם גָּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (נח, ב): אָמַר שְׁמוּאֵל *נְהִירִין לִי שְׁבִילֵי דִּרְקִיעָא כִּשְׁבִילֵי דִּנְהַרְדְּעָא. וְאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת: *תְּקוּפוֹת וְגִימַטְרִיָּאוֹת פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה.

נפש יהודה יכילנא לתקוני. בלא ראיית עדים כי בקי אני בתולדות הלבנה והילוכה וסדר המזלות: **לעיני העמים**. שחכמה הניכרת היא שהראה להם סימן לדבריו בהילוך החמה והמזלות שמעידין כדבריו שאומר שנה זו גשומה והוא כן שנה זו שחונה והוא כן שכל העתים לפי מהלך החמה במזלותיה ומולדותיה במזל והכל לפי השעה המתחלת לשמש בכניסת החמה למזל אם יבא במזל שהוא חום או קר או יבש כן יהיה העת הבא: **נהירין לי שבילי דרקיעא**. בקי אני בהילוך המזלות ואור לי בידיעתם כידיעת שבילי נהרדעא: **תקופות**. היינו הילוך המזלות וגמטריאות חשבון השמות לצירוף אותיות הם פרפראות הוא כמיני מגדים שמביאין קודם הסעודה להמשיך הלב לאכילה כך הם מושכין האדם לחכמה. תקופות מביאין לחכמת המחקר בעיון שכלו והגמטריאות מביאין לחכמת הקבלה:

וְגַם מָצִינוּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי שֶׁהָיָה חָכָם בְּמִשְׁפְּטֵי הַמּוֹלָדוֹת, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק מִי שֶׁהֶחֱשִׁיךְ (קנו, א): כְּתִיב אֲפִינְקְסִיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַאי מָאן דְּאוֹלִיד בְּחַד בְּשַׁבְּתָא *יְהֵא גְּבַר וְלָא חָדָא בֵּיהּ וכו'. וְכֵן בְּכָל יָמִים וְשָׁעוֹת. וְגַם מָצִינוּ שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא *בְּסֵפֶר יְצִירָה.

נפש יהודה יהא גבר ולא חדא ביה. יהא אדם שלם שמדה אחת יהא בו ולא יהא בו אחת ממדה אחרת או כולן לטובה או כולן לרעה דאברו ביה אור וחושך: **בספר יצירה**. ובראו בריה בצירוף שמות האותיות:

וְגַם מָצִינוּ בְּפֶרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה טו, א), שֶׁאָמַר בֶּן זוֹמָא: *צוֹפָה הָיִיתִי בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לַתַּחְתּוֹנִים וְאֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא שֶׁלֹּשׁ אֶצְבָּעוֹת.

נפש יהודה צופה הייתי. מתבונן הייתי במעשה בראשית ואין ביניהם במקום חיבורן מקום קשר כיפת הרקיע בקרקע:

וְגַם מָצִינוּ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּלְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידָיו, שֶׁהָיוּ דּוֹרְשִׁין בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יד, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְיוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם, וְהָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מְחַמֵּר אַחֲרָיו. אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, שְׁנֵה לִי פֶּרֶק אֶחָד בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, וְלֹא כָךְ שָׁנִיתִי לָכֶם: "וְלֹא בַמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד"? אָמַר לֵיהּ: הַרְשֵׁנִי וְאוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר אֶחָד מִמַּה שֶׁלִּמַּדְתַּנִי. אָמַר לֵיהּ: אֱמֹר. מִיָּד יָרַד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִן הַחֲמוֹר וְנִתְעַטֵּף וְיָשַׁב עַל גַּבֵּי הָאֶבֶן תַּחַת הַזַּיִת. אָמַר לוֹ: רַבִּי, מִפָּנַי מָה יָרַדְתָּ? אָמַר לֵיהּ: אֶפְשָׁר שֶׁאַתָּה דּוֹרֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה וּשְׁכִינָה עִמָּנוּ וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְלַוִּין אוֹתָנוּ - וַאֲנִי רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר! מִיָּד פָּתַח רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. יָרְדָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְסָבְבָה כָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה וּפָתְחוּ כֻּלָּן וְאָמְרוּ שִׁירָה. וּמַה שִּׁירָה אָמְרוּ? "הַלְלוּ אֶת־ה' מִן־הָאָרֶץ"; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שִׁירָה זוֹ אָמְרוּ: "אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר". נַעֲנָה מַלְאָךְ מִן הַשָּׁמַיִם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וְאָמַר: הֵן הֵן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. מִיָּד עָמַד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְאָמַר: "בָּרוּךְ כְּבוֹד־ה' מִמְּקוֹמוֹ"; וּבָרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן בֵּן לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁיּוֹדֵעַ לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה כְּאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ; וְיֵשׁ נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְאֵין נָאֶה מְקַיֵּם וְיֵשׁ נָאֶה מְקַיֵּם וְאֵין נָאֶה דּוֹרֵשׁ, וְאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם - אַשְׁרֶיךָ אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ יָצָא מֵחַלְצֶיךָ.

וּכְשֶׁנֶּאֶמְרוּ הַדְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הָיוּ הוּא וְרַבִּי יוֹסֵי מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ. אָמְרוּ: אַף אָנוּ נִדְרֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, פָּתַח רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְדָרַשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם *תְּקוּפַת תַּמּוּז הָיָה, וְנִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בָּעָבִים וְנִרְאָה כְּמִין קֶשֶׁת בָּעָנָן וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִתְקַבְּצִים וּבָאִין לִשְׁמוֹעַ מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, כִּבְנֵי אָדָם שֶׁבָּאִין לִשְׁמֹעַ *בְּמַזְמוּטֵי חָתָן וְכַלָּה. הָלַךְ רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן *וְסִפֵּר דְּבָרִים לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. אָמַר לָהֶם: אַשְׁרֵיכֶם וְאַשְׁרֵי יוֹלַדְתְּכֶם, וְאַשְׁרֵי עֵינַי שֶׁכָּךְ רָאוּ בַּחֲלוֹם, שֶׁאֲנִי וְאַתֶּם הָיִינוּ מְסֻבִּים עַל הַר סִינַי וְנִתְּנָה עָלֵינוּ בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם; עֲלוּ לְכָאן עֲלוּ לְכָאן, טְרַקְלִין גְּדוֹלִים מוּכָנִים לָכֶם, מַצָּעוֹת גְּדוֹלוֹת מֻצָּעוֹת לָכֶם, אַתֶּם וְתַלְמִידֵיכֶם מְזֻמָּנִים לְכַת שְׁלִישִׁית.

נפש יהודה **תקופת תמוז היה**. דאין דרך להתקשר שמים בעבים: **במזמוטי**. שמחת חתן שמשמחין לפניהם: **וסיפר דברים**. הללו:

לְמַדְנוּ, שֶׁהַחֲכָמִים הַנִּזְכָּרִים, וְכָאֵלֶּה רַבִּים, הָיוּ בְּקִיאִים בַּחָכְמוֹת, וְרָמְזוּ קְצָת בַּמִּדְרָשׁוֹת הַכְּתוּבִים בַּתַּלְמוּד, שֶׁקָּרְאוּ הַגְּדוֹת. וְאַל יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת *שֶׁתּוֹעַלְתָּם מְעוּטָה, אֲבָל הִיא גְּדוֹלָה לַמֵּבִין. *וְהֶעֱלִימוּהָ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל הַמְעַיֵּן הַדֶּרֶךְ הַפְּנִימִי לְבָאֵר מֵהֶם טוֹבָה אֱמִתִּית שֶׁאֵין לְמַעֲלָה הֵימֶנָּה; *וְנִגְלָה מֵהֶם חֵלֶק מֵעִנְיְנֵי הָאֱלֹהוּת וּמַאֲמַתַּת הָעִנְיָנִים בְּכָל מַה שֶּׁהֵבִינוּ בּוֹ *אַנְשֵׁי הַמִּדּוֹת וּבְכָל מַה שֶּׁפָּסְקוּ בּוֹ *הַפִּילוֹסוֹפִים הַתּוֹרָנִיִּים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר.

אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ כֹּחַ לְהַשִּׂיג בָּהֶם הַדֶּרֶךְ הַפְּנִימִי *וְיַחֲשֹׁב שֶׁהֵם כִּפְשָׁטָם - אֵין לְךָ דָּבָר יוֹתֵר נִפְרָד מִן הַשֵּׂכֶל וְרָחוֹק מִן הַדַּעַת.

נפש יהודה שתועלתם מעוטה. היא מעשה בראשית ומעשה מרכבה ללומדה: **והעלימוה**. החכמים ולא מסרו לכל שיהא גלוי ומפורסם ולמי שמסרוהו מסרו רק ראשי הפרקים כדי שיבין כל אחד מעצמו יותר ויותר במה שזכה לדעת ע"י שקנה לו במעשיו הטובים נשמה עליונה ולפי מעלתה יהא לו ידיעה להשיג הדברים החשובים העליונים והטובות שאין למעלה ממנו: **ונגלה מהם**. רק הראשי הפרקים כדאמרינן וכל אחד ואחד לפי מעלתו וחכמתו מגלין להם דברים מהם מה שיוכל להבין: **אנשי המדות**. החכמים בעלי מדות טובות: **הפלוסופים התורניים**. חכמי הקבלה: **ויחשוב שהם**. מה שמסרו החכמים הוא כפשוטה כמו שהוא לפניו ואין נאמר ברמז להבין דברים פנימים ורזים מתוכה ע"כ הוא נפלא בעיניו ויבא לידי הרהורים רעים עד שיחטא כי אין בשכל האדם הפשוט שהוא כן למשל מה שנאמר עיני ה' וכן כל הדמיון שבאדם ואם הוא יבין הפשוט יאמר הן גופניות הוא כמו אדם וזה אינו רק הכל נאמר בדמיון ע"כ אם הוא אינו יכול להבין הפנימיות טוב שלא יהיה לו בדברים אלו שום עסק ולא יביא עצמו לידי השחתת נפשו:

וְרַבּוֹתֵינוּ עָשׂוּ כֵן בִּשְׁבִיל עֲנָיִים נִפְלָאִים; הָאֶחָד מֵהֶם הוּא *לְפַלְפֵּל לִבּוֹת הַנְּבוֹכִים וּלְהָאִיר עֵינֵיהֶם; *וּלְעַוֵּר עֵינֵי הַסְּכָלִים שֶׁלֹּא יֵאוֹר לִבָּם לְעוֹלָם, שֶׁאִלּוּ מַרְאִים לָהֶם בְּגָלוּי הַדֶּרֶךְ הָאֱמִתִּי, הָיוּ מַקְשִׁים עָלֶיהָ וּבוֹרְחִים מִמֶּנָּה כְּפִי חֹסֶר טִבְעָם. וַעֲלֵיהֶם אָמְרוּ זַ"ל: אֵין מְגַלִּים לָהֶם אֶת הַסּוֹד. רוֹצֶה לוֹמַר, לְפִי שֶׁאֵין שִׂכְלָם שָׁלֵם וְאֵין דַּיּוּת בְּכֹחָם לְקַבֵּל הָאֱמֶת כְּמוֹת שֶׁהִיא.

נפש יהודה לפלפל לבות הנבונים. כדאמרינן שישיגו משכלם בעצמם יותר ויותר ע"י למודם ופלפולם: **ולעור**. השנית שלא גילו החכמים סודות הדברים האלו כדי לעור עיני הרשעים שלא יבינו ויכשלו דהא אף אם היו מגלין להם תוכן הדברים היו חוטאין ולא היו משמרין עצמן בקדושה כטבע הרשעים מכירים קונם וחוטאין ולא היה נותן להם הקב"ה להשיג בשכלם אמיתות הדברים שאינם כדאי לזה:

וּכְשֶׁיָּסִיר הַבּוֹרֵא הַמָּסָךְ מִלֵּב הָאִישׁ הֶחָפֵץ לְהַשִּׂיג הָאֱמֶת, אַחֲרֵי אֲשֶׁר יַרְגִּיל נַפְשׁוֹ בַּדֵּעוֹת וְיָשִׁים חֶשְׁקוֹ בַּחָכְמוֹת, אָז יָבִין מֵהֶם כְּפִי שִׂכְלוֹ. וְעַד שֶׁיַּגִּיעַ לַהֲבִינָם עַל בּוּרְיָם, אִם יִרְאֶה דְּבָרִים רְחוֹקִים מִשִּׂכְלוֹ, אַל יִתְלֶה הַחִסָּרוֹן בַּדָּבָר הַהוּא, אֲבָל יִסְמְכֶנּוּ לְחֹסֶר שִׂכְלוֹ וְיִצְטַעֵר מְאֹד עַל זֶה שֶׁלֹּא הֵבִין הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית וְיָשׁוּב אֶל בּוֹרְאוֹ וִיחַנֵּן קוֹלוֹ וִיבַקֵּשׁ

מִמֶּנּוּ שֶׁיַּשְׂכִּילֵהוּ וְיאַשְּׁרֵהוּ וְיגַלֶּה לוֹ הַסּוֹדוֹת הָרְמוּזִים בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ, כִּי כֵיוָן שֶׁבָּא לִטָּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ. וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד: "גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ" (תהלים קיט, יח).

הַכְּלָל הָרְבִיעִי: לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, לַחֲכָמִים: הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, לְרִבּוֹתָיו

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן לַחֲכָמִים

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רסט]

אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאָדָם מְזֻהָר שֶׁלֹּא יְבַזֶּה לְשׁוּם אָדָם הַנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים, וְכָל שֶׁכֵּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם *וְנִכְלְלוּ בַּכְּלָל, אֲבָל הָאַזְהָרָה וְהָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל הוּא עַל הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם. שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁהַמֶּלֶךְ אָסָא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם בְּחָלְיוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (י, א): דְּרַשׁ רָבָא: מִפְּנֵי מָה *נֶעֱנַשׁ אָסָא? מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה *אַנְגַרְיָא בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־כָּל־יְהוּדָה אֵין נָקִי" (מלכים־א טו, כב). מַאי "אֵין נָקִי"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֶפִּילּוּ *חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ.

נפש יהודה ונכללו בכלל. כל ישראל נקראו בנים שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם: **נענש אסא**. לחלות: **אנגריא**. עבודת המלך דכתיב ואסא השמיע את כל יהודה הזעיקן וישאו את אבני הרמה שהיה מלך ישראל בונה עליהם כרך לבלתי תת יוצא ובא לאסא: **חתן**. שכתוב בו נקי יהיה לביתו שנה אחת:

וְגַם מֵתוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא עַל שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָבוֹד זֶה עִם זֶה, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סב, ב): שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא מִגַּבַּת עַד אַנְטִיפַּטְרֹס וְכֻלָּן מֵתוּ בְּפֶרֶק אֶחָד. תָּנָא: כֻּלָּן מֵתוּ מִפֶּסַח וְעַד עֲצֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָבוֹד זֶה עִם זֶה. וְגַם מָצִינוּ שֶׁחָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם עַל חֵטְא זֶה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק עַל כְּתֵבֵי (קיט, ב): אָמַר רַב: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּזּוּ בָהּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת־ה' בְּעַמּוֹ עַד־לְאֵין מַרְפֵּא" (דברי הימים־ב לו, טז). מַאי "עַד־לְאֵין מַרְפֵּא"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם אֵין לוֹ רְפוּאָה לְמַכָּתוֹ. וַאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב: " אַל־תִּגְּעוּ *בִּמְשִׁיחָי" (דברי הימים־א טז, כב)? אֵלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן; "וּבִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ" (שם), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.

נפש יהודה במשיחי. אלו תינוקות של בית רבן, שדרך תינוקות למושחן בשמן ובנביאי אלו תלמידי חכמים שנאמר ונביא לבב חכמה:

וְגַם קָרְאוּ לַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם "*אֶפִּיקוֹרוֹס", כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): אֶפִּיקוֹרוֹס, רַב וְרַבִּי חֲנִינָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַויהוּ: זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: זֶה הַמְבַזֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם.

נפש יהודה אפיקורוס. חציפותא וכופר בדברי חכמים וע"כ מבזה אותם:

וְגַם קָרְאוּהוּ "*מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה", כִּדְאָמְרִינַן עָלָהּ: וְאֵיכָא דְּמַתְנֵי לָהּ הָכֵי: מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה. רַב וְרַבִּי חֲנִינָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַויהוּ: זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ, *וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: זֶה הַמְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם.

נפש יהודה מגלה פנים בתורה. שלא כהלכה: **ורבי יהושע בן לוי אמר זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם**. שבושתו יותר גדול ועונשם הכרת תכרת מעוה"ז ומעוה"ב:

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לִירָא מֵעֲנָשָׁן וּלְזַהֵר מִגַּחַלְתָּן, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק ב דְּאָבוֹת: *וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב *וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף וְאַף כָּל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ.

נפש יהודה והוי מתחמם כנגד אורן. של תורתם שיהיה לך אהבה והנאה מהם כאדם המתחמם בעת שקר לו מהאש ונמשל לאש דכתיב הלא כה דברי כאש נאום ה' ע"כ אמרו הוי זהיר בגחלתם כאדם המתקרב יותר אל האש נשרף כך יהא המורא עליך מהם ואל תתקרב להם ביותר כאלו אתה חשוב כהם וגם אם לא תשמור לעשות כדבריהם תכוה ועונשם קשה מי שיעבור עליהם יותר משל תורה וע"כ נמשל העונש לדברים אלו נשיכת שועל רפואתו קשה לפי ששיניו דקות ועקומות וצריך הרופא לחתוך הבשר באזמל ולהרחיב בנשיכה ועקיצת עקרב קשה מנשיכת נחש: **ולחישתן**. דבורן כלחישת שרף ששורף בארס של הבל פיו:

וְגַם הִשְׁוּוּ רַבּוֹתֵינוּ מוֹרָאָם לְמוֹרָא שָׁמַיִם וְרִבּוּהוּ מֵרִבּוּי "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (דברים ו, יג) כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק כָּל שָׁעָה (כב, ב) וּבְמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה (מא, ב) וּבְפֶרֶק קַמָּא דְּבֵכוֹרוֹת (ו, ב): תַּנְיָא, שִׁמְעוֹן הָעַמְסוֹנִי, וְאָמְרֵי לָהּ נְחֶמְיָה הָעַמְסוֹנִי, הָיָה דּוֹרֵשׁ כָּל "אֶת"ים שֶׁבַּתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא", פֵּרַשׁ. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּינוּ כָּל אֶתִּין שֶׁדָּרַשְׁתָּ *מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶם? אָמַר לָהֶם: כְּשֵׁם שֶׁקִּבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה כָּךְ קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה. עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" *לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.

נפש יהודה מה תהא עליהם. שיאמרו אלו אתין דרשת ובזה אין אתה דורש וחזר מכולם: **לרבות תלמידי חכמים**. שיהא מורא רבך כמורא שמים:

פֶּרֶק שֵׁנִי [ער]

מָצִינוּ שֶׁחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלֵיהֶם הָיוּ מְבַקְּשִׁין לִרְאוֹת לְכָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיִּמָּצְאוּ וּמְכַבְּדִין אוֹתָם. מַה יֵּשׁ לַעֲשׂוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁנִּתְמַעֲטוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶם בְּכָל יִשְׂרָאֵל אֶלָּא אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה. וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מֵרַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה נִשְׂיא יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹל הַדּוֹר, בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ הָיָה שׁוֹאֵל אִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם בָּעִיר לִרְאוֹתוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בִּפְרָקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, ב): רַבִּי וְרַבִּי חִיָּא הֲווּ אָזְלִי בְּאוֹרְחָא. כִּי מָטוּ לְהַהִיא מָתָא, אָמְרִי: אִיכָּא צוֹרְבָא מֵרַבָּנַן הָכָא, דְּנֵיזֵיל וּנְקַבֵּל לְאַפֵּיהּ? אָמְרוּ לְהוּ: אִיכָּא וּמְאוֹר עֵינַיִם הוּא. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא לְרַבִּי: תִּיב אַתְּ, דְּלָא תְּזַלְזֵל בְּנִשְׁיאוּתָךְ, אֵיזֵיל אֲנָא וְאַקְבֵּיל לְאַפֵּיהּ. *תָּקְפֵיהּ וַאֲזַל בְּהַדֵּיהּ. *כִּי הֲווּ מִיפְטְרֵי מִינֵּיהּ, אֲמַר לְהוּ: אַתֶּם קַבְּלֻתֶם פָּנִים הַנִּרְאִים וְאֵינָם רוֹאִים, יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּזְכּוּ וּתְקַבְּלוּ פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁרוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי: אִי לָא אֲתֵינָא הַשְׁתָּא מְנַעְתָּן מֵהַאי בִּרְכָתָא, אֲמַר לֵיהּ: *מְנָא לָךְ הָא? אֲמַר לֵיהּ: מִפְּרָקֵיהּ דְּרַבִּי יַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה שְׁמִיעַ לִי, דַּהֲוָה רָגִיל דַּאֲזֵיל וּמְקַבֵּל לְאַפֵּיהּ דְּרַבֵּיהּ בְּכָל יוֹמָא, *כַּד קָשׁ, אֲמַר לֵיהּ: לָא לִיצְטַעֵר מַר דְּלָא יָכִיל. אֲמַר לֵיהּ: מִי זוּטַר מַאי דְּכְתִיב בֵּהּ בְּרַבָּנָן: "וַיִּחִי־עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת. כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ" (תהלים מט, י־יא), הַשְׁתָּא, וּמָה רוֹאֶה חֲכָמִים בְּמִיתָתָן, כָּךְ, בְּחַיֵּיהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה תקפיה. רבי לר' חייא ואזל בהדיה: **כי הוו מפטרי ממנו**. שנטלו ממנו רשות לצאת: **מנא לך**. שכל כך גדול קבלת פנים של ת"ח: **כד קש**. כשהזקין ר' יעקב: וְגַם מָצִינוּ עַל רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁאָמַר שֶׁזָּכָה לַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁרָאָה אֶת רַבִּי מֵאִיר מֵאֲחֹרָיו וְכָל שֶׁכֵּן אִם זָכָה לִרְאוֹתוֹ בְּפָנָיו, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בֵּיצָה, פֶּרֶק מַשִּׁילִין פֵּרוֹת, בִּירוּשַׁלְמִי: בְּהִלּוּלֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי הֲווּ *מְטַפְּחִין אֲחוֹרֵי יְדֵיהוֹן בְּשַׁבַּתָּא. עָבַר רַבִּי מֵאִיר וְשָׁמַע *קָלְהוֹן, אֲמַר: רַבּוֹתַי, הֵיתָרָה שַׁבָּת? שָׁמַע רַבִּי קָלֵיהּ, אֲמַר: מִי הוּא זֶה שֶׁבָּא לְנַדּוֹתֵינוּ בְּתוֹךְ בֵּיתֵנוּ? שָׁמַע רַבִּי מֵאִיר קָלֵיהּ דְּרַבִּי וַעֲרַק. נָפְקוּ פְּרִיֵּיהּ בַּתָּרֵיהּ. *אַפְרַח רוּחָא פְּקוּלֵי מֵעַל קְדָלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר. *אוֹדִיק רַבִּי *מִן כַּוָּותָא וְחָמָא קְדָלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר מִן אָחוֹרוֹי. אֲמַר רַבִּי: לֹא זָכִיתִי לַתּוֹרָה אֶלָּא עַל דְּחָמִית קְדָלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר מִן אָחוֹרָיו.

נפש יהודה מטפחין. דרך שחוק היו מכין באחוריהם של ידיהן זה לזה: **קליה**. דר' מאיר שאמר דאין לעשות כן בשבת: **אפרח רוחא**. הרוח היה מנשב מר' מאיר הבגד שהיה על קדלא עורף צוארו: **אודיק רבי**. תרגום של השקיף: **מן כוותא**. מן החלון נראה עורף של ר' מאיר שהיה מגולה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּעֵרוּבִין (יג, ב): אָמַר רַב: הַאי דְּמָחֲדְדָנָא מֵחֲבָרַאי, *דַּחֲזֵיתֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר מֵאָחוֹרֵיהּ, וְאִלּוּ חֲזִיתֵיהּ מְקַמֵּיהּ מְחַדְּדְנָא טְפֵי, דִּכְתִיב: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ" (ישעיה ל, כ).

נפש יהודה דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה. כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה של אחריו:

וּמְחֻיָּב כָּל אָדָם לְכַבֵּד לְתַלְמִיד חָכָם וּלְהַדְרוֹ וְלָקוּם מִפָּנָיו, כְּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לב, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" (ויקרא יט, לב), יָכוֹל אֲפִילּוּ מִפְּנֵי זָקֵן *אַשְׁמַאי, תַּלְמוּד לוֹמַר: "זָקֵן" (שם) וְאֵין זָקֵן אֶלָּא חָכָם, *שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶסְפָּה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר יא, טז). רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אֵין זָקֵן אֶלָּא זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ" וגו' (משלי ח, כב). יָכוֹל יַעֲמֹד מִפָּנָיו מִפְּקוֹם רָחוֹק, תַּלְמוּד לוֹמַר: "תָּקוּם וְהָדַרְתָּ", לֹא אָמַרְתִּי *אֶלָּא קִימָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הִדּוּר; אִי הִדּוּר *יָכוֹל יְהַדְּרֶנּוּ בְּמָמוֹן, תַּלְמוּד לוֹמַר: "תָּקוּם וְהָדַרְתָּ", מָה קִימָה שֶׁאֵין בָּהּ חֶסְרוֹן כִּיס אַף הִדּוּר שֶׁאֵין בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס. יָכוֹל יַעֲמֹד מִבֵּית הַכִּסֵּא וּמִבֵּית הַמֶּרְחָץ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָדַרְתָּ", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא קִימָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הִדּוּר. *יָכוֹל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמִי שֶׁלֹּא רָאָהוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: "תָּקוּם וְיֵרֵאתָ", *דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" (ויקרא, שם).

נפש יהודה אשמאי. לשון אשם רשע ועם הארץ ותוספות פירש לשון שוממות כמו והאדמה לא תשם תרגום וארעא לא תבור לשון בור וע"ה: **שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו'**. והתם זקנים וחכמים היו כדכתיב אשר ידעת כי הם וגו' אלמא זקנים וידועים היו ור' יוסי הגלילי דמשני ליה לקרא ממשמעו זקנה ממש ודריש ליה זה שקנה חכמה אפילו יניק וחכים וזקן נוטריקון זה שקנה חכמה: **אלא קימה**. במקום שיש לו הידור בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד: **יכול יהדרנו בממון**. יכול יהא הידור ממון לכבדו בממון: **יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו**. כלומר כשראהו שבא ירחיק עצמו ממנו כדי שלא יעמוד מפניו: **דבר המסור ללב**. לבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות שלא יחזיקוהו לרשע ושידינוהו לכף זכות ויאמרו לא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שכל המחשבות גלויות לו ויודע בך שלסתור ולבטל מצותו נתכוונת:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי לְכַבֵּד לְרַבּוֹתָיו
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רעא]

אַף־עַל־פִּי שֶׁחַיָּב אָדָם לְכַבֵּד לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וְלִירָא מֵהֶם, גָּדוֹל הוּא חִיּוּבוֹ בְּשֶׁיְכַבֵּד אֶת רַבּוֹתָיו וְיִירָא מֵהֶם. וְהִשְׁווּ רַבּוֹתֵינוּ מוֹרָא רַבּוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹרָא שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ד מֵאָבוֹת: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: *יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, *וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ, *וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם. לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁהִבְדִּילָם רַבִּי אֶלְעָזָר; שֶׁל חֲבֵרוֹ קָרָאוֹ "כָּבוֹד" וּלְרַבּוֹ קָרָאוֹ "מוֹרָא". וְעַל כֵּן אָמְרוּ, שֶׁכָּל תַּלְמִיד שֶׁשּׁוֹנֶה בִּפְנֵי רַבּוֹ, שֶׁיִּהוּ שִׁפְתוֹתָיו *נוֹטְפוֹת מָר מִמּוֹרָאוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת ל, ב): אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וְאֵין שִׂפְתוֹתָיו נוֹטְפוֹת מָר - תִּכָּוֶינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר" (שיר השירים ה, יג), אַל תִּקְרֵי "מוֹר עֹבֵר", אֶלָּא, "מַר עֹבֵר"; אַל תִּקְרֵי "שׁוֹשַׁנִּים", אֶלָּא שֶׁשּׁוֹנִים.

נפש יהודה יהי כבוד תלמידך. שכן מצינו במשה שאמר בחר לנו אנשים ליהושע תלמידו עשאו שוה לו: **וכבוד חבירך כמורא רבך**. דאמר ליה אהרן למשה בי אדוני ואהרן גדול ממנו בשנים היה ואמר בי אדוני: **ומורא רבך כמורא שמים**. דכתיב אדוני משה כלאם כלם מן העולם כיון שמרדו בך כאלו מרדו בהקב"ה וחייבים כלייה: **נוטפות מר**. מרירות מחמת אימה. מור היינו מר ואימה. תכוינה ראוי שפתותיו להיות נשרפים מור לשון בשמים שהוא לשון שמחה שושנים לשון שושן ופרח וגם לשון שמחה אלא ששונים לשון משנה שילמוד באימה לפניו:

וְגַם קָרָאוּהוּ דְּעָבִיד אַפְקְרוּתָא - לְמִי שֶׁאֵינוֹ מֻזְהָר בִּכְבוֹד רַבּוֹ כָּרָאוּי, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, ב): אָמַר רַב יוֹסֵף: הֵיכִי דָּמֵי אַפְקְרוּתָא, כְּגוֹן דְּיָתֵיב קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ וְנָפַל לֵיהּ שְׁמַעְתָּא וַאֲמַר: הָכִי קָאָמֵינָא בְּדוּכְתָא אַחֲרִיתִי, וְלָא אָמַר: כִּדַאֲמַר מַר הָתָם. וְרַב נַחְמָן אוֹמֵר: זֶה הַקּוֹרֵא לְרַבּוֹ בִּשְׁמוֹ, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה נֶעֶנַשׁ גֵּיחֲזִי? מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְרַבּוֹ בִּשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה־בְּנָהּ אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֱלִישָׁע" (מלכים־ב ח, ה) (ולא קאמר אדוני אלישע). וְרָבָא אָמַר: כְּגוֹן הַנֵּי דְּבֵי מִבְנָיְמִין אַסְיָא, דְּאָמְרֵי: רַבָּנָן מַאי עַבְדֵי לָן, מַעוֹלָם *לֹא שָׁרוּ לָן עוֹרְבָא וְלָא אֲסִירוּ לָן יוֹנָה. רָבָא, כִּי הֲוָה אָתְיָא טְרֵיפְתָא לְקַמֵּיהּ, אָמַר: קָארוּ לִי מִנְיְמִין אַסְיָא, כִּי הֲוָה שָׁרֵי לֵיהּ, אָמַר: חֲזוּ דְּשָׁרוּ לְכוּ עוֹרְבָא; וְכִי הֲוָה אָסַר לָהּ, אָמַר: חֲזוּ דְּאָסְרוּ לְכוּ יוֹנָה. רַב פָּפָּא אָמַר: *כְּגוֹן דַּאֲמַר: הַנֵּי רַבָּנָן. וְרַב פָּפָּא נַמֵּי אִשְׁתְּלִי וַאֲמַר: הַנֵּי רַבָּנָן, וְיָתִיב בְּתַעֲנִיתָא כֻּלֵּי יוֹמָא. לֵוִי בַּר שְׁמוּאֵל וְרַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה הֲווּ יָתְבֵי וְקָא מְתַקְנֵי כְּסוּתָא לְסִפְרֵי דְּרַב יְהוּדָה, *כִּי מָטוּ לְמָגִלַּת אֶסְתֵּר, אָמְרֵי: הַאי לָא בָּעֵי כְּסוּתָא. אָמַר לְהוּ רַב יְהוּדָה: בְּעִיתוּ לְמֵיתַב בְּתַעֲנִיתָא. [רוֹצֶה לוֹמַר, לְפִי שֶׁלֹּא אָמְרוּ בִּלְשׁוֹן שְׁאֵלָה].

נפש יהודה לא שרו לן עורבא. לא אמרו לנו שום חידוש שלא מצינו בתורה. שרינן עורבא, שהיתר זה איננו מצוי בתורה אלא סופרים אמרוה: **כגון דאמר הני רבנן**. כאדם שאומר אותו ת"ח דלשון בזוי הוא שהיה לו לומר רבותינו שבמקום פלוני. לשון אחר כגון דאמר הני רבנן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הני רבנן ולשון גנאי הוא הני אבל הנהו רבנן אינו גנאי: **כי מטו למגילת אסתר**. לתקן לה מטפחת אמרי הא מגילת אסתר לא בעי מטפחת כלומר ודאי לא בעיא מטפחת כמו אחרת ולשון גנאי הוא דהוי להו למימר בלשון שאלה כך צריכה או אינה צריכה משום דפלוגתא היא חד אמר מגילת אסתר אינה מטמאה ידים דאינה נאמרה ברוח הקודש וחד אמר נאמרה ברוח הקודש ולא היה להם לפסוק הלכה בזה:

וְעַל כֵּן מָצְוָה אָדָם בִּדְבָרִים רַבִּים בְּכְבוֹד רַבּוֹ יוֹתֵר מִבְּכְבוֹד אָבִיו. כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמָצִיעָא, פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (לג, א): אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, *אֲבֵדַת רַבּוֹ קוֹדֶמֶת לְשֶׁל אָבִיו, שֶׁאָבִיו מְבִיאוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה וְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וַאֲמְרִינָן נַמֵּי עֲלָהּ: הָיוּ אָבִיו וְרַבּוֹ נוֹשְׂאִין מָשׂוֹי, פּוֹרֵק שֶׁל רַבּוֹ וְאַחַר כָּךְ פּוֹרֵק אֶת שֶׁל אָבִיו. אָבִיו וְרַבּוֹ בְּבֵית הַשֶּׁבִי, פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת אָבִיו; אֲבָל אִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד חָכָם, פּוֹדֶה אֶת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ.

נפש יהודה אבידת רבו קודמת. והוא שיהא רבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו ור"י אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זה הוא רבו:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לב, א): אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שֵׁילָא אָמַר רַב חִסְדָּא: הָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, הָרַב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל. וְרַב יוֹסֵף אָמַר: אֲפִילּוּ הָרַב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה' הֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם" (שמות יג, כא). אָמַר רָבָא: הֵכִי הַשְׁתָּא, קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, עָלְמָא דִּילֵיהּ הוּא וְתוֹרָה דִּילֵיהּ הִיא וּמָחִיל לִיהּ לִיקָרֵיהּ, *הָכָא תּוֹרָה דִּידֵיהּ הִיא דִּלְמָחֵל? הֲדַר אָמַר רָבָא: אֵין, תּוֹרָה נַמֵּי דִּילֵיהּ הִיא, דִּכְתִיב: "*וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם" וגו' (תהלים א, ב). אֵינִי, וְהָא רָבָא הָוֶה קָא מַשְׁקֶה בְּהִלּוּלָא דְּרַבְרֵיהּ וְדָלֵי לֵיהּ כַּסָּא לְרַב פַּפָּא וּלְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ וְקַיְימֵי מִקַּמֵּיהּ, לְרַב מָרֵי וּלְרַב פִּנְחָס בְּנֵי רַב חִסְדָּא וְלָא קָמוּ מִקַּמֵּיהּ, וְאִיקְפַּד וַאֲמַר: *הַנֵּי רַבָּנַן - רַבָּנַן, וַהֲנֵי רַבָּנַן לָאו רַבָּנַן? וְרַב פַּפָּא הָוֶה מַשְׁקֶה בְּהִלּוּלָא דְּאַבָּא מַר בְּרֵיהּ וְדָלֵי לֵיהּ כַּסָּא לְרַב יִצְחָק וְלָא קָם מִקַּמֵּיהּ, וְאִיקְפַּד? אֲפִילּוּ הָכֵי, *הִדּוּר בָּעֵי לְמֶעֱבַד לֵיהּ.

נפש יהודה הכא תורה דידיה. בתמיה הכבוד תלוי בתורה ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה: **ובתורתו יהגה וגו'**. בתחילה היא תורת ה' ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו: **הני רבנן**. אתם חשובים חכמים בעיניכם שלא עמדתם מפני.

רבנן חבריכם דקמו מפני לאו רבנן נינהו ובלשון תמיה אמר להם וקשה אם תורה דיליה היא למה איקפד היה לו למחול: **הידור בעי למעבד**. לנוע מעט כאלו רוצה לעמוד מפניו וע"כ קפיד:

אָמַר רַב אַשֵׁי: אֲפִילּוּ לְמָאן דַּאֲמַר הָרַב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, נָשָׂא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל. מֵתִיבִי: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי צָדוֹק שֶׁהָיוּ מְסֻבִּים בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה מִבְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וְהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל עוֹמֵד וּמַשְׁקֶה עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: הֵיאָךְ אָנוּ יוֹשְׁבִים *וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי עוֹמֵד וּמַשְׁקֶה עָלֵינוּ? אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מָצִינוּ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁשִּׁמֵּשׁ, אַבְרָהָם גְּדוֹל הַדּוֹר הָיָה, וְכָתוּב בּוֹ: "וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם" וגו' (בראשית יח, ח) וְשֶׁמָּא תֹּאמַר: כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִדְמוּ לוֹ? *לֹא נִדְמוּ אֶלָּא כְּעַרְבִיִּים; וְאָנוּ, לֹא יְהֵא רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי עוֹמֵד וּמַשְׁקֶה עָלֵינוּ? אָמַר לָהֶם רַבִּי צָדוֹק: עַד מָתַי אַתֶּם מַנִּיחִים כְּבוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם וְעוֹסְקִים בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת? הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשִּׁיב רוּחוֹת וּמַעֲלֶה נְשִׁיאִים וּמוֹרִיד מָטָר וּמַצְמִיחַ אַדְמָה וְעוֹרֵךְ שֻׁלְחָן לִפְנֵי כָל אֶחָד וְאֶחָד, וְאָנוּ, לֹא יְהֵא רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי עוֹמֵד וּמַשְׁקֶה עָלֵינוּ? אֶלָּא אִי אִתְמַר הָכֵי אִתְמַר: אָמַר רַב אַשֵׁי: אֲפִילּוּ לְמָאן דַּאֲמַר נָשִׂיא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו), שְׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ.

נפש יהודה רבן גמליאל ברבי. כלומר אדם גדול וחשוב וכן כל ברבי שבגמרא: **לא נדמו אלא כערביים**. שאמר להם ורחצו רגליכם שהם משתחוים לאבק רגליהם שלא להכניס עבודת כוכבים בביתו:

פֶּרֶק שֵׁנִי [ערב]

הַתַּלְמִיד לְרַבּוֹ מֻבְהָק חַיָּב לְקוּם מִפָּנָיו מִשֶּׁיִּרְאֶנּוּ כְּמִלֹּא עֵינָיו, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (לג, א): תָּנָא: אֵי זוֹ הִיא קִימָה *שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הִדּוּר? וְוֵי אוֹמַר: זֶה אַרְבַּע אַמּוֹת. אָמַר אַבַּיֵי: לָא אָמְרָן אֶלָּא בְּרַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מֻבְהָק, אֲבָל בְּרַבּוֹ מֻבְהָק כְּמִלֹּא עֵינָיו. אַבַּיֵי מְכִי חָזְיָא לֵיהּ לְאוֹדָנֵיהּ דְּחַמְרָא דְּרַב יוֹסֵף דַּאֲתֵי הֲוָה קָאֵים. אַבַּיֵי הֲוָה רָכִיב חַמְרָא וְקָא מֵיסְגֵּי אַגּוֹדָא דִּנְהַר פָּפָּא, יָתִיב רַב מְשַׁרְשְׁיָא וְרַבָּנָן *בְּאִידָּךְ גִּיסָא וְלָא קָמוּ מְקַמֵּיהּ. אָמַר לְהוּ: *וְלָאו רַב מֻבְהָק אֲנָא? אָמְרוּ לֵיהּ: *לָאו אַדַּעְתִּין.

נפש יהודה שיש בה הידור. כבוד ונשיאות פנים שהדבר ניכר הוא שבשבילו עמד אם הוא בתוך ארבע אמותיו: **באידך גיסא**. הנהר מפסיק ביניהם: **ולאו רב מובהק אני**. ואף על פי שאתם רחוקים ממני יותר מד' אמות איבעי לכו למיקם: **לאו אדעתין**. לא נזכרנו לעמוד שהיינו טרודים:

וַאֲמְרִינַן עָלָה (לג, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בִּפְנֵי רַבּוֹ נִקְרָא רָשָׁע וְאֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים וְתַלְמוּדוֹ מִשְׁתַּכֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־ יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים" (קהלת ח, יג), מוֹרָא זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" (ויקרא יט, לב), הֲוֵי אוֹמֵר: *מוֹרָא זוֹ קִימָה.

נפש יהודה וטוב לא יהיה לרשע. ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב אלמא תלמודו משתכח ולא יאריך ימים אלא כצל מה טעם לפי שאינו ירא מלפני ה': **מורא זו קימה**. דגמר בגזירה שוה כתיב הכא אשר איננו ירא מלפני אלהים וכתיב התם מפני שיבה תקום וגמר פני פני בגזירה שוה:

וּכְשֶׁשִּׁפְטֵר מִמֶּנּוּ אַל יַחֲזִיר לוֹ אֶת אֲחוֹרָיו, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק הוֹצִיאוּ לוֹ אֶת הַכַּף (נג, א): תַּלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ אַל יַחֲזִיר פָּנָיו כְּנֶגֶד רַבּוֹ, אֶלָּא מִסְתַּבֵּב פָּנָיו וְהוֹלֵךְ. כִּי הָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, כִּי הֲוָה מִיפְּטַר מִינֵּיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן וַהֲוָה בָּעֵי רַבִּי יוֹחָנָן *לְסָגוּיֵי, *הֲוָה גָּחִין וְקָאֵי רַבִּי אֶלְעָזָר אַדּוּכְתֵּיהּ *עַד דַּהֲוָה *מִכְסֵי רַבִּי יוֹחָנָן מִינֵּיהּ; וְכִי הֲוָה בָּעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר לְסָגוּיֵי, הֲוָה אָזֵיל לַאֲחוֹרֵיהּ עַד דַּהֲוָה מִכְסֵי מִינֵּיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן. רָבָא כִּי הֲוָה מִיפְּטַר מֵרַב יוֹסֵף, הֲוָה אָזֵיל לַאֲחוֹרֵיהּ עַד דַּהֲוָה *מְנַנְפָן כְּרֵעֵיהּ וּמְתָוְסָן אִסְקוּפְתֵּיהּ דְּמָא. אָמְרוּ לֵיהּ לְרַב יוֹסֵף הָכֵי עָבֵיד רָבָא. אָמַר: יְהֵא רַעֲוָא *דְּתֵירוֹם רֵישֵׁיהּ אַכּוּלָּא כְּרָכָא.

נפש יהודה לסגויי. לילך לדרכו: **הוה גחין**. היה רבי אלעזר כורע כלומר השתחוה תרגום המה כרעו אינון גחינו: **עד דהוה מכסי מיניה רבי יוחנן**. דאין ר' אלעזר רואהו: **מכסי רבי יוחנן מיניה**. שאין רבי יוחנן רואהו מחזיר פניו: **מנגפן**. הכה רגליו באסקופת הפתחים עד שהיו מלוכלכים בדם משום דאזיל מאחוריו כדי שיהא פניו לרב יוסף ואמרו ליה לרב יוסף דהוא היה סגי נהור ואינו מכיר בדבר: **תירום רישיה**. יהיה ראש הישיבה על כל העיר:

וְעוֹבֵד לְרַבּוֹ כְּעַבְדּוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בִּכְתֻבּוֹת, פֶּרֶק אַלְמָנָה נְזוֹנֶת (צו, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָעֶבֶד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ תַּלְמִיד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ, *חוּץ מֵהַתָּרַת מִנְעָל וְהַנְעָלַת מִנְעָל. אָמַר רָבָא: לָא אָמְרָן כֵּן אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁמַּכִּירִין אוֹתוֹ - לָא; (אמר רב אשי) וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, לָא אָמְרָן אֶלָּא דְּלָא מָנַח תְּפִלִּין, אֲבָל *מָנַח תְּפִלִּין - לָא. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמּוֹנֵעַ תַּלְמִידוֹ מִלְּשַׁמְּשׁוֹ כְּאִלּוּ מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חָסֶד" (איוב ו, יד). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַף פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב" (שם). וּכְשֶׁשִּׁפְטֵר מֵרַבּוֹ אַל יַחֲזִיר פָּנָיו מִכְּנֶגֶד רַבּוֹ, אֶלָּא *מְצַדֵּד פָּנָיו וְהוֹלֵךְ, כִּי הָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר וכו', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק הוֹצִיאוּ לוֹ. עַל כֵּן יִהְיֶה מֻזְהָר כָּל אָדָם לְקוּם מִפְּנֵי רַבּוֹ וּלְשַׁמְּשׁוֹ וְיִהְיֶה חָשׁוּב לוֹ כְּעוֹבֵד לַשְּׁכִינָה.

נפש יהודה חוץ מהתרת מנעל. שהרואה אומר עבד כנעני הוא: **מנח תפילין לית לן בה.** שאין דרך עבדים להניח תפילין: **למס מרעהו חסד.** הממיס עצמו מרעהו ממיס ממנו חסדים ואית דמפיק לה מדכתיב לעיל מיניה ותושיה נדחה וסמיך ליה למס מרעהו חסד: **מצדד.** ילך בצדו כדי שיוכל לילך ולראות שלא יזיק עצמו או שלא יפול ויכול גם לראות לרבו:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רעג]

לְעוֹלָם יִתְיָרֵא אָדָם מִלְּהוֹרוֹת בִּפְנֵי רַבּוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק הַדָּר עִם הַנָּכְרִי (סג, א): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: לֹא מֵתוּ בָנָיו שֶׁל אַהֲרֹן אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן. מַאי דְּרוּשׁ? "וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן [הַכֹּהֵן] אֵשׁ [עַל־הַמִּזְבֵּחַ] וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־ הָאֵשׁ" (ויקרא א, ז), אָמְרוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶד מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט. וְתַלְמִיד אֶחָד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה לְפָנָיו. אָמַר לָהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְאֵימָא שָׁלוֹם אִשְׁתּוֹ: תְּמֵהּ אֲנִי אִם יוֹצִיא זֶה שְׁנָתוֹ, וְלֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ. וְאָמְרָה לוֹ: וְכִי נָבִיא אַתָּה? אָמַר לָהּ: לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן נָבִיא, אֶלָּא כָּךְ מְקֻבָּלַנִי: כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ חַיָּב מִיתָה. וַאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ תַּלְמִיד יְהוּדָה בֶּן גּוּרְיָא שְׁמוֹ, וְהָיָה רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת. *וְכִי בְּפָנָיו הָיָה *וְהָא רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת קָאָמַר? וּלְטַעֲמֵיךָ, שְׁמוֹ שֶׁל אָבִיו לָמָּה לִי? אֶלָּא, שֶׁלֹּא תֹּאמַר מָשָׁל הָיָה.

נפש יהודה וכי בפניו הוה. אותו תלמיד שהורה והלא רחוק ג' פרסאות היה ושלא בפניו מותר להורות אלא בפניו היה והאי דקתני רחוק ממנו שהיה רחוק מקומו ממקום רבו ג' פרסאות ומיהו כי אורי קמיה אורי: **והא רחוק ממנו קאמר.** דאי הוראה לאו רחוקה ממנו הוה מאי אתא ר' יוחנן לאשמעינן שהיה התלמיד דר רחוק ממנו ג' פרסאות:

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ רָאוּי לְהַכִּישׁוֹ נָחָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַן אֱלִיהוּא בֶן־בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי וַיֹּאמַר צָעִיר אָנִי לְיָמִים וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל־כֵּן זָחַלְתִּי וָאִירָא" וגו' (איוב לב, ו) וּכְתִיב: "עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר" (דברים לב, כד). זְעֵירֵי אָמַר: נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּלִבִּי *צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ" (תהלים קיט, יא) רַב הַמְנוּנָא רְמֵי: כְּתִיב: "בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ", וּכְתִיב: "בִּשַּׂרְתִּי *צֶדֶק בְּקָהָל רָב" (שם מ, י)? לָא קַשְׁיָא, כָּאן בִּזְמַן *שֶׁעִירָא הַיְאִירִי קַיָּם, כָּאן בִּזְמַן שֶׁאֵין עִירָא הַיְאִירִי קַיָּם.

נפש יהודה צפנתי אמרתך. כנסתי דברי מלהורות במקום שאהא חוטא עליהן: **צדק.** דברי תורה: **עירא היאירי.** רבו הוה כדכתיב היה כהן לדוד רב לדוד:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם אַחֵר, יֵשׁ לוֹ לִטֹּל רְשׁוּת מֵרַבּוֹ לְהוֹרוֹת, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (ה, א): כִּי הֲוָה נָחֵית רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה לְבָבֶל, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא לְרַבִּי: בֶּן אָחִי

יוֹרֵד לְבָבֶל, *יוֹרֶה? יוֹרֶה. יָדִין? יָדִין. יַתִּיר בְּכוֹרוֹת? יַתִּיר. כִּי הֲוָה נָחֵית רַב לְבָבֶל, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא לְרַבִּי: בֶּן אֲחוֹתִי יוֹרֵד לְבָבֶל, יוֹרֶה? יוֹרֶה. יָדִין? יָדִין. יַתִּיר בְּכוֹרוֹת? אַל יַתִּיר. וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ (ה, ב): מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּלָא חָכִים. וְהָא אַמְרִינָן דַּחֲכִים טוּבָא? אֶלָּא דְּלָא בָּקֵי בְּמוּמֵי, וְהָא אָמַר רַב: שְׁמוֹנָה עָשָׂר חֹדֶשׁ גָּדַלְתִּי אֵצֶל רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה לֵידַע אֵיזֶה *מוּם קָבוּעַ וְאֵיזֶה מוּם עוֹבֵר? אֶלָּא *לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְרַבָּה בַּר בַּר חָנָּה. *וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם הוּא גּוּפֵיהּ, דְּרַב בָּקֵי בְּמוּמֵי טְפֵי וְשָׂרֵי מוּמֵי *דְּלָא יָדְעֵי אִינְשֵׁי, וְאָמְרֵי: כִּי הַאי שְׁרָא רַב, וַאֲתוּ לְמִישְׁרֵי מוּם קָבוּעַ.

נפש יהודה יורה. רבי חייא שאל לרבי היורה רבה בר בר חנה והשיבו רבי יורה ושאל עוד ידין ואמר רבי ידין יורה הוא איסור והיתר ידין דיני ממונות ואם דיין ידין ברשות פטור מלשלם כשטעה יתיר יראה במומין ואם קבוע הוא יתירנו לשחטו דביומי דרבי אין לבכור תקנה עד שיפול בו מום דלאחר חורבן היה: **מום קבוע**. דאין עתיד להתרפאות מום עובר דמתרפא: **לחלוק לו כבוד לרבה**. כדי שינהגו בו בני בבל כבוד שבק ליה האי חשיבותא דאלו לרב הוי נהגי ביה כבוד בלאו הכי: **ואי בעית אימא**. דקאמר אל יתיר משום הא גופיה משום הא מילתא דקאמר שמונה עשר חדשים גדלתי וכו': **דלא ידעי אינשי**. אינו ניכר לרבים שהוא מום:

וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ: אִי גָּמִיר, רְשׁוּתָא לָמָּה לֵיהּ לְמִשְׁקַל? מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה דְּתַנְיָא: פַּעַם אַחַת הָלַךְ רַבִּי לְמָקוֹם אֶחָד וְרָאָה בְּנֵי אָדָם *שֶׁמְּגַבְּלִין עִסּוֹתֵיהֶן בְּטֻמְאָה. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מַה אַתֶּם מְגַבְּלִין עִסּוֹתֵיכֶם בְּטֻמְאָה? אָמְרוּ לוֹ: תַּלְמִיד בָּא לְכָאן וְהוֹרָה לָנוּ: *מֵי בְצָעִים אֵין מַכְשִׁירִין, וְהוּא "מֵי בֵיצִים" דְּרַשׁ לְהוּ. וְטָעוּ נַמֵּי בְּהָא דְּתָנַן: מֵי *קַרְמְיוֹן וּמֵי פּוּגָּה פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מֵי בְצָעִים. וְאִינְהוּ סָבוּר, מִדְּלָגְבֵּי חַטָּאת פְּסִילִי, אֲכִשּׁוּרֵי נַמֵּי לָא מַכְשְׁרֵי. וְלָא הִיא, הָתָם לְעִנְיַן חַטָּאת בְּעֵינַן מַיִם חַיִּים, הָכָא אֲכִשּׁוּרֵי נַמֵּי *כָּל דְּהוּא מַכְשְׁרֵי. תְּאַנָּא: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ: תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה אֶלָּא אִם כֵּן *נָטַל רְשׁוּת מֵרַבּוֹ.

נפש יהודה שמגבלין. לשין עיסותיהן בטומאה לא היו מקפידין לטהר כליהם: **מי בצעים**. אגם מרשת"ק בלע"ז אין מכשירין לקבל טומאה ואנו ממי בצעים לשין הילכך לא מקבל העיסה טומאה מי ביצים הלש עיסה במי ביצים של תרנגולת ואווז והם טעו בין ביצים לבצעים: **קרמיון ומי פוגה**. נהרות של אגמים ופסולין למי חטאת של אפר פרה מפני שהן מי בצעים ואנו מים חיים אל כלי בעינן למי חטאת: **כל דהו**. כל מים מכשירין לקבל טומאה: **נטל רשות מרבו**. וכי יהיב ליה רבו רשות מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח ולא יטעו השומעין את דבריו:

תַּנְחוּם בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַמֵּי אִקְלַע *לְחַמְתָּר, דָּרַשׁ לְהוּ: *מַתָּר לִלְתּוֹת חִטִּים בַּפֶּסַח. אָמְרוּ לֵיהּ: לָאו רַבִּי מַנֵּי דְּמִן צוֹר אִיכָּא הָכָא, וְתַנְיָא: תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה הֲלָכָה בִּמְקוֹם רַבּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל? אֲמַר לְהוּ: לָאו אַדַּעְתָּאי.

נפש יהודה לחתר. שם מקום: **מותר ללתות חטים**. לשרות מעט במים ולכתשן במכתשת ולא חיישינן לחימוץ הואיל וכתשן מיד:

לְפִיכָךְ טוֹב לוֹ לָאָדָם לִירָא מִבּוֹרְאוֹ יִתְבָּרַךְ וּמֵרַבּוֹתָיו וְאַל יְהֵא גַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵאָבוֹת: *וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה - שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ. אֲבָל יְחַשֵּׁשׁ עַצְמוֹ מִן הַהוֹרָאוֹת בְּכָל זְמַן שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב לְהוֹרוֹת וְאַל יָבוֹא לִידֵי הַטָּעְיָה.

נפש יהודה והגס לבו בהוראה. בלא עיון ובלא המתנה שוטה שמרבה עליו איבה ורשע שאינו מקפיד אם יגזול או ישביע לשוא גס רוח שגסות רוחו הביאתו לידי כך להורות ולדון לקנות לו שם כשם הגדולים אשר בארץ:

חֲתִימָה [רעד]

בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת כְּדֵי לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁחוּץ מִכָּל הַטּוֹבוֹת וְהַגְּדוּלוֹת הַבָּאוֹת לָאָדָם בְּסִבָּתָהּ, כְּפִי שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה, אִם לָמַד תּוֹרָה - בְּזִקְנוּתוֹ נִתּוֹסָפָה חָכְמָה בּוֹ, וּבְעַם הָאָרֶץ - מִתּוֹסֶפֶת טִפְּשׁוּת בּוֹ. כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, א): תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים חָכְמָה מִתּוֹסֶפֶת בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה" (איוב יב, יב) וְעַמֵּי הָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים טִפְּשׁוּת מִתּוֹסֶפֶת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מֵסִיר שָׂפָה לֶאֱמָנִים" וגו' (שם שם, כ). רוֹצֶה לוֹמַר, דְּכֵיוָן דְּקָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, חַד מִתְקַיֵּים בַּחֲכָמִים, שֶׁבְּכָל זְמַן שֶׁמִּתְחַלֵּשׁ גּוּפָם מִתְחַזֵּק שִׂכְלָם; וְחַד בְּזִקְנֵי הַשּׁוּק שֶׁהֲטִבְעוּ בְּתַאֲווֹת, *כְּשֶׁיֵּחָלֵשׁ גּוּפָם - הַנְּהָגָה מוּעֶטֶת שֶׁהָיְתָה בָּהֶם נִפְסֶדֶת וְנִתּוֹסָפָה בָּהֶן הַטִּפְּשׁוּת.

נפש יהודה מסיר וגו'. וטעם זקנים יקח, וע"כ מדקשו קראי אהדדי חד מתוקם בחכמים וחד בזקני השוק: **כשיחלש גופם**. בעת זקנותם אז הנהגתם מעטית הטוב שהיה בהם מתמעט מהם:

וְעוֹד תִּמְצָא בְּמִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ *שָׁלֵם בְּמִדּוֹתָיו, הַכֹּל רָצִין אַחֲרָיו; וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדּוֹת טוֹבוֹת, אֵינוֹ רָאוּי לְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (סג, א): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: *אִם תַּלְמִיד חָכָם נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנָחָשׁ הוּא חָגְרֵהוּ עַל מָתְנֶיךָ, וְאִם עַם הָאָרֶץ חָסִיד הוּא *אַל תְּדוּר בִּשְׁכֻנוּתוֹ. רוֹצֶה לוֹמַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁדּוֹמֶה לְךָ כְּחָסִיד - אֵינוֹ כֵּן, כִּי שֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת בְּלִבּוֹ, וּכְבָר אָמְרוּ: וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד.

נפש יהודה שלם במדותיו. שיש בו קצת דברים שאינם מהוגנים אף על פי כן הכל רצים אחריו ללמוד ממנו תורה: **אם תלמיד חכם**. אף על פי שת"ח הוא נוטר כנחש ובוודאי אדם אינו חוגר נחש במתניו אבל ת"ח שנוטר כנחש אף על פי כן אל תירא חגרהו בו: **אל תדור בשכונתו**. שאינו יודע בדקדוקי מצוה ואין חסידותו שלם וסופך ללמוד ממנו:

וְעוֹד אָמְרוּ: שֶׁאַף־עַל־פִּי *שֶׁהַבָּשָׂר הֶתֵּר לְבָנֵי נֹחַ, לֹא הָיְתָה כַּוָּנַת הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹתָם שֶׁקְּרוּאִים אָדָם וְלֹא לְעַמֵּי הָאָרֶץ הַדּוֹמִים לִבְהֵמוֹת. וְאַסְמְכוּהָ אַקְּרָאֵי, כִּדְגָרְסִינָן בִּפְסָחִים, פֶּרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (מט, ב): תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: עַם הָאָרֶץ אָסוּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף" (ויקרא יא, מו). וְכִי מַה עִנְיַן תּוֹרָה אֵצֶל בְּהֵמָה וָעוֹף? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּהֵמָה וָעוֹף, וְכָל שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה אָסוּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּהֵמָה וָעוֹף.

נפש יהודה שהבשר הותר לבני נח. שנאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה אבל באדם כתיב רק עשב השדה וכל פרי עץ יהיה לכם לאכלה ולא התיר לו בשר:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ שֶׁמֻּתָּר לְהָרְגוֹ בְּשִׁנּוּי מִיתָה, לְפִי שֶׁהוּא גָּרוּעַ מִבְּהֵמָה וָעוֹף, כִּי לָהֶם לֹא נִתַּן שֵׂכֶל, אֲבָל הָאָדָם שֶׁנִּתַּן שֵׂכֶל בּוֹ וַעֲזָבוֹ הוּא חֵטְא גָּדוֹל. לְפִיכָךְ אָמְרוּ הָתָם: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַם הָאָרֶץ מֻתָּר לְנָחְרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: אֱמֹר לְשָׁחְטוֹ. אָמַר לָהֶם: זֶה טָעוּן בְּרָכָה וְזֶה אֵינוֹ טָעוּן בְּרָכָה. וַאֲמָרִינָן הָתָם: עַם הָאָרֶץ מֻתָּר לְקָרְעוֹ כְּדָג. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: וּמַגְּבוֹ.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁהָיִיתִי עַם הָאָרֶץ הָיִיתִי אוֹמֵר: מִי יִתֶּן לִי תַּלְמִיד חָכָם וַאֲנַשְּׁכֶנּוּ כַּחֲמוֹר; וְעַכְשָׁיו אֲנִי אוֹמֵר: מִי יִתֶּן לִי עַם הָאָרֶץ וַאֲנַשְּׁכֶנּוּ כַּחֲמוֹר. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבִּי, אֱמֹר כַּכֶּלֶב. אָמַר לָהֶם: חֲמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמְשַׁבֵּר הָעֶצֶם וְכֶלֶב נוֹשֵׁךְ וְאֵינוֹ מְשַׁבֵּר הָעֶצֶם. תַּנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: *אִלְמָלֵא שֶׁצְּרִיכִין אָנוּ לָהֶם לְמַשָּׂא וּמַתָּן הָיוּ הוֹרְגִים אוֹתָנוּ.

נפש יהודה אלמלא שצריכין אנו. למזונותיהם ולעזרתם היו הורגין אותנו:

וַאֲמָרִינָן עָלָה: גְּדוֹלָה שִׂנְאָה שֶׁשּׂוֹנְאִין עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת תַּלְמִיד חָכָם יוֹתֵר מִשִּׂנְאָה שֶׁשּׂוֹנְאִין אוּמּוֹת הָעוֹלָם אֶת יִשְׂרָאֵל; וּנְשׁוֹתֵיהֶן יוֹתֵר מֵהֶן. *תָּאנָא: שָׁנָה וּפֵרַשׁ יוֹתֵר מִכֻּלָּן.

נפש יהודה תאנא שנה. מי ששנה ופירש ממשנתו ופוסק מללמוד שנאה שיש לזה על הת"ח הוא יותר מכולם משום שיודע כמה תלמידי חכמים מגנים את עמי הארצים וכמה הם שפלים בעיניהם:

וְגָרְסִינָן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ט, ב): רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ" (משלי כז, ח) וְאוֹמֵר: "מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם *בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי" (ירמיה ב, ה).

נפש יהודה בי עול כי רחקו מעלי. אם היה לו קנתור בחבירו שהוא לומד בחברה או בשאר עסק מצוה מה עול מצא בהקב"ה שפירש ממנו מכל שכן אם פירש בלא דבר:

*לְהַרְאוֹתֵינוּ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנּוֹטִין אֲלוּ לְחִיּוּב הַשֵּׂכֶל וְאֵלּוּ לִרְצוֹן הַגּוּף, הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים כְּמוֹ שְׁתֵּי אוּמּוֹת וְיוֹתֵר.

נפש יהודה להראותנו שכיון. שת"ח נוטין לדבר שהשכל מחייב ללמוד תורה ולעסוק במצות ועמי הארצים רק מה שהוא הנאה לגוף הם שני הפכיים טוב ורע ושנאתם יותר לת"ח כדאמרינן:

וְעַל־כֵּן אָמְרוּ הָתָם בִּפְסָחִים (מט, ב): וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַם הָאָרֶץ אָסוּר לְהִתְלַוּוֹת עִמּוֹ בַּדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ" (דברים ל, כ), עַל חַיָּיו לֹא חָס עַל חַיֵּי חֲבֵרוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן.

נפש יהודה כי היא חייך ואורך ימיך על חייו לא חס. ללמוד תורה ולחיות על חבירו לא כל שכן ויש לדאוג שמא יהרגנו:

וְהִזְהִירוּ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יִתְחַתֵּן בָּהֶם, כִּדְגָרְסִינָן הָתָם: תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ (וגומר) [וכו']. כִּדְאִיתָא בְּנֵר הַמִּצְוֹוֹת, בְּאֵיכוּת הַזִּוּוּג (סימן קסט). וְגַם כֵּן אָמְרִינָן הָתָם: תָּנוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם וכו'. כִּדְאִיתָא נַמֵּי הָתָם (סימן קסח).

וְעַל כֵּן אָמְרוּ שֶׁלֹּא יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה לִפְנֵיהֶם, שֶׁהוּא בּוֹשֶׁת לָהֶם, כְּבוֹעֵל אִשָּׁה בְּפְנֵי בַּעְלָהּ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְמָחוֹת בְּיָדוֹ, כִּדְגָרְסִינָן הָתָם: תַּנְיָא, רַבִּי חִיָּא אוֹמֵר: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּפְנֵי עַם הָאָרֶץ *כְּאִלּוּ בוֹעֵל אֲרוּסָתוֹ בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה" (דברים לג, ד), אַל תִּקְרֵי "מוֹרָשָׁה" אֶלָּא *מְאוֹרָסָה.

נפש יהודה כאלו בועל ארוסתו בפניו. שמביישו: **מאורסה**. לכל קהלות יעקב:

וְגַם כֵּן הִרְחִיקוּם מֵהֶם בִּדְבָרִים רַבִּים, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם: תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּעַם הָאָרֶץ: *אֵין מוֹסְרִין לוֹ עֵדוּת וְאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ עֵדוּת וְאֵין מְגַלִּין לוֹ אֶת הַסּוֹד וְאֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ (אפוטרופוס) עַל קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וְאֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס *עַל הַיְתוֹמִים וְאֵין מְתַלְוִין עִמּוֹ בַּדֶּרֶךְ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף אֵין מַכְרִיזִין *עַל אֲבֵדָתוֹ. וְתַנָּא קַמָּא, זִמְנִין דְּנָפִיק מִינֵּיהּ זַרְעָא מְעַלְיָא וְאָכִיל, וּמְקַיֵּם בֵּיהּ: "יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ" (איוב כז, יז).

נפש יהודה אין מוסרין לו עדות. אין מזמנין אותו לשמוע דבר להעיד עליו ואין מגלין לו סוד שום דבר סתר לפי שהולך רכיל ומגלה: **על היתומים**. שחשוד על הגזל: **על אבידתו**. המוצא אבידה חייב להכריז ועם הארץ לאו אחיך הוא דאינו עושה מעשה עמך: וְהִרְחִיקוּ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מֵעַם הָאָרֶץ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין נב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְמָה תַּלְמִיד חָכָם דּוֹמֶה בִּפְנֵי עַם הָאָרֶץ? *בִּתְחִלָּה דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל זָהָב; סִפֵּר עִמּוֹ דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל כֶּסֶף; נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל חֶרֶס - כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבַּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה.

נפש יהודה בתחלה. בעודו מתנהג בכבודו שאין צריך לו הוא יקר בעיניו: וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין פֶּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל עַמֵּי הָאָרֶץ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּבַתְרָא (ח, א), בְּתַרֵי זִימְנֵי אָמַר רַבִּי: "רְאוּ שֶׁאֵין פֶּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל עַמֵּי הָאָרֶץ", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (סימן רנד).

וְאָמְרוּ גַּם כֵּן, שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וְאֵינוֹ בְּדַרְכּוֹ אֶרֶץ *אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, ב): כָּל שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב. וַאֲמְרִינַן עֲלֵהּ בַּגְּמָרָא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּפְסוּל לְעֵדוּת.

נפש יהודה אינו מן הישוב. אין בו תועלת בישוב העולם: הָא לָמַדְתָּ, שֶׁעַמֵּי הָאָרֶץ רְחוֹקִים מִכָּל הַטּוֹבָה הָאֲמִתִּית וְדוֹרְסִין כְּחַיּוֹת הַיַּעַר וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין כִּבְהֵמוֹת לַהֲנָאַת גּוּפָם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהֵם יוֹתֵר סְכָלִים מֵהֶם, שֶׁהַבְּהֵמוֹת אֵינָן אוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת כְּשֶׁהֵן שְׂבֵעוֹת וְאֵינָן מְזַדְּוְגוֹת כְּשֶׁהֵן מְעֻבָּרוֹת וּבוֹחֲרוֹת בַּטּוֹב וּמוֹאֲסוֹת בָּרַע, בְּאוֹתָהּ הַבְּחִירָה שֶׁנִּתְּנָה בְּטִבְעָן; וְעַם הָאָרֶץ מוֹצִיא שִׂכְלוֹ לְהָרַע וְלֹא לְהֵיטִיב. עוֹזֵב דֶּרֶךְ טוֹבָה וּבוֹחֵר אֶת הַהֶפְכָּהּ, "אוֹמֵר לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רַע". אוֹכֵל וְשׂוֹתֶה וּבוֹעֵל כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ, *עוֹשֶׂה לְגוּפוֹ מַה שֶּׁלֹּא יוּכַל אוֹיְבוֹ עֲשׂוֹהוּ; יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ וַחֲמוֹר לְמִי שֶׁטּוֹב עוֹשֵׂהוּ, וְעַם הָאָרֶץ אֵינוֹ מַכִּיר לָעוֹשֶׂה לוֹ טוֹב וְאַף לֹא לְמִי שֶׁבֵּרְאוֹ מֵאַיִן אֵינוֹ מִתְעַסֵּק כָּל זְמַנּוֹ אֶלָּא בֶּאֱמוֹר "אָכוֹל וְשָׁתוֹה כִּי מָחָר נָמוּת" וְחוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין חֶשְׁבּוֹן וּמִשְׁפָּט, וּבַחֹשֶׁךְ הַזֶּה הוֹלֵךְ כָּל יְמֵי הֶבְלוֹ עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב פִּגְרוֹ לְעָפְרוֹ וְנַפְשׁוֹ יִקְלְעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקֶּלַע.

נפש יהודה עושה לגופו. רעה, מכחיש גופו מרוב תשמיש וממאכלים הרעים ומותרות ואין אויב יכול לעשות לו כן אלא הוא עצמו גורם לו הרעה הזאת: עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְאַמֵּץ אֶת לִבּוֹ, לְשׂוּם עֶמְלוֹ בַּתּוֹרָה וְיֵצֵא מִכְּלַל עַמֵּי הָאָרֶץ הַנִּבְדָּלִים *מִן הַפְּרוּשִׁים וְיִהְיֶה מִכְּלַל הַגְּדוֹלִים וְהַקְּדוֹשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם.

נפש יהודה מן הפרושים. הצדיקים המקיימין התורה ופורשים מכל איסור ודברים רעים ועושין אך טוב:

סליק נר רביעי

הַנֵּר הַחֲמִישִׁי - בְּדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה

וּמִתְחַלֵּק לִשְׁלֹשָׁה כְּלָלִים

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, בִּדְבַר הַתְּשׁוּבָה; הַכְּלָל הַשֵּׁנִי, בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה; הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי, בַּיְסוּרִין הַמְמָרְקִין

הַקְדָּמָה [ערה]

הַתְּשׁוּבָה הִיא קִיּוּם בְּנֵי אָדָם וַעֲמִידָתָם. וְלוּלֵי הַתְּשׁוּבָה לֹא יָכוֹל לַעֲמֹד אָדָם בִּפְנֵי מִדַּת הַדִּין הַחֲזָקָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק ג מִפְּרָקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹלֵבַד וְעוֹלֶה בְּמַחְשָׁבָתוֹ לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם וְהָיָה *מַחֲרִיט לְפָנָיו אֶת כָּל הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה עוֹמֵד. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְמֶלֶךְ שֶׁרָצָה לִבְנוֹת פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ, אִם אֵינוֹ מַחֲרִיט בָּאָרֶץ יְסוֹדוֹתָיו וּמוֹבָאָיו אֵינוֹ מַתְחִיל לִבְנוֹת; כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מַחֲרִיט לְפָנָיו אֶת כָּל הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה עוֹמֵד, עַד שֶׁבָּרָא אֶת הַתְּשׁוּבָה.

נפש יהודה מחריט לפניו. מצייר בעט כדרך הבנאים שמציירין בעט סופר הבנין קודם שבונין:

*וְהַמְצָוָה הַזֹּאת הִיא קְרוֹבָה וְקַלָּה אֵצֶל בַּעֲלֵי תּוֹרָה יוֹתֵר וְיוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הִיא אֶל הָעַמִּים הַמְחַקִּים אוֹתָהּ בְּחֻקֵּיהֶם [שֶׁכְּבָר רָאִינוּ שֶׁהַנּוֹצְרִים מְחַיְּבִים לַשָּׁב עִנּוּיִים רַבִּים: בְּהִלּוּךְ אֶל עֵבֶר לַיָּם וְלִמְקוֹמוֹת רְחוֹקוֹת וְסִגּוּף גּוּפוֹ בְּמַכּוֹת]. לֹא כֵן בְּתוֹרָתֵנוּ, שֶׁלֹּא צִוָּתָה בְּכָל עִנּוּיִים אֵלּוּ - רַק בַּפֶּה וּבַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה הִיא" (דברים ל, יא). וְזֶהוּ עַל דְּבַר "וְשַׁבְתָּ עַד־ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם שם, ב), עַל זֶה אָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁלִּדְבַר הַתְּשׁוּבָה אֵינוֹ צָרִיךְ לָלֶכֶת אֶל עֵבֶר הַיָּם וְלֹא לַעֲלוֹת לִמְקוֹמוֹת גְּבוֹהִים הַנִּמְשָׁלִים לַשָּׁמַיִם. וְאָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף הַדָּבָר "כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ" (שם שם, יד), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁיִּתְוַדֶּה בְּפִיו וְיִנָּחֵם בְּלִבּוֹ *וְלֹא יָשׁוּב עוֹד לַעֲשׂוֹת כְּבָרִאשׁוֹנָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצְוָה זֹאת פֵּרְשׁוּהָ זַ"ל *עַל הַתּוֹרָה בְּכָלָלָהּ, אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ וּפְשַׁט הַפָּסוּק מְדַבֵּר בִּתְשׁוּבָה. וְתָלָה הָעִנְיָן שֶׁיִּהְיוּ פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין כְּשֶׁיָּשׁוּב מֵחֶטְאוֹ.

נפש יהודה והמצוה הזאת. התשובה היא קלה וקרובה לקיים לבעלי התורה לאומה הישראלית כי לא צותה התורה ענוי קשה להם: **ולא ישוב עוד לעשותו**. דריש לא עשותו ובזה יהיה לך תשובה: **על התורה בכללה**. שהיא מצויה לו לקיים בפיך ובלבבך:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה, יֵשׁ דְּבָרִי חֵטְא קַלִּים שֶׁתְּשׁוּבָה לְבַדָּהּ יְרַפְּאֵם וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁצְּרִיכוֹת *יְמֵי כַפָּרָה לְכַפְּרָם וְיֵשׁ לְךָ חֲמוּרוֹת שֶׁצְּרִיכוֹת יִסּוּרִין לְמָרֵק אוֹתָן. כְּפִי הַחִלּוּק שֶׁחִלְּקָן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בְּמֵימְרָא דְּשָׁאַל רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ, הַכְּתוּבָה בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, א), כִּדְאִיתָא בַּחֲתִימַת הַנֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן כז), שֶׁחִלֵּק כָּל הָעֲוֹנוֹת, חוּץ מִדִּבְרֵי חִלּוּל הַשֵּׁם, לִשְׁלֹשָׁה חִלּוּקֵי עֲבֵרוֹת: מִצְוֹת עֲשֵׂה - בִּתְשׁוּבָה לְחוּד; מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה - בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהוּא יוֹם הַמְיוּחָד לְכַפָּרָה; וְדִבְרֵי כְרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין - בְּיִסּוּרִין הַמְמָרְקִין. וְעִם כָּל אֶחָד מֵהֶם צָרִיךְ תְּשׁוּבָה, שֶׁאִם לֹא כֵן, כְּשֶׁבָּאִין יְמֵי הַתְּשׁוּבָה אוֹ יִסּוּרִין עַל הָאָדָם, וְאֵינוֹ עוֹרֵר מִשְׁנָתוֹ לְשׁוּב מֵרִשְׁעָתוֹ, *הֵם הַמַּגִּיעִים לָאָדָם לְעֵת הַמִּיתָה וְלַעֲנֶשׁ הַתָּמִידִי. אֲבָל אִם יְעוֹרֵר מִשְׁנָתוֹ וְיַחֲזוֹר בִּתְשׁוּבָה, הָאֵל יִתְבָּרַךְ יְקַבְּלָהּ, כִּי יְמִינוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים, וְאוֹמֵר: "שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם" (תהלים צ, ג), כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיט, א): אָמַר רַב כַּהֲנָא מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה: מַאי דִּכְתִיב: "וִידֵי אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם" (יחזקאל א, ח), "יָדוֹ" כְּתִיב, *"יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהִיא פְּרוּשָׂה תַּחַת כַּנְפֵי הַחַיּוֹת, כְּדֵי לְקַבֵּל בַּעֲלֵי תְשׁוּבָה *מִפְּנֵי מִדַּת הַדִּין.

נפש יהודה ימי כפרה. יום הכפורים בצירוף התשובה: **הם המגיעים לאדם**. העבירות שאינו חוזר בהם גורמין לו מיתה ועונש גיהנם: **ידו של הקדוש ברוך הוא וכו'**. הוא יד ימינו שהוא רחמים ופשוטה לקבל שבים: **מפני מדת הדין**. שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר:

וְגָרְסִינַן בְּסִפְרֵי (פנחס, קלד) "*אַתָּה הַחִלּוֹתָ" (דברים ג, כד), אֶת הַשְׁבוּעָה; "*אֶת־גָּדְלְךָ" (שם), זוֹ מִדַּת טוּבְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ ה'" (במדבר יד, יז); "וְאֶת־ יָדֶךָ" (דברים, שם), זוֹ יְמִינְךָ פְּשׁוּטָה לְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְמִינְךָ ה' נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ" (שמות טו, ו) וְאוֹמֵר: "כִּי־ יְמִינְךָ וּזְרוֹעֲךָ וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם" (תהלים מד, ד) וְאוֹמֵר: "בִּי נִשְׁבַּעְתִּי *יָצָא מִפִּי צֶדֶקָה" וגו' (ישעיה מה, כג) "הַחֲזָקָה" (דברים ג, כד), שֶׁאַתָּה כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן" וגו' (מיכה ז, יח) וְאוֹמֵר: "יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ" וגו' (שם שם, יט) וְאוֹמֵר: "תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב" וגו' (שם שם, כ); "אֲשֶׁר מִי־אֵל" וגו' (דברים, שם), שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם - הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ מְבַטֵּל גְּזֵרַת חֲבֵרוֹ, אֲבָל אַתָּה מִי יָכוֹל לִמְחוֹת עַל יָדְךָ, וְכֵן הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְהוּא בְאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ" וגו' (איוב כג, יג). רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא מְשָׁלָן לְאָדָם שֶׁנִּתְּנוּ *בְּקוּנְטְרֵסִין שֶׁל מַלְכוּת, אֲפִילּוּ נוֹתֵן מָמוֹן הַרְבֵּה אִי אֶפְשָׁר לְעַכֵּב אֶת הַגְּזֵרָה, אֲבָל אַתָּה אָמַרְתָּ: עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וַאֲנִי מְקַבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ" וגו' (ישעיה מד, כב).

נפש יהודה אתה החלות. ה"ג בספרי פרשת פנחס כתבת בתורה זובח לאלהים יחרם ובניך עבדו עבודת כוכבים ומזלות ובקשתי רחמים וסלחת אתה החלות את השבועה וכו' כך תסלח לי ודייק מדלא כתיב אתה הראית. ובפרשת ואתחנן כשם שהתרת לי שבועתי שנשבעתי ליתרו שאיני זז ממנו שנאמר ויואל משה לשבת את האיש וגו' כך התר שבועתך שלא אכנס לארץ ודרש החלות לשון חולין: **את גדלך**. כולם לשון בקשת רחמים הם כדמפרש ואזיל זו מדת טובך שאתה מוחל וסולח לעוברי רצונך שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לסלוח אף לעוברי רצונך: **יצא מפי צדקה**. שאקבל כל השבים אלי: **בקונטריסין של מלך**. בפנקס שכותבין הדת שניתן להריגה ושוב אין להשיב:

וְגָרְסִינַן בְּפִסְיקְתָא: "טוֹב וְיָשָׁר ה'" וגו' (תהלים כה, ח), אָמַר רַבִּי פִּנְחָס: *לָמָּה הוּא טוֹב? מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָשָׁר, וְלָמָּה הוּא יָשָׁר? מִפְּנֵי שֶׁהוּא טוֹב; "עַל־כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ" (שם), שֶׁהוּא מוֹרֶה לַחַטָּאִים דֶּרֶךְ שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה.

נפש יהודה למה הוא טוב. למה נותן שכר טוב לרשע בעוה"ז מפני שהוא ישר שאין מקפח שכר כל בריה ולמה הוא ישר במדה זו יהא ישרותו במדה זו שיחשוב וינכה זכיות נגד עונות ולא יענש ולא יקבל שכר מפני שהוא טוב שיתן לצדיק שכרו הטוב בעוה"ב ד"א למה הוא טוב כלומר מה היא טובתו שהוא ישר במדותיו ואף על פי כן מקבל שבים וסולח להם ולא יענשם ולמה הוא ישר שהרי לא נהג במדת ישר משום שהוא טוב להראות מדת טובו אף על פי שישר הוא טוב הוא לקבל שבים:

וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּמִיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים וְיוֹתֵר הוּא חָפֵץ בִּתְשׁוּבָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת [וגו'] וְהָשִׁיבוּ וְחָיוּ" (יחזקאל יח, לב).

וּבְרַחֲמוֹ עַל יִשְׂרָאֵל מִכָּל הָאוּמוֹת גִּלָּה סוֹדוֹ לַעֲבָדָיו הַנְּבִיאִים, כְּדֵי שֶׁיֹּאמְרוּ לְיִשְׂרָאֵל הַגְּזֵרָה שֶׁהָיְתָה נְגְזֶרֶת עֲלֵיהֶם בַּעֲוֹנָם וְשֶׁיַּתְרוּ בָהֶן שֶׁיַּחְזְרוּ לְמוּטָב וּמַאֲרִיךְ אַפּוֹ אִם יָשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה, וְהִכְבִּידוּ אָזְנָם וְחִזְּקוּ אֶת לִבָּם וְלֹא רָצוּ לָשׁוּב, עַד שֶׁסִּלֵּק מֵעֲלֵיהֶם שְׁכִינָתוֹ וְחַסְדּוֹ, כְּדֵי לְהַגְלוֹתָם בֵּין אוּמוֹת הָעוֹלָם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְחִילָה הַגְּזֵרָה נִתְעַכְּבָה הַשְׁכִינָה רְחוֹקָה מֵהֶן בַּמִּדְבָּר לְהַמְתִּין לִתְשׁוּבָתָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, פֶּרֶק יוֹם טוֹב (לא, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים נִתְעַכְּבָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, שֶׁמָּא יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. וְלֹא חָזְרוּ. כֵּיוָן שֶׁלֹּא חָזְרוּ, אָמַר: תִּפְּחוּ עַצְמוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנֶּהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ" (איוב יא, כ).

וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, בְּרַחֲמוֹ עַל יִשְׂרָאֵל בְּכָלָל וְעַל הַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם בִּפְרָט, מַעֲנִישָׁם בַּעֲוֹנָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיֵּלְכוּ נְקִיִּים, וְיִתֵּן לָהֶם שְׂכָרָם מֻשְׁלָם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהוּא עוֹלָם הַנִּצְחִי;

מַה שֶּׁאֵינוֹ כֵּן לָאוּמוֹת בְּכָלָל וְלָרְשָׁעִים בִּפְרָט, שֶׁאֵינוֹ מַעֲנִישָׁם בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל עֲוֹנָם, אֲבָל מְנַכֶּה בוֹ לָהֶם זְכוּתָם, כְּדֵי שֶׁיֵּלְכוּ לַאֲבַדּוֹן לְנֶצַח נְצָחִים, כִּדְגָרְסִינָן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק: *לְמָה צַדִּיקִים דּוֹמִין בָּעוֹלָם הַזֶּה? לְאֵילָן שֶׁכֻּלּוֹ עוֹמֵד בְּמָקוֹם טָהֳרָה *וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לִמְקוֹם טֻמְאָה, *נִקְצָץ נוֹפוֹ נִמְצָא כֻּלּוֹ עוֹמֵד בְּמָקוֹם טָהֳרָה; כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא יִסּוּרִין עַל הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי שֶׁיִּרְשׁוּ הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר" וגו' (איוב ח, ז). *וּלְמָה רְשָׁעִים דּוֹמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה? לְאִילָן שֶׁכֻּלּוֹ עוֹמֵד בְּמָקוֹם טֻמְאָה *וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לִמְקוֹם טָהֳרָה, נִקְצָץ נוֹפוֹ נִמְצָא כֻּלּוֹ עוֹמֵד בְּמָקוֹם טֻמְאָה; כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּיעַ טוֹבָה לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי שֶׁיִּרְשׁוּ מַדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לְפָנֵי־אִישׁ" וגו' (משלי יד, יב).

נפש יהודה למה צדיקים דומים בעוה"ז. ביסורין הבאין עליהם: **ונופו**. כלומר מעט ממנו: **נקצץ נופו**. כך נפרעים מן הצדיקים מיעוט עונות שבידם ונמצאו כולם נקיים: **ולמה רשעים דומין בעוה"ז**. בטובה שמשפיעים להם: **ונופו**. מעט ממנו אף אלו יש בידם מעט טובות וזכיות נקצץ נופו קבלת שכרם היא קציצת נופם: **יש דרך ישר לפני איש**. כשרואין הרשעים שלותן נראה דרכן בעיניהם ישרה ואחרית של אותה שלוה הזמנת דרכי מות היא ד"א יש דרך ישר הקב"ה נתן הקדושה בדרך ישר כסדר ואחריתה דרכי מות ההולך אחורי הקדושה שהוא דרך הטומאה:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת (י, ב): דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא: מַאי דִּכְתִיב: "יֵשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים" (קהלת ח, יד)? *אַשְׁרֵיהֶם לַצַּדִּיקִים, שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַבָּא, *וְאוֹי לָהֶם לָרְשָׁעִים, שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לֵיהּ רָבָא: אָטוּ צַדִּיקֵי אִי אָכְלֵי תְּרֵי עָלְמֵי *מִי סָנֵי לְהוּ? *אֶלָּא אָמַר רָבָא: אַשְׁרֵי צַדִּיקִים, שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, *וְאוֹי לָהֶם לָרְשָׁעִים, שֶׁמַּגִּיעַ לָהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה בָּעוֹלָם הַבָּא. רַב פַּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא. אָמַר לָהּ: *אוֹקְמֵיתוּ מַסֶּכְתָּא פְּלוֹנִית, מַסֶּכְתָּא פְּלוֹנִית? **אָמְרוּ לֵיהּ: אִין. אִיעַתְּרִיתוּ פָּרְתָּא? אָמְרוּ לֵיהּ: אִין, זַבְנִינָן קְטִינָא קְטִינָא דְּאַרְעָא. *קָרֵי עֲלַיְיהוּ: אַשְׁרֵי צַדִּיקִים, שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה בָּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אשריהם. אשר דריש מלשון אשרי כלומר אשרי הצדיקים שמגיע להם כמעשה הרשעים שבעוה"ב בעוה"ז כלומר שמגיע להם צרות בעוה"ז כדרך שמגיע לרשעים בעוה"ב: **ואוי להם לרשעים**. דריש ויש מלשון וי יש להם אוי להם לרשעים

שמגיע אליהם טובות בעוה"ז כדרך שמגיע טובות לצדיקים בעוה"ב ורעה היא להם כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו וגו': **מי סני להו**. כלום רע לצדיקים ושונא להם שאוכלים שני עולמות שיהא להם טובה בעוה"ז ובעוה"ב: **אלא אמר רבא אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעוה"ז בעוה"ז**. שיש לרשעים טובה בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו וזה לצדיקים גמורים: **ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים שבעוה"ז בעוה"ז**. שאין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב והם רשעים גמורים: **אוקמיתו**. למדתם מסכת פלוני כלומר יש לכם מסכת סדורה בפיכם: **אמרו ליה אין**. אמר להו איתעתרו פורתא, יש לכם מעט עושר כדי שלא תהיו צריכין לטרוח אחר מזונות ותוכלו לעסוק בתורה תדיר: **אמרו ליה אין**. דזבנן לכל חד מינן קטינא קטינא דארעא, ומתזנינן מיניה ברווחא: **קרי עלייהו אשריהם הצדיקים וכו'**. דאכלי צדיקים תרי עלמי:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (יא, א): "אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל" (דברים לב, ד), כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים וכו'. כִּדְאִתָּא בְּהַקְדָּמַת הַנֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן א).

הָא לָמַדְנוּ כִּי שׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט, בְּהַעֲנִישׁ לְמִי שֶׁמִּעוּטָן עֲוונוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ, יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר; וּבִגְמֹל לָהֶם עַל הָרֹב שֶׁל זְכוּיוֹת - הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהוּא כֻּלּוֹ טוֹב וְכֻלּוֹ אָרוֹךְ. וּלְהֶפֶךְ הַדָּבָר לְאוֹתָן שֶׁמִּעוּטָן זְכוּיוֹת וְרַבָּן עֲוונוֹת. עַל כֵּן יְעוֹרֵר אָדָם לְשׁוּב בְּכָל זְמַן וְכָל שֶׁכֵּן בַּיָּמִים הַמְּזֻמָּנִים יוֹתֵר לְדִין וּלְכַפָּרָה וְאַל יָקוֹץ בְּתוֹכָחוֹת וּבְיִסּוּרִין, שֶׁהֵם הַדְּבָרִים הַמְעַנְּגִים אֶת הַגּוּף וְהַמְעַנְּגִים אֶת הַנֶּפֶשׁ וּמְמָרְקִים אֶת הָעֲוונוֹת "וְשָׁב וְרָפָא לוֹ".

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, בִּדְבַר הַתְּשׁוּבָה

וְנֶחְלָק לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בַּחֲרָטָה; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בָּעֲזִיבָה; הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי, בַּצּוֹמוֹת; הַחֵלֶק הָרְבִיעִי, בִּשְׂכָרָה

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בַּחֲרָטָה

וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רעו]

כַּאֲשֶׁר מִי שֶׁהוּא חוֹלֶה בְּחֹלִי הַנּוּף, אִם לֹא יַרְגִּישׁ בְּחָלְיוֹ וִידַמֶּה בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא בָּרִיא, אוֹ יַרְגִּישׁ בְּחָלְיוֹ וְלֹא יִרְצֶה לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה וְיִמְשֹׁךְ אַחַר הֲנָאוֹתָיו, שֶׁיִּטְבַּע בְּנוּפוֹ הַחֹלִי עַד שֶׁיָּמוּת בְּסִבָּתוֹ בְּלִי סָפֵק; כֵּן יֶאֱרַע לַחוֹלֶה בְּחֹלִי הַנֶּפֶשׁ. יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ בְּחָלְיִם וְיִדַּמּוּ שֶׁהֵם בְּרִיאִים וְאֵינָם מַבְחִינִים בֵּין טוֹב לְרַע, וְעַל אֵלּוּ נֶאֱמַר: "דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה יִכָּשְׁלוּ" (משלי ד, יט) וְאוֹמֵר: "יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת" (שם

יד, יב). וְיֵשׁ מִי *שֶׁיִּרְגִּישׁ בְּחָלְיוֹ וּבְהֶיזֹּתוֹ שָׁטוּחַ בְּתַאֲוֹות לֹא שָׂם לִבּוֹ לְרַפְּאוֹ אֶלָּא לְרַוּוֹת צְמָאוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ" (דברים כט, יח).

נפש יהודה בחולי הנפש. הם העבירות שמחלישים ומענישים נפשו: **שלא ירגישו בחליים**. שלא ישגיחו בחטאם לעשות תשובה וידמו שהם בריאים שנעשית להם כהיתר ושלא יענשו עליהם: **שירגיש בחליו**. שיודע החטא ויענש עליו אך מפני שרגיל בה קשה לו לפרוש מתאותו:

וְגַם כְּמוֹ שֶׁחוֹלֵי הַגּוּפוֹת יְדַמּוּ לְמָתוֹק שֶׁהוּא מַר וּלְמַר שֶׁהוּא מָתוֹק וְיִמְאֲסוּ הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה שֶׁשּׁוֹמֵר הַבְּרִיאוּת וְיִתְאַוּוּ לְאוֹתוֹ שֶׁמְּסַבֵּב הַחֳלָאִים, כָּךְ חוֹלֵי הַנֶּפֶשׁ יְדַמּוּ בְּמַה שֶׁהוּא רַע שֶׁהוּא טוֹב וּבְמַה שֶׁהוּא טוֹב שֶׁהוּא רַע וּמוֹאֲסִים בַּטּוֹב לְנַפְשָׁם וּבוֹחֲרִים בָּרַע. וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם נֶאֱמַר: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע" וגו' (ישעיה ה, כ).

וְגַם כֵּן מִי שֶׁמַּרְגִּישׁ בְּחֹלִי גּוּפוֹ וּמִתְחָרֵט מֵהַדֶּרֶךְ הַהִיא אֲשֶׁר בָּהּ נוֹלַד הַחֹלִי בְּגוּפוֹ וְחָפֵץ לְרַפְּאוֹתוֹ, עַל כָּל פָּנִים יְבַקֵּשׁ רוֹפֵא לָתֵת לוֹ עֵצָה בַּדָּבָר וְיִבְרַח מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר לוֹ כִּי בְּסִבָּתָם אֵרַע בְּגוּפוֹ הַמִּקְרִים הַחֲדָשִׁים *אֲשֶׁר שִׁנּוּ אֶת מִזְגּוֹ מִמַּה שֶׁהָיָה בִּבְרִיאוּתוֹ. כָּךְ מִי שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה וְאַחַר כָּךְ הִרְגִּישׁ בְּחֹלִי נַפְשׁוֹ וּמִתְחָרֵט עַל עֲוֹונוֹתָיו יְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְחָלְיוֹ וְיֵלֵךְ אֵצֶל הַחֲכָמִים, שֶׁהֵם רוֹפְאֵי הַנֶּפֶשׁ, *וְיִתְּנוּ לוֹ עֵצָה בַּדָּבָר.

נפש יהודה אשר שנו את מזגו. שהוא היה משנה גופו מיסודותיו כשהם במזג השוה האדם בבריאות וכשיגבר או יחלש א' מן יסודותיו על ידי מאכל או על ידי דבר שמחליש גופו מיד יחלש: **ויתנו לו עצה בדבר**. שירחיק ממה שגרם לו החטא ולא יבוא לעבור עליו:

נִמְצָא שֶׁהַחֲרָטָה אֲשֶׁר בָּאָה אֶל לִבּוֹ מֵהַדֶּרֶךְ הָרָעָה אֲשֶׁר הָיָה הוֹלֵךְ וְהִכִּיר רֹעַ מַעֲשָׂיו וְנִחַם מֵהֶם, זֶה סִבַּב לוֹ דְּבַר הַתְּשׁוּבָה. וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּחֹלִי הַגּוּף, שֶׁמִּי שֶׁהִרְגִּישׁ בִּשְׁגִיאָה קְטַנָּה אוֹ בְּמַעַט מִשְּׁנוּי מִזְגּוֹ וְשָׁב מִיָּד מֵאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ שֶׁיֵּרֵפֵא מִיָּד, לְפִי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִטְבַּע בְּגוּפוֹ הַחֹלִי; כֵּן מִי שֶׁהִרְגִּיל לְלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּבָא לִידֵי חֵטְא בְּשׁוֹגֵג אוֹ לְתַאֲבוֹן וְהִרְגִּישׁ בּוֹ מִיָּד וְנִתְחָרֵט מִמֶּנּוּ, קַלָּה בְּעֵינָיו הַתְּשׁוּבָה וְלַחֲזֹר לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, לְפִי שֶׁלֹּא הֻרְגַּל כָּל כָּךְ *בִּמְשׁוּבָה.

נפש יהודה במשוב. תו, במרידתו ופשעו כמו שובו בנים שובבים:

וְכָךְ יֶאֱרַע לְתַלְמִיד חָכָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (ברכות י, א): תְּאַנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁעָבַר עֲבֵרָה בַּלַּיְלָה, אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם, שֶׁמָּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. "שֶׁמָּא" סִלְקָא דַּעְתָּךְ אֶלָּא אֵימָא וַדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְכָל זֶה לְפִי שֶׁמַּרְגִּישׁ מִיָּד הַשְּׁגִיאָה וְחוֹזֵר מִמֶּנָּה וְאֵינוֹ מֻרְגָּל בְּמִשּׁוּבָה, שֶׁהַמֻּרְגָּל בָּהּ רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה, לְפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית

לוֹ הָעֲבֵרָה כְּהֶתֵּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עֲבֵרָה וְשָׁנָה בָהּ - הֲתֵרָה לוֹ. הֲתֵרָה לוֹ סַלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: נַעֲשֵׂית לוֹ כְּהֶתֵּר. אֲבָל הַמִּתְחָרֵט מִיָּד וְשָׁב בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה נֶחֱשֶׁבֶת לוֹ כְּמִי שֶׁעָבַר בְּשׁוֹגֵג וּמוֹחֲלִין לוֹ מִיָּד. וְעַל תְּשׁוּבָה כָּזֹאת נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה" וגו' (ירמיה ג, כב), כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן כט), בִּשְׁאֵלַת רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ. וְגַם נֶאֱמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (הושע יד, ב). וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁהַזְּדוֹנוֹת, נַעֲשׂוֹת לוֹ כִּשְׁגָגוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו'. וּמִכְּשׁוֹל - רוֹצֶה לוֹמַר שׁוֹגֵג.

וְגָרְסִינָן בְּפִסְיקְתָא (כה, קסג, ב): אָמַר רַבִּי יוּדָן בַּר סִימוֹן: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", *אֲפִילּוּ כְּפִרְתְּ בָּעִקָּר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בַּנּוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם עוֹמֵד וּמְבַזֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים וּלְאַחַר זְמַן הוּא מְבַקֵּשׁ לְהִתְרַצּוֹת לוֹ וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: אַתָּה מְבַזֶּה אוֹתִי בָּרַבִּים וּמִתְרַצֶּת לִי בֵּינִי וּבֵינְךָ! לֵךְ וְהָבֵא אוֹתָם הָאֲנָשִׁים שֶׁבִּזִּיתַנִי בִּפְנֵיהֶם וַאֲנִי מִתְרַצֶּית לְךָ; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כָךְ, אָדָם מְחָרֵף וּמְגַדֵּף בַּשּׁוּק וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: *עֲשֵׂה תְשׁוּבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וַאֲנִי מְקַבֵּלְךָ.

נפש יהודה אפילו כפרת בעיקר. והכי משמע קרא שובה ישראל אפילו עונך מגיע עד ה' אלהיך שכפרת בעיקר: **עשה תשובה ביני וביניך.** דרש עד ה' אלהיך אף על פי שלא נודע תשובתך אלא לה' אלהיך:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפִסְיקְתָא (שם, קנז, א): "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", מָשָׁל לִמְדִינָה שֶׁהָיְתָה מְשֻׁבָּשֶׁת בִּגְנֵיסוֹת וְהָיָה בָהּ זָקֵן וְהָיָה מַזְהִיר לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה וְאוֹמֵר לָהֶם: הִזָּהֲרוּ. כָּל מִי שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ נִצּוֹל, וְכָל מִי שֶׁלֹּא הָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ - הָיוּ הַגְּנֵיסוֹת בָּאִים עָלָיו וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ. וּלְפִיכָךְ הַנָּבִיא צָוַח וְאָמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ".

תָּאנָא בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: "מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל ה'" וגו' (ירמיה יז, יג), מַה הַמִּקְוֶה הַזֶּה מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל בִּתְשׁוּבָה. לְכָךְ הוֹשִׁיעַ מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ".

וְגָרְסִינָן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא, פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (פד, יט): "וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר" (בראשית לז, כט), הֵיכָן הָיָה? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עָסוּק הָיָה בְּשִׂקּוּ וּבְתַעֲנִיתוֹ *וְכֵיוָן שֶׁנִּפְנָה, הָלַךְ וְהֵצִיץ בַּבּוֹר, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב: "וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר". אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֵעוֹלָם לֹא חָטָא אָדָם לְפָנַי וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְאַתָּה פָּתַחְתָּ בִּתְשׁוּבָה תְּחִלָּה, חַייֶיךָ, שֶׁבֶּן בִּנְךָ עוֹמֵד וּפוֹתֵחַ בִּתְשׁוּבָה תְּחִלָּה, וְאֵי זֶהוּ? זֶה הוֹשֵׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל *עַד ה' אֱלֹהֶיךָ".

נפש יהודה וכיון שנפנה. שחזר לאחיו מתפלתו בשקו ובתעניתו מיד נפנה אל הבור ונדרש מן וישב דמשמע שמיד שב לבור: **עד ה' אלהיך**. עד כסא הכבוד וכזה לא גילה שום נביא:

וְעַל תְּשׁוּבָה כָּזֹאת אָמְרוּ, שֶׁמַּגַּעַת עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, כִּדְנָרְסִינָן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, א): אָמַר רַבִּי לֵוִי: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמַּגַּעַת עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד ה' אֱלֹהֶיךָ".

פֶּרֶק שֵׁנִי [רעז]

כָּל זְמַן שֶׁיִּתְחָרֵט אָדָם מֵחַטֹּאתָיו וְיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָתוֹ נִרְצֵית לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבִלְבָד שֶׁיִּפָּטֵר מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. אֲבָל הֵיא עַל שֶׁבַע מַעֲלוֹת, זוֹ גְּדוֹלָה מִזּוֹ. הַמְּעֻלָּה וְטוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּם הֵיא אוֹתָהּ שֶׁנַּעֲשֵׂית תֵּכֶף לַמְּשׁוּבָה, כְּפִי הָאָמוּר לְמַעְלָה, וְהֵיא מְקֻבֶּלֶת מִיָּד. וְעַל תְּשׁוּבָה כָּזֹאת, אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ, בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צט, א) וּבְפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, ב) בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין *צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָן יְכוֹלִין לַעֲמֹד. רוֹצָה לוֹמַר, לְפִי שֶׁהַצַּדִּיק גָּמוּר שֶׁלֹּא חָטָא מֵעוֹלָם, הוּא בַּעֲבוּר שֶׁיִּצְרוֹ אֵינוֹ מִתְאַוֶּה לַדָּבָר, וְאוּלַי שֶׁאִם בְּטִבְעוֹ יִהְיֶה חַם וְיִכְסֹף לְעֶרְוָה לֹא יוּכַל לְהִנָּצֵל מִמֶּנָּה, אֲבָל מִי שֶׁהוּא חַם בְּטִבְעוֹ וּמִתְאַוֶּה לְמִשְׁגָּל - בָּרְחָקוֹ מִמֶּנּוּ מְקֻבָּל צַעַר גָּדוֹל, וְעַל דָּא אָמְרוּ: לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא (אבות סו"פ ה). וְגַם לָזֶה קָרְאוּהוּ יוֹתֵר גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ. וְאָדָם כָּזֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא לְיָדוֹ בְּהִרְהוּר אוֹ בְּמַעֲשֶׂה חֵטְא בְּאֹנֶס טִבְעוֹ וּמִיָּד בְּגֹדֶל שִׁכְלוֹ נִתְחָרֵט וְשָׁב, נִקְרָא גָּדוֹל עַל גְּבוּרָתוֹ, שֶׁהוּא יָכוֹל לִכְבֹּשׁ אֶת יִצְרוֹ בְּיִרְאַת הַחֵטְא. *וְרַבִּי אֶבָהוּ דִּבֵּר עַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְלֹא אָמְרָן אֶלָּא *בְּדָבָרִים הַתּוֹרָנִיּוֹת, כְּאוֹתָם שֶׁאִלְמְלֵא לֹא נִכְתְּבוּ לֹא הָיוּ מְחֻיָּבוֹת בַּשֵּׂכֶל, כְּגוֹן עֲרָיוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֲבָל בִּדְבָרִים הַשִּׂכְלִיּוֹת, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִגְזְרוּ רְאוּיִים לַעֲשׂוֹת וּלְשָׁמְרָם *לְפִי שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב - הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּכְסֹף אֲלֵיהֶם מְעִידָה עָלֶיהָ שֶׁהִיא חֲסֵרָה וּמַרְשַׁעַת, וּמוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּכוּנָה רָעָה, שֶׁמִּתְאַוָּה לְדָבָרִים שֶׁהֵם כְּנֶגֶד הַשֵּׂכֶל, וְעַל נֶפֶשׁ כָּזֹאת נֶאֱמַר: "*נֶפֶשׁ רָשָׁע אִוְּתָה רָע" (משלי כא, י). וְהֶחָסִיד שֶׁאֵינוֹ מִתְאַוֶּה לָהֶן, עָלָיו נֶאֱמַר: "שִׂמְחָה לַצַּדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" (שם שם, טו). וְעִם כָּל זֶה אִם נִתְחָרֵט מִיָּד וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה מוֹחֲלִין מִיָּד. וְזֹאת הִיא הַתְּשׁוּבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּכֻלָּם אֲלוּ הַשָּׁבַע מַעֲלוֹת, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְעַכֵּב בַּחֵטְא.

נפש יהודה צדיקים גמורין אינן יכולין לעמוד. דגדול כחן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד בפניהם: **ורבי אבהו דבר על זה**. בעלי תשובות אלו במקום שהן עומדין וכו': **בדברים התורניות**. בדברים הכתובים בתורה שאסורים הם: **לפי שהשכל מחייבם**. שלא לעשות רעה כזאת כגון רציחה וגזל וכיוצא בהם שהעושה אותם יודע

בעצמו שאינם מהוגנים לנפש אדם לעשות כן: **נפש רשע אותה**. חשקה לעשות רע שיודע שמעשה רע הוא:

וְהַמַּעֲלָה הַשְּׁלִישִׁית, מִי שֶׁהָטְבַּע בְּחֶטְא יָמִים רַבִּים אוֹ שָׁנִים, אֲבָל שָׁב בִּימֵי בַּחֲרוּתוֹ בְּעוֹדֶנּוּ בְּתָקְפּוֹ וּבִגְבוּרָתוֹ וְנִתְחָרֵט מֵאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ הָרָע וְכָבַשׁ אֶת יִצְרוֹ וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה, עָלָיו נֶאֱמַר: "וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּמֵי בְּחוּרֹתֶיךָ" וגו' (קהלת יב, א). רוֹצֶה לוֹמַר, בְּעוֹד שֶׁאַתָּה בְּתָקְפְּךָ *וְרִשְׁאֵי לַעֲשׂוֹת הָעֲבֵרָה כְּבָרִאשׁוֹנָה וְאֵינְךָ עוֹזְבָהּ בְּסִבַּת מוֹנֵעַ אֶלָּא בְּיִרְאַת חֵטְא. וְעַל דָּא אָמְרוּ בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פ, ב): הֵיכִי דָּמֵי בַּעַל תְּשׁוּבָה? כְּגוֹן שֶׁבָּא דָּבָר עֲבֵרָה לְיָדוֹ וּפֵרַשׁ הֵימֶנָּה. מַחֲזֵי רַב יְהוּדָה: בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק וּבְאוֹתָהּ אִשָּׁה וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהַבַּחֲרוּת וְהָאִשָּׁה עוֹמְדִין וְאֵין דָּבָר מוֹנֵעַ.

נפש יהודה ורשאי לעשות עבירה. שיש כח ויכולת ומצויה העבירה לו לעשות כפי רצונו כמו שעשה בראשונה:

הַמַּעֲלָה הַשְּׁלִישִׁית, שֶׁעֲדַיִן הוּא בִּימֵי בַּחֲרוּתוֹ אֲבָל אֵינָהּ מְזֻמֶּנֶת לְפָנָיו הָעֲבֵרָה כְּבָרִאשׁוֹנָה, אוֹ הוּא בּוֹשׁ מִבְּנֵי אָדָם לִרְדֹּף אַחַר יִצְרוֹ כְּבַתְּחִלָּה וְסָר מִדַּרְכּוֹ זֶה מְעַט מְעַט, גַּם זֶה תְּשׁוּבָתוֹ מְקֻבֶּלֶת. אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ מוֹנֵעַ, כֵּיוָן שֶׁהוּא עֲדַיִן בְּבַחֲרוּתוֹ, עָלָיו נֶאֱמַר: "וְהֶסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו וְשִׁקָּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו" (זכריה ט, ז) וְגַם עָלָיו נֶאֱמַר: "אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־ה'" (תהלים קיב, א) וְדָרְשׁוּ עָלָיו בִּפְרִיקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט, א): "אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־ה'" אִישׁ וְלֹא אִשָּׁה? אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב: אַשְׁרֵי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה *כְּשֶׁהוּא אִישׁ. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: אַשְׁרֵי מִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ *כְּאִישׁ.

נפש יהודה כשהוא איש. כשהוא בחור בכחו כלומר ממהר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה: **כאיש**. כגבור:

הַמַּעֲלָה הָרְבִיעִית, הַשָּׁב בְּאֵימַת צָרוֹת, אוֹ בְּאֵימַת מוֹכִיחִין, אוֹ בְּאֵימַת גְּזֵירָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עוֹרְרוּ לִבָּם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַד שֶׁהוֹכִיחָם יוֹנָה הַנָּבִיא וְאָמַר לָהֶם: "עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכָת" (יונה ג, ד) מִיָּד "וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בַּה'" (שם שם, ה); וְגַם אֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁבוּ מֵאֵימַת הַגְּזֵירָה, נִתְרַצִּית תְּשׁוּבָתָם, לְפִי שֶׁנִּתְחָרְטוּ וְשָׁבוּ מֵעָוֹנָם. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם אֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה" (שם שם, י). וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּפֶרֶק סַדֶּר תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ (תענית טז, א): אַחֵינוּ, לֹא שַׂק וְלֹא תַעֲנִית גּוֹרְמִין, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים גּוֹרְמִין. וְכֵן מָצִינוּ בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם" אֶלָּא: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה".

הַמַּעֲלָה הַחֲמִישִׁית, הַמִּתְחֶרֶט מֵחֲטֹאתָיו מֵאַחַר שֶׁבָּאוּ צָרוֹת רַבּוֹת עָלָיו וְשָׁב בִּתְשׁוּבָה. וְאַף־עַל־פִּי *שֶׁאֵינָהּ מוֹעִילָה בֵּין אִישׁ לַחֲבֵרוֹ תְּשׁוּבָה כָּזֹאת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח: "וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם" (שופטים יא, ז) - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּרֹב חַסְדּוֹ עַל בְּרוּאָיו מְקַבְּלָהּ, כְּדִכְתִיב: "בַּצַר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה [בְּאַחֲרִית הַיָּמִים] וְשַׁבְתָּ עַד־ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ד, ל). וְעַל דָּא אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת (פ"ד, מי"א): תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים *כְּתְרִיס בְּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת.

נפש יהודה שאינה מועילה בין איש לחבירו. כשבא לשונאו בעת צרתו לרחם עליו:

כתריס. כמגן וצנה שמגין על בעל מלחמה כך מגין התשובה על הפורענות:

הַמַּעֲלָה הַשִּׁשִּׁית, הִיא הַשָּׁב בִּימֵי זִקְנוּתוֹ, כְּשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הָעֲבֵרוֹת מִפְּנֵי חֳלִישׁוּתוֹ. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אִם נִתְחָרֵט עַל מַה שֶּׁעָשָׂה בְּבַחֲרוּתוֹ וְשָׁב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה בְּכָל לִבּוֹ - תְּשׁוּבָתוֹ מְקֻבֶּלֶת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא" וגו' (תהלים צ, ג), רְצוֹנוֹ לוֹמַר עַד הַזְּמַן שֶׁאָדָם נִדְכָּא וְנֶחֱלָשׁ; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא אוֹמֵר: "שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם" (שם), וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, ב): רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: אֲפִילּוּ צַדִּיק גָּמוּר כָּל יָמָיו וּמָרַד *בָּאַחֲרוֹנָה אֹבֵד אֶת כָּל הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִדְקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ" (יחזקאל לג, יב); וַאֲפִילּוּ רָשָׁע גָּמוּר כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בָּאַחֲרוֹנָה, אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם רֶשַׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא־יִכָּשֵׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ" (שם). וְנֶהֱוֵי כְּמֻחֱצָה זְכֵיּוֹת וּמֻחֱצָה עֲוֹנוֹת? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ בְּתוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת.

נפש יהודה שובו בני אדם. מכל מקום או מפסוק הסמוך לו כי אלף שנים בעיניך אף על פי שחטא מאלף שנים אם תשוב הוא כיום אתמול: **וניהוי**. צדיק שמרד כמחצה עונות וכמחצה זכיות ולמה איבד את הראשונות:

הַמַּעֲלָה הַשְּׁבִיעִית הִיא הַפְּחוּתָה שֶׁבְּכֻלָּם, מִי שֶׁלֹּא נִתְחָרֵט כָּל יָמָיו וְעָמַד בְּפִשְׁעוֹ אֲשֶׁר בּוֹ עַד בְּרִאוֹתוֹ כִּי קָרוֹב עִתּוֹ לָמוּת. וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּאָבוֹת (פ"ב, מ"י): *שׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ. וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, *אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֵּה עַל כָּל עֲוֹנוֹתֶיךָ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שֶׁכָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין. אָדָם יוֹצֵא *לַשּׁוּק, יְהֵא דּוֹמֶה בְּעֵינָיו כְּמוֹ שֶׁנִּמְסָר *לְסַרְדִּיוֹט. *חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ, יְהֵא דּוֹמֶה *כְּמִי שֶׁנִּתְנוּהוּ בְּקוֹלָר. *עָלָה לַמִּטָּה וְנָפַל, יְהֵא דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁהֶעֱלוּהוּ *לַגַּרְדּוֹם לִדּוֹן, אִם יֵשׁ פְּרָקְלִיטִין גְּדוֹלִים - נִצָּל, וְאִם לָאו - אֵינוֹ נִצָּל. *וְאֵלּוּ הֵן פְּרָקְלִיטִין שֶׁל אָדָם: תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וַאֲפִילּוּ תִּשַּׁע מֵאוֹת תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה מְלַמְּדִים עָלָיו חוֹבָה וְאֶחָד מְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת נִצּוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אֶלֶף וגו' וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר *פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר" (איוב לג, כג־כד). רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אֲפִילּוּ תִּשַּׁע מֵאוֹת

תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה *בְּאוֹתוֹ מַלְאָךְ לְחוֹבָה וְאֶחָד לִזְכוּת - נִצַּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף". וְגַם אָמַר אֱלִיהוּא "וַתִּקְרַב לַשַּׁחַת נַפְשׁוֹ וְחַיָּתוֹ לַמְמִתִים [וגו']" יֶעְתַּר אֶל־אֱלוֹהַּ וַיִּרְצֵהוּ" (שם שם, כב־כו). רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֶפִילוּ יַגִּיעַ לוֹ זְמַנּוֹ לָמוּת, אִם יָשׁוּב וְיֶעְתַּר אֶל אֱלוֹהַּ וְיִרְצֵהוּ וְיִמְחֹל עֲוֹונוֹתָיו. לָמַדְנוּ הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה מֵאֱלִיעֶזֶר בֶּן דּוּרְדָּיָא, בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יז, א), בַּחֲתִימַת נֵר רְאשׁוֹן (סימן כט).

נפש יהודה שוב יום אחד. ר"ל עשה תשובה אפילו סמוך למיתה ומועלת לך: **אומרים לו**. העומדים שם התודה שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע תן תודה וכו' בפרק נגמר הדין: **לשוק**. מצוים שם מריבות ובעלי דינים עובדי כוכבים ומזלות וישראלים: **לסרדיוט**. שוטרים הממונים לתפוס ההדיוטים: **חש בראשו**. חששא בעלמא מיחוש קל: **כמו שנתנוהו בקולר**. הוי טפי משנמסר לסרדיוט וקולר הוא סוגר שסוגרים בהן השבוים: **עלה למטה ונפל בחליו**. שחלה הרבה שצריך לעלות וליפול למשכב: **לגרדום**. מקום מיוחד למשפט בעת שדנין אותן: **ואלו הן פרקליטין**. המליצין שעושה למטה רצוי לבית דין של מעלה תשובה ומעשים טובים: **פדעהו**. כמו פדהו שנפדה מרדת שחת: **באותו מלאך**. שמליץ עליו זכות והוא אחד מני אלף ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה ניצול באחד של זכות שנאמר מליץ אחד מני אלף במליצתו של מלאך אין אלא אחת מני אלף להגיד ישרו ומשמע נמי שהמלאך המליץ הוי אחד מני אלף דהא מלאך כתיב מכלל דהשאר מגידים עליו חובה אלא מדלא כתיב אם יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף איכא למדרשיה אמלאך ואמליצה:

וְאַל־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבוֹת הָאֵלּוּ הֵם חֲלוּקוֹת, מְקֻבָּלוֹת הֵם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ בְּקִדִּימָה וְאִחוּר. אֲבָל הָעוֹמֵד בְּרִשְׁעָתוֹ אֲפִילוּ בְּיוֹם הַמִּיתָה וְנִפְטָר בְּלֹא תְשׁוּבָה זֶהוּ אַפִּיקוֹרוֹס גָּמוּר, שֶׁאֵין מַאֲמִין בְּיוֹם הַדִּין וּמַשְׁחִית גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ לְהַכְעִיס וְנִדּוֹן בְּגֵיהִנֹּם לְדוֹרֵי דוֹרוֹת. וְעַל כֵּן הִזְהִיר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ וְאָמַר: "כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי־אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ שָׁמָּה" (קהלת ט, י). רוֹצֶה לוֹמַר, כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא לַעֲשׂוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה - עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר, שֶׁתְּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה בְּכָל זְמַן שֶׁתּוּכַל לְהַקְדִּים יוֹתֵר, וְהַטּוֹב שֶׁבָּהֶם כְּשֶׁתַּעֲמוֹד בְּכֹחֲךָ, כִּי אַחַר שֶׁיִּפָּטֵר אֵין תְּשׁוּבָה וְלֹא תַקָּנָה בַּשְּׁאוֹל שֶׁהוֹלֵךְ, אִם לֹא עָשָׂאָה בְּחַיָּיו. וְלָזֶה רָמְזוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת (פ"ד, מ"ז): הַתְקֵן עַצְמְךָ *בְּפִרְוְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין. כְּלוֹמַר, שֶׁבַּטְּרַקְלִין אֵין שׁוּם תִּקּוּן. עַל כֵּן זָעַק הַנָּבִיא וְאָמַר: "שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל לג, יא) וְאוֹמֵר: "וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ *חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל" (שם יח, לא), רוֹצֶה

לוֹמַר, שֶׁלֹּא יָמוּתוּ בְּלֹא תְּשׁוּבָה, אֲבָל אִם שָׁבִין, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ שׁוֹבָבִין זְמַן רַב, רְפוּאָה יֵשׁ לְמַכַּתָּכֶם, כְּדִכְתִיב: "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם" (ירמיה ג, כב).

נפש יהודה פרוזדור. הוא בית החיצון שמתקן עצמו שם קודם שיבא למלך בטרקלין בבית הפנימי כך צריך לתקן מעשיו בעוה"ז קודם שיבא לעוה"ב: **חדשה**. בגימטריא יצר טוב:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רעח]

כְּדֵי לְהַדְמוֹת בְּעֵינֵי בְנֵי אָדָם דְּבַר מִי שֶׁלֹּא חָטָא כָּל יָמָיו *וְהַשְּׁלֹשָׁה עִנְיָנִים הַנִּבְדָּלִים, יוֹתֵר מֵהַשָּׁבַע מַעֲלוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה, וּדְבַר מִי שֶׁלֹּא חָזַר בִּתְשׁוּבָה בְּיָמָיו, שֶׁהֵם חֲמִשָּׁה עִנְיָנִים נֶחְלָקִים זֶה מִזֶּה וְדוֹמִים בְּחִלּוּקָם, וְאֵרְעוּ לָהֶם כְּמוֹ שֶׁאֵרַע לַחֲמֵשׁ כִּתּוֹת הַהוֹלְכִים בְּסְפִינַת הַיָּם, הִמְשִׁילוּם בַּמִּדְרָשׁ וְאָמְרוּ: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לַאֲנָשִׁים הַהוֹלְכִים בַּיָּם בְּסְפִינָה וְנִתְעַכְּבוּ בָהּ יָמִים רַבִּים וְלֹא הִגִּיעוּ אֶל מְחוֹז חֶפְצָם. יוֹם אֶחָד נָשְׁבָה רוּחַ חֲזָקָה בַּיָּם וְהוֹלִיךְ הַסְּפִינָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּהּ, עַד שֶׁהִגִּיעָה לְאִי אֶחָד בְּתוֹךְ הַיָּם, וְהָיָה הַיָּם סוֹבֵב מִכָּל רוּחַ. וּבָאוֹתוֹ הָאִי הָיוּ אִילָנוֹת גְּבוֹהִים עַד מְאֹד וְהָיוּ נוֹשְׁאִים פֵּירוֹת וּמֵימֵי מִגְדָּנוֹת, וְכָל מִין וָמִין נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל. וְהָיוּ בְּאוֹתוֹ הָאִי מַעְיְנוֹת מַיִם מְתוּקִים מִדְּבָשׁ וְהָיוּ מִתְגַּבְּרִים וְהוֹלְכִים וּמַשְׁקִים כָּל אוֹתוֹ הָאִי עַד שֶׁצָּמְחוּ דְּשָׁאָיו וְרָבוּ עִשְׂבוֹתָיו וְהֵנֵצוּ פֵּרוֹתָיו וְשׁוֹשַׁנָּיו וַעֲנָפֵי הָאִילָנוֹת שָׂלְחוּ יוֹנְקוֹתֵיהֶן וְשָׁרִיגֵיהֶן וְלָבְשׁוּ הֶעָלִין, וַעֲלֵיהֶם כָּל עוֹף כָּנָף פּוֹצֶה וּמְצַפְצֵף. וְהָיָה הַמָּקוֹם נֶחְמָד לָשֶׁבֶת בֵּין מַעְיְנוֹת הַמַּיִם תַּחַת צִלְלֵי הָאִילָנוֹת.

נפש יהודה והשלשה ענינים הנבדלים יותר. מזה שלא חטא כלל כמו שהם אלו ג' כתות מהז' האמורות למעלה והם ראשון ושני ושלישי ועוד הכח מי שלא חזר בתשובה שהם לא נחשבו בהז' מעלות לעיל ודומים אלו חמשה בחילוק שביניהם ובעונש כמו החמשה שבספינה:

וְהָיוּ בַּסְּפִינָה חֲמֵשׁ כִּתּוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם:

הַכַּת הָרִאשׁוֹנָה לֹא רָצוּ לָצֵאת מִן הַסְּפִינָה וְלָלֶכֶת אֶל הָאִי, כִּי אָמְרוּ: אִם נֵצֵא מִן הַסְּפִינָה אֶפְשָׁר שֶׁנִּתְבּוֹא רוּחַ וְתוֹלִיךְ אֶת הַסְּפִינָה וְנִשָּׁאֵר בָּאִי, וּבִשְׁבִיל נַחַת רוּחַ שֶׁל שָׁעָה שֶׁנִּהְיֶה בָּאִי, בְּתַאֲוַת פֵּירוֹתָיו, נַפְסִיד עַצְמוּתֵנוּ אִם תֵּלֵךְ לָהּ הַסְּפִינָה וְנִשָּׁאֵר בָּאִי וְנָמוּת.

הַכַּת הַשְּׁנִיָּה יָצְאוּ מִן הַסְּפִינָה וְנִכְנְסוּ לָאִי, אֲבָל לֹא הִתְמַהְמְהוּ אֶלָּא אָכְלוּ מְעַט מֵהַפֵּרוֹת וְטִיְּלוּ מְעַט עַל הָאִי וְחָזְרוּ מִיָּד לַסְּפִינָה וּמָצְאוּ מְקוֹמוֹתָם שֶׁהִנִּיחוּ וְיָשְׁבוּ בָהֶם בָּרֶוַח, וְלֹא הִפְסִידוּ כְּלוּם בִּשְׁבִיל שֶׁנִּכְנְסוּ לָאִי.

הַכַּת הַשְּׁלִישִׁית יָצְאוּ מִן הַסְּפִינָה וְנִכְנְסוּ לָאִי וְאָכְלוּ מִפֵּירוֹת הָאִילָנוֹת וְטִיְּלוּ עַל הָאִי וְנִתְעַכְּבוּ לְשָׁם עַד שֶׁבָּאָה הָרוּחַ. וְהָיוּ הַמַּלָּחִים רוֹצִים לְנַהֵג סְפִינָתָם וּלְהַלֵּךְ לְדַרְכָּם, תָּקְעוּ

הַמַּלְחִים בַּחֲצוֹצְרוֹת, כְּמוֹ שֶׁדַּרְכָּם לִתְקֹעַ בְּשָׁעָה שֶׁהוֹלְכִים. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ קוֹל הַחֲצוֹצְרוֹת מִיָּד יָרְאוּ עַל נַפְשׁוֹתָם וְנִכְנְסוּ לַסְּפִינָה וּמָצְאוּ מְקוֹמוֹתָם שֶׁיָּשְׁבוּ בְּנֵי אָדָם בְּמִקְצָתָם וַאֲחֵרִים שֶׁרוֹצִים לֵישֵׁב בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ, יָשְׁבוּ בֵּינֵיהֶם בְּדֹחַק וְלֹא מָצְאוּ מְקוֹמוֹתָם בָּרֶוַח כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים.

הַכַּת הָרְבִיעִית הָיוּ אוֹכְלִים מִפֵּירוֹת הָאִילָנוֹת וְהָיוּ שָׁטִין בָּאִי וְהוֹלְכִין עַל כָּל עֲבָרָיו וְהָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹל הַחֲצוֹצְרוֹת וְאוֹמְרִין: אַף־עַל־פִּי שֶׁתָּקְעוּ בַּחֲצוֹצְרוֹת לֹא יֵלְכוּ עַד שֶׁיְּקִימוּ אֶת הַתֹּרֶן. הֵקִימוּ אֶת הַתֹּרֶן, אָמְרוּ: עֲדַיִן לֹא יֵלְכוּ עַד שֶׁיִּפְרְשׂוּ אֶת הַנֵּס. פָּרְשׂוּ אֶת הַנֵּס, אָמְרוּ: לֹא יֵלְכוּ עַד שֶׁיֹּאכְלוּ הַמַּלְחִים. וּבְכָל זֶה יוֹשְׁבִין בָּאִי וְאוֹכְלִים מִפֵּרוֹתָיו וּשְׁכוּרִים בְּיֵין תַּאֲוָתָם, עַד שֶׁאָכְלוּ הַמַּלְחִים וְנָהֲגוּ סְפִינָתָם וְהִתְחִילָה לְלֶכֶת. כֵּיוָן שֶׁהָיְתָה הַסְּפִינָה הוֹלֶכֶת, אָמְרוּ: אִם נַמְתִּין עַתָּה רֶגַע אֶחָד תֵּלֵךְ לָהּ הַסְּפִינָה וַהֲרֵי אָנוּ נִפְסָדִין וְכֻלִּין. מִיָּד רָצוּ אֶל שִׂפַּת הָאִי וְנִכְנְסוּ בַּיָּם וְסִכְּנוּ עַצְמָן, עַד שֶׁהִגִּיעוּ אֶל הַסְּפִינָה וְנִכְנְסוּ בָהּ וּמָצְאוּ מְקוֹמָן צַר וְיָשְׁבוּ בְּדֹחַק, וְלֹא הָיָה לָהֶם רֶוַח כַּאֲחֵרִים שֶׁלֹּא נִתְעַכְּבוּ כָּל כָּךְ בָּאִי.

הַכַּת הַחֲמִישִׁית יָשְׁבוּ בָאִי, אוֹכְלִין וְשׂוֹתִין וּשְׂמֵחִין. וְלֹא נָתְנוּ אֶל לִבָּם לָשׁוּב אֶל הַסְּפִינָה עַד שֶׁהָלְכָה. וְנִשְׁאֲרוּ בָּאִי נְעִים וְנָדִים. וְעָבְרוּ יְמֵי הַחֹם וּבָאוּ יְמֵי הַקֹּר וְנָשְׁרוּ הַפֵּרוֹת מִן הָאִילָנוֹת וְיָבְשׁוּ הֶעָלִין וְנִשְׁאֲרוּ לְחֹרֶב בַּיּוֹם וּלְקֶרַח בַּלַּיְלָה. וְיָצְאוּ חַיּוֹת רָעוֹת וּמְשׁוּנּוֹת מִן הָאִי וְהָיוּ מַשְׁחִיתִין בָּהֶן וְטוֹרְפִין וְאוֹכְלִין מֵהֶם. וְנִשְׁאֲרוּ בּוֹכִים וּמִתְאַבְּלִים עַל שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ בַּסְּפִינָה וְלֹא הָיָה מוֹעִיל לָהֶם כְּלוּם. וְיָשְׁבוּ בָאִי עַד שֶׁכָּלוּ וְאָבְדוּ וְנִכְרְתוּ מִן הַסְּפִינָה וּמִן הָאִי.

וְכֵן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים דּוֹמִים לִסְפִינָה וְאִם יֵלֵךְ בְּתֹם לֵבָב וְיֵשֵׁב עַל מִשְׁמַרְתּוֹ לַעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ וְלֹא יַדִּיחֶנּוּ יִצְרוֹ לָלֶכֶת אַחַר תַּאֲוַת הָעוֹלָם הַזֶּה וַהֲבָלָיו, הֲרֵי זֶה נִכְנָס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם.

כְּךָ הַכַּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, שֶׁלֹּא רָצוּ לִכָּנֵס בָּאִי, הֵם הַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא מִימֵיהֶם וְכָבְשׁוּ אֶת יִצְרָם וְלֹא הָלְכוּ אַחַר תַּאֲוַת הָעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא יָשְׁבוּ עַל מִשְׁמַרְתָּם וְשָׁמְרוּ מְקוֹמָם וְלֹא נִכְנְסוּ לָאִי, הַדּוֹמֶה לָעֲבֵרוֹת שֶׁמְּפַתִּין אֶת הָאָדָם בְּתַעֲנוּגֵיהֶם וְהַנְּמְשָׁךְ אַחֲרֵיהֶם יֹאבַד, וְהַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם יִנָּצֵל.

וְהַכַּת הַשֵּׁנִיָּה, שֶׁנִּכְנְסוּ לָאִי וְיָצְאוּ מִיָּד, דּוֹמִין לִבְנֵי אָדָם שֶׁחָטְאוּ וְטָעֲמוּ טַעַם הַחֵטְא וְחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה מִיָּד בִּימֵי בַּחֲרוּתָם. וְזוֹ הִיא תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

וְהַכַּת הַשְּׁלִישִׁית, שֶׁלֹּא יָצְאוּ מִן הָאִי עַד שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹל הַחֲצוֹצְרוֹת בַּסְּפִינָה, דּוֹמִין לִבְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה עַד עֵת זִקְנָתָם וַיִּרְאוּ שֶׁעִתָּם קָצֵר וְאָז יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה קֹדֶם שֶׁיָּמוּתוּ בְּרִשְׁעָתָם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה אֵין מְקוֹמָם בָּרֶוַח כְּמוֹ שֶׁלִּפְנֵיהֶם.

וְהַכַּת הָרְבִיעִית, שֶׁלֹּא יָצְאוּ מִן הָאִי עַד שֶׁהִתְחִלָּה הַסְּפִינָה לָלֶכֶת וְהָיוּ מַמְתִּינִין מִזְּמַן לִזְמַן עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לָהֶם פְּנַאי לַעֲלוֹת בַּסְּפִינָה אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד, דּוֹמִין לִבְנֵי אָדָם שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה עַד שָׁעַת הַמִּיתָה. כִּי יִרְאוּ כִּי אָזְלַת יָדָם וְחַיֵּיהֶם חָלְפוּ וְאֵין לָהֶם חַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה מִפְּנֵי יִרְאָתָם מִן הַמָּוֶת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁתְּשׁוּבָתָן מוֹעִילָה לָהֶם, אֵין מְקוֹמָם כָּאֲחֵרִים שֶׁלִּפָנֵיהֶם.

וְהַכַּת הַחֲמִשִּׁית, שֶׁיָּשְׁבוּ בָּאִי עַד שֶׁהָלְכָה הַסְּפִינָה וְנִשְׁאֲרוּ נָעִים וְנָדִים וּבוֹכִים וּמִתְאַבְּלִים וְלֹא יוֹעִיל לָהֶם, דּוֹמִין לִבְנֵי אָדָם הַטּבּוּעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּעֹמֶק תַּאֲוָתָם, הַהוֹלְכִים אַחֲרֵי שְׁרִירוּת לִבָּם הָרַע וְלֹא נָתְנוּ אֶל נַפְשָׁם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַד שֶׁמֵּתוּ בְּרִשְׁעָתָן וְכָלוּ וְהָלְכוּ לָאֲבַדּוֹן וְלַבָּהָלָה וְנֶהְפַּךְ לָהֶם עֹנֶג הָעוֹלָם הַזֶּה לְתוֹלֵעָה וּלְרִמָּה, אוֹכֶלֶת בְּשָׂרָם וְשׁוֹרֶפֶת נִשְׁמָתָם, עַד שֶׁשָּׁבִין לַחֲרָפוֹת וּלְדִרְאוֹן עוֹלָם כְּמוֹ שֶׁנֶּהְפְּכוּ לְיוֹשְׁבֵי הָאִי תַּעֲנוּגֵיהֶם לִשְׂפָטִים רָעִים, חֹרֶב בַּיּוֹם וְקֶרַח בַּלַּיְלָה, חַיּוֹת רָעוֹת מְשֻׁנּוֹת, נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים.

וְגַם אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ: "*לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי", לְמִי שֶׁעָזַב מָמוֹן הַרְבֵּה וְיוֹלִיךְ עִמּוֹ לַקֶּבֶר עֲוֹנוֹת הַרְבֵּה. וּמִי הוּא זֶה? זֶה הַכּוֹנֵס מָמוֹן שֶׁלֹּא כַדִּין, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ" וגו' (ירמיה יז, יא). כִּי בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם לֹא מְלַוִּין אוֹתוֹ לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָבאֶלָּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים.

נפש יהודה למי אוי למי אבוי. כפל אוי למי שיעזוב אחריו נכסים וממון הרבה שלא עשה צדקה ומעשר כראוי שבחייו היה קשה לו לפרוש ממעט ועתה יפרוש מכל אשר לו ע"כ מיתתו קשה עליו מאד ואבוי הוא יותר קשה מאוי אם יעזוב אחריו ממון שאסף שלא כדין והם אצלו בגזל שלא קיים והשיב את הגזלה אשר גזל או את העושק אשר עשק במה יהיה לו כפרה אף אם יתחרט עליו אינו מועיל אלא בהשבה וכן אם הקניט את חבירו ולא נתפייס כדאמרינן עבירות שבין אדם לחבירו אין לו כפרה עד שיחזיר לו את שלו ויפייס למי שהקניט אבל עבירות שבין אדם למקום אם הוא מתחרט בעת יציאת נשמתו כפרה יש לו:

מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ שִׁלְשָׁה חֲבֵרִים, הָאֶחָד אוֹהֲבוֹ עַד מְאֹד, וְהַשֵּׁנִי הָיָה אוֹהֲבוֹ וְלֹא כָל כָּךְ, וְהַשְּׁלִישִׁי לֹא הָיָה אוֹהֲבוֹ וְלֹא הָיָה חוֹשְׁבוֹ לִמְאוּמָה. פַּעַם אַחַת שָׁלַח הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא לְאוֹתוֹ אָדָם. וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִבְהִילוּ לַהֲבִיאוֹ לַחֲצַר הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִצְוַת אֲדוֹנֵיהֶם. וְהָיָה מִתְפַּחֵד וּמִתְיָרֵא מֵאֵימַת הַמֶּלֶךְ וְהָיָה אוֹמֵר: שֶׁמָּא הִלְשִׁינוּנִי עָמּוֹ הַנִּרְגָּנִים וְיַהֲרְגֵנִי כְּשֶׁאַגִּיעַ אֵלָיו, אֵין לִי טוֹב כִּי אִם לִקְרֹא לַחֲבֵרִי אֲהוּבִי, שֶׁבָּטוּחַ בּוֹ נַפְשִׁי, וְאוֹלִיכֶנּוּ עִמִּי, כְּדֵי שֶׁיְּלַיֵּץ לִי טוֹבָה עִם הַמֶּלֶךְ. הָלַךְ וְקָרָא לַחֲבֵרוֹ הָרִאשׁוֹן, שֶׁהָיָה אוֹהֲבוֹ יוֹתֵר מִן הַשְּׁנַיִם, וְסִפֵּר לוֹ הָעִנְיָן, וְלֹא אָבָה לָלֶכֶת עִמּוֹ וְלֹא נִתְפַּיֵּס. עָזַבוֹ וּבָא בְּפַחֲזִי נֶפֶשׁ. אָמַר: אֵלֵךְ אֶל הֶחָבֵר הַשֵּׁנִי

וַאֲבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְלֶכֶת עִמִּי. הָלַךְ וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ: לְפָנַי הַמֶּלֶךְ לֹא אֶכָּנֵס, אֲבָל אֵלֵךְ עִמְּךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וּכְשֶׁתַּגִּיעַ לַחֲצַר הַמֶּלֶךְ אֶעֱזָבְךָ וְאָבוֹא לְדַרְכִּי. הָלַךְ לַשְּׁלִישִׁי, שֶׁלֹּא הָיָה חוֹשְׁבוֹ לְמְאוּמָה, וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לָלֶכֶת עִמּוֹ וְסִפֵּר לוֹ מַה שֶּׁאֵרַע לוֹ עִם שְׁנֵי חֲבֵרָיו. אָמַר לוֹ: אַל תִּירָא, אֲנִי אֵלֵךְ עִמְּךָ וְאֶכָּנֵס אֶל הַמֶּלֶךְ וְאֶלְיץ בַּעַדְךָ טוֹבָה וְאֶעֱשֶׂה כָּל יְכָלְתִּי עַד שֶׁתִּנָּצֵל. מִיָּד הָלַךְ עִמּוֹ אֶל הַמֶּלֶךְ וְלִמֵּד זְכוּת וְהִצִּילוֹ מִיָּדוֹ.

הֶחָבֵר הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה אוֹהֵבוֹ עַד מְאֹד, הוּא הַמָּמוֹן שֶׁחָבִיב עָלָיו יוֹתֵר מִכָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם, הוּא שֶׁעָזַבוֹ בְּיוֹם פְּטִירָתוֹ וְלֹא יוֹלִיךְ בְּיָדוֹ מְאוּמָה מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ" (תהלים מט, יח). וְהֶחָבֵר הַשֵּׁנִי, הַבָּנִים וְהַקְּרוֹבִים וְהַחֲבֵרִים שְׁמְלַוִּין לָאָדָם עַד הַקֶּבֶר וּכְשֶׁקּוֹבְרִין אוֹתוֹ יִתְפָּרְדוּ מֵעָלָיו וְיַעַזְבוּהוּ. וְהֶחָבֵר הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהַלֵּיץ עָלָיו טוֹבָה עִם הַמֶּלֶךְ וְלִמֵּד עָלָיו זְכוּת, הוּא הַתְּשׁוּבָה וְהַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים, שֶׁהוֹלְכִין עִם הָאָדָם בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ לְהַלִּיץ טוֹבָה בַּעֲדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ" וג" (ישעיה נח, ח). וְהַמֶּלֶךְ שֶׁשָּׁלַח לִקְרֹא לוֹ, הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו *מַשּׂוֹא פָּנִים וְלֹא מְקַח שֹׁחַד וְלֹא יִנָּצֵל אָדָם מִדִּינוֹ *אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים.

נפש יהודה משוא פנים ולא מקח שוחד. שאינו נושא פנים אפילו לצדיק גמור שלא יענישו על עבירה קלה שבאה לידו ואינו לוקח שוחד המצוה בשביל העבירה אלא נותן שכר על המצוה ועונש על העבירה: **אלא בתשובה ומעשים טובים**. שעשה בחייו בעוה"ז והתשובה אינה מצוה בפני עצמה אלא לדחות העבירה מעליו:

פֶּרֶק רְבִיעִי [רעט]

הַמִּתְחָרֶט מֵעִוְּוֹתָיו לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה צָרִיךְ לְהִתְוַדּוֹת עֲלֵיהֶם. וְאֵין צָרֵךְ לְהָבִיא מִנְחָה אַחֶרֶת וּמֵלֵּיץ אַחֵר בַּעֲדוֹ, אֶלָּא חֲרָטָה בְּלִבּוֹ וּוִדּוּי בְּפִיו, כִּדְנָרְסִינַן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא מְשַׁמֵּיהּ דְּרָבָא בַּר מָרִי: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, אָדָם מַקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ - *סָפֵק מִתְפַּיֵּס, סָפֵק אֵין מִתְפַּיֵּס מִמֶּנּוּ; וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר: מִתְפַּיֵּס מִמֶּנּוּ - סָפֵק מִתְפַּיֵּס מִמֶּנּוּ בְּדָבָרִים, סָפֵק בְּמָמוֹן; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְפַּיֵּס מִמֶּנּוּ בְּדָבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים" (הושע יד, ג). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּחֲזִיק לוֹ טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקַח־טוֹב" (שם); וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁדּוֹמֶה כְּמוֹ שֶׁבָּנָה מִזְבֵּחַ וְהִקְרִיב עָלָיו קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים *שְׂפָתֵינוּ" (שם); וְשֶׁמָּא תֹּאמַר: פָּרִי חוֹבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "*אֹהֲבֵם נְדָבָה" (שם שם, ה).

נפש יהודה ספק מתפייס. מקבל ממנו פיוסים: **שפתינו**. במקום פרים שמקריבין לקרבן: **אוהבם נדבה**. מקובלת ברצון יותר מחובה:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (מג): "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים". "קְחוּ עִמָּכֶם כֶּסֶף וְזָהָב" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים".

וְגָרְסִינַן בְּפִסְקָתָא (כה, קסה, ב): "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־ה'", רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: *כָּל הָעוֹלָם תִּסְבֹּל, וַעֲוֹונוֹתֵינוּ לֹא תִשָּׂא?! רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: "כָּל תִּשָּׂא" כּוּלָּא סַב, וְלָא תִסַּב פַּלְגָּא וְתִשְׁבּוֹק פַּלְגָּא.

נפש יהודה כל העולם תסבול. דריש כל תשא כל העולם תשא ורבי נחמיה דרש כל תשא כל העבירות תשא ואי אין אתה תשא כל העבירות תשא על כל פנים חציה שבוק תרגום אשר עזב די שבוק:

וְגַם כֵּן גָּרְסִינַן בְּפִרְקָא דְּסוֹטָה (ז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: *אוֹמְרִים לְפָנֶיהָ דִּבְרֵי אַגָּדָה וּמַעֲשִׂים שֶׁאֵירְעוּ *בַּכְּתוּבִים הָרִאשׁוֹנִים, כְּגוֹן: "אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם" (איוב טו, יח). יְהוּדָה הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ מֶה הָיָה בְסוֹפוֹ, זָכָה וְיָרַשׁ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; רְאוּבֵן הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ, מֶה הָיָה סוֹפוֹ? נָטַל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. מַה שְׁכָרָן? "וּמַה שְׂכָרָן", כִּדְקָא אָמְרִינַן? אֶלָּא מַה שְׂכָרָם בָּעוֹלָם הַזֶּה? "*לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ" (איוב טו, יט) וגו', בְּשִׁלְמָא יְהוּדָה אוֹדֵי, דִּכְתִיב: "צְדָקָה מִמֶּנִּי" (בראשית לח, כו), אֶלָּא רְאוּבֵן מִנָּא לֵן דְּאוֹדֵי? דַּאֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב "יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־ יָמֹת" (דברים לג, ו) "וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר" (שם שם, ז)? מְלַמֵּד שֶׁכָּל אוֹתָם שָׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר הָיוּ *עַצְמוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בָּאָרוֹן, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וּבִקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה? יְהוּדָה. מִיָּד שָׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה. עָאל אֵיבְרֵיהּ לְשָׁפָא. לָא הֲוָה קָא מְעַיְּלֵי לֵיהּ *לְמִתְיְבְתָא דִּרְקִיעָא, אָמַר: "וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֵנוּ" (שם). לָא הֲוָה יָדַע *לְמִשְׁקַל וּלְמִטְרָא בִּשְׁמַעְתָּא, אָמַר: "*יָדָיו רָב לוֹ" (שם). לָא הֲוָה סָלְקָא לֵיהּ שְׁמַעְתָּא *אֶלְבָּא דְּהִלְכָתָא, אָמַר: "וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה" (שם). בְּשִׁלְמָא יְהוּדָה אוֹדֵי, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִשְׁרֹף תָּמָר, אֶלָּא רְאוּבֵן לָמָּה לֵיהּ לְאוֹדוּיֵי, וְהָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: חֲצִיף עָלַי *מָאן דְּמְפָרֵשׁ חֲטָאֵיהּ? הַיְינוּ טַעְמָא דְּאוֹדֵי, כִּי הֵיכִי *דְּלָא לִיחֲשְׁדוּהוּ אַחוֹתָהּ.

נפש יהודה אומרים. לפני הסוטה שרוצה להשקותה מים מארירים דברי אגדה ומזכירין לפניה צדיקים הראשונים שהודו על חטאתם כדי שתודה על קלקולה ולא תשתה שלא תמחה השם על המים: **בכתובים הראשונים**. הדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם והודו על חטאתם ומי הן ראובן במעשה בלהה ויהודה במעשה תמר שנאמר צדקה ממני: **להם לבדם נתנה הארץ**. יהודה זכה למלכות ראובן נטל חלק תחלה בעבר הירדן ולא עבר זר בתוכם דרש רבי תנחומא אימתי לא עבר זר בתוכם כשבא משה לברכם יחי ראובן

ואל ימות וזאת ליהודה אין לך בברכת כל השבטים מתחלת וזאת חוץ מזו: **עצמותיו של יהודה**. כי כל עצמות של השבטים העלו והוא שיוסף אמר להם והעליתם את עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם והיו כל עצמות השבטים שלדן קיים ויהודה איבריו מפורקין ומתגלגלין בארונו מפני שנדה את עצמו בערבונו של בנימין דאמר וחטאתי לך כל הימים אפילו לעוה"ב ומהכא נפקא לך נדוי חכם אפילו על תנאי היא באה: **מי גרם לראובן שיודה**. במעשי יצועי אביו יהודה שהודה במעשה תמר כך היה מסורת בידם ומדרש אגדה דר' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני עמד ואמר אני בלבלתי יצועי אבי ועכשיו יחי ראובן שלדו קיימת כאלו חי וזאת ליהודה שהוא מתגלגל: **למתיבתא**. לישיבה של מעלה: **למשקל ולמטרא**. לישא וליתן עם שאר החכמים: **ידיו רב לו**. יהא לו נצחון לריב ריבו והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא מלחמתה של תורה: **אליבא דהלכתא**. לא היה זוכה לומר דבר המתקבל: **מאן דמפרש חטאיה**. לרבים נראה שאינו בוש ונכלם בדבר: **דלא ליחשדוהו אחוהי**. שלא יהיו שאר אחיו נחשדין מאביהם והתשובה עשה מקודם אבל ההודאה היה בהודאת יהודה:

וַאֲפִילּוּ לְמָאן דַּאֲמַר "דְּחָצִיף מָאן דְּמַפְרֵישׁ חַטָּאֵיהּ", הַיְנוּ בִּפְנֵי בְנֵי אָדָם, אֲבָל צָרִיךְ לְפָרֵט הַחֵטְא לִפְנֵי הַמָּקוֹם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, ב): תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹמֵר: צָרִיךְ אָדָם *לְפָרֵט אֶת הַחֵטְא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב" (שמות לב, לא). רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה" (תהלים לב, א): אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב"? *כִּדְרַבִּי יַנַּאי, דַּאֲמַר רַבִּי יַנַּאי: אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁאָמְרוּ "דַּי", גָּרַם לָהֶם לֵאלֹהֵי זָהָב.

נפש יהודה לפרט את החטא. כשהוא מתודה צריך שיאמר חטא פלוני חטאתי: **כדרבי ינאי**. לא הזכיר העון אלא למעטו ולומר אתה גרמת להם משל לאדם שהיה לו בן נאה ומאכילו ומשקהו ותולה לו כיס של דינרין בצווארו והושיבו בפתח של זונות מה יעשה אותו בן שלא יחטא:

שְׁנֵי פַּרְנָסִים טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל. וְאֵלּוּ הֵן: מֹשֶׁה וְדָוִד. מֹשֶׁה אָמַר: יִכָּתֵב סוּרְחָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יַעַן לֹא־ הֶאֱמַנְתֶּם בִּי" (במדבר כ, יב). וְדָוִד אָמַר: אַל יִכָּתֵב סוּרְחָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה". מָשָׁל דְּמֹשֶׁה וְדָוִד לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לִשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלּוֹקוֹת בְּבֵית דִּין, *אַחַת קְלָקְלָה וְאַחַת אָכְלָה *פִּגֵּי שְׁבִיעִית. זוֹ שֶׁאָכְלָה פִּגֵּי שְׁבִיעִית אָמְרָה לָהֶן: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, הוֹדִיעוּ עַל מַה הִיא לוֹקָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: עַל מַה שֶּׁזּוֹ לוֹקָה זוֹ לוֹקָה. מִיָּד הֵבִיאוּ פִּגֵּי שְׁבִיעִית וְתָלוּ עַל צַוָּארָהּ וְהִכְרִיזוּ עָלֶיהָ עַל מַה לוֹקָה.

נפש יהודה יען לא האמנתם בי. ה"ג בספרי משה אמר יכתב סורחני בכל מקום שנכתב שם מיתתו נכתב חטאו אלמא ניחא ליה למכתביה טובא: **אחת קלקלה**. זנתה והתרו בה למלקות כך דור המדבר מתו במדבר שהאמינו למרגלים ומשה מת במדבר על שאמר שמעו נא המורים אמר יכתב סורחני שלא יאמרו אף אני קלקלתי כמותם: **פגי שביעית**. תאנים שלא בישלו כל צרכן ורחמנא אמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה כשהוא ראוי לאכול ולא להפסד שאין הנאה באכילה:

וְאִם הַחֵטְא הוּא מְפֻרָסָם לִבְנֵי אָדָם יוֹדְנוּ בְּפַרְהֶסְיָא, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁשָּׁב מִמֶּנּוּ. וְגַם אִם הִיא עֲבֵירָה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה בָּרַבִּים, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם: אָמַר רַב יְהוּדָה: רַב רָמֵי: כְּתִיב: "מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ" (משלי כח, יג) וּכְתִיב: "אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע"? כָּאן *בְּחֵטְא מְפֻרָסָם כָּאן בְּחֵטְא שֶׁאֵינוֹ מְפֻרָסָם. רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבְיָא אָמַר רַב: כָּאן *בְּדָבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְכָאן בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם. וּלְפִי שֶׁהַשָּׁב הוּא צָרִיךְ לְפָרֵט אֶת כָּל הַחֲטָאִים וְגַם לְכַסּוֹת מִבְּנֵי אָדָם הַחֵטְא שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם, עַל כֵּן תִּקְּנוּ לַכֹּל הַוּוּי, שֶׁכּוֹלֵל כָּל דִּבְרֵי חֵטְא.

נפש יהודה בחטא מפורסם. טוב לו שיודה ויתבייש ולא יכפור בו אבל בחטא שאינו מפורסם לא יגלה חטאו וכבוד שמים הוא: **בדברים שבין אדם לחבירו**. יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בַּעֲזִיבַת הַחֵטְא
וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רפ]

אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּתְחָרֵט הָאָדָם מַעוֹנוֹתָיו וְיִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶם בְּדִבּוּר, אִם לֹא יַעֲזֹב דּוֹמֶה לְמִי שֶׁטּוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לוֹ עַד שֶׁיַּשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ מִיָּדוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּרֵישׁ פֶּרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת כֵּיצַד (תענית טז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אָדָם *שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲבֵרָה וּמִתְוַדֶּה עָלֶיהָ וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּהּ לְמָה הוּא דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁתּוֹפֵס בְּיָדוֹ שֶׁרֶץ, שֶׁאֲפִילּוּ טוֹבֵל בְּכָל מֵימוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, זָרְקוֹ מִיָּדוֹ עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם" (משלי כח, יג). וְגַם נֶאֱמַר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ" וגו' (ישעיה נה, ז).

נפש יהודה שיש בו עבירה. גזל ואינו חוזר בה לשלם את הגזלה:

עַל כֵּן צָרִיךְ בַּעַל תְּשׁוּבָה, שֶׁאִם יֵשׁ אָוֶן בְּיָדוֹ - שֶׁיַּעֲזֳבֶנּוּ, וְאִם יֵשׁ בְּלִבּוֹ וּבְמַחְשְׁבוֹתָיו - שֶׁיְּסִירֶנּוּ, וְיקַבֵּל עָלָיו לְבַל יוֹסִיף לַחֲטֹא. וְלָזֶה צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ אֵלּוּ הַתְּנָאִים. בָּרִאשׁוֹנָה, שֶׁיַּגְדִּיל יָגוֹן בִּלְבָבוֹ עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא אֲפִילּוּ בַּלֵּב, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַל בְּעֵינָיו מִכָּאן וְאֵילָךְ לַחֲזֹר בּוֹ. וּכְפִי גֹּדֶל הַמְּרִירוּת וְעֹצֶם הַיָּגוֹן הִיא גְּדוּלַת הַתְּשׁוּבָה

וּמַעֲלָתָהּ וְהַתְמָדָתָהּ, לְפִי שֶׁמּוֹרָה עַל טֹהַר הַנֶּפֶשׁ וְעַל מְרִירוּת לִבּוֹ עַל מַה שֶּׁעָבַר עָלָיו. וְלָזֶה רָמַז בְּאָמְרוֹ: "לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה" (תהלים נא, יט). וְאִם חָטָא בְּרְאִיַּת הָעַיִן יִבְכֶּה בְּדִמְעוֹת עֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ" (שם קיט, קלו). וּלְפִי שֶׁהַלֵּב וְהָעֵינַיִם הֵם *סַרְסוּרֵי הַחֵטְא, הַזְּהִירָה תוֹרָה: "וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט), שֶׁהָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב מִתְאַוֶּה עַד שֶׁבָּא לִידֵי מַעֲשֶׂה. וְאִם חָטָא *בְּתַאֲוַת הַמִּשְׁגָּל יַרְבֶּה בְּמִסְפֵּד, לְשַׁבֵּר תַּאֲוָתוֹ וְעָרְלַת לִבּוֹ.

נפש יהודה סרסורי החטא. גורמין לאדם לחטוא כמו הסרסור שגורם המקח בין מוכר ללוקח: **בתאות המשגל.** בזנות משגל אשה כמו והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב): וּלְכָל אַרְבָּעָה כְּלָלִים אֵלּוּ, הַבָּאִים מֵהֶם כָּל יְסוֹדֵי הָעֲבֵרוֹת, כָּלַל הַנָּבִיא רְפוּאָתָם בְּפָסוּק אֶחָד, בְּאָמְרוֹ: "וְגַם־עַתָּה נְאֻם־ה' שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד" (יואל ב, יב), מַה שֶּׁאָמַר "בְּכָל לְבַבְכֶם", רוֹצֶה לוֹמַר, בְּהוֹסִיף יָגוֹן בְּלִבָּם עַל מַה שֶּׁעָבְרוּ, וּבְהַפִּיל דִּמְעוֹת עֵינֵיהֶם שֶׁנִּקְרָא בְּכִי, וּבְצוֹם וּבְמִסְפֵּד לְהַכְנִיעַ גּוּפָם וּלְשַׁבֵּר רוּחָם וְחֹזֶק יִצְרָם.

וְאַל יֵקַל בְּעֵינֵי בַּעַל תְּשׁוּבָה הַבְּכִי, כִּי כְבָר אָמְרוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁשַּׁעֲרֵי תְּפִלָּה נְעֻלִּו שַׁעֲרֵי דִּמְעָה לֹא נְעֻלּוּ, כְּדָגָרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר וכו', אַף־עַל־פִּי שֶׁשַּׁעֲרֵי תְּפִלָּה נְעֻלּוּ שַׁעֲרֵי דִּמְעָה לֹא נְעֻלּוּ וכו'. כְּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק יֹא מֵחֵלֶק הַתְּפִלּוֹת (סימן קא).

וּכְמוֹ שֶׁאִם יֶחֱלֶה הַגּוּף, יִקַּח רְפוּאָה שֶׁתְּהֶיהָ כְּנֶגֶד חֹלִי הַגּוּף, *וּכְפִי רְחוּק הַחֹלִי מִקַּו הַמִּישׁוֹר לְצַד אֶחָד יִהְיֶה חֹזֶק הָרְפוּאָה לְצַד אַחֵר, כֵּן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לִרְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ מֵחֳלְיָהּ. הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּפְלִיג בְּאַהֲבַת מָמוֹן יַרְגִּיל נַפְשׁוֹ בִּצְדָקוֹת, וּבְהֶסֵּיר הַתַּאֲוָה וְהַבָּצַע וּבְשָׁמְחוֹ בְּחֶלְקוֹ, בְּזָכְרוֹ כִּי הַכֹּל יֹאבַד בְּבוֹא הַמָּוֶת פִּתְאֹם וְאוּלַי אֲפִילוּ בְּחַיָּיו. וְגַם יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּהִתְחַבֵּר לַחוֹלִים וּבְהִתְבּוֹנֵן בַּמֵּתִים בְּלִבּוֹ וְגַם בְּעָמְדוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְיַכִּיר שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּפְלִיג בְּאַהֲבַת נָשִׁים רְפוּאָתָהּ לַעֲשׂוֹת הַרְחָקָה יְתֵירָה, וּכְפִי גֹּדֶל הָאַהֲבָה *יְהִי גֹּדֶל הַמֵּאוּס. וְגַם יִזְכֹּר אֶת מוּמָם וְהֶפְסְדָם וּמְדוֹתֵיהֶם הָרָעוֹת וְכִי הֵם רֶשֶׁת לְאָדָם לְאַבֵּד גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ. וְגַם הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הָיְתָה רְגִילָה בְּגַאֲוָה, רְפוּאָתָהּ שֶׁתִּתְחַזֵּר לְהַצְנִיעַ לֶכֶת וַעֲנָוָה.

נפש יהודה וכפי ריחוק החולי מקו המישור. אם גבר או חלש אחד מד' יסודות אם גבר יסוד האש צריך לנגדו דבר קר לרפואה ואם גבר הקור צריך חם לנגדו וכן כלם כן הדבר בחטאיו שהם חולי הנפש במה שחטא יותר צריך להרחיק מהם ולשוב יותר:

יהי גודל המיאוס. שימאס עתה בזה בכל כחו להרחיק מהם ויזכור גודל העבירה וגודל העונש שיגרום האדם על עצמו ההולך אחר זנות:

וּבַעֲשׂוֹת לַנֶּפֶשׁ רְפוּאוֹת כָּאֵלּוּ מֵאֵלּוּ הַמִּדּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, צָרִיךְ לְהַרְגִּיל בָּרְפוּאָה יָמִים רַבִּים, *עַד שֶׁיֶּחֱזוֹר לוֹ בְּטֶבַע מֻטְבָּע, כִּי כְּמוֹ שֶׁרְפוּאַת הַגּוּף לֹא תָסִיר הַחֹלִי בְּרֶגַע אֶחָד, גַּם רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ לֹא תָסִיר חָלְיָהּ אֶלָּא בְּיָמִים רַבִּים, בְּהַתְמִיד בַּדָּבָר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְמִשְׁמֶרֶת *וְיִשְׁקֹד עַל הַמִּצְוָה עַד שֶׁתְּשׁוּב לוֹ כְּמִנְהָג. וְכֵן אָמַר הֶחָכָם: מִנְעוּרַי הָיִיתִי עַז פָּנִים וְלֹא נִכְלְמָתִי מֵעֲשׂוֹת כָּל רָע, עַד אֲשֶׁר קִנֵּאתִי בַּחֲבֵרַי וְהִרְגַּלְתִּי נַפְשִׁי בַּעֲנָוָה *וְלֹא הָיְתָה מִלִּבִּי כִּי אִם בְּהֶכְרֵחַ וּבְשִׁבּוּעָה, וְכַאֲשֶׁר שְׁקַדְתִּי עָלֶיהָ יָמִים רַבִּים וְרָאִיתִי נְעִימוֹתֶיהָ, חָשַׁקְתִּי בָּהּ וְדָבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיהָ.

נפש יהודה עד שיחזור לו. להיות עושה טוב ולא יחטא כטבע מוטבע שטבעו יהיה לו מוחלטת כן לעשות הישר והטוב ולא יחשיק לעבירה: **וישקוד**. וימהר לעשות מצות עד שמנהגו והרגלו לעשות המצוה כפשוטה: **ולא היתה מלבי**. כלומר לא היה לי הדבר כפשוטה להפריש מרעה כי יצר הרע הרגיל להחטיאו והיה משיאו עד שכבשו ביגיעה רבה ונשבע שלא יחטא עוד:

וְגַם הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּפְלִיג לְבֹא בְּמִשְׁתְּאוֹת וּלְטַיֵּל בְּגַנִּים, רְפוּאָתָהּ הִיא שֶׁתַּחֲלִישׁ תַּאֲוָתָהּ מִן הַתַּעֲנוּגִים. וְיַרְבֶּה בְּדְבָרִים הַמַּחְלִישִׁים אֶת הַתַּאֲוָה וַיַּמְעִיט מֵחֶבְרַת אַנְשֵׁי רֶשַׁע וְיַרְגִּיל לְהִתְחַבֵּר לָעֲנִיִּים וְלַמְרוּדִים וּבָזֶה תֶּחֱלַשְׁנָה תַּאֲוֹתָיו וְיַתְמִיד בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וְיִשָּׁרָה. וְכֵן כָּל מִי שֶׁחֹלִי נַפְשׁוֹ מִצַּד אֶחָד יַרְגִּיל עַצְמוֹ בַּצַּד הָאַחֵר וְיָשׁוּב אֶל אֱלוֹהַּ וִירַפְּאֵהוּ.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רפא]

צָרִיךְ בַּעַל תְּשׁוּבָה לֵבוּשׁ מֵחֲטֹאתָיו בְּזָכְרָם בְּלִבּוֹ, אוֹ כְּשֶׁיִּתְוַדֶּה עֲלֵיהֶם, וְיוֹעִיל לוֹ לִשְׁנֵי דְבָרִים: הָרִאשׁוֹן, לִכְנֹעַ לִבּוֹ מִן הַגַּאֲוָה שֶׁהָיְתָה בּוֹ; וְהַשֵּׁנִי, לְבַל יוֹסִיף חֹשֶׁק הֶעָוֹן עוֹד בְּקִרְבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בּוֹשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי" וגו' (ירמיה לא, יח). רוֹצֶה לוֹמַר, אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִסְּרוּנִי עַד שֶׁהֻכְרַחְתִּי לָשׁוּב מִדְּרָכַי - נִחַמְתִּי, וַאֲנִי מִתְחָרֵט עַל מַה שֶּׁעָבַרְתִּי; וּמֵאַחַר שֶׁאֲנִי זוֹכֵר מַעֲשַׂי הָרִאשׁוֹנִים וּמוֹדִיעַ לְלִבִּי בִּזְכִירָה וּבְוִדּוּי - סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ, בְּצַעֲרִי אֶת כָּל גּוּפִי בִּיגוֹן לִבִּי וּבְשִׁבְרוֹן עַצְמִי, וַאֲנִי מוֹסִיף בְּלִבִּי בּוּשָׁה וּכְלִימָה בְּחֶרְפַּת חַטֹּאת נְעוּרַי. כִּי אִם אָדָם בּוֹשׁ *בְּפֶשַׁע חֲבֵרוֹ, שֶׁיּוֹכַל לְהִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ, מַה יַּעֲשֶׂה בְּפִשְׁעוֹ לִפְנֵי מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ - אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִימָה. וּבְרֹאשׁ אָדָם שֶׁמּוֹחֵל לוֹ חֲבֵרוֹ בְּרַחֲמוֹ עָלָיו, יֵבוֹשׁ מִמֶּנּוּ עַל הַחֶסֶד שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ. גַּם בְּרֹאשׁ הַחוֹטֵא כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַעֲבִיר עַל עֲוֹנוֹ וְאֵינוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ - יוֹסִיף בּוּשָׁה בְּלִבָּבוֹ. וְעַל זֶה אָמַר: "כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי", רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁסָּלַחְתָּ

לִי חֻרְפַּת נְעוּרַי, כְּמוֹ "נְשׁוּוּ־פֶּשַׁע" (תהלים לב, א). וְכֵן כְּתִיב: "לְמַעַן תִּזְכְּרִי וְבֹשְׁתְּ [וגו'], בְּכַפְּרִי־לָךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית" (יחזקאל טז, סג).

נפש יהודה בפשע. שעשה לפני חבירו:

וְעַל דָּא גָּרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (יב, ב): אָמַר רַב הוּנָא סָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: כָּל הָעוֹשֶׂה דְּבַר עֲבֵרָה וּמִתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹונוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכְּרִי וְבֹשְׁתְּ וְלֹא יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְלִמָּתֵךְ בְּכַפְּרִי־לָךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם ה' אֱלֹהִים". וְדִילְמָא צִבּוּר שָׁאנֵי? אֶלָּא מֵהָכָא: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּמֶר שָׁאוּל צַר לִי מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּי וֵאלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא־עָנָנִי עוֹד *גַּם בְּיַד הַנְּבִאִים גַּם בַּחֲלֹמוֹת וָאֶקְרָאֶה לְךָ לְהוֹדִיעֵנִי מָה אֶעֱשֶׂה" (שמואל־א כח, טו), וְאִלּוּ בָּאוּרִים וְתוּמִּים לָא קָאָמַר, מִשּׁוּם דְּקָטָל נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים. וּמְנָא לָן דְּאַחִילוּ לֵיהּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִתֵּן ה' גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל עִמְּךְ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן ה' בְּיַד פְּלִשְׁתִּים" (שם שם, יט) וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *"עִמִּי" - בְּמְחִיצָתִי. *וְרַבָּנָן אָמְרִי: מֹהָכָא, "וְהוֹקַעֲנוּם לַה' בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר ה'" (שמואל־ב כא, ו). "בְּחוּר ה'" לֹא נֶאֱמַר כָּאן, אֶלָּא "בְּחִיר ה'", יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: "שָׁאוּל בְּחִיר ה'".

נפש יהודה וגם ביד הנביאים וגם בחלומות. ולא א"ל גם באורים ותומים לפי שנתבייש ממנו שלא יאמר לו אתה גרמת לעצמך שלא נענית באורים ותומים לפי שהרגת את הכהנים: **עמי במחיצתי**. שמואל אמר לשאול שיהא עמו בגן עדן: **ורבנן אמרי מהכא**. שמעינן דאחילו לו והוקענום גבעונים אמרו לדוד בסוף ימיו שהיה רעב ג' שנים וישאל דוד בה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר הרג את הגבעונים שהרג את הכהנים שהיו מספיקין לגבעונים לחם ומים שהגבעונים נתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים למזבח ויקרא דוד לגבעונים ויאמר מה אעשה לכם וברכו את נחלת ה' והם אמרו לו יתן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום בגבעת שאול ובת קול יצאה וסיימה אחריהם בחיר ה' דודאי הם לא אמרו בחיר ה' שהרי לגנותו הם באין ולא לכבדו והמחבר אמר בחור ה' לא נאמר דאז י"ל שהגבעונים אמרו כן שאול שהיה בחור ה' למלכות ואף על פי כן חטא ע"כ נטרד מהבחירה אבל בחיר ה' משמע עדיין הוא בבחירת ה':

וְגָרְסִינָן נַמֵּי: מַאי "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קָרֵב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ" וגו' (ויקרא ט, ז)? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹאֶה אֶת הַמִּזְבֵּחַ *כְּתַבְנִית שׁוֹר וְהָיָה מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ שֶׁמָּא הָיָה נִזְקָר לוֹ עֵגֶל וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ מִלִּקְרַב אֶל הַמִּזְבֵּחַ מִפְּנֵי אוֹתוֹ עֵגֶל. וּמִיָּד אָמַר לוֹ מֹשֶׁה רַבִּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "קְרַב אֶל־ הַמִּזְבֵּחַ" כְּבָר נִמְחַל לְךָ אוֹתוֹ עֵגֶל, הוֹאִיל וְנִתְבַּיַּשְׁתָּ מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה כתבנית שור. י"ל משום שהיו קרנות למזבח:

לְפִיכָךְ, הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים אִם הָיָה בָּא לְיָדָם שׁוּם חֵטְא הָיוּ מַעֲלִין עַל לִבָּם אוֹתוֹ תָּמִיד וּמִתְבַּיְּשִׁין מֵה'. וְכֵן אָמַר דָּוִד: "כִּי־פִשָּׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד" (תהלים נא, ה). רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהָיָה תָּמִיד כְּנֶגֶד לִבּוֹ חַטָּאתוֹ וְיוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ וְלֹא יָשׁוּב עוֹד לַחֲזֹר בּוֹ וּלְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְכֵן אָמַר עֶזְרָא: "אֱלֹהַי בֹּשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹהַי פָּנַי אֵלֶיךָ" וגו' (עזרא ט, ו). לְמַדְנוּ, שֶׁכְּשֶׁאָדָם מִתְבַּיֵּשׁ מֵחֵטְא אֲשֶׁר עָשָׂה, אַל יַחֲזֹר עוֹד אֵלָיו וְיִכָּפֵר לוֹ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רפב]

הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת נָאֶה לְבַעַל תְּשׁוּבָה, לְפִי שֶׁהַחֵטְא בָּא בְּסִבַּת גַּבְהוּת הַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ" וגו' (דברים ח, יד) וְנֶאֱמַר: "רוּם עֵינַיִם וּרְחַב לֵב נֵר רְשָׁעִים חַטָּאת" (משלי כא, ד). עַל כֵּן רָפוּאָה זֹאת בְּהַכְנָעַת הַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא: "קְרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם" (יואל ב, יג) וְגַם אָמַר דָּוִד בְּהִתְוַדּוֹתוֹ עַל חֶטְאוֹ: "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה" וגו' (תהלים נא, יט), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עָוֹן מִזִּיד קָרְבָּן, אֶלָּא רוּחַ נִשְׁבָּרָה. וְגַם נֶאֱמַר בְּאַחְאָב: "וַיִּשְׁם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט" (מלכים־א כא, כז) וְעַז זֶה אָמַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ: "הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב" (שם שם, כט).

נפש יהודה וקרעו לבבכם. בתשובה ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם על מת:

וְגָרְסִינַן בִּפְסִיקְתָא (כה, קנח, א): "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה" וגו', זַבְדִּי בֶן לֵוִי וְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן פְּנָחָס וְרַבָּנָן, חַד אָמַר: אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם מְקַבְּלֵנִי אַתָּה בִּתְשׁוּבָה יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁשְּׁלֹמֹה בְנִי עוֹמֵד וּבוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבוֹנֶה אֶת הַמִּזְבֵּחַ וּמַקְרִיב עָלָיו כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִבְחֵי־אֱלֹהִים" וגו', מַה כְּתִיב בַּתְּרֵיהּ: "הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן וגו' אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי־צֶדֶק" וגו' (תהלים נא, כ־כא). וְחוֹרְנָא אָמַר: מִנַּיִן לְזֶה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ עָלָה לִירוּשָׁלַיִם וּבוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבוֹנֶה אֶת הַמִּזְבֵּחַ וּמַקְרִיב עָלָיו כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן? מִן הַדִּין קְרָא: "לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה" וגו' (שם שם, יט).

נפש יהודה וחורנא אמר. כמו ואחרינא אמר:

וְגַם גָּרְסִינַן בִּפְרִקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יז, א): אָמַר רָבָא: *כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו *מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע" (מיכה ז, יח), לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן? לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע. נִמְצָא כִּי מִי שֶׁעוֹבֵר עַל מִדּוֹתָיו, שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הַכְנָעַת לִבּוֹ, הָאֵל יִתְבָּרַךְ נוֹשֵׂא עֲוֹנוֹ.

נפש יהודה כל המעביר על מדותיו. שאין מדקדק למדוד מדה במדה למצערים אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך לו: **מעבירין לו על כל פשעיו.** אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת:

וְגַם צָרִיךְ שֶׁיְּיַטִּיב פְּעָלָיו בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדָה עָלָיו, בְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר חָטָא יִשְׁתַּדֵּל לְקַיְּמָם בָּהֶם מִצְוֹת. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זַ"ל: הַצַּדִּיקִים, *בְּאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁחוֹטְאִים, בּוֹ מִתְרַצִּים. עוֹד אָמְרוּ: אִם עָשִׂיתָ חֲבִילוֹת שֶׁל עֲבֵרוֹת עֲשֵׂה חֲבִילוֹת שֶׁל מִצְוֹות.

נפש יהודה באותו דבר שחוטאים. אם בפה ידבר דברי תורה אם ביד יתן צדקה אם ברגל ילך לדבר מצוה אם אכל דבר איסור יצום וכן כולם כמו שנדרש בשחורה אני ונאוה דוגמת מצוה נגד עבירה ובזה מתרצים להקב"ה שימחול להם:

וְעִם כָּל זֶה צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ: "וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ" (שמות לד, ט). וְאָמַר דָּנִיֵּאל: "וַאֲתְנָה [אֶת־פְּנֵי אֱל־ה' הָאֱלֹהִים] לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה" וגו' (דניאל ט, ג). וְאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ: "חָטָאנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ" וגו' (תהלים קו, ו).

וְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יח, א): תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁעָלוּ לַמִּטָּה וְחָלְמוּ שָׁוֶה וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁעָלוּ *לַגַּרְדּוֹם לִדּוֹן וְדִינָם שָׁוֶה, *זֶה יָרַד וְזֶה לֹא יָרַד, זֶה נִצּוֹל וְזֶה לֹא נִצּוֹל? זֶה הִתְפַּלֵּל וְנַעֲנָה, וְזֶה הִתְפַּלֵּל וְלֹא נַעֲנָה, זֶה שֶׁהִתְפַּלֵּל *תְּפִלָּה שְׁלֵמָה נַעֲנָה וְזֶה שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלֵמָה לֹא נַעֲנָה.

נפש יהודה לגרדום. בית ועד שדנים בו נפשות להריגה ודינם שוה שניהם נתפשו על דבר אחד: **זה ירד**. מן המטה וזה ניצול מן הועד: **תפלה שלמה**. נתכוין בתפלתו:

וְגַם יִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא יַאַסְפֻנוּ בִּלֹּא תְשׁוּבָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (כו, ז) : "אַל־תֶּאֱסֹף עִם־חַטָּאִים נַפְשִׁי" (תהלים כו, ט), הָיָה דָּוִד מִתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יֶאֱסֹף אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא חוֹטֵא, אֶלָּא שֶׁיַּנִּיחֶנּוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה קֹדֶם. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: מָצִינוּ בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת שֶׁבִּקְּשׁוּ הַצַּדִּיקִים לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יֶאֱסְפוּ עִם חַטָּאֵיהֶם: דָּנִיֵּאל אָמַר: "וְרַחֲמֶיךָ לְמִבְעֵא מִן־קֳדָם אֱלָהִי שְׁמַיָּא עַל־רָזָא דְּנָה דִּי־לָא יְהוֹבְדוּן דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי עִם־שְׁאָר חַכִּימֵי בָבֶל" (דניאל ב, יח); וְדָוִד אָמַר: "אַל־ תֶּאֱסֹף עִם־חַטָּאִים נַפְשִׁי". רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא יָמוּת בִּבֶהָלָה בְּשֶׁלֹּא יַסְפִּיק לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.

רַבִּי חֲלַפְתָּא בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוּ אוֹמֵר: "וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף ה' אֶת־נָבָל וַיָּמֹת" (שמואל־א כה, לח), וַהֲלֹא אֵין מַגֵּפָה אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה, כִּדְתַנְיָא: יוֹם אֶחָד מִיתָה שֶׁל זַעַף, לִשְׁנַיִם מִיתָה שֶׁל בֶּהָלָה, לִשְׁלֹשָׁה מִיתָה שֶׁל מַגֵּפָה, לְאַרְבָּעָה מִיתָה בְּהִכָּרֵת, לַחֲמִשָּׁה מִיתָה *הֲדוּפָה, *לְשִׁשָּׁה מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, לְשִׁבְעָה מִיתָה שֶׁל חִבָּה, יוֹתֵר מִכָּאן מִיתָה שֶׁל יִסּוּרִין? וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תָּלָה לְנָבָל שִׁבְעַת יְמֵי אֵבְלוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הַצַּדִּיק, שֶׁלֹּא תִתְעָרֵב אֵבְלוֹ בְּאֵבְלוֹ שֶׁל נָבָל וְאַחַר כָּךְ נִשְׁתַּהֶה שִׁלְשָׁה יָמִים וּמֵת בַּמַּגֵּפָה.

נפש יהודה הדופה. דחופה ויהדוף תרגום וידחוף: **לששה מיתה האמורה בתורה**. נגד ו' תיבות כי ביום אכלך ממנו מות תמות וכן נגזר עליו כי עפר אתה ואל עפר תשוב:

רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל אוֹמֵר: "בַּעֲשָׂרָה יָמִים" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא: "*כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים" הַיְדוּעִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. וְדִכְוָתֵיהּ: "וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ" (בראשית ז, י), אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מְלַמֵּד *שֶׁתָּלָה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְמֵי אֵבְלוֹ שֶׁל מְתוּשֶׁלַח הַצַּדִּיק, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תֶּאֱסֹף עִם־חַטָּאִים נַפְשִׁי".

נפש יהודה כעשרת הימים. שהיה חולה כל עשרת ימי התשובה ולא שב: **שתלה**. לדור המבול והמתין להם ולא הביא המבול עד אחר שבעה ימים ממיתת מתושלח:

פֶּרֶק רְבִיעִי [רפג]

*כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ הוּא בְּחֵטְא שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, אֲבָל אִם חָטָא בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְתַקֵּן הַמְעָוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־ שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם". אָמַר שְׁמוּאֵל: אֲפִילּוּ גָּזַל מָרִישׁ אֶחָד וּבָנָאוֹ בַּבִּירָה - מְקַעֲקֵעַ כָּל הַבִּירָה וּמַחֲזִיר הַמָּרִישׁ לִבְעָלָיו.

נפש יהודה כל אלו הדברים שאמרנו. שהתשובה מועלת וכו' אבל בינו לבין חבירו כגון גזל או לשון הרע אין הקב"ה מוחל לו עד שירצה את חבירו וישיב לו הגזלה וזה מן החמס אשר בכפיהם החזירו לבעלים ואפילו מריש קורה מי שגזל קורה מחבירו ובנאה בבית שבר הבית והחזיר הקורה לבעליו:

וְאִם חָטָא הוּא בִּדְבָרִים שֶׁבְּגוּפוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ כָּל חִיּוּבוֹ, צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה כְּדַאֲרְסִינְן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַחוֹבֵל (צב, א): אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ אֵינוֹ נִמְחָל עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא" וגו' (בראשית כ, ז). וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי: שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־ הָאֱלֹהִים" (שם שם, יז). וַאֲמַרְנִינָן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: תְּנוּ רַבָּנָן: *כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמְרוּ - דְּמֵי בָּשְׂתּוֹ, אֲבָל דְּמֵי צַעֲרוֹ אֲפִילּוּ נוֹתֵן לוֹ כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת" וגו'.

נפש יהודה ועתה השב וגו'. שאמר הקב"ה לאבימלך שיתפלל אברהם בעדו דמשמע הוא יפייסנו עד שיתפלל בעדו דלא אמר שהקב"ה ידבר לו בעצמו שיתפלל בעדו ועוד למה היה לו תפלת אברהם כשישיב לו שרה היה להקב"ה לרפאותו אלא כדי לפייסו וכן כתיב ויקח אבימלך צאן וגו': **כל אלו שאמרו**. המבייש לחבירו שצריך ליתן לו דמי בושת הוא אבל צערו שדואג על בושתו אין צריך למחול לו אפילו הביא לו כל אילי נביות מבחר צאן מארץ נביות ועל שאמר שמחל אברהם לאבימלך והוא הביא לו מתנות

וצאן נאמר בראשון וכן אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשירות את בעליהן שהם חשובים נקט נמי הכא אילי נביות שאפילו הכי צריך לבקש ממנו מחילה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פז, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַמַּקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ אֲפִילּוּ בְּדִבָּרִים צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנִי אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ *תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ. נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי־פִיךָ וגו' עֲשֵׂה־זֹאת אֵפוֹא" וגו' (משלי ו, א-ג), אִם מָמוֹן יֵשׁ לוֹ בְּיָדְךָ הַתֵּר לוֹ פִּסַּת הַיָּד, וְאִם לָאו הַרְבֵּה עָלָיו רֵעִים. אָמַר רַב חִסְדָּא: וְצָרִיךְ לְפַיְּסוֹ *בְּשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָשֹׁר עַל־אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חָטָאתִי וְיָשָׁר הֶעֱוֵיתִי" (איוב לג, כז). וְאִם מֵת, אָמַר רַב יוֹסֵף: מֵבִיא עֲשָׂרָה בְנֵי אָדָם וּמַעֲמִידָן עַל קִבְרוֹ וְאוֹמֵר: חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלִפְלוֹנִי זֶה שֶׁחָבַלְתִּי בּוֹ. רַבִּי זֵירָא כִּי הֲוָה לֵיהּ מִילְתָא בַּהֲדֵי אִינָשׁ הֲוָה *מַמְצֵי לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ *וְחָלֵיף וְתָנֵי קָמֵיהּ, *כִּי הֵיכִי דְּנֵיתֵי וְנָפֵיק מִדַּעְתֵּיהּ. לָמַדְנוּ שֶׁהַחֵטְא שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְרַצּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ.

נפש יהודה תקעת לזר כפיך. בשביל זר לערבו בממון או נוקשת באמרי פיך שהקניטו בדברים עשה זאת והנצל כי באת בכף רעך על עסקי ממון לך התרפס התר פס ידך ופרוע לו ועל מוקש אמרי פיך אם הקניטו רהב רעיך הרבה רעים לבקש ממנו מחילה: **בשלש שורות**. ג' פעמים יפייסנו בג' אנשים בכל פעם שנאמר ישור לשון שורה ואין שורה פחותה משלשה בני אדם: **ממצי ליה נפשיה**. לפני מי שחטא לו אולי יבקש ממנו מחילה וימחול לו: **וחליף ותאני**. עובר לפניו ושונה ומשלש ועובר פעמים רבות: **כי היכי דניתי**. שיבא לו השונא ונפיק מדעתיה ויבקש מנו מחילה ויעזוב השנאה:

וְהַדֶּרֶךְ הָאַחֲרוֹן צָרִיךְ בַּעַל תְּשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא תְּשׁוּבָתוֹ שְׁלֵמָה, שֶׁיְּשִׁיב רַבִּים מֵעָוֹן וְיַדְרִיךְ בְּנֵי אָדָם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְיַזְהִירֵם וְיוֹכִיחֵם וְיוֹדִיעֵם עֹנֶשׁ וְשָׂכָר וְאֵיךְ מְקַבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁיְּשִׁיבוּ פּוֹשְׁעִים מִדַּרְכָּם הָרָעָה. כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד, בְּבַקְּשׁוֹ מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּקַבֵּל תְּשׁוּבָתוֹ וְיִמְחֹל לוֹ: "*אֲלַמְּדָה פֹּשְׁעִים דְּרָכֶיךָ" וגו' (תהלים נא, טו).

נפש יהודה אלמדה פושעים. שגם הם ישובו ואל יתיאשו מן התשובה כי דרכך לקבל שבים כי קבלת תשובתי:

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [רפד]

כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו פָּתַח לָאָדָם פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה כִּדְגָרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא (כא, ו): "וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ" (בראשית ג, כב), אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: מְלַמֵּד שֶׁפָּתַח לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה", וְאֵין "וְעַתָּה" אֶלָּא לְשׁוֹן תְּשׁוּבָה שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ" (דברים י, יב).

נפש יהודה ועתה ישראל וגו'. והקרא מיירי בתשובה כמו שפירש"י אף על פי שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם איני שואל מכם כי אם ליראה מכאן ולהבא:

וְעוֹד גָּרְסִינָן הָתָם: "וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי ה'" (בראשית ד, טז), מֵהֵיכָן יָצָא? רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר יָצָא שָׂמֵחַ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: "וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" (שמות ד, יד). פָּגַע בּוֹ אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמַר לוֹ: מַה נַּעֲשָׂה בְדִינְךָ? אָמַר לוֹ: עָשִׂיתִי תְּשׁוּבָה *וּפִשַּׁרְתִּי. וְהִתְחִיל אָדָם הָרִאשׁוֹן *מְטַפֵּחַ עַל פָּנָיו וְאָמַר: כָּךְ הוּא גָּדוֹל כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה וַאֲנִי לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ. מִיָּד עָמַד וְאָמַר: "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב" וגו' (תהלים, צב).

נפש יהודה ופשרתי. פירוש נתקרר ממני רתיחת הדין ונעשה כפושרין ואית דמפרשי מלשון פשרה שעל ידי התשובה ביטל ממני חצי הגזירה שנאמר נע ונד תהיה וכתיב וישב בארץ נוד ואילו נע לא קאמר: **מטפח**. מכה עצמו בטפח ידיו ואמר כח גדול כחה של תשובה וכו' ואף על פי שפתח הקדוש ברוך הוא לאדם גם כן פתח תשובה כדאמרינן לא היה יודע שכך גדול כך התשובה לתקן החטא שכבר עשה וימחול לו ואף על גב דאמרינן בעירובין שאדם ישב בתשובה מאה ושלשים שנים יכול להיות אחר שידע לו כח התשובה מקין:

וְגָרְסִינָן בִּפְסִיקְתָּא (כה, קס, ב): "טוֹב *לְהֹדוֹת לַה'" (שם), אָמַר רַבִּי לֵוִי: הַמִּזְמוֹר הַזֶּה אָדָם הָרִאשׁוֹן אָמְרוֹ. מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל אֶת הַשָּׁבִים וְאוֹמֵר: "שׁוּבוּ אֵלַי". תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל אַחְאָב קִבַּלְתִּי, שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרָה קָשָׁה, וּתְשׁוּבָתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? הָדָא הוּא דִּכְתִיב: "וַיְהִי דְּבַר־ה' אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר רֵד לִקְרַאת אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה בְכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ. וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' הֲרָצַחְתָּ וְגַם־ יָרַשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לִקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יְלַקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה. וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט" (מלכים־א כא, יז־יט, כז). וְכַמָּה הִתְעַנָּה? שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת. אִם הָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת אָכַל בְּשֵׁשׁ, וְאִם בְּשֵׁשׁ אָכַל בְּתֵשַׁע. "וַיְהַלֵּךְ אַט", מָה "אַט"? רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר: שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ יָחֵף. מַה כְּתִיב תַּמָּן: "וַיְהִי דְּבַר־ה' אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי [לֵאמֹר] הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב מִפָּנָי" וגו' (שם שם, כח־כט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חָמִית אַחְאָב דְּעָבִיד תְּשׁוּבָה, יַעַן כִּי־נִכְנַע מִפָּנַי לֹא אָבִיא הָרָעָה בְּיָמָיו" וגו' (שם).

נפש יהודה להודות. לשון וידוי והודאה:

תְּשׁוּבַת אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת קִבַּלְתִּי, שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם, וּתְשׁוּבָתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? דִּכְתִיב: "לָכֵן כֹּה אָמַר ה' [צְבָאוֹת] הִנְנִי עֲלֵיהֶם וגו' וּשְׁאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם" (ירמיה יא, כב־כג) וְכֵיוָן שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה זְכוּ אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת *לְהִתְיַחֵס מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה כְּדִמְפָרֵשׁ בְּעֶזְרָא (ב, כג).

נפש יהודה להתיחס מאה ועשרים ושמנה. מאה ועשרים ושמונה אנשים כתובים בספר עזרא שמיחס שהם מבני ענתות:

תְּשׁוּבָה שֶׁל אַנְשֵׁי נִינְוֵה קִבַּלְתִּי, שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם גְּזֵירָה קָשָׁה, וּתְשׁוּבָתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? דִּכְתִיב: "וַיֶּחֱל יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר וגו' וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה וגו' וַיִּצַּע הַדָּבָר וגו' וַיִּזְעֵק וגו' מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב" (יונה ג, ד־ט) וּכְתִיב: "וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה" (שם שם, י).

כְּתִיב: "קְרָעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם" וגו' (יואל ב, יג), אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אִם קְרַעְתֶּם לְבַבְכֶם בִּתְשׁוּבָה אֵין אַתֶּם קוֹרְעִים בִּגְדֵיכֶם עַל בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם. לָמָּה? "כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא" וגו' (שם).

תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל יְכָנְיָה קִבַּלְתִּי, שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו גְּזֵירָה קָשָׁה, וּתְשׁוּבָתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? דִּכְתִיב: "*הַעֵצֶב נִבְזֶה נִפּוּץ הָאִישׁ הַזֶּה כֶּנְיָהוּ" וגו' (ירמיה כב, כח).

נפש יהודה העצב נבזה. האיש הזה שהיה ירמיה מתנבא על מפלת יכניה מתמיה ואומר וכי צלם נשבר ונבזה הוא כמי שאין חפץ בו העצב צורה וצלם נפוץ נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם:

רַבִּי אַחָא בַּר אָבִין בַּר בִּנְיָמִין בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב פַּפַּי: גְּדוֹלָה כֹּחָה שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁבִּטְּלָה אֶת הַשִּׁבּוּעָה וּבִטְּלָה אֶת הַגְּזֵרָה. בִּטְּלָה אֶת הַשִּׁבּוּעָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "חַי־אָנִי נְאֻם־ה' כִּי אִם־יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם *אֶתְּקָנֶךָּ" (שם שם, כד) וּכְתִיב: "בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־ה' *אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי" וגו' (חגי ב, כג). וּבִטְּלָה אֶת הַגְּזֵרָה מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "כֹּה אָמַר ה' כִּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עָרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו [לְבִלְתִּי הֱיוֹת לוֹ בֵּן] יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא" (ירמיה כב, ל) וּכְתִיב: "וּבְנֵי יְכָנְיָה אַסִּיר" וגו' (דברי הימים־א ג, יז).

נפש יהודה אתקנך. לשון התיקם כצאן לטבח: **אקחך זרובבל בן שאלתיאל**. שביטל הקב"ה הגזירה על שעשה יכניה אביו תשובה:

"לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב" וגו' (תהלים קיט, פט), גַּם זֶה הַפָּסוּק נֶאֱמַר עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן. כְּשֶׁחָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אִלּוּלֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים לֹא הָיָה מִתְקַיֵּם אֲפִילוּ שָׁעָה אַחַת. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחַ אֶת זַרְעוֹ אַחֲרָיו שֶׁיִּתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּמִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ" וגו' (שם שם, צ).

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּפֶרֶק מג: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מֵאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁגָּזַל וְחָמַד וְרָצַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ" (מלכים־א כא, יט). שָׁלַח וְקָרָא לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהָיָה מַלְקֵהוּ מַלְקוֹת אַרְבָּעִים, שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, וּבְצוֹם וּבִתְפִלָּה הָיָה מַשְׁכִּים וּמַעֲרִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא חָזַר לְמַעֲשָׂיו הָרָעִים יוֹתֵר וְנִתְרַצִּית תְּשׁוּבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב" וגו' (שם שם, כט).

רַבִּי אֲבָהוּ אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, מִדָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים לְהַרְבּוֹת אֶת זַרְעָם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב, וּבָא דָּוִד לִמְנוֹת מִסְפָּרָם, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דָּוִד, אֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לְהַרְבּוֹת אֶת זַרְעָם וְאַתָּה בָּאתָ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרִי - בִּשְׁבִילְךָ נִתְּנָה הַצֹּאן לְמַאֲכָל, וּבְשֶׁלֹּשׁ שָׁעוֹת נָפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ" (דברי הימים־א כא, יד). רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל אֶלָּא אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה, שֶׁהָיָה שָׁקוּל בְּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים כְּשִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ; "אֲנָשִׁים" לֹא נֶאֱמַר כָּאן, אֶלָּא: אִישׁ. וְשָׁמַע דָּוִד וְקָרַע אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ שַׂק וַאֵפֶר וְנָפַל עַל פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' וְהָיָה מְבַקֵּשׁ תְּשׁוּבָתוֹ מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי הוּא שֶׁחָטָאתִי, הַעֲבֵר נָא חַטָּאתִי. וְנִתְרַצִּית תְּשׁוּבָתוֹ וְאָמַר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית: הֶרֶף יָדֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם רַב לָךְ" (שם שם, טו) וּמַהוּ "רַב לָךְ"? אָמַר לוֹ: אָדָם רַב נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל. וּמֶה עָשָׂה הַמַּלְאָךְ? לִקַּח חַרְבּוֹ וְקִנְּחָהּ בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל דָּוִד. וְרָאָה דָּוִד חַרְבּוֹ שֶׁל מַלְאָךְ וְהָיָה מְרַתֵּת בְּכָל אֵיבָרָיו עַד יוֹם מוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־יָכֹל דָּוִיד לָלֶכֶת לְפָנָיו לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעֲתָה מִפְּנֵי חֶרֶב מַלְאַךְ ה'" (שם שם, ל).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מִמְּנַשֶּׁה מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁעָשָׂה כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וַיִּזְבַּח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא הֶעֱבִיר אֶת־בָּנָיו בָּאֵשׁ בְּגֵי בֶן־הִנֹּם [וגו'] הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה'" (דברי הימים־ב לג, ו) וְהָיָה מְזַבֵּחַ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם וּבָאוּ עָלָיו גְּדוּדֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאָחֲזוּ אוֹתוֹ "בְּמְנִיכֹת רֹאשׁוֹ וְהוֹרִידוּהוּ בָּבֶלָה וְנָתְנוּ אוֹתוֹ בְּמַחֲבַת אֵשׁ וְקָרָא שָׁם לְכָל הָאֱלֹהִים שֶׁזִּבַּח לָהֶם - וְאֵין עוֹנֶה לְהַצִּילוֹ, אָמַר: אֶקְרָא לֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי בְּכָל לִבִּי, אוּלַי יַעֲשֶׂה לִי כְּכָל נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִי. וְקָרָא לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו בְּכָל לִבּוֹ וְנֶעְתַּר לוֹ וְנִשְׁמְעָה תְפִלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה' וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַ‍ִם וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (שם שם, יג) בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר מְנַשֶּׁה: אֵית דִּין וְאֵית דַּיָּן.

נפש יהודה במניכת ראשו. בתפארת כובע שעל ראשו שהמלך מתקשט בו רביד הזהב תרגום מניכא דדהבא:

בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מֵרִבְּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שֶׁהָיָה הוּא וּשְׁנֵי רֵעָיו גּוֹזְלִים לְכָל אֶשֶׁר יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בַּדֶּרֶךְ. מָה עָשָׂה? הִנִּיחַ לִשְׁנֵי רֵעָיו שׁוֹדְדִין בָּהָרִים וְשָׂב לֵאלֹהָיו בְּכָל־לִבּוֹ וּבְצוֹם וּבִתְפִלָּה וְהָיָה מַשְׁכִּים וּמַעֲרִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות וְלֹא שָׂב לְמַעֲשָׂיו הָרָעִים עוֹד. וְנִתְרַצֵּת תְּשׁוּבָתוֹ. וּבְיוֹם שֶׁמֵּת מֵתוּ שְׁנֵי רֵעָיו הַשּׁוֹדְדִים בֶּהָרִים וְנָתְנוּ אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּאוֹצַר חַיִּים וְלִשְׁנֵי רֵעָיו לִשְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה. וְאָמְרוּ שְׁנֵי רֵעָיו לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ מַשּׂוֹא פָּנִים לְפָנֶיךָ? אָמַר לָהֶם: זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו וְאַתֶּם לֹא עֲשִׂיתֶם תְּשׁוּבָה. אָמְרוּ לוֹ: הַנַּח לָנוּ וְנַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה אָמַר לָהֶם: אֵין תְּשׁוּבָה אֶלָּא עַד יוֹם הַמִּיתָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁהוּא רוֹצֶה לֵילֵךְ לִקְרַאת הַמִּדְבָּר, אִם אֵינוֹ לוֹקֵחַ מִן הַיִּשּׁוּב לֶחֶם וּמַיִם, בַּמִּדְבָּר אֵינוֹ מוֹצֵא מַה שֶּׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה; כָּךְ אִם אֵין אָדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו, לְאַחַר מוֹתוֹ אֵין תְּשׁוּבָה לוֹ, אֶלָּא, "לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וּכְפִרְי מַעֲלָלָיו", שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת" וגו' (ירמיה יז, י).

רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מִפַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, שֶׁמָּרַד בְּרִבּוֹן הָעוֹלָמִים וְאָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ" (שמות ה, ב) וּבְאוֹתוֹ לְשׁוֹן עָשָׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם ה'" (שם טו, יא). וְהִצִּילוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִבֵּין הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ" וגו' (שם ט, טו) וְהֶעֱמִידוֹ מִבֵּין הַמֵּתִים לְסַפֵּר גְּבוּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ וגו'. וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי" וגו' (שם שם, טז). וְהָלַךְ וּמָלַךְ בְּנִינְוֵה וְהָיוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה כּוֹתְבִים מִכְתְּבֵי עָמָל וְגוֹזְלִין אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וּבָאִין זֶה עִם זֶה בְּמִשְׁכָּב זְכוּר. וּכְשֶׁשָּׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיוֹנָה לְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶם, שָׁמַע פַּרְעֹה וְעָמַד מִכִּסְאוֹ וַיִּקְרַע אֶת בִּגְדָיו וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר וְהִכְרִיז בְּכָל עַמּוֹ: כָּל מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה יִשָּׁרֵף בָּאֵשׁ, וְשֶׁיָּצוּמוּ כָּל הָעָם שִׁלְשָׁה יָמִים. מָה עָשָׂה? הֶעֱמִיד אֲנָשִׁים מִצַּד אֶחָד וְנָשִׁים מִצַּד אֶחָד וְכָל בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּצַד אֶחָד וּבְהֵמָה טְמֵאָה בְּצַד אַחֵר, וְהַיְלָדִים מִצַּד אֶחָד רוֹאִין אֶת שְׁדֵי אִמּוֹתָן וְרוֹצִים לִינֹק וְלֹא הִנִּיחוּם - וּבוֹכִים, וְהָאִמָּהוֹת רוֹאוֹת לִבְנֵיהֶן וְרוֹצוֹת לַהֲנִיקָן וְאֵינָן יְכוֹלוֹת - וּבוֹכוֹת. וַיְהִי בָּהּ קכ"ג אֶלֶף, יוֹתֵר מִשִּׁתִּים עֶשְׂרֵה רִבּוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲנִי לֹא־אָחוּס עַל־ נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה" וגו' (יונה ד, יא) וְנֶאֱמַר: "וַיִּנָּחֶם ה' עַל־הָרָעָה" וגו' (שם ג, י). אַרְבָּעִים שָׁנָה הֶאֱרִיךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַפּוֹ עִמָּהֶם כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁאָמַר לְיוֹנָה. וּלְאַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה חָזְרוּ לְקִלְקוּלָם וּלְמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים יוֹתֵר מִבָּרִאשׁוֹנָה וְנִבְלְעוּ כְּמֵתִים בִּשְׁאוֹל תַּחְתִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ" (איוב כד, יב) "בֵּין שׁוּרֹתָם יַצְהִירוּ" (שם שם, יא) "וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם" (שם לז, כא).

נפש יהודה ואך אותך. שראוי שגם הוא ילקה ולמה לא לקה בעבור לספר גבורת ה׳: **והיו בה קכ"ג אלף**. והיינו ג׳ אלפים יותר משתים עשרה רבוא ובפרקי ר"א ל"ג ליה אלא ה"ג יותר משתים עשרה רבוא:

לְפִיכָךְ שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים לְהַנְּבֵא עַל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (הושע יד, ב).

הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בַּצּוֹמוֹת
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רפה]

דִּבֵּר הַתַּעֲנִית הוּא סִיּוּעַ גָּדוֹל לְשׁוּב בִּתְשׁוּבָה לִשְׁנֵי דְּבָרִים: הָרִאשׁוֹן, לְהַחְלִישׁ גּוּפוֹ וּלְשַׁבֵּר גַּאֲוֹן לִבּוֹ אֲשֶׁר חָטָא בּוֹ; וְהַשֵּׁנִי *לְסַגֵּף תַּאֲוֹתָיו וּלְמָרֵק חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ כְּפִי גֹּדֶל אַשְׁמוֹ וְיֵחָשֵׁב לוֹ יוֹתֵר מֵהַקְרֵבַת חֵלֶב וְדַם קָרְבָּנוֹ. וּכְמוֹ שֶׁחוֹלֵי הַגּוּפוֹת כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁחֳלָיִים בָּאִים לָהֶם מִצַּד מִלּוּי כָּרֵס בְּכֹחַ, רְפוּאָתָם הִיא לַעֲצֹר מַאֲכָלָם, כָּךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת לְחוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת. וּכְשֵׁם שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ חוֹלֶה, אוֹ הוּא חוֹלֶה מֵחֶלְשַׁת הַגּוּף, אִם יִמְנְעוּ מִמֶּנּוּ הַמַּאֲכָל יִגְרְמוּ לוֹ חֹלִי וַחֲלִישׁוּת, כָּךְ יֵאָרַע לַמְּעַנֶּה גּוּפוֹ בְּלִי צֹרֶךְ.

נפש יהודה לסגף. לענות נפשו תרגום לסגפא נפשיה:

וּבְרָאוֹת חֲזַ"ל עִנְיְנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁהֵם חֲלוּקִים בְּעִנְיָן זֶה, יֵשׁ מִתְעַנֶּה לְצֹרֶךְ וְיֵשׁ מִתְעַנֶּה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, וְקָרְאוּ לַמִּתְעַנֶּה לְצֹרֶךְ קָדוֹשׁ וְחָסִיד וְלַמִּתְעַנֶּה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ קְרָאוּהוּ חוֹטֵא. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּרְאֶה לְכְאוֹרָה שֶׁחוֹלְקִין - מַר אָמַר הָכִי וּמַר אָמַר הָכִי וְלָא פְּלִיגִי, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (יא, א): אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֲאֲשֶׁר חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ' (במדבר ו, יא) *וְכִי עַל אֵי זֶה נָפֶשׁ חָטָא? אֶלָּא עַל שֶׁצָּעַר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה זֶּה שֶׁלֹּא צִעֵר עַצְמוֹ אֶלָּא מִן הַיַּיִן נִקְרָא חוֹטֵא, הַמְצַעֵר עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: *נִקְרָא קָדוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "קָדוֹשׁ יִהְיֶה" וגו' (שם). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה זֶּה שֶׁלֹּא צִעֵר עַצְמוֹ אֶלָּא מִן הַיַּיִן נִקְרָא קָדוֹשׁ, הַמְצַעֵר עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: *נִקְרָא חָסִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד" (משלי יא, יז). עַל כֵּן פֵּרְשׁוּ הָעִנְיָן, בְּאָמְרָם, כִּי תַּלְמִיד חָכָם אֵינוֹ צָרִיךְ עִנּוּי וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּתַעֲנִית, מִפְּנֵי *שֶׁמְּמַעֵט בִּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם. וְאָמַר רַב שֵׁשֶׁת: בַּר בֵּי רַב דִּיתֵיב בְּתַעֲנִיתָא כַּלְבָּא לֵיכוֹל *שֵׁרוּתֵיהּ.

נפש יהודה וכפר עליו. גבי נזיר כתיב שצריך כפרה: **וכי על איזה נפש חטא**. את מי הרג שנקרא חוטא על הנפש: **נקרא קדוש**. שמתוך כך מתמרקין עונותיו שחטא כשמתענה: **נקרא חסיד**. המתענה דכתיב גומל נפשו מפריש עצמו ממאכל וממשתה

כמו ביום הגמל את יצחק אי נמי גומל נפשו לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו ואית דמפרשי להא דריש לקיש על מי שאינו מתענה נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה: **שממעט במלאכת שמים**. חלוש הוא ואינו יכול ללמוד: **שירותיה**. סעודתו כלבא ליכול כשבא בערב להברות. תרגום ויעש להם משתה ועבד להון שירו וארוחתו ארוחת תמיד תרגום ושירותא שירו תדירא:

וְאִם בְּשׁוּם זְמַן נָהֲגוּ קְצַת מֵהַחֲסִידִים בְּעִנּוּיֵי גּוּפָם בַּצּוֹמוֹת וּבְעָזְבָם מְלֶאכוֹל בָּשָׂר וְשָׁתֹה יַיִן וּבְהַרְחָקַת הַנָּשִׁים וּבִלְבִישַׁת צֶמֶר וְשֵׂעָר - לֹא הָיָה אֶלָּא בִּרְאוֹת נְטִיַּת לִבָּם בְּשׁוּם זְמַן אַחַר הַמּוֹתָרוֹת *הַקְצָה הָאַחֲרוֹן. כְּמוֹ חֹלִי הַגּוּף כְּשֶׁרוֹאִים שֶׁיּוֹצֵא הַמֶּזֶג מִשִּׁוְיוֹ אֶל אֵי זֶה צַד, הָרוֹפֵא יַעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ בְּהַפְּכוֹ עַד שֶׁיָּשׁוּב אֶל הַשִּׁוּוּי, כָּךְ הָיוּ עוֹשִׂין אֵלּוּ הַפְּרוּשִׁין. וְאוּלַי שֶׁעָשָׂאוּהוּ לְקַבֵּל יִסּוּרִין עַל עַצְמָן, כְּדֵי לְמָרֵק שׁוּם הִרְהוּר אוֹ שְׁגִיאָה שֶׁבָּאָה לְיָדָם. וְהָיוּ סְכָלִים בָּעוֹלָם, שֶׁכְּשֶׁרָאוּ אֵלּוּ הַפְּעוּלוֹת לַחֲסִידִים, וְלֹא יָדְעוּ כַּוָּנָתָם, חָשְׁבוּ שֶׁהֵם מִדּוֹת טוֹבוֹת וְשֶׁאִם יַעֲנוּ כְּמוֹתָם גּוּפוֹתָם בְּכָל מִינֵי עִנּוּי, שֶׁיִּקְנוּ לְעַצְמָם מַעֲלָה וּמַדָּה טוֹבָה וְשֶׁיִּקָּרְבוּ בָּזֶה לָאֵל יִתְבָּרַךְ, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹנֵא אֶת הַגּוּף וְרוֹצֶה לְהַאֲבִידוֹ. וְהֵם לֹא יָדְעוּ שֶׁאֵלּוּ הַפְּעוּלוֹת הֵן רָעוֹת לְמִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶם. וְזֶה דּוֹמֶה לְאִישׁ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּמַלֶּאכֶת הָרְפוּאוֹת וְיִרְאֶה רוֹפֵא בָּקִי שֶׁהִשְׁקָה לְחוֹלֶה מַשְׁקֶה אֶחָד מֵהַסַּמִּים הַגְּדוֹלִים וְרִפֵּא אוֹתוֹ בוֹ מֵחָלְיוֹ, וּבְרֹאוֹתוֹ זֶה, הָלַךְ וְהִשְׁקָה מַשְׁקֶה כָּזֶה לְאָדָם בָּרִיא וְנִשְׁא קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמוֹ, בְּאָמְרוֹ: אִם רִפֵּא לַחוֹלֶה, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּשְׁמֹר לַבָּרִיא בְּרִיאוּתוֹ. וְאֵינוֹ כֵן, שֶׁבְּלִי סָפֵק יֶחֱלֶה בּוֹ. כֵּן אֵלּוּ חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת, יֵאָרַע לָהֶם כָּזֶה בְּלִקְחָם הָרְפוּאָה עַל הַבְּרִיאוּת, מַה שֶּׁלֹּא הָיְתָה רְצוֹן תּוֹרָתֵנוּ, שֶׁהִיא תְּמִימָה, מְשִׁיבַת נָפֶשׁ וְנֶאֱמָנָה וּמַחְכִּימַת פֶּתִי; אֶלָּא שֶׁיְּהֵא הָאָדָם טִבְעִי הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, שֶׁיֹּאכַל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ לֶאֱכֹל בְּשִׁוּוּי וְיִשְׁתֶּה מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ לִשְׁתּוֹת בְּשִׁוּוּי *וְאִם יִרְאֶה בְּטִבְעוֹ שֶׁנּוֹטֶה אֶל הַמּוֹתָרוֹת יִתְעַנֶּה בְּשִׁוּוּי.

נפש יהודה הקצה האחרון. סוף הדבר וכו' כך כשיצרם היה מתגבר עליהם עד שדעתם היה נוטה לחשק העבירה והיו מתיראין פן יעברו היו מתענין: **ואם יראה בטבעו**. שאכל הרבה או שתה הרבה ויחלה על ידם אז יתענה כדי למרקם עד שגופו חוזר למזג השוה כך אם יצרו מתגבר עליו יתענה עד שמחליש יצרו ודעתו:

וְעַל תַּעֲנִית כָּזֶה אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (לב, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה תַּעֲנִית יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, שֶׁזֶּה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ וכו'.

וּבְתַעֲנִית כָּזֶה יִתְפַּלֵּל אָדָם לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ, שֶׁיְּהֵא מֵרוּחַ חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ לְפָנָיו כְּקָרְבָּן, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (יז, א): רַב שֵׁשֶׁת כִּי הֲוָה יָתֵיב בְּתַעֲנִיתָא הֲוָה אָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - אָדָם חוֹטֵא וּמֵבִיא קָרְבָּן וְאֵינוֹ

מַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶלָּא חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ וּמִתְכַּפֵּר לוֹ; וְעַכְשָׁו נִתְמַעֵט חֶלְבִּי וְדָמִי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁיְּהֵא מְעוּט חֶלְבִּי וְדָמִי שֶׁנִּתְמַעֵט מִמֶּנִּי כְּמוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְתִרְצֵנִי.

וְעַל תַּעֲנִית כָּזֶה אָמְרוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּשַׁבָּת (יא, א): אָמַר רַבָּה בַּר מַתְנָא, אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: יָפָה תַּעֲנִית לַחֲלוֹם *כְּאֵשׁ בִּנְעֹרֶת. אָמַר רַב יוֹסֵף: וּבוֹ בַּיּוֹם וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת. וַאֲמָרִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לא, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית בְּשַׁבָּת קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּינוֹ וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵחֵלֶק כְּבוֹד הַשַּׁבָּת (סימן קס).

נפש יהודה כאש בנעורת. עצים דקים של פשתן שהאש מבערם כך מבער התענית בשבת הגזירה של החלום:

וּבְכָל זֶה לֹא הָיְתָה כַּוָּנַת רַבּוֹתֵינוּ עַל הַתַּעֲנִית בִּלְבַד, *אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתְעַנֶּה גּוּפוֹ בְּצוֹם וְיעוֹרֵר לְחַפֵּשׂ בִּדְרָכָיו וְלָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, כְּדֵי לְבַטֵּל הַגְּזֵירָה אִם נִגְזְרָה כְּנֶגְדּוֹ וִירַחֲמוּ עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.

נפש יהודה אלא כדי שיתענה גופו בצום ויעורר וכו'. שניהם אלו צריך לו שיקובל תעניתו:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רפו]

דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב נִגְזְרוּ עַל דְּבָרִים שֶׁאֵרְעוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בִּזְמַנִּים יְדוּעִים. וְעַל כֵּן תִּקְנוּ שֶׁיִּתְעַנּוּ בָהֶם וְיִדָּאֲגוּ וְיֵאָנְחוּ עֲלֵיהֶם. כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יח, ב): תָּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אַרְבָּעָה דְּבָרִים הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ וְאֵין אֲנִי דּוֹרֵשׁ כְּמוֹתוֹ וְזֶה אֶחָד מֵהֶם: צוֹם הָרְבִיעִי הֲרֵי זֶה שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, שֶׁבּוֹ הֻבְקְעָה הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר" (ירמיה נב, ו) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וַתִּבָּקַע הָעִיר" (שם שם, ז). וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ רְבִיעִי? דַּהֲוָה רְבִיעִי לֶחֳדָשִׁים. צוֹם הַחֲמִשִּׁי זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁבּוֹ נִשְׂרַף בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ חֲמִשִּׁי? שֶׁהוּא חֲמִשִּׁי לֶחֳדָשִׁים. צוֹם הַשְּׁבִיעִי זֶה *שְׁלִשָּׁה בְּתִשְׁרֵי, שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם, *לְלַמֶּדְךָ שֶׁשְּׁקוּלָה מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים כִּשְׂרֵפַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ שְׁבִיעִי? שֶׁהוּא שְׁבִיעִי לֶחֳדָשִׁים. צוֹם הָעֲשִׂירִי זֶה עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, שֶׁבּוֹ *סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי דְבַר־ה' אֵלַי לֵאמֹר בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית [בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי] בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם כְּתָב־לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל־יְרוּשָׁלַיִם" (יחזקאל כד, א־ב). וַאֲנִי אֵינִי אוֹמֵר אֶלָּא צוֹם הָעֲשִׂירִי זֶה חֲמִשָּׁה בְּטֵבֵת, שֶׁבּוֹ בָּאת *שְׁמוּעָה לַגּוֹלָה שֶׁהֻכְּתָה הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בְּעַשְׂתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בַּעֲשִׂרִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא־אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלַם לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר" (שם לג, כא). וְנִרְאִין דְּבָרַי מִדְּבָרָיו, *שֶׁאֲנִי

אוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְהוּא אוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן אַחֲרוֹן וְעַל אַחֲרוֹן רִאשׁוֹן. אֶלָּא *שֶׁאֲנִי מוֹנֶה לְסֵדֶר פֶּרְעָנִיּוֹת וְהוּא מוֹנֶה לְסֵדֶר חֲדָשִׁים.

נפש יהודה שלשה בתשרי שבו נהרג וכו'. גמרא ולא קרא: **ללמדך**. מדקא חשיב אצל צום של חורבן הבית: **סמך**. התחיל לצור עליה מלך בבל: **שמועה לגולה**. לגלות יכניה שגלו לבבל י"א שנה לפני חורבן הבית: **שאני אומר על ראשון**. צום הד' שבסדר המקרא ראשון לפורענות בתחלה הובקעה העיר ואחר כך נשרף הבית בתשעה באב ובתשרי שלאחריו נהרג גדליהו בן אחיקם. ובטבת שלאחריו באה השמועה והוא אומר על הראשון שבפסוק אחרון לפורענות שהרי תחלה סמך ואחר כך הובקעה נמצאת ביקוע העיר י"ז בתמוז שהוא ראשון שבמקרא אחרון לסמיכות מלך בבל שהוא מאוחר במקרא אלא שהוא מנה לסדר החדשים לכך מנה תמוז קודם לטבת: **שאני מונה לסדר פורעניות**. אף לסדר פורעניות:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת (כו, א); חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז וַחֲמִשָּׁה בְּתִשְׁעָה בְּאָב. בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת *וּבָטַל הַתָּמִיד וְהֻבְקְעָה הָעִיר וְשָׂרַף אֲפוֹסְטֹמוֹס אֶת הַתּוֹרָה *וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל. בְּתִשְׁעָה בְּאָב נִגְזַר *עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ וְחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבָאַחֲרוֹנָה וְנִלְכְּדָה *בֵּיתָר *וְנֶחְרְשָׁה הָעִיר.

נפש יהודה ובטל התמיד. לפי שגזרה מלכות גזירה מלהקריב עוד: **והעמיד צלם בהיכל**. מנשה העמידה: **על אבותינו**. דור המדבר אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ: **ביתר**. עיר גדולה מאד ויהודים היו דרים בה: **ונחרשה**. ירושלים, עד שהיו חורשין בה כשדה:

וְהֶחְמִיר שֶׁבְּצוֹמוֹת אֵלּוּ - תִּשְׁעָה בְּאָב, לְפִי *שֶׁהֶכְפִּלוּ בּוֹ צָרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַטָּה, בְּדֶרֶךְ אַרְבָּה, בְּחֵלֶק יְסוֹדֵי רַבִּים (סימן שה), עַל דְּבַר הַיְסוּרִין וְהַצָּרוֹת שֶׁאֵרְעוּ לַאֲבוֹתֵינוּ לְמָרָק עֲוֹנָם, וְעַל כֵּן אֵין יִשְׂרָאֵל *יְכוֹלִין לְבַטְּלוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה. *וְהוֹסִיפוּ עָלָיו לְמַעֲטוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁהֵם עִנְיָנִים שֶׁל שִׂמְחָה מִשֶּׁנִּכְנָס אָב. וְגַם נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר, וְעַל כָּלָם בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב בְּסָעוּדָה הַמַּפְסֶקֶת, זוּלָתִי אִם חָל בְּשַׁבָּת. וּלְהִתְאַבֵּל בּוֹ *בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבָּאֵבֶל. וְגַם שֶׁלֹּא לִקְרֹא בְּדִבְרֵי שִׂמְחָה שֶׁל תּוֹרָה. וְגַם לְעַנּוֹתוֹ *בַּחֲמִשָּׁה דִּבְרֵי עִנּוּיִים הָאֲמוּרִים בְּצוֹם כִּפּוּר.

נפש יהודה שהוכפלו בו צרות. שנחרב בו הבית בראשונה ובשניה: **יכולין לבטל**. התענית: **והוסיפו**. שגזרו חכמים בו אפילו קודם לכן מראש חודש אב ואילך גזרו למעט בדברים של שמחה: **במצות לא תעשה שבאבל**. כל מה שאבל אסור לעשות בז'

ימי אבלות אסור גם בתשעה באב: **בחמשה דברי ענוים**. אכילה ושתיה רחיצה וסיכה ותשמיש ונעילת הסנדל:

וְגַם נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה, כְּדְגָרְסִינָן בִּפְסָחִים, פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (נד, ב): מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב - עוֹשִׂין, וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - אֵין עוֹשִׂין. *וּבְכָל מָקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטֵלִין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: *לְעוֹלָם יַעֲשׂוּ כָּל אָדָם עַצְמָן כְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים. וְגָרְסִינָן נַמִּי בְּסוֹף מַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת (ל, ב): רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב אֵינוֹ רוֹאֶה *סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם וְכָל הָאוֹכֵל בְּתִשְׁעָה בְּאָב אֵינוֹ רוֹאֶה בְּשִׂמְחָתָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ‍ִם וגו' שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ" וגו' (ישעיה סו, י). וְכָל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּשִׂמְחָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ" וגו'. וְכָל הָאוֹכֵל בָּשָׂר וְשׁוֹתֶה יַיִן בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַתְּהִי עֲוֹנוֹתָם עַל־עַצְמוֹתָם" (יחזקאל לב, כז).

נפש יהודה ובכל מקום. בין עושין בין לא עושין תלמידי חכמים בטלין ממלאכתן אותו היום: **לעולם יעשו**. יתנהג אדם כדין תלמיד חכם במעשיו ולא אמרינן מחזי כיוהרא ואם רצה ליבטל רשאי: **סימן ברכה לעולם**. באותה מלאכה שרגיל לעשות בט' באב אינו רואה בה סימן ברכה לעולם:

וּבְיַד יִשְׂרָאֵל נִשְׁאַר לְשׁוּב לְקַדְמוּתָם, כְּדְגָרְסִינָן בְּסוֹף אֵיכָה רַבָּתִי: "*הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה" וגו' (איכה ה, כא), אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲשִׁיבֵנוּ. אָמַר: שֶׁלָּכֶם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם" (מלאכי ג, ז). אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁלְּךָ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ" (תהלים פה, ה). לְכָךְ נֶאֱמַר: "הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה וגו' כְּקֶדֶם", *כָּאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, דִּכְתִיב: "וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם" (דברים לג, טו). דָּבָר אַחֵר: "חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם", דִּכְתִיב: "וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה" וגו' (מלאכי ג, ד) *"כִּימֵי עוֹלָם" (שם) זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם מֹשֶׁה עַבְדּוֹ" (ישעיה סג, יא); "וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת" (שם), כִּימֵי שְׁלֹמֹה. דָּבָר אַחֵר: "כִּימֵי עוֹלָם", *כִּימֵי נֹחַ, דִּכְתִיב: "כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי" וגו' (שם נד, ט); "וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת", כִּשְׁנוֹת הֶבֶל, שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲבוֹדָה זָרָה בָּעוֹלָם.

נפש יהודה השיבנו. בידך להשיב אותנו ואחר כך ונשובה אליך: **כאבות הראשונים**. שעשית להם טובות שנקראים הררי קדם: **כימי עולם**. זה משה שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו, שירדה האש מן השמים על הקרבן בשמיני למלואים וכן בימי שלמה כשחנך לבית המקדש: **כימי נח**. דודאי ערבה מנחתו דכתיב וירח ה' את ריח הניחוח וכן בקרבנו של הבל כתיב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו:

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחָנוּ עַל יְדֵי יִרְמְיָה נְבִיאוֹ לַהֲפֹךְ אֲבֵלֵנוּ לְשָׂשׂוֹן, דִּכְתִיב: "וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם" (ירמיה לא, יב).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רפז]

כֹּשֶׁם שֶׁגָּזְרוּ צוֹמוֹת אֵלּוּ, עַל הַדְּבָרִים שֶׁאֵרְעוּ לַאֲבוֹתֵינוּ, כָּךְ תִּקְנוּ כְּשֶׁיִּרְאוּ אֶרֶץ, אוֹ מְדִינָה, אוֹ עִיר, אוֹ יְחִידִים, שְׁרוּיִים בְּצַעַר אוֹ בְצָרָה, אוֹ יִרְאוּ שֶׁהִגִּיעוּ הַזְּמַנִּים הַצְּרִיכִים בָּהֶם גְּשָׁמִים וְלֹא יָרְדוּ, שֶׁיִּתְעַנּוּ וְיִתְפַּלְּלוּ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיָרִיעוּ, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנַע לִבָּם וְיִפָּשְׁפְּשׁוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיָשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה, לְמַעַן יְרַחֵם עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיַצִּילֵם מִכָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא עֲלֵיהֶם.

וְהֶחֱמִירוּ בְּסֵדֶר הַתַּעֲנִיּוֹת, כְּפִי הַשָּׁעָה וּכְפִי הַדּוֹחַק, כְּסֵדֶר הַחוּמְרוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת. עַד שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹצִיא אֶת *הַתֵּיבָה בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, כְּדֵי לְשַׁבֵּר לֵב הָעָם וַיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת כֵּיצַד (טו, א): מוֹצִיאִין אֶת הַתֵּיבָה לִרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר וְנוֹתְנִין *אֵפֶר מִקְלֶה עַל גַּבֵּי הַתֵּיבָה וּבְרֹאשׁ הַנָּשִׂיא וּבְרֹאשׁ אַב בֵּית דִּין. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ. וְהַזָּקֵן שֶׁבָּהֶם אוֹמֵר לָהֶן *דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין: אַחֵינוּ, לֹא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם", אֶלָּא: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ" וגו' (יונה ג, י); וְהוּא אוֹמֵר בַּקַּבָּלָה: "קִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם" (יואל ב, יג).

נפש יהודה התיבה. ארון הקודש עם הספר תורה: **אפר מקלה**. אפר שריפה: **דברי כבושין**. לשון עצר כמו מכבש כלומר לכבוש הלבבות להחזיר למוטב ואלו הן דברי כבושין אחינו וכו':

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא (טו, ב): נְשֹׂא וְאַל בֵּית דִּין נַמֵּי לִישְׁקְלוּ אִינְהוּ וְלֵינְחוּ בְּרֵישַׁיְהוּ, מַאי שְׁנָא דְּשָׁקֵיל אִינֵישׁ אַחֲרִינָא וּמַנַּח לְהוּ? אָמַר רַבִּי אַבָּא דְּמִן קָסָרִי: לְפִי שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה מִתְבַּיֵּישׁ מֵעַצְמוֹ *לְמִתְבַּיֵּישׁ מֵאֲחֵרִים. הֵיכָא מַנַּח לֵיהּ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא בְּמָקוֹם תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן [לָתֵת לָהֶם] *פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר" (ישעיה סא, ג). לְמָה יוֹצְאִין לְרְחוֹב? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: לוֹמַר, צָעַקְנוּ *בְּצִנְעָה וְלֹא נַעֲנֵינוּ - נְבַזֶּה עַצְמֵנוּ בְּפַרְהֶסְיָא. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: לוֹמַר, *גְּלוּתֵנוּ מְכַפֶּרֶת עָלֵינוּ. מַאי בֵּינֵיהוּ? דְּגָלוּ מִבֵּי כְנִישְׁתָּא *לְבֵי כְנִישְׁתָּא.

נפש יהודה למתבייש מאחרים. איכא עגמת נפש טפי: **פאר תחת אפר**. שמע מינה במקום תפילין דכתיב בו פארך חבוש עליך ואמרינן אלו תפילין דאמר הקב"ה ליחזקאל כשמתה לו אשתו שיניח תפילין עליו אף על גב דאבל אסור בתפילין ביום ראשון ומקום תפילין הוא במקום שמוחו של תינוק רופס: **בצנעה**. בבית הכנסת: **גלותנו**. שיצאנו מבית הכנסת תהא מכפרת עלינו: **לבי כנישתא אחריתי**. גלות איכא פרהסיא ליכא:

וְלָמָּה מוֹצִיאִין אֶת הַתֵּיבָה לִרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לוֹמַר, כְּלִי צָנוּעַ הָיָה לָנוּ וְנִתְבַּזֶּה *בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ. וְלָמָּה מִתְכַּסִּין בְּשַׂקִּים? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: לוֹמַר, הֲרֵי אָנוּ חֲשׁוּבִין לְפָנֶיךָ *כִּבְהֵמָה. וְלָמָּה נוֹתְנִין אֵפֶר מִקְלֶה עַל גַּבֵּי סֵפֶר תּוֹרָה? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פָּזִי: כְּלוֹמַר, "עִמּוֹ אָנֹכִי בְּצָרָה", רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר". אָמַר רַבִּי זֵירָא: כִּי הֲוָה חָזֵינָן דְּנוֹתְנִין אֵפֶר מִקְלֶה עַל גַּבֵּי סֵפֶר תּוֹרָה הֲוָה מִזְדַּעֲזֵעַ כֻּלֵּי גּוּפִי. וְלָמָּה נוֹתְנִין אֵפֶר מִקְלֶה עַל רֹאשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד? פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי לֵוִי בַּר חָמָא וְרַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, חַד אָמַר: הֲרֵי אָנוּ חֲשׁוּבִים לְפָנֶיךָ כֶּעָפָר; וְחַד אָמַר: כְּדֵי שֶׁתִּזְכֹּר לָנוּ אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק אָבִינוּ וּתְרַחֵם עָלֵינוּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: *עָפָר סְתָם.

נפש יהודה בעונותינו. וידוי הוא שהיו מתודין שעונותיהם גרמו זאת להם: **כבהמה**. שהשקין היו עשוין משער בהמה ומנוצה של עזים: **עפר סתם**. מן הארץ שאינו אפר מקלה מן הכירה למאן דאמר משום אפרו של יצחק ליכא עפר סתם אלא היו לוקחין אפר מן שריפת עצמות זכר לעקידת יצחק ולמאן דאמר משום שחשובין כמתים מהני נמי עפר סתם:

לָמָּה יוֹצִיאִין לְבֵית הַקְּבָרוֹת? פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי לֵוִי בַּר חָמָא וְרַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, חַד אָמַר: הֲרֵי אָנוּ חֲשׁוּבִין לְפָנֶיךָ כְּמֵתִים; וְחַד אָמַר: כְּדֵי שֶׁיְּבַקְּשׁוּ הַמֵּתִים רַחֲמִים עָלֵינוּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: *קִבְרֵי גוֹיִים.

נפש יהודה קברי גוים. למאן דאמר משום שחשובין כמתים מהני נמי קברי גוים אבל למאן דאמר משום שיבקשו רחמים ליכא שאפילו על עצמם ליכא כל שכן עלינו:

וְכָל זֶה הָיוּ עוֹשִׂין כְּדֵי לְהַכְנִיעַ לִבָּם בִּתְשׁוּבָה וּלְכַוֵּן בִּתְשׁוּבָה וּלְכַוֵּן בִּתְפִלָּה כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּפִלָּתָם, כִּדְנָרְסִינָן הָתָם, בְּסֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (כד, א): רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה גָּזַר תַּעֲנִיתָא בְּעָא רַחֲמֵי וְלָא אֲתָא מִטְרָא. אָמַר: כַּמָּה *מִשְּׁמוּאֵל הָרָמָתִי לִיהוּדָה בֶּן גַּמְלִיאֵל, אוֹי לוֹ לְדוֹר *שֶׁנִּתְקַע בְּכָךְ, אוֹי לוֹ לְמִי שֶׁעָלְתָה בְיָמָיו כָּךְ. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ וַאֲתָא מִטְרָא.

נפש יהודה שמואל הרמתי. שיורדין גשמים בשבילו דכתיב הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ועכשיו באים כל ישראל והטילו על ר' יהודה בן גמליאל דצוח וליכא דמשגח ביה: **שנתקע**. תקוע כלומר שמטופלין בת"ח כמוני שאין בזכותי שישגיח הקב"ה בתפלתי:

וַאֲמַרִינָן הָתָם: רַב נָחְמָן גָּזַר תַּעֲנִיתָא, בָּעָא רַחֲמֵי וְלָא אֲתָא מִטְרָא. אָמַר שְׁקִלוּהָ לְנַחְמָן *וְטָרְיוּהָ מִגֵּירָא לְבָרָא. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ וַאֲתָא מִטְרָא.

נפש יהודה וטריוה. זרקוהו מהכותל שעומד עליו לחוץ כלומר הורידוהו מנשיאותו:

וַאֲמִרִינָן נַמֵּי הָתָם (כד, ב): רָבָא אִקְלַע לְהַגְרוֹנְיָא. גָּזַר תַּעֲנִיתָא, בָּעָא רַחֲמֵי וְלָא אֲתָא מִטְרָא. אָמַר: *בֵּיתוּ כֻּלֵּי עָלְמָא בְּתַעֲנִיתֵיכוּ. לְמָחָר אָמַר לְהוּ: מִי אִיכָּא דְּחָזָא מִידֵּי בְּחֶלְמֵיהּ? אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא: לְדִידִי אַקְרִיוּן בְּחֶלְמִי: שְׁלָם טָב *לְרַב טָב, דְּמִטוּבֵיהּ מֵטִיב לְעַמֵּיהּ. אָמַר: שְׁמַע מִנָּהּ עֵת רָצוֹן הִיא, בָּעָא רַחֲמֵי וַאֲתָא מִטְרָא.

נפש יהודה ביתו. לינו בצום ולא תאכלו עד למחר: **לרב טב**. רמז לרבא שבזכותו יבא טוב לעולם:

וְכָזֶה אֵרַע לְרַאשׁוֹנִים, אֶלָּא שֶׁקְּצָתָם הָיוּ נִשְׁמָעִין מִיָּד, כְּמוֹ חוֹנִי הַמְעַגֵּל וַאֲחֵרִים, וּקְצָתָם עַד שֶׁהָיוּ מִתְאוֹנְנִים הַרְבֵּה, כְּמוֹ רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא וְלֵוִי *דְּאִיטְלַע בֵּיהּ וַאֲחֵרִים.

נפש יהודה דאיטלע ביה. על ידי שהיה מתפלל על גשמים ולא באו מיד היה מדבר נגד הקב"ה שאין רוצה להשגיח בנו ונענש שרגליו נתהפכו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם (כה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁנָּזַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר וְלֹא נַעֲנָה וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים. בְּאַחֲרוֹנָה *הִתְחִילוּ לָצֵאת, אָמַר לָהֶם: קְבָרִים תִּקָּנֶתֶם לְעַצְמְכֶם? גָּעוּ בִבְכִיָּה וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים.

נפש יהודה התחילו. הצבור לצאת מבית הכנסת אמר קברים תקנתם בתמיה אין לכם אלא קברו עצמכם מפני הרעב וגעו וצעקו בבכי כמו אם יגעה שור על בלילו הצועק על מספוא:

וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁיָּרַד לִפְנֵי הַתֵּיבָה וְאָמַר: עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּרָכוֹת וְלֹא נַעֲנָה וְיָרַד אֲחָרָיו רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ, אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה, אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ רַחֵם עָלֵינוּ - וְנַעֲנָה. כִּסְבוּרִין הָעָם שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: לֹא מִפְּנֵי שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה, אֶלָּא שֶׁזֶּה מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וְזֶה אֵינוֹ מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו. וּבְזֶמֶן שֶׁהַצִּבּוּר שְׁרוּיִין בְּצַעַר, הַיְחִיד הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם - *שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת הַמְלַוִּין לוֹ לָאָדָם מַנִּיחִים יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְאוֹמְרִין: פְּלוֹנִי זֶה שֶׁפֵּרַשׁ מִן הַצִּבּוּר אַל יִרְאֶה בְּנֶחָמַת צִבּוּר, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת פֶּרֶק קַמָּא (יא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בְּזֶמֶן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר וּפֵרַשׁ אֶחָד מֵהֶן, בָּאֵין שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וכו'. תַּנְיָא אִידָךְ: בְּזֶמֶן שֶׁהַצִּבּוּר שְׁרוּיִין בְּצַעַר, אַל יֹאמַר אָדָם: אֵלֵךְ לְבֵיתִי וְאֹכַל וְאֶשְׁתֶּה - וְשָׁלוֹם עָלַיִךְ נַפְשִׁי; וְאִם עָשָׂה כֵּן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְהִנֵּה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה הָרֹג בָּקָר וְשָׁחֹט צֹאן" וגו' (ישעיה כב, יג) - מַה כְּתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְנִגְלָה בְאָזְנֵי ה' צְבָאוֹת אִם־יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד־תְּמֻתוּן" (שם שם, יד). *זוֹ מִדָּה בֵּינוֹנִית. מִדַּת רְשָׁעִים מַהוּ? "*אֲתִיוּ אֶקְחָה יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר וְהָיָה כְּזֶה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר מְאֹד" (שם נו, יב). וּמַה כְּתִיב בַּתְרֵיהּ: "*הַצַּדִּיק אָבַד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב" (שם נז, א). וְכָל הַמְצַעֵר עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּנֶחָמַת צִבּוּר, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁצִּעֵר עַצְמוֹ עִם

הַצְּבוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ" (שמות יז, יב) וְכִי לֹא הָיָה לְמֹשֶׁה כַּר וְכֶסֶת לֵישֵׁב עָלֶיהָ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: הוֹאִיל וְיִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר אַף אֲנִי אֶהְיֶה עִמָּהֶם בְּצַעַר. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: מִי מֵעִיד בִּי? אַבְנֵי בֵיתוֹ וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק" (חבקוק ב, יא), רַבִּי זֵירָא אוֹמֵר: שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת הַמְּלַוִּין לוֹ לָאָדָם מְעִידִים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָךְ" וגו' (תהלים צא, יא). רַבִּי חִדְקָא אוֹמֵר: נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְשֹׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פְּתְחֵי־פִיךָ" (מיכה ז, ה). וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־ה' וַאֲנִי־אֵל" (ישעיה מג, יב).

נפש יהודה שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם אחד מימינו ואחד משמאלו. דכתיב כי מלאכיו יצוה לך וגו': **זו מדה בינונית.** שיראין מן המיתה דכתיב בהו כי מחר נמות: **אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה וגו'**. בואו וקחו יין ונשתה היום ומחר יותר: **הצדיק אבד ואין איש שם על לב.** מפני מה הוא מת מפני שלא יצטער הוא ברעה שיבא בגזירת הקב"ה בשביל הרשעים ל"א מפני רעה של אלו הוא נאסף שאין הקב"ה רוצה שיבקש רחמים עליהם:

וּמוּסָף עַל זֶה, הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה טוֹב לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל וּלְהִתְעַנּוֹת בְּעֵת קְהַל יִשְׂרָאֵל, בְּעִנְיַן שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ מִלְּמוּדָם בְּסִבַּת הַתַּעֲנִית, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים אַנְשֵׁי הַמַּעֲמָדוֹת בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִיוֹת, בְּפֶרֶק בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים (כז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: אַנְשֵׁי מִשְׁמָר הָיוּ מִתְפַּלְּלִין *עַל קָרְבַּן אַחֵיהֶם שֶׁיִּתְקַבֵּל בְּרָצוֹן. אַנְשֵׁי מַעֲמָד נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְגוֹזְרִין אַרְבַּע תַּעֲנִיּוֹת בְּשַׁבָּת: *בְּשֵׁנִי, עַל יוֹרְדֵי יַמִּים; בְּשִׁלִּישִׁי, עַל הוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת; בְּרְבִיעִי עַל אַסְכָּרָה שֶׁלֹּא תַּפִּיל בַּתִּינוֹקוֹת; בַּחֲמִשִּׁי, עַל עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת, עֲבָרוֹת שֶׁלֹּא יַפִּילוּ וּמְנִיקוֹת שֶׁיְּגַדְּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם. בְּעֶרֶב שַׁבָּת לֹא הָיוּ מִתְעַנִּים מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת, וְכָל שֶׁכֵּן בְּשַׁבָּת עַצְמָהּ. בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת מַאי טַעְמָא לָא *מִפְּנֵי הַנּוֹצְרִים. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁהוּא *שְׁלִישִׁי לִיצִירָה. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מִפְּנֵי *נְשָׁמָה יְתֵירָה, דַּאֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: נְשָׁמָה יְתֵירָה נְתוּנָה בּוֹ בָּאָדָם בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת נִטְלָה מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ (שמות לא, יז), כֵּיוָן *שֶׁשָּׁבַת, וַי אָבְדָה נֶפֶשׁ.

נפש יהודה על קרבן אחיהם. שמקריבין בכל יום ויום ואנשי משמר הם שהיו מתחלקים למשמרות בעריהם להתפלל שהקרבנות יהיו לרצון לפני ה' ואנשי מעמד גם הם משמרות המתחלקים לעמוד אצל המזבח בעת הקרבה: **בשני על יורדי הים.** דכתיב ביה ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויקוו המים שלא יזיקו ליורדי הים. בג' להולכי מדברות דכתיב ביה ותראה היבשה כלומר שימצא הדרכים נקיים. בד' על אסכרה והוא

שם חולי דכתיב ביה יהי מארת וכתיב מארת חסר משמע לשון קללה והיו מתפללין שלא תפול המארה בתינוקות אי נמי כיון דאסכרה בא על לשון הרע ולה"ר אתעביד ביום ד' כשנבראו מאורות ואמרה הלבנה לפני הקב"ה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד אמר לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך והיינו לשון הרע שאמרה הלבנה והלכך איכא למיחש לאסכרה והיו מתפללין שלא תבא. בה' על עוברות דכתיב ביה וישרצו המים שרץ נפש חיה: **מפני הנוצרים**. שעושים אותו יום אידם וכי חזו דמתענות ביום אידם אתו לידי סכנה: **שלישי ליצירה**. שבערב שבת נברא אדם וכל יום ג' חליש טפי שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים: **נשמה יתירה**. דעת רחבה ותאב לאכול ולשתות וכדי ליישב דעתו שניטלת ממנו אותו תאבון מברכין על ההדס במוצאי שבת ע"כ הוא ביום א' חלש ועצב: **ששבת**. שנח ושמר את השבת וי אבדה נפש דורש בנוטריקון וינפש וי נפש:

וְהַצּוֹמוֹת שֶׁחָפֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶם הֵם בְּהַכְנָעָה וּתְשׁוּבָה וּצְדָקָה לָאֶבְיוֹנִים וְלֹא בְעִנּוּי הַגּוּף וּכְפִיפָתוֹ וּלְבוּשׁ שַׂק וְגַאֲוָה בַלֵּב וְהַחֵטְא עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא יְשַׁעְיָהוּ (נח, ה): "הֲלָכֹף כְּאֲגמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ" וגו'. וּבְצוֹמוֹת שֶׁל רַבִּים צָרִיךְ לַחְקֹר וְלִדְרֹשׁ בְּדִבְרֵי הָרַבִּים עִם הַתְּפִלָּה לְהַחְזִירָם לְמוּטָב, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם, בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (יב, ב): אָמַר אַבַּיֵי: מִצַּפְרָא וְעַד פַּלְגָא דְיוֹמָא *לֵיעַיְינוּן בְּמִילֵי דְמָתָא; מִפַּלְגָא דְיוֹמָא לְפַנְיָא, *רִיבְעָא דְיוֹמָא קָרֵינָן וּמַפְטְרֵינָן וְרִבְעָא דְיוֹמָא מַצְלֵינָן וּבְעִינָן רַחֲמֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרַת הָאֱלֹהִים וּרְבִעִית הַיּוֹם מִתְוַדִּים וּמִשְׁתַּחֲוִים לַה' אֱלֹהֵיהֶם" (נחמיה ט, ג). וּכְשֶׁיִּתְעַנּוּ וְיָשׁוּבוּ כָּרָאוּי מֻבְטָח לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּשְׁמַע תְּפִלָּתָם.

נפש יהודה הלכוף כאגמון ראשו. אגמון הוא כמחט כפוף וצדין בו את הדגים כן עושה עצמו לפרוש ומשתחוה בכפוף ראש ומלביש עצמו בשק ואפר על ראשו ושבע תועבות בלבו להונות את הבריות: **לעיינון במילי דמתא**. דרישה וחקירה לבדוק במעשיהם בעסק בני העיר אם גזל וחמס ביניהם ומפייסין אותן לחזור: **ריבעא דיומא**. מחצות ואילך עושין ב' חלקים דהיינו מחצי יום עד הערב ג' שעות קרינן ויחל משה ומפטירים דרשו ה' בהמצאו:

הַחֵלֶק הָרְבִיעִי בְּשִׁכַּר הַתְּשׁוּבָה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רפח]

לְעוֹלָם יְדַמֶּה אָדָם בְּנַפְשׁוֹ שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי, שֶׁאִם עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - אַשְׁרָיו, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ לְכַף זְכוּת, וְאִם עָבַר עֲבֵרָה אַחַת - אוֹי לוֹ, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ לְכַף חוֹבָה. וּכְשֶׁיִּחְשֹׁב

וֶה, יְהֵא זָרִיז לְקַיֵּם מִצְוָה אַחַת וְיִזָּהֵר מִלַּעֲבֹר עֲבֵרָה. וְגַם יְדַמֶּה בִּבְנֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם בֵּינוֹנִים וְשֶׁהָעוֹלָם תָּלוּי בּוֹ, כִּי בִזְכוּתוֹ אוֹ בְחוֹבָתוֹ יַכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פִּרְקָא קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וכו'. כִּדְאִיתָא בַּחֲתִימַת נֵר שֶׁל מִצְוֹת (סימן רלא).

וּלְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִצְוָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִן הַתְּשׁוּבָה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהַתְּשׁוּבָה גּוֹרֶמֶת לָאָדָם לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. וְעוֹד כִּי אֲפִילּוּ שָׂנֵחְתָּם עַל שׁוּם אָדָם גְּזַר דִּין לְרָעָה - הַתְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה מְקָרַעַת אוֹתוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, ב): אַרְבָּעָה דְּבָרִים קוֹרְעִים גְּזַר דִּין שֶׁל אָדָם. כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ו' מִן הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, שֶׁבִּכְלַל הַצְּדָקָה (סימן קצד). וַאֲמָרִינַן נַמֵּי עֲלֵהּ (יז, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּקָרַעַת גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה" וגו' (ישעיה ו, י). אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: וְדִלְמָא קוֹדֶם גְּזַר דִּין? אָמַר לֵיהּ: "וְשָׁב וְרָפָא לוֹ" כְּתִיב (שם) וְאֵי זֶה דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ רְפוּאָה, הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה גְּזַר דִּין.

נפש יהודה השמן לב העם הזה וגו'. ושב ורפא לו אף על פי כן אם שב ירפא לו. סליחת העון קרוי רפואה:

וְדָבָר זֶה הוּא מֵרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, שֶׁחוֹזֵר עַל מַה שֶּׁגּוֹזֵר לְרָעָה לְמַעַן הַתְּשׁוּבָה. וּמַה שֶּׁגּוֹזֵר לְטוֹבָה אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּתְחַיְּבוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: כָּל דָּבָר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה אֲפִילּוּ עַל תְּנַאי אֵינוֹ חוֹזֵר. וְאִם יַעֲקֹב אָבִינוּ הָיָה מִתְיָרֵא מִן הַחֵטְא, אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הָאֵל יִתְבָּרַךְ: "וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ" וגו' (בראשית כח, טו), וְעִם כָּל זֶה - "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד" וגו' (שם לב, ח) וְאָמְרוּ ז"ל, שֶׁנִּתְיָרֵא שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא - אוּלַי הָיָה בְּרֹב עִנְיָנוּתוֹ, שֶׁהָיָה יָרֵא מְאֹד מִן הַחֵטְא. אֲבָל דָּבָר בָּרוּר הוּא מַה שֶּׁגּוֹזֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ.

וְלַדָּבָר הַזֶּה רָמַז יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּשֶׁחָלַק עִם חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, כְּשֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא יִרְמְיָהוּ לָרָעָה וּלְמִיתָה וְשֶׁיְּנַצַּח נְבוּכַדְנֶצַּר לְעָרֵי יִשְׂרָאֵל וְשֶׁיַּחֲרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וַחֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר הָיָה מִתְנַבֵּא לְטוֹבָה בְּהֵפֶךְ זֶה. וְעַל זֶה אָמַר יִרְמְיָהוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּם נְבוּאָתוֹ שֶׁהָיָה לָרָעָה, שֶׁאֵין בּוֹ הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ, כִּי אוּלַי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְרַחֵם עֲלֵיהֶם, אוֹ יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה; אֲבָל אִם לֹא יִתְקַיְּמוּ דִּבְרֵי חֲנַנְיָה, יוֹרֶה שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר. וְכֵן כָּתוּב: "אַךְ שְׁמַע־נָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָל־הָעָם. הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנָּבְאוּ עַל־אֲרָצוֹת רַבוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמִלְחָמָה לָרָעָב וּלְדָבֶר. הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְּבַר־הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת" (ירמיה כח, ז־ט). רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁהַנְּבִיאִים הַמִּתְנַבְּאִים לָרָעָה לֹא יִוָּדַע מִן הַבָּא אַחֲרֵי כֵן אִם נְבוּאָתָם

אֱמֶת אוֹ שֶׁקֶר, לְפִי שֶׁבִּתְשׁוּבָה יִתְקָרֵע הַגָּזַר דִּין, אֲבָל יִוָּדַע אֱמִתָּתָם בְּהִנָּבְאָם לְשָׁלוֹם וּלְטוֹבָה אִם תִּתְקַיֵּם.

גַּם מָצִינוּ כִּי מִן הָרָעָה הַמּוּכָנֶת לָבוֹא יוֹכַל הַשֵּׂכֶל הַטּוֹב בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְשׁוּבָתוֹ לְמַלֵּט אֶת הַגּוּף מִן הַגְּזֵרוֹת, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים לב, ב): אָמַר רַמִי בַּר אַבָּא: מַאי דִּכְתִיב "עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אוֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים" (קהלת ט, יד)? "עִיר קְטַנָּה", זֶה הַגּוּף; "וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט", אֵלּוּ הָאֵבָרִים; "וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אוֹתָהּ", זֶה יֵצֶר הָרַע; "וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים", אֵלּוּ הָאֵבָרִים; "וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אוֹתָהּ", זֶה יֵצֶר הָרַע; "וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים", אֵלּוּ עֲוֹנוֹת. "וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא" (שם שם, טו), זֶה יֵצֶר טוֹב; "וּמִלַּט־הוּא אֶת הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ", זוֹ תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים; "וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא", דִּבְשָׁעַת יֵצֶר הָרַע לֵית דְּמִדְכַּר לֵיהּ לְיֵצֶר הַטּוֹב, "הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם" (שם ז, יט), זוֹ תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים; "*מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר" (שם), אֵלּוּ שְׁתֵּי יָדַיִם וּשְׁתֵּי רַגְלַיִם וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם וּשְׁתֵּי עֵינַיִם וְרֹאשׁ הַגּוּיָה וְהַפֶּה.

נפש יהודה מעשרה שליטים. שולטין באדם שרוב מעשה האדם על ידיהם:

וּבָרוּר הוּא, שֶׁהַחָכְמָה הַטּוֹבָה הַמַּצֶּלֶת גּוּף הַחוֹטֵא מֵהַגְּזֵרוֹת וּמֵהַמִּקְרִים הַמּוּכָנִים לָבוֹא הִיא הַתְּשׁוּבָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (יז, א): מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרָבָא: תַּכְלִית חָכְמָה - תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּבוֹעֵט בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ וּבְמִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'" וגו' (תהלים קיא, י) "לוֹמְדֵיהֶם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עוֹשֵׂיהֶם", לָעוֹשִׂין לִשְׁמָהּ וְלֹא לָעוֹשִׂין *שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹשִׂים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נוֹחַ לָהֶם שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ.

נפש יהודה שלא לשמה. רק לקנתר ולהנות ולכבדם:

וְגָרְסִינַן בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים (שו"ט, יח): "לַמְנַצֵּחַ [עַל־ שֹׁשַׁנִּים] לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל שִׁיר יְדִידוֹת" (תהלים מה, א), בּוֹא וּרְאֵה בִּבְנֵי קֹרַח, שֶׁעַד שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה לֹא נִקְרְאוּ יְדִידִים, מִשֶּׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה נִקְרְאוּ יְדִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַמְנַצֵּחַ" וגו', אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל קֹרַח, שֶׁנִּסְתַּכְּלוּ לְמַעְלָה לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנִמְלְטוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־ מֵתוּ" (במדבר כו, יא). לָמָּה? שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ לַעֲצַת אֲבִיהֶם. וּבַאֲחֵרִים כְּתִיב: "וַיִּרְדוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה" (שם טז, לג), אֲבָל אֵלּוּ שֶׁנִּסְתַּכְּלוּ לְמַעְלָה נִמְלְטוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ" וגו' (תהלים לד, ו). וְכֵן דָּוִד כְּשֶׁנִּסְתַּכֵּל לְמַעְלָה נִמְלַט, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶשַׁע" וגו' זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל".

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הָרְשָׁעִים שֶׁרָצוּ לְהִסְתַּכֵּל לְמַעְלָה נִמְלְטוּ, שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בִּנְבוּכַדְנֶצַּר, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר עַיְנַי לִשְׁמַיָּא נְטִלֵת" (דניאל ד, לא) וְנִקְרָע מִקְצַת גְּזַר דִּינוֹ. וּמַה אִם הָרְשָׁעִים, שֶׁהֵם חַיָּבִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים לְמַעְלָה מוֹחֵל לָהֶם; לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּנֵי קְדוֹשִׁים, בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אִם מִסְתַּכְּלִים לְמַעְלָה וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵינוֹ דִּין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶם? וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה דָּוִד מַשְׂכִּיל וּפֵרַשׁ מֵעֲוֹנוֹ וְהִתְוַדָּה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְאָמַר: "לְךָ [לְבַדְּךָ] חָטָאתִי" וגו' (תהלים נא, ו) מָחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

וּמָצִינוּ שֶׁהוּא *הֵקִים עֲלֵיהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (טז, ב): אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב "נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֳקִם עָל" (שמואל־ב כג, א)? שֶׁהֵקִים עֲלֵיהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה.

נפש יהודה הוקם על. שהוקם מעלה ונדרש כאן שהקים עולה של תשובה מעלות התשובה לשבים שהוא שב תחלה ונתן דרך לשבים כדאמרינן בעבודת כוכבים ומזלות לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה:

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִּשְׁכַר תְּשׁוּבָתוֹ נִתְגַּלָּה הַדָּבָר לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ עָוֹן, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק א דְּמוֹעֵד קָטָן (ט, א) וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קז, ב) וּבְפֶרֶק בַּמָּה מַדְלִיקִין (שבת ל, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ שְׁלֹמֹה *לְהַכְנִיס אֲרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים דָּבְקוּ שְׁעָרִים זֶה בָּזֶה. וְאָמַר *עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רְנָנוֹת וְלֹא נַעֲנָה; אָמַר: "שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם [וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם] וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד". "מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד" (תהלים כד, ט־י) וְלֹא נַעֲנָה; כֵּיוָן שֶׁאָמַר: "ה' אֱלֹהִים אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִיד עַבְדֶּךָ" (דברי הימים־ב ו, מב) מִיָּד נַעֲנָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נֶהְפְּכוּ פְּנֵי שׂוֹנְאֵי דָּוִד כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה וְיָדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ עָוֹן. הַיְנוּ דִּכְתִיב: "בַּיּוֹם הַשְׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם וגו' לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ" (מלכים־א ח, סו). בְּשִׁלְמָא "לְיִשְׂרָאֵל", שֶׁמָּחַל לָהֶם עָוֹן יוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא "לְדָוִד עַבְדּוֹ" מַאי הִיא? אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁיָּדְעוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ עָוֹן.

נפש יהודה להכניס ארון לבית קדשי הקדשים. שהיה קודם לכן בעיר דוד כדכתיב בקרא ונטלו שלמה והכניסו בבית קדשי הקדשים ודבקו שערים מאליהן שרצה המקום להביא שלמה לידי כך שיהא מזכיר שם דוד ויפתחו כדי להודיע לעולם שמחל לו המקום אותו עון דבת שבע: **עשרים וארבע רננות**. באותה תפלה דויעמוד שלמה איכא כ"ד בין תפלה ורנה ותחנה:

וְעוֹד אָמְרוּ, שֶׁבִּשְׁכַר הַתְּשׁוּבָה מַרְבִּים יָמָיו שֶׁל אָדָם, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמַּאֲרֶכֶת יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחָיוֹ יִחְיֶה" (יחזקאל יח, כח). וְהוּא הַדִּין שֶׁמַּרְבֶּה וּמוֹסִיף לַשָּׁב כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רפט]

כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּרֹב רַחֲמָיו, מְקַבֵּל תְּשׁוּבַת הַיָּחִיד וְקוֹרֵעַ גְּזַר דִּינוֹ, כָּךְ קוֹרֵעַ אֲפִילּוּ גְּזַר דִּין שֶׁל צִבּוּר כְּשֶׁשָּׁבִים בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וּגְזַר דִּין שֶׁל נִינְוֵה יוֹכִיחַ. וְעוֹד אָמְרוּ, שֶׁאֲפִילּוּ בִּזְכוּת תְּשׁוּבַת יָחִיד מוֹחֲלִין לָרַבִּים, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, ב): אָמַר מַר זוּטְרָא בַּר טוּבְיָה אָמַר רַב: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁאֲפִילּוּ יָחִיד עֲשָׂאָה מוֹחֲלִין לוֹ וּלְכָל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ" (הושע יד, ה) "מֵהֶם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "מִמֶּנּוּ".

נפש יהודה ארפא משובתם. של רבים לפי ששב אפי' מן היחיד שעשה תשובה: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמְּבִיאָה [רְפוּאָה לָעוֹלָם, כִּדְאָמְרִינַן הָתָם (פו, א): אָמַר רַבִּי: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּבִיאָה] רְפוּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים" וגו' (ירמיה ג, כב).

וּלְפִי שֶׁהָעוֹן שֶׁעוֹשִׂין כָּל הָעֵדָה הוּא חָמוּר, לֹא יַחְשְׁבוּ שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה וְלֹא יִתְיָאֲשׁוּ מִן הַתְּשׁוּבָה, עַל כֵּן נִזְדַּמֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַעֲשֶׂה חֵטְא הָעֵגֶל, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מִמֶּנּוּ קַל וָחֹמֶר וְיֵדְעוּ כִּי מֵאַחַר שֶׁהֶאֱרִיךְ אַפּוֹ עַל חֵטְא גָּדוֹל כָּזֶה, שֶׁאֵין חֵטְא שֶׁיַּעֲשׂוּ שֶׁלֹּא יְקַבֵּל תְּשׁוּבָתָם, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק קָמָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ד, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: *לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל אֶלָּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי" (דברים ה, כו). וְהֵיכִנוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא הָיָה דָּוִד רָאוּי **לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה וְלֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. לֹא הָיָה דָּוִד רָאוּי, דִּכְתִיב: "כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי *וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי" (תהלים קט, כב): וְלֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים, דִּכְתִיב: "מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם", וגו'. וְלָמָּה עָשׂוּ? *לוֹמַר לְךָ, שֶׁאִם חָטָא יָחִיד אוֹמְרִים לוֹ לֵךְ אֵצֶל יָחִיד וְאִם חָטָא צִבּוּר אוֹמְרִים לוֹ לֵךְ אֵצֶל צִבּוּר. וּצְרִיכָא, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא יָחִיד, מִשּׁוּם דְּלָא מְפָרְסַם חֵטְאֵה, אֲבָל צִבּוּר *דִּמְפָרְסַם חֵטְאֵה אֵימָא לָא: וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא צִבּוּר מִשּׁוּם דִּנְפִישֵׁי רַחֲמֵי, אֲבָל יָחִיד אֵימָא לָא, צְרִיכָא. וְהֵיכִנוּ דַּאֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב "נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל" (שמואל־ב כג, א)? *שֶׁהֵקִים עַצְמוֹ שֶׁל תְּשׁוּבָה.

נפש יהודה לא עשו ישראל את העגל. כלומר גבורים ושליטים ביצרם היו ולא היו ראוים להתגבר יצרם עליהם אלא בגזירת הקב"ה היה לשלוט בהם יצר הרע כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלוני אומרים לו צא

ולמד ממעשה העגל שכפרו בעיקר ונתקבלו בתשובה: **מי יתן והיה לבבם זה להם וגו' כל הימים**. בסיני נאמר אלמא גבורים ואמיצי לב ביראתו היו: **לאותו מעשה**. דבת שבע: **לאותו מעשה**. דעגל: **ולבי חלל בקרבי**. יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי להחטיאני: **לומר לך**. גזרת המלך היתה ליתן פתחון פה לשבים: **דמפרסם חטאיה**. ואיכא חילול השם אימא לא ליתקבל: **שהקים עולה של תשובה**. לשון עולה כי העולה באה על המחשבה ודוד לא חטא בבת שבע דגט כריתות היה לה והוה גט למפרע אבל לפי העולה על המחשבה חטא מיהת ונענש עליו דאי הוה בא אוריה ולא נהרג הות אשת איש גמורה:

וְאַף־עַל־גַּב דִּכְתִיב: "וּבְיוֹם פָּקְדִי" וגו' (שמות לב, לד), הוּא שֶׁחוֹטְאִין בָּעָוֹן אַחֵר, שֶׁמִּצְטָרֵף עִמָּהֶם. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָחַל לָהֶם עַל אוֹתוֹ עָוֹן, כְּדָגָרְסִינָן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב): "הֲתִשְׂכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ" (ישעיה מט, טו), הָאֶשְׁכַּחְעוֹלוֹת אֵילִים וּפְטָרֵי רְחָמִים שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לִפְנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה. אָמְרָה לְפָנָיו: הוֹאִיל וְאֵין שִׂכְחָה לִפָנֶיךָ כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ, שֶׁמָּא לֹא תִּשְׂכַּח מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. אָמַר לָהּ: "גַּם־אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה" (שם). אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְיֵשׁ שִׂכְחָה לִפָנֶיךָ כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ, שֶׁמָּא תִּשְׁכַּח לִי מַעֲשֵׂה הַר סִינַי. אָמַר לָהּ: "וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ" (שם). וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָה: "גַּם־אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה", זֶה מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל; "וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ", זֶה מַעֲמַד הַר סִינַי.

נפש יהודה וביום פקדי. משמע שלא מחל חטא העגל שנאמר ופקדתי עליהם חטאתם אין זה אלא כשעושים עבירות אחרים אז עם העונש הזה מוסיף עליהם עונש חטא העגל אבל בלאו הכי אין מענישו על חטא העגל לבד וזה ביום פקדי עבירות אחרים להענישם עליהם ופקדתי גם העגל: **התשכח אשה עולה**. פשוטו של מקרא התשכח אשה בנה שמניקה וכאן דרש עולה כמו עולות וקרבנות אשה אש המזבח כמו אשה לה': **גם אלה**. מעשה העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל: **ואנכי**. זה מעשה סיני, שנאמר בו אנכי ה' אלהיך:

וּבְשָׁכַר הַתְּשׁוּבָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְקָרֵב הַגְּאוּלָה, כְּדָגָרְסִינָן בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הַגְּאוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע" (ישעיה נט, כ).

נפש יהודה ובא לציון גואל. אימתי ולשבי פשע כששבים מהפשעים ביעקב:

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּבוֹא יוֹם הַדִּין; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּבוֹא יוֹם הַכַּפָּרָה

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּבוֹא יוֹם הַדִּין
וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רצ]

כָּל בֶּן דַּעַת כַּאֲשֶׁר רוֹאֶה שֶׁקָּרֵב זְמַנּוֹ לָבוֹא לְדִין עַל קְצַת מַמּוֹנוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן עַל גּוּפוֹ, לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, מִתְעוֹרֵר מְאֹד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּמְחַפֵּשׂ בִּדְרָכָיו וְשׁוֹאֵל וּמְבַקֵּשׁ עֵצָה מִכָּל יוֹעֵץ שֶׁיִּמְצָא, לוֹמַר לוֹ כֵּיצַד יִנָּצֵל מִן הַדִּין; עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מַה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּשֶׁבָּא יוֹם פְּקוּדָתוֹ וְדִינוֹ מִגּוּפוֹ וּבָנָיו וּמָמוֹנוֹ לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כָּל תַּעֲלוּמוֹת, שֶׁאֵין צָרִיךְ לְפָנָיו לֹא עֵדִים וְלֹא רְאָיָה, שֶׁהַכֹּל גָּלוּי לוֹ וְאֵינוֹ מוֹעִיל לְפָנָיו סַנֵּיגוֹר אַחֵר בִּלְתִּי תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם לִירָא מְאֹד וּלְחַפֵּשׂ בִּדְרָכָיו וְלָשׁוּב מֵחֲטָאָיו וּלְבַקֵּשׁ עֵצָה טוֹבָה מִכָּל יוֹדֵעַ דַּעַת קוֹדֶם הַגִּיעוֹ לְיוֹם הַדִּין, כְּדֵי שֶׁיִּזָּכֶה בְּדִינוֹ.

וְלָזֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים שְׁלוֹשִׁים יוֹם לְכָל הַפָּחוֹת, כְּדֵי שֶׁיַּתְחִיל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל לְעוֹרֵר מִתַּרְדֵּמָתוֹ אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב בְּכָל הַשָּׁנָה. וְעוֹד, שֶׁהוּא זְמַן שֶׁנִּתְרַצָּה בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִמְחֹל עָוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, וְצִוָּה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ לַעֲלוֹת הָהָרָה לָתֵת לוֹ לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (מו): תַּנְיָא: *בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה", שֶׁאָז עָלָה לְקַבֵּל לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת. וְהֶעֱבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל מַחֲנֶה, מֹשֶׁה עָלָה לָהָר, שֶׁלֹּא יִטְעוּ עוֹד אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִתְעַלָּה בְּאוֹתוֹ שׁוֹפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "*עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה" וגו' (תהלים מז, ו). וְכָךְ הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיְּהוּ תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה כָּל הַחֹדֶשׁ, כְּדֵי לְהַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר" וגו' (עמוס ג, ו) וּכְדֵי לְעַרְבֵּב אֶת הַשָּׂטָן.

נפש יהודה בראש חודש אלול. ואותו יום היה יום שלשים של אב ותקעו בבוקר כשעלה משה להודיעם שעתה עלה בהשכמה והלילה שעבר אינו בחשבון וצריך לעכב שם ארבעים יום וארבעים לילות ולא נחשב יום אלא מעת לעת ולא יטעו לומר ביום שעלה צריך לירד ולבוא כאשר טעו בראשונים: **עלה אלהים**. נתעלה ונשתבח: **אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו**. כך יחרדו מעבירות שבידם ויזכירו ביום הדין:

וְעוֹד מָצִינוּ תְּשׁוּבָה לְרַבֵּינוּ הָאִי, וְזֶה נֶסְתָּה: וּמִנְהָגֵנוּ לוֹמַר תַּחֲנוּנִים *בְּהַנֵּי עֲשָׂרָה יוֹמֵי בְּלִחוּד. וְשָׁמַעְנוּ דְּבִקְצַת *מְקוֹמוֹת פָּרָס קַיְמֵי מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל וְאָמְרֵי, דְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בֵּיהּ סְלִיק לְהָר זִימְנָא שְׁלִישִׁית וְנָחֵית בְּלוּחוֹת שְׁנִיּוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכָל הַמּוֹסִיף לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים זְכוּת הוּא לוֹ.

נפש יהודה בהני עשרה יומי. שבין ראש השנה ויום כפור: **מקומות פרס קיימי**. בארץ פרס נוהגים לעמוד בקצת מקומות מראש חודש אלול:

לְרַבִּי יִצְחָק ן' גִּיאַת זַ"ל: וְאָנוּ מִנְהָגֵנוּ כְּהַנֵי דְקַיְימִין מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל.

לְרַבֵּינוּ נִסִּים זַ"ל: הָרִבֵּה מִן הַזְּקֵנִים וּמִן בַּעֲלֵי בָתִּים שֶׁתּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל. וּמָצָאתִי עִקָּר בַּמִּדְרָשׁ: תַּנְיָא: בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה. כְּדְאִיתָא לְפָנִים.

גַּם מָצִינוּ שֶׁנּוֹהֲגִים לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְסָמַךְ מִמִּדְרָשׁ תַּנְחוּמָא: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן" (ויקרא כג, מ) וְכִי רִאשׁוֹן וַהֲלֹא ט"ו הוּא? אֶלָּא רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת. מָשָׁל לִמְדִינָה שֶׁחַיָּבֶת מַס לַמֶּלֶךְ [וְלֹא נָתְנוּ לוֹ. הָלַךְ עָלֶיהָ בְּחַיִל לִגְבּוֹתוֹ. כְּשֶׁנִּתְקָרֵב אֵלֶיהָ כִּעֲשֶׂרֶת פַּרְסָאוֹת יָצְאוּ גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה לִקְרָאתוֹ וְאָמְרוּ: אֵין לָנוּ מַה לִּתֵּן. הִנִּיחַ לָהֶם שְׁלִישׁ. כֵּיוָן שֶׁנִּתְקָרֵב יוֹתֵר יָצְאוּ בֵינוֹנֵי הָעִיר לִקְרָאתוֹ. וְהִנִּיחַ לָהֶם שְׁנֵי שְׁלִישִׁים. כֵּיוָן שֶׁנִּתְקָרֵב עוֹד יוֹתֵר יָצְאוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר לִקְרָאתוֹ. וְהִנִּיחַ לָהֶם הַכֹּל. כָּךְ הַמֶּלֶךְ - זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּנֵי הַמְּדִינָה - אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְּסַגְּלִים עֲוֹנוֹת כָּל הַשָּׁנָה; עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַגְּדוֹלִים מִתְעַנִּין, וּמְוַתֵּר לָהֶם שְׁלִישׁ עֲוֹנוֹתֵיהֶם; בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים הַבֵּינוֹנִיִּים מִתְעַנִּים, וּמְוַתֵּר לָהֶם שְׁנֵי שְׁלִישִׁיוֹת; וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים הַכֹּל מִתְעַנִּים וּמְוַתֵּר לָהֶם הַכֹּל. בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים עוֹסְקִין בְּמִצְוַת סֻכָּה וְלוּלָב וְאֵינָן עוֹשִׂין עֲוֹנוֹת. לְכָךְ קוֹרֵא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן: "רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת".

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּתְעַנִּין בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה - רוֹחֲצִין וּמְסַתְּפְּרִין וְלוֹבְשִׁין בְּבִגְדֵי לָבָן. כִּי מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ: אָמַר רַבִּי סִימוֹן: כְּתִיב "כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ" וגו' (דברים ד, ז), רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמְרֵי: אֵי זוֹ אוּמָה כְּאוּמָה זוֹ שֶׁיּוֹדַעַת אָפְיָהּ שֶׁל אֱלֹהֶיהָ, (פירוש: מנהגיו ודיניו). בְּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וּמְגַדֵּל זְקָנוֹ וְאֵינוֹ חוֹתֵךְ צִפָּרְנָיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיךְ דִּינוֹ יוֹצֵא. אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָם כָּךְ, לוֹבְשִׁים לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִים לְבָנִים וּמְגַלְּחִים זְקָנָם וְחוֹתְכִין צִפָּרְנֵיהֶם וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לְפִי שֶׁיּוֹדְעִין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם נֵס].

וְגַם מָצִינוּ תְּשׁוּבָה לַגָּאוֹן זַ"ל: וְזֶה נָסְחוֹ: וּלְהִתְעַנּוֹת בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּךָ אָנוּ רוֹאִין יָפֶה שֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ פַּרְנְסֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים לְיִשְׂרָאֵל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה: "לְכוּ אִכְלוּ [מַשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ] מַמְתַקִּים" וגו' (נחמיה ח, י). וְכֵן בְּשַׁבָּת שׁוּבָה אֵין אָנוּ רוֹאִין שֶׁיִּתְעַנֶּה, שֶׁהֲרֵי תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁהוּא תַּעֲנִית חֲמוּרָה לֹא רָאוּ לְקָבְעָהּ בְּשַׁבָּת אֶלָּא דָּחוּ אוֹתָהּ. וַאֲפִילוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְהַשְׁלִים תַּעֲנִית נִסְתַּפְּקוּ כַּמָּה דוֹרוֹת, עַד שֶׁנֶּחְתְּכָה הֲלָכָה: מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים.

וּכְהַהִיא אָמְרִינָן בִּירוּשַׁלְמִי: רַבִּי יַעֲקֹב הֲוָה *מָפְקֵד לְסָפְרַיָּא: מָאן אֲתָא מִשְׁאַל לְכוֹן, אַתּוּן אָמְרֵי לֵיהּ: בַּכֹּל מִתְעַנְּיִן, חוּץ מִשַּׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּפוּרִים. וּבַגְּמָרָא דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים דִּידָן (פא, א) אָמְרִינָן: וּמַה *עִנּוּי, שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים - עָנַשׁ, מְלָאכָה, שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, אֵינוֹ דִּין שֶׁיֵּעָנֵשׁ. שְׁמַע מִינָּהּ לָא מִתְעַנְּיִן לָא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים.

נפש יהודה מפקיד לספריא. לת"ח אם יבוא אדם לשאול אם יצום בו ביום: **ענש**. עליו כרת אם לא יתענה ביום כפור:

וּמִכָּאן תְּשׁוּבָה לַמִּתְעַנְּיִן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁאֵינָם יוֹדְעִין שֶׁתּוּכַל לִהְיוֹת תְּשׁוּבָה בְּלֹא תַעֲנִית, *וְהִיא אֵינָהּ אֶלָּא אַחַת מִדַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. וְהַדְּרָכִים הָאֲחֵרִים הֵם יוֹתֵר עִקָּר.

נפש יהודה והיא. התענית הוא דרך אחד מתשובה ע"כ אין מתענין בראש השנה רק תענית חלום אם הוא ביום ראשון צריך להתענות שני ימים כל ימיו ואם הוא ביום שני יתענה כל ימיו יום שני בלבד ואין צריך למיתב תענית לתעניתו:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רצא]

יוֹם הַדִּין לְכָל בְּנֵי אָדָם, בֵּין יָחִיד בֵּין צִבּוּר, בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא" וגו' (תהלים פא, ה), מְלַמֵּד שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה נִכְנָסִין לַדִּין *אֶלָּא אִם כֵּן קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה אֶת הַחֹדֶשׁ. תַּנְיָא אִידָךְ: "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא", אֵין לִי אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, אוּמּוֹת הָעוֹלָם מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "*מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב" (שם). אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא"? מְלַמֵּד שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין תְּחִלָּה לַדִּין, כִּדְרַב חִסְדָּא, דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: *מֶלֶךְ וְצִבּוּר, מֶלֶךְ נִכְנָס לַדִּין תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַעֲשׂוֹת *מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל" (מלכים־א ח, נט). מַאי טַעְמָא? אִיבָּעֵית אֵימָא, דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֵיתַב מַלְכָּא אִבְרָאי; וְאִבָּעֵית אֵימָא: מִקֶּמֵי *דְּלֵיפּוּשׁ חֲרוֹן אַף.

נפש יהודה אלא אם כן קדשו בית דין וכו'. והכי קאמר אם קבעו ישראל את חק החודש הוא משפט להקב"ה: **משפט לאלהי יעקב**. לרבות שכולם ישפוט: **מלך וצבור**. כשהקב"ה דן אותם מלך נכנס תחלה: **משפט עבדו**. שלמה קאמר לה: **דליפוש חרון אף**. להקב"ה בשביל עונות צבור:

גַּם מָצִינוּ בַּמִּשְׁנָה (שם טז, א): בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה הָעוֹלָם נִדּוֹן: בְּפֶסַח *עַל הַתְּבוּאָה; בַּעֲצֶרֶת עַל פֵּרוֹת הָאִילָן; בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי עוֹלָם *עוֹבְרִין לְפָנָיו *כִּבְנֵי מָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם" וגו' (תהלים לג, טו); וּבֶחָג נִדּוֹנִין עַל הַמַּיִם.

נפש יהודה על התבואה. שלאחר הפסח: **עוברין לפניו**. למשפט: **כבני מרון**. כבני הצאן שמעבירין אחד אחד למעשר שנאמר היוצר יחד לבם שדן כל אחד ואחד:

וְאֶחָד בְּתִשְׁרֵי הוּא יוֹם הַדִּין, לְפִי שֶׁהוּא רֹאשׁוֹן לִבְרִיאַת אָדָם הָרִאשׁוֹן כְּפִי דַּעַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כְּדִגָרְסִינַן הָתָם בַּגְּמָרָא (י, ב): תַּנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם בְּתִשְׁרֵי *נוֹלְדוּ אָבוֹת; בְּתִשְׁרֵי מֵתוּ אָבוֹת; בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק; בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה *נִפְקְדָה שָׂרָה וְרָחֵל וְחַנָּה; בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִים; בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה *בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאָבוֹת בְּמִצְרַיִם; בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ וּבְתִשְׁרֵי עֲתִידִין לְהִגָּאֵל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם וכו'.

נפש יהודה נולדו אבות. אברהם ויעקב: **נפקדה שרה**. בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון: **בטלה עבודה מאבותינו**. ו' חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד:

תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים *תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ" וגו' (בראשית א, יא), אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁהָאָרֶץ מוֹצִיאָה דְּשָׁאִים וְאֵילָן מֻלֵּא פֵּרוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה תִּשְׁרֵי. וְאוֹתוֹ הַפֶּרֶק זְמַן רְבִיעָה הָיָה וְיָרְדוּ עָלֵיהֶם גְּשָׁמִים וְצָמְחוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ" (שם ב, ו). וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא" וגו' (שם א, יב), אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁהָאָרֶץ מְלֵאָה דְּשָׁאִים וְאֵילָן מָלֵא פֵּרוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה נִיסָן. וְאוֹתוֹ פֶּרֶק זְמַן בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁמִּזְדַּוְּגִים זֶה עִם זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לְבֻשׁוּ כָרִים הַצֹּאן" וגו' (תהלים סה, יד).

נפש יהודה תדשא הארץ. תתכסה ותתלבש בדשאים ועץ פרי שנגמר פריו ואותו פרק בזמן זריעה הוי כלומר וראיה לדבר שבתשרי נברא העולם שהרי לגשמים צריכין ותשרי זמן רביעה הוה והגשם נקרא רביעה שרובע את הקרקע כי מטרא בעלה דארעא שנאמר כי כאשר ירד הגשם וגו' והולידה והצמיחה: **ותוצא הארץ**. ולא כתיב ותדשא הארץ ועץ עושה פרי ולא פרי גמור ואותו הפרק זמן הוא לבהמה וחיה להזקק זה לזה ולכך היו צריכין וראיה הוא שבניסן נברא העולם: **לבשו כרים הצאן**. יתלבשו השרון והערבה מן הצאן הבאים לרעות הדשא אשר הצמיח המטר והעמקים יעטפו בר על ידי המטר יהיו מעוטפים העמקים בתבואה ואז יתרועעו הבריות שמחה וישירו מרוב הברכה אלמא ניסן זמן זיווג בהמה הוא:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ אָבוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְקַהֵלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וגו' בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג" וגו (מלכים־א ח, ב), יֶרַח שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ *אֵיתָנֵי עוֹלָם. מַאי מַשְׁמַע, דַּהֲאי "אֵיתָן" לִישָׁנָא דְּתוֹקְפָא הוּא? דִּכְתִיב: "אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ" (במדבר כד, כא) *וְאוֹמֵר: "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־ רִיב ה'" וגו' (מיכה ו, ב) וְאוֹמֵר: "קוֹל דּוֹדִי וגו' מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים" (שיר השירים ב, ח), בִּזְכוּת אָבוֹת; "מְקַפֵּץ עַל־ הַגְּבָעוֹת" (שם) בִּזְכוּת אִמָּהוֹת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּנִיסָן

נוֹלְדוּ אָבוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וגו' *בְּחֹדֶשׁ זוּ" (מלכים־א ו, א), יֵרַח שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ זְיוָתָנֵי עוֹלָם. וְאִידָךְ, הָא כְּתִיב "בְּיֶרַח הָאֵיתָנִים"? *הַהוּא דְּתָקְיף בְּמִצְוֹוֹת. וְאִידָךְ נַמֵּי, הַכְתִיב "בְּחֹדֶשׁ זִיו"? הַהוּא דְּאָתָא בֵּיהּ *זִיוָא לְאֵילָנֵי. דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה: הַאי מָאן דְּנָפִיק בְּיוֹמֵי נִיסָן וַחֲזָא אִילָנֵי דְּמַלַּבְלְבֵי, אוֹמֵר: בָּרוּךְ אֲשֶׁר לֹא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בּוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת, כְּדֵי לְהַנּוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם.

נפש יהודה איתני עולם. תקיפי וגבורי עולם והיינו האבות: **ואומר שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים**. אלמא הם איתנים הם הרים ואשכחן דנקראו אבות הרים שנאמר מדלג על ההרים ודילג את הקץ בשביל ההרים: **בחודש זיו**. זה אייר הוא שנולדו בו זיותני עולם כשנתחדש אייר כבר נולדו בניסן א"נ זמנין דתקופת ניסן נמשך בתוך אייר של לבנה זיותני היינו האבות שזיו פניהם היו מאירין מרוח הקודש שעליהם: **ההוא דתקיף במצות**. שופר יום הכפורים סוכה לולב ערבה וניסוך המים וערבה: **זיוא לאילני**. שהאילנות מלאין פרחים המאירים בזיו ומלבלבין ויוצא פרח תרגום ואפיק לבלבין:

וּמָאן דַּאֲמַר בְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ אָבוֹת, בְּתִשְׁרֵי מֵתוּ אָבוֹת, וּמָאן דַּאֲמַר בְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת, בְּנִיסָן מֵתוּ. מְנָא לָן? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם" (דברים לא, ב), מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "הַיּוֹם"? הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי. לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַשֵּׁב שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא" (שמות כג, כו).

בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק דִּכְתִיב: "*לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן" (בראשית יח, יד) אֵימַת קָאֵי? אִילֵימָא בְּפֶסַח וְקָא אָמַר לֵיהּ לַעֲצָרֶת, בְּחַמְשִׁין יוֹמִין מִי קָא יָלְדָה? אֶלָּא דְּקָאֵי בַּעֲצֶרֶת וְקָא אָמַר לֵיהּ לֶחָג, בְּחַמְשָׁא יַרְחֵי מִי קָא יָלְדָה? אֶלָּא דְּקָאֵי בְּתִשְׁרֵי וְקָא אָמַר לֵיהּ לְנִיסָן. אַפַּתִּי בְּשִׁיתָא יַרְחֵי מִי קָא יָלְדָה? תְּנָא: אוֹתָהּ שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הָיְתָה. סוֹף סוֹף *כִּי מִדְּלֵי מַר יוֹמֵי טֶמְאָה בָּצְרֵי לֵיהּ? אָמַר מַר זוּטְרָא: *אֲפִילּוּ לְמָאן דַּאֲמַר יוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לְמִקּוֹטְעִים, לִשְׁבָעָה יוֹלֶדֶת לְמִקּוֹטְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַיְהִי לִתְקֻפּוֹת הַיָּמִים" (שמואל־א א, כ), מְעוּט תְּקוּפוֹת שְׁתַּיִם, מְעוּט יָמִים שְׁנַיִם.

נפש יהודה למועד אשוב אליך. ליום טוב הבא ראשון ולשרה בן וכל מה שאתה יכול להרחיק יום הבשורה מיום הלידה הרחיקם כדי למצוא ימי עיבור הולד בין שניהם ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד כשתאמר שנתבשרה למועד זה ושתלד למועד הבא: **כי מדלי מר**. ימי טומאת נדה דקיימא לן שרה אמנו אותו היום פרסה נדה לפיכך ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אבל לא העוגות שלשתם בטומאה: **אפילו למאן דאמר**. במסכת נדה אינה יולדת למקוטעין אלא לחדשים שלמים של שלשים יום: **ויהי**

לתקופות הימים ילדה חנה מיעוט תקופות שתים. והם ו' חדשים וימים שתים שמע מינה דילדה לו' חדשים ושני ימים והיינו מקוטעין החודש השביעי שהיה לה ממנו רק שני ימים וילדה:

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה, רָחֵל וְחַנָּה. מִנָּא לָן? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָתְיָא "זְכִירָה זְכִירָה", וְאָתְיָא "פְּקִידָה פְּקִידָה". כְּתִיב בָּהּ בְּרָחֵל: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל" (בראשית ל, כב) וּכְתִיב בְּחַנָּה: "וַיִּזְכְּרֶהָ ה'" (שמואל־א א, יט); וְאָתְיָא "זְכִירָה זְכִירָה מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דִּכְתִיב: "זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ" (ויקרא כג, כד) וְאָתְיָא "פְּקִידָה פְּקִידָה", כְּתִיב בָּהּ בְּחַנָּה: "כִּי־פָקַד ה' אֶת־חַנָּה" (שמואל־ א ב, כא) וּכְתִיב בָּהּ בְּשָׂרָה: "וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה" (בראשית כא, א).

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין. מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר" וגו' (תהלים פא, ד) וּכְתִיב: "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא" (שם שם, ה) וְסָמִיךְ לֵיהּ: "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ" (שם שם, ו).

נפש יהודה עדות ביהוסף שמו. בתריה דההוא קרא כתיב דכי חק לישראל:

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. מִנָּא לָן? אָתְיָא "סְבִילָה סְבִילָה", כְּתִיב הָכָא: "מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם" (שמות ו, ו) וּכְתִיב הָתָם: "*הֲסִירוֹתִי מִסֶּבֶל שִׁכְמוֹ" (תהלים פא, ז).

נפש יהודה הסירותי מסבל שכמו. ביוסף כתיב בתר עדות ביהוסף:

בְּנֵיסָן נִגְאֲלוּ וּבְתִשְׁרֵי עֲתִידִין לִיגָּאֵל. אָתְיָא "שׁוֹפָר שׁוֹפָר", כְּתִיב הָכָא: "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר", וּכְתִיב הָתָם: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל" וגו' (ישעיה כז, יג). וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּנֵיסָן נִגְאֲלוּ וּבְנֵיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל. מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה'" (שמות יב, מב), לַיְלָה **הַמְשֻׁמָּר וּבָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. וְאִידָךְ, הַהוּא לַיְלָה הַמְשֻׁמָּר וּבָא מִן הַמַּזִּיקִין.

נפש יהודה המשומר ובא. לגאולה: **המשומר ובא מן המזיקין**. שאין שום מזיק יכול להזיק לישראל בלילה ההוא:

שְׁמְעִינָן מֵהָכָא, שֶׁהוּא יוֹם בְּרִיאַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, כְּפִי הָאֱמֶת וּכְפִי הָרָאוּי, בְּכָל שָׁנָה מַתְחִיל מֵאוֹתוֹ יוֹם הַשָּׁנָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם וְהוּא רָאוּי לִפְקוּדָה וְגַם הוּא יוֹם שֶׁנִּפְקְדוּ בּוֹ הַצְּרִיכִים פְּקוּדָה.

וְגַם בְּיוֹם שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן בּוֹ בַיּוֹם חָטָא וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִתְכַּפֵּר, וּלְפִיכָךְ רָאוּי הוּא לְדִין וְלִתְשׁוּבָה וּלְכַפָּרָה. וּבוֹ בַּיּוֹם אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כְּשֵׁם שֶׁמָּחַלְתִּי לְךָ בַּיּוֹם הַזֶּה, כָּךְ אֲנִי עָתִיד לִמְחֹל אֶת בָּנֶיךָ בַּיּוֹם הַזֶּה. וְנִרְמְזָנוּ בְּפִסְקְתָא (כג, קמט): "*לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם" (תהלים קיט, פט) וּכְתִיב: "לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם" וגו' (שם שם, צא),

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בֶּאֱלוּל נִבְרָא הָעוֹלָם. וְאִתְיָא כְּהַהִיא דְתַנְיָא: "זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ", נְמִצֵּאת אוֹמֵר: *בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן. בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה, בַּשְּׁנִיָּה נִתְיַעֵץ עִם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, בַּשְּׁלִישִׁית כִּנֵּס עֲפָרוֹ, בָּרְבִיעִית גִּבְּלוֹ, בַּחֲמִשִּׁית רְקָמוֹ, בַּשִּׁשִּׁית עָשָׂאוֹ גֹּלֶם, בַּשְּׁבִיעִית זָרַק בּוֹ נְשָׁמָה, בַּשְּׁמִינִית הִכְנִיסוֹ לְגַן עֵדֶן, בַּתְּשִׁיעִית נִצְטַוָּה, בָּעֲשִׂירִית סָרַח, בְּאַחַת עֶשְׂרֵה נִדּוֹן, בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה יָצָא לְדִימוֹס. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן: זֶה סִימָן לְבָנֶיךָ, כְּשֵׁם שֶׁעָמַדְתָּ לְפָנַי בַּיּוֹם הַזֶּה וְיָצָאתָ בְּדִימוֹס, כָּךְ עֲתִידִין בָּנֶיךָ לְהֵיוֹת עוֹמְדִין לְפָנַי בַּדִּין בְּיוֹם זֶה וְיוֹצְאִין בְּדִימוֹס.

נפש יהודה לעולם ה' דברך. משנת ימי בראשית נצבת בשמים לעמוד היום למשפט: **בראש השנה נברא האדם**. והוא ביום ו' לבריאת עולם והוא יום א' דראש השנה ובשעה ראשונה של יום ו' וכו' בד' שעות על היום גבלו העפר כמו שגובלין הטיט במים בה' רקמו בצורת אבריו כזה שרוקם צורות על הבגד בו' עשאו גולם נגמר צורתו אבל לא היה בו נשמה להחיות בט' נצטוה שלא לאכול מעץ הדעת בי' סרח חטא ואכל מעץ הדעת בי"ב יצא לדימוס לסליחה ומחילה שמחל לו הקב"ה ממה שאמר לו ביום אכלך ממנו מות תמות ונתן לו יום מימיו שהוא אלף שנים:

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן *יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁנִּשְׁאָרִים תְּלוּיִים וְעוֹמְדִין מִזְּמַן הָאָדָם לִזְמַנִּים יְדוּעִים, כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְהָיוּ מַקְרִיבִים קָרְבָּנוֹת לְרָצוֹת עֲלֵיהֶם, כִּדְאָמְרִינַן הָתָם, בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, א): תַּנְיָא: הַכֹּל נִדּוֹנִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּגְזַר דִּין שֶׁלָּהֶם כָּל אֶחָד בִּזְמַנּוֹ. בְּפֶסַח עַל הַתְּבוּאָה, בַּעֲצֶרֶת עַל פֵּרוֹת הָאִילָן וּבֶחָג נִדּוֹנִין עַל הַמַּיִם. וְאָדָם נִדּוֹן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּגְזַר דִּין שֶׁלּוֹ נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אָדָם נִדּוֹן בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּפְקְדֶנּוּ לְבְקָרִים" (איוב ז, יח). רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אָדָם נִדּוֹן בְּכָל שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְרָגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ" (שם).

נפש יהודה יש דברים. שנדון עליהם בראש השנה אבל לא נגזרין מיד על כל אחד ונגזר בזמן שהוא עתו לבא אם לא שב בנתיים:

וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ: תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה הֲבִיאוּ עֹמֶר בְּפֶסַח? מִפְּנֵי *שֶׁהַפֶּסַח זְמַן תְּבוּאָה הוּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַקְרִיבוּ לְפָנַי עֹמֶר בְּפֶסַח, כְּדֵי שֶׁתִּתְבָּרֵךְ לָכֶם תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה: הֲבִיאוּ לְפָנַי *שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּעֲצֶרֶת? מִפְּנֵי שֶׁעֲצֶרֶת זְמַן פֵּרוֹת הָאִילָן הוּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַקְרִיבוּ לְפָנַי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּעֲצֶרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם פֵּרוֹת שֶׁבְּאִילָן. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה: נַסְּכוּ לְפָנַי מַיִם בֶּחָג, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם גִּשְׁמֵי שָׁנָה.

נפש יהודה שהפסח זמן תבואה הוא. שהתבואה נידונית בו: **שתי הלחם**. ירצו על פירות האילן שהם מתירין להביא בכורים שאין מביאין בכורים קודם לעצרת דכתיב

בכורי קציר חטים רבי יהודה לטעמיה דאמר בסנהדרין עץ שאכל אדם הראשון חטה היה:

וְאִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה: *מַלְכִיּוֹת, זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת. מַלְכִיּוֹת, כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם; זִכְרוֹנוֹת, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי בְּטוֹבָה; וּבַמֶּה? בַּשּׁוֹפָר. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: לָמָּה תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תִּקְעוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, כְּדֵי שֶׁאֶזְכֹּר לָכֶם עֲקֵידַת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם וּמַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ עֲקַדְתֶּם עַצְמְכֶם לְפָנַי.

נפש יהודה מלכיות. פסוקים דכתיב ביה ה' מלך וזכרון וזכרתם לפני ה' ושופרות תקעו בחודש שופר והם עשרה פסוקים מכל אחד ואחד:

כִּי עֲקֵידַת יִצְחָק הִיא דָּבָר גָּדוֹל בְּזֶרַע אַבְרָהָם, שֶׁאוֹהֵב לָהֶם תָּמִיד בּוֹרְאָם מַה שֶּׁבָּא לַעֲשׂוֹת אַבְרָהָם אָבִינוּ לְהַשְׁלִים רְצוֹן בּוֹרְאוֹ. וְזֶהוּ הָעוֹמֵד לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל צָרוֹתָם, לְפִי שֶׁעָמַד בְּנִסָּיוֹן גָּדוֹל כָּזֶה, כִּדְגָרְסִינַן פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַנֶּחְנָקִין (סנהדרין פט, ב): "וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים" וגו' (בראשית כב, א), אַחַר לְמִי? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: *אַחַר דִּבְרֵיו שֶׁל שָׂטָן, דִּכְתִיב: "וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל" וגו' (שם כא, ח).

נפש יהודה אחר דבריו של שטן. שאמר חננתו בן למאה שנה ועשה סעודה גדולה ולא הקריב לך קרבן אחד אמר הקב"ה אם אומר לו הקריבהו לפני מיד זובחו וזה ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה וגו':

וְעַל כֵּן צִוָּה לְתָקְעַ בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, לְזֵכֶר הָאַיִל הַנֶּחֱלָף עַל יִצְחָק. וְהַפְּסוּקִים וְהַתְּקִיעוֹת כֻּלָּם הֵם לְכַוָּנַת הַתְּשׁוּבָה וּלְהַמְלִיךְ עָלֵינוּ מַלְכֵּנוּ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָשׁוּב כָּהֹגֶן, שֶׁיְּזַכֵּר לְפָנָיו פִּקִּידַת הַצִּדְקָנִיּוֹת וַעֲקֵידַת יָדִיד מִבֶּטֶן. וְעַל כֵּן אָנוּ קוֹרְאִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה פִּקִּידַת שָׂרָה וַעֲקֵידַת יִצְחָק. וּמַפְטִירִים פִּקִּידַת חַנָּה וְ"אַחֲרֵי שׁוּבִי", כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנֵנוּ לְפָנָיו לְטוֹבָה וִירַחֵם עָלֵינוּ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רצב]

כָּל יְסוֹדוֹת הַתּוֹרָה וְהָאֱמוּנָה הֵם בְּנוּיִים עַל אֱמוּנַת הַהַשְׁגָּחָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁיֵּשׁ לַבּוֹרֵא תָּמִיד עַל הַכֹּל וְעַל הַפְּרָט וְנוֹתֵן לְכָל אֶחָד כְּפִי מַעֲשָׂיו, כְּדִכְתִיב: "גָּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת" וגו' (ירמיה לב, יט) וְאָמַר: "עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ" (זכריה ד, י). וּפְסוּקֵי הַתּוֹרָה הַמּוֹרִים עַל זֶה אֵין לָהֶם חֵקֶר. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק ג דְּאָבוֹת (משנה יט): *הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה *וּבְטוּב הָעוֹלָם נָדוֹן וְהַכֹּל לְפִי רוֹב הַמַּעֲשֶׂה.

נפש יהודה הכל צפוי. עיין בסימן רס"ג: **בטוב העולם נדון**. במדת רחמים ואף על פי כן אין הכל שוין במדה זו לפי שהכל לפי רוב המעשה המרבה במעשים טובים נותנים לו רחמים מרובים והממעיט במעשים טובים ממעטים:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַהַשְׁגָּחָה וְהַגְּמוּל הוּא בְּכָל זְמַן וּבְכָל עֵת, אֲבָל בְּיוֹם הַדִּין בָּא הַכֹּל לְחֶשְׁבּוֹן וּלְשָׁקְלוֹ בְּכַף מֹאזְנַיִם, שֶׁהַחֹדֶשׁ הוּא נִכְנָס *בְּמֹאזְנַיִם וּבָא הַזְּמַן לְחַפֵּשׂ עַל מַעֲשֵׂי בְנֵי אָדָם לְרָאוֹת אֵי זֶה כַּף מַכְרַעַת. וּלְפִי שֶׁאֵין שִׂכְחָה לִפְנֵי כִסֵּא כְּבוֹדוֹ וְהַכֹּל הוּא זָכוּר לְפָנָיו כְּאִלּוּ הוּא כָּתוּב, וְיוֹתֵר הִמְשִׁיל הַדָּבָר לַהֲבִינוֹ לָעָם בִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, בְּאָמְרוֹ שֶׁהוּא כָּתוּב בַּסְּפָרִים, בְּאָמְרָם בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, ב): אָמַר רַבִּי כְּרוּסְפְּדַאי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *שְׁלֹשָׁה סְפָרִים נִפְתָּחִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה: אֶחָד שֶׁל *צַדִּיקִים גְּמוּרִים וְאֶחָד שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְאֶחָד שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְחַיִּים וְשֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְמִיתָה וְשֶׁל בֵּינוֹנִיִּים תְּלוּיִים וְעוֹמְדִין מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, זָכוּ נִכְתָּבִין לְחַיִּים, לֹא זָכוּ נִכְתָּבִין לְמִיתָה.

נפש יהודה במאזנים. מזל של תשרי מאזנים: **שלשה ספרים**. ספרי זכרון של מעשי הבריות: **צדיקים גמורים**. רובן זכיות רשעים גמורים רובם עונות בינונים מחצה על מחצה:

אָמַר רַבִּי אָבִין: מַאי קְרָאָהּ? "יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם־צַדִּיקִים אַל־יִכָּתֵבוּ" (תהלים סט, כט), "יִמָּחוּ מִסֵּפֶר", זֶה סִפְרָן שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים; "חַיִּים", זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים; "וְעִם צַדִּיקִים אַל־יִכָּתֵבוּ", זֶה סִפְרָן שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מֵהָכָא, "וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ" (שמות לב, לב), "מְחֵנִי נָא", זֶה סִפְרָן שֶׁל רְשָׁעִים; "מִסִּפְרְךָ", זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים; "אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ", זֶה סִפְרָן שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים.

וְעַל דָּבָר כָּזֶה *נָבוֹכוּ רַבִּים בְּמִבּוּכָה זֹאת, בְּאָמְרָם: צַדִּיק אוֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְרָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ. עַד שֶׁאָמַר הַמְשׁוֹרֵר עַל זֶה: "*וַאֲנִי כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי וגו' כִּי־קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים" (תהלים עג, ב). וְלֹא מָצָא מְנוּחָה עַד שֶׁאָמַר כְּמָתֳרֵץ: "עַד־אָבוֹא אֶל־מִקְדְּשֵׁי־אֵל אָבִינָה לְאַחֲרִיתָם" (שם שם, יז). רוֹצֶה לוֹמַר, לְאַחֲרִית הַדְּבָרִים, אוֹ בְּאַחֲרִית יָמִים שֶׁל אָדָם, אוֹ בָּעוֹלָם הָאַחֲרוֹן, שֶׁהוּא עוֹלָם הַבָּא. וְעַל זֶה אָמַר יִרְמְיָהוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם (יב, א): "מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה שָׁלוּ" וגו'. נִרְאֶה כְּפִי דִּבְרֵיהֶם שֶׁהָיוּ תְּמֵהִים יוֹתֵר עַל שַׁלְוַת הָרְשָׁעִים מֵעַל יִסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים, לְפִי שֶׁ"אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא", וּמִי שֶׁדּוֹמֶה צַדִּיק - אוּלַי חָטָא בְּדָבָר נֶעְלָם; אֲבָל בְּאוֹתוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִין אוֹתוֹ עוֹבֵר עֲבֵרוֹת בְּפַרְהֶסְיָא וְיֵשׁ לוֹ שַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט, עַל כָּזֶה הוּא תֵּימָהּ גָּדוֹל. לוּלֵי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל פָּסוּק: "*אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל" (דברים לב, ד), *שֶׁאֵין לְפָנָיו מַשּׂוֹא פָּנִים וְהָרְשָׁע שֶׁחוֹטֵא כָּל יָמָיו אִם יֵשׁ לוֹ שׁוּם זְכוּת נוֹתֵן לוֹ

מִמֶּנּוּ שְׁכָרוֹ מֻשְׁלָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיֵּלְכוּ חַיָּבִין לָעוֹלָם הַבָּא וְהַצַּדִּיק שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל לוֹ שׁוּם חֵטְא נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם לָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה נבוכו רבים. תועים להבין ענין זה כמו והעיר שושן נבוכה: **ואני כמעט נטיו רגלי**. מטרם שומי זאת על לבי כמעט נטוי רגלי ושפכו אשורי לנטות מאחרי המקום כי קנאתי בהוללים במערבים דרכיהם והייתי רואה את טובתם ושלותם הוללים מעורב כמו סבאך מהול במים שמעשיהם של רשעים מעורב ברע ויש להם אך טוב עד באתי לסוף הדבר שלהם כמו שמסיים איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן בלהות וזה עד אבוא אל מקדשי לרוח הקודש שדבר בי אז אבינה לאחריתם: **אל אמונה**. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואף על פי שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו ואין עול אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה: **שאין לפניו משוא פנים**. אפילו לצדיק גמור שלא יענשו אפילו על עבירה קלה כמו משה ואהרן שנענשו על חטא הכעס וגם לרשע משלם אפילו מצוה קלה כמו לעשו גמול כבוד אב ואם ונבוכדנצר על כבוד הש"י שאמר לכתוב לו ברישא כדאיתא בסנהדרין:

וּלְפִיכָךְ אִם אָנוּ רוֹאִים צַדִּיקִים, לְפִי רְאוֹת עֵינֵינוּ, שֶׁנִּפְטָרִין בְּקִצָּר שָׁנִים וּרְשָׁעִים מַאֲרִיכִים בְּחַיֵּיהֶם, הוּא בַּעֲבוּר שֶׁהַדִּין שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה *אֵינוֹ לַנְּפָשׁוֹת אֶלָּא לַגּוּפִים. וּמַה שֶּׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן "צַדִּיקִים גְּמוּרִים", רוֹצֶה לוֹמַר, צַדִּיקִים בְּדִינָם לָעוֹלָם הַזֶּה; וּמַה שֶּׁאָמַר "רְשָׁעִים", הוּא גַּם כֵּן רְשָׁעִים בְּדִינָם שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, כִּי דִּין הַנְּפָשׁוֹת הוּא לָעוֹלָם הַבָּא בְּיוֹם הַדִּין, כְּמוֹ שֶׁאָמַר סָמוּךְ לְמֵמְרָא זֹאת: תַּנְיָא: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת הֵם לְיוֹם הַדִּין וכו'.

נפש יהודה אינו לנפשות. הצדיקים או הרשעים אך לגופם לצדיק הנכתב לחיים הוא חיי עולם הבא ומריעין לגופו בעולם הזה למרק ממנו מעט העונות ולרשעים למיתת עולם הבא ומטיבין לגופם בעולם הזה בעבור מעט המצות שבידם:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי מַה שֶּׁאֵין הַצַּדִּיק זוֹכֶה לִשְׁתֵּי שֻׁלְחָנוֹת, הוּא, שֶׁאִם יִנְהַג הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לִתֵּן מָמוֹן וְשַׁלְוָה לַצַּדִּיקִים וְחַיִּים אֲרוּכִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיִמְנַע אֵלּוּ הַטּוֹבוֹת מִן הָרְשָׁעִים, וְכָל שֶׁכֵּן אִם יַעֲנִישֵׁם מִיָּד כְּפִי רִשְׁעָם תָּמִיד, נִמְצָא מַכְרִיעַ כָּל בְּנֵי אָדָם לְהְיוֹתָם צַדִּיקִים *וְי"הְיֶה הוּא סִבַּת תְּנוּעָתָם הָרִאשׁוֹנָה לַמַּעֲשֶׂה וְלֹא לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא לְכַוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא לְהַשִּׂיג *הַתַּכְלִיּוֹת הַנִּכְבָּדוֹת שֶׁהִבְטִיחָה בָּהֶן הַתּוֹרָה, אֶלָּא לְהַשִּׂיג אוֹתָן הַטּוֹבוֹת הַגּוּפִיּוֹת הַמֻּשָּׁגוֹת מִיָּד וְלִבְרֹחַ מֵהֶפְכֵיהֶן. וְתִהְיֶינָה אוֹתָן הַטּוֹבוֹת שֶׁכַּוָּנָתָן לְהַשִּׂיגָן מִיָּד, *אוֹ הַהֶפְכִים שֶׁמְּכַוְּנִין לִבְרֹחַ מֵהֶן, סִבָּה שֵׁנִית לִתְנוּעָתָן.

נפש יהודה ויהיה הוא. עיין כל זה בסימן רל"ז: **ויהיה הוא**. הקב"ה סבה גרם תנועתם הראשונה תחלת הדבר שאדם מנענע עצמו לעשות טוב הוא בשביל שמטיב מיד לכל

צדיק ומעניש לרשע ע"כ הכל צדיקים רק בעבור שיבוא להם מיד הטובה: **התכליות הנכבדות**. שהם חלק עולם הבא שאין תכלית לטובתם: **או ההפכים**. כלומר הרע הוא היפוך הטוב מי פתי שיעשה רע מאחר שהקב"ה יענשו עליו מיד בודאי יברח כל אחד מהרע כבורח מן האש אף שמזגו וטבעו רע ולא יניחנו לשם שמים רק שלא יענש וזה סבה שנית שלא יעשו רע:

*כִּי יְחֵיָּב הַהֶרְגֵּשׁ הַנִּמְצָא בְּכָל אִישֵׁי הַמִּין לְבַקֵּשׁ הַנָּאוֹת לָהֶם וְלִבְרֹחַ מֵהֶפְכּוֹ, כְּמוֹ שֶׁתִּמְצָא גַּם כֵּן בְּשְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, כִּי כְּפִי טִבְעָם מְבַקְּשִׁים הַנָּאוֹת לָהֶם וּבוֹרְחִים מֵהֶפְכּוֹ. כִּי בְּרָאוֹת הַבְּהֵמָה הָעֲשָׂבִים כְּשֶׁתִּרְעַב, אוֹ הַמַּיִם כְּשֶׁתִּצְמָא, מִיָּד תֵּלֵךְ לְבַקֵּשׁ מִחְיָתָהּ וּמַרְחֶקֶת *מִן הַפְּחָתִים וּמִן הַדְּרְבוֹנוֹת. כָּל שֶׁכֵּן בִּהְיוֹת הַבְּחִירָה טִבְעִית בְּאִישֵׁי בְּנֵי אָדָם, כִּי אֲפִילוּ הַיֶּלֶד הַקָּטָן אִלּוּ יָשִׂימוּ לְפָנָיו הַגַּחֶלֶת וְהַמַּרְגָּלִית יִבְחַר בַּמַּרְגָּלִית. וַאֲפִילוּ עַתָּה, שֶׁהַטּוֹבָה אֵינָהּ מֻשֶּׂגֶת לַצַּדִּיק מִיָּד לָעַיִן, אָמְרוּ: אַל תַּעֲבְדוּ אֶת הָאֵל יִתְבָּרַךְ *עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, לְהַשִּׂיג הָאֱמֶת וּלְבַסּוֹף הַכָּבוֹד לָבוֹא; וְכָל שֶׁכֵּן אִם הָיְתָה הַטּוֹבָה מֻרְגֶּשֶׁת מִיָּד, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה אֲמִתִּית.

נפש יהודה כי יחויב ההרגש. ר"ל שטבע של כל אדם שמרגיש בטוב לו וברע לו יחויב לו טבעו שיברח מהרע וידבק בטוב לו: **מן הפחתים**. בורות ושיחין ודרבונות כל דבר העוקצין כגון קוצים ודרדרים ודרבון הוא יתד שתוחבין במחרישה ויש גורסין דרדונות והוא מין קוצים: **על מנת לקבל פרס**. בעולם הזה וצריכין להזהיר עליו מאחר שהוא חושק בהנאות גופו אף על פי שכל אחד יודע שיותר טוב לו לקבל שכרו הטוב והנצחיות בעולם הבא וכ"ש וכו':

וְעוֹד, אִם יַשִּׂיגוּ כָּלַל הַצַּדִּיקִים טוֹבוֹת בְּלִי שׁוּם הֵפֶךְ וּכְלָל הָרְשָׁעִים הִפּוּכָם בְּלִי טוֹבָה, *נִמְצָא טֶבַע הַמִּקְרִים הַמִּשְׁתַּנִּים עַל זֶה הַחֹמֶר הַהֶוֶה וְהַנִּפְסָד בָּטֵל, וְאָז יִתְּכֵן שֶׁאֲפִילוּ יַתְמִיד זֶה הֶחָסִיד לֶאֱכֹל מַאֲכָלִים רָעִים, שֶׁלֹּא יִכְאַב וְלֹא יֶחֱלֶה, וַאֲפִילוּ שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ מִמִּגְדָּל גָּבוֹהַּ, שֶׁלֹּא יִרְגִּישׁ בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו, וְשֶׁיִּזְרַע הָרְשָׁע בְּאֶרֶץ שְׁמָנָה וְטוֹבָה וְלֹא יַצְמִיחַ, וַאֲפִילוּ יִהְיֶה שָׂדֵהוּ קָרוֹב לִשְׂדֵה הֶחָסִיד, שֶׁלֹּא יַגִּשִׁים בּוֹ וְיָבוֹא גֶּשֶׁם בַּשָּׂדֶה הַקָּרוֹב, וְגַם שֶׁיִּבְעַל זֶה הָרְשָׁע נְקֵבָה וְלֹא יוֹלִיד בָּנִים - כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ הוּא הֵפֶךְ הַטֶּבַע הַנִּטְבָּע בַּנִּבְרָאִים מִתְּחִלַּת הֲוָיָתָן בְּחֵפֶץ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. דֵּי לָנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁכָּל טוֹבָתוֹ הֶבֶל בְּעֵרֶךְ מְנוּחַת הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהַצַּדִּיק *אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּפֹּל יָקוּם וְרָשָׁע יִפֹּל בְּרָעָה, וְטוֹבוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁאֵין לָהֶם קֵץ וְתַכְלִית בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִלְּבַד הַמְּנוּחָה וְהַנַּחֲלָה אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם בָּעוֹלָם הַבָּא, אֲשֶׁר "עַיִן לֹא־רָאָתָה" וגו'.

נפש יהודה נמצא טבע המקרים. שברא הקב"ה העוה"ז בטבע שבארץ טוב יצמיח טוב ובארץ מלחה לא יצמיח וכן כל טבעיות העולם וכן בחירת האדם וכל מה שהוא בטבע המשתנים על החומר כלומר על כל הנברא מהאדמה שהוה שנברא והנפסד שיבש וימות דכתיב הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר והכל ברא בטבעו כדאמרינן ארץ טוב יצמיח טוב ולהיפך בארץ רע משתנה הזריעה לצמח רע: **אף על פי שיפול**. הצדיק כמו שאנחנו היום והרע הזה בעונותינו ונפלנו משמים ארץ וקם בגאולה במהרה בימינו כי הגענו עד סוף כל הקצים ולקינו כפלים על חטאתינו ויבא אז לנו שמחת עולם הזה מלבד שמחת עולם הבא:

נִמְצָא, שֶׁהַתְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הֵם רְצוּיִים בְּכָל זְמָן, אֲבָל בְּקָרְבוֹ לְיוֹם הַדִּין שֶׁל גּוּפוֹ וּבָנָיו וּמְזוֹנוֹתָיו, יֵשׁ לוֹ לָשׁוּב מֵחַטֹּאתָיו, כְּדֵי שֶׁיִּזָּכֶה בְּדִינוֹ וְיִהְיֶה נִכְתָּב לְאַלְתַּר לְחַיִּים, וְאִם יִהְיֶה בֵּינוֹנִי יִזָּכֶה לְהַכְרִיעַ אֶל הַחַיִּים. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ, לֹא זָכָה נִכְתָּב לְמִיתָה, בַּעֲבוּר שֶׁעָבַר עַל מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה וְהִכְרִיעַ לְמִיתָה, לְפִי שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא מִצְוָה עַל כָּל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה: "וְשַׁבְתָּ עַד־ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ" וגו' (דברים ד, ל). וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יח, א): *"וְיָחִיד אֵימַת? בַּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. שֶׁהוּא מָצוּי וְקָרוֹב לְקַבֵּל הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ גַּם כֵּן עַל "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ" (ישעיה נה, ו) וְגַם נֶאֱמַר: "וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (דברים ד, כט).

נפש יהודה ויחיד אימת. מצוי לו הקב"ה דכתיב דרשו ה' בהמצאו:

פֶּרֶק רְבִיעִי [רצג]

בְּרַחֵם הָאֵל עַל בְּרִיוֹתָיו נָתַן לָהֶם מָקוֹם לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ בָּרָעָתָם. כִּי מֵאַחַר שֶׁיֵּצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו, וְנוֹטֶה בְּטִבְעוֹ יוֹתֵר אֶל הַחָמְרִיּוּת וּמִנִּיחַ הַמַּשְׂכָּלוֹת, עַל כֵּן צָרִיךְ אָדָם בְּכָל עֵת לְחַפֵּשׂ בִּדְרָכָיו וְלַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. כִּדְכְתִיב: "נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד־ה'" (איכה ג, מ).

וּלְפִי שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה הוּא מֻטְבָּע בְּתַאֲווֹת וְאֵינוֹ מִתְעוֹרֵר אֶל הַתְּשׁוּבָה צִוְּתָה תּוֹרָה לִתְקֹעַ שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְעוֹרְרָם וּלְהַזְכִּירָם כְּלוֹמַר: עוּרוּ יְשֵׁנִים מִתַּרְדֵּמַתְכֶם, כִּי קָרֵב זְמַן פְּקוּדַּתְכֶם. וְהָאֵל יִתְבָּרַךְ, שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בְּהַשְׁחָתַת הָרְשָׁעִים אֶלָּא שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְיִחְיוּ, נוֹתֵן קוֹלוֹ בִּתְרוּעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. וְאִם יִתְקַע שׁוֹפָר בָּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ, דָּמָם בְּרֹאשָׁם.

וְגָרְסִינַן בְּפִסְיקְתָא (כה, קנז): "וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־גָדוֹל יוֹם־ה' וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ" (יואל ב, יא), "וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ" בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה; "כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ" אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל; "כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ", *שֶׁהוּא מַעֲצִים כֹּחַן שֶׁל

צַדִּיקִים שֶׁיַּעֲשׂוּ רְצוֹנוֹ; "כִּי־גָדוֹל יוֹם־ה' וְנוֹרָא מְאֹד", זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים; "וּמִי יְכִילֶנּוּ", דַּאֲמַר רַבִּי כְּרוּסְפְּדַאי מְשׁוּם רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה פִּנְקָסוֹת הֵן: אֶחָד שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים וְאֶחָד שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְאֶחָד שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. "אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם", אֵלּוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים; "וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת וּלְדִרְאוֹן עוֹלָם", אֵלּוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. "יִמָּחוּ מִסֵּפֶר", אֵלּוּ הָרְשָׁעִים; "חַיִּים", אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים; "וְעִם־צַדִּיקִים אַל־ יִכָּתֵבוּ", אֵלּוּ הַבֵּינוֹנִיִּים, שֶׁנָּתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה נִכְתָּבִין עִם הַצַּדִּיקִים וְאִם לְאו נִכְתָּבִין עִם הָרְשָׁעִים.

נפש יהודה שהוא מעצים. מחזק כח של צדיקים שמתישין כחם בעבודתם לה':

וְלִרְמֹז עַל שְׁלֹשֶׁת עִקְרֵי הַתְּשׁוּבָה צִוְּתָה תּוֹרָה לִתְקֹעַ וּלְהָרִיעַ וְלִתְקֹעַ. הַתְּקִיעָה הָרִאשׁוֹנָה, לִרְמֹז עַל הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן, שֶׁצָּרִיךְ בַּעַל תְּשׁוּבָה לְחַפֵּשׂ וּלְפַשְׁפֵּשׂ בְּדְרָכָיו וּלְעָזְבָם *עֲזִיבָה מֻחְלֶטֶת, אִם אָוֶן בְּיָדוֹ אִם בְּלִבּוֹ, וּמַחְשְׁבוֹתָיו יְסִירֵנוּ. כְּדִכְתִיב: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב" (ישעיה נה, ז). הַתְּרוּעָה הָאֶמְצָעִית, לַעֲשׂוֹת אֲנָחָה וִילָלָה עַל חַטֹּאתָיו שֶׁעָבְרוּ עָלָיו וְשֶׁיְּנַחֵם עַל רֹעַ מַעֲשָׂיו, דִּכְתִיב: "*אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הוֹדְעִי" וגו' (ירמיה לא, יח). וְהַתְּקִיעָה הָאַחֲרוֹנָה, לְשׂוּם בְּלִבּוֹ וּלְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַחֲזֹר עוֹד לְמַחְשְׁבוֹתָיו וּלְמַעֲשָׂיו הָרִאשׁוֹנִים, כְּדִכְתִיב: "וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ" (הושע יד).

נפש יהודה עזיבה מוחלטת. שיעזוב העבירות בודאי ובאמת ולא ישוב עוד עליהם:

אחרי שובי. אף על פי ששב מחטאיו ועזב אותן צריך להתנחם ולהתחרט עליהם ואחרי הודעי שלא כהוגן עשיתי והתבוננתי שמעלתי ספקתי הכיתי על ירך עוניתי לכפרה לי:

וְגַם לָזֶה רָמְזָה תּוֹרָה בְּאָמְרָהּ: "כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ *הַדָּבָר מְאֹד" וגו' (דברים ל, יד), בְּתַחְלָה אָמְרָה, שֶׁזֹּאת הַתְּשׁוּבָה שֶׁצִּוִּתָה תּוֹרָה לַעֲשׂוֹת לְאוּמָה זוֹ הִיא קְרוֹבָה וְקַלָּה יוֹתֵר מִכָּל אוֹתָן שְׁנוֹהֲגוֹת כָּל הָאוּמוֹת, כַּאֲשֶׁר יַחְטְאוּ וְהוֹלְכִים לְכָמֳרֵיהֶם לְבַקֵּשׁ עֵצָה עַל דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, אוֹמְרִים לָהֶם, שֶׁיִּתְעַנּוּ יָמִים רַבִּים וְיֵלְכוּ מֵעֵבֶר לַיָּם יְחֵפִים וַעֲיֵפִים וְיִגְעִים וְשֶׁיַּלְקוּ אֶת גּוּפָם בְּשׁוֹטִים שֶׁל בַּרְזֶל וְעִנּוּיִים אֲחֵרִים גְּדוֹלִים מְאֹד. אַף תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה חָסָה עַל יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמָם וְלֹא רָצְתָה לְהַרְבּוֹת בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְסִגּוּפִים רַבִּים וְלֹא שֶׁיֵּלֵךְ בִּדְרָכִים אֲרֻכִּים, לֹא צִוָּתָה לַעֲלוֹת לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ שֶׁלֹּא יוּכַל לַעֲלוֹת שָׁם וְגַם לֹא בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה אֶל עֵבֶר הַיָּם. עַל זֶה אָמְרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה וגו' וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם וגו' כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד" וגו' (שם שם, יב־יד).

נפש יהודה דיבור. כגון לשון הרע וניבול פה וזה מות וחיים ביד לשון הרהור עבירה קשה מעבירה וסימנך ריחא דבשרא שהריח בבשר מבושל וצלוי יותר מהטעם עצמו ומעשה הוא כפשוטו מה שאדם עושה שהרשות ניתן בידו:

רָמְזָה בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: פֶּה וְלֵב וּמַעֲשֶׂה. הָאֶחָד וְדוּי פֶּה, בְּאָמְרוֹ שֶׁעָוֹוֵב הַחֵטְא; וְהַשֵּׁנִי אֲנָחָה וְשִׁבָּרוֹן הַלֵּב עַל מַה שֶּׁעָבַר; וְהַשְּׁלִישִׁי, שֶׁלֹּא יָשׁוּב עוֹד לְמַעֲשֶׂה כָזֶה. וְאִם זֶה הַפָּסוּק לֹא נֶאֱמַר עַל הַתְּשׁוּבָה אֶלָּא עַל הַתּוֹרָה, יִהְיֶה הַפֵּרוּשׁ, כִּי מִצְוַת הַתּוֹרָה, עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה כֻּלָּם נִכְלָלִים בְּאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים: דִּבּוּר וְהַרְהוּר וּמַעֲשֶׂה.

וְצִוּוּ רַבּוֹתֵינוּ לְתִקַּע וּלְהָרִיעַ שְׁנִית כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין בִּתְפִלַּת הַמּוּסָף, כִּדְנָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (טז, א): וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: לָמָּה תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין? *כְּדֵי לְעַרְבֵּב אֶת הַשָּׂטָן.

נפש יהודה כדי לערבב. שלא יסטין כשישמע שישראל מחבבין מצות מסתתמין דבריו:

וְיֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ: שֶׁבִּתְחִלָּה *כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין מַתְחִיל לְהִתְפַּחֵד וְלִבְסוֹף כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין עָדַיִן מִתְפַּחֵד יוֹתֵר, שֶׁמָּא הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לִהְיוֹת נִבְלָע, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח" (ישעיה כה, ח): עַד כָּאן. וְעוֹד נִרְאֶה, שֶׁהַשָּׂטָן זוֹכֵר כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל שׁוֹפָר כִּי לְקֵץ הַיָּמִים כְּשֶׁיִּתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל יַגִּיעַ זְמַנּוֹ לִהְיוֹת נִבְלַע לָנֶצַח. וּכְמוֹ שֶׁהָאָדָם כְּשֶׁנִּזְכָּר מִיּוֹם הַמִּיתָה - מְעוּרְבָּב וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַטְרֵג כָּךְ עוֹשֶׂה הַשָּׂטָן.

נפש יהודה כשהן יושבין. ישראל בשעה שתוקעין וכו' מתפחד השטן שמא הוא היום דכתיב ביום ההוא יתקע בשופר גדול ואז בלע המות והיינו מלאך המות:

וְגַם כָּתוּב בַּתְּשׁוּבוֹת, בְּשֵׁם הָרַב רַבִּי יִצְחָק ן' גִּיאַת, קע"ה קע"ו: רַב עַמְרָם וְרַבֵּינוּ סְעַדְיָה וְרַבֵּינוּ הַאי, שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִין בִּימֵיהֶם לְהָרִיעַ גַּם כֵּן אַחַר סִיּוּם הַתְּפִלָּה נַמֵּי תְּקִיעָה וּשְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים, כְּדֵי לְעַרְבֵּב אֶת הַשָּׂטָן.

וְנִקְרָא יוֹם זֶה "יוֹם תְּרוּעָה" וְלֹא "יוֹם תְּקִיעָה", מִפְּנֵי שֶׁהַמִּתְנַחֵם עַל חַטֹּאתָיו, בּוֹכֶה וּמִתְאַנֵּחַ וּמְיַלֵּל עֲלֵיהֶם, מוֹכִיחַ דַּעְתּוֹ עֲלֵיו שֶׁעָזָבָם וְלֹא יַחֲזֹר עוֹד לָהֶם. נִמְצָא, שֶׁהַתְּנַאי הָאֶמְצָעִי אֲשֶׁר אֵלָיו רָמְזָה הַתְּרוּעָה, גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, עַל כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם" (במדבר כט, א). גַּם כֵּן הוּא לְשׁוֹן שִׁבְרוֹן הַלֵּב, כְּמוֹ: "תִּרֹּעַם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל" (תהלים ב, ט). *גַּם הוּא לְשׁוֹן הֶעָרָה בְּחִלּוּף תֵּיבוֹת.

נפש יהודה גם הוא. התרועה לשון הערה שיורה שיעיר האדם לתשובה וקולו הוא כאדם הנאנח בשברון לב כמו שצריך לעשות למתחרט על חטאיו ואז נאמר עליו אשרי העם וגו':

וְעַל הַשֵּׁנִית יְדִיעַת הַכַּוָּנָה, אֲשֶׁר לָהּ רָמְזָה הַתְּרוּעָה, אָמַר הַמְשׁוֹרֵר: "אַשְׁרֵי הָעָם יוֹדְעֵי תְרוּעָה" וגו' (שם פט, טז). וְאָמְרוּ עַל זֶה: "ה' בְּאוֹר־פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן" (שם), לְפִי שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יָאֵר פָּנָיו אֶל בַּעֲלֵי תְשׁוּבָה וּמְקָרְבָם לִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל בְּאַהֲבָה.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [רצד]

הַמִּצְוֹות יֵשׁ לָהֶם סְגוּלוֹת רַבּוֹת, שֶׁהֵם מוֹעִילוֹת לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ. וְעַל כֵּן בְּרָצוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בָּחַר בָּהֶם מִכָּל הָאוּמוֹת, הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹות לְתוֹעַלְתָּם. גַּם בְּמִצְוַת תְּקִיעָה זוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵשׁ בָּהּ כַּמָּה כַּוָּנוֹת, אֲשֶׁר כֻּלָּם הֵם "אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל". וְהֵם נִכְלָלִים בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים.

הָרִאשׁוֹן, כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה תְּחִלַּת הַיְצִירָה מֵהָאָדָם, שֶׁהָיְתָה בּוֹ כַּוָּנַת בְּרִיאַת זֶה הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל וּבוֹ בַּיּוֹם מָלַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁיָּצָא מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל. וּמִנְהָג יָדוּעַ, כִּי בְּיוֹם שֶׁיִּמְלֹךְ מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יִתְקַבְּצוּ עֲבָדָיו וְיִתְקָעוּ בְּשׁוֹפָרוֹת לְפָנָיו לְפַרְסֵם הַדָּבָר וְיֹאמְרוּ: יְחִי אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ. וּכְדַאי הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲשֶׁר מַלְכוּתוֹ קָדְמָה לְעַמּוֹ - וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ לְעוֹלָם - שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן בְּתְחִלַּת מַלְכוּתוֹ שֶׁמָּלַךְ עַל כָּל הָעוֹלָם, וְכֵן בַּיּוֹם הַזֶּה בְּכָל שָׁנָה, כֵּיוָן שֶׁמַּלְכוּתוֹ תִּהְיֶה תָּמִיד בְּלִי הֶפְסֵק. וְכֵן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר: "בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר" וגו' (תהלים צח, ו).

הַשֵּׁנִי, הַיָּמִים הָאֵלֶּה הֵם הָרְאוּיִים לְקַבֵּל הַשָּׁבִים. וְצִוָּתָה תּוֹרָה לִתְקֹעַ שׁוֹפָר, לְהַכְרִיז: הָרוֹצֶה לָשׁוּב יָשׁוּב, וְאִם לֹא יָשׁוּב - דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְלֹא יִתָּכֵן לִהְיוֹת הַתְרָאָה גְּדוֹלָה מִזֹּאת. וְכֵן מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הַמְצַוֶּה לְהַכְרִיז בְּכָל גְּזֵרָה שֶׁיִּרְצֶה, כְּדֵי שֶׁיִּתָּרֶה לִבְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עַל מִצְוָתוֹ, וְהָעוֹבֵר עָלָיו הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְכֵן כְּשֶׁרוֹצֶה לִמְחֹל לַחוֹטְאִים וּמְצַוֶּה לְהַכְרִיז: כָּל אֲשֶׁר יָבוֹא לִזְמַן פְּלוֹנִי וְיָשׁוּב לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ יְכֻפַּר עֲוֹנוֹ, וְאִם לְאו - אֲשָׁמוֹ עָלָיו, כָּךְ הוּא זֶה.

הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁנִּזְכֹּר תְּקִיעַת הַשּׁוֹפָר בְּיוֹם מַעֲמַד הַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד" (שמות יט, יט) וּכְשֶׁנִּשְׁמַע הַשּׁוֹפָר נִזְכֹּר יוֹם מַתַּן תּוֹרָה וְתָבוֹא בְּלִבֵּנוּ יִרְאַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת מִצְוֹתָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ וְנִזָּהֵר בִּתְשׁוּבָה.

הָרְבִיעִי, שֶׁנִּזְכֹּר דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁנִּמְשְׁלוּ דִּבְרֵיהֶם לָנוּ כִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ יִהְיֶה" (יחזקאל לג, ד). וּכְשֶׁנִּזְכֹּר, זֶה הַנִּזְהָר לוֹ - מִלֵּט בֵּיתוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ.

הַחֲמִשִׁי, שֶׁנִּזְכֹּר חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהָיָה בְּקוֹלוֹת וְשׁוֹפָרוֹת וּתְרוּעוֹת מִלְחֶמֶת הָאוֹיְבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַעְתְּ נַפְשִׁי תְּרוּעַת מִלְחָמָה" (ירמיה ד, יט). וּבְשָׁמְעֵנוּ קוֹל הַשּׁוֹפָר נִתְפַּלֵּל אֶל הַשֵּׁם וְנִתְחַנֵּן לוֹ, שֶׁיּוֹשִׁיעֵנוּ מִיַּד אוֹיְבֵינוּ וְיִקָּרֵב וְיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהֶחֱרִיבוּהוּ אוֹיְבֵינוּ בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ, כַּאֲשֶׁר הִבְטִיחָנוּ עַל יְדֵי עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים.

הַשִּׁשִּׁי, שֶׁנִּזְכֹּר עֲקֵדַת יִצְחָק אָבִינוּ, שֶׁמָּסַר לְמִיתָה עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ לְהַשְׁלִים רְצוֹנוֹ. וְאָבִיו אֲשֶׁר הָיָה אוֹהֵבוֹ כְּנַפְשׁוֹ הָיָה חָפֵץ לְקַיֵּם דְּבָרָיו, לוּלֵי שֶׁחָמַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הָאָב וְעַל הַבֵּן וְהֶרְאָה לוֹ הָאַיִל *שֶׁנִּבְרָא עִם הָאָדָם וַעֲשָׂאוֹ עוֹלָה תַּחְתָּיו וְנָחְשַׁב כְּאִלּוּ הִקְרִיב בְּנוֹ עוֹלָה תְּמִימָה. וַאֲנַחְנוּ אִם נַלֵּךְ בִּדְרָכָיו יְרַחֵם עָלֵינוּ בּוֹרְאֵנוּ וְיִזְכֹּר לָנוּ צִדְקָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ

(ר"ה טז, א): אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תִּקְעוּ לְפָנַי בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, כְּדֵי שֶׁאֶזְכֹּר לָכֶם עֲקֵידַת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם וַאֲקַבֵּל תְּשׁוּבַתְכֶם וְאַצִּילְכֶם מִיַּד אוֹיְבֵיכֶם וְשׂוֹטְנֵיכֶם.

נפש יהודה שנברא. משמשת ימי בראשית עם אדם הראשון:

הַשְּׁבִיעִי, כְּשֶׁנִּשְׁמַע קוֹל הַשּׁוֹפָר נִירָא וְנִפָּחֵד מִקּוֹלוֹ וּתְרוּעָתוֹ, שֶׁכָּךְ הוּא מִנְהָגוֹ וְטִבְעוֹ, וְעַל כֵּן נִכָּנַע לְפָנַי יוֹצְרֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר" וגו' (עמוס ג, ו). וּלְפִיכָךְ יֹאמְרוּ כָּל אִישׁ לְרֵעֵהוּ בְּשָׁמְעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר: לָמָּה תָּקְעוּ הַיּוֹם מְיֻמִּים? וְיֵאָמֵר לָהֶם: עַל דָּבָר זֶה וָזֶה. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבָּ"ם: אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּקִיעַת הַשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב, רָמְזָ יֵשׁ בּוֹ, כְּלוֹמַר: יְשֵׁנִים, עוּרוּ מִתַּרְדֵּמַתְכֶם וְחַפְּשׂוּ מַעֲשֵׂיכֶם וְזִכְרוּ בּוֹרַאֲכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְאַל תִּהְיוּ מִן הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן וְשׁוֹגִים כָּל שְׁנוֹתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל; הַבִּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְהַטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם וּמַעֲלְלֵיכֶם וְיַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמַחְשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה "וְיָשׁוּב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ".

הַשְּׁמִינִי, *כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וְנִפָּחֵד מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "קָרוֹב יוֹם־ה' הַגָּדוֹל קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד יוֹם ה' מַר צֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר. יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם [שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה יוֹם] חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל. יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה" (צפניה א, יד־טז) וְאָמַר עַל זֶה: "הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף" (שם ב, א).

נפש יהודה כדי שנזכור יום הדין הגדול. הוא הצרה שנאמר על חורבן בית המקדש ועל הגלות אם לא ישובו שנאמר בסוף התקוששו וקושו התלקטו והתחברו יחד בית ישראל וקושו והיישירו דרכיכם והשוו אותם לדעת ה' אלהיכם בתשובה בטרם יבא היום הרע הזה לא נכסף שאין להם חשק ותאוה לשוב אל ה' והתרה להם שישובו:

הַתְּשִׁיעִי, נִתָּקַע בְּשׁוֹפָר כְּדֵי שֶׁנִּכְסֹף שֶׁיְּקַבֵּץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִבְטִיחָנוּ עַל יְדֵי יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל" וגו' (ישעיה כז, יג).

הָעֲשִׂירִי, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר יוֹם תְּחִיַּת הַמֵּתִים, אֲשֶׁר הִמְשִׁיל אוֹתוֹ הַנָּבִיא בְּאוֹתָם שֶׁיְּקוּמוּ לְחַיִּים, שֶׁיִּתָּקַע לָהֶם שׁוֹפָר וְיִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם בִּשְׁמֹעַ הָעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כְּנָשֹׂא נֵס הָרִים" וגו' (שם יח, ג). "יֹשְׁבֵי תֵבֵל" אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁבַּגָּלוּת. "וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ", אֵלּוּ הַמֵּתִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר" (שם כו, יט).

עַל כֵּן אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לָשׂוּם הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַל לִבֵּנוּ וּלְכַוֵּן בְּמִצְוַת שׁוֹפָר וְלִהְיוֹת זְהִיר בּוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּתָה תּוֹרָה לְהַרְבּוֹת שִׂכָּרֵנוּ, כִּדְכְתִיב: "וַיְצַוָּנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה [וגו'] לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים" (דברים ו, כד).

וּדְבַר הַתְּפִלָּה וְהַפְּסוּקִים אִיתָנְהוּ בְּכָלָל נֵר הַמִּצְוֹות, בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מֵחֵלֶק הַתְּפִלָּה (סימן קטו), וְהַפְּרָטִים הַמְּבֹאָרִים בְּשֻׁלְחַן הַפָּנִים.

וּמִכָּל מָקוֹם לָמַדְנוּ, שֶׁלֹּא הָיְתָה כַּוָּנַת הַתּוֹרָה בִּתְרוּעָה לְבַד, אֶלָּא לְהַזְהִיר עַל הַתְּשׁוּבָה. וְכֵן מָצִינוּ בְּמִכְילְתָא: "וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ" וגו' (במדבר כט, א), "בַּחֹדֶשׁ, חַדְּשׁוּ עַצְמְכֶם; "שׁוֹפָר" שַׁפְּרוּ מַעֲשֵׂיכֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אִם שִׁפַּרְתֶּם אֶת מַעֲשֵׂיכֶם לְפָנַי הֲרֵינִי נַעֲשֶׂה לָכֶם כְּשׁוֹפָר; מַה שׁוֹפָר (זו) [זֶה] מַכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ; אַף אֲנִי עוֹמֵד מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים וּמְרַחֵם עֲלֵיכֶם. וְהַכֹּל תְּלוּי בִּתְשׁוּבוֹתֵינוּ וְיִרָחֲמוּ עָלֵינוּ מִן הַשָּׁמַיִם.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּבוֹא יוֹם הַכִּפֻּרָה
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רצה]

כָּל הַמַּשְׂכִּיל הַיָּרֵא אֶת דְּבַר ה' לִבּוֹ יָחִיל בְּקִרְבּוֹ, בִּהְיוֹתוֹ יוֹדֵעַ כִּי כָל מַעֲשָׂיו בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין וְהָאֱלֹהִים יְבִיא בַּמִּשְׁפָּט עַל כָּל נֶעֱלָם אִם טוֹב וְאִם רָע. וְהָאָדָם תְּחִלַּת דִּינוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּגְזַר דִּינוֹ נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכַאֲשֶׁר יֵדַע הָאָדָם שֶׁבָּא דִּינוֹ לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, וַהֲלֹא יֶחֱרַד חֲרָדָה גְּדוֹלָה לְהִנָּצֵל מִן הַדִּין, מַה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר בָּא דִּינוֹ לִפְנֵי דַּיָּן הָעוֹלָם וּבְיָדוֹ כַּפָּרָתוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִתְעוֹרֵר לִתְשׁוּבָה קֹדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּדִינוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "מַה נַּעֲשֶׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ" (שיר השירים ח, ח).

נפש יהודה מה נעשה לאחותנו. לכנסת ישראל ביום שידובר בה והתרה לה לתשובה אם ישובו ויעמדו באמונתם כחומה נבנה עליה טירת כסף יזכו לגאולה ולבנין בית המקדש:

וְלָכֵן רָאוּי כָּל יְרֵא אֱלֹהִים לְעוֹרֵר בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה קֹדֶם יוֹם הַחֲתִימָה וְיִמְעֵט בְּעֶסְקוֹ וְיִחַפֵּשׂ וְיִתְעַסֵּק בְּדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, כֵּיוָן שֶׁהוּא זְמַן שֶׁל רָצוֹן לִפְנֵי הָאֵל יִתְבָּרַךְ, כִּדְכְתִיב: "בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךְ" (ישעיה מט, ח) וְאוֹמֵר: "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ" (שם נה, ו) וְאָמְרוּ: אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְגָרְסִינַן בִּפְסִיקְתָא: רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמַר: "בַּעֲשָׂרָה יָמִים" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא: "כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים" הַיְדוּעִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵעֲזִיבַת הַחֵטְא.

נפש יהודה כעשרת הימים. הכ' בפתח וה"א ה' הידיעה שהיו מעשרת ימי תשובה והמתין הקב"ה לנבל אם עושה תשובה ולא עשה ונגפו ה':

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחֲמָן וּמְכַפֵּר דְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, אִם חָטָא אָדָם בֵּינוֹ לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ לְרַצּוֹתוֹ בְּדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא

פה, ב): אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: "מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ" (ויקרא טז, ל), עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר וְשֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ.

וַאֲמָרִי עָלָהּ בַּגְּמָרָא: (פז, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַמַּקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵחֵלֶק עֲזִיבַת הַחֵטְא (סימן רפג) וכו'.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה חַיָּב אָדָם לְרַצּוֹת לַחֲבֵרוֹ תֵּכֶף פְּשִׁיעָתוֹ, אֲבָל כְּשֶׁהִגִּיעַ עֵת יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא יְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ וִיבַקֵּשׁ מְחִילָה עַל כָּל פָּנִים וְאוֹתוֹ שֶׁפָּשַׁע אֶצְלוֹ אַל יְאַחֲרוֹ בַּדָּבָר וּמַעֲבִירִין עַל כָּל פְּשָׁעָיו. כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, א) וּבְמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק הַנּוֹדֵר מִן הַיֶּרֶק (נה, א): רָבָא הָוָה לֵיהּ לְרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא *מִילְתָא בְּהַדֵּיהּ (וכו'. כדאיתא לעיל, בפרק שלישי מחלק שלישי של הנהגת לומדי התורה). כִּי מָטָא מְעָלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי, *אָמַר: אֵיזִיל אַפַּיְסֵיהּ. אָזַל, אַשְׁכְּחֵיהּ לְשַׁמַּעֵיהּ דְּקָא *מָזֵיג לֵיהּ חַמְרָא. אָמַר לֵיהּ: הַב לִי כַּסָּא וְאֶמְזֵיגֵיהּ אֲנָא לֵיהּ. מָזַג לֵיהּ. כַּד טָעֲמֵיהּ, אָמַר לֵיהּ: דְּמֵי לִי הַאי מִזְיָגָא לְמִזְיָגָא דְּרָבָא. אָמַר לֵיהּ: אֲנָא הוּא. אָמַר לֵיהּ: לָא תֵּיתֵיב אַכְּרָעֵיךְ עַד דִּמְפָּרֶשֶׁת לִי לְהַנֵּי קְרָאֵי: מַאי דִּכְתִיב "וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת" (במדבר כא, יט)? אָמַר לֵיהּ: אִם מֻשָּׂם אָדָם עַצְמוֹ כַּמִּדְבָּר הַזֶּה, *שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתוֹ - נְתוּנָה לוֹ *בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה" (שם שם, יח); וְכֵיוָן שֶׁנִּתּוּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה נָחַל אֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל"; וְכֵיוָן שֶׁנָּחַל אֵל עוֹלֶה לְגָדוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת"; וְאִם הֵגִיס דַּעְתּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא" (שם שם, כ); וְאִם חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־גַּיְא יִנָּשֵׂא" (ישעיה מ, ד).

נפש יהודה מלתא. כעס: **אמר איזיל אפייסיה**. לרב יוסף: **מזג**. במים רב יוסף סגי נהור הוי ולא היה רואהו והכיר בטעם היין שהוא מזגו לפי שהיה מכיר רב יוסף במזגו של רבא מתחלה שהיה בקי ליתן מים ביין במדה: **שהכל דשין אותו**. שאין לו גסות: **במתנה**. ולא ישכח ממנו ויהיה נחלתו מאל התורה להבינה ואז יזכה לנחלת אל שנאמר להנחיל אוהבי יש:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פז, א): רַב הָוָה לֵיהּ מִילְתָא *בְּהַדֵּי הַהוּא טַבָּחָא. אָזַיל תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא. כִּי מָטָא מְעָלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי לָא אֲתָא, אָמַר: אֵיזִיל אֲנָא. פָּגַע בֵּיהּ רַב הוּנָא, אָמַר: לְהֵיכָא אָזֵיל מַר? אָמַר: לְפִיּוּסֵי לְפָלָנְיָא קָא אָזֵילְנָא. אָמַר: קָא אָזֵיל מַר *לְמִקְטַל נַפְשָׁא. אָזַל קָרָא אַבָּבָא. אָמַר לֵיהּ: זִיל, לֵית לִי מִלְתָא בְּהַדָּךְ. *הָוָה פָּלֵיג רֵישָׁא, גָּדָא נַרְנָא מְקַתֵּיהּ וְיָתֵיב בְּקוּעֵיהּ וְקָטְלֵיהּ.

נפש יהודה בהדי ההוא טבחא. הטבח חטא לו: **למקטל נפשא**. עכשיו הוא מענישו למות: **הוה פליג רישא**. שבר עצמות ראש של בהמה ובא הברזל בקועיה בגרגרתו:

וְנָהֲגוּ לְטָבֹל בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְסָמְכוּ עַל מִדְרָשׁ שֶׁל פִּרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (מו), שֶׁיִּהְיוּ נְקִיִּים כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמָצִינוּ בִּתְשׁוּבַת הַגְּאוֹנִים, בְּשֵׁם הָרַב יִצְחָק בֶּן גִּיאַת זַ"ל: טְבִילָה זוֹ, כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ מִתְקַוֶּן חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים לָאו בַּת בְּרָכָה הִיא. הֵילְכָךְ טוֹבֵל אָדָם כְּמִנְהָג וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, דְּאֵין מְבָרְכִין עַל הַמִּנְהָג, מִדְּאָמַר רַב *לְעִנְיַן עֲרָבָה: "חֲבֵיט חֲבֵיט וְלָא בָּרִיךְ, קָסָבַר מִנְהָג נְבִיאִים הוּא", אַלְמָא אַמִּנְהָג אֵין מְבָרְכִין עָלָיו.

נפש יהודה לענין ערבה. של הושענות שאן מברכין עליהם ברכה כשחובטין העלים מהם שאין לנו רק לחובטן שכך המנהג:

וְצִוּוּ לִקְבֹּעַ סְעוּדָה בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים לְהַרְאוֹת שֶׁשָּׂמֵחַ בְּהַגִּיעַ זְמַן כַּפָּרָתוֹ, כִּדְנָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (פא, ב): תָּנֵי, רַבִּי חִיָּא בַּר רַב מִדְּפָתֵי: "וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ" (ויקרא כג, לב) וְכִי בְּתִשְׁעָה מִתְעַנִּין, וַהֲלֹא בַּעֲשָׂרָה מִתְעַנִּין? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: *כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּתְּשִׁיעִי כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה בִּתְשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי.

נפש יהודה כל האוכל ושותה וכו'. והכי משמע קרא ועניתם בתשעה כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה ומדאפקיה קרא בלשון עינוי לומר לך כאילו מתענה בתשעה:

וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ: מַעֲשֶׂה בְּשׁוּטֵר הָעִיר שֶׁאָמַר לְעַבְדּוֹ: קְנֵה לִי דָּג, וְלֹא מָצָא אֶלָּא דָּג אֶחָד וְנָתַן בּוֹ זָהוּב. הָיָה שָׁם יְהוּדִי חַיָּט וְנָתַן בּוֹ שְׁנַיִם. וְחָזַר הָעֶבֶד וְנָתַן בּוֹ שְׁלֹשָׁה. וְחָזַר עוֹד הַחַיָּט וְהוֹסִיף עָלָיו עַד שֶׁהֶעֱלָהוּ לַחֲמִשָּׁה וְנִשְׁאַר עִמּוֹ. בָּא הָעֶבֶד וְסִפֵּר לוֹ כָּל הַמְּאוֹרָע. שָׁלַח הַשּׁוֹטֵר בְּעַד הַחַיָּט. אָמַר לֵיהּ: מַה מְּלַאכְתְּךָ? אָמַר לֵיהּ: חַיָּט. אָמַר לֵיהּ: וְלָמָּה קָנִיתָ דָּג שָׁוֶה זָהוּב בַּחֲמִשָּׁה זְהוּבִים, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיַּד עַבְדִּי שֶׁשִּׁלַּחְתִּיו לִקְנוֹתוֹ לִי? הֵשִׁיב לוֹ: וְהֵיאַךְ לֹא אֶקְנֶנּוּ בְּעַשָּׂרָה, כְּדֵי לְאָכְלוֹ בְּיוֹם כָּזֶה שֶׁצִּוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת בּוֹ וְאָנוּ בְּטוּחִים שֶׁיְּכַפֵּר לָנוּ עֲוֹנוֹתֵינוּ. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן יָפֶה עָשִׂיתָ וּפְטָרוֹ וְהָלַךְ לוֹ לְשָׁלוֹם. לְלַמְּדֵנוּ, כִּי מִי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵינוֹ נִזּוֹק בְּאוֹתוֹ דָּבָר.

וּבְיוֹם הַזֶּה מַרְאֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְרַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל, כִּי בְּיוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה שֶׁצִּוָּה לָהֶם לְהִתְעַנּוֹת אָמַר, שֶׁיִּתְעַנְּגוּ קֹדֶם בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּדֵי לְחַזֵּק גּוּפָם וְיוּכְלוּ לְהִתְעַנּוֹת. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן יָחִיד וְנָזַר עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת יוֹם אֶחָד. וְצִוָּה לְסָעֲדוֹ קֹדֶם בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְסִבֹּל הַתַּעֲנִית.

וְעוֹד, לְפִי שֶׁבְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֲנַחְנוּ קוֹבְעִין סְעוּדָה לְשֵׁם שָׁמַיִם. וּלְפִי שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְקַבֵּעַ סְעוּדָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהַיּוֹם יוֹם צוֹם, נִתְחַיְּבְנוּ לְקַבְּעָהּ מִבְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאִם אָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַצּוֹם הָעִנּוּי גָּדוֹל בַּצּוֹם. וְעַל כֵּן אָמְרוּ: כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּתְּשִׁיעִי מַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי. כְּלוֹמַר, שֶׁהַתַּעֲנִית נַעֲשָׂה לוֹ גָּדוֹל, מִפְּנֵי שֶׁהֶרְגֵּל לַיּוֹם שֶׁלְּפָנָיו בְּעֹנֶג וְנַעֲשָׂה לוֹ כִּשְׁנֵי יָמִים בְּתַעֲנִית.

וּמִכָּל מָקוֹם, כָּל בֶּן דַּעַת - מִשְּׁמְחַת לִבּוֹ בְּבוֹא יוֹם כַּפָּרַת עֲוֹנוֹתָיו - צָרִיךְ לְהַקְדִּימוֹ בִּתְשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מוּכָן לְכַפָּרָה. כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הָרוֹפֵא, כַּאֲשֶׁר רוֹאֶה שֶׁמַּגִּיעַ הַגְּבוּל לַחוֹלֶה מַקְדִּימוֹ בַּהֲרָקָה מֵאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהֶיָה סִבַּת הַחֹלִי מֻחֶמֶת מִלּוּי כֶּרֶס אוֹ מִמִּלּוּי דָּם, כִּי כְּשֶׁיָּבוֹא הַגְּבוּל, שֶׁיִּמְצָאֵהוּ נָקִי וּמוּכָן לְקַבְּלוֹ. וְאִם לָאו - הַגְּבוּל יְקָרֵב מִיתָתוֹ; כָּךְ יִקָּרֶה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, הוּא יוֹם הַגְּבוּל לְחוֹלֵי הַנֶּפֶשׁ, אִם יַעֲמֹד בְּפִשְׁעוֹ וְיִמְצָאֵנוּ רָשָׁע בְּדִינוֹ יְקָרֵב גְּזַר דִּינוֹ וְאִם יִמְצָאֵנוּ נָקִי וּבִתְשׁוּבָה - יְמָרֵק עֲוֹנוֹתָיו וְיַלְבִּינֵם וְיכַפֵּר לוֹ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ" (ישעיה א, יח). וְעַל כֵּן טוֹב לוֹ לָאָדָם לְחַפֵּשׂ בִּדְרָכָיו וְלָשׁוּב מֵחַטֹּאתָיו וּלְהִתְוַדּוֹת עֲלֵיהֶם מִבָּעֶרֶב, קֹדֶם סְעוּדָתוֹ. וְגַם לִטְבֹּל גּוּפוֹ, וְנַפְשׁוֹ יוֹתֵר, וְלֹא יִדְמֶה כְּמִי שֶׁטּוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ, שֶׁלֹּא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה. אֲבָל יָכִין אֶת עַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּיוֹם זֶה מְלֻבָּן וּמְזֹרָז בִּתְשׁוּבָה וְיָבוֹא יוֹם הַכִּפָּרָה וְיכַפֵּר הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בְּמִדַּת רַחֲמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם" (ויקרא טז, ל).

נפש יהודה כי כשיבא הגבול. זמן שיתגבר החולי להתפשט באברים יהיה גופו נקי וזך ולא יאחוז בו החולי כל כך ויש בו כח לסבול החולי ויתרפא ואם לאו שגופו אינו נקי יתגבר עליו החולי עד שימות כן הדבר בנקיות החטאים ממנו אז לא יבא לו עונש למיתה רק ושב ורפא לו וכל השנה מי שאוכל ואינו מתענג נקרא חסיד חוץ מערב יום כפור שיאכל ויתענג:

פֶּרֶק שֵׁנִי [רצו]

כְּשֶׁיִּכָּנֵס הַיּוֹם יִתְקַדֵּשׁ אָדָם גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ כְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים, שֶׁהוּא נָקִי מִכָּל חֵטְא, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק מו מִפְּרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: רָאָה סַמָּאֵל שֶׁלֹּא מָצָא חֵטְא לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְאָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, יֵשׁ לְךָ עַם אֶחָד בָּאָרֶץ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. מַה מַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יְחֵפֵי רֶגֶל, אַף יִשְׂרָאֵל יְחֵפֵי רֶגֶל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, מַה מַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נְקִיִּים מִכָּל חֵטְא, אַף יִשְׂרָאֵל נְקִיִּים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, מַה מַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׁלוֹם מְתַוֵּךְ בֵּינֵיהֶם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ עֲדוּתָן מִן הַמְּקַטְרְגִים וּמְכַפֵּר עֲלֵיהֶם.

וְגַם כָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּא, פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן: כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לָרָקִיעַ, שָׁמַע לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהָיוּ מְקַלְסִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּאָמְרָם: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". וְהוֹרִידָהּ לְיִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְאָדָם שֶׁנָּנַב הוּרְמִין מִתּוֹךְ פַּלְטֵרִין שֶׁל מֶלֶךְ וּנְתָנוֹ לְאִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: אַל תִּתְקַשְׁטִי בָּהּ אֶלָּא בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתֵךְ. לָכֵן כָּל הַשָּׁנָה אוֹמְרִים "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" בְּלַחַשׁ וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִין אוֹתוֹ בְּקוֹל רָם, לְפִי שֶׁאָנוּ כְּמַלְאָכִים. וְגַם לָזֶה סוֹמְכִין אוֹתָן שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲמֹד עַל רַגְלֵיהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים כָּל הַיּוֹם, כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁהֵם נִמְשְׁלוּ לְמַלְאָכִים יִהְיוּ בַּעֲמִידָה כְּמוֹתָם.

גַּם נוּכַל לוֹמַר, כִּי יוֹם זֶה רָאוּי לְכַפָּרָה, כִּי בּוֹ בְּיוֹם מָל אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הָעָרְלָה הַכּוֹרֶתֶת בְּרִית *לְמוּל שְׂאֵר עָרְלוֹת לֵב וְאׇזֶן וּשְׂפָתַיִם, וּבוֹ בַּיּוֹם נִתְכַּפֵּר מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל וְנִתְּנוּ לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת.

נפש יהודה למול שאר ערלות. ר"ל שהברית מילה גורם שכל האברים של אדם עם הנפש עושין רצונו של הקב"ה כדכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שעל ידי הברית מילה מסרנו לו נפשנו כאחד הגוף והנשמה וזה מי כמוך וכישראל עמך והוא שם אלהים אלקינו כמנין כמוך והוא מילה ונפש שהיא יחידה:

וְעַל זֶה אָמְרוּ זַ"ל: שֶׁהָיוּ נוֹהֲגוֹת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְכַבְּדוֹ בְּמַלְבּוּשִׁים נָאִים יוֹתֵר מִכָּל מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה, כְּדָגָרְסִינָן בְּסוֹף מַסֶּכֶת תַּעֲנִית (כו, ב) וּבְפֶרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין (בבא בתרא קכא, א): אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כְּט"ו בְּאָב וּכְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁבָּהֶם בְּנוֹת יְשָׂרְאֵל יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בַּכְּרָמִים בִּכְלֵי לָבָן שְׁאוּלִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ וכו'. כְּדְאִיתָא לְמַעְלָה.

וְגַם נוּכַל לוֹמַר, בָּרוּךְ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר לוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִילוֹת, אֲשֶׁר צִוָּה לִהְיוֹת יוֹם זֶה בַּזְּמַן הַזֶּה, *שֶׁהוּא זְמַן בְּעִיטָה וְסוֹרְרוּת, בַּעֲבוֹר יְמֵי הַקֵּיץ עַל הָאָדָם וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁהָיוּ מְלֵאִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר וְכָל טוּב הָאָרֶץ, וְלָכֵן הֻצְרַךְ לְצַוּוֹת לָאָדָם שֶׁיִּתְעוֹרֵר מִשֵּׁינָה זֹאת וְיָסוּר עַצְמוֹ מֵהַשְׁמָנוּת וּמִבְּעִיטָה וְיַעֲזֹב דַּרְכּוֹ, שֶׁהִיא רְדִיפַת הַתַּאֲווֹת וְהַהֲנָאוֹת. וְגַם יָסִיר מִכָּל מַחְשַׁבְתּוֹ כָּל אֱמוּנָה כּוֹזֶבֶת וְהִיא הַמִּינוּת, שֶׁעַל אֵלּוּ הַזְּהִירָה תּוֹרָה בְּאָמְרָהּ: "וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט) וְדָרְשׁוּ בּוֹ בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם", זוֹ מִינוּת; "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם", זוֹ זְנוּת. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא יְצַיֵּר בְּלִבּוֹ רַק הָרָאוּי לְהַאֲמִין *וְלֹא יְמַלֵּא מַאֲוַיָּיו רַק לְקִיּוּם הַגּוּף וּלְהַעֲמִיד הַמִּין. וּבִשְׁמִירָה זֹאת יַשִּׂיג הָאָדָם שְׁלֵמוּת אֱנוֹשִׁית.

נפש יהודה שהוא זמן בעיטה. ר"ל כמו שאמר שאספו תבואתם ואוכלים ושותים ושמחים. וסודרת היינו שמסודר ומצוי עתה להם כל הטובות ופן יבעטו בה' כדכתיב

וישמן ישורון ויבעט וי"ג וסוררת שהוא סר מאחרי ה': **ולא ימלא מאויו**. תאוותיו רק מה שצריך לקיום גופו ולקיום המין מצות פריה ורביה להוליד בנים:

וְעַל כֵּן לָהָעִיר הָאָדָם עַל חֲטָאָיו הַנִּמְשָׁכִים אַחַר הַתַּאֲוָה, אֲשֶׁר הָאָדָם מֻטְבָּע בָּהֶם בְּכָל הַשָּׁנָה, וְשֶׁלֹּא יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶם שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, בָּא שְׂעִיר חֲטָאת בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, שֶׁנִּקְרֵאת "חַטָּאת לַה'", לְהָעִיר עַל דֶּרֶךְ הַנְהָגַת הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וְשֶׁיֵּאָמִין שֶׁנִּתְכַּפֵּר הַחֵטְא שֶׁעָבַר לֵיהָנוֹת מִן הָעוֹלָם לְשֵׁם תַּאֲוָה. וְלֹא יִתְיָאֵשׁ מִן הַתְּשׁוּבָה עַד שֶׁתִּוָּשַׁע נַפְשׁוֹ מִיַּד שׁוֹנֵא אוֹתוֹ, שֶׁהוּא גּוּפוֹ, וְהוּא שׂוֹנְאוֹ כְּפִי הָאֱמֶת. וְהוּא שָׂטָן, הוּא יֵצֶר הָרַע, הוּא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. אֲבָל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהוּא יוֹם נוֹעַד לִתְשׁוּבָה, בָּאוּ שְׁנֵי שְׂעִירִים כְּנֶגֶד שְׁנֵי מִינֵי הַחֵטְא. *הָאֶחָד, כְּנֶגֶד הַמִּין הַנִּמְשָׁךְ אַחַר תַּאֲוֹת הַגּוּפָנִיּוֹת, שֶׁהֵם נִמְשָׁכוֹת אֶל טֶבַע הַגּוּף הַכָּלֶה הַמֵּת, וְהוּא הָרָאוּי לִדְחוֹתוֹ בִּשְׂמֹאל וּלְקָרְבוֹ בִּימִין, *לֹא לְשַׁלְּחוֹ כָּלָה; וּכְנֶגְדּוֹ בָּא "גּוֹרָל אֶחָד לַה'", לְפִי שֶׁהוּא הַנִּשְׁחָט וְהַמְקֹרָב לַשֵּׁם, *לֹא הַמְשֻׁלָּח, כִּי זֶה רָאוּי לְהַחֲזִיק בּוֹ וּלְהַכְנִיעוֹ וּלְשַׁמֵּשׁ בּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם *וְלִדְחוֹתוֹ וּלְעַנּוֹתוֹ כְּפִי הָרָאוּי.

נפש יהודה האחד. אותו שמקריב לה' מרמז לקרב הדבר שצריך לו ולהרחיק המותרות: **לא לשלחו כלה**. כל תאות יצר הרע רק המותרות: **לא המשולח**. אין שעיר שהוא לה' דינו כדין המשולח לעזאזל: **ולדחותו ולענותו כפי הראוי**. לדחות ממנו מיצרו המותרות שבאים לאדם בגרם חושיו והם חמשה חוש הראיה והשמיעה והטעם והריח והמישוש:

וּכְפִי חֻמֶּשׁ הַרְגָּשׁוֹתָיו הַמְבַקְּשׁוֹת הַמּוֹתָרוֹת, צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיוֹם זֶה כְּנֶגְדָּן *חֲמֵשֶׁת עִנּוּיִין, כְּדֵי לְעַנּוֹתָם וּלְהַכְנִיעָם. וּלְהַשְׁלִים כַּוָּנָה זֹאת בָּא שְׂעִיר הַחַטָּאת הַנִּשְׁחָט. אֲבָל הַמִּשְׁתַּלֵּחַ [בָּא כְּנֶגֶד הַמִּין הַנִּמְשָׁךְ אֶל מַחְשָׁבָה רָעָה הָעוֹלָה עַל לֵב בְּנֵי אָדָם, רוֹצֶה לוֹמַר, כָּל אֻמּוֹנָה כּוֹזֶבֶת בְּמִין מִמִּינֵי הַשִּׁתּוּף וְהַנִּמְשָׁךְ אֲלֵיהֶם, כְּדֵעוֹת הָאוּמוֹת, וְהַדְּבָרִים שֶׁיִּטְעוּ הָאָדָם בְּמַה שֶּׁדִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. וְהוּא] הָרָאוּי לְשַׁלְּחוֹ חַי לְנִמְרֵי כְּנֶגֶד הַחֵלֶק הַחַי הַחוֹטֵא. וְהוּא שֶׁאָמַר סַמָּאֵל: עַל יִשְׂרָאֵל *אִי אַתָּה נוֹתֵן לִי רְשׁוּת. לוֹמַר, שֶׁכְּבָר הִזְהַרְתּוֹ: "לֹא־יִהְיֶה לְךָ" וגו' (שמות כ, ג). *וְהֵשִׁיב לוֹ: הֲרֵי יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אִם יֵשׁ בָּהֶם חֵטְא. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהַיּוֹם הַהוּא נוֹעַד לְהִתְקַדֵּשׁ וְלָשׁוּב, וְאִם יִשָּׁאֵר חֵטְא בָּאֻמּוֹנוֹת הֲרֵי יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת עֲלֵיהֶם. וְלָמָּה הָיוּ מְשַׁלְּחִין שָׂעִיר לַעֲזָאזֵל. *וְהוּא מֻרְכָּב מ"עֵז אָזַל", לְהָעִיר אוֹתָם, שֶׁהַשָּׂעִיר אָזַל לוֹ וְהָלַךְ מֵאִתָּם, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָא "שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ", לְהָעִיר עַל שִׁלּוּחוֹ לְנִמְרֵי, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ שׁוּם זֵכֶר בַּיִּשּׁוּב. וְכֵן אָמַר יוֹאֵל (ב, כ): "וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה", וְדָרְשׁוּ ז"ל: זֶה יֵצֶר הָרַע שֶׁצָּפוּן בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהוּא הַשָּׂטָן הַמַּשְׁטִין לָאָדָם.

נפש יהודה חמשת עיניין. אכילה ושתיה רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש ועל שני דברים אלו להחזיק ביצר הצריך לאדם ולהרחיק ממנו המותרות מרמז שעיר חטאת לה': **אי אתה**. למה אין אתה נותן לי רשות שהרי הזהיר הקב"ה בעשרת הדברות והם עוברין עליהם: **והשיב לו הרי יש לך רשות**. אם לא ישובו ביום כפור ואם נשאר להם החטא באמונות שלא האמינו בהקב"ה אז יהיה לך רשות לקטרג עליהם אבל ביום כפור עצמו אין לו רשות בהם: **והוא מורכב**. לשלח השעיר לעזאזל היינו עז אזל:

כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹהֲגִין כַּדָּת אֵין לוֹ רְשׁוּת בָּהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּיוֹמָא (יט, ב): אָמַר לֵיהּ אֱלָיָהוּ לְרַב יְהוּדָה אַחוּהָ דְּרַב סָלָא חֲסִידָא: *אַמְרִיתוּ אַמַּאי לָא אָתֵי מְשִׁיחָא, וְהָאִידָּנָא יוֹם כִּפּוּר הוּא וְאִיבָּעוֹל כַּמָּה בְּתוּלְתָּא בִּנְהַרְדְּעָא. אָמַר לֵיהּ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאי אָמַר? אָמַר לֵיהּ: "*לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ". אָמַר לֵיהּ: וְשָׁטָן מַאי אָמַר? אָמַר לֵיהּ: בְּיוֹם כִּפּוּר לֵית לֵיהּ רְשׁוּתָא לְאִישְׁטוּנֵי. מִמַּאי? דַּאֲמַר רַמֵּי בַּר חָמָא: הַשָּׂטָן בְּגִימַטְרִיָּא: שס"ד הֲוֹו, ושס"ה יוֹמֵי בְּשַׁתָּא, הֲוֹו, וְשס"ד יוֹמֵי בְּשַׁתָּא אִית לֵיהּ רְשׁוּתָא לְאִישְׁטוּנֵי.

נפש יהודה אמריתו אמאי לא אתי משיחא. וא"ת עונות ישראל גורמין שלא בא והלא ביום כפור נמחל להם העונות על ידי ששבים ומתחרטים עליהם ואין להם חטאים כלל והשיב אליהו אמת אם שיהיה כן ששבים הכל אבל האידנא וכו': **לפתח חטאת רובץ**. יצר הרע מחטיאו בעל כרחו:

וּלְפִי שֶׁהַשְּׂעִירִים בָּאִים מִן הָעִזִּים שֶׁטִּבְעָם לְהַזִּיק, הָיוּ מְבִיאִים שְׂעִירִים, לְרַמֵּז אֶל הַמַּזִּיקִין שֶׁיָּסוּרוּ מִיִּשְׂרָאֵל מִכֹּל וְכֹל, שֶׁהוּא הַמִּינוּת; וְהָאֶחָד מִקְצַת, שֶׁהוּא הַזְּנוּת, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְקִיּוּם הַגּוּף וְהַמִּין, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל מַעֲשָׂיו כְּהִלָּכָתָן וּלְשֵׁם שָׁמַיִם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [רצז]

אַף־עַל־פִּי שֶׁהַיּוֹם הַזֶּה הוּא יוֹם שֶׁהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכַפֵּר חַטַּאת יִשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לוֹ לָאָדָם לַעֲזֹב חֶטְאוֹ וּלְהִנָּחֵם עַל מַה שֶּׁעָבַר וּלְקַבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא יָשׁוּב עוֹד לַחֶטְא. וְהַיּוֹם הַזֶּה - עִם תְּשׁוּבָה כַּזֹּאת מְכַפֵּר, וּבִלְתִּי זֶה לֹא יְכַפֵּר, וְלֹא יֹאמַר: אֶחֱטָא וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, שֶׁלֹּא יְכַפֵּר, כְּדִתְנַן בְּמַשְׁנַת פֶּרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פה, ב): הָאוֹמֵר: אֶחֱטָא וְאָשׁוּב - אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה; אֶחֱטָא וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר - אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה חֲבֵרוֹ. לְהוֹדִיעֲנוּ, שֶׁאֵין הַיּוֹם מְכַפֵּר אֶלָּא לְשָׁב כָּרָאוּי.

וְגַם אֵין הַכַּוָּנָה בְּצוֹם שֶׁל עִנּוּי גּוּפוֹ בִּלְבָד וְשֶׁיִּשָּׁאֵר מְטֻנָּף בְּחֶטְאוֹ, שֶׁלָּזֶה מוֹאֵס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵינוֹ חָפֵץ בּוֹ. אֶלָּא שֶׁיְּיַשֵּׁר הָאָדָם מַעֲשָׂיו וּדְרָכָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא בְּהַפְטָרַת

יוֹם זֶה עַל הַתַּרְעֹמֶת שֶׁהָיוּ מִתְרַעֲמִין יִשְׂרָאֵל, בְּאָמְרָם: "לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ" וגו' (ישעיה נח, ג) וּמַשִּׁיב לָהֶם: "הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם *תִּמְצְאוּ חֵפֶץ וגו' *הֵן לָרִיב וּמַצָּה וגו' הֲכָזֶה יִהְיֶה" וגו' (שם שם, ג־ה). וְהָיָה מַרְאֶה לָהֶם דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה שֶׁהָיָה חָפֵץ, וְאוֹמֵר: "הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ" וגו' (שם שם, ו). וְגַם הָיָה אוֹמֵר: שֶׁהַתַּעֲנִית הוּא טוֹב עִם הַצְּדָקָה לָעָנִי, וְאוֹמֵר: "הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב" וגו' (שם שם, ז).

נפש יהודה תמצאו חפץ. אתם עושים כל הרעות כמו שלבבכם חפץ: **הן לריב ומצה**. מחלוקת ביניכם ומה מועיל לכם הצום. הצום כזה יקבל הקב"ה הלא צום אבחרהו אמר הקב"ה צום כזה בחרתי להיות שלום ביניכם ושלא לעשות עול ואון:

וְהַצְּדָקָה וְהַתַּעֲנִית עִם הַתְּפִלָּה הֵם טוֹבִים לְבַטֵּל אֶת הַגְּזֵרָה, כִּדְגָרְסִינַן בִּפְסִיקְתָּא (ל, קצא): רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הֵם מְבַטְּלִים אֶת הַגְּזֵרָה: הַתְּפִלָּה וְהַצְּדָקָה וְהַתְּשׁוּבָה וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּחֵלֶק הַתְּפִלּוֹת (סימן קא).

וְגַם מֵאַחַר שֶׁהַיּוֹם הַזֶּה אֵין בּוֹ עֹנֶג הַגּוּף לְכַבְּדוֹ בְּעִדּוּן כְּמוֹ שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, יְכַבְּדֵהוּ בְּמַלְבּוּשִׁים נָאִים, כָּל אֶחָד כְּפִי מַסַּת יָדוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק כָּל כִּתְבֵי (קיט, א): אָמַר לֵיהּ רֵישׁ גְּלוּתָא לְרַב הַמְנוּנָא: מַאי דִּכְתִיב "וְלִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד" (ישעיה נח, יג)? זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה, אָמְרָה תוֹרָה: כַּבְּדֵהוּ בִּכְסוּת נְקִיָּה.

וּלְפִי שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב מִקְדָּשֵׁנוּ וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְהַקְרִיב שְׂעִירֵי חַטָּאת, תִּקְּנוּ לָנוּ לִקְרוֹת בְּפָרָשַׁת "אַחֲרֵי מוֹת" *דְּבַר הַשְּׂעִירִים וְהַפָּר, וְעִם הַמַּפְטִיר מוּסַף הַיּוֹם וְגַם לְסַפֵּר סֵדֶר עֲבוֹדָה כְּתִקְּנָהּ וְהִלְכָתָהּ, כְּדֵי שֶׁיֵּחָשֵׁב לָנוּ לִפְנֵי הָאֵל יִתְבָּרַךְ כְּאִלּוּ הָיִינוּ עוֹסְקִין בַּעֲבוֹדָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת, פֶּרֶק בִּשְׁלֹשָׁה פָּרָקִים (כז, ב) וּבְמַסֶּכֶת מְגִילָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (לא, ב): תִּקַּנְתִּי לָהֶם סֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת, בְּזִמַּן שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הִקְרִיבוּם לְפָנַי וּמוֹחֵל לָהֶם עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם.

נפש יהודה דבר השעירים והפר. שהיו מקריבין ביום הכפורים ולמפטיר קורין בפרשת פינחס ובעשור לחודש דכתיב ביה קרבן מוסף:

וְגַם כָּתוּב בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּא: "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־ הַמִּזְבֵּחַ" (שמות כט, לח), הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "*קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים" (הושע יד, ג) וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵחֵלֶק הַתְּפִלּוֹת (סימן צב).

נפש יהודה קחו עמכם דברים. של קרבנות והם כאלו תעשה קרבן על המזבח:

וְגַם לְפִי שֶׁכָּל אֶחָד יִתֵּן אֶל לִבּוֹ אִם חָטָא בְּמַעֲשֶׂה אוֹ בְּהִרְהוּר בְּאַחַת מִן הַנְּשִׁים הָאֲסוּרוֹת, שֶׁהֵן רָשֶׁת לִלְכֹּד רֹב בְּנֵי אָדָם, עַל כֵּן קוֹרְאִין בְּמִנְחָה פָּרָשַׁת הָעֲרָיוֹת. וּמַפְטִירִין בִּנְבוּאַת

יוֹנָה הַנָּבִיא, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד אָדָם הַתְּשׁוּבָה הַשְּׁלֵמָה מֵאַנְשֵׁי נִינְוֵה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְעַל כֵּן כָּתְבוּ דִּבְרֵיהֶם בֵּין סִפְרֵי הַנְּבִיאִים.

וְגַם תִּקְנוּ רַבּוֹתֵינוּ לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל בְּתַעֲנִיּוֹת שֶׁל צָרוֹת *דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין מִתְּשׁוּבַת נִינְוֵה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (טז, א): אַחֵינוּ, לֹא שַׂק וְלֹא תַעֲנִיּוֹת גּוֹרְמִין, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶם "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם", אֶלָּא: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם" וגו' (יונה ג).

נפש יהודה דברי כבושין. לשון עצור כמו מכבש פרע"ס בל"א שכובשין את הלבבות להחזירם למוטב ואלו הן דברי כבושין כגון אחינו וכו':

וּלְפִי שֶׁבַּיּוֹם הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה שְׁכִינָה שׁוֹרָה לְמַטָּה עִם יִשְׂרָאֵל וּבָעֶרֶב עוֹלָה עַל שִׁבְעָה רְקִיעִים וְחוֹזֶרֶת לְמַעְלָה, אָמְרוּ בְּשֵׁם רַב יְהוּדָה גָּאוֹן: תִּקְנוּ לוֹמַר בָּעֶרֶב *שִׁבְעָה פְּעָמִים הַשֵּׁם [הוּא הָאֱלֹהִים], לְהַרְאוֹתֵינוּ שֶׁעוֹלֶה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר, כְּדִכְתִיב: "עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה" (תהלים מז, ו). וְגַם כֵּן מַשְׁמַע מִמַּעֲמַד הַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר" (שמות יט, יג). וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהוּא סִימָן לְסִלּוּק שְׁכִינָה וְאָז יִהְיוּ רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת אֶל הָהָר.

נפש יהודה שבעה פעמים. לומר ה' הוא האלהים ובכל פעם יותר חזק בקול לרמז עלית מעלה מעלה ואין מתעלה למעלה עד אחר שנתעלה למטה שנאמר ברן יחד כוכבי בוקר אלו ישראל שנמשלו לכוכבים ואחר כך ויריעו כל בני אלהים:

וּמָצִינוּ בִּתְשׁוּבוֹת הַגְּאוֹנִים, שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ הַאי בִּתְשׁוּבָה: מִנְהָגֵנוּ לִתְקֹעַ בְּמוֹצָאֵי יוֹם כִּפּוּרִים וְלֹא מָצִינוּ טַעַם חוֹבָה, אֶלָּא רוֹמְזִין *כִּי הוּא זֶכֶר לַיּוֹבֵל, אוֹ כְּדֵי לְעָרְבֵב אֶת הַשָּׂטָן. עַד כָּאן. וְנוֹכַל לוֹמַר, שֶׁרוֹמְזִין לִתְקִיעַת שׁוֹפָר שֶׁל חֵרוּת, כִּי לִפְנֵי שֶׁבָּא יוֹם כַּפָּרָה וְנִשְׁאֲרוּ הַנְּשָׁמוֹת מְשֻׁחְרָרוֹת מִשִּׁעְבּוּד הַגּוּף וְגַם הַגּוּפִים רְאוּיִים לְחֵרוּת עוֹלָם, עַל כֵּן תּוֹקְעִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר" וגו' (ישעיה כז, יג).

נפש יהודה כי הוא זכר ליובל. שבשנת היובל היו תוקעין ביום הכפורים ויובל הוא שופר ועל שם שתוקעין בשופר להודיע שהוא שנת היובל נקרא שנה זו יובל:

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי: בֵּיסוּרִין הַמְּמָרְקִין

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּיִסּוּרֵי יָחִיד, הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּיִסּוּרֵי רַבִּים

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּיִסּוּרֵי יָחִיד

וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [רחצ]

כְּשֶׁיִּרְאֶה אָדָם שֶׁבָּאִין עָלָיו יִסּוּרִין אַל יַחְשֹׁב שֶׁבָּאִין בְּמִקְרֶה, כִּי מִי שֶׁמַּאֲמִין בְּכָךְ עָנְשׁוֹ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, *לְעָזְבוֹ לְמִקְרִים בְּלִי שְׁמִירָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה: "וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי". וְעִנְּשׁ זֶה הוּא גָּדוֹל, *כִּי רַבִּים הֵם הַמִּקְרִים הַמִּתְנַשְּׂבִים בָּעוֹלָם וְהֶעָזוּב מִלְּמַעְלָה אֵין שְׁמִירָתוֹ כְּלוּם, כְּדִכְתִיב: "אִם־ה' לֹא־יִשְׁמָר־עִיר שָׁוְא" וגו' (תהלים קכז, א). וּמַה שֶּׁאָמְרוּ: אֵין דָּבָר רַע יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה, הוּא בַּעֲבוּר שֶׁהַחוֹטֵא אֵין צָרִיךְ לְהַזִּיקוֹ מִלְּמַעְלָה, *אֶלָּא לְהָסִיר מֵעָלָיו הַמַּחֲסֶה וְהַמִּסְתּוֹר וְאָז נִתְּנָה רְשׁוּת לַמִּקְרִים וְלַיְּסוּרִים. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: אֵין מִיתָה בְּלֹא חֵטְא וְאֵין יִסּוּרִין בְּלֹא עָוֹן.

נפש יהודה לעזבו למקרים. שאין הקב"ה משגיח בו לרפאותו וזה ואם תלכו עמי קרי לומר שאין משגיח באדם ומה שיבא לו הוא דרך מקרה גם אני אלך עמם בקרי ולא אשגיח בו ונשאר לו מכאוביו: **כי רבים הם המקרים המתנשבים.** כמו הרוחות הרעות המזיקים בעולם למי שפוגעים בו במקרה לולי שהקב"ה שומרהו כדכתיב יפול מצדך אלף וגו' אליך לא יגש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך לכל מי ששם בטחונו בהקב"ה דאין עוד מלבדו אבל מי שאמר שהכל בא במקרה ואין הקב"ה משגיח בו עזוב הוא משמירת הקב"ה ובידו לא יהיה לשמור מהם שלא יזיקו ואם ניזק אין מזור למכתו: **אלא להסיר.** שהקב"ה מסיר ממנו המחסה והמסתור שהיה מגין עליו שלא יזיקו ולא יגשו אליו ואז הם באים מעצמם עליו:

עַל כֵּן אַל יְהַרְהֵר שׁוּם אָדָם עַל מִדַּת בּוֹרְאוֹ בְּחָשְׁבוֹ שֶׁבָּא עָלָיו שׁוּם נֶזֶק שֶׁלֹּא כַדִּין, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר: "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ" וגו' (דברים לב, ד). וְגַרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קא, א): אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ, אָמַר לָהֶם: *חֲמָה עַזָּה יֵשׁ בָּעוֹלָם וכו'. אָמְרוּ לוֹ: לִמַּדְתָּנוּ רַבֵּינוּ "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ", וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִנַּי הַמִּצְוֹוֹת (סימן רלו).

נפש יהודה חמה עזה. מהקב"ה על רבי וכו' ואמר רבי וכי תחשדוני שחטאתי ואמרו לו תלמידיו למדתנו וכו':

וְגַם כֵּן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, ב): רַב הוּנָא הֲוָה לֵיהּ אַרְבַּע מֵאוֹת דֵּנֵי חַמְרָא וַהֲוָה חַלָּא. עָאל לְגַבֵּיהּ רַב יְהוּדָה אַחוּהּ דְּרַב סָלָא חֲסִידָא וְרַבָּנָן. אָמְרוּ לֵיהּ: לְעַיֵּן מַר בְּמִילֵּיהּ. אָמַר לְהוּ: וּמִי חֲשִׁידְנָא בְּעֵינַיְכוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: וּמִי חָשִׁיד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּעָבֵיד דִּינָא בְּלָא דִּינָא? אָמַר: אִי אִיכָּא דְּשָׁמַע לִימָא לִי. אָמְרוּ לֵיהּ: הָכֵי שְׁמִיעַ לָן, דְּלָא יְהֵיב מַר שִׁיבְשָׁא לְאֲרִיסֵיהּ. אָמַר לְהוּ: וּמִי קָא שָׁבֵיק לִי מִידֵי מִינֵיהּ? אָמְרוּ לֵיהּ: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: *בָּתַר

גַּנָּבָא גְּנוֹב טַעֲמָא טָעֵים. אֲמַר לְהוּ: קַבִּילְנָא עָלַי דְּיָהֵיבְנָא לֵיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: הָדַר *חַלְּא וַהֲוָה חַמְרָא; וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי: אִיַּקַּר חַלָּא וְאִיזְדַּבֵּן בִּדְמֵי חַמְרָא.

נפש יהודה בתר גנבא. על שהאריס גנב מיניה רצה הוא לחזור ולגנוב מחלק האריס טעמא טעים עונש שצריך לגנב להטעים טעים גם כן מי שגנב מגנב כמו שנענש רב הונא: **חלא**. חומץ והוי חמרא יין מתוק כמו שהיה טוב מקודם שהחמיץ:

לְפִיכָךְ יַאֲמִין אָדָם אֱמוּנָה קַיֶּמֶת שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת וְהוּא דַּיָּן אֱמֶת וְדָן אֶת כָּל הָעוֹלָם בְּדָרְכָיו וְכִפְרֵי מַעֲלָלָיו. וּלְמִי שֶׁהוּא אָדָם גָּדוֹל מַקְפִּידִין בּוֹ יוֹתֵר אֲפִילוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ" (ויקרא י, ג), כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר שָׁלֵם וְנָקִי וְגוֹבְיִן מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט, *כְּדֵי שֶׁלֹּא יְמַלֵּא סְאָתוֹ.

נפש יהודה כדי שלא ימלא סאתו. בעבירות ויבא לו עונש גדול:

וְאִם בָּאוּ לוֹ לְאָדָם יִסּוּרִין וְחוֹשֵׁב שֶׁלֹּא חָטָא, יְדַקְדֵּק בְּדְרָכָיו וְיִמְצָא טַעַם לַדָּבָר וְיִפַּשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְיָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, כִּדְנָחְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): אָמַר רָבָא וְאִיתֵימָא רַב חִסְדָּא: אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁיִּסּוּרִין בָּאִין עָלָיו יְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ" וכו' (איכה ג, מ); פִּשְׁפֵּשׁ וּמָצָא - יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָשׁוּבָה עַד־ה'" (שם); *פִּשְׁפֵּשׁ וְלֹא מָצָא - יִתְלֶה בְּבִטּוּל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ" וגו' (תהלים צד, יב); תָּלָה וְלֹא מָצָא, בְּיָדוּעַ *שֶׁיִּסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת־בֵּן" וגו' (משלי ג, יב); תָּלָה וּמָצָא, בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה.

נפש יהודה פשפש ולא מצא. בדק במעשיו ולא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוין יסורין הללו לבא: **אשרי הגבר וגו'**. ומתורתך תלמדנו שבשביל יסורין צריך אדם לבא לידי תלמוד תורה: **שיסורין של אהבה הם**. הקב"ה מיסרו בעולם הזה בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותיו ונסיון הוא כמעשה דאיוב:

נִמְצָא שֶׁהַמְחֻיָּב בָּא לוֹ עָנְשׁוֹ, וּלְמִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בָּאִין עָלָיו יִסּוּרִין לְזַכּוֹתוֹ לָעוֹלָם הַתָּמִידִי, כִּדְגָרְסִינָן עַלָּהּ: אָמַר רַבָּה אָמַר רַב סְחוֹרָה אָמַר רַב הוּנָא: כָּל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בּוֹ מְדַכְּאוֹ בְּיִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וה' חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי" (ישעיה נג, י); יָכוֹל אֲפִילוּ לֹא קִבֵּל עָלָיו מֵאַהֲבָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִם־תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ" (שם), *מָה אָשָׁם לַדַּעַת אַף יִסּוּרִין לַדַּעַת; וְאִם קִבֵּל עָלָיו מֵאַהֲבָה מַה שְׁכָרוֹ? "יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים" (שם); וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּתְחִילִין מִתְקַיִּם בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחֵפֶץ ה' בְּיָדוֹ יִצְלָח" (שם).

נפש יהודה וה' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפץ בו מחלהו ביסורין: **מה אשם**. כשהוא מקריב קרבן אשם לדעת אם רצונו להקריב יקריב וזה אם תשים אשם היסורין נפשו מדעתו שמרוצה בהם:

פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי וְרַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, [חַד אָמַר] כָּל יִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה אֵינָן יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ" וגו' (תהלים צד, יב). וְאִידָךְ אָמַר: כָּל יִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּטוּל תְּפִלָּה אֵינָן יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּרוּךְ ה' אֲשֶׁר־ לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי" (שם סו, כ). אָמַר לְהוּ רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַחָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלּוּ וְאֵלּוּ יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ" וגו' (משלי ג, יב); אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ", אַל תִּקְרֵי "תְּלַמְּדֶנּוּ"אֶלָּא "תְּלַמְּדֶנּוּ", *דָּבָר זֶה מִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ: קַל וָחֹמֶר מִשֵּׁן וְעַיִן, וּמַה שֵּׁן וְעַיִן שֶׁהוּא אֶחָד מֵאֵבָרָיו שֶׁל אָדָם עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶם לְחֵרוּת, יִסּוּרִין שֶׁמְּמָרְקִין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם לֹא כָּל שֶׁכֵּן. וְהֵיכִנוֹ דַּאֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: נֶאֱמְרָה בְּרִית בַּמֶּלַח וְנֶאֱמְרָה *בְּרִית בַּיְּסוּרִין. נֶאֱמְרָה בְּרִית בַּמֶּלַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ" (ויקרא ב, יג) וְנֶאֱמַר בְּרִית בַּיְּסוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית" (דברים כח, סט), מַה בְּרִית הָאֲמוּרָה בְּמֶלַח - מֶלַח מְמַתֶּקֶת אֶת הַבָּשָׂר, אַף בְּרִית הָאֲמוּרָה בְּיִסּוּרִין - יִסּוּרִין מְמָרְקִין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם.

נפש יהודה דבר זה. שאשרי אדם תיסרנו יה מתורתך תלמדנו כלומר מתורתך אנו למדין אותו: **ברית ביסורין**. אלה דברי הברית אחר הקללות נאמר במשנה תורה ובין שיש לו יסורין קשים עד שלא יכול ללמוד או להתפלל יסורין של אהבה הן כדאמרינן: וְעַל יְדֵי הַיִּסּוּרִין שָׁב הָאָדָם וְנִשְׁאָר מְרֻצֶּה יוֹתֵר לִפְנֵי הַמָּקוֹם, כִּדְגָרְסִינַן בְּסִפְרֵי (ואתחנן, לב): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: כָּל זְמַן שֶׁאָדָם שָׂרוּי בְּשִׁלְוָה אֵין מִתְכַּפְּרִין לוֹ מֵעֲוֹנוֹתָיו כְּלוּם וְעַל יְדֵי הַיִּסּוּרִין הוּא מִתְרַצֶּה לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ" וגו'. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁיּוֹכִיחַ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְאוֹהֲבוֹ כְּמוֹ הָאָב שֶׁרוֹצֶה לִבְנוֹ. אוֹ נוֹכַל לוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ הָאָב אֶת הַבֵּן שֶׁיִּרְצֶה יוֹתֵר מִלַּאֲחֵרִים, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא טוֹב שֶׁבְּכֻלָּם, כָּךְ עוֹשֶׂה הָאֵל יִתְבָּרַךְ, מוֹכִיחַ וּמְיַסֵּר לְמִי שֶׁאוֹהֵב יוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁיְּאַשֵּׁר דְּרָכָיו.

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (מ, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק: לְמָה צַדִּיקִים דּוֹמִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וכו', כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא יִסּוּרִין עַל הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּהַקְדָּמַת נֵר זֶה (סימן ערה). וְכָל זֶה לְטוֹבָתָם הוּא עוֹשֶׂה, כְּדֵי שֶׁיִּרְשׁוּ הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁל עוֹלָם הַבָּא.

פֶּרֶק שֵׁנִי [רצט]

מֵאַחַר שֶׁהוּא בָּרוּר וְיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִדּוֹן הָאָדָם בְּשׁוּם עִנְיָן אֶלָּא בְּדִין אֱמֶת, חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ אֶת בּוֹרְאוֹ עַל הָרָעָה כְּמוֹ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, כִּדְגָרְסִינַן בִּבְרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (נד, א): חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה וכו'. וְאָמְרִינַן עָלָהּ (ס, ב): *מַאי חַיָּב וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה (סימן קכב).

נפש יהודה מאי חייב. דקאמר לברך על הרעה לקבולי בשמחה ולברך על מדת פורענות בלב שלם:

וְגָרְסִינַן בְּמְכִילְתָא: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" (שמות כ, כ), רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי", שֶׁלֹּא תְּנַהֲגוּ כְּדֶרֶךְ *שֶׁאֲחֵרִים מַנְהִיגִים בְּיִרְאוֹתֵיהֶן; כְּשֶׁהַטּוֹבָה בָּאָה עֲלֵיהֶם מְכַבְּדִין אֶת אֱלֹהֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן יְזַבֵּחַ *לְחָרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה" (חבקוק א, טז) וּכְשֶׁהַפֻּרְעָנוּת בָּאָה עֲלֵיהֶם מְקַלְּלִים אֶת אֱלֹהֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלַּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו *וּפָנָה לְמָעְלָה" (ישעיה ח, כא); אֲבָל אַתֶּם, אִם הֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם טוֹבָה - תְּנוּ הוֹדָאָה, הֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם רָעָה - תְּנוּ הוֹדָאָה. וְכֵן דָּוִד אָמַר: "כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא" וגו' (תהלים קטז, יג) "*צָרָה וְיָגוֹן" וגו' (שם שם, ג). וְכֵן אָמַר אִיּוֹב (א, כא): "ה' נָתַן וה' לָקָח" וגו'.

נפש יהודה שאחרים. עובדי כוכבים ומזלות מנהיגין ביראותיהן בעבודת כוכבים ומזלות שלהם: **לחרמו**. לעבודת כוכבים ומזלות שלו שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו כחרם ומכמר כרשת שצדין בו חיות ועופות כי בהמה כמו בהם בשבילם שמן חלקו ומאכלו בריאה שמינה: **ופנה למעלה**. אם רואה שאין ממש בעבודת כוכבים ומזלות פנה למעלה להקב"ה: **צרה ויגון**. בין ישועה בין צרה ויגון בשם ה' אקרא:

וְעוֹד יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהוֹדוֹת לְבוֹרְאוֹ כְּשֶׁמֵּבִיא עָלָיו יִסּוּרִין, יַחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ שֶׁמַּעֲנִישׁוֹ מְעַט עַל חִיּוּב גָּדוֹל, בְּרַחֲמוֹ עָלָיו, וּבָזֶה עוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד, כִּדְגָרְסִינַן בַּפְּסִיקְתָא (כה, קסה): אָדָם נִכְשָׁל בַּעֲבֵרָה וְהוּא חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה לַשָּׁמַיִם, מֵת שׁוֹרוֹ, אֲבֵדָה תַּרְנְגֹלְתּוֹ, נִשְׁבְּרָה צְלוֹחִיתוֹ, נִכְשָׁל בְּאֶצְבָּעוֹ - מִקְצַת הַנֶּפֶשׁ כְּכָל הַנֶּפֶשׁ.

רַבִּי חַגַּי בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק אָמַר: "נוֹרָאוֹת בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ" וגו' (תהלים סה, ו), נוֹרָאוֹת שֶׁאַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ לֶעָתִיד לָבֹא - בְּשִׁבְיל הַיִּסּוּרִין שֶׁאַתָּה מֵבִיא עָלֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה.

אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, "תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים" (שם טז, יא), רַבִּי יוּדָן וְרַבִּי עֲזַרְיָה, רַבִּי יוּדָן אוֹמֵר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דָּוִד, אִם חַיִּים אַתָּה מְבַקֵּשׁ צַפֵּה לְיִרְאָה, דִּכְתִיב: "יִרְאַת ה' תּוֹסִיף יָמִים" (משלי י, כז). וְרַבִּי עֲזַרְיָה אוֹמֵר: דָּוִד, אִם חַיִּים אַתָּה מְבַקֵּשׁ *צַפֵּה לְיִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "דֶּרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר" (שם ו, כג).

נפש יהודה צפה ליסורין. אם יסורין באים עליך אל תבעט בהם כי על ידם תדע שצדיק אתה ויש לך חיי עולם הבא שהקב"ה מייסר הצדיקים על עונותיהם בעולם הזה: **ודרך חיים**. חיי עולם הבא הויין לו תוכחות מוסר לאדם:

גַּם בָּאִין לוֹ לָאָדָם יִסּוּרִין לִמְחֹל לוֹ עֲוֹנוֹתָיו, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): תְּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים *וְקוֹבֵר אֶת בָּנָיו מוֹחֲלִין לוֹ עַל

כָּל עֲוֹנוֹתָיו. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: בִּשְׁלָמָא תּוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב: "בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן" (משלי טז, ו), חֶסֶד זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב: "רֹדֵף צְדָקָה" וגו' (שם כא, כא) וֶאֱמֶת זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת קְנֵה וְאַל־תִּמְכֹּר" וגו' (שם כג, כג), אֶלָּא קוֹבֵר בָּנָיו בְּחַיָּיו מִנַּיִן? תָּנָא לֵיהּ הַהוּא סָבָא בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אָתְיָא עָוֹן עָוֹן לְגְזֵירָה שָׁוָה, כְּתִיב הָכָא: "בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן" וּכְתִיב הָתָם: "וּמְשַׁלֵּם עָוֹן אָבוֹת אֶל־ חֵיק בְּנֵיהֶם" וגו' (ירמיה לב, יח).

נפש יהודה וקובר את בניו. אף על פי שעוסק בתורה ובגמילות חסדים הוא כדי שימחול לו כל עונותיו:

וְגַם בָּאִין לָאָדָם יִסּוּרִין בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהַצִּילוֹ מֵהָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל שֶׁל גֵּיהִנֹּם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק מִי שֶׁהוֹצִיאוּהוּ (מא, ב): שְׁלֹשָׁה אֵין רוֹאִין פְּנֵי גֵּיהִנֹּם: דִּקְדוּקֵי עֲנִיּוּת וְחוֹלֵי מֵעַיִן *וְהָרְשׁוּת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה. וְאִידָךְ, אִשָּׁה רָעָה מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ. וְאִידָךְ, זִמְנִין דִּכְתַבָתְהּ מְרֻבָּה; אִי נַמִּי דְּאִית לֵיהּ בְּנֵי מִינָהּ וְלָא מָצֵי לְגָרְשָׁהּ. לְמַאי נַפְקָא מִינָהּ, *לְקַבּוּלֵינְהוּ מֵאַהֲבָה.

נפש יהודה והרשות. תרגום כי תשה ברעך משאת ארי תרשי בחברך רשות לשון נושים והנושים בו נוגשין לו לפרוע ואין לו: **לקבולינהו מאהבה**. דמכפרי עליה:

עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יְקַבְּלֵם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת לְמָרֵק בָּהֶם עֲוֹנוֹתָיו וּלְהִנָּצֵל עִמָּהֶם מִצָּרָה גְּדוֹלָה מֵהֶן, וּבָזֶה יוֹצִיא לְחֵרוּת נַפְשׁוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): קַל וָחֹמֶר מִשֵּׁן וָעַיִן, וּמַה שֵּׁן וָעַיִן, שֶׁהוּא אֵבֶר אֶחָד מֵאֲבָרָיו שֶׁל אָדָם עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵרוּת, יִסּוּרִין שֶׁמְּמָרְקִין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְהֵיכָנוּ דַּאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: נֶאֱמְרָה "בְּרִית" בַּמֶּלַח וְנֶאֱמְרָה "בְּרִית" בַּיְסוּרִין, מַה בְּרִית הָאֲמוּרָה בַּמֶּלַח - מֶלַח מְמָתֶקֶת אֶת הַבָּשָׂר, אַף בְּרִית הָאֲמוּרָה בַּיְסוּרִין - יִסּוּרִין מְמָרְקִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם.

וְאִם יְקַבְּלֵם בְּשִׂמְחָה וְיַצְדִּיק בָּהֶן דִּין בּוֹרְאוֹ, מִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ עָלָיו וְיוֹצִיאוּהוּ מִצָּרָתוֹ וְיוֹשִׁיעוּ לוֹ וְלִבְנֵי דּוֹרוֹ בִּזְכוּתוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִית (ח, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַשָּׂמֵחַ בְּיִסּוּרִין בָּעוֹלָם הַזֶּה מֵבִיא יְשׁוּעָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ" (ישעיה סד).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [ש]

פְּעָמִים שֶׁמֵּבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִסּוּרִין עַל הַצַּדִּיק לְטוֹבָתוֹ, לְאַשְׁרוֹ וּלְלַבְּנוֹ וּלְצַדְּקוֹ וּלְחַכְּמוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה, אַף־עַל־פִּי *שֶׁלֹּא הָיָה מְחֻיָּב בָּהֶן כְּפִי מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאִיּוֹב, אֲשֶׁר הֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה "תָּם וְיָשָׁר וְירֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע" (איוב א, א) וְגַם

כְּתִיב: "וּבִשְׁלֹשֶׁת רֵעָיו חָרָה אַפּוֹ *עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה" וגו' (שם לב, ג). וּדְבַר אִיּוֹב הוּא אֶחָד מִסִּתְרֵי הַתּוֹרָה.

נפש יהודה שלא היה מחויב כפי מעשיו. שיבואו עליו יסורין קשים משום שצדיק הוא: **על אשר לא מצאו מענה לאיוב.** משום שהיה צדיק בעיניהם:

וּמָצִינוּ שֶׁבָּאִין עַל צַדִּיק אֶחָד יִסּוּרִין רַבִּים וְעַל אַחֵר יִסּוּרִין מוּעָטִים וְעַל אַחֵר לֹא כְּלוּם, אֶלָּא כָּל יָמָיו שְׂמֵחִים. וְעַל כָּזֶה אָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בְּרֹאשׁוֹנָה (כב, ב): אָמַר רַב הוּנָא: *כַּמָּה לָא חָלֵי וְלָא מַרְגִּישׁ גַּבְרָא דְּמָאנֵי סַיְּעֵיהּ. וְיֵשׁ צַדִּיק אַחֵר, שֶׁהוּא בְּעַנְיָנוֹ חָשׁוּב כְּמוֹתוֹ וְכָל יָמָיו מַכְאוֹבִים. וְעַל דָּא גָּרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין (כח, א): אָמַר רָבָא: בָּנַי, חַיֵּי וּמְזוֹנֵי לָאו בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְּתָא אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִילְּתָא, דְּהָא רַבָּה וְרַב חִסְדָּא תַּרְוַיְיהוּ רַבָּנָן צַדִּיקֵי הֲווּ, מַר מַצְלֵי וְאָתֵי מִטְרָא, וּמַר מַצְלֵי וְאָתֵי מִטְרָא - רַב חִסְדָּא חָיָה תִּשְׁעִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְרַבָּה חָיָה אַרְבָּעִין שְׁנִין; בֵּי רַב חִסְדָּא *שִׁתִּין הִלּוּלֵי וּבֵי רַבָּה *שִׁתִּין תִּכְלֵי; בֵּי רַב חִסְדָּא *לַחְמָא סְמִידָא לְכַלְבֵיהּ וְלָא מִבָּעֵי, בֵּי רַבָּה לַחְמָא דְּשַׂעֲרֵי מִבָּעֵי וְלָא מְשְׁתַּכַּח. וּבְרוּחַ הַיּוֹדַעַ עַל מַה זֶּה וְעַל מַה זֶּה וְגַם כָּל הַנִּסְתָּרוֹת אֲשֶׁר לְפָנָיו גָּלוּי כָּל דָּבָר. וְאוּלַי הַיִּסּוּרִין הֵן לְטוֹבָתוֹ לְדַכְּאוֹת הַגּוּף וּלְעַדֵּן הַנֶּפֶשׁ, *שֶׁהֵם שְׁנֵי הֲפָכִים. אוֹ הֵם בָּאִים מִצַּד אַחֵר, שֶׁהוּא נִסָּתָר לָנוּ. וְכַמָּה טוֹב מַאֲמַר הָרַמְבַּ"ם, שֶׁאָמַר בְּסִפְרוֹ הַנִּכְבָּד, *כִּי מַה שֶּׁאָמַר רָבָא הֵם דִּבְרֵי יָחִיד.

נפש יהודה כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה. כמה סמוך ומובטח ואין צריך לחלות ולדאוג מכל רעה מי שהקב"ה בסעדו שהרי מצינו שאול נכשל בחטא אחד ועלתה לו לרעה לקנסו מיתה ולבטל מלכותו ודוד נכשל בשתים באוריה והסית למנות ישראל ובא עליהם דבר ולא עלתה לו לרעה: **שתין הלולי.** ששים חופות היו לו לבניו: **שתין תכלי.** חולאים: **לחמא סמידא לכלביה.** לכלבים שלו היה נותן לחם לבן מקמח חטים עד שהיו שבעים ולא מבעי לאכול מהם יותר ובי רבה היו מבקשים בני ביתו לאכול פת מקמח שעורים ולא היה מספיק להם: **שהם.** הגוף והנפש שני הפכים שהגוף רוצה ליהנות בעולם הזה והנשמה להיפוך בעולם הבא. או הם באים מצד אחר או שיבא לו בעבור היסורין דברים שיהיו לו לטובה ולהנאה לו מטעם אחר שאין ידוע לו ונסתר ממנו: **כי מה שאמר רבא.** חיי של אדם כמה יחיה וכמה בנים ומזונות שיהיה לאדם תליא במזלא אם נולד במזל טוב או במזל רע אמר הרמב"ם שהוא לבדו אמר זה ואין הדבר כן:

וּפְעָמִים שֶׁבָּאִין עַל הַצַּדִּיק יִסּוּרִין וְנִסְיוֹנוֹת לְטוֹבָתוֹ וּלְנַסּוֹתוֹ אִם יַעֲמֹד בְּנִסְיוֹנוֹ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ בּוֹחֵן לִבּוֹ וְיוֹדֵעַ בּוֹ אִם יַעֲמֹד בְּנִסְיוֹנוֹ אִם לָאו, מְנַסֵּהוּ לְגַלּוֹת לִבּוֹ וּמַעֲשָׂיו

בְּפְנֵי בְנֵי אָדָם, שֶׁאֵינָם מַכִּירִים מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ וּלְגַדְּלוֹ בְּעֵינֵיהֶם. *וְגַם לְהוֹצִיא מַה שֶּׁבְּכֹחַ שִׂכְלוֹ אֶל הַפֹּעַל. וְגַם *לְהַיְשִׁיר בְּנֵי אָדָם שֶׁיִּלְמְדוּ מִמַּעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁנִּתְנָסָה בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וְעָמַד בְּכֻלָּן, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה הִיא חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, רוֹצֶה לוֹמַר, לְהוֹדִיעַ הַחִבָּה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם.

נפש יהודה וגם להוציא מה שבכח שכלו. של אדם כדרך האדם קודם שפועל פעולתו הוא מחשב בשכלו איך שיפעל ואחר שחשב בשכלו עליו יפעל פעולתו וע"כ אף על פי שהקב"ה יודע עתידות שיעמוד בנסיונו בא להראות לאדם אחר מעשה הצדיק איך שיפעל אותם ומה לו בידיעת הקב"ה הלא הרשות והבחירה בידו ואין ע"י זה דבר המונע לו או המסייע לו: **להיישיר בני אדם ממעשיו.** של צדיק ללמוד להם צדקת הצדיק על כן הוא מנסה אותו בדברים כמו שנסה את אברהם:

וּלְמִי מְנַסֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? לְאוֹתוֹ שֶׁמַּכִּיר בּוֹ שֶׁיַּעֲמֹד בְּנִסְיוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צַדִּיק יִבְחָן" (תהלים יא, ה), כִּדְגָרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא (לב, ג): מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לַיּוֹצֵר הַזֶּה, כְּשֶׁהוּא בוֹדֵק כְּבָשׁוֹנוֹ אֵינוֹ בוֹדֵק קַנְקַנִּים מְרוֹעָעִים, *שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לְהַקִּישׁ עֲלֵיהֶן פַּעַם אַחַת עַד שֶׁהוּא שׁוֹבְרָן, וּבְמִי הוּא בוֹדֵק? בְּקַנְקַנִּים יָפִים, שֶׁאֲפִילּוּ הִקִּישׁ עֲלֵיהֶם כַּמָּה פְּעָמִים אֵינָן נִשְׁבָּרִין. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְנַסֶּה אֶת הָרְשָׁעִים, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לַעֲמֹד בַּנִּסָּיוֹן; אֶת מִי הוּא מְנַסֶּה? אֶת הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צַדִּיק יִבְחָן".

נפש יהודה שאינו מספיק עליהן. כן דרך כלי חרס וזכוכית שמכה עליהם באצבע לראות אם הם שלמים ובאותן שיש בהן שבר או סדק אינו מכה עליהם דאם יכה עליהן ישברו:

וְגָרְסִינַן בְּפִסְיקְתָא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מָשָׁל לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי פְּרוֹת, אַחַת כֹּחָהּ יָפֶה וְאַחַת כֹּחָהּ רָע, עַל אֵי זוֹ מֵהֶן מַטְרִיחַ, לֹא עַל זוֹ שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה; כָּךְ אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אֶת הָרְשָׁעִים, לָמָּה? שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַעֲמֹד, דִּכְתִיב: "וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ (ישעיה נז, כ), אֶת מִי מְנַסֶּה? אֶת הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צַדִּיק יִבְחָן" וגו'.

אָמַר רַבִּי נָתָן: הַפִּשְׁתָּנִי הַזֶּה כְּשֶׁפִּשְׁתָּנוֹ רָעָה אֵינוֹ מַקִּישׁ עָלָיו בְּיוֹתֵר, לָמָּה? שֶׁהִיא מְשֻׁבַּחַת; כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְנַסֶּה אֶת הָרְשָׁעִים, לָמָּה? שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַעֲמֹד; אֶת מִי מְנַסֶּה? אֶת הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צַדִּיק יִבְחָן" וגו'.

נפש יהודה שהיא פוקעת. נשברת ונפרכת:

וְלַיְסוּרִין הָאֵלּוּ קָרְאוּ רַבּוֹתֵינוּ "יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה". כְּשֶׁאֵינָן חֲמוּרִין, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי וְרַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, חַד אָמַר: כָּל יִסּוּרִין

שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה אֵינָן יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר" וגו' (תהלים צד, יב). וְחַד אָמַר: יְסוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּטוּל תְּפִלָּה אֵינָן יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּרוּךְ ה' *אֲשֶׁר לֹא־הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי" (שם סו, כ). אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן: אִלּוּ וָאִלּוּ יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ" וגו' (משלי ג, יב).

נפש יהודה אשר לא הסיר. אף על פי ששלח עליו יסורין היה בו כח להתפלל תפלתו: וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ (ה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *נְגָעִים וּבָנִים אֵינָן יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה. וּנְגָעִים לָא הָווּ יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, וְהָא אָמַר מַר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ *מֵאַרְבַּע מַרְאוֹת הַלָּלוּ אֵינָן אֶלָּא *מְזַבֵּחַ כַּפָּרָה? מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה הֲווּ, יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה לָא הֲווּ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: לָא קַשְׁיָא, *הָא לָן וְהָא לְהוּ. *וְאִם הֵם קַלִּים כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטְּלוּהוּ מִתּוֹרָה וּמִתְּפִלָּה הֵן יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה וּבָאֵין לְאָדָם לְהַשְׁלִימוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ בְּמִי שֶׁעוֹמֵד בָּהֶן.

נפש יהודה נגעים. מי שבא עליו צרעת ובנים שמתו לו בניו: **ארבע מראות**. שאת ותולדתה בהרת ותולדתה בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה: **מזבח כפרה**. שהיסורין מכפרין עליו כאלו הקריב קרבן על גבי המזבח אבל יסורין של אהבה שאין ראוי לעונש זה אלא שבא לו להרבות חלקו לעולם הבא יותר ויותר אם יעמוד בנסיון של היסורין לא הוי נגעים: **הא לן והא להו**. בארץ ישראל שערי חומה מקודש ומצורע טעון שילוח חוצה להן אינן יסורים של אהבה אבל בבל שאינן טעונין שילוח הוא מזבח כפרה ויסורין של אהבה הן: **ואם הם קלים**. היסורים, שלא יבטלו על ידם מתורה ותפלה:

וְאֵצֶל הַצַּדִּיקִים, כָּל דָּבָר שֶׁלֹּא בָא לָהֶם כַּסֵּדֶר הָרָאוּי נִקְרָאִין יְסוּרִין, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין, פֶּרֶק יֵשׁ נָעֳרָכִין (טז, ב): *עַד הֵיכָן תַּכְלִית יְסוּרִין? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל שֶׁאָרְגוּ לוֹ בֶּגֶד לִלְבֹּשׁ *וְאֵינוֹ מִתְקַבֵּל. מַתְקִיף לַיהּ רַבִּי זְעֵירָא וְאִיתֵּימָא רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: גְּדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ: אֲפִילּוּ נִתְכַּוְּונוּ לוֹ *לִמְזֹג בְּחַמִּין וּמָזְגוּ לוֹ בְּצוֹנֵן, בְּצוֹנֵן וּמָזְגוּ לוֹ בְּחַמִּין - וְאַתְּ אֲמַרְתְּ כֵּלֵי הַאי? מַר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא אָמַר: אֲפִילּוּ *נֶהְפַּךְ לוֹ חֲלוּקוֹ. רָבָא אָמַר וְאִיתֵּימָא רַבִּי יִצְחָק וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: אֲפִילּוּ הוֹשִׁיט יָדוֹ *לִטּוֹל שְׁלֹשָׁה מִן הַכִּיס וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁנַיִם. וְדַוְקָא שְׁלֹשָׁה וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁנַיִם, אֲבָל שְׁנַיִם וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה - לָא, דְּלָא אִית לֵיהּ טִירְחָא לְמִשְׁדֵּייהּ. *וְכָל כָּךְ לָמָּה? דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּל שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אַרְבָּעִים יוֹם בְּלֹא יְסוּרִין *קִבֵּל עוֹלָמוֹ. בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי: *פֵּרָעָנוּת מְזֻמֶּנֶת לוֹ.

נפש יהודה עד היכן תכלית יסורין. סוף מדת יסורין כלומר יסורין שאין פחותין מהם: **ואינו מתקבל**. עליו שאינו למדתו כהוגן וצער הוא לו: **למזוג**. לו כוס של יין במים חמים: **נהפך לו חלוקו**. שלא לבשה כסדר וצריך לפושטה ולהפכה וללבשה: **ליטול שלשה**.

ועלה בידו שתים, איכא טירחא למיהדר ולמשקל שלישי: **וכל כך למה**. כלומר למאי הלכתא הוו יסורין: **קיבל עולמו**. כל מנוחתו לעתיד ואי עבר עליה חד מהנך הרי הוא יסורין: **פורענות מזומנת לו**. למי שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין:

לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁבָּא לוֹ לָאָדָם שֶׁלֹּא כַסֵּדֶר נִקְרָא יִסּוּרִין. וּבָא לוֹ בְּכַוָּנַת הַמַּשְׁגִּיחַ עַל הַכֹּל, כְּדֵי לְנַכּוֹת מֵרָעוֹתָיו וּמֵחַטֹּאתָיו. וּלְמִי שֶׁלֹּא נִזְדַּמֵּן לוֹ הֵפֶךְ וּבָאִין לוֹ כָּל דְּבָרָיו כַּסֵּדֶר *הוּא מַמְתִּין לְמַלְאוֹת סְאָתוֹ, בִּלְתִּי לְצַדִּיק גָּמוּר לְבַדּוֹ אֲשֶׁר הוּא שָׁלֵם וְזוֹכֶה לְשִׁתֵּי שֻׁלְחָנוֹת. וְהַצַּדִּיק שֶׁבָּאִין לוֹ יִסּוּרִין וְקִבְּלָן מֵאַהֲבָה - יִרְאֶה זֶרַע, יַאֲרִיךְ יָמִים וּבַסּוֹף יְקַבֵּל שְׂכָרוֹ הַגָּדוֹל.

נפש יהודה הוא ממתין. הקב"ה ממתין לו עד שסאתו מלא מעונותיו ואז יביא לו פורענות שאין יכול לעמוד בו ואין לו כלום לעולם הבא אבל לצדיק גמור אף על פי שיש לו כל טובות בעולם הזה יהיה לו חלקו הטוב לעולם הבא כי הפירות הוא אוכל בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא:

פֶּרֶק רְבִיעִי [שא]

הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ אוֹהֲבִין הַיִּסּוּרִין וּמְקַבְּלִים אוֹתָן עַל עַצְמָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, יֵשׁ מֵהֶם לְכַפֵּר עֲוֹנָם וְיֵשׁ מֵהֶם לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָם כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּדָוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, דְּגָרְסִינָן פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין קז, א): דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי דְּמִן בִּירִי: לְמָה דָּוִד דּוֹמֶה? *לְסוֹחֵר כּוּתִי, אָמַר דָּוִד לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, "*שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין" (תהלים יט, יג). אָמַר לֵיהּ: שְׁבִיקָא לָךְ. "*מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי" (שם). אָמַר לֵיהּ שְׁבִיקָא לָךְ. "*גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ" (שם שם, יד), דְּלָא לִישְׁתָּעוּ בִּי רַבָּנָן. אָמַר לֵיהּ: שְׁבִיקָא לָךְ. "בִּי אָז אֵיתָם" (שם), שֶׁלֹּא יִכְתֹּב סוּרְחָנִי. אָמַר לֵיהּ: אִי אֶפְשָׁר; וּמָה יו"ד שֶׁל שָׂרַי עָמַד וְצִוַּח כַּמָּה שָׁנִים לְפָנַי עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ וְהוֹסִפְתִּיהָ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ" (במדבר יג, טז), *כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. "וְנִקֵּיתִי מִפְּשַׁע רָב" (תהלים, שם), אָמַר לְפָנָיו: יִמְחֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן כֻּלּוֹ. אָמַר לֵיהּ: כְּבָר עָתִיד שְׁלֹמֹה בְּנְךָ לוֹמַר: "הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וגו' כֵּן הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ" וגו' (משלי ו, כז־כט). אָמַר לֵיהּ: *כָּל הָכֵי לִיטְרֵיד הַהוּא גַּבְרָא? אָמַר לֵיהּ: קַבֵּיל עָלֶיךָ יִסּוּרִין. דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שִׁשָּׁה חָדָשִׁים נִצְטָרַע דָּוִד, דִּכְתִיב: "*תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר" (תהלים נא, ט); נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה, דִּכְתִיב: "הָשִׁיבָה לִי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ" (שם שם, יד); וּפֵרְשׁוּ מִמֶּנּוּ סַנְהֶדְרִין, דִּכְתִיב: "יְשׁוּבוּ־לִי יִרְאֶיךָ וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ" (שם קיט, עט). *הַנֵּי שִׁשָּׁה חָדָשִׁים מְנָא לָךְ? דִּכְתִיב: "וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם" וגו' (מלכים־א ב, יא) וּכְתִיב: "בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה

עַל כָּל יִשְׂרָאֵל" (שמואל־ב ה, ה), וְהַנִּי שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים לָא קָחֲשִׁיב, שְׁמַע מִנָּהּ נְצָטָרַע. אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָחֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן. אֲמַר לֵיהּ: מָחוּל לָךְ. "עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה" (תהלים פו, יז), וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק א, מֵחֵלֶק שִׂכַּר הַתְּשׁוּבָה (סימן רפח).

נפש יהודה לסוחר כותי. דרכו לפנות את סחורתו מעט מעט להעמידה על דמים מועטים: **שגיאות מי יבין**. מי יכול להשמר משגגות אמר לו הקב"ה שביקא לך מחול לך: **נסתרות**. של צנעא: **גם מזדים**. מזיד של פרהסיא דלא לישתעו בי רבנן ופירש"י ה"ג אל ימשלו בי דלא לישתעו בי רבנן לשון משל שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדור ואז איתם שלא יכתב סורחני שתמחוק אותה הפרשה מן המקרא וישתכח הדבר לעולמים: **כל הפרשה**. שכתובה כבר אעכו"כ שאי אפשר לעקור שחטאו היה נכתב כבר: **כל היכי**. דוד אמר על עצמו נגד הקב"ה כל כך אטרוד אני ולא יהא לי כפרה על עוני עד שאבא לגיהנם דכתיב לא ינקה מדינה של גיהנם: **תחטאני באזוב ואטהר**. מכלל שהיה צריך טהרת אזוב כמצורע: **הני ששה חדשים מנא לן**. שנצטרע. בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים מדהכא חשיב להו ובאידך קרא לא חשיב להו שמע מינה לא היתה מלכותו שלימה שנצטרע אותן ששה חדשים:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי הָתָם בְּפֶרֶק חֵלֶק (קא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִכְנְסוּ אַרְבָּעָה חֲכָמִים לְבַקְּרוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא. עָנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר: טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִטִּפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים, דְּאִלּוּ טִפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. נָעֲנָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר: "טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִגַּלְגַּל חַמָּה, דְּאִלּוּ גַּלְגַּל חַמָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. נָעֲנָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְאָמַר: טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מֵאָב וָאֵם, דְּאִלּוּ אָב וָאֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה דאלו גלגל חמה בעולם הזה. ולא לעתיד שמאורות מתחדשות:

נָעֲנָה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: *חֲבִיבִין יִסּוּרִין. אָמַר לָהֶם: סִמְכוּנִי וְאֶשְׁמַע דִּבְרֵי עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף תַּלְמִידִי, שֶׁאָמַר: חֲבִיבִין יִסּוּרִין. אֲמַר לֵיהּ: עֲקִיבָא, *זוֹ מִנַּיִן לְךָ? פֻּתַּח וְאָמַר: בְּדַבְּרֵי הַיָּמִים (ב לג, א): "בֶּן־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם", וּכְתִיב: "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה'" (שם שם, ב) וְאוֹמֵר: "*גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ" וגו' (משלי כה, א), וְכִי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה לְכָל הָעוֹלָם לִמֵּד תּוֹרָה [וְלִבֵּנוּ לֹא הָיָה לוֹמֵד]? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: עָמָל שֶׁעָמַל בּוֹ *וְכָל טוֹרַח שֶׁטָּרַח לוֹ לֹא הֶעֱלָהוּ לְמוּטָב - אֶלָּא יִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מְנַשֶּׁה וְאֶל־עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ. וַיָּבֵא ה' עֲלֵיהֶם [אֶת] שָׂרֵי הַצָּבָא

אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מְנַשֶּׁה *בַּחוֹחִים וַיַּאַסְרֻהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיּוֹלִיכֻהוּ בָּבֶלָה. וּבְהָצַר לוֹ חִלָּה אֶת־פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו וַיִּכָּנַע מְאֹד מִפְּנֵי אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו. וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (דברי הימים־ב לג, י־יג). *מַאי עֲבֵדִי לֵיהּ? שָׁדְיוּהָ בְּתַנּוּרָא דִּנְחָשָׁא וְשָׁדְיֵהּ נוּרָא תֻּתַּיָּה וַהֲוָה קָא מִצְטַעֵר טוּבָא. אָמַר: הֵיכִי לֵיעֱבֵיד? נִיקְרֵי לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּעַס עִילָּוֵיהּ; נִיקְרֵי לַעֲבוֹדָה זָרָה, לֵית בָּהּ מַמָּשָׁא. מֶה עָשָׂה? קָרָא לַגְּדוֹלִים וְלָא עָנְיוּהָ, לַקְּטַנִּים וְלָא עָנְיוּהָ. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִי עָנֵית - עָנֵית, *וְאִי לָא, אֲמָרִי: אֵיהוּ כְּוָתַיהוּ. מִיָּד עָנְיֵהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ", לְמַלְכוּתוֹ הֵשִׁיבוֹ וְלֹא לְעוֹלָם הַבָּא - "וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים". הָא לְמַדְתָּ *שֶׁחֲבִיבִין יִסּוּרִין.

נפש יהודה חביבין יסורין. שהקב"ה מיסר האדם לכפר על ידם עונותיו: **זו מנין לך**. שהיסורין מכפרין ממה למדת זאת: **גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיהו**. היינו תלמידי חזקיה כדקיימא לן בהשותפין בבבא בתרא חזקיה וסייעתו כתבו משלי מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרו נעץ חרב על פתח בהמ"ד ואמר כל מי שאינו לומד ידקר בחרב וכל שכן שלמנשה בנו ילמד: **וכל טורח שטרח בו**. ללמדו: **בחוחים**. עגולין של ברזל ויאסרהו בנחושתים בשלשלת של נחושת: **מאי עבדי ליה**. מלך אשור למנשה שדייה בתנור של נחושת והיו בוערים תחת התנור אש והיה מצער ליה שנכוה בחום האש: **ואי לא**. תענה אותי ותצילני אמרי איהו הקב"ה כותייהו כשאר כוכבים ומזלות שאין בו כח להציל: **שחביבין יסורין**. שטובים היסורין שעל ידי הצער שהיה למנשה בתנור קרא להקב"ה וחזר בתשובה:

וְגַם מָצִינוּ הַיְסוּרִין הַקָּשִׁים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (תענית כא, א): אָמְרוּ עָלָיו עַל נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, שֶׁהָיָה סוּמָא בְּשְׁתֵּי עֵינָיו וְגִדֵּם בְּשְׁתֵּי יָדָיו וְקִטֵּעַ בְּשְׁנֵי רַגְלָיו *וְהָיָה כָּל גּוּפוֹ מָלֵא שְׁחִין וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֵלֶק פַּרְנָסַת עֲנִיִּים (סימן קצא).

נפש יהודה והיה כל גופו מלא שחין. והוא קיבל על עצמו היסורין אלו על שלא נתן לעני לחם מיד ואמר שימתין מעט וביני ביני מת העני ברעב:

וְגַם מָצִינוּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וּבְנוֹ שֶׁיָּשְׁבוּ בְּמַחֲבוֹא בְּמְעָרָה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים, כִּדְנַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לג, ב): יָתֵיב רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּהַקְדָּמַת הַנֵּר הָרִאשׁוֹן.

וְגַם מָצִינוּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וּלְרַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶן יִסּוּרִין, כִּדְנַרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פד, ב): *וַאֲפִילּוּ הָכֵי *לָא סָמַךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי

שִׁמְעוֹן אַנַפְשֵׁיהּ קָבֵיל עֲלֵיהּ יִסּוּרֵי. כָּל יוֹמָא בְּאוֹרְתָא הֲווּ מֵכִין לֵיהּ שִׁתִּין נַמְטֵי *וְנָגְדוּ מִתֵּתֵיהּ שִׁתִּין מְשִׁיכְלֵי דָמָא וְכִיבָא. כָּל יוֹמָא הֲוָה עָבְדָא לֵיהּ דְּבִיתְהוּ שִׁיתִּין מִינֵי לַפְדָא וְאָכֵיל לְהוּ. וְלָא הֲוָה מַנְחָא לֵיהּ דְּבִיתְהוּ לְמֵיפַק לְבֵי מִדְרָשָׁא, כִּי הֵיכֵי *דְּלָא לֵידְחֵקוּ לֵיהּ רַבָּנָן. בְּאוֹרְתָא *אֲמַר לְהוּ: אַחַי וְרֵעַי, בּוֹאוּ; בְּצַפְרָא אֲמַר לְהוּ: אַחַי וְרֵעַי, לְכוּ, *מְשׁוּם בְּטוּל תּוֹרָה. יוֹמָא חַד שָׁמְעָה דְּבִיתְהוּ, אָמְרָה לֵיהּ: *אַתּ קָא מַיְיתֶת לְהוּ עִילָּוְךָ, כָּלֵית לְמָמוֹנָא שֶׁל בֵּית אַבָּא. אִימְרָדָה וְאָזְלָא לְבֵי נְשָׁא. סְלִיקוּ הַנָּךְ סִיפּוּנָאֵי, *עֲיִלוּ לֵיהּ שִׁיתִּין עַבְדֵי כִּי נָקִיטֵי שִׁתִּין אַרְנָקֵי וְעַבְדִין לֵיהּ שִׁתִּין מִינֵי לַפְדָא וְאָכַל לְהוּ. יוֹמָא חַד *אָמְרָה לִבְרַתָּהּ: זִיל וְקָא חָזֵי מַאי קָא עָבִיד אָבוּךְ הָאִידָנָא. אַתְאִי. אֲמַר לָהּ: שָׁלְנוּ גָּדוֹל מִשָּׁלְכֶם. קָרֵי אַנַפְשֵׁיהּ: "הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מְמֶרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ" (משלי לא, יד).

נפש יהודה ואפילו הכי. דאמר ר' אלעזר בר' שמעון ספיקות שלכם כך שהיה לו רשות מן מלכות לתפוס הגנבים ולהמיתם והם היו יהודים פעם אחת נהרג אחד על ידו והיה לו ספק אם רשע הוה או לא עד שאמרו לו שבעל נערה מאורסה ביום הכפורים ואמר אם ספיקות שהרגתי כך רשעים היו ודאות שידעתי שרשעים היו על אחת כמה וכמה שבדין עשיתי ואף על פי כן כיון שבספק תפס לזה על ידי שהיה חצוף כנגדו ונהרג על ידו קבל עליו יסורין: **לא סמך**. דעתיה אהני שאמר ודאות שלי לא כל שכן שמא חטא באחד מן הצדיקים על כן ביקש רחמים ומחילה ביסורין: **ונגדו מתותיה**. ומושכין מתחתיו בבוקר מהדם ורטיה שזה מהשחין ממנו ששים עריבות: **דלא לדחקו**. והוא היה חלש מהיסורין: **אמר להו**. למכאובים אחי ורעי בואו עלי: **משום ביטול תורה**. שהיה עוסק בגרסתו תמיד בבית: **את קא מייתת להו עלך**. אתה מביאן עליך היסורין ברצונך: **עיילי ליה שיתין עבדי**. לפי שעמד עליהם נחשול של ים והתפללו שינצלו בזכותו של ר' אלעזר וניצלו בזכותו וכשעלו מן הים שלחו לו דורון: **אמרה לברתה**. שהיתה מורדת בר' אלעזר והלכה עם בתה לבית אביה ואמרה זיל וראה מה שאביך עושה וכשבאתה אליו אמר לה אביה זיל אמרי לאמך עושר שיש לי גדול משלכם:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם (פה, א): אָמַר רַבִּי: *חֲבִיבִין יִסּוּרִין. קָבֵיל עֲלֵיהּ יִסּוּרִין תְּרֵיסַר שְׁנִין, שִׁית בְּצִמַּרְתָּא וְשִׁית בְּצַפְּדִינָא. אֲהוֹרֵירֵיהּ דְּרַבִּי הֲוָה עָתִיר מִשְׁבּוֹר מַלְכָּא; כִּי הֲוָה רָמֵי כִּיסָתָא לְגַמַּלֵּיהּ הֲוָה קָא אָזֵיל קָלֵיהּ לִתְלָתָא מִילֵי. *הֲוָה מְכַוֵּין וְרָמָא בְּהַהִיא שְׁעָתָא דְּעַיֵּיל רַבִּי לְבֵית הַכִּסֵּא. וַאֲפִילּוּ הָכֵי הֲוָה קָא *עָבֵיר קָלֵיהּ לְקָלְיָהוּ. עַד דַּהֲווּ שָׁמְעֵי לֵיהּ נָחֵיתֵי יַמָּא.

נפש יהודה חביבין יסורין. שראה שהועילו יסורין של ר' אלעזר שלא שלטה בו רמה: **הוה מכוין**. שיתנו מספוא לבהמות בשעה שהיה רבי הולך לבית הכסא כדי שלא ישמעו

בו שהיה צועק מצער שהיה לו בעת שעשה צרכיו: **עבר קליה לקלייהו**. שהיו צועקין בעת שנתנו להם מספוא כדרך הבהמות עד ששמעו קולו דרבי בעלי הספינות שעל הים:

וַאֲפִילוּ הָכֵי יִסּוּרֵי דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן עֲדִיפֵי מִדְּרַבִּי, דְּאִלּוּ יִסּוּרֵי דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מַאֲהֲבָה בָּאוּ וּמֵאַהֲבָה הָלְכוּ, וְיִסּוּרֵי דְּרַבִּי עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ. עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ, דְּהַהוּא עֶגְלָא דַּהֲווּ מְמַטּוּ לֵיהּ לְבֵי שְׁחִיטָה, אֲזַל *תָּלְיָא רֵישֵׁיהּ בְּכַנְפֵּיהּ דְּרַבִּי וְקָא בָכֵי. אֲמַר לֵיהּ: זִיל, לְכָךְ נוֹצָרְתָּ. *אָתוּ עֲלֵיהּ יִסּוּרִין. עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ, יוֹמָא חַד הֲוָה כָּנְשָׁא אַמְתֵּיהּ דְּרַבִּי בֵּיתָא, הֲווּ שָׁדְיֵין בְּנֵי כַּרְכּוֹשְׁתָא וְקָא כָּנְשָׁא לְהוּ. אֲמַר לָהּ: זִיל שַׁבְקִינְהוּ, דִּכְתִיב: "וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו" (תהלים קמה, ט). סָלְקוּ יִסּוּרֵי מִינַּיֵּיהּ.

נפש יהודה תליא רישיה בכנפיה דרבי. החביא ראשו תחת כנפי כסותו: **אתו עליה יסורין**. על שלא רחם עליו:

כָּל שְׁנֵי דְּיִסּוּרֵי דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא שָׁכִיב אִינִישׁ בְּלָא זִימְנֵיהּ. כָּל שְׁנֵי דְּיִסּוּרֵי דְּרַבִּי לָא אִצְטְרִיךְ עָלְמָא לְמִטְרָא. דַּאֲמַר רַבָּה בַּר רַב שֵׁילָא: קָשֶׁה יוֹמָא דְּמִטְרָא כְּיוֹמָא דְּדִינָה. וַאֲמַר אֲמֵימַר: אִי לָאו דְּצָרִיךְ לִבְרִיאָתָא בְּעִינָן רַחֲמֵי עֲלֵיהּ וְנִבַּטְלִינֵיהּ. *וַאֲפִילוּ הָכֵי כִּי עָקְרֵי פּוּגְלָא מֵמִישְׁרָא מָלְיָא גוּמָא *בֵּירָא דְּמַיָּא.

נפש יהודה ואפילו הכי. דלא אתי מטרא בהנהו שני: **בירא דמיא**. היתה הגומא עומדת מלאה מים:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ שֶׁיִּשְׁאַל יִסּוּרִין וְיִחְפֹּץ בְּבִיאָתָן לְהַרְבּוֹת זְכוּתוֹ, יָרֵא שָׁמַיִם יִשְׁמַח בַּיִּסּוּרִין הַבָּאִין עָלָיו וְיִהַלֵּל לְבוֹרְאוֹ עַל שֶׁאֵינָם יוֹתֵר קָשִׁים עָלָיו וְשֶׁנּוֹתֵן לוֹ כֹּחַ לְסָבְלָם, וְיִגְדַּל שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּיִסּוּרֵי רַבִּים
וְיֵשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שב]

כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה הָיָה בַּעֲבוּר הָאָדָם, עַל כֵּן הֵכִין עוֹלָם מָלֵא מִכָּל טוּב קֹדֶם שֶׁבָּרָא אָדָם. מָשָׁל לְאָדָם הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לִבְנוֹ וְהֵכִין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ קֹדֶם הִכְנִיסוֹ לַחֻפָּה. וְגַם כָּל הָאָדָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִבְדִּילוֹ מִכָּל הָאוּמוֹת, וְכַוָּנַת רֵאשִׁית הָעוֹלָם הָיָה בַּעֲבוּרָם, דִּכְתִיב: "קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ" (ירמיה ב, ג).

וְהֵכִי אִיתְמַר בְּבְרֵאשִׁית רַבָּא פָּרָשָׁה א (ד): יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְמַחְשָׁבָה לְהִבָּרְאוֹת: "*כְּבִכּוּרָה בַתְּאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ". וַאֲמְרִינַן עֲלָהּ: רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַב יִצְחָק: מַחְשַׁבְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל קָדְמָה לְכֹל. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה נָשׂוּי לְמַטְרוֹנָה אַחַת וְלֹא הָיָה לוֹ בֵּן הֵימֶנָּה. לְיָמִים נִמְצָא הַמֶּלֶךְ עוֹבֵר בַּשּׁוּק, אָמַר: טְלוּ מֵילָנִין וּקְלָמִין וְקַנְדִּלִין אֵלּוּ לִבְנִי (פרוש: דיו וניר וקולמוסין). וְהָיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים: מֵילָנִין וּקְלָמִין וְקוּלְמוֹסִין רוֹצֶה וּבֵן אֵין לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר

לָנוּ: טָלוּ מֵילָנִין זוֹ לִבְנִי. חָזְרוּ וְאָמְרוּ: הַמֶּלֶךְ *אִצְטַגְנִין הוּא, אִלּוּלֵי שֶׁצָּפָה הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא עָתִיד לְהַעֲמִיד בֶּן הֵימֶנָּה לֹא הָיָה אוֹמֵר "טָלוּ קַלְמִין וּמֵילָנִין זוֹ לִבְנִי"? כָּךְ אִלּוּלֵי שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאַחַר עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דוֹרוֹת יִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְקַבֵּל תּוֹרָה, לֹא הָיָה כּוֹתֵב בַּתּוֹרָה "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דַּבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

נפש יהודה כבכורה. הראשונה בתאנה שהיא חביבה לו מאחרונות כך חביבין ישראל להקב"ה שהיה ראשית מחשבתו שבשבילם ראוי העולם להבראות שיעמוד בצדקתם לא כן העובדי כוכבים ומזלות: **אצטגנין**. הוא חוזה בכוכבים:

אָמַר רַבִּי בְּנָיָה: הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' *בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ" (משלי ג, יט). רַבִּי בֶּרֶכְיָה אוֹמֵר: בִּזְכוּת מִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ" (דברים לג, כא).

נפש יהודה בחכמה. התורה שנקראת חכמה שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה: **וירא ראשית לו**. ראה הקב"ה משה וברא בזכותו העולם וזה בראשית ברא:

וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר עַל יְצִירָתוֹ: "*וְהִנֵּה־טוֹב *מְאֹד" (בראשית א, לא). וַאֲמְרִינָן הָתָם בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי: "מְאֹד" זֶה אָדָם. תְּמְצָא שֶׁהָאָדָם הוּא שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ" (שם שם, כו). רוֹצֶה לוֹמַר, *בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים. וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "וְהִנֵּה טוֹב", זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה; "מְאֹד", זֶה הָעוֹלָם הַבָּא. לָמַדְנוּ שֶׁנִּבְרָא הָאָדָם עַל אוֹתָם שֶׁזּוֹכִים לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים.

נפש יהודה והנה טוב מאד. דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד: **מאד**. אותיות אדם: **בשביל הצדיקים**. שעליהם הוא צלם אלהים אבל מהרשעים סר צלם וכבהמות נדמו:

וְעַל דָּא גָּרְסִינָן הָתָם: אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה: בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן רָאָה צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ, אָמַר: אִם אֶבְרָאֶנּוּ הֲרֵי רְשָׁעִים עוֹמְדִים מִמֶּנּוּ וְאִם לֹא אֶבְרָא אוֹתוֹ הֵיאַךְ צַדִּיקִים יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ? מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? *הִפְלִיג דַּרְכָּן שֶׁל רְשָׁעִים מִכְּנֶגֶד פָּנָיו וְשִׁתֵּף בּוֹ רַחֲמָיו, וּבְרָאוֹ. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "כִּי־יוֹדֵעַ ה' דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד" (תהלים א, ו). מַהוּ "תֹּאבֵד"? אִבְּדָהּ מִכְּנֶגֶד פָּנָיו וְשִׁתֵּף בּוֹ רַחֲמָיו, וּבְרָאוֹ.

נפש יהודה הפליג. הרחיק ממנו כביכול כאילו לא ראה אחר מעשיהם ושתף להם מדת הרחמים:

נִמְצָא שֶׁהַכַּוָּנָה הָיְתָה בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, סוֹבְלִין יִסּוּרִין וְגָלוּת לְמָרֵק עֲוֹנָם וּלְסַגֵּף גּוּפָם, כְּדְגָרְסִינָן הָתָם וּבְפֶרֶק חֵלֶק: אָמַר רַב הוּנָא: "וְהִנֵּה טוֹב

מְאֹד", זוֹ מִדַּת יִסּוּרִין. וְכִי יִסּוּרִין טוֹבָה מְאֹד, אַתְּמָהָא! אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵיהָ בָּאִין הַבְּרִיּוֹת לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן שְׁלֹמֹה אָמַר: "וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר" (משלי ו, כג), אָמַרְתָּ: צֵא וּרְאֵה, אִי זוֹ דֶּרֶךְ מֵבִיא אֶת הָאָדָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא? הֱוֵי אוֹמֵר: מִדַּת יִסּוּרִין.

נפש יהודה ודרך חיים. חיי עולם הבא הויין לו על ידי תוכחות מוסר לאדם:

וְגַם תּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי יִסּוּרִין, דְּגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה, א): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְכֻלָּן לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִין. וְאֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעוֹלָם הַבָּא. תּוֹרָה, דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר" וגו' (תהלים צד, יב); אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "וְיַדַּעְתָּ [עִם לְבָבֶךָ] כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ" וגו' (דברים ח, ה) וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה" (שם שם, ז); הָעוֹלָם הַבָּא, דִּכְתִיב: "וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר". לְהוֹדִיעֵנוּ. כִּי בְּיִסּוּרֵי הַגּוּף גּוֹבֶרֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהוּא הֶפְכּוֹ. וְעַל כֵּן טוֹב לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְעַנּוֹת גּוּפָם בְּיִסּוּרִין וְצָרוֹת וְגָלֻיּוֹת *וְלֹא יֵעָנֵשׁ נַפְשָׁם בָּעוֹלָם הַנִּצְחִי.

נפש יהודה ולא יענש נפשם. ר"ל טוב להם לקבל היסורין באהבה שהקב"ה מיסרם בעולם הזה בעבור עונותיהם ושלא תענש נשמתם לעולם הבא:

וְעַל כֵּן בָּחַר אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּזַרְעוֹ שֶׁיִּפְלוּ בַּגָּלוּת עַל עֲוֹנָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְלוּ בַּגֵּיהִנֹּם, כִּדְגָרְסִינַן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא, פָּרָשָׁה (מד, כא): "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה" וגו' (בראשית טו, יז), שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַרְבָּעָה דְּבָרִים הָרָאָה לוֹ: גֵּיהִנֹּם וּמַלְכֻיּוֹת, מַתַּן תּוֹרָה *וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. אָמַר לֵיהּ: כָּל זְמַן שֶׁבָּנֶיךָ עוֹסְקִים *בְּשָׁנִים נְצוֹלִים מִשְּׁנַיִם, פָּרְשׁוּ מִשָּׁנַיִם הֵם נִדּוֹנִין בְּשָׁנַיִם. אָמַר לֵיהּ: בַּמֶּה תִּתְרַצֶּה שֶׁיִּדּוֹנוּ בָּנֶיךָ, בְּגֵיהִנֹּם אוֹ בְּמַלְכֻיּוֹת? רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר: אַבְרָהָם בֵּרַר לוֹ אֶת הַמַּלְכֻיּוֹת. רַבִּי יוּדָן וְרַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמְרוּ: אַבְרָהָם בֵּרַר לוֹ גֵּיהִנֹּם: וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרַר לוֹ הַמַּלְכֻיּוֹת. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "אִם־לֹא *כְּי־צוֹרִם מְכָרָם וַה'" וגו' (דברים לב, ל), שֶׁהִסְכִּים ה' לִדְבָרוֹ. רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי אָחָא אוֹמֵר: הָיָה אַבְרָהָם תָּמֵהַּ כָּל הַיּוֹם בַּמֶּה אֶבֱרר? גֵּיהִנֹּם אוֹ מַלְכֻיּוֹת וכו'.

נפש יהודה ובית המקדש. תפלה וקרבנות: **בשנים**. תורה ועבודה ניצולין מגיהנם ושעבוד מלכיות: **כי צורם**. זה אברהם דאיקרי צור דכתיב הביטו אל צור חצבתם וה' הסגירם שהסכמה חתימת העצה והסגרה וזה הוא לדעת ר' חנינא דאמר אברהם ברירר המלכיות:

וְגַם הָרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַגָּלֻיּוֹת לְיִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לַחֲטוֹא בָּאָרֶץ וְלִפֹּל בַּגָּלוּת עַל חֶטְאָם. וְטוֹב לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לַעֲנֹשׁ בְּגוּפָם הַכָּלֶה וְלֹא בְּנַפְשָׁם אֲשֶׁר נָחְצְבָה מִלְּמַעְלָה וְתוּכַל לִקְנוֹת שֵׂכֶל וְחַיֵּי הָעוֹלָם. וְעוֹד, כִּי כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִבְדְּלוּ לְטוֹל

חֶלְקָם בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, וְעוֹלָם הַזֶּה הוּא הֵכָפְךְ עוֹלָם הַבָּא - שִׁפְלוּתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה תִּגְרֹם לָהֶם גְּדוּלָה לֶעָתִיד לָבֹא בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּבִתְחִיַּת הַמֵּתִים גַּם לְגוּפָם, וּבָעוֹלָם הַבָּא לְנַפְשָׁם, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ יוֹתֵר אָרוֹךְ לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֵלֶק הָעוֹלָם הַבָּא, בְּנֵר תַּלְמוּד תּוֹרָה. (סימן רנח).

וְחוּץ מִזֶּה, אֲפִילוּ לְמִי שֶׁחָמוּר בְּעֵינָיו עֹנֶשׁ הָעוֹלָם הַזֶּה וְיִסּוּרָיו, מָצִינוּ כִּי לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל וּלְאַהֲבָתָם פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עָוֹנָם מְעַט מְעַט, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִמָּלֵא סְאָתָם כְּמוֹ לְאוּמוֹת הָעוֹלָם, כְּדָגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ד, א): מִשְׁתַּבַּח לְהוּ רַבִּי אֲבָהוּ לְמִינְאִי בִּדְרַב סַפְרָא דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא וכו', *אוֹהֲבוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט, שׂוֹנְאוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ בְּבַת אַחַת וכו'. כִּדְאִיתָא בְּהַקְדָּמַת הַחִבּוּר (סימן א).

נפש יהודה אוהבו נפרע ממנו מעט. וזה שעשה משה רבינו טובה וקיום לישראל שנאמר עליו מי יקום לי וגו' עם פועלי עון שגזירת הקב"ה אין להשיב רק רוע הגזירה יכול להבטל דקשה הקב"ה קילל במ"ט קללות ומשה כפל אלא הוא הטובה שעשה ששבר כל קללה לשנים ושוב החליש כחם משל למלך שגזר על בנו להשליך עליו אבן מק' ליטרא מה עשה אוהבו דלבטל גזירת המלך אי אפשר לזרוק עליו אי אפשר מחלקו וזורק עליו בשני פעמים נמצא שקיים הגזירה והבן לא הוזק כך עשה משה וכן עשה הקב"ה בגזירותיו לישראל בכל פעם והוא טעם אחד מאריכת הגלות:

וּתְשׁוּבַת הָרַבִּים אֲפִילוּ בְּדֹחַק צָרוֹת וְיִסּוּרִין וְגָלְיוֹת תְּהֵא מְקֻבֶּלֶת לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא וְנִגְאָלִין בָּהּ, כִּדְאָמְרִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צז, ב); תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה נִגְאָלִין וְאִם לָאו אֵין נִגְאָלִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: *וְכִי אִם אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֵין נִגְאָלִין? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ שְׁגָזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת כְּהָמָן וּמַחֲזִירָן לְמוּטָב. לָמַדְנוּ שֶׁהַיִּסּוּרִין מְקָרְבִין אֶת הַגְּאוּלָה.

נפש יהודה וכי אם אין עושין תשובה אין נגאלים. והא כתיב בעתה אחישנה ולא יאחר:

פֶּרֶק שֵׁנִי [שג]

הַנָּבִיא יְשַׁעְיָהוּ נִבֵּא עַל עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁעָתִיד לְהַגְלוֹתָם בַּעֲוֹנָם עַל יְדֵי סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר. וּלְבַסּוֹף נֶעֱנַשׁ, לְפִי שֶׁחָשַׁב לִשְׁלֹחַ יָדוֹ עַל יְרוּשָׁלַיִם. וּזְכוּתוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ הֵגֵן עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צד, ב): *וְכִי מַאחַר שֶׁבִּרְשׁוּת אָזַל מַאי טַעְמָא אִעַנַּשׁ? כִּי אִינְבֵי אַעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אִינְבֵי וְאִיהוּ יָהִיב דַּעְתֵּיהּ אַכּוּלֵּיהּ יְרוּשָׁלַיִם, כְּדִכְתִיב: "*כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לֹה *כְּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד" וגו' (ישעיה ח, כג). מַאי "כִּי לֹא מוּעָף" וגו'? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מוֹסְרִים

עַם עֵיף לַתּוֹרָה בְּיַד שֶׁמַּצִּיק לוֹ. מַאי "כָּעֵת הָרִאשׁוֹן"? לֹא כָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵקֵלוּ מֵעֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָה - אַחֲרוֹנִים הִכְבִּידוּ עֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָה, רְאוּיִין הַלָּלוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס. מַאי "דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן" (שם)? כְּדוֹרְכֵי הַיָּם וְעוֹבְרֵי הַיַּרְדֵּן. מַאי "גְּלִיל הַגּוֹיִם" (שם)? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאוֹתוֹ רָשָׁע: *אִם אַתָּה חוֹזֵר בְּךָ מוּטָב, וְאִם לָאו אֲנִי אֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ גְּלִיל הַגּוֹיִים.

נפש יהודה וכי מאחר שברשות הלך. שהנביא נתנבא עליו שילך סנחריב להשחית ארץ ישראל ולמה נענש שמלאך בא והרג כל עמו וא"ת שנענש על שחרף. היה לו להענישו אחר שכבש ירושלים שהרי נגזר שיתן ירושלים בידו כמו שהנביא היה מתנבא וכמו שאמר ה' אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה: **כי לא מועף לאשר מוצק לה**. לא ניבא הנביא עליו להחריב ירושלים ולא נמסר חזקיה ועמו ביד סנחריב המציק לו בעבור שהם עפים בתורה לשון עוף הפורח שעפים ללמוד בתורה או לשון עיף שמיעפים עצמם על ידי לימוד התורה ופלפוליה: **כעת הראשון הקל ארצה זבולון וגו' לא כראשונים**. עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים עמו של חזקיה הכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראוין הללו לעשות להם נס כיוצאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: **אם אתה חוזר בך**. סנחריב מוטב ואם לאו שיצור על ירושלים אעשה אותו גליל הגוים שיתגלגל בחרפה בכל הגוים לשון אחר גליל לשון גללים:

בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב לב, א): "*אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֱמֶת הָאֵלֶּה בָּא סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיָּבֹא בִיהוּדָה וַיִּחַן עַל־ הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וַיֹּאמֶר לְבַקְּעָם אֲלֵיהֶן". הַאי *דִּישְׁנָא לְהַאי *פַּרְדִּישְׁנָא? אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת, מַאי אַחַר? *אָמַר רַבִּינָא: לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִי אֲמִינָא לְחִזְקִיָּה דְּמֵיתֵינָא לֵיהּ לְסַנְחֵרִיב וּמְסַרְנָא לֵיהּ בְּיָדָךְ, אָמַר: לָא אִיהוּ בָּעֵינָא וְלָא בֵּיעֻתּוֹתָא בָּעֵינָא; מֵיד קָפֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁבַּע, דְּמֵיתֵינָא לֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּע ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיְתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם. לִשְׁבֹּר אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל־הָרַי אֲבוּסֶנּוּ" (ישעיה יד, כד־כה), מַאי "וְעַל־הָרַי אֲבוּסֶנּוּ"? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹא סַנְחֵרִיב וְסִיעָתוֹ *וְיַעֲשֶׂה אֲבוּס לְחִזְקִיָּהוּ וְסִיעָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא *יָסוּר סֻבָּלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן" (שם י, כז). אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי מְחַבֵּל עוֹלוֹ שֶׁל סַנְחֵרִיב מִפְּנֵי שַׁמְנוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה שֶׁהָיָה דּוֹלֶק בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. מֶה עָשָׂה? נָעַץ חֶרֶב עַל פֶּתַח בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִדָּקֵר בַּחֶרֶב. בָּדְקוּ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וְלֹא מָצְאוּ עַם הָאָרֶץ; *מְגֻבַּת וְעַד אַנְטִפַּטְרַס וְלֹא מָצְאוּ אִישׁ וְאִשָּׁה, תִּינוֹק וְתִינֹקֶת שֶׁלֹּא הָיוּ בְקִיאִין בְּהִלְכוֹת טְהָרוֹת. וְעַל הַדּוֹר הַהוּא הוּא אוֹמֵר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם

אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף לַשֶּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה" (שם ז, כג), *אַף־עַל־גַּב דְּאֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף - לַשֶּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה.

נפש יהודה אחר הדברים והאמת האלה. השתא משמע אמת שהיה בחזקיהו שהיו עסוקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים ויאמר לבקעם: **דישנא**. דורון: **פרדישנא**. אדון זה וכי מפני שהאמת בחזקיה בא עליו סנחריב: **אמר רבינא**. מאי אחר הדברים והאמת אחר שקפץ הקב"ה ונשבע להביא סנחריב והיינו אמת שחותמו וקיומו אמת: **יעשה אבוס**. שיהו כלם פגרים ויאכילו סוסיהם ובהמתם בתוך עצמות הפגרים כעין אבוס: **יסור סובלו**. של סנחריב ועבודתו מעל שכמך: **מגבת ועד אנטיפטרס**. מקומות שבסוף התחומים: **אף על גב דאלף גפן באלף כסף**. שהן יקרים שאין להם רוב כרמים אפילו הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאיבוד ומביירות אותן והיו עוסקין בתורה:

"וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם אֹסֶף הֶחָסִיל כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ" (שם לג, ד) אָמַר לָהֶם: צְבוּ וְאִסְפוּ שְׁלַלְכֶם. אָמְרוּ *כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ אוֹ לְחַלֵּק? אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: כְּאֹסֶף הֶחָסִיל, מָה אֹסֶיפַת זֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ אַף שְׁלַלְכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא מִמּוֹן שֶׁל עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מְעֹרָב בּוֹ? אָמַר לָהֶם: "*כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ", מַה גֵּבִים הַלָּלוּ מַעֲלִין אֶת הָאָדָם מִטֻּמְאָה לִטָּהֳרָה, כָּךְ מָמוֹן שֶׁל עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, כֵּיוָן שֶׁנָּפַל לְיַד סַנְחֵרִיב נִטְהָר.

נפש יהודה כל אחד ואחד לעצמו. או לחלוק בידו לכל אחד בשוה אותו ממון מחיל סנחריב לשון אחר לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים אבל אנו אסורים באותו שלל שממון שבזזו מעשרת השבטים מעורב בו דאיכא משום גזל: **כמשק גבים**. השקאה של צנורות שמזחילין בהם מים נובעין השקו באותו ממון וטיהרתו דמה צנורות הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה על ידי טבילה אף ממון וכו':

אָמַר רַב הוּנָא: עֶשֶׂר מַסָּעוֹת נָסַע אוֹתוֹ רָשָׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. וְאֵלּוּ הֵן: "*בָּא עַל־עַיָּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו. עָבְרוּ מַעְבָּרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה. צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת. נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד" (שם י, כח־לב). אָמְרוּ לֵיהּ כַּלְדָאֵי: *עַד הָאִידָנָא נִשְׁתַּיֵּר מֵעָוֹן נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, אִי עָלִית הָאִידָנָא יָכֵילַת לְהוֹן וְאִי לָא לָא יָכֵילַת לְהוֹן. אוֹרְחָא דְּבָעְיָא לְסָגוּיֵי בַּעֲשָׂרָה יוֹמֵי סָגְיָא בְּחַד יוֹמָא. *אַכַּתִּי הֲנֵי טוּבָא נִינְהוּ? "*צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים הַקְשִׁיבִי וגו' עֲנָתוֹת" לָא מֵחוּשְׁבָּנָא הוּא, אֶלָּא נָבִיא הוּא דְּקָאָמַר לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל: "צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים", בְּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁנִּקְרְאוּ גַּלִּים, "הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה", לָא תִּסְתְּפִי מִסַּנְחֵרִיב אַל

תִּסְתְּפִי מִנְּבוּכַדְנֶצַּר דְּמָתִיל לְאַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ" (ירמיהד, ז). מַאי "עֲנִיָּה עֲנָתוֹת"? דְּעָתִיד לְמֵינְבֵיהּ עָלָךְ גַּבְרָא דְּאָתֵי מֵעֲנָתוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־ חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת" (שם א, א). הָתָם קָרֵי לֵיהּ "לַיִשׁ", הָכָא קָרֵי לֵיהּ "אֲרִי"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לָאֲרִי: אֲרִי, כְּפִיר, לַיִשׁ, לָבִיא, שַׁחַל, שַׁחַץ. *אִי הָכֵי בָּצְרֵי לְהוּ? "עִבְרוּ מַעְבָּרָה" תַּרְתֵּי אינוּן. מַאי, "יְנַפֵּף יָדוֹ הַר בַּת־צִיּוֹן" (ישעיה י, לב)? אַשְׁדּוּ לֵיהּ בִּיסְתַּרְקֵיהּ, סָלִיק וְיָתֵיב עֲלַיְהוּ, עַד דְּחָזְא כֻּלְּהוּ יְרוּשְׁלַיִם. אָמַר: הֲדָא הִיא קַרְתָּא דִּירוּשְׁלַיִם דְּעַלְּהוּ אַרְגָּשִׁית כָּל מְשַׁרְיֵיתִי; הֲלָא הִיא זְעִירָא וְהַהִיא חַלָּשָׁה מִכָּל כְּרַכֵּי עַמְמַיָּא דִּכְבָשִׁית בְּתִקּוֹף יָדִי. אָמְרֵי לֵיהּ: נִישְׁדֵי הִיא זְעִירָא וְהַהִיא חַלָּשָׁה מִכָּל כְּרַכֵּי עַמְמַיָּא דִּכְבָשִׁית בְּתִקּוֹף יָדִי. אָמְרֵי לֵיהּ: נִישְׁדֵי בֵּיהּ יָדָא הָאִידְנָא. אָמַר לְהוֹן: הַשְׁתָּא *תַּמְהִיתוּ, דְּאַתְיתוּן מֵאוֹרָחָא רְחִיקָא; לְמָחָר כָּל חַד וְחַד מִנְכוֹן יֵיתֵי לִי *גּוֹלְמֵי הֲרָג מִינָּהּ. מִיָּד "וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר" וגו' (מ"ב, יט, לה). אָמַר רַב פַּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: *בָּת דִּינָא בָּטֵל דִּינָא.

נפש יהודה בא על עית וכו'. שמות מקומות שנסע עוד היום בנוב לעמוד לא קחשיב ע"כ אמר מאי עוד היום בנוב לעמוד בא על עית תרגום שם מני רבני משרייתא עבר במגרון המים שהיה שם במכמש יפקיד כלי מלחמתו בגבע אכלו ושתו חרדה שהחריד עיר הרמה בבואם לגבעת שאול נסו כשבא סנחריב אליהם צהלי קולך לברוח עיר גלים הקשיבי לישה שהשונא בא וינוסו עניה צעקו ענתות שינוסו נדדה מדמנה מעירכם לכו נע ונד מפני השונא שבא יושבי גבים העיזו אספו לברוח כמים שהולך וזוחל מן הצינור שנקרא גבים ולכל עיר ועיר אמר הלשון שנופל עליה: **עד האידנא נשתייר מעון נוב**. שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב קבע הקב"ה העונש עד אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר מזמן העונש ואילו היה נלחם בירושלים אותו היום היה כובשה והכי משמע קרא עוד היום אותו היום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב: **אכתי הני**. מסעות י"ב הוא דאיכא אכתי כמו עדיין אך ותו כלומר אך עוד ונופל להקשות על דבר שאינו כמו שאמר במנין או בדמיון: **צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה**. דחשבינהו תלתא בת גלים לישה ענתות הנהו לאו מן חושבנא נינהו דנביא הוא דקאמר להו לישראל וכו' מהאי לא תסתפי כי מזה תנצל דכתיב צהלי קולך אלא תסתפי מנבוכדנצר שנמשל לליש דכתיב ביה עלה אריה מסובכו והיינו דקאמר הקשיבי לישה: **עניה ענתות**. כמו עניה כלומר נבואת ירמיה העתידה הוא שעתיד לבא על נבוכדנצר שתמסר ירושלים בידו ומה שקרא לישראל בת גלים שהזכות של האבות הרבה ונמשלים לגלי הים: **אי הכי**. דכולי קרא צהלי קולך לא מחושבנא הוא אם כן ליכא אלא תשעה מסעות דהא עוד

היום לאו מחושבנא ומתרץ עברו מעברה תרתי אינון עברו חד מעברה חד ואיכא עשר מסעות: **תמה**. הוא, על שאמרו נלחם בהם היום משום חולשא דאורחא ל"א תמהיתו נתיגעתם ודומה לו בסנחריב תימה ובעי למיתב: **גולמי הרג**. לשון פרסי חתיכת אבן רעוע מן החומה ונבקעה: **בת דינא**. כיון שלן הדין בטל הריב וכן מפני שלא נכבשה בו ביום לא הצליח ממחרת:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמַּחֲנֵהוּ הָיָה גָּדוֹל - הוֹשִׁיעָם הָאֵל יִתְבָּרַךְ מֵהֶם, כְּדִכְתִיב: "לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־ בְּרוּחִי" וגו' (זכריה ד, ו). וְגָרְסִינַן נַמֵּי הָתָם (צה, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בָּא עֲלֵיהֶם סַנְחֵרִיב בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֲלָפִים בְּנֵי מְלָכִים יוֹשְׁבִין *בְּקִרוֹנוֹת שֶׁל זָהָב וְעִמָּהֶם שִׁגְלוֹנוֹת וּזְוֹנוֹת וּשְׁמוֹנִים אֲלָפִים גִּבּוֹרִים לוֹבְשֵׁין שִׁרְיוֹן וּקְלָפָה וְשִׁשִּׁים אֲלָפִים גִּבּוֹרִים אוֹזְרֵי חֲרָבוֹת רָצִים לְפָנָיו. *וְכֵן בָּאוּ עִם אַבְרָהָם וְכֵן עֲתִידִים לָבוֹא עִם גּוֹג וּמָגוֹג. בְּמַתְנִיתָא תָּאנָא: אֹרֶךְ מַחֲנֵהוּ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה, רֹחַב צַוָּאר סוּסָיו אַרְבָּעִים פַּרְסָה. סַךְ מַחֲנֵהוּ: מָאתַיִם וְאַחַד עֶשְׂרֵה רִבּוֹא חֹסֶר חַד. *בָּעֵי אַבַּיֵי: חֹסֶר אַלְפָּא, אוֹ חֹסֶר מֵאָה, אוֹ חֹסֶר חַד? תֵּיקוּ. מְתִיבֵי: "וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף" וגו'? אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: הַלָּלוּ רָאשֵׁי גְּיָסוֹת. אָמַר רָבִינָא: דֵּיקָא נַמֵּי, דִּכְתִיב: "*בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן" (ישעיה י, טז), מִשְׁמַנֵּי דְּאִית בְּהוֹן. אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: מַאי קְרָאָה? דִּכְתִיב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב לב, כא): "וַיִּשְׁלַח [ה"] מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל־גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר". שְׁמַע מִינָּהּ. תָּנוּ רַבָּנָן: רִאשׁוֹנִים *עָבְרוּ בְּשֶׁחִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר" (ישעיה ח, ח); אֶמְצָעִיִּים עָבְרוּ עַד צַוָּאר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ" (שם); אַחֲרוֹנִים הֶעֱלוּ עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם עַד שֶׁלֹּא מָצְאוּ מַיִם לִשְׁתּוֹת וְחָפְרוּ וְשָׁתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף", וְאוֹמֵר: "אֲנִי קָרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְאַחֲרִיב בְּכַף־פָּעֲמַי" (שם לז, כה).

נפש יהודה בקרונות. עגלות של זהב ועמהם שגלונות מלכות: **וכן באו עם אברהם**. כשנלחם בד' מלכים: **בעי אביי**. האי חסר חד דאמר חד רבוא חסר או וכו': **במשמניו**. בשריו הם ראשי גייסות הללו נגידי חיל היו קפ"ה אלף שכן עולה לחשבון לכדאמרן מ"ה אלף בני מלכים פ' אלף גבורים ס' אלף אחוזי חרב הרי קפ"ה אלף אבל האחרים שמתו אין מספר כדאמר והשאר פרשים אין מספר: **עברו בשחי**. כת ראשונה מסנחריב עברו בירדן על הסוסים היו שטים ונתמעטו המים עד שהאמצעים עברו בקומה זקופה ולא היו המים מגיעין אלא עד הצואר שחי כמו שחו אחרונים העלו עפר ברגליהם שלא היה שם עוד מים כל עיקר וחפרו בורות מים לשתות וזה אני קרתי לשון מקור מים חפרתי לשתות מהם ואחריב על ידי רוב חיילות שלי כשעברו הנהרות בכף רגליהם נעשו יבשה:

*בַּמֶּה הִכָּם? רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בַּיָּד הִכָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־*הַיָּד הַגְּדֹלָה" (שמות יד, לא), *הֵיא הַיָּד שֶׁעָתִידָה לִפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּאֶצְבַּע הִכָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא" (שם ח, טו), הֵיא הָאֶצְבַּע שֶׁעָתִידָה לִפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל: גַּבְרִיאֵל, כְּלוּם *מַגְלְךָ נְטוּשָׁה? אָמַר לוֹ: כְּבָר נְטוּשָׁה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: "*כִּי־מִפְּנֵי חֳרָבוֹת נָדְדוּ מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה" (ישעיה כא, טו). רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: אוֹתוֹ זְמָן זְמַן בְּשׁוּל פֵּרוֹת הָיָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *לְגַבְרִיאֵל: בְּלֶכְתְּךָ לְבַשֵּׁל אֶת הַפֵּרוֹת הַזְדַּקֵּק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם" (שם כח, יט). אָמַר רָבָא: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: אַגַּב אוֹרְחָךְ לְבַעֲלִי דְּבָבָךְ אֶשְׁתַּמַּע. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: בְּחָטְמוֹ נָשַׁף וְנָפַח בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם" (שם מ, כד). רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אוֹמֵר: כַּפַּיִם סָפַק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם [וַאֲנִי] אַכֶּה כַפִּי אֶל־כַּפִּי" (יחזקאל כא, כב). רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: אֹזֶן גִּלָּה לָהֶם וְשָׁמְעוּ חַיּוֹת אוֹמְרוֹת שִׁירָה וְמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*מִקּוֹל הָמוֹן נָדְדוּ עַמִּים מֵרֹמֲמָתְךָ נָפְצוּ גּוֹיִם" (ישעיה לג, ג).

נפש יהודה במה הכם. במה הכה המלאך עם סנחריב: **היד הגדולה.** יד לא נאמר אלא היד הגדולה דמשמע היד שעתידה וכו': **היא.** מיותר לדרשה: **מגלך נטושה.** כלומר חרבך נטושה שחוזה להרוג את אלו: **כי מפני חרבות וגו'.** ונגזר עליהם ששת ימי בראשית כי נס נפלא היה ועל כל נס נפלא התנה הקב"ה ששת ימי בראשית: **לגבריאל.** שהוא ממונה על בישול פירות והוא כח אש והוא ממונה על האש: **מדי עברו.** לבשל הוזקק לאלו לחיל של סנחריב להרגן כא': **מקול המון.** מלאכים שמרוממים בשירות להקב"ה וחיות הם המלאכים שנקראים חיות הקודש:

וְכַמָּה אִשְׁתַּיֵּר מִנְהוֹן? אָמַר רַב: עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם" (שם י, יט), וְכַמָּה נַעַר יוֹכֵל לִכְתּוֹב? יו"ד, וְכַמָּה יו"ד? עֲשָׂרָה. *וּשְׁמוּאֵל אָמַר: תִּשְׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִשְׁאַר־בּוֹ עֹלְלוֹת כְּנֹקֶף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה בְּרֹאשׁ אֲמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בְּסָעְפֶּיהָ פֹּרִיָּה נְאֻם־ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (שם יז, ו). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: אַרְבָּעָה עָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה". *רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חֲמִשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: נְבוּזַרְאֲדָן וּנְבוּכַדְנֶצַּר וְסַנְחֵרִיב וּשְׁנֵי בָנָיו. *נְבוּזַרְאֲדָן, גְּמָרָא; נְבוּכַדְנֶצַּר, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "וְרֵוַהּ דִּי רְבִיעָאָה דְּמֵה לְבַר־אֱלָהִין" (דניאל ג, כה) וְאִי לָא חָזֵא מִנָּא הֲוָה יָדַע; סַנְחֵרִיב וּשְׁנֵי בָנָיו, דִּכְתִיב: "וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב" (ישעיה לז, לח).

נפש יהודה ושאר עץ יערו. שהיה הנביא אומר שנשרפו כמו עצי היער ואמר הנשארים מעץ היער היו עשרה שהנער יכול להטיף טפה של דיו והיינו יו"ד: **ושמואל אמר תשעה**. ונשאר בו עוללות אחר שנוקף הזיתים מן העץ לא נשאר בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה בענפים שגדילים בו הפירות והיינו שנשאר ט' ומה שאמר שנים או שלשה בראש אמיר לא קחשיב משום דהם בראש העץ יותר חשובים לא נדמה להם ולא בא לומר רק שנשארים מעט בראש האילן משום דחשובים הם בודק יותר אחריהם אלא אפילו למטה בעץ שנשארים יותר לא נשאר אלא ד' וה' ור' יהושע חשב להם כולם ואמר י"ד שנים ושלשה ארבעה וחמשה: **רבי יוחנן**. מקרא לא דייק להו אלא הכי קאמר הללו חמשה נשתייר מהן וקרא משמע כנוקף זית דמשייר מעט בראש ענף ב' או ג' גרגרים ובסעיפיה ד' או ה' כך ישתייר לו ד' או ה': **נבוזראדן גמרא**. יש לנו כך בקבלה איש מפי איש נבוכדנצר דכתיב גבי חנניה מישאל ועזריה תואר וזיוה די רביעאה דמי לבר אלהין אלמא דחזא נבוכדנצר לגבריאל בסנחריב והכירו בכבשן:

וַאֲמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב *אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ: "בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח ה' *בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת־הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלַיִם *וְגַם אֶת־הַזָּקָן תִּסְפֶּה" וגו' (שם ז, כ). לַסּוֹף אָתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִדְמֵי לֵיהּ כְּאִינַשׁ סָבָא. אֲמַר לֵיהּ: כָּל הַנֵּי מְשַׁרְיֵיתָא וּבְנֵי מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב *דְּאַיְתִית בְּהַדָּךְ לְבָנֵיהוּ וּקְטַלְתִּינְהוּ, מַאי אֲמֶרְתָּ לְהוּ? אֲמַר לֵיהּ: הַהוּא גַּבְרָא בְּהַהוּא תְּמָהָא נַמֵּי יְתִיב. אֲמַר לֵיהּ: מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? אֲמַר לֵיהּ: *שַׁנֵּי נַפְשָׁךְ. אֲמַר לֵיהּ: בְּמַאי אֶשַּׁנֵּי? אֲמַר לֵיהּ: זִיל אַיְתֵי לִי מַסְפְּרָא *וַאֲגַזֵּיךְ רֵישָׁךְ וּדְקָנָךְ, וְכִי אֲזֵלַת לֵיכָּא דְּיָדַע לָךְ. אֲמַר לֵיהּ: מַסְפְּרָא לֵית לִי. אֲמַר לֵיהּ: זִיל לְהַהּ בֵּיתָא וִיהָבוּן לָךְ מַסְפְּרָא. נָחֲתֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאוֹקִימוּ בָּהּ רְחַיָּיא. סוֹף אֲתָא סַנְחֵרִיב אֲמַר לְהוּ: אִית לְכוּ מַסְפְּרָא? אָמְרוּ לֵיהּ: אִי בָּעֵית לְמִיתַן לָךְ מַסְפְּרָא *טְחֵין הַאי קַבָּא דְּקִשְׁיָתָא וְיַהֲבִין לָךְ מַסְפְּרָא. טָחַן חַד גְּרִיבָא דְּקִשְׁיָתָא וְיַהֲבוּ לֵיהּ מַסְפְּרָא. עַד דְּאָתָא חַשָּׁךְ. אֲמַר לֵיהּ: זִיל אַיְתֵי לִי נוּרָא. הֲוָה קָא מַיְתֵי נוּרָא, אָזַל מְנַפַּח בֵּיהּ, אִתְלֵיהּ בְּדִיקְנֵיהּ. סוֹף וְגַיְז לֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ. הֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: *גַּרִירְתֵּיהּ לְאַרְמָאָה וְשַׁפִּיר לֵיהּ - אִיתְלִי לֵיהּ נוּרָא בְּדִיקְנֵיהּ וְלָא שָׁבְעוּ חוֹכָא מִינֵּיהּ. הֲוָה קָא אָזִיל אַשְׁכַּח דַּפָּא מְתֵיבוּתָא דְּנֹחַ, כִּי מָטָא לְגַבֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ: אַגַּן עֲלֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא כִּי הֵיכֵי דְּאַגְּנִתְּ עֲלֵי דְּנֹחַ בְּדָרָא דְּטוֹפָנָא וְנִכְסִינֵיהּ לִבְרֵיהּ קַמֵּיהּ. שְׁמָעֵי בָּנֵיהּ, אָמְרוּ לֵיהּ: כֻּלֵּי הַאי סָלְקַת בָּךְ וְלָא הָדְרַת בִּתְשׁוּבָה וְנִכְסִינֵיהּ לִבְרֵיהּ קַמֵּיהּ. שְׁמָעֵי בָּנֵיהּ, אָמְרוּ לֵיהּ: כֻּלֵּי הַאי סָלְקַת בָּךְ וְלָא הָדְרַת בִּתְשׁוּבָה וְקָא פָּלְחַת לַעֲבוֹדָה זָרָה. קְטָלוּהָ, *דִּכְתִיב: "וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב" וגו'.

נפש יהודה אי אפשר לאמרו. שהקב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: **בתער השכירה**. תער שחוזה וגדולה: **וגם את הזקן תספה**. דלא כתיב גלוח אלא אראש אבל הזקן אסף על ידי אש לשון כלוי שכלתה לגמרי: **דאייתית בהדך לבנייהו**. כדאמרינן שהביא עמו מ"ה אלף בני מלכים: **שני נפשך**. שנה עצמך כדי שלא יכירוך: **ואגזייך**. אגלח אני רישך ודיקנך ושוב אינן מכירים אותך ומה שלא נזכר שער רגלים דרגלים הוא לשון רגילות וזה נאמר על שער ראשו וזקנו אותן שערות המרגילים אותו להכירו בהם: **טחין**. כאילו יש כאן בית ובו רחיים שטוחנין בו גרעיני תמרים והיינו דכתיב בתער השכירה על שם שטרח כשכיר יום נתנו לו תער לגלח ואיזה שכר נתנו לו בעבר נהר דברים שדרכן לעשות על נהר דהיינו טחינת רחיים: **גיררתיה לארמאה ושפיר באפיה**. אם אתה מחרך את הגוי והוטב בעיניו הבער לו אש בזקנו ולא שבעת חוכא מיניה: **דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו**. לשון נסר שהשתחוה לנסר דף מתיבת נח לקח ועשאו אלוה:

וְכָל אֵלּוּ הַנִּסִּים לְיִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ זְמַן לְמַעַן זְכוּת חִזְקִיָּהוּ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [דש]

אַף־עַל־פִּי שֶׁעָוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל סִבְּבוּ גָלוּתָם הָיָה תָּמֵהּ יִרְמְיָהוּ עַל זֶה לָמָּה הָיוּ מַצְלִיחִין הָרְשָׁעִים כָּל כָּךְ שֶׁהִשְׁלִימוּ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כָּל רְצוֹנָם וְנִתְּנָה יְרוּשָׁלַם בִּרְשׁוּת נְבוּכַדְנֶצַּר. וְאָמַר: "צַדִּיק אַתָּה ה' כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלָחָה" וגו' (ירמיה יב, א). וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאֵיזֶה דָּבָר זָכָה נְבוּכַדְנֶצַּר לְגֻדוּלָה הַזֹּאת. לְהוֹדִיעֵנוּ כַּמָּה הוּא יוֹתֵר גָּדוֹל גְּמוּלָם שֶׁל צַדִּיקִים בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּדִגָּרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צו, א) *עַל פָּסוּק זֶה: מַאי אֲהַדְרוּהָ לֵיהּ? "כִּי אֶת־רַגְלַיִם רַצָּתָה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תִּתְחָרֶה אֶת־הַסּוּסִים" (שם שם, ה). מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ וְאָמַר: יָכוֹל אֲנִי לְרוּץ שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת לִפְנֵי הַסּוּס בֵּין בִּצְעֲדֵי הַמַּיִם. לְיָמִים נִזְדַּמֵּן לוֹ רַגְלִי אֶחָד, כֵּיוָן שֶׁרָץ עִמּוֹ מִיל אֶחָד נִלְאָה. אָמְרוּ לוֹ: וּמָה עִם בֶּן אָדָם כָּךְ, לִפְנֵי הַסּוּס *עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! וּמָה אִם מִיל אֶחָד כָּךְ, שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! וּמַה בִּשְׂכַר אַרְבַּע פְּסִיעוֹת שֶׁפָּסַע לִכְבוֹדִי אֲנִי מְשַׁלֵּם לוֹ שָׂכָר וְאַתָּה תָּמֵהּ, לְכְשֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּם שָׂכָר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁרָצוּ לְפָנַי כְּסוּסִים לְקַיֵּם מִצְוֹתַי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וְהַיְנוּ דַּאָמַר יִרְמְיָה (כג, ט): "*לַנְּבִאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל־עַצְמֹתָי".

נפש יהודה על פסוק זה. מדוע דרך רשעים צלחה אהדר ליה לירמיה הקב"ה: **על אחת כמה וכמה**. שיהיו כל האדם יכולין לתמוה על מתן שכר גדול שישתלם עליהם: **לנביאים**. אברהם יצחק ויעקב נשבר לבי בקרבי כלומר תמהתי על מתן שכרן:

הַנִּי אַרְבַּע פְּסִיעוֹת מַאי הִיא? דְּכְתִיב: "בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן וגו' מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ כִּי שָׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק" (ישעיה לט, א), מְשׁוּם "כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק" שָׁדַר לֵיהּ סְפָרִים וּמִנְחָה? אִין, "לְדָרֹשׁ אֶת הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָּאָרֶץ", דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יוֹם שֶׁמֵּת בּוֹ אָחָז *הָיוּ שְׁתֵּי שָׁעוֹת יוֹם וְכִי חָלָה חִזְקִיָּהוּ *וְאִתְּפַּח *אַהַדְרִינְהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַנֵּי עֶשֶׂר שָׁעוֹת נִיהַלֵּיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנְנִי שָׁב אֶת־צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה *בְּמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וְשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה" (ישעיה לח, ח). וְכֵיוָן דְּשָׁמַע בַּלְאֲדָן דְּחָלֵשׁ חִזְקִיָּהוּ וְאִתְּפַּח שָׁדַר לֵיהּ שִׁלְמָא, *שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן [מֶלֶךְ בָּבֶל] סְפָרִים [וּמִנְחָה] אֶל־חִזְקִיָּהוּ". וּנְבוּכַדְנֶצַּר *סוֹפְרִיהּ דְּבַלְאֲדָן הֲוָה. אַשְׁכְּחִינְהוּ דַּהֲווּ קָא אָזְלֵי לְגַבֵּיהּ חִזְקִיָּהוּ. אֲמַר לְהוּ: לְהֵיכָא אֲזִלִיתוּ? אָמְרוּ לֵיהּ לְקַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם. הֵיכִי כַּתְבִיתוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: שְׁלָם לְמַלְכָּא חִזְקִיָּהוּ, שְׁלָמָא לְקַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם וּשְׁלָם לֵאלָהָא רַבָּה. אֲמַר לְהוּ: לָא תִּכְתְּבוּן הָכֵי; אֶלָּא הָכֵי כְּתִיבוּ: שְׁלָמָא לֵאלָהָא רַבָּא וּשְׁלָמָא לְקַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם וּשְׁלָמָא לְמַלְכָּא חִזְקִיָּהוּ. אָמְרוּ לֵיהּ: *קַרְיֵינָא דְּאִיגַּרְתָּא אִיהוּ לֵיהֱוֵי פַּרְוָנְקָא. אָזַל בַּתְרֵייהוּ וַאֲתָא גַּבְרִיאֵל וְאוֹקְמִינְהוּ לְאַרְבַּע פְּסִיעוֹת. שֶׁאִלְמָלֵא לֹא בָא גַּבְרִיאֵל וְאוֹקְמִינְהוּ לְאַרְבַּע פְּסִיעוֹת *לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט.

נפש יהודה היו שתי שעות. מאירה החמה ושקעה כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקברו: **ואתפח**. נתרפא: **אהדרינהו**. הקב"ה להנך שעות ניהליה לחזקיהו דאותו יום שנתרפא חזקיה היה של כ"ב שעות: **במעלות אחז**. אותן י' שעות שהיה יורד ומדלג ממעלה ח' עד מעלה ו' והיינו י' שעות כשמת אחז עלה למעלה ממעלה ו' למפרע ודלג עד מעלה ח' ביום שנתרפא חזקיהו שנתן לו זה הקב"ה למופת שיתרפא וילך לבית המקדש והמעלות היו כמו סולם לדעת בו על ידו זריחת השמש כמה שעות יש על היום: **אמר**. מרודך לעבדיו מה זה שחזר השמש לאחוריו שהיה מנהגו לאכול בג' שעות על היום וישן אחר כך עד ט' שעות על היום כיון שחזר גלגל חמה לחזקיה ניעור בתשע שעות ומצא שהוא שחרית ביקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם לי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו ליה אלהיו של חזקיהו ועוד עד חזקיהו לא חלה אדם וחיה: **סופריה דבלאדן היה**. ואותה שעה שכתב הספר לא היה שם וכתב סופר אחר וכשבא לשם אשכח להשליח שנותנים לו הכתב להוליכו לחזקיהו ושאל נבוכדנצר לאן הוא הולך הכתב: **קריינא דאגרתא**. משל הוא מי שקרא הכתב שכתב עליו למי שהוא ליהוי פרוונקא שליח להביא לו כך אמרו לנ"נ אתה אמרת שכן צריך לכתוב בכתב רוץ אחר השליח וכתוב אגרת אחר וכן עשה ואזל אחר השליח ד' פסיעות וכו': **לא נשתייר**. שהיה לו שכר מרובה והיה לו רשות לאבד שאריתנו:

"בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן" מַאי הִיא? בַּלְאֲדָן מַלְכָּא הֲוָה וְאִתְהַפּוּךְ אַפֵּיהּ וַהֲוָה כְּכַלְבָּא. יָתִיב מְרֹאדַךְ בְּרֵיהּ אַבָּבָא וְדָאִין דִּינָא, וְכִי הֲוָה כָּתֵיב - *כָּתֵיב שְׁמֵיהּ וּשְׁמֵיהּ דְּאָבוּהָ. הַיְינוּ דְקָאָמַר נְבִיא: "בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו" (מלאכי א, ו), אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אִם אָב אֲנִי אַיֵּה כְּבוֹדִי" (שם) *מְמְּרֹאדַךְ; "וְאִם אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי" (שם) מִנְּבוּזַרְאֲדָן, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "*בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל בִּירוּשָׁלִָם" (ירמיה נב, יב). וּמִי סָלֵיק נְבוּכַדְנֶצַּר לִירוּשָׁלִַם, וְהָא כְתִיב: "וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה" (שם שם, ט), וַאֲמַר רַבִּי אֲבָהוּ: רִבְלָתָה *זוֹ אַנְטוֹכְיָא? אֶלָּא *דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ חֲקוּקָה עַל מֶרְכַּבְתּוֹ וְאֵימָה יְתֵירָה נוֹפֶלֶת עָלָיו וְדוֹמֶה כְּמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד לְפָנָיו.

נפש יהודה כתיב שמיה ושמיה דאבוה. כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך בלאדן דאי לא כתב אלא מרודך בן בלאדן לא הוי מתקרי עליה שמיה דאבוה דהכי כתבי כלהו אינשי פלוני בן פלוני להכי כתב מרודך בלאדן: **ממראדך**. שהוא היה מכבד אביו כדאמרן ואין אתם מכבדין אותי: **בחדש החמישי בתשעה לחדש בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים**. אלמא נבוכדנצר סליק לירושלים ומי סליק והא כתיב בהאי פרשתא ויעלו את צדקיהו אל המלך רבלתה אלמא ברבלה הוה: **זו אנטוכיא**. ואנטוכיא קיימא לן דאינה מארץ ישראל: **דמות דיוקנו**. של נבוכדנצר חקוקה לו על מרכבתו של נבוזראדן ודומה לו כמי שעומד לפניו ולכך כתיב בא נבוכדנצר והיינו כבוד:

"וְעַתָּה פִּתּוּחֶיהָ יָחַד בְּכַשִּׁיל" וגו' (תהלים עד, ו), אָמַר רָבָא: טָעוּן תְּלַת מְאָה *כּוּדְנִיאָתָא *נַרְגֵי דְּפַרְזְלָא דְּשַׁלִּיטֵי בְּפַרְזְלָא שָׁדַר לֵיהּ נְבוּכַדְנֶצַּר לְנְבוּזַרְאֲדָן וְכוּלְהוּ שָׁדְנָהוּ בְּדַשָּׁא דִּירוּשָׁלִַם *וּבְלַעְתִּינְהוּ כֻּלְהוּ, דִּכְתִיב: "וְעַתָּה *פִּתּוּחֶיהָ יָחַד" וגו'. פֹּשׁ לֵיהּ חָדָא, אָמַר: אֵיקוּם הַהוּא גַּבְרָא, דְּלָא תֵּיסַק בֵּיהּ כִּי הֵיכֵי דְּסָלְיָקָא לְסַנְחֵרִיב. נָפַק בַּת קָלָא וְאָמְרָה לֵיהּ שָׁוַאר בֶּן שָׁוַאר, נְבוּזַרְאֲדָן, עַל יָדְךָ חָזַן לְמִיחְרַב. הֲדַר מָחֵיהּ בְּקַרְתָּא דְּנַרְוָא וּפָתְחָהּ. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: "*יְוַדַּע כְּמֵבִיא לְמַעְלָה בְּסָבָךְ עֵץ קַרְדֳּמוֹת" (שם שם, ה). עָאל, אִיתְגְּלֵי נוּרָא בָּהֵיכָל, הֲוָה גּוֹהֶה קַמֵּיהּ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּטַשׁ. הַיְינוּ דִּכְתִיב: "גַּת דָּרַךְ ה' לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה" (איכה א, טו). *זָחָה דַּעְתֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עַמָּא קְטִילָא קָטֵילְתְּ, קִימְחָא טְחִינָא טָחַנְתְּ. הַיְינוּ דִּכְתִיב: "בַּת בָּבֶל קָחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח" (ישעיה מז, ב), *חִטִּים לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "קָמַח".

נפש יהודה כודניאתא. תרגום איש על פרדו גבר על כודנייתא: **נרגי דפרזלא**. פטיש האמע"ר של שטא"ל בל"א והוא קשה מברזל: **בלעתינהו**. לא בליעה ממש אלא שברם

מתפוצצים הפטישים בהכותם בשער לשברה: **פתוחיה יחד**. משמע על פתח אחד הלמו כל הכשילות וכילפות יחד ולא הועילה כלום: **יודע כמביא למעלה**. תפלה היא יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששיבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד: **זחה דעתיה**. מתגאה על שהיה מצליח אמר לו הקב"ה עמא קטילא שכבר נגזר עליהם על כך: **חטים לא נאמר אלא קמח**. שאין צריך טחינה ופורענות זה היה הקב"ה אומר לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח ותחזרו ותטחנו:

חֲזָא דְמָא דְזָכְרָיָה דְּקָא רָתַח. אֲמַר לְהוּ: מַאי הַאי? אָמְרוּ לֵיהּ: דַּם זְבָחִים דְּאִישְׁתַּפּוּךְ. אֲמַר לְהוּ: *אַיְתוּ דָמָא וְאֵינָסֵי אִי דָמֵי. אַיְתוּ לֵיהּ דָמָא וְאֵינָסֵי וְלָא דָמֵי. אֲמַר לְהוּ: אִי אֲמָרִיתוּ - מוּטָב, וְאִי לָא - מַסְרִיקְנָא בְּשָׂרַיְיכוּ בְּמַסְרְקֵי דְפַרְזְלָא. אָמְרוּ לֵיהּ: הַאי כֹּהֵן וְנָבִיא הוּא דְּאִתְנַבֵּא לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל וְקָטְלוּהָ. אֲמַר לְהוּ: אֲנָא אֲפַיְּסִינֵיהּ. אַיְתֵי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, קָטַל עֲלֵיהּ - וְלָא נָח: קָטַל עֲלֵיהּ תִּשְׁעִים וְאַרְבַּע רִבּוֹא - וְלָא נָח. קָרֵיב גַּבֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ: זְכַרְיָה נָבִיא, כָּל טוֹבִים שֶׁבָּהֶם הָרַגְתִּי, נִיחָא לָךְ דְּאֶקְטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ? מִיָּד נָח. בְּהֶהִיא שַׁעְתָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ. אָמַר: וּמָה עַל נֶפֶשׁ אַחַת כָּךְ, הַהוּא גַּבְרָא דְּקָטַל כָּל הָנֵי נְשָׁמָתָא - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה; אִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעֵי לְאַחְרוּבֵי בֵּיתֵיהּ קָא בָּעֵי לְכַפּוּרֵי בְהַהוּא גַּבְרָא, עָרֵק, אָזַל שָׁדַר פַּרְטִיתָא בְּבֵיתֵיהּ (פרוש: שלח שטר צואה לביתיה) - *וְאִיגַּיֵּיר.

נפש יהודה אייתי דמא ואינסי. ואנסה אם דם זבחים הוא ונסה ולא אידמי שחט בהמות ולא אידמי הדם: **ואיגייר**. נבוזראדן:

תָּאנָא: נַעֲמָן *גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה; נְבוּזַרְאֲדָן גֵּר צֶדֶק הָיָה. מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל הָמָן לִמְּדוּ תּוֹרָה *בִּבְנֵי בְרַק, וּמָאן נִינְהוּ? רַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת. בְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא לִמְּדוּ תּוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם, וּמַנּוּ? רַבִּי עֲקִיבָא וְחַבְרָיו. מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לִמְּדוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים וּמָאן אִינּוּן? שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע (פי' נבוכדנצר) בִּקֵּשׁ לְהַכְנִיס מִזַּרְעוֹ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתְךָ וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלְךָ, תַּכְנִיס אֶת זַרְעוֹ תַּחַת כְּנָפֶיךָ? הֵינוּ דִכְתִיב: "*רְפָאנוּ אֶת־בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה עִזְבוּהָ וְנֵלֵךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי־נָגַע אֶל־הַשָּׁמַיִם מִשְׁפָּטָהּ וְנִשָּׂא עַד־שְׁחָקִים" (ירמיה נא, ט). אֲמַר עוּלָּא: זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: אֵלּוּ נְהָרוֹת שֶׁבְּבָבֶל, וְהֵינוּ *צִינּוֹנֵיתָא דְּבַבְלָאֵי.

נפש יהודה גר תושב. שלא קיבל עליו שאר מצות וקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ומזלות: **בבני ברק**. שם מקום: **רפאנו**. ולא נרפתה, שהיה הקב"ה מבקש לרפאותו להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה: **תא**. צא ממקומך ובוא אל ארץ ישראל ותכבשנה. בבל בצפון של ארץ ישראל היה:

אָמַר עוּלָא: עַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁיִּבְּבֵי בִישֵׁי דִּירוּשְׁלֵם הֲווּ, כִּי חָזוּ לִנְבִיאֵי דְּאִינְבִּיאוּ עָלָהּ: "מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה" (ירמיה א, יד), שָׁלְחוּ לֵיהּ לִנְבוּכַדְנֶצַּר: תָּא אָתֵי עָלָהּ. שָׁלַח לְהוּ: מִסְתַּפְּינָא דִּלְמָא תֵּיסַק בִּי כִּי הֵיכֵי דִּסְלִיקַת לְסַנְחֵרִיב. שָׁלְחוּ לֵיהּ: "*כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ", וְאֵין אִישׁ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה" (שמות טו, ג). שָׁלַח לְהוּ: *דָּיֵיל תָּיֵיר וְאָתֵי תָּיֵיר. שָׁלְחוּ לֵיהּ: "הָלַךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק", וְאֵין רָחוֹק אֶלָּא בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל" (ישעיה לט, ג) וּכְתִיב: "הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים" וגו' (ירמיה ח, יט). שָׁלַח לְהוּ: אִיכָּא צַדִּיקֵי דְּבָעוּ רַחֲמֵי וְאָהְדְּרוּ לֵיהּ. שָׁלְחוּ לֵיהּ: "*צְרוֹר הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ", וְאֵין כֶּסֶף אֶלָּא צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וָאֶכְרֶה לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים" (הושע ג, ב). שָׁלַח לְהוּ: אִיכָּא רְשִׁיעֵי דְּאָהְדְּרוּ בִּתְיוּבְתָּא וְאָהְדְּרוּ לֵיהּ. שָׁלְחוּ לֵיהּ *כְּבָר קָבַע לָהֶם זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְיוֹם הַכֶּסֶא יָבֹא בֵּיתוֹ" (משלי ז, כ), וְאֵין כֶּסֶא אֶלָּא זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ" (תהלים פא, ד). שָׁלַח לְהוּ: *סִיתְוָא הוּא וְלָא מָצֵינָא מִתַּלְגָּא וּמִמְטָרָא. שָׁלְחוּ לֵיהּ: *תָּא אַשְׁכְּחִינָא דְּטוּרֵי, סִיתְוָא נָיְחֵי בְּאַרְעָא [וְאַתָּא בַּמְּדְבָּר], שֶׁנֶּאֱמַר: "*שִׁלְחוּ־כַר מוֹשֵׁל־אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְבָּרָה אֶל־הַר בַּת־צִיּוֹן" (ישעיה טז, א). שָׁלַח לְהוּ: כִּי אַתְּינָא לֵית לִי דּוּכְתָּא *לְמֵיתַב. שָׁלְחוּ לֵיהּ: *קִבְרוֹת שָׁלְהֶם מְעוּלִּין מִפִּלְטֵרִין שֶׁלָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּעֵת הַהִיא [נְאֻם־ה'] *יוֹצִיאוּ אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־עַצְמוֹת שָׂרָיו (ועבדיו) וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים" (ירמיה ח, א).

נפש יהודה כי אין האיש. מקרא הוא במשלי: **דייל תייר ואתי תייר**. פירוש כמו שהולך צמד בקר של מחרישה בתלם אחד וחוזר ועושה תלם אחר חוזר ואתי בצד זה ואתי כן הקב"ה את להם: **צרור הכסף לקח בידו**. צדיקים שבהם מתו: **ואכרה לי בחמשה עשר כסף**. פדיתי אותה ממצרים בט"ו בניסן כסף בזכות הצדיקים שנקראו כסף חומר שעורים שלשים סאין ולתך שעורים הם חמשה עשר סאין אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין פרק גיד הנשה פעמים ששלשים כאן וט"ו בארץ ישראל ופעמים שט"ו בחוצה לארץ ושלשים בארץ ישראל: **כבר קבע להם זמן**. שלא יבא עד שבעים שנה שתשלם גלות בבל לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו שומעין אנו שהוא אכל מלתא דהוי אמר ליה היה משיב דברים אלו: **סיתוא הוא**. חורף הוא ולא אוכל לבא משלג וממטר: **תא אשינא דטורי**. בוא תחת שן הסלעים שהם בהרים שיגינו עליך משלג וממטר כשתהיה בחורף כאן: **שלחו כר מושל ארץ**. שלחו שליח אל נבוכדנצר שהיה מושל ארץ שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים: **למיתב**. לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל אני וחיילי לישב במקום מכוסה מפני הגשמים: **קברות**. של ישראל מערות שלהן סביב לירושלים ובהן אתה וחיילותיך יכולים לישב: **יוציאו**

את עצמות מלכי יהודה. שעתידין להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו':

וְהַכֹּל הָיָה בְּחֶטְאָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סג, ב): אָמְרוּ: אֵלְיָהוּ הַצַּדִּיק הָיָה מְחַזֵּר עַל נְפוּחֵי רָעָב שֶׁבִּירוּשָׁלַם. פַּעַם אַחַת מָצָא תִּינוֹק אֶחָד נָפוּחַ מוּטָל בָּאַשְׁפָּה. אָמַר לוֹ: מֵאֵי זוֹ מִשְׁפָּחָה אַתָּה? אָמַר לוֹ: מִמִּשְׁפָּחָה פְּלוֹנִית. אָמַר לוֹ: כְּלוּם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מֵאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה אֶלָּא אַתָּה? אָמַר לוֹ: לָאו, חוּץ מֵהַהוּא עָנִי. אָמַר לוֹ: אִם אֲנִי מְלַמֶּדְךָ דָּבָר שֶׁאַתָּה חַיָּב בּוֹ - אַתָּה לָמֵד? אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: בְּכָל יוֹם וְיוֹם אֱמֹר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". אָמַר לֵיהּ: חַס וְשָׁלוֹם לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם ה', שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ אָבִיו כָּךְ. מִיָּד הוֹצִיא יִרְאָתוֹ מֵחֵיקוֹ וּמְחַבְּקוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ עַד שֶׁנִּבְקַע כְּרֵסוֹ, וְנָפְלָה יִרְאָתוֹ לָאָרֶץ וְנָפַל הוּא עָלֶיהָ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם" (ויקרא כו, ל). *בָּתַר דַּאֲבִיקוּ בָּהּ.

נפש יהודה בתר דאביקו בעבודת כוכבים ומזלות. לכתחלה לא היו עובדין כוכבים ומזלות אלא להתיר להם עריות שיודעין היו שאין בה ממש וכיון שדבקו בה היו אדוקין בו בתוקף יצרם:

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל גָּרְמוּ לָהֶם כָּל מַכּוֹתָם - בָּהּ לָקוּ וּבָהּ מִתְנַחֲמִים, כִּדְאִיתָא בְּאֵיכָה רַבָּתִי: "כִּי־רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דָוִי" (איכה א, כב), אַתְּ מוֹצֵא כִּי בַדָּבָר שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּהּ לָקוּ וּבָהּ מִתְנַחֲמִין. חָטְאוּ בָרֹאשׁ, דִּכְתִיב: "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה" וגו' (במדבר יד, ד) וְלָקוּ בָרֹאשׁ, דִּכְתִיב: "עַל־מָּה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי" (ישעיה א, ה) וּמִתְנַחֲמִים בָּרֹאשׁ, דִּכְתִיב: "וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַה' בְּרֹאשָׁם" (מיכה ב, יג).

חָטְאוּ בָּאָזֶן, דִּכְתִיב: "וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְׁמוֹעַ" (זכריה ז, יא), לָקוּ בָאָזֶן, דִּכְתִיב: "כָּל שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו" (שמואל־א ג, יא) וּמִתְנַחֲמִין בָּאָזֶן, דִּכְתִיב: "וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָּבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר" (ישעיה ל, כא).

חָטְאוּ בָּעַיִן, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָבְהוּ בְנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה" וגו' *וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינַיִם" וגו' (שם ג, טז), וְלָקוּ בָעַיִן, דִּכְתִיב: "עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַיִם כִּי־רָחַק מְמֶנִּי" וגו' (איכה א, טז) וּמִתְנַחֲמִין בָּעַיִן, דִּכְתִיב: "כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן" (ישעיה נב, ח).

נפש יהודה משקרות עינים. בכחול היו מצבעים עיניהם בצבע ליפותם כדי לזנות עמהם:

חָטְאוּ בָאַף, דִּכְתִיב: "וְהִנָּם שֹׁלְחִים אֶת־הַזְּמוֹרָה אֶל־ אַפָּם" (יחזקאל ח, יז) וְלָקוּ בָאַף, דִּכְתִיב: "אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי" וגו' (ויקרא כו, מא) וּמִתְנַחֲמִין בָּאַף, דִּכְתִיב: "וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם" (שם שם, מד).

נפש יהודה הזמורה. חרפה ובושה אל פניהם או מזמרים מאחוריהם שהופכין אל היכל והריח עלה באף שלהם:

חָטְאוּ בַּפֶּה דִּכְתִיב: "וְכָל פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה" (ישעיה ט, טז) וְלָקוּ בַּפֶּה דִּכְתִיב: "אֱרֹם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה" (שם שם, יא) וּמִתְנַהֲמִין בַּפֶּה. דִּכְתִיב: "אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ" וגו' (תהלים קכו, ב).

חָטְאוּ בַּלָּשׁוֹן, דִּכְתִיב: "וַיְדָרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא בֶאֱמוּנָה" וגו' (ירמיה ט, ב) וְלָקוּ בַּלָּשׁוֹן, דִּכְתִיב: "דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק" וגו' (איכה ד, ד) וּמִתְנַהֲמִין בַּלָּשׁוֹן, דִּכְתִיב: "אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה" וגו'.

חָטְאוּ בַּלֵּב דִּכְתִיב: "וְלִבָּם *שָׁמוּ שָׁמִיר" (זכריה ז, יב) וְלָקוּ בַּלֵּב, דִּכְתִיב: "וְכָל־לֵבָב דַּוָּי" (ישעיה א, ה) וּמִתְנַהֲמִין בַּלֵּב, דִּכְתִיב: "דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַ͏ִם" וגו' (שם מ, ב).

נפש יהודה שמו שמיר. קשה כמו התולעת שמיר שמבקע אבנים:

חָטְאוּ בַּיָּד, דִּכְתִיב: "יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ" (שם א, טו) וְלָקוּ בַּיָּד, דִּכְתִיב: "יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת" (איכה ד, י) וּמִתְנַהֲמִין בַּיָּד, דִּכְתִיב: "יוֹסִיף ה' שֵׁנִית יָדוֹ" (ישעיה יא, יא).

חָטְאוּ בָּרֶגֶל, דִּכְתִיב: "כִּי רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ" (משלי א, טז) וְלָקוּ בָּרֶגֶל, דִּכְתִיב: "טֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם" (ירמיה יג, טז) וּמִתְנַהֲמִין בָּרֶגֶל, דִּכְתִיב: "מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר" (ישעיה נב, ז).

חָטְאוּ בְּ"הוּא", דִּכְתִיב: "כִּחֲשׁוּ בַּה' וַיֹּאמְרוּ לוֹא־ הוּא" (ירמיה ה, יב) וְלָקוּ בְּ"הוּא", דִּכְתִיב: "וַיֶּהֱפַךְ לָהֶם לְאוֹיֵב הוּא נִלְחַם בָּם" (ישעיה סג, י) וּמִתְנַהֲמִין בְּ"הוּא", דִּכְתִיב: "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא" (שם נא, יב).

חָטְאוּ בְּ"זֶה", דִּכְתִיב: "כִּי־זֶה מִשֶּׁה הָאִישׁ" (שמות לב, א) וְלָקוּ בְּ"זֶה", דִּכְתִיב: "עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ" (איכה ה, יז) וּמִתְנַהֲמִין בְּ"זֶה", דִּכְתִיב: "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ" (ישעיה כה, ט).

חָטְאוּ בְּאֵשׁ, דִּכְתִיב: "*הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת מְבַעֲרִים אֶת־הָאֵשׁ" (ירמיה ז, יח) וְלָקוּ בְּאֵשׁ, דִּכְתִיב: "מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ" וגו' (איכה א, יג) וּמִתְנַהֲמִין בְּאֵשׁ, דִּכְתִיב: (זכריה ב, ט): "וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ [נְאֻם ה'] חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב" (נאם ה').

נפש יהודה הבנים מלקטים עצים. לבער אש לתקרובת עבודת כוכבים ומזלות:

חָטְאוּ בְּ"יֵשׁ", דִּכְתִיב: "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ" (שמות יז, ז) וְלָקוּ בְּ"יֵשׁ", דִּכְתִיב: "הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי" וגו' (איכה א, יב) וּמִתְנַהֲמִין בְּ"יֵשׁ", דִּכְתִיב: "לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ" (משלי ח, כא).

חָטְאוּ בְּכִפְלַיִם, דִּכְתִיב: "חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַם עַל־כֵּן" וגו' (איכה א, ח) וְלָקוּ בְּכִפְלַיִם דִּכְתִיב: "כִּי לָקְחָה מִיַּד ה' כִּפְלַיִם" וגו' (ישעיה מ, ב). וּמִתְנַחֲמִין בְּכִפְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם" (שם שם, א).

נפש יהודה נחמו נחמו. והיינו נחמה כפל:

פֶּרֶק רְבִיעִי [שה]

אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה שֶׁנִּגְזְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל הַגָּלֻיּוֹת עַל עֲוֹנוֹתָם שֶׁיֵּדַע הַבּוֹרֵא שֶׁעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת, קוֹדֶם שֶׁהִגְלָם בְּגָלוּת רִאשׁוֹנָה שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְהַשְּׁנִיָּה שֶׁל בָּבֶל, שָׁלַח לָהֶם נְבִיאָיו, שֶׁהִתְרוּ בָהֶם כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁיָּשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּישַׁעְיָהוּ וְיִרְמְיָהוּ, שֶׁהִתְרוּ בָהֶם כַּמָּה הַתְרָאוֹת, עַד שֶׁקִּלְקֵל יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא בִּרְאוֹתוֹ זְדוֹן לִבָּם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יד, א): כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה קְלָלוֹת *קִלְקֵל יְשַׁעְיָה אֶת יִשְׂרָאֵל, *וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה: "יְרֻהָבוּ הַנַּעַר" וגו' (ישעיה ג, ה). שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה קְלָלוֹת מַאי נִינְהוּ? "כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן" וגו' (שם שם, א־ה'). "מַשְׁעֵן", אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא; "וּמַשְׁעֲנָה", אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה כְּגוֹן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא וַחֲבֵרָיו. וּפִלְיָגֵי בָּהּ רַב פַּפָּא וְרַבָּנָן, חַד אָמַר: *שֵׁשׁ מֵאוֹת סִדְרֵי מִשְׁנָה; וְחַד אָמַר שְׁבַע מֵאוֹת סִדְרֵי מִשְׁנָה. "כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם", אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד; "וְכֹל מִשְׁעַן־מָיִם", אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַגָּדָה, שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּמַּיִם. "גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה", "גִּבּוֹר" זֶה *בַּעַל שְׁמוּעוֹת; "וְאִישׁ מִלְחָמָה", זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לִלְחֹם בְּמִלְחֶמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה; "שׁוֹפֵט" זֶה דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת; "נָבִיא", כְּמַשְׁמָעוֹ; "קֹסֵם", זֶה מֶלֶךְ, דִּכְתִיב: "*קֶסֶם עַל־שִׂפְתֵי־מֶלֶךְ" (משלי טז, י): "זָקֵן", זֶה *הָרְאוּי לֵישֵׁב בִּישִׁיבָה. "שַׂר־חֲמִשִּׁים", זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁאֹל וְלִתֵּן בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה. דְּבָר אַחֵר: "שַׂר־חֲמִשִּׁים", *כִּדְרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אֵין מַעֲמִידִין תַּרְגְּמָן עַל הַצִּבּוּר פָּחוֹת מֵחֲמִשִּׁים, "וּנְשׂוּא פָנִים", זֶה שֶׁנּוֹשְׂאִים פָּנִים לְדוֹרוֹ, *לְמַעְלָה, כְּגוֹן רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, לְמַטָּה, כְּגוֹן רַבִּי אֲבָהוּ בֵּי קֵיסָר; "וְיוֹעֵץ", זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבֹּעַ חֳדָשִׁים; "וְחָכָם", זֶה תַּלְמִיד הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹתָיו; "חַרְשִׁים", זֶה תַּלְמִיד שֶׁבָּשָׁעָה שֶׁפּוֹתֵחַ בְּדִבְרֵי תוֹרָה נַעֲשִׂים הַכֹּל כְּחֵרְשִׁים; "וּנְבוֹן", זֶה שֶׁמֵּבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר; "לָחַשׁ", זֶה *שֶׁרָאוּי לִמְסֹר לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּשְׁנֶה בַּלַּחַשׁ. "וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם הַמְנַעֲרִים מִן הַמִּצְוֹות; "*וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־בָם" אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא: אֵלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁבְּנֵי תִּינוֹקוֹת (פרוש: שועלים). וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה: "יְרֻהָבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן", יָבוֹא מִי שֶׁמְּנֻעָר מִן הַמִּצְוֹות *וְיִרְהַב בְּמִי שֶׁמָּלֵא מִצְוֹות כְּרִמּוֹן; "וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד", יָבוֹא מִי שֶׁחֲמוּרוֹת דּוֹמוֹת עָלָיו כְּקַלּוֹת וְיִרְהַב בְּמִי שֶׁקַּלּוֹת דּוֹמוֹת עָלָיו כַּחֲמוּרוֹת.

נפש יהודה קלל **ישעיה את ישראל**. כלומר נתנבא עליהן י"ח פורעניות: **ולא נתקררה דעתו**. ר"ל שהיה דואג על הקללות שיבואו לת"ח כדדרשינן כיון שאמר ירהבו הנער בזקן זה שקנה חכמה והנער שנעור מדברי תורה והנקלה בנכבד ירהבו פירוש יתגאה שיאמר אני חכם ולא אתה אני נכבד ואתה נקלה א"כ עליהם יבואו הקללות אז נתקררה דעתו: **שש מאות סדרי משנה**. היו בימיהן: **לחם אלו בעלי תלמוד**. שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם: **בעל שמועות**. ששמע הלכות פסוקות מרבותיו ושגורות בפיו: **קסם על שפתי מלך**. שצריך לדעת חכמות נסתרות כקוסם שיודע בכישוף: **ראוי לישב בישיבה**. וליטול ממנו עצה בכל דברי חכמה: **כדרבי אבהו**. להעמיד לפניו מתורגמן לדרוש ברבים: **למעלה**. נושאין פנים בעבורו לדורו שהכל ניזונין בזכותו כגון ר' חנינא בן דוסא כדאמרינן בעלמא כל העולם כולו אינן ניזונין אלא בשביל חנינא בני למטה מלכי העובדי כוכבים ומזלות מכבדין אותו בשבילו כגון רבי אבהו שהיה חשוב בבית המלך כדאמרינן בסנהדרין דהוו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה וכו': **שראוי למסור לו סודות התורה**. כגון אב בית דין ולבו דואג עליו: **ותעלולים**. בני שועלים כלומר שפלים בני שפלים ימשלו בתלמידי חכמים: **וירהב במי וכו'**. ויתגאה עליו והיינו שיאמרו אנחנו חכמים וחסידים וכמו שאמרו למען שמי יכבד ה' כך אומר עם הארץ:

וּבְכָל זֶה לֹא נִכְנְעוּ עַד שֶׁבָּא יִרְמְיָה הַנָּבִיא וְהֶרְאָה לָהֶם מְגִלַּת אֵיכָה, שֶׁכְּתוּבוֹת בָּהּ הָרָעוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ. וְהֶתְחִלָּה מִמִּלַּת "אֵיכָה", שֶׁהוּא לְשׁוֹן תּוֹכָחָה גְּדוֹלָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּרֵאשׁ אֵיכָה רַבָּתִי: שְׁלֹשָׁה אָמְרוּ בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁל "אֵיכָה": מֹשֶׁה, יְשַׁעְיָה, יִרְמְיָה. מֹשֶׁה אָמַר: "אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי" (דברים א, יב); יְשַׁעְיָה אָמַר: "אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה" (ישעיה א, כא); יִרְמְיָה אָמַר: "אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד" (איכה א, א). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? *לְמַטְרוֹנָא שֶׁהָיוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה *שׁוֹשְׁבִינִין, אֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּשַׁלְוָתָהּ וְאֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּחָפְזָהּ וְאֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּנִוּוּלָהּ. מֹשֶׁה רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁהִיא בִּכְבוֹדָהּ וּבְשַׁלְוָתָהּ, אָמַר: "אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי", וגו'; יְשַׁעְיָה רָאָה אוֹתָהּ בְּחָפְזָהּ, אָמַר: "אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה"; יִרְמְיָה רָאָה אוֹתָהּ בְּנִוּוּלָהּ וְאָמַר: "אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד", שֶׁאָלוּ תַּלְמִידָיו אֶת בֶּן עַזַּאי, אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ דְּרֹשׁ לָנוּ דָּבָר אֶחָד מִמְּגִלַּת קִינוֹת. אָמַר לָהֶם: לֹא גָלוּ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁכָּפְרוּ בִּיחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם וּבַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וּבַמִּילָה שֶׁנִּתְּנָה לְעֶשְׂרִים דּוֹר וּבַחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה - כְּמִנְיַן "אֵיכָה".

נפש יהודה למטרונא. תרגום של שומר הפילגשים נטיר מטרוניתא: **שושבינין**. תרגום ולאמנון רע ולאמנון שושבינא:

וְגָרְסִינַן נַמִּי בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קד, א): "אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד", אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מַה לָקוּ יִשְׂרָאֵל בְּ"אֵיכָה"? מִפְּנֵי [שֶׁעָבְרוּ עַל שִׁלְשִׁים וְשֵׁשׁ כְּרִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מַה לָקוּ *בְּאֶלֶף בֵּית? מִפְּנֵי] שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּאֶל"ף בֵּי"ת. "בָּדָד" אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲנִי אֶמְרָתִי: "וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל *בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב" (דברים לג, כח) וְעַכְשָׁיו בָּדָד יִהְיֶה מוֹשָׁבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּדָד יֵשֵׁב" (ויקרא יג, מו). "*הָעִיר רַבָּתִי עָם" (איכה א, א), אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָיוּ מַשִּׂיאִין *קְטַנָּה לְגָדוֹל וּגְדוֹלָה לְקָטָן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם בָּנִים הַרְבֵּה. "הָיְתָה כְּאַלְמָנָה" (שם), אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כְּאַלְמָנָה וְלֹא אַלְמָנָה מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר. "רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת" (שם), אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהוֹלְכִים נַעֲשִׂים שָׂרִים לַאֲדוֹנֵיהֶם.

נפש יהודה באל"ף בי"ת. ואיכה כל המגילה מסודר באל"ף בי"ת: **בטח בדד.** שיושבין יחידים ואינן מתיראין לא מן העובדי כוכבים ומזלות ולא מן חיות רעות: **העיר רבתי עם.** שמרבה והולך יותר משאר עם: **קטנה לגדול.** שזרע של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר כשל גדול וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה לפיכך גדולה משיאין לקטן כדי שתהא זרע קולט מהר וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרע קולט מהר ולא קטנה לקטן ששוהין להוליד ולא קטן וקטנה ממש אלא שעומדין על פרקן וראוין הם להוליד ומיהו אין זרע שלהם מבושל כל כך:

תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי אָדָם שֶׁנִּשְׁבּוּ מֵהַר הַכַּרְמֶל וְהָיָה שַׁבַּאי מְהַלֵּךְ אַחֲרֵיהֶם. אָמַר *אֶחָד לַחֲבֵרוֹ: גָּמָל מְהַלֵּךְ לְפָנֵינוּ, סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו וְטָעוּן שְׁתֵּי נוֹדוֹת, אֶחָד שֶׁל יַיִן וְאֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן, וּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם מַנְהִיגִים אוֹתוֹ, אֶחָד גּוֹי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶם הַשַּׁבַּאי: עַם קְשֵׁי עֹרֶף, מִנַּיִן אַתֶּם יוֹדְעִים? אָמְרוּ לוֹ: גָּמָל אוֹכֶלֶת עֲשָׂבִים שֶׁלְּפָנֶיהָ, מִצַּד שֶׁרּוֹאָה, וּמִצַּד שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה אֵינָהּ אוֹכֶלֶת; וּטְעוּנָה שְׁתֵּי נוֹדוֹת, אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן וְאֶחָד שֶׁל יַיִן - *שֶׁמֶן מְטַפְטֵף וְצָף וְיַיִן מְטַפְטֵף וְשׁוֹקֵעַ; וּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם מַנְהִיגִין אוֹתָהּ, אֶחָד גּוֹי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל - גּוֹי *נִפְנָה לְדֶרֶךְ וְיִשְׂרָאֵל נִפְנָה לַצְּדָדִין. *רָדַף אַחֲרֵיהֶם וּמָצָא כְּדִבְרֵיהֶם וּנְשָׁקָם עַל רֹאשָׁם, וֶהֱבִיאָם לְבֵיתוֹ וְעָשָׂה לָהֶם סְעוּדָה גְּדוֹלָה וְהָיָה מְרַקֵּד לִפְנֵיהֶם. *אָמְרוּ לוֹ: כִּמְדֻמֶּה לָנוּ שֶׁאֲדוֹנֵנוּ בֶּן קַלַסְתָּא שֶׁל מֶלֶךְ הוּא. הָלַךְ וְשָׁאַל לְאִמּוֹ, אָמַר לָהּ: אִם אַתְּ מַגֶּדֶת לִי - מוּטָב, וְאִם לָאו - אֲנִי מְצַוֶּה וְהוֹרְגִין אוֹתָךְ. אָמְרָה לוֹ: בְּנִי, בִּשְׁעַת חֻפָּה יָצָא בַּעְלָהּ וְנִכְנַס קְלַסְתָּא שֶׁל מֶלֶךְ וּבָא עָלֶיהָ וְנִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ. הֵבִיא לָהֶם בָּשָׂר, אָמְרוּ לוֹ: בָּשָׂר זֶה יֵשׁ בּוֹ טַעַם כֶּלֶב. הָלַךְ וְשָׁאַל לְאִמּוֹ, אָמַר לָהּ: אִם אַתְּ מַגֶּדֶת לִי - מוּטָב, וְאִם לָאו - אֲנִי מְצַוֶּה וְהוֹרְגִין אוֹתָךְ. אָמְרָה לוֹ: בְּנִי, כִּבְשָׁה אַחַת יֵשׁ לָנוּ וּמֵתָה אִמָּהּ וְהֵנַקְתִּי מִכַּלְבָּה אַחַת. הֵבִיא לָהֶם יַיִן, אָמְרוּ לוֹ: יַיִן

וֶה יֵשׁ בּוֹ טַעַם מֵת. הָלַךְ וְשָׁאַל לְאִמּוֹ. אָמְרָה לוֹ: הַיַּיִן *מְדֻלְיוֹת שֶׁעַל קֶבֶר אָבִיו. נָתַן לָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב וּנְשָׂקָם וְאָמַר: "בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בָּחַר בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְנָתַן לָהֶם מֻחְכָּמָתָם וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוֹלְכִים נַעֲשִׂים שָׂרִים לַאֲדוֹנֵיהֶם. וּפְטָרָן וְהָלְכוּ לְבָתֵּיהֶם לְשָׁלוֹם.

נפש יהודה אחד. מן הנשבין אמר לחבירו גמל זה שמהלך לפנינו סומא הוא וכו': **ויין מטפטף ושוקע**. בקרקע ורואין אנו בין רגלינו הטיפין שנפלו כשעובר הגמל במקום זה שקועין ומצד האחר הטיפין של שמן שצפין: **נפנה**. שעשה צרכו חוץ לדרך: **רדף**. השבאי דרך הגמל והמנהיג ומצא כדבריהם: **אמרו לו**. אותן יהודים על אותו שבאי אדוניהם שהוא בן קלוסתא שר הטבחים ההורג בדיני נפשות של מלך שהיה דיוקנו דומה לדוגמת פניו של אותו קלוסתא של מלך שבזנות ילדה: **מדליות**. מגפן שהוא עומד על קבר בעלה:

"בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה" (איכה א, ב), אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אַחַת עַל מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וְאַחַת עַל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי. "בַּלַּיְלָה", *עַל עִסְקֵי לַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא" (במדבר יד, א). אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, אֲנִי אֶקְבַּע לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר: "בַּלַּיְלָה", כָּל הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה *קוֹלוֹ נִשְׁמָע. דָּבָר אַחֵר: בַּלַּיְלָה *כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בּוֹכִים עִמּוֹ. דָּבָר אַחֵר: כָּל הַשּׁוֹמְעִים קוֹלוֹ *בּוֹכִים כְּנֶגְדּוֹ. וּמַעֲשֶׂה בִּשְׁכֶנְתּוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁמֵּת בְּנָהּ וְהָיְתָה בּוֹכָה בַּלַּיְלָה. וְהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל שׁוֹמֵעַ קוֹלָהּ וּבוֹכֶה כְּנֶגְדָּהּ, עַד שֶׁנָּשְׂרוּ *רִיסֵי עֵינָיו. לְמָחָר *הִכִּירוּ בּוֹ עֲבָדָיו וְהוֹצִיאוּהָ מִשְּׁכוּנָתוֹ.

נפש יהודה על עסקי לילה. לפי שבכו אותו לילה בכית חנם: **קולו נשמע**. יותר מביום כדאמר בעלמא מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכו תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואף על פי כן אין מנחם לה: **כוכבים ומזלות בוכים**. שנכמרו רחמים עליו: **בוכים כנגדו**. מתוך שנשמע בהדיא מרכך לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו: **ריסי עיניו**. שער שבבת עין הוא נופל ונכפל על העין מרוב דמעות: **הכירו בו**. עבדיו של ר"ג ראו בו ששער ריסיו נפלו ממנו מרוב בכי והוציאוה לאותה האשה מהשכונה:

"וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ" (איכה א, ב), אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּאִשָּׁה שֶׁבּוֹכָה *עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ, דִּכְתִיב: "*אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֻרַת־שַׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ" (יואל א, ח).

נפש יהודה על בעל נעוריה. שבוכה תמיד ומצויה דמעתה על לחיה: **אלי**. קוננו קינה מתרגמינן איליא:

"הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ" (איכה א, ה), אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמַּצֵּר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשָׂה רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ" (ישעיה ח, כג). וַאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: כָּל הַמַּצִּיק לְיִשְׂרָאֵל אֵין נַעֲשָׂה עֵיף.

"לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי־דָרֶךְ" (איכה א, יב), אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִכָּאן *לְקוּבְלָנָא שֶׁל תּוֹרָה. מַאי "כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ"? אָמַר רַב עַמְרָם: עֲשָׂאוּנִי כְּעוֹבֵר עַל דַּת, דְּאִלּוּ בְּסְדוֹם כְּתִיב: "וַה' הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה" (בראשית יט, כד) וְאִלּוּ בִּירוּשָׁלַם כְּתִיב: "מִמָּרוֹם *שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי" (איכה א, יג). "וַיִּגְדַּל עָוֹן בַּת־עַמִּי מֵחַטַּאת סְדֹם" (שם ד, ו) *וְכִי מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *מְדָּה יְתֵירָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַם שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּסְדוֹם, דְּאִלּוּ בִּסְדוֹם כְּתִיב: "הִנֵּה־זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גְּאוֹן שִׂבְעַת־לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט [וגו'] וְיַד־עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה" (יחזקאל טז, מט) וְאִלּוּ בִּירוּשָׁלַם כְּתִיב: "יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת" וגו' (איכה ד, י).

נפש יהודה לקובלנא. אדם שצועק וקונן על דבר נקרא קבלן ואם הוא מספר אותו לאחרים יאמר לא עליכם יבא כמו שבא עלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזר עליו והמקפיד על כך אין בו משום ניחוש ל"א לקובלנא כשיש לו צרה יודיענו לרבים קובלנא צעקה ל"א נגד דמתרגמינן קבל כאדם שאומר לחבירו לא כנגדך אני אומר ומן המקרא נלמד שיאמר כן דכתיב לא אליכם כל עוברי דרך עוברי מצות ה' לא עליכם נביא היה מתנודד על החורבן כאלו באה עליו צרה ומהפכה לאחרים ואומר להם לישראל לא תהא לכם צרה כזו וכמדומה שנביא היה מדבר כנגד בני משה או כנגד עשרת השבטים שלא הגלה נבוכדנצר: **שלח אש בעצמותי**. והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום: **וכי משוא פנים יש בדבר**. הואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום ל"א וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה' המטיר הוא בעצמו והכא כתיב שלח על ידי שליח: **מדה יתירה**. לטובה דבירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו שהיתה מזמנת חברתה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב ויד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליה שלא נהפכו ל"א מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים שילדיהן היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו ואילו בסדום גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה משוא פנים בדבר:

"*סִלָּה כָל אַבִּירֵי ה'" (שם א, טו) אָמַר עוּלָא: כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר: נִפְסַל מַטְבֵּעַ זוֹ. "פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם" וגו' (שם ב, טז), אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *מִפְּנֵי מַה הִקְדִּים פֶּ"ה לְעַי"ן? בְּשֶׁבִּיל מְרַגְּלִים, שֶׁאָמְרוּ בְּפִיהֶם מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם.

נפש יהודה סלה. לשון מסלה כלומר כל האבירים פסלם הקב"ה ועשאם פסולים וכבושים כמסלה זו והיינו דומיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה סלה לשון מסלה כלומר כל אבירי השליך מעלי ופסלם מקרבי: **מפני מה הקדים פ"א לעי"ן**. ברוב אלפ"א בית"א שבאיכה מפני מרגלים שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו בעין:

וְאוֹתָהּ בְּכְיָה שֶׁל חִנָּם שֶׁבָּכוּ יִשְׂרָאֵל בְּסִבַּת הַמְּרַגְּלִים הִיא גְּרָמָה לָהֶם בְּכְיָה לְדוֹרוֹת בְּלֵיל ז"ה. דְּגַרְסִינַן בְּפֶרֶק בַּתְרָא דְּתַעֲנִיּוֹת (כט, א): תַּנְיָא: בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בְּסִיוָן שָׁלַח מֹשֶׁה מְרַגְּלִים, וּכְתִיב: "וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם" (במדבר יג, כה). *אַרְבָּעִים חָסֵר חַד הֲווּ? אָמַר אַבַּיֵי: תַּמּוּז דְּהַהִיא שַׁתָּא מְלוּיֵי מַלְיוּהָ, דִּכְתִיב: "*קָרָא עָלַי מוֹעֵד בַּחוּרַי" (איכה א, טו) וּכְתִיב: "וַתִּשָּׂא כָל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם" וגו' (במדבר יד, א) וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֵם בָּכוּ בְּכְיָה שֶׁל חִנָּם אֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם בְּכְיָה לְדוֹרוֹת.

נפש יהודה ארבעים חסר חד. ב' מסיון וכ"ט מתמוז וח' מאב הוה ל"ט ומשני תמוז דאותה שנה מלא הוי ל' יום: **קרא עלי מועד**. דכל חודש מלא יש בו מועד וחודש תמוז שאין בו מועד והוא חסר קרא עלי במעשה המרגלים להיות מלא כאילו יש בו מועד שיהא הוא משלים למ' יום לשבור בחורי שלא היו בני כ' אז שיקבלו עונשם לדורות באותו יום שגם הם היו מלוננים:

חָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְנֶצַּר [מֶלֶךְ בָּבֶל] בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים [וגו'] וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית ה' וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ" וגו' (מלכים־ב כה, ח־ ט), אֵינִי, וְהָא כְתִיב: "בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה [שָׁנָה] לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר" (ירמיה נב, יב) וּכְתִיב "וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־ה' וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ" וגו' (שם שם, יג) וְתַנְיָא: אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר בְּשִׁבְעָה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בֶּעָשׂוֹר, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר בֶּעָשׂוֹר, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בְּשִׁבְעָה - הָא כֵּיצַד? בְּשִׁבְעָה בּוֹ נִכְנְסוּ גּוֹיִים לָהֵיכָל וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ בּוֹ וְקִרְקְרוּ בּוֹ וּשְׁמִינִי וּתְשִׁיעִי עַד שֶׁפָּנָה הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי־נָטוּ צִלְלֵי־עֶרֶב" (שם ו, ד), לְעִתּוֹת הָעֶרֶב הִצִּיתוּ בּוֹ אֶת הָאֵשׁ וְנִשְׂרַף עַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ. וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִלְמָלֵא הָיִיתִי בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא קְבַעְתִּיו אֶלָּא בַּעֲשִׂירִי, שֶׁרֹב הַהֵיכָל בּוֹ נִשְׂרַף. וְרַבָּנָן: אַתַּחְלְתָּא דְּפֻרְעָנוּתָא הוּא עִקָּר.

בַּשְּׁנִיָּה, מִנָּא לָן? דְּתַנְיָא: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מְגַלְגְּלִין זְכוּת לְיוֹם זְכוּת *וְחוֹבָה לְיוֹם חוֹבָה. אָמְרוּ: כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה - אוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה וּמוֹצָאֵי שַׁבָּת הָיָה וּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיָה וּמִשְׁמַרְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָרִיב הָיְתָה וְהַלְוִיִּים עוֹמְדִים *עַל דּוּכָנָם וְאוֹמְרִים שִׁירָה.

וּמַה שִׁירָה הָיוּ אוֹמְרִים? "וַיָּשֻׁב עֲלֵיהֶם אֶת־אוֹנָם" (תהלים צד, כג) וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר "יַצְמִיתֵם ה' אֱלֹהֵינוּ" (שם) עַד שֶׁבָּאוּ גּוֹיִים וּכְבָשׁוּם, וְכֵן בַּשְּׁנִיָּה.

נפש יהודה חובה ליום חייב. היינו תשעה באב דרגילין להיות בו רעות: **על דוכנם**. מקום עשוי כעין אצטבא ועליו לוים עומדים לשורר נקרא דוכן: **וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו**. במזמור אל נקמות ה' והוא שיר של יום רביעי והאי דאמרו ליה ביום ראשון אירע להם כך שנפל בפיהם ולא הספיקו לומר יצמיתם השני עד שבאו וכבשום ופסוק ההוא ענין קינה ובכי:

נִלְכְּדָה בֵּיתָר, גְּמָרָא. *וְנֶחְרְשָׁה הָעִיר מִנַּא לָן? דְּתַנְיָא: כְּשֶׁחָרַשׁ טוּרְנוּס רוּפּוּס הָרָשָׁע אֶת הָאוּלָם נִגְזְרָה גְּזֵרָה עַל רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַהֲרִיגָה. בָּא אוֹתוֹ הֶגְמוֹן וְעָמַד עַל בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְאָמַר: *בַּעַל הַחֹטֶם מְבַקְּשִׁים, בַּעַל הַחֹטֶם מְבַקְּשִׁים. שָׁמַע רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָזַל *טָשָׁא מִינַּיְיהוּ. *אָזַל לְגַבֵּיהּ בְּצִנְעָא, אֲמַר לֵיהּ: אִי מַצֵּילְנָא לָךְ מֵיתֵית לִי לְעָלְמָא דְּאָתֵי? אֲמַר לֵיהּ: אֵין. אֲמַר לֵיהּ: אִישְׁתַּבַּע לִי. אִשְׁתַּבַּע לֵיהּ. סָלֵיק לְאֵיגְרָא. נָפִיל וּמֵית. וּגְמִירֵי, דְּכָל אֵימָתַי דְּגָזְרֵי גְּזֵרְתָּא *וּמֵית חַד מִינַּיְיהוּ - מְבַטְּלֵי לֵיהּ לִגְזֵרְתָּא. יָצָאת בַּת קוֹל וְאָמְרָה: אוֹתוֹ הֶגְמוֹן מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה ונחרשה העיר. כדכתיב ציון שדה תחרש שנחרשה כולה ונעשית כשדה חרושה: **בעל החוטם**. בעל קומה וצורה ל"א גדול הדור מתבקש ליהרג ברמז אמר להם שלא יכירו בו אנשי המלך: **טשא**. נחבא כמו טשו במערתא: **אזל**. האדון אצל רבן גמליאל בצנעא: **ומית חד מיניייהו**. מן היועצין וכסבורין שאירע להון על שגזרו הגזירה:

תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה נִתְקַבְּצוּ כִּתּוֹת כִּתּוֹת שֶׁל פְּרָחֵי כְהוּנָה וּמַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה בְּיָדָם וְעָלוּ לְגַגּוֹ שֶׁל הֵיכָל וְאָמְרוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הוֹאִיל וְלֹא זָכִינוּ לִהְיוֹת גִּזְבָּרִין לְפָנֶיךָ הֲרֵי מַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה מְסוּרִין לְפָנֶיךָ. וּזְרָקוּם כְּלַפֵּי מַעְלָה. יָצְאָת כְּמִין פִּסַּת יָד וְקִבַּלְתָּן מֵהֶן. וְאַף הֵם קָפְצוּ וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הָאוּר. וַעֲלֵיהֶם קוֹנֵן יְשַׁעְיָהוּ (כב, א): "מַשָּׂא *גֵּיא חִזָּיוֹן וגו' כִּי־ עֲלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת". וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *מְקַרְקֵר עֲלֵיהֶם כְּתַרְנְגוֹלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְקָרְקֵר קֹר וְשׁוֹעַ אֶל־הָהָר" (ישעיה כב, ה).

נפש יהודה גיא חזיון. ירושלים שהכל מסתכלין שם ד"א הקב"ה מסתכל שם שנאמר עיני ולבי שם וגו': **מקרקר**. לשון יללה קיר ושוע מקונן וזועק לשון הנה קול שועת בת עמי אל ההר בשביל הר ציון ששמם:

וְגָרְסִינַן בְּסוֹף אֵיכָה רַבָּתִי: "הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה" וגו' (איכה ה, כא), אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲשִׁיבֵנוּ. אָמַר לָהֶם: שֶׁלָּכֶם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם" (מלאכי ג, ז). אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁלְּךָ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר:

"שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ" (תהלים פה, ה), לְכָךְ נֶאֱמַר: "הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה" וגו'. "חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם" (איכה, שם), *כָּאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, דִּכְתִיב: "וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם" (דברים לג, טו). דָּבָר אַחֵר: "חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם", דִּכְתִיב: "וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם" וגו', "כִּימֵי עוֹלָם" (מלאכי ג, ד) זֶה מֹשֶׁה, דִּכְתִיב: "וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם מֹשֶׁה עַבְדּוֹ [עַמּוֹ]" (ישעיה סג, יא), "וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת", כִּשְׁנוֹת הֶבֶל, שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲדַיִן עֲבוֹדָה־זָרָה בָּעוֹלָם. "*כִּי אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ" וגו' (איכה ה, כב), אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אִם מְאִיסָה הִיא *לֵית סֵבָר, וְאִם קְצִיפָה הִיא אִית סֵבָר, דְּכָל מָאן דְּכָעֵיס סוֹפֵיהּ לְאִיתְרַצּוּיֵי.

נפש יהודה השיבנו. בידרך להשיב אותנו ואחר כך ונשובה אליך: **כאבות הראשונים**. שנתרצית להם וקבלת תפלם וקרבנותיהם ונקראים הררי קדם שבשבילם נתיסד העולם: **כי אם מאס מאסתנו**. בתמיה והא כתיב לא מאסתים ולא געלתים וכתיב בחרתיך ולא מאסתיך וכתיב כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה': **לית סברי**. לא היה תקוה לישראל על כן נשבע הקב"ה שלא ימאסם ועל קציפה שקצף עליהם יש תקוה שיתרצה להם:

פֶּרֶק חֲמִשִּׁי [שו]

אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּגְזְרוּ הַגְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁיָּדַע בּוֹרְאָם הָעֲוֹנוֹת שֶׁהָיוּ עֲתִידִין לַעֲשׂוֹת, לֹא גָלוּ אֶלָּא עַל שֶׁלֹּא שָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה, שֶׁאִם שָׁבוּ הָיָה נִקְרָע גְּזַר דִּינָם, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כֵן בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה וְכָל שֶׁכֵּן בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא מְרֻחָם עֲלֵיהֶם בִּזְכוּת אֲבִיהֶם.

וְגַם מָצִינוּ בְּאַחְאָב, כִּי לְאַחַר שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו הַגְּזֵרָה בְּרֹב רִשְׁעוֹ וְעַל מַעֲשֶׂה כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֶאלִי, עַד שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: "הַמֵּת לְאַחְאָב בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם" וגו' (מלכים־א כא, כד). וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ עָלָיו בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קב, ב): אַחְאָב, *אַח לַשָּׁמַיִם *וְאָב לַעֲבוֹדָה זָרָה. אַח לַשָּׁמַיִם, דִּכְתִיב: "אָח לְצָרָה יִוָּלֵד" (משלי יז, יז); אָב לַעֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: "כְּרִחֵם אָב עַל־ בָּנִים" (תהלים קג, יג). וְאוֹמֵר: "*וַיְהִי הֲנָקֵל לָלֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאת (בית) יָרְבָעָם" (מלכים־א טז, לא), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קַלּוֹת שֶׁעָשָׂה אַחְאָב כַּחֲמוּרוֹת שֶׁעָשָׂה יָרְבָעָם, *מִפְּנֵי מַה תְּלָה הַכָּתוּב בְּיָרְבָעָם? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה תְּחִלָּה לַקַּלְקָלָה. "גַּם מִזְבְּחוֹתָם *כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדַי" (הושע יב, יב), אֵין לְךָ תֶּלֶם וְתֶלֶם בָּאָרֶץ שֶׁלֹּא הֶעֱמִיד עָלָיו עֲבוֹדָה זָרָה. וְעַל כִּי נִכְנַע לָשׁוּב נֶאֱמַר עָלָיו: "וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע" (את) בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק *וַיְהַלֵּךְ אַט" (מלכים־א כא, כז), מִיָּד נֶאֱמַר לְאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: "הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב מִפָּנָי יַעַן כִּי־ נִכְנַע (אחאב) מִפָּנַי לֹא־אָבִיא הָרָעָה בְּיָמָיו בִּימֵי בְנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל־בֵּיתוֹ" (שם שם, כט). לְמַדְנוּ, כִּי לְמַעַן לֹא הָיְתָה הַתְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה לֹא נִקְרַע הַגְּזַר דִּין מִכֹּל וְכֹל, אֲבָל הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ מֵעָלָיו.

נפש יהודה אח לשמים. רע לשמים כדאמרינן באחשורוש אח וראש דכתיב אח לצרה יולד אלמא אח לשון רעה וי: **אב לעבודה זרה**. שהיה אוהבה ביותר דכתיב כרחם אב אלמא אב מרחם והני קראי בכדי נקט להו: **ויהי הנקל**. באחאב כתיב: **ומפני מה תלה הכתוב בירבעם**. דבכמה מקומות כתיב לא סר מכל חטאת ירבעם ולא כתיב אחאב אף על פי שהיה רשע ממנו מפני שהיה תחלה לקלקלה שהיה מלך ראשון שהקדיח תבשילו: **כגלים**. רישיה דקרא בגלגל שוורים זבחו שוורים לעבודת כוכבים ומזלות והרבה במזבחות כגלים על כל תלמי מענות המחרישה בשדה: **ויהלך אט**. יחף:

וְלָזֶה רָמַז יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא כְּשֶׁחָלַק עַל חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ הַמַּפְתֵּחַ: שֶׁהָיָה יִרְמְיָהוּ מְנַבֵּא לְרָעָה וּלְמִיתָה וְשֶׁיִּהְיֶה נְבוּכַדְנֶצַּר נוֹצֵחַ וּמַבְקִיעַ עָרֵי יִשְׂרָאֵל וְשֶׁיַּחֲרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וַחֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר הָיָה מִתְנַבֵּא לְטוֹבָה: לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית הַשֵּׁם שֶׁהוֹלִיכוּ לְבָבֶל לְהַחְזִירָם לִירוּשָׁלַם. וְאָמַר לוֹ יִרְמְיָהוּ בְּטַעֲנָתוֹ, שֶׁהָיָה טוֹעֵן ״עַל הָעִקָּרִים הַשְּׁמוּרִים, שֶׁאִם לֹא תִתְקַיֵּם נְבוּאָתִי, בְּאָמְרִי שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר יִגְבַּר וַיַּחֲרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יִתְקַיְּמוּ דְּבָרַי וְלֹא יִגְבַּר נְבוּכַדְנֶצַּר וַיַּחֲזִרוּ כְּלֵי בֵית ה', כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר - אֵין בָּזֶה שׁוּם ״הַכְחָשָׁה בִּנְבוּאָתִי, אוּלַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְרַחֵם עֲלֵיהֶם; אֲבָל אִם לֹא יִתְקַיְּמוּ דְּבָרָךְ, לְבִלְתִּי בּוֹא כְּלֵי בֵית ה', כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר - יִתְקַיְּמוּ הַכָּתוּב עַל דְּבָרָךְ וְלֹא תִתְקַיְּמוּ נְבוּאָתְךָ עַד שֶׁיִּתְקַיְּמוּ הַהַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטַחְתָּ, שֶׁכֵּן כָּתוּב: "אַךְ שְׁמַע־נָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָּל־הָעָם. הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנָּבְאוּ עַל־אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמִלְחָמָה לְרָעָב וּלְדָבֶר. הַנָּבִי אֲשֶׁר (ידבר) [יִנָּבֵא] לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־ שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת" (ירמיה כח, ז-ט). רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהַנְּבִיאִים הָהֵם שֶׁנִּבְּאוּ לְרָעָה וּלְטוֹבָה אֵינוֹ נוֹדָע מִדֶּרֶךְ שֶׁנִּבְּאוּ עַל הָרָעָה אִם נְבוּאָתָם ״אֱמֶת אוֹ שֶׁקֶר, אֲבָל יוֹדֵעַ אֲמִתָּתָם בְּהִנָּבְאָם לְשָׁלוֹם וּלְטוֹבָה וְתִתְקַיֵּם. עַד כָּאן.

נפש יהודה על העקרים השמורים. שאמר ירמיה דברים שהם עיקר ויסוד בנבואה לידע דברי אמת ותכוחים שכן הוא כדבריו: **הכחשה**. ששקר ניבא ירמיה שהרי לא בא נבואתו כי הוא אמר אמת בשם ה' ר' שניחם ה' על הרעה: **אמת או שקר**. שמא ניחם ה' ולא עשה אבל יודע אמתתם אם הם נביאי אמת או שקר יודע אם אמרו דבר טוב שיבא ולא בא אז ודאי נביאי שקר הם דעל טובה לא ינחם ה':

אֲבָל בָּרוּר וְיָדוּעַ הוּא, כִּי עַל שֶׁלֹּא שָׁבוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא רָצוּ לְכָנֵעַ וְהִתְמִידוּ בְּמִרְדָּם וְהִכְעִיסוּ לִבּוֹרְאָם נִתְקַיְּמוּ הַגְּזֵרוֹת עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ, שֶׁמַּלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּקְצָת מַלְכֵי יְהוּדָה גָּרְמוּ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל בְּפִשְׁעָם וּבַעֲוֹנוֹת חֲמוּרִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קג, ב): "גַּם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלַם פֶּה לָפֶה" (מלכים־ב כא, טז), הָכָא

תַּרְגְּמוֹ, שֶׁהָרַג יְשַׁעְיָה: בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי, שֶׁעָשָׂה צֶלֶם מַשָּׂא אֶלֶף בְּנֵי אָדָם וּבְכָל יוֹם וָיוֹם *הוֹרֵג אֶת כֻּלָּם. כְּמָאן אָזְלָא הָא דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה, דַּאֲמַר "שְׁקוּלָה נְשָׁמָה שֶׁל צַדִּיק אֶחָד כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ"? *כְּמָאן דַּאֲמַר "יְשַׁעְיָה הָרַג".

נפש יהודה הורג את כולם. שהיו נבקעין מכובד המשא: **כמאן דאמר ישעיה הרג.** ומהא קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה שנשמתו של צדיק שקולה כאלו מלא את ירושלים חללים:

*כְּתִיב: "פֶּסֶל" (שם שם, ז) וּכְתִיב: "פְּסִלִים" (דברי הימים־ב לג, יט)? בְּתְחִלָּה עָשָׂה פְּרָצוּף אֶחָד וּלְבַסּוֹף עָשָׂה לוֹ אַרְבַּע פְּרָצוּפִים, כְּדֵי שֶׁתִּרְאֶה שְׁכִינָה וְתִכְעֹס. אָחָז הֶעֱמִידוֹ בַּעֲלִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (וגם) ["וְאֶת־הַ]מִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר (בגג) [עַל הַגָּג] עֲלִיַּת אָחָז" (מלכים־ב כג, יב). מְנַשֶּׁה הֶעֱמִידוֹ בַּהֵיכָל, דִּכְתִיב: "וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל־דָּוִד וְאֶל־שְׁלֹמֹה בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה [וּבִירוּשָׁלַם] אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל [שִׁבְטֵי] יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת־שְׁמִי (שם) לְעוֹלָם" (שם כא, ז). אָמוֹן הִכְנִיסוֹ לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי־*קָצַר מַצָּע מֵהִשְׂתָּרַע" (ישעיה כח, כ), אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: קָצָר מַצָּע מֵהִשְׂתָּרֵר עָלָיו שְׁנֵי רֵעִים כְּאֶחָד; "וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס" (שם), אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: כִּי הֲוָה מָטֵי רַבִּי יוֹחָנָן לְהַאי הֲוָה בָּכֵי, אָמַר: מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ "כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם" (תהלים לג, ז) *נַעֲשֵׂית לוֹ מַסֵּכָה צָרָה.

נפש יהודה כתיב. במלכים וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית אלהים וכתיב בדברי הימים והעמיד את האשרים והפסילים בתחלה עשה לו פרצוף אחד לעבודת כוכבים ומזלות ולבסוף עשה מנשה לאותו צלם ד' פרצופים כדי שתראה שכינה מכל צד שתכנס להיכל תראה הפרצוף כנגדו ותכעס: **קצר**. משל אומרים מטה זו קצרה שישכבו עליה שני חברים כאחד כן כביכול קצר לו שהוא ועבודת כוכבים ומזלות יהיה במקדש יחד המשתרר לפשוט רגליהם במטה קצר מצע זה כלומר בית המקדש: **נעשית לו מסכה צרה**. כאשה שנעשית צרה לחברתה:

אָחָז חָתַם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "*צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמָּדָי" (ישעיה ח, טז). מְנַשֶּׁה *קָרַר אֶת הָאַוְכָּרוֹת. אָמוֹן שָׂרַף אֶת הַתּוֹרָה. אָחָז בִּטֵּל אֶת הָעֲבוֹדָה. מְנַשֶּׁה הָרַס אֶת הַמִּזְבֵּחַ. אָמוֹן הֶעֱלָה שְׁמָמִית עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. *אָחָז הִתִּיר אֶת הָעֲרָוָה. מְנַשֶּׁה בָּא עַל אֲחוֹתוֹ. אָמוֹן בָּא עַל אִמּוֹ. אָמְרָה לוֹ: כְּלוּם יֵשׁ לְךָ הֲנָאָה *מִמָּקוֹם שֶׁיָּצָאתָ מִמֶּנּוּ? אָמַר לָהּ: כְּלוּם אֲנִי עוֹשֶׂה, אֶלָּא לְהַכְעִיס. כִּי אָתָא יְהוֹיָקִים אָמַר: *קַמָּאֵי לָא יָדְעֵי לְאַרְגּוּוֵי, כְּלוּם אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְאוֹרוֹ - יֵשׁ לָנוּ *זְהַב פַּרְוַיִם *שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ. אָמְרוּ לֵיהּ צַדִּיקִים: וַהֲלֹא כֶּסֶף וְזָהָב

שֶׁלּוֹ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה' צְבָאוֹת" (חגי ב, ח)? אָמַר לָהֶם: כְּבָר נְתָנוֹ לָנוּ, דִּכְתִיב: "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה'" וגו' (תהלים קטו, טז).

נפש יהודה צור תעודה. קשור התעודה של התורה וחתום שלא ילמדו אמר אחז: **קדר**. מחק וגרד השמות מן הס"ת וכתב שם שם עבודת כוכבים: **אחז התיר**. נעשה לו כהיתר: **ממקום שיצאת ממנו**. מקום שאדם יוצא ממנו שבע הוא ממנו ואינו מתאוה להנאות אותו מקום: **קמאי לא ידעי לארגוזי**. מלכים ראשונים שלפני לא היו יודעין להכעיס המקום כמו הוא וחרף ואמר כלום אנו צריכין אלא לאורו שמאיר לנו השמש יבא ויטול אורו: **זהב פרוים**. זהב שעושה פירות ל"א שהיה מראהו דומה לדם פרים ולפי פשוטה פרויס שם מקום: **שאנו משתמשין בו**. שמאיר ביותר ואמרו לו בני דורו והלא כסף וכו' דבני דורו צדיקים היו כדאמרן ונסתכל בדורו של יהויקים ונתקררה דעתו:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק קַמָּא (ט, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּר תּוֹרְתָא: מִפְּנֵי מַה חָרְבָה שִׁילֹה? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בָּהּ שְׁנֵי דְבָרִים, גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּבִזָּיוֹן קָדָשִׁים. גִּלּוּי עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֹלֵי זֵקֶן מְאֹד וְשָׁמַע [אֵת כָּל] אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו [לְכָל־יִשְׂרָאֵל וְאֵת] אֲשֶׁר יִשְׁכְּבֶן אֶת־הַנָּשִׁים" (שמואל־א ב, כב). וְאַף־עַל־גַּב דַּאֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: "כָּל הָאוֹמֵר בְּנֵי עֵלִי חָטְאוּ אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה", אֶלָּא מִתּוֹךְ *שֶׁשָּׁהוּ אֶת קְנֵיהֶן מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבוּם, וּבִזָּיוֹן קָדָשִׁים, דִּכְתִיב: "גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִרוּן אֶת־הַחֵלֶב [וגו'] וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאִישׁ וגו' וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי ה'" (שם שם, טו־יז).

נפש יהודה ששהו את קניהן. קרבן תורים ובני יונה במלאת ימי לידתן ליטהר לאכול בקדשים והן היו בעלי גיאות והיו מתרשלין בהקרבתן והנשים ממתינות שם עד שיקריבום ומשתהות מלחזור למקומן אצל בעליהן ומבטלין את הנשים מפריה ורביה: וּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן מִפְּנֵי מָה חָרַב? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים: עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: "כִּי קָצַר הַמַּצָּע" וגו' (ישעיה כח, כ) וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָצַר מַצָּא זֶה *מֵהִשְׁתַּרֵר עָלָיו שְׁנֵי רֵעִים כְּאֶחָד; "וְהַמַּסֵּכָה *צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס" (שם), אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: כִּי מָטֵי רַבִּי יוֹחָנָן לְהַאי קְרָא בָּכֵי, אָמַר: מָאן דִּכְתִיב בֵּיהּ: "כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם" (תהלים לג, ז) נַעֲשֵׂית לוֹ מַסֵּכָה צָרָה.

נפש יהודה מהשתרר. דרש נוטריקון מהשתרר רעים: **צרה**. לשון ריעות כשתי נשים לאיש אחד וכעסתה צרתה ואשה אל אחותה לא תקח לצרור:

גִּלּוּי עֲרָיוֹת, דִּכְתִיב: "יַעַן כִּי גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה" וגו' (ישעיה ג, טז), אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְבִיאוֹת מוֹר וַאֲפַרְסְמוֹן בְּמִנְעָלֵיהֶן וּמְהַלְּכוֹת בְּשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם וּכְשֶׁמַּגִּיעוֹת אֵצֶל בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל בּוֹעֲטוֹת בַּקַּרְקַע וּמַתִּיזוֹת עֲלֵיהֶם וּמַכְנִיסוֹת בָּהֶם יֵצֶר הָרַע כְּאֶרֶס.

שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: "גַּם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד" וגו' (מלכים־ב כא, טז). אֶלָּא מִקְדָּשׁ שֵׁנִי מִפְּנֵי מַה חָרַב? שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְווֹת וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים? מִפְּנֵי שִׂנְאַת חִנָּם שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם. לְלַמֶּדְךָ שֶׁשָּׁקוּל שִׂנְאַת חִנָּם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: עֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. *רְשָׁעִים הָיוּ, אֶלָּא שֶׁתָּלוּ בְטְחוֹנָם בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב: "רָאשֵׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יְקֹסֵמוּ וְעַל־ה' יִשָּׁעֲנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא ה' בְּקִרְבֵּנוּ" (מיכה ג, יא). לְפִיכָךְ הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם *שְׁלֹשׁ פֻּרְעָנִיּוֹת כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שְׁבִּידָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן בִּגְלָלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַם עִיִּים תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר" (שם שם, יב).

נפש יהודה רשעים היו. על מקדש ראשון קאי: **ושלש פורעניות**. שדה עיין ובמות יער עיין חורבה ומטאטא השמד כמו ויעה ברד מחסה כזב:

וּבְמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן לָא הֲוָאי שִׂנְאַת חִנָּם, וְהָכְתִיב: "מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי" (יחזקאל כא, יז) וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין זֶה עִם זֶה וְדוֹקְרִין זֶה אֶת זֶה בַּחֲרָבוֹת שֶׁבִּלְשׁוֹנָם? הַהוּא בִּנְשֵׁיאֵי יִשְׂרָאֵל הֲוָה, דִּכְתִיב: "זְעַק וְהֵילֵל בֶּן־אָדָם כִּי־הִיא הָיְתָה בְעַמִּי" (שם), יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הִיא בְּכָל־נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל" (שם). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רִאשׁוֹנִים, שֶׁנִּתְגַּלָּה עֲוֹנָם נִתְגַּלָּה קִצָּם; אַחֲרוֹנִים, *שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה עֲוֹנָם לֹא נִתְגַּלָּה קִצָּם. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: טוֹבָה צַפָּרְנָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים מִכְּרֵסָן שֶׁל אַחֲרוֹנִים. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ: וְהָא אַחֲרוֹנִים אַף־עַל־גַּב דְּאִיכָּא שִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת קָא עָסְקֵי בְּאוֹרַיְתָא? אָמַר לֵיהּ: בֵּירָה תוֹכְיַח, שֶׁחָזְרָה לְרִאשׁוֹנִים וְלֹא חָזְרָה לְאַחֲרוֹנִים.

נפש יהודה שלא נתגלה עונם. בני מקדש שני רשעים היו בסתר:

וְנַרְסִינָן נַמֵּי בְּמָנְחוֹת, פֶּרֶק כָּל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מַצָּה (נג, א): אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַבִּי פְּרִידָא: רַבִּי עֻזַּרְיָה בְּרֵה דְּרַבִּי אַבְטוֹלֶס, *דְּהוּא עָשִׁירִי לְעֶזְרָא - קָאֵי אַבָּבָא. אָמַר לְהוּ: מַאי כְּלֵי הַאי? אִי בַּר אוֹרְיָן הוּא - יָאֵי, וְאִי בַּר אֲבָהָן וּבַר אוֹרְיָן - יָאֵי וְיָאֵי; בַּר אֲבָהָן וְלָאו בַּר אוֹרְיָן - אֵישְׁתָּא אִיתְכְּלֵיהּ. אָמְרוּ לֵיהּ: בַּר אוֹרְיָן הוּא. אֲמַר: לֵיעוֹל וְלֵיתֵי. *חָזְיֵיהּ דַּהֲוָה עָכְיְרָא דַּעְתֵּיהּ, פָּתַח וְאָמַר: "אָמַרְתְּ לַה' ה' אָתָּה" וגו' (תהלים טז, ב), אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַחֲזֵק לִי טוֹבָה *שֶׁהוֹדַעְתִּיךָ בָּעוֹלָם. אָמַר לָהּ "טוֹבָתִי בַל־עָלֶיךָ" (שם), אֵין אֲנִי מַחֲזִיק טוֹבָה אֶלָּא לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁהוֹדִיעוּנִי בָּעוֹלָם תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה" וגו' (שם שם, ג).

נפש יהודה דהוא עשירי לעזרא. ר"א בן עזריה עשירי לעזרא הסופר עומד על פתחך אמר ומאי כול יהאי דקמיחסיתו ליה כך אי בר אורין הוא אם בן תורה שת"ח הוא הרי הגון מכ"ש שגם בר אבהן הוא ממשפחה טובה ומיוחסת ואי לאו בר תורה הוא אש

תשרפנו אף על פי שהוא מיוחס: **חזייה**. ר' פרידא לרבי עזריה שהיה מטצער ועומד בדאבון נפש פתח באגדה למבדחיה: **שהודעתיך בעולם**. שאני מיחד שמך בועלם. א"ל טובתי בל עליך דהכי משמע ממה שאמרת לה'ה' אתה אין טובתי עליך אלא לקדושים אשר בארץ המה דהני תרי קראי דסמיכי אהדדי וקודשא בריך הוא אמרינהו:

*כֵּיוָן דְּקָא שָׁמְעֵיהּ דְּקָאָמַר: "אַדִּירֵי", פָּתַח: יָבוֹא אַדִּיר וְיִפְרַע לְאַדִּירִים מֵאַדִּירִים בָּאַדִּירִים. "אַדִּיר", זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב: "אַדִּיר בַּמָּרוֹם ה'" (שם צג, ד): "וְיִפְרַע לְאַדִּירִים", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "וְאַדִּירֵי כָּל־ חֶפְצֵי־בָם" (שם טז, ג); "מֵאַדִּירִים", אֵלּוּ מִצְרִים, דִּכְתִיב: "צֻלְּלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים" (שמות טו, י): "בָּאַדִּירִים", אֵלּוּ מַיִם, דִּכְתִיב: "אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם" (תהלים צג, ד).

נפש יהודה כיון דקא שמעיה. רבי עזריה לרבי פרידא דקאמר אדירי כל חפצי בם נזכר הגדה של אדיר. יבא אדיר כלומר כך אמר הקב"ה כשעשה נקמה במצרים צללו כעופרת במים אדירים שהם מצרים:

יָבוֹא יָדִיד בֶּן יָדִיד וְיִבְנֶה יָדִיד לְיָדִיד בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יָדִיד וְיִתְכַּפְּרוּ בוֹ יְדִידִים. "יָבוֹא יָדִיד", זֶה שְׁלֹמֹה, דִּכְתִיב: "וַיִּשְׁלַח [בְּיַד] נָתָן הַנָּבִיא וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יְדִידְיָה בַּעֲבוּר ה'" (שמואל־ב יב, כה); "בֶּן יָדִיד", זֶה אַבְרָהָם, דִּכְתִיב: "מָה לִידִידִי בְּבֵיתִי" (ירמיה יא, טו); "וְיִבְנֶה יָדִיד", זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב: "מַה־יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ" (תהלים פד, ב); "לְיָדִיד", זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב: "אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי" (ישעיה ה, א); "בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יָדִיד", זֶה בִּנְיָמִין, דִּכְתִיב: "יְדִיד ה' יִשְׁכֹּן לָבֶטַח" וגו' (דברים לג, יב); "וְיִתְכַּפְּרוּ בוֹ יְדִידִים", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "נָתַתִּי אֶת־ יְדִדוּת נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ" (ירמיה יב, ז).

יָבוֹא טוֹב וְיִקַּבֵּל טוֹב מִטּוֹב לַטּוֹבִים. "יָבוֹא טוֹב" זֶה מֹשֶׁה, דִּכְתִיב: "וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא" (שמות ב, ב); "וְיִקַּבֵּל טוֹב", זוֹ תוֹרָה, דִּכְתִיב: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" וגו' (משלי ד, ב); "מִטּוֹב", זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב: "טוֹב־ה' לַכֹּל" וגו' (תהלים קמה, ט); "לַטּוֹבִים", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל דִּכְתִיב: "הֵיטִיבָה ה' לַטּוֹבִים" (שם קכה, ד).

יָבוֹא זֶה וְיִקַּבֵּל זֹאת מִזֶּה לְעֵם זוּ. "יָבוֹא זֶה", זֶה מֹשֶׁה, דִּכְתִיב: "כִּי־זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ", (שמות לב, א); "וְיִקַּבֵּל זֹאת", זוֹ תוֹרָה, דִּכְתִיב: "וְזֹאת הַתּוֹרָה" (דברים ד, מד): "מִזֶּה" זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב: "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" (שמות טו, ב); "לְעֵם זוּ", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי" (ישעיה מג, כא); "עַם־זוּ קָנִיתָ" (שמות טו, טז).

אָמַר רַבִּי יִצְחָק: בְּשָׁעָה שֶׁהֶחֱרִיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מְצָאוֹ לְאַבְרָהָם עוֹמֵד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: אָמַר: "מָה לִידִידִי בְּבֵיתִי" (ירמיה יא, טו)? אָמַר לוֹ: עַל עִסְקֵי בָנַי בָּאתִי. אָמַר לוֹ: בָּנֶיךָ חָטְאוּ וְגָלוּ. אָמַר לוֹ: שָׁמָּא בְּשׁוֹגֵג חָטְאוּ? אָמַר לוֹ: "עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה" (שם). אָמַר

לוֹ: "שָׁמָּא מִעוּטָן חָטְאוּ? אָמַר לוֹ: רַבָּן חָטְאוּ. אָמַר לוֹ: הָיָה לְךָ לְזַכֵּר לָהֶם בְּרִית מִילָה. אָמַר לוֹ: "וּבְשַׁר קֹדֶשׁ *יַעֲבְרוּ מֵעָלַיִךְ" (שם). אָמַר לוֹ: שָׁמָּא אִם הִמְתַּנְתָּ לָהֶם הָיוּ חוֹזְרִים בִּתְשׁוּבָה. אָמַר לוֹ: "*כִּי רָעָתֵכִי אָז תַּעֲלֹזִי" (שם). מִיָּד הִנִּיחַ יָדָיו עַל רֹאשׁוֹ וְהָיָה צוֹעֵק וּבוֹכֶה, אָמַר: חַס וְשָׁלוֹם, אֵין לָהֶם תַּקָּנָה? יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "*זֵית רַעֲנָן יְפֵה פְּרִי־תֹאַר קָרָא ה' שְׁמֵךְ" (שם שם, טז), מַה *זַּיִת זֶה אַחֲרִיתוֹ בְּסוֹפוֹ, אַף יִשְׂרָאֵל אַחֲרִיתָן בְּסוֹפָן.

נפש יהודה עשותה המזמתה. כל מעשיהם עשו בזמה ובכונה: **יעברו מעליך.** שהעבירו מעליהם ברית מילה: **כי רעתכי אז תעלוזי.** בשעת עליצותם ושמחתם מחזיקים יותר ברעתם ולא חוזרין בהן: **זית רענן.** סמוך להההוא קרא דמה לידידי: **זית זה אחריתו בסופו.** שאין מתבשל מעט מעט כשאר אילנות אלא בסופו כולן יחד כך ישראל טובתן יבא להם יחד בסופן:

"לְקוֹל הֲמוּלָה גָּדְלָה הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ *וְרָעוּ דָּלְיוֹתֶיהָ" (שם). אָמַר רַבִּי חִינְנָא בַּר פַּפָּא: [לְ]קוֹל מִילְיָהוּ שֶׁל מְרַגְּלִים נִתְרוֹעֲעוּ דָּלְיוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, דַּאֲמַר רַבִּי חִינְנָא בַּר פַּפָּא: דִּבֵּר גָּדוֹל דִּבְּרוּ מְרַגְּלִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה: "כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ" (במדבר יג, לא), אַל תִּקְרֵי "מִמֶּנּוּ", אֶלָּא מִמֶּנּוּ; כְּבִיכוֹל, אֲפִילּוּ *בַּעַל הַבַּיִת אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם. מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר חֲנִינָא: הַאי "לְקוֹל הֲמוּלָה", "לְקוֹל מִלָּה" מִבָּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: קוֹלְךָ שָׁמַעְתִּי וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם; אֲנִי אָמַרְתִּי: יִשְׁתַּעְבְּדוּ אַרְבַּע מַלְכִיוֹת, *כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, הַשַּׁתָּא חָדָא חָדָא דְּפָסִיק לָהּ. וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי: בָּזֶה אַחַר זֶה, עַכְשָׁו בְּבַת אַחַת.

נפש יהודה ורעו דליותיו. ונשבר גובה ענפיו וזה נתרועעו כלומר נשבר גאון עוזם: **בעל הבית.** הקב"ה: **כל אחד ואחד בארבע מלכיות.** של עכשיו שהיה לשעבד להם למלכיות אחת ואחת כזמן של השעבוד שמשעבדים עתה לכל ה' מלכיות בפעם אחת היה להם לשעבד לכל אחד ונמצא אריכת הגלות ד' פעמים. או שהיה להם זמן הגלות רק כמו שהוא עתה והיה להם לשעבד בארבע מכליות בזה אחר זה ואם היו תחת יד מלכות אחת זמן מה היו אותן מלכיות הורגין אותן על כן פזרן הקב"ה בפעם אחת בכל מלכיות כדאמר קטיעא בר שלום דלא יכלת להו דכתיב כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם פ"ק דעבודת כוכבים:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל בַּזַּיִת? מַה זַּיִת זֶה אֵין עָלָיו נוֹשְׁרִין, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אַף יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם בַּטָּלָה, לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל כַּזַּיִת? לוֹמַר לְךָ: מַה זַּיִת זֶה אֵין מוֹצִיאִין שַׁמְנוֹ אֶלָּא

עַל יְדֵי כְתִישָׁה, אַף יִשְׂרָאֵל אֵין חוֹזְרִין לְמוּטָב אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִין. לָמַדְנוּ, שֶׁעַל יְדֵי הַיִּסּוּרִין חוֹזְרִין יִשְׂרָאֵל בִּתְשׁוּבָה וְנִכְפָּר לָהֶם עָוֹנָם וְיוֹשִׁיעֵם הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [שז]

כְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁבִּמְקֻדָּשׁ שֵׁנִי אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁנֶּחְרַב בַּעֲוֹן שִׂנְאַת חִנָּם שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם. וְנִרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין, פֶּרֶק הַנִּזְקִין (נה, ב); אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה" (משלי כח, יד)? *אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חָרַב יְרוּשְׁלַיִם: אַתַּרְנְגוֹלָא וְאַתַּרְנְגְלְתָא חָרַב טוּר מַלְכָּא; אַשַּׁקָּה דְּרִיסְפַּק חָרַב בֵּיתָר.

נפש יהודה אקמצא ובר קמצא. שם של שני יהודים:

"אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חָרַב יְרוּשְׁלַיִם". הַהוּא גַּבְרָא *דְּרַחֲמֵיהּ קַמְצָא *וּבַעַל דְּבָבֵיהּ - בַּר קַמְצָא. עָבַד סְעוּדְתָא. *אָמַר לֵיהּ לְשַׁלּוּחֵיהּ: זִיל אַייְתֵי לִי קַמְצָא. אָזַל אַייְתֵי בַּר קַמְצָא. אַשְׁכְּחֵיהּ דְּיָתֵיב. אָמַר לֵיהּ: מִכְּדֵי דְּהַהוּא גַּבְרָא בַּעַל דְּבָבֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא הוּא, מַאי בָּעֵית הָכָא? קוּם פּוֹק. אָמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וַאֲתֵיתִי - שַׁבְקֵן וְיֵהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי דַּאֲכִילְנָא וְשָׁתִינָא. אָמַר לֵיהּ: לָא. יְהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי פַּלְגָּא דִּסְעוּדְתָךְ. אָמַר לֵיהּ: לָא. יְהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי כֻּלָּהּ סְעוּדְתָךְ. אָמַר לֵיהּ: לָא. נָקְטֵיהּ בִּיָדֵיהּ וְאַפְּקֵיהּ.

נפש יהודה דרחמיה קמצא. אוהבו היה שמו קמצא: **ובעל דביה**. שונא שלו בר קמצא: **אמר ליה**. בר קמצא, לבעל הסועדה יהיבנא לך שיווי דמי סעודתך החצי ואל תביישני לאפקני:

אָמַר: הוֹאִיל וַהֲוּוּ יָתְבֵי רַבָּנָן וְלָא מְחוּ בֵּיהּ שְׁמַע מִינָּהּ לְאוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם עָסְקֵי - אֵיזִיל *וְאֵיכוֹל בְּהוּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא. אָזַל, אָמַר לֵיהּ לְקֵיסָר: מָרְדוּ בְךָ יְהוּדָאֵי. אָמַר לֵיהּ: מֵי יֵימַר? אָמַר לֵיהּ: שְׁדַר *קָרְבָּנָא חַדָּא, חֵית אִי מַקְרְבֵי לֵיהּ. שְׁדַר בִּיָדֵיהּ *עֶגְלָא תְּלִיתָאָה. בְּהַדֵּי דְּקָא אָתֵי שָׁדָא בֵּיהּ מוּמָא בְּנִיב שְׁפָתַיִם; וְאָמְרֵי לָהּ: *בֶּחָרִיץ שֶׁבָּעַיִן, דּוּכְתָא דִּלְדִידָן מוּמָא, וּלְדִידְהוּ לָא הֲוֵי מוּמָא. יֹאמְרוּ, בַּעֲלֵי מוּמִין קָרְבִין לַמִּזְבֵּחַ. סָבוּר *לְמֵיקְטְלֵיהּ, דְּלָא לֵיזִיל לֵימָא לֵיהּ. אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֶבְקוֹלְס: יֹאמְרוּ, מֵטִיל מוּם בַּקָּדָשִׁים יֶהֱרֹג. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *עִנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֶבְקוֹלְס הֶחֱרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ וְהִגְלָנוּ מֵאַרְצֵנוּ.

נפש יהודה ואיכול בהו קורצא. כך היה מנהגם מי שאמר מלשינות היו נותנין לו עוגה לאכול ובאכילה מראה שעומד בדבורו והוא תרגום דחלות מצות גריצן לא תלך רכיל תרגום לא תיכול קורצין: **קרבנא**. קרבן להקריב על גבי המזבח דקיי"ל איש איש לרבות את העובדי כוכבים ומזלות שנודרים נדרים ונדבות כישראל: **עגלא תליתאה**.

של שלש שנים או שלישי לבטן דאף הוא מובחר וטוב: **בחריץ שבעין**. בריסי עין של עגל עשה מום שאסור לנו להקריב דמום הוא ולבני נח אין זה להם מום מלהקריב בבמה שלהם אלא מחוסר אבר: **למקטליה**. לבר קמצא יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג ויהיו סבורין שבשביל שהטיל מום בקדשים ועבר על לא יהיה בו מום נהרג: **ענותנותו**. סבלנותו שסבל את זה ולא הרגו:

*אֱמַר לֵיהּ: שְׁדַר עִילַוַיְיהוּ לְנֶרוֹן קֵיסָר. כִּי אָתָא, *שְׁדָא גִּירָא לְמִזְרָח - אָתָא נָפַל לִירוּשָׁלֵם; לְמַעֲרְבָא - אָתָא נָפַל לִירוּשָׁלֵם; לְאַרְבַּע רוּחוֹת שָׁבָעוֹלָם - אָתָא נָפַל בִּירוּשָׁלֵם. אַשְׁכְּחֵיהּ לְהַהוּא יְנוּקָא, אֲמַר לֵיהּ: פְּסוֹק לִי פְּסוּקֵיךְ. אֲמַר לֵיהּ: "וְנָתַתִּי [אֶת־]נְקָמָתִי בֶּאֱדֹם *בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל כה, יד). אֲמַר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִיחָא לֵיהּ לַחֲרוּבֵי בֵּיתֵיהּ וְכִפּוּרֵי יָדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא קָא בָּעֵי, עָרַק, אָזַל אִיגַּיֵּיר, נָפַק מִינֵּיהּ רַבִּי מֵאִיר.

נפש יהודה אתא. בר קמצא ואמר לקיסר שלא רצו להקריב: **שדא גירא למזרח**. ירה חץ לצד מזרח כשהיה סמוך לירושלים לקסום קסם אם יצליח: **ביד עמי ישראל**. על ידי עמי ישראל אעשה נקמה באדום שחרבו בית שני לא כמו בבית ראשון שהיתה הנקמה בבבל על ידי פרס אמר נירון קיסר הקב"ה בעי להחריב ביתיה ולנקום במי שיחריבו:

שַׁדְרֵיהּ עִילַוַיְיהוּ לְאַסְפַּסְיָאנוּס קֵיסָר. אָתָא, צַר עָלָהּ תְּלַת שְׁנֵי. הֲווּ בְּהַדֵּיהוּ תְּלָתָא עַתִּירֵי: נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן, שֶׁנְּקְדָה לוֹ חַמָּה: וּבֶן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ, הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ כְּשֶׁהוּא רָעֵב כְּכֶלֶב יוֹצֵא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵע; וּבֶן *צִיצִית הַכְּסָת, שֶׁהָיְתָה צִיצָתוֹ נִגְרֶרֶת עַל גַּבֵּי כְּסָתוֹת; אִיכָּא דְּאָמְרֵי, שֶׁהָיְתָה כְּסָתוֹ מוּנַחַת בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי. חַד *אֲמַר לְהוּ: אֲנָא זַיְינָא לְכוּ בְּחִטֵּי וּשְׂעוֹרֵי; וְחַד אֲמַר לְהוּ: אֲנָא בְּחַמְרָא וּבְמִלְחָא וּמִשְׁחָא; וְחַד אֲמַר לְהוּ: אֲנָא בְּצִיבֵי. וְשַׁבָּחוּ רַבָּנָן לְדִצִּיבֵי יוֹתֵר מִכּוּלְהוּ, דְּרַב חִסְדָּא כָּל אַקְלִידֵיהּ הֲוָה מָסַר לְשַׁמָּעֵיהּ, לְבַר מִדְּצִיבֵי. דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: אַכְלְבָא דְּחִטֵּי מִיבָּעֵיָא שִׁיתִּין אַכְלְבָא דְּצִיבֵי. הֲוָה לְהוּ לְמֵיזַן עֲשָׂרִים וְחַד שַׁתָּא. הֲווּ בְּהוּ הַנְהוּ בְּרִיוֹנֵי. אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנָן: נֵיפּוֹק וְנֶעֱבֵיד שְׁלָמָא בְּהַדֵּיהוּ. לָא שַׁבְקוּנְהוּ. אָמְרֵי לְהוּ: נֵיפּוֹק וְנֶעֱבֵיד קְרָבָא בְּהַדֵּיהוּ. אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנָן: *לָא מִסְתַּיְיעָא מִילְּתָא. קָמוּ *קְלוּנְהוּ אַכְלְבֵי דְּחִטֵּי וּשְׂעָרֵי - הֲוָה כַּפְנָא.

נפש יהודה ציצתו. של טליתו נגרר על גבי כרים וכסתות שלא היה מהלך אלא על גבי מילת בגדי משי: **אמרי להו**. הבריונים אנשי בליעל ריקים ופוחזים למלחמה לרבנן נצא ונלחם: **לא מסתייעא מלתא**. לנצח אותם שהם עם רב וחזק ממנו: **קלונהו אכלבי**. שרפו אוצרות התבואה ושמן ועצים:

מַרְתָּא בַּת בַּיתוֹס עַתִּירָא דִּירוּשָׁלֵם הֲוָה. שָׁדְרָה לְשַׁלְיחָהּ, אָמְרָה לֵיהּ: זִיל אַייתֵי לִי סְמִידָא מְשׁוּקָא. אַדְּאָזַל אִיזְדַּבֵּן וְלָא אַשְׁכַּח. אָתָא אָמַר לָהּ: סְמִידָא לֵיכָּא, חִיוַּרְתָּא אִיכָּא. אָמְרָה

לֵיהּ: זִיל אַייְתֵי מִינָהּ. אַדְּאָזַל אִיזְדַּבָּן. אָמַר לָהּ: לֵיכָּא חִיוָרְתָא, גּוּשְׁקְרָא אִיכָּא. אָמְרָה לֵיהּ: זִיל אַייְתֵי לִי מִינָהּ. אַדְּאָזַל אִיזְדַּבָּן, אָתָא וַאֲמַר לָהּ: גּוּשְׁקְרָא לֵיכָּא, קְמָחֵי דְּשַׁעֲרֵי אִיכָּא, אָמְרָה לֵיהּ: זִיל אַייְתֵי לִי. אַדְּאָזַל אִיזְדַּבָּן. הֲוָה שְׁלִיפָּא מְסָאנָא. אָמְרָה: אֵיפּוֹק אֶחֱזֵי אִי מַשְׁכַּחְנָא מִידֵּי לְמֵיכַל. אֵיתִיב לָהּ פַּרְתָא בְּכָרְעָהּ, *נָח נַפְשָׁהּ. קָרֵי עֲלָהּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: "הַרְכָּה בְךָ וְהַעֲנֵּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְתָּה כַּף־רַגְלָהּ" וגו'. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: *גְּרוֹגֶרֶת אָכְלָה מְהַנְּהָ דְּרַבִּי צָדוֹק וְאִיסְטְנִיסָא וּמֵתָה.

נפש יהודה נח נפשה. דבת בייתוס משום דאסטניסא היתה: **גרוגרת**. מאותן שזרק ר' צדוק אחר שמצץ את מימיה ומצאה היא ואכלה לרעבה ומריח החולי של ר' צדוק שנכנס בגרוגרת טעמה ומתה באסטניסא:

דְּרַבִּי צָדוֹק יְתִיב אַרְבָּעִין שְׁנִין בְּתַעֲנִית, דְּלָא אֵיחָרֵב יְרוּשְׁלֵם בְּיָמָיו. כִּי הֲוָה אָכֵיל מִידֵּי *הֲוָה מִתְחַזֵּי מֵאֲבָרָאי. וְכִי הֲוָה בָּאֵי מַיְיתִין לֵיהּ גְּרוֹגָרוֹת, מַיְיץ מִינַּייהוּ וְשָׁדֵי לְהוּ. *כִּי קָא נָיְחָא נַפְשֵׁהּ אַפִּיקְתֵּיהּ לְכוּלֵּי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא, שָׁדְרָתֵיהּ בְּשׁוּקָא, אָמְרָה: הַאי לְמַאי מִיבָּעְיָא לִי? וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: "לְנִדָּה יִהְיֶה כַּסְפָּם וּזְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת ה'" (יחזקאל ז, יט) וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: "כַּסְפָּם בְּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ" (שם).

נפש יהודה הוי מתחזי. בגרונו מאבראי מחמת שהיה כחוש: **כי קא ניחא נפשה**. שנטתה למות מרתא בת בייתוס מרעב:

*אַבָּא סִיקְרָא, רֵישׁ בְּרְיוֹנֵי דִּירוּשְׁלֵם, בֶּן אַחְתֵּיהּ דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֲוָה. שְׁלַח לֵיהּ, דְּלֵיתֵי גַּבֵּיהּ. אֲתָא בְּצִינְעָה לְגַבֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: עַד אֵימָתַי עַבְדִּיתּוּ הָכֵי וְקַטְלִיתּוּן לְעָלְמָא בְּכַפְנָא? אָמַר לֵיהּ: וּמַאי אֶעֱבֵיד? *דְּאִי אֲמֵינָא לְהוּ מִקְטָלֵי לִי. *אָמַר לֵיהּ: חֲזֵי לִי תַּקָּנְתָּא לְדִידִי וְאֵיפּוֹק. אֶפְשָׁר דְּהַוָה הַצָּלָה פּוּרְתָא. אָמַר לֵיהּ: נְקוֹט נַפְשָׁךְ בְּקִיצָרֵי וְלֵיתֵי כָּלֵי עָלְמָא *לְשָׁאלֹ בָּךְ, לֵילֵימְרוּ דְּנָח נַפְשֵׁיהּ, וְאֵיתֵי מִדֵּי סָרִיא *וְאַגְנֵי גַּבָּךְ *וְיֵעָלוּן בָּךְ תַּלְמִידָךְ, דְּאִינְהוּ יָדְעוּ דְּחַיָּא קָלִיל מִמֵּיתָא. עָבִיד הָכֵי. נְכָנַס בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִצַּד אֶחָד וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִצַּד אַחֵר. *כִּי מְטָא לְפִתְחָא בָּעוּ לְמִדְקְרֵיהּ. אֲמַר לְהוּ: יֹאמְרוּ: רַבָּן דָּקְרוּ. בָּעוּ לְמִדְחְפֵיהּ. אֲמַר לְהוּ: יֹאמְרוּ רַבָּן דְּחָפוּ. פָּתְחוּ לֵיהּ אַבָּבָא. נָפַק.

נפש יהודה אבא סיקרא. כך שמו שלח ליה רבן יוחנן בן זכאי תא לגבאי בצנעא ואמר ליה ר' יוחנן עד אימת עבדיתו הכי דלא שבקיתון לאשלומי לעשות שלום עם השונא: **דאי אמינא להו**. לעשות שלום יהרגוני שאינם רוצים להשלים אלא במלחמה: **אמר ליה**. ר' יוחנן חזי לי תקנתא לדידי שיניחוני לצאת מן העיר: **לשאול בך**. לבקר חולה ועשה עצמך כאלו אתה גוסס: **ואגני גבך**. והשכב הנבלה אצלך משום דידעין דמת מסריח ויאמרו שמת כבר ומסריח: **ויעלון בך תלמידך**. יכנסו תחת רגלי מטתך לשאת

ולא יניחו אחרים לשאת אותך דאינון ידעין דחיי קליל ממיתא: **כי מטא לפתחא**. לשער העיר עם מטתו לנושאו על הקברות שהוא חוץ לעיר בעו הנך בריוני דשומרין בשער העיר שלא יצא אדם חוץ לעיר רצו למדקריה ברמחים דאמרי שמא מערים הוא אמר להו אבא סיקרא יאמרו הרומים עליכם שאפילו רבן דקרו בעו למדחפיה אולי יצעק:

כִּי מָטָא לְגַבֵּיהּ אֲמַר לֵיהּ: שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא. אֲמַר לֵיהּ: מִיחַיֶּבֶת תְּרֵי קָטְלֵי. חַד, *דְּלָאו מַלְכָּא אֲנָא וְקָא קָרֵית לִי מַלְכָּא; וְעוֹד, אִי מַלְכָּא אֲנָא - עַד הָאִידָנָא אֲמַאי לָא אָתֵית לְגַבָּאי? אֲמַר לֵיהּ: דְּקָא אָמֶרֶת "לְאו מַלְכָּא אֲנָא", *אִי לְאו דְּמַלְכָּא אַתְּ לָא הָוֵה מִימְסַר יְרוּשְׁלֵם בְּיָדָךְ, דִּכְתִיב: "וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל" (ישעיה י, לד) וְאֵין "לְבָנוֹן" אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאֵין "אַדִּיר" אֶלָּא מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא" (ירמיה ל, כא): וְהַדָּא אָמֶרֶת "אִי מַלְכָּא אֲנָא אֲמַאי לָא אָתֵית לְגַבָּאי?", בְּרִיוֹנֵי דְּאִית בָּן לָא שָׁבְקִינָן. אָמַר לוֹ: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ וּדְרָקוֹן *כָּרוּךְ עָלֶיהָ - לֹא הָיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הֶחָבִית בִּשְׁבִיל הַדְּרָקוֹן? אִשְׁתְּתִיק. קָרֵי עֲלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵּימָא רַבִּי עֲקִיבָא: "מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל" (ישעיה מד, כה), אִיבָּעֵי לְמֵימַר: מַיְיתֵינָן *צַבְתָּא וְשָׁקְלֵינָן לְדְּרָקוֹן וְקָטְלֵינָן לֵיהּ *וַחֲבִיתָּא שָׁבְקִינָן לָהּ.

נפש יהודה דלאו מלכא אנא. והתעללת בי: **אי לאו דמלכא את**. דמלך אתה עתיד להיות לא נמסרה ירושלים בידך דכתיב והלבנון זה בית המקדש שמלבין עונותיהן של ישראל באדיר יפול ואדיר היינו מושל: **כרוך עליה**. דבוק ולהוט אחריה וכי אין שוברין החבית כדי שילך לו הדרקון כך היה לכם להשחית חומת העיר ולשרפה באש כדי להשליך אותן בריוני מתוכה: **צבתא**. כלי שאוחזין בו האש צוואנ"ג בל"א: **וחביתא שבקינן לה**. כך היינו מצפים אולי נוכל להם ולהוציאם ממנה ותהיה העיר קיימת ונשלים עמך:

אַדְּהָכִי אִתָּא הַהוּא *פְּרִיסְתָּקָא אֲמַר לֵיהּ: קוּם, דְּמִית לֵיהּ קֵיסָר וְאִימְנוּ לְהוּ חֲשִׁיבֵי דְּרוֹמָאֵי לְאוֹתְבָךְ בְּרֵישָׁא. הֲוָה סָאֵים חַד מְסָאנֵיהּ, בָּעָא לְמֶסַיְמָא לְאַחֲרִינָא - לָא עַיֵּיל, בָּעָא לְמֶשְׁלֵיפֵיהּ לְאִידָךְ - *לָא נָפֵק. אֲמַר לֵיהּ: מַאי הַאי? אֲמַר לֵיהּ: לָא תְּצַטַּעַר, שְׁמוּעָה טוֹבָה הֵיתָה לָךְ, דִּכְתִיב: "שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן־עָצֶם" (משלי טו, ל). אֲמַר לֵיהּ: אֶלָּא מַאי תַּקַּנְתָּא? לֵיתֵי אִינֵישׁ דְּלָא מַיַּתְבָא דַּעְתָּךְ מִנֵּיהּ וְלִיחְלֵיף קָמָךְ, דִּכְתִיב: "*וְרוּחַ נְכֵאָה תְּיַבֵּשׁ־גָּרֶם" (שם יז, כב). עָבַד הָכֵי וְעַיֵּיל.

נפש יהודה פריסתקא. שליח: **לא נפק**. לא יכול להסיר המנעל מרגלו שנתדשנו אבריו משמחת השמועה: **ורוח נכאה תיבש גרם**. וכאשר תכאה רוחך מחמת השונא תיבש העצם שלך:

אֲמַר לֵיהּ: וּמַאַחַר דְּחַכְמִיתוּ כּוּלֵי הַאי, עַד הָאִידְנָא מַאי טַעְמָא לָא אֲתֵית לְגַבָּאי? אֲמַר לֵיהּ: הָא לָא אָמְרִי לָךְ? אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא נַמֵּי לָא אָמְרִי לָךְ? אֲמַר לֵיהּ: מֵיזַל קָא אָזְלִינָא וְאִינִישׁ אַחֲרִינָא מְשַׁדְּרָנָא, בָּעֵי מִנָּאי דְּאֵיתִיב לָךְ. אֲמַר לֵיהּ: *תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ וְשׁוֹשֵׁילְתָּא דְּבֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל *וְאַסְוָותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק. קָרֵי עֲלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵּימָא רַבִּי עֲקִיבָא: "מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר" וגו', אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר: לִישְׁבְּקִינְהוּ *הָא זִימְנָא. אִיהוּ סָבַר, דִּילְמָא כֻּלֵּי הַאי לָא עָבִיד וְהַצָּלָה פּוּרְתָּא נַמֵּי לָא הֲוֵי.

נפש יהודה תן לי יבנה. שלא תחריבנה ולא תהרוג חכמיה ושושילתא שלשלת כלומר יחוס של רבן גמליאל משפחות הנשיא שלא תהרגם שלא תכלה שולטנות בית דוד: **ואסוותא**. רופאין תן לי מאנשיך שירפאו את ר' צדוק שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתקווצו מעיו מתעניותיו: **והוא**. ר' יוחנן סבר כולי האי דלשבוק לירושלים לא עביד ליה ואשתכח דאפילו הצלה פורתא לא עבדי הלכך בעינא מיניה הא דתיהוי הצלה פורתא:

אַסְוָותָא דְּאַסְיוּהָ לְרַבִּי צָדוֹק מַאי הִיא. יוֹמַא קַמָּא אַשְׁקְיוּהוּ מַיָּא דְּתִיבְנָא, לְמָחָר אַשְׁקְיוּהוּ מַיָּא דְּפַארֵי, לְמָחָר מַיָּא דְּסִיפּוּסִיקְתָּא, לְמָחָר מַיָּא דְּקַמְחָא - עַד דְּרָוַח מֵעֵהּ פָּרְתָּא פָּרְתָּא. אֲזַל שָׁדְרֵיהּ לְטִיטוּס. "וְאָמַר אִי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ", זֶה טִיטוּס הָרָשָׁע, שֶׁחֵרַף וְגִדֵּף כְּלַפֵּי מַעְלָה. מֶה עָשָׂה? תָּפַס בְּיָדוֹ זוֹנָה וְנִכְנַס לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וְהִצִּיעַ סֵפֶר תּוֹרָה תַּחְתָּיו וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבֵרָה וְנָטַל סַיִף וְגִידֵּר אֶת הַפָּרֹכֶת, וְנַעֲשָׂה נֵס וְהָיָה הַדָּם מַבְצְבֵץ וְיוֹרֵד וּכְסָבוּר הָרַג אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת" (תהלים עד, ד). אַבָּא חָנָן אוֹמֵר: "מִי [כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ (שם פט, ט), מִי] כָּמוֹךָ חָסִין וְקָשֶׁה, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ גִּדּוּפוֹ וְנֹאוּצוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע וְאַתָּה שׁוֹתֵק. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּאנָא: "מִי־כָמוֹךָ בָּאֵלִים" (שמות טו, יא) מִי כָּמוֹךָ בָּאִלְּמִים.

נפש יהודה שאגו צורריך בקרב מועדיך. בבית שאתה מתועד בו שמו אותותם אותות אמרו שסימניהן סימן. דם של מי הוא אם לא שהרגנו את עצמנו כינוי כלפי מעלה:

נָטַל אֶת הַפָּרֹכֶת וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין גָּרְגּוּתָנִי וְהֵבִיא כָּל הַכֵּלִים שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ וְהִכְנִיסָן לְתוֹכוֹ וְהוֹשִׁיבָן בַּסְּפִינָה, לֵילֵךְ וּלְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָּעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ" (קהלת ח, י), אַל תִּקְרֵי "קְבוּרִים", *אֶלָּא קְבוּצִים, אַל תִּקְרֵי "וַיִּשְׁתַּכְּחוּ", אֶלָּא וַיִּשְׁתַּבְּחוּ. וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי: קְבוּרִים מַמָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ *מִילֵּי דַּהֲוָה מִיטְמָרָן אִינַּלְיָין לְהוּ.

נפש יהודה אלא קבוצים. שנתאספו הרשעים וישתבחו מתפארים בעיר אשר כן עשו הגבורה הזאת שאתם רואין: **מילי דהוה מיטמרן**. מטמון ממון אוצרות של ישראל:

עָמַד עָלָיו *נַחְשׁוֹל שֶׁבַּיָּם לְטָבְעוֹ. אָמַר: כְּמֵדֶמֶה לִי, שֶׁאֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ אֵין גְּבוּרָתוֹ אֶלָּא בַּמַּיִם. בָּא פַּרְעֹה - וְטִבְּעוֹ בַּמַּיִם, *בָּא סִיסְרָא - וְטִבְּעוֹ בַּמַּיִם, אַף הוּא עוֹמֵד עָלַי לְטָבְעֵנִי בַּמַּיִם; אִם גִּבּוֹר הוּא יַעֲלֶה לַיַּבָּשָׁה וְיַעֲשֶׂה עִמִּי מִלְחָמָה. יָצְאַת בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָרָשָׁע, בְּרִיָּה קַלָּה יֵשׁ בְּעוֹלָמִי, יַתּוּשׁ שְׁמָהּ, עֲלֵה לַיַּבָּשָׁה וְתַעֲשֶׂה עִמָּהּ מִלְחָמָה. עָלָה לַיַּבָּשָׁה וּבָא יַתּוּשׁ וְנִכְנַס בְּחָטְמוֹ וְנִקַּר בְּמוֹחוֹ שֶׁבַע שָׁנִים. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ "בְּרִיָּה קַלָּה"? *דְּמֵעָלְנָא אִית לֵיהּ וּמַפְקְנָא לֵית לֵיהּ. יוֹמָא חַד הֲוָה חָלִיף אַבָּבָא דְּבֵי נַפְחָא, שְׁמַע קֹל אַרְזַפְתָּא - *אִישְׁתִּיק. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ אִיכָּא תַּקַּנְתָּא. מִכָּאן וְאֵילָךְ מַיְתָן וּמְיחוּ קַמֵּיהּ. לְגוֹ יְהֵב לֵיהּ אַרְבַּע זוּזֵי, לְיִשְׂרָאֵל אֲמַר לֵיהּ: מִסְתַּיֵּיךְ *דְּקָא חָזֵית בְּסַנְאָךְ. עַד תְּלָתִין יוֹמִין עָבַד הָכֵי, מִכָּאן וָאֵילָךְ *כַּיְוָן דְּדָשׁ דָּשׁ.

נפש יהודה נחשול. רוח סערה: **בא סיסרא**. נחל קישון גרפם: **מעלנא**. פה להכניס המאכל אית ליתוש מפקנא מוצא דרך בית הרעי לית לה: **אישתיק**. מלנקר במוחו מפני קול הקורנס: **דקא חזית**. נקמה בשונאך: **כיון דדש דש**. משהרגיל היתוש למד בקול הקורנס הכיר בו ולא הניח ניקורו:

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן עֲקִיבָא: הָיִיתִי בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי וּכְשֶׁמֵּת פָּצְעוּ אֶת מוֹחוֹ וּמָצְאוּ *כְּצִפּוֹר דְּרוֹר מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים. בְּמַתְנִיתָא תָּאנָא: כְּגוֹזָל בֶּן שָׁנָה מִשְׁקַל שְׁנֵי לִיטְרִין. אָמַר אַבַּיֵי: נָקְטֵינָן: פִּיו שֶׁל נְחָשֶׁת, צִפָּרְנָיו שֶׁל בַּרְזֶל. כִּי הֲוָה מַיְית אָמַר לְהוּ: קַלְיוּהוּ לְהַהוּא גַּבְרָא וּבַדְרוּהָ לְקִטְמֵיהּ אַשַּׁב יַמֵּי, דְּלָא לִישְׁכְּחֵיהּ אֱלָהָא דִּי יְהוּדָאֵי וְלוֹקְמֵיהּ בְּדִינָא.

נפש יהודה כצפור דרור. למה נקרא דרור שדרה בבית כבשדה בת חורין לדור בכל מקום:

אוּנְקְלוֹס בַּר קְלוֹנִיקוֹס בַּר אַחְתֵּיהּ דְּטִיטוּס הֲוָה, בָּעֵי לְאִיגְיוּרֵי. אָזַל אַסְקֵיהּ לְטִיטוּס בִּנְגִידָא. אָמַר מָאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. וּמַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי לְהוּ? אָמַר: מִילַּייהוּ נְפִישָׁן וְלָא מָצֵית לְקַיּוּמֵינְהוּ. זִיל אִיגְּרֵי בְּהוּ בְּהַאי עָלְמָא וַהֲוֵית רֵישָׁא, דִּכְתִיב: "הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ" וגו' (איכה א, ה) וְכָל הַמֵּיצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. אֲמַר לֵיהּ: דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי? אֲמַר לֵיהּ: *בְּמַאי דְּפָסַק אַנַפְשֵׁיהּ: כָּל יוֹמָא מְכַנְּפֵי לֵיהּ וְדַיְנֵי לֵיהּ וְקָלוּ לֵיהּ וּמְבַדְּרֵי לְקִטְמֵיהּ אַשַּׁב יַמֵּי. אָזַל אַסְקֵי לְבַלְעָם בִּנְגִידָא. אֲמַר לֵיהּ: מָאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. וּמַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי בְּהוּ? אֲמַר לֵיהּ: "*לֹא תִדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם" וגו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן ט).

נפש יהודה במאי דפסק אנפשיה. בדין שפסקתי עלי לשרוף אותי ולפזר אפרי אשב ימים כן אחר ששורפין אותי בגיהנם מפזרין קטמאי ואחר כך מכנפי ליה מאספין האפר

ובורא אותי ממנה מחדש ודנין אותי בכל יום: **לא תדרוש**. בלעם אף שהשכינה נגלית עליו אף על פי כן הרשיע לדבר:

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר: בּוֹא וּרְאֵה גָּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל בּוּשָׁה, שֶׁהֲרֵי סִיַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בַּר קַמְצָא וְהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלוֹ.

אַתַּרְנְגוֹלָא וְאַתַּרְנְגָלְתָּא חָרַב *טוּר מַלְכָּא. דְּהֲווּ נְהִיגֵי, כִּי הֲווּ מַפְקֵי חֲתָנָא וְכַלָּתָא, מַפְקֵי קַמַּייהוּ תַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגָלְתָּא. כְּלוֹמַר, פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִין. יוֹמָא חַד הֲוָה חָלֵיף גּוּנְדָּא דְּרוֹמָאֵי, שַׁקְלִינְהוּ מִינַיְהוּ. *נָפוּל עֲלַיְיהוּ וּמְחוֹנְיְהוּ. וְאָזוּל אָמוּר לֵיהּ לְקֵיסָר: מָרְדוּ בָךְ יְהוּדָאֵי. אָתָא עֲלַייְהוּ. *הֲוָה בְהוּ הַהוּא בַּר דְּרוֹמָא דְּהַוָה קָפֵיץ מִילָא וְקָטֵיל בְּהוּ כַּמָּה אַלְפֵי. שָׁקְלֵיהּ קֵיסָר *לְתַאגֵיהּ וְאוֹתְבֵיהּ אָאַרְעָא. אָמַר: רְבוֹנֵיהּ דְּעָלְמָא כּוּלֵיהּ, אִי נִיחָא לָךְ, לָא תִּמְסְרֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא וּלְמַלְכוּתֵיהּ בְּיָדֵיהּ דְּחַד גַּבְרָא. אַכְשִׁילֵיהּ פּוּמֵיהּ לְבַר דְּרוֹמָא וְאָמַר: "הֲלֹא־אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא" וגו'. וְהָא דָּוִד נַמֵּי אָמַר הָכִי אֱמֶת מְתַמּוֹהֵי קָא מְתַמַּהְ "הֲלֹא־אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא תֵצֵא" וגו'. עָאל לְבֵית הַכִּסֵּא. אָתָא *דְּרָקוֹנָא שְׁמֵטֵיהּ לְכַרְכַּשֵׁיהּ. אָמַר: הוֹאִיל וְאִיתְרַחֵישׁ לִי נְסָא - הַאי זִימְנָא אֵשְׁבְּקִינְהוּ. שָׁבְקִינְהוּ וַאֲזַל. *אִיזְדַּקּוּר וְאָכוּל וְשָׁתוּ וְאַדְלִיקוּ שְׁרָגֵי, עַד דְּאִתְחֲזֵי גְּלִיוֹנָא דְּנַשְׁפַּנְקָא מְרָחוֹק מִילָא. אָמַר: מְכוֹחֵי קָא אֲחֵיכוּ בִי יְהוּדָאֵי. הֲדַר אָתָא עִילַוֵּייהוּ. אָמַר רַבִּי אַסִּי: תִּלַּת מֵאָה שָׁלְפֵי סַיְּפָא עָלוּ לְטוּר מַלְכָּא וְקָטְלוּ בֵּיהּ תְּלָתָא יוֹמָא וּתְלָתָא לֵילְתָא, *וּבְהָךְ גִּיסָא הֵילוּלֵי וְחִנְגֵּי - וְלֹא הֲווּ יָדְעֵי הַנֵּי מְהַנֵּי.

נפש יהודה טור מלכא. מדינה ששמה הר המלך: **נפול**. היהודים עלייהו דרומיים ומחונהו והכוס: **הוה בהו**. ביהודים אותו גבור בר דרומא: **לתאגיה**. הכתר מעל ראשו: **דרקונא**. נחש ושמטו לבני מעיו באחוריו: **איזדקור**. מרוב שמחה שנסע האויב מהם היו מרקדין: **ובהך גיסא**. בצד אחד מן העיר היו חתונות ושמחה ובצד אחר היו הורגין האויב בהם ולא יודעין אלו מאלו שכך גדול היה העיר:

"בִּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֶת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב" (איכה ב, ב), כִּי אָתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלּוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָרוֹת שָׁהָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ וְכָל אַחַת וְאַחַת הָיוּ בָהּ כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, חוּץ מִשֶּׁלֹּשׁ, שֶׁהָיוּ בָּהּ כִּפְלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם. וְאֵלּוּ הֵן: כְּפַר בִּישׁ, כְּפַר שַׁחֲלַיִם, כְּפַר דִּכְרַיָּא. כְּפַר בִּישׁ, דַּהֲווּ בִּישֵׁי וְלָא יָהֲבֵי *בֵּיתָא לְאֶשְׁפִּיזָא: כְּפַר שַׁחֲלַיִם, שֶׁהָיְתָה פַּרְנָסָתָם מִשַּׁחֲלַיִם; כְּפַר דִּכְרַיָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶם יוֹלְדוֹת זְכָרִים וְיוֹלְדוֹת בָּאַחֲרוֹנָה נְקֵבוֹת וּפוֹסֶקֶת. אָמַר עוּלָא: לְדִידִי חָזֵי לִי *דַּהוּא אַתָּרָא וַאֲפִילּוּ שׁוּתִּין רִבּוֹאָתָא דְּקָנֵי לָא מַחְזִיק. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָאָה לְרַבִּי חֲנִינָא: שְׁקוּרֵי *מַשְׁקְרִיתוּ. אֲמַר לֵיהּ: "אֶרֶץ... צְבִי"

כָּתוּב בָּהּ (ירמיה ג, יט), מַה צְּבִי זֶה *אֵין עוֹרוֹ מַחֲזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ, אַף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִיהָ עָלֶיהָ - רָוְחָה, וּבִזְמַן שֶׁאֵין יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ - גָּמְדָא.

נפש יהודה ביתא לאושפיזא. שלא היו מלינים אצלם אורחים ודלים: **ההוא אתרא**. הר המלך: **משקריתו**. שקר אתם אומרים דאמריתו ששים רבוא עיירות היו בהר המלך והוא אינו מחזיק אפילו ששים רבוא קנים: **אין עורו מחזיק את בשרו**. אחר שהופשט העור ממנו כווץ העור ואין יכול לחזור וליכנס בשרו כמו שהיתה עליו:

רַב מִינְיָמִין בַּר חִלְקִיָּה וְרַב חִלְקִיָּה בַּר טוֹבִיָּה וְרַב הוּנָא בַּר חִיָּא הֲווּ יָתְבֵי וְאָמְרֵי: אִי אִיכָּא *דְּשָׁמֵיעַ לֵיהּ מִילְּתָא מִכְּפָר סִכְנְיָא שֶׁל מִצְרַיִם - לֵימָא. פְּתַח חַד מִנַּיְיהוּ וַאֲמַר: מַעֲשֶׂה *בְּאָרוּס וַאֲרוּסָתוֹ שֶׁנִּשְׁבּוּ לְבֵין הַגּוֹיִים וְהִשְׁאִיאוּם זֶה לָזֶה. אָמְרָה לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תִּגַּע בִּי, שֶׁאֵין לִי כְּתֻבָּה מִמְּךָ. לֹא נָגַע בָּהּ עַד יוֹם מוֹתוֹ. כְּשֶׁמֵּת אָמְרָה לָהֶם: סִפְּדוּ לְזֶה, *שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ יוֹתֵר מִיּוֹסֵף, דְּאִלּוּ בְּיוֹסֵף חָדָא שַׁעְתָּא, וְהַאי - כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא; וְאִלּוּ בְּיוֹסֵף לָאו בַּחֲדָא מִטָּה וְהַאי - בַּחֲדָא מִטָּה; וְאִלּוּ יוֹסֵף לָאו אִשְׁתּוֹ וְהַאי - אִשְׁתּוֹ.

נפש יהודה דשמע ליה מלתא. ממעשיהם אם צדיקים או רשעים היו: **בארוס וארוסתו**. מאותה העיר ולא היה להם חופה וכתובה עדיין: **שפטפט**. זלזל ביצרו ולא חשבו אלא נתגבר עליו:

פְּתַח אִידָךְ וְאָמַר: מַעֲשֶׂה וְעָמְדוּ *אַרְבָּעִים מוֹדְיָאוֹת בְּדִינָר וְחָסַר הַשַּׁעַר מוֹדְיָא אַחַת. וּמָצְאוּ אִישׁ וּבְנוֹ שֶׁבָּעֲלוּ נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וֶהֱבִיאוּם לְבֵית דִּין וּסְקָלוּם. וְחָזַר הַשַּׁעַר לִמְקוֹמוֹ. פְּתַח אִידָךְ וַאֲמַר: מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מָרֵבָּה. מֶה עָשָׂה? הָלַךְ וְזָמַן אֶת שׁוֹשְׁבִינָיו וֶהֱאֱכִילָן וְהִשְׁקָן וְהִשְׁכִּירָן וְהִשְׁכִּיבָן עַל מִטָּה אַחַת וְהֵבִיא *לֹבֶן בְּיָצָה וְהֵטִיל בֵּינֵיהֶם וְהֶעֱמִיד לָהֶם עֵדִים וּבָא לְבֵית דִּין. וְהָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד מִתַּלְמִידֵי שַׁמַּאי הַזָּקֵן, וּבָבָא בֶּן בּוּטָא שְׁמוֹ, אָמַר לָהֶם: כְּךָ מְקֻבָּלַנִי מִשַּׁמַּאי הַזָּקֵן, שֶׁלֹּבֶן בֵּיצָה *סוֹלֵד מִן הָאוּר וְשִׂכְבַת זֶרַע דּוֹחָה מִפְּנֵי הָאוּר. וּבְדָקוּ וּמָצְאוּ כִּדְבָרָיו. וֶהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ וְהִגְבוּהוּ כְּתֻבָּה מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה ארבעים מודיאות תבואה בדינר אחד וחסר השער. נתייקר התבואה: **לובן ביצה**. שהוא דומה לשכבת זרע להוציא קול שבאו על אשתו: **סולד**. כשמשימין הבגד אצל האור נתייבש הלובן ביצה ופורש ונופל מבגד:

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: וְכִי מֵאַחַר דַּהֲווּ צַדִּיקֵי כֻּלֵּי הַאי, מַאי טַעְמָא אִיעַנּוּשׁ? אָמַר לֵיהּ: דְּלָא אִיאֲבוּל עַל יְרוּשְׁלַיִם, דִּכְתִיב: "שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ‍ִם" וגו' (ישעיה סו, י), כָּל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַ‍ִם זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּשִׂמְחָתָהּ וְכָל שֶׁאֵינוֹ מִתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַ‍ִם אֵינוֹ רוֹאֶה בְּשִׂמְחָתָהּ.

*אַשַּׁקָא דְּרִיסְפַּק חָרַב בֵּיתָר, דַּהֲווּ נְהִיגֵי, דְּכִי הֲווּ מִתְיְלִיד יְנוּקָא שָׁתְלֵי אַרְזָא, וִינוּקְתָּא - *שָׁתְלֵי תּוּרְנִיתָּא. וְכִי הֲווּ מִנְסְבֵי קַייְצֵי לְהוּ וְעָבְדֵי גַּנָּנָא. יוֹמָא חַד הֲוָה חָלַף בְּרַהֲטֵיהּ דְּקֵיסָר, אִיתְבַּר שַׁקָא דְּרִיסְפַּק וְקָצוּ אַרְזָא. וְעַד לָא אָתוּ, נָפוֹל עֲלֵיהוּ וּמְחוֹנְיֵיהוּ. אָזוּל אָמוּר לְקֵיסָר: מָרְדוּ בָךְ יְהוּדָאֵי. אָתָא עֲלֵיהוּ.

נפש יהודה אשקא. עץ שיוצא מן המרכב שהסוסים נקשרים ומושכים בו דייקסי"ל בל"א: **שתלי תורניתא**. נטעו עץ ששמו תדהר פלאד"ר בוי"ם בל"א וכי הוו מנסבין אהדדי קצצו האילנות ועשו מהם מוטות לחופתם:

"גָּדַע בָּחֳרֵי־אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל" (איכה ב, ג), אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַבָּא: אֵלּוּ שְׁמוֹנִים אֶלֶף *קַרְנֵי מִלְחָמָה, שֶׁנִּכְנְסוּ לִכְרַךְ בֵּיתָר בְּשָׁעָה שֶׁלְּכָדוּהָ וְהָרְגוּ בָהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, עַד שֶׁהָלַךְ הַדָּם וְנָפַל לְתוֹךְ הַיָּם הַגָּדוֹל. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר *קְרוֹבָה הָיְתָה - רְחוֹקָה הָיְתָה מִיל. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ *בְּבִקְעַת יְרֵחִים, *אֶחָד מוֹשֵׁךְ אֵילָךְ וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ אֵילָךְ. שִׁעֲרוּ חֲכָמִים שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד דָּם. בְּמַתְנִיתָא תָּאנָא: שֶׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ אוּמוֹת הָעוֹלָם כְּרֵמֵיהֶם מִדָּמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּלֹא זֶבֶל.

נפש יהודה קרני מלחמה. ראשי גייסות תוקעי קרן ומתאספים אליהם צבאם: **קרובה היתה**. העיר לים: **בבקעת ידים**. שם מקום: **ואחד**. חלק דם מהרוגי ביתר:

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי אָמֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: סָח לִי זָקֵן אֶחָד: בְּבִקְעָה זוֹ הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מָאתַיִם וְאַחַד עָשָׂר רִבּוֹא וּבִירוּשָׁלַם הָרַג תִּשְׁעִים וְאַרְבַּע רִבּוֹא, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָם כַּמַּיִם וְנָגַע בְּדָמוֹ *שֶׁל זְכַרְיָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ" (הושע ד, ב). אַשְׁכְּחֵיהּ לְדְמֵיהּ דִּזְכַרְיָה דַּהֲוָה קָא רָתַח וְסָלִיק. אֲמַר לְהוּ: מַאי הַאי? אָמְרוּ לֵיהּ: דַּם זְבָחִים דְּאִשְׁתַּפּוּךְ. אֲמַר לְהוּ: אַיְיתּוּ לִי דְּמָא וְאֵינְסֵי. אַייתּוּ לֵיהּ דְּמָא וְנָסֵי וְלָא דָמֵי. אֲמַר לְהוּ: אִי אָמְרִיתּוּ - מוּטָב, וְאִי לָאו - סָרִיקְנָא לְבִשְׂרֵיהוּ דְּהַנָךְ אִינָשֵׁי בְּמַסְרָקֵי דְּפַרְזְלָא. אָמְרוּ לֵיהּ: מַה נֵּימָא לָךְ? נְבִיָא הֲוָה בֵּינָן, דַּהֲוָה מוֹכֵחַ לָן בְּמִילֵי דִּשְׁמַיָא, קַמְנָא עֲלֵיהּ וְקַטְלֵיהּ. וְהַאי כַּמָּה שְׁנֵי דְּלָא נַיָּח דָּמֵיהּ. אֲמַר לְהוּ: אֲנָא מְכַפַּיְסְנָא לֵיהּ. אַייתֵי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְסָנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, קָטַל עֲלֵיהּ - וְלָא נָח. בַּחוּרִים וּבַחוּרוֹת - וְלָא נָח. תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן קָטַל עֲלֵיהּ - וְלָא נָח. אָמַר: זְכַרְיָה, זְכַרְיָה, כָּל טוֹבִים שֶׁבָּהֶם הֲרַגְתִּים, נִיחָא לָךְ דַּאֲכַלְינָהוּ כּוּלְהוּ? כַּד אֲמַר לֵיהּ הָכִי מִיָּד נָח. בְּהַהִיא שַׁעְתָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ. אָמַר: וּמַה יִשְׂרָאֵל, דְּלָא הָרְגוּ אֶלָּא חַד גַּבְרָא כָּךְ, הַהוּא גַּבְרָא, דְּקָטַל כַּמָּה נַפְשָׁתָא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. עָרַק, אָזַל שָׁדָא פְּרִיטָא בְּבֵיתֵיהּ וְאִיגַּייר.

נפש יהודה של זכריהו. בן יהוידע הכהן שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש כשהשתחוו לו ליואש ועשאוהו אלוה והרגוהו בעזרה:

תְּאַנָא: נָעֲמָן *גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה. נְבוּזַרְאֲדָן גֵּר צֶדֶק הָיָה. מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל הָמָן לִמְּדוּ תוֹרָה בִּבְנֵי בְרַק. מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל סִיסְרָא לִמְּדוּ תִּינוֹקוֹת בֵּירוּשָׁלַיִם. מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לִמְּדוּ תוֹרָה בָּרַבִּים. וּמָאן נִינְהוּ? שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. *הַיְנוּ דִּכְתִיב: "וְנָתַתִּי דָמָהּ עַל־צְחִיחַ הַסֶּלַע לְבִלְתִּי הְכָסוֹת" (יחזקאל כד, ח), זֶה דָּמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה.

נפש יהודה גר תושב. שלא קיבל עליו שאר מצות אלא עבודת כוכבים שנאמר כי לא יעשה עוד עבדך וגו': **היינו דכתיב.** אדמא דזכריה על צחיח סלע על אבן חלקה שלא בארץ כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע צחיח שעיע כתרגומו:

"הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם" (בראשית כז, כב), "*הַקֹּל", זֶה אַנְדְּרִינוֹס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בַּאֲלִיכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שִׁשִּׁים רִבּוֹא עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא כִּפְלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם; "קוֹל יַעֲקֹב", זֶה אַסְפַּסְיָנוֹס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בְּכָרֵךְ בֵּיתָר אַרְבַּע מֵאוֹת רִבּוֹא, וְאָמְרֵי לָהּ: אַרְבַּעַת אֲלָפִים רִבּוֹא; "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו", זוּ מַלְכוּת הָרִשְׁעָה, שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ וְהִגְלָתְנוּ מֵאַרְצֵנוּ. דָּבָר אַחֵר: "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב", אֵין לְךָ תְּפִלָּה שֶׁמּוֹעֶלֶת, שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב; "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו", אֵין לְךָ מִלְחָמָה שֶׁמְּנַצַּחַת, שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו, *וְהַיְנוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַהוּ דִּכְתִיב "*בְּשׁוֹט לְשׁוֹן תֵּחָבֵא" (איוב ה, כא)? בְּחִרְחוּרֵי לְשׁוֹן תֵּחָבֵא.

נפש יהודה הקול זה. קול של בכיה וצוחה עולה מיעקב ראה יצחק בנבואה מפלה זו של ביתר: **היינו דאמר ר' אליעזר.** הא דאמרינן לעיל שעל ידי לשון הרע חרב הבית ונהרגו כמה רבבות: **בשוט לשון.** שבט המכה תחבא שלא יבא עליך כשתחבא ממך חרחורי לשון כמו אל תתחר לשון מריבות וקטטות:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב "עַל־נַהֲרוֹת בָּבֶל" וגו' (תהלים קלז, א)? מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד חֻרְבָּן בֵּית רִאשׁוֹן וְחֻרְבָּן בֵּית שֵׁנִי. חֻרְבַּן בֵּית רִאשׁוֹן דִּכְתִיב "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל"; חֻרְבָּן בַּיִת שֵׁנִי, דִּכְתִיב: "זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם" וגו' (שם שם, ז).

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא רַבִּי אַמֵּי, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: מַעֲשֶׂה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וִילָדוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ *לְקָלְוֹן. וְהִרְגִּישׁוּ בְּעַצְמָן לְמָה הֵם מִתְבַּקְּשִׁים. אָמְרוּ: אִם אָנוּ טוֹבְעִים בַּיָּם אָנוּ בָּאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא? דָּרַשׁ לָהֶם גָּדוֹל שֶׁבָּהֶם: "אָמַר ה' *מִבָּשָׁן אָשִׁיב מִמְּצֹלוֹת יָם" (שם סח, כג), "מִבָּשָׁן אָשִׁיב", מִבֵּין שִׁנֵּי אֲרָיוֹת; "מִמְּצֹלוֹת יָם", אֵלּוּ הַטּוֹבְעִים בַּיָּם. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ יְלָדוֹת כָּךְ קָפְצוּ וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. נָשְׂאוּ יְלָדִים קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָם: וּמַה הַלָּלוּ, *שֶׁדַּרְכָּן לְכָךְ - כָּךְ, אָנוּ, שֶׁאֵין דַּרְכֵּנוּ לְכָךְ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. קָפְצוּ

כֻּלָּן וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. וַעֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב: "כִּי־עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל־ הַיּוֹם נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה" (שם מד, כג).

נפש יהודה לקלון. ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים: **מבשן.** נוטריקון מבין שן כלומר אם אתם בין העובדי כוכבים ומזלות כבין שיני אריות אף על פי כן אציל אתכם: **שדרכן לכך.** לתשמיש ואין קלונן מרובה כקלון שלנו משכב זכור:

וְרַב יְהוּדָה *אָמַר רַב: זוֹ אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ, דְּאַתְיוּהָ לְקַמֵּיהּ קֵיסָר. אֲיתוּ לְחַד, אָמְרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲמַר לְהוּ: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (שמות כ, ב). אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ. אַתְיוּהוּ לְאָחִיךָ אָמְרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲמַר לְהוּ: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי" (שם שם, ג). אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ, אָמְרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה אֲמַר לְהוּ: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם" (שם כב, יט). אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ, אָמְרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲמַר לְהוּ: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו' (דברים ו, ד). אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ, אָמְרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲמַר לְהוּ: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (שם ד, לט). אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ, אָמְרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲמַר לְהוּ: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר" (שמות לד, יד). אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ. לְאִידָךְ, אָמְרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲמַר לְהוּ: כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "אֶת־ ה' *הֶאֱמַרְתָּ [וגו'] וַה' הֶאֱמִירְךָ" (דברים כו, יז־יח), כְּבָר נִשְׁבַּעְנוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין אָנוּ מְמִירִין אוֹתוֹ בְּאֵל אַחֵר, אַף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ שֶׁאֵינוֹ מֵמִיר אוֹתָנוּ בְּאוּמָה אַחֶרֶת. אֲמַר לֵיהּ קֵיסָר: אֶשְׁדֵּי לָךְ גֶּשְׁפַּנְקָא וּגְחֵין וְשָׁקְלֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלֵימְרוּ קָבֵיל עֲלֵיהּ *הוֹרְמָנָא דְּמַלְכָּא. אֲמַר לֵיהּ: *חֲבַל עָלָךְ קֵיסָר, חֲבַל עָלָךְ קֵיסָר, וּמַה לְכְבוֹד עַצְמְךָ כָּךְ, לְכְבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אַפְקוּהוּ לְמִקְטְלֵיהּ. אָמְרָה לְהוּ אִמֵּיהּ: הַבְיוּהוּ נְהֵלִי וַאֲנַשְׁקֵיהּ. אָמְרָה לְהוּ: בְּנִי, לְכוּ אִמְרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם: אַתָּה עָקַדְתָּ מִזְבֵּחַ אֶחָד וַאֲנִי עָקַדְתִּי שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת. אַף הִיא עָלְתָה לַגַּג וְנָפְלָה וָמֵתָה. יָצְאת בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה".

נפש יהודה אמר רב. מקרא זה כי עליך הורגנו כל היום נאמר על האשה ושבעה בניה: **האמרת.** יחדת לשון אהבה: **הורמנא דמלכא.** שולטנות המלך קבל עליו לעשות: **חבל.** ווי יש לצעוק עליך ועל דבורך:

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר: *זוֹ מִילָה, שֶׁנִּתְּנָה *בִּשְׁמוֹנָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: אַלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמַּרְאִים הֲלָכוֹת שְׁחִיטָה בְּעַצְמָן. דַּאֲמַר רַבָּה: כָּל מִילֵי לֵיחֲזֵי אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ, *בַּר מִשְׁחִיטָה וְדָבָר אַחֵר. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּמִיתִין

עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תוֹרָה. כִּדְדָרִישׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל" (במדבר יט, יד).

נפש יהודה זו מילה. הורגנו כל היום זמנין דמיית: **בשמונה.** ועדיין הילד חלוש ואף על פי כן מקיימין מצותך באהבה: **בר משחיטה.** שמא יתחבנו ויחתכנו בגרונו וצרעת מראות נגעים מפני שמסוכן לקפוץ עלי הצרעת:

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַרְבָּעִים סְאָה *קְצוּצֵי תְּפִלִּין נִמְצְאוּ בִּרְאשׁ הֲרוּגֵי בֵּיתָר. רַבִּי יַנַּאי בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת שֶׁל אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים סְאָה. בְּמַתְנִיתָא תָּאנָא: אַרְבָּעִים קֻפּוֹת שֶׁל שָׁלֹשׁ סְאִים. וְלָא פְּלִיגִי, *הָא דְּרֵישָׁא הָא דְּדָרְעָא.

נפש יהודה קצוצי תפילין. בלא רצועות קרוין קצוצי כדאמרינן במסכת סוכה אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה: **הא דרישא.** הם גדולים ארבעה בתים בכל אחד הם ג' פעמים מ' סאה אף על פי שהפרשיות בבית אחד של יד ובשל ראש גם כן ד' פרשיות רק שהם בבית אחד פרשה אחת ואין זה ג' חלקים יותר גדול משל יד מכל מקום דפוס של ראש מתוך שצריך לחלוק הבתים ולהיות ריוח ביניהן ולקובען על מושבן הוצרך המושב להיות רחב והוי על אחד שלשה שבזרוע:

אָמַר רַב אַשֵׁי: *אַרְבָּעָה קַבִּין מוֹחֵי תִּינוֹקוֹת נִמְצְאוּ עַל אֶבֶן אַחַת. עוּלָּא אָמַר: תִּשְׁעָה קַבִּין. אָמַר רַב כַּהֲנָא וְאִיתֵּימָא רַבִּי שִׁילָא: מַאי קְרָא: "בַּת־בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה וגו' אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת־עֹלָלַיִךְ אֶל־הַסָּלַע" (תהלים קלז, ח־ ט).

נפש יהודה ארבעה קבין. בחורבן בית ראשון:

"בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז" (איכה ד, ב), מַאי "הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז"? אִילֵימָא *מְחֻפֵּי בְּפִיזָא וְהָאֲמְרֵי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא: *מִתְקַל תְּרֵי אִסְתְּרֵי פִּיזָא נָחַת לְעָלְמָא, חָדָא בְּרוֹמֵי וַחֲדָא בְּכֻלֵּי עָלְמָא? אֶלָּא *שֶׁהָיוּ מְגַנִּין אֶת הַפֶּז בְּיוֹפְיָן. מֵעִקָּרָא חֲשִׁיבִי דְּרוֹמָאֵי הֲווּ נָקְטֵי גְּלִיוֹנָא דְּגֻשְׁפַּנְקָא *וּמְשַׁמְּשֵׁי עַרְסֵיהוּ, מִכָּאן וְאֵילָךְ מַיְיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָסְרֵי בְּכַרְעֵי דְּפוּרֵיהוּ וּמְשַׁמְּשֵׁי. אָמַר לֵיהּ חַד מִנַּיְיהוּ לְחַבְרֵיהּ: *הַאי מִי אִיכָּא כְּתִיבֵי? אָמַר לֵיהּ: אִין, דִּכְתִיב: "גַּם כָּל־חֵלִי וְכָל־מַכָּה" וגו' (דברים כח, סא). אָמַר לֵיהּ: *כַּמָּה מַרַחֲקָנָא מִדּוּכְתָא פְּלָן? אָמַר לֵיהּ: אִנְגַר, פִּסְתָּא וּפַלְגָּא. אָמַר לֵיהּ: אִי מְטָאִי לְהָתָם לָא צָרִיכְנָא לָךְ.

נפש יהודה מחפי. מכוסה ומלובש בפז: **מתקל תרי אסתרי.** משקל שני סלעים של פז: **שהיו מגנין את הפז ביופיין.** והיינו מסולאים לשון סולו לרוכב לא תסולה בכתם אופיר לשון שבח משובחין היו ביופיין מן הפז: **ומשמשי ערסייהו.** כדי שאשתו תתעבר כנגדן בנים יפים: **האי.** מכה וצרה כזו שאסרו בני ישראל בכרעי דפורייהו מי כתיבא בתוכחה: **כמה מרחקנא מההוא דוכתא.** שלא הגעתי עדיין ללמוד אותו פסוק:

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַאי דִּכְתִיב "עֵינִי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי" (איכה ג, נא)? אַרְבַּע מֵאוֹת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת הָיוּ בִּבְרָךְ בֵּיתָר וְכָל אַחַת וְאַחַת הָיוּ בָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ לְפָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת] שֶׁל בֵּית רַבָּן. וּכְשֶׁהָיָה אוֹיֵב נִכְנָס הָיוּ *דּוֹקְרִין אוֹתוֹ בְּחַטָּרֵיהֶן. וּכְשֶׁגָּבַר אוֹיֵב וּלְכָדוּן, כְּרָכוּם בְּסִפְּרֵיהֶם וְהִצִּיתוּם בָּאֵשׁ.

נפש יהודה **דוקרין אותו בחוטריהן**. שהיה בידם שמראין בהם כשלומדים:

תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה שֶׁהָלַךְ לִכְרָךְ גָּדוֹל שֶׁל רוֹמִי, אָמְרוּ לוֹ: תִּינוֹק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רוֹאִי, *קְוֻצּוֹתָיו סְדוּרוֹת תַּלְתַּלִּים. הָלַךְ וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִין וְאָמַר: "מִי־ נָתַן לְמִשְׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים" (ישעיה מב, כד). נַעֲנָה אוֹתוֹ תִּינוֹק וְאָמַר: "הֲלוֹא ה' זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בְדַרְכָיו הָלוֹךְ" וגו' (שם). אָמַר *מֻבְטָח אֲנִי בְּזֶה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. *הֲעֲבוֹדָה, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ בְּכָל מָמוֹן שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו. אָמְרוּ: לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁפָּדָאוֹ בְּדָמִים רַבִּים. וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. וּמַנּוּ? רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע.

נפש יהודה **קווצותיו**. שערות ראשו סדורות ומסלסל לו וזה תלתלים כדבר שאדם מסבב באצבעו וכשנשמט אצבעו ממנו נשאר אותו דבר מסובב ועגול: **מובטח אני וכו'**. שנער קטן היה ויודע להשיב כן: **העבודה**. לשון שבועה בעבודת הקרבנות:

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מַעֲשֶׂה בִּבְנוֹ וּבְבִתּוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁנִּשְׁבּוּ לִשְׁנֵי אֲדוֹנִים. לְיָמִים נִזְדַּמְּנוּ שְׁנֵיהֶם לְמָקוֹם אֶחָד. זֶה אוֹמֵר: יֵשׁ לִי עֶבֶד, שֶׁאֵין כְּיָפְיוֹ בְּכָל הָעוֹלָם; וְזֶה אוֹמֵר: יֵשׁ לִי שִׁפְחָה, שֶׁאֵין כְּיָפְיָהּ בְּכָל הָעוֹלָם. אָמְרוּ: בּוֹא וְנִשְׁיאוּם זֶה לָזֶה וְנֶחְלֹק בַּיְלָדִים. הִכְנִיסוּם לְחֶדֶר אֶחָד. זֶה יוֹשֵׁב בְּקֶרֶן זָוִית וּבוֹכֶה וְזוֹ יוֹשֶׁבֶת בְּקֶרֶן זָוִית וּבוֹכָה. זֶה אוֹמֵר: אֲנִי כֹּהֵן בֶּן כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וְאֵיךְ אֶשָּׂא שִׁפְחָה. וְזֹאת אוֹמֶרֶת: אֲנִי כֹּהֶנֶת בַּת כֹּהֵן גָּדוֹל, אֵיךְ אֶנָּשֵׂא לְעֶבֶד. יָשְׁבוּ וּבָכוּ כָּל הַלַּיְלָה. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר הִכִּירוּ זֶה אֶת זֶה וְנָעֲשׂוּ בִּבְכִיָּה, עַד שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתָן. וְעֲלֵיהֶן קוֹנֵן יִרְמְיָהוּ: "עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי" וגו' (איכה א, טז).

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת וְצָפְנַת בַּת פְּנִיאֵל שְׁמָהּ - "צָפְנַת", *שֶׁהַכֹּל צוֹפִין בָּהּ; "בַּת פְּנִיאֵל", בַּת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ לִפְנֵי וְלִפְנִים - שֶׁנִּשְׁבְּתָה *וְנִתְעַלֵּל בָּהּ שַׁבַּאי כָּל הַלַּיְלָה. לְמָחָר הִלְבִּישָׁה שִׁבְעָה חֲלוּקִים וְהוֹצִיאָהּ לְמָכְרָהּ בַּשּׁוּק. בָּא אָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה מְכֹעָר בְּיוֹתֵר. אָמַר לוֹ: *הַרְאֵנִי יוֹפְיָהּ. אָמַר לוֹ: רֵיקָא, אִם אַתָּה רוֹצֶה לִיקַּח - קַח, שֶׁאֵין כְּיָפְיָהּ בְּכָל הָעוֹלָם. אָמַר: אַף־עַל־פִּי־כֵן. הִפְשִׁיטָה שִׁשָּׁה חֲלוּקִים, שְׁבִיעִי קְרָעָתוּ וְנִתְפַּלְּשָׁה בָּאֵפֶר. אָמְרָה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם עָלֵינוּ לֹא חַסְתָּ - *עַל קְדוּשַׁת שִׁמְךָ לְמָה לֹא חַסְתָּ? וְעָלֶיהָ קוֹנֵן יִרְמְיָהוּ: (ו, כו) "בַּת־עַמִּי חִגְרִי־שָׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָּאֵפֶר אֵבֶל יָחִיד עֲשִׂי־לָךְ

מִסְפַּד תַּמְרוּרִים כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ". "עָלַיִךְ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עָלֵינוּ" - כְּבְיָכוֹל, *עָלַי וְעָלַיִךְ בָּא הַשּׁוֹדֵד.

נפש יהודה שהכל צופין בה. מכח יפיה: **ונתעללו בה שבאים.** שהיו שוכבים עמה: **הראני.** אותה ערומה: **על קדושת שמך.** הגבור והיכל גבורתך: **עלי ועליך.** ששמי נתחלל בעובדי כוכבים ומזלות:

אָמַר רַב יְהוּדָה: מַאי דִּכְתִיב "וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ וּבָתִּים וְנָשָׂאוּ וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ" (מיכה ב, ב)? מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאֵשֶׁת רַבּוֹ *וְשׁוּלְיָא דְּנַגָּרֵי הֲוָה. פַּעַם אַחַת נִצְרְךָ רַבּוֹ לִלְווֹת. אָמַר לְרַבּוֹ: שַׁגֵּר אִשְׁתְּךָ אֶצְלִי וְאַלְוֶךָּ. שִׁגֵּר אִשְׁתּוֹ אֶצְלוֹ וְשָׁהָה אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשִׁלְּחָהּ. וְקָדַם הוּא וּבָא אֶצְלוֹ. אָמַר לוֹ: אִשְׁתִּי, שֶׁשִּׁגַּרְתִּי לָךְ, הֵיכָן הִיא? אָמַר לֵיהּ: פְּטָרְתִּיהָ, וְשָׁמַעְתִּי *שֶׁהִתִּינוֹקוֹת נִתְעַלְּלוּ בָּהּ בַּדֶּרֶךְ. אָמַר לוֹ: מָה אֶעֱשֶׂה? אָמַר לֵיהּ: אִם אַתָּה שׂוֹמֵעַ לַעֲצָתִי - גָּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ: כְּתֻבָּתָהּ מְרֻבָּה. אָמַר לוֹ: אֲנִי אַלְוֶךָּ וְתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ. עָמַד זֶה וְגֵרְשָׁהּ. הָלַךְ זֶה וּנְשָׂאָהּ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ, לֹא הָיָה לוֹ לְפָרְעוֹ. אָמַר לוֹ: *בּוֹא וַעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוֹבֶךָ. וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם יוֹשְׁבִין וְאוֹכְלִין וְהוּא הָיָה עוֹמֵד וּמַשְׁקֶה עֲלֵיהֶם. וְהָיוּ דְּמָעוֹת נוֹטְפוֹת מֵעֵינָיו וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶם. וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה נֶחְתַּם גְּזַר דִּין. וְאָמְרֵי לָהּ: עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּנֵר אֶחָד.

נפש יהודה שוליא דנגרי. לא היה רבו לתורה אלא רבו לאומנות של נגרים חרשי עץ: **שהתינוקות נתעללו בה.** כלומר שזנתה עם נערים ובחורים: **בוא ועשה עמי בחובך.** תהיה לי לעבד:

וְהַגְּזֵרָה הָיְתָה גְּדוֹלָה, עַד שֶׁבָּאוּ לֶאֱכֹל, עִם הָרָעָב הַגָּדוֹל, אִשָּׁה אֶת בִּנָּהּ, אֲשֶׁר אֲהֵבַתּוּ יוֹתֵר מִגּוּפָהּ וְגַדְלַתּוּ בְּתַעֲנוּגִים גְּדוֹלִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (לח, ב): מַעֲשֶׂה בְּדוֹאֵג בֶּן יוֹסֵף, שֶׁהִנִּיחַ בֶּן קָטָן לְאִמּוֹ. וּבְכָל יוֹם *מוֹדֶדֶת בִּטְפָחִים וְנוֹתֶנֶת מִשְׁקָלוֹ זָהָב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ. כֵּיוָן שֶׁגָּבַר אוֹיֵב טְבָחָתּוּ וַאֲכָלְתּוּ. וְעָלְיָה קוֹנֵן יִרְמְיָהוּ: "אִם־תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פְּרִיָּם עֹלְלֵי טִפֻּחִים" (איכה ב, כ). וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיבָה: "אִם־יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ ה' *כֹּהֵן וְנָבִיא" וגו' (שם).

נפש יהודה מודדת בטפחים. לידע כמה נוסף מיום ליום ונותנת המשקל אומד התוספת: **כהן ונביא.** זכריה בן יהוידע הכהן:

וּקְצַת דְּבָרִים אֵלּוּ וְגַם מַעֲשִׂיּוֹת אֲחֵרִים כְּתוּבִים בְּאֵיכָה רַבָּתִי, "עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה" (שם א, טז).

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, רֹאשׁ פֶּרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (סו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהָיָה יוֹצֵא *מִירוּשָׁלַיִם וכו', כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק שֵׁנִי

מֵחֵלֶק פַּרְנָסַת עֲנִיִּים (סימן קצ). וַאֲמְרִינָן עֲלֵיהּ: תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק: אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה, אִם לֹא רְאִיתִיהָ שֶׁמְּלַקֶּטֶת שְׁעוֹרִים מִבֵּין טַלְפֵּי סוּסִים בְּעַכּוֹ. וְקָרָאתִי עָלֶיהָ מִקְרָא זֶה: "אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן" (שיר השירים א, ח).

נפש יהודה מירושלים. וראה בת נקדימון בן גוריון לקטה שעורין מצואת סוסים בין רגליהם של סוסים ואכלתם:

וּכְשֵׁם שֶׁנִּתְקַיְּמוּ מִקְרָאוֹת אֵלּוּ עַל פֶּרְעֲנֻיּוֹת, אֲשֶׁר בָּאוּ בַּעֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּךָ עָתִיד לְהִתְקַיֵּם כָּל טוֹבָתָם הַכְּתוּבוֹת בַּנְּבוּאוֹת, כִּדְנָרְסִינָן בְּסוֹף מַכּוֹת (כד, א): וּכְבָר הָיוּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא *מְהַלְכִין בַּדֶּרֶךְ וכו', כִּדְאִיתָא בְּנֵר שֵׁנִי, כְּלָל שְׁמִינִי, חֵלֶק שֵׁנִי, פֶּרֶק שֵׁנִי (סימן סט). אֶלָּא תָּלָה הַכָּתוּב נְבוּאַת זְכַרְיָה בִּנְבוּאַת אוּרִיָּה, בְּאוּרִיָּה כְּתִיב: "לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ" (מיכה ג, יב) וּבִזְכַרְיָה (ח, ד) כְּתִיב: "עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָם". עַד שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה נְבוּאַת אוּרִיָּה הָיִיתִי מִתְיָרֵא שֶׁמָּא לֹא תִּתְקַיֵּם נְבוּאַת זְכַרְיָה, עַכְשָׁיו שֶׁנִּתְקַיְּמָה נְבוּאַת אוּרִיָּה, שָׁמֵחָנִי, שֶׁבְּיָדוּעַ שֶׁנְּבוּאַת זְכַרְיָה מִתְקַיֶּמֶת. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא נִחַמְתָּנוּ, עֲקִיבָא נִחַמְתָּנוּ.

נפש יהודה מהלכין בדרך. ולמדו שתלה הכתוב נבואת זכריה בנבואת אוריה ואמרו לו נחמתנו:

פֶּרֶק שְׁבִיעִי [שח]

כְּשֶׁחָרַב בַּיִת שֵׁנִי הָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים וּכְשֶׁרָאוּ אֶת הַגָּלוּת הַחֵל הַזֶּה, הָאֲרוֹךְ וְהַמַּר, גָּזְרוּ מִפְּנֵי אֲבֵלוּת הַבַּיִת, שֶׁלֹּא יַרְבּוּ יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּתָם בְּשִׂמְחָה, כִּדְנָרְסִינָן בְּסוֹף מַסֶּכֶת סוֹטָה (מט, א): *בְּפוֹלְמוֹס שֶׁל אַסְפַּסְינוֹס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת שֶׁל חֲתָנִים וְעַל עֲטֶרֶת *הָאֵירוּס. *בְּפוֹלְמוֹס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטֶרֶת כַּלּוֹת וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ חָכְמָה יְוָנִית. *בְּפוֹלְמוֹס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵצֵא כַּלָּה *בָּאַפְּרִיוֹן שֶׁלָּהּ בְּתוֹךְ הָעִיר.

נפש יהודה בפולמוס. חיילות שהביא אספסינוס על ירושלים גזרו על עטרות חתנים שהיו עושין לחתנים מכל מיני וורדים וגפרית ומלח עב ושהיה צלול כאבן הבדולח וצובעין אותו במין ציורין וגפרית כעין שעושין לכלי זהב: **האירוס**. כלי שיר של זוגין שיש בו עינבל מקשקש בזוג ומשמיעין קול זמר שיש בהם גדולים וקטנים: **בפולמוס של טיטוס**. שהביא הוקנוס אאריסטובלוס אחיו ובין זה לזה היו נ"ב שנים כדאמר בסדר עולם: **בפולמוס האחרון**. הוא של חורבן הבית ושל טיטוס נמי הוה: **באפריון שלה בתוך העיר**. שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה ואפריון חופה של מעילים וטליתות מוזהבות מוקפות לה:

אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁל מֶלַח וְשֶׁל גְּפְרִית, אֲבָל שֶׁל הֶדֶס וְשֶׁל וֶרֶד מֻתָּר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: שֶׁל וֶרֶד אָסוּר וְשֶׁל קָנִים וְשֶׁל *חֵילַת מֻתָּר. וְלֵוִי אָמַר: אֲפִילּוּ שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילַת אָסוּר.

נפש יהודה חילת. קנים רכים כמין גומא הגדל במים:

"וְעַל הָאֵירוּס", מַאי אֵירוּס? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: *טַבְלָא דְּחַד פּוּמָא. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא עָבֵד לֵיהּ לְבָרֵיהּ *תַּנְבוּרָא. אָתָא אַבּוּהָ, אַשְׁכְּחֵיהּ תַּבְרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: *מְחִלַּף בְּטַבְלָא דְּחַד פּוּמָא, זִיל עֲבִיד לֵיהּ *אַפּוּמָא דְּחַצְבָא אוֹ *אַפּוּמָא דְּקַפִּיזָא.

נפש יהודה טבלא דחד פומא. כדפרשינן זוג עם עינבל אחד בתוכה: **תנבורא**. תוף ומכין עליו ומשמיע קול צלול: **מיחלף בטבלא דחד פומא**. זוג של עינבל שעושין בבית משתאות דומה לו בקול ואתו למיעבד ההוא דגזר עליה כי היו עושים בתופים בצדם חוטין של ברזל וטסים שהיו מצהילין: **אפומא דחצבא**. קנקן של חרס: **אפומא דקפיזא**. הוא כלי מחזיק שלשה לוגין:

"בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרֶת כַּלּוֹת", מַאי עֲטָרֶת כַּלּוֹת? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *עִיר שֶׁל זָהָב. תַּנְיָא נַמֵּי הָכֵי: אֵיזוֹ עֲטָרַת כַּלּוֹת? עִיר שֶׁל זָהָב. אֲבָל עוֹשָׂה הוּא *כִּפָּה שֶׁל מֶלַח. תְּאַנָּא: אַף עַל חֲפַת חֲתָנִים גָּזְרוּ. מַאי חֲפַת חֲתָנִים? *זְהוֹרִית מַזְהֶבֶת. אֲבָל עוֹשָׂה *פּוֹפְיָארוֹת וְתוֹלֶה בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.

נפש יהודה עיר של זהב. עטרה של זהב ועיר ירושלים מצויירת עליה: **כיפה**. כמו כובע של צמר היו עושין ממלח עב שהיה צלול וזך: **זהורית מוזהבת**. טלית צבועה שני ובו קבועין טסי זהב עד שהעמידו אותה כמין כיפה והכלה יושבת תחתיו: **פופיארות**. כמו כיפה של מעגלי עץ כמו שאנחנו עושין חופה על מוטות עץ ותולין בה צניפין ורדידי זהב:

"וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ *חָכְמָה יְוָנִית", תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁצָּרוּ *מַלְכֵי בֵּית חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה הָיָה הוֹרְקָנוֹס מְבַחוּץ וַאֲרִיסְטוֹבּוּלוּס מִבִּפְנִים, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ *מְשַׁלְשְׁלִין לָהֶם דִּינָרִין בַּקֻּפָּה וּמַעֲלִין לָהֶן תְּמִידִין. הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד, שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּחָכְמָה יְוָנִית, אָמַר לָהֶם: כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה אֵינָן נִמְסָרִין בְּיֶדְכֶם. אוֹתוֹ הַיּוֹם שִׁלְשְׁלוּ לָהֶם דִּינָרִין בַּקֻּפָּה, הֶעֱלוּ לָהֶם חֲזִיר. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲצִי הַחוֹמָה, *נָעַץ רַגְלָיו בַּחוֹמָה, נִזְדַּעֲזָעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: אָרוּר אָדָם שֶׁיְּגַדֵּל חֲזִירִים; וְאָרוּר אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד אֶת בְּנוֹ חָכְמָה יְוָנִית.

נפש יהודה חכמה יונית. לשון חכמה שמדברים בפלטין שלהם ואין שאר העם מכירים בו: **מלכי בית חשמונאי**. שני אחים שהיו מתקוטטים זה עם זה על המלוכה הורקנוס ואריסטובלוס והיה הורקנוס צר מבחוץ על ירושלים והביא עמו חיל רומיים:

משלשלין. מורידין להם דינרי כסף בקופה מתרומת הלשכה מעל החומה בעד בהמות לקרבן תמיד והיה שם זקן אחד מבפנים: **נעץ רגליו**. כדרך החזיר נזדעזעה מחמת המלך שבערה על חילול שמו:

*וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה שָׁנִינוּ: מַעֲשֶׂה שֶׁבָּא הָעֹמֶר מִגִּנּוֹת צְרִיפִין וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת עֵין סוֹכֵר. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַבִּי: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל **לְשׁוֹן סוּרְסִי, לָמָּה, אֶלָּא לְשׁוֹן קֹדֶשׁ, אוֹ לְשׁוֹן יָוָנִי, וַאֲמַר רַב יוֹסֵף: בֶּבֶל לְשׁוֹן אֲרָמִי לָמָּה, אֶלָּא אוֹ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אוֹ לְשׁוֹן פַּרְסִי? לְשׁוֹן יָוָנִי לְחוּד, חָכְמָה יְוָנִית לְחוּד. וְחָכְמָה יְוָנִית מִי אֲסוּרָה, וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: "*עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי" (איכה ג, נא), אֶלֶף יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית אַבָּא, חֲמֵשׁ מֵאוֹת תּוֹרָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת לָמְדוּ יְוָנִית וְלֹא נִשְׁתַּיְּרוּ מֵהֶן אֶלָּא אֲנִי כָּאן וְאָחִי אַבָּא *בְּעַסְיָא? שָׁאנִי שֶׁל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דִּקְרוֹבִין הָיוּ לַמַּלְכוּת. דְּתַנְיָא: מְסַפֵּר קוֹמֵי הֲרֵי זֶה מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי. וְאָמְרוּ: אַבְטוֹלוֹס בֶּן רְאוּבֵן הִתִּירוּ לוֹ *לְסַפֵּר קוֹמֵי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לַמַּלְכוּת; שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִתִּירוּ לָהֶם חָכְמָה יְוָנִית, שֶׁקְּרוֹבִין לַמַּלְכוּת הָיוּ.

נפש יהודה ועל אותה שעה שנינו. שאותה שעה החריבו החיילות את הזרעים שסביבות העיר במדינת ירושלים והוצרך להביא אותה שנה את העומר מגגות צריפים שהיה רחוק מירושלים ובשאר השנים מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים כדכתיב כרמל תקריבו שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו וכשהוא בא מרחוק מתיבש ומתמעך ואין כר השבלין מלא מן הגרעין: **לשון סורסי**. קרוב הוא ללשון ארמי למה לנו לדבר או לשון הקדש או לשון כותים שהיו קרובין לארץ ישראל ולשון כותי יפה מזה והיה לנו לספר בו: **לשון**. כותים, מותר חכמת כותים אסור: **עיני**. שיש לי לעולל עיני יותר מן הכל עוללה מנוולת בדמעות עיני לנפשי על נפשי מפני קורותי: **בעסיא**. שם מדינה: **לספר קומי**. שערות שלפניו מגלחין ומניחין בלורית מאחריו והוא מדרכי האמורי שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים ומזלות:

"בְּפוֹלְמוֹס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵצֵא כַּלָּה בָּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר" וכו', תָּנָא: מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲפִילּוּ הַשְׁכִּינָה, כִּבְיָכוֹל, נִגְלֵית עִמָּהֶם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְגִילָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כט, א): תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁגָּלוּ שְׁכִינָה עִמָּהֶם וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל בְּפֶרֶק קַמָּא, נֵר רִאשׁוֹן שֶׁל חֶלֶק הַמִּצְוֹות (סימן קלח). וְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דַּחֲגִיגָה (ה, ב): "וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי" (ירמיה יג, יז), מַאי "בְּמִסְתָּרִים"? אָמַר שְׁמוּאֵל: מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבּוֹכֶה בּוֹ וּ"מִסְתָּרִים" שְׁמוֹ. וּמַאי "מִפְּנֵי גֵּוֶה" (שם)? אָמַר רַב שְׁמוּאֵל: *מִפְּנֵי גַּאֲוָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

שֶׁנִּטְלָה מֵהֶן. וּמִי אִיכָּא בְּכִיָּה קַמֵּיהּ קַדְּשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְהָא אָמַר רַב פַּפָּא: אֵין עַצְבוּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ" (דברי הימים־א טז, כז)? לָא קָשְׁיָא, כָּאן *בְּבָתֵּי גַּוֵּאֵי כָּאן בְּבָתֵּי בָּרֵאי. וּבְבָתֵּי בָּרֵאי לֵיכָּא עַצְבוּת, וְהָכְתִיב: "*וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים [צְבָאוֹת] בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד" (ישעיה כב, יב)? שָׁאנֵי חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בָּכוּ בֵּיהּ, *שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חָצָה" וגו' (שם לג, ז).

נפש יהודה מפני גאותן. חשיבות ישראל שנתבטל ומפני גאותה של מלכות שמים שניתן לפסילים: **בבתי גואי**. איכא דכתיב ובמסתרים תבכה: **ויקרא**. וכל קריאה השמעת קול היא: **אמר**. איך נפלו ישראל נפילה גדולה שהמקרא מעיד על נפילתה הגדול מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ואין לך בור עמוק וגבה גבוה כמשמים לארץ:

וּכְתִיב: "וְדִמְעִי תִּדַּמַּע וְתֵרַד עֵינִי דִּמְעָה" (ירמיה יג, יז), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שָׁלֹשׁ דְּמָעוֹת הָלְלוּ לָמָּה? אַחַת עַל מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וְאַחַת עַל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי וְאַחַת עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ מֵאַרְצָם; וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אַחַת עַל בְּטוּל תּוֹרָה. בִּשְׁלָמָא לְמָאן דַּאֲמַר "עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ מֵאַרְצָם", הַיְנוּ דִּכְתִיב: "כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר ה'" (שם), אֶלָּא לְמָאן דַּאֲמַר "עַל בְּטוּל תּוֹרָה", מַאי "כִּי נִשְׁבָּה"? כִּיוָן שֶׁגָּלוּ אֵין לְךָ בְּטוּל תּוֹרָה גָּדוֹל מִזֶּה.

תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶן: עַל מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, וְעַל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק, וְעַל פָּרְנָס הַמִּתְנָאֶה עַל הַצִּבּוּר.

רַבִּי הֲוָה נָקֵט סֵפֶר קִינוֹת בְּיָדֵיהּ וַהֲוָה קָארֵי בֵּיהּ. כִּי מְטָא לְהַאי פְּסוּקָא "הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל" (איכה ב, א), נָפַל סִפְרָא מִיָּדֵיהּ. אָמַר: מֵאִגְּרָא רָמָא לְבִירָא עֲמִיקְתָא. וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (ג, ב): אָמַר לֵיהּ רַב אַחַאי גְּלִילָאָה לְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מִשֻּׁם חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין שְׂחוֹק לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמִנָּלָן דְּלֵיכָּא שְׂחוֹק קַמֵּיהּ? אִילֵימָא מִקְרָא, דִּכְתִיב: "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי", וְדִלְמָא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְתוּ לָא? אֶלָּא, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם" וגו' (תהלים קלז, ה). וְדִלְמָא שִׂכְחָה הוּא דְּלֵיכָּא קַמֵּיהּ, אֲבָל שְׂחוֹק מִיהָא אִיכָּא? אֶלָּא מֵהָכָא: "*הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק" (ישעיה מב, יד).

נפש יהודה החשיתי. משחוק אשתוק ואחריש ואתאפק משחוק מיום החורבן עד שאעשה נקמה:

אֶלָּא *בָּרְבִיעִית מַאי עָבֵיד? יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־מִי יוֹרֶה דֵּעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה *גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם" (שם כח, ט), לְמִי יָבִין שְׁמוּעָה? לִגְמוּלֵי מֵחָלָב וּלְעַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם. *וּמַעֲקָרָא מִי הֲוָה מִיגְמַר לְהוּ? אִי בָּעֵית אֵימָא: מְטַטְרוֹן; וְאִי בָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא עָבֵיד. בְּלֵילְיָא מַאי עָבֵיד? אִי בָּעֵית אֵימָא:

*כְּעֵין יְמָמָא; וְאִי בָּעֵית אֵימָא: רוֹכֵב עַל כְּרוּב קַל שֶׁלּוֹ וְשָׁט בִּשְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלְפִּים עוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם *אַלְפֵי שִׁנְאָן" (תהלים סח, יח), אַל תִּקְרֵי "שִׁנְאָן" אֶלָּא שֶׁאֵינָן; וְאִי בָּעֵית אֵימָא: יוֹשֵׁב וְשׁוֹמֵעַ שִׁירָה מִפִּי חַיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ" וגו' (שם מב, ט).

נפש יהודה ברביעית. שהיה דרכו קודם חורבן לשחק עם בריותיו מה עביד השתא בג' שעה רביעית על היום מאחר שאינו משחק עם לויתן דאין שחוק לפניו: **גמולי מחלב**. שמתים כשהם קטנים ועתיקי משדים משדי אמם כמו המעתיק הרים לשון סילוק: **ומעיקרא**. קודם החורבן מי למד עמם: **כעין יממא**. שלש שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה שניות יושב ודן העולם שלישית זן כל העולם רביעית שוחק הרי י"ב שעות של יום וכן בלילה: **אלפי שנאן**. משמע אלפי מלאכים שנקראו שנאנים ודרש אלפי שני אלפים עולמות שאינן כלומר חסרים משתי רבותים שהם עשרים אלפים עולמות והם ח"י אלפים עולמות ששט בהם ועל כן נקרא ח"י עולמים: **יומם יצוה ה' חסדו**. זן ומלמד תורה ובלילה שירה עמי ובלילה נוהג שירו עמי למטה שאף דוד לא היה מתנמנם אלא כשינת הסוס וכל הלילה מתעסק בשירות ותשבחות ותורה. ד"א יומם יצוה ה' להמלאכים שיחרישו מפני כבודן של ישראל שמשבחין אותו ובלילה שירה עמי אותה שירה של ישראל עם שירת המלאכים:

וְגַם רַבּוּ פְּרוּשִׁים, שֶׁהָיוּ רוֹצִים לְהַרְבּוֹת בַּאֲבֵלוּת וּלְעַנּוֹת גּוּפָם יוֹתֵר מִן הָרָאוּי וְלֹא הִנִּיחוּם חֲכָמִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (ס, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת בָּאַחֲרוֹנָה רַבּוּ פְּרוּשִׁין בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן. נִטְפַּל לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לָהֶם: בָּנַי, מִפְּנֵי מָה אֵין אַתֶּם אוֹכְלִין בָּשָׂר וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן? אָמְרוּ לוֹ: נֹאכַל בָּשָׂר, שֶׁמְּמָנוּ מַקְרִיבִין קָרְבָּן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְעַכְשָׁו בָּטֵל? נִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁמְּמָנוּ מְנַסְּכִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְעַכְשָׁו בָּטֵל? אָמַר לָהֶם: אִם כֵּן לֶחֶם לֹא נֹאכַל, שֶׁכְּבָר בָּטְלוּ מִנְחוֹת. **אֶפְשָׁר בְּפֵרוֹת. פֵּרוֹת לֹא נֹאכַל, שֶׁכְּבָר בָּטְלוּ בִּכּוּרִים. אֶפְשָׁר בְּפֵרוֹת אֲחֵרִים. מַיִם לֹא נִשְׁתֶּה, שֶׁכְּבָר בָּטֵל נְסוּךְ הַמַּיִם. שְׁתָקוּ.

נפש יהודה אפשר בפירות. יפה אמרת ונפרוש גם מן הלחם: **אפשר בפירות אחרים**. שאין מביאין בכורים אלא משבעת המינין:

אָמַר לָהֶם: בָּנַי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם, שֶׁלֹּא לְהִתְאַבֵּל כָּל עִקָּר אִי אֶפְשָׁר, *שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה; וּלְהִתְאַבֵּל יוֹתֵר מִדַּאי אִי אֶפְשָׁר, שֶׁאֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִים לַעֲמֹד בָּהּ - מַאי קְרָאָה? אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: דִּכְתִיב "*בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ" (מלאכי ג, ט), אִי אִיכָּא גּוֹי כֻּלּוֹ אִין וְאִי לָא לָא - *אֶלָּא כְּדַּ אָמְרוּ חֲכָמִים:

סָד אָדָם בֵּיתוֹ בְּסִיד וּמְשַׁיֵּר דָּבָר מוּעָט - כַּמָּה? אָמַר רַב יוֹסֵף: אַמָּה, וְאָמַר רַב חִסְדָּא: וּכְנֶגֶד הַפֶּתַח - עוֹשֶׂה אָדָם כָּל צָרְכֵי סְעֻדָּה וּמְשַׁיֵּר דָּבָר מוּעָט - כַּמָּה? אָמַר רַב פַּפָּא: כְּסָא דְּהַרְסָנָא; עוֹשֶׂה אִשָּׁה כָּל תַּכְשִׁיטֶיהָ וּמְשַׁיֶּרֶת דָּבָר מוּעָט - אָמַר רַב פַּפָּא מַאי נִיהִי? *בַּת צִדְעָא - שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלִָם וגו' תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי" וגו' (תהלים קלז, ה). מַאי "עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי" (שם שם, ו)? רַבִּי יִצְחָק אָמַר: זֶה *אֵפֶר מִקְלֶה שֶׁבִּרְאשׁ חֲתָנִים. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: הֵיכָא מָנַח לֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: בְּמָקוֹם תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן וגו' פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר" וגו' (ישעיה סא, ג). וְכָל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּשִׂמְחָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ‍ִם וְגִילוּ בָהּ" וגו' (שם סו, י).

נפש יהודה שכבר נגזרה גזירה. חורבן ונתחייבו להתאבל כדכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה: **במארה אתם נארים**. קבלתם עליכם בגזירת ארור להביא המעשר אל בית האוצר כדכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' אף על פי כן אותי אתם קובעים גוזלים את המעשר והתרומה כדכתיב התם ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה הגוי כולו כל ישראל כולו קבלו זאת הגזירה ומסתמא אם לא היו כולם יכולים לעמוד בו לא היו מסכימין ורובן ככולם אלמא לא חשיב גזירה אלא אם כן רובם יכולין לעמוד בה: **אלא כך אמרו חכמים**. מסקנא דמלתא דר' יהושע היא משייר דבר מועט מכותל שאינו סד בסיד ונשאר שחור לזכרון חורבן המקדש: **בת צדעא**. סמוך לאוזן תשאיר האשה מעט שער שרגילות הנשים לסוד שם להפיל השער תרגום והיתד ברקתו בצדעיה: **אפר מקלה**. אפר כירה השרופה באש קורא כן ומשום דאיכא נמי אפר פרה הוצרך לפרש כן והיו רגילין ליתן אפר על ראש החתן במקום פאר דהיינו תפילין כדכתיב פארך חבוש עליך על כן אמר הכתוב לשום לאבלי ציון וגו' פאר תחת אפר:

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּין הוּא שֶׁנִּנְזוֹר עָלֵינוּ, שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן, אֶלָּא שֶׁאֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ. וּמִיּוֹם שֶׁפָּשְׁטָה מַלְכוּת הָרִשָׁעָה וְגוֹזְרִין עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וּמְבַטְּלִין מֶמֶּנּוּ תּוֹרָה וּמִצְוֹות וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָנוּ לִכָּנֵס *לְשָׁבוּעַ הַבָּן, דִּין הוּא שֶׁנִּנְזוֹר עָלֵינוּ שֶׁלֹּא נִשָּׂא נָשִׁים וְלֹא נוֹלִיד בָּנִים; אִם כֵּן *נִמְצָא זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ כָּלֶה - אֶלָּא הַנַּח לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, מוּטָב שֶׁיִּהוּ שׁוֹגְגִין וְאַל יִהוּ מְזִידִין. וְכָל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּנֶחָמָתָהּ.

נפש יהודה לשבוע הבן. מילה שהיא לסוף שבעה: **נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה**. מאליו בענין טוב ולא על ידי עובדי כוכבים ומזלות ומצות לא יבטלו אלא הנח להם לישראל וכו' מוטב שיהיו שוגגין במה שלוקחים נשים שאינם סבורים שיש איסור בדבר ואל יהיו מזידין דמשום דלא יוכלו לעמוד בה יבטלוהו ונמצאו מזידין הלכך לא

גזרינן. תוספות. דין הוא שנגזור עלינו שלא לישא נשים תימא הא כתיב פרו ורבו ושמא על אותן שכבר קיימו פריה ורביה קאמר והיינו זרעו של אברהם כלה שלא יולד אלא בן ובת. מוטב שיהיו שוגגין כו' בדבר שאין ידוע אם יקבלו כשנמחה בהם אי לאו צריך למחות דאמרה מדת הדין אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי ונענשו אבל בדבר שאנו יודעים בבירור שלא יקבלו אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

וַאֲמִרְינָן עָלָהּ (פסדר"כ, כב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עַל יְרוּשָׁלַם בְּחֶרְבָּנָהּ עֲתִידִין לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ בִּבְנְיָנָהּ. מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן אֶרְאֶלָּם" וגו' (ישעיה לג, ז); וַעֲתִידִים לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַם *הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים" וגו' (שם סב, ו). חַמָּה וּלְבָנָה נִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ, "חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ וְיָרֵחַ לֹא־יַגִּיהּ אוֹרוֹ" (שם יג, י); וַעֲתִידִין לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם [כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים] בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת־שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא" (שם ל, כו). שָׁמַיִם וָאָרֶץ נִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשָׂק" וגו' (שם נ, ג) וּכְתִיב: "רָאִיתִי אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֹהוּ־ וָבֹהוּ" (ירמיה ד, כג); וַעֲתִידִין לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה ה' הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה [וגו'] כִּי־גָאַל ה' (את עמו) [יַעֲקֹב"] (ישעיה מד, כג). אִילָנוֹת נִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח" וגו' (חבקוק ג, יז); וַעֲתִידִין לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא" (יחזקאל לו, ח). הָרִים וּגְבָעוֹת נִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "רָאִיתִי (את) הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים וְכָל־הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ" (ירמיה ד, כד); וַעֲתִידִין לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת" וגו' (ישעיה נה, יב). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּבְיָכוֹל, נִתְאַבֵּל עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק" (שם כב, יב); וְעָתִיד לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה" וגו' (שם סב, ה).

נפש יהודה הפקדתי שומרים. מלאכים דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך:

וְכָל הַמִּתְאַבֵּל עָלֶיהָ יִשְׂמַח בְּנֶחָמָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשׂוּם לָאֲבֵלֵי צִיּוֹן [וגו'] פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר" וגו' (שם סא, ג) וּכְתִיב: "שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ" וגו' (שם סו, י) וּכְתִיב: "לְמַעַן תֵּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם *מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיו כְּבוֹדָהּ" (שם שם, יא).

נפש יהודה משוד. משדים כתינוק היונק חלב כן תניקו תנחומים למען תמוצו תניקו הטוב שנאמר עליכם:

פֶּרֶק שְׁמִינִי [שט]

כְּשֶׁמַּגִּיעַ זְמַן עֲלוֹת עַמּוּד הַשַּׁחַר נִרְאֶה לְעַיִן שֶׁמַּאֲפִיל קֹדֶם שֶׁיָּאִיר, כָּךְ אוֹר הֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁכָּתוּב עָלָיו "וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה" וגו' (ישעיה ל, כו), *כְּשֶׁיִּקָּרֵב זְמַנּוֹ לְהָאִיר יֵחָשֵׁךְ בָּרִאשׁוֹנָה

מִקּוֹרוֹת הַזְּמַן וְגַם יַאֲפִיל מֵהֶעְדֵּר הָאוֹרָה הָאֲמִתִּית, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, כִּדְנָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוֹלִין (קלח, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ *לַכֶּרֶם בְּיַבְנֶה, אָמְרוּ: עָתִידָה תּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' [אֱלֹהִים] וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ לֹא־רָעָב לַלֶּחֶם וְלֹא־צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה'" (עמוס ח, יא) וּכְתִיב: "וְנָעוּ מַיִם עַד־יָם וּמִצָּפוֹן וְעַד־מִזְרָח יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־ה' וְלֹא יִמְצָאוּ" (שם שם, יב). "דְּבַר ה'", *זוֹ הֲלָכָה; "דְּבַר ה'" זֶה הַקֵּץ; "דְּבַר ה'", זוֹ נְבוּאָה. מַאי "יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ"? אָמְרוּ: עָתִידָה אִשָּׁה שֶׁתִּטּוֹל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה וְתַחֲזֹר עַל בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וְעַל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת לְיַדַּע אִם טְהוֹרָה הִיא אוֹ טְמֵאָה וכו'. תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁתִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ" (דברים לא, כא), אֶלָּא מַאי "יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצָאוּ"? שֶׁלֹּא תִמָּצֵא *הֲלָכָה בְּרוּרָה וּמִשְׁנָה בְּרוּרָה *בְּמָקוֹם אֶחָד.

נפש יהודה כשיקרב זמנו. הגאולה להאיר יחשך בראשונה ר"ל כל זמן הגלות נקרא חושך מכח הצרות וגם לזמן הגאולה יהיה בתחלה חושך מצרות רבות והן חבלי משיח וגם חשכו עינינו מאור התורה בגלות ובגוים אין תורה אין לנו הלכה פסוקה שנעדרה החכמה מהם: **לכרם ביבנה**. על שם שהיו ישובין שורות שורות ככרם: **זו הלכה**. כדכתיב ויגד לעם את דברי ה' דהיינו תורה. נבואה כדכתיב דבר ה' אשר היה אל הושע הקץ דכתיב לכלות דבר ה' מפי ירמיה: **הלכה ברורה**. בטעמים שלא יהא בה מחלוקת: **במקום אחד**. ר"ל אפילו במקום אחד מכל המקומות שזכר לא ימצאו הלכה ברורה כדמשמע קרא דגם אחר שישוטטו בכל המקומות לא ימצאנה:

תַּנְיָא בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צו, ב): אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַב יִצְחָק: מִי שְׁמִיעַ לָךְ אֵימַת אָתֵי בַּר נַפְלֵי? אָמַר לֵיהּ: וּמָאן הוּא בַּר נָפְלֵי? אָמַר לֵיהּ: מָשִׁיחַ, דִּכְתִיב (בעת ההיא) ["בַּיּוֹם הַהוּא] אָקִים *אֶת־סֻכַּת דָּוִד הַנֹּפֶלֶת" (עמוס ט, יא). אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְמַעֲטִין וְהַשְּׁאָר עֵינֵיהֶם כָּלוֹת בּוֹ בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה וְצָרוֹת רַבּוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת, *עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה - שְׁנִיָּה מְמַהֶרֶת לָבוֹא.

נפש יהודה את סוכת דוד הנופלת. מלכות בית דוד שנפלה ולהכי קרי משיח בר נפלי: **עד שהראשונה פקודה**. עד שלא כלתה צרה ראשונה שניה ממהרת לבא פקודה כמו לא נפקד:

תָּנוּ רַבָּנָן: *שְׁבוּעַ שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מְקַיֵּם בּוֹ: "*וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר" (שם ד, ז); שְׁנִיָּה - *חִצֵּי רָעָב מִשְׁתַּלְּחִין בָּעוֹלָם וּמֵתִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף וַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה וְתוֹרָה *מִשְׁתַּכַּחַת מִלּוֹמְדֶיהָ; שְׁלִישִׁית - רָעָב גָּדוֹל; רְבִיעִית - שֹׂבַע וְאֵינוֹ שֹׂבַע; חֲמִשִּׁית - שֹׂבַע גָּדוֹל וְתוֹרָה חוֹזֶרֶת לְלוֹמְדֶיהָ; *בַּשִּׁשִּׁית - קוֹלוֹת;

בַּשְּׁבִעִית - *מִלְחָמוֹת; בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - בֶּן דָּוִד בָּא. רַב יוֹסֵף אָמַר: כַּמָּה שְׁבוּעֵי חָלְפֵי *כִּי הָכֵי וְלָא אָתָא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: *בַּשִּׁשִּׁית קוֹלוֹת, וּבַשְּׁבִיעִית מִלְחָמוֹת מִי הֲווּ; אִי נַמֵּי, כְּסִדְרָן מִי הֲווּ?

נפש יהודה שבוע. שמיטה: **והמטרתי על עיר אחת**. שיהא מעט ויהא רעב במקום זה ושובע במקום זה: **חצי רעב**. רעב מעט שלא יהא שובע בשום מקום: **משתכחת מלומדיה**. מתוך רעב שאין להם מה לאכול: **בששית קולות**. שבן דוד בא ד"א קולות מתקיעת שופר שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול: **מלחמות**. בין עובדי כוכבים ומזלות לישראל: **כי הכי**. דהוי הכי שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואף על פי כן לא בא בן דוד: **בששית קולות**. שופר משיח ובשביעית מלחמה מי הוו ועוד כסדרן מי הוו כלומר אלו הצרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחת זה אחר זה אבל כי אתרמי יבא משיח:

בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחַ חֻצְפָּא יִשְׂגֵּא, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ה' *אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ" (תהלים פט, נב). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא *בֵּית הַוַּעַד יִהְיֶה לִזְנוּת וְהַגָּלִיל יֵאָשֵׁם *וְאַנְשֵׁי גְבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנָנוּ וְחָכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח וְיִרְאֵי שָׁמַיִם יִמָּאֲסוּ. פְּנֵי הַדּוֹר *כִּפְנֵי הַכֶּלֶב *וְהָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל" (ישעיה נט, טו). *מַאי "וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת"? אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשָׂה אֱמֶת עֲדָרִים וְהָלְכָה לַמִּדְבָּר; מַאי "וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל"? אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: כָּל אָדָם שֶׁהוּא יָרֵא שָׁמַיִם מְשׁוֹלָל עַל הַבְּרִיּוֹת.

נפש יהודה אשר חרפו עקבות משיחך. ועקבות היינו סוף: **בית הועד**. מקום שתלמידי חכמים מתועדין שם ללמוד תורה וגליל מקום ששמו כך: **ואנשי גבול**. אנשי גבול ארץ ישראל ל"א אנשי סנהדרין: **כפני הכלב**. שלא יתביישו זה מזה ד"א כפני הכלב כלב ממש דדמיין לכלב ואפשר על שיהיו כחושין פניהם כפני כלב ועוד יש לומר כמו שיש לכלב פנים ממש שיש לו שתי שפמים וזקן אין לו לכלב: **האמת**. התורה שנקראת אמת נעדרת לשון חסר כמו ולא נעדר ממנו: **מאי ותהי האמת נעדרת**. למה אמר לשון נעדרת דנעדרת משמע חסר ומשמע עדרים לומר שהתורה נחסר מהרשעים אבל לא ימוש מהצדיקים רק הלומדי תורה ילכו להם במדברות והיינו עדרי ר"ל חברותה של לומדי תורה יהיו נע ונד במדברות שלא יהיה להם מנוחה בדור הרע ההוא וסר מרע מי שיהיה צדיק ולא ילך בדרך רשעים יהיה בעיניהם משתולל כל העולם אומרים עליו שוטה הוא והיינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל:

וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ *נְעָרִים יַלְבִּינוּ וְזְקֵנִים וּזְקֵנִים יַעַמְדוּ לִפְנֵיהֶם, *בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ וְכַלָּה בַּחֲמוֹתָהּ וְאֵין הַבֵּן מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ הָעַזּוּת יִרְבֶּה *וְהַיֶּקֶר יֶעָוֵת וְהַשֵּׂכֶל יֹאבַד *וְהַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן בְּיִקֶּר וְכָל הַמַּלְכוּת נוֹטָה לְמִינוּת. אָמַר רָבִינָא: מַאי קְרָאָה? "*כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא" (ויקרא יג, יג).

נפש יהודה נערים ילבינו פני זקנים. כלומר יחרפו ויביישו אותם וזקנים יעמדו מפני הנערים לכבדם והיינו דאמרי בעקבות המשיח חוצפא יסגא ר"ל דזקנים וחכמים לא נחשבו להם רק עצת נערים יהיה לחכמים בעיניהם ויהיו להם לראש ולקצין ויכבדו להם עד שגם הזקנים והחכמים יהיו מוכרחים לעמוד בפניהם: **בת קמה באמה**. לחרפה ולביישה: **והיקר יעוות**. שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד יהיה מעוקל בבריות שלא יחשיב זה לזה ועל כן אין מתנהגין בכבוד ל"א היקר יעוות המכובד שבהן יהא עוותן ורמאי ואין לסמוך עליו והשכל טוב וישר יאבד כי השטות של רשעים וחטאם שהוא השטות יגבר ויצליח: **והגפן תתן פריה**. ואף על פי כן יהיה היין ביוקר שלא יהיה ברכה בפרי עצמו ל"א שיהיו כולם רודפין אחר היין ומשתכרים ומתייקר היין אף על פי שרוב יין בעולם: **כולו הפך לבן טהור הוא**. כשפשט הנגע בכל הגוף כך כשנהפכה כל המלכות למינות תביא גאולה ור"ל שנהפכו למינות להרע לישראל בכל מקום יותר מכל עם ולשון עד שאין מקום מנוחה להם ואז כולה לבן ויטהרו ישראל שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים ויצאו מהסגר נגע הגלות:

"כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד" (דברים לב, לו), אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּרְבּוּ *הַמָּסוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר: "כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד", עַד שֶׁיִּתְמַעֲטוּ *תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. דָּבָר אַחֵר: "כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד", אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד *שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס. דָּבָר אַחֵר: "כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד", אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּתְיָאֲשׁוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגְּאוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב" (שם), *כְּבִיכוֹל, אֵין עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ לְשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. רַבִּי זֵירָא, כִּי חָזֵי לְרַבָּנָן *דְּמִתְעַסְקֵי בָּהּ, אָמַר: בְּמַטּוּתָא מִינַּייכוּ, לָא תְּרַחֲקוּנֵיהּ. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה בָּאִים בְּהֶסֵּחַ הַדַּעַת, אֵלּוּ הֵן: מָשִׁיחַ וּמְצִיאָה *וְעַקְרָב.

נפש יהודה המסורות. המוסרים לעובדי כוכבים ומזלות ממונן של ישראל וזה כי יראה כי אזלת יד שתלך ותחזק ידן של מסורת ומצליחין במלשינותן אז ידין ה' עמו להביא להם גאולה: **תלמידי חכמים**. שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב והוא משני טעמים שמתיירא מהם שהם בעלי אגרוף ויש לאל ידם או מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין והשלישי קשה מכולם כדי שיהנה מהם והוא גרוע מצדו: **שתכלה פרוטה מן הכיס**. והיינו אזלת יד שיהיו בידים ריקניות: **כביכול**. כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי

מעלה אין עוזר ואין סומך לישראל שיהיו שפלים למאד ואומר אין עוזר ואין סומך ויהיו מתייאשין מן הגאולה: **דמתעסקי בה**. לידע מתי יבא: **ועקרב**. נושך אדם פתאום:

וַאֲמַרְנָן עֲלָהּ (צח, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּבָּקֵשׁ דָּג קָטָן לַחוֹלֶה וְלֹא יִמָּצֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֶיהֶם וְנַהֲרוֹתָם *כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ" (יחזקאל לב, יד) וּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָנָא: ["בַּיָּמִים הָהֵם וּ]בָעֵת הַהִיא אַצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח צְדָקָה [וְעָשָׂה] מִשְׁפָּט וּצְדָקָה" (ירמיה לג, טו). אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא *עַד שֶׁיַּכְרִית מַלְכוּת זִילָא מִישְׂרָאֵל: שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָרַת הַזַּלְזָלִים בַּמַּזְמֵרוֹת וְאֶת־הַנְּטִישׁוֹת הֵסִיר הֵתָז" (ישעיה יח, ה) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "בָּעֵת הַהִיא *יוּבַל־שַׁי לַה' צְבָאוֹת" (שם שם, ז). אָמַר רַבִּי זְעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ גַּסֵּי הָרוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ *עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ וְלֹא־תוֹסִפִי לְגָבְהָה עוֹד בְּהַר־קָדְשִׁי" (צפניה ג, יא) וּכְתִיב: "וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל *וְחסוּ בְּשֵׁם ה'" (שם שם, יב).

נפש יהודה כשמן אוליך. שיהיו כולם קפויין וכיון שהם קפויין כשמן אין דגים נמצאים בחכה ונבואה זו נאמרה על מצרים ור"ל אחר מפלת מצרים יבא הגאולה לישראל: **עד שיכרית מלכות הזלה**. שלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה: **וכרת הזלזלים**. הזמורות יכרתו במזמורות בסכין נטישות ענפים הסיר התז יכרית ונדרש על שולטנות ישראל שיכרית מהם הזלזלים היינו ממשלה זל וקל. הנטישות ענפים קטנים השרים והשופטים: **יובל**. האומות שי מנחה יביאו לה' צבאות את ישראל: **עליזי גאותך**. שמחת הגאוה: **חסו בשם ה'**. כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי:

אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלָיִךְ" וגו' (ישעיה א, כה) וּכְתִיב: "וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ" וגו' (שם שם, כו). אָמַר עוּלָא: אֵין יְרוּשָׁלַם נִפְדֵּית אֶלָּא בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה" וגו' (שם שם, כז).

וַאֲמַרְנָן עֲלָהּ: שְׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא: אֵימָתַי בֶּן דָּוִד בָּא? אָמַר לָהֶם: מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ לִתֵּן לָכֶם אוֹת. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁים מִמְּךָ אוֹת. אָמַר לָהֶם: *שֶׁעַר זֶה נוֹפֵל וְנִבְנֶה, נוֹפֵל וְנִבְנֶה וְנוֹפֵל וְאֵין מַסְפִּיקִים לִבְנוֹתוֹ עַד שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא. אָמְרוּ לוֹ: תֵּן לָנוּ אוֹת. אָמַר לָהֶם: לֹא כָךְ אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם, שֶׁאַתֶּם מְבַקְּשִׁים מִמֶּנִּי אוֹת? אָמְרוּ לוֹ: אַף־עַל־פִּי־כֵן תֵּן לָנוּ אוֹת. אָמַר לָהֶם: אִם כֵּן, *מֵי מְעָרוֹת יֵהָפְכוּ לְדָם, וְנֶהֱפְכוּ לְדָם. בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ אָמַר לָהֶם: בָּנַי, *הַעֲמִיקוּ לִי אֲרוֹנִי. שֶׁאֵין לְךָ אָרוֹן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין סוֹס

שֶׁל פַּרְסִיִּים אוֹכֵל בּוֹ תֶּבֶן וְאֵין לְךָ כָּל דֶּקֶל וְדֶקֶל שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין סוּס שֶׁל מַדִּיִּים נִקְשָׁר בּוֹ.

נפש יהודה שער זה. של רומי שברומי היה אותו שער ואין מספיקין לבנותו פעם שלישית ובן דוד בא: **מי מערות.** של פמייס שהירדן נובע ממנו כדתניא בבכורות ירדן יוצא ממערת פמייס ומפרש התם שפיר: **העמיקו לי ארוני.** עשו לי קבר בקרקע עמוק שמוציאין הארונות ועושין מהם אבוסים במלחמות גוג ומגוג:

עוּלָא אָמַר: *יֵיתֵי וְלָא אַחְמִינֵיהּ. וְכֵן אָמַר רָבָא: יֵיתֵי וְלָא אַחְמִינֵיהּ. רַב יוֹסֵף אָמַר: יֵיתֵי וְאֶזְכֶּה דְּאֵיתִיב בְּטוּלָא דְכוּפְתָּא דַּחֲמָרֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרָבָא: *מַאי טַעְמָא? אִי נֵימָא מִשּׁוּם חֲבָלֵי מָשִׁיחַ, וְהָתַנְיָא שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר: מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִנָּצֵל *מֵחֲבָלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ? יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, וּמַה הָא תּוֹרָה וְהָא גְּמִילוּת חֲסָדִים. אָמַר: שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא, כִּדְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידֵי רָמֵי: כְּתִיב: "וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ" וגו' (בראשית כח, טו) וּכְתִיב: "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד" וגו' (שם לב, ז)? אֶלָּא שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא. כְּדְתַנְיָא: "עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ ה' עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ" (שמות טו, טז) אֱמֹר מֵעַתָּה: רְאוּיִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל לֵעָשׂוֹת לָהֶם נֵס בְּבִיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא.

נפש יהודה ייתי ולא אחמיניה. יבוא משיח ולא אבקש לראותו כלומר להחיות אותו הזמן משום הרבה צרות יהיו מקודם שיבא ורב יוסף אמר רוצה אני לישב בצל הרעי של חמורו בלבד שראינו. כופתא רעי כמו ורמא כופתא וסכר ירדנא בב"ב: **מאי טעמא.** אמר לא אחמיניה איזה צרה יבא בארץ בימיו שיירא ממנו: **חבלו של משיח.** גורלו וחלקו ולקמן בעי מאי היא לשון אחר חבלו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל הגוים:

[וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יֵיתֵי וְלֹא אַחְמִינֵיהּ] מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֳרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ" וגו' (עמוס ה, יט); *אַרְאֶךָּ דֶּגְמָתָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה: אָדָם יוֹצֵא לִשְׂדֵה, פְּגַע בּוֹ *סַנְטָר, כְּמוֹ שֶׁפְּגַע בּוֹ אֲרִי; נִכְנַס לָעִיר וּפְגַע בּוֹ *גַּבַּאי, כְּמוֹ שֶׁפְּגַע בּוֹ הַדֹּב; נִכְנַס לְבֵיתוֹ, בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ לֶחֶם וְאֵין לוֹ, דּוֹמֶה לוֹ כְּמִי שֶׁנְּשָׁכוֹ נָחָשׁ. אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "שַׁאֲלוּ־נָא וּרְאוּ אִם־יֹלֵד זָכָר מַדּוּעַ רָאִיתִי כָל־גֶּבֶר יָדָיו עַל־חָלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה וְנֶהֶפְכוּ כָל־פָּנִים לְיֵרָקוֹן" (ירמיה ל, ו) מַאי "רָאִיתִי כָל־ גֶּבֶר" וגו'? אָמַר רַבָּה בַּר יִצְחָק אָמַר רַב: אֲפִילּוּ *גְּבוּרָה שֶׁל מַעְלָה. מַאי "וְנֶהֶפְכוּ" וגו'? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן *פַּמַּלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּפַמַּלְיָא שֶׁל מַטָּה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵלּוּ מַעֲשֵׂי יָדַי וְאֵלּוּ מַעֲשֵׂי יָדַי, הֵיאָךְ אֶאֱבֹד אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ. הֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: *רָהִיט וְנָפִיל תּוֹרָא רָמוּ לְסוּסְיָא בְּאוּרְיָה.

נפש יהודה אראך דוגמתו. צרות כזה וכבר אדם רגיל בצרה זו ודש בו: **סנטר.** מודד שדות ונחלות ויודע גבול ובידו להרבות ולגרוע וכשפוגע בו אותו סנטר למדוד שדותיו ולקצר מצרי השדות ודומה לו כמי שפגע בו ארי: **גבאי.** גובה מס המלך: **גבורה של מעלה.** הקב"ה מצטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמעביר האומות האיך אאביד אלו מפני אלו: **פמליא של מעלה ושל מטה.** מלאכים וישראל: **רהיט ונפיל תורא רמי לסוסיא באורייה.** משרץ השור ונופל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו שורו יותר וכשיתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא הסוס מפני השור לאחר שהעמידו שם כך הקב"ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתן לאומות העולם וכשחוזרין ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד אומות העולם מפני בני ישראל:

דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי בַּר שְׁמַלַאי: מַאי דִּכְתִיב: "הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם ה' לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם ה' הוּא־חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר" (עמוס ה, יח)? מָשָׁל לְתַרְנְגוֹל *וְלַעֲטַלֵּף שֶׁהָיוּ מְצַפִּים לָאוֹר. אָמַר לַיהּ תַּרְנְגוֹל לַעֲטַלֵּף: אֲנִי מְצַפֶּה לְאוֹרָה, מִפְּנֵי *שֶׁאוֹרָה שֶׁלִּי הִיא - אַתָּה לָמָּה לְךָ אוֹרָה? וְהַיְינוּ דַּאֲמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָאָה לְרַבִּי אַבָּא: אֵימָתַי אָתָא מְשִׁיחֲכוֹן? אֲמַר לֵיהּ: בְּנָפוֹל חֲשֵׁיכָה עַל הֲנָךְ אִינְשֵׁי "כִּי־ הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים" וגו' (ישעיה ס, ב).

נפש יהודה ולעטלף. פלעד"ר מוי"ז בל"א ואין לה ראיה ביום: **שאורה שלי הוא.** שיש לי ראיה ביום ונמצאת נהנית בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה' יהיה להם אור אבל העובדי כוכבים ומזלות למה מקוים אותה הרי הוא להם חושך ולא אור:

וַאֲמַרִינָן נַמֵּי הָתָם (צח, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ - חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אַתָּה עַם־עָנִי תוֹשִׁיעַ" (תהלים יח, כח). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו - חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־יָבֹא כַּנָּהָר צָר רוּחַ ה' *נֹסָסָה בּוֹ" (ישעיה נט, יט) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" וגו' (שם שם, כ).

נפש יהודה נוססה בו. כמו כמסוס נוסס כמו יאכלם עש והוא תולעת אוכל העץ רוח המקום נוקבת ומחרבת אותן עם הצרות הבאות שאף הוא מתכוין להשמידם:

הָא לְמַדְנוּ, כִּי כְּשֶׁיִּהְיוּ עוֹד יִשְׂרָאֵל דְּחוּקִים בַּגָּלוּת אַל יִתְיָאֲשׁוּ מִן הַגְּאוּלָה, אֲבָל יְחַכּוּ בּוֹ תָּמִיד, כִּי יוֹתֵר מְחַכֶּה בָּהּ *הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְגָרְסִינָן הָתָם (צז, ב): מַאי "אִם־יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה־לוֹ" (חבקוק ב, ג)? שְׁמָא תֹּאמַר אֲנִי מְחַכֶּה וְהוּא אֵינוֹ מְחַכֶּה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "חַכֵּה־לוֹ", אֲפִילּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַכֶּה. מִי מְעַכֵּב? מִדַּת הַדִּין מְעַכֶּבֶת. וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּדַּת הַדִּין מְעַכֶּבֶת לָמָּה אֲנִי מְחַכֶּה? *כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ" (ישעיה ל, יח).

נפש יהודה הקדוש ברוך הוא מחכה. הוא עצמו מחכה לו ומתאוה שיבא משיח: **כדי לקבל שכר**. על התקוה שממשכת ומצערו ומחלת הלב ואנו מקוים:

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי [שי]

אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּאוּ גָּלֻיּוֹת וְצָרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, הָאֵל הָרַחֲמָן הוּא מְרַחֵם תָּמִיד עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם" וגו' (ויקרא כו, מד) וְנֶאֱמַר: "וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי" וגו' (שם שם, מב). וְאִם שָׂמְחוּ אוּמוֹת הָעוֹלָם בְּמַפַּלְתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־אֹיְבַי שָׂמְעוּ רָעָתִי שָׂשׂוּ" (איכה א, כא), אֵל נְקָמוֹת ה' יִנְקֹם מֵהֶם נִקְמַת יִשְׂרָאֵל, כִּדְאִיתָא בְּאֵיכָה רַבָּתִי, עַל פָּסוּק "תָּבֹא כָל־רָעָתָם לְפָנֶיךָ" וגו' (שם שם, כב): אִיתֵי עֲלֵיהוֹן מַה דְּאִיתֵית עָלַי, דַּקְדֵּק עֲלֵיהוֹן מַה שֶּׁדִּקְדַּקְתָּ עָלַי; "וְעוֹלֵל לָמוֹ" (שם), *קְטֹף עוֹלְלוֹתֵיהוֹן כְּמַה דִּקְטַפְתָּ עוֹלְלוֹתַי.

נפש יהודה קטף. תכרת עוליהן כמו שכרתו עוללי:

וְכָל הָאוּמוֹת יָבִיאוּ דוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל וּלְמַלְכָּם, כִּדְאָמְרִינָן פֶּרֶק עֲרֵבֵי פְּסָחִים (פסחים קיח, ב): עוֹד חָדָת, עֲתִידָה אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁתְּבִיא דוֹרוֹן לְמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. כְּסָבוּר מָשִׁיחַ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל דּוֹרוֹנָם. אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: קַבֵּל מֵהֶם, *אַכְסַנְיָא עֲשׂוּ לְבָנַי בְּמִצְרַיִם. מִיָּד "*יֵאָתְיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם". נָשְׂאוּ כּוּשׁ קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָן: וּמַה הַלָּלוּ שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל *כָּךְ, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִיָּד "כּוּשׁ תְּרִיץ יָדָיו" וגו'. נָשְׂאָה מַלְכוּת הָרְשָׁעָה קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָהּ: וּמַה הַלָּלוּ שֶׁאֵין אַחֵיהֶם כָּךְ, אָנוּ שֶׁאַחֵיהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה וכו'.

נפש יהודה אכסניא. שהיו ישראל גרים בארצם והיו שם כאורח באושפיזא: **יאתיו חשמנים**. דורנות למלך המשיח לירושלים והיינו אומה של מצרים: **כך**. הם מקבלין מהם המתנות מכל שכן שיקבלו ממנו:

[וּכְשֶׁתִּתְנַשֵּׂא קֶרֶן יִשְׂרָאֵל יַחְרְבוּ שׁוֹנְאֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּפֶרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (שם מב, ב) עַל פָּסוּק: "אַמְלְאָה הֶחֳרָבָה" (יחזקאל כו, ב): אִם מָלְאָה זוֹ הֶחֳרִיבָה זוֹ וְאִם הֶחֳרִיבָה זוֹ מָלְאָה זוֹ. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מֵהָכָא, "וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ" (בראשית כה, כג)].

וְהַדָּבָר תָּלוּי עַד יַגִּיעַ קֵץ הַגְּאוּלָה, אוֹ אִם יָשׁוּב יִשְׂרָאֵל בִּתְשׁוּבָה, שֶׁמֻּבְטָח לָנוּ כִּי יְחִישֶׁנָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּדְאָמְרִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין צח, א): אָמַר רַבִּי אֲלַכְסַנְדְּרִי: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי: כְּתִיב "בְּעִתָּהּ" וּכְתִיב "אֲחִישֶׁנָּה" (ישעיה ס, כב)? זָכוּ - אֲחִישֶׁנָּה, לֹא זָכוּ - בְּעִתָּהּ. וַאֲמָרִינָן עָלָהּ: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אַשְׁכְּחֵיהּ לְאֵלִיָּהוּ דַּהֲוָה קָאֵי אַמְעָרְתֵּיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אָמַר לֵיהּ: אֵימַת אָתֵי מְשִׁיחָא? אָמַר לֵיהּ: זֵיל שְׁיוֹלֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: וְהֵיכָא יָתֵיב? אָמַר לֵיהּ: הוּא יָתֵיב *אַפִּתְחָא דְּרוֹמִי, בֵּין *סוֹבְלֵי חוֹלָאִים. אָמַר לֵיהּ: וּמַאי סִימָנֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: *כֻּלְּהוּ כִּי שָׂרוּ בְּחַד זִימְנָא שָׂרוּ וּבְחַד זִימְנָא אָסְרֵי וְאִיהוּ שָׂרֵי חַד וּמְעַיֵּין בָּהּ וַאֲסֵיר חַד; קָסָבַר דִּילְמָא אִיבָּעֵי לִי וְלָא אִיעַכַּב. אָזַל לְגַבֵּיהּ. *אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי. אָמַר לוֹ:

שָׁלוֹם עָלֶיךָ, בַּר לְיוַאי. אָמַר לוֹ: אֵימַת אָתֵי מַר? אָמַר לֵיהּ: הַיּוֹם. לְמָחָר אַשְׁכְּחֵיהּ לְאֵלְיָהוּ, אָמַר לֵיהּ: חֲזֵיתֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: אִין, וְיָהֵב לִי שְׁלָמָא וְאָמַר לִי: שָׁלוֹם עָלֶיךָ, בַּר לְיוַאי. אָמַר לֵיהּ: הַהִיא דַּאֲמַר לָךְ "בַּר לְיוַאי" אַבְטָחָךְ לָךְ וּלְאָבוּךְ. וְאָמַר לִי: "הַיּוֹם אַתֵּינָא" - וְלָא אָתָא. אָמַר לֵיהּ: "*הַיּוֹם אִם־בְּקוֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ".

נפש יהודה אפתחא דרומי. בפתח של גן עדן באותו צד כנגד פתח רומי משיח שרוי: **סובלי חולאים**. מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב והוא מחולל מפשעינו: **כולהו**. מי שיש לו ד' וה' נגעים אסרי להו ושרו בחדא זימנא מתירין כל נגעיהן ביחד ומקנחין אותן וקושרין אותן ואיהו משיח שרי חד ונגבו ומקנח הנגע וקושרו ואחר כך מתיר נגע אחר ועושה כן ואינו מתיר כולן יחד דסבר אי בעי ליה לצאת ולגאול את ישראל לא איעכב כדי קשירת כולן: **אמר לו**. רבי יהושע למשיח אימת אחי מר: **היום אם בקולו**. של הקב"ה תשמעו:

וַאֲמַרְנָן נַמֵּי הָתָם (צז, ב): אָמַר רַב: כָּלּוּ כָּל הַקִּצִּים כֻּלָּם וְאֵין דָּבָר תָּלוּי *אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר: *דַּיּוֹ לָאָבֵל שֶׁיֵּשֵׁב בְּאֶבְלוֹ. כְּתַנָּאֵי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם עוֹשִׂין יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּבָה נִגְאָלִין וְאִם לָאו אֵין נִגְאָלִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אִם אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֵין נִגְאָלִין? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ שֶׁגְּזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת כְּהָמָן וּמַחֲזִירָן לְמוּטָב. תַּנְיָא אִידָךְ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה נִגְאָלִין וְאִם לָאו אֵין נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ" (ירמיה ג, כב). אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "כִּי כֹה אָמַר ה' חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם" וגו' (ישעיה נב, ג), "חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם", בַּעֲבוֹדָה זָרָה; "וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ" (שם), *וְלֹא בִתְשׁוּבָה וְלֹא בְמַעֲשִׂים טוֹבִים. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר ה' צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב" (מלאכי ג, ז). וַאֲמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "כִּי אָנֹכִי *בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם *אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן" (ירמיה ג, יד). אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "*בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְּבוּרַתְכֶם וְלֹא אֲבִיתֶם" (ישעיה ל, טו). אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ *לִבְזֹה־נֶפֶשׁ לִמְתֹעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן ה' אֲשֶׁר נֶאֱמָן קְדֹשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרֶךָּ" (שם מט, ז). אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם־ה' אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם תָּסִיר" וגו' (ירמיה ד, א). אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וְאָשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל־ הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁבַּע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי

*לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצִי וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד־עַם־קוֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל־אֵלֶּה" (דניאל יב, ז). מִיָּד שָׂתַק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

נפש יהודה אלא בתשובה. אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין קודם זמנן: **די לאבל**. שעומד כמה ימים וימינו אחור כלומר אפילו לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ לדבר ל"א דיו לאבל דיין לישראל צער הגלות והאבילות שאפילו בלא תשובה נגאלין: **ולא בתשובה ומעשים טובים**. דאפילו אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי כסף בלשון תשובה: **בעלתי בכם**. משמע בעל כרחכם בלא תשובה: **אחד מעיר**. אברור הצדיקים ואביאם לציון אף על פי שאין כולם חוזרין בזכות הצדיק יזכו כל העיר לגאולה: **בשובה ונחת**. כשעושין תשובה ונחת רוח להקב"ה נגאלין: **לבזה נפש למתעב גוי**. אותן הבזוין ומתועבין בעבירות אף על פי כן יגאלו: **למועד מועדים**. אלמא יש קץ בדבר וככלות נפץ יד עם קודש כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה אחר שתכלה גבורתם שהיו שפלים למאד תכלינה אלו הצרות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלת יד וגו' והרבה זמנים רמוזים הם בתורה שהם קודם עת שנאמר בעתה אחישנה שתולים בתשובה אחישנה לאחד מהזמנים שנרמז הקץ בו ואם לאו מכל מקום יקיים אחישנה בעת הקץ דמדה טובה אפילו על תנאי בא:

נִמְצָא שֶׁהַתְּשׁוּבָה לְיִשְׂרָאֵל יְקָרֵב אֶצְלָם הַגְּאוּלָה קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ קֵץ הַזְּמַן הַקָּצוּב לָהּ וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְגָאֲלֵם בִּזְמַנָּם.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי [שיא]

הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁעָתִיד לִגָּלוֹת מֻבְטָח לָנוּ שֶׁעָתִיד לְהַחֲזִיר מַלְכוּת שֶׁל דָּוִד לְיָשְׁנָהּ וּבוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וְיִחְיֶה זְמַן רַב. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁמֶלֶךְ אַחַר, שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע דָּוִד, יַקְדִּימֶנּוּ וְיַהֲרֵג, וּקְרָאוּהוּ מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף, כִּדְנַרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה, פֶּרֶק הֶחְלִיל (נב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: מָשִׁיחַ שֶׁעָתִיד לְגָלוֹת בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שְׁאַל מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אֲסַפְּרָה אֶל חֹק וגו' שְׁאַל מִמֶּנִּי" וגו' (תהלים ב, ז־ח). כֵּיוָן שֶׁרוֹאֶה שֶׁמָּשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף נֶהֱרַג, אוֹמֵר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ אֶלָּא חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ" וגו' (שם כא, ה).

נפש יהודה אספרה אל חוק. אספר דבר זה להיות לחק ולזכרון היום ילדתיך היום אגלה לבריות שבני אתה:

וּלְאַחַר שֶׁיְּקַבֵּץ הַגָּלְיוֹת וְינַצַּח מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּנְּבוּאוֹת בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, וְיִדְמֶה בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת שֶׁהוּא כְּמוֹ בְּרִיאַת עוֹלָם חָדָשׁ, בִּהְיוֹת יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים לָבֶטַח עִם

רִשְׁעֵי הָעוֹלָם הַנִּמְשָׁלִים לְנֶמֶר וְלִזְאֵב. וְעַל זֶה אָמַר יְשַׁעְיָה (יא, ו): "וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ" וגו'. וַיַּחְזְרוּ כֻּלָּם לְדַת הָאֱמֶת וְיֹאכְלוּ דָּבָר הַמּוּתָר. וְלָזֶה רָמַז בְּאָמְרוֹ: "וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן" וגו' (שם שם, ז). וְלֹא יָרֵעוּ בְנֵי אָדָם אֵלּוּ לְאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־ יַשְׁחִיתוּ" וגו' (שם שם, ט). וְיִקָּבְעוּ כֻּלָּם עִתִּים בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־ה'" וגו' (שם). וְלֹא יִהְיוּ בָעוֹלָם מִלְחָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם" וגו' (שם ב, ד). וְיִהְי פַּרְנָסָתָם וּלְבוּשֵׁיהֶם מְזֻמָּנֶת. וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם בְּסוֹף מַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (קיא, ב): וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר יוֹסֵף: עָתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל *שֶׁתּוֹצִיא גְּלוּסְקָאוֹת וּכְלֵי מֵילַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי פִּסַּת־בַּר בָּאָרֶץ" (תהלים עב, טז).

נפש יהודה שתוציא גלוסקאות. לחם לבן וכלי מילת מלבושין של משי יצמח מן הארץ ודורש פסת בר לשון פסת היד שהיא רחבה וחטה רחבה לא אשכחת אלא פת אפויה וכלי מילת דרש פסת לשון כתונת פסים:

וְכֵן כָּל כֵּיוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, שֶׁנֶּאֶמְרוּ עַל יְמוֹת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, יְדֻמֶּה לִבְנֵי אָדָם שֶׁהוּא חִדּוּשׁ עוֹלָם. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, פֶּרֶק הָאִשָּׁה (פח, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גָּדוֹל יוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת כְּיוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ בּוֹ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל *יוֹם יִזְרְעֶאל" וגו' (הושע ב, ב) וּכְתִיב: "וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (בראשית א, ה).

נפש יהודה יום יזרעאל. יום כנישיהון מן הגלות וקרי ליה יום כיצירת בראשית:

וְעַל זֶה הַזְּמַן קָרְאוּהוּ בַּגְּמָרָא כְּתֻבּוֹת "עוֹלָם הַבָּא", דִּגְרְסִינַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (קיא, ב): "*וְדֶם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר" (דברים לב, טו), אָמְרוּ: לֹא כָּעוֹלָם הַזֶּה עוֹלָם הַבָּא; הָעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ צַעַר לִבְצֹר וְצַעַר לִדְרֹךְ, הָעוֹלָם הַבָּא אָדָם יוֹצֵא לַשָּׂדֶה וּמֵבִיא עֲנָבָה אַחַת בְּקֶרוֹן אוֹ בִסְפִינָה וּמַנִּיחַהּ בְּזָוִית בֵּיתוֹ, וּמִסְתַּפֵּק מִמֶּנָּה כְּפִיטָס גָּדוֹל, וְעֲצָיו מִסְּיקָן תַּחַת תַּבְשִׁילוֹ. דָּבָר אַחֵר: "וְדֶם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר", אֵין לְךָ כָּל עֲנָבָה וַעֲנָבָה שֶׁאֵין בָּהּ שְׁלֹשִׁים גַּרְבֵי יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדֶם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר", אַל תִּקְרֵי "חָמָר" אֶלָּא חוֹמֶר, וְהוּא כּוּר שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סְאָה.

נפש יהודה ודם ענב תשתה. מתוך הענבה תשתה ולא תצטרך לדורכו ומסתפק ושואב ממנה כמו מחבית גדולה פיטם חבית:

וְגַם כֵּן קָרְאוּהוּ בַּגְּמָרָא סָכָּה "לֶעָתִיד לָבוֹא", כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה, פֶּרֶק הֶחָלִיל (נב, א): דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי: לֶעָתִיד לָבוֹא מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיֵּצֶר הָרַע וְשׁוֹחֲטוֹ וכו'. כִּדְאִיתָא לְמַעְלָה, בְּנֵר רֹאשׁוֹן בְּפֶרֶק ו, מֵחֵלֶק תַּאֲוֹת הַמִּשְׁגָּל (סימן כה), לְלַמֵּדְנוּ, שֶׁאֵין בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ יֵצֶר הָרַע הַמִּתְאַוֶּה לַעֲוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲסִרֹתִי (את) לֵב הָאֶבֶן" וגו' (יחזקאל יא, יט).

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּסוֹף מַסֶּכֶת פְּסָחִים (קיט, ב): דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא: זִימְנִין אָמַר לָהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי וְזִימְנִין אָמַר לָהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי: מַאי דִּכְתִיב "וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם" וגו' (בראשית כא, ח)? מְלַמֵּד שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה לַצַּדִּיקִים בַּיּוֹם שֶׁיִּגָּמֵל בּוֹ חֶסֶד לְזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. וּלְאַחַר שֶׁיֹּאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ נוֹתְנִין לוֹ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְאַבְרָהָם וְאוֹמְרִים לוֹ: טֹל בָּרֵךְ. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: אֲנִי אֵינִי מְבָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁיָּצָא מִמֶּנִּי יִשְׁמָעֵאל. נוֹתְנִים אוֹתוֹ לְיִצְחָק אוֹמְרִים לוֹ: טֹל בָּרֵךְ. אוֹמֵר לָהֶם: אֵינִי מְבָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁיָּצָא מִמֶּנִּי עֵשָׂו. אוֹמְרִים לְיַעֲקֹב: טֹל בָּרֵךְ. אוֹמֵר לָהֶם: אֵינִי מְבָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁנִּשָּׂאתִי שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְהַתּוֹרָה עֲתִידָה לֵאָסֵרְן, וּבָאת תּוֹרָה וַאֲסָרַתָּן. אוֹמְרִים לְמֹשֶׁה: טֹל בָּרֵךְ. אוֹמֵר לָהֶם: אֵינִי מְבָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא זָכִיתִי לִכְנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּחַיַּי *וְלֹא בְמוֹתִי. נוֹתְנִין אוֹתוֹ לִיהוֹשֻׁעַ, אוֹמְרִים לוֹ: טֹל בָּרֵךְ. אוֹמֵר לָהֶם: אֵינִי מְבָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא זָכִיתִי לִבֵּן זָכָר, דִּכְתִיב: "*נוּן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ" (דברי הימים־א ז, כז). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נוֹתְנִין אוֹתָהּ לְדָוִד, אָמַר לָהֶם: וַדַּאי אֲבָרֵךְ וְלִי נָאֶה לְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא" (תהלים קטז, יג).

נפש יהודה ולא במותי. שלא העלו עצמותי לארץ ישראל כמו שהעלו עצמות יוסף והיינו דכתיב כי אנכי מת בארץ הזאת בחוצה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו**. ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע:

לְהַרְאוֹתֵינוּ, שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ וְהַבָּא מִגִּזְעוֹ מֻבְטָח לְבָרֵךְ בְּשֵׁם ה' וּלְהוֹדוֹת לָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן שֶׁיִּחְיֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד עִם שְׁאַר צַדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַגּוֹאֵל יָבוֹא מִזַּרְעוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי" וגו' (ישעיה יא, א).

נפש יהודה ויצא חוטר. ענף מגזע שרשו והיינו מזרעו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פט, ב): דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "*לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה" (שם א, יח), "בּוֹאוּ נָא" מִבָּעֵי לֵיהּ? "יֹאמַר ה'" (שם), "אָמַר ה'" מִיבָּעֵי לֵיהּ? לֶעָתִיד לָבוֹא אוֹמֵר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: *לְכוּ נָא אֵצֶל אֲבוֹתֵיכֶם וְיוֹכִיחוּ אֶתְכֶם. וְיֹאמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵצֶל מִי נֵלֵךְ? אֵצֶל אַבְרָהָם, שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ: "יָדֹעַ תֵּדַע" וגו' (בראשית טו, יג) וְלֹא בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ? אֵצֶל יִצְחָק, שֶׁבֵּרַךְ אֶת עֵשָׂו: "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד" וגו' (שם כז, מ)? אֵצֶל יַעֲקֹב, שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ: "אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה" (שם מו, ד) וְלֹא בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ? אֵצֶל מִי נֵלֵךְ עַכְשָׁיו? "יֹאמַר ה'", אוֹמֵר לָהֶם: הוֹאִיל וּתְלִיתֶם עַצְמְכֶם בִּי, "אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים *כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ" (ישעיה, שם).

נפש יהודה לכו נא. משמע לעת המוגבל לזה בואו נא מיד מיבעי ליה וכן יאמר לעתיד אמר מיבעי ליה דמשמע עתה: **לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם**. לפי הדין

על עונותיכם ואב מרחם על בנו ולא יוכיחו אתכם ברוגז ובאכזריות: **יאמר ה'**. אמור אתה דיננו כי לך החסד והרחמים יותר מאב לבנו: **כשלג ילבינו**. ואמחול לכם הכל ולא אבוא עמכם במשפט וזה שאמר דוד שפטני אתה ועל ידי כן אל תבא במשפט עמנו כדאמר אם יהיו חטאיכם וגו':

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי־אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירֵנוּ" (ישעיה סג, טז)? לֶעָתִיד לָבוֹא אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: בָּנֶיךָ חָטְאוּ. אוֹמֵר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, *יִמָּחוּ עַל קִדּוּשַׁת שְׁמֶךָ. אָמַר: אַבְרָהָם לֹא הָוָה לֵיהּ צַעַר גִּדּוּל בָּנִים, אֵימָא לֵיהּ לְיִצְחָק, דַּהֲוָה לֵיהּ צַעַר גִּדּוּל בָּנִים, אֶפְשָׁר דְּבָעֵי רַחֲמֵי עֲלַיְיהוּ. אֲמַר לֵיהּ לְיִצְחָק: בָּנֶיךָ חָטְאוּ. אָמַר לְפָנָיו: יִמָּחוּ עַל קִדּוּשַׁת שְׁמֶךָ. אָמַר: לֹא בְּסָבֵי טַעְמָא וְלָא בְּדַרְדְּקֵי עֲצָה, אֵימָא לֵיהּ לְיִצְחָק, אֶפְשָׁר דְּבָעֵי רַחֲמֵי עֲלַיְיהוּ. אֲמַר לֵיהּ לְיִצְחָק: בָּנֶיךָ חָטְאוּ. אָמַר לְפָנָיו: *בָּנַי וְלֹא בָנָיִךְ? וְעוֹד, כַּמָּה חָטְאוּ? כַּמָּה שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם? שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה" (תהלים צ, י), *דַּל עֶשְׂרִין דְּלָא עָנְשִׁית עֲלַיְיהוּ - פְּשׁוּ לְהוּ חַמְשִׁין; דַּל עֶשְׂרִין וְחַמֵּשׁ דְּלֵילְיָאתָא - פְּשׁוּ לְהוּ עֶשְׂרִין וְחַמְשָׁא; דַּל תְּרֵיסָר וּפַלְגָא דְּצִלּוּיֵי וּדְמֵיכַל וּדְבֵית הַכִּסֵּא - פְּשׁוּ לְהוּ תְּרֵיסָר וּפַלְגָא; אִם אַתָּה *סוֹבֵל אֶת כֻּלָּם - מוּטָב, וְאִם לָאו - פַּלְגָא עֲלַי וּפַלְגָא עָלָךְ. וְאִם תֹּאמַר כֻּלְּהוּ עֲלַי, הָא קְרֵיבִית נַפְשִׁי קָמָךְ. *פָּתְחוּ וְאָמְרוּ: "כִּי־ אַתָּה אָבִינוּ" וגו'. נָשְׂאוּ יְדֵיהֶם כְּנֶגֶד יִצְחָק. אָמַר לָהֶם: קְרָאוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. מִיָּד נוֹשְׁאִין עֵינֵיהֶן וְאוֹמְרִין: "אַתָּה ה' אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ" (ישעיה סג, טז).

נפש יהודה ימחו. הואיל שחטאו ויתקדש שמך בעולם כשתעשה דין בעוברין על דבריך: **לא בסבי טעמא**. אמר הקב"ה לא באברהם הזקן אמירה של טעם וכן ביעקב שהוא הצעיר באבות שלא דברו כהוגן: **בני ולא בניך**. שהרי קראת להם במתן תורהבני בכורי ישראל שהיה גלוי לפניך שהן עתידין לומר לפניך בסיני נעשה ונשמע לקבל עולך מאהבה כבנים: **דל עשרין דלא ענשת להו**. שכן מצינו בדור המדבר שלא ענש הקב"ה אלא מכ' שנה ומעלה דכתיב במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' מבן כ' שנה ומעלה אשר הלינותם עלי: **סובל את כולם**. ותסלח להם בעבור כבוד שמך מוטב ואם לאו החצי עלי בזכותי מחול להם וקל עליך למחול להם המיעוט: **פתחו**. ישראל ואמרו ליצחק כי אתה אבינו:

נִמְצָא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְהוּא עָתִיד לְגָאֳלֵנוּ לְמַעַן רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו וּלְמַעַן קְדוּשַׁת שְׁמוֹ בָּעוֹלָם. וְכָנָתוֹ וּתְחִלַּת מַחְשַׁבְתּוֹ בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם הַזֶּה הָיָה עַל זֶה הַזְּמַן שֶׁעָתִיד לָבוֹא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הֶחָכָם: תְּחִלַּת הַמַּחְשָׁבָה סוֹף הַמַּעֲשֶׂה. וְלָזֶה רָמַז בְּאָמְרוֹ:

"נַעֲשֶׂה אָדָם *בְּצַלְמֵנוּ" וגו' (בראשית א, כו), רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁיְּכִירוּ כָּל בְּנֵי אָדָם הָאֱמֶת וְיַפְנוּ לִבָּם מִן הַבַּטָּלוֹת אֶת הַמֻּשְׂכָּלוֹת וְיִהְיֶה מַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ וְאַחְדוּתוֹ פָּשׁוּט וְיָדוּעַ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, כְּדִכְתִיב: "וְהָיָה [וגו'] בַּיּוֹם, הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד" (זכריה יד, ט). כְּרֵאשִׁיתָא לְמַעְלָה בְּנֵר הַמִּצְוֹות, בְּחֵלֶק הַתְּפִלּוֹת, עַל פֵּרוּשׁ הַקַּדִּישׁ (סימן צה). כֵּן יְהִי רָצוֹן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

נפש יהודה בצלמנו. למלאכים אמר שיהיה האדם בשכליות כמו המלאך וזה יהיה לעתיד לבא כמו שהיה ראוי להיות במתן תורה אם לא שחטאו בעגל ולעתיד לבא יחזיר להם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה':

חֲתִימָה [שיב]

גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת דָּבָר קַל וְדָבָר חָמוּר, לַיָּחִיד וְלָרַבִּים, כְּשֶׁהִיא נַעֲשֵׂית כְּהִלְכָתָהּ וְלֹא יָשׁוּב עוֹד לְמְשׁוּבָתוֹ. וְזֶהוּ חֶסֶד גָּדוֹל שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הַחוֹטְאִים, שֶׁמּוֹחֶה עֲוֹנָם וְלֹא יִזָּכְרוּ וְלֹא יִפָּקְדוּ לְעוֹלָם וּבִלְבַד שֶׁיִּשְׁמֹר כָּל תְּנָאֵי הַתְּשׁוּבָה. וְיִזָּהֵר אָדָם מֵהַדְּבָרִים הַמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהֵם מֻבְדָּלִים לַחֲמִשָּׁה פָּנִים: *הַפָּן הָאֶחָד, מִגֹּדֶל הֶעָוֹן, שֶׁהוּא עָנְשׁוֹ שֶׁאֵין מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. הַפָּן הַשֵּׁנִי, *שֶׁהֵם דְּבָרִים שֶׁנּוֹעֲלִים דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה בִּפְנֵי עוֹשֵׂיהֶם. הַפָּן הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהֵם דְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ *לְמִי חָטָא כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ. הַפָּן הָרְבִיעִי, בִּדְבָרִים שֶׁהֵם קַלִּים בְּעֵינֵי בְנֵי אָדָם וְהוּא חוֹטֵא בָהֶם *וְחוֹשֵׁב שֶׁאֵינוֹ חוֹטֵא. הַפָּן הַחֲמִשִּׁי, בִּדְבָרִים הַמּוֹשְׁכִים לִבּוֹ שֶׁל אָדָם וּכְשֶׁיַּתְחִיל לְדָבֵק בָּהֶם *אֵינוֹ יָכוֹל לִפְרֹשׁ. וְאֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה פָּנִים חִלְּקָם הָרַמְבַּ"ם זַ"ל אֶל עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים, בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה שֶׁל מִשְׁנֵה תּוֹרָה.

נפש יהודה הפן האחד. האופן והצורה האחד שמעכב האדם שלא יעשה תשובה בא לו מן השמים בעבור שעשה חטאים גדולים וזמן רב והעיז פניו ולא רצה לשוב ונגזר עונשו ונחתם גזר דינו: **שהם דברים**. יש דברים שגורמים לאדם שאינו עושה תשובה כגון ששנה בה הרבה פעמים עד שנעשה לו כהיתר או גזל הנאכל ואין לו לשלם וכן יש כמה מונעים מלשוב: **למי חטא**. שגזל מהרבה בני אדם ואין מכירם להחזיר להם הגזילה: **וחושב שאינו חוטא**. שאין בדבר זה לו חטא ואיך ישוב כשלא חטא ואין עולה על דעתו לשוב: **אינו יכול לפרוש**. וזה העיקר בזנות וביותר הבועל ארמית שנקשר בה ככלב: וְאַל יְדַמֶּה בְּנַפְשׁוֹ בַּעַל תְּשׁוּבָה שֶׁהוּא מְרוּחָק מִמַּעֲלַת הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים בִּשְׁבִיל עֲוֹנוֹתָיו שֶׁעָשָׂה, אֶלָּא יַאֲמִין בְּוַדַּאי שֶׁהוּא אָהוּב וְנֶחְמָד וְיָדִיד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ לֹא חָטָא מֵעוֹלָם. *וְאוּלַי שִׂכָּרוֹ כָּפוּל, מִפְּנֵי שֶׁטָּעַם טַעַם חֵטְא וְכָבַשׁ יִצְרוֹ וּפֵרַשׁ מִמֶּנּוּ. כִּדְגָרְסִינָן בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים (שו"ט, יח): "לַמְנַצֵּחַ [עַל־שֹׁשַׁנִּים] לִבְנֵי־ קֹרַח מַשְׂכִּיל שִׁיר יְדִידֹת" (תהלים

מה, א), בּוֹא וּרְאֵה בִּבְנֵי קֹרַח, שֶׁעַד שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה לֹא נִקְרְאוּ יְדִידִים, מִשֶּׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה נִקְרְאוּ יְדִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַמְנַצֵּחַ [עַל־שֹׁשַׁנִּים] לִבְנֵי וגו'. לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע" וגו' (שם לב, א). "אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה" (משלי טו, כד), אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל קֹרַח, שֶׁנִּסְתַּכְּלוּ לְמַעְלָה לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנִמְלְטוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־מֵתוּ" (במדבר כו, יא). לָמָּה? שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ לַעֲצַת אֲבִיהֶם. וּבָאֲחֵרִים כְּתִיב: "וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה" (שם טז, לג). אֲבָל אֵלּוּ שֶׁנִּסְתַּכְּלוּ לְמַעְלָה נִמְלְטוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ" וגו' (תהלים לד, ו).

נפש יהודה ואולי שכרו כפול. משכר הצדיק שהצדיק לא טעם טעם העבירה ושמא כשטעם לא היה פורש ממנו וזה טעם ופירש ועשה תשובה:

וְכֵן דָּוִד כְּשֶׁנִּסְתַּכֵּל לְמַעְלָה נִמְלַט, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע" וגו'. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הָרְשָׁעִים שֶׁנִּסְתַּכְּלוּ לְמַעְלָה נִמְלְטוּ, שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בִּנְבוּכַדְנֶצַּר: אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר עַיְנֵי לִשְׁמַיָּא נְטַלֵת" (דניאל ד, לא) וְנִקְרַע מִקְצַת גְּזַר דִּינוֹ. וּמָה אִם הָרְשָׁעִים, שֶׁחַיָּבִים לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים לְמַעְלָה מוֹחֵל לָהֶם; לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּנֵי קְדֻשָּׁה, בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אִם מִסְתַּכְּלִין לְמַעְלָה וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵינוֹ דִּין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶם? וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה דָּוִד מַשְׂכִּיל, פֵּרֵשׁ מֵעֲוֹנוֹ וְהִתְוַדָּה עָלָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְאָמַר: "לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי" וגו' (תהלים נא, ו), מָחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁבַּלָּשׁוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְחִיק אֶת הַחַטָּאִים בָּהּ מְקָרֵב אֶת הַשָּׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי" (הושע ב, א). וְגָרְסִינַן בְּוַאֲלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה: שֶׁלֹּא כְמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, כִּי מִדַּת בָּשָׂר וָדָם; שְׁנַיִם עוֹמְדִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אֶחָד *מְלַמֵּד קַטֵּגוֹרְיָא וְאֶחָד מְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא, שֶׁלֹּא כָּל הַמְלַמֵּד קַטֵּגוֹרְיָא מְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא וְלֹא כָּל הַמְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא מְלַמֵּד קַטֵּגוֹרְיָא. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְלַמֵּד קַטֵּגוֹרְיָא וּמְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא, הַפֶּה שֶׁאָמַר: "הוֹי גּוֹי חֹטֵא" (ישעיה א, ד) הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק" (שם כו, ב): הַפֶּה שֶׁאָמַר: "עַם כָּבֵד עָוֹן" (שם א, ד); הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים" (שם ס, כא): הַפֶּה שֶׁאָמַר: "בָּנִים מַשְׁחִיתִים" (שם א, ד): הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר: "וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה'" (שם נד, יג); הַפֶּה שֶׁאָמַר: "גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ" (שם א, טו); הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר: "וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה" (שם סה, כד); הַפֶּה שֶׁאָמַר: "*חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי" וגו' (שם א, יד); הוּא הַפֶּה שֶׁאָמַר: "וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר ה'" (שם סו, כג).

נפש יהודה מלמד. דורש מעשיו לרעה עליו לדון אותם לחובה ומקטרג עליו בכל צד שיוכל לנטות לחובה והשני סניגורו מליץ עליו לטובה בכל צד שיוכל לדונו

לזכות: **חדשיכם ומועדיכם**. שבדא מלבו כדכתיב ויעש ירבעם חג בחודש השמיני בחמשה עשר לחודש כחג אשר ביהודה:
סליק נר חמישי

הַנֵּר הַשִּׁשִּׁי - בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם

וּמִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי כְּלָלִים
הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ; הַכְּלָל הַשֵּׁנִי, בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וְאַהֲבָה

הַקְדָּמָה [שיג]

*כְּשֶׁהַשֵּׂכֶל הַנָּאוֹת נֶאֱצָל עַל מִי שֶׁהוּא בַּעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת וְשָׁלֵם בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וְרוֹדֵף אַחַר אַהֲבָה וְשָׁלוֹם עִם בְּנֵי אָדָם, *הַשֵּׂכֶל שֶׁהוּא קְנוּי מִמֶּנּוּ אֵין לוֹ מְנִיעוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגִּיעַ וְיַחֲזֹר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נֶחְצָב מִשָּׁם, *שֶׁהוּא הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל. אֲבָל כְּשֶׁהָאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּמִדּוֹת לֹא טוֹבוֹת וְאֵינוֹ מַשִּׂיג דְּבָרִים הַנִּקְרָאִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם, *אֲפִילּוּ כְּפִי מִזְגּוֹ הִשִּׂיג בַּמַּשְׂכָּלוֹת וְהָיָה עָמֳלוֹ בַּתּוֹרָה, מוֹנְעוֹת לוֹ מִדּוֹתָיו מִלִּהְיוֹת שָׁלֵם וְגַם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּבְרִיאוּת נַפְשׁוֹ לַעֲבוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ.

נפש יהודה כשהשכל הנאות. הוא השכל שבאדם כמו לבהמה לדעת לקרב מה שטוב לו ולהרחיק מה שרע לו לקיום גופו רק על האדם הוא שכל זה יותר מפני שצריך לו דברים רבים להשכיל להנאתו ולתועלת גופו יותר מבהמה ויש שאין משכילין רק כל מה שהוא להנאתם ולטובתם והם כבהמות נדמו אבל מי שנאצל משכלו משפיע לעשות דברים שהם טובים לו וגם לאחרים ומשכיל כן בשכלו שבו שטוב שיהיה בעל מדות טובות וכו': **השכל שהוא קנוי ממנו**. ר"ל השכל הזה הטוב כמו שאמרנו שקנוי מכח השכל החיוני הנאות שבו הוא קנוי לו השכל הטוב הזה להיות בעל מדות טובות לזה אין לו מניעה שיחזור שכלו למעלה להתדבק שכלו הטוב בנשמתו שיקבל שכר טוב ויחזור נשמתו למקום קדושה למעלה שבאה משם: **שהוא השכל הפועל**. שעושה המעשה הטוב מה שחשב בשכלו לפעול ואז יקבל שכרו שהוציא מחשבתו אל הפועל: **אפילו כפי מזגו**. כפי טבעו שבו שאינו משיג בשכלו רק מה שהוא להנאת גופו השיג כמו שכלות אפילו כשישיג בשכלו וילמוד תורה מכל מקום כיון שטבעו רע ואינו רוצה להשכיל רק לעשות מה שהנאתו מונעות לו מדותיו וטבעו מהיות שלם שיעשה ויקיים מה שלמד מאחר שטבעו שאינו גומל חסד לאדם ואף לעצמו אין נוהג בדרך ארץ שאוכל ושותה יותר ממה שצריך לו וכן בכל הדברים אף שהוא רע לו אין משכיל עליו בשכלו שהוא כנגד הטבע לאדם לעשות כן:

וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמַּסֶּכֶת אָבוֹת: (משנה יז) אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת שָׁלֵם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְווֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת, אֲשֶׁר הֵם לְיִשּׁוּב בְּנֵי הָאָדָם וְשַׁלְוָתָם. וְהוּא דּוֹמֶה לְמִי שֶׁזּוֹרֵעַ זֶרְעוֹנִין טוֹבִים *בְּשָׂדֶה שֶׁל זְבוּרִית, שֶׁהַצּוֹמֵחַ מֶמֶּנּוּ אֵינוֹ טוֹב. נִמְצָא, שֶׁיְּדִיעַת דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְיִשֶּׁר הַמִּדּוֹת מַדְרִיךְ לָאָדָם לִהְיוֹת שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ.

נפש יהודה בשדה של זיבורית. שהשדה רע כך מי שלמד תורה ואין בו דרך ארץ לא יצמח ממנו טוב:

וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סג, א): דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא: אַי זוֹ הִיא פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁכָּל גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ? הֱוֵי אוֹמֵר זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*בְּכָל־ דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ" (משלי ג, ו). וְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה דְּבָרִים צְרִיכִין *חִזּוּק. וְאֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, תְּפִלָּה וְדֶרֶךְ אֶרֶץ וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל.

נפש יהודה בכל דרכיך דעהו. אפילו לעבור עבירה דעהו תן לב אם צורך מצוה הוא כגון אליהו בהר הכרמל עבור עליה ואומר בכל דרכיך שיהיו בדרך ארץ ואז יישר ה' אורחותיך: **חזוק**. שצריך לחזק ולהתאמץ בם לקיימם:

וְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרֵא (שם יז, א): *מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר: גְּמוֹר בְּכָל לִבָּךְ וְכָל נַפְשֶׁךְ לָדַעַת דְּרָכַי וְלִשְׁקוֹד עַל דַּלְתוֹתַי יוֹם יוֹם. נְצֹר תּוֹרָתִי בְּלִבֶּךָ, נֶגֶד עֵינֶיךָ תְּהֵא יְרֵאָתִי, שְׁמֹר פִּיךָ מִכָּל חֵטְא וְטַהֵר וְקַדֵּשׁ עַצְמְךָ מִכָּל אַשְׁמָה וְעָוֹן וַאֲנִי אֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכָל שָׁעָה.

נפש יהודה מרגלא בפומיה. דבר זה היה רגיל בפיו:

מַרְגְּלָא בְּפוּמְהוֹן דְּרַבָּנָן דְּיַבְנֶה: *אֲנִי בְּרִיָּה וַחֲבֵרַי בְּרִיָּה, *אֲנִי מְלַאכְתִּי בָּעִיר וַחֲבֵרַי מְלַאכְתּוֹ בַּשָּׂדֶה; הוּא מַשְׁכִּים לִמְלַאכְתּוֹ וַאֲנִי מַשְׁכִּים לִמְלַאכְתִּי, כְּשֵׁם שֶׁהוּא אֵינוֹ *מִתְגַּדֵּר בִּמְלַאכְתִּי, כָּךְ אֵינִי מִתְגַּדֵּר בִּמְלַאכְתּוֹ. *שֶׁמָּא תֹּאמַר: אֲנִי מַרְבֶּה וְהוּא מַמְעִיט, שָׁנִינוּ: אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם.

נפש יהודה אני בריה. אני העוסק בתורה בריה אני וכן חברי עם הארץ בריה הוא: **אני מלאכתי בעיר**. כלומר נוח מלאכתי ממלאכתו: **מתגדר**. מתגדל לתפוס אומנותי: **שמא תאמר**. הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר שנינו שיש לו שכר לממעיט כמו למרבה ובלבד שיכוין לבו לשמים ואצל קרבנות הוא נאמר בסוף מנחות:

מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּאַבַּיֵי: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם *עָרוּם בְּיִרְאָה וּבַעֲנָוָה *וּבְמַעֲנָה רַךְ וּמֵשִׁיב חֵמָה וּמְדַבֵּר שָׁלוֹם עִם אָחָיו וְעִם קְרוֹבָיו וְעִם כָּל אָדָם וַאֲפִילּוּ עִם גּוֹי בַּשּׁוּק, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָהוּב לְמַעְלָה וְנֶחְמָד לְמַטָּה. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם שָׁלוֹם, וַאֲפִילּוּ גּוֹי בַּשּׁוּק.

נפש יהודה ערום ביראה. להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו: **ובמענה רך**. שיהיו דבורו בנחת ומשיב חמה שלא יהא בעל כעס וחמה:

וְגָרְסִינַן בְּמִדְרַשׁ בְּמִדְבַּר סִינַי רַבָּה [ויק"ר ט, ג]: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יַנַּאי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, בָּא אָדָם אֶחָד *מְשֻׁפַּע בְּיוֹתֵר. אָמַר לֵיהּ: מַשְׁגַּח רַבִּי אִיתְקְבֶלֶת גַּבָּן. אָמַר לֵיהּ: מַאי דַּיְהֲנֵי לָךְ. הִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. בְּדָקוֹ בַּמִּקְרָא וְלֹא מְצָאוֹ, בַּמִּשְׁנָה וְלֹא מְצָאוֹ, בָּאַגָּדָה וְלֹא מְצָאוֹ. אָמַר לֵיהּ: *סִיב בְּרִיךְ. אָמַר לֵיהּ: יְבָרֵךְ יַנַּאי בְּבֵיתֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: תֵּימָא מַה דְּאַמִּינָא לָךְ? אָמַר לֵיהּ: כֵּן. אָמַר לֵיהּ: אֵיכוֹל כַּלְבָּא פִּיתֵיהּ דְיַנַּאי. קָם תְּפְסֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: יְרוֹתָתֵי גַּבָּךְ וְאַתְּ מוֹגַע לִי. אָמַר לֵיהּ: חַד זְמַן הֲוִינָא עֲבַר עַל בֵּי מִדְרָשָׁא וְשָׁמְעִי יָנְקִיָּא אָמְרִין: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", "קְהִלַּת יַנַּאי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא יַעֲקֹב. אָמַר לֵיהּ: לָמָּה זָכְיתָ דְּתֵיכוֹל עַל פָּתוֹרֵי? אָמַר לֵיהּ: מִימֵי לָא שְׁמָעִית מִילָּא בִּישָׁא וְחָזַרְתִּיהּ לְמָארֵיהּ, וְלָא שְׁמָעִית תְּרֵין דְּמִתְקַשְּׁשִׁין דִּין לְדִין וְלָא יְהָבִית שְׁלָמָא בֵּינֵיהוֹן. אָמַר לֵיהּ: כָּל הַדָּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ גַּבֵּיךְ וְקָרִיתִיךְ כַּלְבָּא? קְרִי עֲלֵיהּ: "*וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בִּישׁוּעַת אֱלֹהִים" (תהלים נ, כג). דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת קַדְמָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֶת הַתּוֹרָה, הַדָּא הוּא דִכְתִיב: "לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים" (בראשית ג, כד), "דֶּרֶךְ", זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ; "הַחַיִּים" זוֹ תּוֹרָה.

נפש יהודה משופע ביותר. מצוין ונאה בבגדיו כתלמיד חכם והיה ר' ינאי סובר שהוא ת"ח ואמר ליה משגח רבי פירוש תשגיח נא עלינו ותהיה מקובל לאכול אצלנו והשיב לו אותו האיש מה דהני לך כמו שאתה רוצה כלומר מרוצה אני לבוא אצלך ולאכול עמך כמו שאמרת: **סב בריך**. קח הכוס וברך ברכת המזון אמר האורח יברך ינאי בביתו ברך אתה שאתה בעל הבית אמר לו ר' ינאי אמור מה שאני אומר לך אמר האורח כן אמור ואני משיב אחריך א"ר ינאי אמור אכל כלבא פיתיה דינאי פירוש הכלב אכל פת של ינאי. קם האורח ותפסו בחזקה ואמר לו ירושתי גבך ואת מונע לי האורח אמר לר' ינאי ירושתי יש לי אצלך ואתה מונע אותה ממני ור"ל התורה היא ירושת כל ישראל בשוה ואתה יודע אותה וחלקי גבך ואתה מנעת ממני חלקי לקרוא אותי כלב כאלו אין לי חלק בה א"ל ר' ינאי בודאי יש לך דבר טוב שזכית לאכול על שלחני ומה זכות יש בעצמך שעליו תמכת וסמכת לאכול על שלחני אמר האורח מימי לא שמעתי דבר רע שהיה אחד מדבר על חבירו וחזרתי למאריה כלומר להגידו ולהלשינו לאותו הנאמר עליו או רוצה לומר לא שמעתי אדם שאמר עלי דבר רע וחזרתי לעורר עמו על זה מפני שהייתי מוחל על עלבוני ולא שמעתי שנים מריבין זה עם זה שלא עשיתי שלום ביניהם: **ושם דרך**. על שיש לו דרך ארץ אזכה לראות בישע אלהים:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת, פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (י, ב): אָמַר רַב הוּנָא וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַב נַחְמָן: מָצִינוּ מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים: בְּדָרָךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: "לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם" (במדבר כב, יב) וּכְתִיב: "קוּם לֵךְ אִתָּם" (שם שם, כ). מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: "אֲנִי ה' [אלהיך] מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מַדְרִיכְךָ *בְּדֶרֶךְ תֵּלֵךְ" (ישעיה מח, יז). מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: "*אֹם־לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ" וגו' (משלי ג, לד).

נפש יהודה בדרך תלך. בדרך אשר תבחר לילך: **אם ללצים**. בא אדם להתחבר הוא יליץ אין מעכבין בידו:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שְׁקָלִים (פ"ג הלכה ב): חַיָּב אָדָם לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם. מִן הַתּוֹרָה, מִן הַנְּבִיאִם וּמִן הַכְּתוּבִים. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: "וְהְיִיתֶם נְקִיִם מֵה' וּמִיִשְׂרָאֵל" (במדבר לב, כב). מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: "אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יֹדֵעַ וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע" (יהושע כב, כב). מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: "וּמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם" (משלי ג, ד).

לְמַדְנוּ שֶׁבִּרְשׁוּת הָאָדָם דַּרְכּוֹ, וְשֶׁחָפֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאָדָם שֶׁיִּהְיֶה נָקִי לְעֵינֵי בְנֵי אָדָם. וְעַל כֵּן אָמְרוּ, כִּי בְּמָה שֶׁמְּדַבְּרִים עַל הָאָדָם אַחֲרֵי מוֹתוֹ נִכָּר אִם הוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. וּסְמָכוּהוּ עַל פָּסוּק: "וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָּבָר *מֵאַחֲרֶיךָ" (ישעיה ל, כא), כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנג, א): בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַב: אֵי זֶהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? אֲמַר לֵיהּ: "וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָּבָר מֵאַחֲרֶיךָ" וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּחֵלֶק הַלְוָיָה לַמֵּתִים (סימן ריג).

נפש יהודה מאחריך. מה שאומרים המלוים אחר מטתך כשתמות תשמע כשיאמרו זו הדרך שהלך בה זה לכו בה מובטח לו שהוא בן עולם הבא:

וְגָרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק הַמּוֹצִיא יַיִן (שם פב, א): אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא לְרַבָּה בְּרֵיהּ: מַאי טַעְמָא לֹא שְׁכִיחַת קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, דְּמְחַדְּדָן שְׁמַעְתָּתֵיהּ אָמַר לֵיהּ מִשּׁוּם דַּאֲמַר מִילֵּי דְּעָלְמָא וְלָא תּוֹרָה. אָמַר לֵיהּ: הוּא עָסִיק *בְּחַיֵּי דְּבְרִיאָתָא וְאַתְּ אֲמָרַתְ מִילֵּי דְּעָלְמָא? כָּל שֶׁכֵּן זִיל לְוָתֵיהּ.

נפש יהודה בחיי דבריאתא. שלמד אתכם דרך ארץ ולהרחיק מדבר שהוא סכנה לאדם:

עַל כֵּן, כָּל הָרוֹצֶה לִהְיוֹת שָׁלֵם בְּמִדּוֹתָיו וּבָרִיא לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ וּמְרֻצֶּה לָעָם וְנָקִי מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמִיִשְׂרָאֵל, יִלְמַד בְּדִבְרֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְיֶאֱהַב לְכָל אָדָם וְיוֹתֵר לַחֲבֵרָיו וְיִהְיֶה חָבִיב לוֹ דִּבְרֵי חֲבֵרָיו כְּדִבְרֵי עַצְמוֹ, שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ לְרֹב הַמּוּסָרִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה מֵהַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת לְאָדָם עִם חֲבֵרוֹ, שֶׁהֵם נִכְלָלוֹת בַּפָּסוּק: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). וְדִרְשׁוּ בוֹ: *דְּעַלָּךְ סָנֵי לַחֲבְרָךְ לָא תַּעֲבִיד. וְזֶה שֶׁלִּמֵּד הִלֵּל לַגּוֹי *שֶׁבָּא לְהִתְיַהֵד אֵלָיו עַל מְנָת שֶׁיְּלַמֵּד

לוֹ כָּל הַתּוֹרָה בְּרֶגֶל אַחַת, וְאָמַר לֵיהּ פְּסוּק זֶה: "וְאַהֲבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", מִימְרָא זוֹ בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לא, א), וּכְתוּבָה לְמַטָּה, בְּנֵר הָעֲנָוָה (סימן שלד), וּלְעֵיל (סימן כט).

נפש יהודה דעלך סני. מה שהוא שנאוי לך אם אדם עושה הדבר כזה לך גם אתה אל תעשה כזה לחברך: **שבא להתיהד**. שהעובד כוכבים בא להלל לגיירו על מנת שילמד עמו כל התורה בזמן שיכול לעמוד על רגל אחת ולמד עמו פסוק זה ואמר לו כל התורה נכלל בפסוק זה:

וּמִי שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם בְּדַרְכֵי אֶרֶץ וְיִלְמַד בַּתּוֹרָה, יִהְיֶה שָׁלֵם בְּמִדּוֹתָיו וְיֹאהַב הַשָּׁלוֹם וְיִרְדֹּף אַחֲרֵיהָ וְיִהְיֶה טוֹב עִם ה' וְעִם אֲנָשִׁים וְיִהְיֶה שָׁלֵם בְּגוּפוֹ וּבְמָמוֹנוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָרִיא לַעֲבֹד הָאֵל יִתְבָּרַךְ וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן: בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ

וְנֶחְלַק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בְּמַה שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם: הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּמַה שֶׁמַּבְדִּילִים בּוֹ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בְּמַה שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם

וְיֵשׁ בּוֹ שִׁבְעָה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שיד]

אֵלֶּה הַדְּבָרִים "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם" בְּזְרִיזוּת וּבְמוּסָר נָאוֹת וְחַי בָּהֶם בִּבְרִיאוּת וְשָׁלְוָה וְיֹהֶא אָהוּב לַמָּקוֹם יִתְעָלֶה לְאֵל יִתְבָּרַךְ וְלַבְּרִיּוֹת. בַּבֹּקֶר בַּהֲקִיצוֹ מְשַׁנְּתוֹ יְזַדַּעֲזֵעַ מֵאֵימַת בּוֹרְאוֹ וְיִזְכֹּר חַסְדּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר לוֹ בְּהַחֲזִיר לוֹ נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד אֶצְלוֹ. וּבָזֶה יְבָרֵךְ בְּלִבּוֹ אֱלֹהָיו, אֲשֶׁר הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֶסֶד וְרַחֲמִים וְשֶׁהִצִּילוֹ מִכָּל הַמִּקְרִים הַמְּזֻמָּנִים לְבוֹא עַל הָאָדָם בְּכָל עֵת, וְקַל וְחֹמֶר בַּלַּיְלָה, שֶׁהִיא יוֹתֵר מוּכָנֶת לִמְאוֹרָעוֹת וּלְחֶלְאִים *וּלְאַסְכָּרוֹת.

נפש יהודה ולאסכרות. מיתות משונות ב"מ:

וְיִשְׁמֹר מְאֹד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּיָדוֹ *לְאֶבְרֵי הַחוּשִׁים הַפְּתוּחִים לָחְלֹל, שֶׁהֵם עֲלוּלִים יוֹתֵר לְקַבֵּל טוּמְאָה, עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו בְּמַיִם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְהַעֲבִיר הָרוּחַ רָעָה שֶׁשּׁוֹרָה בָּהֶם בַּלַּיְלָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק שְׁמֹנָה שְׁרָצִים (קח, ב): שְׁלַח לֵיהּ רַבִּי יַנַּאי לְמַר עוּקְבָא: לִישְׁדַּר לִי מַר מֵהַנָּךְ קִילּוּרֵי דְּמַר שְׁמוּאֵל שָׁלַח לֵיהּ: שְׁדוּרֵי מְשַׁדַּרְנָא לָךְ דְּלָא תֵּימָא דְּרַע עַיִן אֲנָא, אֶלָּא הָכֵי אָמַר שְׁמוּאֵל: טוֹבָה טִפַּת צוֹנֶן שַׁחֲרִית וּרְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם עַרְבִית מִכָּל *קִילּוּרִין שֶׁבָּעוֹלָם.

נפש יהודה לאברי החושים. מלשון ובעבור חושי בי שהוא לשון הבנה והבחנה שיש באותן אברים דבר פעולה להבחין כמו העין לראות והאוזן לשמוע ופה לדבר והחוטם

להריח וכן כולם ואותן אברים הם פתוחים כמו הפה והחוטם והעינים ואזנים ובית הרעי הם עלולים לקבל טומאה שהסיבות שהם פתוחים עילה וגרם להם שיקבלו טומאה בקל יותר משאר אברים: **קילורין**. דבר רפואה לעינים שלח ליה טוב לך לתת טפת צונן בעיניך שחרית מרפואות קילורין דשמואל וכן רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית נמי מאירה העינים. מין אדמה ששמו קילורין וטוב לעינים:

הוּא הָיָה אוֹמֵר: *יָד לָעַיִן תִּקְצֵץ, יָד לַחֹטֶם תִּקְצֵץ, יָד לַפֶּה תִּקְצֵץ, יָד *לְחִסּוּדָא תִּקְצֵץ, *יָד לְאַמָּה תִּקְצֵץ, יָד *לְפִי טַבַּעַת תִּקְצֵץ, *יָד לְגִיגִית תִּקְצֵץ. יָד מְסַמָּא, יָד מְחָרֶשֶׁת, יָד מַעֲלָה פּוֹלִיפּוּס. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: *בַּת חוֹרִין הִיא זוֹ וּמַקֶּפֶדֶת עַד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת מֶלֶךְ וּמַרְבֶּה שֵׂעָר בָּעַפְעַפַּיִם וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּנֵר רִאשׁוֹן, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֵלֶק תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל (סימן כא).

נפש יהודה יד לעין. כשנוגע בעיניו בידיו שחרית ולא נטל ידיו תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמאתו וכן כולם: **לחסודא**. לנקב שהקיז דם בריבדא דכוסילתא. ריבדא שריטת הנקב להוציא הדם בכוסילתא שם הסכין שמקיז בו: **יד לאמה**. לנקב הגיד: **לפי טבעת**. לנקב הרעי שעגול כטבעת תקצץ ולא תגע שוב בעין או באוזן ובנקבים קודם נטילה: **יד לגיגית**. שמטילין בה שכר לא תגע קודם נטילת שחרית וכן יד לעין קודם נטילה מסמא עיניו יד לאוזן מחרשת יד לפה או לחוטם מעלה פוליפוס ריח החוטם והפה ופוליפוס הוא מין מורסא ושחין עולה בו ומסריח ממנה ומה דאמרינן במסכת נדה יד לאמה תקצץ הוא משום שמוציא שכבת זרע אבל כאן אמר במקום נקב לבד דעלול לטומאה וכן לפי הטבעת דמביא לידי תחתוניות היינו דמשמש תדיר אבל כאן אמר בנגיעה לבד גם כן אסור: **בת חורין היא**. הרוח השורה על הידים לפני נטילה ומקפדת בנטילתו לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו ובת חורין ר"ל שאין מי שיצוה עליו שילך אלא הנטילה: **פוך**. אם נתנו בעיניו והוא כוחלא צבע ליפות עינים כמו ותשם בפוך עיניה מעביר בת מלך והיא בת חורין ונקראה בת מלך על שאין שר ומושל עליה ואם הזיקה לעיניו הפוך מעביר אותו:

וְגַם יְזַהֵר אָדָם שֶׁלֹּא יִקַּבֵּל חֲלוּקוֹ שַׁחֲרִית מִיַּד הַשַּׁמָּשׁ וְלֹא יִקַּבֵּל נְטִילַת יָדַיִם מִמִּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה שֶׁאָכְלוּ (נא, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע: שְׁלִשָּׁה דְּבָרִים סָח לִי סוּרִיאֵל שַׂר הַפָּנִים: *אַל תִּטּוֹל חֲלוּקְךָ שַׁחֲרִית מִיַּד הַשַּׁמָּשׁ וְתִלְבְּשֶׁנּוּ וְאַל תִּטּוֹל יָדֶיךָ מִמִּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו וְאַל תַּחְזִיר *כּוֹס אַסְפָּרְגוֹס אֶלָּא לְמִי שֶׁנְּתָנוֹ

לְךָ, מִפְּנֵי *שֶׁאִסְתַּלְגוֹנִית שֶׁל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה יוֹשֶׁבֶת וּמְצַפָּה לוֹ לָאָדָם אֵימָתַי יָבוֹא לִידֵי דְּבָרִים אֵלּוּ וְיִכָּשֵׁל בָּהֶם. וְאָמְרֵי לָהּ - *אִסְתַּכְסוּפִית שֶׁל רוּחַ רָעָה *יוֹשֶׁבֶת וּמְצַפָּה.

נפש יהודה אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש. אלא אתה בעצמך טלהו ממקום שהוא שם ותלבשנו: **כוס אספרגוס**. ששותין שחרית לרפואה ואותה רפואה נקראת אספרגוס: **אסתלגונית**. שם חבורת מלאכי חבלה: **אסתכסופית**. שר חבורת שדים: **יושבת ומצפה**. שאז יש להם רשות להזיקו כשאדם עושה א' מהדברים אלו מיהו בעת בזאת אין שכיח כל כך שדים וכישוף כיון דבטל הקדושה בטל גם הטומאה כי זה לעומת זה עשה האלהים:

וְיִבְדֹּק עַצְמוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל לְטַהֵר גּוּפוֹ וְלִשְׁמֹר בְּרִיאוּתוֹ, לְנַקּוֹת גּוּפוֹ מֵרוּחַ רָעָה, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק הַמּוֹצִיא יַיִן (פב, א): הַנִּצָּרְךְ לִפָּנוֹת וְאֵינוֹ נִפְנֶה, רַב חִסְדָּא וְרַבִינָא, חַד אָמַר: רוּחַ רָעָה שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, וְחַד אָמַר: *רוּחַ זֶהֱמָה שׁוֹלֶטֶת בּוֹ; וְהַנִּצָּרְךְ לִפָּנוֹת *וְאֵינוֹ יָכוֹל לִפָּנוֹת יַעֲמֹד וְיֵשֵׁב, יֵעָמֵד וְיֵשֵׁב. רַב חָנָן מִנְּהַרְדָּעָא אָמַר: *יְסַלֵּק לְצַדְדִין. רַב הוּנָא אָמַר: *יְמַשְׁמֵשׁ בִּצְרוֹר בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. וְרַבָּנָן אָמְרֵי: יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשֵׁי: כָּל שֶׁכֵּן דְּכִי מַסַּח דַּעְתֵּיהּ לָא מְפַנֵּא. אָמַר לֵיהּ: *יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִדְּבָרִים אֲחֵרִים. אָמַר רַב יִרְמְיָה מִדִּפְתֵּי: לְדִידִי חָזֵי לִי *הַהוּא טַייְעָא, דְּקָם וְיָתֵיב וְקָם וְיָתֵיב עַד דְּשָׁפֵיךְ כְּקִנְדָּרָא.

נפש יהודה רוח זוהמה. כל גופו מסריח בזיעה מסרחת שהריח נבלע בבשרו ובאבריו והוה בו לזיעה מזוהמת וחד אמר רוח רעה ר"ל ריח פה שהזבל מרקיב במעים ויוצא ריח דרך פיו: **ואינו יכול לפנות**. שאין הנקב נפתח: **יסלק לצדדין**. כשבדק עצמו בזוית זו יסתלק לזוית אחרת ויבדוק אם יוכל לעשות שם צרכיו כי דבר זה טוב לו לפתיחת הנקב: **ימשמש בצרור**. יקח חתיכת עפר ויפתח נקב הרעי: **יסיח דעתו מדברים אחרים**. יהיה דעתו והשגחתו על צואתו: **ההוא טייעא**. סוחר ישמעאל דקם מבית הכסא מעט ויתיב עד דנשפך ממנו צואתו כדבר ששופכין במהירות מן הקדרה:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא לְרַבָּה: מַאי טַעְמָא לָא שָׁכִיחַת קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, דְּמְחַדְּדָן שְׁמַעְתְּתֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: אַמַּאי אוֹזִיל לְגַבֵּיהּ? דְּכִי אֲזִילְנָא *מוֹתִיב לִי בְּמִילֵּי דְּעָלְמָא וּמַאי מִילֵּי דְּעָלְמָא? אָמַר לֵיהּ: הַאי מָאן דְּעַיֵּיל לְבֵית הַכִּסֵּא *לָא לֵיתֵיב לְהֶדְיָא וְלָא לְטָרַח טָפֵי, דְּהַאי כַּרְכַּשְׁתָּא *אַתְּלַת שִׁינֵי יְתִיבָא וְדִלְמָא דְּמִשְׁתַּמְטֵי שִׁינֵי דְּכַרְכַּשְׁתָּא וְאָתֵי לִידֵי סַכָּנָה. אָמַר לֵיהּ: הוּא עָסִיק בְּחֵיֵי דְּבָרְיָתָא וְאַתְּ אָמְרַת בְּמִילֵּי דְּעָלְמָא? כָּל שֶׁכֵּן זִיל לְוָתֵיהּ.

נפש יהודה מותיב לי במילי דעלמא. מושיבני לפניו בדברי חכמה שאינן תורה: **לא ליתיב להדיא**. במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחזקה וניתקין שיני כרכשתא

ויוצאות: **אתלת שיני**. ג' סדרים בשר עב יש למטה במקום הנקב ואם הוא טורח בחזקה להוציא רעי נשמטת ויוצאת ויבא לידי סכנה:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות סב, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: לְעוֹלָם *יַנְהִיג אָדָם עַצְמוֹ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית לָצֵאת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק. וְתַנְיָא, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: הַשְׁכֵּם וְצֵא, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְרַחֵק. *מַשְׁמֵשׁ וְשֵׁב, אַל תֵּשֵׁב וּתְמַשְׁמֵשׁ, שֶׁכָּל הַיּוֹשֵׁב וְאַחַר כָּךְ מְמַשְׁמֵשׁ אֲפִילּוּ עוֹשִׂים לוֹ כְּשָׁפִים בְּאַסְפַּמְיָא - בָּאִין עָלָיו. *מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? לֵימָא הָכִי: לָא חוֹם וְלָא תַחְתּוֹם לָא לִי וְלָא לִי, לָא אַהֲנוּ וְלָא מְהַנּוּ, לָא חָרְשֵׁי דַּחֲרְשֵׁי וְלָא חָרְשֵׁי דַּחֲרְשֵׁיאַתָא. תַּנְיָא, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: עַל כָּל מִשְׁכָּב שְׁכַב, חוּץ מִן הַקַּרְקַע; וְעַל כָּל מוֹשָׁב שֵׁב, *חוּץ מִן הַקּוֹרָה. אָמַר שְׁמוּאֵל: *שֵׁנָה דַּעֲמוּד הַשַּׁחַר *כְּאִצְטְמָא לְפַרְזְלָא.

נפש יהודה ינהיג אדם. ירגיל עצמו לעשות צרכיו בשחרית קודם היום ובערבית משחשיכה כדי שלא יהא צריך להתרחק מפני בני אדם משום שנפנין היוצאין חוץ לעיר וצריך לישב במקום צנוע: **משמש ושב**. קח צרור או קיסם לפתוח נקבים ל"א משמש המושב שלא יהא מלוכלך: **מאי תקנתיה**. אם לא עשה ובא לידי סכנה יאמר לא לי לא תוכלו לי לעשות רע לא חוס ולא תחתית הם שמות הכשפים העשוים על ידי תחתוניות לא אהנו ולא מהנו לא כולן ולא מקצתן לא חרשי דחרשי ולא חרשי דחרשיאתא לא מכשפות מכשף זכר ולא מכשפות מכשפה נקבה ד"א לא הני ולא מהני לא יצלח ולא יועיל עוד מכשפות: **חוץ מן הקורה**. שמא תפול ממנה וכן מכל דבר שיש לו לבא לידי סכנה על ידו: **שינה דעמוד השחר**. טוב לאדם והוא קודם השחרית דבשחרית צריך לעמוד ולהתפלל: **כאצטמא לפרזלא**. והוא ברזל חזק וצהוב שעושין אותו בברזל לפיות בסכינים וקרדומות שטא"ל בל"א וכן מועיל לגוף השינה והיציאה להפנות:

בַּר קַפָּרָא הֲוָה *מְזַבֵּין מִילֵי בְּדִינְרֵי, וַאֲמַר: *אַדְכְּפְנַת אֲכוֹל וְאַדְּצָחֵית שְׁתֵּי, *אַדְּרְתְּחָא קְדֵירָךְ שְׁפוֹךְ. *קַרְנָא קְרֵי בְּרוֹמְיָ: מָאן מְזַבֵּית תְּאנֵי? תְּאנֵי דְּאָבוּךְ זַבֵּין. אֲמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנָן: כִּי עַיְּילִיתּוּ *בְּשָׁבִילָא דְּמִיוֹסֵד לְמֵיסַק בְּדַבְרָא לָא תֶחֱזוּ לְהַאי גִּיסָא וְלָא לְהַאי גִּיסָא, דִּילְמָא *יָתְבָן נָשֵׁי וְלָא אוֹרַח אַרְעָא לְאֵיסְתַּכּוּלֵי בְּהוּ.

נפש יהודה מזבין מילי בדינרי. מכר דברים בזול בדינר כלומר שאמר ולמד דברים טובים לגוף האדם שיוכל לקיימם בקל בלא הוצאת ממון ד"א שהם טובים כדינרי זהב: **אדכפנת אכול**. שאם תשהה תעבור ממך תאות המאכל ואין המאכל מועיל אי נמי אל יאכל אדם אלא אם כן כי כפין שכבר נתעכל המאכל בבטנו ויהיה רעב ותאב לאכול: **אדרתחא קדירך שפוך**. קודם שתצטנן משל הוא זה כשאתה צריך לנקביך שפוך ואל תשהה אותם: **קרנא קרי ברומי**. אם תשמע קול קרן ברומי הוא סימן למבקש תאנים

לקנות ולהוליך למקום אחר תאני דאבוך זבין אם אין אביך בבית הזהר אתה בנו למכור תאניו בעוד שיש תובעים: **בשבילא**. שביל קטן שפונים בו לשדות: **יתבן נשי**. לעשות צרכיהן:

רַב סַפְרָא עָאל לְבֵית הַכִּסֵּא. אֲתָא רַבִּי אַבָּא *נָחַר לֵיהּ אַבָּבָא. *אֲמַר לֵיהּ: לֵיעוֹל מַר. בָּתַר דְּנָפַק, אֲמַר לֵיהּ: עַד כָּאן לָא עַיְּלִית לְשַׁעְיר וְנָמֵרֵת מִילֵּי דְשַׁעְיר, מִי לָא תְנַן: מְצָאוֹ נָעוּל בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אָדָם, מְצָאוֹ פָּתוּחַ בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם אָדָם? *וְאֵיהוּ סָבַר, מִסְתַּבֵּן הוּא, דְּתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: *עַמּוּד הַחוֹזֵר מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי *הִדְרוֹקָן, *סִילוֹן הַחוֹזֵר מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי *יֵרָקוֹן.

נפש יהודה נחר ליה אבבא. אפתח דבית הכסא לסימן לידע אם יש שם אדם נחר שנארחי"ן בל"א: **אמר**. רב ספרא לר' אבא שייעול אצלו לבית הכסא ולא רצה ליעול בתר דנפיק רב ספרא מבית הכסא א"ר אבא לרב ספרא עד כאן לא עיילת לשעיר עדיין לא הלכת לשעיר שהן אינן צנועין בבית הכסא וגמרת לך מילין דשעיר שגם אתה לא ידעת שצריך להיות צנוע בבית הכסא שאמרת לי ליעול ושעיר ר"ל לאומה של שעיר שאינם צנועין לאו הכי תנן במסכת תמיד מדורה היתה שם בעזרה היסק גדול של אור להתחמם שם הכהנים המסיכים רגליהם בבית הכסא שצריכין טבילה כדתנן במסכת יומא כל המסיך רגליו טעון טבילה ובית הכסא של כבוד היה שם מצאו נעול וכו' אלמא אין מספרים בבית הכסא ואת אמרת לי ליעול מר: **ואיהו סבר**. רב ספרא שמהר לומר ליעול סבר מסוכן הוא בעמוד החוזר אם ישוב לאחוריו ויחזור העמוד: **עמוד החוזר**. רעי שחוזר בבטנו שמתאפק לעשות צרכיו: **הדרוקן**. כריסו צבה: **סילון החוזר**. השתנה: **ירקון**. צבע פניו משתנה לירקון:

וְגַם יְבַדֵּק עַצְמוֹ קֹדֶם סְעוּדָה, דְּגָרְסִינַן הָתָם, וּבְפֶרֶק מִי שֶׁמֵּתוֹ (כג, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: *הַנִּכְנָס לִסְעוּדַת קֶבַע יְהַלֵּךְ עֶשֶׂר פְּעָמִים שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע פְּסִיעוֹת. וַאֲמָרֵי לָהּ: אַרְבַּע פְּעָמִים שֶׁל עֶשֶׂר פְּסִיעוֹת וְנִפְנֶה וְנִכְנָס וְיֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ.

נפש יהודה הנכנס לסעודת קבע. וגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה ילך בראשון לבית הכסא עשר פעמים וכו' ובכל פעם ופעם בודק את עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב:

וּלְהַנְהָגַת הַבְּרִיאוּת קָבְעוּ זְמַן לִסְעוּדוֹת רֹב הָאָדָם בְּשָׁעָה רְבִיעִית, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּשַׁבָּת (י, א): תְּנוּ רַבָּנָן: שָׁעָה רִאשׁוֹנָה מַאֲכַל *לוֹדִים, שְׁנִיָּה מַאֲכַל לִסְטִים, שְׁלִישִׁית מַאֲכַל *יוֹרְשִׁים, רְבִיעִית מַאֲכַל פּוֹעֲלִים, חֲמִשִּׁית מַאֲכַל כָּל אָדָם. אֵינִי, וְהָאָמַר רַב פַּפָּא: רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לַכֹּל הִיא? אֶלָּא אֵיפוֹךְ: רְבִיעִית מַאֲכַל כָּל אָדָם, חֲמִישִׁית מַאֲכַל פּוֹעֲלִים.

שִׁשִּׁית מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, מִכָּאן וְאֵילָךְ *כְּזוֹרֵק אֶבֶן לְחֵמֶת. וְאָמַר אַבַּיֵי: לְא אֲמָרָן אֶלָּא דְּלָא טָעֲיִם מִידֵי בְּצַפְרָא, אֲבָל טָעֲיִם מִידֵי בְּצַפְרָא לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה לודים. אומה שאוכלין אדם והן רעבתנין: **יורשים**. שיורשים הון רב שלא טרחו בו ואין עסוקין ודואגין לשוט אחרי מזונות ולעסוק במלאכה: **כזורק אבן לחמת**. לנוד כן לא קשה ולא יפה לו באכילתו שזורק בגופו:

וְאִם הוּא רָגִיל לֶאֱכֹל מְעַט אַחַר תְּפִלָּתוֹ וְתַלְמוּדוֹ יוֹתֵר טוֹב הוּא לוֹ לְחַזֵּק גּוּפוֹ וּבְרִיאוּתוֹ. כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַמְקַבֵּל (קז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּפַת שַׁחֲרִית: מַצָּלֶת מִן הַחַמָּה וּמִן הַצִּנָּה *וּמִן הַזִּיקִין *וּמַחְכִּימַת פֶּתִי וְזוֹכָה בַּדִּין וְזוֹכֶה *לִלְמֹד וּלְלַמֵּד וּדְבָרָיו נִשְׁמָעִין וְתַלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ וְאֵין בְּשָׂרוֹ מַעֲלֶה *הֶבֶל וְנִזְקָק לְאִשְׁתּוֹ וְאֵינוֹ מִתְאַוֶּה לְאִשָּׁה אַחֶרֶת וְהוֹרֶגֶת אֶת *הַכִּנָּה שֶׁבְּבָנֵי מֵעַיִם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף מַכְנֶסֶת אֶת הָאַהֲבָה *וּמוֹצִיאָה אֶת הַקִּנְאָה.

נפש יהודה ומן הזיקין. מן הרוח נשיבת הרוח על האדם והכל לפי השעה ויש לך אדם שרוח פלוני קשה לו ושעה פלוני: **ומחכימת פתי**. שדעתו מיושבת עליו לפי שאינו מצטער בעינוי. וזוכה בדין אם יש לו דין עם חבירו דעתו מיושבת לישב דבריו בבית דין להטעים אותם: **ללמוד וללמד**. מחמת ישוב הדעת ודבריו נשמעין לבריות שיש לו לב להטעימן: **הבל**. זיעה וזוהמא ונזקק לאשתו אם בעל הרהורים הוא ומתוך שלבו טוב בבוקר שאכל קצת תובע לאשתו ובצאתו לשוק ורואה נשים אינו מתאוה להן: **הכינה**. תולעים שבבני מעיים: **ומוציאה את הקנאה**. את התגר שכשאין לבו טוב עליו הוא נוח לכעוס:

וַאֲמְרִינַן נַמִּי הָתָם וּבְפֶרֶק הַחוֹבֵל, בְּמַסֶּכֶת קַמָּא (צב, ב): אָמַר לֵיהּ רַבָּה לְרָבָא בַּר מָארִי: מַנָּא הָא מִילְתָא דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: *שִׁיתִּין רְהוּטֵי רָהֲטוּ וְלָא מָטוּ לְגַבָּרָא דְּמִצַּפְרָא כָּרֵךְ, וְאָמְרוּ רַבָּנָן: הַשְׁכֵּם וֶאֱכֹל בַּקֵּיץ מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַחֹרֶף מִפְּנֵי הַצִּנָּה? אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: "לֹא יִרְעֲבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא־יַכֵּם *שָׁרָב וְשָׁמֶשׁ" (ישעיה מט, י), כֵּיוָן דְּלֹא יִרְעֲבוּ וְלֹא יִצְמְאוּ מִמֵּילָא לֹא יַכֵּם שָׁרָב וְשָׁמֶשׁ. אָמַר לֵיהּ: אַתְּ אֲמָרַתְּ לִי מֵהָתָם וַאֲנָא אֲמִינָא לָךְ מֵהָכָא: "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה), זוֹ קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה; "וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ" (שם), זוֹ פַּת בְּמֶלַח וְקִיתּוֹן שֶׁל מַיִם בְּשַׁחֲרִית; מִכָּאן וָאֵילָךְ "וַהֲסִירֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ" (שם).

נפש יהודה שיתין רהטי רהוט. ששים איש רצים ולא מגיעים לאוכל שחרית דהוא חזק לרוץ יותר: **שרב ושמש**. חום השמש:

וְאַל יָטִיל אָדָם *אֵימָה יְתֵירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, לְפִי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ בְּיִרְאָתוֹ לִידֵי עֲבֵרָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּגִטִּין (ו, ב): אָמַר רַב חִסְדָּא: לְעוֹלָם אַל יַטִּיל אָדָם אֵימָה יְתֵירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ,

שֶׁהֲרֵי פִּילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה הִטִּיל עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ אֵימָה יְתֵירָה וְהִפִּילָה כַּמָּה רְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַמַּפִּיל אֵימָה יְתֵירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ סוֹף בָּא לִידֵי שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת: *גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְחִלּוּל שַׁבָּת.

נפש יהודה אימה יתירה. שיהא קפדן מאד ומתיראין מלפניו: **גילוי עריות**. כשמגיע זמן טבילתה בעת צינה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתו נדה. שפיכות דמים כי הכא שנהרגת פילגשו או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת מן הפחתים וחילול שבתות פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע:

וְגַם יְזֵהֵר שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ מִתּוֹךְ חוּלְשָׁה, כִּדְנָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין, פֶּרֶק מִי שֶׁאָחַז קוֹרְדַּיקוּס (ע, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הֵקִיז דָּם וְשִׁמֵּשׁ *הַוָּיִן לוֹ בָּנִים וְיִתְקַיְּמִין. הֵקִיזוּ שְׁנֵיהֶם וְשִׁמְּשׁוּ הַוָּיִן לוֹ בָּנִים בַּעֲלֵי רָאָתָן. אָמַר רַב פַּפָּא: לָא אָמְרָן אֶלָּא *דְּלָא טָעֲיִם מִידֵי, אֲבָל טָעֲיִם לֵית לָן בָּהּ. אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: בָּא מִן הַדֶּרֶךְ בַּצָּהֳרַיִם וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ הַוָּיִן לוֹ בָּנִים וְיִתְקַיְּמִין. תָּנוּ רַבָּנָן: הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכִּסֵּא אַל יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ עַד שֶׁיִּשְׁהֶה שִׁעוּר מִיל, מִפְּנֵי שֶׁשֹּׁר שֶׁל בֵּית הַכִּסֵּא עוֹלֶה עִמּוֹ. וְאִם שִׁמֵּשׁ הַוָּיִן לוֹ בָּנִים *נְכִפִּין. תָּנוּ רַבָּנָן: הַמְּשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ מְעוּמָּד אוֹחֲזוֹתוֹ *עֲוִית, מְיַשֵּׁב אוֹחֲזוֹ *אַלְרֵיָיא. הִיא מִלְּמַעְלָה וְהוּא מִלְּמַטָּה אוֹחֲזוֹ *דְּלִיְירָא. *מַאי דְּלִיְירָא: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: סַם דַּלְדַּיָא דַּרְדָּרָא. מַאי דַּרְדָּרָא? אָמַר אַבַּיֵי: *מוֹרִיקָא דְּחוֹחֵי. רַב פַּפֵּי *אָלִיס לֵיהּ וּבָלַע לֵיהּ. רַב פַּפָּא אָלִיס לֵיהּ וְשָׁדֵי לֵיהּ. אָמַר אַבַּיֵי: *מִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ לֵיתֵי תִּלְתָא קְפִיזֵי קוֹרְטוּמֵי דְּחוֹחֵי וְנִידּוֹקִינְהוּ וְנִישְׁלוֹקִינְהוּ בְּחַמְרָא וְנִשְׁתֶּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֵם הֶחֱזִירוּנִי *לְנַעֲרוּתִי.

נפש יהודה הויין לו. אם נתעברה באותו תשמיש בנים ויתקין חלשים בעלי ראתן שרץ במוח: **דלא טעים מידי**. שלא אכל כלום אחר הקזה ושימש מטתו: **נכפין**. חולי הנופל שנפלין כשבא להם החולי: **עוית**. שגידיו מושכין אותו וכווצין קרמפ"א בל"א: **אלר"א**. כאב שאבריו כואבין עליו: **דליירא**. חולי שלשול: **מאי דליירא**. למה נקרא החולי הזה דליירא על שם רפואתה שנקרא כן והוא: **מוריקא דחוחי**. הגדל בגדר של חוחים והוא מין כרכום שפל: **אליס**. לועס אותו לרפואה בשיניו ואכלה: **מי שאינו בקי בדרך ארץ ליתי תלתא קפיזי**. כלי מחזיק ג' רביעיות מדה קורטומי גרעיני כרכום הגדלים בקרקע מזובל בזבל הצאן ונידוקינהו ויכתשם הדק ויבשלם ביין וישתם והוא קרו"ג שנקרא פעל"ד זאפרן בל"א: **לנערותי**. לכח נערותי תשמיש:

שִׁלְשָׁה דְּבָרִים מַכְחִישִׁין כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם: *פַּחַד, דֶּרֶךְ וְעָוֹן. פַּחַד, דִּכְתִיב: "לִבִּי *סְחַרְחַר עֲזָבַנִי כֹּחִי" (תהלים לח, יא); דֶּרֶךְ, דִּכְתִיב: "עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי" (שם קב, כד); עָוֹן, דִּכְתִיב: "כָּשַׁל בַּעֲוֹנִי כֹּחִי" (שם לא, יא). שִׁלְשָׁה דְּבָרִים *מַחֲזִירִין כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם. וְאֵלּוּ הֵן: אֲכַל מְעוּמָּד וְשָׁתָה מְעוּמָּד

וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ מְעוּמָד. חֲמִשָּׁה קְרוֹבִין לְמִיתָה יוֹתֵר מִן הַחַיִּים. וְאֵלּוּ הֵן: *אָכַל וְעָמַד וְשָׁתָה וְעָמַד, יָשַׁן וְעָמַד, שִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ וְעָמַד, הֵקִיז דָּם וְעָמַד. שִׁשָּׁה דְּבָרִים *הָעוֹשֶׂה אוֹתָם מִיָּד מֵת. וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וְנִתְיַגֵּעַ וְהֵקִיז דָּם וְנִכְנַס לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְשָׁתָה וְנִשְׁתַּכֵּר וְיָשַׁן עַל קַרְקַע וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְהוּא שֶׁעָשָׂאן *כְּסִדְרָן. אָמַר אַבַּיֵי: כְּסִדְרָן מֵת, שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן חָלִישׁ. אֵינִי וְהָא *מְעוּרַת עֲבָדָה לֵיהּ לְעַבָדָה תְּלַת מִינֵיהוּ וּמִית? הַהוּא כָּחוּשׁ הֲוָה. שְׁמוֹנָה דְּבָרִים רֻבָּן קָשֶׁה וּמְעוּטָן יָפֶה. וְאֵלּוּ הֵן: *דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְדֶרֶךְ וְעֹשֶׁר וּמְלָאכָה, יַיִן וְשֵׁינָה, חַמִּין וְהַקָּזַת דָּם. שְׁמוֹנָה דְּבָרִים מְמַעֲטִין אֶת הַזֶּרַע. וְאֵלּוּ הֵן: הַמֶּלַח וְהָרֹעַב *וְהַנָּתָךְ וּבְכִיָּה וְשֵׁינָהעַל גַּבֵּי קַרְקַע וְגַדְגְּדָנִיּוֹת וְכִישׁוּת שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּה וְהַקָּזַת דָּם לְמַטָּה *כְּפָלַיִם. תְּאַנָא: כְּשֵׁם שֶׁקָּשָׁה לְמַטָּה כְּפָלַיִם, כָּךְ יָפָה לְמַעְלָה כְּפָלַיִם. אָמַר רַב פַּפָּא: לְמַטָּה - *לְמַטָּה מִן הַבֵּצִים, לְמַעְלָה - לְמַעְלָה מִן הַבֵּצִים.

נפש יהודה פחד. דאגה שדואג על דבר העתיד כגון טירוד מזונות או פחד אויב: **סחרחר**. סבבוני הדאגות והקיפוני. דרך. כל הדרכים בחזקת סכנה. עון. דאגת עונש העון: **מתיזין**. מפרק אבריו כאלו הן נשברין והוא דלא ישב מיד אחריו: **אכל ועמד**. מיד קודם ששהה מעט ואין המאכל עדיין מתפשט בו וכשעומד מיד הוא מכריע לצד אחר: **העושה אותם**. כולם כאחד: **כסדרן**. זה אחר זה דוקא כמו שאמר קודם: **מעורת**. שם אשה עבדא רק ג' מדברים האלה לעבדה ומית ואיך אמרת כולי האי: **דרך ארץ**. תשמיש ודרך להלוך בדרכים ועושר מיעוטו יפה ורובו קשה שמבטל מתלמוד תורה ומגביה לבבו. חמין לרחוץ ולשתות: **והנתך**. צרעת ושחין גדגדניות זרע גד גליינדי"ר בל"א וכישות שלא בזמנה קודם בישולה והוא מין ירק דק וארוך ומסבב על הקוצים הנקרא ברקון כמו שאמרו בברכות ועדיין מתירא מן הקוצים ומן הברקנים וכדמתרגם על כשושנה בין החוחים: **כפלים**. היא רעה וממעטת יותר הכח מהשאר דברים שמחלישין הכח: **למטה מן הביצים**. כמו ברגליו ובשוקיו למעלה בכתפים ובקליבוסת ובצואר:

וּשְׁאָר כָּל *הַהַרְחָקוֹת מֵהַמִּשְׁגָּל שֶׁהֵם טוֹבוֹת לָאָדָם, לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ, כְּתוּבוֹת לְמַעְלָה, בְּנֵר רִאשׁוֹן, חֵלֶק תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל (סימן יט), וּבְנֵר שְׁלִישִׁי, חֵלֶק דֶּרֶךְ הַחִבּוּר (סימן קעז). וְהַנִּזְהָר בְּדִבְרֵיהֶם וְחַי בָּהֶם.

נפש יהודה ההרחקות מהמשגל. שיתרחק האדם מן תאות הנשים במה שאסור לו ומן המותרות שלא יחליש כחו:

פֶּרֶק שֵׁנִי [שטו]

*לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא עָלוּל לְקַבֵּל מְאוֹרָעוֹת הַמְקָרְבוֹת לוֹ לִידֵי סַכָּנָה, מֵהֶם *מִסִּבַּת הַמְּשָׁרְתִים וּמֵהֶם מִסִּבַּת כְּשׁוּף וּמֵהֶם מִצַּד אֶרֶס, עַל כֵּן הִזְהִירוּ בָהֶם רַבּוֹתֵינוּ בְּדְבָרִים הַמַּזִּיקִים. וּלְפִי

שֶׁהַמַּיִם הֵם יוֹתֵר עֲלוּלִים לְקַבֵּל טוּמְאָה *בְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הַצְּדָדִים, דִּבְּרוּ בְּהוֹוֶה, וְגַם כָּל בֶּן דַּעַת יִלְמַד מִמֶּנּוּ לְדְבָרִים אֲחֵרִים.

נפש יהודה לפי שהאדם הוא עלול. שטבעו של אדם מוכן להיות ניזוק לפי גופו וסבתו שהוא בשר ודם וניזק על ידי דבר שמזיק לו והוא הגרם והעלול אורזא"ך מל"א: **מסבת המשרתים**. הם שבע כוכבי לכת המשרתים את העולם שעל ידם יגיע לאדם איזה סבה כפי הוראתם בשימושם וממשלתם וכדמפרש ואזיל: **בכל אחד מאלו הצדדים**. שאמרו חכמים שמקבל טומאה במים דברו חכמים בדבר הווה שהוא עלול לקבל הטומאה דכתיב אשר יבוא עליו מים יטמא וכן המשרתים לפעמים עלולין להזיק וכישוף וארס שמזיק לאדם שדרכן כך להזיק וצריך האדם לשמור מהן והוא הדין שצריך לשמור עצמו מכל דבר טומאה ומה שמזיק לו ולא דברו חכמים רק באלו אלא שהם רגילין יותר משאר דברים להזיק:

וְכָל הַשְּׁמִירוֹת הָאֵלּוּ הֵם צְרִיכִים לְמִי שֶׁמַּקְפִּיד בָּהֶם וְאֵינוֹ דָבֵק בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲבָל הַבּוֹטֵחַ בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְחוֹשֵׁק בְּאַהֲבָתוֹ וְדָבֵק בַּעֲבוֹדָתוֹ - חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ.

וְעִם כָּל זֶה טוֹב לְאָדָם לִשְׁמֹר עַצְמוֹ מֵהַנִּזָּקִים הַמְפָרְסָמִים יוֹתֵר אֶל הָעָם.

וּלְפִי שֶׁאֶחָד מֵאֶלֶף אֵינָן בְּקִיאִים בַּשָּׁעוֹת הַמּוּכָנוֹת לְנִזָּקִים לִשְׁמֹר בָּהֶם מִן מִקְרִים הַמַּזִּיקִים, דִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּרֹב, שֶׁהַלֵּילוֹת הֵם מְזֻמָּנוֹת לִתְלָאוֹת וְלִפְגָעִים. וּבָעֲבוּר כִּי לֵילֵי רְבִיעִיּוֹת וְלֵילֵי שַׁבָּתוֹת שׁוֹלְטִים בִּתְחִלָּתָם הַכּוֹכָבִים הַמַּזִּיקִין בְּרוֹב, בְּלֵילֵי רְבִיעִיּוֹת, שַׁבָּתָאִי, וּבְלֵילֵי שַׁבָּתוֹת - מַאְדִים, הֵם קְרוֹבִים יוֹתֵר לִנְזָקִים, וְעַל כֵּן דִּבְּרוּ בָהֶם, בְּאָמְרָם בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם *לֹא בְלֵילֵי רְבִיעִיּוֹת וְלֹא בְלֵילֵי שַׁבָּתוֹת, וְאִם שָׁתָה דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְאִם צָחֵי מַיָּא, לֵימָא שִׁבְעָה קוֹלוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד עַל הַמַּיִם וַהֲדַר לִשְׁתֵּי: "קוֹל ה' עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים וגו' קוֹל־ה' בַּכֹּחַ קוֹל ה' בֶּהָדָר קוֹל ה' שֹׁבֵר אֲרָזִים קוֹל־ה' חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ [קוֹל ה' יָחִיל מִדְבָּר וגו'] קוֹל ה' יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת" (תהלים כט, ג-ט). וְאִי לָא - לֵימָא הָכִי: *לוּל שֶׁקָּן אַנִּיגְרוּן אַגִּירְדְּפֵי, בֵּי כוֹכְבֵי יָתִיבְנָא *בֵּי בְּלֵילֵי וּשְׁמֵינֵי. וְאִי לָא - אִי אִיכָּא אִינֵישׁ גַּבֵּיהּ נִיתְעֲרֵיהּ וְנֵימָא לֵיהּ: פְּלַנְיָא, צְחֵינָא מַיָּא - וְהַדַּר לִישְׁתֵּי. וְאִי לָא - נִיקַשְׁקֵשׁ נַכְתְּמָא אַחַצְבָא וְנִישְׁתֵּי. וְאִי לָא - נֵירַק מִינֵּיהוּ נֵירַק וַהֲדַר לִישְׁתֵּי.

נפש יהודה לא בלילי רבעיות. לא ישתה אדם מים בלא נר ואם צחי שצמא לשתות יאמר מקודם קול ה' על המים וכו' כי בליל רביעית ובליל שבת יש רשות ללילית לשלוט בעולם ובלאו הכי אין עוברין ושבין בליל רביעית משום הכוכב שבתאי שמושל בתחלת ליל ד' תחלת מיעוט המאורות והוא ממונה על חורבן וביטול והשבתת כל דבר וגם

הוא משמש בתחלת ליל שבת ולפי שמלאכה אסורה בשבת על כן נתנוהו בשבת דבעת שהוא משמש אין ברכה במעשה ידי אדם לכך הניחו ללילית אותו לילה וליל שבת ואם עושה אדם דבר שהוא סכנה יכולין להזיקו: **לול שפן וכו'**. לחש הוא: **בי בליעי ושמיני**. הנה סביבותי אנשים כחושים ושמינים בחרו וקחו לכם והניחוני:

וְגַם אָמְרוּ, שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה מַיִם כְּשֶׁהוּא נֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ, לְפִי שֶׁמִּזְּגוּ חַם מְאֹד וְיִשַּׁנֵּהוּ לְהָפְכוֹ וְיַזִּיקֶנּוּ, עַד שֶׁיְּדַבֵּר וְיִקָּרֵר הֶבֶל פִּיו, כִּדְגָרְסִינַן הָתָם וּבְמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק קַמָּא (יב, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם מַיִם לֹא מִן הַנְּהָרוֹת וְלֹא מִן הַיְאוֹרִים וְלֹא מִן הָאֲגַמִּים בַּלַּיְלָה, וְאִם שָׁתָה דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. מַאי סַכָּנָה? סַכָּנַת שַׁבְרִירֵי. וְאִי צָחֵי מַיָּא וְאִיכָּא אִינָּישׁ אַחֲרִינָא בַּהֲדֵיהּ, *לֵימָא לֵיהּ: פְּלַנְיָא, צְחִינָא מַיָּא. *וְ*אִי לָא - נֵימָא אִיהוּ לְנַפְשֵׁיהּ: פְּלַנְיָא פְּלַנְיָא, אָמְרָה לִי אִימָּא: אִזְדַּהַר *מִשַּׁבְרִירֵי, בְּרִירֵי, רִירֵי, יֵרֵי רֵי, דְּמִשְׁתַּכְּחֵי *בְּכַסֵּי חִיוְרֵי.

נפש יהודה ולימא ליה. לאותו שניעור ממשנתו צחינא אני וצריך לשתות מים: **ואי לא**. שאין עמו מי שישן שם וגם לא ידע לומר הז' קולות מקרקש יכה עם נכתמא הכסוי שעל החצבא הכד ששותה ממנו וישתה: **ואי לא**. שאין כסוי לכדא ישפוך ממנו מעט מים לארץ ואחר כך ישתה: **שבריר**י. תרגום סנורים שבריר: **בכסי חיורי**. שד ממונה על כוסות של חרס ולחש הוא שלא יזיקו בעיניו כשישתה:

וְגַם הִזְהִירוּ לָאָדָם מִן הַמַּיִם הַמְּגוּלִין, שֶׁמָּא בָּא נָחָשׁ לִשְׁתּוֹתָן וְהֵטִיל בָּהֶם אֶרֶס. וְיֵשׁ אֶרֶס שֶׁהוּא מֵמִית וְיֵשׁ *מַלְקֶה, כִּדְאָמְרִין בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (לא, ב): אָמַר שְׁמוּאֵל: לְכָל הַשְּׁרָצִים יֵשׁ לָהֶם אֶרֶס, שֶׁל נָחָשׁ מֵמִית וְשֶׁל שְׂרָצִים מַלְקֶה, אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְחִיָּיא בַּר רַב: אִירָיָא, תָּא וְאֵימָא לָךְ מִילְתָא דַּהֲוָה אֲמַר אָבוּךְ: *הַנֵּי אַרְמָאֵי דַּהֲווּ זָקְנֵי, מְשׁוּם דְּשָׁתוּ גִילוּיָא. וְהָא דְּלָא מַיְיתִי, אַיְידֵי דְּאָכְלֵי שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים חָבֵיל גּוּפַיְיהוּ.

נפש יהודה מלקה. מזיקו שנעשה חולה: **הני ארמאי**. הני עובדי כוכבים ומזלות דהוו זוקני חולי נפוח משום דשתו משקין מגולים ונחשים ושרצים שותין מהם ומטילין בהם ארס וא"ת למה לא מתו משום שאוכלים שקצים ורמשים דחביל גופייהו שמתחמם גופם מהם ומבטל ארס של נחש. חביל חם:

וְגַם יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בְּאֶרֶס הַנָּחָשׁ בֵּין לָזֶה בֵּין לָזֶה, כִּדְאָמְרִינַן הָתָם (ל, ב): אָמַר רַב סַפְרָא מְשׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּרוֹמָאָה: שִׁלְשָׁה מִינֵי אֶרֶס הֵן: שֶׁל בָּחוּר *שׁוֹקֵעַ וְשֶׁל בֵּינוֹנִי מְפַעְפֵּעַ *וְשֶׁל זָקֵן צָף. לְמֵימְרָא דְּכַמָּה דְּקָשִׁישׁ כָּחִישׁ חֵילֵיהּ, וְהָתַנְיָא: שִׁלְשָׁה, כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין גְּבוּרָה מִתּוֹסֶפֶת בָּהֶן, וְאֵלּוּ הֵן: דָּג וְנָחָשׁ וַחֲזִיר. כֹּחַ מוֹסִיף, *זֵיהֲרֵיהּ קָלִישׁ. שֶׁל בָּחוּר שׁוֹקֵעַ, לְמַאי הִלְכְתָא? לִכְדְתַנְיָא: חֲבִית שֶׁנִּתְנַּלְתָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁתוּ מִמֶּנָּה תִּשְׁעָה, *לֹא יִשְׁתֶּה מִמֶּנָּה עֲשִׂירִי; מַעֲשֶׂה הָיָה וְשָׁתוּ תִּשְׁעָה וְלֹא מֵתוּ וְשָׁתָה עֲשִׂירִי וָמֵת. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, זֶהוּ שׁוֹקֵעַ.

*וְכֵן אֲבַטִּיחַ שֶׁנִּתְגַּלְתָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנָּה תִּשְׁעָה לֹא יֹאכַל מִמֶּנָּה עֲשִׂירִי; מַעֲשֶׂה הָיָה וְאָכְלוּ תִּשְׁעָה וְלֹא מֵתוּ וְאָכַל עֲשִׂירִי וָמֵת. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: *זֶהוּ שׁוֹקֵעַ.

נפש יהודה שוקע. לפי שהנחש בחור וחזק הוא הארס כבד ושוקע בתוך המשקה לקרקעיתו של כלי. בינוני נחש בינוני מפעפע בינתיים מעורב עם המשקה ומבצבץ בכל המשקה: **ושל זקן**. צף הארס למעלה על המשקין משום שחלוש כח הארס על שהוא זקן: **זיהריה**. ארס שלו חלוש וקל כשהזקין: **לא ישתה ממנה עשירי**. שהארס שוקע למטה וישתהו וימות: **וכן אבטיח**. וכל מיניו כמו קשואים כגון קירבי"ש או מלונ"י בל"א כשפותחין אותה לאכול קצת ועומדת מגולה אוכל נחש ממנה והיא רכה בתוכה והארס שוקע בה: **זהו שוקע**. שהארס היה שוקע למטה שהיה מנחש בחור שמעינן מרב ספרא טובא ראשון לא ישתה משקין מגולין שמא נחש זקן שתה וצף הארס למעלה אמצעי שמא נחש בינוני היה ומפעפע הארס והעשירי לא ישתה שמא נחש בחור שתה:

תָּנוּ רַבָּנָן: מַיִם שֶׁנִּתְגַּלּוּ *לֹא יִשְׁפְּכֵם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְלֹא יְגַבֵּל בָּהֶן אֶת הַטִּיט *וְלֹא יְרַבֵּץ בָּהֶן אֶת הַבַּיִת וְלֹא יַשְׁקֶה מֵהֶן אֶת בְּהֶמְתּוֹ וְלֹא בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ וְלֹא יִטֹּל מֵהֶן פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ *סִרְטָא אָסוּר וְשֶׁאֵין בּוֹ סִרְטָא מוּתָּר. אֲחֵרִים *הַיְנוּ תַּנָּא קַמָּא? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: גַּב הַיָּד וְגַב הָרֶגֶל *וְרוֹמְנֵי דְאַפֵּי.

נפש יהודה לא ישפכם ברשות הרבים. שמא יעבור עליו אדם יחף ויעמוד הארס בין קשרי אצבעותיו וכיון שנכנס מעט ונוקב בבשר שוב אין לו רפואה: **ולא ירביץ**. להשכיב את העפר והאבק כשמכבדין הבית שלא יעלה: **סירטא**. סדקין וחריצין בבשרו ואז הארס נכנס לשם ומעכב בו ואינו נופל מהר ומנקב בבשר: **היינו תנא קמא**. דהא פנים יד ורגל יש שם פתחים וסדקים כמו בין אצבע לאצבע ובתוך הכף יש סדקים והאוזן והשפתים בפנים: **רומני דאפי**. גובה פניו אשר אצל העין ואין שם סדק ולאחרים שרי:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (ל, א): רַב לָא שָׁתֵי מַיָּא מִבֵּי אַרְמָאָה, אָמַר: לָא זְהִירִי אַגִּילוּיָא. אֲבָל מִבֵּי אַרְמַלְתָּא שָׁתֵי, אָמַר: *סִידְרָא דְּגַבְרָא נְקִיטָה. שְׁמוּאֵל לָא שָׁתֵי מַיָּא *מִבֵּי אַרְמַלְתָּא, דְּלֵית לָהּ אֵימָתָא דְּגַבְרָא וְלָא מִיכְסָא מַיָּא, אֲבָל מִבֵּי אַרְמָאָה שָׁתֵי. וְאִידָךְ לָא שָׁתֵי מַיָּא לָא מִבֵּי אַרְמָאָה וְלָא מֵאַרְמַלְתָּא.

נפש יהודה סידרא. סדר ומנהג בעלה שהיה משתמר מגילוי נקטה גם היא להשמר מגילוי על כן מארמלתא ישראל שתי ואף על גב דלא בקיאי בהלכות גילוי למדה מנהג בעלה: **מבי**. תולעים ועכבישׁ:

וְגַם כֵּן אָמְרִינָן הָתָם בְּיֵין דְּבָרֵי גִלּוּי וּבְמַשְׁקִין אַחֵרִים. וְאַף־עַל־גַּב דְּבִזְמַן הַזֶּה אֵין מְצוּיִין בֵּינֵינוּ נְחָשִׁים, הַזְּהִיר בְּגִלּוּי *בּוֹרֵחַ עַצְמוֹ מִן הַסַּכָּנוֹת.

נפש יהודה בורח עצמו. שיש שאר דברים שמזיקין כגון לא ישאב וישתה משום דממהר וזורק בפיו ואינו בודק אבל בשתי ידיו יכול לעכבו בידו ויעיין:

וְגַם אָמְרוּ, שֶׁהַמַּיִם פּוֹשְׁרִים, חוּץ מִבֵּית הַמֶּרְחָץ, שֶׁמַּזִּיקִין לַגּוּף, כְּדְאָמְרִינָן בְּמַסֶּכֶת חוּלִין, פֶּרֶק כְּסוּי הַדָּם (פד, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כַּסָּא דַּחֲרֹשִׁין וְלֹא *כַּסָּא דְּפוֹשְׁרִין. וְלָא אָמְרָן אֶלָּא בִּכְלֵי מַתֶּכוֹת, אֲבָל בִּכְלֵי חֶרֶס לֵית לָן בָּהּ. וְלָא אָמְרָן אֶלָּא דְּלָא שָׁדָא בָּהוּ צִיבָא, אֲבָל שָׁדָא בָּהוּ צִיבָא לֵית לָן בָּהּ. וְלָא אָמְרָן אֶלָּא דְּלָא שָׁנֵיץ, אֲבָל שָׁנֵיץ לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה כסא דפושרין. שרעים הם לגוף:

וְגַם אָמְרוּ, שֶׁיִּשְׁמֹר הָאָדָם מִלִּשְׁתּוֹת עֲלוּקָה בַּמַּיִם, כְּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם מַיִם לֹא מִן הַנְּהָרוֹת וְלֹא מִן הַיְאוֹרִים וְלֹא מִן הָאֲגַמִּים, *לֹא בְּפִיו בְּיָדוֹ אַחַת, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. מַאי סַכָּנָה? *סַכָּנַת עֲלוּקָה. מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי חֲנִינָא, דַּאֲמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַבּוֹלֵעַ נִימָא שֶׁל מַיִם *מְחַמִּין לוֹ חַמִּין בְּשַׁבָּת וכו'.

נפש יהודה לא בפיו. שיניח פיו במים וישתה אז בידו אחת ארמאה שתי. דמכסין המים שלא יפול שם פסולת: **סכנת עלוקה**. שלא יבלע עלוקה שרץ שבמים והם שמוצצין דם מן אדם ובהמה לרפואה איג"ל בל"א ונקרא גם כן נימא: **מחמין לו**. מים חמין בשבת, לרפואה דסכנת נפשות הוא:

וְגַם הִזְהִירוּ עַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שֶׁל זוּגוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה, דְּגָרְסִינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קט, ב) עַל מִשְׁנַת "וְלֹא יִפְחֲתוּ לוֹ מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן": *אֶפְשָׁר דִּמְתַקְנֵי רַבָּנָן מִידֵי דְּאָתוּ לִידֵי סַכָּנְתָא, וְהָתַנְיָא *לֹא יֹאכַל אָדָם תְּרֵי וְלֹא יִשְׁתֶּה תְּרֵי וְלֹא יַעֲשֶׂה צְרָכָיו תְּרֵי וְלֹא יְקַנַּח תְּרֵי? אָמַר רַב נַחְמָן: אָמַר קְרָא: "לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה'" (שמות יב, מב), לֵילָה הַמְשֻׁמָּר וּבָא מִן הַמַּזִּיקִין. רַבִינָא אָמַר: *כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה מִצְטָרֵף לְטוֹבָה וְאֵין מִצְטָרֵף לְרָעָה. רָבָא אָמַר: כָּל אֶחָד וְאֶחָד *מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא. "וְלֹא יַעֲשֶׂה צְרָכָיו תְּרֵי", *נִמְלַךְ הוּא? אָמַר אַבַּיֵי: *הָכֵי קָאָמַר: לֹא יֹאכַל אָדָם תְּרֵי וְיַעֲשֶׂה צְרָכָיו, וְלֹא יִשְׁתֶּה תְּרֵי וְיַעֲשֶׂה צְרָכָיו, דִּילְמָא חָלִישׁ וּמִתְרַע.

נפש יהודה אפשר דמתקני רבנן. ארבע כוסות שהן זוגות דאתי בהו לידי סכנה ואף על גב דלמ"ד ד' אין בהם זוגות אלא בתרי לענין כשפים מיהא חיישינן: **לא יאכל אדם תרי**. חתיכות ולא ישתה תרי כוסות זה אחר זה מיד דכל תרי קשה לכשפים וכן לא יעשה אדם צרכיו תרי תשמיש שני פעמים מיד זה אחר זה ולא יקנח תרי כשיקנח עצמו לא יקנח תרי פעמים אלא אחד או שלשה והכל משום זוגות: **כוס של ברכה**. שהוא שלישי אינו מצטרף השלישי של ברכת המזון שאינו ניזוק: **מצוה בפני עצמו הוא**. ואין מצטרפין זה לזה: **נמלך הוא**. דתשמיש ראשון גמרה ביאתו ובטל תאותו ואין מצטרפין

לזוגות נמלך עצה ומחשבה אחרת בא לו עתה לבעול שלא היה בדעתו בשעת בעילתו ראשונה: **הכי קאמר לא יאכל תרי ויעשה צרכיו**. אפילו פעם אחת כלומר אדם שאכל או שתה זוגות יזהר בעצמו שלא ישמש מטתו אחרי כן עד זמן מרובה דלמא חליש מחמת תשמיש ואיידי דבזוגות קאי מיתרע מזליה:

תָּנוּ רַבָּנָן: הַשּׁוֹתֶה *כְּפָלַיִם דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּזָמַן שֶׁלֹּא רָאָה פְּנֵי הַשּׁוּק, אֲבָל רָאָה פְּנֵי הַשּׁוּק הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. אָמַר רַב אַשִׁי: חֲזִינָא לֵיהּ לְרַב חֲנִינָא בַּר בֵּיבִי, *דְּכָל כַּסָּא וְכַסָּא חָזֵי אַפֵּי שׁוּקָא. *וְלָא אָמְרַן אֶלָּא לְצֵאת לַדֶּרֶךְ, אֲבָל *בְּבֵיתוֹ לָא. אָמַר רַבִּי זֵירָא: לִישָׁן כְּלָצֵאת לַדֶּרֶךְ דָּמֵי. וּבְבֵיתוֹ לָא? *וְהָא רָבָא מָנֵי כְּשׁוּרֵי; *וְאַבַּיֵּי כִּי הֲוָה שָׁתֵי חַד כַּסָּא הֲוָה מְנַקְטָא לֵיהּ אִמֵּיהּ תְּרֵי כַּסֵּי בִּתְרֵי יָדֵיהּ; וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק כִּי הֲוָה שָׁתֵי חַד כַּסָּא הֲוָה מְנַקְטָא לֵיהּ שַׁמָּעֵיהּ תְּרֵי כַּסֵּי בִּתְרֵי יָדֵי? *אָדָם חָשׁוּב שָׁאנִי.

נפש יהודה כפלים. היינו זוגות דמו בראשו דהוא מסכן עצמו לבא לידי נזק ועון מיתתו על ראשו מוטל דהוא המית את עצמו והוא שלא ראה פני השוק בין כוס לכוס שלא הלך משם לחוץ: **דכל כסא וכסא**. בין כל כוס וכוס שהיה שותה היה יוצא לחוץ: **ולא אמרן**. דמרעי ליה זוגות אלא לצאת לדרך אחר הזוגות אבל לעמוד בביתו לית לן בה: **ובביתו לא**. אמרן שיש סכנה בזוגות אם נשאר בבית ואינו יוצא לדרך: **והא רבא מני כשורי**. כששתה כוס זה מסתכל בקורה זו וכששותה שני מסתכל בשאצלה ולפי חשבון הקורות מזדהר בזוגות ובכל פעם ופעם עושה כן אף על פי שאינו יוצא לדרך: **אביי כי הוה שתי חד כסא מנקטא ליה אמיה תרי כסי**. דהוי להו תלתא ולכך מזמנין אותן ביחד שלא יבא הדבר לידי שכחה ויעמוד בזוגות וכן עשה העבד לרב נחמן ואם דאביי היא מניקתיה דעברתו אמיה מת אביו ילדתו אמו מתה אמו וההיא אם מרבייתיה הואי בקדושין: **אדם חשוב שאני**. דמסרו שדים נפשייהו לאזוקי:

אָמַר עוּלָא: *עֲשָׂרָה כּוֹסוֹת אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם זוּגוֹת. עוּלָא לְטַעֲמֵיהּ דַּאֲמַר עוּלָא וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תְּנָא: עֲשָׂרָה כּוֹסוֹת תִּקְּנוּ חֲכָמִים בְּבֵית הָאֵבֶל, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם זוּגוֹת, אֶפְשָׁר דִּמְתַקְּנֵי רַבָּנָן מִלְּתָא דְּאָתֵי בָּהּ לִידֵי סַכָּנָה? אֲבָל תַּמְנַיָּא חַיְשִׁינַן. רַב חַסְדָּא וְרַבָּה, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: "*שָׁלוֹם" לְרֵעָה אֵין מִצְטָרֵף. אֲבָל שִׁיתָּא חַיְשִׁינַן. *רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: "וַיְחֻנֶּךָּ" לְרֵעָה אֵין מִצְטָרֵף. אֲבָל אַרְבַּע חַיְשִׁינַן. אַבַּיֵּי וְרָבָא, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: "*וְיִשְׁמְרֶךָּ" לְרֵעָה אֵין מִצְטָרֵף. וְאַזְדָּא רָבָא לְטַעֲמֵיהּ, דְּרָבָא *אַפְקְינְהוּ לְרַבָּנָן אֲזוּגֵי. וְאַף־עַל־גַּב *דְּאִתְּזַק רָבָא בַּר לֵיוַאי, לָאו מִשּׁוּם הָכֵי הֲוָה אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאוֹתְבֵי לְרָבָא בְּפִרְקֵיהּ.

נפש יהודה עשרה. כוסות אין בהם משום זוגות וכל שכן טפי: **שלום**. תיבה שביעית היא דכתיב ישא ה' וגו' לטובה מצטרף אם שתה ששה ושתה אחר כך השביעית מצטרף לבטל הזוגות אבל לא לרעה אם שתה כוס שמיני אין שביעי מצטרף על השמיני להזיק וסברא הוא כיון שברכן בשלום שהוא תיבה שביעית אין שום היזק בעולם: **רבה ורב יוסף**. כמו שהיו הדורות זו אחר זו היו מקילין בזוגות והולכין ופוחתין. ויחונך כמו שלום והוא כוס החמישי מצטרף לטובה ולא לרעה: **וישמרך**. היינו תיבה השלישית: **אפקינהו לרבנן בארבע**. כוסות פעמים הרבה כשהיו נפטרין ממנו היו משקין אותן ויש פעמים שלא היו משקין אלא ארבע פעמים ונפטרין: **דאיתזק רבא בר ליואי**. אחד מהרבנים של רבא לאו דאיתזק משום זוגות אלא משום דאותביה בפרקא שהיה רגיל להקשות לו בדרשה וביישו ברבים לרבא כשהיה רבא דורש להם:

אָמַר רַב יוֹסֵף: אָמַר לִי יוֹסֵף שֵׁידָא: אַשְׁמְדַאי מַלְכָּא דְשֵׁידֵי מְמַנֶּה אֲזוּגֵי וּמַלְכָּא *לָא אִקְרֵי מַזִּיק. וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי: אַדְרַבָּה, מַלְכָּא רַתְחָן הוּא, רְשׁוּתָא בְּיָדֵיהּ כָּל מַאי דְּבָעֵי עָבֵיד.

נפש יהודה לא איקרי מזיק. אין רגיל בכך דגנאי הוא לו ולא חיישינן לזוגות:

אָמַר רַב פַּפָּא: אָמַר לִי יוֹסֵף שֵׁידָא: *אַתְּרֵי קַטְלִינָן, אֲאַרְבַּע קָא מַזְקִינָן; אַתְּרֵי - בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, אֲאַרְבַּע - בְּשׁוֹגֵג לָא בְּמֵזִיד אֵין. *וְאִי אִשְׁתְּלֵי וְנָפֵיק, נְנַקּוֹט זִיקְפָא דִּימִינֵיהּ בְּיָדָא דְּשִׂמְאלֵיהּ וְזִיקְפָא דְּשִׂמְאלֵיהּ בְּיָדָא דִּימִינֵיהּ וְנֵימָא הָכֵי: אַתּוּן וַאֲנָא הָא תְּלָתָא. *וְאִי שָׁמַע קָלָא דַּאֲמַר הָא אַרְבָּעָה, נֵימָא אִיהוּ: וַאֲנָא חֲמִשָּׁה. אִי שָׁמַע קָלָא דַּאֲמַר "אֲנָא שִׁית", נֵימָא אִיהוּ: וַאֲנָא שִׁבְעָה. הֲוָה עוּבְדָּא *עַד מֵאָה וְחַד אִיפְּקַע שֵׁידָא.

נפש יהודה אתרי. כוסות קטלינן, משום זוגות: **ואי אישתלי**. ששכח ששתה זוגות ויצא לחוץ מאי תקנתיה: **ואי שמע קול**. אדם או אשה דאמר ד' נימא איהו ה' שלא יעמוד בזוגות: **עד מאה וחד**. שהיה השד מונה זוגות והוא היה מוסיף אחת שלא לעמוד בזוגות עד שפקע שידא מרוב צער:

אָמַר אֲמֵימַר: אָמְרָה לִי *רֵישׁתִינְהוּ דְּנָשִׁים כַּשְׁפָנִיּוֹת (פרוש גבירתן): הַאי מָאן דְּפָגַע בָּנָשִׁים כַּשְׁפָנִיּוֹת לֵימָא לְהוּ הָכֵי: *חֲרֵי חֲמִימֵי בְּדִיקוּלֵי חֲדָתֵי בָּזְעוּ לְפוּמֵיכוּ, נָשֵׁי חָרִישָׁאתָא *קְרַח קָרְחֵיכוּ וּפָרַח פָּרְחֵיכוּ וְאֵיבְצַר תַּבְלוּנֵיכוּ, אַפְרְחָה זִיקָא לְמוּרְקָיָא חַדְתָּא דְנַקְטִיתוּ, נָשֵׁי חָרִישָׁאתָא; *אֶדְחַנָּנִי וְחַנְנָנְכִי לָא אַתֵּיתִי לְגוֹ, הַשְׁתָּא דְּאַתֵּיתֵי לְגוֹ קָרְחָנִי וְחַנָּנְכִי.

נפש יהודה רישתינהו דנשים מכשפות. השולטת עליהן ומלמדתן אמרה לן דבר זה: **חרי חמימי בדיקולי חדתי בזעו**. צואה חמה בדיקולי בסלים קרועים ומנוקבים לפומייכו נשי חרשייתא יזדמנו לפיכם נשים כשפניות: **קרח קרחיכו**. יהי רצון שיתמרטו שערות שלכן אותם שאתם מכשפין בהם ופרח פרחייכו ישא הרוח אותן פירורי לחם שאתם

מכשפות בהן ואיבדר תלבונייכו יהו מפוזרין תבלין שלכם פרחי זיקא למוריקא חדתא דנקטיתו ישא הרוח אותו כרכום חדש שאתן אוחזות בידכן לכשף בו: **אדחנני וחננכי לא אתיתי לגו**. כל זמן שחסו עלי מן השמים ואני חסתי על עצמי ואתן חסתן עלי לא באתי ביניכם השתא דאתיתי לגו קרחנני וחננכי הואיל ובאתי ביניכם יודע אני שנקררו עלי רחמיכם וגם רחמי נתקררו שלא חסתי על עצמי:

בְּמַעֲרָבָא לָא קָפְדֵי אַזּוּגֵי. בִּנְהַרְדְּעָא קָפְדֵי אַזּוּגֵי. רַב דִּימֵי מִנְּהַרְדְּעָא *קָפֵיד אֲפִילּוּ אָרִישְׁמָא דַּחֲבִיתָא הֲוָה עוּבְדָא וּפְקַע חֲבִיתָא. כְּלָלָא דְּמִלְּתָא: *כָּל דְּקָפֵיד קָפְדֵי בְּהַדֵּיהּ וְכָל דְּלָא קָפֵיד לָא קָפְדֵי בְּהַדֵּיהּ.

נפש יהודה **קפיד אפילו אירישמא דחביתא**. כשמוכרין יין חוקקין פגימות על החבית למספר האיפות לדעת כמה מכר וקפיד עלייהו שלא יצאו ויניחם בזוגות והוי עובדא שפעם אחת יצאו והניחו החבית ברשימת זוגות ופקע החבית שהשד שבר אותו והיה לו רשות בו: **כל דקפיד**. יותר מדאי קפדי בהדיה השדים להזיקו אם עבר פעם אחת ודלא קפיד כל כך לא קפדי בהדיה להזיק ומיהו למיחש מבעי אפילו מאן דלא קפיד דלא קפדינן בהדיה דאי תימא דלא קפדי בהדיה כלל אם כן זוגות למה לי להזכיר בגמרא כך היה להם לחכמים לומר לא יזהר אדם בזוגות דלא ליקפדו בהדיה:

כִּי אָתָא רַב דִּימֵי אָמַר: שְׁתֵּי בֵּיצִים וּשְׁתֵּי אֱגוֹזִים וּשְׁתֵּי קִשּׁוּאִים *וְדָבָר אַחֵר הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְלָא הֲווּ יָדְעֵי רַבָּנָן מַאי דָּבָר אַחֵר וְנָזְרוּ רַבָּנָן בְּכָל מִילֵּי מְשׁוּם דָּבָר אַחֵר. וְהָא דַּאֲמָרַן: עֶשָׂרָה, תְּמַנְיָא, שִׁיתָּא וְאַרְבָּעָה לֵית בְּהוּ מְשׁוּם זוּגוֹת, לָא אֲמָרַן אֶלָּא בְּמָקוֹם דְּלֵיכָא לְמֵיחַשׁ *בִּכְשָׁפִים, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמֵיחַשׁ בִּכְשָׁפִים אֲפִילּוּ טוּבָא חַיְשִׁינַן. הַהוּא דְּגַרְשָׁהּ לְדֵבֵיתְהוּ. אָזְלָה וְאִינְסְבָא לְהַהוּא חֶנְוָנָא דַּהֲוָה רָגִיל לְמִישְׁתֵּי חַמְרָא גַּבֵּיהּ. כָּל יוֹמָא *הֲוָה עָבְדָה לֵיהּ כְּשָׁפִים וְלָא הֲוָה מְהַנְיָא, מְשׁוּם דַּהֲוָה מִזְדַּהֵר מִזּוּגֵי. כָּל יוֹמָא הֲוָה שָׁתֵי מְדִידֵיהּ, הַהוּא יוֹמָא אַשְׁקִיתֵיהּ מְדִידָהּ. *עַד שִׁיתְסַר הֲוָה צַיֵּיל וְאָזְדַּהוּרֵי, מִכָּאן וְאֵילָךְ לָא הֲוָה יָכֵיל לְאֵיזְדַּהוּרֵי נַפְשֵׁיהּ וְאַפִּיקְתֵּיהּ בְּזוּגֵיהּ בְּשׁוּקָא. חֲזָיָא הַהוּא טַיָּיעָא, *גַּיְיס בֵּיהּ. אָמַר: חֲזוּ גַּבְרָא קְטִיל דְּאָזֵיל. אָזַל פָּגַע בְּדִקְלָא, חֲבָקֵיהּ. צָוַוח דִּקְלָא וּפְקַע גַּבְרָא.

נפש יהודה **ודבר אחר**. עדיין יש פרי אחר שמקפידין בזוגותיו הלכה למשה מסיני דמזקי: **בכשפים**. שאין שם נשים כשפניות אבל יש שם כישוף ניזוק בכישוף אף על גב דשדים אין מזיקין אותו בזוגות הן מזיקין אותו בכישוף: **הוה עבדה**. האשה שגרשה מיניה: **עד שיתסר**. היה יכול להזהר, שלא ישתה זוגות וכששתה יותר היה שכור ולא היה נזהר ושתה זוגות ועשתה האשה לו כישוף והוציאתו בזוגות ששתה ואז היתה עושה

לו כישוף: **גיס ביה**. פגע בו והבין שימות על ידי הכישוף ואזל האיש וחבק לדקל מתוך חולי ודאגה נסמך עליו צווח הדקל מחמת הכישוף והוא פקע האיש מת ופקע:

אָמַר רַב עֲוִירָא: *קְעָרוֹת וְכִכָּרוֹת וְכוֹסוֹת אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם זוּגוֹת. כְּלָלָא דְּמִילְתָא: גְּמָרוֹ בְּיַד אָדָם לָא חַיְשִׁינָן, *בִּידֵי שָׁמַיִם חַיְשִׁינָן. *חֲנוּת אֵין בָּהּ מִשּׁוּם זוּגוֹת. נִמְלַךְ אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם זוּגוֹת. *אוֹרַח אֵין בּוֹ מִשּׁוּם זוּגוֹת. *אִשָּׁה אֵין בָּהּ מִשּׁוּם זוּגוֹת. וְאִי אִשָּׁה חֲשׁוּבָה הִיא חַיְשִׁינָן.

נפש יהודה קערות. אם אכל שתי קערות תבשיל וככרות שתי לחם שהם שלמים: **בידי שמים חיישינן**. דההוא דבר אחר דאמרינן לעיל דגזרו בשבילו כל זוגות גמרו בידי שמים הוי דהיינו פירות וכל דדמי ליה דקבלה הלכה למשה מסיני הוא חיישינן אבל אותן זוגות שלמדו החכמים לא חיישינן ביה: **חנות אין בה משום זוגות**. אם שתה בשתי חניות לא אמרינן כשני כוסות דמי לשון אחר ועיקר חנות השותה בו זוגות לא קפדי מזיקין עליה דלאו קביעות היא וההיא עובדא דלעיל דההוא גברא דשתה בחנות כשפים שאני שעשתה לו כשפים גרושתו: **אורח אין בו משום זוגות**. דאינו יודע אם ישקוהו עוד הלכך נמלך הוא: **אשה**. שאינה חשובה כאורח דמיא דאינה קבועה לשתות:

וַאֲמְרִינָן הָתָם: דְּכֻלֵּי עָלְמָא, *תְּרֵי מַקְמֵי תַּכָּא וְחַד בָּתַר תַּכָּא לָא מִצְטָרְפֵי, מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי.

נפש יהודה תרי מקמי תכא. אם שתה תרי כוסות על השלחן וכוס אחד אחר השלחן לא מצטרפים משום מעשה דרבה בר נחמני בבבא מציעא בהשוכר את הפועלים דשתה שליח דקיסר תרי כוסות וניזוק ואמר רבה בר נחמני לאהדורי תכא לפניו וישתה עוד אחד דאי חד דבתר תכא מצטרף לתרי דתכא לושקינהו כוס שלישי בתר תכא בלא אהדורי תכא:

וְגַם אָמְרוּ: שֶׁלֹּא יַצְנִיעַ אָדָם *אוֹכְלִין וּמַשְׁקִין תַּחַת הַמִּטָּה, וַאֲפִילּוּ מְחֻפִּין בִּכְלֵי בַּרְזֶל רוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶן. וְ"*שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ".

נפש יהודה אוכלין ומשקין תחת המטה. שאדם ישן בה: **שומר פיו ולשונו**. מלאכול ולשתות דברים כאלה שומר מצרות נפשו:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [שטז]

רַז"ל הָיוּ שְׁלֵמִים בְּכָל מַדָּע וּמַשִּׂיגִים בְּכָל חָכְמָה, שֶׁהִיא מַשְׂלֶמֶת הַשֵּׂכֶל וּמְחַזֶּקֶת הַגּוּף בִּבְרִיאוּתוֹ לַעֲבוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ. וְתַחַת הַכְּלָל הַזֶּה נִכְנָסֶת מְלֶאכֶת הָרְפוּאָה, אֲשֶׁר הִיא שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת וּרְפוּאַת הַחֹלִי. וְעַל כֵּן כָּתְבוּ הַגְּדוֹלוֹת בַּתַּלְמוּד, אֲשֶׁר הֵם רַבָּם דִּבְרֵי מוּסָרִים, קְצַת דִּבְרֵי הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁמְּקַיְּמִים הָאָדָם בִּבְרִיאוּתוֹ וְגַם אוֹתָן שֶׁהֵן קָשִׁין לָאָדָם,

וְכִדֵי שֶׁיִּתְרַחֵק מֵהֶן וְגַם הָאוֹכְלִין הַמְסַיְּעִים לָאָדָם] לְרַפְּאוֹתוֹ מֵחֳלְיוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין (לט, א): אָמַר רַב חִסְדָּא: תַּבְשִׁיל שֶׁל *תְּרָדִין יָפֶה לַלֵּב וְטוֹב לָעֵינַיִם וְכָל שֶׁכֵּן לִבְנֵי מֵעַיִם. אָמַר אַבַּיֵי: וְהוּא *דְּיָתֵיב אַבֵּי טָפֵי וְעָבֵיד תּוֹךְ תּוֹךְ.

נפש יהודה תרדין. מין ירק כריש"א בל"א: **דיתיב**. הקדרה שמבשל בה התרדין אבי תפי על מקום שפיתת הקדרה בכירה ועביד תוך תוך כלומר ששולק הרבה ונמחה מאד וקול רתיחתו נשמעת כקול תוך תוך:

וַאֲמְרִינַן הָתָם (מ, א): אָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי חִיָּא: אַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֱכֹל מֶלַח וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּתְךָ שְׁתֵּה מַיִם וְאֵין אַתָּה נִזּוֹק. וְתַנְיָא אִידָךְ: אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל מֶלַח, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה מַיִם - בַּיּוֹם יְדַאֲג מִפְּנֵי רֵיחַ הַפֶּה וּבַלַּיְלָה יְדַאֲג מִפְּנֵי *אַסְכָּרָה. תָּנוּ רַבָּנָן: *הַמַּקְפֶּה אֶת אֲכִילָתוֹ בְּמַיִם אֵינוֹ בָא לִידֵי חֹלִי מֵעַיִם. וְכַמָּה? אָמַר רַב חִסְדָּא: קִיתּוֹן לְפַת.

נפש יהודה אסכרה. חולי הגרון: **המקפה את אכילתו במים**. שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים ויצף הברזל תרגום וקפה פרזלא:

אָמַר רַב מָאִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרָגִיל בַּעֲדָשִׁים פַּעַם אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם *מוֹנֵעַ אַסְכָּרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. אֲבָל בְּכָל יוֹמָא - לָא, מִשּׁוּם דְּקָשָׁה לְרֵיחַ הַפֶּה. אָמַר רַבִּי מָארֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרָגִיל בְּחַרְדָּל אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם מוֹנֵעַ חֳלָאִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, אֲבָל כָּל יוֹמָא - לָא, מִשּׁוּם דְּקָשָׁה לְחֳלָשָׁה דִּלְבָּא. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַשֵׁי אָמַר רַב: הָרָגִיל בְּדָגִים קְטַנִּים אֵינוֹ בָא לִידֵי חֹלִי מֵעַיִם; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁדָּגִים קְטַנִּים מַפְרִין וּמַבְרִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר חָמָא: הָרָגִיל *בְּקֻצָּח אֵינוֹ בָא לִידֵי כְּאֵב לֵב. מֵתִיבִי: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: קֻצָּח אֶחָד מִסִּימָנֵי מָוֶת הוּא. *וְיִשַּׁן לְמִזְרַח גָּרְנוֹ דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ? לָא קַשְׁיָא, *הָא בְּרֵיחָא הָא בְּטַעְמָא. אִימֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר הֲוָה *מְדַבְּקָא לֵיהּ בְּרִיפְתָא וּמְקַלְפָא לֵיהּ.

נפש יהודה מונע אסכרה מתוך ביתו. שהחולי בא מחמת עצור בני מעים והעדשים משלשלים: **קצח**. מין זרע הוא (ישעיה כ"ח): **וישן למזרח גרנו**. של קצח שרוח מערבי לחה וקרה ומכנסת הריח בתוך הגוף: **הא בריחא הא בטעמא**. הריח קשה והטעם טוב: **מדבקא ליה ברפתא**. עד שקלט הטעם מקצח בלחם ומקלפא ליה בשביל הריח:

וְגָרְסִינַן הָתָם, בְּסוֹף הַפֶּרֶק (מד, ב): אָמַר רַבִּי יַנַּאי: *כָּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה - בֵּיצָה טוֹבָה הֵימֶנָּה. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: טָבָא חָדָא בֵּיעִיתָא *מְגַלְגְּלָתָא מִשִּׁיתָּא קְסָוֵי סַלְתָּא. *אָמַר רַבִּי זֵירָא: מְגַלְגְּלָתָא - מִשִּׁיתָּא, מַטְוֵיתָא - מֵאַרְבַּע, שְׁלֵיקְתָּא - כָּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה הֵימֶנּוּ.

נפש יהודה כל שהוא כביצה. אין לך מין מאכל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו: **מגולגלתא**. צלויה רכה ולחה ששורפין אותה שאין צולין אותה אלא מעט

כשהתחילה להתגלגל אז גומעה טוב מו' מדות סולת קסוי הוא מדה מחזקת לוג: **אמר רבי זירא טבא מגולגלתא משיתא**. מטויתא מד'. צלויה קשה מארבע. ביצים מבושלים במים עלה א"ר ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו כדפרשינן לעיל לבד מבשרא שהוא טוב יותר מביצה:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֲפִילוּ לֹא אָכַל *אֶלָּא שֶׁלֶק וְהוּא מְזוֹנוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. וּמִי אִיכָּא מִידֵי דַּהֲוֵי שְׁלֵיק מְזוֹנוֹ? אָמַר רַב אַשֵׁי: *קֻלַּח שֶׁל כְּרוּב שָׁנִינוּ.

נפש יהודה אלא שלק. של ירק והוא מזונו, שסומך עליו למזון: **קלח של כרוב**. מין ירק שנו שהוא מזון דתניא כרוב למזון קלח שטורנ"ק בל"א כרישין מין ירק תרגום ואת החציר ואת הבצלים וכרתי ובוצלי:

תָּנוּ רַבָּנָן: טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁנַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מֵעַיִם, כָּרִישִׁין קָשֶׁה לַשִּׁנַּיִם וְיָפֶה לִבְנֵי מֵעַיִם. *כָּל יֶרֶק מוֹרִיק וְכָל קָטָן מַקְטִין. *כָּל נֶפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ, כָּל הַקָּרוֹב לַנֶּפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ. כְּרוּב לְמָזוֹן, תְּרֵדִין לִרְפוּאָה. *אוֹי לוֹ לְבֵית שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ. "*טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁנַּיִם" וכו', מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? נֶלְעֲסֵיהּ וְנַשְׁדֵּיהּ. "כְּרִישִׁין קָשֶׁה לַשִּׁנַּיִם" וכו', מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? *נְשַׁלּוֹקֵינְהוּ וְנִשְׁתֶּה מֵימָיו. "כָּל יֶרֶק מוֹרִיק", אָמַר רַב חִסְדָּא: *בְּסָעוּדָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל הַקַּזַּת דָּם.

נפש יהודה כל ירק. האוכל ירק חי מוריק נוטל תואר הפנים ופניו מוריקין. כל קטן שלא גדל כל צרכו ולקמן מפרש כמה כל צרכו: **כל נפש**. דבר חי הנאכל שלם כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן משיב נפשו של אדם וכל הקרוב לנפש משיב את הנפש האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה ולקמן מפרש לה: **אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו**. אוי לו לכרס האוכל לפת כל מיני שרשים וירקות: **טחול יפה לשנים וקשה לבני מעים ומאי תקנתיה**. אם צריך לו לרפואה לשנים נלעסיה כוססו בשיניו ומשליכו: **נשלקינהו**. בקדרה הרבה שלא יצטרך לכוססו בשיניו: **בסעודה ראשונה**. אם אכל ירק חי אחר הקזת דם שלא אכל דבר קודם לירק:

וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָאוֹכֵל יֶרֶק חַי בָּעֶרֶב *קֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם רֵיחָא. וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: אָסוּר לֶאֱכֹל יֶרֶק חַי קֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת. אֲמֵימַר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשֵׁי הֲווּ יָתְבֵי, אַייתוּ לְקַמַּיהוּ יֶרֶק חַי קֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת, אֲמֵימַר וְרַב אַשֵׁי אָכְלֵי וּמַר זוּטְרָא לָא אָכַל. אָמְרוּ לֵיהּ: מַאי דַּעְתָּךְ, דַּאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: "כָּל הָאוֹכֵל יֶרֶק חַי קֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ", אִי מִשּׁוּם רֵיחָא, אֲנַן *הָא קָא אָכִילְנָן וְקָא מִשְׁתָּעֵת בַּהֲדָן? אָמַר לְהוּ: כְּאִידָךְ דְּרַבִּי יִצְחָק סְבִירָא לִי, דַּאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: אָסוּר לֶאֱכֹל יֶרֶק חַי קֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת.

נפש יהודה קודם ארבע שעות. שאינו זמן סעודה הריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה שהגוף ריקם: **הא קא אכלינן ואת משתעי בהדן**. ולמה לא אכלת אמר אני כאידך דרבי יצחק דאמר סתם אסור ולא סבירא לי אסור לספר:

"כָּל קָטָן מַקְטִין", אָמַר רַב חִסְדָּא: אֲפִילּוּ *גַּדְיָא בַּר זוּזְיָא. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא *דְּלֵית בָּהּ רוֹבַע, אֲבָל אִית בָּהּ רוֹבַע לֵית לָן בָּהּ. "כֹּל נֶפֶשׁ מַשְׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ", אָמַר רַב פַּפָּא: *אֲפִילּוּ גְּלָדֵי דְּבֵי גִילֵי. "כָּל הַקָּרוֹב לַנֶּפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ". אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: *אוּנְקָא. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ: כִּי מַיְתִית לִי אוּמְצָא דְּבִשְׂרָא אַיְתֵי לִי מֵהֵיכָא דְּסָמִיךְ *לְבֵי בָרוּךְ.

נפש יהודה גדיא בר זוזא. כלומר שמן וטוב ששוה זוז אפילו הכי מקטין מכחיש גוף האדם: **דלית ביה רובע**. שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של איל. גדי כדי רביעית של שעיר גדול וכן כל דבר: **אפילו גילדני דבי גילי**. דגים הגדילין באשפה שבימים והם דגים קטנים מאד ואין דרכם לגדל יותר אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדול רובע זו היא קטן מקטין: **אונקא**. צואר מקום בית השחיטה סמוך ללב ולמעים: **לבי ברוך**. מקום שברכו שם על השחיטה והיינו אונקא:

"כְּרוּב לְמָזוֹן וּתְרִין לִרְפוּאָה", לְמָזוֹן אִין לִרְפוּאָה לָא? וְהָא תַּנְיָא: שִׁשָּׁה דְּבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוֹלֶה מֵחֲלָיוֹ וּרְפוּאָתוֹ רְפוּאָה, וְאֵלּוּ הֵן: כְּרוּב וּתְרָדִין וּמֵי סִיסִין וּדְבָשׁ וְקֵיבָה *וַהֲרַת וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד? מַאי לְמָזוֹן, *אַף לְמָזוֹן.

נפש יהודה כרוב ותרדין. מין ירק מי סיסין מין ירק שמבשלין אותו ושותין מימיו לרפואה: **והרת**. רחם של בהמה שהולד נוצר בו והרתו בו. ויותרת הכבד טרפש"א דכבדא רוי"ט פליי"ש בל"א: **אף למזון**. ומכל שכן שהוא טוב לרפואה:

"אוֹי לוֹ לְבַיִת שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֵר בְּתוֹכוֹ", אֵינִי, וְהָא אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ: כִּי מַשְׁכָּחַת לִי לְפָתָא לָא תֵּימָא לִי *בְּמַאי כַּרְכַּת רִפְתָא. אַבַּיֵי אָמַר: מִבְּלִי בָּשָׂר. וְרָבָא אָמַר: מִבְּלִי יַיִן. אִי תֵּימָא: רַב אָמַר מִבְּלִי בָּשָׂר, וּשְׁמוּאֵל אָמַר מִבְּלִי עֵצִים; וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מִבְּלִי יַיִן. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב פַּפָּא: *סוּדְנָא, אֲנָן *תַּבְרִינָן לֵיהּ בְּבִשְׂרָא וְחַמְרָא, אַתּוּן בְּמַאי תַּבְרִיתוּ לֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: בְּצִיבֵי. דְּבֵי יְתִהוּ דְּרַב פַּפָּא תָּבְרָא לֵיהּ *בִּתְמַנְיָא אוֹפֵי פַּרְסָיָתָא.

נפש יהודה במאי כרכת רפתא. מה נאכל עם הלחם ואמר אביי אם מבשל אותו בלא בשר אז הוא קשה אבל כמבשלה עם בשר שמן מתיש כחה ורבא אמר בלי יין אם לא שתה יין אחריו ושמואל אמר בלי עצים אם לא בשלה הרבה: **סודנא**. בעל שכר תמרים ורב פפא מוכר שכר תמרים היה: **תברינן**. משברין כח הירק בבשר ויין אתון דלא נפיש לכו חמרא ששותי שכר אתם במאי תבריתון כח הלפת ואמר בציבי דמבשלין אותו עם

הרבה עצים באש: **בתמניא אופי פרסייתא**. בשמונה בקעיות חתיכות של עצים גדולים היתה שורפת תחת קדרת הלפת:

תָּנוּ רַבָּנָן: דָּג קָטָן מָלִיחַ *פְּעָמִים מֵמִית: בְּשִׁבְעָה וּבְשִׁבְעָה עָשָׂר וּבְעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע; וְאָמְרֵי לָהּ: בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא בָּשִׁיל וְלָא בָּשִׁיל, אֲבָל בָּשִׁיל שַׁפִּיר לֵית לָן בָּהּ. אָמַר רַב פַּפָּא: לָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא שָׁתֵי שִׁכְרָא בַּתְרֵיהּ, אֲבָל שָׁתֵי שִׁכְרָא בַּתְרֵיהּ לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה פעמים ממית. ואלו הן ביום שבעה למליחתו או ביום שבעה עשר או ביום שבעה ועשרים:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (ברכות נא, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *אַסְפָּרְגוֹס יָפֶה לַלֵּב וְטוֹב לָעֵינַיִם, וְכָל שֶׁכֵּן לִבְנֵי מֵעַיִם, וְהָרְגִיל בּוֹ יָפֶה לְכָל גּוּפוֹ וְהַמִּשְׁתַּכֵּר מִמֶּנּוּ קָשֶׁה לְכָל גּוּפוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן לִבְנֵי מֵעַיִם.

נפש יהודה אספרגוס. כוס שהיו שותין בכל בוקר אליבא ריקנא לרפואה והוא נעשה מן יין ובשמים:

תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּאַסְפָּרְגוֹס: אֵין שׁוֹתִין מִמֶּנּוּ *אֶלָּא חַי וּמְלֵא וּמְקַבְּלוֹ בְּיָמִין וְשׁוֹתֶה בִּשְׂמֹאל וְאֵין מְשַׂיְּחִין עָלָיו וְאֵין מַפְסִיקִין בּוֹ וְאֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ אֶלָּא לְמִי שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ *וְאֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּמִינוֹ. וְהָתַנְיָא: אֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּפַת? לָא קָשְׁיָא, *הָא בִּדְחַמְרָא הָא בִּדְשִׁכְרָא.

נפש יהודה אלא חי. יין חי שאינו מזוג במים ואין משיחין בדברים כששותין אותו מקודם לכן או לאחריו מיד ואין מפסיקין בו אלא שותה אותו בבת אחת: **ואין סומכין אותו**. לאכול אחריו מיד אלא פת: **הא בדחמרא**. סמיכתו בפת בדשכרא סמיכתו במינו אם שכר תאנים סומכו בתאנים ואם של תמרים הוא סומכו בתמרים:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לד, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רָבָן קָשֶׁה וּמְעוּטָן יָפֶה. וְאֵלּוּ הֵן: שְׁאוֹר וּמֶלַח *וְסַרְבָּנוּת.

נפש יהודה וסרבנות. אם מפצירין באדם לדבר כגון להתפלל ליעשות שליח צבור או לאכול בסעודה יסרב מעט ולא הרבה ימנע עצמו מעט לכתחלה אם מפצירין בו יעשה רצונם:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בִּפְסָחִים, פֶּרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (מב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ *בְּכוּתָח הַבָּבְלִי: מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב וּמְסַמֵּא אֶת הָעֵינַיִם וּמַכְחִישׁ אֶת הַגּוּף. מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב, מְשׁוּם נַסְיוֹבֵי דְּחֶלְבָּא. וּמְסַמֵּא אֶת הָעֵינַיִם מְשׁוּם מְלְחָא. וּמַכְחִישׁ אֶת הַגּוּף, מְשׁוּם קוֹמְנִיתָא דְּאוּמָּא.

נפש יהודה בכותח הבבלי. כותח שעושין בבבל ועושין אותו מן נסיובא דחלבא מאלקי"ן או הא"ס בל"א ומן פת וסוף נתעפש בו ומלח האוכל הרבה ממנו מטמטם לשון סתימה ומסמא את העינים משום מלחא מלח סדומית יש שמסמא את העינים כשנוגע במלח וחוזר ונוגע בעין וקומניתא דאומא היינו פת שמתעפש לאחר זמן בתוך הכותח:
תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים *מַרְבִּין אֶת הַזֶּבֶל וְכוֹפְפִין אֶת הַקּוֹמָה וְנוֹטְלִין אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְמָאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. וְאֵלּוּ הֵן: פַּת קִבָּר וְשֵׁכָר חָדָשׁ וְיֶרֶק. פַּת קִבָּר, רִיפְתָּא *דְּקוּפּוּסְקָא, שֵׁכָר חָדָשׁ, דְּלָא חָלִיף עֲלֵיהּ אַרְבָּעִים יוֹמִי. *יֶרֶק, בִּשְׁאָר יְרָקֵי, אֲבָל תּוּמֵי וְכַרְתֵּי לֵית לָן בָּהּ. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְמַעֲטִין אֶת הַזֶּבֶל וְזוֹקְפִין אֶת הַקּוֹמָה וּמְאִירִין אֶת הָעֵינַיִם. וְאֵלּוּ הֵן: פַּת נְקִיָּה וְיַיִן יָשָׁן וּבָשָׂר שָׁמֵן. פַּת נְקִיָּה, *דְּסָמִידָא. בָּשָׂר שָׁמֵן, *דְּצָפִירְתָּא דְּלָא אַפְתַּח. *יַיִן יָשָׁן, עַתִּיק דְּעַתִּיקֵי. *כָּל מִידֵי דְּמַעֲלֵי לְהַאי קְשָׁה לְהַאי, בַּר מִזַּנְגְּבִילָא רְטִיבָא וּפִלְפְּלָא אֲרִיכְתָּא וּבָשָׂר שָׁמֵן וּפַת נְקִיָּה וְיַיִן יָשָׁן, דְּמַעֲלוּ לְכֻלֵּיהּ גּוּפָא.

נפש יהודה מרבין את הזבל. בבטן אדם שאין מתעכלין וכופפין את קומתו כלומר מתישין כחו עד שילך כפוף: **דקופוסקא**. לחם של סובין: **ירק**. חי, כגון כרישין ובצלים וחזרת כשאוכל ממנו הרבה תמיד: **דסמידא**. סולת: **דצפירתא דלא אפתח**. עז שלא ילדה: **יין ישן עתיק דעתיקי**. ישן של שלש שנים: **כל מידי דמעלי**. לחולי זה קשה לזה, המועיל ללב קשה לעינים או לאחד מתחלואי שאר האברים חוץ מזנגבילא רטיבא כשהוא לח אינגב"ר בל"א ומרקחין אותו בדבש:
וַאֲמְרִינָן נַמֵּי בְּקַמָּא, פֶּרֶק מְרֻבֶּה (פב, א): תָּנוּ רַבָּנָן: חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשׁוּם: מַשְׁבִּיעַ *וּמַשְׁחִין וּמַצְהִיל פָּנִים וּמַרְבֶּה זֶרַע *וְהוֹרֵג כִּנָּה שֶׁבִּבְנֵי מֵעַיִם: וְיֵשׁ אוֹמְרִים: *מַכְנִיס אֶת הָאַהֲבָה וּמוֹצִיא אֶת הַקִּנְאָה.

נפש יהודה ומשחין. מחמם את הגוף ומרבה הזרע ומביא בספר חסידים והוא שאוכל אותו צלי: **והורג כנה**. תולעים בבני מעים: **מכניס את האהבה**. מתוך שמשמח את הלב:
וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק הַמּוֹצִיא יַיִן (פא, א): תַּנְיָא: שְׁמוֹנָה דְּבָרִים מְבִיאִין אֶת הָאָדָם *לִידֵי תַּחְתּוֹנִיּוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: הָאוֹכֵל *עֲלֵי קָנִים וַעֲלֵי גְּפָנִים וּלוּלְבֵי גְּפָנִים וּמוֹרְגֵי בְּהֵמָה וְשִׁדְרוֹ שֶׁל דָּג וְדָג מָלִיחַ שֶׁלֹּא בְשֵׁל כָּל צָרְכּוֹ. וְהַשּׁוֹתֶה שִׁמְרֵי יַיִן וְהַמְקַנֵּחַ בְּסִיד וּבְחַרְסִית וְהַמְקַנֵּחַ בִּצְרוֹר *שֶׁקִּנַּח בּוֹ חֲבֵרוֹ; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַתּוֹלֶה עַצְמוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא.

נפש יהודה לידי תחתוניות. חולי בנקב הרעי: **עלי קנים**. העלים שגדלים בקנים ולולבי גפנים הן הנימין הדקים הפצולין הגדלים בגפן ומוריגי בהמה כל בשר שיש בבהמה העשויה כמורג שהוא פגום וחרוקה כמורג חרוץ חדש כלומר כל מקום שאין הבשר חלוק כגון קליפת הלשון וכגון החיך שיש בו כמין קוצין ופגימות כמו בבית

הכוסות: **שקנח בו חבירו**. אסיד ואחרסית נמי קאי והתולה עצמו שלא ישב על דבר כשעושה צרכו ויש משום כישוף ומשום סכנה שמחתך ויזיק עצמו אם מקנח בדבר חדוד:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיב, ב): אָמַר אַבַּיֵי: עוֹר וְדָג וְכוֹס וְחַמִּין וּבֵיצִים וְכִנִּים כֻּלָּם קָשִׁים *לְדָבָר אַחֵר. *עוֹר, דְּגָנֵי אַמַּשְׁכָא דְּצִילָא. דָּג, שִׁיבּוּטָא בְּיוֹמֵי נִיסָן. כּוֹס, שִׁיוּרֵי כַּסָּא דְּהַרְסָנָא. חַמִּין, חַמִּימֵי דְּרָאמֵי עַל רֵישֵׁיה. בֵּיצִים, מָאן דְּמִסָּרֵךְ אַקְלִיפֵי דְּבֵיעֵי. כִּנִּים, מָאן דְּמָחֵוֵר לְבוּשֵׁיהּ וְלָא נָטֵר לֵיהּ תְּמָנֵי יוֹמֵי וְהַדַּר לָבֵישׁ, מְשׁוּם דְּבָרְיָאן הַנָּהוּ כִּינֵי וְקָשִׁין לְדָבָר אַחֵר.

נפש יהודה לדבר אחר. צרעת: **עור**. כגון דגני אמשכא דצלא, דישן על העור קודם שגמר עבודתו צלי הוא עבדן העורות והוא בורסקי והעור נקרא על שמו צלא. שיבוטא הוא דג כשר וגדול כבהמה גדולה בים בחולין פרק כל הבשר מוחא דשיבוטא טעם חזיר יש בו וכוס שיורא מה שנשאר בו בכוס אחר ששתה אחד מהרסנא והוא נעשה מדגים קטנים ומקמח וחומץ ומבשלין אותן ונקרא הרסנא וחמין חמימי דשדא עלויה אם רגיל לשפוך מים חמין יותר מדאי על בשרו וביצים לאחר שאכלן וזרק הקליפה ומדריך עליהן ומאן דמחוור לבושיה שכבס לבושיו ולביש והוא אחר הכביסה ולא המתין שמונה ימים אותם כנים שהיו בו לא מתו עדיין וכשמלביש אותו הבגד חיין אותן הכנים וכשנושכין אותו קשה לו לצרעת:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת נְדָה, פֶּרֶק כָּל הַיָּד (יז, א): וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָעוֹשֶׂה אוֹתָם מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ *וְדָמוֹ בְּרֹאשׁוֹ: הָאוֹכֵל שׁוּם קָלוּף וּבָצָל קָלוּף וּבֵיצָה קְלוּפָה וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין מְזוּגִין *שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן הַלַּיְלָה וְהַלָּן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְהַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו וְזָרְקָן לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהַמַּקִּיז דָּם וּמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ. "הָאוֹכֵל שׁוּם" וכו', אַף־עַל־גַּב דְּמָנְחֵי *בְּסֵילְתָּא מְצַיְירֵי וַחֲתִימֵי, רוּחַ רָעָה שׁוֹרָה בָּהֶם. וְלָא אָמְרָן אֶלָּא דְּלָא שְׁיֵר *עִקָּרָן אוֹ קְלִפְתָּן, אֲבָל שְׁיֵר עִקָּרָן אוֹ קְלִפְתָּן לֵית לָן בָּהּ. "וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין" וכו', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: *וְהוּא שֶׁלָּנוּ בִּכְלֵי מַתֶּכֶת. אָמַר רַב פַּפָּא: וּכְלֵי *עֲתֶר כִּכְלֵי מַתֶּכֶת דָּמֵי. "וְהַלָּן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת", כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה וְזִמְנִין *דְּמָסְכְּנִין לֵיהּ. וְהַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו וְזָרְקָן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת עוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן וּמַפָּלֶת.

נפש יהודה דמו בראשו. נענש על עצמו וחובת דמו נדרשת ממנו לאחר מיתתו וראיה לדבר ודמו בראשנו דמרגלים ברחב חובת דם יהא מוטל בראשנו ומתחייב בנפשו כלומר הוא גרם לעצמו: **שעבר עליהן הלילה**. אכולה קאי אשום ובצל ומשקין: **בסילתא**. בסל ומציירי שנקשרים בבגד וחתומין בחותם כלומר שמכוסין יפה: **עיקרן**. שערות שהם

בראש השום ובבצל למעלה: **והוא שלנו**. המשקין המזוגין בלילה בכלי של מתכות אבל בכלי אחר לית לן בה: **נתר**. כלים מן אדמה לבנה קרייי"ד בל"א: **דמסכנין ליה**. הרוחות טמאות שמזיקין אותן ועושין כן שתשרה עליהן רוח הטומאה ואז אוחזין עינים ומראין לעיני האדם כאלו עושין דברי פלאים:

וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם רָעִים לְעֲבָרוֹת וְלִמְנִיקוֹת, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק אַף־עַל־פִּי (ס, ב): וְלֹא תֹאכַל עִמּוֹ דְּבָרִים הָרָעִים לְחָלָב. מַאי נִינְהוּ? אָמַר רַב כַּהֲנָא: כְּגוֹן *כְּשׁוּת וַחֲזִיז וְדָגִים קְטַנִּים וַאֲדָמָה. אַבַּיֵי אָמַר: אֲפִילּוּ *קְרָא וַחֲבוּשָׁא. רַב פַּפָּא אָמַר: אֲפִילּוּ קוֹרָא וְכוּפְרָא. רַב אַשֵׁי אָמַר: אֲפִילּוּ *כַּמְכָא וְהַרְסָנָא, מִינַיְהוּ פָּסְקֵי חַלְבָא וּמִינַיְהוּ עָכְרֵי חַלְבָא. דְּמְשַׁמְשָׁא *בֵּי רַחֲיָא הֲווּ לָהּ בְּנֵי נִכְפֵּי. דְּמְשַׁמְשָׁא עַל אַרְעָא הֲווּ לָהּ בְּנֵי שְׁמוּטֵי. דְּדָרְכָא עַל דָּמָא דְּחַמְרָא הֲווּ לָהּ בְּנֵי גּוּרְדָּאנֵי. דְּאָכְלָה חַרְדְּלָא הֲוָה לָהּ בְּנֵי זִילְזְלָנֵי. דְּאָכְלָה תְּחֵלֵי הֲווּ לָהּ בְּנֵי דּוּלְפָנֵי וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֵלֶק קְדוּשַׁת הַחִבּוּר (סימן קפג).

נפש יהודה כשות. י"א האפי"ן בל"א וי"א כמו חוטים דקים גדילים בסנה ואוכלים אותם וחזיז עשבים של זרע תבואה. אדמה מין עפר יש שאוכלין אותו לפעמים והוא לבן וכותבין בו והוא נתר קרייי"ד בל"א: **קרא**. רך הגדל בדקל שצומח כל שנה למעלה מן הענפים ונוסף בו וחבושא קוייט"ן בל"א. כופרא תמרים בקטנותן: **כמכא**. כותח הבבלי תמצית החלב מעורב בלחם ובמלח הרסנא דגים מטוגנין בקמח וציר ושומן שלהן מינייהו פסקא חלבא יש בדברים הללו שפוסקין חלב האשה ויש בהן שאין פוסקין החלב אלא עוכרין החלב: **בי רחייא**. מקול הרחיים יהיו בני נכפיים וולדים שמתעברות שם נופלים בהחולי נכפה. בני שמוטי ארוכי צואר והוי מום והדורך בדם של חמור ומשמש אחריו מטתו הוו להו בני גירדאני שלא יהיו לו שערות על ראשו אדם קרח ובעל גרב. דאכלה חרדלא חרדל בני זילזלני רעבתנין אוכלין הרבה. דאכלה תחלי כרישא והוא מין ירק. בני דולפני עיניהם זולפות מים תמיד:

וְגַם יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם סִימָן יָפֶה לַחוֹלֶה כְּפִי הַטֶּבַע, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵבִיאוּ *סֶמֶךְ מֵהַפְּסוּק, וְאוֹכְלִין הַמְסַיְּעִין אֶת הַחוֹלֶה וּבֶן דַּעַת יִבְחַר בַּחַיִּים, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נז, ב): שִׁשָּׁה דְּבָרִים סִימָן יָפֶה לַחוֹלֶה. וְאֵלּוּ הֵן: *עִטּוּשׁ, זֵיעָה, שְׁלְשׁוּל, קֶרִי, שֵׁינָה, חֲלוֹם. עִטּוּשׁ, דִּכְתִיב: "עָטִישׁוֹתָיו תָּהֵל אוֹר" (איוב מא, י); זֵיעָה, דִּכְתִיב: "בְּזֵעַת אַפֶּיךָ *תֹּאכַל לֶחֶם" (בראשית ג, יט); שְׁלְשׁוּל, דִּכְתִיב: "*מְהַר צֹעָה לְהִפָּתֵחַ" (ישעיה נא, יד); קֶרִי, דִּכְתִיב: "יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים" (שם נג, י); שֵׁינָה, דִּכְתִיב: "יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי" (איוב ג, יג); חֲלוֹם, דִּכְתִיב: "*וַתַּחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵינִי" (ישעיה לח, טז).

נפש יהודה סמך מהפסוק. ששמם נקרא על שם שהם טוב לאוכלם בלא זה אף הטבע נותן לקצת דברים האלו שהם טובים לחולה: **עיטוש**. היוצא מן החוטם ניסי"ן בל"א: **תאכל לחם**. תחיה ותאכל לחם: **מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת**. צועה מי שצריך להריק מעיו וכן הרקת כלי נקראת צעים שנאמר ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו יריקו במואב כתיב: **ותחלימני והחייני**. בחזקיהו כתיב:

שִׁשָּׁה דְבָרִים מְרַפְּאִים אֶת הַחוֹלֶה מַחֲלִיוֹ וּרְפוּאָתוֹ שְׁלֵמָה וכו'. כְּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק זֶה. עֲשָׂרָה דְבָרִים מַחֲזִירִים אֶת הַחוֹלֶה לְחָלְיוֹ וְחָלְיוֹ קָשֶׁה. וְאֵלּוּ הֵן: הָאוֹכֵל בְּשַׂר שׁוֹר וּבָשָׂר שָׁמֵן *וְשַׂחֲלַיִם וּבְשַׂר צְלִי וּבְשַׂר צִפֳּרִים וּבֵיצָה צְלוּיָה וְתִגְלַחַת וּבֵית הַמֶּרְחָץ, כְּבֵד וְחָלָב וּגְבִינָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף אֱגוֹזִים; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף *קִשּׁוּאִים, דְּתַנְיָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם קִשּׁוּאִים? מִפְּנֵי שֶׁהֵם קָשִׁים לַגּוּף כַּחֲרָבוֹת. וַאֲמְרִינָן עֲלָהּ: הָא *בְּדְרַבְרְבֵי הָא בְּדְזוּטְרֵי.

נפש יהודה שחלים. מיזירק שאוכלים אותו לשלשל: **קשואים**. קירב"ס בל"א: **בדרברבי**. קשין וזוטרי יפין:

וְאַחַר הַתַּלְמוּד נוֹלַד הָרַמְבַּ"ם בְּחִיר הַשֵּׁם, שֶׁלֵּם בְּתוֹרָה וּבְכָל חָכְמָה מְפֹאָרָה; וְכָלַל בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה, בְּסֵפֶר הַמַּדָּע, בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת, בְּפֶרֶק ד, *דְּבָרִים הַנְּאוֹתִים לְעִנְיָן זֶה לְכָל מִינֵי הַבְּרִיאוּת, כְּפִי חָכְמָתוֹ וּזְמַנּוֹ. וְאָמַר:

נפש יהודה דברים הנאותים. דברים שהם טובים בענין הרפואות לפי שצריך הרופא להבין בשכלו לרפואתו ולזמנו לפי עת השנה ולפי חוזק החולה:

הוֹאִיל וְהֵיוֹת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם *מִדַּרְכֵי הַשֵּׁם הוּא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּבִין אוֹ יֵדַע וְהוּא חוֹלֶה, צָרִיךְ הָאָדָם לְהַרְחִיק עַצְמוֹ מֵהַדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדְבָרִים הַמַּבְרִיאִין *וְהַמַּחְלִימִין. וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא יֹאכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב וְלֹא יִשְׂתֶּה אֶלָּא כְּשֶׁהוּא צָמֵא וְלֹא יַשְׁהֶה אֶת נְקָבָיו אֲפִילוּ שָׁעָה אַחַת, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהַשְׁתִּין אוֹ *לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו יַעֲמֹד מִיָּד.

נפש יהודה מדרכי השם הוא. שהקב"ה ברא גוף האדם שלם ובריא להבין בדרכי הטובים והישרים על כן צריך האדם להבין במה שהוא טוב ולהתרחק מן הרע: **והמחלימין**. שמבריאין ומרפאין לגוף: **להסך את רגליו**. יציאת הגדולים:

לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא כְּרֵיסוֹ, אֶלָּא יִפְחֹת כְּמוֹ *רְבִיעַ מִשְּׂבְעָתוֹ. *וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן אֶלָּא מְעַט וּמָזוּג בְּיַיִן. וּכְשֶׁמַּתְחִיל לְהִתְעַכֵּל בְּמֵעָיו שׁוֹתֶה מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת. וְלֹא יַרְבֶּה לִשְׁתּוֹת מַיִם, אֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן, עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לִנְקָבָיו. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁיְּהַלֵּךְ קֹדֶם אֲכִילָה עַד שֶׁיִּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ

יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, *אוֹ יִתְיַגַּע בְּרֶגַע אֶחָד. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר; יְעַנֶּה גּוּפוֹ וְיִיגַע בְּכָל יוֹם בַּבֹּקֶר עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וְיִתְיַגַּע בְּרֶגַע אֶחָד וְיִשְׁקֹט מְעַט, עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ - וְאוֹכֵל. וְאִם רָחַץ בְּחַמִּין אַחַר שֶׁיָּגַע הֲרֵי זֶה טוֹב וְאַחַר כָּךְ שׁוֹתֶה מְעַט וְאוֹכֵל.

נפש יהודה רביע. שישאיר חלק אחד מד' חלקים שיכול לאכול כדי שיהיה מקום פנוי בגופו שאם יכעוס יהא מקום לכעסו: **ולא ישתה מים**. לעולם אלא בתוך הסעודה מזוג עם היין: **או יתיגע**. שיהא מעט עיף בין ממלאכה בין מהליכה כדי שיתפרדו אבריו מעט וינענעו בו בני מעיו והכרס שהוא טוב לו להתעכל אכילתו ולבריאת גופו ולמראית פניו כי כשהאדם יושב תמיד ואינו עוסק במלאכה גופו חלש ואכילתו קשה להתעכל ופניו מוריקות:

לְעוֹלָם כְּשֶׁיֹּאכַל אָדָם יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ אוֹ יִטֶּה עַל שְׂמֹאלוֹ. וְלֹא יְהַלֵּךְ וְלֹא יִרְכַּב וְלֹא יְזַעֲזֵעַ עַצְמוֹ וְלֹא יְטַיֵּל עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְכָל הַמְּטַיֵּל אַחַר אֲכִילָתוֹ אוֹ שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל עַצְמוֹ חֳלָאִים רָעִים וְקָשִׁים.

הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת, דַּי לוֹ לָאָדָם לִישֹׁן שְׁלִישׁ, *שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְיִהְיוּ בְּסוֹף הַלַּיְלָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֶיהָ מִתְּחִלַּת שְׁנָתוֹ עַד שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ.

נפש יהודה שהוא שמונה שעות. וזה ישנתי אז כמנין אז. אז תשכיל כמנין אז ותלמוד. אז תצליח במשא ומתן שהם שלשה אז כמנין שעות יום ולילה:

לֹא יִישַׁן אָדָם עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עָרְפּוֹ, אֶלָּא עַל צִדּוֹ. בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה עַל צַד שְׂמֹאלוֹ וּבְסוֹף הַלַּיְלָה עַל צַד יָמִין, וְלֹא יִישַׁן סָמוּךְ לַאֲכִילָה אֶלָּא יַמְתִּין אַחַר אֲכִילָה כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא יִישַׁן בַּיּוֹם.

דְּבָרִים הַמְשַׁלְשְׁלִין בְּנֵי מֵעַיִם, כְּגוֹן: עֲנָבִים וּתְאֵנִים *וְתוּתִים וַאֲנָסִים וַאֲבַטִּיחִים וּמִינֵי הַקִּשּׁוּאִים וּמִינֵי הַמְלָפְפוֹנוֹת, אוֹכֵל אָדָם אוֹתָם בִּתְחִלָּה קֹדֶם אֲכִילָה. וְלֹא יְעָרְבָם עִם הַמָּזוֹן, אֶלָּא שׁוֹהֶה מְעַט עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִבֶּטֶן הָעֶלְיוֹן *וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ. וּדְבָרִים שֶׁהֵם מְאַמְּצִים בְּנֵי מֵעַיִם, כְּגוֹן: רִמּוֹנִים *וּפְרִישִׁים וְתַפּוּחִים וּקְרוֹסְטוּמְלִין, אוֹכֵל אָדָם תֵּכֶף לְמָזוֹנוֹ וְלֹא יַרְבֶּה מֵהֶן.

נפש יהודה ותותים. הגדילים בסנה ברוי"ן בע"ר ומלנו"ס ל"א אגסים פירות האילן בירע"ן בל"א אבטיחים פלוצ"ר ומיני הקשואים כגון קירב"ש קומקומר"ס בל"א ומיני הלפפונות ריב"ן מערי"ן בל"א והם כל שרשי האדמה שאוכלים אותם: **ואוכל מזונו**. ואחר כך יאכל סעודתו: **פרישים**. פרי כמין תפוח אצל עוקצו חד והולך ומתעבה למעלה ונמצא בארץ ישמעאל וקרוסטומלין פרי ונקרא בארץ ישמעאל ברקוק כמו תפוח קטן:

כְּשֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל בְּשַׂר עוֹף וּבְשַׂר בְּהֵמָה כְּאֶחָד, אוֹכֵל תְּחִלָּה בְּשַׂר הָעוֹף. וְכֵן בֵּיצִים וּבְשַׂר הָעוֹף, אוֹכֵל בְּתְחִלָּה בֵּיצִים. בְּשַׂר בְּהֵמָה דַּקָּה וּבְשַׂר בְּהֵמָה גַּסָּה, אוֹכֵל בְּתְחִלָּה בְּשַׂר בְּהֵמָה דַּקָּה. לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם דָּבָר הַקַּל וְאַחַר כָּךְ הַכָּבֵד.

בִּימוֹת הַחַמָּה אָדָם אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַקָּרִים וְלֹא יִרְבֶּה בְּתַבְלִין וְאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶץ. וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים אוֹכֵל אָדָם מַאֲכָלִים הַחַמִּים וּמַרְבֶּה בְּתַבְלִין וְאוֹכֵל מְעַט מִן הַחָרְדָּל וּמִן *הַחִלְתִּית. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה בְּמִקּוֹמוֹת הַקָּרִים וּבְמִקּוֹמוֹת הַחַמִּין, בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם כָּרָאוּי לוֹ.

נפש יהודה חלתית. עלים ששורין בחמין ושותין לרפואה:

יֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן: הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים, הַמְּלוּחִים הַיְשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיְשָׁנָה, *וְהַכְּמֵהִין וְהַפִּטְרִיּוֹת, וְהַבָּשָׂר הַמָּלִיחַ הַיָּשָׁן, וְיַיִן מִגִּתּוֹ, וְתַבְשִׁיל שֶׁשָּׁהָה עַד שֶׁנִּדַּף רֵיחוֹ. וְכֵן כָּל מַאֲכָל שֶׁרֵיחוֹ רַע אוֹ מַר בְּיוֹתֵר, הֲרֵי אֵלּוּ לַגּוּף כְּמוֹ סַם הַמָּוֶת.

נפש יהודה הכמהין והפטריות. מינים גדלים סמוך לארץ שוואמי"ן בל"א:

וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר, אֲבָל אֵינָם כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים לְרַע. לְפִיכָךְ רָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵהֶם אֶלָּא מְעַט וְאַחַר יָמִים רַבִּים, וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶן תָּמִיד, אוֹ לְאָכְלָן תָּמִיד עִם מְזוֹנוֹ, כְּגוֹן: דָּגִים גְּדוֹלִים וּגְבִינָה, וְחָלָב שֶׁשָּׁהָה אַחַר שֶׁנֶּחְלַב עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת וּבְשַׂר שְׁוָרִים גְּדוֹלִים וּתְיָשִׁים גְּדוֹלִים *וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים וְהַסַּפִּיר וְלֶחֶם שְׂעוֹרִים וְלֶחֶם מַצּוֹת וְהַכְּרוּב וְהֶחָצִיר וְהַבְּצָלִים וְהַשּׁוּמִים וְהַחַרְדָּל וְהַצְּנוֹן - כָּל אֵלּוּ מַאֲכָלוֹת רָעִים הֵן. אֵין רָאוּי לָאָדָם לֶאֱכֹל מֵאֵלּוּ אֶלָּא מְעַט עַד מְאֹד וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה לֹא יֹאכַל מֵהֶם כְּלָל. וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים בְּלִבַּד לֹא בִימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִימוֹת הַגְּשָׁמִים. *וְהַדְּלוּעִים אוֹכֵל מֵהֶם בִּימוֹת הַחַמָּה.

נפש יהודה והפול. באני"ן ערבי"ז בל"א והעדשים והספיר הם מיני קטניות קטנים והספיר נמצא בארץ ישמעאל והם שחורים ולחם מצות שהם כמצות בלא שאור והכרוב שטרונ"ק בל"א והם הגזע מין הירק והחציר מין ירק כמו ואת החציר ואת הבצלים אשלי"ך בל"א: **ודלועים**. פלוצ"ר בל"א והוא מין קישות:

וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים וְאֵינָם כְּמוֹ אֵלּוּ, *וְהֵם: עוֹף הַמַּיִם וּבְנֵי יוֹנָה הַקְּטַנִּים וְהַתְּמָרִים *וְלֶחֶם הַקָּלוּי בְּשֶׁמֶן, אוֹ לֶחֶם שֶׁנִּלּוֹשׁ בְּשֶׁמֶן וְהַסֹּלֶת שֶׁנִּפּוּ אוֹתָהּ כָּל צָרְכָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בָּהּ רֵיחַ מוֹרָסָן, *וְהַצִּיר וְהַמּוּרְיָס - אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ. וְאָדָם שֶׁהוּא חָכָם וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ וְלֹא יִמְשֹׁךְ אַחַר תַּאֲוָתוֹ וְלֹא יֹאכַל מִכָּל הַנִּזְכָּרִים כְּלוּם, אֶלָּא אִם נִצְרַךְ לָהֶם לִרְפוּאָה, הֲרֵי זֶה גִּבּוֹר.

נפש יהודה והם עוף המים. שגידולן באגמים: **ולחם הקלוי בשמן**. מטוגן בשמן שאינו של זית: **והציר**. הוא נעשה מן דגים שכובשין ודוחקין אותן ואותו לחלוחית היוצא מהן נקרא ציר ומטבילין בו הפת ומורייס גם כן ציר הוא ששופכין חומץ ויין על דגים כבושים:

לְעוֹלָם יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִפֵּרוֹת וְלֹא יַרְבֶּה מֵהֶם וַאֲפִילוּ יְבֵשִׁין, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר רְטֻבִּין, אֲבָל קוֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן הֲרֵי הֵם רְעִים לַגּוּף. *הַחֲרוּבִין רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפֵּרוֹת *הַחֲמוּצִים רָעִים וְאֵין אוֹכְלִין מֵהֶם אֶלָּא מְעַט בֵּימוֹת הַחַמָּה וּבְמָקוֹמוֹת הַחַמִּין. וְהַתְּאֵנִים וְהָעֲנָבִים *וְהַשְּׁקֵדִים טוֹבִים *בֵּין רְטֻבִּין בֵּין יְבֵשִׁים וְאוֹכֵל מֵהֶן אָדָם כָּל צָרְכּוֹ, אֲבָל לֹא יַתְמִיד אָדָם אֲכִילָתוֹ מֵהֶם, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פֵּרוֹת הָאִילָן.

נפש יהודה וחרובין. בוק"ש האר"ן בל"א: **החמוצים**. שכובשין אותן בחומץ ומלח: **שקדים**. מנדל"ן בל"א הם טובים: **בין רטובין**. שאוכלין אותן עם קליפתן מטוגן בדבש:

וְהַדְּבַשׁ וְהַיַּיִן רַע לַקְּטַנִּים וְיָפֶה לְזְקֵנִים, וְכָל שֶׁכֵּן בֵּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם שֶׁיִּהְיוּ מֵעָיו רָפִים כָּל יָמָיו וְיִהְיֶה קָרוֹב לְשִׁלְשׁוּל מְעַט. זֶה כְּלָל גָּדוֹל מְאֹד בִּרְפוּאָה, כָּל זְמַן *שֶׁהַרְעִי הוּא נִמְנָע, אוֹ יֵצֵא בְּקֹשִׁי - חֳלָאִים רַבִּים בָּאִים עָלָיו. וּבַמֶּה יַרְפֶּה אָדָם מֵעָיו אִם נִתְאַמְּצוּ מְעַט? אִם הָיָה בָּחוּר יֹאכַל בַּבֹּקֶר מְלוּחִים שְׁלוּקִים מְתֻבָּלִים בְּשֶׁמֶן זַיִת וּבְמוֹרְיָס וּבְמֶלַח; וְאִם הָיָה זָקֵן יִשְׁתֶּה דְּבַשׁ מָזוּג בְּמַיִם חַמִּים בַּבֹּקֶר וְיִשְׁהֶה כְּמוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל סְעוּדָתוֹ. וְיֵעָשֶׂה כֵּן יוֹם אַחַר יוֹם, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים, אִם צָרִיךְ לְכָךְ, עַד שֶׁיִּרְפּוּ מֵעָיו.

נפש יהודה שהרעי הוא נמנע. שאין יכול לעשות צרכו כשאר בני אדם בכל יום אלא יומים או יותר או שיוצא בקושי מתוך שהיא עבה ונשרף בו:

וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ בִּבְרִיאוּת הַגּוּף: כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מִתְעַמֵּל וְיָגֵעַ הַרְבֵּה *וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ וּמֵעָיו רָפִים, אֵין חֹלִי בָּא עָלָיו וְכֹחוֹ מִתְחַזֵּק, וַאֲפִילוּ אָכַל מַאֲכָלוֹת רָעִים.

נפש יהודה ואינו שבע. שאינו אוכל עד שמלאה כריסו ואפילו שאכל לפעמים מאכל שהוא רע מאחר שאינו אוכל הרבה כמנהגו וגם מעיו הם בקו הבריאה יש לו כח לעמוד כנגדו ואינו מזיק לו:

וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְבֶטַח *וְאֵינוֹ מִתְעַמֵּל, אוֹ מַשֶּׂהוּ נָקְבִיו, אוֹ שֶׁמֵּעָיו קָשִׁים, אֲפִילוּ אוֹכֵל מַאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשָׁמַר עַצְמוֹ עַל פִּי הָרְפוּאָה - כָּל יָמָיו יִהְיוּ מַכְאוֹבִים וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ.

נפש יהודה ואינו מתעמל. לעשות שום דבר מלאכה:

וַאֲכִילָה גַּסָּה לְגוּף כָּל אָדָם כְּמוֹ סַם הַמָּוֶת וְהִיא רֹאשׁ הַתַּחֲלוּאִים. רֹב הַחֳלָאִים הַבָּאִים עַל אָדָם אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא בִּטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה

אֲפִילוּ מְמַאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "שֹׂמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" וגו' (משלי כא, כג), כְּלוֹמַר, שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכֹל מַאֲכָל רָע *אוֹ מִלִּשְׁבֹּעַ, וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא מִצָּרָכָיו.

נפש יהודה או מלשבוע. שיפסיק מלאכול קודם שישבע וזה צדיק אוכל לשובע נפשו שאכילתו טוב לו ומשביע נפשו שאוכל ואינו מתענה ורשע אוכל ומתענה שאינו פוסק עד שבטנו מלא ואז הוא רע לו וזה שאמר ובטן רשעים תחסר ומאכל יש לו רק שרוצה עוד בטן ומרמז בו גם לבטן ממש לזנות שאינו מספיק באשתו:

דֶּרֶךְ הָרְחִיצָה, שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ מִשִּׁבְעָה יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים. לֹא יִכָּנֵס סָמוּךְ לַאֲכִילָה וְלֹא כְּשֶׁהוּאֲרְעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל בְּמֵעָיו. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין שֶׁאֵין גּוּפוֹ נִכְוֶה בָּהֶם, וְרֹאשׁוֹ בִּלְבַד בְּחַמִּין *שֶׁגּוּפוֹ נִכְוֶה בָּהֶם וְאַחַר כָּךְ יִרְחַץ גּוּפוֹ בְּפוֹשְׁרִין וְאַחַר כָּךְ יִרְחַץ בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפּוֹשְׁרִין, עַד שֶׁיִּרְחַץ בְּצוֹנֵן. וְלֹא יַעֲבִיר עַל רֹאשׁוֹ כְּלָל, לֹא פּוֹשְׁרִין וְלֹא צוֹנֵן, וְלֹא יִרְחַץ בְּצוֹנֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְלֹא יִרְחַץ עַד שֶׁיְּזִיעַ *וְיִפָּרֵךְ כָּל גּוּפוֹ. וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמֶּרְחָץ, אֶלָּא כְּשֶׁיְּזִיעַ וְיִפָּרֵךְ כָּל גּוּפוֹ יִשְׁתַּטֵּף וְיֵצֵא. וּבוֹדֵק עַצְמוֹ תָּמִיד קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ וְאַחַר שֶׁיֵּצֵא, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לִנְקָבָיו. וְכֵן בּוֹדֵק עַצְמוֹ תָּמִיד קֹדֶם אֲכִילָה וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחַר בְּעִילָה וְקֹדֶם שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחַר שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל וְקֹדֶם שֶׁיִּישַׁן *סַךְ הַכֹּל עֲשָׂרָה.

נפש יהודה שגופו נכוה. כלומר שיהיה חם כמו שאפשר לו לרחוץ בו אבל לגופו אין צריך כל כך להיות חם: **ויפרך כל גופו.** שיהיו מגרדין אותו במרחץ כדרך שעושין במרחץ שהבלן רוחץ ומגרד הנרחצים וי"מ ויפרך כל גופו שיפשוט ידיו ואבריו בחוזק רענל"ן בל"א: **סך הכל.** כמה פעמים שצריך לבדוק את עצמו אם צריך לנקביו הם עשרה פעמים זה אחר זה:

וּכְשֶׁיֵּצֵא אָדָם מִן הַמֶּרְחָץ יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וְיכַסֶּה רֹאשׁוֹ בַּבַּיִת הַחִיצוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בּוֹ הָרוּחַ הַקָּרָה. וְאָפִילוּ בִּימוֹת הַחַמָּה צָרִיךְ לִזָּהֵר. וְיִשְׁהֶה אַחַר שֶׁיֵּצֵא וְאַחַר שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיָנוּחַ גּוּפוֹ וְיָסִיר הַחֲמִימוּת וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. אִם יִישַׁן מְעַט כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה, הֲרֵי זֶה יָפֶה מְאֹד. לֹא יִשְׁתֶּה מַיִם קָרִים כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם צָמָא כְּשֶׁיָּצָא וְאֵינוֹ יָכוֹל לְמְנֹעַ עַצְמוֹ, יְעָרֵב הַמַּיִם בְּיַיִן אוֹ בִּדְבָשׁ וְיִשְׁתֶּה. וְאִם סָךְ בְּשֶׁמֶן בַּמֶּרְחָץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אַחַר שֶׁיִּשְׁתַּטֵּף, הֲרֵי זֶה טוֹב. וְלֹא יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ לְהַקִּיז דָּם תָּמִיד, וְלֹא יַקִּיז דָּם אֶלָּא אִם יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּיוֹתֵר. וְלֹא יַקִּיז לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא בִּימֵי נִיסָן וּבִימֵי תִשְׁרֵי מְעַט. וּמֵאַחַר חֲמִשִּׁים שָׁנָה לֹא יַקִּיז כְּלָל. וְלֹא יַקִּיז אָדָם דָּם וְיִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ בּוֹ בַּיּוֹם. וְלֹא יַקִּיז וְיֵצֵא לַדֶּרֶךְ, וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיָּבוֹא מִן הַדֶּרֶךְ. וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּיוֹם הַהַקָּזָה פָּחוֹת מִמַּה שֶׁהוּא רָגִיל וְיָנוּחַ בְּיוֹם הַהַקָּזָה וְלֹא יִטָּיֵל.

וְגַם דִּבֵּר בְּמִעוּט הַמִּשְׁגָּל *וּבְסֵדֶר עֲשִׂיָּתוֹ לְשֵׁם מִצְוָה. וּמִי שֶׁהוּא זָרִיז בַּדָּבָר יְהֵא בָּרִיא כָּל יָמָיו בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

נפש יהודה ובסדר עשיתו לשם מצוה. אפילו היה אותו פעם שהקיז דם עונתו שלו והוא עונת מצוה מכל מקום יפרוש עצמו באותו פעם מלשמש מטתו:

פֶּרֶק רְבִיעִי [שיז]

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת בְּכָל דָּבָר וּבַאֲכִילָתוֹ, בֵּין כְּשֶׁאוֹכֵל בְּבֵיתוֹ בֵּין כְּשֶׁאוֹכֵל בַּחֲבוּרָה אוֹ עִם אוּשְׁפִּיזִיכְנוֹ. בַּבַּיִת כֵּיצַד? כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק כִּסּוּי הַדָּם (חולין פד, ב): דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, זִימְנִין אָמַר לָהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַמֵּי וְזִמְנִין אָמַר לָהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי: מַאי דִּכְתִיב: "*טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה" וגו' (תהלים קיב, ה)? לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם וְיִשְׁתֶּה פָּחוֹת מִמַּה *שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק א בְּכְלָל נְשׂוּאֵי אִשָּׁה (סימן קעה).

נפש יהודה טוב איש חונן ומלוה. דלים ויכלכל דבריו במשפט לפי היכולת יהא עומד על צרכיו ולא בכל תאות לבו: **שיש לו.** דהיינו פחות מכדי היכולת וילבש ויתכסה לפי היכולת שלא יתבייש ויכבד אשתו יותר לפי היכולת:

וְאִם יֵשׁ שַׁמָּשׁ לְפָנָיו, יַטְעִימֶנּוּ מֵאֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה. כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת, פֶּרֶק אַף־עַל־פִּי (סא, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר חֲנִינָא: *הַכֹּל מַשְׁהִין בִּפְנֵי שַׁמָּשׁ, *חוּץ מִבְּשָׂר וְיַיִן. אָמַר רַב חִסְדָּא: בְּשָׂר שָׁמֵן וְיַיִן יָשָׁן. אָמַר רָבָא: בְּשָׂר שָׁמֵן כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ וְיַיִן יָשָׁן *בְּתָקוּפַת תַּמּוּז. אָמַר רַב עָנָן בַּר תַּחְלִיפָא: הָוֶה קָאֵימְנָא קַמֵּיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל וַהֲוָה קָאָכֵל תַּבְשִׁילָא *דְּאַרְדֵי *וְאִי לָא דְּיָהֵיב לִי מִינֵיהּ אִיסְתַּכְנִי. אָמַר רַב אַשֵׁי: הֲוֵיתִי קַמֵּיהּ דְּרַב כַּהֲנָא וַהֲוָה קָא אָכֵל *גַּרְגְּלִידֵי דְּלִפְתָּא בְּחַלָּא וְאִי לָא דְּיָהֵיב לִי מִינֵיהּ אִיסְתַּכְנִי. רַב פַּפָּא אָמַר: תַּמְרֵי דְּהִינוּנְיָתָא. כְּלָלָא דְּמִלְתָא: כָּל מִידֵּי דְּאִית לֵיהּ רֵיחָא *וְאִית לֵיהּ קְיוּהָא. אֲבוּהוּ בַּר אִיהִי וּמְנָיְמִין בַּר אִיהִי, *מַר סָפֵי מְחַד מִינָא וּמַר סָפֵי מִכָּל מִינָא וּמִינָא. מַר אִשְׁתָּעֵי אֵלְיָהוּ בַּהֲדֵיהּ וּמַר לָא מִשְׁתָּעֵי אֵלְיָהוּ בַּהֲדֵיהּ. הַנָּהוּ תְּרֵי חֲסִידֵי, וְאָמְרֵי לָהּ רַב מָארִי וְרַב פִּנְחָס בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא, *מַר קָדִים וְסָפֵי וּמַר מְאַחֵר וְסָפֵי. מָאן דְּקָדִים וְסָפֵי קָדִים אֵלְיָהוּ וּמִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵיהּ, דְּמְאַחֵר וְסָפֵי לָא מִשְׁתָּעֵי אֵלְיָהוּ בַּהֲדֵיהּ.

נפש יהודה הכל משהין. המשמש בסעודה ואוכלין לפניו ושוהין מלהאכילו עד שיקומו הקרואים: **חוץ מבשר.** שמן ויין ישן, שמתאוה להם ומצטער: **בתקופת תמוז.** שהריח חזק וחום היום מחרחר בו באדם כארס כלומר מתבלע בו הריח ומסכן אותו אם לא אכל ממנו: **דארדי.** פירוש כמהין ופטריות: **ואי לא דיהיב לי מיניה אסתכני.** הייתי מסוכן לאחזני בולמוס מחמת תאות רעבוני: **גרגלידי.** חתיכות דקות ועגולות של לפת שרשים שאוכלים בחומץ ונראה לי שהוא מה שקורין רוט"י ריב"ן או צוויק"ל בל"א:

ואית ליה קיוהא. או אית ליה קיוהא קהיון שיניים אילי"ג בל"א מזיק את מי שאוכלין בפניו ואינו אוכל: **מר ספי**. מאכיל את השמש מכל מין ומין שאכל ומר ספי מחד מינא מתחלת סעודה לשובע ומשאיר המינין משהה עד שיגמור סעודתו: **מר קדים וספי**. מאכיל לשמש קודם שיתן לפניו ומר מאחר וספי מכל מין ומין לאחר שנתן לפניו ולפני האורחין. דקדים וספי משתעי אליהו בהדיה לפי שכשנותן לפניהן והוא רואה ומתאוה ומצטער ופעמים שיש אורחין הרבה ומעכב הרבה מליתן לשמש:

וַיַּאֲרִיךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ, לְפִי שֶׁאִם יָבוֹא עָנִי יִמְצָא שֻׁלְחָן עָרוּךְ לֶאֱכֹל, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (נד, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַאֲרִיכִין יָמָיו שֶׁל אָדָם. וְאֵלּוּ הֵן: *הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ וְהַמַּאֲרִיךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ וְהַמַּאֲרִיךְ בְּבֵית הַכִּסֵּא.

נפש יהודה המאריך בתפלתו. שיתפלל בכוונה ומאריך על שולחנו שמא יבא עני ומפרנסו והמאריך בבית הכסא רפואה היא לו:

וְאִם, חַס וְשָׁלוֹם, יִהְיֶה שְׁנַת בַּצֹּרֶת יַרְעִיב עַצְמוֹ, אֲפִילוּ יִהְיֶה לוֹ אֹכֶל רַב, כְּדֵי שֶׁיְּצַטַּעֵר עִם הַצִּבּוּר, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (יא, א): אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ בְּשָׁנֵי רָעָבוֹן נִצּוֹל *מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרָעָב פָּדְךָ מִמָּוֶת" וגו' (איוב ה, כ).

נפש יהודה ממיתה משונה. כל מיתה שאינה בידי מלאך המות כגון ברעב ובחרב כל מיתה שאינה על מטתו בדרך כל אדם נקרא מיתה משונה:

וּכְשֶׁיֹּאכַל בַּחֲבוּרָה אוֹ עִם אוּשְׁפִּיזְכָּנוֹ יְהֵא זָהִיר בְּדַרְכֵי הַמּוּסָר, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (מו, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: *בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ, כְּדֵי שֶׁיִּבְצַע בָּעַיִן יָפָה; וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ לְבַעַל הַבַּיִת. מַאי מְבָרֵךְ? יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יֵבוֹשׁ בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא. וְרַבִּי מוֹסִיף בָּהּ דְּבָרִים: וְתִצְלַח בְּכָל נְכָסֶיךָ וְיִהְיוּ נְכָסֶיךָ וּנְכָסֵינוּ מַצְלִיחִין וּקְרוֹבִין לָעִיר וְלֹא יִשָּׁלֵט שָׂטָן בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְאַל יְזַדֵּקֵק לְפָנֶיךָ וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוּם חֵטְא וְשׁוּם הִרְהוּר עֲבֵרָה וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

נפש יהודה בעל הבית בוצע. ברכת המוציא ואורח מברך ברכת זימון:

וַאֲמָרִינָן נַמֵּי הָתָם (מז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: *שְׁנַיִם מַמְתִּינִין זֶה לָזֶה בְּקַעֲרָה, שְׁלֹשָׁה אֵין מַמְתִּינִין. וְהַבּוֹצֵעַ *פּוֹשֵׁט יָדוֹ תְּחִלָּה. וְאִם בָּא לַחֲלֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ לְמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

נפש יהודה שנים ממתינין. אם שנים הם שאוכלים צריך להמתין על חבירו ולא יאכל עד שיאכל חבירו אבל אם הם ג' אוכלין שנים ואין צריכין להמתין על השלישי: **פושט ידו תחלה**. לקערה ואוכלו:

וַאֲמִרִינָן בְּמַסֶּכֶת יוֹם טוֹב, פֶּרֶק אֵין צָדִין (כה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הַשּׁוֹתֶה כּוֹסוֹ בְּבֵית אַחַת הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה, בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בִּשְׁלֹשָׁה הֲרֵי זֶה מְגַסֵּי הָרוּחַ.

וּכְשֶׁיִּתְאָרַח אֵצֶל אַכְסַנַאי אַל יִרְאֶה עַצְמוֹ כְּגַרְגְּרָן *לְהַשְׁלִים כָּל מַאֲכָל שֶׁיְּנִיחוּ לְפָנָיו, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נג, ב): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: מִימַי *לֹא נִצְחַנִי אָדָם אֶלָּא אִשָּׁה, תִּינוֹק וְתִינֹקֶת. אִשָּׁה מַאי הִיא? דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: פַּעַם אַחַת נִתְאָרַחְתִּי אֵצֶל אַכְסַנְיָא אַחַת וְעָשְׂתָה לִי פּוֹלִין. פַּעַם אַחַת סָעַדְתִּי וְלֹא שִׁיַּרְתִּי כְלוּם; שְׁנִית - סָעַדְתִּי וְלֹא שִׁיַּרְתִּי כְלוּם; שְׁלִישִׁית - *הִקְדִּימָתְנִי בְּמֶלַח. כֵּיוָן *שֶׁלְּעַסְתִּי מָשַׁכְתִּי יָדַי הֵימֶנּוּ. אָמְרָה לִי: רַבִּי, מִפְּנֵי מָה מָשַׁכְתָּ יָדֶיךָ? אָמַרְתִּי לָהּ: כְּבָר סָעַדְתִּי מִבְּעֶרֶב. אָמְרָה לִי: הָיָה לְךָ לִמְשׁוֹךְ יָדֶיךָ מִן הַפַּת, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: *אֵין מְשַׁיְּרִין פֵּאָה בְּאִלְפָּס אֲבָל מְשַׁיְּרִין פֵּאָה בְּקֶעֲרָה. תִּינֹקֶת מַאי הִיא? פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהָיְתָה הַדֶּרֶךְ עוֹבֶרֶת בַּשָּׂדֶה. אָמְרָה לִי תִּינֹקֶת אַחַת: רַבִּי, לָאו שָׂדֶה הִיא זוֹ? אָמַרְתִּי לָהּ: *בְּדֶרֶךְ כְּבוּשָׁה אֲנִכִי הוֹלֵךְ. אָמְרָה לִי: לִסְטִים כְּמוֹתְךָ כְּבָשׁוּהָ. תִּינוֹק מַאי הִיא? פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְרָאִיתִי תִּינוֹק אֶחָד יוֹשֵׁב *בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים. אָמַרְתִּי לוֹ: בְּנִי, בְּאֵי זוֹ דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לָעִיר? אָמַר לִי: זוֹ *אֲרֻכָּה וּקְצָרָה וְזוֹ קְצָרָה וַאֲרֻכָּה. הָלַכְתִּי בַקְּצָרָה. כֵּיוָן שֶׁהִגַּעְתִּי לָעִיר הָיוּ מַקִּיפוֹת אוֹתָהּ גִּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים. חָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי. עַד שֶׁהִגַּעְתִּי לַתִּינוֹק. אָמַרְתִּי לוֹ: וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי: "זוֹ הִיא קְצָרָה"? אָמַר לִי: וְלֹא כָךְ אָמַרְתִּי לְךָ: "זוֹ קְצָרָה וַאֲרֻכָּה"? עָמַדְתִּי וְנִשַּׁקְתִּיו עַל רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתִּי: אַשְׁרֵיכֶם, יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֻּלְּכֶם אַתֶּם חֲכָמִים, מִגְּדוֹלֵיכֶם עַד קְטַנֵּיכֶם.

נפש יהודה להשלים. לאכול הכל ולא ישייר מהם: **לא נצחני אדם**. בדברים: **הקדיחתו במלח**. שרפתו כמו כי אש קדחה באפי כלומר נתנה בו מלח יותר מדאי: **שלעסתי**. המאכל בשיני וטעמתי מיד המלח: **אין משיירין פאה באילפס**. כשהשמש מערה מן האילפס לתוך הקערה אין דרך להניח באילפס כלום לצרכו אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא מאכל שמש: **בדרך כבושה**. שכבש ונדרך הארץ מדריסת רגלי האדם שכבר הלכו בה בני אדם ועשאו דרך במסלה נעלה תרגום באורח כבישא נסק: **פרשת דרכים**. שדרך פורש לכאן ולכאן: **ארוכה**. שמאריך הדרך וקצרה שמוצא מבוא העיר פנוי ליכנס:

וְהַמִּתְאַכְסֵן עִם חֲבֵרוֹ כָּל מַה שֶּׁיִּגְזֹר עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת יַעֲשֶׂה, כִּדְגָרְסִינָן הָתָם: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אַנְטִיפְּרָס שֶׁהָיוּ אוֹרְחִין נִכְנָסִין אֶצְלוֹ וְגָזַר עֲלֵיהֶם שֶׁיֹּאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ. וְהֵם *נוֹדְרִין וּמְבַדִּין. וּבְשָׁעַת פְּטִירָתָן הָיָה מַלְקֶה אוֹתָן. נִשְׁמְעוּ הַדְּבָרִים אֵצֶל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וַחֲכָמִים, הָיוּ *מְקַנְתְּרִין בַּדָּבָר. אָמְרוּ: מִי יֵלֵךְ וְיוֹדִיעֵנוּ? אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אֲנִי אֵלֵךְ

וְאָרְאֶה מַה מַּעֲשָׂיו. אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ לְשָׁלוֹם. הָלַךְ וּמְצָאוֹ יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ, אָמַר לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי. אָמַר לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי אָמַר לוֹ: כְּלוּם אַתָּה צָרִיךְ? אָמַר לוֹ: לֵינָה אֲנִי צָרִיךְ. אָמַר לוֹ: שֵׁב לְשָׁלוֹם. יָשְׁבוּ שְׁנֵיהֶם וְעָסְקוּ בַּתּוֹרָה עַד לָעֶרֶב. אָמַר לֵיהּ: נֵלֵךְ לַמֶּרְחָץ. אָמַר לֵיהּ: לֵךְ כִּרְצוֹנְךָ. הָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִתְיָרֵא שֶׁמָּא *יְקַפְּחֻנוּ עַל שׁוֹקָיו. לְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ, אָכְלוּ וְשָׁתוּ. כֵּיוָן שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, אָמַר לֵיהּ: מִי מְלַוֵּינִי? אָמַר לֵיהּ: אֲנִי. וְהָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְחַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ: מָה אָשִׁיב לְחֲכָמִים שֶׁשִּׁגְּרוּנִי? נִפְנָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לַאֲחוֹרָיו. אָמַר לֵיהּ: לָמָּה נִפְנֵיתָ? אָמַר לֵיהּ: דְּבָר אֲנִי צָרִיךְ לִשְׁאֹל מִמְּךָ. אָמַר לֵיהּ: אֱמֹר. אָמַר לֵיהּ: מִפְּנֵי מָה בְּנֵי אָדָם הַנִּכְנָסִין אֲצָלְךָ אַתָּה מַלְקֶה אוֹתָן וְלִי לֹא הִלְקֵיתָ? אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, אַתָּה חָכָם וּבְיָדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ; וּבְנֵי אָדָם הַנִּכְנָסִין אֲצָלַי גָּזַרְתִּי עֲלֵיהֶן שֶׁיְּהוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְהֵן נוֹדְרִין בַּתּוֹרָה וּמְבַדִּין, וְלִי מַסֹּרֶת חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנּוֹדֵר וּבוֹדֶה, סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. אָמַר לוֹ: וְכָךְ אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶן? אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: גּוֹזֵר אֲנִי שֶׁתַּלְקֶה אוֹתָן אַרְבָּעִים וְאַרְבָּעִים, אַרְבָּעִים בִּשְׁבִילְךָ וְאַרְבָּעִים בִּשְׁבִיל חֲכָמִים שֶׁשִּׁגְּרוּנִי אֶצְלְךָ. הָלַךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְסִפֵּר הַדְּבָרִים לִפְנֵי חֲכָמִים.

נפש יהודה נודרין. נשבעין בתורה שאינן אוכלין ומבדין ואוכלין ואפשר שבא ומצא שאוכלין בלא ידיעתו או שהיו מתחרטין והתירו שבועתן ואף על פי כן הלקוהו שלא יהיו רגילין בשבועה פעם אחרת: **מקנתרין**. עליו, לשון כעס ורוגז: **יקפחנו**. תרגום וערפתו ותקפח לשון טפיחה מכה והרג שהיה רבי יהושע מתירא שמא ילקה אותו כדרך שהיה מלקה לאורחים:

עַל כֵּן אַל יְסָרֵב אָדָם בְּכָל מַה שֶּׁיְּגַזֵּר עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת. וְגַם מִכָּל מַה שֶּׁיַּעֲרֹךְ שֻׁלְחָנוֹ, בַּעַל הַבַּיִת, אַל יִתֵּן מִמֶּנּוּ הָאוֹרֵחַ כְּלוּם אֲפִילוּ לְבָנָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת בְּלִי רְשׁוּתוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת חוּלִין, פֶּרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (צד, א): מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁזִּמֵּן אוֹרְחִין *בִּשְׁנֵי בַצֹּרֶת וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּחֵלֶק אוֹנָאַת דְּבָרִים בְּנֵר שֵׁנִי (סימן מו).

נפש יהודה בשני בצורת. עת רעב ולא היו לו רק שלשה ביצים ונתן לכל אחד ביצה ובא בנו של בעל הבית ונתן לו כל אחד ביצתו כיון שבא בעל הבית הרג בנו והרג עצמו עם אשתו ונהרגו ג' נפשות על ידיהם:

וּלְעוֹלָם יְדַמֶּה בְּלִבּוֹ הָאוֹרֵחַ וְיֹאמַר, שֶׁכָּל מַה שֶּׁטָּרַח בַּעַל הַבַּיִת בַּסְּעוּדָה הָיָה בִּשְׁבִילוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נח, א) בִּכְלָל דִּבְרֵי בֶן זוֹמָא: הוּא הָיָה אוֹמֵר: אוֹרֵחַ טוֹב מַהוּ אוֹמֵר? כַּמָּה טְרָחוֹת טָרַח לִי בַּעַל הַבַּיִת, כַּמָּה בָּשָׂר הֵבִיא, כַּמָּה יַיִן הֵבִיא, כַּמָּה גְּלוּסְקָאוֹת הֵבִיא - כָּל מַה שֶּׁטָּרַח לֹא טָרַח אֶלָּא בִּשְׁבִילִי. אַכְסַנַאי רַע מַהוּ אוֹמֵר? כָּל מַה שֶּׁטָּרַח לֹא טָרַח אֶלָּא בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו. עַל אַכְסַנַאי טוֹב מַהוּ אוֹמֵר? "*זָכוֹר כִּי־תַשְׂגִּיא *אֲשֶׁר

שִׁרְרוּ אֲנָשִׁים" (איוב לו, כד), וְעַל אוֹרַח רַע כְּתִיב "לָכֵן יְרֵאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי לֵב" (איוב לז, כד).

נפש יהודה זכור. שאורח זוכר מעשי ב"ב הטובים שגמל עמו והשגיא פעלו לכבודו: **אשר שוררו**. שראו אנשים איך שכבד לאורח ונתכבד על ידו גם מאחרים: **לכן יראוהו**. על שמתיראין ממנו שמגנין אותם לא יראה שיצא ממנו חכם לב:

וְהָאוֹרֵחַ אַל יָבִיא עִמּוֹ אוֹרֵחַ אַחֵר בְּלִי רְשׁוּת בַּעַל הַבַּיִת, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת (צח, ב): כָּתוּב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא: הַכֹּל שְׁקַלְתִּי בְכַף מֹזְנַיִם וְלֹא מָצָאתִי *קַל מִסֶּבִּין, וְקַל מִסֶּבִּין - חָתָן הַדָּר *בְּבֵית חְמִיו וְקַל מֵחָתָן *אוֹרֵחַ מַכְנִיס אוֹרֵחַ, וְקַל מֵאוֹרֵחַ מַכְנִיס אוֹרֵחַ - מֵשִׁיב דָּבָר בְּטֶרֶם יִשְׁמָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵשִׁיב דָּבָר בְּטֶרֶם יִשְׁמָע אִוֶּלֶת הִיא־לוֹ וּכְלִמָּה" (משלי יח, יג).

נפש יהודה קל מסובין. לאו דוקא אלא דבר גרוע ולהכי נקט סובין ולא נוצה דפסולת הוא: **בבית חמיו**. כדאמרינן בפסחים הוי זהיר באשתך מחתנה הראשון אמרי לה משום חשד ואמרי לה משום ממון ואיתא להא ואיתא להא ומיהו ה"ה לכל החתנים אלא שמן הראשון צריך ליזהר חמיו יותר: **אורח מכניס אורח**. דיו שמהנה לו בעל הבית:

מָצָאתִי כָּתוּב בְּמַאֲמַר חַיֵּי עוֹלָם, בְּעִנְיַן זֶה: אִם בָּאוּ אוֹרְחִים לְבֵיתוֹ יְקַבְּלֵם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וּמֵיָּד בְּבוֹאָם יָשִׂים לִפְנֵיהֶם לֶאֱכֹל, כִּי פְּעָמִים שֶׁהֶעָנִי בָּא מִדַּרְכּוֹ רָעֵב וְהוּא בּוֹשׁ לִשְׁאֹל. וְיִתֵּן לַחְמוֹ וּמֵימָיו וְכָל אֲשֶׁר יוּכַל בְּפָנִים מְאִירוֹת וּבְשִׂמְחָה. וְאַף אִם יֵשׁ בְּלִבּוֹ דְּאָגָה *יְסִירָנָּה מִלִּבּוֹ בִּפְנֵיהֶם וִינַחֲמֵם בִּדְבָרִים וְיִהְיֶה לָהֶם לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ. וְאַף אִם יֵשׁ לוֹ מֵאָה עֲבָדִים אוֹ שְׁפָחוֹת יִטְרַח הוּא בְעַצְמוֹ וְיַעֲמֹד עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי מִי לָנוּ גָדוֹל כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁשִּׁמֵּשׁ לַמַּלְאָכִים, וְהָיוּ לוֹ כַּמָּה עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי בֵיתוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּדְמוּ לוֹ *כְּעַרְבִיִּים. וְכָל מַה שֶּׁעָשָׂה לָהֶם בְּעַצְמוֹ *שִׁלֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו בְּכָבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ. וְאַל יֹאמַר בִּפְנֵיהֶם *קְצַת מִתְּלָאוֹתָיו, כִּי דְּבָרִים אֵלֶּה מְשַׁבְּרִין רוּחָם, כִּמְדֻמֶּה לָהֶם שֶׁבִּשְׁבִילָם הוּא אוֹמֵר כָּךְ וְכִמְעַט אֵין לוֹ שָׂכָר בַּעֲמָלוֹ. וְגַם יְכַבְּדֵם כַּאֲדוֹנִים לוֹ, כְּאַבְרָהָם שֶׁקָּרָאם "אֲדוֹנִים". וּגְדוֹלָה הַכְנָסָתָם *מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה. וּבִשְׁעַת הָאֹכֶל יִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ מִצְטַעֵר עַל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהֵיטִיב לָהֶם יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ" (ישעיה נח, י), תֵּצֵא נַפְשִׁי, שֶׁאֵין לִי מַה *לִּיתֵּן לְךָ. וְאִם יָלִינוּ אֶצְלוֹ יַשְׂכִּיבֵם בְּמִיטַּת מִטּוֹתָיו, כִּי גְּדוֹלָה מְנוּחַת הָעַיִף בְּהָיוֹת שׁוֹכֵב בְּטוּב; וְיוֹתֵר עוֹשֶׂה לוֹ נַחַת רוּחַ הַמַּשְׁכִּיבוֹ הֵיטֵב מִן הַמַּאֲכִילֵהוּ וְהַמַּשְׁקֵהוּ. *וְגַלְגַּל הוּא שֶׁחוֹזֵר בָּעוֹלָם. וּבְצֵאתָם יְלַוֶּה אוֹתָם וְיִתֵּן לָהֶם פַּת צֵידָה לַדָּרֶךְ, כִּי עַל פַּת לֶחֶם יִפְשַׁע גֶּבֶר. עַל אֲשֶׁר לֹא נָתַן יְהוֹנָתָן לְדָוִד פַּת בְּהִפָּרְדוֹ מִמֶּנּוּ נִתְגַּלְגֵּל

הַדָּבָר *וְנֶהֱרְגוּ כֹּהֲנֵי נוֹב "שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אִישׁ נוֹשְׂאֵי אֵפוֹד בָּד". וְהַעֲנֵק תַּעֲנִיק לָהֶם "מִסַּת נְדָבַת יָדֶךָ". וְכָל הַזָּרִיז יוֹתֵר, אַשְׁרָיו.

נפש יהודה יסירנה מלבו. שאם יראו האורחים שבעל הבית דואג יאמרו שמצטער בשבילם: **כערביים**. שעובדין לאבק רגליהם על כן אמר רחצו רגליכם שלא להכניס עבודת כוכבים ומזלות בביתו: **שילם הקדוש ברוך הוא לישראל במדבר הוא בעצמו**. הנני ממטיר לכם לחם מן השמים על שאמר ואקחה פת לחם אבל במים כתיב יוקח נא מעט מים על ידי שליח והקב"ה שילם על ידי שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע: **קצת מתלאותיו**. שבא לידי הזיקות וסוברין האורחים שבשבילם אומר כך שלא יכבידו עליו יותר וילכו להם כמעט מה שהוציא עליהן אין לו שכר בו מהקב"ה: **מהקבלת פני שכינה**. שהרי הניח אברהם השכינה ורץ לקראת אורחים: **ליתן לך**. לפי כבודך שאיני מכבדך כראוי לך: **וגלגל הוא שחוזר בעולם**. כלומר אל ירע בעיניו שיוציא הוצאות וטרחות האורחים כי יזכור פן יצטרך גם הוא לזה ואם לאו הוא שמא יבואו לידי כך בניו ובני בניו כי גלגל המזל חוזר הוא חלילה ומי הוא למעלה עתה לסוף יגלגל למטה ושל מטה יבא אז למעלה: **ונהרגו כהני נוב**. על ידי שנתנו לחם לדוד ואם היה יהונתן נותן לו לחם לא היה צריך ליקח מהם לחם:

פֶּרֶק חֲמִישִׁי [שיח]

בְּעִנְיְנֵי הַדְּרָכִים הוֹרוּ לָנוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל אֵיךְ יַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִן הַסַּכָּנוֹת וּמִן הַלִּסְטִים וּמֵחֲבֵרִים רָעִים וּמִכֹּתֶל רָעוּעַ וְאֵיךְ יְכַבֵּד לַגַּדּוֹל הֵימֶנּוּ וּצְנִיעוּת הָאִשָּׁה בְּכָל הִלּוּכָהּ וּצְנִיעוּת הָאִישׁ בְּבֵית הַכִּסֵּא וְכוֹבֶשׁ יִצְרוֹ, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר (ס, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם *בְּכִי טוֹב וְיֵצֵא בְּכִי טוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר" (שמות יב, כב).

נפש יהודה בכי טוב. בעוד חמה זורחת ילין ולא ימתין עד שתחשך ולבקר לא ישכים לצאת עד שיאיר כי טוב לישנא מעליא האור כי טוב כלומר טוב הוא לצאת וליכנס בו מפני המזיקים והליסטים:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (כה, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: נִטְפַּל לוֹ גּוֹי בַּדֶּרֶךְ *טוֹפְלוֹ לִימִינוֹ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר: *בְּסִיחַ - טוֹפְלוֹ לִימִינוֹ, *בְּמַקֵּל - טוֹפְלוֹ לִשְׂמֹאלוֹ. הָיוּ עוֹלִין בַּעֲלִיָּה אוֹ יְרִידִין בִּירִידָה, לֹא יְהֵא יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה וְגוֹי *לְמַעְלָה, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְגוֹי לְמַטָּה. *וְאַל יִשְׂחֶה לְפָנָיו, שֶׁמָּא יְרוֹץ אֶת גַּלְגַּלְתּוֹ. שְׁאָלוֹ לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ - *יַרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִרְחִיב לוֹ יַעֲקֹב לְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד [אֲשֶׁר]־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה" (בראשית לג, יד) וּכְתִיב: "וְיַעֲקֹב *נָסַע סֻכֹּתָה" (שם שם, יז). מַעֲשֶׂה

בְּתַלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ לִכְזִיב וּפָגְעוּ בָהֶם לִסְטִין, אָמַר לָהֶם: לְהֵיכָן אַתֶּם הוֹלְכִים? אָמְרוּ לָהֶם: *לְעַכּוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לִכְזִיב פָּרְשׁוּ. אָמְרוּ לָהֶם: תַּלְמִידֵי מִי אַתֶּם? אָמְרוּ לָהֶם: תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמְרוּ: אַשְׁרֵי רַבִּי עֲקִיבָא וְתַלְמִידָיו, שֶׁלֹּא פָּגַע בָּהֶם אָדָם רַע מֵעוֹלָם.

נפש יהודה טופלו לימינו. מחברו לאיש שחשוד על שפיכות דמים לימינו של ישראל שאם ירצה האיש הנ"ל להרגו ישלח ישראל יד ימינו ויאחז בו: **סייף**. דאם היה האיש הנ"ל חגור סייף טופלו ישראל לאיש הנ"ל לימינו של ישראל כדי שיהא יד שמאל של איש הנ"ל שהסייף חגור בו לצד ימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל לאחוז בו: **במקל**. אם ביד איש הנ"ל מקל טופלו ישראל לאיש הנ"ל לשמאלו שתהא יד ימין של איש הנ"ל שהמקל בו סמוכה לישראל ואם ירום יד ימינו תאחוז שמאלו של ישראל במקל הסמוך לו דאי טופלו לימינו יהא המקל רחוק מידו של ישראל: **למעלה**. בהר או בסלע לא יהא ישראל למטה אלא למעלה בעלייה ילך ישראל לפני האיש הנ"ל דהיינו למעלה אלא שטופלו לימינו דלא הוי אחריו ממש ובירידה ילך האיש הנ"ל לפניו: **ואל ישחה לפניו**. אפילו במישור אל ישחה ישראל לפני האיש הנ"ל ליטול כלום שמא ירוץ את גולגלתו ירוצץ וישבור: **ירחיב לו הדרך**. אם היה צריך לילך לו עד פרסה יאמר לו ב' פרסאות אני צריך לילך אולי ימתין האיש הנ"ל מלהכותו עד פרסה שניה וזה יפרוש ממנו קודם לכן: **נסע סכותה**. ולא הלך עד שעיר: **לעכו**. רחוק מכזיב:

רַב מְנַשֶּׁה הָוָה קָא אָזִיל *לְבֵי תּוֹרְתָּא, פָּגְעוּ בֵּיהּ גַּנָּבֵי. אָמְרוּ לֵיהּ: לְהֵיכָן אָזְלַת? אֲמַר לְהוּ: לְפוּמְבְּדִיתָא. כִּי מְטָא לְבֵי תּוֹרְתָּא פֵּירֵשׁ. אָמְרוּ לֵיהּ: תַּלְמִידָא *דִּיהוּדָה רַמָּאָה אַתְּ. אֲמַר לְהוּ: *יָדְעִיתוּ לֵיהּ, לֵיהֱווּ הָנָהוּ אִינָשֵׁי בְּשַׁמְתָּא. אָזְלוּ עָבוּד גְּנֵבוּתָא עֶשְׂרִים וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְלָא אַצְלְחוּ. *כֻּלְּהוּ אָתוּ לְמִשְׁרֵיהּ שַׁמְתֵּיהּ. הֲוָה בָהוּ הַהוּא גּוֹרְדָנָא דְּלָא אָתָא לִשְׁרוּיֵהּ לְשַׁמְתֵּיהּ, אָכְלֵיהּ אַרְיָא. הֵינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: *גּוֹרְדָנָא דְּלָא טַיְיזַן - *שַׁתָּא בְּצִירָא מְשָׁנוֹהִי. חֲזֵי מַה בֵּין *גַּנָּבֵי דְּבָבֶל לְלִסְטֵי דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה לבי תורתא. מקום תלמידים: **דיהודה רמאי את**. תלמידו של רב יהודה הוי וקרי ליה רמאי כלומר ממנו למדת לרמותנו ליסטים ישראל היו: **ידעיתו ליה**. שהוא רמאי ליהוי בשמתיה לפי שהיה אדם גדול ושמתיה חיילא לייטינהו בשמתיה: **כולהו**. גזלנין באו לתלמידי דרב יהודה להתיר להם השמתא: **גורדנא דלא טייזן**. דלאו עניו הוא דסתם גרדן אין לו בושת פנים: **שתא**. שנה אחת נגרע משנתו כלמר שמת קודם זמנו: **גנבי דבבל**. שפגעו ברב מנשה נתפקרו לחרף אדם גדול וליסטים דארץ ישראל שפגעו

בתלמידי ר' עקיבא וספרו בשבחו ואף על פי שסתם ליסטים פרוצים מגנבים להודיע שבחן של ארץ ישראל:

וְגַם הַזְהִירוּ מִלַּעֲבֹר בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִיּוֹת, פֶּרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ (כ, ב): הַהִיא אָשֵׁיתָא רְעִיעָתָא דַּהֲוָת בִּנְהַרְדְּעָא, דְּלָא הֲווּ חָלְפֵי רַב וּשְׁמוּאֵל תּוּתָא. אַף־עַל־גַּב *דְּקָיְימָא בְּאַתְרָהּ תְּלֵיסָר שְׁנִין. יוֹמָא חַד אִקְלַע רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְהָתָם. אָמַר שְׁמוּאֵל לְרַב: נֵייתֵי מַר וְנֶקִיף. אָמַר לֵיהּ: לָא צְרִיכָא הָאִידָנָא, דְּאִיכָּא רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה בַּהֲדָן, דִּנְפִישָׁא זְכוּתֵיהּ וְלָא מְסְתְּפִינָא.

נפש יהודה דקיימא באתרה. במקומה אף על גב דאינה ראויה ליפול דהא קמה באתרה כולי האי אפילו הכי כיון דרעיעא היא לא הוי חלפי תותה אלא היה מקיף סביבותיה:

רַב הוּנָא הֲוָה לֵיהּ חַמְרָא בְּבֵיתָא דַּהֲוָה רְעִיעָאָה. *בָּעוּ לִפְנוּיֵי, מָשְׁכֵיהּ לְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה בְּשְׁמַעְתָּא עַד דְּפַנִּינְהוּ. בָּתַר דְּנָפַק נָפַל בֵּיתָא. *אַרְגִּישׁ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, אִיקְפַּד, אָמַר: לָאו הֵינוּ דְּרַבִּי יַנַּאי, דַּאֲמַר רַבִּי יַנַּאי: לְעוֹלָם אַל יַעֲמֹד אָדָם בִּמְקוֹם סַכָּנָה וְיֹאמַר: עוֹשִׂין לִי נֵס שֶׁמָּא אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס וְאִם עוֹשִׂין לוֹ נֵס *מְנַכִּין מִזְּכוּיוֹתָיו.

נפש יהודה בעו לפנויי. היין מבית ומתיירא לילך בו שלא יפול הבית עליו משך רב אדא בר אהבה עמו בבית על ידי פלפול בשמעתא ומאריך עמו בשמעתא: **ארגיש רב אדא**. שמשכיה בבית לסמוך עליו שבזכותו לא יפול הבית כל זמן שהוא שם ועל כן האריך עמו בשמעתא: **מנכין**. ממעטין כמו מנכה לו מן הדמים מחסרין לו מעט:

מַאי עוּבְדֵיהּ דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה? כִּי הָא דְּאִיתְמַר: שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִימֵי *לֹא הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי וְלֹא צָעַדְתִּי בִּפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלֹא הִרְהַרְתִּי בְּמִבּוֹאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת וְלֹא הָלַכְתִּי אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין וְלֹא יָשַׁנְתִּי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, לֹא שֵׁנַת קֶבַע וְלֹא שֵׁנַת עֲרַאי, וְלֹא שָׁשִׂתִּי בְּתַקָּלַת חֲבֵרַי וְלֹא קָרָאתִי לַחֲבֵרַי *בְּחַנִּיכְתּוֹ.

נפש יהודה לא הקפדתי. לא נחשב להקניט על דבר צורך הבית אף על פי שהיה נגד רצונו ולא הלך בלא תורה דכל שעתא הוה גריס: **בחניכתו**. שמכנין לו בני אדם שם לווי למשפחתו ויש בו חשש גנאי. בחכינתו, שם לווי שמכנין לו בני אדם ויש בו מעט גנאי:

אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַפְרָם בַּר פַּפָּא: לֵימָא לָן מַר מְהֵנֵי מִילֵּי מְעַלְיוּתָא דַּהֲוָה עָבֵיד רַב הוּנָא. אָמַר לֵיהּ: *בְּיַנְקוּתֵיהּ לָא דְּכִירְנָא, בְּסִיבוּתֵיהּ דְּכִירְנָא. אָמַר: *בְּיוֹמָא דְּעִיבָא מַפְקִין לֵיהּ בְּגוֹהֲרָקָא דְּדַהֲבָא *וְסַיֵּיר לֵהּ לְכוּלָּא מָתָא, *כָּל אֲשֵׁיתָא דַּהֲוָה רְעִיעָא הֲוָה סָתַר לֵיהּ. אִי אֶפְשָׁר לְמָרֵיהּ לְמִבְנֵי לֵהּ - בָּנֵי לֵהּ, וְאִי לָא - בָּנֵי לֵהּ מִדְּנַפְשֵׁיהּ. וְכָל בְּהַדֵּי פַּנְיָא דְּמַעֲלֵי

שַׁבַּתָּא מְשַׁדַּר שְׁלִיחָא לְשׁוּקָא וְכָל יַרְקָא דַּהֲוֵי יָתִיר לְגִינָאֵי *זַבִּין לֵיהּ וְשָׁדֵי לְנַהֲרָא. וְלֵיתְבֵיהּ לַעֲנִיִּים? אָמַר: זְמְנִין *דְּסַמְכָא דַּעְתֵּיהוּ וְלָא אָתוּ לְזִבּוּנֵי. נֵשְׁדֵיהּ לִבְהֵמָה? סָבַר, מַאֲכָל אָדָם אֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ לִבְהֵמָה. כַּד הֲוָה כָּרִיךְ רִיפְתָּא הֲוָה פָּתַח לְדַשָּׁא וַאֲמַר: כָּל דְּצָרִיךְ לֵיעוֹל וְלֵיתֵי. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: *מִילְתָא דְּשִׁיבְתָא הֲוָה גָּמִיר, הֲוָה מְנַח לֵיהּ כּוּזָא דְּמַיָּא וְתָלֵי לֵיהּ אֲבִיבְרָא דְּדַשָּׁא וַאֲמַר: כָּל דְּצָרִיךְ לֵיעוֹל וְלֵיתֵי, כִּי הֵיכֵי דְּלָא לִסְתַּכֵּן. אָמַר רָבָא: *כֻּלְּהוּ מְצִינוּ דְּלֵיקוּם בְּהוּ לְבַר מְהָא, מִשּׁוּם דְּנָפְישֵׁי בְּנֵי חֵילָא.

נפש יהודה בינקותיה. מה דעביד בנעוריו לא זכרתי אך מה דעביד בזקנותיה: **ביומא דעיבא**. יום המעונן דהוי רוח מנשבא ומסתפי דלא תפול חומת הבתים: **וסייר**. בודק תרגום פוקד מסער כמו האי טבחא דלא סר סכינא קמי חכם: **וכל אשיתא**. כל חומה דהוי בה בקעים היה סותר כולה כדי שיבנו מחדש: **זבין ליה**. כל הירק הנותר בשוק וזרקם למים להכי זבין ליה דאי הוה משתייר לגננין אזלה לאיבוד דמכמשת בשבת ונמצא מכשילן לעתיד לבא דלא מייתי ירקי לסעודת שבת הבאה: **דסמכא דעתייהו**. שנסמכין עניים לאותו ירק ואומרים אין אנו צריכין לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להם מה לאכול בשבת ולבהמות אין מאכילין אותן משום ביזוי אוכלין ומחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל וזרקן לנהר והולכין למקום אחר ומוצאין אותן בני אדם ואוכלין אותן: **מילתא דשיבתא**. מנהג שדים שמזיקין לכל מי שאכל ולא נטל ידיו על כן תלה להן כוזא דמיא כי היכי דלמשו ידייהו מיניה כשבאין בביתו לאכול ובגמרא דסדר תעניות אלו פירש מילתא דשיבתא הוה גמיר הוא רוח רעה והיא האוחזת התינוקות בצואר במפרקת בגידים שאחורי הצואר ומייבשת אותם ומתנונה והולך עד שימות ושמה של הרוח בלשון ארמית שיבתא וזמנה שעושה כן לתינוק מי"ב חדשים ומתירא ממנו התינוק ומרגיש בו עד ז' שנים וממה היה בשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר ומניקה בנה לאלתר: **כולהו**. מה דעביד רב הונא אפשר לי לקיימם חוץ מזו שאמר כל מאן דצריך ליתי ולאכול משום דנפישי בני מחוזא דאיכא עניי טפי וקא מיכלי קרנא:

אִילְפָא וְרַבִּי יוֹחָנָן הֲוָה *דְּחִיקָא לְהוּ מִילְתָא טוּבָא, אָמְרֵי: נֵיקוּם וְנֵיזֵיל וְנֶעֱבֵיד עִיסְקָא וּנְקַיֵּים בְּנַפְשַׁיִן "אֶפֶס *כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן" (דברים טו, ד). אָזְלוּ אֵיתִיבוּ תּוּתֵי הַהִיא אָשִׁיתָא דְּעִיעָא, הֲווּ קָא כָּרְכֵי רִיפְתָּא. שְׁמָעֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְמַלְאָכַיָּא דַּהֲוָה אָמַר חַד לְחַבְרֵיהּ: *תָּא נְשַׁדֵּיהּ עֲלַוֵּיהוּ וְנֵיקְטְלִינְהוּ, שְׁמַנִּיחִין חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי שָׁעָה. אֲמַר לֵיהּ אִידָךְ: שַׁבְקִינְהוּ, דְּחַד מִינַּיהוּ *קַיְמָא לֵיהּ שַׁעְתָּא. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְאִילְפָא: שְׁמַע מַר מִידֵּי? אֲמַר לֵיהּ: לָא. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ, *אֲנָא הוּא דְּקַיְמָא לִי שַׁעְתָּא, נֵיהַדַּר אֲנָא וַאֲקַיֵּים

בְּנַפְשָׁאִי "כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן" וגו' (שם שם, יא). *עַד דְּאָתָא אֵילְפָא מָלַךְ רַבִּי יוֹחָנָן. וְכִי אָתָא אֵילְפָא אָמְרוּ לֵיהּ: *אִי יָתִיב מַר וְגָרִיס, לָאו מַר הֲוָה מָלֵיךְ? תָּלָה נַפְשֵׁיהּ *אֶאֱסְקָרֵיָא דְּסִפְנָתָא, וַאֲמַר: כָּל דְּשָׁאִיל לִי מִילְתָא *בְּדַרְבִּי חִיָּיא וּדְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא וְלָא פַּשִׁיטְנָא לֵיהּ מִמַּתְנִיתָא - נָפֵילְנָא מְאִיסְקָרֵיָא וְטָבַעְנָא בְּנַהֲרָא. אָתָא הַהוּא סָבָא *תָּנָא לֵיהּ: הָאוֹמֵר "תְּנוּ שֶׁקֶל לִבְנֵי בְּשַׁבָּת" וּרְאוּיִין לָתֵת לָהֶם סֶלַע נוֹתְנִין לָהֶם סֶלַע. וְאִם אָמַר - "אַל תִּתְּנוּ לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל" אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל; וְאִם אָמַר "אִם מֵתוּ *יִירְשׁוּ אַחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם", בֵּין שֶׁאָמַר "תְּנוּ" בֵּין שֶׁאָמַר "אַל תִּתְּנוּ" אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל. *הָא מַנִּי רַבִּי מֵאִיר הִיא, דַּאֲמַר; מִצְוָה לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמֵּת.

נפש יהודה דחיקא להו מלתא. בעניות: **כי לא יהיה בך אביון**. בעצמך כלומר אתה אל תגרום לך לבד שתהא עני דאין לך משא ומתן להתפרנס מהם: **תא נשדיה**. בוא ונזרוק עליהם חומה שמניחין חיי עולם הבא התורה שמביאה האדם לעולם הבא ועוסקין בחיי שעה עולם הזה בסחורה: **קיימא ליה שעתא**. עתיד להתגדל ואין זמנו למות: **אנא הוא**. מדאני שמעתי הדר איזיל לתורתי ואקיים בי כי לא יחדל אביון אהיה אביון ואעסוק בתורה: **עד דאתא אילפא**. ממקום שהלך שם לסחורה מלך ר' יוחנן מינוהו ראש ישיבה עליהם מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן בספרא וביומא לגבי כהן גדול מאחיו גדלוהו משל אחיו: **אי יתיב מר**. וגריס אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לר' יוחנן דאילפא הוה גמיר טפי מר' יוחנן: **אסקריא**. כלונס עץ ברש"י בתענית איתא ארוך תקוע בלב הספינה שמניחין עליה מכותא וילון הספינה ואמר כל דשאיל לי וכו' כלומר אף על גב דעבדי עסקא גריסנא אנא טפי מיניה: **בדרבי חייא ודרבי אושעיא**. דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם ולא פשיטנא ליה ממתניתין דאשכחנא משנה כוותיה דההיא ברייתא: **תנא ליה**. שנה לפניו כלומר בעא מיניה האומר תנו שקל לבני שמת והניח ממונו ביד איש נאמן ואומר תנו שקל חצי סלע לבני להוצאה וראוין לתת להם סלע שיש לו בנים הרבה ואין מסתפקין לשבת בפחות מסלע נותנין להם סלע דאי הוה בדעתו דלא למיתן להו אלא שקל היה מצוה אל תתנו להן אלא שקל והאי דאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע משום דבעי לזרזינהו כדאמרן בכתובות כדי לזרזן במשא ומתן כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויחו: **יירשו אחרים תחתיהם**. אף על גב דאמר תנו שקל ולא אמר אל תתנו אלא שקל גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת כי היכי דאי מייתו יירשו אחרים תחתיהן: **הא מני**. דקתני אע"ג דלא ספקי בבציר מסלע לא יהבינן להו אלא שקל ר' מאיר היא דאמר במסכת כתובות כמניתין מצוה לקיים דברי

המת דאי לאו מצוה מן הדין נותנין להן כל הראוי להן שהרי כל הממון שלהם ואין בו לאותן אחרים כלום אלא לאחר מיתתן אם יש מותר יש להן ואם לאו לא יטלו ומתוך שרוצים אלו לקיים דבריו שיירשו אחרים תחתיהן אנו מקמצין את הממון כדי שיהיה שם מותר:

אָמְרוּ עָלָיו עַל נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, שֶׁהָיָה סוּמָא מִשְּׁתֵּי עֵינָיו וְגִדֵּם בִּשְׁתֵּי יָדָיו וְקִטֵּעַ בִּשְׁתֵּי רַגְלָיו וְהָיָה כָּל גּוּפוֹ מָלֵא שְׁחִין וְהָיְתָה מִטָּתוֹ מוּנַחַת *עַל גַּבֵּי סְפָלִים שֶׁל מַיִם. [פַּעַם אַחַת הָיְתָה מִטָּתוֹ מוּנַחַת בְּבֵית רָעוּעַ וּבִקְּשׁוּ תַּלְמִידָיו לְפַנּוֹתָהּ. אָמַר לָהֶם: פַּנּוּ כָל הַכֵּלִים וְאַחַר כָּךְ פַּנּוּ אֶת מִטָּתִי, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁמִּטָּתִי בְּתוֹךְ הַבַּיִת מֻבְטָח אֲנִי שֶׁלֹּא יִפֹּל הַבַּיִת. פַּנּוּ אֶת הַכֵּלִים וְאַחַר כָּךְ פַּנּוּ אֶת מִטָּתוֹ - מִיָּד נָפַל הַבַּיִת. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: וְכִי מֵאַחַר שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר אַתָּה, לָמָּה תַּעֲלֶה בְּךָ כָּךְ? אָמַר לָהֶם: אֲנִי עָשִׂיתִי בְעַצְמִי, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ לְבֵית חָמִי וְהָיָה עִמִּי מָשׂוֹי שְׁלֹשָׁה חֲמוֹרִים, אֶחָד שֶׁל מַאֲכָל וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתֶּה] וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּנֵר שְׁלִישִׁי, פֶּרֶק שְׁלִישִׁי, מֵחֵלֶק פִּרְנָסַת עֲנִיִּים. (סימן קצא).

נפש יהודה על גבי. רגלי המטה היו מונחים בתוך ספלים מלאים מים שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהוא גידם ואם היו עולים אין לו ידים ליטלם ולזרקם:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לב, א): רַב לָא עָבַר בְּמַבּוּרָא דְּאִית בֵּהּ גּוֹי. אָמַר: *דִּילְמָא מְיַפְקִיד דִּינָא עֲלֵיהּ וּמְסַתַּפֵּינָא בַּהֲדֵיהּ. אֲבָל שְׁמוּאֵל לָא עָבַר אֶלָּא בְּמַבּוּרָא דְּאִית בֵּהּ גּוֹי. אָמַר: דִּילְמָא שִׁטְנָא בְּתַרְתֵּי אוּמֵי לָא שָׁלִיט. רַבִּי יַנַּאי *בָּדֵיק וְעָבַר, דַּאֲמַר רַבִּי יַנַּאי: לְעוֹלָם לֹא יַעֲבֹר אָדָם בִּמְקוֹם סַכָּנָה וְיֹאמַר: יַעֲשׂוּ לִי נֵס, שֶׁמָּא אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס, וְאִם עוֹשִׂין לוֹ נֵס *מְנַכִּין מִזְכֻיּוֹתָיו. אָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי קְרָאָה: "קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים" (בראשית לב, י). רַבִּי זֵירָא *בְּיוֹמָא דְּשׁוּתָא לָא נָפֵיק לְבֵינֵי דִּיקְלֵי.

נפש יהודה דלמא מיפקיד. עובד כוכבים ומזלות דינא על חטאיו ומתירא לילך בהדיה דלא לילקי על ידו: **בדיק**. הספינה שלא יהיה בה נקב: **מנכין**. ממעטין מזכיותיו דכתיב קטונתי מכל החסדים הוקטנו ונתמעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית עמי: **ביומא דשותא**. שמנשבת בו הרוח דרומית חזקה המפלת חומות ועוקרת אילנות לא הלך לביני דיקלי שלא יפיל הרוח דקל עליו:

וְגַם הוֹרוּ לָנוּ אֵיךְ יְכַבֵּד אָדָם לַגָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּהִלּוּכוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (לז, א): תַּנְיָא: *שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ, הָרַב בָּאֶמְצַע, גָּדוֹל לִימִינוֹ וְקָטָן לִשְׂמֹאלוֹ. וְכֵן מָצִינוּ בִּשְׁלֹשָׁה מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁבָּאוּ אֵצֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ: מִיכָאֵל בָּאֶמְצַע, גַּבְרִיאֵל בִּימִינוֹ, רְפָאֵל בִּשְׂמֹאלוֹ. וּמַסְקִינַן הָתָם, שֶׁאִם אֵין שָׁם אֶלָּא הוּא וְגָדוֹל מִמֶּנּוּ,

שֶׁיֵּלֵךְ בִּשְׁמֹאלוֹ. וְלֹא שֶׁיֵּלֵךְ שָׁוֶה לוֹ בִּקְדִימָה, אֶלָּא דִּמְצַדֵּד אִצְדּוּדֵי. רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיִּטֶּה מְעַט לְאַחוֹרָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְמֶה שֶׁהוּא חֲבֵרוֹ.

נפש יהודה שלשה שהיו מהלכין בדרך. לא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחת וכן מצינו במלאכי השרת מדכתיב שלשה נצבים עליו מכלל שבשורה אחת היו עומדים:

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי בְּפֶרֶק בַּמֶּה בְּהֵמָה יוֹצְאָה (שבת נא, ב): לֵוִי בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא בַּר חִיָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא הֲווּ אָזְלֵי בְּאוֹרְחָא. קָדְמֵיהּ חַמְרֵיהּ דְּלֵוִי לְחַמָּרָא דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא. *חְלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ. אְמַר: אֵימָא לֵיהּ מִילְתָא, כִּי הֵיכָא *דְּאִתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: חֲמוֹר שֶׁעָסָקָיו רָעִים, כְּגוֹן זֶה, מַהוּ לָצֵאת *בִּפְרֶמְבְּיָא בְּשַׁבָּת? אֲמַר לֵיהּ: הָכֵי אֲמַר אֲבוּךְ מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כַּחֲנַנְיָה.

נפש יהודה חלשא דעתיה. דרבה בר רב הונא שהיה גדול וכסבור שעשה מדעתו: **דאיתותב דעתיה**. להודיע שלא נתכוונתי: **בפרומביא**. מי הוה נטירותא יתירתא לגביה או לא אמר ליה הלכה כחנניה ולא איכפת לן אי הוי נטירותא יתירתא ומראה לו בזה שגם חמורו עסקיו רעים כלומר שהוא קדם ולא מדעתו היה:

וְגַם אָמְרוּ בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (ברכות מו, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: *אֵין מְכַבְּדִין לֹא בְּדָרָכִים וכו'. *כְּבָר תֵּרֵץ רַבֵּינוּ תָּם: גְּמִירֵי אִם כָּל אֶחָד מֵהֶם הוֹלֵךְ לְדַרְכּוֹ, אֲבָל אִם הוֹלְכִין לְעִנְיָן אֶחָד חוֹלְקִין כָּבוֹד זֶה לָזֶה.

נפש יהודה אין מכבדין. לומר היה אתה קודם לא בדרכים הולכי דרכים לומר לגדול ממנו לך לפני ולא בידים מזוהמות בנטילת מים אחרונים: **כבר תירץ**. ומתרץ בתוספות וי"ל כשיצאו לדרך כאחד מכבדין בדרכים אבל אם כל אחד הלך לדרכו ופגעו זה לזה ואירע להם דרך למקום אחד אין מכבדין:

וְגַם תִּקְנוּ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ אִשָּׁה בַּשּׁוּק *וּבְנָהּ אַחֲרֶיהָ, מִשּׁוּם דְּגָרְסִינָן בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (יט, א): אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא: הִתְקִין רַבִּי יוֹסֵי בְּצִפּוֹרִי, שֶׁלֹּא תְּהֵא אִשָּׁה מְהַלֶּכֶת בַּשּׁוּק וּבְנָהּ אַחֲרֶיהָ, מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. וַאֲמַר רָמֵי בַּר חָמָא: הִתְקִין רַבִּי יוֹסֵי בְּצִפּוֹרִי, שֶׁיְּהוּ נָשִׁים *מְסַפְּרוֹת בְּבֵית הַכִּסֵּא מִשּׁוּם יִחוּד.

נפש יהודה ובנה אחריה. בנה הקטן לא יהלך אחריה אלא לפניה משום מעשה שהיה שגנבוהו פריצים מאחריהו נתנוהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא אחד מהם ואמר בוא וארא לך ונכנסה אחריו ועינו אותה: **מספרות**. זו עם זו משום יחוד שמא ילך אדם שם ואם לא ישמע קול אדם יכנס ויתיחד שם ותנן לא יתיחד אדם עם שתי נשים ובבית הכסא שבשדות קמיירי שהיה בית הכסא בשדה חוץ לעיר והכל נפנים שם:

וְעִם כָּל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת צָנוּעַ בְּבֵית הַכִּסֵּא, הָאִישׁ כָּל שֶׁכֵּן הָאִשָּׁה, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סב, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: פַּעַם אַחַת נִכְנַסְתִּי אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית הַכִּסֵּא וְלָמַדְתִּי מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: לָמַדְתִּי, שֶׁאֵין נִפְנִין מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב; וְלָמַדְתִּי, שֶׁאֵין נִפְנִין מְעוּמָד אֶלָּא מְיוּשָׁב; וְלָמַדְתִּי, שֶׁאֵין מְקַנְּחִין בִּימִין אֶלָּא בִּשְׂמֹאל. אָמַר לֵיהּ *בֶּן עֲזַאי: עַד כָּאן הֵעֲזוּתָ פָּנֶיךָ בְּרַבְּךָ? אָמַר לֵיהּ: תּוֹרָה הִיא וְלִלְמֹד אֲנִי צָרִיךְ.

נפש יהודה בן עזאי. אמר לר' עקיבא עד כאן כלומר כל זה העזת פניך בפני רבך שנסתכלת בכל אלו:

פֶּרֶק שִׁשִּׁי [שיט]

אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכִּשּׁוּפִים לֹא יוּכְלוּ לְהַזִּיק לְמִי שֶׁהוּא מַתְמִים דְּרָכָיו וּבוֹטֵחַ בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל דְּבָרִים אֵלּוּ, כְּפִי שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה, בְּנֵר שֵׁנִי, בְּחֵלֶק הַכִּשּׁוּף (סימן עה), אֲבָל בְּרֹאוֹת חֲכָמֵינוּ ז"ל אֵיךְ בְּנֵי אָדָם עֲרֵלֵי לֵב וּמַקְפִּידִים עַל דְּבָרִים כָּאֵלּוּ וְיוּכְלוּ לְהַזִּיקָם, עַל כֵּן לִמְּדוּ לְיִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהִנָּצֵל מֵהֶם מִדִּבְרֵי הַכִּשּׁוּף. וְכֵן דָּרְשׁוּ *מ"לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת" (דברים יח, ט): אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת.

נפש יהודה מלא תלמד. הכשוף כדי לעשותו ולעסוק בו אלא רשאי אתה ללמוד אותו כדי להבין אותו לשמור מהם שלא יזיקו ולהורות להמתעסקין בו שהוא מעשה כישוף מעשי תעתועים:

וְעַל כֵּן כָּתְבוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק הַמּוֹצִיא יַיִן (פא, ב) וּבְמַסֶּכֶת חוּלִין, פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר (קה, ב): רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא הֲווּ קָא אָזְלֵי *בְּאַרְבָּא. *אָמְרָה לְהוּ הַהִיא מַטְרוֹנִיתָא: אוֹתְבָן בְּהַדַּיכוּ. וְלָא אוֹתְבוּהָ. אָמְרָה אִיהִי וְאָסְרָה לְאַרְבָּא. אָמוּר אִינְהוּ מִילְתָא וְשַׁרְיוּהָ. אָמְרָה לְהוּ: אֶעֱבֵיד לְכוּ, *דְּלָא מְקַנְּחִיתוּ בְּחַסְפָּא וְלָא קָטְלִתּוּ כִּינָא אַמַּנֵּיכוּ וְלָא שָׁלְפִיתּוּ יַרְקָא וְאָכֵיל לְהוּ מַכִּישָׁא דְּיַרְקָא דְּאָסַר גִּינָּאָה.

נפש יהודה בארבא. בספינה ומטרוניתא שררת כותית היתה: **אמרה**. מילתא, דכשפים ואסרתה לארבא דלא היתה יכולה לזוז ממקומה כאלו היא נקשרת ואמרי אינהו מילתא על ידי שם טהרה: **דלא מקנחיתו בחספא**. שאוכל לעשות לכם כשפים כי מי שמקנח עצמו כשעשה צרכו בשברי חרס מושלין בו מכשפים להזיקו ולא קטיל לכו כינה אמנייכו ואין אתם הורגין כינה על בגדיכם ואין אתם מוציאין שום או כרישא ובצל מאגודה שאוגדין הגינאים ואוכלים אלא אתם מתירין האגודה תחלה שמע מינה כל הני קשים לכשפים והם היו משתמרין מהם ואית דאמרי שגם הם אמרו שם טומאה של כישוף והתירו את הספינה ועושין להציל עצמן מיד המכשול:

וְגַם הוֹרוּ לָנוּ דֶּרֶךְ לִשְׁמֹר מִכָּל הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִין, כִּדְאָמְרִינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיא, א): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אַרְבָּעָה דְּבָרִים הָעוֹשֶׂה אוֹתָם *דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: הַנִּפְנֶה בֵּין דֶּקֶל לְכֹתֶל וְהָעוֹבֵר בֵּין שְׁנֵי דְקָלִים וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם שְׁאוּלִין וְהָעוֹבֵר עַל מַיִם שְׁפוּכִים, וַאֲפִילּוּ שֶׁשְּׁפָכָתוּ בְּתוֹ לְפָנָיו. הַנִּפְנֶה בֵּין דֶּקֶל לְכֹתֶל, לָא אָמְרַן *אֶלָּא דְּלָא הָווּ בֵּינַיְהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל הָווּ בֵּינַיְהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת לֵית לָן בָּהּ. וְכִי לֵית לֵיהּ אַרְבַּע אַמּוֹת *לָא אָמְרַן אֶלָּא דְּלֵיכָּא דַּרְכָּא אַחֲרִינָא אֲבָל אִית לֵיהּ דַּרְכָּא אַחֲרִינָא לֵית לָן בָּהּ. וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם שְׁאוּלִין, לָא אָמְרַן אֶלָּא דְּשָׁאֲלִינְהוּ קְטָן, אֲבָל שְׁאֲלִינְהוּ גָּדוֹל לֵית לָן בָּהּ, וְלָא אָמְרַן דְּקָטָן שְׁאֲלִינְהוּ אֶלָּא בַּשָּׁדֶה אֲבָל בָּעִיר לֵית לָן בָּהּ, וּבַשָּׁדֶה לָא אָמְרַן אֶלָּא מַיִם, אֲבָל חַמָּרָא וְשִׁכְרָא לֵית לָן בָּהּ. וְהָעוֹבֵר עַל מַיִם שְׁפוּכִים, לָא אָמְרַן אֶלָּא *דְּלָא אַפְסְקִינְהוּ בְּעַפְרָא אוֹ בְּרוֹקָא, אֲבָל אִי אִיכָּא חַד מִינַיְהוּ לֵית לָן בָּהּ. וְהַנֵּי מִילֵי הֵיכָא דְּלֵיכָּא לְמֵיחַדֵּשׁ לְכִשָּׁפִים אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמֵיחַשׁ לְכִשָּׁפִים, אַף־עַל־גַּב דְּאִיכָּא כֻּלֵּי הַאי, חַיְישִׁינַן. *הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה רָכֵיב חַמְרָא וְסַיֵּים מְסַאנֵי, גָּמוּד מְסַאנֵיהּ וְלָקֵי בִּכְרָעֵיהּ.

נפש יהודה דמו בראשו. מתחייב בנפשו אם ניזוק ואותן ארבעה דברים כולן משום רוח רעה דהוא שורה שם: **אלא דלא הוי ד' אמות**. דלא שביק רווחא לעבור בין דקל לכותל משום הכי מזקא ליה והוא דליכא דרכא אחרינא דשידה יכולה להלוך בו דעכשיו זה בא בגבולה והפסידה דרכה ואהכי מזקא ליה: **ולא אמרן**. דרוח רעה שורה על המים אלא בעיר דבמקום צר הן המים ושואלין המים ושורה עליהן. לישנא אחרינא לא אמרן דרוח רעה שורה עליהן אלא בשדה דלא שכיחי מיא דמסרי נפשא לאזוקי ושותה מהם השד אבל בעיר דשכיחי מיא לא: **דלא אפסקינהו בעפרא**. שלא פיזר עליהן עפר: **ההוא גברא דהוה רכיב חמרא וסיים מסאנא**. ברגליו ורכב על מים שפוכין במקום שהיה כשפים שכיח וניזוק. שגמדו נתכווצו המנעלים ויבשו כרעיו:

תְּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה *אֵין מְמַצְּעִין אוֹתָן וְאֵין מִתְמַצְּעִין בֵּינֵיהֶם: הַכֶּלֶב וְהַדֶּקֶל וְהָאִשָּׁה; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַחֲזִיר; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַנָּחָשׁ. וְאִם מְמַצֵּעַ מַאי לֶיעֱבִיד? אָמַר רַב פַּפָּא: נִפְתָּח בְּ"אֵל" וּנְסַיֵּים בְּ"אֵל". אִי נַמִּי, נִפְתָּח בְּ"לֹא" וּנְסַיֵּים בְּ"לֹא".

נפש יהודה אין ממצעין. לא יעברו בין שני אנשים ולא מתמצעין לא יעבור איש אחד בין שתי נשים וכו' ובין שני כלבים:

הַנֵּי בֵּי תְּרֵי דְּמַצְּעָא לְהוּ אִשָּׁה נִדָּה, אִם תְּחִלַּת נִדָּה הִיא *הוֹרֶגֶת אֶחָד מֵהֶם וְאִם סוֹף נִדָּה הִיא מְרִיבָה נַעֲשֵׂית בֵּינֵיהֶם. מַאי תַּקָּנָתַיְיהוּ? נִפְתָּח בְּ"אֵל" וּנְסַיֵּים בְּ"אֵל". אִי נַמִּי, נִפְתָּח בְּ"לֹא" וּנְסַיֵּים בְּ"לֹא".

נפש יהודה הורגת אחד מהן. שמזיקתן במה שעברה ביניהן י"א אם עושה להם כישוף:

הַנֵּי תַּרְתֵּי נָשֵׁי דְיַתְבָן בְּאוֹרְחָא בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים וּמְכַוְּינָן אַפַּייהוּ לְהַדְדֵי, הַנָּךְ וַדַּאי בִּכְשָׁפִים עָסְקֵי, מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? אִי אִיכָּא דַּרְכָּא אַחֲרִינָא וְאִיכָּא פִּתְחָא נֵיעוֹל בְּגַוַּיהּ, וְאִי לָאו - אִי אִיכָּא נַהֲרָא נְעַבְּרֵיהּ וְאִי אִיכָּא אִינֵּישׁ אַחֲרִינָא בְּהַדֵּיהּ *לֵינְקוֹט בִּידֵיהּ וְנֵיחְלְפֵי. וְאִי לָא - נֵימָא הָכֵי: *אִיגְּרַת אָזְלָא אוֹסְיָא בְּלוֹסְיָא מִתְקַטְלִין בְּחֵיק קְבַל.

נפש יהודה ולנקוט בידיה. בהדי הדדי יתנו ידיהם זה לזה וניחלפו ויעבורו: **אגרת אזלא אוסיא בלוסיא**. אותן שדים שאתן מתעסקות בהן מתקטלין בחיק קבל כבר הן הרוגים בחצים אגרת היא אגרת בת מחלת שם שידה כך שמע רש"י מפי המורה ורבו שמע מפי רבינו גרשום:

הַאי מָאן דְּפָגַע בְּאִיתְתָא בְּעִדְנָא דְּסָלְקָא מִטְבִּילַת מִצְוָה, אִיהוּ קָדִים וּמְשַׁמֵּשׁ *אָחְדָא לֵיהּ רוּחַ זְנוּנִים. מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? לֵימָא הָכִי: "שֹׂפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים" וגו' (תהלים קז, מ).

נפש יהודה אחדא ליה. אחזה ליה רוח זנונים שד שורה עליו שמטעה הבריות בלילה לבא לידי קרי:

אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב "גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע" (שם כג, ד)? זֶה הַיָּשֵׁן בְּצֵל *דֶּקֶל יְחִידִי וּבְצֵלָּה שֶׁל לְבָנָה. בְּצֵל דֶּקֶל יְחִידִי, לָא אֲמָרַן אֶלָּא *דְּלָא נָפַל טוּלָא דְּחַבְרֵיהּ עִילַּוֵּיהּ אֲבָל נָפַל טוּלָא דְּחַבְרֵיהּ עִילַּוֵּיהּ לֵית לָן בָּהּ. *וּבְצֵלָּה שֶׁל לְבָנָה נַמִּי לָא אֲמָרַן אֶלָּא בְּמַעֲרָבָא, אֲבָל בְּמַדִּינְחָא לֵית לָא בָּהּ. וְהַנֵּי מִילֵי בַּשּׁדֶה, אֲבָל *בֶּחָצֵר, אַף־עַל־גַּב דְּנָפַל טוּלָא דְּחַבְרֵיהּ עֲלֵיהּ, חֵישְׁינָן. תַּנְיָא נַמִּי הָכֵי: הַיָּשֵׁן בְּצֵל דֶּקֶל יְחִידִי בֶּחָצֵר דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ. מַאי אִירְיָא בֶּחָצֵר, אֲפִילּוּ בְּכֻלֵּי עָלְמָא נַמִּי? אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ אַף־עַל־גַּב דְּנָפַל טוּלָא דְּחַבְרֵיהּ עִילַּוֵּיהּ חֵישְׁינָן.

נפש יהודה דקל יחידי. שאין דקל אחר סמוך לו ובצלה של לבנה אי נמי ההולך בצל של הלבנה בלילה כשהלבנה זורחת והוא הולך בצל בכתלים ודרך השדים להלוך בלילה ובזמן שהלבנה זורחת מתיראין לילך במקום האור והולכין במקום הצל: **דלא נפל טולא דחבריה**. שאין שם דקל אחר סמוך לו אבל כשיש שם דקל אחר מסתלקת השידה לצל של דקל אחר ואינה מזיקתו: **ובצלה של לבנה לא אמרן אלא במערבא**. היינו בסוף החודש שהלבנה זורחת במזרח ואם שוכב אצל הכותל לצד המערב הוי הצל במערב אבל במדינחא היינו תחלת החודש שהלבנה זורחת במערב ועשוה צל במזרח כגון ששוכב אצל כותל מצד המזרח: **בחצר אף על גב דנפל טולא דחבריה**. שנפל שם צל

מכותל אחר של חצר חיישינן משום שהמקום שם צר ואין לה דרך לנטות ימין ושמאל ושורה עליו ומזיקתו:

הַאי מָאן *דְּמַפְנֵי אַגִּירְדָא דְּדִיקְלָא אָחְדָא לֵיהּ רוּחַ פַּלְגָא. הַאי מָאן דְּמַסְגֵי רֵישֵׁיהּ אֲגַרְדָּא דְּדִיקְלָא אַחְדָא לֵיהּ *רוּחַ צְרָדָא. הַאי מָאן דְּפָסַע אֲדִקְלָא, *אִי מִיקְטַל - קָטִיל, אִי אִעֲקַר מִתְעַקַּר וּמְאִית. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא מָנַח כְּרָעֵיהּ עִילַּוֵּיהּ. אֲבָל מָנַח כְּרָעֵיהּ עִילַּוֵּיהּ לֵית לָן בָּהּ.

נפש יהודה דמפני אגירדא. שעשה צרכו על דקל קצוץ או על הקליפה שנקלף מן הדקל אחזה ליה רוח פלגא חצי כאב הראש. ברשב"ם בפסחים קי"א ע"ב איתא הפירוש הזה על המילים רוח צרדא: **רוח צרדא**. דמהדר פרצופיה לאחוריה כההוא דרבה בר נחמני בפרק השוכר את הפועלים בבבא מציעא: **אי מיקטל קטיל**. אם נקצץ האילן נהרג האיש הדורך עליו ואם נעקר האילן האיש מת והוא דלא מנח כרעא על הדקל:

*חֲמִשָּׁה טוּלֵי הַוְוִין. טוּלָא דְּדִיקְלָא יְחִידָאָה, טוּלָא דְּכִינָרָא, טוּלָא דְּתֵאֲנָה, טוּלָא דְּפִרְחָא, טוּלָא דְּזַרְדְּתָא. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי: אַף *טוּלָא דְּאַרְבָּא וְטוּלָא דְּעַרְבְּתָא. כְּלָלָא דְּמִלְּתָא: *כָּל דְּנָפֵישׁ עַנְפֵּיהּ - קָשֵׁי טוּלֵיהּ, *וְכָל דְּקָשֵׁי סִילְוֵיהּ - קָשֵׁי טוּלֵיהּ, בַּר *מִכַּרְמוּשָׁא, דְּאַף־עַל־גַּב דְּקָשֵׁי סִילְוֵיהּ לָא קָשֵׁי טוּלֵיהּ, דְּאָמְרָה לֵיהּ שִׁדְתִּין לִבְרֵהּ פָּרְחֵיז: אִיזְדַּהַר מֵסִילְוֵיהּ דְּכַרְמוּשָׁא, דְּאִיהוּ קָטִיל לֵיהּ לַאֲבוּהָ וּלְדִידָךְ קָטִיל לֵיךְ. אָמַר רַב אַשֵׁי: חֲזִינָא לֵיהּ לְרַב כַּהֲנָא דְּפָרִישׁ מֵכּוּלְּהוּ טוּלֵי.

נפש יהודה חמשה טולי הויין. שהרוח רעה שורה תחתיהם טולא דדקל העומד יחידי ואין דקלים אחרים אצלו טולא דכנדא שם אילן נושא פירות בארץ ישמעאל וטולא דפרחא צלף אילן של ג' מיני פירות שראוים לאכילה והם העליון הקליפה שסביב הפרי כעין הקליפה סביב אגוזים ועל העלים גדלים כעין תמרות בולטין מהם טולא דזרדתא עץ של עוזרדין שפירלינ"ג בל"א והם שזיפים קטנים פלוימי"ן בל"א: **טולא דארבא**. צל של ספינה וטולא דערבתא צל אילן ערבתא: **כל דנפיש ענפיה**. כל אילן שיש לו הרבה ענפים: **וכל דקשי סילויה**. עציו קשים: **כרמושא**. עץ של תורמוסין שאין לשדים מנוחה תחתיהן ומתים כשבאים לשם:

*דְּבֵי פִּרְחֵי - רוּחֵי, דְּבֵי זַרְדְּתָא - שֵׁידֵי, דְּבֵי אִיגְּרֵי - רִשְׁפֵּי. *לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ? לְקַמִּיעָה. הַאי דְּבֵי פִּרְחֵי בְּרֵיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, שֶׁאֵין לָהּ עֵינַיִם. לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ? לְגִוּוּיֵי לָהּ. זְמָנָא חָדָא אָזַל הַהוּא צוֹרְבָא מֵרַבָּנָן *וְקָא מִפְּנֵי בֵּי פִּרְחֵי, שָׁמַע דְּקָא אָתֵי עִילַּוֵּיהּ וְגָזֵי לָהּ. כִּי אָזְלָא נָפְלָא אֲדִקְלָא. אָתְיָא הִיא וּמָחֵת לְדִיקְלָא. צָוְוא דְּקָלָא וּפָקְעָה הִיא. אָמְרֵי, "דְּבֵי זַרְדְּתָא שֵׁידֵי", הַאי זַרְדְּתָא דְּסָמִיכָא לְמָתָא לָא פָּחֲתָא מֵשִׁתִּין מִינֵי שֵׁידֵי. לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ?

לְמִכְתַּב קְמִיעָה. *הַהוּא בַּר קְשָׁא דְמָתָא, דְאָזַל וְאִיפְּנֵי תּוּתֵי זְרְדְתָא דַהֲוָת סְמִיכָא לְמָתָא וְאִיתְזַק. אָתָא הַהוּא מַרַבָּנָן, דְלָא הֲוָה יָדַע דִּזְרְדְתָא דִסְמִיכָא לְמָתָא לָא פְּחִיתָא מֵשְׁתִּין מִינֵי שֵׁידֵי, כָּתַב לֵיהּ קְמִיעָה לְחַד שֵׁידָא. *שַׁמְעִינְהוּ דְקָא תָלוּ חִינָּגָא בְגַוַיהוּ וְקָא מֵשְׁרוּ וְאָמְרוּ: סוּדְרֵיהּ דְמַר כְּצוֹרְבָא מֵרַבָּנָן, בָּדְקִינָן בֵּיהּ בְּמַר וַאֲפִילּוּ "בָּרוּךְ" לָא יָדַע. *אָתָא הַהוּא מֵרַבָּנָן, דַהֲוָה יָדַע דְבֵי זְרְדְתָא לָא פְּחִיתָא מֵשְׁתִּין מִינֵי שֵׁידֵי, כָּתַב לֵיהּ קְמִיעָה לְשִׁשְׁתִּין שֵׁידֵי, שַׁמְעִינְהוּ דְקָא אָמְרֵי: דִּלּוּ מָנַיְכוּ מֵהָכָא, דִּלְא נְקֵטֵל מִינַיכוּ כְּסִילְקָא בְקֵדֵירָא. דְבֵי אַגֵּרִי - כְּשָׁפֵי, לְמַאי נַפְקָא מִינָה? לְמִכְתַּב קְמִיעָה.

נפש יהודה דבי פרחי רוחי. אותן שדים שיושבין בצל אילן של דבי פרחי שמן רוחי ותחת דבי זרדתא שידי שמן ודבי איגרי המצויין בגגות רשפי שמן ולמאי נפקא מינה לדעת שמן לכתוב קמיעא אם הזיק תחת בי פרחא יכתוב לו קמיעא בשם רוחי וכן כולם: **למאי נפקא מינה**. שאין לה עינים לגזויי לה לברוח מפניה לפי שאין לה עינים ואינה רודפתו: **קא מפני בי פרחי**. עשה צרכו תחת העץ של בי פרחי שמע דהרוח בא אליו וגזי לה ברח מפניה כי אזלא הרוח ורץ אחריו נתקלה ונפלה על עיקר האילן פקעה היא הרוח נבקעת ונשברת וצווח דיקלא ויבש הדקל: **ההוא בר קשא**. שומר העיר: **שמעינהו**. שמע ההוא מדרבנן דהוי כתב הקמיע דתלי חינגא בגווייהו היו משחקים במחולות וחנגים ושוררו ואמרו סודרא דמר דומה כי צורבא מדרבנן בדקנוה למר ולא ידע למימר ברוך שאינו יודע לברך על הסודר על המלבוש שעל ראשו ברוך עוטר ישראל בתפארה ועוד י"ל כפשוטו מלביש ערומים שיודע כל אחד לברך כשהוא מלביש סודרו וזה הוא לבוש סודר כצורבא מרבנן ואינו יודע אותה ברכה על שלא ידע דבי זרדתא יש שיתין שידין אמרו כן: **אתא ההוא מרבנן**. רבי אחר וכו' דלו ברחו לכו מהכא דלא לקטול הקמיע לכם: "קֶטֶב מְרִירִי", תְּרֵי קָטְבֵי הֲווּ, *חַד מְקַמֵּי טִיהֲרָא וְחַד *דְּבָתַר טִיהֲרָא. דְּקַמֵּי טִיהֲרָא מֵיחֵזֵי בְּחִישׁ וַהֲדַר בְּכַדְּא דְכַמְכָא: דְּבָתַר טִיהֲרָא "קֶטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם" שְׁמֵיהּ וּמֵיחֵזֵי כְּקַרְנָא דְּעִיזָא וַהֲדַר כַּנְפֵיהּ.

נפש יהודה חד. קטב מרירי שולט מקמי צהרים על היום ומחזי בחיש והדר נראה מסבב כשפורח רוח נראה בארץ כשסבב ככדא דכמכא כמו שכותשין בכף בתוך הכד של כותח שמתגלגל בכד והדר כך מתגלגל והדר הקטב מרירי וכותח היינו שעושין מחלב ולחם ומלח: **דבתר טיהרא**. הקטב ששולט אחר הצהרים קטב ישוד המעופף בצהרים שמו ויש לו קרנים כקרנים דעז ומהדר ומסבב כנפיא ככברה:

אַבַּיֵי הֲוָה קָא שָׁקִיל וְאָזִיל, רַב פָּפָּא מִימִינֵיהּ וְרַב הוּנָא מִשְּׂמָאלֵיהּ. חֲזָיֵיהּ לְהַהוּא קֻטָּב מְרִירִי דְּקָאֲתֵי לְהַדֵּי שְׂמָאלֵיהּ, אַהַדְרֵיהּ לְרַב הוּנָא מִימִינֵיהּ וּלְרַב פָּפָּא מִשְּׂמָאלֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא: *וַאֲנָא מַאי אֶעֱבֵיד? אֲמַר לֵיהּ: אַתְּ שְׁעָתָא קַיְמָא לָךְ.

נפש יהודה ואנא מאי אעביד. ולמה אין אתה חושש בי אם אזוק שעתא קיימא לך עשיר אתה ויש לך מזל טוב ולא תיזוק:

וּמְתָקוֹפַת תְּמוּז עַד שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאָב וַדַּאי שְׁכִיחֵי וּמַשִּׁיתְסַר וַאֲיִלְךְ סָפֵק שְׁכִיחֵי סָפֵק לָא שְׁכִיחֵי. *וּמִשְׁתַּכְּחֵי בְּטוּלָא דְחַצְבָא *דְּלָא הֲוֵי גַּרְמִידָא, בְּטוּלָא דְצַפְרָא דְּלָא הֲוֵי גַּרְמִידָא וּבְטוּלָא דְּפַנְיָא דְּלָא הֲוֵי גַּרְמִידָא. וְעִקַּר בְּטוּלָא דְּבֵית הַכִּסֵּא.

נפש יהודה ומשתכח. אותו קטב בטולא דחצבא בצל של עשב שתיחם בו יהושע את הארץ לישראל שאותו עשב חצוב שרשו ירד בתוך הארץ אמות הרבה ולא יפנה הנה והנה ושותלין אותו בין המצרים ואם יגזול אחד מחבירו שדהו ועוקר אותו למעלה אי אפשר לעקרו לגמרי וחופרין עד שימצאו השורש ומתפרסם זה הגזלן הנכנס לשדה חבירו ואותו עשב שתל יהושע על התחום של ישראל שלא לגזול לתחום חבירו: **דלא הוי גרמידא**. דלא גדל עדיין אמה למעלה ובצל שחרית וערבית במקום שאין הצל אמה וביותר הוא נמצא בצל של בית הכסא:

אָמַר רַב יוֹסֵף: הַנֵּי תְּלַת מִילֵּי *יְהַבֵי עִוָּרְנָא לִנְהוֹרָא: מָאן דְּסָרִיק בְּבִישְׁתָּא וְשָׁתֵי טִיף טִיף וְסָאֵים מְסַאנֵי אַדַּמְתָנֵי כְּרָעֵיהּ. *תָּלָא לַחְמָא בְּבֵיתָא קְשָׁה לַעֲנִיּוּתָא. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא רִפְתָא, אֲבָל בִּשְׂרָא וְכַוּוֹרֵי לֵית לָן בָּהּ. וְהֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: *תָּלָא לְסָלְתֵּיהּ תָּלָא לִמְזוֹנֵיהּ. *פַּארֵי בְּבֵיתָא קְשָׁה לַעֲנִיּוּתָא. *נְשַׁאַרָא בְּבֵיתָא קְשָׁה לַעֲנִיּוּתָא. בְּלֵילֵי רְבִיעָיוֹת וּבְלֵילֵי שַׁבָּתוֹת שָׁרוּ מַזִּיקִין עֲלַייהוּ. *שָׂרָא דְמָזוֹנֵי נָקִיד שְׁמֵיהּ וְנָקוּד קָרוּ לֵיהּ. *שָׂרָא דַּעֲנִיּוּתָא נָבִיל שְׁמֵיהּ וְנָבִיל קָרוּ לֵיהּ. *צָעָא אַפּוּמָא דְּחַצְבָא קְשָׁה לַעֲנִיּוּתָא. *מְשַׁתֵּי מַיָּא בְּצָעָא קְשָׁה לְבִרוֹקְתֵי. *אָכַל תְּחִלֵּי וְלָא מָשֵׁי יָדֵיהּ מִיפְּחֵיד תְּלָתָא יוֹמֵי; *דְּמְסוּכָר וְלָא מָשָׁא יָדֵיהּ מִפְּחֵיד שִׁבְעָה יוֹמֵי; דְּשָׁקִיל מַזְיֵהּ וְלָא מָשָׁא יָדֵיהּ מִפְּחֵיד תְּלָתָא יוֹמֵי; שָׁקִיל טוּפְרֵיהּ וְלָא מָשָׁא יָדֵיהּ מִפְּחֵיד חַד יוֹמָא; דְּמָשָׁא רֵישֵׁיהּ וְלָא מָשָׁא כְּרָעֵיהּ מִפְּחֵיד חַד יוֹמָא וְלָא יָדְעֵי מַאי מִפְּחֵיד. *יָדָא אָאוּסְיָא דְּיַרְכָא לְפַחְדָא; יָדָא אָפוּתָא - דְּיַרְכָא לְשִׁינְתָא.

נפש יהודה יהיב עוורנא. נותנין עיורון עינים לנהורא לאדם שרואה מסמין אלו שלשה דברים עינו. מאן דסריק ביבשתא דסריק שער ראשו יבש במסרק ולא נתן מקודם מעט מים על השערות ושתי טיף טיף מי ששותה יין המטפטף מן החבית וסאים מסאני ועושה המנעלים ברגליו בעוד שרגליו לחים ממי הרחיצה קודם שנגבו היטב: **תלא לחמא בביתא**. התולה פתו באויר בתוך סל אחד: **תלא לסלתיה**. סל ופת בתוכה למזוניה

כלומר מזונותיו תלוין לו אם יהיו לו מזונות אם לאו שאין מצוין לו תדיר: **פארי**. מורסן דשכיחא לאכול לחם מורסן בביתו והוא דיש לו לאכול קמח והוא אוכל סובין שאינו נהנה משלו שרע עינו בעצמו: **נשארא בביתא**. פירורין של לחם מפוזרין בביתו שאינו חש לזורקן: **שרא דמזוני**. שר המזונות מלאך הממונה לזמן המזונות נקיד שמיה לשון נקיות לפיכך אינו רוצה שיהיו פרורים נשלכים לדרוס ברגל: **שרא דעניותא נבל שמיה ונביל קרו ליה**. נביל שמיה לשון לכלוך וטמא ונביל קרו ליה נכנס בבית שהוא רואה שאינן נוהגין מנהג נקיון בפת: **צעא אפומא דחצבא**. צואה או דבר מאוס כשהוא אפומא דכד במקום ששותין ממנו: **משתי מיא בצעא**. השותה מים בקערה קשה לברוקתי כליון עינים: **אכל תחלי**. תמרים שלא בישלו כל צרכן ולא נטל ידיו מפחיד ואינו יודע למה מתפחד: **דמסוכר**. הקיז דם וכו' דשקיל מזייה דגילח ראשו. שקיל טופריה חתך צפרניו. דמשא ראשו ולא רחץ רגליו: **ידא אאוסיא**. שרגיל להניח ידו על שפתו אצל נחיריו סולם ודרך להביא עליו פחד רוח רעה ידא אפותא מצח דרך לשינתא שישן הרבה ומהר ויש ללמוד ממנה אם הוא בעת שאינו רוצה לישן אל יניח ידו על מצחו:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה יוֹצְאָה (סב, ב): אָמַר רַבִּי אַמֵּי: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְבִיאִין לִידֵי עֲנִיּוּת. וְאֵלּוּ הֵן: הַמַּשְׁתִּין מַיִם בְּפָנֵי מִטָּתוֹ עָרוֹם וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן קיט, וסימן קעו).

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת חוּלִין, פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר (קה, ב): אָמַר אַבַּיֵי: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא: הַאי דְּלָא מָשׁוּ מַיָּא בַּתְרָאֵי אַאַרְעָא - מִשּׁוּם זֵהֲמָא הִיא, עַד דַּאֲמַר לִי מַר: מְשׁוּם דְּשָׁרְיָן רוּחַ רָעָה עֲלֵיהוּ.

נפש יהודה דלא משו מיא בתראי. מים אחרונים על הארץ משום זוהמא שריחן מסריח ונראות מאוסות בבית:

וַאֲמַר אַבַּיֵי: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא: *הַאי דְּלָא שָׁקְלֵי מִידֵי מִפְּתוֹרָא כִּי נָקִיט אִינִישׁ כַּסָּא בְּיָדֵיהּ - שֻׁמָּא יֶאֱרַע דְּבַר קַלְקָלָה בְּסְעוּדָה הוּא, עַד דַּאֲמַר לִי מַר, דְּקָשָׁה *לְרוּחַ צְרָדָא; וְהַנֵּי מִילֵי מִשְׁקַל וְלָא מֶהֱדַר, אֲבָל מִשְׁקַל וּמֶהֱדַר לֵית לָן בָּהּ. מַר בַּר רַב אַשֵׁי קָפֵיד אֲפִילּוּ עַל *אֲסִיתָא וּבוּכְנָא דְּתַבְלֵי, דְּמִידֵי דְּצָרִיכֵי לְסָעוּדְתָא נִינְהוּ.

נפש יהודה האי דלא שקלי מידי. לא ישקול אדם דבר משלחן כשאדם לוקח הכוס לשתות לא יקח כלום מלפניו שמא יכעוס השותה שחפץ באותו דבר הניטל וכי יכעוס יסכן להחנק: **לרוח צרדא**. מהדר פרצופיה לאחור: **אסיתא**. היא מדוכה והיא מכתשת מירש"ל בל"א ובוכנא עלי שטיצי"ל בל"א שמדיכין בו תבלין ובשמים לצורך הסעודה

ושלא יקח זה מלפני השותה שהוא צורך לסעודה ויקפיד עליו אבל דבר שלא צריך לסעודה לא קפיד כל כך:

אָמַר אַבַּיֵי: מְרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא: *הַאי דְּכָנְשֵׁי נִשְׁוָרָא - מִשּׁוּם מְנַקְּרוּתָא הוּא, עַד דַּאֲמַר לִי מַר: מִשּׁוּם דְּקָשָׁה לַעֲנִיּוּת. הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה *קָא מְהַדַּר בַּתְרֵיהּ שָׁרָא דַּעֲנִיּוּתָא וְלָא הֲוָה יָכֵיל לֵיהּ, מִשּׁוּם דַּהֲוָה זָהִיר בְּנִשְׁוָרָא טוּבָא. יוֹמָא חַד אָכַל *נַהֲמָא אֵיבְלֵי, אָמַר: הַשְׁתָּא אַשְׁכַּחְתֵּיהּ, דְּיָכֵילְנָא לֵיהּ. בָּתַר דְּאָכֵיל אֵיתֵי מָרָא וּמַחְפָּרָא, שַׁקְלִינְהוּ וְאָזֵיל שַׁדִינְהוּ בְּמַיָּא, *שְׁמְעֵיהּ דְּקָאֲמַר: וַוי לֵיהּ, דְּאַפְקֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא מִבֵּיתֵיהּ.

נפש יהודה האי דכנשי נשוורא. שמכבדין הבית אחר הסעודה משום פירורי אוכלין לנקרותא הוא לנקר הבית להיות נקיון: **קא מהדר בתריה**. שר ממונה על העניות היה מחזר אחריו אם יזרוק פירורין של פת ללוכדו ולהביאו לידי עניות: **אאיבלי**. על עשבים שבעפר אמר השד השתא נפל לידאי שלא יכול ללקוט הפירורין מבין העשבים ויהיו למדרס רגלי ואלכדנו בכך: **שמעיה**. ההוא גברא להההוא שדא דקאמר ווי דאפקיה מביתו הוציאני זה ממקום תחנותי:

וַאֲמַר אַבַּיֵי: מְרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא: הַאי *דְּלָא שָׁתֵינָא אוּפְיָא - מִשּׁוּם מְאִיסוּתָא הוּא, עַד דַּאֲמַר לִי מַר: מִשּׁוּם *דְּקָשֵׁי לְכַרְסָם. מְשַׁתְּיָא קָשֵׁי לְכַרְסָם, מִינְפַּח בֵּיהּ קָשֵׁי לְרֵישָׁא. *מְדַחֵיהּ קָשֵׁי לַעֲנִיּוּתָא. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? *לִישְׁקְעֵיהּ שִׁיקּוּעֵיהּ.

נפש יהודה דלא שתינא אופיא. המרתיח ועולה על המשקין למעלה כששופכין אותו שוימ"א בל"א: **דקשי לכרסם**. רירין וליחות יורד מן החוטם תמיד: **מדחייה**. בידא לצדדין האופיא ושותה: **לשקעיה שיקועיה**. בתוך המשקה עד שיכלה מאליו ימתין עד שימח האופיא וישתה:

וַאֲמַר אַבַּיֵי: מְרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא: הַאי דְּלָא אָכְלֵי מִידֵי דְּנָפֵל מִפְּתוֹרָא לְאַרְעָא -מִשּׁוּם דְּמָאִיס, עַד דַּאֲמַר לִי מַר: דְּקִשָּׁה לְרֵיחַ הַפֶּה.

*לְכַרְסָם דְּחַמְרָא - שִׁיכְרָא, דְּשִׁיכְרָא - מַיָּא, דְּמַיָּא - לֵית לֵיהּ תַּקַּנְתָּא. אָמַר רַב פַּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: *בָּתַר עַנְיָא אָזְלָא עֲנִיּוּתָא.

נפש יהודה לכרסם דחמרא. שבא לו כרסם מחמת דשתא אופיא דחמרא שכרא רפואתו לשתות שכר ויתרפא לכרסם דשכרא שבא לו מחמת אופיא דשכרא לשתי מיא: **בתר עניא**. זה שלא היה לו אלא מים לשתות אין לו רפואה:

אָמַר אַבַּיֵי: מְרֵישׁ אָמֵינָא: הַאי דְּלָא אָכְלֵי יַרְקָא *מִכִּישָׁא דְּאָסַר גְּנָאָה - מִשּׁוּם דְּמִתְחֲזֵי *כִּרְעַבְתָּנוּתָא, עַד דַּאֲמַר לִי מַר: מִשּׁוּם דְּקָשֵׁי לִכְשָׁפִים.

נפש יהודה מכישא דאסר גינאה. שאין מוציאין שום או כרישין מאגודה שאוגדין מוכרי ירק לאוכלן: **כרעבתנותא**. שאין יכול להמתין עד שיתירנו ואמר לי דקשה לכשפים הרואה אותו יכול לעשות לו כשפים והנשמר ממנו אין כשפים נוחין לחול עליו:

אָמַר אַבַּיֵי: מְרִישׁ הָוָה אָמֵינָא: הַאי דְּלָא יָתְבֵי תּוּתֵי *מַרְזֵיבָא - מְשׁוּם שׁוֹפְכִין הוּא, עַד דַּאֲמַר לִי מַר: מְשׁוּם דְּשָׁארוּ מַזִּיקִין תּוּתַיהוּ. הַנָּהוּ *שְׁקוּלָאֵי דַּהֲווּ דָּארוּ חֲבִיתָא דְּחַמְרָא. *בָּעוּ לְאִיתְפּוּחֵי, אוֹתְבוּהָ תּוּתֵי מַרְזֵבָא וְאִיפְּקַע. אָתוּ וְאָמְרוּ לֵיהּ לְרַב אַשֵׁי, אַפִּיק שִׁיפּוּרָא *וְשָׁמְתֵיהּ. אָתָא לְקַמֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: כִּי אוֹתְבוּהָ נִיהֲלָהּ בְּאוֹדָנֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא, מַאי הָוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד. אֲמַר לֵיהּ: אֲפִילּוּ הָכֵי בְּאַתְרָא דְּשָׁכְיחֵי רַבִּים לָמָּה לְכוּ לְמֵיתַב. אֲמַר לֵיהּ: זִיל שְׁלִים. אֲמַר לֵיהּ: לִיקְבַע לִי מַר זִימְנָא דְּמַיִּיתֵינָא דְּמֵי. קָבַע לֵיהּ זִימְנָא וְלָא אָתָא בְּזִמְנָא. כִּי אָתָא אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי לָא אָתֵית בְּזִמְנָךְ? אֲמַר לֵיהּ: *כָּל מִידֵּי דְּצָיֵר וְחָתֵם וְכַיֵּיל וּמָנֵי לֵית לָן רְשׁוּתָא לְמִישְׁקַל, עַד דְּאַשְׁכְּחִינֵהּ מִידֵּי דְּהֶפְקֵרָא.

נפש יהודה מרזבא. צנור המקלח מים מן הגג משום שופכים שמא ירדו עליו מים מאוסים המקלחים מתשמיש המשתמשים על הגג ושופכים מי תשמיש והן באין לצנור: **שקולאי**. נושאי משאות בשכר. דהוו דארו נושאין חביות יין: **בעו לאיתפוחי**. ורצו לנוח קצת הניחו החבית תחת הצנור ואיפקע ששברו המזיקין את החבית: **ושמתיה**. ונידה למזיק ואתא המזיק לרב אשי ואמר ליה כי אותבי ניהלה ההוא חבית נתנו על אזני ולא יכולתי לעמוד אלא לשבר החבית: **כל מידי**. כל דבר דצייר שנקשר בבגד או שחתם בדבר או דכייל שנמדד במדה או דמני דיודעים מספרו בא' מכל אלו אין לנו רשות ליקח מהם:

אָמַר אַבַּיֵי: מְרִישׁ הָוָה אָמֵינָא: הַאי *דְּשָׁדֵי מַיָּא מְפוּם חַצְבָא - מְשׁוּם צִיבְתָא הוּא, עַד דַּאֲמַר לִי מַר: מְשׁוּם דְּאִיכָּא מַיִם הָרְעִים. *הַהוּא בַּר שִׁידָא דַּהֲוָה בֵּי רַב פַּפָּא. אָזֵיל לַאֲתוּיֵי חַצְבָא דְּמַיָּא מִן נַהֲרָא, אִיעֲכַּב. כִּי אֲתָא חָזָא דַּהֲווּ שָׁדוּ מַיָּא מְפוּמָא דְּחַצְבָא. אָמַר: אִי הָוָה יָדַעְנָא דְּעַבְדִּיתוּ הָכֵי לָא אִיעֲכָּבִית.

נפש יהודה דשדי מיא. השותה מכד שופך תחלה מן המים לארץ משום ציבתא קיסמים וקשין שצפים על פני המים ואמר לי משום מים רעים פעמים ששתו מהם השדים וזו תקנתן לשפוך מהם תחלה: **ההוא בר שידא**. דבא מן שד ואדם והיה משמש לרב פפא ואזיל להביא לרב פפא כד של מים מן הנהר איעכב השד נשתהה לבא עם המים משום דראה ששתו שדים מן הנהר והמתין עד דחלפי מים הרעים ששתו המזיקין מהן וכי חזא כיון שחזא בר שידא דרב פפא שפך מהם מעט מים קודם ששתה אמר וכו':

וְגָרְסִינַן נַמֵי בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ (ברכות נא, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שָׂח לִי מַלְאַךְ הַמָּוֶת: אַל תִּכָּנֵס יְחִידִי לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁאֵין מְלַמְּדִין בָּהּ תִּינוֹקוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי שָׁרוּי שָׁם *וּמַפְקִיד כֵּלַי שָׁם; וּבִזְמַן שֶׁדֶּבֶר בָּעִיר אַל יְהַלֵּךְ אָדָם בְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ אֶלָּא מִן הַצַּד: וּבִזְמַן שֶׁהַשָּׁלוֹם בָּעִיר אַל תֵּלֵךְ מִן הַצַּד אֶלָּא בְּאֶמְצַע; וְאַל תַּעֲמֹד בִּפְנֵי הַנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁחוֹזְרוֹת מִן הַמֶּת, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי *מְרַקֵּד וּבָא לִפְנֵיהֶם וְיֵשׁ לִי רְשׁוּת לְחַבֵּל. *מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? אִי אִיכָּא נַהֲרָא נֵיעֲבַר, וְאִי אִיכָּא דַּרְכָּא אַחֲרִינָא נֵיזִיל, וְאִי אִיכָּא אַגּוּדָּא לֵיקוּם אַחוֹרֵיהּ, וְאִי לָא, נֶהֱדַר לְאַחוֹרֵיהּ מֵאָה גַּרְמִידֵי; וְאִי לָא, לֵימָא שִׁבְעָה זִימְנֵי: "יִגְעַר ה' בְּךָ הַשָּׂטָן", עַד דְּחָלְפָה מִינֵּיהּ.

נפש יהודה מפקיד כלי שם. חרבי: **ומרקד ובא לפניהם**. שהם הביאו המיתה בעולם וגרמו לי להיות מלאך המות: **מאי תקנתיה**. אם פגע בהם פתאום אי איכא אגודא חומה דיכול להחבא אחריה ואי לא יחזור לאחוריו מאה אמות:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר (ס, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: דָּבָר בָּעִיר - כַּנֵּס רַגְלֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ" וגו' (שמות יב, כב) וְאוֹמֵר: "לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ" וגו' (ישעיה כו, כ) וְאוֹמֵר: "*מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חָרֶב *וּמֵחֲדָרִים אֵימָה" (דברים לב, כה). מַאי "וְאוֹמֵר"? וְכִי תֵּימָא *הַנֵי מִילֵי בְּלֵילְיָא, אֲבָל בִּימָמָא לָא, תָּא שְׁמַע: "לֵךְ עַמִּי" וגו'; וְכִי תֵּימָא הַנֵי מִילֵי הֵיכָא *דְּלֵיכָּא אֵימָה בְּגַוָּאֵי, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא אֵימָה מֵגַוָּאֵי אֵימָא כִּי נָפְקִי וְיָתֵיב *בֵּינֵי אִינְשֵׁי בְּצַוָּותָא טְפֵי מְעַלֵּי, תָּא שְׁמַע: "מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חָרֶב" וגו', אַף־עַל־גַּב דְּ"מֵחֲדָרִים אֵימָה" - "מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חָרֶב". רַבָּה כִּי הֲוָה חָזֵי *כִּי הַאי גַּוְנָא הֲוָה *סָכַר כָּוֵי דְּבֵיתֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ" וגו' (ירמיה ט, כ).

נפש יהודה מחוץ תשכל חרב. חרבו של מלאך המות: **ומחדרים**. אימת מות של מלאך המות ולא בגלוי כל כך. לא תצאו מהבית אלא לך עמי וסגור דלתך בעדך: **הני מילי בלילא**. דיש שתי סכנות אחת אימת סכנה של המחבל בכל לילה ואחת אימת סכנה של המשחית בדבר אבל ביום אם יש דבר בעיר טוב לו לילך מן הבית בעיר ת"ש לך עמי וגו': **דליכא אימה**. מות בגואי אז לך בוא בחדריך: **ביני אינשי בצוותא**. כי ישב בין אנשים בחברותא וברעים טוב לו מלישב בתוך ביתו לבד ת"ש דטוב לו לסגור ולישב בחדרים אפילו שיש בו אימת מות כי מחוץ תשכל חרב והוא קשה דיש לו רשות לחבל: **כי האי גוונא**. שיש דבר בעיר: **סכר כוי**. סתם כל החלונות שבביתו:

תָּנוּ רַבָּנָן: רָעָב בָּעִיר - פַּזֵּר רַגְלֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם" וגו' (בראשית יב, י) וְאוֹמֵר: "*אֵם־ אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר" וגו' (מלכים־ב ז, ד). מַאי "וְאוֹמֵר"? וְכִי תֵּימָא *הַנֵי מִילֵי דְּלֵיכָּא סְפֵק נְפָשׁוֹת, אֲבָל בְּאִיכָּא סְפֵק נְפָשׁוֹת - לָא, תָּא שְׁמַע: "*אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה" (שם).

נפש יהודה אם אמרנו. בד' אנשים מצורעים כתיב: **הני מילי דליכא ספק נפשות**. במקום שיגלו שם: **אם יחיונו נחיה**. סיפיה דקרא ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם והיה ספק סכנת חרב השונא שמא יהרגנו ואפילו הכי טוב לנפול ביד שונא ולצאת מהעיר כשיש רעב בעיר:

תְּנוּ רַבָּנָן: דָּבָר בָּעִיר אַל יְהַלֵּךְ אָדָם בְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ, מִפְּנֵי שֶׁמַּלְאַךְ הַמָּוֶת מְהַלֵּךְ בְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ, כֵּיוָן דְּיָהֲבָא לֵיהּ רְשׇׁותָא *מַסְגֵּי בַּהֲדֵיהּ. שָׁלוֹם בָּעִיר אַל יַהֲלֹךְ אָדָם עַל צִדֵּי דְּרָכִים, מִפְּנֵי שֶׁמַּלְאַךְ הַמָּוֶת בְּצִדֵּי דְּרָכִים, כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ רְשׇׁותָא *מַחְבָּא חָבוּיֵי וּמַסְגֵּי.

נפש יהודה מסגי. בעיר בהדיא הולך המלאך המות בפרהסיא בכל מקום ומחבל במי שפגע בו: **מחבא חבויי ומסגי**. הולך במקום סתר שאין בני אדם רגילין לילך לשם ומסתיר עצמו שם:

תְּנוּ רַבָּנָן: דָּבָר בָּעִיר אַל יִכָּנֵס אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת יְחִידִי, מִפְּנֵי שֶׁמַּלְאַךְ הַמָּוֶת מַפְקִיד שָׁם כֵּלָיו. וְהַנֵּי מִילֵי דְּלָא קָרוּ בֵיהּ דַּרְדְּקֵי וְלָא מַצְלוּ שָׁם עֲשָׂרָה.

תְּנוּ רַבָּנָן: *כְּלָבִים צוֹעֲקִים - מַלְאַךְ הַמָּוֶת בָּא לָעִיר, כְּלָבִים צוֹחֲקִים - אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא בָּא לָעִיר. וְהַנֵּי מִילֵי הֵיכָא דְּלֵיכָּא נְקֵבָה בְּהַדַּיהוּ.

נפש יהודה כלבים צועקים. דרואים חרבו ומתיראים ממנו ובאליהו הנביא דבא לבשר הגאולה ויהי להם לאכול ממלחמת גוג ומגוג והני מילי היכא דליכא נקבה ביניהם דכי איכא נקבה ביניהם משום הנקבה שוחקים:

גַּם דִּבְרֵי מוּסָרִים אַחֵרִים הַכְּתוּבִים בַּתַּלְמוּד אֵין צֹרֶךְ לַחֲזֹר וּלְכָתְבָם בְּנֵר זֶה שֶׁל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁכְּבָר הֵם כְּתוּבִים לְמַעְלָה, כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי [שכ]

*רוֹפֵא חִנָּם הוּא מַעֲלֶה אֲרוּכָה וּמַרְפֵּא לַהוֹלְכִים בְּדַרְכָיו וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָתוֹ וְהַבּוֹטְחִים בּוֹ וְאֵינָם צְרִיכִין רְפוּאָה אַחֶרֶת. כָּל זְמַן שֶׁשָּׁמִים בְּטָחוֹנָם בּוֹ. וְעַל כֵּן גָּנְזוּ ז"ל רְפוּאוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּבְטְחוּ יִשְׂרָאֵל בְּחֶסֶד הַמָּקוֹם, בָּרוּךְ הוּא, *וְלֹא עַל מִשְׁעֶנֶת קָנֶה רָצוּץ. אֲבָל לְאַחַר שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל *וְהָלְכוּ בְּקֶרִי, עָזְבָם בּוֹרְאָם אֵצֶל הַמִּקְרִים וְהֻצְרְכוּ לִרְפוּאוֹת בְּנֵי אָדָם, *שֶׁהֵם כְּמַמְשָׁשִׁים בָּאֲפֵלָה, גּוֹזְרִין עַל הַסָּתוּם מִן הָעַיִן בִּבְחִינוֹת וְנִסְיוֹנוֹת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ הָרוֹפְאִים: הַנְּסָיוֹן סַכָּנָה. וְסָמְכוּ לָזֶה מִן סֶמֶךְ: "וְרָפֹא יְרַפֵּא" (שמות כא, יט), מִכָּאן שֶׁנִּתַּן רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת.

נפש יהודה רופא חנם. הוא הקב"ה מעלה ארוכה רפואה להמכה ששב לבשרו וכאלו לא היה שם מכה מעולם דכתיב אם שמוע תשמע וגו' כי אני ה' רופאך ותורה מרפא דכתיב ולכל בשרו מרפא: **ולא על משענת קנה רצוץ**. כך מי שכל מחשבתו ובטחונו

על הרופא והסממנים ולא שם עיקר מחשבתו ובטחונו בהקב"ה להתפלל אליו ולנדב ולהרבות בצדקה דכתיב וצדקה תציל ממות ועל כולם תלמוד תורה שילמדו בעדו עשרה חכמים בתורה דלא לבד שיזכה לרפואה אלא אפילו זכותו ישאר לו לעולם הבא כי כל זכות התורה הפירות אוכל בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואף אם ימות יזכה למיתה קלה והולכת לפניו ושומרת אותו ומוליכתו לגן עדן: **והלכו בקרי**. בחשבם כל מה שבא עליהם הוא במקרה כדרך מנהג העולם ולא בהשגחת הקב"ה עזבם הקב"ה במקרה כמחשבתם ולא שלח להם רפואה ליתן בדעת הרופא להמציא לו סממני הרפואה הצריך לו למכתו ולחליו אם יקרה לו לרופא סממני רפואתו יקרה ואם לאו לאו: **שהם**. הרופאים אם אין ישועת ה' בעזרתם הוא גוזר סם לפי שכלו יכול להיות שהוא לו לסם המות כי אינו יודע בודאי שסם זה טוב אך בוחן לנסותו בו אף על גב דנסיון סכנה שמא ימיתהו על ידו מאחר שספק לו אם סם זה טוב לו או רע דורשין לעצמם היתר ממקרא זה ורפא ירפא כפול מכל מקום בין שירפא בו בין שימות בו רשות ביד הרופא לעשות לו הסממנים לפי שכלו:

*וְדִבְּרוּ בְּדִבְרֵי רְפוּאוֹת שֶׁהֵם נֶחְלָקִים לְכַמָּה פָּנִים, *יֵשׁ רְפוּאוֹת אֲשֶׁר הֵם בְּדִבְרֵי לַחַשׁ וְהֵם קַלִּים מִכֻּלָּם וְעַל כֵּן נִכְתְּבוּ קְצָתָם בַּתַּלְמוּד, אֲבָל עַתָּה אֵין שׁוּם אָדָם בָּקִי בָּהֶם וּבִשְׁמוֹתֵיהֶם; וְיֵשׁ רְפוּאוֹת כְּתוּבוֹת בַּתַּלְמוּד בְּדִבְרִים טִבְעִיִּים; וְיֵשׁ אֲחֵרוֹת בְּדִבְרִים שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים וּמַכִּירִים בָּהֶם שֶׁהֵם סְגוּלוֹת לְרַפְּאוֹת חוֹלִים יְדוּעִים. וְאַחַר כָּךְ נִתְחַדְּשׁוּ בָאוּמוֹת רוֹפְאִים, שֶׁלֹּא הִשִּׂיגוּ בְּדִבְרֵי לַחַשׁ וְגַם לֹא בְּדִבְרִים שֶׁהֵם סְגוּלוֹת, בִּלְתִּי מְעַט מִזְּעֵיר, לְפִי שֶׁלֹּא קִבְּלוּם מֵרַבּוֹתָם, אֶלָּא שֶׁהָיוּ בְּקִיאִים בְּחָכְמַת הַטֶּבַע וּבִמְלֶאכֶת הָרְפוּאָה, *שֶׁהוּא עָנָף מִמֶּנָּה, וּבָחֲרוּ לִכְתֹּב הַדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים. *וְהֵם, בָּרִאשׁוֹנָה רְפוּאָה בְּהֶרְגֵּל מַאֲכָלִים דַּקִּים וְקַלִּים וְהַנְהָגוֹת טוֹבוֹת; וְאִם לֹא יוֹכַל לְרַפְּאוֹתוֹ בָּזֶה, *שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ הֲרָקוֹת מֵהַמְלוּאִים; וְאִם לֹא, שֶׁיְּרִיקֵהוּ מֵהַסַּמִּים הַקַּלִּים; וְאִם לֹא, שֶׁיִּתֵּן לוֹ מֵהַסַּמִּים הָאַחֵרִים, אֲפִילוּ הֵם מְסֻכָּנִים, *לְמִי שֶׁאֵינוֹ בָקִי בְּהַרְכָּבָתָם וּבְטֶבַע הַחוֹלֶה וּבִזְמַן הַחוֹלִי. גַּם יֵשׁ רְפוּאוֹת טוֹבוֹת לְהַחֲזִיק הָאֵיבָרִים הַחֲלוּשִׁים *בַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת וְאֶלְגּוּפַאר וְזָהָב וְכֶסֶף. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא כְּנֶגְדָּן דְּשָׁאִים וַעֲשָׂבִים לְרַפְּאוֹת הַדַּלִּים, אִם יָבוֹא רוֹפֵא שֶׁיְּכִירֵם. וְיֵשׁ רְפוּאוֹת אַחֵרוֹת בְּמִינִים אֲחֵרִים רַבִּים.

נפש יהודה ודברו. החכמים ברפואות וכו' אשר הם בדברי לחש רק בדברים יש רפואה לקצת חולאים היודע והמכיר בחולי זה ויודע הלחש שצריך לו לזה לרפאותו בו ויש רפואות שהם על ידי הסממנים ויודע שזה הוא טוב לחולי זה לפי טבע החולה אם צריך לשלשל יודעים שסם זו היא רפואתו ואם לעצור סם זו צריך לו שטבעו הוא

לעצור וכן אם הוא חם צריך לו דברים שטבעם שמקררין ומצננין וכן להפך אם קר לו צריך לו דברים שטבעם חם וכן בגוף החולה אם הוא זקן או נער או ילד ידוע הרפואות כפי טבע שלו: **ויש רפואות**. שהם סגולות אף על פי שלא יאכל מהם ולא ישתה מהם רק שתולין בו או מניחן אצלו בין שהוא עץ או אבן או אחד מהצמחים סגולה של זה לרפאות בו חולי זה וזה לזה והם דברים נפלאים ונראין בחוש שיש בהם סגולות אלו: **שהוא ענף**. מרפואת הטבע כלומר מעט כענף מאילן ומה שדומה לטבע ברפואה דצריך החולה לפי דוגמת הטבע אף שאין כולה לפי הטבע רק הוא קצת ממנו: **והם בראשונה**. כלומר הרפואה הראשונה שגזרו הרופאים על החולה שיאכל מאכלים קלים והנהגות טובות שינהג עצמו שלא ילך ברוח ולא יעשה מלאכה ולא ישכב בטחב וכדומה לזה שהוא קשה לו משום חולשא דגופו: **שיעשה לו הרקות**. למרק בטנו מהמלואים מצואה שמלא בבטנו על ידי פתיחת נקב הרעי למטה במשקין סממנין הידוע לרופאים ואם לא יועיל נותנין לאכול דבר שמשלשל ואם לא יועיל נותנין לו לשתות מהסמים שהם יותר חזקים לשלשל: **למי שאינו בקי בהרכבתם**. שאינו יודע בטוב כמה משקל שצריך ליקח מכל סם וסם לערבם יחד ואם מוסיף מאחד או ימעיט סכנה הוא לו וגם אינו יודע טבע החולה אם הוא בטבע חזקה צריך לו הרבה מהסמים החזקים ואם הוא חלש צריך למעט מהסמים החזקים ולהסתפק בסמים החלשים וכן בזמן השנה בזמן זה צריכין להרבות להחולה בסממנים ובזמן אחר צריך למעט וכן בזמן זה צריך לאלו סממנים ובזמן אחר לאחרים ולפי הקור והחום וכל זה צריך לדעת לרופא ואם ישגה יש לו סמך ורפא ירפא: **באבנים טובות ומרגליות וכו'**. שכותשין ומשחקין אותם ונותנין לחולה בתוך משקה או שמתיכין מהם במים ונותנין לחולה בתוך המשקין אבל הם יקרים על כן נתן הקב"ה כנגדן רפואות מעשבים אף שהם יותר חזקים מהם גם גוף וטבע העניים הם יותר חזקים מהעשירים שמורגלין באכילות גסות וקשים:

כְּלַל הַדְּבָרִים: הַטּוֹבָה שֶׁבָּרְפוּאוֹת הִיא הַהַנְהָגָה בְּמַאֲכָלִים דַּקִּים וְקַלִּים *הַנְּאוֹתִים לְהָרִיק הַמּוֹתָר וְלָזוּן הַגּוּף וּלְהַעֲמִידוֹ בְּחֻזְקָתוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא לִידֵי חֻלְשָׁה. וְאַל יְכַנֵּס לְסַמָּנִים שֶׁקְּצָתָם הֵם *חֲמִימוּת, זוּלְתֵי בָּחֳלָאִים הַכְּבֵדִים, שֶׁהֵם צְרִיכִים לוֹ עַל כָּל פָּנִים. וְהַטּוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּם הִיא שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת, אֲשֶׁר הוּא הִתְרַחֵק הָאָדָם מֵהַמַּאֲכָלִים וְהַמַּשְׁקִים הַגַּסִּים וְהַכְּבֵדִים הַמְסַבְּבוֹת הַחֳלָאִים וְגַם מֵהַרְבּוֹת מֵהַמַּאֲכִלִים וְהַמַּשְׁקִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם קַלִּים, לְפִי שֶׁמַּרְבִּים בָּם *עִפּוּשִׁים בְּבָנֵי מֵעַיִם וְגוֹרְמִין לָהֶם סְבוֹת וּמְקָרִים לָבוֹא לִידֵי חֳלָאִים. וּכְשֶׁהוּא זָהִיר בְּדְבָרִים אֵלּוּ אַל יִצְטָרֵךְ לָרוֹפֵא, זוּלְתֵי אִם יְהֵא לוֹ טֶבַע רָעוּעַ.

נפש יהודה הנאותים. שהם טובים ונאים להתעכל וגם המאכלים שאכל שגרמו לו להיות חולה יתעכלו על ידי שיאכל עתה מאכלים דקים אבל אם רוצה שלא יבא לידי חולי ישמור עצמו ממאכלים וממשקים הרעים ואף מן המותרות אף על פי שהם ממאכלים ומשקים טובים כי זה הוא גרם החולאים: **חמימות**. ומזיקין לו מכח רוב החום: **עפושים**. מכח שהרעי הרבה בו מרוב אכילתו אינה יכולה לבשל בו ולהתעכל ונתעפש המאכל במעיו ונסרח וגדלו בו תולעים ונרקב תחתיו בני מעיו וקרבו והסרחון ממנו עולה לו למעלה לתוך פיו והמשקין שבתוך המאכל כארס הוא והריאה שואבת המשקין למעלה ומתקלקלת מהם ומרקבת ונעשית מלא בועות ומוגלא ליחה סרוחה ורפואתו קשה דמה שטוב לו לבני מעיו לרפואה הם סמים חדים וחריפים מאד וקשים להריאה שהיא צריכה לסמים קלים ורפים על כן צריך לעשות מקודם רפואה לריאה ואחר כן לבני מעיו:

וְאִם יִצְטָרֵךְ לוֹ, *אַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְּירוּ לִשְׁאוֹל מִמֶּנּוּ עֵצָה, יִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַשֵּׁם וְיִצְעַק וְיִתְחַנֵּן לוֹ וְהוּא יִשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ.

נפש יהודה אף על פי שהתירו. חכמים לשאול עצה מהרופא לרפאותו בהסמים יתפלל לה' שימציא לו סמים לרופא שירפא בו:

וְגַם יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם שֶׁיִּתְפַּלֵּל בַּעֲדוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין (קטז, א): דָּרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בַּר חָמָא: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם וִיבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "*חֲמַת־מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי־מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה" (משלי טז, יד).

נפש יהודה חמת מלך. היינו צער שבא לו חימה מאת המקום מלאכי מות היינו חולה שנוטה למות ואיש חכם יכפרנה יקנחנה:

וְעַל כֻּלָּם יָשִׂים אָדָם כָּל בִּטְחוֹנוֹ בְּבוֹרֵא עוֹלָם, אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לִשְׁמֹר הַבְּרִיאוּת וּלְרַפֵּא הַחֲלָאִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנִי ה' רוֹפְאֶךָ" (שמות טו, כו).

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שכא]

בְּרֵאשׁוֹת רַבּוֹתֵינוּ דֵּיעוֹת בְּנֵי אָדָם אֵיךְ הֵם חֲסֵרוֹת *וְאֵינָן עוֹמְדוֹת עַל בֵּרְיָן, שֶׁיִּבְחֲרוּ לְעַצְמָם הַנְהָגָה מְדִינִית בְּדָרֶךְ יְשָׁרָה וְיִקְחוּ לָהֶם הַמִּדּוֹת שֶׁהֵם יוֹתֵר הֲגוּנוֹת לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ - דִּבְּרוּ בָהֶם כָּל אֶחָד כְּפִי דַּעְתּוֹ. וּכְשֶׁרָאָה רַב אַשֵּׁי לְחַבֵּר הַתַּלְמוּד כָּתַב דִּבְרֵי מוּסָרִים אֵלּוּ בֵּין הַפְּרָקִים אַגַּב גְּרָרָא, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד מֵהֶם הַדָּרֶךְ הַטּוֹבָה כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לָלֶכֶת בְּקַו הַיֹּשֶׁר. וּלְפִי שֶׁהַחֲכָמִים הֵם עֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל וְכָל שְׁאַר בְּנֵי אָדָם מַשְׁגִּיחִים בָּהֶם *אִם יִרְאוּ לָהֶם מִדָּה

גְּרוּעָה, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלִילוּ לָהֶם תּוֹאֵנָה וִידַבְּרוּ עֲלֵיהֶם דִּפְי, עַל כֵּן הֵם צְרִיכִים לִהְיוֹת פְּרוּשִׁים עַד קָצֶה אַחֲרוֹן וּרְחוֹקִים מִכָּל חֶשֶׁד, לְפִי שֶׁיִּהְיֶה נִקְדָּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם עַל יָדָם בְּפִי כָּל אָדָם *וְיִכָּסְפוּ הַכֹּל לִלְמֹד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ, וְיֹאמְרוּ עַל לוֹמְדֶיהָ: אַשְׁרֵיהֶם וְאַשְׁרֵי יוֹלַדְתָּם וְיִהְיֶה שֵׁם שָׁמַיִם *מִתְאַהֵב עַל יָדָם. כִּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא פו, א): תַּנְיָא: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), שֶׁיִּהְיֶה שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדֶיךָ וכו'. כִּדְאִיתָא בַּחֲתִימַת נֵר רִאשׁוֹן (סימן כט) וּבְפֶרֶק שְׁלִישִׁי שֶׁל הַנְהָגַת לוֹמְדֵי תוֹרָה (סימן רנא).

נפש יהודה ואינן עומדות. הדעת ושכל בני אדם על בוריין על ישרם להתנהג בדרך ארץ במדת הבהיר וישר להתנהג הנהגה מדינית כדרך בני אדם בצרכי מדינה כל מה שהוא צריך לעסק ישוב המדינה בין הבריות בנקיות דירתו ומלבושיו להתערב בין הבריות ובמשא ובמתן ובדברי מאכליו והוא הנהגה לבני אדם במדינה: **אם יראו**. עמי הארצים מדה גרועה בתלמידי חכמים אז יעלילו עליהם תואנה עלילה להתגרות בהם וידברו על הת"ח דופי דבה רעה: **ויכספו**. ויחשקו: **מתאהב על ידך**. לחבריך קורא מקרא ושונה משנה ומשמש תלמידי חכמים:

גַּם הִזְהִירוּ רַבּוֹתֵינוּ, כִּי תַּלְמִיד חָכָם לֹא יְהֵא רָגִיל אֵצֶל עַם הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בְעֵינָיו *כִּדְבַר חוּלִין, כִּדְגָרְסִינָן בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (נב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְמָה תַּלְמִיד חָכָם דּוֹמֶה בִּפְנֵי עַם הָאָרֶץ? בִּתְחִלָּה דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל זָהָב. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בַּחֲתִימַת נֵר תַּלְמוּד תּוֹרָה (סימן רעד).

נפש יהודה כדבר חולין. היפוך הקדושה כדבר חול נגד הקודש כלומר שפל וקל בעיניו:

וְגַם אָמְרוּ, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת בִּמְקוֹם גְּדוֹלִים. וְגַם אִם אֶחָד נִכְנָס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, שֶׁיֹּאמַר אֶחָד מֵהַגְּדוֹלִים עַל עַצְמוֹ, שֶׁהוּא הָיָה אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְכֵן בַּדּוֹמֶה לָזֶה, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין (י, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה *אֶלָּא בַּמְּזֻמָּנִין לָהּ. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר: "*הַשְׁכִּימוּ לִי שִׁבְעָה לַעֲלִיָּה. הִשְׁכִּים וּמָצָא שְׁמוֹנָה. אָמַר: מִי זֶה שֶׁעָלָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - יֵרֵד. עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן עַל רַגְלָיו וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת; *וְלֹא לְעַבֵּר שָׁנָה עָלִיתִי, אֶלָּא לִלְמֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה הֲצָרַכְתִּי. אָמַר לוֹ: שֵׁב בְּנִי שֵׁב, רְאוּיוֹת כָּל הַשָּׁנִים לְעַבֵּר עַל יָדֶיךָ, אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּמְּזֻמָּנִים לָהּ. *וְלֹא שְׁמוּאֵל הַקָּטָן הָיָה, אֶלָּא אִינְיָשׁ אַחֲרִינָא הָיָה, וּמֵחֲמַת כְּסוּפָא הוּא דַּעֲבִיד הָכֵי. כִּי הָא דְּקָא יָתֵיב רַבִּי וְקָא דָּרֵישׁ וְהֵרִיחַ רֵיחַ שׁוּם. אָמַר: מִי שֶׁאָכַל שׁוּם - יֵצֵא. עָמַד רַבִּי חִיָּא וְיָצָא. עָמְדוּ כֻּלָּן וְיָצְאוּ. לְמָחָר *מְצָאוֹ

רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי, אָמַר לֵיהּ: אַתָּה הוּא שֶׁצִּעֲרְתָּ אַבָּא? אָמַר לֵיהּ: חַס וְשָׁלוֹם, לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה אלא במזומנין לה. שהזמינן הנשיא מבערב: **השכימו לי.** מחר שבעה לעלייה המיוחדת לישב בה בית דין: **ולא לעבר שנה עליתי.** להצטרף עמכם עכשיו אלא ללמוד תורה מכם היאך תעשו: **ולא שמואל הקטן הוה.** דעלה שלא ברשות ומחמת כיסופא הוא דעבד שלא יכירו מי העולה שלא ברשות וילבינו פניו: **מצאו רבי שמעון בר רבי.** לרבי חייא ואמר ליה אתה ציערת לאבא שאכלת השום ונדף הריח אמר חס ושלום שאוכל שום בבואי לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא:

וְרַבִּי חִיָּיא מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ, מֵרַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁבָּאת לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר. וְאָמְרָה לוֹ: רַבִּי, אֶחָד מִכֶּם קִדְּשַׁנִי בְּבִיאָה, כָּתַב רַבִּי מֵאִיר גֵּט וְנָתַן לָהּ, עָמְדוּ כֻּלָּם וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ.

וְרַבִּי מֵאִיר מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ, *מִמַּעֲשֶׂה דִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן. וּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ? מִשְּׁכַנְיָה בֶּן יְחִיאֵל, דִּכְתִיב: "וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן־יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא *אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנּוֹשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת" (עזרא י' ב). וּשְׁכַנְיָה בֶּן יְחִיאֵל מֵהֵיכָן גָּמִיר לָהּ? *מִיְּהוֹשֻׁעַ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קוּם לְךָ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ. חָטָא יִשְׂרָאֵל" (יהושע ז, י־יא). אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי חָטָא? אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וְכִי דִּילְטוֹר אֲנִי לְךָ? לֵךְ וְהַפֵּל גּוֹרָלוֹת. וְאִי בָּעֵית אֵימָא? מִמֹּשֶׁה. דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה *מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי" וגו' (שמות טז, כח).

נפש יהודה ממעשה דשמואל הקטן. כדלעיל במעשה עיבור השנה: **אנחנו מעלנו.** והוא לא נשא כותית והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם: **מיהושע.** ממעשה דיהושע שלא רצה הקב"ה לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן: **מאנתם.** כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב יצאו מן העם ללקוט וגו':

וְכָל תַּלְמִיד חָכָם הַבּוֹחֵר מֵעַצְמוֹ הַדֶּרֶךְ הַיִּשָּׁרָה הֲרֵי הוּא מְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה.

פֶּרֶק שֵׁנִי [שכב]

מִפְּנֵי שֶׁהַתַּלְמִיד חָכָם, הוּא רָאוּי לִהְיוֹת מֻבְדָּל בְּמִדּוֹתָיו מִכָּל שְׁאַר בְּנֵי אָדָם, עַל כֵּן אָמְרוּ, שֶׁאֲפִילוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָם מֻזְהָרִים וְאַף לֹא מְכֹעָרִים לִשְׁאַר בְּנֵי אָדָם, שֶׁהֵם גְּנַאי לְתַלְמִיד חָכָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין (מג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים גְּנַאי לְתַלְמִיד חָכָם: אַל יֵצֵא לַשּׁוּק *כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׁם וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים מְטֻלְאִים וְאַל יֵצֵא יְחִידִי

בַּלַּיְלָה וְאַל יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק וְאַל יִכָּנֵס בָּאַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְאַל יֵשֵׁב בִּמְסִיבָּה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף לֹא יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה.

נפש יהודה כשהוא מבושם. שגנאי הוא לת"ח שהחשודים על משכב זכור מבשמין עצמם כדי שיתאוה להם ומנעלים מטולאים בטלאי על גבי טלאי ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא של זנות ואל יספר עם האשה אפילו אשתו שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק אֵלּוּ קִשְׁרִים (קיד, א): וְאָמַר חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים מְטֻלָּאִים וכו'. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנִּמְצָא רָבָב עַל בִּגְדּוֹ *חַיָּב מִיתָה, דִּכְתִיב: "כָּל־*מְשַׁנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת" (משלי ח, לו), אַל תִּקְרֵי "מְשַׁנְאַי" אֶלָּא מַשְׁנִיאַי. רָבִינָא אָמַר: *רֹבֶד מַמָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַרְבַדִּים רָבַדְתִּי עַרְשִׂי" (שם ז, טז).

נפש יהודה חייב מיתה. שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו: **משניאי**. שממאסין עצמן בעיני הבריות והבריות אומרים אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים נמצא זה משניא את התורה: **רבד ממש**. שכבת זרע לשון מרבדים רבדתי ערשי רפדתיו וקשטתיו בבשמים מינים המכניסים תאוה ותזקק לי ולא פליגי דאמר רבב שומן וחלב בבגד עליון ודאמר רבד שכבת זרע בבגד התחתון רבד אין רבב לא:

וְגַם הִזְהִירוּ, כִּי תַּלְמִיד חָכָם לֹא יְחַזִּיק עַצְמוֹ בְּפְרִישׁוּת *מִבַּחוּץ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהוּא מִבִּפְנִים; וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יְהֵא *מִן הַצְּבוּעִים הַמַּטְעִים לִבְנֵי אָדָם, בְּאָמְרָם, שֶׁהֵם פְּרוּשִׁים, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁבְעָה פְּרוּשִׁים הֵם: פָּרוּשׁ שִׁכְמִי, פָּרוּשׁ נִקְפִּי פָּרוּשׁ קִיזָאִי, פָּרוּשׁ מְדוּכְיָא, פָּרוּשׁ מַה חוֹבָתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה, פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה, פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה. פָּרוּשׁ שִׁכְמִי, זֶה הָעוֹשֶׂה *מַעֲשֶׂה שְׁכֶם. פָּרוּשׁ נִקְפִּי, זֶה *הַמְנַקֵּף אֶת רַגְלָיו. פָּרוּשׁ קִיזָאִי, אָמַר רַב נַחְמָן: *הַמַּקִּיז דָּם לִכְתָלִים. פָּרוּשׁ מְדוּכְיָא, אָמַר רַבָּה בַּר שִׁילָא: *דְּמְשַׁפַּע כִּי מְדוּכְיָא. *פָּרוּשׁ מַה חוֹבָתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה, הָא מְעַלְיוּתָה הוּא? אֶלָּא דַּאֲמַר: מַה חוֹבָתִי תּוּ וְאֶעֱשֶׂנָּה. *פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה, אָמְרֵי לֵיהּ אַבַּיֵי וְרָבָא לְתַנָּא; *לָא תֵּיתְנֵי פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה, דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְווֹת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן בָּא לִשְׁמָן.

נפש יהודה מבחוץ. בפני הבריות ולא לשם שמים: **מן הצבועים**. מראה פנים במעשיו ובמלבושיו כאלו הוא חסיד כאדם מכוער הצובע עצמו לראות יפה: **מעשה שכם**. שמל שלא לשם שמים, אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים: **המנקף**

את רגליו. אינו מרים את רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף את אצבעותיו באבנים: **המקיז דם לכתלים**. עושה עצמו כעוצם עיניו: **דמשפע**. הולך כפוף כמדוכיא בוכנא שהוא עשוי כמקבת משופע: **פרוש מה חובתי ואעשנה**. למדני מה עלי לעשות ואעשנה ומקשה הא מעליותא הוא אם אינו בקי באיסורים ובדקדוקי המצות ובא ללמוד אלא דאמר מה חובתי תו מה עלי לעשות עוד ואעשנה ומראה את עצמו כאלו קיים את הכל: **פרוש מאהבה**. שהוא פרוש וצדיק מאהבת שכר מצות ולא מאהבת בוראו וכן מיראה של עונשין אלא מה לאדם לעשות מאהבת יוצרו וכאשר צוני ה' אלהי וסוף השכר לבוא: **לא תיתני**. לא תלמד שלא להיות פרוש מאהבה או מיראה מאהבת שכר ומיראת עונש דזה מותר:

אָמַר רַב נַחְמָן: *דְּמָטַמְרָא מְטַמְרָא וְדַמְגַלְיָא מְגַלְיָא, בֵּי דִינָא רַבָּה לְתְפַרֵע מֵהַנֵי דְּחַיְפֵי *גּוּנְדֵי. אָמַר לָהּ יַנַאי מַלְכָּא לְדְבֵיתְהוּ: *אַל תִּתְיָרְאִי לֹא מִן הַפְּרוּשִׁים וְלֹא מִן שֶׁאֵינָן פְּרוּשִׁים, אֶלָּא מִן הַצְּבוּעִים שֶׁדּוֹמִין לַפְּרוּשִׁין, הָעוֹשִׂין מַעֲשֵׂה זִמְרִי וּמְבַקְּשִׁים שָׂכָר כְּפִנְחָס.

נפש יהודה דמטמרא וכו'. הנסתרות נסתרות מבני אדם והגלויות גלויות ומ"מ לב"ד הגדול כולן גלויות והוא יפרע מן המכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין כמתעצבין על חורבן ירושלים ואינן פרושין: **גונדי**. טלית שחור: **אל תתיראי לא מן הפרושין**. שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי כדאמרינן בקדושין וכשמת היתה אשתו יראה מהם שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה ואמר לה אל תתיראי מן הפרושין שצדיקים הם ולא יגמלוך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם ולא ממי שאינן פרושין שהם אוהבי אלאמן הצבועים כלומר שאין מראיתם כתולדתם אלא צבועים מבחוץ ואינן תוכם כברם שמעשיהם כמעשה זמרי שהם רשעים ומבקשים שכר ואומרים לבריות לכבדם כפינחס:

גַּם אָמְרוּ, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵינָם יְגִעִים לְהַעֲשִׁיר, אֲבָל שְׂמֵחִים בְּחֶלְקָם וְאֵין רוֹדְפִין אַחֲרֵי הַמּוֹתְרוֹת וּלְהַרְבּוֹת דְּאָגָה אַחַר רִבּוּי נְכָסִים, שֶׁטּוֹב לָהֶם לְרַחֵם עַל כְּלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁחָזַר עַל פַּךְ קָטָן. עַל כֵּן יַעֲצוּ לְתַלְמִיד חָכָם בְּכָל דָּבָר הַמַּרְבֶּה שִׂמְירָה וּבְמִעוּט הוֹצָאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוֹלִין (קמ, ב): אָמַר רַב: בַּר בֵּי רַב לָא לֵיכוֹל יַרְקָא, אָמַר רַב חִסְדָּא: אֲנָא לָא בַּעֲנִיוּתְאִי אָכְלִי יַרְקָא וְלָא בַּעֲתִירוּתְאִי: בַּעֲנִיוּתְאִי, מִשּׁוּם *דְּגָרִיר, וּבַעֲתִירוּתְאִי, אֲמִינָא: הֵיכָא דְעַיִל יַרְקָא לֵיעוּל בִּשְׂרָא וְכַוְרֵי. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: בַּר בֵּי רַב דְּלָא נְפִישָׁא לֵיהּ רִיפְתָּא *לָא לִבְצַע בִּיצּוּעֵי.

נפש יהודה דגריר. שגורר במעיו ומתאוה לאכול יותר כשאוכל הירק חי שלטי"ן בל"א דמאכילין לחם הרבה ואין לו: **לא ליבצע ביצועי**. לא יאכל עכשיו מעט פת שימצא לו ולאחר שעה מעט מפני שאין לו דרך שביעה אלא יצרף ויאכל יחד:

אָמַר רַב חִסְדָּא: אֲנָא *מַעְקְרָא לָא הֲוָאי בְּצַנְעָא *עַד דְּשַׁדְאִי יָדָא בְּכוּלֵי מָאנָא וְאַשְׁכַּחְי בָּהוּ כָּל צָרְכִּי. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: הַאי מָאן דְּאָפְשָׁר לֵיהּ לְמֵיכַל נַהֲמָא דְשַׁעֲרֵי וְאָכִיל נַהֲמָא דְחִיטֵּי עוֹבֵר מִשּׁוּם "בַּל תַּשְׁחִית". וְאָמַר רַב פַּפָּא: הַאי מָאן דְּאָפְשָׁר לְמִשְׁתֵּי שִׁכְרָא וְשָׁתֵי חַמְרָא עוֹבֵר מִשּׁוּם "בַּל תַּשְׁחִית". וְלֹא הִיא "בַּל תַּשְׁחִית" דְּגוּפֵיהּ עָדִיף. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: בַּר בֵּי רַב *דְּלֵית לֵיהּ מִשְׁחָא *נִמְשֵׁי בְּמַיָּא דְחַרְיצֵי. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: בַּר בֵּי רַב דְּזָבְין בִּשְׂרָא לִיזְבוּן *אוֹנְקָא, דְּתָלְתָא מִינֵי בִּשְׂרָא יְטָעוֹם בֵּיהּ. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: בַּר בֵּי רַב דְּזָבְין *כֻּתְנִיתָא לִיזְבוּן מִדְּנַהֲר אַבָּא וְנֵיחְווֹרֵיהּ כָּל תְּלָתִין יוֹמִין וּמַמַּצֵי לֵיהּ תְּרֵיסָר יַרְחֵי שַׁתָּא, וְאָנָא עַרְבָא. *מַאי כֻּתְנִיתָא? כֻּתִּינָא נָאָה. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: בַּר בֵּי רַב לָא לֵיתוֹב *אַצִּיפְתָּא חַדַּתָא, דְּמִכַּלְיָא מָאנֵיהּ. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: בַּר בֵּי רַב לָא לִישְׁדַּר מָאנֵי *לְאוֹשְׁפִּיזֵיהּ לְחֲווֹרֵי לֵיהּ, מִשּׁוּם דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא, דִּלְמָא חָזֵי בֵּיהּ מִידֵּי וְאָתֵי לְמִגְנְיָא.

נפש יהודה מעיקרא. קודם שנתעשרתי לא הוה בצענא פירוש פורסין חתיכות מן הלחם לאכול וכן בברכת המוציא שנותן פרוסה לכולם נקרא בוצע: **עד דשדאי ידי בכולי מנא**. כשהייתי ממשמש בסל ומוצא בה פת הרבה הייתי מברך המוציא ליתן לכולן במזומן לאכלם יחד ואם לא מצא די סיפוקו לחם אכל לבדו דצריך ליתן המוציא בעין יפה: **דלית ליה משחא**. שהיו סכין ידיהן שמן קודם מים אחרונים להעביר את הזוהמא: **נמשי**. ירחץ ידיו במיא דחריצי הנקוים יחד בחריצי ובנקבי ארעא וגדל עליהם ירקרוקית עבה ונוחה כשמן: **אונקא**. מן בשר הצואר כלומר דיותר קרוב לצואר בית השחיטה דתלתא מיני בשרא יטעום שלשה מיני מטעמים שמן וכחוש וגיד הצואר: **כותניתא**. פשתן יקח מדנהר אבא מאותו מקום שפשתנו יפה ונחוורה ויכבוס אותו כל ל' יום ואני ערב בדבר שתתקיים לו שנה שלמה ותסתפק בו שלא יצטרך לקנות חלוק: **מאי כותניתא**. למה נקרא שמו כיתנא ראוי להושיב בעליה בכת נאה כלומר בין חברים נאים שגם הוא נאה כשלבש בו: **אציפתא חדתא**. מחצלת חדשה של גמי לח ולחלוחית הגמי מבלה הבגדים: **לאושפיזיה**. לפונדקת שלו לא ישלח חלוקו ללבן דלמא חזיא ביה קרי ומגניא עליה:

גַּם בְּרָאוֹתָם, כִּי מוּסַר הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים הוּא שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת בִּדְבָרִים בְּשׁוּם דָּבָר - אֶלָּא לְהַכְנִיס שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין הַחֲבֵרִים, הִתִּירוּ לָהֶם לְשַׁנּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁהוּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּדְאָמְרִינַן בְּמְצִיעָא, פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (כג, ב): הַנֵּי תְּלַת מִילֵּי עַבְדֵי רַבָּנָן

דִּמְשַׁנּוּ בְּדִבּוּרַיְיהוּ: *בְּמַסֶּכְתָּא, בְּאֶשְׁפִּיזָא וּבְפוּרְיָא, לְמַאי נַפְקָא מִינָהּ? אָמַר מַר זוּטְרָא: לְאַהֲדוּרֵי לֵיהּ אֲבִידְתָא *בִּטְבִיעוּת עֵינָא; אִי יָדְעִין בֵּיהּ דְּלָא מְשַׁנֵּי אֶלָּא בְּהַנֵי תְּלַת - מְהַדְּרִינָן לֵיהּ, וְאִי לָא - לָא מְהַדְּרִינָן לֵיהּ, וְהַזְהִיר בְּכָל מוּסָר הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

נפש יהודה במסכתא. פלוני מסודרת בגרסתך או לאו ואף על גב שסדורה היא לו יאמר לו לאו ומדת ענוה היא באושפיזא אם שאלוהו על אושפיזא אם קבלו בסבר פנים יפות יאמר לאו מדה טובה היא כדי שלא יקפצו בו בני אדם שאינן מהוגנים לבוא תמיד עליו ויכלו את ממונו של בעל ביתו ובפוריא שמשת מטתך יאמר לאו מדת צניעות היא ותוספות פירש אין רגילות לשאול לו בכך אלא אם בעל קרי הוא ולא בא לבית המדרש ושאלוהו למה לא בא ישנה ויאמר דבר אחר שאנס לו מלבא: **בטביעות עינא**. שמכיר אבידתו כשרואה אותו אבל אין לו בה סימן מהדרינן לו אף על פי שמשנה באלו שלשה דברים אם לא מצאו שהיה משנה בדבר אחר אלא באלו:

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בִּרְדִיפַת שָׁלוֹם; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּאַהֲבַת הַחֲבֵרִים.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בִּרְדִיפַת שָׁלוֹם

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שכג]

כָּל הָרוֹצֶה לִרְדֹּף אַחַר הַשָּׁלוֹם צָרִיךְ לוֹ לְהַרְחִיק עַצְמוֹ מִכָּל הַדְּבָרִים *הַמְסַבְּבִים קְטָטָה וּמְרִיבָה, שֶׁהִיא הֵפֶךְ הַשָּׁלוֹם. *וְהַסִּבָּה הָרְעוּעָה מִכֻּלָּם הִיא הַכַּעַס, כִּי כָּל אָדָם שֶׁמּוֹשֵׁל עָלָיו כַּעֲסוֹ לֹא יִהְיֶה לוֹ שָׁלוֹם מִלְּמַעְלָה וְלֹא מִלְּמַטָּה, לְפִי שֶׁבְּרֹב כַּעֲסוֹ יֶחֱטָא לַשָּׁמַיִם וְגַם יָרִיב עִם בְּנֵי אָדָם *הָרְגִילִים עִמּוֹ. עַל כֵּן הִזְהִירוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל הַכַּעַס, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק ד מִנְּדָרִים (כב, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל אָדָם הַכּוֹעֵס כָּל מִינֵי גֵיהִנֹּם *שׁוֹלְטִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל" (קהלת יא, י) וְאֵין רָעָה אֶלָּא גֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה" (משלי טז, ד); וְלֹא עוֹד אֶלָּא *שֶׁמִּתְחִתּוֹנִיּוֹת שׁוֹלְטוֹת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן ה' לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ" (דברים כח, סה), אַיְזֶהוּ דָּבָר *שֶׁמְּכַלֶּה אֶת הָעֵינַיִם וּמַאֲדִיב אֶת הַנֶּפֶשׁ? הֱוֵי אוֹמֵר: אֵלּוּ תַּחְתּוֹנִיּוֹת.

נפש יהודה המסבבים. לשון סבה וגרם: **והסבה הרעועה מכולם**. שגורם המריבה: **הרגילים עמו**. כל הרגילים עמו אף על פי שהם הרבה ומבקשים טובתו: **שולטין בו**. קשה לגופו כאלו היה נידון בכל מיני פורעניות בגיהנם אי נמי מתוך כעסו בא לידי כל עבירות אפילו כוכבים ומזלות ועל כן נידון בכל מיני גיהנם ככל הרשעים: **תחתוניות**.

חולי מעים לב רגז היינו כעס בשביל לב רגז יהיה כליון עינים: **שמכלה את העינים**. שהוא מאריך בחליו ומצפה תמיד להתרפאות:

וַאֲמְרִינָן עָלָהּ (כב, ב): אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: כָּל אָדָם שֶׁכּוֹעֵס אֲפִילּוּ שְׁכִינָה אֵינָהּ חֲשׁוּבָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל־יִדְרֹשׁ" וגו' (תהלים י, ד). רַב יִרְמְיָה מִדְּפְתֵּי אָמַר: אַף מְשַׁכַּח תַּלְמוּדוֹ וּמוֹסִיף טִפְּשׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ" (קהלת ז, ט) וּכְתִיב: "וּכְסִיל יְפָרֹשׂ אִוֶּלֶת" (משלי יג, טז). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: בְּיָדוּעַ שֶׁעָוֹונוֹתָיו מְרֻבִּין מִזְכֻיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ־אַף יְגָרֶה מָדוֹן וּבַעַל חֵמָה יַרַב־פָּשַׁע" (שם כט, כב).

נפש יהודה כגובה אפו. שיש לו חרון אין אלהים כל מזמותיו במחשבותיו אין שכינה חשובה כנגדו: **יפרוש אולת**. שנשתטה: **רב פשע**. שפשעיו מרובין:

וְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאוֹרֶג (קה, ב), עַל מִשְׁנַת *הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ, דַּאֲמַר רַבִּי אַמֵּי, דְּחַיָּב בְּשַׁבָּת, מִשּׁוּם דְּאֵינוֹ מְקַלְקֵל אֶלָּא מְתַקֵּן, דְּקָא עָבֵיד נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ. וְרַמֵּי לָהּ תַּלְמוּדָא: וּכְהַאי גַּוְנָא *מִי שָׁרֵי, וְהָתַנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן אַגְרָא, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: הַקּוֹרֵעַ בְּגָדָיו בַּחֲמָתוֹ וְהַמְשַׁבֵּר כֵּלָיו בַּחֲמָתוֹ וְהַמְפַזֵּר מָעוֹתָיו בַּחֲמָתוֹ יְהֵא בְּעֵינֶיךָ כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁכָּךְ אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע: הַיּוֹם אוֹמֵר: עֲשֵׂה כָךְ וּלְמָחָר אוֹמֵר לוֹ: לֵךְ וַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוֹלֵךְ וְעוֹבֵד; אָמַר רַבִּי חָנִין: מַאי קְרָאָה? "לֹא־יִהְיֶה *בְּךָ אֵל זָר" וגו' (תהלים פא, י), אַיְזֶהוּ אֵל זָר שֶׁהוּא בְּגוּפּוֹ שֶׁל אָדָם, הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה יֵצֶר הָרַע? לָא צְרִיכָא, דְּקָא עָבֵיד *לְמִירְמָא אֵימָתָא לְאַנְשֵׁי בֵּיתֵיהּ. כִּי הָא דְּרַב יְהוּדָה *שָׁלִיף מְצוֹבְיָתָא. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב תָּבִיר מָאנֵי תְּבִירֵי. רַב שֵׁשֶׁת רָמֵי לָהּ לְאַמְתֵּיהּ מוֹנֵיי אֲרֵישָׁא. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (כט, ב): אָמַר לֵיהּ אֲלִיָּהוּ לְרַב יְהוּדָה, אַחוּהָ דְּרַב סַלָּא חֲסִידָא; לֹא תִכְעַס *וְלֹא תֶחֱטָא; וּכְשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ - *הִמְלֵךְ בְּקוֹנְךָ וְצֵא. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַב חִסְדָּא: זוֹ תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ.

נפש יהודה הקורע בחמתו. בבגדו בשבת דעביד נחת רוח ליצרו שמשכך את חמתו: **מי שרי והתניא וכו'**. אלמא לאו מתקן הוא שמרגיל ומלמד את יצרו לבוא עליו: **בך**. משמע בקרבך שאם היה בך תשתחוה לאל נכר לבסוף: **למירמא אימתא**. שאינו עושה בכעס אלא שעושה ליירא בני ביתו לפניו כאלו כעס עליהם: **שליף מצובייתא מן הבגד בחמתו**. להראותם שהוא כועס ויגורו מפניו אבל באמת לא היה בו כעס. מצובייתא חוטין נירין שהם בשפת הבגד: **ולא תחטא**. שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: **המלך**. טול רשות תתיעץ בהקב"ה בתפלת הדרך:

וְגַם הַכַּעַס מְסַבֵּב לְאָדָם לְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ, כִּדְגָרְסִינָן בְּפִסְחִים, פֶּרֶק אֵלּוּ דְבָרִים (סו, ב): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל אָדָם הַכּוֹעֵס, אִם חָכָם הוּא חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ וְאִם נָבִיא הוּא

נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. חָכָם מִנָּלָן? מִמֹּשֶׁה, דִּכְתִיב: "וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל־פְּקוּדֵי" וגו' (במדבר לא, יד) וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא וגו' אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה" (שם שם, כא), מִכָּלָל דְּמֹשֶׁה אִיעַלָּם מֵינֵיהּ. וְאִם נָבִיא הוּא נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, מִנָּלָן? מֵאֵלִישָׁע, דִּכְתִיב: "לוּלֵי פְּנֵי- יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־ יְהוּדָה אֲנִי נֹשֵׂא וגו' וְעַתָּה *קְחוּ לִי מְנַגֵּן וגו' וַתְּהִי עָלָיו יַד ה'" (מלכים־ב ג, יד - טו).

נפש יהודה קחו לי מנגן. להעביר כעסו שכעס על יהורם ותהי עליו יד ה' מכלל דאסתלק:

אָמַר רַבִּי מַנִּי: כָּל אָדָם שֶׁכּוֹעֵס אֲפִילּוּ פּוֹסְקִין לוֹ גְּדוּלָּה מִן הַשָּׁמַיִם מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדוּלָּתוֹ. מְנָא לָן? מֵאֵלִיאָב, דִּכְתִיב: "וַיִּחַר־אַף אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר וגו' אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ" וגו' (שמואל־א יז, כח); וְכִי אָזִיל לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְמִימְשְׁחֵינְהוּ, בְּכוּלְּהוּ כְּתִיב בְּהוּ: "גַּם־בָּזֶה *לֹא־ בָחַר ה'" (שם טז, ח - ט) וּבֶאֱלִיאָב כְּתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־ שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ" (שם שם, ז), מִכָּלָל דְּמֵעִקָּרָא הֲוָיָא חָזֵי וְאִימְאִיס הַשְׁתָּא.

נפש יהודה לא בחר. משמע מעולם אבל מאסתיהו משמע השתא מאסתיהו מפני שהוא רגזן מאסו מכלל שמתחלה נבחר ואף על גב דהאי מעשה דמשיחה קדים לרגזנות מיהו לא מצינו בו דופי אלא זה בלבד ומפני שגלוי לפניו שהוא רגזן מאסו:

וְהַמִּדָּה הַמְשֻׁבַּחַת לְכָל מַשְׂכִּיל וּבָהּ יִהְיֶה לוֹ שָׁלוֹם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יִכְעַס וְיִסְבֹּל עֶלְבּוֹנוֹ וְיַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וְיִמְחֹל לְמִי שֶׁפָּשַׁע לוֹ, וּבָזֶה יִמָּחֲלוּ עֲוֹנוֹתָיו מִן הַשָּׁמַיִם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (יז, א): אָמַר רָבָא: *כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע" (מיכה ז, יח), לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן? לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע.

נפש יהודה כל המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים אותו אלא מניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות וכמו אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך מעבירין לו על פשעיו אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת:

פֶּרֶק שֵׁנִי [שכד]

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרוּי שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וַיִּקְרָא- לוֹ ה' שָׁלוֹם" (שופטים ו, כד). וּבְכָל הַדְּבָרִים שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ נָתַן לָהֶם קְצָבָה וְתַכְלִית, חוּץ מִשְּׁנֵי דְבָרִים, הַתּוֹרָה וְהַשָּׁלוֹם. תּוֹרָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "לְכָל תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ" וגו' (תהלים קיט, צו); שָׁלוֹם מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ" (ישעיה ט, ו).

נפש יהודה ויקרא לו. מי קרא לו ה' שלום ה' הוא שלומנו:

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא הִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת דָּבָר בָּעוֹלָם אֶלָּא בְּאוֹר, שֶׁהוּא שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר" (בראשית א, ג) וְהָאוֹר מַכְנִיס שָׁלוֹם בֵּין בְּנֵי עוֹלָם. וְזֶכֶר לַדָּבָר: "*יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם" וגו' (ישעיה מה, ז).

נפש יהודה יוצר אור ובורא חושך. יוצר אור להאיר על העולם ושמא תאמר שהוא אינו בורא החשך תלמוד לומר ובורא חושך שהעולם חושך נברא ומיד ויאמר אלהים יהי אור ראשון למאמריו משום שהאור עושה שלום וקיום בבריותיו שעל ידיו רואין הכל ואם תאמר למה ברא חשך להבדיל בין מדת יום ומדת לילה ולדעת מעלת האור ושניהם לטובת ולקיום האדם היום למלאכה והלילה למנוחה:

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁבּוֹ מְסַיְּמִין הַתְּפִלָּה, שֶׁהִיא בִּרְכַּת "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם"; וּבָהּ מְסַיְּמִין בְּרָכוֹת שֶׁל לֵיל שַׁבָּת, שֶׁהוּא "וּפְרֹס עָלֵינוּ סֻכַּת שָׁלוֹם"; וְסִיּוּם הַקָּרְבָּנוֹת - שָׁלוֹם, דִּכְתִיב: "זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה (ו) לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים *וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים" (ויקרא ז, לז). וְנִתַּן לְאוֹהֲבֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ" וגו'(תהלים קיט, קסה); וְנִתַּן לְלוֹמְדֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם" (ישעיה נד, יג). וְגַם לְעוֹשֵׂי תְשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם *שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב" וגו' (שם נז, יט) וְכָל שֶׁכֵּן לַחֲסִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶשְׁמְעָה מַה־יְּדַבֵּר הָאֵל ה' כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם" וגו' (תהלים פה, ט); וְנִתַּן לְעוֹשֵׂה צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם (ישעיה לב, יז).

נפש יהודה ולזבח השלמים. שנקראין שלמים על שעושין שלום בין הקב"ה והכהנים ובעלים שכולם נהנים ממנו דם וחלב למזבח ומתנות לכהנים והשאר לבעלים: **שלום לרחוק ולקרוב**. שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתו ועבודתו מנעוריו ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו ולקרוב היינו בעל תשובה ששב אל הקב"ה מקרוב:

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, כִּי שֵׁם הַקֹּדֶשׁ, שֶׁהָיָה נִכְתָּב בִּקְדוּשָּׁה, נִמְחָה עַל הַמַּיִם לְהַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, כִּדְנָרְסִינָן בְּסוֹף מַסֶּכֶת סָפָה (נג, א): הַנֵּי חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת כְּנֶגֶד מִי אֲמָרָן דָּוִד? אָמַר רַב חִסְדָּא: *בְּשָׁעָה שֶׁכָּרָה דָּוִד שִׁיתִּין - *קָפָא תְהוֹמָא וּבָעָא לְמִשְׁטְפֵיהּ לְעָלְמָא, אָמַר חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחֲתֵיהּ. אִי הָכֵי אַמַּאי קָרֵי לֵיהּ מַעֲלוֹת - יְרִידוֹת מִבָּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא אִי אִיתְמַר הָכֵי אִיתְמַר: בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ דָּוִד לְכָרוֹת שִׁיתִּין - קָפָא תְהוֹמָא וּבָעָא לְמִשְׁטְפֵיהּ לְעָלְמָא. אָמַר דָּוִד: אֵיכָא דְּיָדַע לְמִכְתַּב שֵׁם *וּמִשְׁדֵּי בֵּיהּ? וְלָא הֲוָה דָּקָא אָמַר לֵיהּ מִידֵּי. עַד דַּאֲמַר דָּוִד: כָּל הַיּוֹדֵעַ לוֹמַר דָּבָר זֶה וְאֵינוֹ אוֹמֵר - יֵחָנֵק בִּגְרוֹנוֹ. נָשָׂא אֲחִיתֹפֶל קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמוֹ, אָמַר: וּמָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם *בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, אָמְרָה תוֹרָה: שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדוּשָּׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם, לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. *שָׁדָא שֵׁם וְנָחַת

תְּהוֹמָא שִׁיתְסַר אַלְפֵי גַּרְמִידֵי. כֵּיוָן דְּחָזָא דְּנָחִית טָפֵי, אָמַר: *כַּמָּה *דְּמִידְלֵי טָפֵי מִירָטַב עָלְמָא, *אָמַר הַנֵי חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַסְקֵיהּ חַמֵּיסַר אַלְפֵי גַּרְמִידֵי. אָמַר אַבַּיֵי: שְׁמַע מִינָּה סוֹמְכָא דְּאַרְעָא אַלְפָא גַּרְמִידֵי הוּא. וְהָא קָא חָזִינָא דְּכָרִינָן פּוּרְתָא וְאָתֵי מַיָּא? אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא: הַנְהוּ *סוּלְמֵי דִּפְרָת.

נפש יהודה בשעה שכרה דוד שיתין. מלשון שת ויסוד שחפר תחת מקום המזבח עד התהום שיסד ושת העולם על מי תהום כדי שכשמנסכין על גבי המזבח שיהא יורד עד התהום שיעלו המים למעלה לרטב הארץ לגדל הצמחים בזכותם שאין טיפי גשמים יורדין מלמעלה עד שהתהום עולה כפלים מלמטה שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוריך שהמלאך הממונה על הגשמים כשנותן גשם קורא למלאך הממונה על התהום להעלות מימיו: **קפא תהומא**. צף המים למעלה ויצף הברזל תרגום וקפא פרזלא: **ומשדי ביה**. אם מותר לכתוב שם ולזרוק לתהום כדי שירדו מימיו ולא יעלו לשטוף העולם: **בין איש לאשתו**. בסוטה שאם טהורה היא יהיה שלום ביניהם שמי שנכתב בקדושה שכתוב במגילה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה וגו' כדכתיב וכתב את האלות האלה הכהן וגו': **שדא שם**. זרק השם שכתב בתהום וירד התהום ששה עשר אלף אמה גרמידי אמה תרגום גומד ארכה גרמידי דומ"ן אי"ל בל"א ירד התהום יותר ממה שהיה: **כמה דמדלי טובא מרטיב עלמא**. כמה שהתהום גבוה וסמוך לארץ מתלחלח הארץ ומצמחת פירותיה: **דמידלי**. ששואב המים למעלה כשכורה פורתא בקרקע מיד נבעי מיא: **אמר הני**. ט"ו שיר המעלות: **סולמי דפרת**. מעלות עשויות תחת הקרקע לפי שפרת מוצאו גבוה מאוד כדקאמר בבכורות כל הנהרות למטה מפרת ומים היוצאין מהר גבוה אם דרך מתוקן להם עולים עד הר כיוצא בו ולא יותר לפיכך אף החופרים בהרים שבבבל הסמוכה לפרת מוצאים מים:

וְהָרוֹדֵף אַחַר הַשָּׁלוֹם נִקְרָא תַּלְמִידוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, לְפִי שֶׁהָיְתָה כָּךְ מִדָּתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וּבוֹ שִׁבְּחוֹ הַכָּתוּב, דִּכְתִיב: "תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִּשְׂפָתָיו" וגו' (מלכים ב, ו).
וְעַל זֶה אָמְרִינָן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, *פֶּרֶק דַּרְכָּן: וְכֵן הָיְתָה אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן: שָׁמַע עַל שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְרִיבִין, הוֹלֵךְ אֵצֶל הָאֶחָד וְאוֹמֵר לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי. וְהוּא אוֹמֵר: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי, מַה יְּבַקֵּשׁ מוֹרִי כָּאן? וְהוּא אוֹמֵר פְּלוֹנִי חֲבֵרְךָ שִׁגְּרַנִי אֵצְלְךָ לְכַיֶּסְךָ, מִפְּנֵי שֶׁאָמַר: אוֹי לִי שֶׁסָּרַחְתִּי עַל חֲבֵרִי. מִיָּד אוֹתוֹ הָאִישׁ הָיָה מְהַרְהֵר בְּדַעְתּוֹ וְאוֹמֵר: וְכִי כָּזֶה הַצַּדִּיק בָּא אֵלַי לְכַיְּסֵנִי. וְעַל כֵּן הָיָה אוֹמֵר לוֹ: רַבִּי, אֲנִי הוּא שֶׁסָּרַחְתִּי עָלָיו. וְהוֹלֵךְ אֵצֶל הָאַחֵר וְאוֹמֵר לוֹ כֵּן. פָּגְשׁוּ שְׁנֵיהֶם בַּדֶּרֶךְ, זֶה אוֹמֵר לָזֶה: יִמְחֹל לִי מוֹרִי, שֶׁאֲנִי סָרַחְתִּי, וְזֶה אוֹמֵר לָזֶה כֵּן. שְׁמַע עַל בַּעַל וְאִשְׁתּוֹ שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה, הוֹלֵךְ אֵצֶל הַבַּעַל וְאוֹמֵר לוֹ: בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי

שׁוֹמֵעַ שֶׁנִּתְגָּרִית עִם אִשְׁתְּךָ, אִם אַתָּה מְגָרֵשׁ אוֹתָהּ, סָפֵק תִּמְצָא כְּמוֹתָהּ, סָפֵק לֹא תִמְצָא כְּמוֹתָהּ; וְעוֹד, *אִם אַתָּה מוֹצֵא וּמִתְנַצֵּית עִמָּהּ, תְּחִלַּת דְּבָרֶיהָ אוֹמֶרֶת לְךָ: כָּךְ עָשִׂיתָ לְאוֹתָהּ אִשָּׁה רִאשׁוֹנָה.

נפש יהודה פרק דרכן. של תלמידי חכמים במסכת דרך ארץ זוטא: **אם אתה מוצא**. אשה כמותה טובה ממנה לא אמר שאין דרכה בכך ומתנצית כשתנצית ומריב עמה אומרת לך וכו':

וְעַל זֹאת הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, אוֹהֲבִים אוֹתוֹ, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁכְּיָון שֶׁנִּפְטַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, מַה כְתִיב בֵּיהּ? "וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה [וגו'] שְׁלֹשִׁים יוֹם" (דברים לד, ח) וּבְאַהֲרֹן כְּתִיב: "וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם *כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ, כט), אֲפִילּוּ נָשִׁים; וְלֹא נָשִׁים בִּלְבָד, אֶלָּא אֲפִילּוּ קְטַנִּים *מִתְפַּלְּשִׁים וּבוֹכִים, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן". תָּאנָא: שְׁמוֹנִים אֶלֶף בַּחוּרִים קְרוּאִים בְּשֵׁם אַהֲרֹן יָצְאוּ אַחֲרֵי מִטָּתוֹ, *מִמָּאן דְּהֲוָה בָּעֵי לְגָרְשָׁהּ וְהָדַר וְאִיעַבְרָה. וַאֲמְרִינָן נַמֵּי עָלָּהּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, פֶּרֶק רִאשׁוֹן: הֱוֵי *מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן: אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וכו'.

נפש יהודה כל בית. וכל בית היינו כולם: **מתפלשים**. מתגלגלין בעפר והיינו אותן שהוא גרם להם שיולדו: **ממאן**. מאותן נשים שרצו הבעלים לגרשן והוא עשה שלום ביניהם ואחר כך נתעברו וילדו אותן נערים ועל כן היו קוראים אותם על שמו אהרן: **מתלמידיו של אהרן**. אמרו שאהרן עליו השלום כשהיה מרגיש באדם שתוכו רע ושבידו עבירה היה מתחיל לו לשלום והיה מתאהב אליו והיה מספר עמו והיה האיש ההוא מתבייש מפניו ואמר אוי לי אלו היה יודע אהרן צפון לבי ורוע מפעלי לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי כל שכן לדבר עמי אמנם אני אצלו בחזקת אדם כשר לכן צריך אני לאמת מחשבתו והיה חוזר למוטב ונעשה מתלמידיו הלומדים ממנו הוא שהנביא מעיד עליו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון:

וַאֲמְרִינָן עָלָּה בְּפֶרֶק דַּרְכָּן: תַּנְיָא: גָּדוֹל הוּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עָלָיו, דִּתְנַן: בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם *עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם. וּכְתִיב בַּמִּדְרָשׁ: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא אוֹמֵר: גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, *שֶׁאֵין כְּלִי מְקַבֵּל בְּרָכָה אֶלָּא שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן *ה' יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם" (תהלים כט, יא).

נפש יהודה על הדין. משפט צדק ועל האמת לדבר ולישא וליתן רק באמת ועל השלום בין אדם לחבירו: **שאין כלי מקבל ברכה**. וכל הברכות אין בהם קיום ועמידה אם אין בהם שלום כמו שנותן יין טוב בכלי שאין לו רגלים והכלי נופל והיין נשפך וכן כתיב ונתתי שלום בארץ שמא תאמרו הרי מאכל הרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד

לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל כך פירש"י פרשת בחקותי: **ה' יברך את עמו**. והיינו א"ת התורה עם כל הברכות שבה מאל"ף עד תי"ו אין מתקיימין אלא בשלום ואין לך מדה שהקב"ה מוחל בעבורה על כל החטאים אפילו עובד כוכבים ומזלות אלא שלום וכן להפוך אף מי שלא חטא מימיו בשום עבירה שבעולם וקיים כל התורה כולה ואפילו עשה לפנים משורת הדין כחסיד אם הוא בעל ריב ומחלוקת ואין לו שלום עם הבריות אין שונא להקב"ה כזה וכל צדקותיו אשר עשה לא יזכרו לו ואין לו חלק בהקב"ה שנקרא ה' שלום:

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [שכה]

לְפִי שֶׁיִּרְבֶּה הַשָּׁלוֹם בֵּין הַחֲבֵרִים, וְגַם בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, צִוּוּ רַבּוֹתֵינוּ *בְּדִבָרִים הַמְסַבְּבִים אַהֲבָה וְשָׁלוֹם וְהִזְהִירוּ מֵהַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים הַשָּׁלוֹם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: כָּל הָרָגִיל לִיתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ וְיוֹם אֶחָד לֹא נָתַן, עוֹבֵר מִשּׁוּם "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ" (תהלים לד, טו); וְאִם נָתַן לוֹ שָׁלוֹם וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם נִקְרָא גַּזְלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*בִּזְעַרְתָּם הַכָּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם" (ישעיה ג, יד).

נפש יהודה בדברים המסבבים. שהם סבה וגרם שיהיה לאדם שלום ואהבה עם הבריות: **בערתם הכרם**. בערתם מישראל שהם כרם ה' צבאות גזלת העני בבתיכם והלא אף גזילת העשיר גזילה היא אלא גזילת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא השיב על שלומו:

וַאֲמְרִינָן נַמִּי הָתָם, פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (יז, א): *מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּאַבַּיֵי: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה וּבְמַעֲנֶה רַךְ, מֵשִׁיב חֵמָה וּמַרְבֶּה שָׁלוֹם עִם אֶחָיו וְעִם קְרוֹבָיו, וַאֲפִילּוּ עִם גּוֹי בַּשּׁוּק, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָהוּב לְמַעְלָה וְנֶחְמָד לְמַטָּה וּמְקֻבָּל עַל הַבְּרִיּוֹת. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וַאֲפִילּוּ גּוֹי בַּשּׁוּק.

נפש יהודה מרגלא. דבר זה היה רגיל בפיו לומר ערום ביראה להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו מענה רך שיהיו דבריו בנחת עם הבריות בסבר פנים יפות בלשון חיבה ואהבה ומשיב חמה אם חבירו ירגוז עליו בדברים קשים ידבר הוא כנגדו התנצלות ויצדיק כנגדו שלא כן הוא וישיב החמה מחבירו והוא לא יבא לידי חמה ויחזרו אוהבים זה את זה מה שאין כן אם היה משיב גם בחמה אז תתגבר חמת חבירו עליו ויבואו לידי שפיכות דמים ובזה שמשיב חמתו משיב גם חמת חבירו כדי שיהא אהוב למעלה שלא יגרום טורח לבית דין של מעלה לדון אותו ביסורים קשים ולהביא חורבן גלות בעולם ולהסתלקות השכינה ולהיות רשע שנאמר עליו אין שלום אמר ה' לרשעים ואם כך הוא

מדת הרעה כמה גדולה גורם מדת הטובה לו ולכל העולם ומקובל על הבריות שדבריו נשמעים וישימוהו עליהם לשר ולאדון ויברכו אותו כל רואיו:

וְגַם אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין, פֶּרֶק הַנִּזְקִין, בַּמִּשְׁנָה, עַל דְּבָרִים רַבִּים "מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם": *כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, אַחֲרָיו לֵוִי, אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל; *מְעָרְבִין בְּבֵית יָשָׁן - מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. *בּוֹר שֶׁהוּא קָרוֹב לְאַמָּה מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן - מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. *מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בָּהֶן גָּזֵל - מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם; וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גָּזֵל גָּמוּר. [מְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן יֵשׁ בָּהֶן גָּזֵל - מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם; וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גָּזֵל גָּמוּר]. *עָנִי הַמְנַקֵּף בְּרֹאשׁ הַזַּיִת, מַה שֶּׁתַּחְתָּיו גָּזֵל - מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם; וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גָּזֵל גָּמוּר. אֵין מְמַחִין עֲנִיֵּי גוֹיִים בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה - מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֶרְתָּהּ *הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית נָפָה וּכְבָרָה וְרֵחַיִם וְתַנּוּר, אֲבָל לֹא תִּבְרֹר וְלֹא תִּטְחֹן עִמָּהּ; *אֵשֶׁת חָבֵר מַשְׁאֶלֶת לְאֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ נָפָה וּכְבָרָה וּבוֹרֶרֶת וְטוֹחֶנֶת *וּמְרַקֶּדֶת עִמָּהּ בְּזְמַן שֶׁהִיא טְמֵאָה, אֲבָל לֹא בְּזְמַן שֶׁהִיא טְהוֹרָה, *אֲבָל מְשַׁתַּטֶּיל אֶת הַמַּיִם לֹא תַּגַּע עִמָּהּ, שֶׁאֵין מַחְזִיקִין יָדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וְכֵן *לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. *וּמַחְזִיקִין יְדֵי גוֹיִים בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם.

נפש יהודה כהן **קורא ראשון**. כי היכי דלא ליתו לאנצויי תקינו להו רבנן האי סידרא. דכיון דתקנתא דרבנן היא תו לא מצינן לשנויי ולמימר אנא קרינא ברישא: **מערבין בבית ישן**. בני חצר שרגילין ליתן עירוב החצר בבית אחד אין משנין את מקומו ליתנו בבית אחר מפני דרכי שלום: **בור שהוא קרוב לאמה**. אמת המים המביאה מים מן הנהר לשדות ורגילין לעשות בורות שאם תיבש האמה ימלאו מן הבור וישקו השדות ומרגילין מי האמה לבור עד שיתמלא ותקנו חכמים שיתמלאו הבורות שבשדות העליונות ראשון שהן קרובין למוצא האמה ואחר כך יתמלאו התחתונים וכשהראשון ממלא סוכר את האמה עד שיתמלאו וכן השני והשלישי זה אחר זה מפני דרכי שלום שלא תהא מחלוקת ביניהם אני סוכר ראשון דהא תקנתא דרבנן הכי ואף על פי שאינו דין: **מצודות חיה ועופות**. מדאורייתא כל כמה דלא מטי לידיה אף על פי שמטי למצודתו לאו גזל הוא אם בא אחד ולקחם ובגמרא מפרש לה במצודות שאין להם תוך דליקני לו כליו ור' יוסי אומר גזל גמור מדבריהם וטעמא דר' יוסי בכולהו דקסבר עשו מפני דרכי שלום את שאינו זוכה לקנות קנין גמור כזוכה: **עני המנקף**. חותך כמו ונקף סבכי היער וכמו ונשאר בו עוללות כנוקף זית כיון שהעני החזיק באילן זה ליקח לו השכחה שבו אין עני אחר רשאי ללקוט באותו אילן אפילו מתחתיו של אילן: **החשודה על השביעית**. לשמור פירות שביעית ולהצניעם מן הביעור ואילך אבל לא תבור ולא תטחן עמה לסייעה מפני

שאסור לסייע בידים ידי עוברי עבירה בשעת העבירה תבור לשון בורר שבוררין הרע מן היפה ושמא מן פירות שביעית הוא: **אשת חבר**. אשת ת"ח: **ומרקדת עמה**. מנפה עמה בכברה ועל שם כשמנפין מרקד ומתגלגל התבואה בכברה קוראין אותו מרקדין בזמן שאשת חבר טמאה דכיון דבימי טומאה אינה רגילה ליגע בטהרות לא חיישינן שמא תטיל אשת עם הארץ לתוך פיה של אשת חבר דבר שאינו מעושר אבל בזמן שהיא טהורה לא תסייע לאשת עם הארץ דכיון שהיא נוגעת באוכלין חיישינן שמא תתן אשת עם הארץ לתוך פיה של אשת חבר דבר שאינו מעושר: **אבל משתטיל את המים**. בקמח לא תגע בו אשת חבר לפי שמשגלגלה הוטבלה לחלה וקא מיטמאה מחמת כלים של עמי הארץ שהם טמאים וכל דבר שבאו עליו מים מיד הוכשר לקבל טומאה אם נגע בכלי טמא וזו מסייעתה לגלגל ואסור לגרום טומאה לחלה: **לא אמרו**. שהתירו להשאילם כלים ולסייעם שלא בשעת עבירה בעצמה אלא מפני דרכי שלום: **ומחזיקין ידי עובדי כוכבים ומזלות**. הכא משמע מסייען ממש לחרוש ולחפור ובגמרא אמר רק בדבור כמו שאומרין לעושי מלאכה העוברים עליהם תחזקנה ידיכם ושואלין בשלומם כל הימים אפילו ביום אידם ולא חיישינן דלמא אזיל ומודה ואף על פי שמטיל על עובדי כוכבים ומזלות שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה:

גֵּם מָצִינוּ תְּנָאִים שֶׁהִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ כְּשֶׁהִנְחִיל לְיִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ, וְגַם אַחֵרִים הַנִּקְרָאִים "תְּנָאֵי בֵּית דִּין", וְכֻלָּם הֵם לְדַרְכֵי שָׁלוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבֶּה בְּיִשְׂרָאֵל קְטָטָה וְתַחֲרוּת, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת קַמָּא, פֶּרֶק מָרְבֶּה (פ, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: עָשָׂרָה תְנָאִים הִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ, *שֶׁמַּרְעִין בְּחוּרְשִׁין וּמְלַקְּטִין עֲצִים מִשְּׁדוֹתֵיהֶם וּמְלַקְּטִין עֲשָׂבִים מִכָּל מָקוֹם וכו'. כְּדְאִיתָא הָתָם.

נפש יהודה שמרעין. בהמות בחורשין בכל היערות אפילו היא של יחיד ומלקטין עשבים לבהמות:

וּכְדֵי לְהוֹסִיף בֵּין יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם וְאַהֲבָה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, שֶׁאִם יִתֵּן אֶחָד מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּשַׁבָּת (י, ב): אָמַר רָבָא בַּר מְחַסְיָא, אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָה, אָמַר רַב: הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ *צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (שמות לא, יג). תַּנְיָא נַמֵּי הָכֵי: "לָדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם", אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי וְשַׁבָּת שְׁמָהּ, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל, לֵךְ וְהוֹדִיעֵם. מִכָּאן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: הַנּוֹתֵן פַּת לְתִינוֹק צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ. מַאי עֲבִיד לֵיהּ? אָמַר אַבַּיֵי: *דְּשָׁאֵיף לֵיהּ מְשָׁחָא וּמְלֵי לֵיהּ כֻּחְלָא, וְהָאִידְנָא דְּחַיְישִׁינַן לְכָשְׁפִים, אָמַר רַב פַּפָּא, דְּשָׁאֵיף לֵיהּ מֵאוֹתוֹ הַמִּין. אֵינִי וְהָאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו" (שם לד, כט)?

לָא קָשְׁיָא, הָא בְּמִילְתָא *דַּעֲבִידָא לְאִגְלוּיֵי, הָא בְּמִילְתָא דְּלָא עֲבִידָא לְאִגְלוּיֵי. וְהָא שַׁבָּת מִילְתָא דַּעֲבִידָא לְאִגְלוּיֵי הוּא? *מַתַּן שְׂכָרָהּ לָא עֲבִידָא לְאִגְלוּיֵי.

נפש יהודה צריך להודיעו. מתן פלוני אתן לך וזהו דרך כבוד דשמא יתבייש לקבלה ומתוך כך מתרצים בדברים ואינו בוש בדבר וכן אם נתנה בביתו שלא מידיעתו צריך להודיעו שמידו באה לו שמתוך כך יהא אוהבו שנאמר לדעת כי אני ה' להודיעם אני בא שאני רוצה לקדשם: **דשאיף ליה**. ישפשפנו מאותו מין שנתן לתינוק: **דעבידא לאגלויי**. מי נתנו לו: **מתן שכרה וכו'**. והוא הודיעם על ידי משה בעל פה מה שכרה ותוספות פירשו דוקא מתנה שנותן על ידי אהבה שאין המקבל מתבייש אבל הנותן צדקה שחבירו מתבייש מתן בסתר יכפה אף:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּאַהֲבַת הַחֲבֵרִים
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שכו]

לְפִי שֶׁצָּרְכֵי בְנֵי אָדָם מְרֻבִּין מִצָּרְכֵי *שְׁאַר הַבְּרִיּוֹת וְרֻבָּם צְרִיכִין בְּתִקּוּנָם לִמְלָאכוֹת רַבּוֹת, בְּשְׁאֵרָם וּכְסוּתָם, וּלְאֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת צְרִיכִים פּוֹעֲלִים רַבִּים, יִתְחַיֵּב לִהְיוֹת שִׁתּוּפָם *וְחֶבְרַת קְצָתָם לִקְצָתָם דָּבָר טִבְעִי לָהֶם וְהֶכְרֵחִי בִּמְצִיאוּתָם. וְגַם לָזֶה רָמְזָה תּוֹרָה, בְּאָמְרָהּ: "לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם" וגו' (בראשית ב, יח). וְחַכְמֵי הַמֶּחְקָר אָמְרוּ: *הָאָדָם מְדִינִי בְּטֶבַע.

נפש יהודה שאר הבריות. חיות ובהמות ורובם רוב צרכי האדם צריכין בתיקונם אם בא לתקן אותם צריך הרבה יגיעה להם בשארם כגון במזונות חרישה וזריעה קצירה ודישה וטחינה ולישה ואפייה קודם שיאכל לחם וכן בכסות גזיזת צמר וכל הטורח קודם שילבש: **וחברת קצתם לקצתם**. זה חורש וזורע וזה טוחן וזה אופה וכן בכל דבר שלא על ידי אחד יוגמר הדבר כי צריך לו פעולות שונות זה מזה כדרך הטבע שכמה אומנים צריך בהכרח למציאות הדבר לגמור כגון הלחם וכסות ואם חסר מלאכה אחת מהן אין נגמר הדבר בטבע: **האדם מדיני בטבע**. שהטבע נותן שצריך האדם להיות במדינה בהנהגת המדינה באסיפת בני אדם לדור במדינה ובעיירות וללבוש ולאכול כטבע ומנהג המדינה ולא שידור בשדה ובעיירות ולנהוג כחיות ובהמות:

וּלְפִי שֶׁחֶבְרַת הָרַבִּים לֹא תִשָּׁלֵם, כִּי אִם בִּהְיוֹת בֵּינֵיהֶם אַהֲבָה וְאַחְוָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת, צִוְּתָה תּוֹרָה בְּתִקּוּנֵי סִדְרֵי בְנֵי אָדָם וְהַנְהָגַת קְצָתָם עִם קְצָתָם בִּדְבָרִים רַבִּים שֶׁהֵם סִיּוּעַ לָזֶה. וְהֵם: לִגְמֹל חֶסֶד עִם כָּל אָדָם *וּלְהָשִׁיב הַמַּשְׁכּוֹן לַנִּצָּרְךְ לְעִתִּים יְדוּעִים *וְלַעֲזֹב מֵעַל בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא לוֹ, *וּלְהָקִים וּלְהָשִׁיב אֲבֵדָה וְשֶׁלֹּא יִשְׂנָא אֶת אָחִיו בִּלְבָבוֹ וְשֶׁלֹּא יִנְקֹם וְשֶׁלֹּא יִנְטֹר, וּדְבָרִים אַחֵרִים כָּאֵלּוּ, שֶׁהֵם מִשְׁפָּטִים צַדִּיקִים *הַנִּכְלָלִים בְּתוֹךְ

סוג אֶחָד, וְהוּא: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ" (ויקרא יט, יח) וּפֵרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ: מַאי דְּלָךְ סָנֵי לַחֲבֵרְךָ לָא תַּעֲבֵיד, כְּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לא, א), עַל אוֹתוֹ שֶׁבָּא לְהִתְגַּיֵּר לִפְנֵי הִלֵּל הַזָּקֵן וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיְּלַמְּדֵהוּ תּוֹרָה *בְּרֶגֶל אַחַת, כְּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן כט, וסימן שיג).

נפש יהודה ולהשיב המשכון. כדכתיב עד בא השמש תשיבנו לו: **ולעזוב מעל בהמת חבירו**. דכתיב כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עזוב תעזוב עמו: **ולהקים**. חמורו ושורו דכתיב לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך וגו' הקם תקים עמו: **הנכללים**. כל מצות אלו כוללין בתוך סוג אחד פירוש ענין הליכת דבר מקרא אחד: **ברגל אחת**. שילמדנו כל התורה במהירות בזמן שיכול לעמוד על רגל אחד ולמדו מקרא זה ואהבת לרעך כמוך:

וְקָשֶׁה הֵיא דְּבַר הַשִּׁנְאָה, *שֶׁמְּסַבֶּבֶת לוֹ לָאָדָם לָבוֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: "וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב" וגו' (דברים יט, יא). כִּדְאִיתָא בְּגֵר ב, כְּלָל ו, חֵלֶק ב פֶּרֶק א (סימן סג).

נפש יהודה שמסבב. שהיא סבה שגורמת:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּרְאשׁוֹנָה (כג, א): תַּנְיָא: "לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר" (ויקרא יט, יח), אֵי זוֹ הִיא נְקִימָה וְאֵי זוֹ הִיא נְטִירָה? נְקִימָה, אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ. אָמַר לֵיהּ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ. לְמָחָר בָּא אָצְלוֹ, אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ. אָמַר לֵיהּ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ, כְּמוֹ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי קַרְדֻּמְךָ. זוֹ הִיא נְקִימָה. נְטִירָה, אוֹמֵר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ. אוֹמֵר לוֹ: לָאו. לְמָחָר בָּא אָצְלוֹ וַאֲמַר לֵיהּ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ. אוֹמֵר לֵיהּ: הֵילְךָ, *אֵינִי כְּמוֹתְךָ, שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי קַרְדֻּמְךָ. זוֹ הִיא נְטִירָה וכו'.

נפש יהודה ואיני כמותך שלא השאלתני. זו היא נטירה שהדבר שמור בלבו ולא הסיחו מדעתו:

וּלְעוֹלָם יְקַבֵּל אָדָם עָצַת אוֹהֲבוֹ, אֲפִילּוּ אוֹמֵר לוֹ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת וְחֵרוּפִין, כִּי לְטוֹבָתוֹ הוּא מִתְכַּוֵּן, כְּדֵי לְהַחְזִירוֹ לְמוּטָב וּלְמָנְעוֹ מִדֶּרֶךְ רָעָה. *וְיִתְרַחֵק מֵעֲצַת שׂוֹנְאוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּרְאֶה לוֹ שֶׁהוּא מְהַלְּלוֹ וּמְשַׁבְּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְהַחְנִיפוֹ, עַד שֶׁיַּתְמִיד בְּדַרְכּוֹ לֹא טוֹבָה וְלִבּוֹ בַּל עִמּוֹ, כִּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין קה, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: מַאי דִּכְתִיב: "נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב *וְנַעְתָּרוֹת" וגו' (משלי כז, ו)? טוֹבָה קְלָלַת אֵחָיו הַשִּׁילוֹנִי, שֶׁקִּלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, מִבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָן בִּלְעָם הָרָשָׁע. אֵחָיו קִלְלָם בְּקִנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִכָּה ה' אֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם" (מלכים־א יד, טו), מַה קָּנֶה זֶה עוֹמֵד בְּמָקוֹם מַיִם *וְגִזְעוֹ מַחְלִיף וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, אֲפִילּוּ כָּל רוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ, הוֹלֵךְ וּבָא עִמָּהֶם, כֵּיוָן שֶׁדּוֹמְמוֹת הָרוּחוֹת עוֹמֵד בְּמְקוֹמוֹ; אַף יִשְׂרָאֵל כֵּן. אֲבָל בִּלְעָם הָרָשָׁע בֵּרְכָן בְּאֶרֶז, מָה אֶרֶז זֶה *אֵינוֹ עוֹמֵד בְּמָקוֹם מַיִם וְאֵין גִּזְעוֹ מַחְלִיף, וַאֲפִילּוּ כָּל רוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם

בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ *אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, וְכֵיוָן שֶׁנִּשְׁבָּה רוּחַ דְּרוֹמִית עוֹקֶרְתּוֹ, וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו.

נפש יהודה ויתרחק מעצת שונאו. שמחניפו ומחזיקו ברשעתו ומקוה שיראה בו לסוף בקלון שבא עליו: **ונעתרות**. נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה ווינ"ד שויפ"ל בל"א כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא: **וגזעו מחליף**. לאחר שנקצץ הקנה גדלה אחרת למעלה: **אינו עומד במקום מים**. והאי דכתיב כארזים עלי מים בלעם אמר כארזים כלומר שאין עומדין במקום מים והשכינה אמרה עלי מים וכן כולהו מפרש באגדה בכי האי גונא כנחלים פוסקין לפעמים יצתה בת קול נטיו הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר הוא אמר כאהלים יצתה בת קול ואמרה נטע: **אין מזיזין אותו ממקומו**. שאינו נכפף ונכנע ועל כן ברוח קשה נשבר ונעקר אבל קנה נכפף ברוח ועל כן אינו נשבר:

וּבִזְמַן שֶׁהָאַהֲבָה בֵּין הַחֲבֵרִים - מַרְבָּה הֶרֵעוּת וְהַשָּׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וּכְשֶׁיִּמְצָא אָדָם חָבֵר אָהוּב נֶאֱמָן לוֹ יְקָנֵהוּ בְּכָל יְכָלְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק א מֵאָבוֹת (משנה ו): *וְקָנֵה לְךָ חָבֵר. לָכֵן הוֹצִיאוּ בִּלְשׁוֹן קִנְיָן, וְלֹא אָמַר: "וַעֲשֵׂה לְךָ חָבֵר", אוֹ: "הִתְחַבֵּר לְאַחֵרִים", רְצוֹנָם לוֹמַר, שֶׁצָּרִיךְ לָאָדָם שֶׁיְּקָנֶה לוֹ אוֹהֵב לְעַצְמוֹ שֶׁיִּתַּקֵּן בּוֹ כָּל עִנְיָנָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: *אוֹ חַבְרוּתָא אוֹ מִיתוּתָא. וְאִם לֹא יִמְצָאֵהוּ צָרִיךְ שֶׁיִּמְשְׁכֵהוּ לְאַהֲבָה עַד שֶׁיַּשִּׂיג אוֹהֵב שֶׁיְּמַשֵּׁךְ תָּמִיד אַחַר רְצוֹנוֹ, *עַד שֶׁתִּתְחַזֵּק אַהֲבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵי הַמּוּסָר: *כְּשֶׁתֹּאהַב - אֱהֹב עַל מִדּוֹת אוֹהֲבֶיךָ, וְאַל תֹּאהַב עַל מִדּוֹתֶיךָ. וּכְשֶׁיְּכַוֵּן כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם *לְהָפִיק רְצוֹן חֲבֵרוֹ יִהְיֶה כַּוָּנַת שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד דָּבָר אֶחָד בִּלְתִּי סָפֵק. וְיִרְבֶּה הַחִבָּה בֵּינֵיהֶם.

נפש יהודה וקנה לך חבר. ואפילו אתה צריך לקנותו בדמים יקרים ולפזר עליו ממון כדי שתקנה אהבתו כדי שיתקנו בו מעשיו וכל עניניו: **או חברותא**. שיהיו לו חברים אוהבים שיכול להתיעץ עמהם ולסמוך עליהם כדוד ויהונתן שהציל דוד ממיתה או מיתה כלומר טוב לו המיתה אם אין לו חברים ואוהבים שיעמדו עמו בעת צרתו: **עד שתתחזק**. שיהיה לאוהב חזק ושלם לך שיאהבך בכל לבו כמו שאתה אוהב אותו: **כשתאהב**. לאוהבך אהוב אותו כמו שהוא אוהב לך אבל לא תאהב אותו לפי מדתך שאתה איש ישר ואוהב אותו בכל לבך כמזגך הטוב והוא אינו כן באהבתו עמך על זה אל תסמוך להיות לאוהב לך: **להפיק רצון חבירו**. כלומר שיקיים כל מה שחבירו רוצה בו ושהוא כרצונו:

פֶּרֶק שֵׁנִי [שכז]

כְּשֶׁאָדָם מִתְעַסֵּק בְּדִבְרֵי מִצְוָה וּגְמִילוּת חֶסֶד וְשָׁלוֹם וְאֵינוֹ חוֹשֵׁד בַּחֲבֵרָיו הַכְּשֵׁרִים, אֲבָל דַּן אוֹתָם לְכַף זְכוּת, יֵשׁ לוֹ שָׁלוֹם בָּאָרֶץ. וְגַם מִן הַשָּׁמַיִם מְשַׁלְּחִין לוֹ שָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ *בְּאַבָּא אוּמָנָא, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה אָדָם גָּדוֹל, אֶלָּא בִּשְׁבִיל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ (תענית כא, ב): אַבָּא אוּמָנָא הֲוּוּ מֵיתוּ לֵיהּ שִׁלְמָא מֵרְקִיעָא כָּל יוֹמָא, וּלְאַבָּיֵי מִמַּעֲלֵי שַׁבַּתָּא לְמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא, וּלְרָבָא מִמַּעֲלֵי יוֹמָא דְכִפּוּרֵי לְמַעֲלֵי יוֹמָא דְכִפּוּרֵי. הֲוָה קָא חָלְשָׁה דַּעְתֵּיהּ דְּאַבָּיֵי עַל דְּאַבָּא אוּמָנָא. אָמְרוּ לֵיהּ: לָא מָצֵית לְמֶעֱבַד כְּעוֹבְדֵיהּ. מַאי עוֹבְדֵיהּ דְּאַבָּא אוּמָנָא? *הֲוָה עָבֵיד לְהוּ דּוּכְתָּא לְגַבְרֵיהּ לְחוּדַּיְיהוּ *וּלְנָשֵׁי לְחוּדַּיְיהוּ. וַהֲוָה לֵיהּ לְבוּשָׁא דְּאִית בֵּיהּ *קַרְנָא *דַּהֲוָת בָּזְיָא כִּי כּוּסִילְתָּא, דְּכִי הֲוָת אָתְיָא אִתְּתָא הֲוָה מַלְבִּישׁ לָהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיסְתַּכֵּל בָּהּ. וַהֲוָה לֵיהּ דּוּכְתָּא מְבָרָא *לְמִרְמָא בֵּיהּ פְּרִיטֵי; מָאן דְּאִית לֵיהּ רָאמֵי בֵּיהּ וּמָאן דְּלֵית לֵיהּ [וַהֲוָה יָתִיב וְיָתִיב וְ]*לָא מִיכְסִיף. וְכַד הֲוָה חָזֵי אִינֵישׁ דְּלָא אֶפְשָׁר לֵיהּ, הֲוָה יָהֵב לֵיהּ פְּרִיטֵי וַאֲמַר לֵיהּ: זִיל *אִיבְּרֵי נַפְשָׁךְ. זִמְנָא חָדָא שְׁדַר אַבָּיֵי זוּגָא דְּרַבָּנָן *לְמִבְדְּקֵיהּ. אָזְלוּ לְבֵיתֵיהּ וְאַכְלִינְהוּ וְאַשְׁקִינְהוּ וּמָךְ לְהוּ *בְּסִתְרְקֵי. *לְצַפְּרָא כַּרְכִינְהוּ וְאַיְתִינְהוּ לְשׁוּקָא. אָמְרוּ לֵיהּ: לְשַׁמִּינְהוּ מַר. אֲמַר לְהוּ: הָכֵי וְהָכֵי שָׁווּ. אָמְרוּ לוֹ: דִּלְמָא שָׁווּ טְפֵי? אֲמַר לְהוּ: בְּהָכֵי שְׁקָלֵי לְהוּ. אָמְרוּ לֵיהּ: *בְּמַאי חֲשַׁדְתִּינָן? אֲמַר לְהוּ: אֲמִינָא, *מִילְתָא דְמִצְוָה אִית לְהוּ לְרַבָּנָן *וּכְסִיפָא לְהוּ מִילְתָא לְמֵימַר. אָמְרוּ לֵיהּ: *לִשְׁקְלִינְהוּ מַר. אֲמַר לְהוּ: מַהֲהִיא שְׁעָתָא אֲסָחֲתֵיהּ לְדַעְתֵּי מִינַאי וְיָהֲבִיתִינְהוּ לִצְדָקָה. *חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ דְּרָבָא בְּדְאַבָּיֵי. אָמְרוּ לֵיהּ: מִסְתַּיֵּיךְ דְּקָא מִגְנָא זְכוּתָךְ אֲכוּלָּא כְּרֵכָּא.

נפש יהודה אבא אומנא. מקיז דם. בא לו שלמא מרקיעא בת קול אומרת לו שלום עליך: **הוה עביד להו.** כשהיה מקיז דם לבני אדם: **ולנשי לחודייהו.** לצניעותא: **קרנא.** שמוצצין בו את הדם קעפ"ף זעצין בל"א: **דהות בזיעא.** והיה בו נקב וסדק קטן כמו כי כוסילתא כמו העוקץ של הסכין שהקיז דם: **למרמא ביה.** מעות שכירתו דשקל: **לא מיכסף.** דעבד כאלו זרק שם המעות וגם הוא לא ידע מאן דזרק שם המעות ומאן דלא זרק: **איברי נפשך.** תבריא עצמך כלומר קנה לך אכילה ושתיה ואכול ושתה כדי שיבריא גופך: **למבדקיה.** במעשיו לבדקו: **בסתרקי.** טפיט"ן בל"א: **לצפרא כרכינהו.** רבנן לביסתרקי דאבא אומנא שהיו ישנים עליהם ואייתינהו לשוקא לזבונינהו פגע בהן אבא אומנא ואמרו ליה לשיימינהו מר כמה הן שוים והב לנו דמייהו והיו בודקין אותו אם יחשדם כגזלנים או אם יהא שם אותם פחות מכדי דמיהן: **במאי חשדתינן.** כשראית שלקחנוהו: **מלתא דמצוה.** כגון חתן וכלה להשיאם או פדיון שבוים: **וכסיפא.** ובושים אתם למימר לי לאלתר ואהכי אתיתו למגבי גבאי למיעבד כולי האי: **לשקלינהו מר.** שלא

עשינו אלא לנסותך אמר אבא אומנא אסחתיה העתקתי דעתי מהם כשראיתי בידכם ואתיאש מהם להיותם לצדקה על כן לא אחזור ללקחם מצדקה: **חלש דעתיה דרבא**. דלאביי אתא שלמא כל מעלי שבתא ולרבא במעלי יומא דכפורי אמרו ליה מסתייך די לך דבר זה דבזכותך אתה מגין על כל העיר:

רְאוּ כַּמָּה הָיוּ מַעֲשָׂיו טוֹבִים. וּגְדוֹלָה שֶׁבְּכֻלָּם אֵיךְ הָיָה דָנָם לְכַף זְכוּת בְּדָבָר זֶה. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת (משנה ו): *וֶהֱוֵי דָּן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה והוי דן את כל האדם לכף זכות. כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן כגון אדם שאין אנו יודעין ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לכף זכות ואפשר לדונו לחובה מדת חסידות לדונו לכף זכות אבל אדם שהוחזק ברשע מותר לדונו בחובה שלא אמרו אלא החושד בכשרים לוקה בגופו מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה:

*וְזֶהוּ סִבַּת מְנִיעַת הַקְּטָטָה בֵּין הַחֲבֵרִים וְרִבּוּי הַשָּׁלוֹם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁדָּנִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם לְכַף זְכוּת, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק מָפַנִּין (קכז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הַדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת דָּנִין אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת. מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁיָּרַד מִגְּלִיל הָעֶלְיוֹן לַגָּלִיל הַתַּחְתּוֹן וְנִשְׁכַּר אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת אֶחָד שָׁלֹשׁ שָׁנִים. בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים אָמַר לוֹ: תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאֵלֵךְ וְאָזוֹן אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי. אָמַר לוֹ: אֵין לִי מָעוֹת. תֵּן לִי בְּהֵמוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי בְּהֵמוֹת. תֵּן לִי קַרְקָעוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי קַרְקָעוֹת. אָמַר לֵיהּ: תֵּן לִי פֵּרוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי. תֵּן לִי כָּרִים וּכְסָתוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי. הִפְשִׁיל טַלִּיתוֹ לַאֲחוֹרָיו וְהָלַךְ *בְּפַחֵי נֶפֶשׁ לְבֵיתוֹ. וְאַחַר הֶרֶגֶל נָטַל שְׂכָרוֹ בְּיָדוֹ וְעָמוֹ מַשָּׂאוֹ שְׁלֹשָׁה חֲמוֹרִים, אֶחָד שֶׁל מַאֲכָל וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתֶּה וְאֶחָד שֶׁל מִינֵי מְגָדִים, וְהָלַךְ לְבֵיתוֹ. לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ. אָמַר לוֹ: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי שְׂכָרִי" וְאָמַרְתִּי לְךָ "אֵין לִי" - בַּמָּה חֲשַׁדְתָּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא פְּרָקְמַטְיָא בְּזוֹל נִזְדַּמֵּן לְרַבִּי וְלָקַח בָּהֶן. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי בְּהֵמוֹת". וְאָמַרְתִּי לְךָ "אֵין לִי" - בַּמָּה חֲשַׁדְתָּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא מֻשְׂכָּרוֹת הֵן בְּיַד אֲחֵרִים. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי קַרְקָעוֹת" וְאָמַרְתִּי לְךָ "אֵין לִי" - בַּמָּה חֲשַׁדְתָּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא *מוּחְכָּרוֹת הֵן בְּיַד אֲחֵרִים. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי פֵּרוֹת" וְאָמַרְתִּי לְךָ "אֵין לִי" - בַּמָּה חֲשַׁדְתָּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא אֵינָן מְעֻשָּׂרוֹת. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי כָּרִים וּכְסָתוֹת" וְאָמַרְתִּי לְךָ "אֵין לִי" - בָּמָּה חֲשַׁדְתָּנִי? אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא הִקְדִּישׁ רַבִּי כָּל נְכָסָיו לַשָּׁמַיִם. אָמַר לוֹ: הָעֲבוֹדָה, כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה, שֶׁהִדַּרְתִּי כָּל נְכָסַי מִפְּנֵי הוֹרְקְנוֹס בְּנִי, שֶׁלֹּא עָסַק בַּתּוֹרָה, עַד שֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵרַי שֶׁבַּדָּרוֹם וְהִתִּירוּ לִי אֶת נִדְרִי. וְאַתָּה שֶׁדַּנְתַּנִי לְכַף זְכוּת הַמָּקוֹם יָדִין אוֹתְךָ לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה וזהו. כשתדין לכף זכות הוא סבה למניעת הקטטה: **בפחי נפש**. בדאבון נפש: **מוחכרות**. שוכר וחוכר חדא היא אלא זה שוכר במעות וחוכר בפירות ושניהן שוכרין מבעל הבית שדותיו זה נותן סך מעות לשנה וזה נותן לו סך פירות משדה בין שעושה הרבה בין מעט:

תְּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה *בְּחָסִיד אֶחָד *שֶׁפָּדָה רִיבָה אַחַת בֵּת יִשְׂרָאֵל וְלַמָּלוֹן הִשְׁכִּיבָהּ תַּחַת מַרְגְּלוֹתָיו. לְמָחָר יָרַד וְטָבַל וְשָׁנָה לְתַלְמִידָיו. אָמַר לָהֶם: בְּשָׁעָה שֶׁהִשְׁכַּבְתִּיהָ אֶצְלִי - בַּמֶּה חֲשַׁדְתּוּנִי? אָמְרוּ, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּנוּ תַּלְמִיד *שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק לָרַבִּי. בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַדְתִּי וְטָבַלְתִּי - בַּמֶּה חֲשַׁדְתּוּנִי? אָמַרְנוּ, שֶׁמָּא מִטְרַח הַדֶּרֶךְ רָאָה רַבִּי קֶרִי. אָמַר לָהֶם: כָּךְ הָיָה; וְאַתֶּם שֶׁדַּנְתּוּנִי לְכַף זְכוּת הַמָּקוֹם יָדִין אֶתְכֶם לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה בחסידאחד. כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אלעאי: **שפדה ריבה**. נערה מן השבוים: **שאינו בדוק לרבי**. שאינו מכיר במדותיו לסמוך עליו ולהניחה אצלנו:

תְּנוּ רַבָּנָן: פַּעַם אַחַת הָצְרַךְ דָּבָר לַחֲכָמִים אֵצֶל *מַטְרוֹנִיתָא אַחַת שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי מְצוּיִים אֶצְלָהּ. אָמְרוּ: מִי יֵלֵךְ אֶצְלָהּ? אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: אֲנִי אֵלֵךְ. הָלַךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְתַלְמִידָיו. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפֶתַח בֵּיתָהּ חָלַץ תְּפִלָּיו בְּרֹחוק אַרְבַּע אַמּוֹת וְנִכְנַס וְנָעַל דֶּלֶת בְּפְנֵיהֶם. אַחַר שֶׁיָּצָא, יָרַד וְטָבַל וְשָׁנָה לְתַלְמִידָיו. אָמַר לָהֶם: בְּשָׁעָה שֶׁחָלַצְתִּי תְּפִלַּי - בַּמֶּה חֲשַׁדְתּוּנִי? כְּסָבוּר רַבִּי, דִּבְרֵי קְדוּשָׁה אַל יִכָּנְסוּ בִּמְקוֹם הַטּוּמְאָה. בְּשָׁעָה שֶׁנַּעֲלְתִּי דֶּלֶת אַחֲרַי - בַּמֶּה חֲשַׁדְתּוּנִי? אָמַרְנוּ, שֶׁמָּא *דְּבַר מַלְכוּת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַדְתִּי וְטָבַלְתִּי - בַּמֶּה חֲשַׁדְתּוּנִי? אָמַרְנוּ, שֶׁמָּא נִתְזָא *צִינּוֹרָא מִפִּיהָ עַל בְּגָדָיו שֶׁל רַבִּי. אָמַר לָהֶם: הָעֲבוֹדָה, כְּךְ הָיְתָה; וְאַתֶּם שֶׁדַּנְתּוּנִי לְכַף זְכוּת הַמָּקוֹם יָדִין אֶתְכֶם לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה מטרוניתא. כותית תרגום שומר הפלגשים נטיר מטרוניתא: **דבר מלכות**. וצריך להעלימו מהם: **צינורא**. רוק ורוקו של זב מטמא וגזרו על העובדי כוכבים ומזלות שיהיו כזבים לכל דבריהם:

לְמַדְנוּ כַּמָּה טוֹב לָדוּן לְאָדָם כָּשֵׁר לְכַף זְכוּת וְיִגְרֹם אַהֲבָה וְאַחְוָה בֵּין הַחֲבֵרִים. וְהַחוֹשֵׁד בְּכְשֵׁרִים הוּא רַע וְנֶעֱנָשׁ בְּגוּפוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק הַזּוֹרֵק (צז, א): אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַחוֹשֵׁד בְּכְשֵׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי" וגו' (שמות ד, א), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, כְּבָר יִשְׂרָאֵל הֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים, מַאֲמִינִים, *דִּכְתִיב: "וַיַּאֲמֵינוּ בַּה'" (שם יד, לא), בְּנֵי מַאֲמִינִים, דִּכְתִיב: "וְהֶאֱמַן בַּה'" (בראשית טו, ו); אֲבָל אַתָּה אֵין סוֹפְךְ לְהַאֲמִין, דִּכְתִיב: "יַעַן לֹא־ הֶאֱמַנְתָּם בִּי" (במדבר כ, יב). וְלָקָה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' לוֹ *עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ" וגו' (שמות ד, ו).

נפש יהודה דכתיב. באברהם והאמין בה': **עוד הבא נא ידך בחיקך והנה ידו מצורעת**. היינו לוקה בגופו:

וּמִי שֶׁחוֹשְׁדִין אוֹתוֹ בְּדָבָר וְאֵין בּוֹ - מֻכְפָּל שְׂכָרוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי (שבת קיח, ב): אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: יְהֵא חֶלְקִי עִם מִי שֶׁחוֹשְׁדִין אוֹתוֹ בְּדָבָר וְאֵין בּוֹ.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [שכח]

הֶרְגֵּל הַיְשִׁיבָה וְהַלְוָיָה עִם הַחֲבֵרִים הִיא סִבָּה לְהַרְבּוֹת אַהֲבָה בֵּינֵיהֶם. וְאִם יַרְגִּילוּ דִּבּוּרָם בְּדִבְרֵי תוֹרָה תִּהְיֶה הָאַהֲבָה יְתֵירָה. וְגַם כְּשֶׁיִּפְטְרוּ לְדַרְכָּם כָּל אֶחָד מֵחֲבֵרוֹ יְדַבְּרוּ בְּדָבָר הֲלָכָה וּמְתוֹךְ כָּךְ יִזְכְּרֵנוּ וְיַתְמִיד הָאַהֲבָה בֵּינֵיהֶם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (לא, א): תָּאנֵי מַר בְּרֵיהּ דְּרַבִּינָא בְּרֵיהּ דְּרַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: לְעוֹלָם אַל יִפְטֹר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דָּבָר הֲלָכָה, שֶׁבִּשְׁבִיל כָּךְ זוֹכְרוֹ.

רַב פַּפָּא אַלְוֵהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי מִפּוּם נַהֲרָא וְעַד בֵּי צִינְיָאתָא דְּבָבֶל. כִּי מְטָא הָתָם אֲמַר לֵיהּ: וַדַּאי, דְּאַמְרִיתוּ הַנֵּי בֵּי צִינְיָאתָא דְּבָבֶל אִיתְנְהוּ מִשְׁנֵי דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן? אֲמַר לֵיהּ: *אַדְּכַרְתָּן מִילְתָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם" (ירמיה ב, ו)? מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר בָּהּ אִישׁ, מֵהֵיכָן יֵשֵׁב אָדָם שָׁם? אֶלָּא אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לֵישֵׁב - נִתְיַשְּׁבָה, וְשֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לֵישֵׁב - לֹא נִתְיַשְּׁבָה.

נפש יהודה אדכרתן מילתא וכו'. וזה שאומרים מימות אדם הראשון הם שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלים:

וְגָרְסִינַן נָמֵי בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, [פֶּרֶק אַל יִפְטֹר]: אַל יִפְטֹר אָדָם מֵאֲצָל רַבּוֹ וְלֹא מֵחֲבֵרוֹ *אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרוֹ.

נפש יהודה לא מת. אלא חי הוא לעולם כך פירש"י ותוספות דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת:

וּכְשֶׁאַהֲבָה הִיא גְּדוֹלָה בֵּין הַחֲבֵרִים מְבָרֵךְ כָּל אֶחָד לַחֲבֵרוֹ כְּשֶׁנִּפְטָרִין לְדַרְכָּם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ה, ב): רַב נַחְמָן וְרַב יִצְחָק הֲווּ יָתְבֵי בְּסָעוּדְתָא. אֲמַר לֵיהּ: לֵימָא לָן מַר מִילֵּי דְּאַגַּדְתָּא. אֲמַר לֵיהּ: הָכֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת. אֲמַר לֵיהּ: *וְכִי בִּכְדֵי סָפְדֵי סָפְדֵיא וְחָנְטוּ חָנְטֵיא וְקָבְרוּ קָבְרֵיא? אֲמַר לֵיהּ: *מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ: "וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וגו' וְאַל־ תֵּחַת וגו' וְאֶת־זַרְעֲךָ" וגו' (ירמיה ל, י), מַקִּישׁ הוּא לְזַרְעוֹ, *מַה זַּרְעוֹ בַּחַיִּים אַף הוּא בַּחַיִּים. כִּי הֲווּ מִיפְטְרֵי מֵהַדְדֵי אֲמַר לֵיהּ: לִיבָרְכָן מַר. אֲמַר לֵיהּ: אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לְאָדָם שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר וְהָיָה רָעֵב וְצָמֵא וְעָיֵף, וּמָצָא אִילָן גָּדוֹל, שֶׁפֵּרוֹתָיו מְתוּקִין *וְצִלּוֹ נָאֶה וְאַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתָּיו. אָכַל מִפֵּרוֹתָיו

וְשָׁתָה מִמֵּימָיו וְיָשַׁב בְּצִלּוֹ. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ לֵילֵךְ, אָמַר לוֹ: אֵילָן אֵילָן, בַּמֶּה אֲבָרֶכְךָ? אִם אוֹמַר, שֶׁיִּהוּ *פֵּרוֹתֶיךָ מְתוּקִין - הֲרֵי פֵּרוֹתֶיךָ מְתוּקִין; שֶׁיְּהֵא צִלְּךָ נָאֶה - הֲרֵי צִלְּךָ נָאֶה; שֶׁתְּהֵא אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ - הֲרֵי אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתֶּיךָ; אֶלָּא יְהִי רָצוֹן, שֶׁכָּל נְטִיעוֹת שֶׁנּוֹטְעִים מִמְּךָ יִהְיוּ *כְּמוֹתְךָ. אַף אַתָּה בַּמֶּה אֲבָרֶכְךָ? אִם בְּתוֹרָה - הֲרֵי תוֹרָה; אִם בְּעֹשֶׁר - הֲרֵי עֹשֶׁר; וְאִם בְּבָנִים - הֲרֵי בָנִים; אֶלָּא יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֵי הַשֵּׁם, שֶׁיִּהְיוּ צֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כְּמוֹתְךָ.

נפש יהודה וכי בכדי. וכי בחנם חנטו חנטיא וספדו ספדיא דכתיב ביה ויחנטו אותו ויספדו לו: **מקרא אני דורש**. והאי דחנטו חנטיא סבורים היו שמת, הגה"ה: **מה זרעו בחיים**. כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים החיים הוא מקבץ שהם בשבי שהמתים אינן בשבי אף הוא בחיים שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שמצינו במצרים וירא ישראל וגו' ודרשינן ישראל סבא ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה כן פירש רש"י ובזוהר סוף פרשת ויחי ויחנטו הרופאים את ישראל סלקא דעתך הוה חניטה דא כשאר בני נשא ר"ל לא שהיו לוקחין ממנו בני מעיו כמו שאר החונטים שרוחצין הכרס והבני מעים ומחזירין אותם בבטנו וממלאים הבטן בשמן אפרסמון וכל מיני בשמים כדי שיתקיים הגוף איזה ימים שלא יסריח ולא ירחש בו רמה עד שיקברו אותו וזה לא היו צריכין לעשות לגוף יעקב דכתיב אל תיראי תולעת יעקב וגם בשר קודש לא יסריח דכתיב ביה ויגוע דהוא מיתת נשיקה ומי שלא מת על ידי מלאך המות אינו מסריח אלא החניטה היה רק מבחוץ וכן אמר ועבדי חניטה דא מגו ומברא מגו דשויין ההוא משחא על טבורא והוא עאל בטבורא לגו ואשתאיב במעוי וקאים ליה לגופא מגו ומברא לזימנין סגיאן ויעקב הכי הוי בקיומא דגופא והכי איצטריך דגופא דאבהן איהו והוי בקיומא בגופא ונפשא ואותן הרופאים שחנטו אותו מבני יעקב היו שהרי צוה שלא יגע ערל וטמא במטתו כל שכן בגופו אפילו בני בניו צוה שלא ישאו אותו ונמצא שלא היו נוגעין בבשרו לחתוך בו אלא מבחוץ היו חונטין אותו מכל מקום אם הוא כמו שאמר יעקב אבינו לא מת לא היה לו לחנוט אותו אפילו מבחוץ ופירש רש"י ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה מכל מקום מה ראיה הוא זה שחי שמקיש אותו לזרעו מה זרעו חי אף הוא בחיים וכי כל מי שזרעו בחיים ויזכו לגאולה אף הוא חי ועוד גם לאברהם וליצחק מצינו כמה הבטחות שיגאל הקב"ה את ישראל ואף לרחל אמר ושבו בנים לגבולם ולמה אמר ביעקב שלא מת יותר מכולם. ואם לא מת כלל היה לו לילך לגן עדן בחייו כמו אלו שלא מתו ולא לקוברו במערה כשאר אבות ועוד מאי ראיה דוירא ישראל ישראל סבא דזה נאמר על נשמתו דבודאי לא בא לשם בגופו כמו שהיה בחיים ממש ואמר הגמרא בברכות פרק מי שמתו אמר רבי יונתן מנין

למתים שמספרים זה עם זה שנאמר ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתי לבניכם וכו' וכתב הרשב"א ומהרש"א דלא נאמר זה על גוף יעקב דלא מת דבודאי מת אלא כל אחד הוא מתרץ לפי סברתו עיין שם ובפרק ראשון דתענית מכל מקום יקשה אם הוא מת במצרים איה הבטחת הקב"ה דאמר אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ומה הירידה בחיים וכמו כן העליה וי"ל הא דא"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת היינו במצרים וזה שאמר מקיש הוא לזרעו מה הבטחה לזרעו בחיים אף הוא בחיים וזה אעלך גם עלה חד לו וחד לזרעו כדתרגם יונתן מימרי יעלינך מתמן אף אסיקית בנך מתמן אבל בארץ ישראל כי מטא למערת המכפלה מת ויצאת נשמתו בארץ ישראל ומי שמת בארץ ישראל כאילו לא מת וחי לעולם וזה פירש רש"י לא מת ר"ל מיתת חוצה לארץ אלא בארץ ישראל וחי הוא לעולם וזה שאמר יעקב ושכבתי עם אבותי היינו מיתתו יהיה עם אבותיו ר"ל בארץ ישראל וכמו שפירש רש"י וזה ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו רק אל עמיו אסף רגליו אל המטה אבל לא מת עדיין ועל כן לא כתיב מיתה בפירוש וזה שפירש נדמה להם כאלו מת משום דהגיע זמנו ליאסף מן העולם וזה ויקרבו ימי ישראל למות שהיום היה קובל עליו והיה שוכב כאלו מת אבל נשמתו לא יצאה ממנו עד שבא למערת המכפלה וזה ישמח צדיק כי חזה נקם זה יעקב דנפתלי שקל קולפא מחייה ארישא דעשו נתרן עיניה ונפלו אכרעיה דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך משום דעדיין חי היה ואחר כך מת ובזה נתקיימה נבואתה של רבקה ממש למה אשכל גם שניכם יום אחד כדאיתא בפרק ראשון דסוטה. עד כאן הגה"ה: **וצלו נאה**. שזה צריך לאדם עיף לנוח תחתיו: **פירותיך מתוקין**. לרעב ואמת המים לצמא: **כמותך**. בתורה ועושר וכבוד:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל (עא, א): אָמַר רַב, *דְּכִי מִיפְּטְרִי רַבָּנָן מִפּוּמְבְּדִיתָא אָמְרֵי: מְחַיֶּה חַיִּים יִתֵּן לְךָ חַיִּים אֲרוּכִים וּמְתֻקָּנִים.

נפש יהודה כי מיפטרי. מהדדי, שהיה אחד נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה (ברכות יז, א): כִּי הֲווּ מִיפְּטְרֵי רַבָּנָן מִבֵּי רַבִּי אַמֵּי, וְאָמְרֵי לֵיהּ מִבֵּי רַבִּי חֲנַנְיָא, הֲווּ אָמְרִין הָכֵי: רַבֵּינוּ, *עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְחַיֶּיךָ, אַחֲרִיתְךָ לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא וְתִקְוָתְךָ לְדוֹר דּוֹרִים. *פִּיךָ יְדַבֵּר חָכְמוֹת שִׂפְתוֹתֶיךָ יַבִּיעוּ דַעַת, לְשׁוֹנְךָ תַּרְחִישׁ רְנָנוֹת. לִבְּךָ יֶהֱגֶה בִינָה, כְּלִיוֹתֶיךָ תַּעֲלֹזְנָה מֵישָׁרִים, עֵינֶיךָ יָאִירוּ בְּמָאוֹר תּוֹרָה וְרַגְלֶיךָ יָרוּצוּ לִשְׁמֹעַ *דִּבְרֵי עַתִּיק יוֹמִין.

נפש יהודה עולמך תראה בחייך. כל צרכך תמצא: **פיך ידבר חכמות**. בלשון ברכה היו אומרים: **דברי עתיק יומין**. הקב"ה שהוא מעולם:

כִּי הֲווּ מִיפְטְרֵי רַבָּנָן מִבֵּי רַב חִסְדָּא, וְאָמְרֵי לָהּ מִבֵּי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמְרֵי הָכִי: "אַלּוּפֵינוּ" (תהלים קמד, יד). וגו', מַאי "*אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים", רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרֵי לָהּ, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: "אַלּוּפֵינוּ" בַּתּוֹרָה, וּ"מְסֻבָּלִים" בְּמִצְוֹות; וְחַד אָמַר: "אַלּוּפֵינוּ" בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וּ"מְסֻבָּלִים" בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ. מַאי "אֵין פֶּרֶץ" (שם)? שֶׁלֹּא תְהֵא סִיעָתֵנוּ *כְּסִיעָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ דוֹאֵג: "וְאֵין יוֹצֵאת" (שם), שֶׁלֹּא תְהֵא סִיעָתֵנוּ כְּסִיעָתוֹ שֶׁל דָּוִד, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ *אֲחִיתֹפֶל; "וְאֵין צְוָחָה" (שם), שֶׁלֹּא תְהֵא סִיעָתֵנוּ כְּסִיעָתוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ *גֵּחֲזִי; "בְּרְחֹבֹתֵינוּ" (שם), שֶׁלֹּא יְהֵא לָנוּ בֵּן וְלֹא תַלְמִיד *שֶׁמַּקְדִּיחַ תַּבְשִׁילוֹ בָּרַבִּים, כְּיֵשׁ"וּ הַנּוֹצְרִי.

נפש יהודה אלופינו מסובלים. כמו ויט שכמו לסבול שסובלים עליהם באהבת ה' כל הדברים אלו ובדרך ארץ להנהיג את ישראל בנחת ולקבל עליהם עולם מריבה וקטטה: **כסיעתו**. כחבריו שהיו אצל שאול שיצא דואג לתרבות רעה כדמפרש בחלק: **אחיתופל**. שפרץ במלכות בית דוד: **גיחזי**. שהיה מצורע וכתיב ביה טמא יקרא והיינו צוחה: **שמקדיח תבשילו**. שיצא לתרבות רעה ומקדיח שנשרף תבשילו ואז ריחו רע ונודף למרחוק כן הכופר בעיקר סרחונו ובושתו רע:

וְאִם יִפָּטֵר הַתַּלְמִיד מֵהָרַב וְלֵךְ בְּאוֹתָהּ הָעִיר חַיָּב לָשׁוּב אֲצְלוֹ לְמָחֳרַת לִפָּטֵר מִמֶּנּוּ, כְּדְאָמְרִינַן נַמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמוֹעֵד קָטָן (ט, א): רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַרְמַאי וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים וכו', אִיפְּטוֹר מִינֵּיהּ מֵאוּרְתָּא וּבְצַפְרָא וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בִּכְלָל שֶׁל נִשּׂוּאֵי אִשָּׁה, חֵלֶק ה', פֶּרֶק ב' (סימן קעח). וּבָזֶה וְכֵיוֹצֵא בּוֹ יַרְבֶּה הָאֲהָבָה וְהַשָּׁלוֹם.

חֲתִימָה [שכט]

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁהוּא קִיּוּם הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְּאָבוֹת (משנה יח): רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים *הָעוֹלָם קַיָּם: *עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם. וְהַדִּין וְהָאֱמֶת הֵם בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּשְׁבוּ בְּשָׁלוֹם. נִמְצָא שֶׁעִקַּר קִיּוּם הָעוֹלָם הוּא בְּשָׁלוֹם. וּבְבִרְכַּת כֹּהֲנִים, אֲשֶׁר בָּחַר בָּהּ הַשֵּׁם לְבָרֵךְ כֹּהֲנָיו לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל חֲתוּמָה בְּשָׁלוֹם, כִּדְנָגְרְסִינַן בְּסִפְרֵי: "יְבָרֶכְךָ וגו' יָאֵר וגו' יִשָּׂא וגו' שָׁלוֹם" (במדבר ו, כד־כו), שָׁלוֹם בְּכְנִיסָתְךָ, שָׁלוֹם, בִּיצִיאָתְךָ, שָׁלוֹם עִם כָּל אָדָם. רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר: "וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם", בְּבֵיתֶךָ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: זֶה שָׁלוֹם בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ" וגו' (ישעיה ט, ו).

נפש יהודה העולם קיים. העולם שכבר נברא קיים על זה והוא ישובו של בני אדם מתקיים: **על הדין**. לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ועל האמת שלא ישקרו איש בעמיתו ועל השלום בין המלכיות ובין אדם לחבירו:

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא בִשֵּׁר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶלָּא בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם" וגו' (בראשית טו, טו).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁבּוֹ שִׁבַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִצְחָק אָבִינוּ כְּשֶׁבָּא אֶצְלוֹ אֲבִימֶלֶךְ וּשְׁלָחוֹ בְּשָׁלוֹם, כְּדִכְתִיב: "וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וגו' וַיִּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם" (שם כו, ל־לא). לְהוֹדִיעֲנוּ חֲסִידוּתוֹ, שֶׁלֹּא נָטַר לוֹ אֵיבָה עַל שֶׁאָמַר לוֹ: "לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד" (שם שם, טז).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא בִקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי" וגו' (שם כח, כא).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא נִתְבַּשְּׂרוּ הַשְּׁבָטִים אֶלָּא בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ וגו' שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת וגו' שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם" וגו' (תהלים קכב, ד־ו).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁכְּשֶׁנִּתְגַּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּתְחִלָּה לְמֹשֶׁה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הָיָה מִתּוֹךְ דָּבָר שֶׁנִּשְׁתַּנִּית טִבְעָהּ בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה" וגו' (שמות ג, ב), הֶרְאָהוּ שָׁלוֹם גָּדוֹל בֵּין הָאֵשׁ וְהַסְּנֶה, שֶׁדּוֹמֶה שֶׁנִּשְׁרָף וְלֹא נִשְׂרַף וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חוּץ מִן הַטֶּבַע.

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁבּוֹ שִׁבַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם" (מלאכי ב, ה).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקִּנֵּא פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר קִנְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בֵּרְכוֹ בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם" (במדבר כה, יב).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁבּוֹ נִתְבַּשֵּׂר דָּוִד, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי וגו' וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם" וגו' (דברי הימים־א יב, יט).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, כִּי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, נִקְרָא שְׁמוֹ עַל שֵׁם הַשָּׁלוֹם שֶׁהָיָה בְיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי שְׁלֹמֹה יִהְיֶה שְׁמוֹ" (שם כב, ט). וְכָל יָמָיו הָיָה שָׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה" (מלכים־א ה, ה).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא בִקֵּשׁ חִזְקִיָּהוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אֶלָּא שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר טוֹב דְּבַר־ה' אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא אִם־שָׁלוֹם וֶאֱמֶת יִהְיֶה בְיָמָי" (מלכים־ב כ, יט).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁנִּשְׁתַּבַּח בּוֹ מָרְדְּכַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדֹבֵר שָׁלוֹם" וגו' (אסתר י, ג).

וּבְשָׁעַת יְשִׁיבָתָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם נִתְבָּרְכָה בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָ‍ִם" וגו' (תהלים קכב, ו). וְנִתְחַנֵּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ" וגו' (שם שם, ז). וְנִתְבַּשְּׂרוּ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי" וגו' (שם שם).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁהוּא קוֹדֶם לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, כִּדְגָרְסִינָן בְּוַאֲלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה: "כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ" וגו' (דברים כ, י), רְאֵה כַּמָּה כֹּחוֹ הֵיא שֶׁל שָׁלוֹם; בָּשָׂר וָדָם אִם יֵשׁ לוֹ שׂוֹנֵא מַהוּ עוֹשֶׂה לוֹ? הוֹלֵךְ וּמְדַבֵּר לְאָדָם גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ רָעָה. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא כָּל אוּמוֹת הָעוֹלָם מַכְעִיסִין אוֹתוֹ וְהֵם יְשֵׁנִים וְכָל הַנְּפָשׁוֹת עוֹלוֹת אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי" וגו' (איוב יב, י) וּבַבֹּקֶר הוּא מַחֲזִירָן לָהֶם, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ" (ישעיה מב, ה). דָּבָר אַחֵר: בָּשָׂר וָדָם אִם יַעֲשֶׂה לוֹ חֲבֵרוֹ רָעָה אֵינוֹ זָזֶה מִלִּבּוֹ לְעוֹלָם, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְהָיוּ הַמִּצְרִיִּים מְשִׁתַּעְבְּדִים בָּהֶם בְּטִיט וּבִלְבֵנִים וּלְאַחַר כָּל הָרָעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם וְאָמַר: "לֹא־תִתְעַב מִצְרִי" (דברים כג, ח), אֶלָּא רְדָפוּ אַחַר הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ" (תהלים לד, טו). וּכְשֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפָרַע מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב מָנַע מֵהֶם הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם" וגו' (דברים כג, ז).

נפש יהודה אשר בידו נפש כל חי. ומדת הדין מקטרג לאמר אל תשב רוחו כי כך וכך עשה. משיב הקב"ה כתיב והשיב את הפקדון אשר הפקד אתו:

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הַשָּׁלוֹם לְיַשֵּׁב עוֹלָמוֹ, כִּדְגָרְסִינָן בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים: אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרַאי: "אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים" (תהלים צט, ד), אַתָּה כּוֹנַנְתָּ יַשְׁרוּת שֶׁל עוֹלָם; אִם יֵשׁ לוֹ לְאָדָם דִּין עִם חֲבֵרוֹ הוּא נִכְנָס עִמּוֹ לְדִין וְהֵם מְקַבְּלִין עֲלֵיהֶם מַה שֶּׁהַדַּיָּן דָּן בִּפְנֵיהֶם וְיוֹצְאִים וְעוֹשִׂין שָׁלוֹם, הֲוֵי אוֹמֵר: "אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים". אָדָם יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, רָאָה חֲמוֹרוֹ שֶׁל שׂוֹנְאוֹ שֶׁהוּא רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְהוֹלֵךְ הוּא וּמְסַיְּעוֹ וְהוּא אוֹמֵר: פְּלוֹנִי עָשָׂה לִי כָּךְ וְכָךְ, וְהָיִיתִי סָבוּר שֶׁהוּא שׂוֹנְאִי, מִיָּד נַעֲשׂוּ אוֹהֲבִים. וּמִי גָּרַם לָהֶם? מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ: "כִּי־ תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ" וגו' (שמות כג, ה). הֲוֵי אוֹמֵר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם" וגו' (משלי ג, יז).

גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁבָּהּ פִּקִּידַת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה" (ישעיה ס, יז).

סליק נר שישי

הַנֵּר הַשְּׁבִיעִי - עַל עִנְיַן הָעֲנָוָה

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי כְּלָלִים

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, בְּשִׁפְלוּת הָרוּחַ; הַכְּלָל הַשֵּׁנִי, בְּבֹשֶׁת הַפָּנִים

הַקְדָּמָה [של]

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שֶׁבָּהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁבֵּח וּמְפָאֵר, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (לא, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוָתָנוּתוֹ. וְדָבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים. כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם" וגו' (דברים י, יז) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה" (שם שם, יח). שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: "כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא" וגו' (ישעיה נז, טו) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ" וגו' (שם). מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: "*סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת" וגו' (תהלים סח, ה) וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת" (שם שם, ו).

נפש יהודה כל מקום. לאו דוקא אלא מצינו בתורה בנביאים ובכתובים דנאמר גבורתו כלומר התרוממות מעלתו של הקב"ה נמצא ענותנותו שמשגיח על החלושים ונדכאי רוח: **סולו**. לשון שבח:

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם *לְהִדָּמוֹת לְמִדַּת בּוֹרְאוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, כְּדֵי לַעֲלוֹת בַּמַּעֲלָה הָעֶלְיוֹנָה וּלְהִדָּבֵק בָּעֲנָוָה וּבָזֶה יִהְיֶה אָהוּב עִם ה' וְעִם אֲנָשִׁים. וּכְשֶׁיֹּאחַז בְּמִדַּת הָעֲנָוָה יְהֵא פָּרוּשׁ וּמָבְדָּל מִכָּל טִנּוּף בְּנֵי אָדָם וְיִהְיֶה זָרִיז בְּכָל דִּבְרֵי קְדוּשָׁה וְטָהֳרָה וּפְרִישׁוּת, כִּי בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָעֲנָוָה נִכֶּרֶת. וְאֵלּוּ הֵן: אֶחָד, שֶׁיִּמְחֹל לְמִי שֶׁהֵרַע לוֹ, וַאֲפִלּוּ יָכוֹל לִשְׁלֹם לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־לִי *כֵּן אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אָשִׁיב לָאִישׁ כְּפָעֳלוֹ" (משלי כד, כט), כִּי מִפְּנֵי עֲנְוָתָנוּתוֹ אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מִי שֶׁהֵרַע לוֹ. שֵׁנִית, אִם יָבוֹאוּ עָלָיו צָרוֹת בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, אוֹ יָמוּתוּ בָּנָיו אוֹ קְרוֹבָיו, יְצַדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין וְיַקְבֵּל מִשְׁפְּטֵי הַשֵּׁם בְּאַהֲבָה, כִּי מִדַּרְכֵי הָעֲנָוָה הוּא הַמְקַבֵּל עָלָיו הַיְסוּרִין, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַהֲרֹן, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּשֶׁמֵּתוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא הִצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין, מִפְּנֵי עֲנְוָתָנוּתוֹ, וְלֹא קָץ בְּצָרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן" (ויקרא י, ג) וּכְתִיב: "דּוֹם לַה' וְהִתְחוֹלֵל לוֹ" (תהלים לז, ז), כִּי בְּעֵת הַצָּרוֹת - הָעֲנָוִים וְהַמַּשְׁכִּילִים יְקַבְּלוּ אוֹתָם מֵאַהֲבָה וְיִדֹּמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לָכֵן הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם" (עמוס ה, יג). שְׁלִישִׁית, אִם יְכַבְּדוּהוּ בְּנֵי אָדָם אַל יִתְגָּאֶה, אֶלָּא יַדְרִיךְ עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ הָעֲנָוָה וְאַל יִגְבַּהּ לִבּוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁכִּבְּדוּ עֶפְרוֹן וּקְרָאוּ: "אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים" (בראשית כג, ו) וְהוּא הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי הַפְּחוּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ" (שם שם, יב). רְבִיעִית, אִם הִמְצִיאוֹ הַשֵּׁם חָכְמָה וּבִינָה וְעֹשֶׁר גָּדוֹל וּשְׂרָרָה, אוֹ חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, אוֹ שְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁרְגִילִין בְּנֵי אָדָם לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, אַל יִגְבַּהּ לִבּוֹ עַל חֲבֵרָיו, אֶלָּא יִהְיֶה עָנָו וְצָנוּעַ

וְיִתְנַהֵג כְּפִי מַה שֶּׁהָיָה רָגִיל קֹדֶם הַשְּׁרָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח" (קהלת י, ד), רוֹצֶה לוֹמַר, מְקוֹמְךָ הָרִאשׁוֹן. חָמְשִׁית, כְּשֶׁיִּרְאֶה יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה מִיָּד בְּפַרְהֶסְיָא וְלֹא יַנִּיחַ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ מִפְּנֵי הַגַּאֲוָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאַנְשֵׁי הַגּוֹלָה, כְּשֶׁהוֹכִיחָם עֶזְרָא, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, חָזְרוּ וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנּשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת" וגו' (עזרא י, ב) וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה מִפְּנֵי עִנְוָתָנוּתָם וְיִשֵּׁר פְּעוּלָתָם.

נפש יהודה להדמות. שידמה עצמו לעשות מעשיו כמעשי ה': **כן אעשה לו אשיב וכו'**. דמשמע שיש יכולת בידו להשיב לו אף על פי כן לא ישיב וימחול לו: **לכן המשכיל בעת ההיא ידום**. מי שהוא חכם ידום בבוא הרעה ואל יהרהר אחר מדת הדין שהרי כל אלה החטאים עשו כי עת רעה היא עת המזומנת לקבל רעתם:

וְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (כ, ב): תָּנְיָא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר: *תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי זְהִירוּת; זְהִירוּת מְבִיאָה לִידֵי *זְרִיזוּת; זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי *נְקִיּוּת; נְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי *פְּרִישׁוּת; פְּרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי *טָהֳרָה; טָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשָּׁה; קְדֻשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאַת חֵטְא; יִרְאַת חֵטְא מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה; עֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי חֲסִידוּת; חֲסִידוּת מְבִיאָה *לִידֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ; רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לִידֵי תְּחִיַּת הַמֵּתִים; וַחֲסִידוּת גְּדוֹלָה מִכֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ" (תהלים פט, כ). וּפְלִיגָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכֻּלָּן. שֶׁנֶּאֱמַר: "רוּחַ ה' אֱלֹהִים עָלַי וגו' לְבַשֵּׂר עֲנָוִים" (ישעיה סא, א), "לְבַשֵּׂר חֲסִידִים" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא, "לְבַשֵּׂר עֲנָוִים". אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בֶּן אֶלְעָזָר: מַה שֶּׁעָשְׂתָה חָכְמָה *עָטָרָה לְרֹאשָׁהּ עָשְׂתָה עֲנָוָה עָקֵב לְקַרְסֻלָּהּ.

נפש יהודה תורה. על ידי שעסק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה ונזהר: **זריזות**. זריז ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה. זהירות כשהעבירה באה לידו זהיר להשמר שלא יכשל בה והכי אמרינן בכל הבשר בשחיטת חולין מאי לאו דזהיר ולא נגע לא דזהיר וקדים ומשי ידיה מעיקרא: **נקיות**. שהוא נקי באין חטא: **פרישות**. אף מדבר המותר פורש להחמיר על עצמו: **טהור**. צח ומלובן ועדיף מנקי ואז נקרא קדוש כשמטהר עצמו מכל טינוף ר"ל מכל העבירות ממילא קדוש הוא שעומד בקדושתו ולא יטנף עצמו שוב בחטא ויבא לידי ענוה דכתיב מרום וקדוש שמו וכתיב אשכון את דכא היינו גם קדוש ועניו יראת חטא מדת צדיק עד לסוף נעשה חסיד ועושה לפנים משורת הדין: **לידי רוח הקודש**. להשרות עליו שכינה: **אז דברת בחזון לחסידך**. ולא נאמר ליריאך ולעניוך: **עטרה לראשה**. שהיא עיקר כל המדות שעל ידי התורה יבא למעשים טובים עשתה ענוה עקב לקרסולה סוף לרגליה כלומר אם יש בו כל המדות טובות לסוף יזכה לענוה דאז יקוים ביה כל המדות כמו

שאמר ר' יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן דאם אין בו ענוה לא יתקיים בו כלום ואין מועיל לו כלום כל המדות ולא יקבל עליהם שכר וכל מה שעושה הוא עושה בגאוה ובוז: לָמַדְנוּ, שֶׁהַמַּגְבִּיהַּ עַצְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ. וְהַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, כְּדָגָרְסִינָן פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, א) וּבְמַסֶּכֶת נְדָרִים, פֶּרֶק הַנּוֹדֵר מִן הַיֶּרֶק (נה, א): רָבָא הֲוָה לֵיהּ לְרַב חָמָא בַּר יוֹסֵי וכו' אֲבָל אִם הֵגִיס דַּעְתּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ וכו'. כְּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּחֵלֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבְנֵר רִאשׁוֹן, כְּלַל הַכָּבוֹד, חֵלֶק רִאשׁוֹן, פֶּרֶק שֵׁנִי (סימן כז).

וּמָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ: מַעֲשֶׂה בִּשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. הָיָה הָאֶחָד מֵהֶם נָשִׂיא, הַשֵּׁנִי חָכָם וְהַשְּׁלִישִׁי עָנָו. הַנָּשִׂיא יָשַׁב בְּרֹאשׁ וְהֶחָכָם יָשַׁב בְּמָקוֹם נָמוּךְ אֵצֶל הַנָּשִׂיא וְהֶעָנָו יָשַׁב בַּשֶּׁפֶל אֵצֶל הֶחָכָם. הִבִּיט בָּהֶם הַמֶּלֶךְ וְאָמַר לַנָּשִׂיא: לָמָּה קִדַּמְתָּ וְיָשַׁבְתָּ בְּרֹאשׁ? אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי נָשִׂיא. אָמַר לֶחָכָם: וְאַתָּה לָמָּה יָשַׁבְתָּ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ מִזֶּה? אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי חָכָם. אָמַר לֶעָנָו: וְאַתָּה לָמָּה יָשַׁבְתָּ בְּמָקוֹם שָׁפֵל יוֹתֵר מִכֻּלָּם? אָמַר לֵיהּ: מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי עָנָו. צִוָּה הַמֶּלֶךְ לְהוֹשִׁיב הֶעָנָו בְּרֹאשׁ וְהֶחָכָם בִּמְקוֹמוֹ בָּאֶמְצַע וְהַנָּשִׂיא בַּשֶּׁפֶל בְּמָקוֹם הֶעָנָו.

רְאוּ אֵיךְ נִתְקַיְּמָה בְּאֵלּוּ מֵימְרַת "מַה שֶּׁעָשְׂתָה חָכְמָה עָטְרָת לְרֹאשָׁהּ עָשְׂתָה עֲנָוָה עֶקֶב *לְסוּלְיָתָהּ". וְגַם כָּל הַמֵּגִיס דַּעְתּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, אֲבָל הַמַּרְגִּיל בְּשִׁפְלוּת וַעֲנָוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲלֶה אוֹתוֹ לִגְדוּלָה.

נפש יהודה לסולייתה. למסילתה שידרוך במסילה של ענוה שיתנהג בכל מעשיו בדרך של ענוה:

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן: בְּשִׁפְלוּת הָרוּחַ

וּמִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן, בַּלֵּב; הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, בְּמַעֲשֶׂה

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בַּלֵּב

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שלא]

כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהַרְחִיק מִלִּבּוֹ מִדַּת גַּסּוּת הָרוּחַ, שֶׁהִיא נִקְרֵאת בְּלָשׁוֹן עִבְרִי בְּכַמָּה שֵׁמוֹת: גֹּבַהּ לֵב וְעֵינַיִם רָמוֹת, גַּאֲוָה וְרוֹם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּכָל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת - טוֹבָה הַמְמַצַּעַת בֵּין שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת. אֲבָל מִדָּה זוֹ אֵינָהּ כֵּן, לֹא יֹאחַז בָּהּ אָדָם וְלֹא בְּמִקְצָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (ה, א): אָמַר רַב נַחְמָן: *לָא מְנָהּ וְלָא מִקְצָתָהּ, מִי זוּטָר מֵאי דִּכְתִיב: "תּוֹעֲבַת ה' כָּל־גְּבַהּ־לֵב" (משלי טז, ה)? וּלְהַרְחִיק לָאָדָם *מִשֶּׁמֶץ הַחֵטְא הַזֶּה אָמְרוּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵאָבוֹת (משנה ד): רַבִּי לְוִיטַס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר: מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ,

שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁיִּטֶּה מְאֹד מְאֹד לִשְׁפָלוּת הָרוּחַ לְגַמְרֵי *עַד קָצֶה הָאַחֲרוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בְּנַפְשׁוֹ מָקוֹם לְגַאֲוָה כְּלָל.

נפש יהודה לא מינה. לא אחפוץ במדת גסות הרוח אפילו במקצת ממנה: **כל גבה לב**. לרבות אפילו מי שיש לו מקצת תועבת ה' הוא: **משמץ**. קצת פסולת של חטא זו שלא יבא בה לחטא: **עד קצה האחרון**. אפילו דבר מועט לא יהיה בו והיינו ולא מקצתה: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאִם פָּסְקוּ לוֹ גְּדוּלָה מִן הַשָּׁמַיִם וְגָבַהּ לִבּוֹ עִמָּהּ מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדוּלָתוֹ, כְּדָגְרִסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמְגִלָּה (יג, ב) וּבְמַסֶּכֶת זְבָחִים, פֶּרֶק טְבוּל יוֹם (קב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חֲנִינָא: כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹסֵק גְּדוּלָה לְאָדָם פּוֹסֵק לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*לֹא־יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת־מְלָכִים לַכִּסֵּא" וגו' (איוב לו, ז). וְאִם הֵגִיס דַּעְתּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־אֲסוּרִים בַּזִּקִים יִלָּכְדוּן בְּחַבְלֵי עֹנִי" (שם שם, ח).

נפש יהודה לא יגרע מצדיק עינו. של הקב"ה אם פסקה לו גדולה לא יגרע הקב"ה שוב ממנו ולא יסיר עיניו ממנו אבל אם הגיס דעתו ויגבהו אסורים בזיקים גבהות לבם גורם להם להיות אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני:

וְגָרְסִינָן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת חוּלִין, פֶּרֶק כִּסּוּי הַדָּם (פט, א): מַאי דִּכְתִיב: "*הַאֱמָנָם אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן" (תהלים נח, ב)? מָה אֱמָנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה? יְשִׁים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם; יָכוֹל אַף בְּדִבְרֵי תוֹרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן" יָכוֹל אֲפִילּוּ הֵגִיס דַּעְתּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "*מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם" (שם).

נפש יהודה האמנם אלם. יפה הוא האלם אבל צדק דהיינו דברי תורה אותה תדברון: **מישרים**. במישור ארץ חלקה שנוחה לדרוס או מישרים שיהיה כל אדם ישר לפניך כאלו הוא כמותך בחכמה וביראה ואז לא תתגאה עליו:

מְצִינוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ עַל מִדַּת גַּסוּת הָרוּחַ כַּמָּה רָעוֹת, אֲשֶׁר אֵין קֵץ לְמִסְפָּרָם, כְּדָגְרִסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוֹטָה (ד, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסוּת הָרוּחַ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּתִיב הָכָא: "תּוֹעֲבַת ה' כָּל־גְּבַהּ־לֵב" (משלי טז, ה) וּכְתִיב הָתָם: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ" (דברים ז, כו). וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵהּ אָמַר: כְּאִלּוּ כָּפַר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ" וגו' (שם ח, יד). רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: כְּאִלּוּ בָּא עַל הָעֲרָיוֹת כֻּלָּן, כְּתִיב הָכָא: "תּוֹעֲבַת ה' כָּל־גְּבַהּ־לֵב" וּכְתִיב הָתָם: "כִּי *אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנַשֵׁי־הָאָרֶץ" וגו' (ויקרא יח, כז). עוּלָּא אָמַר: כְּאִלּוּ בָּנָה *בָּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "חִדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם *אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי־בַמֶּה" וגו' (ישעיה ב, כב), אַל תִּקְרֵי "בַּמֶּה" אֶלָּא "בָּמָה".

נפש יהודה ורם לבבך ושכחת. מעלה אני עליך כאלו שכחת: **את כל התועבות האל**. גבי עריות כתיב: **במה**. עבודת כוכבים ומזלות על שם שהוא גבה רוח ומלת במה מורה על מקום גבוה ושם היו עומדין עבודת כוכבים ומזלות שלהם: **אשר נשמה באפו**. שמחזיק את עצמו כבעל נפש והיינו גאוה שחשובה נפשו בעיניו ומתגאה על אחרים וזה כי במה הוא נחשב עצמו גבוה ועונו כאלו בנה במה לכוכבים ומזלות נחשב גבהותו לבמה וכאלו עובד כוכבים ומזלות על במתו:

*מַאי, "יָד לְיָד לֹא־יִנָּקֶה" (משלי טז, ה)? אָמַר רַב: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אֶפִלּוּ *הִקְנָהוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ כְּאַבְרָהָם, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־ה' [וגו'] קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (בראשית יד, כב), לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. *קַשְׁיָא לְדִבֵּי רַבִּי שִׁילָא: הַאי, "יָד לְיָד", "יָדִי" *מִבָּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא: אֶפִלּוּ קֹבֶל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי כְּמשֶׁה, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ב) לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּהִנֹּם. קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן: *אֶפִלּוּ עוֹשֶׂה צְדָקָה בַּסֵּתֶר, דִּכְתִיב: "*מַתַּן בַּסֵּתֶר יְכַפֶּה־אַף" (משלי כא, יד) לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

נפש יהודה מאי יד ליד לא ינקה רע. סיפיה דקרא דאייתי לעיל הוא תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה רע: **הקנהו להקדוש ברוך הוא וכו'**. השליטו בשבחו על הכל כאברהם שקראו קונה שמים וארץ והיינו יד ליד אפילו דומה לאברהם שאמר הרמותי ידי וכו': **קשיא לדבי רבי שילא**. אהך דרשא דרב יד לידי מבעי ליה כמו שכתוב באברהם הרימותי ידי אלא אפילו הוא כמשה רבינו שקבל תורה מיד הקב"ה לידו: **מיבעי ליה**. דהא קרא במקבל תורה מוקמת ליה ולא בנותן והוי ליה למכתב יד מיד אף הוא לא ינקה: **אפילו עושה צדקה בסתר**. שנותן מידו ליד העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקה: **מתן בסתר יכפה אף**. לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאף על פי שכופה אף וחמה אינו מכפר על גסות הרוח:

*אַזְהָרָה לְגַסֵּי הָרוּחַ מִנַּיִן? אָמַר רַבָּא אָמַר זְעִירִי: מֵהָכָא, "שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל־תִּגְבְּהוּ" (ירמיה יג, טו). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מֵהָכָא, "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ" (דברים ח, יד) וּכְתִיב: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח" וגו' (שם שם, יא). וְכִדְרַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָא, דְּאָמַר רַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָא: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר, פֶּן וְאַל" אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַּעֲשֶׂה.

נפש יהודה אזהרה. שלא יהא גס הרוח, שנאמר ורם לבבך ושכחת אלמא מגובה הלב בא לידי שכחה ששוכח את בוראו ובשכחה הוא מוזהר השמר לך פן תשכח:

דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, זְמָנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַמֵּי וְזִמְנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַסִּי: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ לַסּוֹף *מִתְמַעֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: "רִמּוּ מְעַט" (איוב כד, כד). וְשֶׁמָּא תֹּאמַר:

*יֶשְׁנוֹ בָּעוֹלָם, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאֵינֶנּוּ" (שם). וְאִם חוֹזֵר בּוֹ נֶאֱסַף בִּזְמַנּוֹ כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְהֻמְכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן" (שם), כְּאַבְרָהָם, כְּיִצְחָק וּכְיַעֲקֹב, דִּכְתִיב בָּהֶם: "בַּכֹּל מִכֹּל, כֹּל". וְאִם לָאו - "וּכְרֹאשׁ שִׂבֹּלֶת יְמָלוּ" (שם). מַאי "וּכְרֹשׁ שִׂבֹּלֶת יְמָלוּ"? רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר: *כִּסָּאסָא דְּשַׁבָּלְתָּא; וְחַד אָמַר: *כְּשַׁבָּלְתָּא עַצְמָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר "כִּסָּאסָא דְּשַׁבָּלְתָּא", הַיְנוּ דִּכְתִיב: "וּכְרֹאשׁ שִׂבֹּלֶת", אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר "כְּשַׁבָּלְתָּא עַצְמָה", מַאי "וּכְרֹאשׁ שִׂבֹּלֶת"? אָמַר רַב אַסִּי, וְכֵן תָּאנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁנִּכְנָס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ - *גְּבוֹהָה גְּבוֹהָה הוּא מְלַקֵּט.

נפש יהודה מתמעט. מחשיבותו רומו מעט כיון שרומם עצמו מתמעטין: **ישנו בעולם**. מתקיים בעולם: **והומכו**. אם חזר ונעשה מך עניו שממיך את עצמו ככל כאלו שנאמר בהם כל יקפצון מן העולם ימותון מות ישרים אברהם כתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל יצחק כתיב ביה ואוכל מכל יעקב כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יש לי כל: **כסאסא**. ראש העוקצין הדקין בשבולת שקורין זקן השבולת והוא נשבר ונופל מאליו כך ימלו הוא יכרת מעולם: **כשבלתא עצמה**. כמו שנכרתה כך יכרת הוא: **גבוהה גבוהה הוא מלקט**. והיינו וכראש שבולת ימלו כשבולת שנראה ראשה למעלה מחברתה:

*"וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ" (ישעיה נז, טו), רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר: אִתְּי דַּכָּא; וְחַד אָמַר: *אֲנִי אֶת דַּכָּא. וּמִסְתַּבְּרָא כְּמָאן דַּאֲמַר "אֲנִי אֶת דַּכָּא", שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִשְׁרָה עַל הַר סִינַי וְלֹא גָּבַהּ הַר סִינַי לְמַעְלָה. אָמַר רַב יוֹסֵף: לְעוֹלָם *יִלְמַד אָדָם מִמִּדַּת קוֹנוֹ, שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִנִּיחַ כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עַל הַר סִינַי; וְהִנִּיחַ כָּל אִילָנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בַּסְּנֶה.

נפש יהודה אתי דכא. אני מגביה את הדכא עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא: **אני את דכא**. אני ארכין את שכינתי אל דכא: **ילמד אדם ממדת קונו**. לאהוב את הנמוכות שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות כגון תבור וכרמל שבאו שם כדכתיב למה תרצדון הרים גבנונים למה תרקדון הרים גבנונים לשון גובה דאין הקב"ה נותן התורה אלא על הר נמוך כהר סיני וכן אל יאמר האדם איך אשפיל עצמי לגבי שפל ממני ולא יאמר שאין זה כבודי דאין לך גדול מכבוד שמים:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ רָאוּי לְגָדְעוֹ *כַּאֲשֵׁרָה, כְּתִיב: *"וְרֹמֵי הַקּוֹמָה גְּדֻעִים" (שם י, לג) וּכְתִיב: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן" (דברים ז, ה). וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ אֵין עָפָר *נִנְעָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר" (ישעיה כו, יט), *"שֹׁכְנֵי עָפָר" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "שֹׁכְנֵי עָפָר", מִי שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁכֵן לֶעָפָר בְּחַיָּיו. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל

אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ שְׁכִינָה *מְיַלֶּלֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע" (תהלים קלח, ו).

נפש יהודה כאשרה. גדע ושרש אחריו כאשרה שצריך לשרש אחריה כדכתיב ואבדתם את שמם: **ורמי הקומה**. בסנחריב כתיב שגאותו הרמה נכרתה וכן לכל גסי הרוח ולא די להם בהכרת אלא לעקרם עם השורש כמו באשרה: **ננער**. דאין קם בתחית המתים: **שוכבי עפר לא נאמר**. דמשמע על כל המתים אלא שוכני עפר שהיה משפיל עצמו בחייו עד העפר והיה שכן לעפר: **מיללת עליו**. מקוננת עליו שנאמר וגבוה ממרחק יידע רישיה דקרא כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע והגבוה ממרחק מקודם שתבא עליו פורענות ימים רבים יידע שכינה מתאוננת ומשתברת עליו כמו וידע אלמנותיו וכמו ויודע בהם את אנשי סוכות לשון שבר:

דָּרַשׁ רַב עֻוירָא, וְאִתֵּימָא רַבִּי אֶלְעָזָר: בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם - גָּבוֹהַּ *רוֹאֶה אֶת הַגָּבוֹהַּ וְאֵין הַגָּבוֹהַּ רוֹאֶה אֶת הַשָּׁפֵל, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן - הוּא גָּבוֹהַּ וְרוֹאֶה אֶת הַשָּׁפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־רָם ה' וְשָׁפָל יִרְאֶה" (שם).

נפש יהודה רואה את הגבוה. את החשוב לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לחבבם ולקרבם:

אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר וגו' גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל" (שם קא, ה), אַל תִּקְרֵי "אֹתוֹ" *אֶלָּא אִתּוֹ. *וְאִכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע.

נפש יהודה אלא אתו. עמו אין הקב"ה דר בעולם וזה וגבוה ממרחק יידע מי שהוא גבוה גסות הרוח ממרחק שלח הקב"ה אליו המכה שהוא מתרחק ממנו או וגבוה הקב"ה הוא ממרחק בעולם העליון דאין הוא דר בעולם התחתון מפני גסי הרוח: **ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע**. משום דרישיה דקרא מלשני בסתר וגו':

אָמַר רַבִּי אֲלַכְסַנְדְּרַאי: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ אֲפִילּוּ רוּחַ קְמָעָא עוֹכֶרְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "*וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ" (ישעיה נז, כ), וּמַה יָּם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ *כַּמָּה רְבִיעִיּוֹת, *רוּחַ קְמָעָא עוֹכֶרְתּוֹ, אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא רְבִיעִית אַחַת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה והרשעים. גסי הרוח דקרא דלעיל משתעי בשפלים ונדכאים להיות כים נגרש כים המשליך מגרש רפש וטיט לשפתיו סביב: **כמה רביעיות**. מים: **רוח קימעא**. רוח מעט שנשב בו מימיו עכורין. אדם שאין בו אלא רביעית אחת שברביעית דם אדם מתקיים זהו שיעור חכמים הלכה למשה מסיני שרביעית דם מטמא באהל מפני שהוא נפש וקרינא ביה על נפש מת לא יבא:

אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשֵׁי אָמַר רַב: תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ *אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בַּשְּׁמִינִית. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: וּמְעַטָּרָא לֵיהּ כְּסָאסָא לְשִׁבָּלְתָּא. אָמַר רַב הוּנָא: *בְּשַׁמְתָּא דְּאִית בֵּיהּ וּבְשַׁמְתָּא דְּלֵית בֵּיהּ. *אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק וכו'. כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ פֶּרֶק זֶה.

נפש יהודה אחד משמונה בשמינית. משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהא בו מעט גאוה שלא יהיו קלי הראש משתוללין בו ויהיו דבריו מתקבלין עליהם על כרחם ומעטרא ליה כסאסאה לשבולת מעט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסאה לשבולת: **בשמתא דאית ביה.** גסות הרוח אפילו פורתא ובשמתא מאן דלית ביה פורתא לפי שאין בני עירו יראין ממנו ואין בו כח להוכיחם ויש לומר דזה נאמר על עם הארץ לא יהיה בו אפילו פורתא ות"ח מותר בפורתא. מהרש"א. שמונה בשמינית שהוא חלק ס"ד שאז לא יגיע לו חלק אחד מג"ס שהוא גס הרוח או נאמר בשמתא דאית ביה הרבה יותר מאחד משמונה בשמינית ובשמתא מאן דלית ביה אפילו כזה ושניהם בת"ח: **ואמר רב נחמן בר יצחק.** לא מינה ולא מקצתה מי זוטר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב:

אָמַר חִזְקִיָּה: אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא אִם מֵשִׂים עַצְמוֹ *כְּבָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וגו' יָבוֹא כָל־בָּשָׂר *לְהִשְׁתַּחֲוֹת" וגו' (ישעיה סו, כג).

נפש יהודה כבשר. שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **להשתחות.** להתפלל אותם שהם כבשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו:

אָמַר רַבִּי זֵירָא: "אָדָם" לֹא כְּתִיב בֵּיהּ "וְנִרְפָּא", "*בָּשָׂר" כְּתִיב בֵּיהּ "וְנִרְפָּא".

נפש יהודה בשר כתיב ביה ונרפא. ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא. אדם כי יהיה בעור בשרו וגו' לנגע צרעת לא כתיב נרפא בחד מינייהו לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאים עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו דרוח קימעא עוכרתו:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: *אָדָם בְּגִימַטְרִיָּא: אֵפֶר, דָּם, מָרָה. בָּשָׂר בְּנוֹטָרִיקוֹן: בּוּשָׁה, סִרְחוֹן, רִמָּה. אִכָּה דְּאָמְרִי: *שְׁאוֹל, שֶׁהוּא בְּשִׁין.

נפש יהודה אדם. למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה כלומר כולו הבל לכך לא יתגאה. מרה היא לחלוחית מרה היוצאת מן המרירות שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושנויי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באים חלאים ונגעים ומכאובים יש שקרוי בדברי הרופאים מרה שחורה ויש שקרוי מרה אדומה וכשאדם כועס אז כל הדם מושך ללבו להחזיק אותו מחולשתו כי הלב נחלש מכעס והמרה נשפך בו מחום הלב שנתחמם על ידי הכעס ואחר כך נתערב הדם עם המרה ונמשך בכל אבריו כששקט

מכעסו וזה גורם לו חלאים רבים וביותר באדם שאינו יכול למלאות כעסו כרצונו ולהפיגו ונעשית בו כארס של נחש: **שאול**. מקום שאול ביתו:

אָמַר רַב אַשֵׁי: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ לַסּוֹף הוּא *נִפְחָת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלַשְׁאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת" (ויקרא יד, נו) וְאֵין "שְׁאֵת" אֶלָּא גָּבוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת" (ישעיה ב, יד) וְאֵין "סַפַּחַת" אֶלָּא *טְפֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "סְפָחֵנִי נָא" (שמואל־א ב, לו).

נפש יהודה נפחת. מתמעט מחשיבותו נעשה פחות באנשים. ולשאת ולספחת על ידי שמנשא את עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא נספח וטפל: **טפלה**. דבר שאינו חשוב לעצמו ומטפל לאחרים ספחני נא בגזרת בית עלי משתעי קרא אעמידת כהנים גדולים אחרים שיוציאו את כהני זרעך מגדולתם ויצטרכו לבקש מהם לאספם וללקחם אצלם אל אחת הכהונות באחד המשמורות:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כַּמָּה גְּדוֹלִים נְמוּכֵי הָרוּחַ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אָדָם מַקְרִיב עוֹלָה - *שָׂכַר עוֹלָה בְּיָדוֹ, מִנְחָה - שָׂכַר מִנְחָה בְּיָדוֹ, אֲבָל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה עָלָיו מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה" וגו' (תהלים נא, יט). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִמְאֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה" (שם).

נפש יהודה שכר עולה בידו. ולא שכר קרבן אחר: **זבחי**. כל הזבחים במשמע:

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל *הַשָּׁם אוֹרְחוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים" (שם נ, כג), *אַל תִּקְרֵי "וְשָׂם" אֶלָּא "וְשָׁם".

נפש יהודה השם אורחותיו. מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה של מצוה: **אל תקרי ושם**. בשמאל לשון שימו לעשות אלא ושם בימין לשון שום כמו שום בית דין כך שם דרכו שכרו נגד הפסדו ומקיים מצות:

פֶּרֶק שֵׁנִי [שלב]

בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה מִדַּת הָעֲנָוָה וְשִׁפְלוּת הָרוּחַ, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, *שֶׁנִּשְׁתַּלְּמוּ בוֹ מַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת וּמַעֲלוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת יוֹתֵר מִכָּל בֶּן אָדָם, וּמוֹסֵף לִזֶּה שֶׁהָיָה שָׁלֵם בְּמַדְרֵגוֹת הַנְּבוּאָה יוֹתֵר מִכָּל נָבִיא, וְאָמְרוּ עָלָיו, שֶׁהָיָה אָב בַּתּוֹרָה, אָב בְּחָכְמָה, אָב בִּנְבוּאָה - וּמִכָּל זֶה לֹא שִׁבְּחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא בְּמִדַּת הָעֲנָוָה, דִּכְתִיב: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד" וגו' (במדבר יב, ג).

נפש יהודה שנשתלמו. נשלמו ותמו בו כל המדות טובות יותר מכל האדם הן בדרך ארץ הן בשכלות החכמה והנבואה:

שָׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה: דַּרְכָּן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - עָנָו וּשְׁפַל רוּחַ. וַאֲמְרִינָן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: מְנָא הַנֵּי מִלֵּי? דִּכְתִיב: "בַּקְּשׁוּ אֶת־ה' כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ *אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה" (צפניה ב, ג). וַאֲמְרִינָן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: *עָנָו מִנַּיִן? מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ דִּכְתִיב: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד", בִּשְׁבִיל הֲעָנָוָה נִשְׁתַּבַּח, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה" וגו' (במדבר יב, ז). וּשְׁפַל רוּחַ מְנָא לָן? מֵאַהֲרֹן, דִּכְתִיב: "כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה" וגו' (מלאכי ב, ז) "תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא" וגו' (שם שם, ו). וְאֵין לְךָ שְׁפַל רוּחַ יוֹתֵר מֵרוֹדֵף שָׁלוֹם, וַחֲשׁוֹב בְּדַעְתְּךָ הֵאֵיךְ רוֹדֵף שָׁלוֹם אִם אֵינוֹ מַשְׁפִּיל רוּחוֹ. הָא כֵּיצַד? *אָדָם מְקַלְלוֹ, אוֹמֵר: שָׁלוֹם לוֹ; אָדָם מֵרִיב עִמּוֹ - וְשׁוֹתֵק; וְעוֹד, אִם רָבוּ שְׁנַיִם הוּא מַשְׁפִּיל רוּחוֹ וְהוֹלֵךְ אֵצֶל זֶה וּמְרַצֵּהוּ וְכֵן לָזֶה. וְכֵן הָיְתָה אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק שֵׁנִי שֶׁל דַּרְכֵי שָׁלוֹם (סימן שכד).

נפש יהודה אשר משפטו פעלו. אם לא תהיה בכם מדת ענוה וצדק ה' במשפט ייסר אתכם: **עניו מנין ממשה רבינו.** וכן צריך כל האדם ללמוד ממנו: **אדם מקללו.** אף על פי שאדם מקללו אינו משגיח בו והוא אומר לו דברי שלום עד שמשלים עמו או אף על פי שיודע שהוא שונאו ומקללו בעת צרתו וחליו הוא מתפלל בעדו ודובר עליו לפני הקב"ה ששלום יהיה לו כמו שאמר דוד ואני בחלותם לבושי שק:

וְאִם יַבִּיט אָדָם מֵאַיִן נוֹלַד וּלְאָן עָתִיד לֵילֵךְ יִהֵא תָּמִיד שְׁפַל רוּחַ וְיִנָּצֵל מֵעֲבֵרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ג מֵאָבוֹת: עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר: הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה: *דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ וכו'.

נפש יהודה דע מאין באת. ותנצל מן הגאות ותזכור החסד שעשה הקב"ה עמך מאז עד עתה וזכור לאן אתה הולך ותנצל מן התאוה והחמדה אל הממון כי לא יקח בידו מאומה וזכור לפני מי שתתן דין וחשבון פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה:

וְהַשִּׁפְלוּת לָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה מְבִיאָתוּ לִכְבוֹד הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּמְגִלָּה (טו, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *לְהֵיוֹת עֲטָרָה בְּרֹאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, דִּכְתִיב: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ" (ישעיה כח, ה), מַאי "לַעֲטֶרֶת צְבִי"? לָעוֹשִׁין צְבִיּוֹנוֹ; "וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה", לַמְצַפִּין תִּפְאָרְתּוֹ. יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לִשְׁאָר עַמּוֹ", לְמִי שֶׁמֵּשִׂים עַצְמוֹ כִּשְׁירַיִם. "*וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט" (שם שם, ו), זֶה הַדָּן אֶת יְצָרוֹ. וְ"לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט" (שם), זֶה הַדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ. "וְלִגְבוּרָה" (שם), זֶה *הַמִּתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ. "מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה" (שם), אֵלּוּ שֶׁנּוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִים בְּמִלְחֲמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה. "*שְׁעָרָה" (שם) שֶׁמַּשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין לְשַׁעֲרֵי בָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ,

אֵלּוּ מֵאֵלּוּ? אָמַר לָהּ: *וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וגו' (שם שם, ז) וְאֵין "פָּקוּ" אֶלָּא גִּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: *"פָּקוּ פְּלִילִיָּה" (שם) וְאֵין "פְּלִילִיָּה" אֶלָּא דַּיָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן בִּפְלִלִים" (שמות כא, כב).

נפש יהודה להיות עטרה. ששכינה תהיה שורה על ראשו לצפירת כובע של תפארת למצפין לתפארת זה יכול לכל יהיה תפארת עטרה זו דכולם מצפין לזה תלמוד לומר לשאר עמו שאר לשון שירים שעושה עצמו טפל ולא עיקר כדבר הנשאר שאינו חשוב כל כך: **ולרוח משפט**. לשופטין את רוחן יהיה לעטרת שדן את יצרו כופהו לשוב בתשובה: **המתגבר על יצרו**. אינו הולך אחריו לעבור עבירה: **שערה**. שמשכימין, שעושין שיעורין לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר זמן נעילתו ומה שאמר שדן דין אמת לאמתו ולא אמר הדן דין לאמתו שדין אמת ר"ל שנראה בעיני הדיינים כך הוא הדין באמת יכולין להיות טועין בו יותר מדין שרואין בו רמאות דאז חוקרין ודורשין היטב עד שיצא הדין לאמתו אבל אם נוטה לבם לאחד שהאמת אתו פוסקין הדין מיד בלי חקירה ודרישה ועל כן הזהירו חכמים יהיו בעיניך כרשעים אף על פי שבעיניך שהאמת עם אחר חקור אחריו כאלו הוא רמאי: **גם אלה**. אלו הרשעים הנידונין בגיהנם ביין שגו כלומר אף הם עשו כהם לפיכך דנם: **פקופליה**. לגיהנם לשפטו:

וְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אֵלּוּ הַנֶּחְנָקִים (פח, ב): שְׁלְחוּ מִתָּם: אֵי זֶהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? עָנְוָתָן *וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, *שַׂיְּיף וְעֵיֵּיל, שַׂיְּיף וְנָפִיק וְגָרִיס בְּאוֹרַיְתָא תָּדִיר וְלֹא מַחְזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ. יְהֵבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינֵיהוּ בְּרֵב עוּלָא בַּר אַבָּא.

נפש יהודה שפל ברך. שהוא שפל בעיניו וברך שמכניע עצמו כמו המבריך את הגפן בארץ: **שייף**. שוחה נכנס ושוחה יוצא והכי אמרינן בבבא מציעא גבי תקרה שנחבסה שוף עול שוק פוק:

וְגַם מְבִיאוּתוּ לְאָדָם לַאֲרִיכוּת חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (שם צב, א): וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם *יֶהֱוֵי קַבָּל וְעָנָו וְקַיָּם. אָמַר רַבִּי זֵירָא: אַף אֲנָן נַמֵּי תַּנְיָנָא: *בַּיִת אָפֵל אֵין פּוֹתְחִין בּוֹ חַלּוֹנוֹת לְרְאוֹת אֶת נְגָעָיו, שְׁמַע מִינַּהּ.

נפש יהודה הוי קבל. הוי עניו ותחיה קבל לשון אפל עשה עצמו אפל ושפל: **בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו**. כנגע נראה לי בבית כתיב דמשמע נראה ממילא ועוד דכתיב לי ולא לאורי נמצא שאפלתו הצילתו דכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים:

שֶׁאוֹתָם שֶׁהֵם שְׁפָלֵי רוּחַ וְנִשְׁבְּרֵי לֵב קְרוֹבִים יוֹתֵר אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתָם, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִסְקְתָא: אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר יוּדָן: מַה שֶּׁפָּסַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *בַּבְּהֵמָה הִכְשִׁיר בָּאָדָם: פָּסַל בַּבְּהֵמָה "עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר" (ויקרא כב, כב), וְהִכְשִׁיר בָּאָדָם "לֵב נִשְׁבָּר

וְנִדְכֶּה" (תהלים נא, יט). אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַאי: הַהֶדְיוֹט אִם מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלִי שָׁבוּר גְּנַאי הוּא לוֹ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא כָּל תַּשְׁמִישָׁיו כֵּלִים שְׁבוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "קָרוֹב ה' לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב" (תהלים לד, יט) וּכְתִיב: "הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב" (שם קמז, ג) וּכְתִיב: "וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ" (שם לד, יט) וּכְתִיב: "לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה" וגו'.

נפש יהודה בבהמה. לקרבן אם יהיה בו מום:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּסַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (מג, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: *כָּל הַזּוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה עָלָיו כְּאִלּוּ כִּבְּדוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹבֵחַ תּוֹדָה *יְכַבְּדָנְנִי" (שם נ, כג). וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמַּקְרִיב עוֹלָה - שְׂכַר עוֹלָה בְּיָדוֹ, מִנְחָה - שְׂכַר מִנְחָה בְּיָדוֹ; אֲבָל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה עָלָיו מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "*זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה" וגו' (שם נא).

נפש יהודה כל הזובח את יצרו. לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו ושב בתשובה ומתודה עליו: **יכבדנני**. שני נוני"ן דרש לשני כבודין: **זבחי אלהים**. לשון רבים משמע:

וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁיָּצָא יוֹם אֶחָד לַשּׁוּק לִמְכֹּר מַרְגָּלִית אַחַת. וְהִנֵּה אִישׁ אֶחָד עָשִׁיר גָּדוֹל וְהָיָה *מִתְרוֹשֵׁשׁ בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם וְהָיָה לוֹבֵשׁ בְּגָדִים בְּזוּיִים וְהָיָה שָׁפֵל בְּיוֹתֵר וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עִם הֶעָנִיִּים. וּכְשֶׁרָאָה הַמַּרְגָּלִית בְּיַד רַבִּי עֲקִיבָא *רָצָה לִקְנוֹתָהּ מִמֶּנּוּ. וּפִיֵּס לוֹ שֶׁיֵּלֵךְ עִמּוֹ לְבֵיתוֹ וְשֶׁיִּתֵּן לוֹ דְּמֵי הַמַּרְגָּלִית. הָלַךְ אַחֲרָיו רַבִּי עֲקִיבָא וְחָשַׁב שֶׁמִּתְלוֹצֵץ בּוֹ. עַד שֶׁהִגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְיָצְאוּ לְקָרְאתוֹ עֲבָדָיו וְהוֹשִׁיבוּהוּ בְּכִסֵּא זָהָב וַיִּתְּנוּ מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלָיו. וְצִוָּה לְהוֹצִיא מָמוֹן וְלִתֵּת לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּמֵי הַמַּרְגָּלִית. וְצִוָּה לִשְׁחוֹק אוֹתָהּ עִם שֵׁשׁ אֲחֵרוֹת וַיְשִׁימוּ הַכֹּל בִּרְפוּאוֹת. וּכְשֶׁרָאָה כָּךְ רַבִּי עֲקִיבָא תָּמַהּ מְאֹד. וַיְצַו הָאִישׁ מְהֵרָה וַיָּשִׂימוּ הַשֻּׁלְחָן לִפְנֵיהֶם. וְאָכַל רַבִּי עֲקִיבָא וְתַלְמִידָיו עִמּוֹ. וּכְשֶׁסִּיְּמוּ לֶאֱכוֹל אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אַחַר שֶׁחֲנַנְךָ אֱלֹהִים כָּל הָעֹשֶׁר הַגָּדוֹל הַזֶּה לָמָּה תַּשְׁפִּיל בְּיוֹתֵר וְתֵשֵׁב עִם הֶעָנִיִּים *הָאֻמְלָלִים. אָמַר לוֹ: רַבִּי, אָמַר הַכָּתוּב: "אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר" (תהלים קמד, ד) וְהַמָּמוֹן אֵינוֹ עוֹמֵד לְעוֹלָם, עַל כֵּן אֲנִי רוֹאֶה יְשִׁיבַת הֶעָנִיִּים טוֹבָה לִי מְאֹד, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִגְבַּהּ נַפְשִׁי וְלֹא תִתְגָּאֶה בָּעֹשֶׁר הַגָּדוֹל שֶׁחָנַנִי יוֹצְרִי; וְעוֹד, שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵר מִקּוֹמִי עִמָּהֶם מֵעַתָּה, שֶׁאִם אֶדַּל וְאֵרֵד מִנְּכָסַי לֹא יִשְׁתַּנֶּה מִקּוֹמִי בַּעֲבוּר עֲנִיּוּתִי; וְעוֹד אֲנִי חוֹשֵׁב, שֶׁאָנוּ שָׁוִין בִּיצִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ וְאָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ" (מלאכי ב, י), וּבִזְמַן שֶׁיִּתְגָּאֶה הָאָדָם יֶחֱטָא בְּיוֹתֵר וְיִירַשׁ גֵּיהִנֹּם, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנֵא אֶת הַגֵּאִים וְאֶת הַגְּבוֹהִים. וְכִשְׁמֹעַ רַבִּי עֲקִיבָא דִּבְרֵי הָאִישׁ וּמַעֲנֶה פִּיהוּ וְעָנָיְנוֹ וְעִנְוָתָנוּתוֹ שִׁבְּחוֹ וּבֵרְכוֹ וַיִּיטַב בְּעֵינָיו עַד מְאֹד.

נפש יהודה מתרושש. אומד עצמו כאלו הוא עני ורש ושפל: **וצוה**. לעבדיו לשחוק אותו המרגלית שקנה מרבי עקיבא עם ששה מרגליות אחרות שהיו לו כבר: **האומללים**. מכל טוב וחסרים לחם ושפלים בעיני הבריות כדרך העניים:

וּלְפִי שֶׁהַלֵּב הוּא הַמֶּלֶךְ וְהַמַּנְהִיג לְכָל הָאֵיבָרִים שֶׁמַּבִּיט עַל כֵּן צָרִיךְ לְקַיֵּם הַהַכְנָעָה וְהַשְׁפָּלוּת מִלִּבּוֹ שֶׁל אָדָם וּמֵהַלֵּב תָּבוֹא לְהַנְהִיג בָּהּ כָּל מִדּוֹתָיו וְכָל דְּבָרָיו.

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּדִבּוּר
וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שלג]

כְּשֶׁנִּכְנָסָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם רוּחַ שְׁטוּת לְהִתְגָּאוֹת לִבּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא הַגֵּאוּת מִן הַמַּחֲשָׁבָה בְּפֹעַל, בְּמַעֲשֶׂה אוֹ בְּדִבּוּר, עֲדַיִן יוּכַל בְּנָקֵל לְהוֹצִיא גֵּאוּת זֶה מִלִּבּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא שָׁלַט עָלָיו כָּל כָּךְ לְהוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל, אֲבָל מֵאַחַר שֶׁהֶרְגֵּל בּוֹ בְּכָל מַעֲשָׂיו כְּבָר הוּא נֶאֱסָר בּוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַנִּיחוֹ עַד שֶׁמְּבִיאָתוּ לִידֵי עֲנִיּוּת, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה סִימָנִין הֵן וכו' סִימָן *לְגַסּוּת הָרוּחַ - עֲנִיּוּת וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּחֵלֶק רִאשׁוֹן מִן הַחִבּוּר הַזֶּה, (סימן ג).

נפש יהודה לגסות הרוח עניות. ענינות דתורה:

וְגַם טוֹרְדָתוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קא, ב): אָמַר רַב נַחְמָן: גַּסּוּת הָרוּחַ שֶׁהָיָה בּוֹ בְּיִרְבְעָם טָרְדָתוּ מִן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית־דָּוִד. אִם־יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית־ה' בִּירוּשָׁלַיִם וְשָׁב [וגו'] אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה" (מלכים־א יב, כו־כז) אָמַר: *גְּמִירֵי שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבַד; כַּד חָזוּ לֵיהּ לְדִידֵיהּ דְּיָתְיב וַאֲנָא קָאִימְנָא, יֹאמְרוּ: הַאי מַלְכָּא וְהַאי לָאו מַלְכָּא וְקָטְלוּ לִי וְאָזְלוּ כֻּלֵּי עָלְמָא לְגַבֵּיהּ. מִיָּד וַיִּוָּעֵץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב. אָמַר לָהֶם: "רַב לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל" (שם שם, כח), וּכְתִיב: "וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל" וגו' (שם שם, כט). מַאי "וַיִּוָּעֵץ"? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, *שֶׁהוֹשִׁיב רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק, אָמַר לְהוּ: מַלְכָּא אַנָּא? אָמְרֵי לֵיהּ: הֵין. אָמַר לְהוּ: כָּל דְּאַמְינָא לְכוּ עַבְדִיתוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: הֵין. אֲפִילּוּ לְמִפְלַח עֲבוֹדָה זָרָה? אָמְרוּ לֵיהּ צַדִּיקֵי: חַס וְשָׁלוֹם. אָמַר לֵיהּ רָשָׁע לַצַּדִּיק: סָלְקָא דַּעְתָּךְ גַּבְרָא רַבָּה כִּירָבְעָם פָּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה? אֶלָּא לְנִסּוּינְהוּ הוּא דְּקָא בָּעֵי, אִי מְקַבְּלֵי הַרְמָנְיָה. אָזְלוּ וְחָתְמוּ כֻּלָּם. *וְאַף אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי צַדִּיקָא רַבָּה הֲוָה וְטָעָה בְּהָלִין חָתְמֵיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־ יֱהוּא יַעַן אֲשֶׁר־הֵטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי כְּכָל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי [וגו'] בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל" (מלכים־ב י, ל) וּכְתִיב: "וְיֱהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת־ה' וגו' לֹא סָר מֵחַטֹּאוֹת בֵּית יָרָבְעָם אֲשֶׁר הִטְעוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל (שם שם, לא).

אָמַר אַבַּיֵי: *בְּרִית כְּרוּתָה לַשִּׁפָתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְבֹּץ יְהוּא אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד אֶת־הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הָרְבֵּה" (שם שם, יח). וְרָבָא אָמַר: חוֹתָמוֹ שֶׁל אֱחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי רָאָה וְטָעָה וְחָתַם.

נפש יהודה גמירי שאין ישיבה. הלכה למשה מסיני ולא מקרא: **שהושיב רשע אצל צדיק**. ואמר להם להעמיד ב' צלמים בית אל ובדן ולא הסכימו עמו אמר לו רשע לצדיק סלקא דעתך גברא כירבעם פלח ליה לעבודת כוכבים ומזלות אלא לנסוינהו בעי אם דעתנו שלם עמו נתרצו בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומין שהן היו רוצין ושוב לא היו יכולין לחזור בהן: **ואף אחיה השילוני**. טעה בדבר וחתם באותו מעשה שנאמר ויאמר ה' אל יהוא וגו' לעשות הישר וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' ואמרינן מאי גרמא ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה: **ברית כרותה לשפתים**. שאל יפתח אדם פיו לשטן על שאמר יהוא יעבדנו הרבה אף על פי שכונתו היתה כדי שיתפוש את נביאי הבעל מכל מקום הדבר רע ולא היה לו לדבר כן אלא היה לו לעשות תחבולה לתפשם:

גַּם אָמְרוּ שֶׁהַגִּסּוּת מַפִּילָתוּ בַּגֵּיהִנֹּם, כִּדְגָרְסִינָן בְּפֶרְקָא קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (יח, ב): וַאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי *כָּל הַמִּתְיַהֵר נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן" (משלי כא, כד) וְאֵין "עֶבְרָה" אֶלָּא גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "*יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו).

נפש יהודה כל המתיהר. עושה בגאוה ובזדון מכח גאותו חוטא בזדון: **יום עברה היום ההוא**. ביום דין משתעי קרא שנידונין עובדי כוכבים ומזלות לגיהנם:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲפִילּוּ הִתְחִיל לִלְמֹד וּמִתְגָּאֶה בּוֹ, בְּאָמְרוֹ, שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם - עָנְשׁוֹ גָּדוֹל, כִּדְאָמְרִינָן הָתָם בְּמַסֶּכֶת בַּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת (צח, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: *כָּל הַמִּתְגָּאֶה בְּטַלִּית שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם וְאֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ בְּמְחִיצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּתִיב הָכָא: "גֶּבֶר יָהִיר *וְלֹא יִנָּוֶה" (חבקוק ב, ה) וּכְתִיב הָתָם: אֶל־נָוֵה קָדְשֶׁךָ" (שמות טו, יג).

נפש יהודה כל המתגאה בטלית של תלמיד חכם. דעביד כדאמרן בחזקת הבתים טלית של תלמידי חכמים כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח וצניעותא יתירתא הוא וגסות הוא למי שאינו תלמיד חכם: **לא ינוה**. לא יבא בנוה הקב"ה:

וּגְדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ: שֶׁאֲפִילּוּ הוּא חָכָם גָּדוֹל אִם מִתְיַהֵר בְּחָכְמָתוֹ וּמְהַלֵּל אֶת עַצְמוֹ - מְשְׁתַּכַּחַת מִמֶּנּוּ, כִּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק אֵלּוּ דְּבָרִים (פסחים סו, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הֲלָכָה זוֹ נִתְעַלְּמָה

מִבְּנֵי בְתֵירָא וכו' אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמִּתְיַהֵר אִם חָכָם הוּא וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּהַקְדָּמַת הַנֵּר הָרִאשׁוֹן (סימן א).

אֲבָל הָאָדָם שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּמִדַּת הָעֲנָוָה עִם חָכְמָה וּמִדּוֹת טוֹבוֹת וְדִמְיוֹן זֶה וְשָׁלֵם, רָאוּי הוּא לְהַשְׁרוֹת עָלָיו שְׁכִינָה, כִּדְגָרְסִינָן פֶּרֶק אֵין בֵּין הַמּוּדָר, בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (לח, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ אֶלָּא עַל חָכָם, גִּבּוֹר, עָשִׁיר וְעָנָו. וְכֻלָּן מִמֹּשֶׁה. גִּבּוֹר, דִּכְתִיב: "וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ, יט) וְאָמַר רַב: מֹשֶׁה רַבֵּינוּ פֵּרְשׁוֹ, וּכְתִיב: "*עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ" (שם כו, טז). וְאֵימָא *דְּאָרִיךְ וְקָטִין? אֶלָּא מַהָכָא: "וַאֲתִפֹּשׁ בִּשְׁנֵי הַלֻּחוֹת *וָאַשְׁלִכֵם" וגו' (דברים ט, יז) וְתַנְיָא: הַלּוּחוֹת אָרְכָּן שִׁשָּׁה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְעָבְיָן שְׁלִשָּׁה. עָשִׁיר, דִּכְתִיב: "פְּסָל־לְךָ" (שמות לד, א), *פְּסָלְתָּן שֶׁלְּךָ יְהֵא. חָכָם, רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם וְכֻלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה, חוּץ מֵאֶחָד, דִּכְתִיב: "וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים" (תהלים ח, ו). עָנָו, דִּכְתִיב: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג).

נפש יהודה משרה שכינתו. בקביעות: **עשר אמות אורך הקרש**. אלמא משה גבוה עשר היה וכיון שהיה גדול כל כך מסתמא גבור היה: **אריך וקטין**. אריך בקומה וקטין בכח: **ואשליכם**. ואשברם גבורה היא זו לשבר אבן כזה בהשלכתו על הארץ מכל שכן הלוחות שהוא אבן סנפירון שהוא קשה מברזל: **פסולתן**. חתיכות דקות שנפסל מהן היו שלו ומהם העשיר:

פֶּרֶק שֵׁנִי [שלד]

בְּזְכוּת הָעֲנָוָה אֲשֶׁר נִתְלַבְּשׁוּ בָהּ אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים זָכוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיֹּאהַב אוֹתָם הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת חוּלִין, סוֹף פֶּרֶק כִּסּוּי הַדָּם (פט, א): "*לֹא מְרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק ה'" וגו' (דברים ז, ז), אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּנַי, אֲנִי חוֹשֵׁק בָּכֶם, שֶׁאֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיעַ לָכֶם גְּדוּלָּה אַתֶּם מְמַעֲטִים עַצְמְכֶם לְפָנַי. נָתַתִּי גְדוּלָּה לְאַבְרָהָם, אָמַר: "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר" (בראשית יח, כז); נָתַתִּי גְדוּלָּה לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, אָמְרוּ: "וְנַנְחְנוּ מָה" (שמות טז, ח); נָתַתִּי גְדוּלָּה לְדָוִד, אָמַר: "וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ" (תהלים כב, ז). אֲבָל אוּמּוֹת הָעוֹלָם אֵינָם כֵּן, נָתַתִּי גְדוּלָּה *לְנִמְרֹד, אָמַר: "הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר" וגו' (בראשית יא, ד); לְפַרְעֹה, אָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ" (שמות ה, ב); לְסַנְחֵרִיב, אָמַר: מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת" וגו' (מלכים־ב יח, לה); לִנְבוּכַדְנֶאצַּר, אָמַר: "אֶעֱלֶה עַל־בָּמֳתֵי עָב" וגו' (ישעיה יד, יד); לְחִירָם מֶלֶךְ צוֹר, אָמַר: "*מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים" (יחזקאל כח, ב). אָמַר רָבָא וְאִיתֵּימָא רַבִּי יוֹחָנָן: גָּדוֹל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם, בְּאַבְרָהָם כְּתִיב: "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וְאִלּוּ בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּתִיב: "וְנַנְחְנוּ מָה", וּכְתִיב הָתָם *תּוֹלָה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה (איוב כו, ז).

נפש יהודה לא מרובכם. לפי שאין אתם מרבין עצמכם אלא ממעטין לפיכך חשק בכם כי אתם המעט ממעטין עצמכם בענוה: **נמרוד**. מלך בדור הפלגה היה ולכך נקרא שמו נמרוד שמריד כל העולם במלכותו על הקב"ה: **מושב אלהים ישבתי**. שבנה לו ז' רקיעים של נחשת ועלה וישב עליהם: **תולה ארץ על בלימה**. על זכות אותן שנחשבו לבלימה:

וּבְמִדָּה הַזֹּאת הָיָה מֻרְגָּל הִלֵּל הַזָּקֵן בְּכָל דְּבָרָיו, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (ל, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עַנְוְתָן כְּהִלֵּל וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּגוֹי אֶחָד וכו'. כְּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן שיג).

וְגַם בְּמִדָּה זֹאת מָצִינוּ שֶׁנָּהֲגוּ תַּלְמִידָיו, כְּדְגָרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּעֵרוּבִין (יג, ב): אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל: שָׁלֹשׁ שָׁנִים נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל, הַלָּלוּ אוֹמְרִין: הֲלָכָה כְּמוֹתָנוּ, וְהַלָּלוּ אוֹמְרִין: הֲלָכָה כְּמוֹתָנוּ. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים הֵן, וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל. וּמִפְּנֵי מָה זָכוּ לִקְבֹּעַ הֲלָכָה כְּמוֹתָן? מִפְּנֵי *שֶׁנּוֹחִין וַעֲלוּבִין הָיוּ וכו'. כְּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּנֵר א, כְּלָל ג, חֵלֶק א, פֶּרֶק ב (סימן כז).

נפש יהודה שנוחין. שהיו דבריהם בנחת זה עם זה בפלפולם ולא בקנטור ועלובין היו סבלנין:

וְגַם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אָבִיו שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, אָחַז מִדָּה זֹאת, כְּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פד, ב), עַל רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דַּהֲוָה מַחְשִׁיב לֵיהּ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל כְּמוֹ רַבִּי בְּרֵיהּ, *חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי, אָתָא אֲמַר לֵיהּ לַאֲבוּהָ. אֲמַר לֵיהּ: בְּנִי, אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהוּא אֲרִי בֶּן אֲרִי וְאַתָּה אֲרִי בֶּן שׁוּעָל. וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי: שְׁלֹשָׁה עָנְוָתָנִין הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בֶּן בְּתֵירָא, וְיוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, *הָא דַּאֲמָרַן. *בֶּן בְּתֵירָא, דַּאֲמַר מַר: הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ וּמִינוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם. יוֹנָתָן, דִּקְאָמַר לֵיהּ לְדָוִד: "וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי אֶהְיֶה־לְּךָ לְמִשְׁנֶה" (שמואל־א כג, יז). מְמַאי, דִּילְמָא יוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל דְּחָזֵא *דְּגָרִיר עָלְמָא בָּתַר דָּוִד? בֶּן בְּתֵירָא נַמִּי חָזֵא דְּהִלֵּל עָדִיף מִנֵּיהּ? אֶלָּא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָוָה עָנְוָתָן.

נפש יהודה חלש דעתיה דרבי. שרבי אלעזר ישב על גבי ספסל בבית המדרש כמו רבי ורבי אלעזר הרגיש בדבר ועד השתא כי הוה אמר רבי דבר היה מסייע ליה רבי אלעזר מכאן ואילך כי אמר רבי יש לי להשיב אמר רבי אלעזר כך יש לך להשיב וזו היא תשובתך ואין ממש בתשובתך אתא רבי ואמר ליה לאבוה לרבי שמעון בן גמליאל שהיה אביו של רבי: **הא דאמרן**. דקאמר אתה ארי בן שועל: **בן בתירא**. במסכת פסחים שהיו נשיאים בשביל שראו להלל שהיה גדול בתורה ועלה אצלן מבבל עזבו נשיאותן

ומינוהו נשיא עליהם: **דגריר**. דנמשך כל העולם אחר דוד למלך ובעל כרחו אמר כן בני בתירא דחזו להלל דעדיף מנייהו והלכות שהיו נשאלין מהם בבית המדרש נעלמות מהם ובושין בדבר:

וּבַמִּדָּה הַזֹּאת הָיוּ מוֹסִיפִים בָּהּ יְחִידִים בַּדּוֹר, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (מ, א): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא: עִנְוָתָנָא אֲנָא; כֵּיוָן דְּחָזְיתִי לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עַכּוֹ. *דַּאֲמַר אִיהוּ חַד טַעְמָא וְאָמַר אַמּוֹרָיְה חַד טַעְמָא וְלֹא קְפִיד - אֲמִינָא: *לָאו עִנְוָתָנָא אֲנָא. וּמַאי עִנְוָתָנוּתֵיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ? דְּאָמְרָה דְּבֵיתֵהוּ דְּאַמּוֹרָיְה דְּרַבִּי אֲבָהוּ: הָא דִּידָן *לָא צָרִיךְ לְהַאי דִּידְכוּ וְהַאי דְּגָחִין וְזָקִיף עֲלֵיהּ - יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לֵיהּ אָזְלָה דְּבֵיתֵהוּ וְאָמְרָה לֵיהּ לְרַבִּי אֲבָהוּ: אָמַר לָהּ: וּמַאי נַפְקָא לָךְ מִנָּהּ? מִנִּי וּמִנֵּהּ *אֶתְקַלֵּס עִילָּאָה. *וְתוּ: אִימְנוּ רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ לְמִנּוּיֵהּ בְּרֵישָׁא. חַזְיֵהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עַכּוֹ *דְּנָפְישֵׁי לֵיהּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת, אָמַר לְהוּ: אִית לֵיהּ רַבָּה. רַבִּי אֲבָהוּ וְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אִיקְּלְעוּ לְהַהוּא אַתְרָא, רַבִּי אֲבָהוּ דָּרֵשׁ בְּאַגַּדְתָּא וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּרֹאשׁ הַקְּדָמַת הַחִבּוּר.

נפש יהודה אמורא. המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה: **לאו ענותנא אנא**. לפי שהיה מניח לאמורא לומר טעמו מה שהוא לא אמר לו ולא יכולתי לסבול כך: **לא צריך**. בעלי לא צריך לבעלך להיות לו אמורא דחכם הוא כמו בעלך והאי דגחין וזקיף עליה כדרך האמורא שהיה נוטה והבריך עצמו לשמוע מה שהוא לוחש לו וזוקף המתורגמן עצמו ומשמיע לרבים: **אתקלס עילאה**. נתעלה הקב"ה ולא קפיד ר' אבהו והיינו ענוותנותא ומה דאמרה משום יקרא בעלמא הוא דעביד ליה משום דרבי אבהו נשוא פנים בבית המלך כדאמרינן בחגיגה נשוא פנים כגון רבי אבהו בבי קיסר ובסנהדרין אמר דהוו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רבא דעמיה מדברנא לאומתיה והיינו יקרא דמלכותא: **ותו אימנו רבנן עליה**. ועוד זו מענותנותו: **דנפישי ליה בעלי חובות**. שהיה צריך ללוות אמר רבי אבהו אית לן רבה חכם גדול וראוי לישב בראש יותר ממני כדי שיושיבוהו בראש ונותנין לו מנות ומעשרין אותו כדי שיהא חשוב וישמעו דבריו כדתניא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו:

וּבְאוֹתָם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִדַּת הָעֲנָוָה וְהַשִּׁפְלוּת, תַּלְמוּדָם מִתְקַיֵּם בָּהֶם, כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין, פֶּרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (נד, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "וַעֲנָקִים" (משלי א, ט) וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ג, מֵחֵלֶק ג שֶׁל הַנְהָגַת לוֹמְדֵי תוֹרָה, בַּנֵּר שֶׁל תַּלְמוּד תּוֹרָה (סימן רנא).

וְגַם אוֹתָם שֶׁהֵם לוֹמְדִים וַעֲנָוִים וּשְׁפֵלִים וְסוֹבְלִים עֶלְבּוֹנָם נִקְרָאוּ "אוֹהֲבֵי הַשֵּׁם", כִּדְגָרְסִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, ב: תְּנוּ רַבָּנָן: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עֶלּוּבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן וְאֵינָן מְשִׁיבִין וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, (סימן סד).

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם בְּפֵרוּשׁ פִּרְקֵי אָבוֹת (פרק ד, משנה ד), שֶׁרָאָה בְּסֵפֶר מִסְפְּרֵי הַמִּדּוֹת, שֶׁשָּׁאֲלוּ לְאֶחָד מִן הַחֲשׁוּבִים: אֵי זֶה יוֹם שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ מִכָּל יָמֶיךָ? וְאָמַר: יוֹם שֶׁהָיִיתִי הוֹלֵךְ בִּסְפִינָה וְהָיָה מְקוֹמִי בִּפְחוּת הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבַּסְּפִינָה, בֵּין חֲבִילוֹת הַבְּגָדִים. וְהָיוּ בַּסְּפִינָה סוֹחֲרִים וּבַעֲלֵי מָמוֹן. וַאֲנִי הָיִיתִי שׁוֹכֵב בִּמְקוֹמִי וְאֶחָד מֵאַנְשֵׁי הַסְּפִינָה קָם לְהַשְׁתִּין. וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו נָקֵל וְנִבְזֶה, עַד שֶׁגָּלָה עֶרְוָתוֹ וְהִשְׁתִּין עָלַי. *וְתָמַהְתִּי מֵהִתְחַזֵּק תְּכוּנַת הָעֲנָוּת בְּנַפְשׁוֹ. וְחַי הַשֵּׁם לֹא דָאֲבָה נַפְשִׁי לְמַעֲשֵׂהוּ כְּלָל וְלֹא הִתְעוֹרֵר מִמֶּנָּה לִי רוּחַ הַכַּעַס וְשָׂמַחְתִּי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה כְּשֶׁהִגַּעְתִּי לַגֶּבוּל, שֶׁלֹּא יַכְאִיבֵנִי בְּזוּי הַסּוֹחֵר הַהוּא *וְלֹא הִרְגִּישָׁה נַפְשִׁי אֵלָיו.

נפש יהודה ותמהתי. איך אפשר שיחזיק אדם תכונת מדה רעה בעצמו לעשות כדבר הזה להיות כל כך עז פנים: **ולא הרגישה נפשי**. לאמר לו למה עשית לי כזאת כי העובד כוכבים ומזלות הזה היה מתנהג בעצמו במדת ענוה ושפלות:

וְאִם זֶה אֵרַע לְאֶחָד מִן הַחֲשׁוּבִים שֶׁגַּבּוֹיִים, מַה יֵּשׁ לַעֲשׂוֹת לַחֲסִידֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבוֹדָם וַהֲדָרָם הוּא לֶאֱחֹז תַּכְלִית שִׁפְלוּת הָרוּחַ בַּקָּצֶה הָאַחֲרוֹן. וּבָזֶה יִזְכּוּ לְכָל הָדָר וְכָבוֹד וְעִלּוּי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: בִּבְשֶׁת פָּנִים

וְנֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: **הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן**, **בִּצְנִיעוּת**; **הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי**, **בְּבַיְשָׁנוּת**.

הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בִּצְנִיעוּת

וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שלה]

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לִהְיוֹת צָנוּעַ בְּכָל דְּרָכָיו, שֶׁבָּזֶה, הָיוּ מִתְפָּאֲרִים הַחֲכָמִים וְהַצַּדִּיקִים, בִּצְנִיעוּת גְּדוֹלָה עִם הָעֲנָוָה יְתֵרָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיח, ב), שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר רַבִּי יוֹסֵי בִּצְנִיעוּת, וְאָמַר: מִיָּמַי *לֹא רָאוּ קוֹרוֹת בֵּיתִי שִׂפַּת חֲלוּקִי. לְפִיכָךְ, יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בְּשָׁכְבוֹ וּבְקוּמוֹ, *שֶׁלֹּא יִפְשֹׁט חֲלוּקוֹ חוּץ מִמִּטָּתוֹ. וְגַם בְּעָמְדוֹ אַל יֵשֵׁב עָרוֹם עַל מִטָּתוֹ, אֲבָל יִקַּח חֲלוּקוֹ בְּהֵיוֹתוֹ מוּטָה וְיַכְנִיס בּוֹ רֹאשׁוֹ וּזְרוֹעוֹתָיו וְאַחַר כָּךְ יֵשֵׁב בְּמִטָּתוֹ וְיִלְבַּשׁ בְּגָדָיו. וּבָזֶה יַרְגִּיל תָּמִיד, בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, בָּאוֹר וּבַחֹשֶׁךְ, כִּי "מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" (ישעיה ו, ג). וְהַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה.

נפש יהודה לא ראו קורות ביתי. כשפושט חלוקו כמו שהוא לובשו דרך ראשו מכסה את עצמו תחלה משום צניעות בסדינו מתחת ויושב במטתו: **שלא יפשוט חלוקו**. וילך ערום למטתו:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לִנְהֹג צְנִיעוּת בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין אִשְׁתּוֹ, כָּרָאוּי לְזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁיִּלְמְדוּ מִמִּדּוֹתָיו, שֶׁאָמַר לְשָׂרָה כְּשֶׁהָיְתָה רוֹצָה לֵירֵד לְמִצְרַיִם: "הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ" (בראשית יב, יא), וּפָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁעַד עַכְשָׁו לֹא הִכִּיר בָּהּ מֵרֹב צְנִיעוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק בַּמֶּה בְּהֵמָה יוֹצְאָה (נג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה *גְּדֶמֶת וְלֹא הִכִּיר בָּהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ. אָמַר רַבִּי: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה צְנוּעָה אִשָּׁה זוֹ, שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ בַּעֲלָהּ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא: *זוֹ דַּרְכָּהּ בָּכָךְ. אֶלָּא כַּמָּה צָנוּעַ אִישׁ זֶה, שֶׁלֹּא הִכִּיר בְּאִשְׁתּוֹ.

נפש יהודה גידמת. ידה קטועה: **זו דרכה בכך**. שצריכה כל אשה לכסות עצמה וכל שכן זו שהיתה צריכה לכך:

וְגַרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, פֶּרֶק הוֹצִיאוּ לוֹ (מז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁבְעָה בָּנִים הָיוּ לָהּ לְקַמְחִית וְכֻלָּן שִׁמְּשׁוּ בְּכְהוּנָּה גְּדוֹלָה. אָמְרוּ לָהּ חֲכָמִים: מֶה עָשִׂית שֶׁזָּכִית לְכָךְ? אָמְרָה לָהֶם: מִיָּמַי *לֹא רָאוּ קוֹרוֹת בֵּיתִי קְלָעֵי שְׂעָרִי. אָמְרוּ לָהּ: *הַרְבֵּה עָשׂוּ כָךְ וְלֹא הוֹעִילוּ.

נפש יהודה לא ראו קורות ביתי וכו'. ואיתא בתלמוד ירושלמי כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה אשה צנועה ראויה לצאת ממנה כהנים גדולים המלובשים משבצות זהב: **הרבה**. נשים עשו כך ולא הועילו, ולא זכו לבנים להיות כהנים גדולים כמו שזכתה היא:

וְגַרְסִינַן בְּפֶרְקָא קַמָּא דִּמְגִלָּה (יג, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "*לֹא־יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת־מְלָכִים לַכִּסֵּא" (איוב לו, ז)? בְּשִׂכַר צְנִיעוּת שֶׁהָיְתָה בָּרְחֵל זָכְתָה שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה שָׁאוּל; וּבְשִׂכַר צְנִיעוּת שֶׁהָיָה בּוֹ בְּשָׁאוּל זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ אֶסְתֵּר. וּמַאי צְנִיעוּת הָיְתָה בָהּ בְּרָחֵל? דִּכְתִיב: "וַיַּגֶּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא" (בראשית כט, יב) וְלֹא אֲחִי אָבִיהָ הוּא - בֶּן אֲחוֹת אָבִיהָ הוּא! אֶלָּא כֵּיוָן דְּאָמַר: בֶּן רִבְקָה אֲנִי, אָמַר לָהּ: מִנְסַבְנָא לָךְ? אָמְרָה לֵיהּ: אֵין, מִנְסִיבְנָא לָךְ, אֶלָּא שֶׁאַבָּא רַמָּאָה הוּא וְלָא יָכְלִית לֵיהּ. אָמַר לָהּ: אַחוּהּ אֲנָא בְּרַמָּאוּת. וּמִי שָׁרֵי לְהוּ לְצַדִּיקֵי לְמֶעֱבַד רַמָּאוּת? אֵין, דִּכְתִיב: "עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד; וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל" (תהלים יח, כו־כז). וּמַאי רַמָּאוּתָא? דְּקָאָמְרָה לֵיהּ: אִית לִי אֲחָתָא דְּקִשִּׁישָׁא מִנָּאי דְּמַעַיֵּל נִיהֲלֵךְ. מָסַר לָהּ סִימָנִין. כִּי מָטָא הַהוּא יוֹמָא עַיֵּל לָהּ לְלֵאָה, אָמְרָה רָחֵל: הַשַּׁתָּא מִכְסְפָא אֲחָתִי - מְסָרְתָן נִיהֲלָהּ לְהַנָּהוּ סִימָנִים. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: "וַיְהִי בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה־ הִוא לֵאָה" (בראשית כט, כה), מִכָּלָּל דְּעַד הַשַּׁתָּא לָאו לֵאָה הִיא? אֶלָּא מִתּוֹךְ סִימָנִין שֶׁמָּסַר

יַעֲקֹב לְרָחֵל וְרָחֵל *מְסָרָתָן לְלֵאָה לָא הֲוָה יָדַע לָהּ. לְפִיכָךְ *זָכְתָה וְיָצָא מִמֶּנָּה שָׁאוּל. וּבְדִיל צְנִיעוּתָא דַּהֲוָה בֵּיהּ בְּשָׁאוּל *זָכָה וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ אֶסְתֵּר. וּמַאי צְנִיעוּתָא דְּשָׁאוּל? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דּוֹדוֹ הַגֶּד הִגֵּיד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת וְאֶת־דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא־הִגִּיד לוֹ" וגו' (שמואל־א י, טז), זָכָה וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ אֶסְתֵּר. וְאֶסְתֵּר מַאי הֲיָא? "אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת" (אסתר ב, כ) וכו'.

נפש יהודה לא יגרע מצדיק עינו. נותן עיניו במעשה הצדיקים לשלם להם אף לימים רבים מדה במדה: **מסרתן ללאה**. והוא צניעות שלא נתפרסם הדבר שמסרה לה סימנים: **זכתה ויצא ממנה שאול**. שהיה צנוע: **זכה ויצאה ממנו אסתר**. בתרגום של מגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול ומשאול עד בנימין וכתיב היא אסתר בת דודו ואין לנו ראיה אחרת בכתובים שיצאה משאול:

הָא לָמַדְנוּ, כִּי דְּבַר הַצְּנִיעוּת מִדָּה מְעוּלָה וַחֲשׁוּבָה לָאֲנָשִׁים וְלַנָּשִׁים.

פֶּרֶק שֵׁנִי [שלו]

כַּמָּה הִיא גְּדוֹלָה מַעֲלַת הַצְּנִיעוּת, שֶׁאֲפִילּוּ מִי שֶׁהוּא מֵאֻמָּה אַחֶרֶת הוּא אָהוּב וּמְפֹאָר בַּעֲבוּרָהּ, כְּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבָרְכוֹת (ח, ב): תַּנְיָא, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אוֹהֵב אֲנִי אֶת הַפָּרְסִיִּים: צְנוּעִים בַּאֲכִילָתָן, צְנוּעִים בְּבֵית הַכִּסֵּא, *צְנוּעִים בְּדָבָר אַחֵר. וְאִם הָאוּמוֹת הַפְּרוּצוֹת מֻרְגָּלִים בְּדִבְרֵי צְנִיעוּת, מַה לַּעֲשׂוֹת לְיִשְׂרָאֵל הַמֻּבְדָּלִים מִשְּׁאָר הָאוּמוֹת בִּקְדוּשָּׁה וּבְטָהֳרָה וּבְצִנְעָא.

נפש יהודה צנועים בדבר אחר. תשמיש:

וְגַם יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד קַל וָחֹמֶר מֵחָתוּל, כְּדְגָרְסִינָן בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין, פֶּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (ק, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִלְמָלֵא לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה לְמַדְנוּ *צְנִיעוּת מֵחָתוּל, וְגָזֵל מִנְּמָלָה, וַעֲרָיוֹת מִיּוֹנָה, וְדֶרֶךְ אֶרֶץ מִתַּרְנְגוֹל, *שֶׁמְּפַיֵּס וְאַחַר כָּךְ בּוֹעֵל. וּבְמַאי מְפַיֵּס לָהּ? אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב שְׁמוּאֵל: הָכֵי אָמַר לָהּ: זַבִּינָנָא לִיךְ זוּגָא, דְּמָטְיָא לִיךְ עַד כְּרָעֵיךְ: *לְבָתַר הָכֵי אָמַר לָהּ: לִשְׁמַטְיָהּ לְכַרְבַּלְתָּא אִי אִית לִי וְלֹא זַבִּינָנָא לִיךְ!

נפש יהודה צניעות מחתול. שאינו מזדווג בפני בריה אלא בצניעות וגזל מנמלה שאינה גוזלת ממה שהכניסה חברתה שמריחין ויודעין אם נמלה הכניסה מסתלקין משם דכתיב אגרה בקיץ לחמה ועריות מיונה תורים כיון שנזדווג לה שוב אין מזדווגים לאחרת אלא לבת זוגו: **שמפייס**. הולך ופושט כנפיו והוא פיוס שאומר לה לקנות מלבוש שמגיע לארץ והוא בדרך הלצה מאחר שדרכו לעשות כן קודם שיבעול ילמוד ממנו לפייס אשתו בריצוי בגדים נאים ורש"י פירש צניעות מחתול שאינו מטיל רעי בפני אדם ומכסה

צאתו: **לבתר הכי**. לאחר בעילה שמנענע וכופף ראשו לארץ אמר לישמטיה לכרבלתיה הוא בשר האדום שעל ראש התרנגול יפול אי אית ליה במה ליקח ולא זבנינא לך:

וְגָרְסִינַן נַמֵּי בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סב, א): אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: הַצָּנוּעַ בְּבֵית הַכִּסֵּא נִצּוֹל מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מִן הַמַּזִּיקִין *וּמִן הַנְּחָשִׁים וּמִן הָעַקְרַבִּים; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף חֲלוֹמוֹתָיו מְיֻשָּׁבִים עָלָיו. הַנְּהוּ תְּרֵי בָּתֵּי כִּסְאֵי דַּהֲווּ בִּטְבֶרְיָא, דְּכִי הֲווּ עָיְילֵי לְהוּ בְּתָרֵי, אָפִילּוּ בְּיָמָא, הֲווּ מִתְזַקֵּי. רַבִּי אַמֵּי וְרַבִּי אַסִּי הֲווּ עָיְילֵי בְּהוּ חַד חַד לְחוּדֵיהּ בַּלֵּילְיָא וְלָא מִתְזַקֵּי. אָמְרֵי לְהוּ רַבָּנַן: וְלָא מְסְתַּפְיתְן? אָמְרוּ לְהוּ: אֲנַן קְיבְלָא *נְמְרְנָא. אָמְרָה לֵיהּ אִימֵּיהּ לְרָמֵי בַּר חָמָא: לָא בָּעֵית אִינִישׁ דְּעַיֵּיל בְּהַדָּךְ לְבֵית הַכִּסֵּא? אֲמַר לָהּ: אֲנָא קַבִּילְנָא דְּבֵית הַכִּסֵּא גְּמִירְנָא, דַּאֲמַר מַר: קִיבְלָא דְּבֵית הַכִּסֵּא - שְׁתִיקוּתָא וּצְנִיעוּתָא, *קְבִלָא דְּיִסּוּרֵי - שְׁתִיקוּתָא וּמְבָעֵי רַחְמֵי. אַבַּיֵּי *מָרְבַיָּא לֵיהּ אֵם אִמְרָא דְּעַיֵּיל בְּהַדֵּיהּ לְבֵית הַכִּסֵּא. *וְתַרְבֵּי לֵיהּ גַּדְיָא. *מִתְחַלֵּף לֵיהּ שָׂעִיר בְּשָׂעִיר. *רָבָא מְקַמֵּי דַּהֲוֵי רֵישָׁא כִּי הֲוָה עַיִל לְבֵית הַכִּסֵּא מְקַרְקְשָׁא לֵיהּ בַּת רַב חִסְדָּא אַמְגּוּזַאי בְּלִיקוֹנַאי: *כִּי מָלַךְ, מוֹתְבָא לֵיהּ יָדֵהּ אֶרֵישֵׁיהּ בְּהַדֵּי כּוּתָא.

נפש יהודה מן הנחשים ומן המזיקים. דמתוך צניעותו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקנא בו ואף המזיקין חסין עליו וחלומותיו מיושבין עליו שאין המזיקין מבהילין אותו: **גמירנא**. מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו בבית הכסא בשתיקה וצניעות ואז אינו ניזוק מאותו שד של בית הכסא שנקרא שעיר: **קבלא דיסורי שתיקותא**. שלא יבעט ביסורין הבאים עליו: **מרביא ליה אימרא**. מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד כדי שיכנס עמו כשילך לבית הכסא: **ותרבי ליה גדיא**. שעיר היה לו לגדל דהוא טוב ללמד להלוך עמו יותר משה: **מתחלף ליה שעיר בשעיר**. שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר ושעירים ירקדו שם ושמא יתחלף לו שילך השד עמו ויסבור שהוא שעירו: **רבא מקמי דהוי רישא**. קודם שהיה ראש ישיבה מקרקשא ליה בת רב חסדא שהיתה אשתו והיתה מקשקשת באמזוגא נותנת אגוז בספל של נחושת ומקרקשת בו מבית והוא נפנה מבחוץ כנגדה: **כי מלך**. שנעשה ראש ישיבה צריך שימור טפי מפני המזיקין שמתקנאים השדים בתלמיד חכם יותר משאר בני אדם ונתנה ידה על ראשו בעד כוותא חלון כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית:

אָמַר עוּלָא: *אַחֲרֵי גָּדֵר נִפְנֶה מִיָּד וּבַבְּקָעָה כָּל זְמַן שֶׁמִּתְעַטֵּשׁ וְאֵין חֲבֵרוֹ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלוֹ. אֵיסֵי בַּר נָתָן מַתְנֵי הָכֵי: אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר כָּל זְמַן שֶׁמִּתְעַטֵּשׁ וְאֵין חֲבֵרוֹ שׁוֹמֵעַ וּבַבְּקָעָה כָּל זְמַן שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ רוֹאֵהוּ. מְתִיבֵי: *יוֹצְאִין חוּץ לְבֵית הַבַּד וְנִפְנִין אַחֲרֵי הַגָּדֵר וְהֵם טְהוֹרִים? *בְּטְהָרוֹת הֵקֵלּוּ. תָּא שְׁמַע: *כַּמָּה יִרְחַק מֵהֶם וְיִהְיוּ טְהוֹרִים, כָּל זְמַן שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ רוֹאֵהוּ?

הָכָא נַמֵּי בְּטָהֳרוֹת *הֵקֵלּוּ. רַב אַשֵּׁי אָמַר: מַאי "*כָּל זְמַן שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ רוֹאֶהוּ" דַּאֲמַר רַב אִיסֵי בֶּן נָתָן - כָּל זְמַן שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ רוֹאֶה אֶת פָּרְעוֹ.

נפש יהודה אחרי גדר נפנה מיד. ואין צריך להתרחק כלום ובבקעה צריך להתרחק כדי שלא ישמע חבירו עטושו של מטה אבל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו: **יוצאין חוץ לבית הבד**. משמרי טהרות של שמן בית הבד אם הוצרכו לפנות יוצאים מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח ואין חושדין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע אלמא נפנים לאחורי הגדר מיד: **בטהרות הקילו**. משמירת טהרות הקילו בבית הכסא: **כמה ירחקו**. שומרי טהרות כדי שיהא רואהו וכיון דאינו יכול להתרחק יותר על כרחך אם הוצרך לפנות יפנה תיובתא דאיסי דבעי שלא יראנו: **הקילו**. בהו רבנן בשביל שמירתן הקילו בבית הכסא: **כל זמן שאין חבירו רואהו**. דאינו רואה פרועו כשהוא מגלה עצמו לעשות צרכו:

הַהוּא סַפְּדָנָא דְּנָחִית קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אָמַר: אִי צָנוּעַ בְּאוֹרְחוֹתָיו וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל (סימן ריג), בְּחֵלֶק הַלְוָיָה לַמֵּתִים וְהֶסְפֵּדָם.

וַאֲמְרִינָן עָלָּהּ: תְּנוּ רַבָּנָן: אֵי זֶהוּ צָנוּעַ? זֶה *שֶׁנִּפְנָה בַּלַּיְלָה בְּמָקוֹם שֶׁנִּפְנָה בַּיּוֹם. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם *יַנְהִיג אָדָם עַצְמוֹ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית לָצֵאת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק; וְרַב בִּימָמָא הֲוָה אָזֵיל עַד מִילָּא וּלְאוֹרְתָא אֲמַר לֵיהּ לִשְׁמָעֵיהּ: *פַּנֵּי לִי דּוּכְתָא בְּרוּחָא דְּמָתָא; וְכֵן רַבִּי חִיָּא; וְכֵן אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לִשְׁמָעֵיהּ; וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר לֵיהּ לִשְׁמָעֵיהּ: פַּנֵּי לִי דּוּכְתָא אֲחוֹרֵי בֵּית חַבְרַיָּא? לָא תֵּימָא "בְּמָקוֹם", אֶלָּא אֵימָא: *כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּפְנָה בַּיּוֹם. רַב אַשֵּׁי אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא "*בְּמָקוֹם", לֹא נִצְרְכָה *אֶלָּא לְקֶרֶן זָוִית.

נפש יהודה שנפנה בלילה. מתרחק מבני אדם בלילה כביום: **ינהיג אדם עצמו**. לפנות שחרית קודם היום וערבית משחשיכה כדי שלא יהיה צריך להתרחק אלמא אין צריך להתרחק בלילה: **פני לי דוכתא**. מקום ברחבה אחורי הבתים שאין מצוין שם בני אדם: **כדרך שנפנה ביום**. לענין פרוע טפח וטפחיים ומיושב כך ינהג אפילו בלילה: **במקום**. צריך להתרחק בלילה כביום: **אלא לקרן זוית**. אם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם בלילה כביום ולא יפנה בגלוי לזה אמר במקום וכו':

וַאֲמְרִינָן נַמֵּי הָתָם (סב, ב): "*וְאָמַר לַהֲרָגֵךְ וַתָּחֹס עָלֶיךָ" (שמואל־א כד, יא), "וְאָמַר" - וְאָמְרִתִּי מִבָּעֵי לֵיהּ? "וַתָּחֹס" - וְחַסְתִּי מִבָּעֵי לֵיהּ? אֶמַר לֵיהּ דָּוִד לְשָׁאוּל: מִדִּין תּוֹרָה מֻתָּר לְהָרְגֵךְ; מַאי טַעְמָא? רוֹדֵף אַתָּה *וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: בָּא לְהָרְגֵךְ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ - אֶלָּא *צְנִיעוּת שֶׁהָיְתָה בְּךָ הִיא חָסָה עָלֶיךָ. וּמַאי צְנִיעוּת הֲיְתָה בְּשָׁאוּל? דִּכְתִיב: "וַיָּבֹא אֶל־גְּדֵרוֹת הַצֹּאן

עַל־הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה" (שם שם, ד), תָּנָא: גָּדֵר לְפָנִים מִגָּדֵר, מְעָרָה לְפָנִים מִמְּעָרָה: "לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו" (שם), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מְלַמֵּד שֶׁסִּפְּדָה אֶת עַצְמוֹ כְּסֵכָּה.

נפש יהודה ואמר להרגך ותחס עליך. דוד אמר לשאול כן בצאתו מן המערה שנכנס בה שאול לפנות וכרת דוד את כנף מעילו ואמר להרגך הקב"ה התיר לי להרגך: **התורה אמרה וכו'**. אם במחתרת ימצא הגנב וגו' מכאן נלמד הבא להרגך השכם להרגו: **צניעות שהיתה בך**. שנכנס למערה בשביל הצנע ואף שם נהג צניעות כדמפרש ואזיל: **שסיכך**. רגליו בבגדיו כסוכה:

בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת הַצְּנִיעוּת, שֶׁאֲפִילוּ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות, שֶׁהוּא הָדָר וְיוֹפִי שֶׁל הָאָדָם, יוֹתֵר הוּא מְשַׁבֵּח אִם יַעֲשֶׂנּוּ בְּצִנְעָה, כְּדְגָרְסִינָן בְּפֶרֶק לוֹקֶה וְעָרְבָה (סוכה מט, ב): תָּאנָא דְּבֵי רַב עָנָן: מַאי דִּכְתִיב "*חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ" (שיר השירים ז, ב), לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְיָרֵךְ? לוֹמַר לְךָ: מַה יָּרֵךְ בַּסֵּתֶר אַף דִּבְרֵי תוֹרָה בַּסֵּתֶר. וְהֵיכָן דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: "הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב" וגו' (מיכה ו, ח), "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" זֶה הַדִּין; "חֶסֶד" זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים; "וְהַצְנֵעַ לֶכֶת" זוֹ *הוֹצָאַת הַמֵּת וְהַכְנָסַת כַּלָּה לַחֻפָּה. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה דְּבָרִים *שֶׁדַּרְכָּן לֵעָשׂוֹת בְּפַרְהֶסְיָא אָמְרָה תוֹרָה: "וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ", דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לֵעָשׂוֹת בְּצִנְעָה - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. עַל כֵּן בְּכָל דָּבָר הוּא טוֹב הַצְּנִיעוּת.

נפש יהודה חמוקי ירכיך וגו' למה נמשלו. רב ענן דריש לקרא כמו חלאים כלוחות שהיו מאבנים טובות כמו נזם וחלי וכתם מעשה ידי אמן והלוחות מעשה אלהים חמוקי ירכיך הנסתרים כירך שכבוד התורה בצנעא לא להיות יושב ושונה בגובהה של עיר ולא לשנות לתלמידיו בשוק כדאמר במועד קטן: **הוצאת המת והכנסת כלה**. דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה אף זה צריך הצנע לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה ולא להנהיג קלות ראש בעצמו ויש אומרים אם צריך לבזבז להוצאת מת עני או להכנסת כלה עניה יעשה בצנעא ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי כן: **שדרכן ליעשות בצנעא**. כגון צדקה הניתנת לעני בסתר שאין צריך להודיע לשום אדם מה שאין כן במת ובכלה לפי שאחרים מתעסקין בהן ויודעין היציאה משל מי והיינו דאמר רבי אלעזר דכל מילי בעו צניעותא והוא הדין לדברי תורה:

הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּבַיְשָׁנוּת
וְיֵשׁ בּוֹ פֶּרֶק אֶחָד

פֶּרֶק רִאשׁוֹן [שלז]

כָּל מִי שֶׁהוּא בַּיִּשְׁן בְּכָל דְּרָכָיו, זוּלַת בִּלְמוּד, מוֹרֶה עָלָיו שֶׁהוּא יֵרֵא הַשֵּׁם וְשָׁעָמְדוּ רַגְלֵי אֲבוֹתָיו עַל הַר סִינַי וְלֹא יָבוֹא לִידֵי חֵטְא, כְּדִכְתִיב: "וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־ פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶּחֱטָאוּ" (שמות כ, יז), "*עַל־פְּנֵיכֶם", זוֹ בּוּשָׁה; "לְבִלְתִּי תֶּחֱטָאוּ", מְלַמֵּד שֶׁהַבּוּשָׁה מֵבִיא לִידֵי יִרְאַת חֵטְא. מִכָּאן אָמְרוּ: סִימָן טוֹב בָּאָדָם, שֶׁהוּא בַּיִּשְׁן. אַחֵרִים אוֹמְרִים: כָּל אָדָם שֶׁהוּא מִתְבַּיֵּשׁ לֹא בִמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא; וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בּשֶׁת פָּנִים בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא עָמְדוּ רַגְלֵי אֲבוֹתָיו עַל הַר סִינַי.

נפש יהודה על פניכם זו בושה. שיזכור שה' נגד פניו תמיד ויתבייש מפניו במעשיו שלא יחטא לנגדו:

וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַזּוּת פָּנִים *מֵעִיד עַל פְּסוּל יוֹלְדָיו, כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת כַּלָּה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: *עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם וּבוּשׁ פָּנִים לְגַן עֵדֶן. עַז פָּנִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: *מַמְזֵר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֶּן הַנִּדָּה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַמְזֵר וּבֶן הַנִּדָּה. פַּעַם אַחַת הָיוּ זְקֵנִים יוֹשְׁבִים וְעָבְרוּ שְׁנֵי תִינוֹקוֹת לִפְנֵיהֶם, אֶחָד גִּלָּה רֹאשׁוֹ וְאֶחָד כִּסָּה רֹאשׁוֹ, זֶה שֶׁגִּלָּה רֹאשׁוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מַמְזֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֶּן הַנִּדָּה; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַמְזֵר וּבֶן הַנִּדָּה. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא: הֵיאַךְ מְלָאֲךָ לִבְּךָ וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּפֶרֶק ב מֵחֵלֶק דִּשְׁבוּעוֹת (סימן לט). וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "סוֹד ה' לִירֵאָיו" וגו' (תהלים כה, יד).

נפש יהודה מעיד על פסול יולדיו. עזות פניו מעיד שבא מפסול משפחה: **עז פנים לגיהנם**. לפי שהעזות ניכר בפנים רשע הוא דכתיב העז איש רשע בפניו וכתיב ישובו רשעים לשאולה: **ממזר**. הוא שכל ממזר עז פנים הוא מטבע כמו שנולד בעזות:

וַאֲמְרִינַן עָלָהּ בַּגְּמָרָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? דִּכְתִיב: "הַעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו" (משלי כא, כט), כֵּיוָן שֶׁמֵּעִיז פָּנָיו נִקְרָא רָשָׁע, וְרָשָׁע לְגֵיהִנֹּם. וּלְרַבִּי יְהוּדָה, עָשָׂה תְּשׁוּבָה מַאי? אָמַר לָךְ, *אֵין לְעַז פָּנִים תְּשׁוּבָה. "וּבוּשׁ פָּנִים לְגַן עֵדֶן", תַּנְיָא: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּשֶׁת פָּנִים לֹא בִמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם" וגו'. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר *מַמְזֵר", מַאי מַמְזֵר? מוּם זָר. "אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא", וְרַבִּי עֲקִיבָא *מִן הַתּוֹרָה מִנָּא לָן? דִּכְתִיב: "בַּה' בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ" (הושע ה, ז) וְאֵין בָּגָדוּ אֶלָּא זְנוּת, דִּכְתִיב: "אָכֵן בָּגָדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ" (ירמיה ג, כ) וְאֵין זָר הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא מַמְזֵר. "אֶחָד גִּלָּה רֹאשׁוֹ", שְׁמַע מִנָּהּ: גִּלּוּי הָרֹאשׁ עַזּוּתָא תַּקִּיפָא הוּא.

נפש יהודה אין לעז פנים. שעזותו אין מניחתו לעשות תשובה: **ממזר**. למה נקרא שמו ממזר לשון מום זר שיש בו מום זר שבא מזר דאסורין זה בזה: **מן התורה**. ממזר

שכתב בתורה מנא לן דהוא הנולד מזנות דלמא דבר אחר הוא מי שעושה כן נקרא ממזר ולא יבא בקהל ה':

"נִשְׁבַּע בִּשְׂפָתָיו וּמְבַטֵּל בְּלִבּוֹ", הֵיכִי עָבִיד הָכִי וְהָא כְתִיב: "אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם" (ויקרא ה, ד) *וְלֹא בַּלֵּב אֶלָּא דְּמִשְׁתַּבֵּעַ לֵיהּ *כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּאֲמַר: לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מַיְתֵינָא לָךְ - וַאֲפִילּוּ הָכֵי מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ.

נפש יהודה נשבע. ר' עקיבא לאמו של אותו תינוק שהלך בגילוי הראש שתגלה לו האמת שבן הנדה וממזר הוא ויביאה לעולם הבא והיה מבטל השבועה בלבו: **ולא בלב**. שאינו רשאי לבטל בלב: **כרבי יוחנן**. דנשבע למטרוניתא דלא אגלה לאלהי ישראל כך נשבע ר' עקיבא לאלהי ישראל מייתינא לך לעולם הבא ועל הקב"ה אמר כך:

"*וּבָעַלְנִי שׁוֹשְׁבִינִי", וְשׁוֹשְׁבִינָא מִנָּא נָפַל תַּמָּן? דְּתַנְיָא: בָּרְאשׁוֹנָה הָיוּ הַשּׁוֹשְׁבִינִים יְשֵׁנִים בַּבַּיִת שֶׁהֶחָתָן וְהַכַּלָּה יְשֵׁנִים שָׁם, *כְּדֵי לְשַׁמֵּשׁ אֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה, כִּדְחָזֵי בַּעַל דְּנָדָה הִיא מִיָּד פֵּרַשׁ. וְכִי קַיְימֵי שׁוֹשְׁבִינִין *חֲשׁוּדִים? אִיהוּ סָרְחָא עֲלַוֵּיהּ. "אָמְרוּ גָּדוֹל הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא *שֶׁהִכְחִישׁ אֶת רַבּוֹתָיו", קְרֵי לֵיהּ חֲבֶרָיו וְקְרֵי לֵיהּ רַבּוֹתָיו? מֵעִיקָּרָא הֲווּ רַבּוֹתָיו, כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא גָּבַר עֲלַיְיהוּ קְרֵי לֵיהּ חֲבֶרָיו.

נפש יהודה ובעלני שושביני. כך אמרה לרבי עקיבא ופרכינן ושושבינה מאי בעי תמן דשכב אצלה: **כדי לשמש**. לעשות צרכי סעודה ותכשיטי חתן וכלה: **חשדי**. היו חושדין לחתן שהוא מרד בכלתו ואינו רוצה לשכב אצלה ובא הוא וזנה עמה ונולד אותו האיש דגילוי ראש: **שהכחיש את רבותיו**. שנמצא כדבריו דאמר בן הנדה וממזר:

וּבִשְׁבִיל עֲזֵי פָּנִים מִתְחַדְּשִׁים גְּזֵירוֹת בְּשׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כִּדְנָגְרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ז, ב): אָמַר רַב סָלָא: אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִין אֶלָּא בִּשְׁבִיל עַזֵּי פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה" וגו' (ירמיה ג, ג). וְאָמַר רַב סָלָא: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַזּוּת פָּנִים לַסּוֹף נִכְשָׁל בַּעֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה" וגו'. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: בְּיָדוּעַ שֶׁנִּכְשָׁל בַּעֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיָה לָךְ" (שם), "יְהִיֶה" לֹא נֶאֱמַר, *אֶלָּא הָיָה. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: וּמָתָר לְקָרוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "*הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו" (משלי כא, כט). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: *וּמֻתָּר לִשְׁנֹאתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו *וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא" (קהלת ח, א), אַל תִּקְרֵא "יְשֻׁנֶּא", אֶלָּא יִשָּׂנֵא.

נפש יהודה וימנעו רביבים. משום דמאנת הכלם שהיה בך עזות: **אלא היה**. שכבר נכשל: **העז איש**. שיש בו עזות פנים אמור לו רשע בפניו ואין בו משום מלקות כדאמרינן במסכת קדושין ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע: **ומותר לשונאו**. אף על גב דכתיב ואהבת לרעך כמוך: **ועוז פניו ישונא**. ועז כתיב חסר ו' מי שהוא עז פנים ישנא

בשי"ן ואל"ף ואמר מהרש"א מה שכתב רש"י שהוא בשי"ן ואל"ף י"ל דכוונתו מדכתיב באל"ף דריש ליה מלשון שנאה ולא מלשון שינוי כפירש רש"י דאם כן הוי ליה למכתב בה"א ישנה ומה שכתב שהוא בשי"ן אפשר לומר דכוונתו לפי הדרש מלשון שנאה יהיה השי"ן בשמאל כמו סי"ן:

וְגָרְסִינַן בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, ב): אָמַר עוּלָא: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בּוּשֶׁת פָּנִים זֶה מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹבִישׁוּ כִּי־תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ לֹא יֵבוֹשׁוּ גַּם־הַכְלִים לֹא יָדְעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים בְּעֵת־פְּקֻדָתִים יִכָּשְׁלוּ אָמַר ה'" (ירמיה ו, טו).

וְעִם כָּל זֶה לֹא טוֹב הַבַּיְשָׁנוּת בִּלְמוּד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת פֶּרֶק שֵׁנִי (משנה ה): *וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד.

נפש יהודה ולא הביישן למד. מכיון שהוא בוש לשאול לרבו ולומר לו שלא הבין שפיר לא ילמד כלום על כן צריך להעז פניו ולשאול כמה פעמים עד שיברור לו ויבין היטב אף על פי שרבו או חבריו מרגיזים ומלעיגים עליו לא יניח מלשאול:

וְגַם כֵּן לְיַסֵּר לָרְשָׁעִים צָרִיךְ עַזּוּת וְאַכְזָרִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת (פרק ה, משנה כ): יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר: הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר וְגוֹ' לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וּלְפִי שֶׁלֹּא יִלְמַד אָדָם מִזֶּה *לְדָבָרִים אֲחֵרִים, אָמַר הוּא אַחַר זֶה: הוּא הָיָה אוֹמֵר: עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם וכו'. לְהוֹרוֹתֵינוּ, שֶׁהַבּוּשֶׁת צָרִיךְ בְּרֹב.

נפש יהודה לדברים אחרים. מאחר שמותר להיות עז לעשות רצון הקב"ה פן ילמד ממנו להיות עז גם בדברים אחרים שהם שלא לשם שמים על כן לא ינהג בעזות הרבה אפילו בדבר שעושה לשם שמים:

פֶּרֶק שֵׁנִי [שלח]

מִי שֶׁחָטָא וְשָׁב צָרִיךְ לִהְיוֹת לוֹ הַבַּיְשָׁנוּת יוֹתֵר מִמִּי שֶׁלֹּא חָטָא, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁב צָרִיךְ לוֹ לֵיבוֹשׁ מֵחַטֹּאתָיו וְשֶׁיִּהְיוּ נֶגֶד עֵינָיו תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "כִּי־פִשְׁעַי אֲנִי אֵדָע" וגו' (תהלים נא, ה). וְאָמַר: "בִּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי" וגו' (ירמיה לא, יח).

וְאִם מָצִינוּ שֶׁהַחוֹטֵא, כְּשֶׁיִּרְגִּישׁוּ אַחֵרִים אֶת עֲוֹנוֹתָיו יֵבוֹשׁ מְאֹד, אֵיךְ לֹא יֵבוֹשׁ מֵהָאֵל יִתְבָּרַךְ, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת וְאֵין תַּעֲלוּמָה לְפָנָיו. וְעַל כָּזֶה אָמְרוּ בְּפֶרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כח, ב), כִּי בִּשְׁעַת פְּטִירַת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, בָּרְכֵנוּ. אָמַר לָהֶם: יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם כְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּנֵר א, כְּלָל ב [חֵלֶק א], פֶּרֶק א (סימן יא).

וְעוֹד, בְּרָאוֹת הַחוֹטֵא שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ מַעֲבִיר עַל עֲוֹנוֹ וְאֵינוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ וְיוֹסֵף בּוּשָׁה בְּלִבּוֹ - מוֹחֲלִין לוֹ, כִּדְגָרְסִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (י, ב): אָמַר רָבָא בַּר חִינְנָא סָבָא מִשְׁמֵיהּ

דְּרַב: כָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר וּמִתְבַּיֵּשׁ בּוֹ מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוונוֹתָיו וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּנֵר הַתְּשׁוּבָה, כְּלָל א, חֵלֶק שֵׁנִי, פֶּרֶק שֵׁנִי, (סימן רפא).

לְמַדְנוּ שֶׁהַבּוּשָׁה מוֹעִיל לַחוֹטֵא, וְכָל שֶׁכֵּן קֹדֶם חֵטְא, שֶׁיִּנָּצֵל מִמֶּנּוּ, וּמְבִיאַתּוּ לְמִצְווֹת וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים.

חֲתִימַת נֵר זֶה [שלט]

גָּדוֹל שִׂכַר מִדַּת הָעֲנָוָה, אֲשֶׁר בּוֹ זוֹכֶה אָדָם אֶל הַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ, שֶׁיִּתְאַוֶּה כָּל אָדָם עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה' עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים" (משלי כב, ד).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שֶׁבָּהּ נִשְׁתַּבַּח אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דוֹרוֹ הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם, כְּגוֹן עֶפְרוֹן הַחִתִּי, מְנַשְּׁאִים אוֹתוֹ וְהָיוּ קוֹרְאִים אוֹתוֹ "אֲדוֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים" (בראשית כג, ו) וְהוּא, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הָיָה מַשְׁפִּיל עַצְמוֹ עִמָּהֶם וּמִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּמִדַּת הָעֲנָוָה וַאֲפִילוּ לַפְּחוּתִים שֶׁבָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם" (שם שם, יב), "לִפְנֵי הַגְּדוֹלִים" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה נָשִׂיא וְגִבּוֹר, עָשִׁיר וְגָדוֹל וְנָבִיא, לֹא הָיָה מַחְשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לְמְאוּמָה וְלֹא גָּבַהּ לִבּוֹ וְלֹא רָמוּ עֵינָיו וְהָיָה שְׁפַל רוּחַ וְאָמַר: "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר" (שם יח, כז).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שֶׁבָּהּ נִשְׁתַּבַּח יִצְחָק אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ גֵּרַשׁ אוֹתוֹ מִמַּלְכוּתוֹ וְהָיָה מַצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו וּבְכָל מַעֲשֶׂה יָדָיו, דִּכְתִיב: "וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא" (שם כו, יב) וּמֵרֹב עָשְׁרוֹ קִנְּאוּ בוֹ פְּלִשְׁתִּים, דִּכְתִיב: "וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים" (שם שם, יד) וְעִם כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה, כְּשֶׁבָּא אֶצְלוֹ אֲבִימֶלֶךְ, מֵרֹב עֲנָוָתָנוּתוֹ קִבְּלוֹ מֵאַהֲבָה וְשִׁלְּחוֹ לְשָׁלוֹם, דִּכְתִיב: "וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם" (שם שם, לא).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שֶׁבָּהּ נִשְׁתַּבַּח יַעֲקֹב אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, דִּכְתִיב: "כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב *עִם־לָבָן גַּרְתִּי" (שם לב, ה).

נפש יהודה עם לבן גרתי. לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר:

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שֶׁבָּהּ נִשְׁתַּבַּח מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד" (במדבר יב, ג).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שֶׁבָּהּ נִתְגַּדֵּל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁבְּהִיוֹתוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל הָיָה *מֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן לַעֲבוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ וְהָיָה מַשְׁפִּיל עַצְמוֹ לִקְרֹא "רַבִּי" לְכָל אָדָם, כְּדֵי לַהֲבִיאוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה.

נפש יהודה מרים את הדשן. בעצמו אף על פי שהיה אפשר לו להרים על ידי בניו:

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שֶׁבָּהּ נִתְפָּאֵר דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּאָמְרוֹ עַל עַצְמוֹ: "וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ" וגו' (תהלים כב, ז).

וְכֵן מָצִינוּ בְּכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, שֶׁכָּל מַה שֶּׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם גְּדוּלָה הָיוּ מַשְׁפִּילִין אֶת עַצְמָן.

וּלְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְגֶפֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ" (שם פ, ט), לוֹמַר לְךָ: מַה גֶּפֶן זוֹ כָּל אֶשְׁכּוֹל שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ הוּא יוֹתֵר נָמוּךְ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל, כָּל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עָנָו יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ.

כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר, הֻדְּיוֹט שׂוֹחֶה בִּתְפִלָּתוֹ בָּאָבוֹת תְּחִלָּה וְסוֹף וּבְהוֹדָאָה תְּחִלָּה וְסוֹף, כֹּהֵן גָּדוֹל שׂוֹחֶה בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. מֶלֶךְ, כֵּיוָן שֶׁשָּׂחָה, אֵין זוֹקֵף עַד שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ. לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהַגָּדוֹל צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹתֵר עָנָו וּבָזֶה יִזְכֶּה לְמַעֲלָה וְכָבוֹד, כִּדְגָרְסִינַן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּעֵרוּבִין (יג, ב): לְלַמְּדָךְ, שֶׁכָּל הַמַּשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ וְכָל הַמַּגְבִּיהַּ אֶת עַצְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ; וְכֵן הַמִּתְגַּדֵּר אַחַר הַגְּדוּלָה - גְּדוּלָה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ, וְכָל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדוּלָה - גְּדוּלָה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו וכו'. כִּדְאִיתָא לְעֵיל, בְּנֵר א כְּלַל ג, חֵלֶק א, פֶּרֶק שֵׁנִי (סימן כז).

גְּדוּלָה עֲנָוָה, שֶׁמַּצָּלֶת לִבְעָלֶיהָ בְּיוֹם חֲרוֹן אַף ה' מִכָּל צָרָה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵגֵן בַּעֲדוֹ וְשָׁמְרוֹ וּמַסְתִּירוֹ תַּחַת כְּנָפָיו עַד יַעֲבֹר זַעַם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּקְּשׁוּ אֶת־ה' כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ *אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ" (צפניה ב, ג). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחוֹנֵן לָעֲנָוִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ" וגו' (משלי ג, לד).

נפש יהודה אשר משפטו פעלו. אף על פי שפועל הקב"ה משפטו ליסר את העולם מי שהוא עניו ניצל ממנו:

גְּדוּלָה עֲנָוָה, שֶׁמַּנְחֶלֶת לִבְעָלֶיהָ כִּסֵּא כָּבוֹד [בְּיוֹם חֲרוֹן אַף], שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵקִים מֵעָפָר דָּל וגו' וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם" (שמואל־א ב, ח) וּכְתִיב: "*וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה" (משלי טו, לג).

נפש יהודה ולפני כבוד. שאין בא לאדם כבוד מהקב"ה אלא שהיה מקודם לכן עניו ובזכותו זכה לכבוד וכן להפך לפני שבר גאון לא בא לאדם שבר אלא על שהיה מקודם בגאות:

גְּדוּלָה עֲנָוָה, *שֶׁבִּישׁוּעַת יִשְׂרָאֵל הָעֲנָוִים יִהְיוּ מְפֹאָרִים וַעֲלִיזִים וּשְׂמֵחִים בְּכָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִפְאֲרוּ עֲנָוִים בִּישׁוּעָה. יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם. רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם" וגו' (תהלים קמט, ד־ו). וְלֹא יְפַחֲדוּ הָעֲנָוִים מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, אֲבָל יִהְיוּ נִצּוֹלִין בְּצֶדֶק וּבְמִישׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אָרֶץ" וכו' (ישעיה יא, ד). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיִּתְעַנְּגוּ וְיִתְעַדְּנוּ בְּחֶלְקָם וּבְנַחֲלָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲנָוִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְהִתְעַנְּגוּ עַל־רֹב שָׁלוֹם" (תהלים לז, יא).

נפש יהודה שבישועת ישראל. בעת הגאולה הענוים עליזים לשון ששון ושמחה שישמחו עצמם שהם קרבו הגאולה בזכות שהיו ענוים שנאמר יפאר ענוים שהם גרמו לישועת הגאולה ויזכו לרוב שלום כי ענוה גורם שלום כמדתם יתן להם הקב"ה רוב שלום דמדה טובה מרובה וזה והתענגו על רוב שלום וזה יהיה בעת הגאולה שיירשו ארץ במהרה בימינו אמן ואמן:

בָּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן. חָזָק.

חֲתִימָה

אֲרוֹמֵם וַאֲהַלֵּל לְמֶלֶךְ הַמְּלָכִים, אֲשֶׁר לוֹ הַחָכְמָה וְהַחַיִּים וְהַיְכֹלֶת, אֲשֶׁר הִגִּיעָנִי לַזְּמַן הַזֶּה לְהַשְׂלִים וְלַחְתֹּם חִבּוּר הַמְּנוֹרָה הַזֹּאת, לְהָאִיר בָּהּ אֶת לִבִּי בְּדִבְרֵי הֲגָדוֹת וְלִהְיוֹת לִזְכָּרוֹן בֵּין עֵינַי וְלִמְצֹא בָהּ דִּבְרֵי מוּסָר וְעֵצָה וְתוֹכֵחָה מוּכָנִים עַל מַתְכֻּנְתָּם, כְּפִי מַה שֶּׁקִּבַּצְתִּים מִן הַמִּדְרָשׁוֹת, בְּסֵדֶר שֶׁהָיָה יוֹתֵר נָאוֹת אֶל דַּעְתִּי, כְּפִי חֶלְשַׁת הַשָּׂגָתִי. וְהַמֵּימְרָאוֹת אַחֲרוֹת שֶׁלֹּא חִבַּרְתִּי בּוֹ נִשְׁאֲרוּ בַּעֲבוּר שִׁבְעָה טְעָמִים; הָאֶחָד, כְּשֶׁלֹּא מָצָאתִים בְּחֶסְרוֹן סִפְרֵי מִדְרָשׁוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ בְיָדִי. וְהַשֵּׁנִי, שֶׁמֵּאוֹתָם הַסְּפָרִים שֶׁהָיוּ בְיָדִי שָׁכַחְתִּי מֵהֶם דְּבָרִים רַבִּים. וְהַשְּׁלִישִׁי, כִּי הַרְבֵּה דְּבָרִים לֹא רָצִיתִי לְחַבְּרָם, שֶׁרָאִיתִי בְּלִבִּי שֶׁלֹּא הָיָה צֹרֶךְ בָּהֶם כְּפִי כַּוָּנַת הַחִבּוּר. וְהָרְבִיעִי, שֶׁהִנַּחְתִּי מִלְּכְתֹּב דְּבָרִים בְּשֶׁיּוּכַל לָבוֹא הַהֶפְסֵד יְתֵירָה עַל הַשֶּׁבַח, כְּהַרְבֵּה בְנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לְהַשִּׂיג אֱמִתַּת הַדְּבָרִים הַפְּנִימִיִּים. וְהַחֲמִשִּׁי, עָזַבְתִּי הַדְּבָרִים הַחֲמוּרִים, שֶׁהֵם נִסְתָּרִים וּגְבֹהִים וְאֵין מִי שֶׁיַּשִּׂיג כַּוָּנָתָם, אֶלָּא יָחִיד בַּדּוֹר. וְהַשִּׁשִּׁי, לֹא רָצִיתִי לִכְתֹּב הַדְּבָרִים שֶׁחָשַׁבְתִּי שֶׁיּוּכַל לִטְעוֹת בָּהֶם הַשּׁוֹמֵעַ וְיִגְלֶה לִמְקוֹם הַמַּיִם הָרָעִים וְיֹהֵא עָוֹונוֹ תָּלוּי בִּי. וְהַשְּׁבִיעִי, מָצָאתִי דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם פֶּה [לַמִּינִים לוֹמַר עַל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁטָּעוּ, אוֹ שֶׁבִּיזּוּ אֱמוּנָתָם, אוֹ שֶׁכָּתְבוּ כְּנֶגֶד אוּמּוֹת הָעוֹלָם. וְלֹא הֲבִיאוֹתִים כָּאן], כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתֵּן מָקוֹם לְבַעַל דִּין לַחֲלֹק. וְלֹא כָתַבְתִּי בְּחִבּוּר זֶה שֶׁיִּירָא שׁוּם אָדָם מִלְּלַמֵּד לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה וְגַם לִדְרֹשׁ בּוֹ בָּרַבִּים וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ עֵצָה וּמוּסָר וּבְטָחוֹן בְּלִי שׁוּם הֶפְסֵד. וְאִם קְצָת מִדִּבְרֵי אֲגָדוֹת כָּתַבְתִּי בְּמָקוֹם אֶחָד וּשְׁנִיתִים אַחַר כָּךְ בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּפִי צֹרֶךְ הָעִנְיָן, וְלֹא קִצַּרְתִּי בּוֹ לִכְתֹּב "כִּדְאִיתָא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי", כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתִי בָּרֹב, הָיָה, לְפִי שֶׁלֹּא הָיִיתִי זָכוּר שֶׁכָּתַבְתִּיו בְּמָקוֹם אַחֵר, וְזֶה הוּא מְעַט מִזְּעִיר בְּכָל הַחִבּוּר. וּבָזֶה אֵין הֶפְסֵד זוֹלְתִי טֹרַח הַמַּעְתִּיק.

וְהָאֵל יִתְבָּרַךְ, בּוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת, יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא חִבַּרְתִּי חִבּוּר זֶה לְהִתְגַּדֵּל וְלִקָּנוֹת בּוֹ שֵׁם, כִּי אַדְרַבָּה בּוֹ גִּלֵּיתִי קְצָר דַּעְתִּי וּמְעוּט הַשָּׂגָתִי, אֲבָל רָצִיתִי לְטָרֵחַ שׁוּם זְמַן בְּחִבּוּרוֹ, שֶׁלֹּא אֶהֱא מוּכְרָח לְטָרֵחַ בְּכָל פַּעַם שֶׁאֶצְטָרֵךְ לְבַקֵּשׁ דִּבְרֵי עִנְיָן אֶחָד שֶׁהֵם מְפֻזָּרִים בַּמִּדְרָשׁוֹת, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לְצָרְכִּי וּלְצֹרֶךְ הָרוֹצֶה לְבַקֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה.

אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת יִתֵּן בְּלֵב כָּל קוֹרֵא בוֹ שֶׁיִּדִינֵנִי לְכַף זְכוּת וְיַצִּיל לְכָל מְעַיֵּן מִשְּׁגִיאָה וְהִרְהוּר עָוֹן וֶאֱמוּנָה כוֹזֶבֶת. כֵּן יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם.

נִשְׁלַם סֵפֶר מְנוֹרַת הַמָּאוֹר.
שֶׁבַח וּתְהִלָּה לְיוֹצֵר אוֹר.
אָמֵן אָמֵן.